

ŠVENTASIS RAŠTAS

SENOJO ir NAUJOJO

ISTATYMO arba TESTAMENTO

Su Vulgatos tekstu.

Vertė ir Komentorių pridėjo

Kun. Juozapas Skvireckas,

Teologijos Magistras,

Zemaičių Kapitulos Kanauninkas,

Seminarijos Profesorius.

Pirmas Tomas.

K A U N A S,

Sv. Kazimiero Draugijos leidinys № 111.

Saliamono Banaičio spaustuvė.

1913.

ŠVENTASIS RAŠTAS

SENOJO TESTAMENTO

I.

TRUMPAS ĮVEDIMAS Į ŠV. RAŠTĄ.

Penkios Mozės Knygos. Jozuės knyga. Teisėjų knyga. Rutos knyga.

Vertė ir Komentorių pridėjo
Kun. Juozapas Skvireckas,
Teologijos Magistras,
Zemaičių Kapitulos Kanauninkas,
Seminarijos Profesorius.

K A U N A S,
Šv. Kazimiero Draugijos leidinys № 111.
Saliamono Banaičio spaustuvė.
1913.

27-23

En 7253

IMPRIMATUR.

Datum Caunae d. 23 Octobris 1912 an.

† *GASPAR CYRTOWT*

Eppus Samogitiensis.

№ 4051.

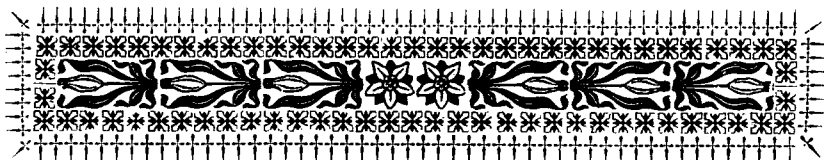
(L. S.)

APPROBATUR.

† *ANTONIUS KARAS*

Eppus Seinensis.

TRUMPAS ĮVEDIMAS

Į ŠVENTĄJĮ RAŠTĄ.

§ 1. Kas tai yra šv. Raštas. Įvedimo į šv. Raštą reikalingumas.

1. Šventuoju Raštu arba Biblija vadinasi rinkinys knygų, kurias įvairiais laikais parašė Dievo išrinkti ir įkvėpti žmonės ir kurias tokiomis pripažįsta šv. katalikų Bažnyčia. Vienos jų, parašytos dar Kristui negimus, turi vardą knygų Senojo Įstatymo arba Testamento, kitos gi, atsiradusios po Kristaus atėjimo, vadinasi Naujojo Įstatymo knygomis. Kaip labai visuomet brangino šv. Raštą Sen. Įstatymo žydai, kuriems jis visupirma buvo duotas, pasirodo užtektinai iš liudijimo jų rašytojo ir kunigo Flavijsaus Juozapo (mirusio apie 100. m. po Kr. užg.), kurs tarp kitko taip sako: „Pas mus visai nėra nesuskaitomos daugybės knygų, tarp savęs nesutinkančių ir kovojančių, bet yra tik 22 knygos, apimančios visą praėjusio laiko istoriją, kurios teisingai skaitomos yra dieviškomis... Kokioje gi pagarboje mes laikome savo knygas, parodo mūsų pasielgimas; nes per tiek amžių niekas dar uždrišo nei pridėti ką nors prie jų, nei iš jų ką atimti, nei ką nors jose permainingti; bet visi žydai nuo pat kūdikystės įgauna toki įsitikrinimą, jog tiki, kad tai yra Dievo įsakymai, jog jų nuolat laikosi ir, jei butu reikalas, už jas su noru numirtu“ (c. App. 1, 8). Ir pas krikščionis buvo ir yra didžiausioje pagarboje tos šventos nuo žydų paveldėtos Knygos, kurių skaitlius su laiku pasidaugino N. Įstatymo įkvėptais raštais. Ir nestebėtina. Nors mes katalikai tikėjimo mokslą randame ne vien šv. Rašte, bet taipogi tradicijoje, nors mūsų tikras neklystantis vadovas yra Kristaus įsteigta Bažnyčia, kuriai ir šv. Raštas paduotas sergėti, vienok ir mums tos Knygos turi begalinę vertybę, kaip paties Dievo, amžinosios Tiesos ir Išminties

žodis, kaip maloningiausiojo Tėvo gromata į mus, jo vaikus, šios ašarų pakalnės keleivius; jos yra ir mums didžiai naudingos, kaip turinčios savyje tikriausius pamokymus apie mūsų išganymą ir apie tobuliausį su Dievu susivienijimą. Bažnyčia ėmė ir ima iš šv. Rašto, kaip iš svarbiausiojo apreiškimo šaltinio, tikėjimo tiesas; jos teologai visupirma šv. Knygose privalo įieškoti tų tiesų gilesnio supratimo ir išaiškinimo; o pamokslininkai tik tuomet gali būti tikrai iškalbinti ir įtikrinantys, kada jų žodžiai paremti šv. Rašto žodžiais. Todėl tai kiekvienam krikščioniui šv. Rašto pažinimas yra didžiai svarbus ir reikalingas.

Bet tas pažinimas nėra visai pigus dalykas. Nebekalbant apie tai, kad šv. Rašte randasi nemaž dalykų, butent tikėjimo tiesos jame užrašytos, kurios stačiai perviršija žmonių proto spėkas, yra dar daug ir kitų aplinkybių, žymiai apsunkinančių šv. Knygų supratimą. Jos buvo parašytos kalbomis, kurios šiandien skaitosi mirusiomis ir mažai bėra žinomos, o tų kalbų pažinimas yra reikalingas, kad galėtumėm palyginti ir nutarti, ko verti dabar vartojami šv. Rašto vertimai, ir kad geriaus galėtumėm juos suprasti. Senobiniai žydų ir kitų tautų įstatai, papročiai, įvairūs šv. Knygose paminėti atsitikimai dabar yra užmiršti, o be tų dalykų žinojimo nepigu suprasti ant jų paremti šv. Rašto žodžiai. Galop, reikalinga žinoti šis-tas apie šv. Knygų atsiradimą, jų istoriją, tikslą ir nemaž kitų dalykų, kad jas pačias geriaus supratus.

2. Sunkybėms šv. Rašto supratime prašalinti ir jo pažinimui palengvinti pamažu per ilgus amžius išsidirbo atskiras mokslas — *Introdukcija* arba *Įvedimas* į šv. Raštą. Seniaus to mokslo sritis buvo žymiai platesnė, bet, atskilus nuo jo su laiku ir savystoviais mokslais pavirtus šv. filologijai, šv. istorijai, biblijinei archaiologijai, ji dabar susiaurėjo. Taigi mūsų dienoje¹⁾ *Įvedimas* į šv. Raštą apima šiuos klausimus: apie šv. Knygų atsiradimą arba jų dievišką pradžią, apie jų užsilaikymą, prasiplatinimą ir apie jų aiškinimą; taipogi jau iš *Įvedimo* mes patiriame, koks yra kiekvienos knygos turinys, koks yra paties teksto stovis, ir kaip jos reikia aiškinti.

Vieni *Įvedimo* klausimai paliečia visą šv. Knygų rinkinį, draug paimtą, ir dėlto vadinasi *generališka* arba *apskritąja* *Įvedimo* dalimi; kiti gi klausimai apie pavienes knygas daro *speciališkąją* *Introdukcijos* dalį, kuri dar savaimi dalinasi į du skyrius: sulig to, prie katro *Įstatymo* priklauso tyrinėjamoji knyga, prie *Senojo* ar prie *Naujojo*.

§ 2. Šv. Rašto vardai ir padalinimai.

3. Nuo seniausių laikų Dievo įkvėptos Knygos pigesniai jų atskyrimui nuo visų kitų raštų turėjo įvairius vardus, kurių

¹⁾ Ir su tokia *Įvedimo* sritimi ne visi sutinka, prijungdami klausimą apie šv. Knygų įkvėpimą prie dogmatiskosios teologijos, o klausimą apie šv. Rašto aiškinimą atstydami šaly *Introdukcijos*, kaip savystovę jos šaką, *Ermeneutika* vadinamą.

dažniausiai vartojami ir žinomiausi yra šitie: Biblija, šv. Knyga arba šv. Knygos, šv. Raštas, Įstatymas, Testamentas, Kanonas.

Vardas Biblija padirbtas yra iš graikiško žodžio τὸ βιβλίον (dgsk: τὰ βιβλία), kurs reiškia tą pat, ką ir knyga. Knyga arba Knygos yra vertimas lotyniško šv. Rašto vardo: liber, dgsk: libri, kuriam graikų kalboje atsako: τὸ βιβλίον (ἡ βιβλος), dgsk: τὰ βιβλία, o žydų kalboje žodis: *sefer* arba *hassefer*, dgsk: *hass'farim*. Raštas yra taipogi vertimas lotyniško vardo: scriptura, vartojamo taipogi ir dgsk: scripturæ, lygaus graikų: ἡ γραφή, dgsk.: αἱ γραφαί, kuriems pradžia davė randamas šv. Rašte (2 Kron. 30, 18) žydiškas išsireiškimas: *kakkathub* — kaip parašyta.

Įkvėptų Knygų rinkiniui duodami yra vardai: Biblija, Knygos, Raštas, be noslatinio pažymėjimo jų autoriaus arba turinio, o tai dėlto kad jos, kaip iš atžvilgio į savo autorių, taip ir turiniu, begaliniai perviršija visas kitas knygas. Prie tų vardų pridamas yra epitetas šventas, ir sakoma: šventa Biblija, šventos Knygos, šventas Raštas, kadangi tos knygos yra šventosios Dvasios įkvėptos, turi savyje šventas tiesas ir veda žmones į šventumą.

Įstatymas atsako žodžiams: lex, ὁ νόμος, *thorah*; tuo gi vardu tikroje jo prasmėje buvo visupirma vadinamos penkios pirmosios šv. Rašto knygos, turinčios savyje įvairius Dievo duotus ir per Mozę apgarsintus įstatus, o paskiaus, platesnėje žodžio prasmėje taip vadinosi ir kitos šv. Knygos. Kadangi Kristaus duoti įstatatai užėmė vietą apgarsintųjų per Mozę, todėl atskyrimui šv. Knygų pirm Kristaus atėjimo parašytų nuo atsiradusių po jo užgimimo anas pradėta vadinti Senuoju Įstatymu, šitas gi Naujuoju.

Šv. Knygos vadinasi taipogi Senuoju ir Naujuoju Testamentu. Tas vardas paimtas yra iš lotyn. kalbos ir yra vertimas gr. žodžio: ἡ διαθήκη, reiškiančio arba sandorą, foedus (iš čia pavadinimas: libri veteris et novi foederis), ebraiškai: *habb'rith*, arba testamentą, t. y. aktą, išreiškiantį paskutinę mirštančiojo žmogaus valią. Vienok tas lotyn. žodis: testamentum, pritaikytas prie šv. Rašto, imamas yra sandoros prasmėje ir: pažymi, kad šv. Knygose aprašyta sandora tarp Dievo ir žmonių.

Kanono vardas, duodamas šv. Raštui, paimtas yra iš graik. kalbos. Gr. žodis κανών (lot. regula) tikroje savo prasmėje reiškia įrankį, vartojamą tiesioms linijoms pravesti, o tolimesnėje juo pradėta vadinti kiekvieną tobulą dalyką, kurs gali būti paveizdu, arba tobulą pasielgimo taisyklę. Vadindami tuo vardu šv. Raštą pažymime, kad jame randasi viršiausioji ir tobuliansioji tikėjimo ir pasielgimo taisyklė. — Pas naujuosius gi rašytojus kanonas imamas dažniausiai šv. Knygų sąrašo, rinkinio arba katalogo prasmėje.

4. Šv. Knygų Sen. Įstatymo yra 46, sujungiant gi Baruchą ir Lamentacijas su Jeremiju gauname skaitlių 44. Naujojo Įstatymo yra 27 knygos.

Sen. Įstatymo knygu šitie yra vardai:

Penkios Mozės knygos, t. y.

- 1) Pradžios knyga,
- 2) Išėjimo knyga,
- 3) Kunigų knyga,
- 4) Skaitlių knyga ir
- 5) Atkartoto Įstatymo knyga;
- 6) Jozuės knyga,
- 7) Teisėjų knyga,
- 8) Rutos knyga;
- 9-12) Keturios Karalių knygos, kurių pirmi dvi vadinasi taipogi pirmoji ir antroji Samuėlio knyga, o paskutini dvi gauna laikada vardą pirmosios ir antrosios Karalių knygos;
- 13-14) Dvi Kronikų knygi;
- 15-16) Pirmoji ir antroji Ezdro knyga, kurių antroji vadinasi taipogi Nemijo knyga;
- 17) Tobijo knyga,
- 18) Juditos knyga,
- 19) Esteros knyga,
- 20) Jobo knyga,
- 21) Psalmių knyga,
- 22) Patarlių knyga,
- 23) Ekleziasto arba Pamokslininko knyga,
- 24) Saliamono giesmių giesmė,

25) Išminties knyga,

26) Jėzaus, Siracho sunaus, išmintis arba Ekleziastikas,

Keturių didžiųjų pranašų knygos:

- 27) Izaijo pranašystė,
- 28) Jeremijo pranašystė, su kuriuo jungiama:
- 29) Raudos, arba pranašo Jeremijo Lamentacijos ir
- 30) Barucho pranašystė;
- 31) Ezekiėlio pranašystė,
- 32) Daniėlio pranašystė.

Dvylikos mažesniųjų pranašų knygos:

- 33) Ozėo pranašystė,
- 34) Joėlio pranašystė,
- 35) Amoso pranašystė,
- 36) Abdijo pranašystė,
- 37) Jonos pranašystė,
- 38) Mikėo pranašystė,
- 39) Naumo pranašystė,
- 40) Abakuko pranašystė,
- 41) Sofonijo pranašystė,
- 42) Agėo pranašystė,
- 43) Zakarijo pranašystė,
- 44) Malakijo pranašystė,
- 45-46) Pirmoji ir antroji Makabiejų knyga.

Naujame Įstatyme yra šios knygos:

Keturios Evangelijos knygos:

- 1) Evangelija pagal Matą (Mateušą),
- 2) „ pagal Morkų,
- 3) „ pagal Luką,
- 4) „ pagal Joną,
- 5) Apaštalų darbų,
- Keturiolika šv. Povilo gromatų:
- 6) Gromata į Rymiečius,
- 7-8) Pirmoji ir antroji gromata į Korintiečius,
- 9) Gromata į Galatus,
- 10) „ į Efeziečius,
- 11) „ į Pilypiečius,
- 12) „ į Kolosiečius,

13-14) Pirmoji ir antroji gromata į Tesalonikiečius,

- 15-16) „ „ į Timotiejų,
- 17) Gromata „ į Titą,
- 18) „ į Filemoną,
- 19) „ į Zydus.

Septynios katalikiškosios gromatos:

- 20) Gromata šv. Jokubo,
- 21-22) Pirmoji ir antroji šv. Petro gromata,
- 23-25) Pirmoji, antroji ir trečioji šv. Jono gromata,
- 26) Gromata šv. Judo,
- 27) Šv. Jono Apreiškimas.

5. Zydai Sen. Įstatymo knygas dalina į tris skyrius: į Įstatymo knygas (lex, *ó νόμος, thorah*), Pranašus (prophetæ, *οἱ προφήται, n'biim*) ir šventus raštus (hagiographa, *τὰ ἁγίγραφα, k'thubim*). Panašiai, tik prisilaikant labiaus turinio, pradėta ir pas krikščionis dalinti S. Įstatymo knygas taip-pat į tris skyrius: į istoriškas (ll. historici), moksliskas (ll. didactici, doctrinales, sapientiales, morales) ir pranašines knygas (ll. propheticici); arba į keturis skyrius, atskiriant nuo istoriškųjų dar įstatų knygas (ll. legales). Taigi, įstatų knygomis vadinasi penkios Mozės knygos, istoriškomis: Jozuė, Teisėjai, Ruta, keturios Karalių knygos, dvi Kronikų, dvi Ezdro knygi, Estera, Judita, Tobijas ir dvi Makabiejų knygi; moksliskomis: Jobas. Psalmės. Patarlės, Pamokslininkas, Giesmių Giesmė, Išmintis ir Ekleziastikas; pranašinėmis: keturios didesniųjų pranašų knygos ir dvylika mažesniųjų.

Seniansis padalinimas N. Įstatymo buvo į dvi dali: į Evangeliją ir Apaštalą (Evangelium, Apostolus); bet dabar ir jis dalinamas yra panašiai į S. Įstatymą į tris arba keturis skyrius. Tai gi, N. Įstatymas susideda iš istoriškų knygų, prie kurių priklauso keturios Evangelijos, kurios gali būti paskaitytos įstatų knygomis, ir Apaštalių Darbai, toliaus iš moksliškų, apimančių visas apaštalių gromatas, ir iš vienos pranašinės knygos šv. Jono Apreiškimo.

6. Senobėje knygas rašydavo be jokių padalinių, net neatskirdavo sakinio nuo sakinio, nei žodžio nuo žodžio. Todėl ir šv. Rašte ilgai nebuvo jokių smulkesnių paskirstymų. Su laiku žydai skaitymui subatomis padalino iš pradžios Mozės knygas į 54 perskyrimus, kuriuos vadino *paršijoth* (vnsk: *parašah*), o paskiaus iš pranašinių knygų išrinkta 85 straipsniai, taip-pat skaitymui synagogose, kurie turi vardą *haftaroth* (vnsk: *haftarah*). Ir krikščionis jau pirmuose amžiuose skaitymui šventadieniais imdavo kaipurias Evangelijos ir apaštalių raštų dalis, iš kurių su laiku pasidarė dabar skaitomos bažnyčiose per šv. mišias evangelijos ir lekcijos (pericopæ evangeliorum et lectiones).

7. Padalinimas viso šv. Rašto į smulkesnes dalis, kaip perskyrimai ir eilutės, atsirado vėlesniais laikais. Į perskyrimus pirmas padalino kard. Step. Langtonas († 1228). Tas jo padalinimas ne tik lotyniškoje Vulgatoje pasiliko, pradėjus knygas spausdinti, bet buvo įvestas ir į kitus tekstus. Po Langtono perskyrimus į trumpesnius straipsnius, pažymėtus raidėmis A, B . a, b, c... buvo padalinęs kard. Hugonas a s. Caro († 1260), bet tas paskirstymas dabar nebevartojamas. Atskiras gi perskyrimų eilutes skaitlinėmis pažymėjo lotyniškame ir graikiškame tekste (1548. ir 1551. m.) šv. Rašto išleidėjas Paryžiuje, Robertas Etienne (Stephanus). Padalinimas į perskyrimus ir į eilutes, kaipo ne viešos bažnytinės vyriausybės padarytas, neturi tokio svarbumo, kad, aiškinant šv. Raštą, negalētu būti kada aplenkta. Bažnyčia gi, reikalui atsiradus, gali įvesti kitokią šv. Knygų paskirstymą.

§ 3. Šv. Rašto įkvėpimas.

8. Svarbiausi žymė, kuri atskiria begaliniai šv. Knygas nuo visų kitų žmonių raštų, ir kuria jos perviršija visas kitas knygas, yra tai dieviška šv. Rašto pradžia arba kilmė; vadinasi gi ji įkvėpimu (Inspiratio, *θεοπνευστία*).

Išganytojo laikais pas žydus Sen. Įstatymo knygos buvo didžiausioje pagarboje, ir nors jos buvo žmonių ranka parašytos, tikėta, kad tos knygos yra *dieviškos*, t. y. turi dievišką pradžią (plg. Fl. Juoz. c. App. 1, 8) Išganytojas to žydų įsitikinimo netik nepapeikė, bet dar visu savo pasielgimu patvirtino. Jis, atsiliepdamas į žydus, pats šaukėsi į šv. Rašto liudijimus, kaipo turinčius visudidžiausią vertybę ir perviršijančius visus žmonių liudijimus. Taip jis sako: „Aš gi imu liudijimą ne iš žmogaus...

Aš turiu liudijimą didesnį, kaip Jono... Ir jie tai (t. y. Raštai, Scripturæ) yra, kurie duoda apie mane liudijimą (Jo. 5, 34... plg. tp. 10, 34... Mt. 22, 43...). — Viešpats, kalbėdamas į mokytojus, naudojosi dažnai šv. Rašto žodžiais, kaip tikriausiais, kurie negali neįvykti, kuriems ne valia prieštarauti. Jo mokytiniai daro taip-pat: jie šv. Rašto žodžius stačiai vadina Dievo arba šv. Dvasios liudijimais (Apd. 1, 16; 4, 25 ir k.), arba tvirtina, kad tie žodžiai esą žmonių pasakyti iš šv. Dvasios įkvėpimo (Mt. 22, 43...), arba Dievo pasakymus vadina šv. Rašto žodžiais, kadangi ištikrųjų Dievas kalbėjo į mus per šv. Knygas (Gal. 3, 8).

Ir netik pavieniai šv. Rašto tekstai vadinami yra N. Įstatymo rašytojų nuo Dievo paeinančiais, bet ir visas šv. Knygų rinkinys. Aišku tai iš šv. Povilo žodžių, kurs sako: „Visas Raštas Dievo įkvėptas, naudingas yra pamokymui“ (2 Tim. 3, 16, plg. gr. t.). To pagonių Apaštalo liudijimo prasmė ypač paaiškėja, palyginant jį su šv. Petro žodžiais, kurs taip aprašo pranašinių knygų kilmę Sen. Įstatyme: „Neiviena Rašto pranašystė nesidaro savu išguldymu. Nes ne žmonių valia mums atnešta yra kada nors pranašystė, bet šventosios Dvasios įkvėpti kalbėjo šventi Dievo žmonės“ (2 Petr. 1, 20. 21).

9. Visai aiškių liudijimų apie N. Įstatymo knygų įkvėpimą šv. Rašte nerandame, nors jau iš kaikurių šv. Povilo ir šv. Petro žodžių galima matyti, kad juodu tas N. Į. knygas, apie kurias turėjo progą atsiliepti, vadina taip-pat šv. Raštu, kaip ir knygas Sen. Įstatymo, ir jiems tos knygos turi lygią vertybę, kaip ir anos Dievo įkvėptosios. Taip daro šv. Povilas su žodžiais Evangelijos pagal Luką (1 Tim. 5, 18. Plg. Atk. 25, 4 ir Lk. 10, 7), o šv. Petras pagonių Apaštalo gromatų rinkinį stato greta kitų šv. Rašto knygų, kaipo joms lygų, ir tuo pačiu pripažįsta šv. Povilo gromatų įkvėpimą. — Užtat iš padavimo (tradicijos), paeinančio nuo apaštaly, visai aišku, jog nuo pat pradžios tikėta Kristaus Bažnyčioje, kad visos N. Įstatymo knygos, taip-pat kaip ir Senojo, turi dievišką kilmę ir įkvėpimą; tai pasirodo iš liudijimų seniausių šv. tėvų, pas kuriuos randame tokiuos išsireikškimus: „šv. Raštas parašytas yra per šv. Dvasią, arba per šv. Dvasios veikimą“ (Orig., šv. Teof., šv. Atan. ir k.); „jis esąs Dievo gromata, atsiųsta žmonėms“ (šv. Aug., šv. Jon.-Auks. ir k.); „žmonės šv. knygų parašyme buvę įrankiais, veikiant šv. Dvasiai“ (šv. Just. ir k.) ir tt.

10. Ir šv. Bažnyčia yra nekartą iškilmingai apgarsinusi šv. Rašto įkvėpimą savo susirinkimuose, kaip tai įvyko Florentiniškame, Tridentiniškame susirinkime ir galop Vatikaniškame, kurs patvirtindamas seniaus išleistus nutarimus, taip sako: „Ištisas Sen. ir N. Įstatymo knygas su visomis jų dalimis, kaip jos išskaitomos Tridentiniškojo susirinkimo nutarime (Pos. 4. de canon. scrip.) ir randasi senos lotyniškos Vulgatos išleidime... Bažnyčia skaito šventomis ir kanoniškomis, ne dėlto kad vien žmonių rūpesčiu parašytos, o paskui jos autoritetu patvirtintos yra, ir ne dėlto tiktai kad turi savyje apreiškimą be paklydimo; bet

dėlto kad, šv. Dvasiai įkvėpiant parašytos, Dievą turi savo autoriumi, ir kaip tokios paduotos yra pačiai Bažnyčiai“ (Vatic. ses. 3. constit. de fide c. 2). Todėl: „Jei kas ištisų šv. Rašto knygų su visomis jų dalimis, kaip jas išskaitė šv. Trident. synodas, nepriimtu už šventas ir kanoniškas, arba sakytu, kad jos nėra dieviškai įkvėptos, tas tebuna atskirtas (anathema)“ (tp. can. 3. de revel.).

11. Iš tų susirinkimo žodžių aiškiai pasirodo ne tik visos Bažnyčios tikėjimas apie šv. Knygų dievišką įkvėpimą, bet dar jais atmetamos kaip kurios klaidingos apie įkvėpimą nuomonės. Taigi, kiekviena Rašto knyga vadinasi šventa ir kanoniška ne dėl to tik, kad joje randame Dievo apreikštasias tiesas, nes tas tiesas galime atrasti taipogi surašytas Bažnyčios tėvų ir teologų veikaluose; ir ne dėlto tik, kad šv. Knygose atrandame tas tiesas be jokio paklydimo, nes ir Bažnyčios nutarimai apie tikėjimo ir doros tiesas yra lygiai neklaidingi, o vienok niekas jų nevadina šv. Raštu; knyga dar nebus šv. Raštu ir tuomet, jei ji bus parašyta vien žmogaus rūpesčiu ir spėkomis, o šv. Dvasia tikrai neleis jam paklysti; bus gi kanoniška ir šventa ir šv. Rašto dalis, kada jos pirmuoju ir tikru autorium yra pats Dievas, o žmogus knygos parašyme tikrai jo tarnu, viršprigimtinu būdu šv. Dvasios vėdumu ir rašančiu visa tai, ko Dievas nori, ir ne daugiau.

12. Kas gi tat yra tas šv. Rašto įkvėpimas, kaip jis reikia suprasti, ir kokiuo būdu Dievas yra šv. Knygų autorius? *Įkvėpimas*, anot Leono XIII mokslo (enc. Provident. 32), *yra tai viršprigimtinė galybė (virtus), kuria šv. Dvasia šventus rašytojus taip sužadino ir pastumėję rašyti, taip su rašančiais draug buvo, kad jie visa tai ir ne daugiau, kaip ji (šv. Dvasia) liepė, ir teisingai protu apėmė, ir ištikimai parašyti norėjo, ir tinkamai be jokio paklydimo parašė.* — Taigi, įkvėpime reikia atskirti trejopas šv. Dvasios veikimas: viršprigimtinis rašytojo proto apšvietimas, pastumėjimas per malonę jo valios rašyti ir padėjimas rašytojui rašymo laiku. Tokiuo tai būdu šv. Dvasia, padarydama įtekmę į dvasiškas žmogaus jiegas, kurios paprastai vartojamos kokiam nors veikalui parašyti, ir jomis pasinaudodama, tampa tikru ir pirmuoju šv. Knygų autoriumi, žmogui pasiliekanč tik antruoju ir Dievo įrankiu gyvu ir liusiai veikiančiu.

13. Visose šv. Rašto knygose, ar bus jos parašytos viena arba kita kalba, ar bus prozaiškos arba poetiškos, istoriškos ar mokslinės, svarbiausios dalykas yra jų turinys, nes jos duotos yra, kad butu mums naudingos savo turiniu. Taigi, kad Dievas butu tikru šv. Knygų autoriumi, reikia, kad jis butu priežastimi viso turinio, visų jo minčių. Iš antros pusės, kadangi rašytojas-žmogus yra ne negyvas įrankis, bet liusiai veikiantis, reikia, kad tas pats turinys, tos mintys taptu jam nuosavios, kad jas galėtu rašyti kaip savo. Tatgi visupirma Dievas visas rašytiniasias tiesas turėjo pranešti žmogui, kad tasai jas užrašytu. Tas pranešimas įvyko per viršprigimtiniį proto apšvietimą ir sulig turinio įvairumo buvo įvairus. Jei rašytinieji dalykai buvo žmogui-ra-

šytojui visai naujos tiesos, kurių žmonės iki tam laikui nežinojo, ar tai viršprigimtinės paslaptys, ar nežinomi praeities atsitikimai, kaip pasaulio pradžia, ar tai busiantieji dalykai, tuomet pranešimas ir proto apšvietimas negalėjo kitaip įvykti, kaip tik per tikrą apreiškimą. Jei Dievas norėjo, kad žmogus rašytų dalykus sau žinomus ar iš pirmiaus gauto apreiškimo, ar iš savo prityrimo, arba kuriuos savo rūpesčiu ir jį ieškojimu galėjo pažinti, gana buvo, kad Dievas viršprigimtinio savo veikimu lyg-kad pastatytų tuos dalykus prieš rašytojo protą ir atmintį, arba savo malone jį pastumėtu tų dalykų ieškoti ir ieškojime sušelpu. — Tatgi sakydami, kad knyga yra įkvėpta, visai netvirtiname, kad jau tuo pačiu rašytojas buvo palūosuosotas nuo nuosavaus tyrinėjimo ir rašomo dalyko pažinimo; ir įkvėpimas neikiek nesumažėja, kada šv. Jonas sako, kad jis parašęs, ką buvo matęs (Jo. 19, 35), arba kada šv. Lukas pažymi, jog jis rūpestingai tyrinėjęs visus dalykus, kuriuos turėjo rašyti (Lk. 1, 3), arba kada kitas autorius liudija, jog jis. imdamas savo veikalui medegą iš Jazono Kyreniečio knygų, uždėjęs ant savęs nemažą vargą, dargi darbą, reikalavusi iš jo daug budėjimo ir prakaitavimo (2 Mak. 2, 27).

14 Toliaus kad Dievas teisingai galėtų vadinties kokios knygos autoriumi, reikėjo, kad jis pastumėtu žmogaus valią ją rašyti; ir negana buvo apskrito pastumėjimo rašyti apie tą, o ne kitą dalyką, bet reikėjo, kad tas pastumėjimas paliestu visas rašytino dalyko dalis, visas jo mintis; nes jei nors kaikuriuos mintis būtų įtrauktos knygon be Dievo valios, arba prieš ją, tai tuomet Dievas jau nebebutu ištisos knygos autorius. Su tuo viršprigimtinio, vidujinio valios pastumėjimu pigiai sutaikomas pastumėjimas išviršinėmis aplinkybėmis, kurs prie ano galėjo prisidėti. Šv. Dvasia stumė pasekmingai rašytoją, kaipo pirminė ir tikra priežastis; prieigiam ir žmonės arba aplinkybės galėjo autorių paskatinti, kad jis knygą parašytų, ir tai buvo antrinė priežastis. Taip, galėjo šv. Morkų Rymiečiai prašyti, kad jis šv. Petro apsakojamą Evangeliją surašytų į knygą, kaip apie tai liudija Klemenisas Aleks. ir kiti, bet Dievas savo malone pastumėjo Morkų, kad jis rašyti sutiko; arba Korinto bažnyčios stovis buvo toks, kad jis reikėjo pataisyti per gromatą, bet Dievas savo malonės pagalba atkreipė Povilo atidę į tą dalykų stovį ir palenkė jo valią, kad parašytų į Korintiečius gromatą.

Iš antros gi pusės rašytojas, malonės stumiamas rašyti, ne tapdavo negyvu įrankiu, bet buvo tikras, nors antrinis, šv. Knygų autorius, dėlto kad valios liuosybė nebuvo iš jo atimta. o tik valia, malonės sustiprinta, pasiduodavo viršprigimtinio budu Dievo įtekmei; žmogus jautėsi liuosas. ir jo valia veikė visai liuosai. Dievo malonės įtekmė, nors pasekminga, buvo draug taip žmogaus nevaržanti, kad kaikurie rašytojai nesijautė po ją pasilieka, kaip galima numanyti iš augščiau paminėtų pavyzdžių šv. Luko ir 2 Mak. knygos autoriaus (plg. augšč.).

Sutaikymas įkvėpimo malonės su žmogaus valios liuosybe yra tikra tikėjimo paslaptis, kurios žmogaus protas negali pilnai

išmanyti. Tiek tik galima čionai pasakyti, kad jis nėra sunkesnis už sutaikymą linosos žmogaus valios su pasekmingos malonės veikimu (*gratia efficax*), kurio tyrinėjimu užsiima dogmatiškoji teologija.

15. Galop, kad Dievas būtų tikras šv. Knygų autorius nėra būtina reikalo, kad ir visa jų išviršinė išvaizda būtų rašytojui šv. Dvasios paduota. Ir Bažnyčios nutarimas apie šv. Rašto įkvėpimą nereikalauja, kad saktumėm, jog Dievas padavęs rašytojui visus žodžius, išsireiškimus, sakinių sudėjimą ir tt. Kaip kiekvienas šiaip jau rašytojas pripažįsta knygą savu veikalu, nors ji keno kito bus išversta svetimon kalbon, — jei tik vertimas nėra klaidingas, — kaip koks nors mokslas pasilieka jo padavėjo mokslu, nors bus perpasakotas kitais žodžiais, taip pat ir Dievas teisingiausiai vadinasi šv. Knygų autoriumi, nors jis jų rašytojams paliko linosybę žodžių, sakinių sąstato, paveikslų, prilyginimų išsirinkime, kaip tai galima numanyti iš nevienokio stiliaus ir rašymo budo, kuriuos galima pasergėti visose beveik knygose, ir kurie turi nemažą sąryšį su rašytojų mokslu, išsilavinimu ir visokiomis jų gyvenimo aplinkybėmis.

Aišku vienok, kad ir čionai žmogaus neprigulmybė turėjo savo ribas. Dievas, kad būtų galėjęs paduoti Bažnyčiai pažinti savo žodį su neklaidingu tikrumu, turėjo ne tik savo pribuvimu budėti, kad tuose dalykuose, kurie turėjo būti surašyti į knygą, nebūtų pridėta nieko svetimo, arba kas nors iš jų praleista, arba maždaug klaidingai išreikšta, bet dar turėjo būti tikru rašytojo vadovu, kad tasai išrinktu visuomet ir visur jei ir ne tinkamiausią ir gražiausią, tai bent užtektinai atsakančią ir Dievo žodžiui pritinkančią formą (*assistentia positiva in scribendo*). Todėl kai kuriose šv. Rašto vietose galėjo atsitikti, kad pati šv. Dvasia rašytojui padavė rašytinų dalykų artimesnį sutvarkymą, prilyginimus, o net ir atskirus žodžius, ypač tuomet kad tai buvo reikalinga pilnam Dievo minties išreiškimui, o pats rašytojas savaimi jų nebuto vartojęs. Prie tokių gi vietų reikia priskaityti paties Dievo ištarti žodžiai į pirmuosius tėvus, į žaltį, paskiaus į žydus ant Sinajaus kalno, Kristaus žodžiai, užrašyti Evangelijoje, giliausių tikėjimo paslapčių išreiškimas, pavadinimas antrosios švenč. Trejybės Ypatos „Žodžiu“ ir tt.

16. Apie įkvėpimo ribas Vatikaniškas Susirinkimas nieko naujo nenutarė ir tik atkartoto Trident. Susirinkimo žodžius, kad ištisos šv. Knygos su visomis savo dalimis yra įkvėptos. Nors tame nutarime nėra aiškiai pasakyta, kaip reikia suprasti žodis „*dalis*“, ir apie jo prasmę dar ir dabar yra įvairios nuomonės, vienok be abejonės klysta tie, kurie, atskirdami šv. Knygose vietas, paduodančias tikėjimo ir doros mokslą, nuo istoriškųjų ir kitų panašių, sako, buk tik pirmosios esančios įkvėptos, kitos gi ne. Dar labians klysta tie, kurie nepripažindami tų vietų įkvėptomis, nori atrasti jose paklydimus, pasakas ir prieštaravimus. Tatgi neabejotinas yra dalykas, kad šv. Knygose tokiose, kaip jas parašė įkvėpti rašytojai, nebuvo jokio paklydimo nei prieštaravimo, ka-

dangi visos jų įtalpos, ar ji paduoda tikėjimo ir doros mokslą, ar ką kitą, nors tai būtų ir visai nesvarbūs pasakymai, tas pats yra pirminis autorius, Dievas, kurs paklysti negali.

Vienok padalinimas šv. Rašto teksto, kurį dabar turime, į tokias dalis, kurios turi savyje tikėjimo ir doros mokslą ir kurias Dievo Apveizda mums užlaikė be jokio paklydimo, ir kitokias, kuriose per žmonių silpnybę galėjo atsirasti kaikurios klaidos, yra gana pamatuotas, nors taip nebuvo tuo laiku, kada šv. Knygos išėjo iš įkvėptų rašytojų rankų. Kadangi šv. Raštas maloningiausiojo Sutvėrtojo mums duotas yra, kad būtų tikėjimo ir pasielgimo taisyklė, todėl visai gana buvo, kad Dievas ypatingu savo rūpesčiu ir Apveizda šv. Knygas, jau žmonėms sergėti paduotas, užlaikytu liuosas nuo visokio paklydimo, paliečiančio tikėjimą ir dorą, taigi kad visas tas dalis, kur yra mokslas apie tikėjimą ir dorą, apgintu nuo kokio nors permainymo; nebuvo gi reikalo sergėti su tokiuo pat rūpestingumu kitas dalis, kuriose klaidos negali užkankinti amžinam žmonių išganymui; ir jei tose dalyse dabar kaikurios klaidos yra, tai jos atsirado po knygų parašymo, per žmonių silpnybę ir apsilėidimą knygų užlaikyme.

17. Nemaža yra šv. Rašte vietų, kuriose įkvėptas rašytojas paduoda sakinius ir mintis, išreikštus arba pasakytus ne jo paties, bet kitų ypatų. Taigi ir jos yra įkvėptos, t. y. pats Dievas norėjo, kad tos šviesimos mintys rastu sau šv. Rašte vietą, ir Jis paliudija, kad tos nurodytos ypatos jautė, manė ir kalbėjo taip, kaip randame įkvėpto rašytojo paduota. Todėl nusidėtu prieš mokslą apie šv. Knygų įkvėpimą tas, kas abeiotu, ar tikrai šetonas yra pasakęs Jievai žodžius, užrašytus Prad. 3, 1: „Kodėl Dievas judum įsakė, kad judu nevalgytumėta iš visų sodno medžių?“ Arba kas netikėtų, jog buvo žmonės bedieviai, kurie sakė: „Nėra Dievo“ (Ps. 13, 1) ir tt. Iš to vienok neišeina, kad pačios tos mintys ar žodžiai vien per jų patilpimą šv. Rašte igautu kokią ypatingą vertybę. Jų autoritėtas arba vertybė yra toki, koki yra vertybė ypatos, kuri taip yra maniusi, arba kalbėjusi, o jei kuomet persimaino, pasididindama ar susimažindama, tai įvyksta tik tuomet, kada prisideda koki kita pašalinė aplinkybė, pvzd. aiškus pagyrimas arba papeikimas tų minčių ir žodžių, paeinantis nuo Dievo ar nuo įkvėpto rašytojo.

18 Kadangi įkvėpimas yra tai viršprigimtinis atsitikimas, įvykstantis viduje žmogaus, todėl apie jo buvimą arba nebuvimą kitiems žmonėms reikia klausties arba pačių įkvėptų knygų, tyrinėjant jų turinį ir privalumus, arba įkvėpto rašytojo, arba patirti nuo įkvėpimą davusiojo Dievo. Bet pačios knygos neduoda užtektinai įtikrinančio liudijimo apie savo įkvėpimą, ir veltui jo jieškojo protestantai įkvėptose knygoose. Nei jų turinys, t. y. aparašyti stebuklai ir pranašystės, nei prakilnus jų mokslas, nei jų gerus jausmus sužadinti kalba nėra toksai liudijimas, nes visupirma ne visose vietose tie dalykai vienodai randasi, arba gali buti lygiame laipsnyje daugelyje visai neįkvėptų knygų, ir galop jų apkainavimas daug priklauso nuo žmogaus pažiūrų, o per tai vienas gali juos pripažinti įtikrinančiais, kitas gi visai ne. — Neužtenka ir paties įkvėpto rašytojo paliudijimo; nes nėra butinai reikalo, kad jis pats žinotu apie savo įkvėpimą; nors visai neužginčijame, kad šv. rašytojai bent dažniausiai buvo pamokyti ir įsitikinę, kad Dievas per juos kalba. Bet įkvėpimas yra tai vidu-

jinis atsitikimas; tokiuose gi dalykuose žmogus gali be savo noro pasiduoti paklydimui, iliuzijoms, ir nors jis pats yra pamokytas ir teisingai tiki į savo įkvėpimą, negali jis vienok reikalauti, kad jo žodžiams tikėtų kiti be jokio abejojimo. Tikėjimas gi jo žodžiams taptu priverstinu tik tuomet, jei jis juos patvirtintu kokiuo stebuklu; bet tuomet jau prisidėtų paliudijimas Dievo, kurs tik vienas duoda galę daryti stebuklus. — Taigi, vien aiškus Dievo paliudijimas yra užtektinas priparodymas, kad koki nors knyga yra įkvėpta. Dievas yra įkvėpimo davėjas ir pirmasis šv. Knygų autorius; tiktai Jis, amžina Tiesa, duodamas liudijimą, negali nei paklysti, nei kitus įvesti į paklydimą. Tas Dievo paliudijimas apie įkvėpimo buvimą tuo labiau yra reikalingas, kad mes turime įkvėpimo faktą priimti kaip tikėjimo dalyką. Nėra vienok reikalo, kad Dievas duotu paliudijimą betarpiškai; gana jo liudijimo duoto per žmones, kurie savo pasiuntinystę buvo gavę tikrai nuo Dievo ir ją patvirtinę stebuklais. Toks paliudijimas negalėjo būti vėlesnis už Kristaus ir apaštalų laikus, turėjo būti paduotas Bažnyčiai sergėti draug su kitomis apreiškimo tiesomis ir rasties apreiškimo šaltiniuose, t. y. šv. Rašte ir tradicijoje. — Ir tikrai, kaip buvo augščiau sakyta, jis yra išdalies pačiame šv. Rašte, pilnai gi Bažnyčios padavime, jos šv. tėvų raštuose. Ir Bažnyčia, reikalui atsiradus, savo neklaidingu nutarimu patvirtino, kad dieviškas paliudijimas apie šv. Knygų įkvėpimą buvo tikrai duotas, ir nurodė knygas, kurioms jis buvo duotas.

§ 4. Šv. Knygų Senojo Įstatymo kanonas pas žydus.

19. Šv. Knygos arba jų rinkinys, kaip matėme augščiau (vz. p. 3), vadinasi kanonu, dėlto kad jose paduotos yra Dievo apreišktos tikėjimo ir pasieltgimo taisyklės, o kiekviena atskira šv. Dvasios įkvėpta knyga, Bažnyčios neklystančiu nutarimu pripažinta kaip toki ir šv. knygų rinkinį arba kanoną įtraukta, vadinasi *kanoniška*.

Kadangi šv. knygos buvo parašytos ne vienu laiku ir per tai nevisos yra visų priimtos, todėl, tyrinėdami jų surinkimo istoriją, mes kalbėsime atskirai apie kanoną Sen. Įstatymo pas žydus, apie kanoną S. Įstatymo pas krikščionis ir apie kanoną Naujojo Įstatymo.

Mozė savo iš Dievo įkvėpimo parašytas knygas sudėjo Sandoros šėtroje (Atk. 31, 24); tai ir buvo kanono pradžia. Jozuė pasakoja (Joz. 24, 26), kad jis savo veiklą („visus tuos žodžius“) parašęs „Įstatymo knygoje“, norėdamas regimai tuo pažymėti, kad jis savo knygą sujungęs su Mozės knygomis. Kitos istoriškos S. Įst. knygos, parašytos pirm Babylonio nelaisvės, prasideda sujungimo žodeliu „ir“; iš to gi galima numanyti, kad ir jos buvo sujungtos į vieną rinkinį su pirmiaus parašytosiomis. Beto, tikrai žinoma kad žydai, rupestingai sergėdami savo šv. knygas, jau pirm Babylonio vergijos turėjo šv. Rašto rinkinius, kaip

tai galima matyti iš sujungimo Dovidų psalmių su Azafo psalmėmis, įvykusio žydų karaliumi esant Ezekijui (2 Kron. 29, 30), ir iš to paties karaliaus paliepimo surankioti Saliamono patarles (Pat. 25, 1), o taipogi iš gana tankaus minėjimo senesniųjų ir tai įvairių rašytojų žodžių pas jaunesnius, ką jie vargiai būtų galėję daryti, neturėdami anųjų raštų rinkinio. Kokio vienok didumo buvo tie rinkiniai įvairiais laikais, šiandien vargu susekti.

20. Dabar žydai savo kanone turi tik 36 Sen. Įstatymo knygas, kurios paprastai vadinamos pirmojo kanono arba protokanoniškomis knygomis (ll. protocanonic), ir iš kurių, sujungdami kaip viena, jie daro dvidešimt dvi knygi, t. y. tiek kiek yra raidžių žydų alfabete. Kyla tat klausimas, kada ir kaip tas jų kanonas pasidarė? Kalbant apie žydų kanono atsiradimą, reikia visų pirma atskirti senobės Palestinos žydai, kurių naminė kalba Kristaus laikais buvo aramaiška, nuo žydų apsigyvenusių Aleksandrijoje ir priėmusių sau graikišką kalbą. Taigi dabartinis pas žydus priimtas šv. knygų kanonas yra tas pats, kurį senobėje turėjo žydai palestiniečiai; tuotarpu kad aleksandrijiečiai žydai savo kanone turėjo truputį daugiau šv. knygų, butent ne tik visas dabartinio žydų kanono knygas, taip vadinamas protokanoniškasias, bet dar ir *deuterokanoniškas* (antrojo kanono) knygas, kuriomis yra: Tobijo, Juditos, Išminties knyga, Ekleziastikas, Baruchas. 1 ir 2 Makabiejų, o taipogi knygų dalis: Esteras 10, 4—16, 24; Daniėlio 3, 24—90 (Azarijo malda ir trijų jaunikaičių giesmė ugnies kakalyje); 13. persk. (Zuzanos istorija) ir 14. p. (pasakojimas apie Belį ir slibiną). Kaip vienok tuodu kanonu, žydų palestiniečių ir aleksandrijiečių, pasidarė, tikrų žinių nėra.

21. Palestiniečių žydų rinkinys vadinasi taipogi Ezdro kanonu, dėlto kad, anot padavimo, jį padaręs Ezdras, žydams sugrįžus iš Babylono vergijos. Nuomonė, kad Ezdras yra pirmojo žydų kanono autorius, remiasi ant šių priparodymų. Pas žydus visuomet šv. knygos buvo augščiausioje pagarboje, ir jų vertybės pripažinimas buvo pavestas ne bet kam, o tik tokiems žmonėms, kurie turėjo užsitikėjimą pas visą tautą. Kolei Dievas žydams siuntė pranašus, kurių reikšmė pas visus buvo kuodidžiausi, jie galėjo liudyti apie šv. knygų iškėpimą; bet pranašų pareigos, kaip visi pripažįsta, pasibaigė Ezdro ir Neemio laikais, ir paskutinis pranašas buvo Malakijas. Taigi priderėjo, kad Dievas pasirupintu, idant šv. knygos, duotos žydams ir turėjusios būti tolesniame laike svarbiausia jų tikėjimo ir pasielgimo taisykle, jau paskutinių pranašų dienosė būtų surinktos ir viešai apgarsintos ir tai tokių vyrų, kuriems negalima buvo netikėti. Tokiais gi vyrais anuo metu pas žydus buvo, kiek žinoma, tik Ezdras ir Neemijas. Tą sanprotavimą patvirtina liudijimai žydų tradicijos, kuri aiškiai sako, kad Ezdras galutinai užbaigęs šv. knygų rinkimą. Flavijus Juozapas rašo, kad knygų rinkinys, kurias visi žydai pripažįsta dieviškomis, paeinaš iš laikų Artakserkso I Longimano, kurs leidė Ezdru ir Neemijui sutvarkyti religijinį žydų

gyvenimą. Seniausį gi liudijimą randame 2 Mak. 1, 13, kame pasakyta, jog Neemijas (per Ezdrą, kuriam religijinio žydų gyvenimo sutvarkymas buvo pavestas), „padaręs biblioteką, sunesė į ją iš kraštų Knygas (Mozės Istat.), ir Pranašus (istoriškas ir pranašų knygas), ir Dovidą (psalmes), ir karalių gromatas (ir) apie dovanas (Ezdros knygas)“. Su žydų padavimu sutinka ir šv. tėvų liudijimai, kurie sako, kad Ezdras buvęs pirmojo kanono apgarsintojas (šv. Iren. šv. Jonas Auks. ir kiti).

22. Nors Ezdras teisingai skaitosi dabartinio žydų kanono surinkėju, vienok negalima pasakyti, jog jis jį taip užbaigęs, kad ne valia buvo pridėti prie jo naujų knygų. Tiesa, po Ezdro mirties Dievas nebesiuntė žydams daugiau pranašų, bet nėra jokio pamato tvirtinti, buk Dievas nebedavęs taipogi jokio naujo apreiškimo ir įkvėpimo. Ištikrųjų gi ir paskiaus buvo parašytos dar naujos Dievo įkvėptos knygos, o kaikurios senesnės, Ezdruui nežinomos, buvo tuo laiku atrastos. Gali buti tik klausimas, ar tos paskiaus atsiradusios, dabar deuterokanoniškomis S. I. vadinamos knygos visų žydų buvo priimtose ir skaitomos šventomis ir įkvėptomis, ar ne. Tikrai jos buvo draug su kitomis šv. knygomis žydų ellenistų (graikiškai kalbančių) arba aleksandrijiečių kanone, kurs, užtat atskyrimui jo nuo trumpesnio žydų palestiniečių kanono, vadinamas aleksandrinisku oju (canon alexandrinus seu hellenistarum). Tiesa, lig mūsų dienoms neužsiliko nei vienas Aleksandrijos žydų šv. Rašto kodeksas, bet graikiški šv. knygų egzemplioriai, vartojami pirmųjų amžių Bažnyčioje, buvo arba tie patys, kuriuos ellenistai turėjo pirm savo atsivertimo, o priėmę šv. tikėjimą pasilaikė ir praplatino tarp krikščionių, arba iš anų perrašyti. Pirmųjų gi amžių Bažnyčios kodeksuose buvo tikrai visos Sen. Įstatymo knygos, kaip protokanoniškos, taip ir deuterokanoniškos.

23. Ar buvo deuterokanoniškos knygos skaitomos šventomis pas žydus palestiniečius, negalima su pilnu tikrumu pasakyti, bet yra nemaž priparodymų, kad bent kaikurios ištikrųjų buvo. Kad jos buvo Palestinoje tikrai žinomos, nėra ir abejonės. Tai galima matyti kad ir iš liudijimo Fl. Juozapo, kurs, kalbėdamas apie protokanoniškas Ezdro surinktas knygas, taip atsiliepia apie kitas: „Nuo Artakserkso viešpatavimo laikų lig mūsų dienoms buvo, tiesa, kaikurie dalykai parašyti, bet jiems nėra pripažįstama toki pat vertybė, kaip pirmiesiems, kadangi nebebuvo neabejotinos pranašų įpėdinystės“. Ekleziastikas minimas yra pačiame žydų talmude tokiuo pat budu, kaip kitos šv. Rašto knygos; Origeno laikais Barucho knyga dar tebebuvusi sujungta su Jeremijų; Tobijo ir Juditos knygomis naudojosi žydų mokslinčiai savo Midrašim'uose (komentoriuose), kaipo turinčiomis didžiausią svarbumą ir t.t. Beveik visos deuterokanoniškos knygos buvo parašytos ebraiška arba aramaiška kalba, todėl galima su nemažu tikrumu spėti, kad jos buvo parašytos ne kitur, kaip tik Palestinoje, o iš čia buvo nuneštos Aleksandrijon. Graikišką aleksandrijiečių šv. Rašto vertimą, kuriame buvo ir protokano-

niškos ir deuterokanoniškos knygos, ir Palestinos žydai laikė iš pradžios didžioje pagarboje; tik kada tuo vertimu pradėta naudoties ir imti iš jo priparodymus apie išsipildymą mesianiškų pranašysčių Jėzuje, žydai permainė savo nuomonę apie tą vertimą ir jį visai atmetė, o sau pasidirbino kitus. Tas atmetimas pirmo graikiškų šv. knygų vertimo ir buvo regimai priežastimi atmetimo visų šv. knygų, kurių nebuvo Ezdro kanone, ir pasilikimo prie vienu protokanoniškųjų.

§ 5. Šventųjų Knygų Sen. Įstatymo kanonas pas krikščionis.

24. Naujame Įstatyme buvo priimtas Senojo Įstatymo kanonas ir tai platesnis. Evangelistai ir Apaštalai, paduodami S. Įst. žodžius, naudojosi graikišku aleksandrijiečių vertimu, kuriame buvo visos knygos, t. y. protokanoniškos ir deuterokanoniškos, net ir tokiose vietose, kame jis šiek tiek skiriasi nuo ebraiško teksto. Jei suskaičysime N. Įstatyme visas iš Senojo paimtas vietas, tai atrasime, kad iš maždaug 350 tokių vietų daugiausia kaip 300 taip sutinka su aleksandrijiečių graikišku vertimu, kad aiškiai matosi iš ten jas paimtas esant; butent, Lukas, Morkus, Petras, Jokubas ir rašytojas gromatos į Žydus laikosi graikiško teksto visuomet, Povilas beveik visuomet, o Matas ir Jonas dažniausiai. Iš tokio gi jų pasielgimo teisingai išvedama, kad jie buvo priėmę visą graikišką aleksandrijiečių vertimą. Toliaus, dauguma pirmųjų krikščionių buvo atsivertę žydai elenistai, kurie žydų kalbos visai nebesuprato ir dėlto galėjo naudoties tik aleksandrijiečių vertimu; jei tat tame vertime būtų buvusios draug su šventomis knygomis ir neįkvėptos, tai Apaštalai būtų be abejonės tuos krikščionis persergėję, nes toks persergėjimas butinai buvo reikalingas; jie gi to visai nedarė, o pirmųjų amžių Bažnyčia, priimdama visas aleksandrinieškojo kanono knygas, kaip šventas, tuo pačiu paliudija, kad šventomis jas skaitė ir Apaštalai, pirmieji Bažnyčios vadovai. Galop didis panašumas kaikurių N. Į. tekstų su deuterokanoniškų knygų išsireikšimais stačiai parodo, kad ir tos deuterokanoniškos knygos buvo Apaštalams gerai žinomos ir jų priimtoms.

25. Nei pas vieną iš apaštališkų tėvų nerandame pilno sąrašo šv. knygų, vienok iš nedaugelio užsilikusių jų raštų galima matyti, kad tarp knygų, kurias jie skaitė šventomis, buvo ir deuterokanoniškos. Taip pas Klemeną Rym. randame žodžius, paimtus iš Ekleziastiko, Išminties, Juditos ir iš deuterokanoniškos Esteros dalies. Ermas ima žodžius iš Ekleziastiko ir 2 Mak., Barnabas iš Ekli., o Polykarpas iš Tobijo.

Jei peržiūrėsime Bažnyčios tėvų ir rašytojų veikalus antrame ir trečiame šimtetyje, atrasime, kad jie visas aleksandrijiečių kanono knygas skaitė šventomis ir naudojosi jomis, nepažymėdami jokio skirtumo tarp protokanoniškų ir deuterokanoniškų. Taip gi darėsi ne vienoje kokioje bažnyčioje, bet visose, ku-

rių skaitliuje buvo pačių apaštalių įsteigtos, taigi stačiai iš jų ėmusios visą savo mokslą. Tatgi Rymo bažnyčioje, be minėtųjų Klemenso ir Ermo, galima dar išvardinti Ipolitą, kurs taip pat aiškino deuterokanoniškas Daniėlio dalis, kaip ir protokanoniškas, o beto naudojosi ir kitomis deuterokanoniškomis knygomis. Galijos bažnyčioje tą pat daro Ireniejus. Afrikos bažnyčios kanoną ir kitų, kuriose buvo vartojama lotyniška kalba, galima patirti iš pirmo lotyniško šv. Rašto vertimo, taip vadinamos Italės, kurioje yra visos Sen. Įstatymo knygos, o taipogi iš raštų Tertuliono ir šv. Kipriono. Rytų bažnyčių liudytojais apie deuterokanoniškų knygų priėmimą yra „Dvylikos apaštalių mokslas“, šv. Atenagoras Aten., šv. Klemensas Aleksand., ypač gi Origenas, kurs aiškiai išrodinėja deuterokanoniškų knygų svarbumą, ginčydamas su tais, kurie apie jas turėjo abejones.

26. Ketvirtame ir penktame šimtmeityje ne tik visi žymesnieji Bažnyčios tėvai ir rašytojai vartoja savo raštuose deuterokanoniškas knygas, kaipo įkvėptas, bet iš anų laikų turime jau šv. knygų sąrašus arba katalogus, padarytus vyskupų susirinkimuose, Iponoje, Kartaginoje, o net ir anais amžiais parašytus kodeksus, Vatikaniską, Sinaitiską, Aleksandrinišką ir Efremono, taipogi šv. Rašto vertimus į etiopų ir armėnų kalbas, kuriuose randasi visos Sen. Įstatymo knygos, kaip protokanoniškos, taip ir deuterokanoniškos. Bažnyčios tikėjimas apie deuterokanoniškas knygas pasirodo dar iš piešinių, kuriais krikščionis anais laikais pagražindavo savo grabus, bažnytinius indus ir tt.; tuose gi piešiniuose dažnai įvaizdinamos yra ypotos ir atsitikimai, apie kuriuos kalba tik deuterokanoniškos knygos.

Jei kaikurie, labai neskaitlingi rašytojai pradeda tuo laiku abejoti ir regisi nepripažįstą deuterokanoniškų knygų šventumo, tai artesnis į jų veikalus ir į aplinkybes, kuriose rašė, išžiūrėjimas parodo, kad jie kalba ne apie kanoną pas krikščionis priimtą, bet pas žydus, arba kad jie pasilieka po žydų kanono įtekme.

27. Ir paskesniais amžiais visa Vakarų ir Rytų Bažnyčia, o net ir atsiskyrę nuo Bažnyčios klaidžiatikiai turi savo kanone visas Sen. Įstatymo knygas. Tą tai platesnį šv. knygų kanoną patvirtino Bažnyčia savo viešu nutarimu visupirma Florencijos susirinkime, o paskiaus Tridento, kame vyskupai rupestingai dalyką ištyrę ir apsvarstę, pirmame savo dogmatiškame nutarime (sess. 4. De canonicis Scripturis) išskaitė visas Sen. Įstatymo knygas, taip kaip jos nuo seniausią laikų katalikų Bažnyčioje buvo pripažintos, atskirdami nuo Bažnyčios vienybės kiekvieną, kaipo klaidžiatikį, „kurs jų visų su visomis jų dalimis, kaip katalikų Bažnyčioje paprastai buvo skaitomos ir randasi senos Vulgatos išleidimuose, nepripažintu šventomis ir kanoniškomis“. O Vatikaniškas susirinkimas tą nutarimą, nors jau gana aiškų, bet neužbaigusį labi kaikurių apie deuterokanoniškas knygas ginčų, išnaujo dar patvirtino, aus jį paaiškindamas tokiuo būdu: „Jei kas ištisų šv. Rašto knygų su visomis jų dalimis, kaip jas išskaitė šv. Tri-

dent. synodas, nepriimtu už šventas ir kanoniškas, arba sakytu, kad jos nėra dieviškai įkvėptos, tas tebuna atskirtas“ (Constit. de fide, can. 4. de revel.).

Protestantai, prieš kuriuos visųpirmą buvo atkreiptas Trid. susir. nutarimas, sekdami savo mokytojus, Liuterį ir kitus, deuterokanoniškoms knygoms nepripažįsta lygios vertybės su protokanoniškais ir vadina jas apokryfinėmis, vienok talpina savo Biblijų išleidimo gale, kaip naudingas skaityti. Tik kaikurie protestantų skyriai nepripažįsta toms knygoms jokios vertybės, dargi vadina jas pragaištingomis ir visai jų nededa į savo Biblijos išleidimus, bet daro tai ne kokiais nors prirodymais pertikrinti, o tik iš katalikų neapykantos.

Atsiskyrę nuo katalikų Bažnyčios graikai ilgą laiką skaitė deuterokanoniškas knygas šventomis ir įkvėptomis, kaip ir protokanoniškas. Tik paskutiniuose dviejuose šimtmečiuose pradėjo pasiduoti protestantų įtekmei. Pas graikų teologus dabar yra tame dalyke žymus svyravimas, o jų dauguma jau regisi esanti deuterokanoniškoms knygoms priešinga ir tokiuo būdu atmetanti jų pačių bažnyčios pripažintą ir amžiais užsilaikiusį mokslą.

Toliaus dar tuo pačiu keliu nuėjo Rosijos bažnyčia. Ji taip-pat permainė savo mokslą apie deuterokanoniškas knygas Sen. Įstatymo, vedama savo teologų, pasidavusių protestantų įtekmei. Rusų bažnyčioje regisi dabar nebėra jokio abejojimo: ji stačiai vadina deuterokanoniškas S. Įst. knygas apokryfinėmis ir taip moko savo teologijoje ir net savo katekizmuose.

§ 6. Naujojo Įstatymo šv. Knygų kanonas.

28. Išganytojas skelbė savo dievišką mokslą vien gyvu žodžiu ir taip-pat liepė daryti savo apaštalams ir mokytiniais, sakydamas: „Eidami į visą pasaulį, apsakinėkite Evangeliją visam sutvėrimui“ (Mk. 16, 15). Jie, paklusnūs Mokytojo žodžiams, ėjo iš krašto į kraštą, iš vieno miesto kitan, apsakėjo visur Gerą Naujieną, patvirtindami savo kalbą stebuklais, įtikėjusius į Kristų ir priėmusius jo mokslą krikštijo ir iš jų darė pirmas krikščionių draugijas. Taip tat paprastu ir nuolatinu Evangelijos praplatinimo būdu iš Kristaus parėdymo buvo skelbimas gyvu žodžiu; ir tikėjimas į Kristų platinosi per apsakojimą, ką ir šv. Povilas išreiškė, kada sakė: „Tikėjimas iš apsakojimo“ (Rym. 10, 17). Ir tiktai tuo keliu galėjo Evangelija trumpu laiku tapti žinoma visose Rymo valstijos dalyse, pasiekti žmones ne tik mokytus, bet ypač visą daugybę bemokslų, beturčių, kurie kasdieninio gyvenimo rūpesčiuose paskendę kitaip nebutu jos nei įieškoję, nei radę. Bet Išganytojas, liepdamas apsakoti gyvu žodžiu, neužgynė apaštalams, reikalui atsiradus arba didesnei žmonių naudai, dėti apsakojamą mokslą į raštus. Taigi, su laiku, nors nelabai greitai, pradėjo atsirasti knygos, turinčios savyje didesnę ar mažesnę Kristaus mokslo dalį, apaštalų ir jų mokytinių iš Dievo įkvėpimo parašytos ir išspradžios ne visai Bažnyčiai paskirtos, bet jos dalims. Pirmieji krikščionys su didžiu rūpestingumu rinko tas knygas, ir kiekviena bažnytinė draugija stengėsi turėti jų kuodaugiausiai. Jau prie gyvos apaštalų galvos buvo padaryti pirmi tokie rinkiniai, o jų vieną nežinomo, tiesa, didumo, turinti savyje bent kaikurias Povilo gromatas, mini šv. Petras (2 Petr. 3, 16). Baigiantis pirmajam ir prasidedant antrajam

šimtmečiui įvairios bažnyčios turėjo įvairius rinkinius, ir nors nei viename iš jų nebuvo dar visų N. Įstatymo raštų, bet nebuvo taipogi nei vienos dabartinio kanono knygos, kuri jau tuomet nebūtų buvusi žinoma kurioje nors bažnyčioje.—Negana to, kad tos knygos buvo renkamos, bet dar jas priimdavo, kaip turinčias dievišką autoritetą, kaip Dievo įkvėptas ir lygias tame dalyke S. Įstatymo knygoms. Tai pasirodo iš pirmųjų apaštalių įpėdinių raštų, kurie iš anų paimtus žodžius mini tokio pat būdu, kaip ir įkvėptas Sen. Įstatymo knygas, stato vienas šaly kitų kaip lygias, dalina į „Evangeliją ir Apaštalą“, sekdami padalinimą S. Įstatymo į „Įstatymą ir Pranašus“, arba stačiai vadina jas Dievo įkvėptomis, kaip pvd. Klemensas Rym., kurs tvirtina, kad Povilas Dievo įkvėptas, parašė Korintiečiams apie save, apie Kėfą ir apie Apolį.

29. Krikščionis priimdavo kaip šventas, žinoma, ne visas knygas, paduodančias šią iš Kristaus mokslo, bet tik tai tokias, apie kurias buvo įsitikinę, kad jos ištisų buvo iš Dievo įkvėpimo parašytos. Tame dalyke žiūrėta, ar knygos autoriumi yra tikrai apaštalas, arba ar ji yra bent patvirtinta kurio nors apaštalo. Toks pertikrinėjimas buvo iš vienos pusės labai reikalingas, dėlto kad draug su šventomis knygomis pradėjo tuoju atsisrasti raštai, kad ir panašūs savo turiniu į anasias, bet parašytos žmonių, neturėjusių Dievo įkvėpimo; iš antros gi pusės ne visur, ypač tolimesnėse ir mažesnėse bažnyčiose, pigu buvo iš karto gauti reikalingus paliudijimus. Dėl to tai net apie kaikurių tikrai įkvėptų knygų vertybę vienoje-kitoje bažnyčioje buvo abejojama per trumpesnę ar ilgesnę laiką, juo labiau, kad sulyginant gana vėlai ir apie patį jų buvimą patirdavo. Tas iš Dievo įkvėpimo parašytas N. Įst. knygas, apie kurias kaikuriuose bažnyčiose ilgiaus abejota dėl stokos reikalingų paliudijimų ir tik vėliaus pas visus priimta, atskirdami nuo tų, kurios gana veikiai visur tapo žinomos ir priimtoms, dabar vadiname deuterokanoniškomis N. Įst. knygomis. Jomis gi yra Gromata į Žydus, visuotinoji gromata šv. Jokubo, 2. grom. šv. Petro, 2. ir 3. grom. šv. Jono, visuotinoji gromata šv. Judo, šv. Jono Apreiškimas, ir dalis: Mt. 1. ir 2. perskyrimas, Mk. 16, 9-20, Lk. 22, 43-44 ir Jo. 8, 2-12.

30. Arčiaus išžiurint, kaip darėsi kanonas N. Įst. knygų, galima patėmyti, kad jau apaštališkųjų ir pirmosios antrojo šimtmečio pusės tėvų nors ir neskaitlingai užsilikusiųose raštuose buvo vartojamos visos N. Įst. knygos, atskyrus tik keturias nedideles gromatas: į Filemoną, 2. ir 3. Jono ir Judo. Pradedant gi nuo antrosios 2. šimtmečio pusės jau atskiros bažnyčios turi gana pilnus kanonus. Didžiausį knygų rinkinį randame Rymo bažnyčioje, nes jame, kaip pasirodo iš Muratorio sąrašo ir Ermo veikalėlio: Ganytojas, buvo visi N. Įst. įkvėpti raštai, atskyrus grom. į Žydus ir 2. Petro; bet buvo taipogi čionai priimta, tiesa kaip abejotina, viena nekanoniška knyga, šv. Petro Apreiškimas

4219903 8

69019

(Apocalypsis Petri). Baigiantis 2. ir prasidedant 3. amžiui, Afrikos bažnyčioje dar nebuvo vartojama grom. į Žydus, Jokubo ir 2. Petro, nors Tertulionas liudija, kad grom. į Žydus buvusi kaikuriuose bažnyčiose tuo laiku jau priimta. Toks pat beveik kaip Afrikos buvo kanonas Galijos bažnyčioje, tik jame dar truko Judo grom., bet buvo viena nekanoniška knyga, Ermo Ganytojas. Taigi sudėdami į vieną vietą įvairių Vakarų bažnyčių kanonus, randame, kad čia buvo priimtose kaip dieviškos visos N. Ist. knygos, atskyrus tik 2. Petro, o su jomis ir dvi neįkvėpti, kurie paskiaus, patyrus apie tikrą jų pradžią, iš kanono išmesta. Pilną kanoną pirmą kartą randame, prasidedant 3. šimtmečiui, Aleksandrijos bažnyčioje, kaip tai parodo raštai Klemenso Aleks., ypač gi Origeno, kurs visās ir tiktai vien dabartinio kanono knygas pripažįsta šv. Raštu. Truputį vėliaus to paties 3. amžio pabaigoje Euzebijus Cezarėjietis paduoda tuo metu viešpatavusias nuomones apie įvairius knygų skyrius; taigi jis atskiria raštus, kurie visų yra priimami kaip šventi (ὁμολογούμενα), ir prie kurių priklauso beveik visos dabartinio kanono knygos, toliaus raštus, apie kuriuos dar tebėra vedami ginčai, bet kurie daugumos yra priimami (ἀντιλεγόμενα), jais gi yra likusios mūsų kanono knygos, ir galop raštus, visų stačiai atmetamus (νόθα), arba dėlto kad jie nėra įkvėpti arba kad priegtam turi dar savyje ir klaidingą mokslą.

31. Paskiaus 4. šimtmeityje Rytuose sukilsta vėl didesnės abejonės apie kaikurias deuterokanoniškas N. Ist. knygas. Tiesa, Aleksandrijos ir Kipro bažnyčiose pasilieka pilnas kanonas, bet Palestinoje ir Kapadokijoje nerandame tarp šv. knygų šv. Jono Apreiškimo, o Antiokijoje dar ir keturių mažesniųjų gromatų: 2. Petro, 2. ir 3. Jono ir Judo. Vienok tos abejonės neilgai tęsiasi ir sekančiuose amžiuose jos visai pasiliauna; nes dar pirm Truleniškojo synodo (680 m.), kada viešai apgarsinta Afrikos susirinkimų priimtas šv. Knygų sąrašas, beveik visos Rytų bažnyčios jau turėjo vienodai pilnus kanonus. — Vakarų bažnyčiose jei dar ir buvo kaikur šiokios tokios abejonės apie šv. Knygų skaitlių 4. šimtmeityje, tai vėliaus nebeliko jų nei žymės, ir toks dalykų stovis pasiliko lig reformacijai. Prasidėjus gi ginčams apie deuterokanoniškų knygų vertybę 16. šimtmeityje, Tridento susirinkimas iškilmingai patvirtino seną tikėjimą apie visų, kaip S. taip ir N. Įstatymo knygų įkvėpimą ir jų dievišką vertybę.

Protestantai vedė ir veda ginčus toliaus. Liuteris, išradęs visai naują įkvėpimo kriteriją, butent ypatingą vidujinį įsitikinimą, sakė, kad jis nerandęs evangeliškos ir apaštališkos dyšios Apokalypsyje; tokią pat nuomonę jis turėjo apie grom. į Žydus, Judo ir ypač Jokubo; taigi visas tas knygas jis patalpino atskirai, savo Biblijos vertimo gale. Paskesnieji Liuterio mokytiniai pripažindavo šv. Raštu kokį laiką tik protokanoniškas knygas (ὁμολογούμενα), atmesdami kitas 7, kaip apokryfus. Pas Zvinglio ir Kalvino pasekėjus pasiliko katalikų Bažnyčios kanonas, o pradžioje 17. šimtmečio sugrįžo prie jo ir Liuterio pasekėjai. Dar paskesniuose laikuose daug protestantų, pasidavę racionalizmui, atmetė visai šv. Knygų

įkvėpimą, o per tai nebegali būti ir kalbos pas juos apie kanoną tikroje to žodžio prasmėje. — Graikų ir Rosijos atsiskyrusios bažnyčios savo kanonuose turi visas N. Įstatymo knygas.

Apie apokryfus ir prapuolusias knygas. a) Apokryfas, graik. ἀπόκρυφον, reiškia tą pat, ką ir slaptingas, paslėptas. Tuo vardu senobėje pas graikus stabmeldžius vadindavo knygas, kuriose buvo surašytos jų tikiybinės paslaptys, žinotinos vieniams jų kunigams (ἀπόκρυφα βιβλία). Nuo šv. tėvų laiko apokryfais pradėta vadinti knygas, kurios iš atžvilgio į savo antrąsį ir turinį gali būti pigiai paskaitytos šventomis ir tikrai kaip tokios buvo laikurių priimanos, nors išties jos nėra įkvėptos. Vienių iš jų vardai ir turinys paimta iš S. Įstatymo, kitų gi iš Naujojo, todėl atskiriame apokryfus S. Įst. ir apokryfus N. Įstatymo. Tarp S. Įst. apokryfų paminėtini yra: 3. ir 4. Ezdro knyga ir Manaso karaliaus malda, parašytos 2. ar 1. šimtmetyje pirm Kristaus gimimo, kurios kaip priėdai spausdinamos yra Vulgatos išleidimuose; toliaus 151. Dovidio psalmė, 18 Saliamono psalmių, 3. ir 4. Makabiejų knyga, parašytos taipogi pirm Kristaus gimimo; žymiai vėliaus buvo parašytos Enoko knyga, Mozės užengimas, Mozės apreiškimas ir didelė daugybė kitų jokios vertybės neturėjusių raštų.

Iš N. Įstatyme apokryfų vertos yra paminėjimo visupirma taip vadinamos bažnytinės knygos (libri ecclesiastici), kurios buvo didžioje pagarboje pas šventuosius tėvus ir šiandien gali dar būti naudingos, nors jos nėra įkvėptos. Tokios gi yra: *Musų Viešpaties gromata* ir *Abgarų Edesos karalių, Liturgijos Petro, Jokubo, Mato ir Morkaus, Dvylikos apaštalių mokslas, Apaštalių konstitucijos ir kanonai, Evangelija pagal žydus arba nazarėjus, šv. Povilo gromatos* ir *Laodikiečius*, 3. ir *Korintiečius*, ir *Seneką ir Senekos* ir *Povilą, šv. Barnabo gromata, šv. Klemenso Rym. 1. grom.* ir *Korintiečius, Ermo Ganytojas*.

Daug daugiau vienok buvo tokių apokryfų, kurie niekuomet nei jokio svarbumo neturėjo Bažnyčioje. Tarp maždaug 50 įvairių apokryfinių Evangelijų, kurių vardai mišiniai šv. tėvų raštuose, labiausiai gal panaši į kanoniškąsias *Evangelija pagal Petrą*; kitos gi nebutus dalykus pasakoja arba apie Kristaus užgimimą ir jaunystę, arba apie jo kančią ir nužengimą į pragarą (Limbą). Buvo dar apie 18 „Apaštalių darbų“, truputį mažiau įvairių gromatų ir Apreiškimų, tarp kurių minėtinas *Petro Apreiškimas*, kurs kaip alejotina knyga buvo kolkį laiką Rymo bažnyčios kanone.

b) Šv. Rašte paminėta yra nemaža knygų, parašytų pranašų ir kitų šv. ypatų, kurios vienok lig mūsų dienoms neužsiliko, todėl ir vadinasi prapuolusiomis. Jų skaitliuje galėjo būti kaikurios parašytos iš Dievo įkvėpimo, bet ir tos regimai turėjo tikslą laikinį, jam gi pasibaigus, Dievas leidė, kad ir pačios knygos prapultu. — S. Įstatyme šie yra minimi raštai: 1) *Viešpaties karių knyga*, liber bellorum Domini (Num. 21, 14), 2) *Teisiųjų knyga*, liber iustorum (Jos. 10, 13; 2. Reg. 1, 18), 3) *Knyga žodžių apie Saliamono dienas*, liber verborum dierum Salomonis (3. Reg. 11, 41), 4) *Knyga žodžių apie Judos karalių dienas*, liber verborum dierum regum Iuda (3. Reg. 14, 29 etc.), 5) *Knyga žodžių apie Izraelio karalių dienas*, liber verborum dierum regum Israel (3. Reg. 14, 19 etc.), 6) keletas pranašų knygų, keletas Saliamono veikalų, iš viso gi 21 knyga.

Iš N. Įstatymo pasirodo, kad be skaitomų dabartiniame kanone buvo dar parašytos kaikurios knygos, šiandien prazuvusios, kurios vienok galėjo būti įkvėptos. Anot beveik visų priimtos nuomonės neužsilikė lig mūsų dienoms trys šv. Povilo gromatos: *trečia gromata* ir *Korintiečius*, parašyta pirmi dviejų kanoniškųjų (1 Kor. 5, 9; 2 Kor. 10, 9), dar *viena gromata* ir *Pilypiečius* (Pilyp. 3, 1) ir *gromata* ir *Laodikiečius* (Kol. 4, 16).

§ 7. Ebraiškas tekstas Senojo Įstatymo.

32. Šv. Raštas buvo parašytas ne visas viena kalba, bet trimis, nes vienos jo dalies pirmutinė kalba buvo ebraiška, kitos chaldaiška, o trečios graikiška. Dauguma S. Įst. knygų buvo pa-

rašyta ebraiškai, ir tas jų tekstas užsiliko lig mūsų dienoms. Iš chaldaiškai parašytų užsiliko tik nedidelės knygų dalys: 1 Ezdr. 4, 7—6, 18; 7, 12—26; Jer. 10, 11; Dan. 2, 4—7, 28. Ebraiškai ar chaldaiškai buvo parašytos deuterokanoniškos knygos: Tobijas, Judita, Baruchas, Ekleziastikas, pirmoji Makabiejų, deuterokanoniškos dalys Daniėlio ir Esteros ir Evangelija pagal Matą; bet jų pirmasis tekstas pražuvo, liko tik vertimai. Galop graikiškai buvo parašyta: Išmintis, antroji Makabiejų ir visos N. Įst. knygos, atskyrus šv. Mato Evangeliją.

33. Ebraiška kalba yra viena iš tų, kurias mokslo vyrai vadina sėmitiškėmis, dėlto kad jomis kitados šnekėjo tautos, kilusios iš Noės sunaus, Sėmo, turėjusios savo lopšiu Senaaro slėnį netoli Persiškos užtakos ir iš čia pasiplėtusios į vakarus. Taigi seniausiuose laikuose sėmitiškos kalbos buvo vartojamos toje Azijos dalyje, kurios ribomis rytų pusėje yra upė Tigras, vakaruose Tarpžemė jura, šiaurėje Armėnijos kalnai ir pietuose pietinė Arabija; o iš čia jos buvo nuneštos Etiopijon, į šiaurinę Afriką ir į kaikurias Tarpžemės jūros salas. Trijs buvo svarbiausios sėmitiškų kalbų šeimynos. Aramaiškų, kietų ir mažai išdailintų kalbų šeimyna buvo vartojama pas tautas, kilusias iš Aramo ir gyvenusias Syrijoje, Mezopotamijoje ir Babylonijoje. Ji apėmė syrišką ir babilonišką, arba kaip ji paprastai vadinama, chaldaišką kalbą, taipogi samarijiečių tarmę, gal dar asyrijiečių ir kaikurias kitas. Arabiškos šeimynos kalbos, kurios atsižymi savo žodžių ir formų senumu, įvairumu ir dailumu, buvo prasiplatinusios pas pietinius gyventojus. Trečioji šeimyna vadinama kanaaniška užima vidurį tarp aramaiškos ir arabiškos kaip iš atžvilgio į vietą taip ir į savo privalumus. Prie jos priklausė Fenikijiečių kalba draug su puniškąja tarme ir ebraiška kalba (hebraicus sermo), kuria buvo parašytas šv. Raštas, ir iš kurios paskiaus pasidarė tarmės Talmudo ir rabinų arba nauja ebraiška. Pats ebraiškos kalbos vardas buk esąs padirbtas iš žodžio *‘ibri* (transitor, *ὁ περάτης*), nes taip vadinę Kanaano gyventojai Abraomą, atėjęsį pas juos iš už upės (Jordano), ir tas vardas pasilikęs visai iš Abraomo kilusiai tautai, kuri pati save vadinavo Izraelitais nuo patriarko Jokubo, turėjusio taipogi Izraelio vardą; nuo tautos gi perėjęs vardas ir ant jos kalbos, nors ji nebuvo naujai atnešta, bet buvo ta pati kanaaniečių kalba, pasisavinta ateivio Abraomo ir jo ainių.

34. Apie tai, kaip ebraiška kalba lavinosi ir dailinosi, nėra jokių tikrų žinių. Jau Mozės parašytose, taigi seniausiose, kokias turime, knygose ji pasirodo visai tobula, taip kad galima spėti, jog ir pirmiausia ji buvo ilgai vartojama raštuose. Beveik ant to paties tobulumo laipsnio ta kalba pasiliko lig Babylonio nelaisvei, o net dar kokią laiką ir po jos, nors pas vėlesnius rašytojus po truputį pradeda jausties aramaiškos kalbos įtekmė. Reikia gi žinoti, kad jau nuo 8. šimtmečio aramaiška kalba buvo pradėjusi labai platinties pas tautas, gyvenusias kaimynystėje su Babylonija ir turėjusias su ja prekybos ir kitokius santykius; paskiaus ji tapo net oficiališka kalba plačios Persų valstijos. Kada žydų

dauguma buvo nugabenta Babylonon nelaisvėn, jie ten savo kalbos neužmiršo; bet atkeltos Palestino ir apgyvendintos žydų vietoje aramaiškos kilmės tautos greitu laiku primetė savo kalbą visai neskaitlingiems žydams, išvengusiems nuvedimo Babylonan, ir padarė aramaišką kalbą viešpataujančia visoje Palestinoje. Sugrįžę vėliaus iš Babylonon vergijos ištremtieji žydai, nors ir tebemokėjo ebraiškai, bet, budami visai neskaitlingi, nebeįstengė sugrąžinti savo kalbai viešpatavimo tėvynėje; ir nors dar gana ilgai rėmėsi sena ebraiška kalba su aramaiškąja, bet galop turėjo visai pasiduoti savo pergalėtojais. Kadangi vienok ta chaldėjiečių atnešta aramaiška kalba įgavo žydišką varšą, todėl ji yra vadinama taipogi syro-chaldaiška. Tik žydų raštuose vartojama buvo dar gana ilgą laiką ebraiška kalba, nors ir turėjusi savyje nemaž aramaizmų. Nuo Makabiejų laikų ebraiška kalba pas žydus darosi beveik visai nebežinoma; ji pasilieka tik šv. Knygoje ir liturgijoje, o žydai, ją minėdami, vadina ją šventąja kalba (*lašon kodes*).

35. Raidės dabar žydų raštuose randamos nebe tos pačios, kurios buvo gilioje senobėje. Tos dabartinės raidės vadinasi keturkampiu raštu (*k'thab m'ruba*) arba asyriškuoju (*k. asurith*); jos pradėjo platintis tarp žydų draug su chaldaiška kalba nuo Babylonon nelaisvės laikų; dargi yra padavimas, kad Ezdras visą šv. Raštą perrašydinęs tomis raidėmis. Seniaus pas žydus buvo fenikijiškos raidės, dėlto taip pavadintos, kad jas mokslo vyrai visupirma pažino iš užsilikusių lig mūsų dienoms fenikijiečių pinigų ir antrašų. Tomis tat raidėmis visupirma buvo parašytos šv. Knygos. Kad ištikrųjų permaina raidėse pas žydus įvyko, pasirodo ne tik iš dabar atrastų senobės paminklų, rašytų pirm Babylonon nelaisvės senomis raidėmis, bet ir iš to, kad žydiškame šv. Rašto tekste atrandame perrašinėtojų per neįsižiurėjamą pakęistas vienas raides kitomis ir netik tas, kurios labai panašios yra tarp savęs dabartinėje rašyboje, kaip *beth* ir *kaf* arba *daleth* ir *reš*, bet taipogi ir visai nepanašias kita į kita, kaip *iod* ir *šin*, kurios vienok buvo panašios senobinėje rašyboje ir regimai buvo perrašinėtojų jau tuomet sumaišytos, kada visas šv. Raštas tebebuvo rašomas senąja rašyba.

36. Reikia dar priminti, kad žydai, kaip ir visi sémitai, rašydavo tik pusbalses ir priebalses (consonantes) ir tiktai retai balsėms pažymėti vartodavo raides *alef*, *vav*, *jod*. Kolei kalba tebebuvo gyva, žodžių ištartinimas ir be balsių buvo gerai žinomas; bet kada pradėta ją užmiršti, tikras žodžių ištartinimas darėsi kas kart sunkesnis, labiau abejotinas; jį žinojo tik iš padavimo. Tiesa, dabartiniame tekste balsės pažymėtos yra taškeliais ir bruoželiais, bet tie balsių ženklai buvo išrasti tiktai 6. ir 7. šimtme tyje po Kr., o lig tam laikui galėjo būti jau visai užmirštas kairių žodžių tikras ištartinimas, o per tatau ir prasmė; nes tos pačios raidės su vienomis balsėmis gali reikšti vieną dalyką, o su kitomis visai ką kitą; pvd. žodis sudėtas iš trijų raidžių *DBR* gali turėti gana įvairias prasmes, žiurint į tai kokias padėsime balses;

taip *DaBaR* reiškia kalbą, žodį, *DeBeR* — mirtį, *DaBeR* — kalbėk, *DoBeR* — ganyklą ir tt. — Taigi tyrinėjant ebraiško teksto stovį, reikia atsižvelgti ir į tas permainas, kurios galėjo su laiku jam įsibrukti per raidžių permainymą ir dėlei balsių nepažymėjimo senobiniuose kodeksuose.

37. Galop senobėje ebraiškas tekstas buvo rašomas be jokių pertrukių, be padalinimo į žodžius ir sakinius; be to turėjo kaikuriuos sutrumpintai parašytus žodžius; per tat dabar esantis raidžių paskirstymas į žodžius, žodžių į sakinius ir kaikurių žodžių skaitymas nevisuomet sutinka su seniaus randamu padalinimu ir skaitymu. Todėl norint sujieškoti tikrą šv. Rašto prasmę ir turint pamatuotą abejonę apie dabartinio teksto tikrumą, reikalui esant, galima atsitraukti nuo priimto žodžių ištartimo ir padalinimo ir laikyties kitokio.

38. Šv. Rašto autografa, rašyti pačių įkvėptųjų vyrų, pradžioje labai seniai, ir šv. Knygos užsiliko lig mūsų dienoms tik apografuose, kurie išpradžios buvo perrašyti iš autografų, paskiausgi per ilgus amžius buvo kartkartėmis perrašinėjami vieni iš kitų; taigi dabar esantys kodeksai yra tai apografai, padaryti sulyginant neperdaug senuose amžiuose.

Nors šv. Rašto tekstas buvo daug sykių perrašinėjamas, vienok pasiliko, apskritai sakant, nepagadintas. Dievo Apveizda laikė šv. Knygas ypatingoje globoje, kad į jas neišibruktų klaidos, paliečiančios svarbiausią jų dalį, t. y. tikėjimo ir doros mokslą; o ir patis žmonės rupestingai jas sergėjo nuo pagadinimo, kadangi tikėjo, kad jos yra šventos, Dievo įkvėptos, per tai gi didžiausios pagarbos vertos. Tečiaus neužsiliko šv. Raštas liuosas nuo visų paklydimų. Per ilgus amžius nekartą perrašinėjant, atsirado jame kaikurie menki pasirikimai ortografiški, gramatiški ir kiti, nepaliečiantys vienok jo substancijos.

Kas per ilgus amžius daroma buvo šv. Knygų tekstui užlaikyti ir nuo paklydimų apsaugoti, galima pažinti iš jo istorijos, kuri paprastai dalinama yra į penkis periodus.

39. Pirmas periodas apima laiką nuo šv. Knygų atsiradimo lig jų surinkimui Ezdro dienose. Jau pirmieji šv. Rašto perrašinėtojai neišsisergėjo savo darbe visų žmonių prigimčiai paprastų netobulybių ir įvedė į tekstą kaikurias klaidas. Taip matome dabartiniame tekste, kad tų pačių ypatų ir vietų vardai nevisur yra vienodai parašyti, tos pačios skaitlinės, atkartotos įvairiose vietose, kaikada žymiai skiriasi tarp savęs. Regimai perrašinėtojai išdalies norėdami pataisyti, kas jiems rodėsi klaidinga, savarankiškai darė mažas permainas, išdalies gi nuovargio priveikti praleisdavo žodžius, įdėdavo nereikalingus, vietoje vieno parašydavo kitus, negerai išžiūrėję į raides pakeisdavo vienas kitomis. Bet anuo laiku nesunku buvo bent kiek didelesnius paklydimus veikiai pasergėti ir pataisyti, visupirma dėlto, kad pati ebraiška kalba buvo ir perrašinėtojams ir skaitytojams suprantama; priegtam Mozės knygų autografas buvo ilgą laiką laikomas šaly sandomos Skrynios, o su juomi gal ir kitų knygų autografai,

taigi buvo su kuo perrašytus naujus kodeksus palyginti ir pagal ką pataisyti. Todėl ir be Dievo Apveizdos, kuri šv. Knygas juk ir anuomet sergėjo, jos galėjo vien žmonių rūpesniu užsilaikyti liuosos nuo žymesnių paklydimų, ypač gi tokių, kurie būtų palietę tikėjimo ir doros mokslą. Bet kad jau tame pirmame periode nebuvo išvengta visų ir mažesnių, augščiau paminėtų klaidų, pasirodo iš to, kad tokias pat ir tose pačiose vietose randame jau seniausiam graikiškame vertime, o taipogi palygindami ebraiską tekstą su taip vadinamu Samarijiečių Pentateuchu.

Samarijiečių Pentateuchu vadinasi penkių Mozės knygų ebraiškas tekstas, parašytas ne keturkampiu raštu, bet senobinėmis panašiomis į fenikijiečių raidėmis, ir vartojamas pas Samarijoje gyvenusią tautą. Buvo tai tauta, pasidariusi čionai iš Izraelio liekanų, kada dauguma jų brolių nuvesta tapo Asyrijos nelaisvėn, susimaišiusių su kitomis tautomis, atsiųstomis iš Asyrijos į ištremtųjų vietas. Nors atsiųstieji buvo pagonis, bet apsigyvenę Samarijoje jie priėmė vietinį tikėjimą, skaitė save vieno tikrojo Dievo išpažintojais ir turėjo Mozės Pentateuchą, o taipogi Jozuės knygą, nors ir labai sugadintą.

Ne visi laikosi vienos nuomonės apie to Pentateucho pas Samarijiečius atsiradimą. Racionalistai ir kankurie protestantai stengiasi išrodyti, kad jį i Samariją atnešęs Aleksandro D. laikais (apie 330 m.) Jerolimos kunigas, Manasas, kursai nenorėdamas pamesti, kaip to reikalavo Ezdro sugražintas senobinis įstatymas, savo pačios ne žydės buvo priverstas su keliais kitais kunigais apleisti savo vientaučius ir apsigyvenęs tarp Samarijiečių pastatė jiems bažnyčią ant kalno Garizim.

Bet arčiaus tiesos regisi yra nuomonė tų, kurie tvirtina, kad Samarijiečių Pentateuchas pasidaręs iš kodeksų, kurie, pasidalinus žydams į dvi karalysti, Judos ir Izraelio, buvo pas tuos paskutiniuosius, arba kad jį atnešęs i Samariją kunigas, sugražintas iš Asyrijos nelaisvės savo kraštan (4 Kar. 17, 24), kad išmokytu naujus tos šalies liutų smarkiai užpuldinėjamus gyventojus pagonis garbinti Jahvę. Ta nuomonė remiasi ant šių priparodymų. Yra žinoma, kad ir prieš Izraelio karalystės išgriovimą ir po jo tame krašte, nors paskiaus pagonims atiduotame ir beveik jų vienų apgyventame, buvo visuomet garbinamas taipogi tikras Dievas ir užlaikomas Mozės Įstatymas, taip kad, žydams sugrįžus iš Babylono vergijos ir gavus leidimą atstatyti savo sugriautą bažnyčią, ir Samarijiečiai butinai norėjo prisidėti ir padėti jiems, kaippo broliams ir to paties Dievo garbintojams, atstatymo darbe. Tikrojo gi Dievo garbinimas ir Įstatymo žinojimas vargiai gali būti išaiškintas pas Samarijiečius be buvimo pas juos jau tuo metu Pentateucho. Kada žydai paniekino gerus Samarijiečių norus ir atmetė jų pašalpą, sukilo tarp abiejų tautų toki neapykanta, kad jokiuo būdu nebebutu priėmę Samarijiečiai nuo žydų jų šv. Knygų. Galop jei butu jas priėmę vėliaus Aleksandro D. laikuose, tai būtų taip padarę su visomis knygomis, neužsiganddami vienu Pentateuchu ir sudarkyta Jozuės knyga; be to turētu jas parašytas ne kaip dabar senobine rašyba, bet tokiuo pat keturkampiu raštu, koks jau tuomet buvo prasiplatinęs tarp žydų.

Palyginant tat Samarijiečių Pentateuchą su žydų tekstu, pasirodo, kad tikėjimo ir doros dalykuose abudu pilnai tarp savęs sutinka ir tuo paliudija, kad anuose seniausiuose laikuose šv. Knygų neperdirbinėdavo savavališkai. Tik vienoje vietoje padaryta yra truputį svarbesnė permaina, pigiai vienok išaiškinama žinomomis aplinkybėmis. Samarijiečiai, norėdami, kad jų pastatyta bažnyčia būtų garbingesnė, toje šv. Knygų vietoje, kame yra liepiama pastatyti altorių ant kalno Ebal (Atkart. 27, 4), kalno vardą permainė i Garizim. Kiti gi skirtumai paliečia dažniausiai kalbos dalykus, arba išsireikškimus apie Dievą, kurių pertaisyme rūpintasi, kad neliktu nieko, kas rodėsi pasakyta žodžiais nevisai tinkamais Dievo Didenybei.

40. Antras taip vadinamas raštininkų arba skaitlininkų (*sopherim*, scribes, numeratores) periodas apima laiką nuo Ezdro, t. y. nuo 5. pirm Kristaus lig 2. šimtmečiui po Kr. Ezdras su pagalbininkais arba, kaip juos žydų rabinai vadina „didžiosios synagogos vyrais“ ne tik surinko šv. Knygas į vieną vietą, taip padarydamas pirmąjį kanoną, bet dar pasirupino apvalyti jas nuo pasergėtų paklydimų. Pradėtą darbą varė toliaus raštininkai arba skaitlininkai, kurie stengdamies apsaugoti šv. tekstą nuo naujų klaidų ir palengvinti išibrukančių atradimą, anot padavimo, suskaitę visus jo žodžius ir raides. Negalima vienok sakyti, buk jų darbas pasibaigęs tik pačiu suskaitymu; nes tame antrame periode išsidirbo dabartinis priebalsių tekstas. Taigi, raštininkai iš keleto tuomet esančių skaitymo būdų (variantes lectiones), rastų įvairiuose kodeksuose, palygindami vienus su kitais, išrinko ir priėmė tokiuos, kurie išrodė tikresni; elgėsi gi tame darbe gana atsargiai, palikdami įvairius skaitymo būdus, archaizmus ir tt. tenai, kur neturėjo tikrumo, kaip juos pataisyti. Senobiniai šv. Rašto vertimai akyvai liudija, kaip pamažu ir nuolat tas raštininkų darbas buvo atliekamas. Kuo senesni yra tie vertimai, tuo labiau jie skiriasi smulkmenose tarp savęs, vėlesnieji gi vis daugiau ir daugiau artinasi prie dabar esančio masorėtų teksto, o tai dėlto kad su laiku pats ebraiškas tekstas, išpradžios turėjęs daug įvairių skaitymų, su laiku besidaryuojant raštininkams darėsi vis vienodesnis ir labiau pataisytas.

41. Talmudistų periode (nuo 3. lig 6. šimtmečiui po Kr.), kurie surašė senybės padavimus apie Įstatymą, priebalsių tekstas jau nebebuvo mainomas. Tuo laiku buvo išdirbta nemaža taisyklių, kurių reikėjo laikyties šv. Knygas perrašinėjant, kad į jas neįsibruktu klaidos. Taip talmude randasi persergėjimai, kad perrašinėtojai per neįsiziurėjimą nesumašytu panašių raidžių, kurios yra išvardijamos; nurodoma, kurios raidės reikia rašyti didesnės ir kurios mažesnės, kokios augščiau arba žemiau; kokiais žodžiais pradėti naujos eilutės ir tt. Žodžių tekste talmudistai niekur nemainė, o net ir netinkančius palikdavo savo vietoje, tik šaly ant krašto pažymėdavo, kad reikia skaityti kitaip (*k'thib* — parašyta, *q'ri* — reikia skaityti). Galop talmudistai pradėjo tvarkyti ir vienodinti žodžių ištaramo būdą, kurs iki tam laikui labai nevienodas buvo.

42. Ketvirtas periodas vadinasi masorėtų ir apima laiką nuo 6. lig 9-10. šimtmečiui. Masora (nuo žodžio *masar* — ore tradere) yra tai raštu paduotas mokslas, susidedantis iš įvairių pasergėjimų kritiškų, gramatiškų, egzegetiškų apie šv. Rašto tekstą. Vyrai, kurie tą mokslą užbaigė ir surašė, vadinasi masorėtais. Jų padaryti pasergėjimai buvo užrašomi pačiuose šv. Knygų kodeksuose šaly teksto ant puslapių kraštų (m. parva — mažoji masora), arba viršuje ir apačioje puslapių (m. magna — didžioji), arba knygos gale (m. finalis — galinė). Masoroje randasi visa daugybė pradedant nuo didžių ir svarbių kritiškų pasergėjimų, lig menkų ir nereikalingų, paduodančių pvd. žinias, kiek yra ko-

kioje knygoje eilučių ir raidžių, kiek žodžių prasideda arba baigiasi kokia nors raide ir tt. Didžiausias masorėtų nuopelnas yra tas, kad jie galutinai sutvarkė žodžių ištariamą. Tam gi tikslui jie išrado ir įvedė į šv. Knygas visą daugybę ženklelių, reiškiančių balses, pažyminčių priegaidas, ilgumą arba trumpumą, sakinių užbaigą ir tt. Tokiuo būdu žodžių ištaramas, iki tam laikui žinomas tik iš tradicijos, o per tai įvairus ir pigiai pasiduodantis permainoms, buvo pažymėtas pačiose šv. Knygose ir tapo vienas. Užrašytas vėlesniuose amžiuose jis, tiesa, ne visur yra toks pat, kaip buvo senobėje, ir esant tikroms priežastims gali būti vienur ar kitur atmetas; bet iš to dar negalima išvesti, kad visas masorėtų darbas neturėtų didžios vertybės.

43. Nuo 10. šimtmečio lig mūsų dienoms ebraiškas tekstas pasiliko beveik tas pats be jokių atmainų. Žydai masorėtų padarytąjį tekstą taip priėmė, kad perrašinėdami naujus kodeksus, ypač paskirtus viešam skaitymui synagogose, griežtai prie ano taikinosi, o senesnius turinčius vietomis kitokius skaitymus naikino, taip kad iki dabar neužsiliko nevieno kodekso rašyto pirm masorėtų. Visuseniausias žinomas ebraiškas rankraštis, kuriame randasi pranašų knygos, paeina iš 916. m. po Kr., o seniausias rankraštis, turintis savyje visą Sen. Įstatymą parašytas yra 1009. m. — Masorėtų tekstas perėjo į spausdintas biblijas, kuriose nesant senobinių kodeksų labai maž tėra įvairių skaitymų.

44. 17. ir 18. šimtmečiuose buvo nemaž tokių, kurie tvirtino, buk masorėrai betaisydami taip iškraipę ebraiškąjį šv. Rašto tekstą, kad jo nebegalima esą pripažinti autentišku apreiškimo šaltiniu.

Autenišku yra toks raštas arba dokumentas, kurs pats iš savęs vertas yra užsitikėjimo ir nereikalauja jokio pašalinio patvirtinimo. Toje siauroje žodžio prasmėje autentiški būtu tik pačių šv. rašytojų parašyti kodeksai arba autografi, jei jie dar tebebūtų, nes jiems negalima būtu netikėti. Platesnėje gi prasmėje autentiškais yra taipogi apografai (kopijos), kada yra žinoma apie jų vienodumą su autografais. Žinoti gi galima iš teisėtose ir viešose vyriausybės paliudijimų, arba šiaip jau žmonėms tą dalyką ištriant. Viešą Bažnyčios paliudijimą apie savo autentiškumą turi lotyniška Vulgata; ebraiško teksto autentiškumą tyrinėja pavieni mokslo vyrai. — Kad apografas galėtų būti pavadintas autentišku ir vertu užsitikėjimo, nėra butinai reikala, kad jis visose smulkmenose kuotobuliausiai būtu vienodas su autografu; gana, kad tas vienodumas rėsis visuose svarbiuose dalykuose. Prie tikrai svarbių dalykų šv. Knygose priklauso visųpirma tie, dėlėi kurių jos Dievo duotos yra, butent visa, kas paliečia tikėjimo ir doros mokslą; o jau toliau visi kiti dalykai, kurie atsiradami apografe daro jį išmintingų žmonių akyse vienu ir tuo pačiu veikalu su autografu, nors ir esti skirtumai tarp jųdviejų menkesniuose dalykuose.

45. Kaip moko šv. Jieronimas ir šv. Augustinas, su kuriem dviem sutinka ir naujaisi šv. Rašto tyrinėtojai, žydai neiškraipė tyčiomis šv. Knygų teksto, ir jis visuose svarbiuose dalykuose pasiliko tas pats, koks buvo autografuose, todėl ir yra tikras autentiškas apreiškimo šaltinis. Neiškraipyta teksto tyčiomis pirm Kristaus atėjimo, nes nuo to sergėjo jį didi pagarba, kurią pas visus turėjo. Išganytojas ir apaštalai, kurie išmetinėjo žydų vyriausybei daug visokių prasikaltimų, nebutu tikrai užtylėję, jei žydai būtu išdrisę perdirtbti šv. Knygas. Priešingai, nekantą išganytojas pats kvietė žydus skaityti ir tyrinėti tuomet esantį šv.

Rašto tekstą, regimai pripažindamas jį autentišku. Neiškraipė žydai ebraiško teksto ir po Kristaus iš neapykantos į krikščionis; nes, jei taip būtų buvę, tai jame neberastumėm dabar visos daugybės žodžių, kurie N. Įstatyme paminėti ir išaiškinti apie Mesiją, Jėzų Kristų, arba bent tie žodžiai būtų visai ktoniški; tuotarpu gi tikrų skirtumų nerandame. Jei ebraiškas tekstas būtų buvęs iškreiptas pirm Jieronymo laikų, tai Bažnyčia nebūtų galėjusi pripažinti autentiška lotyniškos Vulgatos, kurią šv. Jieronimas išvertė iš ebraiško jo laiku esančio teksto. Nebuvo perdirbtas tas tekstas ir vėliaus, nes nėra tikrai žymių skirtumų ir šiandien tarp jo ir Vulgatos arba visos daugybės kitų įvairiais laikais padarytų vertimų.

Vienok vienodumas dabar esantis nėra taip tobulas, kad nebūtų visai jokių net ir mažiausių skirtumų. Jie yra, bet niekur nepaliečia tų dalykų, nuo kurių autentiškumas priklauso. Galop, galima spėti, kad kaikuriuose vietose masorėtai iš įvairių atrastų kodeksuose skaitymų tyčiomis rinko tokiuos, kurie mažiaus tinka krikščionims. Taip seniaus ebraiškame tekste 21. Ps. buvo žodis: *kaaru* — parvėrė, o ant krašto, kaipo kėri, buvo parašyta: *ka'ari* — kaipo liutas; masorėtai paskutinį žodį įvedė tekstan, visai išmesdami *kaaru*, nors tai priešinga tos vietos prasmei. Bet tokių permainų labai nedaug terandame, ir jos dar nedaro paties teksto neautentišku. Daugelis gi prikaišiojimų, kuriuos skaitome pas šv. tėvus, paliečia ne patį ebraišką tekstą, bet žydų iš jo padarytus graikiškus vertimus.

§ 8. Graikiškas tekstas Naujojo Įstatymo.

46. Visos N. Įstatymo knygos buvo parašytos graikų kalba, atskyrus Evangeliją pagal Matą, parašytą syro-chaldaiškai, kurios vienok pirmasis tekstas yra jau labai seniai pražuvęs. Graikiška kalba, randama šv. Knygose, žymiai skiriasi nuo klasiškos senovės graikų kalbos; ji yra viena iš anosios tarmių, butent ta, kuri nuo Aleksandro D. laikų prasiplatino po visą Rytų šalį ir dažnai esti vadinama makedoniškai aleksandriniška arba paprastąja tarme (*κοινή διαλεκτός*). Aleksandras Makedonietis, užkariaudamas nemažą pasaulio dalį, buvo pirmuoju didžiu platintoju graikų kultūros ir kalbos Rytuose. Tiesa, jo įsteigta valstija veikiai iširo, bet iš jos pasidariusiose karalystėse, Aigypse, Syrijoje ir Mezopotamijoje, buvo varomas toliaus pradėtas graikinimo darbas. Su laiku visuose tuose kraštuose atsirado daugybė naujų miestų, o pirmais ir žymiausiais jų gyventojais buvo sutraukti iš visos Graikijos išeiviai. Nedidelis sulyginant ateivių skaitlius negalėjo nuslopinti visai vietinių kalbų, bet pergaletojų atnešta graikiška kalba tapo viešpataujanti ir pamažu žymiai prasiplatino tarp daugumos vietinių gyventojų; tiktai atsiradus naujose aplinkybėse ji pasidavė kaikiurioms permainoms. Kaip Aleksandro D. kareiviai, taip ir paskiaus atvykusieji graikai, kurie savo tėvynėje turėjo

įvairias tarmes, attišką, dorišką, jonišką ir makedonišką, atsiradę naujose vietose ir susimaišę tarp savęs, iš savo tarmių padarė vieną naują, o susidurdami dažnai su svetimomis tautomis priėmė iš jų kalbų į savąją nemaž naujų svetimų žodžių. Graikų rašytojai, tiesa, stengėsi rašyti attišku dialektu, bet ir jie nevisuomet galėjo išsisaugoti kitų tarmių įtekmės. Kiti gi anų kraštų rašytojai, kurie graikų kalbos mokėsi ne iš knygų, bet iš prisiklausymo, savo raštuose galėjo vartoti tik kalbamąją tarmę, ir ta tat tarmė buvo įvesta į šv. Raštą.

Be to pas Sen. Įstatymo vertėjus ir Naujojo rašytojus, kadangi jie gimimu buvo žydai, graikiška kalba įgavo dar sėmitišką varšą. Jon buvo įtraukta nemaž žydiškų žodžių su graikiškomis galūnėmis, ypač ten, kur nebuvo tinkamų išsireiškimų naujiems dalykams pačioje graikiškoje kalboje; buvo duota kitokios prasmės esantiems žodžiams; gana dažnai neužlaikyta graikiškos santaikos taisyklių sakinių sudėjime ir sujungime ir tt. — Galop pas N. Įstatymo rašytojus graikiška kalba skiriasi šiek tiek ir nuo S. Įst. vertėjų kalbos, nes pilnam išreiškimui Kristaus mokslo, paduodančio naujus dalykus, naujas idėjas, vėl buvo reikalingi nauji žodžiai arba pridavimas naujos prasmės jau buvusiems.

47. Graikiškas N. Įstatymo tekstas buvo parašytas taip, kaip paprastai senovėje rašydavo. Taigi apaštalai rašė ne patįs savo ranka, bet žodžius diktavo raštininkams. Povilas turėjo paprotį pridėti gromatų gale keletą palaiminimo žodžių savo ranka, kad skaitytojai galėtų iš to tikrai pažinti, jog tai pagonių Apaštalo veikalas. Rašydavo ant papyruso lapų, padirbtų iš žolynų, augusių ant Nilo krantų. Iš tos medegos padarytos knygos, dažnai vartojamos, labai veikiai naikinosi, todėl nevienas taip padarytas kodeksas negalėjo užsilaikyti ilgesnį laiką. Rašydavo taipogi ant pergamento, kurs vienok buvo labai brangus. 10. šimtmeityje buvo išrastas ir pradėtas vartoti rašymui toks popierius, kaip dabartinis. Raidės senovėje buvo vien didžiosios, stačios, vienos su kitomis nesurištos; mažasias gi pradėta įvesti į kodeksus tik nuo 9. šimtmečio.

Senoviniuose graikiškuose ir lotyniškuose kodeksuose tekstas parašytas be jokių pertrukių ir tarpų tarp žodžių ir sakinių, taip kad nežinia, kur baigiasi vienas žodis arba sakinyš ir prasideda kitas. Senesniuose graikiškuose kodeksuose nėra taipogi jokių priegaidų, tik bruoželis padėtas ant kaikurių žodžių pažymi jų sutrumpinimą. Suprantama, kad taip parašytas knygas nepigu buvo skaityti, ir nestebėtina, kad vienur-kitur pas šv. tėvus randame skirtumus šv. Rašto žodžių ir sakinių padalinime. Tokiems nepatogumams išvengti buvo išpradžios išrastas stichometriškas rašymo budas (3. šimt. Origenas, 5. Eutalius djakonas), t. y. pradėta atskirus sakinius rašyti atskirose eilėse; bet kadangi tam stichometriškam rašymui buvo reikalinga daug daugiau medegos, todėl veikiai jį pamesta ir sugrįžta prie rašymo be pertrukių; tiktai sakinių gale pradėta dėti ženklelius. Nuo 7. šimt. buvo vartojami taškeliai, dedami arba augštai, arba viduryje, ar-

ba apačioje linijų; ne pas visus jie vienok turėjo vienoki reiškima; tik 16. šimt. buvo įvesti dabartiniai atskyrimo ženkleliai.

Taigi vėlai sulyginant buvo įvestas į šv. Rašto kodeksus padalinimas žodžių ir sakinių, bet negalima sakyti, kad dėlto jis esąs netikras. Jei ir abejojama šiandien apie kaikiurių sakinių padalinimą, tai jų yra visai maža; daugumos gi padalinimas buvo visų vienodai priimtas daug anksčiau už perskyrimo ženklų įvedimą ir užlaikomas padavime, siekiančiame pačių apaštalų laikus.

48. Šv. knygų N. Išt. autografa užsilaikė labai neilgai. Bažnyčios tėvai, gyvenusieji neužilgo po apaštalų laikų, jų jau nebemini. Taip šv. Ireniejus, išrodinėdamas, koks tekstas yra autentiškas, atsišaukia ne į autografus, bet į seniausius apografus (kopijas); o Tertulionas reikalauja, kad perrašinėjant arba taisant tekstą, būtų daromas jo palyginimas su šv. Knygų apografais, esančiais tose bažnyčiose, į kurias apaštalų raštai visupirma buvo siųsti. — Užtat apografų jau pirmaisiais amžiais atsirado tikrai didis skaitlius. Bet juo dažniaus N. Istatymas buvo perrašinėjamas, juo daugiau į jį buvo įvedama įvairių skaitymų (variantes lectiones). Pirmieji krikščionys regimai ne tiek brangino pačius žodžius, kiek sudėtas į juos mintis. Jie darydavo savo kodeksuose permainas dėl įvairių priežasčių; visupirma per neįsžiurėjimą gana dažnai pakeisdavo vienas raides kitomis, apleisdavo skiemenis ir visus žodžius, arba įvesdavo į tekstą žodžius, parašytus tikrai dėl paaiškinimo ant kraštų; toliaus sunkiaus suprantamose vietose, bijodami, kad jos gal jau yra keno negerai perdirbtos, arba visai apleisdavo vieną-kitą sakinį, arba stengdavosi padaryti jas aiškesnėmis, pridėdami koki žodį arba šį-tą apleisdami; daug galop permainų darėsi ir dėlto, kad pati šv. Knygų graikiška kalba negalėjo patikti visiems skaitytojams, kurie, pripratę prie dailios šiaip jau graikų rašytojų kalbos, stengdavosi išmesti iš šv. teksto žydiškumus, pataisyti gramatikos ir santaikos netobulumus ir tt. — Tokiuo tai budu į N. Istatymą buvo įvesta tikrai begalo didis įvairių skaitymų skaitlius, siekiantis kelias dešimtis tukstančių. Bet ne daugiau kaip tik viena tukstantinė jų dalis turi šioki toki svarbumą; tokių gi, kurie paliečia dogmatų, aiškius iš kitų visai tikrų šv. Rašto vietų, ir daro juos toje vietoje nebetaip gerai suprantamais, yra vos keli; taip kad reikia pripažinti, jog neveizdint į visas tas permainas N. Istatymo tekstas, Dievo Apveizdos paduotas Bažnyčiai sergėti, užsilaikė nepermainytas savo svarbiosiose dalyse, pasiliko tikrai autentiškas.

49. Kaskart didyn einantis įvairių skaitymų skaitlius galėjo su laiku tapti tikrai pavojingas pačiam tekstui, todėl pradedant nuo 3. šimt. didesnę atidę atkreipė į tą dalyką mokytesnieji tarp krikščionių ir pradėjo rupinties prašalinimu įvestų klaidų. Tuo gi tikslu surinkdavo kiek galima daugiau senesniųjų kodeksų, juos palygindami išrinkdavo tuos skaitymus, kurie išrodė labiausiai tikėjimo verti, ir taip darydavo pataisytus kodeksus, kurie turėjo būti paveizdu kitiems paskiaus rašomiems. Ar buvo padaręs toki pataisytą tekstą Origenas, tikrai nežinia; nors

yra nemaž priparodymų, kad jis bent pats naudojosi pataisytu kodeksu. Tikrai gi žinoma, kad baigiantis 3. šimt. tokiuo graikiško teksto pataisymu buvo užsiėmę Ezechijus, Aigypso vyskupas, ir Lukianas, Antiokijos kunigas, abudu nukankintu už tikėjimą. Jūdvių pataisyti kodeksai, nors priimti tarp savųjų, neturėjo vienok didesnės įtakmės tarp visų krikščionių, kurie daugiausiai laikydavosi vien savo vietinių bažnyčių kodeksų, ir pertatai nebuvo sustabdytas įvairių skaitymų dauginimasis.

Bet kada Konstantinas D. suteikė Bažnyčiai liuosybę, vyskupai galėjo geriaus prižiūrėti, kad šv. Rašto tekstas būtų perrašinėjamas kiek galima vienodžiau. Be to, pats ciesorius Konstantinas, pastatydinęs daug naujų bažnyčių, pasirupino, kad jos turėtų šv. Rašto kodeksus; tuo tikslu jis liepė vienu kartu perrašyti 50 naujų egzempliorių ir padovanojo juos anoms bažnyčioms. Pigu suprasti, kad tie egzemplioriai vienu kartu ir vieno žmogaus rūpesčiu perrašydinti turėjo būti labai vienodi ir galėjo nemažai prisidėti prie prasiplatinimo vienodesnio teksto ir paskesniuose kodeksuose.

50. Kokiame gi stovyje buvo N. Įstatymo tekstas paskiaus, pradedant nuo Konstantino D., galima ir šiandien matyti iš kodeksų, užsilikusių iš anų laikų lig mūsų dienoms. Tokių gi rašytų kodeksų, nors daug jų pražuvo, dabar žinoma yra dar apie 4000, o iš jų 127 parašyti yra didžiosiomis raidėmis; ne visuose vienok randasi visos N. Įstatymo knygos. Seniausi tarp jų ir svarbiausi yra keturi: Vatikaniškis, Sinaiškis, Aleksandriniškis ir šv. Efrema palimpsestas¹⁾.

Vatikaniškis, taip pavadintas dėlto, kad jis dabar laikomas yra Vatikano bibliotekoje, buvo parašytas pradžioje arba viduryje 4. šimtmečio. Jame buvo visos S. ir N. Įstatymas ir dar kaikurios nekanoniškos knygos, bet su laiku pražuvo iš jo keletas puslapių su Prad. 1, 1—46, 27, Ps. 105, 27—137, 6, abi Makab. knygi, Žyd. 9, 14 iki galui, 1 ir 2 Tim., Tit., Filem. ir Apreiškimas. Tas kodeksas parašytas ant gero minkšto pergamento, keturkampėmis, aiškiomis ir stačiomis raidėmis. Didelių pradinių raidžių iš pradžios jame nebuvo, tik paskiaus jos buvo pridėtos; taip-pat ir priegaidos yra paskesniųjų laikų priedas. Perskyrimo ženklus jame išreikšta palikimu nedidelių tarpų apsakojimo gale.

Sinaiškiame (kurs buvo Tišendorfo atrastas šv. Kotrynos vienuolyne prie Sinaiaus kalno ir dabar pasilieka Peterburgo bibliotekoje); parašytame viduryje 4. šimt., buvo išpradžios visos šv. Raštas, bet dabar truksta jame didžiosios S. Įstatymo dalies; užtat yra visos N. Įst., prie kurio dar pridėta Barnabo gromata ir žymi dalis Ermo veikalelio „Ganytojas“. Rašymo budas jame panašus į Vatikaniškojo.

Iš 5. šimt. užsiliko taip vadinamas Aleksandriniškis kodeksas. Jį yra padovanojęs Anglijos karaliui Karoliui I. Konstantinopolies patriarchas Kyrilius Lukarys, pirmiaus buvęs Aleksandrijos patriarchu. Dabar tas kodeksas pasilieka Brytaniškame muziejuje Londone. Jame dar tebėra beveik visos šv. Raštas S. ir N. Įstatymo. Nors jis neturi lygios vertybės kaip pirmuoju du, bet savo senumu užima gana žymią vietą šv. Knygų teksto istorijoje.

Tat-pat iš 5. šimtmečio paeina Efrema palimpsestas, pasiliekantis dabar Paryžiaus tautiškoje bibliotekoje. Savo vardą jis gavo nuo to, kad ant to paties pergamento, ant kurio pirma buvo parašytas šv. Rašto tekstas, paskui išdildžius pirmąjį

¹⁾ Palimpsestais vadinasi tokie pergamentai, kurie buvo vartojami keletą kartų rašymui, išdildant pirm buvusį ant jų tekstą. Pats pavadinimas padirbtas yra iš graikiškų žodžių *παλις* ir *ψάω* ir reiškia: iš naujo rašytas.

rašta perrašyta šv. Efrema veikalus. Dabar tas išdildytasis tekstas yra vėl sugražintas chemišku būdu. Kadangi to kodekso lapai buvo imami rašymui Efrema veikalo be jokios eilios, todėl atnaujintas jis neturi ištisų knygų, bet tik dalis iš visų N. Įstatymo ir iš kaikurių Senojo Įstatymo knygų.

51. Spandai atsiradus, pradėta spausdinti ir graikišką tekstą N. Įst.; bet pirmieji išleidimai (complutensis, erasminæ, ir k.) buvo padaryti pagal nedaugelį vėlesnio laiko kodeksų, ir todėl pasidaręs iš jų taip vadinamas priimtas is tekstas (textus receptus) neturi didžios vertybės.

Besiplatinant tam priimtajam tekstui 16.—18. šimt. daugelyje išleidimų, rupesniu kritikų, daugiausiai protestantų, buvo surinktas iš užsilikusių kodeksų, šv. tėvų raštų ir senovinių vertimų didis kritiškas aparatas, nemažai prisidėjęs prie sujieškojimo tikresnio šv. Knygų teksto; ir išleidimai, apgarsinti paskutiniais laikais su pagalba to kritiško aparato, yra daug geresni už senesnius, nors ir jie dar neduoda teksto tobuliausio ir pilnai tikro visose smulkmenose.

52. Iš graikiško N. Įst. teksto istorijos aišku, kad jis neužsilaikė visai liuosas nuo kaikurių permainų, ir kad dabar vartojamasis šiek tiek skiriasi nuo to, kurs buvo apaštalių paduotas pirmiesiems krikščionims; bet klystu labai, kas tvirtintu, jog tos permainos yra taip didelės, kad dabar esančio graikiško teksto nebegalima skaityti autentišku. Tiesa, įvairūs klaidų platintojai nekartą mėgino perdirbti šv. Knygas taip, kad iš jų galėtu imti priparodymus savo klaidoms, bet jų kodeksai niekuomet nebuvo Bažnyčioje priimti. Sergėjosi nuo jų patįs krikščionys, sergėjo nuo jų krikščionis Bažnyčios vadovai. Jie tai išrodinėdavo, kas ir kurių klaidžiamokslių buvo mėginta šv. Knygose pagadinti, ir persergėdavo apie tai tikinčiuosius. Jie abejonėse liepdavo palýginti kodeksus su seniausiais apografais, laikomais ir sergimais su didžiu rupesčiu pačių apaštalių įsteigtose bažnyčiose. Dievo Apveizda galop negalėjo leisti, kad Kristaus Bažnyčioje butu sutepti tie šaltiniai, iš kurių reikėjo semti tikėjimo tiesos. Todėl šv. tėvai su didžiausia pagarba kalba apie graikišką šv. Knygų tekstą, jį visnpirma skaito autentiško apreiškimo šaltiniu ir prie jo liepia kreipties, sukilus abejonėms apie vertimų tikrumą.

Tiesa, be galo daug yra graikiškame tekste įvairių skaitymų, vienok, kaip augščiau jau buvo minėta, vos menka jų dalėlė permaino šiek tiek prasmę, o dar mažiaus paliečia tikėjimo mokslą. Bet taip-pat yra su Vulgatos ir kitų vertimų kodeksais, o juk dėlto dar niekas negali pasakyti, kad Vulgata ir visi vertimai nėra autentiškais apreiškimo šaltiniais. Nes reikia atminti, kad nesakoma, jog vienas ar kitas graikiškas kodeksas yra autentiška apreiškimo versmė, bet tik tas graikiškas tekstas, kurs imamas yra prisilaikant kritikos taisyklių iš visų užsilikusių graikiškų kodeksų.

Galop ir tai reikia neužmiršti, kad apaštalai rašė graikiškai, o ne lotyniškai, ir kad joks vertimas negali paduoti su pilnu tobulumu viso to, kas esti pirmame tekste. Kaip darė seniausieji

tėvai, kurie jieškodami tikros įkvėptų rašytojų minties kreipdavosi prie graikiško teksto ir svarstė visus jo žodžius, taip ir dabar pamokytiems jų pavyzdžiu reikia elgties.

§ 9. Šv. Rašto vertimai į graikų kalbą.

53. Šv. Rašto vertimu vadinasi užvadavimas jo pirmosios kalbos, ebraiškos S. Įstatyme, ir graikiškos N. Įst. kokia nors kita kalba,—ir toks vertimas vadinasi betarpišku,—arba pakeitimas tos kitos kalbos dar kita, ir tuomet jau esti tarpiškas vertimas.

Susipažinimas su šv. Rašto vertimais iš pirmosios kalbos į kitas didžiai praverčia ne tik tai tyrinėjant paties teksto stovį, bet taipogi ir aiškinant šv. Knygas, kadangi iš vertimų galima matyti, kaip senesnieji skaitytojai jas suprasedavo. Vienok ne visi vertimai yra lygiai svarbūs. Betarpiški paprastai turi didesnę vertybę, negu tarpiški; tie, kuriuose vertėjas labiaus laikėsi žodžių, svarbesni yra už liuosai padarytus ir paduodančius tik prasmę; ypač gi savo svarbumu perviršija senesnieji vėlesniusius.

Senesniųjų vertimų, padarytų pirm 7. šimtmečio, kada ebraiškas tekstas dar nebuvo galutinai įgijęs dabartinės savo išvaizdos, yra gana daug; bet svarbiausiais tarp jų skaitosi graikiški, syriški ir lotyniški.

54. Kristaus ir apaštalų laikuose šv. Raštas buvo dažniausiai skaitomas graikiškoje kalboje iš vertimo padaryto Aigypse tenai gyvenusiems žydams. Apaštalam, kaip galima matyti iš daugelio citatų N. Įst., tas vertimas buvo geriaus žinomas už patį ebraiską tekstą, ir tą vertimą jie padavė naujai atverstiems į Kristaus tikėjamą pagonims. Augštoje pagarboje laikė jį ir visi žydai, kaip tai pasirodo iš Flavijaus Juozapo liudijimo, o anot šv. Justino kankintinio jį skaitydavę žydai savo synagogose lig 2. šimtmečiui po Kr. Tas graikiškas S. Įst. vertimas vadinasi nuotariamo vertėjų skaitliaus Septynių dešimtų vyrų vertimu (LXX, ἡ τῶν ἐβδομήκοντα γραφή arba οἱ ὅ) arba nuo atsiradimo vietos Aleksandriniškuoju.

Anot senobinio padavimo, paremto ant tulo, tarnavusio prie Ptolomiejaus II Filadelfo (286-247 pirm Kr.) dvaro, Aristėjo laiško į jo brolių Filokrata, ir užrašyto pas Fl. Juozapą (Antiq. 2, 12), pas bažnytinės istorijos rašytoją Euzebijų (Praep. ev. 8, 2) ir pas kitus, toks buvęs Aleksandriniškojo vertimo atsiradimas. Demetrėjus Falerėjus, karaliaus bibliotėkos užveizdėtojas, pataręs savo viešpačiui, karaliui Ptolomiejui Filadelfui, padauginti savo knygyną žydų Įstatymo knygomis. Ta patartis buvusi priimta, ir karalius išsiuntęs pasiuntinius, kurių tarpe buvęs ir pats Aristėas, su dovanomis Jeruzalėn prašytų vyriausiojo žydų kunigo Eleazaro Įstatymo knygų. Tasai davęs ne tik Įstatymą, bet dar atsuntęs ir 72 mokytu žydu, kurie turėjo padaryti jo vertimą. Karalius su pagarba priėmęs atsiųstuosius, patalpinęs ant

Faro salos, ir čia jie padarę reikalaujamą vertimą, kurs pasirodęs labai geras ir buvęs visų su didžiausiu džiaugsmu priimtas.

55. Tas apsakojimas, paimtas iš tariamo Aristéo laiško, nors senobėje buvo priimamas dažniausiai kaip tikras, tokiuo nėra savo smulkmenose. Visupirma laiško autorius įvaizdina karalių ir jo knygyno užveisdėtoją, kurie buvo graikai ir pagonis, kalbančius taip, kaip galėjo kalbėti tik tikras žydas, sakančius, kad Mozės Įstatymas Dievo duotas, perviršijęs visus kitus, o Izraelio Dievas esąs vienas tikras Dievas ir tt. Be to, nors laiško autorius vadina save graiku ir Aristėu, bet juo buti negalėjo, nes rašo kaip žydas ir nuolat vartoja ebraizmus. Galop apsakojimas smagiai panašus į pasaką. Regimai laiškas buvo parašytas kokio nors žydo aleksandrijiečio, kurs, norėdamas pakelti žydų tautą ir jų Įstatymą pagonių akyse, sau pasisavino vardą Aristéo, ištikrųjų parašiusio, kaip liudija Aleksandras Polihistoris, knygą apie žydus.

Bet nors laiško autoriaus vardas yra netikras, negalima vienok sakyti, kad ir visas jo turinys butu pramanytas. Galima spėti, kad žydų Įstatymas buvo tikrai išverstas graikų kalbon tuo laiku, kurį nurodo tariamojo Aristéo laiškas, t. y. apie 286. m., kuomet buvo įkurta Aleksandrijos bibliotėka. arba bent pusėje 3. šimtmečio pirm Kr., nes apie tai turime liudijimus ne tik Fl. Juozapo ir Filono, bet dar ir filosofo Aristobulo, gyvenusio 2. šimt. pirm. Kr.; patį gi vertimo būdą laiško autorius regimai pagražino savo pramanytais priedais. Tolesniai, tas vertimas buvo padarytas Aleksandrijoje. Tai pasirodo be minėtųjų rašytojų liudijimo, iš pačios graikiškos vertimo kalbos, kuri turi visas aleksandrijiečių tarmės žymes; taipogi iš to, kad jis turėjo atsirasti ten, kur labiausiai buvo reikalingas ir kur jo padarymas buvo galimas; toki gi vieta tikrai buvo Aleksandrija, nes čia labai daug gyveno žydų visai nesuprantančių ebraiskai, ir tik jų tarpe gana buvo mokytų žydų, kurie vertimo darbą galėjo atlikti. Galop galėjo išverstą į graikų kalbą žydų Įstatymą patalpinti savo bibliotekoje kurs nors iš Aigypso karalių, kad taip, išreikšdamas pagarbą žydų Įstatymui, įgytu didesnę jų pačių prisirišimą.

56. Išspradžios vienok buvo išverstos tik penkios Mozės Įstatymo knygos, nes tik apie jas tekalba ir tariamo Aristéo laiškas ir kiti liudijimai, nors kaikurie senesnieji rašytojai juos suprato apie visas S. Įstatymo knygas. Kitos šv. Rašto dalis buvo išverstos kiek paskiaus ir tai įvairių vertėjų, nes graikiška jų kalba ir vertimo budas yra labai nevienodi. Kuomet vertimo darbas buvo visai užbaigtas, negalima pasakyti; tiek tik tikrai žinoma, kad visos protokanoniškos knygos buvo išverstos bent kelioms dešimtims metų anksčiau už 130. m. pirm Kr., kada, kaip matyti iš Ekleziastiko knygos prakalbos, jos vertimu į graikišką kalbą buvo užsiėmęs vienas iš tos knygos anterieus ainių.

57. Graikiška Aleksandrijiečių vertimo kalba yra beveik toki pat, kaip ir N. Įstatymo, tik žymiai daugiau yra joje ebraiz-

mų, ypač kaikuriuose knygoose. Yra net tokių vietų, kuriose taip vergiškai laikytasi ebraiškų žodžių, kad jas vargiai tegalima suprasti, nepažiūrėjus pirma į ebraiškąjį tekstą. Geriausiai iš atžvilgio į kalbą ir vertimo ištikimumą išverstos Mozės knygos; šaly jų galima pastatyti istoriškas knygas Jozuės, Teisėjų, Rutos ir Kronikų; nebetaip geras yra vertimas kitų istoriškų knygų. Karalių, Eždro, Neemijo ir Esteros. Tarp moksliskų knygų gražus yra Patarlių vertimas, žymiai žemiaus už jį reikia pastatyti Jobo vertimas, kuriame gana daug vietų apleista; o Pamokslininko knygoje tai tik vieton visų ebraiškų žodžių padėti graikiški, net neapleidžiant ir tų prielinksnių, kurių apleidimo reikalavo graikiškos kalbos taisyklės. Nedidelės vertybės yra ir pranašų vertimas, tarp kurių Izaijas išverstas beveik taip pat, kaip ir Pamokslininkas, o Daniėlis taip netikusiai, kad Bažnyčia visai atmetus tą vertimą, jo vietoje naudojasi paimtuoju iš Teodocijono (veiz. n. 59).

Apskritai sakant Aleksandrijiečiai vertėjai dažniausiai laikėsi žodžių; todėl iš jų galima gana gerai patirti, kokią ebraišką tekstą jie turėjo. Liuosiaus versta ir šis tas pakeista yra tik tose vietose, kurios negerai suprastos galėjo būti papiktinimu.

58. Palyginant dabartinį ebraišką masorėtų tekstą su Aleksandrijiečių vertimu, galima pasergėti nemaž skirtumų, kurių skaitlius ir svarbumas vienose knygoose yra didesnis, kitose mažesnis. Neminant jau Bažnyčios nepriimto Daniėlio vertimo, žymiai skiriasi ir Jeremijas, kurio vertime kaikurios pranašystės surašytos yra kitoje eilioje, o taipogi apleista yra vietomis žodžiai ir net visos eilutės; tokie pat apleidimai randasi ir Jobo knygoje; Karalių knygoje yra vietomis pridėti žodžiai ir tt. Kadangi vertėjai, kaip minėjome, stengėsi laikyties labai arti ebraiško teksto, regimai jis pas juos buvo truputį kitoniškas, negu dabartinis masorėtų. Todėl kilstant klausimui, katras tekstas yra tikresnis, Aleksandrijiečių ar dabartinis ebraiškas, negalima duoti vieno apskrito atsakymo; reikia kiekvienas skirtumas ištirti atskirai, palyginant tą vietą su kitais vertimais ir jos tikrumo laipsnis nutarti, prisilaikant kritikos taisyklių.

59. Aleksandrijiečių vertimas išpradžios buvo priimtas su didžiu džiaugsmu visų žydų, kaip aigyptiečių, taip ir palestiniečių; bet kada krikščionys, naudodamies tuo vertimu, ėmė jo žodžiais riparadinėti Mesijo atėjimą, žydai negalėdami atsispirti pradėjo kelti abejones apie Aleksandrijiečių vertimo tikrumą ir pasidarė sau naujus graikiškus šv. Rašto vertimus, šiandien, atskyrus tik kaikurias jų dalis, visai pražuvusius, tarp kurių labiaus žinomi buvo vertimai Akvilio, Teodociono ir Symmacho.

Akvilas gimė Synopos mieste, Ponte, gyveno cėsoriaus Adriano laikais (117-138), buvo išpradžios pagonis, bet paskiaus tapo žydų naujatiikiu (prozelitu). Nėra tikrai žinoma, kokiuose metuose jis apgarsino savo šv. Rašto vertimą, bet turi būti ne vėliaus kaip 140 m., nes tuo laiku, kada šv. Ireniejus rašė savo veikalą: Adversus haereses (apie 175-189), Akvilio vertimas, kurį šventasis mini, buvo jau nuo senesnio laiko žinomas. Akvilio tikslas buvo duoti synagogai vertimą artesnį ebraiško teksto,

negu Septyniųdešimtų, ir taip jį užvaduoti. Ir tikrai savo vertime jis vergiškai laikėsi ebraiskų žodžių, neatsižvelgdamas į graikiškos kalbos taisykles, todėl versdamas ir visai nereikalingus prielinksnius, o nekartą tik pridėdamas graikiškas galunes prie ebraiskų žodžių. Zydai, gavę Akvilio vertimą, labai jį džiaugėsi; brangino jį taipogi Bažnyčios tėvai už jo tikrumą; jei jis dabar tebebutų, galėtų geriausiai paliudyti, koks buvo ebraiško teksto stovis 2. šimtmečiuje. Kaikurie vienok šv. tėvai prikašioja Akviliiui, buk jis tyčiomis užtemdinęs mesianiskas šv. Rašto vietas, išversdamas pvd. ebraiskąjį *haalma* (Iz. 7, 14) žodžių vėžnis — puella užuot *παρθένος* — virgo, *Μαΐαχ* (Ps. 2, 2) žodžių *ἡλειμμένος* — unctus vietoje *Χριστός* ir tt.; bet tuos skirtumus galima išaiškinti tuo, kad Akvilias galėjo turėti ebraiską tekstą su įvairiais skaitymais, o taipogi noru išversti kuotikliausiai, kurio įvykdymui jis vartojo naujus, nepriprastus žodžius, jo nuomonėje labiaus tinkančius, nors abejotinais pasirodžiusius šv. tėvams.

Maždaug tame pačiame laike, kaip Akvilias, apgarsino savo vertimą ir Teodocionas. Apie jį patį nėra jokių tikrų žinių. Tiek tik galima pasakyti, kad jis nebuvo krikščionis. Teodociono vertimas visai maž kuo tesiskiria nuo Aleksandrijiečių, kurs anam buvo tikru pavyzdžiu. Tik tose vietose, kur Septyniųdešimtų vertimas buvo kiek atsitolinęs nuo ebraiško teksto, Teodocionas jį vertimą pataisė ir papildė: tokiuo gi būdu jo vertime atsirado deuterokanoniškos Daniėlio dalys, o taipogi Barucho knyga. Teodociono vertimas rado kuogeriausį priėmimą pas krikščionis, užtat netaip gerą pas žydus. Iš jo paimtas yra graikiškas Daniėlio pranašysčių vertimas, kuriuo ir dabar naudojasi Bažnyčia. Iš jo taipogi ėmė Origenas truktancias Aleksandriniskame vertime vietas savo heksapliniame šv. Rašto išleidime. — Teodociono graikiška kalba yra geresnė už Akvilio, nors daugiaus joje yra ebraizmų, negu Septyniųdešimtų vertime; bet nei ištolo ji neprilygsta Symmacho vertimo kalbai.

Symmachas, apie kurio gyvenimą nieko tikro nėra žinoma, padarė savo vertimą baigiantis 2. arba prasidedant 3. šimtmečiui. Jis regimai labai gerai mokėjo abi kalbi, ebraiską ir graikišką, nes jo vertimas iš atžvilgio į kalbą yra tikrai dailus ir gana ištikimas, nors autorius visai nesirupino versti žodis į žodį ir stengėsi paduoti tik originalo prasmę. Šv. Rašto mintis išreikštos yra pas jį labai aiškiai ir suprantamai, nors Symmachas visur užlaikė graikiškos kalbos taisykles ir santaiką, pasinaudodamas visu jos įvairumu. Užtat tas vertimas nekartą giriamas yra šv. tėvų. Yra vienok jame vietų, kurios negali būti visai pagirtos. Vertėjas kadais perdaug atsitolino nuo originalo ir tik perpasakėjo, o nevertė; per tai gi net tikėjimo dalykai kaikur pasidarė pas jį neaiškūs, arba tapo paduoti stačiai klaidingai.

Senobėje buvo dar trys kiti graikiški šv. Rašto, nors ne viso, vertimai. Nežinia tikrai, kokio jie buvo didumo, t. y. iš kokių knygų jie buvo sudėti, nei kas buvo jų autoriai, nei kokiuo laiku padaryti. Dabar jie vadinami yra penktu, šeštu, septintu, nuo vietos, kurioje juos buvo patalpinęs savo heksapliniame išleidime Origenas. Vertimo, vadinamo šeštu, autorius regimai buvo krikščionis, nes jame randame tokiuos žodžius: Išėjai, kad išgelbėtumei savo tautą per tavo Jėzų Kristų (Abak. 3, 13).

60. Krikščionių skaitliui vis besidauginant ir kaskart dažniaus naudojantis Aleksandriniskuoju vertimu, jis visai nustojo vertybės žydu akyse, kurie net stačiai ėmė jo neapkęsti. Priešingai gi krikščionis skaitydavo jį, kaip apashtalų ir pirmųjų tikėjimo skelbėjų jiems paduotą, draug su pačių apashtalų raštais savo religijiniuose susirinkimuose; ir kuo labiaus didinosi krikščioniškų draugijų skaitlius, tuo daugiaus vertimo egzempliorių buvo reikalinga. Neiviena kita senobėje knyga nebuvo tiek kartų perrašyta, kiek jisai. Bet tas didis prasiplatinimas pasidarė vertimo tekstui gana pragaištingas. Dažnai perrašinėjant įsibrovė jį nemaž įvairumo. Visupirma neišvengta paklydimų, einančių iš perrašinetojų neatsargumo ir neįsižiūrėjimo. Toliaus kaikuriuose egzemplioriuose, ypač buvusiuose savastimi žmonių, mokėjusių ebraiską kalbą, buvo padarytos vienur ir kitur permainos, kurios paskiaus per perrašinėjimą platinosi. Galop mokytesnieji pagonis,

kurie buvo pripratę prie dailios klasiškos graikų kalbos, tapę krikščionimis ir ėmę skaityti ir perrašinėti šv. knygas, negalėjo susilaikyti nuo jų kalbos taisymo ir nuo prašalinimo netikusių ir graikų kalbos taisyklėms priešingų išsireiškimų ir žodžių. Tokiuo budu su laiku Aleksandrinis vertimas atsirado tokiame stovyje, kurs pradėjo kelti nemaž rupesnio ir neramumo daugelyje krikščionių, kadangi jie tikybiniuose ginčuose turėdavo nuo žydų dažnai išgirsti prikašiojimus, buk knyga, iš kurios prirodinėjamas krikščioniško mokslo tikrumas ir žydų paklydimas, neturinti jokios vertybės, nes ji netik skiriantisi kaikuriuose vietose nuo ebraiškojo teksto, bet dar ir įvairiuose egzemplioriuose esanti nevienoda.

61. Tiems tai nepatogumams išvengti mokytas aleksandrijietis, Origenas¹⁾, išleidė didelį veikalą, kuriame patalpino įvairius tekstus. Tas veikalas, užbaigtas rašyti apie 232. m., vadinasi egzaplė (hexapla). Origenas savo veikalo puslapius padalino į šešias, o kaikuriuose vietose į septynias, aštuonias ir devynias skiltis. Pirmoje skiltyje jis perrašė ebraišką tekstą žydiškomis raidėmis be balsių; šalymais antroje skiltyje tą patį ebraišką tekstą tik graikiškomis raidėmis, taip kaip žodžiai buvo ištariami; trečioje patalpino labiausiai žodžių prisilaikantį Akvilio vertimą, ketvirtoje Symmacho, penktoje Septyniųdešimtų vertėjų tekstą, šeštoje Teodocioną; prie kaikurių knygų dar buvo pridėti penktas, šeštas ir septintas nežinomų autorių vertimas²⁾.

Jau iš tų įvairių šalymais sustatytų tekstų kiekvienas krikščionis galėjo matyti, koks yra kiekvieno teksto Aleksandrijiečių vertime tikrumas. Bet Origenas nepasitenkino vien tekstų perrašymu. Jis dar pasirupino pataisyti penktoje jo egzaplės koliumnoje patilpusį Septyniųdešimtų vertėjų tekstą. Tam tikslui jis jį palygino su ebraiškuoju tekstu ir kitais vertimais. Ką rado Aleksandrijiečių tekste tikra ir nesiskirinėja nuo ebraiškojo, tai ir paliko be permainos. Skirtumus gi Origenas pažymėjo tam tikrais ženkleliais sekančiu budu: Radęs Aleksandriniskame tekste ką nors, ko nebuvo ebraiškame, jis pradžioje ir pabaigoje tokių žodžių padėjo ženklelį (obelį, metobelį), kurs ir turėjo skaitytoją persergėti, kad žodžių, patalpintų tarp tokių ženklelių nepripažįsta žydai; taigi tie ženkleliai atsirado pradžioje ir pabaigoje visų deuterokanoniškų knygų, kurių tuomet nebebuvo

¹⁾ Origenas, mokyčiausis ir darbščiausias iš Bažnyčios rašytojų pirmuose amžiuose, gimęs 185 m. Aleksandrijoje, buvo sunus Leonido kankintinio. Savo veikimą pradėjo, dar labai jaunas budamas, pildymu mokytojo pareigų kateketiškose mokyklose Aleksandrijoje. Kilus persekiojimui 216 m. pasitraukė iš čia Palestinon, bet veikiai sugrįžo atgal. Buvo pašvestas į kunigus Cezarėje, vienok Aigypto vyskupų susirinkimas užgynė jam pildyti kunigo pareigas 230 m. Tuomet jis persikėlė Cezarėjon ir čia įkūrė teologišką mokyklą. Decijaus laikuose buvo įmestas už tikėjimą kalėjiman. Mirė 254 m.

²⁾ Užtat tose vietose Origeno veikalas vadinamas yra taipogi Heptapla, Octapla ir Eneapla. Yra dar senobėje minima Tetrapla, kurioje nebuvo abiejų pirmųjų koliumnų su ebraišku tekstu, o tik keturi vertimai, Akvilio, Symmacho, Septyniųdešimtų ir Teodociono. Nežinia vienok, ar pats Origenas ją buvo perrašęs.

ebraiskame tekste. Kame gi ko nors Septyniųdešimtų vertime truko, tai Origenas paėmė iš Teodociono vertimo ir anan idėjo, pažymėdamas pridėtus žodžius pradžioje ir pabaigoje taipogi ženkleliu (asteriscus, žvaigždutė).

62. Nors toks Aleksandrijiečių teksto pataisymas nebuvo tobulas ir pilnai kritiškas, nes Origenui visupirma rūpėjo sutaikymas to vertimo su ebraiškuoju tekstu, vienok jis turėjo didžiausią vertybę, su džiaugsmu buvo krikščionių priimtas ir padarė nemažą įtaką ant paskiaus perrašomų šv. Rašto egzempliorių. Origeno egzaplė visa niekuomet nebuvo perrašyta, nes tai buvo be galo didelis iš 50 tomų susidedantis veikalas; patalpintas Cezarėjos bibliotekoje, jis visai pražuvo 7. šimtmetyje. Bet koliumna, kurioje buvo Aleksandriniškas vertimas su Origeno pataisymais, pažymėtais ženkleliais, buvo perrašyta daug sykių, ypač rūpesniu Pamfilio K. ir Euzebijaus Cezarėjiečio; ir taip vadinamas egzaplins tekstas labai buvo prasiplatinęs tarp krikščionių. Be to, ta penktoji skiltis monofizitų vyskupo Povilo iš Tėlės buvo išversta (617. m.) žodis į žodį su visais Origeno pridėtais ženkleliais į Syrų kalbą, ir tas syriškas vertimas užsiliko lig mūsų dienoms rankraštyje (codex Ambrosianus), paeinančiame iš 8. šimtmečio.

63. Origeno pataisytas egzaplins tekstas nepasiliko liuosas nuo permainų. Perrašinėtojai ėmė apleidinėti marginusius tekstą ženklelius, o kaikurie net praleisdavo visas tas vietas, kurios buvo pažymėtos kaip neesančios ebraiškuose kodeksuose. Taip vėl pradėjo daryties negeistas įvairumas ir sumišimas. Vos kelioms dešimtims metų pralinkus po Origeno mirties vėl imtasi taisyti Aleksandriniškąjį vertimą. Vienas iš naujų taisytojų buvo Lukianas iš Samosatos, Antiokijos kunigas, nukankintas už tikėjimą 312. m. Taisė jis pirm Origeno buvusį Septyniųdešimtų tekstą, palygindamas jį su kitais graikiškais vertimais ir su ebraiškuoju tekstu, kurio kalbą gerai žinojo. Antras gi taisytojas buvo Ezychijus, Aigypso vyskupas († 311). Lukiano pataisytas tekstas prasiplatino Syrijoje ir Konstantinopolyje, Ezychijaus Aigypste; Palestinoje gi pasiliko Origeno egzaplins tekstas. Vėliaus naujų taisyčių nebėbuvo; todėl ir visi dabar užsilikusiuose rašytuose kodeksuose tekstai priklauso nuo minėtųjų trijų taisyčių, nors gal nevienas nepaduoda jų pilnai, be jokių permainų.

64. Pradedant nuo 16. šimtmečio atsirado gana daug spausdintų Aleksandriniško vertimo išleidimų; tarp jų gi svarbiausi yra keturi (editiones: complutensis, aldina, sexta seu vaticana, grabiana), nuo kurių priklauso visi paskesnieji išleidimai.

Sikstiniškas, atspausdintas rūpesniu popiežiaus Siksto V, perviršija kitus išleidimus, bet paduoda tekstą, paimtą beveik iš vieno nors geriausio kodekso (Vatikaniškio); todėl ir sikstiniškojo išleidimo tekstas negali būti pavadintas pilnai tikru. Tikriausiajam tekstui surasti pradėta rinkti taip vadinamą kritišką aparatą iš kitų kodeksų, įvairių vertimų ir šv. Rašto žodžių, užrašytų šv. tėvų veikaluose. Su to kritiško aparato pagalba mokslo vyrai

stengiasi atskirti tris senovinius pataisymus, egzaplinių, Lukiano ir Ezychijaus; o jau paskui tikisi sujieškoti, koks buvo Septyniųdešimtų vertėjų tekstas, vartojamas dar neatsiradus Akvilio vertimui ir artimas tam, kuriuo naudojosi apaštalai.

65. Aleksandriniškas šv. Rašto tekstas turėjo nesulyginamą vertybę Dievo apreiškimo prasiplatinime tarp žmonių. Budamas pirmuoju rašyto Dievo žodžio vertimu iš mažai žinomos ebraiškos kalbos ir didžiai prasiplatinusią graikiškąją, jis tapo pirmu ir seniausiu Dievo apreiškimo nešėju į visas senovės civilizutas tautas. Jis, prasiplatinęs draug su žydais Rytų ir Vakarų šalyse, buvo lyg kokiuo prirengėju žmonijos prie priėmimo apaštaltų skelbiamo Kristaus mokslo ir savo liudijimais šelpė jų žodį. Jis ir paskiaus pasiliko daugeliui bažnyčių duotojo S. Sandoroje apreiškimo šaltiniu ir dar dabar tokiuo tebėra. Todėl svarbu žinoti, koks yra tikras jo orumas, ir ar jis yra autentiškas.

Atsiradęs tarp žydų ellenistų Aleksandriniškas vertimas buvo visų priimtas su tokia pagarba, kad jam pripažindavo visai lygią vertybę su ebraiškuoju originalu, o net pradėta tikėti, kad jį padariusieji vertėjai buvę šv. Dvasios įkvėpti. Tas įsitikrinimas turėjo šalininkus ir pirmųjų amžių Bažnyčioje. Vienok Aleksandrijiečių vertimas įkvėptas nebuvo, ir priparodymai, kuriais buvo remiama nuomonė apie jo įkvėpimą, visai nėra įtikrinantys. Visupirma šaukdavosi į žydų padavinimą apie stebuklingą teksto vienodumą pas visus vertėjus, rašiusius kiekvienas atskirai ir padariusius kiekvienas vertimą visų knygų. Bet tas padavinimas nėra tikras, nei vertas tikėjimo, todėl ir nieko negali priparodyti. Šv. tėvų pritarimas nuomonei apie vertimo įkvėpimą taip pat priklauso nuo ano senobinio žydų padavimo, todėl ir negali būti tikru priparodymu; be to nevysi šv. tėvai tvirtai laikėsi tos nuomonės; o kaikurie išreikšdavo apie tą dalyką didesnes ar mažesnes abejones. Septyniųdešimtų vertėjų įkvėpimas negali būti priparodytas ir ta aplinkybe, kad jų tekstu naudojosi apaštalai ir evangelistai, iš jo ėmė žodžius ir dėjo į N. Įstatymo knygas. Iš tokio įkvėptų N. Įst. rašytojų pasielgimo galima tik išvesti didelę aleksandrijiečių darbo vertybę, bet ne įkvėpimą.

66. Nepripažįstant Aleksandrijiečių vertimui įkvėpimo, reikia vienok sutikti, kad jie savo darbą atliko gerai, niekur nepaklydo tikėjimo ir doros moksle, ir jį padavė tokį pat, koks buvo ebraiškaime tekste. Dievo Apveizda negalėjo leisti, kad tas vertimas, kurs ne tik rengė kelią Evangelijai, bet ir nemaž turėjo patarnauti Kristaus Bažnyčiai jos pradžioje, jau pačiame savo atsiradime butu buvęs suteptas paklydimais priešingais tikėjimui ir doriai. Todėl Septyniųdešimtų vertimas teisingai skaitosi tikrai autentišku šv. Knygų S. Įstatymo tekstu.

Autentišku jis buvo apaštaltų laikuose, nes jie juo naudojosi patys ir kaipo tokį padavė savo įsteigtoms bažnyčioms. Visa Kristaus Bažnyčia naudojosi tuo vertimu arba iš jo padarytais vertimais lig 6. šimtmečiui kaip Rytuose, taip ir Vakaruose. Iš jo paėmė deuterokanoniškas šv. Rašto dalis, kurių nėra visai ebrai-

škame tekste. Negalima gi sakyti, kad per taip ilgą laiką Bažnyčia nandojosi paklydimais suteptu tekstu ir visai neturėjo autentiškų S. Įstatymo šv. Knygų lig 6. šimtmečiui.

Tiesa, nuo 6. šimt. Rymo Bažnyčia priėmė šv. Jieronymo vertimą, padarytą pagal ebraišką tekstą, bet per tai Aleksandrijiečių vertimas nenustojo savo autentiškumo. Vienybėje su visa Bažnyčia pasiliekančiais krikščionis, kurie laikosi Rytų liturgijos, ir dabar tebevartoja Septyniųdešimtų vertimo tekstą arba iš jo padarytus vertimus. Be to popiežius Sikstas V. aiškiai mokė (1587. m.), kad S. Įstatymo Aleksandriniškas tekstas yra autentiškas ir svarbiausiuose dalykuose nesiskiria nuo originalinio teksto.

Galop palyginant dabartinius išleidimus Aleksandrijiečių vertimo su jo seniausiais paminklais, galima atrasti, kad nors ir yra skirtumai smulkmenose, bet tikėjimo ir doros moksle niekur nesiskiria nuo tų knygų, kurias Bažnyčia per penkis pirmuosius šimtmečius skaitė autentiškomis.

67. Chaldaiškos S. Įstatymo parafrazės (*targumim*). Pas Palestinos žydus kurie sugrįžę iš Babylonu nelaisvės, pradėjo pamažu vartoti kasdieniniame gyvenime syro-chaldaiską kalbą, išvyravo paprotis skaitomą žmonėms ebraišką šv. Rašto tekstą perpasakoti ir aiškinti chaldaiskai. Taip su laiku pasidarė chaldaiški šv. knygų vertimai, arba tikriaus sakant chaldaiškos parafrazės (*targumim*), kurios išpradžios buvo užlaikomos žmonių atmintyje, paskui gi jas surašyta į knygas. Jų atsiradimo vietomis yra Palestina ir Babylonas, kame buvo rabinų mokyklos. Iki dabartiniam laikui užsiliko viso ebraiško teksto chaldaiškos parafrazės, atskyrus 2 Ezdro knygą ir Daniėlį. Svarbiausiu skaitosi taip vadinamas Onkeloso *targumas*, padarytas apaštalių laikais, dabartinę gi savo išvaizdą įgijęs 4. šimtetyje. Jame randasi tik penkių Mozės knygų parafrazės, kuri apskritai imant paduoda labai ištikimai šv. Rašto tekstą, ypač tose vietose, kame randasi istoriškai apsakojimai. Antrą vietą užima vyresniųjų ir paskesniųjų pranašų *targumas* (Joz. Teis. Kar. 3 didesniųjų ir 12 mažesniųjų pranašų), kurio autoriumi skaitosi Jonatanas, vienas iš garsaus Hillelio mokytinių; todėl jis turėjo atsirasti Išganytojo dienose, bet dabartinėje savo išvaizdoje ir jis paeina iš 4. šimtmečio. Savo tikrumu Jonatano parafrazės negali susilyginti su Onkeloso, nes turi daug tekstų paaiškinančių priedų. Pseudo-Jonatano *targumas* į Pentateuchą ir dar kitų šv. Knygų parafrazės yra paskiaus atsiradusios, padarytos nežinomų autorių ir visiškai nedidelę teturi kritišką vertybę.

68. Syriškas vertimas *Pešita*. Syrijos bažnyčia, seniausi tarp krikščioniškų draugijų, padarytų iš atsivertusių pagonių, jau gana anksti turėjo keletą šv. Rašto vertimų, tarp kurių seniausias ir žymiausias yra tas, kurs vadinasi *Pešita* (*simplex*, *vulgaris*). Jis tikriausiai padarytas yra ne vieno vertėjo. Tik N. Įstatymo knygos, bent protokanoniškos, regimai yra vieno autoriaus išverstos, nes jų visų kalba yra vienoj. Kadangi Syrijos bažnyčia yra viena iš seniausių, o visose bažnyčiose apaštalių raštai buvo skaitomi religijinių susirinkimų laike, todėl galima spėti, kad N. Įstatymas buvo išverstas į Syrų kalbą ne vėliaus, kaip pusėje 2. šimtmečio. Senasis gi Įstatymas, bent jo protokanoniškos knygos išversta iš ebraiškos syriškon kalbon pirm N. Įstatymu, kuriame ano žodžiai paduodami yra pagal *Pešitos* tekstą. Todėl S. Įst. vertimas turėjo atsirasti jau pirmame šimtetyje. Jo vertėjas buvo ne vienas, bet keli, kaip tai galima numanyti iš kalbos įvairumo. Apskritai sakant *Pešitos* vertimas yra gana geras ir tikras, atskyrus deuterokanoniškas dalis, kurios išverstos yra žymiai menkiaus.

§ 10. Lotyniški šv. Rašto vertimai.

69. Vakarų Bažnyčioje nuo pirmųjų krikščionystės amžių šv. Raštas skaitomas lotyniškame vertime, kurs kaipo visų priimtas ir vartojamas paprastai turi *Vulgatos* vardą. Viena Vul-

gatos dalis paeina iš seniausio vertimo, padaryto Vakarų Bažnyčioje neužilgo po krikščionystės atsiradimo, kita gi yra šv. Jieronymo darbas.

Draug su krikščioniško tikėjimo prasiplatinimu atsirado reikalus visur turėti šv. Knygas, išverstas į tikintiems suprantamą kalbą, nes jos buvo skaitomos religijiniuose susirinkimuose. Vakaruose beveik niekas nemokėjo ebraiskai, ir tik apšviestiesnieji galėjo mažiau ar daugiau naudoties graikų kalba; žemesniesiems gi luomams, prie kurių priklausė dauguma pirmųjų krikščionių, buvo žinoma daugelyje vietų vien lotyniška kalba; todėl ton kalbon ir turėjo būti išverstas šv. Raštas.

70. Apie seniausią lotynišką vertimą užsiliko taip maža žinių, kad negalima su pilnu tikrumu nutarti, ar jis buvo tik vienas, ar buvo jų daugiau. Iš lotyniškų šv. Rašto citatų, randamų seniausųjų šv. tėvų raštuose, o taipogi iš senobinių biblijos rankraščių pasirodo, kad pirmuose krikščionystės amžiuose lotyniškas tekstas buvo labai nevienodas. Vieni mokslo vyrai, pasiremami ant tų patėmytų skirtumų, sako, kad senovėje buvę daug įvairių lotyniškų vertimų, kiti gi skaito tuos visus skirtumus tik pataisymais vieno ir to paties vertimo. Pirmą istorišką žinią apie lotyniško vertimo buvimą turime iš Afrikos, kame antram šimtmečiui pasibaigiant Tertulionas (160—240) liudija, kad toks vertimas buvo vartojamas tarp krikščionių. Paskiaus šv. Augustinas, kurs sako, jog lotyniškas vertimas atsiradęs pirmaisiais tikėjimo laikais, taipogi liudija, kad jo laike buvo daug lotyniškų vertimų, nes „kam tik pakliudavo į rankas pirmuose tikėjimo laikuose graikiškas kodeksas ir jis jautėsi šiek tiek žinas abi kalbi, tuojau išdrįsdavo užsiimti vertimu“, todėl ir perspėja, kad „tarp lotyniškų vertimų augščiau už kitus reikia statyti itališkąsias (itala), kadangi jis labiau laikosi žodžių ir yra visai suprantamas“ (de doctr. II, 14. 15. 16). Gal buti, kad šv. Augustinas tą vertimą gavo iš Italijos, todėl ir pavadino Itale. Tas jo raštuose vartojamas tekstas, kaip pasirodo iš palyginimo citatų, nemažai skiriasi nuo teksto, kurį turėjo Tertulionas. Taigi iš to, kas pasakyta, pasirodo, kad ne vienas turėjo būti pirmuose amžiuose lotyniškas vertimas, nors priešingos nuomonės šalininkai, imdami šv. Augustino žodžius „vertimas, verstis“ prasmėje: taisyti, taisymas, jo kodekse, Tertuliono ir visuose kituose mato tik vieną vertimą įvairiai perdirbtą.

Bet kaip šv. Augustinas vadina Italę geresniu vertimu tarp daugelio, taip-pat ir Italijoje vienas vertimas buvo pripažintas perviršijančiu visus kitus, nes ir šv. Jieronymas kalba apie *pastarąjį išleidimą* (communis editio) arba *senovinį vertimą* (antiqua translatio), ir pas daugelį rašytojų šv. Raštas paduodamas yra dažniausiai pagal vieną vertimą. Tuo gi vienu vertimu, kaip pasirodo iš jo teksto palyginimo šv. Augustino citatose buvo ta pati Italė.

71. Lygiai nežinia tikrai, kame reikia jieskoti ir pačios Italės tėvynės, Afrikoje ar Italijoje. Vieni sako, kad ji buvusi iš-

versta Afrikoje, nes čia visi mokyti ir nemokyti kalbėjo tik lotyniškai, čia atsirado pirmi lotyniškai rašiusieji krikščionių rašytojai, kaip Kiprionas, Tertulionas, Minucijus Feliksas, nes apie jos afrikietišką kilmę liudijanti pati jos kalba, kuri buvo ne klasiška rymiečių kalba, bet Afrikoje liaudies vartojama tarmė; tuotarpu kad Italijoje ir Ryme lotyniškas vertimas nebuves taip labai reikalingas, kadangi čia graikų kalbos žinojimas buvo gana prasiplatinęs, taip kad ji buvo vartojama liturgijoje, kad kaip graikiškai rašė šv. Povilas gromatą į Rymiečius, o Morkus savo Evangeliją, taip graikiška kalba naudojosi ir pirmieji Rymo krikščioniški rašytojai, šv. Klemensas, Ermas ir kiti. Kiti gi tvirtindami, kad pirmas lotyniškas vertimas atsiradęs Ryme arba bent Italijoje, aniems atsako, jog nors Ryme ir buvo gana prasiplatinusi graikų kalba, bet nebuvo suprantama vietinei liaudžiai, kuri vartojo tokią pat tarmę, kaip buvo Afrikoje, jog šv. Petras, anot šv. Inokento I pats įvedęs lotynišką liturgiją, jog kaip tikėjimas, taip ir šv. Knygų vertimas buvo gautas Afrikoje iš Rymo.

72. Dar mažiaus težinama, kas buvo Italės vertėjas; tiek tik iš jos pačios liekanų galima numanyti, kad ją vertė ne vienas žmogus, bet keli, ir tais vertėjais buvo greičiausiai atversti iš žydų krikščionis, kuriems lotyniška kalba nebuvo prigimta, nes jie neatjautė jos dvasios, jos ypatybių, bet svetima, pažinta iš nuolatinio susidurimo su lotyniškai kalbančia liaudimi. Ta liaudies tarmė, vartojama pačiame Ryme, o dar labiaus provincijose, žymiai skyrėsi nuo klasiškos, rašytojų ir augštesniųjų luomų kalbos, kaip savo žodynu, taip žodžių formomis ir santaika. Italės vertime, kaipo padarytame iš Septyniukdešimtų vertėjų teksto ir graikiško N. Įstatymo, žymi yra įtekmė ir graikiškos kalbos. Galop nepigu yra daug tikra pasakyti apie Italės ypatybes, kadangi jos tekstas neužsiliko visas, o ir tame, kas dar tebėra, įvyko su laiku nemaža permainų.

Didį svarbumą turėjo Italė savo laike kaipo seniausias ir tikriausias šv. Rašto vertimas, vartojamas visoje Vakarų Bažnyčioje. Svarbi ji yra ir dabar savo liekanose, nes iš jos šv. Knygų tyrinėtojai gali šiek tiek geriaus pažinti, koks buvo Aleksandrijiečių vertimo ir originalinio N. Įstatymo teksto stovis 2. šimtmetyje.

73. Nuolatinis lotyniško vertimo vartojimas ir perrašinėjimas buvo priežastimi atsiradimo daugelio skirtumų įvairiuose jo kodeksuose. Tie skaitlingi skirtumai negalėjo nesukelti teisingų skundų, kurios su laiku vis dažniaus atsikartodavo ir buvo priežastimi, kad 383. m. popiežius šv. Damazas pavedė tuomet Ryme gyvenančiam Jieronymui¹⁾ perveizdėti ir pataisyti Rymo baž-

¹⁾ Šv. Jeronymas (Sophronius Eusebius Hieronymus) gimė 346 m. Dalmatijos mieste Stridone. Jaunas dar budamas iškeliavo Ryman ir čia atsidavęs mokslui kuogeriausiai susipažino su klasiška lotynų kalba, o taipogi su graikų ir lotynų filosofiskais raštais. Dievo meilę savo širdyje stiprino pavyzdžiais šventųjų ir kankintinių, kurių grabus lankydavo Rymo katakumbose. Priėmęs 20. savo amžio metuose šv. krikštą ir trokšdamas didesnio išsiuobulinimo moksluose, jis aplankė visas vietas, kurios bent kiek buvo pragarsėjusios mokslu. Buvo Galijoje, Graikijoje, Mažojoje Azijoje, Syrijoje

nyčioje vartojamą lotynišką šv. Knygų tekstą. Jieronymas tuo-
 jau ėmėsi už darbo ir trumpu laiku pataisė Psalmių vertimą pa-
 gal Aleksandrijiečių tekstą. Pataisytas Psalmynas (psalterium
 romanum) tuoju buvo priimtas ir įvestas į liturgiją; ir dar da-
 bar randami mišole psalmių tekstai, o taipogi brevijoriuje respon-
 sorijos paeina iš Rymiškojo psalmyno. Tais pačiais 383. m. Jie-
 ronymas peržiūrėjo ir pataisė Evangelijų vertimą, palygindamas
 su graikišku tekstu ir tik tas vietas permainydamas, kame pras-
 mē nebuvo gerai išreikšta, kitas gi palikdamas taip, kaip buvo.
 Paskiaus taip-pat pataisė ir kitas N. Įstatymo knygas. Popiežiui
 Damazui mirus, Jieronymas persikėlė į Rytus. Čionai susipaži-
 nęs Cezarėjoje su Origeno egzempliniu tekstu jis antrą sykį rūpes-
 tingiaus pertaisė Psalmyną pagal egzaplę. Tas antru atvėju patai-
 sytas Psalmynas visupirma prasiplatino Galijos bažnyčiose, užtat
 ir vadinasi galikaniškuoju (psalterium gallicanum); paskiaus
 jis buvo visur priimtas ir dabar tebėra lotyniškos Vulgatos dali-
 mi. Paskiaus šv. Jieronymas peržiūrėjo ir palygino su tuo pačiu
 egzempliniu tekstu Jobą. Patarles, Pamokslininką, Giesmių giesmę.
 Kronikas, o gal dar ir kitas S. Įst. knygas. Neužsiganėdindamas
 padarytuojų darbu ir norėdamas, kad lotyniškai kalbantieji žino-
 tu, kas tikrai yra ebraišrame tekste, šv. Jieronymas nutarė iš to
 teksto naujai išversti visas protokanoniškas knygas. Taigi gyven-
 damas arti Betliejaus jis 389. m. pradėjo tą vertimo darbą nuo
 Karalių knygų ir į penkioliką metų išvertė lotyniškai iš ebraiš-
 kos kalbos visas protokanoniškas knygas, iš chaldaiškos deuterok-
 anoniškas Tobijo ir Juditos knygas ir iš graikiškos deuterokano-
 niškas Esteros ir Daniėlio dalis. Visos šv. Jieronimo taip išverstos
 knygos, atskyrus tik Psalmyno vertimą, kurs neprasiplatino,
 su laiku buvo Bažnyčioje priimtos ir dabar tebėra lotyniškoje
 Vulgatoje. Taigi dabartinė Vulgata yra tikrai šv. Jieronimo dar-
 bas, nes joje randasi protokanoniškos S. Įst. knygos jo išverstos
 iš ebraiškos kalbos, Psalmynas iš Italės paimtas ir jo antru at-
 vėju pataisytas pagal egzemplinį tekstą, Tobijo ir Juditos knygos
 šv. Jieronimo išverstos iš chaldaiškos kalbos, deuterokanoniškos
 Esteros ir Daniėlio dalis išverstos iš graikiškos kalbos, deuterok-
 anoniškos knygos Baruchas, Išmintis, 1. 2. Makab. perėjusiomis
 netaisytomis iš Italės, galop visas N. Įstatymas, paimtas iš seno-
 jo lotyniško vertimo ir šv. Jieronimo pataisytas pagal graikišką
 tekstą.

74. Vargu būtų atrasti visoje senovėje kitą žmogų, lygiai
 gerai kaip šv. Jieronymas prisirengusį atlikti tokį didį darbą, ko-

Palestinoje ir Aigypse. Visur klausė išguldinėjimo vyrų, kurie buvo žinomi kaip mo-
 kyčiausieji teologai arba šv. Rašto aiškintojai. Pirmą sykį apsilankydamas Rytuose
 išsimokė ebraiškos kalbos, kurioje paskiaus dar geriaus išsitobulino. Nutaręs atsiduoti
 vien Dievo tarnavimui apsigyveno galutinai Palestinoje netoli Betliejaus ir čia savo
 ilgą gyvenimą pašventė maldai, kuno varginimams ir moksliekiems darbams. Nemaža
 knygų parašė arba išvertė lotyniškon kalbon; pripažintas mokyčiausiu šv. Rašto ži-
 novu raštais aiškino atsiunčiamus sau apie jį klausimus iš viso pasaulio; bet visudi-
 džiausias jo darbas buvo tai naujas vertimas šv. Rašto knygų iš ebraiškos kalbos lo-
 tyniškon. Šventai gyvenęs šventai užbaigė savo dienas 30 Rugsėjo 420 m.

kiuo buvo išvertimas šv. Rašto. Ilgus metus jis tyrinėjo šv. Knygas, puikiai pažino tris reikalingiausias kalbas, lotynišką, ebraišką ir graikišką, žinojo krikščionių ir žydų tradiciją, susipažino su visais ano laiko egzegetiškais mokslais, aplankė biblijines vietas, perskaitė daugybę kodeksų, trumpai sakant šv. Augustino žodžiais, buvo tai mokyčiausis žmogus. Prie didžio mokslo prisidėjo dar jame, kas nemažiaus svarbu, tikrai šventas gyvenimas. Todėl nestebėtina, kad jo padarytas vertimas, nors nėra viena tobulybė, vienok ne tik perviršija visus kitus vertimus, bet gali būti tikru paveizdu ir visų amžių vertėjams.

Savo vertiman šv. Jieronymas įdėjo tik tai, ką rado ebraiškuose kodeksuose, nieko nepriimdamas iš Aleksandrijiečių vertimo; bet laikydamos ebraiško teksto jis laikada atsitolino bent kiek nuo jo prasmės ir nuo žydų aiškinimo, išreikšė gi mintį pagal Septyniųdešimtų vertimą. Versdamas nesilaikė per daug vergiškai žodžių, nei labai nuo jų atsitolino, bet padavė mintį ištikimai ir aiškiai, o dažnai ir dailiai; nes ten, kame tai galima buvo padaryti be nuostolio prasmei, jis laikada sutrumpino perilgą vienodą originalo apsakojimą, išreikšdamas jį dailiu lotynišku sakiniu. Tik retkarčiais pasitaiko vietos, kur labai arti laikytasi ebraiškų žodžių, ir kurios per tai yra mažiaus aiškios.

Šv. Jieronymo vertimo kalba yra be palyginimo dailesnė už Italės. Yra tai ne pilna paklydimų liaudies šneka, bet raštų kalba. Nėra ji taip tobula, kaip kituose šv. Jieronymo veikaluose, bet anot jo paties žodžių tik dėlto, kad jis norėjo šiek tiek priartinti prie žmonėms priprasto ir didžiai branginamo Italės teksto ir tuo tikslu vartojo tyčiomis laikada ne visai taisykliškas formas.

Vulgatos vertimas galop nėra visur lygus. Tikriausiai ir dailiausiai yra išverstos istoriškos knygos, nuo kurių maž kuo tėsiskiria Jobo vertimas; trijose Saliamono knygoje, nors labai greitai verstose, nes į tris dienas, visai gerai išreikšta yra originalo mintis; psalmėse per daug laikytasi žodžių; pranašuose labiausiai yra ebraiškos kalbos įtekmė; daugiaus nuo teksto atsitolinta Tobijo knygoje, kurios vertimas užėmė vieną dieną, ir Juditoje išverstoje į vieną naktį.

75. Ne per daug prielankiai buvo iškarto priimtas Jieronymo šv. Knygų vertimas. Nedaug, tiesa, tesiginčyta apie jo pataisytą N. Įstatymą, bet Senasis sukėlė visą audrą užpuldinėjimų, kurie nesyki buvo priežastimi karčių jo vertėjo dejavimų. Vieni bijojo, kad naujas vertimas nesumažintu Septyniųdešimtų vertimo vertybės, kurį klaidingai skaityta įkvėptu, ir jį sekusios Italės; kiti matė jame žydiškumo įtekmę, kiti vėl sakė, kad tai gali būti papiktinimas pagonims, kurie galį pasakyti, jog krikščionys permainė savo tikėjimą; dauguma bijojo jos naujų išsireikškimų, žymiai skiriančiųjusi nuo visiems žinomos priprastos Italės; buvo ir tokie, kurie užsipuldinėjo iš pavydo ir tamsumo. Priešų buvo užtektinai, bet Vulgata juos pergalejo, ir dar prie gyvos jos autoriaus galvos daugelyje bažnyčių, kaip Galijoje, Ispa-

nijoje, Afrikoje ji buvo priimta. Popiežiai pradžioje pripažindavo ją lygiai su Itale, paskiaus pradėjo kaskart dažniaus vartoti ją vieną. Šv. Grigalius D. († 604), tiesa, dar sako, kad apaštalių sostas pripažįsta abudu vertimu, bet nuo to laiko beveik niekas nebevartoja Italės, o šv. Jieronymo tekstas vienas pradeda vadinies paprastu, prasiplatinusiu, Vulgata.

76. Kolei buvo vartojamu abudu vertimu, niekas negalėjo užginti, kad jūdviejų tekstai nebutu maišomi. Perrasišėjant gi naujus kodeksus taip-pat nesilaikyta vieno vertimo, bet dėdavo Vulgaton iš Italės paimtus žodžius ir taip ją betaisydami tik gadino jos tekstą; ir ta buvo priežastis atsiradimo naujų nevienodumų įvairiuose kodeksuose. Pradedant nuo 6. šimtmečio imta rupinties tų nevienodumų prašalinimu, bet darbai Kasiodoro, Alkuino, šv. Petro Damiano ir kitų neturėjo platesnės įtekmės. Tik 13. šimtmetyje Paryžiaus universitėto įtekmė tai padarė, kad vien jo kodeksą imta dažniaus perrašinėjimui ir per tai atsirado gana daug vienodų egzempliorių. Bet tas Paryžiaus kodeksas pats buvo su klaidomis, todėl jį perrašinėjant, platinosi ir jo klaidos. Tuo taipogi laiku pradėta rinkti iš įvairių kodeksų kritišką aparatą ir išleidinėdavo taip vadinamas korektorijas (Correctoria, Epanothrothē), kuriose budavo ne tik Vulgatos tekstas, bet ant puslapių kraštų dar įvairūs pasergėjimai apie teksto tikrumą. Kai-kurios iš tų korektorių ir dabar padeda nemažai sujieškojime tikro Vulgatos teksto.

Pirmą sykį atspausa buvo Vulgata 1450. m., ir tame pačiame šimtmetyje buvo dar apgarsinta apie šimtą kitų jos išleidimų; vienok jų visų tekstas, kaipo paimtas iš ne perdaug senų kodeksų, neturi didesnės vertybės. 16. šimtmečio pradžioje vėl pradėta labiaus rupinties Vulgatos pataisymu, bet atsiradus tuo laiku protestantizmui, ir klaidžiamoksliai ir patįs katalikai ėmė daryti visai naujus vertimus iš ebraiškos ir graikiškos kalbos, arba taisyti Vulgatą pagal originalinius tekstus ir tokiuo būdu įvedė didžiausį sumišimą į šv. Rašto tekstą.

77. Kada Tridento Susirinkime pradėta svarstyti klausimą apie apreiškimo šaltinius, išsiaiškino, kad vieni arba visai atmėta Vulgatą arba bent išmėta iš jos deuterokanoniškas knygas ir knygų dalis, kiti nori užvaduoti Vulgatą naujais vertimais, kiti galop daro jos tekste permainas ir taip jį gadina. Taigi Susirinkimas, norėdamas užkirsti kelią tokiam pasielgimui su šv. Knygų tekstu, išleidė visupirma nutarimą apie šv. Rašto kanoną, išskaitydamas visas knygas, kurias Bažnyčia skaito Dievo įkvėptomis ir kanoniškomis, ir uždraudė ką nors iš to kanono išmesti, sakydamas: *Jei kas jų visų su visomis jų dalimis, kaip katalikų Bažnyčioje buvo paprastai skaitomos ir randasi senos Vulgatos išleidimuose, nepripažinti šventomis ir kanoniškomis... tebuna atskirtas.* Be to Susirinkimas apgarsino Vulgatos autentiškumą ir paliepė perveizdėti ir pataisyti jos tekstą, kurs paskiaus turėjo būti išleidinėjamas. Nutarimas šiame dalyke taip skamba: *Tas pats šventas Synodas, manydamas, kad Dievo Bažnyčiai gali nemaž praversti, jei bus*

žinoma, kurs iš visų prasiplatinusių lotyniškų šv. Knygų išleidimų turi būti skaitomas autentišku, nutaria ir apgarsina, kad tik ta sena Vulgata, kuri pačioje Bažnyčioje ištirta yra taip daugelio amžių vartojimu, būtų pripažįstama autentiška viešuose skaitymuose, ginčuose, pamokymuose ir išguldinėjimuose, ir kad niekas nemėgintu ir nedrįstu jos atmesti dėl kokios nors priežasties... Bet Susirinkimas, norėdamas duoti ir išleidėjams, kaip teisinga yra, nurodymą tame dalyke... nutaria, kad toliaus šv. Raštas, ypač gi ta sena Vulgata, būtų spausdinama kuolabiausiai pataisyta.

78. Tas Tridentiško Susirinkimo nutarimas sukėlė nemažą ginčų, nes daugelio buvo suprastas visai klaidingai. Kaikurie sakė, kad tuo nutarimu atmesti esą originaliniai tekstai ir visi senoviniai vertimai. Bet ištikrųjų Susirinkimo tėvai neturėjo tokios minties. Tai gi pasirodo visų pirma iš paties nutarimo, kuriame nevienu žodeliu nėra paminėti originaliniai tekstai, o tik iš anuo laiku prasiplatinusių lotyniškų išleidimų vienas apgarsintas yra autentišku. Priegtam, kaip pasirodo iš nutarimo istorijos, jis buvo išsauktas vien lotyniškų vertimų įvairumui, kuriam prašalinti nebuvo nei reikalo kalbėti apie originalinius tekstus arba senovinius vertimus; todėl ne su jais lyginta Vulgata, bet su lotyniškais vertimais, ir galop pasirupinta taip sustatyti tą nutarimą, kad juo būtų priimta Vulgata, bet nebūtu nei puse žodžio papeikti net ir kiti lotyniški vertimai. Galop buvusieji Susirinkime teologai (Salmeronas ir kiti), kurie geriausiai žinojo nutarimo mintį, aiškiai sako, kad ir toliaus bus galima, neikiek neprasikalstant prieš Susirinkimo nutarimą, naudoties originaliniais tektais ir senoviniais vertimais ir iš jų paimitais žodžiais priparodinėti dogmatų, kaip tikrais šv. Rašto liudijimais.

Tridento Susirinkimo nutarime nėra taipogi pasakyta, kad Vulgata esanti liusa net ir nuo mažiausių paklydimų, nepaliečiančių tikėjimo ir doros mokslo. Kaip pasirodo iš nutarimo istorijos į Vulfatos klaidas buvo atkreipta atidė Rymo teologų, matė juos ir patį Susirinkimo tėvai ir liepė taisyti, bet dėlei tų klaidų dar nebuvo klaidinga Vulgata tikėjimo ir doros moksle, kas nutarime ir buvo išreikšta.

79. Sulig Tridentiško nutarimo Vulgata autentiška yra toje prasmėje, kad ji gali ir turi būti pavadinta tikru ir tikėjimo vertu apreiškimo šaltiniu, taip kad joje netik nėra jokių paklydimų, paliečiančių tikėjimo ir doros mokslą, bet dar joje randasi tikrai ir ištikimai išreikšta vis tai, kas priklauso prie rašyto Dievo žodžio esybės.

Vulgata nesiliauna buvus autentiška, nors vienoje ar kitoje jos vietoje ir nebeturėtų išreikšto kokio nors dogmatiško sakinio su tokia pilnybe, kaip jis buvo originaliniame tekste. Būtu tai praleidimas teksto, bet dar per tai nenukentētu viso vertimo esybės.

Galop dogmatiški Vulfatos tekstai, nors paduoda tą pačią tiesą, kuri yra originale, bet išreiškia ją kaikada truputį kitaip

(modalis discrepantia), t. y. tas pats dogmatas viename tekste yra išreikštas aiškiaus, kitame netaip aiškiai, viename iš vieno atžvilgio, kitame iš kitokio. Pvd. Prad. 3. 15 Vulgatoje skaitome: Ipsa conteret caput tuum, ji (moteriškė) sutrins tavo galvą; originale: Ipsum (semen); arba Luk. 22, 20 Vulgatoje: Qui pro vobis fundetur, kurs (kraujas) už jus bus išlietas; originale: funditur, išliejamas. Vienok ir dėl tokių skirtumų Vulgatos tekstas dar ne-siskiria tikėjimo ir doros dalykuose nuo originalinio teksto.

80. Tridentišio Susirinkimo nutarimu buvo įsakyta, kad šv. Raštas, ypač gi Vulgata butu toliaus spausdinama kuolabiau-siai pataisyta. Katalikų mokslinčiai pasirupino tuojau išpildyti tą reikalavimą, ir vos vieneriems metams po nutarimo praslin-kus, buvo apgarsintas (1547. m.) pataisytas Vulgatos tekstas, ga-na kritiškai (sulyginus 30 senų kodeksų) prirengtas Jon. Hente-nijaus, kuriam tą darbą buvo pavedęs Lovanijos universitėtas. Į trumpą laiką ta Lovaniškė biblija susilaukė daugiau kaip dvi-dešimties išleidimų, o truputį paskiaus buvo dar sykį pertaisyta Luko iš Bruges. Garsiausiu jos išleidimu buvo padarytasis 1583. m., kuriuo naudojosi Rymo taisytojai.

81. Tridento Susirinkimo tėvai, nutardami Vulgatos patai-symą, meldė popiežių, kad jis pats tą darbą pavestu savo išrink-tiems mokslinčiams, ir tikėjosi sulauksią tokio pataisymo dar nepasibaigus Susirinkimui, kad jame galėtu pataisytą Vulga-tą patvirtinti. Vienok dalykas pasirodė ne taip pigus, kaip iškar-to manyta. Popiežiai turėjo nemaža kitų rūpesnių, ir Susirinki-mo laiku buvo atlikti tik kaikurie prirengiamieji darbai. Paskes-nieji popiežiai, Pijus IV, Pijus V ir Grigalius XIII, nors buvo Vulgatai taisyti paskyrę tam tikrą kardinolų komisiją, bet darbo galo nesusilaukė. Tik Sikstui V (1585-1590), kurs jau 1586. m. apgarsino geriausį Aleksandrijiečių vertimo išleidimą, pavyko užbaigti ir pirmą Vulgatos pataisymą. Jo paskirta komisija, pasi-naudojus jau anksčiaus atliktais darbais ir paėmus kaipo pamatą Lovaniškės biblijos išleidimą (1583. m.), palygino jį su geriau-siais senais rankraščiais ir su originaliniais teksta, ir pažymėjo vietas, kurios reiktu ir kaip reiktu pataisyti; rupintasi visupirma tuo, kad sugražinus Vulgatą į tokį stovį, kokiame ji buvo išė-jusi iš šv. Jieronomo rankų. Sikstas V. pataisytą Vulgatos eg-zempliorių pats peržiūrėjo, kas jame buvo likę abejotina, nu-tarė, kaikuriuos komisijos pataisymus priėmė, daugumą gi atme-tė, norėdamas kuoarčiausiai laikyties Lovaniškės biblijos, ir galop, pridėjęs vietoje prakalbos konstituciją: Aeterni Patris, liepė rankraštį atspausdinti 1590. m. (Vulgata Sixtina).

Sikstas V pasimirė tais pačiais metais, gavęs iš spaus-tuvės prieš mirtį vos keletą egzempliorių savo pataisytos Vul-gatos. Tolesnis jos platinimas buvo sustabdytas, pakilus kritikos balsams, kurie nepripažino Siksto išleidimui didesnės vertybės ir reikalavo naujo pataisymo. Todėl Siksto V įpėdinis, Grigalius XIV vėl pavedė peržiūrėti Vulgatos tekstą naujai kardinolų ko-misijai, kuri pasinaudojus Siksto komisijos darbais ir priėmus

daugumą jos padarytų pataisymų, jau 1591. m. galėjo įteikti popiežiui pataisytą šv. Rašto tekstą. Mirus tuo laiku popiežiui Grigaliui XIV, galutinai peržiūrėjo Vulgatos vertimą Klemenso VIII paskirta komisija, ir 1592. m. jis buvo atspausdintas Vatikano spaustuvėje. Išpradžios ir tas išleidimas vadinosi Sikstiniškuoju, paskiaus gi po 1638. m. pradėta jį vadinti Klementiniškuoju (Vulgata Clementina). Jo tekstas ir dabar pasilieka katalikų Bažnyčioje oficiališkuoju.

Kaip pirmas Sikstiniškas Vulgatos išleidimas taip ir antrasis Klementiniškas yra autentiškas šv. Rašto tekstas, nes nei viename nei kitame nėra jokių paklydimų tikėjimo arba doros moksle, nėra taipogi tokių skirtumų, kurie paliestu rašyto Dievo žodžio esybę. Klemenso VIII išleidimas, kurs nemažai skiriasi nuo Sikstiniškojo smulkmenose, perviršija jį savo teksto tikrumu; bet negalima dar pasakyti, kad jau jis butu iš visų atžvilgių tobulas, ir todėl dėl svarbių priežasčių galima kadais augščiau statyti vieną-kitą tekstą, paimtą iš kitų kodeksų, o reikalui atsiradus Bažnyčios vyriausybė gali pasirūpinti nauju Vulgatos taisymu.

§ 11. Šv. Rašto vertimai lietuvių kalbon.

82. Katalikų tikėjimui pradėjus plantintis tarp lietuvių jau karaliaus Mindaugo laikais, paskiaus gi po karaliaus Jagielos krikšto (1386. m.) katalikų skaitliui žymiai pasidauginus visoje Lietuvoje, žinoma ir skelbiamas žmonėms Dievo žodis turėjo būti remiamas ant šv. Rašto žodžių; bet ar jau ir anais laikais buvo kas nors iš jo išversta lietuvių kalbon, apie tai jokių žinių neturime; o seniausieji šv. Rašto dalių spausdinti lietuvių kalboje ir dabar užsilikusieji vertimai nesiekia anksčiau 16. šimtmečio.

Baigiantis tam šimtmečiui lietuviai katalikai turėjo vertimą Evangelijos dalių, skaitomų nedėliomis ir šventomis dienomis, kurs atspausdintas 1599. m. Vuiko veikale: *Postilla catholica*, išverstame lietuvių kalbon kun. Mikalojaus Daukšos, Medininkų kapitulos kanauninko. Kas buvo to vertimo autorius, tikrai nežinia; regimai juo nebuvo pats Daukša, kadangi Evangelijų kalba skiriasi šiek tiek nuo esančių postilėje omilijų kalbos ir išrodo senesnė už ją. Ta kalba turi nemaž senovinių pilnesnių formų, kurios su laiku sutrumpėjo, liuosa yra nuo daugelio paskesniais laikais prasiplatinusių tarp lietuvių barbarizmų ir gali būti pavadinta tikru paveizdu lietuvių vakariečių tarmės.—Antrą Evangelijos dalių vertimą randame kun. Konstantino Širvido, Jėzuito, veikale: *Punktai sakymų*, kurio pirma dalis atspausdinta buvo 1629. m., o antra 1644. Punktuose sakymų taip-pat kaip pas Daukšą prieš kiekvieną pamokslą padėtas yra Evangelijos tekstas. Tas antras vertimas skiriasi nuo Daukšos teksto; jis gana tikras ir geras; o jo kalba turi taip-pat senovines formas ir pa-

liudija, koki anuo laiku buvo lietuvių rytiečių tarmė. Vėliaus tokių pat Evangelijų rinkiniai buvo spausdinami keletą kartų atskirose knygelėse. Vienas iš tokių rinkinių, išleistas 1806. m., padarytas yra rupešniu Žemaičių vyskupo kunigaikščio Juozapo Giedraičio

83. Viso Naujojo Įstatymo vertimas lietuviams katalikams buvo parupintas minėtojo vyskupo Giedraičio ir atspausdintas 1816. m. Tas vertimas Giedraičio vardu išleistas, gal ne visas buvo jo paties padarytas, nes kalba ne visose dalyse yra visai vienoda. Vyskupo paskirti cenzoriai, Bonav. Goilevičius ir Domin. Mogienis, sakosi rupeštingai rankraštį perveizdėję ir apsvarstę, palyginę jį su Vulgatos tekstu ir atradę visame su juo sutinkantį, todėl ir pripažinę, kad jis gali būti atspausdintas. To vertimo kalba apskritai sakant yra gana gera ir sulyginant liuosa nuo svetimų žodžių. Žymi yra vienok jame įtekmė lenkiškojo Vuiko vertimo¹⁾, kuriuo regimai verčiant dažnai naudotasi. Pirmąjį Giedraičio vertimo išleidimą nevisai galima pavadinti katalikišku tikroje to žodžio prasmėje, kadangi jis, nepatvirtintas Apaštališkojo Sosto, neturi Bažnyčios įstatymais reikalaujamų paaiškinimų; todėl jo skaitymas tarp katalikų negalėjo būti leistas. Antrą sykį vyskupo Giedraičio N. Įstatymas be jokių pataisymų, bet jau su reikalingais nors perdaug trumpais kun. Staniukyno pridėtais paaiškinimais buvo perspausdintas 1907. m. Amerikoje.

Visai naujas vertimas Evangelijų ir Apaštalų darbų su padalinimu teksto pagal turinį ir su trumpais paaiškinimais buvo padarytas (1906.) kun. Juoz. Skvirecko. To paties autoriaus pradėtas versti lietuvių kalbon visas šv. Raštas. Viena jo dalis,

¹⁾ Lenkai katalikai iki šiai dienai naudojami vertimu padarytu Jokubo Vuiko, jėzuito, pagal Vulgatą ir pirmą sykį atspausdintu 1599. m. Tas viso S. ir N. Įstatymo vertimas, žymiai perviršijantis kitus kaip katalikų taip ir protestantų parupintuosius, buvo iškarto visų su džiaugsmu priimtas ir labai praplatinio. Kritikai iki patutiniam laikui nesigailėjo jam pagyrimų. Įtikėta net, kad jis esąs taip-pat patvirtintas Apaštališkojo Sosto lenkams, kaip lotyniška Vulgata visai Bažnyčiai, ir vis neturėta drąsos užsiimti jo pagerinimu. Tik tai neseniai (1908. m.) pradėjęs taisyti ir išleidinėti Vuiko tekstą su savo komentorium vyskupas Fr. Alb. Simonas ne tik neskaito jo turinčiu Ryms aprobatą, bet dar ir apie patį vertimą turi kitokią nuomonę, negu senesnieji kritikai. Tarp kitko jis sako savo prakalboje: „Vuiko vertimas, puiklus kaipo vienas iš gražiausių lenkų kalbos paminklų iš XVI šimtmečio pabaigos, niekuomet nebuvo tikru šv. Rašto vertimu teisingoje to žodžio prasmėje, bet vergišku perdėjimu lotyniškos Vulgatos. Kun. Vuikas nors anot ano laiko liudytojų žinojęs ebraiską ir graikišką kalbą, vienok, kaip pasirodo iš visos sakinių ir straipsnių eilios, arba retai į originalinius tekstus pažvelgdavo, arba jei ir žiūrėjo, tai nevisuomet juos kaip reikiant suprato. Todėl butu galima paduoti iš jo vertimo visus šimtus tokių išsireiškimų, kurie net žmogui, apsipratusiam su biblijine kalba, yra tikri galvosūkiai... Vuikas vertė iš lotyniško teksto žodis po žodžio sulig to, ką jie reiškia pirmame geresniame lotyniškame žodyne, neveizdėdamas į tai, ar lenkas skaitytojas ką nors iš to supras ar ne“. Vyskupas Simonas giria tik Vuiko kalbą ir sako: „Vuikas silpnas kaipo šv. Rašto vertėjas, nesulyginamas yra lenkų kalbos mokėjime. Ten, kur jis rado lengvesnį tekstą, išvertė jį taip teisingai, o priegrtas su tokiuo rimtumu ir prakilnumu, kad nepigu jam prilygti. Gražiausi naujų laikų lenkų kalba... šaly Vuiko kalbos išrodytu labai skysta: neturėtu nei tos galės, nei tos didenybės, kas taip nuosavu yra Dievo žodžiui, o tai Vuikas mokėjo tobulai išreikšti lenkų šnekoje“.

Apaštalų Gromatos ir Apreiškimas su nemažu komentorium, atspausdinta 1911. m.

Iš S. Įstatymo lietuviai katalikai turi tik dvejopą psalmių vertimą, padarytą vyskupo Mot. Valančiausio, vieną proza, kitą eilėmis. Geresnis iš judviejų pirmasis parašytas žemaičių tarme, bet neturi jokio komentoriaus ir nelabai gali pasigirti savo tikrumu.

Yra dar pasiliekančias rankraštyje vyskupo Baranausko vertimas S. Įst. nuo pradžios lig Jeremijo pranašo.

84. Neskaitlingi sulyginant lietuviai protestantai gana jau seniai turi lietuvišką viso šv. Rašto vertimą. Seniausiu Evangelijų rinkiniu pas juos yra atspausdintasis 1579. m. rupesniu Baltramiejus Vilento; o jau 1590. m. Jonas Bretkunas, Karaliaučiaus pastorius, buvo užbaigęs versti visas šv. Knygas S. ir N. Įstatymo lietuvių kalbon. Tiesa, Bretkuno vertimas niekuomet nebuvo atspausstas ir dar dabar pasilieka rankraštyje, bet tuo jis buvo svarbus, kad juo naudojosi visi kiti paskesnieji vertėjai. Taip atspausdintas Jono Rėzos rupesniu 1625. m. Psalmynas maž kuo tesiskiria nuo Bretkuno vertimo. 1660. m. atspausdinta buvo dalis S. Įstatymo vertimo, nuo pradžios lig 40. Ps. To taip vadinamo Chilinskio arba Kėdainių kalvinių išleidimo autoriais buvę aštuoni vyrai, Jurgis Skrodskis, Jonas Bažymauskis ir kiti. Jie reginai savo darbą atlikdami taipogi nemaž naudojosi Bretkuno vertimu, nes didesnieji skirtumai dažniausiai paliečia tik tarmę, kuri pas juos yra lietuvių vakariečių, tuotarpu kad Bretkunas rašė prūsų tarmę. Kėdainių kalvinistų vertimas nebuvo pabaigtas spausdinti, kadangi spausdinimo prižiūrėtojams ir korektoriams, Chilinskiui ir Minvidui, išaikvojus duotas sau pinigų, Londono spaustuviniukas sustabdė darbą ir sunaikino, kas jau buvo atspausdinta. 1701. m. išėjo iš spaudos net du N. Įstatymo vertimai; o 1735. m. galop buvo atspausdintas viso šv. Rašto lietuviškas vertimas, parupintas J. J. Kvando. Tame vertime deuterokanoniškos S. Įstatymo knygos atskirtos nuo protokanoniškųjų. Jo autorius taip-pat kaip ir visi kiti naudojosi Bretkuno veikalu. Vertimo kalba yra daili ir neveizdint į nemažą prusiškumą skaitlių pigiai suprantama. Kvando vertimas buvo nesųjį paskiaus perspausdintas ir dar du kartu pataisytas, Rėzos 1816. ir Kuršaičių 1869. m.

§ 12. Švento Rašto skaitymas naujose kalbose.

85. Šv. Rašto skaitymas yra naudingas, bet nėra butinai reikalingas kiekvienam žmogui. Iš Dievo parėdymo apsakojimas gyvu žodžiu yra prieinamiausias ir lengviausias budas, kuriuo visi gali užtektinai pažinti tikėjimo tiesas, reikalingas išganymui. Vien tuo budu naudojosi Išganytojas savo mokslui praplatinti. Jis gyvu žodžiu garsino dangiškojo Tėvo valią, mokė sodžiuose ir miestuose, peikė prasikaltimus ir žadėjo užmokesnį visam, kas gera. Išsirinkęs Apaštalus ir jiems liepė taip pat mokyti. Kada atsirado šventos N. Įstatymo knygos, Kristaus mokslo platinimo budas nepersimainė; nes ir toliaus Apaštalai ir jų mokytiniai ėjo iš krašto kraštan, iš miesto miestan ir visur gyvu žodžiu skelbė Evangeliją. Rašyto Dievo žodžio skaitymas išpradžios niekam nebuvo ginamas, ir juo labiaus platinosi krikščionystė, juo labiaus jis buvo patiriamas, kaipo didžiai naudingas gilesniam Kristaus mokslo pažinimui ir sužadanimui skaitančiųjų širdyse karštesnės Dievo meilės; bet tame skaityme jau pirmaisiais amžiais buvo nurodomos kaikurios taisyklės, sulig kurių ne visos šv. Knygos turėjo buti duodamos be jokio skirtumo į visų rankas

Toks dalykų stovis tęsėsi lig vidurinių amžių. Kada imta versti šv. Raštą į naujas kalbas ir labiaus pradėta išnaudoti jo žodžius paklydimams praplatinti, atsirado pavienių vyskupų, synodų ir šv. Sosto įsakymai, žymiai susiaurinantys liuosybę šv. Knygų skaityme.

86. Protestantai pirmi pradėjo skelbti nuomones, buk šv. Rašto skaitymas butinai esąs reikalingas kiekvienam žmogui, buk visi gali šv. Knygas suprasti ir buk tik iš šv. Rašto reikia mokyties tikėjimo dalykų. Tos nuomonės buvo aiškiai klaidingos ir tikėjimui pavojingos. Niekur Kristaus moksle nei Bažnyčios parėdymuose nėra įsakymo, reikalaujančio, kad visi žmonės butinai skaitytu šv. Knygas. Kaip S. Įstatyme šv. Rašto skaitymas buvo pavestas kunigams, ir tik karalius turėjo teisę gauti vieną jo egzempliorių, taip ir Naujajame rašyto Dievo žodžio skaitymas yra visupirma priedermė tų, kuriems liepta mokyti kitus tikėjimo dalykų. Šv. tėvai patardavo skaityti šv. Knygas ir šiaip jau žmonėms, bet butinai to nereikalavo. Taigi ir dabar šv. Bažnyčia elgiasi taip-pat, rupindamasi visupirma tuo, kad tas skaitymas tikrai galėtų būti skaitytojams naudingas. — Klaidinga yra protestantų nuomonė, buk šv. Knygos esančios visiems pigiai suprantamos ir nereikalaujant jokių paaiškinimų. Kaip visuomet, taip ir dabar teisingas pasilieka atsakymas, kurį davė apie šv. Knygų suprantamumą Etiopijos karalienės, Kandakės, išdininkas šv. Pilypui. Kada tas djakonas išgirdo jį skaitantį Izaiją pranašą ir paklausė: „Ar manai, jog supranti, ką skaitai?“ užklaustasis atsakė: „Ir kaip gi galū (suprasti), jei niekas manęs nepamoko?“ (Apd. 8, 30. 31). Taigi, šv. Raštas be tinkamų pamokymų ir paaiškinimų yra ne visiems suprantamas; žmonės negeros valios jį beskaitydami imdavo ir ima jo žodžius ir, saviškai suprasdami, jais stengiasi patvirtinti įvairius paklydimus. Jei šv. Raštas anot protestantų tikrai suprantamas be paaiškinimų, tai kam jie patį prirašė visą daugybę įvairiausių komentorių, kodėl jie tarp savęs nesutinka šv. žodžių aiškinime ir vien iš jų imdami savo mokslą yra taip pasidalinę tikėjimo dalykuose? Galop klysta protestantai išvesdami reikalingumą visiems skaityti šv. Knygas iš to, kad buk tik vien šv. Rašte esąs tikėjimo mokslas. Nebuvo dar visai N. Įstatymo knygų, o Kristaus mokslas gana ilgai platinosi vien per apsakojimą; o kada jos buvo parašytos, tai ne visos apreiškimo tiesos į jas patilpo, bet buvo toliaus skelbiamos gyvu žodžiu ir užsilaikė Bažnyčios tradicijoje, be kurios net nebūtų žinoma, kurios knygos reikia skaityti įkvėptomis ir kanoniškomis.

87. Protestantai, įvykdydami savo klaidingas nuomones apie šv. Rašto skaitymą, pradėjo kas kart labiaus platinti tarp savo pasekėjų naujus vertimus, kurių tekstas buvo sudarkytas kaikada žymiomis klaidomis. Todėl Tridento Susirinkimas meldė popiežių Pijų IV, kad tų naujų paklydimų sulaikymui būtų išleisti tam tikri Bažnyčios parėdymai. Tokie parėdymai ir buvo apgarsinti Pijaus IV konstitucijoje „Dominici gregis“ (24. Kovo 1564.

m.). Trečia ir ketvirta iš dešimties tos konstitucijos taisyklių palietė biblijos vertimą ir skaitymą ir nurodė, kam ir kaip valia skaityti šv. Raštą. Pijaus IV taisyklės su nedidelėmis atmainomis buvo patvirtinamos ir paskesniųjų popiežių Siksto V, Klemenso VIII, Benedikto XIV ir kitų. Leonas XIII, prašalinęs (Konstitucija „Officiorum ac munerum“, 25. Sausio 1897. m.) visus senobinius parėdymus, išleidė naujus įstatymus apie indeksą ir apgarsino (1900. m.) patį indeksą. Leono XIII įstatymai paliečiantys šv. Rašto vertimą ir skaitymą yra tokie:

Persk. 2. Apie šv. Rašto išleidimus originaliniame tekste ir senobiniuose vertimuose. § 5. Originalinį šv. Raštą tekstą ir senobinius vertimus, katalikų ir taipogi Rytų bažnyčios padarytus, jei jų išleidimai parupinti yra nekatalikų, nors išrodytu tikri ir pilni, valia skaityti tik tiems, kurie užsiima teologijiniais arba biblijiniais mokslais, bet vien tuomet, kada minėtų išleidimų prakalbose arba paaiškinimuose nėra užpildinėjamos katalikų tikėjimo tiesos. — § 6. Tuo pačiu būdu ir toms pačiomis sąlygomis leista skaityti kiti šv. Rašto ar tai į lotynišką ar į kokią kitą nenaują (mirusią) kalbą padaryti vertimai, kuriuos yra išleidę nekatalikai.

Persk. 3. Apie šv. Rašto išleidimus naujosios kalbose. § 7. Kadangi iš prityrimo žinoma, jog, jei nuolat be jokio skirtumo ir išrinkimo leidžiamas šv. Rašto skaitymas žmonių kalboje, dėlėi žmonių neapsižiurėjimo daugiaus iš to randasi pragaištės negu naudos, todėl visi vertimai į naujasias kalbas, net ir katalikų padaryti, visai yra užginti, jei neturi aprobatos Apaštališkojo Sosto, arba nėra išleisti po vyskupų priežiūra su paaiškinimais, paimtais iš Bažnyčios tėvų ir mokytų katalikų rašytojų. — § 8. Užginti yra visi šv. Knygų vertimai į kurią nors naują kalbą, padaryti keno nors iš nekatalikų, o ypač tie, kurie platinami yra per biblijines draugijas, ne sykį jau Rymo popiežių pasmerktas, kadangi tuose vertimuose visai neužlaikyti išganingiausi Bažnyčios įstatymai apie įkvėptų Knygų išleidimą. Tie vienok vertimai leisti yra tokiems, kurie užsiima teologijiniais arba biblijiniais mokslais, jei tik juose užlaikyta, kas augščiau (§ 5) parėdyta.

88 Bažnyčia niekuomet nebuvo visiškai užgynus katalikams skaityti šv. Knygas, tiktai tam skaitymui dėlėi svarbių priežasčių pažymėjo tinkamas ir išganingas ribas. Sulig paduotą Leono XIII išleistų ir dabar veikiančių įstatymų didesnę liuosybę šv. Rašto skaityme turi tie, kurie užsiima teologijiniais arba biblijiniais mokslais, bent kiek mažesnę visi kiti. Taigi, visiems katalikams be jokio ypatingo leidimo valia skaityti šv. Raštą katalikų išleistą lotyniškoje, graikiškoje ir ebraiškoje kalboje, o taipogi katalikų išleistus vertimus į kitas senobines kalbas padarytus (lig 10. šimt.). turinčius vyskupo aprobatą, nors ir be paaiškinimų. Be to, valia skaityti visose naujose kalbose biblijas katalikų išleistas su aprobatą to vyskupo, kurio vyskupystėje jos yra spausdintos, ir paduodančias apaštaltų sosto patvirtintą tekstą (kurio lietuvių kalboje dar neturime), nors ir be paaiškinimų; arba paduodančias tik vyskupo patvirtintą tekstą su paaiškinimais iš šv. tėvų ir mokytų katalikų rašytojų. Ne valia gi visiems skaityti biblijų, kurias yra išleidę nekatalikai, kaip senobinėse nebe gyvose, taip ir naujosiose gyvose kalbose. — Bažnyčia užgynė skaityti tas nekatalikų išleistasias biblijas, ypač gi pasmerkė biblijinių draugijų išleidimus, dėlėi svarbių priežasčių. Visupirma protestantų biblijinės draugijos platindamos šv. Knygas remiasi ant klaidingos nuomonės, buk šv. Rašto skaitymas butinai reikalingas esąs kiekvieno žmogaus išganymui. Priegtam

jos mano, buk paskleisdamos tarp tikinčių ir netikinčių biblijų egzempliorius pildą Išganytojo žodžius: „Eidami mokykite visas tautas“; toks gi pildymas Kristaus įsakymo labiaus panašus yra į pasityčiojimą, negu į tikrą apaštalavimą. Galop biblijinės draugijos Bažnyčios pasmerkto yra ir dėl paties platinamo teksto, kadangi jos bruka visiems klaidžiatikių padarytus vertimus, arba jei duoda katalikiškus vertimus, tai ne pilnus, be deuterokanoniškų knygų, be reikalingų paaiškinimų, arba su klaidingais paaiškinimais.

Bažnyčia gindama savo tikrus vaikus nuo to, kas pragaištinga, moko juos visupirma gyvu žodžiu, taip kaip įsakė Išganytojas, bet taipogi rupinasi, kad jiems nestigtų ir rašyto Dievo žodžio pasiskaityti. Tam gi tikslui labiausiai paskutiniais laikais beveik visuose katalikų kraštuose atsirado katalikų draugijos, kurių užduotis yra platinti tarp žmonių šv. Knygas sulig Bažnyčios taisyklių išleistas, ypač gi keturias Evangelijas ir Apaštalų darbus. Tuos tat katalikiškus išleidimus Bažnyčia karštai pataria skaityti visiems, nes juos skaitydamas kiekvienas tikintis, anot žodžių dabartiniojo mūsų šv. Tėvo, popiežiaus Pijaus X, gali sau rasti didžiausį dvasišką pelną.

§ 13. Apie šv. Rašto prasmes.

89. Ne kiekvienas rašytas veikalas yra visiems lygiai suprantamas; kaikurie reikalauja didesnių ar mažesnių paaiškinimų. Paaiškinimai reikalingesni, juo senesniame laike ir svetimesniame krašte veikalo autorius gyveno, ir todėl juo skirtingesnes pažiuras ir savo laiko santikius jis išreiškė. Šv. Knygos turi tai bendra su kitais senų laikų raštais, kad jos parašytos svetimomis seniai mirusiomis kalbomis, o taipogi laiko ir vietos sąlygose, kurios žymiai skiriasi nuo mūsų. Todėl šv. Raštui suprasti daug daugiaus dalykų reikia, negu supratimui dabartinių rašytojų, o dažniausiai jis visai negalimas be ypatingų paaiškinimų. Jei jau ir iš to atžvilgio reikalingas šv. Knygų aiškinimas, tai prisideda dar ir ta aplinkybė, kad jos savo dieviška pradžia, kilme, perviršija paprastą ir dažnai geiduliais apakintą žmogaus protą. Tiktai kada žmogus duodasi pamokyti tai pačiai Dvasiai, kuri šv. Knygas įkvėpė, jos tampa jam suprantamos. Bet šv. Dvasia nuolat veikia ne kiekviename atskirame skaitytojuje, o tik Bažnyčioje, kuri yra tiesos pamatas ir šulas. Jei tat kas nori tikrai suprasti ir aiškinti šv. Raštą, jis turi ištirti Bažnyčios pažiuras ir jų prisilaikyti. Bažnyčios tėvai padavė taisykles, kurių reikia laikyties, norint suprasti šv. Knygas, o mokslas apie tas taisykles vadinasi *biblijine ermeneutika* (ἐρμηνευτική t. y. τέχνη, nuo žodžio ἐρμηνεύειν, išaiškinti, išguldyti, išversti iš vienos kalbos kiton). Taigi, biblijinė ermeneutika yra tai rinkinys pamokymų ir taisyklių, kurių prisilaikant galima atrasti tikrą šv. Rašto prasmę, atsižvelgiant kaip į žmogišką taip ir į dievišką jų kilmę.

90. Kas gi tat yra šv. Rašto *prasmė*? Šv. Rašto prasmė (nuo žodžio: protas, suprasti) yra tos tiesos, kurias šv. Dvasia, kaip pirmasis šv. Knygų autorius, norėjo išreikšti per įkvėptus rašytojus. Išreiškimas kokios nors minties gali įvykti betarpiškai per žodžius, kuriais vadinami yra dalykai, ar veikimai, ir tarpiaiškai per pačius dalykus ir ypatas, kurios gali būti figura kitų dalykų. Taigi, visos tos tiesos, kurias šv. Dvasia išreiškė įkvėptose knygoje betarpiškai per rašytojų žodžius, vadinasi žodinė arba literališka šv. Rašto prasmė (sensus litteralis, historicus); tiesos gi išreikštos per vienus dalykus, kaip figuras kitų, turi vardą dvasiškosios, typiškos arba mystiškos prasmės (sensus spiritualis, typicus, mysticus).

Minima yra taipogi kaikada išvesta (s. consequens) ir pri-taikyta (s. accomodatus, accomodatitius) šv. Rašto prasmė, bet ištikrųjų ji nėra šv. Knygų savastis.

91. Literališka arba žodinė šv. Rašto prasmė, išreiškianti Dievo mintis betarpiškai per žodžius, yra dvejopa: tikra (s. l. proprius) ir netikra arba metaforinė (s. l. improprius vel metaphoricus). Tikra žodinė prasmė esti tuomet, kada sakinyje imamas yra tikras ir paprastas kiekvieno žodžio reiškinys. Taip, sakinyje: „Kitu keliu sugrižo į savo šalį“ (Mt. 2, 12), kiekvienas žodis užlaiko tikrą ir paprastą savo reiškinį, o jie visi išreiškia mintį stačiai be jokių priedangų. Netikra arba metaforinė žodinė prasmė randasi tada, kada sakinyje koks žodis nebe visai užlaiko savo tikrąjį reiškinį. Kaip pavyzdį galime paimti tokią sakinį: „Tas buvo išmokytas Viešpaties kelio“ (Apd. 18, 25). Žodis „kelias“ tikroje ir paprastoje savo prasmėje reiškia neperdaug platų, ilgą važinėjimui paskirtą žemės plotą; čionai gi Viešpaties keliu pavadintas yra Kristaus mokslas. Vienok sakinio prasmė nesiliauna buvus žodinė, nes ji išvedama betarpiškai iš pačių žodžių (Plg. taipogi žodį „surišti“ sakiniuose: Jo. 18, 22; 19, 40 ir Mt. 16, 19, arba žodį „raugas“: Lk. 13, 21; Mt. 16, 6. 11. 12 ir Lk. 12. 1 ir tt.). Metaforine prasme vadinasi visa tai, kas išreiškiama įvairiais kalbėjimo paveikslais arba figuromis (antropomorfizmais, personifikacijomis, metonymijomis, synekdochomis, yperbolėmis ir tt.); prie jos priklauso taipogi *alegorija*, kuri tuomet esti, kada visas sakinyje (pvd. Mt. 5, 13; Lk. 3, 9), arba net visa knyga (pvd. Giesmių giesmė) yra imama ne visai tikroje prasmėje, ir taipogi *parabolė*, t. y. pasakojimas pramanyto dalyko, kurs paduotas esti, lyg-kad būtų tikras, idant koki nors tiesa būtų geriaus įvaizdinta ir pasekmingiaus pagirta arba papeikta.

93. Kiekviename šv. Rašto sakinyje yra žodinė prasmė tikra arba metaforinė. Buvo tokie, kurie sekdami Origeną sakė, buk šv. Knygoje esą vietos, neturinčios žodinės prasmės, o tik dvasiška; bet toki nuomonė yra klaidinga, ir visi sakiniai, nurodomi kaip neturintys savos literališkos prasmės, ištikrųjų pasirodo ją turį, jei tik yra gerai suprasti. Šv. Dvasia, kalbėdama žmonių kalba, žmonėms ir per žmones, negali nepalikti žmonių žodžiams jų paprasto reiškinio; todėl kaip kiekvieno kito rašytojo

taip ir įkvėptųjų visuose sakiniuose turi būti literališka prasmė. Šv. Raštas visai nustotu savo vertybės, ir niekuomet nebūtu galima imti iš jo tikro priparodymo, jei žmogui būtų valia abejoti, ar reikia jo žodžiai imti žodinėje prasmėje, ar ne; tuomet būtų galima pasakyti apie kiekvieną tekstą, kurs dėl ko nors nepatin-ka, kad jis neturi žodinės prasmės. Galop, dvasiška šv. Rašto prasmė, anot mokslo šv. Tomo Akv., remiasi visuomet ant literališkos ir iš jos išeina; o jei kurioje nors vietoje nebūtu tos literališkos prasmės, ten nebūtu jokios prasmės, nes neturētu ant ko remties ir dvasiška prasmė; tai gi labiausiai priešintusi šv. Knygų įkvėpimui.

Kiekvienoje šv. Rašto vietoje yra tik viena žodinė prasmė tikra arba metaforinė. Priešinga nuomonė, sakanti kad bent kai-kuriose vietose ji esanti keleriopa, kurios laikėsi šv. Augustinas, šv. Tomas Akv. ir kiti, turi gana rimtus priparodymus, bet jie nėra dar taip įtikrinantys, kad būtina reiktu išsižadėti nuomonės apie vieną kiekvienos šv. Knygų vietos literališką prasmę. Ir iš-tikrųjų, šv. Dvasia norėjo, kad šv. Knygos būtų parašytos per žmones, žmonėms ir žmonių būdu; todėl reikia sutikti, kad ji taip-pat norėjo elgties, kaip daro visi kiti rašytojai, kurie jei ra-šo teisingai ir nenori skaitytojų suklaidinti, nededa į tuos pačius žodžius keletą prasmų. Abejonės nėra, kad rašytojų žodžiai pa-tis per save gali turėti įvairius reiškimus, bet rašytojas papras-tai į juos deda tik vieną mintį, ir ji jau turi būti pažinta iš są-ryšio su kitomis teksto dalimis ir iš įvairių rašymo aplinkybių; jei jos tikrai patirti negalima, tai žodžiai gali turėti įvairius ma-žiaus ar daugiaus tikrus aiškinimus, bet ne įvairias rašytojo pras-mes.

94. Su žodine prasme rišasi *išvedimai* (consectaria). Tas pats žodis, pritaikytas prie įvairių ypatų, gali turėti siauresnę arba pla-tesnę prasmę. Taip, kada šv. Raštas vadina žmogų galingu, iš-mintingu, šventu, tie pavadinimai turi siauresnę prasmę, negu tuomet, kada jie sakomi apie Dievą. Tą tai visupirma pilnesnę žodžių prasmę kaikurie vadina išvedimais, bet klaidingai. Yra gi čia tik pilna žodinė prasmė, kadangi tų pritaikomų žodžių įvai-rūs reiškimai visai priklauso tik nuo įvairių ypatų ar dalykų, apie kuriuos jie sakomi. Tikri gi išvedimai negali būti tei-singai pavadinti šv. Rašto prasme. Jie esti tuomet, kada koks nors išvedimas daromas yra protavimu iš šv. Rašto žodžių. To-kiame protavime tik viena sylogizmo premisa imama yra iš šv. Knygų, kita gi protaujančio nuosavybė; todėl konkluzija esti tik tuomet teisinga, kada antra premisa yra teisinga, ir pats pro-tavimas padarytas neklaidingai. Kadangi šv. Dvasia tokiuos teisingus protavimus, anot šv. Augustino, pramatė, todėl ir išve-dimus, nors jie nėra tikra šv. Rašto prasme, kada šv. Dvasiai priskaito šv. tėvai, pamokyti pavyzdžiu šv. Povilo, kurs protavi-mu iš Įstatymo žodžių (Atk. 5) išveda reikalingumą duoti tinkamą užlaikymą Apaštalams ir altoriaus tarnams (veiz. 1 Kor. 9, 9—11).

95. Literališka prasmė dažnai yra tik šv. Rašto kunas, po kuriu slepiasi jo duša. Ta duša yra *dvasiška* (typiška, mystiška) prasmė. Dvasiška prasmė imama yra ne stačiai, betarpiškai iš žodžių, be jos pamatu yra ypotos, dalykai, veikimai, atsitikimai ir tt., turintys savo žodinę prasmę, o Dievo Apveizdos taip sutvarkyti, kad ženklina kitas ypatas, dalykus, atsitikimus. Ypatas, dalykus, ženklinančius kitus, šv. Povilas vadina tipais, paveikslais, alegorijomis, šešėliais, parabolėmis, kadangi jie turi šokių tokių panašumą į ženklinamus dalykus, kurie paprastai vadinasi antitypais. Tas gi panašumas, kadangi priklauso nuo liuosos Dievo valios, turi būti mums apreiškėtas, kad pažintumėm kokią nors šv. Rašto vietoje typą, o pertat į typišką prasmę.

Nuo typų reikia atskirti symboliai ir simboliniai veikimai, kuriuos kadaid darydavo Dievui liepianč pranašai paženklinimui kokių nors dalykų. Tų symbolinių veikimų prasmė visai priklauso nuo to, ką jie turėjo paženklinti, ir jei nebutu buvę tų paženklinamų dalykų, tai nebutu buvę ir pačių simbolių. Typai gi esti ir turi savo reiškimą patį per save; dvasiška gi jų prasmė yra jau priedas (plg. Ez. 12, 2...). Todėl simboliniai veikimai turi tik vieną žodinę metaforinę prasmę.

Dvasiška arba mystiška prasmė kaikurių teologų paskirstoma yra į alegorišką, morališką arba tropologišką ir anagogišką sulig to, kokiuos dalykus typai ženklina. Dvasiška prasmė vadinasi alegoriška tuomet, kada tipu paženklintas yra koks nors tikėjimo dalykas, ypač gi apie Kristų ir Bažnyčią (plg. pranašo Jonos istoriją ir Mt. 12, 39); vadinasi morališka arba tropologiška, kada paženklinamas dalykas turi pritaikymą prie žmogaus pasielgimo (plg. Prad. 15, 6 su Rym. 4), ir anagogiška, jei yra išreikštas koks nors dalykas, busiantis ateinančiame gyvenime, kurio tikimės (plg. Noės išsigelbėjimą arkoje ir Mt. 24, 37; 1 Petr. 3, 20). Tame pačiame tye kadaida gali būti visos trys mystiškos prasmės. Taip, Jeruzalė, kuri žodinėje prasmėje yra Palestinos miestas, dvasiškoje prasmėje yra tipas Kristaus Bažnyčios, tipas dušios Dievo mylimos ir galop tipas dangaus karalystės. (Aprėšk.).

96. Be prasikaltimo prieš tikėjimą negalima abejoti, kad šv. Rašte tikrai yra dvasiška prasmė, nes jos buvimą pripažino ir savo pasielgimu nesų patvirtino pats Jėzus Kristus ir Apaštalai, aiškindami daug šv. Knygų vietų mystiškoje prasmėje ir iš jos imdami priraprodymus savo žodžių tikrumui. Taip Išganytojas dvasiškoje prasmėje išaiškino pranašo Jonos istoriją, pritaikydamas ją prie savės. Apaštalas Jonas, apsakodamas, kad Kristui ant kryžiaus nebuvo sutrupintos blauzdos (Jo. 19, 36), nurodo žodžius Iš. 12, 46, kuriais buvo pasakyta, kad velykiniam avinėliui nebutu sulaužytas joks kaulas. Povilas Izmaėlyje ir Izaoke mato atstovus S. ir N. Įstatymo. — Ko taip aiškiai moko šv. Raštas, nemažiaus aiškiai išpažįsta ir Bažnyčios tėvai, kurie nuo seniausių laikų kaikuriuos šv. Rašto žodžius aiškina ir vartoja dvasiškoje prasmėje. Todėl negali būti jokios abejonės, kad iš

dvasiškos prasmės galima imti įtikrinančius priparodymus, jei tik tikrai yra žinoma apie paties tipo buvimą kokioje nors vietoje. Apie tą gi buvimą galime sužinoti iš paties šv. Rašto, iš vienbalsio aiškinimo šv. tėvų ir iš neklaidingo šv. Bažnyčios paliudijimo.

Nors anot apaštalių žodžių visas S. Įstatymas yra figura Naujojo, negalima vienok iš to dar išvesti, kad kiekvienas S. Įstatymo dalykas, kiekvienas jo žodis jau yra tipas N. Įstatymo dalykų; arba jei koki S. Įst. ypata yra figura ypatos N. Įst., tai dar iš to visai neišeina, kad visi jos pasiėlgimai būtų paženklinamos ypatos tipai. Stačiai neprotingai elgtusi, kas kiekviename S. Įstatymo sakinyje jieskotu būtinaį figurų.

Kaip Sename, taip anot kaikiurių yra ir N. Įstatyme dvasiška prasmė. Taip šv. Petro laivas, audrų mėtomas, gali būti figura Kristaus Bažnyčios; šv. Povilas randa dvasišką prasmę tame, kad Kristus numirė už miesto. Negalima vienok maišyti N. Įst. tipų su paveizdais (exemplar) ir sakyti, buk Kristaus prisikėlimas esąs tipas mūsų prisikėlimo, kadangi jis yra tik priežastis ir paveizdas to, kas su mumis turi pasidaryti.

97. *Pritaikymas* (accomodatio) šv. Rašto žodžių dėlei randamo panašumo prie kokios nors ypatos ar dalyko, kurių įkvėptas rašytojas visai neturėjo mintyje, negali būti vadinamas šv. Rašto prasme. Pritaikymas gali įvykti dvejopu būdu, arba per pratęsimą (per extensionem) arba per aliuziją (per allusionem). Pirmas pritaikymo būdas bus tuomet, kada yra panašumas tarp pačių ypatų ar dalykų, taip kad šv. Rašto žodžiai pritinka ne tik jo minimai ypatai, bet dar ir kitoms. Taip, kas šv. Rašte pasakyta yra apie Noę: „Jis rastas yra teišus ir rustybės laike padarytas yra sutaikymu“ (Ekli. 44, 17), Bažnyčia tai pratęsia ir pritaiko prie šventųjų. Pritaikymas per aliuziją randasi tada, kada panašumas yra tik pačiuose žodžiuose, bet pritaikant tikra jų prasmė paliekama yra šalyje, ir tų pačių žodžių skambėjimui duodamas yra visai kitas reiškinas. Taip, Psalmės (67, 36) žodžius: „Stebėtinas yra Dievas savo šventuosiuose, t. y. rumuose, per aliuziją vartojama kitokioje prasmėje, butent lyg-kad Dievas apsireikštų stebėtinas šventuosiuose žmonėse.

Bažnyčia liturgijoje ir šv. rašytojai savo pamokymuose ne kartą taip pritaiko šv. Rašto žodžius; todėl toks pritaikymas pagirtinas ir sektinas yra visiems, jei tik jo vartojime užlaikytos tam tikros ribos, t. y. jei tik bus pagirtinas tikslas ir per tokį šv. Rašto žodžių vartojimą nebus jokio nuostolio arba paniekimo pačiam šv. Raštui.

§ 14. Svarbiausios ermeneutikos taisyklės.

98. Dvejopas yra šv. Rašto aiškinimas, *autentiškas* ir *moksliškas*. Autentišką šv. Rašto žodžių aiškinimą suteikia tik pats jų autorius, t. y. šv. Dvasia, kuri arba pačiuose šv. Knygose arba

per gyvą ir nuolatinį savo mokymą Bažnyčioje duoda suprasti, ką ji norėjo mums apreikšti savo rašytu žodžiu. Mokslišku vadinasi aiškinimas tuomet, kada kas teisingai prisilaikydamas gramatiškai-istoriškų ermeneutikos taisyklių stengiasi pažinti šv. Rašto prasmę. Su pagalba gramatiškai-istoriškų taisyklių galima rasti šv. Knygų prasmę tik kaipo veikalų, kuriuos yra parašę žmonės žmonės. Kadangi vienok šv. Rašto pirmasis autorius yra Dievas, ir todėl jame randasi netik žmogiškas, bet ir dieviškas elementas, užtat aiškinant šv. Knygas reikia atsižvelgti į abudu elementu ir visuomet tai atsiminti, kad moksliskas aiškinimas neturi ir negali būti priešingas autentiškam.

99. Gramatiškai-istoriškam aiškinimui reikia visupirma pažinti visų šv. Rašte randamų žodžių reikšmę. Todėl reikia mokėti tris visusvarbiausios šv. Knygų kalbos, lotyniška, ebraiška ir graikiška; tolesniai gi ištirti kiekvieno šv. rašytojo išsireiškimo budas, kadangi jie gyvendami įvairiais laikais ir rupindamiesi, kad butu suprantami savo laiko žmonės, nevisi vienodai rašė. Ikvėptų autorių rašymo budą galima pažinti nuolat skaitant pačias šv. Knygas, palyginant jas su senoviniais vertimais, o taipogi tyrinėjant senų laikų rašytojų ir šv. tėvų raštus. Naudinga yra žodžių reikšmei pažinti ir jų etymologija, kadangi žinant žodžio šaknį pigiaus suprasti ir iš jos padarytus žodžius. Įvairias žodžių reikšmes atrasti labai palengvina taip vadinamos šv. Rašto konkordancijos, paduodančios alfabėtinėje eilioje surašytus visus šv. Knygų žodžius su nurodymu jų vietos, ir bibliijinių kalbų žodynai.

100. Tolesniai, žinant jau atskirų žodžių reikšmes, reikia nutarti, kokioje prasmėje kiekvieną žodį autorius pavartojo ir ką juo norėjo išreikšti tyrinėjamoje vietoje. Reikia imti žodžiai visupirma tikroje jų reikšmėje ir tik reikalui atsiradus galima juos imti metaforinėje prasmėje. Žodžių prasmę nutarti padeda visos knygos arba bent jos dalies turinys, nes negali pavieni žodžiai turėti prasmės, priešingos tyrinėjamos knygos turiniui. Toliaus žodžių prasmės pažinimą palengvina ištyrimas aplinkybių, kuriose knyga atsirado, prie kokios progos ir kokiuo tikslu ji parašyta. Svarbiausias gi dalykas žodžių prasmės sujieškojime yra ištyrimas konteksto, t. y. žodžių sąryšio tarp savęs ir su tekstu esančiu pirm ir po jų, o taipogi su tekstu viso apsakojimo arba ir visos knygos. Galop žodžių prasmę pažinti padeda paraleliškos vietos, t. y. tie tekstai, kurie nors vieni nuo kitų yra atskirti, bet kadangi turi tuos pačius žodžius tokiaame pat kontekste, arba tą patį dalyką tik kitais žodžiais paduoda, nemažai kiti kitus apšviečia.

101. Atradus jau pavienių žodžių prasmę, reikia dar ištirti, ar tokią idėją galėjo turėti pats autorius, ar atrastą prasmę patvirtina istoriškos aplinkybės, kuriose žodžiai buvo parašyti, nes kitaip ją reiktu atmesti. Todėl reikalingas yra ištyrimas, kokio autoriaus parašyti yra svarstomi žodžiai, arba bent kokiuo laiku, kokiems pirmiems skaitytojams jie buvo paskirti, ir koks apskri-

tai buvo dalykų stovis tuo metu, kada knyga buvo rašoma; trumpai sakant, reikia žinoti visa šv. istorija ir archaiologija: — Taigi ta žodžių prasmė, kurios teisingumą patvirtina įkvėptų rašytojų išsireiškimo budas, kontekstas ir istorija, gali ir turi būti priimta, kaip tikra autorių žmonių prasmė.

102. Kadangi šv. Raštas yra ne vien žmonių veikalas, bet taipogi ir jį įkvėpusios šv. Dvasios, todėl tyrinėjant jo prasmę negana yra užlaikyti tik gramatiškai-istoriškas taisykles. Reikia su šv. Knygomis elgties kaip su šventu dalyku, su tikru Dievo žodžiu. Atsimenant šv. Dvasios perspėjimą, kad „į piktavale dūšią neįeis išmintis ir negyvens kune pasidavusiame nusidėjimui“ (Išm. 1, 4), reikia visų pirma skaityti šv. Raštą su gera intencija, nesutepta jokiais pašaliniais žvilgsniais; reikia jį tyrinėti ne žingeidumui užganėdinti, bet, kaip moko šv. Augustinas, „musų tikėjimui patvirtinti, ir musų vilčiai paguosti, ir musų meilei pažadinti“ (c Faustum 13, 18). Reikia turėti dūšią nekalta ir papuošta dorybėmis, kad galėtumėm skaityti Dievo žodį su ta pačia dvasia, su kuria jis parašytas. Galop reikia sau išmelsti jo tikrą supratimą, nes anot šv. Augustino: „tai yra visusvarbiausia ir visureikalingiausia, reikia melsties, kad būtų galima suprasti“ (de Doctr. 3, 37).

103. Kadangi šv. Rašto autorius yra Dievas, kurs negali nei pats paklysti, nei kitus įvesti paklydiman, todėl iškarto reikia atmesti kiekvienas šv. Knygų aiškinimas, kurs prirodo, kad įkvėptas rašytojas yra kame nors savo veikale paklydęs. Ta vienok taisyklė apima ne visus šv. Rašte paminėtus dalykus. Negali būti jokio paklydimo tame, ką šv. rašytojas paduoda nuo savęs. Jeigu jis pasakoja, ką kiti yra kalbėję, tuomet reikia veizdėti, kokios yra tos kitos kalbančiosios ypatos; jei jos turi dievišką pasiuntinystę, tuomet ir jų žodžiuose negali būti klaidos; o jei jos dieviškos pasiuntinystės neturi, jų žodžiai yra tik paprastų žmonių žodžiai ir gali būti su paklydimais. Taip Jobo knygoje išreikšta įvairių ypatų nevienodos nuomonės, kurios nesidaro teisingesnėmis per tai, kad jas užrašė įkvėptas ir neklaidingas rašytojas.

104. Visų šv. Knygų autoriumi yra vienas ir tas pats neklaidingas Dievas, todėl šv. Rašte negali būti tikro prieštaravimo tarp įvairių rašytojų ir prieštaravimo vienos kokios šv. knygoje vietos kitai. Dabartiniuose tekstuose pasergimi nesutikimai yra į juos įsibrovę perrašinėjant, bet jie nepaliečia tikėjimo ir doros mokslo ir privalo būti svarstomi sulig kritikos taisyklių. Nesutikimai gi svarbiuose dalykuose yra tik tariami (antiphanie). Jiems suprasti ir išaiškinti reikia atsiminti, kad ne visuomet vieni ir tie patys žodžiai vartojami vienokioje prasmėje; taip pvd. ką kitą reiškia žodis „brolis“ pas Mt. 12, 46 ir ką kitą daugelyje kitų vietų; arba tas pats tikėjimo mokslas nevisur paduotas yra pilnai, bet dažnai vienoje vietoje jis svarstomas iš vieno atžvilgio, kitoje iš kito. Istorikuose apsakojimuose nevisur šv. autoriai kalba savo vardu, dažnai panašiai aprašo ne tuos pačius

dalykus, o tik panašius, arba tuose pačiuose vienas paduoda daugiau aplinkybių, kitas mažiau; vienas tas, kitas kitas.

105. Apreiškimo mokslas ir šiaip jau žemiški mokslai yra tai du spinduliu iš tos pačios tiesos saulės, Dievo; todėl negali būti tikro prieštaravimo tarp šv. Rašto ir žemiškų mokslų. Kas yra visai tikrai ir aiškiai išreikšta šv. Rašte, tai negali būti netikra ir žemiško mokslo šviesoje, ir taip-pat kas yra aiškiai ir regimai priparodyta žmonių moksluose, to nereikia atmesti aiškinant šv. Rašto, bet jo žodžius. jei butu nevisai aiškūs, reikia išaiškinti sulig visai tikro ir aiškaus žemiško mokslo. Ir ištiesų dažnai minimi prieštaravimai yra ne tarp šv. Rašto ir mokslo, bet tarp žmonių, kurie jais užsiima, ir kurie nesykį peržengdami savo ribas paduoda kaip šv. Rašto prasmę arba mokslo tiesą tai, ko nėra šv. Rašte arba ko mokslas nemoko.

Todėl aiškinant šv. Knygas reikia įsitęmyti, kad ne visa teisinga, kas randama senovės paminkluose ir užtat nevisa verta pilno tikėjimo, nes jų sudėjėjai dažnai, kaip ir dabar daroma, rašydavo pasigyrimui tiesą pagražindami ir gana toli nuo jos atitraukdami. Iš antros gi pusės nereikia užmiršti, kad šv. Knygos neturi tikslo mokyti žmones chronologijos ar istorijos, kad jos nėra istoriškai traktatai, nieko neapleidžiantis iš minėtinų istorikų atsitikimų, ir kad anot šv. Jieronymo „šv. Rašte daug dalykų pasakata yra sulig nuomonių to laiko, kurio atsitikimus paduoda, o ne sulig to, kaip ištikrųjų buta“ (In Mt. 14, 8. In Jer. 28, 10).— Tą patį galima pasakyti ir apie gamtos mokslus. Negalima per daug remties, aiškinant šv. Raštą, ant visų naujų mokslų sistemų, kurios dažnai yra tik nuolat persimainančios ypotėzės. Gana gi parodyti, kad šv. Knygų žodžiuose nėra nieko priešingo neabejotiniams gamtos mokslams, kurie turi visai tikrus priparodymus. Negalima taipogi jieškoti pas įkvėptus rašytojus mokslų išsireiškimų, nes jie apie gamtos dalykus kalba tokiuo budu, kaip jų laiku kalbėjo visi kiti žmonės. Jei Mozė sako, kad Dievas padaręs du žiburiu, didesnę dieną valdyti, mažesnę nakčiai ir žvaigždes (Prad. 1, 16), arba kada Pamokslininkas kalba apie saulę, grįžtančią į savo vietą, tai jie šneka taip-pat, kaip kasdieniniame gyvenime kalba ir dabar patį astronomai, minėdami saulės tekėjimą ir nusileidimą.

106. Šv. Knygos, kaip turinčios savyje tikėjimo ir doros mokslą, paduotos yra sergėti ir aiškinti šv. Bažnyčiai; todėl jas išguldant reikia laikyties to, kas apie šv. Rašto aiškinimą nutarta yra šv. Bažnyčios. Apie toki reikalingumą buvo padaryti tam tikri nutarimai, paremti šv. tėvų mokslu, Tridento ir atnaujinti Vatikano Susirinkime šiais žodžiais: „Tikėjimo ir doros dalykuose, priklausančiuose prie krikščioniško mokslo, ta šv. Rašto prasmė turi būti skaitoma tikra, kurios laikėsi ir laikosi šv. Motina Bažnyčia, ir todėl niekam ne valia aiškinti šv. Rašto priešingai tai prasmėi arba priešingai vienbalsiam šv. tėvų aiškinimui“ (const. de fide cath. c. 2).

Sulig tų Bažnyčios nutarimų šv. Rašto aiškintojas turi priimti ir ginti tą prasmę, kurią kaip autentišką stačiai ar nestačiai nutarė šv. Bažnyčia. Bet šv. Rašto vietų, kurių prasmė stačiai Bažnyčios nutarta, yra labai nedaug. Pvd. Tridento Susirinkime nutarta, kad žodžiuose Rym. 5, 12 yra šneka apie pirmųjų tėvų nusidėjimą (sess. 5, c. 2. 4). Ypač svarbūs nutarimai apie šv. Raštą išleidžiami taip vadinamos Biblijinės Komisijos (įsteigtos Ryme 1902 m.). Daugiaus yra vietų, kurių prasmė nestačiai nutarta, per pasmerkiamą klaidingų mokslų, kuriuos remdavo ant klaidingo šv. Rašto supratimo, ir per aptarinimą kaikiurių tikėjimo dalykų, nuo kurių teksto aiškinimas kaika-la priklauso.

Reikia taipogi laikyties aiškinimų, kuriuos vienbalsiai paduoda šv. tėvai, kaip apaštalg tikėjimo liudytojai apie tekstus, išreiškiančius tikėjimo ir doros dalykus; nors valia tikram reikalui esant nuo jų aiškinimo atsitraukti istoriškuose ir kituose dalykuose, kurie nepriklauso prie tikėjimo ir doros mokslo.

Galop kadangi mokanti Bažnyčia atsiliepia ne tik per savo nutarimus, bet paduoda tikrą mokslą ir kasdieniniame savo pasielgime ir nuolatiname Dievo žodžio apsakojime, todėl reikia sergėtis visokio šv. Rašto aiškinimo kokiuo nors budu, priešingu Bažnyčios paduodamam mokslui; šv. Knygų aiškintojas privalo visuomet atsižvelgti į Bažnyčios tikėjimą, aiškinti visa analogiškai tam tikėjimui ir buti pasirūžęs priimti ir ginti tuos aiškinimus, kuriuos paduos šv. Bažnyčia.

§ 15. Šv. Knygų prasmės išreiškimas arba šv. Rašto aiškinimai.

107. Negana atrasti šv. Rašto prasmę, prisilaikant ermeneutikos taisyklių; bet ji dar reikia tinkamai išreikšti. Išreiškėjo užduotis yra paduoti ne savo paties mintis, bet tų ypatų, kurios šv. Rašte kalba, ir tai aiškiai ir ištikimai, nei daugiau, nei mažiau, kaip jos norėjo išreikšti. To gi išreiškimo tikslas yra, kad klausytojai ar skaitytojai kuogeriausiai suprastu, kas šv. Knygose pasakyta. Biblijos aiškinimu arba jos prasmės išreiškimu užsiimdavo nuo seniausių laikų garsiausieji Bažnyčios tėvai ir rašytojai, kad tokiuo budu tikinčiuose labiaus praplatintu krikščioniško mokslo pažinimą ir maldingumą ir kad juos labiaus apsaugotu nuo klaidžiatikysčių. Aiškinimo darbas nesiliovė ir paskesniuose laikuose; daromas jis ir dabar. Keturi yra jo svarbiausi budai: Parafrasis, randama visuose laikuose, scholijos ypač šv. tėvų metu, glosos daugiausiai viduriniuose ir komentoriai naujesniuose amžiuose.

108. Šv. Rašto parafrasis yra tai toks šv. Knygų prasmės išreiškimas, kada pasilieka visa jų forma, ir kalbančiu yra pats knygų autorius, tiktai jo mintims išreikšti įvedami yra aiškesni ir paaiškinantįs žodžiai. Parafrasis tuo skiriasi nuo ištikimo vertimo į žmonėms suprantamą kalbą, kad vertimas prašalina tik

sunkumus, kilstančius iš priežasties svetimų žodžių, o parafrasis dar pergali neaiškumus, einančius iš konteksto ir paties dalyko. Ji papildo autoriaus neišreikštas mintis, nesuprantamus išsireiškimus išaiškina, supainiotus sakinius geriaus sutvarko.

Reikalingiausiais privalumais parafrazyje turi būti jos ištikimumas, t. y. kad ji nieko neatimtu, bet ir nieko naujo, kas būtų svetima autoriaus minčiai, nepridėtų, o tik kitaip tą patį dalyką išreikštu. Toliaus parafrasis privalo būti aiški, be palyginimo pigiaus suprantama skaitytojui, negu pats parafrazuojamas tekstas; — trumpa, ypač ten, kame tekstas yra gana aiškus, kad per žodžių daugybę ji nepasidarytu mažiaus suprantama. Parafrasis kalba turi būti gera, liuosa nuo perdaug kasdieninio gyvenimo žodžių, kad randamas šv. Rašte išsireiškimo prakilnumas visai nenudiltu.

109. Scholijos ir glosos yra tai trumpi paaiškinimai, dedami ne pačian tekstan, bet šaly jo, kad skaitant palengvintu supratimą. Glosos tuo skiriasi nuo scholijų, kad anos paaiškina filologiškai ir istoriškai tik kaikuriuos atskirus žodžius ir išsireiškimus vargiai suprantamus, senesnius ir rečiau sutinkamus. Glosų vardas paimtas iš graikų kalbos, kurioje žodis γλῶσσα reiškia liežuvį, toliaus gi kalbą; su laiku tuo vardu pradėta taipogi vadinti tuos neaiškius kokio nors teksto žodžius, kurie reikalavo paaiškinimo. Glosos buvo rašomos šaly teksto, tarp eilių, apačioje puslapių arba atskirose knygose. Jų rinkiniai vadinosi glosarijais, o jas surinkusieji autoriai glosatoriais.

Scholijose aiškinta ne tik mažiaus suprantamus žodžius ir išsireiškimus, bet buvo dar paduodami įvairūs skaitymai, o taipogi nurodomas minčių sąryšis kontekste. Nuò komentorių jos skiriasi tik savo trumpa forma ir vengimu visokio atsitraukimo nuo aiškinamo dalyko. Savo vardą jos gavo nuo žodžio „schola“, dėlto kad scholijos ypač buvo skiriamos mokykloms. Buvo jos rašomos šaly ir apačioje teksto, o taipogi atskirose knygose.

110. Komentorius yra tai išreiškimas arba išaiškinimas šv. Rašto prasmės, platus, dalyką išsemiantis, iš visų pusių apsvartantis, moksliskas, paremtas įtikrinančiais priparodymais, paliečiantis ne tik sunkesnes vietas, bet visa, kas reikalauja paaiškinimo. Komentoriai esti arba viso šv. Rašto, arba pavienių knygų. Komentuojamas esti arba originalinis tekstas arba vertimai, ypač Vulgata, bet atsižvelgiant sunkesnėse vietose į originalus.

Komentoriai paprastai taip sutvarkomi. Prieš patį aiškinimą dedamas įvedimas į aiškinamą knygą, kurs išriša klausimus apie knygos autorių, apie jos pirmuosius skaitytojus, prie kokios progos, kokiuo tikslu, kada ir kame buvo knyga parašyta, koks yra knygos turinys, koks jos autoritėtas, taip kad skaitytojas iš įvedimo įgija visas reikalingas žinias apie knygą apskritai ir prisirengia prie supratimo atskirų jos dalių. Tolesniai tekstas dalinamas į straipsnius ar tai sulig knygos perskyrimų, ar sujungiant panašaus turinio perskyrimus po vienu antrašu, ar taip-pat pada-

linant. Aiškinama esti eilutė po eilutės, sakinyš po sakinio, nurodant sąryšį tarp jų ir su kontekstu. Daroma teksto kritika, paduodama įvairūs skaitymai, pažymima, kurs iš jų gali būti tikresnis ir kodėl. Aiškinant ir prašalinant sunkumus pasinaudojama visais tais nurodymais, kuriuos duoda mokslas filologijos, istorijos ir teologijos dirvoje, ir tuo, ką pats aiškintojas išmano, bet visuomet atsižvelgiant į Bažnyčios įstatymus. Galop laukiama nuo aiškintojo, kad jis paduodamas naujus šv. Rašto prasmės išreiškimus, skiriančiuosius nuo kitų išguldymų, paduotu ir racijas, dėlėi kurių jis nuo anų atsitraukia.

PENKIOS MOZĖS KNYGOS

ĮVEDIMAS.

1. Pirmos penkios šv. Rašto knygų vadinasi Mozės Pentateuchu (πεντάτευχος). Tą vardą jos gavo dar Kristui negimus iš žydų ellenistų Aleksandrijoje; paskui jis buvo priimtas ir krikščionių; reiškia gi tą pat, ką ir „penkios knygos“. Nors Pentateuchas susideda iš penkių dalių, kurios skiriasi viena nuo kitos savo turiniu, vienok jos taip tarp savęs rišasi, kita kitą papildydamos, kad daro tikrai vieną veikalą. Tokiuo jis skaitėsi S. Sandoroje pas žydus, Kristus gi ir apaštalai N. Sandoroje taipogi niekuomet nekalba apie penkias Mozės knygas, bet tik apie vieną. Tos gi vienos knygos tikras vardas yra Įstatymas (lex, *thorah*), arba Įstatymo knyga (liber legis, *sefer hatthorah*), nes taip ją vadino visuomet žydai (veiz. 2 Ezdr. 8, 2. Joz. 1, 8 ir k). taip vadino Išganytojas (Mt. 12, 5 ir k.), ir tas vardas jai reikia duoti, atsižvelgiant į turinį. Įsta-

tymas, kaip galima matyti iš žodkilmės ebraiško vardo *thorah*, reiškia čionai pamokymus ir įsakymus, kuriuos Dievas davė išpradžios per patriarkus, paskui gi per Mozę, ir kuriuos turėjo užlaikyti Viešpaties išrinktoji tauta, izraelitai, kad taip pasilikdami atskirti nuo kitų tautų taptu vertais nešėjais išganymo visiems. Įstatymo knyga nėra vienas sausų įstatų ir paliepimų rinkinys, bet jos turiniu yra taipogi Dievo apreišktoji Religija ir pasakojimas apie atsitikimus, buvusius priešastimi išrinkimo tai Religijai sergėti vienos tautos, kuriai buvo duotas atskiras kraštas, su kuria buvo padaryta iškilminga sandora ir kuriai buvo suteikti pažadėjimai apie kilstantį iš jos pasaulio Atpirkėją, Mesiją.

2. Kiekviena iš penkių Įstatymo dalių turi savo vardus. Palestinos žydai jas vadindavo pradiniais jų teksto žodžiais; todėl pirmoji dalis pas juos gavo vardą

B're'sith (in principio, pradžioje), antra *V'leeh š'mot* (haec sunt nomina, tie yra vardai), trečia *Vai-ik'ra* (et vocavit, ir pavadino), ketvirta *Vaij'dabber* (et locutus est, ir kalbėjo) ir penkta *'Elleh hadd'barim* (haec sunt verba, tie yra žodžiai). Aleksandrijiečių vertime Pentateucho knygas pavadinta vardais, nurodančiais svarbiausį jų turinį, kurie buvo priimti ir Bažnyčioje. Tiegi vardai yra: Γένεσις, Genesis, Pradžia; Ἔξοδος, Exodus, Išėjimas; Λευιτικόν (βιβλίον), Leviticus (liber), Kunigų knyga; Ἀριθμοί, Numeri, Skaitliai; Δευτερονόμιον, Deuteronomium, Atkartotas įstatymas.

Pirmoji Pentateucho knyga, Pradžia, yra lyg-kad pamatas ir prirengimas visos įstatymdavystės, randamos sekančiose knygose. Ji prasideda įžanga (1, 1—2, 3), kurioje įkvėptas autorius aprašo pasaulio sutvėrimą, parodydamas ne tik Sutvėrtojo visagalybę ir gerumą, bet taipogi priderėjimą visų dalykų nuo Dievo, tokiuo būdu mokydamas reikalingumo būti tobulai paklusniais galingiausiam ir geriausiam Viešpačiui. Pirmoje knygos dalyje (2, 4—11, 26) autorius parodo, kaip atsitiko, kad iš pasidauginusios žmonijos Dievas išrinko tik vieną žmogų, idant jo šeimynoje užsiliktu apreišktoji Religija ir pažadėjimai. Taigi čionai randame, po trumpo paminėjimo laimingo pirmųjų žmonių stovio žemiškame rojuje, istoriją jų nupuolimo, aprašytą pirmąją brolžudystę ir pasidalinimą žmonių giminės į du skyrių, neteisingų Kaino vaikų, ir teisingųjų Sėto ainių, toliaus pažėdimą taipogi paskutiniųjų ir baisią tvano bausmę, kuri ištiko žmonią, ir nuo kurios per Dievo malonę išsigelbėjo viena Noės šeimyna; bet kadangi nei tvanas nepa-

taisė žmonių giminės, ir jau išgelbėtoje Noės šeimynoje atsirado vienas kaltininkas, o žmonėms pasidauginus vėl pasidaugino jų nedorybės, todėl autorius išskaitęs įvairias iš Noės vaikų kilusias tautas ir paminėjęs jų puikybės nubaudimą kalbų sumaišymu, išvardija Sėmo ainius lig Tarei, kurio sunus Abraomas turėjo būti Dievo išrinktosios tautos tėvas. Antroje knygos dalyje (11, 27—50, 26) aprašyta ypatinga Dievo Apveizda, apsireiškusi išauklėjime tos išrinktosios tautos. Ton dalin įeina Abraomo pavadinimas, Dievo sando-ra su juomi, jam padarytieji pažadėjimai, platus aprašymas kitų aplinkybių jo gyvenimo, turėjusio būti pavyzdžiu ainiams, kuriems vienok nevisiems buvo lemta priklausyti prie išrinktosios tautos; toliaus istorija Abraomo ainių lig Jokubo ir jo sunaus Juozapo mirčiai Aigypte, į kurią Jokubo šeimyna buvo Dievo Apveizdos nuvesta, idant čia iš visos dvylikos sunų, kaipo izraelitų tėvų, išaugtu didelė tauta.

3. Trijose sekančiose knygose randasi beveik visi Dievo duoti izraelitams per Mozę įstatai. Tie įstatai surašyti yra maž-daug toje pačioje eilioje, kaip jie, progai pasitaikius, buvo apgarsinami; taigi, jie rišasi su svarbiausiais atsitikimais išrinktosios tautos istorijoje.

Išėjimo knyga taip pavadinta dėlto, kad žymiausis joje aprašytas atsitikimas yra izraelitų išėjimas iš Aigypto; bet be to atsitikimo jos įžangoje (1, 1—7) randame nors labai trumpai paminėtą žydų istoriją nuo Juozapo mirties lig Mozės gimimui, o taipogi knygoje randasi aprašyta jų kelionė per tyrus paimaisiais metais po išėjimo iš Aigypto. Taigi, pirmoje knygos dalyje (1, 8—13, 16) aprašytas

pats išėjimas, butent, kaip Dievas padarė prispaustų žydų išgelbėtoju Možę, ką tasai draug su broliu Aaronu darė izraelitams išliuosuoti pas Paraoną, kurio širdies sukietėjimo negalėjo įveikti devynios Dievo siųstos slogos ant viso Aigypto, kaip galop pergalėtas dešimtają slogą, pirmgimių mirtimi, Paraonas sutiko paleisti iš-po savo valdžios žydus, kuriems to išsiliuosavimo atminimui buvo liepta švesti kas metai Velykas. Antroje Išėjimo dalyje (13, 17—18, 27) apsakojami didi Dievo padaryti keliaujantiems žydams stebuklai, kuriais jie turėjo būti prirengti į Įstatymo priėmimą prie Sinajaus kalno; tais stebuklais buvo perėjimas Raudonosios jūros, pavertimas kartaus vandens saldžiu, kurapkų atsiuntimas, mannos iš dangaus davimas, vanduo iš uolos ir Amalekitų pergalėjimas. Trečioje knygos dalyje (19, 1—40, 36) pasakojama, kaip buvo žydams apgarsinta dešimtis Dievo įsakymų, kaip jie nusigandę meldė, kad Dievas padarytu Možę tarpininku įstatų apskelbime, kaip Mozei pasiliekančiam per keturias dešimtis dienų ant Sinajaus, kame jis gavo pamokymus apie sandoros šėtros padarymą, žydai buvo pasidirbinę garbinimui aukso veršį, kaip juos nubausta, kaip buvo atnaujinta sandora, pastatyta ir pašvęsta sandoros šėtra.

4. Trečią Pentateucho dalį, Kunigų knygą, žydų rabinai vadina taipogi *thorath hakkohanim* (lex sacerdotum, kunigų įstatymas) arba *thorath haqqorbanoth* (lex sacrificiorum, aukų įstatymas). Visi tie vardai nurodo knygos turinį, kurs susideda iš pasakojimo apie tai, kaip iš Levio giminės tarpo buvo išrinktas Aaronas ir jo sunūs ir pašvęsti kunigais, toliaus iš įvairiausių įsakymų apie aukas ir apie

kitus Dievo garbinimo apsireiškimus, ir apie kunigų pareigas. Kunigų knyga rišasi su Išėjimu, nurodydama, ką izraelitai iš savo pusės turėjo padaryti, kad taptu vertais to nuolatinio Dievo pasilikimo tarp jų sandoros šėtroje, kurios padirbinimas aprašytas Išėjimo knygoje. Įvairūs yra čia randami Dievo paliepimai ir jie surašyti toje eilioje, kaip buvo duodami; bet juos visus galima padalinti į du skyrius. Taip pirmoje Kunigų knygos dalyje (1, 1—10, 20) kalbama apie įvairias aukas ir jų apeigas, kurio mis izraelitai turėjo išreikšti savo priklausymą nuo Dievo, apie pareigas ir teises kunigų, per kuriuos aukos turėjo būti daromos ir apie pačių kunigų išrinkimą ir pašventimą. Antroje dalyje (11, 1—27, 34) randasi įsakymai apie nesuteptus ir suteptus gyvulius ir valgius, apie išviršinį ir vidurinį tyrumą, reikalaujamą iš visų izraelitų, ypač gi iš kunigų, apie įvairių iškilmių dienas; visa gi tai užbaigia pažadėjimai už įstatymo užlaikymą bei prakeikimai už jo peržengimą, ir galop paminėjimas apžadų bei aukų, Dievui daromų liuosą valia.

5. Skaitliais vadinasi ketvirta Pentateucho knyga, dėlto kad joje paduoti yra skaitliai išrinktosios tautos, kurios visų giminių sąnariai, Dievui liepiant, buvo suskaityti. Labiaus jai vienok pritinka kada kada rabinų vartojamas vardas *bamidbar* (ia deserto, tyruose), nes čionai randasi istorija viso to laiko, kada žydai keliavo per tyrus. Nevysi vienok tos istorijos atsitikimai užrašyti Skaitlių knygoje, bet tik svarbiausieji, turėjusieji artimą sąryšį su išganymu, kurs per žydus turėjo būti užlaikytas visai žmonijai. Draug su atsitikimais paduoti yra ir kaikurie nauji tuo laiku apgarsinti įstatymai.

Visa knyga gali būti padalinta į tris dalis, kurių pirmoji (1, 1—14, 15) prasideda žydų suskaičymu, padarytu antrame po iškeliavimo iš Aigypso mėnesyje; toliaus eina kairie nauji įstatymai, ypač reikalingi tolesnei kelionei sutvarkyti, išskaitymas dovanų, sudėtų šėtros pašventinime, pirmų Velykų apvaikščiėjimas tyruose ir tolesnė kelionė, kurios metu žydai, nuvarginę kelio sunkumais ir mėsos stoka, pergąsdinti savo pasiuntinių apsakymu apie laukiančius juos Palestinoje baisumus, taip murmėjo prieš Dievą ir Mozę, kad Viešpats nutarė atidėti jų įėjimą Žadėtojon žemėn, iki visi, kurie užaugusiais išėjo iš Aigypso, neišmirs tyruose, o Aaronas ir jo sesuo Marija buvo nubausti raupsais. Antroji knygos dalis (15, 1—19, 22) apima 39 kelionės metus, kuomet turėjo išmirti atmestoji karta; bet iš viso to laiko atsitikimų autorius mini tik nubaudimą Korės, Datano ir Abirono už pasisavinimą kunigystės ir paduoda naujus Dievo paliepimus, paliečiančius nekruvinas atnašas, subatos užlaikymą ir kunigus bei levitus. Trečioje gi knygos dalyje (20, 1—26, 13) yra kelionės istorija nuo pirmo lig vienuolikto mėnesiui keturiasdešimties metų. Tuo laiku miršta Marija, išstryksta stebuklingai iš uolos vanduo murmanties žydams, bet už abejojimą Dievas atima teisę įeiti Žadėtojon žemėn iš Mozės ir jo brolio Aarono, kurs neilgai trukus miršta; o vis murmantis Izraelitai lieka nubausti žalčiais, pergali Amorėjiečius ir užpuola Moabitus, kurie veltui šaukiasi į Balaamą, nes jis užuot prakeikti žydus jiems laimina; užtat Madianitams pasiseka įtraukti žydus į stabmeldystę. Toliaus įvyksta naujas Izraelitų surašymas; Die-

vas paskiria Jozuę Mozės įpėdiniu ir papildydamas senuosius įsakymus duoda naujus; atimta iš Madianitų žemė lieka padalinta tarp giminių Rubeno, Gado ir pusės Manaso; galop eina išskaitymas tų vietų, kam žydai buvo apsistoję savo kelionėje, ir paliepiamas apie Kanaaną gyventojų išgalabijimą ir jų žemės pasidalinimą.

6. Penktą Pentateucho knygą žydai laikada vadina *mišneh hatthorah*, o išversdami tą vardą graikai ir lotynai *Deuteronomium*, dėlto kad ji trumpai atkartoja, kas plačiau parašyta kitose knygose; užtat *Atkartotasis įstatymas* teisingai gali būti pavadintas Mozės veikalo užbaiga. Visą knygą susideda iš trijų pamokslų, kuriuos pasakė Mozė pirmoje dienoje 12. mėnesio 40. kelionės metais, ir istoriškos užbaigos. Pirmame pamoksle (1, 1—4, 10) Mozė perpasakoją visą, ką Dievas buvo per jį padaręs išrinktajai tautai, kad taip ją pažadintu užlaikyti padarytąją su Dievu sandorą. Antras pamokslas (5, 1—26, 19) yra tai sutrumpintas visas įstatymas, pradedant nuo dešimties Dievo įsakymų; taigi, čia randasi reikalavimas mylėti Dievą, sergėti stabmeldžių draugystės, priminimas Dievo geradarystės, palaiminimai už paklusnumą ir prakeikimai už nepaklusnumą, įsakymai apie aukų vietą, apie vengimą stabmeldžių papročių ir jų dievaidžių, apie saugojimąsi suteptų valgių, apie jubiliejaus metus ir metines šventes, apie teisėjų ir karalių pareigas, apie levitus ir pranašus, apie prieglaudos vietas, karių teises, įvairius naminio ir šeimyninio gyvenimo santykius, apie pirmuones ir dešimtines. Trečiame pamoksle (27, 1—30, 20) Mozė liepia, užėmus Palestiną, atnaujinti

ant Ebalio ir Garizimo kalnų iškilmingai sandorą, apgarsinti palaiminimus ir prakeikimus, kurie sujungti su Dievo įsakymų pildymu arba peržengimu; užbaigia gi nauju paraginimu būti ištikimais Viešpačiui. Istorijoje užbaigoje (31, 1—34, 12) aprašyta Jozuės paskyrimas į Mozės vietą, paminėtas paliepiamas apie Įstatymo knygos skaitymą ir jos laikymą sandoros skryniųje, paduota Mozės giesmė, jo paskutinis palaiminimas, suteiktas dvylikai giminių, papasakota jo mirtis, palaidojimas ir apraudojimas.

7. Lig 18. šimtmečio galui žydų ir krikščionių vienoks buvo tikėjimas apie Pentateucho atsiradimą; visi buvo įsitikinę, kad Moze yra jo viso autorius, gal tik atskyrus paskutinius Aikartoto Įstatymo perskyrimus ir kaikuriuos sakinius, kito rašytojo pridėtus. Bet paskesniame laike, biblijiniam racionalizmui užviešpatavus protestantų mokyklose, prasidėjo aršiausis griovimas seno įsitikrinimo ir prirodinėjimas, kad Pentateuchas atsiradęs daug vėliaus už Mozę, ir kad jis pasidaręs iš įvairių autorių raštų. Apie tokį Pentateucho atsiradimą buvo išreikšta gana daug tarp savęs nesutinkančių nuomonių, kurias visas galima padalinti į tris skyrius. Taigi, anot vieno Pentateuchas buvęs sudėtas iš keleto įvairių raštų, kurie jo redaktoriui buvę tik šaltiniais (systema documentorum), kiti matė jame visą daugybę trumpųjų raštų, sutrauktų į vieną veikalą (s. fragmentorum), treči galop sakė, kad Pentateuchas pasidaręs iš vieno neperdaug ilgo veikalo, kurs keletą sykių amžių bėgyje buvęs perdirbamas, papildomas ir padidinamas, iki negavęs dabartinės išvaizdos (s. supplementorum). Tos įvairios sistemos, pramanytos

Pentateucho atsiradimui išaiškinti, buvo įvairiu būdu perdirbamos, ir nors neiviena nepakakina pilnai pačių racionalistiškų kritikų, vienok jų dauguma šiandien pritaria pirmajai sujungdami ją su trečiaja; taigi, jie atskiria Pentateuche keletą ne vienu laiku parašytų dokumentų (dažniausiai keturis: elohistišką, jahvistišką, deuteronomistišką ir kunigų kodeksą) ir sako, kad iš jų per sujungimą ir vienu kitais papildymą pasidaręs gana vėlame laike veikalas, dabar Pentateuchu vadinamas.

8. Pats naujų nuomonių įvairumas, nesutikimas tarp savęs daugelyje dalykų kad ir vienos kurios nors nuomonės šalininkų užtektinai liudija apie silpnumą priparodymų, kuriais vaduojasi kovotojai prieš tradicinę tėzę apie Pentateucho atsiradimą; tuotarpu kad tas senas ilgų amžių įsitikrinimas gali būti patvirtintas visai tikrais liudijimais. Suteikia gi juos šv. Raštas abiejų Įstatymų, vienodas tikėjimas žydų synagogos ir krikščionių Bažnyčios, galop ištyrimas paties Pentateucho.

Kuomet Išganytojas pradėjo apsakoti Evangeliją, pas visus žydus buvo tvirtas įsitikrinimas, kad Moze yra Pentateucho autorius ir kad jis yra parašęs penkias Įstatymo knygas; todėl ir vadindavo paprastai Pentateuchą „Moze“ arba „Įstatymu“. Taip darė žydų rašytojai, Juozapas ir Filonas, ir taip kalbėjo visos žydų sektos, pariziejai ir sadukiejai. Jėzus Kristus patvirtino tą tikėjimą, pats vartodamas paprastus Pentateucho vardus.

Visame N. Įstatyme yra arti šesiu dešimtų vietų, kurios turi didesnę ar mažesnę sąryšį su Mozės Įstatymu. Ne iš visų jų galima stačiai išvesti, kad to Įstatymo rašytoju

buvo pats Mozė, nes dažniausiai juse minimi yra tik kaikurie atsitikimai iš Mozės gyvenimo, arba kalbama apie jį kaipo apie Įstatymo davėją, arba paduodama šis tas iš paties Įstatymo; tuos gi visus dalykus butu galėjęs surašyti kas kitas, o ne pats Mozė; bet daugiaus kaip dvidešimtyje vietų yra šneka apie Pentateuchą stačiai kaipo apie knygą, ir jos autoriumi vadinamas Mozė. Kada vieną sykį sadukiejai netikintįs į numirusių prisikėlimą tyčiodamies klausė Išganytoją, keno moterimi prisikėlime bus ta, kuri gyvendama ant žemės buvo ištekęjusi už septynių brolių, vieno po kito, ir primindami prie tos progos Įstatymo moksłą apie leviratą (Atk. 25, 5) sakė: „Mokytojau, Mozė mums parašė ir tt.“, Jėzus neužginčijo, kad tą parėdymą buvo parašęs Mozė, o tik išmetinėjo jiems jų neišmanymą, sakydamas: „Ar gi ne dėlto klystate, kad nežinote Raštų, nei Dievo galybės“, ir pats patvirtinimui mokslo apie numirusių prisikėlimą šaukėsi į Mozės Įstatymo žodžius (Iš. 3, 6) ir sakė: „Apie numirusius gi, jogei prisikels, ar neskaitėte Mozės knygoje, kaip pasakė jam Dievas prie krumo tardamas“ ir tt. (Mk. 12, 18—27). Išganytojas, minėdamas Mozę kaipo Įstatymo autorių, ne vien taikėsi prie jo laiku priimtojo pas žydus kalbėjimo budo, bet tikrai aiškiais žodžiais išreiškė, kad tas pats Mozė, ypata istoriška, per kurį buvo duotas Įstatymas, buvo ir jo rašytojas. Užginčijantiems Jėzaus dievystę žydams, taip jis sakė: „Tyrinėjate Raštus, nes jūs manote, kad juose turite amžiną gyvenimą. Ir jie tai yra, kurie duoda apie mane liudijimą... Nemanykite, kad aš skųsiu jus pas Tėvą; yra, kurs jus

skundžia, Mozė, kuriame jūs turite viltį. Nes jei tikėtumėt Mozei, tikėtumėt tikrai ir man, nes apie mane jis rašė. Jeigu jo raštams netikite, kaip tikėsite mano žodžiams“ (Jo. 5, 39. 45—47). Tai gi, iš tų Išganytojo žodžių aiškiai pasirodo, kad Mozė ne tik kalbėjo apie Mesiją, bet ir rašė: tie jo raštai ir randamos juose pranašystės apie Mesiją buvo žinomi žydams ir buvo ne kas kita, kaip tik Pentateuchas.

9. Beveik visose Senojo Įstatymo knygose yra mažiaus ar labiaus aiškių liudijimų apie Pentateuchą, iš kurių patiriame, kad visoje žydų istorijoje nebuvo tokio laiko, kada nebutu buvęs žinomas Pentateuchas ir nebutu buvę tikėta, jog jo autoriumi yra Mozė.

Buvo žinomas Pentateuchas žydams esantiems Babylono nelaisvėje ir sugrįžusiems iš jos, o jo autoriumi skaityta Mozė, nes apie tai liudija anuo laiku parašytos knygos Makabiejų (2 Mak. 7, 6), Ekleziastiko (Prakalba; 24, 33; 45, 6), Ezdro, pranašų Malakijo, Daniėlio, Barucho, Kronikų. Taip 1 Ezdr. 3, 2. 4 skaitome, kad Jozuė ir Zorobabėlis pastatė Dievui altorių ir apvaikščiojo su žmonėmis Šėtrų šventę sulig to, „kaip parašyta Mozės, Dievo vyro, Įstatyme“; iš 2 Ezdr. 8, 1... žinome, kad Ezdras skaitė iškilmingai surinktiems žydams „Mozės Įstatymo knygą“. Malakijas sako žydams: „Atsiminkite Mozės, mano tarno, Įstatymą, kurį aš jam paliečiau ant Horebo“ (Mal. 4, 4). Daniėlis mini praeikimus, kurie užrašyti „Mozės, Dievo tarno, knygoje“ (9, 11). Baruchas kalba apie žydų nelaimės „sulig to, kas parašyta Mozės Įstatyme... Kaip tu (Viešpatie) kalbėjai per tavo tarną Mozę dienoje, kurioje jam liepei

parašyti tavo Įstatymą Izraelio vaikų akyvaizdoje“ (Bar. 2, 2. 28). Kronikų knygoje primenami Viešpaties žodžiai, kuriais žadama žydams pagalba, jei jie užlaikys visą, ką Dievas yra jiems liepęs „per Mozės ranką, ir visą įstatymą, ir apeigas, ir teismus“ (2 Kron. 33, 8. Plg. 1 Kron. 16, 40; 2 Kron. 23, 18; 31, 3; 34, 14; 35, 6. 12 ir kit.).

Lygiai buvo žinomas Pentateuchas ir pirm Babilono nelasvės žydams, pasidalinusiems į dvi karalysti. Izraelio karalystėje veikusieji pranašai, Ozėas ir Amosas, mokydami, nuolat turi atmintyje Pentateucho turinį ir yra išitikrinę, kad jis žinomas jų klausytojams (Oz. 4, 2; 6, 7; 8, 1. 12 ir kit. Am. 2. 4. 5; 5, 21-25 ir kit.). Taip pat ir Judos karalystėje buvo žinomas Mozės Įstatymas. Taip karalius Jozapatas buvo įsakęs kunigams ir levitams mokyti žmones, apeinant Judos miestelius „su Viešpaties Įstatymo knyga“ (2 Kron. 17, 7—9); karaliaus Jozijo dienose buvo atrastas prie bažnyčios „Įstatymo knygos egzempliorius Mozės ranka“ (4 Kar. 22, 8), regimai tas pats, kurs buvo laikomas sandoros skrynioje ir kurio nors stabmeldystei pasidavusio karaliaus metu išten paimtas ir kitur padėtas; pranašų Judos karalystėje žodžius nebūtu galima suprasti be Mozės Įstatymo, taip jie yra su juo sujungti ir ant jo paremti (plg. Iz. 1, 1-15 su Atk. 32, 1. 6; Prad. 32, 26; Iš. 19, 6; Kun. 26, 33 ir kit.).

Mozės Įstatymas buvo žinomas ir užlaikomas ir tuomet, kada visi žydai turėjo vieną karalių. Saliamonas savo maldoje (3 Kar. 8, 23...) mini Atkartotą Įstatymo žodžius, labai atsižvelgia į parėdymus, užrašytus Kunigų knygoje ir

stato bažnyčią, kuriai paveizdu yra Išėjime aprašyta sandoros šėtra. Dovidas dėkoja Dievui (2 Kar. 7, 22—24) už pažadėtą sau amžiną karalystę Atk. Įstatymo žodžiais.—Visa, ką pasakoja Samuėlio ir Teisėjų knygos apie žydų naminių, viešų, religijinių gyvenimą, parodo, kad jis buvo paremtas ant pamokymų, užrašytų Pentateuche; o jo žodžiai dažnai atkartojami yra ano laiko žydų lupomis.

Jozuės knygoje keletą kartų paminėtas yra Mozės rašytas Įstatymas. Dievas liepia Jozuei užlaikyti pačiam ir pasirupinti, kad kiti užlaikytu Mozės Įstatymą, ir jam paveda apmąstyti to Įstatymo knygą (Joz. 1, 7. 8). Galop visa Jozuės istorija yra tik įvykdymas to, kas parašyta Pentateuche, ir be jo daug dalykų būtų visai nesuprantamų toje istorijoje (plg. Joz. 24, 1...).

10. Pačiame Pentateuche yra liudijimų, kad jo autoriumi buvo Mozė. Tie liudijimai yra dviejopi: vieni sako, kad Dievas liepė Mozei surašyti kaikuriuos dalykus, iš kitų gi galima išvesti, kad visas Pentateuchas buvo Mozės parašytas. Taip, po Amalekitų pergalėjimo Dievas kalbėjo Mozei: „Parašyk tai atminimui knygoje“ (Iš. 17, 14). Tiesa, tas paliepinas apima tik vieną atsitikimą, bet žodis „knygoje“, ebraiškai „*bassefer*“, nurodo jau pradėtą rašyti veiklą, kuriame Mozė pažymėdavo atminimo vertus atsitikimus iš žydų istorijos. Toliaus kada buvo padaryta pirmą sykį su Dievu sandora, „Mozė parašė visus Viešpaties žodžius“ (Iš. 34, 4), o po atnaujintos sandoros vėl gavo paliepinimą rašyti (Iš. 34, 27). Kelionei baigiantis Mozė surašė iš Dievo įsakymo visas žydų stotis tyruose (Skaitl. 33, 2). Taigi, pats Die-

vas buvo paliepęs Mozei rašyti, ir nors tas paliepimas palietė stačiai tik kaikuriuos svarbiausius atsitikimus, vienok ir visus kitus dalykus turėjo aprašyti tas pats Mozė. Kad tikrai taip buvo padaryta, paliudija kiti Pentateucho žodžiai, nes skaitome (Atk. 31, 9... 24...): „Taigi Mozė parašė visą tą Įstatymą ir pavadė jį sergėti kunigams... ir įsakė jiems, tardamas: Po septynerių metų, atleidimo metais, Šėtrų šventėje... skaitys to Įstatymo žodžius prieš visą Izraelį... kad girdėdami mokytusi ir bijotusi Viešpaties jusų Dievo ir sergėtu ir pildytu visus to Įstatymo žodžius...“ ir trupučių toliaus, „kada tat Mozė parašė to Įstatymo žodžius knygoje ir užbaigė, įsakė levitams, kurie nešė Viešpaties sandoros skrynį, tardamas: Imkite šitą knygą ir padėkite ją Viešpaties jusų Dievo sandoros skrynios šalyje, kad ten būtų liudijimu prieš tave“. Visuose tuose žodžiuose yra šneka ne apie vieną kokią dalį, ne vien apie Atkartotą Įstatymą, bet apie visą Pentateuchą, nes kaip pasirodo iš žydu padavimo, jie pildydami Mozės įsakymą, Šėtrų šventėje skaitė susirinkusiems žmonėms iš viso Įstatymo, o ne iš vienos kokios knygos. Iš antros gi pusės nors cituotuose žodžiuose ir būtų šneka tik apie Atk. Įstatymą, tai iš to, kad jis buvo parašytas Mozės, reikia išvesti, jog ir kitos knygos buvo pirm Atk. Įst. parašytos to paties autoriaus, nes Deuteronomijos negalima suprasti be Skaitlių, Kunigų ir Išėjimo knygų, o tos paskutinės be Pradžios. Mozė Atk. Įst. pamoksluose, pasakytuose prieš patį žydu įėjimą Žadėtojon žemėn, neįsileidžia į visas smulkmenas įstatymdavystės, įvykusios per keturias dešimtis metų, bet vienus dalykus apleidžia vi-

sai, kitus vos primena, kitus vėl paaiškina ir papildo naujais įsakymais, reikalingais iš atžvilgio į veikų apėmimą Palestinos; vienok jis reikalauja, kad būtų ištikimai užlaikyti visi Dievo įsakymai, ir liepia klausytojams jų ieškoti užrašytų knygoje. Jis sako: „Jei neužlaikysi ir nepildysi visų to Įstatymo žodžių, kurie užrašyti yra šitoje knygoje... Dievas padaugins tavo bausmes, bausmes dideles ir pasiliekančias, silpnybes bjauriausias ir nuolatines, ir atkreips į tave visus Aigypso prispaudimus, kurių bijojai, ir prilips prie tavęs; be to ir visas negales, kurios nėra užrašytos šitoje Įstatymo knygoje, atves ant tavęs Viešpats, iki tavęs nesutrins“ (Atk. 28, 58-61). Regimai, kad ta Įstatymo knyga jau buvo tuomet parašyta, ir joje buvo ne tik visi įstatų žodžiai, bet ir Aigypso bausmės, apie kurias kalba Išėjimas. Taigi, pačiame Pentateuche gana yra liudijimų, kad jis visas buvo parašytas Mozės; ir jiems reikia tikėti taip-pat, kaip tikima kitoms istoriškoms knygoms, liudijančioms apie savo atsiradimą, kolei nėra tikrai priparodytas joje randamų liudijimų klaidingumas.

11. Seniausiam žydu padavime paremtame ant šv. Rašto žodžių, randasi liudijimai, kad visuomet tikėta, jog pats Įstatymo apgarsintojas buvo taipogi jo viso ir rašytojas. Tas žydu tikėjimas buvo žinomas net kaikiuriems pagonių rašytojams, kaip Aleks. Polihistorui (1. šimt. pirm Kr.), Eupolemui (2. šimt. pirm Kr.), Hekatejui (4. š. pirm Kr.). Vienoks buvo tame dalyke padavimas pas visus žydus, palestiniečius, ellenistus, žydus gyvenusius Babylyne, samarijiečius, pariziejus, sadukiejus ir essenus. Fl. Juozapas ir Filonas sako, kad Mozė aprašęs

pranašų budu ir savo mirtį, t. y. paskutiniuosius Pentateucho perskyrimus. Vargu butu išaiškinti tokį vienodumą išsiskirsčiusių žydų tradicijoje, jei ji nesiremtu ant seniai visiems žinomos tiesos, tuo labiau, kad Pentateuche randasi svarbiausis žydų tikėjimo mokslas, visiems priimtinas, daug vargiai išpildomų įsakymų, o taipogi pasakojimai ir prikaišiojimai, kurie nemaž turėjo užgauti žydų sąvymeilę.

Ką manė žydai apie Pentateucho atsiradimą, ko mokė Jėzus Kristus ir apaštalai, tai perėjo į krikščionių Bažnyčią ir pasilieka joje iki šiai dienai. Visuseniausi Bažnyčios rašytojai, kiek kartų turėjo progą, visuomet kalbėdami apie Pentateuchą vadina jį be jokios abejonės Mozės veikalu.

12. Pats Pentateucho turinys pavirtina, kad jis buvo parašytas žmogaus, gerai apsipažinusio su Aigypso dalykais. Kada jis juos mini, tai visur kuopilniausiai sutinka su tuo, kas dabar sužinota iš senovės atrastų paminklų apie Paraoonų Aigypso gyvenimą. Toks Aigypsas, koks jis įvaizdintas Juozapo istorijoje, Izraelitams po Paraoonais pasiliekančias ir išeinančias, buvo tikrai tik 15. šimtmečiuje pirm Kr. ir anksčiau, o ne vėliau. Aigypsas aprašytas kaip galinga viena karalystė, valdoma vieno karaliaus; nebebuvo gi jis toksai paskui, nes žydų karalių ir pranašų laikais buvo labai susilpnėjęs ir pasidalinęs net į keliolika mažų valstijelių. Aigypso kariuomenė su karės vežimais, kuriuos mini Pentateuchas, buvo tik senų Ramzėsų dienose. Išvardijami yra svarbiausieji parubėžiniai miestai Ramessė, Zoaras, ir visai nėra kalbos apie tose pačiose vietose atsiradusius paskiaus didžius miestus, kaip Migdolis, Taf-

nė. Visus tuos senovinius dalykus galėjo žinoti tik žmogus to paties laiko arba tik truputį paskesnio, kada jų atmintis tebebuvo gyva, o ne vėlų amžių rašytojas, kada visa buvo persimainę, o senovė užmiršta.—Priegtam žymi yra Aigypso įtekmė ant religijinių apeigų, kurios aprašytos Pentateuche. Sendoros skrynčia panaši yra į Aigypciečių „naos“; sėtros paveikslas buvo Aigypciečių šventyklos Nilo slėnyje; tas tik yra žymiausias skirtumas, kad šėtra pritaikyta yra nešioti iš vietos į vietą. Kaikurios Mozės apeigos kvėpalų atnašavime, balandžių aukojime gyvai primena Aigypciečių papročius. Tokių pavyzdžių skaitlių butu galima dauginti be galo, o iš jų visų su pilna teise galima išvesti, kad Pentateucho autorius taip tobulai žinojo senovinio Aigypso papročius ir visas jo gyvenimo aplinkybes, jog juo negalėjo būti žmogus, gyvenęs vėliau už žydų išėjimą iš Aigypso.

13. Pentateucho turinys liudija taipogi, kad jis buvo parašytas tuo laiku, kada žydai tebegyveno tyruose ir dar nebuvo apėmę Kanaaną žemės. Aigypsas minimas nugalat, ir jo atmintis su visais jame išskentėtais prispaudimais yra gyva. Dėlei tų prispaudimų žydams dažnai įsakoma, kad jie nebegrižtu į nelaisvės kraštą; o išėjimas dažnai nurodomas, kaip labai svarbus atsitikimas tautos gyvenime. Ir jo metinės sukaktuvės švenčiamos iškilingai; Velykos ir pirmgimių pašventimas Viešpačiui yra tai atminimas desimtos slogos, kuria buvo ištiktas Aigypsas, ir nuo kuriuos buvo liuosi Izraelitai. Kada jie jaučiasi labiau nuvargintais ir pradeda murmėti prieš Mozę, jie gailisi savo gyvenimo Aigypse, daug lengvesnio už tyrų vargus, ir

norėtu sugrįžti atgal. Mozė priešingai stengiasi atitolinti žydus nuo tos minties; jis užgina drožtus pavelsius, kad tie nebutu suvedžiojimu išrinktajai tautai, Dievo išvestai iš Aigypso; jis tarp išakymų busiančiam žydų karaliui įdeda užgynimą vesti žydus atgal Aigypstan, iš kurio išsiliuosavimas yra galinčiausia priežastis, kodėl Izraelitai privalo užlaikyti Įstatymą, duotą Viešpaties, kurs juos išgelbėjo iš nelaisvės. Taigi, išėjimas pasirodo atsitikimu visai nesenu, visų atmintyje esančių; nes kitaip tik jo istoriškas atminimas nebebutu galėjęs daryti didesnio įspūdžio ir galop žydų gyvenančių Palestinoje nebereikėjo prikalbinėti negrįžti Aigypstan.

Pentateuche nėra jokios žymės, kad Kanaano žemė būtų buvusi jo atsiradimo laiku jau užimta. Jis aprašo Izraelitus keliaujančius į žadėtąjį kraštą, ir tuo tik rupinasi Mozė, kad jie neatsisakytu nuo jo užėmimo. Jei jie pasilieka keturias dešimtis metų tyruose, tai yra tai bausmė už murmėjimą įvykusį, sugrįžus iš Palestinos jų žvalgams. Pentateuche nėra jokio aiškesnio pažymėjimo tų aplinkybių, kuriose paskiausi gyveno žydai, atskyrus tik pranašystes, kalbančias apie ateitį.—Kunigų įstatatai Išėjimo ir Kunigų knygose turi antspaudą tyru, o jų sutvarkymas yra toks, koks kitose aplinkybėse vargiai tegalėjo būti padarytas; jis pritinka labiausiai keliaujančiai tautai; pvd. nešimui pritaikyta šėtra buvo reikalinga tik tyruose, kame nebuvo galima turėti nuolatinės šventyklos.

Iš pačios Pentateucho įstatymdavystės formos reikia išvesti, kad ji buvo Mozės padaryta. Įstatatai nėra sutvarkyti ir sudėti kokion

nors logiškai eilione, bet kaip jie diena po dienos buvo pragai atsiradus apgarsinami, taip ir surašyti maž-daug kronologiškoje eilijoje. Todėl kada randasi naujos aplinkybės, reikalaujančios naujų pamokymų, seni įstatatai paaiškinami arba visai nauji pridedami. Taip atsiradusioje įstatymdavystėje yra daug taisyklių, paliečiančių religijinį gyvenimą, bet trūksta reikalingųjų tautai, gyvenančiai politiškai gyvenimu vienoje vietoje. Toks gi įstatymdavystės budas pritinka vien keliaujančių per tyrus žydų vadui, Mozei.

14. Nors ebraiška šv. Rašto kalba nedaug tepersimainė ilgų amžių bėgyje, taip kad iš jos vargu ką nors spėti apie tai, kuri knyga yra senesnė ir kuri vėlesnė, vienok nekalbant jau apie Aigyptiškos kilmės vardus, randamus Pentateuche, jo kalba turi tik jam nuosavias ypatybes, kurių nebėra net Jozuės knygoje. Prie tokių gi ypatybių priklauso vartojimas įvardės *hu* jis (vyr. g.) ir moteriškai gimei išreikšti vietoje *hi* ji; taipogi daiktvardžio *naar* berniukui ir mergaitėi pavadinti, nors paskiaus mergaitė visur vadinama yra *naarah*; įvardės *hael* ir *hallazeh*, šitas, šita, randasi tik Pentateuche. Yra dar jame žodžių ir išsireikškimų nesutinkamų kitose knygose ir teisingai skaitomų senoviniiais; taip *abib*, varpa, arba pirmas metų mėnuo, *kibšan*, fornax, ir kiti. Tos ypatybės pačios per save nėra pertikrinančios, bet sujungtos su kitais neabejotiniais Pentateucho senumo priparodymais, jos dar labiau juos patvirtina.

15. Pradžią kritikų abejonėms apie Pentateucho atsiradimo būdą davė įvairūs jame vartojami Dievo vardai ir tai taip, kad vienosė

vietose dažniaus sutinkamas vardas Elchim, kitose gi Jahve. Iš to pradėta manyti, kad Pentateuchas pasidaręs iš įvairių mažesnių veikalų, kuriuose buvęs vartojamas tik vienas, tas ar kitas, Dievo vardas. Be to Dievo vardo įvairumo sujieškota ir kitus priparodymus, dėlėi kurių negalima esą pripažinti Pentateucho Mozės veikalu, bet reikią jame matyti darbą keleto autorių, gyvenusių paskesniais amžiais.

Taigi, vieni iš tų priparodymų turi liudyti apie vėlesnį, negu tikima, Pentateucho atsiradimą. Kritikai sako, kad pats Pentateuchas taip yra parašytas, kad jis visai neišrodo esąs Mozės veikalu, bet veikalu apie Mozę, kaipu apie trečią ypata, kurios istoriją pasakoja, genealogiją paduoda, kurį giria tokiais žodžiais, kurių pats Možė nebutu galėjęs apie save pasakyti. Toliaus kritikai sako, buk Pentateuche esą istoriški ir geografini išsireiškimai, nurodantįs, kad Izraelitai jų parašymo laiku jau buvo užėmę Kanaano žemę, ir todėl jų negalėjęs pasakyti Možė, nes jo laiku jie butu buvę anachronizmais; išsiaiškina gi jie labai pigiai, jei knyga buvo sudėta paskesniuose amžiuose. — Kitos kritikų sujieškotos Pentateuche žymės turi priparodyti, kad jis buvęs padarytas iš keleto atskirų autorių veikalų; o apie tai liudiją užsilikusios Pentateuche tų įvairių šaltinių pėdsakos, dvejopi ir trejopi to paties dalyko apsakojimai, keleriopas įstatymų apgarsinimas, nevienodos įvairiose vietose išreikštos nuomonės ir pažiūros, ir paties stiliaus skirtumas.

16. Visi kritikų priparodymai apie vėlesnį Pentateucho atsiradimą nėra vienok taip nepajudinami,

kad ištiesų reiktu abejoti, ar tikrai Možė yra parašęs penkias Įstatymo knygas; nes vieni iš jų eina iš klaidingų pažiūrų į patį tyrinėjamą veikalą, kiti gi darosi labai abejotinais ir visai nustoja savo pamato, išaiškinant gerai patį tekstą, ant kurio remiami. Pentateuchas nėra vien istoriškas veikalas, parašytas sulig dabar užlaikomų taisyklių, nėra taipogi lyg-koks dienraštis, kuriame turėjo buti pažymėti ypatiskai pasergėti kiekvienos dienos atsitikimai. Jo tikslas buvo kitoks: jo autorius norėjo pamokyti, kaip Dievas iš visos žmonijos išsirinko vieną tautą savo apreiškimui užlaikyti, ir ką yra dėlėi to padaręs įvairiais laikais, o taipogi per patį Možę. Todėl Možė galėjo rašydamas savo veikalą praleisti istoriją visų šimtmečių, kuri nebuvo reikalinga jo tikslui, kurios jis priegtam galėjo visai nežinoti nei iš senovės dokumentų, nei iš padavimo; galėjo kalbėti apie save trečioje ypatoje, paduoti savo genealogiją, kaip daugelio kitų, ir pavalpinti kaikuriuos pagyrimus apie save, kurie tečiaus niekur nėra taip didi, kad butu galima juos pavadinti tuščiais pasididžiavimais; priegtam galėjo juos įrašyti, neprieštaraujant Mozei, kas nors iš tų, kuriais jis naudojosi kaipu raštininkais. Taip-pat ir tos vietos, kurios rodosi anachronizmais Mozės lupose, galėjo buti idėtos paskiaus į jau užbaigtą Pentateuchą, kaipu istoriški, geografini ir archaologiški paaiškinimai seno teksto; nors dauguma iš tų tariamų anachronizmų pasirodo ištikrųjų tokiais nėra, jei tik tekstas teisingai aiškinamas. — Reikia atminti, kad nuo žydų išvedimo iš Aigypso lig Mozės mirčiai praėjo keturios dešimtįs metų; todėl ga-

lutinas Pentateucho teksto sutvarkymas galėjo būti Mozės padarytas gana vėlai, po kaikurių minimų atsitikimų įvykimo ir pirmo jų užrašymo. Taip, kada pirmą kartą nukrito manna, Mozė galėjo neparašyti, kiek laiko ji bus žydams duodama, bet prieš savo mirtį galėjo jau pats savo tekstan įdėti žodžius: „O Izraelio vaikai valgė manną per keturias dešimtis metų, iki atėjo į gyvenamą žemę; buvo penimi tuo valgiu, iki pasiekė Kanaano žemės ribas“ (Iš. 16, 35).

Toliaus dvejopo tų pačių dalykų apsakojimo buvimas nėra tikrai priparodytas, ir iš jo, kad ir būtų, dar negalima išvesti keleto autorių. Dažniausiai yra tai panašūs atsitikimai, įvykę analogiškose aplinkybėse, su tomis pačiomis ar su kitomis ypatomis, todėl panašiai ir aprašyti. Atsikartojimai Pradžios knygoje, jei ir būtų tikrai prirodyti, liudytu tik, kad Mozė sėmė savo žinias apie anuos senovinius laikus ne iš vieno šaltinio, bet iš kelių. Priegtam jis dažnai, pradėdamas išnaujo pertrauktai rašymo darbą, turi paprotį trumpai atkartoti jau parašytus dalykus. — Tariaimi prieštaraivimai pasakojimuose yra tik nurodymai to paties dalyko iš įvairių atžvilgių, arba jų pavadinimai kitais vardais, kurie žydų kalboje nevisuomet turi vieną apribotą prasmę; todėl juos pigiai galima sutaikyti, jei tik tekstas yra visai tikras, ištiriant gerai visas apsakojimo aplinkybes; randami gi prieštaraivimai įstatymuose paeina iš to, kad jie nevisi vienu laiku buvo apgarsinti, bet vieni po kitų, ir seni naujais paaiškinami ir papildomi.

17. Jei kritikų priparodymai būtų tikri, tuomet ir daromi iš jų

išvedimai turētu būti vienodi. Tuotarpu gi nieko panašaus nėra. Jei jie beveik visi sutinka tame, kad nepripažįsta Pentateucho Mozės veikalu, tai kituose dalykuose tokio sutikimo visai nėra; nes apie pavienių dokumentų turinį, iš kurių susidėjęs Pentateuchas, apie jų laiką ir autorius, apie būdą, kaip jie buvę sujungti, yra išreikšta beveik tiek pat įvairių nuomonių, kiek buvo pačių kritikų. Ir kitaip būtų negalėjo, kadangi kritikai, tyrinėdami Pentateucho atsiradimą, apsirinko sau labai slydų kelią. Jie visai atmets liudijimą tame dalyke tradicijos, kurs vienok turi didžiausį svarbumą. Knygos, turinčios išvardintą autorių, parašymas yra faktas istoriškasis; todėl apie jo tikrumą reikia klausies visupirma tų, kurie gyveno knygos atsiradimo laiku arba arčiausiai to laiko; jei knyga yra senovės veikalas, reikia apie jį klausies senovės, ir kada jos liudijimas yra žinomas ir tikras, reikia jam tikėti ir pripažinti, kad veikalas tikrai parašytas to autoriaus, kurio vardą jis turi. Kritikai veizdi vien į paties tyrinėjamo veikalo vidujinius priparodymus, kurie dažniausiai negali ducti jokių tikrų apie jį žinių, daugiausiai gi gali patvirtinti tradicijos suteiktą liudijimą, parodydami, kad knygos turinys nėra jam priešingas. Jei autoriaus vardas yra visai nežinomas, tuomet vidujiniai argumentai gali padėti kaikuriuose aplinkybėse spėti maždaug apie knygos atsiradimo laiką, bet išvedimai tuo keliu padaryti visuomet pasiliks netikri ir nevienodi, kadangi jie labai remsis ant ypatisių įvairių tyrinėtojų pažiūrų.

18. Kritikai, nepripažindami Pentateucho Mozės veikalu, užgin-

čija jo vienybę ir stengiasi pripa-
rodyti, kad jis turėjo atsirasti ki-
tokiuo būdu ir laiku. Visupirma
jie šaukiasi į žydų istoriją ir sako,
buk iš jos pasirodą, kad religijinis
žydų gyvenimas nebuvo sutvarky-
tas pirm Babilono nelaisvės, ka-
dangi taip vadinami Mozės įstaty-
mai nėra minimi pas žydų istori-
kus ir nebuvo užlaikomi. Bet iš
įstatymų neminėjimo dar nebutu
galima išvesti jų nebuvimo; tuo
tarpu bent kažkurie iš tų įstatymų
daugiaus ar mažiaus sykių pasiro-
do žinomi ir minimi visose knygo-
se; jose yra taip pat kalbama apie
vienos ar kitos įstatymo dalies iš-
pildymą ir dažnai yra peikiami
apsileidžiantys ir prasikalstantys ta-
me dalyke. Jei ne visi Mozės įsa-
kymai visuomet buvo užlaikomi,
tai reikia atsiminti, kad jie buda-
mi labai skaitlingi nevisuomet ga-
lėjo būti visiems lygiai žinomi.

19. Bet kritikai sako, kad ir
svarbiausieji įstatymai, kaip apie
aukų vietos vienybę, apie pačias
aukas, apie šventes, apie skirtumą
tarp kunigų ir levitų nebuvo žino-
mi, nei užlaikomi.

Visupirma kritikai tvirtina, kad
šventos vietos vienybė, apie kurią
yra šneka Pentateuche, nebuvo
žinoma žydams, ir aukos buvo at-
našaujamos lig Samarijos išgriovi-
mui visur, kur tik norėta; todėl
tas įstatymas negalėjęs būti duotas
paties Mozės, bet atsiradęs daug
vėliaus. Priegtam randami trijo-
se Pentateucho vietose (Iš. 20, 24;
Kun. 17, 1-10; Atk. 12, 1-27)
įstatymai apie aukų vietą, skiria-
si tarp savęs, todėl jie paeina iš
trijų įvairių laikų parašytų doku-
mentų. — Pas žydus užlaikytinas
buvo įstatymas apie aukų vietą,
užrašytas Atk. 12, 1-27. Tiesa,
jame yra kalbama apie aukų vie-

tos vienybę, kad taip geriaus būtų
įvykdytas vieno tikrojo Dievo gar-
binimas, bet įsakymas nėra toks
griežtas, kad juo būtų visai užgin-
ta atiduoti Dievui garbę aukomis
įvairiose vietose, ir jis paliečia
busiantį laiką. Juo buvo paliepta
butinai išgriauti augštas vietas, kur
pagoujęs darydavo savo aukas; žy-
dams gi pasiliko iki laikui liuo-
sybė ir toliaus aukoti ten, kur
Dievo buvo nurodoma. Toks aukų
vietai įvairumas turėjo būti visai
užgintas tik su bažnyčios pastaty-
mu, kad išsipildė Mozės Įstatyme
užrašyti žodžiai apie ramybę pas
Izraelitus iš visų pusių (Atk. 12,
10..). Todėl galėjo daryti aukas
visokiose vietose ne tik pranašai,
kuriems budavo Dievo duodami
ypatingi Dievo įkvėpimai, bet tai-
pogi ir kiti žydai, ir tai tuo la-
biaus, kad nuo teisėjo Hėlio laikų
sandoros skrynja buvo atskirta
nuo šėtros ir ne vienoje vietoje
laikoma; tokio būdu šėtros vieta
nebeturėjo didžio svarbumo. Bet
kada buvo pastatyta bažnyčia ir
joje patalpinta sandoros skrynja,
buvo sutvarkytas ir aukų darymas,
o pranašai labiaus pradėjo kovoti
prieš įvairias vietas, nors nepigu
buvo išnaikinti seną papratimą, nes
ir dievobaimingi žydų karaliai bu-
davo priversti iki laikui kęsti tą
dalykų stovį. — Nevienodumas gi
pačiuose Pentateucho paliepiamuose
išsiaiškina įvairumu laiko ir ap-
linkybių, kuriuose jie buvo duoti.
Kada žydai ką tik buvo išėję iš
Aigypso ir dar neturėjo sandoros
šėtros, buvo jiems leista daryti
aukas įvairiose vietose, nors ne
visur, bet tik ten, kame pats Die-
vas nurodydavo (vez. Iš. 20, 24).
Kada jau žydai turėjo šėtrą, tai
prie pirmo įsakymo buvo pridėtas
laikinis paliepimas (Kun. 17, 1—9)

įpauti visus gyvulius vienoje vietoje prie šėtros; tai gi turėjo ir galėjo būti užlaikoma žydams keliaujant per tyrus. Atkartotame įstatyme buvo duotas įsakymas apie vieną aukų vietą, bet tik busiančiam laikui, kada žydai turės nuolatinę bažnyčią, o tuotarpu jie turėjo taikyties prie senojo Išėjime užrašyto įsakymo.

20. Kritikai toliaus sako, kad pirm Babilono nelaisvės pas žydus nebuvusios aukų atnašavime užlaikytos apeigos, kurias įsako Mozės Įstatymas, todėl nebuve ir paties Įstatymo. — Tiesa, istoriškos žydų knygos, minėdamos aukas, neaprašo jų apeigų, bet iš to dar visai negalima išvesti, kad apeigų nebuve. Pranašai Amosas ir Ozėas išmetinėja žydams per daug didį atsidavimą aukų apeigoms ir reikalauja, kad Dievas būtų garbinamas tiesoje ir dvasioje; taigi čia yra aiškiausias liudijimas, kad apeigos buvo, kadangi jomis žydai ir jų kunigai net per daug buvo užsiėmę, taip kad visai nebesirūpino tuo, be ko auka ir jos apeigos nustoja savo vertybės, t. y. apie vidujinį, dorinį tobulinimąsi. Pranašas Jeremijas (8, 21-23) ne tik neužginėja buvimo įstatymo apie aukų apeigas, bet reikalauja paklusnumo Dievui ir ištikimumo sandorai, padarytai su juomi tyruose. — Taipogi žinomi buvo ir užlaikomi visi aukų skyriai, ne tik deginimo aukos *olah* ir ramybės aukos *selem*, bet lygiai ir aukos už nusidėjimus *hattat* ir už praskaltimus *ašam* (veiz. Joz. 8, 31. Teis. 6, 26; 13, 16 ir kit. 1 Sam. 3, 14; 6, 3. 4. Oz. 4, 8. Mich. 6, 7. Ps. 39, 7. Iz. 53, 10).

21. Ne didesnę vertybę turi kritikų tvirtinimas, buk trys didžiosios žydų šventės išpradžios

buvusios tik džiaugsmo išreiškimu, pradedant ir užbaigiant laukų darbus, o jau paskui buvę su jomis surišti atminimai išėjimo iš Aigypato; nes iš visos žydų istorijos pasirodo, jog visuomet tas pats buvęs jų tikslas, ir su tomis pačiomis apeigomis jos buvo švenčiamos. Mini jas įkvėpti žydų rašytojai, kiek kartų pasitaiko proga; o jei tokių minėjimų randame nedaug, tai visai nestebėtina, kadangi tos šventės buvo dalykas nuolatinis, paprastas, kas metai atsikartojantis. — Netiesa galop, kad pas žydus nebuvo žinomi vyriausieji kunigai lig nelaisvei, arba kad tik Ezekielis įvedęs skirtumą tarp kunigų ir levitų. Visos istoriškos knygos, jei tik kas nori teisingai suprasti jų žodžius, paliudija, kad visuomet žydai turėjo iš trijų skyrių susidedančią dvasiškiją, taip kaip tai randame įsakyta Mozės Įstatyme.

22. Be prirodymų, imamų iš žydų istorijos, kritikai stengdamies atskirti Pentateuche įvairius dokumentus, naudojasi filologiškais priparodymais. Jie sako, kad kiekvienas dokumentas turįs savo atskirą žodyną ir stilių. Įvairūs Dievo vardai davę pradžią abejojimams apie Pentateucho vienybę, ir jais nemažai vaduojasi kritikui atskyrimui taip vadinamo Elohistiško ir Jahvistiško šaltinio. Kad ištikrųjų Pradžios knygoje kai kuriose vietose sutinkamas yra dažniaus Dievo vardos *Elohim* (ὁ Θεός, Deus), kitose gi *Jahve* (ὁ Κύριος, Dominus), apie tai nėra jokių ginčų; tą dalyką pasergėjo jau šv. tėvai ir buvo užsiėmę jo išaiškinimu; bet kad iš to vardo įvairumo būtų galima ir reiktu išvesti dokumentų įvairumas, taip kaip sako kritikai, su tuo sutikti negalima ir štai dėlko. Visupirma la-

bai maža tėra Pradžios ir Išėjimo knygos vietų, turinčių savo atskirą turinį, kuriose atsitiktų tik vienas Dievo vardas, visai gi jų nėra kitose Įstatymo knygos; sutinkami yra dar ir kiti Dievo vardai ir straipsniai visai be Dievo vardų. Todėl ir kritikai, skirstydami tekstą tarp įvairių dokumentų, nesutinka tarp savęs tame darbe ir priversti yra padalinti jį į smulkučius straipsnelius ir dar sakyti, kad kaikiuriose vietose vienas Dievo vardas paskiaus buvo pakeistas kitu. Bei jei būtų valia spėti apie vardų permainymą vietose, tai būtų galima sakyti tokia pat teise, kad taip pat ir visur buvo padaryta.—Toliau iš tų vietų, kurias kritikai vadina elohistiškėmis ir jahvistiškėmis visai negalima sustatyti atskirų veikalų, kurie turėtų savo pilną nepertrauktą turinį ir būtų suprantami vienas be kito pagalbos. Norint gi tokiuos dokumentus atrasti, reikia be jokio pamato spėti, kad tuo laiku, kuomet tie šaltiniai buvo sujungiami į vieną veikalą, jų suvienijimas nors rado kiekviename nuoseklų apsakymą, bet nežinia dėlko ėmė po dalelę tai iš vieno, tai iš kito, kitas gi dalis visai apleidė.—Galop įvairių Dievo vardų vartojimas pigu išaiškinti ir be jėškojimo įvairių dokumentų. Mozė pats galėjo vienose vietose vartoti tą vardą, o kitose kitą, atsižvelgdamas į jų reikšmę. Vardas Elohim paženkliną Dievo didenybę ir galybę, todėl jis ir yra vartojamas, kame yra šneka apie Dievą Sutvertoją, visų dalykų tvarkytoją ir viršiausį jų Viešpatį; jis vartojamas ir netikrų dievų pavadinimui. Vardas Jahve, kaip pasirodo iš jo kilmės (יְהוָה, esantis) reiškia tą,

kurs yra absoliutiškai esantis, neprigulmingas, todėl amžinas, neatsimainantis ir ištikimiausias savo žadėjimuose; todėl jis yra vartojamas, kame yra šneka apie Dievą, padariusį su Izraelitais ypatingą sandorą; jis niekuomet nėra imamas dievaikių pavadinimui. Abudu vienok vardu buvo pas žydus šventu, todėl kada nebuvo ypatingos racijos vartoti vieną katrą, nors iš jūdviejų, Mozė vartoja ir tą ir kitą, tą patį dalyką apsakodamas ir apsakojimą paįvairindamas.

23. Matydami ir kritikai, kad vienu vardų neužtenka dokumentams atskirti, sako dar, buk kiekvienas dokumentas turis ir kitus sau ypatingus išsireiškimus, savo atskirą stilių. Tuo tikslu jie pažymi kaikiuriuos charakteristiškus žodžius ir išsireiškimus ir jėškojų įvairiose vietose, kad paskui tas vietas patrauktų prie kurio nors iš tariamų dokumentų. Nors ir pasidaro tokiuo būdu dokumentai su skirtingais išsireiškimais, bet tai nieko negali priparodyti, kadangi jų sakiniai tyčia ir be pamato yra parinkti; tuo labiau kad kiekviename iš jų pasilieka visa daugybė bendrų išsireiškimų. Be to reikia atsiminti, kad ne kiekvienas išsireiškimas tinka kiekvienam dalykui apsaityti. Kitoks stilius esti pas tą patį autorių, kada jis kalba apie įstatymus, kitoks, istoriškuose pasakojimuose ir kitoks kada sako prakalbą arba pamokslą. Todėl išsireiškimai apie Dievo garbinimą įvairiomis aukomis ir apeigomis negali atsirasti istoriškose dalyse ir priešingai. Stylius įvairumas daug pigiaus išsiaiškina, jei Mozė ne visa pats savo ranka rašė, bet rašymo darbą buvo pavėdęs po savo priežiura pasiliekan-

tiems tam tikriems raštininkams. Mozė arba jo raštininkai ypač galėjo palikti stiliaus įvairumą, at-
rastą senoviniuose dokumentuose, kuriais pasinaudojo Pradžios knygos sudėjime. Galop iš kalbos imami priparodymai visi pasilieka labai ypatybiškais ir patįs per save negali turėti pertikrinančios galės.

24. Nekalbant jau apie paskutinį Atkartoto Įstatymo perskyrimą, kame yra kalbama apie Mozės mirtį, kurio tikrai jis pats negalėjo parašyti, buvo dar ir pačiame Pentateuche amžių bėgyje padarytos kaikurios permainos, taip kad šiandien jis nebėra visai toks pat, koks išėjo iš Mozės rankų. Gana palyginti Masorėtų tekstą su Samarijiečių Pentateuchu ir su Aleksandrijiečių vertimu, kad iškart pasirodytu gana daug ir tai žymių skirtumų. Visupirma nevienoda yra juose kronologija patriarchų, gyvenusių pirm ir po tvano. Toliaus Samarijiečių Pentateuchas turi keletą priedų ir permainų, tarp kurių žymiausi yra ta, kad šventas kalnas vadinasi Garizim, tuotarpu, kad kituose tekstuose skaitome Ebal. Septyniųdešimtų vertimas palygintas su Masorėtų tekstu pasirodo turįs kaikuriuos priedus, praleidimus, perstatymus, įvairius skaitymus, kurie regimai ne visi paeina iš vertėjų kaltybės, bet iš to, kad jie turėjo truputį kitokią ebraišką tekstą. Pats Masorėtų tekstas, nors vienaip visų dabar skaitomas, tebeturi įvairius skaitymus, pažymėtus kaip „q^ri ir k^rthib“, o be to jame žymios yra ir kitos nedidelės permainos. Iš tokio trijų svarbiausių tekstų stovio reikia išvesti, kad Pentateuchan buvo įvesta ne tik perrašinėtojų klaidos, bet ir kitos permainos, kurios kad ir nepaliečia esybės, teisingai vienok yra kritikų nurodomos.

Nors visi Pentateucho aiškintojai sutinka tame, kad jo tekstas nepasiliko be kaikurių permainų, bet apie jų kiekybę ir tarp katalikų teologų ir egzegėtų yra gana įvairios nuomonės. Vieni iš senesniųjų, kaip Belarminas, Kalmėtas, atranda jų labai nedaug ir pripažįsta ne paties Mozės rašytų tik perskyrimus apie jo mirtį ir keletą paaiškinančių sakinių, įvairiose vietose tekstan įdėtų. Paskesnieji mato permainas, padarytas varduose, skaitlinėse, pridėjime ir perdirbime smulkmenų, o net nurodo ir kaikuriuos priedus įstatymuose. Kiti galop, sekdami nuomonę senesnių egzegėtų, kaip Pereiros, Bonfrerijaus, Tirino, Kornelijaus a Lapide pripažįsta Mozę Pentateucho autoriumi tik plačiojo to žodžio prasmėje; jie sako, kad penkios Įstatymo knygos jau po Mozės mirties buvo labiau ar mažiau pertaisomos, paaiškinamos, papildomos ir pritaikomos prie naujų aplinkybių, kuriose buvo atsiradę žydai.—Abejonės vienok nėra, kad jei ir tokios didesnės permainos Pentateucho tekste įvyko, tai jos galėjo būti padarytos tik žmonių, turėjusių Dievo įkvėpimą, tarp kurių paskutinis buvo Ezdras, kurs teisingai skaitosi paskutiniu žydų gyvenimo sutvarkytoju ir atnaujin-
toju.

25. Kadangi paskutiniuose keturiuose Pentateucho knygose aprašyta, arba ką pats Mozė yra padaręs, arba kas buvo daroma su jo žinia, todėl negalima abejoti apie istorišką tų dalykų tikrumą. Už tikrumą atsako kaip pati autoriaus ypata, taip ir ta aplinkybė, kad visi aprašyti dalykai darėsi akyvaizdoje visos žydų tautos, kuri nebutu sutikusi priimti už tikrai šventą knygos, jei butu mačiusi joje netiesą, tuo-

gi mažiaus butu pasidavusi gana sunkiems jos įstatymams, jei nebutu turėjusi įsitikrinimo, kad jie visi yra taip užrašyti, kaip to Dievas norėjo.

Tikėjimo verta yra taipogi Pradžios knyga. Nors ji pasakoja dalykus labai senovinius, kurių nematė nei pats Možė, nei jo laikų gyvenusieji žydai, bet ir joje negalėjo būti jokios netiesos. Netikrų dalykų pasakojimu nebutu buvę galima įtikrinti žydų apie reikalingumą priimti paskesniusius įstatymus. Netiesos negalėjo rašyti Možė, kurs juk buvo Dievo išrinktas pasiuntinys. O tiesą galėjo jis sužinoti ir apie anuos praejusius amžius, kadangi nemaža žinių buvo užsilikę patriarkų padavime, nestigo taipogi ir rašytų šaltinių. Kad nepramanytos žinios patilpo Pradžios knygon, bet kas buvo

tikrai sužinota, apie tai liudija ir pati knygos forma. Labai trumpos žinios paduotos yra apie visus seniausius laikus, dažnai užsiganėdinta vien genealogijomis, žymesni istorijos atsitikimai paminėti bent kiek plačiau, bet vietomis praleidžiami visi šimtmečiai, ir tik tuomet darosi pasakojimas pilnesnis, kada autorius prieina prie paskesnių laikų, apie kuriuos daugiau galėjo patirti. Taip gi nedaro pramanytojas, kuriam juk vis tiek yra, ar sakyti nebutus daiktus apie seniausius amžius, ar apie paskesnius.

Kad Pentateuchas yra tikrai neklaidingas Dievo žodis, apie tai negali būti jokios abejonės; jo įkvėpimas aiškiai pasirodo iš paties Išganytojo žodžių, o taipogi iš nuolatinio tikėjimo žydų synagogos ir Kristaus Bažnyčios.

Liber Genesis

Hebraice *Beresith.*

Pradžios knyga

Ebraiškai *B're'sith.*

Pasaulio sutvėrimas.

Caput I. ¹ In principio creavit Deus cœlum, et terram. ² Terra autem erat inanis et vacua, et tenebræ erant super faciem abyssi: et Spiritus Dei ferebatur super aquas.

Šventasis Raštas prasideda prakilnių minčių pilnu pasaulio atsiradimo aprašymu. Tame aprašyme per savo įkvėptą rašytoją Dievas pamoko, kad jis yra tikras visų dalykų Sutvėtojas ir tai jis vienas be kokios nors kitos esybės pagalbos, kad jis sutvėrė pasaulį be jokio vargo vien savo visagalinčios valios išreiškimu ir sutvėrė tokią, kokią buvo nutaręs, kad visi kiti dalykai jo sutverti žmogaus dėlei, kurs užtat privalo ne kuriam nors iš jų atidavinėti dievišką garbę, bet vienui vienam savo ir jų Sutvėtojui Dievui, ir kad Dievui pagarbinti paskirta ypatingu būdu septintoji savaitės diena.

1, 1 - 2. Iš pat pradžios pasakoma, kad Dievas yra pasaulio Sutvėtojas, trumpai aprašomas sutvėtosios žemės pirmasis stovis ir nurodoma Dievo galybė pradėti darbą išstobulinsianti.

(1) *Pradžioje*: pradžioje viso to, kas turi būti toliau apsaityta, pradžioje regimų dalykų sutvėrimo (Efr.). — *Dievas*. Nors ebraiškasis žodis *Elohim* turi daugskaitlio formą, vienok juo čionai ir daugybeje kitų šv. Rašto vietų vadinamas vienas tikras Dievas. Ta svarbiausi tiesa, kad Dievas yra vienas, skelbiama nuolat visame šv. Rašte. Daugskaitlio gi Dievo vardo formoje galima matyti pirmutinę aliuziją į pilnai apreikštą tik N. Įstatyme tiesą, kad Dievas yra vienas trijose ypatose. Dievo vardo paminėjimas šitoje vietoje nurodo, kad jis buvo jau pirm pasaulio atsiradimo, kad jis yra be pradžios, todėl amžinas, visas gi pasaulis neamžinas, bet Dievo sutvertas laiko pra-

1. perskyrimas. ¹ Pradžioje Dievas sutvėrė dangų ir žemę. ² O žemė buvo tyra ir tuščia, ir tamsybės buvo ant gelmių, ir Dievo Dvasia sklendeno ant vandens.

džioje. — *Sutvėrė*. Ebr. ž. *bara'* sakomas tiktai apie Dievo veikimą ir reiškia čionai tą pat, ką ir padarė iš nieko o. Plg. 2 Mak. 7, 28. Dievas sutvėrė pasaulį ne dėlto, kad butu buvęs kokio reikalo priverstas, bet savo gera valia. Plg. Ps. 134, 6. Apr. 4, 11. — *Dangų ir žemę*, t. y. visą pasaulį, kurį žmonės paprastai dalina į dvi atskiri sritis: dangų, esantį viršuje mūsų, ir žemę po mūsų kojomis. Žodžiais „dangus ir žemė“ šv. Raštas paprastai išreiškia visus sutvertus dalykus, regimus ir neregimus. dvasiškus ir kuniškus; todėl daug senesniųjų aiškintojų mano, kad žodžiu: *dangų*, apimtas taipogi ir aniolų pasaulis (Job. 38, 7); bet čionai autorius rasi turėjo mintyje tiesiog tik žvaigždžių dangų, kurs, lygiai kaip ir žemė, nebuvo sutvarkytas vienu sykiu; nes Viešpats savo išmintyje visupirma sutvėrė pradinę medėgą, iš kurios paskui sulig Dievo valios turėjo pasidaryti dangaus žiburiai ir žemė. Kiek laiko praslino nuo to pirmojo sutvėrimo lig visiškam žemės sutvarkymui, šv. Raštas nieko apie tai nesako. Mokslieški tyrinėjimai nurodo, kad tas laikas turėjo būti labai ilgas. — (2) *O žemė...* Įkvėptas autorius ypatingu būdu užsiima žeme, ant kurios turėjo apsigyventi žmogus, ir visupirma trumpai aprašo tą jos stovį, kuriame ji buvo pirm šėsių sutvėrimo dienų, kuomet žemės kamuolis dar neturėjo aiškos išvaizdos, rodėsi esąs dideliausi masa garų, vandens bei kitų tarp savęs sumišusių gaivalų, buvo paskendęs tamsybėse ir regimai dar

³ Dixitque Deus: Fiat lux. Et facta est lux. ⁴ Et vidit Deus lucem quod esset bona: et divisit lucem a tenebris. ⁵ Appelavit lucem Diem, et tenebras Noctem: factumque est ves-

³ Ir Dievas tarė: Tepasidaro šviesa! Ir pasidarė šviesa. ⁴ Ir Dievas matė, kad šviesa buvo gera, ir jis atskyrė šviesą nuo tamsybių; ⁵ ir praminė šviesą Diena, o tamsybės Naktimi; ir

negalėjo būti tinkama vieta jokiai gyvai esybei. Tas stovis ebraiškai vadinasi *tho-lu vabohu*, tyra ir tuščia. — Ant gelmių. Sausumos visai dar nebuvo, nes gilus be ribų vandenynas (ebr. jis pavadintas *th'hom*) dengė iš visų pusių žemės plotą. — *Dvasia*. Nors ebr. ž. *ruach*, atskirai paimtas, gali reikšti ir vėją, bet čionai kontekstas nurodo, kad juo pavadinta Dievo galybė, arba tikriaus sakant trečioji švenč. Trejybės Ypata, šv. Dvasia, įvaizdinta lyg-koks dieviškas dvelkimas, pasiliekąs ant gelmių. Toji Dvasia *sklendėno*, tarsi koks paukštis plėvėsavo ant vandenyno, pasiryžusi tvarkyti tą chaosą ir dėti jam gyvybės daigus. Ebr. ž. *m'rachefet* paprastai sakomas apie paukščius, perinčius kiaušinius, ir išreiškia ramybę, todėl visai negali būti pritaikytas prie vėjo. — Kaip ilgai žemė pasiliko tame chaoso stovyje, nepasakyta; bet galima manyti, kad labai ilgai.

3 - 32. Įkvėptas autorius, aprašydamas pasaulio sutvarkymą, skirsto tolesnius sutvėrimo darbus į šešias savaites dienas. Tos savaitės dienos, kurias gražiai užbaigia septintoji, Dievo atilsio diena, padalintos į du skyrių po tris dienas ir tai taip, kad kiekvienai iš pirmųjų trijų dienų atsako išeilios trys antrojo skyriaus dienos. Pirmojo skyriaus dienosose sutvarkomos sritįs busiantiems jų gyventojams arba jų kariuomenėms, sekanciose gi dienosose sutveriami patįs gyventojai arba kariuomenės. Taigi, pirmą dieną atsiranda šviesa, kaip pirmutinė sąlyga visokios tvarkos ir gyvenimo, o ketvirtą dieną dangaus žiburiai; antra dieną darosi tvirtuma ir įvyksta vandenų atskirimas, penktą gi dieną žemės vanduo apgyvendinamas žuvimis, o oras paukščiais; trečią dieną pasirodo sausuma iš po vandens ir apželdinama žolėmis ir medžiais, šeštą gi dieną sausuma gauna savo gyventojus, išpradžios visokius gyvulius ir galop žmogų.

(3) *Dievas tarė*. Nebuvo tai Dievo balso skambėjimas, panašus į tą, kurs girdimas, žmonėms ištariant žodžius, bet tiktai visagalinčios Dievo valios nutarimas. Toks išsireiškimas apie Dievą vadinasi

antropomorfizmu, t. y. kalbėjimu apie Dievą žmonių būdu. Antropomorfizmai vartojami šv. Rašte daugelyje vietų. — *Tepasidaro*. Ebr. ž. *j'hi* reiškia taipogi: t. e. b u n a. Dievo paliepimas išreikštas labai trumpai. Jo išpildymas apsakomas kaip šitoje vietoje, taip ir toliaus lygiai trumpais žodžiais ir tai tais pačiais, kokiais duodamas paliepimas: *ir pasidarė šviesa*. Vis tai turi pamokyti, kad Dievo valia yra tikrai visagalinti, ir kad visa tuojau taip įvyksta, kaip Dievas įsako. Šviesos sutvėrimas minimas pirmoje vietoje, nes be jos negali būti ant žemės nei tvarkos, nei gyvybės. — (4) *Dievas matė*. Kitas antropomorfizmas. — *Gera*, Ebr. ž. *thob* išreiškia draug gerumą ir gražumą. Sutvėrtoji šviesa pavadinta gera, kadangi ji buvo visai toki, kokią Dievas norėjo sutvėrti, ir todėl ji Dievui patiko ir gauna pagyrimą. Toks pagyrimas suteikiamas tik jau užbaigtiems dalykams, pilnai sutinkantiems su ta idėja, kuri buvo apie juos pas Dievą. Todėl nerandame pagyrimo tuščios ir tyros žemės, nes tai buvo tik laikinis jos stovis. Taip-pat žemiaus 2, 18 sakoma, kad *negera žmogui būti vienam*, nes, sutvertai esant tik vienai vyriškai lyčiai, Dievo valia apie žmogų dar nebuvo pilnai įvykusi. — *Atskyrė šviesą...* Šviesa ir tamsybės negali būti draug toje pačioje vietoje; todėl atskyrimas įvyksta ne iš atžvilgio į vietą, bet į laiką. Dievas padarė, kad šviesa ir tamsybė kita po kitos rodytusi ant žemės. — (5) *Praminė šviesą Diena...* Dievas davė tokią ypatybę, kad šviesa ir tamsybė galėtų vadinties dienos ir nakties vardais (Tom.). Vardo davimas dažnai kitur šv. Rašte yra viešpatavimo ženklas. Taip karaliai mainydavo vardus pavergtųjų kunigaikščių ir miestų (plg. 4 Kar. 24, 17. 2 Kron. 36, 4), o taipogi šiaip jau labiau tiukamų ypatų (plg. Prad. 41, 45. Dan. 1, 7). Dievas maino vardus ypatų, kurias jis išrenka ypatingai savo tarnystei (Prad. 17, 19; 35, 10. 1 Kron. 22, 9. Mt. 16, 18. Lk. 1, 13. 31). Taigi, čionai ir toliaus vardo davimas reiškia viršiausį Dievo viešpatavimą ir valdžią ant

pere et mane, dies unus. ⁶ Dixit quoque Deus: Fiat firmamentum in medio aquarum: et dividat aquas ab aquis. ⁷ Et fecit Deus firmamentum, divisitque aquas, quæ erant sub firmamento, ab his, quæ erant super firmamen-

pasidarė vakaras ir rytas, pirmoji diena. ⁶ Dievas taipogi tarė: Tepasidaro tvirtuma tarp vandenų, ir ji teatskiria vandenis nuo vandenų! ⁷ Ir Dievas padarė tvirtumą ir atskyrė vandenis, kurie buvo po tvirtuma, nuo buvusių

visų sutvėrimų. — *Pasidarė vakaras...* Ebr. t.: *buvo...* Pasibaigus laikui, kurs buvo paskirtas šviesai, atėjo tamsybės, ir taip pasidarė vakaras. Kada, nakčiai pralinkus, vėl pradėjo rodytis šviesa, pasidarė antrosios dienos rytas. Taigi, diena, arba tikriaus sakant para, čionai skaitoma nuo ryto lig rytui. — *Pirmoji diena.* Ebr. t.: *viena diena.* Šviesos sutvėrimu prasidėjusi diena draug su sekančia naktimi padarė vieną ištisą dieną arba parą. Iš atžvilgio į kitas dienas, kurios aiškiai pavadintos: antroji, trečioji ir tt., ji buvo pirmoji diena. — Dievas galėjo be abejonės savo visagalinčia valia viename akimirksnyje sutverti pasaulį ir tai visai užbaigta, bet jis velijo, kad pasaulio išsiplėtojime ir susitvarkyme būtų tam tikras laipsniavimas, toks pat koks matomas prigimtyje visų pasaulio dalykų, kurie auga, tobulinasi ir vėl žūsta. Tame laipsniavime ir toje tvarkoje apsieiškia lygiu būdu didžiausi Dievo išmintis ir visagalybė. Pasaulio sutvarkymą laipsniais įkvėptas autorius išreiškia, kalbėdamas apie šešias sutvėrimo dienas. Bet koki buvo pirmoji ir sekančios dienos, į tą klausimą neduoda aiškaus atsakymo nei pats šv. Raštas, nei Bažnyčia, ir jau šv. Augustinas pasakė, kad tą dalyką sunku esą nuroditi. Šv. Rašto aiškintojai, svarstydami tą klausimą, nuo seniausių laikų išreiškė labai daug gana įvairių nuomonių, tarp kurių žymiausias yra sekančios. Šv. tėvų dauguma ir nemaža paskesniųjų egzegėtų manė, kad pasaulio sutvėrimo dienos buvusios paprastos šešios 24 valandų paros. Kiti aiškintojai ypač vėlesniųjų laikų, atsisėlgdami labiausiai moksliskus tyrinėjimus, nurodantiems, kad labai ir labai ilgi amžiai turėjo praeiti, kolei ant žemės atsirado sąlygos, tinkamos žmogui gyventi, matė šešiose sutvėrimo dienose ilgiausius laikotarpius, kuriuose sulig Dievo valios įvykęs pasaulio sutvarkymas ir kurių pradžia ir pabaiga pavadintos rytu ir vakaru. Kiti vėl aiškintojai sakė, kad šešios sutvėrimo dienos esančios tik atskiri vaizdai išreikšti Dievo vienu sykiu

sutvertam pasauliui (Orig., šv. Aug., šv. Izid. ir k.), arba anot vėlesniųjų aiškintojų Dievas regėjime apreiškęs pasaulio sutvėrimą, kaip o i v y k s t a n t i j š e s i ų d i e n ų laikotarpyje (Kurtz, Hummelauer ir k.). Paskučiausiu laiku išreiškta nuomonė (V. Zapletal), kad įkvėptas rašytojas, norėdamas pamokyti savo laiko žmones svarbiausių tiesų, jog vienatinis visų dalykų Sutvėrtojas yra Dievas, jog Dievo sutvertas žmogus viršesnis yra už visus kitus sutvėrimus, kurie jam privalo būti naudingi ir tarnauti, pats gi žmogus turi garbinti vien tik savo Sutvėrtoją Dievą, ir jog tam garbinimui paskirta ypatingu būdu septintoji savaitės diena, visa tai išreiškęs suprantamu ano laiko žmonėms būdu ir todėl, kalbėdamas apie pasaulio sutvėrimą, vartojęs savo laiko gyventojams žinomus žodžius, kaip gėlmė, diena, tvirtuma ir kitus, o įvairius sutvėrimo darbus papasakojęs tokioje tvarkoje ir eilioje, kuri pigiai galėjo būti užlaikyta žmonių atmintyje ir geriausiai tiko jo pažymėtam tikslui pasiekti. — (6) *Tepasidaro tvirtuma...* Nors jau buvo sutverta šviesa, bet žemė dar tebebuvo apdengta vandenimis. Taigi, jų dalis, Dievui liepiant, turi pakilti augštin, o kita pasilikti ant žemės. Padalintam vandeniui perskirti turi tarnauti Dievo sutverta antroje dienoje tvirtuma. Ta tvirtuma reiškia ne tiek žemesniąją iš visų pusių žemę apsupančią atmosferą, kurioje pasilieka debesys, kiek regimą augštybės melyną dangų, kurį senobėje žmonės sau įvaizdindavo kaip kokią kietą skliausmą, tarsi nulieta iš stiklo ar perregimo naugio, turintį duris ir langus, viršuje kurio esą vandenys, krintantys žemėn, kada Dievas atidaro dangaus užtvankas (plg. Prad. 7, 11; 28, 17. 4 Kar. 7, 2. 19). LXX vertime šitos eil. gale dar randami žodžiai *et factum est ita, et factum est ita, et factum est ita*, ir t a i p i v y k o; ebr. tekste jie nukelti 7. eil. galan, bet rasi nevisai teisingai, nes visur po Dievo paliepimo tuojau minimas jo išsipildymas (plg. 9. 11. 15. 24. eil.). — (7) *Ir Dievas...* Kaip tik buvo duotas

tum. Et factum est ita. ⁸ Vocavitque Deus firmamentum, Cælum: et factum est vespere et mane, dies secundus. ⁹ Dixit vero Deus: Congregentur aquæ, quæ sub cælo sunt, in locum unum: et appareat arida. Et factum est ita. ¹⁰ Et vocavit Deus aridam, Terram, congregationesque aquarum appellavit Maria. Et vidit Deus quod esset bonum. ¹¹ Et ait: Germinet terra herbam virentem, et facientem semen, et lignum pomiferum faciens fructum juxta genus suum, cujus semen in semetipso sit super terram. Et factum est ita. ¹² Et protulit terra herbam virentem, et facientem semen juxta genus suum, lignumque faciens fructum, et habens unumquodque sementem secundum speciem suam. Et vidit Deus quod esset bonum. ¹³ Et factum est vespere et mane, dies tertius. ¹⁴ Dixit autem De-

viršuje tvirtumos. Ir taip įvyko. ⁸ Ir Dievas praminė tvirtumą Dangumi; ir pasidarė vakaras ir rytas, antroji diena. ⁹ Dievas vėl tarė: Vandenį, esantį po dangumi, tesusirenka į vieną vietą, ir tepasidaro sausuma! Ir taip įvyko. ¹⁰ Ir Dievas praminė sausumą Žemę, o susirinkusius vandenį praminė Juromis. Ir Dievas matė, kad tai buvo gera. ¹¹ Ir tarė: Žemė teišželdina žaliuojančias žoles, ir duodančias sėklą, ir vaisinius medžius, duodančius vaisius pagal savo veislę, kurių sėkla butu juose pačiuose, ant žemės! Ir taip įvyko. ¹² Ir žemė išželdino žaliuojančią žolę, ir duodančią sėklą pagal savo veislę, ir medžius, duodančius vaisius ir turinčius kiekvienas sėklą pagal savo veislę. Ir Dievas matė, kad tai buvo gera. ¹³ Ir pasidarė vakaras ir rytas, trečioji diena. ¹⁴ Dievas vėl tarė: Tepasidaro žiburiai dangaus tvir-

paliepimas, jis tuojau tobuliausiai išsipildo. — (8) Po žodžio: *Dangumi*, I, XX vertime pridėtas dar pagyrimas: Ir Dievas matė tai gera esant; bet tas priedas čionai nereikalingas, kadangi vandenų sutvarkymo užbaiga padaryta buvo tik trečioje dienoje. — (9) *Vandenį*... Trečiosios dienos darbas dvejetainis: iš po vandenų pasirodo sausa žemė; paskui sutvarkinami visokie augalai. — *Tesusirenka*... Autorius neįsileidžia į moksliskus tyrinėjimus, kokios buvo antrinės priežastys to vandenų susirinkimo į vandenynus, o žemės plutos pakilimo ir pasidarymo vietomis kalnų; jis tik mini patį atsitikimą ir paženkliną, kad galutina visų tų žemės kamuolyje įvykstančių permainų priežastis buvo visagalingi Dievo valia. — (10) *Žemė*. Ebr. ž. *'erec*, taip-pat kaip ir liet. žemė, nurodo tai, kas yra žemai, palyginant su dangumi, kurs matomas augštai. — (11) *Žemė teišželdina*... Antras trečiosios dienos darbas yra pasirodžiusios sausumos apdengimas visokiais augalais. Dievas įsako juos visus išželdinti žemei;

pati žemė savaimi to padaryti negalėjo, bet tą galę jai čionai suteikia visagalingi Dievo valia. Ebr. tekste aiškiai paminėti trys vardai: *dešė'*, želmenįs, jaunos žolės, *'eseb*, žolynai, daržovės, javai, ir *'ec*, medžiai. Jie apima visa, kas auga iš žemės ir žemiaus skiriama maistu žmogui ir gyvuliams. Pirmas vardas yra bendras, antras gi ir trečias nurodo augalų padalinimą į du skyrius sulig to, kaip jie duoda sėklą: pirmojo skyriaus augalai duoda sėklą neapdengtą, vaisiniai gi medžiai turi sėklą, apvilktą vaisiumi. — (14) *Tepasidaro*... Autorius ima aprašinėti sutvėrimą kariuomenių, kuriomis apgyvendinamos jau esančios pasaulio sritys. Taigi, visųpirma gauna savo kariuomenę dangus. Ja yra dangaus žiburiai, saulė, mėnuo ir žvaigždės. — *Teatskiria*... Dangaus žiburiai nėra tai kokie garbintini dievaičiai, kaip manė pagonys, bet Dievo sutvėrimai, turintįs traukti žemės gyventojams. Jų tikslas nurodomas trejopas. Dangaus žiburiai turi visųpirma atskirti dieną nuo nakties; saulė švies dieną, mėnuo ir žvaigždės

us: Fiant luminaria in firmamento cœli, et dividant diem ac noctem, et sint in signa et tempora, et dies et annos: ¹⁵ ut luceant in firmamento cœli, et illuminent terram. Et factum est ita. ¹⁶ Fecitque Deus duo luminaria magna: luminare majus, ut præesset diei: et luminare minus, ut præesset nocti: et stellas. ¹⁷ Et posuit eas in firmamento cœli, ut lucerent super terram, ¹⁸ et præessent diei ac nocti, et dividerent lucem ac tenebras. Et vidit Deus quod esset bonum. ¹⁹ Et factum est vespere et mane, dies quartus. ²⁰ Dixit etiam Deus: Producant aquæ reptile animæ viventis, et volatile super terram sub firmamento cœli. ²¹ Creavitque Deus Cete grandia, et omnem animam viventem atque motabilem, quam produxerant aquæ in species suas, et omne volatile secundum genus suum. Et vidit Deus quod esset bonum. ²² Benedixitque eis, dicens: Crescite, et

tumoje, ir teatskiria dieną ir naktį, ir tebuna ženklais, ir tepažymi laikus, ir dienas, ir metus; ¹⁵ ir tegul jie žiba dangaus tvirtumoje, kad apšviestu žemę. Ir taip įvyko. ¹⁶ Taigi, Dievas padarė du didžiųjų žiburių: didesnįjį žiburį dienai valdyti, ir mažesnįjį žiburį nakčiai valdyti, taipogi ir žvaigždes. ¹⁷ Ir jis jas patalpino dangaus tvirtumoje, kad žibėtų viršuje žemės, ¹⁸ ir valdytu dieną ir naktį, ir atskirtu šviesą nuo tamsybių. Ir Dievas matė, kad tai buvo gera. ¹⁹ Ir pasidarė vakaras ir rytas, ketvirtoji diena. ²⁰ Dievas dar tarė: Vandenis teišduoda plaukančias gyvas esybes ir sparnuotuosius viršuje žemės po dangaus tvirtuma. ²¹ Ir Dievas sutvėrė didelės bangžuvis ir visokias gyvas ir galinčias judėti esybes, kurias vandenis išdavė pagal jų veislę, ir taipogi visus sparnuotuosius, kiekvieną pagal jo veislę. Ir Dievas matė, kad tai buvo gera. ²² Ir jis juos palaimino,

naktį. Toliaus jie turi būti *ženklais*, pagal kuriuos žmonės atskirs pasaulio šalis (rytus, vakarus ir tt.), ypač budami keleonėje; turi jie pažymėti *laikus*; taigi, metų ketvirčius (vasarą, žiemą ir tt.), metines šventes, darbymečius ir tt.; pagal juos žmonės skaitliuos *dienas* ir *metus*. — (15) *Ir tegul jie žiba...* Paskutinis dangaus žiburių tikslas yra suteikti reikalingą žemei šviesą ir šilumą, kad ant jos galėtų augti ir tarpti gyvi sutvėrimai. — (16-18) *Taigi...* Dievo paliepiamas išsipildė tobulai. Saulė ir mėnuo pavadinti didžiaisiais žiburiais, nes taip žmogaus akims rodosi; pirmasis šviečia dieną, antrasis naktį. Visi tie išsireiškimai ne moksliski, tačiau teisingi visų žmonių priimtoje prasmėje. — *Žvaigždes*: visus kitus mažesniais išrodančius žiburius, todėl ir tikrasias žvaigždes ir planėtas. — *Ir jis jas patalpino*. Ebr. t. įvardė *jas* apima ne tik žvaigždes, bet taipogi saulę ir mėnesį. — (20) *Dievas dar tarė.*

Penktoje sutvėrimo dienoje gauna savo gyventojus antroje dienoje sutvarkytieji oras ir vanduo. — *Vandenis...* Ebr. t. galima geriausiai taip išreikšti: vandenis tegul kibždėte kibžda nuo gyvų esybių, ir sparnuotieji tegul skraidžioja viršuje žemės... Taigi, vandenyse buvo Dievo sutverta ne tik žuvys tikroje to žodžio prasmėje, bet visokios gyvos vandens esybės, taipogi ore ne vien paukščiai atsirado, bet visi sparnuotieji. Ebr. t. nepasakyta stačiai, kad žuvis sutverti Dievas ėmė medegą iš vandens; o žemiaus 2, 19 minima, kad paukščiai sutverti iš žemės. LXX t. eil. gale dar pridėta: Ir taip įvyko. — (21) *Dievas sutvėrė*. Žuvys ir paukščiai ne patis savaimi atsirado, bet buvo sutverti Dievo visagalybe. — *Didelės bangžuvis*. Tarp vandens gyventojų ypačiai paminėti tie, kurie daug didesni už kitus, kaip bangžuvis, krokodilas ir tt. — *Kurias vandenis išdavė*. Ebr. t.: nuo kurių kibžda vanduo. — (22) *Palaimino*.

multiplicamini, et replete aquas maris: avesque multiplicentursuper terram.²³ Et factum est vespere et mane, dies quintus.²⁴ Dixit quoque Deus: Producat terra animam viventem in genere suo, jumenta, et reptilia, et bestias terræ secundum species suas. Factumque est ita.²⁵ Et fecit Deus bestias terræ juxta species suas, et jumenta, et omne reptile terræ in genere suo. Et vidit Deus quod esset bonum,²⁶ et ait: Faciamus Hominem ad imaginem, et similitudinem nostram: et præsit piscibus maris, et volatilibus cœ-

tardamas: Veiskitės, ir daugin-
kitės, ir pripildykite jūros van-
denis; ir paukščiai tėsidaugia
ant žemės.²³ Ir pasidarė vaka-
ras ir rytas, penktoji diena.²⁴
Dievas dar tarė: Žemė teišduo-
da gyvas esybes, kiekvieną pa-
gal jos veislę, galvijus, ir slan-
kiojančius gyvius, ir laukinius
žvėris, visus pagal jų veislę. Ir
taip įvyko.²⁵ Ir Dievas padarė
laukinius žvėris pagal jų veislę,
ir galvijus, ir slankiojančius žė-
mės gyvius pagal jų veislę. Ir
Dievas matė, kad tai buvo ge-
ra,²⁶ ir tarė: Padarykime žmogų
į mūsų paveikslą ir mūsų pana-

Sutvertoms gyvoms esybėms Dievas sutei-
kia savo palaiminimą. Jo tikslas yra tas,
kad vandenį ir oro gyvūnai būtų vaisin-
gi ir dauginis skaitliumi. Tas Dievo
palaiminimas paliēčia taipogi visus žemės
gyvūnus, apie kuriuos kalbama sek. eilu-
tėse. — (24) *Dievas dar tarė*. Galop še-
toje dienoje ir sausuma gauna savo gy-
ventojus. — *Žemė teišduoda...* Iš žemės
imama medega naujiems sutvėrimams, bet
Sutvertoju yra pats Dievas (25. e.). Visi
žemės gyvūnai dalinami į tris skyrius: į
galvijus, ebr. *b'hemah*, t. y. naminis
gyvūlius, kaip avis, ožkos, jaūčiai ir tt.,
kuriuos netrukus žmogus sau prisijaukino;
toliaus į *slankiojančius gyvius*, ebr. *re-
meš*, prie kurių priklauso anot žydų su-
pratimo ne tik slankiojantis bekojai (žal-
čiai, kirminai ir tt.), bet taipogi turintįs
labai mažas kojas, kaip driežlės, pelės,
daugybė vabzdžių ir k.; ir galop į *lau-
kinius žvėris*, palaidai gyvenančius ant
laukų ir miškuose, neprijaukinamus gy-
vūlius, ypač gi plėšriuosius žvėris. — (25)
Ir Dievas padarė... Kaip augš. taip ir
čia minima, kad Dievo paliepimas tobul-
iai išsipildė. — (26) *Padarykime*. Kaip
vyriausį tarp visų sutvėrimų Dievas pa-
daro žmogų paskučiausiai. Kad jis ištik-
rųjų yra svarbiausi ant žemės esybė, pa-
sirodo iš viso apsakojimo apie jo atsiradi-
mą. Dievas, kurs iki tai vietai visa darė
vien savo visagalinčios valios apreiški-
mu, naują darbą pradeda jo apsvarstymu:
padarykime; tolesniai padaro žmogų į sa-
vo paveikslą, duoda jam viešpatavimą ant
kitų sutvėrimų ir galop, tik jam atsira-

dus, pagiria sutvertuosius dalykus nebe
paprastu: *buvo gera*, bet: *buvo labai gera*
(31. e.). Daugskaitlyje: *padarykime*, dau-
guma šv. tėvų (Efr. Iren. Bazil. Grig.
Nys. Kyr.-Aleks. ir k.) ir vėlesniųjų aiš-
kintojų mato švenč. Trejybę, besitariančią
apie žmogaus sutvėrimą. Kadangi vienok
S. Ist. švenč. Trejybės paslaptis nebuvo
dar aiškiai apreiškta, todėl įkvėptas ru-
šytojas, dėdamas čionai daugskaitlį, galė-
jo turėti kitokią mintį. Jis rasi tik norė-
damas padidinti pasakojimo iškilmingumą,
sutaikė veiksmazodį ir sekančią įvardę
su Dievo vardu *'Elohim*, kurs turi daug-
skaitlio formą (veiz. augš. 1. eil.), nors
reiškia be abejonės tik vieną Dievą. —
Žmogų, ebr. *'Adam*. Tas žodis reiškia
čionai ne vieną atskirą žmogystę, ne vy-
riškį, bet apskritai žmogišką esybę, ir
apima pirmuoju du žmogų. — *Į mūsų
paveikslą...* Paveikslas ir panašumas ne-
reiškia čionai dviejų atskirų idėjų, bet
tik vieną; antrasis daiktavardis yra tik
pirmojo sustiprinimas, lyg-kad būtų pa-
sakyta: į mūsų panašausį paveikslą. Tas
Dievo paveikslas įvairiai apsiereiškia žmo-
guje. Apie jį liudija išviršinė žmogaus
išvaizda, pilna didenybės, palyginant su
kitais sutvėrimais; liudija suteiktas jam
viešpatavimas ant gyvulių; bet ypač aiš-
kiai apsiereiškia žmogaus dušoje, kuri
savo prigimtyje buvo padaryta visai dvasi-
ška, nemari, apdovanota protu ir liuosa
valia, turinti doros supratimą. Dievas su-
teikdamas pirmiems žmonėms viršprigim-
tinę malonę, davė juose išreikštam savo
paveiklui tobuliausį panašumą, kurs la-

li, et bestiis, universæque terræ, omnique reptili, quod movetur in terra.

²⁷ Et creavit Deus hominem ad imaginem suam.

Ad imaginem Dei creavit illum.

Masculum et feminam creavit eos.

²⁸ Benedixitque illis Deus, et ait: Crescite et multiplicamini, et replete terram, et subijcite eam, et dominamini piscibus maris, et volatilibus cæli. et universis animantibus, quæ moventur super terram. ²⁹ Dixitque Deus: Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram, et universa ligna quæ habent in semetipsis sementem generis sui, ut sint vobis in escam: ³⁰ et cunctis animantibus terræ, omnique volucris cæli, et universis quæ moventur in terra, et in quibus est anima vivens, ut habeant ad vescendum. Et factum est ita. ³¹ Veditque

šumą, ir jis tevaldo jūros žuvis, ir dangaus paukščius, ir žvėris, ir visą žemę, ir visus slankiojančius, kurie kruta ant žemės.

²⁷ Ir Dievas sutvėrė žmogų į savo paveikslą;

Į Dievo paveikslą jį sutvėrė;

Sutvėrė juodu, vyriškį ir moteriškę.

²⁸ Ir Dievas juodu palaimino ir tarė: Veiskitos, ir dauginkitos, ir pripildykita žemę, ir ją pavergkita, ir viešpataukita ant jūros žuvių, ir ant dangaus paukščių, ir ant visų gyvulių, kurie kruta ant žemės. ²⁹ Ir Dievas tarė: Štai aš judum daviau visokią žolę ant žemės, turinčią sėklą, ir visus medžius, turinčius savyje savo rūšies sėklą, kad butu penas judum, ³⁰ ir visiems žemės gyvuliams, ir visiems dangaus paukščiams, ir visiems krutantiems ant žemės, kuriuose yra gyvybės dvasia,

biausiai apsireiškia ir dar nuolat tobulinasi tikėjimo, vilties ir meilės dorybių pildymu. — *Jis tevaldo...* Žmogus turėjo būti tikras žemės karalius, viršiausias valdovas po Dievo; jo valdžioje turėjo pasilikti visi sutvėrimai, kaip nurodo tolesnis pasakojimas. — (27) *Dievas sutvėrė...* To sutvėrimo smulkmenos apsakytos 2. perskyr. Patėmytinas yra pirmutinis šv. Rašto poėzijos pavyzdys. Paminėjęs didžią žmogaus vertybę poėtiško įkvėpimo pagautas autorius su džiaugsmu išreiškia tą vertybę, tris sykius atkartodamas tą pačią mintį su nedideliais skirtumais sulig taip vadinamo žydų poėzijos paralelizmo taisyklių. — (28) *Dievas juodu palaimino.* Tas Dievo palaiminimas tuo ypač skiriasi nuo palaiminimo, augščiau suteiktojo gyvuliams, kad su juo buvo sujungtas moterystės įstatymas (veiz. 2, 24) ir suteikimas valdžios ant visų gyvų žemės esybių — (29) *Štai aš judum...* Dievas nurodo taipogi peną, reikalingą žmogaus ir visų gyvulių gyvybei užlaikyti. Ne visos peno rūšis čionai išskaitomos, ir nėra pasakyta, kad mėsiški valgiai buvo žmogui uždrausti; žmogui juk buvo su-

teiktas tobulas viešpatavimas ant žemės, ant gyvulių ir ant augalų. Vienok žmogus išspradžios rasi nejautė patraukimo prie mėsiško valgio, ir tik paskiaus įvyko tame dalyke permaina. Aiškus leidimas naudoties gyvulių mėsa minimas tik po tvano (veiz. 9, 2. 3). — (30) *Visiems žemės gyvuliams...* Toks pat maistas, kaip žmogui, skiriamas ir gyvuliams. Rasi čionai turėta mintyje tik tie žolėmis mintantys gyvuliai, kurie buvo rojuje ir buvo tobulai pavergti žmogui. Plėšrieji žvėrys regimai buvo ir pirm žmogaus nupuolimo, kadangi tasai nepermainė jų prigimties. Per žmogaus nuodėmę gamta nustojė tik to gerumo, kurį jai Dievas buvo suteikęs žmogaus dėlei; ji mažiaus betiko žmogaus reikalams; be to žmogus ir piktoji dvasia ėmė piktai naudoties gamta blogiems tikslams pasiekti, ir iš tokio paverginio gamta, anot šv. Pavolo, trokšta išsiliuosuoti (veiz. Rym. 8, 19-22). — (31) *Dievas matė...* Kiekvienos dienos darbas, atskirai paimtas, buvo pavadintas geru; bet kada jau visa buvo sutvėrta, kada sutvėrimo darbas buvo apvainikuotas žmogaus atsiradimu, tik tuomet jis

Deus cuncta quæ fecerat: et erant valde bona. Et factum est vespere et mane, dies sextus.

Caput II. ¹ Igitur perfecti sunt cœli et terra, et omnis ornatus eorum. ² Complevitque Deus die septimo opus suum quod fecerat: et requievit die septimo ab universo opere quod patrarat. ³ Et benedixit diei septimo; et sanctificavit illum: quia in ipso cessaverat ab omni opere suo quod creavit Deus ut faceret.

kad turētu ko ėsti. Ir taip įvyko. ³¹ Ir Dievas matė visa, ką buvo padaręs, ir buvo labai gera. Ir pasidarė vakaras ir rytas, šeštoji diena.

2. perskyrimas. ¹ Taip tat užbaigta buvo dangus ir žemė, ir visas jų pagražinimas. ² Ir Dievas septintoje dienoje užbaigė savo darbą, kurį buvo padaręs; ir ilsėjos septintoje dienoje nuo viso savo darbo, kurį buvo atlikęs. ³ Ir jis palaimino septintąją dieną ir ją pašventino, nes joje ilsėjos nuo viso savo darbo, kurį Dievas buvo sutvėręs ir padaręs.

pasirodė vertas pilno Dievo pagyrimo: visa buvo labai gera; Dievo idėja apie pasaulio sutvėrimą buvo jau pilnai ir tobulai įkūninta.

2, 1-3. Užbaigęs šešių dienų darbo aprašymą, įkvėptas rašytojas mini Dievo atilsį ir septintosios dienos pašventinimą. Kad taip pamokyti žmones švęsti septintą savaitės dieną, ją paskiriant ypatingai Dievo garbei.

(2, 1) *Taip tat užbaigta...* Trumpai atkartojama, kas augščiau buvo pasakyta apie dangaus ir žemės bei jų gyventojų sutvėrimą. — *Visas jų pagražinimas.* Ebr. *kol-ceba'am* reiškia: visa jų kariuomenė. Taip išsireikšdamas autorius dalina šešių dienų darbus į du skyrius. Vienan priklauso sutvėrimas dangaus ir žemės, t. y. sričių, kurioms antrame skyriuje sutvėriami gyventojai, daugybė esybių, sutvarkytų kaip kariuomenė, kuri teisingai gali vadinties sričių kariuomene. Ebr. ž. *ca-ba'*, *k a r i u o m e n ė*, dažniausiai sakomas tik apie dangaus žiburius, žvaigždes, čionai pratešiamas ant gyvų žemės sutvėrimų, gyvulių ir žmogaus. — (2) *Septintoje dienoje.* LXX ir dar kiti tekstai turi: *šeštoje dienoje*. Katras skaitymas tikresnis,

nežinia; aišku vienok, kad septintoje dienoje Dievas nebetvėrė naujų dalykų, o minimas darbo užbaigimas apsirėškė tuo, kad Dievas padėjo tarsi antspaudą ant jau padarytųjų, laimindamas septintąją dieną ir ją pašventindamas. — *Ilsėjos:* liovėsi tvėręs naujas esybių veisles, nors nesiliovė laikęs savo globoje tai, kas buvo sutvėrta. Tas užlaikymas, palygintas su šešių dienų darbu, ir vadinasi Dievo atilsiu. — (3) *Palaimino septintąją dieną,* paskirdamas jai ypatingas malones. — *Pašventino:* atskyrė nuo kitų dienų, kad būtų tikra Dievo nuosavybė. Tai dar nereiškia, kad nuo pat pasaulio pradžios žmonėms būtų buvęs įsakytas septintos dienos šventimas, kaip tai buvo padaryta „dešimtį Dievo įsakymų“ apgarsinant; bet žmonės rasi jau ir pirm. Mozės skaitė ją šventa (plg. Iš. 16, 22; 20, 8). Dievo atilsio diena neturi paminėto vakaro, nes ji yra vaizdas amžino žmogaus atilsio Dievuje (veiz. Žyd. 4, 3. 4. Apr. 14, 13). Visas pasakojimas apie pasaulio sutvėrimą į šešias dienas turėjo pamokyti žydus reikalingumo švęsti septintąją dieną, subatą; visas žmonijos veikimas turi užsibaigti amžina subata Dievuje, kuomet visa judėjimo neramybė užsibaigs amžina palaimintųjų ramybe.

I. 1. Pirmųjų žmonių istorija. a) Pirmieji žmonės Edėne.

⁴ Istae sunt generationes cœli et terræ, quando creata sunt, in die quo fecit Dominus Deus cœlum et terram: ⁵ et omne virgultum agri antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis priusquam germinaret: non enim pluerat Dominus Deus super terram, et homo non erat qui operaretur terram: ⁶ sed fons ascendebat e terra, irrigans universam superficiem terræ. ⁷ Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, et inspiravit in faciem ejus spiraculum vitæ, et factus est homo in ani-

⁴ Ta yra dangaus ir žemės istorija, kada buvo sutverti. Anuo metu, kada Viešpats Dievas padarė dangų ir žemę, ⁵ joks laukinis krumas dar nebuvo išdygęs ant žemės, ir joki žolė dar nebuvo išžėlus ant dirvos; nes Viešpats Dievas dar nebuvo davęs lietaus ant žemės, ir nebuvo žmogaus, kurs žemę įgyventu; ⁶ bet šaltinis kilo iš žemės ir drėkino visą žemės paviršį. ⁷ Taigi, Viešpats Dievas padarė iš žemės molio žmonių ir įkvėpė į jo veidą gyvybės kvapą, ir žmogus pasidarė gyva esybė.

I. Pirmoje Pradžios knygos dalyje (2, 4—11, 26) autorius parodo, kaip atsitiko, kad iš pasidauginusios žmonijos Dievas išrinko tik vieną žmogų, idant jo šeimyno užsiliktu apreišktoji Religija ir Dievo žadėjimai.

1. Autorius pradeda savo pasakojimą pirmųjų žmonių istorija (2, 4—4, 26), iš kurios pasirodo, kad jau tuomet apsiereiškė žmogaus nepaklusnumas Sutvertojui, užtraukusis kietą bausmę ant visos žmonijos, kuriai vienok jau tuomet buvo suteikta viltis įvyksiančio atpirkimo.

2, 4-25. Po trumpo antrašo smulkiaus aprašoma, kaip didžias gėrybes buvo gavęs pirmasis žmogus iš Dievo ir kaip mažas įsakymas jam buvo duotas užlaikyti.

(4) *Ta yra dangaus...* Tas sakiny yra viso sekančio skyriaus antrašas.—*Istorija.* Ebr. ž. *Tholdoth* reiškia visupirma: gimdymai, ainių eilia; o taipogi: šeimos, giminės ir tt., išsiplėtimas arba istorija. Autorius neturi užmanymo antrąsįjį pasakoti apie dangaus ir žemės atsiradimą, bet tolesnę istoriją, ir tik prideda iš sutvėrimo laiko kai kurias smulkmenas, ypač paliečiančias žmogaus sutvėrimą.—*Viešpats.* Ebr. tas žodis rašomas *JHVH*. Tikras jo ištarnas nebežinomas, kadangi žydai iš didžios pagarbos niekuomet to Dievo vardo neištardavo, bet jo vietoje sakydavo kitus Dievo vardus, dažniausiai *'Adonai*. Žydu gramatikos taisyklės nurodo, kad žodis *Jvh* rei-

kia ištarti *Jahveh*. Tuo vardu Dievas vadinasi dažniausiai tokiuose atsitikimuose, kame išreiškiami viršprigimtiniai santikiai Dievo su žmonėmis, kame Dievas pasirodo kaipo sandoros su žmonėmis darytojas ir jų išganytojas. Jo paminėjimas čionai draug su kitu vardu *'Elohim* (Dievas) turi pamokyti, kad *'Elohim*, kurs pasaulį sutvėrė, ir *Jahveh*, kurs padarė sandorą su žmogumi Edėne, o paskui su patriarkais, yra vienas ir tas pats Dievas.—(5) *Joks laukinis...* Dangaus ir žemės istoriją autorius pradeda platesniu Edėno ir turėjusių jame apsigyventi žmonių sutvėrimo aprašymu. Bet pirma primena tą laiką, kuomet vieta, kurioje turėjo pasiklausyti linksmybių sodnas (rojus), dar tebebuvo be jokių augalų, o tai dėlto kad tuomet dar nelydavo lietus ir nebuvo žmogaus, kurs žemę įgyventu.—(6) *Bet šaltinis...* Ebr. t.: *garai* (rankas) arba *debesys*. Garai kilo iš žemės ir vėl kirsdami žemyn kaipo rasa arba lietus drėkino jos paviršį; taip atsirado sąlygos, reikalingos želmenų augimui.—(7) *O Viešpats...* Žmogaus sutvėrimas aprašomas gana plačiai. Pats Dievas padarė jo kuną iš žemės molio (anot ebr. t., iš žemės dulkių; jo gi dušią sutvėrė iš nieko, įkvėpdamas į veidą (ebr.: *į jo nosį*) gyvybės kvapą. Tokiuo budu dušia ir kunas skiriasi kits nuo kito savo esybe; ir žmoguje randasi suvienyta du pasaulių, dvasinis (aniolų) ir žemiškas. Plg. 1 Kor. 15, 45. Iš viso aprašymo regisi, kad žmo-

mam viventem. ⁸ Plantaverat autem Dominus Deus Paradisum voluptatis a principio: in quo posuit hominem quem formaverat. ⁹ Produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, et ad vescendum suave: lignum etiam vitæ in medio paradisi, lignumque scientiæ boni et mali. ¹⁰ Et fluvius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, qui inde dividitur in quatuor capita. ¹¹ Nomen uni Phison: ipse est qui circuit omnem terram Hevilath, ubi nascitur aurum: ¹² et aurum terræ illius optimum est: ibi invenitur bdellium, et lapis onychinus. ¹³ Et nomen fluvii secundi Gehon: ipse est qui circumit omnem terram Æ-

⁸ O Viešpats Dievas buvo išpradžios užveisęs linksmybių sodną; jame patalpino žmogų, kurį jis buvo padaręs. ⁹ Ir Viešpats Dievas išželdino iš žemės visokius medžius gražius pasižiūrėti ir skanious valgyti; o taipogi sodno viduryje gyvybės medį ir medį žinojimo gero ir pikto. ¹⁰ Ir iš linksmybių vietos ėjo upė sodnui sudrėkinti, kuri iš tenai skyrėsi į keturias upes. ¹¹ Ir vienai vardas buvo Pisonas; yra tai ta, kuri teka aplink visą Hevilato šalį, kame randamas auksas. ¹² Iranos šalies auksas yra labai geras; tenai randama bdelija ir onyksa akmuo. ¹³ Ir antros upės vardas Gėhonas; yra tai ta, kuri teka aplink visą Etiopijos šalį. ¹⁴ O trečios

gus sutvertas buvo užaugęs. Biblija, nepaoduodama visai griežtų žinių apie žmogaus atsiradimo laiką, nurodo vienok, kad tai įvyko sulyginamai nelabai seniai (nuo 4 lig 6 tūkstančių metų pirm Kristaus). Mokslieši tyrinėjimai dar nepriparodė, kad priešinga nuomonė būtų tikra. — (8) *Buvo išpradžios užveisęs linksmybių sodną.* Ebr. t.: buvo užveisęs sodną Edēne į rytus. Taigi, tas kraštas, kuriame Dievas prirengė pirmiesiems žmonėms buveinę, gražiausį sodną, vadinosi Edēnu. Žiurint iš aprašančiojo jį autoriaus vietos, jis buvo į rytus. Skirtumas tarp Ebr. t. ir Vulgatos atsirado dėlto, kad ebr. ž. 'Eden gali reikšti tą pat, ką ir lot. voluptas, malonumas, mėgumas, linksmybė, džiaugsmas, oqēdem principium, pradžia. — (9) *Gyvybės medį.* Tas medis dėlto taip vadinosi, kad jo vaisiai turėjo užlaikyti žmogų prigimtą ir viršprigimtinių gyvenimą, sergėti jį nuo mirties. Tas medis buvo vaizdas Eucharistijos ir to gyvybės medžio, apie kurį kalba šv. Jonas Apr. 22, 2. — *Medį žinojimo gero ir pikto.* Tas medis pats iš savęs buvo geras, kaip ir pirmasis. Jis pavadintas medžiu žinojimo gero ir pikto dėlto, kad įsakymas apie jo vaisių nevalgymą (17. e.) turėjo žmogaus sąžinėje sužadinti išmanymą leistų ir užgintų dalykų, dorinio

gerumo ir piktumo, ir dėlto kad žmogus, peržengęs įsakymą apie jo vaisius, pats ant savęs prityrė, koks yra skirtumas tarp to, kas gera ir kas pikta. — (10) *Iš linksmybių vietos.* Ebr. t.: iš Edeno. Upės versmė buvo už sodno ribų. Per sodną ji tekėjo viena vaga; o iš sodno išėjus dalinosi į keturis upelius. — (11) Autoriui regimai gerai buvo žinoma Edeno vieta ir aplink esantys kraštai; bet dabar, įvykus amžių bėgyje didžioms permainoms, vargu pasakyti ką nors tikra apie tuos dalykus; todėl visi spėjimai ir išvedžiojimai apie tai, kame ištikrųjų apgyvendintas buvo pirmasis žmogus, pasiliks abejotini. — *Pisonas.* Ebr.: *Pišon.* — *Hevilato.* Ebr.: *Chavilah.* — (12) *Bdelija.* Taip vadinosi balsvi kvepiantys sakalai, į kuriuos buvo savo išvaizda panaši manna (Skaitl. 11, 7). Regimai buvo tai dalykas tokios pat vertybės, kaip mūsų burštinas. — *Onyksa akmuo.* Kokį čia braugų akmenį turėta mintyje, tikrai nežinoma. — (13) *Gėhonas.* Ebr.: *Gichon.* — *Etiopijos.* Ebr.: *Kuš.* Taip paskesniais laikais žydai vadindavo Etiopiją; iš čia ir Vulgatoje atsirado: *Ethiopiae*; bet senobėje vardu *Kuš* regimai vadinosi visai kitas kraštas, o ne dabartinė Etiopija. — (14) *Tigris.* Ebr. *Chiddeqel.* — *Eupratas.* Ebr.: *P' Rath.* — Iš keturių upių dvie-

thiopiae. ¹⁴ Nomen vero fluminis tertii, Tigris: ipse vadit contra Assyrios. Fluvius autem quartus, ipse est Euphrates. ¹⁵ Tullit ergo Dominus Deus hominem, et posuit eum in paradiso voluptatis, ut operaretur, et custodiret illum: ¹⁶ praecepitque ei dicens: Ex omni ligno paradisi comede: ¹⁷ de ligno autem scientiae boni et mali ne comedas: in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris. ¹⁸ Dixit quoque Dominus Deus: Non est bonum esse hominem solum: faciamus ei adiutorium simile sibi. ¹⁹ Formatis igitur, Dominus Deus, de humo cunctis animantibus terrae, et universis volatilibus caeli, adduxit ea ad Adam, ut videret quid

upės vardas Tigris; ji teka Asyrijos linkon. Ketvirtoji gi upė yra tai Eupratas. ¹⁵ Taigi, Viešpats Dievas ėmė žmogų ir jį patalpino linksmybių sodne, kad jį igyventu ir sergėtu. ¹⁶ Ir jis jam įsakė, tardamas: Valgyk iš visų sodno medžių; ¹⁷ o iš medžio žinojimo gerą ir pikto nevalgyk; nes tą dieną, kurioje iš jo valgysi, mirtė numirsi. ¹⁸ Viešpats Dievas tarė taipogi: Negera žmogui buti vienam. Padarykime jam padėjėją į jį panašią. ¹⁹ Taigi, Viešpats Dievas, padaręs iš žemės visus laukų gyvulius ir visus oro paukščius, juos atvedė prie Adomo, kad matytų, kaip jis juos pramins; nes kaip Adomas praminė kiekvieną gyvą esybę, tas ir yra jos

jų vardai tebėra žinomi; tai Tigris ir Eupratas. Todėl Edėno ir reikia įieškoti, kame tiedvi upi labiausiai prisiartina viena prie kitos ir dar prie kitų upių. Tokią vietą aiškintojų dauguma mato kalnuotoje Armėnijoje, ir sako, kad Pisonu pavadinta senobinė upė Fasis (dabar Rion, tekanti į Juodąją jūrą) arba Kyrus (dabar Kurrus, Kūra), o Gėhonu upė Araksas, kad Chavilah yra ne kas kita, kaip tik senobinė Kolchida, o Kuš senobinių Kosojiečių kraštas. Minėtos upės dabar neteka iš vienos versmės, bet taip galėjo buti pirm tvano. — (15) *V. Dievas ėmė...* Regimai pirmasis žmogus sutvertas buvo ne pačiame linksmybių sodne, bet kame nors kitur. — *Kad jį igyventu...* Jau ir tuomet žmogui buvo paskirtas darbas; jam reikėjo sėti, vaisius rinkti ir tt.; bet tas darbas jo nevargino ir buvo jam malonus. Be to, žmogus turėjo sergėti sodną, kad nenustotų jo draug su viršprigimtaine malone per nuodėmę (Aug. Tom.). — (16) *Ir jis jam įsakė...* Sutvertas žmogus, be dorinio įstatymo, įrašyto jo širdyn ir reikalaujančio pasidavimo Sutvertojui, gauna a p r e i k š t ā j i įsakymą, kurs turi nuolat jam priminti priklausomybę nuo Dievo ir suteikia progą lavintis paklusnume bei pelnytis naujas malones. Įsakymas duodamas Adamui, kaipjo žmonijos galvai. Jieva apie tą įsakymą turėjo pa-

tirti iš savo vyro. — (17) *Mirtė numirsi.* Už Dievo įsakymo neišpildymą skiriama baisi, bet visai tikra bausmė; žmogus turėjo tapti marus. Šv. Raštas nesako čionai, kada žmogus turėjo numirti už įsakymo peržengimą, bet dvasiška mirtis tuojau turėjo paliesti jo dūšią, atimdama iš jos pirmąją nekaltę ir pašvenčiančiąją malonę, kuną gi darydama mariu. — (18) *Padarykime.* Ebr. t. padarysiu. Plg. 1, 26. — *Padėjėją.* Tuo žodžiu nurodomas vienas iš moteriškos sutvėrimo tikslų. — *Panašią,* — kunu ir dūšia, esybę, turinčią tokią pat žmogišką prigimtį. Taip Dievas nutarė sutverti Adamui panašią į jį padėjėją; bet draug norėjo, kad pirmasis žmogus pats atjaustu jos reikalingumą ir suprastu jam Dievo suteiktos geradarystės didumą; tuo ypač tikslu Dievas atvedė prie Adomo visus gyvulius, tarp kurių neatsirado panašios į jį esybės. — (19) *Padaręs.* Tuo žodžiu autorius visai nesako, kad gyvuliai būtų sutverti tik dabar, t. y. paskui Adamą; apie jų sutvėrimo laiką jis kalbėjo augščiau (1, 20—25); čionai jis nori tik pažymėti jų atvedimą prie žmogaus; jis lyg-kad sako: padarytuosius gyvulius ir paukščius Dievas atvedė prie Adomo. — *Kad matytų...* Įsižiūrėjimas į ateinančius gyvulius padėjo sulig Dievo valios Adamui pažinti jų ypatybes ir duoti visiems tinkamus vardus, o draug iš-

vocaret ea: omne enim quod vocavit Adam animæ viventis, ipsum est nomen ejus. ²⁰ Appellavitque Adam nominibus suis cuncta animantia, et universa volatilia cœli, et omnes bestias terræ: Adæ vero non inveniebatur adjutor similis ejus. ²¹ Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam: cumque obdormisset, tulit unam de costis ejus, et replevit carnem pro ea. ²² Et ædificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem: et adduxit eam ad Adam. ²³ Dixitque Adam: Hoc nunc, os ex ossibus meis, et caro de carne mea: hæc vocabitur Virago, quoniam de viro sumpta est. ²⁴ Quamobrem relinquet homo patrem suum, et matrem, et adhærebit uxori suæ: et erunt duo in carne una. ²⁵ Erat autem uterque nudus, Adam scilicet et uxor ejus: et non erubescabant.

reikšti savo viešpatavimą ant jų. — (20) *Adamui neatsirado...* Įvardindamas gyvulius Adomas įsitikrino, kad jų tarpe nėra tokio, kurs galėtų buti jam padėjėju visai į jį patį panašiu. Iš viso to pasakojimo pasirodo, kad pirmajam žmogui buvo parodyti ypač tie gyvuliai, kurie jam artimiausiai turėjo tarnauti; todėl visai nėra paminėta žuvių, kurios negyvena žmogaus draugystėje. — (21. 22) *Dievas užleidė...* Užėjusis ant Adomo miegas (ebr.: *thardemah*) buvo gilus, bet draug panašus į dvasios pagavimą (ekstazį), taip kad jis miegodamas aiškiai matė, ką Dievas darė, ir suprato, ką tai turėjo reikšti. Padarymas pirmajam žmogui padėjėjos iš jo paties turėjo pamokyti, kad visa žmonių giminė radosi iš vieno (Apd. 17, 2), ir kad moterystė turėjo būti artimiausis susivienijimas vyriškio su moteriške, vieno su viena (plg. Ef. 5, 28-30). Taipogi Bažnyčia, sako šv. tėvai, užgimė ant Kalvarijos iš perverso ant kryžiaus Kristaus šono. Dusią pirmajai mo-

vardas. ²⁰ Ir Adomas praminė jų vardais visus gyvulius, ir visus oro paukščius, ir visus žemės žvėris; bet Adamui neatsirado padėjėja į jį panaši. ²¹ Tai gi, Viešpats Dievas užleidė ant Adomo gilų miegą; o jam užmigus, išėmė vieną jo šonkaulį ir jo vietą atpildė mėsa. ²² Ir Viešpats Dievas perdirbo paimtąjį iš Adomo šonkaulį į moteriškę ir ją atvedė prie Adomo. ²³ Ir Adomas tarė: Šitai dabar yra kaulas iš mano kaulų ir kūnas iš mano kūno! Ji vadinsis Žmona, nes iš žmogaus paimta. ²⁴ To dėlei žmogus paliks savo tėvą ir motiną ir glausis prie savo moters; ir bus du viename kūne. ²⁵ Ir abudu buvo nuogu, tai yra Adomas ir jo moteris, ir nesigėdijo.

teriškei Dievas sutvėrė iš nieko, taip pat kaip ir Adamui (plg. 1, 27) — (23) *Adomas tarė: Šitai...* Adomas, pamatęs moteriškę, su džiaugsmu sakosi jau turįs joje tokią padėjėją, kokios nerado tarp gyvulių, ir duoda jai vardą, nurodantį, kad moteriškė turi tokią pat prigimtį, kaip ir vyras. Ebr. kalboje (taip pat ir lietuviškoje) tai pasirodo iš pačių vardų, nes pasakyta: ji vadinsis *'iššah* (žmona), nes iš *'iš* (žmogaus) paimta. — (24) *To dėlei žmogus...* Dievo įkvėptas Adomas pranašauja toliau apie moterystę, kurios svarbiausias žymes jis nurodo. — *Paliks...*, nes vyrą ir moterį jungs meilės ryšis, giliaus siekiantis ir stipresnis už gimdytojų meilę. — *Glausis*: neatskirtinai, kaip išaiškino pats Išganytojas (Mt. 9, 4. 5). — (25) *Buvo nuogu...* Vienatinis pirmųjų žmonių apdaras buvo jų nekaltybė. Pilna santaika tebebuvo tarp jūdviejų dvasios ir kūno; nežinomi jiems dviem buvo kuniški geiduliai, todėl juodu nejautė ir gėdos.

b) Pirmųjų tėvų nupuolimas.

Caput III. ¹ Sed et serpens erat callidior cunctis animantibus terræ quæ fecerat Dominus Deus. Qui dixit ad mulierem: Cur præcepit vobis Deus ut non comederetis de omni ligno paradisi? ² Cui respondit mulier: De fructu lignorum, quæ sunt in paradiso, vescimur: ³ de fructu vero ligni, quod est in medio paradisi, præcepit nobis Deus ne comederemus: et ne tangeremus illud, ne forte moriamur. ⁴ Dixit autem serpens ad mulierem: Nequaquam mortemoriemini. ⁵ Scit enim Deus quod in quocumque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri: et eritis sicut dii, scientes bo-

3. perskyrimas. ¹ O žaltys buvo gudresnis už visus žemės gyvulius, kuriuos Viešpats Dievas buvo padaręs. Jis tarė moteriškai: Kodėl Dievas judum įsakė, kad judu nevalgytumėta iš visų sodno medžių? ² Moteriškė jam atsakė: Mudu valgova iš vaisių, sodne esančiųjų medžių, ³ bet apie vaisių medžio, esančio sodno viduryje, mudum Dievas įsakė, kad jo nevalgytumėva ir kad jo neprisiliestumėva, idant mes kartais nenumirtumėva. ⁴ O žaltys tarė moteriškai: Visai judu nenumirsita; ⁵ nes Dievas žino, kad tą dieną, kurioje judu iš jo valgysita, atsidarys judviejųakis, ir busita kaip dievai, ir žinosi-

3, 1-24. Pirmieji žmonės, pasidavę žalčio suvedžiojimams, neužlaikė Dievo įsakymo; užtat buvo nubauti ir išvaryti iš linksmybių sodno; vienok jau tuomet jie gavo brangų pažadėjimą ateisiančio atpirkimo.

(3, 1) O žaltys. Buvo tai tikras žemės žaltys, bet jame slėpėsi visai nežemiška esybė. Tą dalyką nurodo autorius, dėdamas ebr. kalboje prie žodžio „žaltys“ artikulą: *hannachaš*; tokiuo būdu jis kalba apie žinomą žaltį, tą patį, kurs Apreiškime (12, 9; 20, 2) vadinasi senuoju žalčiu, velniu ir šetonu. Taigi, tuo laiku aniolų dalis jau buvo sukilusi prieš Dievą ir jo pasmerktą, o rasi viena iš to sukilimo priežasčių buvo žmogaus sutvėrimas ir jo išaugstinimas; šetonas tat geidė patraukti žmones prie sukilimo prieš Sutvertoją ir juos atvesti į prapultį. -- **Moteriškai.** Žaltys kreipiasi į moteriškę kaipo į silpnesnę, nors nuodėmėn įtraukti nori ir vyrą (*judum*); ir čia jau pasirodo jo gudrumas. — **Kodėl Dievas...** Ebr. t gudriaus išsireiškiamą, kad sukėlus abejonę apie Dievo meilę; argi Dievas būtų judum įsakęs — *Iš viso sodno...* Dievo įsakymas tyčia padidinamas, kad jis rodytusi sunkesnis. — (2, 3) **Moteriškė jam atsakė.** Jieva neišrodo nustebinta žalčio atsiliepimu, nors ji negalėjo nežinoti, kad

žaltys pats savaimi negali prabilti, ir turėjo išmanyti, kad per jį kalba koki kita. neregima esybė; nekalta budama ir nieko pikta nesitikėdama ji išileidžia į šneką ir atidaro savo širdį pagundai; toliaus jos pirma skaitus protas pradeda neįsijusiomis silpnėti, o valia svyruoti, ir galop ateina nupuolimas. Išspradžios vienok ji aiškiai atmena visą Dievo įsakymo svarbumą ir atitaiso, kas jai melagingai pasakyta buvo žalčio. — **Kartais.** To žodžio visai nėra ebr. tekste. — (4) **Visai judu...** Žaltys pradeda begėdiškai meluoti ir visupirma užgincija Dievo žodžių tikrumą — (5) **Dievas žino, kad...** Toliaus žaltys kaltina Dievą, buk jis savo įsakymą davęs tik iš pavydo, o ne iš meilės į žmogų. — **Kaip dievai.** Teisingiaus būtų: *kaip Dievas*, kadangi ebr. t. yra tas pats kaip ir augš. žodis *’Elohm*. — *Ir žinosita, kas gera ir...* Tuose žodžiuose buvo tiesa, nes pats Dievas buvo pavadinęs užgintąjį medį medžiu žinojimo gero ir pikto. Bet piktos dvasios vylius buvo tame, kad uždraustoj medžio neragavęs žmogus žinojo iš prityrimo, kas gera, ir tik protu išmanė, kas pikta, o paragavęs gavo pažintį prityrimu, kas pikta, bet turėjo nustoti pirma buvusio gerumo. — (6) **Moteriškė matė, kad...** Žalčio įleistieji moteriškės širdin nuodai pradeda veikti.

num et malum. ⁶ Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, et pulchrum oculis, aspectuque delectabile: et tulit de fructu illius, et comedit: deditque viro suo, qui comedit. ⁷ Et aperti sunt oculi amborum: cumque cognovissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, et fecerunt sibi perizomata. ⁸ Et cum audissent vocem Domini Dei deambulantis in paradiso ad auram postmeridie, abscondit se Adam et uxor ejus a facie Domini Dei in medio ligni paradisi. ⁹ Vocavitque Dominus Deus Adam, et dixit ei: Ubi es? ¹⁰ Qui ait: Vocem tuam audivi in paradiso: et timui, eo quod nudus essem, et abscondi me. ¹¹ Cui dixit: Quis enim indicavit tibi quod nudus esses, nisi quod ex ligno de quo praeceperam tibi ne comederes, comedisti? ¹² Dixitque Adam: Mulier, quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, et comedi. ¹³ Et dixit Dominus Deus ad mulierem: Quare hoc fecisti? Quae

ta, kas gera ir kas pikta. ⁶ Tai gi, moteriškė matė, kad medis buvo geras valgyti, ir gražus akims, ir meilus pasižiūrėti; ir ėmė iš jo vaisių, ir suvalgė, ir davė savo vyrui, ir jis valgė. ⁷ Ir judviejų akis atsidarė; o susipratusiu nuogu esančiu juodu supynė čiulpsnių lapus, ir pasidirbo sau žiurštus. ⁸ Ir išgirdusiu balsą Viešpaties Dievo, vaikščiojančio sodne vėšai prasidėjus po pietų, Adomas ir jo žmona pasislėpė nuo Viešpaties Dievo veido tarp sodno medžių. ⁹ Tuomet Viešpats Dievas pašaukė Adomą ir jam tarė: Kame esi? ¹⁰ Jis atsiliepė: Aš išgirdau tavo balsą sodne ir nusigandau, kadangi esu nuogas, ir pasislėpiau. ¹¹ Dievas jam tarė: Kas tau nurodė, kad tu nuogas? Rasi tu valgei iš medžio, iš kurio aš tau įsakiau nevalgyti? ¹² Ir Adomas tarė: Moteriškė, kurią man davei draugę, davė man iš medžio, ir aš valgiau. ¹³ Tuomet Viešpats Dievas tarė moteriškai: Kam tu tai padarei? Ji atsakė:

J daug sykių matytą pirmiaus medį ji dabar veizdi pageidimo akimis ir randa jame ypatingus privalumus: *geras... gražus... meilus...* Galop ji taip pasvyrsa ir apanka, kad nori pati teisti Dievo uždraudimo ir žalčio pažadėjimų tikrumą; ištiesia ranką, ima vaisių ir valgo. Nėgana to, ji duoda užgintąjį vaisių savo vyrui. Tasai pasirodo silpnas prieš moteriškę; jis taipogi kaip ir ji nori būti lygus Dievui ir darosi padėjėju piktume tos, kuri jam turėjo būti padėjėja gerume. Nusidedančiame Adome nusidėjo visa žmogaus prigimtis, ir nuodėmės pasekmės netruko apsireikšti. — (7) *Akis atsidarė.* Šetono pažadėjimas pildosi, bet kaip gi kartų jo vaisiai! Pirmųjų tėvų dvasia sukilo prieš Dievą, ir tuojau judviejų kunas sukilsta prieš jų pačių dvasią; piktį pageidimai pradeda apsireikšti, ir juodu stengiasi šiaip taip pridengti savo nuogą kuną, nežinodami, kuo galėtu apdengti savo

dušios nuogumą. — (8) *Išgirdusiu...* Žmogus atsiskyrė nuo Dievo, bet Viešpats nenori apleisti prasikaltusio sutvėrimo: jis ateina nubautų, bet draug ir laimintų. Visame šitame pasakojime kalbama apie Dievą žmonių būdu (antropomorfizmais). — *Vėšai prasidėjus...* Rytų krašte paprastai įsėidavo iš namų vaikščiotų prievakaryje, nes tuomet, pakilstant vėšiam vėjui, mažėdavo dienos kaitra. — (9) *Kame esi?* „Neklausiu tavęs, kokioje esi vietoje, bet kokįame stovyje? Štai į ką tave atvedė tavo nuodėmė, kad bėgi nuo tavo Dievo, kurio pirma įieškodavai“ (Ambr.). „Aš apvilkau tave šlove, o štai tu nuogas“ (Auks.). — (10) *Nusigandau.* Prie gėdos prisidėjo baimė — (12, 13) *Adomas tarė...* Užnot gailėtis, išpažinti aiškiai savo kaltybę ir maldauti dovanojimo, Adomas verčia kaltybę ant moteriškės, o net ir ant paties Dievo. Taip pat elgiasi ir Jieva. Kaip gi menku ir silpnu

respondit: Serpens decepit me, et comedi. ¹⁴ Et ait Dominus Deus ad serpentem: Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animantia, et bestias terræ: super pectus tuum gradieris, et terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. ¹⁵ Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius: ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus. ¹⁶ Mulieri

Zaltys mane apgavo, ir aš valgiau. ¹⁴ Ir Viešpats Dievas tarė žalciai: Kadangi tu tai padarei, prakeiktas esi tarp visų žemės gyvulių ir žvėrių; tu slinksi ant savo pilvo ir ėsi žemę per visas savo gyvenimo dienas. ¹⁵ Aš padarysiu neprietelystę tarp tavęs ir tarp moteriškės, tarp tavo ainijos ir jos ainijos; ji sutrins tavo galvą, o tu tykosi jos kulnės. ¹⁶ Tarė taipogi moteriš-

juodu pasirodo toje baisioje tardymo valandojė — (14) *Dievas tarė žalcium*. Dievas klausinėjo suvedžiotuosius, bet suvedžiotajui be klausinėjimų skiria bausmę. Prakeikimas atkreiptas tiesiog į žaltį, kadangi jis buvo įrankis šetonui; bet bausmė turi labiausiai paliesti patį šetoną. — *Tarp visu...* Nors visi gyvuliai dalyvauja žmogui paskirtoje bausmėje (veiz. Rym. 8, 19-22), bet labiau už kitus žaltys. — *Tu slinksi...* Adomui nupuolus, kas pirma žalcium buvo prigimta, pasidarė prakeikimu. Šliauždamas žeme ir galvą ant jos laikydamas, jis draug su randamu ant žemės maistu turi ryti žemės dulkes, o visa savo išvaizda, judėjimais ir šnypštymu sukelia pasibjaurėjimą žmonėse ir išgąstį gyvuliuose. Metaforinėje prasmėje panašią bausmę kencia ir šetonas: išmestas už puikybę iš dangaus ir pasmerktas pragaran, jis nebegali pakilti į augštybes, tarsi šliaužioja po žemę ir ją maitinasi. — (15) *Aš padarysiu...* Šitoje eil. išreiktas paties šetono pasmerkimas, bet draug su juo padarytas ir pirmasis Atpirkėjo-Mesijo pažadėjimas; yra tai pirmoji Evangelija. — *Neprietelystę*: tikrą neapykantą, smarkią kovą, kurios vaizdu yra visuomet pasiliekanči neapykanta tarp žmogaus ir gyvatės. — *Tarp tavęs ir tarp moteriškės*. Trumpa, bet vyliaus pilna prietelystė tarp žalcio ir Jievos turi pavirsti nuolatinė neprietelystė. Pilniausiai gi ji turėjo apsireikšti naujojoje Jievoje, nekaltai pradėtoje Marijoje. — *Tarp tavo ainijos ir jos ainijos*. Šetono ainija yra visi tie, kurie pasiduoda jo vadovavimui, kuriuose randasi jo dvasia, apie kuriuos šv. Jonas sako: *Jūs esate iš tėvo velnio ir norite daryti jūsų tėvo geismus* (Jo. 8, 44). Moteriškės gi ainija apima draug ir Kristų, bet taipogi visą žmoniją, kuri per Dievo malonę turi pergalėti šetoną.

Neprietelystė pasilieka tolei, kolei žmonių giminė ir piktosios dvasios bus ant žemės. — *Ji*: moteriškė, Marija. Ebr. tekste yra įvardė vyriškos giminės: *Hu', ji*, t. y. ainis, Kristus. Vienok tas giminės pakeitimas žymios permainos prasmėje nedaro, kadangi Marija dėlei įsikunijimo Dievo Sunaus nuo jo negali būti atskirta. — *Sutrins tavo...* Iš neprietelystės kilsta tykojimai: žmogus stengiasi sutrinti gyvatės galvą, gyvatė gi įgelti žmogui kulnę, nes augščiaus ji nepasiekia. Žmogaus giminei negali būti padaryta mirtinga žaizda, o žaltys žūna. Žemiškojo žalcio apgalėjimas yra vaizdas pragarinį žaltį sutinkančio apgalėjimo, kurs jam skiriamas kaip bausinė. Tikras pergalėjimas žadamas vienam; juo yra moteriškės ainis, Kristus. Ir jo kulnės tykoko šetonas ir pažeidė, nes padarė, kad butu prikal-tas prie kryžiaus, bet Atpirkėjas sutryno šetonui-žalcium galvą visai ir sugražino suardytą prietelystę tarp Dievo ir žmogaus. Viltimi to pergalėtojo Atpirkėjo gyvena tiesieji S. Ist., tikėjimu į jį jie pergalėdavo šetoną ir galop draug su Adomu ir Jieva (plg. Išm. 10, 2) laimėjo išganymą. Tikėjimu, viltimi ir meile dangun užžengusio Išganytojo pergalės žmonija šetoną visais amžiais iki pasaulio pabaigai. Per Mesiją sutrynė šetonui galvą Marija; sutrynė ji per tai, kad žalcio pergalėtoja pagimdė, kad budama Dievo Motina ji ne tik niekuomet nebuvo po nuodėmės ir šetono viešpatavimu, bet dar savo nekaltame prasidėjime liko užlaikyta dėlei jos dieviškojo Sunaus nuopelnų nepaliesta jokio pradinės nuodėmės sute-pimo. — (16) *Tarė taipogi moteriškai...* Be bausmių, kurios turėjo būti bendros abiem lytim, moteriškė gauna dar jai vienai skirtasias. Viena jų ištinka ją kaip motiną: *padauginsiu...* Ebr. t.: d a u-

quoquedixit: Multiplicabo ærum-
nas tuas, et conceptus tuos: in
dolore paries filios, et sub viri
potestate eris, et ipse domina-
bitur tui. ¹⁷ Adæ vero dixit: Quia
audisti vocem uxoris tuæ, et co-
medisti de ligno, ex quo, præ-
ceperam tibi, ne comederes, ma-
ledicta terra in opere tuo: in
laboribus comedes ex ea cunctis
diebus vitæ tuæ. ¹⁸ Spinās et
tribulos germinabit tibi, et co-
medes herbam terræ. ¹⁹ In su-
dore vultus tui vesceris pane,
donec revertaris in terram de
qua sumptus es: quia pulvis es,
et in pulverem reverteris. ²⁰ Et
vocavit Adam nomen uxoris suæ,
Heva: eo quod mater esset cun-
ctorum viventium. ²¹ Fecit quo-
que Dominus Deus Adæ et uxori
ejus tunicas pelliceas, et in-

kei: Aš padauginsiu tavo vargus
ir tavo gimdymus; tu sopuliuo-
se gimdysi ir busi po vyro val-
džia, o jis bus tavo ponas. ¹⁷
Adomui gi tarė: Kadangi tu pa-
klausei savo pačios ir valgei iš
medžio, iš kurio aš tau buvau
įsakęs nevalgyti, žemė bus pra-
keikta dėl tavo pasielgimo: tarp
vargų tu iš jos maitinsies per
visas savo gyvenimo dienas. ¹⁸
Ji tau želdins erškėčius ir us-
nis, ir tu valgysi lauko žolę. ¹⁹
Savo veido prakaite tu valgysi
duoną, iki nesugrįši į žemę, iš
kurios esi paimtas, kadangi tu
esi dulkės ir vėl dulkėmis pa-
virsi. ²⁰ Ir Adomas praminė sa-
vo prčią vardu Jieva, kadangi
ji buvo visų gyvųjų motina. ²¹
Viešpats Dievas padarė taipogi
Adomui ir jo pačiai kailinius

gintę padauginsiu. Antra baismė
ją paliečia kaip žmoną: *busi po vyro val-
džia...* Ebr. t.: ad virum tuum deside-
rium tuum. Vyro viešpatavimas ant mo-
teriškės greitu laiku pavirto visišku jos
pavergimu ir pažeminimu. Tik Kristus ir
jo Bažnyčia vėl pakėlė moteriškę iš to
nelaimingo stovio. — (17. 18) *Kadangi
tu paklausei.* Nurodomas Adomo kalty-
bės didumas: jis paklausė ne Dievo, bet
savo žmonos. — *Žemė bus prakeikta.*
Prakeikimas apsireikš tame, kad tik di-
džiu vargu žmogus gaus iš žemės maistui
reikalingus dalykus. Savaimi be žmogaus
apdirbimo ji jam želdins tik erškėčius ir
usnis, t. y. valgymui netinkančius auga-
lus. Žmogaus likimas pasidarė tuo sun-
kesnis, kad iš derlingiausio linksmųjų
sodno išvartas jis gavo apsigyventi nebe
taip patogiam ir derlingame krašte; be
to, jis neturėjo reikalingo įpratimo tiu-
kamai išdirbti naują žemę. — (19) *Savo
veido...* Sunkiai darbuodamos, savo pra-
kaitą liedamas Adomas vargiai pelnysis
sau maistą, o tas maistas palaikys jo gy-
vybę tik laikinai; nes dar daug sunkesnė,
baisiausi baismė jam paskirta be minė-
tųjų: jis galop turės numirti taip, kaip
Dievas buvo pagrasęs, kada uždraudė
valgyti medžio žinojimo gero ir pikto

vaisius; ta mirtis bus taipogi visų jo ai-
nių dalis. — Adomas per savo nusidėji-
mą nustojo dar visų viršprigimtinių dova-
nų, o įgimtosios žymiai sumažėjo. Visa
tai buvo bausmė, bet ji turėjo atvesti
žmogų į atgailą amžinam gyvenimui lai-
mėti. — (20) *Adomas praminė...* Mote-
riškė iki tam laikui vadinosi bendru vi-
soms moterims vardu *iššah*, žmona (2,
23); dabar Adomas duoda jai atskirą var-
dą. Tuo vardo davimu jis jau parodo sa-
vo viešpatavimą ant moteriškės, bet var-
do išrinkime apsireiškia didis jo tikėjimas.
Jis tiki Dievo pažadėjimui apie savo
moters ainiją, į ateisiantį ainį šalčio per-
galėtoją, ir toje valandoje, kuomet pats
išgirsta sau paskirtą mirties bausmę jis
duoda pirmajai moteriškei vardą *Jieva*,
ebr. *chavvah*, t. y. gyvybė, nes ji turėjo
palaikyti gyvybę ant žemės, duodama
kaipo motina gyvybę visiems gyvensian-
ties šiam pasaulyje. Taigi, anot šv.
Rašto visa žmonių giminė radosi iš pir-
mųjų dviejų žmonių. — (21) *Dievas pa-
darė...* *apdarus...* Dievas nesiliauna ru-
pintis nupuolusiu žmogumi. Vietou pasi-
dirbtųjų iš lapų žiurstų duoda jiems
ilgesniam laikui patenkantį apdarą, pri-
taikytą prie naujų gyvenimo aplinkybių.
Tas apdaras, primindamas jūdvių ne-

duit eos: ²² et ait: Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum: nunc ergo ne forte mittat manum suam, et sumat etiam de ligno vitae, et comedat, et vivat in aeternum. ²³ Et emisit eum Dominus Deus de paradiso voluptatis, ut operaretur terram de qua sump-tus est. ²⁴ Ejecitque Adam: et collocavit ante paradisum voluptatis Cherubim, et flammeum gladium, atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitae.

apdarus ir juodu jais apvilko; ²² ir tarė: Štai Adomas pasidarė kaip vienas iš mūsų, žinąs kas gera ir pikta; dabar tad kad jis kartais neištiestu savo rankos ir neimtu taipogi iš gyvybės medžio, ir valgytu, ir gyventu į amžius... ²³ Ir Viešpats Dievas jį išmetė iš linksmybių sodno, kad jis įgyventų žemę, iš kurios buvo paimtas. ²⁴ O išvaręs Adomą pastatė ties linksmybės sodnu kerubimus su liepsniniu ir mirgančiu kalaviju sergėtų kelio prie gyvybės medžio.

c) Pasidalinimas Adomo šeimynoje.

Caput IV. ¹ Adam vero cognovit uxorem suam Hevam:

4. perskyrimas. ¹ O Adomas pažino savo pačią Jieva, kuri

paklusnybę, turėjo dengti kuno nuogumą; o Dievo pamokytas žmogus, aukodamas užmuštųjų gyvulių kraują Viešpačiui gavo budą išreikšti savo tikėjimą į ateisiantį Mesiją ir taip dengti savo dušios apnuginimą, savo nusidėjimą. — (22) *Adomas pasidarė...* Pats Dievas paaiškina, kodėl nupuolęs žmogus nebegali pasilikti linksmybių sodne. Su pasigailėjimu, bet ironijos (Efr.) pilniais žodžiais minimas dabartinis žmogaus stovis: žmogus norėjo būti lygus Dievui ir pažinti, kas gera ir pikta; bet kaip gi kartus pasirodė pažinimo vaisiai! — *Iš mūsų.* Aliuzija į švenč. Trejybę. — *Dabar tat...* Dievas nenorėjo, kad nekaltybės nustojęs žmogus gyventu nelaimingas į amžius; todėl nutarė išmesti jį iš linksmybių sodno ir nebeprileisti jo prie gyvybės medžio. To nutarimo pats Dievas nebeišreiškia žodžiais, ir pradėtas sakiny pasilieka neužbaigtas. Autorius jau nuo savęs pasako, kas buvo padaryta su žmogumi: — (23) *Ir Viešpats...* — (24) *Ties daugsmo sodnu.* Ebr. t.: Į rytus nuo Edėno sodno. LXX vertime pasakyta, kad žmogui liepta buvo gyventi į rytus nuo sodno. — *Kerubimus.* Pirma sodno sergėtoju padarytas buvo Adomas; dabar statomi kiti sargai, kurie gins sodną nuo Adomo. Kerubimais arba teisingiaus kerubais vadinasi dangiškosios dvasios vieno

iš augščiaučių laipsnių dangaus hierarkijoje. Linksmybių sodną serginčių kerubų atmintis tarp žmonių užsiliko sfinksuose, sparnuotuose liutuose ir k., kurias senobės tautos (Asyrijiečiai) statė ties savo šventyklų durimis. — *Su liepsniniu...* Kelias į Edėną buvo užstatytas mirgančia liepsna, turėjusia kalavijo pavidalą. Toks dalykų stovis pasiliko tolei, kolėi pats sodnas nepavirto paprastu lygiu kitiems žemės plotu. Šv. Raštas nesako, kiek laiko pirmieji žmonės pasiliko Edėne; bet iš judviejų nupuolimo istorijos, regisi, reikia išvesti, kad nelabai ilgai. Išėjo iš jo, kad nebegrižtu, bet ne be vilties laimėti kitą linksmybių sodną su nauju gyvybės medžiu dangiškoje tėvynėje, iš kurios nebėra išvarymo tam, kas į ją įeina (Apr. 22, 2... 5).

4, 1-26. Iš linksmybių sodno išvaryti žmonės nepasiliko be kaltibių. Jau vyresnysis Adomo sunus užmušė savo broį. Užmuštojo vieton gimus Sėtui, žmonija tarsi pasidalino į du skyrius, į tuos, kurie laikėsi Dievo, ir tuos, kurie vis labiau nuo jo tolinosi. Antraisiais buvo Kaino ainiai. Juos autorius jau čionai išvardija, nes daugiau jų nebeminės.

(4, 1) *Pažino.* Tuo žodžiu šv. Raštas išreiškia moterystės santykis tarp vyro ir paties. — *Kainą.* Tas vardas reiškia,

quæ concepit et peperit Cain, dicens: Possedi hominem per Deum. ² Rursumque peperit fratrem ejus Abel. Fuit autem Abel pastor ovium, et Cain agricola. ³ Factum est autem post multos dies ut offerret Cain de fructibus terræ munera Domino. ⁴ Abel quoque obtulit de primogenitis gregis sui, et de adipibus eorum: et respexit Dominus ad Abel, et ad munera ejus. ⁵ Ad Cain vero et ad munera illius non respexit: iratusque est Cain vehementer, et concidit vultus ejus. ⁶ Dixitque Dominus ad eum: Quare iratus es? et cur concidit facies tua? ⁷ Nonne si

tapo nėsčia ir pagimdė Kainą, sakydama: Gavau žmogų per Dievą. ² Ir ji vėl pagimdė jo brolį Abelį. O Abelis buvo avių piemuo, Kainas gi žemdirbys. ³ Ir po daugelio dienų atsitiko, kad Kainas atnašavo Viešpačiui iš žemės vaisių dovanas. ⁴ Taipogi ir Abelis aukojo iš savo bandos pirmuonių ir iš jų riebumo. Tuomet Viešpats pažvelgė į Abelį ir į jo dovanas; ⁵ į Kainą gi ir jo dovanas nepažvelgė. O Kainas labai įpyko, ir jo veidas įdubo. ⁶ Tuomet Viešpats jam tarė: Kodėl įpykai? ir kodėl tavo veidas įdubo? ⁷ Argi, jei gerai darai, negausi

kaip paaiškina pati Jieva, tą patį ką ir ga u t a s i s. Moteriškė džiaugiasi pagimdžius sunų o ne dukterį, nes tame užgimusiame kudikyje mato tėvainį jai duotųjų pažadėjimų apie ateisiantį Mesiją (3, 15). Šv. Raštas išvardija tik tuos pirmųjų tėvų sunus, kurie svarbūs apreiškimo istorijoje; iš dukterų gi, kurių turėjo būti daug (5, 4), neišvardinta neiviena. — (2) *Abelį*. Ką tas vardas tikrai reiškia ebr. kalb., nežinia; rasi tą patį ką ir t u š t y b ė, menkumas; butu tai obalsis nuliudimo ir vargų, kurių jau buvo priyrę Adomas ir Jieva. — (3) *Atnašavo Viešpačiui*. Įgimta ir su Viešpaties valia sutinka, kad žmogus Dievui tarnautu visa savo esybe, kunu ir dušia, ir to dėlei apreiškstu išviršiniaus ženklais savo religijinius jausmus, jausmą tobulos priklausomybės nuo Dievo, savo Sutvertojo ir viršiausiojo Viešpaties, o taipogi savo garbinimo, dėkojimo ir maldavimo jausmus. Kada žmogus per užgintą ragavimą nustojo nekaltybės ir Dievo malonės, dar gi užtraukė ant savęs Dievo rustybę, turėjo jame kilti mintis permaldauti Dievą ir kovoti su kurstančiu jį į nusidėjimą pagaidimu per liuosą ir net skaudų sau naudingų dalykų išsižadėjimą ir per jų iškilmingą pašventimą bei atidavimą Dievui, sunaikinant juos tam tikroje vietoje (ant altoriaus). Nors toki mintis ir labai sutinka su žmogaus prigimtimi, vienok ištikrųjų paties Dievo apreiškimas atvedė žmogų prie aukų darymo, o tai dėlto kad

po nusidėjimo buvo jose dalykas, kurį jos galėjo turėti tik per Dievo apreiškimą ir sutvarkymą, būtent nurodymas tikrosios permaldavimo aukos, kuri turėjo duoti užrustintai Dievo didenybei tobulą atlyginimą, išdildyti žmonių kaltbę, sugrąžinti jiems pražudytą malonę ir teisę paveldėti dangų. Todėl ir šv. Jonas vadina Išganytoją avinėliu, kurs užmuštas nuo pasaulio pradžios, Dievui taip paskyrus, vaizdinose S. Įst. aukose (plg. Jo. 1, 29. 36. Žyd. 10, 4). Aukos nuo pat jų atsiradimo visuomet, ypač pas žydus, buvo dvejopos: vienos daromos iš žemės vaisių, kitos kruvinos. — (4) *Iš savo bandos pirmuonių ir iš jų riebumo*. Abelis aukojo Dievui ne bet ką, kaip Kainas, o tik rinktinius dalykus, bandos pirmuones ir geriausiomis skaitomas mėsos dalis. Tai buvo aiškus ženklas gyvo ir didelio tikėjimo (veiz. Žyd. 11, 4), kurio stigo Kainui. — *Viešpats pažvelgė*, t. y. maloniai veizdėjo į auką ir ją priėmė. Kaip tas priėmimas apsiireiškė, tikrai nežinia. Anot padavimo jo ženklų buvusi ugnis, atėjusi iš dangaus ir sudeginusi prirengtas aukas (Jier.). — (5) *Kainas labai įpyko*. Rustybės priežastimi regimai buvo pavydas. Jo didumas apsiireiškė veido įdubimu. — (6) *Tuomet...* Dievas kaip maloningiausiai Tėvas statumais Kainui klausimais perspėja jį prieš pavojų, kurs gali rasties iš sukilusios širdyje rustybės, ir (7) to pavojaus didumą nurodo. — *Argi... negausi užmokesnio.*

bene egeris, recipies: sin autem male, statim in foribus peccatum aderit? sed sub te erit appetitus ejus, et tu dominaberis illius. ⁸ Dixitque Cain ad Abel fratrem suum: Egrediamur foras. Cumque essent in agro, consurrexit Cain adversus fratrem suum Abel, et interfecit eum. ⁹ Et ait Dominus ad Cain: Ubi est Abel frater tuus? Qui respondit: nescio: num custos fratris mei sum ego? ¹⁰ Dixitque ad eum: Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. ¹¹ Nunc igitur maledictus eris super terram, quæ aperuit os suum, et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. ¹² Cum operatus fueris eam, non dabit tibi fructus suos: vagus et profugus eris super terram. ¹³ Dixitque Cain ad Dominum: Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear. ¹⁴ Ecce ejicis me hodie a facie terræ, et a facie tua abscondar, et ero vagus et profugus in terra: omnis igitur qui invenerit me, occidet me. ¹⁵ Dixitque ei Dominus: Nequaquam ita fiet: sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur.

užmokesnio? o jei piktai darai, ar nusidėjimas nebus tuojuan duryse? Bet po tavim tebuna jo pageidimas, ir tu turi ant jo viešpatauti. ⁸ Ir Kainas tarė savo broliui Abeliui: Išėikiva laukan! Jiemdvieim gi esant lauke, Kainas pakilo prieš savo broli Abeli ir jį užmušė. ⁹ Tuomet Viešpats tarė Kainui: Kame tavo brolis Abelis? Jis gi atsakė: Nežinau; argi aš esu mano brolio sargas? ¹⁰ Ir Viešpats jam tarė: Ką padarei? tavo brolio kraujas šaukiasi į mane nuo žemės. ¹¹ Dabar tat tu busi prakeiktas ant žemės, kuri išsižiojo ir priėmė iš tavo rankos tavo brolio kraują. ¹² Kada tu ją dirbsi, ji tau neduos savo vaisių. Tu busi klajunas ir pabėgėlis ant žemės! ¹³ Ir Kainas tarė Viešpačiui: Mano neteisybė yra perdaug didi, kad aš galėčiau užsipelnyti atleidimą. ¹⁴ Štai tu šiandien mane išvarai iš tos šalies, ir aš turiu slėpties nuo tavo veido, ir busiu klajunas ir pabėgėlis ant žemės. Taigi, kiekvienas, kurs mane ras, užmuš mane. ¹⁵ Ir Viešpats jam tarė: Visai taip nebus; bet kiekvie-

Ebr. t.: argi... negali pakelti galvos.—*Nusidėjimas... duryse*. Nusidėjimas įvaizdinamas kaipo ypata, lyg-koks žvėris tykojantis prie širdies durų.—*Po lavim...* Ebr. t.: į tave jo pageidimas, t. y. pageidimas, kurį turi nusidėjimas. Nusidėjimas geidžia apgalėti žmogų, bet žmogus turi liuosą valią ir gali jam nepasiduoti. — (8) Ta eil. trumpiaus išreikšta ebr. t., praleidžiant žodžius: *išėikiva laukan*; Ir Kainas kalbėjo savo broliui Abeliui, ir jiemdvieim esant... Abelio užmušimas buvo pirmoji mirtis žmogaus ant žemės. — (9) *Kame tavo brolis*. Kaip Adomą Dievas klausė: *Kame esi* (3, 9), taip dabar klausia jo sunų: Kame tavo brolis? Adomas neužsigynė savo kaltybės; Kainas gi

drąsiai meluoja, tarsi nieku versdamas patį klausiantį Dievą. Nusidėjimas, kurs tykojo prie jo širdies durų, jau buvo jon įsiveržęs ir visai ją apgalėjęs.—(10) *Kraujas šaukiasi į mane*. Ne dėlėi nežinojimo klausė Dievas broliūdį, bet kad jam klausimais nurodytu kaltybės didumą, sukeltu širdyje gailėstį ir norą pasitaisyti. Nenorinčiam gi daryti atgailos nieko kitu nelieka kaip tik bausmė. — (12) *Tu busi klajunas*. Nerasdamas užtektinai maisto vienoje vietoje, Kainas turėjo įieškoties vis kitų vietų, taip kaip tai tebedaro ir dabar kaikurios tautos, negyvenančios vienoje vietoje, bet besikilnojančios iš vietos vieton. — (13, 14) *Mano neteisybė...* Ne gailėstis atsiranda Kaino širdyje, bet giliausis nusiminimas ir baimė, kad kas

tur. Posuitque Dominus Cain signum, ut non interficeret eum omnis qui invenisset eum. ¹⁶ Eggressusque Cain a facie Domini, habitavit profugus in terra ad orientalem plagam Eden.

¹⁷ Cognovit autem Cain uxorem suam, quæ concepit, et peperit Henoch, et ædificavit civitatem, vocavitque nomen ejus ex nomine filii sui, Henoch. ¹⁸ Porro Henoch genuit Irad, Irad genuit Maviael, et Maviael genuit Mathusael, et Mathusael genuit Lamech. ¹⁹ Qui accepit duas uxores, nomen uni Ada, et nomen alteri Sella. ²⁰ Genuitque Ada Jabel, qui fuit pater habitantium in tentoriis, atque pastorum. ²¹ Et nomen fratris ejus Jubal: ipse fuit pater canentium citharra et organo. ²² Sella quoque genuit Tubalcain, qui fuit mal-

nas, kurs užmuštu Kainą, bus septyneriopai nubaustas. Ir Viešpats padėjo ant Kaino žymę, kad neivienas radęs jo neužmuštu. ¹⁶ Tuomet Kainas, atstojęs nuo Viešpaties veido, gyveno pabėgėlių šalyje į rytus nuo Edėno.

¹⁷ O Kainas pažino savo pačią, kuri tapo nėščia ir pagimdė Enoką; ir jis pastatė miestą ir jį praminė savo sunaus vardu Enokas. ¹⁸ Paskui Enokas pagimdė Iradą, Iradui gi gimė Maviaėlis, Maviaėliui gimė Mathusėlis, ir Mathusėliui gimė Lamečas. ¹⁹ Tasai vedė dvi moteri; vienai buvo vardas Ada, o kitos vardas Sėla. ²⁰ Ada pagimdė Jabėlį; jis buvo šėtrose gyvenančiųjų ir piemenų tėvas. ²¹ O jo brolio vardas buvo Jubalis; tasai buvo arpininkų ir vamzdininkų tėvas. ²² Taipogi ir Sėla pagimdė Tubalkainą, kurs už-

nors iš Adomo šeimos neužmuštu jo paties. — *Bus septyneriopai nubaustas*, t. y. labai kietai. Skaitlinė septyni skaitėsi pas žydus šventa; ja išreiškiama tobulybė, augščiausias laipsnis. Dievas nenori veikios Kaino mirties, bet jam dar palieta gana laiko atgailai. Visi į jį pažvelgdami turėjo ilgai baisėties kraujo praliejimu. — *Padėjo...* žymę: išviršinį visiems matomą ženklą, bet nežinia, kokį. — (16) *Atstojęs nuo Viešpaties veido*, t. y. išėjęs iš tos vietos, kame gyveno Adomo šeima, ir kame Viešpats buvo apsiरेiškęs Kainui ir toliaus maloningai apsiरेiškėdavo žmonėms. — *Gyveno pabėgėlių šalyje*. Ebr. t.: gyveno šalyje Nod (Ištrėmimo). Taip Kainas praminė kraštą, kurian buvo išbėgęs ir apsigyvenęs.

(17) *Savo pačią*. Ji buvo Kaino sesuo. — *Pastatė miestą*. Reginai nebuvo tai dar tikras miestas, bet tik keletas menkų grįtelių, apsuptų siena ar apkasu apsiginti nuo priešų užpuodinėjimo; vis gi padaryta buvo tokiuo būdu didi pažanga. Neveždint į to miesto atsiradimą Kainas pasiliko klijunu ir pabėgėliu. Pirmojo

Kaino sunaus užgimimas ir miesto pastatymas galėjo įvykti dar pirm Abelio mirties. — (19) *Tasai vedė dvi moteri*. Lamečas buvo pirmas, kurs suardė moterystės vienybę ir įvedė polygamiją (daugmoterystę). Svarbiausi Kaino ainių žymė buvo jų didžiausias rupestis žemiška gerove, gyvenimo patogumais ir gėriais. Jie pirmi išrado muzikos įrankius, ėmė dirbti ginklus iš metalų, užsiėminėti poezija; taigi, jie padėjo pirmus pagrindus tolesnei civilizacijai. Atvedė juos į tai sunkesnės gyvenimo aplinkybės; o įkvėptas rašytojas paminėjo tuos dalykus ypač dėlto, kad Kaino ainiai jais naudojos vis didesniam atsitolinimui nuo Dievo. — *Ada*, ebr. reiškia: Grožė; *Sėla*: Uksmė. — (20) *Jis buvo šėtrose...* Jabėlis pirmas sutvarkė gyvenimo būdą žmonių nepasiliekančių vienoje vietoje, bet nuolat jėškančių sau naujos buveinės, ypač ganyklų savo bandoms, kaip tai tebedaro ir dabar arabai. — (21) *Arpininkų ir vamzdininkų tėvas*: išradėjas stigas turinčių (kaip arpa, kankliai ir k.) ir pučiamų muzikos instrumentų. — (22) *Noėma*, ebr.

leator et faber in cuncta opera
æris et ferri. Soror vero Tubal-
cain, Noema.

²³ Dixitque Lamech uxoris
suis Adæ et Sellæ:

Audite vocem meam uxores Lamech,
Auscultate sermonem meum:
Quoniam occidi virum in vulnus meum,
Et adolescentulum in livorem meum.

²⁴ Septuplum ultio dabitur de Cain:

De Lamech vero septuagies septies.

²⁵ Cognovit quoque adhuc
Adam uxorem suam: et peperit
filium, vocavitque nomen ejus
Seth, dicens: Posuit mihi Deus
semen aliud pro Abel, quem oc-
cidit Cain. ²⁶ Sed et Seth natus
est filius, quem vocavit Enos:
iste cœpit invocare nomen Do-
mini.

siimdavo visokių įnagių kalimu
iš vario ir geležies. O Tubalkai-
no sesuo buvo Noëma.

²³ Ir Lamėkas sakė savo pa-
čioms:

Adà ir Sėla, klausykitės mano balso;
Lamėko moteris, tėmykitės mano žo-
džius.

Aš užmušiau žmogų už mano žaizdą,
Ir jaunikaitį už mano randą.

²⁴ Už Kainą bus atkeršyta septyneriopai,
O už Lamėką septynias dešimtis sykių
septyneriopai.

²⁵ Taipogi Adomas dar pažino
savo moterį, ir ji pagimdė sūnų
ir jį praminė vardu Sėtas, saky-
dama: Dievas man davė kitą ai-
nį vieton Abelio, kurį užmušė
Kainas. ²⁶ Bet ir Sėtui gimė su-
nus, kurį jis praminė Enosu; ta-
sai ėmė šaukties į Dievo vardą.

2. Adomo ainiai iš Sėto lig Noeį. a) Sėto giminė.

Caput V. ¹ Hic est liber ge-
nerationis Adam. In die, qua
creavit Deus hominem, ad simi-

5. perskyrimas. ¹ Ta yra Ado-
mo giminės knyga. Tą dieną, ku-
rioje Dievas sutvėrė žmogų, jis

reiškia: Dailioji.—(23) *Ir Lamėkas...*
Čionai randame vieną visuseniųjų žmo-
nių poezijos pavyzdžių, nuožmumų žėrin-
čią Lamėko dainą, kurioje jis, gavęs iš
savo sunaus Tubalkaino kalaviją, skelbia
ginklų galybę, giriasi savo pačioms nar-
sumu ir išreiškia keršto jausmus. Poetiš-
kas dainos sudėjimas paremtas ant para-
lelizmo lygus ilgumo sakinių, kuriuose
tos pačios mintys, arba jausmai atkarto-
jami po kelis sykius tik kitokiais žodžiais
(synonimais). Taigi žodžiams: *Adà ir Sėla*
pirmaime sakinyje atsako: *Lamėko mote-
ris* antrame sakinyje; *klausykitės*—*tėmy-
kitės*; *žmogų*—*jaunikaitį*; *žaidą*—*randą*.
— (24) *Už Kainą...* Lamėkas jaučiasi
galingėnis esąs už visus savo priešus ir
sakosi mokėsias atkeršyti kiekiausiai, la-
biaus net negu pats Dievas, nes piktžo-
džiudamas kalba, kad atkeršysias net
septynias dešimtis sykių septyneriopai
(ebr. t.: *septynios dešimt septy-
neriopai*). Taip užbaigiama Kaino isto-
rija, ir tuojau pereinama prie kitos Ado-
mo ainių šakos.

(25) *Sėtas*. Ebr. reiškia: Už v a d u o-
t o j a s, atlyginimas. — (26) *Enosu*. Ebr.
Enoš reiškia žmogų, bet kaip esybę
silpną, todėl privalančią pagalbos iš augš-
tybių, iš Dievo. — *Tasai ėmė šaukties*
į Dievo vardą. Ebr. t.: *tuomet pra-
dėta šaukties...* Dievas ir anksčiaus
buvo garbinamas, ir jau seniaus šauktasi
į jo vardą, bet tai darydavo kiekvienas sau
arba atskirose šeimynose; dabar pradėta
tai daryti viešai visų vardu. Taigi, Kai-
no ainiams statant miestus ir besirupi-
nant vien žemiškais dalykais, Sėto ainiai
užsiėmė labiau Dievo Miesto, Bažnyčios,
statymu.

2. 5, 1-31. Autorius, pradėdamas vėl
nuo Adomo, pasakoja istoriją jo ainių iš
Sėto ir visupirma išskaito tuos ainius lig
Noeį.

(5, 1) *Ta yra Adomo...* Tie žodžiai
yra sekancio straipsnio antrašas. — *Tą*
dieną... Trumpai primenama žmogaus su-
tvėrimo istorija. Autorius tokiuo būdu
suriša patriarchus su Dievu, kurs yra tik-

litudinem Dei fecit illum. ² Masculum et feminam creavit eos, et benedixit illis: et vocavit nomen eorum Adam, in die quo creati sunt. ³ Vixit autem Adam centum triginta annis: et genuit ad imaginem et similitudinem suam, vocavitque nomen ejus Seth. ⁴ Et facti sunt dies Adam, postquam genuit Seth, octingenti anni: genuitque filios et filias. ⁵ Et factum est omne tempus quod vixit Adam, anni nonaginti triginta, et mortuus est. ⁶ Vixit quoque Seth centum quinque annis, et genuit Enos. ⁷ Vixitque Seth postquam genuit Enos, octingentis septem annis, genuitque filios et filias. ⁸ Et facti sunt omnes dies Seth nonagntorum duodecim annorum, et mortuus est. ⁹ Vixit vero Enos nonaginta annis, et genuit Cainan. ¹⁰ Post cujus ortum vixit octingentis quindecim annis, et genuit filios et filias. ¹¹ Factique sunt omnes dies Enos nongenti quinque anni, et mortuus est. ¹² Vixit quoque Cainan septuaginta annis, et genuit Malaleel. ¹³ Et vixit Cainan postquam genuit Malaleel, octin-

jį padarė į Dievo panašumą. ² Jis juodu sutvėrė kaipu vyrą ir moteriškę ir juodu palaimino, ir praminė juodu vardu Adomas, tą dieną kurioje buvo sutvertu. ³ O Adomas gyveno šimtą trisdešimtį metų, ir pagimdė į savo paveikslą ir panašumą sunų, ir praminė jį vardu Sėtas. ⁴ Ir buvo Adomo dienų, užgimus Sėtui, aštuoni šimtai metų; ir jam gimė sunys ir dukteris. ⁵ Ir viso amžio, kurį Adomas gyveno, pasidarė devyni šimtai trys dešimtys metų; ir jis numirė. ⁶ Taipogi kada Sėtas buvo šimto penkerių metų, jam gimė Enosas. ⁷ Gimus Enosui, Sėtas gyveno aštuonis šimtus septynerius metus, ir jam gimė sunys ir dukteris. ⁸ Ir viso Sėto amžio pasidarė devyni šimtai dvylika metų, ir jis numirė. ⁹ O Enosui, kada jis turėjo devynias dešimtis metų, gimė Kainanas. ¹⁰ Tam gimus, jis gyveno aštuonis šimtus penkioliką metų, ir jam gimė sunys ir dukteris. ¹¹ Ir visų Enoso dienų buvo devyni šimtai penkeri metai, ir jis numirė. ¹² Kada Kainanui buvo septynios dešimtys metų, jam gimė

ras visų Tėvas, kaipu jų Sutvėrtojas. — (2) *Vardu Adomas*. Žodis Adomas imamas čionai ne kaipu nuosavus vardas, bet kaipu bendras abiema lytim, vyriškai ir moteriškai, kadangi jis reiškia tą pat, ką ir žmogus apskritai (padarytas iš žemės, ebr. *adamah*). — (3) *Pagimdė į savo paveikslą*. Pats sutvertas į Dievo paveikslą, Adomas palieka tą panašumą ir savo vaikams, bet žymiai susilpnintą ir suteptą nusidėjimu. — (5) *Viso amžio... devyni šimtai...* Ilgas Adomo ir pirmųjų patriarkų amžis buvo pasekmė nesusilpnėjusio dar pirmųjų žmonių kuno sudėjimo ir sveikesnių gyvenimo sąlygų. Tai visai sutiko su Dievo Apeizdos užmanymais, kuri norėjo, kad žmonės, užrėdami ilgesnį amžį, greičiaus pasidau-

gintu ant žemės ir pigiaus galėtu užlaikyti atmintyje neiškraipytą Dievo apreiškimą, duotąjį pirmiesiems tėvams. Atskiros metų skaitlinės neužsiliko lig mūsų dienoms nepermainytos. Dar Kristui negimus įvairiuose tekstuose jos jau buvo įvairios. Kitokias skaitlines paduoda LXX vertimas, kitokias Samarijiečių Pentateuchas, ir kitokios yra ebr. tekste su Vulgata. Permainos atsirado dėlto, kad žydai pažymėdavo skaitlines alfabėto raidėmis; kaikurios gi raidės buvo taip labai panašios kita į kitą, kad perrašinėjant labai lengva buvo paklęsti ir pakeisti vieną raidę kita. Todėl dabar visa Biblijos kronologija nebegali būti griežtai nutarta. — *Numirė*. Taip išsipildė ant Adomo Dievo pasmerkimas: *mirtė numirsi* (2, 17). —

gentis quadraginta annis, genuitque filios et filias. ¹⁴ Et facti sunt omnes dies Cainan nongenti decem anni, et mortuus est. ¹⁵ Vixit autem Malaleel sexaginta quinque annis, et genuit Jared. ¹⁶ Et vixit Malaleel postquam genuit Jared, octingentis triginta annis: et genuit filios et filias. ¹⁷ Et facti sunt omnes dies Malaleel octingenti nonginta quinque anni, et mortuus est. ¹⁸ Vixitque Jared centum sexaginta duobus annis, et genuit Henoch. ¹⁹ Et vixit Jared postquam genuit Henoch, octingentis annis, et genuit filios et filias. ²⁰ Et facti sunt omnes dies Jared nongenti sexaginta duo anni, et mortuus est. ²¹ Porro Henoch vixit sexaginta quinque annis, et genuit Mathusalam. ²² Et ambulavit Henoch cum Deo: et vixit, postquam genuit Mathusalam, trecentis annis, et genuit filios et filias. ²³ Et facti sunt omnes dies Henoch trecenti sexaginta quinque anni. ²⁴ Ambulavitque cum Deo, et non apparuit: quia tulit eum Deus. ²⁵ Vixit quoque Mathusala centum octoginta septem annis, et genuit Lamech. ²⁶ Et vixit Mathusala, postquam genuit Lamech, septingentis octoginta duobus annis, et genuit filios et filias. ²⁷ Et facti sunt omnes dies Mathusala nongenti sexaginta novem anni, et mortuus est. ²⁸ Vixit autem Lamech centum octoginta duobus annis, et genuit filium: ²⁹ vocavitque no-

Malaléélis. ¹³ Malalééliui gimus, Kainanas gyveno aštuonis šimtus keturias dešimtis metų, ir jam gimė sunų ir dukteris. ¹⁴ Ir viso amžio Kainanas turėjo devynis šimtus dešimtį metų, ir numirė. ¹⁵ Malaléélis buvo šešių dešimtų penkerių metų, ir jam gimė Jarėdas. ¹⁶ O gimus Jarėdui, Malaléélis gyveno aštuonis šimtus tris dešimtis metų, ir jam gimė sunų ir dukteris. ¹⁷ Ir išviso Malaléélis turėjo amžio aštuonis šimtus devynias dešimtis penkerius metus, ir numirė. ¹⁸ Jarėdui, pragyvenus šimtą šešias dešimtis dvejus metus, gimė Enokas. ¹⁹ Ir gimus Enokui, Jarėdas gyveno aštuonis šimtus metų, ir jam gimė sunų ir dukteris. ²⁰ Ir visų Jarėdo dienų pasidarė devyni šimtai šešios dešimtis dveji metai, ir jis numirė. ²¹ Toliaus, Enokui turint šešias dešimtis penkerius metus, gimė Matusalis. ²² Ir Enokas vaikščiojo su Dievu, ir gimus Matusaliui, gyveno tris šimtus metų, ir jam gimė sunų ir dukteris. ²³ Ir visų Enoko dienų buvo trys šimtai šešios dešimtis penkeri metai. ²⁴ Ir jis vaikščiojo su Dievu ir nebuvo daugiaus matytas, nes Dievas jį atsiėmė. ²⁵ Kada Matusalis buvo šimto aštuonių dešimtų septynerių metų, jam gimė Lamėkas. ²⁶ Ir gyveno Matusalis, pagimdęs Lamėką, dar septynis šimtus aštuonias dešimtis dvejus metus, ir jam gimė sunų ir dukteris. ²⁷ Ir visų Matus-

(22) *Vaikščiojo su Dievu*: gyveno šventai ir dievotai. — (24) *Nebuvo daugiaus matytas...* Enokas nemirė kaip kiti patriarchai, nes Dievas jį gyvą atsiėmė iš šio pasaulio. Taip pat padarė Dievas

paskiaus su pranašu Eliju (4 Kar. 2, 3...). Juodu pasilieka nežinomoje mums vietoje ir pasaulio pabaigoje bus atsiųstu atgailos skelbtų ir kovotų prieš Antikristą (plg. Ekli. 44, 16. Žyd. 11, 5. Mal. 4,

men ejus Noe, dicens: Iste consolabitur nos ab operibus et laboribus manuumstrarum in terra, cui maledixit Dominus.³⁰ Vixitque Lamech, postquam genuit Noe, quingentis nonaginta quinque annis, et genuit filios et filias.³¹ Et facti sunt omnes dies Lamech, septingenti septuaginta septem anni, et mortuus est. Noe vero cum quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham, et Japheth.

salio dienų buvo devyni šimtai šešios dešimtys devyneri metai, ir jis numirė.²⁸ O Lamėkas gyveno šimtą aštuonias dešimtis dvejus metus, ir jam gimė sunus,²⁹ ir praminė jį vardu Noė, sakydamas: Tasai mus paguos mūsų rankų darbuose ir varguose ant žemės, kurią Dievas yra prakeikęs.³⁰ Ir gimus Noei, Lamėkas gyveno penkis šimtus devynias dešimtis penkerius metus, ir jam gimė sunus ir dukteris.³¹ Ir buvo visų Lamėko dienų septyni šimtai septynios dešimtys septyneri metai, ir jis numirė. Noei gi turint penkis šimtus metų gimė Sėmas, Chamas ir Japėtas.

b) Žmonių giminės sugedimas.

Caput VI. ¹ Cumque cœpissent homines multiplicari super terram, et filias procreassent,² videntes filii Dei filias hominum quod essent pulchræ, acceperunt sibi uxores ex omnibus, quas elegerant.³ Dixitque Deus: Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est:

6. perskyrimas. ¹ Prasidėjus žmonėms dauginties ant žemės ir pagimdžius dukteris,² Dievo sunus matydami žmonių dukteris, kad buvo gražios, ėmė sau moterimis tas iš jų visų, kurias apsirinkdavo.³ Dievas gi tarė: Mano dvasia nepasiliks žmoguje amžiais, kadangi jis yra ku-

5. Mt. 17, 10. Apr. 11, 4). Tarp patriarchų Enokas gyveno ant žemės visutrumplausiai, jo sunus Matusalis visuilgiausiai. — (29) *Tasai mus paguos...* Lamėkas, matydamas besidauginant ant žemės visoki nedorumą, kurio priežastis nurodomos žemiaus 6, 1..., duoda savo sunui vardą Noė, kurs reiškia atilsį, paguodą, ir tokiuo būdu išreiškia viltį, kad per tą sunų Dievas suteiks palengvinimą, paguodą. Ta viltis išsipildė toje prasmėje, kad Noė po tvano tapo naujos žmonijos kartos tėvu, ir Dievas jo ypatoje padarė naują sandorą su žmonėmis.

6, 1-8. Sėto ainiai nepasilikio ištikimi Dievui. Susisėbravę su Kaino ainiais, jie taip ištivko, kad tarp visų žmonių tik viena Noės šeimyna dar rado malonę pas Dievą.

(6, 1) *Prasidėjus...* Kaino ainiai ir Sėtiškiai išpradžios gyveno visai atskirai, bet, vienų ir kitų skaitliui einant didyn, susidurimas tarp jų pasidarė neišvengiamas. Labiausiai dauginosi Kainiškųjų skaitlius ypač jų mergaičių. Pasidauginimo pasekmė buvo maišytos moterystės tarp dviejų brolių ainijos. — (2) *Dievo sunus.* Nors Dievo sunumis kadais šv. Raštas vadina aniolus, bet tas vardas duodamas taipogi teisams ir dievobaimingiems žmonėms. Tokių Dievo sunų buvo daug tarp Sėto ainų. — *Žmonių dukteris:* didžiai išimylėjusias į žemiškus dalykus, gaslias Kaino giminės mergaites. — *Ėmė moterimis.* Per tas moterystes pradėjo ir tarp Sėtiškių labiausiai platinantis piktis papročiai ir atsitolinimas nuo Dievo. — (3) *Mano dvasia:* gyvybės kvapas, suteiktas pirmajam žmogui ir nuolat suteikiamas naujai.

eruntque dies illius centum viginti annorum. ⁴ Gigantes autem erant super terram in diebus illis: postquam enim ingressi sunt filii Dei ad filias hominum, illæque genuerunt, isti sunt potentes a sæculo viri famosi. ⁵ Videns autem Deus quod multa malitia hominum esset in terra, et cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore, ⁶ pœnituit eum quod hominem fecisset in terra. Et tactus dolore cordis intrinsecus, ⁷ Delebo, inquit, hominem, quem creavi, a facie terræ, ab homine usque ad animantia, a reptili usque ad volucres cœli: pœnitel enim me fecisse eos. ⁸ Noe vero invenit gratiam coram Domino.

nas; ir jo amžis bus šimto dvidešimties metų. ⁴ Anuo gi metu buvo ant žemės milžinai; nes susidėjus Dievo sunums su žmonių dukterimis, ir joms pagimdžius vaikus, tie buvo galiunai, vyrai garsūs nuo amžių. ⁵ O Dievas, matydamas didžią esant žmonių piktybę ant žemės ir visas jų širdies mintis visuomet palinkusias į piktumą, ⁶ gailėjosi, kad buvo sutvėręs žmogų ant žemės, ir skausmo apimtas širdies gilumoje ⁷ tarė: Išnaikinsiu žmogų, kurį sutvėriau, nuo žemės paviršio: nuo žmogaus iki gyvulių, nuo kirminų iki oro paukščių, nes aš gailiuos juos padaręs. ⁸ Bet Noė rado malonę Viešpaties akyse.

3. Noės istorija. a) Žmonių giminės nubaudimas tvanu.

⁹ Hæ sunt generationes Noe: Noe vir justus atque perfectus fuit in generationibus suis, cum Deo ambulavit. ¹⁰ Et genuit tres filios, Sem, Cham, et Japheth. ¹¹ Corrupta est autem terra coram Deo, et repleta est iniqui-

⁹ Šita yra Noės istorija. Noė buvo teisus ir tobulas vyras savo kartoje; jis vaikščiojo su Dievu. ¹⁰ Ir jam buvo gimę trys sūnūs, Sėmas, Chamas ir Japėtas. ¹¹ O žemė pagadinta buvo Dievo akivaizdoje ir pripildyta viso-

gimstantiems, per kurį jie darosi gyva esybe (plg. 2, 7), taigi žmogaus dušia. Dievas nutaria sutrumpinti žmonių amžių ant žemės, ir nurodo to savo nutarimo priežastį: *kadangi jis yra kunas*, t. y. dėlto kad žmonės savo darbuose seka vien kuną (Auks.). — (4) *Milžinai*: žmonės galingi, labai smarkūs, kitų prispaudėjai. — *Nes susidėjus...* Anot Vulgatos milžinai radosi iš moterysčių tarp Dievo sūnų ir žmonių dukterų; anot ebr. t. jie buvę jau pirma, ir jų skaitlius dar dauginęsis paskui. Ebr. t. taip galima išversti: Anuo gi metu buvo ant žemės milžinai, taip pat kaip ir paskui, susidėjus Dievo... — (5) *Ju širdies mintis*. Sv. Rašte širdis įvaizdinama kaipo minčių, jausmų ir valios

buveinė. — (6) *Gailėjosi... skausmo apimtas...* Dievui pasavinami tokie jausmai, kokiuos gali turėti žmonės. Yra tai taip vadinami antropopatizmai. Jais išreiškiamas didumas žmonių prasikaltimo prieš Dievo meilę. — (7) *Iki gyvulių...* Gyvuliai, sutverti žmogaus dėlei, turi žūti draug su juomi (Ambr.). — (8) *Noė rado...* Dievo padarytas žadėjimas 3, 15 galės įvykti, nes ne visai visi žmonės pražus.

3. 6, 9—8, 19. Pasakodamas Noės istoriją, autorius ją pradeda aprašymu tvano, kuriame pražuvo visa žmonija, atskyrus vieną Noės šeimyną.

(9) *Teisus ir...* Trumpais žodžiais giriamas Noės gyvenimas, kurs labai sky-

tate. ¹² Cumque vidisset Deus terram esse corruptam, (omnis quippe caro corruperat viam suam super terram) ¹³ dixit ad Noe: Finis universæ carnis venit coram me; repleta est terra iniquitate a facie eorum, et ego disperdam eos cum terra. ¹⁴ Fac tibi arcam de lignis lævigatis: mansiunculas in arca facies, et bitumine linies intrinsecus, et extrinsecus. ¹⁵ Et sic facies eam: Trecentorum cubitorum erit longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo, et triginta cubitorum altitudo illius. ¹⁶ Fenestram in arca facies, et in cubito consummabis summitatem ejus; ostium autem arcæ pones ex latere: deorsum, cœnacula, et tristegia facies in ea. ¹⁷ Ecce ego adducam aquas diluvii super terram, ut interficiam omnem carnem, in qua spiritus vitæ est subter cœlum: Universa quæ in terra sunt, consumentur. ¹⁸ Ponamque fœdus meum tecum: et ingredieris arcam tu et filii tui, uxor tua, et uxores filiorum tuorum tecum. ¹⁹ Et ex cunctis animantibus universæ carnis bi-

kiuo nelabumu. ¹² Išvydęs Dievas žemę sugadintą esant, (kadangi kiekvienas kunas buvo pagadinęs savo kelią ant žemės), ¹³ tarė Noei: Galas kiekvienam kunui pas mane nutartas; jie pripildė žemę nelabumu, ir aš juos išgaišinsiu draug su žeme. ¹⁴ Pasidirbk sau skrynią iš išlygintų medžių: skrynioje padarysi kambarėlius, ir išsakuosi sakais iš vidaus ir iš viršaus. ¹⁵ Ir taip ją padarysi: skrynios ilgumas bus tris šimtai mastų, platumas penkios dešimtys mastų ir jos augstumas tris dešimtys mastų. ¹⁶ Skrynioje padarysi langą, ir mastu pakelsi jos dangtį; o skrynios angą įtaisysi iš šalies; joje padarysi kambarėlius apatinius, vidurinius ir augštutinius. ¹⁷ Štai aš užvesiu tvano vandenį ant žemės, kad išgaiščiau kiekvieną kuną, kuriame yra gyvybės kvapas po dangumi. Visa, kas yra ant žemės, pražus. ¹⁸ Bet su tavim aš padarysiu mano sandorą; ir įeisi skrynion tu ir tavo sunūs, tavo pati ir tavo sunų pačios draug su tavim. ¹⁹ Ir skrynion įvesi

rėsi nuo kitų tuo pačių laiku gyvenusių žmonių. — *Vaikščiojo su Dievu*: gyveno taip, kaip reikalavo Dievas, vienybėje su juomi. — (12) *Kiekvienas kunas*: visi žmonės. — *Savo kelią*: Žmonija negyveno padoriai, nėjo tikru keliu, vedančiu prie jos tikslo, bet klaidžiojo netikusiais keliais. — (13) *Galas...* Dievas apreiškia Noei, kad jis jau nutaręs padaryti galą piktybei, išgaišinti žemės gyventojus, ypač gi žmones. — (14) *Skrynią*. Ebr. ž. *thebah*, Vulg. *arca*, dar pavadintas lopšelis, į kurį įdėtas buvo kudikis Mozė ir paleistas ant Nilo; kitur šv. Rašte jis nesutinkamas. Iš viso Noės arkos aprašymo pasirodo, kad nebuvo tai tikras laivas, bet didžiausi skrynia su visai plokščiu dugnu; jos gi viršas arba dangtis tik labai nedaug, nes vos vienu mastu, buvo augštesnis per vidurį. — *Iš išlygintų me-*

džių. Ebr. t.: iš dervos, t. y. sakuoto medžio; koks jis tikrai buvo, kėdras, kyparisas, ar koks kitas, nežinia. — (15) *Skrynios ilgumas...* Priimant, kad žydų mastas lygus 0,52 metro arba $\frac{3}{4}$ aršino, skrynia galėjo turėti apie 156 metrus ilgumo, 26 m. platumo ir 16 m. augstumo, taigi iš viso apie 64896 kub. m. įtalpos. Tiek vietos pilnai galėjo užtekti paskirtam tikslui. — (16) *Langą*. Tas langas turėjo būti prie pat dankčio ir ėjo aplink visą skrynią. Mažesni langai galėjo būti ir kitose vietose. — (18) *Sandorą*. Ebr. *berith*. Čionai pirmą sykį randame paminėtą sandorą, kuri nesykį paskiaus buvo Dievo atnaujinta ir patvirtinta. Dievo sandoros su Noe sąlygos buvo tos, kad Viešpats žadėjo užlaikyti Noę gyvą iš tvano, Noė gi turėjo išpildyti ištikimais visus Dievo įsakymus. — (19) *Po du*.

na induces in arcam, ut vivant tecum: masculini sexus et femini. ²⁰ De volucris juxta genus suum, et de jumentis in genere suo, et ex omni reptili terræ secundum genus suum: bina de omnibus ingredientur tecum, ut possint vivere. ²¹ Tolles igitur tecum ex omnibus escis, quæ mandi possunt, et comportabis apud te: et erunt tibi, quam illis in cibum. ²² Fecit igitur Noë omnia, quæ præceperat illi Deus.

Caput VII. ¹ Dixitque Dominus ad eum: Ingredere tu, et omnis domus tua in arcam: te enim vidi justum coram me in generatione hac. ² Ex omnibus animantibus mundis tolle septena et septena, masculinum et feminam: de animantibus vero immundis duo et duo, masculinum et feminam. ³ Sed et de volatilibus cœli septena et septena, masculinum et feminam: ut salvetur semen super faciem universæ terræ. ⁴ Adhuc enim, et post dies septem ego plumam super terram quadraginta diebus et quadraginta noctibus: et delebo

iš visų gyvų esybių kiekvienos veislės, kad pasiliktų gyvi draug su tavim, po du, patiną ir patelę. ²⁰ Iš paukščių pagal jų veislę, ir iš galvijų pagal jų veislę, ir iš visų žemės kirminių pagal jų veislę: iš visų po du įeis draug su tavim, kad galėtų išlikti gyvi. ²¹ Taigi, pasiimsi su savim visokio peno, kas valgoma, ir sukrausi pas save, ir tai bus maistas tau ir jiems. ²² Ir Noė padarė visa, ką jam Dievas buvo įsakęs.

7. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats jam tarė: Įeik į skryniją tu ir visi tavo namai; nes aš mačiau tave teisų mano akyse tarp šitos kartos. ² Pasiimk iš visų nesuteptų gyvulių po septynetą, patinus ir pateles; o iš suteptų gyvulių po dvejetą, po patiną ir patelę. ³ Taipogi ir iš oro paukščių po septynetą, patinus ir pateles, kad veislė išliktų gyva ant visos žemės paviršio. ⁴ Nes dar septynios dienos, ir aš imsiu lydinti ant žemės per keturias dešimtis dienų ir keturias dešimtis nakčių, ir išnaikinsiu nuo žemės paviršio visas esybes,

Porų skaitlius nurodomas aiškiau 7, 2. Vandens gyventojai visai nėra minimi; rasi nebuvo paimti arkon taipogi tie gyvuliai, kurie toli gyveno nuo žmonių, ir kurių buvimas Noė neturėjo jokios svarbos. — (22) *Noė padarė visa.* Įtikėjęs Dievo žodžiui ir paklusnus jo valiai, Noė rengėsi prie tvano daugiausia kaip šimtą metų, tuotarpu kad visi kiti žmonės aplink jį nekiek taisyklais nesirūpino ir gyveno senu savo gyvenimu (plg. Žyd. 11, 7. Mt. 24, 38...).

(7, 1) *Ir Viešpats jam tarė:* šimtui metų praslinkus nuo to laiko, kada Dievas buvo apskelbęs Noėi savo nutarimą nubausti žemę tvanu. Plg. 5, 3; 7, 6. Viešpats liepdamas Noėi įeiti skrynion, nurodo jo išrinkimo priežastį: *nes aš mačiau...* — (2) *Nesuteptų gyvulių.* Gyvu-

lių paskirstymas į suteptus ir nesuteptus remiasi ne ant jų prigimties; daug įsakymų tame dalyke davė Mozė (v. Kun. 11 persk.); bet regimai ir pirm Mozės tas paskirstymas jau buvo daromas ar tai iš papročio pačių žmonių, arba remiantis seniausiu Dievo apreiškimu. — *Po septynetą.* Vieni aiškintojai supranta tuos žodžius apie septynias nesuteptų gyvulių poras, kiti gi tik apie pusketvirtos poros. Nesuteptų gyvulių įsakoma pasiimti daugiausia kaip žmogui naudingesnių. — (3) *Iš oro paukščių po septynetą.* Ir paukščiai buvo paskirstyti į suteptus ir nesuteptus; tik tų paskutiniųjų buvo paimta po septynetą, kaip aiškiai nurodo LXX vertimas. — (4) *Septynios dienos.* Tiek laiko skiria Dievas Noėi, kad jis su visais gyvuliais įeitu arkon. Jei kas tuo

omnem substantiam, quam feci, de superficie terræ. ⁵ Fecit ergo Noe omnia, quæ mandaverat ei Dominus. ⁶ Eratque sexcentorum annorum quando diluvii aquæ inundaverunt super terram. ⁷ Et ingressus est Noe et filii ejus, uxor ejus et uxores filiorum ejus cum eo in arcam propter aquas diluvii. ⁸ De animalibus quoque mundis et immundis, et de volucribus, et ex omni, quod movetur super terram, ⁹ duo et duo ingressa sunt ad Noe in arcam, masculus et femina, sicut præceperat Dominus Noe

¹⁰ Cumque transissent septem dies, aquæ diluvii inundaverunt super terram. ¹¹ Anno sexcentesimo vitæ Noe, mense secundo, septimodecimo die mensis, rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, et cataractæ cœli apertæ sunt: ¹² et facta est pluvia super terram quadraginta diebus et quadraginta noctibus. ¹³ In articulo diei illius ingressus est Noe, et Sem, et Cham, et Japheth filii ejus: uxor illius, et tres uxores filiorum ejus cum eis in arcam: ¹⁴ ipsi et omne animal secundum genus suum, universaque jumenta in genere

kurias esu padarės. ⁵ Noė tat padarė visa, ką jam Viešpats buvo liepęs. ⁶ Jis buvo šešių šimtų metų, kada tvano vandenį išsiliejo ant žemės. ⁷ Tuomet Noė ir jo sūnūs, jo pati ir jo sūnų pačios draug su juo įėjo skrynion dėlei tvano vandenį. ⁸ Taipogi iš nesuteptų ir suteptų gyvulių, ir iš paukščių, ir iš viso, kas kruta ant žemės, ⁹ įėjo pas Noė po du, patinėlis ir patelė, kaip Viešpats buvo Noei įsakęs.

¹⁰ Ir septynioms dienoms pralinkus, žemė aptvino tvano vandenimis. ¹¹ Šešišimtaisiais Noės amžio metais, antrame mėnesyje, septynioliką mėnesio dieną, pratruko visi didžios gelmės šaltiniai ir atsivėrė dangaus užtvankos; ¹² ir lietus lijo ant žemės keturias dešimtis dienų ir keturias dešimtis naktių. ¹³ Tą pačią dieną įėjo skrynion Noė, ir Sėmas, ir Čamas, ir Japėtas, jo pati ir tris jo sūnų pačios draug su jais. ¹⁴ Jie ir visokie gyvuliai pagal savo veislę, ir visokie galvijai pagal savo veislę, ir visa, kas kruta ant žemės,

metu dar butu daręs atgalą, rasi dar butu galėjęs išsigelbėti nuo tvano, kaip paskiaus Ninivitai nuo pražuties. — (8) *Taipogi... iš gyvulių...* Naminis gyvulius pats Noė galėjo pigiai surinkti; kiti gi patįs atėjo, taip visą dalyką Dievo Apveizdai sutvarkant.

(11) *Šešišimtaisiais...* Paskiaus pas žydus metai buvo skaitomi dvejopai, bažnytiniai nuo pavasario pradžios ir paprastai sauliniai prasidedantį rudenį, kuomet imdavo sėti javus. Šioje vietoje rasi turėta mintyje paprastieji metai; todėl tvanas galėjo prasidėti lapkričio viduryje, kuomet rytuose ima lyti lietus. Žemė pa-

tvino susykiu ir visur. — *Didžios gelmės.* Taip vadinasi šv. Rašte paprastai jūros. Jų šaltiniais rasi pavadintas tekantis po žemėmis vanduo. Galėjo taipogi prisidėti prie jūros vandens išsiliejimo ant sausumos vulkaniški jūros dugno drebėjimai. — *Dangaus užtvankos.* Augštybėse, debesyse esąs vanduo įvaizdinamas taip, lyg-kad jis butu buvęs uždarytas tarsi kokiame inde, kurio užtvankas (ebr. t.: l a n g u s) atkimsus, vanduo pasipylė ant žemės. — (13) *Tą pačią dieną...* Autorius grįžta prie Noės įėjimo skrynion, taip pažymėdamas didumą molonės, kurią Dievas suteikė surinktiesiems arkon

suo, et omne quod movetur super terram in genere suo, cunctumque volatile secundum genus suum, universæ aves, omnesque volucres ¹⁵ ingressæ sunt ad Noe in arcam, bina et bina ex omni carne, in qua erat spiritus vitæ. ¹⁶ Et quæ ingressa sunt, masculus et femina ex omni carne introierunt, sicut præceperat ei Deus: et inclusit eum Dominus deforis.

¹⁷ Factumque est diluvium quadraginta diebus super terram: et multiplicatæ sunt aquæ, et elevaverunt arcam in sublime a terra. ¹⁸ Vehementer enim inundaverunt: et omnia repleverunt in superficie terræ: porro arca ferebatur super aquas. ¹⁹ Et aquæ prævaluerunt nimis super terram: opertique sunt omnes montes excelsi sub universo cælo. ²⁰ Quindecim cubitis altior fuit aqua super montes, quos operuerat. ²¹ Consumptaque est omnis caro quæ movebatur super terram, volucrum, animantium, bestiarum, omniumque reptilium, quæ reptant

pagal savo veislę, ir visokie, kurie skraido, pagal savo veislę, visokie paukščiai ir visokie sparnuoti ¹⁵ įėjo pas Noę į skrynją, po du iš kiekvieno sutvėrimo, kuriame buvo gyvybės kvapas. ¹⁶ Ir įėjusieji buvo patinas ir patelė iš kiekvieno sutvėrimo, kaip jam Dievas buvo įsakęs; ir Viešpats jį užrakino iš oro.

¹⁷ Ir tvanas darėsi ant žemės per keturias dešimtis dienų, ir vanduo pasidaugino ir pakėlė skrynją augštin nuo žemės. ¹⁸ Nes labai patvino, ir vanduo apipylė visa ant žemės paviršio: skrynja gi plaukė ant vandens. ¹⁹ Vanduo begal pasidaugino ant žemės, ir visi augšti kalnai po visu dangumi buvo juo apdengti. ²⁰ Vanduo buvo penkiolika mastų augščiau už jo apdengtuosius kalnus. ²¹ Ir išgaišo kiekvienas kunas, kurs krutėjo ant žemės: paukščiai, gyvuliai, žvėrys, visokie kirminai, kurie slankioja ant žemės; visi žmonės ²² ir visa, kas turi gyvybės kvapą

tuotarpu kad visi kiti turėjo žuti. — (16) *Viešpats jį užrakino.* Tuo užrakinimu Dievas tarsi pamoko, kad jis ir toliau rupinsis uždarytaisiais arkoje.

(17-20) *Ir tvanas...* Pasakojimo atkartinimai nurodo žemę ištikusios slogos didumą ir baisumą. Vanduo vis dauginosi per keturias dešimtis dienų, kolei nepasiekė savo augščiausio laipsnio. Tas laipsnis išreikštas 19. ir 20. eil. pasakymu, kad vanduo apdengęs visus augštus kalnus ant visos žemės. Dauguma geriausių katalikų aiškintojų šiandien laikosi tos nuomonės, kad tas pasakymas, nors labai griežtas, nereiškia, buk viso pasaulio augščiausią kalną, kaip Himalajų ir Kordiljerų, viršunės butu buvusios apdengtos tvano vandenimis, ir laikosi tos nuomonės, kad tvanas įvykęs tik viename kraš-

te ant žemės, butent tame, kurio viduryje yra Ararato kalnas. Todėl paminėtaisiais „visais augštais kalnais po dangumi“ turėjo būti tik Noeį žinomi kalnai. — (21) *Visi žmonės.* Kadangi tvanu turėjo būti nubauta ypač žmonija, todėl visi šv. tėvai ir dauguma dabartinių katalikų aiškintojų moko, kad tvane ištikusių žuvo visi tuomet gyvenusieji ant žemės žmonės, atskyrus vieną Noės šeimą. Ta nuomonė patvirtinama nurodymais kitų šv. Rašto vietų, kaip Išm. 14. 6. Ekli. 44. 17. 18. Mt. 24. 37-39. 1 Petr. 3, 19. 20. 2 Petr. 2, 5-7. Kaikurie vienok taip-pat katalikai aiškintojai, nors nelabai skaitlingi, mano, kad tvanas galėjo būti ne visai visuotinas ir žmonėms, kadangi ir tuomet jau žmonės buvę išsi-skirstę po visą pasaulį ir, gyvendami la-

super terram: universi homines, ²² et cuncta, in quibus spiraculum vitæ est in terra, mortua sunt. ²³ Et delevit omnem substantiam, quæ erat super terram, ab homine usque ad pecus, tam reptile quam volucres cæli: et deleta sunt de terra: remansit autem solus Noe, et qui cum eo erant in arca. ²⁴ Obtinueruntque aquæ terram centum quinquaginta diebus.

Caput VIII. ¹ Recordatus autem Deus Noe, cunctorumque animantium, et omnium jumentorum, quæ erant cum eo in arca, adduxit spiritum super terram, et imminutæ sunt aquæ. ² Et clausi sunt fontes abyssi, et cataractæ cæli: et prohibitæ sunt pluvie de cælo. ³ Reversæque sunt aquæ de terra euntes et redeuntes: et cæperunt minui post centum quinquaginta dies. ⁴ Requievitque arca mense septimo, vigesimo septimo die mensis super montes Armeniæ. ⁵ At vero aquæ ibant et decrescebant usque ad decimum mensem: decimo enim mense,

ant sausumos, išmirė. ²³ Taip Dievas išnaikino visas esybes, buvusias ant žemės, nuo žmogaus lig gyvulio, kaip kirminus taip ir oro paukščius; visa buvo išgaisinta ant žemės; pasiliko gi vienas Noė ir draug su juo buvusieji skrynioje. ²⁴ Ir vanduo laikėsi ant žemės šimtą penkias dešimtis dienų.

8. perskyrimas. ¹ O Dievas, atsiminęs Noę, ir visus gyvulius, ir visus galvijus, buvusius draug su juo skrynioje, sukėlė vėją ant žemės, ir vanduo ėmė slugti. ² Ir užsidarė gelmės šaltiniai ir dangaus užtvankos, ir lietus iš dangaus buvo suturėtas. ³ Ir vanduo traukėsi šalin nuo žemės, eidamas ir slugdamas; ir ėmė eiti mažyn po šimto penkių dešimtų dienų. ⁴ Ir septintame mėnesyje dvidešimt septintoje mėnesio dienoje skrynja apsistojo ant Armėnijos kalnų. ⁵ O vanduo nuolat slugo lig dešimtam mėnesiui; nes dešimtam mėnesyje pirmą mėnesio die-

bai toli nuo tvano vietos, galėjo išlikti gyvi — (23) *Pasiliko gi vienas Noė...* Šv. tėvai tvane ir Noės arkoje mato figurą (typą) krikšto ir Dievo. Bažnyčios ant žemės. — (24) *Vanduo laikėsi...* — nesimažindamas; paskui po 150 dienų vanduo pradėjo slugti. — Tvanas, nors geografiškai ir nevisuotinas, buvo be abejonės atsitikimas, įvykęs pačiam Dievui taip tą dalyką sutvarkant. Jis buvo tikrai stebuklingas, kadangi išanksto buvo apskelbtas žmonėms; bet galėjo būti įvykdytas jau esančiomis gamtoje įjėgomis, taip-pat kaip stebuklingai Jėzaus Kristaus išanksto apskelbtas Jeruzalės sugriovimas buvo padarytas paprastu Rymiečių užpuolimu. Gamtos įjėgų, galėjusių padaryti tvaną viename krašte, mokslas nurodo keletą; prie jų galėjo priklausyti vulkaniškas jūros dugno pakilimas ir žė-

mės drebėjimas Persiškoje užtakoje. Prie to galėjo prisidėti baisi viesula, kurios pavyzdžių žemės istorijoje yra gana daug. Neseniai įvykusi katastrofa Mesinoje, kame žuvo apie 160000 žmonių ir apie 40000 buvo sužeista, gali bent kiek įvaizdinti, kas turėjo įvykti tik nesulyginamai didesnėse ribose tvano metu. Tvano istorija žinoma ne tik iš šv. Rašto. Jis užsiliko taipogi atmintyje daugelio senų tautų, ypač gi Chaldėjiečių.

(8, 1) *O Dievas, atsiminęs...* Naujas gražus antropomorfizmas. Dievas nebuvo užmiręs Noės, nes juo Apveizda nuolat budėjo ant arkos. Dabar jis tik kitokiu budu parodo atsimenąs Noę; jis daro galą tvanui. — (4) *Dvidešimt septintoje.* Ebr. t. ir LXX vertime: septinio liktoje dienoje, t. y. po 150 dienų nuo tvano pradžios. Plg. 7, 11. 24.—

prima die mensis, apparuerunt cacumina montium. ⁶ Cumque transissent quadraginta dies, aperiens Noe fenestram arcæ, quam fecerat, dimisit corvum: ⁷ qui egrediebatur, et non revertebatur, donec sicarentur aquæ super terram. ⁸ Emisit quoque columbam post eum, ut videret si jam cessassent aquæ super faciem terræ. ⁹ Quæ cum non invenisset ubi quiesceret pes ejus, reversa est ad eum in arcam: aquæ enim erant super universam terram: extenditque manum, et apprehensam intulit in arcam. ¹⁰ Expectatis autem ultra septem diebus aliis, rursum dimisit columbam ex arca. ¹¹ At illa venit ad eum ad vespeream, portans ramum olivæ virentibus foliis in ore suo. Intellexit ergo Noe quod cessassent aquæ super terram. ¹² Expectavitque nihilominus septem alios dies: et emisit columbam, quæ non est reversa ultra ad eum. ¹³ Igitur sexcentesimo primo anno, primo mense, prima die mensis imminutæ sunt aquæ super terram: et aperiens Noe tectum arcæ, aspexit, viditque quod ex-

na pasirodė kalnų viršūnės. ⁶ Praslinkus keturioms dešimtims dienų, Noė, atidaręs skrynioje įtaisytąjį langą, išleidė juodvarnį, ⁷ kurs išskrido ir nebegrižo, kolei neišdžiuvo vanduo ant žemės. ⁸ Paskui jį išleidė taipogi karvelį, kad ištirtu, ar jau vanduo buvo nusekęs ant žemės paviršio. ⁹ Tasai gi, neradęs, kamė galėtu atsilsėti jo koja, sugrižo pas jį į skryniją, nes vanduo dar tebebuvo ant visos žemės. Jis ištiesė ranką ir jį pagavęs įkėlė skrynion. ¹⁰ Palaukęs gi dar kitas septynias dienas, jis vėl išleidė iš skrynios karvelį. ¹¹ Tasai gi sugrižo pas jį vakarop, nešdamas savo snape alyvos šakelę su žaliais lapais. Noė tat suprato, kad vanduo ant žemės buvo išsekęs. ¹² Jis vienok palaukė dar kitas septynias dienas ir išleidė karvelį, kurs daugiaus pas jį nebesugrižo. ¹³ Taigi, šešisimtai pirmaisiais metais pirmame mėnesyje pirmą mėnesio dieną vanduo išseko ant žemės; o Noė atvožęs skrynios dangtį pažvelgė ir pamatė, kad žemės paviršis buvo išdžiuvęs. ¹⁴ Antrame mėnesyje

Ant Armėnijos kalnu. Ebr. t.: ant Ararato kalnų. Senobėje Araratu vadinosi visas kraštas; jis buvęs, anot šv. Jieronymo liudijimo, Armėnijos viduryje, abiejose Arakso upės pusėse. Kadangi tame krašte yra labai daug kalnų, todėl negalima tikrai pasakyti, ant kurio iš jų buvo apsistojusi Noės skrynija. Senobinis padavimas tarp kitų vietų nurodo du augščiausiu kauburiu ant dešinio Arakso kranto, kuriuodu užtat praminta Didžiųjų ir Mažųjų Araratu. — (6. 7) *Juodvarni, kurs išskrido ir nebegrižo.* Ebr. t. aiškiaus nurodo, kad išleistas juodvarnis skraidė iš vienos vietos kiton, nebegriždamas arkon (exiit egrediendo et ingrediendo). Maistu jam galėjo buti plau-

kantįs lavonai; o atsilsėti galėjo ant apdžiuvusių kalnų viršūnių. — *Kolei neišdžiuvo.* Ebraizmas, kurs reiškia, kad juodvarnis niekuomet nebegrižo arkon. — (8) *Karvelį.* Noė jau žinojo, kad ant kalnų nebebuvo vandens. Toliau jis nori patirti, ar dar yra vanduo ant lygumos. Tuo tikslu jis išleidžia karvelį, kurs mėgsta žemesnes vietas ir vengia šlapių. — (11) *Vakarop...* Kad karvelis grįžo tik vakarop, buvo tai geras ženklas, bet dar geresnis, kad atsinešė alyvos medžio šakelę (ebr.: *l a p a*), kurios regimai baltandis negalėjo nusiskinti po vandenimis. — (14) *Antrame mėnesyje...* Taigi tvanas tęsėsi išviso vienus metus ir 10 dienų.

siccata esset superficies terræ.
¹⁴ Mense secundo, septimo et vigesimo die mensis arefacta est terra.

¹⁵ Locutus est autem Deus ad Noe, dicens: ¹⁶ Egredere de arca, tu et uxor tua, filii tui et uxores filiorum tuorum tecum.
¹⁷ Cuncta animalia, quæ sunt apud te, ex omni carne, tam in volatilibus quam in bestiis et universis reptilibus, quæ reptant super terram, educ tecum, et ingredimini super terram: crescite et multiplicamini super eam.
¹⁸ Egredus est ergo Noe, et filii ejus: uxor illius, et uxores filiorum ejus cum eo. ¹⁹ Sed et omnia animalia, jumenta, et reptilia quæ reptant super terram secundum genus suum, egressa sunt de arca.

dividėsimt septintą mėnesio dieną žemė buvo visai sausa.

¹⁵ O Dievas kalbėjo Noei, tar-damas: ¹⁶ Išėik iš skrynios tu ir draug su tavim tavo pati, tavo sunų ir tavo sunų pačios. ¹⁷ Visus gyvulius su tavim esančius iš visokio sutvėrimo, kaip paukščius, taip ir žvėris, ir visus ant žemės slankiojančius kirminus išsivesk draug su savim, ir eikite ant žemės, veiskitės ir dauginkitės ant jos. ¹⁸ Išėjo tat Noė. ir jo sunų, jo pati ir jo sunų pačios draug su juo. ¹⁹ Taipogi ir visi gyvuliai, galvijai ir kirminai slankiojantys ant žemės pagal savo veislę išėjo iš skrynios.

b) Nauja sandora tarp Dievo ir žmonių.

²⁰ Aedificavit autem Noe altare Domino: et tollens de cunctis pecoribus et volucris mundis, obtulit holocausta super altare. ²¹ Odoratusque est Dominus odorem suavitatis, et ait: Nequaquam ultra maledicam ter-

²⁰ O Noė pastatė Viešpačiui altorių ir ėmęs iš visų nesuteptų galvijų ir paukščių aukojo ant altoriaus deginamas aukas. ²¹ Ir Viešpats nūodė meilų kvapą ir tarė: Niekuomet nebeprakeiksin daugiaus žemės dėlei žmonių:

(15) *O Dievas kalbėjo...* Kaip Dievui įsakant Noė buvo įjęs arkon, taip-pat jam pačiam liepiant jis iš jos išeina.

8, 20—9, 17. Tvanui pasibaigus, Dievas atnaujiną sandorą su Noe ir jo šeimyna ir visa jo ainija ir jiems duoda savo žadėjimus.

(20) *Altorių.* Ebr. ž. *mizbeach* liter. reiškia tai, kame daroma auka. Altorius minimas čionai pirmą sykį šv. Rašte, nors jau Kainas ir Abelis, darydami aukas, turėjo turėti altorių. Lot. vardas *Altare* nurodo, kad auka yra tarsi pakeliama nuo žemės Dievop. — *Deginamas aukas.* Ebr. ž. *'olah* lit. reiškia tai, kas kilsta augštyti. *Deginamomis* aukomis pas žydus vadinosi tos, kuriose

visa atnaša buvo sudeginama Dievui pagarbinti, tuotarpu kad kitose aukose jų dalis buvo skiriamos kunigams ir patiemis atnašaujantiems. — (21) *Viešpats užuodė.* Naujas antropomorfizmas, išreiškiantis, kad Noės auka labai patikusi Dievui. Su aukos duma is tarsi kilsta Dievop aukojančiojo žmogaus jausmai. — *Niekuomet nebeprakeiksu...* Dievas apreiškia savo nutarimą nebebausti visos žmonijos draug ivanu. Tai vienok dar nereiškia, kad Dievas nebebaustu pavienių miestų ir kraštų panašia bausme. — *Nes žmogiškos...* Žmonių palinkimas į pikta ir pasidavimas piktiems savo geiduliams buvo priežastis siųstos ant jų tvano bausmės; bet toliaus Dievas pasigailės silpno žmogaus ir apreišk savo gerumą.

ræ propter homines: sensus enim et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua: non igitur ultra percutionem omnem animam viventem sicut feci. ²² Cunctis diebus terræ, sementis et messis, frigus et æstus, æstas et hiems, nox et dies non requiescent.

Caput IX. ¹ Benedixitque Deus Noe et filiis ejus Et dixit ad eos: Crescite, et multiplicamini, et replete terram. ² Et terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ, et super omnes volucres cœli, cum universis quæ moventur super terram: omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt. ³ Et omne, quod movetur et vivit, erit vobis in cibum: quasi olera virentia tradidi vobis omnia. ⁴ Excepto, quod carnem cum sanguine non comedetis. ⁵ Sanguinem enim animarum vestrarum requiram de manu cunctarum bestiarum: et de manu hominis, de manu viri, et frater ejus requiram animam hominis. ⁶ Quicumque effuderit humanum sanguinem, fundetur sanguis illius:

nes žmogiškos širdies jausmas ir mintis palinkę į piktą iš jos jaunystės; taigi, aš nebeįstiksiu visokios gyvos esybės, kaip esu padaręs. ²² Visą laiką, kolei žemė pateks, nesiliaus buvę sėja ir pjūtis, šaltis ir šiluma, vasara ir žiema, naktis ir diena.

9. perskyrimas. ¹ Tuomet Dievas laimino Noę ir jo sunus, ir jiems tarė: Veiskitės ir dauginkitės ir pripildykite žemę. ² Ir jūsų tesibijo ir tegul prieš jus dreba visi žemės gyvuliai, ir visi oro paukščiai, ir visa, kas ant žemės kruta; visos jūros žuvys atiduotos jūsų rankon. ³ Ir visa, kas kruta ir gyva, bus jums maistu; visa aš jums duodu, kaip žalią žolę. ⁴ Tiktai mėsos, kurioje tebėra kraujas, nevalgysite. ⁵ Nes jūsų gyvybės kraujo aš pareikalausiu iš visų žvėrių; ir iš žmogaus rankos, ir iš rankos kiekvieno vyro, kaipo jo brolio, aš pareikalausiu žmogaus gyvybės. ⁶ Kas nors išlies žmogaus kraują, to kraujas bus išlietas; nes žmogus padarytas į Dievo paveikslą. ⁷ Jūs gi veiskitės ir

— Iš jos jaunystės. Tame piktame palinkime nuo pat valandos žmogaus atėjimo į protą yra aiškus priparodymas pradinės nuodėmės buvimo. — (22) Nesiliaus buvę... Tvanas visa buvo išardęs, ir metų dalis ir jų darbus.

(9, 1) Laimino Noę... Kaip Adomas buvo gavęs Dievo palaiminimą, taip ir Noė, naujos žmonijos tėvas, laiminamas tokiuo pat budu. Plg. 1, 28-30. — (2) Jūsų tesibijo... Pirmam žmogui gyvuliai buvo savaimi paklusnūs. Sugedus žmonijai, sugedo ir jos santikiai su gyvuliais; jie nebeklausys geruoju; todėl iš žmogaus pusės rasis prievara, iš jų gi pusės baimė ir drebėjimas. — (3) Visa, kas kruta... Anot daugelio nuomonės žmonės iki tam laikui maitinęsi žolynais ir vaisiais; dabar jiems duodamas aiškus pavėjijimas

naudoties gyvulių mėsa. Plg. 1, 29. — (4) Tiktai mėsos... Duotai liuosybei pažymimos ribos. Užginama valgyti mėsa, iš kurios dar neištekėjo kraujas, kaip daro plėšrieji žvėrys, sudraskydami ir gyvą ėdami grobį, o taipogi kaikurie laukiniai žmonės. To užgynimo priežastis nurodyta toliaus. Kraujuje yra tarsi gyvulio gyvybė. Užgynimas valgyti mėsą su krauju dar turėjo saugoti žmogų nuo perdang didelio žiaurumo ir pamokyti gerbti ypač žmonių gyvybę. — (5, 6) Nes jūsų gyvybės kraujo... Ebr. t.: kraujo gi jūsų gyvybei..., t. y. kraujo, kurs reikalingas jūsų gyvybei užlaikyti. Žmogaus kraujas brangesnis už gyvulių. Užtat ir bausmė didesnė už jo išliejamą. Už kraują turi būti išlietas kraujas. Dievas atkėrsys per žmogų (kaip nurodo ebr. t.)

ad imaginem quippe Dei factus est homo. ⁷ Vos autem crescite et multiplicamini, et ingredimini super terram, et implete eam.

⁸ Hæc quoque dixit Deus ad Noe, et ad filios ejus cum eo:

⁹ Ecce ego statuam pactum meum vobiscum, et cum semine vestro post vos: ¹⁰ et ad omnem animam viventem, quæ est vobiscum, tam in volucris quam in jumentis et pecudibus terræ cunctis, quæ egressa sunt de arca, et universis bestiis terræ.

¹¹ Statuam pactum meum vobiscum, et nequaquam ultra interficietur omnis caro aquis diluvii, neque erit deinceps diluvium dissipans terram. ¹² Dixitque Deus: Hoc signum fœderis quod do inter me et vos, et ad omnem animam viventem, quæ est vobiscum in generationes sempiternas: ¹³ Arcum meum ponam in nubibus, et erit signum fœderis inter me. et inter terram.

¹⁴ Cumque obduxero nubibus cælum, apparebit arcus meus in nubibus: ¹⁵ et recordabor fœderis mei vobiscum, et cum omni anima vivente quæ carnem vegetat: et non erunt ultra aquæ diluvii ad delendum universam carnem. ¹⁶ Eritque arcus in nubibus, et videbo illum, et recordabor fœderis sempiterni quod pactum est inter Deum et omnem animam viventem universæ carnis quæ est super terram.

¹⁷ Dixitque Deus ad Noe: Hoc erit signum fœderis, quod constitui inter me et omnem carnem super terram.

dauginkitės ir išeikite ant žemės ir ją pripildykite.

⁸ Tai taipogi Dievas sakė Noe ir jo sunums draug su juo: ⁹ Štai aš padarysiu mano sandorą su jumis ir su jūsų ainiiais po jūsų, ¹⁰ ir su kiekviena gyva esybe su jumis esančia, kaip tarp paukščių, taip ir tarp galvijų ir visų žemės gyvulių, kurie išėjo iš skrynios, ir su visais žemės žvėrimis. ¹¹ Aš padarysiu mano sandorą su jumis, ir daugiausiai sutvėrimai jau nebebus išgaišinami tvano vandenimi. ir nebebus daugiausiai tvano, naikinančio žemę. ¹² Paskui Dievas tarė: Štai sandoros ženklas, kurią aš duodu amžiniams laikams tarp manęs ir tarp jūsų ir kiekvienai gyvai su jumis esančiai esybei. ¹³ Aš dėsiu savo lanką į debesį, ir jis bus ženklas sandoros tarp manęs ir tarp žemės. ¹⁴ Ir kada aš aptrauksiu dangų debesimis, mano lankas pasirodys debesyse; ¹⁵ ir aš atsiminsiu mano sandorą su jumis ir su visokia gyva esybe, gaivinančia kuną; ir nebebus daugiausiai tvano vandens išgaišinti kiekvienam kunui. ¹⁶ Ir lankas bus debesyse, ir aš jį matysiu ir atsiminsiu amžiną sandorą, padarytą tarp Dievo ir tarp kiekvienos gyvos esybės visokiame kune, koks yra ant žemės. ¹⁷ Ir Dievas tarė Noe: Tai bus ženklas sandoros, kurią aš padariau tarp savęs ir tarp kiekvieno kuno ant žemės.

žvėrimis lygiai kaip žmonėms, išliejantiems žmogaus kraują, nes žmogus padarytas į Dievo paveikslą.

(8-11) Aš padarysiu mano sandorą... Dievas atnaujina sandorą, padarytą su Noe pirm tvano. Ta sandora turi apimti

ne tik patį Noę, bet visą jo šeimyną, visus ainius, o net ir visus gyvulius. — (12) Štai sandoros ženklas... Dievas patvirtina savo sandorą regimu ir amžinu ženklu. — (13) Lanką: ororykštę arba kitaip vadinamą laumės juostą. Ororyk-

c) Vienas Noės sunų užtraukia ant savęs prakeikimą.

¹⁸ Erant ergo filii Noe, qui egressi sunt de arca, Sem, Cham, et Japheth: porro Cham ipse est pater Chanaan. ¹⁹ Tres isti filii sunt Noe: et ab his disseminatum est omne genus hominum super universam terram. ²⁰ Cœpitque Noe vir agricola exercere terram, et plantavit vineam. ²¹ Bibensque vinum inebriatus est, et nudatus in tabernaculo suo. ²² Quod cum vidisset Cham pater Chanaan, verenda scilicet patris sui esse nudata, nuntiavit duobus fratribus suis foras. ²³ At vero Sem et Japheth pallium imposuerunt humeris suis, et incidentes retrorsum, operuerunt verenda patris sui: faciesque eorum averse ærant, et patris virilia non viderunt. ²⁴ Evigilans autem Noe ex vino, cum didicisset quæ fecerat ei filius suus minor, ²⁵ ait: Maledictus Chanaan, servus servo-

¹⁸ Taigi. Noė turėjo sunus, išėjusius iš skrynios, Sėmą, Chamą ir Japėtą. Chamas gi yra Kanaano tėvas. ¹⁹ Tie trys yra Noės sunūs; ir iš jų tai radosi visa žmonių giminė ant visos žemės. ²⁰ Ir Noė, žmogus artojas, ėmė dirbti žemę ir užsiveisė vynuogyną; ²¹ ir išgėręs vyno jis apsigėrė ir nusidengė savo šėtroje. ²² Chamas, Kanaano tėvas, tai išvydęs, tai yra savo tėvo nuogumą, pranešė dviem savo broliam lauke. ²³ Bet Sėmas ir Japėtas užsidėjo sau ant pečių apdarą ir atbulai priėjusiu apdengė savo tėvo nuogumą, o jūdvių veidai buvo nukreipti, taip kad juodu nematė savo tėvo nuogumo. ²⁴ Pabudęs gi nuo vyno Noė ir patyręs, ką jam buvo padaręs jo jaunesnysis sunus, ²⁵ tarė: Prakeiktas Kanaanas; jis bus savo broliams vergų vergas. ²⁶ Jis dar sakė:

štė regimai rodydavosi ir pirm tvano; bet dabar Dievas jį daro ženklų savo sandoros, padarytos su žmonėmis.

9, 18-29. Ir po tvano ne visi žmonės pasilieka ištikimi Dievui, nes jau Noės šeimynoje vienas jo sunų savo pasielgimu užtraukia ant savęs tėvo prakeikimą.

(18) *Noė turėjo sunus...* Dar sykį išvardijami Noės sunūs, kad taip labiaus pažymėjus naujos žmonijos po tvano protėvius. — *Chamas yra...* Atkartojamas Chamo vardas draug su jo jauniausiojo sunaus vardu dėlei liūdno atsitikimo, kurs tuojau bus apsakytas. Plg. žem. eil. 22. 25; 10, 6. — (21) *Apsigėrė*. Noė rasi pats nepasijuto, kaip tai atsitiko; šv. Raštas nieko nesako apie jo kaltybę. — (22) *Chamas... pranešė...* Buvo tai didelis praskikaltimas prieš pagarbą, priderančią tėvui. — (25) *Prakeiktas Kanaanas*. Noės sunų pasielgimas duoda jam progą pranašauti apie kilsiančių iš jųjų tautų likimą. Ta pranašystė prasideda jaunia-

siojo Chamo sunaus, Kanaano, prakeikimu. Prakeikimas atkreiptas ne tiesiog prieš patį Chamą, bet prieš jo sunų rasi dėlto, kad Chamas draug su pačiu Noe buvo gavęs Dievo palaiminimą (9, 1); prakeikimas vienok paliečia ir visą Chamo ainiją. — *Vergų vergas*: paskutinis vergas. — (26) *Pašlovintas teesie V. Dievas Sėmo*. Ebr.: *barukh Jahve...* Dievas apreiškimų davejas ir Atpirkėjas žmonai vadinamas nuosaviu Sėmo Dievu, ir kaip tokiame duodamas jam pašlovinimas. Tai gi turi reikšti, kad Sėmo ainiai bus artimiausiuose santikiuose su Jahve, padarys jo išrinktąją tautą, užlaikys tarp žmonių tikrojo Dievo pažinimą ir tikėjimą į ateisiantį Mesiją, bus sargai ir nešėjai Dievo duotojo apreiškimo, ir galop iš jų gims „Moteriškės ainis“, žadėtasis po žmogaus nupnolimo (3, 15). Tose gėrybėse dalyvaus ir Kanaanas, bet tik kaip po vergas gėrybėse savo pono. — (27) *Teisplėčia Japėtą*. Ebr. *Jafth le Jefeth*. Japėtui suteikiamas palaiminimas

rum erit fratribus suis. ²⁶ Dixitque: Benedictus Dominus Deus Sem, sit Chanaan servus ejus. ²⁷ Dilatet Deus Japheth, et habitet in tabernaculis Sem, sitque Chanaan servus ejus. ²⁸ Vixit autem Noe post diluvium trecentis quinquaginta annis. ²⁹ Et impleti sunt omnes dies ejus nongentorum quinquaginta annorum: et mortuus est.

Pašlovintas teesie Viešpats Dievas Sėmo, ir Kanaanas tebuna jo vergas. ²⁷ Dievas teisplėčia Japėta, ir jis tegyvena Sėmo šėtrose, o Kanaanas teesie jo vergas. ²⁸ O Noė po tvano gyveno dar tris šimtus penkias dešimtis metų. ²⁹ Ir viso jo amžio buvo devyni šimtai penkios dešimtys metų, ir jis numirė.

4. Noės vaikų istorija. a) Giminės, kilusios iš Japėto, Chamo ir Sėmo.

Caput X. ¹ Hæ sunt generationes filiorum Noe, Sem, Cham, et Japheth: natiue sunt eis filii post diluvium. ² Filii Japheth: Gomer, et Magog, et Madai, et Javan, et Thubal, et Mosoch, et Thiras. ³ Porro filii Gomer:

10. perskyrimas. ¹ Ta yra Noės sunų, Sėmo, Chamo ir Japėto, ainija; ir tie sunų jiems gimė po tvano. ² Japėto sunų: Gomėras, Magogas, Madajis, Javanas, Tubalis, Mosochas ir Tiras. ³ Toliaus Gomėro sunų:

visupirma paliečia žemiškus dalykus ir rišasi su jo vardu, kurs reiškia tapat, ką ir: toli išsiplėčiantis. Japėto ainiai turėjo užimti visą Europą, didžiąją Azijos dalį ir kitas pasaulio šalis; pas juos turėjo praeiti mokslas, dailė ir apskritai visa kultura. Antra palaiminimo dalis dvasiška: *Jis tegyvena Sėmo šėtrose*. Japėto ainiai turėjo dalyvauti Sėmui žadėtose viršprigimtinėse gėrybėse, sugrįžti prie Sėmo Jahvės, ateiti į tikėjimą ir išganymą, kuriuos atnešė pasauliui Jėzus Kristus. Trečia palaiminimo dalis tai viešpatavimas ant Kanaano ainiių. — Visos tos pranašystės išsipildė istorijoje. Chamo ainiai ypač Kananiečiai pasidarė Sėmo ir Japėto vergais; praeikimas, Noės išreikštas, tarsį tebeslėgia juos ir dabar. Svarbiausi Sėmo ainiių šaka, žydai, turėjo ypatingas Jahvės malones. Japėtiečiai, įgiję pirma viešpatavimą ant pasaulio, paskui tapo Viešpaties tauta, priimdami umai krikščionystę.

dinamas tautų sąrašas, nes pamintieji jame vardai dažniausiai reiškia įvairias tautas, kilusias iš Noes sunų ir apsigyvenusias Azijoje, Afrikoje ir Europoje. Ne visa vienok Noės sunų ainija jame išskaityta, bet labiausiai tos jos šakos, kurios buvo žinomos paskesniems izraelitams. Nors apskritai sakant daugelyje vardų pigiai galima pažinti dabar žinomas senobines tautas, bet to negalima pasakyti apie visus vardus. Tautų sąrašo tikslas buvo pažymėti giminytę izraelitų su kitomis tautomis ir nurodyti bent tolimai, kad per juos turėjo būti užlaikyti žmonijai Dievo duotasis apreiškimas lig Kristui, ir per juos turėjo jai ateiti visuotinas išganymas. — (2) *Japėto sunų*. Pradedama jaunesniojo Noės sunaus Japėto ainiių išskaitymu ir baigiamas Sėmo ainiais, kad tokiuo budu išeitų aiškesnis sąryšis su Abraomu, žydų tautos protėviu, kurs buvo iš Sėmo giminės. — *Gomėras*. Jis skaitomas Kimrų (Gimirų) arba Kėltų protėviu. — *Magogas*: Skytų tėvas. — *Madajis*: Mėdų ir Persų tėvas. — *Javanas*: Jonijiečių ir visų Elleenų tėvas. — *Tubalis* ir *Mosochas*: protėviai tautų, gyvenusių tarp Juodosios ir Kaspijaus jurų. — *Tiras*: rasi Trakų tėvas. — (3) *Askenėzas*. Iš jo kilo Askani-

4. 10, 1-32. Noės vaikų istorijoje autorius išskaito iš jų atsiradusias tautas, kad butu žinoma giminystė tarp visos Noės ainijos.

(10, 1) *Ta yra Noės sunų... ainija*, arba istorija. Yra tai seniausias taip va-

Ascenez et Riphath et Thogorma. ⁴ Filii autem Javan: Elisa et Tharsis, Cetthim et Dodanim. ⁵ Ab his divisæ sunt insulæ gentium in regionibus suis, unusquisque secundum linguam suam et familias suas in nationibus suis.

⁶ Filii autem Cham: Chus, et Mesraim, et Phuth, et Chanaan. ⁷ Filii Chus: Saba, et Hevila, et Sabatha, et Regma, et Sabatacha. Filii Regma: Saba, et Dadan. ⁸ Porro Chus genuit Nemrod: ipse cœpit esse potens in terra, ⁹ et erat robustus venator coram Domino. Ob hoc exivit proverbium: Quasi Nemrod robustus venator coram Domino. ¹⁰ Fuit autem principium regni ejus Babylon, et Arach, et Achad, et Chalanne, in terra Sennaar. ¹¹ De terra illa egressus est As-

Askenėzas, Rifatas ir Togorma. ⁴ O Javano sunų: Elisa, Tarsis, Kėtimas ir Đodanimas. ⁵ Iš šitų gavo gyventojus tautų salas savo kraštuose, iš kiekvieno pagal jo kalbą, pagal jų giminės savo tautosė.

⁶ O Chamo sunų: Kušas, Mesraimas, Putas ir Kanaanas. ⁷ Kušo sunų: Saba, Hevila, Sabata, Rėgma ir Sabatacha. Rėgmos sunų: Šaba ir Dadanas. ⁸ Kušui gimė taipogi Nemrodas; tasis ėmė buti galingas ant žemės. ⁹ Jis buvo smarkus medinčius Dievo akyse. Iš to radosi patarlė: Smarkus medinčius Dievo akyse, kaip Nemrodas. ¹⁰ Jo karalystės pradžia buvo Babylonas, Arakas, Akkadas ir Kalannė Senaaro žemėje. ¹¹ Iš to krašto jis išėjo į Asurą ir pastatė

jiečiai Frygijoje ir rasi Vokiečiai. — *Rifatas*. Apie jo ainius negalima nieko tikra pasakyti. — *Togorma*. Taip vadinausi Armėnai. — (4) *Elisa*: Elidos ir apylinkės kraštų gyventojų tėvas. — *Tarsis*. Taip vadinas vienas Ispanijos kraštas. — *Kėtimas*. Tuo vardu vadinosi Kipro sala. — *Đodanimas*. Kituose tekstuose, LXX, Samarijiečių Pentateuche: R o d a n i m a s. Tai reikštu Rodo salos gyventojus. — (5) *Iš šitų*: iš visų Japėto ainių. — *Tautų salas*. Taip izraelitai vadino visą pietinę Europą, užsibaigiančią daugybe pussalių ir salų Tarpžemėje juroje, o net ir Afrikos pakraščius. — *Savo kraštuose...* Pasiidauinę Japėto ainiai išsiskirstė po Tautų salas. Kiekviena giminė arba ainių šaka užėmė atskirą kraštą, padarė atskirą tautą ir turėjo savo atskirą kalbą.

(6) *Kušas*: pranokėjas Etiopiečių, kurie kitados gyveno labai plačiai išsiskirstę, pradedant nuo Babylonijos, Indijos okeano pakraščiais, lig Etiopijai Afrikos gilumos linkon. — *Mesraimas*. Ebr. A i g y p t o vardas. — *Putas*: tėvas Lybijiečių į vakarus nuo Etiopijos ir Aigypto. — *Kanaanas*: pirmųjų Palestinos gyventojų tėvas. — (7) *Saba*: Meroės gyventojai Etiopijoje. — *Hevila*: rasi Avalitai, gyvenusieji Afrikos pakrastyje netoli Bab-el-Mandėbo. — *Sabata, Rėgma*: dvi

nedideli tauti pietinėje Arabijoje. — *Šaba*: Arabijos gyventojai, kurių karalienė paskiaus keliavo pas Saliamoną persitikrintų apie jo išmintį. — (8) *Nemrodas*. Buvo rasi ne tikras Kušo sunus, bet žymiausias iš jo ainių, pragaršėjęs savo smarkumu, ir įkurėjas didžios Asyrijos-Babylonijos viešpatystės. — *Ėmė buti galingas*: tapo pirmuoju karaliumi po tvano, arba geriaus saktant, pirmuoju pergalėtoju ir pavergėju kitų tautų. — (9) *Smarkus medinčius*: ne tik toje prasmėje, kad jis medžiojo žvėris, bet ir kaip gaudytojas ir pergalėtojas žmonių. — *Dievo akyse*. Tas išsireiškimas rasi tik sustiprina mintį žodžio: *smarkus, lyg*-kad butu pasakyta: smarkiausias. Kiti aiškintojai, žiurėdami į prasmę Nemrodo vardo, kurs reiškia tą pat, ką ir: *Pakelkime maištą, verčia ebr. t. ne: Dievo akyse, bet: prieš Dievą.* — (10) *Babylonas*: Nemrodo karalystės sostinė. — *Arakas*: paskiaus pramintas Varka, į pietus nuo Babylo. — *Akkadas*, dažnai minimas Asyrijiečių dokumentuose; bet dar tikrai nesusekta, kame tas miestas ištikrųjų buvo. — *Kalannė*. Ebr. t.: *Kalné*; rasi į pietryčius nuo Babylo ant Tigrio upės. — *Senaaro*. Taip vadinasi derlinga Babylo lyguma. — (11) *Į Asurą*: į Asyriją. Galinga Nemrodo

sur, et ædificavit Niniven, et plateas civitatis, et Chale. ¹² Resen quoque inter Niniven et Chale: hæc est civitas magna. ¹³ At vero Mesraim genuit Ludim, et Anamim, et Laabim, Nephthuim. ¹⁴ et Phetrusim. et Chasluim: de quibus egressi sunt Philisthiim et Caphtorim. ¹⁵ Chanaan autem genuit Sidonem primogenitum suum, Hethæum, ¹⁶ et Jebusæum, et Amorrhæum, Gergesæum, ¹⁷ Hevæum, et Aracæum: Sinæum, ¹⁸ et Aradium, Samaræum et Amathæum: et post hæc disseminati sunt populi Chananæorum. ¹⁹ Factique sunt termini Chanaan venientibus a Sidone Geraram usque Gazam, donec ingrediaris Sodomam et Gomorrhā, et Adamam, et Seboim usque Lesa. ²⁰ Hi sunt filii Cham in cognationibus, et linguis, et generationibus, terrisque et gentibus suis.

²¹ De Sem quoque nati sunt, patre omnium filiorum Heber, fratre Japheth majore. ²² Filii

Ninivā, ir Miesto gatves, ir Kalę. ¹² taipogi Reseną tarp Ninivos ir Kalės; tai yra didelis miestas. ¹³ O iš Mesraimo gimė Ludimai, ir Anamimai, Laabimai ir Neptuimai, ¹⁴ Petrusimai ir Kasluimai, iš kurių kilo Pilistymai ir Kaptorimai ¹⁵ Kanaanui gi gimė Sidonas, jo pirmgimis, Hetiečiai, ¹⁶ Jėbuziečiai, Amoriečiai, Gergeziečiai, ¹⁷ Hevejiečiai, Arakiečiai, Siniečiai, ¹⁸ Aradiečiai, Samariečiai ir Amatiečiai; ir paskui Kananiečių tautos išsiplėtė. ¹⁹ Ir Kanaano ribos tęsėsi nuo Sidono Geraros linkon iki Gazai, Sodomos, Gomoros, Adamos ir Seboimo linkon iki Lėsai. ²⁰ Tie yra Chamo sunys pagal jų kartas, kalbas, gimines, žemes ir tautas.

²¹ Gimė taipogi sunys ir Sėmui, visų Ebero vaikų tėvui, o vyresniajam Japėto broliui. ²²

karalystė dar labiau padidėjo, kada jis pats arba rasi vienas iš jo ainių leidėsi į šiaurę į Sėmo ainių apgyventą Asyriją ir ją užkariavo. Tuomet Asyrijoje pastatyta keturis miestus arti kits kito: *Ninivą*, rasi dabar žinomą Kujundžiką; *Miesto gatves*, ebr. *R'choboth 'ir*; *Kalę*, ebr. *Kelach*, dabartinį Nimrudą ir (12) *Reseną*, rasi Salamię. (13) *Ludimai*... Išskaitomos įvairios mažos Aigypso tautos. — (14) *Pilistymai*, nuo kurių paskiaus daug vargų iškentėjo žydai. Pilistymai gyveno pietvakariame Kanaane nuo Aigypso lig Jopės miestui. — (15) *Sidonas*, kurio vardu vadinosi didžiausias Fenikijos miestas; o ir pati Fenikija išpradžios vadinosi Sidonija. — *Hetiečiai*: gyventojai šiaurinės Palestinos Ebrono apylinkėse. — *Jėbuziečiai*: pirmieji gyventojai Jeruzalės, kuri kitados vadinosi Jėbus. — *Amoriečiai*: gyventojai Jordano pakraščiu, ypač iš rytų pusės. — *Gergeziečiai*: Amoriečių kaimynai į vakarus nuo Jordano. — (17) *Hevejiečiai*.. Gy-

ventojai Ermono ir Libano apylinkių. — (18) *Aradiečiai*: Arado salos (Jier.) gyventojai. — *Samariečiai*: Aradiečių kaimynai. — *Amatiečiai*: gyventojai šiaurinės Palestinos. Garsus buvo jų miestas Ematas, dabar Hamah ant Oronto upės. — *Ir paskui išsiplėtė*... Išpradžios visos tos šeimynos ir giminės gyveno vienoje vietoje; bet su laiku besidaugindamos plėtėsi toliaus. — (19) *Kanaano ribos*. Tas kraštas turėjo paskiaus tekti išrinktajai žydų tautai. Nurodomas išpradžios jo ilgumas, nes Sidonas yra pačioje šiaurėje, Gaza gi pietuose (Gerara dar truputį žemiaus už Gazą); paskui gi jo plotumas nuo Gazos lig *Lėsai*. Lėsa rasi vadinosi tas pats miestas, kurs paskiaus buvo žinomas kaip Kallirroė ant Mirties jūros kranto į rytus nuo Pentapolies miestų, Sodomos, Gomoros, Adamos ir Seboimo, o taipogi Segoro.

(21) *Ebero vaikų tėvui*. Jau čionai pažymima, kad Eberas, Abraomo ir visų žydų protėvis, buvo Sėmo ainis. — (22)

Sem: Ælam et Assur, et Arphaxad, et Lud, et Aram²³ Filii Aram: Us, et Hul, et Gether, et Mes.²⁴ At vero Arphaxad genuit Sale, de quo ortus est Heber.²⁵ Natique sunt Heber filii duo: nomen uni Phaleg, eo quod in diebus ejus divisa sit terra: et nomen fratri ejus Jectan.²⁶ Qui Jectan genuit Elmodad, et Saleph, et Asarmoth, Jare,²⁷ et Aduram, et Uzal, Decla,²⁸ et Ebal, et Abimael, Saba,²⁹ et Ophir, et Hevila, et Jobab: omnes isti filii Jectan.³⁰ Et facta est habitatio eorum de Messa pergentibus usque Sephar montem orientalem.³¹ Isti filii Sem, secundum cognationes et linguas, et regiones in gentibus suis.

³² Hae familiae Noe juxta populos et nationes suas. Ab his divisae sunt gentes in terra post diluvium.

Sėmo sunys: Elamas, Asuras, Arpaksadas, Ludas ir Aramas.²³ Aramo sunys: Usas, Hulis, Gėtėras ir Mėsas.²⁴ Arpaksadui gi gimė Salė, iš kurio gimė Eberas.²⁵ Eberui gimė du sunu: vienas vardu Palėgas, nes jo laikų žemė buvo padalinta; o jo brolio vardas Jėktanas.²⁶ Tam Jėktanui gimė Elmodadas, Salėpas, Asarmotas, Jarė,²⁷ Aduramas, Uzalis. Dėkla,²⁸ Ebalis, Abimaėlis, Saba,²⁹ Opyras, Hevila, Jobabas; visi šitie buvo Jėktano vaikai.³⁰ O jų gyvenamoji vieta tęsėsi nuo Mėssos lig Sėfarui, vienam iš kalnų rytuose.³¹ Tie yra Sėmo sunys pagal jų gimes, kalbas, šalis ir tautas.

³² Tos yra Noės šeimos pagal jų giminystę ir tautas. Iš jų radosi tautos ant žemės po tvano.

b) Žmonių nubaudimas už puikybę kalbos sumaišymu.

Caput XI. ¹ Erat autem terra labii unius, et sermonum eorundem. ² Cumque proficiscerentur de oriente, invenerunt campum in terra Sennaar, et

11. perskyrimas. ¹ Žemė tuomet turėjo vieną kalbą ir vienokius žodžius. ² O eidami iš rytų atrado plynus laukus Sennaaro žemėje ir čionai apsigy-

Elamas: Elamitų tėvas. — *Asuras:* iš kurio kilo Asyrijiečiai. — *Arpaksadas:* Chaldėjiečių tėvas. — *Ludas:* rasi Lydijiečių pranokėjas. — *Aramas:* tėvas Aramiečių tautų, gyvenusių Syrijoje ir Mezopotamijoje. — (23) *Usas...* Taip vadinosi kraštas, kuriame gyveno Jobas (veiz. Job. 1, 1). Tautos, kilusios iš kitų Aramo vaikų, mažai težinomos. — (24) *Salė:* ebr. *Šelach*. — (25) *Palėgas.* Jo ainija išskaitoma toliaus (v. 11, 10...). Čionai tik paaiškinamas jo vardas, ebr. *Peleg*, kure reiškia tą pat, ką ir padalinimas. Taip rasi daroma aliuzija į tautų išsiskirstymą, minimą žem. 11, 8. — (26-29) *Elmodadas...* Išskaitomos įvairios arabiškos tautos, iš kurių bent kiek labiau žinoma Asarmoto (ebr. *Chacarma-*

veth) ainiai, nes jų kraštas ir dabar vadinasi Hadramaut. Taipogi dažnai minimas šv. Rašte Opyras, kaip labai turtingas kraštas (veiz. 3 Kar. 9, 28).

11, 1-9. Pakilusius į puikybę Noės ainiai ir norėjusius pasistatyti sau dideliausį bokštą Dievas nubaudžia kalbos sumaišymu, kad žmonės jau nebegalėtų visi draug susitarti prieš Dievą.

(11, 1) *Žemė:* žemės gyventojai. — *Vieną kalbą.* Pasilikdami vienoje vietoje žmonės turėjo vieną kalbą, t. y. vadinavo visus daiktus tais pačiais vardais ir vienaip išreikšdavo savo mintis ir jausmus. — (2) *Is rytų.* Anot ebr. t.: rytų linkon. Tikriaus pietryčių linkon. Kadangi nuo tvano lig tai kelionei buvo

habitaverunt in eo. ³ Dixitque alter ad proximum suum: Venite, faciamus lateres; et coquamus eos igni. Habueruntque lateres pro saxis, et bitumen pro caemento: ⁴ et dixerunt: Venite, faciamus nobis civitatem et turrim, cujus culmen pertingat ad cælum: et celebremus nomen nostrum antequam dividamur in universas terras. ⁵ Descendit autem Dominus ut videret civitatem et turrim, quam aedificabant filii Adam, ⁶ et dixit: Ecce, unus est populus, et unum labium omnibus: ceperuntque hoc facere, nec desistent a cogitationibus suis, donec eas opere compleant. ⁷ Venite igitur descendamus, et confundamus ibi linguam eorum, ut non audiat unusquisque vocem proximi sui. ⁸ Atque ita divisit eos Dominus ex illo loco in universas terras, et cessaverunt aedificare civitatem. ⁹ Et idcirco vocatum est nomen ejus Babel, quia ibi confusum est labium universae terrae: et inde dispersit eos Dominus super faciem cunctarum regionum.

praėjė apie 300 metų, todėl tuomet žmonių skaitlius turėjo būti jau labai didelis, ir visai nėra reikalo manyti, kad jie visi vienu kartu persikėlė iš savo senosios vietos į Babyloniją. Regimai turėta čionai mintyje žymiausia žmonijos dalį, tarsi jos branduolį. — *Senaaro*: Babylonijos lyguma. — (3) *Žemės sakais*. Taip vadinasi šv. Rašte asfaltas, kurio daug yra Babylonijos apylinkėse. — (4) *Siektu dangų*. Yperbolinis išsireiškinimas, vietoje: labai augstą. — *Pirma negu išsiskirstysime*. Anot ebr. t.: kad neišsiskirstytumėm. Nauji Senaaro gyventojai pramato, kad jų skaitliui besidauginant vėl reikės skirstyties; bet jie nenori sutraukti visiškos tarp savęs vienybės; bet užuot užlaikyti tikrą vienybę per vieno ir to paties Dievo garbinimą jie nori pastatyti savo vardui amžiną paminklą, kurs pasiliktų išviršiniu jų vie-

veno. ³ Ir jie kalbėjo kiti kitiems: Eikite, pasidirbkime plytų ir jas išdegkime. Ir jie naudojosi plytomis kaip akmenimis ir žemės sakais vietoje kalkių. ⁴ Ir jie kalbėjo: Eikite, pasistatykime sau miestą ir bokštą, kurio viršunė siektų dangų, ir padarykime savo vardą garsiu, pirma negu išsiskirstysime į visus kraštus. ⁵ O Viešpats nužengė pamatytų miesto ir bokšto, kurį statė Ādomo vaikai, ⁶ ir tarė: Štai jie yra viena tauta, ir visu viena kalba; jie ėmė tai daryti ir nemes savo užmanymo, kolei jo pilnai neįvykdys. ⁷ Eikite tat, nužengkime ir sumaišykime tenai jų kalbą, kad nebesuprastu kits kito kalbos. ⁸ Taip tat Viešpats juos išsklaistė po visas šalis, ir jie liovėsi statę miestą. ⁹ Ir užtat jis buvo pramintas Babeliu, nes tenai sumaišyta buvo visos žemės kalba; ir iš ten juos Viešpats išsklaistė į visus kraštus.

nybės ryšiu ir viduriu. Tas jų visai žemiškas tikslas tapo priežastimi pageidaujamos vienybės išardymo. — (5. 6) *Viešpats nužengė...* Dievas įvaizdinamas žmonių būdu, kaip to teisėjas, kurs pirma gerai ištiria kaltybę, o jau paskui skiria bausmę. — (7) *Nužengkime...* Daugskaitliai pavartoti tokioje pat prasmėje, kaip aug. 1, 26; 3, 22. — *Kad nebesuprastu...* Žodžiai rasi pasiliko tie patys, bet žmonės ėmė jais vadinti nebe tuos pačius dalykus. Umas kalbos sumišimas negalėjo įvykti be stebuklo, todėl ir sumišimo išaiškinimas yra nepigus dalykas. Kaikurie katalikai aiškintojai mano, kad kalbos sumišimas įvyko neumai (Grig.-Nys.), Dievas gi tik leidęs įvykti nesantaikai tarp statančiųjų miestą, kurios pasekmė buvo jų išsiskirstymas ir naujų kalbų atsiradimas. — (9) *Babeliu*, t. y. sumišimu. Asyrijiečiai kitaip tą vardą supra-

5. Sėmo ainiai.

¹⁰ Hae sunt generationes Sem: Sem erat centum annorum quando genuit Arphaxad, biennio post diluvium. ¹¹ Vixitque Sem postquam genuit Arphaxad, quingentis annis: et genuit filios et filias. ¹² Porro Arphaxad vixit triginta quinque annis, et genuit Sale. ¹³ Vixitque Arphaxad postquam genuit Sale, trecentis tribus annis: et genuit filios et filias. ¹⁴ Sale quoque vixit triginta annis, et genuit Heber. ¹⁵ Vixitque Sale postquam genuit Heber, quadringentis tribus annis: et genuit filios et filias. ¹⁶ Vixit autem Heber triginta quatuor annis, et genuit Phaleg. ¹⁷ Et vixit Heber postquam genuit Phaleg, quadringentis triginta annis: et genuit filios et filias. ¹⁸ Vixit quoque Phaleg triginta annis, et genuit Reu. ¹⁹ Vixitque Phaleg postquam genuit Reu, ducentis novem annis, et genuit filios et filias. ²⁰ Vixit autem Reu triginta duobus annis, et genuit Sarug. ²¹ Vixit quoque Reu postquam genuit Sarug, ducentis septem annis: et genuit filios et filias. ²² Vixit vero

¹⁰ Šita yra Sėmo ainija: Sėmas buvo šimto metų, kuomet jam gimė Arpaksadas, dvejiem metams prasilinkus po tvano. ¹¹ Gimus Arpaksadui, Sėmas gyveno penkis šimtus metų, ir jam gimė sūnūs ir dukteris. ¹² Kada Arpaksadas turėjo trisdešimt penkerius metus, jam gimė Salė. ¹³ Gimus Salei, Arpaksadas gyveno tris šimtus metų ir turėjo sūnus ir dukteris. ¹⁴ Kada Salė turėjo trisdešimtis metų, jam gimė Ėberas. ¹⁵ Eberui gimus, Salė gyveno keturis šimtus trejus metus, ir jam gimė sūnūs ir dukteris. ¹⁶ Kada Ėberas turėjo trisdešimt ketverius metus, jam gimė Palėgas. ¹⁷ Palėgui gimus, Eberas gyveno keturis šimtus trisdešimtis metų, ir jam gimė sūnūs ir dukteris. ¹⁸ Kada Palėgui buvo trisdešimtis metų, jam gimė Rėvas. ¹⁹ Gimus Rėvui, Palėgas gyveno du šimtu devynerius metus, ir jam gimė sūnūs ir dukteris. ²⁰ Kada Rėvui buvo trisdešimt dveji metai, jam gimė Sarugas. ²¹ Gimus Sarugui, Rėvas gyveno dušimtu septynerius metus, ir jam gimė sūnūs

to; anot jų jis reiškias Dievo Vartus. — Netoli senojo Babylono jo priemiestyje Borsippoje ir dabar tebėra griuvėsiai, kuriuos vietiniai Arabai tebevadina Birs Nimrud, t. y. Nemrodo bokštas. Apatinė jų dalis iš išdegtų plytų sulipytų asfaltu, anot mokslinčių, esanti Noės ainių statytasis bokštas.

5. 1, 10-26. Galop išskaitomi vyriausiojo Noės sunaus ainiai iki Abraomo tėvui Tarei, nes tik Abraomo giminėje turėjo išsipildyti visi Dievo žadėjimai ir jame turėjo būti palaimintos visos tautos

(10) *Sėmo ainija...* 10. perskyr. gale buvo išskaitytos kilusios iš Sėmo tautos;

dabar minimi tie jo ainiai, iš kurių tiesiog pasirodo, koki yra giminytė su žydų protėviu Abraomu. Skaitlinės, kaip ir patriarkų pirm tvano, labai nevienodos įvairiuose tekstuose, ir vargu nutarti, kurios yra tikresnės. Nuo Arpaksado užgimimo lig Abraomo gimimui anot ebr. teksto praėję 365 metai, anot Samarijiečių Pentateucho 1015, o anot LXX 1245 metai. — (12) *Jam gimė Salė.* Anot LXX Arpaksado sūnus buvęs Kainanas, o jau tam gimęs Salė. Taip-pat skaitome ir Evangelijoje Lk. 3, 36. — (18) *Rėvas* kitur vadinamas R a g a u (v. 1 Kron. 1, 25 Lk. 3, 36).

Sarug triginta annis, et genuit Nachor. ²³ Vixitque Sarug postquam genuit Nachor, ducentis annis: et genuit filios et filias. ²⁴ Vixit autem Nachor viginti novem annis, et genuit Thare. ²⁵ Vixitque Nachor postquam genuit Thare, centum decem et novem annis: et genuit filios et filias. ²⁶ Vixitque Thare septuaginta annis, et genuit Abram, et Nachor, et Aran.

ir dukteris. ²² Kada Sarugas turėjo trisdešimtis metų, jam gimė Nakoras. ²³ Nakorui gimus, Sarugas gyveno du šimtu metų, ir jam gimė sūnūs ir dukteris. ²⁴ Kada Nakoras turėjo dvidešimtdevynierius metus, jam gimė Tarė. ²⁵ Tarei gimus, Nakoras gyveno šimtą devynioliką metų, ir jam gimė sūnūs ir dukteris. ²⁶ Kada Tarė turėjo septynias dešimtis metų, jam gimė Abramai, Nakoras ir Aranas.

II. 1. Tarės ainija. a) Abraomo istorija. 1) Abraomo pavadinimas ir atėjimas Žadėtojon Žemėn.

²⁷ Hae sunt autem generationes Thare: Thare genuit Abram, Nachor, et Aran. Porro Aran genuit Lot. ²⁸ Mortuusque est Aran ante Thare patrem suum, in terra nativitatis suae in Ur Chaldaeorum. ²⁹ Duxerunt autem Abram, et Nachor uxores: nomen uxoris Abram, Sarai: et nomen uxoris Nachor, Melcha filia Aran patris Melchae, et pat-

²⁷ Ta yra Tarės ainija: Tarei gimė Abramai, Nakoras ir Aranas. O Aranui gimė Lotas. ²⁸ Aranas mirė pirm savo tėvo Tarės savo gimtiniam krašte, Ur Chaldėjoje. ²⁹ O Abramai ir Nakoras vedė sau pačias: Abramai buvo vardu Saraji, o Nakoro pačios vardas Mėlka, dukterė Arano, Mėlkos tėvo ir Jėskos tėvo. ³⁰ Saraji buvo nevai-

II. Antroje Pradžios knygos dalyje kalbama vien tik apie Abraomo ainius. Autorius labiausiai rupinasi papasakoti, kaip Viešpats Dievas juos nuolat laikė savo globoje ir auklėjo, kolei nenuvedė Aigiptan, kad jie tenai pavirstu didele tauta. Bet kad labiau paaiškėtų, jog negana užgimti pagal kuną iš Abraomo, idant butu galima skaityties tikru jo ainu (Rym. 9, 7), trumpai minimi ir tie Abraomo ainiai, kurių Dievas neišrinko tikram savo apreiškimui užlaikyti.

1. 11, 27—12, 20. Žydų tautos istorija pradedama trumpu paminėjimu Tarės ainijos ir tuoju pereinama prie Abraomo pavadinimo; toliau apsakoma jo kelionė Kanaano žemėn ir apsilaukymas Aigipte.

(28) *Ure Chaldėjoje*. Dauguma naujesniųjų aiškintojų mano, kad tai buvęs senobinis miestas Uru pietinėje Babylo-

dabar yra miestelis Al Muga ir; kadangi vienok Arpaksado giminė buvo apsigyvenusi šiaurinėje Mezopotamijoje (ebr. *Aram Naharaim*), ir ta pati Mezopotamija, kurioje buvo taipogi Harano miestas, visur šv. Rašte vadinasi tėviške ir Abraomo, ir jo brolio Nakoro, ir artimų jo genčių, todėl iš to reikia išvesti, kad ir Uras turėjo buti tame pat krašte, rasi nelabai toli nuo Harano. Galop LXX ir šv. Jieronimas Urą suprato ne apie miestą, bet apie krašto vardą. Plg. 24, 10; 25, 20 ir k. — (29) *Saraji*. Anot daugelio aiškintojų ji esanti ta pati ypata, ką ir Jėska, antroji Arano dukterė, o Loto sesuo. Ar šiaip, ar taip ji turėjo buti artima Abraomo giminė, taip kad jis galėjo paskiaus sakyti, jog Sarajos ir jo buvęs tas pats tėvas, tik ne ta pati motina. — (30) *Nevaisinga*. Ta aplinkybė pažymima jau čionai, nes ji turėjo didelį svarbumą Abraomo gyvenime. —

ris Jeschae. ³⁰ Erat autem Sarai sterilis, nec habebat liberos. ³¹ Tulit itaque Thare Abram filium suum, et Lot filium Aran, filium filii sui, et Sarai nurum suam, uxorem Abram filii sui, et eduxit eos de Ur Chaldaeorum, ut irent in terram Chananaan: veneruntque usque Haran, et habitaverunt ibi. ³² Et facti sunt dies Thare ducentorum quinque annorum, et mortuus est in Haran.

Caput XII. ¹ Dixit autem Dominus ad Abram: Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui, et veni in terram, quam monstrabo tibi. ² Faciamque te in gentem magnam, et benedicam tibi, et magnificabo nomen tuum erisque benedictus. ³ Benedicam benedictibus tibi, et maledicam maledictibus tibi, atque INTE benedicetur universae cognationes terrae. ⁴ Egressus est itaque

singa ir neturėjo vaikų. ³¹ Taigi, Tarė ėmė savo sūnų Abramą ir savo sunaus Arano sūnų Lotą ir savo marčią. o savo sunaus Abramo pačią Sarają, ir juos išvedė iš Uro Chaldėjoje, kad eitu į Kanaano žemę; o atėję lig Haranui, jie čionai apsigyveno. ³² Kada Tarei sukako dušimtu penkeri metai, jis mirė Harane.

12. perskyrimas. ¹ O Viešpats tarė Abramui: Išeik iš savo žemės, ir iš savo giminės, ir iš savo tėvo namų, ir eik į žemę, kurią aš tau parodysiu. ² Aš padarysiu iš tavęs didelę tautą, ir tave palaiminsiu, ir išaugstinsiu tavo vardą, ir tu busi palaimintas. ³ Aš palaiminsiu tave laimiančius ir prakeiksiu tave keikiančius, ir visos žemės giminės bus T A V Y J E palaimintos. ⁴ Taigi, Abramasis išėjo, kaip jam

(31) *Tarė ėmė...* Trečias Tarės sunus Nakoras regimai pasiliko tuotarpu Ure; bet paskiaus ir jo šeimyna gyveno Harane (22, 10; 29, 4). — *Kad eitu į Kanaano žemę.* Kilus tam Tarės sumanymui persikelti Kanaaną, ir Abramasis buvo gavęs iš Dievo pirmą sykį įsakymą eiti tau kraštan. Kadangi vienok Dievas norėjo nuvesti Kanaaną tik Abramą, todėl tuotarpu Tarės šeimyna nukeliavo tik lig *Haranui*, kame užbaigė savo dienas Tarė. Harano miestas yra šiaurvakarėje Mezopotamijoje. Rymiečiai jį vadino Charrae, dabartiniai gi Arabai Charraan.— (32) *Sukako du...* Palyginant šią vietą su 11, 26; 12, 4 ir Apd. 7, 4, randasi nemažas sunkumas sutaikyme įvairių Tarės amžyje nurodytų skaitlinių. Jei Abramasis gimė 70. Tarės amžio metais (11, 26) ir išėjo iš Harano, turėdamas 75 metus (žem. 12, 4), savo tėvui mirus (Apd. 7, 4), tai Tarė negalėjo gyventi ilgiaus kaip 145 m. Bet nėra tikrai žinoma, ar Abramasis buvo Tarės pirmgimis. Jis miuimas tarp brolių pirmoje vietoje rasi tik dėlei didžios savo verty-

bės; todėl gal jis gimė ne 70. Tarės amžio metais, bet žymiai vėliaus.

(12, 1) *Išeik...* Tai antras Viešpaties įsakymas Abramui palikti savo kraštą ir eiti svetiman. Abramasis turi palikti visa, kas žmogui brangiausia ant žemės, tėviškę, savo namus, giminę, į kurią jau buvo įsikverbusi stabmeldystė (plg. Joz. 24, 14). — *Į žemę:* kurią paskesnis apreiškimas turėjo aiškiau nurodyti. — (2) *Aš padarysiu...* Pažadėjimas daromas ketveriopas; nes Abramui žadama skaitlinga ainija, ypatingos Dievo malonės dvasiškos ir žemiškos, didi šlovė ir galop jis turi tapti palaiminimo šaltiniu kitiems (ebr. t. vietoje: *busi palaimintas*, yra: *busi palaiminamas*). Visa tai paskiaus išsipildė kuopiliausiai. Sek. eil. paskutinis žadėjimas plačiau išreiškiamas. — (3) *Bus TAVYJE palaimintos.* Tie žodžiai paaiškinti žem. 22, 18; ten gi pasakyta, kad žmonija bus palaiminta Abramo ainyje (in semine tuo), kuriuo turėjo būti ne kas kitas, kaip tik įsikunijęs Dievo Sunus (plg. Gal. 3, 16. Apd. 3, 26). — (4) *Abramas išėjo.* Plg.

Abram sicut praeceperat ei Dominus, et ivit cum eo Lot: septuaginta quinque annorum erat Abram cum egrederetur de Haran. ⁵ Tulitque Sarai uxorem suam, et Lot filium fratris sui, universam substantiam quam possederant, et animas quas fecerant in Haran: et egressi sunt ut irent in terram Chananaan. Cumque venissent in eam, ⁶ pertransiit Abram terram usque ad locum Sichem, usque ad convallem illustrem: Chananaeus autem tunc erat in terra. ⁷ Apparuit autem Dominus Abram, et dixit ei: Semini tuo dabo terram hanc. Qui aedificavit ibi altare Domino, qui apparuerat ei. ⁸ Et inde transgrediens ad montem, qui erat contra orientem Bethel, tetendit ibi tabernaculum suum, ab occidente habens Bethel, et ab oriente Hai: aedificavit quoque ibi altare Domino, et invocavit nomen ejus. ⁹ Perrexitque Abram vadens, et ultra progrediens ad meridiem.

¹⁰ Facta est autem fames in terra: descenditque Abram in Aegyptum, ut peregrinaretur ibi: praevaluerat enim fames in ter-

Viešpats buvo įsakęs, ir su juo ėjo Lotas. Abramui buvo septynios dešimtys penkeri metai, kuomet jis išėjo iš Harano. ⁵ Jis ėmė savo pačią Sarają, ir savo brolio sūnų Lotą, ir visą lobį, kurį jie turėjo, ir visus žmones, kuriais buvo padauginę savo šeimyną Harane, ir išėjo, kad keliautu į Kanaano kraštą. Kada gi į jį buvo atėję, ⁶ Abramą perėjo šali iki vietai Sikėmui, iki garsiajam slėniui; gyveno gi tame krašte Kananiečiai. ⁷ O Viešpats pasirodė Abramui ir jam tarė: Šitą šalį aš duosiu tavo ainiams. Jis gi pastatė tenai altorių sau pasirodžiusiam Viešpačiui. ⁸ Ir išten paėjęs lig kalnui, kurs buvo į rytus nuo Bėtėlio, ištiesė čionai savo šėtrą, turėdamas į vakarus Bėtėlį, o į rytus Hajį; čionai jis taipogi pastatė altorių Viešpačiui ir šaukėsi į jo vardą. ⁹ Paskui Abramą keliavo vis toliaus ir toliaus, eidamas ir slinkdamas į pietus.

¹⁰ Pasidarius gi tame krašte badui, Abramą pasitraukė į Aigyptą, kad čionai paviešėtų; kadangi badas buvo pasidaręs la-

Zyd. 11, 8. -- (5) *Visus žmones*: vergus ir verges. -- (6) *Iki vietai Sikėmui*. Da har toje vietoje yra miestelis Na b l u s gražiam slėnyje tarp kalnelių Ebalio ir Garizimo. Jei ta vieta praminta buvo Sikėmu tik vėliaus nuo Emoro sunaus Sikėmo vardo (33, 19), tai čionai kitados turėjo būti kitoks vardas, tik paskiaus pakeistas Sikėmu. -- *Iki garsiajam slėniui*. Geriaus anot ebr.: Iki a ž u o l u i Moreh. Moreh rasi buvo tos vietos savininkas. -- *Gyveno gi...* Tais žodžiais pažymima, kad kraštas buvo ne tuščias, bet apgyventas ir priderėjo senai tautai. -- (7) *Viešpats pasirodė*: matomas žmonių akims. Kaip šitame Dievo pasirody-me, taip ir kituose panašiuose pasirodančiu budavo Dievo siųstas aniolas, kurs

priimdavo žmonėms regimą išvaizdą ir apreikšdavo Dievo valią. -- *Aš duosiu*. Ant šito pažadėjimo, nesykį paskiaus atnaujinto, rėmėsi žydų tantos teisė paveldėti Kanaano kraštą. -- *Pastatė altorių*. Altoriaus pastatymu Abramą išreiškė, kad jis ima žadėtą kraštą nuosavybėn ir dėkodamas už suteiktą sau malonę jį pašvenčia tikrojo Dievo Jahvės garbei. -- (8) *Nuo Bėtėlio*. Abramo metu tas miestas vadinosi Luza (v. žem. 28, 19); Bėtėliu jį praminė paskiaus Jokubas. -- *Hajį*: kurį paskiaus išgriovė Jozuė (Joz. 8, 28). -- (9) *Į pietus*. Ta vieta ebr. vadinosi *Negeb*, t. y. pietinis Palestinos kraštas.

(10) *Tame krašte*: Negebe. -- *Aigyptą*, kurs garsus buvo savo žemės derlingumu

ra. ¹¹ Cumque prope esset ut ingrederetur Ægyptum, dixit Sarai uxori suae: Novi quod pulchra sis mulier: ¹² et quod cum viderint te Ægyptii, dicturi sunt: Uxor ipsius est: et interficient me, et te reservabunt. ¹³ Dic ergo, obsecro te, quod soror mea sis: ut bene sit mihi propter te, et vivat anima mea ob gratiam tui. ¹⁴ Cum itaque ingressus esset Abram Ægyptum, viderunt Ægyptii mulierem quod esset pulchra nimis. ¹⁵ Et nuntiaverunt principes Pharaoni, et laudaverunt eam apud illum: et sublata est mulier in domum Pharaonis. ¹⁶ Abram vero bene usi sunt propter illam: fueruntque ei oves et boves et asini, et servi et famulae, et asinae et cameli. ¹⁷ Flagellavit autem Dominus Pharaonem plagis magnis et domum ejus propter Sarai uxorem Abram. ¹⁸ Vocavitque Pharaon Abram, et dixit ei: Quidnam est hoc quod fecisti mi-

bai didis aname krašte. ¹¹ O budamas pasiryžęs įeiti į Aigypiją jis tarė savo pačiai Sarajai: Žinau tave esant gražią moteriškę, ¹² ir kad tave išvydę Aigypietiečiai sakys: tai jo pati. Ir jie mane užmuš, o tave užlaikys. ¹³ Sakykis tat, meldžiamoji, mano sesuo esanti, kad man butu gera dėlei tavęs, ir kad per tavę butu užlaikyta mano gyvybė. ¹⁴ Taigi, Abramui įėjus į Aigypiją, Aigypietiečiai matė moteriškę esant labai gražią. ¹⁵ Ir kunigaikščiai tai pranešė Paraonui ir ją gyrė jo akyse; ir moteriškė buvo atimta į Paraononamus. ¹⁶ Su Abramu gi gerai elgtasi dėlei jos; ir jis turėjo avių, ir jaučių, ir asilų, ir vergų, ir tarnaičių, ir asilų, ir kupranugarių. ¹⁷ O Viešpats ištiko didžiausiomis slogomis Paraoną ir jo namus dėlei Abramo pačios Sarajos. ¹⁸ Ir Paraonas pasivadiną Abramą ir jam tarė: Kas gi tai yra, ką man padarei? kodėl

ir nesykį turėdavo patarnauti savo javais Palestinos gyventojams. — (11) *Tarė savo pačiai.* Anot Prad. 20, 13 Abramą buvo padaręs panašią sutartį su savo pačia dar neišėjęs iš Chaldėjos; taigi, čionai buvo jos atnaujinimas. Jis išanksto žinojo didį ištvirkimą gyventojų tų kraštų, į kuriuos rengėsi keliauti — *Gražią.* Sarajai buvo tuomet apie 65 metus; taigi, ji buvo pergyvenusi tik pusę savo amžio (mirė turėdama 127 m. V. žem. 23, 1). Be to, nesunkios gyvenimo aplinkybės padėjo jai užlaikyti ilgiaus jaunystės gražumą. — (12) *Mane užmuš:* kad liuosiaus galėtų pasiegti su našle, kaip jiems tiks. — (13) *Mano sesuo.* Buvo tai tiesa, bet tik plačioje to žodžio prasmėje, nes Sarajai buvo artima Abramo giminė ir rytiečių papročiu galėjo vadintis jo seserimi (plg. aug. 11, 29); ta gi aplinkybė, kad ji buvo Abramo pati, turėjo būti visai užtylėta. Šv. Augustinas teisiną Abramo pasielgimą reikalu rinkties tarp dviejų piktumų, kurių vie-

nas didesnis buvo savo gyvybės pražudymas, kitas mažesnis—dorinis pavojus Sarajai, ir sako, kad Abramą išsirinkęs mažesnį piktumą, pasitikėdamas priegtam savo pačios ištirta dora ir Dievo Apveizdos pagalba. — (15) *Paraonui.* Taip vadinosi anais laikais Aigypso karaliai. Panašiu būdu dabar vadinasi Persijos karaliai Šachais, Turkijos Sultanais ir tt. Pats žodis Paraonas aigypitiškai rasi buvo ištiriamas *Per-aa* ir reiškė didelius Rumus. — (16) *Su Abramą gi...* Paraonas, skaitydamas Abramą Sarajos broliu, duoda jam pagal rytų krašto paprotį dovanas, išpirkdamas tariamąją seserį, kurią norėjo imti sau į pačią. Patėmytina, kad tarp Abramo gyvulių neminimi arkliai. Dabar tikrai jau susekta, kad arkliai atsirado Aigypie tik vėliaus, viešpataujant Hyksams. — (17) *Didžiausiomis slogomis.* Nors nepasakyta kokiomis, bet jos turėjo būti labai nepaprastos, taip kad Paraonas stengėsi snieškoti jų priežastį. Apie tai gi, kad Sarajai buvo

hi? quare non indicasti quod uxor tua esset? ¹⁹ Quam ob causam dixisti esse sororem tuam, ut tollerem eam mihi in uxorem? Nunc igitur ecce conjux tua, accipe eam, et vade. ²⁰ Praecepitque Pharaon super Abram viris: et deduxerunt eum, et uxorem illius, et omnia quae habebat.

nepasakei ją esant tavo pačia? kam sakei ją esant tavo seserį? taip kad aš norėjau ją imti į pačią? Taigi, dabar štai tavo žmona, imk ją ir eik sau. ²⁰ Ir Paraonas davė savo žmonėms įsakymus apie Abramą, ir jie palydėjo jį, jo pačią ir visa, ką jis turėjo.

2) Abraomo persiskyrimas su Lotu.

Caput XIII. ¹ Ascendit ergo Abram de Aegypto, ipse et uxor ejus, et omnia quae habebat, et Lot cum eo ad australem plagam. ² Erat autem dives valde in possessione auri et argenti. ³ Reversusque est per iter, quo venerat, a meridie in Bethel usque ad locum ubi prius fixerat tabernaculum inter Bethel et Hai: ⁴ in loco altaris quod fecerat prius, et invocavit ibi nomen Domini. ⁵ Sed et Lot qui erat cum Abram, fuerunt greges ovium, et armenta, et tabernacula. ⁶ Nec poterat eos capere terra, ut habitarent simul: erat quippe substantia eorum multa, et nequibant habitare communiter. ⁷ Unde et facta est rixa inter pastores gregum Abram et Lot. Eo autem tempore Chananaeus et Pherezaeus habitabant in terra illa ⁸ Dixit

13. persiskyrimas. ¹ Abramasis išėjo iš Aigypso, jisai ir jo pati, ir visa, ką turėjo, ir draug su juo Lotas į pietinę šalį. ² Buvo gi jis labai turtingas ir turėjo daug aukso ir sidabro. ³ Jis grįžo tuo pačiu keliu, kuriuo buvo atėjęs, iš pietų Bėtėlio linkon iki tai vietai, kame pirma ištiesęs buvo savo šėtrą, tarp Bėtėlio ir Hajo. ⁴ Į vietą, kame buvo jo pirma pastatytasis altorius, ir tenai šaukėsi į Viešpaties vardą. ⁵ Buvusis su Abramū Lotas turėjo taipogi avių būrius, ir galvijų, ir šėtrų. ⁶ Ir juodu negalėjo sutilpti aname krašte, kad gyventu draug kadangi jų dviejų lobis buvo labai didelis, ir juodu negalėjo gyventi vienoje vietoje. ⁷ Todėl tai ir kilo vaidai tarp Abramo ir Loto bandos piemenų. Aruo gi laiku tame krašte gyveno Kananiečiai

Abramo žmona, Paraonas patyrė iš jos pačios ir tuomet suprato, kad jos paėmimas į savo rumus turėjo būti slogų priežastimi.

13, 1-18. Abramasis, sugrįžęs iš Aigypso Kanaaną, neilgai trukus, jaučiasi priverstas persiskirti su savo broliu Lotu, bet iš Viešpaties gauna naują pažadėjimą paveldėti Kanaano žemę.

(13, 1) *Į pietinę šalį:* į Negebą. V. —2, 9. — (2) *Turėjo daug aukso...* Ebr.

t. galima matyti paminėtą dar didelę gyvulių bandą. — (4) *Tenai šaukėsi...* Atidavinėjo garbę tikrajam Dievui. Plg. 12, 7. 8. — (6) *Negalėjo sutilpti:* negalėjo jūdvių bandoms užtekti ganyklų, o taipogi šulinių, kurių Palestinoje yra labai nedaug. — (7) *Kananiečiai ir Pereziečiai.* Vaidai buvo juo pavojingesni, kad šaly jūdvių gyveno visai svetimos tautos, galėjusios pasinaudoti tais vaidais ir juodu užpulti. Be to, nepriderėjo vaidties giminėms, ypač prie svetimųjų. Pe-

ergo Abram ad Lot: Ne quæso sit iurgium inter me et te, et inter pastores meos, et pastores tuos: fratres enim sumus. ⁹ Ecce universa terra coram te est: recede a me, obsecro: si ad sinistram ieris, ego dexteram tenebo: si tu dexteram elegeris, ego ad sinistram pergam. ¹⁰ Elevatis itaque Lot oculis, vidit omnem circa regionem Jordanis, quæ universa irrigabatur antequam subverteret Dominus Sodomam et Gomorrhham, sicut paradisus Domini, et sicut Ægyptus venientibus in Segor. ¹¹ Elegitque sibi Lot regionem circa Jordanem, et recessit ab oriente: divisique sunt alterutrum a fratre suo. ¹² Abram habitavit in terra Chanaan: Lot vero moratus est in oppidis, quæ erant circa Jordanem, et habitavit in Sodomis. ¹³ Homines autem Sodomitæ pessimi erant, et peccatores coram Domino nimis. ¹⁴ Dixitque Dominus ad Abram, postquam divisus est ab eo Lot: Leva oculos tuos, et vide a loco in quo nunc es, ad aquilonem et meridiem, ad orientem et occidentem. ¹⁵ Omnem terram, quam conspicias, tibi dabo, et semini tuo usque in sempiternum. ¹⁶ Faciamque semen tuum sicut pulverem terræ: si quis potest hominum numerare pulverem terræ, semen quoque tu-

ir Pereziečiai. ⁸ Abramasis, meldžiamasis, vaidų tarp manęs ir tavęs, tarp mano piemenų ir tavo piemenų; nes mudu esava broliu. ⁹ Štai visa šalis ties tavim; pasitrauk, meldžiamasis, nuo manęs: jei tu eisi kairėn, aš laikysiuos dešinėsios; jei tu išsirinki dešinę, aš eisiu kairėn. ¹⁰ Taigi, Lotas, pakėlęs akis, matė visą šalį aplink Jordaną, kuri visa, pirma negu Viešpats išgriovė Sodomą ir Gomorą, laistoma buvo net iki Segorui kaip Viešpaties linksmybių sodnas ir kaip Aigypas. ¹¹ Ir Lotas išsirinko sau kraštą aplink Jordaną ir pasitraukė į rytus. Taip du broliu atsiskyrė kiti nuo kito. ¹² Abramasis gyveno Kanaano žemėje, o Lotas laikėsi miestų buvusių aplink Jordaną ir gyveno Sodomoje. ¹³ Sodomos gi žmonės buvo nedoriausi ir didžiausi nusidėjėliai prieš Viešpatį. ¹⁴ Ir Viešpats sakė Abramui, kada nuo jo buvo atsiskyręs Lotas: Pakelk savo akis ir pažvelgk iš vietos, kurioje dabar esi, į šiaurę ir į pietus, į rytus ir į vakarus. ¹⁵ Visą žemę, kurią matai, aš duosiu tau ir tavo ainiams į amžius. ¹⁶ Ir aš padauginsiu tavo ainius kaip žemės dulkes. Jei kas iš žmonių gali suskaityti žemės dulkes, galės taipogi suskaityti tavo ainius. ¹⁷ Kelkis

reziečiai neišvardinti tautų sąrašė; jie minimi dar Teis. 11, 3; 17, 15. — (8) *Abramas tat tarė...* Abramasis duoda gražiausį nuolankumo pavyzdį, nes, budamas vyresnis ir vertesnis, nusileidžia jaunesniajam ir žemesniajam; budamas Loto dėdė, vadina jį broliu ir jam palieka išsirinkti gyvenimo vietą (Auk.). — (10) *Visą šalį aplink Jordaną.* Ebr. *kikkar hajarden* vadinosi visas slėnis nuo Genazarėto ežero lig Mirties jurai. To slė-

nio viduriu plaukia Jordanas, duodamas reikalingą drėgnumą. Kolei nebuvo pradžiusi Sodomą ir Gomorą, Jordano slėnis buvo dar ilgesnis ir tėsėsi į pietus lig Segorui, kurs tuomet dar tebesivadino Bala (14, 2; 19, 22). — (12) *Laikėsi miestų, buvusių aplink Jordaną:* toje Jordano slėnio dalyje, kame buvo Pentapolio miestai. — (14-17) *Viešpats sakė Abramui.* Atsiskyrus Lotui, sutruko pasuktiniai ryšiai, kurie vienijo Abramą su

um numerare poterit. ¹⁷ Surge, et perambula terram in longitudine, et in latitudine sua: quia tibi daturus sum eam. ¹⁸ Movens igitur tabernaculum suum Abram, venit et habitavit juxta convallem Mambre, quæ est in Hebron: ædificavitque ibi altare Domino.

ir pereik žemę išilgai ir skersai, kadangi aš tau ją duosiu. ¹⁸ Tai gi, Abram, suvyniojęs savo šėtrą, nuėjo ir gyveno arti Mambės slėnio, kurs yra ties Ebronu; ir tenai jis pastatė Viešpačiui altorių.

3) Abraomas ir Melkizedėkas

Caput XIV. ¹ Factum est autem in illo tempore, ut Amraphel rex Sennaar, et Arioch rex Ponti, Chodorlahomor rex Elamitarum, et Thadal rex gentium ² inirent bellum contra Bara regem Sodomorum, et contra Bersa regem Gomorrhæ, et contra Sennaab regem Adamæ, et contra Semeber regem Seboim, con-

14. perskyrimas. ¹ Anuo gi metu atsitiko, kad Senaaro karalius Amrafėlis, Ponto karalius Ariokas, Elamitų karalius Kodorlaomoras ir Tautų karalius Tadalīs ² pradėjo karę su Sodomos karaliumi Bara, su Gomoros karaliumi Bėrsa, su Adamos karaliumi Senaabu. su Seboimo karaliumi Semėbėriu ir su Ba-

jo gimine; taigi, užsibaigus atsiskyrimui, Viešpats vėl panąjina duotuosius Abramui ir jo ainijai žadėjimus. — *I amžius:* kolei Abramo ainija pasilikus Dievo išrinktoji ir jam ištikima tauta. — (18) *Arti Mambės slėnio.* Anot ebr. t., po Mambės ažuolais. Mambė buvo turtingas ir galingas Amorietis. Abram pasiliko naujai išrinktoje vietoje gana ilgai ir pirkto nuosavybės tos vietos dalį, kurioje paskui laidojosi jo šeimyna. — *Ebronu.* Seniausias miestas pietinėje Palestinoje, apie 30 kilom. nuo Jeruzalės. Jis vadinosi taipogi Kirjat-Arba; tik nežinia, ar tai buvo senesnis ar paskesnis jo vardas. Dabar jis vadinasi El-Khalil, t. y. prietelis; nes Abramą šv. Raštas vadina Dievo prieteliu. Veiz. Iz. 41, 8.

14, 1-24. Užpuolus rytų karaliams Pentapolį, kame gyveno Lotas, ir paėmus tą paskutinį nelaisvėn, Abram, eina į gelbėtų, pergali rytų karalius ir grįždamas su išliuosuotu Lotu gauna iš Salėmo karaliaus Melkizedėko palaiminimą.

(14, 1) *Anuo gi metu.* Aprašyti čionai atsitikimai įvyko tikriausiai tuo laiku, kuomet, anot senesniai atrastų senovinių taip vadinamų Tel-el-Amarnos dokumentų, Elamo karaliai (22. šimt.

pirm Kr.) buvo išplėtę savo valdžią, ne tik ant Mezopotamijos, bet ir aplinkinių kraštų net lig Sinajaus pussaliui ir Tarpžemei jurai. Nors 1. eil. minimi Pentapolį užpuolusieji karaliai kaipo lygūs, bet iš tolesnio pasakojimo aišku, kad jų vadas buvo Elamo karalius, Kodorlaomoras. Tas vardas padarytas iš Kudur (vainikas) ir Lagamar (Elamitų dievačio vardas). Taip rasi vadinosi visa Elamo karalių šeimyna; o čionai minimo Kodorlaomoro tikras vardas, anot minėtųjų dokumentų, gal buvo Kudur-Mabug. Kiti vienok aiškintojai spėja, kad Kodorlaomoras buvęs Kudur-Mabugo sunus. — *Senaaro:* pietinėje Babylonijoje. — *Amrafėlis.* Spėjama, kad taip esąs pavadintas garsus seniausių įstatymų išleidėjas Humarabi, kurs geveno 22. šimt. pirm Kr. — *Ponto karalius Ariokas.* Anot ebr. t. buvęs tai Ellasar, t. y. Larsos karalius, taip-pat pietinėje Babylonijoje. Jo vardas yra rasi tas pat, ką žinomas iš dokumentų Eriaku. — *Tautų karalius.* Rasi ir čionai kitados buvo užrašytas nuosavus krašto vardas Guti (šiaurinėje Babylonijoje), kurs paskiaus ebr. t pavirto į Goim (Vulg.: gentium). — (2) *Su Sodomos...* Išskaitomi penki užpultieji karaliai su jų miestais, kurie

traque regem Balæ, ipsa est Segor. ³ Omnes hi convenerunt in vallem silvestrem, quæ nunc est mare salis. ⁴ Duodecim enim annis servierant Chodorlahomor, et tertidecimo anno recesserunt ab eo. ⁵ Igitur quartodecimo anno venit Chodorlahomor, et reges qui erant cum eo: percusseruntque Raphaim in Astrothcarnaim, et Zuzim cum eis, et Emim in Save Cariathaim, ⁶ et Chorraeos in montibus Seir, usque ad campestria Pharan, quæ est in solitudine. ⁷ Reversique sunt, et venerunt ad fontem Mispbat, ipsa est Cades: et percusserunt omnem regionem Amalecitarum, et Amorrhæum, qui habitabat in Asantheamar. ⁸ Et egressi sunt rex Sodomorum, et rex Gomorrhæ, rexque Adamæ, et rex Seboim, necnon et rex Balæ, quæ est Segor: et direxerunt aciem contra eos in valle silvestri: ⁹ scilicet adversus Chodorlahomor regem Elamitarum, et Thadal regem gen-

los, tai yra Segoro karaliumi. ³ Visi šitie susirinko į Miškų slėnį, kame dabar yra Druskos jūra. ⁴ Nes jie dvyliką metų buvo tarnavę Kodorlaomorui ir triliaktuose metuose nuo jo atstojo. ⁵ Taigi, keturioliktais metais atėjo Kodorlaomoras ir buvusieji su juomi karaliai ir ištiko Rafaimus Astarot-Karnaime, su jais buvusius Zuzimus, Emimus Save-Kariataime ⁶ ir Choriečius Seiro kalnuose iki Parano lygumai, ką yra tyruose. ⁷ Grįždami jie atėjo lig Mispato, tai yra Kadėsio šaltiniui ir sunaikino visą Amalekitų kraštą ir Amoriečius, gyvenusius Asason-Tamare. ⁸ Ir išėjo Sodomos karalius, Gomoros karalius, Adamos karalius, Seboimo karalius, taipogi ir Balos, tai yra Segoro karalius, ir sustatė savo eilias prieš anuos Miškų slėnyje, ⁹ tai yra prieš Elamitų karalių Kodorlaomorą, Tautų karalių Tadalį, Senaaro karalių Amrafelį ir Ponto karalių Arioką: keturi

paprastai vadinami Pentapoliu. Keturi pirmieji miestai pražuvo; jie buvo ten, kame dabar pietinė Mirties jūros dalis. Miestas Bala, kurs paskiaus vadinosi Segoru (ebr. *Co'ar*), buvo netoli nuo Sodomos ir išliko nepažuvęs tik meldžiant Lotui (plg. 19, 20-22). — (3) *I' Mišku slėnį*. Ebr. t.: *l' slėn i' Siddim*. — *Druskos jura*. Taip ji vadinasi dėlei didžio jos vandens surumo. Druskos juroje vanduo šešis sykius suresnis už okeanų vandenį; be to, į jo paviršį kilsta iš gilumos nafta ir asfaltas; jis yra taip riebus ir kartus, kad jokios didesnės esybės jame negali gyventi. Druskos jura kitaip vadinasi Mirties jura, Tyrų jura, Sodomos jura, Saulėtekio jura (palyginant su Tarpžeme jura, kuri dažnai vadinasi Vakarų jura), ir dar kitais vardais. — (4) *Nes...* Nurodoma priežastis rytų karalių užpuolimo ant Pentapolio. — *Rafaimus*. Rytų karaliai, išėję iš Mezopotamijos, aplenkė Syrijos tyrus ir užpuolė tautas, gyvenusias į rytus nuo

Jordano, visupirma gi Rafaimus Astarot-Karnaime ties Genezarėto ežeru ir draug su jais (anot Vulg.) Zuzimus. Tais Zuzimais rasi buvo paskiaus minimi Zomzimai (5 Moz. 2, 20). — *Su jais*. Ebr. t. *b'ham* reiktu išversti: *H a m e*. Hamu rasi vadinosi Zuzimų miestas. — *Emimus* Jie buvo pergalėti Save, t. y. slėnyje Kariataim ties Mirties jura. — (6) *Choriečiams...* Užpuolikai, praėję iš rytų pusės pro Pentapolį, toliaus užpuolė senobinius Idumėjos gyventojus Choriečius ir pasuko į vakarus, plačiai naikindami jų kraštą lig *'El-Pa'ran* (ebr.). Iš čia pradėjo grįžti į šiaurę. Atėję lig (7) Mispato šaltiniui, paskiaus gavusiam vardą *K a d e s*, taigi lig pietiniai Palestiniai, pergalėjo gyventojus viso to krašto, kuriame vėliaus gyveno Amalekitai. Toliaus ties Mirties jura jie sumušė Amoriečius *A s a s o n - T a m a r e*, kurs paskiaus vadinosi *E n g a d d i* (2 Kron. 20, 2). Galop gi įvyko kova su Pentapolio

tium, et Amraphel regem Senaar, et Arioch regem Ponti: quatuor reges adversus quinque. ¹⁰ Vallis autem silvestris habebat puteos multos bituminis. Itaque rex Sodomorum, et Gomorræ terga verterunt, cecideruntque ibi: et qui remanserant, fugerunt ad montem. ¹¹ Tulerunt autem omnem substantiam Sodomorum et Gomorrhæ, et universa quæ ad cibum pertinent, et abierunt: ¹² necnon et Lot et substantiam ejus, filium fratris Abram, qui habitabat in Sodomis. ¹³ Et ecce unus, qui evaserat, nuntiavit Abram Hebraeo, qui habitabat in convalle Mambre Amorrhæi fratris Eschol, et fratris Aner: hi enim pepigerant fedus cum Abram. ¹⁴ Quod cum audisset Abram, captum videlicet Lot fratrem suum, numeravit expeditos vernaculos suos trecentos decem, et octo: et persecutus est usque Dan. ¹⁵ Et divisit sociis, irruit super eos nocte: percussitque eos, et persecutus est eos usque Hoba. quæ est ad laevam Damasci. ¹⁶ Reduxitque omnem substantiam, et Lot fratrem suum cum sub-

karaliai prieš penkis. ¹⁰ Miškų gi slėnyje buvo daug sakų šulinių. Taigi, Sodomos ir Gomoros karaliai gavo bėgti ir tenai krito, o likusieji nubėgo į kalną. ¹¹ Ir anie paėmė visą Sodomos ir Gomoros lobį ir visus valgomus dalykus ir nuėjo sau. ¹² Jie pasiėmė taipogi Sodomijoje gyvenusių Abramo brolio sunų Lotą ir visą jo lobį. ¹³ Ir štai vienas pabėgusiųjų pranešė Abramui Ebrajui, gyvenusiam slėnyje Amoriečio Mambrės, Eskolio brolio ir brolio Anėro; nes šitie buvo padarę su Abramu sandorą. ¹⁴ Išgirdęs tat Abramą sugautą esant savo brolių Lotą, išsirinko iš drąsiausių savo namuose užgimusių tarnų tris šimtus aštuonioliką ir vijosi iki Danui. ¹⁵ Ir padalinęs savo būrį užpuolė juos nakčia; juos sumušė ir vijosi juos iki Hobai, esančiai po kairės nuo Damasko. ¹⁶ Ir sugrąžino visą lobį, savo brolių Lotą su jo turtu, moteris taipogi ir visus žmones. ¹⁷ O kada jis grįžo, pergalėjęs Kodorlaomorą ir buvusius su juo karalius, išėjo jo pasitiktų Sodomos karalius į Savės slėnį, kurs vadinasi taipogi

karaliais, kuri užpuolikams lygiai buvo laiminga. — (10) *Daug sakų šulinių.* Ta aplinkybė apsunokino sumuštiesiems bėgimą. — *Tenai krito.* Krito gal ne patį karaliai, bet žymi jų kariuomenės dalis, nes nežinia, ar Sodomos karalius, kurs paskiaus (v. 17. e.) pasitiko grįžtantį Abramą, buvo tas pats, ar jau kitas. — *I kalną:* tikriausiai į Moabo kalnus, kurie yra į rytus nuo Mirties jūros. — (13) *Ebrajui.* Tas garsus žydų vardas sutinkamas čionai pirmą sykį šv. Rašte. Taip praminą Abramą rasi nuo žodžio *‘eber*, kurs reiškia tą-pat, ką ir „iš anos pusės“; nes Abramą buvo atsikėlęs Kanaan iš-už Jordano, iš Chaldėjos; arba nuo Abramo pranokėjo Ebero. Plg. 10, 21; 11, 14... — (14) *Išsirinko iš drą-*

siausių... Abramą teisingai skaitė savo namuose užgimčius ir užaugusius vergus ištikimesniais už pirktuosius. Jie buvo tarsi jo šeimos dalis. Kiek kareivių pristatė talkininkai, Mambrė, Eskolis ir Anėras, nepasakyta; bet visgi Abramo būris pasidarė gana žymus. — *Iki Danui:* miestas anot vieno šiaurinėje Palestinoje, kurs tuomet dar tebesivadinęs *Lais* arba *Lesem* (Joz. 19, 47. Teis. 18, 29), anot kitų *Dan-Ja’an* šiaurinėje Perėjoje (plg. 2 Kar. 24, 6. 5 Moz. 34, 1...). — (15) *Užpuolė juos nakčia.* Plg. Teis. 7, 16. 1 Kar. 11, 11. Job. 1, 17. — *Iki Hobai.* Kadangi pergalėtieji Mezopotamijos karaliai traukė šiaurę linkon, todėl Hoba turėjo būti bent kiek į šiaurę nuo Damasko. Spėjama, kad tuo var-

stantia illius, mulieres quoque et populum. ¹⁷ Egressus est autem rex Sodomorum in occursum ejus postquam reversus est a caede Chodorlahomor, et regum qui cum eo erant in valle Save, quae est vallis regis. ¹⁸ At vero Melchisedech rex Salem, proferens panem et vinum, erat enim sacerdos Dei altissimi. ¹⁹ benedixit ei, et ait: Benedictus Abram Deo excelso, qui creavit caelum et terram: ²⁰ et benedictus Dens excelsus, quo protegente, hostes in manibus tuis sunt. Et dedit ei decimas ex omnibus. ²¹ Dixit autem rex Sodomorum ad Abram: Da mihi animas, cetera tolle tibi. ²² Qui respondit ei: Levo manum meam ad Dominum Deum excelsum possessorem caeli et terrae,

Karalių slėnių. ¹⁸ O Salėmo karalius Melkizedėkas, atnašaudamas duoną ir vyną, nes jis buvo Augščiausiojo Dievo kunigas, ¹⁹ jį palaimino ir tarė: Tebuna Abramas palaimintas Augščiausiojo Dievo, sutvėrusio dangų ir žemę, ²⁰ ir pašlovintas teesie Augščiausis Dievas, kurs davė į tavo rankas neprietelius. Ir Abramas jam davė dešimtinę iš visų dalykų. ²¹ Sodomos gi karalius sakė Abramui: Atiduok man žmones, o kitus dalykus imk sau. ²² Tasai gi jam atsakė: Keliu savo ranką į Viešpatį Dievą, Augščiausįjį, dangaus ir žemės Valdovą, ²³ kad aš neimsiu nieko iš to, kas tavo, nei siulo galo, nei autuvo dirželio, kad nesakytumei: aš padariau Abramą turtingą; ²⁴ tai tik atskyrus,

du vadinęs visas kraštas į šiaurę nuo Damasko (El-Amarnos dokum. jis pavadintas U-b-e). — *Sodomos karalius*: tas pats, kurs buvo pergalėtas Miškų slėnyje, arba jo įpėdinis (v. 10. eil.). — *Savės slėnį*. Paskiaus jis vadinosi *Karalių slėnių* (plg. 2 Kar. 18, 18). Gal tai buvo ta pati vieta, kuri dabar žinoma kaip Kodrono slėnis į rytus nuo Jeruzalės. — (18) *Salėmo*. Taip vadinosi tikriausiai anuo laiku Jeruzalė. 15. šimt. pirm Kr., taigi tuo metu, kada žydai dar nebuvo apėmę Palestinos, vienas Aigypso karalių viršininkas ją aiškiai vadina savo laiškuose (El-Amarna) Uru-Salimu. — *Melkizedėkas*. Jo vardas minimas šv. Rašte dar Ps. 109, 4 ir Žyd. 7, 4; literališkai jis reiškia tą-pat ką ir „Teisybės karalius“. — *Duoną ir vyną*. Paminėjimas tos aplinkybės, kad Melkizedėkas buvo kunigas, aiškiai nurodo, kokiuo tikslu jis buvo paėmęs su savim duoną ir vyną. Kaip kunigas jis norėjo padaryti Dievui auką ir tokiu būdu jam padėkoti už suteiktą pergalėjimą, o ne vien pavaišinti grįžtantį Abramą, kurs gana turėjo maisto paimtame grobyje. Todėl tai ir 109. psalmėje Melkizedėkas nurodomas kaip figura naujos kunygystės, atskirtinos nuo aaroniškosios, ir šv. Povilas kalba apie Jėzų Kristų, kaip

kunigą pagal Melkizedėko tvarką, ir Katalikų Bažnyčia mato Melkizedėko duonoje ir vyne šv. Mišių figurą. — (19) *Augščiausiojo Dievo*: ebr. 'E'eljon; todėl vieno tikrojo Dievo, kurį Melkizedėkas dar vadina dangaus ir žemės Sutvėrtojo (19. e.), o Abramas dangaus ir žemės Valdovu (22. e.). — (20) *Davė dešimtinę*. Abramas, pripažindamas Melkizedėko kunigystę ir tarsi atsilgindamas už gautąjį palaiminimą, duoda jam dešimtinę, kaip viršesniai už save. Iš to dešimtinės davimo šv. Povilas išveda, kad Jėzaus Kristaus kunigystė yra viršesnė už aaroniškąją (veiz. Žyd. 7, 1...). — (21) *Atiduok man žmones...* Sodomos karalius parodydamas savo dėkingumą Abramui nori, kad jam būtų sugrąžinti tik Kodorlahomoro paimtieji nelaisvėn jo pavaldiniai; visus kitus dalykus, net ir tuos, kurie buvo paimti iš Sodomos, jis palieka Abramui. — (22. 23) *Tasai gi jam atsakė...* Ranką augstyn pakeldamas Abramas išreiškia savo tikėjimą į Dievą, kurio vardu jis prisiekia ir taip patvirtina savo žodžius. Abramas neieško savo pelno; jis nieko nenori imti sau, kas priklausė didžiai prieš Dievą prasikaltusiam miestui. — *Nei siulo galo...*: nei mažiausio dalyko. — (24) *Tai tik atskyrus...* Abramas vienok apsiima sugrąžinti

²³ quod a filo subtegminis usque ad corrigiam caligae, non accipiam ex omnibus quae tua sunt, ne dicas: Ego ditavi Abram; ²⁴ exceptis his, quae comederunt juvenes, et partibus virorum, qui venerunt mecum, Aner, Eschol, et Mambre: isti accipient partes suas.

ką mano tarnai suvalgė, ir dalis ėjusių su manim vyrų Anėro, Eskolio ir Mambres; jie ims savo dalis.

b) Abraomo tikėjimas. 1) Viešpaties sandora su Abraumu.

Caput XV. ¹ His itaque transactis, factus est sermo Domini ad Abram per visionem dicens: Noli timere Abram, ego protector tuus sum, et merces tua magna nimis. ² Dixitque Abram: Domine Deus, quid dabis mihi? ego vadam absque liberis: et filius procuratoris domus meae iste Damascus Eliezer. ³ Addiditque Abram: Mihi autem non dedisti semen: et ecce vernaculus meus, heres meus erit. ⁴ Statimque sermo Domini factus est ad eum, dicens: Non erit hic herers tuus: sed qui egredietur de utero tuo, ipsum habebis heredem. ⁵ Eduxitque eum foras,

15 perskyrimas. ¹ Po tų atsitikimų Viešpats kalbėjo regėjime Abramui, tardamas: Nesibijok, Abrame! Aš esu tavo apgynėjas ir tavo labai didis užmokesnis. ² O Abramasis tarė: Viešpatie, Dieve! ką gi man duosi? aš mirsiu be vaikų; ir mano namų paveldėtojų yra šitas Eliėzeris Damaskietis. ³ Man gi, pridurė Abramasis, nedavei ainio: ir štai mano tarnas bus mano tėvainis. ⁴ Ir tuojuo Viešpats jam atsakė, tardamas: Ne šitas bus tavo tėvainis, bet kurs išeis iš tavo kuno, tą tu turėsi tėviniu. ⁵ Ir išvedęs jį laukan jam tarė: Pažvelgk į dangų ir

ne viską: jis negrąžins tos grobio dalies, kuria jo paties tarnai pasinaudojo kaip maistui; taipogi jis turi duoti atlyginimą iš atimtojo grobio savo talkininkams.

15, 1-21. Didis Abraomo tikėjimas apreiškia visų pirma tame, kad jis įtikio Dievui, žadančiam duoti jam ainį. Dievas gi už tą tikėjimą padaro su Abramu iškilmingą sandorą.

(15, 1) *Po tų atsitikimų.* Laikas nurodytas labai apskritai. Abramui buvo tuomet daugiau kaip 75 met. (12, 4), bet mažiau kaip 85 (16, 3). — *Regėjime:* dvasios pagavime, ekstazyje. Abramasis girdėjo Viešpaties žodžius ne kuniškomis ausimis, bet savo dusoje. — *Apgynėjas.* Ebr. t.: priešdanga, skydas. — *Tavo labai...* Anot LXX ir daugelio aiškintojų šita eil. dalis daro atskirą sakinį: Tavo užmokesnis yra labai didis. —

(2) *Ką gi man duosi...* Liudnumo pilni žodžiai. Abramasis jais išreiškia troškimą turėti sūnų, nes jei jam Dievas suteiktų ir daugias turtų, jis turėtų juos visus palikti svetimam žmogui. — *Mano namų paveldėtojų.* Ebr. *ben mešeq beithi*. Tų žodžių prasmė nevisai aiški. Kadangi vienos žodis *mešeq* reiškia nuosavybę, lobį, o ne užveidėtoją, kaip reikalauja Vulgatos tekstas (*procuratoris*), todėl *ben mešeq*, nuosavybės sūnus, tikriausiai reiškia tą, kurs turi ar gauna nuosavybę, todėl paveldėtoją. — *Eliėzeris Damaskietis:* ištikimas Abramasis tarnas; jo gimtinė buvo Damaske. Anot ebr. t., Abramasis lobį paveldės Damaskas Eliėzerio ypatoje. — (4) *Ir tuojuo.* Ebr.: ir štai. Viešpats teikiasi tuojuo atsakyti į liudnų Abramą patėmėjimus. — (5) *Taip bus tavo ainija.* Kaip nesuskaitomos žvaigždės ant skausaus Rytų dangaus, taip

et ait illi: Suspice cælum, et numera stellas, si potes. Et dixit ei: Sic erit semen tuum. ⁶ Credidit Abram Deo, et reputatum est illi ad justitiam. ⁷ Dixitque ad eum: Ego Dominus qui eduxi te de Ur Chaldæorum ut darem tibi terram istam, et possideres eam. ⁸ At ille ait: Domine Deus, unde scire possum, quod possessorus sim eam? ⁹ Et respondens Dominus: Summe, inquit, mihi vaccam triennem, et capram trimam, et arietem annorum trium, turturem quoque, et columbam. ¹⁰ Qui tollens universa hæc, divisit ea per medium, et utrasque patres contra se altrinsecus posuit: aves autem non divisit. ¹¹ Descenderuntque volucres super cadavera, et abigebat eas Abram. ¹² Cumque sol occumberet, sopor irruit super Abram, et horror

suskaityk žvaigždes, jei gali. Ir sakė jam: Taip bus tavo ainija. ⁶ Abramasis įtikėjo Dievui, ir tai buvo jam paskaityta į teisybę. ⁷ Ir Dievas jam kalbėjo: Aš esu Viešpats, kurs tave išvedžiau iš Uro Chaldėjoje, kad tau duočiau šitą žemę, ir kad tu ją paveldėtumei. ⁸ O jįsai tarė: Viešpatie, Dieve! iš kur aš galiu žinoti, kad ją paveldėsiu? ⁹ Ir Viešpats atsakydamas tarė: Imk man treigę karvę, treigę ožką, treigį aviną, taipogi turklelį ir karvelį. ¹⁰ Jįsai gi, visa tai ėmęs, pusiau padalino ir padėjo vienas dalis ties kitomis; paukščių gi nedalino. ¹¹ Ir paukščiai atskrido ant gyvulių mėšos, o Abramasis varė juos šalin. ¹² Šaulei gi nusileidžiant umai užėjo ant Abramo kietas miegas, ir didis išgastis ir tamsybė jį apnyko. ¹³ Ir jam buvo pasakyta: Žinok

skaitlingi bus Abramo ainiai, išpradžios kuniški, paskui gi dvasiški, gimsiantys per tikėjimą į Kristų. — (6) *Abramas...* Šituos žodžius išaiškino du įkvėptu rašytoju šv. Povilas (Rym. 4. Gal. 3. Žyd. 2, 8-19) ir šv. Jokubas (Jok. 2, 21-23), svarstydami klausimą, kaip įvyksta žmogaus nuteisinimas, ir kokie yra nuteisinimo santikiai su Įstatymo ir tikėjimo darbais. — *Įtikėjo.* Tuo žodžiu aptariamas gražus Abramo užsilaikymas iš atžvilgio į Dievo žadėjimus. Šv. Augustinas, kalbėdamas apie tą Abramo tikėjimą, taip atsiliepia: „Tikėti į Dievą yra tai tikint mylėti, tikint į jį artintis, tikint prie jo glaudties“. — *Buvo jam paskaityta.* Anot ebr. t., Dievas jam paskaitė. Ką Dievas skaito teisingu, kaip čionai Abramą, tas yra ištikrųjų teišus ir šventas. Jo nuteisinimas yra ne tik tariamas, išviršinis, bet tikras ir vidujinis, nes nuteisintasis igauna vidujinį pašventinimą, atgimdydą ir pakėlimą lig dalyvavimu Dievo prigimtyje. — (8) *Iš kur aš galiu...* Plg. 2. cil. Abramasis neabejoja apie Dievo žadėjimų tikrumą, bet jis trokšta gauti jų išaiškinimą, nori žinoti, kaip tai įvyks (Auks. Teod. Aug.). — (9) *Imk man...*,

kad galėtumei padaryti auką. — *Treigę karvę...* Išskaitomi čionai penkeriopi gyvuliai buvo dažniausiai aukojami ir paskiaus, atsiradus aaroniška kunigystei. Liepiama imti treigius gyvulius, nes tuomet jie skaitosi jau užaugusiais. — (10) *Pusiau padalijo.* Senobeje, norėdami padaryti sandorą, imdavo gyvulius ankoms, daliudavo juos pusiau, dėdavo vienas dalis ties kitomis ir viduriu tarp sudėtų aukų pereinavo darantys sandorą, ištardami tam tikrus žodžius. Plg. Jer. 34, 18. 19. Tas paprotis dar tebebuvo Chaldėjoje šv. Efremono laikais. — *Paukščių gi nedalijo.* Paukščiai gal buvo padėti vienas ties kitu. Paskiaus žydų apeigų įstatymuose buvo uždrausta. aukojant paukščius, pjaustyti juos į puses. Veiz. Kun. 1, 17. — (11) *Paukščiai.* Anot ebr., plėšrieji paukščiai. Jie įvaizdina busiančius žydų tautos neprietelius. — (12) *Kietas miegas.* Ebr. *thardemah* (v. 2, 21), ekstazis, dvasios pagavimas. — *Išgastis ir tamsybė...* Dvasios pagavime Abramą pajuto didžiausį išgastį, kurio priežastimi buvo jį apnykusi tamsybė. Tokiame stovyje Dievas Abramui apreiškė busiantį jo ainijos likimą. — (13) *Nesavajame krašte:* Aigypse. —

magnus et tenebrosus invasit eum. ¹³ Dictumque est ad eum: Scito prænoscens quod peregrinum futurum sit semem tuum in terra non sua, et subjicient eos servituti, et affligent quadringentis annis. ¹⁴ Verumtamen gentem, cui servituri sunt, ego judicabo: et post hæc egredientur cum magna substantia. ¹⁵ Tu autem ibis ad patres tuos in pace, sepultus in senectute bona. ¹⁶ Generatione autem quarta revertentur huc: necdum enim completæ sunt iniquitates Amorrhæorum usque ad præsens tempus. ¹⁷ Cum ergo occubuisset sol, facta est caligo tenebrosa, et apparuit clibanus fumans, et lampas ignis transiens inter divisiones illas. ¹⁸ In illo die pepigit Dominus fœdus cum Abram, dicens: Semini tuo dabo terram hanc a fluvio Ægypti usque ad fluvium magnum Euphraten, ¹⁹ Cinæos, et Cenezæos, Cedmonæos, ²⁰ et Hethæos, et Pherezæos, Raphaim quoque, ²¹ et Amorrhæos, et Chananæos, et Gergesæos, et Jebusæos.

ir išanksto patirk, kad tavo ainiai bus ateiviais nesavajame krašte, ir juos pavergs ir juos slėgs per keturis šimtus metų; ¹⁴ bet tą tautą, kuriai jie turės verganti, aš teisiu; ir paskui jie išeis su didžiu lobiu. ¹⁵ Tu gi eisi ramybėje pas savo tėvus, palaidotas žiloje senatvėje. ¹⁶ Ketvirtoje gi kartoje jie sugriš čionai; nes lig dabartiniam laikui Amoriečių neteisybių saikas dar nepilnas. ¹⁷ Saulėi tat nusileidus, pasidarė didi tamsybė ir pasirodė rukstantis kakalis ir ugninis žiburys, einantis tarp padalintų mėšų. ¹⁸ Ir tą dieną Viešpats padarė su Abram sandorą, tardamas: Aš duosiu tavo ainijai šitą žemę nuo Aigypto upės lig didžiai Euprato upei, ¹⁹ šalį Kiniečių, Keneziečių, Kedmoniečių, ²⁰ Hetiečių, Pereziečių, taipogi Rafiečių, ²¹ ir Amoriečių, Kananiečių, Gergeziečių ir Jėbuziečių.

Per keturis simtus metų. Griežčiaus per 430 metų (v. Iš. 12, 40). — (14) *Aš teisiu*, t. y. aš nubausiu. — *Su didžiu lobiu*: kurį ims iš Aigyptiečių. — (15) *Eisi ramybėje*... Gražus mirties aptarimas ir aiškus liudijimas apie dūšios nemirtingumą. Abramo dūšia eis į limbą pas tėvus, nors jo lavonas buvo palaidotas ne jo protėvių kapuose. — (16) *Ketvirtoje gi kartoje*. Kitaip išreikštas laikas žydų pasilikimo Aigypte. Keturias kartas galima nurodyti sekančias: 1) Lėvis su savo tėvu Jokubu persikėlė į Aigiptą, 2) Lėvis sunus Kaatas ir 3) Kaato sunus Amramas gyveno Aigypte; 4) Amramo gi sunus Mozė išvedė žydus iš Aigypto ir juos atvedė lig pačiai Palestinai. — *Nes lig*... Kanaano gyventojai turės užleisti vietą žydams ir bus už savo kaltybės išnaikinti; bet dabar tos kaltybės dar nepasiekė savo angščiausiojo laipsnio. — *Amoriečių*. Amo-

riečiai (anot El-Amarnos laišku Amurri gyvenę į šiaurę nuo Palestinos) čionai atstovauja visas Kanaano tautas. Plg. Joz. 24, 15. — (17) *Pasirodė rukstantis*... Jahvės symboliai pasirodo ir eina aukų viduriu. Taip Dievas padaro sandorą su Abram. Tarp aukų eina tiksliai Dievas, nes tik jis duoda ir apsiima pildyti pažadėjimus Abramui. Veiz. 10. eil. Plg. Iš. 3, 2; 13, 21; 19, 19. — (18) *Nuo Aigypto upės*. Zadėtiosios žemės ribos pietvakariuose. Paprastai Aigypto upe vadinasi Nilas, bet čionai rasi taip pavardintas upelis, įtekantis į Tarpžemę jurą prie sodžiaus El-Ariš, kurs senobėje vadinosi Rinokoliura. — *Lig Didžiai Euprato upei*. Dovido ir Saliamono laikais jų karalystės ribos siekė šiaurričiuose Eupratą. — (19-21) *Šalį Kiniečių*... Zadėtiosios žemės plotas aptariamas dar išvardijimu žymesnių gyvenusių joje tautų.

2) Izmaėlio užgimimas.

Caput XVI. ¹ Igitur Sarai, uxor Abram, non genuerat liberos: sed habens ancillam Ægyptiam nomine Agar, ² dixit marito suo: Ecce, conclusit me Dominus, ne parerem: ingredere ad ancillam meam, si forte saltem ex illa suscipiam filios. Cumque ille acquiesceret deprecanti, ³ tulit Agar Ægyptiam ancillam suam post annos decem quam habitare cœperant in terra Chanaan: et dedit eam viro suo uxorem. ⁴ Qui ingressus est ad eam. At illa concepisit se videns, despexit dominam suam. ⁵ Dixitque Sarai ad Abram: Inique agis contra me: ego dedi ancillam meam in sinum tuum, quæ videns quod conceperit, despectui me habet: judicet Dominus inter me, et te. ⁶ Cui respondens Abram: Ecce, ait, ancilla tua in manu tua est, utere ea ut libet. Affligente igitur eam Sarai, fugam iniit. ⁷ Cumque invenisset eam Angelus Domini juxta fontem aquæ in solitudine, qui est in via Sur in deserto, ⁸ dixit ad illam: Agar ancilla Sarai, unde venis? et quo vadis? Quæ respon-

16. perskyrimas. ¹ Taigi, Abrahamo pati Saraji nebuvo turėju-si vaikų; bet turėdama tarnaitę aigyptietę, vardu Agarą. ² tarė savo vyrui: Štai Viešpats užrakino mane, kad negindytčiau; jeik tat pas mano tarnaitę; rasi nors iš jos aš turėsiu vaikų. Ir jam sutinkant išpildyti meldimą. ³ ji ėmė savo tarnaitę aigyptietę Agarą ir ją davė savo vyrui į pačią, dešimčiai metų praslinkus po apsigyvenimo Kanaane. ⁴ Ir jis gyveno su ja kaip su pačia. O toji, pamačius save nėščią esant, ėmė niekinti savo valdovę. ⁵ Tuomet Saraji tarė Abramui: Tu su manim elgiesi neteisingai; aš tau daviau savo tarnaitę į pačią, o ji matydama save nėščią esant mane niekina. Viešpats tebuna teisėjas tarp manęs ir tavęs. ⁶ Abramasis jai atsakydamas tarė: Štai tavo tarnaitė tavo rankose; daryk su ja, kaip tau tinka. O Kada Saraji ją nubaudė, Agara pabėgo. ⁷ Viešpaties gi aniolas, radęs ją tyrumoje prie vandens šaltinio, kurs yra ant kelio į Surą tyruose, ⁸ jai tarė: Agara, Sarajos tarnaitė,

16, 1-16. Įkalbėjus savo pačiai Sarajai, Abramasis ima kitą moterį, Agarą, kuri Sarajos varginama pabėga iš namų, bet Viešpaties aniolui liepiant pagrižta ir pagimdo Izmaėlį.

(16, 1) *Taigi, Abrahamo pati...* Kadan-gi Dievo pažadėjimas vis dar nesipildė, todėl nekantri Saraji uori jį paskubinti. Tam tikslui pasiekti ji naudojasi žmonių budu; todėl greitai susilaukia karčių vaisių ir galop pageidaujamojo tikslo nepasiekia, nes ne tarnaitės vaikui, bet jos pačios sunni buvo lemta tapti žadėjimų įpėdiniu. — (2) *Jeik tat...* Nors iš Dievo įstatymo moterystė turėjo būti tarp vieno vyro ir vienos moters, bet daugmoterystė

anais laikais buvo jau labai prasiplatinusi, ir Dievas ją leidė, kad žmonių giminė galėtų greičiau pasidauginti. Abramui gi dar nebuvo aiškiai pasakyta, kad jis turės ainius iš Sarajos. Gimusieji iš vergės vaikais skaitėsi nuosavybė to, keno buvo pati gimdanti motina. — *Jam sutinkant...* Ebr. t.: ir Abramasis paklausė Sarajos balso. — (4) *Ėmė niekinti.* Nevaisingumas visuomet skaitėsi Rytų krašte didžiu pažeminimu ir nelaime; todėl ir Agara, pasijutusi motina, ima didžiuties prieš savo valdovę. — (5) *Tu su manim...* Už netikusį Agaros pasielgimą Saraji kaltina patį Aboram. — (7) *Radęs ją tyrumoje...* Suro tyrai ant kelio iš Palesti-

dit: A facie Sarai dominæ meæ ego fugio. ⁹ Dixitque ei Angelus Domini: Revertere ad dominam tuam, et humiliare sub manu illius. ¹⁰ Et rursum: Multiplicans, inquit, multiplicabo semen tuum, et non numerabitur præ multitudinem. ¹¹ Ac deinceps: Ecce, ait, concepisti, et paries filium: vocabisque nomen ejus Ismael, eo quod audierit Dominus afflictionem tuam. ¹² Hic erit ferus homo: manus ejus contra omnes, et manus omnium contra eum: et e regione universorum fratrum suorum figet tabernacula. ¹³ Vocavit autem nomen Domini, qui loquebatur ad eam: Tu Deus qui vidisti me. Dixit enim: Profecto hic vidi posteriora videntis me. ¹⁴ Propterea appellavit puteum illum, Puteum viventis et videntis me. Ipse est inter Cades et Barad. ¹⁵ Peperitque Agar Abræ filium: qui vocavit nomen ejus Ismael.

nos Aigyptan. Agara regimai bėgo į savo gimtinę kraštą. — (9) *Viespaties aniolas*. Nors minima čionai ypata pavadinta Viešpaties aniolu, bet toliaus ji kalba ir veikia kaip pats Dievas. Kituose atsitikimuose toks Viešpaties pasiuntinys ima vienam Dievui priderančią garbę ir tiesiog esti vadinamas Dievu. Kadangi vienok tasai Dievo aniolas pildo pasiuntinio pareigas, apie Dievą gi negalima pasakyti, kad jis pats save siunčia, todėl šv. tėvai Viešpaties anirole mato antrąją švenč. Trejybės ypata, Dievo Sunų, atliekančią savo Tėvo pasiuntinystes priimtoje regimoje žmogaus išvaizdoje, arba paprasto dangaus aniolo ypatoje. — (10) *Aš daugintė...* Aniolas, matydamas Agaros pasiryžimą būti paklusnia, daro jai paguodos pilnus pažadėjimus apie gimsiantį iš jos sunų. — (12) *Bus žmogus smarkus*. Dar daugiaus pasakyta ebr. t: jis bus laukinis asilas tarp žmonių. Įvaizdžiai aprašytas Izmaelio budas, kurs užsiliko iki šiai dienai kilusių iš Izmaelio būdinių giminėse. To budo žymės: didis

iš kur ateini? ir kur eini? Ji atsakė: Aš bėgu nuo savo valdovės Sarajos. ⁹ Ir Viešpaties aniolas jai tarė: Sugrįžk pas savo ponią ir nusižemink po jos ranka. ¹⁰ Ir dar jai sakė: Aš dauginte padauginsiu tavo ainius, ir dėlei daugumo jie bus nesuskaitomi. ¹¹ Ir paskui jai kalbėjo: Štai esi nėščia, ir pagimdysi sunų, ir praminsi jį vardu Izmaelis, nes Viešpats išgirdo tavo prispaudimą. ¹² Jis bus žmogus smarkus: jo ranka prieš visus, ir visų rankos prieš jį; ir jis ištis savo šėtras ties visais broliais. ¹³ O ji šaukėsi į kalbėjusio su ja Viešpaties vardą: Tu Dieve, kurs mane matei. Nes ištikrųjų, sakė ji, čia aš mačiau iš užpakalio tą, kurs mane mato. ¹⁴ Todėl aną šulinį ji praminė Gyvojo ir mane Matančiojo šuliniu. Jis yra tarp Kadės ir Barado. ¹⁵ Ir Agara pagimdė Abramui sunų; o tasai jį prami-

smarkumas, laisvės meilė, atkaklumas prieš visokią prievartą ir drąsumas, o per tai nuolatiniui nesutikimai su kaimynais. — *Ties visais broliais*. Izmaelis ir jo ainiai turėjo gyventi į rytus nuo Palestinos. — (13) *Viespaties...* Augščiaus paminėtasis aniolas čionai tiesiog vadinamas Viešpačiu ir Dievu. — *Tu Dieve...* Anot ebr. t. buvo tai Agaros malda, kurios čionai paduoti tik pirmieji žodžiai. Agara tarsi sakė: Tu, Dieve, kursai pažvelgei į mane ir manęs pasigailėjai. — *Nes ištikrųjų...* Tų žodžių prasmė, kaip Vulgatoje, taip ir ebr. t. nevisai aiški. Prisilaikant ebr. t. taip juos galima išreikšti: Nes ji kalbėjo: ištikrųjų, argi aš nemačiau čionai Dievo ir nepasilikau gyva, ji pamačiau? Vulgatoje laikytasi teksto, užrašyto kitur Iš. 33, 23. — (14) *Ji praminė*. Ebr. t. Praminė. — *Tarp Kadės*. Plg. 14, 7. — *Barado*. Ta vieta niekur kitur neminima. Dabartiniai Arabai Agaros šulinį vadina Šaltinį Muiveilich, į pietus nuo Ebodo.

¹⁶ Octoginta et sex annorum erat Abram quando peperit ei Agar Ismaelem.

nė vardu Izmaėlis. ¹⁶ Abramui buvo aštuonios dešimtys šešeri metai, kuomet jam Agara pagimdė Izmaėlį.

3) Dievo sandoros sutvirtinimas.

Caput XVII. ¹ Postquam vero nonaginta et novem annorum esse cœperat, apparuit ei Dominus: dixitque ad eum: Ego Deus omnipotens: ambula coram me, et esto perfectus. ² Ponamque fœdus meum inter me et te, et multiplicabo te vehementer nimis. ³ Cecidit Abram pronus in faciem. ⁴ Dixitque ei Deus: Ego sum, et pactum meum tecum, erisque pater multarum gentium. ⁵ Nec ultra vocabitur nomen tuum Abram: sed appellaberis Abraham: quia patrem multarum gentium constitui te. ⁶ Faciamque te crescere vehementissime, et ponam te in gentibus, regesque ex te egredientur. ⁷ Et statuum pactum meum inter me et te, et inter semen tuum post te in generationibus suis fœdere sempiterno: ut sim Deus tuus, et seminis tui post te. ⁸ Daboque tibi et semini tuo terram peregrinationis tuę, omnem ter-

17. perskyrimas. ¹ O Abramui pradėjus devynias dešimtis devintuosius metus, pasirodė jam Viešpats ir jam tarė: Aš esu Visagalis Dievas; vaikščiok mano akyvaizdoje ir buk tobulas. ² Aš padarysiu mano sandorą tarp manęs ir tavęs ir begalo padauginsiu tavo ainiją. ³ Abramasis perpuolė ant savo veido. ⁴ Ir Dievas jam tarė: Tai aš esu, ir mano sandora su tavim, ir tu busi daugelio tautų tėvas. ⁵ Ir toliaus tu nebesivadinsi Abramui, bet tavo vardas bus Abraomas, nes aš tave paskyriau daugelio tautų tėvu. ⁶ Ir padarysiu, kad tavo ainiai daugintus begaliniai, ir iš tavęs rasis tautos, ir karaliai kils iš tavęs. ⁷ Ir patvirtinsiu savo sandorą tarp manęs ir tavęs ir tavo ainijos po tavęs jų kartose kaip amžiną sandorą, kad aš bučiau tavo Dievas ir tavo ainijos po tavęs. ⁸ Ir aš duosiu tau ir tavo ainiams tavo

17, 1-27. Viešpats, patvirtindamas padarytą su Abramui sandorą, permainingo vardą, duoda įsakymą apie apipjaustymą ir liepia permainingi Sarajos vardą, kuriai žada sūnų; Abraomas gi išpildo įsakymą apie apipjaustymą.

(17, 1) *Vaikščiok mano akyvaizdoje.* Vaikščioti Dievo akyvaizdoje yra tai gyventi pagal jo įsakymus, mintimi visuomet jį kreipties, jį mylėti ir nuolat jį atrinties. — (2) *Padarysiu: patvirtinsiu ir žadėjimus išpildysiu.* — (3) *Abramas perpuolė...*, kad pagarbintu ir padėkoti. — (4) *Daugelio tautų tėvas:* visų tų, kurios kilo ne tik iš Izmaėlio, Izaoko ir dviejų

jo sūnų, bet taipogi ir kilusių iš trečios Abramo pačios, Keturos (25, 1.). Be to jis turėjo tapti dvasišku tėvu dar didesnio skaitliaus krikščioniškų tautų. — (5) *Abraomas.* Naujas vardas turėjo išreikšti, kad juo pavadintasis bus daugelio tėvas; pirmasis gi jo vardas, gautas dar Chaldėjoje, reiškė: prakilnus tėvas. Abramo vardo permaininga prasideda naujas laikotarpis apreiškiosios religijos istorijoje. — (7) *Kaip amžiną sandorą.* nes tą sandorą, Abramo ainiams tapus neštikimais Dievui, paveldėjo amžina N. Įst. Bažnyčia. — (8) *Amžinon nuosavybėn.* Plg. 13, 15.

ram Chanaan in possessionem æternam, eroque Deus eorum.

⁹ Dixit iterum Deus ad Abraham: Et tu ergo custodies pactum meum, et semen tuum post te in generationibus suis. ¹⁰ Hoc est pactum meum quod observabitis inter me et vos, et semen tuum post te: Circumcidetur ex vobis omne masculinum: ¹¹ et circumcidetis carnem præputii vestri, ut sit in signum fœderis inter me et vos. ¹² Infans octo dierum circumcidetur in vobis, omne masculinum in generationibus vestris: tam vernaculus, quam emptitius circumcidetur, et quicumque non fuerit de stirpe vestra: ¹³ Eritque pactum meum in carne vestra in fœdus æternum. ¹⁴ Masculus, cujus præputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo: quia pactum meum irritum fecit.

(9) *Ir vėl Dievas kalbėjo...* Be vardo permainos Dievas duoda Abraomui dar įsakymą apie apipjaustymą, kurs turi būti sandoros ženklą. — (10) *Ta yra... sandora:* toks bus sandoros ženklas. — *Kiekvienas vyriškas...* Trumpai nurodoma, koks bus tas sandoros ženklas ir kurios ypatingos jį turės. — Įsakomas čionai Abraomui ir jo ainiams apipjaustymas nebuvo dalykas visai naujas. Jis buvo žinomas ir daromas nuo seniausių laikų Aigipte, o iš čia prasiplatino ir pas apylinkines tautas. Buvo net žinomas kairiuriams senoviniams Amerikos gyventojams, kurie jokių santikių neturėjo nei su Aigiptiečiais, nei su žydais. Patėmyta, kad visur apipjaustymo paprotis rėmėsi religijiniiais žvilgsniais, buvo jungiamas su saužinia kaltybės, kuri gimdymo kelių ejo per visas kartas ir reikalavo iš žmonių atgailos, savęs apkuopimo ir pašventinimo. Taigi, kitur žinomas apipjaustymas buvo žydams naujas dalykas, paties Viešpaties įsakytas padarytosios sandoros ženklas. Jis juos net išviršiniu būdu turėjo skirti nuo kitų tautų ir priminti jiems

keleivystės žemę, visą Kanaano žemę amžinon nuosavybėn, ir atbusių jį Dievas.

⁹ Ir vėl Dievas kalbėjo Abraomui: Taigi, užlaikysi mano sandorą ir tu ir tavo ainiai po tavęs savo kartose. ¹⁰ Ta yra jums užlaikytina mano sandora tarp manęs ir jūsų ir tavo ainių po tavęs: Kiekvienas vyriškas jūsų tarpe bus apipjaustytas; ¹¹ ir apipjaustysite jūsų kūną, kad tai būtų ženklas sandoros tarp manęs ir jūsų. ¹² Kiekvienas vyriškas kūdikis, susilaukęs aštuonių dienų, bus apipjaustomas per visas jūsų kartas; bus apipjaustytas ir jūsų namuose gimęs vergas ir pirktinis ir kiekvienas, kurs nėra iš jūsų giminės. ¹³ Ir mano sandorą jūsų kūne bus amžina sandora. ¹⁴ Kurio vyriško kūnas nebus apipjaustytas, to gyvybė bus išdildyta iš jo tautos, nes toksai paniekino mano sandorą.

jų pareigas į Dievą; davė teisę laukti iš jų tarpo gimiančiojo Mesijo; turėjo galop tarsi sakramentinę galę atleisti pradinę nuodėmę, tiesa, ne pats vienas, bet sujungtas su tikėjimu į ateisiantį Atpirkėją, todėl buvo krikšto figura ir užtat tolei galėjo užlaikyti savo vertybę, kolei nebuvo įstatytas pats krikštas (plg. Apd. 15, 1; 28, 29). — (11) *Ir apipjaustysite...* Aiškias nurodoma, kaip apipjaustymas turėjo būti daromas. — (12) *Kudikis...* Paaishkinama, kokiame amžyje apipjaustymas turi būti atliekamas. — *Vergas ir...* Neprivalo būti jokių išimčių. Kas tik pasilieka Abraomo šeimynoje, o paskui žydu tautoje, tas turi pasiduoti apipjaustymui. Iš to pasirodo, kad priklausymas prie išrinktosios tautos nebuvo griežtai apribotas vien kunišku gimimu iš Abraomo ainijos. Ir neizraėlitas, priimdamas apipjaustymą, galėjo tapti tikru žydu tautos sąnariu, todėl ir jai suteiktųjų žadėjimų dalininku. — (13) *Amžina sandora.* Apipjaustymas turėjo užlaikyti savo vertybę, kolei nebuvo padaryta kita sandora su tobulesniais ženklais. — (14)

¹⁵ Dixit quoque Deus ad Abraham: Sarai uxorem tuam non vocabis Sarai, sed Saram. ¹⁶ Et benedicam ei, et ex illa dabo tibi filium cui benedicturus sum, eritque in nationes, et reges populorum orientur ex eo. ¹⁷ Cecidit Abraham in faciem suam, et risit, dicens in corde suo: Putasne centenarius nascetur filius? et Sara nonagenaria pariet? ¹⁸ Dixitque ad Deum: Utinam Ismael vivat coram te. ¹⁹ Et ait Deus ad Abraham: Sara uxor tua pariet tibi filium, vocabisque nomen ejus Isaac, et constituam pactum meum illi in foedus sempiternum, et semini ejus post eum. ²⁰ Super Ismael quoque exaudivi te: ecce, benedicam ei, et angebo, et multiplicabo eum valde: duodecim duces generabit, et faciam illum in gentem magnam. ²¹ Pactum vero meum statuam ad Isaac, quem pariet tibi Sara tempore isto in anno altero. ²² Cumque finitus esset sermo loquentis cum eo, ascendit Deus ab Abraham.

¹⁵ Dievas dar sakė Abraomui: Savo pačios Sarajos nebevadinsi Saraja, bet Sara. ¹⁶ Ir aš ją palaiminsiu, ir iš jos duosiu tau sūnų, kurį aš laiminsiu, ir iš jo rasis tautos, ir tautų karaliai kils iš jo. ¹⁷ Abraomas perpuolė ant savo veido ir juokėsi, sakydamas savo širdyje: Argi žmogui šimtamečiui užgimtu sunus? ir argi devynių dešimtų metų Sara pagimdytų? ¹⁸ Ir jis tarė į Dievą: Kad gi Izmaėlis pasiliktu gyvas tavo akylaizdoje! ¹⁹ Ir Dievas tarė Abraomui: Tavo pati Sara pagimdys tau sūnų, ir tu jį praininsi vardu Izaokas, ir aš savo sandorą padarysiu amžiną sandorą su juo ir su jo ainiiais po jo. ²⁰ Taipogi ir apie Izmaėlį aš tave išklausiau: štai, aš jį palaiminsiu ir padarysiu vaisingu ir labai padauginsiu jo ainius: dvylika kunigaikščių jam gims, ir aš iš jo padarysiu didelę tautą. ²¹ Bet savo sandorą aš padarysiu su Izaoku, kurį tau pagimdys Sara šituo laiku kitais metais. ²² Ir kalbėjusio su Abrahamu šnekai pasibaigus, Dievas pakilo nuo jo augštyių.

Bus išdildyta. Už apipjaustymo paniekinimą Dievas skiria bausmę. Nėra reikalo manyti, buk kiekvienam nepasiduodantiems apipjaustymui skiriama mirtis. Išdildymas iš išrinktosios tautos galėjo įvykti atėmimu teisės dalyvauti Dievo suteiktose pažadėjimuose ir geradarystėse.

(15) *Dievas dar sakė...* Kadangi pažadėjimuose turi dalyvauti ir Abraomo pati, todėl Dievas įsako permainingi ir jos vardą. Sarai buvo tikriausiai babiloniškas vardas ir rasi reiškė mano kunigaikštienė; Sara gi reiškia tiesiog kunigaikštienė; nes ir jai buvo lemta tapti daugelio tautų karalienė, o ne pasilikti vienos giminės kunigaikštienė. — (16) *Ir iš jos rasis.* Anot ebr. t. ta palaiminimo dalis paliečia tiesiog Sa-

ra: ir iš jos rasis; taip-pat ir eil. gale vietoje *kils iš jo*, ebr. t. yra: kils iš jos. — (17) *Abraomas perpuolė...* Perpuolimas antrą sykį (v. 3. eil.), taigi atidavimas Dievui garbės nurodo, kad toliaus paminėtas Abraomo juokas ir kilusios jame mintys neėjo iš netikėjimo Dievo žodžiams arba abejojimo, bet tik iš didžio džiaugsmo ir nustebimo (Aug. Ambr.). Kad Abraomas ištikrųjų įtikėjo gautajam pažadėjimu, aiškiai sako sv. Povilas. Rym. 4, 19. — (18) *Kad gi Izmaėlis...* Pažadėjimu duoti ainius iš Saros Agaros sunus rodėsi atskirtas nuo Dievo palaiminimų, todėl Abraomas kaipo mylintis tėvas užtaria ir jį, ir Dievas maloningai priima tą užtarimą (v. 20. eil.). — (20) *Dvylika kunigaikščių.* Veiz. 25, 13-15.

²³ Tulit autem Abraham Ismael filium suum, et omnes vernaculos domus suæ: universosque quos emerat, cunctos mares ex omnibus viris domus suæ: et circumcidit carnem præputii eorum statim in ipsa die, sicut præceperat ei Deus. ²⁴ Abraham nonaginta et novem erat annorum quando circumcidit carnem præputii sui. ²⁵ Et Ismael filius tredecim annos impleverat tempore circumcisionis suæ. ²⁶ Eadem die circumcisis est Abraham et Ismael filius ejus. ²⁷ Et omnes viri domus illius, tam vernaculi, quam emptitii et alienigenæ pariter circumcisi sunt.

²³ Abromas gi ėmė savo sunų Izmaelį ir visus savo namuosė gimusius vergus, ir visus, kuriuos buvo pirkęs, visus vyriškus iš savo namų žmonių tarpo, ir apipjaustė jų kuną tuoju pačią dieną, kaip jam Dievas buvo įsakęs. ²⁴ Abraomui buvo devynios dešimtys devyneri metai, kada jis apipjaustė savo kuną. ²⁵ O jo sunui Izmaeliui buvo suėję trylika metų jo apipjaustymo laiku. ²⁶ Abraomas ir jo sunus Izmaelis buvo apipjaustyti tą pačią dieną. ²⁷ Ir draug apipjaustyti buvo visi jo namų vyriškiai, kaip pas jį gimę, taip pirktiniai ir svetimtaučiai.

4) Viešpaties apsilankymas pas Abraomą.

Caput XVIII. ¹ Apparuit autem ei Dominus in convalle Mambre sedenti in ostio tabernaculi sui in ipso fervore diei. ² Cumque elevasset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes prope eum: quos cum vidisset, cucurrit in occursum eorum de ostio tabernaculi, et adoravit in terram. ³ Et dixit: Domine, si inveni gratiam in oculis tuis,

18. perskyrimas. ¹ O Viešpats pasirodė Mambrės slėnyje Abraomui besėdinčiam savo šėtros angoje pačioje dienos kaitroje. ² Jam akis pakėlus, pasirodė trys vyrai arti jo bestovi; juos išvydęs, jis išbėgo iš šėtros angos jiems priešais ir nusilenkė iki žemei, ³ ir tarė: Viešpatie, jei radau tavo akyse malonę, neaplenkk savo tarno; ⁴ aš atnešiu

(23) *Abraomas gi ėmė...* Tuoju išpildytas Dievo įsakymas apie apipjaustymą aiškiai liudija apie didį Abraomo tikėjimą. — (25) *Izmaeliui buvo...* Izmaelio ainiai Arabai užlaikė paprotį apipjaustyti savo vaikus, kada jiems sueina trylika metų.

18, 1-33. Viešpats draug su dviem aniolais pasirodo Abraomui ir, girdint, bet vis dar netikint Sarai, vėl žada sunų, gimsiantį už metų. Tam pranešimui patvirtinti Dievas apreiskia tuoju išvyksiantį Pentapolio miestų sunaikinimą už sunkius nusidėjimus; Abraomas gi savo užtarimu stengiasi suturėti bausmę, kad neprazutu draug su prasikaltėliais ir teisieji.

(18, 1) *Viešpats pasirodė.* Palyginant

šituos žodžius su 2. e., 22. e. ir 19, 1 pasirodo, kad Abraomui teikėsi apsisireikšti žmogaus išvaizdoje pats Viešpats, Jahve, lydimas dviejų aniolų taip-pat priėmusių žmonių kunus. Kaikurie vienok senesnieji šv. tėvai manė, kad trys pasirodžiusieji vyrai buvo atstovai švenč. Trejybės; todėl šv. Ambr. ir sako, kad Abraomas matė tris, bet garbino vieną. Iš pradžių Abraomas nežinojo, kas pas jį apsilanko, todėl jis juos priėmė kaip garbingus svečius žmones, Plg. Žyd. 13, 2. — (2) *Nusilenkė iki žemei.* Taip paprastai pasveikindavo garbingas ypatai Rytų kraštuose. — (3) *Viešpatie.* Abraomas kreipiasi į vieną iš svečių, kurs jam pasirodė garbingesnis už kitus. — (4) *Nusiplaukite...* Kojų nuplovimas sve-

ne transeas servum tuum: ⁴ sed afferam paucillum aquae, et lavate pedes vestros, et requiescite sub arbore. ⁵ Ponamque buccellam panis, et confortate cor vestrum, postea transibitis: idcirco enim declinastis ad servum vestrum. Qui dixerunt: Fac ut locutus es. ⁶ Festinavit Abraham in tabernaculum ad Saram, dixitque ei: Accelera, tria sata similae commisce, et fac subcinericios panes. ⁷ Ipse vero ad armentum cucurrit, et tulit inde vitulum tenerrimum et optimum, deditque puero: qui festinavit et coxit illum. ⁸ Tulit quoque butyrum et lac, et vitulum quem coxerat, et posuit coram eis: ipse vero stabat iuxta eos sub arbore.

⁹ Cumque comedissent, dixerunt ad eum: Ubi est Sara uxor tua? Ille respondit: Ecce in tabernaculo est. ¹⁰ Cui dixit: Revertens veniam ad te tempore isto, vita comite, et habebit filium Sara uxor tua. Quo audito, Sara risit post ostium tabernaculi. ¹¹ Erant autem ambo senes,

truputį vandens, ir nusiplaunkite savo kojas, ir atsilsėkite po medžiu; ⁵ ir jums parnešiu duonos kąsnelį, ir pastiprinkite savo širdį, paskui eisite toliaus, nes to dėlei jūs užsukote pas savo tarną. Jie tarė: Daryk, kaip sakei. ⁶ Abraomas pasiskubino šėtron pas Sarą ir jai tarė: Skubinkies imaišyti tris miltų saikelius ir iškepk papločius. ⁷ Patsai gi nubėgo pas bandą, ir ėmė iš ten jauną rinktinį veršiuką, ir padavė tarnui, kurs skubiai jį išvire. ⁸ Ėmė taipogi sviesto ir pieno ir išvirtąjį veršiuką ir padėjo ties jais; pats gi stovėjo šaly jų po medžiu.

⁹ Pavalgę, jie jam tarė: Kame tavo pati Sara? Jis atsakė: Ten, šėtroje. ¹⁰ Vienas jų jam tarė: Aš sugrišiu tavęs aplankyty šituo laiku, metams pralinkus, ir tavo pati Sara turės sūnų. Tai išgirdusi Sara juokėsi už šėtros angos. ¹¹ Buvo gi abudu senu ir iškaršusiu, ir Sarai

čiams buvo pirmutinė svetmylystės pareiga ir ženklas. Plg. žem. 19, 2; 24, 32; 43, 24 ir k. Lk. 7, 44. Tas paprotis radosi dėlto, kad Rytų kraštuose nešioja kurpes (sandalus), priišamus prie kojos dirželiais, pridengiančias tik jos apačią ir neikiek neserginčias nuo dulkių. — (5) *Duonos kąsnelį*. Taip Abraomas vadina rengiamą svečiams valgį. — *Pastiprinkite savo širdį*. Širdis šv. Rašie įvaizdinama, kaip visų gyvybinių ir protinių veiksmų vidurys. Todėl ir čionai kalbama apie širdies pastiprinimą valgiu. Panašiai ir lietuvių sakoma, kad širdis valgį priima arba nepriima. — (6) *Tris... saikelius*. Anot ebr.: *tris s'ah*, t. y. vieną žyd. *efah*, arba 6 *kab*us; dabar vartojamų saiku tai būtų lygu 39 litrams (kvortoms). — *Papločius*: plonns tešlos gabalėlius, kepamus ant karštų pelenų,

smilčių arba tarp dviejų įkaitintų akmenų. — (7) *Veršiuką*. Paprastai gerbiamaam svečiui buvo pjaunamas ožiukas arba erytis, o labai garbingam jaunas veršiukas. — (8) *Stovėjo šaly jų*. Svečius priimantis pats su jais nevalgėdavo; tai buvo taipogi pagarbos ženklas. — Dangiškieji svečiai valgė ištikrųjų, nes buvo priėmę visai tokiuos pat kaip žmonių kunus; tik žinoma priimamas valgis tų jų kunų nei stiprino, nei silpnino. Kaip toks valgymas galėjo įvykti, pasilieka paslaptis; lygiu būdu valgė išganytojas po savo prisikėlimo.

(10) *Vienas jų...* Nuo šitos vietos atsiliepia tik vienas iš svečių, kurį Abraomas veikia pažįsta esant Viešpatį, ir kurį tuo vardu toliaus vadina pats įkvėptas autorius. Plg. 17, 19; 21, 1. Rym. 9, 9, — (11) *Buvo... senu ir...* Ta aplin-

provectæque ætatis, et desierant Saræ fieri muliebria. ¹² Quæ risit occulte, dicens: Postquam consenui, et dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo? ¹³ Dixit autem Dominus ad Abraham: Quare risit Sara, dicens: Num vere paritura sum anus? ¹⁴ Numquid Deo quidquam est difficile? juxta conductum revertar ad te hoc eodem tempore, vita comite, et habebit Sara filium. ¹⁵ Negavit Sara, dicens, Non risi: timore perterrita. Dominus autem: Non est, inquit, ita: sed risisti.

¹⁶ Cum ergo surrexissent inde viri, direxerunt oculos contra Sodomam: et Abraham simul gradiebatur, deducens eos. ¹⁷ Dixitque Dominus: Num celare potero Abraham quæ gesturus sum: ¹⁸ cum futurus sit in gentem magnam, ac robustissimam, et BENEDICENDÆ sint in illo omnes nationes terræ? ¹⁹ Scio enim quod præcepturus sit filiis suis, et domui suæ post se ut custodiant viam Domini, et faciant judicium et justitiam: ut adducat Dominus propter Abraham omnia quæ locutus est ad eum. ²⁰ Dixit itaque Dominus: Clamor Sodomorum et Gomorrhæ multiplicatus est, et peccatum eorum aggra-

nebebudavo to, kas darosi moteriskëms. ¹² Taigi, ji sau juokësi, sakydama: Kada pasenau ir mano ponas yra senas, argi dar užsiimčiau kuno mėgumais? ¹³ O Viešpats tarė Abraomui: Kodėl Sara juokësi, sakydama: argi aš ištikrųjų pagimdychiau, senë budama? ¹⁴ Argi yra kas nors Dievui sunku? kaip jau sakiau, aš sugrįšiu pas tave šituo pačiu laiku kitais metais, ir Sara turës sunų. ¹⁵ Sara gynësi, tardama: Aš nesijuokiau; nes ji buvo labai nusigandusi. Viešpats gi tarė: Tai netaip; tu juokeisi.

¹⁶ Pakilę tat vyrai iš tos vietos, nukreipë savo akis Sodomos linkon, o Abraomas ëjo draug juos palydëdamas. ¹⁷ Ir Viešpats tarė: Argi aš galësiu paslëpti nuo Abraomo, ką noriu daryti. ¹⁸ Kadangi iš jo kil's didelë ir garbingiausi tauta, ir jame TURI BUTI PALAIMINTOS visos žemës tautos? ¹⁹ Nes aš žinau ji įsakysiant savo vaikams ir savo namams po savës sergëti Viešpaties kelią ir daryti teismą ir teisybę, kad Viešpats įvykdytu visa dëlei Abraomo, ką jam yra kalbëjës. ²⁰ Taigi, Viešpats tarė: Sodomos ir Gomoros šauksmas pasidaugino, ir jų nusidëjimas pasidarë perdaug sunkus. ²¹ Aš nužengsiu ir veizdësiu, ar pasie-

kybë minima dëlto, kad aiškiaus pasirodytu, jog Izaoko pradëjimas ir gimimas buvo tikrai stebuklingas ir Dievo visagalybës padaras. — (15) *Sara gynësi...* Nors Sara užsigynë iš baimës, vienok susilaukë iš Viešpaties papeikimo. Gautas perspëjimas prasalino visas jos abejones; toliaus ji jau tvirtai tikëjo Dievo pažadëjimui, ir už tai šv. Povilas mini ją skaitliuje tų, kurie dar Kristui negimus žymus buvo savo tvirtu tikëjimu. Plg. Žyd. 11, 2.

(16) *Nukreipë savo akis, ir pradëjo*

eiti. Abraomas juos palydi. Tai buvo paskutinis svetmylystës darbas. — (17-19) *Argi aš galësiu...* Gražiausias Abraomo pagyrimas, iš kurio pasirodo, kad ji Dievas tikrai buvo padarës savo prietelinu, nuo kurio neslepiami jokie užmanymai. Plg. 2 Kron. 20, 7. Iz. 41, 8. Jok. 2. 23. — *Daryti teismą ir teisybę*: ištikimai pildyti Dievo įsakymus. — (20) *Sodomos ir Gomoros šauksmas*. Taip pavadinti baisūs Pentapolio gyventojų nusidëjimai. — (21) *Nužengsiu ir veizdësiu*. Dievas išsireiskia kaip žmogus teisëjas,

vatum est nimis. ²¹ Descendam, et videbo utrum clamorem qui venit ad me, opere compleverint: an non est ita, ut sciam. ²² Converteruntque se inde, et abierunt Sodomam: Abraham vero adhuc stabat coram Domino. ²³ Et appropinquans ait: Numquid perdes justum cum impio? ²⁴ Si fuerint quinquaginta iusti in civitate, peribunt simul? et non parces loco illi propter quinquaginta justos, si fuerint in eo? ²⁵ Absit a te, ut rem hanc facias, et occidas justum cum impio, fiatque justus sicut impius, non est hoc tuum: qui iudicas omnem terram, nequaquam facies iudicium hoc. ²⁶ Dixitque Dominus ad eum: Si invenero Sodomis quinquaginta justos in medio civitatis, dimittam omni loco propter eos. ²⁷ Respondensque Abraham, ait: Quia semel cœpi, loquar ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis. ²⁸ Quid si minus quinquaginta quinque fuerint? delebis, propter quadraginta quinque, universam urbem? Et ait: Non delebo, si invenero ibi quadraginta quinque. ²⁹ Rursumque locutus est ad eum: Sin autem quadraginta ibi inventi fuerint, quid facies? Ait: Non percutiam propter quadraginta. ³⁰ Ne quæso, inquit, indigneris Domine, si loquar: Quid si ibi inventi fuerit triginta? Respondit: Non faciam, si invenero ibi triginta. ³¹ Quia semel, ait, cœpi, loquar ad Dominum meum: Quid si ibi inventi fuerint viginti? Ait: Non interfici-

kusis mane šauksmas sutinka su jų darbais, ar gal taip nėra, kad žinočiau. ²² Ir jie pasuko iš ten ir nuėjo į Sodomą; Abraomas gi dar tebestovėjo ties Viešpačiu, ²³ ir prisiartinęs tarė: Ar gi tu pražndysi teisųjį su bedieviu? ²⁴ Jei mieste rasis penkios dešimtys teisųjų, ar jie pražus draug? ir ar nepasigailėsi tos vietos dėlei penkių dešimtų teisųjų, jei jie bus tenai? ²⁵ Tėbuna toli nuo tavęs taip daryti, nužudyti teisųjį su bedieviu ir teisųjį padaryti lygų bedieviui; tai ne tavo budas; kursai teisi visą žemę, niekuomet nepadarysi tokio teismo. ²⁶ Ir Viešpats jam tarė: Jei Sodomoje rasiu pačiam mieste penkias dešimtis teisųjų, atleisiu dėlei jų visai vietai. ²⁷ O Abraomas atsakydamas tarė: Syki pradėjęs kalbėsiu į mano Viešpatį, nors esu dulkė ir pelenai. ²⁸ O jei lig penkių dešimtų teisųjų stigs penkių, argi dėlto, kad tik keturios dešimtys penki, tu sunaikinsi visą miestą? Viešpats tarė: Nesunaikinsiu, jei ten rasiu keturias dešimtis penkis. ²⁹ Ir vėl į jį kalbėjo: O jei ten rasis keturios dešimtys, ką padarysi? Tarė: Neištiksiu ir dėlei keturių dešimtų. ³⁰ Meldžiu, Viešpatie, tarė Abraomas, neužsirustink, jei aš dar kalbėsiu. O jei ten bus rasta trys dešimtys? Atsakė: Jei rasis ten trys dešimtys, nieko nedarysiu. ³¹ Kartą pradėjęs, tarė, dar kalbėsiu į mano Viešpatį. O jei ten bus atrasta dvidešimt? Atsakė: Nežudysiu ir dėlei dvi-

kurs stengiasi surinkti tikrausias žinias, pirma negu pasako savo ištarmę. — (22) *Ir jie.* Anot 19, 1 du aniolu. Viešpats dar pasilieka su Abraomu, norėdamas iš-

klausyti jo užtarimą už Pentapolį, kuriam gyveno Araomo brolėnas Lotas. — (23-32) Visas šitas labai gražus straipsnis aiškiausiai pamoko, kaip galingas yra

am propter viginti. ³² Obsecro, inquit, ne irascaris Domine, si loquar adhuc semel: Quid si inventi fuerint ibi decem? Et dixit: Non delebo propter decem. ³³ Abiitque Dominus, postquam cessavit loqui ad Abraham: et ille reversus est in locum suum.

5) Sodomos išgriovimas. Loto išgelbėjimas.

Caput XIX. ¹ Veneruntque duo Angeli Sodomam vespere, et sedente Lot in foribus civitatis. Qui cum vidisset eos, surrexit, et ivit obviam eis: adoravitque pronus in terram. ² et dixit: Obsecro, domini, declinate in domum pueri vestri, et manete ibi: lavate pedes vestros, et mane proficiscemini in viam vestram. Qui dixerunt: Minime, sed in platea manebimus. ³ Compulit illos oppido ut diverterent ad eum: ingressisque domum illius fecit convivium, et coxit azyma: et comederunt. ⁴ Prius autem quam irent cubitum, viri civitatis vallaverunt domum a puero usque ad senem, omnis populus simil. ⁵ Vocaveruntque Lot, et dixerunt ei: Ubi sunt

dešities. ³² Vėl tarė: Maldauju, Viešpatie, nesirustink, jei dar sykį atsiliepsiu. O jei ten bus rasta dešimts? Ir jis tarė: Neišjudysiu ir dėlei dešimties. ³³ Ir Viešpats nuėjo, liovėsis kalbėtis su Abraomu; tasai gi sugrižo į savo vietą.

19. perskyrimas. ¹ Vakarop du aniolu atėjo Sodomon, Lotui sėdint miesto vartuose. Jis juodu pamatęs, atsikėlė, irėjo jūdviejų pasitiktų, ir nusilenkė iki žemei, ² ir tarė: Meldžiu, ponai, užsukita į jusų tarno namus, ir ten pasilikkita; nusiplaukita sau kojas, ir rytoj eisita savo keliu. Juodu tarė: O ne, bet mudu pasiliksiva ant gatvės. ³ Jis juodu labai maldavo, kad pas jį apsistotu; ir kad juodu įėjo į jo namus, jis prirengė vaisės ir iškepė neraugintos duonos; ir juodu valgė. ⁴ Bet jiems dviem dar neatsigulus, namus apstojo miesto vyrai, jauni ir seni, visi žmonės draug. ⁵ Jie pasisaukė Lotą ir jam tarė: Kam yra tuodu vyru, kuriuodu

šventųjų užtarimas pas Dievą. Dievas maloningiausiai priima nuolankią Abraomo maldą; kurioje apsireiškia jo gyvas tikėjimas, pasitikėjimas Dievu ir artimų meilė. Anot padavimo Abraomo pašnekesys su Dievu įvykęs vietoje, kuri vadinosi K a f a r - B a r a c h a (dabas K e f r a r i k arba B e n i n a i m).

19, 1-38. Du aniolu, buvusių draug su Viešpačiu pas Abraomą, ateina į Sodomą, kurios gyventojai prie tos progos aiškiausiai parodo savo dorinį sugėdimą. Ant rytojaus išvedę Lotą su jo dukterimis iš Sodomos, aniolai pražudo Pentapolio miestus. Čionai dar pasakojama apie nuodėmingą Noės ainių, Moabitų ir Amonitų, pradžią.

(19, 1) *Miesto vartuose.* Miesto vartai Rytų kraštuose, kaip graikų *agora* ir Rymiečių *ferum*, buvo nuo seniausių laikų vieta, kur liuosomis valandomis susirinkdavo dauguma gyventojų, susitikdavo tarp savęs ir atlikdavo visokius reikalus. — *Juodu pamatęs...* Lotas pasirodo taip-pat svetmylys, kaip ir jo dėdė Abromas. Jis tik paskiaus patyrė, kas ištikrųjų buvo tuodu ateiviui. Plg. Žyd 13, 2. — (2) *Pasiliksiva ant gatvės.* Naktigultas ant gatvės Rytų kraštuose dalykas gana paprastas. — (3) *Neraugintos duonos;* nes tokią duoną greičiaus galima buvo pataisyti. — (5) *Pažintumėm.* Tuo žodžiu išreiškias Sodomiečių troškimas užganėdinti bjauriausius geidulius prešingu prigimčiai budu. Sodomiečiai buvo

viri qui introierunt ad te nocte? educ illos huc, ut cognoscamus eos. ⁶ Egressus ad eos Lot, post tergum occcludens ostium, ait: ⁷ Nolite, quæso, fratres mei, nolite malum hoc facere. ⁸ Habeo duas filias, quæ necdum cognoverunt virum: educam eas ad vos, et abutimini eis sicut vobis placuerit, dummodo viris istis nihil mali faciatis, quia ingressi sunt sub umbra culminis mei. ⁹ At illi dixerunt: Recede illuc. Et rursus: Ingressus es, inquiunt, ut advena; numquid ut iudices? te ergo ipsum magis quam hos affligemus. Vimque faciebant Lot vehementissime: jamque prope erat ut effrangerent fores. ¹⁰ Et ecce miserunt manum viri, et introduxerunt ad se Lot, clausuruntque ostium: ¹¹ et eos, qui foris erant, percusserunt cæcitate a minimo usque ad maximum, ita ut ostium invenire non possent. ¹² Dixerunt autem ad Lot: Habes hic quempiam tuorum? generum, aut filios, aut filias, omnes, qui tui sunt, educ de urbe hac: ¹³ delemibus enim locum istum, eo quod increverit clamor eorum coram Domino, qui misit nos ut perdamus illos. ¹⁴ Egressus itaque Lot, locutus est ad generos suos qui accepturi erant filias ejus, et dixit: Surgite, egredimini de

įėjo pas tave nakčia? išvesk juodu šian, kad mes juodu pažintumėm. ⁶ Išėjęs pas juos Lotas ir užrakinęs paskui save duris, tarė: ⁷ Mano broliai, nedarykite, meldžiamieji, nedarykite tos gėdos. ⁸ Turin dvi dukteri, kuriedvi dar nepažino vyro; aš jiedvi išvesiu pas jus, ir darykite su jomdviejm, kaip jums tinka, kad tik jūs nedarytumėt nieko pikta aniemdviem vyram, nes juodu įėjo po mano stogo pavėsiu. ⁹ Bet jie sakė: Eik šalin. Ir dar kalbėjo: Tu atvykai čionai kaip ateivis; argi tam, kad mus testumei? taigi, su tavim pačiu mes pasielsime dar pikčiaus, kaip su anais. Ir jie veržėsi prie Loto kuosmarkiausiai ir jau buvo beišlaūžią duris. ¹⁰ Ir štai du vyru ėmė savo rankomis Lotą ir jį įvedė į vidų. o duris užrakino; ¹¹ tuos gi, kurie buvo lauke, ištiko aklumu. visus nuo mažiausio iki didžiausiam, taip kad jie nebegalėjo rasti angos. ¹² O Lotui juodu sakė: Ar turi čionai ką nors iš savųjų, ženą, arba sunus, arba dukteris? visus, kurie yra tavo, išvesk iš šito miesto; ¹³ nes mes sunaikinsime šią vietą, kadanegi garsas apie juos pasidarė labai didis Viešpaties akyse, kurs mudu siuntė jų pražudytų. ¹⁴ Taigi, Lotas išėjęs kalbėjosi su

jau taip išvirke, kad visai nesislėpė su savo dariausia paleistuvyste. Galop ji buvo labai prasiplatinusi tarp visų Kananiečių. Plg. Kun. 13, 22; 20, 13. — (8) *Turin dvi dukteri*. Lotas, begindamas savo svečius, daro užpuolikams tikrai peiktiną pasiulymą. Šv. Aug. aiškina jį tuo, kad Lotas labai nugąsdintas pavoju nebeusimanė, ką kalbąs. Plg. 2 Petr. 2, 7, 8. — (9) *Tu atvykai čionai...* Sodomiečiai su piktu atsako, kad jie

neprivalo Loto pamokymų ir perspėjimų, kuriuos jis jiems rasi ir anksčiau darydavo. — (11) *Ištiko aklumu*. Tas aklumas buvo tik laikinis, tai valandai; arba tik dalinis, t. y. užpuolikai galėjo matyti vienus dalykus nematydami kitų; toks dalinis neregėjimas LXX vertime pavadintas ἀσασία. Plg. 4 Kar. 6, 18. — (12) *Ar turi...* Du aniole kalba kaip žmonės svetimi ir ateiviai. — (13) *Garsas apie juos pasidarė...* Pasku-

loco isto: quia delebit Dominus civitatem hanc. Et visus est eis quasi ludens loqui.

¹⁵ Cumque esset mane, cogebant eum Angeli, dicentes: Surge, tolle uxorem tuam, et duas filias quas habes: ne et tu pariter pereas in scelere civitatis.

¹⁶ Dissimulante illo, apprehenderunt manum ejus, et manum uxoris, ac duarum filiarum ejus, eo quod parceret Dominus illi.

¹⁷ Eduxeruntque eum, et posuerunt extra civitatem: ibique locuti sut ad eum, dicentes: Salva animam tuam: noli respicere post tergum, nec stes in omni circa regione: sed in monte salvum te fac, ne et tu simul pereas. ¹⁸ Dixitque Lot ad eos: Quæso Domine mi, ¹⁹ quia invenit servus tuus gratiam coram te, et magnificasti misericordiam tuam quam fecisti mecum, ut salvares animam meam, nec possum in monte salvari, ne forte apprehendat me malum, et moriar: ²⁰ est civitas hæc juxta, ad quam possum fugere, parva, et salvabor in ea: numquid non modica est, et vivet anima mea?

²¹ Dixitque ad eum: Ecce etiam in hoc suscepi preces tuas, ut non subvertam urbem pro qua locutus es. ²² Festina, et salvare ibi: quia non potero facere quidquam donec ingrediaris il-

savo žentais, kurie turėjo vesti jo dukteris ir tarė: Kelkitės ir išeikite iš šitos vietos, nes Viešpats sunaikins šitą miestą. Ir jiems pasirodė, buk jis kalbąs juokaudamas.

¹⁵ Ir išaušus du aniolu liepė Lotui skubinties ir sakė: Kelkis, imk savo pačią ir abi savo dukteris, kuriedvi turi, kad ir tu neprazutumei draug dėlei miesto kaltybių. ¹⁶ Jam užtrunkant, juodu ėmė jį, jo pačią ir dvi jo dukteris už rankų, nes Viešpats norėjo jį išgelbėti, ¹⁷ ir jį išvedė, ir paliko už miesto; tenai gi jam kalbėjo, tardamu: Gelbėk savo gyvybę; nežiurėk atgal, ir nesustok visoje šalyje aplinkui; bet galbėkies ant kalno, kad ir tu draug neprazutumei. ¹⁸ Ir Lotas jiemsdviem tarė: Meldžiu, mano Viešpatie, ¹⁹ kadangi tavo tarnas rado pas tave malonę ir man parodėi taip didžią savo mielaširdystę, kad išgelbėjai mano gyvybę, o aš negaliu išsigelbėti ant kalno; taigi, kad neatsitiktų man nelaimė, ir aš ne-numirčiau, ²⁰ yra čionai arti miestai, į kurių aš galėčiau bėgti; jis mažas, ir aš jame išsigelbėsiu: argi jis ne mažiukas, ir aš liksiu gyvas? ²¹ Ir jis jam tarė: Štai ir tame išklausiau tavo meldimą, kad neišgriaučiau miesto, už kurį užtarei. ²² Skubinkies ir tenai save gelbėk; nes nieko negalėsiu daryti, kolei tu ten neįeisi. To dėlei anas miestas

tinii savo pasielgimu Sodomiečiai aiškiai patvirtino, kad jų nuodėmių saikas buvo jau tikrai pilnas.

(16) *Jam užtrunkant.* Lotui gailu buvo palikti vieta, prie kurios buvo pripratęs, ir išsižadėti turto, kurių visų negalėjo pasiimti su savim. — (17) *Ant kalno:* į rytus nuo Pentapolio, dabar

Džebel Usdum. — (18) *Meldžiu, mano Viešpatie...* Kreipdamos į vieną iš išvedusiųjų aniolų, Lotas maldauja, kad jam pavelytu gelbėtis ne ant kalno, bet viename mažame Pentapolio mieste; taip jis užtaria ir patį tą miestelį, kurs kaipoma mažiausias neturi tiek daug prasikaltimų, kaip Sodoma. — (22) *Segoras.* Ebr. Co'ar,

Inc. Idcirco vocatum est nomen urbis illius Segor. ²³ Sol egressus est super terram, et Lot ingressus est Segor. ²⁴ Igitur Dominus pluit super Sodomam et Gomorrhā sulphur et ignem a Domino de cælo: ²⁵ et subvertit civitates has, et omnem circa regionem, universos habitatores urbium, et cuncta terræ virentia. ²⁶ Respicieusque uxor ejus post se, versa est in statuum salis. ²⁷ Abraham autem consurgens mane, ubi steterat prius cum Domino, ²⁸ intuitus est Sodomam et Gomorrhā, et universam terram regionis illius: viditque ascendentem favillam de terra quasi fornacis fumum. ²⁹ Cum enim subverteret Deus civitates regionis illius, recordatus Abrahæ, liberavit Lot de subversione urbium in quibus habitaverat.

³⁰ Ascenditque Lot de Segor, et mansit in monte, duæ quoque filiæ ejus cum eo (timuerat enim manere in Segor) et man-

buvo pramintas vardi Segoras. ²³ Saulė užtekėjo ant žemės, ir Lotas įėjo į Segorą. ²⁴ Taigi, Viešpats lydino ant Sodomos ir Gomoros sėra ir ugnimi nuo Viešpaties iš dangaus, ²⁵ ir sunaikino tuos miestus ir visą aplink šalį, visus miestų gyventojus, ir visus žemės augalus. ²⁶ O Loto pati, pažvelgus atgal, pavirto druskos stovyla. ²⁷ Abraomas gi atsikėlęs rytą, tenai kame pirma stovėjo ties Viešpačiu, ²⁸ pažvelgė į Sodomą ir Gomorą ir į visą anos šalies žemę ir matė kilstančius augštyną nuo žemės dumus su liepsna, kaip krosnies dumus. ²⁹ Nes kada Dievas griovė anos šalies miestus, atsimindamas Abraomą, išliuosavo Lotą nuo prapulties miestų, kuriuose jis buvo gyvenęs.

³⁰ Ir Lotas išėjo iš Segoro, ir pasiliko ant kalno; taipogi abi jo dukterį draug su juo (nes bijojosi pasilikti Segore); ir gyve-

mažinkas. Pirma jis vadinosi Bala. Veiz. 14, 2; dabar anot daugumos aiškintojų Uadies-Safieh. — (24) *Viešpats lydino... nuo Viešpaties*. Anot šv. tėvų (Iren., Kyp., Ilar., Ambr., Jier. ir k.) pirmoje vietoje Viešpačių pavadinta antroji švenč. Trejybės Ypata, antrojoje Dievas Tėvas. Plg. Ps. 109, 1. — *Ant Sodomos ir Gomoros*. Paminėtu du svarbiausiu Pentapolio miestu, nors draug pradžioje taipogi Adama ir Seboimas (Atk. 29, 22); išliko gi tik mažiausias, Segoras. — *Sėra ir ugnimi*. Jau augščiau (14, 10) paminėta, kad Miškų slėnyje, arti kurio buvo Pentapolis, daug buvo žemės sakų šulinių; turėjo būti tenai taipogi tikro žibalo šaltiniai ir gana kitokios pigiai uždegamos medegos. Todėl Dievo siūstas sėrinis lietus ir žaibai greitai galėjo uždegti sakų šulinius ir kitokią medegą ir paversti visą apylinkę dideliausia liepsnojančios ugnies jūra. Galėjo taipogi prisidėti žemės drebėjimas. Taip Viešpats

nubaudė paleistuvius miestus. — (25) *Ir sunaikino...* Pentapolis pradžioje sukeltame guisre, gal prisidedant žemės drebėjimui. Bet kad tik tuomet būtų atsiradusi visa Mirties jūra, nėra jokių priaprodymų. Ji buvo ir seniaus, tik rasi truputį pasididino į pietus, užliedama Pentapolio miestų vietą. — (26) *Loto pati... pavirto druskos stovyla* (ebr.: šulu) Buvo tai bausmė už nepaklusnumą ir per daug didį prisirišimą prie to, ką turėjo palikti Sodomoje. Loto pati regimai buvo bent kiek pasilikusi nuo kitų ir pradėjo žiūrėti atgal. Tuo gi metu galėjo ją pasiekti ir užpilti ištirpintos druskos srovė ir padaryti iš jos druskos šulą. — (29) *Dievas... atsimindamas Abraomą...* Nors šv. Rašte ir Lotas vadinamas teisiu (2 Petr. 2, 7), bet tik sulyginamai; prie jo išgelbėjimo žymiai prisidėjo Abraomo malda ir nuopelnai pas Dievą.

(30) *Lotas išėjo iš Segoro*. Jis regimai nesijautė ir čionai liuosas nuo pavo-

sit in spelunca ipse, et duæ filiae ejus cum eo. ³¹ Dixitque major ad minorem: Pater noster senex est, et nullus virorum remansit in terra qui possit ingredi ad nos juxta morem universæ terræ. ³² Veni, inebriemus eum vino, dormiamusque cum eo, ut servare possimus ex patre nostro semen. ³³ Dederunt itaque patri suo bibere vinum nocte illa: et ingressa est major, dormivitque cum patre: at ille non sensit, nec quando accubuit filia, nec quando surrexit. ³⁴ Altera quoque die dixit major ad minorem: Ecce dormivi heri cum patre meo, demus ei bibere vinum etiam hac nocte, et dormies cum eo, ut salvemus semen de patre nostro. ³⁵ Dederunt etiam et illa nocte patri suo bibere vinum, ingressaque minor filia, dormivit cum eo: et ne tunc quidem sensit quando concubuerit, vel quando illa surrexerit. ³⁶ Conceperunt ergo duæ filiae Lot de patre suo. ³⁷ Peperitque major filium, et vocavit nomen ejus Moab: ipse est pater Moabitarum usque in præsentem diem. ³⁸ Minor quoque peperit filium, et vocavit nomen ejus Ammon, id est filius populi mei: ipse est pater Ammonitarum usque hodie.

no urve patsai ir draug su juo dvi jo dukteri. ³¹ Ir vyresnioji tarė jaunesniajai: Mudviejų tėvas senas, ir neivieno vyro neliko ant žemės, kurs galėtu pas mudvi įeiti pagal visos žemės paprotį. ³² Eikš, nugirdykiva jį vynu ir gulėkiva su juo, kad galėtumėva užlaikyti ainiją iš savo tėvo. ³³ Taigi, jiedvi tą naktį davė savo tėvui gerti vyno. Ir vyresnioji įėjo ir gulėjo su tėvu; o jis nepasijuto, nei kada duktė atsigulė, nei kada atsikėlė. ³⁴ Taipogi kitą dieną vyresnioji tarė jaunesniajai: Štai aš vakar gulėjau su savo tėvu; duokiva jam gerti vyno dar ir šią naktį, ir tu su juo gulėsi, kad užlaikytumėva ainiją iš mudviejų tėvo. ³⁵ Taigi, jiedvi davė savo tėvui ir tą naktį gerti vyno, ir jaunesnioji duktė įėjus su juo gulėjo; ir nei tuomet jis nepasijuto, nei kada ji atsigulė, nei kada atsikėlė. ³⁶ Taigi, dvi Loto dukteri pradėjo iš savo tėvo. ³⁷ Ir vyresnioji pagimdė sunų ir praminė jį vardu Moabas; taisai yra Moabitų tėvas iki šiai dienai. ³⁸ Taipogi jaunesnioji pagimdė sunų ir praminė jį vardu Amonas, tai yra, mano tautos sunus; jis yra Amonitų tėvas iki šiai dienai.

6) Abraomas Geraroje.

Caput XX. ¹ Profectus inde Abraham in terram australem,

20. perskyrimas. ¹ Išėjęs iš ten Abraomas į pietinę šalį, gy-

jaus, neveizdintį Viešpaties pažadėjimą. — (31) *Vyresnioji tarė...* Loto dukterų pasielgimas, nors turėjo tikslu tik užlaikyti savo tėvo ainiją, visgi buvo labai peiktinas. Jos pačios tai numanė, nes nedrįso atvirai pasisakyti tėvui apie savo sumanymą ir jam įvykdyti pasirupino tėvą nugirdyti. — *Neivieno vyro neliko...* Jiedvi nebesitiki ištekti, nes jūdviejų su-

žieduotiniai buvo pražuvę Sodomoje; reikalingos gi naujoms piršlyboms pasogos jiedvi nebeturėjo.

20, 1-18. Abramui nukeliavus Geraros šalin, vietinis karalius Abimelėkas, kaip anksčiau Aigypte, paima pas save Sarą, bet Dievui įsakant ją vėl sugrąžina. (21, 1) *Išėjęs iš ten...* Aprašytas čio-

habitavit inter Cades, et Sur: et peregrinatus est in Geraris. ² Dixitque de Sara uxore sua, Soror mea est. Misit ergo Abimelech rex Geraræ, et tulit eam. ³ Venit autem Deus ad Abimelech per somnium nocte, et ait illi: En morieris propter mulierem quam tulisti: habet enim virum. ⁴ Abimelech vero non tetigerat eam, et ait: Domine, num gentem ignorantem et justam interficies? ⁵ Nonne ipse dixit mihi: Soror mea est: et ipsa ait: Frater meus est? in simplicitate cordis mei, et munditia manuum mearum feci hoc. ⁶ Dixitque ad eum Deus: Et ego scio quod simplici corde feceris: et ideo custodivi te ne peccares in me, et non dimisi ut tangeres eam. ⁷ Nunc ergo redde viro suo uxorem, quia propheta est: et orabit pro te, et vives: si autem nolueris reddere, scito quod morte morieris tu, et omnia quæ tua sunt. ⁸ Statimque de nocte consurgens Abimelech, vocavit omnes servos suos: et locutus est universa verba hæc in auribus eorum, timueruntque omnes viri valde. ⁹ Vocavit autem Abimelech etiam Abraham, et dixit ei: Quid fecisti nobis? quid peccavimus in te, quia induxisti super me et super regnum meum peccatum grande? quæ non debuisti facere, fecisti nobis. ¹⁰ Rursumque expositu-

veno tarp Kadėso ir Suro, ir buvo Geraroje ateiviū. ² Ir apie savo pačią Sarą jis sakė: Ji mano sesuo. Tatgi Geraros karalius Abimelėkas atsiuntė ir ją atėmė. ³ Bet Dievas atėjo naktį sapne pas Abimelėką ir jam tarė: Štai tu mirsi dėlėi moteriškės, kurią atėmei, nes ji turi vyrą. ⁴ O Abimelėkas nebuvo jos palietęs ir tarė: Viešpatie, argi tu užmuši nežinančią ir teisingą giminę? ⁵ Ar jis pats man nesakė: ji mano sesuo? ir ji taipogi sakė: jis mano brolis? Aš tai padariau pikto neišmanančia širdimi ir nesuteptomis rankomis. ⁶ Ir Dievas jam tarė: Ir aš žinau, kad tai padarei nekalta širdimi, ir todėl tave saugojau, kad man nenusidėtumei, ir neleidžiau jos prisiliesti. ⁷ Dabar tat atiduok pačią jos vyrui, nes jis pranašas; ir jis melsis už tave, ir tu išliksi gyvas; o jei nenorėsi atiduoti, žinok, kad mirte numirsi tu ir visa, kas yra tavo. ⁸ Ir tuojuo naktį atsikėlęs Abimelėkas, suvadino visus savo tarnus ir, jiems girdint, papasakojo visus tuos žodžius; ir visi žmonės labai nusigando. ⁹ O Abimelėkas pasivadino taipogi Abraomą ir jam tarė: Ką mums padarei? kuo tau nusidėjome, kad ant manęs ir ant mano karalystės užvedei sunkią nuodėmę? padarei mums, ko neturėjai daryti. ¹⁰ Ir dar dejuodamas kal-

nai atsitikimas rasi įvyko ištikrųjų žymiai anksčiau, butent tuo laiku, kada Abraomas viešėjo pietinėje šalyje (Negebė) pirm kelionės Aigyptan, arba iš jo sugrįžęs. V. 12, 9. 10; 13, 1. — *Tarp Kadėso...* V. 10, 19; 16, 7. 14. — (2) *Ji mano sesuo.* Plg. 11, 29. — *Abimelėkas atsiuntė...* Abimelėkais rasi vadinosi visi Geraros karaliai, kaip Aigypto Paraonais.

Abimelėkui gal rūpėjo ne tiek moterystė su Sara, kiek susiartinimas su turtingu ir galingu Abraomu. — (3) *Tu mirsi...* Abimelėkas turėjo būti vieno tikrojo Dievo garbintojas. Jis teisinasi nežinojimu. Paėmimas gi pas save neištekėjusios moteriškės nesiskaitė aname krašte nuodėme. — (6) *Aš žinau...* Dievas priima Abimelėko pasiteisinimą. — (7) *Jis pra-*

lans, ait: Quid vidisti, ut hoc taceres? ¹¹ Respondit Abraham: Cogitavi tecum, dicens: Forsitan non est timor Dei in loco isto: et interficient me propter uxorem meam: ¹² alias autem et vere soror mea est, filia patris mei, et non filia matris meae, et duxi eam in uxorem. ¹³ Postquam autem eduxit me Deus de domo patris mei, dixi ad eam: Hanc misericordiam facies tecum: In omni loco, ad quem ingrediemur, dices quod frater tuus sim. ¹⁴ Tulit igitur Abimelech oves et boves, et servos et ancillas, et dedit Abraham: reddiditque illi Saram uxorem suam, ¹⁵ et ait: Terra coram vobis est, ubicumque tibi placuerit habita. ¹⁶ Sarae autem dixit: Ecce mille argenteos dedi fratri tuo, hoc erit tibi in velamen oculorum ad omnes qui tecum sunt, et quocumque perrexeris: mementoque te deprehensam. ¹⁷ Orante autem Abraham, sanavit Deus Abimelech et uxorem, ancillasque ejus, et pepererunt: ¹⁸ concluderat enim Dominus omnem vulvam domus Abimelech propter Saram uxorem Abrahæ.

bėjo: Ką gi tu manei, taip pasielgdamas? ¹¹ Abraomas atsakė: Aš sau galvojau: rasi šitoje vietoje nėra Dievo baimės, ir mane užmuš dėlei mano pačios. ¹² Galop gi ir ištikrųjų ji yra man sesuo, mano tėvo duktė, ir nemano motinos duktė, ir aš vėdžiau ją į pačią. ¹³ O kada Dievas mane išvedė iš mano tėvo namų, aš jai tariau: Padaryk man tą malonę: kiekvienoje vietoje, kurion ateisime, sakyk, kad aš tavo brolis. ¹⁴ Taigi, Abimelečas ėmė avių ir jaučių, vergų ir vergių ir davė Abraomui, ir atidavė jam jo pačią Sarą, ¹⁵ ir tarė: Šalis ties jumis; gyvenk, kame nors tau patiks. ¹⁶ O Sarai jis sakė: Štai aš daviau tavo broliui tukstantį sidabrinių; tai bus tau akių uždangalui prieš visus, kurie yra su tavim, ir kur nors tu eisi, ir atsimink, kad buvai sugauta. ¹⁷ O Abraomui pasimeldus, Dievas išgydė Abimeleką ir jo pačią ir jo tarnaites, ir jos pagimdė. ¹⁸ Nes Viešpats buvo užrakinęs visas iščias Abimeleko namuose dėlei Abraomo pačios Saros.

7) Izaoko gimimas. Sandora Bersabėje.

Caput XXI. ¹ Visitavit autem Dominus Saram sicut promise-

21. perskyrimas. ¹ O Viešpats aplankė Sarą, kaip buvo žadėjęs,

našas. Abraomas pavadintas čionai pranašu ne kaipo skelbėjas Dievo apreiškiamų paslapčių, bet kaipo žmogus pasiliekęs vienybėje su Dievu, jo vardu atsiliepiąs, mokąs, perspėjęs, užtariaš kitus pas Dievą. — (12) *Ji ištikruju...* Veiz. paaišk. 12, 13. — (16) *Tukstantį sidabrinių.* Koki buvo tų Geraros sidabrinių arba siklių tikra vertybė, nežinia. — *Bus tau akių...* Ką Abimelečas norėjo pasakyti šitais ir tolesniais žodžiais, nevisai aišku.

Anot Auksaburnio: „Tegul ta dovana tau padės užmiršti neteisybę, kurią aš tau padariau“. Ebr. t. yra: Jis, t. y. Abraomas, bus tau u... Tokio skaitymo prasmė galėtų būti: Jis tebuna tau uždangalas, t. y. apgynėjas. — *Atsimink...* ir buk atšargesnė, kad savo žodžiais nedarytumei pavojaus sau ir kitiems. — (18) *Nes Viešpats...* Leista ant Abimeleko namų bausmė tikriausiai buvo ta, kad jo moteris buvo nustojusios galės tapti motinomis.

rat: et implevit quae locutus est. ² Concepitque et peperit filium in senectute sua, tempore quo praedixerat ei Deus. ³ Vocavitque Abraham nomen filii sui, quem genuit ei Sara, Isaac: ⁴ et circumcidit eum octavo die, sicut praeceperat ei Deus, ⁵ cum centum esset annorum: hac quippe aetate patris, natus est Isaac. ⁶ Dixitque Sara: Risum fecit mihi Deus: quicumque audierit, corridebit mihi. ⁷ Rursumque ait: Quis auditorum crederet Abraham quod Sara lactaret filium, quem poperit ei jam seni?

⁸ Crevit igitur puer, et ablatus est: fecitque Abraham grande convivium in die ablationis ejus. ⁹ Cumque vidisset Sara filium Agar Aegyptiae ludentem cum Isaac filio suo, dixit ad Abraham: ¹⁰ Ejice ancillam hanc, et filium ejus: non enim erit heres filius ancillae cum filio meo Isaac. ¹¹ Dure accepit hoc Abraham pro filio suo. ¹² Cui dixit Deus: Non tibi videatur asperum super puero, et super ancilla tua. omnia quae dixerit tibi Sara, audi vocem

ir įvykdė, ką buvo sakęs. ² Ir ji tapo nėščia ir pagimdė sunų savo senatvėje, tuo metu, kurį jai Dievas buvo išanksto apreiškęs. ³ Ir Abraomas praminė savo sunų, kurį jam pagimdė Sara, vardu Izaokas, ⁴ ir jį apipjaustė aštuntoje dienoje, kaip jam Dievas buvo įsakęs; ⁵ kada jis buvo šimto metų, tame tėvo amžyje gimė Izaokas. ⁶ Ir Sara sakė: Dievas man padarė juoką; kas nors tai išgirs, juoksis su manim. ⁷ Ir ji dar kalbėjo: Kas butu įtikėjęs, kad Abraomas išgirs, jog Sara žindo sunų, kurį jam senam pagimdė?

⁸ Tuo tarpu vaikas augo ir buvo nujunkytas; o Abraomas iškėlė didelį pokilį jo nujunkymo dienoje. ⁹ Ir Sara, pamačius aigyptietės Agaros sunų žaidžiantį su savo sunumi Izaoku, tarė Abraomui: ¹⁰ Išvaryk šitą tarnaitę ir jos sunų; nes tarnaitės sunus nebus tėvainis su mano sunumi Izaoku. ¹¹ Tai labai nepatiko Abraomui dėl jo sunaus. ¹² Bet Dievas jam tarė: Nesisielok dėl savo vaiko ir tarnaitės; visame, ką tau sakys Sara, klausyk jos balso; nes per Izaok-

21, 1-34. Išsipildo Dievo pažadėjimas, ir Sara pagimdo Abraomui sunų, Izaoką. Paskiaus jai reikalaujant Abraomas atskiria ir išvaro iš savo namų vyresnįjį sunų su jo motina Agara, ir tuo pačiu laiku jis padaro sandorą su Geraros karalium Abimėlėku.

(21, 1) *Aplankė*: suteikė savo malones. Plg. 17, 16. 21; 18, 10...—(3) *Izaokas*. Ebr. *Iechaq*. Tas vardas padarytas iš žodžio *cachaq*, juokties. Plg. 17, 17; 18, 12...—(6) *Padarė juoką*. Dabar jau ir Sara juokiasi iš džiaugsmo, matydama įvykusius Dievo pažadėjimus.

(8) *Buvo nujunkytas*. Paprastai Rytų kraštuose vaikus žindo žymiai ilgiaus negu pas mus; dažnai lig trečių metų. Paprotis kelti pokilį, vaiką nujunkant, te-

bėra tenai iki dabar. — (9) *Ir Sara...* Ar Saros reikalavimas išvaryti iš namų Agarą su Izmaėliu buvo išreikštas pačia me nujunkymo pokilyje, tikrai nežinia.— *Agaros sunų žaidžiantį*.. Izmaėlio žaidime regimai apsireiškė koks nors pasityčiojimas iš Izaoko. Plg. Gal. 4, 29. Bet tai buvo tik proga. Ištikrųjų gi Sara bijojo, kad Abraomui mirus Izmaėlis nepasisavintų pirm gimystės teisių; juo labiau, kad ji matė Abraomo meilę į savo pirmąjį sunų neikie nesimažinant.—(10) *Tarnaitės sunus nebus...* Plg. Gal. 4, 22-30. — (11) *Labai nepatiko*. Abraomas manė, kad Dievo žadėtoji skaitlinga aini-ja kilisianti ne tik per Izaoką (17, 21), bet taipogi ir per Izmaėlį (17, 19. 20). — (12) *Nes per Izaoką...* Plg. Rym. 9,

ejus: quia in Isaac vocabitur tibi semen. ¹³ Sed et filium ancillae faciam in gentem magnam, quia semen tuum est. ¹⁴ Surrexit itaque Abraham mane, et tollens panem et utrem aquae, imposuit scapulae ejus, tradiditque puerum, et dimisit eam. Quae cum abiisset, errabat in solitudine Bersabee. ¹⁵ Cumque consumpta esset aqua in utre, abiecit puerum subter unam arborum, quae ibi erant. ¹⁶ Et abiit, seditque e regione procul quantum potest arcus jacere: dixit enim: Non videbo morientem puerum: et sedens contra, levavit vocem suam et flevit. ¹⁷ Exaudivit autem Deus vocem pueri: vocavitque Angelus Dei Agar de caelo, dicens: Quid agis Agar? noli timere: exaudivit enim Deus vocem pueri de loco in quo est. ¹⁸ Surge, tolle puerum, et tene manum illius: quia in gentem magnam faciam eum. ¹⁹ Aperuitque oculos ejus Deus: quae videns puteum aquae, abiit, et implevit utrem, deditque puero bibere. ²⁰ Et fuit cum eo: qui crevit, et moratus est in solitudine, factusque est juvenis sagittarius. ²¹ Habitavitque in deserto Pharan, et accepit illi mater sua uxorem de terra Aegypti.

²² Eodem tempore dixit Abimelech, et Phicol princeps exer-

ką bus tau pavadinta ainija. ¹³ Bet ir tarnaitės sunų aš padarysiu didele tauta, kadangi jis yra tavo ainis. ¹⁴ Taigi, Abraomas kėlėsi anksti rytą ir ėmęs duonos ir šikšninį vandens indą uždėjo jai ant pečių, ir atidavė vaiką, ir ją išleidė. O ji išėjus klaidžiojo Bersabėjos tyruose. ¹⁵ Ir pristigus vandens inde, ji pametė vaiką po vienu iš tenai buvusių medžių, ¹⁶ ir nuėjo, ir atsisėdo ties juo ištolo per kilpinio šuvį, nes sakė: Negaliu matyti vaiko mirštant; ir sėdėdama ties juo ėmė gaudžiai verkėti. ¹⁷ O Dievas išklausė vaiko balsą, ir Dievo aniolas atsiliepė iš dangaus į Agarą, tardamas: Kas tau darosi, Agara? Nesibijok, nes Dievas išklausė vaiko balsą iš vietos, kame jis yra. ¹⁸ Kelkies, imk vaiką ir laikyk jį už rankos; nes aš jį padarysiu didele tauta. ¹⁹ Ir Dievas jai atvėrė akis; tuomet ji, pamačius vandens šulinį, nuėjo ir prisisėmė indą ir davė vaikui gerti. ²⁰ Ir Dievas buvo su juo; jis augo ir pasiliko tyruose ir pasidarė jaunu šauliu. ²¹ Jis gyveno Parano tyrumoje, ir jo motina pamėmė jam pačią iš Aigypto žemės.

²² Tuo pačiu metu Abimelėkas ir jo kariuomenės vadas Pi-

7. Zyd. 11, 18. Kaip šitas Abraomo ištyrimas ir panaujintas pažadėjimas, taip ir kiti turi pamokyti ir įtikrinti patį Abraomą ir jo ainius, kad priklausymas prie išrinktosios tautos, kurioje Dievas norėjo užlaikyti apreikštąjį tikėjimą, nesiremia įgimtais jausmais, bet visai priklauso nuo Dievo malonės ir jo valios pildymo. — (13) *Ir tarnaitės...* Plg. 17, 16-22. — (14) *Bersabėjos tyruose* Tyrai į pietus nuo Geraros buvo praminti tuo vardu truputį paskiaus (v. 31. e.). — (17)

Išklausė vaiko balsą: nes raudantis draug su savo motina Izmaėlis buvo Abraomo sunus, ir Dievas buvo žadėjęs juo rūpintis (v. 15. e.) — (18) *Imk vaiką ir laikyk jį už rankos*: neapleisk ir laikyk savo globoje. — (21) *Parano tyruose*. Dabar: Et-Tih. Plg. 14, 6. Izmaėlis, nors išvartytas iš namų, nesutraukė visai santikių su savo tėvu, gavo iš jo draug su kitais vaikais dalį, o Abraomui mirus dalyvavo jo laidotuvėse. Plg. 25, 6. 9.

(22) *Abimelėkas*. Augšč. minėtas Ge-

citus ejus ad Abraham: Deus tecum est in universis quae agis. ²³ Jura ergo per Deum, ne noceas mihi, et posteris meis, stirpique meae: sed juxta misericordiam, quam feci tibi, facies mihi, et terrae in qua versatus es advena. ²⁴ Dixitque Abraham: Ego jurabo. ²⁵ Et increpavit Abimelech propter puteum aquae quem vi abstulerant servi ejus. ²⁶ Responditque Abimelech: Nescivi quis fecerit hanc rem: sed et tu non indicasti mihi, et ego non audivi praeter hodie. ²⁷ Tulit itaque Abraham oves et boves, et dedit Abimelech: percusseruntque ambo fœdus. ²⁸ Et statuit Abraham septem agnas gregis seorsum. ²⁹ Cui dixit Abimelech: Quid sibi volunt septem agnae istae, quas stare fecisti seorsum? ³⁰ At ille: Septem, inquit, agnas accipies de manu mea: ut sint mihi in testimonium, quoniam ego fodi puteum istum. ³¹ Idcirco vocatus est locus ille Bersabee: quia ibi uterque juravit. ³² Et inierunt fœdus pro puteo juramenti. ³³ Surrexit autem Abimelech, et Phicol princeps exercitus ejus, reversique sunt in terram Palaestinarum. Abraham vero plantavit nemus in Bersabee, et invocavit ibi nomen Domini Dei aeterni. ³⁴ Et fuit colonus terrae Palaestinarum diebus multis.

kolis kalbėjo Abraomui: Dievas yra su tavim visame, ką darai. ²³ Prisiekk tat per Dievą. kad tu nekenksi man ir mano ainiams ir mano giminei; bet sulig malonės, kurią aš tau padariau, ir tu elgsies su manim ir su šalimi, kurioje gyvenai kaip ateivis. ²⁴ Ir Abraomas tarė: Aš prisieksiu. ²⁵ Ir jis skundėsi Abimelėkui dėlėi vandens šulinio, kurį jo tarnai buvo atėmę prievarta. ²⁶ O Abimelėkas atsakė: Aš nežinau, kas tai padarė; bet ir tu man nesakei, ir aš nieko negirdėjau iki šiai dienai. ²⁷ Taigi, Abraomas ėmė avių ir jaučių ir davė Abimelėkui; ir juodu padarė tarp savęs sandorą. ²⁸ Ir Abraomas pastatė atskirai septynis eryčius iš bandos. ²⁹ Tuomet Abimelėkas jam tarė: Ką reiškia šitie septyni eryčiai, kuriuos pastatei skyrium? ³⁰ Jis atsakė: Septynis eryčius imsi iš mano rankos, kad butu man liudijimu, jog aš iškasiau šią šulinį. ³¹ Todėl ana vieta buvo pavadinta Bersabėja, nes ten abudu prisiekė. ³² Ir juodu padarė sandorą prie prisiekos šulinio. ³³ O Abimelėkas ir jo kariuomenės vadas Pikolis pakilo ir sugrižo į Pilistimų žemę. Abraomas gi užveisė Bersabėjoje miškelį ir tenai šaukėsi į Viešpaties amžinojo Dievo vardą, ³⁴ ir ilgą laiką buvo ateivių Pilistimų žemėje.

raros karalius. V. 20, 2... — (25) *Dėlei vandens...* Vanduo Palestinoje yra dalykas retai randamas ir labai branginamas; užtat dažnai darosi vaidų priežastimi. — (31) *Bersabėja*. Ebr. *B'er-šebah*. Vardas padarytas iš dviejų ebr. žodžių, kurių pirmas reiškia šulinį, antras gi se-

ptynis, o taipogi vartojamas prasmėje: prisiekti; taigi, visas vardas reiškia tą-pat, ką ir: šulinis septynių, arba prisiekos šulinis. Dabar tą vietą Arabai vadina Hirbet bir esseba. — (33) *Į Pilistimų žemę*: Geraron.

8) Abraomo auka.

Caput XXII. ¹ Quae postquam gesta sunt, tentavit Deus Abraham, et dixit ad eum: Abraham, Abraham. At ille respondit: Adsum. ² Ait illi: Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis, Isaac, et vade in terram visionis: atque ibi offeres eum in holocaustum super unum montem quem monstravero tibi. ³ Igitur Abraham de nocte consurgens, stravit asinum suum, ducens secum duos juvenes, et Isaac filium suum: cumque concidisset ligna in holocaustum, abiit ad locum quem praeceperat ei Deus. ⁴ Die autem tertio, elevatis oculis, vidit locum procul: ⁵ dixitque ad pueros suos: Expectate hic cum asino: ego et puer illuc usque properantes, postquam adoraverimus, revertemur ad vos. ⁶ Tulit quoque ligna holocausti, et imposuit su-

22. perskyrimas. ¹ Po tų atsitikimų Dievas mėgino Abraomą ir jam tarė: Abraome, Abraome! O jis atsakė: Štai aš. ² Ir Dievas tarė: Imk savo vienatinį sūnų Izaoką, kurį myli, ir eik į regėjimo žemę. ir tenai jį paaukosi kaip deginamąją auką ant vieno kalnų, kurį aš tau nurodysiu. ³ Taigi, Abraomas, atsikėlęs nakčia, priėmė savo asilą, ėmė su savim du berniokų ir savo sūnų Izaoką; o prisiskaldęs malkų deginimo aukai, nuėjo į vietą, kurią jam Dievas buvo įsakęs. ⁴ Trečioje gi dienoje pakėlęs akis, pamatė vietą išto-
lo. ⁵ ir tarė dviem savo bernams: Palaukita čionai su asilų; aš gi ir vaikas nueisiva tenai. ir kada pagarbinsiva, sugrįšiva pas judn. ⁶ Jis ėmė taipogi malkų deginimo aukai ir uždėjo ant savo sunaus Izaoko; patsai gi ne-

22, 1-19. Dievas, ištirdamas Abraomo ištikimybę ir paklusnumą, liepia jam paaukoti savo sūnų Izaoką. Kadangi tame baisiausiame ištyrime Abraomo paklusnumas pasirodo tobulas, todėl Dievas vėl jam daro pažadėjimą, kad jo ainija bus labai skaitlinga ir kad iš jo giminės ateis visoms tautoms palaiminimas, ir tą pažadėjimą patvirtina prisieka.

(22, 1) *Po tų atsitikimų.* Kiek laiko buvo praėję nuo augščiaus apsakytų atsitikimų, galima spėti iš to, kad Izaakas buvo jau stipras jaunikaitis, nes netik galėjo atlikti su tėvu ilgą kelią, bet ir panešti malkų glėbį aukai į kalną. — *Mėgino.* Dievas, reikalaudamas iš Abraomo didžiausios ir baisios aukos, norėjo ištirti jo tikėjimą ir paklusnumą, ir tai ne dėl to kad pats būtų abejojęs, bet kad nurodytu Abraomo dorybes kaip pavyzdį visiems tikintiems, kurių tėvų jis turėjo tapti. — (2) *Vienatinį sūnų...* Izaakas pavadintas vienatiniu, nes jis vienas buvo gimęs iš tikrosios Abraomo pačios Saros, ir jis vienas turėjo būti tėviniu Dievo suteiktųjų žadėjimų. Reikalaujamos

aukos didumas paaikšėja iš kiekvieno dieviškojo įsakymo žodžio: turi būti paaukotas sūnus, vienatinis, visa atėities viltis, ir tai myliamiausias. — *Regėjimo žemę.* Ebr. *Moriah*. Taip vadinosi išpradžios visa apylinkė, kurioje buvo tarp kitų vienas kalnelis, paskiaus pramintas taipogi *Moriah*, garsus patatyta ant jo vėliaus Saliamono bažnyčia. — (3) *Nakčia.* Anot ebr., dar prieš aušrą. Abraomas rengėsi pildyti Dievo paliepimą be jokio svyravimo su stebėtinu paklusnumu. — (4) *Trečioje gi dienoje...* Iš Bersabėjos lig Morijai buvo apie 60 viorštų. Ką Abraomas turėjo jausti kelionės metu, pigiaus spėti kaip: apsa-
kyti. — (5) *Sugrįšiva pas judn.* Abraomas turėjo viltį, kad Dievas kokiuo nors būdu užlaikys Izaoką nuo mirties, arba nors ir paaukotą jį jam sugrąžins; kaip sako šv. Povilas: *Per tikėjimą Abraomas atnašavo Izaoką, kada buvo ištiriamas... sanprotandamas, kad Dievas gali prikelti ir iš numirusių* (Žyd. 11, 17, 19). — (6) *Uždėjo ant savo sunaus.* Izaakas nešantis savo aukai malkas, anot šv. tė-

per Isaac filium suum ipse vero portabat in manibus ignem et gladium. Cumque duo pergerent simul, ⁷ dixit Isaac patri suo: Pater mi. At ille respondit: Quid vis fili? Ecce, inquit, ignis et ligna: ubi est victima holocausti? ⁸ Dixit autem Abraham: Deus providebit sibi victimam holocausti, fili mi. Pergebant ergo pariter: ⁹ et venerunt ad locum quem ostenderat ei Deus, in quo aedificavit altare, et desuper ligna composuit: cumque alligasset Isaac filium suum, posuit eum in altare super struem lignorum. ¹⁰ Extenditque manum, et arripuit gladium, ut immolaret filium suum. ¹¹ Et ecce Angelus Domini de caelo clamavit, dicens: Abraham, Abraham. Qui respondit: Adsum. ¹² Dixitque ei: Non extendas manum tuam super puerum, neque facias illi quidquam: nunc cognovi quod times Deum, et non pepercisti unigenito filio tuo propter me. ¹³ Levavit Abraham oculos suos, viditque post tergum arietem inter vepres haerentem cornibus, quem assumens obtulit holocaustum pro filio. ¹⁴ Appellavitque nomen loci illius, Dominus videt. Unde usque hodie dicitur: In monte Dominus videbit.

¹⁵ Vocavit autem Angelus Domini Abraham secundo de caelo,

šėsi rankose ugnies ir peilį. Jiems dviem draug beeinant, ⁷ Izaokas tarė savo tėvui: Mano tėve! Taisai atsakė: Ko nori, sunau? Štai, tarė, ugnis ir malkos; kame yra auka deginimui? ⁸ O Abraomas tarė: Dievas parūpins, mano sunau, sau auką deginimui. Juodu tat draug ėjo toliaus, ⁹ ir atėjo į vietą, kurią jam Dievas buvo parodęs, čia jis pastatė altorių ir sudėjo ant jo malkas; ir surišęs savo sūnų Izaoką, paguldė jį ant altoriaus viršuje malkų kruvos. ¹⁰ Ir ištiesė ranką ir nutvėrė peilį, kad paaukotų savo sūnų. ¹¹ Ir štai Viešpaties aniolas sušuko iš dangaus, tardamas: Abraome, Abraome! Jis atsakė: Štai aš. ¹² Ir jam tarė: Netiesk savo rankos ant vaiko, ir nieko jam nedaryk; dabar žinau, kad bijaisi Dievo ir nepasigailėjai savo vienatinio sunaus dėlei manęs. ¹³ Abraomas pakėlė savo akis ir pamatė užpakalyje aviną. Įsipainiojusį ragais erskėtyne, kurį ėmęs paaukojo kaipo deginamą auką sunaus vietoje. ¹⁴ Ir jis praminė aną vietą vardu: Viešpats mato. To dėlei iki šiai dienai sakoma: Ant kalno Viešpats matys.

¹⁵ O Viešpaties aniolas šaukė Abraomą antrą sykį iš dangaus,

vų (Ambr.), yra viena gražiausių figūrų Jėzaus Kristaus, einančio su medžio kryžiumi į Kalvarijos kalną. -- (8) *Dievas parūpins*. Pilnas gilaus tikėjimo ir pasidavimo Dievo valiai Abraomas apreikš tą valią sūnui paskutinėje valandoje; dabar gi jis tik apskritai jam nurodo, kad kaip pats aukojimas taip ir auka yra Dievo rankoje. -- (9) *Surišęs savo sūnų*: taip kaip daroma su aukojamais gyvuliais. Izaokas dabar jau žino, koki turi būti auka, bet ir jis lygiai paklusnus Dievo va-

liai, kaip jo tėvas. -- (12) *Dabar žinau...* Auka jau buvo padaryta Abramo ir Izaoko širdyje; to buvo gana; bet jai išreikšti išviršiniu budu Dievas atkreipia Abramo atidę į ragais įsipainiojusį erskėtyne aviną. -- (14) *Viešpats mato*. Ebr. t. yra čionai tas pats veiksmazodis, ką ir 8. eil.: *parūpins, providebit*. -- *Ant kalno Viešpats matys*. Anot ebr.: ant kalno, kame Viešpats bus matomas. Taigi, kaip Viešpats susimilo ant Abramo, taip jis susimils ant kiek-

dicens: ¹⁶ Per memetipsam juravi, dicit Dominus: quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo unigenito propter me: ¹⁷ benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, et velut arenam quæ est in littore maris: possidebit semen tuum portas inimicorum suorum. ¹⁸ et BENEDICENTUR in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ. ¹⁹ Reversus est Abraham ad pueros suos, abieruntque Bersabee simul, et habitavit ibi.

tardamas: ¹⁶ Aš prisiečiau pats per save, sako Viešpats; kadangi tu padarei tą dalyką ir nepasigailėjai savo vienatinio sunaus dėlei manęs, ¹⁷ aš tave palaiminsiu ir padauginsiu tavo ainiją kaip dangaus žvaigždes ir kaip smiltis, esančias ant jūros kranto; tavo ainija paveldės savo neprietelių vartus, ¹⁸ ir tavo ainijoje BUS PALAIMINTOS visos žemės tautos, kadangi tu buvai paklusnus mano balsui. ¹⁹ Ir Abraomas sugrižo pas du savo bernus, ir nuėjo draug Bersabėjon, ir tenai gyveno.

c) Paskutiniai Abraomo gyvenimo metai. 1) Nakoro ainiai.
Saros mirtis.

²⁰ His ita gestis, nuntiatum est Abrahæ quod Melcha quoque genuisset filios Nachor fratri suo, ²¹ Hus primogenitum, et Buz fratrem ejus, et Camuel patrem Syrorum, ²² et Cased, et Azau, Pheldas quoque et Jedlaph, ²³ ac Bathuel de quo nata est Rebecca: octo istos genuit Melcha, Nachor fratri Abrahæ. ²⁴ Concubina vero illius, nomine Roma, peperit Tabee. et Gaham, et Tahas, et Maacha.

²⁰ Po tų atsitikimų pranešta Abraomui, kad ir Mėlka pagimdė jo broliui Nakorui sunus, ²¹ pirmgimį Husą, ir jo brolių Buzą, ir Syrijiečių tėvą Kamuėlį, ²² Kasėdą, Azavą, Pėldą, Jėdlafą ²³ ir Batuėlį, kuriam gimė Rebėka. Šituos aštuonis Mėlka pagimdė Abraomo broliui Nakorui. ²⁴ O jo gulovė, vardu Roma, pagimdė Tabėę, Gaamą, Taasą, ir Maachą.

vieno, kurs su panašiais jausmais į jį artinsis.

(16) *Prisiečiau pats per save.* Plg. Zyd. 6, 13-17. Dievas su prisieka atnaujina ir patvirtina Abraomui paskutinį kartą savo žadėjimus. — (17) *Neprieteilių vartus.* Kas apima vartus, tas jau gali užimti ir visą miestą; todėl vartų paveldėjimu išreikštas visiškas neprieteilių apgalėjimas. — (18) *Tavo ainijoje:* ypač gi Kristuje.

22, 20—23, 20. Baigdamas Abraomo istoriją, autorius mini visų pirma jo brolio Nakoro vaikus, su kuriais Abraomo

ainiai dar turės kokią laiką santykius. Toliaus pasakojama apie mirusios Saros palaidojimą dvalioje oloje, kurią tuo tikslu Abraomas nusiperka iš Heto vaikų.

(20) *Po tų atsitikimų...* Šitame straipsnyje papildomos žinios apie Tarės ainus (11, 27-32); jis taipogi prirengia tolesnį pasakojimą apie Izaoko vestuves su Rebėka (24 persk.). — (21) *Husą ir...* Apie sekančius vardus negalima nieko tikrai pasakyti. — *Syrijiečių tėvą.* Anot ebr. t. ir LXX, A r a m o tė vą. — (24) *Gulovė* Ebr. ž. *pilegēš* paprastai vadinamos kitos pačios, turėjusios vyro namuose mažesnes teises.

Caput XXIII. ¹ Vixit autem Sara centum viginti septem annis. ² Et mortua est in civitate Arbee, quæ est Hebron, in terra Chanaan: venitque Abraham ut plangeret, et fleret eam. ³ Cumque surrexisset ab officio funeris, locutus est ad filios Heth, dicens: ⁴ Advena sum et peregrinus apud vos: date mihi jus sepulcri vobiscum, ut sepeliam mortuum meum. ⁵ Responderunt filii Heth, dicentes: ⁶ Audi nos domine, princeps Dei es apud nos: in electis sepulcris nostris sepeli mortuum tuum: nullusque te prohibere poterit quin in monumento ejus sepelias mortuum tuum. ⁷ Surrexit Abraham, et adoravit populum terræ, filios videlicet Heth: ⁸ dixitque ad eos: Si placet animæ vestræ ut sepeliam mortuum meum, audite me, et intercedite pro me apud Ephron filium Seor: ⁹ ut det mihi speluncam duplicem, quam habet in extrema parte agri sui: pecunia digna tradat eam mihi coram vobis in possessionem sepulcri. ¹⁰ Habitabat autem Eph-

23. perskyrimas. ¹ O Sara gyveno šimtą dvidešimt septynerius metus. ² Ji mirė Arbėjos mieste, tai yra Ebrone, Kanaanø žemėje. Ir Abraomas atėjo jos apraudotų ir apverktų. ³ Ir pakilęs nuo budinių, kalbėjo Heto vaikams, tardamas: ⁴ Esu ateivis ir keleivis jūsų tarpe; duokite man nuosavybėn kapą pas jus, kad palaidočiau savo numirėlį. ⁵ Heto vaikai atsakė, tardami: ⁶ Klausyk mūsų, pone; tu Dievo kunigaikštis mūsų tarpe; laidok savo numirėlį rinktinėse mūsų kapinėse; ir nevienas negalės tau uždrausti palaidoti tavo numirėlį jo kape. ⁷ Abraomas atsikėlė ir nusilenkė prieš ano krašto žmones, tai yra prieš Heto vaikus, ⁸ ir jiems tarė: Jei jums tinka, kad aš palaidočiau savo numirėlį, paklauskite manęs ir mane užtarkite pas Seoro sūnų Efroną. ⁹ kad jis man duotu dvailą olą, kurią jis turi savo lauko gale; teduoda ją man už pinigų, kiek verta, jūsų akys, kad ji man butu nuosaviais kapais. ¹⁰ O Efronas gyveno tarp

(23, 1) *Gyveno šimtą...* Sara vienatinė moteriškė, kurios amžius nurodomas šv. Rašte. Jai mirštant Izaokui buvo sukakę 37 metai. — (2) *Arbėjos mieste.* Ebr. *Qiriath-'Arba'*. Seniausias to miesto vardas rasi buvo Ebronas ir gal tik pasakui jis buvo nuo tulo kananiečių vardo pramintas Arbėjos arba Arbos miestu. Iš šitos vietos pasirodo, kad Abraomas iš Bersabėjos vėl buvo atsikėlęs Ebronan. — *Atėjo jos apraudotų...* Sara, kaip ir visos moteris Rytuose, turėjo savo atskirą šėtrą. — (3) *Heto vaikams:* Hetiečių giminei (10, 15), gyvenusiai tuo metu Ebrono apylinkėje. — (4) *Esu ateivis...* Vietos pirkimas kapams buvo padarytas miesto vartuose, kame susirinkdavo vietiniai gyventojai. Abraomas pradedo derybas nuolankiu pasisakymu, kad jis svetimtautis ir neturįs čia nuosavios vietos. — *Numirėlį.* Ebr. ž. *meth* reiškia

lygiai numirusį vyriškį kaip ir moteriškę. — (6) *Dievo kunigaikštis.* Hetiečiai mandagiai atsako, kad jie labai gerbia Abraomą ir mielai noru leidžia jam palaidoti jo numirėlę pagal jo paties išsirinkimą. Pats išsireiškimas *Dievo kunigaikštis* lygus pasakymui: galingiausias kunigaikštis. — (7) *Nusilenkė.* Abraomas lygiai mandagiai dėkoja Hetiečiams už prielankumą, bet jis nori turėti savus kapus. — (8) *Mane užtarkite.* Abraomui reikalingos vietos savininkas Efronas buvo čia-pat. Taigi, prašomas užtarimas yra ne kas kita, kaip tik naujas mandagumo ženklas. — (9) *Dvailą olą.* Ebr. žodis *Makhpelah*, kurs reiškia *dvailą*, tikriausiai buvo nuosavus olos vardas. Ta ola *Makhpelah* buvo Efrono lauko gale į rytus nuo Mambrės. Olą Abraomas nori gauti ne dovanai, bet už pinigų. — (10) *Gyveno.* Anot LXX, sėdė-

ron in medio filiorum Heth. Responditque Ephron ad Abraham cunctis audientibus qui ingrediebantur portam civitatis illius, dicens: ¹¹ Nequaquam ita fiat, domine mi, sed tu magis ausculta, quod loquor: Agrum trado tibi, et speluncam, quæ in eo est, præsentibus filiis populi mei, sepeli mortuum tuum. ¹² Adoravit Abraham coram populo terræ. ¹³ Et locutus est ad Ephron circumstante plebe: Quæso, ut audias me: Dabo pecuniam pro agro: suscipe eam, et sic sepeliam mortuum meum in eo. ¹⁴ Responditque Ephron: ¹⁵ Domine mi, audi me: Terra, quam postulas, quadringentis siclis argenti valet: istud est pretium inter me et te: sed quantum est hoc? sepeli mortuum tuum. ¹⁶ Quod cum audisset Abraham, appendit pecuniam, quam Ephron postulaverat, audientibus filiis Heth, quadringentos siclos argenti probatæ monetæ publicæ. ¹⁷ Confirmatusque est ager quondam Ephronis, in quo erat spelunca duplex, respiciens Mambre, tam ipse, quam spelunca, et omnes arbores ejus in cunctis terminis ejus per circuitum, ¹⁸ Abrahæ in possessionem, videntibus filiis Heth, et

Heto vaikų. Ir jis atsakė Abraomui, girdint visiems, kurie įeidavo į ano miesto vartus, tardamas: ¹¹ Netaip turi būti, mano pone; bet velyk tu paklausk, ką aš sakau: Aš tau atiduodu lauką ir jame esančią olą mano tautos vaikų akyse; laidok savo numirėlį. ¹² Abraomas nusilenkė prieš ano krašto žmones ¹³ ir sakė Efronui, visiems žmonėms aplink stovint: Meldžiu, paklausk manęs. Duosiu pinigų už lauką; imk juos; ir taip aš jame palaidosiu savo numirėlį. ¹⁴ O Efronas atsakė: ¹⁵ Mano pone, paklausk manęs: Žemė, kurios reikalauji, verta keturių šimtų sidabro siklių; tai jos kaina tarp manęs ir tavęs; bet kas tai yra? laidok savo numirėlį. ¹⁶ Tai išgirdęs Abromas atsėmė pinigų, kurių pareikalavo Efronas. Heto vaikams girdint, keturis šimtus sidabro siklių patikrintais visur imamais pinigais. ¹⁷ Ir kitados Efrono laukas, kuriame buvo dvaila ola, ties Mambre, kaip pats laukas taip ir ola ir visi jo medžiai, kurie buvo ant jo ploto aplinkui, buvo pripažinti ¹⁸ Abraomui nuosavybėn, matant Heto vaikams ir visiems, kurie įeidavo į ano miesto vartus. ¹⁹ Taigi, taip Abraomas pa-

jo. — *Kurie įeidavo*, t. y. miesto gyventojams. — (11) *Aš tau atiduodu...* Efronas pasirodo lygiai mandagus, kaip ir kiti Hetiečiai. Jis neva nori padovanoti ne tik pačią olą, bet ir visą lauką; vienok jis taip kalba tik Rytų gyventojų papročiu, mandagiai išreikšdamas norą parduoti už geras pinigus. Abromas tai gerai supranta ir padėkojęs už mandagumą nusilenkimu, tuojau ima kalbėti apie užmokėsnį. — (15) *Keturių šimtų...* Pasakius žinomi pas žydus sidabriniai sikliai buvo verti mūsų pinigais artį 1 rb. 20 kap., bet Abromo laikų tokių siklių tik-

riausiai dar nebuvo; todėl kiek sidabro pareikalavo Efronas, visai nežinia. Jis pasilieka mandagus iki galui ir priduria, kad taip turtingiems žmonėms, kaip jis ir Abraomas, tie pinigai tai mažiausias dalykas: *bet kas tai yra?* — (17) *Laukas, kuriame...* Anot ebr. laukas, kurs buvo Makpeloje į rytus nuo Mambres. — (18) *Matant Heto...* Pardavimą patvirtino visi ten buvusieji, o parduotosios vietos ribos buvo griežtai nurodytos, net išskaitant ten augusius medžius. — (19) *Palaidojo savo pačią...* Toje vietoje buvo palaidota ne tik Sara,

cunctis qui intrabunt portam civitatis illius. ¹⁹ Atque ita sepelivit Abraham Saram uxorem suam in spelunca agri duplici, quæ respiciebat Mambre, hæc est Hebron in terra Chanaan. ²⁰ Et confirmatus est ager, et antrum, quod erat in eo, Abrahæ in possessionem monumenti a filiis Heth.

laidojo savo pačią Sarą dvailoje oloje, esančioje ties Mambre, tai yra Ebronu, Kanaano žemėje. ²⁰ Ir laukas ir buvusi jame ola patvirtinta buvo Hetovai, kaip jo nuosavus kapas.

2) Izaoko vestuvės.

Caput XXIV. ¹ Erat autem Abraham senex, dierumque multorum: et Dominus in cunctis benedixerat ei. ² Dixitque ad servum seniore domus suæ, qui præerat omnibus quæ habebat: Pone manum tuam subter femur meum, ³ ut adjurem te per Dominum, Deum cœli et terræ, ut non accipias uxorem filio meo de filiabus Chananæorum, inter quos habito: ⁴ sed ad terram et cognationem meam proficiscaris. et inde accipias uxorem filio meo Isaac. ⁵ Respondit servus: Si noluerit mulier venire mecum in terram hanc, numquid reducere debeo filium tuum ad locum, de quo tu egressus es? ⁶

24. perskyrimas. ¹ O Abraomas buvo pasenęs ir turėjo daug metų, ir Viešpats buvo jį visame palaiminęs. ² Tuomet jis tarė vyriausiajam savo namų tarnui, kurs buvo užveizdėtoju viso, ką jis turėjo: Padėk savo ranką po mano kulšies, ³ idant aš tave prisiekdyčiau per Viešpatį, dangaus ir žemės Dievą, kad neimsi mano sunui pačios iš dukterų Kananiečių, tarp kurių gyvenu, ⁴ bet kad eisi į mano šalį ir giminę ir iš ten paimsi mano sunui Izaokui pačią. ⁵ Tarnas atsakė: Jei moteriškė nenorės su manim eiti šiton žemėn, argi aš turiu vesti tavo sunų atgal į vietą, iš kurios tu išėjai?

bet paskui pats Abraomas, Izaakas, Rebeka, Lija ir Jokubas.—(20) *Ir laukas...* Tos pirmosios nuosavybės įgijimas Kanaane buvo labai svarbus, todėl autorius dar sykį primena, kad jos pirkimas buvo patvirtintas visų Hetiečių.

24, 1-67. Abraomas siunčia savo vyriausįjį tarną Mezopotamijon, kad jis iš Nakoro šeimos imtų Izaokui pačią. Plačiau ir įvairdžiai aprašoma tarno malda, susitikimas su Rebeka, piršlybos pas jos brolių ir atgabenimas Rebekos pas Izaoką.

(24, 1) *Buvo pasenęs:* turėjo apie 140 metų amžio. — (2) *Vyriausiam... tarnui.* Juo rasi tebebuvo Eližeris Damaskietis, V. 15, 2. — *Padėk savo...* Paprastai pri-

siekdavo ranką angštyn pakeldami. Aprašytas čionai prisiekos budas buvo nepaprastas; jis dar minimas žem. 47, 29. Ką jis tikrai reiškė, nevisai aišku. Šv. Augustinas sako: Kulšies prisilietė, o Devu prisiekė: nes turėdamas pranašų dvasią žinojo iš jo ainijos gimiant Kristų, dangaus ir žemės Viešpatį. Anot 46, 26 ir Teis. 8, 30 kulšis yra vieta, iš kurios išeina ainija. — (3) *Iš dukterų Kananiečių.* Laikydamos papročio Abraomas velija surasti savo sunui pačią iš savo giminės; liepia neimti kananietės dēlei Kanaano gyventojų stalmeldystės ir didžio ištvirtimo ir pasiliekančio ant jų Dievo prakeikimo Nors ir Abraomo giminė Harane nebebuvo liuosą nuo kaikiurių stab-

Dixitque Abraham: Cave nequando reducas filium meum illuc. ⁷ Dominus Deus cœli, qui tulit me de domo patris mei, et de terra nativitatis meæ, qui locutus est mihi, et juravit mihi, dicens: Semini tuo dabo terram hanc: ipse mittet Angelum suum coram te, et accipies inde uxorem filio meo: ⁸ sin autem mulier nolnerit sequi te, non te neberis juramento: filium meum tantum ne reducas illuc. ⁹ Posuit ergo servus manum sub femore Abraham domini sui, et juravit illi super sermone hoc.

¹⁰ Tulitque decem camelos de grege domini sui, et abiit, ex omnibus bonis ejus portans secum. profectusque perrexit in Mesopotamiam ad urbem Nachor. ¹¹ Cumque camelos fecisset accumbere extra oppidum juxta puteum aquæ vespere, tempore quo solent mulieres egredi ad hauriendam aquam, dixit: ¹² Domine Deus domini mei Abraham, occurre, obsecro. mihi hodie, et fac misericordiam cum domino meo Abraham. ¹³ Ecce ego sto prope fontem aquæ, et filiæ habitatorum hujus civitatis egredientur ad hauriendam aquam. ¹⁴ Igitur puella, cui ego dixero: Inclina hydriam tuam ut bibam: et illa responderit, bibe, quin et camelis tuis dabo potum: ipsa est, quam præparasti servo tuo Isaac: et per hoc intelligam quod feceris misericordiam cum domino meo. ¹⁵ Necdum intra se verba compleverat, et ecce

⁶ Ir Abraomas tarė: sergėkies vesti kada-nors mano sunų ten atgal. ⁷ Viešpats, dangaus Dievas, kurs mane ėmė iš mano tėvo namų ir iš mano gimtinio krašto, kurs man kalbėjo ir man prisiekė, tardamas: Aš duosiu tavo ainijai šitą žemę, jis pats siųs savo aniolą prieš tave, ir tu imsi mano sunui iš tenai pačią; ⁸ o jeigu moteriškė neuorėtu su tavim eiti, tu nebebusi surištas prisieka; tik mano sunaus nevesk ten atgal. ⁹ Tarnas tat padėjo ranką po savo pono. Abraomo, kulšies ir prisiekė išpildyti tuos žodžius.

¹⁰ Ir jis ėmė iš savo pono bandos dešimtį kupranugarių ir, nešdamos su savim iš visų jo gėrybių, išėjo ir nukeliavo Mezopotamijon į Nakoro miestą. ¹¹ Ir davęs kupranugariams atsigulti už miesto prie vieno vandens šulinio vakarop, tuo metu, kada moteris paprastai išeina vandens semtų, tarė: ¹² Viešpatie, mano pono Abraomo Dieve. buk, meldžiu, šiandien su manim ir padaryk mielaširdystę mano valdovui, Abraomui. ¹³ Štai aš stoviu prie vandens šaltinio, ir šito miesto gyventojų dukteris išeis vandens semtų. ¹⁴ Tai gi, mergaitė, kuriai aš pasakysiu: palenkk savo ąsuotį, kad aš atsigerčiau, ir ji atsakys: gerk, aš ir tavo kupranugarius pagirdysiu, tebuna ta, kurią tu skyrei savo tarnui Izaokui; ir iš to aš išmanysiu tave padarius mano valdovui mielaširdystę. ¹⁵ Ir jis dar nebuvo pabaigęs savyje

meldystės papročių, bet tikrojo Dievo garbinimas pas juos dar nebuvo visiškai užmirštas. — (6) *Sergėkies vesti*... Nes tai butu priešinga Dievo įsakymui ir ne-

sutaikoma su jo pažadėjimais.

(10) *Mezopotamijon*. Ebr. 'Aram naharam: Syrija tarp dviejų upių, Tigrio ir Euprato. Graikiškas vardas „Mezopotamija“.

Rebecca egrediebatur, filia Bathuel, filii Melchæ uxoris Nachor fratris Abraham, habens hydriam in scapula sua: ¹⁶ puella decora nimis, virgoque pulcherri-
ma, et incognita viro: descenderat autem ad fontem, et impleverat hydriam, ac revertebatur. ¹⁷ Occurritque ei servus, et ait: Pauxillum aquæ mihi ad bibendum præbe de hydria tua. ¹⁸ Quæ respondit: Bibe domine mi: celeriterque deposuit hydriam super ulnam suam, et dedit ei potum. ¹⁹ Cumque ille bibisset, adjecit: Quin et camelis tuis hauriam aquam, donec cuncti bibant. ²⁰ Effundensque hydriam in canalibus, recurrit ad puteum ut hauriret aquam: et haurit omni-
bus camelis dedit. ²¹ Ipse autem contemplantur eam tacitus, scire volens utrum prosperum iter suum fecisset Dominus, an non. ²² Postquam autem biberunt cameli, protulit vir in aures aureas, appendentes siclos duos, et armillas totidem pondo siclorum decem. ²³ Dixitque ad eam: Cujus es filia? indica mihi: est in domo patris tui locus ad manendum? ²⁴ Quæ respondit: Filia sum Bathuelis, filii Melchæ, quem peperit ipsi Nachor. ²⁵ Et addidit, dicens: Palearum quoque et fœni plurimum est apud nos, et locus spatiosus ad manendum. ²⁶ Inclina-
vit se homo, et adoravit Dominum, ²⁷ dicens: Benedictus Dominus Deus domini mei Abraham, qui non abstulit misericor-

tų žodžių, ir štai išėjo Rebeka, duktė Batuelio, kurs buvo Abraomo brolio Nakoro pačios Mėlkos sunus, turėdama ąsuotį ant savo peties, ¹⁶ labai daili mergina, gražiansi ir vyro nepažinta mergaitė; ji nulipo prie šaltinio, ir prisisėmė ąsuotį, ir grįžo. ¹⁷ Tuomet pasitiko ją tarnas ir tarė: Duok man iš savo ąsuočio truputį vandens atsigerti. ¹⁸ Ji atsakė: Gerk, mano pone; ir greitai nuleidė ąsuotį ant savo rankos ir davė jam gerti. ¹⁹ O jam atsigėrus, ji pridurė: Ir tavo kupranugariams aš pasemsiu vandens, kolei visi atsigers. ²⁰ Ir išpylus ąsuotį į lovį vėl nubėgo pas šulinį vandens semtų ir pasemtąjį davė visiems kupranugariams. ²¹ O jisai tylomis žiūrėjo į ją, norėdamas žinoti, ar Viešpats padarė jo kelionę laiminga, ar ne. ²² O kupranugariams atsigėrus, žmogus išsiėmė auksines auskabas, sveriančias du sikliu, ir tiek pat apyrankių, kurios svėrė dešimtį siklių, ²³ ir jai tarė: Keno esi duktė? pasakyk man, ar yra tavo tėvo namuose vietos apsistoti? ²⁴ Ji atsakė: Aš duktė Batuelio, Mėlkos sunaus, kurį ji pagimdė Nakorui. ²⁵ Ji dar pridurė, tardama: Šiaudų taipogi ir šieno pas mus daug ir vieta erta apsistoti. ²⁶ Tuomet žmogus nusi-
lenkė ir pagarbino Viešpatį, ²⁷ tardamas: Pašlovintas teesie Viešpats, mano valdovo Abraomo Dievas, kurs neatitraukė nuo mano pono savo mielaširdystės

ja⁴ reiškia tą pat, ką ir Tarpupis. — *I Nakoro miesta*: Haraną. — (22) *Auska-*
bas. Ebr. ž. *nezem* reiškia ne auskabas, bet žiedą, įkabinamą nosin arba nuleidžiamą panosin grandinaite, kurios kitas galas budavo prisegamas prie juoste-

lės aprišančios kaktą. — *Du sykliu*. Ebr. t.: pusę siklio. Duotos Rebekai dovanos aiškiai parodė, ko nori Abraomo tarnas, ir mergaitės tėvai tai iškarto suprato. — (27) *Mielasirdystės ir tiesos*. Bu Dievo privalumu dažnai minimi draug

diam et veritatem suam a domino meo, et recto itinere me perduxit in domum fratris domini mei. ²⁸ Cucurrit itaque puella, et nuntiavit in domum matris suæ omnia quæ audierat.

²⁹ Habebat autem Rebecca fratrem nomine Laban, qui festinus egressus est ad hominem, ubi erat fons. ³⁰ Cumque vidisset in aures et armillas in manibus sororis suæ, et audisset cuncta verba referentis: Hæc locutus est mihi homo: venit ad virum, qui stabat juxta camelos, et prope fontem aquæ. ³¹ dixitque ad eum: Ingredere, benedicte Domini: cur foris stas? præparavi domum, et locum camelis. ³² Et introduxit eum in hospitium: ac destravit camelos, deditque palas et fœnum, et aquam ad lavandos pedes ejus, et virorum qui venerant cum eo. ³³ Et appositus est in conspectu ejus panis. Qui ait: Non comedam, donec loquar sermones meos. Respondit ei: Loquere. ³⁴ At ille: Servus, inquit, Abraham sum: ³⁵ et Dominus benedixit domino meo valde, magnificatusque est: et dedit ei oves et boves, argentum et aurum, servos et ancillas, camelos et asinos. ³⁶ Et peperit Sara uxor domini mei filium domino meo in senectute sua, deditque illi omnia quæ habuerat. ³⁷ Et adjuravit me dominus meus, dicens: Non accipies uxorem filio meo de filiabus Chananæorum, in quorum

ir tiesos ir mane atvedė tiesiu keliu į mano valdovo brolio namus. ²⁸ Taigi, mergina nubėgo ir papasakojo savo motinos namuose visa, ką buvo išgirdusi.

²⁹ O Rebėka turėjo brolių vardu Labaną, kurs skubriai išėjo pas žmogų, kamė buvo šaltinis. ³⁰ Jis, pamatęs auskabas ir apyrankes ant savo sesers rankų ir išgirdęs visus pasakojančiosios žodžius: tai man kalbėjo žmogus, atėjo pas vyrą, stovėjusi prie kupranugarių. arti vandens šaltinio, ³¹ ir jam tarė: Įeik, Viešpaties palaimintasis! Kodėl stovi lauke? aš prirengiau butą ir vietą kupranugariams. ³² Ir jis įsivedė jį į namus, ir nuėmė našlą nuo kupranugarių, ir davė šiaudų ir šieno, ir vandens jo ir draug su juo atėjusiųjų vyrų kojoms nuplauti. ³³ Ir ties juo buvo padėtas valgis. O jis tarė: Nevalgysiu, kolei nepasakysiu savo reikalo. Ir Labanas jam atsakė: Sakyk. ³⁴ O jisai tarė: Esu Abraomo tarnas, ³⁵ ir Viešpats labai palaimino mano poną, ir jis pasidarė galingas; ir jam davė avių ir jaučių, sidabro ir aukso, vergų ir vergių, kupranugarių ir asilų. ³⁶ Ir mano pono pati Sara pagimdė savo senatvėje mano ponui sūnų, ir jis jam davė visa, ką buvo turėjęs. ³⁷ Ir mano ponas mane prisiekdė, sakydamas: Neimsi mano sūnui pačios iš dukterų Kananiečių, kurių žemėje aš gyvenau; ³⁸ bet

šv. Rašte. Pirmas reiškia prielankią meilę, antras gi Dievo ištikimumą savo pažadėjimuose. — (28) *Savo motinos namuose*. Pas Rytų gyventojus kiekviena moteris turėjo savo atskirą butą. Ryšis tarp motinos ir iš jos gimusių vaikų dažnai budavo daug artesnis, negu tarp

vaikų ir tėvo, kurs turėdavo keletą pačių. Užtat broliai buvo tarsi igimtais savo seserų globėjais, kaip čionai aiškiai pasirodo iš viso Labano pasielgimo. Plg. 34, 5. 11. 25). Teis. 21, 32. 2. Kar. 13, 22. — (36) *Jam davė visa*: paskyrė vienatiniu savo tėviniui; nes kitiems vaikams

terra habito: ³⁸ sed ad domum patris mei perges, et de cognatione mea accipies uxorem filio meo: ³⁹ ego vero respondi domino meo: Quid si noluerit venire mecum mulier? ⁴⁰ Dominus, ait, in cujus conspectu ambulo, mittet Angelum suum tecum, et diriget viam tuam: accipiesque uxorem filio meo de cognatione mea, et de domo patris mei. ⁴¹ Innocens eris a maledictione mea, cum veneris ad propinquos meos, et non dederint tibi ⁴² Veni ergo hodie ad fontem aquæ et dixi: Domine Deus domini mei Abraham, si direxisti viam meam, in qua nunc ambulo, ⁴³ ecce sto juxta fontem aquæ, et virgo, quæ egredietur ad hauriendam aquam, audierit a me: Da mihi pauxillum aquæ ad bibendum ex hydria tua: ⁴⁴ et dixerit mihi: Et tu bibe, et camelis tuis hauriam: ipsa est mulier quam præparavit Dominus filio domini mei. ⁴⁵ Dumque hæc tacitus mecum volverem, apparuit Rebecca veniens cum hydria, quam portabat in scapula: descenditque ad fontem, et hausit aquam. Et aio ad eam: Da mihi paululum bibere: ⁴⁶ quæ festinans deposuit hydriam de humero, et dixit mihi: Et tu bibe, et camelis tuis tribuam potum. Bibi, et adaquavit camelos. ⁴⁷ Interrogavique eam, et dixi: Cujus es filia? Quæ respondit: Filia Bathuelis sum, filii Nachor, quem peperit ei Melcha. Suspendi itaque in aures ad ornandam faciem ejus, et armillas posui in manibus ejus. ⁴⁸ Pronusque adoravi Dominum, benedicens Domino Deo domini

nuvyksi į mano tėvo namus ir iš mano giminės paimsi mano sunui pačią. ³⁹ Aš gi atsakiau mano ponui: o jei moteriškė nenorės eiti su manim? ⁴⁰ Jis tarė: Viešpats, kurio akyvaizdoje aš vaikščioju, siųs savo aniolą draug su tavim ir ves tave kelin; ir tu imsi mano sunui pačią iš mano giminės ir iš mano tėvo namų. ⁴¹ Busi liuosas nuo mano prakeikimo, kada ateisi pas mano gimines, ir jie tau neduos. ⁴² Aš tat atėjau šiandien pas vandens šulinį ir tariau: Viešpatie, mano pono Abraomo Dieve, jei tu vedei mane keliu, kuriuo aš dabar einu, ⁴³ štai aš stoviu ties vandens šuliniu, ir mergaitė, kuri išeis vandens semti, išgirs iš manęs: duok man iš savo asuočio truputį vandens atsigerti, ⁴⁴ ir man tars: ir tu gerk ir tavo kupranugariams aš pasemsiu; ta yra moteriškė, kurią Viešpats skyrė mano pono sunui. ⁴⁵ Ir kuomet aš tai sau tylomis svarsčiau, pasirodė ateinanti Rebėka su asuočiu, kurį nešė ant peties; ir nusileido prie šulinio ir pasisėmė vandens. Ir aš jai sakau: Duok man truputį gerti. ⁴⁶ Ji skubiai nukėlė asuotį nuo peties ir man tarė: ir tu gerk ir tavo kupranugariams aš duosiu gerti. Aš atsigėriau, ir ji pagirdė kupranugarius. ⁴⁷ Ir aš jos paklausiau ir tariau: Keno esi duktė? o ji atsakė: Esu duktė Nakoro sunaus Batuelio, kurį jam pagimdė Mėlka. Taigi, aš užkabinau auskabas jos veidui pagražinti ir užmoviau jai ant rankų apyrankes. ⁴⁸ Ir kniupščias pagarbinau Viešpatį, šlovindamas Viešpatį, mano po-

duotos buvo tik nedidelės dovanos. —

(49) *Kairėn arba dešinėn*: kad žinočiau,

mei Abraham, qui perduxit me recto itinere, ut sumerem filiam fratris domini mei filio ejus. ⁴⁹ Quamobrem si facitis misericordiam et veritatem cum domino meo, indicate mihi: sin autem aliud placet, et hoc dicite mihi, ut vadam ad dexteram, sive ad sinistram. ⁵⁰ Responderuntque Laban et Bathuel: A Domino egressus est sermo: non possumus extra placitum ejus quidquam aliud loqui tecum. ⁵¹ En Rebecca coram te est, tolle eam, et proficiscere, et sit uxor filii domini tui, sicut locutus est Dominus. ⁵² Quod cum audisset puer Abraham, procidens adoravit in terram Dominum. ⁵³ Pro-latisque vasis argenteis, et aureis, ac vestibus, dedit ea Rebecca pro munere: fratribus quoque ejus, et matri dona obtulit. ⁵⁴ Inito convivio, videntes pariter et bibentes manserunt ibi. Surgens autem mane, locutus est puer: Dimittite me, ut vadam ad dominum meum. ⁵⁵ Responderuntque fratres ejus, et mater: Maneat puella saltem decem dies apud nos, et postea proficiscetur. ⁵⁶ Nolite, ait, me retinere, quia Dominus direxit viam meam: dimittite me, ut pergam ad dominum meum. ⁵⁷ Et dixerunt: Vocemus puellam, et quæramus ipsius voluntatem. ⁵⁸ Cumque vocata venisset, sciscitati sunt: Vis ire cum homine isto? Quæ ait: Vadam. ⁵⁹ Dimiserunt ergo eam, et nutricem illius, servumque Abraham, et comites ejus, ⁶⁰ imprecantes prospera sorori suæ, atque dicen-

no Abraomo Dievą, kurs mane atvedė tiesin kelin, kad imėiau mano pono brolio dukterį jo sunui. ⁴⁹ Todėl jei jūs norite parodyti mano ponui mielaširdystę ir tiesą, apreiškėkite man; jeigu gi kitaip tinka, ir tai pasakykite, kad eičiau kairėn arba dešinėn. ⁵⁰ O Labanas ir Batuelis atsakė: Viešpats kalbėjo šitame atsitikime, todėl mudu negaliva nieko kito pasakyti, kaip tik tai, kas jam tinka. ⁵¹ Štai Rebėka tavo akyse, imk ją ir eik, ir tebuna tavo pono sunaus pačia, kaip Viešpats kalbėjo. ⁵² Tai išgirdęs Abraomo tarnas, parpuolė ir kniupščias pagarbino Viešpatį. ⁵³ Ir išsiėmęs sidabrinus ir auksinius indus ir rubus padovanojo juos Rebėkai; jis davė taipogi dovanas jos broliams ir motinai. ⁵⁴ Paskui iškelta pokilį, ir jie valgė ir gėrė draug, ir pasiliko tenai. O rytą atsikėlęs tarnas kalbėjo: Leiskite mane eiti pas mano poną. ⁵⁵ Jos gi broliai ir motina atsakė: Tepasilieka mergina dar bent dešimtį dienų pas mus, o paskui galės eiti. ⁵⁶ Jis tarė: Netrukdykite manęs, nes Viešpats vedė mano kelią; leiskite man grįžti pas mano poną. ⁵⁷ Ir jie tarė: Pašaukkime merginą ir pasiklauskime jos valios. ⁵⁸ Ir kad pašaukta atėjo, teiravosi: Ar nori eiti su šituo žmogumi? Ji atsakė: Eisiu. ⁵⁹ Taigi, jie išleido ją ir jos auklę, ir Abraomo tarną ir jo žmones, ⁶⁰ linkėdami savo seseriai laimės ir sakydami: Tu mustų sesuo! Buk motina tukstančių tukstančio, ir tavo vaikai tepaveldėja savo

kas man toliaus daryti. — (50) *Labanas ir Batuelis*. Mergaitės tėvas minimas tik čionai; visas derybas apie Rebėkos ištekėjimą veda Labanas. — (57) *Pasiklaus-*

kime jos valios. Mergaitės sutikimo apie jos išleidimą už vyro nesiklausta pagal rytiečių paprotį, bet tik apie jos išvažiavimą. — (59) *Jos auklė*: vardu Deborą.

tes: Soror nostra es, crescas in mille millia, et possideat semen tuum portas inimicorum suorum. ⁶¹ Igitur Rebecca, et puellæ illius, ascensis camelis, secutæ sunt virum: qui festinus revertebatur ad dominum suum:

⁶² Eo autem tempore deambulabat Isaac per viam, quæ ducit ad puteum. cuius nomen est Viventis, et Videntis: habitabat enim in terra australi: ⁶³ et egressus fuerat ad meditandum in agro, inclinata jam die: cumque elevasset oculos, vidit camelos venientes procul. ⁶⁴ Rebecca quoque, conspecto Isaac, descendit de camelo. ⁶⁵ et ait ad puerum: Quis est ille homo qui venit per agrum in occursum nobis? Dixitque ei: Ipse est dominus meus. At illa tollens cito pallium, operuit se. ⁶⁶ Servus autem cuncta, quæ gesserat, narravit Isaac. ⁶⁷ Qui introduxit eam in tabernaculum Saræ matris suæ, et accepit eam uxorem: et in tantum dilexit eam, ut dolorem, qui ex morte matris ejus acciderat, temperaret.

neprietelių vartus. ⁶¹ Taigi, Rebekė ir jos tarnaitės, užsisėdusios ant kupranugarių, sekė žmogų, kurs greitai grįžo pas savo poną.

⁶² Tuo gi pačiu metu Izaokas vaikščiojo keliu, vedančiu prie šulinio Gyvojo ir Matančiojo. nes jis gyveno pietiniame krašte. ⁶³ Ir jis buvo išėjęs pamąstyti į lauką, jau baigiantis dienai, ir pakėlęs akis pamatė ateinančius iš tolo kupranugarius. ⁶⁴ Taipogi Rebekė, pamačius Izaoką, nusėdo nuo kupranugario. ⁶⁵ ir tarė tarnui: Kas anas žmogus, kurs eina mums priešais per lauką? Jis jai tarė: Tai mano ponas. O ji greitai ėmus gaubtę apsidengė. ⁶⁶ Tarnas gi papasakojo visa, ką buvo atlikęs, Izaokui. ⁶⁷ Tasai ją įsivedė į savo motinos Saros šėtrą ir paėmė ją į pačią, ir taip labai ją mylėjo, kad sumažėjo jo skausmas, kurs jį buvo apnykęs dėl jo motinos mirties.

3) Abraomo mirtis. Izmaėlio ainiai.

Caput XXV. ¹ Abraham vero aliam duxit uxorem nomine Ceturam: ² quæ peperit ei Zamran

25. perskyrimas. ¹ O Abraomas vedė dar kitą pačią vardu Keturą, ² kuri jam pagimdė Zam-

(62) *Izaokas vaikščiojo...* Izaokas su savo tėvo bandomis buvo tuo laiku nebe Ebrone, bet rasi Bersabėje. Prie tos progos trumpais žodžiais aprašomas Izaoko lėtas nuolankus budas, koks jis apsi- reiškė visame jo gyvenime. — *Gyvojo ir..* V. 16, 14. — *Pietiniame krašte:* Negebe. — (63) *Pamąstyti.* Ilgesis mirusios motinos, o taipogi mintis apie laukiamą sužieduotinę buvo tų mąstymų dalykas ir priežastis. — (64) *Rebėka.. nusėdo.* Nusėdimas nuo gyvulio, sutinkant kokią nors, ypač žymesnę ypata buvo pagarbes žen-

klas. — (65) *Ėmus gaubtę apsidengė* Sužieduotinė pasitikdavo paprastai savo jaunikių uždengtu veidu ir galva. Prie- dengdavo gi ilgu lengvučiu apsiaustu.

25, 11 - 8. Autorius užbaigdamas Abraomo istoriją mini jo ainius iš trečios jo pačios Keturos, pasakoja apie jo mirtį ir palaidojimą, o taipogi išskaito Izmaėlio ainius.

(25, 1) *Vedė dar kitą pačią.* Toliaus (6. e.) ji vadinama gulove, ebr. *pilegės*; todėl ji lygi buvo ne Sarai, bet Agarai.

et Jecsan, et Madan, et Madian, et Jesboc, et Sue. ³ Jecsan quoque genuit Saba, et Dadan. Filii Dadan fuerunt Assurim, et Latusim, et Loomim. ⁴ At vero ex Madian ortus est Ephra, et Opher, et Henoch, et Abida, et Eldaa: omnes hi filii Ceturæ. ⁵ Deditque Abraham cuncta quæ possederat, Isaac: ⁶ filiis autem concubinarum largitus est munera, et separavit eos ab Isaac filio suo, dum adhuc ipse viveret, ad plagam orientalem.

⁷ Fuerunt autem dies vitæ Abrahamæ, centum septuaginta quinque anni. ⁸ Et deficiens mortuus est in senectute bona, propectæque ætatis, et plenus dierum: congregatusque est ad populum suum. ⁹ Et sepelierunt eum Isaac et Ismael filii sui in spelunca duplici, quæ sita est in agro Ephron filii Seor Hethæi, e regione Mambre. ¹⁰ quem emerat a filiis Heth: ibi sepultus est ipse, et Sara uxor ejus. ¹¹ Et post obitum illius benedixit Deus Isaac filio ejus, qui habitabat juxta puteum nomine Viventis et Videntis.

¹² Hæ sunt generationes Ismael filii Abrahamæ, quem peperit ei Agar Ægyptia, famula Saræ: ¹³ et hæc nomina filiorum ejus in vocabulis et generationibus suis. Primogenitus Isma

ra, Jeksana, Madana, Madiana, Jesboka ir Sue. ³ Jeksanui gimė Saba ir Dadanas. Dadano vaikai buvo Asurimai, Latusimai ir Laomimai. ⁴ O iš Madano kilo Efa, Oferas, Enokas, Abida ir Eldaa: visi šitie yra Keturos vaikai. ⁵ O Abraomas atidavė visa, ką buvo turėjęs, Izaokui; ⁶ savo gi gulovių vaikams jis davė dovanas ir juos atskyrė nuo savo sunaus Izaoko dar prie savo gyvos galvos ir išleido rytų krašto linkon.

⁷ O Abraomui sukako šimtas septynios dešimtys penkeri metai, ⁸ ir iškaršęs jis mirė geroje senatvėje, susilaukęs vėlaus amžio ir dienų pilnybės; ir jis buvo suvienytas su savo tauta. ⁹ O du jo sunu Izaakas ir Izmaėlis jį palaidojo dvalioje oloje, esančioje Seoro sunaus Efrono Hetiečio lauke, ties Mambre, ¹⁰ kurį buvo pirkęs iš Hetu vaikų; tenai yra palaidotas jisai ir jo pati Sara. ¹¹ Ir jam mirus, Dievas laimino jo sunų Izaoką, kurs gyveno arti šulinio, vadinamo Gyvojo ir Matančiojo.

¹² Ta yra giminė Abraomo sunaus Izmaėlio, kurį jam pagimdė Saros tarnaitė Ągara Aigyp-tietė; ¹³ ir tie yra jo sunų vardai, kuriais jie vadinosi savo giminėse. Izmaėlio pirmimis

Kada ji buvo vesta, nepigu pasakyti, nes visas šitas straipsnis sudėtas iš prieraišų, ir apsakytieji jame atsitikimai įvyko ne vienu laiku; pvd. Abraomas mirė, kada Izaoko suns Ezavas ir Jokubas turėjo po 15 metų, o Izmaėlis mirė dar vėliau — (3) *Madiana*: Madianitų tėva. Iš kitų Keturos vaikų kilo įvairios mažai žinomos Arabų giminės. — (6) *Rytų krašto linkon*. Rytų kraštu, arba tiesiog Rytai šv. Raštas paprastai vadina Arabiją.

(8) *Buvo suvienytas su savo tauta*. Abraomo suvienijimas su savo tauta reikia suprasti tik apie jo nemarios dušios nuėjimą ten, kame buvo mirusių protėvių dušios, o ne apie palaidojimą, nes jis buvo palaidotas oloje, kurioje išsėjos tik vienos Saros palaikos. — (9) *Du jo sunu*. Izmaėlis, nors ir išvartytas iš namų, nesutraukė vienybės ryšių su tėvu lig mirčiai.

(13) *Nabajotas*. Veiz. žem. 36, 3. Iz. 60, 7. Apie dvyliką Izmaėlio sunų ma-

elis Nabaioth, deinde Cedar, et Adbeel, et Mabsam. ¹⁴ Masma quoque, et Duma, et Massa, ¹⁵ Hadar, et Thema. et Jethur, et Naphis, et Cedma. ¹⁶ Isti sunt filii Ismaelis: et hæc nomina per castella et oppida eorum, duodecim principes tribuum suarum. ¹⁷ Et facti sunt anni vitæ Ismaelis centum triginta septem, deficiensque mortuus est, et appositus ad populum suum. ¹⁸ Habitavit autem ab Hevila usque Sur, quæ respicit Ægyptum introeuntibus Assyrios: coram cunctis fratribus suis obiit.

Nabajotas, paskui Kedaras, Adbėelis, Mabsamas, ¹⁴ taipogi Masma, Duma, Masa, ¹⁵ Hadaras, Tėma, Jeturas, Nafis ir Kėdma. ¹⁶ Tie yra Izmaėlio vaikai; ir tie vardai, kuriais praminta jų buveinės; dvylika kunigaikščių jų giminėse. ¹⁷ Ir Izmaėlis susilaukė šimto trijų dešimtų septynerių metų amžio ir iškaršęs numirė, ir buvo suvienytas su savo tauta. ¹⁸ O gyveno jis nuo Hevilos lig Surui, kurs yra ties Aigyptu, einant Asyrijos linkon; jis mirė po akių visų savo brolių.

2. Izaoko istorija. a) Pirmoji Izaoko istorijos dalis. 1) Ezavas ir Jokubas.

¹⁹ Hæ quoque sunt generationes Isaac filii Abraham: Abraham genuit Isaac. ²⁰ Qui cum quadraginta esset annorum, duxit uxorem Rebeccam filiam Bathuelis Syri de Mesopotamia, sororem Laban. ²¹ Deprecatusque est Isaac Dominum pro uxore sua, eo quod esset sterilis: qui exaudivit eum, et dedit conceptum Rebeccæ. ²² Sed colli-

¹⁹ Šita yra Abraomo sunaus Izaoko istorija. Abraomui gimė Izaokas. ²⁰ Budamas keturių dešimtų metų jis vedė moterį Rebėką, Batuelio Syrijiečio iš Mezopotamijos dukterį, o Labano seserį. ²¹ Ir Izaokas maldavo Viešpatį už savo pačią, kadangi ji buvo nevaisinga. Viešpats ji išklaušė ir davė Rebėkai galę tapti nėščia. ²² Bet kudikiaistum-

ža tėra tikrų žinių. — (18) *Nuo Hevilos lig Surui*. Plg. 60, 09; 96, 7. — *Evant Asyrijos linkon*. Vietos aptarimas nelabai aiškus. Rasi čia turėta mintyje ne tikroji Asyrija, bet kraštas, kuriam gyveno Keturos ainiai, Asurimai. — *Jis mirė po akių...* Ebr. ž. *nafal*, Vulg. išverstas *obiūt*, reiškia: krito, ir sakomas apie nesava mirtimi mirštantį žmogų; toki gi prasmė čionai netinka. Todėl anot LXX ir kitų tekstų ž. *nafal* reiškia čionai tą pat, ką ir: buvo apsi gyvenęs. Tokiuo gi budu įvyko tai, kas apie Izmaėlį ir jo ainius pasakyta 16, 12.

kito žydų patriarko, Izaoko. Trumpai atkartojęs, kas apie jį buvo jau augščiaus minėta, pasakoja, kaip, Izaokui pasimeldus, Dievas davė jo pačiai Rebėkai ainiją, Ezavą ir Jokubą, kuriųdviejų jaunesnysis dar neužgimęs gavo pažadėjimą, kad jam tarneausias jo vyresnysis brolis. Toliaus nurodoma, kaip, Ezavui pardavus savo broliui pirm gimystės teises, Dievo pažadėjimas pradėjo pildyties.

(19) *Šita yra...* Paprastas naujo straipsnio antrašas. — (20) *Budamas...* Veiz. 22, 23; 24, 24. — *Mezopotamijos*. Ebr. t. *Paddan 'Aram*, t. y. Aramo lyguma. — (21) *Nevaisinga*. Dievas, neduodamas 20 metų Izaokui ir Rebėkai vaikų (plg. 26. e.), norėjo ištirti jųdviejų tikėjimą, kaip kitados Abraomo ir Saros. — (22) *Ji nu-*

2. 25, 19-84. Užbaigęs visai Abraomo istoriją, įkvėptas autorius pereina prie

debantur in utero ejus parvuli; quæ ait: Si sic mihi futurum erat, quid necesse fuit concipere? Perrexitque ut consuleret Dominum. ²³ Qui respondens, ait: Duæ gentes sunt in utero tuo, et duo populi ex ventre tuo dividuntur, populusque populum superabit, et major serviet minori. ²⁴ Jam tempus pariendi adveniat, et ecce gemini in utero ejus reperti sunt. ²⁵ Qui prior egressus est, rufus erat, et totus in morem pellis hispidus: vocatumque est nomen ejus Esau. Protinus alter egrediens, plantam fratris tenebat manu: et idcirco appellavit eum Jacob. ²⁶ Sexagenarius erat Isaac quando nati sunt ei parvuli.

²⁷ Quibus adultis, factus est Esau vir gnavus venandi, et homo agricola: Jacob autem vir simplex habitabat in tabernaculis. ²⁸ Isaac amabat Esau, eo quod de venationibus illius vesceretur: et Rebecca diligebat Jacob. ²⁹ Coxit autem Jacob pulmentum: ad quem cum venisset Esau de agro lassus, ³⁰ ait: Da mihi de coctione hac rufa, quia

dėsi jos iščioje. Ji gi tarė: Jei taip man turėjo buti, kam reikėjo man tapti nėščia? Ir ji nuėjo pasiteirantų Viešpaties, ²³ kurs atsakydamas, tarė: Dvi giminės yra tavo iščioje, ir dvi tautos, išėjusi iš tavo vidurių, persiskirs. ir viena tauta pergalės kitą, ir vyresnysis tarnaus jaunesniajam. ²⁴ Jau buvo atėjęs metas pagimdyti, ir štai pasirodė, kad jos iščioje buvo dvyni. ²⁵ Kurs pirmas išėjo, buvo rausvas ir visas plaukuotas kaip kailis. Ir praminta jį vardu Ezavas. Tuojuo išėjo ir antras; jis savo ranka laikė brolio kulnį; ir todėl jis buvo pramintas Jokubu. ²⁶ Šešiųdešimtų metų buvo Izaokas, kada jam gimė du kūdikiu.

²⁷ Jiemdvieji užaugus, Ezavas tapo vyru, sugebančiu medžioti ir mėgstančiu laukus, Jokubas gi žmogus paprastas gyveno šėtrose. ²⁸ Izaokas mylėjo Ezavą, nes valgydavo iš to, ką tasai sumedždiodavo; o Rebėka mylėjo Jokubą. ²⁹ Vieną sykį Jakubas buvo išsiviręs miltienės. Atėjęs pas jį iš lauko Ezavas nuvargęs, ³⁰ sakė: Duok man to rausvo vi-

ėjo... Rebėka, baimės apimta, kreipėsi į Viešpatį, norėdama iš jo patirti, ką reikė jos iščioje atjaunčiama kova. — (23) *Kurs atsakydamas...* Viešpats išklauso Rebėkos maldą. Dievo atsakymas, išreikštas poetiškai keturiais lygiais sakiniais, pranašauja jaunesniojo sunaus išaugstinimą ir nurodo, kad jis bus pažadėjamų tėvų ir kad iš jo ainijos ateis Mesijas. Plg. Rym. 9, 11. 12. — (25) *Rausvas*, ebr. *admoni*. Ta varsa buvo viena iš priežasčių, kad jį paskiaus praminta Edomu (plg. 30. e.). — *Plaukuotas*. Dėlei tos aplinkybės jam duota vardas Ezavas, ebr. *Esav*, kurs reiškia tą pat, ką ir plaukuotas, gauruotas. — (26) *Laikė brolio kulnį* (ebr. *aqeb*), — tarsi norėdamas užgimti pirm savo brolio. Dėlei tos aplinkybės jį pavadinta Jokubu (ebr. Ja-

aqob); nes tas vardas ebraiškai reiškia tą pat, ką ir besilaikąs kulnies. Tolimesnėje prasmėje jis dar reiškia: gudrus, pasiėlgias su vyliumi.

(27) *Mėgstančiu laukus*. Įsimylėjęs į medžiotę jis visas dienas praleisdavo bėgiodamas po laukus ir krumus. — *Paprastas*. Jokubas buvo romaus budo, velijo ganyti savo bandas ir todėl neatsiskirdavo nuo savo šėtros ir šeimynos. — (28) *Nes valgydavo...* Anot ebr. t.: Nes mėgdavo valgyti. Izaokas, pats romaus budo, labiau mylėjo smarkų Ezavą; ir priešingai, lėtas Jokubas labiau tik apsuksriai Rebėkai — (29) *Miltienės*. Buvo tai, anot 34. eil., valgis, padarytas iš laišių. — (30) *To rausvo viralo*. Ebr.: *Min ha'adom ha'adom hazzeh*, rausvumo, šito rausvumo. Alkanas Eza-

oppido lassus sum. Quam ob causam vocatum est nomen ejus Edom. ³¹ Cui dixit Jacob: Ven-de mihi primogenita tua. ³² Ille respondit: En morior, quid mihi proderunt primogenita? ³³ Ait Jacob: Jura ergo mihi. Juravit ei Esau, et vendidit primogenita. ³⁴ Et sic accepto pane et len-tis edulio, comedit, et bibit, et abiit; parvipendens quod primo-genita vendidisset.

ralo, nes aš esu labai nuvargęs. To dėlei jis gavo vardą Edomas. ³¹ Jokubas jam tarė: Parduok man savo pirmgimystę. ³² Tasai atsakė: Štai aš mirštu, ką man padės pirmgimystė? ³³ Jokubas tarė: Prisiekk tat man. Ezavas jam prisiekė ir pardavė pirmgi-mystę. ³⁴ Ir taip ėmęs duonos ir laišių viralo, pavalgė ir atsi-gėrė, ir sau nuėjo, nieku vers-damas tai, kad jis buvo parda-vęs pirmgimystę.

2) Izaokas Geraroje.

Caput XXVI. ¹ Orta autem fame super terram post eam sterilitatem, quæ acciderat in diebus Abraham, abiit Isaac ad Abimelech regem Palæstinorum in Gerara. ² Apparuitque ei Domi-

26. perskyrimas. ¹ O kilus tame krašte badui po ano javų užderėjimo, kurs buvo atsitikęs Abraomo dienosė, Izaokas nuėjo pas Abimelėką, Pilistimų karalių, Geraron. ² Ir pasirodė jam Vieš-

vas, pamatęs pas brolių garuojantį rausvą viralą, vadina jį tiesiog rausvumu, nesiteiraudamas, koks tai būtų valgis. Ta buvo kita priežastis (plg. 25. e.), kad jį praminta Edom u. t. y. Rausvu o ju. — (31) *Pirmgimystę*. Rasi jau ir tuomet pirmimis sunus gaudavo didesnę tėvo palikimo dalį, negu kiti broliai (plg. Atk. 21, 17). Bet svarbiausia buvo tai, kad pirmimis tapdavo visos giminės viršinin-ku, paveldėdavo Dievo duotusius patriar-kams žadėjimus ir gaudavo ypatingą savo tėvo palaiminimą. Jokubas iš savo moti-nos žinojo, kad pirmgimystės teisės jam paties Dievo buvo pažadėtos, matė Ezavą mažai jas tebranginant, todėl pasinaudo-damas proga punorėjo pasiekti tai, kad pats Ezavas aiškiai išsizadėtų pirmgimys-tės. — (32) *Aš mirštu*. Jausdamas alka-nas, Ezavas rupinasi tik laikiniu gerumu; jis savo garbei užlaikyti nenori pakęsti jį ištikusio vargo. — (34) *Laišiu viralo*. Laišiais čionai pavadintas Rytų kraštų ankščiūotas augalas, bent kiek panašus į žirniukus. — *Nieku versdamas*. Paskiaus jis ėmė kitaip manyti apie pirmgimystės vertybę, bet tuomet buvo jau pervėlu. Plg. 27, 34. . .

26, 1-22. Kilus badui, Izaokas nori keliauti Aigyptan, bet Viešpats jį sulai-ko Geraroje, duoda naują pažadėjimą, kad padarytoji su Abraomu sandora bus Die-vo išpildyta jo ainiroje, neleidžia Pilisti-mų karaliui Abimelėkui atimti iš Izaoko jo pačios Rebėkos ir suteikia turtus, ku-rių jam ima pavydėti Pilistimai.

(26, 1) *O kilus...* Plg. 12, 10. Pasa-kodamas Izaoko istoriją įkvėptas autorius mini ypač tuos jo gyvenimo atsitikimus, kuriais jis buvo labiausiai panašus į Ab-raomą ir teisingai galėjo rodyties visiems Dievo suteiktųjų žadėjimų įpėdiniu ir tik-rin žydų tautos patriarku. Surašytieji to-liaus atsitikimai galėjo įvykti žymiai anks-čiaus už pirmgimystės pardavimą. — *Pas Abimelėką*. Ar tai buvo tas pats kara-lius, kurs minimas Abraomo istorijoje (20. ir 21. persk.), nežinia. Nuo anųdviejų sandoros buvo praslinkę gana daug laiko (ne daugiau 80 m.); bet žmonių amžini tuomet esant žymiai ilgesniam (pvd. Ab-raomas gyveno 175 m., o Izaokas 180), galėjo tas pats Abimelėkas jaunas buda-mas susitikti su Abraomu, o paskui pa-senęs su Izaoku. — (2) *Ir pasirodė...* Šv. Knygose minima du Dievo apsisirėškimu Izaokui, šitas ir antrasis Bersabėje (veiz.

nus, et ait: Ne descendas in Ægyptum. sed quiesce in terra, quam dixerō tibi. ³ Et peregrinare in ea, eroque tecum, et benedicam tibi: tibi enim et semini tuo dabo universas regiones has, complens juramentum quod spopondi Abraham patri tuo. ⁴ Et multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli: daboque posteris tuis universas regiones has: et BENEDICENTŪR in semine tuo omnes gentes terræ, ⁵ Eo quod obedierit Abraham voci meæ, et custodierit præcepta et mandata mea, et ceremonias legesque servaverit.

⁶ Mansit itaque Isaac in Geraris. ⁷ Qui cum interrogaretur a viris loci illius super uxore sua, respondit: Soror mea est: timuerat enim confiteri quod sibi esset sociata conjugio, reputans ne forte interficerent eum propter illius pulchritudinem. ⁸ Cumque pertransissent dies plurimi, et ibidem moraretur, prospiciens Abimelech rex Palæstinorum per fenestram, vidit eum jocantem cum Rebecca uxore sua. ⁹ Et accersito eo, ait: Perspicuum est quod uxor tua sit: cur mentitus es, eam sororem tuam esse? Respondit: Timui ne morerer propter eam. ¹⁰ Dixitque Abimelech: Quare imposuisti nobis? potuit coire quispiam de populo cum uxore tua, et induxeras super nos grande peccatum. Præcepitque omni po-

pats ir tarė: Neeik į Aigypą, bet apsistok šalyje, kurią aš tau pasakysiu. ³ Buk joje ateiviu, ir aš busiu su tavim ir tave palaiminsiu; nes tau ir tavo ainijai aš duosiu visas šitas šalis, išpildydamas prisieką, kurią prisiekiau tavo tėvui Abraomui; ⁴ ir aš padauginsiu tavo ainiją, kaip dangaus žvaigždės; ir duosiu tavo ainiams visas šitas šalis; ir tavo ainijoje PALAIMINTOS BUS visos žemės tautos, ⁵ dėlto kad Abraomas paklusnus buvo mano balsui, ir sergėjo mano įsakymus ir paliepinus, ir užlaikė apeigas ir įstatus.

⁶ Taiigi, Izaokas pasiliko Geraroje. ⁷ Paklaustas anos vietos vyrų apie savo pačią, jis atsakė: Ji mano sesuo. Nes jis bijojosi išpažinti esąs sujungtas su ja moterystės ryšiu, manydamas sau, kad kartais jo neužmuštu. dėlėi jos gražumo. ⁸ Ir praėjus dangeliui dienų, ir jam tenpat pasiliekanč, Pilistimų karalius Abimelėkas, žiurėdamas pro langą, pamatė jį juokaujantį su savo pačia Rebėka ⁹ ir pasivadinęs jį tarė: Aišku, kad ji tavo pati; kam melavai ją esant tavo seseri? Jis atsakė: Bijojaus, kad nereiktu dėlėi jos mirti. ¹⁰ Ir Abimelėkas tarė: Kam mus apgavai? galėjo kas nors iš žmonių susieiti su tavo pačia, ir butumei užvedęs ant mūsų didelę nuodėmę. Ir jis įsakė visiems žmonėms, tardamas: ¹¹ Kas nors

24. e.). — (3) *Tave palaiminsiu.* Dievas, iširdamas Izaoko tikėjimą, neleidžia jam kelti Aigypą, kaip buvo padaręs bado metu Abraomas; bet panaujina visus ankėčiau suteiktuosius pažadėjimus: ypačią palaiminimą, Palestinos paveldėjimą, skaitlingą ainiją ir palaiminimą, teksiantį visam pasauliui per Izaoko ainų, Mesiją.

Tų atnaujintų zadėjimų priežastis yra Abraomo ištikimumas: (5) *Dėlto kad Abraomas...*

(6-11) *Taiigi, Izaokas...* Atsitikimas labai panašus į apsakytąjį augščiaus (20. persk.) apie Abraomą ir Sarą. — *Ji mano sesuo.* Rebėka buvo artima Izaoko giminieta; todėl teisingai žydu papročiu

pulo, dicens: ¹¹ Qui tetigerit hominis hujus uxorem, morte morietur.

¹² Sevit autem Isaac in terra illa, et invenit in ipso anno centuplum: benedixitque ei Dominus. ¹³ Et locupletatus est homo, et ibat proficiens atque succrescens, donec magnus vehementer effectus est: ¹⁴ habuit quoque possessiones ovium et armorum, et familiā plurimum. Ob hoc invidentes ei Palæstini, ¹⁵ omnes puteos, quos foderant servi patris illius Abraham, illo tempore obstruxerunt, implentes humo: ¹⁶ in tantum, ut ipse Abimelech diceret ad Isaac: Recede a nobis, quoniam potentior nobis factus es valde. ¹⁷ Et ille discedens, ut veniret ad torrentem Geraræ, habitaretque ibi: ¹⁸ rursum fodit alios puteos, quos foderant servi patris sui Abraham, et quos, illo mortuo, olim obstruxerant Philistiim: appellavitque eos eisdem nominibus quibus ante pater vocaverat. ¹⁹ Foderuntque in Torrente, et reppererunt aquam vivam. ²⁰ Sed et ibi iurgium fuit pastorum Geraræ adversus pastores Isaac, dicentium: Nostra est aqua: quam ob rem nomen putei ex eo, quod acciderat, vocavit Calumniam. ²¹ Foderunt autem et alium: et pro illo quoque rixati sunt, appellavitque eum, Inimicitias. ²² Profectus inde fodit alium puteum, pro quo non contenderunt:

palies šito žmogaus pačią, mirte numirs.

¹² O Izaokas pasėjo anoje žemėje javus ir gavo tais pačiais metais šinteriopus vaisius, nes Viešpats jam laimino. ¹³ Ir žmogus pralobo, ir nuolat jam sekėsi, ir jis ėjo vis didyn, kolei jis tapo labai galingas; ¹⁴ jis turėjo taipogi avių ir galvijų būrius ir labai daug šeimynos. To dėlei pavydėdamįjam Pilistimai, ¹⁵ visus šulinius, kuriuos buvo iškasę jo tėvo Abraomo tarnai, anuo metu užvertė, pripildami žeme: ¹⁶ taip kad ir pats Abimelekas sakė Izaokui: Atsitraukk nuo mūsų, nes tapai daug galingesnis už mus. ¹⁷ Ir jis iš ten pasitraukė, kad eitu Geraros slėninį ir ten gyventu. ¹⁸ Jis vėl atkasė kitus šulinius, kuriuos buvo iškasę jo tėvo Abraomo tarnai, ir kuriuos, jam mirus, kitados buvo užvertę Pilistimai, ir vadino juos tais pačiais vardais, kuriais tėvas buvo pirma praminęs. ¹⁹ Jis kasė ir slėnyje ir užtiko vermės vandenį. ²⁰ Bet ir tenai Geraros piemenis kėlė vaidus su Izaoko piemenimis, sakydami: Tai mūsų vanduo. To dėlei iš to, kas buvo atsitikę, jis davė šuliniui vardą Vaidai. ²¹ Paskui jie iškasė dar kitą; ir dėl to taipogi jie riejos; ir jis jį praminė Neprietelyste. ²² Iš ten praėjęs jis išsikasė dar kitą šulinį, dėlei kurio jie nebesi-

vadinosi jo seserimi. — *Juokaujanti*: pasielgianti su nepaprasta tarp brolio ir sesers liuosybe. — *Kam melavai*. Ebr. t.: Kam sakei.

(12) *Šinteriopus vaisius*. Derlius buvo labai didis, kadangi paprastai Palestinoje gaunama ne daugiaus kaip penkiosdešimtą grūdą. — (18) *Buvo iškasę... Ab-*

raomo tarnai. Plg. 21, 25... — (20) *Vaidai*. Izaoko duodami vardai turėjo priminti Pilistimų neteisybę. Kadangi jie *kėlė vaidus*, ebr. *hith'assēqu*, todėl Izaokas praminė šulinį Vaidais, ebr. *'Eseq*. — (21) *Neprietelyste*, ebr. *šitnah*. — (22) *Platybė*, ebr. *r'choboth* (dgsk.).

itaque vocavit nomen ejus, Latitudo, dicens: Nunc dilatavit nos Dominus, et fecit crescere super terram.

ginčijo; taigi, jis praminė jį var-
du Platybė, sakydamas: Dabar
Viešpats mus išplėtė ir davė
mums augti ant žemės.

3) Izaokas Bersabėjeje.

²³ Ascendit autem ex illo loco in Bersabee, ²⁴ ubi apparuit ei Dominus in ipsa nocte, dicens: Ego sum Deus Abraham patris tui, noli timere, quia ego tecum sum: benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum propter servum meum Abraham. ²⁵ Itaque ædificavit ibi altare: et invocato nomine Domini, extendit tabernaculum: præcepitque servis suis ut foderent puteum.

²⁶ Ad quem locum cum venissent de Geraris Abimelech, et Ochozath amicus illius, et Phicol dux militum, ²⁷ locutus est eis Isaac: Quid venistis ad me hominem quem odistis. et expulstis a vobis? ²⁸ Qui responderunt: Vidimus tecum esse Dominum, et idcirco nos diximus: Sit juramentum inter nos, et ineamus fœdus, ²⁹ ut non facias nobis quidquam mali, sicut et nos nihil tuorum attigimus, nec

²³ O iš tos vietos jis pakilo į Bersabėją, ²⁴ kame jam tą pačią naktį pasirodė Viešpats ir tarė: Aš esu tavo tėvo Abraomo Dievas; nesibijok, nes aš esu su tavim; aš tave palaiminsiu ir padauginsiu tavo ainiją dėlei mano tarno Abraomo. ²⁵ Taigi, tenai jis pastatė altorių ir, šaukdamas į Viešpaties vardą, ištiesė šėtrą. O savo tarnams jis įsakė kasti šulinį.

²⁶ Atėjus į tą vietą iš Geraros Abimelėkui, jo prieteliui Okozatui ir jo kareivių vadui Piko-liui, ²⁷ Izaokas jiems sakė: Ko atėjote pas mane, žmogų, kurio neapkenčiate ir išvarėte nuo savęs? ²⁸ Jie atsakė: Mes pamatėme su tavim esant Viešpatį ir todėl mes tarėme: Tebuna tarp mūsų prisieka, ir padarykime sandorą, ²⁹ kad mums nedarytumei nieko pikta, kaip ir mes nieko tavo nepalietėme ir nieko

26, 23—28, 9. Iš Geraros Izaokas persikelia į Bersabėją, kame jam Dievas vėl atkartoja savo pažadėjimus. Čionai dar įvyksta Izaoko sandora su Abimelėku, jo snuzus Ezavus veda dvi moteri svetimtan-ti, o Jokubas, padedant Rebėkai, vyliumi išgauna iš tėvo pirmgimiui skirtąjį palai-minimą; to dėlei jausdamos nuskriaustu Ezavus ir gavęs tik mažesnį palaiminimą ima neapkęsti savo brolio ir žada jam at-keršinti. Keršto gi bijodamas Jokubas iš-keliauja, tėvui sutinkant, į Haraną; tuo-tarpu jo brolis veda trečią pačią iš Izmaėlio giminės.

(23) *Pasirodė Viešpats...* Izaokui an-trą sykį pasirodo Viešpats ir panaujina savo pažadėjimus. Kaip pirmą sykį taip

ir dabar pažadėjimai daromi dėlei nuopelnų Abraomo, kurs tik šitoje vietoje vadinamas garbingu Dievo *tarno* vardu.— (25) *Pastatė altorių...* — išreikšdamas d-kingumą už naują malonę.

(28) *Su tavim esant Viešpatį.* Pilis-timai buvo stabmeldžiai ir negarbino Jah-vės, bet matydami Izaoko pasisėkimą si-prato, kad Viešpats yra galingas ir jam suteikia savo palaiminimą; todėl ir jie nori dalyvanti tame palaiminime, padaryda-mi sandorą su Izaoku. — (29) *Mes nieko tavo nepalietėme...* Abimelėkas apsimeta nieko nežinančiu apie savo piemenų ne-teisības ir užmiršusiu kitus Izaokui pa-darytuosius nemalonumus; bet lėtas Izaokas veizdi tik į gerus dabar Abimelėko

fecimus quod te læderet: sed cum pace dimisimus auctum benedictione Domini. ³⁰ Fecit ergo eis convivium, et post cibum et potum ³¹ surgentes mane, iuraverunt sibi mutuo: dimisitque eos Isaac pacifice in locum suum. ³² Ecce autem venerunt in ipso die servi Isaac annuntiantes ei de puteo, quem foderant, atque dicentes: Invenimus aquam. ³³ Unde appellavit eum. Abundantiam: et nomen urbi impositum est Bersabee, usque in præsentem diem.

³⁴ Esau vero quadragenarius duxit uxores, Judith filiam Beroi Hethæi, et Basemath filiam Elon ejusdem loci: ³⁵ quæ ambæ offenderant animum Isaac et Rebecce.

Caput XXVII. ¹ Senuit autem Isaac, et caligaverunt oculi ejus, et videre non poterat: vocavitque Esau filium suum majorem, et dixit ei: Fili mi? Qui respondit: Adsum. ² Cui pater: Vides, inquit, quod senuerim, et ignorem diem mortis meae. ³ Sume arma tua, pharetram, et arcum, et egredere foras: cumque vena-

nadarème, kas tavo įžeistų; bet išleidome ramybėje, įsigalėjusi Viešpaties palaiminimu. ³⁰ Jis tat iškėlė jiems pokilį, ir jie valgė ir gėrė. ³¹ Atsikėlę rytą jie prisiekė kits kitam; ir Izaokas juos išleido ramybėje į jų šalį. ³² O štai tą pačią dieną Izaoko tarnai atėjo pranešdami jam apie šulinį, kurį buvo iškasę, ir sakydami: Radome vandens. ³³ Todėl jis jį praminė Apstumu. Ir miestui duota vardas Bersabėja. kurs pasilieka iki šiai dienai.

³⁴ Ezavas gi turėdamas keturiasdešimtis metų, vedė pačias, Bėoro Hetiečio dukterį Juditą ir iš tos pačios vietos Elono dukterį Basematą. ³⁵ Jie abidvi nuliudino Izaoko ir Rebėkos širdį.

27. perskyrimas. ¹ O Izaokas buvo pasenęs, ir jo akis aptemo, ir jis nebegalėjo regėti. Jis pasišaukė savo vyresniąjį sūnų Ezavą ir jam tarė: Mano sunau! Taisai atsakė: Aš čia. ² O tėvas jam tarė: Matai, kad pasenau, ir nežinau savo mirties dienos. ³ Imk savo ginklus, seidoką ir kilpinį, ir išeik laukan, ir ką nors su-

norus ir elgiasi su juo kaip su prieteliu.— (33) *Praminė Apstumu...* Ar tai buvo tas pats šulinis, prie kurio Abraomas darė sandorą su Geraros karalium, tik išnaujo atkrastas, ar visai kitas, iš apsakojimo neaišku; bet Izaokas jį praminė taip pat kaip vadinosi Abraomo šulinis, t. y. Prisiekos šuliniu, ebr. *b'er seba'* (veiz. 21, 25-32). Vulgatoje jis pavadintas *Apstumu*, nes kitaip skaityta ebr. raidės, būtent *sib ah* vietoje *seba'*.

(34. 35) *Vedė pačias...* Dviejų pačių ir tai pagonių paėmimas vienu sykiu nieku nebūvo įsteisintas. Rasi dėlto Ezavas pavadintas Žyd. 12, 16 „paleistuviu“. Savo pasielgimu jis užrustino Dievą ir labai nuliudino savo tėvus, o taipogi parodė, kaip mažai tebrangino pirmgimystę ir priklausymą prie išrinktosios tautos. Tų ves-

tuvių paminėjimas turi prirengti skaitytojus prie sekančio pasakojimo.

(27, 1) *Buvo pasenęs.* Jam tuomet buvo jau 137 metai. Tai galima numanyti iš Jokubo istorijos. Kada Juozapas, turėdamas 39 m., pasikvietė Jokubą Aigypstan, jam buvo 180 m. (v. 41, 46. 47; 45. 6; 47, 9); todėl Juozapas gimė 91. Jokubo amžio metais; iš kitur (30, 25) žinoma, kad Juozapas gimė jo tėvui ištarnavus 14 m. pas Labaną; todėl ateidamas pas Labaną Jokubas turėjo 77 m.; gimė gi jis 60. Izaoko amžio metais (25. 26). Taigi, tuo metu, kada Jokubas išbėgo Haranau nuo savo brolio keršto, Izaokui buvo 137 m. (60+77). Reikia gi spėti, kad Jokubo išbėgimas įvyko tuojuo po žemiaus pasakojamų atsitikimų. Nors Izaokui dar buvo likę gyventi 43 m. (jis mi-

tu aliquid apprehenderis, ⁴ fac mihi inde pulmentum sicut velle me nosti, et affer ut comedam: et benedicat tibi anima mea antequam moriar. ⁵ Quod cum audisset Rebecca, et ille abiisset in agrum ut jussionem patris impleret, ⁶ dixit filio suo Jacob: Audiui patrem tuum loquentem cum Esau fratre tuo, et dicentem ei: ⁷ Affer mihi de venatione tua, et fac cibos ut comedam, et benedicam tibi coram Domino antequam moriar. ⁸ Nunc ergo fili mi, acquiesce consiliis meis: ⁹ et pergens ad gregem, affer mihi duos hœdos optimos, ut faciam ex eis escas patri tuo, quibus libenter vescitur: ¹⁰ quas cum intuleris, et comederit, benedicat tibi priusquam moriatur. ¹¹ Cui ille respondit: Nosti quod Esau frater meus homo pilosus sit, et ego lenis: ¹² si attrectaverit me pater meus, et senserit timeo ne putet me siibi voluisse illudere, et inducam super me maledictionem pro benedictione. ¹³ Ad quem mater: In me sit, ait, ista maledictio, fili mi: tantum audi vocem meam, et pergens affer quae dixi. ¹⁴ Abiit, et attulit, deditque matri. Paravit illa cibos, sicut velle noverat patrem illius. ¹⁵ Et vestibus Esau valde bonis, quas apud se habebat do-

medžiojęs ⁴ padaryk man iš to valgi, kaip žinai, kokį aš mėgstu, ir man atnešk, kad aš valgysčiau, ir kad mano dušia tave palaimintu, pirma negu numirsiu. ⁵ Tai išgirdusi Rebėka ir anam išėjus į lauką tėvo paliepimo išpildytą, ⁶ tarė savo sunui Jokubui: Girdėjau tavo tėvą kalbant su tavo broliu Izauku ir jam sakant: ⁷ Atnešk man iš savo medžioklės ir padaryk man valgius, kad valgysčiau ir kad tave palaiminčiau Viešpaties akivaizdoje, pirma negu numirsiu. ⁸ Dabar tat, mano sunau, paklausk mano patarimų, ⁹ ir nuėjęs pas kaimenę atnešk man du geriausiu ožiukų, kad iš jų padaryčiau tavo tėvui valgius, kokiuos jis mėgsta valgyti. ¹⁰ Kada tu juos įneši, ir jis pavalgys, tepalaimina tave, pirma negu numirs. ¹¹ Jokubas jai atsakė: Žinai, kad mano brolis Ezavas žmogus gauruotas, o aš plikas; ¹² jei mano tėvas mane pačiu-pinės ir pajus, bijausi, kad nemanytu, buk aš norėjęs iš jo pasityti, ir aš užtraukčiau ant savęs praeikimą užuot palaiminimo. ¹³ O motina jam tarė: Tas praeikimas, mano sunau, tẽkrinta ant manęs; tik paklausk mano balso ir nuėjęs atnešk, ką sakiau. ¹⁴ Jis nuėjo, atnešė ir atidavė motinai. Ji pa-

rė, turėdamas 180 m. Veiz. 35, 28), bet budamas aklas jis jautėsi pasenusiu ir rengėsi prie mirties. — (4) *Palaimintu*. Izaokas turėjo žinoti apie Dievo duotąjį Rebėkai apreiškimą, kuriuo Jokubas buvo paskirtas vyresniuojų; žinojo apie parduotą pirmgimystę; skaudėjo jam širdis dėl netikusių Ezavo vestuvių, bet nesiliovė jo mylėti ir, neturėdamas aiškaus Dievo pamokymo, kas toliaus reikia daryti, norėjo Ezavui suteikti tą ypatingą palaiminimą,

su kuriuo turėjo pereiti ant jo sunaus malonės, jo paties paveldėtos nuo Abraomo. Bet kitoks buvo Dievo nutarimas, kurs turėjo išsipildyti. — (5) *Rebėka*. Kaip kitados Sara rupinosi, kad jos sunui Izaukui tektu visos pirmgimystės teisės, taip dabar tokiuo pat dalyku rupinasi Rebėka; tik Sara visa darė atvirai, o Rebėka naudojasi apgavimu, į kurį įtraukia Jokubą. Rebėkos ir Jokubo tikslas buvo geras, bet priemoniai jam pasiekti nebuvo geri; abu-

mi, induit eum: ¹⁶ pelliculasque hædorum circumdedit manibus, et colli nuda protexit. ¹⁷ Deditque pulmentum, et panes, quos coxerat, tradidit. ¹⁸ Quibus illatis, dixit: Pater mi? At ille respondit: Audio. Quis es tu fili mi? ¹⁹ Dixitque Jacob: Ego sum primogenitus tuus Esau: feci sicut praecepisti mihi: surge, sede, et comede de venatione mea, ut benedicat mihi anima tua. ²⁰ Rursumque Isaac ad filium suum: Quo modo, inquit, tam cito invenire potuisti, fili mi? Qui respondit: Voluntas Dei fuit ut cito occurreret mihi quod volebam. ²¹ Dixitque Isaac: Accede huc, ut tangam te, fili mi, et probem utrum tu sis filius meus Esau, an non. ²² Accessit ille ad patrem, et palpato eo, dixit Isaac: Vox quidem, vox Jacob est: sed manus, manus sunt Esau. ²³ Et non cognovit eum, quia pilosæ manus similitudinem majoris expresserant. Benedicens ergo illi, ²⁴ ait: Tu es filius meus Esau? Respondit, Ego sum. ²⁵ At ille: Affer mihi, inquit, cibos de venatione tua, fili mi, ut benedicat tibi anima mea. Quos cum oblatos comedisset, obtulit ei etiam vinum: quo hausto, ²⁶ dixit ad eum: Accede ad me, et da mihi osculum, fili mi. ²⁷ Accessit, et osculatus est eum. Statimque ut sensit vestimentorum illius fragrantiam, benedicens illi, ait: Ecce odor filii mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus. ²⁸ Det tibi Deus de rore cæli, et de pinguedine ter-

taisė valgius, kaip žinojo mėgstant jo tėvą; ¹⁵ paskui apvilko Jokubą geriausiais Ezavo rubais, kuriuos turėjo pas save namie, ¹⁶ ir ožiukų kailiais apvyniojo jo rankas ir apdengė kaklo nuogumą; ¹⁷ ir padavė jam valgius ir duoną, kurią buvo iškepusi. ¹⁸ Jis tai atnešęs tarė: Mano tėve! Tasaigi atsakė: Girdžiu. Kas tu esi, mano sunau? ¹⁹ Jokubas tarė: Aš tavo pirmgimis Ezavas; padariau, kaip man įsakei; kelkies, sėskies ir valgyk iš mano medžioklės, kad tavo dušia mane palaimintu. ²⁰ Izaokas vėl tarė savo sunui: Kaipgi, mano sunau, galėjai taip greitai rasti? Jis atsakė: Dievo valia buvo, kad man veikiai pasitaikytu, ko norėjau. ²¹ Ir Izaokas tarė: Eik čionai, kad prisiliesčiau prie tavęs, mano sunau, ir įsitikrinčiau, ar tu esi mano sunus Ezavas, ar ne. ²² Jis priėjo prie tėvo; o jį apčiupinėjęs Izaokas tarė: Balsas, tiesa, yra Jokubo balsas; bet rankos yra Ezavo rankos. ²³ Ir jis jo nepažino, nes gauruotos rankos buvo jį padariusios panašiu į vyresnįjį. Laimindamas tat jį, ²⁴ tarė: Tu esi mano sunus Ezavas? Jis atsakė: Aš esu. ²⁵ O Izaokas tarė: Nešk, mano sunau, valgius iš savo medžioklės, kad mano dušia tave palaimintu. O kada paduotuosius suvalgė, davė jam taipogi vyno. kurio atsigėręs, ²⁶ jam tarė: Priartink prie manęs ir pabučiuok mane, mano sunau! ²⁷ Jis priėjo ir jį pabučiavo. Ir tuojuo, kaip tik pajuto jo rubų kvapą, jį lai-

du turėjo užtat atkentėti; Rebėka nustojo ilgai laikui sunaus, kurio jai paskui nebeteko pamatyti; Jokubas gi buvo priverstas pasitraukti iš tėvo namų ir 20

metų tarnauti pas Labaną. — (19) *Aš tavo pirmgimis Ezavas.* Nors Ezavas buvo pardavęs pirmgimystę, bet ne sąvą varė; todėl jį pasivadindamas Jokubas su-

ræ abundantiam frumenti et vini. ²⁹ Et serviant tibi populi, et adorent te tribus: esto dominus fratrum tuorum, et incurventur ante te filii matris tuæ: qui maledixerit tibi, sit ille maledictus: et qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur.

³⁰ Vix Isaac sermonem impleverat: et egresso Jacob foras, venit Esau, ³¹ coctosque de venatione cibos intulit patri, dicens: Surge, pater mi, et comede de venatione filii tui, ut benedicat mihi anima tua. ³² Dixitque illi Isaac: Quis enim es tu? Qui respondit: Ego sum filius tuus primogenitus Esau. ³³ Expavit Isaac stupore vehementi: et ultra quam credi potest, admirans, ait: Quis igitur ille est qui dudum captam venationem attulit mihi, et comedi ex omnibus priusquam tu venires? Benedixique ei, et erit benedictus. ³⁴ Auditis Esau sermonibus patris, irrugiit clamore magno: et consternatus, ait: Benedic etiam et mihi, pater mi. ³⁵ Qui ait: Venit germanus tuus fraudulenter, et accepit benedic-

mindamas tarė: Štai mano sunaus kvapas kaip kvapas pilno lauko, kurį Viešpats palaimino ²⁸ Dievas tau teduoda iš dangaus ramos ir iš žemės riebumo javų ir vyno apstybę. ²⁹ Ir tau tetar nauja tautos ir tenusilenkia prieš tave giminės; buk savo brolių ponas, ir tavo motinos suns tepasilenkia prieš tave; kas tave keiktu, pats teesie prakeiktas; ir kas tave laimintu, teprisipildo palaiminimais.

³⁰ Vos tik Izaokas buvo pabaigęs savo žodžius, ir Jokubui išėjus laukan, atėjo Ezavas ³¹ ir atnešė tėvui išvirtus iš savo medžioklės valgius, sakydamas: Kelkies, mano tėve, ir valgyk iš tavo sunaus medžioklės, kad tavo dušia mane palaimintu. ³² Ir Izaokas jam tarė: Kas gi tat tu esi? Jis atsakė: Aš tavo pirm gimis sunus Ezavas. ³³ Izaokas nusigando smarkiausiu išgaščiu ir, nustebeš labiau negu tikėtina, tarė: Tai kas gi yra anas, kurs jau pirma man atnešė iš to, ką buvo sumedžiojęs, ir aš valgiau iš viso, pirma negu tu atėjai? Ir aš jį laiminau, ir jis bus palaimintas. ³⁴ Ezavas, išgirdęs tėvo žodžius, suriko didžiu balsu ir labai nusiminęs sakė: Palaimink taipogi ir mane, mano tėve! ³⁵ Jis tarė: Tavo bro-

kė netiesą. — (28. 29) Izaoko palaiminimas ebr. tekste turi poėtišką formą. Jis išreikštas aštuoniomis eilutėmis, užlaikant rytimą ir paralelizmą: Tegultau Dievas duoda rasą iš dangaus ir žemę riebią, — Ir apstybę javuose ir vyne. — Tegultau tar nauja tautos, — Ir giminės prieš tave tenusilenkia ir tt. — Nors Izaokas buvo įvestas paklydiman ir laimino tik tariamą Ezavą, vienok, sužinojęs tiesą, jis skaitė gavusių palaiminimą Jo-

kubą ir tame atsitikime matė Dievo valios išsipildymą.

(33) *Izaokas nusigando...* Izaokas, supratęs, kad buvo apgantas, nusigąsta, bet suteikto Jokubui palaiminimo nepanaikina, matydamas tame palaiminime Dievo valios išsipildymą; jis be svyravimo sako, kad Jokubas bus palaimintas. — (34) *Šuriko didžiu balsu...* Smarkus Ezavo budas apsiireiskia ir čionai; dabar jis jau supranta parduotosios pirmgimystės vertybę ir melžia sau lent lygaus palaiminimo su Jo-

tionem tuam. ³⁶ At ille subjunct: Juste vocatum est nomen ejus Jacob: supplantavit enim me en altera vice: primogenita mea ante tulit, et nunc secundo surripuit benedictionem meam Rursumque ad patrem: Numquid non reservasti. ait, et mihi benedictionem? ³⁷ Respondit Isaac: Dominum tuum illum constitui. et omnes fratres ejus servituti illius subjugavi: frumento et vino stabilivi eum, et tibi post hæc, fili mi, ultra quid faciam? ³⁸ Cui Esau: Num unam, inquit, tantum benedictionem habes, pater? mihi quoque obsecro ut benedicas. Cumque ejulatu magno fleret, ³⁹ motus Isaac, dixit ad eum In pinguedine terræ, et in rore cæli desuper ⁴⁰ erit benedictio tua. Vives in gladio, et fratri tuo servies: tempusque veniet, cum excutias, et solvas jugum ejus de cervicibus tuis.

⁴¹ Oderat ergo semper Esau Jacob pro benedictione qua benedixerat ei pater: dixitque in corde suo: Venient dies luctus patris mei, et occidam Jacob

lis atėjo apgaulingai ir paėmė tavo palaiminimą. ³⁶ O anas pridurė: Teisingai praminta jį vardu Jokubas; nes štai jis antrą sykį mane apgavo; pirma jis atėmė mano pirmgimystę, o dabar vyliumi išgavo taipogi mano palaiminimą. Ir dar sakė tėvui: Nejaugi pas tave nebeliko ir man palaiminimo? ³⁷ Izaokas atsakė: Aš jį ištačiau tavo ponu ir jam pavergiau visus jo brolius; aš jį patvirtinau javais ir vynu; ir po to, mano sunau, ką aš galėčiau dar tau padaryti? ³⁸ Ezavas jam tarė: Argi tik vieną teturi, tėve, palaiminimą? maldauju palaiminti taipogi ir mane. Ir kad jis balsiai raudėjo, ³⁹ sugraudentas Izaokas tarė: Žemės riebume ir dangaus rasoje iš augštybių ⁴⁰ bus tavo palaiminimas. Gyvensi iš kalavijo ir tarnausi savo broliui; ir ateis laikas, kada nusikratysi ir atriši jo jungą nuo savo sprando

⁴¹ Ezavas tat nekentė visuomet Jokubo dėlei palaiminimo, kuriuo jį tėvas buvo palaiminęs. ir tarė savo širdyje: Ateis dienos gėdėjimo mano tėvo, ir aš

kubu, tečiaus veltui. Plg. Žyd. 12, 17.— (36) *Jokubas... mane apgavo...* Darydamas aliuziją į Jokubo vardo prasmę, Ezavas patėmija, kad tas vardas visai sutinka su Jokubo darbais. Ebr. t. išeina gražus žaidimas žodžiais: *Ja'aqob... vaija'q'beni*. Plg. 25, 26.— (38) *Maldauju palaiminti...* Nebegalėdamas gauti iš tėvo lygaus palaiminimo, Ezavas nori turėti nors mažesnį; ir sugraudentas Izaokas sutinka suteikti jam tokį palaiminimą, bet draug patvirtina, ką buvo ištaręs Jokubui.— (39) *Žemės riebume...* Palaiminimo pradžia visai panaši į duotąjį Jokubui; kadangi vienok toliaus sakoma, kad Ezavas gyvensias iš kalavijo, ir jo ainių tėvynė Idumėja ištikrųjų nedaug teturi derlingos žemės, todėl naujesniųjų egzegetų dauguma velija kitaip išversti ebr.

t.: Toli nuo žemės riebumo bus tavo buveinė, ir toli nuo dangaus ramos iš augštybių.— (40) *Bus tavo palaiminimas*. Ebr. t.: bus tavo buveinė.— *Tarnausi savo broliui*. Idumėjiečiai, t. y. Ezavo ainiai, kaip pasirodo iš istorijos, ne sykį buvo pavergti žydų karalių, Sauliaus (1 Kar. 14, 47), Dovidu (2 Kar. 8, 14) ir kitų.— *Ateis laikas...* Idumėjiečiai gana dažnai numesdavo nuo savęs Izraelitų jungą, ir galop Idumėjietis Erodas Didysis buvo žydų karaliumi. Ir šitą paskutinę Ezavui suteikto palaiminimo dalį ebr. t. galima suprasti kitaip: Ir nors sukils, argi nusikratysi nuo savo kaklo jungą? Sekant tą prasmę, palaiminimas išeina dar menkesnis.

(41) *Ateis dienos gėdėjimo*. Ezavas

fratrem meum. ⁴² Nuntiata sunt hæc Rebeccæ: quæ mittens et vocans Jacob filium suum, dixit ad eum: Ecce Esau frater tuus minatur ut occidat te. ⁴³ Nunc ergo, fili mi, audi vocem meam, et consurgens fuge ad Laban fratrem meum in Haran: ⁴⁴ habitabisque cum eo dies paucos, donec requiescat furor fratris tui, ⁴⁵ et cesset indignatio ejus, obliviscaturque eorum quæ fecisti in eum: postea mittam, et adducam te inde huc: cur utroque orbabor filio in uno die? ⁴⁶ Dixitque Rebecca ad Isaac: Tædet me vitæ meæ propter filias Heth: si acceperit Jacob uxorem de stirpe hujus terræ, nolo vivere.

Caput XXVIII. ¹ Vocavit itaque Isaac Jacob, et benedixit eum, præcepitque ei dicens: Noli accipere conjugem de genere Chanaan: ² sed vade, et proficiscere in Mesopotamiam Syriæ, ad domum Bathuel patris matris tuæ, et accipe tibi inde uxorem de filiabus Laban avunculi tui. ³ Deus autem omnipotens benedicat tibi, et crescere te faciat, atque multiplicet: ut sis in turbas populorum. ⁴ Et det tibi benedictiones Abraham, et semini tuo post te: ut possideas terram peregrinationis tuæ, quam pollicitus est avo tuo. ⁵ Cumque

užmušiu savo brolių Jokubą. ⁴² Tai buvo pranešta Rebekai, kuri nusiuntus ir pasivadinus savo sūnų Jokubą jam tarė: Štai tavo brolis Ezavas grumzdžia tave užmušti. ⁴³ Dabar tat, mano sunau, paklausyk mano balso ir atsikėles bėgk pas mano brolių Labaną Haraną, ⁴⁴ ir gyvensi su juo nedaugeli dienų, ikikolei neatsileis tavo brolio įtužimas, ⁴⁵ ir nepasiliaus jo pyktis, ir jis neužmirš to, ką jam esi padaręs; paskui aš nusiūsiu ir tave iš ten pergabendinsiu čionai. Kam gi aš turėčiau nustoti abiejų sūnų viena diena? ⁴⁶ Ir Rebėka tarė Izaokui: Man įgriso mano gyvenimas dėlėi Het dukterų. Jei dar ir Jokubas ims pačią iš šito krašto giminės, aš nebenoriu ir gyva buti.

28. perskyrimas. ¹ Taigi, Izaokas pasišaukė Jokubą, jį palaimino ir jam įsakė, tardamas: Neimk pačios iš Kanaan giminės, ² bet kėkies ir keliauk į Syrijos Mezopotamiją, į tavo motinos tėvo Batuelio namus, ir imk sau iš ten pačią iš tavo avyno Labano dukterų. ³ O visagalis Dievas tave tepalaimina, ir teaugina ir teišplėčia tave, kad iš tavęs rastusi daugybė tautų; ⁴ ir tesuteikia Abraomo palaiminimą tau, ir tavo ainijai po tavęs, kad paveldėtumei tavo keleivystės žemę, kurią jis yra žadėjęs tavo seneliui. ⁵ O Izaoko išleis-

manė, kad silpnas jo tėvas ištikrųjų veikiai numirs. — (44) *Nedaugeli dienų.* Tas spėjimas neišsipildė. Jokubui teko ilgai pasilikti Harane, ir Rebėka mirė jūrma, negu jos mylimas Jokubas galėjo sugrįžti Kanaaną. — (45) *Abiejų sūnų.* Jokubą buvo pasiryžęs užmušti Ezavas, o jį butu nužudę iš keršto kiti giminės už broližudystę, arba tokiam kerštui išvengti jis butu turėjęs pabėgti iš savo krašto

(Veiz. augšč. 9, 6. 4 Moz. 35. persk.). — (46) *Man įgriso...* Rebėka, žinodama Izaoko neprielankumą Ezavo pačioms, gudriai naudojosi ta aplinkybe (plg. 26, 34. 35) ir pakisha savo vyriui mintį išsiųsti Jokubą Mezopotamijon.

(28, 1) *Syrijos Mezopotamiją.* Ebr. t. *Paddan Aram.* V. 24, 10. Tas pats vardas anot ebr. t. yra ir tol. 5. ir 7. eil. — (5) *Syrijiečio.* Anot ebr. t. *Aramiečio.*

dimisisset eum Isaac. profectus venit in Mesopotamiam Syriæ ad Laban filium Bathuel Syri, fratrem Rebecca matris suæ.

⁶ Videns autem Esau quod benedixisset pater suus Jacob, et misisset eum in Mesopotamiam Syriæ, ut inde uxorem duceret; et quod post benedictionem praecepisset ei, dicens Non accipies uxorem de filiabus Chanaan: ⁷ quodque obediens Jacob parentibus suis isset in Syriam: ⁸ probans quoque quod non libenter adspiceret filias Chanaan pater suus: ⁹ ivit ad Ismaelem, et duxit uxorem absque iis, quas prius habebat, Maheleth filiam Ismael filii Abraham, sororem Nabaiot.

tas jis iškeliaavo ir nuėjo į Syrijos Mezopotamiją pas Syrijiečio Batuelio sunų Labaną, savo motinos Rebekos brolių.

⁶ Ezavas gi, matydamas, kad jo tėvas buvo palaiminęs Jokubą ir jį išsiuntęs į Syrijos Mezopotamiją, idant iš ten vestu pačią, ir kad po palaiminimo buvo jam įsakęs tardamas. Neimsi pačios iš Kanaano dukterų, ⁷ ir kad paklusnus savo gimdytojams Jokubas buvo išėjęs Syrijon, ⁸ įsitikinęs taipogi, kad jo tėvas nenoromis veizdėjo į Kanaano dukteris, ⁹ nuėjo pas Izmaelį ir vedė pačią be tų, kurias pirma turėjo, Maėlėtą, Abraomo sūnaus Izmaelio dukterį, o Nabajoto seserį.

b) Antroji Izaoko istorijos dalis. 1) Jokubas Mezopotamijoje.

¹⁰ Igitur egressus Jacob de Bersabee, pergebat Haran. ¹¹ Cumque venisset ad quemdam locum, et vellet in eo requiescere post solis occubitus, tulit de lapidibus qui jacebant, et supponens capiti suo, dormivit in eodem loco. ¹² Veditque in somnis scalam stantem super terram, et cacumen illius tangens cælum: Angelos quoque

¹⁰ Taigi, Jokubas, išėjęs iš Bersabėjos, keliavo Haranan. ¹¹ O atvykęs į vieną vietą ir norėdamas čionai atsilsėti, saulei jau nusileidus, ėmė iš ten gulėjusių akmenų ir, pasidėjęs sau po galva, miegojo toje pačioje vietoje. ¹² Ir matė sapne kopėčias, stovinčias ant žemės, o jų viršų siekiant dangų; taipogi užžengiančius ir nužengiančius jomis

(9) *Nuėjo pas Izmaelį*: pas Izmaelio giminę, kadangi pats Izmaelis jau buvo miręs. — *Vedė... Nabajoto seserį*. Tomis vestuvėmis ir Ezavas norėjo parodyti, kad jis vienijasi su savo gimine. Nabajotas buvo vyresnysis Izmaelio sunus. Veiz. 25, 13.

28, 10—30, 42. Jokubui keliančiant Mezopotamijon, pasirodo jam kelyje Viešpats, sustiprina jį pažadėjimais, tarp kurių randasi pranašystė apie busiantį laimingą sugrįžimą iš Mezopotamijos. Atvykęs Haranan ir meiliai priimtas savo avyno Labano Jokubas gauna po ilgos tar-

nystės į pačias dvi jo dukteri Liją ir Rakėlę; paskui jam gimsta sūnūs iš Lijos, iš dviejų tarnaičių ir galop iš Rakėlės Juozapas. Tarnaudamas toliaus Jokubas savo gudrybe įgyja didelius turtus.

(11) *Į vieną vietą*. Ta vieta buvo viduryje Efraimo kalnų, arti miesto Luzos. Čionai kitados lankėsi Abraomas (v. 12, 8; 13, 3); kelionės lig jos iš Bersabėjos buvo apie keturias dienas. — (12) *Matė sapne kopėčias*... Kopėčios ir laipiojančios jomis aniolai įvaizdina nuolatinę Dievo Apveizdą, kuri valdydama pasaulį naudo- jasi aniolais. Jie užžengia dangun, nu-

Dei ascendentes et descendentes peream. ¹³ et Dominum innixum scalæ dicentem sibi: Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, et Deus Isaac: terram, in qua dormis, tibi dabo et semini tuo. ¹⁴ Eritque semen tuum quasi pulvis terræ: dilataberis ad occidentem, et orientem, et septentrionem, et meridiem: et BENEDICENTUR IN TE et in semine tuo cunctæ tribus terræ. ¹⁵ Et ero custos tuus quocumque perrexeris, et reducam te in terram hanc: nec dimittam nisi complevero universa quæ dixi. ¹⁶ Cumque evigilasset Jacob de somno, ait: Vere Dominus est in loco isto, et ego nesciebam. ¹⁷ Pavensque: Quam terribilis est, inquit, locus iste! non est hic aliud nisi domus Dei, et porta cæli. ¹⁸ Surgens ergo Jacob mane, tulit lapidem quem supposuerat capiti suo, et erexit in titulum, fundens oleum desuper. ¹⁹ Appellavitque nomen urbis Bethel, quæ prius Luz vocabatur. ²⁰ Vovit etiam votum, dicens: Si fuerit Deus mecum,

Dievo aniolus. ¹³ ir Viešpatį, pasirėmusį ant kopėčių ir jam tariantį: Aš esu tavo tėvo Abraomo Dievas ir Izaoko Dievas; žemę, ant kurios m'ėgi, aš duosiu tau ir tavo ainijai. ¹⁴ Ir tavo ainija bus kaip žemės dulkės: išsiplėsi į vakarus ir į rytus, į šiaurę ir į pietus; ir PALAĪMINTOS BUS TAVYJE ir tavo ainijoje visos žemės giminės. ¹⁵ Ir aš busiu tavo sargas, kurnors tu eisi, ir tave atvesiu atgal į šią žemę; ir neapleisiu, kol neišvykdysiu visa, ką pasakiau. ¹⁶ Ir nubudęs iš miego Jokubas tarė: Ištikrųjų Viešpats yra šitoje vietoje, ir aš nežinojau. ¹⁷ Ir nusigandęs kalbėjo: Kaip gi baisi šita vieta! Čionai ne kas kita, kaip tik Dievo namai ir dangaus vartai. ¹⁸ Atsikėlęs tarė rytą Jokubas ėmė akmenį, kurį buvo sau pasidėjęs po galva, ir pastatė jį paminklui, išpildamas ant jo aliejaus. ¹⁹ Ir jis davė vardą Bėtėlis miestui, kurs pirma vadinosi Luza. ²⁰ Jis apsižadėjo taipogi apžadu, sakýdamas: Jei Dievas bus su manim, ir mane

nešdami prie Dievo sosto žmonių maldas, nužengia gi, atnešdami jo dovanas ir palaiminimus (plg. Jo. 1, 51). — (13) *Aš esu...* Sekančiais žodžiais Dievas įstatė Jokubą įpėdiniu savo žadėjimų, kitados suteiktų jo tėvui ir seneliui. — (15) *PALAĪMINTOS BUS TAVYJE...* Pranašystė apie kilsiantį iš Jokubo giminės Mesiją. — (16) *Ištikrųjų...* Jokubas žinojo, kad Dievas visuresantis; bet jis nesitikėjo, kad Viešpats jam apsiireikštu ypatingu būdu čionai, toli nuo jo tėvo buveinės. — (17) *Nusigandęs.* Sen. Įstatyme nuolat minima baimė, apimanti žmones, kada jiems apsiireiškia Dievas. — *Dievo namai...* Nes čia Jokubui buvo paisirodęs Viešpats, ir jis matė išeinančius iš dangaus, tarsi per jo duris, aniolus. — (18) *Pastatė jį paminklui...* Jokubas pastatė akmenį stačią, lyg kokį šulą, ebr. *macebah*. Išpil-

damas aliejų ant akmens jį pašventino, kad būtų paminklui pritirto Dievo gerumo. Akmenis statydavo ir apipildavo alyva taipogi pagonis; tas vienok buvo skirtumas, kad pagonis savo pastatytuosius akmenis garbindavo lyg kokiuos dievaikius; žydams gi Mozės buvo kietai uždrausta statyti akmenis garbinimui. 3 Moz. 26, 1. — (19) *Bėtėlis.* Tas vardas ebr. kalboje reiškia tą pat, ką ir Dievo namai. Ištikrųjų Bėtėliu Jokubas praminė ne arti stovintį miestą Luzą, bet pačią vietą, kame jam Viešpats buvo apsiireiškęs. Tik pasiklaus tas vardas buvo duotas ir Luzai (plg. žem. 22. e.; 35, 6... Joz. 16, 2). Anot ebr. t. sakinyš taip skamba: Ir praminė tą vietą Bėtėliu; o miesto vardas seniaus buvo Luza. — (20) *Apsižadėjo...* Čionai pirmą sykį sutinkamas šv. Rašte Dievui padarytas ap-

et custodierit me in via, per quam ego ambulo, et dederit mihi panem ad vescendum, et vestimentum ad induendum, ²¹ reversusque fuero prospere ad domum patris mei: erit mihi Dominus in Deum, ²² et lapis iste, quem erexi in titulum, vocabitur Domus Dei: cunctorumque quæ dederis mihi, decimas offeram tibi.

Caput XXIX. ¹ Profectus ergo Jacob venit in terram orientalem. ² Et vidit puteum in agro, tres quoque greges ovium accubantes juxta eum: nam ex illo adaquabantur pecora, et os ejus grandi lapide claudebatur. ³ Morisque erat ut cunctis ovibus congregatis devolverent lapidem, et reffectis gregibus rursum super os putei ponerent. ⁴ Dixitque ad pastores: Fratres, unde estis? Qui responderunt: De Haran. ⁵ Quos interrogans, Numquid, ait, nostis Laban filium Nachor? Dixerunt: Novimus. ⁶ Sanusne est? inquit: Valet, inquirunt: et ecce Rachel filia ejus venit cum grege suo. ⁷ Dixitque Jacob: Adhuc multum diei superest, nec est tempus ut reducantur ad caulas greges: date ante potum ovibus, et sic eas ad pastum reducite. ⁸ Qui responderunt: Non possumus, donec omnia pecora congregentur, et amoveamus lapidem de ore putei, ut adaquemus greges. ⁹ Adhuc loquebantur, et ecce Rachel veniebat cum ovibus patris sui: nam gregem ipsa pascebat. ¹⁰ Quam cum vidisset Jacob, et sciret consobrinam suam,

sergės kelyje, kuriuo aš einu, ir man duos duonos valgyti ir rubų apsivilkti, ²¹ ir aš laimingai sugrįšiu į mano tėvo namus, tai Viešpats bus mano Dievas, ²² ir šitas akmuo, kurį aš pastačiau paminklui, vadinsis Dievo Namais; ir iš viso, ką man duosi, aš tau atnašausiu dešimtinę.

29. perskyrimas. ¹ Eidamas tat tolians Jokubas atvyko į Rytų šalį. ² Ir pamatė lauke šulinį, taipogi tris avių burius pas jį sugulusius; nes iš jo girdydavo gyvulius, ir ant jo angos buvo užristas didelis akmuo. ³ Buvo gi paprotys, kad suvarę visas avis nurisdavo akmenį ir pagirdę kaimenes vėl jį užrisdavo ant šulinio angos. ⁴ Ir jis tarė piemenims: Broliai, iš kur esate? Tie atsakė: Iš Harano. ⁵ Juos klausdamas jis tarė: Benepažįstate Nakoro sunaus Labano? Jie atsakė: Pažįstame. ⁶ Jis tarė: Ar sveikas? Jie vėl atsakė: Sveikas; ir štai jo duktė Rakėlė ateina su savo buriu. ⁷ O Jokubas kalbėjo: Dar lieka daug dienos ir dar ne metas ginti bandas į tvartus; pagirdykite pirma avis ir taip jas dar ginkite ganyklon. ⁸ Jie atsakė: Negalime, kolei neatgins visų galvijų ir kolei nenurisime nuo šulinio angos akmenis, kad pagirdytumėm bandas. ⁹ Jie dar tebesikalbėjo, ir štai Rakėlė atėjo su savo tėvo avimis; nes ji pati ganė bandą. ¹⁰ Išvydęs ją Jokubas ir žinodamas ją esant savo brolaitę ir avis esant savo avyno Labano,

žadas. — (22) *Vadinsis Dievo Namais*, — nes čionai Jokubas turėjo pastatyti Dievui altorių. V. 35, 7.

(29, 1) *Į Rytų šalį*: į Mezopotamiją. — (5) *Nakoro sunaus Labano*. Labano tėvas buvo Batuelis, Nakoras gi jo sene-

ovesque Laban avunculisui: amovit lapidem quo puteus claudabatur. ¹¹ Et adaequato grege, osculatus est eam: et elevata voce flevit. ¹² et indicavit ei quod frater esset patris sui, et filius Rebecae: at illa festinans nuntiavit patri suo. ¹³ Qui cum audisset venisse Jacob filium sororis suae, cucurrit obviam ei: complexusque eum, et in oscula ruens, duxit in domum suam. Auditis autem causis itineris, ¹⁴ respondit: Os meum es. et caro mea. Et postquam impleti sunt dies mensis unius, ¹⁵ dixit ei: Num quia frater meus es, gratis servies mihi? dic quid mercedis accipias.

¹⁶ Habebat vero duas filias, nomen majoris Lia: minor vero appellabatur Rachel. ¹⁷ Sed Lia lippis erat oculis: Rachel decora facie, et venusto aspectu. ¹⁸ Quam diligens Jacob, ait: Serviam tibi pro Rachel filia tua minore, septem annis. ¹⁹ Respondit Laban: Melius est ut tibi eam dem quam alteri viro, mane apud me. ²⁰ Servivit ergo Jacob pro Rachel septem annis: et videbantur illi pauci dies prae amoris magnitudine. ²¹ Dixitque ad Laban: Da mihi uxorem meam: quia jam tempus impletum est, ut ingrediar ad illam. ²² Qui vocatis multis amicorum turbis ad convivium, fecit nuptias. ²³ Et vespere Liam filiam suam introduxit ad eum, ²⁴ dans ancillam filiae, Zelpham nomine. Ad quam cum ex more Jacob

nurito akmenį, kuriuo buvo uždaromas šulinis, ¹¹ ir pagirdęs bandą ją pabučiavo ir ėmė balsiai verkti, ¹² ir jai pasisakė esąs jos tėvo brolis ir Rebėkos sunus. Ji gi pasiskubino duoti žinią savo tėvui. ¹³ Tasai išgirdęs, kad atėjo jo sesers sunus Jokubas, atbėgo jo pasitiktų ir jį apkabinęs ir išbučiavęs nusivedė į savo namus. O išgirdęs kelionės priežastis, ¹⁴ atsakė: Mano kaulas esi ir mano kunas. Ir vienam mėnesiui praslinkus, ¹⁵ jam kalbėjo: Argi dėlto, kad tu mano brolis, man tarnausi dyka? sakyk, ką nori gauti algos?

¹⁶ O Labanas turėjo dvi dukteri: vyresniosios vardas buvo Lija, jaunesnioji gi vadinosi Rakėlė. ¹⁷ Bet Lija buvo traiškanotom akim, Rakėlė gi gražaus veido ir dailios išvaizdos. ¹⁸ Ją pamylėjęs Jokubas tarė: Aš tau tarnausiu už tavo jaunesniąją dukterį Rakėlę septynerius metus. ¹⁹ Labanas atsakė: Aš velyk tau ją duosiu, negu kitam vyrui; pasilik pas mane. ²⁰ Jokubas tat tarnavo už Rakėlę septynerius metus, ir tai jam pasirodė kaip keletas dienų; taip labai ją mylėjo. ²¹ Ir jis tarė Labanui: Duok man mano pačią, nes jau atėjo metas, kad aš pas ją įeičiau. ²² Tasai, sukviėtęs didelį prietelių skaitlių į puotą, iškėlė vestuves. ²³ Ir vakare įvedė pas jį savo dukterį Liją, ²⁴ duodamas dukteriai tarnaitę vardu Zėlpą. Jokubas, įėjęs pas ją pagal paprotį, rytui išaušus, pa-

lis. Labanas vadinasi Nakoro sunumi Rytiečių papročiu plačioje to žodžio prasmėje. — (12) *Jos tėvo brolis* — plačioje žodžio prasmėje. Jokubas buvo Labanui seserėnas.

(17) *Traiškanotom akim*. Anot ebr. t. silpnom akim, arba drumžlinom. — (18) *Aš tau tarnausiu*. Neturėdamas atsinešęs su savim, kaip kitados Abraomo tarnas Eliėzeris (plg. 24. persk.), turtų ir

fuisset ingressus. facto mane vidit Liam: ²⁵ et dixit ad socerum suum: Quid est quod facere voluisti? nonne pro Rachel servi vi tibi? quare imposuisti mihi? ²⁶ Respondit Laban: Non est in loco nostro consuetudinis ut minores ante tradamus ad nuptias. ²⁷ Imple hebdomadam dierum hujus copulæ: et hanc quoque dabo tibi pro opere quo serviturus es mihi septem annis aliis. ²⁸ Acquievit placito: et hebdomada transacta. Rachel duxit uxorem: ²⁹ cui pater servam Balam tradiderat. ³⁰ Tandemque potitus optatis nuptiis, amorem sequentis priori prætulit, serviens apud eum septem annis aliis.

³¹ Videns autem Dominus quod despiceret Liam, aperuit vulvam ejus. sorore sterili permanente. ³² Quæ conceptum genuit filium, vocavitque nomen ejus Ruben, dicens: Vidit Dominus humilitatem meam, nunc amabit me vir meus. ³³ Rursumque concepit et peperit filium, et ait: Quoniam audivit me Dominus haberi contemptui, dedit etiam istum mihi: vocavitque nomen ejus Simeon. ³⁴ Concepitque tertio, et genuit alium filium: dixitque: Nunc quoque copulabitur mihi maritus meus, eo quod pepererim ei tres filios: et id-

matė, kad tai Lija, ²⁵ ir tarė savo uošvini: Kas gi tai yra. ką norėjai padaryti? Argi ne už Rakėlę aš tau tarnavau? kam mane apgavai? ²⁶ Labanas atsakė: Pas mus nėra papročio, kad jaunesniosios pirmos tekėtu už vyro. ²⁷ Užbaigk šitą vestuvių savaitę, ir aš tau duosiu taipogi aną už darbą, kuriuo man turėsi tarnauti dar kitus septynerius metus. ²⁸ Jokubas sutiko ir, savaitei praėjus, vedė moterystėn Rakėlę, ²⁹ kuriai tėvas buvo davęs tarnaitę Balą. ³⁰ Pasiekęs tat pageidautą apsiavedimą labiaus mylėjo antrąją negu pirmąją, tarnaudamas pas ją kitus septynerius metus.

³¹ O Viešpats matydamas, kad jis paniekina Liją, padarė ją vaisingą, jos seseriai pasiliekanč nevaisingai. ³² Ji pradėjus pagimdė sūnį ir praminė jį vardu Rubenas, sakydama: Viešpats išvydo mano paniekinimą; dabar mano vyras mane mylės. ³³ Ir ji vėl tapo nėščia ir pagimdė sūnį ir tarė: Kadangi Viešpats išgirdo mane esant paniekinimą, man davė dar ir šitą, ir praminė jį vardu Simeonas. ³⁴ Ji pradėjo trečią kartą ir pagimdė dar kitą sūnį ir tarė: Taipogi dabar mano vyras laikysis manęs, nes aš jam pagimdžiau tris sunus;

negalėdamas duoti Labanui pagal paprotį dovanų už jo dukterį, Jokubas apsiima jam sunkiai ir ilgai tarnauti. — (28) *Vedė... Rakėlę*. Antros pačios vedimas buvo ištėsintas tuo, kad Lijos Jokubas nebegalėjo pamesti, Rakėlė gi jam priderėjo pagal sutartį už tarnystę.

(32) *Rubenas*. Lijos ir Rakėlės paaiškinimai, duodant sunus vardus, nevisuomet griežtai etymologiški ir gramatiški. Jos dažniausiai užsiganėdino šokių to-

kiuo panašumu tarp paties vardo ir to, ką duodamu vardu norėjo išreikšti. Taigi, ebraiškas vardas *R^euben* reiškia: žiūrėkite, sunus! o aiškindama jo reikšmę Lija sakė: *ra'ah Jahveh b'onji*, t. y. Viešpats išvydo mano vargą, taip kad žodis *R^euben* jai pasidarė išsujungimo garsų *ra'ah* ir *b'onji*. Tą pat galima pasakyti ir apie kitus vardus. — (33) *Simeonas*. Ebr. *Sim'on*, t. y. iškl aus ymas. — (34) *Lėvis* Ebr. *Levi*,

circo appellavit nomen ejus, Levi. ³⁵ Quarto concepit. et peperit filium, et ait: Modo confitebor Domino: et ob hoc vocavit eum, Judam: cessavitque parere.

Caput XXX. ¹ Cernens autem Rachel quod infecunda esset. invidit sorori suæ, et ait marito suo: Da mihi liberos, alioquin moriar. ² Cui iratus respondit Jacob: Num pro Deo ego sum, qui privavit te fructu ventris tui? ³ At illa: Habeo, inquit, famulam Balam: ingredere ad illam, ut pariat super gremium meum, et habeam ex illa filios. ⁴ Deditque illi Balam in conjugium: quæ, ⁵ ingresso ad se viro, concepit, et peperit filium. ⁶ Dixitque Rachel: Judicavit mihi Dominus, et exaudivit vocem meam, dans mihi filium: et idcirco appellavit nomen ejus, Dan. ⁷ Rursumque Bala concipiens, peperit alterum, ⁸ pro quo ait Rachel: Comparavit me Deus cum sorore mea, et invalui: vocavitque eum, Nephtali.

⁹ Sentiens Lia quod parere desiisset, Zelpham ancillam suam marito tradidit. ¹⁰ Qua post conceptum edente filium, ¹¹ dixit: Feliciter: et idcirco vocavit nomen ejus, Gad. ¹² Peperit quoque Zelpha alterum. ¹³ Dixitque Lia: Hoc pro beatitudine mea: Beatam quippe me dicent mulieres: propterea appellavit eum, Aser.

ir praminė jį vardu Lėvis. ³⁵ Ji tapo ketvirtą kartą nėščia ir pagimdė sunų ir tarė: Dabar aš šlovinsiu Viešpatį. ir todėl praminė jį Judu; ir liovėsi gimdžius.

30. perskyrimas. ¹ O Rakėlė. matydama save esant nevaisin-gą, pavydėjo savo seseriai ir tarė savo vyrui: Duok man vaikų, kitaip aš mirsiu. ² Įpykęs Jokubas jai atsakė: Argi aš esu Dievas? Juk jis tau nedavė tavo iščios vaisiaus. ³ Bet ji sakė: Turiu tarnaitę Balą; įeik pas ją, kad ji pagimdytu ant mano kelių. ir kad iš jos aš turėčiau vaikų. ⁴ Ir ji jam davė moterystėn Balą, kuri, ⁵ įėjus pas ją vyrui, tapo nėščia ir pagimdė sunų. ⁶ Ir Rakėlė tarė: Viešpats padarė man teisną ir išklaušė mano balso, duodamas man sunų; ir todėl praminė jį vardu Danas. ⁷ Ir vėl Bala pradėjus pagimdė kitą. ⁸ dėlei kurio Rakėlė sakė: Dievas man davė varžyties su mano seserimi, ir aš pergalėjau; ir pavadino jį Nef-taliu.

⁹ Lija pasijutęs, kad liovėsi gimdžius, davė vyrui savo tarnaitę Zėlpą. ¹⁰ Tai tapus nėščia ir gimdant sunų, ¹¹ ji tarė: Laimingai; ir todėl pavadino jį vardu Gadas. ¹² Zėlpa pagimdė taipogi antrą. ¹³ O Lija tarė. Tai mano laimei; kadangi moteris vadins mane laiminga. Ir to dėlei pavadino jį Aseru.

t. y. prisirišimas, nuo žodžio *illa-veh*, laikysis manęs, prisiriš. — (35) Judas. Ebr. *J'udah*, t. y. šlovinimas, pagyrimas nuo žodžio *'odeh*, šlovinsiu.

(30, 3) *Pagimdylu ant mano kelių.* Paimti ką tik užgimusį kūdikį ant savo kelių reiškė tą patį ką ir apgarsinti jį savuoju, padaryti jį įsiniu. Job. 3, 12, Iz.

66, 2. — (6) *Danas.* Ebr. *Dan*, teisėjas, nuo žodžio *dananni*, padarė man teisną. — (7) *Nefthalu.* Ebr. *Nafthali*, mano kova, padarytas iš žodžių *nafth-ule* *'Elohim nifthalithi*, kariavau Dievo kariones. — (11) *Gadas.* Ebr. *Gad*, laimingas nuo žodžio *bagad*, laimingai. — (13) *Aseru.* Ebr. *Ašer*, padarytas iš žo-

¹⁴ Egressus autem Ruben tempore messis triticeæ in agrum, reperit mandragoras: quas matri Liæ detulit. Dixitque Rachel: Da mihi partem de mandragoris filii tui. ¹⁵ Illa respondit: Parumne tibi videtur quod præriperis maritum mihi, nisi etiam mandragoras filii mei tuleris? Ait Rachel: Dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filii tui. ¹⁶ Redeuntque ad vesperam Jacob de agro, egressa est in occursum ejus Lia, et ad me. inquit, intrabis: quia mercede conduxisti te pro mandragoris filii mei. Dormivitque cum ea nocte illa. ¹⁷ Et exaudivit Deus preces ejus: concepitque et peperit filium quintum, ¹⁸ et ait: Dedit Deus mercedem mihi, quia dedi ancillam meam viro meo: appellavitque nomen ejus, Issachar. ¹⁹ Rursum Lia concipiens, peperit sextum filium, ²⁰ et ait: Dotavit me Deus dote bona: etiam hac vice mecum erit maritus meus, eo quod genuerim ei sex filios: et ideo appellavit nomen ejus, Zabulon. ²¹ Post quem peperit filiam, nomine Dinam.

²² Recordatus quoque Dominus Rachelis, exaudivit eam, et aperuit vulvam ejus. ²³ Quæ concepit, et peperit filium, dicens: Abstulit Deus opprobrium meum. ²⁴ Et vocavit nomen ejus, Joseph, dicens: Addat mihi Dominus filium alterum.

džių b'ošri, kv'šš'runi, mano laimei, kadangi... vadins mane laiminga. -- (14) Mandragoru. Ebr. dudu'im. Taip vadinosi gana dažnai sutinkamas Palestinoje žolynas, turintis geltonus oboliukus, kurie pribrešta rugiapjūtis metu. Senobėje tikėta, kad mandragoros gali padaryti moteriškes vaisingomis ir sužadinti vyrų meilę. Tos pačios nuomonės tebsilaiko ir da-

¹⁴ O Rubenas, išjęs kviečia-pjūtis metu laukan, rado mandragorų, kurias atnešė savo motinai Lijai. Ir Rakėlė tarė: Duok man tavo sunaus mandragorų dalį. ¹⁵ Ji atsakė: Ar dar mažiau rodosi, kad iš manęs atėmei vyrą, jog nori atimti taipogi ir mano sunaus mandragoras? Rakėlė tarė: Tegul jis guli su tavim šią naktį už tavo sunaus mandragoras. ¹⁶ Ir grįžtant vakarop Jokubui iš lauko, išėjo jo pasitiktų Lija ir tarė: Įeisi pas mane, nes aš tave samdyte pasamdžiau už mano sunaus mandragoras. Ir jis gulėjo su ja tą naktį. ¹⁷ Ir Dievas išklaušė jos maldų; ir ji tapo nėščia, ir pagimdė penktą sūnų, ¹⁸ ir tarė: Dievas davė man užmokesnį, nes aš daviau savo vyrui mano tarnaitę. Ir praminė jį vardu Isakaras. ¹⁹ Lija vėl tapus nėščia pagimdė šeštą sūnų, ²⁰ ir tarė: Dievas apdovanojo mane gera dovana; dar ir ši kartą mano vyras bus su manim, kadangi aš jam pagimdžiau šešis sunus; ir to dėlei praminė jį vardu Zabulonas. ²¹ Po šito ji pagimdė dukterį vardu Diną.

²² Viešpats atsiminęs Rakėlę ją išklaušė ir padarė ją vaisinga. ²³ Ji tapo nėščia ir pagimdė sūnų tardama: Dievas nuėmė nuo manęs paniekinimą. ²⁴ Ir praminė jį vardu Juozapas, sakydama: Viešpats man tepriduoda dar kitą sūnų!

bar Arabai. Lietuviai vietomis vadina tokią žolę kaukeliu. — (18) Isakaras. Ebr. Iššaškar, t. y. užmokesnis, nuo žodžių š'kar š'khartikha, samdyte pasamdžiau. — (20) Zabulonas. Ebr. Z'bulun, buveinė, nuo žodžio izb'eni, bus su manim.

(24) Juozapas. Ebr. Josef. Tuo vardu daroma aliuzija į du žodžius 'asaf, nuėmė

²⁵ Nato autem Joseph, dixit Jacob socero suo. Dimitte me ut revertar in patriam, et ad terram meam. ²⁶ Da mihi uxores, et liberos meos, pro quibus servivi tibi, ut abeam: tu nosti servitutem qua servivi tibi. ²⁷ Ait illi Laban: Inveniam gratiam in conspectu tuo: experimento didici. quia benedixerit mihi Deus propter te: ²⁸ constitue mercedem tuam quam dem tibi. ²⁹ At ille respondit: Tu nosti quo modo servierim tibi, et quantam in manibus meis fuerit possessio tua. ³⁰ Modicum habuisti antequam venirem ad te, et nunc dives effectus es: benedixitque tibi Dominus ad introitum meum. Justum est igitur ut aliquando provideam etiam domui meae. ³¹ Dixitque Laban: Quid tibi dabo? At ille ait: Nihil volo: sed si feceris quod postulo, iterum pascam, et custodiam pecora tua. ³² Gyra omnes greges tuos, et separa cunctas oves varias, et sparso vellere: et quodcumque furvum, et maculosum, variumque fuerit, tam in ovibus quam in capris erit merces mea. ³³ Respondebitque mihi cras justitia mea, quando placiti tempus advenerit coram te: et omnia quae non fuerint varia, et maculosa, et furva, tam in ovibus

²⁵ Gimus gi Juozapui, Jokubas tarė savo uošviui: Paleisk mane, kad grįžčiau į tėvynę ir į savo kraštą. ²⁶ Duok man mano pačias ir mano vaikus, už kuriuos tau tarnavau, kad aš sau eičiau; tu žinai mano tarnystę, kaip aš tau tarnavau. ²⁷ Labanas jam tarė: Kadgi aš rasčiau tavo akyse malonę; pažinau iš prityrimo, kad Dievas mane palaimino dėlei tavęs; ²⁸ paskirk sau algą, kurią aš tau duočiau. ²⁹ O jis atsakė: Tu žinai, kaip aš tau tarnavau, ir kaip tavo lobis padidėjo mano rankose. ³⁰ Maža teturėjai, pirma negu pas tavo atėjau, o dabar tu pralobai, ir Viešpats tavo palaimino su mano įėjimu; taigi, teisinga, kad aš kada nors pasirūpinčiau ir savo namais. ³¹ Ir Labanas tarė: Ką gi aš tau turiu duoti? O jis tarė: Aš nieko nenoriu, bet jei padarysi, ko aš reikalauju, vėl ganysiu ir sergėsiu tavo galvijus. ³² Apeik visas savo bandas, ir atskirk visas avis lopiniuotąsias ir taškuotomis vilnomis; ir kas tik bus pilka ir taškuota ir lopiniuota kaip tarp avių taip ir tarp ožkų, tai bus mano alga. ³³ Ir rytoj, kada ateis sutartas laikas, mano teisingumas duos man liudijimą tavo akyvaizdoje; ir visa, kas nebus lopiniuota ir

(23. e.) ir *josef, tepriededą*; todėl jis gali reikšti draug. Atimantis ir Priedantis.

(31) *Aš nieko nenoriu*. Jokubas nereikalauja algos pinigais arba kokios nors kitos griežtai apribotos, užmokamos paskirtu metu. — (32. 33) *Apeik...* Jokubo sutartis su Labanu paremta ant tos žinomos aplinkybės, kad Palestinoje avis esti paprastai baltos ir tik retkarčiais pilkos arba taškuotos; ožkos gi paprastai juodos arba pilkos ir retai baltos arba taškuotos. Jokubas palieka Labanui visas baltas avis

ir pilkas arba juodas ožkas, jau esančias bandoje arba paskui busiančias, sau išsidera visas kitas, todėl skiria sau sulyginamai labai mažą užmokesnį. Atskyrimui įvykus, anot aiškinimo šv. Jieronymo, Labano bandas ganė toliaus Jokubas, o Jokubui tekusi banda buvo pavesta ganyti Labano sunums. Tečiau Vulgatoje šv. Jieronymas tą dalyką išreiškė visai kitaip, padarydamas (35. e.) Jokubą nevienokios vilnos bandų ganytoju; todėl iš Vulgatos gana sunku suprasti, ką Jokubas darė su Labano bandomis (37-39. e.), kad sa-

quam in capris, furti me arguent. ³⁴ Dixitque Laban: Gratum habeo quod petis. ³⁵ Et separavit in die illa capras, et oves, et hircos, et arietes varios, atque maculosos: cunctum autem gregem unicolorem, id est albi, et nigri velleris, tradidit in manu filiorum suorum. ³⁶ Et posuit spatium itineris trium dierum inter se et generum, qui pascebat reliquos greges ejus.

³⁷ Tollens ergo Jacob virgas populeas virides, et amygdalinas, et ex platanis, ex parte decorticavit eas: detractisque corticibus, in his, quæ spoliata fuerant, candor apparuit: illa vero quæ integra fuerant, viridia permanserunt: atque in hunc modum color effectus est varius. ³⁸ Posuitque eas in canalibus, ubi effundebatur aqua: ut cum venissent greges ad bibendum, ante oculos haberent virgas et in aspectu earum conciperent. ³⁹ Factumque est ut in ipso calore coitus, oves intuerentur virgas, et parerent maculosa, et varia, et diverso colore respersa. ⁴⁰ Divisitque gregem Jacob, et posuit virgas in canalibus ante oculos arietum erant autem alba et nigra quæque, Laban: ce-

taškuota, ir pilka, kaip tarp avių taip tarp ožkų, parodys mano vagystę. ³⁴ Ir tarė Labanas: Man tinka, ko prašai. ³⁵ Ir jis tą dieną atskyrė ožkas, ir avis, ir ožius, ir avinus lopiniuotus ir taškuotus; visą gi bandą vienokios varšos. tai yra balta ir juoda vilna, atidavė į savo sūnų rankas. ³⁶ Ir padarė trijų dienų kelionės tarpą tarp savęs ir tarp žento. kurs ganė kitas jo bandas.

³⁷ Jokubas tat ėmęs žalias jo varų, migdolų ir medžliepių lazdeles vietomis jas nulupinėjo, taip kad tose vietose, kame žievė buvo nulupta, pasirodė baltumas; kur gi buvo nenulupinėta, pasiliko žalia; ir tokino būdu pasidarė margumas. ³⁸ Ir jis jas dėjo į lovius, kame buvo piliamas vanduo, kad atėjusios gerti bandos turėtų jas po akimis ir į jas žiurėdamos burkštusi. ³⁹ Ir atsitiko, kad pačiame buršktymosi karštyje avis matė lazdeles ir gimdė lopiniuotus ir taškuotus ir įvairių varšų erylčius. ⁴⁰ Jokubas perskyrė savo bandą ir dėjo lazdeles į lovius prieš avių akis; ir visi baltieji ir juodieji buvo Labano, kiti gi Jokubo, bandoms esant kita nuo kitos atskirtoms. ⁴¹ Taigi, kada

vo gyvulius padaugintu. Ebr. t. taip galima išversti: Šiandien aš apeisiu visas tavo bandas, atskirdamas visas taškuotas ir visas juodus erylčius, ir tarp ožkų visa, kas lopiniuota ir taškuota; tai bus mano užmokesnis. Ir tame pasirodys rytoj mano reisingumas, kada tau ateis metas duoti mano užmokesnį: visa, kas ne lopiniuota ir ne taškuota tarp ožkų ir kas ne juoda tarp erylčių, turės skaityties pavogta, jei bus sumanim. — (35) *Ir jis tą dieną...* Anot ebr. t.:

Ir jis atskyrė tą pačią dieną visus lopiniuotus ir taškuotus ožius ir visas lopiniuotas ir taškuotas ožkas, visa kame buvo baltumas ir visa, kas buvo juoda tarp erylčių, ir tai padavė savo sunums. — (36) *Padarė... tarpą*, — kad atskirtosios bandos negalėtų susieiti, ir kad tokio būdu Labano bandoje būtų sutrukdytas nevienokios vilnos gyvulių padauginimas.

(37-42) *Jokubas tat...* Kaip Labanas stengėsi sumažinti Jokubo algą, taip tasai rūpinosi jos padauginimu. Jokubo gudrumas apsiėiskė trejopai. Jis visupirma,

tera vero, Jacob, separatis inter se gregibus. ⁴¹ Igitur quando primo tempore ascendebantur oves, ponebat Jacob virgas in canalibus aquarum ante oculos arietum et ovium, ut in earum contemplatione conciperent: ⁴² quando vero serotina admissura erat, et conceptus extremus, non ponebat eas. Factaque sunt ea quæ erant serotina. Laban: et quæ primi temporis, Jacob. ⁴³ Ditatusque est homo ultra modum, et habuit greges multos, ancillas et servos, camelos et asinos.

avys burkštėsi ankstyvuoju metu, Jokubas dėjo lazdeles į vandens lovius prieš avinų ir avelių akis, kad į jas žiurėdami apsisveistų; ⁴² kada gi budavo vėlyvasis burkštymas į paskutiniis apsisveisimas, jis jų nedėdavo. Taip vėlyvosios teko Labanni. o ankstyvosios Jokubui. ⁴³ Ir žmogus begalo pralobo, ir turėjo daug bandų, tarnaičių ir tarnų, kupranugarių ir asilų.

2) Jokubo išėjimas iš Harano.

Caput XXXI. ¹ Postquam autem audivit verba filiorum Laban dicentium: Tulit Jacob omnia quæ fuerunt patris nostri. et de illius facultate ditatus, factus est inclytus: ² animadvertit quoque faciem Laban, quod non esset erga se sicut heri et nudiustertius, ³ maxime dicente sibi Domino: Revertere in terram patrum tuorum, et ad generationem tuam, eroque tecum: ⁴ misit, et vocavit Rachel et Liam in agrum, ubi pascebat

31. perskyrimas. ¹ O išgirdęs žodžius Labano sūnų, sakančių: Jokubas paėmė visa, kas buvo mūsų tėvo, ir jo lobiu susikuręs pasidarė šlovingas; ² patėmijęs taipogi, kad Labano veidas buvo dėlei jo nebetoks pat kaip vakar ir užvakar. ³ labiausiai gi Viešpačiui jam sakant: Grįžk į savo tėvų žemę į savo giminę, ir aš busiu su tavim; ⁴ jis nusuntė ir pasivadino Rakėlę bei Liją į lauką, kame ganė bandas, ⁵ ir jomdvieim tarė: Matau, kad

dėdamas išmargintas lazdeles į lovius, gaudavo iš Labano bandos kuodangiausia nevienokios vilnos gyvulių (38. ir 39. e.) Toliaus, anot ebr. teksto, kurs taipogi nevisai aiškus, kaip Vėlgata, Jokubas su savo banda taip elgėsi, kad joje kuomžiausiai galėjo atsirasti vienokios varšos gyvulių, kurie pagal sutartį turėjo tekti Labanni. Galop (41. ir 42. e.) Jokubas rupinosi gauti kuodangiausiai sau priklausančios vilnos erylų ir ožiukų tuo metu, kada gyvuliui buvo kuostipriauisi ir sveikiausi. — Apie visą tą Jokubo ir Labano sutartį tai reikia patėmyti, kad jos tekstas nepasiliko nepermainytas; rei-

kia spėti, kad kaikurie sakiniai liko visai išleisti; tuo labiaus kad iš kitur žinoma, jog Labanas nekartą sutarties sąlygas mainė. Veiz. 31, 7. 8. 41.

31, 1 - 55. Kilus pavydui dėlei įgytų turtų ir atsiradus neprielankumui, Jokubas gauna iš Viešpaties perspėjimą grįžti su savaisiais Kanaan ir slapčia apleidžia Labaną, kurs vejasi Jokubą; bet Dievas nepavelija padaryti jam ką nors pikta. Įvykus tarp jūdviejų sandorai Labanas sugrįžta Haranan.

(31, 7) *Dešimtį sykiu.* Apskrita skaitlinė, nurodanti, kad sąlygų permaina bu-

greges, ⁵ dixitque eis: Video faciem patris vestri quod non sit erga me sicut heri et nudius tertius: Deus autem patris mei fuit mecum. ⁶ Et ipsæ nostis quod totis viribus meis servierim patri vestro. ⁷ Sed et pater vester circumvenit me, et mutavit mercedem meam decem vicibus: et tamen non dimisit eum Deus ut noceret mihi. ⁸ Si quando dixit: Variæ erunt mercedes tuæ: pariebant omnes oves varios fœtus: quando vero e contrario ait: Alba quæque accipies pro mercede: omnes greges alba pepererunt. ⁹ Tulitque Deus substantiam patris vestri, et dedit mihi. ¹⁰ Postquam enim conceptus ovium tempus advenerat, levavi oculos meos, et vidi in somnis ascendentes mares super feminas, varios et maculosos, et diversorum colorum. ¹¹ Dixitque Angelus Dei ad me in somnis: Jacob! Et ego respondi: Adsum. ¹² Qui ait: Leva oculos tuos, et vide universos masculos ascendentes super feminas, varios, maculosos, atque respersos. Vidi enim omnia quæ fecit tibi Laban. ¹³ Ego sum Deus Bethel, ubi unxisti lapidem, et votum vovisti mihi. Nunc ergo surge, et egredere de terra hac, revertens in terram nativitatis tuæ. ¹⁴ Responderuntque Rachel et Lia: Numquid habemus residui quidquam in facultatibus, et hereditate domus patris nostri? ¹⁵ nonne quasi alienas reputavit nos, et vendidit, comeditque pretium nostrum? ¹⁶ sed Deus tu-

jųsų tėvo veidas dėl manęs nebetoks kaip vakar ir užvakar; o mano Dievas buvo su manim. ⁶ Ir judvi žinota, kad aš tarnavau jūsų tėvui visomis savo įjėgomis. ⁷ Bet jūsų tėvas mane apgaudinėjo ir mainė mano algą dešimtį sykių; ir vienok Dievas jam neleido manęs nuskriausti. ⁸ Jei jis kada sakė: Lopiniuotos bus tavo alga, visos avys gimdė lopiniuotas eryčius; o kada jis sakė priešingai: Visas baltasias gausi algon, visos bandos gimdė baltas. ⁹ Ir Dievas ėmė jūsų tėvo lobį ir man davė. ¹⁰ Nes avių apsiveisimo metui atėjus, aš pakėliau akis ir mačiau sapne margus ir taškuotus ir nevienokios vilnos patinus einant prie patelių. ¹¹ Ir Dievo aniolas man tarė sapne: Jokubai! Ir aš atsakiau: Aš čia. ¹² Jis tarė: Pakelk savo akis ir matyk visus margus, lopiniuotos ir taškuotus patinus einant prie patelių; nes aš mačiau visa, ką tau padarė Labanas. ¹³ Aš esu Bėtėlio Dievas, kame tu patepei akmenį ir apsižadėjai man apžadu. Dabar tat kelkies, išeik iš šito krašto ir grįžk į savo gimtinę šalį. ¹⁴ O Rakėlė ir Lija atsakė: Argi dar mudviem lieka koki dalis iš lobia ir tėvainystės mūsų tėvo namuose? ¹⁵ Argi jis nepaskaitė mudviejų tarsi svetimomis, ir ar nepardavė ir nesuėdė mūsų užmokėsnių? ¹⁶ Bet Dievas ėmė mūsų tėvo lobį ir jį atidavė mums ir mūsų vaikams; todėl daryk visa, ką tau Dievas įsakė.

vo daroma dažnai. — (9-12) *Dievas ėmė..* Jokubas nemini čionai savo gudrybės, bet pažymi, kad jo lobis pasidaugino Dievui

leidžiant ir taip visą tą dalyką sutvarkant. — *Dievo aniolas.* Veiz. 16, 7. — (13) *Bėtėlio Dievas.* Veiz. 28, 18..

lit opes patris nostri, et eas tradidit nobis, ac filiis nostris: unde omnia quæ præcepit tibi Deus, fac.

¹⁷ Surrexit itaque Jacob, et impositis liberis, ac conjugibus suis super camelos, abiit. ¹⁸ Tulitque omnem substantiam suam, et greges, et quidquid in Mesopotamia acquisierat, pergens ad Isaac patrem suum in terram Chanaan.

¹⁹ Eo tempore ierat Laban ad tondendas oves, et Rachel furata est idola patris sui. ²⁰ Noluitque Jacob confiteri socero suo quod fugeret. ²¹ Cumque abisset tam ipse quam omnia quæ juris sui erant, et amne transmisso pergeret contra montem Galaad, ²² nuntiatum est Laban die tertio quod fugeret Jacob. ²³ Qui, assumptis fratribus suis, persecutus est eum diebus septem: et comprehendit eum in monte Galaad. ²⁴ Viditque in somnis dicentem sibi Deum: Cave ne quidquam aspere loquaris contra Jacob.

²⁵ Jamque Jacob extenderat in monte tabernaculum: cumque ille consecutus fuisset eum cum fratribus suis, in eodem monte Galaad fixit tentorium. ²⁶ Et dixit ad Jacob: Quare ita egisti, ut clam me abigeres filias meas quasi captivas gladio? ²⁷ Cur ignorante me fugere voluisti, nec indicare mihi, ut prosequerer te cum gaudio, et canticis, et tym-

¹⁷ Taigi, Jokubas pakilo ir sudodinę savo vaikus ir pačias kupranugarių iškeliavo. ¹⁸ Jis pasiėmė visą savo lobį ir bandas ir ką tik buvo įgijęs Mezopotamijoje ir keliavo pas savo tėvą Izaoką Kanaano žemėn.

¹⁹ Tuo metu Labanas buvo išėjęs avių kirptų, ir Rakėlė pasivogė savo tėvo dievaičius. ²⁰ Ir Jokubas nenorėjo pasisakyti savo uošviui, kad žadas bėgti. ²¹ Ir kada buvo išėjęs jis pats, o taipogi visa, kas jam priderėjo, ir persikėlęs per upę leidosi Galaado kalnų linkon, ²² trečią dieną buvo pranešta Labanui, kad Jokubas pabėgęs. ²³ Tasai, ėmęs savo brolius, jį vijosi septynias dienas ir jį pavijo Galaado kalnuose. ²⁴ Ir jis matė sapne Dievą, kurs jam tarė: Sergėkies kalbėti ką nors šiurkščiai prieš Jokubą.

²⁵ Jokubas jau buvo ištiesęs ant kalno savo šėtrą; o pavijęs jį su savo broliais Labanas ištiesė savo šėtrą ant to paties Galaado kalno. ²⁶ Ir tarė Jokubui: Kodėl taip pasielgei, kad slapčianuo mane išsiivarei mano dukteris, tarsi karėje pagautas? ²⁷ kodėl norėjai išbėgti man nežinant ir man nepasisakei, idant palydėčiau tave su džiangsmu

(18) *Mezopotamijoje*. Ebr. t. Paddan Aran. (V. 24, 10)

(19) *Dievaičius*. Ebr. *th'rafim*. Buvo tai naminiai dievaičiai, kuriais naudodavosi burtams ir žavėjimams daryti. Labano šeimyna dar tikėjo į tikrąjį Dievą (v. žem. 49. 53. eil.), bet tas tikėjimas

jau buvo suteptas pagonių prietarais. — (21) *Per upę*: Eupratą. — *Galaado kalnu*. Taip vadinasi kalnai anapus Jordano tarp upių Jarmuko ir Arnono, į šiaurę nuo Jaboko upės. Tokiuo pat vardu vadinosi ir visa apylinkė. — (23) *Brolius*: artimesnius giminiečius.

panis, et citharis? ²⁸ Non es passus ut oscularer filios meos et filias: stulte operatus es: et nunc quidem ²⁹ valet manus mea reddere tibi malum: sed Deus patris vestri heri dixit mihi: Cave ne loquaris contra Jacob quidquam durius. ³⁰ Esto, ad tuos ire cupiebas, et desiderio erat tibi domus patris tui: cur furatus es deos meos? ³¹ Respondit Jacob: Quod inscio te profectus sum, timui ne violenter auferres filias tuas. ³² Quod autem furti me arguis: apud quemcumque inveneris deos tuos, necetur coram fratribus nostris: scrutare, quidquid tuorum apud me inveneris, et aufer: hæc dicens, ignorabat quod Rachel furata esset idola. ³³ Ingressus itaque Laban tabernaculum Jacob et Liæ, et utriusque famulæ, non invenit. Cumque intrasset tentorium Rachelis, ³⁴ illa festinans abscondit idola subter stramentum cameli, et sedit desuper: scrutantique omne tentorium, et nihil inveniendi, ³⁵ ait: Ne irascatur dominus meus quod coram te assurgere nequeo: quia juxta consuetudinem feminarum nunc accidit mihi: sic delusa sollicitudo quærentis est. ³⁶ Tumensque Jacob, cum jurgio ait: Quam ob culpam meam, et ob quod peccatum meum sic exarsisti post me, ³⁷ et scrutatus es omnem suppellectilem meam? Quid invenisti de cuncta substantia domus tuæ? pone hic coram fratribus meis, et fratribus tuis, et judicent inter me et te. ³⁸ Idcirco viginti annis fui tecum? oves tuæ et capræ steriles non fuerunt, arietes gregis tui non

ir bubinai ir kanklėmis. ²⁸ Neleidai man pabučiuoti mano sunų ir dukterų; paikiai padarei; o dabar, tiesa. ²⁹ mano ranka įstengtų tau atlyginti piktumui. bet jūsų tėvo Dievas vakar man tarė: Sergėkies kalbėti prieš Jokubą ką nors šurkščiai. ³⁰ Tiek to; tu geidei eiti pas savuosius ir pasilgai savo tėvo namų; bet kam pavogei mano dievaičius? ³¹ Jokubas atsakė: Kad tau nežinant išėjau, tai todėl kad bijojausi, idant neatimtumei prievarta savo dukterų. ³² Bet kad man prikašioji vagystę, tai tas, pas ką rasi savo dievaičius, tebus nužudytas mūsų brolių akysė. Jieškok ir, ką tik pas mane rasi savo, atsiimk. Tai sakydamas, jis nežinojo, kad Rakelė buvo pavogusi dievaičius. ³³ Tai gi. Labanas įėjęs į Jokubo ir Lijos ir abiejų tarnaičių šėtras. nieko nerado. Ir kad jis buvo įėjęs į Rakelės šėtrą, ³⁴ ji skubiai paslėpė dievaičius po kupranugario balnu ir atsisėdo ant viršaus; jam gi iškratant visą šėtrą ir nieko nerandant, ³⁵ ji tarė: Tenepyksta mano ponas. kad negaliu prieš tave atsikelti; nes dabar man atsitiko, kaip su moterimis darosi. Taip jieškančiojo rupestingumas buvo apgautas. ³⁶ O supykęs Jokubas ir bardamos tarė: Už kokią mano kaltbę ir už kokią mano nusidėjimą su tokiuo užsidegimu mane vijaisi. ³⁷ ir iškratei visus mano rakandus? Ką gi radai iš viso tavo namų lobio? padėk čia ties mano broliais ir tavo broliais. ir jie tepadaro tarp mūsų dviejų teisimą. ³⁸ Argi todėl aš buvau su tavim dvidešimtį me-

comedi: ³⁹ nec captum a bestia ostendi tibi, ego damnum omne reddebam: quidquid furto peribat, a me exigebas: ⁴⁰ die noctuque æstu urebar, et gelu fugiebatque somnus ab oculis meis. ⁴¹ Sicque per viginti annos in domo tua servivi tibi, quatuordecim pro filiabus, et sex pro gregibus tuis: immutasti quoque mercedem meam decem vicibus. ⁴² Nisi Deus patris mei Abraham, et timor Isaac affuisset mihi, forsitan modo nudum me dimisisses: afflictionem meam et laborem manuum mearum respexit Deus, et arguit te heri. ⁴³ Respondit ei Laban: Filiae meæ et filii, et greges tui, et omnia quæ cernis, mea sunt: quid possum facere filiis et nepotibus meis? ⁴⁴ Veni ergo, et ineamus fœdus: ut sit in testimonium inter me et te. ⁴⁵ Tulit itaque Jacob lapidem, et erexit illum in titulum: ⁴⁶ dixitque fratribus suis: Afferte lapides. Qui congregantes fecerunt tumulum. comederuntque super eum: ⁴⁷ quem vocavit Laban Tumulum testis: et Jacob, Acervum testimonii, uterque juxta proprietatem linguæ suæ. ⁴⁸ Dixitque Laban: Tumulus iste erit testis inter me et te hodie, et idcirco appellatum est nomen ejus Galaad, id est, tumulus testis. ⁴⁹ Intueatur et judicet Dominus inter nos quando recesserimus a nobis, ⁵⁰ si afflixeris filias meas, et si introduxeris alias ux-

tu? Tavo avis ir ožkos nebuvo bergždžios; tavo bandos avinų aš nesuėdžiau, ³⁹ nei žvėries sugautų aš tau nerodžiau, bet atlygindavau visą nuostolį: kas budavo pavogta, iš manęs reikalavai. ⁴⁰ Dieną ir naktį kentėjau kaitrą ir šaltį, ir miegas bėgo nuo mano akių. ⁴¹ Taip aš tau tarnavau tavo namuose dvidešimt metų, keturioliką už dukteris ir šešerius už tavo bandas; tu mainei taipogi mano algą dšimtį sykių. ⁴² Kad nebutu buvę su manim mano tėvo Abraomo Dievo ir Izaoko baimės, rasi dabar butumei mane paleidęs pliką; Dievas pažvelgė į mano suspandiną ir mano rankų darbą ir vakar tave sudraudė. ⁴³ Labanas jam atsakė: Mano yra dukteris ir vaikai, ir tavo bandos, ir visa, ką matai, yra mano; ką aš galiu daryti savo vaikams ir savo vaikų vaikams? ⁴⁴ Eikš tat, ir padarykime sandorą, kad tai butu paliudijimas tarp manęs ir tavęs. ⁴⁵ Taigi, Jokubas ėmė akmenį ir pastatė jį paminklu. ⁴⁶ Ir tarė savo broliams: Atneškite akmenų. Jie surinkę padarė kruvą ir ant jos valgė. ⁴⁷ Tai Labanas pavadino Liudytojo kauburiu, o Jokubas Liudijimo kruva, kiekvienas pagal savo kalbos privalumą. ⁴⁸ Ir Labanas tarė: Šitas kaubury bus šiandien liudytojas tarp manęs ir tavęs; ir todėl jis buvo pramintas vardu Galaadas, tai yra Liudytojo kaubury. ⁴⁹ Viešpats

ir kurį jis garbino; todėl baimė žmonai reiškia tą pat, ką ir Dievas. — (45) *Paminklu*. Ebr. *macebah*. Plg. 28, 19. — (46) *Broliams*: Savo pavaldiniams o rasi taipogi Labano giminėms, kurie buvo ir Jokubui giminės. — (47) *Liudytojo kauburiu*... Padarytąjį kauburį Labanas pa-

vadino savo kalba, t. y. aramaiškai *J'gar šahaduthah*, Jokubas gi ebraiškai *Galed*; tų abiejų pavadinimų prasmė ta pati: kaubury-liudytojas. — *Kiekvienas pagal savo*... Tie žodžiai Vulgatos vertėjo priedas.

res super eas: nullus sermonis nostri testis est absque Deo, qui præsens respicit ⁵¹ Dixitque rursus ad Jacob: En tumulus hic, et lapis quem erexi inter me et te. ⁵² testis erit: tumulus, inquam, iste et lapis sint in testimonium, si aut ego transiero illum pergens ad te, aut tu præterieris, malum mihi cogitans. ⁵³ Deus Abraham, et Deus Nachor judicet inter nos, Deus patris eorum. Juravit ergo Jacob per timorem patris sui Isaac: ⁵⁴ immolatisque victimis in monte, vocavit fratres suos ut ederent panem. Qui cum comedissent, manserunt ibi. ⁵⁵ Laban vero de nocte consurgens, osculatus est filios, et filias suas, et benedixit illis: reversusque est in locum suum.

tepažvelgia ir tegul teisia tarp mudviejų, kada atsitrauksiva k' ts nuo kito. ⁵⁰ Jei tu varginsi mano dukteris ir jei įsivesi kitas pačias virš jų, nėra kito mūsų sankalbos liudytojo, atskyrus Dievą, kurs čia yra ir tai mato. ⁵¹ Ir jis dar sakė Jokubui: Štai šitas kauburys ir akmuo, kurį pastačiau tarp savęs ir tavęs. ⁵² bus liudytojas; šitas kauburys, sakau, ir akmuo tebuna liudijimu, jei aš jį pereisiu, eidamas pas tave, arba tu pro jį praeisi, manydamas man ką pikta. ⁵³ Abraomo Dievas, ir Nakoro Dievas, jūdviejų tėvo Dievas teesie teisėjas tarp mudviejų. Jokubas tat prisiekė per savo tėvo Izaoko baimę, ⁵⁴ ir atnašavęs aukas ant kalno pasivadino savo brolius, kad valgytu duonos. Jie pavalgę tenai pasiliko. ⁵⁵ Labanas gi pakilęs dar nakčia pabučiavo savo sunus ir dukteris ir juos palaimino, ir sugrįžo į savo vietą.

3) Jokubo sugrįžimas Kanaanui.

Caput XXXII. ¹ Jacob quoque abiit itinere quo cœperat: fueruntque ei obviam Angeli Dei. ² Quos cum vidisset, ait: Castra Dei sunt hæc: et appellavit nomen loci illius Mahanaim, id est, Castra. ³ Misit au-

32. perskyrimas ¹ Taipogi ir Jokubas nuėjo tuo keliu, kuriuo buvo pradėjęs; ir jį pasitiko Dievo aniolai, ² kuriuos pamatęs jis tarė: Tai yra Dievo stovykla, ir praminė aną vietą vardu Mahanaim, tai yra Stovykla.

32, 1—33, 17. Eidamas toliaus pradėtu keliu Jokubas siunčia pasiuntinius pas savo brolių Ezavą ir jam rengia didžias dovanas. Kovojančio su juo aniolo pasirodymu sustiprintas jis susitinka su Ezavu ir galop sugrįžta Kanaanui.

(32, 1) *Pasitiko Dievo aniolai.* Laimingai persiskyręs su Labanu, Jokubas matė prieš save kitą rasi dar didesnį pavojų. Jis bijojosi savo brolio Ezavo, su kuriuo dabar reikėjo susitikti. Toje baimės valandoje jis gauna naują pastiprinimą iš

Dievo, jam pasirodančio aniolų buryje. Artimesnės to pasirodymo aplinkybės aprašytos žemiaus eil. 24-30. — (2) *Mahanaim.* Ebr. *Machanaim*, t. y. dvi stovykli (aniolų ir Jokubo). Taip paskiaus praminta arti tos vietos buvęs miestelis: nes žodis *praminė*, ebr. *vaiigra'*, čionai kaip ir daugelyje kitų vietų reiškia tą pat, ką ir praminta. Stebuklo gi vietą Jokubas pavadino Panuėlin (30. e.). Miestelis Mahanaim buvo ant dešinio Jakobio kranto, arti tos upės įtakos į Jor-

tem et nuntios ante se ad Esau fratrem suum in terram Seir, in regionem Edom: ⁴ praecepitque eis, dicens: Sic loquimini domino meo Esau: Hæc dicit frater tuus Jacob: Apud Laban peregrinatus sum, et fui usque in præsentem diem. ⁵ Habeo boves, et asinos, et oves, et servos, et ancillas: mittoque nunc legationem ad dominum meum, ut inveniam gratiam in conspectu tuo. ⁶ Reversique sunt nuntii ad Jacob, dicentes: Venimus ad Esau fratrem tuum, et ecce properat tibi in occursum cum quadringentis viris. ⁷ Timuit Jacob valde: et perterritus divisit populum qui secum erat, greges quoque et oves et boves et camelos in duas turmas, ⁸ dicens: Si venerit Esau ad unam turmam, et percusserit eam, alia turma, quæ reliqua est, salvabitur. ⁹ Dixitque Jacob: Deus patris mei Abraham, et Deus patris mei Isaac: Domine qui dixisti mihi: Revertere in terram tuam, et in locum nativitatis tuæ, et benefaciam tibi: ¹⁰ minor sum cunctis miserationibus tuis, et veritate tua quam explevisti servo tuo. In baculo meo transivi Jordanem istum: et nunc cum duabus turmis regredior. ¹¹ Erue me de manu fratris mei Esau, quia valde eum timeo: ne forte veniens percutiat matrem cum filiis. ¹² Tu locutus es quod be-

Jis siuntė taipogi pasiuntinius pirm savęs pas savo brolių į Seiro žemę Edomo kraštan ⁴ ir jiems įsakė, tardamas: Taip kalbėkite mano ponui Ezavui: Tai sako tavo brolis Jokubas: buvau ateivis pas Labaną ir pasilikau iki šiai dienai. ⁵ Turiu jaučių, ir asilų, ir avių, ir tarnų, ir tarnaičių. ir dabar siunčiu pasiuntinystę pas mano poną, kad rasčiau tavo akyse malonę. ⁶ Ir pasiuntiniai sugrižo pas Jokubą tardami. Buvoime nuėję pas tavo brolių Ezavą, ir štai jis skubinasi tavęs pasitiktų su keturiais šimtais vyrų. ⁷ Jokubas labai nusigando ir baimės apimtas padalino su savim buvusiųs žmones. o taipogi bandas, ir avis, ir jaučius, ir kupraungarius į du būrių, ⁸ sakydamas: Jei Ezavas ateis prie vieno burio ir jį ištiks, išsigelbės kitas burys, kurs pasiliks. ⁹ Jokubas dar tarė: Mano tėvo Abraomo Dieve ir mano tėvo Izaoko Dieve. Viešpatie, kurs man tarei: Grižk į savo žemę ir į savo gimtinę vietą, ir aš tau gerai darysiu; ¹⁰ aš nevertas visų tavo gailiaširdysčių ir tavo ištikimybės, kurią užlaikei savo tarnui. Su viena lazda aš perėjau šitą Jordaną, ir dabar grįžtu su dviem buriais. ¹¹ Išgelbėk mane iš mano brolio Ezavo rankos, nes aš jo labai bijausi, kad kartais atėjęs neužmuštu motinos su vaikais. ¹² Tu sakeis

daną. Tebėra jis ir dabar ir vadinasi Mahneh. — (3) Į Seiro žemę. Ezavas jau buvo atsiskyręs nuo savo tėvo ir apsirinkęs sau buveinę Seiro žemėje, kurią imta vadinti taipogi Edomu arba Idumėja. Seiras buvo Choriečių kunigaikštis Taigi, jo krašte buvo apsigyvenęs Ezavas — (7) Jokubas labai nusigando. Jis ne žinojo apie upo permainą, įvykusią Eza-

ve, ir tebebijojo jo keršto. — (9) Mano... Dieve. Padaręs visa, ką jį mokė žmonių išmintis, Jokubas kreipiasi karšta malda į Dievą, iš jo laukdamas pašalpos. — (10) Jordaną. Ebr. kalboje tas vardas reiškia upę; todėl jis gali būti čionai suprantamas ne būtinau apie Jordano upę, bet apie Jakobo upę, ant kurios kranto Jokubas toje valandoje stovėjo.

nefaceres mihi, et dilatares semen meum sicut arenam maris, quæ præ multitudine numerari non potest. ¹³ Cumque dormisset ibi nocte illa, separavit de his quæ habebat, munera Esau fratri suo, ¹⁴ capras ducentas, hircos viginti, oves ducentas, et arietes viginti, ¹⁵ camelos fœtas cum pullis suis triginta, vaccas quadraginta, et tauros viginti, asinas viginti, et pullos earum decem. ¹⁶ Et misit per manus servorum suorum singulos seorsum greges, dixitque pueris suis: Antecedite me, et sit spatium inter gregem et gregem. ¹⁷ Et præcepit priori, dicens: Si obvium habueris fratrem meum Esau, et interrogaverit te, Cujus es? aut, Quo vadis? aut, Cujus sunt ista quæ sequeris? ¹⁸ respondebis: Servi tui Jacob, munera misit domino meo Esau: ipse quoque post nos venit. ¹⁹ Similiter dedit mandata secundo, et tertio, et cunctis qui sequebantur greges, dicens: Iisdem verbis loquimini ad Esau, cum inveneritis eum. ²⁰ Et addetis: Ipse quoque servus tuus Jacob iter nostrum insequitur: dixit enim: Placabo illum muneribus quæ præcedunt, et postea videbo illum, forsitan propitiabitur mihi. ²¹ Præcesserunt itaque munera ante eum, ipse vero mansit nocte illa in castris.

²² Cumque mature surrexisset, tulit duas uxores suas, et totidem famulas cum undecim filiis, et transivit vadum Jaboc. ²³ Tractusque omnibus quæ ad se

man gerai darysias ir išplėsius mano ainiją kaip jūros smiltis, kurios dėlei daugumo negali būti suskaitytos. ¹³ Ir išmiegojęs tenai aną naktį, atskyrė iš to, ką turėjo, savo broliui Ezavui dovanas: ¹⁴ du šimtu ožkų, dvidešimti ožių, du šimtu avių ir dvidešimti avinų, ¹⁵ trisdešimties žindančių kupranugarių su jų kumeliukais, keturiasdešimties karvių ir dvidešimti jaučių, dvidešimti asilių ir dešimtį jų asilaičių, ¹⁶ ir išsiuntė per savo tarnus visus būrius atskirai, ir tarė savo tarnams: Eikite pirm manęs, ir tebuna tarpas tarp vienos ir kitos bandos. ¹⁷ Ir pirmajam jis įsakė, tardamas: Jei pasitiksi mano brolių Ezavą, ir paklaus tavęs, keno tu esi? arba, kur eini? arba, keno tai, ką tu geni? ¹⁸ atsakysi: Tavo tarno Jokubo; jis išsiuntė dovanas mano ponui Ezavui; taipogi jis pats paskui mus ateina. ¹⁹ Taip pat jis davė paliepimus antrajam ir trečiajam ir visiems, kurie ginė bandas, tardamas: Kalbėkite tais pačiais žodžiais Ezavui, kada jį rasite, ²⁰ ir pridurkite: Patsai taipogi tavo tarnas Jokubas eina paskui mus, nes jis sakė: Aš jį permaldausiu dovanomis, kuriuos eina pirma, ir paskui jį išvysiu; rasi jis manęs pasigailės. ²¹ Taigi, dovanosėjo pirm jo, o pats jis pasiliko tą naktį savo stovykloje.

²² O anksti atsikėlęs ėmė dvi savo žmoniai ir tiek pat tarnaičių su vienuolika sūnų ir perbrido Jaboko brastą. ²³ Ir pergabėjęs visa, kas jam priderėjo, ²⁴ pasi-

(22) *Jaboko*. Dabar tas upelis, tekančias į Jordaną, vadinasi Nahr ez Zerkā.

— (24) *Ir štai vienas vyras...* Kada Jokubas buvo pergabėjęs visa savo lobį per

pertinebant, ²⁴ mansit solus: et ecce vir luctabatur cum eo usque mane. ²⁵ Qui cum videret quod eum superare non posset, tetigit nervum femoris ejus, et statim emarcuit. ²⁶ Dixitque ad eum: Dimitte me. jam enim ascendit aurora. Respondit: Non dimittam te, nisi benedixeris mihi. ²⁷ Ait ergo: Quod nomen est tibi? Respondit: Jacob. ²⁸ At ille, Nequaquam, inquit, Jacob appellabitur nomen tuum, sed Israel: quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines praevaleris? ²⁹ Interrogavit eum Jacob: Dic mihi, quo appellaris nomine? Respondit: Cur quæris nomen meum? Et benedixit ei in eodem loco. ³⁰ Vocavitque Jacob nomen loci illius Phanuel, dicens: Vidi Deum facie ad faciem, et salva facta est anima mea. ³¹ Ortusque est ei statim sol, postquam transgressus est Phanuel: ipse vero claudicabat pede. ³² Quam ob causam non comedunt nervum filii Israel, qui emarcuit in femore Jacob, usque in præsentem diem: eo quod tetigerit nervum femoris ejus, et obstupuerit.

Caput XXXIII. ¹ Elevans autem Jacob oculos suos, vidit ve-

liko pats vienas. Ir štai vienas vyras grumėsi su juo lig rytui. ²⁵ Tasai, matydamas, kad jo negali įveikti, prisilietė jo strėnos gįslos, ir ji tuojau padžiuvo. ²⁶ Ir tarė į jį: Paleisk mane, nes jau aušta. Jokubas atsakė: Aš tavęs nepaleisiu, jei manęs nepalaiminsi. ²⁷ Tuomet vyras tarė: Kaip tavo vardas? Jis atsakė: Jokubas. ²⁸ O anas tarė: Toliaus tavo vardas bus nebe Jokubas, bet Izraėlis; nes jei buvai galingas prieš Dievą, kaip gi labiausiai busi galingas prieš žmones? ²⁹ Jokubas jį paklausė: Pasakyk man, kaip tavo vardas? Anas atsakė. Kam klausiesi mano vardo? ir jį palaimino toje pačioje vietoje. ³⁰ O Jokubas praminė aną vietą vardu Panuėlis, sakydamas: Mačiau Dievą veidu į veidą, ir mano dušia išliko gyva. ³¹ Ir tuojau jam užtekėjo saulė, kaip tik jis praėjo pro Panuėlį; pats gi jis šlubavo viena koja. ³² To dėlei Izraėlio vaikai nevalgo iki šiai dienai gyvulių gįslos, kuri padžiuvo Jokubo strėnoje; kadangi buvo prisilietęs jo strėnos gįslos, ir ji pasidarė nejautri.

33. perskyrimas. ¹ O Jokubas, pakėlęs savo akis, pamatė atei-

Jaboką, tuomet jam pasirodė aniojų būrys. Kadangi tai paminėta jau augščiau I eil., todėl dabar įkvėptas rašytojas kalba tik apie tai, kaip vienas aniojų, vyro pavidale,ėjo su Jokubu imtynėmis ir negalėjo jo įveikti ir tik prisiliesdamas jo kulšies gįslos padarė ją nejautrią. Iš to vienok Jokubas suprato, kad su juo grumėsi ne paprastas žmogus, bet pats Dievas. Plg. 16, 7. Oz. 12, 3-5. Tos imtynės parodo, kad Dievas, kurs vienu savo važios išreiškimu gali sunaikinti visą žmogų, duodasi pats pergalėti, kada stoja į kovą su juo žmogus su gyvu tikėjimu ir

karšta malda. — (28) *Izraėlis*. Tas vardas sudėtas iš *iera*, buvo galingas prieš... ir *'El*, Dievas. Vardo permaina toliaus paaiškinama žodžiais: *buvai galingas prieš Dievą, caritha 'im 'Elohim*. Duodamas naują vardą Dievas pažadėjo Jokubui pergalėjimą ne tik Ezavui, bet ir visų jo priešų. Tas garbingas pavadinimas netrukus tapo nuosaviu visos Jokubo ainijos vardu. — (30) *Panuėlis*. Ebr. *P'ni'el*, Viešpaties veidas.

(33, 1) *O Jokubas*... Nors Dievo stiprintas Jokubas žinojo, kad Ezavas jam nepadarys nieko pikta, vienok jis ir pats

nientem Esau, et cum eo quadringentos viros: divisitque filios Liae et Rachel, ambarumque famularum: ² et posuit utramque ancillam et liberos earum in principio: Liam vero, et filios ejus in secundo loco: Rachel autem, et Joseph novissimos. ³ It ipse progrediens adoravit pronus in terram septies, donec appropinquaret frater ejus. ⁴ Currens itaque Esau obviam fratri suo, amplexatus est eum: stringensque collum ejus, et osculans flevit. ⁵ Levatisque oculis, vidit mulieres et parvulos earum, et ait: Quid sibi volunt isti? et si ad te pertinent? Respondit: Parvuli sunt, quos donavit mihi Deus servo tuo. ⁶ Et appropinquantes ancillae et filii earum, incurvati sunt. ⁷ Accessit quoque Lia cum pueris suis: et cum similiter adorassent, extremi Joseph et Rachel adoraverunt. ⁸ Dixitque Esau: Quenam sunt istae turmae quas obviam habui? Respondit: Ut invenirem gratiam coram domino meo. ⁹ At ille ait: Habeo plurima, frater mi, sint tua tibi. ¹⁰ Dixitque Jacob: Noli ita, obsecro: sed si inveniam gratiam in oculis tuis, accipe munusculum de manibus meis: sic enim vidi faciem tuam, quasi viderim vultum Dei: esto mihi propitius, ¹¹ et suscipe benedictionem quam attuli tibi, et quam donavit mihi Deus tribuens omnia. Vix fratre compellente, suscipiens, ¹² ait: Gradiamur simul, eroque socius itine ris tui. ¹³ Dixitque Jacob: Noti domine mi, quod parvulos

nantį Ezavą ir su juo keturis šimtus vyrų; jis atskyrė Lijos ir Rakėlės ir abiejų tarnaičių vaikus. ² ir pastatė abidvi tarnaiti ir judviejų vaikus pirmoje eilioje; o Liją ir jos vaikus antroje eilioje. Rakėlę gi ir Juozapą paskutinėje. ³ Ir pats išėjęs priekin nusilenkė iki žemei septynis kartus, kolei neprisiartino jo brolis ⁴ Taigi, Ezavas, bėgdamas priešais savo broliui, jį apkabino ir, puoless jam ant kaklo ir bučiuodamas, verkė. ⁵ Ir pakėlęs akis pamatė moteris ir jų vaikus ir tarė: Kas gi yra šitie? ir ar jie tavo? Jokubas atsakė: Tai kudikiai, kuriuos Dievas dovanėjo man, tavo tarnui. ⁶ Ir prisiartinusios tarnaitės ir jų vaikai nusilenkė prieš jį. ⁷ Priėjo taipogi Lija su savo vaikais ir, kada taip-pat buvo nusilenkę, paskučiausiai nusilenkė Juozapas ir Rakėlė. ⁸ Tuomet Ezavas tarė: Ką reiškia tie būriai, kuriuos pasitikau? Atsakė: Kad rasčiau malonę pas mano poną. ⁹ O jisai tarė: Aš turiu labai daug, mano brolai! kasta vo, tebuna tau. ¹⁰ Ir Jokubas sakė: O ne, meldžiamasis! Bet jei radau tavo akyse malonę, primink iš mano rankos dovanėlę: nes taip aš regėjau tavo veidą, tarsi bučiau Dievo veidą regėjęs; buk man gailiaširdis ¹¹ ir priimk palaiminimą, kurį tau atnešiau, ir kurį man dovanėjo Dievas, visa suteikdamas. Tik brolio prispirtas priėmęs, ¹² jis tarė: Eikiva draug, ir aš busiu tavo kelionės draugininkas. ¹³ O Jokubas tarė: Žinai, mano po-

visa daro, kad įgytu brolio malonę, o iš kitos pusės jis mandagiai atstumia nuo

savęs jo globą, tarsi dar nevisai juo pasitikėdamas. — (10) *Taip regėjau tavo*

habeam teneros, et oves, et boves foetas mecum: quas si plus in ambulando fecero laborare, morientur una die cuncti greges. ¹⁴ Præcedat dominus meus ante servum suum: et ego sequar paulatim vestigia ejus, sicut videro parvulos meos posse, donec veniam ad dominum meum in Seir. ¹⁵ Respondit Esau: Oro te, ut de populo qui mecum est, saltem socii remaneant viæ tuæ. Non est, inquit, necesse: hoc uno tantum indigeo, ut inveniam gratiam in conspectu tuo domine mi. ¹⁶ Reversus est itaque illo die Esau itinere quo venerat in Seir. ¹⁷ Et Jacob venit in Socoth: ubi ædificata domo et fixis tentoriis appellavit nomen loci illius Socoth, id est, tabernacula.

ne, kad aš turiu su savim silpnučius vaikus ir apsiveisusias avis ir karves; jei aš jas greičiau varydamas pavarginsiu, visos bandos išgaiš viena diena. ¹⁴ Teie manęs ponas pirm savo tarno, ir aš sekiu pamažu jo pėdomis, kaip matysiu, kad gali mano vaikai, kolei neateisiu pas mano poną į Seirą. ¹⁵ Eza'as atsakė: Meldžiu tave, kad bent iš esančių su manim žmonių pasiliktu tavo kelionės draugininkai. Jis tarė: Nėra reikalo; tik vieno dalyko teprivalau, kad rasčiau tavo akyse malonę, mano pone. ¹⁶ Taigi, Ezavas sugrįžo tą dieną Seiran keliu, kuriuo buvo atėjęs. ¹⁷ O Jokubas atėjo Sokotan, kame pasistatęs namus ir ištisęs šėtra, praminė aną vietą vardu Sokotas, tai yra Šėtros.

4) Jokubo pasilikimas Kanaane lig Izaoko mirčiai.

¹⁸ Transivitque in Salem urbem Sichimorum, quæ est in terra Chanaan, postquam reversus est de Mesopotamia Syriæ et habitavit juxta oppidum. ¹⁹

¹⁸ Ir jis nuvyko į Sikėmiečių miestą Salėmą, esantį Kanaano žemėje, po to kaip buvo sugrįžęs iš Syrijos Mezopotamijos, ir apsigyveno prie miesto. ¹⁹ Jis

veidą... t. y. tavo veidas man pasirodė pilnas malonumo ir pasigailėjimo. — (14) Kolei neateisiu pas mano poną į Seirą. Jokubas kalba labai atsargiai. Iš jo žodžių negalima išvesti, kad jis būtų pasiketinęs eiti pas Ezavą ilgesniam laikui ir tai su visomis savo gėrybėmis. — (17) Sokotan. Ebr. *Sukkoth*, miestelis netoli nuo Mahanaim'o, tik kitoje Jordano pusėje (plg. Joz. 13, 27. Teis. 8, 4. 5. Ps. 59, 8). — *Namus*. Jokubas regimai turėjo užmanymą pasilikti čionai ilgesnį laiką.

33, 18—35, 29. Atsiradęs Kanaane Jokubas perkasi sau lauką prie Sikėmo ir pastato Dievui altorių. Neilgai trukus, Jokubo sunęs Simeonas ir Lėvis, keršindami už savo seserį, išgalabija Sikėmo gyventojus, ir todėl randasi neprietelystė tarp aplinkinių tautų ir Jokubo namų.

Dievui liepiant Jokubas keliauja į Bėtėlį, čia pastato žadėtąjį altorių Dievui, iš kurio pasirodymo gauna naują pastiprinimą. Iš čia Jokubas keliauja į pietus, kelionėje miršta Rakėlė, pagimdžius Benjaminą, o Jokubo nuliudimas pasididina sunkiu nusidėjimu Rubeno su tėvo gulove Bala. Galop išskaitomi visi Jokubo sunęs ir pasakojama apie Izaoko mirtį.

(18) Į Sikėmiečių miestą Salėmą. Nors ir dabar arti Sikėmo tebėra nedidelis miestelis vardu Salėmas, kurs galėjo būti jau Jokubo laiku, vienok daugelis egzegėtų, imdami ebr. žodį *šalem* budvardžio prasme, spėja, kad čionai kalbama ne apie jį; jie išverčia ebr. t. taip: Jis (Jokubas) nuvyko laimingai į Sikėmiečių miestą. — Syrijos Mezopotamijos. Ebr. *Paddan Aram*. — (19) Nusipirko. Buvo tai antra nuosavybė, pirкта Za-

Emitque partem agri in qua fixerat tabernacula, a filiis Hemor patris Sichem centum agnis. ²⁰ Et erecto ibi altari, invocavit super illud fortissimum Deum Israel.

Caput XXXIV. ¹ Egressa est autem Dina filia Liae ut videret mulieres regionis illius. ² Quam cum vidisset Sichem filius Hemor Hevæi, princeps terræ illius, adamavit eam: et rapuit, et dormivit cum illa, vi opprimens virginem. ³ Et conglutinata est anima ejus cum ea. tristisque delinivit blanditiis. ⁴ Et pergens ad Hemor patrem suum, Accipe, inquit, mihi puellam hanc conjugem. ⁵ Quod cum audisset Jacob, absentibus filiis, et in pastu pecorum occupatis, siluit donec redirent. ⁶ Egresso autem Hemor patre Sichem ut loqueretur ad Jacob, ⁷ ecce filii ejus veniebant de agro: auditoque quod acciderat, irati sunt valde, eo quod fœdam rem operatus esset in Israel, et, violata filia Jacob, rem illicitam perpetrasset.

⁸ Locutus est itaque Hemor ad eos: Sichem filii mei adhæsit anima filiæ vestræ: date eam illi uxorem: ⁹ et jungamus vicissim connubia: filias vestras tradite nobis, et filias nostras accipite ¹⁰ Et habitate nobiscum:

nusipirko lauko dalį, ant kurios buvo ištiesęs šėtras, iš Sikėmo tėvo Emoro vaikų už šimtą erylų. ²⁰ Ir pastatęs tenai altorių šaukėsi ant jo į galingiausį Izraelio Dievą.

34. perskyrimas. ¹ Lijos gi duktė Dina išėjo pasižiūrėtą ano krašto moterų. ² Ją išvydęs Emoro Hevejiečio sunus Sikėmas, tos šalies kunigaikštis, pamylėjo ją, ir pagavo, ir gulėjo su ja, padaręs mergaitei prievartą. ³ Ir jo širdis prisirišo prie jos, o liudinčią jis maldė meiliais žodžiais. ⁴ Ir nuėjęs pas savo tėvą Emorą tarė: Imk man šitą mergaitę moterysten. ⁵ Tai išgirdęs Jokubas, nėsant namie jo sūnų ir jiems galvijus ganant, tylėjo, kol jie nepagrįš. ⁶ O kada Sikėmo tėvas Emoras atėjo kalbėtus su Jokubu, ⁷ štai jo sūnūs sugrįžo iš lauko ir išgirdę, kas buvo atsitikę, labai įpyko, kadangi jis buvo bjauriai pasielgęs prieš Izraelį ir, apsiėjęs begėdiškai su Jokubo dukterimi, buvo padaręs nedorą dalyką.

⁸ Taigi, Emoras jiems kalbėjo: Mano sunaus Sikėmo širdis prisirišo prie jūsų dukters; duokite jam ją į pačią ⁹ ir darykime kiti su kitais moterystes: savo dukteris duokite mums, o mūsų dukteris veskite ¹⁰ ir gyvenkite

dėtojoje žemėje. Plg. 23, 17-20. — Už šimtą erylų, ebr. *q'citah*. Taip išreikštos kainos didumas visai neaiškus. — (20) Pastatęs altorių... Arti Sikėmo gyveno taipogi kokį laiką Abraomas; ir jis buvo pastatęs čionai Dievui altorių. Plg. 12, 6-8.

(34, 1) *Lijos gi duktė Dina*. Gana daug metų jau buvo praėję nuo Jokubo sugrįžimo iš Mezopotamijos, nes Dina jau bu-

vo užaugus mergaitė; bet Juozapai tuomet dar nebuvo 16 metų, nes tik paskiaus tame amžyje jis buvo parduotas Aigypstan (37, 2), Jokubui jau gyvenant Ebrone. — (2) *Hevejiečio*. Veiz. 10, 17. — (7) *Prieš Izraelį*. Tas Dievo suteiktas pavadinimas jau buvo tapęs visos Jokubo giminės vardu.

(8) *Jūsų dukters*, t. y. jūsų giminės dukters arba tiesiog mergaitės. — (12)

terra in potestate vestra est, exercete, negotiamini, et possidete eam. ¹¹ Sed et Sichem ad patrem et ad fratres ejus ait: Inveniam gratiam coram vobis: et quaecumque statueritis, dabo: ¹² augete dotem, et munera postulate, et libenter tribuam quod petieritis: tantum date mihi puellam hanc uxorem. ¹³ Responderunt filii Jacob Sichem et patri ejus in dolo, sævientes ob stuprum sororis: ¹⁴ Non possumus facere quod petitis, nec dare sororem nostram homini incircumciso: quod illicitum et nefarium est apud nos. ¹⁵ Sed in hoc valebimus fœderari, si voveritis esse similes nostri, et circumcidatur in vobis omne masculini sexus; ¹⁶ tunc dabimus et accipiemus mutuo filias vestras, ac nostras: et habitabimus vobiscum, erimusque unus populus: ¹⁷ si autem circumcidi nolueritis, tollemus filiam nostram, et recedemus. ¹⁸ Placuit oblatio eorum Hemor, et Sichem filio ejus: ¹⁹ nec distulit adolescens quin statim quod petebatur expleret: amabat enim puellam valde, et ipse erat inclytus in omni domo patris sui. ²⁰ Ingressique portam ubris, locuti sunt ad populum: ²¹ viri isti pacifici sunt, et volunt habitare nobiscum: negotientur in terra, et exerceant eam, quæ spatiosa et lata cultoribus indiget: filias eorum accipiemus uxores, et nostras illis dabimus. ²² Unum est quo differtur tantum bonum: Si

su mumis; mūsų žemė jūsų valdžioje, įgyvenkite. verskitės ir ją valdykite. ¹¹ O ir Sikėmas sakė jos tėvui ir broliams: Tegul randu pas jus malonę, ir ką tik nutarsite, aš duosiu. ¹² Padidinkite kraitį ir reikalaukite dovanų, ir noriai duosiu, ko prašysite; tiktai man duokite šitą mergaitę moterystėn. ¹³ Jokubo sunų atsakė Sikėmui ir jo tėvui apgaulingai, siusdami dėlei jų seseriai padarytos prievartos: ¹⁴ Negalime daryti, ko geidžiote, nei duoti mūsų sesers neapipjausytam žmogui; tai uždrausta ir mums labai bjauru; ¹⁵ bet galėsime derinties su jumis tuomet, jei norėsite buti į mus panašūs, jei pas jus visi vyriškos lyties bus apipjaustyti; ¹⁶ tuomet duosime ir imsime mainais jūsų ir mūsų dukteris, gyvensime su jumis ir busime viena tauta. ¹⁷ O jei jūs nenorite apsipjaustyti, atsiimsime savo dukterį ir eisime sau. ¹⁸ Jų sumanymas patiko Emorui ir jo sunui Sikėmui; ¹⁹ jaunikaitis neatidėliojo ir sutiko išpildyti tuoju, kas buvo reikalaujama, nes labai mylėjo mergaitę ir buvo žymiausias visuose savo tėvo namuose. ²⁰ Ir juodu, įėjusiu į miesto vartus, kalbėjo žmonėms: ²¹ Šitie vyrai ramūs ir nori su mumis gyventi; tegul jie prekiauja mūsų žemėje ir ją teigyvena, nes, будама erta ir plati, ji privalo apdirbėjų; mes imsime jų dukteris moterystėn ir savasias jiems duosime. ²² Yra tik vienas dalykas,

Padidinkite kraitį: imkite kraitį didesnį, negu reikalauja vietinis paprotys. — (13) *Jokubo sunų atsakė.* Dinos broliai skaito save įgimtais jos globėjais ir todėl jie tariasi apie visą dalyką. Plg. 24, 50. Jų

statomas reikalavimas buvo teisingas, kaip paremtas religijiniiais žvilgsniais; bet tai buvo labai peiktina, kad Jokubo sunų jį statė vien dėlto, idant jis jiems butu pagiežos įrankis. — (20) *I miesto*

circumcidamus masculos nostros, ritum gentis imitantes. ²³ Et substantia eorum, et pecora, et cuncta quæ possident, nostra erunt: tantum in hoc acquiescamus, et habitantes simul, unum efficiemus populum. ²⁴ Assensique sunt omnes, circumcisis cunctis maribus. ²⁵ Et ecce, die tertio quando gravissimus vulnerum dolor est: arreptis, duo filii Jacob, Simeon et Levi fratres Dinæ, gladiis, ingressi sunt urbem confidenter: interfectisque omnibus masculis, ²⁶ Hemor et Sichem pariter necaverunt, tollentes Dinam de domo Sichem sororem suam. ²⁷ Quibus egressis, irruerunt super occisos ceteri filii Jacob: et depopulati sunt urbem in ultionem stupri. ²⁸ Oveseorum, et armenta, et asinos, cunctaque vastantes quæ in domibus et in agris erant, ²⁹ parvulos quoque eorum et uxores duxerunt captivas. ³⁰ Quibus patratis audacter, Jacob dixit ad Simeon et Levi: Turbastis me, et odiosum fecistis me Chananeis, et Pherezæis habitatoribus terræ hujus: nos pauci sumus: illi congregati percutient me, et delebor ego, et domus mea. ³¹ Responderunt: Numquid ut scorto abuti debuere sorore nostra?

Caput XXXV. ¹ Interea locutus est Deus ad Jacob: Surge, et ascende Bethel, et habita ibi,

kurs trukdo taip didelį gerumą: jei apipjaustysime visus mūsų vyriškius, sekdami tos tautos paprotį, ²³ tuomet ir jų lobis ir galvijai ir visa, ką jie turi, bus mūsų; tik tai tame pritarkime ir gyvendami draug padarysime vieną tautą. ²⁴ Ir visi sutiko ir apipjaustė visus vyriškius. ²⁵ Ir štai trečią dieną, kada žaizdų skaudėjimas esti didžiausias, du Jokubo sunu Simeonas ir Lėvis, Dinos broliai, pasigriebę kalavijus, įėjo drąsiai į miestą ir, užmušę visus vyriškius, ²⁶ nužudė taipogi Emorą ir Sikemą, atsiimdami iš Sikemo namų savo seserį Diną. ²⁷ Jiemsdviejim išėjus, užpuolė ant užmuštųjų kiti Jokubo sūnys ir apiplėšė miestą, keršindami už apgėdinimą. ²⁸ ėmė jų avis ir galvijus ir asilus, visa naikindami, kas buvo namuose ir laukuose; ²⁹ nusivedė taipogi nelaisvėn jų vaikus ir pačias. ³⁰ Kada tai buvo drąsiai padaryta, Jokubas tarė Simeonui ir Lėviui: Susielojote mane ir padarėte mane neapkęstinu šitos žemės gyventojams Kananiečiams ir Pereziečiams; mūsų nedaug; jie susirinkę ištiks mane, ir pražusiu aš ir mano namai. ³¹ Jie atsakė: Argi jiems valia buvo pasieltgi su mūsų seseriimi kaip su paleistuve?

3. perskyrimas. ¹ Tuotarpu Dievas kalbėjo Jokubui: Kelkies ir eik į Bėtelį. ten gyvenk ir

vartus: į visokių susirinkimų ir tarybų vietą. Veiz. 19, 20; 23, 10, 18. — (23) *Jų lobis ir...* Kad greičiaus perkalbėjus miesto gyventojus, jiems žadama net tai, ko nebūtu buvę. — (25) *Simeonas ir Lėvis.* Minima čionai tik du Dinos broliu dėlei jų ypatingo nuožmumo (49, 5-7) Sikėmiečius regimai buvo užpuolę ne vien juodu, bet ir visa jų apginkluotų tarnų

gauja. Paskiaus miestan atvyko kiti Jokubo sūnys ir ėmė jų plėšti (e. 27...). Pirmaisiais vienok žudynių kaltininkais pasiliko Simeonas ir Lėvis; to jiemsdviejim Jokubas neužmiršo net ant mirties patalo.

(35, 1) *Tuotarpu...* Atsiradus naujiems rūpesčiams Dievas vėl teikiasi apsiireikšti Jokubui, jam įsako keliauti Bėtelin ir tenai pastatyti altorių, kurį buvo žadėjęs,

facque altare Deo qui apparuit tibi quando fugiebas Esau fratrem tuum. ² Jacob vero convocata omni domo sua, ait: Abjicite deos alienos qui in medio vestri sunt, et mundamini, ac mutate vestimenta vestra. ³ Surgite, et ascendamus in Bethel, ut faciamus ibi altare Deo: qui exaudivit me in die tribulationis meae, et socius fuit itineris mei. ⁴ Dederunt ergo ei omnes deos alienos quos habebant, et in aures quae erant in auribus eorum: at ille infodit ea subter terebinthum, quae est post urbem Sichem. ⁵ Cumque profecti essent, terror Dei invasit omnes per circuitum civitates, et non sunt ausi persequi recedentes. ⁶ Venit igitur Jacob Luzam, quae est in terra Chanaan, cognomento Bethel: ipse et omnis populus cum eo. ⁷ Aedificavitque ibi altare, et appellavit nomen loci illius, Dominus Dei: ibi enim apparuit ei Deus cum fugeret fratrem suum. ⁸ Eodem tempore mortua est Debora nutrix Rebecae, et sepulta est ad radices Bethel subter quercum: vocatumque est nomen loci illius, Quercus fletus. ⁹ Apparuit autem iterum Deus Jacob postquam reversus est de Mesopotamia Syriae, benedixitque ei, ¹⁰ Dicens: Non vocaberis ultra

padaryk altorių Dievui, kurs tau pasirodė, kada bėgai nuo savo brolio Ezavo. ² O Jokubas suvadinęs visus savo namus, tarė: Meskite šalin svetimus dievus, kurie yra tarp jūsų, ir apsiukuopkite, ir permainykite savo rubus. ³ Kelkitės ir eikime į Bėtelį pastatytą tenai altoriaus Dievui, kurs mane išklaušė mano suspaudimo dienoje ir buvo su manim mano kelionėje. ⁴ Jie tą jam atidavė visus svetimus dievaičius, kuriuos turėjo, ir buvusias jų ausyse auskaras, o jis tai užkasė po ąžuolu, esančiu už Sikėmo miesto. ⁵ O jiems išėjus, Dievo siųstas išgastis puolė ant visų miestų aplinkui, ir jie nedrįso vyties atsitraukiančiųjų. ⁶ Taigi, ir pats Jokubas ir draug su juo visi jo žmonės atėjo į Luzą, esančią Kanaane, praminą Bėteliu. ⁷ Tenai jis pastatė altorių ir praminė aną vietą vardu Dievo namai; nes tenai jam buvo pasirodęs Dievas. kada bėgo nuo savo brolio. ⁸ Tuo pačiu metu mirė Rebėkos auklė Debora ir buvo palaidota prie pat Bėtelio po ąžuolu, ir ana vieta buvo praminta vardu Raudos ąžuolas. ⁹ O Dievas vėl pasirodė Jokubui, kada jis jau buvo sugrįžęs iš Syrijos Mezopotamijos ir jį palaimino, ¹⁰ tardamas: Nebesivadinsi daugiaus

bėgdamas iš namų Mezopotamijon (28, 11. 22). — (2) *Meskite šalin...* Eidamas į Dievo apsiųsiškimu pašvęstą vietą Jokubas įsako saviškiems tinkamai prisirengti, apvalyti savo širdis, todėl mesti šalin Rakėlės pavogtuosius dievaičius (therafim) ir kitus panašius dalykus, atgabentus iš Mezopotamijos arba paimtus iš Sikėmo, apsiplauti ir permainyti viršutinius apdarus (*šimloth*). — (4) *Auskaras*, kurios Rytuose nesykį tarnaudavo burtams dary-

ti. — (5) *Atėjo į Luzą...* Veiz. 28, 19. — (7) *Praminė:* atnaujino vardą. — *Dievo namai.* Ebr. *'El Beth'el*, Bėtelio Dievas. — (8) *Rebėkos auklė.* Ta pati, kuri minėta augšč. 24, 59. Rebėka tuo metu jau buvo mirusi. — *Raudos ąžuolas.* Ebr. *'allon bakhuth*. — (9) *Vėl pasirodė...* Tas pasirodymas buvo antras tikroje Kanaano žemėje. Apsiųsiškimas gi Panuėlyje įvyko už Jordano (32, 30). — (10) *Nebesivadinsi...* Naujame pasirodyme Viešpat

Jacob, sed Israel erit nomen tuum. Et appellavit eum Israel, ¹¹ dixitque ei: Ego Deus omnipotens, cresce, et multiplicare: gentes, et populi nationum ex te erunt, reges de lumbis tuis egredientur. ¹² Terramque quam dedi Abraham et Isaac, dabo tibi et semini tuo post te. ¹³ Et recessit ab eo. ¹⁴ Ille vero erexit titulum lapideum in loco quo locutus fuerat ei Deus: libans super eum libamina, et effundens oleum: ¹⁵ vocansque nomen loci illius, Bethel.

¹⁶ Egressus autem inde, venit verno tempore ad terram quæ ducit Ephratam: in qua cum parituriret Rachel, ¹⁷ ob difficultatem partus periclitari cepit. Dixitque ei obstetrix: Noli timere, quia et hunc habebis filium. ¹⁸ Egrediente autem anima præ dolore, et imminente jam morte, vocavit nomen filii sui Benoni, id est filius doloris mei: pater vero appellavit eum Benjamin, id est filius dextræ. ¹⁹ Mortua est ergo Rachel, et sepulta est in via quæ ducit Ephratam, hæc est Bethlehem. ²⁰ Erexitque Jacob titulum super sepulcrum ejus: Hic est titulus monumenti Rachel, usque in præsentem diem

Jokubu, bet tavo vardas bus Izraëlis. Ir praminė ji Izraëliu ¹¹ ir jam tarė: Aš esu Visagalis Dievas; veiskies ir dauginkies; tautos ir tautų daugybė kils iš tavęs, ir karaliai išeis iš tavo strėnų. ¹² Ir žemė, kurią daviau Abraomui ir Izaokui, aš duosiu tau ir tavo ainijai po tavęs. ¹³ Ir Dievas atstojo nuo jo. ¹⁴ Jis gi pastatė toje vietoje, kurioje jam buvo kalbėjęs Dievas, akmeninį paminklą ir ant jo išliejo liejimo aukas ir apipylė alyva, ¹⁵ ir praminė tą vietą vardu Bėtėlis.

¹⁶ O išten išėjęs atvyko pavasario metu žemėn, kuria einama Efraton; čionai Rakėlė gimdydama ¹⁷ dėlei sunkaus gimdymo radosi pavojuje. O pribuvėja jai tarė: Nesibijok, nes ir ši kart turėsi sunų. ¹⁸ O išeinant dėlei skausmo dušiai ir jau čia-pat esant mirčiai, ji praminė savo sunų vardu Benoni, tai yra: mano skausmo sunus; tėvas gi ji pavadino Benjaminu, tai yra dešniosios sunumi. ¹⁹ Rakėlė tat numirė ir buvo palaidota prie kelio, vedančio Efraton, tai yra Betliejun. ²⁰ O Jokubas pastatė ant jos kapo paminklą. Tasai yra Rakėlės kapo paminklas, pasiliekaš iki šiai dienai.

atkartoja ir iškilmingai patvirtina anksčiau padarytusius Jokubui žadėjimus, o taijogi panaujina vardo permainą. Kadangi to vardo permaina nebuvo sujungta su nauju paskyrimu, kaip pas Abraomą, ir tik išreiškė stiprą Jokubo tikėjimą į Dievą (32, 28), todėl jis ir tolesniame gyvenime vadinosi tai Jokubu, tai Izraėliu; jo gi ainiai vadinosi Jokubo namais, Izraėliu namais, Izraėliu arba Izraėlitaais, bet niekuomet Jakobitaais. — (14) *Jis gi pastatė...* Kaip buvo žadėjęs 28, 22.

(16) *O iš ten išėjęs...* Anot ebr. t.: Ir ėjo iš Bėtėlio ir buvo likusi

kibra lig Efratai. Kokį tolumą reiškia *kibra*, nežinia, bet nedaugiau kaip kilometrą Efrata buvo senobinis Betliejaus ir jo apylinkės vardas. — (18) *Benoni.. Benjaminu*. Abiejų vardų paaiškinimai įdėti tekstan Vulgatos vertėjo. Dešinė ranka arba pusė reiškė laimę, todėl Benjamin vardo (ebr. *Binjamin*) prasmė yra laimės sunus; nes motinos mirtimi nuliudintas Jokubas jautėsi laimingas, kad nors kudikis liko gyvas. — (19, 20) *Tai yra Betliejun*. Tas paaiškinimas ir 20. e. patėmijimas, kad Rakėlės paminklas pasiliekaš iki šiai dienai, regimai

²¹ Egressus inde, fixit tabernaculum trans Turrem gregis.

²² Cumque habitaret in illa regione, abiit Ruben, et dormivit cum Bala concubina patris sui: quod illum minime latuit. Erant autem filii Jacob duodecim. ²³ Filii Liā: primogenitus Ruben, et Simeon, et Levi, et Judas, et Issachar, et Zabulon. ²⁴ Filii Rachel: Joseph et Benjamin. ²⁵ Filii Balā ancillā Rachelis: Dan et Nephthali. ²⁶ Filii Zelhā ancillā Liā: Gad et Aser: hi sunt filii Jacob, qui nati sunt ei in Mesopotamia Syriā.

²⁷ Venit etiam ad Isaac patrem suum in Mambre, civitatem Arbee, hæc est Hebron: in qua peregrinatus est Abraham et Isaac. ²⁸ Et completi sunt dies Isaac centum octoginta annorum. ²⁹ Consumptusque ætate mortuus est: et appositus est populo suo senex et plenus dierum: et sepelierunt eum Esau et Jacob filii sui.

²¹ Išėjęs išten jis ištiesė šėtra už Bandos bokšto. ²² Ir jam gyvenant aname krašte, Rubenas nuėjo ir miegojo su savo tėvo gulove Bala: tai jam visai nepasiliko paslaptimi. O Jokubo sūnų buvo dvylika. ²³ Lijos sūnų: pirmgimis Rubenas, toliaus Simeonas, Lėvis, Judas. Isakaras ir Zabulonai. ²⁴ Rakėlės sūnų Juozapas ir Benjaminas. ²⁵ Rakėlės tarnaitės Balos sūnų Danas ir Neftalis. ²⁶ Lijos tarnaitės Zėlpos sūnų Gadas ir Aseras. Šitie yra Jokubo sūnų, kurie jam gimė Syrijos Mezopotamijoje.

²⁷ Jis dar nuėjo pas savo tėvą Izaoką į Arbėjos miestą Mambre, tai yra Ebroną, kame buvo ateiviais Abraomas ir Izaokas. ²⁸ Ir Izaokui sukako amžio šimtas aštuonios dešimtys metų. ²⁹ Ir nukaršęs senatvėje jis numirė; ir buvo suvienytas su savo tanta pasenęs ir turėdamas amžio pilnybę; ir jį palaidojo du jo sūnu Ezavas ir Jokubas.

5) Ezavo ainija.

Caput XXXVI. ¹ Hæ sunt autem generationes Esau, ipse est

36. perskyrimas. ¹ Ta yra Ezavo ainija; jis taipogi ir Edomas.

įdėti šiton vieton vėlesnio autoriaus, kada Izraelitai jau gyveno Palestinoje. Rakėlės kapas tebėra ir dabar.

(21) *Bandos bokšto*. Ehr. *Migdal-eder*. Kame buvo tas bokštas, nežinia. Tokiuose bokštuose rasdavo sau prieglaudą pie-menį su savo bandomis. Veiz. 2 Kron 26, 10. — (22) *Rubenas*.. Už tą bjaurią paleistuvystę iš Rubeno buvo atimtos pirmgimystės teisės. Veiz. 49, 4. — *O Jokubo sūnų*... Gimus paskutiniam Jokubo vaikui, minimi dar syki visą dvyliką patriarko sūnų draug su jų motinomis.

(27) *Nuėjo* — paskutinį kartą. — *I Ebroną*. Plg. 13, 18; 23, 2. — (28) *Izaokui sukako*... Izaokui mirštant Jokubas

turėjo 120 m., o jo sūnus Juozapas jau nuo keliolikos metų buvo Aigypte. Bet įkvėptas autorius mini jau čionai Izaoko mirtį, kad paskiaus tuo dalyku neberekėtų pertraukti Juozapo istorijos. — (29) *Palaidojo* — šaly Abraomo ir Šaros, dvai-loje oloje, Makpeleje. Plg. 25, 8; 49, 31.

36, 1-43. Užbaigdamas visai Izaoko istoriją įkvėptas autorius išvardija apsigyvenusio Seiro kalnuose Ezavo ainius, kurie jam buvo gimę Kanaane ir Idumėjoje, taipogi Idumėjiečius ir Choriečius kuni-gaikščius, ir pirmuosius Idumėjos karalius.

(36, 1) *Ezavo ainija*. Kadangi Ezavo ainijai nebuvo lemta priderėti prie

Edom. ² Esau accepit uxores de filiabus Chanaan: Ada filiam Elon Hethæi, et Oolibama filiam Anæ filiæ Sebeon Hevæi: ³ Basemath quoque filiam Ismael sororem Nabaioth ⁴ Peperit autem Ada Eliphaz: Basemath genuit Rahuel: ⁵ Oolibama genuit Jehus et Ihelon et Core: hi filii Esau qui nati sunt ei in terra Chanaan. ⁶ Tulit autem Esau uxores suas et filios et filias, et omnem animam domus suæ, et substantiam, et pecora, et cuncta quæ habere poterat in terra Chanaan: et abiit in alteram regionem, recessitque a fratre suo Jacob. ⁷ Divites enim erant valde, et simul habitare non poterant: nec sustinebat eos terra peregrinationis eorum præ multitudinem gregum. ⁸ Habitavitque Esau in monte Seir, ipse est Edom.

⁹ Hæ autem sunt generationes Esau patris Edom in monte Seir, ¹⁰ et hæc nomina filiorum ejus: Eliphaz filius Ada ux-

² Ezavas vedė pačias iš Kanaano dukterų: Elono Hetiečio dukterį Adą ir Sebeono Hevejiečio dukters Anos dukterį Oolibamą, ³ taipogi Izmaelio dukterį o Nabajoto seserį Basematą. ⁴ Ada pagimdė Elifazą; Basemata pagimdė Rahuėlį, ⁵ Oolibama pagimdė Jėhų, Iheloną ir Korę. Šitie yra Ezavo sunūs, kurie jam gimė Kanaano žemėje. ⁶ O Ezavas ėmė savo pačias, ir sunus, ir dukteris, ir visus savo namų žmones, ir lobį, ir galvijus, ir visa, ką galėjo turėti Kanaano žemėje, ir nuėjo į kitą šalį, ir atsitraukė nuo savo brolio Jokubo; ⁷ nes abudu buvo labai turtingu ir negalėjo gyventi draug, ir jūdvių negalėjo sutalpinti jų keleivystės žemė dėlei bandų daugybės. ⁸ Ezavas gyveno Seiro kalnuose; jis taipogi ir Edomas.

⁹ Šitos yra Edomitų tėvo Ezavo giminės Seiro kalnuose ¹⁰ ir šitie jo sunų vardai. Ezavo pačios Ados sunus Elifazas; taipogi

Dievo išrinktosios tautos, todėl, užbaigiant Izaoko istoriją, minimi jau čionai net ir tolesnieji jo pirm gimimo sunaus ainiai, padariusieji draug su Seiro krašto gyventojais atskirą tautą, Idumėjiečius. Tos tautos istorija susideda iš trijų laikotarpių. Pirmame laikotarpyje trys Ezavo sunūs ir 10 jo anukų yra kunigaikščiais 13 giminių Seiro žemėje arba Idumėjoje (eil. 5-19. Plg. 1 Kron. 1, 35-37); o prie jų prisideda ir susimaišo septynios iš Seiro kilusios giminės (eil. 20-30. 1 Kron. 1, 38-42). Antrame laikotarpyje Idumėją valdo renkami karaliai (eil. 31-39. 1 Kron. 1, 43-50), ir su vienu iš jų veltui derėjosi Mozė, vesdamas per tyrus iš Aigypto išėjusius žydus. Trečiame laikotarpyje Idumėjoje vėl atsiranda kunigaikščiai, turintys po savim 11 giminių (eil. 40-43. 1 Kron. 1, 51-54). Kaip ilgi buvo tie laikotarpiai, nežinia; kadangi vienok Mozė mirė, esant Idumėjoje karaliams, todėl antrojo laikotarpio galas ir visas trečias

čionai įrašyti ne jo, bet kito vėlesnio įkvėpto rašytojo. Kaip kituose panašiuose šv. Rašto straipsniuose, taip ir šitame, turinčiame labai daug nuosavių vardų, kaip kurie iš jų iškraipyti perrašinėjant; todėl jų tikrumas nevisur vienodas. — (2) *Elono Hetiečio*.. Ezavo pačios minimos čionai trečią sykį (plg. 26, 34; 28, 9), bet ne visai tais pačiais vardais. Vardų permaina įvyko arba per perrašinėtojų paklydimą, arba rasi dėlto, kad moteris ištekdamos nesykį gaudavo naujus vardus. Patėmytinas vienok vienodumas svarbiausiuose dalykuose: Ezavas turėjo tris pačias, dvi iš jų buvo Kananieti, viena gi Izmaelio duktė. — (6) *Ezavas ėmė*... Ezavas jau gyveno Seiro krašte, kada Jokubas grįžo iš Mezopotamijos (plg. 32, 3); galutinai vienok jis išsikraustė iš Ebrono Jokubui jau sugrįžus ir rasi mirus jūdvių tėvui Brolių persiskyrimo priežastis paduodama ta pati, koki privertė skirties Abraomą su Lotu. Plg. 13, 5...

ris Esau: Rahuel quoque filius Basemath uxoris ejus. ¹¹ Fueruntque Eliphaz filii: Theman, Omar, Sephō, et Gatham, et Cenez. ¹² Erat autem Thamna, concubina Eliphaz filii Esau: quæ peperit ei Amalech: hi sunt filii Ada uxoris Esau. ¹³ Filii autem Rahuel: Nahath et Zara, Samma et Meza: hi filii Basemath uxoris Esau. ¹⁴ Isti quoque erant filii Oolibama filiae Anae filiae Sebeon, uxoris Esau, quos genuit ei Jehus et Ihelon et Core

¹⁵ Hi duces filiorum Esau: Filii Eliphaz primogeniti Esau: dux Theman, dux Omar, dux Sepho, dux Cenez, ¹⁶ dux Core, dux Gatham, dux Amalech: hi filii Eliphaz in terra Edom. et hi filii Ada. ¹⁷ Hi quoque filii Rahuel filii Esau: dux Nahath, dux Zara, dux Samma, dux Meza: hi autem duces Rahuel in terra Edom: isti filii Basemath uxoris Esau. ¹⁸ Hi autem filii Oolibama uxoris Esau: dux Jehus, dux Ihelon. dux Core: hi duces Oolibama filiae Anae uxoris Esau. ¹⁹ Isti sunt filii Esau, et hi duces eorum: ipse est Edom.

²⁰ Isti sunt filii Seir Horraei, habitatores terrae: Lotan, et Sobal, et Sebeon, et Ana, ²¹ et Di-

gi jo pačios Basematos sunus Rahuélis. ¹¹ O Elifazo sunus buvo Tëmanas, Omaras. Sëfas, Gatamas ir Kënëzas ¹² O Ezavo sunaus Elifazo gulovë buvo Tamna; ji jam pagimdë Amalëkã; šitie yra Ezavo pačios Ados sunus. ¹³ O Rahuëlio sunus buvo Nahatas ir Zara, Samma ir Mësa; šitie yra Ezavo pačios Basematos sunus. ¹⁴ O sunus, kuriuos pagimdë Ezavo pati, Sebeono dukters Anos duktë Oolibama, buvo šitie: Jëhus, Ihelonas ir Korë.

¹⁵ Šitie yra Ezavo vaikų kunigaikščiai Ezavo pirmgimiõ Elifazo sunus: kunigaikštis Tëmanas, kunigaikštis Omaras, kunigaikštis Sëfas, kunigaikštis Kënëzas, ¹⁶ kunigaikštis Korë, kunigaikštis Gatamas, kunigaikštis Amalëkas; šitie yra Elifazo sunus Edomo žemëje ir šitie Ados sunus. ¹⁷ Taipogi Ezavo sunaus Rahuëlio šitie yra sunus: kunigaikštis Nabatas, kunigaikštis Zara, kunigaikštis Samma, kunigaikštis Mësa. Tie tai yra Rahuëlio kunigaikščiai Edomo žemëje: jie yra Ezavo pačios Basematos sunus. ¹⁸ O šitie buvo Ezavo pačios Oolibamos sunus: kunigaikštis Jëhus, kunigaikštis Ihelonas, kunigaikštis Korë. Šitie yra Ezavo pačios o Anos dukters Oolibamos kunigaikščiai. ¹⁹ Šitie yra Ezavo sunus ir šitie jų kunigaikščiai; jis gi ir Edomas.

²⁰ Šitie yra Seiro Choriečio sunus, vietiniai gyventojai: Lotamas, Sobalis, Sebeonas, Ana,

(11) *Tëmanas*. Taip vadinosi žinoma ir paskiaus Idumëjos giminë ir kunigaikštystë. Plg. Jer. 49, 7. 20. Bar. 5, 22 ir k. — (12) *Tamna*. 1 Kron. 1, 36 iš tos

Tamnõs padaryta, klaidingai perrašant, Elifazo sunų. — *Sunus*: anukai.

(20) *Seiro Choriečio*. Seiru kitur vadinasi Idumëjos kalnai ir šalis; čionai gi

son, et Eser, et Disan: hi duces Horraei, filii Seir in terra Edom. ²² Facti sunt autem filii Lotan: Hori et Heman: erat autem soror Lotan, Thamna. ²³ Et isti filii Sobal: Alvan et Manahat et Ebal, et Sepho et Onam. ²⁴ Et hi filii Sebeon: Aia et Ana. Iste est Ana qui invenit aquas calidas in solitudine, cum pasceret asinos Sebeon patris sui: ²⁵ habuitque filium Dison, et filiam Oolibama. ²⁶ Et isti filii Dison: Hamdan, et Eseban, et Jethram, et Charan. ²⁷ Hi quoque filii Eser: Balaan, et Zavan, et Acan. ²⁸ Habuit autem filios Disan: Hus, et Aram. ²⁹ Hi duces Horraeorum: dux Lotan, dux Sobal, dux Sebeon, dux Ana, ³⁰ dux Dison, dux Eser, dux Disan: isti duces Horraeorum qui imperaverunt in terra Seir.

³¹ Reges autem qui regnaverunt in terra Edom antequam haberent regem filii Israel, fuerunt hi: ³² Bela filius Beor, nomenque urbis ejus Danaba. ³³ Mortuus est autem Bela, et regnavit pro eo Jobab filius Zaræ de Bosra. ³⁴ Cumque mortuus esset Jobab, regnavit pro eo Husam de terra Themanorum.

yra ypato vardas. Seiras buvo iš giminės Choriečių, (ebr. *Chori*) t. y. žmonių, gyvenusių urvuose ir olose, kokių Idumėjoje yra daug (plg. 14, 6). Apgalėję tuos vietinius gyventojus Idumėjiečiai išpažios su jais vienijosi moterystėmis, pasikui gi visai išnaikino (plg. 5 Moz. 2, 12. 22). — (24) *Rado tyruose karštus vandenis*. Tokio karšto vandens šaltinių ir dabar yra keletas Seiro kalnuose.

(31) *Karaliai*... Tie karaliai valdė visą Idumėjos kraštą; augščiau gi minėtie-

²¹ Disonas, Eseras ir Disanas. Šitie yra Seiro sunys, Choriečių kunigaikščiai, Edomo žemėje. ²² O Lotamas turėjo sunys. Hori ir Hemaną; o Lotano sesuo buvo Tamna. ²³ Ir šitie Sobalio sunys: Alvanas, Manahatas, Ebalis, Sėfas ir Onamas. ²⁴ Ir šitie Sebeono sunys Aja ir Ana. Tas tai Ana rado tyruose karštus vandenis, ganydamas savo tėvo Sebeono asilus. ²⁵ Jis turėjo sunų Disoną ir dukterį Oolibamą. ²⁶ Ir šitie yra Disono sunys: Hamdanas, Esebanas, Jėtramas ir Charanas. ²⁷ Taipogi šitie yra Esero sunys: Balaanas, Zavanas ir Akanas. ²⁸ O Disanas turėjo sunys Husą ir Aramą. ²⁹ Šitie yra Choriečių kunigaikščiai: kunigaikštis Lotanas, kunigaikštis Sobalis, kunigaikštis Sebeonas, kunigaikštis Ana, ³⁰ kunigaikštis Disonas, kunigaikštis Eseras, kunigaikštis Disanas: šitie yra Choriečių kunigaikščiai, viešpatavusieji Seiro žemėje.

³¹ Karaliai gi, karaliavusieji Edomo žemėje pirma, negu Izraelio vaikai turėjo karalių, buvo šitie: ³² Beoro sunus Bėla, o jo miesto vardas Dėnaba. ³³ O Bėla mirė, ir jo vietoje karaliavo Zaros sunus Jobabas iš Bosros. ³⁴ Mirus Jobabui, jo vietoje karaliavo Husamas iš Tėmaniečių žemės. ³⁵ Taipogi šitam mi-

ji kunigaikščiai tik jos dalis arba atskiras gimines. Idumėjos karaliai regimai buvo renkami, kadangi neivienas jų nebuvo savo tėvo įpėdiniu. — *Pirma negu*... Tie žodžiai gali būti čionai paskesniojo laiko priedas; bet galėjo juos parašyti jau ir Mozė, kadangi pats Dievas patriarkams buvo nesykį zadėjęs, kad išrinktoji žydu tauta turės karalius (17, 5; 26, 3; 35, 11). — (33) *Bosra*. Dabar Bessaira, minima dar Iz. 34, 36; 53, 1. Am. 1, 12 ir k.

³⁵ Hoc quoque mortuo, regnavit pro eo Adad filius Badad, qui percussit Madian in regione Moab: et nomen urbis ejus Avith.

³⁶ Cumque mortuus esset Adad, regnavit pro eo Semla de Masreca.

³⁷ Hoc quoque mortuo regnavit pro eo Saul de fluvio Rohoboth. ³⁸ Cumque et hic obisset, successit in regnum Balanan filius Achobor. ³⁹ Isto quoque mortuo, regnavit pro eo Adar, nomenque urbis ejus Phau: et appellabatur uxor ejus Meetabel, filia Matred filiae Mezaab.

⁴⁰ Hæc ergo nomina ducum Esau, in cognationibus, et locis, et vocabulis suis: dux Thamna, dux Alva, dux Jetheth. ⁴¹ dux Oolibama, dux Ela, dux Phinon, ⁴² dux Cenez, dux Theman, dux Mabsar, ⁴³ dux Magdiel, dux Hiram: hi duces Edom habitantes in terra imperii sui, ipse est Esau pater Idumæorum.

rus, jo vietoje karaliavo Badado sunus Adadas, kurs sumušė Madianitus Moabo krašte; ir jo miesto vardas Avitas. ³⁶ Mirus Adadui, jo vietoje karaliavo Sėmla iš Masrėkos. ³⁷ Taipogi šitam mirus, jo vietoje karaliavo Saulius nuo Rohoboto upės. ³⁸ Ir šitam mirus, jo įpėdiniu karalystėje buvo Achoboro sunus Balananas. ³⁹ Taipogi šitam mirus, jo vietoje karaliavo Adaras, o jo miesto vardas Fau; ir jo pati vadinosi Mėėtabėle, Mėzaabo dukters Matrėdos duktė.

⁴⁰ Šitie tat yra Ezavo kunigaikščių vardai pagal jų kilmę, vietas ir pavardes: kunigaikštis Tamna, kunigaikštis Alva, kunigaikštis Jėtėtas, ⁴¹ kunigaikštis Oolibama, kunigaikštis Ėla, kunigaikštis Pinonas, ⁴² kunigaikštis Kėnėzas, kunigaikštis Tėmanas, kunigaikštis Mabsaras, ⁴³ kunigaikštis Magdielis, kunigaikštis Hiramas. Šitie yra Edomo kunigaikščiai, gyvenusieji savo viešpatavimo žemėje; jis taipogi yra Ezavas Idumėjiečių tėvas.

3. Jėkubo ir jo sūnų istorija. a) Pirmoji Juozapo istorijos dalis. 1) Juozapas brolių parduotas Aigyptan.

Caput XXXVII. ¹ Habitavit autem Jacob in terra Chanaan, in qua pater suus peregrinatus est. ² Et hæc sunt generationes ejus:

37. perskyrimas. ¹ O Jokubas gyveno Kanaano žemėje, kurioje jo tėvas buvo ateiviu. ² Ir šita yra jo istorija.

(40) *Šitie tat...* Po karalių vėl ėmė valdyti Idumėją kunigaikščiai. Plg. 1 Kron. 1, 51.

3. 37, 1 - 36. Tėvo numylėtasis Juozapas savo sapnų pasakojimu sukelia brolių pavydą, kurie išpradžios nori jį užmušti, bet patariant Rubenui ir Judui susilaiko nuo užmušimo ir parduoda jį Ma-

dianitų pirkliams, tie gi nuvedę Aigyptan parduoda jį Putifarui, tuotarpu kad Jokubas jį apranda kaip žvėrių sudraskytą.

(37, 2) *Jo istorija.* Nors nemaža Jokubo gyvenimo atsitikimų buvo minėta jau augščiaus, vienok sekantis pasakojimas, kuriame žymiausią vietą užima jo sunus Juozapas, įvardintas Jokubo istorija; padaryta taip dėlto, kad Jokubas buvo griež-

Joseph cum sedecim esset annorum, pascibat gregem cum fratribus suis adhuc puer: et erat cum filiis Balae et Zelphae uxorum patris sui: accusavitque fratres suos apud patrem crimine pessimo. ³ Israel autem diligebat Joseph super omnes filios suos, eo quod in senectute genuisset eum: fecitque ei tunicam polymitam. ⁴ Videntes autem fratres ejus quod a patre plus cunctis filiis amaretur, oderant eum, nec poterant ei quidquam pacifice loqui. ⁵ Accidit quoque ut visum somnium referret fratribus suis: quae causa majoris odii seminarium fuit. ⁶ Dixitque ad eos: Audite somnium meum quod vidi: ⁷ putabam nos ligare manipulos in agro: et quasi consurgere manipulum meum, et stare, vestrosque manipulos circumstantes adorare manipulum meum. ⁸ Responderunt fratres ejus: Numquid rex noster eris? aut subijciemur ditioni tuae? Haec ergo causa somniorum atque sermonum, invidiae et odii fomitem ministravit. ⁹ Aliud quoque vidit somnium, quod narrans fratribus, ait: Vidi per somnium quasi solem, et lunam, et stellas undecim adorare me. ¹⁰ Quod cum patri suo, et fratribus retulisset, increpavit eum pater suus, et dixit: Quid sibi vult hoc somnium quod vidisti? num ego et mater tua, et fra-

Juozapas, kada jam buvo sukačė šešiolika metų, ganė dar vaikas budamas draug su savo broliais bandą. Jis budavo su savo tėvo pačių Balos ir Zėlpos sunumis ir apskundė tėvui savo brolius už bjauriausį prasikaltimą. ³ Izraelis mylėjo Juozapą labiau už visus savo sunus, nes jam buvo gimęs senatvėje; jis jam pasiūdino margą apdarą. ⁴ Jo gi broliai matydami, kad jis tėvo mylimas labiau už visus sunus, jo nekentė ir negalėjo nieko ramiai jam kalbėti. ⁵ Atsitiko taipogi, kad jis matytą sapną papasakojo savo broliams: tai sužadino dar didesnę neapykantą. ⁶ Jis jiems sakė: Paklausykite mano sapno, kurį sapnavau: ⁷ Man rodėsi, kad mes rišame lauke pėdus, ir mano pėdas tarsi atsikėlė ir stovėjo, o jūsų pėdai aplink stovėdami nusilenkė prieš mano pėdą. ⁸ Jo broliai atsakė: Bene busi mūsų karalius? arba rasi mes busime paduoti tavo valdžion? Tie tat sapnai ir šnekos dar labiau pakurstė pavydą ir neapykantą. ⁹ Jis sapnavo dar kitą sapną, kurį apsakodamas broliams tarė: Mačiau sapne lyg-kad saulę ir mėnesį ir vienuoliką žvaigždžių nusilenkiant prieš mane. ¹⁰ O kada tai papasakojo savo tėvui ir broliams, barė jį jo tėvas ir tarė: Ką reiškia tas sapnas, kurį sapnavai? argi aš ir tavo motina

čiausioje prasmėje tik žydu tėvas; jo gi ir jo ainijos likimas labai artimai suristas su Juozapo likimu.

Šešiolika metų. Ebr. ir visuose kituose tekstuose septyniolika. — *Už bjauriausį prasikaltimą.* Jokubo sunų nusidėjimas buvo prieš nekaltybės dorą; skaisti Juozapo dušia jo negalėjo pakęsti. Tai buvo pirma brolių neapykantos prie-

žastis. — (3) *Izraelis mylėjo...* Čia nurodoma tik viena ypatingos meilės priežasčių. Juozapas buvo pirmasis mylimos Jokubo pačios Rakėlės sunus. — *Margą apdarą.* Buvo tai gana daili jupa su rankovėmis, siekianti lig riešų (23. eil.). — (5) *Matytą sapną...* Juozapo sapnai ir toliaus Paraono tarnų bei paties Paraono regimai buvo Dievo siųsti. — (10) *Barė*

tres tui adorabimus te super terram? ¹¹ Invidebant ei igitur fratres sui: pater vero rem tacitus considerabat.

¹² Cumque fratres illius in pascendis gregibus patris morarentur in Sichem. ¹³ dixit ad eum Israel: Fratres tui pascunt oves in Sichimis: veni, mittam te ad eos. Quo respondente, ¹⁴ Praesto sum, ait ei: Vade, et vide si cuncta prospera sint erga fratres tuos, et pecora: et renuntia mihi quid agatur. Missus de valle Hebron, venit in Sichem: ¹⁵ invenitque eum vir errantem in agro, et interrogavit quid quaereret. ¹⁶ At ille respondit: Fratres meos quaero, indica mihi ubi pascant greges. ¹⁷ Dixitque ei vir: Recesserunt de loco isto: audiavi autem eos dicentes: Eamus in Dothain. Perrexit ergo Joseph post fratres suos, et invenit eos in Dothain. ¹⁸ Qui cum vidissent eum procul, antequam accederet ad eos, cogitaverunt illum occidere: ¹⁹ et mutuo loquebantur: Ecce somniator venit: ²⁰ Venite, occidamus eum, et mittamus in cisternam veterem: dicemusque: Fera pessima devoravit eum: et tunc apparebit quid illi prosint somnia sua. ²¹ Audiens autem hoc Ruben, nitebatur liberare eum de manibus eorum, et dicebat: ²² Non interficiatis animam ejus, nec effundatis sanguinem: sed projicite eum in cisternam hanc,

ir tavo broliai nusilenksime prieš tave iki žemei? ¹¹ Taigi, jo broliai jam pavydėjo; o tėvas tylo mis svarstė tą dalyką.

¹² Kada jo broliai, ganydami tėvo bandas, buvo prie Sikėmo, ¹³ Izraelis jam tarė: Tavo broliai gano avis Sikėmo šalyje; eikš, aš tave siųsiu pas juos. Jam atsakius: ¹⁴ Štai aš, tarė į jį: Eik ir pažiūrėk, ar visa laiminga tavo broliams ir galvijams, ir man pranešk, kas darosi. Išsiųstas iš Ebrono slėnio, jis nuėjo Sikėman. ¹⁵ Tenai vienas vyras jį rado klaidžiojantį po lauką ir paklausė, ko jieškąs. ¹⁶ O jis atsakė: Jieškau savo brolių; pasakyk man, kame jie gano bandas. ¹⁷ Ir vyras jam tarė: Jie pasitraukė iš šitos vietos; girdėjau gi juos sakant: Eikime į Dotainą. Juozapas tat nuėjo paskui savo brolius ir rado juos Dotainė. ¹⁸ Jie pamatę jį ištolo, pirma negu prie jų prisiartino, manė jį užmušti ¹⁹ ir kalbėjosi tarp savęs: Štai ateina sapnuotojas. ²⁰ Eikite, užmuškime jį ir įmeskime į seną šulinį, ir sakysime: laukinis žvėris jį prarijo, ir tuomet pasirodys, ką jam padės jo sapnai. ²¹ O tai išgirdęs Rubenas stengėsi jį išliuosuoti iš jų rankų ir sakė: ²² Neužmuškite jo ir neišliekime kraujo; bet įmeskite jį į šitą šulinį, kurs yra tyruose, ir užlaikykite savo rankas nesuteptas; tai gi kalbėjo norėdamas jį atimti iš jų rankų

jį jo tėvas... Sapno išs pildymas rodėsi nesutinkąs su pagarba, priderančia gimdytojams iš vaikų; nors Jokubas svarstė sau vienas sapno reikšmę (11. e.), vienok sudraudė Juozapą brolių akyse, labiausiai norėdamas savo pasielgimu numalšinti jų pavydą ir neapykantą.

(12) *Buvo prie Sikėmo.* Tuo metu regimai jau buvo užmiršta didi skriauda, Jokubo sūnų padaryta Sikėmo gyventojams, ir įvykusi santaika. — (17) *Dotainą.* Dabar Tell Dothan į šiaurę nuo Sikėmo.

quæ est in solitudine, manus-
que vestras servate innoxias: hoc
autem dicebat, volens eripere
eum de manibus eorum, et red-
dere patri suo. ²³ Confestim igitur
ut pervenit ad fratres suos,
nudaverunt eum tunica talari,
et polymita: ²⁴ miseruntque eum
in cisternam veterem, quæ non
habebat aquam.

²⁵ Et sedentes ut comederent
panem, viderunt Izmaelitas via-
tores venire de Galaad, et ca-
melos eorum portantes aromata,
et resinam, et stacten in Ægyptum.
²⁶ Dixit ergo Judas fratribus
suis: Quid nobis prodest si
occiderimus fratrem nostrum, et
celaverimus sanguinem ipsius?
²⁷ Melius est ut venundetur Is-
maelitis, et manus nostræ non
polluantur: frater enim, et caro
nostra est. Acquieverunt fratres
sermonibus illius. ²⁸ Et præter-
euntibus Madianitis negotiato-
ribus, extrahentes eum de ci-
sterna, vendiderunt eum Ismae-
litis, viginti argenteis: qui du-
xerunt eum in Ægyptum. ²⁹ Re-
versusque Ruben ad cisternam,
non invenit puerum: ³⁰ et scis-
sis vestibibus pergens ad fratres
suos, ait: Puer non comparet,
et ego quo ibo? ³¹ Tulerunt au-
tem tunicam ejus, et in sangui-
ne hædi, quem occiderant, tin-
xerunt: ³² mittentes qui ferrent

ir sugražinti tėvui. ²³ Taigi, tuo-
jau, kaip tik jis atėjo pas bro-
lius, jie nuvilko ilgą lig riešų.
margą rubą ²⁴ ir jį patį imetė
senan šulinin, kuriame nebuvo
vandens.

²⁵ Ir susėdę duonos valgytų
pamatė keliauninkus Izmaelitus
ateinant iš Galaado ir jų kup-
ranugarius nešant kvepalus, ir
sakus, ir myros sultis Aigyp-
tan. ²⁶ Judas tat tarė savo broliams:
Ką mums pravers, jei užmušime
musų brolių ir paslėpsime jo krau-
ją? ²⁷ Bus geriaus jį pardavus
Izmaelitams ir musų rankoms
nesusitepus; nes jis yra musų
brolis ir musų kunas. Broliai pri-
tarė tiems žodžiams. ²⁸ Ir einant
pro šalį Madianitų pirkliams, jie,
ištraukę jį iš šulinio, pardavė
Izmaelitams už dvidešimti si-
dabrinų; tie gi jį nuvedė Aigyp-
tan. ²⁹ O Rubenas, sugrįžęs prie
šulinio, neberado vaikiño ³⁰ ir
perplėšęs rubus, prieidamas prie
brolių, tarė: Pražuvo vaikinai,
ir kur aš eisiu? ³¹ O jie ėmė jo
rubą ir pamirkė kraujuje ožio,
kurį buvo papjovę, ³² ir išsiun-
tę nuneštų pas tėvą ir pasakytų:
Šitą mes radome: veizdėk, ar tai
tavo sunaus rubas, ar ne? ³³ Pa-

(25) *Izmaelitus*. Tie patys pirkliai to-
liaus vadinasi Madianitais (eil. 28. 36;
39, 1). Beveik visa anų laikų pirklystė
Palestinoje tarp Indijos ir Aigyp-
to buvo pakliuvusi į rankas tūdvių tautų, atsi-
radusių iš dviejų Abraomo sūnų (25, 2.
12...) ir tarp savęs susimaišiusių; taip kad
jų vardai buvo tapę pirklių synonimais.
— *Kvepalus*... Madianitų vėžamos prekės
vadinasi ebr. *n'kh'oth*, *c'ri* ir lot. Visos
jos buvo kvepinčios augalų sultys arba

sakai. Labai daug jų vartodavo Aigyp-
te balsimuodami lavonus. Madianitai versda-
vos dar vergais. — (28) *Dvidešimti si-
dabrinų*. Tai buvo paprasta Mozės lai-
kais vergo kaina. Kun. 27, 7. Jei sidabri-
nis siklis buvo vertas apie 1 rb. 10 kap.
(arti 3 fr.), tai už Juozapą gauta ne dau-
giaus kaip 22 rb. Plg. 23, 16. — (29) *O
Rubenas*... Jo regimai nebebuvo su bro-
liais, kada tie pardavė Juozapą. — (30)
Perplėšęs rubus. Senobėje rubus perplėš-

ad patrem, et dicerent: Hanc invenimus: vide utrum tunica filii tui sit, an non. ³³ Quam cum agnovisset pater, ait: Tunica filii mei est, fera pessima comedit eum, bestia devoravit Joseph. ³⁴ Scissisque vestibibus, indutus est cilicio, lugens filium suum multo tempore. ³⁵ Congregatis autem cunctis liberis ejus ut lenirent dolorem patris, noluit consolationem accipere, sed ait: Descendam ad filium meum lugens in infernum. Et illo perseverante in fletu, ³⁶ Madianitæ vendiderunt Joseph in Ægypto Putiphari eunuchō Pharaonis magistro militum.

žinęs jį tėvas tarė: Rubas mano sunaus; laukinis žvėris jį suėdė. skernagis prarijo Juozapą. ³⁴ Ir perplėšęs rubus apsivilkō ašutinę, ilgą laiką apraudodamas savo sunų. ³⁵ O susirinkus visiems jo vaikams tėvo skausmo maldytų, nenorėjo priimti paguodos, bet tarė: Nužengsiu pas savo sunų raudodamas į mirusiųjų buveinę. Ir jam nesiliaunant verkti, ³⁶ Madianitai pardavė Juozapą Aigypte Paraono kamarponiui ir kareivių vadui Putifarui.

2) Judo ainiai.

Caput XXXVIII. ¹ Eodem tempore descendens Judas a fratribus suis divertit ad virum Odollamitem, nomine Hiram ² Viditque ibi filiam hominis Chananaei, vocabulo Sue: et accepta uxore, ingressus est ad eam. ³ Quæ concepit, et peperit fi-

38. perskyrimas. ¹ Tuo pačiu metu Judas, atsitraukęs nuo savo brolių, nuėjo pas vieną vyrą iš Odolamo, vardu Hiramą. ² Jis ten pamatė vieno Kananiečio, vardu Suės, dukterį ir, paėmęs ją moterystėn, įėjo pas ją. ³ Ji tapo neščia ir pagimdė sunų, ir

davo ant krutines; buvo tai ženklas didžio nuliudimo, skausmo, atgailos. — (34) *Ašutinė*. Ebr. *caq*. Buvo tai maišas iš kieto audeklo arba iš kupranugario plaukų, kuriuo apsivilkdavo ant nuogo kuno, išreikšdami didžiausį nuliudimą arba atgailą darydami. — (35) *Nužengsiu pas savo sunų*. Gražus apsiereiškimas Jokubo tikėjimo į dušios nemarumą. Jis neabejoja, kad Juozapą sudraskė žvėris, bet draug tiki, jo dušią gyvą esant kitame pasaulyje, ir laukia, kad ten jo paties dušia susitiks su pražuvusio sunaus dušia. Mirusių buveinė ebr. vadinasi *š'ol*, t. y. gilybės. Plg. 25, 8. — (36) *Paraono kamarponiui*. Dangelis tarnų Rytų karalių rumuose budavo ištikrųjų romytiniai (lot. *eunuchus*); bet su laiku pradėta taip vadinti apskritai augštesnius karaliaus valdininkus. Minimas čionai kamarponis turėjo pačią. — *Kareivių vadui*: viršinin-

kui kareivių, paskirtų sergėti karaliaus rumus ir ypata. Anot ebr. t.: budelių viršininkui. — *Putifarui*. LXX: Πετεφρής. Tas vardas tikrai aigyptiškas (Peti para) ir reiškia paskirtąjį dievažiui Ra, t. y. saulei.

38, 1-30. Jokubo sunus Judas veda pačią Kananietę, iš kurios jam gimsta trys sunys. Jiems užaugus, du vyresniųjų miršta kits po kito, nepalikdami vaikų iš Tamaros, kurią jiems tėvas buvo davęs moterystėn. Kadangi Judas nenori, kad ji taptų jo trečiojo sunaus pačia, todėl Tamara apgavimu gauna ainiją iš paties Judo ir pagimdė dvynus.

(38, 1) *Judas, atsitraukęs...* Judo pasitraukimas iš savo tėvo namų, moterystės su svetimtautėmis ir kilęs dorinis ištvirtimas aiškiai nurodo, kokiam dideliame pavojuje atsirado Jokubo giminė, begy-

lium, et vocavit nomen ejus Her.
⁴ Rursumque concepto fœtu, natum filium vocavit Onan. ⁵ Tertium quoque peperit: quem appellavit Sela: quo nato, parere ultra cessavit. ⁶ Dedit autem Judas uxorem primogenito suo Her, nomine Thamar. ⁷ Fuit quoque Her primogenitus Judæ, nequam in conspectu Domini: et ab eo occisus est. ⁸ Dixit ergo Judas ad Onan filium suum: Ingredere ad uxorem fratris tui, et sociare illi. ut suscites semen fratri tuo. ⁹ Ille sciens non sibi nasci filios, introiens ad uxorem fratris sui, semen fundebat in terram, ne liberi fratris nomine nascerentur. ¹⁰ Et ideirco percussit eum Dominus, quod rem detestabilem faceret. ¹¹ Quam ob rem dixit Judas Thamar nuri suæ: Esto vidua in domo patris tui, donec crescat Sela filius meus: timebat enim ne et ipse moreretur, sicut fratres ejus. Quæ abiit, et habitavit in domo patris sui.

¹² Evolutis autem multis diebus, mortua est filia Sue uxor Judæ: qui post luctum consolatione suscepta, ascendebat ad tonsos ovis suarum, ipse et Hiras opilio gregis Odollamites, in Thamnas. ¹³ Nuntiatumque est Thamar quod socer illius ascenderet in Thamnas ad tondendas oves. ¹⁴ Quæ, depositis viduitatis vestibibus, assumpsit

praminė jį vardu Hėras. ⁴ Ir vėl ji pradėjo ir, pagimdžius sūnų, pavadino jį Onanu. ⁵ Ji pagimdė taipogi trečią, kurį praminė Sėla; tam gimus, ji nebeturėjo daugiaus vaikų. ⁶ O Judas davė savo pirmgimiui Hėrui pačią vardu Tamarą. ⁷ Bet Judo pirmgimis Hėras buvo netikęs Viešpaties akysvaizdoje ir buvo jo užmuštas. ⁸ Judas tat tarė savo sunui Onanui: Įeik pas savo brolio pačią ir gyvenk su ja, kad duotumei savo broliui ainiją. ⁹ Jis, žinodamas ne sau gimsiant sunus, įeidamas pas savo brolio pačią elgėsi taip, kad ji negalėtu tapti motina, nenorėdamas, kad vaikai gimtu brolio vardu. ¹⁰ Ir užtat Viešpats jį ištiko, nes darė bjaurų dalyką. ¹¹ To dėlei Judas tarė savo marčiai Tamarai: Buk našlė savo tėvo namuose, kolei neužaugš mano sunus Sėla; nes jis bijojosi, kad ir tasai nenumirtu kaip jo broliai. Ji nuėjo sau ir gyveno savo tėvo namuose.

¹² Praslinkus gi daugeliui dienų, mirė Suės duktė o Judo pati. Po apraudojimo nusiraminęsėjo pas savo avių kirkėjus jis ir bandos piemuo Odolamietis Hiras į Tamną. ¹³ Ir buvo pranešta Tamarai, kad jos šešiuras eina į Tamną avių kirkty. ¹⁴ Nusivilkus našlystės rubus ji pasiėmė gaubtę ir, permainingus apdara, atsisėdo ant kryžkelio, kur eina-

vendama Kanaane, ir kaip labai reikalinga pasidarė gyvenimo aplinkybių permaina, kurią Dievo Apeizda rengė per Juozapo nugabenimą Aigyptan. — *Odolamo*. Miestelis garsus Dovidio istorijoje, į šiaurę nuo Ebrono. — (5) *Tam gimus, ji...* Anot Ebr. t.: ir jis (Judas) buvo *K'zib'e*, kada ji pagimdė. *K'zib*, kitaip Achzib, minimas Joz. 15, 4. Mik. 1, 14. 15, buvo miestelis Adu-

lamo apylinkėje. — (8) *Įeik pas savo brolio...* Regimai ir tuomet jau buvo paprotys, paskiaus Mozės įstatymdavystėje pavirtęs „levirato įstatu“ (5 Moz. 25, 5-30), kad, mirus vyresniajam broliui be vaikų ir palikus našlę, ją turėdavo vesti moterimi jaunesnis brolis, ir pirmas iš tos moterystės gimęs sunus skaitėsi mirusiojo brolio vaiku ir buvo jo įpėdiniu.

(12) *Bandos piemuo*. Dabartiniam ebr.

theristrum: et mutato habitu, sedit in bivio itineris, quod ducit Thamnam: eo quod crevisset Sela, et non eum accepisset maritum. ¹⁵ Quam cum vidisset Judas, suspicatus est esse meretricem: operuerat enim vultum suum, ne agnosceretur. ¹⁶ Ingre-diensque ad eam, ait: Dimitte me ut coëam tecum: nesciebat enim quod nurus sua esset. Qua respondente: Quid dabis mihi ut fruaris concubitu meo? ¹⁷ dixit: Mittam tibi hædum de gregibus. Rursumque illa dicente: Patiar quod vis, si dederis mihi arrhabonem donec mittas quod polliceris, ¹⁸ ait Judas: Quid tibi vis pro arrhabone dari? Respondit: Annulum tuum, et armillam, et baculum quem manu tenes. Ad unum igitur coitum mulier concepit, ¹⁹ et surgens abiit: depositoque habitu quem sumpserat, induta est viduitatis vestibus. ²⁰ Misit autem Judas hædum per pastorem suum Odolamitem, ut reciperet pignus quod dederat mulieri: qui cum non invenisset eam, ²¹ interrogavit homines loci illius: Ubi est mulier quæ sedebat in bivio? Respondentibus cunctis: Non fuit in loco isto meretrix, ²² reversus est ad Judam, et dixit ei: Non inveni eam: sed et homines loci illius dixerunt mihi, nunquam sedisse ibi scortum. ²³ Ait Judas: Habeat sibi, certe mendacii arguere nos non potest, ego misi hædum quem promise-ram: et tu non invenisti eam. ²⁴ Ecce autem post tres menses nuntiaverunt Judæ, dicentes:

ma į Tamną; dėlto kad Sėla buvo užaugęs ir nebuvo jai duotas vyrų. ¹⁵ Pamatęs ją Judas ir spėdamas esant kekšę, nes ji buvo apsidengus savo veidą, kad nebūtų pažinta, ¹⁶ priėjęs prie jos tarė: Leisk man su tavim sugul-ti; nes nežinojo ją esant jo mar-čia. Jai atsakius: Ką man duosi už sugulimą su manim? ¹⁷ jis tarė: Atsiųsiu tau ožiuką iš ban-dos. Ir jai vėl sakant: Pakešiu, ko tu nori, jei man duosi užsta-tą, kolei atsiųsi, ką žadi, ¹⁸ Ju-das tarė: Kokio nori užstato, kad tau duočiau? Ji atsakė: Ta-vo žiedo, apyrankės ir lazdos, kurią turi rankoje. Taigi, iš vie-no sugulimo moteriškė tapo nėš-čia. ¹⁹ Ir atsikėlus nuėjo; ir nusi-vilkus apdarą, kurį buvo pasi-ėmus, apsilviko našlystės rubais. ²⁰ O Judas nusiuntė per savo piemenį Odolamietį ožiuką, kad atsiimtu užstatą, kurį buvo da-vęs moteriškei. Tasai jos nera-dęs ²¹ pasiklausė anos vietos žmo-nių: Kame yra moteriškė, sėdė-jusi ant kryžkelio? Visiems at-sakant: Šioje vietoje nebuvo kekšės, ²² jis sugrižo pas Judą ir jam tarė: Aš jos neradau; bet ir anos vietos žmonės man sakė, kad ten niekuomet nesėdėjusi paleistuvė. ²³ Judas tarė: Tesi-žino; ji tikrai negalės mūsų kal-tinti už melagystę; aš nusiunčiau ožiuką, kurį buvau žadėjęs, ir tu jos neradai. ²⁴ Bet štai po trijų mėnesių pranešė Judui, sa-kydami: Tavo marti Tamara ta-po paleistuvė ir regisi esanti nėš-čia. Ir Judas tarė: Išveskite ją, kad būtų sudeginta. ²⁵ Ji veda-

t. *re'ehu*, jo prietelis. — Į *Tamną*. Dabar Kirbet. Tibneh. — (24) *Iš-veskite ją, kad...* Moterų prasikaltimai

prieš dorą buvo kietai baudžiami Rytuo-se. Judas, nors ištikrųjų neturėjo užma-nymo duoti savo sunui Sėlai moterystėn

Fornicata est Thamar nurus tua, et videtur uterus illius intumescere. Dixitque Judas: Producite eam ut comburatur. ²⁵ Quæ cum duceretur ad pœnam, misit ad socerum suum, dicens: De viro, cujus hæc sunt, concepi: cognosce cujus sit annulus, et armilla, et baculus. ²⁶ Qui, agnitis muneribus, ait: Justior me est: quia non tradidi eam Sela filio meo. Attamen ultra non cognovit eam. ²⁷ Instante autem partu, apparuerunt gemini in utero: atque in ipsa effusione infantium unus protulit munum, in qua obstetrix ligavit coccinum, dicens: ²⁸ Iste egredietur prior. ²⁹ Illo vero retrahente manum, egressus est alter: dixitque mulier: Quare divisa est propter te maceria? et ob hanc causam vocavit nomen ejus Phares. ³⁰ Postea egressus est frater ejus, in cujus manu erat coccinum: quem appellavit Zara.

ma mirtin nusiuntė pas savo šešiurą, tardama: Aš tapau nėščia iš vyro, kurio yra šitie daiktai; pažink, keno yra žiedas, apyrankė ir lazda. ²⁶ Jis, pažinęs savo duotuosius daiktus, tarė: Ji už mane teisesnė, kadangi aš jos nedaviau savo sunui Sėlai. Vienok daugiau jis jos nepažinojo. ²⁷ O atėjus gimdymo metui, pasirodė iščioje esą dvyni. Ir pačiame kudikių užgimime vienas iškišo ranką, kurią pribuvėja perrišo raudonu siulu, sakydama: ²⁸ Šitas išeis pirmas. ²⁹ Bet, jam atitraukus ranką, išėjo antrasis, ir moteriškė tarė: Kam dėlei tavęs perplyšo plėvė? Ir todėl jis buvo pramintas vardu Parėsas. ³⁰ Paskui išėjo jo brolis, ant kurio rankos buvo raudonas siulas; jį praminė Zara.

3) Juozapas Putifaro namuose.

Caput XXXIX. ¹ Igitur Joseph ductus est in Ægyptum,

39. perskyrimas. ¹ Taigi, Juozapas buvo nuvestas Aigyptan,

Tamaros, tečiau dabar pasirodo tebeskaitas ją Sėlos sužieduotinė ir budamas šeimynos galva skiria prasikaltusiai marčiai bausmę kaipio svetmoteriai, liepdamas ją užmušti akmenimis ir sudeginti. - (26) Ji už mane teisesnė. Tuo pasakymu Judas tik apsvarsto savo pasiėlimą su Tamara kaipio su savo marčia. Jis nebuvo išpildęs savo pažadėjimo duoti ją moterystėn Sėlai; todėl jos apgavimą vadina teisingu. Pats gi Tamaros apgavimas savyje ir svetmoterystė pasilieka neabejotina nuodėmė; tik jos didumą sumažina geras Tamaros tikėjimas ir didelis troškimas priklausti prie išrinktosios tautos, gavusios Dievo pažadėjimus (Efr. Aukš. Ambr. Aug.). - (29) *Parėsas*. Ebr. *Parec*, plyšis. Taip jis buvo pramintas dėlto, kad,

jam dar neišėjus iš motinos iščios, jau buvo perplėsta plėvė, apdengianti kudikį iščioje, ir tuomet buvo pasakyta: *Kam dėlei tavęs perplyšo plėvė, Mah paractha 'aleikha parec*. Parėsui teko garbė priderėti prie Kristaus genealogijos. Mt. 1, 3. - (30) *Zara*. Ebr. *Zarach*, išeinantis.

39, 1-20. Viešpačiui padedant, Juozapas įgyja didžią malonę pas savo valdovą; kadangi vienok nepasiduoda gašlios Putifaro pačios gundymams, nekaltai apskūstas įmetamas kalėjiman.

(39, 1) *Vyras Aigyptietis*. Kada Juozapas buvo nuvestas Aigyptan (apie 1920 m. pirm Kristaus), čia viešpatavo iš svetur atėjusi H y k s ū tauta, davusi Aigyptui

emitque eum Putiphar eunuchus Pharaonis, princeps exercitus, vir Ægyptus, de manu Ismaelitarum, a quibus perductus erat. ² Fuitque Dominus cum eo, et erat vir in cunctis prospere agens; habitavitque in domo domini sui, ³ qui optime noverat Dominum esse cum eo, et omnia, quæ gereret, ab eo dirigi in manu illius. ⁴ Invenitque Joseph gratiam coram domino suo, et ministrabat ei: a quo præpositus omnibus gubernabat creditam sibi domum, et universa quæ ei tradita fuerant; ⁵ benedixitque Dominus domui Ægyptii propter Joseph, et multiplicavit tam in ædibus quam in agris cunctam ejus substantiam: ⁶ nec quidquam aliud noverat, nisi panem quo vescebatur.

Erat autem Joseph pulchra facie, et decorus aspectu. ⁷ Post multos itaque dies iniecit domina sua oculos suos in Joseph, et ait: Dormi mecum. ⁸ Qui nequamquam acquiescens operi nefario, dixit ad eam: Ecce dominus meus, omnibus mihi traditis, ignorat quid habeat in domo sua: ⁹ nec quidquam est quod non in mea sit potestate, vel non tradiderit mihi, præter te, quæ uxor ejus es: quo modo ergo possum hoc malum facere, et peccare in Deum meum? ¹⁰ Hujuscemodi verbis per singu-

ir jį nupirko vyras Aigyptietis, Paraono kamarponis ir kareivių vadas Putifaras, iš rankų Izmaelitų, kurie jį buvo atvedę. ² Ir Viešpats buvo su juo; ir jis buvo vyras, kuriam viskas sekėsi; jis gyveno savo pono namuose, ³ kurs geriausiai žinojo Viešpatį esant su juomi ir duodant pasisekimą visame, ko tik tai imdavosi. ⁴ Juozapas rado malonę pas savo poną ir jam tarnavo: jo padarytas viso ko užveizdu, valdė pavestus sau namus ir visa, kas jam buvo paduota. ⁵ Ir Viešpats palaimino Aigyptiečio namus ir padaugino kaip namuose taip ir laukuose visą jo lobį; ⁶ jis gi pats nieku kitu nesirūpino, kaip tik duona, kurią valgė.

O Juozapas buvo gražaus veido ir dailios išvaizdos. ⁷ Taigi, po daugelio dienų jo poni atkreipė savo akis į Juozapą ir tarė: Gulėk su manim. ⁸ Jis visai nepritardamas bjauriam darbui, jai tarė: Štai mano ponas, visa man padavęs, nežino, ką jis turi savo namuose; ⁹ ir nėra nieko, kas nebutu mano valdžioje arba nebutu man paduota, atskyrus tave, kuri esi jo pati; kaip gi tat aš galiu daryti tą piktumą ir nusidėti mano Dievui? ¹⁰ Tokiomis kalbomis moteriškė vargino jaunikaitį kasdien; o jis

dvi karalių šeimyni, penkioliką ir šešioliką (2100—1700 m. pirm Kr.); todėl nevisi augsti karaliaus rūmų valdininkai buvo aigyptiečiai. — (3) *Viešpatį esant su juomi*. Pats Putifaras buvo pagonis ir netikėjo į Viešpatį; tik jis matė Juozapo tikėjimą ir tuo tikėjimu apsiaustus jo darbus, kurie buvo visuomet laimingi. — (4) *Užveizdu*. Visos turtingos Aigypso šeimyn-

nos, kaip nurodo senobiniai dokumentai, turėjo tokiuos užveizdus, kuriems būdavo pavedami visi rupeščiai apie namus. — (6) *Jis gi pats...* Patifaro pasitikėjimas savo užveizdu buvo taip didis, kad jis pats nieku kitu nesirūpino, kaip tik gyvenimo džiaugsmais.

(7) *Jo poni atkreipė...* Aigyptiečiai nelaikydavo savo pačių uždarę nuo žmonių

los dies et mulier molesta erat adolescenti: et ille recusabat stuprum. ¹¹ Accidit autem quadam die ut intraret Joseph domum, et operis quippiam absque arbitris faceret: ¹² et illa, apprehensa lacinia vestimenti ejus, diceret: Dormi mecum. Qui relicto in manu ejus pallio fugit, et egressus est foras. ¹³ Cumque vidisset mulier vestem in manibus suis, et se esse contemptam, ¹⁴ vocavit ad se homines domus suæ, et ait ad eos: En introduxit virum Hebræum, ut illuderet nobis: ingressus est ad me, ut coiret mecum: cumque ego succlamassem. ¹⁵ et audisset vocem meam, reliquit pallium quod tenebam, et fugit foras. ¹⁶ In argumentum ergo fidei retentum pallium ostendit marito revertenti domum, ¹⁷ et ait: Ingressus est ad me servus Hebræus quem adduxisti, ut illuderet mihi: ¹⁸ cumque audisset me clamare, reliquit pallium quod tenebam, et fugit foras. ¹⁹ His auditis dominus, et nimium credulus verbis conjugis, iratus est valde: ²⁰ tradiditque Joseph in carcerem, ubi vincti regis custodiebantur, et erat ibi clausus.

gynėsi nuo svetimoterystės. ¹¹ Vieną dieną atsitiko Juozapui įeiti į namus ir atlikti kokį ten darbą be liudytojų; ¹² o ji nutvėrus jo rubo skverną, tarė: Gulėk su manim. Jis, palikęs jos rankose apdarą, pabėgo ir išėjo laukan. ¹³ Moteriškė, matydama savo rankose apdarą ir save esant paniekintą, ¹⁴ pasišaukė pas save savo namų žmones ir jiems tarė: Štai, įvedė čionai vyrą Ebrajų, kad su mumis darkiai elgtusi; tasai įėjo pas mane, kad su manim sugultų; o kad aš suškau. ¹⁵ ir jis išgirdo mano balsą, paliko apdarą, kurį aš laikiau, ir išbėgo laukan. ¹⁶ Tiesai tat patvirtinti ji parodė sugrižusiam į namus vyrui užturėtą apdarą ¹⁷ ir tarė: Įėjo pas mane tarnas Ebrajis, kurį tu atvedei, kad su manim darkiai pasielgtu, ¹⁸ o išgirdęs mane šaukiant, paliko apdarą, kurį laikiau, ir išbėgo laukan. ¹⁹ Tai išgirdęs ponas ir per daug tikėdamas pačios žodžiams, labai įpyko ²⁰ ir padavė Juozapą kalėjiman, kame buvo sergimi karaliaus kaliniai, ir jis buvo ten užrakintas.

4) Juozapas kalėjime.

²¹ Fuit autem Dominus cum Joseph, et misertus illius dedit

²¹ O Viešpats buvo su Juozapu ir jo pasigailėjęs davė jam

akių. Jos dalyvaudavo viešame gyvenime, bet, anot senobės liudijimų, negalėjo pasigirti didžia ištikimybe moterystėje. — (14) *Vyrą Ebrajų*. Kad kaltybė išrodytu dar didesnė Putifarienė primena svetimą tariamą prasikaltėlio kilmę. — (20) *Kalėjiman*. Buvo tai vienas iš viešų karaliaus kalėjimų, buvusių to paties Putifaro priežiūroje ir valdžioje. Nors Juozapo įmetimas kalėjiman buvo sunki bausmė, bet buvo galima laukti dar sunkesnės, butent

jo pasmerkimo mirtin; rasi Putifarui pasirodė pačios apkaltinimas ne visai tikras ir privalęs ilgesnio tyrinėjimo.

39, 21—40, 23. Ir kalėjime Viešpats neapleidžia Juozapo. Čia jis įigia kalėjimo viršininko malonę ir prirengia sau išsiliuosavimą, išaiškindamas dviejų Parao no valdininkų sapnus.

(21) *Viešpats buvo su Juozapu*. Nuo vienybės su Dievu priderėjo visas žmo-

ei gratiam in conspectu principis carceris. ²² Qui tradidit in manu illius universos vinctos qui in custodia tenebantur: et quidquid fiebat, sub ipso erat. ²³ Nec noverat aliquid. cunctis ei creditis: Dominus enim erat cum illo, et omnia opera ejus dirigebat.

Caput XL. ¹ His ita gestis, accidit ut peccarent duo eunuchi, pincerna regis Ægypti, et pistor, domino suo. ² Iratusque contra eos Pharao (nam alter pincernis præerat, alter pistoribus) ³ misit eos in carcerem principis militum, in quo erat vinctus et Joseph. ⁴ At custos carceris tradidit eos Joseph, qui et ministrabat eis: aliquantulum temporis fluxerat, et illi in custodia tenebantur. ⁵ Videruntque ambo somnium nocte una, juxta interpretationem congruam sibi: ⁶ ad quos cum introisset Joseph mane, et vidisset eos tristes, ⁷ sci-citatus est eos, dicens: Cur tristor est hodie solito facies vestra? ⁸ Qui responderunt: Somnium vidimus, et non est qui interpretetur nobis. Dixitque ad eos Joseph: Num-

rasti malonę kalėjimo užveizdętojo akyse, ²² kurs padavę į jo rankas visus kalinius, laikomus kalėjimę; ir kas tik tenai daręsi, buvo po juomi; ²³ ir pats nieku nebesirupino, visa jam pavedęs; nes Viešpats buvo su juo ir jam duodavo pasisėkimą visuose darbuose.

40. perskrymas. ¹ Po tų atsitikimų pasitaikę, kad du Aigypso karaliaus kamarponių, jo vynpylis ir duonkepis, prasikalto savo ponui. ² Ir įpykęs ant jų dviejų Paraonas (nes vienas buvo vynpylių viršininkas, kitas duonkepių), ³ ėmė juodu kareivių vado kalėjiman, kuriame buvo apkaltas ir Juozapas. ⁴ O kalėjimo sargas padavę juodu Juozapui, kurs jiems ir tarnavo. Kiek laiko prasilinkus, kada juodu tebebuvo laikomu kalėjimę, ⁵ abu du sapnavo tą pačią naktį sapną, kurio išaiškinimas jiems dviem galėjo pritikti. ⁶ Įėjęs rytą pas juodu Juozapas ir pamatę juodu nuliudusiu, ⁷ teiravosi jų, sakdamas: Kodėl jų dvių veidas šiandien labiau nuliudę negu paprastai? ⁸ Juodu atsakę: Mūsų sapnavova sapną ir nėra,

nių apleisto ir jų akyse silpno Juozapo pasisėkimas, ir dėlto įkvėptas autorius nuolat primena tą aplinkybę, kad *Viešpats buvo su Juozapu*. — *Kalėjimo užveizdętojo*. To valdininko viršininkas buvo Putifaras.

(40, 1) *Po tų atsitikimų...* Iš tų žodžių visai negalima žinoti, kiek laiko prasilinko, kolai kalėjimę atsirado du žymiu kaliniu. Buvo tai vyriausieji Aigypso karaliaus vynpylis ir duonkepis, t. y. augšti karaliaus namų valdininkai, kurių vienas prižiūrėdavo ir mėgindavo paduodamus į stalą vynus, antras gi — duoną ir kitokius iš teslos kepamus skanskonus. — (4) *Tarnavo*. Ir kalėjiman įmesti augšti karaliaus valdininkai turėjo sau paskirtą tarną; juo gi tapo Juozapas. — (5) *Sap-*

ną, kurio išaiškinimas... Dviem valdininkam jų sapnai pasirodę nepaprasti, ir juodu numanę tuose sapnuose esant uždengtą jų tolimesnio likimo paslaptį; bet pasilikdamu kalėjimę juodu negalėjo liuosai pasivadinti sapnų spėjimų, kurie uždengtą paslaptį būtų mėginę atspėti. Reikia gi žinoti, kad senoviniame Aigypse buvo begal prasiplatinęs tikėjimas į sapnus, ir daugelis užsiimdavo jų aiškinimu. — (8) *Nėra, kas mudviem...* Du kaliniu skaito Juozapą paprastu sargu ir tarnu, todėl savo sapnų jam išpradžios nepasakoja. — *Argi ne nuo Dievo...* Yra sapnų, kuriuos siuaučia Dievas; tai išpažįsta krikščionių mokslas; iš to mokslo taipogi žinoma, kad tokiuos sapnus gali išaiškinti tik pats jų davėjas Dievas, arba jo

quid non Dei est interpretatio? referte mihi quid videritis. ⁹ Narrauit prior, præpositus pincerarum, somnium suum: Videbam coram me vitem, ¹⁰ in qua erant tres propagines, crescere paulatim in gemmas, et post flores uvas maturescere: ¹¹ calicemque Pharaonis in manu mea: tuli ergo uvas, et expressi in calicem quem tenebam, et tradidi poculum Pharaoni. ¹² Respondit Joseph: Hæc est interpretatio somnii: Tres propagines, tres adhuc dies sunt: ¹³ post quos recordabitur Pharaoni ministerii tui, et restituet te in gradum pristinum: dabisque ei calicem juxta officium tuum, sicut ante facere consueveras. ¹⁴ Tantum memento mei, cum bene tibi fuerit, et facias mecum misericordiam: ut suggeras Pharaoni ut educat me de isto carcere: ¹⁵ quia furto sublati sum de terra Hebræorum, et hic innocens in lacum missus sum. ¹⁶ Videns pistorum magister quod prudenter somnium dissolvisset, ait: Et ego vidi somnium. Quod tria canistra farinæ haberem super caput meum: ¹⁷ et in uno canistro quod erat excelsius, portare me omnes cibos qui fiunt arte pistoria, avesque comedere ex eo. ¹⁸ Respondit Joseph: Hæc

kas mudviem išaškintu. Ir tarė jiemdviem Juozapas: Argi ne nuo Dievo pridera išaiškinimas? pasakykita man, ką sapnavota? ⁹ Pirmasis papasakojo savo sapną vynpylių viršininkas: Aš mačiau ties savim vynmedį, ¹⁰ ant kurio buvo trys šakelės; pamažu jis sukrovė spurgus, pražydo ir galop prisirpo vynuogės; ¹¹ aš gi laikiau savo rankoje Paraono taurę; nuskyniau tą nogas ir išspaudžiau taurėn, kurią laikiau, ir daviau taurę Paraonui. ¹² Juozapas atsakė: Šitas yra sapno išaiškinimas. Tris šakelės yra dar trys dienos, ¹³ po kurių Paraonas atsimins tavo tarnystę ir tau sugrąžins pirma buvusią vietą, ir tu jam davinėsi taurę su lig tavo pareigų, kaip ir pirma paprastai darydavai. ¹⁴ Tiktai atsimink mane, kada tau bus gera; padaryk man mielaširdystę ir paminėk Paraonui, kad mane išleistu iš šito kalėjimo, ¹⁵ nes aš vagčia paimtas esu iš Ebrajų žemės ir čionai nekaltas įmestas duobėn. ¹⁶ Duonkepių viršininkas, matydamas, kad buvo išmintingai išaiškinęs sapną, tarė: Ir aš sapnavau, kad ant savo galvos turėjau tris miltų pintines, ¹⁷ ir pintinėje, buvusioje augščiau už kitas, aš nešiau visokius valgius, kurie daromi duon-

apšviestas žmogus. Ir Juozapas tiki, kad vien Dievas gali duoti išaiškinimą sapno, paliečiančio ateitį; o vidujinis balsas jam regimai sakė, kad Dievas tame atsitikime pasinaudos juo, kaip įrankiu, per kurį duos pageidaujamą išaiškinimą. — (9) *Vynmedį*. Kad jau žiloje senobėje Aegypto buvo auginami vynmedžiai ir dirbamas vynu, dabar tikrai žinoma iš atrastų senobės dokumentų. — (13) *Atsimins tavo tarnystę*. Anot ebr. t.: Pakels tavo galvą. Panašiais žodžiais pranašaujamas

ebr. t. ir antram valdininkui (19. e.) likimas, tik su nedideliu, bet daug reikškančiu skirtumu prasmėje: nukels tau galvą. — (15) *Vagčia paimtas*: be žinios tėvo, brolio Rubeno ir daugybės namiškių. — *Iš Ebrajų žemės*. Taip Juozapas nurodo giminę, iš kurios buvo paimtas, o ne Kanaano šalį, kuriame tuomet gyveno dar ir kitos tautos. — (16) *Ant savo galvos*. Taip paprastai nešiodavo Aegypto neperdaug sunkias naštas. — (17) *Visokius valgius*. Iš senobės Ai-

est interpretatio somnii: Tria canistra, tres adhuc dies sunt: ¹⁹ post quos auferet Pharao caput tuum, ac suspendet te in cruce, et lacerabunt volucres carnes tuas.

²⁰ Exinde dies tertius natalitius Pharaonis erat: qui faciens grande convivium pueris suis. recordatus est inter epulas magistri pincernarum, et pistorum principis. ²¹ Restituitque alterum in locum suum, ut porrigeret ei poculum: ²² alterum suspendit in patibulo, ut conjectoris veritas probaretur. ²³ Et tamen succedentibus prosperis, præpositus pincernarum oblitus est interpretis sui.

kepių būdu, ir paukščiai lesė iš jos. ¹⁸ Juozapas atsakė: Toks yra sapno išaiškinimas: trys pintinės yra dar trys dienos, ¹⁹ po kurių Paraonas nukirsdins tau galvą ir tave pakabins ant kryžiaus, ir paukščiai draskys tavo kūną.

²⁰ O po trijų dienų buvo Paraono gimimo sukaktuvės; jis padaręs didį pokilį savo tarnams atsiminė pokilio metu vynpylių viršininką ir vyriausį duonkepį, ²¹ ir vieną sugražino į jo vietą, kad vėl jam padavinētu taure, ²² kitą gi pakorė ant kartuvių, taip kad sapnų aiškintojo tikrumas pasitvirtino. ²³ Vienok vynpylių viršininkas, sugrįžus laimei, užmiršo savo sapno aiškintoją.

5) Juozapas Aigypto viršininkas.

Caput XLII. ¹ Post duos annos vidit Pharao somnium. Putabat se stare super fluvium, ²

41. perskyrimas. ¹ Po dviejų metų Paraonas sapnavo sapną. Jis tarėsi stovįs paupyje; ² iš

gypto paminklų žinoma, kaip didis buvo tenai mokėjimas kepti visokių skanskonių iš teslos. — *Paukščiai lesė.* Tai buvo negeras ženklas, pranašaujās duonkepio nebegrįžimą prie pareigų. — (19) *Pakabins ant kryžiaus.* Galvos nukirtimas ir lavono pakorimas buvo viena sunkiausių bausmių, kuriomis baudavo Aigypse didelius prasikaltėlius. — (23) *Užmiršo.* Paprasčiausi žmonių gyvenimo istorija, kad laimingieji greitai užmiršta vargstančius.

41, 1-57. Dievo Apveizdai nuolat laikant Juozapą savo globoje, atsitinka taip, kad Paraonas sapnuoja sapnus apie riebias ir liesias karves, o taipogi apie pilnas ir tuščias varpas; kadangi sapnų niekas negali išaiškinti, pakviestas gi pas Paraoną Juozapas juos išaiškina apie busiantį Aigypse septynerių metų užderėjimą ir kitų septynerių metų badą, užtat Paraonas jį paskiria viso Aigypto viršininku ir duoda jam pačią, kuri pagimdo

du sunu Efraimą ir Manasą. Juozapo pranašystė išsipildo, ir po septynerių užderėjimo metų ateina badas, kurs visus priverčia pirkties duonos pas Juozapą.

(41, 1) *Paupyje.* Iš viso sekančio straipsnio autorius pasirodo labai gerai žinąs Aigypto dalykus net su visomis jų smulkmenomis. Kalbėdamas apie Nilą, jis jį vadina *je'or*, t. y. žodžiu, paimtu iš aigypitiškos kalbos (aig. *aur*, upė) ir vartojamui tik tai upei pavadinti. — (2) *Karvės:* gyvulis labiausiai branginamas ir gerbiamas Aigypse. — *Pelkėtose vietose.* Ebr. *ba'achu*. Kitas aigypitiškos kilmės išsireiškimas, nes Aigypiečiai visokias vikšvas augančias pelkėse ir paupiuose vadindavo *achu*. — Patėmytina, kad riebios ir liesios karvės išeina iš Nilo, nuo kurio visai priklauso javų užderėjimas Aigypse; riebiosios ganosi ant žaliuojančios lygumos, o ne tik ant kranto, kadangi gerais metais Nilo vandenįs suvilgo plačiai visą jo slėnį, tuotarpu kad blogųjų metų simbolis, liesiosios karvės, ganosi tik prie

de quo ascendebant septem boves, pulchræ et crassæ nimis: et pascebantur in locis palustribus.³ Aliæ quoque septem emergabant de flumine, fœdæ, confectæque macie: et pascebantur in ipsa amnis ripa in locis videntibus: ⁴ devoraveruntque eas, quarum mira species et habitudo corporum erat. Expergefactus Pharaon, ⁵ rursum dormivit, et vidit alterum somnium: Septem spicæ pullulabant in culmo uno plenæ atque formosæ: ⁶ aliæ quoque totidem spicæ tenues, et percussæ uredine oriebantur, ⁷ devorantes omnem priorum pulchritudinem. Evigilans Pharaon post quietem, ⁸ et facto mane, pavore perterritus, misit ad omnes conjectores Ægypti, cunctosque sapientes: et accersitis narravit somnium, nec erat qui interpretaretur.

⁹ Tunc demum reminiscens pincernarum magister, ait: Confiteor peccatum meum: ¹⁰ Iratus rex servis suis, me et magistrum pistorum retrudi jussit in carcerem principis militum: ¹¹ ubi una nocte uterque vidimus somnium præsagum futurorum. ¹² Erat ibi puer Hebræus, ejusdem ducis militum famulus: cui narrantes somnia, ¹³ audivimus quidquid postea rei probavit eventus: ego enim redditus sum offi-

upės išėjusios septynios labai gražios ir riebios karvės ir ganiusiosi pelkėtose vietose; ³ išsinėrusios iš upės taipogi kitos septynios karvės bjaurios ir labai suliesėjusios ir ganiusios ant pačio upės kranto žaliuojančiose vietose, ⁴ ir prarijusios anas, kurių stebėtinas buvo gražumas ir riebumas. Nubudęs Paraonas ⁵ vėl užmigo ir sapnavo kitą sapną: Buk septynios pilnos ir dailios varpos išžėlusios iš vieno šiaudo; ⁶ išdygę taipogi kita tiek menkų ir karščio nusvilintų varpų, ⁷ ir jos prarijusios visą pirmųjų gražumą. Nubudęs Paraonas iš miego, ⁸ kada išaušo, išgąsčio apimtas, siuntė pas visus Aigypso žinius ir visus išminčius ir juos suvadinęs papasakojo sapną, ir nebuvo, kas jį išaiškintu.

⁹ Tik tuomet atsiminęs vynpylių viršininkas tarė: Išpažįstu savo kaltbę: ¹⁰ užsirustinęs ant savo tarnų karalius buvo liepęs įmesti mane ir duonkepių viršininką kareivių vado kalėjimą. ¹¹ Tenai abudu vieną naktį sapnavo va sapną, pranašaujantį busiančius dalykus. ¹² Tenai buvo jau nikaitis Ebrajis, to paties kareivių vado tarnas; jam papasakoję sapnus, ¹³ išgirdo va tai, ką patvirtino paskesnieji atsitikimai;

pat vandens, ant pačios „upės lupos“, ebr. *al-s'fath haj'* or. — (5) *Iš vieno šiaudo.* Aigypse kviečiai paprastai turi ant kiekvieno šiaudo po keletą varpų. — (6) *Karščio nusvilintos.* Karštas pietryčių vėjas, pučiantis nuo Raudonosios jūros pakraščių, labai kenksmingas visiems javams. — (8) *Pas visus Aigypso žinius.* Visokių žinių, burtininkų ir t. t. Aigypse buvo labai daug; taigi, Paraonas pasiskubino pasikviesti pas save visus, kurie bu-

vo labiaus pragarsėję kaip sapnų aiškintojai. Ebr. jie vadinasi dviem vardais: *chartumim* ir *chakhamim*. Pirmasis vardas rasi reiškia tuos, kurių svarbiausi pareiga buvo rašyti ir skaityti hieroglifus; antras gi apskritai žmones, užsiimančius vargiai suprantamais slaptiniais dalykais.

(9) *Išpažįstu savo kaltbę.* Anot Vulgatos kaltbė čionai pavadintas nedėkingumas į Juozapą, o anot ebr. t. buvusis

cio meo; et ille suspensus est in cruce. ¹⁴ Protinus ad regis imperium eductum de carcere Joseph totonderunt: ac veste mutata obtulerunt ei. ¹⁵ Cui ille ait: Vidi somnia, nec est qui edisserat: quæ audiui te sapientissime conjicere. ¹⁶ Respondit Joseph: Absque me Deus responderit prospera Pharaoni. ¹⁷ Narravit ergo Pharaon quod viderat: Putabam me stare super ripam fluminis, ¹⁸ et septem boves de amne conscendere, pulchras nimis, et obesis carnibus: quæ in pastu paludis vireta carpebant. ¹⁹ Et ecce, has sequebantur aliæ septem boves in tantum deformes et macilentæ, ut nunquam tales in terra Ægypti viderim: ²⁰ quæ, devoratis et consumptis prioribus, ²¹ nullum saturitatis dedere vestigium: sed simili macie et squalore torpebant. Evgilans, rursus sopore depressus, ²² vidi somnium: Septem spicæ pullulabant in culmo uno plenæ atque pulcherrimæ. ²³ Aliæ quoque septem tenues et percussæ uredine, oriebantur e stipula: ²⁴ quæ priorum pulchritudinem devoraverunt. Narravi conectoribus somnium, et nemo est qui edisserat. ²⁵ Respondit Joseph: Somnium regis unum est: quæ factururus est Deus, ostendit Pharaoni. ²⁶ Septem boves pulchræ, et septem spicæ plenæ: septem ubertatis anni sunt: eandemque vim somnii comprehendunt. ²⁷ Septem quoque boves tenues atque macilentæ, quæ ascenderunt post eas,

nes aš buvau sugražintas prie savo pareigų, o aną pakarta ant kryžiaus. ¹⁴ Tuoju, liepiant karaliui, nukirpo išvestam iš kalėjimo Juozapui plaukus ir apvilkę kitais rubais jį pastatė prieš karalių. ¹⁵ Tasai jam tarė: Sapnavau sapnus, ir nėra, kas juos išaiškintų; aš girdėjau tave juos atspėjant išmintingiausiai. ¹⁶ Juozapas atsakė: Dievas o ne aš duos Paraonui laimingą atsakymą. ¹⁷ Paraonas tat papasakojo, ką buvo sapnavęs: Aš tariausi stovįs paupyje ¹⁸ ir mačiau iš upės iškopant septynias labai gražias ir nutukusias karves, kurios besiganydamas ėdė pelkės žolę. ¹⁹ Ir štai šitas sekė kitos septynios karvės taip bjaurios ir liesios, kad niekuomet tokių neesu matęs Aigypto žemėje. ²⁰ Jos, prarijusios ir suvirškinusios pirmasias, ²¹ neparodė jokio soties ženklo, bet pasiliko taip pat liesios ir bjaurios kaip pirma. Nubūdęs ir vėl miego apgalėtas, ²² sapnavau kitą sapną: Septynios pilnos ir gražios varpos išdygo iš vieno šiaudo. ²³ Taipogi išžėlė iš šiaudo kitos septynios menkos ir karšto vėjo nusvilintos varpos, ²⁴ kurios prarijo pirmųjų gražumą. Aš papasakojau sapną žiniams, ir nėra, kas išaiškintų. ²⁵ Juozapas atsakė: Karaliaus sapnas yra vienas. Dievas parodė Paraonui, ką jis padarysiąs. ²⁶ Septynios gražios karvės ir septynios pilnos varpos yra septyneri gausybės metai ir turi tą pačią reikšmę sapne. ²⁷ Taipogi septynios menkos ir

prasikaltimas prieš Paraoną. — (14) *Nukirpo*. Anot ebr. t. nusiskuto. Senobiniai Aigyptiečiai nešiodavo trumpus plaukus ir skusdavo visą veidą, žydai gi darė

visai priešingai. Juozapas, stodamas Paraono akyaizdon, turi prisitaikyti prie Aigypto papročių. — (25) *Karaliaus sapnas yra vienas*. Nors sapnuota du atskiru

et septem spicæ tenues, et vento urente percussæ: septem anni venturæ sunt famis. ²⁸ Qui hoc ordine complebuntur: ²⁹ Ecce septem anni venient fertilitatis magnæ in universa terra Ægypti: ³⁰ quos sequentur septem anni alii tantæ sterilitatis, ut oblivioni tradatur cuncta retro abundantia: consumptura est enim fames omnem terram, ³¹ et ubertatis magnitudinem perditura est inopiæ magnitudo. ³² Quod autem vidisti secundo ad eamdem rem pertinens somnium: firmitatis indicium est, eo quod fiat sermo Dei, et velocius impleatur. ³³ Nunc ergo provideat rex virum sapientem et industrium, et præficiat eum terræ Ægypti: ³⁴ qui constituat præpositos per cunctas regiones: et quintam partem fructuum per septem annos fertilitatis, ³⁵ qui jam nunc futuri sunt. congreget in horrea: et omne frumentum sub Pharaonis potestate condatur, serveturque in urbibus. ³⁶ Et præparetur futuræ septem annorum fami, quæ oppressura est Ægyptum, et non consumetur terra inopia.

³⁷ Placuit Pharaoni consilium et cunctis ministris ejus: ³⁸ locutusque est ad eos: Num invenire poterimus talem virum, qui spiritu Dei plenus sit? ³⁹ Dixit ergo ad Joseph: Quia ostendit tibi Deus omnia quæ lo-

liesios karvės, po anų iškopusias, ir septynios plonos ir deginančio vėjo ištiktos varpos yra septyneri busiančiojo bado metai. ²⁸ Tai pildysis šitokioje eilioje: ²⁹ Štai ateis septyneri didelio derlingumo metai visoje Aigyptų žemėje, ³⁰ po kurių eis kiti septyneri metai tokio neužderėjimo, kad bus užmirštas visas pirma buvusias apstumas, nes bus das sunaikins visą žemę, ³¹ ir gausybės didumą prarys stokos didumas. ³² O kad antrą sykį sapnavai sapną apie tą patį dalyką, yra tai tikrumo ženklas, kad Dievo žodis įvyks ir greitai išsipildys. ³³ Dabar tat karalius tepasirupina sujieškoti išmintingą ir veiklų vyrą ir jį tepadarą Aigyptų žemės viršininku, ³⁴ kurs įstatytu užveisdėtojus po visas šalis ir po penktą javų dalį per septynerius derlingumo metus, ³⁵ kurie jau tuoju bus, surinktu į kluonus, ir kad visi javai butu supilti po Parao no valdžia ir laikomi miestuose, ³⁶ ir butu prirengti septynerių busiančių metų badi, kurs vargins Aigyptą, idant kraštas nebutu sunaikintas stoka.

³⁷ Ta patartis patiko Parao nuui ir visiems jo tarnams, ³⁸ ir jis jiems kalbėjo: Argi galėsime rasti tokį vyrą, kurs butu pilnas Dievo dvasios kaip šitas? ³⁹ Tarė tat Juozapui: Kadangi tau Dievas nurodė visa, ką kalbėjai,

sapnu, bet juodu reiškia vieną ir tą patį dalyką. — (28) *Tai pildysis...* Anot ebr. t.: tas yra žodis, kurį pasakiau Parao nuui. Tai, ką Dievas turi daryti, jis parodė Parao nuui. Visame šitame pasakojime ebr. t. Vulgatoje išverstas liuosai ir sutrumpintas. — (33) *Dabar tat karalius...* Išaiškinęs sapnus Juozapas nurodo ir priemones, kurių rei-

kia griebties, kad apsigynus nuo neužderėjimo pasekmių. Duodama patartis regimai taipogi Dievo įkvėpta; todėl ji tuoju priimama. — (34) *Po penktą javų dalį...* Tai turėjo būti nepaprasta duoklė, bet reikalinga iš atžvilgio į aplinkybes. — (35) *Į kluonus.* Tam tikri kluonai javams supilti visados būdavo Aigypte; dabar tik jų skaitlius turi būti padidintas.

cutus es, numquid sapientiorē et consimilem tui invenire poterō? ⁴⁰ Tu eris super domum meam, et ad tui oris imperium cunctus populus obediet: uno tantum regni solio te praecedam. ⁴¹ Dixitque rursus Pharao ad Joseph: Ecce, constitui te super universam terram Aegypti. ⁴² Tulitque annulum de manu sua, et dedit eum in manu ejus: vestivitque eum stola byssina, et collo torquem auream circumposuit. ⁴³ Fecitque eum ascendere super currum suum secundum, clamante praecone. ut omnes coram eo genu flecterent, et praepositum esse scirent universae terrae Aegypti. ⁴⁴ Dixit quoque rex ad Joseph: Ego sum Pharao: absque tuo imperio non movebit quisquam manum aut pedem in omni terra Aegypti. ⁴⁵ Vertitque nomen ejus, et vocavit eum lingua Aegyptiaca, Salvatorem mundi Deditque illi uxorem Aseneth filiam Putiphare sacerdotis Heliopoleos. Egressus est itaque Joseph ad terram Aegypti ⁴⁶ (triginta autem annorum erat quando stetit in conspectu regis Pharaonis) et circumivit omnes regiones Aegypti.

argi aš galėsiu rasti išmintingesnį arba tau lygų? ⁴⁰ Tu busi ant visų mano namų, ir tavo burnos paliepiamų klausys visi žmonės; tik vienu karalystės sostu busiu už tave viršesnis. ⁴¹ Ir Paraonas dar sakė Juozapui: Štai aš tave statau ant visos Aigypso žemės. ⁴² Ir jis ėmė nuo savo rankos žiedą ir jį užmovė ant jo rankos, ir jį apvilko ploniausios drobės apdaru, ir užkabino jam ant kaklo auksinę grandinę. ⁴³ Ir paskui jį pasodino ant savo antrojo vežimo ir apgarsino per šaukėją, kad visi prieš jį sulenktu kelius ir žinotu jį esant įstatytą visos Aigypso žemės viršininku. ⁴⁴ Karalius taipogi sakė Juozapui: Aš Paraonas; be tavo paliepimo niekas nepakrutins visoje Aigypso žemėje rankos arba kojos. ⁴⁵ Ir permainė jo vardą, ir jį praminė Aigypctiečių kalboje pasaulio Išgelbėtoju, ir davė jam pačią, Eliopolies kunigo Putifarės dukterį Asenėtę. Taigi, Juozapas iškeliavo į Aigypso žemę ⁴⁶ (jis buvo trijųdešimtų metų, kada stojosi karaliaus Paraono akylaizdon) ir apvažiavo visus Aigypso kraštus.

(40) *Tu busi...* Umas Juozapo išaugstinimas ir padarymas iš kalinio viso Aigypso valdovu visai sutinka su anų laikų papročiais. Plg. Dan. 2, 48. — (42) Ziedas su karaliaus vardu buvo svarbiausias suteiktos valdžios ženklas, kadangi tokiuo žiedu buvo daromi antspaudai ant visokių nutarimų. — *Apvilko...* Apdarą iš ploniausios drobės dėvėdavo Aigypso kunigai ir augščiausi valdininkai. — *Grandinė.* Dar vienas išaugstinimo ženklas. — (43) *Ant savo antrojo vežimo,* — pirmąjį pasilikdamas sau. — *Apgarsino per šaukėją...* Anot ebr. t.: ir šaukė prieš jį *Abrek.* Ką tikrai reiškia žodis Ab-

rekh, nežinia; regimai juo buvo liepiama atiduoti, rasi parpuolus ant žemės, kniups-tiems, pagarbą naujam viršininkui. — (45) *Pasaulio Išgelbėtoju.* Ebr. t. *Cafnath pa'neach.* Tą aigyptišką vardą nevsi vie-naip suprantą; anot kaikiurių jis reiškias ne pasaulio išgelbėtoją, bet gyvybės penėtoją arba palaikytoją. — *Eliopolies.* Ebr. t. *'On.* Miestas į šiaurę nuo Memtiso ant dešinio Nilo kranto. Jame garbinta ypač dievaitį Saulę (Ra). — *Putifarės.* Kitoks ištartinimas vardo Putifaras. Plg. 37, 36. — *Asenėtę.* Tas vardas reiškia pašvęstą deivę Neith. — (46) *Trijų dešimtų metų.* Taigi Juo-

⁴⁷ Venitque fertilitas septem annorum: et in manipulos re-dactae segetes congregatae sunt in horrea Aegypti. ⁴⁸ Omnis etiam frugum abundantia in singulis urbibus condita est. ⁴⁹ Tantaque fuit abundantia tritici, ut arenae maris coaequaretur, et copia mensuram excederet.

⁵⁰ Nati sunt autem Joseph filii duo antequam veniret fames: quos peperit ei Aseneth filia Putiphare sacerdotis Heliopoleos. ⁵¹ Vocavitque nomen primogeniti, Manasses, dicens: Oblivisci me fecit Deus omnium laborum meorum, et domus patris mei. ⁵² Nomen quoque secundi appellavit Ephraim, dicens: Crescere me fecit Deus in terra paupertatis meae.

⁵³ Igitur transactis septem ubertatis annis, qui fuerant in Aegyptio: ⁵⁴ coeperunt venire septem anni inopiae, quos praedixerat Joseph: et in universo orbe fames praevaluit, in cuncta autem terra Aegypti panis erat. ⁵⁵ Qua esuriente, clamavit populus ad Pharaonem, alimenta petens. Quibus ille respondit: Ite ad Joseph: et quidquid ipse vobis dixerit, facite. ⁵⁶ Crescebat

⁴⁷ Ir atėjo septynerių metų užderėjimas; ir surišti į pėdus javai buvo surinkti į Aigypso kluonus; ⁴⁸ taipogi visas javų apstumas buvo sukrautas kiekviename mieste. ⁴⁹ Ir kviečių apstumas buvo taip didelis, kad galėjo būti palygintas su jūros smiltimis, ir jų daugumas perviršijo saiką.

⁵⁰ O pirma negu atėjo badas, Juozapui gimė du sunu, kuriuos jam pagimdė Eliopolies kunigo Putifarės duktė Asenėtė. ⁵¹ Ir jis praminė savo pirmgimį vardu Manasas, sakydamas: Dievas padarė, kad užmirščiau visus savo vargus ir savo tėvo namus. ⁵² O antrajam davė vardą Efraimas, sakydamas: Dievas davė man augti mano neturto žemėje.

⁵³ Taigi, praslinkus septyneriems apstumo metams, buvusiems Aigypse, ⁵⁴ prasidėjo septyneri stokos metai, kuriuos buvo apskelbęs Juozapas, ir badas išgalėjo visame pasaulyje; visoje gi Aigypso žemėje buvo duonos. ⁵⁵ O ir čia prasidėjus badui, žmonės šaukėsi į Paraoną, prašydami maisto. Jis jiems atsakė: Eikite pas Juozapą ir, ką tik jis jums sakys, darykite. ⁵⁶ O

zapas buvo apie 13 metų Aigypse vergu. Plg. 37, 2.

(47-49) *Ir atėjo...* Ebr. t. truputį kitaip: Ir žemė septyneriais derlingais metais davė vaisius pilnais pėdais. Ir jis rinko septynerių derlingų metų, buvusių Aigypse, visokius javus ir krovė juos miestuose; kiekviename mieste krovė jis grūdus iš aplinkinių laukų. Ir Juozapas surinko grūdų labai daug, taip kad liovėsi juos seikėjęs; nes perviršijo visoki saiką.

(51) *Manasas*. Ebr. *M'našeh*, užmiršiantis. — *Savo tėvo namus*. Juozapas nebesigailėjo, kad buvo paimtas iš tėvo namų ir parduotas, nors nesiliovė jų mylėti. Dabar turėdamas savo šeimyną, jis visai suprato, kad čia ji atvedė Dievo Apveizda. — (52) *Efraimas*: dvigubai vaisingas. — *Neturto*: suspandimo arba vargo žemėje, nes toks jam išspradžios buvo Aigypsas.

(54) *Išgalėjo visame pasaulyje*: visose aplinkinėse šalyse. Aigypso gyventojai, be Juozapo surinktųjų javų, išspradžios dar turėjo kiekvienas sau sutaupęs šiek tiek grūdų, kurių vienok užteko neilgam.

autem quotidie fames in omni terra: aperuitque Joseph universa horrea, et vendebat Aegyptiis: nam et illos oppresserat fames. ⁵⁷ Omnesque provinciae veniebant in Aegyptum, ut emerent escas, et malum inopiae temperarent.

badas ėjo kasdien didyn visoje žemėje. Tuomet Juozapas atidarė visus kluonus ir pardavinėjo Aigyptiečiams, nes ir juos buvo prislėgęs badas. ⁵⁷ Ir iš visų kraštų ateidavo Aigyptan maisto pirkтусi ir stokos piktumo malšintų.

b) Juozapas ir jo broliai Aigypte. 1) Pirmoji Juozapo brolių kelionė Aigyptan.

Caput XLII. ¹ Audiens autem Jacob quod alimenta venderentur in Aegypto, dixit filiis suis: Quare negligitis? ² Audiavi quod triticum venundetur in Aegypto: descendite, et emite nobis necessaria, ut possimus vivere, et non consumamur inopia. ³ Descendentes igitur fratres Joseph decem, ut emerent frumenta in Aegypto, ⁴ Benjamin domi retento a Jacob, qui dixerat fratribus ejus: Ne forte in itinere quidquam patiatur mali: ⁵ ingressi sunt terram Aegypti cum aliis qui pergebant ad emendum. Erat autem fames in terra Chanaan.

⁶ Et Joseph erat princeps in terra Aegypti, atque ad ejus nutum frumenta populus vendebantur. Cumque adorassent eum fratres sui, ⁷ et agnovisset eos, quasi ad alienos durius loquebatur,

42. perskyrimas. ¹ O Jokubas, išgirdęs, kad javai parduodami Aigypte, tarė savo sunums: Kodėl nesirupinate? ² Girdėjau, kad Aigypte parduodami kviečiai; nueikite ir mums nupirkkite, kas reikalinga, kad galėtumėm gyvi išlikti ir badu nepražutumėm. ³ Taigi, dešimts Juozapo brolių nuėjo javų pirkty Aigypte, ⁴ o Benjaminas buvo namie paliktas Jokubo, kurs sakė jo broliams: Kad jam kartais kelyje neatsitiktų kas pikta. ⁵ Jie įėjo Aigypto žemėn draug su kitais, keliavusiais duonos pirkтусi; nes badas buvo Kanaano žemėje.

⁶ Juozapas buvo valdovu Aigypto žemėje, ir pagal jo valią javai buvo parduodami kitoms tautoms. Ir nusilenkus prieš jį jo broliams, ⁷ o jam juos pažinus, jis į juos kalbėjo šurkščiaus

42, 1-38. Bado prislėgtas Jokubas siunčia dešimtį savo sūnų Aigyptan duonos nusipirktų. Pažinęs savo brolius Juozapas kalba su jais lyg su sveimais, vieną palieka kaliniu, o kitus išleidžia tik su ta sąlyga, kad jie antrą sykį atgabens Aigyptan savo jauniausį brolį Benjaminą, kurio vienok nenori išleisti iš namų Jokubas.

(42, 1) *O Jokubas...* Tarp kraštų, kuriuose kilo badas, buvo ir Kanaanas. Jis pradėjo varginti čionai gyvenusią Jokubo šeimyną. — (4) *Benjaminas...* Nustojęs

Juozapo Jokubas buvo perkėlęs visą savo meilę ant antrojo mylimos Rakėlės sūnaus Benjaminio.

(6) *Pagal jo valią javai...* Aigyptiečiams javai buvo parduodami Juozapo patatytųjų valdininkų, nesiklausiant kiekviename atsitikime jo paties; bet javų pardavinėjimą svetimtaučiams, su kuriais reikėjo elgtis atsargiaus, Juozapas prižiūrėdavo pats; todėl kaip tik atvyko kelevių burs iš Kanaano, tuojau apie juos buvo pranešta Juozapui. — (7) *Juos pa-*

interrogans eos: Unde venistis? Qui responderunt: De terra Chanaan, ut emamus victui necessaria. ⁸ Et tamen fratres ipse cognoscens, non est cognitus ab eis. ⁹ Recordatusque somniorum, quæ aliquando viderat, ait ad eos: Exploratores estis: ut videatis infirmiora terræ venistis. ¹⁰ Qui dixerunt: Non est ita, domine, sed servi tui venerunt ut emerent cibos. ¹¹ Omnes filii unius viri sumus: pacifici venimus, nec quidquam famuli tui machinantur mali. ¹² Quibus ille respondit: Aliter est: immunita terræ hujus considerare venistis. ¹³ At illi: Duodecim, inquit, servi tui, fratres sumus, filii viri unius in terra Chanaan: minimus cum patre nostro est, alius non est super. ¹⁴ Hoc est, ait, quod locutus sum: Exploratores estis. ¹⁵ Jam nunc experimentum vestri capiam: per salutem Pharaonis non egrediemini hinc, donec veniat frater vester minimus. ¹⁶ Mittite ex vobis unum, et adducat eum: vos autem eritis in vinculis, donec probentur quæ dixistis utrum vera an falsa sint: alioquin per salutem Pharaonis exploratores estis. ¹⁷ Tradidit ergo illos custodiæ tribus diebus.

žinūs. Juozapas persiskyrė su broliais jau užaugusiais, todėl juose ir per 20 suviršum metų neįvyko taip didelė permaina, kad jų nebebutu buvę galima pažinti. Visai kitaip buvo su pačiu Juozapu. Jo broliams visai negalėjo ateiti ir mintis į galvą, kad su jais kalbantis Aigypso valdovas būtų jų brolis. — *Siurksčiaus.* Tai buvo reikalinga, kad geriaus juos iširtu, ar jie buvo pusitaisę, ar verti yra malonių, kurias Juozapas manė jiems suteikti.

lyg-kad į svetimus ir juos paklausė: Iš kur atėjote? Jie atsakė: Iš Kanaano žemės nusipirktų, kas maistui reikalinga. ⁸ Ir nors jis pažino brolius, tečiaus jų nebuvo pažintas. ⁹ Atsiminęs sapnus, kuriuos kitados buvo sapnavęs, tarė į juos: Jūs esate žvalgai ir atėjote apžiūrėtų silpnųjų šalies vietų. ¹⁰ Jie tarė: Ne taip yra, pone; bet tavo tarnai atėjo duonos pirktus. ¹¹ Mes visi esame vieno vyro sunus: atėjome su ramybe; ir tavo tarnai neturi jokių piktų užmanymų. ¹² Jis jiems atsakė: Yra kitaip; jūs atėjote apžiūrėtų, kame šitoje šalyje neapginkluota. ¹³ O jie kalbėjo: Musų, tavo tarnų, yra dvylika brolių, vieno vyro sunų Kanaano žemėje; visų jauniausis yra su mūsų tėvu, vieno gi visai nebėra. ¹⁴ Jis tarė: Tai ir yra, ką aš sakiau: jūs esate žvalgai. ¹⁵ Jau dabar aš jus ištirsiu. Vardan Paraono sveikatos! jūs iš čia neišeisite, kol nei ateis jūsų jaunesnysis brolis. ¹⁶ Siųskite vieną iš jūsų ir teatvedie jį; jūs busite apkalti, kol nei bus iširta, ar tai, ką jūs sakėte, yra tiesa, ar melas: nes kitaip, kaip gyvas Paraonas, jūs esate žvalgai. ¹⁷ Taigi, jis juos įmetė kalėjiman trims dienoms.

— (9) *Atsiminęs sapnus.* Brolių nusilenkimą prieš Juozapą priminė jau seniai užmiršus sapnus, kurie pradėjo pildyties. — *Silpnųjų...* Kanaaniečiai dažnai užpuldinėdavo Aigypso gyventojus ir regimai stengdavosi į jį pakliuti tomis vietomis, kame nebuvo kariuomenės, kur nebuvo apginkluota. — (11) *Vieno vyro sunus.* Viena šeimyna jų nedrįstu užpulti Aigypą. — (15) *Vardan Paraono sveikatos.* Anot. ebr. t.: per Paraono gy-

¹⁸ Die autem tertio eductis de carcere, ait: Facite quæ dixi. et vivetis: Deum enim timeo.

¹⁹ Si pacifici estis, frater vester unus ligetur in carcere: vos autem abite, et ferte frumenta quæ emistis, in domos vestras,

²⁰ et fratrem vestrum minimum ad me adducite, ut possim vestros probare sermones, et non moriamini. Fecerunt ut dixerat,

²¹ et locuti sunt ad invicem: Merito hæc patimur, quia peccavimus in fratrem nostrum, videntes angustiam animæ illius, dum deprecaretur nos, et non audivimus: idcirco venit super nos ista tribulatio. ²² E quibus unus Ruben, ait: Numquid non dixi vobis: Nolite peccare in puerum: et non audistis me? en sanguis ejus exquiritur. ²³ Nesciebant autem quod intelligeret Joseph: eo quod per interpretem loqueretur ad eos. ²⁴ Avertitque se parumper, et flevit: et reversus locutus est ad eos.

²⁵ Tollensque Simeon, et ligans illis præsentibus, jussit ministris ut implerent eorum saccos tritico, et reponerent pecunias singulorum in sacculis suis, datis supra cibariis in viam: qui fecerunt ita.

²⁶ At illi portantes frumenta in asinis suis, profecti sunt. ²⁷ Apertoque unus sacco, ut daret jumento pabulum in diversorio, contemplatus pecuniam in ore sacculi, ²⁸ dixit fratribus suis: Reddita est mihi pecunia, en ha-

¹⁸ O trečiojoje dienoje išvedęs iš kalėjimo jis jiems tarė: Darykite, ką sakiau, ir išliksite gyvi: nes aš bijausi Dievo. ¹⁹ Jei esate ramūs, vienas jūsų brolis tepasilieka surištas kalėjime; jūs gi eikite ir vežkite javus, kuriuos nusipirkote, į savo namus, ²⁰ ir atveskite pas mane jūsų jauniausįjį brolių, kad galėčiau ištirti jūsų žodžius ir nenumirtumėte. Jie padarė, kaip buvo pasakęs, ²¹ ir kalbėjosi tarp savęs: Teisingai kenčiame, nes prasi-kaltome mūsų broliui; matėme jo dušios sielvartą, kada mus maldavo, ir neišklausėme; to dėlei atėjo ant mūsų šitas suspaudimas. ²² Ir vienas jų, Rubenas, tarė: Argi aš jums nesakiau: Nedarykite neteisybės vaikui, o jūs manęs nepaklausėte? štai reikalaujama jo kraujo. ²³ O jie nežinojo, kad Juozapas suprantą, kadangi jis kalbėjosi su jais per vertiką. ²⁴ Tuomet jis nusigręžė truputį ir verkė; ir vėl atsigręžęs jiems kalbėjo. ²⁵ Ir ėmęs Simeoną ir jį surišdinęs jų akyse, liepė tarnams pripildyti jų maišus grūdais ir sudėti atgal kiekvieno pinigų į jo maišą, be to duoti kelionei paviržio. Tie taip padarė.

²⁶ O jie, sukrovę javus ant asilų, iškeliavo. ²⁷ Ir vienas atrišęs maišą, kad duotu užiegoje gyvuliui pašaro, ir pamatęs maišo viršuje pinigų, ²⁸ tarė savo broliams: Man atiduota pinigai; štai guli maiše. Jie nu-

v y b e. — (25) *Simeoną*. Juozapas palieka kaliniu Simeoną rasi dėlto, kad jis buvo nuožmesnis už kitus ir po Rubeno, kurs kitados rupinosi Juozapo išliuosavimu iš brolių rankų, jis buvo vyriausis. Plg. 24, 25; 37, 21... — *Sudėti atgal...*

Tuo savo pasiūlymu Juozapas norėjo apdovanoti brolius ir parodyti jiems prielankumą.

(28) *Jie nustebe ir nusigandę*. Radę pinigų viename maiše, o rasi pasižiūrėję ir į kitus, nors to čionai nėra aiškiai

betur in sacco. Et obstupefacti, turbatique mutuo dixerunt: Quidnam est hoc, quod fecit nobis Deus? ²⁹ Veneruntque ad Jacob patrem suum in terram Chanaan, et narraverunt ei omnia quæ accidissent sibi, dicentes: ³⁰ Locutus est nobis dominus terræ dure, et putavit nos exploratores esse provinciae. ³¹ Cui respondimus: Pacifici sumus, nec ullas molimur insidias. ³² Duodecim fratres uno patre geniti sumus; unus non est super, minimus cum patre nostro est in terra Chanaan. ³³ Qui ait nobis: Sic probabo quod pacifici sitis: Fratrem vestrum unum dimittite apud me, et cibaria domibus vestris necessaria sumite, et abite, ³⁴ fratremque vestrum minimum adducite ad me, ut sciam quod non sitis exploratores: et istum, qui tenetur in vinculis, recipere possitis: ac deinceps quæ vultis, emendi habeatis licentiam. ³⁵ His dictis, cum frumenta effunderent, singuli repperunt in ore saccorum ligatas pecunias: exterritisque simul omnibus, ³⁶ dixit pater Jacob: Absque liberis me esse fecistis, Joseph non est super, Simeon tenetur in vinculis, et Benjamin auferetis: in me hæc omnia mala reciderunt. ³⁷ Cui respondit Ruben: Duos filios meos interdice, si non reduxero illum tibi: trade illum in manu mea, et ego cum tibi restituam. ³⁸ At ille: Non descendet, inquit, filius meus vobiscum: frater ejus mortuus est, et ipse solus remansit:

stebę ir nusigandę kalbėjo kits kitam: Kas gi tai yra, ką mums Dievas padarė? ²⁹ Ir jie atėjo pas savo tėvą Jokubą Kanaano žemėn, ir jam papasakojo visa, kas jiems buvo atsitikę, tardami: ³⁰ Ano krašto ponas kalbėjo į mus šiurkščiai ir manė mus esant šalies žvalgus. ³¹ Mes jam atsakėme: Esame ramūs ir nieko netykojame. ³² Esame dvylika brolių, gimę iš vieno tėvo; vieno visai nebėra, jauniausis yra su mūsų tėvu Kanaano žemėje. ³³ Jis mums tarė: Aš taip ištirsiu, kad jūs esate ramūs: palikite vieną jūsų brolių pas mane, imkite jūsų namams reikalingą maistą ir eikite sau, ³⁴ ir atveskite jūsų jauniausįjį brolių pas mane, kad žinočiau jus neesant žvalgus, ir galėtumėte atgal atsiimti šitą, kurs laikomas kalėjime, ir kad paskui jums butu valia pirkties, ko norite. ³⁵ Tai pasakę, išpildami įvairius, kiekvienas atrado maišo viršuje įrištus pinigų. Ir jiems visiems nusigandus, ³⁶ jų tėvas Jokubas tarė: Padarėte, kad liksiu be vaikų: Juozapo nebėra, Simeonas laikomas kalėjime, ir Benjaminą jūs norite išsivežti. Visos tos nelaimės krito ant manęs. ³⁷ Rubenas jam atsakė: Užmušk du mano sunus, jei aš jo tau atgal neatvesiu; duok jį į mano rankas, ir aš jį tau sugrąžinsiu. ³⁸ O jis atsakė: Mano sunus neeis su jumis; jo brolis mirė, ir liko jis vienas; jei jam atsitiks koki nelaimė šalyje, į kurią einate, jūs įvarysite mano

pasakyta, bet minima žemiaus (43, 21), Juozapo broliai bijojosi, ar neužstatyta jiems tais pinigais kokios naujos kilpos.

— (30) *Liko jis vienas*, — gimęs iš Rakelės. — (38) *Į mirusiųjų buveinę*. Plg. 37, 35.

si quid ei adversi acciderit in terra ad quam pergitis, deducetis canos meos cum dolore ad inferos.

žilus plaukus su skausmu į mirusiųjų buveinę.

2) Antroji Juozapo brolių kelionė Aigiptan.

Caput XLIII. ¹ Interim fames omnem terram vehementer premebat. ² Consumptisque cibis quos ex Ægypto detulerant, dixit Jacob ad filios suos. Revertimini, et emite nobis pauxillum escarum. ³ Respondit Judas: Denuntiavit nobis vir ille sub attestazione jurisjurandi, dicens: Non videbitis faciem meam, nisi fratrem vestrum minimum adduxeritis vobiscum. ⁴ Si ergo vis eum mittere nobiscum, pergemus pariter, et ememus tibi necessaria: ⁵ sin autem non vis, non ibimus: vir enim, ut sæpe diximus, denuntiavit nobis, dicens: Non videbitis faciem meam absque fratre vestro mininio. ⁶ Dixit eis Israel: In meam hoc fecistis miseriam, ut indicaretis ei et alium habere vos fratrem. ⁷ At illi responderunt: Interrogavit nos homo per ordinem nostram progeniem: si pater viveret: si haberemus fratrem: et nos respondimus ei consequenter juxta id quod fuerat sciscitatus: numquid scire poteramus quod dicturus esset: Adducite fratrem vestrum vobiscum? ⁸ Judas quoque dixit patri suo: Mitle puerum mecum, ut profici-

43. perskyrimas. ¹ Tuotarpu badas skandžiai slėgė visą žemę. ² O suvalgius maistą, kurį buvo atsigabėnę iš Aigypso, Jokubas tarė savo sunums: Grįžkite ir mums nupirkkite truputį javų. ³ Judas atsakė: anas vyras mums apgarsino, patvirtindamas prisieka. ir tarė: Neišvysite mano veido, jei neatsivesite su savim jusų jauniausiojo brolio. ⁴ Jei tat nori jį siųsti su mumis, mes eisime draug ir nupirksime, kas tau reikalinga. ⁵ O jei nenori, mes neeisime; nes anas vyras, kaip nesykį sakėme, mums apgarsino, tardamas: Neišvysite mano veido be savo jauniausiojo brolio. ⁶ Izraelis jiems tarė: Mano nelaimei tai padarėte, kad jam pasisakėte jįs turint dar kitą brolių. ⁷ O jie atsakė: Žmogus mūsų paklausė išeilios apie mūsų giminę: Ar gyvas tėvas, ar turime brolių; ir mes jam atsakėme išeilios sulig to, ko mūsų klausinėjosi; argi mes galėjome žinoti jį pasakysiant: atsi-veskite su savim jusų brolių? ⁸ Taipogi Judas sakė savo tėvui: Leisk vaikina su manim, kad eitumėm ir galėtumėm išlikti gyvi, kad nenumirtumėm mes

43, 1—45, 28. Badui vis einant didyn, Jokubas vėl siunčia savo sunus Aigiptan ir nors nenoromis išleidžia su jais taipogi Benjaminą, už kurio sugrįžimą tėvui laidoja Judas. Juozapas priima juos melniai, bet paskui ima bandyti, ar jie nepavydi Benjaminui, galop duodasi jiems pa-

žinti save ir per juos kviečia atvykti Aigiptan savo tėvą su visu jo lobiu.

(43, 3) *Neišvysite...* Jokubo suns primena jam sąlygą, kurios neišpildžius, jie negaus pirkties Aigypse javų. Juozapo žodžius jie atkartoja čionai pilniaus, negu užrašyta 42, 20. 34. — (7) *Apie mu-*

scamur, et possimus vivere: ne moriamur nos et parvuli nostri. ⁹ Ego suscipio puerum: de manu mea require illum: nisi reduxero et reddidero eum tibi, ero peccati reus in te omni tempore. ¹⁰ Si non intercessisset dilatio, jam vice altera venissemus. ¹¹ Igitur Israel pater eorum dixit ad eos: Si sic necesse est, facite quod vultis: sumite de optimis terræ fructibus in vasis vestris, et deferte viro munera, modicum resinæ, et mellis, et storacis, stactes, et terbinthi, et amygdalarum. ¹² Pecuniam quoque duplicem ferte vobiscum: et illam, quam invenistis in sacculis, reportate, ne forte errore factum sit: ¹³ sed et fratrem vestrum tollite, et ite ad virum. ¹⁴ Deus autem meus omnipotens faciat vobis eum placabilem: et remittat vobiscum fratrem vestrum quem tenet, et hunc Benjamin: ego autem quasi orbatus absque liberis ero. ¹⁵ Tulerunt ergo viri munera, et pecuniam duplicem, et Benjamin: descenderuntque in Ægyptum, et steterunt coram Joseph.

¹⁶ Quos cum ille vidisset, et Benjamin simul, præcepit dispensatori domus suæ, dicens: Introduc viros domum, et oc-

ir musul kudikiai. ⁹ Aš laiduoju už vaikina; iš mano rankos jo jieškok; jei aš jo neatvesiu atgal ir tau neatiduosiu, busiu tau prasikaltęs visuomet. ¹⁰ Jei nebutu buvę atidėliota, jau būtų antrą sykį sugrižę. ¹¹ Taigi, jų tėvas Izraelis jiems tarė: Jei taip reikia, darykite, ką norite; pasiimkite su savim geriausių žemės vaisių ir nuneškite anam vyrui dovanų truputį sakų ir medaus, storakso, myros sulčių, pistacijos riešutų ir migdolų. ¹² Taipogi pinigų neškitės su savim dvigubai; nuneškite atgal ir tuos, kuriuos radote maišuose; rasi tai buvo padaryta per paklydimą. ¹³ Imkite taipogi ir jūsų brolių ir eikite pas vyrą. ¹⁴ O mano visagalis Dievas tepadaro ji jums maloningą, kad jis sugražintu su jumis jūsų brolių, kurių laiko surišta, ir šitą Benjaminą; aš gi pasiliksiu kaip našlaitis be vaikų. ¹⁵ Taigi, vyrai ėmė dovanų ir dvigubai pinigų ir Benjaminą, ir nukeliavo Aigiptan, ir stojosi prieš Juozapą.

¹⁶ Jis, juos išvydęs ir draug Benjaminą, įsakė savo namų užveizdui, tardamas: Vesk vyrus į namus, ir papjauk gyvulių, ir

su gimine. Anot ebr. t.: apie mus ir musul gimines. — (11) *Saku... storakso, myros sulčių*. Plg. 37, 25. Vis tai buvo skaniai kvepiantys ir labai brangiamai augalų sakai ir sultys, vartojami Aigypte ypač lavonus balsimuojant. Sakai (ebr. *cori*, *mastix*) buvo gaunami iš medelio *Pistacia lentiscus*; storaksas (ebr. *n'khot* *tragacanthus*) — sakai iš augalo vadinamo *Astragalus*; myros sultys (ebr. *lot*, *ladanum*) — skaniai kvepiantys sakai, gaunami iš lapų

augalo, vadinamo *Cistus*. — (12) *Dvigubai*. Plg. 15. eil. Iš šito Jokubo pasakymo nevisai aišku, ar jis, liepdamas sunums pasiimti pinigų dvigubai, turėjo mintyje tik pinigus užmokėtinus už naujus javus ir tiek pat atrastųjų maišuose, ar be paskutiniųjų jis siuntė Aigiptan dvigubai už javus, kurie galėjo tuotarpu pabrangti.

(16) *Juos išvydęs...* Juozapas gavęs žinią apie brolių atėjimą, kurie buvo sustoję jo namų kieme, pasižiūrėjo į juos

cide victimas, et instrue convivium: quoniam mecum sunt comesturi meridie. ¹⁷ Fecit ille quod sibi fuerat imperatum, et introduxit viros domum. ¹⁸ Ibique exterriti, dixerunt mutuo: Propter pecuniam, quam retulimus prius in saccis nostris, introducti sumus: ut devolvat in nos calumniam, et violenter subiciat servituti et nos, et asinos nostros. ¹⁹ Quamobrem in ipsis foribus accedentes ad dispensatorem domus ²⁰ locuti sunt: Oramus domine ut audias nos. Jam ante descendimus ut emeremus escas: ²¹ quibus emptis, cum venissemus ad deversorium, aperuimus saccos nostros, et invenimus pecuniam in ore sacco rum. quam nunc eodem pondere reportavimus. ²² Sed et aliud attulimus argentum, ut emanus quae nobis necessaria sunt: non est in nostra conscientia quis posuerit eam in marsupiis nostris. ²³ At ille respondit: Pax vobiscum, nolite timere: Deus vester, et Deus patris vestri dedit vobis thesauros in saccis vestris: nam pecuniam, quam dedistis mihi, probatam ego habeo. Eduxitque ad eos Simeon. ²⁴ Et introductis domum, attulit aquam, et laverunt pedes suos, deditque pabulum asinis eorum.

prirengk puotą, nes jie valgys su manim pietus. ¹⁷ Tasai padarė, kaip jam buvo įsakyta, ir įvedė vyrus į namus. ¹⁸ Tenai jie nusigandę sakė kits kitam: Esame įvesti dėlei pinigų, kuriuos pirma parsivežėme savo maišuose, kad mestu ant mūsų neteisingą apkaltinimą ir prievar-tą pavergtu ir mus ir mūsų asilus. ¹⁹ Todėl pačioje angoje priėję namų užveizdą. ²⁰ Jie kalbėjo: Meldžiamės, pone, kad mūsų paklausytumei. Jau pirma buvome atėję javų pirktų; ²¹ ir nusipirkę, kada nuėjome prie už-eigos, atvėrėme savo maišus ir radome maišų viršuje pinigų, kuriuos dabar tiek pat sverian-čius atnešėme atgal. ²² Bet mes atsinešėme dar ir kitus pinigų, kad pirktumėm, kas mums reikalinga; mes visai nejaučiame, kas juos butu idėjęs į mūsų maišus. ²³ O jis atsakė: Teesie ramybė su jumis ir nesibijokite. Jūsų Dievas ir jūsų tėvo Dievas davė jums turtus į jūsų maišų; nes pinigų, kuriuos man davėte, aš tikrai gavau. Ir iš-vedė prie jų Simeoną. ²⁴ Ir įves-tiems į namus atnešė vandens, ir jie nusimazgojo sau kojas. Jis taipogi davė pašaro jų asilams. ²⁵ Jie gi rengė dovanas, laukda-mi, kolei neateis Juozapas vi-

tik ištolo ir liepė juos priimti tuotarpu savo užveizdai; patsai gi turėjo jiems pasirodyti vėliaus. — *I namus.* Taip didelių ponų, koks buvo Juozapas, namai susidėdavo anuo metu Aigypse iš keleto dalių. Iš didelio kiemo buvo įeina ma į prieškambarį, kame stovėjo ka-reivių sargyba. Toliausėjo didelis val-gomasis kambaris; už jo mažas kiemas, aplink kurį buvo virtuvė, miegamieji kam-bariai, moterų kambariai; sandėliai ir tt. — (18) *Nusigandę.* Juozapo broliai, ma-

tydami, kad juos veda į vidų, nelaukia nicko gera ir spėja, kad juos nori painui nelaisvėn; iš čia jų išgastis. — (21) *Kada nuėjome prie užėigos, atvėrėme...* Jie nemini visų atradimo smulkmenų ir rasi sutraukia vienon vieton du atsitikimu: pinigų atradimą viename maiše prie užėigos ir kituose maišuose jau namon sugrįžus. Plg. 43, 27. 28. — (23) *Jūsų Dievas ir jūsų...* Dievas, kurį garbina jūsų šeimyna. Užveizdas, kurs regimai buvę gavę iš Juozapo reikalingus nurodymus.

²⁵ Illi vero parabant munera, donec ingrederetur Joseph meridie: audierant enim quod ibi comesturi essent panem.

²⁶ Igitur ingressus est Joseph domum suam, obtuleruntque ei munera, tenentes in manibus suis: et adoraverunt proni in terram.

²⁷ At ille, clementer resalutatis eis, interrogavit eos, dicens: Salvusne est pater vester senex, de quo dixeratis mihi? Adhuc vivit? ²⁸ Qui responderunt: Sos-

pes est servus tuus pater noster, adhuc vivit. Et incurvati, adoraverunt eum. ²⁹ Attollens autem Joseph oculos, vidit Benjamin fratrem suum uterinum, et ait: Iste est frater vester parvulus, de quo dixeratis mihi?

Et rursum: Deus, inquit, misereatur tui, fili mi. ³⁰ Festinavitque quia commota fuerant viscera ejus super fratre suo, et erumpebant lacrimae: et intro-

ierunt cubiculum flevit. ³¹ Rursumque lota facie egressus, continuavit se, et ait: Ponite manus.

³² Quibus appositis, seorsum Joseph, et seorsum fratribus, Aegyptiis quoque qui vescebantur simul, seorsum (illicitum est enim Aegyptiis comedere cum Hebraeis, et profanum putant hujus-

cemodi convivium) ³³ sederunt coram eo, primogenitus juxta primogenita sua, et minimus juxta aetatem suam. Et mirabantur

dudienyje, nes buvo girdėję, kad tenai valgys pietus.

²⁶ Taigi, Juozapas įėjo į savo namus, ir jie jam atidavė dovanas. kurias laikė savo rankose, ir nusilenkė iki žemei. ²⁷ O jis, maloningai atsakęs į pasveikinimą, paklausė jų, tardamas: Ar sveikas jūsų senas tėvas, apie kurį man buvote kalbėję? ar dar gyvas?

²⁸ Jie atsakė: Tavo tarnas, mūsų tėvas, sveikas; jis dar gyvas. Ir nusilenkdami parpuolė prieš jį. ²⁹ O Juozapas, pakėlęs akis, pamatė savo tikrąjį brolį ir tarė: Ar tai šitas jūsų mažasis brolis, apie kurį man buvote kalbėję? Ir vėl tarė: Dievas teesie tau maloningas, mano sunau!

³⁰ Ir jis pasiskubino išeiti, nes jo širdis buvo susigrandenusi dėlei jo brolio ir veržėsi ašaros; ir įėjęs savo kambarį jis verkė. ³¹ Ir vėl nusiplovęs veidą išėjo ir susilaikydamas tarė: Atneškite valgius.

³² Kada buvo atnešta skyrium Juozapui ir skyrium broliams, taipogi kartu valgiusiems Aigyptiečiams skyrium (nes Aigyptiečiams uždrausta valgyti draug su Ebrajais, ir jie skaito tokį pokilį suteptu), ³³ jie sėdėjo ties juo, pirmimis pagal savo pirmimystę ir jauniausius pagal savo amžį. Ir jie labai stebėjosi.

nuramina dešimtį brolių, aiškindamas pinigų atsiradimą maišuose Dievo malone ir atvesdamas prie jų Simeoną.

(27) O jis, maloningai... Anot ebr. t. ir LXX: O jis pasiklausė apie jų sveikatą ir tarė. — (29) Pakėlęs akis. Regimai lig tai valandai jis laikė akis nuleistas; bet noras pamatyti Benjaminą jį privertė jas pakelti. Juozapas atsiliepia į jį kaip mylintis tėvas. — (30)

Į savo kambarį. Miegumasis kambaris buvo visai arti valgomojo. — (32) Skyrium Juozapui... Juozapas valgo prie atskiro stalo, kaip Aigypto valdovas. Pakviestieji į pietus Aigyptiečiai sėdasi skyrium nuo Juozapo brolių, laikydamies savo papročio nevalgyti iš vieno indo su svetimtaučiais (plg. Herodot. 2, 41). — (33) Stebėjosi. Nustebimo priežastimi buvo visų pirma brolių susodinimas pagal jų

nimis, ³⁴ sumptis partibus quas ab eo acceperant: majorque pars venit Benjamin, ita ut quinque partibus excederet. Biberuntque et inebriati sunt cum eo.

Caput XLIV. ¹ Præcepit autem Joseph dispensatori domus suæ, dicens: Imple saccos eorum frumento, quantum possunt capere: et pone pecuniam singulorum in summitate sacci. ² Scyphum autem meum argenteum, et pretium quod dedit tritici, pone in ore sacci junioris. Factumque est ita. ³ Et orto mane, dimissi sunt cum asinissuis. ⁴ Jamque urbem exierant, et processerant paululum: tunc Joseph accersito dispensatore domus, Surge, inquit, et persequere viros: et apprehensis dicito: Quare reddidistis malum pro bono? ⁵ Scyphus, quem furati estis, ipse est in quo bibit dominus meus, et in quo augurari solet: pessimam rem fecistis. ⁶ Fecit ille ut jusserrat. Et apprehensis per ordinem locutus est. ⁷ Qui responderunt: Quare sic loquitur dominus noster, ut servi tui tantum flagitii commiserint? ⁸ Pecuniam, quam inveni-

³¹ ėmę dalis, kurias iš jo buvo gavę; ir visudidžiausi dalis teko Benjaminui, taip kad penkis sykius buvo didesnė negu kitų. Ir jie gėrė ir linksmai pokiliavo su juomi.

44. perskyrimas. ¹ O Juozapas įsakė savo namų užveizdui, tardamas: Pripilk jų maišus javais, kiek gali tilpti, ir įdėk kiekvieno pinigų į jo maišo viršų. ² Mano gi sidabrinę taurę ir kainą, kurią davė už kviečius, įdėk jaunesniajam į jo maišo viršų. Ir buvo taip padaryta. ³ Rytui išaušus, jie buvo išleisti su asilais. ⁴ Ir jau buvo iškeliavę iš miesto ir truputį pajėję, kuomet Juozapas, pasivadinęs namų užveizdą, tarė: Kelkies ir vykies vyrus, ir suėmęs sakyk: Kam atsilyginote piktn už gerą? ⁵ Taurė, kurią pavogėte, yra ta pati, iš kurios mano ponas geria ir kuria paprastai buria; jūs padarėte pikčiausią dalyką. ⁶ Tasai padarė, kaip buvo lieptas. Ir juos sugavęs kalbėjo sulig įsakymo. ⁷ Jie atsakė: Kodėl mūsų ponas taip kalba? lyg-kad tavo tarnai būtų padarę taip bjaurų dalyką? ⁸ Pinigų, kuriuos radome maišų

amžį. — (34) Kurias iš jo buvo gavę... Rytį kraštuose svečiai, kuriuos norėdavo ypatingu būdu pagerbti, gaudavo be kitų valgių dar dalį to, ką valgė pats pakvietėjas. Didžiausi dalis, taigi ir didžiausi pagarba teko Benjaminui. Pig. 1 Kar. 9, 23. 24. — Linksmai pokiliavo. Ebr. ž. šakhar nereiškia apsigėrimo, kaip būtų galima spėti iš Vulgatos (inebriati), bet tik gėrimą lig socialiai, linksmai pokiliau.

(44, 1) O Juozapas... Nauju brolių ištyrimu Juozapas nori pažinti, kokie santikiai yra tarp jų ir Benjaminio, ar reikalui atsiradus jie stengsis jį ginti, arba rasi nelaimėje jį visai apleis.—(5) Geria... ir buria... Dvi aplinkybės, daranti pada-

rytąjį nuostolį skaudesniu ir žymiai padidinti tariamą brolių kaltybę. Taip įvairių burimo būdų buvo Aegypto prasiplatinus taipogi ir taip vadinama kylikomantija arba ydromantija. Įpylę taurėn vandens mesdavo į jį auksinius arba sidabrinus pinigėlius arba brangius akmenis ir iš pasidariusio vandens judėjimo darydavo spėjimus. Juozapas, Dievo apdovanotas gale atspėti ateitį, regimai tokiu burimu ištikrųjų neužsimdavo ir tik apsimeta taip darąs. — (8) Pinigų, kuriuos... Apkaltinti Juozapo broliai savo pasiteisinimui primena tą svarbią aplinkybę, kad jie nepasisavino pinigų, rastų maišuose, ir norėjo juos sugrąžinti; todėl juo mažiaus galėjo pavogti neperdaug bran-

mus in summitate saccorum, reportavimus ad te de terra Chanaan: et quomodo consequens est ut furati simus de domo domini tui aurum vel argentum? ⁹ Apud quemcumque fuerit inventum servorum tuorum quod quaeris, moriatur, et nos erimus servi domini nostri. ¹⁰ Quid dixit eis: Fiat juxta vestram sententiam: apud quemcumque fuerit inventum, ipse sit servus meus, vos autem eritis innoxii. ¹¹ Itaque festinato deponentes in terram saccos, aperuerunt singuli. ¹² Quos scrutatus, incipiens a majore usque ad minimum, invenit scyphum in sacco Benjamin. ¹³ At illi, scissis vestibus, oneratisque rursum asinis, reversi sunt in oppidum.

¹⁴ Primusque Judas cum fratribus ingressus est ad Joseph (necdum enim de loco abierat) omnesque ante eum pariter in terram corruerunt. ¹⁵ Quibus ille ait: Cur sic agere voluistis? an ignoratis quod non sit similis mei in augurandi scientia? ¹⁶ Cui Judas: Quid respondebimus, inquit, domino meo? vel quid loquemur, aut juste poterimus obtendere? Deus invenit iniquitatem servorum tuorum: en omnes servi sumus domini mei, et nos, et apud quem inventus est scyphus. ¹⁷ Respondit Joseph: Absit a me ut sic agam: qui furatus est scyphum,

viršuose, mes atnešėme atgal pas tave iš Kanaano žemės, ir kaip gi tat galima manyti, kad mes butumėm vogę iš tavo pono namų auksą ar sidabrą? ⁹ Pas kurį-nors iš tavo tarnų bus rasta, ko jieškai, tenumiršta, ir mes busime mustų pono vergais. ¹⁰ Jis jiems tarė: Tebuna pagal jusų nutarimą; pas kurį-nors bus rasta, tas tebuna mano vergas, jūs gi busite nekalti. ¹¹ Taigi, skubiai nukėlę maišus žemėn. kiekvienas atrišo savąjį. ¹² Juos iškratęs, pradėdamas nuo vyriausiojo iki jauniausiam, rado taurę Benjaminio maiše. ¹³ O jie perplėšę savo rubus ir atgal sukrovę naštą ant asilų, sugrižo į miestą.

¹⁴ Judas pirmasis įėjo pas Juozapą broliais vedinas (nes jis dar nebuvo išėjęs iš vietos), ir visi draug sukniubo prieš jį ant žemės. ¹⁵ Jis jiems tarė: Kodėl jūs norėjote taip padaryti? ar nežinote, kad nėra man lygaus mokėjime žiniuoti? ¹⁶ Judas jam tarė: Ką atsakysime mano ponui? arba ką kalbėsime, arba kuo galėsime pasiteisinti? Dievas rado tavo tarnų neteisybę: štai visi esame mano pono vergai, ir mes ir tas, pas kurį rasta taurė. ¹⁷ Juozapas atsakė: Saugok Dieve, kad aš taip daryčiau; kas taurę pavogė, tas tesie mano vergas; jūs gi eikite

gią jų akyse taurę. Jie taip pasitiki savo nekaltumu, kad įsanksto patį skiria sunkiausią bausmę už tariamą vagystę. — (10) *Tebuna mano vergas.* Užveizdas laikydamos savo pono pamokymų sutinka skaityti kaltininku tik vieną ir jam permainingo mirties bausmę į vergystę. — (13) *Perplėšę rubus... sugrižo.* Plg. 37, 34. Broliai nedaro tariamam kaltininkui jokių

prikaišiojimų ir pasiryžę kentėti drang su juo.

(14) *Ir Judas.* Judas pirmas eina pas Juozapą ir toliaus užtaria už Benjaminą. nes už jį laidavo savo tėvui (plg. 43, 8—10). — (15) *Kad nėra man...* Anot ebr. t.: kad toks vyras kaip aš žiniavimu sužino (t. y. apie tai, kas atsitiko su taure). — (17) *Juozapas*

ipse sit servus meus; vos autem abite liberi ad patrem vestrum. ¹⁸ Accedens autem propius Judas, confidenter ait: Oro domine mi, loquatur servus tuus verbum in auribus tuis, et ne irascaris famulo tuo: tu es enim post Pharaonem ¹⁹ dominus meus. Interrogasti prius servos tuos: Habetis patrem, aut fratrem? ²⁰ Et nos respondimus tibi domino meo: Est nobis pater senex, et puer parvulus, qui in senectute illius natus est; cujus uterinus frater mortuus est: et ipsum solum habet mater sua. pater vero tenere diligit eum. ²¹ Dixistisque servis tuis: Adducite eum ad me, ut ponam oculos meos super illum. ²² Suggestimus domino meo: Non potest puer relinquere patrem suum: si enim illum dimiserit, morietur. ²³ Et dixisti servis tuis: Nisi venerit frater vester minimus vobiscum, non videbitis amplius faciem meam. ²⁴ Cum ergo ascendissemus ad famulum tuum patrem nostrum, narravimus ei omnia quæ locutus est dominus meus. ²⁵ Et dixit pater noster: Revertimini, et emite nobis parum tritici. ²⁶ Cui diximus: Ire non possumus: si frater noster minimus descenderit nobiscum, proficiscemur simul: alioquin illo absente, non audemus videre faciem viri. ²⁷ Ad quæ ille respondit: Vos scitis quod duos genuerit mihi uxor mea. ²⁸ Egressus est unus, et dixistis: Be-

sau liinosi pas jusų tėvą. ¹⁸ O arčiaus priėjęs Judas drąsiai kalbėjo: Meldžiu, mano pone, pavylyk savo vergui atsiliepti keletu žodžių į tavo ausis ir ne pykk ant savo tarno; nes po Poraeonu tu ¹⁹ mano ponas. Tu klausėsi pirmiaus savo vergu: Ar turite tėvą arba brolį? ²⁰ Ir mes atsakėme tan, mano ponui: Mes turime pasenusį tėvą ir jauną brolį, jam gimusį senatvėje, kurio tikrasis brolis mirė; ir jį vieną jam tepaliko jo motina: tėvas gi jį myli nuoširdžiai. ²¹ Tu sakei savo vergams: Atveskite jį pas mane, kad į jį pažvelgčiau savo akimis. ²² Mes minėjome mūsų ponui: Vaikinas negali palikti savo tėvo, nes jei apleistu, tėvas numirs. ²³ Ir tu kalbėjai savo vergams: Jei neateis drang su jumis jūsų jauniausis brolis, neišvysite daugiaus mano veido. ²⁴ Nukeliavę tat pas tavo tarną, mūsų tėvą, jam papasakojome visa, ką mano ponas kalbėjo. ²⁵ Ir mūsų tėvas tarė: Grįžkite ir mumis nupirkkite truputį javų. ²⁶ Mes jam tarėme: Negalime eiti; jei mūsų jauniausis brolis keliaus su mumis, eisime drang; kitaip gi, jam neeinant, nedrįstame sto ti prieš vyro veidą. ²⁷ Jis į tai atsakė: Jūs žinote, kad du sunu man pagimdė mano pati. ²⁸ Išėjo vienas, ir jūs sakėte: žvėris jį prarijo, ir iki šiolei jo nebematyti. ²⁹ Jei atsiimsite ir šitą, ir jam kas nors atsitiks kelyje.

atsakė... Juozapas nepriima Judo pasisiūlymo, kadangi toks pasielgimas būtų išro-dęs neteisingas. — (18) O arčiaus... Čio-nai prisideda gražiausias ir gaudus Judo atsilieptimas, kuriame jis maldauja Juoza-pą paliuosuoti Benjamina iš atžvilgio į

nieku nekaltą savo tėvą Jokubą. — *Ma-no pati*: mylimoji Rakelė. — (28) *Iki šiolei jo nebematyti*. Iš tų žodžių pasiro-do, kad Jokubas dar nebuvo visiškai nu-stojęs vilties, jog jo pražuvusis sunus Juo-zapas gali kada nors atsirasti.

stia devoravit eum: et lucusque non comparet. ²⁹ Si tuleritis et istum, et aliquid ei in via contigerit, deducetis canos meos cum mœrore ad inferos. ³⁰ Igitur si intravero ad servum tuum patrem nostrum, et puer defuerit, (cum anima illius ex hujus anima pendeat) ³¹ videritque eum non esse nobiscum, morietur. et deducunt famuli tui canos ejus cum dolore ad inferos. ³² Ego proprie servus tuus sim, qui in meam hunc recepi fidem. et spopondi dicens: Nisi reduxero eum, peccati reus ero in patrem meum omni tempore. ³³ Manebo itaque servus tuus pro puero in ministerio domini mei, et puer ascendat cum fratribus suis. ³⁴ Non enim possum redire ad patrem meum, absente puero: ne calamitatis, quæ oppressura est patrem meum, testis assistam.

Caput XLV. ¹ Non se poterat ultra cohibere Joseph multis coram adstantibus: unde præcepit ut egrederentur cuncti foras, et nullus interesset alienus agnitioni mutuæ. ² Elevavitque vocem cum fletu: quam audierunt Aegyptii, omnisque domus Pharaonis. ³ Et dixit fratribus suis: Ego sum Joseph: adhuc pater meus vivit? Non poterant respondere fratres nimio terrore perterriti. ⁴ Ad quos ille clementer: Accedite, inquit, ad me.

(45, 1) *Juozapas nebegalėjo...* Karštas Judo atsiliepinas, kuriame apsiereiškė jo meilė į Benjaminą, ypač gi į seną tėvą, paminėjimas didžiausio nuliudimo, kuriuo prisipildytų Jokubo širdis, jei jo mylimas sunus nebesugrįžtu, taip sugriaudeno Juozapo širdį, kad jis nebegalėjo ilgiaus susilaikyti ir, liepęs išeiti svetimiams, ėmė balsiai raudoti ir pasisakė broliams, kas

įvarysite mano žilus plankus su skausmu į pažemes. ³⁰ Taigi, jei aš ateisiu pas tavo tarną, mūsų tėvą, ir su manim nebus vaikinų (kadangi su jo dušia surišta yra ano dušia), ³¹ ir jis išvys jo su mumis neesant, jis numirs, ir tavo tarnai įvarys jo žilus plankus su skausmu į pažemes. ³² Velyk aš tebusiu tavo vergas, kurs už jį laidavau ir apsižadėjau, sakydamas: jei jo neatvesiu atgal, busiu prasikaltęs savo tėvui visuomet. ³³ Taigi, aš tavo vergas, pasiliksiu užuot vaikinų mano pono tarnystėje, o vaikinai tegul eina su savo broliais. ³⁴ Nes aš negaliu sugrįžti pas savo tėvą be vaikinų, kad nebūčiau liudytojų didžios nelaimės, prislėgsiančios mano tėvą.

45. perskyrimas. ¹ Juozapas nebegalėjo ilgiaus susilaikyti akyse dangelio tenai buvusių; todėl įsakė visiems išeiti laukan, kad nebūtų neivieno svetimo, kada jis turėjo duoties pažinti broliams. ² Ir jis ėmė taip garsiai verkti, kad tai išgirdo visi Aigyptiečiai ir visi Paraono namai. ³ Paskui jis tarė savo broliams: Aš esu Juozapas; ar dar gyvas mano tėvas? Broliai, apimti didžiausio išgąsčio, negalėjo atsakoti. ⁴ O jis jiems kalbėjo

jis esąs.—(2) *Visi Aigyptiečiai*, — buvęsieji Juozapo namuose, kurie išgirstus žodžius pasiskubino pranešti pačiam Paraonui ir jo namiškiams.—(3) *Apimti didžiausiu išgąsčiu*. Pirmas jausmas, kurs kilo Juozapo broliuose, kada jie išgirdo taip netikėtą dalyką, buvo didžiausias išgąstis, nes jie tuojuo atsiminė savo baisią neteisylbę nekaltam broliui padarytą.

Et cum accessissent prope, Ego sum, ait, Joseph. frater vester, quem vendidistis in Ægyptum. ⁵ Nolite pavere, neque vobis durum esse videatur quod vendidistis me in his regionibus: pro salute enim vestra misit me Deus ante vos in Ægyptum. ⁶ Biennium est enim quod cœpit fames esse in terra: et adhuc quinque anni restant, quibus nec arari poterit, nec meti. ⁷ Præmisitque me Deus ut reservemini super terram, et escas ad vivendum habere possitis. ⁸ Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum: qui fecit me quasi patrem Pharaonis, et dominum universæ domus ejus, ac principem in omni terra Ægypti. ⁹ Festinate, et ascendite ad patrem meum, et dicetis ei. Hæc mandat filius tuus Joseph: Deus fecit me dominum univereæ terræ Ægypti: descende ad me, ne moreris, ¹⁰ et habitabis in terra Gessen: erisque juxta me tu, et filii tui, et filii filiorum tuorum, oves tuæ, et armenta tua, et universa quæ possides. ¹¹ Ibique te pascam (adhuc enim quinque anni residui sunt famis) ne et tu pereas, et domus tua, et omnia quæ possides. ¹² En oculi vestri, et oculi fratris mei Benjamin vident quod os meum

maloniai: Prisiartiunkite prie manęs. O jiems visiškai prisiartinus, tarė: Aš esu Juozapas, jusų brolis, kurį pardavėte Aigypstan. ⁵ Nesibijokite ir nesisielokite labai mane pardavę šitan kraštan; nes dėl jusų išgelbėjimo Dievas mane siuntė pirm jusų Aigypstan. ⁶ Nes tik dveji metai kaip badas prasidėjo ant žemės: ir dar lieka penkeri, kuriais nebus galima nei arti, nei pjauti. ⁷ Dievas mane siuntė pirma, kad jus butumėt užlaikyti ant žemės ir galėtumėt turėti maisto jusų gyvybei užlaikyti. ⁸ Ne jusų užmanymu, bet Dievo valia aš čia atsiųstas. Jis mane padarė tarsi Paraono tėvu ir visų jo namų ponu ir visos Aigypso žemės kunigaikščiu. ⁹ Skubinkitės ir eikite pas mano tėvą ir jam tarsite: Tai sakydina tavo sunus Juozapas: Dievas mane padarė visos Aigypso žemės ponu; ateik pas mane, kad nenumirtumei, ¹⁰ ir gyvensi Geseno krašte, ir busi arti manęs tu, ir tavo sunus, ir tavo sunų sunus, tavo avis ir tavo galvijai, ir visa, ką turi. ¹¹ Tenai tave maitinsiu (nes dar lieka penkeri bado metai), kad nepražutumėte tu ir tavo namai ir visa, ką turi. ¹² Štai jusų akis ir mano brolio Benjamin akis mato, kad aš pats į jus kalbu

— (5) *Dėl jusų išgelbėjimo.* Juozapas užmiršta visus savo iškentėtus vargus, stengiasi sumąžinti brolių kaltybę ir atkreipia jų atidę į įvykčius Dievo Apveizdos užmanymus. — *Paraono tėvu.* Taip Aigypso karaliai vadindavo vyriausius savo valdininkus. Plg. 2 Kron. 2, 13. Est. 13, 6. Mak. 11, 32. — (10) *Geseno krašte.* Ebr. *erec Gošen.* Taip vadinosi Aigypso dalis tarp Taniškos Nilo rankovės, Tarpžemės juros, slėnio, kuriuo dabar pravesias Sueco kanalas, ir kalnelių einančių nuo Kar-

čiųjų vandenų Nilo linkon. Juozapo laikais Geseno kraštas buvo žymiai didesnis negu dabar, kadangi prie jo priderėjo taipogi labai derlingas slėnis paskiaus užpiltas ežero *M e n z a l e h* vandenimis. — (12) *Jusų akis... mato...* Broliai galės pranešti Jokūbui ne savo spėjimą, ne paskalą, ne kitų pasakojimą, bet tai, ką patįs matė ir girdėjo, taigi tikrūtkiausius dalykus, ir tokiuo būdu Juozapo tėvas greičiaus sutiks palikti Žadėtąją žemę ir keliauti pas sunų.

loquator ad vos. ¹³ Nuntiate patri meo universam gloriam meam, et cuncta quæ vidistis in Ægypto: festinate, et adducite eum ad me. ¹⁴ Cumque amplexatus recidisset in collum Benjamin fratris sui, flevit: illo quoque similiter flevit super collum ejus. ¹⁵ Osculatusque est Joseph omnes fratres suos, et ploravit super singulos: post quæ ausi sunt loqui ad eum.

¹⁶ Auditumque est, et celebri sermone vulgatum in aula regis: Venerunt fratres Joseph: et gavisus est Pharao, atque omnis familia ejus. ¹⁷ Dixitque ad Joseph ut imperaret fratribus suis, dicens: Onerantes jumenta, ite in terram Chanaan, ¹⁸ et tollite inde patrem vestrum et cognationem, et venite ad me: et ego dabo vobis omnia bona Ægypti, ut comedatis medullam terræ. ¹⁹ Præcipe etiam ut tollant plaustra de terra Ægypti, ad subvectionem parvulorum suorum ac conjugum: et dicito: Tollite patrem vestrum, et prope- rate quantocius venientes. ²⁰ Nec dimittatis quidquam de supellectili vestra: quia omnes opes Ægypti, vestræ erunt. ²¹ Feceruntque filii Israel ut eis mandatum fuerat. Quibus dedit Joseph plaustra, secundum Pharaonis imperium: et cibaria in itinere. ²² Singulis quoque proferri jussit binas stolas: Benjamin ve-

savo burna. ¹³ Apsakykite manotėvui visà mano šlovę ir visa, ką matėte Aigypte; skubinkitės jį atvesti pas mane. ¹⁴ Ir puolęs savo broliui Benjaminui ant kaklo ir jį apkabinęs, verkė, tam taip-pat verkiant ant jo kaklo. ¹⁵ Juozapas pabučiavo taipogi visus savo brolius ir ant kiekvieno apsiverkė, ir tuomet jie išdrįso į jį kalbėti.

¹⁶ Ir pasidarė žinoma ir imta garsiai šnekėti karaliaus rūmuose: Atėjo Juozapo broliai! Ir Paraonas apsidžiaugė, o taipogi visa jo šeimyna. ¹⁷ Ir jis kalbėjo Juozapui, kad įsakytu savo broliams: Sukrovę naštą ant gyvulių, eikite Kanaano žemėn; ¹⁸ imkite iš ten savo tėvą ir gimines ir ateikite pas mane, ir aš jums duosiu visas Aigypto gėrybes, kad maitintumėtės žemės riebumu. ¹⁹ Liepk taipogi imti iš Aigypto žemės vežimų jų vaikams ir pačioms vežti ir sakyk: Imkite savo tėvą ir skubinkitės kuogreičiausiai čia ateiti. ²⁰ Ir nepalikkite nieko iš savo rakan- dų, nes visos Aigypto gėrybės bus jūsų. ²¹ O Izraelio suns padarė, kaip jiems buvo liepta. Juozapas jiems davė vežimų su- lig Paraono paliepimo ir paviržio kelionei. ²² Jis liepė taipogi atnešti kiekvienam po du- jus rubus; Benjaminui gi davė tris šimtus sidabrinių draug su

(18) *Visas Aigypto gėrybes.* Anot. ebr. t.: Aigypto žemės gėrybės. —

(19) *Vežimų.* Aigypto vežimai buvo dviejopi: vienais vežiodavo visokius sunkumus, kitais naudodavosi karėje. — (20) *Nepalikkite nieko.* Tikriaus anot. ebr. t.: Jusų akys tenesigaili jūsų rakan- dų. Persikraustant į taip tolimą kraštą, reikėjo kaikurie dalykai palikti

ant vietos, kadangi jų nebuvo galima pasiimti su savim. Jokubo šeimyna neprivalo jų gailėtis, nes Paraonas žada suteikti daug daugiau Aigypto gėrybių. — (22) *Rubus.* Ebr. *šimlah* vadinosi ilgas apsisustas, kuriuo apdengdavo kitus apatinius drabužius. Paprotys pagerbti kam nors iš žemesniųjų už save, duodant jam gražius išviršinius rubus, tebėra ir dabar

ro dedit trecentos argenteos cum quinque stolis optimis: ²³ tantumdem pecunie et vestium mitens patri suo. addens et asinos decem, qui subveherent ex omnibus divitiis Ægypti: et totidem asinas, triticum in itinere, panesque portantes. ²⁴ Dimisit ergo fratres suos, et proficiscentibus ait: Ne irascamini in via. ²⁵ Qui ascendentes ex Ægypto, venerunt in terram Chanaan ad patrem suum Jacob. ²⁶ Et nuntiaverunt ei, dicentes: Joseph filius tuus vivit: et ipse dominatur in omni terra Ægypti. Quo audito Jacob, quasi de gravi somno evigilans, tamen non credebat eis. ²⁷ Illi econtra referebant omnem ordinem rei. Cumque vidisset plaustra, et universa quæ miserat, revixit spiritus ejus. ²⁸ et ait: Sufficit mihi si adhuc Joseph filius meus vivit: vadam, et videbo illum antequam moriar.

penkiaais geriausiais rubais; ²³ tiek pat pinigų ir rubų nusiuntė savo tėvui, pridėdamas dar dešimtį asilų, apkrautų visokiais Aigypso turtais, ir tiek pat asilų, kurios nešė javus ir maistą kelionei. ²⁴ Taigi, jis išleido savo brolius ir išeinantiems tarė: Nesivaidinkite kelyje. ²⁵ Jie, iškeliavę iš Aigypso, atėjo Kanaaną žemėn pas savo tėvą Jokubą ²⁶ ir jam pranešė, sakydami: Tavo sunus Juozapas gyvas, ir jis valdo visą Aigypso žemę. Tai išgridęs Jokubas jautėsi tarsi pabudęs iš gilaus miego, vienok jiems netikėjo. ²⁷ Bet jie jam pasakojo visa išeilios. O kada pamatė vežimus ir visa, ką buvo atsiuntęs, jo dvasia atgijo. ²⁸ ir jis tarė: Gana man, jei dar mano sunus Juozapas gyvas; eisiu ir jį pamatysiu, pirma negu numirsiu.

c) Jokubas su savo šeimyna Aigypte. 1) Jokubo atvykimas Aigiptan.

Caput XLVI. ¹ Profectusque Israel cum omnibus quæ habebat, venit ad puteum juramenti: et mactatis ibi victimis Deo

46. perskyrimas. ¹ Izraėlis, iškeliavęs su visu, ką turėjo, atėjo prie Prisiekos šulinio ir atnašavęs tenai savo tėvo Izaoko

Rytų kraštuose. — *Sidabrinų.* Plg. 37, 26. — (24) *Nesivaidinkite...* Dnodamas dar broliams perspėjimas, kad jie nekeltų tarp savęs jokių ginčų apie tai, kas iš jų buvo labiaus prasikaltęs Juozapo pardavime Aigiptan. — (26) *Jautėsi tarsi pabudęs...* Anot. ebr. t.: jo širdis pasiliko užšalus, nes jiems netikėjo. — (28) *Gana man, jei...* Pilna meilės Jokubo širdis visulabiausiai džiaugiasi vienu dalyku, kad jo sunus gyvas.

ja su saviškiais, kurių vardai išskaitomi. Aigiptan, kame jį meilingai priima Juozapas ir pataria prašyti iš Paraono, kad jiems leistu apsigyventi Geseno krašte.

(46, 1) *Prie Prisiekos šulinio:* Bersabėjon, į pietus nuo Ebrono. Veiz. 21, 33; 26, 25. — *Atnašavęs... aukas.* Vietoje, pašvęstoje apsilankymu Abraomo ir Izaoko, Jokubas norėjo aukomis padėkoti Dievui už suteiktas malones ir įieškoti pas jį pamokymo apie jau pradėtą kelionę, kuri jį vedė iš tiek sykių pažadėtosis jo tėvams, jam pačiam ir jo ainiams Kanaaną žemės į visai svetimą šalį. — (2)

46, 1-34. Dievui liepiant Jokubas paklauso savo sunaus pakvietimo ir keliau-

patris sui Isaac, ² audivit eum per visionem noctis vocantem se, et dicentem sibi: Jacob, Jacob. Cui respondit: Ecce adsum. ³ Ait illi Deus: Ego sum fortissimus Deus patris tui: noli timere. descende in Ægyptum, quia in gentem magnam faciam te ibi. ⁴ Ego descendam tecum illuc, et ego inde adducam te revertentem: Joseph quoque ponet manus suas super oculos tuos. ⁵ Surrexit autem Jacob a puteo juramenti: tuleruntque eum filii cum parvulis et uxoribus suis in plaustribus quæ miserat Pharao ad portandum senem, ⁶ et omnia quæ possederat in terra Chanaan: venitque in Ægyptum cum omni semine suo, ⁷ filii ejus, et nepotes, filiae, et cuncta simul progenies.

⁸ Hæc sunt autem nomina filiorum Israel, qui ingressi sunt in Ægyptum. ipse cum liberis suis. Primogenitus Ruben. ⁹ Filii Ruben: Henoch et Phallu et Hesron et Charmi. ¹⁰ Filii Simeon: Jamuel et Jamin et Ahod, et Jachin et Sohar, et Saul filius Chanaanitidis. ¹¹ Filii Levi: Gerson et Caath et Merari. ¹² Filii Juda: Her et Onan et Sela et Phares et Zara: mortui sunt autem Her et Onan in terra Chanaan. Natiqne sunt filii Phares:

Dievui aukas, ² išgirdo nakčia regėjime jį šaukiantį ir jam tariantį: Jokube, Jokube. Jis jam atsakė: Štai aš. ³ Dievas jam tarė: Aš esu galingiausias tavo tėvo Dievas: nesibijok; eik Aigyp-tan, nes aš tenai padarysiu iš tavęs didelę tautą. ⁴ Aš tenai eisiu drang su tavim, ir aš tave atvesiu iš ten atgal grįžtantį. o Juozapas savo rankomis užspaus tavo akis. ⁵ Taigi, Jokubas pakilo nuo Prisiekos šulinio; ir jo sunūs ėmė jį drang su savo vaikais ir pačiomis į vežimus, kuriuos Paraonas buvo atsiuntęs vežti seneliui ⁶ ir visam, ką jis turėjo Kanaano žemėje; ir jis atvyko Aigyp-tan su visa savo ainija. ⁷ su savo sunumis ir anakais, su dukterimis ir drang su visa savo gimine.

⁸ Šitie yra Izraelio sunų vardai, kuomet jis drang su savo vaikais įėjo Aigyp-tan. Pirmgimimis Rubenas. ⁹ Rubeno sunūs: Enokas, Pallus, Hesronas ir Karmis. ¹⁰ Simeono sunūs: Jamuėlis, Jaminas, Ahodas, Jakinas. Soharas ir Kananiėtės sunus Sanilius. ¹¹ Lėvio sunūs: Gersonas, Kaatas ir Meraris. ¹² Judo sunūs: Hėras, Onanas, Sėla, Parėsas ir Zara. Bet Hėras ir Onanas mirė Kanaano žemėje. O Parėsui gimė sunudu: Hezronas ir Hamu-

Išgirdo... Jokubui čionai paskutinį sykį apsireiškė Dievas ir davė reikalingus pamokymus... — (4) *Tave atvesiu*: Ne patį Jokubą jo ypatoje, bet tik kilusią iš jo tautą. — (6, 7) *Ir visam...* Ebr. t. bent kiek daugiau žodžių, nors mintis visai ta pati: Ir ėmė savo galvijus ir ką buvo įgiję Kanaano žemėje, ir atėjo Aigyp-tan Jokubas ir draug su juo visa jo ainija. Jis atsivedė su savim Aigyp-tan savo sunus ir savo sunų sunus,

savo dukteris ir savo dukterų dukteris.

(8) *Šitie yra...* Išskaitomi čionai Jokubo ainiai nevisi ištikrųjų draug su tėvu įėjo Aigyp-tan, nes vieni iš jų buvo jau mirę Kanaane, kiti gi gimė tik paskiaus. Aigyp-te. Minimi čionai vardai, apskritai sakant, tie patys, ką ir kitur atkartojami (plg. 2 Moz. 6, 14-16. 4 Moz. 26, 1. 1 Kron. 2-8 persk.); bet rasi laikuriais iš jų paskesniojo rašytojo pakeisti senesnieji vardai. — (10) *Ahodas*. To vardo nė-

Hesron et Hamul. ¹³ Filii Issachar: Thola et Phua et Job et Semron. ¹⁴ Filii Zabulon: Sared et Elon et Jahelel. ¹⁵ Hi filii Lia quos genuit in Mesopotamia Syriae cum Dina filia sua: omnes animae filiorum ejus et filiarum, triginta tres. ¹⁶ Filii Gad: Sephion et Haggi et Suni et Esebon et Heri et Arodi et Areli. ¹⁷ Filii Aser: Jamne et Jesua et Jessui et Beria, Sara quoque soror eorum. Filii Beria: Heber et Melchiel. ¹⁸ Ili filii Zelphæ, quam dedit Laban Liae filiae suae: et hos genuit Jacob sedecim animas. ¹⁹ Filii Rachel uxoris Jacob: Joseph et Benjamin. ²⁰ Natique sunt Joseph filii in terra Aegypti, quos genuit ei Aseneth filia Putiphare sacerdotis Heliopoleos: Manasses et Ephraim. ²¹ Filii Benjamin: Bela et Bechor et Asbel et Gera et Naaman et Echi et Ros et Mophim et Ophim et Ared. ²² Hi filii Rachel quos genuit Jacob: omnes animae, quatuordecim. ²³ Filii Dan: Husim. ²⁴ Filii Nephtali: Jasiel et Guni et Jeser et Sallem. ²⁵ Hi filii Baka quam dedit Laban Racheli filiae suae: et hos genuit Jacob: omnes animae, septem. ²⁶ Cunctae animae, quae ingressae sunt cum Jacob in Aegyptum, et egressae sunt de femore illius, absque uxoribus filiorum ejus, sexaginta sex. ²⁷ Filii autem Joseph, qui nati sunt ei in terra Aegypti, animae duae. Om-

lis. ¹³ Isakaro sunys: Tola, Pua. Jobas ir Semronas. ¹⁴ Zabulono sunys: Sarėdas, Elonas ir Jahelelis. ¹⁵ Šitie yra Lijos sunys, kuriuos ji pagimdė Syrijos Mesopotamijoje, ir taipogi jos dukte Dina; išviso jos sunų ir dukterų tris dešimtįs tris dušios. ¹⁶ Gado sunys: Sepionas, Haggis, Sunis, Ešėbonas, Hėris, Arodis ir Arėlis. ¹⁷ Asero sunys: Jamnė, Jėsua, Jėsuīs ir Bėrija; taipogi jų sesuo Sara. Bėrijos sunys: Hėberis ir Melkiėlis. ¹⁸ Šitie yra Zėlpos sunys, kurią Labanas davė savo dukteriai Lijai. Ir šituos šešioliką dušių ji pagimdė Jokubui. ¹⁹ Jokubo pačios Rakėlės sunu du: Juozapas ir Benjaminas. ²⁰ O Juozapui gimė Aigypto žemėje sunudu, kuriuodu jam pagimdė Eliopolies kunigo Putifarės dukte Asenėtė: Manasas ir Efraimas. ²¹ Benjamino sunys: Bėla, Bekoras, Asbėlis. Gėra, Naamanas, Echis, Rosas. ²² Šitie yra Rakėlės sunys, kuriuos ji pagimdė Jokubui; išviso keturiolika dušių. ²³ Dano sunys: Husimas. ²⁴ Neftalio sunys: Jasiėlis, Gunis, Jėsėris, ir Salėmas. ²⁵ Šitie yra sunys Balos, kurią Labanas davė savo dukteriai Rakėlei, ir šituos ji pagimdė Jokubui; išviso septynios dušios. ²⁶ Išviso dušių, iėjusių Agyptan su Jokubu ir iš jo kilusių, be jo sunų pačių, šešios dešimtįs šešios. ²⁷ Juozapo gi sunų, jam gimusių Aigypto žemėje, dvi du-

ia 4 Moz. 26, 12 ir 1 Kron. 4, 24. — (15) *Išviso jos sunų...* Norint iš augščiau paminėtųjų vardu padaryti skaitlinę 33, reikia kurs nors iš jų apleisti. — (16) *Gado sunys*. — Kitokių vardus randame 1 Kron. 5, 12. — (17) *Asero sunys*... Anot 4 Moz. 26, 44-46 Aseras turėjo tik tris sunus; taigi,

Jėsua ir Jėsuīs rasi buvo viena ir ta pati ypata. — (21) *Benjamino*... Anot 4 Moz. 26, 38-40 Benjaminui gimė penki sunys ir du anukų; anot 1 Kron. 7, 6-12 tris sunys ir daug anukų, o anot 1 Kron. 8, 1-4 penki sunys ir keletas anukų.

nes animæ domus Jacob, quæ ingressæ sunt in Aegyptum, fuisse septuaginta.

²⁸ Misit autem Judam ante se ad Joseph, ut nuntiaret ei, et occurreret in Gessen. ²⁹ Quo cum pervenisset, juncto Joseph curru suo, ascendit obviam patri suo ad eundem locum: vidensque eum, irruit super collum ejus, et inter amplexus flevit. ³⁰ Dixitque pater ad Joseph: Jam lætus moriar, quia vidi faciem tuam, et superstitem te relinquo. ³¹ At ille locutus est ad fratres suos, et ad omnem domum patris sui: Ascendam, et nuntiabo Pharaoni, dicamque ei: Fratres mei, et domus patris mei, qui erant in terra Chanaan, venerunt ad me: ³² et sunt viri pastores ovium, curamque habent alendorum gregum: pecora sua, et armenta, et omnia quæ habere potuerunt, adduxerunt secum. ³³ Cumque vocaverit vos, et dixerit: Quod est opus vestrum? ³⁴ respondebitis: Viri pastores sumus servi tui, ab infantia nostra usque in præsens, et nos et patres nostri. Hæc autem dicetis, ut habitare possitis in terra Gessen: quia detestantur Ægyptii omnes pastores ovium.

ši. Ir visų Jokubo namų dušių. įėjusių Aigyptan, buvo septynios dešimtys.

²⁸ Jis nusiuntė Judą pirmą savęs pas Juozapą jam žinios nuneštų, kad jį pasitiktų Gesene.

²⁹ O kada Jokubas tenai atvyko, Juozapas, pasikinkęs savo vežimą, nuvažiavo ton pačion vieton tėvo pasitiktų. o jį išvydęs puolė jam ant kaklo ir apsikabinęs verkė. ³⁰ Ir tėvas tarė Juozapui: Jau linksmas numirsiu, nes mačiau tavo veidą ir palieku tavo gyvą. ³¹ O jis kalbėjo savo broliams ir visiems savo tėvo namams: Eisiu ir pranešiu Paraonui ir jam sakysiu: Mano broliai ir mano tėvo namiškiai, buvusieji Kanaano žemėje, atėjo pas mane; ³² jie vyrai avigoniai ir užsiima bandų auginimu; jie atsivarė draug su savim savo avis ir galvijus ir visa, ką galėjo turėti. ³³ Ir kad jis jus pasivadins ir tars: Koks jūsų užsiėmimas? ³⁴ atsakysite: Mes, tavo vergai, esame piemenys nuo mūsų jaunystės iki dabar, kaip mes, taip ir mūsų tėvai. Taip gi sakysite, kad galėtumėt apsigyventi Geseno žemėje; nes Aigyptiečiai bjaurisi visais avigoniais.

(28) *Nusiuntė Judą*, – kurs buvo įgijęs didesnę Jokubo pastikėjimą, išpildydamas savo pažadėjimą apie Benjaminą. — *Gesene*. Anot LXX vertimo, prie Heroopolies, Ramėsės krašte. Rasi tarp Aleksandrijiečių buvo užsilikęs padavimas, kad Juozapas susitikęs su Jokubu vietoje, kurioje paskiausiai atsirado miestas Pitomas, paskiausiai pramintas Heroopoliu. — (34) *Kad galėtumėt apsigyventi...* Juozapui iš daugelio atžvilgių rūpėjo, kad jo tėvo šeimyna apsigyventu Gesene. Visų pirma tame krašte buvo geriausios ga-

nyklos; jis buvo mažai teapgyventas, todėl čia pasilikdami Izraelitai buvo beveik visai atskirti nuo Aigyptiečių. Jis pigiausiai buvo galima išgauti iš Paraono, pasiskaičius esant avigoniais, kurie draug su žemdirbiais Aigypte skaitėsi paskutiniaisiais žmonėmis. Gesene apsigyvenę Jokubo sunų galėjo gerai tarpiti ir pasilikti liūsi nuo svetimos, negeistinos įtekės.

47, 1 - 26. Jokubas, taikydamos prie savo sunaus patarties, gąuna iš Paraono leidimą apsigyventi Gesene; Juozapas gi

2) Izraėlis Aigypte bado metu.

Caput XLVII. ¹ Ingressus ergo Joseph nuntiavit Pharaoni, dicens: Pater meus et fratres, oves eorum et armenta, et cuncta quæ possident, venerunt de terra Chanaan: et ecce constunt in terra Gessen. ² Extremos quoque fratrum suorum quinque viros constituit coram rege: ³ quos ille interrogavit: Quid habetis operis? Responderunt: Pastores ovium sumus servi tui, et nos, et patres nostri. ⁴ Ad peregrinandum in terra tua venimus: quoniam non est herba gregibus servorum tuorum, ingravescente fame in terra Chanaan: petimusque ut esse nos jubeas servos tuos in terra Gessen. ⁵ Dixit itaque rex ad Joseph: Pater tuus et fratres tui venerunt ad te. ⁶ Terra Aegypti in conspectu tuo est: in optimo loco fac eos habitare, et trade eis terram Gessen. Quod si nosti in eis esse viros industrios, constitue illos magistros pecorum meorum. ⁷ Post hæc introduxit Joseph patrem suum ad regem, et statuit eum coram eo: qui benedicens illi, ⁸ et interrogatus ab eo: Quot sunt dies annorum vitæ tuæ? ⁹ respondit: Dies peregrinationis meæ centum triginta annorum sunt, parvi et mali, et non pervenerunt usque

47. perskyrimas. ¹ Taigi, Juozapas įėjęs apskelbė Paraonui, tardamas: Mano tėvas ir broliai, jų avys ir galvijai ir visa, ką jie turi, atvyko iš Kanaano žemės ir štai apsistojo Geseno krašte. ² Jis pastatė taipogi karaliaus akyvaizdon penkis jauniausius iš savo brolių, ³ kuriuos tasai paklausė: Koks jūsų užsiėmimas? Jie atsakė: Esame avigoniai ir mes, tavo vergai, ir mūsų tėvai. ⁴ Mes atėjome pabūtų kokį laiką tavo žemėje, kadangi nebėra žolės tavo vergų bandoms, vis didyn einant būdai Kanaano žemėje, ir meldžiame paliepti, kad mes, tavo vergai, pasiliktumėm Geseno krašte. ⁵ Taigi, karalius tarė Juozapui: Tavo tėvas ir tavo broliai atėjo pas tave. ⁶ Aigypto žemė yra po tavo akių: apgyvendink juos geriausioje vietoje ir atiduok jiems Geseno kraštą. O jei žinai tarp jų tinkamus vyrus, įstatyk mano bandų viršininkais. ⁷ Paskui Juozapas įvedė pas karalių savo tėvą ir pastatė jo akyvaizdon. Jokubas, jį palaiminęs ⁸ ir jo paklaustas: Kiek yra metų tavo amžio? ⁹ atsakė: Mano keleivystės dienų šimtas trys dešimtys metų; jos neskaitlingos ir blogos ir nepasiekė dienų, kurias keleiviavo mano tėvai; ¹⁰ ir palaiminęs kara-

pasilieka prie karaliaus ir už suteikiamą Aigyptiečiams maistą įgyja bado metais Paraonui visą jų lobį.

(47, 2) *Jauniausius.* Ebr. t.: Iš savo brolių skaitliaus. — (7) *Palaiminęs.* Patriarkas prie savo pasveikinimo, laikydamos anų laikų papročio, pridėda maldas už karalių. — (9) *Mano keleivystės...* Jokubas savo ir savo tėvų gyvenimą

vadina keleivyste ne tik dėlto, kad jie neturėjo nuolatinės buveinės ant žemės, bet ypač dėlto kad, tikėdami į kitą gyvenimą po mirties, nuolat į jį artinosi. Jokubo keleivystė buvo trumpa, suligiant su Abraomo ir Izaoko amžiu, kuriųdviejų pirmasis gyveno 175 m., o antrasis 180 m.; ji buvo bloga, nes patriarkas nemaža iškentėjo savo gyvenime nuo Ezavo, Labano ir savo paties vaikų ir tai

ad dies patrum meorum quibus peregrinati sunt. ¹⁰ Et benedicto rege, egressus est foras. ¹¹ Joseph vero patri et fratribus suis dedit possessionem in Ægypto in optimo terræ loco, Rameses, ut præceperat Pharaon. ¹² Et alebat eos, omnemque domum patris sui, præbens cibaria singulis.

¹³ In toto enim orbe panis deerat, et oppresserat fames terram, maxime Ægypti et Chanaan. ¹⁴ E quibus omnem pecuniam congregavit pro venditione frumenti, et intulit eam in ærarium regis. ¹⁵ Cumque defecisset emptoribus pretium, venit cuncta Ægyptus ad Joseph, dicens: Da nobis panes: quare morimur coram te, deficiente pecunia? ¹⁶ Quibus ille respondit: Adducite pecora vestra, et dabo vobis pro eis cibos, si pretium non habebitis. ¹⁷ Quæ cum adduxissent, dedit eis alimenta pro equis, et ovibus, et bobus, et asinis: sustentavitque eos illo anno pro commutatione pecorum. ¹⁸ Venerunt quoque anno secundo, et dixerunt ei: Non celabimus dominum nostrum quod deficiente pecunia, pecora simul defecerunt: nec clam te est, quod absque corporibus et terra nihil habeamus. ¹⁹ Cur ergo moriemur te vidente? et nos et terra nostra tui erimus: eme nos in servitutem regiam, et præbe semina, ne pereunte cultore redigatur terra in solitudinem. ²⁰ Emit

lių jis išėjo laukan. ¹¹ O Juozapas davė savo tėvui ir broliams valdyti geriausią Aigypso žemės vietą Ramėsėje, taip kaip buvo įsakęs Paraonas, ¹² ir maitino juos ir visus savo tėvo namus, duodamas kiekvienam valgių.

¹³ Nes visose šalyse nebuvo duonos, ir badas buvo prislėgęs žemę. ypač gi Aigypą ir Kanaaną. ¹⁴ Iš tų šalių Juozapas surinko už parduodamus javus visus pinigų ir juos sukrovė į karaliaus išdą. ¹⁵ O pristigus pirkėjams pinigų, visas Aigypas atėjo pas Juozapą ir sakė: Duok mums duonos; kodėl mes turėtumėm mirti tavo akyse dėlei pinigų stokos? ¹⁶ Jis jiems atsakė: Atveskite savo galvijus, ir aš jums duosiu už juos duonos, jei nebeturite pinigų. ¹⁷ O juos atvedus, jis jiems davė maisto už arklius, už avis, už jaučius ir už asilus; ir juos maitino tais metais mainais už galvijus. ¹⁸ Jie atėjo taipogi ir kitais metais ir jam tarė: Neslėpsime nuo mūsų pono, jog pristigus pinigų, nebetekome taipogi ir galvijų; ir tau ne paslaptis, kad, atskyrus mūsų kunus ir žemę, mes nieko nebeturime. ¹⁹ Kodėl gi tat turėtumėm mirti tavo akyse? Ir mes ir mūsų žemė busime tavo; pirkk mus karaliaus vergijon ir suteikk sėklų, kad, pražūnant artojų, žemė nepavirstu

nevisuomet be savo kalčios. — (11) *Ramėsėje*. Ramėsė buvo didžiausias miestas Geseno krašte; nuo miesto vardo ir visas kraštas vadinosi Ramėsė.

(13) *Visose šalyse*, — kurios buvo arčiau Aigypso. — (15) *Atėjo pas Juo-*

zapą, — nes žinojo, kad jis dar turi gana javų ir gali juos išgelbėti nuo bado. — (18) *Kitais metais*, — po to kaip buvo pardavę savo galvijus. — (19) *Kad... žemė nepavirstu tyrais*. Taigi, ir bado metais šis tas galėjo užderėti Aigypse,

igitur Joseph omnem terram Ægypti, vendentibus singulis possessiones suas præ magnitudine famis. Subjecitque eam Pharaoni, ²¹ et cunctos populos ejus a novissimis terminis Ægypti usque ad extremos fines ejus, ²² præter terram sacerdotum, quæ a rege tradita fuerat eis: quibus et statuta cibaria ex horreis publicis præbebantur, et idcirco non sunt compulsi vendere possessiones suas. ²³ Dixit ergo Joseph ad populos: En ut cernitis, et vos et terram vestram Pharaon possidet: accipite semina, et serite agros, ²⁴ ut fruges habere possitis. Quintam partem regi dabit: quatuor reliquas permitto vobis in sementem, et in cibum familiis et liberis vestris. ²⁵ Qui responderunt: Salus nostra in manu tua est: respiciat nos tantum dominus noster, et læti serviemus regi. ²⁶ Ex eo tempore usque in præsentem diem in universa terra Ægypti regibus quinta pars solvitur, et factum est quasi in legem, absque terra sacerdotali, quæ libera ab hac conditione fuit.

tyrais. ²⁰ Taigi, Juozapas nupirko visą Aigypso žemę, kiekvienam parduodant savo dalį dēlei bado didumo. Ir jis pavergė Pharaonui ją ²¹ ir visus jos gyventojus nuo vieno Aigypso galo iki kitam, ²² atskyrus kunigų žemę, kuri jiems buvo karaliaus duota. Jiems buvo taipogi suteikiamas paskirtas maistas iš viešų kluonų; ir todėl jie nebuvė priversti parduoti savo nuosavybės. ²³ Tuomet Juozapas tarė žmonėms: Štai, kaip matote, ir jūs ir jūsų žemė priderate Pharaonui; imkite sėklą ir apsėkite laukus, ²⁴ kad galėtumėt turėti vaisius. Penktą dalį duosite karaliui, keturias dalis palieku jums sėklai ir jūsų šeimynų bei vaikų maistui. ²⁵ Jie atsakė: Musų išgelbėjimas tavo rankose; tik mūsų ponas tepažvelgia į mus, ir su džiaugsmu tarnausime karaliui. ²⁶ Nuo ano laiko lig dabartiniai dieniai visoje Aigypso žemėje atiduodama karaliams penkta dalis, ir tai pavirto tarsi įstatymu; atskyrus kunigų žemę, kuri pasiliko liuosa nuo tos sutarties.

tik gyventojai nebeturėjo javų sėklai, ir derlius buvo menkas. — (21) *Visus jos gyventojus...* Dabartinis ebr. t., kurs šioje vietoje išrodo gana sudarkytas ir neaiškus, reiku išversti kitaip: Ir jis perkėle žmones į miestus nuo vieno Aigypso ribų lig kitų. — (22) *Atskyrus...* Anot ebr. t.: tik kunigų žemės jis nenupirko. — (24) *Penktą dalį...* Juozapas paliko buvusius žemės savininkus jų vietose, tik jie jau skaitėsi Paraono vergais ir už dirbamą žemę turėjo atiduoti karaliui penktą vaisių dalį. Aigyptiečiai priėmė su džiaugsmu Juozapo pasiūlymą, ir nestebėtina, nes naujos gyvenimo sąlygos nebuvo perdaug sunkios; pvd. jos buvo be palyginimo geresnės kad ir už mu-

sų taip vadinamų pusininkų sąlygas, kurie turi atiduoti žemės savininkui pusę gautųjų vaisių, o kada net ir daugiau; todėl Juozapas pasiūlė kaip tikrai rupestingas ir išmintingas karaliaus valdininkas, kuriam rūpėjo ne tik karaliaus išdas, bet ir pavaldinių gerovė. — (26) *Nuo ano laiko...* Paskui aplinkybės persimaičius Aigypso žemė vėl perėjo žmonių nuosavybėn, bet dar ir Mozės laikais jie turėdavo atiduoti savo karaliui penktą vaisių dalį; liuosi gi nuo tos duoklės pasiliko tik kunigai.

47, 27—50, 13. Jokubas, išgyvenęs Aigypte septynioliką metų, jaučia prisiartinant savo mirtį ir išgauna iš Juozapo pažadėjimą, kad bus palaidotas savo tėvų

3) Paskutiniai Jokubo įsakymai ir jo mirtis.

²⁷ Habitavit ergo Israel in Ægypto, id est, in terra Gessen, et possedit eam: auctusque est, et multiplicatus nimis. ²⁸ Et vixit in ea decem et septem annis: factique sunt omnes dies vitæ illius, centum quadraginta septem annorum. ²⁹ Cumque appropinquare cerneret diem mortis suæ, vocavit filium suum Joseph, et dixit ad eum: Si inveni gratiam in conspectu tuo, pone manum tuam sub femore meo: et facies mihi misericordiam et veritatem, ut non sepelias me in Ægypto: ³⁰ sed dormiam cum patribus meis, et auferas me de terra hac, condasque in sepulcro majorum meorum. Cui respondit Joseph: Ego faciam quod jussisti. ³¹ Et ille: Jura ergo, inquit, mihi. Quo jurante, adoravit Israel Deum, conversus ad lectuli caput.

Caput XLVIII. ¹ His ita transcriptis nuntiatis est Joseph quod ægrotaret pater suus: qui, assumptis duobus filiis Manasse et Ephraim, ire perrexit. ² Di-

²⁷ Izraëlis tat gyveno Aigypte, tai yra Geseno žemėje, ir ją valdė; jis išsiplėtė ir begalo pasidaugino. ²⁸ Ir gyveno joje septyniolika metų; ir jam sukaiko jo gyvenimo dienų išviso šimtas keturios dešimtys septyneri metai. ²⁹ Ir matydamas prisiartinant savo mirties dieną pasivadino savo sūnų Juozapą ir jam tarė: Jei radau malonę tavo akyse, padėk savo ranką po mano kulšimi, kad man suteiksitą mielaširdystę ir ištikimybę ir manęs nepalaidosi Aigypte; ³⁰ bet aš ilsėsiuos su savo tėvais, ir tu mane paimsi iš šitos žemės ir palaidosi mano pranokėjų kape. Juozapas jam atsakė: Aš padarysiu, ką liepei. ³¹ O jisai tarė: Taigi, prisiekk man. Jam prisiekiant, Izraëlis pagarbino Dievą, nusigręžęs prie lovos galo.

48. perskyrimas. ¹ Po tų atsitikimų buvo pranešta Juozapui, kad jo tėvas serga. Jis, ėmęs du savo sunu, Manasą ir Efraimą, leidosi kelionėn. ² Ir buvo pasa-

kapuose; jis ima du Juozapo sunu į savųjų skaitlių ir suteikdamas jiems palaiminimą įstato vyresniuojų Efraimą. Galop, suteikęs palaiminimus pranašystes savo sunams, kiekvienam atskirai, jis miršta, o Juozapas, pildydamas savo pažadėjimą, jį palaidoja iškilingai Ebrone, dvajose oloje.

(27) *Ją valdė.* Geseno kraštas skaitėsi Izraëlio nuosavybe ir buvo visai liuosas nuo duoklės. — (29) *Padėk savo ranką...* Veiz. 24, 2. — (30) *Su savo tėvais:* Abraomu ir Izaoku. Pilnai tikėdamas Dievo apreiškimams Jokubas neskuito Aigypto nuolatinę savo ainijos buveinę, todėl nori, kad jo kaulai būtų palaidoti Žadėtojoje žemėje, Palestinoje. — (31) *Izraëlis pagarbino...* Anot LXX vertimo: p a g a r -

bino (nusilenkdamas) ant jo lazdos viršunės. Taip-pat skaitė šitą vietą šv. Povilas Žyd. 11, 21. Skirtumas radosi dėlėi permainos, įvykusios vieno žodžio balsėse. LXX skaitė *matteh* (lazda) vietoje *mittah* (lova). Ebr. t. ir Vulgatos prasmė ta, kad Jokubas pagarbino Dievą, pasilenkdamas taip, kaip jis galėjo savo lovos galo pusėn. Anot LXX ir šv. Povilo Jokubas matė Juozapo lazdoje karališkos Kristaus lazdos (skėptro) figurą, o Juozape paties Kristaus figurą, ir nusilenkdamas ant lazdos pagarbino Kristų, arba dėkojo Dievui už tai, kad jis buvo išangštinęs jo sūnų ir jį padaręs Aigypto valdovu ir išrinktosios Dievo giminės išgelbėtoju.

(48, 1) Kiek laiko ištikrųjų buvo pra-

ctumque est seni: Ecce filius tuus Joseph venit ad te. Qui confortatus sedit in lectulo. ³ Et ingresso ad se ait: Deus omnipotens apparuit mihi in Luza, quæ est in terra Chanaan: benedixitque mihi, ⁴ et ait: Ego te angebo et multiplicabo, et faciam te in turbas populorum: daboque tibi terram hanc, et semini tuo post te in possessionem sempiternam. ⁵ Duo ergo filii tui, qui nati sunt tibi in terra Ægypti antequam huc venirem ad te, mei erunt: Ephraim et Manasses, sicut Ruben et Simeon reputabuntur mihi. ⁶ Reliquos autem quos genueris post eos, tui erunt, et nomine fratrum suorum vocabuntur in possessionibus suis. ⁷ Mihi enim, quando veniebam de Mesopotamia, mortua est Rachel in terra Chanaan in ipso itinere, eratque verum tempus: et ingrediebar Ephratam, et sepelivi eam juxta viam Ephratæ, quæ alio nomine appellatur Bethlehem.

⁸ Videns autem filios ejus dixit ad eum: Qui sunt isti? ⁹ Respondit: Filii mei sunt, quos donavit mihi Deus in hoc loco. Adduc, inquit, eos ad me ut benedicam illis. ¹⁰ Oculi enim Israel caligabant præ nimia senectute, et clare videre non poterat. Applicatosque ad se, deusculatus et circumplexus eos, edixit ad filium suum: Non suo

kyta seneliui: Štai tavo sunus Juozapas ateina pas tave. Jis, surinkęs savo jiegas, atsisėdo lovoje ³ ir įėjusiam tarė: Visagalis Dievas man apsireiškė Luzoje, esančioje Kanaano žemėje, mane palaimino ⁴ ir tarė: Aš tave išplėsiu ir padauginsiu, ir padarysiu iš tavęs tautų minias, ir tau ir tavo ainijai po tavęs duosiu šitą žemę valdyti amžinai. ⁵ Du tat tavo sunu, tau gimusiu Aigypto žemėje, pirma negu aš atėjau čia pas tave, bus mano: Efraimas ir Manasas skaitysis manaisiais, kaip Rubenas ir Simeonas. ⁶ Kiti gi, kurie tau gims paskui juos, bus tavo ir vadinsis savo brolių vardais dalyse, kurias jie paveldės. ⁷ Nes man ateinant iš Mezopotamijos, mirė Rakėlė Kanaano žemėje, pačiame kelyje; buvo gi pavarario metas. Ir aš keliavau Efraton ir ją palaidojau šaly kelio į Efratą, kuri kitu vardu vadinausi Betlėėmas.

⁸ O pamatęs du jo sunu, tarė į jį: Kas yra šituodu? ⁹ Jis atsakė: Tai du mano sunu, kuriuodu man Dievas padovanojo šitoje vietoje. Privesk, tarė, juodu prie manęs, kad aš juos palaiminčiau. ¹⁰ Nes Izraelio akis buvo aptemusios dėl didžios senatvės, ir jis nebegalėjo aiškiai matyti. Ir pabučiavęs privestuosius prie savęs ir juodu

slinkę nuo augščiaus (47, 29...) aprašytų jų atsitikimų, tikrai nežinia. — (3) *Apsireiškė Luzoje...* Veiz. 28, 13... 35, 9... Pirma priežastis, kad Jokubas nori Juozapo vaikus padaryti savo įsuniais, yra Dievo duotasis pažadėjimas apie jo giminės išsiplėtimą. — (5) *Skaitysis manaisiais...* t. y. bus Jokubo įsuniais, lygiais

jo vyriausiems sunams Rubenui ir Simeonui, ir bus tėvais dviejų atskirų jų vardais vadinamų, Izraelio giminių užot priderėti prie vienos Juozapo giminės. — (6) *Kiti gi, kurie...* Jų vardų šv. Rašte nėra paminėta. — (7) *Iš Mezopotamijos.* Ebr. *Paddan*. Veiz. 35, 16-19. Kita priežastis paskyrimo Efraimo ir Manaso Jo-

fraudatus aspectu tuo: insuper ostendit mihi Deus semen tuum. ¹² Cumque tulisset eos Joseph de gremio patris, adoravit pronus in terram. ¹³ Et posuit Ephraim ad dexteram suam, id est, ad sinistram Israel: Manassen vero in sinistra sua, ad dexteram scilicet patris, applicuitque ambos ad eum. ¹⁴ Qui extendens manum dexteram, posuit super caput Ephraim minoris fratris: sinistram autem super caput Manasse qui major natu erat, commutans manus. ¹⁵ Benedixitque Jacob filiis Joseph, et ait: Deus, in cujus conspectu ambulaverunt patres mei Abraham, et Isaac, Deus qui pascit me ab adolescentia mea usque in praesentem diem: ¹⁶ Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis: et invocetur super eos nomen meum, nomina quoque patrum meorum Abraham, et Isaac, et crescant in multitudinem super terram. ¹⁷ Videns autem Joseph quod posuisset pater suus dexteram manum super caput Ephraim, graviter accepit: et apprehensam manum patris levare cona-

apkabinęs, ¹¹ tarę savo sunui: Man dar teko pamatyti tavo veidas; be to Dievas man parodę tavo ainiją. ¹² Ir ėmęs juodu iš tėvo prieglobsčio Juozapas nusilenkė iki žemei. ¹³ Ir pastatę Efraimą savo dešinën, tai yra ties Jokubo kaire; Manasą gi savo kairën, taigi ties tėvo dešinë ir juodu priartino prie jo. ¹⁴ Tasai, ištiesęs dešinę ranką, padėjo ant jaunesniojo brolio Efraimo galvos, kairę gi ant galvos Manaso, kurs buvo vyresnysis, sukryžiuodamas rankas. ¹⁵ Ir Jokubas laimino du Juozapo sunu ir tarę: Dievas, kurio akys vaizdoje vaikščiojo mano tėvai Abraomas ir Izaokas, Dievas, kurs yra mano ganytojas iš mano jaunystės iki šiai dienai, ¹⁶ Aniolas, kurs mane išgelbėjo iš visokio piktumo, tepalaimina šituodu vaiku; ir juodu tesivadina mano vardu ir mano tėvų Abraomo ir Izaoko vardais ir labai tesidaugina ant žemės. ¹⁷ O Juozapui matant, kad jo tėvas buvo padėjęs savo dešinę ranką ant Efraimo galvos, tai nepatiko; ir ėmęs tėvo ranką mėgino ją pakelti nuo Efraimo gal-

kubo įsuniats buvo neišdildoma atmintis jo mylimos be laiko mirusios pačios Rakelės, iš kurios jis turėjo tik du sunu.

(11) *Man dar teko...* Anot ebr. t.: Aš nebesitikėjau išvysti tavo veidą, o dabar man Viešpats leidžia pamatyti net ir tavo sunus. — (12) *Iš... prieglobsčio.* Ebr. t.: Iš tarp kelių. Jokubas sėdėjo ant lovos, kojas nuleidęs žemyn, todėl du Juozapo sunu, prisitindamu prie savo senelio, buvo atsiradusi tarp jo kelių. — *Juozapas nusilenkė...* Juozapas, patraukęs prie savęs Efraimą ir Manasą, draug su jiedviem išreiškė pagarbą Jokubui, nusilenkdami prieš jį iki žemei. — (14) *Jisai, ištiesęs...* Čionai randame pirmą sykį paminėtą laiminimo būdą ran-

kas ištiesiant. Plg. Zyd. 11, 21. — *Sukryžiuodamas rankas.* Anot ebr. t.: Dėvė savo rankoms išmanyti, t. y. taip padarė ne išnetyčių, bet gerai išmanydamas, ką daro. — (15) *Kurio akys vaizdoje...* Plg. 17, 1. — *Mano ganytojas.* Plg. Ps. 22, 1; 73, 1 ir k. Iz. 40, 11. Jer. 23, 1... ir k. — (16) *Aniolas:* tas pats Viešpats, sandoros Aniolas (plg. Mal. 3, 1). Anot kaikiurių šv. tėvų (Atan., Ambr., Aug.), Dievo Sunus. — *Tesivadina mano...* Efraimas ir Manasas gauna teisę vadintis Abraomo, Izaoko ir Jokubo sunumis; todėl jie dalyvaus ir ypatinguose patriarkams Dievo suteikuose žadėjimuose. Plg. 49, 22... (17) *O Juozapui...* Juozapas nori, kad didesnis palaiminimas tektu jo vyresniajam sunui, kurį jis buvo pastatęs

tus est de capite Ephraim, et transferre super caput Manasse. ¹⁸ Dixitque ad patrem: Non ita convenit, pater: quia hic est primogenitus, pone dexteram tuam super caput ejus. ¹⁹ Qui renuens, ait: Scio fili mi, scio: et iste quidem erit in populos, et multiplicabitur: sed frater ejus minor, major erit illo: et semen illius crescat in gentes. ²⁰ Benedixitque eis in tempore illo, dicens: In te benedicetur Israel, atque dicetur: Faciat tibi Deus sicut Ephraim, et sicut Manasse. Constituitque Ephraim ante Manassen. ²¹ Et ait ad Joseph filium suum: En ego morior, et erit Deus vobiscum, reducetque vos ad terram patrum vestrorum. ²² Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio et arcu meo.

Caput XLIX. ¹ Vocavit autem Jacob filios suos, et ait eis: Con-

vos ir perkelti ant Manaso galvos. ¹⁸ Ir tarė tėvui: Ne taip turi būti, tėve; nes šitas yra pirmgimis; padėk savo dešinę ant jo galvos. ¹⁹ O jis nesutikdamas tarė: Žinau, mano sunau, žinau; ir iš šito kils tautos, ir jis pasidaugins; bet jo jaunesnysis brolis bus už jį didesnis: jo ainija išaugs į tautas. ²⁰ Taigi, jis tuo metu juodu palaimino, tardamas: Tavyje bus palaimintas Izraelis ir bus sakoma: Tepadaro tau Dievas kaip Efraimui ir Manasui. Taip jis įstatė Efraimą viršesniu už Manasą. ²¹ Paskui jis tarė savo sunui Juozapui: Štai aš mirštu, bet Dievas bus su jumis ir nuves jus atgal į jūsų tėvų žemę. ²² Aš tau duodu viena dalimi daugiau už tavo brolius, kurią atėmiau iš Amoriečių savo kalaviju ir kilpiniu.

49. perskyrimas. ¹ O Jokubas suvadino savo sunus ir jiems ta-

ties tėvo dešine ranka; todėl jis pertraukia Jokubo žodžius ir stengiasi perkeisti sukryžiuotas tėvo rankas. — (19) *Jo jaunesnysis brolis bus už jį didesnis.* Jokubo palaiminimas ir pranašystė išsipildė paskiaus žydų istorijoje. Efraimo ir Manaso ainija tapo skaitlinga ir paveldėjo didžiausias Palestinos dalis; tečiaus daug galingesnė ir skaitlingesnė tapo Efraimo ainija, ir galop aplink ją susispietė, Saliamonui mirus, devynios kitos žydų giminės ir padarė atskirą Izraelio karalystę. — (20) *Tavyje: Juozape, t. y. Efraime ir Manase, kadangi čionai Juozapas gauna palaiminimą savo sunų ypatoje.* Jam suteiktas palaiminimas vadinsis geriausio ir apščiausio palaiminimo paveizdu. — (22) *Aš tau duodu...* Jokubas be augščiau minėto palaiminimo dovanoja Juozapui lauką, kurį jis buvo pirkęs iš Emoro sunų arti Sikėmo miesto. Veiz. 33, 19. Tekstas, tą dalyką išreiškiantis, nevisai aiškus. Ebr. ž. *š'khem* gali reikšti dalį, o taipogi būti Sikėmo miesto vardas. Bet regimai ne apie Sikėmą čio-

nai kalba Jokubas, kadangi jis pats žem. 49, 6... prakeikia savo sunų Simeono ir Lėvio užpuoliną ant to miesto. Iš kitos vėl pusės tiesa, kad laukas arti Sikėmo buvo ne atimtas, o tik ramiu keliu įgytas už pinigus; bet paskiaus kada žydai išėję iš Aigypso užėmė Palestiną, tuomet ir seniaus pirktasis laukas reikėjo atimti jau kalaviju ir kilpiniu. Taigi, Jokubas jį atėmė ne pats, bet per savo ainius.

(49, 1) Čionai prasideda vienas gražiausių ir svarbiausių Pradžios knygos straipsnių. Jo mintis pilnos nepaprastos gilybės ir išreikštos gražiausiais vaizdais. Žymiausią jame vietą užima pranašystė apie Mesiją. Ar išviršinė to straipsnio forma paeina taip-pat nuo Jokubo, kaip ir jo turinys, nežinia. Galima vienok spėti, kad Jokubas tuos nepaprastus vaizdus, kuriuos matė jo Dievo apšviesta dušia, turėjo išreikšti prakilnių minčių pilnais žodžiais, kurie giliai įsmego į jo sunų širdis ir atmintis ir nepermainyti užsiliko lig Mozės laikais. — *Jokubas suvadino.* Jokubas, matydamas savo mirties valan-

gregamini, ut annuntiem quæ ventura sunt vobis in diebus novissimis. ² Congregamini, et audite filii Jacob, audite Israel patrem vestrum:

³ Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, et principium doloris mei: prior in donis, major in imperio. ⁴ Effusus es sicut aqua, non crescas: quia ascendisti cubile patris tui, et maculasti stratum ejus.

⁵ Simeon et Levi fratres: vasa iniquitatis bellantia. ⁶ In consilium eorum non veniat anima mea, et in cœtu illorum non sit gloria mea: quia in furore suo occiderunt virum, et in voluntate sua suffoderunt murum. ⁷ Maledictus furor eorum, quia

rê: Susirinkkite, kad apskelbčiau, kas junis turi atsitiikti paskučiausiose dienose. ² Susirinkkite ir klausykite, Jokubo vaikai, paklausykite savo tėvo Izraelio.

³ Rubene, mano pirmgimis, tu mano galybė ir mano skausmo pradžia, pirmasis dovanose, didžiausias valdžioje. ⁴ Išsiliejaikaip vanduo. Tau neaugti, nes tu užkopai ant savo tėvo patalo ir sutepei jo lovą.

⁵ Simeonas ir Lėvis broliai; juodu kariaujantis neteisybės įrankiai. ⁶ Įjūdvių tarybą teneina mano dūšia, ir jūdvių susirinkime tenebuna mano garbės; nes savo įtužime jie užmušė žmones ir savo valia juodu išgriovė mūrą. ⁷ Prakeiktas jūdvių įtuži-

dą prisiartinant, suvadina savo sunus, kad jiems sutektu iškilmingai savo paskutinį palaiminimą. Gavęs iš Dievo įkvėpimą, jis įaučia, kad jo palaiminimas, jo žodžiai bus tikra pranašystė, išsipildysianti jo vaikų istorijoje. Jokubo palaiminimas jau ir tuo skiriasi nuo palaiminimo, kurį jis pats buvo gavęs iš savo tėvo, kad čionai nebe vienas įstatomas Dievo padarytųjų žadėjimų tėvainiu, bet visi jo sunys skiriami busiančių žydų gyminių tėvais. — *Paskučiausiose dienose.* Taip vadinasi ne ateitis apskritai, bet laikas siekiantis Mesiją, kadangi šv. Raštas visą pasaulio istoriją dalina į du laikotarpiu, — pirmasias dienas užsibaigšiančias Kristaus atėjimu ir paskučiausias lig jo antram jau kaipo Tiesėjo atėjimui. Tiesia, dauguma Jokubo pranašysčių turėjo išsipildyti, žydam užėmus Palestiną, bet jos visos turi taipogi sąryšį ir su Mesiju, Judui gi suteiktųjų tiesiog įj paliečiai; jį gi yra lyg koks vidury visų Jokubo žodžių.

(3) *Rubene...* Toje eil. Jokubas su skausmu mini, kuo Rubenas turėjo būti kaipo jo pirmgimis. Jam turėjo tekti didesnė tėvainystės dalis, valdžia ant brolių ir ypatingas tėvo palaiminimas, bet savo bjauriu nusidėjimu (veiz. 35, 22) jis viso ko nustojo. — *Mano skausmo pradžia.* Tikriaus anot ebr. t.: mano stiprybės pirmuonė; nes čionai paraleliškai

išreiškia pati mintis, ką ir žodžiuose: *mano pirmgimis.* — (4) *Išsiliejai...* Nurodomas aiškiaus Rubeno prasikaltimas ir bausmė už nuodėmę. Rubeno paleistuvystė palyginama su vandenimi, kurs užviręs inde pradeda lieties per jo kraštus. Jis tarsi galvatrukčiais puolė į nuodėmę. — *Tau neaugti.* Rubeno giminė ištikrųjų nebuvo žymi nei savo skaitliumi, nei savo darbais.

(5) *Simeonas ir Lėvis.* Po Rubeno juodu buvo didžiausi prasikaltėliai Jokubo akyse; ir juodu užuot palaiminimo gauna smarkų papeikimą už baisias žudynes Sikemo gyventojų tarpe padarytas. — *Broliai.* Vadindamas Simeoną ir Lėvį broliais Jokubas turi mintyje ne tik tą aplinkybę, kad juodu buvo vienos motinos sunys, bet ir tai, kad tarp jūdvių buvo dar kita dvasiška brolystė — jų žiaurus budas: *juodu kariaujantis neteisybės įrankiai*, arba anot ebr. t.: jūdvių kalavijai žudynių įrankiai. — (6) *Įjūdvių...* Jokubas bjaurėjosi ir bjauris jūdvių pasielgimu ir nenori turėti su jais nieko bendra. — *Mano garbės.* Garbė čionai reiškia tą pat, ką ir *mano dūšia*. — *Nes savo...* Aiškiaus išreiškiamas dviejų brolių prasikaltimas. Plg. 34, 25-28. — *Išgriovė mūrą.* Anot ebr. t.: sužeidė jautį, t. y. savo pyktyje jie neaplenkė net gyvulių, darydami juos neteinkančiais darbams. — (7) *Prakeiktas...*

pertinax: et indignatio eorum, quia dura: dividam eos in Jacob, et dispergam eos in Israel.

⁸ Juda, te laudabunt fratres tui: manus tua in cervicibus inimicorum tuorum, adorabunt te filii patris tui. ⁹ Catulus leonis Juda: ad prædam fili mi ascendisti requiescens accubuisti ut leo, et quasi læna, quis suscitabit eum? ¹⁰ NON AUFERETUR sceptrum de Juda, et dux de femore ejus, donec veniat

mas, nes kietsprandiškas, ir jų dviejų pyktis, kadangi žiaurus; padalinsiu juodu Jokube ir išskirstysiu juodu Izraėlyje.

⁸ Judai, tavo šlovins tavo broliai; tavo ranka ant tavo neprietelių sprandų; prieš tavo nusiленks tavo tėvo sunys. ⁹ Judas jaunas liutas. Tu, mano sunau, pakilai dėlei grobio; išsėdamos atsigulai kaip liutas ir liutienė, Kas drįs jį pažadinti? ¹⁰ NEBUS ATIMTA iš Judo lazda ir vadas iš jo ainjos, kolei neateis siųs-

Patriarkas smarkiais žodžiais pasmerkia savo sūnų sauvąlį ir įjiedviem skiria tinkamą bausmę: *padalinsiu*. . . Ta pranašystė išsipildė tokiuo būdu, kad silpna Simeono giminė gavo Palestinos padalinę atskirus miestelius ir sodžius į pietus nuo Judo menkoje Negebo šalyje, o paskui žymi jos dalis visai išsiskirstė tarp kitų giminų; Lėvio gi giminė buvo iškarto išskirstyta tarp kitų giminų; bet jai, kaip nesųkį parodžiusiai savo uolumą apie Dievo garbę, buvo suteiktos Sen. Įstatymo kunigystės pareigos, taip kad Dievas, imdamas ją savo tarnystėn, prakeikimą permainė į palaiminimą. — *Jokube*... *Izraėlyje*. Tiems dviejim vardais pavadinta čionai visa žydų tauta.

(8) *Judai*... Ir Judo sąžinė buvo sutepta nevienu nusidėjimu (plg. 37, 26. 27; 18, 1...), bet savo rupesniu apie Benjamina ir karšta tėvo meile jis užsipelnė garbingiausį palaiminimą ir geriausius pažadėjimus. Jis paveldėjo pirmgimystės teises ir tapo paskirtas vyresniuoju tarp brolių; iš jo ainijos turėjo kilti žydų tautos karaliai, jo giminė turėjo gauti geriausią Palestinos dalį; bet visusvarbiausia buvo tai, kad iš jo giminės turėjo užgimti karalių Karalius, mūsų Vicšpats Jėzus Kristus. Pranašystė apie Judo likimą prasideda gražiu žaidimu žodžiais, paremtu ant jo vardo prasmės, kurs reiškia šlovę (plg. 29, 35). Ebr. t. *J'hudah 'athah, jodukha*... Tu šlove, tavo tėvo šlovins... Judo giminė įgijo šlovę, ir prieš ją lenkėsi kitos giminės jau kelionėje į Aigypso Palestinon, o dar labiau, kada iš jos radosi karaliai. — *Tavo ranka*... Tais žodžiais žadami Judai neprietelių pergalejimai Palestinos užka-

riavime, Dovid, Saliamono ir kitų karalių karėse. — (9) *Judas jaunas liutas*... Palyginimas Judo su liutu jaunu iš užaugusiu, su liutiene, ginančia savo vaikus, įvaizdžiai išreiškia jo viršenybę tarp brolių ir pažymi jo ainių drąsumą kovoje su priešais. Pats Kristus vadina save šv. Rašte liutu iš Judo giminės. Vz. Apr. 5, 5. Plg. 1 Kor. 15, 15. — (10) *NEBUS ATIMTA*... Čionai prasideda svarbiausioji pranašystės dalis; žydai ir krikščionys supranta ją išimtinai apie Mesiją. — *Lazda*: Skėptras, t. y. karališkos valdžios ženklas. — *Vadas*. Ebr. ž. *m'choqeq* paprastai verčiamas žodžiu *vadas*, *įstatymdavis*; bet jis gali taipogi reikšti valdžios lazda, todėl gali buti sinonimas skėptro. Priimant tą antrą prasmę ž. *m'choqeq*, reiktu sekantis *de femore eius, iš jo ainijos* išversti labiau priilaikant ebr. t.: *iš tarp jo kojų*; butu tai aliuzija į būdą, kaip senobės monarkai laikydavo rankose savo ilgą skėptrą; kada jie sėdėdavo, apatinis jų skėptro galas budavo nuleistas tarp jų kojų lig žemei. Todėl visą pirmą šitos eil. dalį galima butu išreikšti taip: Nebus atimtas iš Judo skėptras, ir karališkos valdžios lazda iš tarp jo kelių. — *Kolei neateis*. Atsižvelgiant į šituos žodžius galima dvejopai suprasti laiką, kuriame karališką valdžią pasiliks Judo giminėje. Egzegėtų dauguma supranta taip, kad skėptras pasiliks prie Judo lig paskirtam laikui, o kada skėptras bus atimtas, tai bus ženklas, jog veikiai turi ateiti Mesijas. Egzegėtų mažuma, remdamasi panašiais išsireikšimais kitose šv. Rašto vietose (augšč. 8, 7; 28, 15. Ps. 109, 1; 111, 8 ir k.) ir visais Jokubo žodžiais, mano, kad čionai

qui mittendus est, et ipse erit expectatio gentium. ¹¹ Ligans ad vineam pullum suum, et ad vitem, o fili mi, asinam suam. Lavabit in vino stolam suam, es in sanguine uvæ pallium suum. ¹² Pulchriores sunt oculi ejus vino, et dentes ejus lacte candidiores.

¹³ Zabulon in littore maris habitabit, et in statione navium pertingens usque ad Sidonem.

¹⁴ Issachar asinus fortis accubans inter terminos. ¹⁵ Vidit requiem quod esset bona: et terram quod optima: et supposuit humerum suum ad portandum, factusque est tributis serviens.

tinasis, ir jo tai lauks tautos. ¹¹ O mano sunau! Jis riša prie vynuogyno savo asilaitį ir prie vynmedžio savo asilę. Jis skalbs vyne savo rubą ir vynuogių kraujuje savo apsiaustą. ¹² Jo akys gražesnės už vyną, jo dantys baltesni už pieną.

¹³ Zabulonas gyvenęs ant jūros kranto ir arti laivų stoties, siekdamas iki Sidonui.

¹⁴ Isakaras stipras asilas gulįs savo tvarte. ¹⁵ Jis matė gerą esant atilsį ir žemę esant geriausią, ir pakišo savo pėtį po naštomis ir tapo muitą mokačiu bernu.

pranašaujama apie amžiną karališko skėptro pasilikimą prie Judo; tik paskirtame laike jo karaliavimas turi pasidaryti praktinesnis ir tobulesnis. — *Sustinasis*. Visi senobiniai vertimai ir aiškintojai supranta tą žodį apie Mesiją, o kaikuriuose vertimuose, kaip chaldaiskame, tiesiog pasakyta: Kolei neateis Mesijas. Bet pats dabartinio ebraiško teksto žodis *šiloh* davė progą įvairiems ginčams, kadangi tikra jo kilmė ir prasmė neaiškios. Šv. Jieronynas, kurs jį išvertė žodžiais *qui mittendus est*, regimai rado savo egzemplioriuose ne žodį *šiloh*, bet kokį nors kitą išsireikimą, padarytą iš žodžių *šalach*, siųsti. Tikriausiai *šiloh* atsirado per perrašinėtojų paklydimą vietoje žodžio *šelloh*, sutrumpinto iš *’ašer*, kursai ir *lo*, jam arba jo (plg. Ez 21, 32); todėl sakinio prasmė turėtų būti: kolei neateis tas, kurio jis (skėptas) yra, arba kuriam jis paskirtas. — *Ir jo tai lauks tautos*. Geriausias: Jam bus paklusnios tautos. Taigi visos 10. eil. mintis toki: Judas nesiliaus valdęs karališkąją lazda ir ją laikęs tarp savo kelių, kolei neateis tasai, kuriam karališkoji valdžia pridera kaip jo nuosavybė, kurs bus karalius ne vienos žydų tautos, bet visų, kurio jos laukia ir kurio jos noriai klausys. — (11) *O mano sunau...* Geriausias anot ebr. t.: Jis, t. y. Judas riša prie vynuogyno savo asilaitį ir prie vynmedžio savo asilės vaiką. Šitoje eil. nurodomas der-

lingumas tos Palestinos dalies, kuri turėjo tekti Judui. Jos vynmedžiai bus taip stori, kad prie jų, kaip prie kokio medžio, galės pristi asilaitį; vyno gi bus tiek, kad bus galima jame skalbti rubus kaip vandenį. Pats išganytojas lygino save su vynmedžiu, o savo ištikimuosius su vynmedžio atžalomis. — (12) *Jo akys...* Geriausias anot ebr. t.: Jo akys aptemo nuo vyno, ir jo dantys pabalo nuo pieno. Kitokiuo būdu išreiškiama vyno ir pieno apstumas. Dar ir dabar Judos kalnuose auga puikiausi vynuogynai; bet be įalginimo derlingesnė čia buvo žemė ir gražesnės pievos anais senobiniais laikais, kuomet visa Palestina įeinantiems į ją iš Aigypo žydams rodėsi papludusi pienu ir medumi. Pienu ir vynu čionai dar yra išreikšta dvasiškų gėrybių apstumas, kurias atnešė visai žmonijai Kristus.

(13) *Zabulonas...* Zabulono giminei ištikrųjų teko siauras žemės plotas nuo Genezarėto ežero lig Tarpžemei jurai, vienu savo kraštu beveik siekusi ribų Penikijos (Sidonijos), kurios sostinė ilgą laiką buvo Sidonas. Artima jūra ir kaime nystė su Sidonu nemaž prisidėjo prie Zabulono giminės pralobimo.

(14. 15) *Isakaras...* Isakaro giminė, gavus derlingo Ezdrelono slėnio dalį ir kalnuotą Galiļiejos apylinkę tarp Taboro ir Genezarėto, nieko daugiaus netroško ir dalino savo laiką tarp žemdirbystės ir atilsio. Kadangi be to per tą plotą dar ėjo žymus vieškelis iš-už Jordano Tarpžemės

¹⁶ Dan judicabit populum suum sicut et alia tribus in Israel. ¹⁷ Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens ungulas equi. ut cadat ascensor ejus retro. ¹⁸ SALUTARE tuum expectabo Domine.

¹⁹ Gad, accinctus præliabitur ante eum: et ipse accingetur retrorsum.

²⁰ Aser, pinguis panis ejus, et præbebit delicias regibus.

²¹ Nephthali, cervus emissus, et dans eloquia pulchritudinis.

²² Filius accrescens Joseph, filius accrescens et decorus aspectu: filiae discurrerunt super murum. ²³ Sed exasperaverunt eum,

¹⁶ Danas teis savo tautą, kaip ir kitos giminės Izraelyje. ¹⁷ Danas tebuna žalčiu ant kelio ir angiau ant tako, įkandančiu arklio kulnis, kad jo raitelis nukristu atbulas. ¹⁸ Aš lauksiu, Viešpatie, tavo IŠGANYMO.

¹⁹ Gadas apsišarvojęs kariaus jo priekyje ir su šarvais jis grįš atgal.

²⁰ Riebi Asero duona, ir jis suteiks karaliams skanumynus.

²¹ Neftalis ištrukęs briedis ir mokąs gražiai kalbėti.

²² Juozapas vis auga ir auga. Jis dailus pasižūrėti; jo atžalos skėčiasi ant muro. ²³ Bet šauliai jį įerzino ir su juo vaidijo

juros linkon, todėl ir Isakaro ainiai užsiimdavo prekių vežiojimu, už kurias reikėjo mokėti muitas. Palyginime su stipriju asilu Palestinoje nėra nieko pažeminančio.

(16) *Danas teis...* Ebr. *Dan jadin*. Kadangi žodis teisti ebr. kalboje reiškia taipogi apskritai būti visokios teisybės apgynėju, todėl čionai pranašajama ne tik tai, kad Danas bus savo giminės teisėjas, lygiai kaip ir kiti jo broliai, nors jis gimęs iš tarnaitės, bet rasi taipogi ir tai, ką Dano giminė yra padariusi žydų tautų teisėms apginti kovoje su neprieteliais. Taipogi iš Dano giminės kilo žymus teisėjas Samsonas. — (17) *Tebuna*: bus. Daniečiai turėjo būti ne tik galingi teisybės apgynėjai, bet ir gudrus. Tos gudrybės vaizdu čionai yra augis, kurs pasislėpęs prie kelio tykoja juo einančiųjų arba jojančiųjų. Toks baidus ir gudrus angis Pilistimams buvo Samsonas. — (18) *Aš lauksiu...* Paminėjęs teisėją ir teisybės apgynėją, Jokubas mintimi persikelia į tolesnius paskniausius laikus ir atsidusta prie to, kurs turėjo būti ne tik teisėjų Teisėjas, bet ir Išganytojas.

(19) *Gadas...* Pranašystė apie Gado giminę susideda iš gražiausio žaidimo žodžiais, kurių prasmė užtat labai neiški. Ebr. *Gad g'dud f'gudennu v'hu' jagud aqeb* butu galima taip išreikšti: Gadas! neprietelių buriai ant jo grusis, bet jis grusis ant jų kulnių. Anot tų žodžių, apsigyvenusi už Jordano Gado giminė turėjo nuolat būti užpuldinėjama neprietelių

(Arabų), tečiaus jai buvo pažadėtas taip pat nuolatinis pergalėjimas užpuolikų. Anot Vulgatos teksto, kaip paaiškino pats šv. Hieronimas, pranašystė išsipildė tame, kad, Gado giminei užėmus draug su Rubeno ir Manaso ainiais kraštą anapus Jordano, ji ėjo drang su kitais Izraelitais užkariautų Palestinos ir paskui grįžo apkrauta grobiu ir šarvais atgal savo vieton.

(20) *Riebi Asero...* Gražiais palyginimais aprašomas derlingas kviečių ir alyvmedžių žemės plotas prie Penikijos ribų, kurs turėjo tekti Asero giminei.

(21) *Neftalis... mokąs gražiai kalbėti*. Ką reiškia šitie palyginimai nevisai aišku. Antrosios eil. dalies išsipildymą kairie mato giesmėse Deboros ir Barak, kuriuodu buvo iš Neftalio giminės. Plg. Ieis. 4, 10; 5, 1... Kiti gi egzegėtai, laikydami LXX vertimo, kame kitaip skaityta ebr. t, 21. eil. mintį išreiškia taip: Neftalis opus žolynas išaugs į augštą ir puikų medį.

(22) *Juozapas...* Ebr. t. aiškiai parodo, ką reiškia Vulgatos žodžiai. Jis galima taip išversti: Juozapas yra vaisingo medžio atžala, vaisingo medžio atžala prie šaltinio; jo šakos skėčiasi viršuje muro. Taip Juozapas palyginamas su vynmedžiu, pasodintu atkautoje geriausiose sąlygose, kurio šaknys turi reikalingą drėgmę, o šakos gali liuosai skėsties ant čia-pat esančio muro. — (23) *Bet šauliai...* Šau-

et jurgati sunt, invideruntque illi habentes jacula. ²⁴ Sedit in forti arcus ejus, et dissoluta sunt vincula brachiorum et manuum illius per manus potentis Jacob: inde pastor egressus est, lapis Israel. ²⁵ Deus pateris tui erit adjutor tuus, et omnipotens benedicet tibi benedictionibus cœli desuper, benedictionibus abyssi jacentis deorsum, benedictionibus uberum et vulvæ. ²⁶ Benedictiones pateris tui confortatæ sunt benedictionibus patrum ejus: donec veniret desiderium collium æternorum: fiant in capite Joseph, et in vertice Nazaræi inter fratres suos.

²⁷ Benjamin lupus rapax, mane comedet prædam, et vespere dividet spolia.

²⁸ Omnes hi in tribubus Israel duodecim: hæc locutus est eis pater suus, benedixitque singulis, benedictionibus propriis.

liais, turinčiais vilyčias, pavadinti Juozapo broliai, kurie jį vargino, pardavė Aigyptan, kame buvo pakliuvęs net kalėjimam. — (24) *Jo kilpinis...* Ir Juozapas turėjo savo kilpinį tik geresnį už brolių. Tuo kilpiniu buvo jo gyvas tikėjimas į Dievą, kurį išpažino jo tėvas. Per tą Dievą, sutraukiusį jo pančius, jis išėjo iš kalėjimo, kad taptu ganytoju ir uola visos Izraelio giminės. — *Atrišti liko...* Anot ebr. t.: jo rankos pasiliko lankščios. — (25) *Tavo tėvo Dievas...* Čionai prasideda paties palaiminimo žodžiai. Jokubas linki Juozapui palaiminimo iš dangaus, t. y. lietaus, rasos ir saulės, palaiminimo iš žemės gilybės, t. y. derlingos žemės, vandens apstumo, žemės turtų, galop palaiminimo motinoms, kad būtų vaisingos. — (26) *Tavo tėvo palaiminimai...* Jokubas priduria, kad jis pats nėra gavęs taip didžių palaiminimų iš savo tėvo, kaip jo dabar suteikiamieji Juozapui. — *Kolei neateis...* kolei neateis tasai, kurio laukia visa žemė ir trokšta visi žmonės, pradedant Adomu, t. y. kolei neateis Mesijas. — *Nazarajo.* Ebr. ž. *nazir* reiškia tą pat, ką ir atskirtas, pa-

si ir jam pavydėjo. ²⁴ Jo kilpinis pasiliko stiprai įtemptas, ir atrišti liko jo pečių ir rankų pančiai rankomis galingojo Dievo Jokubo. Iš ten išėjo ganytojas ir Izraelio uola. ²⁵ Tavo tėvo Dievas bus tavo padėjėjas ir Visagalis tave palaimins dangaus palaiminimais iš augštybių, ir palaiminimais gelmės, esančios apačioje, palaiminimais kručių ir iščios. ²⁶ Tavo tėvo palaiminimai perviršija jo tėvų palaiminimus, kolei neateis amžinųjų kalvų troškimas. Tegul jis ateina ant Juczapo galvos ir ant Nazarajo momenies jo brolių tarpe.

²⁷ Benjaminas vilkas plėšikas; rytą jis ės grobį, ir vakare dalins išplėšas.

²⁸ Visi šitie yra dvylika Izraelio giminų; tai jiems kalbėjo jų tėvas ir kiekvieną palaimino atskiru palaiminimu.

švęstas, galop kunigaikštis. Juozapas buvo ištikrųjų išskirtas iš savo brolių tarpo dėlei didžios savo vertybės. — Visų tų palaiminimų tėvinais tapo dvi iš Juozapo kilusi gimini Efraimo ir Manaso, gavusi geriausią vidurinės Palestinos ir Užjordanio dalį.

(27) *Benjaminas...* Benjaminui duotas vilko-plėšiko vardas visai išsipildė jo karžygiškos ainijos istorijoje. Iš jo giminės buvo teisėjas Aodas, karalius Saulius, o vėliaus šv. Povilas, prie kurio šv. tėvai ypač taiko Jokubo prausystę. Taip šv. Ambroziejus sako: „Jis buvo vilku, kada gaudė ir rijo Bažnyčios avis. Bet tas, kurs buvo atėjęs vilku, paskui pasidarė piemenimi. Ramiai gyveno namuose, kuriuos pirma teriojo. Gyveno Kristus šėtrose tas, kurs pirma kaip vilkas vaikiojosi po miškus“.

(28) *Visi šitie...* t. y. visi šitie yra dvylikos Izraelio giminų tėvai. Kaip čionai taip kitur šv. Rašte, kame kalbama apie Jokubo ainiją, Efraimas ir Manasas skaitosi viena Juozapo giminė; o kalbant apie Palestinos padalinimą Efraimas ir Manasas skaitosi jau dviem atskirom giminėm,

²⁹ Et præcepit eis, dicens: Ego congregor ad populum meum: sepelite me cum patribus meis in spelunca duplici quæ est in agro Ephron Hethæi, ³⁰ contra Mambre in terra Chanaan, quam emit Abraham cum agro ab Ephron Hethæo in possessionem sepulcri. ³¹ Ibi sepelierunt eum, et Saram uxorem ejus: ibi sepultus est Isaac cum Rebecca conjugē sua: ibi et Lia condita jacet. ³² Finitisque mandatis quibus filios instruebat, collegit pedes suos super lectulum, et obiit: appositusque est ad populum suum.

Caput L. ¹ Quod cernens Joseph, ruit super faciem patris flens et deosculans eum. ² Præcepitque servis suis medicis ut aromatibus condirent patrem. ³ Quibus jussa explentibus, transierunt quadraginta dies: iste quippe mos erat cadaverum conditorum: flevitque eum Aegyptus septuaginta diebus. ⁴ Et expleto planctus tempore, locutus est Joseph ad familiam Pharaonis: Si inveni gratiam in conspectu vestro, loquimini in auribus Pharaonis: ⁵ eo quod pater meus adjuraverit me, dicens: En morior, in sepulcro meo quod fodi mihi in terra Chanaan, se-

²⁹ Ir jis jiems įsakė, tardamas: Aš esu suvienijamas su mano tauta. Palaidokite mane su mano tėvais dvalioje oloje, esančioje Hetiečio Efrono lauke, ³⁰ ties Mambre Kanaano žemėje, kurią draug su lauku Abraomas nusipirko iš Hetiečio Efrono, kad turėtų nuosavų kapą. ³¹ Tenai palaidojo jį ir jo pačią Sarą; tenai palaidotas Izaokas su savo pačia Rebeka; tenai guli palaidota taipogi Lija. ³² O pabaigęs įsakymus, kuriais mokė sunus, sukėlė savo kojas lovon ir numirė, ir buvo suvienytas su savo tauta.

50. perskyrimas. ¹ Tai matydamas Juozapas puolė ant savo tėvo veido, raudodamas ir jį bučiuodamas. ² Ir liepė buvusiems jo tarnystėje gydytojams įbalsimuoti tėvą. ³ Jiems paliepiną pildant, prasilinko keturius dešimtis dienų, nes toksai buvo lavonų balsimavimo budas. Ir Aigyptas jo verkė septynias dešimtis dienų. ⁴ Ir pasibaigus raudojimo metui, Juozapas kalbėjo Paraono šeimininkams: Jei raudau malonę jūsų akyse, tai pasakykite Paraonui: ⁵ Kadangi mano tėvas mane prisiėkdė, tardamas: Štai aš mirštu; tu mane palaidosi mano kape, kurį sau iš-

bet tuomet apleidžiama Lėvio giminė, negavusi atskiros teritorijos.

(29) *Ir jis jiems įsakė...* Ko Jokubas prašė Juozapą (47, 30), tai dabar įsako padaryti visiems sunams. — (31) *Tenai palaidojo...* Iš čia patiriame, kad Makpėjoje buvo palaidoti, be Abraomo ir Saros, dar Izaokas, Rebeka ir Lija. — (32) *Buvo suvienytas...* Plg. 24, 8. 17; 35, 29.

(50, 2) *Ir liepė buvusiems...* Lavonų balsimavimas buvo Aigyptiečių paprotys. Buvo tai gana sunkus ir daug laiko reikalaujantis darbas. Juo užsiimdavo tam tikri gydytojai iš kunigų skyriaus. Balsi-

muodami, smagenis ir vidurius sudėdavo į atskirus indus, kuną gi pripildydavo kvepinčiomis žolėmis, sakais ir kitais panašiais dalykais. Aigypte taip gerai mokėjo balsimuoti, kad lig mūsų dienoms užsilaike nepagėdusios Agypto mumijos, turinčios lig 5000 metų. — (3) *Verkė...* Karalių verkėdavo 72 dieni; beveik tiek pat verkta ir Jokubo. — (4) *Juozapas kalbėjo...* Gedulas neleido pačiam Juozapui ypatiškai kreipties į Paraoną; todėl jis kreipiasi į jį per jo namiškius. — (5) *Kurį sau išsikasiau...* Jokubas buvo regimai padidinęs Makpėlos olą ir išanksto

pelies me. Ascendam igitur, et sepeliā patrem meum, ac revertar. ⁶ Dixitque ei Pharaō: Ascende et sepele patrem tuum sicut adjuratus es. ⁷ Quo ascendente, ierunt cum eo omnes senes domus Pharaonis, cunctique majores natu terrae Aegypti: ⁸ domus Joseph cum fratribus suis, absque parvulis et gregibus, atque armentis quae dereliquerunt in terra Gessen. ⁹ Habuit quoque in comitatu currus et equites; et facta est turba non modica. ¹⁰ Veneruntque ad Areā Atad, quae sita est trans Jordānem: ubi celebrantes exsequias planctu magno atque vehementi, impleverunt septem dies. ¹¹ Quod cum vidissent habitatores terrae Chanaan, dixerunt: Planctus magnus est iste Aegyptiis. Ed idcirco vocatus est nomen loci illius, Planctus Aegypti. ¹² Fecerunt ergo filii Jacob sicut praeceperat eis: ¹³ et portantes eum in terram Chanaan, sepeleierunt eum in spelunca duplici, quam emerat Abraham cum agro in possessionem sepulcri ab Ephron Hethaeo contra faciem Mambre.

sikasiau Kanaano žemėje. Taigi, aš eisiu ir palaidosiu savo tėvą, o paskui sugrišiu. Paraonas jam tarė: Eik ir palaidok savo tėvą, kaip esi prisiekdytas. ⁷ Jam einant, ėjo draug su juo visi augštesnieji Paraono namų valdininkai ir visi Aigypso žemės vyresnieji, ⁸ Juozapo namai draug su jo broliais, tik be vaikų, bandę ir galvijų, kuriuos jie buvo palikę Geseno žemėje. ⁹ Jis turėjo taipogi tarp palydovų vežimus ir raitėlius, ir buvo pasidarius nemažas burys. ¹⁰ Ir jie atvyko prie Atado klojimo, esančio anapus Jordano, kame kėlė pakasynas didžiui ir graudžiu raudojimu per septynias dienas. ¹¹ Tai pamatę Kanaano žemės gyventojai kalbėjo: Tas didis raudojimas tai Aigyptiečių. Ir todėl ana vieta buvo praminta vardu Aigyptiečių raudojimas. ¹² Taigi, Jokubo suns padarė, kaip jis jiems buvo įsakęs, ¹³ ir jį nugabenę Kanaano žemėn palaidojo dvalioje oloje, kurią draug su lauku Abraomas buvo pirkęs nuosaviems kapams iš Hetiečio Efrono ties Mambre.

4) Juozapo mirtis.

¹⁴ Reversusque est Joseph in Aegyptum cum fratribus suis,

¹⁴ O Juozapas, palaidojęs tėvą, sugrižo Agyptan draug su

pirėnges vietą savo grabui. -- (10) *Prie Atado klojimo.* Ebr. *goren ha'atad*. Ta vieta anot aiškintojų daugumos buvo ties Jėriko miestu anoje Jordano pusėje. Taigi, lydinčs Jokubo lavoną atėjo į čia iš Aigypso ne tiesiu keliu, bet aplink Mirties jūrą, taip-pat kaip paskui Mozės vedami Izraelitai ėjo Palestinon. Padaryta taip rasi dėlto, kad tas kelias turėjo būti mažiau pavojingas. — *Kėlė pakasynas...* Kodėl jau čionai, gana toli nuo laidojimo vietos, atlikta gedulingos apeigos,

nevisai aišku. Rasi palydovai Aigyptiečiai neturėjo užmanymo eiti pačion Kanaano žemėn ir jau toje vietoje atsisveikino su Jokubo lavonu, kurį toliau nubaigė nešti pats Juozapas su broliais ir be jokių iškilmių palaidojo Makpėloje. — (11) *Tai pamatę...* Kananiečiai galėjo matyti tas ilgai besitęsiančias pakasynų apeigas, kadangi gyveno čia pat už Jordano.

50, 14-25. Mirus Jokubui, Juozapas nesiliauja mylėjęs savo brolius, pranašauja

et omni comitatu, sepulto patre.
¹⁵ Quo mortuo, timentes fratres ejus, et mutuo colloquentes: Ne forte memor sit injuriæ quam passus est, et reddat nobis omne malum quod fecimus, ¹⁶ mandaverunt ei dicentes: Pater tuus praecepit nobis antequam moreretur, ¹⁷ ut haec tibi verbis illius diceremus: Obsecro ut obliviscaris sceleris fratrum tuorum, et peccati atque malitiae quam exercuerunt in te: nos quoque oramus ut servis Dei patris tui dimittas iniquitatem hanc. Quibus auditis flevit Joseph. ¹⁸ Veneruntque ad eum fratres sui: et proni adorantes in terram dixerunt: Servi tui sumus. ¹⁹ Quibus ille respondit: Nolite timere: num Dei possumus resistere voluntati? ²⁰ Vos cogitastis de me malum: sed Deus vertit illud in bonum, ut exaltaret me, sicut in praesentiarum cernitis, et salvos faceret multos populos. ²¹ Nolite timere: ego pascam vos et parvulos vestros: consolatusque est eos, et blande ac leniter est locutus. ²² Et habitavit in Aegypto cum omni domo patris sui: vixitque centum decem annis. Et vidit Ephraim filios usque ad tertiam generationem. Filii quoque Machir filii Manasse nati sunt in genibus Joseph. ²³ Quibus transactis, locutus est fratribus suis: Post mortem meam Deus visitabit vos,

savo broliais ir visais palydovais. ¹⁵ Jokubui mirus, Juozapo broliai bijojosi ir kalbėjosi tarp savęs: Kad jis kartais neatsimintu iškenčtos neteisybės ir mums neatkeršintu už visa pikta, kuri padarėme. ¹⁶ Taigi, jie nusiuntė jam pasakytų: Tavo tėvas mums liepė, pirma negu numirė, ¹⁷ kad mes tau tai sakytu mēm jo žodžiais: Maldauju, kad užmirštumei savo brolių pikta-darystę, nusidėjimą ir piktumą, kurį tau parodė. Mes taipogi meldžiame atleisti šitą neteisybę tavo tėvo Dievo tarnams. Juozapas tai išgirdęs apsiverkė. ¹⁸ Ir jo broliai atėjo pas jį ir kniupšti nusilenkė prieš jį iki žemei tarė: Esame tavo vergai. ¹⁹ Jis jiems atsakė: Nesibijokite; argi mes galime priešintis Dievo valiai? ²⁰ Jūs turėjote piktus apie mane užmanymus, bet Dievas tai apvertė į gerą, kad mane išaugštintu, kaip dabar matote, ir kad išgelbėtų daugelį tautų. ²¹ Nesibijokite; aš maitinsiu jus ir jūsų vaikus. Ir jis juos nuramino ir meiliai bei romiai kalbėjo. ²² Jis gyveno Aigypse su visais savo tėvo namais ir susilaukė šimto dešimties metų amžio. Ir matė Efraimo sunus iki trečiajai kartai. Taipogi Manaso sunaus Machiro sunų gimė ant Juozapo kelių. ²³ Po tų atsitikimų jis kalbėjo savo broliams: Po mano mirties Die-

apie jų ainijos sugrįžimą Kanaan, prašo, kad tuomet paimtu su savim jo kaulus ir galop miršta.

(16) *Jie nusiuntė...* Prie gyvos Jokubo galvos Juozapo broliams nereikėjo bijoties jo keršto; bet dabar jie nebeturį sau apgynėjo, todėl labai rupinasi tariamo pavojaus prašalinimu. Jie skubinasi pri-

minti Juozapui Jokubo žodžius, kurių atkartojimas tuojau po jo mirties negalėjo nepadaryti įspūdžio ant jų brolių; be to jie ir patys meldžia nuolankiausiai dovanoti seną prasikaltimą. — (19) *Jis jiems atsakė...* Juozapas iš savo pusės atkartoją, ką jau buvo pasakęs pirm 17 metų (45, 5). — (22) *Gimė ant Juozapo kelių,*

et ascendere vos faciet de terra ista ad terram quam juravit Abraham, Isaac, et Jacob. ²⁴ Cumque adjurasset eos atque dixisset: Deus visitabit vos, asportate ossa mea vobiscum de loco isto: ²⁵ mortuus est, expletis centum decem vitæ suæ annis. Et conditus aromatibus, repositus est in loculo in Ægypto.

vas jus aplankys ir išves iš šitos žemės šalin, kurią prisiekė duoti Abraomui ir Izaokui ir Jokubui. ²⁴ Ir juos prisiekdęs ir pasakęs: Dievas jus aplankys; išsineškite draug su savim iš šitos vietos mano kaulus. ²⁵ jis numirė, užbaigęs šimtą dešimtį savo amžio metų. Ir įbalsimuo- tas jis buvo padėtas graban Ai gypte.

t. y. Juozapas juos padarė savo įsuniais (plg. 30, 3). — (24) *Išsineškite...* Tas Juozapo meldimas paskiaus buvo išpildytas. Izraelitai išeidami iš Aigypto pasiėmė jo kaulus ir, užėmę Palestiną, palaidojo arti Sikėmo, kape, iškastame ant lauko, kurį

jam buvo padovanojęs Jokubas (veiz. 33, 19; 48, 22. Iš. 13, 19. Joz. 24, 32). — (25) *Jis numirė...* Anot vieny šv. Rašto aiškintojų 1538 metais, o anot kitų 1830 m. pirm Kristaus.

Liber Exodus

Hebraice *Veelle Semoth*

Išėjimo knyga

Ebraiškai *V'elle š'moth*

I. Atsitikimai, pranokusieji Izraelitų išėjimą iš Aigypto. 1. Izraelitų pasidauginimas ir jų vargai Aigypse.

Caput I. ¹ Hæc sunt nomina filiorum Israel qui ingressi sunt in Ægyptum cum Jacob: singuli cum domibus suis introierunt: ² Ruben, Simeon, Levi, Judas, ³ Issachar, Zabulon, et Benjamin, ⁴ Dan, et Nephthali, Gad, et Aser. ⁵ Erant igitur omnes animæ eorum qui egressi sunt de femore Jacob, septuaginta: Joseph autem in Ægypto erat. ⁶ Quo mortuo, et universis fratribus ejus, omnique cognatione illa, ⁷ filii Israel creverunt, et quasi germinantes multiplicati sunt: ac roborati nimis, impleverunt terram.

⁸ Surrexit interea rex novus super Ægyptum, qui ignorabat

1. perskyrimas. ¹ Tie yra vardai Izraelio sūnų, kurie įėjo drang su Jokubu Aigypstan; o kiekvienas buvo įjęs su savo namais. ² Rubenas, Šimeonas, Lėvis, Judas, ³ Isakaras, Zabulonas ir Benjaminas, ⁴ Danas ir Nefhtalis, Gadas ir Aseras. ⁵ Taigi, visų jų dušių, kilusių iš Jokubo, buvo septynios dešimtys; o Juozapas buvo Aigypse. ⁶ Mirus jam, visiems jo broliams ir visai anai kartai, ⁷ Izraelio sūnus augo ir tarsi želdami pasidaugino. Ir labai išgalėję pripildė žemę.

⁸ Tuotarpu kilo Aigypse naujas karalius, kuris nežinojo apie

1, 1 - 7. Išėjimo knyga prasideda trumpa įžanga, kurioje įkvėptas autorius keliais žodžiais apima visą laiką, prasiėkusių nuo Juozapo mirties lig žydų prispaidino pradžiai Aigypse. Pasakęs, kiek Jokubo šeimos buvo įję Aigypstan, jis tik patėmija, kad Aigypse išmirė visi Abraomo sūnus, o taipogi visa su juimi įėjusi karta, paskui gi jų ainija labai pasidaugino ir pavirto didele tauta.

(1, 1) *Tie yra vardai.* Ebr. *v'elle š'moth*, ir tie yra vardai. Kadangi žydų tauta toliaus turi ne vieną patriarką, bet pasidalina į dvyliką giminių, todėl įkvėptas autorius, pradėdamas naują pasakojimą, visų pirma išvardija tos dvylikos giminių tėvus. — *Su savo namais:* su vaikais ir šeima. — (5) *Septynios dešimtys.* Plg. Prad. 4b, 11; 46, 27. —

(6) *Mirus...* Anot ebr. t., Izraelitų dauginimasis prasidėjęs dar prie gyvos Juozapo ir jo brolių galvos. — (7) *Pripildė žemę:* ypač Geseno kraštą.

1, 8 - 22. Naujas Aigypto karalius, pa-bugęs Izraelitų dauginimosi, pradeda juos spausti, užkraudamas ant jų sunkius darbus ir liepdamas žudyti jų gimstančius kūdikius vyriškos lyties, bet savo tikslo nepasiekia.

(8) *Naujas karalius.* Tas išsireiškimas nurodo, kad Aigypso valdyme buvo įvykusi žymi permaina, didesnė negu paprastai esti, vienam karaliui mirštant, o jo įpėdiniui ramiai apimant sostą: valdžia buvo perėjusi į rankas nebe kito karaliaus, bet visai naujo, t. y. iš naujos giminės. Istorikai mano, kad anuo metu iš žemojo Aigypto likę išvaryti Hyksų

Joseph: ⁹ et ait ad populum suum: Ecce, populus filiorum Israel multus, et fortior nobis est. ¹⁰ Venite, sapienter opprimamus eum, ne forte multiplicetur: et si ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis nostris, expugnatisque nobis egrediatur de terra. ¹¹ Præposuit itaque eis magistros operum, ut affligerent eos oneribus: ædificaveruntque urbes tabernaculorum Pharaoni, Phithom, et Ramesses. ¹² Quantoque opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur, et crescebant: ¹³ oderantque filios Israel Aegyptii, et affligebant illudentes eis: ¹⁴ atque ad amaritudinem perducebant vitam eo-

Juozapą. ⁹ ir tarė savo tautai: Štai Izraelio sunų tauta skaitlinga ir galingesnė už mus. ¹⁰ Eikime, prislėgkime ją išmintingai, kad kartais dar labiau nepasidaugintu, ir jei pakiltu prieš mus karė, kad neprisidėtų prie mūsų neprietelių ir kad, mus apgalėję, neišeitu iš šalies. ¹¹ Tai gi, jis jiems paskyrė baudžiąvos viršininkus, kad juos prislėgtų sunkiais darbais. Ir jie pastatė Paraonui sandėlių miestus Pitomą ir Ramesę. ¹² O juo labiau juos slėgė, juo labiau jie dauginosi ir plėtėsi. ¹³ Ir Aigyptiečiai nekentė Izraelio sunų ir vargino, tyčiodamiesi iš jų. ¹⁴ Ir kartino jiems gyvenimą sunkiais

giminės karaliai, o jų vietą užėmė viešpatavusieji augštajame Aigypie Tebų valdovai (18 dynastijos), ėmęs gi persekioti žydus Ramsas II (iš 19 dynastijos), kurs pas Graikų istorikus vadinasi Sesostris. Jis viešpatavęs 66 metus (apie 1577—1511), vedęs labai daug karių ir pastatydinęs nemaža naujų miestų, šventyklų ir t. t. Bekasiniėjant senovės griuvėsius Aigypie, neperdaug seniai atrasta Ramso II metraščiai, jo įstatymai, paveikslai, o net ir visai gerai užsilaikiusi jo paties mumija. — *Kurs nežinojo Juozapo* — ir nenorėjo žinoti apie jo nuopelnus Aigyptui, kadangi tie nuopelnai buvo padaryti ne jo pranakėjams karaliaujant Aigypie, bet visai svetimai karalių giminei. — (9) *Galingesnė už mus* — Geseno krašte. — (10) *Prislėgkime ją išmintingai*. Anot ebr. t.: pasielgkime su ja gudriai. — *Jei pakiltu prieš mus karė*... Pavojus už puolimo ant Aigypio iš šiaurės, ypač pusės buvo nuolatinis. Plg. Prad. 42, 9... — *Neišėitu iš šalies*. Tai butu buvęs žymus nuostolis, kadangi vietinių gyventojų skaitliui neesant perdaug didžiam, ateiviai svetimačiai buvo Aigypie pageidaujami, bet tik visokiems sunkiems darbams atlikti. — (11) *Baudžiąvos viršininkus*. Izraelitų darbams prižiūrėti buvo paskirta visa daugybė viršininkų, pristovų ir užveidų Aigyptiečių, kurie be pasigailėjimo kankino lažininkus. Užveidams dar iš pačių Izraelitų tarpo buvo išrinkti padė-

jėjai (vz. 5, 14, 15), (tįjunai), kurie turėdavo atsakyti savo viršininkams už kiekvieną darbininkų apsileidimą. Paveikslai Aigypio užveidų su didele lazda rankose prižiūrinių darbininkus dabar atrasti ant ano laiko paminklų. — *Sandėlių miestus*: miestus, kuriuose buvo dideli sandėliai javų, paskirtų kareiviams maitinti karės metu. Nebuvo tai rasi visai nauji miestai, bet tik žymiai anuo laiku padidinti senieji. — *Pitoma*. Buvo tai Aigyptiečių Pì Tum, arba Ha Tum, t. y. dievačio Tum buveinė, svarbiausias miestas provincijoje Thuk, arba Thak, t. y. Sokoth (12, 37). Paskiausia toje pačioje vietoje buvo Rymiečių miestas Heroonpolis, dabar Tell el-Masskhutai vakarus nuo ežero Timsach, slėnyje Wadi Thumilat. — *Ramėsė*. Ebr. *Ra'amses*. Kame buvo tas miestas, tikrai nežinia; spėjama, kad tai ta pati vieta, ką ir Tanin arba Zoan, dabar Can, kuriame buvo Paraono Ramso II sostinė, jo padidinta dangelių rumų ir užtat praminta Pa Ramesses, t. y. Ramso miestas. — (12) *Dauginosi ir*... Tai buvo aiškus ypatingos Dievo globos ženklas; užtat Aigyptiečių širdyse kilo vis dididesnis neužganėdinimas (13 e.). — (13) *Nekentė*. Anot ebr. t.: boddėjosi. — (14) *Apdirbdami laukus*. Prie žemdirbystės priderėjo laukų laistymas, kanalų laukams palaistyti paskirtų valymas ir naujų kasimas. Vis tai buvo begal sunkūs darbai, ypač to-

rum operibus duris luti, et lateris, omnique famulatu, quo in terræ operibus premebantur. ¹⁵ Dixit autem rex Ægypti obstetricibus Hebræorum: quarum una vocabatur Sephora, altera Phua, ¹⁶ præcipiens eis: Quando obstetricabitis Hebræas, et partus tempus advenerit: si masculus fuerit, interficite eum: si femina, reservate. ¹⁷ Timuerunt autem obstetrices Deum, et non fecerunt juxta præceptum regis Ægypti, sed conservabant mares. ¹⁸ Quibus ad se accersitis, rex ait: Quidnam est hoc quod facere voluistis ut pueros servaretis? ¹⁹ Quæ responderunt: Non sunt Hebrææ sicut Ægyptiæ mulieres: ipsæ enim obstetricandi habent scientiam, et priusquam veniamus ad eas, pariunt. ²⁰ Bene ergo fecit Deus obstetricibus: et crevit populus, confortatusque est nimis. ²¹ Et quia timuerunt obstetrices Deum, ædificavit eis domos. ²² Præcepit ergo Pharaon omni populo suo, dicens: Quidquid masculini sexus natum fuerit, in flumen projicite: quidquid feminini, reservate.

darbais prie molio, prie plytų ir visokia baudžiava, kuria buvo slėgiami apdirbdami laukus. ¹⁵ Aigypso karalius kalbėjo taipogi Ebrajų pribuvėjoms, kurių viena vadinosi Sefora, o kita Pua, ¹⁶ ir joms įsakė: Kada busite pakviestos prie Ebrajų moterų ir ateis gimdymo metas, jei butu vyriškis, užmuškite jį. o jei mergaitė, užlaikykite. ¹⁷ Bet pribuvėjos bijojosi Dievo ir nedarė pagal Aigypso karaliaus įsakymą, bet užlaikydavo berniukus. ¹⁸ Pavadinęs jas pas save karalius tarė: Kas gi tai yra, ką jūs darote? kodėl užlaikote berniukus gyvus? ¹⁹ Jos atsakė: Ebrajų moteris ne tokios kaip Aigyptietės; jos pačios moka sau padėti gimdymo metu ir pagimdo pirma, negu pas jas ateina. ²⁰ Dievas tat gerai darė pribuvėjoms; ir tauta augo ir labai išgalėjo. ²¹ O kadangi pribuvėjos bijojosi Dievo, jis joms suteikė skaitlingą ainiją. ²² Paraonas tat įsakė visai savo tautai, tardamas: Visus gimusius vyriškos lyties vaikus meskite į upę, o mergaites palikite gyvas.

kioje kaitroje, koki esti Aigypse. — (15) *Aigypso karalius...* Matydamas, kad sunkūs darbai nemazina Izraelitų skaitliaus, Paraonas griebiasi kitokio budo; jis įsako pribuvėjoms tiesiog žudyti gimstančius žydų berniukus. Išvardijami čionai tik dvi pribuvėji rasi dėlto, kad karalius norėjo padaryti žudymo pradžią savo sostinėje, kame jiedvi ir tebuvo. Mergaitės buvo liepta palikti gyvas, kad iš jų paskui padarius verges arba atidavus moterystėn Aigyptiečiams. O ir berniukų žudymas turėjo būti be abejonės tik laikinas, kad

suturėjus žydų pasidauginimą, o ne kad juos visai išžudžius. — (19) *Jos pačios moka...* Pasiteisinimas buvo išdalies paremtas ant tiesos, nes Rytuose gimdančios motinos dažnai apsieina be svetimos pagalbos; bet gailiaširdės pribuvėjos turėjo šiek tiek ir pardėti savo atsakyme. — (22) *Įsakė visai savo tautai...* Užvilts savo laukimuose Paraonas įsako gelop visiems Aigyptiečiams atvirai žudyti Ebrajų vaikus. Dabar jis gali pilnai pasitikėti, kad įsakymas bus išpildytas, nes žino Aigyptiečių neapykantą į Izraelitus.

2. Pirmieji Mozės gyvenimo metai.

Caput II. ¹ Egressus est post hæc vir de domo Levi: et accepit uxorem stirpis suæ. ² Quæ concepit, et peperit filium: et videns eum elegantem, abscondit tribus mensibus. ³ Cumque jam celare non posset, sumpsit fiscellam scirpeam, et linivit eam bitumine ac pice: posuitque intus infantulum, et exposuit eum in carecto ripæ fluminis, ⁴ stante procul sorore ejus, et considerante eventum rei. ⁵ Ecce autem descendebat filia Pharaonis ut lavaretur in flumine: et puellæ ejus gradiebantur per crepidinem alvei. Quæ cum vidisset fiscellam in papyrione, misit unam e famulabus suis: et allatam ⁶ aperiens, cernensque in ea parvulum vagientem, misertata ejus, ait: De infantibus Hebræorum est hic. ⁷ Cui soror pueri: Vis, inquit, ut vadam, et vocem tibi mulierem Hebræam, quæ nutrire possit infantulum? ⁸ Respondit: Vade. Perre-

2 perskyrimas. ¹ Kokiam laikui praslinkus, vienas vyras iš Lévio namų ėjo ir ėmė pačią iš savo giminės, ² kuri tapo nėščia ir pagimdė sunų; o matydama ji esant dailų, slėpė tris mėnesius. ³ Nebegalėdama gi daugiaus slėpti, ėmė meldinę pintinę, ištepė ją asfaltu ir sakais, įdėjo vidun kudikėlį ir ji padėjo nendryne ant upės krašto, ⁴ stovint ištolo jo seseriai ir žiurint, kas bus toliaus. ⁵ Ir štai, Paraono duktė atėjo upėn maudytųs, o jos mergaitės vaikščiojo upės pakraščiu. Išvydus tarp meldų pintinę, ji siuntė vieną iš savo tarnaičių ir liepė ją atnešti. ⁶ Atidengus ir pamačius joje verkiantį kudikį, jo pasigailėdama, tarė: Tai vienas iš Ebrajų kudikių. ⁷ Tuomet vaiko sesuo priėjus jai tarė: Ar nenori, kad aš eičiau ir tau pavadinčiau Ebrajų moteriškę, kuri galėtų kudikėlį žindyti? ⁸ Ji atsakė: Eik. Mergaitė nuėjo ir pavadino sa-

2, 1-25. Būsiąs Izraelio išgelbėtojas, kudikis Mozė, pintinėje padėtas upės pakraštyje, per Dievo Apveizdą susilaukia išgelbėjimo: jį paima už įsūnį ir užaugina Paraono duktė. Užaugęs jis užmuša vieną Aigyptietį už Izraelito žudymą ir paskiaus turi bėgti pats į Madianitų šalį, kame jis veda moterystėn kunigo Jėtro dukterį Seforą ir susilaukia dviejų sunų. Tuotarpu Izraelitai dejuoja naujojo karaliaus prislėgti ir šaukiasi į Dievą pagalbos.

(2, 1) *Ėjo*. Tas žodis turi pažymėti pradedamo pasakoti dalyko svarbumą. Vyro vardas buvo Amramas, jo pati vadinosi Jochabėda, abudu iš Lévio giminės. Plg. žem. 6, 20. — (2) *Pagimdė sunų*. Nebuvo tai pirmgimiai sunus, nes tuojau minimas (4. cil.) žymiai vyresnė jo sesuo, o iš

kitur žinoma (6, 20, 7, 2 ir k.), kad už Mozę trejais metais buvo vyresnis jo brolis Aaronas; bet anie Amramo vaikai buvo gimę, kolei dar nebuvo apgarsintas karaliaus paliepimas apie Izraelitų berniukų žudymą. — *Dailu*. Ebr. *thob*. Vž. Prad. 1, 4. Iš kudikio dailumo motina spėja, kad jis Dievo skirtas nepaprastiems ir svarbiems dalykams atlikti. Plg. Apd. 7, 20. Žyd. 11, 23. — (3) *Pintinė*. Ebr. ji vadinasi *thebah*, t. y. taip-pat kaip ir Noės skrynja. Pintynė buvo nupinta iš meldų arba tikriaus sakant iš žolyno, vadinamo papyrumi ebr. *gome*, kurio dang anais laikais augo Nilo pakraščiuose. Jo žievė buvo vartojama užuot popieriaus, iš stiebų gi pindavo pintines, avalynę, o net ir lengvutes eldijas. — *Asfaltu*: žemės sakais. — *Upės*: Nilo. — (4) *Jo seseriai*. Buvo tai be abejonės ta pati Ma-

xit puella et vocavit matrem suam. ⁹ Ad quam locuta filia Pharaonis: Accipe, ait, puerum istum, et nutri mihi: ego dabo tibi mercedem tuam. Suscepit mulier, et nutritivit puerum: adultumque tradidit filiæ Pharaonis. ¹⁰ Quem illa adoptavit in locum filii, vocavitque nomen ejus Moyses, dicens: Quia de aqua tuli eum.

¹¹ In diebus illis postquam creverat Moyses, egressus est ad fratres suos: viditque afflictionem eorum, et virum Ægyptium percutientem quemdam de Hebræis fratribus suis. ¹² Cumque circumspexisset huc atque illuc, et nullum adesse vidisset, percussus Ægyptium abscondit sabulo. ¹³ Et egressus die altero conspexit duos Hebræos rixantes: dixitque ei qui faciebat injuriam: Quare percutis proximum tuum? ¹⁴ Qui respondit: Quis te constituit principem et judicem super nos? num occidere me tu vis, sicut heri occidisti Ægyptium? Timuit Moyses, et ait: Quomodo palam factum est verbum istud? ¹⁵ Au-

vo motiną. ⁹ Paraono gi duk tė jai kalbėjo: Imk šitą vaiką ir žindyk jį man; aš tau užmokėsiu algą. Moteriškė paėmė ir žindė kūdikį, o paaugėjusį atidavė Paraono dukteriai, ¹⁰ kuri jį padarė savo įsuniu ir jį praminė vardu Mozė; nes, sakė ji, aš jį ištraukiau iš vandens.

¹¹ Anosė dienosė, kada Mozė buvo užaugęs, jis išėjo pas savo brolius ir pamatė jų prispaudimą ir vyrą Aigyptietį mušan tį vieną iš jo brolių Ebrajų. ¹² O apsidairęs aplinkui ir nieko arti nematydamas, jis užmušė Aigyptietį ir užkasė smėlin. ¹³ Ir išėjęs kitą dieną pamatė du besivaidijančių Ebrajų ir tarė darančiam neteisybę: Kam muši tavo artimą? ¹⁴ Tasai atsakė: Kas tave įstatė mūsų viršinin ku ir teisėju? benenori tu ir manęs užmušti, kaip vakar užmušėi Aigyptietį? Mozė nusigando ir tarė. Kaip gi tasai dalykas išėjo aikštėn? ¹⁵ Ir Paraonas išgirdo apie tai ir jieškojo Mozės užmušti. Jis, pabėgęs iš po jo

rija (Mirjam), kuri minima žemiaus 15, 20 ir k. — (10) *Padarė savo įsuniu*. Su savo motinos pienu jis žindo draug ir savo tautos meilę; dabar pakliuvęs į karališkus rumus, priimtas už karalaitės įsuni buvo auklėjamas toliaus ir išmoko visokio Aigyptiečių mokslo (Apd. 7, 22), kurs taip labai jam turėjo praversti pasaknyame gyvenime kaip savo tautos vadi. — *Mozė*. Kaip tas vardas išlikrų buvo ištiriamas aigyptiškai, nežinia. Galėjo buti Mes, Messi, Messu, arba kaip nors panašiai. Žinomas dar yra sudėtinis Aigypso karalių vardas Thutmosis (aig. Dhut mose, t. y. Dhuti sunus). Ebr. jis skamba *Mošėh* ir reiškia išgelbėtoją. Paraono dukters pridėtas panaškinimas nurodo, kad vardas buvo padarytas iš žodžio: ištraukti, išgel-

bėti, arba iš žodžio: vanduo (aig. mo, mu) arba iš abiejų draug.

(11) *Buvo užaugęs*. Anot padavimo jis tuomet turėjo 40 metų (plg. Apd. 7, 23). — *Išėjo pas savo brolius* — su užma nymu pasilikti jų tarpe visuomet, taigi, išsižadėdamas karališkųjų rumų. Plg. Žyd. 11, 24... — (12) *Užmušė Aigyptietį*, — kitaip negalėdamas išgelbėti savo vien tačio. Plg. Apd. 7, 24. Kalbėdamas apie šitą atsitikimą šv. Augustinas nepagiria Mozės pasiėlgimo, nes jis buvo sau pasi savinės valdžia, kurios dar tuomet neturėjo. — (15) *Madianitų šali*. Madianitų dauguma gyveno į rytus nuo Elanitiškos (Akabah) įlankos, bet nemaž jų buvo ir kitoje tos įlankos pusėje, o taipogi Horebo kalno apylinkėse. Madianitai buvo Abraomo ainiai iš jo gulovės Keturos

divitque Pharaon sermonem hunc, et quærebat occidere Moysen: qui fugiens de conspectu ejus, innotatus est in terra Madian, et sedit juxta puteum. ¹⁶ Erant autem sacerdoti Madian septem filiae, quæ venerunt ad hauriendam aquam: et impletis canalibus adquare cupiebant greges patris sui. ¹⁷ Supervenere pastores, et ejecerunt eas: surrexitque Moyses, et defensis puellis, adaquavit oves earum. ¹⁸ Quæ cum revertissent ad Raguël patrem suum, dixit ad eas: Cur velocius venistis solito? ¹⁹ Responderunt: Vir Ægyptius liberavit nos de manu pastorum: insuper et hausit aquam nobiscum, potumque detit ovibus. ²⁰ At ille: Ubi est? inquit. Quare dimisistis hominem? vocate eum ut comedat panem.

²¹ Juravit ergo Moyses quod habitaret cum eo. Accepitque Sephoram filiam ejus uxorem: ²² quæ peperit ei filium, quem vocavit Gersam, dicens: Advena fui in terra aliena. Alterum vero peperit, quem vocavit Eliezer, dicens: Deus enim patris mei adjutor meus eripuit me de manu Pharaonis.

²³ Post multum vero temporis mortuus est rex Ægypti: et ingemiscientes filii Israel, pro-

akių, apsistojo Madianitų šalyje ir sėdėjo prie šulinio. ¹⁶ O Madianitų kunigas turėjo septynias dukteris; jos atėjo vandens pasisemtų ir, lovius pripildžius, norėjo pagirdyti savo tėvo bandas. ¹⁷ Bet atėjo piemenis ir jas nuvarė. Tuomet Mozė pakilo ir, apgynęs mergaites, pagirdė jų avis. ¹⁸ Joms sugrįžus pas savo tėvą Raguėlį, tasai joms tarė: Kodėl atėjote veikiaus negu paprastai? ¹⁹ Jos atsakė: Vyras Aigyptietis mus išliuosavo iš piemenų rankų; be to, jis dar sėmė draug su mumis vandenį ir davė avims gerti. ²⁰ O jis sakė: Kame jis yra? Kodėl jūs palikote žmogų? pavadinkite jį, kad jis su mumis valgytu.

²¹ Mozė tat prisiekė su juo gyvensias ir ėmė jo dukterį Seforą į pačią. ²² Ta jam pagimdė sūnų, kurį jis praminė Gersamu, sakydamas: Buvau ateivis svetimoje žemėje. Ji dar pagimdė antrą, kurį jis praminė Eliėzeriu, tardamas: Mano tėvo Dievas, mano padėjėjas, išgelbėjo mane iš Paraono rankų.

²³ Daug laiko praslinkus mirė Aigipto karalius; ir Izraelio sūnūs, vaitodami dėlėi darbų sun-

(Prad. 25, 2). — (17) *Jas nuvarė*, — kad pirma pagirdytu savo bandas. — (18) *Raguėli*. Busiąs Mozės uošvis pavadintas Raguėliu tik čionai ir Skaitl. 10, 29; kitur gi jis vadinamas Jėtru. Kadangi pirmasis vardas, ebr. *ru'el*, reiškia tą pat, ką ir Dievo prietelis, o antrasis, ebr. *ithro*, tą pat, ką ir prakilnumas, todėl jūdvių vienas rasi buvo ypatingas vardas, o antras tik pavadinimas, bendras visiems Madianitų kunigams, taip-pat kaip visi Aigipto karaliai vadinosi Paraonais. — (19) *Vyras Aigyptietis*. Iš apdaro ir

kalbos Raguėlio dukteris spėjo, kad Mozė Aigyptietis.

(21) *Prisiekė*... Anot ebr. t.: sutiko su juo gyventi. — (22) *Gersamu*. Ebr. *gersom*. Žodis sudėtas iš dviejų: *ger*, ateivis, ir *šam*, tenai. — *Ji dar pagimdė*... Žodžių apie antrojo sunaus gimimą nėra šitoje vietoje ebr. tekste; jie regimai perkelti į čia iš 18, 4. — *Eliėzeriu*. Tas vardas ebr. reiškia: mano Dievas yra pagalba.

(23) *Daug laiko*...: keturios dešimtys metų. Plg. 7, 7. Apd. 7, 30. Čionai pa-

pter opera vociferati sunt: ascenditque clamor eorum ad Deum ab operibus. ²⁴ Et auditiv gemitum eorum, ac recordatus est fœderis quod pepigit cum Abraham, Isaac, et Jacob ²⁵ Et respexit Dominus filios Israel et cognovit eos.

kumo, balsiai šaukė, ir jų šauksmas pakilo nuo darbų Dievop. ²⁴ Ir jis išgirdo jų vaičiojimą ir ir atsiminė sandorą, padarytą su Abraomu, Izaaoku ir Jokubu ²⁵ Ir Viešpats pažvelgė į Izraelio sunus ir juos pažino.

3. Dievui įsakant Mozė grįžta Aigyptan.

Caput III. ¹ Moyses autem passcebat oves Jethro soceri sui sacerdotis Madian: cumque minasset gregem ad interiora deserti, venit ad montem Dei Horeb. ² Apparuitque ei Dominus in flamma ignis de medio rubi: et videbat quod rubus arderet, et non combureretur ³ Dixit ergo Moyses: Vadam, et videbo visionem hanc magnam. quare non comburatur rubus. ⁴ Cernens autem Dominus quod pergeret ad videndum, vocavit eum de medio rubi, et ait: Moyses, Moyses. Qui respondit: Adsum.

3. perskyrimas. ¹ O Mozė ganė savo uošvio, Madianitų kunigo Jėtro, avis ir, nuvaręs bandą į tyrų gilumą, atėjo prie Dievo kalno Horebo. ² Ir Viešpats jam pasirodė ugnies liepsnoje iš krumo vidurio. Ir jis matė krumą degant ir nesudegant. ³ Mozė tat tarė: Eisiu ir pamatysiu tą didį regėjimą, kodėl krumas nesudega. ⁴ Viešpats gi, matydamas, kad jis eina pasižiūrėti, pašaukė jį iš vidurio krumo ir tarė: Moze, Moze! Šis atsakė: Aš čia. ⁵ O jisai tarė: Nesijartink čionai; atrišk nuo savo kojų ava-

minėtas miręs Aigypso karalius buvo tikriausiai Ramsas II, kurs viešpatavo labai ilgai (veiz. aug. 1, 8 paaišk.). — *Ju šauksmas pakilo...* Prispautų žydų vaičiojimai ir šauksmas buvo draug ir jų karštai malda, todėl jie ir pakilo Dievop. — (24. 25) *Išgirdo... atsiminė... pažvelgė... pažino.* Gražus aprašymas laipsniavimu Dievo mielaširdystės. Kalbama apie Dievą žmonių būdu — antropopatizmais.

3, 1—4, 31. Dievas, pasigailėjęs savo išrinktosios tautos, aprenka jai išvaduojoją. Tuo tikslu Dievas visųpirma apsi-reiškia Mozei, paskui jam apskelbia savo užmanymą išgelbėti Izraelitus, siunčia jį Aigyptan, žada savo pagalbą, duoda reikalingus pamokymus, trimis stebuklais patvirtina jo išrinkimą, paskiria jam padėjėju jo brolį Aaroną. Taip pamokytas ir sustiprintas Mozė grįžta pas savo brolius.

(3, 1) *Mozė ganė.* Tas užsiėmimas davė Mozei geriausią progą pažinti Sinajaus pussalį, kuriuo jis paskiaus turėjo vesti Izraelitus į Žadėtąją žemę. — Die-

vo kalno. Išpraišios tas išsireiškimas, kaip ir kiti panašūs, galėjo reikšti tą pat, ką ir augščiausias kalnas; bet kada čionai Dievas apsi-reiškė Mozei, jis ištikrųjų pasidarė šventa vieta, Dievo kalnu griežtoje to žodžio prasmėje. — *Horebo.* Ebr. tas žodis reiškia sausas, uolingas. Tas kalnas vadinosi taipogi Sinajumi. Jis turi dvi viršuni, kuriųdviejų šiaurinė skaitosi tikruoju Horebu, pietinė gi Sinajumi; bet šv. Raštas to skirtumo nedaro. — (2) *Viešpats jam pasirodė.* Ebr. t. ir LXX vertime yra: Jam pasirodė Viešpaties anio-las; bet ta pati ypata toliaus (4. e.) jau vadinasi Jahve ir Elohim. Anot šv. tėvų tai buvusi antroji švenč. Trejybės Ypata. — *Iš krumo.* Anot ebr. t., tai buvęs vienos iš akacijų veislės krumas. Bažnyčia jame mato nepaliestos Dievo Gimdytojos Marijos mergytės paveikslą; anot kai-kurių gi tai buvo vaizdas Izraelitų likimo Aigypste. — (3) *Didį regėjimą:* didžiai stebėtina dalyką. — (5) *Atrišk nuo savo kojų...* Paprotys nusianti kojas, arba at-

⁵ At ille: Ne appropies, inquit, huc: solve calceamentum de pedibus tuis: locus enim, in quo stas, terra sancta est. ⁶ Et ait: Ego sum Deus patris tui. Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob. Abscondit Moyses faciem suam: non enim audebat adspicere contra Deum.

⁷ Cui ait Dominus: Vidi afflictionem populi mei in Ægypto, et clamorem ejus audiui propter duritiam eorum qui praesunt operibus: ⁸ et sciens dolorem ejus, descendi ut liberem eum de manibus Ægyptiorum, et educam de terra illa in terram bonam, et spatiosam, in terram quae fluit lacte et melle, ad loca Chanaanai, et Hethaei, et Amorphaei, et Pherezæit, et Hevæi, et Jebusaei. ⁹ Clamor ergo filiorum Israel venit ad me: vidi-que afflictionem eorum, qua ab Ægyptiis opprimuntur. ¹⁰ Sed veni, et mittam te ad Pharaonem, ut educas populum meum, filios Israel de Ægypto.

¹¹ Dixitque Moyses ad Deum: Quis sum ego ut vadam ad Pharaonem, et educam filios Israel de Ægypto? ¹² Qui dixit ei: Ego ero tecum: et hoc habebis signum, quod miserim te: Cum edu- xeris populum meum de Ægy-

ptą, nes vieta, kurioje stovi, yra šventa žemė. ⁶ Ir dar sakė: Aš tavo tėvo Dievas, Abraomo Dievas, Izaoko Dievas ir Jokub-o Dievas. Mozė paslėpė savo veidą, nes nedrįso pažvelgti į Dievą.

⁷ Viešpats jam tarė: Aš ma-čiau mano tautos prispaudimą Aigypte ir girdėjau jos šauksmą dėlei kietumo tų, kurie prižiuri darbus; ⁸ ir žinodamas jos skausmą nužengiau jos išliuosuotų iš Aigyptiečių rankų ir išvestų iš anos žemės į gerą ir plačią žemę, į žemę plustančią pienu ir medum, į Kananiečių, į Hetiečių, ir Amoriečių, ir Perezėčių, ir Hevejiečių, ir Jėbuziečių vie-tas. ⁹ Izraėlio tat sunų šaukz-mas atėjo prie manęs; ir aš ma-čiau jų prispaudimą, kuriuo jie Aigyptiečių slėgiami. ¹⁰ Bet eikš, ir aš tave siųsiu pas Paraoną, kad išvestumei mano tautą, Iz-raėlio sunus, iš Aigypso.

¹¹ Mozė tarė Dievui: Kas aš esu, kad eičiau pas Paraoną ir išvesčiau Izraėlio sunus iš Aigypso? ¹² Jis jam sakė: Aš bu-siu su tavim, ir tai bus tau žen-klas, kad aš tave siunčiau: Kada išvesi mano tautą iš Aigypso,

rišti nuo kojų paprastą Rytų krašto gyventojų avalinę, sandalus (kurpes), įei-nant į šventą vietą (Joz. 5, 15), pasilieka tenai ir dabar. — (6) *Tavo tėvo Dievas.* Geriausias anot Samariečių Pent.: *t a v o tė v ū D i e v a s*. Tie tėvai toliaus išvardijami. — Šituos žodžius minėjo pats Iš-ganytojas (veiz. Mt. 12, 18-27. Lk. 20, 27-39), kaip užrašytus Mozės knygoje (veiz. Įved. 67. psl.). — *Paslėpė savo veidą...* Supratęs čionai esant stebuklą ir nusigandęs, kaip kitados Jokubas Bėtely-je. Prad. 28, 17.

(8) *Nužengiau.* Antropomorfizmas pri-

menas Prad. 11, 5. 7. — *Plustančią pie-nu ir...* Tuo išsireiškimu, pavirtusiu pa-tarle, gražiai aprašomas Kanaano žemės derlingumas. Minima pienas ir medus dėlei daugumo gerų ganyklų, kvietkų ir bičių. — *Kananiečių ir...* Plg. Prad. 15, 18-20.

(11) *Kas aš esu...* Mozė, kurs seniaus (2, 11-13) taip drąsiai mėgino užstoti savo brolius, dabar, pilnas abejonių ir ne-pasitikėjimo savim, nori išvengti sunkios pasiuntinystės. — (12) *Aš busiu su ta vim...* Dievas žada savo nuolatinę pagal-bą; tos gi pagalbos priparodymu arba

pto, immolabis Deo super montem istum. ¹³ Ait Moyses ad Deum: Ecce ego vadam ad filios Israel, et dicam eis: Deus patrum vestrorum misit me ad vos. Si dixerint mihi: Quod est nomen ejus? quid dicam eis? ¹⁴ Dixit Deus ad Moysen: EGO SUM QUI SUM. Ait: Sic dices filiis Israel: QUI EST, misit me ad vos. ¹⁵ Dixitque iterum Deus ad Moysen: Hæc dices filiis Israel: Dominus Deus patrum vestrorum, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob misit me ad vos: hoc nomen mihi est in æternum, et hoc memoriale meum

atnašausi Dievui auką ant šito kalno. ¹³ Mozė tarė Dievui: Štai aš eisiu pas Izraėlio sunus ir jiems sakysiu: Jusų tėvų Dievas mane siuntė pas jus. Jei jie man tars: Koksai yra jo vardas? ką aš jiems atsakysiu? ¹⁴ Dievas tarė Mozei: AŠ ESU, KURSAI ESU. Ir pridurė: Taip sakysi Izraėlio sunums: KURSAI YRA mane siuntė pas jus. ¹⁵ Ir vėl Dievas kalbėjo Mozei. Tai sakysi Izraėlio sunums: Viešpats, jusų tėvų Dievas, Abraomo Dievas, Izaoko Dievas ir Jokubo Dievas mane siuntė pas jus. Toks mano vardas į amžius, ir taip

ženklų bus Izraėlių atvedimas prie kalno Horeb ir iškilmingas atnašavimas čionai Dievui aukos. — (13) *Koksai yra jo vardas.* Statomas čionai klausimas apie Dievo vardą rėmėsi ta aplinkybe, kad senobėje kiekvienas kraštas ir kiekviena tauta, garbindama daugelį dievų, vieną tarp jų skaitydavo vyriausiojį, vadindavo jį jam nuosaviu vardu ir jame matė ypatingą tautos glėbėją. Izraėliai tuo labai skyrėsi nuo kitų tautų, kad garbino vieną tikrąjį Dievą, bet neturėdami iki tam laikui savo atskiro krašto, jie vadindavo Dievą, taip-pat kaip darė patriarkai, t. y. įvairiais vardais, Elohim, El, El Eljon, El Šaddai, Jahve. Visi tie vardai buvo vartojami ir pas kitus Sėmitus, ir atskyrus El Šaddai (žem. 6, 3), nebuvo patvirtinti ypatingu būdu paties Dievo. Bet dabar Izraėlitai turėjo išeiti iš Aigypto, apimti atskirą krašą, o visų pirma pasakyti Paraonui, kad jų Dievas reikalauja išėjimo iš Aigypto; todėl Mozė ir laukia, kad jo vienašaliai pirmų pirmausią jo paklaus, kokio vardu jie kaip atskira tauta turi vadinti ir garbinti toliaus savo tėvų Dievą, savo išgelbėtoją ir Viešpatį, ir kaip jie jį pavadins Paraono akys. — (14. 15) *AŠ ESU, KURSAI ESU.* Atsakydamas į Mozės klausimą, Dievas nurodo vieną iš jau patriarkams žinomų savo vardų, būtent vardą *JHVVH*. Jis paaiškina jo prasmę ir jį skiria savo nuosaviu amžinai minėtinu vardu. Visa tai išreikšta trijuose sakiniuose, kuriuos, griežčiau prisilaikant ebr. teksto

žodžių, galima taip išversti: Ir Dievas tarė Mozei: Esu, kursai esu (ebr. 'eh'jeh 'asher 'eh'jeh). Ir tarė: Taip pasakysi Izraėlio sunums: Esu ('eh'jeh) mane siuntė pas jus. Ir Dievas dar tarė Mozei: Taip sakysi Izraėlio sunums: *JHVVH*, jusų tėvų Dievas... mane siuntė pas jus; tasai yra mano vardas į amžius, ir tasai yra mano atmintinasis vardas iš kartos į kartą. Žodžiais *esu, kursai esu* paaiškinama Dievo vardo *JHVVH* prasmė ir draug nurodoma priežastis, kodėl jį Dievas skiria savo nuosaviu vardu. Ir ištikrųjų tas vardas trumpiausiai ir geriausiai išreiškia Dievo esybės privalumus, vienybę, nesudėtinumą, amžinumą, neatmainingumą, tobulumą. Tik vienas Dievas gali pasakyti apie save griežtoje žodžio prasmėje, kad jis yra, kadangi tik jis yra per save, ir tik jam vienam nėra nei praeities, nei ateities. Tas vardas *Jhvh* buvo draug ir senas, kadanei žinomas jau patriarkams ir jų gerbiamas (plg. Prad. 4, 26; 9, 26; 15, 7 ir k.), o draug ir naujas, kadangi dabar jis gavo iš paties Dievo paaiškinimą. Taip apreiškintas vardas turėjo patvirtinti Mozės pasiuntintystės dieviškumą. Tasai, kurs žadėjo per Mozę Izraėlitams išgelbėjimą, buvo Dievas Sutvertojas, visagalis, savo nutarimuose neatsimainąs, o pažadėjimų pildyme ištikimas, pilnas gerumo, tiek sykių laimėjęs ir laikęs savo globoje jų tėvus. Apreiškintas Dievo vardas *Jhvh* turėjo

in generationem et generationem. ¹⁶ Vade, et congrega seniores Israel, et dices ad eos: Dominus Deus patrum vestrorum apparuit mihi, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob, dicens: Visitans visitavi vos: et vidi omnia quæ acciderunt vobis in Ægypto: ¹⁷ et dixi ut educam vos de afflictione Ægypti in terram Chanaan et Hethæi et Amorrhæi, et Pherezæi et Hevæi et Jebusæi, ad terram fluentem lacte et melle. ¹⁸ Et audient vocem tuam: ingredierisque tu, et seniores Israel ad regem Ægypti, et dices ad eum: Dominus Deus Hebræorum vocavit nos: ibimus viam trium dierum in solitudinem, ut immolemus Domino Deo nostro. ¹⁹ Sed ego scio quod non dimittet vos rex Ægypti ut eati nisi per manum validam. ²⁰ Extendam enim manum meam, et percutiam Ægyptum in cunctis mirabilibus meis, quæ factururus sum in medio eorum: post hæc dimittet vos. ²¹ Daboque gratiam

mano vardas minėtinas per kartų kartas. ¹⁶ Eik, surinkk Izraelio vyresniusius ir jiems sakysi: Viešpats, jūsų tėvų Dievas, Abraomo Dievas, Izaoko Dievas ir Jokubo Dievas man pasirodė ir tarė: Aš jus lankyte aplankiau ir mačiau visa, kas jums atsitiko Aigypte, ¹⁷ ir nutariau jus išvesti iš Aigypto prispaudimo į Kananiečių, ir Hetiečių, ir Amorietčių, ir Pereziečių, ir Hevejiečių, ir Jėbuziečių žemę, į žemę plustančią pienu ir medum. ¹⁸ Ir jie klausys tavo balso. Ir įeisite tu ir Izraelio vyresnieji pas Aigypto karalių ir jam sakysi: Viešpats, Ebrajų Dievas, mus pavadino; mes eisime trijų dienų kelia į tyrus Viešpačiui, mūsų Dievui, aukos atnašautų. ¹⁹ Bet aš žinau Aigypto karalių jūsų neleisiant išeiti, jei nebus priverstas galinga ranka. ²⁰ Taigi, aš ištiesiu savo ranką ir ištiksiu Aigyptą visokiais savo stebuklais, kuriuos darysiu jų tarpe; po to jis jus paleis. ²¹ Ir aš padarysiu, kad šita tau-

Izraelitams buti amžinai atmintinas, nes jis turėjo savimi priminti busiančioms jų kartoms sandorą, kurią Dievas buvo padaręs su jų tėvais, ir pažadėjimus, kuriuos jiems buvo suteikęs. — Ir ištikrųjų šventas Dievo vardas *Jhvh* nuo to laiko pasidarė garbingiausiu ir dažniausiai vartojamu. Bet žymiai vėlesniais laikais (po Ilybiono nelaisvės) žydai, klaidingai aiškindami įsakymą, užrašytą 3 Moz. 24, 16, ėmė nebeįstarti Dievo vardo *Jhvh*, o jo vietoje vartodavo kitą *Adonai*, t. y. Viešpats, taip kad su laiku net tikras jo ištartimas liko užmirštas. Mokslinčių tyrinėjimais, paremti ant to vardo kilmės, sudėtinų su juo vardų ištartimo, nurodo, kad jis reikia ištarti *J a h v e*. — (16) *Vyresniusius*. Pasilikdami nelaisvėje Izraelitai turėjo šokią tokią savyvaldą, o jos atstovais regimai buvo visų pirma vyresnieji sąnariai dvylikos giminių, o taipogi

atskirų šeimynų. Susitaręs su vyresniaisiais Mozė jau pigiaus galėjo rasti pritarimą pas kitus Izraelitus. — (18) *Trijų dienų kelį*. Išpradžios Mozė su Izraelitų vyresniaisiais turi pareikalauti iš Paraono tik laikinio paleidimo žydu, kad jie galėtų atnašauti tyruose už Aigypto ribų Dievui auką. Pramatytas nesutikimas ant taip nedidelio reikalavimo turėjo duoti progą dideliems stebuklams, užsibaigiantiems visišku išėjimu iš Aigypto. — (19) *Bet aš žinau...* Dievas išanksto apreiškia Mozei, kokį jis gaus atsakymą iš Paraono; todėl Mozė neprivalo nusiminti dėlėi Paraono nesutikimo, nes galų gale jis bus priverstas išleisti Izraelitus. — (21) *Rastu malonę...* Už iškentėtus prispaudimus Izraelitai gaus atlyginimą. Jų moteris ir vyrai (Plg. žem. 12, 35. 36) turėjo gauti iš Aigyptiečių gausias dovanas, kad turėtų kuo tinkamai prisirengti

populo huic coram Ægyptiis: et cum egrediemini, non exhibitis vacui: ²² sed postulabit mulier a vicina sua et ab hospita sua, vasa argentea et aurea, ac vestes: ponetisque eas super filios et filias vestras, et spoliabitis Ægyptum.

Caput IV. ¹ Respondens Moyses ait: Non credent mihi, neque audient vocem meam, sed dicent: Non apparuit tibi Dominus. ² Dixit ergo ad eum: Quid est quod tenes in manu tua? Respondit: Virga. ³ Dixitque Dominus: Projice eam in terram. Projecit, et versa est in colubrum, ita ut fugeret Moyses. ⁴ Dixitque Dominus: Extende manum tuam, et apprehende caudam ejus. Extendit, et tenuit, versaque est in virgam. ⁵ Ut credant, inquit, quod apparuerit tibi Dominus Deus patrum suorum, Deus Abraham, Deus Isaac, et Deus Jacob. ⁶ Dixitque Dominus rursus: Mitte manum tuam in sinum tuum. Quam cum misisset in sinum, protulit leprousam instar nivis. ⁷ Retrahe, ait, manum tuam in sinum tuum. Retraxisit, et protulit iterum, et erat similis carni reliquæ. ⁸ Si non crediderint, inquit, tibi,

ta rastumalonę Aigypciečių akyse, ir iškeliaudami neišeisite tuščiomis rankomis, ²² bet kiekviena moteriškė tegul paprašys iš savo kaimynės ir iš šeimnininkės sidabrinų ir auksinių indų ir rubų; tuos jų užkrausite ant savo sūnų ir dukterų ir apiplėšite Aigypą.

4. perskrymas. ¹ Mozė atsakydamas tarė: Jie man netikės ir neklausys mano balso, bet sakys: Viešpats tau nepasirodė. ² Tarė tat jam: Ką tu laikai savo rankoje? Jis atsakė: Lazdą. ³ O Viešpats tarė: Mesk ją žemėn. Jis numetė, ir pavirto angiu, taip kad Mozė ėmė bėgti. ⁴ Ir Viešpats tarė: Ištiesk savo ranką ir nutverk jį už uodegos. Jis ištiesė, ir paėmė, ir pavirto lazda. ⁵ Tai kad tikėtu, tarė jis, jog tau pasirodė Viešpats, jų tėvų Dievas, Abraomo Dievas, Izaoko Dievas ir Jokubo Dievas. ⁶ Ir vėl Viešpats sakė: Ikišk savo ranką į savo antį. Ir ją ikišęs ištraukė raupsuotą ir išrodančią kaip sniegas. ⁷ Dar tarė: Vėl ikišk savo ranką į savo antį. Ikišo ir antrą sykį ištraukė, ir buvo toki pat kaip kitas kunas. ⁸ Jei tau, tarė, netikės ir nepaklausys pirmojo ženkle žodžių, įtikės antrojo ženkle žo-

prie atnašavimo Dievui iškilmingos aukos. Iščia taipogi patiriame, kad Izraelitai tuo laikui buvo jaususimaisę su Aigypciečiais, nes kada gyveno su jais net po vienu stogu.

(4, 1) *Jie man netikės...* Mozė dar tebesvyruoja ir pramato vis naujas kliutis; jis abejoja, ar jo vientaučiai panorės tikėti vien žodžiams: jis net įsitikrinęs, kad jie pareikalaus aiškaus visiems regimo ženklo, kurs liudytu apie jo pasiuntinystės dieviškumą. Viešpats tai skaito jo mintyse ir tuoju suteikia galę padaryti stebuklus. — (4) *Jis ištiesė...* Čio-

nai apsiereiškia didis Mozės tikėjimas, nes jis, Dievui liepiant, drąsiai ima savo ranką tą patį angį, nuo kurio ką tik mėgino bėgti. — (5) *Tai kad...* t. y. taip padarysi Izraelio sūnų akyse, kad tikėtu. — (6) *Kaip sniegas...* Raupsais apimtu kuno dalis, kada ta baisi liga visai įsigali, ištikrųjų pasidaro visai balta. Plg. 3 Moz. 13, persk. — (8) *Pirmojo ženkle žodžių.* Kada daromas stebuklas turi liudyti apie gautą iš Dievo pasiuntinystę, jis tarsi turi savo balsą ir savo žodžius, galingesnius už visus žmonių žodžius. —

neque audierint sermonem signi prioris, credent verbo signi sequentis. ⁹ Quod si nec duobus quidem his signis crediderint, neque audierint vocem tuam: sume aquam fluminis, et effunde eam super aridam, et quidquid hauseris de fluvio, vertetur in sanguinem.

¹⁰ Ait Moyses: Obsecro Domine, non sum eloquens ab heri et nudiustertius: et ex quo locutus es ad servum tuum, impeditoris et tardioris linguæ sum. ¹¹ Dixit Dominus ad eum: Quis fecit os hominis? aut quis fabricatus est mutum et surdum, videntem et cæcum? nonne ego? ¹² Perge igitur, et ego ero in ore tuo: doceboque te quid loquaris. ¹³ At ille: Obsecro, inquit, Domine, mitte quem misurus es. ¹⁴ Iratus Dominus in Moysen, ait: Aaron frater tuus Levites, scio quod eloquens sit: ecce ipse egreditur in occursum tuum, vidensque te lætabitur corde. ¹⁵ Loquere ad eum, et pone verba mea in ore ejus: et ego ero in ore tuo, et in ore illius, et ostendam vobis quid agere debeatis. ¹⁶ Ipse loquetur pro te ad populum, et erit os tuum: tu autem eris ei in his quæ ad Deum pertinent. ¹⁷ Virgam quoque hanc sume in manu tua, in qua facturus es signa.

džiams. ⁹ O jei netikės net tiemdviem ženklam ir neklausys tavo balso, imk iš upės vandens ir jį išliek ant sausumos, ir ką tik semsi iš upės, pavirs krauju.

¹⁰ Mozė tarė: Maldauju, Viešpatie! neesu iškalbingas ir niekuomet nebuvau; o kaip tik prabylai į tavo tarną, mano liežuvis dar sunkiau apsiverčia ir dar mažiau greitai. ¹¹ Viešpats jam atsakė: Kas sutvėrė žmogaus burną? arba kas padarė nebylį ir kurtinį, regintį ir aklą? argi ne aš? ¹² Taigi, eik, ir aš busiu tavo burnoje ir tave pamokysiu, ką turėsi pasakyti. ¹³ O jis tarė: Maldauju, Viešpatie! siųsk tą, kurį turi siųsti. ¹⁴ Viešpats, užsirusinęs ant Mozės, tarė: Žinai, kad tavo brolis Aaronas, lėvitas, yra iškalbingas; štai jis išeis tavęs pasitiktų ir tave pamatęs džiaugsis širdingai. ¹⁵ Kalbėk jam ir dėk mano žodžius į jo burną; ir aš busiu tavo burnoje ir jo burnoje ir judum parodysiu, ką turita daryti. ¹⁶ Jis kalbės užuot tavęs žmonėms ir bus tavo burna, tu gi jam busi vadovas tame, kas yra Dievo. ¹⁷ Imk taipogi savo rankon šitą lazda, kuria turėsi daryti ženklus.

(9) *Imk iš upės vandens...* Tą stebuklą turėjo išbandyti Mozė jau atsiradęs Aigypte prie Nilo upės, jei dar jis bus reikalingas pertikrinti netikintiems.

(10) *Neesu iškalbingas...* Nauja kliutis. Mozė mano, kad netikęs yra dalykas būti Dievo pasiuntiniu žmogui neįkalbingam. Dievas ir čionai jam žada galingiausią savo pagalbą, nors neprašalina pačios ydos. — (13) *Siųsk tą, kurį...* t. y. velyk siųsk ką kitą, o ne mane. Nors

Mozė visai tiki Dievo žodžiams, bet pavedama pasiuntinystė jam išrodo taip sunki, kad jis jos tiesiog bijosi ir butinai nori išvengti. Tai sukelia Dievo rustybę; bet ir užsirusinęs jis suteikia Mozei dar vieną pašalpą. — (16) *Tu gi jam busi vadovas*.. Anot ebr. t.: tu jam busi užuot Dievo, t. y. tu jam busi tuo, kuo aš tau esu: ką aš tau apreišiu, tu apreiški Aaronui, kad kalbėtu užuot tavęs, kuomet tik bus reikalas.

¹⁸ Abiit Moyses, et reversus est ad Jethro socerum suum, dixitque ei: Vadam et revertar ad fratres meos in Ægyptum. ut videam si adhuc vivant. Cui ait Jethro: Vade in pace. ¹⁹ Dixit ergo Dominus ad Moysen in Madian: Vade, et revertere in Ægyptum: mortui sunt enim omnes qui quærebant animam tuam. ²⁰ Tulit ergo Moyses uxorem suam, et filios suos, imposuit eos super asinum, reversusque est in Ægyptum, portans virgam Dei in manu sua.

²¹ Dixitque ei Dominus revertenti in Ægyptum: Vide ut omnia ostenta quæ posui in manu tua, facias coram Pharaone: ego indurabo cor ejus, et non dimittet populum. ²² Dicesque ad eum: Hæc dicit Dominus: Filius meus primogenitus Israel. ²³ Dixi tibi: Dimitte filium meum ut serviat mihi; et noluisti dimittere eum: ecce ego interficiam

¹⁸ Mozė nuėjo ir sugrįžo pas savo nošvį Jėtrą ir jam tarė: Aš eisiu ir grįšiu pas savo brolius Aigyptan pasižiurėtu, ar dar tebėra gyvi. Jėtras jam tarė: Eik ramybėje. ¹⁹ Viešpats tat tarė Mozėi Madianitų šalyje: Eik ir grįžk Aigyptan, nes išmirė visi, kurie jieškojo tavo gyvybės. ²⁰ Mozė tat ėmė savo pačią ir savo sunus, susodino juos ant asilo ir grįžo Aigyptan, nešdamos rankoje Dievo lazda.

²¹ Ir Viešpats kalbėjo jam grįžtančiam į Aigyptą: Veizdėk, kad visus prajovus, kuriuos sudėjau tavo rankoje, padarytumei Paraono akyse: aš sukietyinsiu jo širdį, ir jis neišleis tautos. ²² Ir tu jam sakysi: Tai sako Viešpats: Izraelis yra mano pirmgimis sunus. ²³ Aš tau įsakiau: Paleisk mano sunų, kad man tarnautų; ir tu nenorėjai jo paleis-

(18) *Aš eisiu ir grįšiu...* Mozė nepasako Jėtrui tikros priežasties, kodėl jis nori keliauti Aigyptan. — (19) *Eik ir grįžk...* Tai paskutinis Dievo paliepimas grįžti Aigyptan; ir čionai Dievas didesniai Mozės padaršinimui apreiškia jam, kad Paraonas, kurs jieškojo jo užmušti, ir apie tai žinojusieji jo tarnai visi buvo išmirę.

(21) *Visus prajovus...* Ne tik angščiaus minėtuosius stebuklus, bet ir kitus, kuriuos Mozė turėjo padaryti Paraono akyse, Viešpačiui liepiant. — *Aš sukietyinsiu.* Paraono širdies sukietyjimo kaltininku šitoje vietoje ir gana dažnai kitur (žem. 7, 9, 12; 10, 20 ir tt.) Dievas vadina save; kitose vėl vietoje pats Paraonas skaitomas savo širdies sukietyjimo kaltininku (7, 13. 14; 8, 15. 19. 32 ir k.). Išiziurėjimas į visas šitas vietas ir kitų su kitomis palyginimas parodo, kad Dievas sukietyto Paraono širdį nestaciai; jis pramato sukietyjimą ir jį leidžia; tikra gi ir tiesiogine sukietyjimo priežastimi yra pats Paraonas. Jis užsispiria ir nenori klausyti Dievo įsakymo; bet kolei jaučia

ant savęs bausmę, jis sakosi esąs pasiryžęs paleisti Izraelitus; vienok tuojuo permaino savo užmanymą ir vėl užsispiria, kaip tik pamato, kad Dievas liovėsi jį baudęs. Dievas, pramatydamas Paraono užmanymų permainą ir naują jo užsispyrimą, sulaiko pradėtą bausmę ir tokiuo būdu nestaciai sukietyina Paraono širdį; be to, nuolat atnaujinančiam savo užsispyrimą Dievas vis labiau mažina savo malonę ir palieka jį jo paties piktumui, kad galop, nepergalėjęs jo žodžiais ir stebuklais, jį sutrupintu savo galybe ir taip jame ir per jį butu pašlovintas (plg. 9, 16).

— (22) *Mano pirmgimis sunus.* Izraelio tauta pavadinta pirmgimių sunumi dėlto, kad Dievas iš visų tautų buvo ją išrinkęs ir padaręs ypatinga savo nuosavybe (Atk. 14, 1. 2) ir su ja turėjo padaryti atskirą sandorą (žem. 19, 5 ir tol.). — (23) *Paleisk mano sunus...* Izraelis kaipio pirmgimis sunus neprivalo pasilikti Paraono vergijoje, bet turi būti liuosas ir tarnauti vien savo Dievui. Jei Paraonas jo nepaleis, jam bus atkeršyta gyvybės atė-

filium tuum primogenitum. ²⁴ Cumque esset in itinere, in diversorio, occurrit ei Dominus, et volebat occidere eum. ²⁵ Tulit illico Sephora acutissimam petram, et circumcidit præputium filii sui, tetigitque pedes ejus, et ait: Sponsus sanguinum tu mihi es. ²⁶ Et dimisit eum postquam dixerat: Sponsus sanguinum, ob circumcisionem. ²⁷ Dixit autem Dominus ad Aaron: Vade in occursum Moysi in desertum. Qui perrexit obviam ei in montem Dei, et osculatus est eum. ²⁸ Narravitque Moyses Aaron omnia verba Domini quibus miserat eum, et signa quæ mandaverat.

²⁹ Veneruntque simul, et congregaverunt cunctos seniores filiorum Israel. ³⁰ Locutusque est Aaron omnia verba quæ dixerat Dominus ad Moysen: et fecit signa coram populo, ³¹ et credit populus. Audieruntque quod visitasset Dominus filios Israel,

ti; štai aš užmušiu tavo pirmgimi sūnų. ²⁴ Ir jam esant kelyje, Viešpats jį pasitiko užeigoje ir norėjo jį užmušti. ²⁵ Sefora tuoju ėmė aštriausį titnągą ir apipjaustė savo sūnų ir prisilietė jo kojų ir tarė: Tu man kruvinas sužieduotinis. ²⁶ Ir jį paleido, kaip tik buvo pasakius: Kruvinas sužieduotinis, dėlei apipjaustymo. ²⁷ O Viešpats tarė Aaronui: Eik pasitiktų Mozės į tyrus. Tasai iškeliaivo pas Dievo kalną jam priešais ir jį pabučiauvo. ²⁸ Ir Mozė papasakojo Aaronui visus Viešpaties žodžius, kuriais jį buvo siuntęs, ir ženklus, kuriuos jam buvo įsakęs daryti.

²⁹ Ir juodu atėjo draug ir surinko visus Izraelio sūnų vyresniusius. ³⁰ Ir Aaronas kalbėjo visus žodžius, kuriuos Viešpats buvo pasakęs Mozei; ir padarė ženklus tautos akyse, ³¹ ir tauta įtikėjo. Ir išgirde, kad Viešpats aplankė Izraelio sunus ir

minu iš jo pirmgimio sunaus. Kitos baismės čia neminimos, nes tik paskutinė turėjo priveikti Paraono atkaklumą. — (24) *Viešpats*. Anot LXX ir Chald. parafr.: *Viešpaties anielas*. — *Norėjo užmušti*. Iš tų žodžių neaišku, koks buvo Mozės gyvybei pavojus ir už ką. Mozė buvo prasikaltęs tuo, kad bereikalo ėmė su savim šeimyną, bet dar labiau, kad buvo neapipjaustydinęs vieno iš savo sūnų; be abejonės tame buvo apsireiškusi pačios įtekė, kadangi jį, pajutus pavojų vyro gyvybei, pati pasiskubino dabar išpildyti apipjaustymo apeigą, kuri buvo iš jos kaltybės apleista. — (25) *Aštriausį titnągą*. Anuose senovės laikuose prie apipjaustymo dažniausiai vartodavo peilius iš titnago padarytus. Plg. Joz. 5, 2. — *Prisilietė jo kojų*. Ir čia neaišku, keno kojų prisilietė Sefora, sunaus ar vyro, ir kaip. Sefora rasi padarė kokią neatsargumą apipjaustydama kūdikį ir supykus numetė atpjautą kuno dalelę arba sukruvintą peilį prie Mozės kojų, ištari-

dama sekančius žodžius: *Tu man kruvinas sužieduotinis*, t. y. ištekejau už vyro, kurio religija reikalauja kraujo išlijimo, arba kurs man tik nelaimės gali atnešti. (26) *Jį paleido*. Viešpats arba Viešpaties anielas paliko Mozę, nes tai, už ką jo gyvybei grumojo pavojus, buvo jau padaryta. Kadangi iš tolesnio pasakojimo pasirodo, kad Aigypstan sugrižo Mozė be pačios, todėl reikia spėti, kad suerzinta visu tuo atsitikimu Sefora išsižadėjo tolesnės kelionės ir, vyrui sutinkant, pagrižo su vaikais pas savo tėvų Jėtrą. Plg. žem. 18, 2-4. — (27) *Pas Dievo kalną*: į Horebo apylinkę (Vz. 3, 1). (29) *Surinko... vyresniusius*. Mozė ir Aaronas pradeda pildyti naujas savo pareigas. Paliepimus duoda Mozė, o Aaronas už jį kalba. — (31) *Tauta įtikėjo*... Surinkę išpradžios vyresniusius, paskui juodu surinko taipogi visą tautą. Žinią apie busiantį išgelbėjimą visi priėmė su tikėjimu ir didžiausiu dėkingumu.

et quod respexisset afflictionem illorum: et proni adoraverunt. kad pažvelgė į jų prispaudimą, jie kniupšti pagarbino.

4. Mozė ir Aaronas veltui reikalauja iš Paraono išleisti Izraelitus iš Aigypto.

Caput V. ¹ Post hæc ingressi sunt Moyses et Aaron. et dixerunt Pharaoni: Hæc dicit Dominus Deus Israel. Dimitte populum meum ut sacrificet mihi in deserto. ² At ille respondit: Quis est Dominus, ut audiam vocem ejus, et dimittam Israel? nescio Dominum, et Israel non dimittam. ³ Dixeruntque: Deus Hebræorum vocavit nos, ut eamus viam trium dierum in solitudinem, et sacrificemus Domino Deo nostro: ne forte accidat nobis pestis aut gladius. ⁴ Ait ad eos rex Aegypti: Quare Moyses et Aaron sollicitatis populum ab operibus suis? ite ad onera vestra. ⁵ Dixitque Phara: Multus est populus terræ: videtis quod turba succreverit: quanto magis si dederitis eis requiem ab operibus?

5. perskyrimas. ¹ Paskui Mozė ir Aaronas įėjo ir tarė Paraonui: Tai sako Viešpats. Izraelio Dievas: Paleisk mano tautą, kad man atnašautu auką tyruose. ² O jis atsakė: Kas yra Viešpats, kad aš klausyčiau jo balso ir išleisčiau Izraelį? Nepažįstu Viešpaties ir Izraelio neišleisiu. ³ Ir juodu tarė: Ebrajų Dievas mus pavadino, kad eitumėm trijų dienų kelią į tyrus ir atnašautumėm Viešpačiui, mūsų Dievui, auką, kad kartais mes nebūtumėm ištikti maru arba kalaviju. ⁴ Aigypto karalius jiems tarė: Moze ir Aarone, kam judu atitraukiata žmones nuo jų darbų? Eikite prie savo baudžiavos. ⁵ Ir Paraonas kalbėjo: Ta tauta skaitlinga šalyje; matote, kad minia pasidaugino: o kas gi bebutu, jei jiems duotumėte pailsėti nuo darbų?

5, 1—7, 7. Mozei ir Aaronui pareikalavus paleisti Izraelitus iš Aigypto, Paraonas ne tik nesitinka tai padaryti, bet ima dar labiau juos varginti, taip kad slėgianieji ima dejuoti ant Mozės ir Aarono, o taipogi ir ant Dievo, ir nors Dievas panaujina savo pažadėjimus Mozei, taciaus žmonės nebenori klausyti jo pasiuntinių, kurių giminę čionai įkvėptas autorius išskairo. Galop Dievas apskelbia Mozei Aigypą ištiskiančias slogas, kuriomis Paraonas bus priverstas išleisti Izraelitus.

(5, 1) *Mozė ir Aaronas.* Draug su jais buvo atėję pas Paraoną ir Izraelitų vyresnieji, kaip buvo Dievo įsakyta (3, 18)

ir kaip pasirodo iš atkreiptų į juos Paraono žodžių: *Eikite prie savo baudžiavos* (4. e.). — *Paraonui.* Juo laivo tikriausiai Ramso sunus Menephtah I, visai me sekęs savo tėvą. — (2) *Kas yra Viešpats...* Karalius atsako Jahvės pasiuntiniams sa paniekinimu ir taip pradeda kovą su Viešpačiu. — (3) *Kad kartais mes...* Nepaklusnumas Dievui gali užtraukti sunkią bausmę ant Izraelitų, ir iš to pats Paraonas turėtų tik nuostolį. — (5) *Ir Paraonas kalbėjo* — savo tarnams, kurie prie jo buvo tuo metu, kada Mozė ir Aaronas kalbėjosi su karaliumi. Iš Paraono žodžių apie Izraelitų dauginimąsi aišku, kad jo tėvo paliepimas apie Ebrajų

⁶ Præcepit ergo in die illo præfectis operum et exactoribus populi, dicens: ⁷ Nequaquam ultra dabitur paleas populo ad conficiendos lateres, sicut prius: sed ipsi vadant, et colligant stipulas. ⁸ Et mensuram laterum, quam prius faciebant, imponetis super eos, nec minuetis quidquam: vacant enim, et idcirco vociferantur, dicentes: Eamus, et sacrificemus Deo nostro. ⁹ Opprimantur operibus, et expleant ea: ut non acquiescant verbis mendacibus. ¹⁰ Igitur egressi præfecti operum et exactores, ad populum dixerunt: Sic dicit Pharaos: Non do vobis paleas: ¹¹ ite, et colligite sicubi invenire poteritis: nec minuetur quidquam de opere vestro. ¹² Dispersusque est populus per omnem terram Ægypti ad colligendas paleas. ¹³ Præfecti quoque operum instabant, dicentes: Complete opus vestrum quotidie, ut prius facere solebatis quando dabantur vobis paleae. ¹⁴ Flagellatique sunt qui praeerant operibus filiorum Israel, ab exactoribus Pharaonis, dicentibus: Quare non impletis mensuram laterum sicut prius, nec heri, nec hodie? ¹⁵ Veneruntque praepositi filiorum Israel, et vociferati sunt ad Pharaonem dicentes: Cur ita

⁶ Jis tat tą pačią dieną įsakė darbų pristovams ir žmonių užveizdams ir tarė: ⁷ Daugiau jūs visai nebeduosite tiems žmonėms šiaudų plytoms dirbti, kaip pirma; bet tegul jie patis eina ir renkasi kvietenojus. ⁸ O plytų skaitliaus reikalausite iš jų tokio pat, kaip padirbdavo pirma, ir nekiek nesumažinsite; nes jie dykinėja ir todėl rėkauja, sakydami: Eime ir atnauskime musų Dievui auką. ⁹ Tebuna prispausti darbais ir juos tepildo, kad neklausytu melagingų žodžių. ¹⁰ Taigi, darbų pristovai ir užveizdai išėjo kalbėjo žmonėms: Taip sako Paraonas: Nebeduosiu jums šiaudų; ¹¹ eikite ir rinkitės, kur tik galėsite rasti; vienok jūsų darbas nekiek nebus sumažintas. ¹² Ir žmonės išsiskirstė po visą Aigypso žemę šiaudų rinkti. ¹³ O darbų pristovai juos spaudė, sakydami: Atlikkite savo darbą kasdien, kaip paprastai darydavote pirma, kada jums duodavo šiaudų. ¹⁴ Ir darbų užveizdai iš Izraėlio sunų buvo nuplakti Paraono pristovų, kurie sakė: Kodėl jūs nei vakar, nei šiandien nepadarėte tiek pat plytų, kaip pirma? ¹⁵ Ir užveizdai iš Izraėlio sunų atėjo pas Paraoną ir šaukė, sakydami: Kodėl taip elgiesi su

berniukų žudymą neilgai buvo pildomas.

(6) *Pristovams.* Ebr. *nog'sim*, privertėjai. Jie visi buvo Aigyptiečiai; vyresni už juos buvo baudžavos viršininkai (vz. I, 11). Pristovai žiūrėdavo, kad darbininkai nedykinėtų. — *Užveizdams.* Ebr. *šot'im*, užrašinėtojai. Tie užrašinėdavo, kiek kas buvo atlikęs darbo. Tokiais užveizdais buvo skiriami taipogi Aigyptiečiai; bet be jų buvo dar kiti užveizdai, renkami iš pačių Izraėlių tarpo (vz. žem. II. 15. eil.). — (7)

Šiaudų plytoms. Supjaustytus šiaudus dėdavo molin, iš kurio dirbdavo plytis, kad jos būtų stipresnės. — (12) *Išsiskirstė.* Ebr. t. čia pridėta: po laukus Aigypso įvairiai pjaudavo labai augštai, be mažko prie pat varpų; kvietenojai pasilikdavo labai ilgi, ir juos imdavosi, kas norėdavo. — (14) *Darbų užveizdai iš Izraėlio sunų.* Ebr. *šot're b'ne Isra'el*. Plg. eil. 6. Anot ebr. t.: Ir buvo nuplakti Izraėlio sunų užrašinėtojai (užveizdai), kuriuos ant jų buvo

agis contra servos tuos? ¹⁶ Paleae non dantur nobis, et lateres similiter imperantur: en famuli tui flagellis caedimur, et injuste agitur contra populum tuum. ¹⁷ Qui ait: Vacatis otio, et idcirco dicitis: Eamus, et sacrificemus Domino. ¹⁸ Ite ergo, et operamini: paleae non dabuntur vobis, et reddetis consuetum numerum laterum.

¹⁹ Videbantque se praepositi filiorum Israel in malo, eo quod diceretur eis: Non minuetur quidquam de lateribus per singulos dies. ²⁰ Occurreruntque Moysi et Aaron, qui stabant ex adverso, egredientibus a Pharaone: ²¹ et dixerunt ad eos: Videat Dominus et iudicet, quoniam fecerere fecistis odorem nostrum coram Pharaone et servis ejus, et praebuistis ei gladium, ut occideret nos. ²² Reversusque est Moyses ad Dominum, et ait: Domine, cur affixisti populum istum? quare misisti me? ²³ Ex eo enim quo ingressus sum ad Pharaonem ut loquerer in nomine tuo, affixit populum tuum: et non liberasti eos.

Caput VI. ¹ Dixitque Dominus ad Moysen: Nunc videbis quae factururus sim Pharaoni: per manum enim fortem dimittet eos, et in manu robusta ejicient illos de terra sua. ² Locutusque est Dominus ad Moysen dicens: Ego Dominus ³ qui apparui Abraham, Isaac, et Jacob in Deo

tavo tarnais? ¹⁶ Mums nebeduoda šiaudų ir reikalauja tiek pat plytų; štai mus, tavo tarnus, plaka rykštėmis ir neteisiai elgiasi su tavo žmonėmis. ¹⁷ Jis tarė: Jūs dykinėjate ir todėl sakote: Eime ir atnašausime auką Viešpačiui. ¹⁸ Eikite tat ir darbuokitės; šiaudų jums nebeduos, ir atiduosite paprastą plytų skaitlių.

¹⁹ Ir Izraelio sunų užveizdai matė, kaip jiems bloga, kadan-gi buvo pasakyta: Neikiek nebus sumažintas kasdien padirbtinų plytų skaitlius. ²⁰ Ir jie pasitiko Mozę ir Aaroną, kuriuodu tenai stovėjo, laukdamu išsian-čiųjų nuo Paraono, ²¹ ir jiems dviem tarė: Viešpats tepažvelgia ir tegul teisia, nes judu padarėta, kad mumis bjaurisi Paraonas ir jo tarnai, ir davėta jam kalaviją, kad mus užnuštu. ²² O Mozė vėl kreipėsi prie Viešpaties ir tarė: Viešpatie! kam prislėgei šią tautą? kam mane siuntei? ²³ Nes kaip tiktai aš įėjau pas Paraoną, kad kalbėčiau tavo vardan, jis dar labiau prispaudė tavo tautą; ir tu jų neišliuosavai.

6. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats tarė Mozei: Dabar matysi, ką padarysiu Paraonui; nes stipra ranka priverstas jis juos paleis ir galinga ranka prispirtas išvays juos iš savo žemės. ² Ir Viešpats dar kalbėjo Mozei, tardamas: Aš Viešpats, ³ kurs pasirodžiau Abraomui, Izaokui ir Jo-

pastatę Paraono pristovai (nogešim). Pagal rytečių paprotį už neatliktą darbą atsako darbo prižiūrėtojai. — (16) *Neteisiai elgiasi su tavo žmonėmis* kadangi ir Izraelitai buvo Paraono pavaldiniai. Ebr. t.: Ir tavo žmonės nusideda. Anot šito skaitymo, užveiz-

dai rasi nori tik patį buti liوسي nuo bausmės ir verčia visą kaltybę ant darbininkų. — (21) *Davėta kalaviją*: proga žudyti.

(6, 1) *Paleis... išvays*. Paraonas netik leis Izraelitams išeiti iš Agypto, bet verste vers juos tai padaryti. — (3) *Kai-*

omnipotente: et nomen meum ADONAI non indicavi eis. ⁴ Pe-pigique fœdus cum eis, ut darem eis terram Chanaan, terram peregrinationis eorum, in qua fuerunt advenæ. ⁵ Ego audivi gemitum filiorum Israel, quo Ægyptii oppresserunt eos: et recordatus sum pacti mei. ⁶ Ideo dic filiis Israel: Ego Dominus qui educam vos de ergastulo Ægyptiorum, et eruam de servitute: ac redimam in brachio excelso, et judiciis magnis. ⁷ Et assumam vos mihi in populum, et ero vester Deus: et scietis quod ego sum Dominus Deus vester qui eduxerim vos de ergastulo Ægyptiorum: ⁸ et induxerim in terram, super quam levavi manum meam ut darem eam Abraham, Isaac, et Jacob: daboque illam vobis possidendam, ego Dominus.

⁹ Narravit ergo Moyses omnia filiis Israel: qui non acquieverunt ei propter angustiam spiritus, et opus durissimum. ¹⁰ Locutusque est Dominus ad Moy-

kubui kaipo Visagalis Dievas, bet savo vardo ADONAI jiems nepasisakiau. ⁴ Ir padariau su jais sandorą, kad jiems duosiu Kanaano žemę, jų keleivystės žemę, kurioje buvo ateiviais. ⁵ Ir išgirdau Izraelio sunų vaitojimą dėlei darbų, kuriais Aigyp-tiečiai juos prispaudė, ir atsiminiau savo sandorą. ⁶ Todėl sakyk Izraelio sunams: Aš Vieš-pats, kurs jus išvesiu iš Aigyp-tiečių kalėjimo ir išliuosuosiu iš jų vergijos, ir išgelbėsiu pakel-tu petimi ir didžiais teismais. ⁷ Ir paimsiu jus sau už tautą ir bu-siu jūsų Dievas; ir žinosite, kad aš Viešpats, jūsų Dievas, kurs jus busiu išvedęs iš Aigypso ka-lėjimo ⁸ ir įvedęs į žemę, dėlei kurios pakėliau savo ranką, kad ją duosiu Abraomui, Izaokui ir Jokubui; ir jums ją duosiu pa-veldėti aš, Viešpats.

⁹ Mozė tat visa papasakojo Izraelio sunams; bet jie jo ne-klausė dėlei dvasios suspaudimo ir sunkiausių darbų. ¹⁰ Tuomet Viešpats kalbėjo Mozei, tarda-

po Visagalis Dievas. Ebr. *'El-Saddai*. Plg. Prad. 17, 1; 23, 3; 35, 11. — *Vardo ADONAI*. Ebr. t. *Jahveh*. Vz. paaišk. 3, 13–15. Patriarkams buvo žino-mas ir tas šventas vardas *Jahveh*, bet jiems nebuvo nurodyta ypatinga jo reikš-mė ir pritaikymas, kaip tai padaryta da-bar. Ką reiškia žodžiai: *Aš Viešpats (Jahveh)*, *kurs pasirodžiau Abraomui... kaipo Visagalis Dievas ('El-Saddai)*, *bet savo vardo Adonai (Jahveh) jiems nepasisakiau*, paaiškėja iš viso Dievo atsilie-pimo į Mozę. Taigi, Dievas sako, kad jau patriarkams jis buvo žadėjęs Kanaano žemę, kurioje jie buvo ateiviais, o dabar jis nutarė išpildyti tą pažadėjimą, — iš-vesti Patriarkų ainiją iš Aigypso vergijos, padaryti Izraelitų tautą savo įsūniais ir juos įvesti į Žadėtąją žemę; iš to žodėji-mų išpildymo Izraelitai turi pažinti, kad jis yra Jahveh. Iš to pasirodo, kad vardas

'El Šaddai (Visagalis Dievas) čionai reiškia Dievą žadėjimų davėją, Jahveh gi-tų pačių žadėjimų įvykdytoją. Patriar-kai tai, kurie tik žadėjimus buvo gavę, negalėjo žinoti Dievo vardu Jahveh toje prasmėje, koki tam žodžiui dabar buvo duota, kad jį Dievas sau paskyrė nuosa-viu vardu, nors pats vardas jiems ir buvo žinomas. — (6) *Pakeltų petimi*: savo dešine ranka, ištiesta ir pakelta, kad nu-bausčiau Paraoną. — *Didžiais teismais*: baisiomis slogomis. — (8) *Pakėliau savo ranką*: prisiekiau. Dievas vadiną savo prisieką rankos pakėlimu, nes žmonės pri-siekdami ir senobėje paprastai pakeldavo augštyn ranką. Plg. Prad. 14, 22; 24, 7; 26, 3. Skaitl. 14, 30. Atk 32, 40.

(9) *Dėlei dvasios suspaudimo*. Anot ebr. t.: dėlei trumpo alsavimo, t. y. dėlei nekantrumo, dvasios nupuoli-mo. — (10) *Kad išleistu...* Dabar Mozė

sen, dicens: ¹¹ Ingredere, et loquere ad Pharaonem regem Ægypti, ut dimittat filios Israel de terra sua. ¹² Respondit Moyses coram Domino: Ecce filii Israel non audiunt me: et quo modo audiet Pharaos, præsertim cum incircumcisis sim labiis? ¹³ Locutusque est Dominus ad Moysen et Aaron, et dedit mandatum ad filios Israel, et ad Pharaonem regem Ægypti ut educerent filios Israel de terra Ægypti.

¹⁴ Isti sunt principes domorum per familias suas. Filii Ruben primogeniti Israelis: Henoch et Phallu, Hesron et Charmi. ¹⁵ Hæ cognationes Ruben. Filii Simeon: Jamuel et Jamin, et Ahod, et Jachin, et Soar, et Saul filius Chananitidis: hæ progenies Simeon. ¹⁶ Et hæ nomina filiorum Levi per cognationes suas: Gerson et Caath et Merari. Anni autem vitæ Levi fuerunt centum triginta septem ¹⁷ Filii Gerson: Lobni et Semei, per cognationes suas. ¹⁸ Filii Caath: Amram, et Isaac, et Hebron et Oziel: anni quoque vitæ Caath, centum triginta tres. ¹⁹ Filii Merari: Moholi et Musi: hæ cognationes Levi per fami-

mas: ¹¹ Nueik ir sakyk Aigypso karaliui Paraonui, kad išleistu Izraelio sunus iš savo žemės ¹² Mozė atsakė Viešpaties akylaizdoje: Štai manęs neklauso Izraelio sunys ir kaipgi klausys Paraonas, ypač kad aš esu neapijauštytomis lūpomis. ¹³ Ir Viešpats kalbėjo Mozėi ir Aaronui ir jiemsdviejim davė paliepinimą į Izraelio sunus ir į Aigypso karalių Paraoną, kad juodu išvestu Izraelio sunus iš Aigypso žemės.

¹⁴ Šitie yra šeimynų vyresnieji pagal jų gimines: Izraelio pirmgimio Rubeno sunys: Enokas, Pallus, Hesronas ir Karmis ¹⁵ Tos yra Rubeno giminės. Simeono sunys: Jamuėlis, Jaminas, Ahodas, Jachinas, Soaras ir Kananiėtės sunus Saulius. Tos yra Simeono giminės. ¹⁶ Ir šitie yra Lėvio sunų vardai pagal jų gimines: Gersonas, Kaatas ir Meraris. O Lėvio amžio buvo šimtas trys dešimtys septyneri metai. ¹⁷ Gersono sunys: Lobnis ir Sėmėjis pagal jų gimines. ¹⁸ Kaato sunys: Amramas, Isaacas, Hebronas ir Oziėlis. Kaatogi amžio buvo šimtas trys dešimtys treji metai. ¹⁹ Merario sunudu: Moholis ir Musis; tie yra Lėvio ai-

turi pareikalauti iš Paraono paleisti Izraelius nebe trumpam laikui, bet visiškai išeiti iš Aigypso. — (12) *Neapijauštytomis lūpomis*: neiškalbingas. Mozė, pamatęs, kad jo vientaučiams labai greitai pritruko kantrybės, ir jie jo nebenerėjo klausyti, mėgina pats vėl pasiilnuosuoti nuo uždėtos pasiuntinystės, bet gauna iš Dievo grėžią paliepinimą, kurio nebegalima neklausyti (13. e).

(14) *Šitie yra...* Ebr. t. šito straipsnio antrašas trumpesnis: Šitie yra savo šeimynų vyresnieji. Žodžiai šeimyna, ebr. *beth-ab* (tėvo namai) ir giminė, ebr. *mišpachah*, nevisur turi

vienokią prasmę; abudu gali reikšti sulig to, kaip reikalauja kontekstas, visą keno nors, pvd. Rubeno, ainiją, arba atskiras gimines, į kurias pasidalina ainija, arba net atskiras šeimynas. — *Rubeno sunus*. Vyriausiojo Jokubo sunaus Rubeno ir Simeono giminės paminėtos čionai rasi dėlto, kad aiškiaus nurodžius, kokią vietą Izraelio tautoje užėmė Lėvio giminių per Mozės ir Aaronu nuopelnus, prie kurios juodu priderėjo. Plg. Prad. 46, 9. — (15) *Simeono...* Plg. Prad. 46, 10. — (16–19) *Lėvio sunus...* Plg. Prad. 46, 11. Plačiau išskaitomos iš Lėvio kilusios giminės, kadaigi Mozė ir Aaronas buvo Lėvio

lias suas. ²⁰ Accepit autem Amram uxorem Jochabed patruelem suam: quæ peperit ei Aaron et Moysen. Fueruntque anni vitæ Amram, centum triginta septem. ²¹ Filii quoque Isaar: Core, et Nepheg, et Zechri. ²² Filii quoque Oziel: Misael, et Elisabeth et Sethri. ²³ Accepit autem Aaron uxorem Elisabeth filiam Aminadab, sororem Nahason, quæ peperit ei Nadab, et Abiu, et Eleazar, et Ithamar. ²⁴ Filii quoque Core: Aser, et Elcana, et Abiasaph: hæ sunt cognationes Coritarum. ²⁵ At vero Eleazar filius Aaron accepit uxorem de filiis Phutiel: quæ peperit ei Phinees: hi sunt principes familiarum Leviticarum per cognationes suas. ²⁶ Iste est Aaron et Moyses, quibus præcepit Dominus ut educerent filios Israel de terra Ægypti per turmas suas. ²⁷ Hi sunt, qui loquuntur ad Pharaonem regem Ægypti, ut educant filios Israel de Ægypto: iste est Moyses et Aaron ²⁸ in die qua locutus est Dominus ad Moysen, in terra Ægypti.

²⁹ Et locutus est Dominus ad Moysen, dicens: Ego Dominus: loquere ad Pharaonem regem Ægypti, omnia quæ ego loquor

niai pagal jų šeimynas. ²⁰ Amramas ėmė į pačias savo tėvo brolio dukterį Jochabėdą, kuri jam pagimdė Aaroną ir Mozę. Amramo gi amžio buvo šimtas trisdešimtįs septyneri metai ²¹ Isaro sūnys buvo: Korė, Nefėgas ir Zėchris. ²² O Oziėlio sūnys: Misaėlis, Elisafanas ir Sėtris. ²³ Aaronas ėmė pačią Aminadabo dukterį o Naasono seserį Elzbietą, kuri jam pagimdė Nadabą, Abijų, Eleazarą ir Itamarą. ²⁴ Korės sūnys buvo: Aseras, Elkana ir Abiasafas. Šitos yra Korių šeimynos. ²⁵ Aarono gisūnus Eleazaras vedė pačią iš Putiėlio dukteru, kuri jam pagimdė Pineesą. Šitie yra vardai Lėvitų šeimynų pagal jų gimines. ²⁶ Tiemdviem, Aaronui ir Mozei, Viešpats įsakė išvesti iš Aigypto žemės Izraėlio vaikus jų buriiais. ²⁷ Tai juodu kalbėjo Aigypto karaliui Paraonui, kad galėtu išvesti Izraėlio vaikus iš Aigypto. Tasai yra Mozė ir Aaronas ²⁸ tą dieną, kurioje Viešpats kalbėjo Mozei Aigypto žemėje.

²⁹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: Aš Viešpats; sakyk Aigypto karaliui Paraonui visa, ką aš tau sakiau. ³⁰ O Mozė ta-

ainiai.—*Lėvio amžio...* Minima, kiek metų gyveno Lėvis, o toliaus Kaatas (18. e.) ir Amramas (20. e.), kad parodžius, jog ilgas amžis toje giminėje nebuvo retas dalykas ir jog tai buvo ženklas jai Dievo suteiktos malonės. Reikia dar patėmyti, kad čionai Lėvio genealogijoj lig Aaronui ir Mozei išskaityti tikriausiai nevisi tarpiniai sąnariai, bet kaikurie apieisti, kaip tai daro ra ir kitur šv. Rašte (plg. 1 Ezdr. 7, 1-7. Mt. 1, 1-17); todėl ir kartos skaitomos tik plačioje to žodžio prasmėje. — (20) *Jochabėda*. Ji Skaitl. 26, 59 vadinasi Lėvio duktė, jam gimusi Aigypte; bet tai reiškia tik tiek, kad ji buvo iš

Lėvio giminės. Be dviejų jos sūnų Mozės ir Aarono, žinoma dar jos duktė Marija (aug. 2, 4. Skaitl. 26, 59. 1 Kron. 6, 3). — (23) *Aminadabo...* Naasono. Juodu buvo iš Judo giminės (Skaitl. 1, 7). — (26) *Jų buriiais*. Izraėlitai turėjo išeiti iš Aigypto gerai sutvarkyti, kaip kariuomenė. Plg. žem. 7, 4. Lėvio giminės išskaitymas užbaigiamas didesniu atkreipimu atidės į Mozę ir Aaroną, kadangi juodu pildė Dievo pasiuntinystę pas Paraoną ir pas savo brolius.

(29. 30) *Ir Viešpats...* Atkartojama 11-12 eil., kad padarius sąryšį pasakojime, pertraukta Lėvio ainijos išskaitymu.

tibi. ³⁰ Et ait Moyses coram Domino: En incircumcisis labiis sum, quomodo audiet me Pharaos?

Caput VII. ¹ Dixitque Dominus ad Moysen: Ecce constitui te Deum Pharaonis: et Aaron frater tuus erit propheta tuus. ² Tu loqueris ei omnia quæ mando tibi: et ille loquetur ad Pharaonem, ut dimittat filios Israel de terra sua. ³ Sed ego indurabo cor ejus, et multiplicabo signa et ostenta mea in terra Ægypti. ⁴ et non audiet vos: immitamque manum meam super Ægyptum, et educam exercitum et populum meum filios Israel de terra Ægypti per judicia maxima. ⁵ Et scient Ægyptii quia ego sum Dominus qui extendo rim manum meam super Ægyptum et eduxerim filios Israel de medio eorum. ⁶ Fecit itaque Moyses et Aaron sicut præceperat Dominus: ita egerunt. ⁷ Erat autem Moyses octoginta annorum, et Aaron octoginta trium, quando locuti sunt ad Pharaonem.

(7, 1) *Paraono Dievu.* Taip Dievas at-sako į Mozės žodžius, užrašytus 6, 12 ir atkartotus 6, 30. Kaip Dievas davinėjo įsakymus Mozėi, taip tasai davinės Paraonui. Karaliai nieko nepripažįsta viršesniu už save kaip tik Dievą; todėl Mozė, padarytas viršesniu už Paraoną, bus jam Dievu. — *Pranašas.* Ebr. *nabi*, t y tas, kurs tavo vardan kalbės. Kaip Mozė Dievo valią patirdavo iš paties Dievo ir buvo jo pranašas, taip tą pačią valią patirs Aaronas iš Mozės ir bus jo pranašas. — (3) *Bet aš sukietinsiu...* Veiz. avgšč. 4, 21. — (4) *Neklausys.* Dievas perspėja Mozę išanksto, kad jo žodžių, o net ir padarytų stebuklų Paraonas ilgai nenorės išklausyti, kolėi galop nebus priverstas sunkiausiomis lausmėmis išpildyti Dievo valią. Plg. 6, 6. — (5) *Aigyptiečiai žinos.* Paraonas sakė (vz. 5, 2), kad Jahvės nepažįstas; taigi, dabar ir visi Aigyptiečiai

re Viešpaties akivaizdoje: Štai aš esu neapipjaustytomis lūpomis; kaipgi manęs klausys Paraonas?

7. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats tarė Mozėi: Štai aš tavo įstačiau Paraono Dievu, ir tavo brolis Aaronas bus tavo pranašas. ² Tu jam sakysi visa, ką aš tau liepiu; o jis kalbės Paraonui, kad išleistu iš savo žemės Izraelio sunus. ³ Bet aš sukietinsiu jo širdį, ir padauginsiu Aigypto žemėje savo ženklus ir prajovus, ⁴ ir jis judviejų neklausys; ir ištiesiu savo ranką ant Aigypto ir didžiausiais teismais išvesiu iš Aigypto žemės mano kariuomenę ir tautą, Izraelio sunus. ⁵ Ir Aigyptiečiai žinos, kad aš esu Viešpats, kurs busiu ištiesęs savo ranką ant Aigypto ir išvedęs iš jų tarpo Izraelio sunus. ⁶ Taigi, Mozė ir Aaronas padarė, kaip Viešpats buvo įsakęs; taip juodu pasielgė. ⁷ Mozėi buvo aštuonios dešimtys metų ir Aaronui aštuonios dešimtys treji, kada juodu kalbėjo Paraonui.

turės jį pažinti. Plg. 8, 10. — (6) *Padarė, kaip Viešpats...* Trumpai išreikšta, kas toliaus bus apsakyta plačiai. Mozė daugiaus nebesiteisina įvairiomis kliutimis, bet pildo Dievo valią ištikimai. — (7) *Mozė buvo...* Kadangi turėjo prasi-dėti svarbiausi atsitikimai Izraelio ir ap-reikštosios religijos istorijoje, todėl nurodomas Mozės ir Aarono amžis.

7, 8—10, 29. Pareikalavus antrą sykį Jahvės vardu iš Paraono išleisti Izraeli-tus, jisai nori matyti Mozės pasiuntinys-tės d'ėviškumo ženklą. Toks ženklas jam tuojau suteikiamas. Kadangi vienok ka-ralius nenori ir toliaus išpildyti reikala-vimo, todėl ant Aigypto siunčiama kita po kitos sunkios slogos: krauju pavirtu-sio vandens, varlių, mašalų, musių, maro galvijų, vočių, krušos, didžiogių ir tam-sybių. Vienos iš jų visi nesujudina Pa-

5. Devynios pirmosios Aigypto slogos.

⁸ Dixitque Dominus ad Moysen et Aaron: ⁹ Cum dixerit vobis Pharaon, Ostendite signa: dicite ad Aaron: Tolle virgam tuam, et projice eam coram Pharaone, ac vertetur in colubrum. ¹⁰ Ingressi itaque Moyses et Aaron ad Pharaonem, fecerunt sicut praeceperat Dominus: tulitque Aaron virgam coram Pharaone et servis ejus, quæ versa est in colubrum. ¹¹ Vocavit autem Pharaon sapientes et maleficos: et fecerunt etiam ipsi per incantationes Aegyptiacas et arcanas quædam similiter. ¹² Projeceruntque singuli virgas suas,

⁸ Ir Viešpats tarė Mozei ir Aaronui: ⁹ Kada judum Paraonas pasakys: parodykita ženklus, tu tarsi Aaronui: Įmk savo lazda ir numesk ją ties Paraonu, ir ji pavirs angimi. ¹⁰ Taigi, Mozė ir Aaronas, įėję pas Paraoną, padarė, kaip Viešpats buvo įsakęs: Aaronas metė ties Paraonu ir jo tarnais lazda, kuri pavirto angimi. ¹¹ O Paraonas sušaukė išminčius bei burtininkus, ir jie padarė panašiai aigyptiškais žavėjimais ir kitais slaptiniais budais. ¹² Kiekvienas metė savo lazda, ir jos pavirto slibiniais; bet Aarono lazda prarijo jų laz-

raono, kitos gi ji atveda prie to, kad ima svyruoti ir pažada išleisti Izraelio sunus, bet slogai pasiliovus vėl sukieta savo širdį ir pažadėjimo neišpildo.

(8) *Tarė Mozei ir Aaronui.* Iš sekančios eil. paaiškėja, kad Dievas betarpiškai kalbėjo Mozei, o tasai turėjo Dievo įsakymą atkartoti Aaronui. — (9) *Parodykite ženklus.* Dievas pasako dviem savo pasiuntiniam išanksto, kad šituo atveju Paraonas pareikalaus iš judviejų ženklų, t. y. stebuklų, kuriais judu galėtu patvirtinti savo pasiuntinystės dieviškumą. — *Savo lazda.* Kaip pirmą (4, 2. 20) Mozės lazda buvo Dievo paskirta stebuklams daryti, taip dabar Aaronas; bet jis juos darys tik Mozei liepiant. Kiti aiškintojai mano, kad Aaronas turėjo daryti stebuklus ta pačia Mozės lazda. — *Pavirs angimi.* Ebr. 1. čionai yra nebe žodis *nachaš*, kaip 4, 3, bet *thannin*, kurs kitur verčiamas žodžiu *slibinas* (draco, 12. e.) ir reiškia arba krokodilą, arba žmonių vaidentuvės sutvertą milžiniško didumo gyvatę, gyvenančią vandenyje ir ant sausumos — (11) *Paraonas sušaukė.* Sunkios aplinkybės Rytiečių karaliai paprastai šaukdavosi žinių ir burtininkų pagalbos. Plg. Prad. 41, 8; Dan. 4, 4; 5, 7 ir k. — *Išminčius.* Taip pavadinti čionai apskritai žmonės, užsimaniję slaptiniais mokslais. — *Aigyptiškais*

žavėjimais. Ebr. *chartumme Micraim* Aigypto žiniai. Plg. Prad. 41, 8. Butu tai trečias pakviestųjų skyrius. Jie rasi rašydavo burtų žodžius. — *Slaptiniais budais.* Visų amžių žiniai ir čius-tininkai dengdavosi ir dengiasi slaptin-gumu. Aigyptiečių žiniai buvo garsūs visame pasaulyje ir ištikrųjų mokėjo padaryti daug stebėtinų dalykų; dažnai buvo tai tik paprastas žiurėtojų apgavimas; kai-kada vienok neapsieidavo be to, kad jiems nebūtu padėjusi piktoji dvasia. Plg. Mt. 24, 24; 2 Tes. 2, 9. Padavime užailiko vardai dviejų žymiausių Aigypto burtininkų, kuriais naudojosi Paraonas prieš Mozę. Judu vadinosi *Jannais* ir *Mambreis* (anot gr. t. *Jambreis*). Vz. 2 Tim. 3, 8. — (12) *Pavirto slibiniais.* Augščiau (11. e.) pasakyta, kad Aigyp-to burtininkai padarė panašiai; todėl čionai buvo ne tikras stebuklas, bet tik stebuklo panašumas. Aigypte ir dabar nemaža yra žalčių užžavėtojų. Keliaunin-ka pasakoją, kad tenai esą žmonių, kurie moką išsaukti žalčius iš jų urvų, imą nuodingiausius be jokios baimės į rankas, apsiyvinioją aplink kaklą, padarą, kad žalčys išsitempia ir sustingsta kaip lazda, o patrintas vėl atgauna savo lankstumą ir tt. — *Prarijo.* Tai buvo aiškus pripa-rodymas, kad Mozė ir Aaronas turėjo didesnę galybę, negu Aigyptiečiai čius-tin-in-

quæ versæ sunt in dracones: sed devoravit virga Aaron virgas eorum. ¹³ Induratumque est cor Pharaonis, et non audivit eos, sicut præceperat Dominus.

¹⁴ Dixit autem Dominus ad Moysen: Ingravatum est cor Pharaonis, non vult dimittere populum. ¹⁵ Vade ad eum mane, ecce egredietur ad aquas: et stabis in occursum ejus super ripam fluminis: et virgam quæ conversa est in draconem, tolles in manu tua. ¹⁶ Dicesque ad eum: Dominus Deus Hebræorum misit me ad te, dicens: Dimitte populum meum ut sacrificet mihi in deserto: et usque ad præsens audire noluisti. ¹⁷ Hæc igitur dicit Dominus: In hoc scies quod sim Dominus: ecce percu-

das. ¹³ Ir Paraono širdis sukietėjo, ir jis jūdviejų neklausė, taip kaip Viešpats buvo sakęs.

¹⁴ Ir Viešpats tarė Mozei: Paraono širdis sukietėjo, ir jis nenori išleisti tautos. ¹⁵ Eik pas jį rytą; štai jis išeis pas vandenį; ir pasitiksi jį ant upės kranto, nešdamas savo rankoje lazda, kuri buvo pavirtusi angimi, ¹⁶ ir jam sakysi: Viešpats, Ebrajų Dievas, mane siuntė pas tave ir liepė sakyti: Išleisk mano tautą, kad man aukotu tyruose, o tu iki dabar nenorėjai klausyti. ¹⁷ Taigi, Viešpats tai sako: Iš to pažinsi, kad esu Viešpats: štai, ištiksiu mano rankoje esančią lazda upės vandenį, ir pavirs

kai. — (13) *Paraono širdis*. Iš Mozės stebuklo Paraonas pažino Jahvės galybę, todėl daugiau apie jį nebesiklausia; jis jį pripažįsta bent lygiu Aigypso dievams; tečiau klausyti jo nemano, todėl pat pradeda kietinti savo širdį ir užtraukia ant savęs ir ant savo tautos didžiausias Dievo slogas. — *Buvo sakęs*. Vulgatos žodis *præceperat*, kaip nurodo ebr. t. *dibber* ir daugelio LXX kodeksių *ἐλάλησεν* reiškia čionai tą patį ką ir buvo išanksto pasakęs.

(15) *Jis išeis pas vandenį*. Aigypiečiai skaitė Nilą savo geru dievu, jį įvaizdindavo kaipo augalotą raumeningą vyrą su žolynais papuoštu šalmu ant galvos, rankose turintį aukų indus, žuvimis, varponėmis bei kitais valgiais apkrautus stalus, ir garbindavo jį kaipo davėją visokio maisto ir gyvybės. Spėjama, kad Aigypso karalius rytais išeidavo ant Nilo kranto jo pagarbinti. Kada tai Paraonas turėjo ateiti prie Nilo, Dievas apsirinko tą valandą, kad per Mozę apskelbtų pirmąją slogą ir taip parodytu, jog jis yra visų gėrybių ir paties Nilo Viešpats. — (17) *Iš to pažinsi...* Kadangi Paraonui nebuvo gana vieno stebuklo, kad jis išleistu Izraelitus, todėl Viešpats duos kitus ženklus, kurie galų gale turės įtikrinti Aigypso karalių, jog Viešpaties negalima neklau-

syti. Tais ženklais turėjo būti žemiaus aprašytos Aigypso slogos (anot ebr. t. *n'ga'im* arba *maggefeth*, smugiai) Jos visos, atskyrus dešimtąją, turėjo savo pagrindu vietines gamtos sąlygas ir buvo panašios į nelaimės, kurios kada ap-lanky-davo Aigypą. Vienok aplinkybės, kuriose atsitiko, nurodo, kad tai buvo tikri stebuklai. Tos slogos prasidėdavo, liepiant Mozei, ir liaudavosi, jam pasimeldus į Dievą;ėjo kita po kitos gana greitai, ir buvo viena už kitą skaudesnė; jos vargino, bent pradedant nuo ketvirtosios, vien tik patį Aigypą ir nepalietė Izraelitų apgyventos Geseno žemės. Taigi jų priežastis, kaip ir kiekviename stebukle, buvo viršprigimtinė, ir nors jos rasi galėjo būti padarytos gamtoje esančiomis įjgomis ir nebuvo priešingos jos įstatams, bet visgi buvo už tų įstatų ribų. — *Štai ištiksiu...* Viešpats, pamokęs Mozę, ką jis Dievo vardu turėjo pasakyti Paraonui, pamoko taipogi, kokiais žodžiais jis turės jį atsiliepti nuo savęs. Mozė apskelbdamas Paraonui iš Dievo paliepimo, kad jis savo lazda padarysiąs baisią slogą, greičiau galės įtikrinti karalių apie savo pasiuntinystės dieviškumą, nes tasai matys, kad per jį veikia pats Jahveh. O kadangi Mozė buvo Aaronui tuo, kuojam pačiam buvo Dievas (plg. 4, 16; 7, 1),

tiam virga, quæ in manu mea est aquam fluminis, et vertetur in sanguinem. ¹⁸ Pisces quoque, qui sunt in fluvio, morientur. et cumputrescent aquæ et affligentur Ægyptii bibentes aquam fluminis. ¹⁹ Dixit quoque Dominus ad Moysen: Dic ad Aaron, Tolle virgam tuam, et extende manum tuam super aquas Ægypti, et super fluvios eorum, et rivos ac paludes, et omnes lacus aquarum, ut vertantur in sanguinem: et sit cruor in omni terra Ægypti, tam in ligneis vasis quam in saxeis. ²⁰ Feceruntque Moyses et Aaron sicut præceperat Dominus: et elevans virgam percussit aquam flumi-

krauju. ¹⁸ Ir žuvys, esančios vandenyje, išdėvės, ir vanduo supus, ir Aigyptiečiai, gerdami upės vandenį, labai kentės. ¹⁹ Viešpats dar kalbėjo Mozei: Sakyk Aaronui: Imk savo lazda ir ištiesk savo ranką ant Aigypso vandenį, ir ant jų upių, ir upelių, ir balų, ir ant visų ežerų vandens, ir tepavirsta krauju; ir teesie kraujas visoje Aigypso žemėje, kaip mediniuose taip ir akmeniniuose induose. ²⁰ Mozė ir Aaronas padarė, kaip Viešpats buvo įsakęs, ir pakėlęs lazda iš-tiko upės vandenį Paraono ir jo tarnų akyse, ir pavirto krauju. ²¹ Ir buvusios upėje žuvys nutroško, ir upė pasmirdo, ir Ai-

todėl jis galės sakyti: *ištiksiu mano rankoje esančia lazda upės vandenį*, nort a not 20. eil. vandenį ištiko Aaronas savo lazda. Galop Viešpats duoda per Mozę ir nuo savęs paliepimą Aaronui (vz 19. eil.). — *Pavirs krauju (18) Ir žuvys...* Apskelbiami pirmosios slogos padarai: vanduo pavirs krauju, todėl Aigyptiečiai neturės gero vandens atsigeriti; žuvims išdėvus, daugelis nustos reikalingo jiems maisto; vandeniui pradėjus puti, atsiras bjauri smarvė; daugiausiai vienok kentės dėlėi gero vandens stokos, kadangi iškasamas Aigypso šuliniuose vanduo nėska-nus. — (19) *Ištiesk savo ranką*, — pakeldamas lazda augštyn ir ja pamodamas į visas pasaulio puses. — *Ant... vandeny: p ties Nilo.* — *Upių:* rankovių, kuriomis Nilas teka į jūrą. — *Upelių:* kanalų, kuriais Nilo vanduo nuvedamas į visas žemiojo Aigypso vietas. — *Balų,* — kurio se vanduo savaimi susirenka. — *Ežerų vandens.* Ežerais čionai pavadintos tam tyčia iškastos didelės duobės, į kurias Aigyptiečiai atsivesdavo vandenį potviniu metu. — *Kaip mediniuose taip ir akmeniniuose induose,* — kuriuose kiekviena šeimyna laikydavo vandenį savo kasdieniniems reikalams. — (20. 21) *Pavirto krauju.* Aigypse kas metai esti potvinis. Pradėjus birželio pabaigoje lyti lietui ir labiaus tirpti ledams Abysinijos kalnuose, vanduo Nile ima daugintis, liepos mėnesyje iš-eina jau iš krantų ir vis besidauginda-

mas per du mėnesiu plačiai užlieja visą upės slėnį; paskui ima vėl slugti, spalių mėnesyje jau tilptą krantuose ir slugsta toliaus iki naujo potviniio pradžiai, t. y. lig birželiui. Potviniui prasidedant, Nilo vanduo darosi drumžlinas, pradeda žalinti, dvokti, kibždėti nuo kirminų ir darosi nebesveikas žmonėms, bet ne žuvmis. Žalios varšos priežastis rasi yra dumb-las, atnešamas iš Etiopijos balų. Po keleto dienų vanduo įgija kraujo varšą, bet draug nustoja žalių drumžlių ir vėl darosi skanus ir sveikas gerti. Tas vandens paraudimas aiškinimas atsiradimu begalinės daugybės mažiausių gyvių - infuzorių ir augalų, turinčių raudoną varšą, rasi atnešamų taip-pat iš kurios nors Etiopijos upės. Paraudimas vienok esti ne visame Nile lig pačiai jo įtakai. Raudona medega nusėda jau ant augštojo Aigypso laukų ir vos siekia vidurinį; toliaus Nilas neša tik tamsius dumb-lus, kurie stora žieve nukloja visą upės slėnį lig pačiai upės įtakai ir, vandeniui nuslugus, suteikia Aigypso žemei begalinį derlingumą. Pirmoji Dievo siūsta ant Aigypso sloga be abejonės turi šio-ki toki panašumą į aprašytą Nilo vandens paraudimą, bet skiriasi nuo jo perdaug, kad vien juo galėtu būti išaiškinta, ir kad butu galima matyti toje slogoje tik paprastą gamtos apsi-reiškimą. Sutinkant, kad paprastas Nilo vandens paraudimas buvo slogos pagrindu, reikia pripažinti, kad jis įvyko

nis coram Pharaone et servis ejus: quæ versa est in sanguinem. ²¹ Et pisces, qui erant in flumine, mortui sunt: computruitque fluvius, et non poterant Ægyptii bibere aquam fluminis, et fuit sanguis in tota terra Ægypti. ²² Feceruntque similiter malefici Ægyptiorum incantationibus suis: et induratum est cor Pharaonis, nec audivit eos. sicut præceperat Dominus. ²³ Avertitque se, et ingressus est domum suam, nec apposuit cor etiam hac vice. ²⁴ Foderunt autem omnes Ægyptii per circuitum fluminis aquam ut biberent: non enim poterant bibere de aqua fluminis. ²⁵ Impletique sunt septem dies, postquam percussit Dominus fluvium.

Caput VIII. ¹ Dixit quoque Dominus ad Moysen: Ingredere ad Pharaonem, et dices ad eum: Hæc dicit Dominus: Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi: ² sin autem nolueris dimittere,

gyptiečiai negalėjo gerti upės vandens, ir kraujas buvo visoje Aigypto žemėje. ²² Taipogi Aigypto burtininkai padarė panašiai savo žavėjimais. Ir Paraono širdis sukietėjo, ir jis įdūviejų neklausė, kaip Viešpats buvo sakęs. ²³ Jis nusigrėžė ir įėjo į savo namus, ir neėmė dar ir tą kartą į širdį. ²⁴ O visi Aigypciečiai kasėsi upės pakraščiais vandens atsigerti, nes vandens iš upės negalėjo gerti. ²⁵ Ir praėjo septynios dienos, kaip Viešpats buvo ištikęs upę.

8. perskyrimas. ¹ Viešpats dar tarė Mozei: Ieik pas Paraoną ir jam sakyk: Tai sako Viešpats: Išleisk mano tautą, kad man aukotų; ² o jei nenori išleisti, štai aš ištiksiu visas tavo ribas var-

tikrai nepaprastu stebuklingu būdu, kad vanduo paraudo ne tik augštajame Aigypce, bet ir žemajame, kad vandens paraudimas buvo taip didelis, jog jis, paprastai visai sveikas visiems, pasidarė nuodais netik žmonėms, bet ir žuvims. — Šv. tėvai ir senesniųjų aiškintojų dauguma pirmąją Aigypto slogą supranta apie tikrą vandens persiesybimą į kraują (Orig. Atan. Kyv. - Aleks.). — *Kraujas bus visoje Aigypto žemėje* Kalbama čionai regimai tik apie žemąjį Aigypcą, kame tuomet turėjo savo buveinę Aigypto Paraonai. Ar buvo vanduo pavirtęs krauju taipogi Izraelitų apgyventoje Geseno žemėje, įkvėptas autorius nieko nesako. — (22) *Aigypto burtininkai padarė panašiai*. Panašumas turėjo būti tik nedidelis, kadangi, krauju pavirtus visam Nilo vandeniui, burtininkai galėjo jo gauti tik nedaug, kasdami duobes arti Nilo (vz. 24. e.). — (25) *Septynios dienos*. Anot vienu aiškintojų tiek laiko pasilikęs sugedęs vanduo Nile; anot kitų gi, septynioms

dienoms praslinkus, o vandeniui pasilikant sugedusiu, Mozė vėl gavo iš Dievo paliepatį eiti pas Paraoną ir jam apskelbti naują slogą.

(8, 1) *Ieik pas Paraoną...* Antroji sloga taip pat kaip pirmoji apskelbiama Paraonui išanksto. — (2-6) *Ištiksiu... varlėmis*. Kaip metinis Nilo potvinis, taip ir varlių atsiradimas Aigypce dalykas paprastas. Tiek jų privista, kad, vandeniui nuslugstant upėje, visi laukai pasidaro pilni varlių, kuriomis tuomet maitinasi daugybė gandrų. Todėl ne pačių varlių atsiradimas buvo stebuklingas, bet aplinkybės, kuriose tai įvyko. Jos buvo išvestos iš vandens Dievo pasiuntinio žodžių; atsirado gi toki daugybė, kad nebetilpo laukuose, bet lindo į namus, o net ir į patalus ir į indus, ir tokiuo būdu skaudžiai vargino Aigypciečius, labai mėgstantčius švarumą. — *Valgių tiekimas*. Anot ebr. t.: *į duongeldes*, kuriose laikydavo tešlą. — *Apdengė Aigypto žemę*. Ir čionai nepasakyta, ar ta sloga palietė tai-

ecce ego percutiam omnes terminos tuos ranis. ³ Et ebulliet fluvius ranas; quæ ascendent, et ingredientur domum tuam, et cubiculum lectuli tui, et super stratum tuum, et in domos servorum tuorum, et in populum tuum, et in furnos tuos, et in reliquias ciborum tuorum: ⁴ et ad te, et ad populum tuum, et ad omnes servos tuos, intrabunt ranæ. ⁵ Dixitque Dominus ad Moysen: Dic ad Aaron: Extende manum tuam super fluvios ac super rivos et paludes, et educ ranas super terram Ægypti. ⁶ Et extendit Aaron manum super aquas Ægypti, et ascenderunt ranæ, operueruntque terram Ægypti. ⁷ Fecerunt autem et malefici per incantationes suas similiter, eduxeruntque ranas super terram Ægypti. ⁸ Vocavit autem Pharaon Moysen et Aaron, et dixit eis: Orate Dominum ut auferat ranas a me et a populo meo: et dimittam populum ut sacrificet Domino. ⁹ Dixitque Moyses ad Pharaonem: Constitue mihi quando deprecari pro te, et pro servis tuis, et pro populo tuo, ut abigantur ranæ a te et a domo tua et a servis tuis et a populo tuo: et tantum in flumine remaneant. ¹⁰ Qui respondit: Cras. At ille: Juxta, inquit, verbum tuum faciam: ut scias quoniam non est sicut Do-

lėmis. ³ Ir upė kibždės nuo varlių, kurios iškops ir įeis į tavo namus, ir į tavo gulimąjį kambarį, ir į tavo lovą, ir į tavo tarnų namus, ir pas tavo pavaldinius, ir į tavo kakalius, ir į tavo valgių liekanas; ⁴ ir pas tave, ir pas tavo tautą, ir pas visus tavo tarnus įeis varlės. ⁵ Ir Viešpats tarė Mozei: Sakyk Aaronui: Ištiesk savo lazdą antupių, ir ant upelių, ir ant balų, ir išvesk varles ant visos Aigypso žemės. ⁶ Ir Aaronas ištiesė savo ranką ant Aigypso vandenų, ir išėjo varlės ir apdengė Aigypso žemę. ⁷ O ir burtininkai savo žavėjimais padarė panašiai ir užvedė varles ant Aigypso žemės. ⁸ Paraonas gi pasivadino Mozę ir Aaroną ir jiemsdviejim tarė: Melskita Viešpatį, kad atimtu varles nuo manęs ir nuo mano tautos, ir išleisiu tautą, kad aukotu Viešpačiui. ⁹ Mozė atsakė Paraonui: Paskirk man laiką, kada turiu mels ties už tave, už tavo tarnus ir už tavo tautą, kad varlės būtų išvartytos nuo tavęs ir iš tavo namų, ir nuo tavo tarnų ir nuo tavo tautos, ir pasiliktu tik tai upėje. ¹⁰ Jis atsakė: Rytoj. O anas tarė: Padarysiu pagal tavo žodį, kad žinotumei, jog nėra lygaus Viešpačiui, mūsų Dievui. ¹¹ Ir varlės atsitrauks nuo tavęs ir nuo tavo namų, ir nuo tavo tarnų

pogi Geseno kraštą, ar ne. — (7) *Burtininkai...* Burtininkai, išvesdami iš upės dar daugiaus varlių, tik padidino slogą; buvo gi labiaus geistinas varlių prašalinimas. — (8) *Paraonas gi...* Po antros slogos Paraonas ima jau svyruoti ir pradeda pripažinti Jahvės galybę. — (9) *Paskirk...* Ebr. t. liter.: girkies. Ką tas žodis čionai reiškia, nevisai aišku; rasi tą pat, ką ir: gali būti ramus, arba: pa-

sakyk atvirai. Mozė palieka Paraonui paskirti laiką, kada turės už jį pasimelsti, idant būtų atimtos varlės; taip karalius galės geriaus įsitikrinti apie Jahvės galybę ir apie Mozės pasiuntinystės tikrumą. — (10) *Rytoj.* Paraonas skiria kuotumpiausį laiką. — *Pasmirdo žemė...* Pūnant sukratoms į kruvas varlėmis priviso begalinė daugybė visokių vabzdžių, kuriais Viešpats pasinaudos, siųsdamas

minus Deus noster. ¹¹ Et recedent ranæ a te, et a domo tua, et a servis tuis, et a populo tuo: et tantum in flumine remanebunt. ¹² Egressique sunt Moyses et Aaron a Pharaone: et clamavit Moyses ad Dominum pro sponsione ranarum quam condixerat Pharaoni. ¹³ Fecitque Dominus juxta verbum Moysi: et mortuæ sunt ranæ de domibus, et de villis, et de agris. ¹⁴ Congregaveruntque eas in immensis aggeres, et computruit terra. ¹⁵ Videns autem Pharaon quod data esset requies, ingravavit cor suum, et non audivit eos, sicut præceperat Dominus.

¹⁶ Dixitque Dominus ad Moysen: Loquere ad Aaron: extende virgam tuam, et percutite pulverem terræ: et sint sciniphes in universa terra Ægypti. ¹⁷ Feceruntque ita. Et extendit Aaron manum, virgam tenens: percussitque pulverem terræ, et facti sunt sciniphes in hominibus, et jumentis: omnis pulvis terræ versus est in sciniphes per totam terram Ægypti. ¹⁸ Feceruntque similiter malefici incantationibus suis, ut educerent sciniphes, et non potuerunt: erantque sciniphes tam in hominibus quam in jumentis. ¹⁹ Et dixerunt malefici ad Pharaonem: Digitus Dei est hic: iuduratumque est cor Pharaonis, et non audivite ossicut præceperat Dominus.

ir nuo tavo tautos, ir pasilikis tikėtai upėje. ¹² Mozė ir Aaronas išėjo nuo Paraono; ir Mozė šaukėsi į Viešpatį sulig savo pažadėjimo, kurį jis buvo padaręs Paraonui apie varles. ¹³ Ir Viešpats padarė pagal Mozės žodį; ir varlės išdvėsė namuose, ir kiemuose, ir laukuose. ¹⁴ Ir jas surinko į didžiausias kruvas, ir pasmirdo žemė. ¹⁵ O Paraonas, matydamas, kad jam duota ramybė, sukietino savo širdį ir jūdviejų neklausė, kaip Viešpats buvo sakęs.

¹⁶ O Viešpats tarė Mozei: Sakyk Aaronui: ištiesk savo lazda ir užgaulk žemės dulkes, ir teatsiranda mašalai visoje Aigypto žemėje. ¹⁷ Juodu taip padarė. Aaronas ištiesė ranką, laikydamas lazda, ir ištikio žemės dulkes, ir atsirado mašalai ant žmonių ir ant galvijų; visos žemės dulkės pavirto mašalais po visą Aigypto žemę. ¹⁸ Ir burtininkai mėgino padaryti panašiai savo žavėjimais, kad išvestu mašalus, ir negalėjo; o mašalai buvo kaip ant žmonių taip ir ant galvijų. ¹⁹ Tuomet burtininkai tarė Paraonui: Čia yra Dievo pirštas. O Paraono širdis sukietėjo, ir jis jūdviejų neklausė, kaip Viešpats buvo sakęs.

ant Aigypto trečiąją ir ketvirtąją slogą.

(16) *Sakyk Aaronui.* Trečią slogą Viešpats siunčia ant Aigypto, nebeliepamas jos apskelbti išanksto Paraonui. — *Mašalai.* Anot kaikiurių ebr. ž. *kinnim* reiškias blusas; bet tikriausiai kalbama čionai apie labai smulkius, vos akimis užmatomus mašalus, kurių ypač daug atsiranda Aigypte potviniui pasibaigiant spalio mėnesyje; jie kaip sukeltos dulkės pripildo orą, visur įlenda, savo įkandimu pa-

daro ant kuno skaudžias, niežtančias pušles, neduoda žmonėms nei pavalgyti, nei ramiai užmigti. Viešpaties siūsta mašalų sloga turėjo būti juo skaudesnė, kad Aaronui ištikus žemės dulkes, tų bjaurių vabzdžių atsirado begalinė daugybė. — (19) *Čia yra Dievo pirštas.* Burtininkai, tiesa, sako, kad mašalus regimai padarė koks nors galingas dievas; bet tuo pačiu jie dar nepripažįsta Izraelitų Dievo Jahvės galybės ir Mozės bei Aaronu pasiuntintystės tikrumo.

²⁰ Dixit quoque Dominus ad Moysen: Consurge diluculo, et sta coram Pharaone: egredietur enim ad aquas: et dices ad eum: Hæc dicit Dominus: Dimitte populum meum ut sacrificet mihi.

²¹ Quod si non dimiseris eum, ecce ego immittam in te, et in servos tuos, et in populum tuum, et in domos tuas omne genus muscarum: et implebuntur domus Ægyptiorum muscis diversi generis, et universa terra in qua fuerint. ²² Faciamque mirabilem in die illa terram Gesen, in qua populus meus est, ut non sint ibi muscæ: et scias quoniam ego Dominus in medio terræ. ²³ Ponamque divisionem inter populum meum, et populum tuum: cras erit signum istud. ²⁴ Fecitque Dominus ita. Et venit musca gravissima in domos Pharaonis et servorum ejus, et in omnem terram Ægypti: corruptaque est terra ab hujuscemodi muscis. ²⁵ Vocavitque Pharaon Moysen et Aaron, et ait eis: Ite et sacrificate Deo vestro in terra hac. ²⁶ Et ait Moyses: Non potest ita fieri: abominationes enim Ægyptiorum immolabimus Domino Deo nostro: quod si mactaverimus

²⁰ Viešpats dar sakė Mozei: Kelkies dienos brėkstant ir stok Paraonui į akis; nes jis išeis pas vandenį; ir jam sakysi: Tai sako Viešpats: Išleisk mano tautą, kad man aukotu; ²¹ o jei jos neišleisi, štai užleisiu ant tavęs ir ant tavo tarnų, ir ant tavo žmonių, ir į tavo namus visokių veislių muses; o Aigyptiečių namai ir visa žemė, kur jie bus, prisipildys visokios veislės musėmis. ²² Ir tą dieną padarysiu stebėtiną Geseno žemę, kurioje yra mano tauta, kad tenai nebus musių, ir žinosi mane esant Viešpatį visos žemės. ²³ Ir taip atskirsiu mano tautą nuo tavo tautos. Tas ženklas bus rytoj. ²⁴ Ir Viešpats taip padarė. Ir atėjo pikčiausių musių daugybė į Paraono ir jo tarnų namus ir į visą Aigypso žemę. Ir žemė buvo sunaikinta tokių musių. ²⁵ Paraonas pasiūkė Mozę ir Aaroną ir jiemsdviejim tarė: Eikite ir aukokite jūsų Dievui šitoje žemėje. ²⁶ Bet Mozė atsakė: Taip negali įvykti, nes mes aukosime Viešpačiui, mūsų Dievui, aukas, kurių Aigyptiečiai baisesi; o jei papjausime aukoms Aigyptiečių akyse tai, ką jie garbina, mus akmenimis užmuš. ²⁷ Mes eisime

(20) *Išeis pas vandenį.* Vž. 7, 15. — (21) *Visokių veislių muses.* Ebr. t. yra vienas žodis *arob*, kurs reiškia arba apskritai *vabzdį*, *musę*, arba *šunmuse* (*zuvūpa, coenomyia*). Aigypsis yra tikra visokių vabzdžių tėvynė, taip kad pranašas Izaijas pačius Aigyptiečius vadina musėmis (Iz. 7, 18). Kaikada didžiausi musių debesys vėjo nešami yra iš pietų šiaurėn ir apnyksta vieną vietą, kitą visai aplenkdami. Slogos stebuklingumas buvo tame, kad musės atsirado Viešpačiui įsakant ir tai begalinėje dangybėje. — (22) *Padarysiu stebėtiną...* Čionai pirmą sykį aiškiai pasakyta, kad šita slo-

ga visai nepalietė Geseno žemės, ir į tą dalyką atkreipiama Paraono atidė. — *Žinosi mane esant Viešpatį...* Paraonas turės suprasti, kad ne betkoks dievas siunčia slogas (plg. aug. 19. e.), o tiktai Jahvė, kurs kaip viso pasaulio taip ir Aigyptiečių yra Dievas. — (25) *Aukokite... šitoje žemėje.* Paraonas sutinka išpildyti Jahvės pasiuntinių reikalavimą, bet tik perįs, kadangi jis dar neleidžia Izraelitams išeiti iš Aigypso ribų. — (26) *Taip negali įvykti...* Svarbiausi priežastis, kodėl Izraelitai norėjo aukoti tyruose, o ne Aigypse, buvo Dievo įsakymas; kadangi vienok Paraonui to negana, todėl Mozė

ea quæ colunt Aegyptii coram eis, lapidibus nos obruent. ²⁷ Viam trium dierum pergemus in solitudine: et sacrificabimus Domino Deo nostro, sicut præcepit nobis.

²⁸ Dixitque Pharaos: Ego dimittam vos ut sacrificetis Domino Deo vestro in deserto: verumtamen longius ne abeatis. Rogate pro me. ²⁹ Et ait Moyses: Egressus a te, orabo Dominum: et recedet musca a Pharaone, et a servis suis, et a populo ejus cras: verumtamen noli ultra fallere, ut non dimittas populum sacrificare Domino. ³⁰ Egressusque Moyses a Pharaone, oravit Dominum. ³¹ Qui fecit juxta verbum illius: et abstulit muscas a Pharaone, et a servis suis, et a populo ejus: non superfluit ne una quidem. ³² Et ingravatum est cor Pharaonis, ita ut nec hac quidem vice dimitteret populum.

Caput IX. ¹ Dixit autem Dominus ad Moysen: Ingredere ad Pharaonem, et loquere ad eum: Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum: Dimitte populum meum ut sacrificet mihi. ² Quod si adhuc renuis, et retines eos: ³ ecce manus mea erit super agros tuos: et super equos, et asinos, et camelos, et boves, et oves, pestis valde gravis. ⁴ Et faciet Dominus mirabile inter possessiones Israel, et possessiones Aegyptiorum, ut nihil om-

trijų dienų kelią į tyrus ir aukosime Viešpačiui, mūsų Dievui, kaip mums įsakė.

²⁸ Ir Paraonas tarė: Aš jus išleisiu, kad aukotumėte Viešpačiui jūsų Dievui tyruose; vienok neikite toliaus; melskitės už mane. ²⁹ Mozė tarė: Išėjęs nuo tavęs, melsiu Viešpatį, ir rytoje musės atstos nuo Paraono, ir nuo jo tarnų, ir nuo jo tautos; bet tu daugiau neklaidink, neišleisdamas tautos aukotų Viešpačiui. ³⁰ Ir išėjęs nuo Paraono Mozė meldėsi į Viešpatį, ³¹ kurs padarė pagal jo žodžius ir atėmė muses nuo Paraono, nuo jo tarnų ir nuo jo tautos, ir net neiviena nepasiliko. ³² O Paraono širdis taip sukietėjo, kad ir šituo atvėju jis neišleido tautos.

9. perskyrimas ¹ O Viešpats tarė Mozei: Ėik pas Paraoną ir jam kalbėk: Tai sako Viešpats, Ebrajų Dievas: Išleisk mano tautą, kad man aukotu. ² O jei dar atsisakai ir juos suturi, ³ štai aš ištiesiu mano ranką, ir sunkiausias maras ištiks tavo arklius, asilus, kupranugarius, jaučius ir avis. ⁴ Ir Viešpats padarys stebėtiną skirtumą tarp Izraelio lobio ir Aigyptiečių lobio, taip kad visai nieko nepražus iš to, kas pridera Izraelio sunums. ⁵

nurodo dar kitą priežastį. — *Aukos, kurių Aigyptiečiai bailsi.* Izraelio sunus patriarkų papročiu rengėsi aukoti Viešpačiui gyvulius, kuriuos Aigyptiečiai skaitė šventais; todėl jie negalėjo nesibjaurėti ir nesibaisėti tokių aukų. — *Akmenimis užmuš.* Čionai pirmą sykį paminėtas šv. Rašte užmušimas akmenimis.

(28) *Tyruose.* Paraonas jau rodosi besutinkąs, kad Izraelitai eitu aukos darytų į tyrus; bet slogai pasibaigus jo širdis tuojan vėl persimainys ir sukietės.

(9, 3) *Sunkiausias maras.* Penkta sloga gyvulių maras. Nuolatinų ligų, nuo kurių žutu gyvuliai, Aigypse nėra; bet retkarčiais, ypač arčiaus Nilo įtakos, esti

nino pereat ex his quæ pertinent ad filios Israel. Constituitque Dominus tempus, dicens: Cras faciet Dominus verbum istud in terra. ⁶ Fecit ergo Dominus verbum hoc altera die: mortuaque sunt omnia animalia Ægyptiorum: de animalibus vero filiorum Israel nihil omnino periit. ⁷ Et misit Pharaos ad videndum: nec erat quidquam mortuum de his quæ possidebat Israel. Ingravatatumque est cor Pharaonis, et non dimisit populum.

⁸ Et dixit Dominus ad Moysen, et Aaron: Tollite plenas manus cineris de camino, et spargat illum Moyses in cælum coram Pharaone. ⁹ Sitque pulvis super omnem terram Ægypti: erunt enim in hominibus, et jumentis ulcera, et vesicæ turgent in universa terra Ægypti. ¹⁰ Tuleruntque cinerem de camino, et steterunt coram Pharaone, et sparsit illum Moyses in cælum: factaque sunt ulcera vesicarum turgentium in hominibus, et jumentis: ¹¹ nec poterant malefici stare coram Moysa propter ulcera quæ in illis erant, et in omni terra Ægypti. ¹² Induravitque Dominus cor Pharaonis, et non audivit eos, sicut locutus est Dominus ad Moysen.

Ir Viešpats paskyrė laiką, tardamas: Rytoj Viešpats įvykdys tą žodį krašte. ⁶ Sekančią tat dieną Viešpats padarė, ką buvo sakęs, ir visi Aigyptiečių gyvuliai išgaišo, o iš Izraelio sunų gyvulių nežuvo neivienas. ⁷ Ir Paraonas nusiuntė pažiūrėtį: ir nebuvo nieko išgaišusio iš to, ką turėjo Izraelis. Bet Paraono širdis sukietėjo, ir jis nepaleido tautos.

⁸ Paskui Viešpats tarė Mozei ir Aaronui: Imkita iš kakalio po reškučias pelenų, ir Mozė teišberia juos dangaus linkon Paraono akyse. ⁹ Ir teesie dulkės ant visos Aigypso žemės; nes pasidarys ant žmonių ir ant galvijų votis ir puslės po visą Aigypso žemę. ¹⁰ Ir juodu ėmė iš kakalio pelenų ir stojosi Paraono akyse, ir Mozė išbėrė pelenus dangaus linkon, ir pasidarė puslės su votimis ant žmonių ir ant galvijų. ¹¹ O burtininkai negalėjo pasirodyti Mozei į akis dėlei vočių, kurios buvo ant jų ir visoje Aigypso žemėje. ¹² Ir Viešpats sukietino Paraono širdį, ir tasai įdėviejų nepaklausė, kaip Viešpats buvo kalbėjęs Mozei.

taip dideli, kad išgaišta visi gyvuliai, ir paskui jie reikia gabenti veislei iš kitų kraštų. Penktoje slogoje tai buvo stebuklinga, kad maras buvo išanksto apskelbtas ir, prasidėjęs paskirtoje dienoje, jis visai nepalietė Izraelitų gyvulių. — (6) *Visi Aigyptiečių gyvuliai.* Kadanį iš 9. ir 19. eil. pasirodo, jog dar ir po šitos slogos Aigypse buvo likę gyvulių, todėl žodis *visi* čionai reikia suprasti ne griežtoje prasmėje; jis regimai pavartotas užuot žodžio *dauguma*.

(8) *Reškučias pelenų.* Pelenų bėrimas augštyn turi parodyti Paraonui, kad ir nauja sloga ateina nuo Dievo, ir kad ji pasiskleis po visą Aigypą, kaip vėjus išnešioja augštyn mestus pelenus. — (9) *Votis ir puslės.* Odos ligos gana dažnai pasitaiko Aigypse, bet niekuomet jos nesti taip smarkios ir neatsiranda taip umai kaip čionai. — (11) *Ir burtininkai...* Burtininkus, kurie skaitėsi taip galingais Aigypse, taip-pat ištiko sloga, kaip ir kitus žmones; jie net ir nebedrįso rodyties

¹³ Dixitque Dominus ad Moy-
sen: Mane consurge, et sta co-
ram Pharaone, et dices ad eum:
Hæc dicit Dominus Deus Heb-
ræorum: Dimitte populum meum
ut sacrificet mihi. ¹⁴ Quia in hac
vice mittam omnes plagas me-
as super cor tuum, et super ser-
vos tuos, et super populum tu-
um: ut scias quod non sit simi-
lis mei in omni terra. ¹⁵ Nunc
enim extendens manum percu-
tiam te, et populum tuum pes-
te, peribisque de terra. ¹⁶ Id-
circo autem posui te, ut osten-
dam in te fortitudinem meam,
et narretur nomen meum in om-
ni terra. ¹⁷ Adhuc retines popu-
lum meum: et non vis dimitte-
re eum? ¹⁸ Eu pluam cras hac
ipsa hora grandinem multam ni-
mis, qualis non fuit in Aegypto
a die qua fundata est, usque in
præsens tempus. ¹⁹ Mitte ergo
jam nunc, et congrega jumenta
tua, et omnia quæ habes in ag-
ro: homines enim, et jumenta,
et universa quæ inventa fuerint
foris, nec congregata de agris,
cecidertque super ea grando,
morientur. ²⁰ Qui timuit verbum
Domini de servis Pharaonis, fe-
cit confugere servos suos, et
jumenta in domos: ²¹ qui autem
neglexit sermonem Domini, di-
misit servos suos, et jumenta
in agris. ²² Et dixit Dominus ad

¹³ Viešpats dar tarė Mozei:
Kelkies ryta, ir stokies Paraono
akyvaizdon, ir jam sakysi: Tai
sako Viešpats, Ebrajų Dievas:
Išleisk mano tautą, kad man au-
kotu; ¹⁴ nes ši kartą aš siųsiu
visas savo slogas ant tavo šir-
dies, ir ant tavo tarnų, ir ant
tavo tantos, kad žinotumei ne-
esant man lygaus visoje žemė-
je. ¹⁵ Ir dabar ištiesdamas ran-
ką aš bučiau galėjęs ištikti ta-
ve ir tavo tautą maru, ir butu-
mei pražuvęs nuo žemės; ¹⁶ bet
to dėlei aš tave ištačiau, kad
ant tavęs parodyčiau savo ga-
lybę, ir kad mano vardas butu
apsakojamas visoje žemėje. ¹⁷
Ar dar tu sulaikai mano tautą
ir nenori jos išleisti? ¹⁸ Štai ry-
toj šitoje pačioje valandoje aš
lydinsiu begalo didžiais ledais,
kokių nėra buvę Aigypte nuo
tos dienos, kurioje jis įsteigtas,
iki šiam laikui. ¹⁹ Taigi, jau da-
bar siųsk ir surinkk visus savo
galvijus ir visa, ką turi ant lau-
ko; nes ant žmonių ir ant galvijų
ir viso, kas bus rasta lauke ir
nesurinkta nuo lauko, nukris le-
dai, ir pražus. ²⁰ Kas iš Parao-
no tarnų pabijojo Viešpaties žo-
džio, liepė bėgti savo vergams
ir parvarė galvijus namon; ²¹
kas gi paniekino Viešpaties šne-
ką, paliko savo vergus ir galvi-
jus ant laukų. ²² Ir Viešpats ta-

Mozei ir savo valdovui Paraonui į akis.

(14) *Nes ši kartą...* Juo ilgiaus Para-
onas priešinasi Dievo valiai, juo didesnės
rustybės jis darosi vertas. Užtat pirma
negu siunčiamos naujos skaudžiausios slo-
gos, Paraonas gauna baisų perspėjimą,
jog didžiai pavojingas yra dalykas prie-
šintis Visagalinčiam. — (16) *To dėlei
aš tave ištačiau...* Anot ebr. t.: pa-
lika u g y v a. Viešpats nesiųsdamas ma-
ro, nuo kurio butu galėjęs pražuti pats

Paraonas ir visa jo tauta, turėjo dvejopą
tikslą: kad dar labiau visiems paaiškėtų
jo visagalybė, ir kad žmonės turėtų pro-
gą dar daugiau jį šlovinti. — (18) *Ry-
toj šitoje pačioje valandoje.* Krušos Ai-
gypte esti tik retkarčiais ir visai nebuna
didelių. Čionai gi apskelbiama išanksto
ir siunčiama smarkiausi kruša ir tai pa-
skirtoje dienoje ir valandoje. — (19) *Jau
dabar...* Paraono galybė taip menka, kad,
jei jis nori turėti mažesnę nuostolį iš ap-

Moysen: Extende manum tuam in cælum, ut fiat grando in universa terra Aegypti super homines, et super jumenta, et super omnem herbam agri in terra Aegypti. ²³ Extenditque Moyses virgam in cælum, et Dominus dedit tonitrua, et grandinem, ac discurrentia fulgura super terram: pluitque Dominus grandinem super terram Aegypti. ²⁴ Et grando et ignis mista pariter ferebantur: tantæque fuit magnitudinis, quanta ante nunquam apparuit in universa terra Aegypti ex quo gens illa condita est. ²⁵ Et percussit grando in omni terra Aegypti cuncta quæ fuerunt in agris, ab homine usque ad jumentum: cunctamque herbam agri percussit grando, et omne lignum regionis confregit. ²⁶ Tantum in terra Gessen, ubi erant filii Israel, grando non cecidit. ²⁷ Misitque Pharao, et vocavit Moysen et Aaron, dicens ad eos: Peccavi etiam nunc: Dominus justus: ego et populus meus, impii. ²⁸ Orate Dominum ut desinant tonitrua Dei, et grando: ut dimittam vos, et nequaquam hic ultra maneat. ²⁹ Ait Moyses: Cum egressus fuero de urbe, extendam palmas meas ad Dominum, et cessabunt tonitrua, et grando non erit: ut scias quia Domini est terra: ³⁰ novi autem quod et tu, et servi tui necdum timeatis Dominum Deum. ³¹ Li-

rė Mozei: Ištiesk savo ranką dangun, kad visoje Aigypto žemėje kristu ledai ant žmonių, ant galvijų ir ant viso, kas auga Aigypto žemės dirvose. ²³ Ir Mozė ištiesė lazda dangun, o Viešpats davė griausmus ir krušą ir pasiskleidžiančius ant žemės žaibus; ir Viešpats lydino ledais ant Aigypto žemės. ²⁴ Ir ledai krito sumaišyti draug su ugnimi ir buvo tokio didumo, kokio niekuomet anksčiau nematyta visoje Aigypto žemėje nuo pat atsiradimo tos tautos. ²⁵ Kruša išmušė visoje Aigypto žemėje visa, kas buvo laukuose, nuo žmogaus iki galvijui; ir visa, kas augo dirvose, išmušė kruša ir sulaužė visus šalies medžius. ²⁶ Tiktai Geseno žemėje, kame buvo Izraelio sunų, ledų nekrito. ²⁷ Paraonas siuntė ir pasivadino Mozė bei Aaroną ir jiemsdviejams tarė: Ir dabar aš nusidėjau; Viešpats teisingas; aš ir mano tauta bedieviai. ²⁸ Melskite Viešpatį, kad liautusi Dievo griausmai ir kruša; idant aš jus paleisčiau, ir jūs čionai visai nebepasiliktumėte. ²⁹ Mozė tarė: Išėjęs iš miesto ištiesiu savo delnus į Viešpatį, ir liausis griausmai ir nebebus krušos, kad žinotumei, jog Viešpaties yra žemė. ³⁰ Žinau gi, kad ir tu ir tavo tarnai dar nesibijote Viešpaties Dievo. ³¹ Tatgi, linai ir miežiai buvo pažeisti, nes miežiai buvo išplaukėję ir linai jau

skelbtos krušos, jis turi pasiskubinti sugabenti visa iš lauko į namus. — (23) *Pasiskleidžiančius ant žemės...* Žaibavimas buvo taip didelis, kad rodėsi, jog žaibai skleidžiasi po žeme, ir jog kruša krinta draug su ugnimi. — (25) *Kruša išmušė... visa, kas buvo...* Visa buvo iš-

mušta tik tose vietose, per kurias kruša perėjo; buvo gi jų labai daug. Plg. 10. 5 — (30) *Žinau gi, kad...* Mozė aiškiai pasako, kad jis netikės Paraono gailėscini ir žodžiams ir kad skaito jų veidmainių. — (31) *Miežiai buvo...* Iš čia paaiškėja, kokiuo laiku buvo siųsta septintoji sloga.

num ergo, et hordeum læsum est, eo quod hordeum esset vi-rens, et linum jam folliculos germinaret: ³² triticum autem, et far non sunt læsa, quia serotina erant. ³³ Egressusque Moyses a Pharaone ex urbe, tetendit manus ad Dominum: et cessaverunt tonitrua et grando, nec ultra stillavit pluvia super terram. ³⁴ Videns autem Pharaon quod cessasset pluvia, et grando et tonitrua, auxit peccatum: ³⁵ et ingravatatum est cor ejus, et servorum illius, et induratum nimis: nec dimisit filios Israel, sicut præceperat Dominus per manum Moysi.

Caput X. ¹ Et dixit Dominus ad Moysen: Ingredere ad Pharaonem: ego enim induravi cor ejus, et servorum illius: ut faciam signa mea hæc in eo. ² Et narres in auribus filii tui, et nepotum tuorum, quoties contriverim Ægyptios, et signa mea fecerim in eis: et sciatis quia ego Dominus. ³ Introierunt ergo Moyses et Aaron ad Pharaonem, et dixerunt ei: Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum: Usquequo non vis subjici mihi? dimitte populum meum, ut sacrificet mihi. ⁴ Sin autem resistis, et non vis dimittere eum: ecce ego inducam cras locustam

žydėjo; ³² kviečiai gi ir rugiai nebuvo pažeisti, kadangi buvo vėlybesni. ³³ Ir Mozė, išėjęs nuo Paraono iš miesto, ištiesė rankas į Viešpatį; ir griausmai ir kruša liovėsi ir nebenukrito daugiau nei lašo lietaus ant žemės. ³⁴ O Paraonas, matydamas, kad buvo pasiliovę lietūs, kruša ir griausmai, dar padidino nusidėjimą: ³⁵ jo ir jo tarnų širdis pasidarė dar sunkesnė ir begalo sukietėjo, ir neišleido Izraelio vaikų, kaip Viešpats buvo apskelbęs per Mozė.

10. perskyrimas. ¹ Viešpats vėl tarė Mozei: Ieik pas Pharaoną, nes aš sukietinau jo ir jo tarnų širdis, kad daryčiau šituos savo ženklus ant jo, ² ir kad pasakotumei, girdint tavo sunums ir tavo anukams, kiek sykių aš ištikau Aigyptiečius ir kiek savo stebuklų aš tarp jų padariau, ir idant jūs žinotumėte, kad aš esu Viešpats. ³ Mozė tat ir Aaronas įėjo pas Paraoną ir jam tarė: Tai sako Viešpats, Ebrajų Dievas: Ikikolei tu nenorėsi man pasiduoti? Išleisk mano tautą, kad man aukotu. ⁴ O jei dar priešiniesi ir nenori jos išleisti, štai rytoj aš įvesiu į tavo ribas did-

Miežiai Aigypse išplaukėja vasario pusėje. — (32) *Rugiai*. Ebr. *kussemeth*: rugių veislė, vadinama špelte, lotyn. *tritium spelta* (lenk. orkisz). Kviečiai pribręsta Aigypse visu mėnesiu vėliau už miežius.

(10, 1) *Aš sukietinau...* Paraonas, nenorėdamas klausyti aiškaus Dievo paliepimo ir eidamas vien paskui savo piktumą, kas kart labiau kietino savo širdį; Dievas gi jam kaipo nevertam suteikdamas kas kart mažiau savo malonės, o siųs-

damas ant jo slogas ir jas atimdamas, davė progą apsireikšti Paraono piktybei visame jos baisume; bet ir per tą piktybę apsireikšė Dievo šlovė, o Izraelitai turės sau imti iš jos svarbų pamokymą (2. e.). — (4) *Rytoj aš įvesiu... didžiogius*. Baisūs visokių augalų naikintojai, didžiogiai, paprastai rečiau aplanko Aigypą, negu kitus Rytų kraštus. Didžiogių slogoje tai buvo stebuklinga, kad jų turėjo atsirasti daug dangiaus, negu kitais laikais, ir tai paskirtoje ir išanksto apskelb-

in fines tuos: ⁵ quæ operiat superficiem terræ, ne quidquam ejus appareat, sed comedatur quod residuum fuerit grandini: corrodet enim omnia ligna quæ germinant in agris. ⁶ Et implebunt domos tuas, et servorum tuorum, et omnium Ægyptiorum: quantam non viderunt patres tui, et avi, ex quo orti sunt super terram, usque in præsentem diem. Avertitque se, et egressus est a Pharaone. ⁷ Dixerunt autem servi Pharaonis ad eum: Usquequo patiemur hoc scandalum: dimitte homines, ut sacrificent Domino Deo suo: nonne vides quod perierit Ægyptus? ⁸ Revocaveruntque Moysen, et Aaron ad Pharaonem: qui dixit eis: Ite, sacrificate Domino Deo vestro: quinam sunt qui ituri sunt? ⁹ Ait Moyses: Cum parvulis nostris, et senioribus pergemus, cum filiis et filiabus, cum ovibus et armentis: est enim solemnitatis Domini Dei nostri. ¹⁰ Et respondit Pharao: Sic Dominus sit vobiscum, quo modo ego dimittam vos, et parvulos vestros: cui dubium est quod pessime cogitetis? ¹¹ Non fiet ita, sed ite tantum viri, et sacrificate Domino: hoc enim et ipsi petistis. Statimque ejecti sunt de conspectu Pharaonis. ¹² Di-

žiogius, ⁵ kurie apdengs žemės pavirši, taip kad jos visai nebesimatys, ir bus suėsta visa, kas dar liko nuo krušos; nes jie nugriauš visus medžius, žaliuojančius laukuose. ⁶ Jie pripildys tavo, tavo tarnų ir visų Aigyptiečių namus tokia daugybe, kokios nėra matę tavo tėvai ir seneliai nuo to meto, kaip užgimė ant žemės, iki šiai dienai. Ir Mozė apsigrėžė ir išėjo nuo Paraono. ⁷ Paraono gi tarnai jam sakė: Ikikolei kentėsime tą papiktinimą? Išleisk žmones, kad aukotu Viešpačiui, savo Dievui. Argi nematai, kad Aegyptas žūna? ⁸ Ir jie pašaukė Mozę ir Aaroną atgal pas Paraoną, kurs jiems dviem tarė: Eikite, aukokite Viešpačiui, savo Dievui; bet kas gi yra tie, kurie turi eiti? ⁹ Mozė tarė: Eisime su mūsų kudikiais ir seneliais, su mūsų sunumis ir dukterimis, su avimis ir bandomis; nes tai yra iškilminga Viešpaties, mūsų Dievo, šventė. ¹⁰ O Paraonas atsakė: Taip teesie Viešpats su jumis, kaip aš išleisiu jus ir jūsų kudikius. Kas gi abejoja, kad jūs turite pikčiausius užmanymus? ¹¹ Taip nebus; bet eikite tiktai vyrai ir aukokite Viešpačiui, nes tai ir jūs patį prašėte. Ir tuojau juodu išvaryta iš

toje dienoje. — (5) *Apdengs žemę...* Tai ir kitos didžiogių užpuolimo aplinkybės atsikartoja visur, kur tik tie baisūs vabzdžiai pasirodo. — (6) *Mozė apsigrėžė...*, nebelaikdamas nieko gero iš karaliaus. Su Moze regimai išėjo draug ir Aaronas. — (7) *Paraono gi tarnai...* Naujos slogos apskelbimas padarė didesnę įspūdį ant Paraono rūmų valdininkų; jie ima patį rupinties, kad visas Izraelitų išejimo dalykas, kurį jie vadina papiktinimu (anot ebr. t. sląstais), kuomet nors pasibaigtų, nes jau labai daug užtraukė nelaimių ant

Aigypto. — (9) *Iškilminga... šventė:* todėl joje turi dalyvauti visi. Tos šventės aukoms reikalingi galvijai, todėl ir juos Izraelitai turi pasiimti su savim. — (10) *Taip teesie...* Paraono atsakymas pilnas pasityčiojimo. Jis neturi užmanymo išleisti Izraelitus su jų vaikais, todėl išreiskia linkėjimą, kad ir Viešpats jiems nepadėtų. — (11) *Nes tai ir jūs...* Mozė ir Aaronas reikalavo, kad Paraonas išleistu Izraelitus aukotų Viešpačiui, o Paraonas jau pats daro iš jų žodžių išvadą, kad tam dalykui nereikalingos moteris ir

xit autem Dominus ad Moysen: Extende manum tuam super terram Ægypti ad locustam, ut ascendat super eam, et devoret omnem herbam quæ residua fuerit grandini. ¹³ Et extendit Moyses virgam super terram Ægypti: et Dominus induxit ventum urentem tota die illa, et nocte: et mane facto, ventus urens levavit locustas. ¹⁴ Quæ ascenderunt super universam terram Ægypti: et sederunt in cunctis finibus Ægyptiorum innumerabiles, quales ante illud tempus non fuerant, nec postea futura sunt. ¹⁵ Operueruntque universam superficiem terræ, vastantes omnia. Devorata est igitur herba terræ, et quidquid pomorum in arboribus fuit, quæ grando dimiserat: nihilque omnino virens relictum est in lignis, et in herbis terræ, in cuncta Ægypto. ¹⁶ Quam ob rem festinus Pharaon vocavit Moysen et Aaron, et dixit eis: Peccavi in Dominum Deum vestrum, et in vos. ¹⁷ Sed nunc dimittite peccatum mihi etiam hac vice, et rogate Dominum Deum vestrum, ut auferat a me mortem istam. ¹⁸ Egressusque Moyses de conspectu Pharaonis, oravit Dominum. ¹⁹ Qui flare fecit ventum ab occidente vehementissimum, et ar-

po Paraono akių. ¹² Tuomet Viešpats tarė Mozei: Ištiesk savo ranką ant Aigyptiečių žemės į didžiogius, kad ant jos ateitu ir prarytu visus žolynus, kurie dar liko nuo krušos. ¹³ Ir Mozė ištiesė lazda ant Aigypto žemės; o Viešpats padarė, kad karštas vėjas pustu visą tą dieną ir naktį. Ir rytui išaušus karštas vėjas pakėlė didžiogius, ¹⁴ kurie užėjo ant visos Aigypto žemės ir nusileido visuose Aigyptiečių kraštuose nesuskaitomi, kokių nebuvo buvę pirm to laiko ir nebus paskui. ¹⁵ Ir apdengė visą žemės paviršį, naikindami visą. Taigi, buvo suryta žemės žolė ir kiek tik buvo vaisių ant medžių, ką buvo palikusi kruša; ir visai nieko nebeliko žaliuojančio ant medžių ir ant kitų augalų visame Aigypse. ¹⁶ Todėlei Paraonas skubiai pasivadinė Mozę ir Aaroną ir jiemsdviejim tarė: Nusidėjau Viešpačiui, jūsų Dievui ir jums. ¹⁷ Bet dabar atleiskite man nusidėjimą dar šį kartą ir melskite Viešpatį, jūsų Dievą, kad atimtu nuo manęs šita mirtį. ¹⁸ Ir Mozė, išėjęs iš po Paraono akių, maldavo Viešpatį, ¹⁹ kurs sukėlė smarkiausvėją iš vakarų ir pakeltus didį žiogius įmetė į Raudonąją jūrą. Nepasiliko nei vieno visose Ai-

vaikai. — (13) *Karštas vėjas*. Ebr. t. *ruach qadim*, rytų vėjas. Jis putė nuolaudonosios jūros, buvo begalo karštas ir savo putimu svilino visus augalus. Plg. Prad. 41, 6.—*Pakėlė didžiogius*. Nors didžiogiai gali pakilti patį savo įiegomis, bet skristi toli neįstengia; tik smarkaus vėjo pakelti jie plaukio plaukia oru, lyg koks tamsus debesys, uždengdami saulę, ir tenai nusileidžia, kame vėjas nutilsta. Plg. Joël. 1, 6; 2, 20. — (15) *Naikindami visa*. Anot ebr. t.: ir žemė bu-

vo tamsybėse. — (16) *Skubiai pasivadinė*. Didžiogių sloga, kuri toliau (17. e.) vadinama net mirtimi, taip nugašdino Paraoną, kad jis skubinasi kreipties prie Mozės ir Aarono, nors ką tik buvo liepęs juodu nuo savęs išvaryti (11. e.). — (19) *Raudonąją jūrą*. Ebr. *jam suf*. Suf ebr. k. vadiną maldus, nendres, viksvas; bet rasi ir Aigyptiečių kalboje buvo toks pat žodis *suf*, kurio prasmė turėjo kokią nors sąryšį su raudona varsa.

reptam locustam projecit in Mare rubrum: non remansit ne una quidem in cunctis finibus Ægypti. ²⁰ Et induravit Dominus cor Pharaonis, nec dimisit filios Israel.

²¹ Dixit autem Dominus ad Moysen: Extende manum tuam in cælum: et sint tenebræ super terram Ægypti tam densæ, ut palpari queant. ²² Extenditque Moyses manum in cælum: et factæ sunt tenebræ horribiles in universa terra Ægypti tribus diebus. ²³ Nemo vidit fratrem suum, nec movit se de loco in quo erat: ubicumque autem habitabant filii Israel, lux erat. ²⁴ Vocavitque Pharaon Moysen et Aaron, et dixit eis: Ite, sacrificate Domino: oves tantum vestræ, et armenta remaneant, parvuli vestri eant vobiscum. ²⁵ Ait Moyses: Hostias quoque et holocausta dabis nobis, quæ offeramus Domino Deo nostro. ²⁶ Cuncti greges pergent nobiscum: non remanebit ex eis ungula: quæ necessaria sunt in cultum Domini Dei nostri: præsertim cum ignoremus quid debeat immolari, donec ad ipsum locum perveniamus. ²⁷ Induravit autem Dominus cor Pharaonis, et no-

gypto ribose. ²⁰ Bet Viešpats sukietino Paraono širdį, ir jis neišleido Izraëlio vaikų.

²¹ O Viešpats tarė Mozei: Ištiesk savo ranką į dangų, ir tepasidaro ant Aigypto žemės taip tirštos tamsybės, kad jas būtų galima užčiupti. ²² Ir Mozė ištiesė savo ranką į dangų; ir pasidarė baisios tamsybės visoje Aigypto žemėje per tris dienas. ²³ Neivienas nematė savo brolio ir nepasijudino iš vietos, kurioje buvo; visur gi, kame gyveno Izraëlio sunūs, buvo šviesa. ²⁴ Ir Paraonas pasivadino Mozę ir Aaroną ir jiemsdviem tarė: Eikite, aukokite Viešpačiui; tiksliai jūsų avys ir bandos tepasilieka; jūsų kudikiai teeina draug su jumis. ²⁵ Mozė tarė: Duosi mums taipogi atnašų ir deginamų aukų, kad mes jas atnašautumėm Viešpačiui, mūsų Dievui. ²⁶ Visos mūsų bandos eis draug su mumis; nepasiliks nei nagos iš to, kas reikalinga Viešpaties, mūsų Dievo, tarnystei, labiausiai mums nežinant, kas reikia aukoti, kolei neateisime į pačią vietą. ²⁷ O Viešpats sukietino

(21) *Taip tirštos tamsybės.* Žmonių priimtas išsireiškimo budas, kalbant apie didžiausias tamsybes. Iš tamsybių aprašymo (plg. Išm. 17. ir 18. persk.) reikia spėti, kad tai buvo vienas iš anų baisių dulkių ir smilčių debesų, kurie ir dabar kartada aplanko Aigypą, tik ne tokia dideliame laipsnyje. Karštas vėjas (*khomsin*), pradėjęs pusti iš Lybijos tyrų nuo kovo pabaigos ir varginęs Aigypą per 50 dienų su nedideliais protarpiais, pakelia ir neša didžiausius smilčių debesis, uždengia saulę labiau negu tamsiausi audra, nekartą užpilia nelaimingus keleivius su jų kupranugariais, įsiveržia į

geriausiai uždarytus butus, užpilia žmonėms akis ir ausis, trukdo kvėpavimą ir esti ligų priežastis. Pasidariusiose tamsybėse žmonės nebegali nieko matyti, ir todėl tarp jų lianijasi visoks judėjimas ir darbas. Tuo tat gamtos apsiireiškimu, ji dar sustiprindama, pasinaudojo Viešpats Paraonui bausti, privertė jį vėl šaukties prie Mozės ir pažadėti jam išleisti visus Izraëlitus, paliekant Aigypą tik jų gyvulius, kad nors taip priverstu juos vėl sugrįžti atgal. — (25. 26) *Duosi mums...* Mozė butinai reikalauja, kad Paraonas leistu jiems pasiimti su savim ne tik vaikus, bet taipogi ir visas bandas ir nuro-

luit dimittere eos. ²⁸ Dixitque Pharaon ad Moysen: Recede a me, et cave ne ultra videas faciem meam: quocumque die apparueris mihi, morieris. ²⁹ Respondit Moyses: Ita fiet ut locutus es, non videbo ultra faciem tuam.

Paraono širdį, ir jis nenorėjo jų išleisti. ²⁸ Paraonas tarė Mozei: Atstok nuo manęs ir sergėkies išvysti daugiaus mano veidą; tą dieną, kurioje man pasirodysi, numirsi. ²⁹ Mozė atsakė: Bus taip kaip kalbėjai; daugiaus tavo veido nebematysiu.

6. Dešimtoji sloga ir Izraelitų prisirengimas kelionėn.

Caput XI. ¹ Et dixit Dominus ad Moysen: Adhuc una plaga tangam Pharaonem et Ægyptum, et post hæc dimittet vos, et exire compellet. ² Dices ergo omni plebi ut postulet vir ab amico suo, et mulier a vicina sua vasa argentea, et aurea. ³ Dabit autem Dominus gratiam populo suo coram Ægyptiis. Fuitque Moyses vir magnus valde in terra Ægypti coram servis Pharaonis, et omni populo.

11. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats tarė Mozei: Dar viena sloga aš paliesiu Paraoną ir Aigypą, ir po to jis jus išleis ir privers išeiti. ² Sakysi tat visai tautai, kad vyrai paprašytu iš savo prietelių ir moteris iš savo kaimynių sidabrinių ir auksinių indų. ³ O Viešpats padarys, kad jo tauta rastu malonę Aigyptiečių akyse. Mozė gi buvo labai didis vyras Aigypso žemėje, Paraono tarnų ir visos tautos aky-

do to reikalavimo priežastį. — (29) *Daugiaus tavo veido nebematysiu.* Įpykęs Mozė (11, 9) sakosi nebeateisęs daugiaus savaimi, nekviestas pas Paraoną tik dėlto, kad tasai nebenori jo matyti; suprantama tečiau, kad aplinkybėms persimainius ir Paraonui norint, juodu vėl turės susitikti (12, 31).

11, 1 - 12, 36. Paraonui nesutikus ir po devintosios slogos išleisti Izraelitus, apskelbiama dešimtoji — pirmgimių užmušimas. Bet pirma negu ji įvyksta, aprašomos apeigos, kurios reikėjo užlaikyti, švenčiant pirmas Velykas Aigypse, ir paduodami įstatatai apie tolesnio laiko Velykas. Mozei gi Velykų įstatus apskelbus visai tautai, ji pradeda jas švesti, o tuotarpu siunčiama ant Aigypso paskutinė sloga, kuri taip įveikia Paraoną, kad jis pats ir visi Aigyptiečiai skubinasi kuo greičiausiai išsiųsti Izraelio sunus iš savo krašto.

(11, 1) *Viešpats tarė Mozei...* Kuomet Viešpats apskelbė Mozei paskutinę slogą, nevisai aiškintojai vienai suprantą. Vieni mano, kad tai įvykę neilgai trukus po

paskutinio Mozės matymos su Paraonu (10, 24...), ir kad pati dešimtoji sloga buvo siųsta ant Aigypso keliolikai dienų prasilinkus po devintosios, tuo gi tarpu Izraelitai gavę įsakymą apie Velykų šventimą ir prie jų prisirengę. Kadangi vienok 4 - 9 eil. Mozė kalbasi su Paraonu, nors paskutiniame pasimatyme karalius buvo jam uždraudęs ateiti pas save ir Mozė buvo pasiketinęs prisitaikyti prie jo reikalavimo, todėl kiti aiškintojai spėja, kad Mozė gavo apreiškimą iš Dievo apie dešimtąją slogą tuoju, kaip tik atsirado tamsylės Aigypse ir ją apskelbė Paraonui tuo pačiu metu, kada jo pašauktas reikalavo paskutinį kartą Izraelio išleidimo su visu jo lobiu ir išgirdo piktą karaliaus atsakymą (10, 28. 29). Todėl 11, 1 - 3 jie skaito parentezimi. — (2) *Sakys...* Vž. 3, 21. — (3) *Mozė gi buvo...* Pats Mozė galėjo teisingai parašyti apie save tą keletą žodžių, kadangi jo įtektas kaip pas Aigyptiečius taip ir Izraelitų tarpe buvo visiems žinoma, ir jos paminėjimas šitoje vietoje geriausiai paaiškina, kodėl net labai įpykęs Paraonas nedrįso išpildyti savo grumojimų apie jo užmušimą.

⁴ Et ait: Hæc dicit Dominus: Media nocte egrediar in Ægyptum: ⁵ et morietur omne primogenitum in terra Ægyptiorum, a primogenito Pharaonis qui sedet in solio ejus, usque ad primogenitum ancillæ quæ est ad molam, et omnia primogenita jumentorum. ⁶ Eritque clamor magnus in universa terra Ægypti, qualis nec ante fuit, nec postea futurus est. ⁷ Apud omnes autem filios Israel non mutiet canis ab homine usque ad pecus: ut sciatis quanto miraculo dividat Dominus Ægyptios et Israel. ⁸ Descendentque omnes servi tui isti ad me, et adorabunt me, dicentes: Egredere tu, et omnis populus qui subjectus est tibi: post hæc egrediemur. ⁹ Et exivit a Pharaone iratus nimis. Dixit autem Dominus ad Moysen: Non audiet vos Pharao ut multa signa fiant in terra Ægypti. ¹⁰ Moyses autem et Aaron fecerunt omnia ostenta quæ scripta sunt, coram Pharaone. Et induravit Dominus cor Pharaonis, nec dimisit filios Israel de terra sua

Caput XII. ¹ Dixit quoque Dominus ad Moysen et Aaron in

se. ⁴ Ir jis tarė: Tai sako Viešpats: Vidurnaktyje aš pereisiu Aigyptą. ⁵ ir Aigyptiečių žemėje numirs kiekvienas pirmgimis, nuo Paraono pirmgimio, kurs sėdi ant jo sosto, lig pirmgimiui tarnaitės, esančios prie girnų, ir visi galvijų pirmgimiai. ⁶ Ir visoje Aigypto žemėje bus didis šauksmas, kokio nebuvo anksčiau ir nebus paskui. ⁷ Pas visus gi Izraelio sunus nuo žmogaus iki gyvuliui šuo nesuurgės, kad žinotumėte, kaip didžiu stebuklu Viešpats atskiria Aigyptiečius nuo Izraelio. ⁸ Ir visi šitie tavo tarnai ateis pas mane ir prieš mane nusilenks, sakydami: Išeik tu ir visa tavo valdžioje esanti tauta. Po to mes išeisime. ⁹ Ir jis išėjo nuo Paraono begalo įpykęs. O Viešpats tarė Mozei: Paraonas jūsų neklausys, kad daugelis stebuklų įvyktu Aigypto žemėje. ¹⁰ Mozė gi ir Aaronas padarė visus aprašytuosius stebuklus Paraono akyse. Ir Viešpats sukietino Paraono širdį, ir jis neišleido Izraelio vaikų iš savo žemės.

12. perskyrimas. ¹ Viešpats dar kalbėjo Mozei ir Aaronui

— (4) *Ir jis tarė.* Ebr. t. ir visuose kituose vertimuose, atskyrus Vulgatą yra: Ir Mozė tarė. Sekančius žodžius Mozė pasakė Paraonui tikriausiai tuomet, kada jo buvo pakviestas po devintosios slogos (10, 29). — *Vidurnaktyje.* Kadangi čionai aiškiai apskelbiama tik slogos valanda, o ne diena, todėl anot vieno aiškintojų galima manyti, kad nuo apskelbimo lig išpildymui praėjo keliolika baisių laukimo dienų, anot kitų gi, kad sloga buvusi siūsta jau sekancią naktį, pasakojami gi toliaus dalykai (12 e.), kaip Izraelitai turėjo prisirengti prie tos nakties, įvykę pirm pranešimo Paraonui apie pirmgimių išžudymą. — *Pereisiu Aigyptą.* De-

šimtajai slogai įvykdyti Viešpats pasinaudos savo aniolais be Mozės ir Aarono tarpininkystės. *Esančios prie girnų,* t. y. menkiausios tarnaitės, skiriamos sunkiausiems darbams dirbti. — (7) *Šuo nesuurgės,* t. y. tuo metu, kada tarp Aigyptiečių bus didžiausias dejavimas, visi Izraelitai ir net jų gyvuliai turės tobuliausią ramybę. — (9) *Jis išėjo...* Plg. 10, 23, 29. — (10) *Padarė visus...* Trumpais žodžiais primenama, kad visos augščiaus aprašytos slogos buvo Viešpaties įvykdytos, tarpininkaujant Mozei ir Aaronui.

(12, 1) *Viešpats dar kalbėjo...* Sekantis Viešpaties pamokymas apie Vėlykas, anot kaikiurių aiškintojų, buvęs duotas Mozei

terra Ægypti: ² Mensis iste. vobis principium mensium: primus erit in mensibus anni. ³ Loquimini ad universum cœtum filiorum Israel, et dicite eis: Decima die mensis hujus tollat unusquisque agnum per familias et domos suas. ⁴ Sin autem minor est numerus ut sufficere possit ad vescendum agnum, assumet vicinum suum qui junctus est domui suæ. juxta numerum animarum quæ sufficere possunt ad esum agni. ⁵ Erit autem agnus absque macula, masculus, anniculus: juxta quem ritum tolletis et hædum. ⁶ Et servabitis eum usque ad quartam decimam diem mensis hujus: immolabitque eum universa multitudo fi-

Aigypto žemėje: ² Šitas mėnuo bus jums mėnesių pradžia; tai bus pirmasis tarp metų mėnesių. ³ Kalbėkita visam Izraelio sunų susirinkimui ir jiems sakykita: Dešimtoje šito mėnesio dienoje kiekvienas tegul ima avinėlių savo šeimynoms ir savo namams. ⁴ O jei skaitlius yra per daug mažas, kad jo būtų gana avinėliui suvalgyti, tepasiima savo kaimyną, kurs sujungtas su jo namais, kad pasidarytu dušių skaitlius. kurio galėtų užtekti avinėlini suvalgyti. ⁵ Avinėlis gi bus be kliaudos, patinėlis, metinis; tomis pačiomis sąlygomis galėsite imti ožiuką. ⁶ Jį užlaikysite iki keturioliktai šito mėnesio dienai, ir visa Izraelio sunų dau-

ir Aaronui keliolika dienų anksčiau už apskelbimą pirmgimių mirties. — (2) *Šitas mėnuo...* Jis vadinosi 'abib (varpų mėnuo), paskiaus gi gavo vardą *nisan*; esti maž-daug tuo metu, kada pas mus kovas-balandis. Iki tam laikui metus Izraelitai pradėdavo rudenį mėne-iu *tišri*; buvo tai ukės metų pradžia. Dabar Vieš-pats paskiria savo tautai bažnytinių metų pradžią, ir nuo to laiko ji skaitys metus dvejopai. Žydų mėnesiai ir metai skaitosi pagal mėnulį, todėl skiriasi nuo mūsų mėnesių ir nuo saulinių metų. Kadangi mėnulio metai trumpesni už saulinius vienuolika dienų, todėl Izraelitai turėdavo kiekvienus savo trečius metus žymiai prailginti, pridėdant prie jų po pas-kutinio mėnesio 'adar dar vieną v'adar. — (3) *Visam... susirinkimui*: visiems gi-minių ir šeimynų viršininkams. — (4) *O jei skaitlius...* Kadangi reikėjo vienu sykiu suvalgyti visas avinėlis, todėl duoda-mi pamokymai, kas reikia daryti, kada šeimyna esti per daug mažą. — *Kaimyną, kurs sujungtas*.: kurs netik gyvena šaly-mais, bet dar suvienytas giminystės ry-šiais. — *Kad pasidarytu dušių skaitlius*.. Anot padavimo vienam avinėliui valgyti turėjo susirinkti ne mažiau dešimties ir ne daugiau dvidešimties ypatų. Ebr. t. nurodo, kad reikėjo dar žiurėti į tai, kiek kiekviena ypata gali suvalgyti, daugiaus

ar mažiaus. — (5) *Be kliaudos*. Ebr. *thamim* tobulas. Avinėlis turėjo but be jokios ydos, nes jis buvo aukojamas Viešpačiui ir turėjo būti paveikslu nekal-čiausiojo Avinėlio N. J. Jėzaus Kristaus; turėjo būti *patinėlis*, kadangi turėjo už-vaduoti pirmgimius vyriškosios lyties kiek-vienoje šeimynoje; — *metinis*, todėl gana užaugęs. — *Ožiuką*. Nors čionai nedaro ma jokio skirtumo tarp avinėlio ir ožiuko, by tik tasai būtų lygiai be kliaudos, ie-čiaus pas žydus su laiku įsivyravo papro-tytys aukoti visuomet avinėlių. — (6) *Visa Izraelio sunų daugybė*. Avinėlių papjauti turėjo patis šeimynų viršininkai. Tas pa-protytys užsiliko ir paskiaus, atsiradus pas žydus tam tikrai kunigijai. — *Vakarop*. Ebr. *ben ha'arbam*, tarp diejų va-karų Nevisi vienodai supranta minimu čionai du vakaru. Vieni mano, kad pir-muoju vakaru pavadinta saulės nusileidi-mas, antruoju gi visiškos suotemos pra-džia; kiti gi pirmuoju vakaru skaito maž-daug trečią valandą po pietų, kada sau-lė aiškiai pradeda leisties žemyn, o an-truoju patį saulės sėdimą. Tos antrosios nuomonės laikytasi paskesniais laikais, kada žydų skaitliui labai pasidauginus ir visiems aukojant avinėlių prie bažnyčios, reikėjo turėti daugiau laiko aukojimo apeigoms. — Ir Kristus, tikrasis Avinė-lis, mirė ant kryžiaus, aukodamas save

liorum Israel ad vesperam. ⁷ Et sument de sanguine ejus, ac ponent super utrumque postem, et in superliminaribus domorum, in quibus comedent illum. ⁸ Et edent carnes nocte illa assas igni, et azymos panes cum lactucis agrestibus. ⁹ Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua, sed tantum assum igni: caput cum pedibus ejus et intestinis vorabitis. ¹⁰ Nec remanebit quidquam ex eo usque mane: si quid residuum fuerit, igne comburetis. ¹¹ Sic autem comedetis illum: Renes vestros accingetis, et calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculos in manibus, et comedetis festinanter: est enim Phase (id est transitus) Domini. ¹² Et transibo per terram Ægypti nocte illa, perentiamque omne primo-

gybė aukos jį vakarop. ⁷ Ir ims jo kraujo ir pateps abi atveriji ir viršuslenkstį namų, kuriuose jį valgys. ⁸ Ir aną naktį valgys jo mėsą iškeptą ant ugnies ir neraugintą duoną su laukiniais saločiais. ⁹ Nevalgysite iš jo nieko žalio, nei virto vandenyje, bet tik keptą ant ugnies; suvalgysite taipogi galvą su kojomis ir viduriais. ¹⁰ Ir nieko iš jo nepaliks lig rytui; jeigu kas liktu, sudeginsite ugnyje. ¹¹ Valgysite gi jį taip: perjuosite savo strėnas, ant kojų turėsite kurpes, rankose laikysite lazdas ir valgysite skubiai, nes tai yra Viešpaties Pascha (tai yra perėjimas). ¹² Ir tą naktį aš pereisiu Aigypto žemę ir užmušiu visus pirmgimius Aigypto žemėje, kaip tarp žmonių, taip ir tarp galvijų. Ir visiems Aigypto dievams pada-

dangiškajam Tėvui, trečioje valandoje, t. y. kaip tik tuo metu, kada jo paveikslas, velykinis žydų avinėlis, buvo aukojamas prie bažnyčios.—(7) *Ims jo kraujo*—yzopo pluošteliu. Patepti reikėjo abi atveriji, t. y. abu šulu, darančiu namų angą, kuriuodu sujungiamu apačioje slenkstčių, o viršuje viršuslenkstčių, prie kurių prikabinamos durys. Patepimas avinėlio krauju durų turėjo būti padarytas tik Aigypte; paskiaus tuo krauju kunigai šlakstydamo aukų altorių prie bažnyčios. Avinėlio kraujas, kurs turėjo pašvesti valgančius avinėlį ir apsaugoti namų pirmgimius nuo mirties, įvaizdina brangiausį Kristaus kraują, kurs šv. sakramentuose nuplauna nuomusių nuodėmes ir mums suteikia pašvenčiančiąją malonę. Plg. Jo. 1, 29. Apr. 7, 14. — (8) *Aną naktį*: po antrojo vakaro (6. e.). — *Iškeptą ant ugnies*. Avinėlis buvo liepta ne vandenyje virti, bet kepti ant ugnies visas, t. y. nesupjaustytas, su oda, su galva ir kojomis, su išplautais viduriais; ir suvalgyti reikėjo jis visas, atskyrus, žinia, tik nevalgomas dalis, kaip kaulai. — *Neraugintą duoną*. Ebr. *maccoth*. Tokią duoną greičiaus galima buvo iškepti. Paskesniais laikais „macai“ turėjo priminti pirmasias Aigyp-

to Velykas. Visos tos aplinkybės turėjo dar gilesnę prasmę, paliečiančią krikštų, kaip apie tai moko šv. Povilas. Plg. 1 Kor. 5, 7. — *Su laukiniais saločiais*. Anot ebr. t. *m'roim*, su karčiomis žolėmis, kurių paskesnieji žydai išskaito keturias rūšis. Jos turėjo įvaizdinti Aigypte iškentėtus vargus. — (11) *Perjuosite savo strėnas*... Ilgų Rytuose nešiojamų rubų perjuosimas, kad nekliudytų keliaujant, kojų apsiavimas kurpėmis, be kurių pigiai apsieidavo, budami namie, keleivių lazdos rankose, — visa tai turėjo būti ženklai prisirengimo kelionėn. — *Pascha*. Ebr. *pesach*. Šv. Jeronymas tą žodį skaitė vienur Phase, o kitur Paschą; tas antrasis skaitymo budas truputį labiau sutinka su originalu, geriaus skamba ir vartojamas nuolat lotynų bei graikų kalbose. Pats žodis reiškia perėjimą; jis paaiškinamas sek. eil. — (12) *Aigypto dievams padarysiu teisną*. Teismas įvyks tokiuo būdu, kad Viešpačiui pereinant ir užmušant Aigypto pirmgimius, pa-irodys patiems Aigyptiečiams visa jų dievų siipnybė, nes jie nesuteiks jokios pagalbos tiems, kurie jais pasitiki ir jų globos šaukiasi. — *Aš, Viešpats* Dievo nutarimai užbaigiami iškilmingu jo šv. vardo pami-

genitum in terra Aegypti ab homine usque ad pecus: et in cunctis diis Aegypti faciam iudicia. ego Dominus. ¹³ Erit autem sanguis vobis in signum in aedibus in quibus eritis: et videbo sanguinem, et transibo vos: nec erit in vobis plaga disperdens quando percussero terram Aegypti.

¹⁴ Habebitis autem hunc diem in monumentum: et celebrabitis eam solemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno. ¹⁵ Septem diebus azyma comedetis: in die primo non erit fermentum in domibus vestris: quicumque comederit fermentatum, peribit anima illa de Israel, a primo die usque ad diem septimum. ¹⁶ Dies prima erit sancta atque sollemnis, et dies septima eadem festivitate venerabilis. Nihil operis facietis in eis, exceptis his, quæ ad vescendum pertinent. ¹⁷ Et observabitis azyrna: in eadem enim ipsa die educam exercitum vestrum de terra Aegypti, et custodietis diem istum in generationibus vestris ritu perpetuo. ¹⁸ Primo mense, quartadecima die mensis ad vesperam comedetis azyma usque ad diem vigesimam primam ejusdem mensis ad vesperam. ¹⁹ Septem diebus fermentum non in-

rysiu teismą aš, Viešpats. ¹³ O kraujas bus jums ženklas namuose, kuriuose busite; ir matysiu tą kraują ir jus aplenkis; ir naikinanti slogą jusų nepalies, kuomet aš užgausiu Aigypto žemę.

¹⁴ Ta gi diena bus jums atminimas, ir ją švęsite iškilmingai Viešpačiui jusų kartose amžinu tarnavimu. ¹⁵ Septynias dienas valgysite neraugintas duonas. Jau pirmoje dienoje nebebus raugo jusų namuose. Kas nors valgytu raugintos duonos nuo pirmosios dienos lig septintajai, ta dušia pražus iš Izraelio. ¹⁶ Pirmoji diena bus šventa ir iškilminga, ir septintoji diena bus švenčiama su lygia iškilme; jöse nedirbsite jokio darbo, atskyrus tai, kas reikalinga valgymui. ¹⁷ Ir užlaikysite įsakymą apie neraugintą duoną, nes tą pačią dieną aš išvesiu jusų kariuomenę į Aigypto žemės; ir užlaikysite tą dieną jusų kartose kaip amžiną šventę. ¹⁸ Pirmame mėnesyje nuo keturioliktos mėnesio dienos vakaro valgysite neraugintas duonas lig dvidešimt pirmos to paties mėnesio dienos vakarui. ¹⁹ Per sep-

nėjimu. Tas pridėtas vardas yra lyg koks antspaudas paties nutarimo tikrumo ir svarbumo. Taip pat daroma ir kitose vietose. — (13) *Bus jums ženklas*. Kraujas bus ženklas Izraelitams, kad jų auka Dievo priimta, ir kad jiems nebereikia bijoties aniolų žudytojų apsilankymo.

(14) *Ta gi diena...*: 15. abibo arba nisanos mėnesio diena, prasidedanti pagal Izraelitų paprotį išvakaro avinėlio paaukojimu. Taip Viešpats įstatė Ebrajų Velykų šventę, užlaikytiną visuomet, kolei Izraelitai pasilikis jo išrinktoji tauta. — (15) *Jau pirmoje dienoje...* Pirmą Vely-

kų diena skaitėsi 15. nisanos, tik prasi-dedanti iš vakaro; bet vėlesniais laikais imta vadinti taip jau 14. nisanos dieną, kadangi visa, kas buvo įrauginta, jau vidudienį išnešdavo iš namų. — *Ta dušia pražus iš Izraelio*: bus atskirta nuo Izraelitų drangysės ir tautos. Plg. Prad. 17, 14. — (16) *Atskyrus tai, kas...* Valgiavimas buvo leistas Velykose, bet užgintas subatomis. — (19) *Ateivis*: svetim-tautis, apsigyvenęs tarp Ebrajų ir susivie-nijęs su jų tauta per apipjaustymą. — *Vietinis*: tikras Izraelitas, kurio gimtiniu kraštu paskiaus buvo Žadėtoji žemė.

venietur in domibus vestris: qui comederit fermentatum, peribit anima ejus de cœtu Israel, tam de advenis quam de indigenis terræ. ²⁰ Omne fermentatum non comedetis: in cunctis habitaculis vestris edetis azyma.

²¹ Vocavit autem Moyses omnes seniores filiorum Israel, et dixit ad eos: Ite tollentes animal per familias vestras, et immolate Phase. ²² Fasciculumque hyssopi tingite in sanguine qui est in limine, et aspergite ex eo superliminare, et utrumque postem: nullus vestrum egrediar ostium domus suæ usque mane. ²³ Transibit enim Dominus percutiens Ægyptios: cumque viderit sanguinem in superliminari, et in utroque poste, transcendet ostium domus, et non sinet percussorem ingredi domos vestras et lædere. ²⁴ Custodi verbum istud legitimum tibi et filiis tuis usque in æternum. ²⁵ Cumque introieritis terram, quam Dominus daturus est vobis ut pollicitus est, observabitis ceremonias istas. ²⁶ Et cum dixerint vobis filii vestri: Quæ est ista religio? ²⁷ dicetis eis: Victima transitus Domini est, quando transivit super domos filiorum Israel in Aegypto per-

tynias dienas nebus randama raugo jusų namuose; kasvalgytu raugintos duonos, to dušia pražus iš Izraelio susirinkimo, vis tiek ar tai bus ateivis, ar vietinis krašto gyventojas. ²⁰ Nevalgysite nieko įrauginto; visuose savo butuose valgysite neraugintas duonas.

²¹ O Mozė suvadino visus Izraelio sunų vyresniusius ir jiems tarė: ²² Eikite, imkite gyvulius jusų šeimynoms ir aukokite Paschą. Yzopo saujele pamirkykite kraujuje, padėtame ant slenkščio, ir juo apšlakstykite viršuslenkstį ir abi atveriji; neivienas jusų teneišaina iš savo namų angos iki rytui. ²³ Nes Viešpats pereis užmušdamas Aigyptiečius, o pamatęs ant viršuslenkščio ir ant abiejų atverijų kraują, aplenks namų angą ir neleis žudytojui įeiti į jusų namus ir pažeisti. ²⁴ Užlaikykite tai kaipojstatą, duotą tau ir tavo vaikams į amžius. ²⁵ Ir įėję į žemę, kurią Viešpats jums duos, kaip yra žadėjęs, užlaikysite tas apeigas. ²⁶ Ir kada jusų vaikai jus klaus: Ką reiškia šita religijinė apeiga? ²⁷ jiems sakysite: Yra tai Viešpaties perėjimo auka, kada aplenkė Izraelio sunų namus Aigypte, užmušdamas Aigyptiečius ir palikdamas nepaliestus mūsų namus. Ir tanta nusilen-

(21) *Mozė suvadino...* Augščiaus aprašytas Velykų apeigas Mozė angarsino su kaikuriais paaiškinimais visai Izraeliųjų tautai. — (22) *Pascha*. Ji čionai reiškia velykinį avinėį. — *Kraujuje, padėtame ant slenkščio*. Anot ebr. t.: kurs yra inde. Papjauto avinėlio kraujas regimai buvo supiltas į koki nors indą. — *Teneišaina iš savo...* Nes tik tie liuos nuo pavojaus, kuriuos apgina krauju pažymėtos durys. — (23) *Neleis žudytojui*. Taip pa-

vadinta aniolas arba aniolai, kuriais Viešpats pasinaudojo slogai įvykdyti. — (24) *Užlaikykite tai*: ne durų patepimą krauju, nes tai reikėjo padaryti tik vieną kartą Aigypte, bet kitus istatus apie Velykų šventimą. — (25) *Ir įėję...* Velykos buvo švenčiamos jau ir tyruose (I Moz. 9, 21). Paskesniais gi laikais, apėmus Palestiną, atsirado dar ypatingas reikalas aiškinti Velykų apeigas jaunesnioms kartoms.

cutiens Aegyptios, et domos nostras liberans. Incurvatusque populus adoravit. ²⁸ Et egressi filii Israel fecerunt sicut praeceperat Dominus Moysi et Aaron.

²⁹ Factum est autem in noctis medio, percussit Dominus omne primogenitum in terra Aegypti, a primogenito Pharaonis, qui in solio ejus sedebat, usque ad primogenitum captivæ quæ erat in carcere, et omne primogenitum jumentorum. ³⁰ Surrexitque Pharao nocte, et omnes servi ejus, cunctaque Aegyptus: et ortus est clamor magnus in Aegypto: neque enim erat domus in qua non jaceret mortuus.

³¹ Vocatisque Pharao Moysē et Aaron nocte, ait: Surgite et egredimini a populo meo, vos et filii Israel: ite immolate Domino sicut dicitis. ³² Oves vestras et armenta assumite ut petieratis, et abeuntes benedicite mihi. ³³ Urgebantque Aegyptii populum de terra exire velociter, dicentes: Omnes moriemur. ³⁴ Tulit igitur populus conspersam farinam antequam fermentaretur: et ligans in palliis, posuit super humeros suos. ³⁵ Feceruntque filii Israel sicut praeceperat Moyses: et petierunt ab Aegyptiis vasa argentea et aurea, vestemque plurimam. ³⁶ Dominus autem dedit gratiam populo coram Aegyptiis ut como-

kusi pagarbino. ²⁸ O Izraëlio sunųs išėję padarė, kaip Viešpats buvo įsakęs Mozei ir Aaronui.

²⁹ Ir vidurnaktyje atsitiko, kad Viešpats užmušė visus pirmgimius Aigypto žemėje, nuo Paraono pirmgimio, kurs sėdėjo ant jo sosto, lig pirmgimiui belaisvės, buvusios kalėjime, ir visus galvijų pirmgimius. ³⁰ Ir naktį atsikėlė Paraonas, ir visi jo tarnai, ir visas Aigypatas; ir pakilo didis šauksmas Aigypcie. nes nebuvo namų, kuriuose nebutų gulėjęs numirėlis.

³¹ Ir pasivadinęs nakčia Moze ir Aaroną Paraonas tarė: Kelkitės ir eikite sau nuo mano tautos, jūs ir Izraëlio sunųs; eikite, aukokite Viešpačiui, kaip sakote. ³² Pasiimkite su savim savo avis ir galvijus, kaip reikalavote, o išeidami mane palaiminkite. ³³ O Aigypciečiai skatino tautą greitai išeiti iš jų krašto, sakydami: Mes visi išmirsime. ³⁴ Tai gi, žmonės ėmė įmaišytus miltus, kolei dar nebuvo įrauginti, ir surišę į apsiaustus užsidėjo sau ant pečių. ³⁵ Izraëlio sunųspadarė taipogi, kaip buvo įsakęs Mozė, ir pareikalavo iš Aigypciečių sidabrinų ir auksinių indų ir daugybės apdaru. ³⁶ O Viešpats davė malonę

(30) *Nes nebuvo namų...* Plg. Išm. 18, 6. 19. Visuose namuose, kuriuose buvo pirmgimiai, dabar atsirado numirėliai.

(31) *Pasivadinęs nakčia.* Išgąstis buvo taip didelis, kad Paraonas ėmė bijoti ir mažiausio atidėliojimo. — (32) *Mane palaiminkite.* Paraonas jaučiasi taip įveiktas, kad jis, išleisdamas Izraëlitus, ne tik nebestato jiems jokių sąlygų, bet dar pats maldauja sau užtarimo pas Dievą iš tų,

kuriuos anksčiau taip labai niekino. —

(34) *Surišę į apsiaustus.* Geldas su tešla surišta į plačius apsiaustus, kurie pas Rytų gyventojus vartojami netik kaip į aprasti drabužiai, bet dar kaip antklodės naktį, o laikada užuot maišų įvairiems dalykams nešti. — (36) *Kad jiems suteiktų.* Ebr. ž. *ša'al* visai nereikšia skolos, bet apskritai davimą. Viešpats norėjo, kad Aigypciečiai, kurie gyveno drang

darent eis: et spoliaverunt Aegyptios.

tautai Aigyptiečių akyse, kad jiems suteiktu; ir jie apiplėšė Aigyptiečius.

II. Izraelitų kelionė iš Aigypso lig Sinajaus kalnui 1. Išėjimas iš Aigypso ir kelionės pradžia.

³⁷ Profectique sunt filii Israel de Ramesse in Socoth, sexcenta fere millia peditum virorum, absque parvulis. ³⁸ Sed et vulgus promissuum innumerabile ascendit cum eis, oves et armenta et animantia diversi generis multa nimis. ³⁹ Coxeruntque farinam, quam dudum de Aegypto conspersam tulerant: et fecerunt subcinericios panes azymos: neque enim poterant fermentari

³⁷ Izraelio sunys iškeliavo iš Ramėsės Sokotan apie šešis šimtus tukstančių pėstininkų vyrų, neskaitant vaikų. ³⁸ Bet ir neskaitoma paprasta liaudis ėjo draug su jais, o taipogi begalo daug avių, galvijų ir įvairių gyvulių. ³⁹ Ir iš teslos, kurią seniai įmaišytą buvo išsinešę iš Aigypso, išsikepė sau duonos papločius be raugo; nes jų negalėjo įranginti, Aigyptiečiams spiriant

su Izraelitais Geseno žemėje, duotu jiems brangias dovanas, kaipo nedidelį atlyginimą už iškentėtus vargus, ir palenkė prie to Aigyptiečių širdis. Todėl Viešpats buvo tikras tų dovanų davėjas. Aigyptiečiai gi tų dovanų regimai nebesitikėjo atgauti. Izraelitams jos buvo lyg koks brangus grobis, paimtas iš pergalėtų karėje priešų, kurią vedė pats Viešpats. Dovanų davimas Izraelitams be abejo įvyko dar prieš dešimtąją slogą. Plg. 11, 1-3.

12, 37 - 13, 22. Izraelitams pradėjus kelionę iš Aigypso, tolesnis pasakojimas paskirstytas į dalis pagal vietas, kuriose jie buvo apsistoję. Pirmas perėjimas buvo nuo Ramėsės lig Sokotui. Čionai paminėtas pats Izraelitų išėjimas iš Aigypso, toliau duodamas įsakymas apie tai, kas turi teisę valgyti Paschą ir kaip ją gali įgyti jos neturintieji, taipogi įsakymas apie pirmgimius ir neraugintas duonas. Pasakui nurodoma, kodėl Viešpats išrinko Izraelitams netiesų kelią į Palestiną ir galop paminėtas antras perėjimas iš Sokoto į Etamą.

(37) *Iš Ramėsės Sokotan.* Veiz. 1, 11 pamiškin. Kelionė iš Ramėsės Sokotan buvo netolima; bet ji atėmė daugiaus laiko dėlto, kad Sokotan rinkosi Izraelitai būriais iš įvairių savo apsigyvenimo vietų. — *Apie šešis...* Gricžta skaitlinė čionai nepaduodama, nes Izraelitai dar nebuvo

suskaityti (plg. žem. 38, 25. Skaitl. 1, 46 ir k.). Kadangi vienu pėsčiųjų vyrų buvo apie 600000. todėl išviso iskeliausių iš Aigypso su moterimis ir vaikais turėjo būti nemažiau dviejų milijonų. Tas skaitlius gali išrodyti per daug didelis atsimenant, kad Jokubo šeimoje, kuomet ėjo Aigypian, buvo tik 70 dušių. Bet su ta šeima atėjo be abejonės daugybė tarnų ir vergų, kurie pamažu, priimdami apipjaustymą, galėjo žymiai padidinti jau pirmųjų Izraelitų skaitlių. Reikia taipogi atminti, kad Izraelitų didis pasidauginimas buvo jiems paties Dievo pažadėtas ir turėjo jo palaiminimą. Jiems tuomet nebuvo uždrausta daugmoterystė, ir be tikrųjų pačių jie imdavo dar sau guloves iš tarnaičių. Galop juk neveltui dejuo dėlei perdidžio Izraelitų skaitliaus Paranas ir rupinosi jį sumažinti (plg. 1, 7. 9...). Derlinga Geseno žemė, dabar išdailies užpilta ežero Menzaleh vandenimis ir apnešta smiltimis, o vienok turinti apie milijoną gyventojų, tuomet pigiai galėjo išmaitinti daugiaus negu du milijonu Izraelitų. Toks skaitlius galėjo pramisti ir išėjęs su didžiausiomis bandomis visokių gyvulių į Arabijos tyrus, kurie anais tolmais senobiniais laikais daugiaus turėjo geros žemės ir ganyklų; tuo labiau kad pats Dievas laikė juos savo globoje, duodamas kasdien stebuklingą manną, vandenį iš uolų ir du sykiu atsiųsdamas putpelas. — (39) *Pa-*

cogentibus exire Aegyptiis, et nullam facere sinentibus moram: nec pulmenti quidquam occurrerat præparare. ⁴⁰ Habitatio autem filiorum Israel qua manserunt in Aegypto, fuit quadringentorum triginta annorum. ⁴¹ Quibus expletis, eadem die egressus est omnis exercitus Domini de terra Aegypti. ⁴² Nox ista est observabilis Domini, quando eduxit eos de terra Aegypti: hanc observare debent omnes filii Israel in generationibus suis.

⁴³ Dixitque Dominus ad Moysen et Aaron: Hæc est religio Phase: Omnis alienigena non comedet ex eo. ⁴⁴ Omnis autem servus emptitius circumcidetur, et sic comedet. ⁴⁵ Advena et mercenarius non edent ex eo. ⁴⁶ In una domo comedetur, nec efferetis de carnibus ejus foras, nec os illius confringetis. ⁴⁷ Omnis cœtus filiorum Israel fa-

išeiti ir neikiek nebeleidžiant pasilikti; taipogi nebuvo kada pasitaisyti ką nors iš valgių. ⁴⁰ O laiko, kurį Izraelio sunų pasiliko Aigypte, buvo keturi šimtai tris dešimtys metų. ⁴¹ Jiems gi praslinkus, visa Viešpaties kariuomenė išėjo viena diena iš Aigypto žemės. ⁴² Ta naktis, kurioje Viešpats juos išvedė iš Aigypto žemės, turi būti pašvęsta Viešpačiui; ją turi užlaikyti visi Izraelio sunų persavokartas.

⁴³ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir Aaronui: Tas yra šventas įstatas apie Paschą: neivienas svetimtautis jos nevalgys. ⁴⁴ O kiekvienas pirktinis tarnas bus apipjaustytas ir taip valgys. ⁴⁵ Ateivis ir samdininkas jos nevalgys. ⁴⁶ Ji bus suvalgyta vienuose namuose; nieko iš jos mėsos neišnešite laukan ir nesulaužysite neivieno jos kaulo. ⁴⁷ Visas Iz-

plėčius. Vž. Prad. 15, 13. 14. — (40) O laiko... Čionai nurodytas Izraelitų pasilikimo Aigypte metų skaitlius maždaug sutinka su tuo, ką Dievas buvo apreiškęs Abraomui Prad. 15, 13. Plg. Apd. 7, 6. Samar. Pent., LXX ir Chald. parafr. tan skaitiliu įdėda taipogi metus, kuriuos patriarkai išbuvo Kanaane; bet minėtuose tekstuose rasi stengtasi sutaikyti skaitlinę 430 m. su tuo, kas pasakyta apie Mozės gimimą (6, 16...) ir buvo Dievo apreiškta apie keturias kartas, pasiliksiančias Aigypte (Prad. 15, 16), prie kurių priskaityta taipogi Mozė. Toks gi taikymas nėra reikalingas, kadangi šv. Rašte kartos išskaitomos vietomis, praleidžiant tarpinius sąnarius. Šv. Povilo žodžiai Gal. 3, 16. 17, kuriuose visų pirma kalbama apie Dievo padarytą Abraomui pažadėjimą ir duotą Mozei įstatymą ir minimi taipogi 430 m, gali būti suprantami apie Izraelitų pasilikimą Aigypte. Yra vienok gana daug aiškintojų, kurie mano, jog Izraelitai pasiliko Aigypte tik 215 m. — (41) Išėjo viena diena iš Aigypto žemės. Tai įvyko mūsų balandžio pradžioje apie

1472 m. pirm Kristaus. Nuo Abraomo mirties rasi buvo praslinkę 515 m., nuo Izaoko 440 m., nuo Jokubo 413 m. ir nuo Juozapo 358 m. — (42) Ta naktis: pirmoji pirmųjų Velykų naktis, kurioje galutinai liko pergalėtas Paraonas ir buvo leista Izraelitams išeiti iš Aigypto. Ji yra paveikslas kitos Didžios nakties, kurioje Kristus, pergalėjęs mirtį ir šėtoną, garbingai kėlėsi iš numirusių.

(43-45) Svetimtautis Ebr. *ben-nekhar*, svetimtaučio sunus. — Pirktinis tarnas, t. y. vergas, parduodamas visam gyvenimui. — Ateivis. Ebr. *thošab* (kitur *ger*). Tuo jis skiriasi nuo svetimtaučio (*ben-nekhar*), kad nuolat gyvena Izraelitų tarpe. — Samdininkas. Ebr. *šachir*, t. y. padienis darbininkas arba tarnas, tik kokiam laikui pasamdytas už algą. Jiems visiems uždrausta valgyti Paschą; o jei jie nori dalyvauti Paschoje, privalo tapti Izraelitų tautos sąnariais per apsi-pjaustymą. — (46) Suvalgysite vienuose namuose. Vž. 12, 3... — Nesulaužysite... Ta aplinkybė turėjo iš velykinio avinėlio daryti paveikslą Jėzaus Kristaus. Vž. Jo.

ciet illud. ⁴⁸ Quod si quis peregrinorum in vestram voluerit transire coloniam, et facere Pharse Domini, circumcidetur prius omne masculinum ejus, et tunc rite celebrabit: eritque sicut indigena terræ: si quis autem circumcisis non fuerit, non vescetur ex eo. ⁴⁹ Eadem lex erit indigenæ et colono qui peregrinatur apud vos. ⁵⁰ Feceruntque omnes filii Israel sicut præceperat Dominus Moysi et Aaron. ⁵¹ Et eadem die eduxit Dominus filios Israel de terra Ægypti per turmas suas.

Caput XIII. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ² Sanctifica mihi omne primogenitum quod aperit vulvam in filiis Israel, tam de hominibus quam de jumentis: mea sunt enim omnia. ³ Et ait Moyses ad populum: Mementote diei hujus in qua egressi estis de Ægypto et de domo servitutis, quoniam in manu forti eduxit vos Dominus de loco isto: ut non comedatis fermentatum panem. ⁴ Hodie egredimini mense novarum frugum. ⁵ Cumque introduxerit te Dominus in terram Chananaei et Hethæi et Amorrhæi et

raëlio sunų susirinkimas tai darys. ⁴⁸ O jei koks svetimtautis norės apsigyventi jūsų luveinėje ir daryti Viešpaties Paschą, pirma bus apipjaustyti jis ir visi jo vyriškiai ir tuomet galės švęsti, kaip pridera; ir bus kaip žemės čiabuvis; o jei kas nebus apipjaustytas, jos nevalgys. ⁴⁹ Tas pats įstatas užlaikytinas vietiniams gyventojams ir pasiliekančioms jūsų tarpe ateiviams. ⁵⁰ Ir visi Izraelio sunų padarė, kaip Viešpats buvo įsakęs Mozei ir Aaronui. ⁵¹ Viešpats tą pačią dieną išvedė Izraelio sunus iš Aigypso žemės jų būriais.

13. perskyrimas. ¹ Viešpats dar kalbėjo Mozei, tardamas: ² Pašvęsk man visus pirmgimius, kurie atveria motinos įsčią tarp Izraelio sunų, kaip iš žmonių, taip ir iš galvijų; nes visa yra mano. ³ Ir Mozė tarė tautai: Atsiminkite šitą dieną, kurioje išėjote iš Aigypso ir iš vergijos namų, nes Viešpats jus išvedė galinga ranka iš šitos vietos, kad nevalgytumėte raugintos duonos. ⁴ Išseinate šiandien naujųjų vaisių mėnesyje. ⁵ Ir kada Viešpats tave įves į Kananiečių, Hetiečių, Amoriečių, Hevejiečių ir Jėbuziečių žemę, apie

19, 33 - 36. Visos kitos žydų aukos buvo pjaustomos į dalis, pirma negu buvo nėsamos į altorių.

(13, 2) *Pašvęsk*. Pašvęsti žmonai, kaip ir daugelyje kitų šv. Rašto vietų, reiškia atskirti nuo kitų tokių pat dalykų ir atiduoti ypatingon Dievo nuosavybėn ir tarnystėn. Pirmgimiai sunų, tapdami šeimos tėvais, gaudavo senobėje pildyti kunigų pareigas. Kadangi paskiaus toms pareigoms buvo paskirta atskira giminė, todėl kitų giminių pirmgimiai turėjo būti atperkami (13. e.). Gyvulių pirmgimiai, jei buvo iš tarpo nesuteptųjų, turi būti aukojami Viešpačiui. Ypatingo pirmgimių

pašventimo Dievui priežastis buvo ta, kad jie jam pridera ne tik kaip visų dalykų Sutvėtojai ir Viešpačiui, bet kad buvo jo užlaikyti nuo mirties, kuomet buvo užmušami Aigypso pirmgimiai. — (3) *Mozė tarė tautai*. Sekantis Mozės pamokslas tautai paliečia du dalykus: neraugintas duonas ir pirmgimių pašventimą; ir vienas ir antras turi jiems priminti jų stebuklingą išėjimą iš Aigypso. — (4) *Naujųjų vaisių*. Ebr. 'Abib, t. y. varpų mėnesyje (plg. 12, 2). — (5) *Kada Viešpats tave įves*. Mozė kalba žmonai aiškiai apie reikalingumą švęsti Vėlykas tik apsigyvenus Palestinoje, nes jis pats išpradžios

Hevæi et Jebusæi, quam juravit patribus tuis ut daret tibi, terram fluentem lacte et melle. celebrabis hunc morem sacrorum mense isto. ⁶ Septem diebus vesceris azymis et in die septimo erit sollemnitas Domini. ⁷ Azyrna comedetis septem diebus: non apparebit apud te aliquid fermentatum, nec in cunctis finibus tuis. ⁸ Narrabisque filio tuo in die illo, dicens: Hoc est quod fecit mihi Dominus quando egressus sum de Ægypto. ⁹ Et erit quasi signum in manu tua, et quasi monumentum ante oculos tuos: et ut lex Domini semper sit in ore tuo, in manu enim forti eduxit te Dominus de Ægypto. ¹⁰ Custodies hujusmodi cultum statuto tempore a diebus in dies. ¹¹ Cumque introduxerit te Dominus in terram Chanaanæ, sicut juravit tibi et patribus tuis, et dederit tibi eam; ¹² separabis omne quod aperit vulvam Domino. et quod primitivum est in pecoribus tuis: quidquid habueris masculini sexus, consecrabis Domino. ¹³ Primogenitum asini mutabis ove: quod si non redemeris, interficies. Omne autem primogenitum hominis de filiis tuis, pretio re-

kurią prisiekė tavo tėvams, kad ją tau duos, į žemę, plustančią pienu ir medum, jūs švęsite šitame mėnesyje tą šventą apeigą. ⁶ Septynias dienas valgysite neraugintą duoną, ir septintoje dienoje bus Viešpaties iškilmė. ⁷ Neraugintas duonas valgysite septynias dienas; nieko rauginto nepasirodys pas tave ir visose tavo ribose. ⁸ Ir savo sunui pasakosi toje dienoje, tardamas: Tai yra, ką man Viešpats padarė, kuomet išėjau iš Aigypto. ⁹ Ir bus tarsi ženklas ant tavo rankos ir tarsi pamiuklas ties tavo akim, ir kad Viešpaties įstatymas visuomet butu tavo burnoje, nes Viešpats galinga ranka tave išvedė iš Aigypto. ¹⁰ Užlaikysi tą įstatą kas metai paskirtoje dienoje. ¹¹ Ir kada Viešpats tave įves į Kanaaniečio žemę, kaip prisiekė tau ir tavo tėvams, ir ją tau duos, ¹² atskirsi Viešpačiui visa, kas atveria iščią, ir visus pirmgimius tarp tavo gyvulių; ką tik turėsi vyriškos lyties, pašvęsi Viešpačiui. ¹³ Pirmgimį asilaitį užvaduosi avinų; o jei neišpirksi, tai užmuši. Kiekvieną gi pirmgimį tarp tavo sunų išpirksi pinigais. ¹⁴ Ir kada tavo sunus pa-

tikėjosi nuvesti trumpu laiku Izraelitus į tą kraštą. Kadangi vienok dėlei Izraelitų prasikaltimų įėjimas Palestinon buvo atidėtas ilgam laikui, todėl reikėjo švęsti Velykas ir tyruose, bet išspradžios Mozė apie tai nežinojo. — *Apie kurią prisiekė.* Vž. Prad. 24, 7; 26, 3; 50, 23. Iš 6, 8. — *Plustančią...* Vž. 3, 8. — *Tą šventą apeigą:* Velykas ir neraugintos duonos valgymą. — (9) *Bus tarsi ženklas.* Gražiai paaiškina tuos žodžius sv. Jeronymas, kurs sako: „Mano įsakymai tebuna ant tavo rankos, kad juos darbais išpildytumei, tebuna ties tavo akim, kad dieną ir naktį juos apsvarstytumei“. Taigi,

Izraelitai privalo labai branginti neraugintų duonų apeigą, kaip dalyką esantį mūsų rankose, kurio niekuomet neužmirštame, esantį ties mūsų akim, į kurį nuolat žiurime, esantį mūsų širdyje, apie kurį dažnai su meile kalbame. Tais žodžiais rėmėsi paskesniųjų žydų paprotys, atliekant maldas, prisirišti ilgomis juostelėmis prie kaktos ir kairės rankos taip vadinas filakterijas arba tefilimus, t. y. mažas dėžutes, į kurias dedamos pergaminio skiautelės su parašytais ant jų tekstais Iš. 13, 2-10. 11-17. Atk. 6, 4-9. 13-22. — (11) *Kada Viešpats.* Atk. rojamas įstatas apie pirmgimius, su

dimes. ¹⁴ Cumque interrogaverit te filius tuus cras, dicens: Quid est hoc? respondebis ei: In manu forti eduxit nos Dominus de terra Aegypti, de domo servitutis. ¹⁵ Nam cum induratus esset Pharaos, et nollet nos dimittere, occidit Dominus omne primogenitum in terra Aegypti a primogenito hominis usque ad primogenitum jumentorum: idcirco immolo Domino omne quod aperit vulvam masculini sexus, et omnia primogenita filiorum meorum redimo. ¹⁶ Erit igitur quasi signum in manu tua, et quasi appensum quid ob recordationem, inter oculos tuos: eo quod in manu forti eduxit nos Dominus de Aegypto.

¹⁷ Igitur cum emisisset Pharaos populum, non eos duxit Deus per viam terræ Philistiim quæ vicina est: reputans ne forte pœniteret eum, si vidisset adversum se bella consurgere, et reverteretur in Aegyptum. ¹⁸ Sed circumduxit per viam deserti, quæ est juxta Mare rubrum: et armati ascenderunt filii Israel de terra Aegypti. ¹⁹ Tulit quoque Moyses ossa Joseph secum: eo quod adjurasset filios Israel, dicens: Visitabit vos Deus, efferrete ossa mea hinc vobiscum. ²⁰ Profectique de Socoth castrametati sunt in Etham in extremis finibus solitudinis. ²¹ Domi-

klaus tavęs rytoj, tardamas: Kas tai yra? jam atsakysi: Viešpats mus išvedė galinga ranka iš Aigypso žemės, iš vergijos namų. ¹⁵ Nes sukietėjus Paraonui ir nenorint mūsų išleisti, Viešpats užmušė visus pirmgimius Aigypso žemėje nuo žmogaus pirmgimio lig galvijų pirmgimiui; todėl aš aukoju Viešpačiui visus vyriškosios lyties, kurie atveria iščią, ir visus pirmgimius tarp mano sūnų aš išperku. ¹⁶ Taigi, tai bus tarsi ženklas ant tavo rankos ir tarsi kas pakabinta atminčiai tarp tavo akių; kadangi galinga ranka Viešpats mus išvedė iš Aigypso.

¹⁷ Taigi, Paraonui išleidus tautą, Dievas jų nevedė keliu per Pilistimų žemę, kuri arti yra, su ta mintimi, kad kartais, pamatę kilstančias prieš save kares, jie neimtu gailėtis ir nesugrižtu Aigyptan; ¹⁸ bet vedė juos aplinkui tyrų keliu, kurs yra arti Raudonosios jūros. Išėjo gi Izraelio sūnūs iš Aigypso žemės apsiginklavę. ¹⁹ Mozė pasiėmė su savim taipogi Juozapo kaulus, kadangi jis buvo prisiekęs Izraelio sunus, tardamas: Dievas jus aplankys; išsineškite su savim iš čia mano kaulus. ²⁰ Ir išėję iš Sokoto apsistojo Etame, pačiuose tyrų pakraščiuose.

kaikuriais paaiškinimais. Plg. 2. eil. — (16) *Bus tarsi ženklas...* Vž. 9. eil.

(17) *Dievas jų nevedė.* . Paaiškinama, kodėl Dievas Izraelitų kelionei į Palestiną išrinko ne tiesų ir trumpą kelią, bet per Sinajaus tyrus (plg. Prad. 50, 10). Galinga ir įpratusi kariauti Pilistimų tauta butu be abejonės iškarto pasiūkusi Izraelitus su ginklais rankose. Jie gi ma-

žai prisirengę prie kovos, nors ir turėjo ginklus (18. e.), butu greitai nustoję drąsos ir grįžę atgal Aigyptan. — (19) *Mozė pasiėmė...* Plg. Prad. 50, 25. Taip buvo išpildytas Juozapo prašymas, paremtas jo giliu tikėjimu. — (20) *Etame.* Kame buvo tas Etamas, tikrai nežinia; spėjama kad jį šiaurryčius nuo Karčijų ežerų, pakrastyje plačios tyrumos, kuri va-

nus autem præcedebat eos ad ostendendam viam per diem in columna nubis, et per noctem in columna ignis: ut dux esset itineris utroque tempore. ²² Nunquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem, coram populo.

²¹ Viešpats gi ėjo pirm jų kelio rodytų dieną debesies šule, o naktį ugnies šule, kad jis būtų keliavedis vienu ir kitu metu. ²² Niekuomet neatstodavo nuo tautos dieną debesies šulas, o naktį ugnies šulus.

2. Perėjimas per Raudonąją jūrą.

Caput XIV. ¹ Locutus est autem Dominus ad Moysen, dicens: ² Loquere filiis Israel: Reversi castrametentur e regione Pihahiroth quæ est inter Magdalum et mare contra Beelsephon: in conspectu ejus castra ponetis super mare. ³ Dicturusque est Pharaon super filiis Israel: Coarctati sunt in terra, conclusit eos desertum. ⁴ Et indurabo cor ejus, ac persequetur vos: et glorificabor in Pharaone, et in omni exercitu ejus: scientque Ægyptii quia ego sum Dominus. Feceruntque ita.

14. perskyrimas. ¹ O Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: Sakyk Izraelio sunums: ² tegul grįžta ir apsistoja ties Pihahirotu, kurs yra tarp Magdalo ir jūros prieš Bėėlsefoną; sustatysite savo stovyklas ties juo ant jūros kranto. ³ Ir Paraonas sakys apie Izraelio sunus: Jie suspausti aname krašte ir uždaryti tyrais. ⁴ Aš sukietinsiu jo širdį, ir jis jus vysis; ir busiu pašlovintas Pharaone ir visoje jo kariuomenėje. ir Aigyptiečiai žinos, kad aš esu Viešpats. Ir jie taip padarė.

dinosi Suru (Prad. 16, 7) arba Etamu (Skaitl. 33, 8). — (21) *Viešpats gi ėjo...* Viešpats, liepęs Izraelitams išeiti iš Aigypto, davė jiems nuolatinį stebuklingą savo maloningos Apveizdos ženklą, kurs turėjo taipogi būti jų keliavedis. Juo gi buvo debesys didžiausio šulo pavidale, kurs dieną turėjo paprasto debesies išvaizdą, naktį gi žėrė ugnimi (žem. 14, 24; Skaitl. 14, 14). Tas pats debesys pasiklaus buvo apsiantęs Sinajaus kalną, o kada buvo padirbta sandoros skrynja, laikėsi ant jos ir pakildamas arba nusileisdamas duodavo ženklą eiti toliaus arba apsisotiti (žem. 40, 32... Skaitl. 9, 15...). — (22) *Niekuomet...* Iš čia pasirodo, kad šita vieta buvo Mozės parašyta bent kiek ilgesniam laikui praslinkus po išėjimo iš Aigypto, kuomet įsitikrinta, kad debesys nuolat eina su Izraelitais.

14, 1—15, 21. Viešpačiui liepiant, Izraelitai iš Etamo pasuka į pietus ir apsistoja ant Raudonosios jūros kranto, ka-

me juos prisiveja Paraonas su savo kariuomene; bet nusigandusiems Izraelio sunums ateina pagalbon Dievas ir padaro kelią per jūrą, stebuklingai perskirdamas jos vandenį; Aigyptiečiai gi, kurie išdrįsta vyties ir toliaus jūros dugnu, žusta jos bangose. Išėję iš jūros Mozė ir visa tauta gieda Viešpačiui dėkojimo giesmę, kurioje šlovina garbingus jo darbus.

(14, 2) *Tegul apsigrėžia...* Izraelitai, kurie iki tam laikui ėjo į rytus ir šiaurę keliu, vedančiu per Etamo tyrus į Palestiną, gauna paliepiną grįžti atgal, todėl turi pasukti į pietus ir praeidami pro Karčiuosius ežerus, pasiekti Raudonąją jūrą. Nauja jų stotis aprašyta labai griežtai, nurodant aplink esančių vietų vardus; bet kame ištikrųjų buvo išvardintieji Pihahirotas, Magdalas ir Bėėlsefonas, dabar, praėjus daugeliui šimtmečių, atrasti nebegalima. Tiek tik aišku, kad Izraelitai, apsistoję ant lygumos, turėjo iš vienos pusės, t. y. iš rytų jūrą; iš kitos šalies, todėl iš vakarų tyrumą; iš pietų

⁵ Et nuntiatum est regi Ægyptiorum quod fugisset populus: immutatumque est cor Pharaonis et servorum ejus super populo, et dixerunt: Quid volumus facere ut dimitteremus Israel, ne serviret nobis? ⁶ Junxit ergo currum, et omnem populum suum assumpsit secum. ⁷ Tulitque sexcentos currus electos, et quidquid in Ægypto currum fuit: et duces totius exercitus. ⁸ Induravitque Dominus cor Pharaonis regis Ægypti, et persecutus est filios Israel: at illi egressi erant in manu excelsa. ⁹ Cumque persequerentur Ægyptii vestigia præcedentium, receperunt eos in castris super mare: omnis equitatus et currus Pharaonis, et universus exercitus erant in Pihahiroth contra Beelsephon. ¹⁰ Cumque appropinquasset Pharaon, levantes filii Israel oculos, viderunt Ægyptios post se: et timuerunt valde: clamaveruntque ad Dominum, ¹¹ et dixerunt ad Moysen: Forsitan non erant sepulcra in Ægypto, ideo tulisti nos ut moreremur in solitudine: quid hoc facere voluisti, ut educeres nos ex Ægypto? ¹² Nonne iste est sermo, quem loquebamur ad te in Ægypto, dicentes: Recede a nobis, ut serviamus Ægypto.

⁵ Ir buvo pranešta Aigyptiečių karaliui, kad tauta išbėgusi. Paraono ir jo tarnų širdis atsimainė prieš tautą, ir jie tarė: Ką gi mes padarėme, išleisdami Izraelį, kad mums nebetarnautų? ⁶ Jis tat pasikinkydino savo vežimą ir pasiėmė draug su savim visus savo žmones. ⁷ Ir ėmė šešis šimtus rinktinių vežimų ir kiek tik buvo kitų vežimų Aigypte ir visos kariuomenės vadus. ⁸ Ir Viešpats sukietino Aigypto karaliaus Paraono širdį, ir jis vijosi Izraelio sunus; bet jie buvo išėję vedami galinga ranka. ⁹ Ir Aigyptiečiai, besivydami išėjusių pėdomis, juos užklupo stovyklose ant jūros kranto. Visi gi Paraono raiteliai ir vežimai ir visa kariuomenė buvo Pihahirote ties Bėelsefonu. ¹⁰ Ir Paraonui priartinus, Izraelio sunus, pakėlė akis, išvydo už savęs Aigyptiečius; jie labai nusigando ir šaukėsi į Viešpatį. ¹¹ Ir tarė Mozei: Nejaugi nebuvo kapų Aigypte, kad tu mus išvedei, idant numirtumėm tyruose. Ką gi gera norėjai padaryti, kad mus išvedei iš Aigypto? ¹² Argi ne tais žodžiais tau kalbėjome Aigypte: Atsitraukk nuo mūsų, kad tarnautumėm Aigyptiečiams? nes daug geriau buvo jiems tar-

tikriausiai buvo kalnai Attakah; o iš šiaurės paskui juos vijosi Aigyptiečiai; taigi, jie turėjo atsirasti apylinkėse dabartinio miesto Suėco. Kiek laiko jiems reikėjo iki tai vietai eiti, nepasakyta.

(5) *Buvo pranešta.* Paraonas, išleisdamas Izraelitus, tikėjosi, kad jie sugrįš; dabar gi iš sargybos, stovėjusios prie Aigypto ribų, gauna žinią, kad jie pasuko kiton pusėn ir regimai pasiryžę visai apeisti Aigyptą. — (6) *Savo vežimą.* Karėse vartojami vežimai buvo ant dviejų tekinių, iš priekio bent kiek pridengti,

visai atviri į užpakalį. Kinkydavo į juos po du arkliu. Tokiam vežime atsidavęs vienas kareivis su ginklais, o kitas buvo vežėju ir laikė vadžias. — *Visus savo žmones.* Be vežimų svarbiausi kariuomenės dalis buvo pėstininkai; jų buvo visdaugiausia. Toliaus (9. 17. eil.) minimi dar raiteliai; bet jų anais laikais buvo nedaug. — (10) *Nusigando ir šaukėsi...* Izraelitai tuojuo suprato pavojų; bet kada vieni, laukdami pagalbos iš Dievo, meldėsi į jį, kiti ėmė užpuldinėti ant Mozės, kam jis juos išvedė iš Aigypto; regimai buvo tai

ptiis? multo enim melius erat servire eis, quam mori in solitudine. ¹³ Et ait Moyses ad populum: Nolite timere: state, et videte magnalia Domini quæ facturus est hodie: Ægyptios enim, quos nunc videtis, nequaquam ultra videbitis usque in sempiternum. ¹⁴ Dominus pugnabit pro vobis, et vos tacebitis.

¹⁵ Dixitque Dominus ad Moysen: Quid clamas ad me? Loquere filiis Israel ut proficiantur. ¹⁶ Tu autem eleva virgam tuam, et extende manum tuam super mare, et divide illud: ut gradiantur filii Israel in medio mari per siccum. ¹⁷ Ego autem inducabo cor Ægyptiorum ut persequantur vos: et glorificabor in Pharaone, et in omni exercitu ejus, et in curribus et in equitibus illius. ¹⁸ Et scient Ægyptii quia ego sum Dominus cum glorificatus fuero in Pharaone, et in curribus atque in equitibus ejus. ¹⁹ Tollensque se Angelus Dei, qui præcedebat castra Israel, abiit post eos: et cum eo pariter columna nubes, priora dimittens, post tergum. ²⁰ Stetit, inter castra Ægyptiorum et castra Israel: et erat nubes tenebrosa, et illuminans noctem, ita ut ad se invicem toto noctis tempore accedere non

nauti, negu numirti tyruose. ¹³ Mozė tarė tautai: Nesibijokite, stovėkite ir žiurėkite į didžius Viešpaties veikalus, kuriuos šian dien padarys; nes Aigyptiečių, kuriuos dabar matote, jau daugiaus niekuomet nebeišvysite. ¹⁴ Viešpats kovos už jus, o jūs tylėsite.

¹⁵ Ir Viešpats tarė Mozei: Ko šauki į mane? sakyk Izraelio sunums, kad eitu. ¹⁶ Tu gi pakelk savo lazda ir ištiesk savo ranką ant jūros, ir ją perskirk, kad Izraelio suns eitu sausu dugnu per jūros vidurį. ¹⁷ O aš sukietinsiu Aigyptiečių širdį, kad jus vytusi. Ir busiu pašlovinintas Paraone ir visoje jo kariuomenėje, ir jo vežimuose bei raiteliuose. ¹⁸ Ir Aigyptiečiai žinos, kad aš Viešpats, kada busiu pašlovinintas Paraone ir jo vežimuose bei joraiteliuose. ¹⁹ Ir Dievo Aniolas, kurs ėjo prieš Izraelio burius, pakilęs nuėjo į jų užpakalį, ir draugų juo debesies šulas, palikęs priešą, ²⁰ atsisotojo užpakalyje tarp Aigyptiečių stovyklos ir Izraelio stovyklos. Ir debesys buvo iš vienos pusės tamsus o iš kitos apšviečias naktį, taip kad kiti prie kitų negalėjo prisitarti per visą naktį. ²¹ Ir Mozei ištiesus ranką ant jūros, Vieš-

tie patį siauraširdžiai, kurie jau ir Aigypte darė kliūtis Dievo pasiuntiniui (vz. 5, 21; 6, 9). Vargesnėse kelionėse valandose jiems nesunku buvo atrasti ir daugiaus šalininkų. Atsilieps jie dar nekartą ir paskiaus. — (14) *Tylėsite*: jums ne-reikės su šauksmu pulti į kovą; tylomis galėsite veizdėti, kaip Viešpats kovos su jūsų priešais.

(15) *Ko šauki į mane*. Nors Mozė niekiek neabejojo, kad Viešpats suteiks reikalingą pagalbą, bet, norėdamas labiaus nuraminti nusigandusius, ir pats ėmė mels-

ties. Viešpats tuoju pamoko, kas reikia toliaus daryti, ir liepia vesti tautą tiesiog į jurą, kurios vanduo, Mozei pakėlus ir ant jos ištiesus savo lazda, turi persiskirti ir padaryti sausą taką. — (20) *Debesys buvo...* Nakties tamsumas buvo Aigyptiečiams dar padidintas tamsia begalinio didumo debesies puse; todėl jie negalėjo tuoju užpulti ant Izraelitų; tie gi tuotarpu turėjo prieš save kelią jūros dugnu, apšviestą šviesiaja to paties debesies puse. — (21) *Mozei ištiesus ranką..* ir laikant joje lazda (16. e.). Tai buvo pir-

valerent. ²¹ Cumque extendisset Moyses manum super mare, abstulit illud Dominus flante vento vehementi et urente tota nocte, et vertit in siccum: divisaque est aqua. ²² Et ingressi sunt filii Israel per medium sicci maris: erat enim aqua quasi murus a dextera eorum et læva. ²³ Persequentesque Ægyptii ingressi sunt post eos, et omnis equitatus Pharaonis, currus ejus et equites per medium maris. ²⁴ Jamque advenerat vigilia matutina, et ecce respiciens Dominus super castra Ægyptiorum per columnam ignis et nubes, interfecit exercitum eorum: ²⁵ et subvertit rotas curruum, ferebanturque in profundum. Dixerunt ergo Ægyptii: Fugiamus Israellem; Dominus enim pugnat pro eis contra nos. ²⁶ Et ait Dominus ad Moysen: Extende manum tuam super mare, ut revertantur aquæ ad Ægyptios super currus et equites eorum. ²⁷ Cumque extendisset Moyses manum contra mare, reversum est primo diluculo ad priorem locum: fugientesque Ægyptiis occurrerunt aquæ, et involvit eos Dominus in mediis fluctibus. ²⁸ Reversæque sunt aquæ et ope-

pats ją at'âmė, pučiant visą naktį smarkiausiam ir karštam vėjui, ir išdžiovino dugną; ir vanduo persiskyrė. ²² Ir Izraelio sunys ėjo išdžiuvusios jūros viduriu; nes vanduo stovėjo kaip muras jų dešinėje ir kairėje. ²³ Ir vydamies ėjo paskui juos jūros viduriu Aigyptiečiai ir visa Paraono raitarija, jo vežimai ir raiteliai. ²⁴ Jau buvo atėjusi aušrinė sargyba, ir štai Viešpats, pažvelgęs į Aigyptiečių stovyklas per ugnies ir debesies šulą, pražudė jų kariuomenę ²⁵ ir iškraipė vežimų tekinius, ir jie krito ant dugno. Aigyptiečiai tat tarė: Bėgkime nuo Izraelio, nes Viešpats kovoja už juos prieš mus. ²⁶ Ir Viešpats tarė Mozei: Ištiesk savo ranką ant jūros, kad vandenį sugrižtu ant Aigyptiečių, ant jų vežimų ir raitelių. ²⁷ Ir Mozei ištiesus ranką ant jūros, ji, pradedant aušti, sugrižo į pirmąją vietą; ir bėgančius Aigyptiečius pasitiko vanduo, ir Viešpats juos apsiuntė iš visų pusių bangomis. ²⁸ Ir vanduo sugrižo ir apdengė visos Paraono kariuomenės vežimus ir raitelius, kurie vydamies buvo įėję į jurą. ir neliko iš jų net neivieno. ²⁹ O Izraelio su-

moji ir viršprigimtinė vandens persiskyrimo priežastis. Dievas galėjo priegtam pasinaudoti ir antrinėmis gamtoje esančiomis priežastimis, kurių viena visiems matoma toliaus nurodoma, t. y. smarkiausias karštas vėjas. Bet vėjas, nors ir didžiausias, įstengias paprastai gana toli atstumti jūros vandenį nuo krašto, kaip tai nesyki atsitinka Suėco užtakoje, pats vienas negalėjo visai perskirti vandenį ir, padaręs sausą kelią bent varsto platumo, juos laikyti visą naktį iš abiejų pusių kaip kieta sieną. — (22) *Izraelio sunys ėjo...* Buvo tai Ebrajų tautai lyg-kad krikštas. Plg. 1 Kor. 10, 2. — Suėco užtaka seno-

bėje rasi siekė bent kiek toliau į šiaurę ir Izraelitų perėjimo vietoje negalėjo būti per daug plati, nes visa jų daugybė suskubę ją pereiti keletu valandų. — (24) *Aušrinė sargyba.* Ebrajai senobėje dalino naktį Babyloniečių papročiu į tris sargybas po keturias valandas, nuo 6 lig 10, nuo 10 lig 2 nakties ir paskutinę aušrinę sargybą nuo 2 lig 6 ryto (plg. Teis. 7, 19; 1 Kar. 11, 11 ir k.). — *Viešpats, pažvelgęs...* Tas Viešpaties pažvelgimas buvo įėjusiems į jurą Aigyptiečiams prapultis. Plg. Ps. 76, 18. 19. — (28) *Neliko iš jų net neivieno.* Pražuvo regimai tik tie, kurie buvo suskubę užėiti ant ju-

ruerunt currus et equites cuncti exercitus Pharaonis, qui sequentes ingressi fuerant mare: nec unus quidem superfuit ex eis. ²⁹ Filii autem Israel perrexerunt per medium sicci maris, et aquæ eis erant quasi pro muro a dextris et a sinistris: ³⁰ liberavitque Dominus in die illa Israel de manu Ægyptiorum. ³¹ Et viderunt Ægyptios mortuos super littus maris, et manum magnam quam exercuerat Dominus contra eos: timuitque populus Dominum, et crediderunt Domino, et Moysi servo ejus.

Caput XV. ¹ Tunc cecinit Moyses et filii Israel carmen hoc Domino, et dixerunt:

Cantemus Domino: gloriose enim magnificatus est, equum et ascensorem dejecit in mare.

² Fortitudo mea, et laus mea Dominus, et factus est mihi in salutem: iste Deus meus, et glorificabo eum:

nųs ėjo tolians sausu jūros viduriu, ir vandenį jiems buvotarsi muras dešinėje ir kairėje. ³⁰ Ir Viešpats išgelbėjo anoje dienoje Izraėlį iš Aigyptiečių rankų. ³¹ Ir matė negyvus Aigyptiečius ant jūros kranto ir galingą ranką, kurią Viešpats buvo prieš juos ištiesęs; ir tauta bijojosi Viešpaties, ir įtikėjo Viešpačiui ir jo tarnui Mozei.

15. perskyrimas. ¹ Tuomet Moze ir Izraėlio sunų giedojo Viešpačiui šitą giesmę ir sakė:

Giedokim Viešpačiui, nes garbingai apreiškė jis savo šlovę:

žirgą ir raitelį jis įmetė į jurą.

² Mano galybė Viešpats ir apie jį mano giesmė, jis tapo mano išgelbėtoju.

Jis mano Dievas, ir jį aš šlovinsiu;

ros dugno. Ar buvo jų tarpe Paraonas, nepasakyta. Jei tas Paraonas buvo Meneftah I, kaip dabar spėjama, kurio grabas iki šiandien tebėra B i b a u - e l - M o l u k e, tai jei jis ir butu prigėręs, jo lavoną butu galėję sujieškoti ir palaidoti, kaip paprastai laidodavo jo pranokėjus. — (31) Įtikėjo Viešpačiui ir... Ir labiausiai abejojantįs turėjo nutilti, pamatę taip aiškiai apsiraiškusią Dievo pagalbą ir vertybę jo pasiuntinio Mozės.

(15, 1) *Moze ir Izraėlio sunų giedojo...* Vakarykšti Aigypto karaliaus vergai, perėję jurą, pasijuto esą liuosa Dievo tauta. Valandos prakilnumu sujudintas ir šv. Dvasios įkvėptas Moze išreiškia gražiausios giesmės žodžiais jausmus, kurių buvo pilnos ir sklydinos Izraėlio sunų širdys. Jis gieda dėkojimo ymną Viešpačiui o jo žodžius pagauna ir kartoja tukstantinės vyrų ir moterų minios, stovinčios ant jūros kranto. Tos giesmės aidai at-

silieps paskesniųjų Dievo išrinktosios tautos įkvėptų vadovų ymnuose, skambės jie ir Naujojo Izraėlio giesmėse, kolei galop nesusilies su tomis giesmėmis, kurias išrinktieji giedos ties Avinėlio ristu dangiškoje Jeruzalėje (Apr. 15, 3). Mozės giesmė susideda iš trijų dalių: 1b - 5, 6 - 10 ir 11 - 18 eil. Pirmoji dalis prasideda įžangos žodžiais: *Giedokime Viešpačiui*: po jų eina trumpai išreikštas giesmės turinys: šlovingi Viešpaties veikalai (plg. 14, 4. 17). — *Nes garbingai...* Ebr. *ki ga'oh ga'ah*. Ebraiskame tekste sakiniai labai trumpučiai ir žodžiai rinktiniai; iš to visoje giesmėje randasi labai daug gyvumo ir smarkumo, kas kitose kalbose nepigu užlaikyti. — (2) *Viešpats*. Dievo vardas čionai ebr. t. išreikštas trumpiaus negu paprastai: *Jah* užnot *Jahveh*. Plg. 17, 16. — *Jis mano Dievas* — vienatinis, o ne vienas iš daugelio, kaip pas Aigyptiečius. — *Mano tėvo Dievas*: Dievas,

- Deus patris mei, et exaltabo eum.
- ³ Dominus quasi vir pugnator, omnipotens nomen ejus.
- ⁴ Currus Pharaonis et exercitum ejus projecit in mare: electi principes ejus submersi sunt in Mari rubro.
- ⁵ Abyssi operuerunt eos, descenderunt in profundum quasi lapis.
- ⁶ Dexterā tuā Domine magnificata est in fortitudine: dexterā tuā, Domine, percussit inimicum.
- ⁷ Et in multitudine gloriæ tuæ deposuisti adversarios tuos: misisti iram tuam, quæ devoravit eos sicut stipulam.
- ⁸ Et in spiritu furoris tui congregatæ sunt aquæ: stetit unda fluens, congregatæ sunt abyssi in medio mari.
- ⁹ Dixit inimicus: Persequar et comprehendam, dividam spolia, implebitur anima mea: evaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea.
- ¹⁰ Flavuit spiritus tuus, et operuit eos mare: submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus.
- ¹¹ Quis similis tui in fortibus Domine?
- mano tėvo Dievas, ir jį aš augštinsiu.
- ³ Viešpats kaip vyras karžygys; Visagalis jo vardas.
- ⁴ Paraono vežimus ir jo kariuomenę jis įmetė į jūrą; rinktiniai jo kunigaikščiai paskandinti Raudonoje juroje.
- ⁵ Gelmės juos apdengė, nuskendo į gilumą kaip akmuo.
- ⁶ Tavo dešinioji, Viešpatie, pašlovinta savo galybėje; tavo dešinioji, Viešpatie, užgavo neprietelį.
- ⁷ Tavo šlovės daugybė tu nutrėmei savo priešus; siuntei savo rustybę, kuri juos prarijo kaip šiaudą.
- ⁸ Tavo įtužimo dvelkimu susikrušo vandenįs, judri banga atsistojo, vilnis ant vilnies pakilo jūros viduryje.
- ⁹ Neprietelis tarė: Vysiuos ir nutversiu; pasidalinsiu grobiu, ir pasisotins mano duša; ištrauksiu iš makščių mano kalaviją, ir užmuš juos mano ranka.
- ¹⁰ Paputė tavo vėjas, ir jūra juos apdengė; nuskendo kaip švinas smarkiuose vandenyse.
- ¹¹ Kas tau lygus tarp galiunų, Viešpatie?

kuri išažino ir garbino prabočiai. — (3) *Viešpats kaip vyras...* Anot ebr. t.: *Jahveh vyras karžygys*, — *Jahveh jo vardas*. — (5) *Kaip akmuo*. Žem. 10. eil. Aigyptiečių nuskendimas palygintas su švino skendimu. Ir ištikrųjų šarvai kareivius o geležiniai apkaustymai vežimus darė labai sunkiais. — (6) *Tavo dešinioji...* Čionai prasideda antra giesmės dalis, kurioje dar nuosakiau aprašoma Viešpaties galybė ir Aigyptiečių pražuvimas. — (8) *Tavo įtužimo dvelki-*

mu. Vulgata aiškiau pažymi tik tolesnes jūros vandens persiskyrimo pasekmes, t. y. tą aplinkybę, kad pakilęs vanduo turėjo užlieti Aigyptiečius, ir todėl pačiame vandens persiskyrime mato Dievo rustybės padarą. Ebr. t. nėra taip aiškiai paminėtos rustybės. — (11) *Kas tau lygus...* Trečia giesmės dalis prasideda nauju paminėjimu Viešpaties galybės; toliaus šlovinama jo mielaširdystė (13. e.), galop apsvarstomos tolesnės šlovingos pergalėjimo pasekmės (14-18. e.). — *Tarp galiu-*

- quis similis tui, magnificus in sanctitate,
terribilis atque laudabilis, faciens mirabilia?
- ¹² Extendisti manum tuam, et devoravite eos terra.
- ¹³ Dux fuisti in misericordia tua populo quem redemisti: et portasti eum in fortitudine tua, ad habitaculum sanctum tuum.
- ¹⁴ Ascenderunt populi, et irati sunt:
dolores obtinuerunt habitatores Philisthiim.
- ¹⁵ Tunc conturbati sunt principes Edom,
robustus Moab obtinuit tremor:
obriguerunt omnes habitatores Chanaan.
- ¹⁶ Irruat super eos formido et pavor, in magnitudine brachii tui:
fiant immobiles quasi lapis, donec pertranseat populus tuus Domine,
donec pertranseat populus tuus iste, quem possedisti.
- ¹⁷ Introduces eos, et plantabis in monte hereditatis tuæ, firmissimo habitaculo tuo quod operatus es Domine:

- Kas lygiai kaip tu šlovingas šventume,
baisus ir girtinas, daras stebuklus?
- ¹² Ištiesei savo ranką, ir prarijo juos žemė.
- ¹³ Buvai savo mielaširdystėje vadas tautai, kurią atpirkai, ir nešei ją savo galybe į tavo šventąją buveinę.
- ¹⁴ Pakilo tautos ir supyko; skausmai suspaudė Pilistėjos gyventojus.
- ¹⁵ Tuomet sudrebėjo Edomo kunigaikščiai;
Moabo galinguosius apėmė išgastis;
sustingo visi Kanaano gyventojai.
- ¹⁶ Teapnyksta juos baimė ir išgastis prieš tavo rankos galybę, tenekruta kaip akmuo, kolei nepraeis tavo tauta, Viešpatie,
kolei nepraeis šita tavo tauta, kurią paveldėjai.
- ¹⁷ Įvesi juos ir įsodinsi ant tavo tėvainystės kalno, tvirčiausioje tavo buveinėje, kurią padarei, Viešpatie, tavo šventykloje, Viešpatie,

nu. Geriaus: tarp dievų, nes čionai Mozė turėjo mintyje netikrus Aigypso ir kitų pagonių dievačius. Plg. Ps. 85, 8.— *Baisus ir girtinas*. Geriaus anot ebr. t.: *baisus girtinuose veikaluose*, t.y. pagyrimo ir šlovinimo vertuose darbuose, kuriuos įvykdė pergalėdamas Aigypciečius. — (12) *Prarijo juos žemė*. Žemė čionai reiškia sausumą ir vandenį draug. — (13) *Į tavo šventąją buveinę*. Buvėnė čionai nereiškia bažnyčios, bet Palestiną, kurion dabar Viešpats veda savo tautą ir kurioje jis tarp jų gyvens. — (14) *Pakilo tautos...* Anot ebr. t.: išgirdo... ir sudrebėjo. Praeitieji laikai čionai pavartoti pranašų budu užuot bu-

siančiųjų; nes Mozė ima jau pranašauti, kokį įspudį padarys Izraelitų išėjimas iš Aigypso į arčiau ir toliaus gyvenančias tautas: Pilistimus, Idumėjiečius, Moabitus ir visus Kananiečius. — (16) *Teapnyksta...* Linkėjimas (arba anot kitų pranašystė), kad baimė apnyksianti įvairias tautas, per kurių žemes Izraelitai turės pereiti, palengvintu jiems Palestinos užėmimą. — (17) *Įvesi juos...* Žadėtosios žemės apėmimas Mozei išrodo visai tikras ir artimas, kadangi jis Dievo prirengtas išanksto. Dievas juos ne tik įves, bet ir įsodins kaip stiprą medį, duos įleisti giliai šaknis ir augštai išaugti. Palestina vadinama įvairiais vardais: kalnu dėlei kalnų daugybės, Die-

sanctuarium tuum Domine,
quod firmaverunt manus tuæ.

¹⁸ Dominus regnabit in æternum
et ultra.

¹⁹ Ingressus est enim eques
Pharao sum curribus et equiti-
bus ejus in mare: et reduxit su-
per eos Dominus aquas maris:
filii autem Israel ambulaverunt
per siccum in medio ejus.

²⁰ Sumpsit ergo Marija prophe-
tissa, soror Aaron, tympanum
in manu sua: egressæque sunt
omnes mulieres post eam cum
tympanis et choris, ²¹ quibus
præcinebat, dicens:

Cantemus Domino, gloriose
enim magnificatus est,
equum et ascensorem ejus de-
jecit in mare.

kurią tavo ranka sustiprino.

¹⁸ Viešpats karaliaus į amžius ir
be galo.

¹⁹ Nes Paraono raitarija draug
su vežimais ir jo raiteliais įėjo
į jūrą, ir Viešpats atgal užvedė
ant jų jūros vandenį; o Izraė-
lio sūnys ėjo sausu dugnu per
jos vidurį.

²⁰ Marija tat, pranašė, Aaro-
no sesuo, ėmė į savo rankas bu-
binėlį, ir paskui ją ėjo visos mo-
teris su bubinėliais ir šokiais.

²¹ Ji pirmoji vedė giesmę ir sakė:
Giedokim Viešpačiui, nes gar-
bingai apreiškė jis savo šlo-
vę,

žirgą ir raitelį jis įmetė į jūrą.

vo tėva inyste, nes ji duodama tautai,
kurią išsirinko ir padarė savo įsūniais
(6, 7), buveine, šventykla, kadan-
gi Viešpats joje gyvens tarp savo tautos.
— (18) *Viešpats karaliaus*. Giesmės už-
baiga: Viešpats bus karalius išrinkto-
sios tautos, kolei ji pasiliks ištikima; jis
bus Karalius naujo Izraėlio N. Įst. Kara-
liaus jis amžių amžiais ir pasauliui pasi-
baigus kaipo garbingas pergalėtojas dan-
gaus šventykloje.

(19) *Nes Paraono...* Giedant Mozei
draug su vyrais giesmę, giedojo taipogi
su kitomis moterimis Mozės ir Aarono
sesuo Marija. Moterų choras rasi tik at-
kartodavo protarpiais pirmuosius giesmės
žodžius: *Giedokime Viešpačiui...* Čionai
pirmą sykį minimas Mozės ir Aarono se-
sers vardas Marija, ebr. *Mirjam*, gr.
Μαριάμ. To vardo prasmė nurodoma ne
viena, dažniausiai gi: Jūros žvaigždė,
Augštoji, Gražioji. Marija
pavadinta pranaše, nes gaudavo iš Dievo
apreiškimus. Plg. Skaitl. 12, 1... Kodėl
ji čionai pavadinta tik Aarono seserimi
o ne draug ir Mozės, įvairiai aiškina-
ma. Vieni spėja, kad Mozės vardas čia
per paklydimą esąs išleistas iš teksto;
bet greičiausiai pats Mozė jo neįrašė tyčio-
mis, dėlto kad jis, apskritai sakant, ma-
žai temini savo šeimyną, ir kalbėdamas,
pavyzdin, nuo savęs apie Aaroną jo tai-
pogi nevadina savo broliu. Jis kaipo Die-

vo išrinktas tautos vadas jautėsi lyg-kad
atskirtas nuo savo šeimynos. — *Ėmė
į savo rankas...* Plg. Teis. 11, 34; 1 Kar.
18, 6.

15, 22 - 18, 27. Nuo Raudonosios jūros
kranto Izraelitai ateina į Marą, kame jiems
Dievas iš kartaus vandens padaro saldų,
toliaus jie apsistoja Elime, iš kurio nu-
eina į Sino tyrumą; čionai murmantiems
Izraelitams ir besigailintiems apleisto Ai-
gypto Dievas atsiunčia putpelas ir duoda
manną, kuria jie turės maitintis per ke-
turias dešimtis metų. Prie tos progos
duodami pamokymai, kiek ir kokiuo lai-
ku jie privalo rinkti sau manną, o taipogi
įsakymas mannos gomorą laikyti tam
tikrame inde paskesniųjų kartų atminčiai.
Iš Sino tyrumo Izraelitams atėjus į Ra-
fidimą ir vėl murmant dėlėi vandens sto-
kos, Dievas jį duoda iš uolos. Rafidime
pirmą sykį išėjusius užpuola Amalėkitai,
bet su Dievo pagalba, Mozei laikant augš-
tyn ištiestas rankas, lieka pergalėti, o Mo-
zė gauna paliepinimą tą pirmą pergalėjimą
įrašyti knygon. Čionai taipogi Mozė ap-
lanko jo uošvis Jėtras, kurs jam atveda
jo pačią ir du jo sunu. Mozės meiliai
priimtas Jėtras su džiaugsmu patiria apie
laimingą Izraelitų išsiliuosavimą iš Aigyp-
to ir pataria savo žentui paskirti tautai
viršininkus, kurie užvaduotu Mozę teismų
daryme, ką tasai išpildo.

3. Keltonė nuo Raudonosios jūros lig Sinajui.

²² Tulit autem Moyses Israel de Mari rubro, et egressi sunt in desertum Sur: ambulaveruntque tribus diebus per solitudinem, et non inveniebant aquam. ²³ Et venerunt in Mara, nec poterant bibere aquas de Mara, eo quod essent amaræ: unde et congruum loco nomen imposuit, vocans illum Mara, id est, amaritudinem. ²⁴ Et murmuravit populus contra Moysen, dicens: Quid bibemus? ²⁵ At ille clamavit ad Dominum: qui ostendit ei lignum: quod cum misisset in aquas, in dulcedinem versæ sunt: ibi constituit ei præcepta, atque judicia, et ibi tentavit eum, ²⁶ dicens: Si audieris vocem Domini Dei tui, et quod rectum est coram eo feceris, et obedieris mandatis ejus, custodierisque omnia præcepta illius, cunctum languorem, quem posui in Ægypto, non inducam super te: ego enim Dominus sanator tuus. ²⁷ Venerunt autem in Elim filii Israel, ubi erant duodecim fontes aquarum, et septuaginta palmæ: et castramentati sunt juxta aquas.

²² O Mozė ėmė Izraėli nuo Raudonosios jūros, ir jie ėjo į Suro tyrumą; ir keliavo tris dienas tyrais ir neužtikto vandens. ²³ Ir atėjo į Marą, ir negalėjo gerti Maros vandens, kadangi buvo kartus, užtat ir buvo tai vietai duotas tinkamas vardas, pramenant ją Mara, tai yra kartumas. ²⁴ Ir tauta murmėjo prieš Mozė, sakydama: Ką gersime? ²⁵ O jisai šaukėsi į Viešpatį, kurs jam parodė medį; kada jį ėmė vandenin, jis pasidarė saldus. Tenai Dievas davė tautai įsakymus ir įstatus ir tenai ją bاندė, ²⁶ tardamas: Jei klausysi Viešpaties, tavo Dievo, balso ir darysi, kas teisinga jo akyse, ir busi paklusni jo paliepimams, ir užlaikysi visus jo įsakymus, neatvesiu ant tavęs neivienos iš visų tų ligų, kurias buvau siuntęs ant Aigypto; nes aš Viešpats tavo gydytojas. ²⁷ O Izraėlio suns atėjo į Elimą, kame buvo dvylika vandens šaltinių ir septynios dešimtys palmių, ir sustatė savo stovyklas prie vandens.

(22) *Suro tyrumą*. Kitur ji vadinasi Etamo tyruma. Plg. augšė. 13, 20; Skaitl. 33, 80. Vieta, iš kurios Izraėlitai pradėjo eiti nuo jūros kranto, anot padavimo, buvusi ties kalnu Attakah, kitoje Suėco įlankos pusėje; ji dabar vadinasi Ajun-Musa (Mozės šaltinis). — (23) *Atėjo į Marą*. Kadangi Izraėlitai ėjo Sinajaus kalno linkon, todėl ta pirma jų stotis rasi buvo tenai, kame dabar yra Ain-Anara, kurios vanduo ir šiandien skaitosi labiausiai netikusių ir karčiausių visame pussalyje. Pats vardas *Marah* reiškia kartumą. — (25) *Parodė medį*. Tokio

medžio, kurs galėtų kartų vandenį savaimi paversti saldžiu, Sinajaus pussalyje nėra. Todėl tai buvo aiškus stebuklas, kuriuo Dievas buvo suteikęs savo parodytam medžiui nepaprastus privalumus. Plg. Ekkli. 38, 4... Šv. tėvai matė tame medyje pavelslį Kristaus kryžiaus. — *Tenai Dievas davė...* Kokie įsakymai ir įstatai (ehrt. vienskaitlis) buvo duoti Maroje, nevissai aišku; bet rasi Dievas pasinaudojo čionai savo tautos ištyrimo valanda, kad prie tos progos jai primintu reikalingumą paklusnybės, apie kurią kalbama 26. e. — (27) *Atėjo į Elimą*. Rasi taip va-

Caput XVI. ¹ Profectique sunt de Elim, et venit omnis multitudo filiorum Israel in desertum Sin, quod est inter Elim et Sinai: quintodecimo die mensis secundi, postquam egressi sunt de terra Ægypti. ² Et murmuravit omnis congregatio filiorum Israel contra Moysen et Aaron in solitudine. ³ Dixeruntque filii Israel ad eos: Utinam mortui essemus per manum Domini in terra Ægypti, quando sedebamus super ollas carnum, et comedebamus panem in saturitate: cur eduxistis nos in desertum istud, ut occideretis omnem multitudinem fame? ⁴ Dixit autem Dominus ad Moysen: Ecce, ego pluam vobis panes de cælo: egredietur populus, et colligat quæ sufficiunt per singulos dies: ut tentem eum utrum ambulet in lege mea, an non. ⁵ Die autem sexto parent quod inferant: et sit duplum quam colligere solebant per singulos dies. ⁶ Dixeruntque Moyses et Aaron ad omnes filios Israël: Vespere sciatis quod Dominus eduxerit vos de terra Ægypti: ⁷ Et mane videbitis gloriam Domini: audivit enim murmur vestrum contra Dominum: nos vero quid sumus, quia mussitastis contra nos? ⁸

16. perskyrimas. ¹ Iš Elimo jie ėjo toliaus, ir visa Izraėlio sunų daugybė atėjo į Sino tyrumą, esančią tarp Elimo ir Sinajaus, penkioliktoje antrojo mėnesio dienoje, po to kaip buvo išėję iš Aigypto žemės. ² Ir visas Izraėlio sunų susirinkimas murmėjo prieš Mozę ir Aaroną tyrumoje. ³ Ir Izraėlio sunų jįmdviem sakė: Velyk butumėm numirę per Viešpaties ranką Aigypto žemėje, kuomet sėdėjome prie puodų su mėsa ir valgėme duonos lig sočiai. Kam judu mus išvedėta į šituos tyrus, idant numarintumėta visą daugybę bādų? ⁴ O Viešpats tarė Mozei: Štai, aš jums lydinsiu duona iš dangaus; žmonės teeina ir tegul kasdien renkasi, kiek užtenka vienai dienai, kad juos išbandytiau, ar jie elgiasi pagal mano įstatymą, ar ne. ⁵ O šeštoje dienoje tegul prirengia. ką atsineš; ir tebuna dusyk tiek, kiek paprastai rinkdavosi kasdiena. ⁶ Tuomet Mozė ir Aaronas tarė visiems Izraėlio sunams: Ši vakarą žinosite, kad Viešpats jus išvedė iš Aigypto žemės, ⁷ o rytoj rytą matysite Viešpaties šlovę; nes jis išgirdo jūsų murmėjimą prieš Viešpatį; o mudu kas esava, kad jūs prieš mudu mur-

dinosi dabartinis gražus slėnelis G a r a n d e l, atstus nuo Ain-Hauara ne daugiaus kaip per 8-9 varstus.

(16, 1) *I Sino tyrumą.* Skaitlių kn. 33, 10 minima, kad Izraėlitai tarp Elimo ir Sino tyrumos dar buvo apsistoję ant Raudonosios jūros kranto, rasi prie upelio uadi Taibek įtakos. Sino gi tyrumoje atsirado kaip tik visam mėnesiui pralinkus po išėjimo iš Ramėsės. — (2) *Visas.. susirinkimas murmėjo.* Pasiimtas iš Aigypto maistas buvo suvalgytas, ir keleiviai pradėjo bijoties bado. Tiesa, žymią maisto dalį tolesniam laikui galėjo

gauti iš savo bandų, kas jas turėjo; bet duonos visai nebeturėjo ir tai visi; iš čiu murmėjimas ir užmiršimas apie juos vedančią Dievo Apveizdą. Garsiaus už kitus regimai šaukė tie, kuriems buvo gera Aigypte. — (4, 5) *Viešpats tarė...* Dievas žada duoti maisto iš dangaus; bet prie tos progos nori išmokyti didesnio paklusnumo savo valiai ir pasitikėjimo savo Apveizda; jis jiems leidžia rinkties kasdien duonos, bet tik vienai dienai; šeštoje gi savaitės dienoje tiek, kiek reikia dviem dienom. — *Tegul prirengia..* Vz. Skaitl. 11, 8. — (6, 8) *Ši vakarą žinosite..*

Et ait Moyses: Dabit vobis Dominus vespere carnes edere, et mane panes in saturitate: eo quod audierit murmurationes vestras quibus murmurati estis contra eum: nos enim quid sumus? nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum. ⁹ Dixit quoque Moyses ad Aaron: Dic universæ congregationi filiorum Israel: Accedite coram Domino: audivit enim murmur vestrum. ¹⁰ Cumque loqueretur Aaron ad omnem cœtum filiorum Israel, respexerunt ad solitudinem: et ecce gloria Domini apparuit in nube. ¹¹ Locutus est autem Dominus ad Moysen, dicens: ¹² Audivi murmurationes filiorum Israel, loquere ad eos: Vespere comeditis carnes, et mane saturabimini panibus: scietisque quod ego sum Dominus Deus vester. ¹³ Factum est ergo vespere, et ascendens coturnix, cooperuit castra: mane quoque ros jacuit per circuitum castrorum. ¹⁴ Cumque operuisset superficiem terræ, apparuit in solitudine minutum, et quasi pilo tusum in similitudinem pruinæ super terram. ¹⁵

mėjote? ⁸ Ir Mozė dar sakė: Ši vakarą Viešpats jums duos valgyti mėsos ir rytą duonos lig sočiai, nes išgirdo jūsų murmėjimus, kuriais prieš jį murmėjote; nes mudu kas gi esava? ir jūsų murmėjimas buvo ne prieš mudu, bet prieš Viešpatį. ⁹ Mozė tarė taipogi Aaronui: Sakyk visam Izraelio sunų susirinkimui: Prisiartinkite Viešpaties akylaizdon, nes jis išgirdo jūsų murmėjimą. ¹⁰ Ir Aaronui tebekalbant visam Izraelio sunų susirinkimui, jie pažvelgė į tyrus, ir štai, Viešpaties šlovė pasirodė debesyje. ¹¹ O Viešpats kalbėjo Mozei, tardamas: ¹² Išgirdau Izraelio sunų murmėjimus; sakyk jiems: Vakare valgysite mėsos ir rytą pasisotinsite duona, ir žinosite, kad aš esu Viešpats, jūsų Dievas. ¹³ Atėjo tat vakaras, ir pakilusios putpelos apdengė stovyklas; taipogi rytą rasa gulėjo aplink stovyklas. ¹⁴ Ir jai apdengus žemės pavirši, pasirodė tyrumoje kažinkas smulkaus ir tarsi piestoje sugrusto, panašaus į šerkšną ant žemės. ¹⁵ Tai pamatę Izraelio sunų sakė kiti kitam: Manhu? tai reiš-

Mozė ir Aaronas apskelbia iškilmingai Izraeliui du Dievo stebuklu, kurie patvirtins, kad jis juos išvedė iš Aigypto ir kad jie, murmėdami prieš Mozė ir Aaroną, murma prieš patį Dievą ir jam nusideda. — *Jis išgirdo jūsų murmėjimą prieš Viešpatį.* Plg. Prad. 19, 24. — (9. 10) *Prisiartinkite Viešpaties akylaizdon.* Kadangi toliaus pasakyta, jog Izraelitai, kalbant Aaronui, pažvelgė į tyrus, kame regimai buvo juos vedantis debesis, todėl prisiartinimu čionai pavadintas be abejo nės atkreipimas atidės į tą debesį, kuriamė turėjo apsireikšti Dievo šlovė, ir kurs, paprastai tamsus dienoje, turėjo umai nušvisti ir taip liudyti, kad ten yra pats Dievas. — (13) *Pakilusios putpelos...* Ir dabar tie paukščiai didžiausiais buriais pa-

vasarį skrenda iš Afrikos gilumos per Sinajaus pussalį į Palestiną bei Syriją ir, kada nuvarginti ilgu skridimu kame nors nusileidžia, juos galima gaudyti rankomis. Taigi, stebuklas buvo tame, kad putpelų atskrido vienu sykiu labai daug ir tai paskirta valanda. — *Rasa gulėjo...* Buvo tai paprasta ryto rasa; jai išdžiuvus, pasirodė ant žemės paviršia manna, kurios išviršinė išvaizda aprašoma sek. eil. — (15) *Manhu.* Ebr. t. nėra paaiškinimo žodžių: *tai reiškia...*, bet trumpai: Sakė kiti kitam *Man hu'*, nes nežinojo, kas tai butu (*mah-hu'*). Nors dabar žinomoje ebr. kalboje žodžio *man* nėra, vienok kadangi jis yra aramaiškoje ir reiškia kas, quis, todėl galima spėti, kad jis buvo vartojamas ir pas seno-

Quod cum vidissent filii Israel, dixerunt ad invicem: Manhu? quod significat: Quid est hoc? ignorabant enim quid esset. Quibus ait Moyses: Iste est panis, quem Dominus dedit vobis ad vescendum. ¹⁶ Hic est sermo, quem præcepit Dominus: Colligat unusquisque ex eo quantum sufficit ad vescendum: gomor per singula capita, juxta numerum animarum vestrarum quæ habitant in tabernaculo sic tolletis. ¹⁷ Feceruntque ita filii Israel: et collegerunt, alius plus, alius minus. ¹⁸ Et mensi sunt ad mensuram gomor: nec qui plus collegerat, habuit amplius: nec qui minus paraverat, reperit minus: sed singuli juxta id quod edere poterant, congregaverunt. ¹⁹ Dixitque Moyses ad eos: Nullus relinquat ex eo in mane. ²⁰ Qui non audierunt eum, sed dimiserunt quidam ex eis usque mane, et scatere cœpit vermibus, atque computruit: et iratus est contra eos Moyses. ²¹ Colligebant autem mane singuli, quantum sufficere poterat ad vescendum: cumque incaluisset sol, liquefiebat. ²² In die autem sexta collegerunt cibos duplices, id est, duo gomor per singulos homines: venerunt autem omnes

kia: Kas tai yra? nes jie nežinojo, kas tai butu. Mozė jiems tarė: Tai yra duona, kurią Viešpats jums davė valgyti. ¹⁶ Ir tai yra, ką Viešpats įsakė: Kiekvienas teprisirenka iš to, kiek užtenka pavalgyti; taip pasiimsite po gomorą kiekvienai ypatai pagal jusų dušių skaitlių, kurios gyvena šėtroje. ¹⁷ Izraelio sunys taip padarė ir prisirinko vienas daugiaus, kitas mažiaus. ¹⁸ Ir suseikėjo gomorais: ir nei tie, kurie buvo daugiaus susirinkę, neturėjo daugiaus, nei kurie mažiaus buvo atsinešę, nerado mažiaus; bet kiekvienas buvo surinkęs tiek, kiek galėjo suvalgyti. ¹⁹ Ir Mozė jiems tarė: Neivienas tenepalieka nieko iš to rytdienai. ²⁰ O jie nepaklausė, ir kaikurie iš jų šį-tą pasiliko lig rytui; bet atsirado kirminų ir supuvo. Ir užsirustino ant jų Mozė. ²¹ Taigi, kiekvienas rinkdavosi rytą, kiek galėjo užtekti pavalgyti; o kad saulė imdavo kaitinti, sutirpdavo. ²² O šeštoje dienoje surinko maisto dvigubai, tai yra po du gomorų kiekvienam žmogui. O visi daugybės vyresnieji atėjo ir tai papasakojo Mozei, ²³ kurs jiems tarė: Tai yra, ką Viešpats kalbėjo: Rytoj yra subatos atilsis, pašvęs-

binius Ebrajus ir tai prasmėje k a s, q u i d. Iš to nustebusių Izraelitų klausimo *man hu'* pasidarė stebuklingo maisto, kuriuo Viešpats penėjo savo tautą, vardas *man* ir *anna*. Sinajaus pussalyje ir dabar yra medžių, vadinamų *tamarix* *manifera*, iš kurių šakų varva per visą vasarą rytais sustingusios sultys arba sakai, truputį panašūs į čia aprašytą manną, bet tie sakai neturi visų mannos privalumų; todėl duotoji Izraelitams manna, kaip kasdieninis per ilgus metus maistas, buvo tikras Dievo padarytas stebuklas. — (16) *Po gomorą*. Ebr. *'omer*. Eb-

rajų gomoras buvo maž-daug lygus mūsų goricui (3,88 litrai). — (18) *Ir suseikėjo...* Taip neesti, renkant paprastą tamarisko manną. Viešpats, kad priverstu Izraelitus griežtai klausyti savo valios savo stebuklą stebukle. — (20) *Atsirado kirminų ir supuvo*. Tamarisko manna nuo šilumos tirpsta, bet nepuna, taippat kaip nepuna kitų medžių sakai. Todėl tai buvo naujas Dievo stebuklas. — (22) *O šeštoje dienoje*. Iš čia patiriame, kad Izraelitai skirstydavo laiką ne tik į mėnesius, bet ir į savaites, kurios dienos vadindavosi pirma, antra ir tt., o septintoji vadinosi subata

principes multitudinis, et narraverunt Moysi. ²³ Qui ait eis: Hoc est quod locutus est Dominus: Requies sabbati sanctificata est Domino cras: quodcumque operandum est, facite: et quæcoquendasunt coquite: quidquid autem reliquum fuerit, reponite usque in mane. ²⁴ Feceruntque ita ut præceperat Moyses, et non computruit, neque vermibus inventus est in eo. ²⁵ Dixitque Moyses: Comedite illud hodie, quia sabbatum est Domini: non invenietur hodie in agro. ²⁶ Sex diebus colligite: in die autem septimo sabbatum est Domini, idcirco non invenietur. ²⁷ Venitque septima dies: et egressi de populo ut colligerent, non invenerunt. ²⁸ Dixit autem Dominus ad Moysen: Usquequo non vultis custodire mandata mea, et legem meam? ²⁹ Videte quod Dominus dederit vobis sabbatum, et propter hoc die sexta tribuit vobis cibos duplices: maneat unusquisque apud semetipsum, nullus egrediatur de loco suo die septimo. ³⁰ Et sabbatizavit populus die septimo. ³¹ Appelavitque domus Israel nomen ejus Man: quod erat quasi semen coriandri album, gustusque ejus quasi similæ cum melle. ³² Dixit autem Moyses: Iste est sermo, quem præcepit Dominus: imple gomor ex eo,

tas Viešpačiui; ką tik turite dirbti, dirbkite, ir kas reikia išvirti, virkite; ir kas pasiliks, atidėkite lig rytdienai. ²⁴ Jie taip padarė, kaip Mozė buvo įsakęs, ir nesupuvo, ir tame nebuvo rasta kirminių. ²⁵ Ir Mozė tarė: Valgykite tai šiandien, kadangi yra Viešpaties subata; šiandien nebus rasta lauke. ²⁶ Šešias dienas rinkkite, o septintoje dienoje yra Viešpaties subata; to dėlei nieko nebus rasta. ²⁷ Ir atėjo septintoji diena. Ir kaip kurie iš tautos, išėję rinkti, nieko nerado. ²⁸ O Viešpats tarė Mozei: Ikikolei jūs nenorėsite užlaikyti mano paliepiimų ir mano įstatymo? ²⁹ Veizdėkite, kad Viešpats jums davė subatą ir todėl jums davė šeštoje dieno maisto dvigubai; tegul kiekvienas pasilieka pas save, ir nevienas tenišėina iš savo vietos septintoje dienoje. ³⁰ Ir tauta užlaikė septintoje dienoje subatos atilsį. ³¹ Ir Izraelio namai praminė maistą vardu Man. Ir buvo jis baltas tarsi koriandro grūdai, o jo skonis kaip kvietienės tešlos su medum. ³² O Mozė tarė: Štai, ką Viešpats yra įsakęs: Pripilk ją gomorą, ir tebūna užlaikoma busiančioms kartoms, kad žinotu, kokia duona jus maitinau tyruose, kada buvote išvesti iš Aigypso žemės. ³³ Ir Mozė tarė Aaronui: Imk vieną indą ir įpilk

(ebr. *šabbath*, atilsis), nors jos nešventė taip griežtai, kaip tai paskiaus buvo įsakyta ir užlaikoma. — *Vyresnieji atėjo...* Jie regimai manė, kad ir čia žmonės praskikalo. Mozė gavo jiems paaiškinti, kad pats Dievas buvo liepęs rinkties pėtnyčioje po du mannos gomorų. — (24. 25) *Nesupuvo... Nebuvo rasta lauke.* Pažymimi dvi nauji stebunklingi aplinkybi. — (31) *Koriandro grūdai.* Koriandru ar-

ba kalendra vadinasi baltai žydinti žolė; ji auga rytų ir pietų šalyse, duoda mažus apvalius truputį kvepinčius grūdus. Į juos buvo panaši savo išvaizda manna. — *Skonis kaip...* Kitur (Skaitl. 11, 8) mannos skonis palyginama su alyvos skoni. — (33) *Imk vieną indą.* Anot LXX, auksinį indą. Plg. Zyd. 9, 4. — (34) *Padėjo šėtroje.* Paminėjimas šėtros, atsi-
rėdusios tik paskiaus, keturių dešimtų

et custodiatur in futuras retro generationes: ut noverint panem, quo alui vos in solitudine, quando educti estis de terra Ægypti. ³³ Dixitque Moyses ad Aaron: Sume vas unum, et mitte ibi Man, quantum potest capere gomor: et repone coram Domino ad servandum in generationes vestras: ³⁴ sicut præcepit Dominus Moysi. Posuitque illud Aaron in tabernaculo reservandum. ³⁵ Filii autem Israel comederunt Man quadraginta annis, donec venirent in terram habitabilem: hoc cibo aliti sunt, usquequo tangerent fines terræ Chanaan. ³⁶ Gomor autem decima pars est ephi.

Caput XVII. ¹ Igitur profecta omnis multitudo filiorum Israel de deserto Sin per mansiones suas, juxta sermonem Domini, castrametati sunt in Raphidim, ubi non erat aqua ad bibendum populo. ² Qui jurgatus contra Moysen, ait: Da nobis aquam, ut bibamus. Quibus respondit Moyses: Quid jurgamini contra me? cur tentatis Dominum? ³ Sitivit ergo ibi populus præ aquæ penuria, et murmuravit contra Moysen, dicens: Cur fecisti nos exire de Ægypto, ut occideres nos, et liberos nostros, ac jumenta siti? ⁴ Clamavit autem

į jį mannos, kiek gali sutilpti gomore, ir padėk ties Viešpačiu, kad butu užlaikyta jūsų ainijai, ³⁴ kaip Viešpats įsakė Mozei. Ir Aaronas tai padėjo šėtroje, kad butu užlaikyta. ³⁵ O Izraelio sunų valgė manną keturias dešimtis metų, kolei neatėjo į gyvenamąją žemę: tuo maistu jie buvo penimi, kolei nepasiekė Kanaano žemės ribų. ³⁶ Gomoras gi yra dešimta efos dalis.

17. perskyrimas. ¹ Taigi, visa Izraelio sunų daugybė iš Sino tyrumosėjo savo stotimis, kaip Viešpats įsakydavo, ir apsisitojo Rafidime, kame tautai nebuvo vandens atsigerti. ² Jie bardamies ant Mozės sakė: Duok mums vandens atsigerti. Mozė jiems atsakė: Ko jūs baratės ant manęs? Kam gundote Viešpatį? ³ Tauta tat tenai troško dėlėi vandens stokos ir murmėjo prieš Mozė, sakydama: Kam mus išvedei iš Aigypso, kad numarintumei troškuliū mus ir mūsų vaikus, ir mūsų galvijus? ⁴ Ū Mozė šaukėsi į Viešpatį ir sakė:

metų, kuriuose Izraelitai nuolat gaudavo manną, nurodo, kad šita vieta parašyta paskesniais laikais. Rasi pats Mozė, jau visai baigiantis Izraelitų kelionei arba jo įpėdinis Jozuė, norėdamas, kad visos žinios apie manną butų vienoje vietoje, papildė anksčiaus parašytą tekstą kaikuriais priedais. — (35) *Valgė manną...* Stebuklingoje manroje, kurią valgė Izraelitai tyruose, šv. tėvai, remdamies paties Išganytojo žodžiais (Jo. 6, 49...), matė figurą švenč. Sakramento. Be mannos, Izraelitai regimai turėjo ir kitokio maisto: ne-

maža jie jo gaudavo iš savo bandų (plg. 17, 3; Skaitl. 20, 19). Pasilikdami ištisais metais vienoje vietoje galėjo dirbti žemę ir iš jos gauti javus. Galėjo auginti vynuoges ir gauti kitų vaisių. Galėjo galop už pinigų nusipirkti maisto iš vietinių ir aplinkinių gyventojų. Plg. Atk. 2, 6.

(17, 1) *Ėjo savo stotimis.* Stočių tarp Sino tyrumos ir Rafidimo buvo, anot Skaitl. 33, 12..., dvi, Dafka ir Alus. — *Kaip Viešpats įsakydavo:* kaip nurodydavo einantis pirm Izraelitų debesys. — *Ra-*

Moyses ad Dominum. dicens: Quid faciem populo huic? adhuc paululum, et lapidabit me. ⁵ Et ait Dominus ad Moysen: Antecede populum, et sume tecum de senioribus Israel: et virgam qua percussisti fluvium, tolle in manu tua, et vade. ⁶ En ego stabo ibi coram te, supra petram Horeb: percutiesque petram, et exibit ex ea aqua, ut bibat populus. Fecit Moyses ita coram senioribus Israel: ⁷ et vocavit nomen loci illius, Tentatio, propter jurgium filiorum Israel, et quia tentaverunt Dominum, dicentes: Estne Dominus in nobis, an non?

⁸ Venit autem Amalec, et pugnabat contra Israel in Raphidim. ⁹ Dixitque Moyses ad Josue: Elige viros: et egressus, pugno contra Amalec: cras ego stabo in vertice collis, habens virgam Dei in manu mea. ¹⁰ Fecit Josue ut locutus erat Moyses, et pugnavit contra Amalec: Moyses autem et Aaron et Huras ascenderunt super verticem collis.

Ką aš darysiu šitai tautai? dar truputį, ir jie mane užmuš akmenimis. ⁵ Ir Viešpats tarė Mozėi: Eik į tautos priekį, ir imk su savim iš Izraėlio vyresniųjų, ir lazda, kuria ištikiai upė, imk su savim, ir eik. ⁶ Štai, aš tenai stovėsiu ties tavim ant Horebo uolos; ir ištiksi uolą, ir iš jos išeis vanduo, kad tauta atsigertu. Mozė taip padarė Izraėlio vyresniųjų akyse. ⁷ ir praminė aną vietą vardu Gundy-mas dėlei Izraėlio sunų barnies ir dėlto, kad jie gundė Viešpatį, sakydami: Ar yra Viešpats tarp mūsų, ar ne?

⁸ Tuomet Amalėkas atėjo ir kovojo prieš Izraėlį Rafidime. ⁹ Ir Mozė tarė Jozuei: išsirinkk vyrus ir išėjęs kovok su Amalėku; rytoj aš stovėsiu ant kalnelio viršaus, turėdamas savo rankoje Dievo lazda. ¹⁰ Jozuė padarė, kaip Mozė buvo kalbėjęs, ir kovojo prieš Amalėką; o Mozė, Aaronas ir Huras užėjo ant kalnelio viršaus. ¹¹ Kada

fidime. Tas vardas reiškia atilsio vietas. Rafidimu paprastai dabar skaitomas gražus slėnis Feiran. Nuo jo yra viena kelionės diena lig Sinajui. Plg. 19, 2. Feirano šaltiniai laikada esti visai sausi. — (5) *Į tautos priekį*. Mozė gauna įsakymą atsitraukti bent kiek nuo Izraėlitų stovyklos ir pasiimti draug su savim jų vyresniuosius, kurie turės būti stebuklo liudytojais. — (6) *Stovėsiu*: debesies šule. — *Ant Horebo uolos*: ant vienos iš Horebo kalnų viršūnės. Plg. 3, 1. — *Mozė taip padarė*. Tas stebuklingas vandens gavimas iš uolos minimas ir kitur. Plg. Atk. 6, 16; Ps. 77, 15 16; 113, 8; 1 Kor. 10, 4. Anot vietinių beduinių tai buvusi ta pati uola, kurią jie dabar vadiną Hesi-el-Chatin (slaptingas rašytojų slėnis). — (7) *Gundymas*. Anot ebr. t. vietai duota du vardu *Massah*, *gundymas*, ir *M'ribah*, vaida; juodu paaiškinamu tolesniais žodžiais: *dėlei...*

barnies, ebr. 'al-rib, ir kad jie gundė, ebr. 'al-nassothan. Plg. Žyd. 3, 8.

(8) *Amalėkas*: tauta, kilusi iš Ezavo. Vz. Prad. 36, 12. Amalėkitų užpuolimas buvo netikėtas. Jie, naudodamies Izraėlitų nuovargiu, buvo iškario užpuolę tik vieną jų stovyklą kraštyje ir privertė bėgti (Atk. 25, 17...), bet greitai suskubo pagalbon Jozuė ir, prasidėjęs tikrai kovai, Amalėkitai, Dievui padedant, buvo visai pergalėti. — (9) *Jozuei*. Busiantis Mozės įpėdinis čionai minimas pirmą sykį. Vz. 24, 13; 33, 17; 33, 11; Skaitl. 13, 17; 1 Kron. 7, 22-27 ir k. — *Rytoj*. I.XX vertime tas žodis priklauso prie pirmo jo esančio sakinio: Kovok su Amalėku rytoj. — (10) *Huras*. Plg. 24, 14. Ar jis buvo tas pats Huras iš Judo giminės, kurio anukas Beseleėlis buvo šėtros statymo vedėju, tikrai nežinia. Vz. 31, 2; 35, 30 ir k. — (11) *Pakeltas rankas*. Rankas ištiedavo ir pakeldavo augstyn seno-

¹¹ Cumque levaret Moyses manus. vincebat Israel: sin autem paululum remisisset, superabat Amalec. ¹² Manus autem Moysi erant graves: sumentes igitur lapidem, posuerunt subter eum, in quo sedit: Aaron autem et Hur sustentabant manus ejus ex utraque parte. Et factum est ut manus illius non lassarentur usque ad occasum solis. ¹³ Fugavitque Josue Amalec, et populum ejus in ore gladii. ¹⁴ Dixit autem Dominus ad Moysen: Scribe hoc ob monumentum in libro, et trade auribus Josue: delebo enim memoriam Amalec sub cælo. ¹⁵ Aedificavitque Moyses altare: et vocavit nomen ejus, Dominus exaltatio mea. dicens: ¹⁶ Quia manus solii Domini, et bellum Domini erit contra Amalec, a generatione in generationem.

Caput XVIII. ¹ Cumque audisset Jethro, sacerdos Madian, cognatus Moysi, omnia quæ fecerat Deus Moysi, et Israeli populo suo, et quod eduxisset Dominus Israel de Ægypto: ² tulit Sephoram uxorem Moysi quam

Mozė laikė pakeltas rankas, pergalėdavo Izraelis. o jei bent kiek nuleisdavo, pergalėdavo Amalėkas. ¹² Bet Mozės rankos pasidarė sunkios; todėl jie ėmė akmenį ir padėjo po juo, o jis ant jo atsisėdė; Aaronas gi ir Huras laikė jo rankas iš abiejų šonų. Ir atsitiko, kad jo rankos nepavargo iki saulei nusileidžiant. ¹³ Ir Joznė privertė bėgti Amalėką ir jo tautakalavijo asmenimis. ¹⁴ O Viešpats tarė Mozei: Tai įrašyk atminčiai knygon ir perskaityk Jozuei girdint; nes aš išdildysiu Amalėko atmintį iš po dangaus. ¹⁵ Ir Mozė pastatė altorių ir praminė jį vardu: Viešpats mano išaugštinimas, sakydamas: ¹⁶ Viešpaties sosto ranka ir Viešpaties karė bus prieš Amalėką per visas kartas.

18. perskyrimas. ¹ O Madianitų kunigas ir Mozės uošvis Jėtras, išgirdęs visa, ką Dievas buvo padaręs Mozei ir savo tautai Izraeliui ir kad Viešpats buvo išvedęs Izraelį iš Aigypso, ² ėmė Mozės pačią Seforą, kurią

bėje maldos metu. Mozė, besimeldžias augštin pakeltomis rankomis, anot šv. tėvų, yra paveikslas Kristaus. — (12) *Rankos pasidarė sunkios.* Ilgai laikyti pakeltas rankas vargu; bet Dievas norėjo visiems parodyti, kad pergalėjimas visai nuo jo pridera. — (13) *Kalavijo asmenimis.* Taip šv. Rašte išreiškiamo, kad daugelis pergalėtųjų žūna nuo kalavijų. — (14) *Įrašyk atminčiai knygon.* Ebr. t. žodis *knygon* turi artikulą: *bassefer*; todėl kalbama čionai apie žinomą, jau pradėtą rašyti knygą, kurioje regimai buvo pažymėti iki tam laikui įvykusieji atsitikimai iš Ebrajų išsiliuosavimo istorijos. Atkreipiama Mozės atidė į reikalingumą aprašyti susirėmimą su Amalėkaitais ir jų pergalėjimą, kadangi tai buvo pirmas pergalėjimas Izraelių, paties Dievo jiems suteiktas, turėjusis duoti visai tautai nau-

dingą pamokymą. Fig. žem. 24, 4; 34, 27; Skaitl. 33, 1. 2; Atk. 31, 9. 22... — *Išdildysiu Amalėką.* Dabar pradėta karė su Amalėkaitais turėjo užsibaigti visišku jų išnaikinimu; todėl tą dalyką turi žinoti Mozės įpėdinis Jozuė. Fig. Atk. 25, 17-19. — (15) *Viešpats mano išaugštinimas.* Geriausiai anot ebr. t.: *Jahveh mano vėliava*, arba dalykas, kurį augštai iškeltą laikau, kuriuo pergalui priešus. — (16) *Viešpaties sosto ranka.* Ką reiškia šitie žodžiai, neaišku. Ne aiškesnis ir ebr. t., kurs taip reiktu išverst: *nes ranka į Viešpaties sostą.* Regimai čionai yra prisiekos žodžiu, kad Viešpaties nutarimas apie Amalėkitų išnaikinimą bus tikrai išpildytas. Dievo vardas ebr. t. yra sutrumpintas *Jah*.

(18, 1-4) *Madianitų kunigas.* Vž. augšč. 2, 16-22; 3, 1; 4, 24-26. —

remiserat: ³ et duos filios ejus, quorum unus vocabatur Gersam, dicente patre: Advena fui in terra aliena; ⁴ alter vero Eliezer: Deus enim, ait, pateris mei adiutor meus, et eruit me de gladio Pharaonis. ⁵ Venit ergo Jethro cognatus Moysi. et filii ejus. et uxor ejus ad Moysen in desertum, ubi erat castrametatus juxta montem Dei. ⁶ Et mandavit Moysi, dicens: ego Jethro cognatus tuus venio ad te, et uxor tua, et duo filii tui cum ea. ⁷ Qui egressus in occursum cognati sui, adoravit, et osculatus est eum: salutaveruntque se mutuo verbis pacificis. Cumque intrasset tabernaculum, ⁸ narravit Moyses cognato suo cuncta quæ fecerat Dominus Pharaoni, et Ægyptiis propter Israel: universumque laborem, qui accidisset eis in itinere, et quod liberaverat eos Dominus. ⁹ Lætatusque est Jethro super omnibus bonis, quæ fecerat Dominus Israeli, eo quod eruisset eum de manu Ægyptiorum, ¹⁰ et ait: Benedictus Dominus, qui liberavit vos de manu Ægyptiorum, et de manu Pharaonis, qui eruit populum suum de manu Ægypti. ¹¹ Nunc cognovi, quia magnus Dominus super omnes deos: eo quod superbe egerint contra illos. ¹² Obtulit ergo Jethro cognatus Moysi holocausta et hostias Deo:

jis buvo atgal nusiuntęs, ³ ir du jo sunu, kuriųdviejų vienas vadinosi Gersamu, nes tėvas buvo pasakęs: Buvau ateivis svetimoje žemėje, ⁴ kitas gi Eliézeriu, nes buvo ištaręs: Mano tėvo Dievas mano padėjėjas ir išgelbėjo mane nuo Paraono kalavijo. ⁵ Mozės tat uošvis Jėtras, ir du jo sunu, ir jo pati atėjo pas Mozę į tyrumą, kame buvo jo stovykla ties Dievo kalnu, ⁶ ir nusiuntė pasakytų Mozei: Aš, tavo uošvis Jėtras ateinu pas tave. taipogi tavo pati ir du tavo sunu draug su ja. ⁷ Jis, išėjęs pasitiktų savo uošvio. nusilenkė prieš jį ir jį pabučiavo; ir juodu pasisveikino ramybės žodžiais. Ir Jėtrui įėjus šėtron, ⁸ Mozė papasakojo savo uošviui visa, ką Viešpats buvo padaręs Paraonui ir Aigyptiečiams dėlėi Izraelio, ir visus vargus, jiems atsitikusius kelionėje, ir kad Viešpats juos buvo išgelbėjęs. ⁹ Jėtras džiaugėsi dėl visų gerumų, kuriuos Viešpats buvo padaręs Izraeliui, ir kad buvo jį išgelbėjęs iš Aigyptiečių rankos, ¹⁰ ir tarė: Paslovintas teesie Viešpats, kurs jus išliuosavo iš Aigyptiečių rankos ir iš Paraono rankos, kurs išgelbėjo savo tautą iš Aigypto rankos. ¹¹ Dabar pažinau, kad didis yra Viešpats ant visų dievų, kadangi jie elgėsi su tauta išdidžiai. ¹² Mozės tat uošvis Jė-

Ties Dievo kalnu. Augščiau 3, 1 Dievo kalnu pavadintas Horebas. Kadangi Izraelitų ir Mozės stovykla buvo Rafidime, todėl iš čia pasirodo, kad Dievo kalnu vadinosi taipogi ir aplinkiniai kalnai, sujungti su Horebu ir Sinajumi. — (10) *Paslovintas teesie Viešpats.* Jėtras, kad ir garbino vieną Dievą, bet jį vadino visiems šėmitams žinomą vardu 'Elohim. Dabar jis šlovina Viešpatį *Jahveh*, nes apie tą Dievo vardą jis buvo patyręs iš Mozės

pasakojimo. Tas pasakojimas dar labiau sustiprino jo tikėjimą. — (11) *Kadangi jie elgėsi...* Ebr.t. yra neužbaigtas sakinys: nes kame jie buvo išdykę prieš juos..., kurs reiktu papildyti žodžiais: tame buvo nubausti. Taigi, čionai daroma aliuzija į Izraelio kudikių girdymą upėje, lyg-kad butu pasakyta: Aigyptiečiai girdė Izraelio kudikius vandenynje, užtat ir patis buvo prigirdyti juroje. — (12) *Deginamas aukas ir atnašas.* Pir-

veneruntque Aaron et omnes seniores Israel, ut comederent panem cum eo coram Deo.

¹³ Altera autem die sedit Moyses ut judicaret populum, qui assistebat Moysi a mane usque ad vesperam. ¹⁴ Quod cum vidisset cognatus ejus, omnia scilicet quæ agebat in populo, ait: Quid est hoc quod facis in plebe? cur solus sedes, et omnis populus præstolatur de mane usque ad vesperam? ¹⁵ Cui respondit Moyses: Venit ad me populus quærens sententiam Dei. ¹⁶ Cumque acciderit eis aliqua disceptatio, veniunt ad me ut judicem inter eos, et ostendam præcepta Dei, et leges ejus. ¹⁷ At ille: Non bonam, inquit, rem facis: ¹⁸ stulto labore consumeris et tu, et populus iste qui tecum est: ultra vires tuas est negotium, solus illud non poteris sustinere. ¹⁹ Sed audi verba mea atque consilia, et erit Deus tecum. Esto tu populo in his quæ ad Deum pertinent, ut referas quæ dicuntur ad eum: ²⁰ ostendasque populo ceremonias et ritum colendi, viamque per quam ingredi debeant, et opus quod facere debeant. ²¹ Provide autem de omni plebe viros potentes, et timentes Deum, in quibus sit veritas, et qui oderint avaritiam, et constitue ex eis tribunos, et centuriones, et quinquagenarios, et decanos, ²² qui judicent populum omni tempore: quidquid autem majus fuerit, referant ad te, et ipsi minora tantummodo judicent: leviusque sit

tras auکو Dievui deginamas aukas ir atnašas; ir atėjo Aaronas ir visi Izraelio vyresnieji duonos valgytų draug su juo Viešpaties akyvaizdoje.

¹³ O sekančią dieną Mozė sėdosi teistų žmonių, kurie prie jo ėjo nuo ryto lig vakarui. ¹⁴ Išvydęs jo uošvis visa, ką jis darė žmonėms, tarė: Kas gi tai yra, ką darai su žmonėmis? kodėl sėdi tu vienas, ir visi žmonės laukia nuo ryto lig vakarui? ¹⁵ Mozė jam atsakė: Žmonės pas mane ateina pasiklaustų Dievo nutarimo. ¹⁶ Ir kad jiems atsitinka koks ginčas, ateina pas mane, kad bučiau jų teisėjas ir apskelbčiau Dievo paliepimus ir įstatymus. ¹⁷ O jisai tarė: Negeirai darai; ¹⁸ neišmintingu darbu vargini ir save ir šituos žmones, kurie yra su tavim; dalykas per viršija tavo spėkas; vienas jo negali nuveikti. ¹⁹ Bet paklausyk mano žodžių ir patarimų, ir Dievas bus su tavim. Buk tu tautai tarpininkas tuose dalykuose, kurie paliečia Dievą, kad praneštumei, ko iš jo prašo, ²⁰ ir rodytumei žmonėms apeigas, ir būdą, kaip reikia garbinti, ir kelią, kuriuo turi eiti, ir darbą, kurį turi atlikti. ²¹ Bet išsirink iš visos tautos veiklius ir dievobaimingus vyrus, mylinčius tiesą ir neapkenčiančius godumo, ir iš jų paskirk tukstantininkus, šimtininkus, penkiosdešimtininkus ir dešimtininkus, ²² kurie visokių metu teistu žmones; visus didesnius dalykus jie tepraneša tau, ir patį tegul teisia tik mažesnius; ir bus tau lengviau, padalinus našą tarp kitų.

mos turėjo buti visos sudegintos; antrųjų dalis buvo skiriama religijiniam pokiliui.

Plg. Prad. 31, 46-54. — *Viešpaties akyvaizdoje*: prie altoriaus.

tibi, partito in alios onere. ²³ Si hoc feceris, implebis imperium Dei, et praecepta ejus poteris sustentare: et omnis hic populus revertetur ad loca sua cum pace. ²⁴ Quibus auditis, Moyses fecit omnia quae ille suggererat. ²⁵ Et electis viris strenuis de cuncto Israel, constituit eos principes populi, tribunos, et centuriones, et quinquagenarios, et decanos. ²⁶ Qui judicabant plebem omni tempore: quidquid autem gravius erat, referebant ad eum, faciliora tantummodo judicantes. ²⁷ Dimisitque cognatum suum: qui reversus abiit in terram suam.

²³ Jei tai padarysi, išpildysi Dievo paliepimą ir galėsi sergėti visus jo įsakymus. ir visi šitie žmonės sugrįš į savo vietas ramybėje. ²⁴ Tai išgirdęs Mozė padarė visa, ką jam uošvis buvo pataręs. ²⁵ Ir išrinkęs veiklius vyrus iš viso Izraelio, įstatė juos tautos viršininkais, tukstantininkais, šimtininkais, penkiosdešimtininkais ir dešimtininkais. ²⁶ Jie teisė žmones visokiu metu; o kas buvo svarbesnio, jam pranešdavo, teisdami tik lengvesnius dalykus. ²⁷ Ir jis išleido savo uošvį, kurs sugrįžo į savo šalį.

III. Dievvaldystės įsteigimas. Šėtros pastatymas. 1. Izraelitai prie Sinajaus. Prisirengimas prie padarymo sandoros su Dievu.

Caput XIX. ¹ Mense tertio egressionis Israel de terra Aegypti, in die hac venerunt in solitudinem Sinai. ² Nam profecti de Raphidim, et pervenientes usque in desertum Sinai, castrametati sunt in eodem loco, ibique Israel fixit tentoria e regione montis.

19. perskyrimas. ¹ Trečiame mėnesyje po išėjimo iš Aigypso žemės, Izraelio sunęs atėjo tą pačią dieną į Sinajaus tyrumą. ² Nes išėjo iš Rafidimo ir atėję lig Sinajaus tyrumai, sustatė toje vietoje stovyklas, ir tenai Izraelis ištiesė šėtras ties kalnu.

(24-26) *Mozė padarė visa...* Anot Atk. 1, 9-15 čionai paminėtas teisėjų išrinkimas buvęs įvykdytas tuomet, kada jau buvo pastatyta šėtra. Todėl šioje vietoje regimai norėta pasakyti, kad Mozė pripažino teisingu ir naudingu Jėtro patarimą ir ėmė jį vykdyti tuojau; pilnai gi įvykdė tik vėliaus. Galop, pasilikdamas neperdaug ilgai Rafidime, jis to dalyko ir negalėjo čionai užbaigti.

19, 1-25. Atėjus Izraelitams prie Sinajaus kalno, Dievas apreiškia savo užmanymą padaryti su jais sandorą, įsako prisirengti prie jos, save pašventinant, ir tarp baisių gamtos prajovų pats nužengia ant kalno.

(19, 1) *Trečiame mėnesyje*, kurs vadinosi Sivan. Mėnesio diena nenurodyta

— *Tą pačią dieną.* Izraelitai, išėjo iš Rafidimo, tos pačios dienos vakare atsirado Sinajaus tyrumoje. — *Sinajaus tyrumą.* Anot aiškintojų daugumos taip pavadinta esanti lyguma Er-Rachah, kuri tęsiasi iš šiaurvakarių į pietryčius. ir visai prieina prie kalno Džebel Musa (Mozės kalnas), kurį seniausias pavimas skaitė Sinajumi. Lyguma Er-Rachah yra visudidžiausi tarp kitų toje vietoje esančiųjų ir galėjo būti tinkamiausi vieta Izraelio stovyklai. Iš jos visos labai gerai matosi pats kalnas, pilnas nepaprastos didenybės ir išrodąs lygkoki milžiniška sakykla, iš kurios balsas gali pasiskleisti po visą lygumą, apsuptą iš visur didesnių ir mažesnių kalnų nugaramis. Vietą, kurioje tu didesne iškilme Dievas butu galėjęs apreikšti savo įsaky-

³ Moyses autem ascendit ad Deum: vocavitque eum Dominus de monte, et ait: Hæc dices domui Jacob, et annuntiabis filiis Israel: ⁴ Vos ipsi vidistis, quæ fecerim Ægyptiis, quo modo portaverim vos super alas aquilarum, et assumpserim mihi. ⁵ Si ergo audieritis vocem meam, et custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea est enim omnis terra. ⁶ Et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, et gens sancta: hæc sunt verba quæ loqueris ad filios Israel. ⁷ Venit Moyses: et convocatis majoribus natu populi, exposuit omnes sermones quos mandaverat Dominus. ⁸ Responditque omnis populus simul: Cuncta quæ locutus est Dominus faciemus.

Cumque retulisset Moyses verba populi ad Dominum, ⁹ ait ei Dominus: Jam nunc veniam ad te in caligine nubis, ut audiat

³ O Mozė užkopo pas Dievą, ir Viešpats jį pašaukė nuo kalno viršaus ir tarė: Tai sakysi Jokubo namams ir apskelbsi Izraelio sunums: ⁴ Jūs patįs matėte, ką padariau Aigyptiečiams, ir kaip jus nešiojau ant arelio sparnų, ir kaip jus pas save pasiėmiau. ⁵ Jei tat klausysite mano balso ir užlaikysite mano sandorą, jūs busite man nuosavybė tarp visų tautų; nes mano yra visa žemė. ⁶ Ir jūs man busite kunigiška karalija ir šventoji tauta. Tie yra žodžiai, kuriuos sakysi Izraelio sunums. ⁷ Mozė atėjo ir, suvadinęs visus amžių vyresnius iš tautos, jiems apskelbė visa, ką Viešpats buvo liepęs pasakyti. ⁸ Ir visa tauta atsakė draug: Visa, ką Viešpats kalbėjo, padarysime.

Mozei nunešus tautos žodžius pas Viešpatį, ⁹ Viešpats jam tarė: Jau dabar ateisiu pas tave debesies tamsybėje, kad tauta

mus tarp griausmų ir žaibų, sunku sau įsivaizdinti.

(3) *Užkopo pas Dievą.* Anot LXX: užkopo ant Dievo kalno. Mozė regimai ėjo į tą vietą, kurioje Dievas buvo į jį jau vieną sykį atsiliepęs iš degančio krumo (vz. augšč. 3, 2...), tikėdamas ir dabar gauti čionai naują dangišką pamokymą. Jo viltis nebuvo tuščia, nes, jam beeinant, *Viešpats jį pašaukė nuo kalno viršaus...* — (4) *Ant arelio sparnų.* Gražus palyginimas Dievo globos su nešiojimu ant stipriausių arelio sparnų. Vz. Atr. 32, 11. — *Pas save:* į tą vietą, kurioje bus apreikšta Dievo valia ir padaryta iškilminga sandora. — (5) *Jei tat klausysite...* Nurodoma svarbiausi ir viešatinė sąlyga, kurią turi išpildyti Izraelis, kad galėtu laimėti visus Dievo pažadėjimus. Ta sąlyga yra tobulas paklusnumas Dievo valiai. — *Nuosavybė.* Ebr. *s'gullah*. Tuo žodžiu toliaus dažnai vadinasis Izraelis, kaip ypatinga labai branginama Jaltivės nuosavybė ir kaip jo numylėtoji tauta, nes Dievas, kurs yra Vieš-

pats ir Tėvas visų žmonių, iš jų tarpo išsirinko Izraelitus ir paskyrė juos savo įsūniais, taip jiems suteikdamas nepaprastą malonę. — (6) *Kunigiška karalija.* Anot ebr. t.: kunigų karalystė, t. y. valstija, kurią valdo savo vardu vienas karalius ir kurioje ta karališka valdžia pridera kunigams toje prasmėje, kad karaliumi turi būti arba vienas iš jau esančių kunigų arba, tokiai tvarkai neiškarto įvykus, busiantis kunigas (Hamel.). Tuo busiančiu karaliumi draug ir kunigu tapo mūsų Išganytojas Jėzus Kristus. Anot kitų aiškintojų, tais žodžiais žadama Izraelitams, kad jie bus Dievo karalystė ant žemės, sudėta vien iš kunigų, t. y. žmonių, stovinčių savo šventumu labai arti Dievo ir pildančių kunigų tarnystę. LXX vertime yra βασιλειον ιερατευμα, karališka kunigystė (plg. 1 Petr. 2, 9), o anot Syriško vertimo, karalystė ir kunigai. Čionai pažadėta Izraelitams vertybė perėjo ant krikščionių ir juose tobulai išsipildė.

(9) *Debesies tamsybėje.* Debesies tam-

me populus loquentem ad te, et credat tibi in perpetuum. Nuntiavit ergo Moyses verba populi ad Dominum. ¹⁰ Qui dixit ei: Vade ad populum, et sanctifica illos hodie, et cras, laventque vestimenta sua. ¹¹ Et sint parati in diem tertium: in die enim tertia descendet Dominus coram omni plebe super montem Sinai. ¹² Constituesque terminos populo per circuitum, et dices ad eos: Cavete ne ascendatis in montem, nec tangatis fines illius: omnis qui tetigerit montem, morte morietur. ¹³ Manus non tanget eum, sed lapidibus opprimitur, aut confodietur jaculis: sive jumentum fuerit, sive homo, non vivet: cum cœperit clangere buccina, tunc ascendant in montem. ¹⁴ Descenditque Moyses de monte ad populum, et sanctificavit eum. Cumque lavisent vestimenta sua, ¹⁵ ait ad eos: Estote parati in diem tertium, et ne appropinquetis uxoribus vestris.

¹⁶ Jamque advenerat tertius dies, et mane inclaruerat: et ecce cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, et nubes densissima operire montem, clangorque buccinæ vehementius perstrepebat: et timuit populus qui erat in castris. ¹⁷ Cumque eduxisset eos Moyses in occursum

girdėtu mane su tavim kalbantį ir tau tikėtu visuomet. Mozė tat pranešė tautos žodžius Viešpačiui, ¹⁰ kurs jam tarė: Eik pas tautą ir juos pašventink šian dien ir rytoj; ir teisplauna savo rubus, ¹¹ ir tebuva prisirengę trečiajai dienai, nes trečioje dienoje Viešpats nužengs visos tautos akyvaizdoje ant Sinajaus kalno. ¹² Ir paskirsi tautai ribas aplinkui ir jiems sakysi: Sergėkitės užėiti ant kalno ir prisiliesti jo ribų; kiekvienas, kurs prisilies kalno, mirte numirs. ¹³ Ranka jo nepalies, bet bus akmenimis užmuštas arba pervers tas vilyčiomis; vistiek ar tai bus gyvulus, ar žmogus, neišliks gyvas. Kada atsilieps trimitas, tuomet tegul žengia į kalną. ¹⁴ Mozė nuėjo nuo kalno pas tautą ir ją pašventino. Ir kada jie išplovė savo rubus, ¹⁵ jis jiems tarė: Bukite prisirengę trečiajai dienai ir nesiartinkite prie savo pačių.

¹⁶ Kada jau buvo atėjusi trečioji diena ir išaušęs rytas, štai, pasigirdo griausmai ir ėmė žaibuoti, ir tirščiausias debesys apdengė kalną, ir trimito skardas skambėjo vis smarkiaus, ir tauta, budama stovyklose, nusigando. ¹⁷ Ir Mozei juos išvedus iš stovyklų vietos Dievui priešais,

sumas turi pamokyti, kad ir giliausis žmogaus protas negali tobulai išmanyti Dievo esybės. — (10) *Pašventink*. Pašventinimas rubų išplovimu yra vidujinio dūšios apšvalymo symbolis. — (12) *Paskirsi tautai ribas*... Ne tik žmonės, bet ir pats kalnas turi būti pašventintas, neprileidžiant prie jo nei žmogaus, nei gyvulio. Tai dar labiau turi parodyti, koks šventumas reikalaujamas ten, kame Dievas apsireiškia. Plg. Žyd. 12, 18. — (16) *Pasigirdo griausmai*... Aprašyti čionai

apsireiškimai, įvykusieji Dievui nužengiant ant kalno, panašūs į tuos, kokie esti, pakilus didžiausiai audrai ir žemės drebėjimui. — (17) *Dievui*. Šitoje ir 19. eil. Dievas vadinasi ebr. t. *Elohim*, nes čionai kalbama apie jo didenybę, apsireiškusią nepaprastais ir baisiais gamtos prajovais. — *Sustojo prie kalno pašaukęs*. Ar Izraelitams buvo dabar leista peržengti Mozės pažymėtąsias ribas aplink kalną ir bent kiek labiau prisitarti prie Viešpaties, nevisai aišku, ir į tą klausimą ne-

Dei de loco castrorum, steterunt ad radices montis. ¹⁸ Totus autem mons Sinai fumabat: eo quod descendisset Dominus super eum in igne, et ascenderet fumus ex eo quasi de fornace: eratque omnis mons terribilis. ¹⁹ Et sonitus buccinæ paulatim crescebat in majus, et prolixius tendebatur: Moyses loquebatur, et Deus respondebat ei. ²⁰ Descenditque Dominus super montem Sinai in ipso montis vertice, et vocavit Moysen in cacumen ejus. Quo cum ascendisset, ²¹ dixit ad eum: Descende, et contestare populum: ne forte velit transcendere terminos ad videndum Dominum, et pereat ex eis plurima multitudo. ²² Sacerdotes quoque qui accedunt ad Dominum, sanctificentur, ne percutiat eos. ²³ Dixitque Moyses ad Dominum: Non poterit vulgus ascendere in montem Sinai: tu enim testificatus es, et jussisti, dicens: Pone terminos circa montem, et sanctifica illum. ²⁴ Cui ait Dominus: Vade, descende: ascendesque tu, et Aaron tecum: sacerdotes autem et populus ne transeant terminos, nec ascendant ad Dominum, ne forte interficiat illos. ²⁵ Descenditque Moyses ad populum, et omnia narravit eis.

jie sustojo prie kalno pašaknės. ¹⁸ O visas Sinajaus kalnas smilko, nes Viešpats buvo ant jo nužengęs ugnyje, ir dumai iš jo kilo kaip iš krosnies, ir visas kalnas buvo baisus. ¹⁹ Ir trimito skardas pamažu didėjo ir skambėjo vis toliaus ir plačiau. Mozė kalbėjo ir Dievas jam atsakinėjo. ²⁰ Ir Viešpats nužengė ant Sinajaus kalno, ant pačios kalno viršunės, ir pasivadino Mozę į jo viršų. Kada ten buvo užkopęs, ²¹ jam tarė: Nueik ir perspėk tautą, kad kartais nepanorėtų peržengti ribų, idant matytų Viešpatį, ir nepražutu jų didžiausi daugybė. ²² Taipogi kunigai, kurie artinasi prie Viešpaties, tepasišventina, kad jų neištiktų. ²³ Ir Mozė tarė Viešpačiui: Žmonės negalės užžengti ant Sinajaus kalno, nes tu apskelbei ir liepei, tardamas: Paskirk ribas aplink kalną ir jų pašventink. ²⁴ Viešpats jam tarė: Eik, nužengk; paskui užžengsi tu ir draug su tavim Aaronas; o kunigai ir tauta tenepereina ribų ir tenežeugia pas Viešpatį, kad kartais jų neužmuštų. ²⁵ Ir Mozė nužengė pas žmones ir visa jiems papasakojo.

vienaip atsakoma. Tečiau jei 13. eil. žodžiai: *tuomet tegul žengia į kalną*, reiktu suprasti apie leidimą, duotą visai tautai, tai pasiliktu nesuprantama, kodėl galų gale ji nemėgino artinties ir kodėl Dievas toliaus vėl aiškiai uždraudžia tautai artinties prie savęs. Todėl regisi, kad tautai buvo leista sustoti tik prie pačių ribų, o leidimas (13. e.) eiti į patį kalną buvo duotas Mozei ir Aaronui. — (18) *Visas kalnas buvo baisus*. Anot ebr. t.: *visas kalnas labai drebėjo*. — (19) *Trimito skardas*. Taip pavadintas

balsas,ėjusis nuo kalno viršaus, panašus į trimito skardą. — (22) *Kunigai*. Neesant dar tuomet aaroniškos kunigijos, kunigais buvo vyresnieji šeimynų sąnariai. Jiems duodamas ypatingas perspėjimas apie pasišventinimą, kadangi iš kunigų reikalaujamas didesnis šventumas, o toliaus 24. eil. jiems primenama, kad neeiti į kalną, nes įpratę buti tarpininkais tarp žmonių ir Dievo jie ir dabar turėjo mažiaus baimės. — (23) *Negalės užžengti*. Nors Mozė ir primena, kad uždraudimas eiti į kalną buvo aiškiai apskelbtas,

2. Dešimties įsakymų apgarsinimas.

Caput XX. ¹ Locutusque est Dominus cunctos sermones hos:

² Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis.

³ Non habebis deos alienos coram me. ⁴ Non facies tibi scul-

20. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats kalbėjo visus šituos žodžius: ² Aš esu Viešpats, tavo Dievas, kurs tave išvedžiau iš Aigypso žemės, iš vergijos namų.

³ Neturėsi svetimų dievų mano akyvaizdoje ⁴ Nedirbsi sau

tečiaus Viešpats reikalauja, kad jis dar būtų panaujintas.

20, 1—23, 33. Dievas, nužengęs ant Sinajaus, apgarsina, visiems Izraelitams girdint, dešimtį savo įsakymų. Nusigandęs Izraelis maldauja, kad toliaus Dievas jiems savo valią apreikštų per Mozę. Taigi, tuo keliu Izraelitai gauna visą eilę perspėjimų ir įstatų, kurie turės tvarkyti jų gyvenimą. Randame čionai platesnius ir smulkesnius įsakymus apie altoriaus pastatymą, apie vergus, apie žmogaus užmušimą, gimdytųjų negerbimą ir vaidus, apie gyvulių daromus pažeidimus, apie žmonių tyčiomis ir netyčiomis padarytus nuostolius, apie paleistuvystę, apie silpnųjų globą, apie pagarbą vyriausybei, apie liudytojų ir teisėjų pareigas, apie subatinių metų paskyrimą, apie tris didžiausias metines šventes; o visa tai užbaigiama pažadėjimu gausaus atlyginimo už ištikimą Viešpaties valios pildymą.

(20, 1) *Viešpats kalbėjo.* Kalbėjo, ne vienam Mozei girdint, bet visai tautai, stovėjusiai prie Sinajaus kalno pašaknės (Atk. 5, 4). — *Visus šituos žodžius:* surašytus žem. 2-17. eil. Tie žodžiai kitur vadinasi įvairiais vardais: dešimčia žodžių, sandoros žodžiais, įstatymu, įsakymu, liudijimu ir t.t. Plg. žem. 24, 12; 25, 16. 21; 30, 36; 34, 28; Kun. 24, 3; Atk. 4, 13 ir k. Tie dešimties Dievo žodžių arba įsakymų trumpai išreiškia visa, ko pats prigimties įstatymas iš žmogaus reikalauja, apima visas mūsų pareigas į Dievą ir į artimus, paliečia ne tik išviršinius veikalus, bet siekia į žmogaus širdies gilumą ir jau tuo vienu begaliniai perviršija visus ir tobuliausius žmonių įstatus, yra pagrindas visokios doros ir tvarkos tarp žmonių kiekvienoje vietoje ir kiekviename laike, yra pagrindas tikros civilizacijos. Neatmainė jų ir Kristus, o tik įkvėpęs naują

dvasią, padarė juos Evangelijos dalimi ir draug su savo mokslu atidavė Bažnyčiai amžiniems laikams. Dešimties Dievo įsakymų nevisų vienaip skirstomi. Žydai skaito pirmuoju įsakymu 2. eil. žodžius: *Aš esu Viešpats, tavo Dievas...*, antruoju: *Neturėsi svetimų dievų...*, trečiuoju: *Neimsi Viešpaties...* ir t.t.; dešimtuoju gi visą 17. eil., kurioje kalbama ir apie svetimos moters ir apie svetimo lobo geidimą. Rytų bažnyčios ir protestantai, sekdami Filoną, Fl. Juozapą, šv. Ireniejų, Origeną, Tertulioną ir k., mato 3-6 eil. du įsakymu, kurių dviejų pirmasis draudžia garbinti status, o antrasis paveikslus. Katalikų gi Bažnyčia nuo šv. Augustino laikų tuo du dalyku apima vienu įsakymu, užtat du atskiri įsakymu daro iš 17. eil., kurių dviejų pirmoju (devintuoju) draudžiama geisti svetimos moters, antruoju (dešimtuoju) geisti svetimo turto. Kaip tie įsakymai buvo padalinti tarp dviejų plokščių, ant kurių juos Dievas buvo surašęs, galima tik spėti, nes tikrų žinių nėra. — (2) *Aš esu Viešpats...* Yra tai įžanga į įsakymus, kurioje Dievas iškilmingai primena, kad dvi yra priežastį, dėlėi kurių jis gali reikalaoti iš Izraelitų paklusnumo: Jis yra Dievas; Jis jų išgelbėtojas ir geradarys. Krikščionys, kalbėdami tuos žodžius privalo atsiminti, kad žydų išliuosavimas buvo figura jų atpirkimo iš sunkios sėtono vergijos.

(3) *Neturėsi...* Tuo įsakymu draudžiama garbinti daugiau dievų, atskyrus vieną tikrąjį Dievą; todėl ne tik nevalia augščiaus statyti dievačius už Dievą, bet ir atidavinėti jiems lygią pagarbą. — (4) *Drožinio...* 4-6. eil. artimai rišasi su 3. eil. ir paliečia tą patį stabmeldystės uždraudimą. Draudžiama turėti paveikslai, drožti iš medžio, nukalti iš akmens arba nulietai iš naugės, o taipogi paveikslai nuiepti tuo tikslu, kad paskui jiems atidavinėjus dievišką garbę. Todėl tas už-

ptile, neque omnem similitudinem quæ est in cælo desuper, et quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. ⁵ Non adorabis ea, neque coles: ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me: ⁶ et faciens misericordiam in millia his qui diligunt me, et custodiunt præcepta mea.

⁷ Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum: nec enim habebit insontem Dominus eum qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra.

⁸ Memento ut diem sabbati sanctifices. ⁹ Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua. ¹⁰ Septimo autem die sabbatum

draudimas nepaliečia visų paveikslų apskritai, kaip tai aiškino paskesniais laikais žydų mokytojai, kadangi pačiam Dievui įsakant buvo nukalti iš aukso kerubimai ant sandoros skrynios ir įauti jų paveikslai į šėtos uždangą, padirbinta varinis žaltys tyruose, įvairios figūros bažnyčiai pagražinti. — *Kas yra danguje...* Plg. Atk. 4, 16-19. Tuo uždraudimu apimti ir simboliniai visokių dalykų paveikslai, kuriais įvaizdindavo savo dievaičius Aigyptiečiai, Asyrjiečiai ir kitos tautos. — (5) *Nesilenksi...* Draudžiamas atidavinėjimas išviršinės ir vidujinės pagarbos. — *Negarbinsi.* Anot ebr. t.: nertarnausi. — *Pavydys.* Dievas yra lyg-koks dvasiškas Izraelio tautos sužieduotinis, kurs nepakencia, kad kas kitas butu lygioje pagarboje pas jo sužieduotinę. — *Atkeršijąs.* Jei didi yra Dievo bausmė už nepaklusnumą, kadangi ji palies ne tik prasikaltusius tėvus, bet ir jų vaikus lig ketvirtai kartai, tai daug didesnis jo atlyginimas už paklusnumą, nes už jį suteiks savo malones jau ne lig ketvirtajai kartai, bet lig tukstantinei kartai, taigi amžinai (6. e.). Iš čia pasirodo, kad ir Sen. Įst. Dievas norėjo paraginti

drožinio, nei jokio paveikslo, panašaus į tai, kas yra danguje augštybėse ir kas ant žemės apačioje, nei į tai, kas yra vandenyse po žeme. ⁵ Nesilenksi prieš juos ir negarbinsi: aš esu Viešpats, tavo Dievas, galingas ir pavydys, atkeršijąs už tėvų neteisybę vaikams lig trečiajai ir ketvirtajai kartai tų, kurie manęs neapkenčia, ⁶ ir darąs melaširdystę lig tukstantinei kartai tų, kurie mane myli ir užlaiko mano įsakymus.

⁷ Neimsi Viešpaties, tavo Dievo, vardo dovanai; nes Viešpats neskaitys nekaltu to, kurs ims Viešpaties, savo Dievo, vardą veltui.

⁸ Atsimink, kad švęstumei subatos dieną. ⁹ Šešias dienas darbuosies ir dirbsi visus savo darbus. ¹⁰ O septintoje dienoje yra

žmogų užlaikyti savo įsakymus ne tiek gądinimais, kiek meile. Pl. Atk. 6, 5; 10, 12 ir k.

(7) *Neimsi...* Antras įsakymas, kuriuo draudžiama minėti be reikalo ir pagarbos Jahvės (vz. ebr. t.) vardas ir draug pamerkiama piktžodžiovimai, netikros prisiekos ir prisiekos be reikalo. Pl. Kun. 19, 12.

(8) *Atsimink...* Trečias įsakymas. Iš to priminimo, kad reikia švęsti subata, aišku, jog tos dienos išrinkimas nebuvo Izraelitams visai naujas dalykas. Nauja buvo tik aiškus padarymas iš jos šventės, jos paskyrimas išimtinai Dievo tarnystei ir uždraudimas joje darbų. — (10) *Nedirbsi jokio darbo.* Niekur šv. Rašte nėra aiškiai pasakyta, kokie darbai buvo uždrausta dirbti subatomis; o tik minimi kaikurie prie progos. Taigi buvo uždrausta virti valgius, rinkti maną (16, 23. 26...), arti ir pjauti (34, 21), ugnį susikurti (35, 3), malkos rinkti (Skaitl. 15, 32...), nešioti naštos (Jer. 17, 21 ir k.), užsiimti pirklyste (Am. 8, 5 ir k.). Paskesnieji žydai prasimanė daugiau kaip tukstantį taisyklių apie tuos uždraustus darbus, taip kad Makabiejų laikais pvd.

Domini Dei tui est: non facies omne opus in eo, tu, et filius tuus et filia tua, servus tuus et ancilla tua, jumentum tuum, et advena qui est intra portas tuas.
¹¹ Sex enim diebus fecit Dominus cælum et terram, et mare, et omnia quæ in eis sunt, et requievit in die septimo. idcirco benedixit Dominus diei sabbati, et sanctificavit eum.

¹² Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longævus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi.

¹³ Non occides.

¹⁴ Non mœchaberis.

¹⁵ Non furtum facies.

¹⁶ Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.

¹⁷ Non concupisces domum proximi tui: nec desiderabis uxorem ejus, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.

Viešpaties, tavo Dievo, subata; joje nedirbsi jokio darbo tu ir tavo sunus ir tavo duktė, tavo tarnas ir tavo tarnaitė, tavo gyvulys ir ateivis, kurs yra tavo vartuose. ¹¹ Nes per šešias dienas Viešpats padarė dangų ir žemę ir jūrą, ir visa, kas juose yra, ir ilsėjosi septintoje dienoje; todėl Viešpats palaimino subatos dieną ir ją pašventino.

¹² Gerbk tavo tėvą ir tavo motiną, kad butumei ilgaamžis ant žemės, kurią Viešpats, tavo Dievas, tau duos.

¹³ Neužmuši.

¹⁴ Nesvetimoteriausi.

¹⁵ Nevogsi.

¹⁶ Nekalbėsi prieš tavo artimą neteisaus liudijimo.

¹⁷ Negeisi tavo artimo namų, ir netrokši jo pačios, nei tarno, nei tarnaitės, nei jaučio, nei asilo. nei jokių dalykų, kurie jo yra.

velijo duoties neprieteliams užmušti, negu patiems griebties už ginklų, o Išganytojui prikaišiojo, kam jis subatoje gydęs ligois. — *Kurs yra tavo vartuose.* Pasiliekant Izraelitams tyruose, subatą turėjo švęsti visi, kurie buvo jų stovyklose, o paskiaus kurie tik įeidavo į jų miestų ir miestelių vartus. — (11) *Nes per šešias...* Nurodoma trečiojo įsakymo priežastis. Didelį pasaulio sutvėrimo darbą, kurs tęsėsi metų tukstančius, Dievas teikėsi apreišksti žmonėms, kaip padarą savo savaitės, idant ji butu pavyzdžių paprasios žmonių savaitės, o savo ilgiausį atilsį sekmoje dienoje padarė pavyzdžių jų septintosios dienos atilsio. Vž. Prad. 2, 2. 3. Toliaus (Atk. 5, 15) nurodyta dar kita subatos atilsio paskyrimo priežastis; tas atilsis turės Izraelitams priminti jų išsiliosavimą iš sunkių Aigypso darbų.

(12) *Gerbk...* Ketvirtas įsakymas. Nuo pareigų, kurias žmogus turi pildyti iš atžvilgio į Dievą, pereinama prie pareigų į artimus, o tarp jų pirmoje vietoje statomi gimdytojai, kurių valdžia turi būti gerbiama kaip pamatas kiekvienos šeimos,

nos, o taipogi visos visuomeninės tvarkos tarp žmonių. Už gimdytojų valdžios gerbimą žadama ypatingas atlyginimas. Plg. Atk. 5, 16; Ef. 6, 2. Už jų įžeidimą paskiaus buvo apgarsintos kiekiausios bausmės. Plg. žem. 21, 15. 17; Kun. 20, 9 Atk. 21, 18...

(13) *Neužmuši.* Penktas įsakymas. Nuo gimdytojų daromas žingsnis prie kitų artimų ir pirmoje vietoje draudžiama paliesti jų gyvybę.

(14) *Nesvetimoteriausi.* Šeštasis įsakymas. Juo draudžiama pažeisti paleistuvystę visų pirmą šeimyninių gyvenimų artimo, o toliaus ir visoki paleistuvystė. Plg. Kun. 20, 10; Atk. 22, 22...

(15) *Nevogsi.* Sekmas įsakymas draudžia paliesti svetimą lobį.

(16) *Nekalbėsi...* Aštuntuoju įsakymu uždraudžiama melagingi liudijimai visu pirmą teisme, o be to visoks artimo šlovės įžeidimas. Plg. žem. 23, 1. 2; Kun. 19, 11.

(17) *Negeisi...* Atk. 5, 21 pirmoje vietoje paminėta artimo pati, paskui gi namai ir tt. Devintuoju ir dešimtuoju įsa-

¹⁸ Cunctus autem populus videbat voces et lampades, et sonitum buccinæ, montemque fumantem: et perterriti ac pavore concussi. steterunt procul, ¹⁹ dicentes Moysi: Loquere tu nobis, et audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur. ²⁰ Et ait Moyses ad populum: Nolite timere: ut enim probaret vos venit Deus. et ut terror illius esset in vobis, et non peccaretis. ²¹ Stetitque populus de longe. Moyses autem accessit ad caliginem in qua erat Deus.

²² Dixit præterea Dominus ad Moysen: Hæc dices filiis Israel: Vos vidistis quod de cælo locutus sim vobis. ²³ Non facietis deos argenteos, nec deos aureos facietis vobis. ²⁴ Altare de terra facietis mihi, et offeretis super eo holocausta et pacifica vestra. oves vestras et boves in omni loco in quo memoria fuerit nominis mei: veniam ad te, et benedicam tibi. ²⁵ Quod si altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de sectis lapidibus: si enim levaveris cultum super eo, polluetur. ²⁶ Non ascendes per gradus ad altare meum, ne reveletur turpitudine tua.

¹⁸ Visa gi tauta girdėjo griausmus ir trimito skardą ir matė žaibus ir smilkstantį kalną, onusigandę ir baimės apimti stovėjo ištolo, ¹⁹ sakydami Mozei: Tu mums kalbėk ir klausysime: tenekalba mums Viešpats, kad kartais nenumirtumėm. ²⁰ Ir Mozė tarė tantai: Nesibijokite; nes Dievas atėjo, kad jus ištirtų, ir kad jo baimė būtų jums, ir kad nenusidėtumėt. ²¹ O tauta stovėjo ištolo. Mozė gi prisitartinio prie tamsaus debesies, kuriame buvo Dievas.

²² Be to Viešpats dar kalbėjo Mozei: Tai sakysi Izraelio sunams: Jūs matėte, kad aš jums kalbėjau iš dangaus. ²³ Nedarysite sau sidabrinių dievų, ir aukšinių dievų sau nedirbsite. ²⁴ Padarysite man altorių iš žemės ir ant jo aukosite jūsų deginamas aukas ir dėkojimo atnašas, jūsų avis ir jaučius kiekvienoje vietoje, kurioje bus mano vardo atmintis: aš pas tave ateisiu ir tave palaiminsiu. ²⁵ O jei man darysi akmeninį altorių, jo nestatysi iš tašytų akmenų; nes jei ant jo pakelsi kalną, bus suteptas. ²⁶ Laiptais neužžengsi ant mano altoriaus, kad nebūtų atidengtas tavo nuogumas.

kymu draudžiami visokie nuodėmingi pažeidimai. Tiedviem įsakymais pasiekiamas slaptiausiasios minčių ir visokių nuodėmių šaltiniai, pati dūšos giluma.

(19) *Sakydami Mozei.* Iš čia pasirodo, kad, Dievui apgarsinant savo įsakymus, Mozė buvo žemai prie kalno pašaknės draug su visa tauta. — *Nenumirtumėm:* kad mūsų neužmuštu baisūs prajovai, įvykusieji Dievui nužengus nuo kalno.

(22) *Be to.* Sekanti Dievo apgarsintų per Mozę įstatų eilia paaiškina kaikurios iš dešimties įsakymų. — *Kalbėjau iš dangaus.* Dangumi čionai pavadintas debesys su dumais ir ugnimi, iš kurio Dievas apgarsino savo įsakymus. Izraeli-

tai turi suprasti, kad lygiai reikia užlaikyti ir per Mozę apgarsinami įstatymai, kaip ir tie, kuriuos ką tik gavo iš paties Dievo. — (23) *Nedarysi...* Plg. 4. e. — (24. 25) *Padarysite...* Pamokymuose apie altoriaus pastatymą atkreipiama atidė į tai, kad jis pats netaptu garbinimo dalyku; todėl ant jo neprivalo būti jokių žymių arba paveikslų, kurie primintų pagonių altorius. — (26) *Laiptais...* Altorius galėjo būti augštas, bet iš vieno šono žemė turėjo būti supilta nuolaidžiai, kad nebūtų laiptų. Kitoks perspėjimas tame dalyke bus duotas paskiaus. Vz. 28, 42. 43.

Caput XXI. ¹ Hæc sunt iudicia quæ propones eis. ² Si emeris servum Hebræum. sex annis serviet tibi: in septimo egredietur liber gratis. ³ Cum quali veste intraverit, cum tali exeat: si habens uxorem, et uxor egredietur simul. ⁴ Sin autem dominus dederit illi uxorem, et peperit filios et filias: mulier et liberi ejus erunt domini sui, ipse vero exhibit cum vestitu suo. ⁵ Quod si dixerit servus: Diligo dominum meum et uxorem ac liberos, non egrediar liber. ⁶ offeret eum dominus diis, et applicabitur ad ostium et postes, per-

21. perskyrimas. ¹ Tie yra įstatai, kuriuos jiems paduosi: ² Jei pirksi vergą Ebrajų, jis tau tarnaus šešerius metus; septintuosė gi išeis liuosas be išsipirkimo. ³ Su kokiuo apdaru įėjo, su tokio ir teišėina; jei turėjo pačią, ir pati išeis draug. ⁴ O jei jo ponas duos jam pačią, ir ji pagimdytu sunus bei dukteris, moteriškė ir jos vaikai bus jo pono, patsai gi išeis su savo apdaraais. ⁵ O jei vergas sakys: Aš myliu mano poną, ir pačią ir vaikus, nenoriu buti liuosas, ⁶ jo ponas statys jį Dievo teisėjų akyse, ir bus privestas prie an-

(21, 1) *Tie yra įstatai*; taisyklės užlaikytinos teismuose. Tas antrašas apima visus įstatus, užrašytus 21 - 23 perskyr. Buvo tai Izraelitams sandomos knyga, tvarkanti jų naują gyvenimą. Nevisos joje surašytos taisyklės buvo naujos; kaikurios ir seniaus buvo užlaikomos iš papročio, priimto taipogi pas kitas ano laiko tautas; bet dabar jos visos įgijo didesnę svarbą, nes buvo paties Dievo apskelbtos kaip vieši įstatai, kurių peržengimas pasidarė Dievo valios peržengimu. Nebuvo tie įstatai lygiai tobuli kaip evangelijiniai, bet žymiai perviršijo kitų ano laiko tautų įstatus ir galėjo pasekmingai rengti Iraėlitus prie Evangelijos. Vž. Gal. 3, 24. — (2) *Jei pirksi vergą...* Pas visas ano laiko tautas buvo daugybė vergų, dažniausiai neturėjusių jokių teisių ir visai priklausiusių nuo jų pono upo. Pas Izraelitus gi įstatai apie juos dedami net pirmon vieton. Izraelitų vergai buvo arba svetimtaučiai, dažniausiai perkami iš kaimynų, arba vientaučiai, kuriuos parduodavo už prasiliktimus (vž. 22, 3), už skolas, o taipogi beturčiai, neturintys kuo pramisti ir beturčių vaikai. Įstatai apie vergus svetimtaučius užrašyti Kun. 25, 44. 46. Vergai Izraelitai turėjo sau pripažintus ypatingus palengvinimus. Svarbiausis buvo tas, kad nevalie buvo Izraelito laikyti vergu ilgiaus kaip šešerius metus, o dažnai galima buvo laikyti tik žymiai mažiaus. Atėjus septiniems, t. y. taip vadinamiems subatiniais metams kiekvienas vergas Izra-

ėlitas galėjo ne tik atgauti laisvę be jokio išsipirkimo, bet dar įstatai liepdavo duoti jam šokią tokią dovaną. Vž. Atk. 15, 12-18. — (3) *Su kokiuo apdaru...* Anot ebr. t., LXX ir kitų vertimų: jei jis įėjo pats vienas (t. y. nevedęs, be pačios), pats vienas ir išeis. — *Jei turėjo pačią...* Jei Izraelitas, tapdamas vergu, jau buvo vedęs, pati turėjo tapti liuosa draug su juo subatinuose metuose. — (4) *Jei jo ponas duos jam pačią...* Kalbama regimai apie davimą vergui Izraelitui moterystėn vergės svetimtutės, kadangi vergė Izraelitė ir be to darėsi lygiai liuosa septintuose metuose, kaip ir pats vyras vergas. — *Išeis su savo apdaraais.* Anot ebr. t.: išeis pats vienas. — (5) *Jei vergas sakys...* Ir taip galėjo atsitikti gana dažnai, kadangi vergai Izraelitai rasdavo pas savo ponus globą ir skaitėsi beveik lygiais šeimynos sąnariais. — (6) *Dievo teisėjų akyse.* Anot ebr. t. ir Vulgatos: dievų akyse; bet jokios abejonės nėra, kad čionai kalbama apie tam tikrus teisėjus, rasi pildžiusius savo pareigas prie šventyklos. Plg. žem. 22, 2. 23; Atk. 19, 17 ir k. LXX vertime yra *πρός τὸ κρίτηριον τοῦ θεοῦ*; panašiai Syr. vert. ir chald. parafraz. — *Perdurs jo ausį...* Buvo tai plačiai prasiplatinęs rytų kraštuose paprotys. Toks ausies perdurimas reišė, kad vergas apsiima visuomet klausyti savo pono ir pasilieka lyg - kad prisėgtas prie jo namų.

forabitque aurem ejus subula: et erit ei servus in sæculum.

⁷ Si quis vendiderit filiam suam in famulam, non egredietur sicut ancillæ exire consueverunt.

⁸ Si displicuerit oculis domini sui cui tradita fuerat, dimittet eam: populo autem alieno vendendi non habebit potestatem, si spreverit eam. ⁹ Sin autem filio suo desponderit eam, juxta morem filiarum faciet illi. ¹⁰ Quod si alteram ei acceperit, providebit puellæ nuptias, et vestimenta, et pretium pudicitia non negabit. ¹¹ Si tria ista non fecerit, egredietur gratis absque pecunia.

¹² Qui percusserit hominem volens occidere, morte moriatur,

¹³ Qui autem non est insidiatus, sed Deus illum tradidit in manus ejus: constituam tibi locum in quem fugere debeat. ¹⁴ Si quis per industriam occiderit proximum suum, et per insidias: ab altari meo evelles eum, ut moriatur. ¹⁵ Qui percusserit patrem suum aut matrem, morte moriatur. ¹⁶ Qui furatus fuerit hominem, et vendiderit eum, convictus noxæ, morte moriatur. ¹⁷

gos ir staktų, ir perdurs jo ausį yla, ir bus jam vergas amžinai.

⁷ Jei kas parduos savo dukterį vergijon, ji neišeis, kaip įšeina paprastai vergės. ⁸ Jei ji nepatiks akims savo pono, kuriam buvo atiduota, jis ją paleis; bet jei ją paniekintu, jam nevalia jos parduoti svetimon tauton.

⁹ O jei ją duos moterystėn savo sunui, elgsis su ja kaip su dukterimi. ¹⁰ O jei jam ims kitą, duos vergei, kas jai pridera už moterystę, apdarus ir jos mergystės užmokesnį. ¹¹ Jei tų trijų dalykų nepadarys, išeis dovanai be išsipirkimo.

¹² Kas užgautu žmogų, norėdamas užmušti, mirte tenumiršta. ¹³ O kas netykojo, bet Dievas jį padavė į jo rankas, pasiskirsiu tau vietą, į kurią turės bėgti. ¹⁴ Jei kas užmuštu savo artimą tyčiomis ir patykojęs, tokį atitrauksi nuo mano altoriaus, kad numirtu. ¹⁵ Kas užgautu savo tėvą arba motiną, mirte tenumiršta. ¹⁶ Kas pavogtu žmogų ir jį parduotu, pasirodžius jo kaltybei, mirte tenumiršta. ¹⁷ Kas piktžodžiuotu sa-

(7) *Jei kas parduos savo dukterį vergijon*, — tuo tikslu, kad ji būtų pirkėjui nepilnateisė pati arba gulovė; nes paprasta vergė igydavo liuosybę subatinuose metuose. — *Kaip įšeina paprastai vergės*. Anot ebr. t.: vergai (vz. aug. 2-6 eil.). — (8) *Jis ją paleis*. Anot ebr. t.: pasirupins, kad būtų išpirkta. Mintis čionai yra ta, kad nebetinkančią gulovę galima parduoti kitam Izraelitui, bet ne svetimtaučiai. — (10) *Jei jam ims kitą*... Nes daugmoterystė Izraelitams nebuvo uždrausta dėlėi jų širdies kietumo, kaip išaiškino pats Išganytojas Mt. 19, 8. Ta eil. ebr. t. daug aiškesnė. Jos mintis yra toki: Jei kas, nusipirkęs vieną vergę Izraelitę, kad būtų jam pačiam arba jo sunui gulovė, im-

tu kitą tokią pat gulovę, nepaleidęs pirmosios, tai ir paskui tai pirmajai turėtų duoti gerą užlaikymą (liter. mėsos), apdarus ir lovą, t. y. gyventi su ja kaip su pačia. — (11) *Išeis*... Nelaukdama subatinių metų. Plg. Atk. 15, 12-17.

(12-14) *Kas užgautu žmogų*... Plg. Skaitl. 35, 6. 11... Atk. 4, 41... 19, 1... — *Dievas jį padavė*... Kalbama apie užmušimą netyčiomis. Ir tokiam nelaimin-game atsitikime šv. Raštas mato Dievo valios apsireiškimą. — *Vietą*: prieglaud-os miestus. Vz. Skaitl. 35, 6... ir k. — (15-17) *Kas užgautu savo tėvą*... Plg. Kun. 20, 9; Atk. 24, 7; 27, 16. — *Ir jį parduotu*... Anot ebr. t.: ar jį parduos, ar bus jo rankose rasta... Panašiai buvo prasikaltę Juozapo-

Qui maledixerit patri suo, vel matri, morte moriatur. ¹⁸ Si rixati fuerint viri, et percusserit alter proximum suum lapide vel pugno, et ille mortuus non fuerit, sed jacuerit in lectulo: ¹⁹ si surrexerit, et ambulaverit foris super baculum suum, innocens erit qui percusserit. ita tamen ut operas ejus, et impensas in medicos restituat. ²⁰ Qui percusserit servum suum, vel ancillam virga, et mortui fuerint in manibus ejus, criminis reus erit. ²¹ Sin autem uno die vel duobus supervixerit, non subiacebit pœnæ, quia pecunia illius est. ²² Si rixati fuerint viri, et percusserit quis mulierem prægnantem, et abortivum quidem fecerit, sed ipsa vixerit: subiacebit damno quantum maritus mulieris expetierit, et arbitri judicaverint. ²³ Sin autem mors ejus fuerit subsequuta, reddet animam pro anima. ²⁴ oculum pro oculo, dentem pro dente, ma-

vo tėvui arba motinai, mirte tenumiršta. ¹⁸ Jei susivaidytu vyrai ir vienas užgautu kitą akmenimi arba kumsčia, o tasai nemirtu, bet gulėtų lovoje, ¹⁹ jei jis paskui atsikels ir vaikščios lauke, pasiremdamas savo lazda, užgavėjas nebus baudžiamas, vienok atlygins už sugaištį darbui ir išlaidas gydytojams. ²⁰ Kas užgautu savo vergą arba vergę lazda, ir numirtu jo rankose, bus nubaustas. ²¹ O jei išgyvens vieną arba dvi dieni, nebus baudžiamas, nes tai yra jo pinigai. ²² Jei susivaidintu vyrai, ir kurs norint užgautu nėščią moteriškę, taip kad ji išsimestu, bet pati išliktu gyva, užmokės tiek, kiek moteriškės vyras pareikalaus ir nuteis tarpininkai. ²³ Bet jei moteriškė iš to numirtu, jis atiduos gyvybę už gyvybę; ²⁴ akį už akį, dantį už dantį, ranką už ranką, koją už koją, ²⁵ įdeginimą už įdeginimą, žaizdą už žaizdą, randą už randą. ²⁶ Jei kas užgautu

broliai. — (20) *Bus nubaustas*. Anot daugelio aiškintojų bausmę turėjo paskirti teisėjai, kurių ištarmė priderėjo nuo to, ar užgavimas buvo sujungtas su noru užmušti, ar ne (vz. 12. e.). — (21) *Nes tai jo pinigai*. Iš to, kad vergas pasiliko gyvas vieną arba dvi dieni, buvo aišku, kad ponas neturėjo užmanymo jo užmušti; o už savo žiaurumą jis skatėsi gana nubaustas nuostoliu reikalingo jam darbininko, už kurį buvo užmokėti pinigai. — (22) *Nėščią moteriškę*, regimai išikišusią į vaidus ir ginančią savo vyrą. Plg. Atk. 25, 11. 12. — *Tarpininkai*. Ebr. ž. *p'li-lim* sutinkamas šv. Rašte tik trijose vietose, iš kurių nevisai aišku, ar jis reiškia paprastus viešus teisėjus, ar tik tarpininkus, kurie turėjo padaryti taip vadinamą trečiųjų teismą. Kad ir toks teismas buvo žydamas žinomas, pasirodo iš jų paskesniųjų raštų (Mišna). — (23) *Jei... numirtu*. Anot ebr. t. jei būtų nuostolis. — *Gyvybę už gyvybę, (24) akį už akį*. Nebeįsileidžiant į išskaitymą visų

atsitikimų, kuriuose kits kitam padaro skriaudą, nurodoma apskrita taisyklė, vadinama keršto taisykle (intalionis), kurių laikėsi daugybė senovinių tautų. Anot žydų padavimo jų teisėjai supratę keršto teisių žodžius ne griežtai raišinėje prasmėje, bet matę juose tik pagrindą, kurio reikia laikyties, skiriant skriaudėjui piniginę bausmę, lygią jo padarytajai skriaudai. Keršto pripažinimas ir paskyrimas jam ribų išrodė visai teisingas anais žiaurių papročių laikais, nes yra teisinga, kad nuskriustasis galėtų sau rasti teisybę, bet draug reikalinga, kad jis atkersindamas pats neperžengtų tų ribų, kurias pats protas stato. Bet gyvenime keršto teisių pritaikymas turėjo susitikti su begaline daugybe kliūčių ir dažnai turėjo virsti neteisybe. Kaip gi be palyginimo prakilnesnės ir tobulesnės yra taisyklės, kurias apgarsino Kristus savo išpažintojams! Vz. Mt. 5, 38... — (26) *Jei kas užgautu...* Keršto teisė nebuvo taikomos prie nuskriustų vergų.

num pro manu, pedem pro pede, ²⁵ adustionem pro adustione, vulnus pro vulnere, livorem pro livore. ²⁶ Si percusserit quispiam oculum servi sui aut ancillæ, et luscus eos fecerit, dimittet eos liberos pro oculo quem eruit. ²⁷ Dentem quoque si excusserit servo vel ancillæ suæ, similiter dimittet eos liberos.

²⁸ Si bos cornu percusserit virum aut mulierem, et mortui fuerint, lapidibus obruetur: et non comedentur carnes ejus, dominus quoque bovis innocens erit. ²⁹ Quod si bos cornupeta fuerit ab heri et nudius tertius, et contestati sunt dominum ejus, nec recluserit eum, occideritque virum aut mulierem: et bos lapidibus obruetur, et dominum ejus occident. ³⁰ Quod si pretium fuerit ei impositum, dabit pro anima sua quidquid fuerit postulatus. ³¹ Filium quoque et filiam si cornu percusserit, simili sententiæ subjacebit. ³² Si servum, ancillamque invaserit, triginta siclos argenti domino dabit, bos vero lapidibus opprimetur. ³³ Si quis aperuerit cisternam, et foderit, et non operuerit eam, cecideritque bos aut asinus in eam, ³⁴ reddet dominus cisternæ pretium jumentorum: quod autem mortuum est, ipsius erit. ³⁵ Si bos alienus bovem alterius vulneraverit, et ille mortuus fuerit: vendent bovem vivum, et dividunt pretium, cadaver autem mortui inter se dissipient. ³⁶ Sin autem sciebat

savo vergui arba vergei aki ir padarytu juos vienakiais, paleis juos liuosus už aki, kurią išplėšė. ²⁷ Taipogi jei kas išmuštu savo vergui arba vergei danti, taippat paleis juos liuosus.

²⁸ Jei jautis ragu įdurtu vyrą arba moteriškę, ir tie numirtų bus užmuštas akmenimis; ir nevalgys jo mėsos; tečiaus jaučio ponas bus nekaltas. ²⁹ Bet jei jautis jau ir seniaus badydavosi, ir apie tai buvo pranešta jo ponui, ir jis jo neuždarė, ir užbadytu vyrą arba moteriškę, tuomet ir jautis bus užmuštas akmenimis, ir jo poną užmuš. ³⁰ O jei jam bus paskirtas išsipirkimas, duos už savo gyvybę, kiek tik bus pareikalauta. ³¹ Taipogi jei jautis ragu nudurtų vaiką arba mergaitę, taippat bus nuteista. ³² Jei subadytu vergą arba vergę, duos jį ponui tris dešimtis sidabro siklių, jautis gi bus užmuštas akmenimis. ³³ Jei kas atidengtu šulinį arba išsikastu ir jo nepridengtu, o į jį įkristu jautis arba asilas. ³⁴ Šulinio ponas užmokės gyvulių kainą, ir kas išgaišo, bus jo. ³⁵ Jei keno jautis sužeistu svetimą jautį ir tasai išgaištu, parduos gyvą jautį ir padalins jo kainą, ir nustipusio maitą pasidalins tarp savęs. ³⁶ O jei žinojo, kad jautis jau seniaus badydavosi, ir jo ponas jo nesergėjo, atiduos

(28) *Bus užmuštas akmenimis.* Plg. Prad. 9, 6. Kas čia pasakytą apie jautį, reikia, anot Samar. Pent., suprasti ir apie kitus naminius gyvulius. — (32) *Tris*

dešimtis sidabro siklių. arti 35 rubl — (33) *Atidengtu šulinį...* Rytų kraštuose šuliniai paprastai neturi jokio reutinio ir uždengiami plačiu akmenimi.

quod bos cornupeta esset ab heri et nudiustertius, et non custodivit eum dominus suus: reddet bovem pro bove, et cadaver integrum accipiet.

Caput XXII. ¹ Si quis furatus fuerit bovem aut ovem, et occiderit vel vendiderit: quinque boves pro uno bove restituet, et quatuor oves pro una ove. ² Si effringens fur domum sive suffodiens fuerit inventus, et accepto vulnere mortuus fuerit: percussor non erit reus sanguinis. ³ Quod si orto sole hoc fecerit, homicidium perpetravit, et ipse morietur. Si non habuerit quod pro furto reddat, ipse venumdabitur. ⁴ Si inventum fuerit apud eum quod furatus est, vivens, sive bos, sive asinus, sive ovis: duplum restituet.

⁵ Si læserit quispiam agrum vel vineam, et dimiserit jumentum suum ut depascatur aliena: quidquid optimum habuerit in agro suo, vel in vinea, pro damni æstimatione restituet. ⁶ Si egressus ignis invenerit spinas, et comprehenderit acervos frugum, sive stantes segetes in agris, reddet damnum qui ignem succenderit.

⁷ Si quis commendaverit amico pecuniam, aut vas in custodiam, et ab eo, qui suscepit, furto ablata fuerint: si inveni-

jautį už jautį, o maitą sau pasiims visą.

22. perskyrimas ¹ Jei kas pavogtu jautį arba avį ir pasipjautu arba parduotu, sugrąžins penkis jaučius už vieną jautį ir keturias avis už vieną avį. ² Jei vagis butu užkluptas, besilaužiant į namus arba pasikasant, ir sužeistas numirtu, užgavėjas nebus kaltas už išlietą kraują. ³ O jei taip užmuštu, saulei užtekėjus, bus padaręs žmogžudystę ir pats numirs. Jei vagis neturētu kuo atsilyginti už vagystę, pats bus parduotas. ⁴ Jei pas jį butu rasta, ką pavogė, gyva, ar tai jautis, ar asilas, ar avis, atidnos dvigubai.

⁵ Jei kas pažeistu lauką arba vynuogyną ir paleidęs savo gyvulį nuganytu, kas svetima, ką tik turės geriausio savo lauke arba vynuogyne, atlygins sulig nuostolio apkainojimo. ⁶ Jei pakilus ugnis apimtu erškėčius ir sudegintu javų kruvas arba tebeaugančius javus ant dirvos, kas ugnį sukūrė, atlygins už nuostolį.

⁷ Jei kas pavestu prieteliui sergėti pinigų arba koki rakaną, ir iš to, kurs priėmė, butu pavogta, jei atsiras vagis, jis ati-

(22, 1) *Sugrąžins penkis...* Skirtumas tarp atlyginimo už pavogtą jautį ir už avį rasi padarytas dėlto, kad jautis skaitėsi naudingesniu gyvuliu. — (3) *Saulei užtekėjus.* Dieną pigiaus atskirti galvazudis nuo paprasto vagies, nuo kurio nesunku apsiginti, jo neužmušant. — *Pats numirs.* Anot ebr. t.: atlygins; bet tais žodžiais tikriausiai pradedamas sekantis sakiny. — (4) *Atiduos dvigubai.* Jei vagis pavogto gyvulio nesuskubs papjauti

arba parduoti, iš jo bus pareikalauta žymiai mažesnis atlyginimas (vz. 1. eil.).

(6) *Jei pakilus ugnis.* Kalbama apie ugnį, aukurtą netikusioms žolėms sudeginti; arti esantį javai gali tuomet užsudegti visai netyčiomis. — (9) *Su noru apgauti...* Čionai ebr. t. prasideda naujas sakiny, paduodas apskritą taisyklę, kurios reikia laikytis bylose apie dalykus, paliktus pas ką nors palaikyti.

tur fur, duplum reddet: ⁸ si latet fur, dominus domus applicabitur ad deos. et iurabit quod non extenderit manum in rem proximi sui, ⁹ ad perpetrandam fraudem, tam in bove, quam in asino, et ove ac vestimento, et quidquid damnum inferre potest: ad deos utriusque causa perveniet: et si illi iudicaverint, duplum restituet proximo suo. ¹⁰ Si quis commendaverit proximo suo asinum, bovem, ovem, et omne jumentum ad custodiam, et mortuum fuerit, aut debilitatum, vel captum ab hostibus, nullusque hoc viderit: ¹¹ iusjurandum erit in medio, quod non extenderit manum ad rem proximi sui: suscipietque dominus iuramentum, et ille reddere non cogetur. ¹² Quod si furto ablatum fuerit, restituet damnum domino. ¹³ Si comestum a bestia, deferat ad eum quod occisum est, et non restituet.

¹⁴ Qui a proximo suo quidquam horum mutuo postulaverit, et debilitatum aut mortuum fuerit domino non praesente, reddere compelletur. ¹⁵ Quod si impraesentiarum dominus fuerit, non restituet, maxime si conductum venerat pro mercede operis sui.

• ¹⁶ Si seduxerit quis virginem necdum desponsatam, dormieritque cum ea: dotabit eam, et habebit eam uxorem. ¹⁷ Si pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam juxta modum dotis, quam virgines accipere consueverunt.

duos dvigubai. ⁸ Jei vagis pasi-
lieka nežinomas, namų ponas
bus nuvestas pas Dievo teisėjus
ir prisieks, kad jis neištiesęs ran-
kos prie savo artimo dalyko ⁹
su noru apgauti; ar tai būtų jau-
tis, ar asilas, ar avis, ar rubas,
ar koks kitas dalykas, kuriuo
gali būti padaryta skriauda, abie-
jų ginčą ištirs Dievo teisėjai. ir
jėi jie nuteis, atlygins dvigubai
savo artimui. ¹⁰ Jei kas pavestu
savo artimui sergėti asilą, jautį,
avį, arba kokį kitą gyvulį, ir iš-
gaistų, arba sumenkėtų, arba bu-
tu neprietelių pagriebtas, ir nie-
kas to nematytų, ¹¹ turės pri-
siekti, kad neištiesęs savo ran-
kos prie artimo dalyko, ir savi-
ninkas priims prisieką, o anas
nebus priverstas gražinti. ¹² O
jei būtų pavogta, atlygins savi-
ninkui už nuostolį. ¹³ Jei būtų
žvėries sudraskyta, nuneš pas
jį, kas suplėšyta, ir nereikės at-
lyginti.

¹⁴ Kas pasiskolintu iš artimo
ką nors iš tų dalykų, ir sumen-
kėtų arba nustiptu, savininkui
kitur esant, bus priverstas at-
lyginti. ¹⁵ O jei savininkas būtų
čia-pat, negražins, ypač jei bu-
vo paskolinta kaip užmokesnis
už jo darbą.

¹⁶ Jei kas apgautu mergaitę dar
nesužieduotą ir gulėtų su ja,
duos jai kraitį ir ims ją mote-
rystėn. ¹⁷ Jei mergaitės tėvas
nenorėtų jos leisti, užmokės tė-
vui tiek pinigų, kiek mergaitės
įstokėdamos paprastai gauna.

(15) *Jei buvo paskolinta kaip užmo-
kesnis...* Regimai čionai kalbama apie gy-
vulio paskolinimą darbininkui, kad taip

jam būtų atlyginta už kitus jo darbus.

(16) *Duos jai kraitį;* užmokės mergai-
tės tėvui tiek, kiek tasai, pagal Rytiečių

¹⁸ Maleficos non patieris vivere. ¹⁹ Qui coierit cum jumento, morte moriatur. ²⁰ Qui immolat diis, occidetur, præterquam Domino soli.

²¹ Advenam non constrictabis, neque affliges eum: advenæ enim et ipsi fuistis in terra Ægypti. ²² Viduæ et pupillo non nocebitis. ²³ Si læseritis eos, vociferabuntur ad me, et ego audiam clamorem eorum: ²⁴ et indignabitur furor meus, percutiamque vos gladio, et erunt uxores vestræ viduæ, et filii vestri pupilli.

²⁵ Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi qui habitat tecum, non urgebis eum quasi exactor, nec usuris opprimes. ²⁶ Si pignus a proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddes ei. ²⁷ Ipsum enim est solum, quo operitur, indumentum carnis ejus, nec habet aliud in quo dormiat: si clamaverit ad me, exaudiam eum, quia misericors sum.

²⁸ Diis non detrahes, et principi populi tui non maledices. ²⁹ Decimas tuas et primitias tuas non tardabis reddere, primogenitum filiorum tuorum dabis

¹⁸ Burtininkams neleisi gyviems likti. ¹⁹ Kas paleistuvau tu su galvijų, mirte numirs. ²⁰ Kas aukoja kitiems dievams, o ne vienam Viešpačiui, bus užmuštas.

²¹ Ateivio nenuliudinsi ir jo nevarginsi, nes ir jį patis buvote ateiviai Aigypso žemėje. ²² Našlės ir našlaičio neskriausite. ²³ Jei juos pažeisite, šauksis į mane, ir aš išklausysiu jų šauksmą, ²⁴ ir užsidegs mano rūstybė, ir aš jus ištiksiu kalaviju, ir jūsų pačios bus našlės, o jūsų vaikai našlaičiai.

²⁵ Jei paskolinsi pinigų beturčiui iš mano tautos, kurs su tavim gyvena, nespausi, kaip plėšikas ir palukanomis neapsunkinsi. ²⁶ Jei paimtumei iš savo artimo apdarą kaip užstatą, sugrąžinsi jam prieš saulės sėdimą, ²⁷ nes tai vienatinis apvalkalas jo kunui apsidengti, ir jis neturi kito, kuriame miegotu; jei į mane šauksis, aš jį išklausysiu, nes esu gailiaširdis.

²⁸ Nekalbėsi piktai prieš Dievo teisėjus ir tavo tautos kunigaikščiui nepiktžodžiuosi. ²⁹ Tavo dešimtinių ir tavo pirmuonių nesivėlinsi atiduoti; pirmgimių ta-

paprotį (plg. Prad. 24, 10: 29, 18...), butu reikalavęs, leisdamas dukteriai ištekti. Plg. Atk. 23, 23...

(18) *Burtininkams*. Anot ebr. t.: burtininkams, arba raganoms. Plg. Kun. 18, 10. Už burtininkystę skiriama mirties bausmė, nes ji lygiai priešinga Dievui, kaip ir svetimų dievų garbinimas. — (19) *Kas paleistuvau...* Plg. Kun. 18, 23... 20, 15... Atk. 27, 21. — (20) *Kas aukoja...* Plg. Kun. 27, 28... Atk. 13, 13...

(21) *Ateivio*. Ebr. ger. Ateiviais vadinosi svetimtaučiai, laikinai arba nuolat gyvenusieji Izraelitų tarpe. Jiems privaičio buti suteikiama ypatinga globa draug

su našlėmis ir našlaičiais. Plg. 23, 9. Kun. 19, 10... Atk. 14, 19 ir k. — (23) *Šauksis į mane...* Ir dabar Kristaus Bažnyčioje našlių ir našlaičių skriaudimas skaitosi nuodėmėmis, šaukiančiomis į dangų atmonijimo.

(26) *Apdarą*. Plg. aug. 12, 34. Dieną ir be jo galėjo apsieti, bet ne naktį.

(28) *Nekalbėsi...* Įsakoma pagarba vyriausybei. — (29) *Tavo dešimtinų...* Ebr. t. čionai neminima dešimtinių, o tik liepiama nesivėlinti atiduoti pirmuones iš grūdų ir skystimų (vyno ir alyvos). — (30) *Taippat*. Priedermė aukoti gyvulių pirmgimius buvo toki pat kaip ir žmonių pirmgimius, bet aukojimo laikas buvo ki-

mihi. ³⁰ De bobus quoque, et ovibus similiter facies: septem diebus sit cum matre sua, die octava reddes illum mihi. ³¹ Viri sancti eritis mihi: carnem, quæ a bestiis fuerit prægustata, non comedetis, sed projicietis canibus.

Caput XXIII. ¹ Non suscipies vocem mendacii: nec junges manum tuam ut pro impio dicas falsum testimonium. ² Non sequeris turbam ad faciendum malum: nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ, ut a vero devies. ³ Pauperis quoque non misereberis in iudicio. ⁴ Si occurreris bovi inimici tui, aut asino erranti, reduc ad eum. ⁵ Si videris asinum odientis te jacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis cum eo. ⁶ Non declinabis in iudicium pauperis. ⁷ Mendacium fugies. Insonthem et justum non occides: quia aversor impium. ⁸ Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, et subvertunt verba justorum. ⁹ Peregrino molestus non eris: scitis enim advenarum animas: quia et ipsi peregrini fuistis in terra Ægypti.

vo sunų man atiduosi. ³⁰ Taip pat padarysi su jaučiais ir avimis; septynias dienas teisie su savo motina, o aštuntoje dienoje ji man atiduosi. ³¹ Jūs man busite šventi vyrai; mėsos, kurios pirma paragaus žvėris, nevalgysite, bet išmesite šunims.

23. perskyrimas. ¹ Nepriimsi melagingų žodžių ir neprisidėsi savo ranka, kad melagingai liudytumei už bedievi. ² Neeisi paskui minią pikto darytų; ir teisme nepritarsi daugumos ištarmei, kad atsitrauktumei nuo tiesos. ³ Nepataikausi taipogi ir beturčiui teisme. ⁴ Jei sutiksi beklaidžiojanti savo neprietelio jauti arba asilą, nuvesk pas jį. ⁵ Jei matysi tave neapkenčiančiojo asilą parpuolusį po našta, nepraeisi pro šali, bet pakelsi draug su juo. ⁶ Nenukrypsi nuo teisybės beturčio byloje. ⁷ Bėgsi nuo melagystės. Neužmuši nekalto ir teisiojo, nes aš bjauriuos bedieviu. ⁸ Nepriimsi dovanų, kurios apakina net išmintinguosius ir iškraipo teisiųjų žodžius. ⁹ Nebusi nuobodus keleiviui, nes žinote ateivių jausmus, kadangi ir patis buvote ateiviai Aigyp-to žemėje.

toks. Plg. 13, 2. 13; Kun. 22, 27; Atk. 15, 19. — (31) *Paragaus žvėris.* Kalbama apie mėsą gyvulio, kurį sudraskė laukiniai žvėris. Tokią mėsą įstatymas skaito suteptą. Uždraudimo priežastis yra didesnis net ir išviršinys šventumas, reikalaujamas iš Dievo išrinktosios tautos.

(23, 1) *Nepriimsi...* Anot ebr. t.: neištarsi melagingo paskalo, pats jį prasimanydamas arba paskui kitus atkartodamas. — *Neprisidėsi savo ranka... už bedievi.* Anot ebr. t.: nesujungsi savo rankos su bedieviu. — (3) *Nepataikausi...*, pasigailėdamas beturčio ir todėl iškreipdamas tiesą. Paduotos čionai taisyklės liudytojams (1-3. eil.), taip pat kaip ir tolesnieji perspėjimai turėjo

buti užlaikyti ne tik S. Įst. Izraelitų, bet jie pildytini visiems žmonėms, visur ir visuomet. — (4-5) *Jei sutiksi...* Įsakomi meilės darbai neprieteliams, primenantys Evangelijos įsakymus. — (6-8) *Nenukrypsi...* Perspėjimai teisėjams. — *Neužmuši nekalto...*, neteisingai skirdamas jam bausmę. — *Nes aš bjauriuos...* Geriaus anot ebr. t.: nes aš neišteisinsiu kaltininko. Rasi taip pamokoma, kad abejotinuose atsitikimuose teismas vėlyk reikia palikti pačiam Dievui, nes jis nepaliks be bausmės kaltininko, nors ji jam ir nebūtu paskirta žmonių teisme. — (9) *Keleivui:* svetimtaučiu. Vz. aug. 22, 21.

¹⁰ Sex annis seminabis terram tuam, et congregabis fruges ejus. ¹¹ Anno autem septimo dimittes eam, et requiescere facies, ut comedant pauperes populi tui: et quidquid reliquum fuerit, edant bestiae agri: ita facies in vinea, et in oliveto tuo. ¹² Sex diebus operaberis: septimo die cessabis, ut requiescant bos et asinus tuus: et refrigeretur filius ancillae tuae, et advena.

¹³ Omnia quae dixi vobis, custodite. Et per nomen externorum deorum non jurabitis, neque audietur ex ore vestro.

¹⁴ Tribus vicibus per singulos annos mihi festa celebrabitis. ¹⁵ Solemnitatem azymorum custodites. Septem diebus comedes azyma, sicut praecepi tibi, tempore mensis novorum, quando egressus es de Aegypto: non apparebis in conspectu meo vacuus. ¹⁶ Et solemnitatem messis primitivorum operis tui, quaecumque seminaveris in agro: so-

¹⁰ Sešerius metus sėsi ant savo žemės ir rinksi jos vaisius; ¹¹ o septintais metais paliksi ją pudymu ir duosi atsilsėti, kad iš jos maitintusi tavo tautos beturčiai; ir kas tik paliks, teėda laukiniai žvėrys; taip darysi savo vynuogynė ir alyvų darže. ¹² Šešias dienas dirbsi, o septynioje dienoje liausies, kad atsilsėtu tavo jautis ir asilas, ir atsigautu tavo tarnaitės sunus ir ateivis.

¹³ Visa, ką jums sakiau, sergėkite. Ir svetimųjų dievų vardu neprisieksite, ir jis nebus gir dėtas iš jūsų burnos.

¹⁴ Tris sykius kas metai man švėsite šventes. ¹⁵ Užlaikysi neraugintų duonų iškilmę. Septynias dienas valgysi neraugintą duoną, kaip tau įsakiau, naujų vaisių mėnesio metu, kuomet išėjai iš Aigypso. Nepasirodysi mano akys tuščiomis rankomis. ¹⁶ Ir švėsite savo darbo pirmuonių pjuties šventę, ką tik pasėsi lauke; taipogi iškilmę metų

(11) *Septintais metais.* Paskiriamai atilsio arba taip vadinami subatiniai metai, kuriuose nevalia buvo dirbti žemės, o savaimi augantys vaisiai turėjo tekti beturčiams, kurie tiems metams negalėjo nieko susitaupyti. Subatiniai metai turėjo priminti Izraelitams, kad ir žemė ir jos vaisiai buvo jiems paties Dievo duodami. Nurodoma taipogi, kad subatiniai metai ir subatos atilsis paskirta dar iš atžvilgio į beturčius. Tarp kitko subatiniais metais atgaudavo liuosybę visi vergai Izraelitai. Vz. augš. 21, 2.

(13) *Svetimųjų dievų...* Uždraudžiama net ir ištarti pagonių dievaičių vardai. Plg. Atk. 4, 9; 6, 13. 14.

(14) *Tris sykius... švėsite šventes:* Velykas, Sekmines ir Šėtrų šventę. Jos vadinasi pas Izraelitus didžiosiomis šventėmis. Visos trys užėmė vieta senesnių liaudies iškilmų, sujungtų su javų valymu nuo laukų. Velykos buvo švenčiamos tuo laiku, kuomet prasidėdavo pjutis (pradė-

tuvės); Sekminės užėmė pabaigtųjų vietą, o Šėtrų šventė užsibaigdavo ukės metais, jau visa surinkus nuo laukų, ypač gi vynuoges ir alyvų uogas. — (15) *Užlaikysi neraugintų duonų iškilmę* draug su velykinio avinėlio valgymu. Vz. aug. 12. ir 13. persk.; Kun. 23. persk. — *Tuščiomis rankomis.* Kiekvienas Izraelitas, stodamas Viešpaties akivaizdon, turėjo atnešti auką, kokią galėjo. Velykose gė ukininkai turėjo aukoti Viešpačiui pjuties pirmuones, nes tuomet pradėdavo pjauti miežius. — (16) *Ir švėsite...* Septynioms savaitėms praslinskus po Velykų, buvo Sekminės, pirmuonių šventė, nes joje aukojų Viešpačiui pirmą duoną iš naujų kviečių. Vz. žem. 34, 22; Skaitl. 28, 26. Žymiai vėlesniais laikais žydai su ta švente ėmė jungti atminimą apgaršinimo Dievo įstatymų ant Sinajaus. Krikščionims ta diena atmintina kaip pašvęsta šv. Dvasios atsiuntimu ant apaštalų. — *Taipogi iškilmę metų pabaigoje,* t. y. mė-

lemnitatem quoque in exitu anni, quando congregaveris omnes fruges tuas de agro. ¹⁷ Ter in anno apparebit omne masculinum tuum coram Domino Deo tuo. ¹⁸ Non immolabis super fermento sanguinem victimæ meæ, nec remanebit adeps solemnitas meæ usque mane. ¹⁹ Primitias frugum terræ tuæ deferēs in domum Domini Dei tui. Non coques hœdum in lacte matris suæ.

²⁰ Ecce ego mittam Angelum meum, qui præcedat te, et custodiat in via, et introducat in locum quem paravi. ²¹ Observa eum, et audi vocem ejus, nec contemnendum putes: quia non dimittet cum peccaveris, et est nomen meum in illo. ²² Quod si audieris vocem ejus, et feceris omnia quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, et affligam affligentes te. ²³ Præcedetque te Angelus meus, et introducet te ad Amorrhæum, et Hethæum, et Pherezæum, Chananæumque, et Hevæum, et Jebusæum, quos ego conteram. ²⁴ Non adorabis deos eorum, nec coles eos: non

pabaigoje, kada busi suvalęs nuo lauko visus tavo vaisius. ¹⁷ Tris sykius metuose visi tavo vyriškiai pasirodys Viešpaties, tavo Dievo, akyvaizdon. ¹⁸ Neaukosi su raugu mano aukos kraujo, ir mano iškilmės aukos taukai nepasiliks lig rytui. ¹⁹ Tavo žemės vaisių pirmuones atneši į Viešpaties, tavo Dievo, namus. Nevirsi ožiuko jo motinos piene.

²⁰ Štai, aš siųsiu savo Aniolą, kad eitu pirm tavęs ir tave sergētu kelyje ir vestu į vietą, kurią prirengiau. ²¹ Atsižvelgk į jį ir klausyk jo balso ir nedrįšk paniekti, nes nepaliks be bausmės, jei nusidėsi, ir mano vardas yra jame. ²² O jei klausysi jo balso ir darysi visa, ką sakau, aš busiu neprietelis tavo neprieteliams ir varginsiu tavę varginančius. ²³ Mano Aniolas eis pirm tavęs ir tave nuves pas Amoriečius, ir Hetiečius, ir Pereziečius, Kananiečius, ir Hevejiečius, ir Jėbuziečius, kuriuos aš sunaikinsiu. ²⁴ Negarbinsi jų dievų ir jiems netarnausi; nedarysi,

mesyje tišri (maž-daug mūsų spalių mėnuo), kuomet visai baigėsi ukės metai. Ta šventė turėjo paskiaus priminti Izraelitams ypatingą globą, kurioje juos Dievas laikė per 40 metų, jiems esant tyruose ir gyvenant šėtrose; iš čia jos vadas, Sėtrų šventė (žmonės dabar ją vadiną kuckomis). — (17) *Pasirodys Viešpaties... akyvaizdon.* Stoties arba pasirodyti Viešpaties akyvaizdon reiškė ateiti prie Viešpaties šėtros, o paskui ateiti prie Jeruzolimos bažnyčios. Eiti turėdavo tik vyrai, kuriems leisdavo sveikata. Išganytojas ėjo pirmą sykį Jeruzalės bažnyčion, turėdamas dvyliką metų. — (18) *Neaukosi su raugu...* Regimai tas įsakymas paliečia Vėlykų šventę, kuomet visoks raugas buvo uždrausta laikyti namuose ir kuomet reikėjo suvalgyti visas

avinėlis (aukos taukai), nieko nepalikant lig rytui. — (19) *Tavo žemės...* Vž. aug. 22, 29. — *I Viešpaties... namus.* Kolei nebuvo Jeruzalės bažnyčios taip vadinosi sandoros šėtra. — *Nevirsi...* Draudžiama virti ožiukas jį žindžiusios ožkos piene rasi dėlto, kad toks pasiėlgimas galėjo rodyties labai žiaurus. Iš čia radosi pas žydus paprotys nevalgyti vienu sykiu mėsos ir pieniško valgio.

(20) *Štai, aš siųsiu...* 20-23. eil. nurodoma, kaip Dievas atlygins savo tautai už jos paklusnumą. — *Aniolą.* Ne prastą aniolą, bet sandoros Aniolą, kuriuo yra ne kas kitas, kaip tik pats Jahveh arba antroji švenč. Trejybės Ypata. — *I Vietą:* į Žadėtąją žemę, į Palestiną. — (24) *Stovylos.* Ebr. *maceboth*, a k m e n i n i u s š u l u s. Plg. Prad. 28, 18.—

facies opera eorum, sed destrues eos, et confringes statuas eorum. ²⁵ Servietisque Domino Deo vestro, ut benedicam panibus tuis et aquis, et auferam infirmitatem de medio tui. ²⁶ Non erit infecunda, nec sterilis in terra tua: numerum dierum tuorum implebo. ²⁷ Terrorem meum mittam in præcursum tuum, et occidam omnem populum, ad quem ingredieris: cunctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertam: ²⁸ emittens crabrones prius, qui fugabunt Hevæum, et Chananæum, et Hethæum, antequam introeas. ²⁹ Non ejiciam eos a facie tua anno uno: ne terra in solitudinem redigatur, et crescant contra te bestię. ³⁰ Paulatim expellam eos de conspectu tuo, donec augearis, et possideas terram. ³¹ Ponam autem terminos tuos a Mari rubro usque ad mare Palæstinorum, et a deserto usque ad fluvium: tradam in manibus vestris habitatores terræ, et ejiciam eos de conspectu vestro. ³² Non inibis cum eis fœdus, nec cum diis eorum. ³³ Non habitent in terra tua, ne forte peccare te faciant in me, si servieris diis eorum: quod tibi certe erit in scandalum.

kaip jie daro, bet juos sunaikinsi ir sulaužysi jų stovyklas. ²⁵ Tarnausite Viešpačiui, jūsų Dievui, kad laiminčiau tavo duoną ir vandenį ir atimčiau ligas iš jūsų tarpo. ²⁶ Nebus tavo žemėje nevaisingų ir bergždžių, ir tavo amžio dienų nesutrumpinsiu. ²⁷ Aš siųsiu mano baime pirm tavęs ir išnaikinsiu kiekvieną tautą, pas kurią ateisi, ir visus tavo neprietelius priversiu nuo tavęs bėgti, ²⁸ išsiųsdamas pirmą širšuolius, kurie išvys Hevejiečius, ir Kananiečius, ir Hetiečius, pirmą negu įeisi. ²⁹ Aš jų neišvarysiu vienais metais iš po tavo akių, kad žemė nepavirstu tyrais ir neprivistu tau priešingų žvėrių. ³⁰ Išvarysi juos pamažu iš po tavo akių, kolei nesustiprėsi ir neapimsi žemės. ³¹ Paskirsiu gi tavo ribas nuo Raudonosios jūros lig Pilistimų jurai, ir nuo tyrumos lig upei. Paduosiu į tavo rankas žemės gyventojus ir juos išmesiu iš po tavo akių. ³² Nedarysi sandoros su jais ir su jų dievais. ³³ Jie tenegyvena tavo žemėje, kad kartais tavęs neatvestu į nusidėjimą prieš mane, jei tarnautumei jų dievams; tai gi tikrai bus tau papiktinimas.

(26) *Nesutrumpinsiu*: duosiu ilgą amžį. — (28) *Širšuolius*. Kame tų piktų vabzdžių privista daug, tenai žmogui gyventi darosi labai pavojinga. Plg. Atk. 7, 20; Joz. 24, 12; Išm. 12, 8.. — *Lig Pilistimų jurai*. Taip pavadinta Tarpžemė jūra. — *Nuo tyrumos*: Parano (uolinga Arabija). — *Lig upei*: Eupratui. Busiančios žydų valstijos ribos tuotarpu pažymėtos labai apskritai. — (33) *Bus tau papiktinimas*. Anot ebr. t.: sląsta i.

Vz. Kun. 18, 24... Atk. 7, 1... ir k.

24, 1-11. Izraelitams išgirdus Dievo įsakymus ir pasižadėjus pildyti visus jo žodžius, Mozė liepia atnašauti aukus ir perskaitęs sandoros knygą, aukų krauju apšlaksto tautą ir taip paženkliną, kad sandora jau padaryta. Paskui Viešpats Dievas pasirodo ant kalno Izraelio vyresniesiems.

3. Iškilminga sandora tarp Dievo ir Izraelio.

Caput XXIV. ¹ Moysi quoque dixit: Ascende ad Dominum tu, et Aaron, Nadab, et Abiu, et septuaginta senes ex Israel, et adorabis procul. ² Solusque Moyses ascendet ad Dominum, et illi non appropinquabunt: nec populus ascendet cum eo. ³ Venit ergo Moyses et narravit plebi omnia verba Domini, atque judicia: responditque omnis populus una voce: Omnia verba Domini, quæ locutus est, faciemus.

⁴ Scripsit autem Moyses universos sermones Domini: et manne consurgens ædificavit altare ad radices montis, et duodecim titulos per duodecim tribus Israel. ⁵ Misitque juvenes de filiis Israel, et obtulerunt holocausta, immolaveruntque victimas pacificas Domino, vitulos. ⁶ Tulit itaque Moyses dimidiam partem sanguinis, et misit in cra-

24. perskyrimas. ¹ Dar sakė Mozei: Užžengk pas Viešpatį tu ir Aaronas, Nadabas ir Abijus, ir septynios dešimtys vyresniųjų iš Izraelio, ir pagarbinsite ištolo. ² Tik vienas Mozė užžengs pas Viešpatį, o jie neprisiartins. nei tauta neužeis su juo. ³ Mozė tat atėjo ir papasakojo tautai visus Viešpaties žodžius ir įsakymus; o visa tauta atsakė vienu balsu: Išpildysime visus Viešpaties žodžius, kuriuos jis pasakė.

⁴ O Mozė užrašė visus Viešpaties žodžius ir rytą atsikėlęs pastatė altorių prie kalno pašaknės ir dvyliką akmeninių šulų sulig dvylikos Izraelio giminių. ⁵ Ir siuntė jaunikaičius iš Izraelio sunų. ir jie aukoją deginamas aukas ir atnašavo Viešpačiui versius kaip dekojimo atnašas. ⁶ Taigi, Mozė ėmė pusę kraujo ir supylė į taures; likusią gi da-

(24, 1) *Dar sakė Mozei:* jam tebesant ant kalno. Vz. 20, 21. — *Nadabas ir Abijus:* du vyresniuoju Aaronu sunu. — *Vyresniųjų.* Jie buvo viršininkais ir atstovais žymiausių Izraelio giminių, kurios pasidarė iš persikėlusių Aigypstan su Jokubu septynių dešimtų dušių. Vz. Prad. 46, 27; Iš. 1, 5; Atk. 10, 22. — (2) *Mozė užžengs...* Anot. ebr. t.: *Mozė prisartiartins prie Viešpaties.* — (3) *Visus Viešpaties žodžius ir...*, t. y. dešimtį Dievo įsakymų su paaiškinimais ir kitus įstatus, esančius 20–23 persk., kurie žemiau 7. eil. vadinasi sandoros knyga. Tos knygos parašymas minimas sek. eil.

(4) *Altorių*, — kurs sandoros padaryme turėjo tarsi atstovauti Jahvę. Vz. aug. 20, 24. — *Akmeniniu šulu.* Ebr. *maccebah.* Jie turėjo įvaizdinti dvyliką Izraelio giminių. — (5) *Jaunikaičius.* Jaunikaičiai buvo išrinkti iš visų Izraelio gi-

minių. Nėra jokie nurodymo, kad tai būtų buvę šeimynų pirmgimiai, kurie seniaus turėjo pildyti kunigų pareigas, nes Dievas buvo jau nutaręs panaikinti senąją tvarką ir paskirti kunigais tik Aaronu ainius. Taigi, išrinktieji jaunikaičiai šitame atsitikime turėjo išdalies užvaduoti paskutiniuosius. Pačią kunigiškų pareigų esybę — kraujo išliejimą — Mozė pasiliko sau. — *Deginamas aukas... dekojimo atnašas.* Pirmosios, kuriose visas aukojamas gyvulus budavo sudeginamas ant altoriaus, turėjo išreikšti visišką Izraelio atsidavimą Dievo tarnystei; antrosios, kuriose atnašaujamų gyvulių dalis buvo pačių aukojančiųjų suvalgoma, turėjo parodyti, kad Izraeliui Viešpats leidžia arčiau susivienyti su savim ir tapti dalininkais jo švento pokilio. — (6) *Pusę kraujo.* Kraujo perpus padalinimas primena bent kiek apeigas sandoros, kurią kitados Dievas buvo padaręs su Abraomu.

terās: partem autem residuam fudit super altare. ⁷ Assumensque volumen fœderis, legit audiente populo: qui dixerunt: Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus, et erimus obedientes. ⁸ Ille vero sumptum sanguinem respersit in populum, et ait: Hic est sanguis fœderis quod pepigit Dominus vobiscum supercunctis sermonibus his.

⁹ Ascenderuntque Moyses et Aaron, Nadab et Abiu, et septuaginta de senioribus Israel: ¹⁰ et viderunt Deum Israel: et sub pedibus ejus quasi opus lapidis sapphirini, et quasi cœlum, cum serenum est. ¹¹ Nec super eos qui procul recesserant de filiis Israel, misit manum suam, videruntque Deum, et comederunt, ac biberunt.

lī išliejo ant altoriaus. ⁷ Ir ėmęs sandoros knyga, skaitė, girdint tautai; o jie tarė: Visa, ką Viešpats kalbėjo, padarysime ir busime paklusnūs. ⁸ Jis gi, ėmęs kranją, apšlakstė juo tautą ir tarė: Tasai yra kraujas sandoros, kurią Viešpats su jumis padarė apie visa tai, kas pasakyta.

⁹ O Mozė ir Aaronas, Nadabas ir Abijus ir septynios dešimtys iš Izraelio vyresniųjų užžengė ¹⁰ ir matė Izraelio Dievą ir po jo kojomis tarsi dalyką, padarytą iš sapyro akmens, panašų į dangų, kuomet esti giedra. ¹¹ Ir ant tų iš Izraelio sunų, kurie stovėjo ištolo, jis neištiesė savo rankos, ir jie matė Dievą, ir valgė ir gėrė.

Vz. Prad. 15, 9... Viena kraujo dalis aukojama Viešpačiui, nes ji išliejama ant altoriaus (plg. 4. eil.); kita gi skiriama tautai apšlakstyti (8. e.). — (7) *Visa... padarysime...* Tauta antrą sykį iškilmingai žada Viešpačiui paklusnumą (vz. 3. e.). — (8) *Ėmęs kranją*, — buvusį taurėse. — *Apšlakstė...* Šv. Povilas, kalbėdamas apie šią atsitikimą (Žyd. 9, 18...), remiamos regimai senobinių padavimų, mini dar, kad krauju buvo apšlakstyta ne tik žmonės, bet ir knyga, ir kad Mozė vartojęs prie apšlakstymo yzopą ir raudoną vilną, o prie kraujo pridėjęs vandens. Tas gyvulių kraujo išliejimas, patvirtinantis padarytą sandorą, buvo figura Kristaus kraujo, išlieto ant Kalvarijos. — *Tasai yra kraujas*.. Į šituos žodžius padarė pats Išganytojas aliziją, pašvęsdamas eucharistiškąjį kieliką Mt. 26, 28. Ir kaip tikras buvo Mozės aukų kraujas, kaip tikras buvo Kristaus kraujas, išlietas ant kryžiaus, taip tikras buvo ir anas kraujas, kurs atsirado kielike po persiesybini mo ir kurs atsiranda ant mūsų altorių per šv. Mišių konsekraciją.

(9) *Užžengė*, — pildydami aug. 1. eil. minėtąjį įsakymą. — (10) *Matė...* Kokioje išvaizdoje Dievas teikėsi pasirodyti Izraelio vyresniesiems, Mozė nepaaiškina. Kur

kitur jis sako, kad Dievas nepasirodęs aiškiam pavidale. Vz. Atk. 4, 12. Daug aiškiaus jie matė tai, kas buvo apsiereiškimo apačioje. — (11) *Ir ant tų... kurie stovėjo ištolo*. Remiantis LXX, chald. ir syr. vertimais, ebr. t. šioje vietoje reiktu išversti taip: ir ant angštos kilmės Izraelio sunų, t. y. ant mačiusių Dievą ištolo Izraelio vyresniųjų (9. e.). — *Neištiesė savo rankos*, o toliaus aiškiai neatsitiko joki nelaimė, nors jie matė Dievą. Buvo gi senobinis įsitikinimas, kad tas negalįs išlikti gyvas, kas Dievą pamatytų. Plg. 33, 20; Prad. 32, 30 ir k. — *Valgė...* Sugrįžę nuo kalno jie dalyvavo dėkojimo aukų pokilyje. Pl. 18, 12.

24, 12—27, 21. Mozė, pildydamas Dievo įsakymą, vienas užėina ant kalno ir čionai gauna pamokymus apie sandoros šėtros pastatymą ir apie kunigus. Visu pirma Dievas jam įsako surinkti brangias dovanas šėtros reikalams, o toliaus aiškiai pamoko, kaip jis turės padaryti sandoros skrynį, stalą šventoms duonomis, auksinį žibintuvą su jo priedais, pačią šėtrą su visomis jos uždangomis, sienomis ir užkabomis, aukų altorių ties šėtros anga, šėtros prieangius ir kaip reikės žibinti aliejus ant žibintuvo šėtroje.

1. Įsakymai apie šėtros pastatymą ir apie kunigus a) Sando- ros šėtra ir jos rakandai.

¹² Dixit autem Dominus ad Moysen: Ascende ad me in montem, et esto ibi: daboque tibi tabulas lapideas, et legem, ac mandata quæ scripsi: ut doceas eos. ¹³ Surrexerunt Moyses et Josue minister ejus: ascendensque Moyses in montem Dei, ¹⁴ senioribus ait: Expectate hic donec revertamur ad vos. Habetis Aaron et Hur vobiscum: si quid natum fuerit quæstionis, referetis ad eos. ¹⁵ Cumque ascendisset Moyses, operuit nubes montem, ¹⁶ et habitavit gloria Domini super Sinai, tegens illum nube sex diebus: septimo autem die vocavit eum de medio caliginis. ¹⁷ Erat autem species gloriæ Domini, quasi ignis ardens super verticem montis in conspectu filiorum Israel. ¹⁸ Ingressusque Moyses medium nebule, ascendit in montem: et fuit ibi quadraginta diebus, et quadraginta noctibus.

Caput XXV. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ² loquere filiis Israel, ut tollant mihi primitias: ab omni homine qui offeret ultroneus, accipietis eas. ³ Hæc sunt autem quæ ac-

¹² O Viešpats tarė Mozei: Už-eik pas mane ant kalno ir buk tenai; aš tau duosiu akmenines plokštis, ir įstatymą bei palie-pimus, kuriuos parašiau, kad juos pamokytumei. ¹³ Tuomet pakilo Mozė ir jo tarnas Jozuė; o Mo-zė, eidamas į Dievo kalną, ¹⁴ tarė vyresniesiems: Laukkite čionai, kolei pas jus nesugrįšiva. Turi-te draug su jumis Aaroną ir Hu-rą; jei iškils koks klausimas, kreipkitės į juodu. ¹⁵ Ir Mozei užžengus, debesys apdengė kal-ną. ¹⁶ Ir Viešpaties šlovė pasi-liko ant Sinajaus, pridengdama jį debesimi per šešias dienas, o septintoje dienoje Dievas pašau-kė Mozę iš tarp tamsybių. ¹⁷ Viešpaties gi šlovės išvaizda bu-vo kaip deganti ugnis ant kal-no viršunės, matoma Izraėlio sunums. ¹⁸ Ir Mozė, įėjęs į de-besies vidurį, užėjo ant kalno ir buvo tenai keturias dešimtis dien-ų ir keturias dešimtis nakčių.

25. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ² Sakyk Izraėlio sunums, kad man atneš-tu pirmuones: jas imsité iš kiek-vieno žmogaus, kurs jas atna-šaus savo valia. ³ Tle gi yra da-

(12) *Buk tenai* — ilgesnį laiką. — *Ak-menines plokštis, ir įstatymą...*: dvi akmenini lenteli, ant kurių Viešpats teikėsi savo ranka parašyti amžinai atminčiai dešimtį savo įsakymų. — *Kad juos pamokytumei*. Anot ebr. t.: jiems pamokyti; nes ne vienas Mozė turėjo mokytį Izraėlitus tų Dievų įsakymų, bet visi Izraėlitai savo vaikus ir ainius. Plg. Atk. 4, 9. — (14) *Laukkite čionai*: pasilikkite savo stovykloje prie Sinajaus. — *Turite draug su jumis...* Atsitraukdamas ilgesniam laikui nuo tautos Mozė savo val-

džią paveda Aaronui ir Hurui. — (16) *Per šešias dienas*. Be ypatingo paliepimo Mozė nedrįsta eiti į patį debesį. — (18) *Užėjo ant kalno*: pakilo augščiaus į kalną. — *Buvo tenai keturias...* draug su šešiomis laukimo dienomis. Visą tą laiką Mozė nieko nevalgė ir negėrė. Vz. Atk. 9, 9.

(25, 2) *Pirmuones*. Ebr. *th'rumah*. Taip vadinosi visokios dovanos, žmonių skiriamos iš savo gėrybių Viešpaties tarnystei. — (3) *Auksą...* Tarp dovanų pirmoje vietoje miūimi tris naugės, kurių daugiau-

cipere debetis: Aurum, et argentum, et æs, ⁴ hyacinthum et purpuram, coccumque bis tinctum, et byssum, pilos caprarum, ⁵ et pelles arietum rubricatas, pellesque ianthinas, et ligna setim: ⁶ Oleum ad luminaria concinnanda: aromata in unguentum, et thymiamata boni odoris: ⁷ lapides onychinos, et gemmas ad ornandum ephod, ac rationale. ⁸ Facientque mihi sanctuarium, et habitabo in medio eorum: ⁹ juxta omnem similitudinem tabernaculi quod ostendam tibi, et omnium vasorum in cultum ejus: sicque facietis illud:

¹⁰ Arcam de lignis setim compingite, cujus longitudo habeat duos et semis cubitos: latitudo, cubitum et dimidium: altitudo, cubitum similiter ac semissem. ¹¹ Et deaurabis eam auro mundissimo intus et foris: faciesque supra, coronam auream per cir-

lykai, kuriuos turite imti: aukšą, ir sidabrą, ir varį, ⁴ mėlyną ir raudoną purpurą, dusyk dažytą karmaziną, baltą ploną drobę, ožkų plaukus, ⁵ ir raudonai nudažytus avinų kailius, ir mėlynus kailius, ir akacijos medžius, ⁶ aliejų liampoms žibinti, kvepalus tepamajam aliejui, ir gero kvapo smilkalus, ⁷ onyksų akmenis ir brangius akmenis antpečiui ir krutinės apdarui pagražinti. ⁸ Ir padarys man šventyklą, — ir gyvensiu tarp jų, — ⁹ užlaikant visą panašumą šėtros, kurią tau parodysiu, ir visų rakandų, vartojamų jos tarnystėje. Padarysite gi ją taip:

¹⁰ Padirbkite iš akacijos medžio skrynią, kurios ilgumas tebuna pustrečio masto, platumas pusantro masto, augštumas taip pat pusantro masto. ¹¹ Ją paausinsit tyriausiu auksu viduje ir iš oro pusės, ir jos viršuje padarysi auksinį vainiką aplinkui, ¹²

siai buvo Aigypte. Ypač dažnai ten vartavo varį arba, tikriaus sakant, skaitvarį. — (4) *Mėlyną ir raudoną...* Po naujų išskaitoma įvairių varų gijos arba audiniai, iš kurių reikėjo padaryti šėtrai uždangos ir apdarai kunigams. Varsos nurodomos keturios. Ebr. jos vadinasi: *th'kheleth*, mėlyna arba rausvai mėlyna; *argaman*, tamsiai raudona; *thola'ath šani*, žydriai raudona; šeš, labai balta plonų lininių siūlų varsa. — *Dusyk dažytą karmaziną*. Toks trečiosios varsos vardas atsirado Vulgatoje dėlto, kad ebr. ž. *šani* skaityta su kitokiomis balsėmis. — *Ožkų plaukus*. Igi minkšti ožkų plaukai tiko storesniems audiniams. — (5) *Avinų kailius*. Iš kailių turėjo būti padaryti viršutiniai šėtros uždangalai. — *Mėlynus kailius*. Ebr. *'oroth th'chašim*. Kaikurie aiškintojai spėja, kad čionai nurodyta ne kailio varsa, bet gyvulys, kurio kailis reikėjo vartoti uždangoms, nes ebr. ž. *thachaš* esąs vardas gyvūnų, vadinamų *trichochus* manatus, arba virgo mariona, kurių daug yra Raudonojoje juroje.

— *Akacijos medžius*. Ebr. *sittim*. Sinajaus pussalyje augęs akacijos medis labai lengvas, kietas ir beveik nepunąs. Senobėje Aigypte ir Arabijoje augo taip daug akacijų ir jos buvo taip didelės, kad iš jų Aigyptiečiai net statydavo sau didelius laivus. — (7) *Antpečiui ir...* Vz. žem. 28, 6-30. — (9) *Kurią tau parodysiu*. Pats Dievas teikėsi būti pirmuoju savo žemiškos šventyklos statytoju. Jis duoda smulkiausias apie ją nurodymus ir parodo Mozei ant kalno jos paveizdą, regimą jo kuniškoms akims, arba dvasios pagavime. Visupirma jis duoda pamokymus apie padirbinimą sandomos arba liudijimo skrynios, kuri turėjo būti svarbiausias dalykas tarp visų kitų, paskirtų Dievo tarnystei.

(10) *Skrynią*. Ebr. *'aron*. Jos ilgumo buvo maž-daug $1\frac{3}{4}$ arš., augštumo ir platumo truputį daugiaus negu 1 arš. (šv. Rašto mastas lygus 52,2 cm.). — (11) *Paausinsit...*, apraunkdamas auksine skuda. — *Vainiką*. Ebr. *zer*. Tuo vainiku turėjo būti aplink einanti ir truputį išsiikišanti auksinė juosta. — (12) *Keturis...*

cuitum: ¹² et quatuor circulos aureos, quos pones per quatuor arcæ angulos: duo circuli sint in latere uno, et duo in altero. ¹³ Facies quoque vectes de lignis setim, et operies eos auro. ¹⁴ Inducesque per circulos qui sunt in arcæ lateribus, ut portetur in eis: ¹⁵ qui semper erunt in circulis, nec unquam extrahentur ab eis. ¹⁶ Ponesque in arca testificationem quam dabo tibi. ¹⁷ Facies et propitiatorium de auro mundissimo: duos cubitos et dimidium tenebit longitudo ejus, et cubitum ac semissem latitudo. ¹⁸ Duos quoque Cherubim anreos, et productiles facies, ex utraque parte oraculi. ¹⁹ Cherub unus sit in latere uno, et alter in altero. ²⁰ Utrumque latus propitiatorii tegant expandentes alas, et operientes oraculum, respiciantque se mutuo versis vultibus in propitiatorium quo operienda est arca, ²¹ in qua pones testimonium quod dabo tibi. ²² Inde præcipiam, et loquar ad te supra propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim, qui

ir keturis auksinius žiedus, kuriuos pritaisyti prie keturių skrynios kampų: du žiedu tebuna viename šone ir du kitame. ¹³ Padarysi taipogi iš akacijos medžio karteles ir jas aptrauksi auksu. ¹⁴ ir įversi į žiedus, esančius skrynios šonuose, kad jomis galėtų būti nešiojama. ¹⁵ Jos visuomet bus žieduose ir niekuomet nebus iš jų ištrauktos. ¹⁶ Ir įdėsi skrynion liudijimą, kurį tau duosiu. ¹⁷ Padarysi ir maldytuvę iš tyriausio aukso; jos ilgumas bus pustrečio masto ir platumas pusantro. ¹⁸ Patalpinsi taipogi du iš aukso nukaltu kerubimu iš abiejų žinyno šalių. ¹⁹ Vienas kerubas tebuna ant vieno šono, o antras ant kito. ²⁰ Ir teuzdengia abudu maldytuvės šonu, ištiesę sparnus ir apsiausdami žinyną, teveizdi kits į kitą atkreiptais veidais į maldytuvę, kuria turi būti uždengta skrynja. ²¹ Joje padėsi liudijimą, kurį tau duosiu. ²² Iš ten tau suteiksių įsakymus; ir nuomaldytuvės iš tarp dviejų kerubimų, busiančių ant liudijimo

žiedus, arba grandis. Ebr. t. nurodo, kad grandis turėjo būti pritaisytos ne prie viršutinių kampų, bet prie apatinių. — (15) *Visuomet bus žieduose*, kad paskiaus niekuomet nereiktu rankomis prisiliesti prie pačios skrynios. — (16) *Liudijimą*. Taip pavadintos akmeninės plokštės su Dievo įsakymais, kurios turėjo nuolat liudyti tautai apie Dievo apreiškimą valią ir padarytą sadorą. Dėlei tų plokščių ir pati skrynja vadinosi liudijimo arba sadoros šėtra. — (17) *Maldytuvę*. Ebr. *kapporeth*, dangtis. Buvo tai ištikrųjų auksinis dangtis, kuriuo reikėjo pridengti visas skrynios viršus. Jį vieną sykį metuose vyriausis kunigas apšlakstydavo aukų krauju (Kun. 16, 14, 15; Zyd. 9, 7), permaldaudamas Dievą už tautos nuodėmes; todėl jį vadina maldytuve, t.y. maldymo arba permaldavimo vieta.

Iš tos taipogi vietos Dievas pažadėjo duoti Mozei savo įsakymus ir pamokymus, suteikti jam reikalingas žinias (vz. žem. 22. e.), todėl jį vadinas žinynu (vz. eil. 18. 20. ir k.). — (18) *Kerubimu*. Ebr. *k'rub*, dgsk. *k'rubim*. Plg. Prad. 3, 24. Tie augščiausio laipsnio dangaus aniolų paveikslai rasi turėjo žmonių išvaizdą, tik buvo su sparnais. Jie turėjo įvaizdinti tą nuolatinę garbę, kurią Dievui atiduoda visi jo sutvėrimai. — (21) *Liudijimą*. Vz. 16. e. — (22) *Suteiksių įsakymus*. Anot ebr. t.: tau pasirodysiu, arba su tavim susitiksiu. Maldytuvė tarp dviejų kerubimų buvo regimas Dievo sostas, kame jis apsirėikšdavo skaisčiame debesyje ir duodavo savo pamokymus (Kun. 16, 2; Skaitl. 7, 89). Iš čia atsirado pavadinimas: Viešpaties apsirėikšimo arba susitikimo su savo tauta šėtra.

erunt super arcam testimonii, cuncta quæ mandabo per te filiis Israel.

²³ Facies et mensam de lignis setim, habentem duos cubitos longitudinis, et in latitudine cubitum, et in altitudine cubitum ac semissem. ²⁴ Et inaurabis eam auro purissimo: faciesque illi labium aureum per circumcuium. ²⁵ et ipsi labio coronam intrasilem altam quatuor digitis: et super illam, alteram coronam aureolam. ²⁶ Quatuor quoque circulos aureos præparabis, et pones eos in quatuor angulis ejusdem mensæ per singulos pedes. ²⁷ Subter coronam erunt circuli aurei, ut mittantur vectes per eos, et possit mensa portari. ²⁸ Ipsos quoque vectes facies de lignis setim, et circumdabis auro ad subvehendam mensam. ²⁹ Parabis et acetabula, phialas, thuribula, et cyathos, in quibus offerenda sunt libamina, ex auro purissimo. ³⁰ Et pones super mensam panes propositionis in conspectu meo semper.

³¹ Facies et candelabrum ductile de auro mundissimo, hastile ejus, et calamos, scyphos, et sphæras ac lilia ex ipso procedentia. ³² Sex calami egredien-

skrynios, aš tau kalbėsiu visa, ką per tave įsakysiu Izraelio sunums.

²³ Padarysi iš akacijos medžio taipogi stalą, turintį du mastu ilgumo ir vieną mastą platumo ir pusantro masto augštumo, ²⁴ ir paauksinsi jį tyriausiu aukso; aplink jį padarysi auksinę briauną. ²⁵ ir ant pačios briaunos išrašytą vainiką, keturiais pirštais augštą, ir ant jo kitą auksinį vainiką. ²⁶ Prirengsi taipogi keturis auksinius žiedus ir juos pritaisysi ant keturių to paties stalo kampų prie kiekvienos kojos. ²⁷ Auksiniai žiedai bus po vainiku, kad į juos būtų įveriamos kartelės ir kad stalas būtų galima nešioti. ²⁸ Taipogi iš akacijos medžio padarysi tas kartelles ir jas attrauksi aukso stalui nešti. ²⁹ Ir padirbinsi iš tyriausio aukso bliudus, taures, smilkytuvus ir puodelius, kuriais turi būti aukojami skystinai. ³⁰ Ir dėsi ant stalo padėtines duonas visuomet mano akyvaizdoje.

³¹ Padarysi ir žibintuvą, nukaltą iš tyriausio aukso: jo liemenį ir šakas, taures, buoželes ir iš jo išeinančias lelijas. ³² Šešios šakos eis iš jo šonų, trys iš vie-

Sandoros skrynija buvo figura pasiliekančios katalikų Bažnyčioje šv. Dvasios ir esančio švenč. Sakramente Jėzaus Kristaus.

(24) *Auksinę briauną*: tokią pat juostelę (ebr. *zer*), kaip prie liudijimo skrynios. Vž. 11. eil. — (25) *Ant pačios briaunos...* Ebr. t. čionai kalba apie juosteles (rasi medines), rišančias keturias stalo kojas pusėje jų augštumo ir visai nesiekiančios stalo briaunos. Tos juostelės buvo delno (ebr. *tofach*) platumo ir turėjo savo auksinius pagražinimus (*kitą auksinį vainiką*). — (29) *Bliudus*. Ebr. t. pirmas žodis reiškia plačias lėkštes duo-

nai padėti, antras mažas geldėles smilkučiams, trečias ašuočius arba kibirus vynui laikyti ir ketvirtas nedideles taures vynui pilti. — (30) *Padėtinės duonas*. Anot ebr. t.: veido duonas. Tas pašvęstas duonas dėdavo ant ką tik aprašytojo anksinio stalo, stovėjusio šventoje šėtros dalyje.

(31) *Jo liemenį...* Ebr. t. išskaitoma tokios žibintuvo dalis: Jo koja arba ramstis nuo pačios apačios lig pirmųjų šakų, toliaus šakos vamzdžių pavidalo, nes buvo tuščios viduje, kurių vidurinė kaipo ramščio prailginimas gali būti pavadinta

tur de lateribus, tres ex uno latere, et tres ex altero. ³³ Tres scyphi quasi in nucis modum per calamos singulos, sphærolæque simul, et lilium: et tres similiter scyphi instar nucis in calamo altero, sphærolæque simul et lilium: hoc erit opus sex calamorum, qui producendi sunt de hastili: ³⁴ in ipso autem candelabro erunt quatuor scyphi in nucis modum, sphærolæque per singulos, et lilia ³⁵ Sphærolæ sub duobus calamis per tria loca, qui simul sex fiunt procedentes de hastili uno. ³⁶ Et sphærolæ igitur et calami ex ipso erunt, universa ductilia de auro purissimo. ³⁷ Facies et lucernas septem, et pones eas super candelabrum, ut luceant ex adverso. ³⁸ Emunctoria quoque et ubi quæ emuncta sunt extinguantur, fiant de auro purissimo. ³⁹ Omne pondus candelabri cum universis vasis suis habebit talentum auri purissimi. ⁴⁰ Inspice, et fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est.

Caput XXVI. ¹ Tabernaculum vero ita facies: Decem cortinas de bysso retorta, et hyacintho, ac purpura, coccoque bis tincto,

no šono ir tris iš kito. ³³ Trijs riešuto pavidalo taurelės draug su buožele ir viena lelija bus ant vienos šakos; ir ant kitos šakos taip pat tris taurelės draug su buožele ir lelija; toks pat bus darbas šešių šakų, kurios turi būti išvestos iš liemens; ³⁴ ant paties gi žibintuvo liemens bus keturios riešuto pavidalo taurelės, kiekviena su buožele ir lelija. ³⁵ Trijose liemens vietose bus po kamuolėlį, kiekvienas po dviem šakom, kurių išeinančių iš vieno liemens išviso bus šešios. ³⁶ Taigi, ir kamuolėliai ir šakos išeis iš jo paties, visa nukalta iš tyriausio aukso. ³⁷ Padarysi taipogi septynias liampas ir jas pastatysi ant žibintuvo, kad šviestu kita prieš kitą. ³⁸ Taipogi gnybliai ir indas, kuriame nuognaubos bus gesinamos, tebuna iš tyriausio aukso. ³⁹ Žibintuvas su visais savo priedais svers išviso talentą tyriausio aukso. ⁴⁰ Veizdėk ir visa padaryk pagal paveizdą, kurs tau padodytas ant kalno.

26. perskyrimas. ¹ Šėtrą gi padarysi taip: Prirengsi iš plonos suktinių siulų drobės, mėlynos ir raudonos purpuros ir dusyk

liemenimi, paskui taurelės, buoželės ir žiedai. Šešios šakos turėjo būti išlenktos ir siekti to paties augštumo, kokio siekė liemuo, taip kad apatinės buvo žymiai ilgesnės už viršutines. Liemens ir šakų pagražinimais buvo riešuto arba anot ebr. t. migdolų žiedo pavidalo taurelės, buoželės arba obuoliukai ir galop pačiame viršuje lyg-kad žydinčios lelijos, į kurias reikėjo įstatyti liampas su aliejumi. Visa tai turėjo būti nukalta išvieno, taip kad žibintuvas buvo neišardomas. — (37) *Kad šviestu kita prieš kitą.* Anot ebr.: kad šviestu prieš jo veidą, t. y. prieš žibintuvą. Žibintuvas turėjo stovėti visai

arti prie pietinio šėtros šono, ir visa jo liampų šviesa krito į šiaurę, kame buvo stalas su šventomis duonomis. Plg. Skaitl. 8, 2. — (38) *Gnybliai*: nedidelės replės, kuriomis buvo nugnybami liampų knatai. — (39) *Talentą*. Talentam ėjo 3000 siklių, kurių kiekvienas svėrė 14,55 (anot kitų aukso siklis svėręs 16,37) gr.; todėl visas žibintuvas svėrė 43,65 kilogr., arba arti trijų pudų ir buvo vertas dabartiniais pinigais apie 50,000 rubl.

(26, 1) *Šėtrą*. Eil. 1-6. kalbama apie padarymą tos uždangos, kuri buvo mato ma iš šėtros vidaus; ji tai ir darė tikrąją Dievo buveinę, ebr. *miskan*. Kitais

variatus opere plumario facies. ² Longitudo cortinae unius habebit viginti octo cubitos: latitudo quatuor cubitorum erit. Unius mensurae fient universa tentoria. ³ Quinque cortinae sibi jungentur mutuo, et aliae quinque nexu simili cohærebunt. ⁴ Anslas hyacinthinas in lateribus ac summitatibus facies cortinarum, ut possint invicem copulari. ⁵ Quinquagenas anslas cortina habebit in utraque parte, ita insertas, ut ansa contra ansam veniat, et altera alteri possit aptari. ⁶ Facies et quinquaginta circulos aureos quibus cortinarum vela jungenda sunt, ut unum tabernaculum fiat.

⁷ Facies et saga cilicina undecim, ad operiendum tectum tabernaculi. ⁸ Longitudo sagi unius habebit triginta cubitos: et latitudo, quatuor: æqua erit mensura sagorum omnium. ⁹ E quibus quinque junges seorsum, et sex sibi mutuo copulabis, ita ut sextum sagum in fronte tecti duplices. ¹⁰ Facies et quinquaginta ansas in ora sagi unius, ut conjungi cum altero queat: et quinquaginta ansas in ora sagi alterius, ut cum altero copuletur. ¹¹ Facies et quinquaginta fibulas æneas quibus jungantur ansæ, ut unum ex omnibus operimentum fiat. ¹² Quod autem

dažyto karmazino dešimtį dangalų su įsiuvinėtais įvairiais vaizdais. ² Vieno dangalo ilgumas bus dvidešimt aštuoni mastai, o plotumas keturi mastai. Visi dangalai bus vienokio didumo. ³ Penki dangalai bus susegti kits su kitu, ir penki kiti taip pat suvienyti. ⁴ Prie abiejų kraštutinių dangalų šonų pritaisyti mėlynas kilpeles, kad viena su antra galėtų būti susegamos. ⁵ Dangalai turės po penkias dešimtis kilpelių, taip iš abiejų šonų pritaisyti, kad kilpelė būtų ties kilpele, ir kad kita su kita galėtų būti susegta. ⁶ Padarysi taipogi penkias dešimtis auksinių kabių, kuriomis abiejų dangalų šonai turės būti sukabinami, kad būtų viena šėtra.

⁷ Padarysi taipogi iš ožkų plaukų vienuoliką uždangų šėtrai apdengti iš viršaus. ⁸ Vienos uždangos ilgumas bus trys dešimtys mastų, o plotumas keturi. Visos uždangos bus lygios. ⁹ Penkias iš jų sujungsi atskirai ir atskirai suvienysi kitas šešias, taip kad šeštąją uždangą sudėtumei dvylinką ant šėtros priešakio. ¹⁰ Padarysi taipogi penkias dešimtis kilpų prie šono vienos uždangos, kad galėtų būti susegta su kita, ir penkias dešimtis kilpų prie šono kitos uždangos, kad su ana būtų suvienyta. ¹¹ Padarysi ir penkias dešimtis varinių sagėlių, kuriomis būtų

gi žemiau aprašomais dangalais buvo iš oro pusės pridengta ta pirmoji uždanga. Apie pirmosios uždangos medėgą veiz. aug. 25, 4. Čionai tik dar paminėta, kad balti lininiai siulai turėjo būti suktiniai, idant pati uždanga būtų stipresnė. — *Su įsiuvinėtais...* Ebr. t. ir visuose kituose vertimuose, atskyrus Vulgatą, čionai kalbama apie įsiutus arba įaustus audekla-

kerubimų paveikslus. — (3) *Bus susegti*. Penki dangalai turėjo būti susegti, arba rasi susiuti ne galais, bet šonais; taip kad iš penkių darėsi vienas dideliausias kilimas 28 mastais ilgas ir 20 platus. Toks pat kilimas buvo padarytas ir iš kitų penkių dangalų. Susegus paskiaus sagtimis dviejų kilimų kraštus, darėsi uždangą 40 mastų ilgą ir 28 plati.

superfuerit in sagis quæ parantur tecto, id est unum sagum quod amplius est, ex medietate ejus operies posteriora tabernaculi. ¹³ Et cubitus ex una parte pendebit, et alter ex altera qui plus est in sagorum longitudine, utrumque latus tabernaculi protegens. ¹⁴ Facies et operimentum aliud tecto de pellibus arietum rubricatis: et super hoc rursum aliud operimentum de ianthinis pellibus.

¹⁵ Facies et tabulas stantes tabernaculi de lignis setim, ¹⁶ quæ singulæ denos cubitos in longitudine habeant, et in latitudine singulos ac semissem. ¹⁷ In lateribus tabulæ, duæ incastaturæ fient, quibus tabula alteri tabulæ connectatur: atque in hunc modum cunctæ tabulæ parabuntur. ¹⁸ Quarum viginti erunt in latere meridiano quod vergit ad austrum. ¹⁹ Quibus quadraginta bases argenteas fundes, ut binæ bases singulis tabulis per duos angulos subjiciantur. ²⁰ In latere quoque se-

sukabinamos kilpos, kad išviso pasidarytu viena uždanga. ¹² O kas lieka nuo uždangų, kurios taisomos dangėiui, tai yra vienos uždangos likusia puse pri dengsi šėtros galą. ¹³ O iš liekančio uždangų ilgumo vienas mastas kabės iš vienos šalies, o kitas iš kitos šalies, pridengdami šėtros šonus. ¹⁴ Padirbinsi šėtrai pridengti dar kitą uždangą iš raudonai dažytų avinų kailių, o viršuje tos vėl apvalkalą iš mėlynų kailių.

¹⁵ Padirbinsi taipogi šėtrai iš akacijos medžio lentų, kurios reikės pastatyti stačios. ¹⁶ Kiekvienos iš jų ilgumas bus dešimt mastų, o platumas pusantro masto. ¹⁷ Lentos turės šonuose po du išsikišimu, kuriais viena lenta bus sukabinama su kita; ir taip bus padarytos visos lentos. ¹⁸ Dvidešimt iš jų bus pietiniame šone, kurs atkreiptas į pietus. ¹⁹ Joms nulis keturias dešimtis sidabrinių pakojų, kad po dviem kiekvienos lentos kertėm būtų pakišama du pakoju. ²⁰ Taipogi kitame šėtros šone, kurs

(12) *Vienos uždangos likusia puse.* Vienuoliktos viršutinės uždangos pusė buvo užlenkta ant šėtros priešakio, kame ji pasidarė dvylinka (9. e.). Tokiuo būdu viršutinių ir apatinių audeklų siūlės nelebuvo kita ties kita, bet nuo vienos lig kitai pasidarė tarpas dviejų mastų, ir iš galo viršutinė uždanga dar dviem mastais buvo ilgesnė už apatinę, taip kad galėjo visai ją pridengti. — (13) *O iš liekančio...* Viršutinės uždangos buvo 30 mastų ilgos, o apatinės tik 28, todėl dviem mastais daugiaus. Reikia dar patėmyti, kad čionai, kaip ir toliaus šėtra vadinasi dažniausiai tik pats vidus, tai yra Viešpaties buveinė (ebr. *miškan*), kurią darė apatinis kerubimais papuoštas kilimas.

(15) *Lentu.* Ebr. *qeres*, dgsk. *q'rašim*. Tikra to žodžio prasmė nežinoma. Jei jis reiškia paprastas lentas, tai jos, su-

statytos ir suleistos šėtros šonuose ir gale, turėjo visai uždengti didžiausią gražiais kerubimų paveikslais papuoštos uždangos dalį, kuri dengė Viešpaties buveinę iš šonų ir iš galo ir ištikrųjų turėjo padaryti tą buveinę. Todėl kaip kurie aiškintojai (Symon) spėja, kad žodžiu *qeres* vadinasi pėlčiai arba rėmai, per kuriuos pigiai galima buvo matyti ant jų pakabinta uždanga. — (17) *Lentos turės...* Žodis *šonuose* įdėtas šiton eil. be reikalo, nes ebr. t. čionai visai nenurodyta kame turėjo būti *du išsikišimu*. Neaišku ir ką reiškia tie išsikišimai, nes ebr. jie vadinasi *jadot*, rankos, o žem. 19. eil. Vulgata tą patį dalyką vadiną kertėmis. Ebr. 17. e. galima taip išversti: prie kiekvienos lentos (*qeres*) bus dvi rankos surišti kita su kita, arba anot kitų: einanti

cundo tabernaculi quod vergit ad aquilonem, viginti tabulæ erunt, ²¹ quadraginta habentes bases argenteas, binæ bases singulis tabulis supponentur. ²² Ad occidentalem vero plagam tabernaculi facies sex tabulas, ²³ et rursum alias duas quæ in angulis erigantur post tergum tabernaculi. ²⁴ Eruntque conjunctæ a deorsum usque sursum. et una omnes compago retinebit. Duabus quoque tabulis quæ in angulis ponendæ sunt, similis junctura servabitur. ²⁵ Et erunt simul tabulæ octo, bases earum argenteæ sedecim. duabus basibus per unam tabulam supputatis. ²⁶ Facies et vectes de lignis setim quinque ad continendas tabulas in uno latere tabernaculi, ²⁷ et quinque alios in altero, et ejusdem numeri ad occidentalem plagam: ²⁸ qui mittentur per medias tabulas a summo usque ad summum. ²⁹ Ipsas quoque tabulas deaurabis, et fundes in eis annulos aureos per quos vectes tabulata contineant: quos operies laminis aureis. ³⁰ Et eriges tabernaculum juxta exemplar quod tibi in monte monstratum est.

³¹ Facies et velum de hyacintho, et purpura, coccoque bis tincto, et bysso retorta, opere

atkreiptas į šiaurę, bus dvidešimt lentų, ²¹ turinčių keturias dešimtis sidabrinų pakuju, padėtinų po du kiekvienos lentos apačion. ²² O šėtros šaliai atkreiptai vakarus padirbinsi šešias lentas, ²³ ir vėl kitą dvi lenti, kurie dvi turės būti pastatytos saspasrose iš šėtros galo. ²⁴ Ir bus sujungtos nuo apačios lig viršui, ir visas laikys vienas sunėrimas. Dvi lenti, stovėsianti saspasrose, taip pat bus jungiami su kitomis. ²⁵ Ir iš viso bus aštuonios lentos, o jų sidabrinų pakuju šešiolika, skaitant po du pakuju kiekvienai lentai. ²⁶ Padirbinsi iš akacijos medžio ir penkis užkaiščius lentoms laikyti viename šėtros šone, ²⁷ ir kitus penkis kitame, ir tiek pat galui į vakarus. ²⁸ Jie bus perkisti ties lentų viduriu nuo vieno galo iki kitam. ²⁹ Pačias lentas paauksinsi ir joms nuliesi auksines grandis, į kurias įverti užkaiščiai laikys lentas; ir užkaiščius aprauksi auksine skarda. ³⁰ Ir pastatysi šėtrą pagal paveizdą, kurs tau parodytas ant kalno.

³¹ Padarysi ir užkabą iš mėlynos ir raudonos purpuros, du syk dažyto karmazino ir iš plo-

šalymais (paralela invicem). — (23) *Iš šėtros galo*: toje pat į vakarus atkreiptoje šėtros šalyje. — (24) *Ir bus sujungtos*.. Pirmą šitos eil. dalį Vulgatos autorius regimai suprato apie visas lentas; ebr. gitekste kalbama tik apie dvi saspasros lenti; bet ir to teksto prasmė neaiški, ir saspasros lentų aprašymas šiandien nebesuprantamas. Ebr. t. liter. galima taip išversti: Jos bus dvejios nuo apačios, ir draug bus dvejios jos (šėtros) viršuje lig pirmajai grandžiai; taip bus su jom abiem; jiedvi bus abiejose sa-

sparose. — (28) *Jie bus perkisti*... Ebr. t. ir kituose vert.: Vidurinis užkaištis eis ties lentų viduriu nuo vieno (šėtros) galo lig kitam. Todėl tik vidurinis užkaištis siekė nuo vieno sienos galo lig kitam; kiti gi keturi buvo perpus trumpesni ir susidurdavo ties sienos viduriu. Grandžių tat, į kurias tie užkaiščiai turėjo būti įverti, prie kiekvienos sienos buvo pritaisyta po tris: viena augštai, kita viduryje, o trečia apačioje.

(31) *Su išiuvinėtais gražiais vaizdais*. Anot ebr. t. ta užkaba buvo pagražinta

plumario et pulchra varietate contextum: ³² quod appendes ante quatuor columnas de lignis setim, quæ ipsæ quidem deauratæ erunt, et habebunt capita aurea, sed bases argenteas. ³³ Inseretur autem velum per circulos, intra quod pones arcam testimonii, quo et Sanctuarium, et Sanctuarii sanctuaria dividuntur. ³⁴ Pones et propitiatorium super arcam testimonii in Sancto sanctorum: ³⁵ mensamque extra velum: et contra mensam candelabrum in latere tabernaculi meridiano: mensa enim stabit in parte aquilonis. ³⁶ Facies et tentorium in introitu tabernaculi de hyacintho, et purpura, coccoque bis tincto, et bysso retorta, opere plumarii. ³⁷ Et quinque columnas deaurabis lignorum setim, ante quas ducitur tentorium: quarum erunt capita aurea, et bases æneæ.

Caput XXVII. ¹ Facies et altare de lignis setim, quod habebit quinque cubitos in longitudine, et totidem in latitudine, id est quadrum, et tres cubitos in altitudine. ² Cornua autem per quatuor angulos ex ipso erunt: et operies illud ære. ³ Faciesque in usus ejus lebetes ad suscipiendos cineres, et forcipes atque fuscinnulas, et ignium re-

nos suktinių siulų drobės su įsiuvinėtais gražiais vajzais. ³² Ją pakabinsį ant keturių akacijos medžio šulų, kurie bus paauksinti ir turės auksines galvenas, o sidabrinius pakojus. ³³ Užkaba bus prikabinta grandimis. Viduje už užkabos pastatysį liudijimo skrynją. Ta užkaba atskirs šventąją vietą nuo švenčiausios. ³⁴ Padėsi taipogi ir maldytuvę viršuje liudijimo skrynios švenčiausioje vietoje. ³⁵ Stalą pastatysį šiaupus užkabos ir ties stalų žibintuvą pietiniame šėtos šone; nes stalias stovės šiauriniame šone. ³⁶ Padirbinsį ir šėtos angai užkabą iš mėlynos ir raudonos purpuros, iš dusyk dažyto karmazino ir iš plonų suktinių linų siulų, išaustą įvairiomis varsomis. ³⁷ Ir paauksinsį penkis akacijos medžio šulus. prieš kuriuos bus pakabinta užkaba; šulų galvenos bus auksinės, o pakojai variniai.

27. paskyrimas. ¹ Padirbinsį dar iš akacijos medžio altorių penkiais mastais ilgą ir tiek pat platų, tai yra keturkampį, ir trimis mastais augštą. ² O ant keturių kampų išeis iš jo ragai; ir jį aptrauksį variu. ³ Ir padarysį jo reikalamus puodus pelenams supilti, reples, šakutes ir angliams indą; visus rykus įtaisysį iš vario. ⁴ Padirbinsį dar

kerubimų paveikslais (vz. 1. e.). — (32) *Auksinės galvenas.* Anot ebr. t. šulų viršuje buvo ne galvenos arba kapitėliai, bet vašai; už jų reikėjo pakabinti užkaba. — (35) *Stalą* — šventoms arba padėtinėms duonomis. Toje pat šventoje šėtos dalyje buvo dar pastatytas smilkalų altorius. Vz. žem. 30, 1... — (36) *Angai*, — kuri buvo iš saulėtekio pusės. Ją uždengianti užkaba buvo marga, išausta langeliais, bet kerubimų neturėjo. — (37) *Galvenos.* Ebr. t.: vašai.

(27, 1) *Altoriai.* Jis vadinosi deginamųjų aukų altoriumi; turėjo gi būti pastatytas ties šėtos anga. Priėjimas prie jo buvo padarytas iš nuolaidžių supiltos žemės (plg. 20, 26). — (2) *Ragai.* Jie buvo neišimami, bet padaryti išvieno su altoriumi. Ragai buvo švenčiausi altoriaus dalis; juos patepdavo aukų krauju. — (3) *Reples.* Ebr. t. minimas čionai prietaisas pelenams semti, kurs iš vokiško vadinasi šiupeliu, ir dar išvardijama indai aukų kraujui semti. — (4) *Padir-*

ceptacula: omnia vasa ex ære fabricabis. ⁴ Craticulamque in modum retis æneam: per cujus quatuor angulos erunt quatuor annuli ænei, ⁵ quos pones subter arulam altaris: eritque craticula usque ad altaris medium. ⁶ Facies et vectes altaris de lignis setim duos, quos operies laminis æneis: ⁷ et induces per circulos, eruntque ex utroque latere altaris ad portandum. ⁸ Non solidum, sed inane et cavum intrinsecus facies illud, sicut tibi in monte monstratum est.

⁹ Facies et atrium tabernaculi, in cujus australi plaga contra meridiem erunt tentoria de bysso retorta: centum cubitos unum latus tenebit in longitudine. ¹⁰ Et columnas viginti cum basibus totidem æneis, quæ capita cum cælaturis suis habebunt argentea. ¹¹ Similiter et in latere aquilonis per longum erunt tentoria centum cubitorum, columnæ viginti, et bases æneæ ejusdem numeri, et capita earum cum cælaturis suis argentea. ¹² In latitudine vero atri, quod respicit ad occidentem, erunt tentoria per quinquaginta cubitos, et columnæ decem, basesque totidem. ¹³ In ea quoque atri latitudine, quæ respicit ad orientem, quinquaginta cubiti erunt. ¹⁴ In quibus quindecim cubitorum tentoria lateri uno

tinklo pavidalo narinę, prie kurios keturių kampų bus keturios varinės grandis. ⁵ Ją įdėsi po altoriaus vainikų; ir narinę sieks lig altoriaus viduriui. ⁶ Padirbinsi taipogi iš akacijos medžio altoriui dvi karti, kuriedvi aprauksi varine skarda, ⁷ ir įversiši į grandis, ir jiedvi bus iš abiejų šonų altoriui nešti. ⁸ Jį padarysi ne pripildytą viduje, bet tuščią ir dyką, kaip tau parodyta ant kalno.

⁹ Padarysi taipogi šėtrai prieangį, kurio pietiniame šone, atkreiptame į pietus, bus užkabos iš baltos plonos suktinių siūlų drobės. Vienas jos šonas bus šimtu mastų ilgas. ¹⁰ Ir padarysi dvidešimt šulų su tiek pat varinių pakojų. Jie turės sidabrines galvenas su savo pagražinimais. ¹¹ Taippat ir šiauriniame šone išilgai bus užkabos per šimtą mastų, dvidešimt šulų ir tiek pat varinių pakojų ir sidabrinių galvenų su jų pagražinimais. ¹² Prieangio gi platume, kurs atkreiptas į saulėleidžius, bus užkabos per penkiasdešimtis mastų, ir dešimts šulų ir tiek pat pakojų. ¹³ Taipogi ir tas prieangio platumas, kurs atkreiptas į saulėtekis, bus penkių dešimtų mastų; ¹⁴ iš jų penkiolika mastų nuo vieno šono bus paskirta

binsi dar... Iš vario padaryta narinė, lyg-koks didelis rėtis, buvo tikriausiai įleista į patį altorių jo augštumo pusėje. Ant jos kraudavo malkas, o ant jų dėdavo deginimui paskirtas aukas. Per narinės skylės įeidavo reikalingas oras ir išbūrėdavo pelenai. — (5) *Vainikų*. Vainiku rasi čionai pavadinta plati brauna aplink altorių jo augštumo pusėje, ant kurios galėdavo

atsistoti tarnaujantys prie altoriaus kunigai.

(9) *Prieangį*. Buvo tai didelis kiemas, turėjęs šimtą mastų išilgai ir penkias dešimtis skersai; aplink jį visą buvo sustatyti ant varinių pakojų šulai, augštai užsiūbigiantys vašais, už kurių buvo užkabintos drobinės marškos. — (10) *Galvenas*. Ebr. t. minima čionai ir žem. 11. 17. eil. ne galvenos arba kapitėlinai, bet

deputabuntur, columnæque tres et bases totidem: ¹⁵ et in late-re erunt tentoria cubitos obtinentia quindecim, culumnæ tres, et bases totidem. ¹⁶ In introitu vero atrii fiet tentorium cubitorum viginti ex hyacintho et purpura, coccoque bis tincto, et bysso retorta. opere plumarii: columnas habebit quatuor, cum basibus totidem. ¹⁷ Omnes columnæ atrii per circuitum vestitæ erunt argenteis laminis, capitibus argenteis, et basibus æneis. ¹⁸ In longitudine occupabit atrium cubitos centum, in latitudine quinquaginta, altitudo quinque cubitorum erit: fietque de bysso retorta, et habebit bases æneas. ¹⁹ Cuncta vasa tabernaculi in omnes usus et ceremonias, tam paxillos ejus quam atrii, ex ære facies.

²⁰ Præcipe filiis Israel ut afferant tibi oleum de arboribus olivarum purissimum, piloque contusum: ut ardeat lucerna semper ²¹ in tabernaculo testimonii, extra velum quod oppansum est testimonio. Et collocabunt eam Aaron et filii ejus, ut usque mane luceat coram Domino. Perpetuus erit cultus per successiones eorum a filiis Israel.

užkaboms, draug su trimis šulais ir su tiek pat pakojų. ¹⁵ Taipogi nuo kito šono per penkioliką mastų bus užkabos, tris šulai ir tiek pat pakojų. ¹⁶ Prieangio gi įėjime bus dvidešimtys mastų užkaba iš mėlynos ir raudonos purpuros, iš dusyk dažyto karmazino ir plonos suktinių siulų drobės su išmezgimais. Ji turės keturis šulus su tiek pat pakojų. ¹⁷ Visi prieangio šulai aplinkui bus aptraukti varine skarda, turės sidabrines galvėnas ir varinius pakojus. ¹⁸ Prieangio išilgai bus šimtas mastų, skersai penkios dešimtys mastų, ir bus penkiais mastais augštas. Jo užkabos bus padarytos iš baltos plonos suktinių siulų drobės ir turės varinius pakojus. ¹⁹ Visus šėtros rakandus visiems jos reikalams ir apeigoms, taipogi jo ir prieangio baslelius padarysi iš vario.

²⁰ Įsakyk Izraelio sunums, kad tau atneštu tyriausio aliejaus iš alyvmedžių, išspausto piestoje, idant visuomet žibētu liampa ²¹ liudijimo šėtroje šiapus užkabos, kuri pakabinta prieš liudijimą. Ją statys Aaronas ir jo sunūs, kad žibētu lig rytui Viešpaties akysvaizdoje. Ta tarnystė bus amžina Izraelio sunums per visas jų kartas.

vasai. — (19) *Baselius*. Jie reikėjo įkalinti žemėn, o prie jų pririšdavo virvėmis užkabų apačias.

(20) *Tyriausio aliejaus*. Visutyriausis aliejus skaitėsi tas, kurs savaimi varvėjo iš sudaužytų uogų: gaunamas gi spaus-tuvu išspandžiant uogų sultis ir šildant buvo žymiai mažesnės vertės. — *Visuomet*: paskirtu metu, naktimis. — *Liampa*. Vien-skaitlis padėta užuot daugskaitlio, nes

čionai kalbama apie septynias žibintuvo liampas. — (21) *Liudijimo šėtroje*. Vž. paaish. 25, 22.

28, 1—29, 46. Be įsakymų apie šėtrą ir jos rakandus, Viešpats tuo pačiu metu duoda Mozei įsakymą apie naujos kunigijos paskyrimą, pamoko, kokie ir kaip reikės padaryti šventi apdarai vyriausiam ir kitiems kunigams, kurių pa-

b) Kunigų apdarai ir apeigos jų pašventime.

Caput XXVIII. ¹ *Applica quoque ad te Aaron fratrem tuum cum filiis suis de medio filiorum Israel, ut sacerdotio fungantur mihi: Aaron, Nadab, et Abiu, Eleazar. et Ithamar.* ² *Faciesque vestem sanctam Aaron fratri tuo in gloriam et decorem.* ³ *Et loqueris cunctis sapientibus corde, quos replevi spiritu prudentiæ, ut faciant vestes Aaron, in quibus sanctificatus ministret mihi.* ⁴ *Hæc autem erunt vestimenta quæ facient: Rationale, et superhumorale, tunicam et lineam strictam, cidarim et balteum. Facient vestimentasanta fratri tuo Aaron et filiis ejus, ut sacerdotio fungantur mihi.* ⁵ *Accipientque aurum, et hyacinthum, et purpuram, coccumque bis tinctum, et byssum.*

⁶ *Facient autem superhumorale de auro et hyacintho et purpura, coccoque bis tincto, et bysso retorta. opere polymito.* ⁷ *Duas oras junctas habebit*

28. perskyrimas. ¹ Imk taipogi pas save iš Izraelio vaikų tarpo savo brolių Aaroną draug su jo sunumis, kad jie man pildytu kunigystės pareigas: Aaronas, Nadabas ir Abijus, Eleazaras ir Itamaras. ² Ir padarysi savo broliui Aaronui šventą apdarą šlovei ir pagražinimui. ³ Ir sakysi visiems išmintingos širdies, kurinos aš pripildžiau išmanymo dvasia, kad padarytu Aaronui apdarus, kuriuose pašvestas man tarnautu. ⁴ Apdarai gi, kuriuos padarys, bus šitie: krutinės apdaras, antpetis, tunika, siaura drobinė jupa, nuometas ir juosta. Padarys šventus apdarus tavo broliui Aaronui ir jo sunums, kad jie man pildytu kunigystės pareigas. ⁵ Ir ims auksą, mėlyną ir raudoną purpurą, dusyk dažytą karmazina ir baltą ploną drobę.

⁶ Antpetį gi padarysi iš aukso, mėlynos ir raudonos purpuros, dusyk dažyto karmazino ir baltos plonos suktinių linų siulų, drobės, audžiant įvairiomis var-

šventimo apeigos taipogi nuosakiai aprašomos. Minima dar čionai taip vadinama nuolatinė auka.

(28, 1) *Imk*: atskirk. — (2) *Apdara*. Ebr. t.: a p d a r u s. — *Šlovei ir pagražinimui*. Kunigų tarnystėje vartojami apdarai turėjo pašlovinti ir papuošti pačius kunigus, bet dar labiaus turėjo šlovinti ir gražinti šventą jų tarnavimą Dievui, sužadindami žmonių širdyse pagarbą Dievui ir šventoms apeigoms, kuriomis jam buvo tarraujama. — (3) *Sakysi visiems...* Tie, kurie darys kunigams šventus apdarus, turės dvejopą privalumą, įgimtą gabumą ir Dievo suteiktą išmanymą. Stoka to paskutiniojo visuose laikuose padaro, kad bažnytiniai apdarai ir kiti šventi da-

lykai nustoja savo rimtumo ir įgyja visai pasaulinę išvaizdą. — (4) *Apdarai bus šitie*. Išskaitomi čionai apdarai buvo skiriami vyriausiam kunigiui; apleista dar auksinė skardelė, nesiojama ant kaktos (vz. 36. e.). Kadangi tokių apdarų dabar visai nebėra, todėl jų vardų išvertimas yra nepigus dalykas, ir tik iš aprašymo galima įgyti šioks toks supratimas apie pačius apdarus.

(6) *Antpetį*. Ebr. 'efod. Ką tas žodis reiškia, tikrai nežinia; rasi priedangą. Iš aprašymo galima sau įsivaizdinti efodą kaip bažnytinę dalmatiką arba dideliausius škaplerius, kurių trumputės juostelės buvo ant pačių pečių, vienas galas plačiai dengė krutinę ir siekė arti

in utroque latere summitatum, ut in unam redeant. ⁸ Ipsa quoque textura et cuncta operis varietas erit ex auro et hyacintho, et purpura, coccoque bis tincto, et bysso retorta. ⁹ Sumesque duos lapides onychinos, et sculpes in eis nomina filiorum Israel: ¹⁰ sex nomina in lapide uno, et sex reliqua in altero, juxta ordinem nativitatis eorum. ¹¹ Opere sculptoris et cœlatura gemmarii, sculpes eos nominibus filiorum Israel, inclusos auro atque circumdatos: ¹² et ponēs in utroque latere superhumeralis, memoriale filiis Israel. Portabitque Aaron nomina eorum coram Domino super utrumque humerum, ob recordationem. ¹³ Facies et uncinos ex auro, ¹⁴ et duas catenulas ex auro purissimo sibi invicem coherentes, quas inseres uncinis.

¹⁵ Rationale quoque judicii facies opere polymito juxta tex-

somis. ⁷ Jis turės du galu, kurie savo kraštais sieks kits kitą ties abiem šonais, taip kad pasidarys vienas apvalkalas. ⁸ Pats gi audeklas ir visas išmarginimo darbas bus iš aukso, mėlynos ir raudonos purpuros, dusyk dažyto karmazino ir baltų suktinių linų siulų. ⁹ Ir imsi du onyksų akmenėlių ir ant jų dviejų įdroši Izraelio sūnų vardus: ¹⁰ šešis vardus ant vieno akmenėlio ir šešis kitus ant antro, paeiliui kaip kits po kito gimęs. ¹¹ Kaip skaptoriai ir brangių akmenų drožėjai daro, taip įpjausi ant jų dviejų Izraelio sūnų vardus ir, įsodinęs akmenėlius į auksą, ¹² padėsi ant kiekvienos antpečio šalies, kaip atminimo ženklą apie Izraelio sunus. Ir Aaronas nešios jų vardus Viešpaties akyvaizdoje ant abiejų pečių atminimo dėlei. ¹³ Padarysi iš aukso taipogi sagtis, ¹⁴ ir iš tyriausio aukso du rėžėlius su sukabinėtais nareliais, kuriuodu įversi į sagtis.

¹⁵ Padirbinsi taipogi ir ištartinį krutinės apdarą, margai iš-

kelių, o kitas tokio pat ilgumo buvo ant nugaros. Po pažastimis šonai efodo galo, buvusio ant krutinės, buvo sukabinti su šonais jo kito galo, dengusio nugarą. Taip darėsi efodas truputį panašus į marškinius. Žydai ir dabar kartais dėvi truputį apdarą truputį primenantį čionai aprašomą efodą. — (7) *Turės du galu*, kurių dviejų vienas bus ant krutinės, o kitas dengs nugarą. — *Sieks kits kitą*—po pažastimis ir lig pačiai apačiai. — (8) *Pats gi audeklas...* Vulgata atkartoja tą pat, kas pasakyta 6. eil. Visai kas kita yra ebr. t., kurio prasmė taip galima išreikšti: Ir prie jo, t. y. antpečio, bus prisegtas aprišamas kaspinas tokio pat darbo iš aukso... Taigi, čionai kalbama apie kaspiną, kuriuo buvo perrišamas antpetis, kad prisiglaustu prie kuno. Tas kaspinas turėjo

buti padarytas iš tokio pat audinio, kaip ir antpetis. — (12) *Antpečio šalies*. Akmenėliai regimai turėjo būti prisegti viršuje pečių. — *Kaip atminimo ženklą*. Izraelio sūnų vardai ant akmenėlių turėjo nuolat priminti Viešpačiui apie Izraelitų protėvius, kad jis būtų maloningas jų ainiams. Plg. žem. 29. e.; 30, 16 ir k. — (14) *Įversi į sagtis*. Tie rėžėliai turėjo tikriausiai pagražinti krastus skylių, per kurią, užsidedant antpetį, buvo įkišama galva; todėl jieėjo aplink kaklą ir darė tarsi apikaklę.

(15) *Krutinės apdarą*. Ebr. to apdaro vardas *chošen*; bet ką jis reiškia, nežinia: spėjama, kad tą pat, ką ir gražumas. papuošalas. Vadinasi jis dar ištartinio krutinės apdaro, nes į jį buvo įdėta *urim* ir *thummim* (vz. 30. e.), su kurių pagalba vyriausis kunigas gaudavo

turam superhumeralis ex auro, hyacintho, et purpura, coccoque bis tincto, et bysso retorta. ¹⁶ Quadrangulum erit et duplex: mensuram palmi habebit tam in longitudine quam in latitudine. ¹⁷ Ponesque in eo quatuor ordines lapidum: in primo versu erit lapis sardius, et topazius, et smaragdus: ¹⁸ in secundo carbunculus, sapphirus, et jaspis: ¹⁹ in tertio ligurius, achates, et amethystus: ²⁰ in quarto chrysolithus, onychinus, et beryllus: inclusi auro erunt per ordines suos. ²¹ Habebuntque nomina filiorum Israel: duodecim nominibus callabuntur, singuli lapides nominibus singulorum per duodecim tribus. ²² Facies in rationali catenas sibi invicem coherentes ex auro purissimo: ²³ et duos annulos aureos, quos pones in utraque rationalis summitate: ²⁴ catenasque aureas junges annulis, qui sunt in marginibus ejus: ²⁵ et ipsarum catenarum extrema duobus copulabis uncinis in utroque latere superhumeralis quod rationale respicit. ²⁶ Facies et duos annulos aureos, quos pones in summatibus rationalis, in oris, quae e regione sunt superhumeralis, et po-

austa, kaip ir antpetis, iš aukso, mėlynos ir raudonos purpuros, dusyk dažyto karmazino ir baltų suktinių linų siūlų. ¹⁶ Jis bus keturkampis ir dvylinkas; kaip išilgai taip ir skersai jis turės sprindį. ¹⁷ Ir jį apsidinsi keturiomis akmenėlių eilėmis. Pirmoje eilioje bus sardijus, topazijus ir smaragdus; ¹⁸ antroje rubinas, sapyras ir jaspis; ¹⁹ trečioje ligurijus, achatas ir amethystas; ²⁰ ketvirtoje chryzolitai, onyksas ir berylus. Jie bus įsodinti į auksą savo eiliose. ²¹ Ant jų bus išrašėlio sunų vardai; dvylika vardų bus įpjauta; ant kiekvieno akmens vardas vienos iš dvylikos giminių. ²² Krutinės apdarui padarysi iš tyriausio aukso su supintais nariais retežėlius, ²³ taipogi du auksiniu žiedu, kuriuodu pritaisysi prie dviejų augštutinių krutinės apdaro kampų, ²⁴ ir auksinius retežėlius įversį į žiedus, esančius jo kampuose, ²⁵ ir tų retežėlių galus prisegsi sagtimis prie abiejų antpečio šalių ties krutinės apdaru. ²⁶ Padirbinsi taipogi du auksiniu žiedu, kuriuodu pritaisysi prie žemųjų krutinės apdaro kampų iš apačios toje pusėje, kuri prisiglaudžia prie antpečio; ²⁷

iš Dievo nutarimus arba atsakymus į savo klausimus, taigi patirdavo Dievo įstatymus. Krutinės apdaras buvo tai dvylinkai sudėtas gražaus audeklo reželis sprindžio ilgumo ir platumo, bent kiek primenantis savo išvaizda dabar vartojamą, kunigui einant pas ligonis, bursą. Jo viršutiniai kampai, turėjusieji auksinius žiedus, buvo prisegti auksiniais retežėliais prie antpečio tose vietose, kam buvo du onykso akmenėlių su Izraelio sunų vardais; prie dviejų žemyn nusvirusių kampų buvo taip pat auksiniai žiedai, prisiuti ne iš viršaus, bet iš apačios, toje krutinės apdaro pusėje, kuri neimama

akims buvo prisiglaudus prie efodo; į žiedus buvo įverta mėlyna juostelė, kurios galai buvo prisegti prie žiedų, luvusių ant efodo ties pažastimis — (17-20) *Sardijus...* Beveik visi brangių akmenėlių vardai paimti iš LXX vertimo. Kokie tie akmenėliai iš tikrųjų buvo, dabar, amžių bėgyje persimainius vardams, sunku besisąjuskoti. Regimai tokios pat akmenėlius matė šv. Jonas dangiškosios Jeruzalės pamatuose. Vz. Apr. 21, 19-20. — (22-25) *Krutinės...* Aprašoma kaip viršutiniai krutinės apdaro kampai turėjo būti prisegti prie antpečio. Vz. paaišk. 15. eil. — (26-28) *Padirbinsi taipogi...*

steriora ejus adspiciunt. ²⁷ Nec non et alios duos annulos aureos, qui ponendi sunt in utroque latere superhumeralis deorsum, quod respicit contra faciem juncturae inferioris, ut aptari possit cum superhumerali, ²⁸ et stringatur rationale annulis suis cum annulis superhumeralis vitta hyacinthina, ut maneat junctura fabrefacta, et a se invicem rationale et superhumorale nequeant separari. ²⁹ Portabitque Aaron nomina filiorum Israel in rationali judicii superpectus suum, quando ingredietur Suanctuarium, memoriale coram Domino in æternum. ³⁰ Pones autem in rationali judicii Doctrinam et Veritatem, quæ erunt in pectore Aaron, quando ingredietur coram Domino: et gestabit judicium filiorum Israel in pectore suo, in conspectu Domini semper.

³¹ Facies et tunicam superhumeralis totam hyacinthinam, ³² in cuius medio supra erit capitium, et ora per gyrum ejus textilis, sicut fieri solet in extremis vestium partibus, ne facile rumpatur. ³³ Deorsum vero, ad pedes ejusdem tunicæ, per circuitum, quasi mala punica facies, ex hyacintho, et purpura,

ir vėl du kitu auksiniu žiedu, kuriuodu turi buti pritaisytu prie abiejų antpečio šonų žemai, kame yra apatinis sujungimas, kad krutinės apdaras galėtų būti sukabintas su antpečiu. ²⁸ Ir bus sumegsta mėlyna juosta antpečio žiedai su krutinės apdaro žiedais, kad dailus sumezgimas pasiliktų tvirtas, ir kad krutinės apdaras negalėtų būti atskirtas nuo antpečio. ²⁹ Ir Aaronas nešios Izraelio sūnų vardus ant ištarminio apdaro ant savo krutinės, kada eis šventyklon, kaip amžiną atminimo ženklą Viešpaties akyvaizdoje. ³⁰ O ištarminin krutinės apdaran idėsi Mokslą ir Tiesą; tai bus ant Aarono krutinės, kuomet įeis Viešpaties akyvaizdon; ir nešios ant savo krutinės Izraelio sūnų teismą Viešpaties akyvaizdoje visuomet.

³¹ Padarysi taipogi antpečiui visą mėlyną jupą, ³² kurios viduryje iš viršaus bus skylė galvai įkišti, o aplinkui ją austinė atsiulė, kaip paprastai esti ant rubų pakraščių, kad veikiai neplyštu. ³³ O prie apatinės jupos siulės padarysi aplinkui iš mėlynos ir raudonos purpuros ir dusyk dažyto karmazino tarsi

l'auškinama, kaip apatinis krutinės apdaro kraštas turėjo būti pririštas prie efodo. Iš ebr. 27. e. teksto paaiškėja, kad einantis nuo krutinės apdaro kaspino galai turėjo būti pririšti prie žiedų ant efodo toje vietoje, kame jo šonai buvo susiglaudę ir pėrišti ant kulšių, ir kad patys žiedai buvo ant efodo kaspino. — (30) *Mokslą ir Tiesą*. Ebr. *urim* ir *thummim*. Jei tuodu žodžių ebraiškos kilmės, tai juodu turētu reikšti: š v i e s y b ė s ir t o b u l y b ė s, arba: šviesybės ir tobulybės pilnybė. Regimai tai buvo dalykai jau seniaus vartojami pas Izraelitus ir visiems žino-

mi, nes nepaduodama jokio jų aprašymo. Bet koki buvo jų išvaizda, nežinojo tikrai ir LXX vertėjai. Tiek tik aišku, kad *urim* ir *thummim* buvo Izraelitams Dievo duotas budas patirti, tarpininkaujant vyriausiajam kunigui, Dievo nutarimus. — *Teismą*, t. y. krutinės apdarą su *urim* ir *thummim*, su kurių pagalba gaudami buvo Dievo nutarimai.

(31) *Antpečiui mėlyną jupą*: ilgą lig blauzdų iš raudonai mėlynų siulų išaustą apdarą (ebr. *m'el*), ant kurio buvo uždedamas atpetis. — (33) *Granatinius obuolėlius*: kamuolėlius, turėjusius granatų

et cocco bis tincto, mixtis in medio tintinnabulis, ³⁴ ita ut tintinnabulum sit aureum et malum punicum: rursumque tintinnabulum aliud aureum et malum punicum. ³⁵ Et vestietur ea Aaron in officio ministerii, ut audiatur sonitus quando ingreditur et egreditur Sanctuarium in conspectu Domini, et non moriatur.

³⁶ Facies et laminam de auro purissimo: in qua sculpes opere cælatoris, Sanctum Domino. ³⁷ Ligabisque eam vitta hyacinthina, et erit super tiamam, ³⁸ imminens fronti pontificis. Portabitque Aaron iniquitates eorum, quæ obtulerunt et sanctificaverunt filii Israel, in cunctis muribus et donariis suis. Erit autem lamina semper in fronte ejus, ut placatus sit eis Dominus. ³⁹ Stringesque tunicam bysso, et tiamam byssinam facies, et balteum opere plumarii.

⁴⁰ Porro filiis Aaron tunicas lineas parabis et balteos ac tiamas in gloriam et decorem: ⁴¹ vestiesque his omnibus Aaron

granatinus obuolēlius, perpin-tus varpeliais, ³⁴ taip kad butu auksinis varpelis ir granatinis obuolēlis, ir vėl kitas auksinis varpelis ir granatinis obuolēlis. ³⁵ Ja apsilvils Aaronas, pildydamas savo tarnystę, kad girdėtusi skambėjimas, kada įeina į šventyklą Viešpaties akylaizdau ir išeina, ir kad nenumirtu.

³⁶ Padarysi iš tyriausio aukso skardele, ant kurios įįjausi auksakalių darbu: Šventunias Viešpačiui! ³⁷ Ją pririši mėlynų kaspi-nių, ir bus ant kunigiško nuometo, ³⁸ ties vyriausiojo kunigo kakta. Ir Aaronas nešios visus Izraelio sunų prasikaltimus visose jų dovanose ir atnašose, kurias jie aukoja ir pašvenčia. O skardele bus visuomet ant jo kaktos, kad Viešpats jam būtų maloningas. ³⁹ Išausdinsi taipogi siaurą jupą iš baltų plonų lininių siūlų; padarysi ir kunigišką nuometą iš baltos plonos drobės ir juostą su dailiais išiuvinėjimais.

⁴⁰ Toliaus padarysi Aaronu suns drobines jupas ir juostas ir kunigiškus nuometus, kad tai būtų šlovei ir pagražinimui. ⁴¹

obuolių išvaizdą. — (35) *Kad girdėtusi skambėjimas*. Girdėdami skambėjimą žmonės galėjo mintimi sekti vyriausį kunigą, įeinantį į švenč. sėtos dalį. Plg. Ekli. 45, 10. 11. — *Kad nenumirtu*: kad neaptų vertais mirties bausmės už Dievo įsakymo peržengimą.

(36) *Skardelė*. Ebr. *cic*, žiedas, lapas. Tai buvo svarbiausi kunigiško nuometo dalis. Parašas ant jos *godeš lašvch* turėjo priminti kaip pačiam vyriausiam kunigui taip ir visai tautai vieną iš svarbiausių tiesų. — (37) *Ant kunigiško nuometo*. Kokią išvaizdą turėjo tas kunigiškas apdaras, nepaaiškinama; tik žemiaus 39. e. liepiama jis padaryti iš baltos plonos drobės. Rasi jis buvo panašus į da-

bar vartojamus Rytų kraštuose turbanus. — (38) *Nešios... prasikaltimus*. Kada Izraelitai bus prasikaltę, neužlaikydami visų įstatymų apie jų atnašų aukojimą, tai jiems bus dovanota dėlei vyriausiojo kunigo, kurs buvo figura Jėzaus Kristaus. — (39) *Siaurą jupą*. Buvo tai balti drobiniai marškiniai ilgi lig riešų, su rankovėmis, užvelkami tiesiog ant kuno. — *Juostą*. Ji buvo marga.

(40) *Aaronu sumums*. Išskaitomi paprastų kunigų apdarai. — *Kunigiškus nuometus*. Ebr. t. jie vadinasi ne taip pat kaip vyriausiojo kunigo nuometas; regimai kuo nors nuo jo skyrėsi. — (41) *Pašventinsi rankas*. Ebr. t. patepsi ir pripildysi rankas ir juos pa-

fratrem tuum et filios ejus cum eo. Et cunctorum consecrabis manus, sanctificabisque illos, ut sacerdotio fungantur mihi. ⁴² Facies et feminalia linea. ut operiant carnem turpitudinis suæ, a renibus usque ad femora: ⁴³ et utentur eis. Aaron et filii ejus quando ingredientur tabernaculum testimonii, vel quando appropinquant ad altare ut ministrent in sanctuario ne iniquitatis rei moriantur. Legitimum sempiternum erit Aaron, et semini ejus post eum.

Caput XXIX. ¹ Sed et hoc facies, ut mihi in sacerdotio consecrentur. Tolle vitulum de armento, et arietes duos immaculatos, ² panesque azymos, et crustulam absque fermento, quæ conspersa sit oleo, lagana quoque azyma oleo lita: de simila triticea cuncta facies. ³ Et posita in canistro offeres: vitulum autem et duos arietes. ⁴ Et Aaron ac filios ejus applicabis ad ostium tabernaculi testimonii. Cumque laveris patrem cum filiis suis aqua, ⁵ indues Aaron vestimentis suis, id est, linea et tunica, et superhumerali et rationali, quod constringes balteo. ⁶ Et pones tiaram in capite ejus, et laminam sanctam super tiaram, ⁷ et oleum unctionis fundes super caput ejus: atque hoc ritu consecrabitur. ⁸ Filios quo-

Ir visais tais apdarais apvilksi savo brolių Aaroną ir draug su juo jo sunus. Ir visų pašventinsi rankas, ir juos pašvęsi, kad man pildytu kunigystės pareigas. ⁴² Padarysi ir drobines kelnes, kad pridengtu jų kūno nugumą nuo kulšių lig strėnų: ⁴³ ir dėvės jas Aaronas ir jo sūnus, kuomet eis į liudijimo šėtrą, arba kada artinsis prie altoriaus, kad tarnautu šventykloje, kad budami prasikaltę nenumirtu. Tas įstatas bus amžinas Aaronui ir jo ainiams po jo.

29. perskyrimas. ¹ Bet ir tai padarysi, kad jie man butu išvęsti kunigais. Imk iš bandos veršį ir du avinų be kliaudos, ² ir nėraugintos duonos, ir ragaišio beraugo, apšlakstyto aliejumi, taipogi papločių be raugo, apipiltų aliejumi; visa tai padarysi iš kvietienių miltų; ³ ir sudėjęs pintonėn atnašausi; o be to veršį ir du avinų. ⁴ Aaroną ir jo sūnus pastatysi prie liudijimo šėtros angos; o apiplovęs tėvą draug su jo sūnumis vandenimi, ⁵ apvilksi Aaroną jo apdarais, tai yra balta ir mėlyna jupa, antpečiu ir krutinės apdaru, ir tai apjuosi juosta; ⁶ ir jam ant galvos uždėsi kunigišką nuometą, o ant nuometo šventąją skardele. ⁷ ir išpilsi jam ant galvos tepamojo aliejaus; ir tuo budu jis bus pašvęstas. ⁸ Liepsi pri-

šventinsi. Tai turėjo reikšti, 1) kad jie buvo pašvęsti kunigais, 2) kad jiems buvo suteikta tam tikra valdžia ir 3) kad jie buvo išskirti iš tautos tarpo. — (42) *Drobines kelnes*. Jos nesiskaitė šventu apdaru. — (43) *Nenumirtu*. Vž. aug. 35. e

(29, 1) *Tai padarysi...* Duodama pamokymas apie apeigas, užlaikytinas švenčiant Aaroną ir jo sūnus kunigais. — (4) *Apiplovęs*. Tam tikra prauštuvė buvo prie pat šėtros angos. Vž. 30, 13. Liepiant

Mozei, reikėjo apsiplauti rasi tik rankas, kojos ir galva. Tai buvo pirma pašventinimo apeiga. Apsiplovimas draug su auka už nuodėmę turėjo reikšti apsišvalymą nuo nusidėjimų per tikrą už juos gailestį. — (5. 6) *Apvilksi...* Antra pašventinimo apeigų dalis — apsilvilkimas kunigiškais rubais. — (7) *Išpils...* Trečia apeigų dalis — patepimas šventu aliejumi. — (8) *Liepsi prieti...* Ketvirta apeigų dalis — Aaronu sūnų apvilkinimas.

que illius applicabis, et indues tunicis lineis, cingesque balteo, Aaron scilicet et liberos ejus, et impones eis mitras: eruntque sacerdotes mihi religione perpetua. Postquam initiaveris manus eorum, ¹⁰ applicabis et vitulum coram tabernaculo testimonii. Imponetque Aaron et filii ejus manus super caput illius, ¹¹ et mactabis eum in conspectu Domini, juxta ostium tabernaculi testimonii. ¹² Sumptumque de sanguine vituli, pones super cornua altaris digito tuo, reliquum autem sanguinem fundes juxta basim ejus. ¹³ Sumes et adipem totum qui operit intestina, et reticulum jecoris, ac duos renes, et adipem qui super eos est, et offeres incensum super altare: ¹⁴ carnes vero vituli et corium et fimum combures foris extra castra, eo quod pro peccato sit. ¹⁵ Unum quoque arietem sumes, super cujus caput ponent Aaron et filii ejus manus. ¹⁶ Quem cum mactaveris, tolles de sanguine ejus, et fundes circa altare. ¹⁷

eiti taipogi jo sunums, ir apvilksi drobinėmis jupomis, ir apjuosi juosta, ⁹ butent Aaroną ir jo sunus, ir jiems uždėsi kunigiškus nuometus, ir bus man kunigais amžinai tarnystei. Pašventinę jų rankas, ¹⁰ atvesi veršį ties liudijimo šėtra. Aaronas ir jo sunys uždės jam ant galvos rankas, ¹¹ ir jį papjausi Viešpaties akyvaizdoje, prie liudijimo šėtros angos. ¹² Ir ėmęs veršio kraujo patepsi savo pirštu ant altoriaus ragų, likusį gi kraują išliesi prie jo pašaknės. ¹³ Ir imsi visus taukus, pridengiančius vidurius, ir kepenų tinklą, ir du inkstus, ir ant jūdvių esančius taukus, ir paaukosi, sudegindamas ant altoriaus. ¹⁴ Veršio gi mėsą, kailį ir mėšlus sudeginsi lauکه už stovyklos, nes tai yra auka už nuodėmę. ¹⁵ Imsi taipogi vieną aviną, ant kurio galvos Aaronas ir jo sunys uždės rankas. ¹⁶ Jį papjovęs, imsi jo kraujo ir išpilsi aplink altorių. ¹⁷ Patį gi aviną sukaposi į kūsnis; o apiplautus jo vidurius

— (9) *Bus man kunigais...* Kadangi prie įšventimo kunigais priderėjo rankų aliejumi patepimas, su kuriuo jungėsi rankų pripildymas (vz. 24. e.), todėl tas patepimas čionai tikriausiai išreikštas apskritais žodžiais: *bus man kunigais...* Rankų patepimu suteikiama pats kunigystės laipsnis, pripildymu gi duodama kunigiška valdžia (atnašauti aukas ir pildyti kitas kunigų pareigas) Plg. aug. 7. e.; 28, 41; 29, 35; 40, 13. — *Pašventinę...* Ebr. t: Ir pripildysi Aarono ranką ir jo sunų rankas. Tie žodžiai tikriausiai pridera prie pirm įešančio skakinio. — (10) *Atvesi veršį...* Penkta apeigų dalis ir tai svarbiausi — aukos už įšventiamuosius kunigais. Jos turėjo būti ketveriopos. Reikėjo paaukoti veršį, kad permaldavus už nuodėmę: — avinas Dievui pagarbinti; taipogi avinas Dievui padėkoti, ir galop auka susidedanti iš duonos. — *Uždės jam ant galvos rankas...*

Ta apeiga reiškia, kad atnašaujantis auką nori ją atiduoti Dievui užnot sąvęs, kad jį pagarbintu, arba kad jam padėkottu ir naujas malones išmelstu, arba kad permaldautu už nuodėmes. Žmogus, budamas nusidėjėliu, rankų uždėjimu ant aukos tarsį perkeldavo ant jos savo nuodėmes, ir tuo budu auka darėsi tikra figura nekalčiausios N. J. aukos, Jėzaus Kristaus, kurs turėjo imti ant savęs visos žmonijos kaltybes ir aukoti save dangiskajam Tėvui už mūsų nuodėmes. — (12) *Patepsi...* Altoriaus ragų patepimas aukos krauju reiškė sandoros patvirtinimą (plg. 24, 8). — (13) *Imsi visus...* Išskaitomi čia dalykai skaitėsi geriausiaiomis dalimis gyvulyje. — (14) *Veršio gi mėsą...* Tas sudeginimas už stovyklos buvo figura Jėzaus Kristaus, miršančio už Jeruzalės sienų. Plg. Žyd. 13, 11. 12; 2 Kor. 5, 21. — (15-18) *Imsi taipogi...* Čionai aprašomos deginamosios aukos apeigos.

Ipsum autem arietem secabis in frusta: lotaque intestina ejus ac pedes pones super concisas carnes, et super caput illius. ¹⁸ Et offeres totum arietem in incensum super altare: oblatio est Domino, odor suavissimus victimæ Domini. ¹⁹ Tolles quoque arietem alterum, super cuius caput Aaron et filii ejus ponent manus. ²⁰ Quem cum immolaveris, sumes de sanguine ejus, et pones super extremum auriculæ dextræ Aaron et filiorum ejus, et super pollices manus eorum ac pedis dextri, fundesque sanguinem super altare per circuitum. ²¹ Cumque tuleris de sanguine qui est super altare, et de oleo unctionis, asperges Aaron et vestes ejus, filios et vestimenta eorum. Consecratisque ipsis et vestibus, ²² tolles adipem de ariete, et caudam et arvinam, quæ operit vitalia, ac reticulum jecoris, et duos renes, atque adipem, qui super eos est, armumque dextrum, eo quod sit aries consecrationis: ²³ tortamque panis unius, crustulam conspersam oleo, laganum de canistro azymorum, quod positum

ir kojas sudėsi ant supjaustytos mėsos ir ant jo galvos; ¹⁸ ir paaukosi visą aviną, sudegindamas ant altoriaus; tai yra atnaša Viešpačiui ir auka, kurios kvapas jam labai meilus. ¹⁹ Imsi taipogi kitą aviną, ant kurio galvos Aaronas ir jo sūnūs uždės rankas; ²⁰ jį papjovęs, imsi jo kraujo ir patepsi ant Aarono ir jo sūnų dešinės ausies pakremslės ir ant jų dešinės rankos nykščio ir ant didžiojo dešinės kojos piršto, ir išliesi kraują ant altoriaus aplinkui. ²¹ O ėmęs kraujo, kurs yra ant altoriaus, ir tepamojo aliejaus, apšlakstysi Aaroną ir jo apdarus, sunus ir jų apdarus. Ir pašventinęs juos ir jų apdarus, ²² imsi iš avino riebumą, uodegą ir taukus, apdengiančius vidurius, ir kepenų tinklėlį, ir abudu inkstu, ir ant jų esančius taukus, ir dešinį petį, — nes tai yra pašventimo avinas, — ²³ ir vieną duonos kepalą, aliejumi apšlakstyta ragaiši, paplotį iš neraugintų duonų pintinės, padėtos Viešpaties akyvaizdoje, ²⁴ ir visa padėsi ant Aarono ir jo sūnų rankų, ir tai pašventinsi pakeliant Viešpaties akyvaizdoje.

Ji visa turėjo būti sudeginta ant altoriaus. Ebr. ji vadinasi 'olah. — *Labai meilus*. Vž. Prad. 8, 21. — (19-20) *Kitą aviną*. To avino aukojimas panašus į paprastą dėkojimo aukas. Čionai jis pridera prie kunigiško pašventimo apeigų; užtat ir aukojamas gyvulys vadinasi ebr. 'el hammilth'im, pripildymo (pašventimo), t. y. įgaliaavimo, arba kunigiškos valdžios suteikimo avinu (vž. 22. 26. e.). — *Patepsi ant.. ausies pakremslės... nykščio..* Ausies pakremslės patepimas turėjo pamokyti, kad kunigas visuomet privalo noriai klausyti Dievo įstatymo; rankos nykščio —, kad jo darbai turi sutikti su tuo įstatymu, ir didžiojo kojos piršto, — kad jam visuomet reikia vaikščioti Dievo įstatymo keliais. — (21)

Ir pašventinęs juos.. Ebr. t.: Ir bus pašvęstas jis ir jo apdarai, ir draug su juo jo sūnūs ir jų apdarai. — (22) *Riebumą: riebiąsias dalis*, kurios tuoju išskaitomos (*uodegą ir...*). — *Petį*. Ebr. ž. šog paprastai reiškia šlaunį; tokią prasnę jis turi tikriausiai ir čionai. Paprastose dėkojimo aukose ta dalis tekdavo aukojančiam kunigui; šitaime atsitikime ji skiriama eudeginti. — (24) *Pašventinsi pakeliant..* Ebr. t.: *he-naftha.. thenufah*. siubuosi siubavimu. Taigi, čionai kalbama apie ypatingą aukos pakėlimo būdą, visai panašų į tą, koks daromas šv. Mišiose, kuomet ostija ir kielikas pakeliami augštyti ir jais daromas kryžiaus ženklas. Anot rabinų padavimo pakelta ant rankų auka

est in conspectu Domini: ²⁴ ponesque omnia super manus Aaron et filiorum ejus, et sanctificabis eos elevans coram Domino. ²⁵ Suscipiesque universa de manibus eorum: et incendes super altare in holocaustum, odorem suavissimum in conspectu Domini, quia oblatio ejus est. ²⁶ Sumes quoque pectusculum de ariete, quo initiatus est Aaron, sanctificabisque illud elevatum coram Domino, et cedes in partem tuam. ²⁷ Sanctificabisque et pectusculum consecratum, et armum quem de ariete separasti, ²⁸ quo initiatus est Aaron et filii ejus, cedentque in partem Aaron et filiorum ejus jure perpetuo a filiis Israel: quia primitiva sunt et initia de victimis eorum pacificis quæ offerunt Domino. ²⁹ Vestem autem sanctam, qua utetur Aaron, habebunt filii ejus post eum, ut ungantur in ea, et consecrentur manus eorum. ³⁰ Septem diebus utetur illa qui pontifex pro eo fuerit constitutus de filiis ejus,

²⁵ Ir visa atimsi iš jų rankų ir sudeginsi ant altoriaus kaipo deginamą auką, kad būtų meiliausis kvapas Viešpaties akyvaizdoje, nes tai jo atnaša. ²⁶ Iš avino, kuriuo buvo pašvestas Aaronas, imsi taipogi krutinę ir ją pašventinsi, pakeliant Viešpaties akyvaizdoje, ir tai bus tavo dalis. ²⁷ Pašventinsi taipogi pašvestą krutinę ir petį, kurį atskyrėi iš avino, ²⁸ kuriuo pašvesta Aaronas ir jo sūnūs, ir tai bus amžinu įstatu dalis iš Izraelio sūnų Aaronui ir jo sunums, nes tai yra pirmuonės ir pradžia jų dėkojimo aukų, kurias atnašauja Viešpačiui. ²⁹ Šventą gi apdarą, kuriuo naudosis Aaronas, po jo turės jo sūnūs, kad jame būtų patepami, ir būtų pašventinamos jų rankos. ³⁰ Septynias dienas juo vilkės tas iš jo sūnų, kurs jo vieton bus įstatytas vyriausiuoju kunigu, ir kurs eis liudijimo šėtron, kad tarnautu šventykloje. ³¹ O ėmęs pašventimo aviną, išvirsį jo mėsą šventoje vietoje; ³² ir ją valgys Aa-

reikėjo patraukti iš rytų pusės į vakarus, o paskui iš šiaurės į pietus. Dėlei tokios apeigos taip pakeliamos ant rankų aukos dalis toliaus ebr. t. vadinasi siubavimo petimi ir krutine. — (25) *Sudeginsi ant altoriaus...* Ebr. t.: tai uždėges, padarysi smilkymą ant altoriaus, deginamosios aukos viršuje, kad būtų... Nebuvo tai deginamoji auka '*olah*', tik turėjo būti smilkyta toje pačioje vietoje, kamė ką tik degė '*olah*' ir rasi dar nebuvo visai subaigus degti. — (26) *Iš avino, kuriuo...* Ebr. t.: ir imsi iš pašventimo avino ('*el hammillu'im*') krutinę, kuri pridera Aaronui, ir ją pakelsi siubaujant Viešpaties akyvaizdoje, ir tai teks tau. Kalbama čionai ne apie visą krutinę, bet tik apie vieną jos pusę, rasi dešiniąją. Ji paskesnėse aukose turėjo tekti Aaronui,

bet šituo atveju skiriama pačiam Mozei, nes jis dabar pildo kunigo pareigas. — (27. 28) *Pašventinsi taipogi pašvestą...* Ebr. t.: Pašventinsi siubavimo krutinę ir pakėlimo petį (antrąją krutinės pusę ir kairįjį petį arba, tikriaus sakant, šlaunį ebr. *šog*), kurių dviejų ana buvo siubuota, o tasai pakeltas iš pašventimo avino ('*el hammillu'im*'), iš to, kas pridera Aaronui, ir iš to, kas pridera jo sunums; ir tai teks Aaronui ir jo sunums amžinu įstatu iš Izraelio vaikų, nes tai pakėlimo duoklė; ir bus iš Izraelio sūnų pakėlimo duoklė iš jų dėkojimo aukų: jų pakėlimo duoklė Viešpačiui, t.y. dovana, atnašaujama Viešpačiui, kurią jis nuo savęs paskiria Aaronui ir jo sunums. — (32) *Valgys Aaronas...* Avino mėsos

et qui ingredietur tabernaculum testimonii ut ministret in Sanctuario. ³¹ Arietem autem consecrationis tolles, et coques carnes ejus in loco sancto: ³² quibus vescetur Aaron et filii ejus. Panes quoque, qui sunt in canistro, in vestibulo tabernaculi testimonii comedent, ³³ ut sit placabile sacrificium, et sanctificentur offerentium manus. Alienigena non vescetur ex eis, quia sancti sunt. ³⁴ Quod si remanserit de carnibus consecratis, sive de panibus usque mane, combures reliquias igni: non comedentur, quia sanctificata sunt. ³⁵ Omnia, quæ præcepi tibi, facies super Aaron et filiis ejus. Septem diebus consecrabis manus eorum: ³⁶ et vitulum pro peccato offeres per singulos dies ad expiandum. Mundabisque altare cum immolaveris expiationis hostiam, et unges illud in sanctificationem. ³⁷ Septem diebus expiabis altare, et sanctificabis, et erit Sanctum sanctorum: omnis, qui tetigerit illud, sanctificabitur.

³⁸ Hoc est quod facies in altari: Agnos anniculos duos per singulos dies jugiter. ³⁹ unum agnum mane, et alterum vespere, ⁴⁰ decimam partem similæ conspersæ oleo tuso, quod ha-

ronas ir jo sunys. Taipogi pintonėje esančias duonas jie valgys liudijimo šėtros prieangvyje, ³³ kad tai butu atnaša, kuria Dievas permaldaujamas, ir kad aukojančiųjų rankos butu pašventintos. Svetimasis jų nevalgys, nes jos šventos. ³⁴ O jei liktu iš pašvėstos mėsos arba iš duonų lig rytui, liekanas sudeginsi ugnyje; nebus valgoma, nes pašvėsta. ³⁵ Visa, ką tau įsakiau, padarysi su Aaronu ir jo sunumis. Septynias dienas šventinsi jų rankas, ³⁶ ir permaldauti už nuodėmę kasdien aukosi verši. Ir paaukojęs permaldavimo auką apkuopsi altorių ir patepsi jį, kad jis vėl butu pašventintas. ³⁷ Septynias dienas kuopsi ir šventinsi altorių, ir jis bus labai šventas; kiekvienas, kurs jo prisiliestu, bus pašventintas.

³⁸ Štai, ką darysi ant altoriaus: aukosi visuomet kasdien du metiniu avinėliu, ³⁹ vieną avinėlį rytą ir vieną vakare; ⁴⁰ dešimtą dalį miltų apšlakstytų išspanstu aliejumi, kurio saikas butu ke-

galis, skiriama čionai valgyti Aaronui ir jo sunums jų pašventimo dienoje, paskiaus turėjo tekti patiems aukojantiems. — (33) *Kad tai butu...* Ebr. t.: ir jie valgys tai, per ką įvyko jų apkuopimas, pripildant jų rankas ir juos pašventiant. — *Svetimasis*: kas nepridera prie Aarono šeimynos. — (35) *Septynias dienas*. Svarbiausios apeigos buvo atliktinos jau pirmą dieną, bet pridėtinės turės tęsties per septynias dienas, taip kad tik aštun-

toje dienoje Aaronas su sunumis jau patį galės aukoti kitų atnašas Dievui (plg. Kun. 9, 1. 7).

(38) *Aukosi visuomet...* Tai turėjo būti taip vadinama deginamoji nesiliaujanti auka (ebr. *olath thamid*), susidedanti iš kruvinos ir nekruvynos atnašos. — (39) *Vakare*. Ebr. t.: tarp dviejų vakarų Taippat 41. eil. Plg. 12, 6. — (40) *Dešimtą dalį* — efos; todėl vieną gomorą. Vz. 16, 16. 36. — *Hino*. Jis buvo lygus šeštai efos daliai. Aukojamas

beat mensuram quartam partem hin, et vinum ad libandum ejusdem mensuræ in agno uno. ⁴¹ Alterum vero agnum offeres ad vesperam juxta ritum matutinæ oblationis, et juxta ea quæ diximus, in odorem suavitatis: ⁴² sacrificium est Domino. oblatione perpetua in generationes vestras, ad ostium tabernaculi testimonii coram Domino. ubi constituam ut loquar ad te. ⁴³ Ibi que præcipiam filiis Israel, et sanctificabitur altare in gloria mea. ⁴⁴ Sanctificabo et tabernaculum testimonii cum altari, et Aaron cum filiis suis, ut sacerdotio fungantur mihi. ⁴⁵ Et habitabo in medio filiorum Israel, eroque eis Deus, ⁴⁶ et scient quia ego Dominus Deus eorum, qui eduxi eos de terra Ægypti, ut manerem inter illos, ego Dominus Deus ipsorum.

c) Užbaiga įsakymų apie Dievo tarnystei paskirtus dalykus.

Caput XXX. ¹ Facies quoque altare ad adolendum thymiama, de lignis setim, ² habens cubitum longitudinis, et alterum latitudinis, id est, quadrangulum, et duos cubitos in altitudine. Cornua ex ipso procedent. ³ Vestiesque illud auro purissimo, tam craticulam ejus, quam pa-

tvirta lino dalis ir tiek pat vyno liejamai aukai draug su vienu avinėliu. ⁴¹ Kita gi avinėli aukos vakarop tuo pačiu būdu, kaip daromarytmetinė aukai taip, kaip pasakėme, kad butu meilus kvapas. ⁴² Tai auka Viešpačiui, aukotina amžinai per jusų kartas prie liudijimo šėtros angos Viešpaties akyvaizdoje, kame aš nužengsiu kalbėtis su tavim. ⁴³ Tenai duosiu Izraelio sunums įsakymus, ir altorius bus pašventas mano šlove. ⁴⁴ Pašventinsi ir liudijimo šėtrą draug su altoriumi ir Aaroną su jo sunumis, kad man pildytu kunigų pareigas. ⁴⁵ Ir gyvensiu tarp Izraelio sunų ir busiu jų Dievas. ⁴⁶ Ir jie žinos, kad aš Viešpats, jų Dievas, kurs juos išvedžiau iš Aigypso žemės, kad pasilikčiau jų tarpe, aš Viešpats, jų Dievas.

30. perskyrimas. ¹ Padirbsi taipogi iš akacijos medžio altorių smilkalams deginti, ² turinti vieną mastą ilgumo ir platumo, tai yraketurkampį, ir dviem mastais augštą. Iš jo išeis ragai. ³ Aptrauksi jį tyriausiu auksu, kaip narinę uždangą taip ir jo šonus ir ragus. Padarysi jam auksinį

vynas buvo išliejamas aplink altorių. —

(41) *Kaip daroma...* Ebr. t.: su tokia pat, kaip rytą, duonos auksa ir vyno auksa. — (42) *Auka.* Ebr. t.: *olah*, deginama auksa. — *Amžinai:* kolei S. J. sandora pasilikti tvirta. Tos aukos vietą užėmė N. J. be palyginimo prakilnesnė šv. Mišų auksa. — (43) *Tenai duosiu...* Ebr. t.: ten nužengsiu pas Izraelio sunus.

30, 1—31, 18. Po pamokymų apie kunigų pašventimų duodami dar laikurie

įsakymai apie dalykus, priderančius prie Dievo tarnystės. Taigi, čionai liepiama padirbinti auksiniais smilkalams altorius, pasiimti iš visų užaugusių Izraelitų pagalvis šventyklos reikalam, padaryti prauštuvę, duodami pamokymai apie tepamojo aliejaus ir smilkalų padarymą nurodomos ypatos, padarysiančios šėtrą su visais jos priedais ir panaujinamas įstatas apie subatos šventimą.

(30, 1) *Smilkalams deginti.* Tai turėjo būti taipogi nuolatinė auka Dievui. — (2) *Ragai.* Plg. 27, 2. — (3) *Narinę už-*

riėtes per circuitum, et cornua. Faciesque ei coronam aureolam per gyrum, ⁴ et duos annulos aureos sub corona per singula latera, ut mittantur in eos vectes, et altare portetur. ⁵ Ipsos quoque vectes facies de lignis setim, et inaurabis. ⁶ Ponesque altare contra velum, quod ante arcam pendet testimonii coram propitiatorio quo tegitur testimonium, ubi loquar tibi. ⁷ Et adolebit incensum super eo Aaron, suave fragrans, mane. Quando componet lucernas, incendet illud; ⁸ et quando collocabit eas ad vespertinum, uret thymiana sempiternum coram Domino in generationes vestras. ⁹ Non offeretis super eo thymiana compositionis alterius, nec oblationem, et victimam, nec libabitis libamina. ¹⁰ Et deprecabitur Aaron super cornua ejus semel per annum, in sanguine quod oblatum est pro peccato, et placabit super eo in generationibus vestris. Sanctum sanctorum erit Domino.

¹¹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ¹² Quando tuleris summam filiorum Israel juxta numerum, dabunt singuli pretium pro animabus suis Domino, et non erit plaga in eis, cum fuerint recensiti. ¹³ Hoc autem dabit omnis qui transit ad nomen, dimidium sicli juxta mensuram templi. Siclus viginti obolos habet. Media pars sicli offeretur Domino. ¹⁴ Qui habe-

vainiką aplinkui, ⁴ ir po du aukšinių žiedu po vainiku prie dviejų šonų, kad į juos būtų įvertos kartelės ir altorius būtų nešiojamas. ⁵ Taipogi ir karteles padarysi iš akacijos medžio ir paauksinsi. ⁶ Ir pastatysi altorių prie užkabos, pakabintos prieš liudijimo skrynią ties maldytuve, kuria uždegiamas liudijimas, kame tau kalbėsiu. ⁷ Ir Aaronas degins ant jo rytą skaniai kvėpintį smilkalą; kada taisys liampas, jis jį uždegs, ⁸ ir kada jas statys vakarop, uždegs jį kaip amžiną smilkymo auką Viešpaties akyvaizdoje per jūsų kartas. ⁹ Neaukosite ant jo kitaip pataisyto smilkalo, nei atnašų, nei aukų ir nedarysite liejamų aukų. ¹⁰ Ir Aaronas melsis ant jo ragų vieną sykį metuose su krauju aukos už nuodėmę ir permaldaus ant jo per jūsų kartas. Jis bus švenčiausis Viešpačiui.

¹¹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei tardamas: ¹² Kada imsi skaityti Izraelio sunus, kiekvienas duos užmokesnį už savo dušią Viešpačiui, ir ant jų neateis sloga, kuomet bus suskaitomi. ¹³ Stai, ką duos kiekvienas, įeinantis į skaitlių: pusę tokio siklio, koks priimtas šventykloje. Siklis turi dvidešimt šeštokų. Pusė siklio bus aukojama Viešpačiui. ¹⁴ Visi, kuriems, suskaitant, bus

dangą. Ebr. t. *gag*, d a n g t i s. Viršutinė stalo lenta nebuvo akyta, ir smilkalai ne ant jos pačios buvo deginami, bet padėtame ant jos aukšiniame smilkytuve. Plg. Žyd. 9, 4. — *Vainiką.* Ebr. *zer*, j u o s t e l ė. Plg. 25, 11. 24. — (6) *Prie uždangos:* šventoje šėtros dalyje. — (10)

Aaronas melsis... permaldavimo dienoje. Vz. Kun. 16, 14. 15.

(12) *Duos užmokesnį...*, be dovanų, kurios turėjo būti sudėtos savo valia. Vz. 25, 2. — (13) *Pusę tokio siklio...* Arti 60 kap. dabartiniais pinigais. Bažnytinis siklis svėrė 14,55 gramų. — *Šeštokų.* Ebr.

tur in numero, a viginti annis et supra, dabit pretium.¹⁵ Dives non addet ad medium sicli, et pauper nihil minuet.¹⁶ Susceptamque pecuniam, quæ collata est a filiis Israel, trades in usus tabernaculi testimonii, ut sit monumentum eorum coram Domino, et propitiatur animabus eorum.

¹⁷ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ¹⁸ Facies et labrum æneum cum basi sua ad lavandum: ponesque illud inter tabernaculum testimonii et altare. Et missa aqua, ¹⁹ lavabunt in ea Aaron, et filii ejus manus suas ac pedes, ²⁰ quando ingressuri sunt tabernaculum testimonii, et quando accessuri sunt ad altare, ut offerant in eo thymiana Domino, ²¹ ne forte moriantur: legitimum sempiternum erit ipsi, et semini ejus per successiones.

²² Locutusque est Dominus ad Moysen, ²³ dicens: Sume tibi aromata, primæ myrrhæ et electæ quingentos siclos, et cinnamomi medium, id est, ducentos quinquaginta siclos, calami similiter ducentos quinquaginta, ²⁴ casiæ autem quingentos siclos in pondere sanctuarii, olei de olivetis mensuram hin: ²⁵ faciesque unctionis oleum sanctum, unguentum compositum opere unguentarii, ²⁶ et unges ex eo tabernaculum testimonii, et arcam

dvidešimt arba daugiau metų, duos užmokesnį.¹⁵ Turtingas duos ne daugiau kaip pusę siklio, ir beturtis ne mažiau.¹⁶ O žmonės Izraelio sunų sudėtus pinigų, atiduosi liudijimo šėtros reikalams, kad tai būtų atminimas apie juos Viešpaties akyse, ir kad jis pasigailėtų jų dušių.

¹⁷ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir sakė: ¹⁸ Padirbinsi taipogi varinę praustuvę su jos ramsčiu prausties ir ją pastatysi tarp liudijimo šėtros ir altoriaus. Ir įpylus vandens, ¹⁹ Aaronas ir jo sūnūs mazgos joje savo rankas ir kojas, ²⁰ kuomet turės įeiti liudijimo šėtron ir kada gaus artinties prie altoriaus, idant ant jo aukotu smilkalus Viešpačiui, ²¹ kad kartais nenumirtu. Tai bus amžinas įstatas jam ir jo ainiams per visas kartas.

²² Ir Viešpats kalbėjo Mozei, ²³ tardamas: Imk kvepalų: pirmosios ir rinktinės myros penkis šimtus siklių ir pusę tiek kinamomo, tai yra du šimtu penkias dešimtis siklių, taipogi kvepinčios nendrės du šimtu penkias dešimtis siklių, ²⁴ kasijos gi penkis šimtus siklių tokio svarumo, koks priimtas šventykloje, ir vieną hiną aliejaus iš alyvmedžių, ²⁵ ir padarysi šventą tepamąjį aliejų, tepalą padarytą vaistininkų būdu. ²⁶ Ir juo

gerah, p u p a, g r u d a s. Jis buvo vertas 12 skatikų. — (16) *Atminimas apie jus*: tarsi jų nuolatinė malda į Viešpatį, kad jis atsimintų savo tautą ir būtų jai maloningas.

(23) *Rinktinės myros*. Ebr. *mor-d'ror*, v a r v a n č i o s m y r o s. Taip vadinosi labai brangios myros medžio sultys arba balsimas, kurs savaimi varva iš me-

džio be jo žievės įpjovimo. — *Penkis šimtus*. Vienas siklis svėrė 14,55 gr., todėl 500 svėrė daugiau kaip 7 kgr., arba arti 18 svarų. — *Kinamomo*. Rasi tai buvo sultys, gaunamos iš kvepinčios žievės medžio, dabar vadinamo *laurus cinnamomum*. — *Kvepinčios nendrės*. Ebr. ji vadinasi *kaneh*. — (24) *Kasijos*. Ebr. *kiddah*. Rasi ir tai buvo sul-

testamenti, ²⁷ mensamque cum vasis suis, candelabrum, et utensilia ejus, altaria thymiamatis, ²⁸ et holocausti, et universam supellectilem quæ ad cultum eorum pertinet. ²⁹ Sanctificabisque omnia, et erunt Sancta sanctorum: qui tetigerit ea, sanctificabitur. ³⁰ Aaron et filios ejus unges, sanctificabisque eos. ut sacerdotio fungantur mihi ³¹ Filiis quoque Israel dices: Hoc oleum unctionis sanctum erit mihi in generationes vestras. ³² Caro hominis non ungetur ex eo, et juxta compositionem ejus non facietis aliud. quia sanctificatum est, et sanctum erit vobis. ³³ Homo quicumque tale composuerit, et dederit ex eo alieno, exterminabitur de populo suo.

³⁴ Dixitque Dominus ad Moysen: Sume tibi aromata, stacten et onycha, galbanum boni odoris, et thus lucidissimum, æqualis ponderis erunt omnia: ³⁵ faciesque thymiana compositum opere unguentarii, mixtum diligenter, et purum, et sanctificatione dignissimum. ³⁶ Cumque in tenuissimum pulverem universa contuderis, pones ex eo coram tabernaculo testimonii, in quo loco apparebo tibi. Sanctum sanctorum erit vobis thymiana.

patepsi liudijimo šėtra ir sando-ros skrynią, ²⁷ ir stalą su jo rakandais, žibintuvą su jo priedais, smilkymo ²⁸ ir aukų altorius ir visus prietaisus, priderančius prie jų tarnystės. ²⁹ Pašventinsi visa, ir bus labai šventa; kas jų prisiliestu, bus pašventintas. ³⁰ Patepsi Aaroną ir jo sunus ir juos pašventinsi, kad man pildytų kunigystės pareigas. ³¹ Taipogi Izraelio sunums sakysi: Tas tepamasis aliejus bus man šventas visose jūsų kartose. ³² Žmogaus kunas juo nebus tepamas, ir kito sudėto iš tokių pat dalių nedarysite, nes jis yra pašventintas ir jums bus šventas. ³³ Kurs nors žmogus tokį pat sudėtu ir iš jo duotu svetimam, bus išdildytas iš savo tautos.

³⁴ Ir Viešpats tarė Mozei: Imk kvepalų: myros sakų ir onykso, ir gero kvapo galbano, ir labai perreginių sakų, visų vienokių svarą. ³⁵ Ir padarysi smilkalą, sumaišytą vaistininčių būdu, rupestingai išmaišytą ir tyrą ir verčiausiai pašventinimo. ³⁶ Ir visa sutrynęs į smulkiausių miltelius, padėsi iš jo ties liudijimo šėtra, toje vietoje kame tau rodysiuos. Smilkalas bus jums labai šventas. ³⁷ Tokio mišinio nedarysite savo reikalams, nes tai

jis iš medžio žievės, kvepinčios panašiai į kinamą. — *Vieną hinq.* Vz. 29, 40.

(34) *Myros sakų.* Ebr. *nataf*, liter. tai, kas varva. Buvo tai nežinia kokio medžio sultys, varvančios ir tuoju kietėjančios. — *Onykso.* Ebr. *š'cheleth*. Paprastai spėjama, kad taip vadinosi su-
suktos geldelės arba dėžės straigių rūšies, randamos Randonoje juroje. — *Galbano.* Ebr. *chelb'nah*. Spėjama, kad tai buvo sakai eugalo dabar vadinamo ferula galbaniflua. — *Perregimų sakų.* Ebr. *l'bonah*. Buvo tai tikriausiai Arabijos

sakai, paprastai vartojami smilkalams. Renkami pavasarį turi rausvą varšą ir skaitosi menkesniais; gaunami gi rudeni visai balti ir perregimi. — (35) *Rupestingai išmaišytą.* Ebr. *m'mullach*. Tas žodis anot daugelio galįs reikšti taipogi: p-sudyta druska. Taigi, į smilkalus rasi buvo dedama druskos, taippat kaip ir į kitas aukas. — (36) *Ties liudijimo šėtra.* Regimai čionai kalbama apie smilkalus, deginamus ant auksinio smilkalų altoriaus, taigi šventoje šėtros dalyje ties liudijimo skrynia, Plg. eil. 6-8.

³⁷ Talem compositionem non facietis in usus vestros, quia sanctum est Domino. ³⁸ Homo quicumque fecerit simile, ut odore illius perfruat, peribit de populis suis.

Caput XXXI. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ² ecce, vocavi ex nomine Beseleel filium Uri filii Hur de tribu Juda, ³ et implevi eum spiritu Dei, sapientia, et intelligentia, et scientia in omni opere, ⁴ ad excogitandum quidquid fabrefieri potest ex auro, et argento, et ære, ⁵ marmore, et gemmis, et diversitate lignorum. ⁶ Dedique ei socium Ooliab filium Achisamech de tribu Dan. Et in corde omnis eruditi posui sapientiam: ut faciant cuncta quæ præcepi tibi, ⁷ tabernaculum fœderis, et arcam testimonii, et propitiatorium, quod super eam est, et cuncta vasa tabernaculi, ⁸ mensamque et vasa ejus, candelabrum purissimum cum vasis suis, et altaria thymiamatis, ⁹ et holocausti, et omnia vasa eorum, labrum cum basi sua, ¹⁰ vestes sanctas in ministerio Aaron sacerdoti, et filiis ejus, ut fungantur officio suo in sacris. ¹¹ Oleum unctionis, et thymiana aromatum in Sanctuario, omnia quæ præcepi tibi, facient.

¹² Et locutus est Dominus ad Moysen, dicens: ¹³ Loquere filiis

pašvęsta Viešpačiui. ³⁸ Kurs nors žmogus pasidarytu tokį pat, kad jo kvapu naudotusi, pražus iš savo tautos.

31. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei, tardamas: ² Stai, aš įvardžiai pavadinau Hur sunaus Urio sunų Beseleelį iš Judo giminės ³ ir jį pripildžiau Dievo dvasia, išmintimi, protu ir kiekvieno amato mokslu, ⁴ kad apsvarstytu visa, kas dailiai galima padaryti iš aukso, sidabro, vario, ⁵ marmoro, brangių akmenų ir įvairaus medžio; ⁶ ir daviau jam padėjęją Achisamecho sunų Ooliabą iš Dano giminės; ir kiekvieno sumaningojo širdin įdėjau išmintį, kad darytu visa, ką tau įsakiau, ⁷ sandoros šėtrą, ir liudijimo skrynį, ir ant jos esančią maldytuvę, ir visus šėtros rakandus. ⁸ ir stalą su jo priedais, tyriausio aukso žibintuvą su jo priedais, ir altorius smilkymo ⁹ ir deginamųjų aukų, ir visus jų rykus, prastuvę su jos ramsčiu, ¹⁰ šventus tarnystės apdarus kunigui Aaronui ir jo sunams, kad savo pareigas pildytu šventuose apdaruose, ¹¹ tepamąjį aliejų ir kvėpinčius smilkalus šventyklai; visa, ką tau įsakiau, jie padarys.

¹² Ir Viešpats kalbėjo Mozei, tardamas: ¹³ Kalbėk Izraelio su-

(32, 2) *Įvardžiai pavadinau.* Taigi, pats Dievas buvo išrinkęs ir paskyręs Beseleelį, kad jis butų vyriausiojo vedėju visų šėtros darbų; tuo tikslu buvo jį apdovanojęs ypatingomis savo malonėmis, kad, remdamos augščiau duotais nurodymais apie Dievo tarnystei paskirtus dalykus, įstengtų kiekvieną iš jų padaryti pagal Dievo mintį ir gerai pritaikytu visas

smulkmenas, kurios negalėjo būti griežtai apribotos. Ypatinga Dievo pašalpa buvo suteikta ir kitiems darbininkams. — (5) *Marmoro, brangių akmenų...* Anot ebr. t.: kad drožtu išodinamuosius akmenėlius ir atliktu dailių darbus.

(13) *Tai yra ženklas...* Kaip kitų Dievo įsakymų užlaikymas darė Izraelitų

Israel, et dices ad eos: Videte ut sabbatum meum custodiatis: quia signum est inter me et vos in generationibus vestris: ut sciat quia ego Dominus, qui sanctifico vos. ¹⁴ Custodite sabbatum meum: sanctum est enim vobis: qui polluerit illud, morte morietur: qui fecerit in eo opus, peribit anima illius de medio populi sui. ¹⁵ Sex diebus facietis opus: in die septimo sabbatum est, requies sancta Domini: omnis qui fecerit opus in hac die, morietur. ¹⁶ Custodiant filii Israel sabbatum, et celebrent illud in generationibus suis. Pactum est sempiternum ¹⁷ inter me et filios Israel, signumque perpetuum: sex enim diebus fecit Dominus cælum et terram, et in septimo ab opere cessavit. ¹⁸ Deditque Dominus Moysi, completis hujuscemodi sermonibus in monte Sinai, duas tabulas testimonii lapideas, scriptas digito Dei.

5. Sandoros sulaužymas ir jos atnaujinimas.

Caput XXXII. ¹ Videns autem populus quod moram faceret descendendi de monte Moyses, congregatus adversus Aaron,

vieno tikrojo Dievo išpažintojais ir garbintojais, taip subatos užlaikymas turėjo būti aiškus ir visiems regimas ženklas, kad jie tą Dievą skaito tikru savo karaliumi ir Viešpačiu, o save ypatinga jo nuosavybe. Tuo ženklu Izraelitai skyrėsi ir tebesiskiria labai matomai nuo visų kitų tautų. Lygiai atskirtinas ženklas yra krikščionims N. J. Viešpaties diena, t. y. nedėdienis. — (14) *Mirte numirs*. Vz. Skaitl. 15, 35. — *Pražus iš jo tautos*: nebepriderės prie Izraelitų tautos.

32, 1—34, 34. Izraelitai, ilgai nesulauk-dami Mozės nuo kalno, nuliūdina sau auk-

num ir jiems sakyk: Veizdėkite, kad užlaikytumėte mano subatą, nes tai yra ženklas tarp manęs ir tarp jūsų per jūsų kartas, kad žinotumėte, jog aš Viešpats, kurs jus pašventinu. ¹⁴ Sergėkite mano subatą, nes ji jums šventa; kas ją suteptu, mirte numirs; kas dirbtu joje darbą, to dušia pražus iš jo tautos tarpo. ¹⁵ Šešias dienas dirbsite darbą; septintoje dienoje yra subata, šventas atilsis Viešpačiui: kiekvienas, kurs tą dieną dirbtu darbą, numirs. ¹⁶ Izraelio sunų tesergi subatą ir ją tešvenčia savo kartose. Ji yra amžina sandora ¹⁷ tarp manęs ir Izraelio sunų ir nuolatinis ženklas; nes Viešpats per šešias dienas padarė dangų ir žemę, ir septintoje liovėsi dirbęs. ¹⁸ O pabaigęs tuos žodžius ant Sinajaus kalno, Viešpats davė Mozei dviakmenini liudijimo plokšti, parašyti Dievo pirštu.

32. perskyrimas. ¹ O tanta matydama Mozę užtrunkant nužengti nuo kalno, susirinkus aplink Aaroną, tarė: Skubinkies,

sinį versį. Užrūstintą tuo tautos pasielgimu Dievą Mozė stengiasi permaldauti, sugrįžęs nuo kalno nubaudžia prasikaltėlius, eina vėl į kalną ir toliaus maldauja, kad Viešpats dovanotu prasikaltimą. Dievui sutikus galop atleisti kaltbę, Mozė nori matyti Viešpaties veidą; paskui gi gauna paliepiamą padaryti naujas akmenines plokštis, o kada su jomis užžengia ant kalno, Dievas atnauja išardytąją sandorą.

(32, 1) *Užtrunkant*. Iš tolesnio pasakojimo aišku, kad jau buvo praėję arti 40 dienų, kaip Mozė atsiskyrė nuo tautos. — *Padaryk mums dievus*. Izraelitai

dixit: Surge, fac nobis deos, qui nos præcedant: Moysi enim huic viro, qui nos eduxit de terra Ægypti, ignoramus quid acciderit. ² Dixitque ad eos Aaron: Tollite in aures aureas de uxorum, filiorumque et filiarum vestrarum auribus, et afferte ad me. ³ Fecitque populus quæ iusserat, deferens in aures ad Aaron. ⁴ Quas cum ille accepisset, formavit opere fusorio, et fecit ex eis vitulum conflatilem: dixeruntque: Hi sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti. ⁵ Quod cum vidisset Aaron, ædificavit altare coram eo, et præconis voce clamavit dicens: Cras solemnitas Domini est. ⁶ Surgentesque mane, obtulerunt holocausta, et hostias pacificas, et sedit populus manducare, et bibere, et surrexerunt ludere.

⁷ Locutus est autem Dominus ad Moysen, dicens: Vade, descende: peccavit populus tuus, quem eduxisti de terra Ægypti. ⁸ Recesserunt cito de via, quam ostendisti eis: feceruntque sibi

padaryk mums dievus, kurie eitu pirm mūsų, nes mes nežinojome, kas atsitiko tam vyrui Mozei, kurs mus išvedė iš Aigypso žemės. ² Aaronas jiems tarė: Imkite iš jūsų pačių, sūnų ir dukterų ausų auksinius auskarus ir atneškite pas mane. ³ Ir tauta padarė, ką buvo liepęs, ir atnešė auskarus prie Aarono. ⁴ Taisi ėmęs juos ištirpino ir iš jų nuliejo veršį. Ir jie tarė: Štai tavo dievai. Izraėliau, kurie tavo išvedė iš Aigypso žemės. ⁵ Tai pamatęs Aaronas pastatė prieš jį altorių ir per šaukėją apskelbė, tardamas: Rytoj Viešpaties iškilmė. ⁶ Ir atsikėlę rytą aukojo deginamas aukas ir dėkojimo atnašas, ir tauta susėdo valgytų ir gertų, ir atsikėlė žaistų.

⁷ O Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: Eik, nužengk; tavo tautą, kurią išvedei iš Aigypso žemės nusidėjo. ⁸ Veikiai atstojo nuo kelio, kurį jiems parodei. Jie sau pasidarė lietinį veršį ir pagar-

tikriausiai reikalavo, kad jiems Aaronas padarytu regimą paveikslą vieno tikrojo Dievo (ebr. *Elohim*); nes kuomet buvo nulietas veršis ir Aaronas apskelbė, kad prie jo bus atlikta Jahvės (*Viespaties*) iškilmė, Izraėlitai tam pilnai pritarė. Be to šv. Povilas (1 Kor. 10, 7) aiškiai sako, kad nevisi Izraėlitai tuomet įpuolė stabmeldystėn. Didžiausi tat kaltybė buvo tame, kad jie, neveizdėdami į aiškų Dievo uždraudimą, išdrįso daryti regimą jo paveikslą ir taip sunkiai nusidėdami sulaužė sandorą su Dievu. — (2) *Imkite...* Netikėtai užkluptas tautos reikalavimais Aaronas ir neurėdamas gana drąsos papiekti nedorą sumanymą, mėgina sulaikyti žmones nuo jo įvykdymo ir tuo tikslu liepia atnešti labiausiai branginamus dalykus, vildamas, kad tauta jų pasigailos (Teod. Aug.). — (4) *Nuliejo veršį* Nuliedamas paveikslą Aigyptiečių garbi-

namo jaučio Apiso, įvaizdinančio saulės dievaitį Ra, Aaronas rasi vis dar manė, kad gal bent tuo būdu Izraėlitai, atsiminę Aigyptą su jo vargais, išsižadės savo užsigėdimo ir nesutiks nulietu veršio garbinti; bet veltui jis to laukė, nes jie be svyravimo vadina veršį savo dievais (arba tikriais Dievu), kurie juos išvedė iš Aigypso. — (5) *Pastatė... altorių...* Aaronas, norėdamas apsaugoti tautą nuo visiškos stabmeldystės, stato altorių, veršį apgarsina Jahvės paveikslu ir rengiasi švęsti jo iškilmę. — (6) *Dėkojimo atnašas*. Su jomis buvo jungiami religijiniai pokiliai. Plg. 18, 12; 24, 5. 11. Toks pokilis šitame atsitikime tuojau pavirto bjauriu sauvaliavimu.

(7) *Tavo tauta*. Dievas nebenori skaityti Izraėlitų savo tauta ir lyg-kad užmiršta, kad jis pats buvo juos išvedęs iš Aigypso. — (8) *Veikiai atstojo*. Juo vei-

vitulum conflatilem, et adoraverunt, atque immolantes ei hostias, dixerunt: Isti sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti. ⁹ Rursumque ait Dominus ad Moysen: Cerno quod populus iste duræ cervicis sit: ¹⁰ dimitte me, ut irascatur furor meus contra eos, et deleam eos, faciamque te in gentem magnam. ¹¹ Moyses autem orabat Dominum Deum suum, dicens: Cur, Domine, irascitur furor tuus contra populum tuum, quem eduxisti de terra Ægypti, in fortitudine magna, et in manu robusta? ¹² Ne, quæso, dicant Ægyptiit: Callide eduxit eos, ut intericeret in montibus, et deleteret e terra: quiescat ira tua, et esto placabilis super nequitia populi tui. ¹³ Recordare Abraham, Isaac, et Israel servorum tuorum, quibus jurasti per temetipsum, dicens: Multiplicabo semen vestrum sicut stellas cæli: et universam terram hanc, de qua locutus sum, dabo semini vestro, et possidebitis eam semper. ¹⁴ Placatusque est Dominus ne faceret malum quod locutus fuerat adversus populum suum.

¹⁵ Et reversus est Moyses de monte, portans duas tabulas testimonii in manu sua, scriptas ex utraque parte, ¹⁶ et factas opere Dei: scriptura quoque Dei erat sculpta in tabulis. ¹⁷ Audi-

bino ir aukodami jam aukas tarė: Šitie yra tavo dievai, Izraeliau, kurie tave išvedė iš Aigyp-to žemės. ⁹ Ir Viešpats dar sakė Mozei: Matau, kad šita tauta kieta sprando; ¹⁰ leisk man, kad mano rustybė užsidegtų prieš juos, ir kad juos išnaikintčiau, ir padaryčiau iš tavęs didelę tautą. ¹¹ O Mozė maldavo Viešpatį, savo Dievą, tardamas: Kodėl, Viešpatie, tavo rustybė sukilsta prieš tavo tautą, kurią išvedei iš Aigypso žemės su didžia galybe ir stipria ranka? ¹² Meldžiu, kad nesakytu Aigyp-tiečiai: Išvedė juos apgaulingai, idant užmuštu kalnuose ir išnaikintu nuo žemės; teatsileidžia tavo rustybė ir duokies permaldauti už tavo tautos nedorę. ¹³ Atsimink savo tarnus Abraomą, Izaoką ir Izraelį, kuriems pats per save prisieki, tardamas: Padanginsiu jusų ainiją kaip dangaus žvaigždes ir visą šitą žemę, apie kurią kalbėjau, duosiu jusų ainijai, ir valdysite ją visuomet. ¹⁴ Ir Viešpats davėsi permaldauti, kad nedarytu pikta, kurį norėjo daryti savo tautai.

¹⁵ Ir Mozė sugrįžo nuo kalno, nešdamas savo rankoje dvi liudijimo plokšči, abipusiai aprašyti, ¹⁶ kuriedvi buvo Dievo darbas, ir raštas, įdrožtas ant plokščių, buvo taipogi Dievo. ¹⁷ O

kiaus užmišta Dievo geradarystės, juo didesnė buvo kaltybė. — (10) *Leisk man...* Kaip kitados Dievas apreiškė Abraomui apie įvyksiančią Sodomos prapultį, kad išgirstu iš jo maldos žodžius apie teisius, taip ir čionai Dievas pramato, kad Mozė maldaus už prasikaltusią tautą ir nors regisi draudžias tokią malda, bet iškrypų pats duoda progą užtarti (šv. Grigal.-Did.); jis drang išbando savo tar-

no meilę į jo tautą, nes daro pažadėjimą, kad, pražuvus prasikaltėjams, pats Mozė galės tapti antru Abraomu. Mozė tečiau iš to bandymo išeis tikru pergalėtoju: jis nepieško savo išaugstinimo, o už tautą meldžiasi taip karštai, su tokiuo gyvu tikėjimu ir pasiutikėjimu, kad Dievo rustybė atsileidžia ir baisi bausmė bent išdalies lieka prašalinta.

(17) *Jozuė, išgirdęs...* Plg. aug. 24, 13.

ens autem Josue tumultum populi vociferantis, dixit ad Moysen: Ululatus pugnae auditur in castris. ¹⁸ Qui respondit: Non est clamor adhortantium ad pugnam, neque vociferatio compellentium ad fugam: sed vocem cantantium ego audio. ¹⁹ Cumque appropinquasset ad castra, vidit vitulum, et choros: iratusque valde, projecit de manu tabulas, et confregit eas ad radicem montis: ²⁰ arripiensque vitulum quem fecerant, combussit, et contrivit usque ad pulverem, quem sparsit in aquam, et dedit ex eo potum filiis Israel. ²¹ Dixitque ad Aaron: Quid tibi fecit hic populus, ut induceres super eum peccatum maximum? ²² Cui ille respondit: Ne indignetur dominus meus: tu enim nosti populum istum, quod pronus sit ad malum: ²³ dixerunt mihi: Fac nobis deos, qui nos praecedant: huic enim Moysi, qui nos eduxit de terra Aegypti, nescimus quid acciderit. ²⁴ Quibus ego dixi: Quis vestrum habet aurum? Tulerunt, et dederunt mihi: et projecit illud in ignem, egressusque est hic vitulus.

²⁵ Videns ergo Moyses populum quod esset nudatus, (spoliaverat enim eum Aaron pro-

Jozuė, išgirdęs šukaujančios tautos užimą, tarė Mozei: Karės šauksmas girdisi stovykloje. ¹⁸ Tasai atsakė: Tai ne šauksmas raginančiųjų į kovą, ir ne klyksmas skatinančiųjų bėgti, bet aš girdžiu dainuojančiųjų balsus. ¹⁹ Ir prisiartinęs prie stovyklos išvydo veršį ir šokius ir labai įpykęs išmetė iš rankos dvi plokštes ir jiedvi sudaužė prie kalno pašaknės. ²⁰ Ir nutvėręs veršį, kurį buvo pasidarę, sudegino ir sutrynė į dulkes, kurias subėrė vandenin, ir iš jo davė gerti Izraelio sunums. ²¹ Ir tarė Aaronui: Ką tau padarė šita tauta, kad ant jos užvedei didžiausią nuodėmę? ²² Tasai jam atsakė: Tenesirustina mano ponas, nes tu žinai tą tautą, kad ji greita daryti pikta. ²³ Jie man tarė: Padirbk mums dievus, kurie eitu pirm mūsų, nes kas atsitiko tam Mozei, kurs mus išvedė iš Aigypso žemės, mes nežinome. ²⁴ Aš jiems tariau: Kas iš jūsų turi aukso? Jie atnešė ir man davė; aš jį įmečiau ugnin, ir išėjo šitas veršis.

²⁵ Mozė tat matydamas tautą esant apnuogintą (nes Aaronas buvo ją apiplėšęs dėlei nešvan-

14. Mozė regimai nepasakė Jozuei, ką jam Dievas buvo apreiškęs apie tautos nusidėjimą. — (19) *Sudaužė prie kalno...* Plokštys buvo padarytosios sandoros ženklas. Pamatęs savo akimis, kad tauta buvo tą sandorą suardžiusi, Mozė sudaužė ir Dievo duotąjį jos ženklą, kaip nebeturintį tikro pagrindo. — (20) *Nutvėręs veršį...* Trumpai pasakoma, ką Mozė padarė su veršiu, nenurodant laiko, kuomet jis buvo sutrupintas. Aaronu nu-lietasai veršis tikriausiai buvo ne visas iš aukso, bet išdalies mediuais tik iš visų pusių aptrauktas auksu; todėl įmestas

ugnin galėjo degti; ištirpintas gi auksas buvo sutrupintas į mažiausias daleles ir draug su pelenais įmestas prie Sinajaus kalno tekancion upėn (plg. Atk. 9, 21). Veršio sutrupinimas ir įmetimas vandenin, kurį turėjo paskui gerti patis Izraelitai, aiškiausiai turėjo jiems parodyti, kaip menką dievą buvo jie sau apsirinkę. — (21) *Tarė Aaronui.* Mozė jį skaito kalčiausiu, nes jam buvo pavedęs sergėti tautą.

(25) *Esant apnuogintą...* Apnuoginimas čionai reiškia tikriausiai atėmimą ginklų, nes paprastai dalyvaujantis poki-

pter ignominiam sordis, et inter hostes nudum constituerat)²⁶ et stans in porta castrorum, ait: Si quis est Domini, jungatur mihi. Congregatique sunt ad eum omnes filii Levi:²⁷ quibus ait: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Ponat vir gladium super femur suum: ite, et redite de porta usque ad portam per medium castrorum, et occidat unusquisque fratrem, et unicum, et proximum suum.²⁸ Feceruntque filii Levi juxta sermonem Moysi, cecideruntque in die illa quasi viginti tria milia hominum.²⁹ Et ait Moyses: Consecrastis manus vestras hodie Domino, unusquisque in filio, et in fratre suo, ut detur vobis benedictio.

³⁰ Facto autem altero die, locutus est Moyses ad populum: Peccastis peccatum maximum ascendam ad Dominum, si quo modo quivero eum deprecari pro scelere vestro.³¹ Reversusque ad Dominum, ait: Obsecro, peccavit populus iste peccatum maximum, feceruntque sibi deos aureos: aut dimitte eis hanc no-

kaus darkesio ir pastatęs nuogą tarp neprietelių),²⁶ ir stovėdamas stovyklos vartuose tarė: Jei kas yra Viešpaties, tesusivienija su manim. Ir susirinko prie jo visi Lėvio sunūs, ²⁷ kuriems jis tarė: Tai šako Viešpats. Izraelio Dievas: Kiekvienas vyras tepasijuosia kalaviju aplink savo strėnas. Eikite išilgai stovyklos viduriu nuo vartų lig vartų, ir kiekvienas teužmuša savo brolių, ir prietelių, ir artimą ²⁸ Ir Lėvio sunūs padarė, kaip Mozė buvo pasakęs, ir tą dieną krito apie dvidešimt tris tukstančius žmonių. ²⁹ Ir Mozė tarė: Jūs pašventėte šiandien savo rankas Viešpačiui, kiekvienas savo sunuje ir brolyje, kad jums būtų duotas palaiminimas.

³⁰ Sekančią gi dieną Mozė kalbėjo tautai: Nusidėjote didžiausia nuodėme; užžengsiu pas Viešpatį, be nepermaldausiu jo kaip nors už jūsų prasikaltimą. ³¹ Ir sugrįžęs pas Viešpatį tarė: Šita tauta nusidėjo didžiausiu nusidėjimu ir sau pasidarė aukšinius dievus. Maldauju, arba jiems atleisk tą kaltybę, ³² arba,

linose atsiriškavo ir padėdavo nuošaliai visus savo ginklus. Kaikurie aiškintojai mano, kad Aaronas buvo tai tyčiomis padaręs, idant paskui pats su Lėvitais išžudytų visa užmiršusius ir besilinksminančius versio garbintojus. Vienok labai abejotina, kad baugus Aaronas būtų turėjęs tokią mintį. Tečiau tas ginklų atėmimas buvo labai pavojingas iš atžvilgio į netoli Izraelitų stovyklos gyvenusias tautas, kurios netikėtai užpildamos beginklius būtų galėjusios gerai iš jų pasitycioti. Taip susidėjusiomis aplinkybėmis naudojasi tuoju Mozė didžiausiems prasikaltėjams nubausti.—(26) *Lėvio sunūs*. Lėvio giminės buvo tuomet 22 su viršum tukstančiai žmonij; bent pusė jų galėjo nešioti ginklus. Jų šėtros rasi buvo visai arti kalno, kame turėjo būti pastatytas ir versis; todėl Lėvitai galėjo pasiimti savo gink-

lus, pirma negu kiti suprato, ką Mozė rengiasi daryti. — (27) *Savo brolių ir...* Liepiama išžudyti visus dalyvaujančius žaidimuose be jokio pasigailėjimo, nors tai būtų artimiausios ypatos. — (28) *Apie dvidešimt tris...* Ebr. t. ir visuose kituose vertimuose, atskyrus Vulgatą, skaitome: apie tris tukstančius žmonių. — (29) *Pašventėte šiandien...* Anot ebr. t: Pripildykite šiandien savo rankas Viešpačiui. Mintis šitos eil. rasi toki: Atneškite savo rankomis dovanas, kad būtų paaukotos ne versui, bet Viešpačiui už jūsų sunus ir jaunesnius brolius, kad visa jūsų ainija laimėtu Viešpaties palaiminimą ir būtų pašaukta jo šventon tarnystėn prie šėtros.

(31) *Aukšinius dievus*. Tikriaus: aukšinių dievą. — (32) *Išdildyk mane iš knygų*. Kaip žemės karaliai turėdavo savo

xam, ³² aut si non facis. delebo de libro tuo quem scripsisti. ³³ Cui respondit Dominus: Qui peccaverit mihi, delebo eum de libro meo. ³⁴ tu autem vade, et duc populum istum quo locutus sum tibi: Angelus meus præcedet te. Ego autem in die ultionis visitabo et hoc peccatum eorum. ³⁵ Percussit ergo Dominus populum pro reatu vituli, quem fecerat Aaron.

Caput XXXIII. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: Vade, ascende de loco isto tu, et populus tuus quem eduxisti de terra Ægypti, in terram quam iuravi Abraham, Isaac, et Jacob, dicens: Semini tuo dabo eam: ² et mittam præcursorem tui Angelum, ut ejiciam Chananeum, et Amorrhæum, et Hethæum, et Pherezæum, et Hevæum, et Jebusæum, ³ et intres in terram fluentem lacte et melle. Non enim ascendam tecum, quia populus duræ cervicis es: ne forte disperdam te in via. ⁴ Audientque populus sermonem hunc pessimum, luxit: et nullus ex more indutus est cultu suo. ⁵ Dixitque Dominus ad Moysen: Loquere filiis Israel: Populus duræ cervicis es, semel ascendam in medio tui, et delebo te. Jam nunc depone ornatum tuum, ut sciam quid faciam tibi.

tarnų, ypač artimųjų, sąrašus, taip ir Dievas įvaizdinamas turįs tam tikrą knygą, kurion buvo įrašytas Mozės vardas. Izraelitų tautos vadas vėlįja būti išbrauktas iš tos knygos, t. y. numirti, negu matyti Dievą užrustintą ant jo išrinktosios tautos. Lygiai didžią meilę artimo turėjo tik šv. Povilas. Plg. Rym. 9, 3. — (34) *Mano Aniolas*. Nebe sandoros Aniolas (vz. 23, 20), t. y. antroji švenč. Trejybės Vpata, bet paprastas aniolas žadamas tautai vadovu, nes sulaužyta sandora dar ne-

jei to nepadarysi. išdildyk mane iš knygos, kurią parašei. ³³ Viešpats jam atsakė: Kas man nusideda, tą išdildysiu iš mano knygos; ³⁴ tu gi eik ir vesk tą tautą, kur aš tau sakiau; mano Aniolas eis pirm tavęs. Aš gi keršto dienoje nubausiu ir už šitą jų nuodėmę. ³⁵ Taigi, Viešpats ištiko tautą už prasikaltimą dėlei versio, kurį Aaronas buvo padaręs

33. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei, tardamas: Eik ir traukkies iš šitos vietos tu ir tavo tauta, kurią išvedei iš Aigypto žemės, į šalį, apie kurią prisiekiau Abraomui, Izaokui ir Jokubui, sakydamas: Aš ją duosiu tavo ainijai. ² Ir siųsiu pirm tavęs Aniolą, kad išmesčiau Kananiečius ir Amoriečius, ir Hethiečius ir Pereziečius, ir Hevejiečius, ir Jėbuziečius, ³ ir kad tu įeitumei į žemę, plustančią pienu ir medum. Nes aš neeisiu su tavim, kadangi tu esi kieta sprando tauta; kad kartais neišnaikinčiau tavęs kelyje. ⁴ Tauta, išgirdus tuos skaudžius žodžius, labai nuliudo ir neivienas nepasipuošė savo paprastais pagražinimais. ⁵ Ir Viešpats tarė Mozei: Kalbėk Izraelio sunums: Tu esi kietsprandė tauta; jei dar syki eičiau draug su tavim, aš tavę išnaikinsiu. Jau dabar nu-

atnaojinta. — *Keršto dienoje*. Viešpats neuurodo aiškiaus tos keršto dienos, ir paminėta sek. eil. bausmė rasi įvyko tik vėliaus. — (35) *Taigi, Viešpats...* Šita eil. rasi yra vėlesnio laiko priedas.

(33, 1) *Eik ir traukkies...* Plačiau išreiškiama, kas pasakyta aug. 32, 34. — (3) *Kad kartais...* Dievas ir bausdamas tautą, nesiliauna buvęs jai gailiaširdis; jis nebežada su ja eiti, kad nebuto dėl naujų nuodėmių priverstas visai jos išnaikinti. — (5) *Jau dabar nusiimk...* Ką Iz-

⁶ Deposuerunt ergo filii Israel ornatum suum a monte Horeb.

⁷ Moyses quoque tollens tabernaculum, tetendit extra castra procul, vocavitque nomen ejus, Tabernaculum fœderis. Et omnis populus, qui habebat aliquam quæstionem, egrediebatur ad tabernaculum fœderis, extra castra. ⁸ Cumque egrederetur Moyses ad tabernaculum, surgebat universa plebs, et stabat unusquisque in ostio papilionis sui, adspiciebantque tergum Moysi, donec ingrederetur tentorium.

⁹ Ingresso autem illo tabernaculum fœderis, descendebat columna nubis, et stabat ad ostium, loquebaturque cum Moysse.

¹⁰ Cernentibus universis quod columna nubis staret ad ostium tabernaculi Stabantque ipsi, et adorabant per fores tabernaculorum suorum. ¹¹ Loquebatur autem Dominus ad Moysen facie ad faciem, sicut solet loqui homo ad amicum suum. Cumque ille reverteretur in castra, minister ejus Josue filius Nun, puer, non recedebat de tabernaculo.

¹² Dixit autem Moyses ad Dominum: Præcipis ut educam po-

siimk savo papuošalus, kad žinočiau, ką turiu su tavim padaryti. ⁶ Izraelio tat sunų nusiėmė nuo savęs savo papuošalus prie Horebo kalno.

⁷ Taipogi Mozė, ėmęs šėtrą, ištiesė toli už stovyklos ir ją praminė vardu Sandoros šėtra. Ir visi žmonės, kurie turėdavo kokį klausimą, išeidavo iš stovyklos pas Sandoros šėtrą. ⁸ Ir žinant Mozei šėtron, visi žmonės pakildavo, ir kiekvienas stovėjo savo šėtros angoje ir žiūrėdavo paskui Mozė, kolei jis neįeidavo šėtron. ⁹ O jam įėjus į Sandoros šėtrą, debesies šulas nusileisdavo, ir stovėdavo prie angos ir kalbėdavosi su Moze, ¹⁰ visiems matant, kad debesies šulas stovėjo prie šėtros angos. Ir jie stovėdavo ir atiduodavo pagarbą iš savo šėtrų angos. ¹¹ O Viešpats kalbėjosi su Moze veidas į veidą, kaip paprastai žmogus kalbasi su savo prietelin. Ir jam grįžtant į stovyklą, jo tarnas, Nuno sunus jaunikaitis Jozuė, neatstodavo nuo šėtros.

¹² O Mozė tarė Viešpačiui: Liepi išvesti šią tautą, ir man

raėlital buvo padarę savaimi, išreikšdami gailėstį dėlėi jiems apskelbto Viešpaties nutarimo, tai liepiama daryti ir toliaus; nes nuo jų atgailos priderės tolesnis jų likimas.

(7) *Sandoros šėtra*. Ehr. 'ohel mo'ed, susitikimo šėtra. Tikroji sandoros šėtra dar nebuvo padaryta; čionai gi kalbama apie Mozės šėtrą, kurioje jis kaipo tautos vadas priimdavo ateinančius pas jį su visokiais klausimais, regimai atskirtiną nuo šėtros, kurioje gyveno jo šeimyna. Šėtros perkėlimas už stovyklos turėjo įvaizdžiai parodyti, kad sandora su Dievu tebe-

pasilieka sugriauta. Tą pat reiškė ir debesies šulo persikėlimas prie ištiestos toli už stovyklos šėtros (9. e.). — (8) *Visi žmonės pakildavo...* Įvairiais pagarbos ženklais Mozei tauta stengėsi išreikšti savo troškimą sugrąžinti sau užrustintojo Dievo malonę. — (11) *Veidas į veidą...* Viešpats kalbėjosi su Moze be tarpininko pagalbos iš buvusio prie šėtros debesies, tačiau Mozė nematė Dievo veido. Dėlėi tų betarpiškų pašnekėsių pati vieta vadinosi susitikimo šėtra (ehr. 'ohel mo'ed).

(12) *Mozė tarė Viešpačiui* — viename iš augščiaus minėtų pašnekėsių. Tautos

pulum istum: et non indicas mihi quem missurus es mecum, præsertim cum dixeris: Novi te ex nomine, et invenisti gratiam coram me. ¹³ Si ergo inveni gratiam in conspectu tuo, ostende mihi faciem tuam, ut sciam te, et inveniam gratiam ante oculos tuos: respice populum tuum gentem hanc. ¹⁴ Dixitque Dominus: Facies mea præcedet te, et requiem dabo tibi. ¹⁵ Et ait Moyses: Si non tu ipse præcedas, ne educas nos de loco isto. ¹⁶ In quo enim scire poterimus ego et populus tuus invenisse nos gratiam in conspectu tuo, nisi ambulaveris nobiscum, ut glorificemur ab omnibus populis qui habitant super terram?

¹⁷ Dixit autem Dominus ad Moysen: Et verbum istud, quod locutus es, faciam: invenisti enim gratiam coram me, et teipsum novi ex nomine. ¹⁸ Qui ait: Ostende mihi gloriam tuam. ¹⁹ Respondit: Ego ostendam omne bonum tibi, et vocabo in nomi-

nepasakai, ką žadi siusti draug su manim, ypač kad pasakei: Aš tave pažinau įvardžiai, ir radai malonę mano akyse. ¹³ Jei tat radau malonę tavo akyse. parodyk man savo veidą, kad tave pažinčiau ir rasčiau malonę tavo akyse; pažvelgk į tavo tautą, į šituos žmones. ¹⁴ Ir Viešpats tarė: Mano veidas eis pirm tavęs, ir aš duosiu tau atilsį. ¹⁵ Mozė tarė: Jei tu ne pats eisi priekyje, neišvesi mūsų iš šitos vietos; ¹⁶ nes iš ko aš ir tavo tauta galėsime žinoti, kad radosime malonę tavo akyse, jei su mumis neeisi, kad mes įgytumėm šlovę pas visas tautas, kurias gyvena ant žemės?

¹⁷ O Viešpats tarė Mozei: Ir tą prašymą, kurį išreiškei, išpildysiu, nes radai pas mane malonę, ir tave patį aš pažįstu įvardžiai. ¹⁸ Jis tarė: Parodyk man savo šlovę. ¹⁹ Viešpats atsakė: Aš tau parodysiu visa, kas gera, ir garsiai ištarsin prieš ta-

vadas nori geriaus patirti, ką reiškia pažadėjimas, kad Izraelitai gaus vadu vieną iš Viešpaties aniolų. — *Aš tave pažinau įvardžiai...* Kuomet Viešpats buvo pasakęs tuos žodžius Mozei, niekur nėra užrašyta šv. Rašte. Pažinimas įvardžiai reiškė išrinkimą iš visos daugybės tarpo ir apdovanojimą ypatingomis malonėmis ir prietelyste. — (13) *Parodyk man savo veidą.* Ebr. t.: parodyk man tavo kelią, t. y. tavo užmaunimus, ką ištikrųjų nori padaryti su tauta. — *Kad tave pažinčiau...*: kad žinočiau tavo valią. Veido parodyti Mozė mels tik paskiaus (eil. 18 ir tol.). — *Pažvelgk į tavo tautą.* Anot ebr. t.: veizdėk, kad šitie žmonės yra tavo tauta. — (14) *Mano veidas eis...* Geriaus: mano ypata, arba: aš pats. Dievas leidžia save permaldauti ir sutinka vėl pats vesti tautą. — *Duosiu tau atilsį*, įvesdamas į Žadėtąją žemę, kuri nesykį šv. Rašte vadinsi

atilsin. — (15) *Jei tu ne pats eisi priekyje...* Kadangi čionai Mozė regisi vėl meldžias to paties, kas jau ką tik buvo pažadėta, todėl daugelis aiškintojų spėja, kad šitoje teksto vietoje eilutės liko perstatytos ir jos reiktu kitaip sutvarkyti. Kiti gi (Symon) vėl mano, kad 14. eil. Viešpats pažadėjo eiti tautos priekyje, o Mozė tuo neužsiganėdindamas, 15. eil. maldauja, kad Viešpats eitu tautos tarpe, kaip nurodo LXX vert. ir 16. eil. Tasėjimas draug su tauta taip rūpėjo Mozei, kad jis dar sykį paskiaus panaujinio savo meldimą (34, 9). — (18) *Parodyk man savo šlovę.* Padrąsintas Dievo maloningumu Mozė dabar nori išsvyti jo veidą ne debesimi uždengtą, bet atvirai visoje šlovėje. Dievas sutinka suteikti ir tą malonę, bet tik išdalies. — (19) *Aš tau parodysiu...* Ebr. t.: Aš padarysiu, kad mano gerumas praeitu pro tave, ir šauksiu įvar-

ne Domini coram te: et miserebor cui voluero, et clemens ero in quem mihi placuerit. ²⁰ Rursumque ait: Non poteris videre faciem meam: non enim videbit me homo, et vivet. ²¹ Et iterum: Ecce, inquit, est locus apud me, et stabis supra petram. ²² Cumque transibit gloria mea, ponam te in foramine petrae, et protegam dextra mea, donec transeam: ²³ tollamque manum meam, et videbis posteriora mea: faciem autem meam videre non poteris.

Caput XXXIV. ¹ Ac deinceps: Præcide, ait, tibi duas tabulas lapideas instar priorum, et scribam super eas verba, quæ habuerunt tabulae, quas fregisti. ² Esto paratus mane, ut ascendas statim in montem Sinai, stabisque mecum super verticem montis. ³ Nullus ascendant tecum, nec videatur quispiam per totum montem: boves quoque et oves non pascantur econtra. ⁴ Excidit ergo duas tabulas lapideas, quales antea fuerant: et de nocte consurgens ascendit in montem Sinai, sicut præceperat ei Dominus, portans secum tabulas. ⁵ Cumque descendisset Dominus per nubem, stetit Moyses cum eo, invocans nomen Domini. ⁶ Quo transeunte coram eo, ait: Dominator Do-

ve Viešpaties vardą. Ir pasigailėsiu, ko norėsiu, ir busiu maloningas tam, kurs man įtiks. ²⁰ Ir dar tarė: Negalėsi matyti mano veido, nes žmogus negali manęs matyti ir likti gyvas. ²¹ Ir vėl tarė: Štai, yra prie manęs vieta, ir tu stovėsi ant uolos. ²² Ir einant pro šalį mano šlovei, tave pastatysiu uolos plyšyje ir pridengsiu savo dešine, kolei nepraeisiu. ²³ Ir atimsiu savo ranką, ir matysi mano užpakalį; mano gi veido negalėsi matyti.

34. perskylimas. ¹ O paskui tarė: Nusitašyk sau dvi akmeni- ni plokšti, kaip pirmosios, ir ant jųdviejų aš parašysiu žodžius, kuriuos turėjo tavo sudaužytosios plokštės. ² Ryta buk prisirengęs tuojau užžengti ant Sinajaus kalno, ir stovėsi su manin ant kalno viršūnės. ³ Neivienas su tavim teneužžengia, ir neivieno tenesimato ant viso kalno. Taipogi jaučiai ir avys tenesigano ties kalnu. ⁴ Jis tat nusitašė iš akmens dvi plokšti, kokios buvo pirma, ir atsikėlęs nakčia užėjo ant Sinajaus kalno, kaip Viešpats jam buvo įsakęs, nešdamas su savim plokštis. ⁵ Ir kuomet Viešpats nužengė debesyje, Mozė stovėjo prie jo, šaukdamas į Viešpaties vardą. ⁶ 'Tam pro jį praeinant, tarė:

džiai: Jahvé ties tavim. — *Ir pasigailėsiu...* Žadėdamas naują malonę Dievas primena Mozei, kad jis apskritai visai liuosai suteikia savo malones, išrinkdamas vieną ir kitą aplesdamas. Plg. Rym. 9, 15. — (20) *Negalėsi matyti...* Maraus žmogaus akis negali be pavojaus veizdėti į visą dieviškos didenybės skaištumą. Plg. Prad. 19, 21.—(23) *Ir atimsiu...* Iš čia paaiškėja, kad Dievas teikėsi pasirodyti Mozei žmogaus išvaizdoje, ir Mozei buvo leista jį matyti jau praėjusį,

todėl ne veidas į veidą, bet tik iš užpakalio.

(34, 1) *Nusitašyk...* Pirmosios plokštės buvo paties Dievo padarytos. Vž. 32, 13; Atk. 10, 1... — (5) *Stovėjo prie jo,* — ant uolos toje vietoje, kurią Viešpats buvo nurodęs. Vž. 33, 21. 22. — (6) *Valdove Viešpatie...* Vulgatos vertime šituos žodžius ištaria Mozė; ištikrųjų gi jie yra paties Dievo (vž. Skaitl. 14, 17...), kurs taip pildė savo pažadėjimą 33, 19. Todėl prisilaikant ebr. t. 6. e. reiktu išversti

mine Deus, misericors et clemens, patiens et multæ miserationis, ac verax, ⁷ qui custodis misericordiam in millia: qui auferis iniquitatem, et scelera. atque peccata, nullusque apud te per se innocens est. Qui reddis iniquitatem patrum filiis ac nepotibus, in tertiam et quartam progeniem. ⁸ Festinusque Moyses, curvatus est pronus in terram, et adorans ⁹ ait: Si inveni gratiam in conspectu tuo Domine, obsecro ut gradiaris nobiscum (populus enim duræ cervicis est) et auferas iniquitates nostras atque peccata, nosque possideas.

¹⁰ Respondit Dominus: Ego inibo pactum videntibus cunctis. signa faciam quæ nunquam visa sunt super terram, nec in ullis gentibus: ut cernat populus iste, in cujus es medio. opus Domini terribile quod facturus sum.

¹¹ Observa cuncta quæ hodie mando tibi: ego ipse ejiciam ante faciem tuam Amorrhæum, et Chananæum, et Hethæum, Phe-rezæum quoque, et Hevæum, et Jebusæum. ¹² Cave ne unquam cum habitatoribus terræ illius jungas amicitias, quæ sint tibi

Valdove Viešpatie, Dieve, mielaširdingasis ir maloningasis, kantrasis ir didžios gailiaširdystės, ir ištikimasis, ⁷ kurs užlaikai mielaširdystę tukstančiams, kurs atimi neteisybę ir prasikaltimus ir nuodėmes, ir kurio akyse nei-vienas nėra iš šavęs nekaltas, kursai bandi už tėvų neteisybę sunus ir anukus lig trečiajai ir ketvirtajai kartai! ⁸ Ir Mozė skubiai nusilenkė iki žemei ir kniupščias pagarbindamas ⁹ tarė: Jei radau malonę tavo akyvaizdoje, Viešpatie, maldauju, kad eitumei draug su mumis (nes tauta yra kietsprandė), ir kad atitumei mūsų neteisybes bei nuodėmes ir mus paveldėtumei!

¹⁰ Viešpats atsakė: Aš, visiems matant padarysius sandorą ir darysiu ženklus, kokių niekuomet neregėta ant žemės ir tarp jokių tautų, kad šita tauta, kurios tarpe esu, matytų, jog tai, ką aš darysiu, yra baisus Viešpaties darbas.

¹¹ Užlaikyk visa, ką šiandien tau įsakau. Aš pats išmesiu prieš tavo veidą Amorietius ir Kananietius, ir Hetietius, taipogi Perezietius. Heviejietius ir Jėbuzietius. ¹² Sergėkies daryti kada nors su anos žemės gyventojais prietelystes, kurios tau bus prapulčiai. ¹³ bet išgriauk jų alto-

pe ir atnaujintu su jais sandorą. Ta karšta ir išverminga malda lieka išklausyta (10. e.).

(11) *Užlaikyk visa...* Viešpats, atnaujindamas sandorą, primena jos sąlygas. Tiesa, ne visos jos čionai vėl užrašytos, bet iš pasakojimo aišku, kad Dievas jas visas atkartojo. — (13) *Stovylas*. Ebr. *maccebah*, akmeninis šulys. — *Girias*. Ebr. *ašerim*. Kaikurie aiškintojai mano, kad čionai kalbama apie deivės Astartos stovylas, arba medinius šulys, kuriuos pagonys statydavo tai deivei, taipogi rasi ir kitiems dievams pagarbinti.

taip: Ir Jahvė praėjo pro jį ir tarė: Jahvė. Jahvė! Dievas mielaširdingas ir maloningasis, kantrus ir didžiai gailiaširdis, ir ištikimas; jis užlaiko mielaširdystę tukstančiams, dildo kalčias, prasikaltimus ir nuodėmes, nors ir nepalieka jų be bausmės: už tėvų neteisybę baudžia sunus ir tt.

— (9) *Maldauju, kad eitumei...* Ir svarbiausioje savo gyvenimo valandoje Mozė neužmiršta išrinktosios tautos, maldauja dar syki, kad Dievas vėl eitu Izraelio tar-

in ruinam: ¹³ sed aras eorum destrue, confringe statuas, lucosque succide: ¹⁴ noli adorare Deum alienum. Dominus zelotes nomen ejus, Deus est æmulator. ¹⁵ Ne ineas pactum cum hominibus illarum regionum: ne, cum fornicati fuerint cum diis suis, et adoraverint simulacra eorum, vocet te quispiam ut comedas de immolatis. ¹⁶ Nec uxorem de filiabus eorum accipies filiis tuis: ne, postquam ipsæ fuerint fornicatæ, fornicari faciant et filios tuos in deos suos.

¹⁷ Deos conflátiles non facies tibi. ¹⁸ Solemnitatem azymorum custodies. Septem diebus vesce-
ris azymis, sicut præcepi tibi, in tempore mensis novorum: mense enim verni temporis egressus es de Ægypto. ¹⁹ Omne quod aperit vulvam generis masculini, meum erit. De cunctis animantibus tam de bobus, quam de ovibus, meum erit. ²⁰ Primogenitum asini redimes ove: sin autem nec pretium pro eo dederis, occidetur. Primogenitum filiorum tuorum redimes: nec apparebis in conspectu meo vacuus. ²¹ Sex diebus operaberis, in septimo cessabis arare, et metere. ²² Solemnitatem hebdomadarum facies tibi in primitiis frugum messis tuæ triticeæ, et solemnitatem, quando redeunte anni tempore cuncta conduntur. ²³ Tribus temporibus anni ap-

rius, sutrupink stovylyas ir girias iškirsk. ¹⁴ Negarbink svetimo dievo. Viešpats, jo vardas yra Uolusis, yra Dievas pavydus. ¹⁵ Nedaryk sandoros su anų kraštų žmonėmis, kad, paleistuvavę su savo dievais ir pagarbinę jų stabus, kas nors iš jų nepasikviestu tavęs jų aukų valgytų. ¹⁶ Neimsi savo sunums pačios iš jų dukterų, kad, paleistuvavusios jos pačios, neatvestu ir tavo sunų į paleistuvystę su savo dievais.

¹⁷ Nedirbsi sau lietišiu dievų. ¹⁸ Užlaikysi neraugintų duonų iškilmę. Septynias dienas valgysi neraugintas duonas, kaip tau įsakiau, naujų vaisių mėnesio metu; nes pavasario mėnesyje išėjai iš Aigipto. ¹⁹ Visi vyriškos lyties, kurie atveria įsėdį, bus mano. Iš visų gyvulių, kaip iš jaučių taip iš avių, bus mano. ²⁰ Asilo pirmgimį atpirksi avinu; o jei ir užmokesnio už jį neduosi, bus užmuštas. Pirmgimius tavo sunus atpirksi. Nepasirodysi mano akylaizdoje tuščiomis rankomis. ²¹ Šešias dienas dirbsi; septintoje dienoje liausies aręs ir pjovęs. ²² Darysi savaičių iškilmę su tavo kviečiapjuties vaisių pirmuonėmis ir iškilmę, kada, metams baigiantis, visa jau surinkta. ²³ Tris sykias metuose visi tavo vyriškiai pasirodys Visagalinčiojo Viešpa-

Galėjo buti ir visos girios tam tikslui paširtos. Bet kad bent ne visur žodžiu *‘ašerim* pavadintos šventos girios, aišku jau iš to, jog *ašerim* galėjo stovėti ant altoriaus arba po šakotu medžiu. Plg. Teis. 6, 25; 3 Kar. 14, 23 ir k. — (14) *Negarbink...* Plg. 20, 5; 23, 24. — (15) *Kad paleistuvavę...* Stabmeldystė dažnai šv. Rašte vadinasi paleistuvavimu arba

svetimoteryste. Santikiai tarp Dievo ir dūšios palyginami su moteryste, kurioje Dievas yra daugiškasis sužieduotinis, dūšia gi sužieduotinė. Kada žmogus ima mylėti nebe Dievą, bet dievačius, jis darosi tarsi svetimotერიu.

(18) *Naujų vaisių mėnesio.* Ebr. *‘abib*. Plg. 24, 14—17. — (22) *Savačių iškil-*

parebit omne masculinum tuum in conspectu omnipotentis Domini Dei Israel. ²⁴ Cum enim tulero gentes a facie tua, et dilatavero terminos tuos, nullus insidiabitur terræ tuæ, ascende te, et apparente in conspectu Domini Dei tui ter in anno. ²⁵ Non immolabis super fermento sanguinem hostiæ meæ: neque residuebit mane de victima solemnitatis Phase. ²⁶ Primitias frugum terræ tuæ offeres in domo Domini Dei tui. Non coques hædum in lacte matris suæ.

²⁷ Dixitque Dominus ad Moysen: Scribe tibi verba hæc, quibus et tecum et cum Israel pepigi fœdus. ²⁸ Fuit ergo ibi cum Domino quadraginta dies et quadraginta noctes: panem non comedit, et aquam non bibit, et scripsit in tabulis verba fœderis decem. ²⁹ Cumque descenderet Moyses de monte Sinai, tenebat duas tabulas testimonii, et ignorabat quod cornuta esset facies sua ex consortio sermonis Domini. ³⁰ Videntes autem Aaron et filii Israel cornutam Moysi faciem, timuerunt prope accedere. ³¹ Vocatique ab eo, reversi sunt tam Aaron quam principes synagogæ. Et postquam locutus est ad eos, ³² venerunt ad eum etiam omnes filii Israel: quibus præcepit cuncta quæ audierat a Domino in monte Sinai. ³³ Impletisque sermonibus,

ties, Izraēlio Dievo, akyvaizdoje. ²⁴ Nes kada busiu atēmēs tautas iš po tavo akių ir išplētęs tavo ribas, neivienas netykos tavo žemės, tau einant ir rasirodant tris sykius metuose Viešpaties, tavo Dievo, akyvaizdoje. ²⁵ Neaukosi mano atnašos kraujo su raugu; ir nieko neliks lig rytui iš Paschos iškilmės aukos. ²⁶ Tavo žemės vaisių pirmuones atnašausi Viešpaties, tavo Dievo, namuose. Nevirsi ožiuko jo motinos piene.

²⁷ Ir Viešpats tarė Mozei: Užrašyk sau šituos žodžius, kuriais ir su tavim ir su Izraėliu padariau sandorą. ²⁸ Jis tat buvo tenai su Viešpačiu keturias dešimtis dienų ir keturias dešimtis nakčių; nevalgė duonos ir negėrė vandens; ir Viešpats parašė ant plokščių dešimtį sandoros žodžių. ²⁹ Ir nužengdamas nuo Sinajaus kalno Mozė nešėsi dvi liudijimo plokšti ir nežinojo, kad nuo jo veido dėlei pašnekėsio su Viešpačiu ėjo spinduliai. ³⁰ O Aaronas ir Izraėlio sunys, matydami spindintį Mozės veidą, bijojosi prisitarti. ³¹ Ir jo pašaukti sugrižo prie jo kaip Aaronas taip ir susirinkimo kunigaikščiai. Ir į juos prabilus, ³² atėjo prie jo taipogi visi Izraėlio sunys; jis jiems įsakė visa, ką buvo girdėjęs iš Viešpaties ant Sinajaus kalno.

mg... Sekmines ir Šėtrų šventę. Plg. 23, 16. — (25. 26) Neaukosi... Plg. 23, 18. 19.

(27) Užrašyk sau šituos žodžius: visa, kas pasakyta 12 - 26. eil. — (28) Ir Viešpats parašė. Nors Vulgatoje nėra žodžio „Viespats“, tačiau nėra jokios abejonės, kad pats Viešpats parašė ant Mozės padarytųjų plokščių dešimtį įsakymų, nes

pats tai buvo pažadėjęs 1. eil. ir apie tai aiškiai liudija kitur Mozė. Vz. Atk. 10, 1 - 4. — (29) Nuo jo veido... ėjo spinduliai. Vulgata ir kairieji kiti vertimai, per daug griežtai laikydamiesi ebr. žodžių, ėjusius nuo Mozės veido spindulius pavadino ragais ir tuo būdu davė dailininkams prągą įvaizdinti Izraėlitų vadą su dvim

posuit velamen super faciem suam. ³⁴ Quod ingressus ad Dominum, et loquens cum eo, auferbat donec exiret, et tunc loquebatur ad filios Israel omnia quæ sibi fuerant imperata. ³⁵ Qui videbant faciem egredientis Moysi esse cornutam, sed operiebat ille rursus faciem suam, si quando loquebatur ad eos.

³³ Ir užbaigęs pašnekėję užsidėjo sau ant veido gaubtę. ³⁴ Įeidamas prie Viešpaties ir su juo kalbėdamas ją nusiimdavo, kolai vėl neišeidavo, ir tuomet kalbėdavo Izraėlio sunums visa, kas jam budavo įsakyta. ³⁵ Jie matė, kad išeinančio Mozės veidas turėjo spindulius; bet jis vėl uždengdavo savo veidą, kiek kartų jiems kalbėdavo.

6. Šėtros ir jos rakandų padarymas. a) Prisirengimas prie darbo.

Caput XXXV. ¹ Igitur congregata omni turba filiorum Israel, dixit ad eos: Hæc sunt quæ jussit Dominus fieri. ² Sex diebus facietis opus: septimus dies erit vobis sanctus, sabbatum, et requies Domini: qui fecerit opus in eo, occidetur. ³ Non succendetis ignem in omnibus habitaculis vestris per diem sabbati. ⁴ Et ait Moyses ad omnem catervam filiorum Israel: Iste est sermo quem præcepit Dominus, dicens: ⁵ separate apud vos primitias Domino. Omnis voluntarius et prono animo offerat eas Domino: aurum et argentum, et æs, ⁶ hyacinthum et purpuram, coccumque bis tinctum, et

35. perskyrimas. ¹ Taigi, Mozė, surinkęs visa Izraėlio sunų minią, jiems tarė: Štai, ką Viešpats liepė padaryti: ² Šešias dienas dirbsite darbus; septinta diena bus jums šventa, Viešpaties atilsis ir subata; kas dirbtų joje darba, bus užmuštas. ³ Nekursite ugnies subatos dienomis visuose savo butuose. ⁴ Ir Mozė tarė visai Izraėlio sunų miniai: Štai įsakymas, kurį Viešpats davė, tardamas: ⁵ Atskirkite pas save Viešpačiui pirmuones. Kiekvienas linosa valia ir savaimi teatnašauja jas Viešpačiui: aukso, ir sidabro, ir vario. ⁶ mėlynos ir raudonos purpuros, dusyk dažyto karmazino ir

ragais ant kaktos. Bet išikrūjų buvo tai spinduliai, kurie turėjo aiškiai parodyti ir nuolst priminti Izraėlitams, kad Mozė kalbėjęs su Viešpačiu ir kad jo vardan duodavo tautai įsakymus. — (33) *Užsidėjo sau ant veido...* Iš to veido užsidengimo šv. Pavilas daro gražų išvadą, paliečiantį N. J. garbingumą. Vž. 2 Kor. 3, 13 - 16.

35, 1—36, 7. Kuomet versio pagarbini-mu suardyta sandora buvo atnaujiuta, Mozė, priminęs dar sykį įstatą apie subatos atilsio užlaikymą, kviečia vardan Viešpaties Izraėlitis prisidėti dovanomis ir darbu prie busiančios šėtros ir kitų Dievo tarnystei paskirtų dalykų padarymo. Tau-

ta taip noriai išpildo tą pakvietimą, kad išrinktieji darbo vedėjai jaučiasi priversti rūpintis žmonių duosnumo sulaukymu.

(35, 2) *Septinta diena bus jums šventa.* Mozė grįždamas prie pasakojimo apie šėtros padarymą, atkartoja įsakymą apie subatos šventimą, kad kam neateitu į galvą, būtų galima jos nešvesti bent atliekant taip šventą darbą, kaip sandoros šėtros pastatymas. — (4-19) *Atskirkite pas save...* Vž. 25-28 persk. ir tol. — *Baselius su jų virvelėmis.* Augščiau nebuvo minėta virvelių, kuriomis reikėjo priristi šėtros ir prieangio uždangų apačios prie baselių, įkaltnų žemėn. Plg. Skaitl. 3, 37; 4, 32.

byssum, pilos caprarum, ⁷ pellesque arietum rubricatas, et ianthinas, ligna setim, ⁸ et oleum ad luminaria concinnanda, et ut conficiatur unguentum, et thymia ma suavissimum, ⁹ lapides onychinos, et gemmas ad ornatum superhumeralis et rationalis. ¹⁰ Quisquis vestrum sapiens est, veniat, et faciat quod Dominus imperavit: ¹¹ tabernaculum scilicet, et tectum ejus, atque operimentum, annulos, et tabulata cum vectibus, paxillos et bases: ¹² arcam et vectes, propitiatorium, et velum, quod ante illud oppanditur: ¹³ mensam cum vectibus et vasis, et propositionis panibus: ¹⁴ candelabrum ad luminaria sustentanda, vasa illius et lucernas, et oleum ad nutrimenta ignium: ¹⁵ altare thymiamatis, et vectes, et oleum unctionis et thymia ma ex aromatibus: tentorium ad ostium tabernaculi: ¹⁶ altare holocausti, et craticulum ejus æneam cum vectibus et vasis suis: labrum et basim ejus: ¹⁷ cortinas atrii cum columnis et basibus, tentorium in foribus vestibuli, ¹⁸ paxillos tabernaculi et atrii cum funiculis suis: ¹⁹ vestimenta, quorum usus est in ministerio sanctuarii, vestes Aaron pontificis ac filiorum ejus, ut sacerdotio fungantur mihi.

²⁰ Egressaque omnis multitudo filiorum Israel de conspectu Moysi, ²¹ obtulerunt mentepromptissima atque devota primitias Domino, ad faciendum opus tabernaculi testimonii. Quidquid ad cultum et ad vestes sanctas necessarium erat, ²² viri cum mulieribus præbuerunt, armillas et in aures, aunos et dextralia: omne vas aureum in donaria Do-

baltos plonos drobės, ožkų plaukių, ⁷ raudonai dažytų avinių kailių ir mėlynų kailių, akacijos medžio, ⁸ aliejaus liampoms žibinti ir tepalui padaryti ir skanaus kvapo smilkalų, ⁹ onyksų akmenėlių ir perlų antpečiui ir krutinės apdarui pagražinti. ¹⁰ Kas tik iš jūsų yra išmintingas, teateina ir tedaro, ką Viešpats liepė: ¹¹ butent šėtrą, ir jos dangalą ir apvalkalą, žiedus ir lentas su kartimis, baslelius ir pakojus; ¹² skrynją ir jos kartis, maldytuvę ir užkabą, kuri prieš ją bus pakabinta; ¹³ stalą su kartimis ir rykais ir padėtinėmis duonomis; ¹⁴ žibintuvą žiburiams laikyti, jo rykus ir liampas. ir aliejų žibinti; ¹⁵ smilkalų altorių, ir kartis, ir tepamąjį aliejų ir smilkalus iš kvepalų; užkabą šėtros angai, ¹⁶ deginamųjų aukų altorių ir jo varinę narinę su jo kartimis ir rykais, prauštuvę ir jos ramstį; ¹⁷ prieangio užkabą su šulais ir pakojais, užkabą prieangio įėjime; ¹⁸ šėtros ir prieangio baslelius su jų virvelėmis; ¹⁹ apdarus, vartojamus, tarnaujant šventykloje, vyriausiojo kunigo Aarono ir jo sunų drabužius, kad man pildytu kunigystės pareigas.

²⁰ Ir visa Izraelio sunų daugybė, nuėjus iš po Mozės akių, ²¹ sunėšė su didžiausiu noru ir dievotumu Viešpačiui pirmuones lindijimo šėtros darbui atlikti. Kas tik buvo reikalinga Dievo tarnystei ir šventiems apdarams, ²² davė vyrai ir moteris: sagtis ir auskarus, žiedus ir apyrankes; visi auksiniai indai buvo atskirti kaip dovana Viešpačiui. ²³

mini separatum est. ²³ Si quis habebat hyacinthum, et purpuram, coccumque bis tinctum, byssum et pilos caprarum, pelles arietum rubricatas, et ianthinas, ²⁴ argenti, ærisque metallica obtulerunt Domino, lignaque setim in varios usus. ²⁵ Sed et mulieres doctæ, quæ neverant, dederunthyacinthum, purpuram, et vermiculum, ac byssum, ²⁶ et pilos caprarum, sponte propria cuncta tribuentes. ²⁷ Principes vero obtulerunt lapides onychinos, et gemmas ad superhumera et rationale, ²⁸ aromataque et oleum ad luminaria concinnanda, et ad præparandum unguentum, ac thymiana odoris suavissimi componendum. ²⁹ Omnes viri et mulieres mente devota obtulerunt donaria, ut fierent opera quæ jussu Domini per manum Moysi. Cuncti filii Israel voluntaria Domino dedicaverunt.

³⁰ Dixitque Moyses ad filios Israel: Ecce, vocavit Dominus ex nomine Beseleel filium Uri filii Hur de tribu Juda. ³¹ Implevitque eum spiritu Dei, sapientia et intelligentia, et scientia et omni doctrina ³² ad excogitandum, et faciendum opus in auro et argento, et ære, ³³ sculpendisque lapidibus, et opere carpentario: quidquid fabre adinveniri potest, ³⁴ dedit in corde ejus: Oliab quoque filium Achisamech de tribu Dan: ³⁵ ambos erudit sapientia, ut faciant opera abietarii, polymitarii, ac plumarii de hyacintho ac purpura, coccoque bis tincto. et bysso, et texant omnia, ac nova quæque reperiant.

Kas tik turėjo mėlynos ir raudonos purpuros. dusyk dažyto karmazino, baltos plonos drobės ir ožkų plaukų, raudonai dažytų ir mėlynų avinų kailių, ²⁴ sidabro ir vario, ir akacijos medžio, tai atnešė Viešpačiui įvairiems reikalams. ²⁵ Bet ir sumaningos moteris davė, ką buvo suverpusios, mėlynos ir raudonos purpuros ir karmazino gijų, ir plonų lininių siūlų, ²⁶ ir ožkų plaukų, visa atiduodamos liūsa valia. ²⁷ Kunigaikščiai gi atnešė onyksų akmenų ir perlų antpečiui ir krutinės apdarui, ²⁸ ir kvepalų, ir aliejaus liampoms žibinti ir tepalui padaryti, ir skaniausio kvapo smilkalams prirengti. ²⁹ Visi vyrai ir moteris su pamaldumu atnešė dovanas, kad būtų atlikti darbai, kuriuos Viešpats buvo įsakęs per Mozę. Visi Izraelio suns atnašavo Viešpačiui savo valia.

³⁰ Ir Možė tarė Izraelio suns: Štai, Viešpats įvardžiai pavadino Huro sunaus Urio sunų Beseleelį iš Judo giminės, ³¹ ir jį pripildė Dievo dvasia, išmintimi, ir protu, ir žinojimu, ir visokiuo mokslu, ³² kad apsvaistytų ir padarytų visa, kas galima padaryti iš aukso ir sidabro ir vario, ³³ ir išdrožinėjant akmenis ir atliekant dailidžių darbus. Visa, kas tik galima dailiai sumanyti, ³⁴ davė ji jo širdį; o taipogi pavadino Achisamecho sunų Oliabą iš Dano giminės. ³⁵ Abudu apdovanojo išmintimi, kad atliktų darbus iš medžio, audimo darbą iš įvairių gijų ir išsiuvinėjamą mėlyna ir raudona purpura, dusyk dažytą karmazino,

Caput XXXVI. ¹ Fecit ergo Beseleel, et Ooliab. et omnis vir sapiens, quibus dedit Dominus sapientiam et intellectum, ut scirent fabre operari quæ in usus Sanctuarii necessaria sunt, et quæ præcepit Dominus. ² Cumque vocasset eos Moyses, et omnem eruditum virum, cui dederat Dominus sapientiam, et qui sponte sua obtulerant se ad faciendum opus, ³ tradidit eis universa donaria filiorum Israel. Qui cum instarent operi, quotidie mane vota populus offerebat. ⁴ Unde artifices venire compulsi, ⁵ dixerunt Moysi: Plus offert populus quam necessarium est. ⁶ Jussit ergo Moyses præconis voce cantari: Nec vir nec mulier quidquam offerat ultra in opere Sanctuarii. Sicque cessatum est a muneribus offerendis, ⁷ eo quod oblata sufficerent et superabundarent.

b) Darbų atlikimas.

⁸ Feceruntque omnes corde sapientes ad explendum opus tabernaculi, cortinas decem de bysso retorta, et hyacintho. et purpura, coccoque bis tincto, opere vario, et arte polymita:

36, 8—39, 43. Aprašydamas darbo atlikimą Mozė išskaito išeilios visa, - kas buvo padaryta. Pradeda paminėjimu dangalų, iš kurių reikėjo pastatyti pati šėira, toliau kalba apie padarymą sandoros skrynios, stalo šventoms duonomis, žibintuvo, smilkymo altoriaus, tepamojo aliejaus ir smilkalų, deginamųjų aukų altoriaus, praustuvės ir prieangio, nurodo, kiek

zinių ir baltais lininiais siulais, ir visa išaustu, ir naujus dalykus išrastu.

36. perskyrimas. ¹ Taigi, Beseleelis ir Ooliabas ėmė dirbti su visais sumaningais vyrais, kuriems Viešpats buvo davęs išmintį ir protą, kad mokėtų dailiai padaryti, kas buvo reikalinga šventyklai, ir visa, ką Viešpats buvo įsakęs. ² O Mozė, pasivadinęs juodu ir visus sumanings vyrus, kuriems Viešpats buvo davęs išmintį ir kurie savo valia apsiėmė dirbti darbą, ³ jiems padavė visas Izraelio sunų dovanas. O jiems uoliai besidarbuojant, tauta kasdien rytą dar nešė savo valia dovanas. ⁴ Todėl darbininkai buvo priversti nueiti ⁵ ir sakyti Mozėi: Tauta atnašauja daugiau, nekaip reikalinga. ⁶ Mozė tat liepė per šaukėją garsiai apskelbti: Nei vyrai, nei moteris tegul nieko nebeatnašauja šventyklos darbams. Ir taip liantasi atnašauti dovanas, ⁷ nes to, kas sunėšta, buvo gana, o net ir perdaug.

⁸ Visi, kurių širdyje buvo išmintis šėtros darbams atlikti, padarė iš baltos plonos suktinių siūlų drobės, iš mėlynos ir raudonos purpuros ir dusyk dažyto karmazino dešimtį dangalų, pa-

naugų suvartota visiems darbams, galop mini šventų apdarų padarymą, antpečio, krutinės apdaro, jupų, nometų ir dar sykį išskaito visus padarytuosius dalykus. Darbo atlikimas beveik visur pasakojamas tais pačiais žodžiais, kaip aug. 25. persk. ir tol. buvo duotas pamokymas ir įsakymas.

(8 - 19) *Visi, kurių...* Vž. 26, 1 - 14.

⁹ quarum una habebat in longitudine viginti octo cubitos, et in latitudine quatuor: una mensura erat omnium cortinarum. ¹⁰ Coniunxitque cortinas quinque, alteram alteri, et alias quinque sibi invicem copulavit. ¹¹ Fecit et ansas hyacinthinās in ora cortinā unius ex utroque latere, et in ora cortinā alterius similiter, ¹² ut contra se invicem venirent ansae, et mutuo jungerentur. ¹³ Unde et quinquaginta fudit circulos aureos, qui morderent cortinarum ansas, et fieret unum tabernaculum. ¹⁴ Fecit et saga undecim de pilis caprarum ad operiendum tectum tabernaculi: ¹⁵ unum sagum in longitudine habebat cubitos triginta, et in latitudine cubitos quatuor: unius mensurae erant omnia saga: ¹⁶ quorum quinque junxit seorsum, et sex alia separatim. ¹⁷ Fecitque ansas quinquaginta in ora sagi unius, et quinquaginta in ora sagi alterius, ut sibi invicem jungerentur. ¹⁸ Et fibulas aeneas quinquaginta, quibus necteretur tectum, ut unum pallium ex omnibus sagis fieret. ¹⁹ Fecit et opertorium tabernaculi de pellibus arietum rubricatis: aliudque desuper velamentum de pellibus ianthinis.

²⁰ Fecit et tabulas tabernaculi de lignis setim stantes. ²¹ Decem cubitorum erat longitudo tabulae unius: et unum ac semis

gražintų vaizdais ir išaustų įvairiomis varšomis. ⁹ Kiekvienas jų buvo dvidešimt aštuoniais mastais ilgas ir keturiais platus; visų dangalų buvo vienoks didumas. ¹⁰ Ir sujungė penkis dangalus kitą su kitu ir kitus penkis suvienijo taippat. ¹¹ Padarė taipogi mėlynas kilpas vienos sudėtinės uždangos pakraščiais iš abiejų šonų, ir taippat pakraščiais kitos sudėtinės uždangos, ¹² taip kad kilpos butu viena ties kita ir kad uždangos galėtų buti sujungtos. ¹³ Todėl nuliėjo taipogi penkias dešimtis auksinių žiedų, kurie turėjo būti įkabinti į uždangų kilpas, kad pasidarytu viena šėtra. ¹⁴ Padarė taipogi vienuoliką dangalų iš ožkų plaukų šėtros viršui apdengti. ¹⁵ Kiekvienas dangalas buvo trimis dešimtimis mastų ilgas ir keturiais mastais platus; visi dangalai buvo vienokio didumo; ¹⁶ penkis iš jų sujungė atskirai ir šešis kitus vėl atskirai. ¹⁷ Ir padarė penkias dešimtis kilpelių vienos sudėtinės uždangos pakraščiais ir penkias dešimtis kitos sudėtinės uždangos pakraščiais, kad abidvi galėtų būti sukabint draug; ¹⁸ taipogi ir penkias dešimtis sagčių, kuriomis butu sukabinti dvi sudėtinės uždangos, kad iš visų uždangų pasidarytu vienas apsiaustas. ¹⁹ Padarė taipogi šėtros apvalkalą iš raudonai nudažytų avinų kailių, ir viršuje to kitą dangtį iš mėlynų kailių.

²⁰ Padarė šėtrai iš akacijos medžio ir lentas, stovėsiančias stačias. ²¹ Kiekviena lenta buvo dešimčia mastų ilga, platumėgi

cubitum latitudo retinebat. ²² Binæ incastraturæ erant per singulas tabulas, ut altera alteri jungeretur. Sic fecit in omnibus tabernaculi tabulis. ²³ E quibus viginti ad plagam meridianam erant contra austrum, ²⁴ cum quadraginta basibus argenteis. Duæ bases sub una tabula ponebantur ex utraque parte angulorum, ubi incastraturæ laterum in angulis terminantur. ²⁵ Ad plagam quoque tabernaculi, quæ respicit ad aquilonem, fecit viginti tabulas, ²⁶ cum quadraginta basibus argenteis, duas bases per singulas tabulas. ²⁷ Contra occidentem vero, id est, ad eam partem tabernaculi, quæ mare respicit, fecit sex tabulas, ²⁸ et duas alias per singulos angulos tabernaculi retro: ²⁹ quæ junctæ erant a deorsum usque sursum, et in unam compaginem pariter ferebantur. Ita fecit ex utraque parte per angulos: ³⁰ ut octo essent simul tabulæ, et haberent bases argenteas sedecim, binas scilicet bases sub singulis tabulis. ³¹ Fecit et vectes de lignis setim, quinque ad continendas tabulas unius lateris tabernaculi, ³² et quinque alios ad alterius lateris coaptandas tabulas: et extra hos, quinque alios vectes ad occidentalem plagam tabernaculi contra mare. ³³ Fecit quoque vectem alium, qui per medias tabulas ab angulo usque ad angulum perveniret. ³⁴ Ipsa autem tabulata deauravit, fuis basibus eorum argenteis. Et circulos eorum fecit aureos, per quos vectes induci possent: quos et ipsos laminis aureis operuit.

turėjo pusantro masto. ²² Kiekvienoje lentoje buvo po du išsikišimu, kad kita su kita butu sujungta. Taip buvo padarytos visos šėtros lentos. ²³ Dvidešimt iš jų buvo pietiniam šonui, atkreiptam į pietus, ²⁴ draug su keturiomis dešimtimis sidabrinų pakojų. Du pakoju buvo dedama vienos lentos apačion po abiem kertēm, kame šonų išsikišimai baigiasi ant kerčių. ²⁵ Taipogi tam šonui, kurs atkreiptas į šiaurę, padarė dvidešimt lentų. ²⁶ draug su keturiomis dešimtimis sidabrinų pakojų, po du pakoju kiekvienai lentai. ²⁷ Iš vakarų gi, tai yra tam šėtros šonui, kurs atkreiptas į jurą, padarė šešias lentas. ²⁸ ir dvi kitas kiekvienai šėtros sąsparai iš užpakalio, ²⁹ kuriedvi buvo sujungti nuo apačios lig viršui ir darė su kitomis vieną sunėrimą, ³⁰ kad butu išviso aštuonios lentos ir turėtu sešioliką sidabrinų pakojų, tai yra po du pakoju po kiekviena lenta. ³¹ Padarė taipogi iš akacijos medžio penkias kartis vieno šėtros šono lentoms laikyti. ³² ir penkias kitas kito šono lentoms laikyti; o be tų vėl kitas penkias kartis vakariniam šėtros šonui, atkreiptam į jurą. ³³ Padarė taipogi kitą kartį, kuri eitu ties lentų viduriu nuo sąsparos lig sąsparai. ³⁴ Pačias gi lentas paauksino, o jų pakojus nuliejo iš sidabro; ir padarė joms auksinius žiedus. kad į juos galėtu buti įvertos kartis, kurias atraukė auksine skarda.

alterum in summitate partis alterius: duos Cherubim in singulis summitatibus propitiatorii, ⁹ extendentes alas, et tegentes propitiatorium, seque mutuo et illud respicientes.

¹⁰ Fecit et mensam de lignis setim in longitudine duorum cubitorum, et in latitudine unius cubiti, quæ habebat in altitudine cubitum ac semissem. ¹¹ Circumdeditque eam auro mundissimo, et fecit illi labium aureum per gyrum, ¹² ipsique labio coronam auream interrasilem quatuor digitorum, et super eandem, alteram coronam auream. ¹³ Fudit et quatuor circulos aureos, quos posuit in quatuor angulis per singulos pedes mensæ ¹⁴ contra coronam: misitque in eos vectes, ut possit mensa portari. ¹⁵ Ipsos quoque vectes fecit de lignis setim, et circumdedit eos auro. ¹⁶ Et vasa ad diversos usus mensæ, acetabula, phialas, et cyathos, et thuribula, ex auro puro in quibus offerenda sunt libamina.

¹⁷ Fecit et candelabrum ductile de auro mundissimo. De cujus vecte calami, scyphi, sphærulæque ac lilia procedebant: ¹⁸ sex in utroque latere, tres calami ex parte una, et tres ex altera: ¹⁹ tres scyphi in nucis modum, per calamos singulos, sphærukæque simul et lilia: et tres scyphi instar nucis in calamo altero, sphærukæque simul et lilia. Æquum erat opus sex calamorum, qui procedebant de stipite candelabri. ²⁰ In ipso autem vecte erant quatuor scyphi in nucis modum, sphærukæque per singulos simul et li-

ir apsiaučiančių maldytuų, kits į kitą ir į ją žiurinėti.

¹⁰ Padarė iš akacijos medžio ir stalą dviem mastais ilgą, vienu mastu platų ir pusantru mastu augštą. ¹¹ Ir aptraukė jį tyriausiu aukso ir jam padarė auksinę briauną aplinkui. ¹² O ant tos briaunos keturiais pirštais augštą išrašytą vainiką ir ant jo kitą auksinį vainiką. ¹³ Nuliejo ir keturis auksinius žiedus, kuriuos pritaisė ant keturių kampe prie kiekvienos stalo kojos. ¹⁴ Po vainiku; ir į juos įvėrė karteles, kad stalas galėtų būti nešiojamas. ¹⁵ Taipogi karteles padarė iš akacijos medžio ir jas aptraukė aukso. ¹⁶ Dar padarė iš tyro aukso rykšus įvairiems stalo reikalams, blydus, taures, puodelius ir smilkytuvus, kuriais reikia aukoti skystimai.

¹⁷ Padarė ir žibintuvą, nukaltą iš tyriausio aukso. Iš jo liemensėjo šakos, taurelės, buoželės ir lelijos; ¹⁸ šešios šakos iš abiejų šonų, trys iš vienos šalies ir trys iš kitos; ¹⁹ trys riešuto pavidalo taurelės, taipogi buoželės ir lelijos buvo ant vienos šakos; ir trys riešuto pavidalo taurelės, taipogi buoželės ir lelijos buvo ant kitos šakos. Vienoks buvo darbas šešių šakų,ėjusių iš žibintuvo liemens. ²⁰ O ant paties liemens buvo keturios riešuto pavidalo taurelės, kiekviena gi su buožele ir lelija; ²¹ ir kamuolėliai po dviem

lia: ²¹ et sphæraulæ sub duobus calamis per loca tria, qui simul sex fiunt calami procedentes de vecte uno ²² Et sphæraulæ igitur, et calami ex ipso erant, universa ductilia ex auro purissimo. ²³ Fecit et lucernas septem cum emuntoriis suis, et vasa ubi ea quæ emuncta sunt, exstinguantur, de auro mundissimo. ²⁴ Talentum auri appendebat candelabrum cum omnibus vasis suis.

²⁵ Fecit et altare thymiamatis de lignis setim, per quadrum singulos habens cubitos, et in altitudine duos: e cujus angulis procedebant cornua. ²⁶ Vestivitque illud auro purissimo cum craticula ac parietibus et cornibus. ²⁷ Fecitque ei coronam aureolam per gyrum, et duos annulos aureos sub corona per singula latera, ut mittantur in eos vectes, et possit altare portari. ²⁸ Ipsos autem vectes fecit de lignis setim, et operuit laminis aureis.

²⁹ Composuit et oleum ad sanctificationis unguentum, et thymiana de aromatibus mundissimis opere pigmentarii.

Caput XXXVIII. ¹ Fecit et altare holocausti de lignis setim, quinque cubitorum per quadrum, et trium in altitudine: ² cujus cornua de angulis procedebant, operuitque illud laminis æneis. ³ Et in usus ejus paravit ex ære vasa diversa, lebetes, forcipes, fuscinulas, uncinos, et ignium receptacula. ⁴ Craticulamque ejus in modum retis fecit æneam, et subter eam in

šakom trijose vietose, taip kad išviso darėsi šešios šakos išeinančios iš vieno liemens. ²² Tai gi, ir kamuolėliai ir šakos buvo su juo išvieno, visa nukalta iš tyriausio aukso. ²³ Padarė iš tyriausio aukso ir septynias liampas su jų gnybliais ir indus, kuriuose nuognaibos turėjo būti gesinamos. ²⁴ Žibintuvas su visais savo priedais svėrė talentą aukso.

²⁵ Padarė iš akacijos medžio ir smilkymo altorių, turintį skersai ir išilgai vieną mastą ir dviem mastais augštą, iš kurio kerčių ėjo ragai. ²⁶ Jį aptraukė tyriausiu auksu draug su jo narine, šonais ir ragais. ²⁷ Jam padarė auksinį vainiką aplinkui, ir po du auksiniu žiedu po vainiku prie kiekvieno šono, kad į juos būtų įvertos kartelės, ir altorius būtų galima nešioti. ²⁸ Pačias gi karteles padarė iš akacijos medžio ir jas aptraukė auk sine skarda.

²⁹ Prirengė ir aliejaus pašventimo tepalui ir smilkalus iš tyriausių kvepalų vaistininų būdu.

38. perskyrimas. ¹ Padarė iš akacijos medžio ir deginamųjų aukų altorių, turėjusį penkis mastus skersai ir išilgai, ir trimis augštą. ² kurio ragai ėjo iš kampų, ir jį aptraukė varine skarda. ³ Ir jo reikalams prirengė iš vario įvairius rykus, puodus, reples, šakutes, vašus ir angliams indus. ⁴ Ir padarė jam iš vario tinklo pavidalo narinę, o po ją altoriaus viduryje židi-

(25 - 28) Smilkymo altorių... Vz. 30, 1 - 10.

(29) Aliejų... Vz. 30, 22 - 38.

(38, 1 - 7) Deginamųjų aukų altorių... Vz. 27, 1 - 8.

altaris medio arulam, ⁵ fusis quatuor annulis per totidem retiaculi summitates, ad immittendos vectes ad portandum: ⁶ quos et ipsos fecit de lignis setim, et operuit laminis æneis: ⁷ induxitque in circulos, qui in lateribus altaris eminebant. Ipsum autem altare non erat solidum, sed cavum ex tabulis, et intus vacuum.

⁸ Fecit et labrum æneum cum basi sua de speculis mulierum, quæ excubabant in ostio tabernaculi.

⁹ Fecit et atrium, in cuius australi plaga erant tentoria de bysso retorta, cubitorum centum, ¹⁰ columnæ æneæ viginti cum basibus suis, capita columnarum, et tota operis cælatura, argentea. ¹¹ Æque ad septentrionalem plagam tentoria, columnæ, basesque et capita columnarum ejusdem mensuræ, et operis ac metalli, erant. ¹² In ea vero plaga, quæ ad occidentem respicit, fuerunt tentoria cubitorum quinquaginta, columnæ decem cum basibus suis æneæ, et capita columnarum, et tota operis cælatura, argentea. ¹³ Porro contra orientem quinquaginta cubitorum paravit tentoria: ¹⁴ e quibus, quindecim cubitos columnarum trium, cum basibus suis unum tenebat latus: ¹⁵ et in parte altera (quia inter utra-

nį, ⁵ ir nuliejo keturias grandis keturioms narinės kertėms, kad butu įveriamos kartįs nešiojimui. ⁶ Taipogi ir jas padarė iš akacijos medžio ir aptraukė varinė skarda, ⁷ ir įvėrė į grandis, kuriuos altoriaus šonuose buvo išsikišusios. Pats gi altorius nebuvo pripildytas, bet sukaltas iš lentų ir viduje tuščias.

⁸ Padarė ir varinę praustuvę su jos ramsčiu iš veidrodžių moterų, kurios budėjo ties šėtos anga.

⁹ Padarė ir prieangį, kurio pietiniame šone buvo užkabos iš baltos plonos suktinių šulų drobės per šimtą mastų. ¹⁰ dvidešimt varinių šulų su jų pakoja; šulų galvenos ir visas pagražinimo darbas buvo iš sidabro. ¹¹ Taip pat šiauriniame šone buvo tiek pat užkabų, šulų, pakojų ir šulų galvenų vienaip padarytų ir iš tos pačios naugės. ¹² Tame gi šone, kurį atkreiptas į vakarus, buvo per penkias dešimtis mastų užkabos, dešimtis šulų su jų pakoja; iš vario, o šulų galvenos ir visas darbo pagražinimas iš sidabro. ¹³ Toliau rytiniam šonui prirengė užkabų per penkias dešimtis mastų, ¹⁴ iš kurių vienoje šalyje buvo penkiolika mastų su trimis šulais ir jų pakoja; ¹⁵ ir kitoje šalyje (nes ties viduriu buvo

(8) *Praustuvę...* Vž. 30, 18-21. — *Iš veidrodžių...* Veidrodžius senovėje labai dažnai darydavo iš slydziai nugalasto lig žibėjimui skaitvario. Koks buvo tas čionai ir 1 Kar. 2, 22 paminėtas moterų užsiėmimas prie šėtos, nežinia. Nėra vienok abejonės, kad tai buvo šventa tarnystė, ues ir bažnytinis Lėvity tarnavimas išreiškiamas ebr. t. tuo pačiu žodžiu *caba*.

(9-20) *Prieangį...* Vž. 9-19. — *Sulų galvenos...* Ebr. t. Šulų vašai ir jų

rumbai iš sidabro. Tas skirtumas, sutinkamas beveik visur, kame kalbama apie šulų pagražinimus, radosi dėlto, kad Vulgatoje kitaip suprasta ebr. žodžiai *vašim* ir *chašuqim*. Jų pirmasis išverstas *capita*, galvenos; tuotarpu kad jis reiškia *vašus*, už kurių buvo pakabinta užkaba; ant-rasis gi, išverstas *caelaturae*, reiškia *rumbus*, turėjusius išvaizdą užmautų ant šulų didelių žiedų; žodis gi *rošim*, reiškias ištikrųjų *capita*, galvenas arba kapitėlius. 17. ir 19. eil. visai apleistas. Plg. 27, 10.

que introitum tabernaculi fecit) quindecim æque cubitorum erant tentoria, columnæque tres, et bases totidem. ¹⁶ Cuncta atri tentoria byssus retorta texuerat. ¹⁷ Bases columnarum fuere æneæ, capita autem earum cum cunctis cælaturis suis argentea: sed et ipsas columnas atri vestivit argento. ¹⁸ Et in introitu ejus opere plumario fecit tentorium ex hyacintho, purpura, vermiculo, ac bysso retorta, quod habebat viginti cubitos in longitudine, altitudo vero quinque cubitorum erat juxta mensuram, quam cuncta atri tentoria habebant. ¹⁹ Columnæ autem in ingressu fuere quatuor cum basibus æneis, capitaque earum et cælaturæ argenteæ. ²⁰ Paxillos quoque tabernaculi et atri per gyrum fecit æneos.

²¹ Hæc sunt instrumenta tabernaculi testimonii, quæ enumerata sunt juxta præceptum Moysi in ceremoniis Levitarum per manum Ithamar filii Aaron sacerdotis: ²² quæ Beseleel filius Uri filii Hur de tribu Juda, Domino per Moysen jubente, compleverat, ²³ juncto sibi socio Ooliab filio Achisamech de tribu Dan: qui et ipse artifex lignorum egregius fuit et polymitarius atque plumarius ex hyacintho, purpura, vermiculo, et bysso. ²⁴ Omne aurum quod expensum est in opere Sanctuarii,

padarytas įėjimas prie šėtros) buvo taippat per penkioliką mastų užkabos, tris šulai ir tiek pat pakojų. ¹⁶ Vėsos šėtros užkabos buvo išaustos iš baltų suktonių siulų. ¹⁷ Šulų pakojai buvo variniai, o jų galvenos su visais savo pagražinimais sidabrinės; bet ir pačius šulus jis aptraukė sidabru. ¹⁸ Ir jo įėjime padarė išsiuvinėtojų budu iš mėlynos ir raudonos purpuros, karmazino ir baltų plonų suktonių siulų drobės užkabą, kuri buvo dvidešimtimi mastų ilga, plati gi buvo penkiais mastais, sulig augštumo, kurį turėjo visos prieangio užkabos. ¹⁹ Šulų gi įėjime buvo keturi su variniais pakojais; jų galvenos ir pagražinimai buvo sidabriniai. ²⁰ Padarė taipogi šėtros ir prieangio baselius aplinkui iš vario.

²¹ Tos yra sudėtinės liudijimo šėtros dalis. Mozei liepiant, apskaitytos Aaron sunaus, kunigo Itamaro, ir pavestos Lėvitams jų tarnystei pildyti, ²² kurias, Viešpačiui įsakant per Mozę, buvo padaręs Huro sunaus Urio sunus Beseleelis iš Judo giminės, ²³ pasiėmęs sau draugą Achisamėcho suną Ooliabą iš Dano giminės, kurs buvo geriausias dailininkas, išmanąs dailidžių darbą, audimą įvairiomis varšomis bei išsiuvinėjimą mėlyna ir raudona purpura, karmazinu ir baltais lininiais siulais. ²⁴ Auk-

— (17) *O jų galvenos...* Ebr. t.: ir jų vašai ir rumbai sidabriniai; ir jų galvenų aptraukimas sidabrinis, ir visų prieangio šulų rumbai buvo sidabriniai (plg. 10 eil.). — (19) *Jų galvenos...* Ebr. t.: jų vašai sidabriniai, ir jų galvenų aptraukimas ir jų rumbai taipogi sidabriniai.

(21) *Sudėtinės.. dalis.* Ebr. t.: apyskaita. — *Apskaitytos...* Anot ebr. t., apskaitę, kiek sveria padarytosios iš naujų šėtros dalis, Lėvitai, vadovaujant Itamarui. Kadangi Itamaras pavadin-tas jau kunigu, todėl reikia spėti, kad šita vieta buvo Mozės parašyta tuomet, kuomet Aaronas ir jo sūnūs buvo pašvęsti kunigais. — (24) *Talantas.* Vie-

et quod oblatum est in donariis, viginti novem talentorum fuit, et septingentorum triginta siclorum ad mensuram Sanctuarii. ²⁵ Oblatum est autem ab his qui transierunt ad numerum a viginti annis et supra, de sexcentis tribus millibus, et quingentis quinquaginta, armorum ²⁶ Fuerunt præterea centum talenta argenti, e quibus conflatae sunt bases Sanctuarii, et introitus ubi velum pendet. ²⁷ Centum bases factae sunt de talentis centum, singulis talentis per bases singulas supputatis. ²⁸ De mille autem septingentis, et septuaginta quinque fecit capita columnarum, quas et ipsas vestivit argento. ²⁹ Aeris quoque oblata sunt talenta septuaginta duo millia, et quadringenti supra sicli, ³⁰ ex quibus fusae sunt bases in introitu tabernaculi testimonii, et altare æneum cum craticula sua, omniaque vasa, quæ ad usum ejus pertinent, ³¹ et bases atrii tam in circuitu quam in ingressu ejus, et paxilli tabernaculi atque atrii, per gyrum.

nan talentan ėjo 60 minų, arba 3000 siklių. Bažnytinis siklis svėrė 14,55 gr. Aukso anais laikais buvo maž- daug 15 kartų brangesnis už sidabrą, kurio vienas siklis buvo vertas dabartiniais pinigais apie 1 r. 20 kap. Todėl aukso buvo suvartota maž-daug už pusantro milijono rublių. — (25) *Buvo gi paaukota...* Šita eil. reikia sujungti, kaip aiškiai nurodo ebr. t., su sekancia, nes čionai paminėtieji žmonės aukėjo ne auksą (24. e.), bet 100 su viršum talentų sidabro (26. e.). 25. ir 26. ebr. t. eil. taip galima išreikšti: „O sidabro iš surašomųjų burio buvo šimtas talentų ir tukstantis septyni šimtai septynios dešimtys penki sikliai, skaitant šventyklos sikliais; bėka iš kiek-

so, kurį suvartota šventykloms darbams ir kurs buvo atnašautas dovanai, buvo išviso dvidešimt devyni talentai ir septyni šimtai trys dešimtys siklių, tokių kokie priimti šventykloje. ²⁵ Buvo gi paaukota tų, kurie ėjo į sąrašą, turėdami dvidešimt ir daugiau metų, tai yra šešių dešimtų trijų tukstančių penkių šimtų penkių dešimtų nešiojančių ginklus. ²⁶ Be to buvo šimtas sidabro talentų, iš kurių nulieta pakojai šventyklai ir įėjimui, kame pakabinta užkaba. ²⁷ Šimtas pakojų buvo padaryta iš šimto talentų, skaitant kiekvienam pakoju po vieną talentą. ²⁸ Iš tukstančio gi septynių šimtų septynių dešimtų penkių siklių padarė galvenas šulams ir juos pačius aptraukė sidabru. ²⁹ Taipogi vario buvo paaukota septynios dešimtys du tukstančiai talentų ir dar keturi šimtai siklių; ³⁰ iš to nulieta pakojai liudijimo šėtros įėjime ir varinis altorius su jo narine, ir visi jo reikalams paskirtieji rykai, ³¹ ir prieangio pakojai kaip aplinkui taip ir jo įėjime, ir šėtros bei prieangio laselėliai aplinkui.

vieno žmogaus, tai yra po pusę siklio, skaitant šventyklos sikliais, iš visų įeinančių į sąrašą, turėjusių dvidešimt ir daugiau metų, butent iš šešių šimtų trijų tukstančių penkių šimtų penkių dešimtų“. Tokiuo budu visas sidabrą, reikalingą šėtrai (301775 sikliai), buvo gautas iš įtrauktųjų į sąrašus; todėl reikia spėti, kad sidabro, atnašaujamo liūosa valia, nebeėmė (vz. 36, 5). — (28) *Galvenas šulams...* Ebr. t. vašus šulams, aptraukta jų galvenas ir padaryta jiems rumbus. — (29) *Septynios dešimtys du...* Ebr. t. kalbama tik apie 70 talentų 2400 siklių vario; daugiau jo ir nereikėjo.

Caput XXXIX. ¹ De hyacintho vero et purpura, vermiculo ac bysso fecit vestes, quibus indueretur Aaron quando ministrabat in sanctis, sicut praecepit Dominus Moysi.

² Fecit igitur superhumerales de auro, hyacintho, et purpura. coccoque bis tincto, et bysso retorta, ³ opere polymitorio, inciditque bracteas aureas, et extenuavit in fila, ut possent torqueri cum priorum colorum subtegmine, ⁴ duasque oras sibi invicem copulatas in utroque latere summitatum, ⁵ et balteum ex eisdem coloribus, sicut praeceperat Dominus Moysi. ⁶ Paravit et duos lapides onychinos, adstrictos et inclusos auro, et sculptos arte gemmaria, nominibus filiorum Israel: ⁷ posuitque eos in lateribus superhumeralibus in monumentum filiorum Israel, sicut praeceperat Dominus Moysi.

⁸ Fecit et rationale opere polymito juxta opus superhumeralis, ex auro, hyacintho, purpura, coccoque bis tincto, et bysso retorta; ⁹ quadrangulum, duplex, mensurae palmi. ¹⁰ Et posuit in eo gemmarum ordines quatuor. In primo versu erat sardius, topazius, smaragdus. ¹¹ In secundo, carbunculus, sapphirus, et jaspis. ¹² In tertio, ligurius, achates, et amethystus. ¹³ In quarto, chrysolithus, onychinus, et beryllus, circumdati et inclusi auro per ordines suos. ¹⁴ Ipsique

39. perskyrimas. ¹ Iš mėlynos gi ir raudonos purpuros, karmazino ir plonos drobės padarė apdarus, kuriais apsivilktu Aaronas, tarnaudamas šventykloje, kaip Viešpats buvo įsakęs Mozei.

² Taigi, padarė antpetį iš aukso, mėlynos ir raudonos purpuros, dusyk dažyto karmazino ir baltų suktinių siulų iš linų, ³ išaustą įvairiomis varsomis; ir supjaustęs auksines skardas padarė iš jų siulų, kad jie galėtų būti įmegzti į minėtųjų varų audinį. ⁴ Du jo galu buvo sujungtu kits su kitu savo kraštais ties abiem šonais. ⁵ Padarė ir juostą iš tų pačių varų, kaip Viešpats buvo įsakęs Mozei. ⁶ Prirengė ir du onyksų akmenėliu, išodintu į auksą, su idrožtais ant jų perlų skaptorių būdu Izraelio sunų vardais, ⁷ ir juodu padėjo ant dviejų antpečio šalių, kad būtų atminimas apie Izaėlio sunus, kaip Viešpats buvo įsakęs Mozei.

⁸ Padarė ir krutinės apdarą, išaustą įvairiomis varsomis, taip pat kaip ir antpetis iš aukso, mėlynos ir raudonos purpuros, dusyk dažyto karmazino ir baltų suktinių siulų; ⁹ jis buvo keturkampis, dvylinkas, sprindžio didumo. ¹⁰ Ir patalpinō ant jo keturias perlų eilias. Pirmoje eilioje buvo sardijus, topazijus ir smaragdus; ¹¹ antroje rubinas, sapyras ir jaspis; ¹² trečioje ligurijus achatas ir amethystas; ¹³ ketvirtoje chryzolitai, onyksas ir berylus; jie buvo išodinti į

(39, 2-7) *Antpeti...* Vž. 28, 6-14. — *Supjaustęs auksines skardas...* Paaiškina, kaip buvo padaryti auksiniai siulai, kurie buvo ne įauti drang su kitomis

gijomis audeklan, bet jais išsiuvinėta jau užbaigtas audinis.

(8-19) *Krutinės apdarą...* Vž. 28, 15-30.

lapides duodecim, sculpti erant nominibus duodecim tribuum Israel, singuli per nomina singulorum. ¹⁵ Fecerunt in rationali et catenulas sibi invicem cohærentes, de auro purissimo: ¹⁶ et duos uncinos, totidemque annulos aureos. Porro annulos posuerunt in utroque latere rationalis, ¹⁷ e quibus penderent duæ catenæ aureæ, quas inseruerunt uncinis, qui in superhumeralis angulis eminebant. ¹⁸ Hæc et ante et retro ita conveniebant sibi, ut superhumernale et rationale mutuo necterentur, ¹⁹ stricta ad balteum et annulis fortius copulata, quos jungebat vitæ hyacinthina, ne laxa fluerent, et a se invicem moverentur, sicut præcepit Dominus Moysi.

²⁰ Fecerunt quoque tunicam superhumeralis totam hyacinthinam, ²¹ et capitium in superiori parte contra medium, oramque per gyrum capitii textilem: ²² deorsum autem ad pedes mala punica ex hyacintho, purpura, vermiculo. ac bysso retorta: ²³ et tintinnabula de auro purissimo, quæ posuerunt inter malogranata in extrema parte tunicæ per gyrum: ²⁴ tintinnabulum autem aureum, et malum punicum, quibus ornatus incedebat pontifex quando ministerio fungebatur, sicut præceperat Dominus Moysi.

²⁵ Fecerunt et tunicas byssinas opere textili Aaron et filiis ejus: ²⁶ et mitras cum coronulis suis ex bysso: ²⁷ feminalia quo-

auksą savo eiliose. ¹⁴ O ant pačių akmenėlių buvo įdrožta dvylika dvylikos Izraelio giminių vardų, ant kiekvieno po vieną vardą. ¹⁵ Padarė krutinės apdarui iš tyriausio aukso ir retežėlius su supintais nariais, ¹⁶ ir dvi sagti, ir tiek pat auksinių žiedų. Žiedus patalpino iš abiejų antpečio šalių ¹⁷ ir prie jų prikabino du auksiniu retežėlių, kuriuodu įvėrė į sagtis, išsikišančias ant krutinės apdaro kampe. ¹⁸ Visa iš viršaus ir iš apačios taip buvo kita prie kito pritaikyta, kad antpetis iš krutinės apdaras buvo surišti draug. ¹⁹ prispausti juosta ir stipriais suveržti žiedais, kuriuos vienių jo mėlynas kaspinas, kad nekabētu palaidžiai ir kits nuo kito neatsiskirtu, kaip Viešpats buvo įsakęs Mozei.

²⁰ Padarė taipogi antpečiui visą mėlyną jupą. ²¹ Jos viršuje ties viduriu buvo skylė galvai. o aplink ją austinė atsiulė; ²² apačioje gi prie kojų buvo granatiniai obuolėliai iš mėlynos ir raudonos purpuros, karmazino ir baltų suktinių siulų, ²³ ir varpeliai iš tyriausio aukso, kurie buvo patalpinti tarp granatinių obuolėlių aplink apatinę jupos siulę; ²⁴ auksiniai gi varpeliai ir granatiniai obuolėliai ėjo kits po kito; vyriausis kunigas vaikščiojo jais papuoštas, kuomet pildė savo tarnystę, kaip Viešpats buvo įsakęs Mozei.

²⁵ Padarė taipogi audėjų būdu ir baltas drobines jupas Aaronui ir jo sunams, ²⁶ ir kunigiškus nuometus su jų vainikė-

(20 - 24) *Mėlyną jupą...* Vž. 28, 31-35.

(25 - 28) *Baltas... jupas...* Vž. 28, 39.
40. 42. — *Kunigiškus nuometus su...*

Ebr. t. nėra paminėta vainikėlių; kalbama gi apie vyriausiojo kunigo nuometą ir apie nuometus paprastųjų kunigų.

que linea, byssina: ²⁸ cingulum vero de bysso retorta, hyacintho, purpura, ac vermiculo bis tincto arte plumaria, sicut præceperat Dominus Moysi.

²⁹ Fecerunt et laminam sacræ venerationis de auro purissimo, scripseruntque in ea opere gemmario. Sanctum Domini: ³⁰ et strinxerunt eam cum mitra vitta hyacinthina, sicut præceperat Dominus Moysi.

³¹ Perfectum est igitur omne opus tabernaculi et tecti testimonii: feceruntque filii Israel cuncta quæ præceperat Dominus Moysi. ³² Et obtulerunt tabernaculum et tectum et univsum supellectilem, annulos, tabulas, vectes columnas ac bases, ³³ opertorium de pellibus arietum rubricatis, et aliud opertimentum de ianthinis pellibus, ³⁴ velum: arcam, vectes, propitiatorium, ³⁵ mensam cum vasis suis et propositionis panibus: ³⁶ candelabrum, lucernas, et utensilia earum cum oleo. ³⁷ Altare aureum, et unguentum, thymiana ex aromatibus: ³⁸ et tentorium in introitu tabernaculi: ³⁹ altare æneum, retiaculum, vectes, et vasa ejus omnia: labrum cum basi sua: tentoria atrii, et columnas cum basibus suis: ⁴⁰ tentorium in introitu atrii, funiculosque illius et paxillos. Nihil ex vasis defuit, quæ in ministerium tabernaculi, et in tectum fœderis jussa sunt fieri. ⁴¹ Vestes quoque, quibus sacerdotes ununtur in Sanctuario, Aa-

liais iš baltos drobės, ²⁷ taipogi kelnes iš baltos linų drobės; ²⁸ o juostą iš baltų suktinių siūlų, mėlynos ir raudonos purpuros ir dusyk dažyto karmazino, išaustą langeliais, kaip Viešpats buvo įsakęs Mozei.

²⁹ Padarė iš tyriausio aukso ir skardelę šventos pagarbos vertą ir ant jos parašė perlių drožėjų budu: Šventamas Viešpačiui, ³⁰ ir ją pririšo prie vyriausiojo kunigo nuometo mėlynų kaspinių, kaip Viešpats buvo įsakęs Mozei.

³¹ Taigi, visas šėtros ir liudijimo dangalų darbas buvo užbaigtas; ir Izraelio suns padarė visa, ką Viešpats buvo įsakęs Mozei. ³² Ir atidavė šėtrą ir dangalus ir visus rakandus, žiedus, lentas, šulus ir pakojus, ³³ uždangą iš raudonai dažytų avinų kailių, ir kitą apvalkalą iš mėlynų kailių, ³⁴ užkabą, skrynią, karteles, maldytuvę, ³⁵ stalą su jo rykais ir padėtinėmis duonomis, ³⁶ žibintuvą, liampas ir jų prietaisus su aliejumi, ³⁷ auksinį altorių, ir tepalą, ir smilkalą iš kvepalų, ³⁸ ir užkabą šėtros įėjimui, ³⁹ varinį altorių su narine ir kartimis ir visais jo rykais, praustuvę su jos ramsčiu, prieangio užkabą ir šulus su jų pakojais, ⁴⁰ užkabą prieangio įėjimui, jo virveles ir baslelius. Nestigo nieko iš sudėtinių dalių, kurios liepta buvo padaryti šėtros ir sandoros uždangos tarnystei. ⁴¹ Taipogi ir apdarus, kuriais šventykloje naudojami kunigai, tai vra Aaronas ir jo suns, ⁴² atidavė Izraelio suns, kaip Viešpats buvo įsakęs Mo-

ron scilicet et filii ejus, ⁴² ob-
tulerunt filii Israel, sicut præ-
ceperat Dominus, ⁴³ quæ post-
quam Moyses cuncta vidit com-
pleta, benedixit eis.

zei. ⁴³ O Mozė, pamatęs visa už-
baigta, juos palaimino.

c) Šėtros ištiesimas.

Caput XL. ¹ Locutusque est
Dominus ad Moysen, dicens: ²
mense primo, prima die mensis,
eriges tabernaculum testimonii,
³ et pones in eo arcam, dimit-
tesque ante illam velum: ⁴ et
illata mensa, pones super eam
quæ rite præcepta sunt. Cande-
labrum stabit cum lucernis suis,
⁵ et altare aureum in quo ado-
letur incensum, coram arca te-
stimonii. Tentorium in introitu
tabernaculi pones, ⁶ et ante il-
lud altare holocausti: ⁷ labrum
inter altare et tabernaculum,
quod implebis aqua. ⁸ Circum-
dabisque atrium tentoriis, et in-
gressum ejus. ⁹ Et assumpto un-
ctionis oleo unges tabernaculum
cum vasis suis, ut sanctificen-
tur: ¹⁰ altare holocausti et omnia
vasa ejus: ¹¹ labrum cum basi
sua: omnia unctionis oleo con-
secrabis, ut sint Sancta sancto-
rum.

¹² Applicabisque Aaron et fi-
lios ejus ad fores tabernaculi
testimonii, et lotos aqua ¹³ in-

40. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats
kalbėjo Mozei, tardamas: ² Pir-
mame mėnesyje, pirmoje mėne-
sio dienoje ištiesi liudijimo šė-
trą, ³ ir pastatysi joje skrynią,
ir pakabinsi prieš ją užkabą. ⁴
Ir įnešęs stalą, padėsi ant jo.
kas ištatais liepta. Žibintuvas
su savo liampomis ⁵ ir auksinis
altorius, ant kurio deginami smil-
kalai, stovės ties liudijimo skry-
nia. Šėtros įėjime pakabinsi už-
kabą ⁶ ir prieš ją pastatysi de-
ginamųjų aukų altorių, ⁷ o tarp
altoriaus ir šėtros praustuve,
kurią pripildysi vandenimi. ⁸ Ap-
link prieangį ir jo įėjime paka-
binsi užkabą. ⁹ Ir ėmęs tepa-
mojo aliejaus patepsi šėtrą su
visais jos rakandais, kad būtų
pašvęsta; ¹⁰ deginamųjų aukų al-
torių ir visus jo rykus, ¹¹ prau-
stuvę su jos ramsčiu, visa pa-
šventinsi tepamuoju aliejumi.
kad būtų labai šventa.

¹² Aaroną ir jo sunus privesi
prie liudijimo šėtros durų ir api-
plautus vandenimi ¹³ apvilksi

(43) O Mozė... Ebr. t.: Ir Mozė ma-
tė visą darbą, ir štai ji buvo
atlikę, kaip Viešpats buvo įsa-
kęs; ir Mozė juos palaimino.

40, 1-36. Kuomet jau visi darbai bu-
vo užbaigti, Dievas įsako pastatyti šėtrą
ir pašvęsti kunigus, ką Mozė tuojau ir
įspildo, o Viešpaties debesyje apdengia
pastatytąją šėtrą.

(40, 2) Pirmame mėnesyje, t. y. nisaną
arba abibą mėnesyje, taigi, prasidedant nau-

jiems bažnytiuiems metams. Plg. 12, 2.
Šėtrą dirbia ne daugiau kaip šeši mė-
nesius. — (9-11) Ir ėmęs... Ebr. t. visai
tas pats dalykas išreikštas nuosakiaus:
„Ir imsi tepamojo aliejaus ir patepsi šė-
rą ir visa, kas joje yra; ir pašventinsi ją
su visais jos rakandais, ir bus šventa. Ir
patepsi deginamųjų aukų altorių ir visus
jo rykus, ir pašventinsi altorių, ir alto-
rius bus labai šventas. Ir patepsi prau-
stuvę ir jos ramsčių ir ją pašventinsi“.

(13) Apvilksi... Ebr. t. tas dalykas iš-

dues sanctis vestibibus, ut ministrent mihi, et unctio eorum in sacerdotium sempiternum proficiat.

¹⁴ Fecitque Moyses omnia quæ præceperat Dominus. ¹⁵ Igitur mense primo anni secundi, prima die mensis, collocatum est tabernaculum. ¹⁶ Erexitque Moyses illud, et posuit tabulas ac bases et vectes, statuitque columnas, ¹⁷ et expandit tectum super tabernaculum, imposito desuper operimento, sicut Dominus imperaverat. ¹⁸ Posuit et testimonium in arca, subditis infra vectibus, et oraculum desuper. ¹⁹ Cumque intulisset arcam in tabernaculum, appendit ante eam velum ut expleret Domini iussionem. ²⁰ Posuit et mensam in tabernaculo testimonii ad plagam septentrionalem extra velum, ²¹ ordinatis coram propositionis panibus, sicut præceperat Dominus Moysi. ²² Posuit et candelabrum in tabernaculo testimonii e regione mensæ in parte australi, ²³ locatis per ordinem lucernis, juxta præceptum Domini. ²⁴ Posuit et altare aureum sub tecto testimonii contra velum, ²⁵ et adolevit super eo incensum aromaticum, sicut jusserrat Dominus Moysi. ²⁶ Posuit et tentorium in introitu tabernaculi testimonii, ²⁷ et altare holocausti in vestibulo testimonii, offerens in eo holocaustum, et sacrificia, ut Dominus imperaverat. ²⁸ Labrum quoque statuit inter tabernaculum

šventais rubais, kad man tarnautu ir kad jų patepimu būtų suteikta amžina kunigystė.

¹⁴ Ir Mozė padarė visa, ką Viešpats buvo įsakęs. ¹⁵ Tai gi, pirmame antrųjų metų mėnesyje, pirmoje mėnesio dienoje šėtra buvo pastatyta. ¹⁶ Mozė pastatė ją, ir sustatė lentas, ir pakojus ir užkaiščius ir pastatė šulius, ¹⁷ ir ištiesė šėtros dangalą ir ant jo uždėjo apvalkalą, kaip Viešpats buvo įsakęs. ¹⁸ Įdėjo taipogi skrynion liudijimą, prie apačios įvėrė karteles, o ant viršaus padėjo maldytuvę. ¹⁹ O kada įnešė šėtron skrynią, pakabino prieš ją užkabą, kad išpildytu Dievo paliepimą. ²⁰ Pastatė ir stalą liudijimo šėtroje jos šiauriniame šone šiapus užkabos, ²¹ ir ant jo sudėjo eilėmis padėtines duonas, kaip Viešpats buvo įsakęs Mozei. ²² Pastatė ir žibintuvą liudijimo šėtroje ties stalu pietiniame šone ²³ ir padėjo tvarkoje liampas, kaip Viešpaties buvo įsakę. ²⁴ Pastatė ir auksinį altorių po liudijimo uždanga ties užkaba ²⁵ ir sudegino ant jo smilkalą, padarytą iš kvepalų, kaip Viešpats buvo įsakęs Mozei. ²⁶ Pakabino ir užkabą liudijimo šėtros įėjime, ²⁷ ir pastatė deginamųjų aukų altorių liudijimo prieangyje ir ant jo aukėjo deginamąją auką bei atnašas, kaip Viešpats buvo liepęs. ²⁸ Pastatė tarp liudijimo šėtros ir altoriaus taipogi prauštuvę ir ją pripildė van-

reikštas pilniaus, nes jame aiškiai ir atskirai kalbama apie Aarono patepimą ir atskirai apie jo sūnų patepimą: „Ir apvilksi Aaroną šventais rubais, ir patepsi jį, ir jį pašventinsi, kad man būtų ku-

nigu; ir atvesi jo sunus ir juos apvilksi juponis ir patepsi juos, kaip patepei jų tėvą, kad man būtų kunigais; ir atsitiks, kad per tą pašventimą jie gaus kunigystę į amžius savo kartose“.

testimonii et altare, implens illud aqua. ²⁹ Laveruntque Moyses et Aaron, ac filii ejus manus suas et pedes, ³⁰ cum ingrederentur tectum fœderis, et accederent ad altare, sicut praeceperat Dominus Moysi. ³¹ Eresit et atrium per gyrum tabernaculi et altaris, ducto in introitu ejus tentorio.

Postquam omnia perfectasunt, ³² operuit nubes tabernaculum testimonii, et gloria Domini implevit illud. ³³ Nec poterat Moyses ingredi tectum fœderis, nube operiente omnia, et majestate Domini coruscante, quia cuncta nubes operuerat. ³⁴ Si quando nubes tabernaculum deserebat, proficiscebantur filii Israel per turmas suas: ³⁵ si pendebat desuper, manebant in eodem loco. ³⁶ Nubes quippe Domini incubabat per diem tabernaculo, et ignis in nocte, videntibus cunctis populis Israel per cunctas mansiones suas.

denimi. ²⁹ O Mozė, Aaronas ir jo sunus mazgojo savo rankas ir kojas, ³⁰ kuomet eidavo sandoros šėtron ir artindavos prie altoriaus, kaip Viešpats buvo isakęs Mozei. ³¹ Pastatė dar aplink šėtrą ir altorių prieangį ir pakabino jo įėjime užkabą.

Kuomet visa buvo užbaigta, ³² debesys apdengė liudijimo šėtrą ir Viešpaties šlovė ją pripildė. ³³ Ir Mozė negalėjo įeiti liudijimo šėtron, apdengiant ją debesiai ir nuo Viešpaties Didenybės einant spinduliams; nes debesys visa buvo apdengęs. ³⁴ Ir kuomet debesys apleisdavo šėtrą, Izraėlio sunus ėjo toliaus savo buriais; ³⁵ o jei kabėdavo iš viršaus, pasilikdavo toje pačioje vietoje. ³⁶ Nes Viešpaties debesys dieną laikėsi viršuje šėtros, naktį gi rodėsi liepsna, matant visai Izraėlio tautai visose jų stovyklose.

(32) *Debesys*: tas pats, kurs vedė Izraėlius iki tai vietai, pradėdant nuo Sokoto. Vz. 13, 20... Apdengimas šėtros Viešpaties debesimi aiškiai rodė, kad Viešpats buvo atleides tautai jos prasikaltimą ir, kaip buvo žadėjęs, vėl pasiliko jos tarpe. Kad Viešpaties šlovė buvo šėtro-

je, apie tai liudijo einantys iš jos skaištų spinduliai. — (34) *Debesys apleisdavo*. Ebr. t.: pasikeldavo. Čionai trumpai patėmijama, kas darėsi tolesnėje Izraėlių kelionėje. Vz. Skaitl. 9, 15... 10, 11... ir k.

Liber Leviticus.

Hebraice *Vaicra*.

Kunigų Knyga.

Ebraiškai *Vaiigra*'.

I. Apie aukas ir kunigų pašventimas. 1. Įstatai apie aukas.

a) Deginamosios aukos apeigos.

Caput I. ¹ Vocavit autem Moyses, et locutus est ei Dominus de tabernaculo testimonii, dicens: ² Loquere filiis Israel, et dices ad eos: Homo, qui obtulerit ex vobis hostiam Domino

1. perskyrimas. ¹ Viešpats pasivadino Mozę ir jam kalbėjo iš liudijimo šėtros, tardamas: ² Kalbėk Izraelio sunums ir jiems sakyk: Kuomet kas nors iš jūsų atnašaus Viešpačiui dovana iš

Augščiaus Iš. 40, 9-13 užrašyta Dievo įsakymas ištieti visupirma sandoros šėtra, o paskui patepti ją šventu aliejumi ir pašvesti kunigais Aaroną su jo sunumis. Taigi, po pasakojimo apie šėtros ištiesimą (Iš. 40, 14-31) reikėjo laukti antros Dievo paliepimo dalies išpildymo. Kadangi vienok nauji kunigai turėjo tuoju imti pildyti savo pareigas, t. y. atnašauti aukas, todėl buvo reikalinga žinoti išanksto įstatai apie įvairias aukas. Tie tai įstatai surašyti 1-7 Kunigų knygos perskyrimuose; o po jų jau eina pasakojimas apie kunigų ir šėtros pašventimą (8-10 persk.).

1, 1-17. Pirmoje vietoje patalpinti deginamosios aukos įstatai. Taigi, čionai trumpai nurodoma, kad deginamosios aukos galima daryti iš jaučių, iš smulkesnių gyvulių, t. y. avių arba ožkų, ir galop iš paukščių; duodama taipogi pamokymai, kaip kiekviena atnaša privalo būti aukojama.

(1, 1) Iš liudijimo šėtros, — kuri kaip tik buvo ištiesta. Pamokymai buvo tikriausiai duodami nuo maldytuvės, kaip buvo pažadėta Iš. 25, 22. — (2) Izraelio sunums. Kunigų knygoje duodama nemaža pamokymų, kurie turėjo rūpėti visupirma kunigams, bet daugelis jų reikėjo žinoti ir šiaip jau žmonėms, t. y. visai tautai, nes visi Izraelitai turėjo atnašauti

aukas. Iš to, kaip čionai kalbama apie įvairias aukas, pasirodo, kad jos Izraelitams nebuvo visai naujas dalykas. Jie žinojo apie aukas iš savo senųjų patriarchų istorijos ir iš pradinio apreiškimo, užsilikusio padavime; galop pats žmogui įgimtas įstatymas rodė jų reikalingumą; todėl šios tokios žinios apie aukas buvo net pas stummeldystėje paskendusius pagonis. Izraelitams buvo taipogi žinoma dauguma įvairiose aukose užlaikytinų apeigų; bet iki šiam laikui jos visos buvo tik žmonių įstatai, nors priimti ne be visa tvarkančios Dievo Apveizdos įtekės. Dabar tie įstatai surinkti, apvalyti ir naujais papildyti, apgarsinami Viešpaties vardu ir darosi tikrais Dievo įstatais. — Š. Įstatymo aukų svarbiausis tikslas buvo nuolat priminti Izraelitams reikalingumą priderančiai pagarbinti Viešpatį, išreikšti jam savo dėkingumą, suprasti neapribotą priderėjimą nuo Dievo, ypač gi gyvai jausti savo nuodėmingumą. Toliaus aukos buvo reikalingos nuodėmiems atleisti. Reikia tečiau patėmyti, kad kruvinos ir nekruvinos S. Į. aukos neturėjo tos galės pačios iš savęs. Įstatymas jomis niekuomet negalėjo atvesti aukojančio į tobulumą: nes negalima ožin ir versmų krauju prašalinti nusidėjimus (Zyd. 10, 4); bet jos buvo malonės sąlyga, kaip išreiškimas tikėjimo į ateisiantį

de pecoribus, id est, de bobus¹ et ovibus offerens victimas,² si holocaustum fuerit ejus oblatio, ac de armento; masculum immaculatum offeret ad ostium tabernaculi testimonii, ad placandum sibi Dominum: ⁴ ponetque manum super caput hostiæ, et acceptabilis erit, atque in expiationem ejus proficiens: ⁵ immolabitque vitulum coram Domino, et offerent filii Aaron sacerdotes sanguinem ejus, fundentes per altaris circuitum, quod est ante ostium tabernaculi: ⁶ detractaque pelle hostiæ, artus in frusta concident, ⁷ et subjicient in altari ignem, strue lignorum ante composita: ⁸ et membra quæ sunt cæsa, desu-

bandos, tai yra norės papjauti aukai iš jaučių arba avių, ³ jei jo dovana turės būti deginamoji auka iš galvijų, teatvedie patiną be kliaudos prie liudijimo šėtros angos, kad sau permaldautu Viešpatį, ⁴ ir teuzdedie ranką ant aukos galvos, ir ji bus meili ir pravers jam apsivalyti; ⁵ paskui jis papjaus veršį Viešpaties akyvaizdoje, o Aarono sunus, kunigai, aukos jo kraują, išliedami aplink altorių, esanti ties šėtros anga; ⁶ ir nulupe aukai kailį, sąnarius sukapos į dalis; ⁷ ir sukurs ant altoriaus ugnį, padėję pirmą malkų kruvą, ⁸ ir ant virsaus dės eilioje sukapotus sąnarius, tai yra galvą ir visa, kas sujungta su kepe-

Atpirkėją, ir dvasiškai suvienytos su jo dieviška auka buvo atnašaujamos kaip jo figūros; be butinai reikalingo pasiaukojimo Dievo Avinėlio, kursai ėmė ant savęs žmonių nuodėmės, negalėjo būti išdildyta nei pradinė visos žmonijos nuodėmė, nei skaitlingos ir sunkios pavienių žmonių nuodėmės. — *Kas nors...* Kalbama apie aukas, atnašaujamas Viešpačiui savo valia be jokio įsakymo. — *Dovana.* Ebr. ž. *gorban* reiškia tai, kas yra atnašaujama. Juo Kunigų kn. ir kitur vadinasi apskritai visokios atnašos ir aukos. — *Iš bandos.* Ebr. ž. *b'hemah* čionai reiškia naminius keturkojus gyvulius apskritai; bet nevisi naminiai gyvuliai galėjo būti aukojami; todėl tinkamieji tuoju išvardijami; jie yra iš jaučių, ebr. *baqar*, arba iš avių, ebr. *c'on*. Tas paskutinis žodis reiškia smulkesnius naminius gyvulius ir apima ne tik avis, bet dar ir ožkas. — (3) *Deginamoji auka.* Ebr. *'olah*. 'Tas žodis savaimi reiškia tai, kas kilsta augstyn; bet juo paprastai vadinamos tos aukos, kuriose visa atnešta dovana buvo sudeginama ant altoriaus. — *Patiną...* Visose svarbiausiose aukose turėjo būti vartojami patinai, nes ta lytis stipresnė, todėl ir vertesnė. Dar labiau buvo reikalaujama, kad aukojamas gyvulis neturėtų jokios kliaudos, tūtu visai sveikas. Iš kitur žinoma, kad nevalia buvo aukoti gyvulio dar neturin-

čio aštuonių dienų ir senesnio kaip treigys. Pirmas aukojančiojo dalykas buvo atvesti gyvulį prie šėtros angos, kame buvo deginamųjų aukų altorius, su užmynu padaryti auką Viešpačiui ir su maldavimu, kad Viešpats būtų jam maloningas ir priimtų auką. — (4) *Teuzdedie ranką...* Ta apeiga aukojantis lyg-kad vienijosi su auka ir darė iš jos savo atstovą Viešpaties akyvaizdoje. — *Bus meili...* Senoji Įstatymo paties Dievo paskirtos aukos buvo jam meilios, kolei tebebuvo tvirta senoji Sandora, ir galėjo apvalyti žmogų išviršiniu budu nuo susitepimo, kurį jis užsitraukdavo ant savęs Įstatymo akyvaizdoje; o jei jos buvo sujungtos su tikėjimu į ateisiantį Atpirkėją, kuopė žmogų taipogi vidujiniu budu nuo nuodėmių ir išmelsdavo malonę (Tom.). — (5) *Papjaus...* Pats aukojantis perpjaukavo aukos gyvuliui gerkle ties šėtros anga, o kurs nors iš kunigų surinkdavo kraują indan ir išliedavo aplink altorių. — (6) *Nulupe...* sukapos... Anot ebr. t. kailio nulupimas ir atkiirtimas vieno gyvulio sąnarių nuo kitų turėjo būti atlikta paties aukojančiojo. Nuluptas gyvulio kailis deginamojoje aukoje darėsi kunigų nuosavybė (vz. 7, 8). — (7) *Sukurs...* Kalbama apie pirmą ugnies sukūrimą ant altoriaus; nes vieną sykį sukurta ugnis, paskui turėjo būti nuolat kunigų palaikoma, kolei altorius stovėjo toje pačioje vie-

per ordinantes, caput videlicet, et cuncta quæ adhærent jecori, ⁹ intestinis et pedibus lotis aqua: adolebitque ea sacerdos super altare in holocaustum et suavem odorem Domino.

¹⁰ Quod si de pecoribus oblatio est, de ovibus sive de capris holocaustum, masculum absque macula offeret: ¹¹ immolabitque ad latus altaris, quod respicit ad aquilonem, coram Domino: sanguinem vero illius fundent super altare filii Aaron per circuitum: ¹² dividantque membra, caput, et omnia quæ adhærent jecori: et ponent super ligna, quibus subjiciendus est ignis: ¹³ intestina vero et pedes lavabunt aqua. Et oblata omnia adolebit sacerdos super altare in holocaustum et odorem suavissimum Domino.

¹⁴ Si autem de avibus, holocausti oblatio fuerit Domino, de turturibus, aut pullis columbæ, ¹⁵ offeret eam sacerdos ad altare: et retorto ad collum capite, ac rupto vulneris loco, decurrere faciet sanguinem super crepidinem altaris: ¹⁶ vesiculam vero gutturis, et plumas projiciet prope altare ad orientalem plagam, in loco in quo cineres ef-

nomis, ⁹ vidurius ir kojas, numazgotus vandenyje; ir kunigas tai sudegins ant altoriaus, kad butu deginamoji auka ir meilus kvapas Viešpačiui.

¹⁰ O jei atnaša yra iš smulkesnių gyvulių, tai yra deginamoji auka iš avių ir ožkų, jis atnašaus patiną be kliaudos; ¹¹ ir papjaus altoriaus šone, kurs atkreiptas į šiaurę, Viešpaties akyvaizdoje, o jo kraują Aaron sunęs išlies ant altoriaus ap-linkui; ¹² ir padalins sąnarius, galvą ir visa, kas sujungta su kepenomis, ir padės ant malkų, po kurių turi būti sukurta ugnis; ¹³ vidurius gi ir kojas numazgos vandenyje. Ir kunigas sudegins visą atnašą, kad butu deginamoji auka ir meiliausis kvapas Viešpačiui.

¹⁴ O jei deginamoji auka Viešpačiui bus daroma iš paukščių, ji bus iš turklelių arba jaunuų karvelių; ¹⁵ kunigas ją nuneš prie altoriaus ir, smarkiai pasukęs jos galvą atgal prie kaklo ir padaręs žaizdą, išvarvins kraują ant altoriaus briauonos, ¹⁶ o gurklį ir plunksnas numes arti altoriaus, saulėtekio pusėje, vietoje, kurioje paprastai pilia-

toje. Tečiau deginant naują auką, reikėjo kas kart padėti nauja malkų kruva. — (9) *Sudegins*. Ebr. ž. *higtir* paprastai išreiškia religijinis smilkalų deginimas; juo taipogi vadinasi ir aukų deginimo veiksmas ant altoriaus; tai gi reiškia, kad auka nenyksta visai ugnyje, bet pavirsta lyg-kad kvėpalais, pakilstančiais draug su dumais dangun. — *Meilus kvapas*. Plg. Prad. 8, 21.

(10 13) *Iš smulkesnių gyvulių...* Ebr. *c'on*. Vz. aug. 2. eil. Tos antros deginamųjų aukų rūšies apeigos visai tokios pat, kaip ir pirmosios, ir aprašytos jos beveik tais pačiais žodžiais; tik nepamirėta au-

kos atvedimas, kailio nulupimas ir rankos uždėjimas; bet tą paskutinię apeigą užrašyta LXX vertime: καὶ ἐπιθήσει τὴν χειρὰ ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ; be to čionai aiškiau nurodyta, kam auka reikėjo papjauti: *Altoriaus šone, kurs atkreiptas į šiaurę*.

(14) *Iš paukščių*. Trečia deginamųjų aukų rūšis. Jos apeigos labiau skiriasi nuo augščiaus aprašytųjų, nes čionai užlaikoma tik pati deginamosios aukos esybė. — (15) *Smarkiai pasukęs...* Ebr. t.: nutrauks jai galvą ir sudegins ant altoriaus. — (16) *Gurklį*. Ebr. t. čionai kalbama tikriausiai apie vi-

fundi solent, ¹⁷ confringentque ascellas ejus, et non secabit, neque ferro dividet eam, et adolebit super altare, lignis igne supposito. Holocaustum est et oblatio suavissimi odoris Domino.

mi pelenai; ¹⁷ sulaužys jos sparnus, ir nesukapos, nei geležimi jos nedalins, ir sudegins ant altoriaus, sukūręs po malkomis ugnį. Tai yra deginamoji auka ir meiliausiojo kvapo atnaša Viešpačiui.

b) Nekruvinių aukų apeigos

Caput II. ¹ Anima cum obtulerit oblationem sacrificii Domino, similia erit ejus oblatio: fundetque super eam oleum, et ponet thus, ² ac deferet ad filios Aaron sacerdotes: quorum unus tollet pugillum plenum simile et olei, ac totum thus, et ponet memoriale super altare in odorem suavissimum Domino. ³ Quod autem reliquum fuerit de sacrificio, erit Aaron et filiorum ejus, Sanctum sanctorum de oblationibus Domini.

⁴ Cum autem obtuleris sacrificium coctum in clibano: de si-

2. perskyrimas. ¹ Jei kas atnašautu Viešpačiui duoninę auką, jo atnaša bus smulkūs miltai, ant kurių jis užpils aliejaus ir uždės smilkalų, ² ir nuneš pas Aarono sunus, kunigus, kurių vienas ims pilną saują smulkių miltų ir aliejaus ir visus smilkalus ir kaip atminimą susmilkys ant altoriaus, kad būtų meiliausis kvapas Viešpačiui. ³ Kas gi bus likę iš aukos, tai bus Aarono ir jo sūnų kaip švenčiausi dalis iš Viešpaties atnašų.

⁴ O kuomet atnašausi duoninę auką, keptą kakalyje, tai bus

sus paukščio vidurius. — (17) *Sulaužys* Tas sparnų sulaužymas arba, anot ebr. t., įplėšimas turėjo užvaduoti sukapojimą į dalis. — *Nedalinis* Plg. Prad. 15, 10

2, 1-16. Po deginamųjų aukų paduodama įstatai apie nekruvinas arba duonines aukas. Jos turėjo būti trejopos: iš smulkių miltų, iš keptos tešlos ir iš jAVų pirmuonių.

(2, 1) *Duoninę auką*. Ebr. ž. *minchah* reiškia apskritai dovaną. Patriarkų laikais tai buvo tikriausiai bendras visokioms aukoms vardas; bet Mozės Įstatyme juo vadinamos tiktai nekruvinos arba duoninės atnašos. Aprašymas minchos apeigų tuojau po deginamosios aukos ir prieš kitas kruvinas atnašas, aiškinamas didžiu minchos svarbumu o taipogi ta aplinkybe, kad ji ne sykį turėjo būti priedas prie deginamosios ir kitų aukų. — *Smulkūs miltai*. Medega vartojama minchoje turėjo būti smulkus bet ne būtinai kvietiniai miltai, įvairiai iškepti iš smulkių miltų padaryta tešla ir nau-

jų jAVų varpos; prie tos medegos visuomet reikėjo pridėti aliejaus, smilkalų ir galop druskos. Taip prirengta atnaša reikėjo nunešti prie šėtros ir atiduoti kunigui. — (2) *Kaip atminimą*. Smilkstanti ant altoriaus auka turėjo lyg-kad priminti Viešpačiui apie aukojantįjį žmogų. — (3) *Kaip švenčiausi dalis*. Aukų dalis buvo skiriamos į šventas ir švenčiausias: šventosios aukų dalis tekdo pačiam aukojančiam ir kunigams, kurie jas galėjo pasiimti su savim į namas ir valgyti su savo šeima; švenčiausios gi priderėjo altoriui ir kunigams; jų tečiau nevalia buvo nešties namon, bet reikėjo suvalgyti pačiame šėtros priangyje; kas gi jų prisiliesdavo, darėsi pašvęsta, t. y. atskirta ir išimta iš po kasdieninio gyvenimo tvarkos, kolei nebuv priderančiai apiplauta. Plg. žem. 6, 18. 26...

(4-7) *Keptą kakalyje*. Mincha galėjo būti ne tik iš miltų, bet taipogi iš keptos tešlos be raugo. Visųpirma mincha iškepta mažame nešiojamame kakalyje tešla dvejopo pavidalo: kaip nemaži, apysto-

mila, panes scilicet absque fermento, conspersos oleo, et lagana azyma oleo lita. ⁵ Si oblatio tua fuerit de sartagine, similæ conspersæ oleo et absque fermento, ⁶ divides eam minutatim, et fundes super eam oleum. ⁷ Sin autem de craticula fuerit sacrificium, æque simila oleo conspergetur: ⁸ quam offerens Domino, trades manibus sacerdotis. ⁹ Qui cum obtulerit eam, tollet memoriale de sacrificio, et adolebit super altare in odorem suavitatis Domino. ¹⁰ quidquid autem reliquum est, erit Aaron. et filiorum ejus, Sanctum sanctorum de oblationibus Domini.

¹¹ Omnis oblatio, quæ offertur Domino, absque fermento fiet, nec quidquam fermenti ac mellis adolebitur in sacrificio Domino. ¹² Primitias tantum eorum offeretis ac munera: super altare vero non imponentur in odorem suavitatis. ¹³ Quidquid obtuleris sacrificii, sale condies, nec auferes sal fœderis Dei tui de sacrificio tuo. In omni oblatione tua offeres sal.

duonos be raugo iš smulkių miltų, apšlakstytos aliejumi, ir neraugini ragaišiai, aptepti aliejumi. ⁵ Jei tavo duoninė auka butu nuo skardos, ji bus iš smulkių miltų, apšlakstytų aliejumi ir be raugo; ⁶ ją padalinsi į kąsnelius ir ant jos užpilsi aliejaus. ⁷ O jei duoninė auka butu nuo narinės, smulkūs miltai taip pat bus apšlakstyti aliejumi. ⁸ Atnašaudamas ją Viešpačiui, paduosi kunigui į rankas. ⁹ kurs paaukojęs ims iš duoninės aukos atminimą ir susmilkys ant altoriaus, kad butu meilus kvapas Viešpačiui; ¹⁰ o kas liks, bus Aarono ir jo sūnų kaipo švenčiausi dalis iš Viešpaties atnašų.

¹¹ Kiekviena duoninė auka, atnašaujama Viešpačiui, bus daroma be raugo, ir neįjokio raugo, nei medaus nebus deginama aukoje Viešpačiui. ¹² Atnašausite tik tai jų pirmuonių dovanas; bet nebus dedama ant altoriaus, kad butu meilus kvapas. ¹³ Visas duonines aukas, kurias atnašausi, pasudysi druska; ir tavo Dievo sandoros druskos niekuomet nestigs tavo duoninėje aukoje. Druską aukosi kiekvienoje savo atnašoje.

riai, išbadyti kepalėliai arba kaipo plonučiai ragaišeliai; toliaus, kepta ant skardos arba petelnės tešla, kuri reikėjo aukojant sulaužyti į šmotelius, ir galop tešlą, kepta aliejuje gilioje petelnėje, kurią Vulgata vadina *craticula* (nariuė). Tešla visuomet turėjo būti be raugo ir apšlakstyta aliejumi. — (8. 9) *Atnašaudamas...* Ebr. t. randame aiškiaus aprašytas kiekvienos duoninės aukos apeigas; jis galima taip išversti: „Ir atneši prirengtą iš anų dalykų minchą Viešpačiui; ir bus atiduota kunigui, kurs ją nuneš į altorių; ir kunigas pakels iš jos atminimą ir uždeges susmilkys ant altoriaus; tai auka deginama ugnyje, meilus kvapas Viešpačiui“. Paminėtas čionai aukos dalies

pakėlimas primena vieną iš apeigų (*therumah*), aprašytų Iš. 29, 24...

(11) *Nei jokio raugo, nei medaus...* Vengimas raugo aukose turėjo nuolat priminti Izraelitams išėjimą iš Aigypso; medus draudžiama aukoti rasi dėlto, kad jame greitai prasideda fermentacija, arba gal dėlto kad, renkamas menkučių vabzdžių, kokiais yra bitės, jis skaitėsi negana tyras dalykas; tačiau vienas ir kitas dalykas galėjo būti atnašaujamas Viešpačiui kaipo dovana, kuri tekdavo kunigams (12. e.) — (13) *Visas duonines aukas...* Druska sergi nuo puvinio; ji taipogi yra ištikimybės ir ištvermės simbolis; todėl įsakoma pridėti druskos ne tik į nekruvinas aukas, bet ir į visas apskritai. Ta

¹⁴ Si autem obtuleris munus primarum frugum tuarum Domino de spicis adhuc virentibus, torrebis igni, et confringes in morem farreis, et sic offeres primitias tuas Domino, ¹⁵ fundens supra oleum, et thus imponens, quia oblatio Domini est: ¹⁶ de qua adolebit sacerdos in memoriam muneris partem farreis fracti, et olei, ac totum thus.

¹⁴ Jeigu atnašautumei Viešpačiui duoninę auką iš tavo javų pirmuonių, iš tebežaliuojančių varpų, susproginsi jas ugnyje ir sugrusi kaip kruopas, ir taip atnašausi Viešpačiui tavo pirmuones, ¹⁵ užpildamas ant viršaus aliejaus ir pridėdamas smilkalų, nes tai yra duoninė Viešpaties auka. ¹⁶ O kunigas sudegins kaippo atminimą iš tavo dovanos dalį sugrųstų kruopų ir aliejaus ir visą smilkalą.

c) Dėkojimo aukų apeigos.

Caput III. ¹ Quod si hostia pacificorum fuerit ejus oblatio, et de bobus voluerit offerre, marem sive feminam, immaculatam offeret coram Domino. ² Ponetque manum super caput victimæ suæ, quæ immolabitur in introitu tabernaculi testimonii, fundentque filii Aaron sacerdotes, sanguinem per altaris circuitum. ³ Et offerent de hostia pacificorum in oblationem Domino,

3. perskyrimas. ¹ O jei keno atnaša turētu buti dėkojimo auka, ir jis norētu aukoti iš galvijų, atnašaus Viešpačiui patiną arba patelę be kliaudos. ² Ir padės ranką savo aukai ant galvos, ir ji bus papjaunta liudijimo šėtos įėjime, o Aarono sūnų, kunigai, išlaistys kraują aplink altorių. ³ Ir iš dėkojimo aukos jie atnašaus kaippo dovaną Viešpačiui taukus, apdengiančius

druska turėjo priminti Izraelitams reikalingumą būti ištikimais padarytai su Dievu sandorai.

(14) Iš tebežaliuojančių varpų, — kuomet grūdai baigdavo bręsti, bet dar nebuvo visai kieti. Tai trečia minčių rūšis. Jos prirėngimas bent kiek kitoks, bet aukojime ji nieku nesiskiria nuo kitų minčių.

3, 1-17. Dėkojimo aukoms skiriami tik galvijai, avys ir ožkos. Tose aukose ne visas atnašaujamas gyvulus sudeginamas ant altoriaus, bet tik kaikurios jo dalys, kurios čionai išskaitomos. Pridedama dar įsakymas deginti Viešpačiui visokius taukus.

(3, 1) Dėkojimo auka. Ebr. ji vadinasi dažniausiai *š'lamim* arba *zebach š'lamim*. Tas vardas vienų išvedamas iš žodžio *šalom*, ramybės; todėl *š'lamim* turētu reikšti auką daromą Viešpačiui ra-

mybei ir vienybei su juo palaikyti; kiti rasi teisingiausio mano, kad aukos vardo pagrindas reikia įieškoti žodyje *šillem*, atsilyginti, dėkoti, ir kad ji buvusi visųpirmą dėkojimo atnaša plačiausioje to žodžio prasmėje (sacrificium propitiatorium); ir ištikrųjų ja būdavo dėkojama už gautasias geradarys, nors su dėkojimu dažnai jungėsi maldavimas naujų malonių. — Buvo tai kruvina auka; joje galima buvo atnašauti didesnieji ir smulkesnieji gyvuliai, taigi galvijai, avys ir ožkos. Paukščiai jai netiko, nes būtų buvę labai sunku jie paskirstyti į tris dalis, Dievui, kunigui ir pačiam aukojančiam; bet valia buvo aukoti gyvuliai abiejų lyčių. Dėkojimo aukų apeigos panašios į deginamųjų aukų apeigas; didžiausis skirtumas buvo tame, kad joje buvo sudeginama ne visas gyvulus, bet tikta dalis, kurios žem. išskaitomos. — (3) Atnašaus kaippo dovaną. Anot ebr. t., atnašaus

adipem qui operit vitalia, et quidquid pinguedinis est intrinsecus: ⁴ duos renes cum adipe quo teguntur ilia, et reticulum jecoris cum renunculis. ⁵ Adolebuntque ea super altare in holocaustum, lignis igne supposito: in oblationem suavissimi odoris Domino.

⁶ Si vero de ovibus fuerit ejus oblatio et pacificorum hostia, sive masculum obtulerit, sive feminam, immaculata erunt.

⁷ Si agnum obtulerit coram Domino, ⁸ ponet manum suam super caput victimæ suæ: quæ immolabitur in vestibulo tabernaculi testimonii: fundentque filii Aaron sanguinem ejus per circuitum altaris. ⁹ Et offerent de pacificorum hostia sacrificium Domino: adipem et caudam totam ¹⁰ cum renibus, et pinguedinem quæ operit ventrem atque universa vitalia, et utrumque renunculum cum adipe qui est juxta ilia, reticulumque jecoris cum renunculis: ¹¹ et adolebit ea sacerdos super altare in pabulum ignis et oblationis Domini. ¹² Si capra fuerit ejus oblatio, et obtulerit eam Domino, ¹³ ponet manum suam super caput ejus: immolabitque eam in introitu tabernaculi testimonii. Et fundent filii Aaron sanguinem ejus per altaris circuitum. ¹⁴ Tollenque ex ea in pastum ignis dominici, adipem qui operit ven-

vidurius, ir kiek tik yra taukų viduje. ⁴ abudu inkstu su taukais, apdengiančiais paslėpsnius, ir kepenų tinklėlį draug su inkstais; ⁵ ir tai sudegins ant altoriaus kaip deginamą auką, sukūrę po malkomis ugnį, kad būtų skaniausio kvapo atnaša Viešpačiui.

⁶ Jei kas atnašautu dėkojimo auką iš avių, jo atnaša bus patinas arba patelė be kliaudos. ⁷ Jei atnašauja Viešpaties akivaizdoje erytį, ⁸ uždės ranką ant galvos savo atnašos, kuri bus papjauta liudijimo šėtros prieangyje; o Aarono sunęs išlaistys jos kraują aplink altorių; ⁹ ir iš dėkojimo aukos atnašaus Viešpačiui kaipo auką taukus ir visą uodegą ¹⁰ su inkstais; ir riebumą, pridengiantį pilvą ir visus vidurius ir abudu inkstu, su taukais, esančiais prie paslėpsnio, ir kepenų tinklėlį su inkstais; ¹¹ ir kunigas tai sudegins ant altoriaus kaipo ugnies maištą ir atnašą Viešpačiui. ¹² Jei būtų atnašaujama ožka, kurs ją aukoja ¹³ uždės ranką ant jos galvos ir ją papjaus liudijimo šėtros įėjime; ir Aarono sunęs išlaistys jos kraują aplink altorių. ¹⁴ Ir ims iš jos sudeginti Viešpačiui ugnyje taukus, apdengiančius pilvą ir dengiančius visus vidurius, ¹⁵ du inkstu su tinklu, esančiu ant jų prie paslėpsnio, ir kepenų taukus su

sudeginti. — *Taukus...* Išskaltomos riebiausios gyvulio dalys, kurios reikėjo sudeginti. — (4) *Draug su inkstais.* Užuo to išsireiškimo šitoje vietoje ir žemiaus ebr. tekste pasakyta: kurį jis atplėš prie inkstų. — (5) *Kaip deginamą auką.* Ebr. t: viršuje deginamosios aukos. Deginamoji auka buvo daroma Viešpačiui kasdien (vz. žem. 6, 8-13); taigi dėkojimo auka reikėjo degin-

ti viršuje jos. Žemiaus 7, 15... pasakyta, kas reikėjo daryti su likusia gyvulio mėsą: ji turėjo būti padalinta tarp kunigo ir to, keno buvo aukojamasis gyvulus.

(6) *Iš avių.* Ebr. ž. *c'on* reiškia avis ir ožkas draug. Paminėjęs smulkesnius gyvulius įkvėptas autorius kalba išspradžios apie avių aukojimą: eryti... (7. e.), o paskui 12. e. apie aukas iš ožkų. Avių aukose skirtumas buvo tik tas, kad prie de-

trem, et qui tegit universa vultus: ¹⁵ duos renunculos cum reticulo, quod est super eos iuxta ilia, et arvinam jecoris cum renunculis: ¹⁶ adolebitque ea super altare sacerdos in alimoniam ignis, et suavissimi odoris.

Omnis adeps Domini erit ¹⁷ jure perpetuo in generationibus, et cuntis habitaculis vestris: nec sanguinem nec adipem omnino comedetis.

inkstais. ¹⁶ Ir kunigas tai sudegins ant altoriaus kaipo ugnies maistą ir kad butu meiliausis kvapas.

Visi taukai bus Viešpaties ¹⁷ amžinu įstatu jūsų kartose ir visose jūsų buveinėse. Visai nevalgysite nei kraujo, nei taukų.

d) Atgailos aukų apeigos.

Caput IV. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ² Loquere filiis Israel: Auima, quæ peccaverit per ignorantiam, et de universis mandatis Domini, quæ præcepit ut non fierent, quippiam fecerit: ³ si sacerdos qui unctus est, peccaverit, delinquere faciens populum, offeret pro

4. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei, tardamas: ² Sakyk Izraelio sunums: Jei kas nusidėtu nežiniomis ir, peržengdamas kurį nors iš visų Dievo įsakymų, padarytu, kas daryti uždrausta, ³ jei taip nusidėtu pateptasis kunigas ir įvestu nuodėmėn tautą, atnašaus už savo

gintinių dalių turėjo priderėti visa uodega, o tai dėlto, kad rytų kraštuose avių uodegos labai didelės, sunkios ir begalo riebios.

(16) Visi taukai... Apskritas įtatas, kuriuo gyvulių taukai ir kraujas turėjo visuomet priderėti Dievui. Draudžiama vartoti savo reikalams tik tie taukai ir tos riebios dalys, kurios augščiaus paminėtos: nebuvo gi užginta valgyti riebi mėsa. Dievas sau paskyrė gyvulių mėsos dalis, kurios pas Rytų gyventojus skaitėsi geriausiomis; bet jos buvo taipogi prie šilto anų kraštų oro mažiausiai sveikos; todėl be religijinio atžvilgio rasi turėta dar atžvilgis ir į žmonių sveikatą.

4, 1—6, 7. Atgailos aukos turėjo būti dvejopos; vienos už nuodėmę (4, 1—5, 13), kitos už prasikaltimus (5, 14—6, 7); iš pradžios paduodama įstatai apie atgailos aukas už nuodėmes kunigo, visos tautos, kunigaikščio ir šiaip jau žmogaus, o taipogi už kaikurias atskiras nuodėmes: už tiesos paslėpimą, sutepto dalyko prisilietimą ir prisieka patvirtinto pažadėjimo užmiršimą; toliau eina įstatai apie aukas

už prasikaltimą visųpirma Dievui pašvęstuose dalykuose, o paskui už prasikaltimus prieš artimą.

(4, 2) Nusidėtu nežiniomis. Augščiaus minėtos aukos buvo daromos liuosa vultus; čionai gi kalbama apie atgailos aukas, kurių reikalavo pats įstatymas nurodytuose atsitikimuose. Atgailos aukos turėjo būti dvejopos: vienos už ruodėmes ir jos vadinosi nuodėmė (ebr. *chatat*), kitos už prasikaltimus ir vadinosi prasikaltimu (ebr. *asam*). Nuodėmė ir prasikaltimas nereiškia čionai Dievo įstatų peržengimo, einancio iš piktos valios arba paniekinimo, bet, apskritai sakant, iš žmogaus silpnybės, todėl iš nevisa aiškaus žinojimo, užmiršimo, neatsargumo ir tt. Nors kituose atsitikimuose ir ebr. tekstas nedaro skirtumo prasmėje žodžių „nuodėmė“ ir „prasikaltimas“, bet kalbant apie atgailos aukas nuodėmėmis vadinama peržengimai kokio nors Dievo įsakymo apskritai ir tai mažesniuose dalykuose, arba įvairios žmogaus prigimčiai nuosavios silpnybės, kaip kaikurių ligos, kuno susitepimai ir tt; prasikaltimais gi vadinama sunkesnės kaltybės, paliecian-

peccato suo vitulum immaculatum Domino: ⁴ et adducet illum ad ostium tabernaculi testimonii coram Domino, ponetque manum super caput ejus, et immolabit eum Domino. ⁵ Hauriet quoque de sanguine vituli, inferens illum in tabernaculum testimonii. ⁶ Cumque intinxerit digitum in sanguine, asperget eo septies coram Domino contra velum Sanctuarii. ⁷ Ponetque de eodem sanguine super cornua altaris thymiamatis gratissimi Domino, quod est in tabernaculo testimonii: omnem autem reliquum sanguinem fundet in basim altaris holocausti in introitu tabernaculi. ⁸ Et adipem vituli auferet pro peccato, tam eum qui vitalia operit quam omnia quæ intrinsecus sunt: ⁹ duos renunculos et reticulum quod est super eos juxta ilia. et adipem jecoris cum renunculis, ¹⁰ sicut aufertur de vitulo hostiæ pacificorum: et adolebit ea super altare holocausti. ¹¹ Pellem vero et omnes carnes cum capite et pedibus et intestinis et fimo, ¹² et reliquo corpore efferet extra castra in locum mundum, ubi cineres effundi solent: incenditque ea super lignorum struem, quæ in loco effusorum cinerum cremabuntur.

nuodėmę Viešpačini verši bekliaudos, ⁴ ir atves jį prie liudijimo šėtros angos Viešpaties akyvaizdon, ir uždės ranką ant jo galvos ir jį papjaus Viešpačiui. ⁵ Paskui pasisems versio kraujo ir jį įsineš liudijimo šėtron; ⁶ ir padažės pirštą kraujuje, juo pašlakstys septynis sykius Viešpaties akyvaizdoje ties šventyklos užkaba; ⁷ ir to paties kraujo padės ant ragų meiliausių Viešpačiui smilkalų altoriaus, kurs yra liudijimo šėtroje; visą gi likusį kraują išpils ant deginamųjų aukų altoriaus pašaknės šėtros įėjime. ⁸ Ir išims versio už nuodėmę taukus, kaip tuos, kurie apdengia vidurius, taip ir visus viduje esančius: ⁹ abudu inkstu ir esanti ant jų prie paslėpsnio tinklelį ir kepenų taukus su inkstais, ¹⁰ taip kaip imama iš dėkojimo aukos versio, ir tai sudegins ant deginamųjų aukų altoriaus; ¹¹ kailį gi ir visą mėsą su galva ir kojomis, su viduriais ir mėšlu, ¹² ir su likusia mėsa išgabens už stovyklos į nesuteptą vietą, kame paprastai išpiliami pelenai: ir tai uždegės ant malkų kruvos, ir bus sudeginta išpiltųjų pelenų vietoje.

čios Dievui pašvęstus dalykus, ir artimo teisių pažeidimai. Aukose už nuodėmes daroma skirtumas dar pagal tai, kas yra nusidėjęs, vyriausis kunigas, visa tauta, kunigaikštis, ar šiaip jau žmogus. — (3) *Pateptasis kunigas...* Taip vadinama tikriausiai vyriausis kunigas. Kalbama gi regimai tik apie tokią jo nuodėmę, kuria jis prasikalsdavo pildydamas vyriausiojo kunigo pareigas ir savo pasielgimu galėjo įvesti tautą į Dievo valios peržengimą. Tokiame atsitikime vyriausis kunigas tu-

rėjo už savo nuodėmę aukoti verši bekliaudos. — (5) *Liudijimo šėtron*: į jos šventąją vadinamą dalį. — (6) *Septynis sykius*. Skaitlinė septyni yra simbolinė: ja išreiškiamas veiksmo tobulumas. — *Ties šventyklos užkaba*, kuria buvo atskirta šventoji šėtros dalis nuo švenčiausios: už tos užkabos buvo sandoros skrynias su Jahvės sostu, maldytuve. — (12) *Su likusia mėsa*. Tikriaus anot ebr. t.: a p s k r i t a i v i s ą m ė s ą. Tuo auka už nuodėmę vyriausiojo kunigo ir tautos žymiai sky-

¹³ Quod si omnis turba Israel ignoraverit, et per imperitiam fecerit quod contra mandatum Domini est, ¹⁴ et postea intellexerit peccatum suum, offeret pro peccato suo vitulum, adducetque eum ad ostium tabernaculi. ¹⁵ Et ponent seniores populi manus super caput ejus coram Domino. Immolatoque vitulo in conspectu Domini, ¹⁶ inferet sacerdos, qui unctus est, de sanguine ejus in tabernaculum testimonii, ¹⁷ tincto digito aspergens septies contra velum: ¹⁸ ponetque de eodem sanguine in cornibus altaris, quod est coram Domino in tabernaculo testimonii: reliquum autem sanguinem fundet juxta basim altaris holocaustorum, quod est in ostio tabernaculi testimonii. ¹⁹ Omnemque ejus adipem tollet, et adolebit super altare: ²⁰ sic faciens et de hoc vitulo quo modo fecit et prius: et rogante pro eis sacerdote, propitius erit eis Dominus. ²¹ Ipsum autem vitulum efferet extra castra, atque comburet sicut et priorem vitulum: quia est pro peccato multitudinis.

²² Si peccaverit princeps, et fecerit unum e pluribus per ig-

¹³ O jei visa Izraëlio minia nežiniomis ir netyčiomis padarytu ką nors, kas priešinga Dievo paliepimui, ¹⁴ ir paskui suprastu savo nuodėmę, atnašaus už savo nusidėjimą veršį ir jį atves prie šėtros angos. ¹⁵ Ir tautos vyresnieji uždės rankas ant jo galvos Viešpaties akyvaizdoje. Papjovus gi veršį Viešpaties akyvaizdoje, ¹⁶ pateptasis kunigas įneš jo kraują liudijimo šėtron ¹⁷ ir, padažęs pirštą, šlakstys septynis sykius ties užkaba; ¹⁸ ir to paties kraujo padės ant ragų altoriaus, esančio Viešpaties akyvaizdoje liudijimo šėtroje; likusį gi kraują išlies prie pašaknės deginamųjų aukų altoriaus, kurs yra ties liudijimo šėtros anga. ¹⁹ Ir ims visus veršio taukus ir sudegins ant altoriaus, ²⁰ taip darėdamas ir su šitno veršiu, kaip darė pirma; ir meldžantis už juos kunigui, Viešpats bus jiems gailėstingas. ²¹ Patį gi veršį išgabens už stovyklos ir sudegins, kaip augščiaus minėtąjį veršį; nes jis aukojamas už daugybės nuodėmę.

²² Jei nusidėtu kunigaikštis ir išnežinių padarytu vieną iš

rėsi nuo kitų kruvinių aukų. Gyvulio dalis, kurios nepriderėjo stačiai Dievui ir nebuvo deginamos ant altoriaus, buvo lyg kad suteptos nuodėmė; todėl jos reikėjo sudeginti už stovyklos, toli nuo vietos, kurioje Viešpats buvo sau apsirinkęs būveinę ir sostą. Plg. Žyd. 13, 11-13. — *Nesuteptą vietą...* Be pelenyno prie deginamųjų aukų altoriaus buvo vieta už stovyklos, kurioje pildavo aukų taukais primirkusius pelenus ir baigdavo deginti, kas nevisai buvo sudegę ant altoriaus. Ta vieta skaitėsi nesutepta. Ji vėl reikia atskirti nuo kitos vietos už stovyklų visokioms sąslavoms pilti, kuri vadinosi sutepta.

(13-21) *Visa Izraëlio minia...* Atgailos auka už visos tautos nuodėmę visai toki pat, kaip už vyriausįjį kunigą. Skirtumai jos apeigose tik tie, kad ranką aukai ant galvos uždėda tautos atstovai ir kad už visą tautą turi melsties kunigas: *meldžiantis už juos...* Ebr. t. tas dalykas išreikštas bent kiek kitaip: Ir kunigas apkuops juos nuo nuodėmės, ir ji bus jiems atleista.

(22-26) *Kunigaikštis.* Taip vadinasi arba visos giminės vadas arba didesniųjų šeimynų tėvai. Jo aukos už nuodėmę skirtumai buvo tie: aukoti reikėjo ožys; aukoje tarpininkavo paprastas kunigas; aukos kraujas nebuvo įnešamas šventyklon, to-

norantiam, quod Domini lege prohibetur: ²³ et postea intellexerit peccatum suum, offeret hostiam Domino, hircum de capris immaculatum. ²⁴ Ponetque manum suam super caput ejus: cumque immolaverit eum in loco ubi solet mactari holocaustum coram Domino, quia pro peccato est, ²⁵ tinget sacerdos digitum in sanguine hostiæ pro peccato, tangens cornua altaris holocausti, et reliquum fundens ad basim ejus. ²⁶ Adipem vero adolebit supra, sicut in victimis pacificorum fieri solet: rogabitque pro eo sacerdos, et pro peccato ejus, et dimittetur ei.

²⁷ Quod si peccaverit anima per ignorantiam, de populo terræ, ut faciat quidquam de his, quæ Domini lege prohibentur, atque delinquat, ²⁸ et cognoverit peccatum suum, offeret capram immaculatam. ²⁹ Ponetque manum super caput hostiæ quæ pro peccato est, et immolabit eam in loco holocausti. ³⁰ Tolleque sacerdos de sanguine in digito suo: et tangens cornua altaris holocausti, reliquum fundet ad basim ejus. ³¹ Omnem autem adipem auferens, sicut auferri solet de victimis pacificorum, adolebit super altare in odorem suavitatis Domino: rogabitque pro eo, et dimittetur ei. ³² Sin autem de pecoribus obtulerit victimam pro peccato, ovem scilicet immaculatam, ³³ ponet manum super caput ejus,

daugelio dalykų, kas uždrausta Viešpaties įstatymu, ²³ ir paskui suprastu savo nuodėmę, atnašaus Viešpačiui kaip oūką ožį be kliaudos, ²⁴ ir uždės savo ranką ant jo galvos; ir kuomet jį papjaus toje vietoje, kame paprastai pjaunamos deginamosios aukos Viešpaties akyvaizdoje, nes tai yra auka už nuodėmę, ²⁵ kunigas padažys pirštą kraujuje aukos už nuodėmę ir juo prisilies deginamųjų aukų altoriaus ragų. o likusį kraują išpils prie jo pašaknės. ²⁶ Taurus gi sudegins ant altoriaus, kaip paprastai daroma dėkojimo aukose; ir kunigas melsis už jį ir už jo nuodėmę, ir bus jam atleista.

²⁷ Jei kas iš paprastų žmonių nusidėtu nežiniomis ir padarytu ką nors, kas uždrausta Viešpaties įstatymu, ir taip prasikaltu, ²⁸ ir pažintu savo nuodėmę, jis atnašaus oūką be kliaudos. ²⁹ Ir uždės ranką ant galvos aukos už nuodėmę ir ją papjaus deginamųjų aukų vietoje. ³⁰ O kunigas ims savo pirštu kraujo ir, prisilies deginamųjų aukų altoriaus ragų, likusį išlies prie jo pašaknės. ³¹ Paskui ėmęs visus taucus, kaip paprastai ima iš dėkojimo aukų, sudegins ant altoriaus, kad butu meilus kvapas Viešpačiui; ir melsis už jį, ir bus jam atleista. ³² O jei atnašaus auką už nuodėmę iš avių, ims avelę be kliaudos, ³³ uždės ranką ant jos galvos ir papjaus ją toje vietoje, kame paprastai pjaunama deginamo-

dėl juo buvo patepama ne smilkalų altoriaus, bet deginamųjų aukų altoriaus ragų, o aukos dalis, nepaskirtos sudeginti ant altoriaus, tekdavo kunigams. Vž žem. 6, 26. 29.

(27 - 35) Iš paprastų žmonių... Jo auka už nuodėmę turėjo būti oūką arba avis; aukojimo gi apeigos visai tokios pat, kaip už kunigaikštį.

et immolabit eam in loco ubi solent caedi holocaustorum hostiae. ³⁴ Sumetque sacerdos de sanguine ejus digito suo, et tangens cornua altaris holocausti, reliquum fundet ad basim ejus. ³⁵ Omnem quoque adipem auferens, sicut auferri solet adepis arietis, qui immolatur pro pacificis: cremabit super altare in incensum Domini: rogabitque pro eo, et pro peccato ejus, et dimittetur ei.

Caput V. ¹ Si peccaverit anima, et audierit vocem jurantis, testisque fuerit quod aut ipse vidit, aut conscius est: nisi indicaverit, portabit iniquitatem suam. ² Anima quæ tetigerit aliquid immundum, sive quod occisum a bestia est, aut per se mortuum, aut quodlibet aliud reptile: et oblita fuerit immunditiæ suæ, rea est, et deliquit: ³ et si tetigerit quidquam de immunditia hominis juxta omnem impuritatem, qua pollui solet, oblitaque cognoverit postea, subjacebit delicto. ⁴ Anima, quæ juraverit, et protulerit labiis suis ut vel male quid faceret, vel bene, et idipsum juramento et

sios aukos. ³⁴ O kunigas ims savo pirštu jos kraujo ir, prisilietęs deginamųjų aukų altoriaus ragų, likusį išlies prie jo pašaknės. ³⁵ Ėmęs taipogi visus taukus, kaip paprastai imama taukai avino, pjaunamo dėkojimo aukose, sudėgins ant altoriaus kaipo smilkalą Viešpačiui, ir melsis už jį ir už jo nuodėmę, ir bus jam atleista.

5. perskyrimas. ¹ Jei kas nusidėtu tuo, kad, išgirdęs prisiekiančiojo balsą ir galėdamas būti liudytoju to, ką pats matė arba iš kitur žino, nepasakytu, toksai apsunkins save neteisybe. ² Kas prisiliestu kokio nors nešvarumo, ar tai būtų žvėries papjauta, ar savaimi nustipę, arba kokio nors slankiojančio gyvio, ir užmirštu savo susitepimą, bus kaltas ir nusidėjęs. ³ Ir jei prisiliestu kokio nors nešvarumo žmoguije iš visų tų nešvarumų, kuriais paprastai susitepama, ir užsimiršęs sužinotu paskui, jis turės kaltbę. ⁴ Kas prisiektu ir savo lupomis išsirtartu darysias ką pikta, arba ką gera, ir tai

(5, 1) *Jei kas nusidėtu...* Angščiau aprašyta ketveriopos atgailos aukos, žiūrint į tai, kas buvo nusidėjęs; čionai nuodėtyta keletas nuodėmių, už kurias reikėjo daryti tam tikros aukos; tos nuodėmės regimai buvo labians prasiplatinusios už kitas ir jomis dažniausiai prasikalsdavo šiaip jau žmonės, apie kuriuos buvo šneka praeitojo perskyrimo gale. Tai buvo čia ypatinga, kad kaltininkas turėjo išpažinti savo nusidėjimą. Pirmą toki nuodėmę buvo tiesos užslėpimas teisme: *išgirdęs prisiekiančiojo...* Tikriausiai anot ebr. t.: girdėdamas prisaikinančiojo balsą, t. y., jei klausiamas teisme vardan Viešpaties, kad pasakytų tiesą, kurią žino, nesutiktu tai padaryti iš baimės ar kokios kitos priežasties. — *Apsunkins*

save neteisybe: bus kaltas Dievo akyse, kurio vardu teismas daromas, ir prieš artimo meilę, todėl turės imti ant savęs ir visas savo pasielgimo pasekmes. — (2, 3) *Kas prisiliestu...* Antras nusidėjimas tai prisilietimas kokios nors maitos arba žmogaus nešvarumo. — *Ar tai būtų...* Ebr. t. tas dalykas išreikštas truputį kitaip: „ar tai nešvarios žvėries maitos, ar tai nešvarios galvijų maitos, ar tai nešvarios slankiojančiojo gyvio maitos, ir to nežinojo ir pats pasidarė suleptas ir prasiakalto“. Plg. žem. 11. persk. — *Nešvarumo žmoguije...* Taip susitepusiam reikėjo išplauti rubai ir pačiam nusimazgoti. Vž. žem. 12–15. persk. Kas to nepadarėdavo, nusidėdavo. — (4) *Kas prisiektu...* Trečias nusidėjimas — neatsargi pri-

sermone firmaverit, oblitaque postea intellexerit delictum suum, ⁵ agat pœnitentiam pro peccato, ⁶ et offerat de gregibus agnam sive capram, orabitque pro ea sacerdos et pro peccato ejus: ⁷ sin autem non potuerit offerre pecus, offerat duos turtures, vel duos pullos columbarum Domino, unum pro peccato, et alterum in holocaustum, ⁸ dabitque eos sacerdoti: qui primum offerens pro peccato, retorquet caput ejus ad pennulas, ita ut collo hæreat, et non penitus abrumpatur. ⁹ Et asperget de sanguine ejus parietem altaris: quidquid autem reliquum fuerit, faciet distillare ad fundamentum ejus, quia pro peccato est. ¹⁰ Alterum vero adolebit in holocaustum, ut fieri solet: rogabitque pro eo sacerdos et pro peccato ejus, et dimittetur ei. ¹¹ Quod si non quiverit manus ejus duos offerre turtures, aut duos pullos columbarum, offeret pro peccato suo similæ partem ephi decimam: non mittet in eam oleum, nec thuris aliquid imponet, quia pro peccato est. ¹² Tradetque eam sacerdoti: qui plenum ex ea pugillum hauriens, cremabit super altare in monimentum ejus qui obtulerit, ¹³ rogans pro illo et expians, reliquam vero partem ipse habebit in munere.

patvirtintu prisieka ir žodžiais, pats to neįsądomas, paskui gi suprastu savo kaltybę, ⁵ tedaro atgailą už nuodėmę ⁶ ir teatnašauja iš bandos jauną avi arba ožką; ir kunigas melsis už jį ir už jo nuodėmę. ⁷ O jei neišsigali atnašauti avies arba ožkos, teatnašauja Viešpačiui du turkleliu arba du jaunu karveliu, vieną už nuodėmę, o antrą deginamajai aukai. ⁸ Ir atiduos juos kunigui, kurs atnašaudamas pirmąjį už nuodėmę, atsuks jo galvą prie sparnų, taip kad jį nenutruktu visiškai, bet laikytusi kaklo, ⁹ krauju apšlakstys altoriaus šoną, o kiek bus likę, išvarvins prie jo pašaknės, nes tai aukojama už nuodėmę. ¹⁰ Antrą gi sudegins kaip deginamą auką, kaip paprastai daroma. Ir kunigas melsis už jį ir už jo nuodėmę, ir bus jam atleista. ¹¹ O jei jo ranka neišsigalės duoti dviejų turklelių arba dviejų jaunų karvelių, atnašaus už savo nuodėmę dešimtą efos dalį miltų; nepils į juos neikie aliejaus ir nepridės smilkalų, nes tai aukojama už nuodėmę. ¹² Ir atiduos juos kunigui, kurs pasėmęs pilną jų saują sudegins ant altoriaus atminimui to, kurs atnašavo, ¹³ melsdamos už jį ir jį apkuopdamos; likusią gi dalį sau pasiims kaip dovaną.

sieka. Ebr. t. jis išreikštas pilniaus: „dušia, kuri plepėdama lupomis prisiektu padarysianti ką pikta ar gera visuose tuose dalykuose, apie kuriuos žmogus gali plepėti su prisieka, ir to nežinotų, ir atsimintu, ir prasikalstu vienu iš tų dalykų...“ Ebr. išsireiškimas „padaryti ką gera ar pikta“ reiškia čionai tą pat, ką ir: ką nors daryti. — (5. 6) *Tedaro atgailą.* Šitais žodžiais ebr. t. užhaigama ilgas sakiny, pradėtas 1. cil.; todėl atgaila lie-

piama daryti ne tik už paskutinę nuodėmę, bet už visas augščiau minėtas. Ebr. tekstas šioje vietoje labiau skiriasi nuo Vulgatos: „Jei tat kas nors prasikalstu vienu iš tų dalykų, tegul išpažįsta, kuo nusidėjo, o atgailai už savo nuodėmę, kuria nusidėjo, teatnašauja Viešpačiui iš bandos avelę arba ožką, ir kunigas jį apkuops nuo jo nuodėmės“. — (8) *Atsuks jo galvą.* Plg. aug. 1, 15. — (11) *Dešimtą efos dalį:* vieną gomorą,

¹⁴ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ¹⁵ Anima si prævaricans ceremonias, per errorem in his, quæ Domino sunt sanctificata, peccaverit, offeret pro delicto suo arietem immaculatum de gregibus, qui emi potest duobus siclis, juxta pondus Sanctuarii: ¹⁶ ipsumque quod intulit damni restituat, et quintam partem ponet supra, tradens sacerdoti, qui rogabit pro eo offerens arietem, et dimittetur ei. ¹⁷ Anima si peccaverit per ignorantiam, feceritque unum ex his quæ Domini lege prohibentur, et peccati rea intellexerit iniquitatem suam, ¹⁸ offeret arietem immaculatum de gregibus sacerdoti, juxta mensuram, æstimationemque peccati: qui orabit pro eo, quia nesciens fecerit: et dimittetur ei, ¹⁹ quia per errorem deliquit in Dominum.

Caput VI. ¹ Locutus est Dominus ad Moysen, dicens: ² Anima quæ peccaverit, et contempto Domino, negaverit proximo suo depositum quod fidei ejus creditum fuerat, vel vi aliquid extorserit, aut calumniam fece-

¹⁴ Ir Viešpats kalbėjo Mozei, tardamas: ¹⁵ Jei kas, suklydęs, peržengtu apeigas tame, kas Viešpačiui pašvęsta, ir taip nusidėtu, atnašaus už savo prasikaltimą iš bandos aviną be kliaudos, koks galima nupirkti už du sikliu tokio svarumo kaip šventyklos; ¹⁶ atlygins taipogi padarytajį nuostolį ir pridės penktą dalį viršaus; ir tai atiduos kunigui, kurs melsis už jį, aukodamas aviną, ir bus jam atleista. ¹⁷ Jei kas nusidėtu nežinomis ir padarytu ką nors iš to, kas Viešpaties įstatymu uždrausta, ir padaręs nuodėmę suprastu savo neteisybę, ¹⁸ ims iš bandos aviną be kliaudos pagal didumą ir svarbumą nuodėmės ir atiduos kunigui, kurs už jį melsis, nes buvo padaręs nežinodamas, ir bus jam atleista. ¹⁹ nes paklydęs prasikalto Viešpačiui.

6. perskyrimas. ¹ Viešpats kalbėjo Mozei, tardamas: ² Kas nusidėtu ir paniekinęs Viešpatį nenorėtu sugrąžinti savo artimui dalyko, kurį tasai juo pasitikėdamas buvo pas jį paguldęs, arba jei ką nors prievarta išplėštu,

kurs buvo lygus maž-daug gorčiui (anot kitų pusę tiek). Plg. Iš. 16, 3; 29, 40 ir k. — *Nepils į juos aliejaus...* Tuo auka už nuodėmę skyrėsi nuo paprastos minchos. Plg. 2, 1-3.

(15-16) *Suklydęs peržengtu apeigas...* Toliau minimi atsitikimai, kuriuose buvo reikalaujama auka už prasikaltimą. Tarp prasikaltimų pirmojon vieton dėdama paniekimas apeigų (ebr. *qodasim Jahveh*, Viešpaties šventumų), t. y. kuomet kas nors, suklydęs ne be savo kaltybės, neatiduodavo to, kas pagal įstatymus priderėjo šventyklai, pvd. pirmonių. Tame atsitikime buvo reikalaujama atgailos auka už prasikaltimą, atsiliginimas ir pabauda. — (17-19) *Nusidėtu nežinomis...* Ir čionai regimai kal-

bama apie prasikaltimus prieš „Viešpaties šventumus“, nes tai aiškiai nurodo žodžiai 19. eil.: *prasikalto Viešpačiui*; bet prasikaltimas buvo padarytas arba visai nežinomis, arba mažuose dalykuose ir nereikalavo atsiliginimo, o tik aukos. — *Kadangi paklydęs...* Ebr. t. tai pasakyta pilniaus ir iškilmingiaus: *’aşam hu’ ’aşom ’aşam la Jahveh*, tai auka už prasikaltimą, nes prasikalto Viešpačiui.

(6, 2) *Paniekinęs Viešpatį...* Kalbama apie prasikaltimus, darant skriaudą artimui (ebr. t.: *vientaučiui*), ir tai tokios, kurių teisme nebuvo kuo patvirtinti, todėl nebuvo galima nubausiti kaltininko pagal kitus įstatus apie skriaudas artimui, taigi, kuriuos kaltininkas pats išpa-

rit, ³ sive rem perditam inven-
 rit, et inficiens insuper pejera-
 verit, et quodlibet aliud ex plu-
 ribus fecerit, in quibus solent
 peccare homines, ⁴ convicta de-
 liciti, reddet ⁵ omnia quæ per
 fraudem voluit obtinere, integra,
 et quintam insuper partem do-
 mino cui damnum intulerat. ⁶
 Pro peccato autem suo offeret
 arietem immaculatum de grege,
 et dabit eum sacerdoti, juxta
 æstimationem, mensuramque de-
 liciti: ⁷ qui rogabit pro eo coram
 Domino, et dimittetur illi pro
 singulis quæ faciendo peccavit.

arba mestu ant ko neteisingą
 apkaltinimą, ³ arba rastu pame-
 stą dalyką ir užsigindamas dar
 melagingai prisiektu, ir padary-
 tu ką nors kita iš daugelio da-
 lykų, kuriais žmonės paprastai
 nusideda, ⁴ snpratęs prasikalti-
 mą, sugrąžins ⁵ savininkui, ku-
 riam buvo padaręs skriaudą pil-
 nai visa, ką apgavimu norėjo
 įgyti, o be to duos penktą dalį
 viršaus; ⁶ už savo gi nuodėmę
 atnašaus iš bandos aviną be kliau-
 dos pagal prasikaltimo didumą
 ir svarbumą ir atiduos jį kuni-
 gui, ⁷ kurs melsis už jį Viešpa-
 ties akyvaizdoje, ir jam bus at-
 leista visa tai, ką darydamas
 buvo nusidėjęs.

e) Kunigų pareigos ir teisės aukų atnašavime.

⁸ Locutusque est Dominus ad
 Moysen, dicens: ⁹ Præcipe Aaron
 et filiis ejus: Hæc est lex holo-
 causti: Cremabitur in altari to-
 ta nocte usque mane: ignis ex

⁸ Ir Viešpats kalbėjo Mozei,
 tardamas: ⁹ Įsakyk Aaronui ir
 jo sunums: Tasai yra įstatas apie
 deginamąją auką: ji turės degti
 ant altoriaus visą naktį lig ry-

žindavo. Visi tie prasikaltimai buvo pa-
 niekinimas paties Viešpaties, nes Viešpats
 buvo uždraudęs skriausti artimą. — *Ne-
 norėtu sugrąžinti...* Visas šitas straipsne-
 lis truputį kitaip skamba ebr. t., kame
 skaitome: „Ir meluotu savo vientaucini apie
 dalyką pas save paguldytą arba įteiktą
 pasergėti, arba prievarta iš jo išplėstą;
 arba jei ką vyliumi išgautu iš savo vien-
 taučio, arba jei rastu kokį pamestą daly-
 ką ir to užsigintu, arba jei neteisingai
 prisiektu kokiame nors dalyke iš tų, ku-
 riuos žmonės daro, kad nusidėtu (supr.:
 kad nuskriaustu artimą); jei tai kas nors
 taip nusidėtu ir prasikalstu, teatiduodie
 paglemžtą dalyką, kurį varu išplėšė, ar-
 ba išveržtą dalyką, kurį vyliumi išgavo,
 arba paguldytą dalyką, kurį turėjo paser-
 gėti, arba pamestą dalyką, kurį rado, ar-
 ba tai, dėl ko neteisingai prisieki: visa
 teatiduodie pilnai ir teprideda viršaus
 penktą dalį; ir atiduos savo atgailos die-
 noje tam, kam tai pridera; o už savo

prasikaltimą atnašaus...“ Kiti įsakymai
 apie aukas už prasikaltimą surašyti žem.
 7, 11...

6, 8 — 7, 38. Toliaus eina eilia įsaky-
 mų, kuriais papildoma augščiaus duotieji
 įstatai apie aukas; čionai atkreipiama ypaci-
 nginga atidė į kunigų pareigas ir teises
 aukose. Visupirma duodama įsakymai
 apie tris viešas kasdienines aukas: apie
 deginamąją auką ir jos priedą rytinę ir
 vakarinę nekruviną auką ir apie vyriausio-
 jo kunigo duoninę auką; paskui gi pa-
 pildoma įstatai apie aukas už nuodėmę
 ir prasikaltimą ir apie dėkojimo aukas,
 o kalbant apie tas paskutiniąsias pa-
 naujinama uždraudimas valgyti taukus ir
 kraują.

(8) *Įstatas apie deginamąją auką. Vž.*
 Iš. 29, 38 — 46. Kadangi įstatas apie die-
 ną daromą deginamąją auką buvo gana
 aiškus, todėl apie jį čionai nekalbama, tik
 liepiama deginti auka taipogi naktį, nes

eodem altari erit. ¹⁰ Vestietur tunica sacerdos et feminalibus lineis: tolletque cineres, quos vorans ignis exussit, et ponens juxta altare, ¹¹ spoliabitur prioribus vestimentis, indutusque aliis, efferet eos extra castra, et in loco mundissimo usque ad favillam consumi faciet. ¹² Ignis autem in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos subjiiciens ligna mane per singulos dies, et imposito holocausto, desuper adolebit adipēs pacificorum. ¹³ Ignis est iste perpetuus, qui nunquam deficiet in altari.

¹⁴ Hæc est lex sacrificii et libamentorum, quæ offerent filii Aaron coram Domino, et coram altari. ¹⁵ Tollet sacerdos pugillum similæ, quæ conspersa est oleo, et totum thus, quod super simillam positum est: adolebitque illud in altari in monumentum odoris suavissimi Domino: ¹⁶ reliquam autem partem similæ comedet Aaron cum filiis suis, absque fermento: et comedet in loco sancto atrii tabernaculi. ¹⁷ Ideo autem non fermentabitur, quia pars ejus in Domino offertur incensum. Sanctum sanctorum erit, sicut pro peccato atque delicto. ¹⁸ Mares tantum stirpis Aaron comedent illud. Legitimum ac sempiternum erit in generationibus ve-

tui; ugnis bus iš to paties altoribus. ¹⁰ Kunigas apsilvks jupa ir drobinėmis kelnėmis, ir išims riebius pelenus, kuriais ugnis degdama pavertė auką, ir supils šaly altoriaus; ¹¹ paskui nusi-vilks minėtuosius apdarus ir apsilvks kitais, išneš pelenus už stovyklą ir švariausioje vietoje subaigs juos deginti lig dulkių. ¹² Ugnis gi ant altoriaus kurensis visuomet; ją palaikys kunigas, pridėdamas kasdien rytą malkų, ir ant jų dės deginamąją auką, o viršuje jos degins dėkojimo aukų taukus. ¹³ Ta ugnis yra nuolatinė ir niekuomet neužges ant altoriaus.

¹⁴ Tasai yra įstatas apie duoninę auką ir liejamą auką, kurias Aaronas sunus atnašaus Viešpaties akyvaizdoje ties altoriumi. ¹⁵ Kunigas ims saują smulkių miltų apšlakstytų aliejumi ir visą padėtį ant miltų smilkalą ir tai susmilkys ant altoriaus kaip atminimą, kad būtų meiliausias kvapas Viešpačiui. ¹⁶ Likusią gi smulkių miltų dalį valgys neįraugintą Aaronas draug su savo sunumis, ir valgys šventoje vietoje, šėtros prieangyje. ¹⁷ Nebus gi įrauginta dėlto, kad jos dalis aukojama kaip smilkalas Viešpačiui. Bus labai šventa, taip pat kaip auka už nuodėmę ir prasikaltimą. ¹⁸ Tik Aaronas giminės vyriškiai ją valgys. Tai bus amžinas įstatas jūsų kar-

apie tai galėjo būti abejonė. — (10) Išims riebius pelenus... Plg. Iš. 27, 3. — Išneš pelenus... Vž. aug. 4, 12.

(14) Įstatas apie duoninę auką. Ebr. minchah. Plg. Iš. 29, 40. 41; Kun. 2, 1–3. — Liejamą auką. Tų žodžių ebr. t. nėra. Jie pridėti šv. Jieronimo aiškumo dėlei, nes prie duoninės aukos buvo pridėdama vynos ir aliejus. — (16) Valgys

šventoje vietoje... Ta aplinkybė angščiaus nebuvo minėta; taigi, vietos nurodymu, kame reikia valgyti likusioji minchos dalis, papildoma įstatas apie minchą — (17) Nebus gi... Ebr. t.: „ir nebus kepama su raugu: aš ją jiems daviau kaip dalį iš mano deginimų“, t. y. iš man padarytųjų atnašų, kad būtų sudegintos kaip auka.

stris de sacrificiis Domini: omnis, qui tetigerit illa, sanctificabitur.

¹⁹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ²⁰ Hæc est oblatio Aaron, et filiorum ejus, quam offerre debent Domino in die unctionis suæ. Decimam partem ephi offerent similæ in sacrificio sempiterno, medium ejus mane, et medium ejus vespere: ²¹ quæ in sartagine oleo conspersa frigetur. Offeret autem eam calidam in odorem suavisimum Domino ²² sacerdos, qui jure patri successerit, et tota cremabitur in altari. ²³ Omne enim sacrificium sacerdotum igne consumetur, nec quisquam comedet ex eo.

²⁴ Locutus est autem Dominus ad Moysen, dicens: ²⁵ Loquere Aaron et filiis ejus: Ista est lex hostiæ pro peccato: In loco ubi offertur holocaustum, immolabitur coram Domino. Sanctum sanctorum est. ²⁶ Sacerdos qui offert, comedet eam in loco sancto, in atrio tabernaculi. ²⁷ Quidquid tetigerit carnes ejus, sanctificabitur. Si de sanguine illius vestis fuerit aspersa, lavabitur in loco sancto. ²⁸ Vas autem fictile, in quo cocta est, confringetur: quod si vas æneum fuerit, defricabitur, et lavabitur aqua. ²⁹ Omnis masculus de genere sacerdotali vescetur de carnibus ejus, quia Sanctum

tose apie aukas Viešpačiui. Kiekvienas, kurs jų prisiliestu, bus pašventintas.

¹⁹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ²⁰ Tai yra Aarono ir jo sūnų atnaša, kurią jie turi aukoti Viešpačiui savo patepimo dienoje: atnašaus dešimtą efos dalį smulkių miltų kaipo amžiną duoninę auką: pusę jų rytą ir pusę vakare. ²¹ Jie, apšlakstyti aliejumi, bus iškepti ant skardos. Atnašaus gi juos šiltus, kad būtų meiliausias kvapas Viešpačiui, ²² tasai kunigas, kurs bus teisėtas tėvo įpėdinis, ir visa bus sudeginama ant altorius; ²³ nes kiekviena duoninė kunigų auka bus ugnyje sudeginta, ir neivienas iš jos nevalgys.

²⁴ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ²⁵ Sakyk Aaronui ir jo sūnams: Tasai yra įstatas apie auką už nuodėmę: ji bus papjaunama Viešpaties akyvaizdoje toje vietoje, kame pjaunama deginamoji auka; ji yra labai šventa. ²⁶ Kunigas, kurs ją atnašauja, valgys ją šventoje vietoje šėtros prieangyje. ²⁷ Kas tik prisiliestu jos mėsos, bus pašventinta. Jei jos krauju apšlakstytu apdaras, bus išplautas šventoje vietoje. ²⁸ Molinis gi indas, kuriame ją išvirta, bus sudaužytas; o jei indas butu varinis, bus ištrintas ir išplautas vandeni. ²⁹ Kiekvienas kunigų giminės vyriškis valgys jos mėsos,

(20 - 22) Aarono ir jo sūnų atnaša: tų sūnų, kurie po Aarono bus vyriausiais kunigais. Šituo įstatu uždedama ant Aarono ir visų paskesniųjų vyriausiųjų kunigų pareiga aukoti kasdien per visą jų gyvenimą, pradedant nuo jų patepimo dienos, kepią duoninę auką, kuri reikėjo sudeginti visa. — Savo patepimo dienoje: pradedant savo patepimo į kunigus diena,

arba geriaus: per visą laiką, kolei bus pateptuoju, t. y. vyriausioju kunigu. — Dešimtą efos dalį. Vž. aug. 5, 11.

(25) Įstatas apie auką už nuodėmę. Vž. aug. 4. ir 5. persk. Paduodamos taisyklės, užlaikytinos kunigams. Jos visos remiasi tuo dėsniu, kad auka už nuodėmę yra labai šventa. Ji pjaunama deginamųjų aukų vietoje, jos mėsa reikia

sanctorum est. ³⁰ Hostia enim quæ creditur pro peccato, cujus sanguis infertur in tabernaculum testimonii ad expiandum in Sanctuario, non comedetur, sed comburetur igni.

Caput VII. ¹ Hæc quoque lex hostiæ pro delicto, Sancta sanctorum est: ² idcirco ubi immolabitur holocaustum, mactabitur et victima pro delicto: sanguis ejus per gyrum altaris fundetur. ³ Offerent ex ea caudam et adipem qui operit vitalia: ⁴ duos renunculos, et pinguedinem quæ juxta ilia est, reticulumque jecoris cum renunculis. ⁵ Et adolebit ea sacerdos super altare: incensum est Domini pro delicto. ⁶ Omnis masculus de sacerdotali genere, in loco sancto vescetur his carnibus, quia Sanctum sanctorum est. ⁷ Sicut pro peccato offertur hostia, ita et pro delicto: utriusque hostiæ lex una erit; ad sacerdotem, qui eam obtulerit, pertinebit. ⁸ Sacerdos qui offeret holocausti victimam, habebit pellem ejus. ⁹ Et omne sacrificium simile, quod coquitur in elibano, et quidquid in craticula, vel in sartagine præparatur, ejus erit sacerdotis a quo offertur: ¹⁰ sive oleo conspersa, sive arida fuerint, cunctis filiis Aaron mensura æqua per singulos dividetur.

nes ji labai šventa. ³⁰ Tečiaus pjaunama už nuodėmę auka, kurios kraujas inešamas liudijimo šėtron permaldantų šventykloje. nebus valgoma, bet sudeginta ugnyje.

7. perskyrimas. ¹ Štai istatas aukos už prasikaltimą. Ji labai šventa; ² todėl kame bus pjaunama deginamoji auka, bus taipogi pjaunama ir auka už prasikaltimą; jos kraujas bus išlietas aplink altorių. ³ Aukos iš jos uodegą ir taukus, pridengiančius vidurius, ⁴ abudu inkstu ir taukus, esančius prie paslėpsnio, ir kepenų tinklėlį su inkstais. ⁵ Ir kunigas tai sudegins ant altoriaus; tai yra auka, deginama Viešpačiui už prasikaltimą. ⁶ Kiekvienas kunigų giminės vyriškis valgys tos mėsos šventoje vietoje, nes ji labai šventa. ⁷ Kaip atnašaujama auka už nuodėmę, taip pat ir už prasikaltimą; istatas apie vieną ir kitą auką bus tas pats. Ji priderės kunigui, kurs ją atnašaus. ⁸ Kunigas, kurs atnašauja deginamąją auką, gaus jos kailį. ⁹ Ir kiekviena smulkių miltų auka, kepama kakalyje, ir kas tik prirengiama ant narinės arba skardos, bus to kunigo, kurs ją atnašauja; ¹⁰ vis tiek, ar bus apšlakstyta aliejumi, ar sausa, lygiai bus padalinta kiekvienam iš Aarono sūnų.

valgyti šventoje vietoj. jos krauju sutauškyti apdarai privalo būti plaunami šventoje vietoje ir tt. — (30) *Tečiaus pjaunama...* Taip buvo daroma su atgailos auka už vyriausį kunigą ir už tautos nuodėmę. Plg. 4, 5, 16.

(7, 1) *Istatas aukos už prasikaltimą.* Plg. aug. 5, 14. Jos apeigos turi būti tokios pat, kaip aukoje už nuodėmę (7, 7), to-

dėl kuikuriuos čionai apleistos, pvd. krauju patepimas altoriaus, rankos uždėjimas. — (4) *Tinklelį su inkstais.* Anot ebr: „tinklelį, kurį atplėš prie inkstų“. — (8-10) *Kunigas, kurs...* Kalbant apie tai, kas priderės kunigui iš atgailos aukų, minima taipogi, ką Viešpats jiems paskyrė iš kitu atnašų: iš deginamosios aukos ir iš įvairios rūšies nekruvinių aukų.

¹¹ Hæc est lex hostiæ pacificorum quæ offertur Domino. ¹² Si pro gratiarum actione oblatio fuerit, offerent panes absque fermento conspersos oleo, et lagenâ azyma uncta oleo, coctamque similam, et collyridas olei admistione conspersas: ¹³ panes quoque fermentatos cum hostia gratiarum, quæ immolatur pro pacificis: ¹⁴ ex quibus unus pro primitiis offeretur Domino, et erit sacerdotis qui fundet hostiæ sanguinem. ¹⁵ Cujus carnes eadem comedentur die, nec remanebit ex eis quidquam usque mane. ¹⁶ Si voto, vel sponte quispiam obtulerit hostiam, eadem similiter edetur die: sed et si quid in crastinum remanserit, vesci licitum est: ¹⁷ quidquid autem tertius invenerit dies, ignis absumet. ¹⁸ Si quis de carnibus victimæ pacificorum die tertio comederit, irrita fiet oblatio, nec proderit offerenti: quin potius quæcumque anima tali se edulio contaminaverit, prævaricationis rea erit. ¹⁹ Caro, quæ aliquid tetigerit immundum, non comedetur, sed comburetur igni: qui fuerit mundus, vescetur ex ea. ²⁰ Anima polluta quæ ederet de carnibus hostiæ pacificorum,

¹¹ Tasai yra įstatas apie dėkojimo auką, atnašaujamą Viešpačiui. ¹² Jei bus daroma auka padėkojimui, atnašaus dovana be raugo, apšlakstyta aliejumi, ir ragaisi be raugo, apteptą aliejumi, ir keptus miltus, ir papločius, imaisytus ant aliejaus; ¹³ taipogi įraugintas duonas, atnešamas atminčiai prie dėkojimo aukos; ¹⁴ viena iš jų bus atnašaujama Viešpačiui kaip pirmuonė ir teks kunigui, kurs išlies aukos kraują. ¹⁵ Jos mėsa bus suvalgyta tą pačią dieną, ir nieko iš jos neliks lig rytui. ¹⁶ Jei kas pildydamas apžadą arba liusa valia atnašautu auką, ji bus taipogi suvalgoma tą pačią dieną; bet jei kas iš jos liktu rytdienai, dar valia valgyti. ¹⁷ Kas gi pasiliktu lig trečiajai dienai, bus sudeginta ugnyje. ¹⁸ Jei kas valgytu iš dėkojimo aukos mėsos trečioje dienoje, jo atnaša pasidarys kaip nebuvusi ir nepravers atnašaujanti; o net kas save tokiuo valgiu suteptu, bus užtraukęs ant savęs kaltybę. ¹⁹ Mėsa, kuri prisiliestu ko nors sutepto, nebus valgoma, bet bus sudeginta ugnyje. Kiekvienas, kurs bus nesuteptas, valgys tos au-

(11) Įstatas apie dėkojimo auką. Paduodamos taisyklės, užlaikytinos kunigams įvairiose dėkojimo aukose. — (12) Jei bus daroma auka... Iš čia patiriame, kad dėkojimo aukos bus trejopos: viena bus atnašaujama padėkoti Dievui už kokią nors geradarystę; tai buvo dėkojimo auka griežtoje to žodžio prasmėje; ebr. ji vadinasi *zebah hattodah* arba *zebah thodath haššelamim* Kita dėkojimo auka buvo daroma pildant apžadą, regimai norint išmelti iš Dievo kokios ypatingos malonės; ebr. jos vardas *zebah nedar*. Trečios rūšies dėkojimo auka buvo daroma visai iš liusos valios, iš dievotumo;

ji vadinasi ebr. *zebah nedabah*. Pirmoji dėkojimo aukų rūšis tai turėjo savyje ypatingą, kad su kruvina auka turėjo būti atnašaujama ne tik nekruvina mincha, bet taipogi duodama dovana iš įraugintos duonos (13. e.), kuri vienok visai nebuvo deginama Viešpačiui, o tik jos dalis tekdavo kunigui, kitą gi dalį suvalgydavo religijiniame pokilyje, kurs buvo keliamas prie dėkojimo aukų. — *Keptus miltus*. Ebr. t.: imaisytus miltus, t. y. tešlą. (16) Pildydamas apžadą arba liusa valia... Antra ir trečia dėkojimo aukų rūšis. Plg. žem. 22, 21. 22. — (19-21) Mėsa, kuri... Sekantijs įsakymai apie dėkoji-

quæ oblata est Domino, peribit de populis suis. ²¹ Et quæ tetigerit immunditiam hominis, vel jumenti, sive omnis rei quæ polluere potest, et comederit de hujusmodi carnibus, interibit de populis suis.

²² Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ²³ Loquere filiis Israel: Adipem ovis, et bovis, et capræ non comedetis. ²⁴ Adipem cadaveris morticini, et ejus animalis, quod a bestia captum est, habebitis in varios usus. ²⁵ Si quis adipem, qui offerri debet in incensum Domini, comederit, peribit de populo suo. ²⁶ Sanguinem quoque omnis animalis non sumetis in cibo, tam de avibus quam de pecoribus. ²⁷ Omnis anima, quæ ederit sanguinem, peribit de populis suis.

²⁸ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ²⁹ Loquere filiis Israel, dicens: Qui offert victimam pacificorum Domino, offerat simul et sacrificium, id est, libamenta ejus. ³⁰ Tenebit manibus adipem hostiæ, et pectusculum: cumque ambo oblata Domino consecraverit, tradet sacerdoti, ³¹ qui adolebit adipem super altare, pectusculum autem erit Aron, et filiorum ejus: ³² armus quoque dexter de pacifi-

kos mėsos; ²⁰ suteptasis gi, kurs valgytu dėkojimo aukos mėsos, atnašautos Viešpačiui, pražus iš savo tautos. ²¹ Ir kas prisiliestu žmogaus arba galvijo nešvarumo, arba kokio kito dalyko, kurs gali sutepti, ir valgytu tos mėsos, pražus iš savo tautos.

²² Ir Viešpats kalbėjo Mozei, tardamas: ²³ Sakyk Izraelio sunums: Nevalgysite avies ir jaučio ir ožkos taukų. ²⁴ Nustipusio gyvulio maitos taukais ir taukais žvėries pagauto gyvulio naudositės įvairiems reikalams. ²⁵ Jei kas valgytu taukus, kurie reikia atnašauti ir susmilkyti Viešpačiui, tas pražus iš savo tautos. ²⁶ Neimsite maistui neivieno gyvulio kraujo, kaip iš paukščių, taip ir iš galvijų. ²⁷ Kiekvienas, kurs valgytu kraują, pražus iš savo tautos.

²⁸ Ir Viešpats kalbėjo Mozei, tardamas: ²⁹ Kalbėk Izraelio sunums ir įsakyk: Kas atnašauja Viešpačiui dėkojimo auką, teatnašauja draug ir pridėtinę dovaną, tai yra jos duoninę auką su aliejumi. ³⁰ Jis laikys savo rankomis aukos taukus ir krutinę; o kuomet bus atnašavęs abudu dalyku Viešpačiui ir pašventinęs, atiduos kunigui, ³¹ kurs taukus susmilkys ant altošiaus, krutinė gi teks Aaronui ir

mo aukų mėsą turi aiškiau išreikšti didį aukos šventumą. — *Suteptasis gi...* Išmetimas iš išrinktosios tautos skiriamas tokiam žmogui, kurs kuo nors susitepes (plg. žem. 11 - 15. persk.) ir tai žinodamas drįstu peržengti Dievo paliepimą apie aukų šventumą.

(23) *Nevalgysite... taukų.* Panaujinamas uždraudimas valgyti pjaunamųjų gyvulių taukus. Tą uždraudimą turi žinoti ne tik kunigai, bet visi Izraelitai. Plg. aug. 6, 8. 14. 19. 24. — (26) *Neimsite...*

Naujas uždraudimas valgyti visų gyvulių kraują.

(29) *Kas atnašauja Viešpačiui...* Grįžtama prie dėkojimo aukų, apie kurias buvo kalbama 11 - 12. eil. ir duodama įsakymai Izraelio sunums: iš tų įsakymų jie ypač turi patirti, kokios dėkojimo aukų dalis paskirtos kunigams. Apie pridėtinės minchos padalinimą užtektinai buvo pasakyta aug. 14. eil. — *Pridėtinę dovaną...* Vž. aug. 12 - 14. eil. — 29. ir 30. Vulgatoje žymiai skiriasi nuo ebr. t., ku-

corum hostiis cedet in primitias sacerdotis. ³³ Qui obtulerit sanguinem et adipem, filiorum Aaron, ipse habebit et armum dextrum in portione sua. ³⁴ Pectusculum enim elevationis, et armum separationis tuli a filiis Israel de hostiis eorum pacificis, et dedi Aaron sacerdoti, et filiis ejus lege perpetua, ab omni populo Israel.

³⁵ Hæc est unctio Aaron et filiorum ejus in ceremoniis Domini die qua obtulit eos Moyses, ut sacerdotio fungerentur, ³⁶ et quæ præcepit eis dari Dominus a filiis Israel religione perpetua in generationibus suis. ³⁷ Ista est lex holocausti, et sacrificii pro peccato atque delicto, et pro consecratione et pacificorum victimis: ³⁸ quam constituit Dominus Moysi in monte Sinai, quando mandavit filiis Israel ut offerrent oblationes suas Domino in deserto Sinai.

jo sunums. ³² Taipogi dešinīs dėkojimo aukų petis teks kaipodalis kunigui. ³³ Kurs iš Aaronos sunų atnašaus kraują ir taukus, tas gaus ir dešinį petį kaiposavo dalį. ³⁴ Nes aš ėmiau nuo Izraelio sunų iš jų dėkojimo aukų pakėlimo krutinę ir atskyrimo petį ir atidaviau kunigui Aaronui ir jo sunums amžinu įstatu iš visos Izraelio tautos.

³⁵ Tos yra Aaronos ir jo sunų patepimo teisės Viešpaties apeigose tą dieną, kurioje juos Mozė pastatė, kad pildytu kunigystės pareigas. ³⁶ ir tai Viešpats įsakė, kad jiems būtų Izraelio sunų duodama amžinu įstatu jų kartose. ³⁷ Tasai yra įstatas apie deginamąją auką, ir apie auką už nuodėmę ir už prasi Kaltimą, ir apie pašventimo ir dėkojimo aukas, ³⁸ kurį Viešpats davė Mozei ant Sinajaus kalno, kuomet liepė Izraelio sunums atnašauti jų aukas Viešpačiui Sinajaus tyrumoje.

2. Senojo Įstatymo kunigystės pradžia. a) Pašventimas Aaronos, jo sunų ir sandoros šėtros.

Caput VIII. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ²

8. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ² Imk Aa-

rij taip galima išreikšti: „Kas atnašauja savo dėkojimo auką Viešpačiui, pats atneš tai, kas reikia aukoti iš papjaautos dėkojimo aukos; jis savo rankomis atneš deginamą Viešpačiui auką; atneš taukus ir krutinę, kad tai būtų pakelta siubnuojant Viešpaties akvvaizdoje“. Plg. Iš. 29, 24. — (34) *Pakėlimo krutinę ir...* Geriausias anot ebr. t.: siubnavimo krutinę ir pakėlimo petį. Vz. Iš. 29, 27. 28.

(35) *Tos yra...* Užbaigia įstatų apie aukas. Joje trumpai atkartota, kas augščiau pasakyta. — *Patepimo teisės*: teisės gauti aukų dalį; jos buvo suteiktos, pašventinant Aaroną ir jo sunus kunigais. — *Ties-*

paties apeigose. Ebr. t.: tame, kas deginama Viešpačiui. — (37) *Pašventimo*. Vz. Iš. 29. persk. Kunigų pašventimo auka čionai minima dėlto, kad tuojau bus aprašytas pats jų pašventimas.

8, 1-36. Pabaigus įstatus apie aukas, pereinama prie kunigų ir šėtros pašventimo. Aprašant tą pašventimą, minimas patepimas šv. aliejumi, šventi kunigų apdarai, aukos pašventimo metu ir laikas pašventimo apeigoms paskirtas.

(8, 2) *Imk Aaroną...* Šitame persk. pasakojama išpildymas anksčiau duoto įsakymo apie kunigų pašventimą, užrašyto

Tolle Aaron cum filiis suis, vestes eorum, et unctionis oleum, vitulum pro peccato, duos arietes. canistrum cum azymis, ³ et congregabis omnem cœtum ad ostium tabernaculi. ⁴ Fecit Moses ut Dominus imperaverat. Congregataque omni turba ante fores tabernaculi, ⁵ ait: Iste est sermo, quem jussit Dominus fieri.

⁶ Statimque obtulit Aaron et filios ejus. Cumque lavisset eos, ⁷ vestivit pontificem subucula linea, accingens eum balteo, et induens eum tunica hyacinthina, et desuper humerale imposuit, ⁸ quod astringens cingulo aptavit rationali, in quo erat Doctrina et Veritas. ⁹ Cidari quoque textit caput: et super eam, contra frontem, posuit laminam auream consecratam in sanctificatione, sicut præceperat ei Dominus. ¹⁰ Tulit et unctionis oleum, quo linivit tabernaculum cum omni supellectili sua. ¹¹ Cumque sanctificans aspersisset altare septem vicibus, unxit illud, et omnia vasa ejus, labrumque cum basi sua sanctificavit oleo. ¹² Quod fundens super caput Aaron, unxit eum, et consecravat: ¹³ filios quoque ejus oblatos vestivit tunicis lineis, et cinxit balteis, imposuitque mitras, ut jusserat Dominus.

roną draug su jo sunumis, jį apdarus ir tepamojo aliejaus, veršį už nuodėmę, du avinų, pintinę su neraugintomis duonomis, ³ ir sušauksi visą susirinkimą prie šėtros angos. ⁴ Mozė padarė, kaip Viešpats buvo liepęs; ir surinkęs visą minią prie šėtros angos ⁵ tarė: Štai, ką Viešpats įsakė padaryti.

⁶ Ir tuojau pastatė Aaroną ir jo sunus. Juos apiplovęs, ⁷ jis apvilko vyriausįjį kunigą drobine jupa ir apjuosė jį juosta; o apvilkęs jį mėlyna jupa, uždėjo ant viršaus antpetį. ⁸ kurį suveržė kaspiniu ir prie jo pritaike krutinės apdarą, kuriame buvo Mokslas ir Tiesa. ⁹ Pridengė taipogi galvą nuometu, o ant jo ties kakta pritaisė šventimų pašventintą auksinę skardelę, kaip jam Viešpats buvo įsakęs. ¹⁰ Paskui ėmė tepamojo aliejaus, kuriuo patepė šėtrą su visais jos rakandais. ¹¹ Ir pašvęsdamas altorių apšlakstė jį septynis sykius ir patepė jį, o taipogi visus jo rykus; pašventino taipogi aliejumi ir praustuvę su jos ramsčiu. ¹² Jo išliejęs ant galvos Aaronui, jį patepė ir pašventė. ¹³ Taipogi atvestus jo sunus apvilko drobinėmis jupomis ir apjuosė juostomis ir uždėjo nuometus, kaip Viešpats buvo liepęs.

Iš. 29. persk., užlaikant visas Dievo įsakytas apeigas. Tenai jos ir paaiškintos. Plg. Iš. 28, 1-43; 40, 13, 13. — (3) *Sušauksi visą*... Visi Izraelitai regimai negalėjo sutilpti draug šėtros prieangyje, kame buvo atliekamos pašventimo apeigos; todėl buvo susirinkę be abejonės visų pirma visi tautos vyresnieji ir atstovai.

(6) *Apiplovęs*: liepęs apsiplauti tam tikroje maudykloje už kokios nors uždangos. Tas išviršinys apsiplovimas turėjo nurodyti reikalingumą vidutinio šventumo, reikalaujamo ypač iš tų, kurie darosi tar-

pininkais tarp Dievo ir žmonių. Po apsiplavimo pašventinamieji turėjo visų pirma užsimauti drobines kelnės. Vž. Iš. 28, 42, 43. — (11) *Altorių*: deginamųjų aukų altorių šėtros prieangyje: — (12) *Išliejęs ant galvos*... Buvo tai ženklas, kad Aaronas gauna kunigystės pilnybę; ir tik jis vienas liko pateptas tikroje to žodžio prasmėje. Plg. Ps. 132, 2; Ekkli. 45, 18. — Buvo pašvęsta draug šėtra, altorius ir kunigai, nes visa tai labai artimai rišasi: negali būti tikrojo Dievo šventyklos be altoriaus, o altoriaus be kunigo.

¹⁴ Obtulit et vitulum pro peccato: cumque super caput ejus posuisset Aaron, et filii ejus manus suas, ¹⁵ immolavit eum: hauriens sanguinem, et tincto digito, tetigit cornua altaris per gyrum: quo expiato et sanctificato, fudit reliquum sanguinem ad fundamenta ejus. ¹⁶ Adipem vero qui erat super vitalia, et reticulum jecoris, duosque renunculos, cum arvinulis suis adolevit super altare: ¹⁷ vitulum cum pelle, et carnibus, et fimo cremans extra castra, sicut præceperat Dominus. ¹⁸ Obtulit et arietem in holocaustum: super cujus caput cum imposuissent Aaron et filii ejus manus suas, ¹⁹ immolavit eum, et fudit sanguinem ejus per circuitum altaris. ²⁰ Ipsumque arietem in frustra concidens, caput ejus, et artus, et adipem adolevit igni, ²¹ lotis prius intestinis et pedibus: totumque simul arietem incendit super altare, eo quod esset holocaustum suavissimi odoris Domino, sicut præceperat ei. ²² Obtulit et arietem secundum, in consecratione sacerdotum: posueruntque super caput ejus Aaron et filii ejus manus suas. ²³ Quem cum immolasset Moyses, sumens de sanguine ejus, tetigit extremum auriculæ dextræ Aaron, et pollicem manus ejus dextræ, similiter et pedis, ²⁴ obtulit et filios Aaron: cumque de

¹⁴ Atnašavo taipogi verši už nuodėmę; o Aaronui ir jo sunums uždėjus jam ant galvos savo rankas, ¹⁵ jį papjovė; pasisėmęs jo kraujo ir pamirkęs pirštą, patėpė altoriaus ragus aplinkui; jį apkuopęs ir pašventinęs, išpylė likusį kraują prie jo pašaknės; ¹⁶ taukus gi, buvusius ant vidurių, ir kepenų tinklėlį ir abudų inkstu su jų taukais susmilkė ant altoriaus; ¹⁷ o verši su kailiu, mėsa ir mėslų sudėgino už stovyklos, kaip Viešpats buvo liepęs. ¹⁸ Atnašavo taipogi deginamajai aukai aviną, o kada Aaronas ir jo sunūs uždėjo jam ant galvos savo rankas, ¹⁹ jį papjovė ir jo kraują išliejo aplink altorių. ²⁰ Patį gi aviną sukapojo į kąšnius, jo galvą, sąnarius ir taukus susmilkė ugnyje. ²¹ nuplovęs pirma vidurius ir kojas; jis sudėgino vienu sykiu visą aviną ant altoriaus, nes tai buvo deginamoji meiliausio kvapo auka Viešpačiui, kaip jis jam buvo įsakęs. ²² Paskui atnašavo antrą aviną kunigams pašvesti, ir ant jo galvos uždėjo savo rankas Aaronas ir jo sunūs. ²³ Kuomet Mozė jį papjovė, ėmęs jo kraujo, prisilietė dešinės Aarono ausies pakremslės ir dešinės jo rankos nykščio, taippat ir kojos. ²⁴ Liepė prieiti taipogi Aarono sunums, ir patepęs papjautojo

(14) *Atnašavo...* Aukos už pašvenčiamuosius. — *Verši už nuodėmę.* Jo aukojime užlaikyta taisyklės, aprašytos aug. 1, 3–12. — (15) *Jį apkuopęs...* Ebr. t. pasakyta aiškiau: „ir apkuopė altorių, ir likusį kraują išliejo prie altoriaus pašaknės, ir jį pašventino, kad ant jo butu daroma apkuopimas“. Altorius pirma pašvenčiamas aliejaus patepimu šventai Dievo tarnystei, paskui pašvenčiamas krauju,

kad ant jo butu daromas apkuopimas. Todėl taipogi buvo pašvesti vyriausis kunigas aliejumi ir krauju, kunigai gi tik krauju; nes tik anas vienas vieną sykį metuose įeina į švenčiausią šėtros dalį, kuri yra dangaus paveikslas (Žyd. 9, 7. 24). — (18–21) *Deginamajai aukai...* Vž. Iš. 29, 15–18; plg. aug. 1, 10–13. — (22–26) *Antrą aviną kunigams pašvesti...* Vž. Iš. 29, 19. 34. Tai buvo svar-

sanguine arietis immolati tetigisset extremum auriculæ singulorum dextræ, et pollices manus ac pedis dextri, reliquum fudit super altare per circuitum: ²⁵ adipem vero, et caudam, omnemque pinguedinem quæ operit intestina, reticulumque jecoris, et duos renes cum adipibus suis, et armo dextro separavit. ²⁶ Tollens autem de canistro azymorum, quod erat coram Domino, panem absque fermento, et collyridam conspersam oleo, laganumque posuit super adipem, et armum dextrum. ²⁷ tradens simul omnia Aaron et filiis ejus. Qui postquam leverunt ea coram Domino. ²⁸ rursum suscepta de manibus eorum, adolevit super altare holocausti, eo quod consecrationis esset oblatio, in odorem suavitatis, sacrificii Domino. ²⁹ Tulitque pectusculum elevans illud coram Domino, de ariete consecrationis in partem suam, sicut præceperat ei Dominus. ³⁰ Assumensque unguentum, et sanguinem qui erat in altari, aspersit super Aaron et vestimenta ejus, et super filios illius ac vestes eorum.

³¹ Cumque sanctificasset eos in vestitu suo, præcepit eis, dicens: Coquite carnes ante fores tabernaculi, et ibi comedite eas: panes quoque consecrationis edite, qui positi sunt in canistro, sicut præcepit mihi Dominus, dicens: Aaron et filii ejus comedent eos: ³² quidquid autem reliquum fuerit de carne et pani-

avino krauju kiekvieno jų dešinės ausies pakremslę, taipogi dešinės rankos ir kojos nykščius, likusį kraują išliejo ant altoriaus aplinkui; ²⁵ taukus gi ir uodegą ir visą riebumą, apdengiantį vidurį, ir kepenų tinklelį su jų taukais ir dešiniu petimi atskyrė. ²⁶ Ėmęs gi iš neraugintų duonų pintinės, pastatytos Viešpaties akyvaizdoje, duoną be raugo ir aliejumi apslakstyta paplotį ir ragaiši, padėjo ant tankių ir dešiniojo peties, ²⁷ ir visą draug padavė Aaronui ir jo sunams: kuomet jie tai pakėlė Viešpaties akyvaizdoje, ²⁸ ėmęs atgal iš jų rankų, susmilkė ant deginamųjų aukų altoriaus, nes tai buvo pašventimo atnaša, kad butu meliausias aukos kvapas Viešpačiui. ²⁹ O pakėlęs pašventimo avino krutinę Viešpaties akyvaizdoje, ėmė ją kaip savo dalį, kaip Viešpats jam buvo įsakęs. ³⁰ Ir ėmęs tepalo ir buvusio ant altoriaus kraujo, pašlakstė ant Aarono ir jo apdarų, ant jo sunų ir jų apdarų.

³¹ O pašventinęs juos jų apdaruose, jiems įsakė, tardamas: Virkite mėsą ties šėtros anga ir tenai ją valgykite; valgykite taipogi pašventimo duoną, sudėtą pintinėje, kaip Viešpats man įsakė, kuomet tarė: Aaronas ir jo sunūs jas valgys. ³² O kas tik liks mėsos ir duonos, bus ugnyn-

liausi apeigų dalis. — (28) *Ant deginamųjų aukų altoriaus.* Ebr. t.: ant altoriaus viršuje deginamosios aukos. — (30) *Ir ėmęs...* Šitos eilės

gale ebr. t. dar pridėta: „Ir pašventino Aaroną ir jo apdarus, ir draug su juo jo sunus ir jų apdarus“.

(31) *Virkite mėsą:* likusias antrojo avi-

bus, ignis absumet. ³³ De ostio quoque tabernaculi non exibitis septem diebus, usque ad diem quo complebitur tempus consecrationis vestræ: septem enim diebus finitur consecratio: ³⁴ sicut et impræsentiarum factum est, ut ritus sacrificii compleretur. ³⁵ Die ac nocte manebitis in tabernaculo observantes custodias Domini, ne moriamini: sic enim mihi præceptum est. ³⁶ Feceruntque Aaron et filii ejus cuncta quæ locutus est Dominus per manum Moysi.

je sudeginta. ³³ Nuo šėtros angos neatsitraukkite septynias dienas iki dienos, kurioje pasibaigs jūsų pašventimo laikas: nes po septynių dienų baigiasi pašventimas, ³⁴ kaip ir dabar buvo padaryta, kad aukos apeiga būtų išpildyta. ³⁵ Dieną ir naktį pasiliksite prie šėtros, atlikdami Viešpaties sargybas, kad nenumirtumėte; nes taip man įsakyta. ³⁶ O Aaronas ir jo sūnūs padarė visa, ką Viešpats buvo sakęs per Mozę.

b) Aaronas ir jo sūnūs pradeda pildyti kunigystės pareigas.

Caput IX. ¹ Facto autem octavo die, vocavit Moyses Aaron et filios ejus, ac majores natu Israel, dixitque ad Aaron: ² Tolle de armento vitulum pro peccato, et arietem in holocaustum, utrumque immaculatum, et offer illos coram Domino. ³ Et ad filios Israel loqueris: Tollite hircum pro peccato, et vitulum, atque agnum anniculos, et sine macula in holocaustum, ⁴ bovem et arietem pro pacificis: et immolate eos coram Domino, in sacrificio singulorum similam conspersam oleo offerentes: hodie enim Dominus apparebit vo-

9. perskyrimas. ¹ O atėjus aštuntai dienos, Mozė pasivadino Aaroną ir jo sūnus ir Izraelio vyresniuosius ir tarė Aaronui: ² Imk iš bandos veršiuką už nuodėmę ir aviną deginamajai aukai, abudu be kliaudos ir juos atnašauk Viešpaties akylaizdoje. ³ Izraelio sunums sakyk: Imkite ožį už nuodėmę, veršiuką ir avinėlį, metinius ir be kliaudos, deginamajai aukai, ⁴ jantį ir aviną dėkojimo aukai ir papjunkite juos Viešpaties akylaizdoje, atnašaudami prie kiekvienos aukos aliejumi apšlakstyty miltų, nes šiandien jums pasi-

no dalis. — (33-36) Nuo šėtros... Vz. 1š. 29, 35-37. — Atlikdami Viešpaties sargybas. Kaip kareiviai stovi sargyboje prie karaliaus rūmų (plg. 4 Kar. 11, 5...), taip nauji kunigai turėjo budėti per septynias dienas, dieną ir naktį, regimai pasikeisdami, arti sosto Viešpaties, kurio ypatingon tarnystėn buvo priimti.

9, 1-24. Pasibaigus pašventimo die-noms, Aaronas pirmą sykį atnašauja au-kas už save ir už tautą; Dievas gi atsiųs-damas stebuklingai ugnį patvirtina Aa-roniškąją kunigystę.

(9, 1) Aštuntai dienos: tuojau kaip tik pasibaigė pašventimo apeigos. — (2) Už nuodėmę: už savo nuodėmę. Vz. 7. ir 8. e. — (3) Sakyk: Tautos aukų dalykuose įsakymus turi duoti ne be Mozė, bet Aa-ronas, kadangi jis jau pašvėstas vyriausioju kunigu. — Ožį už nuodėmę. Pa-gal įstatą, užrašytą aug. 4, 13, už tantos nuodėmę reikėjo aukoti veršį. Jis čia pakeičiamas ožiu rasi dėlto, kad draug buvo aukojamas veršis už vyriausiojo ku-nigo nuodėmę. — (4) Padarykite: atnašaukite paskirtas aukas. — Pasirodys

bis. ⁵ Tulerunt ergo cuncta quæ jusserat Moyses ad ostium tabernaculi: ubi cum omnis multitudo astaret, ⁶ ait Moyses: Iste est sermo, quem præcepit Dominus: facite, et apparebit vobis gloria ejus. ⁷ Et dixit ad Aaron: Accede ad altare, et immola pro peccato tuo: offer holocaustum, et deprecare pro te et pro populo. cumque mactaveris hostiam populi, ora pro eo, sicut præcepit Dominus.

⁸ Statimque Aaron accedens ad altare, immolavit vitulum pro peccato suo: ⁹ cujus sanguinem obtulerunt ei filii sui: in quo tingens digitum, tetigit cornua altaris, et fudit residuum ad basim ejus. ¹⁰ Adipemque et renunculos, ac reticulum jecoris, quæ sunt pro peccato, adolevit super altare, sicut præceperat Dominus Moysi: ¹¹ carnes vero et pellem ejus extra castra combussit igni. ¹² Immolavit et holocausti victimam: obtuleruntque ei filii sui sanguinem ejus, quem fudit per altaris circuitum. ¹³ Ipsam etiam hostiam in frusta concisam, cum capite et membris singulis obtulerunt: quæ omnia super altare cremavit igni. ¹⁴ lotis aqua prius intestinis et pedibus. ¹⁵ Et pro peccato populi offerens, mactavit hircum: expiatoque altari, ¹⁶ fecit holocaustum, ¹⁷ addens in sacrificio

rodys Viešpats. ⁵ Jie tat visa, ką Mozė buvo liepęs, atgabero prie šėtros angos, kame, čiapat stovint visai daugybei, ⁶ Mozė tarė: Tai yra, ką Viešpats įsakė; padarykite, ir jums pasirodys jo šlovė. ⁷ Ir tarė Aaronui: Prisiartink prie altoriaus ir atnašauk auką už savo nuodėmę; atnašauk deginamąją auką ir maldauk už save ir už tautą; ir papjovęs žmonių auką, melskies už juos, kaip Viešpats įsakė.

⁸ Ir tuojau Aaronas, prisiartinęs prie altoriaus, papjovė aukai už savo nuodėmę versį; ⁹ jo kraują jam padavė jo sūnys; pamirkęs jame pirštą, jis prisi lietė altoriaus ragų, o likusi išliejo prie jo pašaknės. ¹⁰ Taukus ir inkstus ir kepenų tinklą iš kurių daroma auka už nuodėmę, sudegino ant altoriaus. kaip Viešpats buvo Mozei įsakęs; ¹¹ jo gi mėsą ir kailį sudegino ugnyje už stovyklos. ¹² Paskui papjovė ir deginamąją auką, ir jo sūnus jam padavė jos kraują, kurį jis išliejo aplink altorių. ¹³ Padavė taipogi sukaptą į kšnius pačią auką su galva ir atskirais sąnariais; visatai jis sudegino ant altoriaus ugnyje, ¹⁴ apiplovęs pirma vandeniui vidurius ir kojas. ¹⁵ Ir atnašaudamas auką už tantos nuodėmę papjovė ožį; ir apkuopęs altorių, ¹⁶ atnašavo deginamąją

Viešpats. Tuo žadamu pasirodymu Viešpats turėjo patvirtinti įsteigtąją kunigystę ir pirmąsias jos aukas. Vž. žem. 23. ir 24. eil. — (7) *Maldauk... melskies.* Ebr. t.: *kapper*, daryk apkuopimą.

(8) *Tuojau Aaronas...* Trumpai pasakojama aukų išpildymas, neminint kaikučių iš kitur jau žinomų apeigų. — (14) *Vidurius ir kojas.* Ebr. t. dar pridėta: ir sudegino viršuje deginamo

sios aukos ant altoriaus, t. v. viršuje kitų aukos dalių. — (15-17) *Atnašaudamas...* Ebr. t. taip galima išreikšti: „Ir atgabendino tautos dovana, ir ėmė ožį už tautos nuodėmę, ir jį papjovė, ir aukojo jį už nuodėmę, kaip pirma (vž. 8. e. ir tol.). Ir atgabeno deginamąją auką, ir ją aukojo pagal taisyklę. Ir atgabendino minčią, ir pripildė ją savo ranką ir sudegino ant altoriaus, ne-

libamenta, quæ pariter offeruntur, et adolens ea super altare, absque ceremoniis holocaustimantini. ¹⁸ Immolavit et bovem atque arietem, hostias pacificas populi: obtuleruntque ei filii sui sanguinem, quem fudit super altare in circuitum. ¹⁹ Adipem autem bovis, et caudam arietis, renunculosque cum adipibus suis, et reticulum jecoris ²⁰ posuerunt super pectora cumque cremati essent adipēs super altare, ²¹ pectora eorum, et armos dextros separavit Aaron, elevans coram Domino, sicut præceperat Moyses. ²² Et extendens manus ad populum, benedixit ei Sicque completis hostiis pro peccato, et holocaustis, et pacificis, descendit.

²³ Ingressi autem Moyses et Aaron in tabernaculum testimonii, et deinceps egressi benedixerunt populo. Apparuitque gloria Domini omni multitudini: ²⁴ et ecce egressus ignis a Domino, devoravit holocaustum, et adipēs qui erant super altare. Quod cum vidissent turbæ, laudaverunt Dominum, ruentes in facies suas.

c) Kunigystės pareigų ir tarnystės šventumas.

Caput X. ¹ Arreptisque Nadab, et Abiū filii Aaron thuribulis,

auką. ¹⁷ pridėjęs prie tos ankos duoninę auką su aliejumi, kuri atnašaujama draug, ir tai susmilkė ant altoriaus, neskaitant rytinės deginamosios aukos atnašavimo. ¹⁸ Papjovė taipogi jautį ir aviną kaip tautos dėkojimo auką; ir jo sunus jam padavė kraują, kurį jis išliejo ant altoriaus aplinkui. ¹⁹ Jaučio gi tankus, ir avino uodegą, ir inkstus su taukais, ir kepenų tinklę ²⁰ padėjo ant krutinių; o kuomet tankai buvo sudeginti ant altoriaus, ²¹ Aaronas atskyrė jų krutines ir dešinius petis ir pakėlė Viešpaties akylaizdoje, kaip Mozė buvo įsakęs. ²² Ir ištiesęs rankas į tautą, ją palaimino. Ir taip užbaigęs aukas už nuodėmę ir deginamasias ir dėkojimo aukas, jis nužengė.

²³ Paskui Mozė ir Aaronas įėjo liudijimo šėtron ir vėl išėjo palaimino tautą. Ir Viešpaties šlovė pasirodė visai daugybei; ²⁴ ir štai išėjusi nuo Viešpaties ugnis prarijo deginamąją auką ir buvusius ant altoriaus tankus. Tai išvydusios minios šlovino Viešpatį kniupščios perpuldamos ant savo veidų.

skaitant rytinės deginamosios aukos. — Nužengė — nuo altoriaus paaugstinimo. nes prie altoriaus buvo prieinama nuolaidžiai supiltu iš žemių raku. Plg. Iš. 20, 26.

(24) Išėjusi nuo Viešpaties: tikriausiai iš šėtrės, iš tos vietos, kame buvo liudijimo skrynja ir Viešpaties sostas (Aug.) Buvo tai nežemiška ugnis, kuri vienu sykiu sudegino pamažu smilkstančias ant altoriaus aukas; tai buvo ženklas, kad nauja kunigystė ir jos aukos meilios Vieš-

10. perskyrimas. ¹ O Aarono sunudu Nadabas ir Abijus, ėmę

pažiui. Tauta gi į tą stebuklą atsakė nuolankiausiu pagarbinimu.

10, 1–20. Aarono sunudu Nadabas ir Abijus, prasikaltę netinkamu savo pareigų pildymu, nubaudžiami mirtimi. Aaronui įsakomas blaivumo reikalingumas. Dviejų sunų mirtimi nuliudintas Aaronas nedalyvauja šventame aukų pokilyje; tačiau Mozė priima jo pasiteisinimą.

(10, 1) *Isidėjo ugnies...* Aprašytas dvie-

posuerunt ignem, et incensum desuper, offerentes coram Domino ignem alienum: quod eis praeceptum non erat. ² Egressusque ignis a Domino, devoravit eos, et mortui sunt coram Domino. ³ Dixitque Moyses ad Aaron: Hoc est quod locutus est Dominus: Sanctificabor in iis, qui appropinquant mihi, et in conspectu omnis populi glorificabor. Quod audiens tacuit Aaron. ⁴ Vocatis autem Moyses Misael, et Elisaphan filiis Oziel, patrui Aaron, ait ad eos: Ite et tollite fratres vestros de conspectu Sanctuarii, et asportate extra castra. ⁵ Confestimque pergentes, tulerunt eos sicut jacebant, vestitos lineis tunicis, et ejecerunt foras, ut sibi fuerat imperatum. ⁶ Lo-

smilkytuvus, įsidėjo ugnies ir ant jos smilkalo ir atnašavo Viešpaties akyvaizdoje šventimą ugnį, kas jiems dvieji nebuvo įsakyta. ² O išėjusi nuo Viešpaties ugnis juodu prarijo, ir juodu numirė Viešpaties akyvaizdoje. ³ Mozė gi tarė Aaronui: Tai yra, ką Viešpats kalbėjo: Pasirodysiu šventas tuose, kurie prie manęs artinasi, ir busiu pašlovintas visos tautos akyvaizdoje. Tai girdėdamas Aaronas tylėjo. ⁴ O Mozė, pasivadinęs Aarono dėdės Ozielio sunudu Misaėlį ir Elisafaną, tarė jiems dvieji: Eikite ir atimkite jūsų brolius nuo šventyklos ir išneškite už stovyklos. ⁵ Ir juodu tuojau priėję atėmė juos, kaip gulėjo, apvilktus drobinėmis juodomis, ir išme-

jų vyriausiųjų Aarono sūnų nubaudimas mirtimi įvyko tą pačią dieną, kurioje jie draug su savo tėvu pildė pirmą sykį kunigų pareigas Viešpaties akyvaizdoje, ir tai dar nepradėjus valgyti kunigams pasiskirtos aukų mėsos. Koks buvo Nadabo ir Abijaus prasikaltimas, nevisai aišku, ir tas dalykas ne visų vienaip aiškinamas. Vieni mano, kad jie vartoję ne tokios, kaip reikėjo, smilkalus, arba ne tam tikru laiku; dauguma gi mato jų įdėvų kaltę tame, kad ėmė į smilkytuvus ugnies ne iš altoriaus, kame ji buvo pašvęsta Viešpaties stebuklu, bet paprastos ugnies iš kur kitur. Kiti dar (Sym.), atskirdami ugnies ėmimą į smilkytuvus nuo atnašavimo Viešpačiui šventimos ugnies, tą paskutinį dalyką supranta ne apie smilkalų deginimą, bet apie pačių Aarono sūnų prasimanytos aukos deginimą ugnyje, ir tame mato jų kaltę. Senoviniai žydų, o paskui juos ir krikščionių aiškinčiai spėja, kad juodu į tai atvedęs apsigėrimas. Ta nuomonė registi randa sau patvirtinimą tuojau panaujinamame uždraudime vartoti kokius nors gėralus, atliekant šventą tarnystę. Vž. žem. 8. ir tol. eil. — *Nebuoro įsakyla*. Tas ebr. kalbos išsireikšimas lygus pasakymui: buvo uždrausta. Plg. 4 Moz. 3, 4; 26, 61. — (2) *Išėjusi nuo Viešpaties...* Ugnis, einanti taip pat nuo Viešpaties, kaip pirmą (9, 24), kad

liudyti apie Dievo suteikiamą kunigystės patvirtinimą, dabar yra jo bausmės įrankis. Lyg žaibu nušauti krito ant vietos kaltininkai, kaip buvo apsilikę kunigiškais apdais, tenai kame prasikalto prie deginamųjų aukų altoriaus, ties šėtos anga, Viešpaties akyvaizdoje. Bausmė buvo kieta, bet nusidėjimas Viešpačiui yra visuomet didesnis piktnaudžiavimas negu baisiausi bausmė; buvo gi labai reikalinga, kaip smarkus perspėjimas Izraelitams, linkstantiems prie netikrų dievų garbinimo ir stambeldiškų apeigų, taip ilgai matytų Aigypse ir tebestovėjusių jų akyse, kad jie giliai įsitikrintu apie reikalingumą užlaikyti šventai ir gerbti Dievo jiems pasiskirtas apeigas ir tolesniame laike. Buvo tai taipogi bausmė Aaronui už jo silpnybę, privedusią kitados prie auksinio varšio nuliejimo ir jam aukų deginimo. — (3) *Ką Viešpats kalbėjo...* Mozė primena Aaronui seniaus girdėtus Viešpaties žodžius, kurie čionai turi paralelizmo formą. Rasi tai buvo žinomas ir visai tautai perspėjimas apie šventumą, reikalaujamą iš kunigų, kurie savo šventu pasielgimu Dievo tarnystėje turi visiems liudyti apie jo paties šventumą; o jei jie to nedaro, pats Dievas apreiškia savo šventumą, ištikdamas apsileidžius kietomis bausmėmis. — (4) *Ozielio...* Vž. Iš. 6, 18. 22. — *Brolius*: Elrajų būdu plačioje to

cutusque est Moyses ad Aaron, et ad Eleazar, et Ithamar filios ejus. Capita vestra nolite nudare, et vestimenta nolite scindere, ne forte moriamini, et super omnem cœtum oriatur indignatio. Fratres vestri, et omnis domus Israel plangent incendium quod Dominus suscitavit: ⁷ vos autem non egrediemini fores tabernaculi, alioquin peribitis: oleum quippe sanctæ unctionis est super vos. Qui fecerunt omnia juxta præceptum Moysi.

⁸ Dixit quoque Dominus ad Aaron: ⁹ Vinum, et omne quod inebriare potest, non bibetis tu et filii tui, quando intratis in tabernaculum testimonii, ne moriamini: quia præceptum sempiternum est in generationes vestras. ¹⁰ Et ut habeatis scientiam discernendi inter sanctum et profanum, inter pollutum et mundum: ¹¹ doceatisque filios Israel omnia legitima mea quæ locutus est Dominus ad eos per manum Moysi.

¹² Locutusque est Moyses ad Aaron, et ad Eleazar, et Itha-

té laukan, kaip jiemsdviejim buvo liepta. ⁶ O Mozė sakė Aaronui ir dviejim jo sūnum Eleazarui ir Itamarui: Neatidengkite savo galvų ir neplėšykite savo apdarų, kad kartais nenumirtumėte ir nesukiltu rustybė prieš visą susirinkimą. Jūsų broliai ir visi Izraelio namai teaprauda gaisrą, kurį Viešpats uždegė; ⁷ jūs gi neeisite nuo šėtros angos, nes kitaip pražusite; kadangi švento patepimo aliejus yra ant jūsų. Jie padarė visa, kaip Mozė buvo įsakęs.

⁸ Paskui Viešpats tarė Aaronui: ⁹ Vyno ir visa, kas gali nugirdyti, negersite tu ir tavo sūnus, kuomet įeinatė liudijimo šėtron, kad nenumirtumėte; nes tai yra amžinas įsakymas per visas jūsų kartas. ¹⁰ Jums reikia mokėti atskirti tarp to, kas šventa ir nešventa, kas sutepta ir nesutepta, ¹¹ ir mokyti Izraelio sunus visų mano įstatų, kuriuos Viešpats jiemsapskels per Mozę.

¹² Ir Mozė kalbėjo Aaronui ir dviejim likusiems jo sūnum Elea-

žodžio prasmėje. Plg. Prad. 13, 8; 14, 16 ir k. — (6) *Neatidengkite...* Aaronui ir dviejim jo sūnum uždraudžiama dalyvauti laidotuvėse ir išreikšti nuliudimą dėlėi dviejų prasikaltėlių mirties išviršinių ženklais, galvos atidengimu ir rubų perplėšimu. Tas uždraudimas paskiaus turėjo pavirsti įstatu (vz. žem. 21, 1-12), kuriuo vyriausiam kunigui buvo užginta visai dalyvauti gedulingose apeigose, o paprastiems kunigams buvo leista dalyvauti tik artimiausiųjų giminių laidotuvėse. — *Jūsų broliai ir...* Ebr. t. nėra jungės ir, o žodžiai *visi Izraelio namai* paaiškina, apie kokiuos brolius čionai kalbama. Apraudoti Nadabo ir Abijaus mirtį leidžiama visiems Izraelitams, nes jie buvo nustoję dviejų savo kunigų, nors ir prasikaltusių Viešpačiui. — (7) *Patepimo aliejus yra...* Ant Aarono šv. aliejus

buvo islietas, jo sūnus gi buvo apšlakstyti aliejumi (vz. aug. 8, 30). Tai buvo ženklas jų vienybės su Dievu. Nepriderėjo tat atsisraukti nuo Viešpaties, kad eiti laidotų tų, kurie buvo nubasti už prasikaltimą Viešpačiui.

(9) *Vyno ir visa...* Kadangi buvo likę tik du kunigų, todėl kolei neatsirado daugiau, juodu turėjo užlaikyti visišką blai-vybę, nes kasdien reikėjo eiti liudijimo šėtron liampų pataisyti, smilkylų uždėti ir tt. — (10. 11) *Jums reikia mokėti...* Įsakoma S. J. kunigams reikalingumas žinoti Viešpaties įstatus, kad ne tik patys galėtų prie jų taikyties, bet ir kitus pamokyti, kas jiems ir liepiama daryti. Kaip gi svarbus perspėjimas yra tuose žodžiuose ir Naujosios Sandomos kunigams!

(12) *Imkite...* Mozė kviečia Aaroną ir jo sūnų užbaigti dienos aukų apeigas

mar filios ejus, qui erant residui: Tollite sacrificium, quod remansit de oblatione Domini, et comedite illud absque fermento juxta altare, quia Sanctum sanctorum est. ¹³ Comeditis autem in loco sancto: quod datum est tibi et filiis tuis de oblationibus Domini, sicut praeceptum est mihi. ¹⁴ Pectusculum quoque quod oblatum est, et armum qui separatus est, edetis in loco mundissimo tu et filii tui, et filiae tuae tecum: tibi enim ac liberis tuis reposita sunt de hostiis salutaribus filiorum Israel: ¹⁵ eo quod armum et pectus, et adipēs qui cremantur in altari, elevaverunt coram Domino, et pertineant ad te, et ad filios tuos lege perpetua, sicut praecepit Dominus. ¹⁶ Inter haec hircum, qui oblatus fuerat pro peccato, cum quaereret Moyses, exustum reperit: iratusque contra Eleazar et Ithamar filios Aaron, qui remanserant, ait: ¹⁷ Cur non comedistis hostiam pro peccato in loco sancto, quae Sancta sanctorum est, et data vobis ut portetis iniquitatem multitudinis, et rogetis pro ea in conspectu Domini. ¹⁸ praesertim cum de sanguine illius non sit illatum intra sancta, et comedere debueritis eam in Sanctu-

zarui ir Itamarui: Imkite aukos dali, kuri liko iš duoninės aukos Viešpačiui, ir ją valgykite be rango prie altoriaus, nes ji labai šventa. ¹³ Valgysite gi šventoje vietoje, kas tau ir tavo sunums duota iš Viešpaties aukų, kaip man isakyta: ¹⁴ taipogi krutinę, kuri buvo atnašauta, ir petį, kurs atskirtas, valgysite tyriausioje vietoje tu ir draug su tavim tavo sunūs ir tavo dukteris; nes tai atidėta tau ir tavo vaikams iš išganingų Izraelio sunų atnašų, ¹⁵ užtat kad jie pakėlė Viešpaties akyvaizdoje petį ir krutinę ir taukus, kurie sudeginami ant altorius; ir turi priderėti tau amžinu įstatu, kaip Viešpats yra isakęs. ¹⁶ Tuotai pu Mozė, jieškodamas ožio, kur buvo atnašautos už nuodėmę, rado jį sudegintą ir, supykęs ant dviejų likusiųjų Aaronų sunų Eleazaro ir Itamaro, tarė: ¹⁷ Kodėl nesuvalgėte šventoje vietoje aukos už nusidėjimą, kuri yra labai šventa ir duota jums, kad atimtumėte daugybės neteisybę ir už juos melstumėtės Viešpaties akyvaizdoje, ¹⁸ ypač kad jos kraujo neįnešta į šventyklos vidų ir kad turėjote ją valgyti šventoje vietoje, kaip man isakyta? ¹⁹ Aaronas atsakė: Šiandien buvo atnašauta auka

valgymu jiems paskirtosios nekruvinos atnašos dalies. Plg. aug. 9, 17. -- *Labai šventa*: todėl ji valgyti reikia tik šėtros prieangyje. — (14) *Krutinė, kuri...* Tai buvo kunigams paskirti dalis kruvinos dėkojimo aukos, kuri čionai pavadinata išganinga. Vž. aug. 7, 30-34; plg. Iš. 29, 24-28. — *Tyriausioje vietoje*. Išvardintos kruvinos aukos dalis, kurios vadinasi tikslai šventomis, valia buvo kunigams valgyti už šėtros prieangio ribų draug su visa savo šeima, taigi ir su moterimis. — (16) *Ožio, kurs...* Vž. aug. 9, 15. Nors tai bu-

vo auka už tautos nuodėmę, bet kadangi užuot versio tame atsitikime paaukota ožis ir jo kraujo nebuvo įnešta šėtros vidun, todėl jo dalis, nesudegintos ant deginamųjų aukų altoriaus, turėjo būti kunigų suvalgytos šėtros prieangyje. Plg. 6, 25. Bet dabar Mozė atrado, kad jas sudeginta ir taip neišpildyta visų apeigų iki galo. — (17) *Už juos melstumėtės...* Elb. t.: „darytumėte jų apkuopimą“. — (18) *Ypač kad...* Todėl jos nereikėjo visos sudeginti. — (19) *Atsiliko, ką matai*. Taip Aaronas primena savo sunų mirtį. — *Kaip*

ario, sicut praeceptum est mihi? ¹⁹ Respondit Aaron: Oblata est hodie victima pro peccato, et holocaustum coram Domino: mihi autem accidit quod vides: quomodo potui comedere eam, aut placere Domino in ceremoniis mente lugubri? ²⁰ Quod cum audisset Moyses, recepit satisfactionem.

II. Apie reikalaujamą iš visos tautos ypač gi iš kunigų tyrumą ir šventumą. 1. Įstatymo reikalaujamas švarumas. a) Apie suteptus ir nesuteptus gyvulius.

Caput XI. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen et Aaron, dicens: ² Dicite filiis Israel: Hæc

11. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir Aaronui, tardamas: ² Sakykita Izraelio sunuims:

gi aš galėjau... Aaronas atsako, kad skaudžiai nuliudintas savo sūnų mirtimi, kurie draug su juo atnašavo aukas, tą pačią dieną valgymu mėsos iš aukos už nuodėmę jis negalėjęs prisidėti prie tautos nusidėjimo apkuopimo; negalėdamas gi jos valgyti, pasielgė, kaip reikalavo taisyklės (vz. 7, 17, 20) ir liepė sunums likusią mėsą sudeginti. Tą pasiteisinimą Mozė priėmė.

A n t r o j i Kunigų knygos dalis (11 - 27 persk.) susideda iš įvairių įstatų, kurių užlaikymas turėjo padaryti iš Izraelio doriskai nesuteptą ir šventą tautą. Tie įstatai regimai surašyti toje eilioje, kurioje jie buvo apgarsinami. Pirmoje vietoje įstatpinti įstatai apie švarumą ir būdą, kaip susitepus reikia apsisvalyti.

11, 1 - 46. Pradedama įstatu apie švarumą valgiuose ir nurodomi gyvuliai, kurie privalo Izraelitams skaityti nesuteptais ir suteptais. Paduodama apskritos taisyklės su pavyzdžiais apie keturkojus gyvulius ir apie žuvis, toliaus išskaitoma suteptieji paukščiai, draudžiama prisiliesti maitos, duodami pamokymai apie slankiojančius gyvius ir užlaigiama visą tą straipsnį paraginimu užlaikyti švarumą.

(11, 1) *Mozei ir Aaronui.* Paliepiamą apgarsinti tautai įstatas apie švarumą gauna ne tik Mozė, bet draug ir Aaronas, nes jam kaip kunigui buvo Viešpaties įsakymą mokyti tų dalykų Izraelitus. Vz.

aug. 10, 10. 11. — (2) *Tie yra iš visų žemės gyvulių...* Pirmas įsakymas apie valgius buvo žmogui duotas Edene, kuomet jo maistu aiškiai paskirta žemės augalai (Prad. 1, 29), neuždraudžiant naudotis jo valdžion paduotųjų gyvulių mėsa. Aiškus paskyrimas žmonių maistui gyvulių mėsos buvo padarytas po tvano. su vienu tik apribojimu, kad nevalia valgyti mėsos su krauju ir paties kraujo (Prad. 9, 2...). Bet iš to apskrito leidimo ir apribojimo negalima išvesti, kad jau seniausiais laikais žmonės nebuto darę skirtumo tarp gyvulių mėsos. Gyvulių paskirstymas į nesuteptus, kurių mėsa galima valgyti ir tinka aukoms, ir suteptus, iš kurių žmogus neima sau maisto, nors gali naudotis jų tarnyste, buvo taip senas, kaip pati žmogaus giminė (plg. Prad. 7, 2, 8; 8, 20). Tame skirstyme remtasi įvairiais žvilgsniais, kaip tai skanumo, sveikatos, o daugiausiai tame dalyke rasi padarę žmogui įgimtas bodėjimasis: kaip kuriais ypač slankiojančiais gyviais, plėšriaisiais, mintančiais kitų gyvulių maita žvėrimis ir paukščiais. Paprotys skirstyti gyvulius į nesuteptus ir suteptus atsiradęs jau pirmųjų patriarchų metu, laikui bėgant, įgijo religijinę varšą, nes žmogus pats nesinaudodamas kaip kuriais gyvais sutvėrimais negalėjo jų aukoti Dievui; tas tai paprotys draug su kitais religijiniais padavimais turėjo būti paduodamas vienos kartos kitai ir su ne-

sunt animalia quæ comedere debetis de cunctis animantibus terræ: ³ omne quod habet divisa ungulam, et ruminat in pecoribus, comedetis. ⁴ Quiquid autem ruminat quidem, et habet ungulam, sed non dividit eam, sicut camelus et cetera, non comedetis illud, et inter immunda reputabitis. ⁵ Choerogryllus qui ruminat, ungulamque non dividit, immundus est. ⁶ Lepus quoque: nam et ipse ruminat, sed ungulam non dividit. ⁷ Et sus: qui cum ungulam dididat, non ruminat. ⁸ Horum carnibus non vescemini, nec cadavera contingetis, quia immunda sunt vobis.

⁹ Hæc sunt quæ gignuntur in aquis, et vesci licitum est. Omne quod habet pinnulas et squamas, tam in mari quam in flu-

Tie yra iš visų žemės gyvulių, kuriuos jums valia valgyti. ³ Kiekvieną gyvulį, kurs turi skeltą naą ir gromulioją, valgysite. ⁴ Kas gi nors ir gromulioją ir turi naą, bet neskeltą, kaip kupranugaris ir kiti, to nevalgysite ir paskaitysite tarp suteptų. ⁵ Uolinis opšrus, kurs gromulioją, bet turi neskeltą naą, yra suteptas. ⁶ Taipogi zuikis; nes ir jis gromulioją, bet turi neskeltą naą. ⁷ Ir kiaulė, kuri kad ir skeltą naą turi, bet negromulioją. ⁸ Tų mėsos nevalgysite ir neprisiliesite jų maitos, nes jie jums yra sutepti.

⁹ Tie yra, kurie gyvena vandenyje ir kuriuos valia valgyti. Valgysite visus, kurie turi pelegus ir žvynus kaip juroje taip

didelėmis permainomis, kurias iššaukė vietinės aplinkybės, prasiplatino pas daugybę senobinių tautų, taip kad paskeisais amžiais jį randame ne tik pas žydus, bet ir pas įvairius jų kaimynus, Aigyptiečius, Arabus ir kitus. Nebuvo tai kokio prietarai žemyn nuslenkusių puslankinių žmonių, dažnai nesibjaurinčių jokiuo maistu, nevalgančių tečiaus kaikurių gyvulių mėsos, o net ir augalų, tik dėlto kad juose gerbią savo tariamus pranokejus (totemismus), arba bijančių jų prisiliesti ir matančių juose kažinką dieviško (talni), bet tikras kultūros ženklas. Tą tai senobinį paprotį seniai žinomą Izraelitams dabar Dievas daro savo įstatu, apgarsindamas jį per Mozę ir Aaroną visai tautai ir suteikdamas jam gilesnę religingę reikšmę. Nors nėra abejonės, kad leistieji Izraelitams valgyti gyvuliai labiausiai tiko maistui jų gyvenimo sąlygose, bet vien tik ta aplinkybe negalima išaiškinti, kodėl padaryta toks, o ne kitoks paskirstymas, kodėl uždrausta valgyti tie, o ne kiti. Dievas davė įstatus kaipo viršiansis sutvėrimų valdovas ir išrinktosios tautos Viešpats ir kaipo tokio jo įstatai turi augštesnę tikslą. Jie draug su kitais privalo mokyti Izraelitus paklusnumo sa-

vo Viešpačiui, sergėti juos labiau nuo to, kas žmogų subjaurina ir pažemina. skirti juos labai nuo visų jų kaimynų stambeldžių ir galų gale padėti jiems įgyti didesnį šventumą. — (3) *Kiekvieną gyvulį...* Padoinama apskrita taisyklė apie gyvulių atskyrimą, kuri toliaus paaiškina ma pavyzdžiais. — (4) *Kupranugaris*. Kupranugario nagos nevisai tokios pat kaip pvd. arklio; jos įskeltos, bet tik perpus. — (5) *Uolinis opšrus*. Ebr. *šafan*. Nedidelis gyvulėlis, truputį panašus į triušį (kraliką). Jis dažnai sutinkamas Palestinoje. Gamtininkai jį vadina lot. *hyrax syriacus*. Opšrus ir zuikis (6. e.) paskaityti tarp gromuliojančių, nes vienas ir kitas ilsėdamies nuolat judina žandus lyg-kad gromuliotu, nors ištikrųjų negromulioją. Dieviškas įstatymo davėjas neturėjo užmanymo aiškinti savo tautai gamtos mokslą, bet kalba apie dalykus taip, kaip jie žmonėms išrodo iš pirmojo pasiznėjimo

(9 - 12) *Tie yra...* Apie vandenų gyvūnus duodama apskrita, bet labai aiški taisyklė be jokiu pavyzdžių. Ta taisyklė žydam uždrausta valgyti ungurus, pyplęs, vėgėlę ir kitos panašios žuvis.

minibus et stagnis, comedetis.
¹¹ Quidquid autem pinnulas et squamas non habet eorum quæ in aquis moventur et vivunt, abominabile vobis, ¹¹ exsecrandumque erit, carnes eorum non comedetis, et morticina vitabitis.
¹² Cuncta quæ non habent pinnulas et squamas in aquis, polluta erunt.

¹³ Hæc sunt quæ de avibus comedere non debetis, et vitanda sunt vobis: Aquilam et gryphem, et haliaëtum, ¹⁴ et milvum ac vulturem juxta genus suum, ¹⁵ et omne corvini generis in similitudinem suam, ¹⁶ struthionem, et noctuam, et larum, et accipitrem juxta genus suum: ¹⁷ bubonem, et mergulum, et ibin, ¹⁸ et cygnum, et onocrotalum, et porphyrionem, ¹⁹ herodionem et charadrion juxta genus suum, upupam quoque, et vespertilionem. ²⁰ Omne de volucris quod graditur super quatuor pedes, abominabile erit vobis. ²¹ Quidquid autem ambulat quidem super quatuor pedes, sed habet longiora retro crura, per quæ salit super terram, ²² comedere debetis, ut est bruchus in genere suo, et attacus atque ophiomachus, ac locusta, singula juxta genus suum. ²³ Quidquid autem ex volucris quatuor tantum habet pedes, exsecrabile erit vobis: ²⁴ et quicumque morticina eorum tetigerit, polluetur, et erit immundus usque

ir upėse ir tvenkiniuose. ¹⁰ Kas gi iš jų, kurie kruta ir gyvena vandenyje, neturi peleką ir žvynų, tais jų bjaurėsitės ¹¹ ir jų bėdėsitės; jų mėsos nevalgysite ir vengsite jų maitos. ¹² Visi neturintieji peleką ir žvynų vandenyje skaitysis suteptais.

¹³ Tie yra iš paukščių, kurių jų neprivalote valgyti ir kurių jums reikia vengti: arelis, grytas, jūros arelis, ¹⁴ pelis ir vanagėlis su visa jo veisle, ¹⁵ ir visa varnų veislė ir kas tik į jas panašu, ¹⁶ strausas ir pelėda, ir žuvėdra ir vanagas su visa jo veisle, ¹⁷ apuokas, ir naras, ir ibis, ¹⁸ ir gulbė, ir pelikonis, ir porfyrionas, ¹⁹ gersė ir visa kėkštų veislė; taipogi tutlis ir šikšnosparnis. ²⁰ Visais iš sparnuotųjų, kurie vaikščioja ant keturių kojų, jų bjaurėsitės ²¹ Tuos gi, kurie nors ant keturių kojų vaikščioja, bet paskutines blauzdas turi ilgesnes, kuriomis šokinėja ant žemės, ²² jums valgia valgyti, kaip antai, visą skėrrių veislę, attacką, ofiomachą, didžiogius, visus su jų veislėmis. ²³ Kas gi iš sparnuotųjų turi tik keturias kojas, jų jų bėdėsitės; ²⁴ ir kas nors prisiliestu jų maitos, susiteps ir bus suteptas.

(13) Iš paukščių... Apie paukščius arba tikriaus eikant apie sparnuotuosius nepaduodama apskritos taisyklės, bet išskaitomi paukščių vardai. Ebr. t. jie surašyti bent kiek kitoje eilioje ir nevisur galima tikrai pasakyti, apie kokios paukščius kalbama. Sv. Rašto vertėjų ir aiškintojų nuomonės tame dalyke labai nevienodos ir jų yra per daug, kad būtų galima visos paminėti. Vienas dalykas tikras, kad suteptais paskaityta vien paukščiai plėšrieji, naktiniai, mintantys maista ir nešvarūs. — (14) Vanagėlis. Ebr. *'ajjah* reiškia tikriausiai sakala. — (20) Visais iš... Kalbama apie vabzdžius. — (21. 22) Tuos gi, kurie.. Iš vabzdžių leidžiama valgyti skėrius ar-

dos ir jų yra per daug, kad būtų galima visos paminėti. Vienas dalykas tikras, kad suteptais paskaityta vien paukščiai plėšrieji, naktiniai, mintantys maista ir nešvarūs. — (14) Vanagėlis. Ebr. *'ajjah* reiškia tikriausiai sakala. — (20) Visais iš... Kalbama apie vabzdžius. — (21. 22) Tuos gi, kurie.. Iš vabzdžių leidžiama valgyti skėrius ar-

ad vesperum: ²⁵ et si necesse fuerit ut portet quippiam horum mortuum, lavabit vestimenta sua, et immundus erit usque ad occasum solis.

²⁶ Omne animal quod habet quidem ungulam, sed non dividit eam, nec ruminat, immundum erit: et qui tetigerit illud, contaminabitur. ²⁷ Quod ambulat super manus ex cunctis animalibus, quæ incedunt quadrupedia, immundum erit: qui tetigerit morticina eorum, polluetur usque ad vesperum. ²⁸ Et qui portaverit hujuscemodi cadavera, lavabit vestimenta sua, et immundus erit usque ad vesperum: quia omnia hæc immunda sunt vobis.

²⁹ Hæc quoque inter polluta reputabuntur de his, quæ moventur in terra, mustela et mus et crocodilus, singula juxta genus suum, ³⁰ mygale, et chamæleon, et stellio, et lacerta, et talpa: ³¹ omnia hæc immunda sunt. Qui tetigerit morticina eorum, immundus erit usque ad vesperum: ³² et super quod ceciderit quidquam de morticinis eorum, polluetur tam vas ligneum et vestimentum, quam pelles et cilicia: et in quocumque sit opus, tingentur aqua, et polluta erunt usque ad vesperum, et sic postea mundabuntur. ³³ Vas autem fictile, in quod ho-

tas iki vakarui; ²⁵ ir jei kam reiktu nešti kurį nors iš jų nustipusi, tas išplaus savo rūbus ir bus suteptas iki saulės sėdimui.

²⁶ Kiekvienas gyvulys, kurs kad ir turi nagą, bet neskelta, ir negromulioja, skaitysis suteptas; kas jo prisiliestu, susiteps. ²⁷ Kas iš visų gyvulių, turinčių keturias kojas, eina letenomis, tie bus sutepti; kas prisiliestu jų maitos, bus suteptas iki vakarui; ²⁸ ir kas neštu tokią maitą, išplaus savo drabužius ir bus suteptas iki vakarui; nes visa tai yra jums sutepta.

²⁹ Tai taipogi skaitysis sutepta iš tų, kurie kruta ant žemės: žebenkštis, pelė ir krokodilas su visa jų veisle, ³⁰ laukinė pelė ir kameleonas, salamandra, žalioji driezlė ir kurmis. ³¹ Visa tai bus sutepta. Kas prisiliestu jų maitos, bus suteptas iki vakarui. ³² Ir ant ko nukristu kas nors iš jų maitos, bus sutepta, kaip medinis indas ir apdaras, taip ir kailis ir ašutinė; ir kokiam nors reikalui butu vartojamas rykas, jis bus panertas vandenin, ir bus suteptas iki vakarui, ir taip paskui bus apkuoptas. ³³ Molinis gi indas, į kurį kas nors iš jų įkristu, susiteps

ba didžiogiūs, kurių įvairios veislės čionai išskaitomos. Plg. Mt. 3, 4; Mk. 1, 6. (27) *Eina letenomis...* Kaip šuo, katė, luokys ir kiti.

(29) *Tai taipogi...* Prie suteptųjų gyvūnų ir uždraustų valgyti priskaitomi slankiojantys. Reikia patėmyti, kad slankiojančiais gyviais šv. Rašte vadinasi ne tik bekojai, bet ir tie, kurie turi labai trumpos kojas, kaip žiurkės, pelės, kurmiai

ir tt. — *Krokodilas*. Ebr. ž. *cab* rasi reiškia didelę driezlę. — (30) *Laukinė pelė...* Visi šitos eil. vardai labai abejotini. — (32) *Ant ko nukristu...* Placiaus kalbama apie įvairių dalykų susitepimą slankiojančiųjų gyvių maita, nes tai dažniaus galėjo atsitikti. — (33) *Susiteps*. Ebr. t.: visa, kas bus viduje, susiteps. Taigi, čionai turima mintyje puode laikomą viralą, gėralą, paprastą

rum quidquam intro ceciderit, polluetur, et idcirco frangendum est. ³⁴ Omnis cibus, quem comedetis, si fusa fuerit super eum aqua, immundus erit: et omne liquens quod bibitur de universo vase, immundum erit, ³⁵ et quidquid de morticinis hujusce modi ceciderit super illud, immundum erit: sive clibani, sive chytropodes, destruentur, et immundi erunt. ³⁶ Fontes vero et cisternæ, et omnis aquarum congregatio munda erit. Qui morticinum eorum tetigerit, polluetur. ³⁷ Si ceciderit super sementem, non polluet eam. ³⁸ Si autem quispiam aqua sementem perfuderit, et postea morticinis tacta fuerit, illico polluetur.

³⁹ Si mortuum fuerit animal, quod licet vobis comedere, qui cadaver ejus tetigerit, immundus erit usque ad vesperum: ⁴⁰ et qui comederit ex eo quippiam, sive portaverit; lavabit vestimenta sua, et immundus erit usque ad vesperum.

⁴¹ Omne quod reptat super terram, abominabile erit, nec assumetur in cibum. ⁴² Quidquid super pectus quadrupes graditur, et multos habet pedes, sive per humum trahitur, non comedetis, quia abominabile est.

ir todėl jis reikės sudaužyti. ³⁴ Kiekvienas maistas, kurį valgysite, jei ant jo bus užpilta tokio vandens, bus suteptas; ir kiekvienas skystimas, kurs geriamas iš tokio indo, bus suteptas; ³⁵ ir visa, ant ko nukristu kas nors iš tokios maitos, bus sutepta; ir kakalis ir katilas bus sudaužyti, nes bus sutepti. ³⁶ Šaltiniai gi ir šuliniai ir visokie vandens rinkiniai bus nesutepti. Kas prisiliestu išimtos iš jų maitos, susiteps. ³⁷ Jei kristu ant sėklos, jos nesuteps. ³⁸ O jei kas apipiltu vandenimi sėklą ir paskui prisiliestu prie jos maita, tuojau susiteps.

³⁹ Jei nustiptu gyvulys, kurį jums valia valgyti, kas jo maitos prisiliestu, bus suteptas iki vakarui. ⁴⁰ Ir kas valgytu ką nors iš jo arba neštu, išplaus savo drabužius ir bus suteptas iki vakarui.

⁴¹ Visais, kurie šliaužia ant žemės, jų bjaurėsitės ir jų nevalgysite. ⁴² Nevalgysite visų keturkojų, kurie slenka pilvu arba turi daugiaus kojų arba šliaužia žeme, nes tai pasibjaurėtina.

vandenį arba ką kitą. Maitos įkritimu puodan visa tai susitepa, taippat kaip ir pats puodas. — (34) *Tokio vandens*: sutepto moliniame inde, arba suteptan indan įpiltu. — *Kakalis*: nedidelis nešiojamas kakalis. — *Katilas*. Ebr. *kiraim*; ką tas žodis reiškia, tikrai nežinia. — (36) *Šaltiniai*... Skirtumas čionai daromas dėlto, kad šuliniai, šaltiniai ir tt. labai reikalingi visiems ir jie sunku apsaugoti nuo mažųjų gyvių įkritimo maitos, vanduo gi juose nuolat mainosi ir savaimi apsisvalo. — (37) *Ant sėklos*. Grudas turi žievę, kuri jį apsaugo nuo susitepimo, bet

grudui sušlapus per jo žievę vanduo sunkiasi, todėl su vandenimi pasiekia patį grūdą ir nešvarumas.

(39) *Jei nustiptu*... Perspėjimai apie nesuteptųjų gyvulių maitą. — (40) *Kas valgytu*, netyčiomis ar nežiniomis, nes už kitokių nesuteptų gyvulių maitos valgymą skiriama išmetimas iš Izraelio tautos. Plg. Skaitl. 15, 30...

(41. 42) *Visais*.. Uždraudimas nevalgyti slankiojančius pratęsiamas ant visų jų veislių. Ebr. t. aiškiaus paminėti slankiojantys bekojai, turintys keturias kojas, ir tie, kurie turi daugiaus negu keturias kojas.

⁴³ Nolite contaminare animas vestras, nec tangatis quidquam eorum, ne immundi sitis. ⁴⁴ Ego enim sum Dominus Deus vester: sancti estote, quia ego sanctus sum. Ne polluatis animas vestras in omni reptili quod movetur super terram. ⁴⁵ Ego enim sum Dominus, qui eduxi vos de terra Aegypti, ut essem vobis in Deum. Sancti eritis, quia ego sanctus sum.

⁴⁶ Ista est lex animantium ac volucrum, et omnis animæ viventis, quæ movetur in aqua, et reptat in terra, ⁴⁷ ut differentias noveritis mundi, et immundi, et sciatis quid comedere et quid respuere debeatis.

⁴³ Nesutepkite savo dušių, ir nieko iš jų nesilieskite, kad nebutumėt sutepti. ⁴⁴ Nes aš esu Viešpats, jūsų Dievas; bukite šventi, nes aš esu šventas. Nesutepkite savo dušių nei vienu slankiojančiu, kurie kruta ant žemės. ⁴⁵ Nes aš esu Viešpats, kurs jus išvedžiau iš Aigypso žemės, kad bučiau jūsų Dievas. Busite šventi, nes aš esu šventas.

⁴⁶ Tasai yra įstatas apie gyvulius ir paukščius ir visus gyvius, kurie kruta vandenyje ir slankioja ant žemės, ⁴⁷ kad partirtumėte skirtumą tarp nesutepto ir sutepto, ir žinotumėte, kas valia valgyti ir kas reikia atmesti.

b) Įstatas apie šešiauninkes.

Caput XII. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ² Loquere filiis Israel, et dices ad eos: Mulier, si suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus juxta dies separationis menstruae. ³ Et die octavo circumcidetur infantulus:

12. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei, tardamas: ² Kalbėk Izraelio sunams ir jiems sakyk: Moteriškė, kuri, tapus nėščia, pagimdytu berniuką, bus septynias dienas sutepta, kaip savo mėnesinės negalės metu. ³ Aštuntoje dienoje kudikis bus

(43) *Nesutepkite.* Perspėjimai apie slankiojančius užbaigiami rimtu paraginiu užlaikyti duotuosius įstatus ir nurodoma vyriausi jų reikalingumo priežastis. Tai gi priežastis yra Dievo šventumas, kurį Izraelitai privalo sekioti. Nors visi uždraudimai paliečia tik išviršinį švarumą, tečiaus nuolatinis budrumas tame dalyke ir tai dėlei Dievo šventumo, turi ir gali atvesti juos į didesnę rūpesnį taipogi vidurinio dūšios nekaltumui.

(46. 47) *Tasai yra...* Užbaigimas įstatų apie suteptus ir nesuteptus gyvius.

12, 1-8. Įstatuose apie šešiauninkes nurodoma, kiek laiko privalo skaityties sutepta moteriškė, pagimdžiusi berniuką

arba mergaitę ir kokias aukas privalo atnašauti savo atsikupimo dienoje turti nęsenioji šešiauninkė ir beurtė.

(2) *Kalbėk...* Paprovys skaityti šešiauninkę sutepta buvo senas ir žinomas ne tik Izraelitams, bet ir kitoms tautoms. Tą paprotį dabar Viešpats daro savo įstatu. Įsakomos taisyklės turi pagrindu ne tiek sveikatos žvilgsnius, kiek religijinius, nes šešiauninkei apsiukuoti reikalaujamos tam tikros aukos. — *Tapus nėščia.* Anot ebr. t.: turėtu ainiją. — *Sutepta, kaip savo...* Taigi, šešiauninkė skaitėsi sutepta ne dėlto, kad ji pagimdė, bet kad gimdydama turėjo kraujo plūdimą, taippat kaip turi savo mėnesinės negalės metu. — (3) *Aštuntoje...* Primenama prie progos svarbus įsakymas apie kudikių api-

⁴ ipsa vero triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Omne sanctum non tanget, nec ingreditur in Sanctuarium, donec impleantur dies purificationis suæ. ⁵ Sin autem feminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus juxta ritum fluxus menstrui, et sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ.

⁶ Cumque expleti fuerint dies purificationis suæ, pro filio, sive pro filia, deferet agnum anniculum in holocaustum, et pulum columbæ sive turturem pro peccato, ad ostium tabernaculi testimonii, et tradet sacerdoti. ⁷ Qui offeret illa coram Domino, et orabit pro ea, et sic mundabitur a profluvio sanguinis sui: ista est lex parientis masculum aut feminam. ⁸ Quod si non invenerit manus ejus, nec potuerit offerre agnum, sumet duos turtures vel duos pullos columbarum, unum in holocaustum, et alterum pro peccato: orabitque pro ea sacerdos, et sic mundabitur.

pianstymą ašmoje dienoje. — (4) *Pasilik*: atskirta, neišeidama iš namų. Taip duodama šešiauninkei laiko atsilsėti nuo gimdymo vargų. — *Savo apsiukuopimo kraujuje*: sutepta krauju, nuo kurio turi apsiukuopti. — *Nieko, kas šventa...* Po septynių pirmųjų dienų šešiauninkės atskyrimas nebelus toks griežtas. Jos prisilietimas nesutepa kitų, bet kaikurie dalykai pasilieka jei uždrausti, kaip tai, prisilietis, kas šventa, pvd. dalyvauti religijiniuose aukų pokiliuose ir tt. — (5) *Jei pagimdytu mergaitę*. Kitokios svarbios priežasties, kodėl, gimus mergaitei, apsiukuopimo laikas paskirtas dvyk ilgesnis, nurodyti negalima, kaip tik įstatų davėjo Viešpaties valią.

(6-8) *Kuomet bus pasibaigusios*... Paskiriamos šešiauninkii aukos apsiukuopimo dienoje. — *Tasai yra įstatas*.. Įsta-

apipjaustytas; ⁴ ji gi pasiliks dar tris dešimtis tris dienas savo apsiukuopimo kraujuje. Nieko, kas šventa, neprisilies ir neeis šventyklon, kolei nepasibaigs jos apsiukuopimo dienos. ⁵ O jei pagimdytu mergaitę, bus sutepta dvi savaiti, kaip mėnesinės negalės metu, ir šešias dešimtis šešias dienas pasiliks savo apsiukuopimo kraujuje.

⁶ Ir kuomet bus pasibaigusios jos apsiukuopimo dienos už sūnų arba už dukterį, nuneš prie liudijimo šėtros angos metinį avinėlį deginamajai aukai ir jauną karvelį arba turklelį aukai už nuodėmę ir atiduos kunigui, ⁷ kurs tai atnašaus Viešpaties akyvaizdoje ir melsis už ją, ir taip ji bus apkuopta nuo savo kraujo pludimo. Tasai yra įstatas apie gimdančią berniuką arba mergaitę. ⁸ O jei neturētu iš ko ir neišsigalētu atnašauti avinėlio, ims du turkleliu arba du jaunu karveliu, vieną deginamajai aukai, o kitą aukai už nuodėmę; ir kunigas melsis už ją, ir taip ji bus apkuopta.

tas apie šešiauninkes buvo apeiginis, todėl jis buvo užlaikytinas tik S. Įstatyme; o jei ir N. Įst. katalikų šešiauninkės prašo kunigą įvesti jas į bažnyčią, tai daro iš dievotumo, kad padėkoti Dievui už laimingą gimdymą ir išmeltu palaiminimą sau ir kudiikiui. — *O jei neturētu...* Taip atsitiko su švenč. P. Marija jos apsiukuopimo dienoje. Vz. Lk. 2, 22-24.

13, 1—14, 57. Baisi raupsų liga buvo vienas iš didžiausių susitepimų Izraelitui, nes ji atskirdavo iš jo tautos tarpo; todėl ir įstatai apie raupsus gana platūs. Visų pirma nurodoma įvairios žymės, iš kurių galima pažinti raupsai ant kuno odos įvairiuose atsitikimuose, ant galvos ir smakro, galop ant nuplikusios galvos, ir liepiama pripažintus raupsuotais atskirti nuo žmonių draugijos; toliaus pridėdama pamokymai

c) Įstatai apie raupsus.

Caput XIII. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen, et Aaron, dicens: ² Homo, in cuius cute et carne ortus fuerit diversus color sive pustula, aut quasi lucens quippiam, id est plaga lepræ, adducetur ad Aaron sacerdotem, vel ad unum quemlibet filiorum ejus. ³ Qui cum viderit lepram in cute, et pilos in al-

13. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir Aaronui ir tarė: ² Žmogus, ant kurio kuno odos atsirastu kitokios varšos taškas, arba šašas arba blizganči vieta, turinti raupsų slogos išvaizdą, bus atvestas pas kunigą Aaroną arba pas kurį nors iš jo sūnų. ³ Kuomet tasai pamatys šašą ant odos ir patėmys,

apie raupsus, atsirandančius ant drabužių; paskiriama taipogi apeigos, užlaikytinos priimant atgal žmonių draugijon išgijusių raupsuotąjį pasiturintį ir beturtį; užbaigiama tas straipsnis pamokymais apie gyvenamų namų raupsus.

(13, 1) *Žmogus, ant kurio kuno odos...* Čionai randame visuseniausias ir gana plačias žinias apie raupsų ligą, apie kuria apakelbiami Viešpaties įstatai. Ta baisia liga Izraelitai regisi užsikrėtę Aigypse ir rasi iš čia ji prasiplatino po įvairius kraštus ir pas įvairias tautas, kurios ir iki šiaidienai negali jos visai nusikratyti. Raupsai yra tai sunki ir baisi liga, kuria žmogus suserga, atsiradus ir pasidauginus jo organizme tam tikriems bacillams (bacillus lepræ). Vaisto tai ligai išgydyti iki šiai dienai neatrasta ir atradimas apsunkintas yra tai aplinkybe, kad leproso bacillais niekaip negalima užkrėsti jokio gyvulio, ir rodosi jie gali veisties tik tai žmuguje. Raupsų liga savo pradžioje paprastai apsirėiskia arba dirksniuose (lepra nervorum, glabra, anaesthetica) arba odoje (lepra nodosa, tuberosa); nėra tai tečiau dvi atskiri ligi, bet tik dūtos pačios ligos apsirėiskimų, kuriuodu dažnai eina kits po kito ir paprastai esti organizme jau draug. Odos raupsai prasideda tuo, kad ant žmogaus kuno atsiranda balsvi arba ir kitokios varšos taškai, neilgai trukus pavirstantys mažais gumbeliais, kurie vis eidami didyn pasiekia riešuto didumą. Gumbelių daugiausiai paprastai atsiranda ant veido, kurį taip subjaurina, kad žmogus ima rodyties turis liuto snukį; iš čia radosi duodamas tai raupsų išvaizdai vardas lepra leonina. Tuo pačiu metu žmogaus pirštai lieka iškraipyti ir jais nebegalima naudoties. Tokiame stovyje ligonis pasilieka ilgus

metus ir kenčia didžiausius skausmus. Paskui pilni bacillų gumbai virsta praturkstančiomis votimis, pilnomis bjaurių smirdinčių pulių; tų vočių darosi kaskart daugiau; užsikrečia akys ir išvarva; pirštų nariai atsileidžia ir ima trukti, kaikada atkrinta visa ranka arba koja; lieka nugriaužtos lupos, nosis, ir visas ligonis pamauž pute puua, kolei liga nepasiekia ir nepažeidžia svarbiausių organų arba neprisideda kita, dažnai džiova, kuri veikiaus padaro galą žmogaus kentėjimams. Dirksnių raupsai kaikada prisideda prie odos raupsų, bet liga gali ir jais prasidėti. Tokiame atsitikime randasi ant odos taškas, kurs įdumba, o paskui pavirsta pusle; jai praturkus, pradeda sunkties smirdintį puliai, atsidengia gyva mėsa; kuno jautrumas darosi nevienodas: vienur visai nieko nebejauciama, kitur gi kenčiama baisyus nesilijančius skausmus, kurie gali tęsties ilgus metus; žaizdos vis didinasi, nariai tinsta ir stingsta, ir žmogus nebegali pajudinti nei rankos nei kojos; vis didyn einantis troškulys priveda ligonį prie to, kad jis visai sustingsta, lyg apmiršta ir sėdėdamas arba gulėdamas laukia mirties, kuri jį išliuosuoti iš tų baisyų kentėjimų. Dirksnių raupsai gali kaikada sustoti plėtėsi ir tai gana ilgam laikui, o net dvidešimčiai ir trimsdešimties metų. Ir nors tuomet žmogus rodosi visai išgijęs, tečiau taip nėra, nes atsiradus jo organizme patogioms sąlygoms, kuriose vėl gali plėsties raupsų bacillai, ligonis atkrinta. — Mozės užrašyti įstatai apie raupsus nepaduoda moksliško jų tyrinėjimo, bet tik reikalingas taisykies ir nurodymus, kuriais remdamies kunigai galėjo be vargo atskirti tikrus raupsus nuo panašių į juos odos ligų ir teisingai nutarti, kas iš Izraelitų buvo suteptas

bum mutatos colorem, ipsamque speciem lepræ humiliorem cute et carne reliqua: plaga lepræ est, et ad arbitrium ejus separabitur. ⁴ Sin autem lucens candor fuerit in cute, nec humilior carne reliqua, et pili coloris pristini, recludet eum sacerdos septem diebus, ⁵ et considerabit die septimo: et siquidem lepra ultra non creverit, nec transierit in cute priores terminos, rursum recludet eum septem diebus aliis. ⁶ Et die septimo contemplabitur: si obscurior fuerit lepra, et non creverit in cute, mundabit eum quia scabies est: lavabitque homo vestimenta sua, et mundus erit. ⁷ Quod si postquam a sacerdote visus est, et redditus munditiæ, iterum lepra creverit, adducetur ad eum, ⁸ et immunditiæ condemnabitur.

⁹ Plaga lepræ si fuerit in homine, adducetur ad sacerdotem, ¹⁰ et videbit eum. Cumque color albus in cute fuerit, et capillorum mutaverit aspectum, ipsa quoque caro viva apparuerit: ¹¹ lepra vetustissima judicabitur, atque inolita cuti. Contaminabit itaque eum sacerdos, et non recludet, quia perspicuæ immunditiæ est. ¹² Sin autem effloruerit discurrens lepra in cute, et operuerit omnem cutem a capite usque ad pedes, quid-

kad plaukai pabalę ir tai, kas turi raupsų išvaizdą, įdubę, sulyginant su oda ir kitu kunu. tai ir bus raupsų sloga, ir jo nutarimu žmogus bus atskirtas. ⁴ O jei ant odos bus blizgantis baltas taškas, bet nebus įdubęs, sulyginant su kitu kunu, ir plaukai bus pirmykštės varšos, kunigas nždarys jį septynioms dienoms ⁵ ir apžiūrės septintoje dienoje; jei tariami raupsai nebus pasididinę ir nebus perženę pirmykščių ribų ant odos, vėl jį uždarys kitoms septynioms dienoms, ⁶ ir vėl apžiūrės septintoje dienoje; jei taškas bus tamsesnis ir nepasidinęs ant odos, apskelbs žmogų nesuteptu, nes tai šašai; o žmogus išplaus savo drabužius ir bus nesuteptas. ⁷ O jei po to, kaip jį matė kunigas ir pripažino nesuteptu, šašas pasididintu, bus pas jį vėl atvestas ⁸ ir bus apskelbtas suteptu.

⁹ Jei raupsų sloga atsirastu ant žmogaus, jis bus atvestas pas kunigą, ¹⁰ ir tasai jį apžiūrės. Ir jei oda bus pabalus ir plaukų varša bus persimainius, pasirodys taipogi gyva mėsa, ¹¹ tai bus ženklas, kad raupsai įsisenėję ir įaugę į odą. Taigi, kunigas apskelbs jį suteptu ir neuždarys, nes jo susitepimas aiškus. ¹² O jei raupsai besiplėsdami po odą imtu žydėti ir apdengtu visą odą nuo galvos iki kojų, ką tik galima matyti aki-

ta liga ir kas ne. — *Kitokios varšos taškas.* Ebr. *s'eth*, pakilusi arba sutinusi vieta; Vulgate tai verčiama įvairiais žodžiais (plg. žem. 10. 19. 28. eil.) ir tik iš konteksto galima atspėti, apie ką ištikrųjų kalbama. Iš keleto taškų darėsi šašas, ebr. *sappachath*, o iš šašų blizganti vieta, ebr. *bahereth*, liter. baltas

taškas. Tikri gi raupsai ebr. vadinasi *cara'ath*.

(9-11) *Jei raupsų sloga...* Antras atsitikimas, kuomet raupsų liga jau įsigalėjus ir apsiereiškia visai aiškiai. — *Oda bus pabalus.* Ebr. t.: ant kuno bus baltas sutinimas *s'eth*. — (12. 13) *Jei raupsai...* Kalbama apie neikrus raup-

quid sub aspectum oculorum cadit, ¹³ considerabit eum sacerdos, et teneri lepra mundissima judicabit: eo quod omnis in candorem versa sit, et idcirco homo mundus erit. ¹⁴ Quando vero caro vivens in eo apparuerit, ¹⁵ tunc sacerdotis iudicio polluetur, et inter immundos reputabitur: caro enim viva si lepra aspergitur, immunda est. ¹⁶ Quod si rursus versa fuerit in albarem, et totum hominem operuerit, ¹⁷ considerabit eum sacerdos, et mundum esse decernet.

¹⁸ Caro autem et cutis in qua ulcus natum est et sanatum, ¹⁹ et in loco ulceris cicatrix alba apparuerit, sive subrufa, adducetur homo ad sacerdotem: ²⁰ qui cum viderit locum leprae humiliorem carne reliqua, et pilos versos in candorem, contaminabit eum: plaga enim leprae orta est in ulcere. ²¹ Quod si pilus coloris est pristini, et cicatrix subobscura, et vicina carne non est humilior, recludet eum septem diebus, ²² Et si quidem creverit, adjudicabit eum leprae. ²³ Sin autem steterit in loco suo, ulceris est cicatrix, et homo mundus erit.

²⁴ Caro autem et cutis, quam ignis exusserit, et sanata albam sive rufam habuerit cicatricem, ²⁵ considerabit eam sacerdos, et ecce versa est in albarem, et locus ejus reliqua cute est humilior; contaminabit eum, quia

mis, ¹³ kunigas jī apžiūrēs ir nutars, kad jo raupsai visutyrīausi, nes jie visi pabalo, ir todėl žmogus yra nesuteptas. ¹⁴ O jei jame pasirodys gyva mėsa, ¹⁵ tuomet bus kunigū apskelbtas suteptu ir bus paskaitytas tarp suteptų; nes jei gyva mėsa užsikrečia raupsais, yra sutepta. ¹⁶ O jei vėl pabalys ir apdengs visą žmogų, ¹⁷ kunigas jī apžiūrēs ir nutars esant nesuteptą.

¹⁸ Jei kam ant kuno odos rastusi votis ir užgytu, ¹⁹ ir voties vietoje pasirodytu baltas arba rausvas randas, tokį žmogų atves pas kunigą, ²⁰ kurs matydamas, kad tariamų raupsų vieta įdubus, sulyginant su kitu kunu, ir kad plaukai pabalę, apskelbs jī suteptu, nes votyje atsirado raupsų sloga. ²¹ O jei plaukai bus pirmykštės varšos ir randas apytamsis ir nežemėsnis už aplink esantį kuną, uždarys jī septynioms dienoms; ²² ir jei pasididintu, pripažins jī raupsuotu. ²³ O jei bus pasilikę toje pačioje vietoje, yra tai voties randas, ir žmogus bus nesuteptas.

²⁴ Jei keno kuno oda, kurią nudegino ugnis, sugijus turētu baltą arba rausvą randą, ²⁵ kunigas ją apžiūrēs ir jei ras ją pabalusią ir jos vietą žemesnę už likusią odą, apskelbs žmogų suteptu, nes rande radosi raup-

sus. -- *Nutars, kad jo raupsai*.. Ebr. t.: nutars, kad sloga ištiktasis žmogus nesuteptas. — (14-17) *Jei jame pasirodys*.. Nevisai aišku, ar čionai kalbama apie tą patį atsitikimą, ką ir 12.13. eil., ar apie kitą.

(18-23) *Votis*.. Naujas atsitikimas, kuriame raupsai gali apsireikšti užgijusios voties vietoje.

(24-28) *Nudegino ugnis*.. Raupsai gali pasirodyti toje kuno vietoje, kame pasiliko randas nuo įdeginimo.

plaga lepræ in cicatrice orta est. ²⁶ Quod si pilorum color non fuerit immutatus, nec humilior plaga carne reliqua, et ipsa lepræ species fuerit subobscura, recludet eum septem diebus, ²⁷ et die septimo contemplantur: si creverit in cute lepra, contaminabit eum. ²⁸ Sin autem in loco suo candor steterit non satis clarus, plaga combustionis est, et idcirco mundabitur, quia cicatrix est combusturæ.

²⁹ Vir, sive mulier, in cuius capite vel barba germinaverit lepra, videbit eos sacerdotes. ³⁰ Et siquidem humilior fuerit locus carne reliqua, et capillus flavus, solitoque subtilior, contaminabit eos, quia lepra capitis ac barbæ est. ³¹ Sin autem viderit locum maculæ æqualem vicinæ carni, et capillum nigrum: recludet eum septem diebus, ³² et die septimo intuebitur. Si non creverit macula, et capillus sui coloris est, et locus plagæ carni reliquæ æqualis: ³³ radetur homo absque loco maculæ, et includetur septem diebus aliis. ³⁴ Si die septimo visa fuerit stetitisse plaga in loco suo, nec humilior carne reliqua, mundabit eum, lotisque vestibibus suis mundus erit. ³⁵ Sin autem post emundationem rursus creverit macula in cute, ³⁶ non quæret amplius utrum capillus in flavum colorem sit immutatus, quia aper-

su sloga. ²⁶ O jei plaukų varsa nebūs persimainiusi ir taškas nežemesnis už likusį kuną ir pačios sužeistos vietos išvaizda butu apytamsė, uždarys jį septynioms dienoms. ²⁷ ir apžiūrės septintoje dienoje; jei raupsai ant odos pasididintu, apskelbs jį suteptu. ²⁸ O jei baltumas pasiliks savo vietoje ir bus negana šviesus, yra tai įdeginimo žaizda, ir todėl žmogus skaitysis nesuteptas, nes yra įdeginimo randas.

²⁹ Jei kuriam vyrui arba moteriškai atsirastu raupsai ant galvos arba ant smakro, juos apžiūrės kunigas. ³⁰ Ir jei jų vieta bus gilesnė už likusį kuną ir plaukai pageltę ir plonesni negu paprastai, apskelbs juos suteptais, nes yra galvos ir smakro raupsai. ³¹ O jei matys, kad taško vieta lygi su aplink esančiu kunu ir kad plaukai juodi, jį uždarys septynioms dienoms. ³² ir vėl apžiūrės septintoje dienoje. Jei taškas nepasididins, ir plaukai bus tos pačios varsos, ir taško vieta ligi kitam kunui, ³³ žmogus bus nuskustas, atskyrus taško vietą, ir bus uždarytas kitoms septynioms dienoms. ³⁴ Jei septintoje dienoje pasirodys, kad taškas stovi savo vietoje ir nežemesnis už kitą kuną, apskelbs jį nesuteptu, ir jis išsiplovęs savo drabužius bus nesuteptas. ³⁵ O jei po apskelbimo nesuteptu taškas ant odos vėl pasididins, ³⁶ nebetyrinės daugiau, ar pageltę plaukai, nes

(29) *Raupsai ant galvos...* Ebr. t.: sloga ant galvos... Tikri raupsai paprastai palieka ilgesniais plaukais apdengias vietas nepaliestas; taigi, dabar kalbama apie netikrus raupsus, kurie čionai ebr. vadi-

nasi *netheq*, piktšaisiai. — (31) *Kad plaukai juodi*. Ebr. t.: plaukai nejuodi. — (33) *Bus nuskustas...*, kad geriaus matytusi, ar darosi tyrinėjamoje vietoje permšina.

te immundus est. ³⁷ Porro si sterit macula, et capilli nigri fuerint, noverit hominem sanatum esse, et confidenter eum pronuntiet mundum.

³⁸ Vir, sive mulier, in cujus cute candor apparuerit, ³⁹ intubitur eos sacerdos: si deprehenderit subobscurum alborem lucere in cute, sciat non esse lepram, sed maculam coloris candidi, et hominem mundum.

⁴⁰ Vir, de cujus capite capilli fluunt, calvus et mundus est: ⁴¹ et si a fronte ceciderint pili, recalvaster et mundus est. ⁴² Sin autem in calvitio sive in recalvatione albus vel rufus color fuerit exortus, ⁴³ et hoc sacerdos viderit, condemnabit eum haud dubie lepræ, quæ orta est in calvitio.

⁴⁴ Quicumque ergo maculatus fuerit lepra, et separatus est ad arbitrium sacerdotis, ⁴⁵ habebit vestimenta dissuta, caput nudum, os veste contactum, contaminatum ac sordidum se clamabit. ⁴⁶ Omni tempore quo leprosus est, et immundus, solus habitabit extra castra.

(38. 39) *Baltumas...* Paprasti balti šašeliai, be odos įdubimo ir plaukų varšos permainos, neturėjo nieko bendro su raupsais. — *Baltos varšos taškas.* Ebr. *bo-haq*, išbėrimas (egzėmos rušis). Tas vardas ir dabar tebėra žinomas Arabams.

(40. 41) *Jei kuriam...* Pats galvos plaukų nusienkimas nėra raupsų ženklas; bet ant nuplikusios galvos gali atsirasti raupsai. — (42. 43) *Jei ant... varsa.* Ebr. t. sloga. Toliaus ebr. t. labians skiriasi nuo Vulgatos: „tai yra išsiveržę raupsai ant jo nuplikusio pakaušio arba kaktos. ⁴⁴ Ir kunigas tai apžiūrės, ir štai ant nuplikusio pakaušio arba kaktos yra balti arba rausvi slogos žymai, išvaizda pana-

aiškiai yra suteptas. ³⁷ Galop jei taškas nebus pasididinęs, ir plaukai bus juodi, pažins, kad žmogus išgijo, ir drąsiai teapskelbia jį nesuteptu.

³⁸ Jei kuriam vyrui arba moteriškai pasirodytu ant odos baltumas, ³⁹ apžiūrės juos kunigas. Jei atras, kad blizgantis ant odos baltumas yra apytamsis, nežino, kad tai ne raupsai, bet baltos varšos taškas ir kad žmogus nesuteptas.

⁴⁰ Jei kuriam vyrui slenka nuo galvos plaukai, jis darosi plikagalviu ir yra nesuteptas. ⁴¹ O jei plaukai nuslinko nuo kaktos, jis pasidarė plikakakčiu ir yra nesuteptas. ⁴² O jei ant nuplikusios galvos arba kaktos atsirado balta arba rausva varsa, ⁴³ ir tai pamatys kunigas, apskelbs jį be svyravimo turinčiu raupsus, kurie atsirado ant plikės.

⁴⁴ Kas nors tat bus suteptas raupsais ir bus atskirtas kunigo nutarimu, ⁴⁵ turės išardytus drabužius, atidengtą galvą, burną uždengtą apdaru ir šauks, kad jis subjaurintas ir suteptas. ⁴⁶ Visą laiką, kolei bus raupsuotas ir suteptas, gyvens vienas už stovyklos.

šus į raupsus ant kuno odos; ⁴³ toks žmogus yra užsikrėtęs ir suteptas; kunigas apskelbs jį suteptu; ant jo galvos yra jo sloga⁴⁴.

(44 - 46) *Kas nors tat...* Negana to, kad pripažinti raupsuotais skaitėsi suteptais, bet jiems dar reikėjo visai pasitraukti iš žmonių tarpo. Išardyti drabužiai, atidengta galva, uždengtas veidas turėjo liudyti apie jų nuliudimą ir gedulą. Kad niekas prie raupsuotojo nesiartintu ir nesuteptu, jis turėjo balsiai perspėti visus besartiinančius apie savo ligą. — *Gyvens vienas už stovyklos*, paskesniais gi laikais už miestų ir sodžių; raupsuotieji nebuvo uždrausta gyventi draug. Plg. 2

⁴⁷ Vestis lanea sive linea, quæ lepram habuerit ⁴⁸ in stamine atque subtegmine. aut certe pel-
lis, vel quidquid ex pelle con-
fectum est, ⁴⁹ si alba vel rufa
macula fuerit infecta, lepra re-
putabitur, ostendeturque sacer-
doti. ⁵⁰ Qui consideratum reclu-
det septem diebus; ⁵¹ et die se-
ptimo rursus aspiciens si depre-
henderit crevisse, lepra perse-
verans est: pollutum judicabit
vestimentum, et omne in quo
fuerit inventa; ⁵² et idcirco com-
buretur flammis. ⁵³ Quod si eam
viderit non crevisse, ⁵⁴ præci-
piet, et lavabunt id, in quo le-
pra est, recludetque illud sep-
tem diebus aliis. ⁵⁵ Et cum vi-
derit faciem quidem pristinam
non reversam, nec tamen crevis-
se lepram, immundum judicabit,
et igne comburet. eo quod in-
fusa sit in superficie vestimen-
ti vel per totum, lepra. ⁵⁶ Sin
autem obscurior fuerit locus le-
præ, postquam vestis est lota,
abrumpet eum, et a solido di-
videt. ⁵⁷ Quod si ultra apparue-
rit in his locis, quæ prius im-
maculata erant, lepra volatilis
et vaga: debet igne comburi. ⁵⁸
Si cessaverit, lavabit aqua ea,
quæ pura sunt, secundo, et mun-

⁴⁷ Jei raupsus turētu vilnonis
arba drobinis drabužis ⁴⁸ met-
menuose arba atauduose, arba
kailis, arba kas nors padaryta
iš kailio, ⁴⁹ jei butu užkrėsta
baltu arba rausvu tašku, skaity-
sis raupsais ir bus parodyti ku-
nigui. ⁵⁰ kurs juos apžiūrėjęs už-
darys septynioms dienoms; ⁵¹
ir jei vėl apžiūrėdamas septin-
toje dienoje atras padidėjusius.
tai bus pasiliekančios raupsai; ir
jis pripažins suteptu drabužį ir
visa, kame jie bus rasti; ⁵² ir
todėl bus sudeginta ugnyje. ⁵³
O jei matys tašką nepadidėjusi,
⁵⁴ lieps išmzgoti tai, ant ko
yra tariami raupsai, ir uždarys
kitoms septynioms dienoms. ⁵⁵
Ir pamatęs, kad jo pirmąsktė
išvaizda nesugrižo, nors raupsai
ir nepasididino, paskaitys sutep-
tu ir sudegins ugnyje, nes raup-
sai išgriaužė į apdaro pavirši
arba persisunkė kiauurai. ⁵⁶ O jei
drabužių išplovus raupsų vieta
bus tamsesnė, atplėš ją ir at-
skirs nuo drabužio. ⁵⁷ O jei pa-
sirodys toliaus tose vietose, ku-
rios pirma buvo nesuteptos, raup-
sai bus lakiojantys ir klaidžio-
jantys; visa turi būti sudeginta
ugnyje. ⁵⁸ Jei taškų nebeatsiras,
išmzgos antrą sykį vandenyje

Kar. 7, 3; Lk. 17, 12 ir k. Tokio atsky-
rimo priežastis buvo dvejopa: viena, kad
raupsuotojo prisilietimas suteplavo akyse
įstatymo kiekvieną žmogų, o antra, kad
raupsai tai limpanti liga, kuria sveikieji
gali gana greitai užsikrėsti.

(47) *Raupsus turētu vilnonis...* Kaiku-
rie atsirandanti ant drabužių pelėšiai,
kenksmingi žmogaus sveikatai, buvo bent
kiek panašūs į žmonių raupsus; todėl kal-
bant apie tuos paskutiniuosius tuojau
duodami perspėjimai ir apie įvairių dra-
bužių raupsus. — (48) *Metmenuose arba*
atauduose. Ką ištikrųjų reiškia ebr. ž.
s'ethi ir *'ereb*, nežinia. Reikšti gi met-

menus ir ataudus jie vargiai reiškia, nes
anot 56. eil. (ebr. t.) kada kada reikėjo šis
-tas atplėkti arba nuo *s'eth*, arba nuo
'ereb; metmenu gi ataudų drabuže juk
negalima imti atskirai. — (49) *Baltu.*
Anot ebr. t.: žalsvu. — (51) *Pasilie-*
kantis raupsai. Ebr. *man'ereh*, kenk-
s m i n g i. Toliaus nurodoma dar dvi dra-
bužių raupsų rūšis: *pehetheth*, įsigriau-
žę arba įsisunkę (55. e.) ir *porachath*,
lakiojantys raupsai (57. e.). — Reikia
patėmyti, kad šitose eil. (51-58) Vulgatos
tekstas žymiai trumpesnis už ebraiskąjį,
kam užkrėstieji drabužiai kelis sykius išskaitomi.

da erunt. ⁵⁹ Ista est lex lepræ vestimenti lanei et linei, staminis, atque subtegminis, omnisque supellectilis pellicæ, quomodo mundari debeat, vel contaminari.

Caput XIV. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ² Hic est ritus leprosi, quando mundandus est: Adducetur ad sacerdotem: ³ qui egressus de castris, cum invenerit lepram esse mundatum, ⁴ præcipiet ei, qui purificatur, ut offerat duos passeris vivos pro se, quibus vesci licitum est, et lignum cedrinum, vermiculumque et hyssopum. ⁵ Et unum ex passeribus immolari iubebit in vase fictili super aquas viventes: ⁶ alium autem vivum cum ligno cedrino; et cocco et hyssopo tinget in sanguine passeris immolati, ⁷ quo asperget illum, qui mundandus est, septies, ut jure purgetur: et dimittet passerem vivum, ut in agrum avolet. ⁸ Cumque laverit homo vestimenta sua, radet omnes pilos corporis, et lavabitur aqua: purificatusque ingredietur castra, ita dumtaxat ut maneat extra tabernaculum suum septem diebus,

tai, kas sutepta, ir bus nesutepta. ⁵⁹ Tasai yra įstatas apie raupsus ant vilnonio arba drobinio drabužio, ant metmenų arba ataudų, ir ant kiekvieno apdaro iš kailio, kaip jie reikia pripažinti nesuteptais arba suteptais.

14. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei, tardamas: ² Tos yra užlaikytinos apeigos. kuomet raupsuotas reikia apskelbti nesuteptu. Jį atves pas kunigą, ³ kurs išeis iš stovyklos ir, radęs jį išgijusį nuo raupų, ⁴ įsakys apsiuopiančiam atnašauti už save du gyvu žvirbliu, kuriuos valia valgyti, ir kėdro medžio, raudonos vilnos ir yzopo. ⁵ Ir lieps vieną iš žvirblių papjauti moliniame inde ant tekančio vandens, ⁶ kitą gi gyvą draug su kėdro medžiu, raudona vilna ir yzopu padažys papjautojo žvirblio kraujuje ir juo apšlakstys tą, kurs reikia apskelbti nesuteptu, septynis sykius, kad butu teisėtai apkuoptas; ir paleis žvirbli gyvą, kad skristu į laukus. ⁸ Ir kuomet žmogus bus išplovęs savo drabužius, jis nusiskus visus kūno plaukus ir apsimazgos vandenimi, ir apkuoptas įeis į stovyklą; tačiau dar septynias die-

(14, 2) *Atves pas kunigą.* Ne pats pagijimas darė raupsuotąjį nesuteptu įstatymo akyse ir jį gražino vienybėn su išrinktąja tauta, bet kunigo nutarimas. Todėl šv. tėvai matė toje S. J. kunigų valdžioje figurą valdžios, kurią turi N. J. kunigai atgailos sakramente. — (4) *Du... žvirbliu...* Ebr. ž. *cippor* reiškia nedidelį paukštelį apskritai, todėl ir pridėtas patiškinimas: *kuriuos valia valgyti*. — Nors dieviškas įstatymo Davėjas ir nepaaiškino, kodėl raupsuotųjų apkuopimo apeigose reikia vartoti čionai nurodomi dalykai ir todėl apie jų reikšmę galima tik spėti, vienok arčiau ir juos išsiurėjus regisi

nevalia abejoti apie pačios gilesnės reikšmės buvimą. Taigi aiškintojų dangumano, kad nepasiduodantis puvimui kėdro medis turi išreikšti, kad apkuopiamąjo žmogaus kūnas jau liuosas nuo raupų puvimo; raudona vilna arba siulas —, kad į kuną sugrįžo raudona sveikatos varsa; kvėpintis yzopas —, kad dvokiantis raupsų kvapas prašalintas; papjautasis žvirblis turėjo įvaizdinti raupsuotojo mirtį, liuosai gi paleidžiamas — naują gyvenimą ir sugrįžusią sveikatą. — (5) *Papjauti...* Papjauti paukštelį turėjo pats apkuopiamasis, laikydamas jį ant molinio indo, kurian reikėjo įpilti vandens, paім-

⁹ et die septimo radet capillos capitis, barbamque et supercilia, ac totius corporis pilos. Et lotis rursum vestibus et corpore, ¹⁰ die octavo assumet duos agnos immaculatos, et ovem anniculam absque macula, et tres decimas similæ in sacrificium, quæ conspersa sit oleo, et sexorsum olei sextarium. ¹¹ Cumque sacerdos purificans hominem, statuerit eum, et hæc omnia coram Domino in ostio tabernaculi testimonii, ¹² tollet agnum, et offeret eum pro delicto, oleique sextarium: et oblatis ante Dominum omnibus, ¹³ immolabit agnum, ubi solet immolari hostia pro peccato, et holocaustum, id est, in loco sancto. Sicut enim pro peccato, ita et pro delicto ad sacerdotem pertinet hostia: Sancta sanctorum est. ¹⁴ Assumensque sacerdos de sanguine hostiæ, quæ immolata est pro delicto, ponet super extremum auriculæ dextræ ejus qui mundatur, et super pollices manus dextræ et pedis: ¹⁵ et de olei sextario mittet in manum suam sinistram ¹⁶ tingetque digitum dextrum in eo, et asperget coram Domino septies. ¹⁷ Quod autem reliquum est olei in læva manu, fundet super extremum auriculæ dextræ ejus qui mundatur.

to iš šaltinio arba upės. Tas papjovimas nebuvo aukojimas ir buvo daromas tik tam, kad gavus kraujo, kurs sumaišytas su vandenimi buvo vartojamas šlakstymui. — (10) *Tris dešimtinės*: tris dešimtas efos dalis. Plg. Iš. 16, 16. 36; 29, 40. — *Aliejaus šeštinę*. Ebr. *log*. Anot daugumos aiškintojų tai buvo mažiausias ebrajų saikas, lygus dvylįktai *hino* daliai (0,29 litro), anot kitų truputį daugiau. — (12) *Atnašaus*.. Apkuopiamasis daro aukas už prasikaltimą ir nuodėmę, ne dėlto kad

nas neeis savo šėtron. ⁹ o septintojoje dienoje nusiskus savo galvos plaukus, barzdą ir antakius ir viso kūno plaukus. Ir vėl apiplovęs savo drabužius ir kūną, ¹⁰ ins aštuntojoje dienoje du avinėliu be kliaudos ir metinę avelę be kliaudos ir duoninei aukai tris dešimtines smulkių miltų, kurie tebuna apšlakstyti aliejumi, ir atskirai aliejaus šeštinę. ¹¹ O kunigas, kurs žmogų apkuopia, pastatys jį ir visa tai Viešpaties akivaizdon lindijimo šėtros angoje, ¹² ins avinėlių ir atnašaus jį ir aliejaus šeštinę už prasikaltimą, ir visa tai atnašaus Viešpaties akivaizdoje. ¹³ papjaus avinėlių, kame paprastai pjaunama auka už nuodėmę ir deginamoji auka, tai yra šventoje vietoje. Nes auka kaip už nuodėmę taip ir už prasikaltimą pridera kunigui; ji yra labai šventa. ¹⁴ Ir kunigas, ėmęs kraujo aukos, papjaus už prasikaltimą, padės ant apkuopiamajo dešinės ausies pakremslės ir ant dešinės rankos nykščio ir didžiojo kojos piršto; ¹⁵ ir iš aliejaus šeštinės įsipils savo kairiojėn rankon, ¹⁶ ir padažys jam dešinį pirštą ir pašlakstys ties Viešpačiu septynis sykias. ¹⁷ Likusį gi kairėje rankoje aliejų išlies ant apkuopiamajo dešinės ausies pakremslės ir ant

patį raupsai butu prasikaltimas arba nuodėmė, bet dėlto kad žmogus galėjo nežiniomis padaryti ką nors iš to, už ką įstatymas reikalavo aukos už prasikaltimą arba nuodėmę. Be to apkuopiamasis turėjo daryti deginamąją auką, todėl jam reikėjo būti liuosam nuo nuodėmės ir prasikaltimo. — *Visa tai atnašavęs*... Ebr. t. čionai minima pakėlimo apeiga, apie kurią vz. Iš. 29, 24. 26. — (13) *Tai yra*. Nereikalingas Vulgatos priedas. — (14-18) *Ėmęs kraujo*... Aprašytos čionai apei-

et super pollices manus ac pedis dextri, et super sanguinem qui effusus est pro delicto, ¹⁸ et super caput ejus. ¹⁹ Rogabitque pro eo coram Domino, et faciet sacrificium pro peccato: tunc immolabit holocaustum, ²⁰ et ponet illud in altari cum libamenti suis, et homo rite mundabitur.

²¹ Quod si pauper est, et non potest manus ejus invenire quæ dicta sunt, pro delicto assumet agnum ad oblationem, ut roget pro eo sacerdos. decimamque partem similæ conspergat oleo in sacrificium, et olei sextarium. ²² duosque turtures sive duos pullos columbæ, quorum unus sit pro peccato, et alter in holocaustum: ²³ offeretque ea die octavo purificationis suæ sacerdoti, ad ostium tabernaculi testimonii coram Domino. ²⁴ Qui suscipiens agnum pro delicto et sextarium olei, levabit simul: ²⁵ immolatoque agno, de sanguine ejus ponet super extremum auriculæ dextræ illius qui mundatur, et super pollices manus ejus ac pedis dextri: ²⁶ olei vero partem mittet in manum suam sinistram, ²⁷ in quo tingens digitum dextræ manus asperget septies coram Domino: ²⁸ tangetque extremum dextræ auriculæ illius qui mundatur, et pollices manus ac pedis dextri in loco sanguinis qui effusus est

dešinės rankos ir kojos nykščio ir ant kraujo, išlietojo už prasikaltimą, ¹⁸ ir ant jo galvos. ¹⁹ Paskui melsis už jį Viešpaties akivaizdoje; ir darys auką už nuodėmę; ir tuomet papjaus deginamąją auką. ²⁰ ir ją padės draug su duonine auka, apšlakstyta aliejumi, ant altoriaus, ir žmogus bus teisėtai apkuoptas.

²¹ O jei yra beturtis ir neišsigali surasti paminėtųjų dalykų, ims atnašai už prasikaltimą avinėlį, kad kunigas pasimelstu už jį, ir dešimtą dalį smulkių miltų, apšlakstytų aliejumi, duoninei aukai, ir aliejaus šeštinę, ²² taipogi du turkleliu arba du jaunu karveliu, kuriųdviejų vienas teesie už nuodėmę, o antras deginamai aukai. ²³ Tai jis atneš aštuntoje savo apsiukuopimo dienoje kunigui pas liudijimo šėtros angą Viešpaties akivaizdon. ²⁴ Kunigas, ėmęs avinėlį už prasikaltimą ir aliejaus šeštinę, pakels draug, ²⁵ ir papjovęs avinėlį jo krauju pateps dešinės apkuopiamojo ausies pakremslę ir dešinės jo rankos bei kojos nykščius; ²⁶ aliejaus gi dalį išpils savo kairėn rankon, ²⁷ kuriame padažęs savo dešinės rankos pirštą pašlakstys septynis sykius ties Viešpačiu, ²⁸ ir prisilies dešinės apkuopiamojo ausies pakremslės ir dešinės jo rankos bei kojos nykščių toje vietoje, kame yra išlie-

gos primena kunigų pašventimą, nes apkuopiamasis grįžo vienybėn tos tautos, kuri turėjo būti „kunigiška karalija“. Plg. Iš. 19, 6. — (19) *Melsis už jį*. Anot ebr. t.: išdildys jo susitepimą. — *Darys auką už nuodėmę*. — aukodamas metinę avele (10. e) Ebr. t po šitų žodžių vėl paminėta, kad kunigas dildys apkuopiamojo susitepimą. Tie patys žodžiai ebr. t. at-

kartoti ir 20. eil. — *Deginamąją auką* iš antrojo avinėlio.

(21) *Beturčis*. Beturčių aukos visuomet žymiai mažesnės. Tas rūpesnis beturčiais Mozės įstatyme patėmytinas. — *Pasimelstu už jį*... Anot ebr.: pakėlimui... kad būtų išdildytas jo susitepimas. — (24) *Pakels*, užlaikydamas pakėlimo apeigą. Vž. Iš. 29, 24... —

pro delicto: ²⁹ reliquam autem partem olei, quæ est in sinistra manu, mittet super caput purificati, ut placet pro eo Dominum: ³⁰ et turturem sive pullum columbæ offeret, ³¹ unum pro delicto, et alterum in holocaustum cum libamentis suis. ³² Hoc est sacrificium leprosi, qui habere non potest omnia in emundationem sui.

³³ Locutusque est Dominus ad Moysen et Aaron, dicens: ³⁴ Cum ingressi fueritis terram Chanaan, quam ego dabo vobis in possessionem, si fuerit plaga lepræ in ædibus, ³⁵ ibit cuius est domus, nuntians sacerdoti, et dicet: Quasi plaga lepræ videtur mihi esse in domo mea. ³⁶ At ille præcipiet ut efferant universa de domo, priusquam ingrediatur eam, et videat utrum leprosa sit, ne immunda fiant omnia quæ in domo sunt. Intrabitque postea ut consideret lepram domus: ³⁷ et cum viderit in parietibus illius quasi valliculas pallore sive rubore deformes, et humiliores superficie reliqua, ³⁸ egredietur ostium domus, et statim claudet illam septem diebus. ³⁹ Reversusque die septimo, considerabit eam: si invenerit crevisse lepram, ⁴⁰ jubebit erui lapides in quibus lepra est, et projici eos extra civita-

tatis už prasikaltimą kraujas. ²⁹ Likusią gi aliejaus dalį, esančią kairėje rankoje, išpils ant apkuopiamojo galvos, kad permaldantu už jį Viešpatį. ³⁰ Atnašaus taipogi turklelį arba jauną karvelį, ³¹ vieną už nuodėmę ir kitą deginamajai aukai su jos duonine atnaša, apšlakstyta aliejumi. ³² Ta yra auka raupsuotojo, kurs negali visa turėti savo apsiukuopimui.

³³ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir Aaronui ir tarė. ³⁴ Kuomet busite įėję Kanaano žemėn, kurią aš jums duosiu paveldėti, jei atsirastu raupsų sloga namuose, ³⁵ tas, keno namai, eis ir apreiš kunigui ir sakys: Man regisi lyg-kad raupsų sloga esanti mano namuose. ³⁶ O jis, pirma negu įeis į namus ir žiūrės, ar jie raupsuoti, lieps išnešti iš jų visa, kad visi namuose esantys dalykai netaptų sutepti. Pasakui įeis ir apžiūrės namų raupsus. ³⁷ Ir pamatęs ant jų sienų tarsi duobeles, suteptas balsvais arba rausvais taškais ir gilesnes už kitą pavirši, ³⁸ išeis iš namų angos ir tuojau juos uždarys septynioms dienoms. ³⁹ Ir sugrįžęs septintoje dienoje juos apžiūrės; jei ras raupsus pasididinusius, ⁴⁰ lieps išlupti akmenis, ant kurių yra raupsai ir

(31) Už nuodėmę. Vulgatoje čionai bereikalo pasakyta: *pro delicto*, nes auka už prasikaltimą buvo avinėlis (vz. 21. 24. eil.); vienas gi turklelis arba karvelis reikėjo aukoti už nuodėmę (vz. 22. e.). 31 eil. gale ebr. t. dar pridėta: „ir kunigas išdildys apkuopiamojo susitepimą Viešpaties akysvaizdoje“.

(34) Kuomet busite... Įstatai apie drabužių raupsus buvo paduoti tuojau po žmonių raupsų, nes ir per tyrus kelinau-

jant Izraelitams, jų drabužiai galėjo užsikrėsti ta liga; iš įstatų gi apie namų raupsus daromas priedas, nes jie reikėjo pildyti tik paskesniu laiku. — *Jei atsirastu raupsų...* Anot ebr. t.: ir užleisiu raupsų slogą ant jūsų paveldėtosios žemės namų. Regimai tie namų raupsai buvo puvėsiai, atsirandantys ant sienų, kenksmingi žmonių sveikatai, bet kokie, tikrai nežinia. — (37) *Balsvais*. Ebr. t.: žalsvais. —

tem in locum immundum: ⁴¹ domum autem ipsam radi intrinsecus per circuitum, et spargi pulverem rasuræ extra urbem in locum immundum. ⁴² lapidesque alios reponi pro his qui ablati fuerint, et luto alio liniri domum. ⁴³ Sin autem postquam eruti sunt lapides, et pulvis erasus, et alia terra lita, ⁴⁴ ingressus sacerdos viderit reversam lepram, et parietes respersos maculis, lepra est perseverans, et immunda domus: ⁴⁵ quam statim destruent, et lapides ejus ac ligna, atque universum pulverem projicient extra oppidum in locum immundum. ⁴⁶ Qui intraverit domum quando clausa est, immundus erit usque ad vesperum: ⁴⁷ et qui dormierit in ea, et comederit quippiam, lavabit vestimenta sua. ⁴⁸ Quod si introiens sacerdos viderit lepram non crevisse in domo, postquam denuo lita fuerit, purificabit eam reddita sanitate: ⁴⁹ et in purificationem ejus sumet duos passeris, lignumque cedrinum, et vermiculum atque hyssopum: ⁵⁰ et immolato uno passere in vasi fictili super aquas vivas, ⁵¹ tollet lignum cedrinum, et hyssopum, et coccum et passerem vivum, et tinget omnia in sanguine passeris immolati, atque in aquis viventibus, et asperget domum septies, ⁵² purificabitque eam tam in sanguine passeris quam in aquis viventibus, et in passere vivo, lignoque cedrino et hyssopo atque vermiculo. ⁵³ Cumque dimiserit passerem avolare in agrum libere, orabit pro domo, et jure mundabitur.

juos išmesti už miesto sutepton vieton. ⁴¹ pačiu gi namų vidų nuskusti aplinkui ir nuoskutas išpilti už miesto sutepton vieton, ⁴² ir idėti kitus akmenis išluptųjų vieton, ir kitu moliu ištepti namus. ⁴³ O jei išplėšus akmenis ir nuskutus dulkes ir kitu moliu ištepus, ⁴⁴ įėjęs kunigas pamatys sugrižusius raupsus ir sienas taškuotas, raupšai yra pasiliekančys ir namai sutepti. ⁴⁵ Juos tuojau išgriaus, o jų akmenis ir medžius ir sutrupas išmes sutepton vieton už miesto. ⁴⁶ Kas įeitų į namus, kuomet jie uždaryti, bus suteptas iki vakarui; ⁴⁷ ir kas juose miegotu ir ką nors valgytu, išmazgo savo drabužius, ⁴⁸ O jei įėjęs kunigas matys raupsus nepasididinus namuose, kuomet jie buvo naujai ištepti, juos apkuops kaip po pasveikusius. ⁴⁹ Jiems apkuopti ims du žvirbliu ir kėdro medžio ir raudonos vilnos bei yzopo, ⁵⁰ ir papjovęs vieną žvirblį moliniame inde ant tekančio vandens, ⁵¹ ims kėdro medį ir yzopą ir raudoną vilną ir gyvąjį žvirblį, ir visa padažys papjautojo žvirblio kraujuje ir tekančiame vandenyje, ir apšlakstys namus septynius sykų, ⁵² ir juos apkuops kaip žvirblio krauju taip ir tekančiu vandenimi ir gyvuojų žvirbliu, ir kėdro medžiu ir yzopu bei raudona vilna. ⁵³ Ir paleidęs gyvąjį žvirblį skristi liūną į laukus, melsis už namus, ir jie bus teisėtai apkuopti.

(49) Du žvirbliu. Ebr. t.: du mažų paukšteliu. Vz. aug. 4 eil.

⁵⁴ Ista est lex omnis lepræ et percussuræ, ⁵⁵ lepræ vestium et domorum, ⁵⁶ cicatricis et erumpentium papularum, lucentis maculæ, et in varias species coloribus immutatis, ⁵⁷ ut possit sciri quo tempore mundum quid, vel immundum sit.

⁵⁴ Tasai yra įstatas apie visokius raupsus ir piktšašius, ⁵⁵ apie raupsus ant drabužių ir namų, ⁵⁶ ant randų, nušašinių, blizgančių taškų, ir apie įvairias permainas jų varsose. ⁵⁷ kad būtų galima žinoti, kuomet kas nors yra nesutepta arba sutepta.

d) Įstatai apie susitepusius, kilstančius iš pačios žmogaus prigimties.

Caput XV. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen et Aaron, dicens: ² Loquimini filiis Israel, et dicite eis: Vir, qui patitur fluxum seminis, immundus erit. ³ Et tunc judicabitur huic vitio subiacere, cum per singula momenta adhæserit carni ejus, atque concreverit fœdus humor. ⁴ Omne stratum, in quo dormierit, immundum erit, et ubicumque sederit. ⁵ Si quis hominum tetigerit lectum ejus, lavabit vestimenta sua: et ipse lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum. ⁶ Si sederit ubi ille sederat, et ipse lavabit vestimenta sua: et lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum. ⁷ Qui tetigerit carnem ejus, lavabit vestimenta sua: et ipse lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum. ⁸ Si salivam hujusmodi homo jecerit super eum qui mundus est, lavabit vestimenta sua: et lotus aqua, im-

15. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei bei Aaronui ir tarė: ² Kalbėkita Izraelio sunums ir jiems sakykita: Vyriškis, turis sėklos pludimą, bus suteptas. ³ Tuomet jis skaitysis šitos ydos apgalėtas, kuomet bjaurus šlapumas nuolat limpa prie jo kuno ir sustingsta. ⁴ Kiekvienas guolis, kame jis miegotu, ir vieta, kur sėdėtu, bus sutepta. ⁵ Jei kas iš žmonių prisiliestu jo patalo, išplaus savo drabužius ir pats apsiplaus vandenimi ir bus suteptas iki vakarui. ⁶ Jei sėdėtu, kame anas sėdėjo, turės išplauti savo drabužius ir pats apsiplaus vandenimi, ir bus suteptas lig vakarui. ⁷ Jei kas prisiliestu jo kuno, išplaus savo drabužius, ir pats apsiplaus vandenimi, ir bus suteptas iki vakarui. ⁸ Jei toks žmogus spjautu ant nesuteptojo, tasai išplaus savo rubus, ir apsiplaus vandenimi, ir bus suteptas iki vaka-

(54–57) *Tasai yra...* Paprasia užbaigę įstatų apie visokius raupsus.

15, 1–33. Šitame straipsnyje surašyti įstatai apie žmogaus kuno susitepimą poliucijomis ir apie susitepimą moteriškės, kurią ištinka mėnesinė negalė, arba vargina kitoks kraujo pludimas.

(15, 2) *Vyriškis, turis...* Visupirma duo-

dami įstatai apie liguistas vyrų poliucijas, kurios darė žmogų įstatų akyse suteptu. — (3) *Tuomet jis skaitysis...* Paaikškinama, kokios yra to liguisto žmogaus stovio žymės, ir rasi atskiriama nuolatinės poliucijos (*limpa prie jo kuno*) ir poliucijos su laikiniais pertrūkiais (*sustingsta*). — *Balnas...* Ebr. ž. *merkab* rasi reiškia vežimą arba vežimo sėdinę.

mundus erit usque ad vesperum. ⁹ Sagma, super quo sederit immundum erit: ¹⁰ et quidquid sub eo fuerit, qui fluxum seminis patitur, pollutum erit usque ad vesperum. Qui portaverit horum aliquid, lavabit vestimenta sua: et ipse lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum. ¹¹ Omnis, quem tetigerit qui talis est, non lotis ante manibus, lavabit vestimenta sua: et lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum. ¹² Vas fictile quod tetigerit, confringetur: vas autem ligneum lavabitur aqua.

¹³ Si sanatus fuerit qui huiusmodi sustinet passionem, numerabit septem dies post emundationem sui, et lotis vestibus et toto corpore in aquis viventibus, erit mundus. ¹⁴ Die autem octavo sumet duos turtures, aut duos pullos columbæ, et veniet in conspectum Domini ad ostium tabernaculi testimonii, dabitque eos sacerdoti. ¹⁵ Qui faciet unum pro peccato, et alterum in holocaustum: rogabitque pro eo coram Domino, ut emundetur a fluxu seminis sui.

¹⁶ Vir de quo egreditur semen coitus, lavabit aqua omne corpus suum: et immundus erit usque ad vesperum. ¹⁷ Vestem et pellem, quam habuerit, lavabit aqua, et immunda erit usque ad vesperum. ¹⁸ Mulier, cum qua coierit, lavabitur aqua, et immunda erit usque ad vesperum.

rui. ⁹ Balnas, ant kurio jis sėdėtu, bus suteptas. ¹⁰ Ir kas nors butu po tuo, kurs turi sėklos pludiną, bus sutepta iki vakarui. Kas nėstu ką nors iš tokių dalykų, išplaus savo drabužius, ir pats apsiplaus vandenimi, ir bus suteptas iki vakarui. ¹¹ Kiekvienas, kurio toksai prisiliestu, nenusimazgojęs pirma rankų, išplaus savo rubus, ir apsiplaus vandenimi, ir bus suteptas iki vakarui. ¹² Molinis indas, kurio prisiliestu, turi būti sudaužytas; medinis gi indas bus išmazgotas vandenimi.

¹³ Jei išgytu, kurs serga tokia negale, suskaitys septynias dienas po savo apsiukuopimo ir, išmazgojęs drabužius ir visą kūną tekančiame vandenyje, bus nesuteptas. ¹⁴ Aštuntoje gi dienoje ėms du turkleliu arba du jaunu karveliu, ir ateis Viešpaties akyvaizdon prie lindijimo šėtros angos, ir paduos juodu kunigui, ¹⁵ kurs iš vieno darys auką už nuodėmę, o iš kito deginamąją auką ir melsis už jį Viešpaties akyvaizdoje, kad būtų apkuoptas nuo savo sėklos plūdimu.

¹⁶ Vyriškis, kuriam atsitinka paprastas susitepimas, apiplaus vandenimi visą savo kūną ir bus suteptas iki vakarui. ¹⁷ Jis išplaus vandenimi drabužį ir kailį, kurį turėjo, ir tai bus sutepta iki vakarui. ¹⁸ Moteriškė, su kuria jis sugultu, apsiplaus vandenimi ir bus sutepta iki vakarui.

(13) *Jei išgytu...* Duodami pamokymai apie apsiukuopimo apeigas. — *Po savo apsiukuopimo.* Apsikuopimu čionai pavadin-tas pats išgijimas. — *Tekančiame vandenyje:* šaltinio arba upės vandenyje. — (15) *Ir melsis už jį...* Ebr. t.: ir iš-

dildys jo susitepimą.

(16) *Vyras, kuriam...* Kalbama apie paprastą poliuciją, įvykstančią netyčiomis ir tyčiomis išsąuktą; ji visuomet sutepa vyriškį. — (18) *Moteriškė, su kuria...* Moterystės pareigų išpildymas sutepa moterį.

¹⁹ Mulier, quæ redeunte mense patitur fluxum sanguinis, septem diebus separabitur. ²⁰ Omnis qui tetigerit eam, immundus erit usque ad vesperum: ²¹ et in quo dormierit vel sederit diebus separationis suæ, polluetur. ²² Qui tetigerit lectum ejus, lavabit vestimenta sua: et ipse lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum. ²³ Omne vas, super quo illa sederit, quisquis attigerit, lavabit vestimenta sua: et ipse lotus aqua, pollutus erit usque ad vesperum. ²⁴ Si coierit cum ea vir tempore sanguinis menstrualis, immundus erit septem diebus: et omne stratum, in quo dormierit, polluetur.

²⁵ Mulier, quæ patitur multis diebus fluxum sanguinis non in tempore menstruâli, vel quæ post menstruum sanguinem fluere non cessat, quamdiu subjacet huic passioni, immunda erit quasi sit in tempore menstruo. ²⁶ Omne stratum, in quo dormierit, et vas in quo sederit, pollutum erit. ²⁷ Quicumque tetigerit ea, lavabit vestimenta sua: et ipse lotus aqua, immundus erit usque ad vesperum. ²⁸ Si steterit sanguis, et fluere cessaverit, numerabit septem dies purificationis suæ: ²⁹ et die octavo offeret pro se sacerdoti duos turtures, aut duos pullos columbarum ad ostium tabernaculi testimonii: ³⁰ qui unum faciet pro peccato, et alterum in ho-

¹⁹ Moteriškė, turinti mėnesinį kraujo pludimą, bus atskirta septynioms dienoms. ²⁰ Kiekvienas, kurs jos prisiliestu, bus suteptas iki vakarui; ²¹ ir visa, ant ko ji gulėtu arba sėdėtu savo atskyrimo dienomis, bus sutepta. ²² Kas prisiliestu jos patalo, išplaus savo rubus, ir pats apsiplaus vandenimi, ir bus suteptas lig vakarui. ²³ Kas nors prisiliestu bet kokio rakando, ant kurio ji sėdėjo, išplaus savo apdarus, ir pats apsiplaus vandenimi, ir bus suteptas iki vakarui. ²⁴ Jei sugultu su ja vyras mėnesinio kraujo metu, bus suteptas septynias dienas; ir kiekvienas guolis, ant kurio jis miegotų, bus suteptas.

²⁵ Moteriškė, turinti kraujo pludimą daugelį dienų ne mėnesinės negalės metu, arba kuriai pludimas po mėnesinio kraujo nesiliauja, bus sutepta, kolei kentės tą negalę, kaip mėnesinės negalės metu. ²⁶ Kiekvienas patalas, ant kurio ji miegotų, ir rakandas, ant kurio sėdėtu, bus suteptas. ²⁷ Kas ją prisiliestu, išplaus savo apdarus, ir pats apsiplaus vandenimi, ir bus suteptas iki vakarui. ²⁸ Jei kraujas apsisistotu ir liautusi plūdę, atskaitys septynias savo apsiukuopimo dienas, ²⁹ o aštuntoje dienoje atnašaus už save kunigui du turkleliu arba du jaunu karveliu prie liudijimo šėtros angos. ³⁰ Tasai iš vieno darys auką už nuodėmę, o iš kito de-

Ebr. t. aiškiai pasakyta, kad vyras ir moteris bus abudu sutepti.

(19) *Moteriškė, turinti...* Įstatai apie paprastą moteriškai lyčiai mėnesinę negalę. — (24) *Jei sugultu...* Anot ebr. t.: „jei su ja gulėtu vyras, jos susitepimas bus ant jo...“ Taigi, čionai kalbama tik-

riausiai apie paprastą gulėjimą viename patale, o ne apie moterystės pareigų pildymą, už kurį tokiame atsitikime toliaus skiriamą labai didelę bausmę. Plg. 18, 19; 20, 18.

(25) *Pludimą daugelį dienų...* Persėjimai apie nepaprastą kraujo pludimą. Plg. Mt. 9, 20..

locaustum, rogabitque pro ea coram Domino, et pro fluxu immunditiæ ejus. ³¹ Docebitis ergo filios Israel ut caveant immunditiam, et non moriantur in sordibus suis, cum polluerint tabernaculum meum quod est inter eos.

³² Ista est lex ejus, qui patitur fluxum seminis, et qui polluitur coitu, ³³ et quæ menstruis temporibus separatur, vel quæ jugi fluit sanguine, et hominis, qui dormierit cum ea.

ginamąją auką ir melsis Viešpaties akylaizdoje už ją ir už susitepimo pludimą. ³¹ Taigi, judu mokysita Izraelio sunus, kad sergėtusi susibjaurinimo ir kad nenumirtu savo purvuose, jei suteptu jų tarpe esančią mano šėtrą.

³² Tasai yra istatas apie turintį sėklos pludimą ir susitepančių sugulimu, ³³ ir apie tą, kuri mėnesinės negalės metu atskiriama, arba kuri turi nuolatinį kraujo pludimą, ir apie žmogų, kurs su ja miegotu.

e) Apie permaldavimo dieną.

Caput XVI. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen post mortem duorum filiorum Aaron, quando offerentes ignem alienum interfecti sunt: ² et præcepit ei, dicens: Loquere ad Aaron fratrem tuum, ne omni tempore ingrediatur Sanctuarium, quod est intra velum coram propitiatorio quo tegitur arca, ut non moriatur (quia in nube apparebo super oraculum) ³ nisi

16. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei, mirus dviem Aaron sunum, kuomet, atnašaudami svetimą ugnį, buvo užmušti, ² ir jam įsakė, tardamas: Sakyk savo broliui Aaronui, kad ne kiekvienu metu eitu į šventyklą, esančią už užkabos ties maldytuve, kuria uždengta skrynija, kad nenumirtu (nes aš pasirodysiu debesyje viršuje žinyno); ³ neįeis, jei nepadarys pirma ši-

16, 1-34. Metinės permaldavimo dienos apeigos turėjo būti labai iškilmingos. Šitame straipsnyje išpradžios trumpai pasakojama apie prisirengimą prie jos apeigų, toliaus aprašomos pačios permaldavimo apeigos, duodami pamokymai apie tos dienos aukas ir įsakoma daryti permaldavimą kas metai paskirtoje dienoje.

(16, 1) *Mirus dviem...* Permaldavimo dienos įstatymas buvo apskelbtas išanksto (plg. Iš. 30, 10); jos gi paskyrimas įvyko, netrukus po dviejų Aaron sunų mirties; todėl tas atsitikimas čionai primenamas. — *Kuomet, atnašaudami...* Ebr. t.: Kuomet artinosi Viešpaties akylaizdon ir numirė. Tas priminimas turėjo paraginti vyriausįjį kunigą griežtai užlaikyti duodamus toliaus įsakymus, kad juos peržengdamas neužsitrauktų ant savęs baisios Dievo bausmės. — (2) *Į šven-*

tyklą: į švenčiausiąją šėtros dalį, už užkabos, kame buvo sandoros skrynija. Vz. Iš. 26, 31-34. — *Kad nenumirtu.* Už nepaklusnumą skiriama mirties bausmė. — *Nes aš pasirodysiu debesyje.* Anot aiškintojų daugumos tuo debesimi turėjo būti dumų debesėlis, pasidaręs iš degančių smilkalų (13. e.), kaipo ženklas Dievo buvimo šėtroje, taip kad kiek sykių vyriausis kunigas atnašaudavo smilkalus, tiek sykių Viešpats teikdavo maloningai apsilankyti švenčiausioje šėtros dalyje. Bet tekstas nieko nesako apie tai, kad Dievas butu apsireiškęs šventykloje, kiek kartų į ją įeidavo su smilkalais vyriausis kunigas; todėl čionai tikriausiai atkartotas tik augščiau duotas pažadėjimas. Vz. Iš. 25, 22. — (3) *Verši už nuodėmę...* Išpradžios pasakoma, kokias aukas turi prirengti pats vyriausis kunigas už save

hæc ante fecerit: Vitulum pro peccato offeret, et arietem in holocaustum. ⁴ Tunica linea vestietur, feminalibus lineis verenda celabit: accingetur zona linea, cidarim lineam imponet capiti: hæc enim vestimenta sunt sancta: quibus cunctis, cum lotus fuerit, induetur. ⁵ Suscipietque ab universa multitudine filiorum Israel duos hircos pro peccato. et unum arietem in holocaustum. ⁶ Cumque obtulerit vitulum, et oraverit pro se et pro domo sua, ⁷ duos hircos stare faciet coram Domino in ostio tabernaculi testimonii: ⁸ mittensque super utrumque sortem, unam Domino, et alteram capro emissario: ⁹ cujus exierit sors Domino, offeret illum pro peccato: ¹⁰ cujus autem in caprum emissarium, statuet eum vivum coram Domino, ut fundat preces super eo, et emittat eum in solitudinem.

tų dalykų: jis atnašaus veršį už nuodėmę ir aviną deginamajai aukai. ⁴ Apsivilks drobine jupa, kuno nuogumą pridengs drobinėmis kelinėmis, apsijuos drobine juosta, ant galvos užsidės drobinį nuometą; nes šitie apdarai yra šventi; pirma apsiplavęs apsiliks jais visais. ⁵ Ir ims iš visos Izraelio sunų daugybės du ožiu aukai už nuodėmę ir vieną aviną deginamajai aukai. ⁶ It atvedęs veršį ir pasimeldęs už save ir už savo namus, ⁷ pastatys du ožiu Viešpaties akivaizdon liudijimo šėtros angoje ⁸ ir mes ant abiejų burtas, vieną Viešpačiui, o antrą išsiustinajam ožiui; ⁹ ant kurio kris burtas Viešpačiui, tą atnašaus už nuodėmę; ¹⁰ kurs gi turi būti išsiustinuojų ožiu, tą statys gvą Viešpaties akivaizdon, kad darytu ant jo maldas ir jį išvartytu į tyrus.

ir savo namus. Plg. žem. 6. 11. eil. — (4) *Drobine jupa...* Vyriausiam kunigui liepiama apsilvilti paprastų kunigų apdara; tik nuometą galvai pridengti jis turės savąjį, bet ir tą be šventosios skardelės. Plg. Iš. 28, 36. — (5) *Du ožiu už nuodėmę.* Paprasta auka už tautos nuodėmę buvo veršis (vz. aug. 4, 13.), bet čionai, kaip ir kunigų pašventime, liepiama aukoti ožys. Nors įsakoma imti du ožiu, bet ištikrųjų buvo pjaunamas aukai tik vienas; antras galėjo vadintis auka tik labai plačioje to žodžio prasmėje; bet kolei buvo nežinia, katras ožys reikės pjauti, abudu skaitėsi lyg-kad vienu ir trisingai vadinosi auka už nuodėmę. — (6) *Pasimeldęs.* Ebr. *kipper*, d a r y s p e r m a l d a v i m ą (dildys). — (8) *Mes ant abiejų...* Katras ožys reikia papjanti aukai už nuodėmę, tai turi nutarti burtas. Įaskesniais laikais vyriausis kunigas dėdavo dėžutėn dvi lenteli, vieną su parašu *laJahveh*, o kitą su žodžiu *la'aza'zel*; pakratęs dėžutę imdavo abiem rankom draug idėtasias lenteles; dešine ranka paimta lentelė buvo skiriama kunigo dešinėje pa-

statytajam ožiui, o kairiosios rankos lentelė antrajam ožiui. Geru ženklų skaitėsi, jei lentelė su parašu *laJahveh* rasdavosi dešinėje rankoje. Ta lentele pažymėtasis ožys buvo skiriamas papjauti aukai už tautos nuodėmę. — *Išsiustinajam ožiui.* Ebr. *la'aza'zel*. To niekur kitur šv. Rašte nesutinkamo žodžio tikra prasmė nežinoma. Senesnieji šv. Rašto vertėjai (LXX, Akv., Sym., Vulg.) manė, kad jis sudėtas iš dviejų žodžių *az*, o žka ir *azal*, vesti; iš čia radosi nuomonė, kad kalbama apie ožį, kurs reikia išvesti, išsiusti, o ne pjauti aukai; bet tokio žodžio kilmės aiškinimo nepatvirtina tolesnis pasakojimas (vz. 10. 26. eil.). Todėl kiti aiškintojai mano, kas tas žodis yra taip pat vardas, kaip *Jahveh*; anot vienu taip vadinosi koki nors piktoji dvasia, kuriai nuodėmėmis apsunkintas ožys buvo atiduodamas, o anot kitų tikriaus vieta arba tyrumas, kurion ožys buvo nuvedamas. — (10) *Darytu ant jo maldas.* Vz. žem. 21. e. — *Jį išvartytu į tyrumą.* Anot ebr. t.: išsiųs prie Azazelio į tyrus.

¹¹ His rite celebratis, offeret vitulum et rogans pro se et pro domo sua, immolabit eum: ¹² assumptoque thuribulo, quod de prunis altaris impleverit, et hauriens manu compositum thymiana in incensum, ultra velum intrabit in Sancta: ¹³ ut positus super ignem aromatibus, nebula eorum et vapor operiat oraculum, quod est supra testimonium, et non moriatur. ¹⁴ Tollet quoque de sanguine vituli, et asperget digito septies contra propitiatorium ad orientem. ¹⁵ Cumque mactaverit hircum pro peccato populi, inferet sanguinem ejus intra velum, sicut praeceptum est de sanguine vituli, ut aspergat e regione oraculi, ¹⁶ et expiet Sanctuarium ab immunditiis filiorum Israel, et a praevaricationibus eorum, cunctisque peccatis. Juxta hunc ritum faciet tabernaculo testimo-

¹¹ Tai atlikus, kaip įstatai reikalauja, atnašaus versį ir, melsdamos už save ir už savo namus, jį papjaus. ¹² Ir ėmęs smilkytuvą, kurį bus pripildęs altoriaus žarijomis, ir ranka pasėmęs sumaišytų smilkalų smilkymui, įeis už užkabos į švenčiausiąją vietą, ¹³ kad, uždėjęs ant ugnies smilkalų, jų debesėlis ir dumai apdengtų žinyną, esantį ant liudijimo, ir kad patsai nenumirtų. ¹⁴ Pasiims taipogi versio kranjo ir pirštu pašlakstys septynis sykius ties maldytuve saulėtekio linkon. ¹⁵ Ir papjovęs ožį už tautos nuodėmę, įneš jo kraujo už užkabos, kaip įsakyta apie versio kranją, kad pašlakstyti ties žinynu, ¹⁶ ir apkuops šventyklą nuo Izraelio sūnų susitepimų, ir nuo jų peržengimų, ir nuo visų nuodėmių. Tokiuo pat būdu padarys liudijimo šėtrai, ištiestai jų tarpe, tarp jų

(11) *Tai atlikus, kaip įstatai reikalauja.* Tie žodžiai Vulgatos priedas. Užbaigus kalbėti apie prisirengimą prie permaldavimo apeigų, toliaus pasakojama apie pačias apeigas ir aukas. — *Atnašaus versį...* Apeigos prasideda atnašavimu versio už vyriausiojo kunigo ir jo namų nuodėmę. Pagal augščiaus užrašytas (vz. 4, 4) aukų taisykles, vyriausis kunigas pirm papjovimo turėjo uždėti aukai rankas ant galvos; čionai gi įsakoma maldauti Viešpatį už save ir už savo namus. — (12) *Altoriaus:* deginamųjų aukų altoriaus, ant kurio ugnis niekuomet neužgesdavo. Ebr. t. po žodžio *altoriaus* pridėta: kurs yra Viešpaties akvaizdoje. — *Sumaišytų smilkalų.* Vz. Iš. 30, 7. 8. 34... — *Įeis už užkabos,* skyrusios šventąją šėtros dalį nuo švenčiausios. Tai buvo pirmas tą dieną įėjimas švenčiausios šėtros dalin. Įnešta smilkytuvą su degančiais smilkylais vyriausis kunigas turėjo čia palikti ir tuojau išdavo kraujo pasiimtų. — (13) *Žinyną.* Vz. Iš. 25, 16 ir tol. — (14) *Pasiims taipogi..* Tai buvo antras įėjimas švenčiausios

sion vieton. Ebr. t. šitoje vietoje apšlakstymo apeigos aprašytos pilniaus: „Ir ims versio kraujo ir šlakstys savo pirštu ant maldytuvės saulėtekio šoną, ir pašlakstys savo pirštu taipogi ties maldytuve to paties kraujo septynis sykius“. Šėtra buvo atkreipta į vakarus, ir vyriausis kunigas įeidavo jon ir paskui, pakėlęs užkabą, švenčiausios jos dalin per angą iš saulėtekio pusės; todėl jis atsirasdavo prieš tą sendoros skrynios šoną ir maldytuvės šoną, kurs buvo atkreiptas į saulėtekis, ir turėjo pašlakstyti krauju pirma tą šoną, o paskui žemę ties skrynja; skrynios gi jis aplink neapeidavo. Pabaigęs tą pirmąjį šlakstymą, kurį vyriausis kunigas darė už save ir už savo namus, jis išeidavo. — (15) *Įneš jo kraujo...* Tai trečias vyriausiojo kunigo įėjimas švenčiausios vieton. — *Ties žinynu.* Ebr. t.: ant maldytuvės ir ties maldytuve. Tas antras šlakstymas buvo daromas už visos tautos nuodėmes ir juo buvo apkuopiama švenčiausioji vieta nuo visų neteisybų, kuriomis Izraelitai per visus metus buvo lyg-kad sutepę tą vietą. — (16) *Liudijimo*

nii, quod fixum est inter eos in medio sordium habitationis eorum. ¹⁷ Nullus hominum sit in tabernaculo quando pontifex Sanctuarium ingreditur, ut roget pro se et pro domo sua, et pro universo cœtu Israel donec egrediatur. ¹⁸ Cum autem exierit ad altare quod coram Domino est, oret pro se, et sumptum sanguinem vituli atque hirci fundat super cornua ejus per gyrum: ¹⁹ aspergensque digito septies, expiet, et sanctificet illud ab immunditiis filiorum Israel. ²⁰ Postquam emundaverit Sanctuarium, et tabernaculum, et altare, tunc offerat hircum viventem: ²¹ et posita utraque manu super caput ejus, confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel, et universa delicta atque peccata eorum: quæ imprecans capiti ejus, emittet illum per hominem paratum, in desertum. ²² Cumque portaverit hircus om-

gyvenamųjų vietų nešvarumų. ¹⁷ Neivieno žmogaus tenebuna šėtroje, kuomet vyriausis kunigas įeina šventyklon melstųsi už save, ir už savo namus, ir už visą Izraelio susirinkimą, kolei jis neišeis. ¹⁸ Išėjęs gi prie altoriaus, esančio Viešpaties aktyvaizdoje, tesimeldžia už save ir, ėmęs veršio ir ožio kraujo, teišlieja ant jo ragų aplinkui, ¹⁹ ir pirštu šlakstydamas septynis sykius, teapkuopia jį ir tepašventina nuo visų Izraelio sunų nešvarumų. ²⁰ Kuomet bus apkuopęs šventyklą ir šėtrą ir altorių, tuomet teatveda gyvąjį ožį ²¹ ir, uždėjęs abidvi ranki jam ant galvos, teišpažįsta visas Izraelio sunų neteisybes ir visus jų prasikaltimus ir nuodėmes, ir jais prakeikdamas jo galvą jį išsiųs per tam tikrą žmogų į tyrumą. ²² Ir kuomet ožys nuneš visus jų prasikaltimus į

dijimo šėtrai... Apkuopimas šventosios šėtros dalies buvo daromas taippat, kaip ir švenčiausios, todėl kraujo šlakstymu. Toje šėtros dalyje kunigas regimai atlikdavo taipogi permaldavimo apeigą ir ant milkalų altoriaus, kaip tai įsakyta kitur. Vž. Iš. 30, 10. — (17) *Tenebuna šėtroje*, kad kartais nepažvelgtu per pakeltą užkają į švenčiausios šėtros dalies vidų. — (18) *Prie altoriaus, esančio...* Kalbama apie apkuopimą deginamųjų aukų altoriaus. — *Tesimeldžia*. Elr. t.: apkuops jį. — *Ant jo ragų*. Plg. Iš. 27, 2; 29, 12; Kun. 4, 7 ir k. — (20) *Teatveda gyvąjį ožį*: tepastato Viešpaties aktyvaizdon. Vž. 10. e. — (21) *Teišpažįsta visas Izraelio sunų neteisybes...* kalbėdamas visuotiną išpažintį, kuri paskesniais laikais anot padavimo buvo išreiškiama tokiais žodžiais: „Viešpatie, tavo tauta, Izraelio namai, tave užrustino, kėlė prieš tave maištą ir tau nusidėjo. Maldauju tave, Viešpatie, atleisk dabar kaltybes, sukilimus, nuodėmes, kuriomis jie prasikalto ir kuriomis tavo tauta, Izraelio

lio namai, prieš tave sukilo ir tave užrustino, kaip parašyta tavo tarno Mozės įstatyme: 'Toje dienoje permaldavimas bus ant jūsų, kad jus apkuopus nuo visų jūsų nuodėmių Viešpaties aktyvaizdoje, ir jūs vėl tapsite nesuteptais. — Ir kunigai ir tauta, kurie stovėjo prieangyje, išgirdę pirmąjį žodį išeinant iš vyriausiojo kunigo burnos, nusilenkdavo, atiduodavo pagarbą, parpuldavo kniupsti ant žemės ir sakė: Pašlovintas teesie garbingas jo karalystės vardas amžių amžiais“ (Cit. *Dict de la Bible* pagal *Talmud, Joma, VI, 2*) — *Išsiųs per tam tikrą žmogų...* Anot ebr. t., per pirmą pasitaikiusį žmogų. Įstatas liepia čionai tik išsiųsti ožį į tyrumą, bet paskesniais laikais jį nuvaydavo ant stataus kalno, nuo kurio nustumdavo, kad krisdamas užsimuštų; ir vyriausis kunigas tik tuomet pradėdavo tolesnes dienos apeigas, kuomet gaudavo žinią, kad ožys jau užsimušęs. — (22) *Nuneš visus jų prasikaltimus...* Taigi ožio išvarymas į tyrus buvo ženklas atėmimo ir atitolinimo visų tautos nuodėmių, ku-

nes iniquitates eorum in terram solitariam, et dimissus fuerit in deserto, ²³ revertetur Aaron in tabernaculum testimonii, et depositis vestibus, quibus prius indutus erat cum intraret Sanctuarium, relictisque ibi, ²⁴ lavabit carnem suam in loco sancto, indueturque vestibus suis. Et postquam egressus obtulerit holocaustum suum ac plebis, rogabit tam pro se quam pro populo: ²⁵ et adipem, qui oblatus est pro peccatis, adolebit super altare. ²⁶ Ille vero, qui dimiserit caprum emissarium, lavabit vestimenta sua et corpus aqua, et sic ingredietur in castra. ²⁷ Vitulum autem et hircum, qui pro peccato fuerant immolati, et quorum sanguis illatus est in Sanctuarium ut expiatio completeretur, asportabunt foras castra, et comburent igni tam pelles quam carnes eorum ac fimum: ²⁸ et quicumque combusserit ea, lavabit vestimenta sua, et carnem aqua, et sic ingredietur in castra.

²⁹ Eritque vobis hoc legitimum sempiternum: Mense septimo, decima die mensis affligetis animas vestras, nullumque opus facietis, sive indigena, sive advena qui peregrinatur inter vos. ³⁰ In hac die expiatio erit vestri, atque mundatio ab omnibus peccatis vestris: coram

tuščią vietą ir bus paleistas tyrumoje, ²³ Aaronas sugrįš liudijimo šėtron ir, nusivilkęs apdarus, kuriais pirma buvo apsirengęs, įeidamas šventyklon, ir juos tenai palikęs, ²⁴ nuplaus savo kūną šventoje vietoje ir apsilvils savo rubais. Ir kuomet išėjęs paaukos savo ir tautos deginamąją auką, melsis kaip už save, taip ir už tautą, ²⁵ ir sušmilkys ant altoriaus taukus, paaukotus už nuodėmes. ²⁶ Tasai gi, kurs nuves išsiuštį ožį, nuplaus savo drabužius ir kūną vandenimi ir taip įeis į stovyklą. ²⁷ Versį gi ir ožį, kuriuodu buvo paaukodu už nuodėmę ir kuriuodviejų kraujus buvo įneštas šventyklon permaldavimui atlikti, išgabens už stovyklos ir sudegins ugnyje, kaip odas, taip mėsa ir mėšlus. ²⁸ Ir kas tai sudegins, apiplaus vandenimi savo drabužius ir kūną ir taip įeis į stovyklą.

²⁹ Ir tai jums bus amžinai užlaikytinas įstatas: Septintame mėnesyje, dešimtoje mėnesio dienoje varginsite savo dūšias ir jokio darbo nedirbsite, nei čiabuvis, nei jūsų tarpe pasiliekan-tis svetimtautis. ³⁰ Tą dieną bus jūsų permaldavimas ir apsikuo-pimas nuo visų jūsų nuodėmių;

rios buvo lyg-kad sukrautos ant to ožio. — (24) *Savo rubais*: vyriausiojo kunigo apdaraais. — *Savo ir tautos deginamąją auką*: du avinu. Vž. 3, ir 5. e. — (25) *Taukus*... versio ir ožio. Vž. 11. 15. e. — (26) *Kurs nuves išsiuštį ožį*. Ebr. t.: Kurs nuves ožį prie Aza zėlio... — (27) *Versį gi*... Plg. aug. 4, 11... Zyd. 13, 11-13. Paskesniais laikais po paprastos vakarinės aukos vyriausis kuni-

gas dar sykį įeidavo švenčiausio šėtros vieton pasiimtų ten paliktojo šmilktyvu. Vž. 12. e.

(29) *Tai jums bus*... Permaldavimas privalo būti daromas kas metal, ir jam paskiriama dešimta diena mėnesyje *tišri*. Vž. 12, 2. — *Varginsite savo dūšias*, alkindami savo kūną (Jier.). Tai buvo vietinė alkinimos diena, paskirta Mozės įstatymu. (30) *Tą dieną*... Ebr. ji vadi-

Domino mundabimini. ³¹ Sabbatum enim requietionis est, et affligetis animas vestras religione perpetua. ³² Expiabit autem sacerdos, qui unctus fuerit, et cujus manus iniatiatæ sunt ut sacerdotio fungatur pro patre suo: indueturque stola linea et vestibus sanctis, ³³ et expiabit Sanctuarium et tabernaculum testimonii atque altare, sacerdotes quoque et universum populum. ³⁴ Eritque vobis hoc legitimum sempiternum, ut oretis pro filiis Israel, et pro cunctis peccatis eorum semel in anno. Fecit igitur sicut præceperat Dominus Moysi.

jūs busite apkuopti Viešpaties akvyvaizdoje. ³¹ Nes tai yra išėjimos subata, ir jūs varginsite savo dušias, pildydami amžinai užlaikytiną įstatą. ³² Permaldausgi kunigas, kurs yra pateptas ir kurio rankos pašventintos, kad pildytu kunigystės pareigas užuot savo tėvo; ir apsilvils drobė jupa ir šventais apdaraais, ³³ ir apkuops šventyklą ir liudijimo šėtrą ir altorių, taipogi kunigus ir visą tautą. ³⁴ Tai bus jums amžinai užlaikytinas įstatas, kad melstumėtės už Izraelio sunus ir už visas jų nuodėmes vieną sykį metuose. Taigi, jis padarė, kaip Viešpats buvo Mozei įsakęs.

2. Apie šventumą, užlaikytiną kiekvienos šeimos ir visos draugijos gyvenime. a) Kiekvienas įstatas apie valgius.

Caput XVII. ¹ Et locutus est Dominus ad Moysen, dicens: ² Loquere Aaron et filiis ejus, et

17. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ² Sakyk Aronui ir jo sunams ir visiems

nasi *jom kippurim* arba *jom hakkipurim*. — (32. 33) *Permaldaus gi...* Dar sykį trumpai primenamos vyriausiojo kunigo pareigos permaldavimo dienoje. — (34) *Kad melstumėtės...* Anot ebr. t., darytumėte permaldavimą. — *Taigi, jis: Aaronas.* Kaip kiekviena auka už nuodėmę, taip ypatingai visa permaldavimo dienos išskilmė rodė ir primindavo, kad žmogaus prigimtis sugedusi ir turi ydas, kad ir išrinktoji tauta privalo daryti atgailą, kad visos aukos yra neužtektingos, kad reikalingas žadėtasis Atpirkėjas, kurs pilnai padarys tai, ko truksta S. Įstatymui. Ir ištikrųjų, kaip dažnai sakė šv. tėvai, sekdami Povilą Apaštalą, Jėzus Kristus yra mūsų išsiųstinasis ožys ir „visos permaldavimo dienos apeigos tai figūros busimųjų dalykų, o Apaštalas mums atidengia jų paslaptį gromatoje į Žydus (9, 11...)“. Vyriausis kunigas, įeinąs su aukų krauju į švenč. šėtros dalį, ženklina Jėzų Kristų, vyriausįjį busimųjų gėrybių kunigą, kurs įeina ne žmonių rankomis padaryton šventyklon ir ne su ožijų bei ver-

šių krauju, bet kurs įeina amžinojon šventyklon su savo krauju. Jis įeina į dangų, kad stotusi prieš savo Tėvą ir mus užtartu. Jam nėra reikalo, kaip vyriausiajam žydų kunigui, eiti ton šventyklon kas metai su svetimu krauju: Jis vieną sykį įėjo į dangų, sunaikinęs nuodėmę savo mirtimi. Tas pats Apaštalas patėmija, jog kaip už stovyklos sudėginama gyvulių mėsa, kurių kraujas įnešamas į šventyklą, taip ir Jėzus Kristus norėjo numirti už miesto sienų, kad pašventintu tautą savo krauju“ (*Calmet, Comment.*).

17, 1-16. Nauja įsakymų eilia (17-20 persk.) arčiaus paliečia reikalaujamą iš išrinktosios tautos šventumą. Čionai pirmoje vietoje patalpinta keletas perspėjimų apie valgius, būtent įsakoma visus maistui skiriamus gyvulių pjanti ne kur kitur, bet tik prie šėtros; prie tos progos kietai drandžiama valgyti gyvulių kraują, nurodant uždraudimo priežastis, ir liepiama vengti taipogi maitos.

cunctis filiis Israel, dicens ad eos: Iste est sermo, quem mandavit Dominus, dicens: ³ Homo quilibet de domo Israel, si occiderit bovem aut ovem, sive capram in castris vel extra castra, ⁴ et non obtulerit ad ostium tabernaculi oblationem Domino, sanguinis reus erit: quasi si sanguinem fuderit, sic peribit de medio populi sui. ⁵ Ideo sacerdoti offerre debent filii Israel hostias suas, quas occident in agro, ut sanctificentur Domino ante ostium tabernaculi testimonii, et immolent eas hostias pacificas Domino. ⁶ Fundetque sacerdos sanguinem super altare Domini ad ostium tabernaculi testimonii, et adolebit adipem in odorem suavitatis Domino: ⁷ et nequaquam ultra immolabunt hostias suas dæmonibus, cum quibus fornicati sunt. Legitimum sempiternum erit illis et posteris eorum. ⁸ Et ad ipsos dices: Homo de domo Israel, et de advenis, qui peregrinantur apud vos, qui obtulerit holocaustum sive victimam, ⁹ et ad ostium tabernaculi te-

Izraëlio vaikams ir jiems tark: Štai, ką Viešpats paliepė, sakydamas: ³ Kiekvienas žmogus iš Izraëlio namų, kurs papjautu jautį arba avį arba ožką stovykloje arba už stovyklos, ⁴ ir neatnašautu aukos Viešpačiui prie šėtros angos, bus kaltas kraujo; lyg-kad būtų išliejęs kraują, taip pražus iš savo tautos tarpo. ⁵ Todėl Izraëlio sunys savo pjautinus gyvulius, užuot papjanti ant lauko, privalo atvesti pas kunigą, kad jie būtų pašvęsti Viešpačiui ties liudijimo šėtros anga, ir privalo juos pjauti Viešpačiui kaipo dėkojimo aukas. ⁶ Ir kunigas išlies kraują ant Viešpaties altoriaus ties liudijimo šėtros anga ir susmilkys taukus, kad būtų meilus kvapas Viešpačiui; ⁷ ir visai nebeįjais daugiaus savo aukų piktoms dvasioms, su kuriomis paleistuvavo. Tai bus amžinai užlaikytinas įstatas jiems ir jų ainiams. ⁸ Ir jiems sakysi: Žmogus iš Izraëlio namų ir pasiliekančių jų tarpe ateivių, kurs atnašautu deginamąją auką arba darytu kitokią atnašą, ⁹ ir jos neatvestu

(17. 3) *Kurs papjautu...* Draudžiama pjauti gyvuliai, paskirti maistui, kur kitur, kaip tik šėtros prieangyje. Tas uždraudimas palietė tik pačius Izraëlitus, o ne jų tarpe gyvenusius svetimtaučius ir regimai buvo užlaikytinas tik tolei, kolei visa tauta gyvena vienoje vietoje, stovyklose; paskesniais laikais, žydams užėjus ir išsiskirsčius po Palestiną, įstatas nebe galėjo būti užlaikytas, todėl paskiaus jis buvo pakeistas kitokiais įsakymais. Vž. Atk. 12, 15... 15, 21... — (4) *Kaltas kraujo*: skaitysis tarsi galvažudžių ir iš jo bus atimtos visos teisės, kurios suteiktos išrinktajai tautai. — (5) *Pašvęsti Viešpačiui*. Išrinktosios tautos maistas privalo būti pašventintas, todėl gyvuliai maistui paskirti reikia pašvęsti Viešpačiui tam tikromis apeigomis, kurios buvo la-

bai panašios į dėkojimo aukų apeigas. Plg. 3, 2... 7, 23... Apie tas apeigas kalbama sek. eil. — (7) *Piktoms dvasioms...* Ebr., ž. *š'irim* kur kitur reiškia labai gaurnotus ožius. Iš to kilo labai senas paprotys įvaizdinti kipšą su ragais ir su ožio kojomis. Šitos eil. išdraudimu aukoti gyvulius piktoms dvasioms nurodoma antra priežastis, kodėl jie reikia pjauti prie šėtros. Tas uždraudimas turėjo Izraëlitus apsaugoti nuo stambeldžių prietarų. Regimai Izraëlio sunys buvo užsikrėtę nuo pagonių, rasi Aigyptiečių, papročiu daryti aukas iš gyvulių prasimanytiems piktiems dievaičiams, kuriuos sau įsivaizdindavo kaipo labai gaurnotus ožius. — *Su kuriais paleistuvavo*. Vž. Iš. 34, 15... — (8. 9) *Žmogus...* Aukas tikrajam Dieviui, kurias patriarkų laikais buvo va-

stimonii non adduxerit eam, ut offeratur Domino, interibit de populo suo.

¹⁰ Homo quilibet de domo Israel, et de advenis qui peregrinantur inter eos, si comederit sanguinem, obfirmabo faciem meam contra animam illius, et disperdam eam de populo suo. ¹¹ quia anima carnis in sanguine est: et ego dedi illum vobis, ut super altare in eo expietis pro animabus vestris, et sanguis pro animā piaculo sit. ¹² Idcirco dixi filiis Israel: Omnis anima ex vobis non comedet sanguinem, nec ex advenis, qui peregrinantur apud vos. ¹³ Homo quicumque de filiis Israel, et de advenis, qui peregrinantur apud vos, si venatione atque aucupio ceperit feram vel avem, quibus vesci licitum est, fundat sanguinem ejus. et operiet illum terra. ¹⁴ Anima enim omnis carnis in sanguine est: unde dixi filiis Israel: Sanguinem universae carnis non comedetis, quia anima carnis in sanguine est: et quicumque comederit illum, interibit.

prie liudijimo šėtros angos, kad butu paaukota Viešpačiui, pražus iš savo tautos.

¹⁰ Jei kurs nors žmogus iš Izraėlio namų ir iš pasiliekančiųjų jų tarpe ateivių valgytu kraują, aš atkreipsiu savo veidą prieš jo dušią ir jį išdildysiu iš jo tautos, ¹¹ nes kuno gyvybė yra kraujuje, ir aš jums jį daviau, kad juo permaldantumėte ant altoriaus už savo dušias, ir kad kraujas butu permaldavimas už dušias. ¹² Todėl aš tariau Izraėlio sunums: Neivienas nei iš jūsų, nei iš pasiliekančiųjų jūsų tarpe ateivių nevalgys kraujo. ¹³ Kiekvienas žmogus iš Izraėlio sunų ir iš pasiliekančiųjų jūsų tarpe ateivių, jei pagautu medžiodamas arba spąstais žvėrį arba paukštį, kuriuos valia valgyti, teislieja jo kraują ir jį tepridengia žeme. ¹⁴ Nes kiekvieno kuno gyvybė yra kraujuje; todėl aš tariau Izraėlio sunums: Nevalgysite kraujo iš jokio kuno. nes kuno gyvybė yra kraujuje; ir kas jį valgytu, pražus.

lia daryti visur, dabar įsakoma aukoti vienatinėje vietoje prie liudijimo šėtros angos. Tas įsątas paliečia ne tik pačius Izraėlitus, bet ir gyvenusius su jais svetimtaučius. Tokie sverimtančiai turėjo pasiduoti Izraėlio įstatams, išsižadėti stabmeldystės (vz. žem. 20, 2) ir užlaikyti kaikurias religijines žydų apeigas; nuo Izraėlitų jie skyrėsi tik tuo, kad nepasiduodavo apipjaustymui.

(10) *Valgytu kraują*. Uždraudimas valgyti kraują buvo labai senas (plg. Prad. 9, 4); jis buvo jau ir Mozės apskelbtas (vz. Kun. 3, 17; 7, 26. 27); bet dabar kalbama apie jį plačiau. — *Atkreipsiu savo veidą...* Gražus antropomorfizmas, išreiškias, kad Dievas veikia duos pajus

kaltininkui savo rustybę. — (11) *Nes kuno gyvybė...* Nurodomos uždraudimo priežastys: pirma, kad kraujas yra gyvybės buveinė (plg. Prad. 9, 3-6); antra, kad Dievas, pasilikdamas kraują sau, norėjo padaryti iš jo savo tautai lyg-kad permaldavimo įrankį, nes, išliejant prie altoriaus kraują, aukojamojo gyvulio gyvybė atlygindavo už aukojančio nuodėmes. Plg. Zyd. 9, 22. — (13. 14) *Jei pagautu...* Uždraudimas valgyti kraują gyvulių, tinkančių aukoms, pratęsiamas ant kraujo apskritai visų gyvulių, kuriuos buvo valia valgyti. Tas uždraudimas žydų pildomas ir šiandien; jo laikėsi laikinai ir pirmieji krikščionys. Plg. Apd. 15, 20...

¹⁵ Anima, quæ comederit morticinum, vel captum a bestia, tam de indigenis quam de advenis, lavabit vestimenta sua et semetipsum aqua, et contaminatus erit usque ad vesperum: et hoc ordine mundus fiet. ¹⁶ Quod si non laverit vestimenta sua et corpus, portabit iniquitatem suam.

¹⁵ Kas iš vietinių gyventojų arba ateivių valgytu maitą arba tai, kas žvėries sudraskyta, išmazgos savo drabužius ir pats apsiplaus vandenimi, ir bus suteptas iki vakarui; ir tuo budu bus apkuoptas. ¹⁶ O jei neišplaus savo drabužių ir kuno, nešios savo neteisybę.

b) Moterystės šventumas.

Caput XVIII. ¹ Locutus est Dominus ad Moysen, dicens: ² Loquere filiis Israel, et dices ad eos: Ego Dominus Deus vester: ³ juxta consuetudinem terræ Ægypti, in qua habitastis, non facietis: et juxta morem regionis Chanaan, ad quam ego introducturus sum vos, non agitis, nec in legitimis eorum ambulabitis. ⁴ Facietis judicia mea, et præcepta mea servabitis, et ambulabitis in eis. Ego Dominus Deus vester. ⁵ Custodite leges meas atque judicia, quæ faciens homo, vivet in eis. Ego Dominus.

⁶ Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet, ut revelet turpitudinem ejus. Ego

18. perskylimas. ¹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei, tardamas. ² Kalbėk Izraelio sunams ir jiems sakyk: Aš Viešpats, jūsų Dievas. ³ Jūs nesilaikysite papročio Aigypto žemės, kurioje gyvenote, ir nedarysite papročiu Kanaano šalies, kurion aš jus įvesiu, ir pagal jų taisykles nesielsite. ⁴ Pildysite mano nutarimus, ir užlaikysite mano įsakymus, ir pagal juos elgsitės. Aš Viešpats, jūsų Dievas. ⁵ Užlaikykite mano įstatus ir nutarimus, kuriuos pildydamas žmogus bus jais gyvas. Aš Viešpats.

⁶ Neivienas žmogus nesiartins prie tos, kuri su juo sujungta kraujo giminyste, jos nuogumo

(15) *Kas... valgytu maitą...* užsimiršęs arba nežiniomis. Plg. aug. 9, 33; Iš. 22, 21. — *Nešios savo kaltbę...* Vž. aug. 5, 1...

18. 1–30. Moterystės šventumui užlaikyti Viešpats, iškilmingai perspėjęs savo tautą, kad nesilaikytu pagoniškų papročių, apskelbia giminystės laipsnius, darančius moterystę tarp kaikurių ypātų uždrausta, ir pasmerkia keletą priešingų dorai pasielgimų.

(18, 1) *Aš Viešpats, jūsų Dievas.* Tais žodžiais Viešpats tarsi savo antspaudu nuolat patvirtina šitame ir sekančiuose straipsniuose užrašytus įsakymus. Yra

tai ženklas, kad tų įsakymų užlaikymas buvo svarbus ypač išrinktosios tautos šventumui palaikyti.—(5) *Bus jais gyvas:* Laimės ne tik ilgą ir laimingą gyvenimą čia ant žemės, bet ypač ir visųpirma užsielėnys amžinąjį (Auks. Aug.). Plg Rym. 10, 5; Gal. 3, 12

(6) *Neivienas žmogus nesiartins...* Išreiškiama apskrita taisyklė, kuria draudžiamos moterystės tarp ypātų, esančių kraujo giminystėje (consanguinitas) arba gentystėje (affinitas); tuo labiau ta taisyklė uždraustas visoks paleisuvavimas tarp giminių ir genčių. — *Nuogumo atidengti.* Taip čionai išreiškiami kuniški moterystės santikiai tarp vyro ir moters.

Dominus. ⁷ Turpitudinem patris tui et turpitudinem matris tuæ non discooperies: mater tua est: non revelabis turpitudinem ejus. ⁸ Turpitudinem uxoris patris tui non discooperies turpitudinem enim patris tui est. ⁹ Turpitudinem sororis tuæ ex patre, sive ex matre, quæ domi vel foris genita est, non revelabis. ¹⁰ Turpitudinem filiæ filii tui vel neptis ex filia non revelabis: quia turpitude tua est. ¹¹ Turpitudinem filiæ uxoris patris tui, quam peperit patri tuo, et est soror tua, non revelabis. ¹² Turpitudinem sororis patris tui non discooperies: quia caro est patris tui. ¹³ Turpitudinem sororis matris tuæ non revelabis, eo quod caro sit matris tuæ. ¹⁴ Turpitudinem patrui tui non revelabis, nec accedes ad uxorem ejus, quæ tibi affinitate conjungitur. ¹⁵ Turpitudinem nurus tuæ non revelabis, quia uxor filii tui est, nec discooperies ignominiam ejus. ¹⁶ Turpitudinem uxoris fratris tui non revelabis: quia turpitude fratris tui est. ¹⁷ Turpitudinem uxoris tuæ et filiæ ejus non revelabis. Filiam filii

atidengtų. Aš Viešpats. ⁷ Neatidengsi savo tėvo nuogumo ir savo motinos nuogumo; ji tavo motina; neatidengsi jos nuogumo. ⁸ Neatidengsi tavo tėvo pačios nuogumo; nes tai tavo tėvo nuogumas. ⁹ Neatidengsi nuogumo tavo sesers, kuri yra tavo tėvo arba tavo motinos dukterė, gimusi namie arba kur kitur. ¹⁰ Neatidengsi tavo sunaus dukters arba anukės iš tavo dukters nuogumo, nes tai tavo nuogumas. ¹¹ Neatidengsi nuogumo tavo tėvo pačios dukters, kurią ji pagimdė savo tėvui ir kuri yra tavo sesuo. ¹² Neatidengsi tavo tėvo sesers nuogumo, nes tai tavo tėvo kunas. ¹³ Neatidengsi tavo motinos sesers nuogumo, nes tai tavo motinos kunas. ¹⁴ Neatidengsi tavo dėdės nuogumo ir nesiartinsi prie jo pačios, nes ji suvienyta su tavim gentyste. ¹⁵ Neatidengsi tavo marčios nuogumo, nes ji tavo sunaus pati, ir neapnuoginsi jos gėdos. ¹⁶ Neatidengsi tavo brolio pačios nuogumo, nes tai tavo nuogumas. ¹⁷ Neatidengsi tavo pačios ir jos dukters nuogumo. Neimsi dukters jos sunaus ir

— (7) *Tavo tėvo nuogumo.* Vyras ir jo moteris skaitosi vienu kunu, ir kas turėtų kuniškus santykius su pačia, tuo pačiu subjaurintu jos vyrą; todėl čionai ir minimas tėvo nuogumo atidengimas, nors paleistuvingas ryšis bus ištikrų tik su motina. — (8) *Tavo tėvo pačios:* pamotės, kurią tėvas vedė moterimi, mirus pirmajai savo tikrai pačiai. — (9) *Tavo sesers:* tikros sesers ir netikros, kuri turėjo kitą tėvą arba kitą motiną ir kuri buvo gimusi namie, t. y. teisėtoje moterystėje, arba kur kitur, t. y. nemoterystėje. Moterystė tarp brolio ir sesers pas Aigyptiečius ir kaikurias kitas tautas buvo paprastas dalykas. — (10) *Tavo tėvo dukters...* Draudžiama moterystė tarp senelio ir anukės, vis tiek, ar ji bus užgi-

mus iš jo sunaus, ar iš dukters. Spėjama, kad šitos eil. žodžiais uždraudžiama kitur nepamirėta moterystė tarp tėvo ir dukters; nes jei anukė skaitosi senelio kunu (*tavo nuogumas*) ir ryšis su ja buvo savo kuno subjaurinimu, tai tuo labiau tarp tėvo ir tikros dukters. — (11) *Tavo tėvo pačios dukters...* Kuo skiriasi šitas uždraudimas nuo 9. eil., neaišku. — (16) *Tavo brolio pačios.* Tečiaus taip vadinamas levirato įstatas leido imti moterystėn mirusio be vaikų brolio pačią. Vz. Atk. 25, 5...; plg. Prad. 38, 8. — (17) *Tavo pačios ir jos dukters...* Jei kas vedė moterimi našlę, turėjusią dukterį, arba anukę iš savo sunaus ar iš dukters, nevalia buvo imti moterystėn abiejų draug, nei kitos po kitos. Plg. žem. 20, 14; Atk.

ejus, et filiam filiæ illius non sumes, ut reveles ignominiam ejus: quia caro illius sunt, et talis coitus incestus est. ¹⁸ Sororem uxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, nec revelabis turpitudinem ejus adhuc illa vivente.

¹⁹ Ad mulierem, quæ patitur menstrua, non accedes, nec revelabis fœditatem ejus. ²⁰ Cum uxore proximi tui non coibis, nec seminis commistione maculaberis. ²¹ De semine tuo non dabis ut consecretur idolo Moloch, nec pollues nomen Dei tui. Ego Dominus. ²² Cum masculo non commiscearis coitu femineo, quia abominatio est. ²³ Cum omni pecore non coibis, nec maculaberis cum eo. Mulier non succumbet jumento, nec miscebitur ei: quia scelus est.

²⁴ Nec polluamini in omnibus his, quibus contaminatæ sunt universæ gentes, quas ego ejiciam ante conspectum vestrum, ²⁵ et quibus polluta est terra: cujus ego scelera visitabo, ut evomat habitatores suos. ²⁶ Custodite legitima mea atque judicia, et non faciatis ex omnibus abominationibus istis, tam indigena quam colonus qui peregrinantur apud vos. ²⁷ Omnes enim execrationes istas fecerunt accolæ terræ qui fuerunt ante vos, et polluerunt eam. ²⁸ Cavete ergo ne et vos similiter

dukters jos dukters, kad atdengtumei jos nuogumą, nes tai jos kunas, ir toks sugulimas yra kraujo gėda. ¹⁸ Neimsi tavo pačios sesers į guloves ir neatidengsi jos nuogumo, anai gyvai tebesant.

¹⁹ Nesiartinsi prie moteriškės, sergančios mėnesine negale, ir neatidengsi jos gėdos. ²⁰ Nesugulsi su savo artimo pačia ir nesusitepsi, vienydamos su ja. ²¹ Neduosi iš savo vaikų, kad butu pašvęsta stabui Molochui ir nesubjaurinsi tavo Dievo vardo. Aš Viešpats. ²² Nesugulsi su vyriškiu kaip su moteriške, nes tai baisus bjaurumas. ²³ Nesivienysi su jokiuo gyvuliu ir su juo nesusitepsi. Moteriškė nepasiduos galvijui ir nesivienys su juo, nes tai baisi kaltybė.

²⁴ Nesusitepsite visais tais būdais, nes taip susitepė visos tautos, kurias aš išmesiu iš po jų akių: ²⁵ ir taip sutepta yra žemė. Aš aplankysiu jos piktadarystes, kad ji išvemtų savo gyventojus. ²⁶ Užlaikykite mano įstatus ir nutarimus ir nedarykite nei vieno iš tų bjaurumų, kaip čia buviai taip ir jūsų tarpe pasiliekančių svetimtaučiai. ²⁷ Nes visus tuos baisius bjaurumus darė krašto gyventojai, buvusieji pirm jūsų, ir jį sutepė. ²⁸ Sergėkitės tat, kad ir jūsų neišvemtų panašiai, jei toly-

27, 23. — (18) *Pačios sesers*. Draudžiama imti į pačias draug dvi seseri, kaip tai buvo padaręs patriarkas Jokubas.

(19) *Nesiartinsi...* Plg. aug. 15, 19...

— (20) *Su savo artimo pačia*. Draudžiama svetmoterystė. Plg. Iš. 20, 14; žem. 20 10; Atk. 22, 22 ir k. — (21) *Stabui Molochui*. Buvo tai Kananiečių, ypač gi Penikijiečių dievaitis. Aukojami jam vaikai buvo sudeginami. Plg. žem. 20, 2...

Kaikurie tečiaus' aiškintojai supranta šią eil., atsižvelgdami į ebr. t., apie sugulimą su svetimtaute. — (22) *Su vyriškiu...* Sodomiškoji nuodėmė. Plg. Prad. 19, 5; žem. 20, 13; Atk. 23, 18; Rym. 1, 27 ir k. — (23) *Nesivienysi...* Plg. Iš. 22, 19; Atk. 27, 21.

(24 - 30) *Nesusitepkite...* Panaujinamas paraginimas ištikimai laikyties apskelbtųjų įstatų apie moterystės šventumą.

evomat, cum paria feceritis, sicut evomuit gentem, quæ fuit ante vos. ²⁹ Omnis anima, quæ fecerit de abominationibus his quippiam, peribit de medio populi sui. ³⁰ Custodite mandata mea. Nolite facere quæ fecerunt hi qui fuerunt ante vos, et ne polluamini in eis. Ego Dominus Deus vester.

giai elgsitės, kaip išvėmė pirmą jusų buvusią tautą. ²⁹ Kiekvienas žmogus, kurs darytu ką nors iš tų bjaurumų, pražus iš savo tautos tarpo. ³⁰ Užlaikykite mano paliepinus. Nedarykite to, ką darė pirmą jusų buvusieji, ir tais dalykais nesusitepkite. Aš Viešpats, jusų Dievas.

c) Šventumas iš atžvilgio į Dievą ir į artimą.

Caput XIX. ¹ Locutus est Dominus ad Moysen, dicens: ² Loquere ad omnem cœtum filiorum Israel, et dices ad eos. Sancti estote, quia ego sanctus sum, Dominus Deus vester. ³ Unusquisque patrem suum, et matrem suam timeat. Sabbata mea custodite. Ego Dominus Deus vester. ⁴ Nolite converti ad idola, nec deos conflatis faciatis vobis. Ego Dominus Deus vester. ⁵ Si immolaveritis hostiam pacificorum Domino ut sit placabilis, ⁶ eo die quo fuerit immolata, comedetis eam, et die altero: quidquid autem residuum fuerit in diem tertium, igne comburetis. ⁷ Si quis post biduum comederit ex ea, profanus erit, et impietatis reus: ⁸ portabitque iniquitatem suam,

19. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ² Kalbėk visam Izraelio sunų susirinkimui ir jiems sakyk: Bukite šventi, nes aš Viešpats, jusų Dievas, esu šventas. ³ Kiekvienas teprivengia savo tėvo ir savo motinos. Užlaikykite mano subatas. Aš Viešpats, jusų Dievas. ⁴ Nesikreipkite prie statų ir nedarykite sau lietišvių dievų. Aš Viešpats, jusų Dievas. ⁵ Jei papjausite dėkojimo auką Viešpačiui, kad jis jums butu maloningas, ⁶ suvalgysite ją tą pačią dieną, kurioje buvo papjauta, ir sekančią dieną; o kas liks lig trečiai dienai, sudeginsite ugnyje. ⁷ Jei kas valgytu iš jos po dviejų dienų, bus suteptas ir prasikals bedievyystė. ⁸ Ir nešios savo neteisybę, kas sutepė, kas Viešpa-

19, 1-37. Šitan straipsnin patilpo kairie jau seniaus apgarsinti įstatai. Taigi, čionai visupirma primenama reikalingumas būti šventais, gerbti gimdytojus, būti ištikimais Dievui, mylėti artimus, ypač gi beturčius. Toliaus primenamos kaip kurios pareigos šeimininkų, kuriems draudžiama maišyti nevienokius dalykus, paleistuvauti su tarnaitė, naudoties pirmais jaunu medžių vaisiais, galop įsakoma vengti visokių prietarių, ir duodami įvairūs perspėjimai, paliečiantis draugijinio gyvenimo santykius.

(19, 2) *Bukite šventi*.. Visų Dievo duotųjų įsakymų tikslas yra padaryti žmogų šventu; to gi šventumo reikalingumas ir pagrindas yra ne kas kita, kaip tik paties Dievo šventumas, nes tasai, kurs yra šventų-švenčiausis, negali nereikalausti iš savo vaikų to, be ko jie jam darosi visai svetimi ir nebegali būti pripažinti vaikais. — (3, 4) *Kiekvienas*... Iš. 20, 3... — (5-8) *Dėkojimo auką*... Plg. aug. 7, 11 ir tol. — *Kad jis jums butu*... Anot ebr. t.: *pjaukite, kad jį sau permaldautumėte, t. y.*

quia sanctum Domini polluit, et peribit anima illa de populo suo.

⁹ Cum messueris segetes terræ tuæ, non tondebis usque ad solum superficiem terræ: nec remanentes spicas colliges. ¹⁰ Neque in vinea tua racemos et grana decidentia congregabis, sed pauperibus et peregrinis carpenda dimittes. Ego Dominus Deus vester. ¹¹ Non facietis furtum. Non mentiemini, nec decipiet unusquisque proximum suum. ¹² Non perjurabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui. Ego Dominus. ¹³ Non facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum. Non morabitur opus mercenarii tui apud te usque mane. ¹⁴ Non maledices surdo, nec coram cæco pones offendiculum: sed timebis Dominum Deum tuum, quia ego sum Dominus. ¹⁵ Non facies quod iniquum est, nec injuste judicabis. Non consideres personam pauperis, nec honores vultum potentis. Juste judica proximo tuo. ¹⁶ Non eris criminator, nec surro in populo. Non stabis contra sanguinem proximi tui. Ego Dominus. ¹⁷ Non oderis fratrem tuum in corde tuo, sed publice

čiuai pašvęsta, ir jo dušia prazus iš jo tautos.

⁹ Pjaudamas savo žemės javus, jų nekirsi prie pat pažemės ir nerinksi pasiliekančių varpų.

¹⁰ Ir vynuogynė nerinksi nukrintančių kekių ir nogų, bet paliksi rinkties beturčiams ir ateiviams. Aš Viešpats, jūsų Dievas. ¹¹ Nevogsite. Nemeluosite, ir neivienas neapgauдинės savo artimo. ¹² Neprisieksi melagingai mano vardu ir nesutepsi tavo Dievo vardo. Aš Viešpats. ¹³ Nekaltinsi neteisingai savo artimo ir prievarta jo neapiplėši. Tavo samdininko alga nepasiliks pas tave lig rytui. ¹⁴ Nekeiksi kurtinio ir nedėsi klinties prieš aklą; bet bijosies Viešpaties, tavo Dievo, nes aš Viešpats. ¹⁵ Nedarysi, kas neteisinga, ir neteisi neteisingai. Neatsižvelgsi į beturčio ypata, nei į galiuno veido šlovę. Daryk teisingą teismą savo artimui. ¹⁶ Nebusi savo tautoje apmeluotojas, nei slapčia neapkalbinėsi. Netykosi savo artimo kraujo. Aš Viešpats. ¹⁷ Nelaikysi savo širdyje neapykantos prieš tavo brolių, bet bark jų viešai, kad pats neturėtumei dėlei jo nuodėmės.

rai aukokite dievui ir užlaikydami visus įstatus. — *Sekancią dieną...* Aug. 7, 16... buvo leista valgyti sekancią dieną tik tos aukos, kurios buvo daromos apžadui išpildyti arba visai liuosa valia; taigi, čionai rasi tas leidimas pratesiamas ant visų dėkojimo aukų apskritai. — *Bus suteptas ir...* Ebr. t., kuriame pasakyta: „yra subjaurinimas ir neįtikis“; kalbama apie tai, kas pasidarys su pačia auka, kurios mėsa bus valgoma trečioje dienoje, Vulgatoje gi apie valgantį žmogų.

(9) *Jų nekirsi prie pat pažemės.* Anot ebr. t.: neįjausi lig pačiam dirvos kraštui, nes dieviškam įstatymo Davėjui rūpėjo ne tas, kad beturčiams

liktu daugiau šiaudų, bet varpų su grūdais. — (11–13) *Nevogsite.* Vž. Iš. 20, 15. — *Nemeluosite.* Tikriaus anot ebr. t. neužsiginsite, nes čionai ir toliaus kalbama apie artimo skriaudimą, slapčia pasisavinant jo lobį ir užsiginant, apgaunant, su prisieka užsiginant ir atvirai apiplėšiant. — *Nekaltinsi neteisingai,* — buk artimas tave nuskriaudęs. — (16) *Nebusi...* Ebr. t.: nevaikščiosi apmeluodamas po savo tautos tarpą. — *Netykosi savo...*, arba neteisingai apkaltindamas, arba melagingai liudydamas, kad teismas paskirtu apkaltintajam mirties bausmę. — (17) *Brolių:* artimą. — *Bark viešai.* Atlyginimo už pa-

argue eum, ne habeas super illo peccatum. ¹⁸ Non quæras ultionem, nec memor eris injuriæ civium tuorum. Diliges amicum tuum sicut teipsum. Ego Dominus.

¹⁹ Leges meas custodite. Jumentum tuum non facies coire cum alterius generis animantibus. Agrum tuum non seres diverso semine. Vestē, quæ ex duobus texta est, non indueris. ²⁰ Homo si dormierit cum muliere coitu seminis, quæ sit ancilla etiam nubilis. et tamen pretio non redempta, nec libertate donata: vapulabunt ambo, et non morientur, quia non fuit libera. ²¹ Pro delicto autem suo offerret Domino ad ostium tabernaculi testimonii arietem: ²² orabitque pro eo sacerdos, et pro peccato ejus coram Domino, et repropitiabitur ei, dimitteturque peccatum. ²³ Quando ingressi fueritis terram, et plantaveritis in ea ligna pomifera. auferetis præputia eorum: poma, quæ germinant, immunda erunt vobis, nec edetis ex eis. ²⁴ Quarto autem anno omnis fructus eorum sanctificabitur laudabilis Domino. ²⁵ Quinto autem anno comedetis fructus, congregantes poma quæ proferunt. Ego Dominus Deus vester.

¹⁸ Nejieškok keršto in neatsimink savo kaimynų neteisybės. Mylėsi tavo prietelį, kaip pats save. Aš Viešpats.

¹⁹ Užlaikysite mano įstatus. Neleisi savo galvijui apsiveisti su kitos veislės gyvuliais. Savo lauko neapsėsi nevienokia sėkla. Nedėvėsi drabužio, išausto iš dvejopų gijų. ²⁰ Jei žmogus sugultų su moterimi, kuri yra vergė ir atėjusi į metus, tečiau neišpirkta pinigais ir neapdovanojama liuosybe, abudu bus nuplaktu, bet nemirtinai, nes ji nebuvo liuosa. ²¹ Už savo giprasikaltimą jis atnašaus Viešpačiui prie liudijimo šėtros angos aviną; ²² ir kunigas melsis už jį ir už jo nuodėmę Viešpaties akivaizdoje, ir jis bus jam vėl maloningas, ir nuodėmė bus atleista. ²³ Kuomet busite įėję į žemę ir pasisodinsite vaisinių medžių, jūs juos apipjaustysite, tai yra išaugantįs pirmieji vaisiai bus jums sutepti ir jų nevalgysite; ²⁴ o ketvirtais metais visi jų vaisiai bus pašvęsti Viešpaties šlovei; ²⁵ penktais gi metais valgysite vaisius, susirinkdami tuos, kuriuos išduoda. Aš Viešpats, jusų Dievas.

darytą skriaudą valia įieškoti tik viešai teisme. — (18) *Prietelį*. Ebr. t.: artimą. Plg. Mt. 7, 12.

(19) *Neleisi*... Plg. Atk. 22, 9–11. Tas uždraudimas turėjo tikriausiai dorinį tikslą atitraukti Izraelitus nuo moterysčių su svetimtautėmis ir galėjo nemaž prisidėti prie išviršinio šventumo užlaikymo visuose dalykuose. Minimi šv. Rašte ir Izraelitų vartojami mūlai (iš apsiveistom kumelių su asilais) rasi buvo daugiausiai atgabenami iš kitų kraštų. — (20) *Jei žmogus*... Pl. Iš. 21, 7... Kalbama apie

vergę, kuri buvo savo ponui gulove ir liko jo atstumta, bet dar nebuvo atgavusi liuosybės, nes tik ta būtų visai sutraukius jos pirmąją moterystę. Taigi, kas su ja nusideda, ne baudžiamas taip kietai, kaip už svetimoterystę. — (23) *Juos apipjaustysite*... Kaip kudikis, kolei neapipjaustytas, skaitosi suteptas, taip trejų pirmųjų metų vaisiai. — (24) *Ketvirtais*... Ketvirtų metų vaisiai, atiduodamieji Viešpačiui ir suvartojamieji jo kunigų, reiškia tą pat, ką ir gyvulių pirmgimiai.

²⁶ Non comedetis cum sanguine. Non augurabimini, nec observabitis somnia. ²⁷ Neque in rotundum attondebitis comam: nec radetis barbam. ²⁸ Et super mortuo non incidetis carnem vestram, neque figuras aliquas, aut stigmata facietis vobis. Ego Dominus. ²⁹ Ne prostituas filiā tuā, ne contaminetur terra. et impleatur piaculo. ³⁰ Sabbata mea custodite, et Sanctuarium meum metuite. Ego Dominus. ³¹ Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini, ut polluamini per eos. Ego Dominus Deus vester.

³² Coram cano capite consurge, et honora personam senis: et time Dominum Deum tuum. Ego sum Dominus. ³³ Si habitaverit advena in terra vestra, et moratus fuerit inter vos, non exprobrete ei: ³⁴ sed sit inter vos quasi indigena: et diligetis eum quasi vosmetipsos: fuistis enim et vos advenæ in terra Ægypti. Ego Dominus Deus vester. ³⁵ Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in mensura. ³⁶ Statera justa, et æqua sint pondera, justus modius, æquusque sextarius. Ego Dominus Deus vester, qui eduxi vos de terra Ægypti.

²⁶ Nieko nevalgysite su krauju. Nežiniausite ir netikėsite sapnams. ²⁷ Nesikirpsite plaukų aplink galvą ir nesiskusite barzdos. ²⁸ Dėlei numirėlio nedarysite įsipjovimų ant savo kūno ir nedarysite sau jokio vaizdo arba žymės. ²⁹ Neduosi tavo dukters paleistuvystėn, kad nesusiteptu žemė ir neprisipildytu bjauria kaltybe. ³⁰ Užlaikykite mano sabbatas ir gerbkite mano šventyklą. Aš Viešpats. ³¹ Nesikreipkite prie burtininkų ir nieko nesiteiraukite pas žynius, kad per juos nesusiteptumėte. Aš Viešpats, jūsų Dievas.

³² Atsistok prieš žilą galvą ir gerbk senio ypata, ir bijokies Viešpaties, tavo Dievo. Aš Viešpats. ³³ Jei jūsų žemėje gyventu ateivis ir pasiliktu jūsų tarpe, to jam neprikaišiosite, ³⁴ bet tebuna jūsų tarpe lyg-kad čia buvis, ir jį mylėsite kaip patį save. Nes ir jūs buvote ateiviai Aigypso žemėje. Aš Viešpats, jūsų Dievas. ³⁵ Nedarykite jokios neteisybės teisme, matavime, svaruose ir seikėjime. ³⁶ Tebuna teisingi svarsčiai ir lygūs svarai, teisinga efa ir lygūs hinai. Aš Viešpats, jūsų Dievas, kurs jus išvedžiau iš Aigypso žemės.

(26. 27) *Su krauju*. Nevalia valgyti mėsos, iš kurios neištekėjo kraujas. Vž. aug. 17, 10-12. — *Nežiniausite...* Draudžiami įvairūs pagonių prietariai. Prietarų laikydamiės kaipurie pagonis palikdavo sau ant galvos tik kuodus, panašiai darė su barzda, dėlei numirėlių darydavo sau įsipjovimus ant kūno; Izraelitams visa tai uždraudžiama. — (28) *Dėlei numirėlio...* Daryti įsipjovimus ant kūno ir apskritai tatuoותies kūno odą buvo senobinis pagonių prietaras, pasiliekaš vietomis ir dabar. — (29) *Neduosi...* Turima mintyje ypač

mergaičių atidavimas paleistuvystėn, kad pagerbti kaipuriuos dievačius. — (31) *Prie burtininku*. Anot ebr. t.: prie nekromantų. Plg. 1 Kar. 23, 7... žem. 20, 6. 27.

(32-34) *Atsistok...* Plg. Iš. 22, 21; 23, 9; Atk. 10, 9. — (36) *Svarai*. Ebr. akmenys. Svėrimui pas Izraelitus buvo vartojami tam tikri akmenėliai. — *Efa*: arti 39 litrų (kvortų). Ja paprastai buvo seikėjami javai. Plg. Iš. 29, 40. — *Hinas*: maždaug 6,49 litrų. Vž. Iš. 30, 24. Hinu seikėdavo skystimus.

³⁷ Custodite omnia præcepta mea, et universa judicia, et facite ea. Ego Dominus.

³⁷ Užlaikykite visus mano įsakymus ir visus nutarimus, ir juos pildykite. Aš Viešpats.

d) Bausmės už Dievo įstatų peržengimą.

Caput XX. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ² Hæc loqueris filiis Israel: Homo de filiis Israel, et de advenis, qui habitant in Israel, si quis dederit de semine suo idolo Moloch, morte moriatur: populus terræ lapidabit eum. ³ Et ego ponam faciem meam contra illum: succidamque eum de medio populi sui, eo quod dederit de semine suo Moloch, et contaminaverit Sanctuarium meum, ac polluerit nomen sanctum meum. ⁴ Quod si negligens populus terræ, et quasi parvipendens imperium meum, dimiserit hominem qui dedit de semine suo Moloch, nec voluerit eum occidere: ⁵ ponam faciem meam super hominem illum, et super cognationem ejus, succidamque et ipsum, et omnes qui consenserunt ei ut fornicaretur cum Moloch, de medio populi sui. ⁶ Anima, quæ declinaverit ad magos et ariolos, et fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, et interficiam illam de medio populi sui. ⁷ Santificamini et estote sancti, quia ego sum Dominus Deus vester. ⁸ Custodite præceptamea, et facite ea: Ego Dominus qui sanctifico vos.

20. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ² Tai sakysi Izraelio sunams: Jei kurs žmogus iš Izraelio sunų ir iš ateivių, gyvenančių Izraelio tarpe, duotu iš savo vaikų stabui Molochui, mirtetenumiršta; krašto žmonės jį užmuš akmenimis. ³ Ir aš atkreipsiu prieš jį savo veidą ir jį iškirsiu iš jo tautos tarpo, dėlto kad davė iš savo vaikų Molochui ir subjaurino mano šventyklą ir sutepė mano šventą vardą. ⁴ O jei krašto žmonės, apsileisdami ir lyg-kad nieku versdami mano liepimą, paleistu žmogų, davusį iš savo vaikų Molochui, ir nenorėtu jo užmušti, ⁵ aš atkreipsiu savo veidą prieš aną žmogų ir prieš jo giminę, ir iškirsiu ir jį ir visus jam pritarusius, kad jis paleistuvautu su Molochu, iš jo tautos tarpo. ⁶ Jei kas nors kreiptusi prie burtininkų ir žynių ir su jais paleistuvautu, aš atkreipsiu prieš jį savo veidą ir jį išnaikinsiu iš jo tautos tarpo. ⁷ Pasišventinkite ir bukite šventi, nes aš esu Viešpats, jūsų Dievas. ⁸ Sergėkite mano įsakymus ir juos pildykite. Aš Viešpats, kurs jus pašventinu.

20, 1 - 27. Šitame straipsnyje surašytos bausmės už įvairius prasikaltimus: už aukojimą vaikų Molochui, už kreipimąsi prie burtininkų, už tėvų negerbimą, už įvairias paleistuvystės nuodėmes. Po bausmių

eina karštas paraginimas į šventumą ir pridėta dar bausmė patiems burtininkams.

(2 - 5) *Jei kurs žmogus...* Bausmė už Molochu garbinimą. Vž. 18, 21. — *Atkreipsiu savo veidą.* Plg. 17, 17. -- (6)

⁹ Qui maledixerit patri suo, aut matri, morte moriatur: patri, matrique maledixit, sanguis ejus sit super eum.

¹⁰ Si mœchatus quis fuerit cum uxore alterius, et adulterium perpetraverit cum conjugē proximi sui, morte moriantur et mœchus et adultera. ¹¹ Qui dormierit cum noverca sua, et revelaverit ignominiam patris sui, morte moriantur ambo: sanguis eorum sit super eos. ¹² Si quis dormierit cum nuru sua, uterque moriatur, quia cœlus operati sunt: sanguis eorum sit super eos. ¹³ Qui dormierit cum masculo coitu femineo, uterque operatus est nefas, morte moriantur: sit sanguis eorum super eos. ¹⁴ Qui supra uxorem filiam, duxerit matrem ejus, scelus operatus est: vivus ardebit cum eis, nec permanebit tantum nefas in medio vestri. ¹⁵ Qui cum jumento et pecore coierit, morte moriatur: pecus quoque occidite. ¹⁶ Mulier, quæ succubuerit cuilibet jumento, simul interficietur cum eo: sanguis eorum sit super eos. ¹⁷ Qui acceperit sororem suam filiam patris sui, vel filiam matris suæ, et viderit turpitudinem ejus, illaque conspexerit fratris ignominiam: nefariam rem operati sunt: occidentur in conspectu populi sui, eo quod turpitudinem suam mutuo revelaverint, et porta-

⁹ Kas keiktu savo tėvą arba motiną, mirte tenumiršta. Jis keikė tėvą ir motiną; jo kraujas teesie ant jo.

¹⁰ Jei kas paleistuvautu su svetima moterimi ir padarytu svetimoterystę su savo artimo pačia, mirte tenumiršta abudu, ir svetimoteris ir svetimoterė.

¹¹ Kas nusidėtu su savo pamote ir atidengtu savo tėvo nuogumą, abudu mirte tenumiršta; jų kraujas teesie ant jų. ¹² Jei kas sugultu su savo marčia, abudu tenumiršta, nes padarė didį prasikaltimą; jų kraujas teesie ant jų. ¹³ Kas paleistuvautu su vyriškiu kaip su moteriške, abudu padarė bjaurų prasikaltimą; abudu mirte tenumiršta. Jų kraujas teesie ant jų. ¹⁴ Jei kas be dukters vestu moterimi dar jos motiną, padarytu didį prasikaltimą; bus gyvas sudegintas su jomdvie, ir toks bjaurus prasikaltimas nepasiliks jų tarpe. ¹⁵ Kas paleistuvautu su didesniu ar mažesniu gyvuliu, mirte tenumiršta; gyvulį taipogi užmuškite. ¹⁶ Moteriškė, kuri pasiduotu kokiam nors gyvuliui, bus užmušta akmenimis draug su juo; jų kraujas teesie ant jų. ¹⁷ Kas imtu sau savo seserį, savo tėvo dukterį arba savo motinos dukterį, ir matytu jos nuogumą, ir ji pažvelgtu į savo brolio nuogumą, abudu bus padarę bjauriausį dalyką; bus užmušti savo tautos akyvaizdoje, nes kits

Kreiptusi prie burtininkų... Ebr. t.: prie nekromantų. Plg. 19, 31.

(9) *Keiktu savo tėvą...* Plg. Iš. 21, 17; Mt. 15, 4. — *Jo kraujas teesie ant jo:* jo kaltybė taip didelė, kad visai užpelnė mirties haismę.

(10 - 13) *Paleistuvautu...* Plg. aug. 18,

6 ir tol. — (14) *Kas be dukters...* Plg. 18, 17. — *Bus gyvas sudegintas...* Ebr. t. nėra žodžio *gyvas*; todėl aiškintojų dauguma mano, kad ir šitame atsitikime reikėjo kaltininkai pirma užmušti akmenimis, o paskui jau jų lavonai sudeginti. — (15-16) *Kas paleistuvautu...* Plg. aug. 18, 23. — (17) *Kas imtu...* Plg. 18, 9.

bunt iniquitatem suam. ¹⁸ Qui coierit cum muliere in fluxu menstruo, et revelaverit turpitudinem ejus, ipsaque aperuerit fontem sanguinis sui, interficientur ambo de medio populi sui. ¹⁹ Turpitudinem materteræ, et amitæ tuæ non discooperies: qui hoc fecerit, ignominiam carnis suæ nudavit, portabunt ambo iniquitatem suam. ²⁰ Qui coierit cum uxore patriui, vel avunculi sui, et revelaverit ignominiam cognationis suæ, portabunt ambo peccatum suum: absque liberis morientur. ²¹ Qui duxerit uxorem fratris sui, rem facit illicitam, turpitudinem fratris sui revelavit: absque liberis erunt.

²² Custodite leges meas, atque judicia, et facite ea: ne et vos evomat terra quam intraturi estis et habitaturi. ²³ Nolite ambulare in legitimis nationum, quas ego expulsurus sum ante vos. Omnia enim hæc fecerunt, et abominatus sum eas. ²⁴ Vobis autem loquor: Possidete terram eorum, quam dabo vobis in hereditatem, terram fluentem lacte et melle. Ego Dominus Deus vester, qui separavi vos a ceteris populis. ²⁵ Separate ergo et vos jumentum mundum ab immundo, et avem mundam ab immunda: ne polluat is animas vestras in pecore, et avi-

prieš kitą atidengė savo nuogumą ir neš savo neteisybę. ¹⁸ Kas sugultu su moteriške jos mėnesinės negalės metu ir atidengtu jos nuogumą, ir ji atidengtu savo kraujo šaltinį, abu du bus išnaikintu iš savo tautos tarpo. ¹⁹ Neatidengsi tavo tėvo sesers ir tavo motinos sesers nuogumo; kas tai daro, apnuogina savo kuno gėdą; abu du neš savo neteisybę. ²⁰ Kas sugultu su savo tėvo brolio arba motinos brolio pačia ir atidengtu savo gentaitės nuogumą, abu du neš savo nuodėmę; mirs be vaikų. ²¹ Kas intu sau savo brolio pačią, daro uždraustą dalyką; jis atidengia savo brolio nuogumą; bus be vaikų.

²² Sergėkite mano įstatus ir nutarimus ir juos pildykite, kad ir jūsų neišvemtų žemė, kurion įeisite ir gyvensite. ²³ Nesielskite pagal įstatus pagonių, kuriuos aš išvarysiu iš po jūsų akių. Jie visa tai darė, ir aš jų bėdėjau. ²⁴ Jums gi sakau: Paveldėkite jų žemę, kurią jums duosiu tėvainystėn, žemę plustančią pienu ir medum. Aš Viešpats, jūsų Dievas, kurs jus atskyriau nuo kitų tautų. ²⁵ Atskirkite tat ir jūs nesuteptą galviją nuo sutepto, ir nesuteptą paukštį nuo sutepto, kad nesusiteptumėte savo dušių gyvuliais, paukščiais ir visais gyviais, krutančiais ant

11. — (18) *Kas sugultu...* Plg. aug. 15, 24; 18, 19. Šitame atsitikime kalbama apie uždraudimo peržengimą ne išnežinių, bet tyčiomis ir išėjusių aikštėn; todėl bausmė skiriama didesnė. — (19) *Tavo tėvo sesers...* Plg. aug. 18, 12. 13. — *Neš savo neteisybę...* Bausmę šitame atsitikime pasiskirs pats Dievas be žmonių tarpininkavimo. — (20) *Su tavo tėvo brolio... pačia...* Plg. 18, 14. — *Mirs be vaikų.* Tą

bausmę galima suprasti dvejopai: arba Dievas visai neduos kaltiniukams aimijos (Grig.-Did.), arba jų vaikai neturės jokių teisių išrinktoje tautoje, ir toje prasmėje jie mirs bevaikiais Izraelyje. — (21) *Savo brolio pačia...* Plg. aug. 18, 16.

(22. 23) *Sergėkite...* Plg. aug. 18, 24-30. — (24) *Jums gi...* Plg. 1š. 3, 8; 19, 6. — (25) *Atskirkite tat...* Plg. aug. 11, 2...

bus, et cunctis quæ moventur in terra, et quæ vobis ostendi esse polluta. ²⁶ Eritis mihi sancti, quia sanctus sum ego Dominus, et separavi vos a ceteris populis, ut essetis mei.

²⁷ Vir, sive mulier, in quibus pythonicus, vel divinationis fuerit spiritus, morte moriantur: lapidibus obruent eos; sanguis eorum sit super illos.

žemės ir kuriuos jums parodžiau esant suteptus. ²⁶ Jūs busite man šventi, nes šventas esu aš Viešpats, ir jus atskiriu nuo kitų tautų, kad jūs būtumėte mano.

²⁷ Vyriškis arba moteriškė, kuriuose būtų burtininkystės arba žiniavimo dvasia, mirte numirs; juos užmuš akmenimis; jų kraujas teesie ant jų.

3. Dievo tarnystės šventumas. a) Ypatingas kunigų šventumas.

Caput XXI. ¹ Dixit quoque Dominus ad Moysen: Loquere ad sacerdotes filios Aaron, et dices ad eos: Ne contaminetur sacerdos in mortibus civium suorum, ² nisi tantum in consanguineis, ac propinquis, id est, super patre, et matre, et filio, et filia, fratre quoque, ³ et sorore virgine quæ non est nupta viro: ⁴ sed nec in principe populi sui contaminabitur. ⁵ Non radent caput, nec barbam, neque in carnibus suis facient incisuras. ⁶ Sancti erunt Deo suo, et non polluent nomen ejus: incensum enim Domini, et panes Dei sui offerunt, et ideo sancti erunt. ⁷ Scortum et vile prosti-

21. perskyrimas. ¹ Viešpats dar kalbėjo Mozei: Sakyk Aaron sunums, kunigams, ir jiems tark: Kunigas tenesusitepa dėl mirties savo piliečių, ² atskyrus tik gimines ir tai artimuosius, tai yra, tėvą, ir motiną, ir sūnų, ir dukterį, taipogi brolių, ³ ir seserį mergaitę, kuri nebuvo iškėjusi už vyro; ⁴ bet nei dėl savo tautos kunigaikščio jis nesusiteps. ⁵ Neskus galvos, nei barzdos, ir nedarys įsipjovimų ant savo kūno. ⁶ Bus šventi savo Dievui ir nesuteps jo vardo; nes jie aukoja Viešpaties smilkymus ir Dievo duonas ir todėl bus šventi. ⁷ Jis neves moterimi kek-

(27) *Vyriškis...* Plg. aug. 6. e. Augščiau buvo kalbama apie tuos, kurie kreiptusi prie nekromantų, dabar gi apie pačius nekromantus ir burtininkus.

21, 1-24. Iš išrinktosios tautos kunigų reikalaujamas didesnis šventumas, negu iš paprastų žmonių. Jam užlaikyti duodami įsakymai, kuriais draudžiama visiems kunigams dalyvauti laidotuvsė, atskyrus artimiausių giminių laidotuves, ir vesti moterimi paleistuvę arba atstumtą moteriškę, vyriausiam gi kunigui uždraudžiama artintis ir prie artimiausių giminių lavono, o moterimi jam valia ves-

ti tik mergaitę iš savo tautos. Toliaus visiems iš kunigų giminėms, kurie turi kokią nors kūno klaidą, uždraudžiama pildyti kunigystės pareigas.

(21, 1) *Aarono sunums, kunigams.* Kadangi įstatas paliečia tiksliai kunigus todėl visų pirma jiems jis apgarsinamas. — *Tenususitepa dėl mirties...* Kunigą galėjo sutepti ne tik prisilietimas prie numirėlio, bet ir įėjimas į namus, kuriuose buvo lavonas. Plg. Skaitl. 5, 2; 6, 5; 19, 11. 14. Panašus uždraudimas buvo ir pas kaikiuriuos pagonis. Tik Kristaus Bažnyčia ištiesia tikrą savo globą ir meilę ant visų ištikimų jau mirusių jos vaikų. — (5) *Neskus...* Plg. aug. 19, 27. 28. — (7)

bulum non ducent uxorem, nec eam, quæ repudiata est a marito: quia consecrati sunt Deo suo, ⁸ et panes propositionis offerunt. Sint ergo sancti, quia et ego sanctus sum. Dominus, qui sanctifico eos. ⁹ Sacerdotis filia si deprehensa fuerit in stupro, et violaverit nomen patris sui, flammis exuretur.

¹⁰ Pontifex, id est, sacerdos maximus inter fratres suos, super cujus caput fustum est unctionis oleum, et cujus manus in sacerdotio consecratæ sunt, vestitusque est sanctis vestibus, caput suum non discooperiet, vestimenta non scindet: ¹¹ et ad omnem mortuum non ingreditur omnino: super patre quoque suo, et matre non contaminabitur. ¹² Nec egredietur de sanctis, ne polluat Sanctuarium Domini, quia oleum sanctæ unctionis Dei sui super eum est. Ego Dominus. ¹³ Virginem ducet uxorem: ¹⁴ viduam autem et repudiatam, et sordidam, atque meretricem non accipiet, sed puellam de populo suo: ¹⁵ ne commisceat stirpem generis sui vulgo gentis suæ: quia ego Dominus qui sanctifico eum.

¹⁶ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ¹⁷ Loquere ad Aaron: Homo de semine tuo per familias qui habuerit maculam, non offeret panes Deo suo, ¹⁸ nec accedet ad ministerium ejus:

šės, nei paniekinatos paleistuvės, nei tos, kuri savo vyro atstumta, nes jie pašvęsti savo Dievui ⁸ ir atnašauja padėtines duonas. Tebuna tat šventi, nes šventas esu ir aš Viešpats, kurs juos pašventinu. ⁹ Jei kunigo duktė butu sugauta paleistuvystėje ir subjaurintu savo tėvo vardą, bus liepsnose sudeginta.

¹⁰ Vyriausis kunigas, tai yra viršiausis tarp savo brolių kunigas, ant kurio galvos išlieta tepamojo aliejaus, ir kurio rankos pašvęstos kunigystei, ir apvilktas šventais apdarais, neatidengs savo galvos, savo drabužių neperplės ¹¹ ir visai neįeis prie jokio numirėlio; nesusitęs taipogi dėl savo tėvo ir motinos; ¹² ir neišeis iš šventos vietos, kad nesuteptu šventyklos, nes švento jo Dievo patepimo aliejus yra ant jo. Aš Viešpats. ¹³ Moterimi ves mergaitę. ¹⁴ Neims gi našlės, ir atstumtos, ir nupulsiusios, ir keksės, bet tik mergaitę iš savo tautos, ¹⁵ kad nesumaišytu savo giminės kraujo su savo tautos liaudimi, nes aš Viešpats, kurs jį pašventinu.

¹⁶ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ¹⁷ Sakyk Aaronui: Kas nors iš tavo ainijos per visas kartas turėtu kliaudą, neatnašaus savo Dievui duonų ¹⁸ ir nesiartins prie jo tarnystės: ar

Nes jie pašvęsti savo Dievui (8) ir atnašauja... Ebr. t.: „Ir skaitys jį šventu, nes duoną (t. y. aukas) tavo Dievo jis atnašauja; jis bus tau šventas, nes aš esu šventas, kurs juos pašventinu“. Taigi, anot ebr. t. šitie žodžiai atkreipti į Izraelio tautą, kuriai duodamas perspėjimas, kad nesistebėtų tuo, jog kunigai nedaro taip, kaip kiti žmonės, ir ne kiekvieną

moteriškę veda į pačias.

(10 - 15) *Vyriausis kunigas...* Didesnė vyriausiojo kunigo vertybė reikalauja didesnio šventumo, todėl jis privalo labiau negu paprasti kunigai sergėtis visokio susitepimo.

(17) *Duonų*: aukų. — (18) *Ar mažanosis, arba didžianosis, arba kreivanosis*. Ebr. 'o charum 'o ša'rua'. Pirmasis

si cæcus fuerit, si claudus, si pravo, vel grandi, vel torto naso, ¹⁹ si fracto pede, si manu, ²⁰ si gibbus, si lippus, si albuginem habens in oculo, si jugem scabiem, si impetiginem in corpore, vel herniosus. ²¹ Omnis qui habuerit maculam de semine Aaron sacerdotis, non accedet offerre hostias Domino, nec panes Deo suo: ²² vescetur tamen panibus, qui offeruntur in Sanctuario, ²³ ita dumtaxat, ut intra velum non ingrediatur, nec accedat ad altare, quia maculam habet, et contaminare non debet Sanctuarium meum. Ego Dominus qui sanctifico eos. ²⁴ Locutus est ergo Moyses ad Aaron, et ad filios ejus, et ad omnem Israel cuncta quæ fuerant sibi imperata.

jis bus aklas, ar ruišas, ar mažanosis, arba didžianosis, arba kreivanosis, ¹⁹ arba turētu sulaužytą koją ar ranką, ²⁰ ar butu kuprotas, ar traiškanotakis, ar apvilkakis, ar turētu nuolatinus šašus, ar niežus ant kuno, ar kylėtas; ²¹ neivienas, kurs iš kunigo Aarono ainių turētu kliaudą, nesiartins atnašautų aukų Viešpačiui ir duonų savo Dievui; ²² tečiau valgys duonas, atnašaujamas šventykloje, ²³ bet neįeidamas už užkabos ir nesiartindamas prie altoriaus, nes turi kliaudą ir jam nevalia sutepti mano šventyklos. Aš Viešpats, kurs juos pašventinu. ²⁴ Mozė tat kalbėjo Aaronui, ir jo sunums, ir visam Izraeliui visa, kas jam buvo liepta.

b) Apie pašvęstos mėsos valgymą ir apie aukojamų gyvulių privalumus.

Caput XXII. ¹ Locutus quoque est Dominus ad Moysen, dicens: ² Loquere ad Aaron et ad filios ejus, ut caveant a his quæ consecrata sunt filiorum Israel, et non contaminent nomen sanctificatorum mihi, quæ

22. perskyrimas. ¹ Viešpats dar kalbėjo Mozei ir tarė: ² Sakyk Aaronui ir jo sunums, kad butu atsargūs tame, kas Izraelio sunų pašvęsta, ir nesuteptu vardo man pašvęstųjų dalykų, kuriuos jie aukoja. Aš Viešpats.

žodis reiškia sužeidimą, veide arba stoką kokio nors sąnario, kaip tai, nosies, ausies; antras gi sakomas apie tokį žmogų (taipogi ir apie gyvulį), kurs turi daugiau negu reikia sąnarių, pvd. šešis rankos arba kojos pirštus. — (20) *Traiškanotakis*. Ebr. *daq*, labai lietas arba rasi nykštukas. — (22) *Duonas*: kunigams priderančias aukų dalis. — (24) *Visa, kas jam buvo liepta...* Tie žodžiai apima ne tik šitą straipsnį, bet ir augščiau (17. persk. ir tol.) užrašytus Dievo įsakymus.

22, 1 - 33. Nors kaipurias sau pašven-

čiamas dovanas Viešpats buvo paskyręs kunigams, tečiau ir jiems ne visuomet valia buvo jos valgyti; šitame tat straipsnyje duodami perspėjimai apie tai, kuomet kunigui valia ir nevalia valgyti pašvęstų dalykų ir kuomet jais gali naudoties ypatos, nepriderančios prie kunigų giminės. Duodami taipogi įsakymai apie tai, kokios privalumos turi turėti gyvuliai, skiriami aukoms.

(22, 2) *Kad butu atsargūs*. Tai apskrita taisyklė, kuri toliau išaiškinama atskirais perspėjimais. Atsargumas buvo kunigams reikalingas, nes šventas jiems paskirtas aukų dalis valia buvo valgyti

ipsi offerunt. Ego Dominus. ³ Dic ad eos, et ad posteros eorum: Omnis homo, qui accesserit de stirpe vestra ad ea quæ consecrata sunt, et quæ obtulerunt filii Israel Domino, in quo est immunditia, peribit coram Domino. Ego sum Dominus. ⁴ Homo de semine Aaron, qui fuerit leprosus aut patiens fluxum seminis, non vescetur de his quæ sanctificata sunt mihi donec sanetur. Qui tetigerit immundum super mortuo, et ex quo egreditur semen quasi coitus, ⁵ et qui tangit reptile, et quodlibet immundum, cuius tactus est sordidus, ⁶ immundus erit usque ad vesperum, et non vescetur his quæ sanctificata sunt: sed cum laverit carnem suam aqua. ⁷ et occubuerit sol, tunc mundatus vescetur de sanctificatis, quia cibus illius est. ⁸ Morticinum et captum a bestia non comedent, nec polluentur in eis. Ego sum Dominus. ⁹ Custodiant præcepta mea, ut non subjaceant peccato, et moriantur in Sanctuario, cum polluerint illud. Ego Dominus qui sanctifico eos. ¹⁰ Omnis alienigena non comedet de sanctificatis, inquilinus sacerdotis, et mercenarius non vescetur ex eis. ¹¹ Quem autem sacerdos emerit, et qui vernaculus domus ejus fuerit, hi comedent ex eis. ¹² Si filia sacerdotis cuilibet ex populo nupta fuerit: de his quæ sanctifi-

³ Sakyk jiems ir jų ainiams: Kiekvienas jūsų ainijos žmogus, kurs, budamas susitęsęs, prisitartintu prie to, kas pašvęsta ir ką Izraelio sunų atnašavo Viešpačiui, pražus Viešpaties akylaizdoje. Aš esu Viešpats. ⁴ Kas iš Aarono ainijos butu raupsuotas arba sirgtu kuno susitepimu, nevalgys to, kas man pašvęsta, kolei neišgys. Kas prisiliestu susitepusio prie numirėlio arba turėjusio paprastą kuno susitepimą, ⁵ ir kas prisiliečia slankiojančio gyvio ir kokio nors sutepto dalyko, kurio prisilietimas sutepa, ⁶ bus suteptas iki vakarui ir nevalgys pašvęstųjų dalykų; bet kuomet nuplaus savo kuną vandenimi, ⁷ ir saulė nusileis, tuomet apkuoptas valgys pašvęstus dalykus, nes tai jo maistas. ⁸ Jie nevalgys maitos ir žvėries pagauto, ir tais dalykais nesusitęps. Aš esu Viešpats. ⁹ Teužlaiko mano įsakymus, kad neapsunkintu savęs nusidėjimu ir nenumirtu šventykloje, ją suteptę. Aš Viešpats, kurs juos pašventinu. ¹⁰ Joks svetimtautis nevalgys pašvęstų dalykų; jų nevalgys kunigo įnamis ir samdininkas; ¹¹ bet vergas, kurį kunigas nusipirktu ir kurs jo namuose užgimtu, tie tuos dalykus valgys. ¹² Jei kunigo dukტė ištekės už ko nors iš tautos, ji

tik nesuteptiems. — *Nesuteptu vardo man...* Gerias anot ebr. t.: nesuteptu mano švento vardo, nes jie man pašvęsti... — (3) *Pražus Viešpaties akylaizdoje*: iš jo bus atimtos kunigystės teisės ir jis nebegalės artintis prie Viešpaties. — (4) *Kolei neišgys*. Ebr. t.: kolei nebus apkuoptas, nes

negana buvo išgyti, bet išgijus dar reikėjo pasiduoti apkuopimo apeigoms. Vž. aug. 11. persk. — (9) *Nenumirtu šventykloje*. Paskutinio žodžio nėra ebr. t., o mirtimi Dievas grumoją už sutepiną pašvęstų dalykų (6. e.), arba apskritai už įsakymų peržengimą. — (10-13) *Joks svetimtautis...* Be pačių kunigų valia val-

cata sunt, et de primitiis non vescetur. ¹³ Sin autem vidua, vel repudiata, et absque liberis reversa fuerit ad domum patris sui: sicut puella consueverat. aletur cibus patris sui. Omnis alienigena comedendi ex eis non habet potestatem. ¹⁴ Qui comederit de sanctificationis per ignorantiam, addet quintam partem cum eo quod comedit, et dabit sacerdoti in Sanctuarium. ¹⁵ Nec contaminabunt sanctificata filiorum Israel, quæ offerunt Domino: ¹⁶ ne forte sustineant iniquitatem delicti sui, cum sanctificata comederint. Ego Dominus qui sanctifico eos.

¹⁷ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ¹⁸ Loquere ad Aaron et filios ejus et ad omnes filios Israel, dicesque ad eos: Homo de domo Israel, et de advenis qui habitant apud vos, qui obtulerit oblationem suam, vel vota solvens, vel sponte offerens, quidquid illud obtulerit in holocaustum Domini, ¹⁹ ut offeratur per vos, masculus immaculatus erit ex bobus, et ovibus, et ex capris: ²⁰ si maculam habuerit, non offeretis, neque erit acceptabile. ²¹ Homo qui obtulerit victimam pacifico-

nevalgys to, kas pašvęsta, nei pirmuonių. ¹³ O jei, likus našlė arba atstumta ir bevaikė, sugrižtu į savo tėvo namus, valgys savo tėvo maistą, kaip tai paprastai darydavo, budama mergaitė. Neivienas svetimtautis neturi teisės jų valgyti. ¹⁴ Kas nežiniomis suvalgytu iš pašvęstų dalykų, pridės penktą dalį prie to, ką suvalgė, ir atiduos kunigui šventyklon. ¹⁵ Ir jie nesuteps Izraelio sunų pašvęstųjų dalykų, kuriuos jie atnašauja Viešpačiui, ¹⁶ kad kartais neužsikrautu ant savęs savo praskaltimo neteisybės, valgydami šventas dovanas. Aš Viešpats, kurs juos pašventinu.

¹⁷ Ir Viešpats kalbėjo Mozei, tardamas: ¹⁸ Kalbėk Aaronui ir jo sunams ir visiems Izraelio vaikams ir jiems sakyk: Jei kas iš Izraelio namų ir gyvenančiųjų jų tarpe ateivių aukotu savo auką, ar tai pildydamas apžadus, arba atnašaudamas liuosa valia, ką nors jis atneštu deginamai Viešpaties aukai, ¹⁹ kad per jus butu paaukota, tai turės būti patinėlis be kliaudos iš galvijų, ir avių, ir ožkų; ²⁰ jei turētu kliaudą, jūs neaukosite, ir tai neįtikis. ²¹ Jei kas atnašautu Viešpačiui dėkojimo auką, pildyda-

gyti pašvęstus dalykus tiktai tiems, kurie ištikrųjų pridera prie jų šeimynos. — (14) *Pridės penktą dalį...* Atsilyginant reikėjo atiduoti ne tik tai, kiek vertas nežiniomis suvalgytas pašvęstas ir kunigui priderantis dalykas, bet dar penktą jo vertės dalis viršaus. Plg. aug. 5, 15 panašią bausmę, tik didesnę už valgyamą aukos dalių, pašvęstų Dievui. — (15) *Ir jie: kunigai.* — (16) *Kad kartais...* Ebr. t. mintis yra toki: kad kartais kunigai neužkrautu ant žmonių praskaltimo naštos, jei jie (žmonės) valgytu (neturėdami teisės) pašvęstus dalykus.

(18) *Ateivių.* Svetimtaucių atnašą kada valia buvo priimti. Plg. aug. 16, 29; Iš. 20, 10. — *Savo auką...* Ebr. t.: savo dovaną iki visų iš apžad o... taigi, čionai išpradžios statoma apskrita taisyklė, apimanti visas kruvinas aukas (savo dovaną), iš kurių išvardinta dvi dėkojimo atnašų rūši, o paskui kalbama apie aukas atskirai ir visupirma apie deginamąją auką: *ką nors jie atneštu deginamai...* — (21) *Iš galvijų arba avių.* Tikriaus: iš didesnių arba mažesnių gyvulių. Čionai reikalaujama tik tai, kad gyvuliai butu be kliaudos, bet

rum Domino, vel vota solvens, vel sponte offerens, tam de bonis quam de ovibus, immaculatum offeret, ut acceptabile sit: omnis macula non erit in eo.²² Si cæcum fuerit, si fractum, si cicatricem habens, si papulas, aut scabiem, aut impetiginem: non offeretis ea Domino, nec adolebitis ex eis super altare Domini.²³ Bovem et ovem, aure et cauda amputatis, voluntarie offerre potes, votum autem ex eis solvi non potest.²⁴ Omne animal, quod vel contritis vel tuis, vel sectis, ablatisque testiculis est, non offeretis Domino, et in terra vestra hoc omnino ne faciatis.²⁵ De manu alienigenæ non offeretis panes Deo vestro, et quidquid aliud dare voluerit: quia corrupta, et maculata sunt omnia: non suscipietis ea.²⁶ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ²⁷ Bos, ovis, et capra cum genita fuerint, septem diebus erunt sub ubere matris suæ: die autem octavo, et deinceps offerri poterunt Domino.²⁸ Sive illa bos, sive ovis, non immolabuntur una die cum fœtibus suis.²⁹ Si immolaveritis hostiam pro gratiarum actione Domino, ut possit esse placabilis, ³⁰ eodem die comedetis eam, non remanebit

mas apžadus arba liuosą valia, jo auka, kad galētu įtikti, turės būti iš galvijų arba avių be kliandos; nebus joje jokios kliandos.²² Jei gyvulys būtų aklas, luošas, turētu žaizdos randą, arba būtų dedirvinuotas, ar šašuotas, ar su niežais, tokių neatnašausite Viešpačiui ir nieko iš jų nedeginsite ant altoriaus.²³ Galviją su nupjauta ausimi ir uodega gali savo valia atnašauti, apžado gi jais negalima išpildyti.²⁴ Jokio gyvulio, kurio pautai būtų perspausti, arba sutrinti, arba išpjauti ir išimti, neatnašausite Viešpačiui; ir to visai nedarysite jūsų žemėje.²⁵ Iš svetimtaučio rankos neatnašausite jūsų Dievui duonos ir nieko kito, ką jis norētu duoti, nes visa pagadinta ir sutepta; jūs tai neimsite.²⁶ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ²⁷ Gimus veršiukui, eryčiui arba ožiukui. jie pasiliks septynias dienas prie savo motinos tešmens; aštuntoje gi dienoje ir vėliaus galės būti atnašaujami Viešpačiui.²⁸ Nei galvijas, nei avis nebus pjaunami ta pačia diena su savo vaikais.²⁹ Kuomet pjausite dėkojimo auką Viešpačiui, kad ji galētu įtikti, ³⁰ suvalgysite ją tą pačią dieną, ir nieko iš jos ne-

jie gali būti abiejų lyčių. — (22) *Žaizdos randą*: Ebr. t.: ž a i z d a. — (23) *Su nupjauta ausimi ir uodega*. Ebr. ša'rua' (vz. aug. 21, 18. paaišk.) v'qalut; paskutinis žodis reiškia tą pat, ką ir charum. — (24) *To visai nedarysite...* Vieni aiškintojai mato šiuose žodžiuose uždraudimą romyti gyvulius apskritai; kiti gi tik panaujintą uždraudimą aukoti romytuosius Dievui. — (25) *Iš svetimtaučio...* Ebr. ben nekhar. Taigi čionai kalbama apie svetimos šalies žmogų, o ne apie gyve-

nantį Izraelitų tarpe svetimtautį, kuris ebr. vadinasi ger (18. e.). Draudžiama gi imti iš ben nekhar, anot ebr. t., ne visas dovanas aukoms, bet tik turincias nurodytasias kliandas. — *Duonos*, t. y. aukos. nes auka dažnai vadinasi Dievo dovana (aug. 21, 6. 8. 17). — (27) *Pasiliks septynias dienas...* Plg. Iš. 22, 30. — (28) *Nei galvijas...* Reikia vengti visa, kas gali rodyties perdaug žiauru. Plg. Iš. 23, 19; Atk. 22, 6. 7. — (29. 30) *Kuomet...* Plg. aug. 19, 6-8.

quidquam in mane alterius diei. Ego Dominus.

³¹ Custodite mandata mea, et facite ea. Ego Dominus. ³¹ Ne polluat is nomen meum sanctum, ut sanctificer in medio filiorum Israel. Ego Dominus qui sanctifico vos, ³³ et eduxi de terra Ægypti, ut essem vobis in Deum. Ego Dominus.

pasiliks lig sekančios dienos rytui. Aš Viešpats.

³¹ Sergėkite mano paliepinus ir juos pildykite. Aš Viešpats. ³² Nesutepkite mano švento vardo, kad aš bučiau pašventintas Izraėlio sunų tarpe. Aš Viešpats, kurs jus pašventinu, ³³ ir jus išvedžiau iš Aigipto žemės, kad bučiau jūsų Dievas Aš Viešpats.

c) Subatos ir metinių švenčių šventimas.

Caput XXIII. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ² Loquere filiis Israel, et dices ad eos: Hæ sunt feriæ Domini, quas vocabitis sanctas. ³ Sex diebus facietis opus: dies septimus, quia sabbati requies est, vocabitur sanctus: omne opus non facietis in eo: sabbatum Domini est in cunctis habitationibus vestris.

⁴ Hæ sunt ergo feriæ Domini sanctæ, quas celebrare debetis temporibus suis. ⁵ Mense primo, quartadecima die mensis ad

23. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei, tardamas: ² Kalbėk Izraėlio sunums ir jiems sakyk: Šitos yra Viešpaties dienos, kurias vadinsite šventomis. ³ Šešias dienas dirbsite darbą: septintoji diena, kadangi tai yra subatos atilsis, vadinsis šventa; joje nedirbsite jokio darbo. Tai yra Viešpaties subata visose jūsų gyvenamose vietose.

⁴ Tos tat yra šventos Viešpaties dienos, kurias privalote švęsti savo metu. ⁵ Pirmame mėnesyje keturioliktoje mėnesio dienoje

23, 1-44. Dievo tarnystės šventumas apsi reiškia tam tikrų dienų šventimu. Taigi, šitame straipsnyje sutraukiama vieton vieton įsakymai apie Viešpaties paskirtasias šventes. Pirmon vieton patalpinta subata; po jos eina perspėjimai apie tris mėnesines iškilmes: Velykas, Sekmines ir Šėtrų šventę.

(23, 2) *Šitos yra...* Išskaitomos šitame straipsnyje šventės tai turėjo ypatinga, kad jose ne tik buvo uždrausta dirbti darbais, bet dar reikėjo daryti *mikhrā qodeš*, šventas sušaukimas, t. y. tomis dienomis Izraėlitai susirinkdavo šventyklon pasimelstų. Švento sušaukimo dienomis buvo visupirma visos subatos dienos; kolei Izraėlitai buvo tyruose, jie beveik visi galėjo subatomis susirinkti prie šventyklos; apsigyvenę gi Palestinoje rinkdavosi tik arčiausios gyvenusieji. Bet švento sušaukimo dienomis buvo ypač

trys metinės šventės, Velykos, Sekminės ir Šėtrų šventė, kuomet visi Izraėlitai vyriškai turėjo griežtą pareigą susirinkti prie šventyklos ir tai ne tik bekeliaudami per tyrus, bet ir paskiaus Palestinoje; užtat tik tos trys metinės šventės ebr. vadinasi *chag*, iškilmė. — *Kurias vadinsite šventomis.* Anot ebr. t.: kurias jūs apgarsinsite kaip šventus sušaukimus, t. y. kaip šventų susirinkimų dienas. — (3) *Septintoji diena...* Ebr. t.: „Septintojoje dienoje, kadangi tai atilsis atilsis (subata), bus šventas sušaukimas“. Subatomis buvo uždrausta dirbti visi net menkiausieji darbai. — *Nedirbsite joje...* Plg. Iš. 16, 22-30; 20, 8, 23, 12; 34, 21-23; Skaitl. 28, 9 ir k.

(4) *Tos tat yra šventės...* Ebr. t.: „Tos yra Viešpaties dienos, šventi sušaukimai, kuriuos apgarsinsite savo metu“. — (5-8) *Pascha...* Plg. Iš. 12, 1... Skaitl. 9,

vesperum, Phase Domini est: ⁶ et quintadecima die mensis hujus, solemnitatis azymorum Domini est Septem diebus azyma comedetis. ⁷ Dies primus erit vobis celeberrimus, sanctusque: omne opus servile non facietis in eo: ⁸ sed offeretis sacrificium in igne Domino septem diebus: dies autem septimus erit celebrior et sanctor: nullumque servile opus facietis in eo. ⁹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ¹⁰ Loquere filiis Israel, et dices ad eos: Cum ingressi fueritis terram, quam ego dabo vobis, et messueritis segetem, feretis manipulos spicarum, primitias messis vestrae ad sacerdotem: ¹¹ qui elevabit fasciculum coram Domino, ut acceptabile sit pro vobis, altero die sabbati, et sanctificabit illum. ¹² Atque in eodem die quo manipulus consecratur, caedetur agnus immaculatus anniculus in holocaustum Domini. ¹³ Et libamenta offerentur cum eo, duae decimae similae conspersae oleo in incensum Domini, odoremque suavissimum: liba quoque vini, quarta pars hin. ¹⁴ Panem et polentam, et pultes non comedetis ex segete, usque ad diem

vakarop yra Viepaties Pascha, ⁶ ir penkioliktoje to paties mėnesio dienoje yra neraugintų Viešpaties duonų iškilmė. Neraugintas duonas valgysite septynias dienas. ⁷ Pirmoji diena bus jums iškilmingiausi ir šventa, joje nedirbsite jokio vergiško darbo. ⁸ Bet atnašausite Viešpačiui auką, deginamą ugnyje per septynias dienas; septintoji gi diena bus iškilmingesnė ir šventesnė; joje nedirbsite jokio vergiško darbo. ⁹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei, tardamas: ¹⁰ Kalbėk Izraelio sunams ir jiems sakyk: Kuomet busite įėję į žemę, kurią aš jums duosiu, ir busite pradėję pjauti javus, atnešite varpų pėdus, kaipojus pjties pirmuones, pas kuigą, ¹¹ kurs dienoje po subatos pakels pėdą Viešpaties akyvaizdoje, kad jis jums būtų maloningas, ir jį pašventins. ¹² Ir tą pačią dieną, kurioje pašvenčiamas pėdas, bus papjautas metinis avinėlis be kliaudos deginamajai Viešpaties aukai. ¹³ Ir draug su juo bus atnašaujama duoninė auka iš dviejų dešimtinų smulkių miltų, apšlakstytų aliejumi, kad būtų su-smilkyta kaipoj meiliausis kvapas Viešpačiui; taipogi liejamai aukai ketvirta hino dalis vyno. ¹⁴ Nei duonos, nei keptų grūdų, nei kruopų iš naujų javų nevalgysi-

1... 28, 16... Atk. 16, 1... — *Vergiško darbo*. Velykose buvo uždrausta dirbti tik sunkesnieji, paprastai vergų atliekami darbai. — *Pirmoji diena bus...* Ebr. t.: „pirmą dieną bus šventas sušaukimas“. — *Septintoji gi diena...* Ebr. t.: „septintojo dienoje bus šventas sušaukimas“. — (10) *Kuomet busite...* Velykų šventės apeigos padauginamos busiantiems laikams pjties pirmuonių aukojimu. — (11) *Dienoje po subatos...* Ką čionai reiškia subata, aiškinama įvairiai. Žydai ir daug krikščionių aiškinantį mano, kad

taip čionai paradinata pirmoji Velykų diena (15 Nisano), ir kad pjties pirmuonės reikėjo aukoti sekančią, t. y. 16 Nisano dieną; kiti gi aiškinantį supranta apie tą subatą, kuri pasitaikydavo Velykų savaitėje. Plg. Lk. 6, 1. — *Pakels... pašvęs*. Ebr. t. abiejose vietose tas pats žodis, tik įvairiose formose, *v'henif, janif*, kuriuo išreiškiamas religijinis pakėlimas siubuojant. Vz. aug. Iš. 29, 24. 26.—(13) *Dviejų dešimtinų*: dviejų dešimtų efos dalių. Plg. aug. 19, 36. — *Hino*. Vz. aug. 19, 36.—(14) *Nei duonos...* Plg. aug. 2, 14.

qua offeretis ex ea Deo vestro. Præceptum est sempiternum in generationibus, cunctisque habitaculis vestris.

¹⁵ Numerabitis ergo ab altero die sabbati, in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas, ¹⁶ usque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est quinquaginta dies: et sic offeretis sacrificium novum Domino ¹⁷ ex omnibus habitaculis vestris, panes primitiarum duos de duabus decimis similæ fermentatæ, quos coquetis in primitias Domini ¹⁸ Offeretisque cum panibus septem agnos immaculatos anniculos, et vitulum de armento unum, et arietes duos. et erunt in holocaustum cum libamentis suis, in odorem suavissimum Domino. ¹⁹ Facietis et hircum pro peccato, duosque agnos anniculos hostias pacificorum. ²⁰ Cumque elevaverit eos sacerdos cum panibus primitiarum coram Domino, cedent in usum ejus. ²¹ Et vocabitis hunc diem celebrimum, atque sanctissimum: omne opus servile non facietis in eo. Legitimum sempiternum erit in cunctis habitaculis, et generationibus vestris. ²² Postquam autem messueritis segetem ter-

te iki tai dieniai, kurioje iš jų atnašausite jūsų Dievui. Tai amžinai užlaikytinas įsakymas per visas kartas ir visose jūsų gyvenamose vietose.

¹⁵ Nuo tos sekančios po sabbatos dienos, kurioje aukosite pirmuonių pėdą, atskaitysite septynias pilnas savaites ¹⁶ lig dieniai, kurioje pasibaigs septynios savaitės, tai yra penkias dešimtis dienų, ir tuomet atnašausite Viešpačiui naują auką ¹⁷ iš visų jūsų butų, dvi pirmuonių duoni iš dviejų įraugintų smulkių miltų dešimtinių, kurias iškepsite kaip pirmuones Viešpačiui. ¹⁸ Draug su duonomis atnašausite septynis metinius avinėlius be kliaudos ir vieną veršį iš bandos ir du ožiu, ir tai bus deginamai aukai draug su jų duonine ir liejamajai auka, kad butu meiliausias kvapas Viešpačiui. ¹⁹ Papjausite taipogi ožį už nuodėmę ir du metiniu avinėliu dėkojimo aukai. ²⁰ Ir kuomet kunigas juos pakels draug su pirmuonių duonomis Viešpaties akyvaizdoje, bus jam atiduota. ²¹ Ir vadinsite šitą dieną iškilmingiausią ir švenčiausią; nedirbsite joje jokio vergiško darbo. Tai bus amžinai užlaikytinas įstatas visose jūsų buveinėse ir kartose. ²² O pjaudami

(15) *Nuo tos sekančios* .. Antra metinė iškilminga šventė turėjo būti Sekminės, kuri reikėjo švęsti septynioms pilnoms savaitėms praslinkus po Velykų. 1^{lg}. Iš. 34, 22. — (16) *Penkios dešimtys*. Iš čia graikiškas šventės vardas πεντηκοστή ir iš jo padarytasis lot. Pentecostes. — *Naują auką*. Ebr. t. ji tiesa-vadinasi *minchah*, bet nebuvo tai tikra duoninė auka; kadangi ta duona buvo įrauginta, todėl jos nedegino ant altoriaus, o tik pašvėdavo Viešpačiui ir tuoju atiduodavo kunigams. — (17) *Dvi pirmuonių*.. Anot ebr. t.: dvi pakėlimo arba geriaus siubavi-

mo (*th' nufah*) duoni. Jos buvo kepamos iš kvietienių miltų, nes tuo metu kviečiai jau buvo pribrendę, tuotarpu kad Velykoje galėjo būti aukojamos tik miežių pirmuonės. — *Dešimtinis*. Vž. aug. 13, e. — (18) *Vieną veršį iš bandos ir du avinų*. Rasi čionai yra perrašinėtojo paklydimas, nes anot Skaitl. 28, 27 reiktu skaičiuoti: du veršius iš bandos ir vieną aviną. — *Su jų duonine*.. Su tikra *minchah*, kuri buvo deginama ant altoriaus. — (21) *Ir vadinsite*.. Anot ebr. t.: „Ir apgarsinsite tą pačią dieną: tai jums bus šventas sušaukimas“. — (22) *O pjaudami*.. Vž.

ræ vestræ, non secabitis eam usque ad solum: nec remanentes spicas colligetis, sed pauperibus et peregrinis dimittetis eas. Ego sum Dominus Deus vester.

²³ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ²⁴ Loquere filiis Israel: Mense septimo, prima die mensis, erit vobis sabbatum, memoriale, clangentibus tubis, et vocabitur sanctum: ²⁵ omne opus servile non facietis in eo, et offeretis holocaustum Domino.

²⁶ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ²⁷ Decimo die mensis hujus septimi, dies expiationum erit celeberrimus, et vocabitur sanctus: affligetisque animas vestras in eo, et offeretis holocaustum Domino. ²⁸ Omne opus servile non facietis in tempore diei hujus: quia dies propitiationis est, ut propitietur vobis Dominus Deus vester. ²⁹ Omnis anima, quæ afflicta non fuerit die hac, peribit de populis suis: ³⁰ et quæ operis quippiam fecerit delebo eam de populo suo. ³¹ Nihil ergo operis facietis in eo: legitimum sempiternum erit vobis in cunctis generationibus, et habitationibus vestris. ³² Sabbatum requietio-

jusų žemės javus, jų nekirsite prie pat pažemės ir nerinksite pasiliekančių varpų, bet jas paliksime beturčiams ir keleiviams. Aš esu Viešpats, jūsų Dievas.

²³ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ²⁴ Sakyk Izraelio sunums: Septintame mėnesyje pirmą mėnesio dieną bus jums subata, prisiminimas su trimių skardu, ir vadinsis šventas. ²⁵ Nedirbsite joje jokio vergiško darbo ir atnašausite Viešpačiui deginamąją auką.

²⁶ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ²⁷ Dešimtoje to septinto mėnesio dienoje bus iškilmingiausi permaldavimo diena ir vadinsis šventa: joje varginsite savo dušias ir atnašausite Viešpačiui deginamąją auką. ²⁸ Jokio vergiško darbo nedirbsite tos dienos metu, kadangi tai permaldavimo diena, kad jums būtų maloningas Viešpats, jūsų Dievas. ²⁹ Kiekvienas, kurs savęs nevargintu tą dieną, pražus iš savo tautos, ³⁰ ir kas tik dirbtu kokį nors darbą, tą išdildysiu iš jo tautos. ³¹ Jokio tat darbo joje nedirbsite. Tai bus amžinai užlaikytinas įstatas per visas kartas ir visose jūsų gyvenamose vietose. ³² Yra tai atil-

aug. 19, 9. 10 ir paaišk. Kalbant apie pjūtį, primenama pareigos dėl beturčių.

(24) *Septintame mėnesyje...* Ebr. jis vadinosi *tišri*, o ankščiau *etanim*. Nors bažnytinių metų pradžia, Dievui įsakant, buvo nukelta mėnesin *nisan*, kuriame reikėjo švęsti Velykos, tačiau ir senobinių ukės metų pirmoji diena turėjo pasilikti šventa. Plg. Iš. 12, 2. — *Subata*: atilsio diena. — *Prisiminimas...* Garsus trimtavimas tą dieną turėjo lyg-kad priminti Viešpačiui jo išrinktąją tautą. Plg. Skaitl. 10, 9. Anot kitų aiškintojų tą dieną Izraelitams reikėjo atsiminti pirmoji iš Dievo geradarysčių, pasaulio sutvėrimas. —

Ir vadinsis šventa. Anot ebr. t.: šventas sušaukimas. — (25) *Deginamąją auką.* Ebr. t. kalbama apskritai apie aukas, deginamas Viešpačiui; jos gi buvo įvairios. Plg. Skaitl. 29, 2...

(27) *Bus iškilmingiausi permaldavimo...* Vž. aug. 16, 1... 29-34. Ebr. t.: bus jums permaldavimo diena, šventas sušaukimas. — *Deginamąją auką.* Vž. aug. 25. e. ir plg. Skaitl. 29, 8... — (28) *Vergiško.* To žodžio nėra ebr. tekste, nes permaldavimo dienoje buvo uždrausti visi darbai. Plg. žem. 30. 31. eil. — (32) *Devintoje mėnesio dienoje...* Atilsis ir atgalios darbai

nis est, et affligetis animas vestras die nono mensis: A vespera usque ad vesperam celebrabitis sabbata vestra.

³³ Et locutus est Dominus ad Moysen, dicens: ³⁴ Loquere filiis Israel: A quintodecimo die mensis hujus septimi, erunt feriae tabernaculorum septem diebus Domino. ³⁵ Dies primus vocabitur celeberrimus atque sanctissimus: omne opus servile non facietis in eo. ³⁶ Et septem diebus offeretis holocausta Domino: dies quoque octavus erit celeberrimus atque sanctissimus, et offeretis holocaustum Domino: est enim coetus atque collectae: omne opus servile non facietis in eo. ³⁷ Hæ sunt feriae Domini, quas vocabitis celeberrimas atque sanctissimas, offeretisque in eis oblationes Domino, holocausta et libamenta juxta ritum uniuscujusque diei: ³⁸ exceptis sabbatis Domini, donisque vestris, et quæ offeretis ex voto, vel quæ sponte tribuetis Domino. ³⁹ A quintodecimo ego die mensis septimi, quando congregaveritis omnes fructus terræ vestræ, celebrabitis ferias Domini septem diebus: die primo et die octavo erit sabbatum, id est requies. ⁴⁰ Sumetisque vo-

sio subata, ir jūs varginsite savo dušias devintoje mėnesio dienoje: nuo vakaro iki vakarui jūs švęsite savo subatas.

³³ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ³⁴ Sakyk Izraelio sunums: Nuo penkioliktos to mėnesio dienos bus per septynias dienas Šėtrų šventė Viešpačiui. ³⁵ Pirmoji diena vadinsis iškilmingiausi ir švenčiausi; joje nedirbsite jokio vergiško darbo. ³⁶ Ir per septynias dienas atnašausite Viešpačiui deginamasias aukas. Taipogi aštuntoji diena bus labai iškilminga ir šventa, ir joje atnašausite Viešpačiui deginamąją auką; nes tai susijimo ir susirinkimo diena; nedirbsite joje jokio vergiško darbo. ³⁷ Tos yra Viešpaties šventės, kurias vadinsite labai iškilmingomis ir šventomis; jose atnašausite Viešpačiui atnašas, deginamasias aukas ir liejamasias aukas, kaip reikalauja kiekvienos dienos taisyklės. ³⁸ neskaitant Viešpaties subatų ir jūsų dovanų, ir to, ką atnašausite apsižadėję arba ką liuosa valia duosite Viešpačiui. ³⁹ Taigi, nuo penkioliktos septyntojo mėnesio dienos, kuomet busite suvalę visus savo žemės vaisius, švęsite Viešpaties šventę per septynias dienas; pirmoje

(*varginsite savo dušias*) turėjo prasidėti devintos mėnesio *tišri* dienos vakare ir tęstis lig dešimos dienos vakarui. Taip pat buvo švenčiamos ir kitos šventės nuo vakaro iki vakarui.

(34) *Šėtrų šventė...* Ebr. *chag hassukoth*. Tai trečioji tikra metinė iškilmė. Plg. Iš. 23, 16; Atk. 16, 13; 31, 11... — (36) *Deginamasias aukas*: apskritai aukas, kurios deginamos visos arba nevisos Viešpačiui. Vž. aug. 25. e. — *Aštuntoji diena...* Ebr. t.: „aštuntoje dienoje bus jums šventas sušaukimas“. — *Susijimo ir susirinkimo*. Nors ebr. ž. *ace-*

reth gali reikšti susirinkimą, bet čionai juo norėta pažymėti visų susirinkimų užbaigimą, nes juo baigdavosi ne tik Šėtrų šventės iškilmė, bet ir visų bažnytinių Velykomis prasidedančių metų susirinkimai. Tai patvirtina dvi sek. eil. 37. 38. — (37. 38) *Kurias vadinsite...* Ebr. t.: „kuriose apgarsinsite šventus sušaukimus, kad aukotumėte Viešpačiui aukas, kaip reikalauja kiekvienos dienos taisyklės“. — *Neskaitant... subatų*, apie kurias duotas atskiras įstatas (2. 3. eil.). — (39) *Taigi, nuo...* Vėl grįžtama prie Šėtrų šventės apeigų. — (40) *Gražiausia-*

pulcherrimæ, spatulasque palmarum, et ramos ligni densarum frondium, et salices de torrente, et lætabimini coram Domino Deo vestro. ⁴¹ Celebrabitisque sollemnitate[m] ejus septem diebus per annum: legitimum sempiternum erit in generationibus vestris. Mense septimo festa celebrabitis, ⁴² et habitabitis in umbraculis septem diebus: omnis, qui de genere est Israel, manebit in tabernaculis: ⁴³ ut discant posterii vestri quod in tabernaculis habitare fecerim filios Israel, cum educerem eos de terra Ægypti. Ego Dominus Deus vester. ⁴⁴ Locutusque est Moyses super sollemnitatibus Domini ad filios Israel.

tai yra atilsis. ⁴⁰ Ir pirmą dieną pasiimsite sau gražiausio medžio vaisių ir palmių šakelių, ir lapuoto medžio šakų, ir papupio gluosnių, ir linksminsitės Viešpaties, jūsų Dievo, akyvaizdoje. ⁴¹ Švęsite jo iškilmę per septynias dienas kas metai; tai bus amžinai užlaikytinas įstatas jūsų kartose. Švęsite tą šventę septintame mėnesyje ⁴² ir septynias dienas gyvensite palapinėse, ⁴³ kad jūsų ainiai patirtu, jog buvau apgyvendinęs Izraelio sunus šėtrose, kuomet juos išvedžiau iš Aigypso žemės. Aš Viešpats, jūsų Dievas.

⁴⁴ Ir Mozė kalbėjo Izraelio sunams apie Viešpaties iškilmes.

d) Aple aliejaus žibinimą šėtroje ir padėtinės duonas. Bausmė už piktžodžiavimą ir keršto teisės.

Caput XXIV. ¹ Et locutus est Dominus ad Moysen, dicens: ² Præcipe filiis Israel, ut afferant tibi oleum de olivis purissimum, ac lucidum, ad concinandas lucernas jugiter, ³ extra velum testimonii in tabernaculo fœderis. Ponetque eas Aaron a vespere usque ad mane coram Domino, cultu ritumque perpetuo in generationibus vestris. ⁴ Super candelabrum mundissimum ponentur semper in conspectu Domini.

medžio. Ebr. ž. 'ec hadar rasi reiškia vieną iš citrynos medžio rūšių. — *Lapuoto medžio.* Ebr. 'ec aboth. Spėjama kad taip pavadinta myrtos medis. — (42) *Palapinėse...* Jų atmintis pasiliko ir dabar, nes ir dabartiniai žydai taisosi sau Sėtrų šventėje budeles, bent iš viršaus pridengiamas žaliomis eglės šakomis.

24, 1-23. Aliejų liampoms žibinti pa-

24. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ² Įsakyk Izraelio sunams, kad tau atneštu tyriausio ir skaisčiausio aliejaus iš alyvmedžių nuolat žibinti liampoms ³ sandoros šėtroje šiapus liudijimo užkabos. Jas statys Aaronas nuo vakaro iki rytui Viešpaties akyvaizdoje; ir ta tarnystė ir apeiga bus amžinai užlaikytina jūsų kartose. ⁴ Jos bus statomos ant tyriausio aukso žibintuvo Viešpaties akyvaizdoje.

skirtu metu liudijimo šėtroje ir miltus padėtinėms duonomis liepiama imti iš Izraelio sunų. Prasikaltus vienos Izraelitės sunui piktžodžiavimu, Dievo nutarimu skiriama jam mirties bausmė, o prie tos progos atkartojamos keršto teisės.

(24, 2) *Įsakyk...* Atkartojamas įsakymas apie aliejų liampoms žibinti. Plg. Iš. 27, 20. 21. — (4) *Žibintuvo.* Vž. Iš. 25, 31... Plg. Skaitl. 8, 1.

⁵ Accipies quoque similam, et coques ex ea duodecim panes, qui singuli habebunt duas decimas: ⁶ quorum senos altrinsecus super mensam purissimam coram Domino statues: ⁷ et pones super eos thus lucidissimum, ut sit panis in monumentum oblationis Domini. ⁸ Per singula sabbata mutabuntur coram Domino suscepti a filiis Israel fœdere sempiterno: ⁹ eruntque Aaron et filiorum ejus, ut comedant eos in loco sancto: quia Sanctum sanctorum est de sacrificiis Domini jure perpetuo.

¹⁰ Ecce autem egressus filius mulieris Israelitidis, quem pepererat de viro Ægyptio inter filios Israel, iurgatus est in castris cum viro Israelita. ¹¹ Cumque blasphemasset nomen, et maledixisset ei, adductus est ad Moysen. (Vocabatur autem mater ejus Salumith, filia Dabri de tribu Dan). ¹² Miseruntque eum in carcerem, donec nossent quid juberet Dominus. ¹³ Qui locutus est ad Moysen, ¹⁴ dicens: Educ blasphemum extra castra, et ponant omnes qui audierunt, manus suas super caput ejus, et lapidet eum populus universus. ¹⁵ Et ad filios Israel loqueris:

⁵ Imsi taipogi smulkių miltų ir iš jų iškepsi dvyliką duonų, kiekvieną gi iš dviejų dešimtinių; ⁶ jas padėsi ant tyriausio aukso stalo Viešpaties aktyvaizdoje po šešias kitą ties kita. ⁷ Ir ant jų uždėsi tyriausių smulkų, kad tai būtų duona, aukojama Viešpačiui kaip atminimas. ⁸ Kas subata jos bus pakeičiamos Viešpaties aktyvaizdo kitomis, imamomis iš Izraėlio sunų pagal amžinai užlaikytiną sutartį, ⁹ ir priderės Aaronui ir jo sunums, kad jas valgytu šventoje vietoje; kadangi tai labai šventas dalykas iš Viešpaties aukų amžinai užlaikytinų įstatu.

¹⁰ Ir štai moteriškos Izraėlītės sunus, kurį ji buvo pagimdžiusi iš vyro Aigyptiečio Izraėlio vaikų tarpe, išėjęs susivaidijo su Izraėlitu stovykloje. ¹¹ O kadangi jis buvo piktžodžiaus vardui ir jį keikęs, jį atvesta pas Mozę. (Jo gi motina vadinosi Salumita, ir buvo Dabrio duktė iš Dano giminės). ¹² Ir jis įmesta kalėjiman, kolei nepatirs, ką palieps Viešpats, ¹³ kurs kalbėjo Mozei ¹⁴ ir tarė: Išvesdink piktžodžiutoją už stovyklos, ir visi, kurie girdėjo, te-uždėda savo rankas ant jo galvos, ir visa tauta te-užmuša jį akmenimis. ¹⁵ Ir Izraėlio sunums

(5) *Imsi taipogi...* Įsakyme apie padėtines duonas randame apie jas kaip naujas žinias. Plg. Iš. 25, 30; 35, 13 ir k. Jų turėjo būti dvyliką, kiekviena iš dviejų dešimtų efo s dalių (vz. aug. 23, 13. 17) smulkių miltų, tikriausiai kvietienių ir be raugo. — (6) *Aukso stalo.* Vz. Iš. 25, 23. — *Po šešias.* Anot padavimo duonos buvo dedamos kita ant kitos į dvi kupeti po šešius kepalėlius. — (7) *Ant jų:* kiekvienos kupetos viršuje auksiniam inde. Anot LXX buvę taipogi dedama druskos.

(10) *Ir štai moteriškos...* Ta aplinkybė, kad prasikaltėlis nebuvo tikras Izraėlitas, duoda progą pavyzdžiais paaiškinamam nutarimui, jog įstatymas, ypač jo bausmės reikia taikyti ne tik prie tikrų Izraėlitų, bet prie visų, kurie draug su jais gyvena. — (11) *Vardui:* be abejonės J a h v e i. Gerbdami tą švenčiausį Dievo vardą, žydai rasi jau seniausiais laikais jį šioje vietoje pakeitę žodžiu „vardas“. Plg. Prad. 2, 4; Iš. 3, 14. — (14) *Teuždeda savo rankas...* Taip jie turėjo paliudyti, kad savo ausimis girdėjo piktžodžia-

Homo, qui maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum: ¹⁶ et qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur: lapidibus opprimet eum omnis multitudo, sive ille civis, sive peregrinus fuerit. Qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur. ¹⁷ Qui percusserit, et occiderit hominem, morte moriatur. ¹⁸ Qui percusserit animal, reddet vicarium, id est animam pro anima. ¹⁹ Qui irrogaverit maculam cuilibet civium suorum: sicut fecit, sic fiet ei: ²⁰ fracturam pro factura, oculum pro oculo, dentem pro dente restituet: qualem inflixerit maculam, talem sustinere cogetur. ²¹ Qui percusserit jumentum, reddet aliud. Qui percusserit hominem, punietur. ²² Aequum iudicium sit inter vos, sive peregrinus, sive civis peccaverit: quia ego sum Dominus Deus vester. ²³ Locutusque est Moyses ad filios Israel: et eduxerunt eum, qui blasphemaverat, extra castra, ac lapidibus oppresserunt. Fece- runtque filii Israel sicut praeceperat Dominus Moysi.

sakysi: Žmogus, kurs piktžodžiuo- tu savo Dievui, neš savo nuo- dėmę, ¹⁶ ir kas piktžodžioutu Vieš- paties vardui, mirte tenumiršta; visa daugybė užmuš jį akmeni- mis, ar jis bus čiabuvis, ar atei- vis. Kas piktžodžioutu Viešpaties vardui, mirte tenumiršta. ¹⁷ Kas užgautu ir užmuštu žmogų, mirte tenumiršta. ¹⁸ Kas užmuštu gy- vuli, duos kitą, tai yra gyvybę už gyvybę. ¹⁹ Kas padarytu kliau- dą kam nors iš savo vientaučių, kaip jis padarė, taip jam bus padaryta. ²⁰ Sugražins įlaužimą už įlaužimą, akį už akį, dantį už dantį; kokią padarys kliaudą, tokią bus priverstas priimti. ²¹ Kas užmuštu galviją, atiduos kitą. Kas užmuštu žmogų, bus nubaustas. ²² Lygus bus tarp ju- sų teismas, ar nusidėtu ateivis, ar čiabuvis; nes aš esu Viešpats, jusų Dievas. ²³ Ir Mozė kalbėjo Izraelio sunums; ir jie išvedė tą, kurs buvo piktžodžiavęs, už stovyklos ir užmušė akmenimis. Ir Izraelio suns padarė, kaip Viešpats buvo įsakęs Mozei.

e) Aple subatinius ir jubiliejaus metus.

Caput XXV. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen in monte

25. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ant Sinajaus kal-

vinus ir skaito kaltininką vertu mirties.

(17 - 22) *Kas užgautu...* Sukilęs vaidas tarp Aigyptiečio sunaus ir Izraelito, pikt- žodžiavimas ir nubaudimas duoda progą atkartoti įstatą apie keršto teises, kurios lygiai reikia taikyti kaip prie tikrų Iz- raėlitų, taip ir prie jų tarpe gyvenančių ateivių. Plg. Iš. 21, 12...

25, 1 - 54. Įstatas apie subatinius ir ju- biliejaus metus arčiaus aptaria, kuomet ir kaip jie reikia švęsti. Kadangi jublie-

jus yra tai visupirma išsiliuosavimo me- tai, nuo kurių labai priderėjo kiekvienas pardavimas ir pirkimas, todėl toliau du- dami perspėjimai apie dirvų ir gyvena- mųjų trobų įvairiose sąlygose pardavimą, apie priėmimą pas save nuskurdusių bro- lių ir jų nusipirkimą, o taipogi apie Iz- raėlito parsidavimą Palestinoje gyvenan- čiam svetimtaučiu, ir visur nurodomos sąlygos, kuriomis parduodamieji dalykai ir žmonės gali būti išpirkti.

(25, 1) *Ant Sinajaus kalno.* Paminė-

Sinai, dicens: ² Loquere filiis Israel, et dices ad eos: Quando ingressi fueritis terram quam ego dabo vobis, sabbatizes sabbatum Domino. ³ Sex annis seres agrum tuum, et sex annis putabis vineam tuam, colligesque fructus ejus: ⁴ septimo autem anno sabbatum erit terræ, requietionis Domini: agrum non seres, et vineam non putabis. ⁵ Quæ sponte gignet humus, non metes: et uvas primitiarum tuarum non colliges quasi vinetum: annus enim requietionis terræ est: ⁶ sed erunt vobis in cibum, tibi et servo tuo, ancillæ et mercenario tuo, et advenæ qui peregrinantur apud te: ⁷ jumentis tuis et pecoribus omnia quæ nascuntur, præbebunt cibum.

⁸ Numerabis quoque tibi septem hebdomadas annorum, id est, septies septem, quæ simul faciunt annos quadraginta novem: ⁹ et clanges buccina men-

no, tardamas: ² Kalbėk Izraėlio sunums ir jiems sakyk: Kuomet busite iėję į žemę, kurią aš jums duosiu, leisi jai švėsti Viešpaties subatą. ³ Šešerius metus sėsi ant savo dirvos ir šešerius metus karpysi savo vynuogyną ir rinksi jo vaisius; ⁴ septintais gi metais bus žemės subata, Viešpaties atilsis: dirvos neapsėsi ir vynuogyno nekarpyti. ⁵ Ką žemė išduos savaimi, nepjausi ir vynuogių nuo tavo jaunų vynuodžio šakelių nerinksi kaip uogavimo metu; nes tai yra žemės atilsio metai; ⁶ bet bus jums maistu, tau, ir tavo tarnui, ir tarnaitai, ir tavo samdininkui, ir ateiviui, kurs pas tave pasilieka; ⁷ taipogi tavo galvijams ir gyvuliams visa, kas savaimi išaugs, bus maistu.

⁸ Atskaitysi taipogi sau septynias metų savaites, tai yra septynis syk septynerius, kas padaro išviso keturias dešimtis devynerius metus, ⁹ ir septinta-

jimas praeitame perskyrime teismo už piktžodžiavimą duoda progą priminti, kad ir tolesnieji įstatai buvo suteikti toje pačioje vietoje, kaip ir augščiau surašytieji — (2) *Kuomet busite...* Įstatai paliečia tik busiantį laiką. — *Leisi jai...* Paskiriami visupirma taip vadinami subatiniai, o toliaus (e. 8. ir tol.) jubiliejaus metai. Plg. Iš 21, 2; 23, 10, 11; Atk. 15, 1... 31, 10... Jer. 34, 14... 2 Kron. 36, 21; 2 Ezdr. 10, 32; Iz. 41, 1; Ez. 46, 17. Nieko panašaus į juos nerandama pas kitas tautas. Kaip pati Izraėlio tauta, taip ir skiriama jiems žemė turėjo gauti savo atilsį, lyg-kad savo šventę. Subatiniai ir jubiliejaus metai turėjo visupirma religijinį pagrindą, nes buvo tai geriausiai priminimas Viešpaties, kaipjo viršiausio visų dalykų Valdovo, teisių ir draug paraginimas tikėti į jį ir juo pilnai pasitikėti. Buvo jie naudingi ir kitais žvilgsniais, nes turėjo duoti žemei reikalingą atilsį, saugojo nuo perėjimo žemės į keleto turtuolių rankas su plačios minios skriauda ir galėjo nemažai prisidė-

ti prie sugrąžinimo teisingos lygybės tarp visų Izraėlitų draugiiniame gyvenime. — *Švėsti Viešpaties subatą.* Ebr. t.: žemė ilsėsis Viešpačiui subatos atilsiu. — (4) *Septintais gi metais...* Subatiniai atilsio metai prasidėdavo tikriausiai mėnesyje *tišri*, kuomet buvo ukės metų pradžia ir Palestinoje imdavo sėti javus (plg. 9. e.). — (5) *Ką žemė savaimi...* kas išdigs ant dirvos iš nukritusių varpų ir išbirėjusių grūdų, darant paskutinę pjūtį. Ir dabar Palestinoje derlius iš tokių nuobirų esti gana gausus; galima tat spėti, kad senobėje, kuomet žemė buvo mažiau nualinta, jis budavo dar gausesnis; tečiau juo naudoties subatiniais metais valia buvo ne vienam dirvos savininkui, bet kiekvienam, kurs turėjo reikalą, ypač gi beturčiams. Taippat reikėjo daryti ir su vynuogynu, kurio uogos nebuvo nuogaujamos vienu laiku, bet reikėjo palikti ant šakų, ir jų galėjo pasirinkti, kas norėjo.

(9) *Septintame mėnesyje...* Pasibaigus septyntiems iš eilios subatiniams metams,

se septimo, decima die mensis, propitiationis tempore in universa terra vestra. ¹⁰ Sanctificabique annum quinquagesimum, et vocabis remissionem cunctis habitatoribus terræ tuæ: ipse est enim jubilæus. Revertetur homo ad possessionem suam, et unusquisque rediet ad familiam pristinam: ¹¹ quia jubilæus est et quinquagesimus annus. Non seretis, neque metetis sponte in agro nascentia, et primitias vindemiæ non colligetis, ¹² ob sanctificationem jubilæi, sed statim oblata comedetis.

¹³ Anno jubilæi redient omnes ad possessiones suas. ¹⁴ Quando vendes quippiam civi tuo, vel emes ab eo, ne contristes fratrem tuum, sed juxta numerum annorum jubilæi emes ab eo, ¹⁵ et juxta supputationem frugum vendet tibi. ¹⁶ Quanto plures anni remanserint post ju-

me mėnesyje dešimtoje mėnesio dienoje permaldavimo metu trimituosi trimitu po visą jų žemę, ¹⁰ ir pašventinsi penkias dešimtuosius metus ir apgarsinsi visiems tavo žemės gyventojams atleidimą; nes tai yra jubiliejaus metai. Kiekvienas sugrįš prie savo nuosavybės ir kiekvienas grįš į pirmąją šeimyną; ¹¹ nes tai jubiliejus ir penkias dešimt metai. Nesėsite ir nepjausite, kas savaimi užauga dirvoje, ir uogų nuo jaunų vynmedžio šakų kaip uogavimo metu nerinksite, ¹² kad švęstumėte jubiliejų; bet ką tik užtiksite, tuojau valgysite.

¹³ Jubiliejaus metais kiekvienas sugrįš prie savo buvusios nuosavybės. ¹⁴ Parduodamas ką nors tavo viengenciui arba iš jo pirkdamas, nenuliudink savo brolio, bet pirksi iš jo, atsižvelgdamas į jubiliejaus metų skaitlių, ¹⁵ ir jis tau parduos, apskaitydamas laukiamus vaisius. ¹⁶ Juo

turėjo prasidėti jubiliejaus metai taip pat mėnesyje *tišri*; apskelbti jie reikėjo trimtavimu, pasibaigus Permaldavimo dienos apeigoms. — *Trimitu*. Ebr. ž. *šofar* reiškia pučiamą ragą t. y. trumpą išriestą trimtą, padarytą iš rago arba iš naugės, atskirtiną nuo tikro trimto (ebr. *chacocrah*), kurs buvo tiesas. — (10) *Penkias dešimtuosius metus*. Aiškus paminėjimas čionai penkias dešimtųjų metų, o toliaus pažadėjimas ypatingo Dievo palaiminimo prieš subatinių metų derliui neleidžia priimti kai kurių aiškintojų nuomonės, buk jubiliejus buvęs keturios dešimtys devintais metais, kad jis budavęs visuomet draug su septintais subatiniais metais. — *Atleidimą*, arba išsilivuosavimą, nes jubiliejaus metais žemė išsilivuosudavo iš svetimų rankų ir grįždavo prie savo pirmojo savininko, atgaudavo taipogi liuosybę parsidavusieji vergijon ir tt. Vž. žem. eil. 39-55. — *Jubiliejaus*. Ebr. *jobel*. Ne visų vienaip tas žodis aiškinamas, bet dauguma mano, kad taip vadinęsis senobėje avinas, o pas-

kiaus avino ragas. į kurį pučiant buvo apgarinami penkias dešimtieji metai, o iš čia jau ir tie metai ėmė vadintis *š'nath haijobel*, jubiliejaus metais. — (11) *Nesėsite ir...* Plg. aug. eil. 4-7. Kadangi jubiliejaus metai ėjo tuojau po subatinių, todėl tame atsitikime žemė turėjo išlėties išeilios dvejus išstisus metus. — (12) *Ką tik užtiksite...* Savaimi užaugančių žemės vaisių nevalia rinkti į kluonus, bet imti tiek, kiek tam kartui užtenka. Be tų savaimi užaugančių vaisių kiekvienas Izraelitas galėjo naudotis susitaupytu gauseniu, Dievui laiminant, priešsubatinių metų derliumi, paukščių ir sumedžiojamų gyvulių mėsa, ypač gi savo bandomis, kurios žemės atilsio metu turėjo net daugias ganyklų.

(13) *Nuosavybės*. Nuosavybė čionai vadinasi nekilnojami turtai, taigi dirbama žemė ir trobos. Pirmas jubiliejaus metų dalykas buvo nekilnojamų turtų sugrįžimas prie jų pirmųjų savininkų. — (14-16) *Parduodamas...* Todėl pas Izraelitus negalėjo būti tikro nekilnojamųjų turtų

bilaeum, tanto crescet et pretium: et quanto minus temporis numeraveris, tanto minoris et emptio constabit: tempus enim frugum vendet tibi. ¹⁷ Nolite affligere contribules vestros, sed timeat unusquisque Deum suum, quia ego Dominus Deus vester.

¹⁸ Facite praecepta mea, et iudicia custodite, et implete ea, ut habitare possitis in terra absque ullo pavore, ¹⁹ et gignat vobis humus fructus suos, quibus vescamini usque ad saturitatem. nullius impetum formidantes. ²⁰ Quod si dixeritis: Quid comedemus anno septimo, si non severimus, neque collegerimus fruges nostras? ²¹ Dabo benedictionem meam vobis anno sexto, et faciet fructus trium annorum: ²² seretisque anno octavo, et comedetis veteres fruges usque ad nonum annum: donec nova nascantur, edetis vetera.

²³ Terra quoque non vendetur in perpetuum: quia mea est, et vos advenæ et coloni mei estis. ²⁴ Unde cuncta regio possessio nis vestræ sub redemptionis conditione vendetur. ²⁵ Si attenuatus frater tuus vendiderit possessionunculam suam, et voluerit

daugiau metų bus likę po jubiliejaus, juo didesnis bus ir užmokesnis; o juo mažiau laiko priskaitys, juo pigesne ir kaina bus parduodama; nes jis tau parduos vaisių metus. ¹⁷ Neskriaukite savo vientaučių, bet kiekvienas tesibijo savo Dievo, nes aš esu Viešpats, jūsų Dievas.

¹⁸ Užlaikykite mano įsakymus, ir sergėkite nutarimus, ir juos pildykite, kad galėtumėte gyventi žemėje be jokios baimės, ¹⁹ ir kad žemė jums duotu savo vaisius, o jūs jų valgytumėte lig sočiai, nesibijodami neikeno užpuolimo. ²⁰ O jei sakytumėte: Ka valgysime septintais metais, jei nesėsime ir nerinksim savo vaisių? ²¹ Aš jums suteiksiu savo palaiminimą šešiais metais, ir jie išduos trejų metų vaisius. ²² Ir pasėsite aštuntais metais, o senus javus valgysite lig devintų metų; kollei nauji neužaugs, valgysite senuosius.

²³ Taipogi žemė nebus parduodama amžinai, nes ji mano, o jūs esate ateiviai ir mano nuomininkai. ²⁴ Todėl visa jūsų valdomoji žemė bus parduodama su išpirkimo sąlyga. ²⁵ Jei nuskurdęs tavo brolis parduotu savo mažą nuosavybę, gali išpirk-

pardavimo, atskyrus tik kaikiuriuos atsitikimus (vz. žem. 30. e.; 27, 28), bet tik išnuomavimas. Išnuomuoti gi buvo valia tik lig sekančių jubiliejaus metų, ir užmokesnio didumas buvo apskaitomas pagal metų skaitlių, kurie dar buvo likę lig tam sekančiam jubiliejui, ir pagal žemės našumą.

(19) *Nesibijodami neikeno užpuolimo.* Anot ebr., be baimės; turima gi čionai mintyje, kaip nurodo sek. eil., baimė bado dėlei neapsėtų subatiniais ir jubiliejaus metais laukų. — (21) *Išduos*

trejų metų vaisius; todėl jų užteks ne tik subatiniams metams (22. e.), bet, reikalui atsiradus, ir jubiliejaus laikui.

(23) *Nes ji mano...* Dieviškas įstatymo Davėjas paaiškina, kodėl Izraelitams, apėmus ir pasidalinus Palestiną, nevalia tečiau jos žemės parduoti, bet tik išnuomuoti. Uždraudimo priežastis ta, kad pats Viešpats teikiasi būti vienatiniu ypatinzu visos Palestinos žemės savininku; Izraelio gi sunys bus tik nuomininkai, ir jų valdomąją žemę galės perleisti kitiems tik žemiaus nurodytomis sąlygomis (e. 24 - 28).

propinquus ejus, potest redimere quod ille vendiderat. ²⁶ Sin autem non habuerit proximum, et ipse pretium ad redimendum potuerit invenire: ²⁷ computabuntur fructus ex eo tempore quo vendidit: et quod reliquum est, reddet emptori, sicque recipiet possessionem suam. ²⁸ Quod si non invenerit manus ejus ut reddat pretium, habebit emptor quod emerat, usque ad annum jubileum. In ipso enim omnis venditio redibit ad dominum, et ad possessorem pristinum.

²⁹ Qui vendiderit domum intra urbis muros, habebit licentiam redimendi donec unus impleatur annus. ³⁰ Si non redemerit, et anni circulus fuerit evolutus, emptor possidebit eam, et posterius ejus in perpetuum, et redimi non poterit, etiam in jubileo. ³¹ Sin autem in villa fuerit domus, quæ muros non habet, agrorum jure vendetur: si ante redempta non fuerit, in jubileo revertetur ad dominum. ³² Edes levitarum, quæ in urbibus sunt, semper possunt redimi: ³³ si redemptæ non fuerint, in jubileo revertentur ad dominos, quia domus urbium Levitarum pro possessionibus sunt inter filios Israel. ³⁴ Suburbana autem eorum non veneant, quia possessio sempiterna est.

³⁵ Si attenuatus fuerit frater tuus, et infirmus manu, et su-

ti, jei panorės, jo giminaitis, ką anas buvo pardavęs. ²⁶ O jei jis neturėtu giminaičio ir pats galėtų rasti užmokesnį išpirkimui. ²⁷ bus suskaitytas pelnas nuo to laiko, kaip jis pardavė, ir kas bus likę, sugrąžins pirkėjui ir taip gaus atgal savo nuosavybę. ²⁸ O jei jo ranka negalėtų rasti tiek, kiek reikia užmokėti, pirkėjas turės, ką yra nusipirkęs, lig jubilejaus metų; nes tais metais kiekvienas pardavinys sugrįš prie savo pono ir pirmojo savininko.

²⁹ Kas parduotu namus tarp miesto sienų, bus jam valia išpirkti, kolei nebus sukakę vienerių metų. ³⁰ Jei neišpirks, ir apskriti metai bus praėję, pirkėjas ir jo ainiai juos valdys amžinai, ir namų nebebus galima išpirkti net ir jubilejuje. ³¹ O jei namai butu sodžiuje, kurs neturi sienų, bus parduodami kaip laukai; jei nebus išpirkti anksčiau, jubilejuje sugrįš prie savo pono. ³² Lėvitų trobos, esančios miestuose, visuomet gali būti išpirtos. ³³ Jei nebus išpirtos, jubilejuje sugrįš prie ponų, nes namai Lėvitų miestuose yra jų turtas tarp Izraelio sūnų. ³⁴ Jų gi priemiesčių laukai neprivalo būti parduodami, nes tai amžina nuosavybė.

³⁵ Jei tavo brolis nuskurstu ir taptu beturčiu, ir jį priimtu-

(29. 30) *Kas parduotu...* Parduodant namus, įstatymas pramato trejųpą atsitikimą. Pirmas atsitikimas, tai namui parduodami tarp miesto sienų; juos galima atvaduoti tik pirmais metais. — (31) *Jei namai butu sodžiuje...* Antras atsitikimas — namai sodžiuje: jie tik išnuomuojami, visai taippat kaip laukas. — (32-34) *Lėvitų trobos...* Trečias atsitikimas —

Lėvitų namai jų miestuose. Tokie namai gali būti tiksliai išnuomuoti; priežastis gi yra ta, kad Lėvitams nebuvo lemta gauti atskiros Palestinos dalies; todėl jų miestų namai užvaduoja jiems kitokią nekilnojamą nuosavybę: yra jų turtas tarp Izraelio sūnų. — *Priemiesčių laukai:* ganyklos aplink Lėvitų miestus. Vz. Skaitl. 35, 2. 3. (35-38) *Jei tavo brolis...* Jubilejaus

sceperis eum quasi advenam et peregrinum, et vixerit tecum, ³⁶ ne accipias usuras ab eo, nec amplius quam dedisti: time Deum tuum, ut vivere possit frater tuus apud te. ³⁷ Pecuniam tuam non dabis ei ad usuram, et frugum superabundantiam non exiges. ³⁸ Ego Dominus Deus vester, qui eduxi vos de terra Ægypti, ut darem vobis terram Chanaan, et essem vester Deus.

³⁹ Si pauperate compulsus venderit se tibi frater tuus, non eum opprimes servitute famulorum, ⁴⁰ sed quasi mercenarius et colonus erit: usque ad annum jubilæum operabitur apud te, ⁴¹ et postea egredietur cum liberis suis, et revertetur ad cognationem et ad possessionem patrum suorum. ⁴² Mei enim servi sunt, et ego eduxi eos de terra Ægypti: non veneant conditione servorum: ⁴³ ne affligas eum per potentiam, sed metu tuo Deum tuum. ⁴⁴ Servus et ancilla sint vobis de nationibus quæ in circuitu vestro sunt. ⁴⁵ Et de advenis qui peregrinantur apud vos, vel qui ex his nati fuerint in terra vestra, hos habebitis famulos: ⁴⁶ et hereditario jure transmittetis ad po-

mei kaipo ateivi ir svetintautį, ir jis su tavim gyventu, ³⁶ neimsi iš jo palukanų, nei daugiaus, kaip davei. Bi jokies tavo Dievo, kad tavo broli galētu pas tave gyventi. ³⁷ Savi pinigų jam neduosi dėl palukanų ir nereikalausi iš jo daugiaus javų, negu davei. ³⁸ Aš Viešpats, jūsų Dievas, kurs jus išvedžiau iš Aigypso žemės, kad jums duočiau Kanaano žemę ir bučiau jūsų Dievas.

³⁹ Jei neturto priverstas tavo brolis pats tau parsiduotu, jo neslėgsi tarnų vergyste, ⁴⁰ bet bus kaip samdininkas ir nuomininkas; jis dirbs pas tave lig jubiliejaus metų ⁴¹ ir paskui išeis su savo vaikais ir sugrįš į savo giminę ir prie savo tėvų nuosavybės; ⁴² nes jie mano tarnai, ir aš juos išvedžiau iš Aigypso žemės; jie neprivalo būti parduodami vergų sąlygomis. ⁴³ Nevargink jo prievarta, bet bi jokies tavo Dievo. ⁴⁴ Vergas ir vergė jums tebuna iš aplink jus esančių tautų, ⁴⁵ ir iš ateivių, pasiliekančių jūsų tarpe, arba kurie iš jų bus gimę jūsų žemėje; tuos galėsite turėti vergais. ⁴⁶ ir įpėdinystės teisėmis paliksite ainiams ir valdysite amžinai; savo gi brolių Izraelio su-

metai grąžino Izraelitams ne tik išnuomotą žemę, bet ir ypatingą liuosybę, jei kas jos buvo nustojęs, parsiduodamas savo artimui. Bet pirma negu pradedama kalbėti apie tokį parsi davimą, primenama reikalingumas mielaširdystės dėl nuskurdusių brolių. — Priimtumei kaipo ateivi... leistumei apsigyventi ant savo žemės. — Palukanų, nei daugiaus kaip davei. Anot ebr. t., aiškiaus draudžiama imti palukanos už paskolintus pinigus, o taipogi imti ką nors viršaus už paskolintus javus (plg. 37. e.).

(39) Jei neturto priverstas... Izraelitas

ir parsiduodamas savo broliui neprivalo tapti tikru vergu, kokius Izraelitai galės turėti iš svetintaučių. Įstatas reikalauja, kad su Izraelitu visuomet būtų pasielgiama žmoniškai ir kad jubiliejaus metais jam būtų sugrąžinta visiška liuosybė. Tas įstatas truputį skiriasi nuo aug. Iš. 21, 2-10 apgarsintųjų įsakymų apie vergus Izraelitus, nes visupirma nemini atgaunamos liuosybės subutiniais metais; bet jis reikėjo pildyti tik Palestinoje, tenai buvo žmogui ypač svarbu atgauti liuosybę jubiliejuje, kuomet prie jo turėjo sugrįžti ir jo tėviškė. Regimai jis

steros, ac possidebitis in æternum: fratres autem vestros filios Israël ne opprimatis per potentiam. ⁴⁷ Si invaluerit apud vos manus advenæ atque peregrini, et attenuatus frater tuus venderit se ei, aut cuiquam de stirpe ejus: ⁴⁸ post venditionem potest redimi. Qui voluerit ex fratribus suis, redimet eum, ⁴⁹ et patruus, et patruelis, et consanguineus, et affinis. Sin autem et ipse potuerit, redimet se, ⁵⁰ supputatis dumtaxat annis a tempore venditionis suæ usque ad annum jubileum: et pecunia qua venditus fuerat, juxta annorum numerum et rationem mercenarii supputata. ⁵¹ Si plures fuerint anni qui remanent usque ad jubileum, secundum hos reddet et pretium. ⁵² Si pauci, ponet rationem cum eo juxta annorum numerum, et reddet emptori quod reliquum est annorum, ⁵³ quibus ante servivit mercedibus imputatis: non affliget eum violenter in conspectu tuo. ⁵⁴ Quod si per hæc redimi non potuerit, anno jubileo egredietur cum liberis suis. ⁵⁵ Mei enim sunt servi, filii Israël, quos eduxi de terra Ægypti.

nę nespaukite prievarta. ⁴⁷ Jei jūsų tarpe pralobtu ateivis ir svetimtautis, o nuskurdęs tavo brolis parsiduotu jam arba kam nors iš jo ainijos. ⁴⁸ po parsidavimo gali buti išpirktas. Kas iš jo brolių norės, jį išpirks: ⁴⁹ ir tėvo brolis, ir brolėnas, ir giminitis, ir gentaitis. O jei ir jis pats išsigalės, išsipirks, ⁵⁰ apskaitęs tik metus nuo savo parsidavimo lig jubilejaus metų ir pinigų, už kuriuos buvo parsidavęs, apskaitęs pagal metų skaitlių kaip samdininko užmokesnį. ⁵¹ Jei daug bus likę metų lig jubilejui, pagal juos atiduos užmokesnį. ⁵² Jei mažai, padarys apyskaitą su juo pagal metų skaitlių ir atiduos pirkėjui už liekančius metus, ⁵³ atskaitęs algą už tuos, kuriuos ištarnavo pirma. Svetimasis neprispaus jo prievarta tavo akyvaizdoje. ⁵⁴ O jei jis tuo budu negalės buti išpirktas, išeis jubilejaus metais draug su savo vaikais; ⁵⁵ nes Izraelio sunks mano tarnai, kuriuos aš išvedžiau iš Aigypso žemės.

galėjo naudotis ir subatinių metų paliovosimu, nes įsakymas apie tą dalyką nebuvo visai atmaitytas arba panaikintas, bet toki liuosybė, dažnai sujungta su šeimynos išsižadėjimu, nedaug tegalėjo jam praversti. — (47-55) *Jei jūsų tarpe pralobtu...* Izraelitas, tapęs vergu pas svetimtautį, apsigyvenusį Palestinoje, visuomet gali buti išpirktas griežtai apribotomis sąlygomis; jo nevalia skriausti; o jubilejaus metais jis atgauna liuosybę draug su vaikais be jokio užmokesnio.

26, 1-45. Dievo įstatų ir nutarimų rinkinys užbaigiamas užmokesnio pažadė-

jimu tiems, kurse juos ištikimai pildys, ir bausmių apskelbimu nepaklusniesiems. Pirmiems žadama visųpirma laikinės gėrybės, gausus žemės derlius, ramybė jų gyvenamame krašte, neprietelių pergėjimas ir skaitlinga ainija; toliau gi dvasiško palaiminimo gausumas dėlei pasiliekančio su jais Viešpaties. Bausmės nepaklusniesiems apgarsinamos penkiuose straipsniuose laipsniuojant, taip kad kiekvieno sekanciojo straipsnio bausmės didesnės už praeitojo. Nurodoma galop, kad bausmių tikslas yra ne visiškai tautos sunaikinimas, bet jos atvedimas į atgailą ir pasitaismą.

f) Atlyginimas už įstatų pildymą ir bausmės už jų paniekinimą.

Caput XXVI. ¹ Ego Dominus Deus vester: Non facietis vobis idolum et sculptile, nec titulos erigietis, nec insignem lapidem ponetis in terra vestra, ut adoretis eum. Ego enim sum Dominus Deus vester. ² Custodite sabbata mea, et pavete ad Sanctuarium meum. Ego Dominus.

³ Si in præceptis meis ambulaveritis, et mandata mea custodieritis, et feceritis ea, dabo vobis pluvias temporibus suis, ⁴ et terra gignet germen suum, et pomis arbores replebuntur. ⁵ Apprehendet messium tritura vindemiam, et vindemia occupabit sementem: et comedetis panem vestrum in saturitate, et absque pavore habitabitis in terra vestra. ⁶ Dabo panem in finibus vestris: dormietis, et non erit qui exterreat. Auferam malas bestias: et gladius non transibit terminos vestros. ⁷ Persequemini inimicos vestros, et cornent coram vobis. ⁸ Persequentur quinque de vestris centum alienos, et centum de vobis decem millia: cadent inimici vestri gladio in conspectu vestro. ⁹ Respiciam vos, et crescere faciam: multiplicabimini, et firma-

26. perskyrimas. ¹ Aš Viešpats, jūsų Dievas: Nedirbsite sanstabo ir drožinio ir nestatysite savo žemėje šulų, nei dėsitate paminklinių akmenų, kad juos garbintumėte. Nes aš esu Viešpats, jūsų Dievas. ² Užlaikykite mano subatas ir privengkite mano šventyklos. Aš Viešpats.

³ Jei elgsitės pagal mano įsakymus ir užlaikysite mano paliepimus ir juos pildysite, duosiu jums lietaus savo metu, ⁴ ir žemė želdins savo augalus, ir medžiai bus pilni vaisių. ⁵ Javų kultū užteks lig vynuogių rinkimo metui ir uogavimo lig sėjai; ir valgysite savo duonos lig sočiai, ir be baimės gyvensite savo žemėje. ⁶ Duosiu ramybę jūsų ribose: miegosite ir nebus, kas gąsdintu. Atimsiu plėšriuosius žvėris, ir kalavijas nepereis per jūsų ribas. ⁷ Vysite savo neprietelius, ir jie kris prieš jus. ⁸ Penki iš jūsų vys šimtą svetimųjų, ir šimtas iš jūsų dešimtį tukstančių; jūsų neprieteliai kris po kalavijų jūsų akyvaizdoje. ⁹ Pažvelgsiu į jus ir išplėsiu; jūs pasidauginsite, ir aš patvirtinsiu su jumis mano sandorą. ¹⁰ Valgysite senus praeitųjų

(26, 1) *Nedirbsite...* Atkartojimu dviejų svarbiausių Dievo įsakymų daroma įžanga į toliaus apgarsinamus atlyginimus už paklusnumą ir bausmės už nepaklusnumą. Visokios stabmeldystės uždraudimas yra pamatinis dėsniis Izraelitų religijos, monoteizmo, subatos gi ir šventyklos gerbimas — pagrindas sandoros, padarytos ant Sinajaus tarp Dievo ir Izraelio sunų. — *Šulų*. Ebr. *macceboth*, akmeninių šulų. Tik tuomet jie buvo uždrausta statyti, jei buvo skiriami

stabmeldystei. Plg. Iš. 24, 4; Prad. 23 18 ir k.

(3-13) *Jei elgsitės...* Butinai reikalinga sąlyga, be kurios išpildymo negalima laimėti Dievo malonių. Žadama, kaip ir kitur S. Įst., visųpirmia palaiminimas laikiniuose žemiškuose dalykuose, kurie yra tik figura dvasiškųjų; bet minimos taipogi, nors apskritai, ir pačios dvasiškos gėrybės (eil. 9. 11. 12). — *Lietaus savo metu*. Plg. Atk 11, 14; 28, 12; Jok. 5, 7. — *Senusius išmesite*, parduodami juos

bo pactum meum vobiscum. ¹⁰ Comedetis vetustissima veterum, et vetera nobis supervenientibus projicietis. ¹¹ Ponam tabernaculum meum in medio vestri, et non abjiciet vos anima mea. ¹² Ambulabo inter vos, et ero Deus vester, vosque eritis populus meus. ¹³ Ego Dominus Deus vester: qui eduxi vos de terra Ægyptiorum, ne serviretis eis. et qui confregi catenas cervicum vestrarum, ut incederetis erecti.

¹⁴ Quod si non audieritis me, nec feceritis omnia mandata mea ¹⁵ si spreveritis leges meas, et judicia mea contempseritis, ut non faciatis ea quæ a me constituta sunt, et ad irritum perducatis pactum meum: ¹⁶ ego quoque hæc faciam vobis: Visitabo vos velociter in egestate, et ardore, qui conficiat oculos vestros, et consumat animas vestras. Frustra seretis sementem, quæ ab hostibus devorabitur. ¹⁷ Ponam faciem meam contra vos, et corruetis coram hostibus vestris, et subjiaciemini his qui oderunt vos: fugietis, nemine persequente.

¹⁸ Sin autem nec sic obedieritis mihi, addam correptiones vestras septuplum propter peccata vestra, ¹⁹ et conteram superbiam duritiæ vestræ. Daboque vobis cælum desuper sicut ferrum, et terram æneam. ²⁰ Consumetur incassum labor vester, non proferet terra germen, nec arbores poma præbebunt.

metų vaisius, ir naujiems užėjus išmesite senuosius. ¹¹ Ištiesiu savo šėtrą jūsų tarpe, ir mano dušia jūsų neatmes. ¹² Vaikščiosiu tarp jūsų ir busiu jūsų Dievas, o jūs busite mano tauta. ¹³ Aš Viešpats, jūsų Dievas, kurs jus išvedžiau iš Aigyptiečių žemės, kad jiems netarnautumėte, ir kurs sutrupinau jūsų sprandų pančius, kad vaikšiotumėte stati.

¹⁴ O jei manęs neklausisite ir nepildysite visų mano paliepiimų, ¹⁵ jei paniekinsite mano įstatus ir nieku versite mano nutarimus, nenorėdami daryti to, kas mano paskirta, ir išardydami mano sandorą, ¹⁶ štai, ką aš jums darysiu: Umai jus aplankysiu neturtu ir karštingėmis, kurios užtemdys jūsų akis ir sunaikins jūsų gyvybę. Veltui sėsite sėklą, nes ji bus neprietelių suryta. ¹⁷ Atkreipsiu mano veidą prieš jus, ir sukniubsite prieš savo neprietelius ir busite pavergti tiems, kurie jūsų nepakenčia; bėgsite, ir niekam nesivejant.

¹⁸ O jei nei taip nebusite man paklusnūs, padidinsiu dėlei jūsų nuodėmių jūsų baidimą septyneriopai ¹⁹ ir sutrinsiu jūsų atkaklumo puikybę. Ir duosiu jums dangų iš viršaus kaip geležį ir žemę kaip varį. ²⁰ Niekais nueis jūsų darbas, žemė neišduos augalų ir medžiai neduos vaisių.

kitoms tautoms. — *Jūsų sprandų pančius.* Anot ebr. t.: jūsų jungų užkaiščius.

(14) *O jei manęs neklausysite...* Už nepaklusnumą Dievo įsakymams apskelbiamos bausmės. Jos išreikštos penkiuose straipsniuose, kurie prasideda maždaug

tos pačios minties atkartojimu, po kurio eina pačios bausmės išvardijimas.

(18) *Septyneriopai.* Ta skaitline čionai išreiškiamas žymiai didesnis bausmių laipsnis, sulyginant su augščiaus apgarsintomis. — (19) *Jūsų atkaklumo.* Anot ebr. t.: jūsų galybės. Tokią galybę, kuria

²¹ Si ambulaveritis ex adverso mihi, nec volueritis audire me, addam plagas vestras in septuplum propter peccata vestra: ²² immittamque in vos bestias agri, quæ consumant vos, et pecora vestra, et ad paucitatem cuncta redigant, desertæque fiant viæ vestræ.

²³ Quod si nec sic volueritis recipere disciplinam, sed ambulaveritis ex adverso mihi: ²⁴ ego quoque contra vos adversus incedam, et percutiam vos septies propter peccata vestra: ²⁵ inducamque super vos gladium ultorem fœderis mei. Cumque confugeritis in urbes, mittam pestilentiam in medio vestri, et trademini in manibus hostium, ²⁶ postquam confregero baculum panis vestri: ita ut decem mulieres in uno clibano coquant panes, et reddant eos ad pondus: et comedetis, et non saturabimini.

²⁷ Sin autem nec per hæc audieritis me, sed ambulaveritis contra me: ²⁸ et ego incedam adversus vos in furore contrario, et corripiam vos septem plagis propter peccata vestra, ²⁹ ita ut comedatis carnes filiorum vestrorum et filiarum vestrarum: ³⁰ destruiam excelsa vestra, et simulacra confringam. Cadetis inter ruinas idolorum vestrorum, et abominabitur vos anima mea,

²¹ Jei dar man priešinsitės ir nenorėsite manęs klausyti, padidinsiu dėlei jūsų nuodėmių jūsų smugius septyneriopai ²² ir siųsiu ant jūsų laukinius žvėris, kad naikintu jus ir jūsų gyvulius ir visa sumažintu, ir kad jūsų keliai ištuštėtų.

²³ O jei nei taip nenorėsite priimti perspėjimo, bet man priešinsitės, ²⁴ aš taipgi eisiu prieš jus ir dėlei jūsų nuodėmių užgausiu jus septyneriopai, ²⁵ ir atvesiu ant jūsų kalaviją atkeršintoją mano sandoros. Ir jums subėgus į miestus, siųsiu į jūsų tarpą marą, ir busitė paduoti į neprietelių rankas, ²⁶ po to kaip busiu sulaužęs duonos ramstį, taip kad dešimts moterų keps duonas viename kakalyje ir atiduos jas pagal svarą; ir valgysite ir nepasisotinsite.

²⁷ O jei nei taip manęs neklausysite ir elgsitės prieš mane, ²⁸ ir aš eisiu prieš jus ir atkreipsiu prieš jus rustybę ir dėlei jūsų nuodėmių—jūs bausiu septyneriopomis slogomis, ²⁹ taip kad jus valgysite jūsų sūnų ir jūsų dukterų kūnus. ³⁰ Ir išardysiu jūsų augštas vietas ir sutrupinsiu stovyklas. Krisite tarp jūsų stabų griuvėsių, ir jumis bjaurėsis mano dūša, ³¹ taip kad

Izraelitai didžiuosis, jiems turėjo suteikti žemės derlingumas. Bet derliaus visai negalės būti, kuomet Dievas nebeduos lietaus.

(25) *Kalaviją atkeršintoją...* Dievas leis neprieteliams užpulti ant Izraelitų, ir vieni jų kris koroje, kiti susibėgę į savo piliis, žus badu, kiti vėl eis nelaisvėn.

(27—33) *Jei nei taip manęs...* Paskutiniane straipsnyje apskelbiamos visudidžiausios bausmės. — *Jūs valgysite...* Didžiausio bado bausmė. Plg. 4 Kar. 6, 29 ir k. — *Išardysiu...* Sujungtas su didžiomis nelaimėmis išgriovimas stabų, kuriais Izraelio sunys pakeis tikrojo Dievo garbinimą. — *Augštas vietas...* Ebr. *bamoth*, kauburiai ir apskritai augštesnės, kaipada supiltos vietos, kuriose buvo atliekama dievaikių garbinimo apeigos. — *Jūs*

sios bausmės. — *Jūs valgysite...* Didžiausio bado bausmė. Plg. 4 Kar. 6, 29 ir k. — *Išardysiu...* Sujungtas su didžiomis nelaimėmis išgriovimas stabų, kuriais Izraelio sunys pakeis tikrojo Dievo garbinimą. — *Augštas vietas...* Ebr. *bamoth*, kauburiai ir apskritai augštesnės, kaipada supiltos vietos, kuriose buvo atliekama dievaikių garbinimo apeigos. — *Jūs*

³¹ in tantum ut urbes vestras redigam in solitudinem, et deserta faciam Sanctuaria vestra, nec recipiam ultra odorem suavissimum. ³² Disperdamque terram vestram, et stupebunt super ea inimici vestri, cum habitatores illius fuerint: ³³ vos autem dispergam in gentes, et evaginabo post vos gladium, eritque terra vestra deserta, et civitates vestrae dirutae.

³⁴ Tunc placebunt terrae sabbata sua cunctis diebus solitudinis suae: quando fueritis ³⁵ in terra hostili, sabbatizabit, et requiescet in sabbatis solitudinis suae, eo quod non requieverit in sabbatis vestris quando habitabatis in ea. ³⁶ Et qui de vobis remanserint, dabo pavorem in cordibus eorum in regionibus hostium, terrebit eos sonitus folii volantis, et ita fugient quasi gladium: cadent, nullo persequente, ³⁷ et corruent singuli super fratres suos quasi bella fugientes, nemo vestrum inimicis audebit resistere: ³⁸ peribitis inter gentes et hostilis vos terra consumet. ³⁹ Quod si et de iis aliqui remanserint, tabescent in iniquitatibus suis, in terra inimicorum suorum, et propter peccata patrum suorum et sua affligentur: ⁴⁰ donec confiteantur iniquitates suas, et majorum suorum, quibus praevaricati sunt in me, et ambulaverunt ex adverso mihi. ⁴¹ Ambulabo igitur et ego contra eos, et inducam il-

jusių miestus paversiu tyruma ir jūsų šventyklas padarysiu tuščias, ir daugiaus nebepriimsiu meiliausio kvapo. ³² Ir sunaikinsiu jūsų žemę, ir stebėsis dėlei jos jūsų neprieteliai, kuomet bus jos gyventojais. ³³ Jus gi išsklaidysiu tarp tautų ir išsitrauksiu iš makščių paskui jus kalaviją, ir jūsų žemė bus apleista ir jūsų miestai išgrianti.

³⁴ Tuomet įtikis žemei mano subatos per visas jos apleidimo dienas; kuomet busite ³⁵ neprietelių žemėje, ji švęs subatą ir ilsėsis savo apleidimo subatomis, nes neatsilsėjo jūsų subatomis, kuomet joje gyvenote. ³⁶ Ir kas iš jūsų pasiliks, tą širdis pripildysiu baime neprietelių šalyje; juos gąsdins krintančio lapo slėmėjimas ir taip nuo jo bėgs, kaip nuo kalavijo. Kris, niekam nesivejant, ³⁷ ir sukniubs vieni ant kitų lyg-kad bėgdami iš kovos; niekas iš jūsų nedrįs priešintis neprieteliams. ³⁸ Pražusite tarp tautų, ir neprietelių žemė jus sunaikins. ³⁹ O jei ir iš tų kairie pasiliks, džius savo neteisybėse jų neprietelių žemėje ir bus varginami už savo tėvų ir savasias nuodėmes, ⁴⁰ kolei neišpažins savųjų ir savo pranokėjų neteisybių, kuriomis man prasiškalo ir man priešinosi. ⁴¹ Taigi ir aš tolei eisiu prieš juos ir nuvesiu juos į neprietelių žemę, kolei neparaus iš gėdos jų neapipjaustyta širdis. Tuomet jie

miestus paversiu... Išgriovimas Izraelio miestų ir pasiliovimas tikrojo Dievo garbinimo. — *Sunaikinsiu jūsų žemę...* Visiškas Palestinos žemės sunaikinimas ir Izraelitų išsklaidymas.

(34, 35) *Tuomet įtikis...* Dievo bausmių pasekmės. Visų pirma Palestinos žemė

įvaizdinama kaip ypata, kuriai jos gyventojai neleido atsisėsti subatiniais metais, jų neužlaikydami; taigi, paliuosuoti nuo tų gyventojų, ji ilsėsis už visus subatinius metus ir taip atsilgins Viešpačiui, kurs tą atilsį buvo paskyręs ir jo reikalavo. — (36–41) *Kas iš jūsų...* Antra

los in terram hostilem, donec erubescat incircumcisa mens eorum: tunc orabunt pro impietatibus suis. ⁴² Et recordabor fœderis mei quod pepigi cum Jacob, et Isaac, et Abraham. Terræ quoque memor ero: ⁴³ quæ cum relicta fuerit ab eis, complacebit sibi in sabbatis suis, patiens solitudinem propter illos. Ipsi vero rogabunt pro peccatis suis, eo quod abjecerint iudicia mea, et leges meas despexerint. ⁴⁴ Et tamen etiam cum essent in terra hostili, non penitus abjeci eos, neque sic despexi ut consumarentur, et irritum facerem pactum meum cum eis. Ego enim sum Dominus Deus eorum, ⁴⁵ et recordabor fœderis mei pristini, quando eduxi eos de terra Ægypti in conspectu gentium, ut essem Deus eorum. Ego Dominus.

Hæc sunt iudicia atque præcepta et leges, quas dedit Dominus inter se et filios Israel in monte Sinai per manum Moysi.

g) Aple Dievui priderančlų dovanų išpirkimą.

Caput XXVII. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ² Loquere filiis Israel, et dices ad eos: Homo qui votum fecerit, et sponderit Deo animam

pasekmė tai liudniausis ištremtųjų į svetimus kraštus Izraelitų likimas, kurs tečiaus teis is tolei, kolei jie nesupras ir neįpažins savo kaltybių. — (42–45) Atsiminsiu... Labiaus iškeliamą aikštėn Dievo ištikimumas pažadėjimuose. Visų bausmių tikslas bus tas, kad Viešpats galėtų įvykdyti visus savo Patriarkams suteiktus pažadėjimus, kurių nevertais darėsi Izraelio sunys savo nepaklusnumu ir prasikaltimais ir todėl reikalavo tokio baisaus sudraudimo ir sugrąžinimo prie savo pareigų pildymo.

melsis už savo bedievystes. ⁴² Ir atsiminsiu maño sandorą, kurią padariau su Jokubu, ir Izao-ku, ir Abraomu. Atsiminsiu taipogi apie žemę, ⁴³ kuri, jų palikta, džiaugiasi savo subatomis, pasiduodama dėlei jų apleidimui. Jie gi melsis už savo nuodėmes, nes buvo atmetę mano nutarimus ir paniekinę mano įstatus. ⁴⁴ O vienok ir neprietelių žemėje jiems esant, aš ne visai juos atmesiu ir nepaniekinsiu taip, kad butu sunaikinti ir kad išardychiau mano su jais sandorą. Nes aš esu Viešpats, jų Dievas; ⁴⁵ ir atsiminsiu mano pirmąsietę sandorą, kuomet juos išvedžiau iš Aigypso žemės tautų akyvaizdoje, kad bučiau jų Dievas. Aš Viešpats.

Tie yra nutarimai ir įsakymai ir įstatatai, kuriuos Viešpats davė tarp savęs ir tarp Izraelio sunų ant Sinajaus kalno per Možę.

27. perskyrimas. ¹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei, tardamas: ² Kalbėk Izraelio sunams ir jiems sakyk: Kas padarytu apžadą ir pažadėtu Dievui savo gyvybę, duos

27, 1–34. Prie augščiaus surašytų įstatų pridedamos dar taisyklės, užlaikytinos įvairių Dievui pašvęstų dalykų išpirkime. Taigi, čionai visųpirma kalbama apie išpirkimą dalykų apžadu atiduotų Dievui: žmogaus, gyvulio, namų ir dirvos; toliaus apie pirmgimių išpirkimą, apie dvejoją pašventimą, kuomet negali būti išpirkimo, ir galop apie dešimtinių išpirkimą.

(27, 2) *Apžada*. Apžadu S. Įst. vadinosi pasižadėjimas Viešpačiui, kada kada patvirtintas prisieka, padaryti ką nors arba nuo ko nors prisiturti ir tai tokiuo-

suam, sub æstimatione dabit pretium. ³ Si fuerit masculus a vigesimo anno usque ad sexagesimum annum, dabit quinquaginta siclos argenti ad mensuram Sanctuarii: ⁴ si mulier, triginta. ⁵ A quinto autem anno usque ad vigesimum, masculus dabit viginti siclos: femina decem. ⁶ Ab uno mense usque ad annum quintum, pro masculo dabuntur quinque sicli: pro femina, tres. ⁷ Sexagenarius et ultra masculus dabit quindecim siclos: femina decem. ⁸ Si pauper fuerit, et æstimationem reddere non valebit, stabit coram sacerdote: et quantum ille æstimaverit, et viderit eum posse reddere, tantum dabit.

⁹ Animal autem, quod immolari potest Domino, si quis voverit, sanctum erit, ¹⁰ et mutari non poterit, id est, nec melius malo, nec pejus bono: quod si mutaverit, et ipsum quod mutatum est, et illud pro quo mutatum est, consecratum erit Domino. ¹¹ Animal immundum, quod immolari Domino non potest, si quis voverit, adducetur ante sacerdotes. ¹² Qui iudicans utrum bonum an malum sit, statu et pretium. ¹³ Quod si dare voluerit is, qui offert, addet supra

išpirkimą, kaip apkainuota: ³ Jei bus vyriškis nuo dvidešimtų metų lig šešias dešimtais, duos penkias dešimtis siklių tokių kaip šventyklos; ⁴ jei moteriškė, tris dešimtis. ⁵ Nuo penktų gi metų lig dvidešimtais vyriškis duos dvidešimt siklių, moteriškė dešimtį. ⁶ Nuo vieno mėnesio lig penktų metų už berniuką bus duota penki sikliai, už mergaitę tris. ⁶ Šešių dešimtų metų ir vyresnis vyriškis duos penkioliką siklių, moteriškė dešimtį. ⁸ Jei bus beturtis ir paskirto išsipirkimo neišsigalės atiduoti, stosis prieš kunigą, ir kiek tasai nutars ir matys, kad gali duoti, tiek duos.

⁹ O jei kas pasižadėtu duoti gyvulį, kurs gali buti papjautas aukai Viešpačiui, skaitysis pašvęstas ¹⁰ ir negalės buti pakeistas, tai yra, nei geresnis menku, nei menkesnis geru; o jei pakeistu, ir tasai, kuriuo pakeistas, ir tas, kurs pakeistas, bus pašvęstas Viešpačiui. ¹¹ Jei kas pasižadėtu duoti suteptą gyvulį, kurs negali buti papjautas aukai Viešpačiui, jis bus atvestas prie kunigo, ¹² kurs nutaręs, ar jis geras, ar blogas, paskirs kainą. ¹³ O jei atnašaujantis no-

se dalykuose, kokiuose žmogus nebuvo suvaržytas jokia priederme; apžado tikslas buvo išmelti iš Dievo kokią nors ypatingą malonę arba už suteiktąją padėkoti. Jei žmogus žadėdavo ką nors atiduoti Viešpačiui, tuomet jo apžadas ebr. vadinosi *neder*. Apie tokiuos apžadus kalbama šioje vietoje. — *Savo gyvybę*. Ebr. t. yra daugskaitlis, todėl kalbama ne tik apie pažadėjimą savo gyvybės, bet apskritai kokios nors gyvos esybės. — *Duos išpirkimą*... Atiduodamas Viešpačiui, pildant apžadą, gyvas esybės ir dalykus įstatai lei-

džia išpirkti, nes kitaip daugelyje atsikimų jie butu tik apsunkinimas šventyklai, kurios nuosavybe jie darėsi; tuo tikslu toliaus paskiriama tam tikros atpirkimo kainos. Nevalia buvo išpirkti tik gyvulį, tinkančių aukoms. — (3) *Penkias dešimtis siklių*: apie 55 rbl.

(9 - 13) *Gyvulį, kurs...* Atiduodami, pildant apžadą, gyvuliai skirstomi į tinkančius Viešpaties aukoms ir netinkančius. Pirmųjų nevalia išpirkti, antrųjų gi išpirkimo kainą paskiria kunigas.

æstimationem quintam partem.

¹⁴ Homo si voverit domum suam, et sanctificaverit Domino, considerabit eam sacerdos utrum bona an mala sit, et juxta pretium, quod ab eo fuerit constitutum, venundabitur: ¹⁵ sin autem ille, qui voverat, voluerit redimere eam, dabit quintam partem æstimationis supra, et habebit domum.

¹⁶ Quod si agrum possessionis suæ voverit, et consecraverit Domino: juxta mensuram sementis æstimabitur pretium: si triginta modis hordei seritur terra, quinquaginta siclis venundetur argenti. ¹⁷ Si statim ab anno incipientis jubilæi voverit agrum, quanto valere potest, tanto æstimabitur. ¹⁸ Sin autem post aliquantum temporis: supputabit sacerdos pecuniam juxta annorum, qui reliqui sunt, numerum usque ad jubilæum, et detrahetur ex pretio. ¹⁹ Quod si voluerit redimere agrum ille, qui voverat, addet quintam partem æstimatæ pecuniæ, et possidebit eum. ²⁰ Sin autem noluerit redimere, sed alteri cuilibet fuerit venundatus, ultra eum qui voverat redimere non poterit: ²¹ quia cum jubilæi venerit dies, sanctificatus erit Domino, et possessio consecrata ad jus pertinet sacerdotum. ²² Si ager

rës už jį užmokėti, pridės prie apkainojimo dar penktą dalį viršaus.

¹⁴ Jei kas pasižadėtu duoti savo namus ir pašvęstu Viešpačiui, juos apžiūrės kunigas, ar jie geri, ar blogi, ir bus parduoti už kainą, kuri bus jo paskirta. ¹⁵ O jei tasai, kurs buvo pasižadėjęs, panorėtu juos atpirkti, pridės prie paskirtos kainos dar penktą dalį viršaus ir turės namus.

¹⁶ O jei pasižadėtu atiduoti savo paveldėtąją dirvą ir pašvęstu Viešpačiui, jos vertybė bus nutarta pagal išsėjimą. Jei žemė apsėjama trimis dešimtimis saikų miežių, parduota bus už penkias dešimtis sidabro siklių. ¹⁷ Jei jis apsižada duoti dirvą tuojau po jubiliejaus metų, kiek gali būti verta, tiek bus ir kainuojama; ¹⁸ o jei kokiam laikui pralinks, kunigas apskaitys pinigų pagal skaitlių metų, liekančių lig jubiliejui, ir taip kaina bus sumažinta. ¹⁹ Jei atpirkti dirvą panorės tasai, kurs apsižadėjo atiduoti, pridės penktą dalį viršaus prie paskirtos kainos ir ją paveldės. ²⁰ O jei nenori išpirkti, bet bus parduota kam kitam, tasai, kurs padarė apžadą, paskiaus nebegalės jos išpirkti, ²¹ nes atėjus jubiliejaus metui bus pašvęsta Viešpačiui, o pašvęstasis lobs pridera prie kunigų teisių. ²² Jei pirktinė o

(14. 15) *Namus...* Apžadu dovanoti namai reikia parduoti. Kainą paskirs kunigas.

(16-21) *Savo paveldėtąją dirvą...* Išperkamoji apžadu dovanotos dirvos kaina paskiriama išanksto. Ji bus didesnė ar mažesnė, žiurint ne tik į dirvos didumą ir derlingumą, bet ir į metų skaitlių lig skančiam jubiliejui. — *Trimis dešimtimis*

saikų. Ebr. t.: vienu *chomer*, kurs buvo lygus dešimčiai *efų* (*efah*) arba trims dešimtims *seah*, saikų. Kadangi viena *efa* lygi 38,8 (anot kitų 39,4) litro, todėl *chomer* lygus 388 litrams (394), arba maž-daug 4½ puro. Tokio sėjimo dirva reikėjo parduoti už 50 siklių, arba už 55 rbl. Kaina ištikrųjų nedidelė, o juo arčiau buvo jubiliejus, ji darėsi juo

emptus est, et non de possessione majorum sanctificatus fuerit Domino, ²³ supputabit sacerdos juxta annorum numerum usque ad jubilæum, pretium: et dabit ille qui voverat eum, Domino. ²⁴ In jubilæo autem revertetur ad priorem dominum, qui vendiderat eum, et habuerat in sorte possessionis suæ. ²⁵ Omnis æstimatio siclo Sanctuarii ponderabitur. Siclus viginti obolos habet.

²⁶ Primogenita, quæ ad Dominum pertinent, nemo sanctificare poterit et vovere: sive bos, sive ovis fuerit, Domini sunt. ²⁷ Quod si immundum est animal, redimet qui obtulit, juxta æstimationem tuam, et addet quintam partem pretii: si redimere noluerit, vendetur alteri quantocumque a te fuerit æstimatum.

²⁸ Omne, quod Domino consecratur, sive homo fuerit, sive animal, sive ager, non vendetur, nec redimi poterit. Quidquid semel fuerit consecratum, sanctum sanctorum erit Domino. ²⁹ Et omnis consecratio, quæ offertur

ne iš pranokėjų paveldėta dirva butu pažadėta Viešpačiui, ²³ kunigas apskaitys jos kainą pagal skaitlių metų lig jubilėjui, ir tiek duos Viešpačiui tasai, kurs buvo padaręs apžadą. ²⁴ Jubilėjuje gi sugriš prie pirmojo savininko, kurs ją buvo pardavęs ir ją valdė kaip savo tėviškės dalį. ²⁵ Kiekvienas kainojimas bus daromas bažnytiniais sikliais. Siklis susideda iš dvidešimties šeštokų.

²⁶ Pirmgimių, kurie pridera Viešpačiui, niekas negalės nei pašvęsti, nei apžadu žadėti; ar tai bus jautis, ar avis, jie yra Viešpaties. ²⁷ O jei gyvulys yra suteptas, atnašaujantis atpirks pagal tavo apkainojimą ir pridės viršaus penktą kainos dalį; jei atpirkti nenorėtu, bus parduotas kitam už tiek, kiek bus tavo apkainota.

²⁸ Visa, kas Viešpačiui pašvenčiama, ar tai butu žmogus, ar gyvulys, ar dirva, nebus parduodama ir negalės būti atpirkta. Kas tik vieną sykį liks pašvęsta, bus labai šventa Viešpačiui. ²⁹ Ir visa pašvęsta iš to, ką žmo-

mažesnė. Savininkas, išpirkdamas pats, turėjo užmokėti už tokią dirvą 60 siklių arba 66 rbl. — *Pašvęstasis lobis*. Ebr. *cherem*. Vz. žem. 28. e. — (22 - 25) *Pirktinė... dirva...* Kalbama apie pažadėjimą Viešpačiui dirvos, kuri nebuvo tikra nuosavybė, bet tik paimta nuomon lig jubilėjaus metų. Jos išpirkimo sąlygos bent kiek kitokios.

(26, 27) *Pirmgimių...* Visi pirmgimiai priderėjo Viešpačiui, todėl apie juos negalima daryti apžado. Plg. aug. eil. 2. 9... Is. 13, 2, 13; 34, 19. 20.

(28) *Kas Viešpačiui pašvenčiama*. Ebr. *cherem*. Paprastuose apžaduose dalykai, paaukoti Viešpačiui buvo išperkami, atskyrus tik aukoms tinkančius gyvulius. Bet jei dalykas buvo padovanotas Viešpačiui amžiniems laikams, visai išsižadant

išpirkimo, tuomet jis darėsi pašvęstas (ebr. *cherem*) Viešpačiui ir skaitėsi nepaliečiama jo nuosavybė. Taipgi pašvęsti buvo galima žmogų, gyvulį ir dirvą; visa tai vadinosi labai šventa Viešpačiui ir buvo atiduodama kunigams amžinon nuosavybėn. Plg. Skaitl. 18, 14. Nuo tokio pašventimo (*cherem*) reikia atskirti kitas *cherem*, apie kurį kalba sek. eil. — (29) *Ir visa pašvęsta...* Ebr. t. galima taip išversti. „Kiekvienas pašventimas (*cherem*), kurs bus pašvęstas (*jachoram*) iš žmonių (*min-ha'adam*), nebus išpirktas, bet mirte numirs“. Tas pašventimas visai skyrėsi nuo minėtojo 28. eil., nes pašvęstas dalykas nesidarė labai šventas Viešpačiui, nebuvo atiduodamas kunigams, bet jis reikėjo visai sunaikinti; taigi, darėsi iškeiktu, sunaikintinu daly-

ab homine, non redimetur, sed morte morietur.

³⁰ Omnes decimæ terræ, sive de frugibus, sive de pomis arborum, Domini sunt, et illi sanctificantur. ³¹ Si quis autem voluerit redimere decimas suas, addet quintam partem earum. ³² Omnium decimarum bovis et ovis et capræ, quæ sub pastoris virga transeunt, quidquid decimum venerit, sanctificabitur Domino. ³³ Non eligetur nec bonum nec malum, nec altero commutabitur: si quis mutaverit: et quod mutatum est, et pro quo mutatum est, sanctificabitur Domino, et non redimetur.

³⁴ Hæc sunt præcepta, quæ mandavit Dominus Moysi ad filios Israel in monte Sinai.

gus atnašauja, nebus išpirkta, bet mirte numirs.

³⁰ Visos žemės dešimtinės, ar tai iš javų, ar iš medžių vaisių, yra Viešpaties ir jam pašvenčiamos. ³¹ O jei kas norėtų atpirkti savo dešimtines, pridęs viršaus penktą jų vertės dali. ³² Visos dešimtinės iš jaučių, ir avių, ir ožkų, kas tik eina po piemens lazda, kiekviena dešimta galva bus pašvęsta Viešpačiui. ³³ Nebus renkama nei geros, nei menkos, ir nebus viena kita pakeičiama; jei kas pakeistų, ir ta, kuria pakeista, ir pati pakeistoji bus pašvęsta Viešpačiui ir nebus išpirkta.

³⁴ Tie yra įsakymai, kuriuos Viešpats davė Mozei dėl Izraelio sunų ant Sinajaus kalno.

ku (lot. anathema). Čionai nepasakyta, kas galėjo pašvęsti tokiuo pašventimu, ir nenurodyti arčiaus pašvenčiamieji dalykai. Iš kitų šv. Rašto vietų žinoma, kad toks *cherem* buvo pritaikomas karėse prie pagoniškų tautų, kurios paties Dievo paskirtos buvo sunaikinti dėl jų bjaurių ir baisių prasikaltimų, ir prie jų lobio; toliaus prie pačių Izraelitų už pasidavinimą stabmeldystei, o kadaid už pasidavinimą dalyko, kurs buvo po *cherem'u* ir kaikiuriuose kituose atsitikimuose. Chere-

mo išpildymas nevisuomet pasiliko vienas; ypač paskesniais laikais jis buvo labai sušvelnintas ir ne kuo teisiskyrė nuo paprasto atskyrimo nuo vienybės su išrinktąja tauta.

(30 - 33) *Dešimtinės...* Paaškinama, kokiuose atsitikimuose valia atpirkti dešimtinės ir kokuose ne. — *Eina po piemens lazda.* Išsireiškimas, paimtas iš papročio suskaiityti, pakėlus lazda, išėiuancius iš tvarto gyvulius ir į jį grįžtancius.

Liber Numeri.

Hebraice *Vaiedabber*.

Skaitlių Knyga.

Ebraiškai *Vai'dabber*.

I. Izraelitų kelionė tyruose iki išėjusios iš Aigypto kartos atmetimui. 1. Tautos sutvarkymas prieš kelionę. a) Suskaitymas kiekviename giminyje.

Caput I. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen in deserto Sinai in tabernaculo foederis, prima die mensis secundi, anno altero egressionis eorum ex Aegypto, dicens: ² Tollite summam universae congregationis filiorum Israel per cognationes et domos suas, et nomina singulorum, quidquid sexus est masculini ³ a vigesimo anno et supra, omnium virorum fortium ex Israel, et numerabitis eos per turmas su-

1. perskyrimas. ¹ Antrais Izraelitų išėjimo iš Aigypto metais, pirmą antrojo mėnesio dieną Viešpats kalbėjo Mozei Sinajaus tyrumoje, liudijimo šėtroje ir tarė: ² Padarykite sąskaitą viso Izraelio sunų susirinkimo pagal jų gimines ir šeimynas, suskaitydami įvardžiai visus, kiek tik yra vyriškosios lyties, ³ turinčių dvidešimt metų ir daugiau, visus stiprius vyrus Izraelyje; ir suskaitysita

Kuomet sandora tarp Dievo ir jo išrinktosios tautos jau buvo padaryta, svarbiausioji Įstatymo dalis apskelbta, šventykla pastatyta ir Dievas buvo apsirinkęs buveinę savo tautos tarpe, Izraelitų pasilikimo tikslas prie Sinajaus kalno buvo pasiektas; jie galėjo keliauti toliaus, kad paveldėtų Žadėtąją žemę. Bet kelionėje, ypač gi laukiamuose susirėmimuose su neprieteliais buvo reikalingas geras visos tautos sutvarkymas. To sutvarkymo aprašymu prasideda pirmoji Skaitlių (vz. aug. 63 - 65 pusl.) knygos dalis, kuri apima Izraelitų istoriją lig išėjusios iš Aigypto kartos atmetimui (1, 1—14, 45).

1, 1 - 54. Viešpačiui liepiant, Mozė ir Aaronas su Izraelio kunigaikščių pagalba suskaičio dvylikos giminių vyriškius, turėjusius dvidešimt metų ir vyresnius, galėjusius nešioti ginklus ir eiti karėn. Iš to skaitliaus išimami Lėvitai kaip paskirti šventyklai ir jos rakandams nešti. Nuro-

doma dar jų vieta viduryje kitų giminių aplink šėtrą.

(1, 1) *Antrais...* Izraelitai buvo atėję į Sinajaus tyrumą trečiame mėnesyje po išėjimo iš Aigypto (vz. Iš. 19, 1); šėtra buvo pastatyta pirmą dieną antrųjų metų (vz. Iš. 40, 2. 15); taigi visi atsitikimai, užrašyti Kunigų knygoje, įvyko vienu mėnesiu. — (2) *Pagal jų gimines...* Kiekvieno iš dvylikos Jokubo sunų ainija dalinosi į mažesnes gimines (ebr. *mišpachoth*), tos giminės buvo sudėtos iš atskirų šeimynų arba namų (ebr. *beth'aboth*). Plg. Iš. 6, 14. Kiekvienoje šeimynoje reikėjo suskaičiuoti atskiri vyriškiai įvardžiai (ebr. *bemispar šemoth*), arba pagal jų galvas (ebr. *l'gul'lotham*). — (3) *Stiprius vyrus.* Ebr. *joce' caba'*, tinkančius eiti karėn. Todėl iškaršę seniai ir visi liguisti, kurie negalėjo nešioti ginklų, nebuvo įtraukiami sąrašui. — *Izraelyje.* Surašyti buvo tik Izraelitai; taigi svetimaucių nepriimta išrinktosios tautos

as, tu et Aaron. ⁴ Eruntque vobiscum principes tribuum ac domorum in cognationibus suis, ⁵ quorum ista sunt nomina: De Ruben, Elisur filius Sedeur: ⁶ de Simeon, Salamiel filius Surisaddai: ⁷ de Juda, Nahasson, filius Aminadab: ⁸ de Issachar, Nathanael filius Suar: ⁹ de Zabulon, Eliab filius Helon. ¹⁰ Filiorum autem Joseph, de Ephraim, Elisama filius Ammiud: de Manasse, Gamaliel filius Padasur: ¹¹ de Benjamin, Abidan filius Gedeonis: ¹² de Dan, Ahiezer filius Ammisaddai: ¹³ de Aser, Phegiel filius Ochran: ¹⁴ de Gad, Eliasaph filius Duel: ¹⁵ de Nephthali, Ahira filius Enan.

¹⁶ Hi nobilissimi principes multitudinis per tribus et cognationes suas, et capita exercitus Israel: ¹⁷ quos tulerunt Moyses et Aaron cum omni vulgi multitudine: ¹⁸ et congregaverunt primo die mensis secundi, recensentes eos per cognationes, et domos, ac familias, et capita, et nomina singulorum a vigesimo anno et supra, ¹⁹ sicut praeceperat Dominus Moysi. Numeratique sunt in deserto Sinai.

²⁰ De Ruben primogenito Israel per generationes et famili-

juos jų buriais tu ir Aaronas. ⁴ Ir su judum būs tie, kurie yra savo šeimynose giminių ir namų kunigaikščiai. ⁵ Jų vardai yra šitie: Iš Rubeno Sedeuro sunus Elisuras; ⁶ iš Simeono Surisadajo sunus Salamielis; ⁷ iš Judo Aminadabo sunus Naasonas; ⁸ iš Isakaro Suaro sunus Natanaelis; ⁹ iš Zabulono Helono sunus Eliabas; ¹⁰ iš dviejų gi Juozapo sunų, iš Efraimo Amiudo sunus Elisama, iš Manaso Padasuro sunus Gamalielis; ¹¹ iš Benjamin Gedeono sunus Abidasas; ¹² iš Dano Amisadajo sunus Ahiezeris; ¹³ iš Asero Ochranas sunus Pegielis; ¹⁴ iš Gado Duelio sunus Eliasafas; ¹⁵ iš Neftalio Enanos sunus Ahira.

¹⁶ Tie yra tautos kunigaikščiai labai augstos kilmės jų giminėse ir šeimynose ir Izraelio kariuomenės vadai, ¹⁷ kuriuos Mozė ir Aaronas ėmė su visa tautos daugybe; ¹⁸ ir surinko pirmą antrojo mėnesio dieną ir surašė žmones pagal gimines, ir namus, ir šeimynas, kiekvieną galvą atskirai ir įvardžiai, visus turėjusius dvidešimt metų ir daugiau, ¹⁹ kaip Viešpats buvo įsakęs Mozei. Ir juos suskaičiata Sinajaus tyrumoje.

²⁰ Iš Izraelio pirmgimio Rubeno visų vyriškių, turėjusių

kareivių tarpan. — (4) *Ir su judum...* Anot ebr. t.: Ir su judum bus po vieną iš kiekvienos giminės: vyras-kunigaikštis savo šeimynos. Mozės ir Aaron padėjėjais buvo paskirta po vieną vyrą iš kiekvienos Izraelio giminės; kiekvienas gi iš jų jau ir iki tam laikui buvo savo šeimynos viršininku.

(16) *Tie yra tautos...* Ebr. šitos eil. tekstą galima išversti taip: „Tokie buvo išrinktieji, savo tėvų giminių kunigaikščiai, Izraelio tukstančių vadai“. Plg. Iš. 18,

2. — (18) *Pirmą antrojo...* Surašinėti pradėta tą pačią dieną, kaip tik buvo gautas Dievo įsakymas; bet kiek laiko užėmė visas surašinėjimo darbas, nepasakyta. — *Ir surašė.* Anot ebr. t.: ir įsirašydino.

(20-46) *Iš Izraelio...* Visų surašytųjų Izraelitų skaitlius paduotas toks pat, koks buvo pirm septynių mėnesių, sudedant dovanas šėtrai statyti (vz. Iš. 38, 25); be to atskirų giminių skaitlinės išrodo labai apskritos, nes beveik visur jos susideda iš šimtinių; tos aplinkybės leidžia abejoti,

as ac domos suas, et nomina capitum singulorum, omne quod sexus est masculini a vigesimo anno et supra, procedentium ad bellum, ²¹ quadraginta sex millia quingenti. ²² De filiis Simeon per generationes et familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt per nomina et capita singulorum, omne quod sexus est masculini a vigesimo anno et supra, procedentium ad bellum, ²³ quinquaginta novem millia trecenti. ²⁴ De filiis Gad per generationes et familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt per nomina singulorum a viginti annis et supra, omnes qui ad bella procederent, ²⁵ quadraginta quinque millia sexcenti quinquaginta. ²⁶ De filiis Juda per generationes et familias ac domos cognationum suarum, per nomina singulorum a vigesimo anno et supra, omnes qui poterant ad bella procedere, ²⁷ recensiti sunt septuaginta quatuor millia sexcenti. ²⁸ De filiis Issachar, per generationes et familias ac domos cognationum suarum, per nomina singulorum a vigesimo anno et supra, omnes qui ad bella procederent, ²⁹ recensiti sunt quinquaginta quatuor millia quadringenti. ³⁰ De filiis Zabulon per generationes, et familias, ac domos cognationum suarum recensiti sunt per nomina singulorum a vigesimo anno et supra, omnes qui poterant ad bella procedere, ³¹ quinquaginta septem millia quadringenti. ³² De filiis Joseph, filiorum Ephraim per generationes, et familias, ac do-

dvidešimt ir daugiau metų, tinkančių eiti karėn, surašyta įvardžiai atskirų vyrų pagal jų kilmę, gimines ir namus ²¹ keturiuos dešimtis šeši tukstančiai penki šimtai. ²² Iš Simeono sunų visų vyriškių, turėjusių dvidešimt ir daugiau metų, tinkančių eiti karėn, surašyta įvardžiai atskirų vyrų pagal jų kilmę, gimines ir gentystės namus ²³ penkios dešimtis devyni tukstančiai trys šimtai. ²⁴ Iš Gado sunų, turėjusių dvidešimt ir daugiau metų, tinkančių eiti karėn, surašyta įvardžiai atskirų vyrų pagal kilmę, gimines ir gentystės namus ²⁵ keturiuos dešimtis penki tukstančiai šeši šimtai penkios dešimtis. ²⁶ Iš Judo sunų, turėjusių dvidešimt ir daugiau metų, galėjusių traukti karėn, pagal jų kilmę, gimines ir gentystės namus atskirų vyrų įvardžiai ²⁷ surašyta septynios dešimtis keturi tukstančiai šeši šimtai. ²⁸ Iš Isakaro sunų, turėjusių dvidešimt ir daugiau metų, tinkančių eiti karėn, pagal jų kilmę, gimines ir gentystės namus atskirų žmonių įvardžiai ²⁹ surašyta penkios dešimtis keturi tukstančiai keturi šimtai. ³⁰ Iš Zabulono sunų, turėjusių dvidešimt ir daugiau metų, galinčių traukti karėn, pagal jų kilmę, gimines ir gentystės namus surašyta įvardžiai atskirų vyrų ³¹ penkios dešimtis septyni tukstančiai keturi šimtai. ³² Iš dviejų Juozapo sunų, Efraimo vaikų, turėjusių dvidešimt ir daugiau metų, galėjusių trauk-

mos cognationum suarum recensiti sunt per nomina singulorum a vigesimo anno et supra, omnes qui poterant ad bella procedere, ³³ quadraginta millia quingenti. ³⁴ Porro filiorum Manasse per generationes et familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt per nomina singulorum a viginti annis et supra, omnes qui poterant ad bella procedere, ³⁵ triginta duo millia ducenti. ³⁶ De filiis Benjamin per generationes et familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt nominibus singulorum a vigesimo anno et supra, omnes qui poterant ad bella procedere, ³⁷ triginta quinque millia quadringenti. ³⁸ De filiis Dan per generationes, et familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt nominibus singulorum a vigesimo anno et supra, omnes qui poterant ad bella procedere, ³⁹ sexaginta duo millia septingenti. ⁴⁰ De filiis Aser per generationes et familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt per nomina singulorum a vigesimo anno et supra, omnes qui poterant ad bella procedere, ⁴¹ quadraginta millia et mille quingenti. ⁴² De filiis Nephthali per generationes et familias ac domos cognationum suarum recensiti sunt nominibus singulorum a vigesimo anno et supra, omnes qui poterant ad bella procedere, ⁴³ quinquaginta tria millia quadringenti.

⁴⁴ Hi sunt, quos numeraverunt Moyses et Aaron, et duodecim principes Israel, singulos per domos cognationum suarum. ⁴⁵ Fueruntque omnis numerus filiorum Israel per domos et familias suas a vigesimo anno et

ti karėn, pagal jų kilmę, gimines ir gentystės namus surašyta įvardžiai atskirų vyrų ³⁵ keturios dešimtys tukstančių penki šimtai. ³⁴ Toliaus Manaso sunų, turėjusių dvidešimt ir daugiaus metų, galėjusių traukti karėn, pagal jų kilmę, gimines ir gentystės namus surašyta įvardžiai atskirų vyrų ³⁵ trys dešimtys du tukstančiu du šimtu. ³⁶ Iš Benjaminio sunų, turėjusių dvidešimt ir daugiaus metų, visų galėjusių traukti karėn, pagal jų kilmę, gimines ir gentystės namus surašyta įvardžiai atskirų ypatų ³⁷ trys dešimtys penki tukstančiai keturi šimtai. ³⁸ Iš Dano sunų, turėjusių dvidešimt ir daugiaus metų, galėjusių traukti karėn, pagal jų kilmę, gimines ir gentystės namus surašyta įvardžiai atskirų žmonių ³⁹ šešios dešimtys du tukstančiu septyni šimtai. ⁴⁰ Iš Asero sunų, visų turėjusių dvidešimt ir daugiaus metų, galėjusių eiti karėn, pagal jų kilmę, gimines ir gentystės namus surašyta įvardžiai atskirų vyrų ⁴¹ keturios dešimtys vienas tukstantis penki šimtai. ⁴² Iš Neftalio sunų, turėjusių dvidešimt ir daugiaus metų, visų galėjusių traukti karėn, pagal jų kilmę, gimines ir gentystės namus surašyta įvardžiai atskirų vyrų ⁴³ penkios dešimtys trys tukstančiai keturi šimtai.

⁴⁴ Tie yra, kuriuos surašė Mozė ir Aaronas ir dvylika Izraelio kunigaikščių, kiekvieną pagal jo gentystės namus. ⁴⁵ Ir viso skaitliaus Izraelio sunų pagal jų namus ir šeimynas, turėjusių dvidešimt ir daugiaus me-

supra, qui poterant ad bella procedere, ⁴⁶ sexcenta tria millia virorum quingenti quinquaginta. ⁴⁷ Levitæ autem in tribu familiarum suarum non sunt numerati cum eis.

⁴⁸ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ⁴⁹ Tribum Levi noli numerare, neque pones summam eorum cum filiis Israel: ⁵⁰ sed constitue eos super tabernaculum testimonii et cuncta vasa ejus, et quidquid ad ceremonias pertinet. Ipsi portabunt tabernaculum et omnia utensilia ejus: et erunt in ministerio, ac per gyrum tabernaculi metabuntur. ⁵¹ Cum proficiscendum fuerit, deponent Levitæ tabernaculum: cum castrametandum, erigent: quisquis externorum accesserit, occidetur. ⁵² Metabuntur autem castra filii Israel unusquisque per turmas et cuneos atque exercitum suum. ⁵³ Porro Levitæ per gyrum tabernaculi tigent tentoria, ne fiat indignatio super multitudinem filiorum Israel, et excubabunt in custodiis tabernaculi testimonii. ⁵⁴ Fecerunt ergo filii Israel juxta omnia quæ præceperat Dominus Moysi.

tų, galėjusių traukti karėn, buvo ⁴⁶ šeši šimtai trys tukstančiai penki šimtai penkios dešimtys. ⁴⁷ Bet Lėvitai nebuvo tarp jų surašyti pagal jų giminės šeimynas.

⁴⁸ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ⁴⁹ Lėvio giminės nesurašinėk, ir nedėk jų skaitliaus draug su Izraėlio sunumis; ⁵⁰ bet paskirk juos prie liudijimo šėtros ir visų jos rykų ir prie viso, kas pridera prie šventos tarnystės. Jie neš šėtrą ir visus jos prietaisus, ir pildys savo tarnystę ir turės stovyklas aplink šėtrą. ⁵¹ Kuomet reikės eiti, Lėvitai išardys šėtrą; sustojus stovyklose, jie ją išties. Kas tik iš svetimųjų prisitartintu, bus užmuštas. ⁵² Izraėlio gi sunys statys savo stovyklas kiekvienas savo buryje ir savo kariuomenės eilioje. ⁵³ O Lėvitai turės savo stovyklas aplinkui šėtrą, kad neateitu ant Izraėlio sunų daugybės rustybė, ir bus sargyboje prie liudijimo šėtros. ⁵⁴ Izraėlio tat sunys padarė visa, kaip Viešpats buvo įsakęs Mozei.

b) Tvarka, užlaikytina stovyklose ir kelionėje.

Caput II. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen et Aaron

2. perskyrlimas. ¹ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir Aaronui, tar-

(47) *Bet Lėvitai...* Priežastis, kodėl Lėvitų nesurašinėta draug su kitais Izraėltais, nurodoma žemiaus 50. eil. ir tol. Jie turėjo tarnauti šėtrai ir kunigams.

(51) *Iš svetimųjų: nepriderančių prie Lėvitų giminės.* — (52) *Kiekvienas savo buryje...* Anot ebr. t.: kiekvienas savo stovykloje, t. y. savo giminėje, kiekvienas po savo vėliava prie savo burio. — (53) *Kad neat-*

eitu... Lėvitai turėjo sergėti, kad kas nors iš kitų Izraėlitų nepasistatytų sau šėtros per daug arti sandoros šėtros ir ta reikalingos pagarbos stoka neužtrauktų Dievo rustybės ne tik ant savęs, bet ir ant daugelio savo brolių.

2, 1-34. Vietos stovyklose dylikai giminų paskirstomos taip, kad kiekvienoje šėtros pusėje turi būti trys giminės: į ry-

dicens: ² Singuli per turmas, signa, atque vexilla, et domos cognitionum suarum castrametabuntur filii Israel, per gymum tabernaculi fœderis.

³ Ad orientem Judas figet tentoria per turmas exercitus sui: eritque princeps filiorum ejus Nahasson filius Aminadab. ⁴ Et omnis de stirpe ejus summa pugnantium, septuaginta quatuor millia sexcenti. ⁵ Juxta eum castrametati sunt de tribu Issachar, quorum princeps fuit Nathanael filius Suar. ⁶ Et omnis numerus pugnatorum ejus quinquaginta quatuor millia quadringenti. ⁷ In tribu Zabulon princeps fuit Eliab filius Helon. ⁸ Omnis de stirpe ejus exercitus pugnatorum, quinquaginta septem millia quadringenti. ⁹ Universi qui in castris Judæ annumerati sunt, fuerunt centum octoginta sex millia quadringenti: et per turmas suas primi egredientur.

¹⁰ In castris filiorum Ruben ad meridianam plagam erit princeps Elisur filius Sedeur: ¹¹ et cunctus exercitus pugnatorum

damas: ² Izraëlio suns turės stovyklas aplinkui sandoros šėtrą pagal savo giminių namus, kiekvienassavo buryje, prieženklolo ir vėliavos.

³ Į saulėtekis ištis šėtras Judas savo kariuomenės buriais; ir jo sunų vadas bus Aminadabo sunus Naasonas; ⁴ ir visų jo giminės tinkančių eiti karėn skaitlius septynios dešimtys keturi tukstančiai šeši šimtai. ⁵ Šaly jo turės savo stovyklas visi iš Isakaro giminės, kurių vadas yra Suaro sunus Natanaėlis; ⁶ ir visų jo kariautojų skaitlius penkios dešimtys keturi tukstančiai keturi šimtai. ⁷ Zabulono giminėje vadas yra Helono sunus Eliabas. ⁸ Visos iš jo giminės kariuomenės tinkančių į karę penkios dešimtys septyni tukstančiai keturi šimtai. ⁹ Visų priderančių prie Judo stovyklos bus šimtas aštuonios dešimtys šeši tukstančiai keturi šimtai, ir jie eis savo buriais pirmieji.

¹⁰ Pietiniame šone Sedeuro sunus Elisuras bus vadu Rubeno sunų stovyklose; ¹¹ ir visų jo kariuomenės kariaujančiųjų, ku-

tus Judo, Isakaro ir Zabulono; į pietus Rubeno, Simeono ir Gado; į vakarus Efraimo, Manaso ir Benjamino; į šiaurę Dano, Asero ir Neftalio giminės.

(2, 2) *Pagal savo giminių namus...* Anot ebr. t.: kiekvienas prie savo vėliavos ir prieš savo giminės ženklolo. Pabaigus surašinėti Izraėlitus, galinčius eiti karėn, įsakoma paskirstyti juos visus į keturias dalis, kurių kiekviena turėjo susidėti iš trijų giminių ir gavo savo atskirą didelę vėliavą (ebr. *degel*). Mažesnės valiaivos (ebr. *othoth*) arba kariški ženklai turėjo būti taipogi kiekvienoje giminėje, o rasi ir mažesniuose jų buriuose, „tėvų namuose“. Keturioms Izraėlitų dalims skiriama stovyklose vieta iš keturių šėtros pusių, bet ne prie jos pačios, kadangi aplink šėtrą tu-

rėjo sustoti kunigai ir Lėvitai. Giminių vadais lieka paskirti tie patis, kurie padėjo Mozei ir Aaronui surašinėti Izraėlitus; be to Judo, Efraimo, Rubeno ir Dano giminių vadai yra draug ir keturių visos kariuomenės dalių vadais.

(3 - 9) *Į saulėtekis..* Sustatant šėtrą, ją visuomet atkreipdavo galu į vakarus; todėl Judo giminės vieta buvo garbingiausi — ties įėjimu į prieangį ir šėtrą. Taipogi kelionėje Judo ainija, vedina Isakaro ir Zabulono giminėmis, ėjo pirmoje vietoje (plg. Prad. 49, 8...); galop ta kariuomenės dalis buvo skaitlingiausi, todėl ir stipriausi. Silpnesnė už Judo, bet stipresnė už kitas Dano kariuomenės dalis ėjo paskutinė. Pačiame viduryje ėjo kunigai ir Lėvitai su šėtra tarp dviejų bent kiek silpnesnių kariuomenės dalių.

ejus qui numerati sunt, quadraginta sex millia quingenti. ¹² Juxta eum castrametati sunt de tribu Simeon: quorum princeps fuit Salamiel filius Surisaddai. ¹³ Et cunctus exercitus pugnatorum ejus, qui numerati sunt, quinquaginta novem millia trecenti. ¹⁴ In tribu Gad princeps fuit Eliasaph filius Duel. ¹⁵ Et cunctus exercitus pugnatorum ejus, qui numerati sunt, quadraginta quinque millia sexcenti quinquaginta. ¹⁶ Omnes qui recensiti sunt in castris Ruben, centum quinquaginta millia et mille quadringenti quinquaginta per turmas suas: in secundo loco proficiscentur.

¹⁷ Levabitur autem tabernaculum testimonii per officia Levitarum et turmas eorum: quomodo erigetur, ita et deponetur. Singuli per loca et ordines suos proficiscentur.

¹⁸ Ad occidentalem plagam erunt castra filiorum Ephraim, quorum princeps fuit Elisama filius Ammiud. ¹⁹ Cunctus exercitus pugnatorum ejus, qui numerati sunt, quadraginta millia quingenti. ²⁰ Et cum eis tribus filiorum Manasse, quorum princeps fuit Gamaliel filius Phadassur. ²¹ Cunctusque exercitus pugnatorum ejus, qui numerati sunt, triginta duo millia ducenti. ²² In tribu filiorum Benjamin princeps fuit Abidan filius Gedeonis. ²³ Et cunctus exercitus pugnatorum ejus, qui recensiti sunt, triginta quinque millia quadringenti. ²⁴ Omnes qui numerati sunt in castris Ephraim, centum octo millia centum per turmas suas: tertii proficiscentur.

riuos surašyta, keturias dešimtįs šeši tukstančiai penki šimtai. ¹² Šaly jo turės stovyklas visi iš Simeono giminės, kurių vadas yra Surisadajo sunus Salamiėlis; ¹³ ir visos jo kariuomenės kariaujančių, kuriuos surašyta, penkios dešimtįs devyni tukstančiai trys šimtai. ¹⁴ Gado giminėje vadas yra Duėlio sunus Eliašafas; ¹⁵ ir visų jo kariuomenėje kariaujančių, kuriuos surašyta, keturias dešimtįs penki tukstančiai šeši šimtai penkios dešimtįs. ¹⁶ Visų priderančių prie Rubeno stovyklos šimtas penkios dešimtįs vienas tukstantis keturi šimtai penkios dešimtįs, skaitant jų buriais; jie turės eiti antroje vietoje.

¹⁷ Liudijimo gi šėtra bus nešama, pildant Lėvitams jų tarnystę ir einant savo buriais. Kaip ji bus sustatoma, taip bus ir išardoma. Kiekvienas eis savo vietoje ir tvarkoje.

¹⁸ Į vakarus bus Efraimo sunų stovyklos, kurių vadas yra Amiudo sunus Elisama; ¹⁹ o visų jo kariuomenėje, tinkančių į karę ir surašytų, keturias dešimtįs tukstančių penki šimtai. ²⁰ Ir su jais bus giminė Manaso sunų, kurių vadas yra Padasuro sunus Gamaliėlis; ²¹ ir visų jo kariuomenėje tinkančių į karę, kuriuos surašyta, trys dešimtįs du tukstančių du šimtu. ²² Benjamino sunų giminėje vadas bus Gedeono sunus Abidasas; ²³ ir visų jo kariuomenėje tinkančių į karę, kuriuos surašyta, trys dešimtįs penki tukstančiai keturi šimtai. ²⁴ Visų surašytųjų Efraimo stovyklose šimtas aštuoni tukstančiai vienas šimtas jų buriais. Jie eis trečioje eilijoje.

²⁵ Ad aquilonis partem castrametati sunt filii Dan: quorum princeps fuit Ahiezer filius Amisaddai. ²⁶ Cunctus exercitus pugnatorum ejus, qui numerati sunt, sexaginta duo millia septingenti. ²⁷ Juxta eum fixere tentoria de tribu Aser: quorum princeps fuit Phegiel filius Ochran: ²⁸ cunctus exercitus pugnatorum ejus, qui numerati sunt, quadraginta millia et mille quingenti. ²⁹ De tribu filiorum Nephthali princeps fuit Ahira filius Enan. ³⁰ Cunctus exercitus pugnatorum ejus, quinquaginta tria millia quadringenti. ³¹ Omnes qui numerati sunt in castris Dan, fuerunt centum quinquaginta septem millia sexcenti: et novissimi proficiscentur.

³² Hic numerus filiorum Israel, per domos cognationum suarum et turmas divisi exercitus, sexcenta tria millia quingenti quinquaginta. ³³ Levitæ autem non sunt numerati inter filios Israel: sic enim præcepit Dominus Moysi. ³⁴ Feceruntque filii Israel juxta omnia quæ mandaverat Dominus. Castrametati sunt per turmas suas, et profecti per familias ac domos patrum suorum.

3, 1—4, 49. Lévio giminei buvo lemta pildyti svarbią tarnystę prie sandoros šėtro; todėl apie jos sutvarkymą ir įvairias pareigas kalbama plačiau. Visų pirma primenami jau anksčiau pašvęstieji kunigais Aarono sūnų; toliau visi Lévitai paskiriami Dievo tarnystei užuot Izraelio pirmgimių, ir visi jų vyriškai nuo vieno mėnesio suskaitomi jų giminėmis, nurodant draug jų vietas aplink šėtrą ir pa-reigas kelionėje. Suskaicius visus Izraé-

²⁵ Į šiaurę turės stovyklas Dano sūnūs, kurių vadas yra Amisadajo sūnus Ahiezeris; ²⁶ visų jo kariuomenėje tinkančių į karę, kuriuos surašyta, šešios dešimtys du tukstančių septyni šimtai. ²⁷ Šaly jo ištis šėtras Asero giminė, kurių vadas yra Ochranos sūnus Pegielis; ²⁸ visų jo kariuomenėje tinkančių į karę, kuriuos surašyta, keturios dešimtys vienas tukstantis penki šimtai. ²⁹ Neftalio sūnų vadas bus Enano sūnus Ahira; ³⁰ o visų jo kariuomenėje tinkančių į karę, kuriuos surašyta, penkios dešimtys trys tukstančiai keturi šimtai; ³¹ iš viso Dano stovyklose surašytųjų bus šimtas penkios dešimtys septyni tukstančiai šeši šimtai; jie eis pas-kutiniais.

³² Tasai yra Izraelio sūnų skaitlius pagal jų giminystės namus ir pagal padalintos kariuomenės būrius šeši šimtai trys tukstančiai penki šimtai penkios dešimtys. ³³ Lévitų gi nesurašinėta tarp Izraelio sūnų, nes taip Viešpats buvo įsakęs Mozei. ³⁴ Ir Izraelio sūnūs darė visa taip, kaip Viešpats buvo liepęs. Jie apsistodavo stovyklose savo būriais ir ėjo savo tėvų šeimynomis ir namais.

lio pirmgimius ir radus, kad jų buvo daugiau negu visų Lévitų, liepiama užmokėti pinigais Aaronui ir jo sūnams už tiek Izraelio pirmgimių, kiek jų buvo viršaus. Galop liepiama suskaičiuoti vien užaugusieji Lévitai nuo trijų dešimtų metų lig penkių dešimtų, kurie kelionėje turėjo nešti įvairias šėtros dalis, ir duodami griežti nurodymai, kaip reikia suvynioti šėtra prieš kelionę ir kas kokias jos dalis turi nešti.

c) Surašymas Lėvitų ir jų pareigos.

Caput III. ¹ Hæ sunt generationes Aaron et Moysi in die qua locutus est Dominus ad Moysen in monte Sinai. ² Et hæc nomina filiorum Aaron: primogenitus ejus Nadab, deinde Abiu, et Eleazar, et Ithamar. ³ Hæc nomina filiorum Aaron sacerdotum qui uncti sunt, et quorum repletæ et consecratæ manus ut sacerdotio fungerentur. ⁴ Mortui sunt enim Nadab et Abiu cum offerrent ignem alienum in conspectu Domini in deserto Sinai, absque liberis: functique sunt sacerdotio Eleazar et Ithamar coram Aaron patre suo.

⁵ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ⁶ Applica tribum Levi, et fac stare in conspectu Aaron sacerdotis ut ministrent ei, et excubent, ⁷ et observent quidquid ad cultum pertinet multitudinis coram tabernaculo testimonii, ⁸ et custodiant vasa tabernaculi, servientes in ministerio ejus. ⁹ Dabisque dono Levitas ¹⁰ Aaron et filiis ejus, quibus traditi sunt a filiis Israel. Aaron autem et filios ejus constitues super cultum sacerdotii. Externus, qui ad ministrandum accesserit, morietur.

3. perskyrimas. ¹ Šita yra Aaronas ir Mozės ainija tą dieną, kurioje Viešpats kalbėjo ant Sinajaus kalno. ² Ir šitie yra Aaronas sūnų vardai: jo pirmgimis Nadabas, toliaus Abijus, Eleazaras ir Itamaras. ³ Šitie yra vardai Aaronas sūnų, kunigų, kurie buvo patepti ir kurių rankos pripildyta ir pašvęsta, kad pildytu kunigystės pareigas. ⁴ Bet Nadabas ir Abijus, kuomet atnašavo svetimą ugnį Viešpaties akyvaizdoje Sinajaus tyrumoje, mirė, nepalikdami vaikų; o kunigystės pareigas pildė savo tėvo Aaronas akyvaizdoje Eleazaras ir Itamaras.

⁵ Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ⁶ Liepk prisiartinti Lėvio giminei ir ją pastatyk kunigo Aaronas akyvaizdoje, kad jam tarnautu ir stovētu sargyboje, ⁷ ir rupintusi viskuo, kas pridera prie tarnystės daugybeities lindijimo šėtra, ⁸ ir kad sergētu šėtros rykus, pildydami prie jos tarnystę. ⁹ Ir padovanosi Lėvitus ¹⁰ Aaronui ir jo sunums, kuriems jie Izraelio sūnų atiduoti. Aaroną gi ir jo sunus paskirsi kunigystės pareigoms. Kas iš pašaliečių prisiartintu tarnautų, numirs.

(3, 1) *Aaronas ir Mozės ainija.* Aaronas išvardintas pirmas kaip vyresnis amžiu, ir galop tik jo kuniški ainiai turėjo būti kunigais. Jie buvo draug dvasiški sūnys Mozės, kurs paties Viešpaties buvo paskirtas pildyti laikinai vyriausiojo kunigo pareigoms; kuniška gi jo ainija priderėjo prie paprastų Lėvitų. Vž. 1 Kron. 23, 14. — (2-4) *Ir šitie yra Aaronas...* Vž. Iš. 29, 1... Kun. 8, 1... 10, 1... Nauja čionai žinia tik ta, kad Nadabas ir Abijaus neliko vaikų. Labai sumažėjus

kunigų skaitlini, jiems buvo labai reikalingi padėjėjai; tokiais gi turėjo tapti Lėvitai.

(6) *Kad jam tarnautu ir...* Lėvitai buvo skiriami tarnanti ne vien Aaronui, bet apskritai kunigams, kurių atstovu čionai yra Aaronas. Jų tarnystė turėjo būti dviejopa, viena nuolatinė prie šėtros, kita laikinė kelionėje, nešant šėtros dalis; toliaus ji aprašoma nuosakiaus. — (9-10) *Ir padovanosi...* Aiškiai nurodoma, kad Lėvitai nelygūs kunigams, bet turi jiems tarnauti. — *Izraelio sūnų atiduoti.* Tik-

¹¹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ¹² Ego tui Levitas a filiis Israel pro omni primogenito, qui aperit vulvam in filiis Israel, eruntque Levitæ mei. ¹³ Meum est enim omne primogenitum: ex quo percussi primogenitos in terra Ægypti: sanctificavi mihi quicquid primum nascitur in Israel ab homine usque ad pecus, mei sunt: ego Dominus.

¹⁴ Locutusque est Dominus ad Moysen in deserto Sinai, dicens: ¹⁵ Numeram filios Levi per domos patrum suorum et familias, omnem masculum ab uno mense, et supra. ¹⁶ Numeravit Moyses, ut præceperat Dominus, ¹⁷ et inventi sunt filii Levi per nomina sua, Gerson et Caath et Merari. ¹⁸ Filii Gerson: Lebni et Semei. ¹⁹ Filii Caath: Amram et Jesaar, Hebron et Oziel. ²⁰ Filii Merari: Moholi et Musi.

²¹ De Gerson fuere familiæ duæ, Lebnitica, et Semeitica: ²² quarum numeratus est populus sexus masculini ab uno mense et supra, septem millia quingenti. ²³ Hi post tabernaculum metabuntur ad occidentem ²⁴ sub principe Eliasaph filio Lael. ²⁵ Et habebunt excubias in tabernaculo fœderis, ²⁶ ipsam tabernaculum et operimentum ejus,

riaus: Iš Izraëlio sunų tarpo; nes kunigams Lėvitus buvo ne Izraëlitai padavonoje, bet pats Dievas. — *Kas iš pašaliečių*: ne kunigas ir ne Lėvitas.

(12. 13) *Aš ėmiau...* Vž. Iš. 13, 2. 12... Dievas Aigypse buvo sau paskyręs Izraëlio pirmgimius; užuot gi jų jis ima savo ypatingon tarnystėn Lėvio giminę dėlei jos žymaus uolumo apie jo garbę. Vž. Iš. 32, 26...

(14) *Viešpats kalbėjo...* Viešpaties žodžiai toliaus paduoti ne ištisai, bet su-

¹¹ Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ¹² Aš ėmiau Lėvitus iš Izraëlio sunų už visus pirmgimius, kurie atveria iščią tarp Izraëlio sunų; ir Lėvitai bus mano; ¹³ nes mano yra kiekvienas pirmgimis, nuo to kaip ištikau pirmgimius Aigypso žemėje; aš sau pašvenčiau visus, kurie pirmieji gimsta Izraëlyje nuo žmogaus iki gyvuliui; jie yra mano. Aš Viešpats.

¹⁴ Viešpats kalbėjo Mozei Sinajaus tyrumoje ir tarė: ¹⁵ Suskaityk Lėvio sunus pagal jų tėvų namus ir šeimynas, visus vyriškius, turinčius vieną mėnesį amžio ir daugiau. ¹⁶ Mozė juos suskaitė, kaip Viešpats buvo įsakęs; ¹⁷ ir buvo rasta Lėvio sunų jų vardais Gersonas, Kaatas ir Meraris. ¹⁸ Gersono sunų: Lėbnis ir Sėmėjis. ¹⁹ Kaato sunų; Amramas ir Jesaaras, Hebronas ir Ozielis. ²⁰ Merario sunų: Moholis ir Musis.

²¹ Iš Gersono buvo dvi šeiminiai: Lėbnių ir Sėmėjų; ²² ir jų, turėjusių mėnesį amžio ir daugiau vyriškos lyties suskaičiuota septyni tukstančiai penki šimtai ypatų. ²³ Tie turi statyti stovyklas ties šėtros galu į vakarus ²⁴ po vadu Laëlio sunumi Eliasafu. ²⁵ Ir turi sergėti sandomos šėtroje ²⁶ pačią šėtrą ir juos uždangą, ir užkaba, ku-

jungti su pasakojimu, kaip juos išpildyta. — (15) *Turinčius vieną mėnesį...* Liepiama suskaičiuoti ne vien užaugusieji Lėvitai, bet visi jų vyriškai, pradedant nuo vieno mėnesio, kuomet jų motinos skaitėsi jau apkuotos nuo kraujo susitepimo, nes ir Izraëlitų pirmgimiai, kuriuos Lėvitai turėjo užvaduoti, buvo taipogi visokio amžio. — (17-20) *Buvo rasta...* Plg. Prad. 46, 11; Iš. 6, 16-19.

(21-26) *Iš Gersono...* Gersono ainijos skaitlius, vieta stovyklose ir pareigos. —

tentorium quod trahitur ante fores tecti foederis, et cortinas atri: tentorium quoque quod appenditur in introitu atri tabernaculi, et quidquid ad ritum altaris pertinet, funes tabernaculi et omnia utensilia ejus.

²⁷ Cognatio Caath habebit populos Amramitas et Jesaaritas et Hebronitas et Ozielitas. Hæ sunt familiæ Caathitarum recensitæ per nomina sua: ²⁸ omnes generis masculini ab uno mense et supra, octo millia sexcenti, habebunt excubias Sanctuarii, ²⁹ et castrametabuntur ad meridianam plagam. ³⁰ Princepsque eorum erit Elisaphan filius Oziel: ³¹ et custodient arcam, mensamque et candelabrum, altaria et vasa Sanctuarii, in quibus ministratur, et velum, cunctamque hujuscemodi suppellectilem. ³² Princeps autem principum Levitarum Eleazar filius Aaron sacerdotis, erit super excubitores custodiæ Sanctuarii.

³³ At vero de Merari erunt populi Moholitæ et Musitæ recensiti per nomina sua: ³⁴ omnes generis masculini ab uno mense et supra, sex millia ducenti. ³⁵ Princeps eorum Suriel filius Abihaiel: in plaga septentrionali castrametabuntur. ³⁶ Erunt sub custodia eorum tabulæ tabernaculi et vectes, et co-

ria užtiesiama sandoros šėtros anga, ir prieangio užkabas, o taipogi užkabą, kuri pakabinama šėtros prieangio įėjime, ir kas tik pridera prie altoriaus tarnystės, šėtros virves ir visus jos rykus.

²⁷ Prie Kaato giminės priderės Amramų, Jėsaarų, Hebronų ir Ozielių šeimynos. Tos tai yra iš Kaato kilusios šeimynos, suskaitytos jų vardais; ²⁸ jose iš viso vyriškių nuo vieno mėnesio ir daugiau buvo aštuoni tukstančiai šeši šimtai. Jie sergės šventyklą ²⁹ ir turės stovyklą pietiniame šone. ³⁰ O jų vadas bus Ozielio suns Elisafanas. ³¹ Sergės gi jie skrynią ir stalą, ir žibintuvą, altorius ir šventyklos indus, vartojamustarnystėje, ir užkabą ir visus tolygius rakandus. ³² O Lévitų vadų kunigaikštis, kunigo Aaronos suns Eleazaras, bus ant jų, kuriems pavesta sergėti šventyklą.

³³ O iš Merario kilo Moholių ir Musių giminės, kurias suskaityta jų vardais; ³⁴ jose iš viso vyriškių, turėjusių vieną mėnesį amžio ir daugiau, buvo šeši tukstančiai du šimtai. ³⁵ Jų vadas yra Abihaielio suns Surielis; jų stovyklos bus šiauriniame šone. ³⁶ Jiems bus pavesta sergėti šėtros lentos ir kartįs,

Patią šėtrą ir... Plg. žem. 4, 24-28. — *Kas tik pridera prie altoriaus tarnystės...* Ebr. t. pasakyta: ir aplinkui altorių: todėl turėta mintyje ne altoriaus tarnystė, bet prieangis su jo užkabomis aplinkui šėtrą ir aplink altorių.

(27-30) *Prie Kaato...* Kaato giminės skaitlius, vieta stovyklose ir pareigos. Prie Amramo ainijos priderėjo Mozė ir Aaronas. — (31) *Sergės gi jie...* Plg. žem.

4, 4-20. Kaato ainiams pavedama sergėti svarbiausi šventyklos dalykai. — *Užkabą*, kuria buvo atskirta švenčiausioji šėtros dalis nuo šventosios. — (32) *O Lévitų vadų...* Be giminės vado Kaato ainijai skiriamas dar kitas viršininkas, vyresnysis Aaronos suns Eleazaras.

(33-37) *Iš Merario...* Merario giminės skaitlius, vieta stovyklose ir pareigos. Plg. žem. 4, 29-34.

lumnæ ac bases earum, et omnia quæ ad cultum hujuscemodi pertinent: ³⁷ columnæque atrii per circuitum cum basibus suis, et paxilli cum funibus.

³⁸ Castrametabuntur ante tabernaculum fœderis, id est ad orientalem plagam, Moyses et Aaron cum filiis suis, habentes custodiam Sanctuarii in medio filiorum Israel: quisquis alienus accesserit, morietur.

³⁹ Omnes Levitæ, quos numeraverunt Moyses et Aaron juxta præceptum Domini per familias suas in genere masculino a mense uno et supra, fuerunt viginti duo millia.

⁴⁰ Et ait Dominus ad Moysen: Numera primogenitos sexus masculini de filiis Israel ab uno mense et supra, et habebis sum-

šulai ir jų pakojai ir visa, kas prie tos tarnystės pridera; ³⁷ taipogi prieangio šulai statomi aplinkui su jų pakojais ir baseliai su virvėmis.

³⁸ Ties sandoros šėtra, tai yra rytiniame šone turės stovyklas Mozė ir Aaronas draug su savo sunumis, sergėdami šventyklą Izraelio sunų tarpe. Kas tik prisiartintu svetimas, numirs.

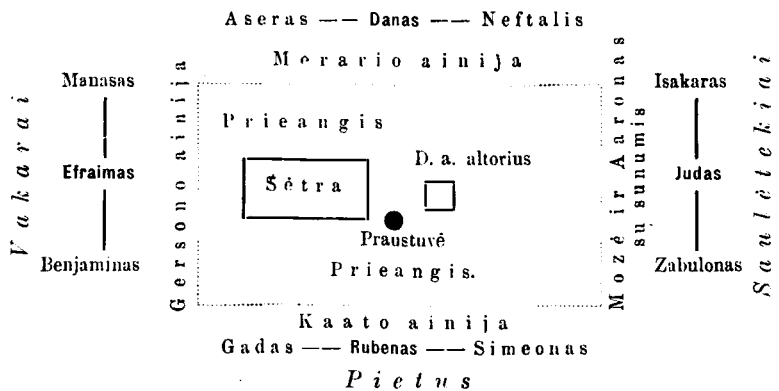
³⁹ Visų Lėvitų vyriskos lyties, turėjusių vieną mėnesį amžio ir daugiau, kuriuos Mozė ir Aaronas, Viešpačiui paliepus, suskai-tė pagal jų šeimynas, buvo dvidešimt du tukstančių.

⁴⁰ Ir Viešpats tarė Mozei: Suskaityk Izraelio sunų pirmgimius vyriškos lyties, turinčius vieną mėnesį amžio ir vyresnius, ir

(38) *Prieš sandorą*.. Mozė ir Aaronas rauna garbingiausias vietas stovyklose, nes ties pačiu įėjimu į prieangį ir šėtrą.

Dvylikos Izraelio giminių ir Lėvitų vietas stovyklose aplink šėtrą taip galima įsivaizduoti:

Š i a u r ė

(39) *Dvidešimt du tukstančių*. Sudėjus kruvon augščiau nurodytas atskirų Lėvitų giminių skaitlines, 7500+8600+6200, pasidaro 22300, taigi trimis šimtais daugiau. Kadangi skaitlinė 22000 atsikartoja kaip visai tikra, todėl reikia

manyti, kad arba atskirų giminių skaitlinės užrašytos negriežtai, arba bent viena iš jų klaidinga. Paklydimas pigiausiai galėjo atsirasti skaitlinėje 8600, nes apleidus ebr. ž. š'loš (tris) vidurinę raidę, pasidaro žodis šeš (šeši). Kiti aiškinto-

mam eorum. ⁴¹ Tollesque Levitas mihi pro omni primogenito filiorum Israel, ego sum Dominus: et pecora eorum pro universis primogenitis pecorum filiorum Israel. ⁴² Recensuit Moyses, sicut praeceperat Dominus, primogenitos filiorum Israel. ⁴³ Et fuerunt masculi per nomina sua, a mense uno et supra, viginti duo millia ducenti septuaginta tres. ⁴⁴ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ⁴⁵ Tolle Levitas pro primogenitis filiorum Israel, et pecora Levitarum pro pecoribus eorum, eruntque Levitae mei. Ego sum Dominus. ⁴⁶ In pretio autem ducentorum septuaginta trium, qui excedunt numerum Levitarum de primogenitis filiorum Israel, ⁴⁷ accipies quinque siclos per singula capita ad mensuram Sanctuarii. Siclus habet viginti obolos. ⁴⁸ Dabisque pecuniam Aaron et filiis ejus pretium eorum qui supra sunt. ⁴⁹ Tulit igitur Moyses pecuniam eorum, qui fuerant amplius, et quos redemerant a Levitis ⁵⁰ pro primogenitis filiorum Israel, mille trecentorum sexaginta quinque siclorum juxta pondus Sanctuarii, ⁵¹ et dedit eam Aaron et filiis ejus juxta verbum quod praeceperat sibi Dominus.

Caput IV. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen et Aaron,

imk jų skaitlių. ⁴¹ Ir imsi man Lévitus užuot visų Izraelio sunų pirmgimių: Aš esu Viešpats; ir visus jų gyvulius užuot visų pirmgimių iš Izraelio sunų gyvulių. ⁴² Mozė tat suskaitė, kaip Viešpats buvo įsakęs, Izraelio sunų pirmgimius; ⁴³ ir radosi vyriškių, pažymėtų jų vardais, turėjusių vieną mėnesį amžio ir daugiaus, dvidešimt du tukstančių du šimtu septynios dešimtys tris. ⁴⁴ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ⁴⁵ Imk Lévitus užuot Izraelio sunų pirmgimių ir Lévitų gyvulius užuot jų gyvulių, ir bus Lévitai mano. Aš esu Viešpats. ⁴⁶ Išpirkti gi dviem šimtam septynioms dešimtims trims, kuriais Izraelio sunų pirmgimiai perviršija Lévitų skaitlių, ⁴⁷ imsi nuo kiekvienos galvos po penkis siklius, tiek sverinčius kaip šventyklos. Siklis susideda iš dvidešimtys šeštokų. ⁴⁸ Ir atiduosi pinigų Aaronui ir jo sunams kaip užmokėsi už tuos, kiek yra viršaus. ⁴⁹ Mozė tat ėmė pinigų už tuos, kiek buvo viršaus ir kuriuos išpirko nuo Lévitų, ⁵⁰ už Izraelio sunų pirmgimius tukstantį tris šimtus šešias dešimtis penkis siklius, tokiuos kaip šventyklos, ⁵¹ ir atidavė Aaronui ir jo sunams, pildydamas įsakymą, kurį Viešpats jam buvo davęs.

4. perskyrimas. ¹ Viešpats kalbėjo Mozei ir Aaronui ir ta-

jai aiškina tą skirtumą dar kitaip. — (43) *Dvidešimt du tukstančių du...* Dvylikos giminių pirmgimių skaitlius, jei ji palyginsime nors su visų užaugusių Izraelitų skaitliu 603,550, gali išrodyti perdug mažas. Tas dalykas įvairiai aiškinamas, nes tikrai nežinia, ką skaityta tais pirmgimiais. — (46) *Išpirkti gi...* Anot

padavimo tie Izraelio pirmgimiai, kurie reikėjo išpirti pinigais, buvę išrinkti burtu. — (47) *Penkis siklius*: penkis syk po 1 rb. 10 kap., taigi 5 rb. 50 kap. — *Šeštoku*. Ebr. *gerah*. Vž. Iš. 30, 13. — (49) *Nuo Lévitų*: nuo tarnystės, kuriai buvo paskirti Lévitai.

dicens: ² Tolle summam filiorum Caath de medio Levitarum per domos et familias suas, ³ a trigesimo anno et supra, usque ad quinquagesimum annum, omnium qui ingrediuntur ut stent et ministrent in tabernaculo fœderis. ⁴ Hic est cultus filiorum Caath: Tabernaculum fœderis, et Sanctum sanctorum ⁵ ingredientur Aaron et filii ejus, quando movenda sunt castra, et deponent velum quod pendet ante fores, involventque eo arcam testimonii, ⁶ et operient rursum velamine ianthiarum pellium, extendentque desuper pallium totum hyacinthinum, et inducent vectes. ⁷ Mensam quoque propositionis involvent hyacinthino pallio, et ponent cum ea thuribula et mortariola, cyathos et crateras ad liba fundenda:

(4, 2) *Suskaityk...* Čionai liepiama suskaityti tik tie Lėvitai, kuriems Viešpats buvo paskyręs ypatingas priedermes kelionėje nešti įvairias šėtos dalis. Tos priedermės turėjo būti nepaprastos ir laikinės. Joms pildyti skiriami Lėvitai, turėjusieji ne mažiau 30 metų amžio ir ne daugiau 50. Paprastos gi ir nuolatinės Lėvitų pareigos buvo tarnauti prie šėtos, atnešti malkų, vandens, apvalyti indus, padėti kunigams prie aukų ir t.t. Tuo tikslu Lėvitams buvo suteiktas ypatingas pašventimas ir toms nuolatinėms pareigoms Lėvitai tiko jau nuo 25 metų (vz. zem. 8, 24. 25); žymiai vėliaus Dovidas liepė imti į tas pareigas dar penkeriais metais jaunesnius Lėvitus. Vz. 1 Kron. 23, 24-26. — *Kaato sunus.* Kaato ainija statoma pirmon vieton, nes jai buvo paskirta nešti švenčiausieji dalykai. Iš Kaato ainijos (per Amramą) buvo Mozė ir Aaronas. — (3) *Ieina, kad stovėtu.* Ebr. *bah laccabah*, įeina į kareiviją. Taigi ir Lėvitai yra dvasiški kareiviai, kurių pareigos yra tarnauti Dievui. — (4) *Ta bus...* Plg. aug. 3, 31. Anot ebr. t. šita eil. galima išreikšti taip: Ta yra Kaato sunų tarnystė sandoros šėtroje: kas labai šventa. Taip

rė: ² Suskaityk visus Kaato sunus iš Lėvitų tarpo jų namais ir šeimynomis, ³ nuo trijų dešimtų metų ir vyresnius iki penkių dešimtų metų, visus, kurie įeina, kad stovėtu ir tarnautu sandoros šėtroje. ⁴ Ta bus Kaato sunų tarnystė: sandoros šėtron ir jos švenčiausios dalin ⁵ įeis Aaronas ir jo suns, kuomet reikės pajudinti stovyklą, ir nuims užkabą, pakabintą ties anga, ir jona suvynios liudijimo skrynią ⁶ ir dar apdengs mėlynų kailių uždanga, ir ant viršaus užties visą mėlyną apsiaustą, ir įvers kartis. ⁷ Taipogi padėtinių duonų stalą įvynios mėlynan apsiaustan ir drang su juosudės smilkytuvus ir grustuvus, taures ir puodelius liejamoms aukoms pilti; duonos bus ant jo

pažymima, kad Kaato sunų neš kelionėje švenčiausius dalykus. — (5) *Ir jo sunus.* Išardant šėtrą valia buvo įeiti jos švenčiausios dalin taipogi paprastiesiems kunigams, bet ne Lėvitams. — *Užkabą*, skiriančią švenčiausią šėtos dalį nuo šventosios. Plg. Iš. 35, 12; 25, 16... 26, 31. — (6) *Mėlynų kailių...* Ta skrynios uždanga buvo padaryta iš tokių pat kailių, kaip ir antroji visos šėtos uždanga. Vz. Iš. 25, 5. — *Visą mėlyną apsiaustą.* Sandoros skrynia kelionėje turėjo tris uždangas. Viršutinis jos apsiaustas jau savo varsa turėjo ją išskirti iš kitų suvyniotų dalykų. — *Įvers kartis.* Iš. 25, 15 buvo uždrausta išimti iš skrynios grandžių kartelės; todėl kaikurie aiškintojai mano, kad šioje vietoje žodžiai: *Įvers kartis*, yra nereikalingas priedas vėlesniųjų laikų perrašinėtojo, kurs pritaikė prie skrynios tai, kas nuolat atkartojama žemiaus apie kitus suvyniotus dalykus; bet kiti aiškintojai spėja, kad kartelės, suvyniojant skrynią, buvo ištikrųjų ištraukiamos, o uždraudimą užrašytą Iš. 25, 15 supranta taip, kad kartelių nevaliu buvo laikyti ištrauktų iš grandžių nuolat kur kitur, kaip tai buvo daroma su kitomis panašiomis kartelėmis. — (7) *Pa-*

panes semper in ea erunt: ⁸ extendentque desuper pallium cocineum, quod rursum operient velamento ianthinarum pellium, et inducent vectes. ⁹ Sument et pallium hyacinthinum quo operient candelabrum cum lucernis et forcipibus suis et emunctoriis et cunctis vasis olei, quæ ad concinnandas lucernas necessaria sunt: ¹⁰ et super omnia ponent operimentum ianthinarum pellium, et inducent vectes. ¹¹ Nec non et altare aureum involvent hyacinthino vestimento, et extendent desuper operimentum ianthinarum pellium, inducentque vectes. ¹² Omnia vasa, quibus ministratur in Sanctuario, involvent hyacinthino pallio, et extendent desuper operimentum ianthinarum pellium, inducentque vectes. ¹³ Sed et altare mundabunt cinere, et involvent illud purpureo vestimento, ¹⁴ ponentque cum eo omnia vasa, quibus in ministerio ejus utuntur, id est, ignium receptacula, fuscinulas ac tridentes, uncinos et batilla. Cuncta vasa altaris operient simul velamine ianthinarum pellium, et inducent vectes. ¹⁵ Cumque involve rint Aaron et filii ejus Sanctuarium et omnia vasa ejus in commotione castrorum, tunc intrabunt filii Caath ut portent involuta: et non tangent vasa Sanctuarii, ne moriantur. Ista sunt onera filiorum Caath in taber-

visuomet. ⁸ Ir ant viršaus užties žydriai raudoną apsiaustą, kurį vėl apdengs melsvų kailių uždangą, ir įvers kartis. ⁹ Ims taipogi mėlyną apsiaustą, kuriuo apdengs žibintuvą su jo liampomis ir replelėmis ir gnybliais ir visais aliejais indais, kurie reikalingi liampoms žibinti, ¹⁰ ir ant jų visų uždės melsvų kailių uždangą, ir įvers kartis. ¹¹ Taipogi ir auksinį altorių įvynios mėlynan apsiaustan, ir ant viršaus užties uždangą iš melsvų kailių, ir įvers kartis. ¹² Visus rykus, kurie vartojami šventyklos tarnystėje, įvynios mėlynan apsiaustan, ir ant viršaus užties uždangą iš melsvų kailių, ir įvers kartis. ¹³ Altorių gi apvalys nuo pelenų ir jį apvynios raudonos purpuros apsiaustu; ¹⁴ ir sudės drang su juo visus rykus, kurie vartojami jo tarnystėje, tai yra indus angliams, šakutes, trišakius, kablius ir kastuvus. Visus altoriaus rykus apdengs drang melsvų kailių uždanga ir įvers kartis. ¹⁵ Kuomet Aaronas ir jo sūnūs bus suvynioję šventyklą ir visus jos rykus, judinant stovyklas, tuomet įeis Kaato sūnūs neštų, kas suvyniota; ir neprisilies prie šventyklos rykų, kad nenumirtu. Tai yra, ką Kaato sūnūs neš iš san-

dėtinių duonų... Plg. Iš. 25, 23-30. — (9) *Apdengs žibintuvą*. Plg. Iš. 25, 31-39. — *Replelėmis ir gnybliais*. Ebr. t. paminėta replelės arba gnybliai liampų knatams pataisyti ir indai nuoguaiboms sudėti. Vž. Iš. 25, 38. — (10) *Įvers kartis*. Žibintuvus neturėjo jokių grandžių

kartimis įverti; todėl anot ebr. t., čionai (taip pat ir 12. e.) kalbama apie padėjimą ant kartelių, arba ant neštuvų, padarytų iš kartelių. — (11) *Auksinį altorių*. Plg. Iš. 30, 1-5. — (13) *Altorių*. Kalbama apie deginamųjų aukų altorių ir jo rykus. Plg. Iš. 27, 1-8. LXX ir Samar.

naculo fœderis: ¹⁶ super quos erit Eleazar filius Aaron sacerdotis, ad cujus curam pertinet oleum ad concinnandas lucernas, et compositionis incensum, et sacrificium, quod semper offertur, et oleum unctionis, et quidquid ad cultum tabernaculi pertinet, omniumque vasorum, quæ in Sanctuario sunt. ¹⁷ Locutusque est Dominus ad Moysen et Aaron, dicens: ¹⁸ Nolite perdere populum Caath de medio Levitarum: ¹⁹ sed hoc facite eis, ut vivant, et non moriantur, si tetigerint Sancta sanctorum. Aaron et filii ejus intrabunt, ipsique disponent opera singulorum, et dividunt quid portare quis debeat. ²⁰ Alii nulla curiositate videant quæ sunt in Sanctuario priusquam involvantur, alioquin morientur.

²¹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ²² Tolle summam etiam filiorum Gerson per domos ac familias et cognationes suas, ²³ a triginta annis et supra, usque ad annos quinquaginta. Numera omnes qui ingrediuntur et ministrant in tabernaculo fœderis. ²⁴ Hoc est officium familie Gersonitarum, ²⁵ ut portent cortinas tabernaculi et tectum fœderis operimentum aliud, et super omnia velamen ianthinum tentoriumque quod pendet in introitu tabernaculi

doros šėtros. ¹⁶ Jų viršininkas bus kunigo Aarono sunus Eleazaras, ir jis rupinsis aliejumi liampoms žibinti, ir sudėtinuoju smilkalu, ir visuomet atnaujamą duoninę auką, ir tepamuojų aliejumi, ir visu, kas pridera prie šėtros tarnystės, ir visais šventykloje esančiais rykais. ¹⁷ Viešpats dar kalbėjo Mozei ir Aaronui ir tarė: ¹⁸ Neleiskite Kaato giminei pražuti iš Lévitų tarpo, ¹⁹ bet tai jiems padarykite, kad išliktų gyvi ir nenumirtų, jei prisiliestu labai šventų dalykų. Aaronas ir jo sūnūs įeis ir patįs paskirstys kiekvienam darbą, ir padalins ką kas turi nešti. ²⁰ Kiti gi neprivalo iš žingeidumo veizdėti, kas yra šventykloje, kolei ji nebus suvyniota, nes kitaip numirs.

²¹ Viešpats dar kalbėjo Mozei ir tarė: ²² Imk taipogi visą Gersono sūnų skaitlių su jų namais ir šeimynomis ir giminėmis ²³ nuo trijų dešimtų metų ir vyresnius lig penkių dešimtų metų. Suskaičiuok visus, kurie įeina ir tarnauja sandoros šėtroje. ²⁴ Ta yra Gersono giminės tarnystė: ²⁵ jie turės nešti šėtros dangalus ir sandoros dangtį, antrąjį apvalkalą ir visa pridengiančią melsvų kailių uždangą, ir užkabą, kuri sandoros šėtros įėjime ka-

Pent. čionai dar paminėta praustuvės ir jos ramščio suvyniojimas. — (16) *Jis rupinsis...* Pats Eleazaras nieko nenešė; tik jam reikėjo ypač rupinties aliejumi liampoms (Iš. 27, 20, 21), smilkalais (Iš. 30, 34...), tepamuojų aliejumi (Iš. 30, 13...) ir duoninėmis aukomis (*minchah*), kad joms niekuomet nepritrūktų miltų ir aliejaus. (17–20) *Neleiskite...* Duodamas perspėjimas kunigams, kad patįs gerai suvyniotų

visus šventus dalykus ir juos paskirstytų tarp nešėjų, ir jokių būdu neleistu jiems jų prisiliesti arba veizdėti su žingeidumu į dar neapvyniotus.

(22) *Imk visą Gersono...* Gersono ainijos pareigos kelionėje. Plg. aug. 3, 26. — (23) *Kurie įeina.* Ebr. t.: *habba' li'e'bo'caba'*, kurie įeina stovėti kareivijos eiliose. Plg. aug. 3. e. — *Turės nešti šėtros dangalus ir...* Vz. Iš. 26,

fæderis, ²⁶ cortinas atrii, et velum in introitu quod est ante tabernaculum. Omnia quæ ad altare pertinent, funiculos, et vasa ministerii, ²⁷ jubente Aaron et filiis ejus, portabunt filii Gerson: et scient singuli cui debeant oneri mancipari. ²⁸ Hic est cultus familiæ Gersonitarum in tabernaculo fæderis, eruntque sub manu Ithamar filii Aaron sacerdotis.

²⁹ Filios quoque Merari per familias et domos patrum suorum recensebis ³⁰ a triginta annis et supra, usque ad annos quinquaginta, omnes qui ingrediuntur ad officium ministerii sui et cultum fæderis testimonii. ³¹ Hæc sunt onera eorum: Portabunt tabulas tabernaculi et vectes ejus, columnas ac bases earum, ³² columnas quoque atrii per circuitum cum basibus et paxillis et funibus suis. Omnia vasa et supellectilem ad numerum accipient, sicque portabunt. ³³ Hoc est officium familiæ Meraritarum et ministerium in tabernaculo fæderis: eruntque sub manu Ithamar filii Aaron sacerdotis.

³⁴ Recensuerunt igitur Moyses et Aaron et principes synagogæ filios Caath per cognationes et domos patrum suorum ³⁵ a triginta annis et supra, usque ad annum quinquagesimum, om-

ba, ²⁶ prieangio užkabas, ir užkabą, esančią įėjime ties šėtra. Visa, kas pridera prie altoriaus, virvelės ir tarnystės rykus, ²⁷ liepiant Aaronui ir jo sunams. neš Gersono sunų; ir kiekvienas tegul žino, kas jam reikia nešti. ²⁸ Ta yra Gersono giminės tarnystė sandoros šėtroje: jie bus po kunigo Aarono sunaus Itamaro valdžia.

²⁹ Suskaitysį taipogi Merario sunus jų tėvų šeimynomis ir namais ³⁰ nuo trijų dešimtų metų ir vyresnius lig penkių dešimtų metų, visus kurie įeina savo pareigų atliktų ir tarnystės pildytų prie liudijimo sandoros. ³¹ Štai jų našta: jie neš šėtros lentas ir jos užkaiščius, šulų ir pakojus, ³² taipogi prieangio šulų statomus aplinkui su jų pakojais, basleliais ir virvėmis. Visus rykus ir rakandus ims suskaičytus ir taip neš. ³³ Ta yra Merario sunų giminės pareiga ir tarnystė sandoros šėtroje; jie bus po kunigo Aarono sunaus Itamaro valdžia.

³⁴ Taigi, Mozė ir Aaronas ir susirinkimo vyresnieji suskaitė Kaato sunus jų tėvų giminėmis ir namais ³⁵ nuo trijų dešimtų metų ir vyresnius lig penkių dešimtų metų, visus kurie įeina

1 - 14. 36; 27, 9... — (26) Užkabą, esančią įėjime... Ebr. t. šitoje vietoje labiau skiriasi nuo Vulgatos: „Užkabą įeinamoje angijoje prieangio, esančio aplink šėtrą ir aplink altorių, ir virves, ir prie jų vartojamus įrankius; ir jie tarnaus visame, kas tik reikės prie jų daryti“. Taigi Gersono sunų nenesė nei altoriaus nei jo rykų, bet tik savo tarnystės įrankius, vartojamus išardant arba ištiesiant šėtrą, pvd.

kujelius basleliams įkalti. Taipogi jų buvo darbas susegioti ir atsegioti atskirus dangalus, iš kurių buvo padarytas šėtros viršus.

(29) Suskaitysį taipogi... Merario sunų pareigos kelionėje, Plg. aug. 3, 36.

(34 - 49) Taigi... Įspildymas Dievo įsakymo suskaičyti Lėvitus, skiriamus šventyklai nešti.

nes qui ingrediuntur ad ministerium tabernacuti fœderis: ³⁶ et inventi sunt duo millia septingenti quinquaginta. ³⁷ Hic est numerus populi Caath qui intrant tabernaculum fœderis: hos numeravit Moyses et Aaron juxta sermonem Domini per manum Moysi. ³⁸ Numerati sunt et filii Gerson per cognationes et domos patrum suorum, ³⁹ a triginta annis et supra, usque ad quinquagesimum annum, omnes qui ingrediuntur ut ministrent in tabernaculo fœderis: ⁴⁰ et inventi sunt duo millia sexcenti triginta. ⁴¹ Hic est populus Gersonitarum, quos numeraverunt Moyses et Aaron juxta verbum Domini. ⁴² Numerati sunt et filii Merari per cognationes et domos patrum suorum ⁴³ a triginta annis et supra, usque ad annum quinquagesimum, omnes qui ingrediuntur ad explendos ritus tabernaculi fœderis: ⁴⁴ et inventi sunt tria millia ducenti. ⁴⁵ Hic est numerus filiorum Merari, quos recensuerunt Moyses et Aaron juxta imperium Domini per manum Moysi. ⁴⁶ Omnes qui recensiti sunt de Levitis, et quos recenseri fecit ad nomen Moyses et Aaron, et principes Israel per cognationes et domos patrum suorum ⁴⁷ a triginta annis et supra, usque ad annum quinquagesimum, ingredientes ad ministerium tabernaculi, et onera portanda, ⁴⁸ fuerunt simul octo millia quingenti octoginta. ⁴⁹ Juxta verbum Domini recensuit eos Moyses, unumquemque juxta officium et onera sua, sicut præceperat ei Dominus.

sandoros šėtros tarnystėn; ³⁶ ir radosi du tukstančiu septyni šimtai penkios dešimtys. ³⁷ Tasai yra Kaato giminės skaitlius, kurie įeina sandoros šėtron; juos suskaitė Mozė ir Aaronas, kaip Viešpats buvo įsakęs per Mozė. ³⁸ Suskaityta taipogi ir Gersono sunų jų tėvų giminėmis ir namais ³⁹ nuo trijų dešimtų metų ir vyresni lig penkių dešimtų metų, visi kurie įeina tarnautų sandoros šėtroje; ⁴⁰ ir jų rasta du tukstančiu šeši šimtai trys dešimtys. ⁴¹ Ta yra Gersono giminė, kurią suskaitė Mozė ir Aaronas, kaip Viešpats buvo įsakęs. ⁴² Suskaityta taipogi ir Merario sunų jų tėvų giminėmis ir namais ⁴³ nuo trijų dešimtų metų ir vyresni lig penkių dešimtų metų, visi kurie įeina pareigų pildytų sandoros šėtroje, ⁴⁴ ir rasta trys tukstančiai du šimtu. ⁴⁵ Tasai yra Merario sunų skaitlius, kuriuos suskaitė Mozė ir Aaronas, kaip Viešpats buvo liepęs per Mozė. ⁴⁶ Visų suskaitytųjų tarp Lėvitų ir kuriuos Mozė ir Aaronas ir Izraėlio kunigaikščiai suskaitydino įvardžiai jų tėvų giminėmis ir namais ⁴⁷ nuo trijų dešimtų metų ir vyresnius lig penkių dešimtų metų, įeinančių šėtron tarnautų ir naštų neštų, ⁴⁸ buvo draug aštuoni tukstančiai penki šimtai aštuonios dešimtys. ⁴⁹ Juos suskaitė Mozė, kaip Viešpats buvo įsakęs, kiekvieną pagal jo pareigą ir naštą, kaip jam Viešpats buvo liepęs.

2. Įstatai, užlaikytini stovyklose.

Caput V. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ² Præcipe filiis Israel, ut ejeciant de castris omnem leprosum, et qui semine fluit, pollutusque est super mortuo: ³ tam masculum quam feminam ejecite de castris, ne contaminent ea cum habitaverim vobiscum. ⁴ Feceruntque ita filii Israel, et ejecerunt eos extra castra, sicut locutus erat Dominus Moysi.

⁵ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ⁶ Loquere ad filios Israel: Vir, sive mulier, cum fecerint ex omnibus peccatis, quæ solent hominibus accidere, et per negligentiam transgressi fuerint mandatum Domini, atque deliquerint, ⁷ confitebuntur peccatum suum, et redent ipsum caput, quintamque partem desuper ei, in quem peccaverint. ⁸ Sin autem non fuerit qui recipiat, dabunt Domino, et erit sacerdotis, excepto ariete, qui offertur pro expiatione, ut sit placabilis hostia.

⁹ Omnes quoque primitiæ, quas offerunt filii Israel, ad sacerdo-

5. perskyrimas. ¹ Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ² Įsakyk Izraelio sunams, kad išmestu iš stovyklos visus raupsuotus, ir kas tik turi kuno susitepimą, ir kas tik susitepęs numirėliu; ³ išmeskite kaip vyriškius taip moteriškes iš stovyklos, kad jos nesuteptu kadangi aš pasilieku jusų tarpe. ⁴ Ir Izraelio sunys taip padarė ir juos išmetė už stovyklos, kaip Viešpats buvo kalbėjęs Mozei.

⁵ Viešpats dar kalbėjo Mozei ir tarė: ⁶ Sakyk Izraelio sunams: Jei vyriškis arba moteriškė padarytu kurią nors iš visų nuodėmių, kurios žmonėms paprastai atsitinka, ir neapsižiūrėjęs peržengtu Viešpaties paliepimą ir taip prasikaltu, ⁷ išpažins savo nuodėmę ir atiduos tam, kuriam prasikalto, patį dalyką ir be to penktą dalį jo vertės viršaus. ⁸ O jei nebutu to, kurs atsiimtu, duos Viešpačiui, ir tai priderės kunigui, neskaitant avino, kurs atnašaujamas permaldavimui, kad butu apsiukuopimo auka.

⁹ Taipogi visos pirmuonės, kurias atnašauja Izraelio sunys,

5, 1-6, 27. Sutvarkius stovyklas, apgarsinami penki įstatai, kuriais išdalies primenami seniaus išleistieji įstatai, išdalies gi jie papildomi visai naujais įsakymais. Taigi, visų pirma liepiama prašalinti iš stovyklos kaikurie susitepusieji ir atsilyginti už padarytąsias skriaudas, toliaus gana plačiai kalbama, kas reikia daryti, kuomet keno moteris įtariama dėlei sveltumoterystės, duodamas taipogi naujas įstatas apie nazarų apžadus ir galop pamokoma, kaip kunigai privalo laiminti tautą.

(5. 2) *Raupsuotus.* Plg. Kun. 13, 46. — *Kuno susitepimą.* Vz. Kun. 15, 2. 19. 25. — *Numirėliu.* Vz. Kun. 11, 24. 25.

(6) *Jei vyriškis...* Papildomas įstatas, užrašytas Kun. 6, 1-7; be to, kas tenai pasakyta, čionai aiškiai reikalaujama išpažinti savo kaltbę ir nurodoma, kam reikia sugrąžinti svetimas dalykas, nebésant tikrojo savininko. — *Neapsižiūrėjęs.* To žodžio visai nėra ebr. t.; tenai pasakyta tik tiek: kuriomis žmonės nusideda Viešpačiui (prævaricantes contra Dominum). — (8) *O jei nebebutu...* Anot ebr. t.: o jei (butu numiręs) nebuto palikęs artimo giminės (ebr. *goel*).

(9. 10) *Pirmuonės.* Ebr. *th'rumah*, k a s p a k e l i a m a. Augščiaus užrašytas įsakymas, kad neesant savininko grąžinamas

tem pertinent: ¹⁰ et quidquid in Sanctuarium offertur a singulis, et traditur manibus sacerdotis, ipsius erit.

¹¹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ¹² Loquere ad filios Israel, et dices ad eos: Vir, cujus uxor erraverit, maritumque contemnens ¹³ dormierit cum altero viro, et hoc maritus deprehendere non quiverit, sed latet adulterium, et testibus argui non potest, quia non est inventa in stupro: ¹⁴ si spiritus zelotypiae concitaverit virum contra uxorem suam, quæ vel polluta est, vel falsa suspitione appetitur, ¹⁵ adducet eam ad sacerdotem, et offeret oblationem pro illa decimam partem sati farinæ hordeaceæ: non fundet super eam oleum, nec imponet thus: quia sacrificium zelotypiae est, et oblatio investigans adulterium. ¹⁶ Offeret igitur eam sacerdos, et statuet coram Domino. ¹⁷ Assumetque aquam sanctam in vase fictili, et pauxillum terræ de pavimen-

pridera kunigui, ¹⁰ ir visa, kas tik pavienių ypatų atnašaujama šventykloje ir atiduodama į kunigo rankas, bus jo.

¹¹ Viešpats dar kalbėjo Mozei ir tarė: ¹² Kalbėk Izraelio sunums ir jiems sakyk: Jei keno pati suklystu, ir, paniekinus savo vyrą, ¹³ nusidėtu su kitu vyriškiu, ir jos vyras tai negalėtu susekti, bet svetimoterystė pasiliktu slapta ir negalėtu būti patvirtinta liudytojais, nes jos nenutverta svetimoteriaujant; ¹⁴ jei moterystės pavydo dvasia sukeltu vyrą prieš jo moterį, kuri arba ištikrųjų yra susitepus, arba kaltinama neteislingai įtarta, ¹⁵ jis ją atves pas kunigą ir atneš už ją aukai dešimtą efos dalį miežienių miltų; nepils ant jų aliejaus ir nedės smilkalų, nes tai moterystės pavydo duoninė auka ir atnaša, kuria tardoma svetimoterystė. ¹⁶ Tai gi, kunigas ją prives ir pastatys Viešpaties akylaizdoje; ¹⁷ ir ims pašventinto vandens molinį indan ir įmes į jį truputį

svetimas dalykas darosi kunigo nuosavybė, duoda progą nutarti, kam pridera aukų dalis, kurias įstatai apskritai skiria kunigams. Tai gi, jos turi tekti tam kunigui, kurs auką priima ir išpildo.

(12) *Jei keno...* Gana dažnai kilstančios abejonės ir įtarimai, ar moteris pasiilekia ištikima savo vyrui, pas visas tautas ir visais laikais esti priežastis nesutikimų ir iširimo šeimyniniame gyvenime; todėl tokių abejonių prašalinimas buvo labai svarbus dalykas taipogi Izraelitams. Kadangi dažniausiai nėra kuo patvirtinti savo įtarimų, kurie gali būti visai neteisingi, todėl čionai apgarsinamu įstatu bylos apie moters ištikimybę savo vyrui pavedama „Dievui teisui“. Ar jo apeigos buvo Izraelitams visai naujos, sunku pasakyti. Tikresnė regisi yra nuomonė, kurie mano, kad kaip daug kitų Mozės apgarsintų apeigų, taip ir šitos buvo Izraelio sunums jau ir seniaus žino-

mos ir užlaikomos iš papročio, ir kad dabar jos įgauna didesnę svarbumą, nes Viešpats liepia jas apskelbti savo vardu. — (13) *Negalėtu susekti.* Apie aikštėn išėjusią svetimoterystę buvo duotas įstatas kitur. Vž. Kun. 20, 10. — (14) *Moterystės pavydo dvasia.* Taip vadinasi esanti tarp vyro ir moters pavydo pilna meilė, kuri pati savyje nėra pikta. Ji tai gimdo pamatuotus, o kadaida taipogi visai nepamatuotus ir neteisingus įtarimus, pa kursto vyrą ir moterį kita prieš kitą ir daro jų šeimyninį gyvenimą nepakenčiamu. — (15) *Efos.* Vž. Iš. 16, 36. 16. — *Miežienių miltų.* Jie skaitėsi du syk pigesni už kvietienius. Plg. 4 Kar. 7, 1. — *Nepils ant jų aliejaus...*, nes nebuvo tai auka, daroma Viešpačiui, kad būtų meliausias kvapas. Plg. Kun. 2, 1; 5, 11; 6, 15. — (16) *Viešpaties akylaizdon:* ties šėtra. — (17) *Pašventinto vandens.* Anot daugelio aiškintojų: vandens iš varinės

to tabernaculi mittet in eam. ¹⁸ Cumque steterit mulier in conspectu Domini, discooperiet caput ejus, et ponet super manus illius sacrificium recordationis, et oblationem zelotypiæ: ipse autem tenebit aquas amarissimas, in quibus cum execratione maledicta congestit. ¹⁹ Adjurabitque eam, et dicet: Si non dormivit vir alienus tecum, et si non polluta es, deserto mariti thoro, non te nocebunt aquæ istæ amarissimæ, in quas maledicta congesti. ²⁰ Sin autem declinasti a viro tuo, atque polluta es, et concubuisti cum altero viro: ²¹ his maledictionibus subjacebis: Det te Dominus in maledictionem, exemplumque cunctorum in populo suo: putrescere faciat femur tuum, et tumens uterus tuus disrumpatur. ²² Ingreduantur aquæ maledictæ in ventrem tuum, et utero tumescente putrescat femur. Et respondebit mulier. Amen, amen. ²³ Scribetque sacerdos in libello ista maledicta, et delebit ea aquis amarissimis, in quas maledicta congestit, ²⁴ et dabit ei bibere. Quas cum exhauserit, ²⁵

žemės nuo šėtros aslos. ¹⁸ Stovint moteriškai Viešpaties akylaizdoje, jis atidengs jos galvą ir padės jai ant rankos duoninę atminimo auką ir moterystės pavydo atnašą, pats gi laikys karčiausio vandens, ant kurio jis yra ištaraęs praeikimus; ¹⁹ ir prisiėkdys ją ir tars: Jei svetimas vyras su tavim nemiegojo ir jei nesusitepei, apleidus savo vyro patalą, tau nekenks šitas karčiausis vanduo, ant kurio ištariau praeikimus. ²⁰ Bet jei atsitraukei nuo savo vyro ir susitepei ir nusidėjai su kitu vyru, ²¹ ant tavęs ateis šitie praeikimai: Viešpats tepaduodie tavę praeikimui ir tepadaro iš tavęs pavyzdį visiems savo tautoje; tesupudina tavo kulšis, ir išsiptusi tavo iščia teperplyšta: ²² praeiktas vanduo tejeina i tavo pilvą ir išsipučiant iščia tesupuna kulšis. Moteriškė gi atsakys: Amen, amen. ²³ O kunigas surašys ant lakštelio tuos praeikimus ir juos nuplaus karčiausiu vandenimi, ant kurio ištaraė praeikimus, ²⁴ ir duos jai gerti. Kuomet ji išgers, ²⁵ ku-

praustuvės, buvusios ties šėtra. Plg. Iš. 30, 18. — *Truputį žemės...* Vanduo darėsi dar šventesnis, įmetant į jį truputį žemės, paimtos iš paties Dievo buveinės aslos. — (18) *Atidengs jos galvą*, tuo aiškiaus pažymėdamas, kad Viešpats mato, ar moteriškė kalta, ar ne. — *Atminimo auka*. Taip ji vadinasi dėlto, kad buvo maldaujama, idant Dievas tarsi atsimintu moteriškės nuodėmę, jei ji buvo ištikrųjų prasikaltusi. — *Ir*. Nereikalingas Vulgatos priedas, nes kalbama ne apie antrą auką, o tik ta pati pavadinta kitu vardu. — *Karčiausio vandens*. Taip pavadintas angščiaus minėtas šventas vanduo dėlėi baisių pasekmių, kurias jis galėjo padaryti (vz. žem. 21, 27. e.). — *Praeikimais*. Plg. žem. 23. e. — (21)

Pavyzdį, galintį perspėti ir mugašdinti visus, kurie apie jį patirs. — (22) *Amen*: taip tebuna. Taip atsiliepdama įtarta moteriškė neprisipažindavo prie savo kaltybės, jei ji ir buvo kalta; nebuvo tai taipogi neikra prisieka, bet tik pasidavimas Dievo teismui ir bausmei. — (23) *Ant lakštelio*. Kunigas turėjo savo žodžius surašyti ant lakštelio, padaryto iš Nilo pakraščiuose augusio žolyno, vadinamo papyrumi, ir, rašalui dar neišdžiuvus, nuplauti, kas buvo parašyta, pamirkydamas lakštelį šventame vandenyje. — (24) *Ir duos jai gerti...* Elbr. t. taip reiktu išversti: „ir girdys moteriškę karčiausiu praeiktu vandenimi, ir jeis į ją praeiktas vanduo, kad butu kartumas“. Toliaus pasakyta, kad vanduo reikėjo duoti

tollet sacerdos de manu ejus sacrificium zelotypiæ, et elevabit illud coram Domino, imponetque illud super altare: ita dumtaxat ut prius, ²⁶ pugillum sacrificiū tollat de eo, quod offertur, et incendat super altare: et sic potum det mulieri aquas amarissimas. ²⁷ Quas cum biberit, si polluta est, et contempto viro adulterii rea, pertransibunt eam aquæ maledictionis, et inflato ventre computrescet femur: eritque mulier in maledictionem, et in exemplum omni populo. ²⁸ Quod si polluta non fuerit, erit innoxia, et faciet liberos. ²⁹ Ista est lex zelotypiæ. Si declinaverit mulier a viro suo, et si polluta fuerit, ³⁰ maritusque zelotypiæ spiritu concitatus adduxerit eam in conspectu Domini, et fecerit ei sacerdos juxta omnia quæ scripta sunt: ³¹ maritus absque culpa erit, et illa recipiet iniquitatem suam.

Caput VI. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen dicens: ² Loquere ad filios Israel, et dic eis: Vir, sive mulier, cum fecerint votum ut sancti-

nigas ims iš jos rankos duoninę moterystės pavydo auką, ir ją pakels Viešpaties akyvaizdoje, ir ją padės ant altoriaus, būtent toje eilioje, kad pirma ²⁶ ims iš to, kas atnašaujama, pilną aukos saują ir sudegins ant altoriaus, o paskui duos moteriškai gerti karčiausio vandens. ²⁷ Kuomet ji tai išgers, jei ji sutepta ir, paniekinus savo vyrą, prasikalto svetimoteryste, prakeikimo vanduo pereis į ją ir, pilvui išsiputęs, supus kulsis; ir bus moteriškė prakeikimu ir pavyzdžiu visai tautai. ²⁸ O jei bus nesusitepus, tai jai nekenks, ir turės vaikų. ²⁹ Tasai yra moterystės pavydo įstatas. Jei moteriškė atsitrauktu nuo savo vyro ir jei susiteptu, ³⁰ ir jei vyras moterystės pavydo dviosios pakurstytas ją atvestu Viešpaties akyvaizdon, o kunigas jai padarytu visa, kas čionai parašyta, ³¹ vyras bus be kaltės, o ji atsiims bausmę už savo kaltybę.

6. perskyrimas. ¹ Viešpats dar kalbėjo Mozei ir tarė: ² Kalbėk Izraelio sunams ir jiems sakyk: Vyriškis arba moteriškė, kuomet bus padarę apžadą pasišven-

gerti moteriškai po to, kaip bus padaryta auka iš miltų. — (27. 28) *Kuomet ji...* Nurodomos išgerto vandens pasekmės. Prasikaltusi moteriškė galėjo susilaukti baisios bausmės; bet jos įvykdytoju turėjo būti pats Dievas, kurs veizdėdamas į žmogaus širdies gilybes geriausiai žino, kuomet ir kaip reikės kaltininkė nubauti, o matydamas jos gailestį ir tvirtą pasiketinimą nebeusidėti gali parodyti savo mielaširdystę ir visai dovanoti bausmę. Plg. Jo. 8, 2... — (31) *Vyras bus be kaltės...* Vyras, kurs ir neteisingai būtų įtaręs savo pačią, jei išpildo, ko įstatas reikalauja ir pasiduoda Dievo teismui, skuitosi nekaltas. Įstatas kalba tik apie moterystės pavydą iš vyro pusės, nes esant pas žydus daugmoterystei, pavydas dėlėi neištikimy-

bės iš vyro pusės negalėjo turėti didžios svarbos.

(6, 2) *Vyriškis arba...* Apžadas, kuriuo uolesnieji Izraelitai kaikiuriuose savo gyvenimo atsitikimuose pasišvėsdavo trumpesniai ar ilgesniai laikui Dievui, nebūvo visai naujas, nes apie jį čionai kalbama kaip apie žinomą dalyką. Panašus pasišventimas minimas Kun. 27, 2, o pasišventiančiųjų vardas, *nazir*, nazarajus, sutinkams jau Jokubo pranašystėje apie Juozapą Prad. 49, 26. Taigi čionai apgarsinamas Dievo vardu įstatas apie nazarajus turi geriaus sutvarkyti jų pareigas, rasi ne visų vienaip iki tam laikui suprantamas ir pildomas. Pasišventiančiųjų vardas nazarajus, ebr. *nazir*, ir paties jų pasišventimo ebr. pavadinimas *nezzer*

ficentur, et se voluerint Domino consecrare: ³ a vino, et omni, quod inebriare potest, abstinerebunt. Acetum ex vino, et ex qualibet alia potione, et quidquid de uva exprimitur, non bibent: uvas recentes siccassque non comedent ⁴ cunctis diebus quibus ex voto Domino consecrantur: quidquid ex vinea esse potest, ab uva passa usque ad acinum non comedent. ⁵ Omni tempore separationis suæ novacula non transibit per caput ejus usque ad completum diem, quo Domino consecratur. Sanctus erit, crescente cæsarie capitis ejus. ⁶ Omni tempore consecrationis suæ super mortuum non ingreditur, ⁷ nec super patris quidem et matris et fratris sororisque funere contaminabitur, quia consecratio Dei sui super caput ejus est. ⁸ Omnibus diebus separationis suæ sanctus erit Domino. ⁹ Sin autem mortuus fuerit subito quispiam coram eo, polluetur caput consecrationis ejus: quod radet illico in eadem die purgationis suæ, et rursum septima. ¹⁰ In octavo autem die offeret duos turtures, vel duos

tinti ir norės pasišvęsti Viešpačiui, ³ prisiturės nuo vyno ir nuo viso, kas gali nugirdyti. Negers uksaus iš vyno, nei iš jokio kito gėralo, ir nieko, kas iš vynuogių išspaudžiama; nevalgys nei šviežių vynuogių, nei džiovintų ⁴ per visą laiką, kolai pasilieka pašvęsti apžadų Viešpačiui; nevalgys nieko, kas imama iš vynuogyno nuo sausos uogos lig grudeliui. ⁵ Visą jo atskyrimo metą skustuvą nepereis per jo galvą, kolai visai nepasibaigs laikas, kuriam pasišventė Viešpačiui. Bus šventas augant jo galvos plaukams. ⁶ Visą savo pašventimo laiką nesiartins prie numirėlio ⁷ ir nesusitės net nei savo tėvo, nei motinos, nei brolio, nei sesers laidotuviemis, nes jo Dievo pašventimas yra ant jo galvos. ⁶ Per visas savo atskyrimo dienas bus šventas Viešpačiui. ⁹ O jei kas nors umai numirtu jo akyvaizdoje, susitės jo pašventimo galva, kurią tuoju nuskus tą pačią savo apsikuopimo dieną ir antrą sykį septintoje. ¹⁰ Aštuntoje gi dienoje atnašaus kunigui liudijimo sandoros įėjį-

padaryti iš žodžio *nazar*, kurio prasmė yra: atsisukti, pasišvęsti Dievui, prisitūrėti; todėl ir Vulgatoje jis išreiškiamas įvairiais žodžiais (plg. eil. 4.5.6. ir toi.). Įstato pradžią ebr. t. taip galima išversti: Vyras arba moteriškė, jei padarys nazarą, jo apžadą, kad pasišvęstų Viešpačiui, prisitūrės... — (3) *Nuo vyno...* Pirmas dalykas, kurio įstatas reikalauja iš nazarų, tai prisitūrėjimas nuo svaiginančiųjų gėralų ir viso, kas su jais turi šį tą bendra. Taigi, blaivumui jie turi net perviršinti kunigus, kuriems uždrausta gerti vynas tik tarnaujant šventykloje. — *Uksaus*. Jį gerdavo, norėdami atsigaivinti kaitros metu. — (4) *Per visą laiką, kolai...* Iš čia pasirodo, kad šitas įstatas paliečia tik laikinį nazarų pasišventimą;

bet pas Izraelitus buvo ir amžini nazarai, pvd. Samsonas, Samuelis, paskiaus Jonas Krikštytojas, Apaštalas Jokubas Vyesnysis. — *Nuo sausos uogos...* Anot ebr. t.: „Nuo grudelio lig lukštelium“. — (5) *Skustuvą nepereis...* Antras įstato reikalavimas — nekirpti plaukų visą pašventimo metą. Buvo tai išviršinis nazarų pasišventimo ženklas. — (6. 7) *Nesiartins prie numirėlio...* Tai trečias įstato reikalavimas. Lygiame laipsnyje sergėties susitėpimo žmogaus lavonu buvo reikalaujama tik iš vyriausiojo kunigo. Plg. Kun. 21, 11. — (9) *Jei kas nors umai...* Nazarų apžadas skaitėsi taip šventas dalykas, kad ir visai nesitikėtai ir be mažiausios kalčios susitėpus lavonu, jiems reikėjo ne tik pasiduoti apsikuopimo apei-

pullos columbæ sacerdoti in introitu fœderis testimonii. ¹¹ Facietque sacerdos unum pro peccato, et alterum in holocaustum et deprecabitur pro eo, quia peccavit super mortuo: sanctificabitque caput ejus in die illo: ¹² et consecrabit Domino dies separationis illius, offerens agnum anniculum pro peccato: ita tamen ut dies priores irriti fiant, quoniam polluta est sanctificatio ejus.

¹³ Ista est lex consecrationis. Cum dies, quos ex voto decreverat, complebuntur: adducet eum ad ostium tabernaculi fœderis, ¹⁴ et offeret oblationem ejus Domino, agnum anniculum immaculatum in holocaustum, et ovem anniculam immaculatam pro peccato, et arietem immaculatum, hostiam pacificam, ¹⁵ canistrum quoque panum azymorum qui conspersi sint oleo, et lagana absque fermento uncta oleo, ac libamina singulorum: ¹⁶ quæ offeret sacerdos coram Domino, et faciet tam pro peccato, quam in holocaustum. ¹⁷ Arietem vero immolabit hostiam pacificam Domino, offerens simul canistrum azymorum, et libamenta quæ ex more debentur. ¹⁸ Tunc radetur nazaræus ante ostium tabernaculi fœderis cæsarie consecrationis suæ: tolletque capillos ejus, et po-

me du turkleliu arba du jaunu karvelių, ¹¹ o kunigas iš vieno darys auką už nuodėmę, o iš antro deginamąją auką, ir melsis už jį, nes nusidėjo prie numirėlio, ir pašventins tą dieną jo galvą, ¹² ir pašvęs Viešpačiui jo atsiskyrimo dienas, atnašaudamas metinį avinėlį už nuodėmę, taip vienok kad pirmosios dienos nesiskaitys, nes jo pašventimas liko suteptas.

¹³ Tasai yra pašventimo įstatas. Pasibaigus dienoms, kurias buvo paskyręs apžadu, kunigas jį atves prie sandoros šėtros angelos ¹⁴ ir atnašaus jo dovaną Viešpačiui, metinį avinėlį be kliaudos deginamajai aukai, ir metinę avelę be kliaudos už nuodėmę, ir aviną be kliaudos kaipo dėkojimo auką, ¹⁵ taipogi neraugintų aliejumi apšlakstytų duonų pintinę, ir papločių be raugo apteptų aliejumi, ir prie kiekvieno jo liejamąją auką. ¹⁶ Kunigas tai atnašaus Viešpaties akyvaizdoje ir darys auką už nuodėmę, o taipogi ir deginamąją auką. ¹⁷ Aviną gi papjaus kaipo dėkojimo auką Viešpačiui, atnašaudamas draug neraugintų duonų pintinę ir priderančias pagal paprotį liejamas aukas. ¹⁸ Tuomet ties sandoros šėtros anga bus nuskusti nazarajui jo pašventimo plaukai; ir kunigas ims

goms, bet ir visos apžado pareigos pradėti išnaujo. Apsikuopiant gi reikėjo tuojau susitepimo dieną nusiskusti plaukai, o antrą sykį aštuntoje dienoje, darant apsiukuopimo aukas. — (12) *Už nuodėmę.* Anot ebr. t.: už prasikaltimą.

(13) *Tasai yra...* Apeigos, kuriomis reikėjo užbaigti nazarajų pasišventimas. — *Pasibaigus dienoms...* Anot žydų padavimo nazarajų pasišventimo metas tęsėsi

ne mažiau 30 dienų. — *Kunigas jį atves...* Kadangi ebr. t. nepasakyta aiškiai, kas turi atvesti nazarajų prie šventyklos, todėl kairie aiškintojai mano, kad pats nazarajis turėjo ateiti prie šventyklos, vedamas su savim aukomis paskirtus gyvulius. Nazarajų aukos buvo gana skaitlingos ir tik turtingesnieji galėjo patis jas padaryti; užtat labai girtinu dalyku skaitėsi sušelpiti beturčius nazarajus, kad

net super ignem, qui est suppositus sacrificio pacificorum.¹⁹ Et armum coctum arietis, tamque absque fermento unam de canistro, et laganum azymum unum, et tradet in manus nazaraei, postquam rasum fuerit caput ejus.²⁰ Susceptaque rursum ab eo, elevabit in conspectu Domini: et sanctificata sacerdotis erunt, sicut pectusculum, quod separari jussum est, et femur: post hæc potest bibere nazaraeus vinum.²¹ Ista est lex nazaraei, cum voverit oblationem suam Domino tempore consecrationis suæ, exceptis his, quæ invenerit manus ejus: juxta quod mente devoverat, ita faciet ad perfectionem sanctificationis suæ.

²² Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ²³ Loquere Aaron et filiis ejus: Sic benedicetis filiis Israel, et dicetis eis: ²⁴ Benedicat tibi Dominus, et custodiat te. ²⁵ Ostendat Dominus faciem suam tibi, et misereatur tui. ²⁶ Convertat Dominus vultum suum ad te, et det tibi pacem. ²⁷ Invocabuntque nomen meum super filios Israel, et ego benedicam eis.

ir jie galētu atnašauti reikalaujamas aukas. Plg. 1 Mak. 3, 49; Apd. 21, 24. — (20) *Gali gerti vyno*: aukų pokilyje, kuriuo baigėsi apeigos. Plg. Kun. 3, 1; 7, 11... — (21) *Neskaitant...* Be įsakytų aukų nazarajui, jei jis išsigali, valia buvo savaimi pridėti jų daugiau.

(23) *Aaronui ir jo sunams*. Nuo tos valandos, kurioje Dievas palaimino pirmuosius tėvus, gimdytojų palaiminimas vaikams turėjo ypatingą vertybę; pats Dievas patvirtino didžiųjų patriarchų palaiminimus ir jų ainijai žadėjo palaiminimą (vz. Prad. 22, 17... 28, 14). Dabar tą pareigą laiminti Dievas uždėda ant kunų. — (24-26) *Tepalaimina...* Prakilniausių minčių pilnas palaiminimas išreikštas poetiškai trimis paraleliškais sa-

jo plaukus ir dės ant ugnies, sukurtos po dėkojimo auka.¹⁹ Ir ims išvirtą avino petį ir vieną ragaišį be raugo iš pintinės ir vieną neraugintą paplotį ir duos į nazarajo rankas, po to kaip jo galva bus nuskusta.²⁰ Ir vėl visa iš jo ėmęs, pakels Viešpaties akyvaizdoje; ir pašvęstieji dalykai priderės kunigui, taip pat kaip krutinė, kuri buvo liepta atskirti, ir kulšis. Po to nazarajis gali gerti vyno.²¹ Tasai yra įstatas apie nazarajį, kuomet jis bus pažadėjęs savo atnašą Viešpačiui savo pasišventimo metu, neskaitant to, ką dar išsigalės duoti jo ranka. Kaip jis buvo pasižadėjęs savo širdyje, taip ir padarys savo pasišventimui užbaigti.

²² Viešpats dar kalbėjo Mozei ir tarė: ²³ Sakyk Aaronui ir jo sunams: Taip jūs laiminsite Izraelio sunus ir taip jiems sakysite: ²⁴ Tepalaimina tave Viešpats ir tesergie tave; ²⁵ Viešpats teparodo tau savo veidą ir teesie tau maloningas. ²⁶ Viešpats teatreipia į tave savo veidą ir teduoda tau ramybę. ²⁷ Ir jie šauks mano vardą ant Izraelio sunų, ir aš juos palaiminsiu.

kiniais, kuriuose linkima, kad Dievas suteiktų savo globą, kad butu maloningas, kad duotu ramybę; taigi, jais apimti visi žmogaus reikalai, kurių užganėdinimas gali padaryti jį laimingą šiame gyvenime ir busiančiame. Trijuose palaiminimų sakiniuose šv. tėvai matė švenč. Trejybės šešėlį, o katalikų Bažnyčios palaiminime, nors trumpesniame, bet išreiškiančiame tą pačią mintį, užuot trijų *Jahveh* išvardijamos trys švenč. Trejybės ypatų vardai. Dievo Tėvo Sutvertojo ir savo Apveizda visa laikandio savo globoje, Dievo Sunaus maloningiausiojo Atpirkėjo ir Dievo šv. Dvasios, kuri mus pašvenčia. — *Teparodo tau savo veidą*. Anot ebr. t.: tegul šviečia ant tavęs savo veidu. — (27) *Jie šauks...* Anot ebr. t.: dės.

3. Dovanos šventyklai ir kiti toje pačioje Sinajaus tyrumoje įvykusių atsitikimai. a) Dvylikos giminių kunigaikščių dovanos.

Caput VII. ¹ Factum est autem in die qua complexit Moyses tabernaculum, et erexit illud: unxitque et sanctificavit cum omnibus vasis suis, altare similiter et omnia vasa ejus. ² Obtulerunt principes Israel et capita familiarum, qui erant per singulas tribus, præfectique eorum, qui numerati fuerant, ³ munera coram Domino sex plaustra tecta cum duodecim bobus. Unum plaustrum obtulere duo duces, et unum bovem singuli, obtuleruntque ea in conspectu tabernaculi. ⁴ Ait autem Dominus ad Moysen: ⁵ Suscipe ab eis ut servant in ministerio tabernaculi, et trades ea Levitis juxta ordinem ministerii sui. ⁶ Itaque cum suscepisset Moyses plaustra et boves, tradidit eos Levitis. ⁷ Duo plaustra et quatuor boves dedit filiis Gerson, juxta id quod habebant necessarium. ⁸ Quatuor alia plaustra, et octo boves dedit filiis Merari secundum officia et cultum suum, sub manu Ithamar filii Aaron

7. perskyrimas. ¹ Atsitiko gi, kad tą dieną, kurioje Mozė užbaigė šėtrą ir ją pastatė, ją patėpė ir pašventino draug su visais jos rykais, o taipogi altorių ir visus jo rykus, ² Izraelio kunigaikščiai, kurie buvo šeimynų vyresniaisiais iš kiekvienos giminės ir suskaiitytųjų viršiniškais, atnašavo ³ Viešpaties aktyvaizdoje dovanų šešis pridengtus vežimus su dvylika jaučių. Vežimus kunigaikščiai dovanojo po du susidėję ir kiekvienas po jautį ir tai atgabeno ties šėtra. ⁴ O Viešpats tarė Mozei: ⁵ Imk tai iš jų, kad butu vartojama šėtros tarnystėje, ir atiduosi Lévitams pagal jų tarnystės pareigas. ⁶ Taigi, Mozė, ėmęs vežimus ir jaučius, atidavė juos Lévitams. ⁷ Du vežimu ir keturis jaučius davė Gersono sunums, kaip jiems buvo reikalas. ⁸ Keturis kitus vežimus ir aštuonis jaučius davė Merario sunums, kad naudotusi savo pareigoje ir tarnystėje po kunigo Aarono sunaus Itamaro valdžia.

Palaiminimas nebus tik tuščias linkėjimas; nes Dievas žada jį išklausyti.

7. 1-59. Šitame straipsnyje išskaitomos dovanos, kurias naujos šventyklos pašventime sudėjo dvylika Dievo paskirtųjų per Mozė Izraelio giminių kunigaikščių. Tomis dovanomis buvo šeši vežimai ir dvylika jaučių šventiems dalykams vežti, o taipogi skaitlingos kruvinos ir duoninės aukos; tos paskutinės buvo atnašautos draug su sidabriuiais indais; smilkalas gi auksinėse geldelėse.

(7,1) *Tą dieną* Tas žodis čionai (taip pat žem. 10. e.) nereiškia kokios nors vie-

nos atskiros dienos, bet apima ilgesnį laiką, koks buvo reikalingas šėtrai istiesiti ir jai pašvesti, o taipogi pašvesti kunigams, nes ir toliaus dvylika dienų, kuriose Izraelitų kunigaikščiai atnašavo savo dovanas, pavadinta *diena* (vz. žem. 84. e.). Taigi, kurią dieną prasidėjo dovanų atnašavimas, tikrai pasakyti negalima. — (2) *Izraelio kunigaikščiai*. Apie jų paskyrimą ir jų vardus vz. aug. 1, 5-10. Lévio giminė buvo paliuosuota kaip nuo ėjimo kariuomenėn, taip ir nuo davimo dovanų šventyklai. — (5-9) *Imk tai...* Pats Dievas nurodo apskritai, kas reikia daryti su vežimais, o Mozė juos

sacerdotis. ⁹ Filiis autem Caath non dedit plaustra et boves: quia in Sanctuario serviunt, et onera propriis portant humeris.

¹⁰ Igitur obtulerunt duces in dedicationem altaris, die qua unctum est, oblationem suam ante altare. ¹¹ Dixitque Dominus ad Moysen: Singuli duces per singulos dies offerant munera in dedicationem altaris.

¹² Primo die obtulit oblationem suam Nahasson filius Aminadab de tribu Juda: ¹³ fueruntque in ea acetabulum argenteum pondo centum triginta siclorum, phiala argentea habens septuaginta siclos juxta pondus Sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium: ¹⁴ mortariolum ex decem siclis aureis plenum incenso: ¹⁵ bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum: ¹⁶ hircumque pro peccato: ¹⁷ et in sacrificio pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc est oblatio Nahasson filii Aminadab.

¹⁸ Secundo die obtulit Nathanael filius Suar, dux de tribu Issachar, ¹⁹ acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos, juxta pondus Sanctuarii, utrumque

⁹ Kaato gi sunums nedavė vežimų ir jaučių, nes jie tarnauja pačioje šventykloje ir naštas neša savo pečiais.

¹⁰ Taipogi altoriui pašvęsti tą dieną, kurioje jis buvo pateptas, kunigaikščiai atnešė savo dovanas prie altoriaus. ¹¹ O Viešpats tarė Mozei: Visi kunigaikščiai teatnašauja padieniais dovanas altoriui pašvęsti.

¹² Pirmą dieną davė savo dovaną Aminadabo sunus Naasonas iš Judo giminės. ¹³ Joje buvo sidabrinis bliudas, sverintis šimtą tris dešimtis siklių, ir sidabrinė taurė, sverinti septynias dešimtis siklių, tokių kaip šventyklos, abudu pripildytu smulkiais aliejumi apšlakstytais miltais duoninei aukai, ¹⁴ toliaus grustuvėlis, sverintis dešimtį auksinių siklių, pripildytas smilkalais, ¹⁵ jautis iš bandos, ir avinas, ir metinis avinėlis deginamajai aukai, ¹⁶ ožys aukai už nuodėmę, ¹⁷ ir du veršiu, penki avinai, penki ožiai ir penki metiniai avinėliai dėkojimo aukai. Tai buvo Aminadabo sunaus Naasono dovana.

¹⁸ Antrą dieną kunigaikštis iš Isakaro giminės Suaro sunus Natanaėlis dovanojo ¹⁹ sidabrinį bliudą, sverintį šimtą tris dešimtis siklių, sidabrinę taurę, turinčią septynias dešimtis siklių, tiek sverinčių kaip šventyklos, abudu pripildytu smulkiais

paskirsto tarp Gersono ir Merario sunų. Pirmieji gauna mažiau, nes jiems paskirtosios šėtos dalys buvo lengvesnės, antrieji gi daugiau, nes jų globoje buvo sunkesni dalykai. Kaato sunys visai negauna vežimų, nes jų našta švenčiausi ir ji reikėjo nešti savo pečiais.

(12–17) *Pirmą dieną...* Apie atskirų kunigaikščių dovanas, kurios buvo visai

lygios, pasakojama tais pačiais žodžiais. — *Grustuvėlis*. Ebr. ž. *kaf* čionai reiškia puodelį arba mažą geldelę. Anų laikų siklis svėrė 14,55 gramų; sidabrinis siklis buvo vertas apie 1 rb. 10 k. — 1 rb. 20 k., o auksinis penkioliką sykių daugiau, taigi apie 16–18 rb. Plg. Iš. 30, 12; 38, 24; Kun. 27, 3–8.

plenum simila conspersa oleo in sacrificium: ²⁰ mortariolum aureum habens decem siclos plenum incenso: ²¹ bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum: ²² hircumque pro peccato: ²³ et in sacrificio pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Nathanael filii Suar.

²⁴ Tercio die princeps filiorum Zabulon Eliab filius Helon, ²⁵ obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus Sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium: ²⁶ mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incenso: ²⁷ bovem de armento, et arietem, agnum anniculum in holocaustum: ²⁸ hircumque pro peccato: ²⁹ et in sacrificio pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc est oblatio Eliab filii Helon.

³⁰ Die quarto princeps filiorum Ruben, Elisur filius Sedeur ³¹ obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus Sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium: ³² mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incenso: ³³ bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum: ³⁴ hircumque pro peccato: ³⁵ et in hostias pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Elisur filii Sedeur.

aliejumi apšlakstytais miltais duoninei aukai, ²⁰ auksinį grustuvėlį, sverintį dešimtį siklių, pripildytą smilkalais, ²¹ jautį iš bandos, ir aviną, ir metinį avinėlį deginamajai aukai, ²² ir ožį aukai už nuodėmę, ²³ ir dėkojimo aukai du jaučiu, penkis avinūs, penkis ožius, penkis metinius avinėlius. Tai buvo Suaro sunaus Natanaėlio atnaša.

²⁴ Trečią dieną Zabulono sunų kunigaikštis Helono sunus Eliabas ²⁵ dovanojo sidabrinį bliudą, sverintį šimtą tris dešimtis siklių, sidabrinę taurę, turinčią septynias dešimtis siklių tokio svarumo kaip šventyklos, abudu pripildytu smulkiais aliejumi apšlakstytais miltais duoninei aukai, ²⁶ auksinį grustuvėlį, sverintį dešimtį siklių, pripildytą smilkalais, ²⁷ jautį iš bandos, ir aviną, ir metinį avinėlį deginamajai aukai, ²⁸ ir ožį aukai už nuodėmę, ²⁹ ir dėkojimo aukai du jaučiu, penkis avinūs, penkis ožius, penkis metinius avinėlius. Tai buvo Helono sunaus Eliabo atnaša.

³⁰ Ketvirtą dieną Rubeno sunų kunigaikštis Sedeuro sunus Elisuras ³¹ dovanojo sidabrinį bliudą, sverintį šimtą tris dešimtis siklių, sidabrinę taurę, turinčią septynias dešimtis siklių tokio svarumo kaip šventyklos, abudu pripildytu smulkiais aliejumi apšlakstytais miltais duoninei aukai, ³² auksinį grustuvėlį, sverintį dešimtį siklių, pripildytą smilkalais, ³³ jautį iš bandos, ir aviną, ir metinį avinėlį deginamajai aukai, ³⁴ ir ožį aukai už nuodėmę, ³⁵ ir dėkojimo aukoms du jaučiu, penkis avinūs, penkis ožius, penkis metinius avinėlius. Tai buvo Sedeuro sunaus Elisuro atnaša.

³⁶ Die quinto princeps filiorum Simeon Salamiel filius Surisaddai ³⁷ obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus Sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium: ³⁸ mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incenso: ³⁹ bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum: ⁴⁰ hircumque pro peccato: ⁴¹ et in hostias pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Salamiel filii Surisaddai.

⁴² Die sexto princeps filiorum Gad, Eliasaph filius Duel ⁴³ obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus Sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium: ⁴⁴ mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incenso: ⁴⁵ bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum: ⁴⁶ hircumque pro peccato: ⁴⁷ et in hostias pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Eliasaph filii Duel.

⁴⁸ Die septimo princeps filiorum Ephraim, Elisama filius Ammiud ⁴⁹ obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus Sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium: ⁵⁰ mortariolum au-

³⁶ Penktą dieną Simeono sunų kunigaikštis Surisadajo sunus Salamielis ³⁷ dovanojo sidabrinį bliudą, sverintį šimtą tris dešimtis siklių, sidabrinę taurę, turinčią septynias dešimtis siklių, tiek sverinčių kaip šventyklos, abudu pripildytu smulkiais aliejumi apšlakstytais miltais duoninei aukai, ³⁸ auksinį grustuvėlį, sverintį dešimtį siklių, pripildytą smilkalais, ³⁹ jautį iš bandos, ir aviną, ir metinį avinėlį deginamajai aukai, ⁴⁰ ir ožį aukai už nuodėmę, ⁴¹ ir dėkojimo aukoms du jaučių, penkis avinus, penkis ožius, penkis metinius avinėlius. Tai buvo Surisadajo sunaus Salamielio atnaša.

⁴² Šeštą dieną Gado sunų kunigaikštis Duelio sunus Elisafanas ⁴³ dovanojo sidabrinį bliudą, sverintį šimtą tris dešimtis siklių, sidabrinę taurę, turinčią septynias dešimtis siklių, tiek sverinčių kaip šventyklos, abudu pripildytu smulkiais aliejumi apšlakstytais miltais duoninei aukai, ⁴⁴ auksinį grustuvėlį, sverintį dešimtį siklių, pripildytą smilkalais, ⁴⁵ jautį iš bandos, ir aviną ir metinį avinėlį deginamajai aukai, ⁴⁶ ir ožį aukai už nuodėmę, ⁴⁷ ir dėkojimo aukoms du jaučių, penkis avinus, penkis ožius, penkis metinius avinėlius. Tai buvo Duelio sunaus Elisafano atnaša.

⁴⁸ Septintą dieną Efraimo sunų kunigaikštis Amiudo sunus Elisama ⁴⁹ dovanojo sidabrinį bliudą, sverintį šimtą tris dešimtis siklių, sidabrinę taurę, turinčią septynias dešimtis siklių tokio svarumo kaip šventyklos, abudu pripildytu smulkiais aliejumi apšlakstytais miltais duoninei aukai, ⁵⁰ auksinį gru-

reum appendens decem siclos plenum incenso: ⁵¹ bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum: ⁵² hircumque pro peccato: ⁵³ et in hostias pacificorum, boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Elisama filii Ammiud.

⁵⁴ Die octavo, princeps filiorum Manasse, Gamaliel filius Phadassur, ⁵⁵ obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus Sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium: ⁵⁶ mortariolum aureum appendens decem siclos, plenum incenso: ⁵⁷ bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum: ⁵⁸ hircumque pro peccato: ⁵⁹ et in hostias pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Gamaliel filii Phadassur.

⁶⁰ Die nono princeps filiorum Benjamin, Abidan filius Gedeonis, ⁶¹ obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus Sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium: ⁶² et mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incenso: ⁶³ bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum: ⁶⁴ hircumque pro peccato: ⁶⁵ et in hostias pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Abidan filii Gedeonis.

⁶⁶ Die decimo princeps filiorum Dan, Ahiezer filius Ammi-

stuvėlį, sverintį dešimtį siklių, pripildytą smilkalais, ⁵¹ jautį iš bandos, ir aviną, ir metinį avinėlių deginamajai aukai, ⁵² ožį aukai už nuodėmę, ⁵³ ir dėkojimo aukoms du jaučiu, penkis avinus, penkis ožius, penkis metinius avinėlius. Tai buvo Amiudo sunaus Elisamos atnaša.

⁵⁴ Aštuntą dieną Manaso sunų kunigaikštis Padasuro sunus Gamaliėlis ⁵⁵ dovanojo sidabrinę bliudą, sveriatį šimtą tris dešimtis siklių, sidabrinę taurę, turinčią septynias dešimtis siklių tokio svarumo kaip šventyklos, abudu pripildytu smulkiais aliejumi apšlakstytais miltais duoninei aukai, ⁵⁶ auksinį grustuvėlį, sverintį dešimtį siklių, pripildytą smilkalais, ⁵⁷ jautį iš bandos, ir aviną, ir metinį avinėlių deginamajai aukai, ⁵⁸ ir ožį aukai už nuodėmę, ⁵⁹ ir dėkojimo aukoms du jaučiu, penkis avinus, penkis ožius, penkis metinius avinėlius. Tai buvo Padasuro sunaus Gamaliėlio atnaša.

⁶⁰ Devintą dieną Benjamino sunų kunigaikštis Gedeono sunus Abidas ⁶¹ dovanojo sidabrinę bliudą, sverintį šimtą tris dešimtis siklių, sidabrinę taurę, turinčią septynias dešimtis siklių tokio svarumo kaip šventyklos, abudu pripildytu smulkiais aliejumi apšlakstytais miltais duoninei aukai, ⁶² ir auksinį grustuvėlį, sverintį dešimtį siklių, pripildytą smilkalais, ⁶³ jautį iš bandos, ir aviną, ir metinį avinėlių deginamajai aukai, ⁶⁴ ir ožį aukai už nuodėmę, ⁶⁵ ir dėkojimo aukoms du jaučiu, penkis avinus, penkis ožius, penkis metinius avinėlius. Tai buvo Gedeono sunaus Abidano atnaša.

⁶⁶ Dešimtą dieną Dano sunų kunigaikštis Amisadajo sunus

saddai ⁶⁷ obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos, ad pondus Sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium: ⁶⁸ mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incenso: ⁶⁹ bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum: ⁷⁰ hircumque pro peccato: ⁷¹ et in hostias pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Ahiezer filii Ammi-saddai.

⁷² Die undecimo princeps filiorum Aser, Phegiel filius Ochran ⁷³ obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus Sanctuarii, utrumque plenum simila conspersa oleo in sacrificium: ⁷⁴ mortariolum aureum appendens decem siclos plenum incenso: ⁷⁵ bovem de armento, et arietem, et agnum anniculum in holocaustum: ⁷⁶ hircumque pro peccato: ⁷⁷ et in hostias pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Phegiel filii Ochran.

⁷⁸ Die duodecimo princeps filiorum Nephthali, Ahira filius Enan ⁷⁹ obtulit acetabulum argenteum appendens centum triginta siclos, phialam argenteam habentem septuaginta siclos ad pondus Sanctuarii, utrumque plenum simila oleo conspersa in sacrificium: ⁸⁰ mortariolum aureum appendens decem siclos, plenum incenso: ⁸¹ bovem de armento, et arietem, et agnum

Ahiézeris ⁶⁷ dovanojo sidabrinį bliudą, sverintį šimtą tris dešimtis siklių, sidabrinę taurę, turinčią septynias dešimtis siklių tokio svarumo kaip šventyklos, abudu pripildytu smulkiais aliejumi apšlakstytais miltais duoninei aukai, ⁶⁸ auksinį grustuvėlį, sverintį dešimtį siklių, pripildytą smilkalais, ⁶⁹ jautį iš bandos, ir aviną, ir metinį avinėlių deginamajai aukai, ⁷⁰ ir ožį aukai už nuodėmę, ⁷¹ ir dėkojimo aukoms du jaučiu, penkis avinus, penkis ožius, penkis metinius avinėlius. Tai buvo Amisadajo sunaus Ahiézerio atnaša.

⁷² Vienuoliką dieną Asero sunų kunigaikštis Ochranos sunus Pėgielis ⁷³ dovanojo sidabrinį bliudą, sverintį šimtą tris dešimtis siklių, sidabrinę taurę, turinčią septynias dešimtis siklių tokio svarumo kaip šventyklos, abudu pripildytu smulkiais aliejumi apšlakstytais miltais duoninei aukai, ⁷⁴ auksinį grustuvėlį, sverintį dešimtį siklių, pripildytą smilkalais, ⁷⁵ jautį iš bandos, ir aviną, ir metinį avinėlių deginamajai aukai, ⁷⁶ ir ožį aukai už nuodėmę, ⁷⁷ ir dėkojimo aukoms du jaučiu, penkis avinus, penkis ožius, penkis metinius avinėlius. Tai buvo Ochranos sunaus Pėgielio atnaša.

⁷⁸ Dvyliką dieną Neftalio sunų kunigaikštis Enanos sunus Ahira ⁷⁹ dovanojo sidabrinį bliudą, sverintį šimtą tris dešimtis siklių, sidabrinę taurę, turinčią septynias dešimtis siklių tokio svarumo kaip šventyklos, abudu pripildytu smulkiais aliejumi apšlakstytais miltais duoninei aukai, ⁸⁰ auksinį grustuvėlį, sverintį dešimtį siklių, pripildytą smilkalais, ⁸¹ jautį iš bandos, ir

anniculum in holocaustum: ⁸² hircumque pro peccato: ⁸³ et in hostias pacificorum boves duos, arietes quinque, hircos quinque, agnos anniculos quinque: hæc fuit oblatio Ahira filii Enan.

⁸⁴ Hæc in dedicatione altaris oblata sunt a principibus Israel, in die qua consecratum est: acetabula argentea duodecim: phialæ argenteæ duodecim: mortariola aurea duodecim: ⁸⁵ ita ut centum triginta siclos argenti haberet unum acetabulum, et septuaginta siclos haberet una phiala: id est, in commune vasorum omnium ex argento sicli duo millia quadringenti, pondere Sanctuarii. ⁸⁶ Mortariola aurea duodecim plena incenso, de nos siclos appendentia pondere Sanctuarii: id est, simul auri sicli centum viginti: ⁸⁷ boves de armento in holocaustum duodecim, arietes duodecim, agni anniculi duodecim, et libamenta eorum: hirci duodecim pro peccato. ⁸⁸ In hostias pacificorum, boves viginti quatuor, arietes sexaginta, hirci sexaginta, agni anniculi sexaginta. Hæc oblata sunt in dedicatione altaris, quando unctum est.

⁸⁹ Cumque ingrederetur Moyses tabernaculum fœderis, ut consuleret oraculum, audiebat vocem loquentis ad se de propi-

avina, ir metinį avinėlių deginamajai aukai; ⁸² ir ožį aukai už nuodėmę, ⁸³ ir dėkojimo aukoms du jaučią, penkis avinus, penkis ožius, penkis metinius avinėlius. Tai buvo Enano sunaus Ahiro atnaša.

⁸⁴ Tos tai buvo Izraelio kunigaikščių dovanos altoriaus pašventime, tą dieną, kurioje jis buvo pateptas: dvylika sidabrinų bliūdų, dvylika sidabrinų taurių, dvylika auksinių grustuvėlių; ⁸⁵ o kadangi kiekviename bliude buvo šimtas tris dešimtys siklių sidabro ir kiekvienoje taurėje buvo septynios dešimtys siklių, todėl visi sidabriniai indai draug svėrė du tukstančių keturis šimtus siklių, tokių kaip šventyklos; ⁸⁶ o dvylikoje auksinių grustuvėlių, pripildytų smilkalais, kurių kiekvienas svėrė po dešimtį tokių kaip šventyklos siklių, iš viso buvo aukso šimtas dvidešimt siklių; ⁸⁷ jaučių iš bandos deginamajai aukai buvo dvylika. avinų dvylika, metinių avinėlių dvylika, taipogi ir prie jų prideranti liejamoji auka; ožių aukai už nuodėmę buvo dvylika; ⁸⁸ dėkojimo aukoms jaučių dvidešimt keturi, avinų šešios dešimtys, ožių šešios dešimtys, metinių avinėlių šešios dešimtys. Tos dovanos buvo atnašautos altoriaus pašventime, kuomet jį patepta.

⁸⁹ Kuomet Mozė įeidavo sandoros šėtron pasiklaustų žinyno, jis girdėdavo balsą atsiliepianciojo į jį nuo maldytuvės, kuri

(87) *Liejamoji auka.* Anot ebr. t.: duoninė auka.

(89) *Kuomet Mozė...* Vz. Iš. 25, 22; 30, 6.

8, 1-26. Papildžius įsakymus apie vyriausiojo kunigo pareigas prie žibintuvo, pereinama prie pašventimo Lévitų, kurie buvo jau augščiau paskirti tarnauti prie

tiatorio quod erat super arcam testimonii inter duos cherubim, unde et loquebatur ei.

buvo ant liudijimo skrynios tarp dviejų kerubimų, iš kur jam buvo kalbama.

b) Lėvitų pašventimas.

Caput VIII. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ² Loquere Aaron, et dices ad eum: Cum posueris septem lucernas, candelabrum in australi parte erigatur. Hoc igitur præcipe ut lucernæ contra boream e regione respiciant ad mensam panum propositionis, contra eam partem, quam candelabrum respicit, lucere debebunt. ³ Fecitque Aaron, et imposuit lucernas super candelabrum, ut præceperat Dominus Moysi. ⁴ Hæc autem erat factura candelabri, ex auro ductili, tam medius stipes, quam cuncta quæ ex utroque calamorum latere nascebantur: juxta exemplum quod ostendit Dominus Moysi, ita operatus est candelabrum.

⁵ Et locutus est Dominus ad Moysen, dicens: ⁶ Tolle Levitas de medio filiorum Israel, et purificabis eos ⁷ juxta hunc ritum:

8. perskyrimas. ¹ Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ² Kalbėk Aaronui ir jam sakyk: Kuomet dėsį septynias liampas, žibintuvas tegul bus pastatytas pietiniame šone. Taigi, įsakyk, kad liamos butu atkreiptos šiaurėn į padėtinių duonų stalą; nes jos turės šviesti ton pusėn, kuri yra ties žibintuvu. ³ Aaronas taip padarė ir padėjo liampas ant žibintuvo, kaip Viešpats buvo įsakęs Mozei. ⁴ Žibintuvo gi darbas buvo toks: nukalta buvo iš aukso kaip vidurinis kotas, taip ir visa, kas buvo išsikišę iš jo šakų abiejuose šonuose. Mozė buvo padaręs žibintuvą pagal paveizdą, kurį jam Viešpats parodė.

⁵ Viešpats dar kalbėjo Mozei ir tarė: ⁶ Imk iš Izraelio sunų tarpo Lėvitus, ir juos apkuopsi ⁷ su šitomis apeigomis: Tegul

šventyklos. Taigi, čionai kalbama apie Lėvitų pašventimo apeigas ir jų išpildymą, o taipogi paskiriamas amžis, kuriame Lėvitai turėjo savo tarnystę pradėti ir ją baigti.

(8, 2) *Kuomet dėsį...* Plg. Iš. 27, 21; 30, 7. 8; 40, 22. 23; Kun. 24, 1-4. Papildomas įstatas apie aliejaus žibinimą, o taipogi paskiriamas amžis, kuriame Lėvitai turėjo savo tarnystę pradėti ir ją baigti.

lesniais laikais (8 simtm.).—(3) *Aaronas... padėjo...* Liampas prirengti buvo paprastų kunigų dalykas, bet ant žibintuvo jas turi statyti pats vyriausis kunigas. — (4) *Žibintuvo gi...* Plg. Iš. 25, 31-40; 37, 17-24.

(6) *Imk Lėvitus..* Visi gimusieji iš Lėvio giminės buvo Lėvity, bet kad galėtų pilpyti Lėvitų pareigas šventykloje, buvo reikalingas ypatingas pašventimas, kurio apeigos tečiau nėra tokios iškilmingos, kaip kunigų pašventime. — (7) *Apkuopiamuoju vandenimi.* Anot ebr. t.: nuodėmės (*me chattat*) vandenimi, t. y. vandenimi, kurs ženklino nuodėmės atleidimą. Ar buvo tai tas pats apkuopiamasis vanduo, kurio pašventimas ir vartojimas minimas žemiau, nežinia.

Aspergantur aqua lustrationis, et radant omnes pilos carnis suæ. Cumque laverint vestimenta sua, et mundati fuerint, ⁸ tollent bovem de armentis, et libamentum ejus similam oleo conspersam: bovem autem alterum de armento tu accipies pro peccato: ⁹ et applicabis Levitas coram tabernaculo fœderis, convocata omni multitudine filiorum Israel. ¹⁰ Cumque Levitæ fuerint coram Domino, ponent filii Israel manus suas super eos. ¹¹ Et offeret Aaron Levitas, munus in conspectu Domini a filiis Israel, ut serviant in ministerio ejus. ¹² Levitæ quoque ponent manus suas super capita boum, e quibus unum facies pro peccato, et alterum in holocaustum Domini, ut depreceris pro eis. ¹³ Statuesque Levitas in conspectu Aaron et filiorum ejus, et consecrabis oblatos Domino, ¹⁴ ac separabis de medio filiorum Israel, ut sint mei. ¹⁵ Et postea ingredientur tabernaculum fœderis, ut serviant mihi. Sicque purificabis et consecrabis eos in oblationem Domini: quoniam dono donati sunt mihi a filiis Israel. ¹⁶ Pro primogenitis quæ aperunt omnem vulvam in Israel, accepi eos. ¹⁷ Mea sunt enim omnia primogenita filiorum Israel, tam ex hominibus quam ex jumentis. Ex die quo percussi omne primoge-

jie bus apšlakstyti apkuopiamu-
ju vandenimi ir tenusiskuta vi-
sus savo kūno plankus. O kūo-
met išsiplaus savo drabužius ir
bus apkuopti, ⁸ jie ims versį iš
bandos ir jo duoninei aukai alie-
jumi apšlakstyti smulkių mil-
tų; kitą gi jautį iš bandos tu
imsi aukai už nuodėmę, ⁹ ir pa-
statysi Lévitus ties sandoros šė-
tra, suvadinęs visą Izraėlio su-
nų daugybę. ¹⁰ O Lévitams sto-
vint Viešpaties akyvaizdoje, Iz-
raėlio sunų uždės ant jų savo
rankas; ¹¹ ir Aaronas atnašaus
Lévitus kaipo dovana iš Izraė-
lio sunų Viešpaties akyvaizdoje,
kad jie pildytu jo tarnystę. ¹²
Lévitai gi uždės savo rankas
ant galvų jaučių, kurių vieną
papjausi aukai už nuodėmę, o
kitą deginamai Viešpaties aukai,
kad už juos melstumeis. ¹³ Ir
pastatysi Lévitus Aarono ir jo
sunų akyvaizdoje ir juos pašvę-
si kaipo paaukotus Viešpačiui,
¹⁴ ir išskirsi juos iš Izraėlio su-
nų tarpo, kad jie butu mano.
¹⁵ Paskui jie įeis sandoros šė-
tron, kad man tarnautu. Taip-
tai juos apkuopsi ir pašvęsi, kad
butu auka Viešpačiui; nes jie
man padovanoti Izraėlio sunų.
¹⁶ Aš juos ėmiau užuot pirmgi-
mių, kurie atveria motinos iš-
čią Izraėlyje; ¹⁷ nes visi Izraė-
lio sunų pirmgimiai yra mano,
kaip iš žmonių, taip ir iš galvi-
jų. Aš juos pašvenčiau nuo tos

Plg. žem. 19, 9. — *Savo drabužius*. Ypa-
tingų šventų apdarų Lévitai neturėjo. —
(8) *Jie ims versį* — deginamajai aukai
(12. e.). — *Tu imsi*: liepsi imti; nes ir
antrąjį versį turėjo atgabenti Lévitai; galop
ebr. t. nėra įvardės tu. — (10) *Izraėlio su-
nų uždės* — per savo atstovus, atskirų
giminių vyresniusius. Rankų uždėjimas
buvo ženklas atidavimo Izraėlitų Viešpa-

čiui užuot visų Izraėlitų pirmgimių. —
(11) *Aaronas atnašaus...* Anot ebr. t.:
pakelsiubuodamas. Plg. Iš. 29,
27. Kaip ta paprastai aukose išpildoma
pakėlimo apeiga buvo pritaikyta prie Lé-
vitu, nieko tikra negalima pasakyti. —
(12) *Lévitai gi uždės...* Plg. Kun. 1, 4.
— *Papjausi*. Ebr. t.: papjaus — Aa-
ronas. — (13) *Juos pašvęsi kaip...* Ebr.

nitum in terra Ægypti, sanctificavi eos mihi: ¹⁸ et tuli Levitas pro cunctis primogenitis filiorum Israel: ¹⁹ tradidique eos dono Aaron et filiis ejus de medio populi, ut serviant mihi pro Israel in tabernaculo fœderis, et orent pro eis ne sit in populo plaga, si ausi fuerint accedere ad Sanctuarium.

²⁰ Feceruntque Moyses et Aaron et omnis multitudo filiorum Israel super Levitis quæ præceperat Dominus Moysi: ²¹ purificatique sunt, et laverunt vestimenta sua. Elevavitque eos Aaron in conspectu Domini, et oravit pro eis, ²² ut purificati ingrederentur ad officia sua in tabernaculum fœderis coram Aaron et filiis ejus. Sicut præceperat Dominus Moysi de Levitis, ita factum est.

²³ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ²⁴ Hæc est lex Levitarum: A viginti quinque annis et supra, ingredientur ut ministrent in tabernaculo fœderis. ²⁵ Cumque quinquagesimum annum ætatis impleverint, servire cessabunt: ²⁶ eruntque ministri fratrum suorum in tabernaculo fœderis, ut custodiant quæ sibi fuerint commendata, opera autem ipsa non faciant. Sic dispones Levitis in custodiis suis.

dienos, kurioje ištikau visus pirmgimius Aigypso žemėje, ¹⁸ ir ėmiau Lėvitus už visus Izraėlio sunų pirmgimius, ¹⁹ ir juos padovanojau iš tautos tarpo Aaronui ir jo sunams, kad man tarnautu užuot Izraėlio sandomos šėtroje ir melstusi už juos, idant nebutu tautoje slogos, jei kas išdrįstu artinties prie šventyklos.

²⁰ O. Mozė bei Aaronas ir visa Izraėlio sunų daugybė padarė su Lėvitaais, ką Viešpats buvo įsakęs Mozei: ²¹ jie buvo apkuopti ir išsiplovė savo drabužius, Aaronas gi statė juos kaipo auką Viešpaties akyvaizdoje ir už juos meldėsi, ²² kad apkuopti įeitu prie savo pareigų sandomos šėtron Aarono ir jo sunų akyvaizdoje. Kaip Viešpats buvo Mozei įsakęs apie Lėvitus, taip ir padaryta.

²³ Viešpats dar kalbėjo Mozei ir tarė: ²⁴ Tasai yra įstatas apie Lėvitus: Kurie turi dvidešimt penkerius metus ir vyresni įeis tarnautų sandomos šėtroje; ²⁵ o sukakus penkioms jų amžio dešimtims metų liausis tarnavę; ²⁶ ir bus savo brolių tarnais sandomos šėtroje, kad sergėtų, kas jiems bus pavesta, pačių gi darbų nedarytu. Tai įsakys apie Lėvitus ir apie jų tarnystės pareigas.

t: pakelsi siubuodamas Viešpaties akyvaizdoje. Vz. 11. eil. — (19) *Ir melstusi už juos.* Ebr. t.: darytu už juos permaldavimą — ne kokiomis nors ypatingomis apeigomis, bet visa savo tarnyste prie šventyklos. — *Idant nebutu tautoje...* Panaujinamas uždraudimas Izraėlitams savinties šventos tarnystės pareigas, kurioms pildyti paskirta vien Lėvio giminė.

(24) *Kurie turi...* Lėvitai turėjo pra-

dėti pildyti savo pareigas prie šventyklos, sukakus 25 jų amžio metams; bet, keliaujant per tyrus, nešti atskiras šėtros dalis buvo paskirti tik susilaukusieji 30 amžio metų. Vz. aug. 4, 2. 3. — (26) *Bus savo brolių tarnais...* Taigi, po 50 metų Lėvitai buvo liausi tik nuo sunkesnių darbų; lengvesnius gi jie turėjo atlikti ir toliau, budami tokio būdu savo jaunėnių brolių padėjėjais.

c) Paprastas ir nepaprastas Velykų šventimo metas.

Caput IX. ¹ Locutus est Dominus ad Moysen in deserto Sinai anno secundo, postquam egressi sunt de terra Egypti, mense primo dicens: ² Faciant filii Israel Phase in tempore suo, ³ quartadecima die mensis hujus ad vesperam, juxta omnes ceremonias et justificationes ejus. ⁴ Præcepitque Moyses filiis Israel ut facerent Phase. ⁵ Qui fecerunt tempore suo: quartadecima die mensis ad vesperam in monte Sinai. Juxta omnia quæ mandaverat Dominus Moysi, fecerunt filii Israel

⁶ Ecce autem quidam immundi super anima hominis, qui non poterant facere Phase in die illo, accedentes ad Moysen et Aaron, ⁷ dixerunt eis: Immundi sumus super anima hominis: quare fraudamur ut non valeamus oblationem offerre Domino in tempore suo inter filios Israel? ⁸ Quibus respondit Moyses: State ut consulam quid præcipiat Dominus de vobis. ⁹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ¹⁰ Loquere filiis Israel: Homo qui fuerit immundus super anima, sive in via procul in gente vestra, faciat Phase Domino ¹¹ in mense secundo, quartadecima die mensis ad vesperam: cum azymis et lactucis agrestibus comedent il-

9. perskyrimas. ¹ Antrais metais, po to kaip buvo išėję iš Aigypso žemės, pirmame mėnesyje Viešpats kalbėjo Mozei Sinajaus tyrumoje ir tarė: ² Izraėlio suns tegul daro Paschą savo laiku, ³ keturioliktoje šito mėnesio dienoje vakarop, užlaikydami visas jos apeigas ir taisykles. ⁴ Mozė tat liepė Izraėlio sunums daryti Paschą; ⁵ o jie ją šventė savo laiku, keturioliktoje mėnesio dienoje vakarop prie Sinajaus kalno. Izraėlio suns padarė visa taip, kaip Viešpats buvo įsakęs Mozei.

⁶ O štai, kaikurie, susitepę žmogaus lavonu, tą dieną negalėjo daryti Paschos; jie, atėję pas Mozę ir Aaroną, ⁷ jiemsdviem tarė: Mes esame susitepę žmogaus lavonu; kodėlgi iš mūsų bus atimta teisė atnašauti savo laiku auką Viešpačiui Izraėlio sunu tarpe? ⁸ Mozė jiems atsakė: Palaukkite, kad pasiteiraučiau, ką apie jus įsakys Viešpats. ⁹ O Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ¹⁰ Sakyk Izraėlio sunums: Jei kas iš jūsų tautos susiteptu lavonu, arba butu toli kelionėje, tedaro Viešpačiui Paschą ¹¹ antrame mėnesyje, keturioliką mėnesio dieną vakarop; jie ją valgys su nerauginta duona ir laukiniais saločiais;

9, 1-14. Atėjus paskirtam metui Viešpats įsako per Mozę Izraėlitams švęsti Velykų šventę. Prie tos progos duodamas įstatas apie tai, kuomet reikia švęsti Velykos tiems, kurie jų negali švęsti draug su kitais.

(9, 1) *Antrais metais...* Iš čia pasirodo, kad žemiaus pasakojamieji dalykai

įvyko dar pirm Izraėlitų suskaitymo, kurs buvo padarytas pirmose antrojo mėnesio dienose. Plg. aug. 1, 1. — (2) *Savo laiku...* Plg. Iš. 12, 2...

(7) *Auką: Velykinį avinėlį.* — (11) *Antrame mėnesyje...* Taigi visu mėnesiu vėliaus už kitus Izraėlitus.

lud: ¹² non relinquunt ex eo quippiam usque mane, et os ejus non confringent, omnem ritum Phase observabunt. ¹³ Si quis autem et mundus est, et in itinere non fuit, et tamen non fecit Phase, exterminabitur anima illa de populis suis, quia sacrificium Domino non obtulit tempore suo: peccatum suum ipse portabit. ¹⁴ Peregrinus quoque et advena si fuerint apud vos, faciem Phase Domino juxta ceremonias et justificationes ejus. Præceptum idem erit apud vos tam advenæ quam indigenæ.

¹² nieko iš jos nepaliks lig rytui, ir jokio jos kaulo nesulaužys; užlaikys visas Paschos apeigas. ¹³ O jei kas yra nesuteptas ir nebuvo kelionėje, ir vienok nedarė Paschos, jo dušia bus išdildyta iš jo tautos, nes neatnašavo Viešpačiui aukos savo metu; jis pats neš savo nuodėmę. ¹⁴ Jei butu tarp jūsų sveitimtautis ir ateivis, jie darys taipogi Viešpačiui Paschą, užlaikydami jos apeigas ir taisykles. Tas pats įstatas bus pas jus kaip ateiviui, taip ir vietiniam gyventojui.

4. Ženkla! kelionės pradžia! apskelbti ir jai pertraukti.

¹⁵ Igitur die qua erectum est tabernaculum, operuit illud nubes. A vespere autem super tentorium erat quasi species ignis usque mane. ¹⁶ Sic fiebat jugiter: per diem operiebat illud nubes, et per noctem quasi species ignis. ¹⁷ Cumque ablata fuisset nubes, quæ tabernaculum protegebant, tunc proficiscebantur filii Israel: et in loco ubi stetisset nubes, ibi castrametabantur. ¹⁸ Ad imperium Domini proficiscebantur, et ad imperium illius fiebant tabernaculum. Cunctis diebus quibus stabat nubes super tabernaculum, manebant in

¹⁵ Taigi, tą dieną, kurioje buvo ištiesta šėtra, ją apdengė debesys. O nuo vakaro lig rytui viršuje šėtros buvo lyg-kad ugnies išvaizda. ¹⁶ Taip darėsi visuomet: dieną ją apdengdavo debesys, o naktį lyg-kad ugnies išvaizda. ¹⁷ Kuomet šėtrą apdengiantis debesys pakildavo, tuomet Izraelio sunęs leisdavosi kelionėn, ir toje vietoje, kamė debesys apsistodavo, jie statydavo stovyklas. ¹⁸ Viešpačiui liepiant jie pradėdavo eiti ir jam įsakant ištiedavo šėtras. Visą metą, kuri debesys laikydavosi ant šėtros, jie pasilikdavo toje

9, 15—10, 10. Izraelitų vadu kelionėje teikiasi būti pats Viešpats, o jo vedimo ženklui turėjo būti stebuklingas debesys, kurio pakilimu nuo sandoros šėtros buvo įsakoma kelionės pradžia, ir to paties debesies nusileidimu Izraelitųėjimas buvo sustabdomas. Be to, tie Viešpaties įsakymai reikėjo, Mozei paliepiant, apskelbti tautai trimaitais, kurie dar turėjo būti vartojami vyresnybei sušaukti ir visai tautai prie šėtros, taipogi traukiant į kovą ir įvairiose iškilmėse.

(15. 16) *Tą dieną..* Pirmą dieną antrųjų metų po išėjimo iš Aigipto. Plg. Iš. 40, 15. — *Debesys*, — kurs buvo pasirodęs Izraelitams išeinant iš Aigipto ir buvo juos atvedęs į Sinajaus tyrumą. Plg. Iš. 13, 21. 22; 14, 19. 20; 40, 32-36. — (18) *Viešpačiui liepiant*. Viešpaties įsakymai pradėti kelionę arba ją pertraukti buvo apreiškiami ne kitokiuo būdu, kaip tik stebuklingo debesies pakilimu nuo sandoros šėtros, arba jo apsistojimu. Nors debesies pakilimas buvo visiems matomas

eodem loco: ¹⁹ et si evenisset ut multo tempore maneret super illud, erant filii Israel in excubiis Domini, et non proficiscebantur ²⁰ quot diebus fuisset nubes super tabernaculum. Ad imperium Domini erigebant tentoria, et ad imperium illius deponebant. ²¹ Si fuisset nubes a vespere usque mane, et statim diluculo tabernaculum reliquisset, proficiscebantur: et si post diem et noctem recessisset, disipabant tentoria. ²² Si vero bi-duo aut uno mense vel longiori tempore fuisset super tabernaculum, manebant filii Israel in eodem loco, et non proficiscebantur: statim autem ut recessisset, movebant castra. ²³ Per verbum Domini figebant tentoria, et per verbum illius proficiscebantur: erantque in excubiis Domini juxta imperium ejus per manum Moysi.

Caput X. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ² Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus convocare possis multitudinem quando movenda sunt castra. ³ Cumque increpueris tubis, congregabitur ad te omnis turba ad ostium tabernaculi fœderis. ⁴ Si semel clangueris, venient ad te principes, et capita multitudinis Israel. ⁵ Si autem prolixior atque

pačioje vietoje. ¹⁹ Ir jei pasitai-kydavo, kad ilgą laiką ant jos pasilikdavo, Izraelio suns stovėjo Viešpaties sargyboje ir ne-ėjo toliaus, ²⁰ kolei debesys tebebuvo ant šėtros. Viešpačiui liepiant ištiesdavo šėtras ir jam įsakant išardydamo. ²¹ Jei debesys budavo nuo vakaro lig rytui ir tuojau dienai brėkstant palikdavo šėtrą, jie ėjo toliaus; o jei atsitraukdavo, dienai ir nakčiai praslinkus, tuomet ir jie ardydavo šėtras. ²² O jei dvi di-ni arba visą mėnesį arba ilges-nį laiką budavo ant šėtros, Iz-raėlio suns pasilikdavo toje pa-čioje vietoje ir neėjo toliaus; o kaip tik atsitraukdavo, tuojau jie keldavosi iš stovyklų. ²³ Vieš-paties įsakymu jie ištiesdavo šė-tras ir jo įsakymu ėjo toliaus; ir stovėjo Viešpaties sargyboje, kaip jis paliepdavo per Mozę.

10. perskyrimas. ¹ Viešpats dar kalbėjo Mozei ir tarė: ² Pasidir-bink sau du trimitu, nukaltu iš sidabro, kuriemdviem galėtumei sušaukti visus žmones, kuomet reikės traukties iš stovyklos. ³ Sutrimitavus trimittais, visa minia susirinks prie tavęs ties sandoros šėtros anga. ⁴ Jei su-trimituosi vieną sykį, ateis pas-tave kunigaikščiai ir Izraelio daugybės viršininkai. ⁵ O jei tri-

ženklas, tečiau jo aiškintoju turėjo būti Mozę ir, jam liepiant, kelionės pradžia dar buvo apgarsinama trimitavimu (vz. žem. 10, 2). — (19) *Stovėjo Viešpaties sargyboje.* Anot ebr. t.: sergėjo Viešpaties sargybą, sustodami stovyklose aplink Viešpaties šėtrą.

(10, 2) *Du trimitu* (ebr. *chacacroth*), nes tik du tuomet tebuvo kunigų, kurie jais trimituodavo. Vėlesniais laikais tokių trimitų buvo padaryta daugiau. Anot Fl. Juozapo liudijimo, jie buvę vienu mas-

tu ilgi, tiesūs ir tik patį galą turėję bent kiek storesnį ir išriestą. — (3-7) *Visa minia susirinks...* Anot ebr. t., norint suvadinti visą tautą, reikėjo trimituoti abiem trimitais be pertrukių (vz. 7. e.); sušaukiant tautos vyresnybę reikėjo trimituoti vienu trimitu (Vulg., *vieną sykį*) taip pat be pertrukių. — *Kunigaikščiai ir Izraelio...* Ebr. t. nėra jungęs ir; taigi kalba-ma apie kunigaikščius, kurie buvo draug ir tautos viršininkais. — *Trimitavimas bus ilgesnis ir...* Ypatingas trimitavimas

concisus clangor increpuerit, movebunt castra primi quisunt ad orientalem plagam. ⁶ In secundo autem sonitu et pari ululatu tubae, levabunt tentoria qui habitant ad meridiem: et juxta hunc modum reliqui facient, ululantibus tubis in profectionem. ⁷ Quando autem congregandus est populus, simplex tubarum clangor erit, et non concise ululabunt. ⁸ Filii autem Aaron sacerdotes clangent tubis: eritque hoc legitimum sempiternum in generationibus vestris. ⁹ Si exieritis ad bellum de terra vestra contra hostes qui dimicant adversum vos, clangetis ululantibus tubis, et erit recordatio vestri coram Domino Deo vestro, ut eruamini de manibus inimicorum vestrorum. ¹⁰ Si quando habebitis epulum, et dies festos, et calendas, canetis tubis super holocaustis, et pacificis victimis, ut sint vobis in recordationem Dei vestri: ego Dominus Deus vester.

mitavimas bus ilgesnis ir su pertrukiais, pakils pirmi tie, kurie turi stovyklą rytų šone. ⁶ Trimituojant antrą sykį ir tokiuo pat budu, pakils savo šėtras stovintieji pietuose; ir tokiuo pat budu darys likusieji, trimituojant trimitais į kelionę. ⁷ O kuomet reikės suvadinti tauta, trimitavimas bus paprastas ir ne su pertrukiais. ⁸ Trimituos gi Aaronu sunų, kunigai; ir tai bus amžinai užlaikytinas įstatas jūsų kartose. ⁹ Jei išeisite iš jūsų žemės karėn su neprieteliais, kurie prieš jus kovoja, skardžiai trimituosite trimitais, ir tai primins apie jus Viešpaties, jūsų Dievo, aktyvaizdoje, kad jus išgelbėtu iš jūsų neprietelių rankų. ¹⁰ Kuomet turėsite pokilius, arba iškilmingas šventes, arba pirmas mėnesio dienas, trimituosite trimitais prie deginamųjų aukų ir dėkojimo aukų, kad tai apie jus primintu jūsų Dievui. Aš Viešpats, jūsų Dievas.

5. Kellonė nuo Sinajaus lig Kadėsui. a) Atsitraukimas nuo Sinajaus ir tautos murmėjimai prieš Viešpatį įvalrioje stotyse.

¹¹ Anno secundo, mense secundo, vigesima die mensis ele-

¹¹ Antrais metais, antrame mėnesyje, dvidešimtą mėnesio die-

su pertrukiais ir treškėjimu turėjo apskelbti kelionės pradžią. Taip pat reikėjo trimituoti einant į kovą (vz. 9. e.). — (9) *Iš jūsų žemės.* Ebr. t.: savo žemėje. — (10) *Primins apie jus.* Plg. Iš. 28, 12. — (10) *Iškilmingas šventes.* Plg. Kun. 23. persk.; 25, 2.

10, 11—12, 15. Pradedant aprašinėti tolesnę Izraelitų kelionę per tyrus, visų pirma pasakoma, kokiaje tvarkoje jieėjo, toliaus gi minimas pakvietimas Raguėlio sunaus Hababo į keliavedžius. Jau pa-

čioje kelionės pradžioje ėmus tautai murmėti dėlėi mėsos stokos, o Mozei dejuoti dėlėi užkrautosios ant jo naštos sunkumo, Viešpats duoda Mozei pranašų dvasia apdovanotus padėjėjus, tautai gi atsiunčia daugybę putpelų; bet už savo godulystę Izraelitai lieka kietai nubausti. Dievo rustybę sukelia prieš save net Aaronas ir Marija, kuri nubaudžiama raupsų liga, užtat kad drįso murmėti ir pavydėti savo broliui Mozei.

(11) *Antrais metais...* Prie Sinajaus Izraelitai stovėjo vienuoliką mėnesių ir

vata est nubes de tabernaculo fixeris: ¹² profectique sunt filii Israel per turmas suas de deserto Sinai, et recubuit nubes in solitudine Pharan. ¹³ Moveruntque castra primi juxta imperium Domini in manu Moysi ¹⁴ filii Juda per turmas suas, quorum princeps erat Nahasson filius Aminadab. ¹⁵ In tribu filiorum Issachar fuit princeps Nathanael filius Suar. ¹⁶ In tribu Zabulon erat princeps Eliab filius Helon. ¹⁷ Depositumque est tabernaculum, quod portantes egressi sunt filii Gerson et Merari. ¹⁸ Profectique sunt et filii Ruben, per turmas et ordinem suum: quorum princeps erat Helisur filius Sedeur. ¹⁹ In tribu autem filiorum Simeon, princeps fuit Salamiel filius Surisaddai. ²⁰ Porro in tribu Gad erat princeps Eliasaph filius Duel. ²¹ Profectique sunt et Caathitae portantes Sanctuarium. Tandiu tabernaculum portabatur, donec venirent ad erectionis locum. ²² Moverunt castra et filii Ephraim per turmas suas, in quorum exercitu princeps erat Elisama filius Ammiud. ²³ In tribu autem filiorum Manasse princeps fuit Gamaliel filius Phadasur. ²⁴ Et in tribu Benjamin erat dux Abidan filius Gedeonis

na debesys pakilo nuo sandoros šėtros, ¹² ir Izraelio suns išėjo savo buriais iš Sinajaus tyrumos, ir debesys nusileido Parano tyrumoje. ¹³ Ir pirmieji pakilo iš stovyklų, kaip Viešpats buvo paliepęs per Mozę, ¹⁴ Judo suns savo buriais; o jų kunigaikštis buvo Aminadabo sunus Naasonas. ¹⁵ Isakaro sunų giminėje kunigaikštis buvo Suaro sunus Natanaėlis. ¹⁶ Zabulono giminėje kunigaikštis buvo Helono sunus Eliabas. ¹⁷ Paskui buvo išardyta šėtra, kuria nešini išėjo Gersono ir Merario suns. ¹⁸ Išėjo taipogi Rubeno suns savo buriais ir savo tvarkoje; jų kunigaikštis buvo Sedeuro sunus Elisuras. ¹⁹ Simeono gi sunų giminėje kunigaikštis buvo Surisadajo sunus Salamiėlis. ²⁰ Toliaus Gado giminėje kunigaikštis buvo Duėlio sunus Eliasafas. ²¹ Išėjo taipogi ir Kaatiečiai, nešdami šventyklą. Šėtra buvo tolei nešama, kolei neatėjo į jos pastatymo vietą. ²² Pakilo iš stovyklų ir Efraimo suns savo buriais, kurių kariuomenėje kunigaikštis buvo Amiudo sunus Elisama. ²³ Manaso gi sunų giminėje kunigaikštis buvo Padasuro sunus Gamaliėlis. ²⁴ O Benjamino giminėje vadas buvo Ge-

penkias dienas. Plg. Iš. 19, 1. — (12) *Savo buriais*. Anot ebr. t. savo stotimis. Plg. Iš. 17, 1. — *Parano*. Ta beveik plika tyruma užima arti pusės Sinajaus pussalio. Į šiaurę ji tęsiasi lig pietinės Palestinos pakraščiais, lig žemei Negeb, į rytus iki giliam slėniui Arabah, į vakarus lig Suro arba Etamo tyrumai, nuo Sinajaus kalnų ją skiria siauras smiltynas. Arabai ją vadina Badiet-tih, klaidžiojimo tyruma. — (14) *Judo suns*... Ebr. t. eil. prasideda taip: „Pirmoji pakilo vėliava stovyklos Judo

sunų“... Ebr. t. minima vėliava taipogi 18. 22. 25. eil. Plg. aug. 2, 2... — *Naasonas*... Plg. aug. 1, 4... — (17) *Paskui buvo išardyta*... Iš čia paaiškėja, kad kelionėje Lévitai persiskirdavo. Tuojau po pirmųjų trijų giminių su jų vėliava ėjo Gersono ir Merario suns su šėtra (plg. aug. 4, 24-33), kad atėję į vietą, suskubtu ją ištiesti, pirma negu ateis su švenčiausiais šėtros dalykais (vz. aug. 4, 4-15) Kaatiečiai, sekusieji Rubeno vėliavą, kurie savo našta statydavo jau ištieston sandoros šėtron.

²⁵ Novissimi castrorum omnium profecti sunt filii Dan per turmas suas, in quorum exercitu princeps fuit Ahiezer filius Amnisaddai. ²⁶ In tribu autem filiorum Aser erat princeps Phegiel filius Ochran. ²⁷ Et in tribu filiorum Nephthali princeps fuit Ahira filius Enan. ²⁸ Hæc sunt castra, et protectiones filiorum Israel per turmas suas quando egrediebantur.

²⁹ Dixitque Moyses Hobab filio Raguel Madianitæ, cognato suo: Proficiscimur ad locum, quem Dominus daturus est nobis: veni nobiscum, ut beneficiamus tibi: quia Dominus bona promisit Israeli. ³⁰ Cui ille respondit: Non vadam tecum, sed revertar in terram meam, in qua natus sum. ³¹ Et ille: Noli, inquit, nos relinquere: tu enim nosti in quibus locis per desertum castra ponere debeamus, et eris ductor noster. ³² Cumque nobiscum veneris, quidquid optimum fuerit ex opibus, quas nobis traditurus est Dominus, dabimus tibi.

³³ Profecti sunt ergo de monte Domini viam trium dierum, arcaque fœderis Domini præce-

deono sunus Abidanas. ²⁵ Visupaskučiansiai išėjo iš stovyklų savo buriais Dano suns, kurių kariuomenėje kunigaikštis buvo Amisadajo sunus Ahiezeris. ²⁶ Asero gi sunų giminėje kunigaikštis buvo Ochranas sunus Pegielis. ²⁷ Ir Neftalio sunų giminėje kunigaikštis buvo Enano sunus Ahira. ²⁸ Ta yra Izraelio sunų stovyklų tvarka ir išėjimas jų buriais, kuomet jie traukdavosi iš vietos.

²⁹ O Mozė tarė Madianito Raguelio sunui Hobabui, savo genciui: Mes einame į vietą, kurią Viešpats mums duos; eik su mumis, kad mes tau gerai darytumėm, nes Viešpats žadėjo Izraeliui gėrybių. ³⁰ Tasai jam atsakė: Aš neisiu su tavim, bet grįšiu į savo žemę, kurioje gimiau. ³¹ O jis sakė: Neapleisk musų; nes tu žinai, kuriose vietose tyruose mums reikia statyti stovyklos, ir busi mūsų keliavedis. ³² O kuomet busi su mumis atėjęs, mes tau duosime, kas tik bus geriausia iš lobio, kurį Viešpats žadėjo mums duoti.

³³ Taigi, jie ėjo nuo Viešpaties kalno trijų dienų kelią, o Viešpaties sandoros skrynija ėjo

(29) *Raguelio...* Vž. Iš. 2, 18 paaišk; 18, 1 - 26. — *Genčiui*. Ebr. *chothen*. Taip kitur pavadinamas Mozės uošvis Raguelis arba Jėtras; čionai gi (taipogi Teis. 4, 11) ž. *chothen* vadinasi švogetis. Palyginimas su tos pačios šaknies arabišku ž. *chathanun*, kurs reiškia visus pačios giminės, patvirtina, kad ir ebr. ž. *chothen* (*chathan*) galėjo reikšti uošvį ir švogetį. — (30) *Grįšiu...* Ebr. t.: „grįšiu į savo žemę ir į savo giminę“. Hobabas netiki taip labai Dievo pažadėjimui, kaip Mozė; todėl jis velija grįžti tėviškėn; tečiaus, jam prašant, sutinka eiti draug, ir jo aimiai paskiaus gyveno Palestinoje. Plg. Teis. 1, 16; 4, 11; 1 Kar. 15, 6 ir k. — (31) *Nes*

tu žinai... Nors Viešpats buvo pažadėjęs pats vesti Izraelitus savo stebuklingu debesimi, ir Mozė visai tikėjo Viešpaties žodžiams, bet toksai keliavedis, kaip Hobabas, gerai žinąs tyrumos kelius, vandens šaltinius, ganyklų vietas ir tt., galėjo nemaž palengvinti kelionę ir buvo labai pageidaujamas. Pasitikėjimas gi Dievo Apveizda ir jo stebuklais ne tik nedraudžia žmogui pačiam rupinties savo reikalais ir įieškoti pašalpos pas žmones, bet dažnai visai nuo tokio rūpesnio nepaalinuosuja. — *Mūsų keliavedis*. Ebr. t.: *musų akį*.

(33) *Nuo Viešpaties kalno*: nuo Sinaus, pažymėto taip didžiais J a h v é s ste-

debat eos, per dies tres providens castrorum locum. ³¹ Nubes quoque Domini super eos erat per diem cum incederent. ³⁵ Cumque elevaretur arca, dicebat Moyses: Surge Domine, et dissipentur inimici tui, et fugiant qui oderunt te, a facie tua. ³⁶ Cum autem deponeretur, aiebat: Revertere Domine ad multitudinem exercitus Israel.

Caput XI. ¹ Interea ortum est in murmur populi, quasi dolentium pro labore, contra Dominum. Quod cum audisset Dominus, iratus est. Et accensus in eos ignis Domini devoravit extremam castrorum partem. ² Cumque clamasset populus ad Moysen, oravit Moyses ad Dominum, et absorptus est ignis. ³ Vocavitque nomen loci illius, Incensio: eo quod incensus fuisset contra eos ignis Domini.

⁴ Vulgus quippe promiscuum, quod ascenderat cum eis, flagravat desiderio, sedens et flens, junctis sibi pariter filiis Israel, et ait: Quis dabit nobis ad ve-

pirm jų, parupindama vietą stovykloms. ³¹ Taipogi Viešpaties debėsų, jiems einant, buvo ant jų dienos metu. ³⁵ Skrynią pakeliant Mozė sakė: Kelkies, Viešpatie! ir teišsisklaisto tavo neprieteliai ir tegul bėga nuo tavo veido, kurie tavęs neapkenčia. ³⁶ Kuomet gi budavo pastatoma, jis tardavo: Sugrišk, Viešpatie, prie Izraelio kariuomenės dangybės.

II. perskyrimas. ¹ Tuotarpu pakilo tautos murmėjimas prieš Viešpatį, koks esti dejuojančių ant nuovargio. Tai išgirdęs Viešpats užsirustino. Ir užsidegusi prieš juos Viešpaties ugnis sunaikino pačiame gale buvusią stovyklų dalį. ² Tautai ėmus šaukties į Mozę. Mozė meldėsi į Viešpatį, ir ugnis užgeso. ³ Ir praminė tą vietą vardu Gaisras, nes prieš juos buvo užsidegusi Viešpaties ugnis.

⁴ Nes paprastoji liaudis, kuri su jais buvo išėjusi, užsidegė pageidimais; jie susėdo ir verkė, ir suvieniję su savim taipogi Izraelio sunus sakė: Kas mums

buklais.—*Įžjo pirm jų.* Tikriaus: jų akyvaizdoje, nes sandoros skrynia buvo nešama keliavusiųjų Izraelitų burių viduryje. — (35. 36) *Kelkies, Viešpatie...* Viešpaties vedami Izraelitai ėjo Kanaano užkariantų; todėl jiems labai reikėjo maldauti, kad jų neprietelius apimtu išgastis ir kad jie nedrįstu priešintis. — *Sugrišk, Viešpatie...* nebeik toliaus ir pasilikk prie savo tautos. — Žodžiais: *Kelkies...* ir: *Sugrišk...* rasi prasidedavo Mozės sudėtos ir visos tautos giedamos giesmės.

(11, 1) *Pakilo tautos murmėjimas...* Pasilikdami ilgą laiką prie Sinajaus kalno, žmonės taip atrato nuo kelionės sunkumo, kad vos jai vėl prasidėjus, jie tuojau ima dejuoti ant nuovargio. — *Prieš Viešpatį.* Tikriaus anot ebr. t.: į Viešpaties ausis. Plg. 1 Kor. 10, 10. — *Stovyklų dalį.* Ar bausmė palietė ir žmonės,

sunku pasakyti; rasi buvo sunaikinta tik jų lobio dalis. — (3) *Gaisras.* Ebr. *thaberah*. Kamė buvo ta vieta, nežinia. Izraelio stočių sąrašė (vz. žem. 33, 16. 17) jos nepaminėta. Plg. Atk. 9, 22. Reikia taipogi abejoti, ar buvo čia ištiesta sandoros šėtra; rasi Izraelitai buvo apsistoję tik trumpai valandai.

(4) *Nes paprastoji...* Anot ebr. t. naujo murmėjimo aprašymas prasideda taip: „O liaudis, kuri buvo jos (tautos) tarpe, ėmė labai pageidauti; vėl tat verkė taipogi ir Izraelio sunys ir sakė: kas...“ Plg. Iš. 12, 37. 38. Tas murmėjimas, kaip pasirodo iš tolesnio pasakojimo (plg. eil. 10. 16. 24. 26. 34), įvyko vietoje *Qibroth hattha'avah*. — *Kas mums duos mėsos.* Mėsa buvo Aegypto tik turtingesniųjų žmonių valgis; bet dabar jos geidžia ir šiaip jau liaudis, dėlto kad Dievas jai vieną sykį jau buvo jos stebuklingai davęs

scendum carnes? ⁵ Recordamur piscium quos comedebamus in Ægypto gratis: in mentem nobis veniunt cucumeres, et pepones, porrique et cepe, et allia. ⁶ Anima nostra arida est, nihil aliud respiciunt oculi nostri nisi Man. ⁷ Erat autem Man quasi semen coriandri, coloris bdelii. ⁸ Circuibatque populus, et colligens illud, trangebatur mola, sive terebat in mortario, coquens in olla, et faciens ex eo tortulas saporis quasi panis oleati. ⁹ Cumque descenderet nocte super castra ros, descendebat pariter et Man.

¹⁰ Audivit ergo Moyses flentem populum per familias, singulos per ostia tentorii sui. Iratusque est furor Domini valde: sed et Moysi intoleranda res visa est. ¹¹ Et ait ad Dominum: Cur afflixisti servum tuum? quare non invenio gratiam coram te? et cur imposuisti pondus universi populi hujus super me? ¹² Numquid ego concepi omnem hanc multitudinem, vel genui eam, ut dicas mihi: Porta eos in sinu tuo sicut portare solet

duos mėsos valgyti? ⁵ Atsime name žuvis, kurias valgėme Aigypte dovanai; mums ateina į atmintį agurkai, ir melionai, ir porai, ir svogunai, ir česnakai. ⁶ Musų dušia išdžiuvo, o musų akis nieko kito nemato, kaip tik tai manną. ⁷ Manna gi buvo kaip koriandro grūdai bdelijos varšos. ⁸ O žmonės vaikščiojo aplinkui ir ją rinkosi, malė girnomis, arba susitrindavo grustuvoose, virė puoduose ir darė iš jos ragaišėlius, turėjusius duonos su aliejumi skonį. ⁹ Nusileidžiant naktį rasai ant stovyklos, nukrisdavo draug ir manna.

¹⁰ Taigi, Mozė išgirdo raudančius žmones, kiekvieną savo šeimynoje ir savo šėtros angoje. O Viešpaties rustybė labai užsidegė; bet ir Mozei dalykas pasirodė nepakenčiamas. ¹¹ Ir jis tarė Viešpačiui: Kodėl vargini tavo tarną? kodėl nerandu malonės tavo akyse? ir kodėl uždėjai ant manęs visos šitos tautos našta? ¹² Argi visa šita daugybė manyje prasidėjo, arba aš ją pagimdžiau, kad man saikai: Nešiok juos tavo prieglob-

(vz. Iš. 16, 13) ir dėlto kad ji buvo priratusi jos gauti iš dėkojimo aukų, kurių prie Sinajaus kalno buvo daroma daug, o kurios kelionėje, išardytai esant šėtrai, turėjo liauties. — (5) *Atsime name žuvis*. Aigypte žuvų visuomet budavo ir dabar dar yra begalinė apstybė; tai paprasčiausias neturtingųjų žmonių maistas. — *Agurkai* ir... Aigyptas garsus ir iki šiai dienai čionai minimomis daržovėmis. — (6-9) *Musų dušia*... Paniekinimas, su kokiuo murmantįs žydai atsiliepia apie manną, duoda įkvėptam autoriui progą pasakyti keletą žodžių apie tą Dievo suteiktą maistą ir nurodyti didžią jo vertybę. Plg. Iš. 16, 13... 31. — *Bdelijos*. Vz. Prad. 2, 12.

(10) *Mozė išgirdo*... Iš šitos eil. paaiškėja, kad aprašomas murmėjimas įvyko,

Izraelitams apsisitojus kelionėje ir ištisus šėtras. — *Viešpaties rustybė*. Kaip ji apsiireiskė, pasakoma toliaus 33. eil. — *Nepakenčiamas*. Ebr. t.: *ra'*, *piktas*. — (11-15) *Kodėl vargini*... Nors tautos pasielgimas buvo peiktinas, tačiau Mozė norėdamas suražinti žmonių kaltbę Viešpaties akivaizdoje, ima pats dejuoti, kad jis vienas neįstengias, kaip reikiant, aprūpinti visų tautos reikalų, ir nori gauti tinkamus padėjėjus. Tiesa, tauta jau turėjo gana daug viršininkų, bet jų tarpe tukstantininkams, šimtininkams ir tt. (vz. Iš. 18, 13-26) buvo pavesta tyrinėti ir teisti tik mažesnės bylos; pašvęstųjų kunigų buvo labai maža, nes tik trys; kariuomenės vadai rupinosi tik tvarka tarp jiems pavestųjų burių; giminių ir didesniųjų

nutrix infantulum, et defer in terram, pro qua jurasti patribus eorum? ¹³ Unde mihi carnes ut dem tantæ multitudini? flent contra me, dicentes: Da nobis carnes ut comedamus. ¹⁴ Non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia gravis est mihi. ¹⁵ Sin aliter tibi videtur, obsecro ut interficias me, et inveniam gratiam in oculis tuis, ne tantis afficiar malis.

¹⁶ Et dixit Dominus ad Moysen: Congrega mihi septuaginta viros de senibus Israël, quos tu nosti quod senes populi sint ac magistri: et duces eos ad ostium tabernaculi fœderis, faciesque ibi stare tecum, ¹⁷ ut descendam et loquar tibi: et auferam de spiritu tuo, tradamque eis, ut sustentent tecum onus populi, et non tu solus graveris.

¹⁸ Populo quoque dices: Sanctificamini: cras comedetis carnes: ego enim audivi vos dicere: Quis dabit nobis escas carniū? bene nobis erat in Ægypto. Ut det vobis Dominus carnes, et comedatis: ¹⁹ non uno

styje, kaip kad auklė nešioja kūdikėlių, ir nunešk į žemę, dėlei kurios prisiekei jų tėvams? ¹³ Iškur aš insiu mėšos, kad duočiau tokiai daugybei? Jie rauda prieš mane, sakydami: Duok mums mėšos valgyti. ¹⁴ Aš negaliu pakelti visos šitos tautos, nes ji man persunki. ¹⁵ O jei tau kitaip rodosi, maldauju, velyk užmušk mane ir tegul randu tavo akyse malonę, kad nebučiau varginamas taip didžiais piktais.

¹⁶ O Viešpats tarė Mozei: Surinkk man septynias dešimtis vyrų iš Izraelio senesniųjų, apie kuriuos tu žinai, kad jie tautos senesnieji ir viršininkai, ir nuvesi juos prie sandoros šėtros angos, ir pastatysi tenai draug su savim, ¹⁷ kad aš nužengčiau ir tau kalbėčiau, ir imčiau iš tavo dvasios ir jiems duočiau, idant draug su tavim neštu tautos našta, ir ne tu vienas butumei ap sunkintas.

¹⁸ Taipogi tautai sakysi: Pasišventinkite: rytoj valgysite mėšos; nes aš išgirdau jus sakant: kas mums duos mėšos valgyti? gera mums buvo Aigypte. Viešpats jums duos mėšos valgyti ¹⁹ ne vieną dieną, nei dvi arba

šeimynų atstovai, nors buvo kviečiami į tarybas, neturėjo tečiaus platesnės įtekės, nes nebuvo gavę tam tikros valdžios. Reikalingi tat buvo Mozei padėjėjai, gavusieji savo pasiuntinybę ir tam tikrą valdžią iš paties Dievo.

(16) *Surinkk...* Viešpats sutinka išpildyti Mozės troškimą ir duoti tautai viršininkus, apdovanotus tais pačiais privilegijomis, kokius buvo gavęs Moze. Jų išrinkimas pavadamas pačiam Mozei. — *Viršininkai*. Ebr. *šotrim*. Taip vadinosi Aigypte darbų prižiūrėtojai ir užrašinėtojai. Plg. Iš. 6, 6. 14. Kitur tas žodis reiškia apskritai valdininkus ir viršininkus. — (17)

Iš tavo dvasios: iš tos dieviškos dvasios, kuri buvo suteikta Mozei, nesumūžinant vienok jam suteiktosios dalies. Šv. tėvai (Teod. Aug.) paskui Origeną paaiškina dvasios suteikimą, palygindami Mozę su skaisčiausiai šviečiančiu žiburiu, kuriuo Dievas uždega dar 70 kitų panašių žiburių.

(18-20) *Pasišventinkite*. Reikia tinkamai prisirengti prie priėmimo Dievo malonės, kuri bus suteikta mėšos užsigėdusiems Izraelitams; bet godulingiesiems už jų murmėjimą ta malonė turėjo pavirsti baisia sloga. Apskelbimas išanksto visų aplinkybių, kuriose Izraelitai turėjo gauti

die, nec duobus, vel quinque aut decem, nec viginti quidem, ²⁰ sed usque ad mensem dierum, donec exeat per nares vestras, et vertatur in nauseam, eo quod repuleritis Dominum, qui in medio vestri est, et fleveritis coram eo, dicentes: Quare egressi sumus ex Ægypto? ²¹ Et ait Moyses: Sexcenta millia pedum hujus populi sunt: et tu dicis: Dabo eis esum carnum mense integro? ²² Numquid ovium et boum multitudo cædetur, ut possit sufficere ad cibum? vel omnes pisces maris in unum congregabuntur, ut eos satient? ²³ Cui respondit Dominus: Numquid manus Domini invalida est? Jam nunc videbis utrum meus sermo opere compleatur.

²⁴ Venit igitur Moyses, et narravit populo verba Domini, congregans septuaginta viros de senibus Israel, quos stare fecit circa tabernaculum. ²⁵ Descenditque Dominus per nubem, et locutus est ad eum, auferens de Spiritu qui erat in Moyse, et dans septuaginta viris. Cumque requievisset in eis Spiritus, prophetaverunt, nec ultra cessaverunt. ²⁶ Remanserant autem in castris duo viri, quorum unus vocabatur Eldad, et alter Me-

penkias, ir net ne dvidešimt. ²⁰ bet visą mėnesį, kolei neišeis jums per nosis ir neiğris, nes jūs atstumėte Viešpatį, kurs yra jūsų tarpe, ir raudojote jo akys vaizdoje, sakydami: Kam mes išėjome iš Aigypso? ²¹ Mozė gi tarė: Šitos tautos yra šeši šimtai tukstančių pėstininkų, ir tu sakai: Duosiu jiems visą mėnesį valgyti mėsos? ²² Argi bus papjauta toki daugybė avių ir jaučių, kad galėtu užtekti valgyti? arba ar susirinks vienon vieton visos juos žuvis, kad juos pasotintu? ²³ Viešpats jam atsakė: Argi Viešpaties ranka yra negalinga? Jau dabar matysi, ar mano žodžiai bus įvykdyti.

²⁴ Taigi, Mozė atėjo ir papasakojo tautai Viešpaties žodžius; ir surinko iš Izraelio sunų septynias dešimtis senesniųjų, kuriuos sustatė aplink šėtrą. ²⁵ O Viešpats nužengė debesyje ir jam kalbėjo, ir ėmė buvusios Mozėje dvasios ir davė septynioms dešimtims vyrų. Kuomet gi ant jų nusileido dvasia, jie ėmė pranašauti ir paskiaus nebesiliovė. ²⁶ Buvo gi pasilikę stovyklose du vyru, kuriųdviejų vienas vadinosi Eldadas, o

mėsos, parodo, kad putpelų atskridimas buvo tikrai stebuklingas (plg. iš. 16, 13). — (21) *Mozė gi tarė...* Mozė, išreikšdamas lyg-kad abejonę apie Dievo pažadėjimo išsipildymą, nori išanksto patirti, kaip tai įvyks; bet Viešpats jam neduoda paaiškinimo, o tik primena apie savo visagalybę.

(24) *Mozė atėjo:* sugrįžo iš sandoros šėtros prie tautos. — (25) *Viešpats nužengė...* Viešpats regimais ženklais patvirtina vyresniųjų išrinkimą. — *Jie ėmė pranašauti.* Ebr. ž. *ithnabb'u* nevisuomet reiškia tikrą pranašavimą apie žmonėms

nežinomus busiančius atsitikimus, bet dažnai pažymi tik viršprigimtinį sujudinimą, ekstazį su įkvėpimu, po kurių įtekmė žmogus kalba nepaprastus dalykus, garbina Viešpatį ir šlovina jo stebėtinus darbus. — *Paskiaus nebesiliovė.* Ebr. t. pasakyta priešingai, kad jie paskiaus nebepranašavo. Gana buvo tos vienos dienos, kad visiems būtų aišku, jog išrinktieji viršininkai paties Dievo patvirtinti. — (26) *Buvo gi pasilikę* .. Kodėl Eldadas ir Medadas neatėjo draug su kitais išrinktais prie šėtros, nepaaiškinta; tačiau iš Jozuės pasiėlgimo reiktu spėti, kad

dad, super quos requievit Spiritus: nam et ipsi descripti fuerant, et non exierant ad tabernaculum. ²⁷ Cumque prophetarent in castris, cucurrit puer. et nuntiavit Moysi, dicens: Eldad et Medad prophetant in castris. ²⁸ Statim Josue filius Nun, minister Moysi, et electus e pluribus, ait: Domine mi Moyses prohibe eos. ²⁹ At ille: Quid, inquit, æmularis pro me? quis tribuat ut omnis populus prophetet, et det eis Dominus Spiritum suum? ³⁰ Reversusque est Moyses, et majores natu Israel in castra.

³¹ Ventus autem egrediens a Domino arreptas trans mare coturnices detulit, et demisit in castra itinere quantum uno die confici potest, ex omni parte castrorum per circuitum, volabantque in aere duobus cubitis altitudine super terram. ³² Surgens ergo populus toto die illo, et nocte, ac die altero, congregavit coturnicum, qui parum, decem coros: et siccaverunt eas per gyrum castrorum. ³³ Adhuc carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat hujusmodi cibis: et ecce furor Domini concitatus in populum, percussit eum plaga magna nimis. ³⁴ Vocatus-

kitas Medadas, ant kuriųdviejų nusileido dvasia; nes ir juodu buvo įtraukti sąrašui ir nebuvo atėję prie šėtos. ²⁷ O jiems dviem pranašaujant stovyklose, atbėgo vaikinai ir apskelbė Mozei, tardamas: Eldadas ir Medadas pranašauja stovyklose. ²⁸ Tuojuo Nuno sunus Jozuė, išrinktasis tarp daugelio, tarė: Mano pone, Moze, uždrausk jiems dviem. ²⁹ Bet jis tarė: Kam pavydi dėlei manęs? kad gi visa tauta pranašautų, ir kad Viešpats jiems duotų savo Dvasios! ³⁰ O Mozė ir Izraelio senesnieji sugrįžo į stovyklas.

³¹ Po to išėjęs nuo Viešpaties vėjas atnešė pagautas iš už jūros putpelas ir paleido ant stovyklų tokiam plote, kokį galima apeiti viena diena, aplink iš visų stovyklų pusių, ir jos skraidė ore per du mastų augštumo nuo žemės. ³² Pakilus tat tauta rinkosi putpelas visą tą dieną ir naktį ir sekančią dieną, ir prisirinko kuomažiausiai po dešimtį saikų, ir jas džiovino aplink stovyklas. ³³ Mėsa dar tebebuvo jų dantyse, ir dar nebuvo pritrukę to maisto, o štai Viešpaties rustybė užsidedė prieš tautą ir ją ištiko labai didžia sloga. ³⁴ Ir ana vieta buvo pramin-

tuodu vyru savo neatėjimu išreiskė neprielankumą Mozei. — (28) *Nuno sunus Jozuė...* Plg. Iš. 17, 9. Uolus Mozės tarnas bijosi, kad Eldado ir Medado pasielgimas nesumažintų Mozės šlovės, ir todėl trokšta, kad jiems dviem būtų uždrausta pranašauti. Plg. panašų Kristaus apaštalių rūpesnį apie jų dieviškojo Mokytojo šlovę. Mk. 9, 38. 39. — (29) *Kam pavydi...* Mozės atsakymas yra naujas paliudijimas apie jo dušios prakilnumą. Jam rūpi tik Jahvės šlovė, o ne savoji.

(31) *Išėjęs nuo Viešpaties...* Viešpats išpildo steluklingai savo pažadėjimą apie

mėsą. Plg. augšč. 18-20 eil.; Iš. 16, 13. — *Jos skraidė ore...* Anot ebr. t., žemės paviršius buvęs nuklotas putpelėmis per du mastų storumo. — (32) *Po dešimtį saikų.* Saikas, ebr. *chomer*, lygus 388,8 litrų (kvortų) Tečiaus čionai, kaip ir kairiosiose kitose vietose, jis tikriausiai reiškia kruvą; juo labiau, kad niekas paukščių neseikėja saikais. — (33) *Labai didžia sloga.* Kaip ji apsiireiskė, neparaktyta; bet be abejonės buvo tai baisi liga, kuria susirgė daug Izraelitų išmirė. — (34) *Pageidimo kapinėmis.* Ebr. *Qibroth hattha'avah*. Spėjama, kad ta

que est ille locus, Sepulcra concupiscentiæ: ibi enim sepeliebant populum qui desideraverat. Egressi autem de Sepulcris concupiscentiæ, venerunt in Hase-roth, et manserunt ibi.

Caput XII. ¹ Locutaque est Maria et Aaron contra Moysen propter uxorem ejus Æthiopissam, ² et dixerunt: Num per solum Moysen locutus est Dominus? nonne et nobis similiter est locutus? Quod cum audisset Dominus, ³ (erat enim Moyses vir mitissimus super omnes homines qui morabantur in terra) ⁴ statim locutus est ad eum, et ad Aaron et Mariam: Egredimini vos tantum tres ad tabernaculum fœderis. Cumque fuissent egressi, ⁵ descendit Dominus in columna nubis, et stetit in introitu tabernaculi vocans Aaron

ta Pageidimo kapinėmis; nes tenai palaidojo tautą, kuri buvo pasidavus geiduliams. Išėję gi iš Pageidimo kapinių, atėjo į Haserotą ir tenai pasiliko.

12. perskyrimas. ¹ O Marija ir Aaronas kalbėjo prieš Mozę dėlėi jo pačios Aitiopės ² ir tarė: Argi Viešpats kalbėjo tik per vieną Mozę? argi nekalbėjo taip pat ir mudum? Tai išgirdęs Viešpats, ³ (nes Mozė buvo romiausias vyras iš visų žmonių, gyvenusių ant žemės), ⁴ tuojau kalbėjo į jį ir į Aaroną bei Mariją: Išėikite tik tai jūs tris prie sandoros šėtros. Jiems išėjus, ⁵ Viešpats nužengė debesies šule ir stovėjo šėtros įėjime, šaukdamas Aaroną ir Mariją. O kuo-

vieta dabar vadinsi Erves el-Eberidž, apie 60 kilom. į šiaurę nuo Sinajaus. Tečiau kiti aiškintojai nurodo kitas vietas. Taip pat nieko tikra negalima pasakyti apie tai, kame buvo sekanti stotis Haserotas, ebr. *Chaceroth*.

(12, 1-2) *Marija ir Aaronas...* Paminėjimas Marijos pirmoje vietoje ir toliaus (10. e.) jos vienos nubaudimas nurodo, kad ji buvo pirmoji kaltininkė čionai aprašomo sukilimo prieš Mozę ir kad ji tai pakurstė Aaroną prieš jūdvių brolių. Tikra gi sukilimo priežastis buvo ne kas kita, kaip tik pavydas. Marija skaitėsi pranašė (vz. Iš. 15, 20), Aaronas gi buvo vyriausias kunigas ir jam laikada pats Dievas duodavo apreiškimus; todėl abiem rūpėjo užlaikyti savo reikšmę tautos akyse ir turėti ypatingą įtekme ant Mozės. Tuotarpu juodu matė, kad Mozė ne tik neatstumė savo pačios Seforos, kuri ne per daug seniai buvo prie jo sugrįžusi (vz. Iš. 2, 21; 4, 24... 18, 2...), bet dar priartino prie savęs jos brolių Hobabą (vz. aug. 10, 29...); toliaus išvydo, kad buvo išrinkta 70 naujų viršininkų ir kad Dievas tos pačios dvasios, kuria buvo apdovanotas Mozė, suteikė išrinktiesiems, ir jie ėmė pranašauti. Visuose tuose dalykuose Ma-

rija ir Aaronas matė sau lyg kokį pažeminimą ir todėl pradėjo murmėti prieš Mozę, prikaišiodami jam visupirma jo pačią ir ją vadindami su paniekinimu Aitiopie, ebr. *Kuith*. Tiesa, ji nebuvo tikra Izraelitė, o tik Madianitė; bet priėmus savo vyro tikėjimą, ji teisingai galėjo skaityties išrinktosios tautos sąnariu, juo labiau, kad Madianitai buvo Abraomo ainiai (vz. Prad. 25, 2), nors ir rasi susimaišę su Kušitais, gyvenusiais ne tik kitoje Aitiopijoje, bet taipogi pietinės Arabijos pakraščiuose. Priminę savo broliui jo pačios kilmę ir tuo jį lyg-kad pažeminę, Marija ir Aaronas jau drąsiai sakosi gavę iš Viešpaties lygias su juo dovanas: *Argi nekalbėjo taipogi...* — (3) *Taigi, Viešpats išgirdęs.* Ebr. t.: Ir Viešpats išgirdo.—*Romiausis.* Ebr. ž. *enav* reiškia ne tik nuolankus, bet taipogi nužemintas, nuvargintas.—Šitos eil. išsireikšimas su pagyrimu apie Mozės būdą davė progą abejoti, ar galėjo taip apie save rašyti pats Mozė. Taigi, reikia visupirma patėmyti, kad įkvėptas autorius, rašydamas tiesą apie kitus, reikalui atsiardus, privalo ir apie save rašyti tiesą, vistiek ar ja jis bus pagirtas, ar papeiktas (plg. žem. 20, 12 ir k.); čionai gi išikrūjų

et Mariam. Qui cum issent, ⁶ dixit ad eos: Audite sermones meos: Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. ⁷ At non talis servus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est: ⁸ ore enim ad os loquor ei: et palam, et non per ænigmata et figuras Dominum videt. Quare ergo non timuistis detrahare servo meo Moysi?

⁹ Iratusque contra eos, abiit: ¹⁰ nubes quoque recessit quæ erat super tabernaculum: et ecce Maria apparuit candens lepra quasi nix. Cumque respexisset eam Aaron, et vidisset perfusam lepra, ¹¹ ait ad Moysen: Obsecro domine mi, ne imponas nobis hoc peccatum quod stulte commisimus, ¹² ne fiat hæc quasi mortua, et ut abortivum quod projicitur de vulva matris suæ: ecce jam medium carnis ejus devoratum est a lepra. ¹³ Clamavitque Moyses ad Dominum, dicens: Deus, obsecro, sana eam. ¹⁴ Cui respondit Dominus: Si pater ejus spuisset in faciem illius, nonne debuerat saltem septem diebus ru-

met juodu atėjo, ⁶ jis jiemsdvim tarė: Klausykita mano žodžių: Jei kas tarp jūsų yra Viešpaties pranašas, aš jam apsireikšiu regėjime, arba kalbėsiu jam sapne. ⁷ Bet ne toksai mano tarnas Mozė, kurs visuose mano namuose yra ištikimiausias; ⁸ nes su juo aš kalbuos burna į burną, ir jis mato Viešpatį atvirai, o ne per priedangas ir vaizdus. Kodėl tai judu nesibijojota kalbėti prieš mano tarną Mozę?

⁹ Ir užsirustinęs ant judviejų, nuėjo. ¹⁰ Atsitraukė taipogi ir buvusi ant šėtros debesys. Ir štai Marija pasirodė pabalus nuo raupsų kaip sniegas. O pažvelgęs į ją Aaronas ir pamatęs apdengtą raupsais, ¹¹ tarė Mozei: Maldauju, mano pone, nepalikk ant mudviejų to nusidėjimo, kuri kvailiai padarėva. ¹² kad šita netaptu lyg numirusi ir lyg gimulys, kurs išmetamas iš jo motinos iščios; nes štai jau jos kuno pusė sugriaužta raupsų. ¹³ Taigi, Mozė šaukėsi į Viešpatį ir tarė: Maldauju, o Dieve, išgydyk ją. ¹⁴ Viešpats jam atsakė: Jei jos tėvas būtų spjovęs jai veidan, argi nebūtų turėjusi rau-

reikėjo paminėti Mozės romumas, kad būtų aišku, koki buvo Marijos ir Aaronso sudraudimo priežastis: lyg-kad būtų pasakyta: kadangi Mozė dėl šventos ramybės nedejavo ir nesiskundė Dievui ant savo brolio ir sesers, todėl pats Viešpats pasiskubino užtarti ir apginti savo ištikimą tarną. — (6-8) *Jei kas tarp jūsų...* Viešpats teikiąsi paaiškinti, kad didelis yra skirtumas tar paprastų pranašų, kokiais buvo Aaronas ir Marija, ir jo ypatingo prietelio Mozės; pirmiems jis apsireiškia tarpiskai, netobulai, *regėjime, sapne, per priedangas ir vaizdus*, kas dažnai be paaiškinimo pasiliktų nesuprantama; Mozei gi betarpiskai (*burna į burną*) ir aiškiai (*atvirai*). Reikia tečiau patėmyti, kad nors nevienam pranašui Dievas neapsi-

reiškė taip tobulai ir betarpiskai, kaip Mozei, vienok ir jis galėjo matyti Dievą nevisai tobulai. Plg. Iš. 33, 18-23. Visas šitas Dievo atsiliepinimas ebr. t. išreikštas poetiškai, rinktiniais žodžiais, užlaikant ritmą ir paralelizmą (Sym.).

(10) *Pažvelgęs į ją Aaronas...* Aaronas kaip kunigas, pažinęs raupsus, turėjo dabar priedermę išmesti Mariją iš stovyklos; tuojuo jis atsimena, kad ir pats buvo nusidėjęs; todėl nuolankiausiai prašo Mozę užtarymo pas Dievą. — (11) *Gimulys, kurs...* Ebr. t.: „Gimulys, kurio kunas, išeidamas iš motinos iščios, jau pusiau supuvęs“. — (14) *Tebuna atskirta...* Galima manyti, kad maldaujant Mozei, Marija buvo tuojuo išgydyta, bet turėjo pasilikti septynias dienas už stovyk-

bore suffundi? Separetur septem diebus extra castra, et postea revocabitur. ¹⁵ Exclusa est itaque Maria extra castra septem diebus: et populus non est motus de loco illo, donec revocata est Maria.

sti bent septynias dienas iš gėdos? Tebuna atskirta septynias dienas už stovyklos ir paskui bus pavadinta atgal. ¹⁵ Taigi, Marija buvo septynias dienas atskirta už stovyklos, ir tauta nesisjudino iš vietos, kolei Marija nebuvo pavadinta atgal.

b) Žadėtosios žemės ištyrimas ir išėjusios iš Aigypto Izraelitų kartos atmetimas.

Caput XIII. ¹ Profectusque est populus de Haseroth fixis tentoriis in deserto Pharan. ² Ibique locutus est Dominus ad Moysen, dicens: ³ Mitte viros, qui considerent terram Chananaan, quam daturus sum filiis Israel, singulos de singulis tribubus, ex principibus. ⁴ Fecit Moyses quod Dominus imperaverat, de deserto Pharan mittens principes viros, quorum ista sunt nomina. ⁵ De tribu Ruben, Sammua filium Zechur. ⁶ De tribu

13. perskyrimas. ¹ Po to tauta išėjo iš Haseroto ir ištiesė šėtras Parano tyrumoje. ² Tenai Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ³ Siųsk vyrus apžiūrėtų Kanaano žemės, kurią duosiu Izraelio sunums, po vieną kunigaikštį iš kiekvienos giminės. ⁴ Mozė padarė, ką Viešpats buvo liepęs, ir išsiuntė iš Parano tyrumos vyrus kunigaikščius, kurių šitie buvo vardai: ⁵ Iš Rubeno giminės Zechuro sunų Samuą, ⁶ iš Simeono giminės Hurio sunų

los, taippat kaip kiti išgiję rapsuoti dar septynias dienas negalėjo eiti savo šėtron. Plg. Kun. 14, 8.

13, 1—14, 45. Izraelitams atėjus į Parano tyrumą, išsiučiama žvalgai Palestinos apžiūrėti; jie, sugrįžę, giria pačią žemę, bet ima gąsdinti tautą, pasakodami prasimanytus dalykus apie Palestinos gyventojų stiprumą ir daugybę, todėl tauta pradeda murmėti ir nori grįžti Aigiptan, visai neklusydamą kitų dviejų žvalgų Kalėbo ir Jozuės, kurie nekiek nepritaria gąsdinimams ir ragina žmones eiti Žadėtojo žemėn. Užsirusios Viešpata, maldaujant Mozei, atleidžia pačią kaltybę, bet paskiria bausmę maištininkams, kurie visi turi išmirti tyruose; savavališkai gi mėginusius patraukti Palestinon leidžia išžudyti Amalėkitams ir Kananiečiams.

(13, 1) *Parano tyrumoje.* Vž. aug. 10, 12. Anot 27. eil. (plg. žem. 32, 8) vieta, kame dabar buvo apsisėję Izraelitai ir iškūr išsiųsta žvalgus į Kanaaną, vadino-

si Kadės u arba Kadės barne. Tiesa, kitur pasakyta, (vž. žem. 20, 1; 27, 14), kad Kadėsas buvo Sino (arba Cino) tyrumoje, bet taip rasi vadinosi tik šiaurinė Parano tyrumos dalis, arba budama greta jos, neturėjo aiškių visiems žinomų ribų, taip kad Kadėsas galėjo vadintis ir vienos ir kitos tyrumos dalimi. — (2, 3) *Viešpats kalbėjo...* Iš kitur (vž. Atk. 1, 19, 20), patiriame, kad sumanymas apžiūrėti Kanaano žemę pakilo tarp pačios tautos. Taigi, Viešpats rasi tik sutiko, kad jis būtų įvykdytas, norėdamas taip parodyti, kad ne visuomet tai, ko žmogus reikalauja, yra jam pačiam naudinga. — *Po vieną kunigaikštį.* Nebuvo tai giminių viršininkai, bet žymesnieji vyrai Izraelyje. Tik du iš jų buvo visai palankūs Mozei; kitus jis rasi norėjo patraukti prie savęs ta pasiuntinyse. — (4-17) *Kurių šitie buvo vardai...* Išsiųstųjų kunigaikščių vardai nevisai tikri, nes uveivėnai skamba ebr. t., Samar. Pent. ir LXX vertime. Jie regimai nepasiliko iki mu-

Simeon, Saphat filium Huri. ⁷ De tribu Juda, Caleb filium Jephone. ⁸ De tribu Issachar, Igal filium Joseph. ⁹ De tribu Ephraim, Osee filium Nun. ¹⁰ De tribu Benjamin, Phalti filium Raphu. ¹¹ De tribu Zabulon, Geddiel filium Sodi. ¹² De tribu Joseph, sceptri Manasse, Gaddi filium Susi. ¹³ De tribu Dan, Ammiel filium Gemalli. ¹⁴ De tribu Aser, Sthur filium Michael. ¹⁵ De tribu Nephthali, Nahabi filium Vapsi. ¹⁶ De tribu Gad, Guel filium Machi. ¹⁷ Hæc sunt nomina virorum, quos misit Moyses ad considerandam terram: vocavitque Osee filium Nun, Josue. ¹⁸ Misit ergo eos Moyses ad considerandam terram Chanaan, et dixit ad eos: Ascendite per meridianam plagam. Cumque veneritis ad montes, ¹⁹ considerate terram, qualis sit: et populum qui habitator est ejus, utrum fortis sit an infirmus: si pauci numero an plures: ²⁰ ipsa terra, bona an mala: urbes quales, muratæ an absque muris: ²¹ humus, pinguis an sterilis, nemorosa an abque arboribus. Confortamini, et afferte nobis de fructibus terræ. Erat autem tempus quando jam præcoquæ uvæ vesci possunt.

Safatą, ⁷ iš Judo giminės Jefonės sunų Kalėbą, ⁸ iš Isakaro giminės Juozapo sunų Igalį, ⁹ iš Efraimo giminės Nuno sunų Osėę, ¹⁰ iš Benjamino giminės Rausų sunų Paltį, ¹¹ iš Zabulono giminės Sodio sunų Gėdielį, ¹² iš Juozapo giminės Manaso šakos Susio sunų Gadį, ¹³ iš Dano giminės Gemalio sunų Amielį, ¹⁴ iš Asero giminės Mikolo sunų Sturą, ¹⁵ iš Neftalio giminės Vapsio sunų Nahabį, ¹⁶ iš Gado giminės Machio sunų Guelį. ¹⁷ Tie yra vardai vyrų, kuriuos Mozė išsiuntė žemės apžiūrėti; Nuno gi sunų Osėę jis praminė Jozue. ¹⁸ Taigi, Mozė juos išsiuntė apžiūrėti Kanaano žemės ir jiems tarė: Pakilkite augštin per pietų šalį ir, nuėję į kalnus, ¹⁹ apžiūrėkite žemę, koki ji yra; ir tautą, kuri joje gyvena, ar ji galinga, ar silpna; ar mažas jos skaitlius, ar didelis; ²⁰ pati žemė, ar gera, arba bloga; kokie miestai, apmuryti, ar be murų; ²¹ žemė, ar riebi, ar liesa, ar miškuota, ar be medžių. Bukite drąsūs ir mums atneškite iš anos žemės vaisių. Buvo gi tai tuo metu, kada jau galima valgyti ankstybosios vynuogės.

sų dienoms nepermainyti. — *Jefonės sunų Kalėbą*. Kitur (žem. 32, 12; Joz. 14, 6...) Kalėbas vadinasi Keneziečių; taigi, jis rasi turėjo savo pranokėjų vieną iš anų Keneziečių, kurie Abraomo laikais gyveno Kanaane (vz. Prad. 15, 19), arba iš Ezavo anuko Kenezos (vz. Prad. 36, 11) ainių, kursai moteryste buvo susivieniję su Judo gimine ir, priėmęs Izraelio tikėjimą, tapo išrinktosios tautos sąnariu. — *Nuno sunu Osėę jis praminė Jozue*. Pirmasis Jozuės vardas, ebr. *hošea*, reiškė išganymas, antrasis gi — *Jahveh Išganytojas*. Jei vardo per-

maina buvo tik dabar padaryta, tai reikia manyti, kad Jozuės vardas užuot Osėę įrašyta Iš. 17, 9; 24, 13 paskesniais laikais. — (18) *Pakilkite...* Mozės pamokymai išsiunčiamiems žvalgams. — *Per pietų šalį...* Ebr. t.: *Negeb*; taip gi vadinosi pietinis Palestinos pakraštis (plg. Prad. 12, 9; 20, 1 ir k.). Kalnais pavadinta prasidedanti už Negebo tikroji Palestina, kurioje, apskritai sakant, yra daug kalnų. — (21) *Buvo gi tai tuo metu, kada...* Vynuogės Palestinoje pradeda prisirpti liepos mėnėsiui baigiantis.

²² Cumque ascendissent, exploraverunt terram a deserto Sin, usque Rohob intrantibus Emath. ²³ Ascenderuntque ad meridiem, et venerunt in Hebron, ubi erant Achiman et Sisai et Tholmai filii Enac: nam Hebron septem annis ante Tanim urbem Ægypti condita est. ²⁴ Pergentesque usque ad torrentem botri, abscederunt palmitem cum uva sua, quem portaverunt in vecte duo viri. De malis quoque granatis et de ficis loci illius tulerunt: ²⁵ qui appellatus est Nehelescol, id est Torrens botri, eo quod botrum partassent inde filii Israel. ²⁶ Reversique exploratores terræ post quadraginta dies, omni regione circuita, ²⁷ venerunt ad Moysen et Aaron et ad omnem cœtum filiorum Israel in desertum Pharan, quod est in Cades. Locutique eis et omni multitudini ostenderunt fructus terræ: ²⁸ et narraverunt, dicentes: Venimus in terram, ad quam misisti nos, quæ revera fluit lacte et melle, ut ex his fructibus cognosci potest: ²⁹ sed cultores fortissimos habet, et urbes grandes atque muratas. Stirpem Enac

²² O jie nuėjė, ištirinėjo žemę nuo Sino tyrumos iki Rohobui, ten kur einama į Ematą. ²³ Jie patraukė į pietus ir atėjo į Ebroną, kame buvo Enako sunų Achimantai, Sisajai ir Tolmajai; Ebronas gi pastatytas septyneriais metais anksčiau už Aigypso miestą Tanį. ²⁴ Ir nuėjė iki Vynuogių slėniui, nusipjovė šaką su jos uogomis ir ją nešė ant karties du vyru. Ėmė taipogi granatinių obuolių ir figų tos vietos, ²⁵ kuri buvo praminta Neheleskolių, tai yra Vynuogių slėniu, nes iš ten Izraelio sunų atsinešė vynuogių kekę. ²⁶ Taip žemės tyrinėtojai, apėję visą šalį, sugrįžo po keturių dešimtų dienų ²⁷ ir atėjo pas Mozę ir Aaroną ir visą Izraelio sunų susirinkimą į Parano tyrumą, tai yra į Kadėsą, ir kalbėjo jiems: „Ištyrinėjome žemę, ir parodė žemės vaisius; ²⁸ ir pasakojo, tardami: Buvome nuėję į žemę, į kurią mus siuntei; ji ištikrųjų papludus pienu ir medum, kaip galima pažinti iš šitų vaisių; ²⁹ bet turi stipriausius gyventojus ir didelius apmurytus miestus. Tenai matėme

(22) *Jie nuėjė...* Išpradžios trumpai pasakoma, kokį plotą ištyrė žvalgai. — *Nuo Sino tyrumos iki...* Sino (ebr. *Cin*) tyruma tai pietinis Palestinos pakraštis, Rechobas (ebr. *R'chob*) gi buvo jos šiaurė, arti mieste Dan (Lais), ten kame prasideda platus slėnis tarp Libano ir Ermono kalnų; tuo gi slėniu ėjo kelias į Ematą (Epifaniją ant Oronto upės). — (23) *Patraukė į pietus...* Ebr. t.: į Negebą. Smulkiausias aprašymas ne visa kelionė po Palestiną, bet tik apsilankymas Ebrone. Apie Ebroną vz. Prad. 13, 18; 23, 2. — *Enako sunų...* Vz. žem. 34. eil.; Atk. 2, 11; Joz. 15, 13 ir k. — *Ebronas gi pastatytas...* Kronologiška žinė

lė apie Ebrono atsiradimą. Ebronas ir Tanis (ebr. *Co'an*, dabar *Can* į pietus nuo ežero *Menzaleh*) buvo labai seni miestai. Tanyje rasi gyveno Aigypso Paronai Mozės laikais, ir galima spėti, kad jis buvo atstatytas Izraelitų rankomis. Plg. Iš. 1, 11. — (24) *Vynuogių slėniui.* Yra tai vertimas ebr. vardo *Nechal 'Eškol*; taip gi vadinosi slėnis netoli Ebrono. — (25) *Nešė ant karties:* ne dėlto kad jos nebutu galėjęs panašinti vienas žmogus, bet nesant ant karties galima buvo užlaikyti vynuogės nesutrintos. Ir dabar Palestinoje vynuogių kekės esti daugiausia kaip puse masto ilgos ir sveria neretai dešimtį suviršum svarų. — (27) *Į Para-*

vidimus ibi. ³⁰ Amalec habitat in meridie, Hethæus et Jebusæus et Amorrhæus in montanis: Chananæus vero moratur juxta mare et circa fluenta Jordanis. ³¹ Inter hæc Caleb compescens murmur populi, qui oriebatur contra Moysen, ait: Ascendamus, et possideamus terram, quoniam poterimus obtinere eam. ³² Alii vero, qui fuerant cum eo, dicebant: Nequaquam ad hunc populum valemus ascendere, quia fortior nobis est. ³³ Detraxeruntque terræ, quam inspexerant, apud filios Israel. dicentes: Terra, quam lustravimus, devorat habitatores suos: populus, quem adspeximus, proceræ staturæ est. ³⁴ Ibi vidimus monstra quædam filiorum Enac de genere giganteo: quibus comparati, quasi locustæ videbamur.

Caput XIV. ¹ Igitur vociferans omnis turba flevit nocte illa, ² et murmurati sunt contra Moysen et Aaron cuncti filii Israel, dicentes: ³ utinam mortui essemus in Ægypto: et in hac vasta solitudine utinam pereamus, et non inducat nos Dominus in terram istam, ne cadamus gladio, et uxores ac liberi nostriducantur captivi. Nonne melius est reverti in Ægyptum? ⁴ Dixeruntque alter ad alterum: Constituamus nobis ducem, et revertamur in Ægyptum. ⁵ Quo audito Moyses et Aaron

Enako ainiją. ³⁰ Amalėkas gyveno pietuose, Hetiečiai ir Jėbuziečiai ir Amoriečiai kalnuose; Kananiečiai gi gyvena prie jūros ir Jordano slėnyje. ³¹ Tuotarpu Kalėbas, tildydamas tautos murmėjimą, kilstantį prieš Mozę, tarė: Eikime ir paveldėkime žemę, nes mes galime ją paimti. ³² Bet kiti su juo buvusieji sakė: Mes visai negalime eiti pas tą tautą, nes ji už mus stipresnė. ³³ Ir jie apšaukė žemę, kurią buvo apžiūrėję, Izraelio sunų akyse, sakydami: Žemė, kurią apžiūrėjome, praryja savo gyventojus; tauta, kurią matėme, labai augšto ugio. ³⁴ Tenai matėme kažinkokias baidykles, Enako sunus iš milžinų giminės, su kuriais sulyginti mes išrodėme lyg skėriai.

14. perskyrimas. ¹ Taigi, visa minia šukaudama raudėjo tą naktį. ² ir visi Izraelio sunys murmėjo prieš Mozę ir Aaroną ir sakė: ³ Velyk butumėm numirę Aigypte ir velyk pražutumėm šitoje plačioje tyrumoje, ir Viešpats neįvestu mūsų į tą žemę, kad tik mes nekristumėm po kalviju, ir mūsų pačios ir vaikai nebutu nuvesti nelaisvėn. Argi ne geriaus sugrįžti Aigyptan? ⁴ Ir kits kitam kalbėjo: Pasiskirkime sau vadą ir sugrįžkime Aigyptan. ⁵ Tai išgirdę Mozė ir

no tyrumą... Vž. aug. 1. e. — (30) Amalėkas... Plg. Prad. 10, 15... 14, 7... — (31) Kalėbas, tildydamas... Kalėbui pritarė iš žvalgių tik vienas Jozuė. Vž. žem. 14, 6... — (33) Praryja savo gyventojus... Rasi taip norėta pasakyti, kad Palestinos gyventojai nuolat tarp savęs kausi ir žusta. Bet tokiame atsitikime juo lengviau buvo juos pergalėti. Žvalgai gąsdina

na tautą, prasimanydami visai nebutus dalykus ir minėdami (34. e.) senobės milžinus, apie kuriuos jie rasi buvo šį-tą girdėję iš padavimo. Plg. Prad. 6, 4.

(14, 3) Velyk pražutumėm šitoje... Tam murmančiųjų liukėjimui buvo lemta išsipildyti (vž. žem. 28. e.). — (5) Tai išgirdę Mozė ir... Mozė mėgino išspradžios perkalbėti tautą (vž. Atk. 1, 29...), bet pa-

cecidērunt proni in terram coram omni multitudine filiorum Israel. ⁶ At vero Josue filius Nun, et Caleb filius Jephone, qui et ipsi lustraverant terram, ceciderunt vestimenta sua, ⁷ et ad omnem multitudinem filiorum Israel locuti sunt: Terra, quam circuivimus, valde bona est. ⁸ Si propitius fuerit Dominus, inducet nos in eam, et tradet humum lacte et melle manantem. ⁹ Nolite rebelles esse contra Dominum: neque timeatis populum terræ hujus, quia sicut panem ita eos possumus devorare: recessit ab eis omne præsidium: Dominus nobiscum est, nolite metuerē. ¹⁰ Cumque clamaret omnis multitudo, et lapidibus eos vellet opprimere, apparuit gloria Domini super tectum fœderis cunctis filiis Israel.

¹¹ Et dixit Dominus ad Moysen: Usquequo detrahet mihi populus iste? Quousque non credent mihi in omnibus signis, quæ feci coram eis? ¹² Feriam igitur eos pestilentia, atque consumam: te autem faciam principem super gentem magnam, et fortiorē quam hæc est. ¹³ Et ait Moyses ad Dominum: Ut audiant Aegyptii, de quorum medio eduxisti populum istum, ¹⁴ et habitatores terræ hujus, qui audierunt quod tu Domine in populo isto sis, et facie videaris ad faciem, et nubes tua protegat illos, et in columna nubis

Aaronas puolė kniupsti ant žemės visos Izraelio sunų daugybės akyvaizdoje. ⁶ Bet Nuno sunus Jozuė ir Jefonės sunus Kalėbas, kuriuodu taipogi apžiūrėjo žemę, perplėšė savo rubus ⁷ ir kalbėjo visai Izraelio sunų daugybei: Žemė, kurią apėjome, labai gera. ⁸ Jei Viešpats bus maloningas, jis mus įves į ją ir atiduos žemę, plustančią pienu ir medum. ⁹ Nebukite maištininkais prieš Viešpatį ir nesibijokite anos žemės tautos, nes mes juos galime praryti kaip duoną; nuo jų atstojo visa priedanga; Viešpats yra su mumis; nesibijokite. ¹⁰ Šaukiant gi visai miniai ir norint juodu akmenimis užmušti, Viešpaties šlovė pasirodė visiems Izraelio sunums viršuje sandoros uždangos.

¹¹ Ir Viešpats tarė Mozei: Iki-kolei gi šita tauta man piktžodžiūs? Kolei gi netikės man, neveizdint į visus stebuklus, kuriuos padariau jų akyse? ¹² Tai-gi, aš juos ištiksiu maru ir iš-naikinsiu; tave gi padarysiu kunigaikščiu ant didžios tautos ir stipresnės už šitąją. ¹³ O Mozė tarė Viešpačiui: Argi tam, idant Aigyptiečiai, iš kurių tarpo tu išvedei šitą tautą. ¹⁴ Ir anos žemės gyventojai, kurie girdėjo, jog tu, Viešpatie, esi šitoje tau-toje ir duodies matyti veidu į veidą, ir jog tavo debesys juos pridengia ir tu debesies šule ei-

matęs, kad jo žodžių nebeklauso, pasiskubino draug su Aaronu prie sandoros šėtros, kad ten maldautų mielaširdystės maištininkams, kurie dabar buvo sukilę prieš patį Viešpatį. -- (6) *Perplėšė savo rubus*: taip išreikšdamas savo nuliudimą

dėlci sunkaus užrustinimo Viešpaties. Plg. Kun. 10, 6. -- (9) *Visa priedanga*. Ebr. t.: u k s m ē. Kame nebėra uksmės, tena negalima išvengti karštų saulės spindulių. (12) *Tave gi padarysiu...* Plg. Iš. 32, 10... -- (13-19) *Argi tam...* Pavojuje

præcedas eos per diem, et in columna ignis per noctem: ¹⁵ quod occideris tantam multitudinem quasi unum hominem, et dicant: ¹⁶ Non poterat introducere populum in terram, pro qua iuraverat: idcirco occidit eos in solitudine. ¹⁷ Magnificetur ergo fortitudo Domini sicut jurasti, dicens: ¹⁸ Dominus patiens et multæ misericordiæ, auferens iniquitatem et scelera, nullumque innoxium derelinquens, qui visitas peccata patrum in filios in tertiam et quartam generationem. ¹⁹ Dimitte, obsecro, peccatum populi hujus secundum magnitudinem misericordiæ tuæ, sicut propitius fuisti egredientibus de Ægypto usque ad locum istum. ²⁰ Dixitque Dominus: Dimisi juxta verbum tuum. ²¹ Vivo ego: et implebitur gloria Domini universa terra. ²² Attamen omnes homines qui viderunt majestatem meam, et signa quæ feci in Ægypto et in solitudine, et tentaverunt me jam per decem vices, nec obedierunt voci meæ, ²³ non videbunt terram pro qua juravi patribus eorum, nec quisquam ex illis qui detraxit mihi, intuebitur eam. ²⁴ Servum meum Caleb, qui plenus alio spiritu secutus est me, inducam in terram hanc, quam circumvit: et

ni pirm jų dieną ir ugnies šulę naktį, išgirstu, ¹⁵ kad užmušei taip didžią daugybę, tarsi vieną žmogų, ir idant sakytu: ¹⁶ Jis negalėjo įvesti tautos į žemę, apie kurią buvo prisiekęs, todėl juos užmušė tyruose. ¹⁷ Teesie tat pašlovinta Viešpaties galybė, kaip prisiekei, tardamas: ¹⁸ Viešpats kantrus ir didžiai mielaširdingas, atimamas neteisybę ir prasikaltimus, ir nieko nepaliekas be bausmės; kurs aplankai tėvų nuodėmės sunuose iki trečiai ir ketvirtai kartai. ¹⁹ Atleisk, maldauju, šitos tautos nuodėmę pagal tavo mielaširdystės daugybę, kaip pasigailėjai išeinančiųjų iš Aigypto iki šitai vietai. ²⁰ O Viešpats tarė: Atleidžiu pagal tavo žodį. ²¹ Kaip aš gyvas esu, visa žemė prisipildys Viešpaties šlove. ²² Bet visi žmonės, kurie matė mano didenybę ir stebuklus, kuriuos padariau Aigypse ir tyrumoje, ir mane gundė jau dešimtį sykių, ir neklusė mano balso, ²³ neišvys žemės, apie kurią aš prisiečiau jų tėvams, ir niekas iš tų, kurie man piktžodžiavo, jos nematys. ²⁴ Savo tarną Kalėbą, kurs kitokios dvasios pilnas mane sekė, aš įvesiu į aną žemę, kurią jis apėjo; ir jo ainija ją paveldės. ²⁵ Kadangi Amalėkitai ir

Mozė užmiršta visus savo vargus, dėlei kurių jis pats neseniai dejavo (vz. aug. 11, 11...), ir ima karščiausiai maldauti Viešpatį už prasikaltusią tautą. Jo maldos svarbiausi mintis ta, kad daugiausias Viešpačiui šlovės iš jo mielaširdystės, negu iš pagiežos. — *Viešpats kantrus...* Plg. Iš. 34, 6. 7. — (20) *Atleidžiu...* Viešpats atleidžia pačią kaltybę, bet maištininkų nepaliuosuoja nuo laikinės bausmės. Tauta paveldės Žadėtąją žemę, bet užaugusioji jos karta pirma turės išmirti tyruose. — (21 - 23) *Kaip aš gyvas...* Ebr.

t.: Tečiau, kaip aš gyvas esu ir Viešpaties šlove bus pripildyta visa žemė, taip visi žmonės, kurie... — *Mane gundė dešimtį sykių*: dažnai, daug sykių. Žmogus gundo Dievą, kuomet, turėdamas daug jo galybės ir gerumo ženklų, vis dar reikalauja iš jo naujų stebuklų. — (24) *Kalėbą, kurs kitokios dvasios...* Kalėbo nuomonės ir žodžiai labai skyrėsi nuo kitų žvalgų pasiėlgimo; užtat jis turėjo įeiti į Palestiną ir paveldėti turtingas Ebrono apylinkes (vz. Joz. 14, 6...). Toki pat išimtis daroma (žem. 30. e) ir Jozuei. —

semen ejus possidebit eam. ²⁵ Quoniam Amalecites et Chanaanæus habitant in vallibus. Cras movete castra, et revertimini in solitudinem per viam Maris rubri.

²⁶ Locutusque est Dominus ad Moysen et Aaron, dicens: ²⁷ Usquequo multitudo hæc pessima murmurat contra me? querelas filiorum Israel audiui. ²⁸ Dic ergo eis: Vivo ego, ait Dominus: sicut locuti estis audiente me, sic faciam vobis. ²⁹ In solitudine hac jacebunt cadavera vestra. Omnes qui numerati estis a viginti annis et supra, et murmurastis contra me, ³⁰ non intrabitis terram, super quam levavi manum meam ut habitare vos facerem, præter Caleb filium Jephone, et Josue filium Nun. ³¹ Parvulos autem vestros, de quibus dixistis quod prædæ hostibus forent, introducam: ut videant terram, quæ vobis displicuit. ³² Vestra cadavera jacebunt in solitudine. ³³ Filii vestri erunt vagi in deserto annis quadraginta, et portabunt fornicationem vestram, donec consumantur cadavera patrum in deserto, ³⁴ juxta numerum quadraginta dierum, quibus considerastis terram: annus pro die imputabitur. Et quadraginta annis recipietis iniquitates vestras, et

Kananiečiai gyvena slėniuose, todėl rytoj pakilkite iš stovyklos ir sugrįžkite į tyrumą Raudonosios jūros keliu.

²⁶ Viešpats dar kalbėjo Mozei ir Aaronui, tardamas: ²⁷ Ikikolei ta pikčiausi minia murmės prieš mane? Aš girdėjau Izraelio sūnų dejavimus. ²⁸ Sakyk tat jiems: Aš esu gyvas, sako Viešpats; taip kaip jūs kalbėjote, man girdint, taip jums padarysiu. ²⁹ Šitoje tyrumoje gulės jūsų lavonai. Visi, kurie esate surašyti nuo dvidešimties metų ir vyresni ir murmėjote prieš mane, ³⁰ neįeisite į žemę, dėl kurios aš pakėliau savo ranką, kad jus ten apgyvendinčiau, atskyrus Jefonės sūnų Kalėbą ir Nuno sūnų Jozuę. ³¹ Jūsų gi kūdikius, apie kuriuos jūs sakėte, kad busią neprietelių grobis, įvesiu, idant matytų žemę, kuri jums nepatiko. ³² Jūsų lavonai gulės tyrumoje. ³³ Jūsų vaikai klaidžios tyrumoje keturias dešimtis metų ir nešios jūsų paleistuvystę, kolei tėvų lavonai nebus supuvę tyrumoje, ³⁴ pagal keturių dešimtų dienų skaitlių, kuriose tyrinėjote žemę; metai bus paskaityti už dieną. Keturias dešimtis metų imsite bausmę už savo neteisības ir žinosite ma-

(25) *Kadangi Amalekitai...* Kadangi Viešpats dar leidžia Kanaano gyventojams pasilikti savo vietose ir jis dabar nepadės Izraelitams jų pergalėti, todėl, norint išvengti kruvinų o nenaudingų su jais susirėmimų, Izraelitams nieko kito nelieka, kaip tik sugrįžti į tyrumą.

(26) *Viešpats kalbėjo...* Dievas panaujina savo nutarimą ir liepia jį apskelbti tautai. — (28) *Kaip jūs kalbėjote...* Vž. aug. 1-4 eil. — (29) *Visi, kurie esate surašyti...* Taigi, 603. 550 Izraelitų. Vž.

aug. 1, 45. 46. Iš šių žodžių reikia išvesti, kad nuo apskelbiamos bausmės turėjo būti liuosi visi Lėvitai, nes jie nepriderėjo prie to surašytųjų skaitliaus. Žinoma gi, kad draug su Jozue įėjo Palestinon Eleazaras, kurs maišto metu buvo jau kunigas, todėl turėjo nemažiau 20 metų. Galop Lėvio giminė nebuvo išsiuntusi Palestinon savo žvalgo. — (30) *Pakėliau savo ranką.* Antropomorfizmas, kuriuo išreiškiama prisieka, nes kas prisieikia, paprastai pakelia augstyn ranką.

scietis ultionem meam: ³⁵ quoniam sicut locutus sum, ita faciam omni multitudini huic pessimæ, quæ consurrexit adversum me: in solitudine hac deficiet, et morietur. ³⁶ Igitur omnes viri, quos miserat Moyses ad contemplandam terram, et qui reversi murmurare fecerant contra eum omnem multitudinem, detrahentes terræ quod esset mala, ³⁷ mortui sunt atque percussu in conspectu Domini. ³⁸ Josue autem filius Nun, et Caleb filius Jephone vixerunt ex omnibus, qui perrexerant ad considerandam terram.

³⁹ Locutusque est Moyses universa verba hæc ad omnes filios Israel, et luxit populus nimis. ⁴⁰ Et ecce mane primo surgentes ascenderunt verticem montis, atque dixerunt: Parati sumus ascendere ad locum, de quo Dominus locutus est, quia peccavimus. ⁴¹ Quibus Moyses: Cur, inquit, transgredimini verbum Domini, quod vobis non cedet in prosperum? ⁴² Nolite ascendere: non enim est Dominus vobiscum: ne corruatis coram inimicis vestris. ⁴³ Amalecites et Chananeus ante vos sunt, quorum gladio corruetis, eo quod nolueritis acquiescere Domino, nec erit Dominus vobiscum. ⁴⁴ At illi contenebrati ascenderunt in verticem montis. Arca autem testamenti Domini et Moyses

no pagiežą, ³⁵ nes kaip kalbėjau, taip padarysiu visai šitai pikčiausiai miniai, kuri sukilo prieš mane; ji pražus šitoje tyrumoje ir nuris. ³⁶ Taigi visi vyrai, kuriuos Mozė buvo išsiuntęs žemės apžiūrėti ir kurie sugrižę padarė, kad visa daugybė murmētu prieš jį, apšaukdami žemę, buk ji esanti bloga, ³⁷ numirė ir buvo ištikti Viešpaties akyvaizdoje. ³⁸ Nuno gi sunus Jozuė ir Jefonės sunus Kalėbas liko gyvi iš visų, kurie buvo išėję žemės apžiūrėti.

³⁹ O Mozė kalbėjo visus šituos žodžius visiems Izraelio sunams, ir tauta labai nuliudo. ⁴⁰ Ir štai atsikėlę anksti rytą užėjo ant kalno viršaus ir tarė: Ėsime pasiryžę eiti į vietą, apie kurią Viešpats kalbėjo, nes nusidėjome. ⁴¹ Mozė jiems tarė: Kodėl peržengiate Viešpaties žodį? taip jūs nieko gera nelaimėsite. ⁴² Nėeikite, nes Viešpats nebus su jumis, kad nekristumėte prieš jusų neprietelius. ⁴³ Amalėkitai ir Kananiečiai yra prieš jus. Jūs krisite po jų kalavijų, nes nenorėjote klausyti Viešpaties, ir Viešpats nebus su jumis. ⁴⁴ Bet jie apakinti užėjo ant kalno viršūnės. Vienok Viešpaties liudijimo skrynja ir Mozė

— (37) *Numirė ir buvo...* Dievo baismė sutiko visų pirmą dešimtį nedorų žvalgų.

(40) *Užėjo ant kalno viršaus.* Kalnu apie kurį čionai kalbama, buvo tikriausiai kalnuotos Ebrono apylinkės, į kurias pasiskubino eiti žymi Izraelitų dalis, gailėdamasi savo murmėjimo ir nežiurėdama į tai, kad Viešpats jau buvo davęs kitokią įsakymą. Kaip ne sykį kitur, taip ir

čionai įkvėptas autorius išspradžios trumpai pasako, kas buvo padaryta, o jau paskiaus aprašo visą atsitikimą. Taigi, nors čionai pirma paminėtas užėjimas ant kalno, bet ištikrųjų jį pranoko Mozės perspėjimas 41-43 eil.; taip kad užėjimas ant kalno 41. e. ir 44. e. yra tas pats dalykas. — (44) *Jie apakinti.* Anot ebr. t.: savimi per daug pasitikėda-

non recesserunt de castris. ⁴⁵ Descenditque Amalecites et Chananeus, qui habitabat in monte: et percuteiens eos atque concidens, persecutus est eos usque Horma.

nesitraukė iš stovyklos ⁴⁵ Ir atėjo Amalėkitai ir Kananiečiai, gyvenusieji kalnuose, ir mušdami juos bei kapodami vijosi iki Hormai.

II. Atstumtosios Izraėlitų kartos klaidžiojimas po tyrus.

1. Kaikurių naujų įstatų apgarsinimas ir senųjų atkartojimas.

Caput XV. ¹ Locutus est Dominus ad Moysen, dicens: ² Loquere ad filios Israel, et dices ed eos: Cum ingressi fueritis terram habitationis vestrae, quam ego dabo vobis, ³ et feceritis oblationem Domino in holocaustum, aut victimam, vota solventes, vel sponte offerentes munera, aut in solemnitatibus vestris adolentes odorem suavitatis Domino, de bobus sive de ovibus: ⁴ offeret quicumque immolaverit victimam, sacrificium simile decimam partem ephi, conspersæ oleo, quod mensuram habebit quartam partem hin: ⁵

15. perskyrimas. ¹ Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ² Kalbėk Izraėlio sunams ir jiems sakyk: Kuomet busite įėję į žemę, kurioje apsigyvensite ir kurią aš jums duosiu, ³ ir atnašausite Viešpačiui iš jaučių arba iš avių deginamąją arba kitą kruviną auką, pildydami apžadus, arba liuosa valia atnašaudami dovanas, arba savo iškilmėse padarydami meilų kvapą Viešpačiui, ⁴ kiekvienas, kurs aukoja, atnašaus duoninę auką iš dešimos efos dalies smulkių miltų, apšlakstytų aliejumi, kurio saikas bus ketvirta hino dalis; ⁵ ir tai-

m. i. — (45) *Amalėkitai ir...* Ne tie patys, kurie paminėti aug. 25. e. ir 13, 30. — *Horma*. Tokį vardą ta vieta gavo paskiaus (vz. žem. 21, 3). Ji buvo pusiaukelyje tarp Kadėso ir Bersabėjos. Flg. Joz. 12, 14; 15, 30; 19, 4; Teis. 1, 17. — LXX vertime eil. gale dar pridėti žodžiai: Ir jie sugrįžo į stovyklas.

15, 1 - 41. Atmestoji Izraėlio karta neteburi gavo tikros istorijos ir apie 38 metus jos klaidžiojimo po tyrus nepaduota šv. Knygose jokių platesnių žinių. Skaitlių knygos dalis, apimanti tą laikotarpį susideda iš paminėjimo keleto apgarsintų anuo laiku įstatų ir aprašymo naujų tautos murejimų ir maištų. Taigi, visų pirma čionai randame įstatus apie duonines aukas, pridėtinas prie kruvinųjų, apie pirmuones ir apie bausmes už prasikaltimus. Toliaus paminėtas nušaudymas už subatos neužlaikymą ir naujas įstatas apie kutus ant viršutinių apdary.

(15, 1) *Viešpats kalbėjo...* Nėra jokių aiškių nurodymų, kuomet buvo apgarsinti žemiaus užrašytieji įstatai; galima tik spėti, kad Izraėlitai buvo pasitraukę nuo Palestinos ribų atgal į tyrų gilumą (plg. 32. e.). — (2) *Kuomet busite įėję...* Iš šitų žodžių galima padaryti dvejopas išvedimas: Dievas įsako Mozei priminti Izraėlitams kaip ir jų pareigas, pildytinas Palestinoje, nes jau buvo praslinkę bausmės metai ir prisiartinęs laikas paveldėti Žadėtąją žemę; arba: Dievas atideda kaikurių apeigų aukose pildymą iki įėjimo į Palestiną, palinusuodamas tuotarpu nuo jų klaidžiojančią po tyrus tautą dėl reikalingų apeigoms javų stokos. — (3) *Atnašausite*. Ebr. t.: darysite deginimą arba deginsite. — *Iš avių*. Ebr. *min hacco'n*. Tas gi žodis apima ne tik avis, bet ir ožkas. — *Kruviną auką*. Ebr. *zebach*. Toliaus išvardijami trys atsitikimai, kuomet tokia auka daroma: pildant apžadą, liuosa valia ir iškilmėse. — (4 -

et vinum ad liba fundenda ejusdem mensuræ dabit in holocaustum sive in victimam. Per agnos singulos ⁶ et arietes erit sacrificium similæ duarum decimarum, quæ conspersa sit oleo tertiæ partis hin: ⁷ et vinum ad libamentum tertiæ partis ejusdem mensuræ offeret in odorem suavitatis Domino. ⁸ Quando vero de bobus feceris holocaustum aut hostiam, ut impleas votum vel pacificas victimas, ⁹ dabis per singulos boves similæ tres decimas conspersæ oleo, quod habeat medium mensuræ hin: ¹⁰ et vinum ad liba fundenda ejusdem mensuræ in oblationem suavissimi odoris Domino. ¹¹ Sic facies ¹² per singulos boves et arietes et agnos et hædos. ¹³ Tam indigenæ quam peregrini ¹⁴ eodem ritu offerent sacrificia. ¹⁵ Unum præceptum erit atque iudicium tam vobis quam advenis terræ.

¹⁶ Locutus est Dominus ad Moysen, dicens: ¹⁷ Loquere filiis Israel, et dices ad eos: ¹⁸ Cum veneritis in terram, quam dabo vobis, ¹⁹ et comederitis de panibus regionis illius, separabitis primitias Domino ²⁰ de cibus ve-

pogi duos prie deginamosios aukos arba kitos kruvinos aukos tiek pat vyno liejamai aukai prie kiekvieno avinėlio; ⁶ ir prie kiekvieno avino bus duoninė auka iš dviejų dešimtinių smulkių miltų, kurie teesie apšlakstyti trečia hino dalimi aliejaus. ⁷ Taipogi ir vyno liejamai aukai atnašaus trečią to paties saiko dalį, kad butu meilus kvapas Viešpačiui. ⁸ Kuomet gi darysi deginamąją arba kitą kruviną auką iš jaučių apžadui išpildyti arba dėkojimo aukoms, ⁹ duosi prie kiekvieno jaučio tris dešimtines smulkių miltų, apšlakstytų aliejumi, kurio tebuna pusė hino; ¹⁰ ir vyno liejamai aukai tokį pat saiką, kad butu labai meilau kvapo atnaša Viešpačiui. ¹¹ Taip darysi ¹² prie kiekvieno jaučio, ir avino, ir avinėlio, ir ožio. ¹³ Kaip vietiniai gyventojai, taip ir svetimtaučiai ¹⁴ atnašaus aukas su tomis pačiomis apeigomis. ¹⁵ Vienoks bus įsakymas ir nutarimas kaip jums, taip ir ateiviams jūsų žemėje.

¹⁶ Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ¹⁷ Kalbėk Izraelio sunums ir jiems sakyk: ¹⁸ Kuomet busite atėję į žemę, kurią aš jums duosiu, ¹⁹ ir valgysite ano krašto duoną, atskirkite Viešpačiui pirmuones ²⁰ iš savo valgių. Kaip

10) Atnašaus duoninę auką... Prie kiekvieno pjaunamo gyvulio liepiama pridėti duoninę ir liejama auka: prie avinėlio smulkių miltų $\frac{1}{10}$ efos, aliejaus ir vyno po $\frac{1}{4}$ hino; prie avino (ir ožio) $\frac{2}{10}$ efos miltų ir po $\frac{1}{3}$ hino aliejaus ir vyno; prie jaučio $\frac{2}{10}$ miltų ir po $\frac{1}{2}$ hino aliejaus ir vyno (Efa lygi 38,88, anot kitų 39,4 litro; hinas lygus 6,49 litro). — (12-15) Vulgatos tekstas šioje vietoje žymiai trumpesnis už ebr. Tarp 12. ir 13. e. ebr. t. yra žodžiai: „pagal skaitlių aukų, kurias aukosite, taip darysite su kiekviena pagal

jų skaitlių“. 13. eil. išreikštas tas pats dalykas tik trumpiau; po 14. e. vėl apleisti žodžiai, kuriuos butu galima taip išversti: „Vienoks bus įstatas jūsų susirinkimui ir svetimtaučiai, pasiliekančiam jūsų tarpe amžinas įstatas jūsų kartose; kaip jūs taip bus ir svetimtautis Jahvės akivaizdoje“.

(19) *Atskirkite... pirmuones.* Ebr. t.: pakelsite pakėlimą. Plg. Iš. 22, 29; 23, 19. — (20) *Valgių.* Ebr. ž. 'arisoth' reiškia tikriausiai sumaltus arba sugrustus javus. Plg. 2 Ezdr. 10, 38; Ez. 44, 30. — *Iš klojimo, (20) taip ir...* Viešpats

stris Sicut de areis primitias separatis, ²¹ ita et de pulmentis dabitur primitiva Domino.

²² Quod si per ignorantiam præterieritis quidquam horum, quæ locutus est Dominus ad Moysen, ²³ et mandavit per eum ad vos, a die qua cœpit jubere et ultra, ²⁴ oblitaque fuerit facere multitudo: offeret vitulum de armento, holocaustum in odorem suavissimum Domino, et sacrificium ejus ac liba, ut ceremoniæ postulant, hircumque pro peccato: ²⁵ et rogabit sacerdotes pro omni multitudine filiorum Israel: et dimittetur eis, quoniam non sponte peccaverunt, nihilominus offerentes incensum Domino pro se et pro peccato atque errore suo: ²⁶ et dimittetur universæ plebi filiorum Israel, et advenis, qui peregrinantur inter eos: quoniam culpa est omnis populi per ignorantiam. ²⁷ Quod si anima una nesciens peccaverit, offeret capram anniculam pro peccato suo: ²⁸ et deprecabitur pro ea sacerdos, quod inscia peccaverit coram Domino: impetrabitque ei veniam, et dimittetur illi. ²⁹ Tam indigenis quam advenis una lex erit omnium, qui peccaverint ignorantes. ³⁰ Anima vero, quæ per superbiam aliquid commiserit, sive civis sit ille, sive peregrinus, (quoniam adversus Dominum rebellis fuit) peribit de populo suo: ³¹ verbum enim Do-

atskiriante pirmuones iš klojimo, ²¹ taip ir iš savo valgių duosite pirmuones Viešpačiui.

²² O jei nežiniomis apleistumėte ką nors iš to, ką Viešpats yra kalbėjęs Mozei ²³ ir per jį jums įsakęs nuo tos dienos, kurioje pradėjo duoti įsakymus, ir paskiaus, ²⁴ ir visa daugybė užmirštu tai padaryti, atnašaus versį iš bandos deginamajai aukai, kad butu meiliausis kvapas Viešpačiui, draug su jos duonine ir liejamąja auka, kaip reikalauja apeigos, ir ožį aukai už nuodėmę; ²⁵ ir kunigas melsis už visą Izraelio sunų daugybę, ir bus jiems atleista, nes nusidėjo netyčiomis; tečiau jie susmilkys ugnyje auką Viešpačiui už save, ir už savo nuodėmę, ir už savo klaidą; ²⁶ ir bus atleista visai Izraelio sunų tautai ir jų tarpe pasiliekančioms svetimtaučiams, nes visos tautos kaltybė kilo iš nežinių. ²⁷ O jei kas vienas nusidėtų nežiniomis, atnašaus metinę ožką už savo nuodėmę; ²⁸ ir kunigas melsis už jį, nes nežiniomis nusidėjo Viešpaties akyvaizdoje; ir jam išmels dovanojimą, ir bus jam atleista. ²⁹ Kaip vietiniams gyventojams taip ir ateiviams bus vienoks įstatas, visiems, kurie nusidėtų nežiniomis. ³⁰ Bet tasai, kursai prasikalstu kuo nors iš puikybės, ar jis bus pilietis, ar svetimtautis, pražus iš savo tautos, (kadangi buvo maištininkas prieš Dievą); ³¹ nes paniekino Vieš-

reikalauja, kad jam butu duodama duoklė ne tik grūdais, bet ir tešla.

(22 - 26) *O jei nežiniomis...* Plg. Kun. 4, 2. 13... Kunigų kn. buvo kalbama apie prasikaltimus, darant nežiniomis, kas buvo uždrausta; čionai gi apie kaltybes, apleidžiant nežiniomis įsakytus dalykus;

be to bausmės skiriamos didesnės; todėl randasi šioks toks skirtumas atsilyginimo apeigose — *Kunigas melsis...* Vz. Kun. 12, 7; 14, 19... ir k. — (30) *Iš puikybės*. Ebr. t.: pakelta ranka. Taigi, kalbama apie nusidėjimą iš piktumo su paniekimu įstatų davėjo Dievo. Toks pra-

mini contempsit, et præceptum illius fecit irritum: ideoque delebitur, et portabit iniquitatem suam.

³² Factum est autem, cum essent filii Israel in solitudine, et invenissent hominem colligentem ligna in die sabbati, ³³ obtulerunt eum Moysi et Aaron et universæ multitudini. ³⁴ Qui recluserunt eum in carcerem, nescientes quid super eo facere deberent. ³⁵ Dixitque Dominus ad Moysen: Morte moriatur homo iste, obruat eum lapidibus omnis turba extra castra. ³⁶ Cumque eduxissent eum foras, obruerunt lapidibus, et mortuus est sicut præceperat Dominus.

³⁷ Dixit quoque Dominus ad Moysen: ³⁸ Loquere filiis Israel, et dices ad eos ut faciant sibi fimbrias per angulos palliorum, ponentes in eis vittas hyacinthinās: ³⁹ quas cum viderint, recordentur omnium mandatorum Domini, nec sequantur cogitationes suas et oculos per res varias fornicantes, ⁴⁰ sed magis memores præceptorum Domini faciant ea, sintque sancti Deo suo. ⁴¹ Ego Dominus Deus vester, qui eduxi vos de terra Ægypti, ut essem Deus vester.

paties žodį ir nieku pavertė jo įsakymą; todėl bus išdildytas ir neš savo neteisybę.

³² Atsitiko gi, kad Izraelio sunus, tebebudami tyruose ir radę žmogų, renkantį malkas subatos dieną, ³³ atvedė jį pas Mozę ir Aaroną ir visą daugybę, ³⁴ kurie jį uždarė kalėjiman, nežinodami, ką su juo turi padaryti. ³⁵ O Viešpats tarė Mozei: Tasai žmogus mirte tenumiršta; visa minia taužmuša jį akmenimis už stovyklos. ³⁶ Ir išvedė jį laukan, užmušė akmenimis; ir jis numirė, kaip Viešpats buvo įsakęs.

³⁷ Viešpats dar tarė Mozei: ³⁸ Kalbėk Izraelio sunams ir jiems sakyk, kad sau pasidarytu ant savo apdarų kampų kutus, idėdami į juos mėlynas juosteles; ³⁹ pažvelgdami į juos teatsimena visus Viešpaties įsakymus ir tegul neeina paskui savo mintis ir akis, paleistuvaudami įvairiais dalykais, ⁴⁰ bet velyk atsimindami Viešpaties įsakymus juos tepildo ir tebuna šventi savo Dievui. ⁴¹ Aš Viešpats, jūsų Dievas, kurs jus išvedžiau iš Aigypso žemės, kad bučiau jūsų Dievas.

sikaltėlis negali tikėtis kaltybės atleidimo. Plg. Kun. 20. 17.

(32-36) *Atsitiko gi...* Įstatas apie subatos atilsį buvo ne sykį primenamas; todėl negalėjo jo nežinoti ir minimas čionai malkų rinkėjas. Viešpats matė jo pasielgime piktą valią; todėl reikėjo pritaikyti bausmę, koki buvo paskirta nusidedantiems iš puikybės. Plg. Kun. 24, 10... — *Nežinodami, ką...* Prasikaltimas buvo aiškus, bet pats nubaudimo budas nebuvo dar aiškiui paskirtas. Plg. Iš. 31, 14; 35, 2.

(38) *Kad sau pasidarytu...* Įsakomi

čionai pasidirbinti kutai ebr. vadinasi *cicith*, Atk. 22, 12 gi *g'dilim*. Jie reikėjo prisegti prie keturių kampų viršutinio apdaro, kurs buvo panašus į ilgą paklodę, permetamą per kairįjį petį. Kutai buvo daromi iš keletu baltų siūlų, o tarp jų vienas turėjo būti mėlynas. Penkiose tų siūlų pluoštelio vietose buvo daromi mazgai. Kutų tikslas buvo toks pat kaip ir filakterijų. Vž. Iš. 13, 9 paaišk. Pats išganytojas nešiojo *cicith*. Plg. Mt. 9, 20; 14, 36; Mk 6, 50. Žydai iki šiai dienai juos turi prie maldos metu vartojamo apsiausto (tallith gudel) ir šiaip jau

2. Dievas apgina Mozės valdžią ir Aarono kunigystę prieš maištininkus.

Caput XVI. ¹ Ecce autem Core filius Isaar. filii Caath, filii Levi, et Dathan atque Abiron filii Eliab, Hon quoque filius Pheleth de filiis Ruben, ² surrexerunt contra Moysen, alique filiorum Israel ducenti quinquaginta viri proceres synagogæ, et qui tempore concilli per nomina vocabantur. ³ Cumque stetissent adversum Moysen et Aaron, dixerunt: Sufficiat vobis, quia omnis multitudo sanctorum est, et in ipsis est Dominus: Cur elevamini super populum Domini? ⁴ Quod cum audisset Moyses, cecidit pronus in faciem: ⁵ Locutusque ad Core et ad omnem multitudinem: Mane, inquit, notum faciet Dominus qui ad se pertineant, et sanctos applicabit sibi: et quos elegerit, appro-

16. perskyrimas. ¹ O štai iš Lėvio sunų Kaato sunaus Isaro sunus Korė, ir iš Rubeno sunų Eliabo sunudu Datanas ir Abironas, ir taipogi Pelėto sunus Honas ² sukilo prieš Mozę ir dar kiti du šimtu penkios dešimtys vyrų iš Izraelio sunų, žymiausieji susirinkime, kurie santarpybų metu buvo sušaukiami įvardžiai; ³ ir sustoję prieš Mozę ir Aaroną, jie tarė: Gana judum, nes visa daugybė susideda iš šventųjų, ir tarp jų yra Viešpats. Kodėl judu keliatas ant Viešpaties tautos? ⁴ Tai išgirdęs Mozė puolė kniupsčias ant veido ⁵ ir kalbėjo Korei ir visai daugybei: Rytoj, tarė jis. Viešpats apskelbs, kas prie jo pridera ir šventuosius ims prieš save; ir ką bus išrinkęs, priar-

nešiojamo panašaus į didelius škaplierius apdaro (tallith katon).

16, 1–17, 18. Korei, Datanui ir Abironui drang su kitais sukilus prieš Aaroną kunigystę ir Mozės valdžią, Dievas kietai nubaudžia maištininkus, nes vienus prarija žemė, kitus gi sunaikina ugnis. Taipogi ir murmančią minią ištinka Dievo bausmė, o Aaroną kunigystę patvirtinama stebuklingu Aaroną lazdos pražydimu.

(16, 1) *Isaaro.* Jis buvo Mozės ir Aaroną tėvo Amramo brolis. Vž. Iš. 6, 16. 18. 21. — *Korė.* Ebr. *Qorach*. Iš viso pasakojimo aišku, kad jis buvo maišto vadas. Regimai neužganėdintas tuo, kad kunigais buvo paskirti tik jo brolelio Aaroną ainiai, visi gi kiti Lėvio sunų turėjo jiems tarnauti šventykloje, pykdamas ant Mozės, kam jis buvo tik Aaroną su sunumis pašventęs kunigais, ėmė skelbti, kad visi Izraelitai turi lygias teises, ir reikalauoti kunigiškų teisių jei ne visiems Izraelio sunams, tai bent visiems Lėvitams. Kad lengviau pasiektu savo

tikslą, Korė tikriausiai pakurstė Dataną ir Abironą įieškoti atimtų iš jų protėvio Rubeno pirmgimystės teisių, kurios buvo perėjusios ant kitų; nes tarp dvilikos giminų pirmąją vietą buvo užėmusi Judo ainija, o Juozapas dviejuose savo sunuose buvo gavęs dvi dali, kas seniaus priderėdavo pirmgimiams. — *Pelėto sunus Honas.* Kadangi toliaus jo nėra paminėta, todėl vieni aiškintojai mano, kad jis Mozės perspėtas atsiskyrė nuo maištininkų: kiti gi teisingiaus spėja, kad tekstas šioje vietoje pagadintas, tuo labiau kad nei Pelėto nei Hono niekur daugiau neišvardinta tarp Rubeno ainių. Taigi seniaus šita vieta rasi taip buvo skaitoma: Iš Rubeno sunų Palaus sunaus Eliabo sunudu Datanas ir Abironas. Plg. Iš. 6, 14; žem. 26, 5. 8. 9. — (2) *Prieš Mozę* — ir Aaroną. Vž. 3. e. — *Dar kiti du...* Rasi ne visi jie buvo Lėvitai, nes vienoje Lėvio giminėje vargiai tegalėjo rasti toks didelis „žymiausiųjų“ vyrų skaitlinys. — (3) *Iš šventųjų.* Tai buvo tiesa (plg. Iš. 19, 6); bet tas pats Dievas, kurs buvo pašventinęs visą tautą, paskyrė kunigais

pinquabunt ei. ⁶ Hoc igitur facite: Tollat unusquisque thuribula sua, tu Core, et omne concilium tuum: ⁷ et hausto cras igne, ponite desuper thymiama coram Domino: et quemcumque elegerit, ipse erit sanctus: multum erigimini filii Levi. ⁸ Dixitque rursum ad Core: Audite filii Levi: ⁹ num parum vobis est quod separavit vos Deus Israel ab omni populo, et junxit sibi, ut serviretis ei in cultu tabernaculi, et staretis coram frequentia populi, et ministraretis ei? ¹⁰ Idcirco ad se fecit accedere te et omnes fratres tuos filios Levi, ut vobis etiam sacerdotium vindicetis, ¹¹ et omnis globus tuus stet contra Dominum? quid est enim Aaron ut murmuretis contra eum?

¹² Misit ergo Moyses ut vocaret Dathan et Abiron filios Eliab. Qui responderunt: Non venimus. ¹³ Numquid parum est tibi quod eduxisti nos de terra, quæ lacte et melle manabat, ut occideres in deserto, nisi et dominatus fueris nostri? ¹⁴ Revera induxisti nos in terram, quæ fluit rivis lactis et mellis, et dedisti nobis possessiones agrorum et vinearum: an et oculos nostros vis eruere? non venimus. ¹⁵ Iratusque Moyses valde, ait

tik Aaronui aiinija, o žmonių vardu Moze; Korė gi su savo sėbrais, sukildami prieš tą kunigystę ir valdžią, geidė valdžios sau (vz. žem. 10. e.). — (6) *Savo smilkytuvą*. Ebr. ž. *machthoth* reiškia indą pelenams arba žarijoms pilti. Smilkalų deginimas buvo tikrai kunigų pareiga ir teisė (vz. Iš. 30, 7...). Taigi, maištininkai, imdami smilkytuvus ir mėgindami deginti Viešpačiui smilkalus, tuo pačiu savinosi kunigystės pareigas; ir jei Dievas butu priė-

tins prie savęs. ⁶ Taigi, štai ką padarykite: kiekvienas tegulima savo smilkytuvą, tu Kore, ir visas tavo būrys, ⁷ ir pasisėmę rytoj ugnies, užberkite ant viršaus smilkalų Viešpaties akys vaizdoje; ir ką jis bus išrinkęs, tasai bus šventas. Jūs keliatės labai augštai, Lėvio būrys! ⁸ Ir jis vėl tarė Korei: Klausykite, Lėvio būrys! ⁹ Argi dar jums maža, kad jūs Izraelio Dievas atskyrė nuo visos tautos ir suvienijo su savim, idant pildytumėte jo tarnystę šėtroje, ir stovėtumėte visos tautos akys vaizdoje ir jai tarnautumėte? ¹⁰ Argi dėlto jis leido prisitarti prie savęs tau ir visiems tavo broliams, Lėvio būrys, kad jūs reikalautumėte dar ir kunigystės, ¹¹ ir visa tavo gauja sukilta prieš Viešpatį? Nes kas gi yra Aaronas, kad prieš jį murmate?

¹² Taigi, Mozė nusiuntė pavadinų dviejų Eliabo būrį Dathan ir Abirono. O juodu atsakė: Mudu neeisiva. ¹³ Ar dar tau maža, kad mus išvedei iš žemės, pludusios pienu ir medum, idant užmuštumei tyruose, jog tu nori ir viešpatauti ant mūsų? ¹⁴ Gražiai tu mus įvedei žemėn, kurioje teka pieno ir medaus upeliai, ir davei mums paveldėti laukus ir vynuogynus! ar ir akis mums nori išlupti? Mudu neeinava. ¹⁵ Ir labai įpykęs Mo-

mės jų smilkymą, tuo pačiu butu lyg-kad pripažinęs maištininkų reikalavimo teisingumą.

(12) *Mudu neeisiva...* Du maištininku, apskelbę sukilimą (vz. 1. 2. e.), regimai sugrižo į savo šėtras; dabar jie nebenori vesti su Moze jokių tarybų ir jo pasiuntiniams duoda pilną piktų pasityčiojimų atsakymą. — (13) *Iš žemės, pludusios...* iš Aigypto. — (14) *Ar ir akis...*, kad mes nematytumėm tiesos. — (15) *Aukus*.

ad Dominum: Ne respicias sacrificia eorum: tu scis quod ne asellum quidem unquam acceperim ab eis, nec afflixi quempiam eorum.

¹⁶ Dixitque ad Core: Tu, et omnis congregatio tua state seorsum coram Domino, et Aaron die crastino separatim. ¹⁷ Tollite singuli thuribula vestra, et ponite super ea incensum, offerentes Domino ducenta quinquaginta thuribula: Aaron quoque teneat thuribulum suum. ¹⁸ Quod cum fecissent, stantibus Moyse et Aaron, ¹⁹ et coacervassent adversum eos omnem multitudinem ad ostium tabernaculi, apparuit cunctis gloria Domini. ²⁰ Locutusque Dominus ad Moysen et Aaron, ait: ²¹ Separamini de medio congregationis hujus, ut eos repente disperdam. ²² Qui ceciderunt proni in faciem, atque dixerunt: Fortissime Deus spirituum universæ carnis, num uno peccante, contra omnes ira tua desæviet? ²³ Et ait Dominus ad Moysen: ²⁴ Præcipe universo populo ut separetur a tabernaculis Core, et Dathan et Abiron. ²⁵ Surrexitque Moyses, et

zė tarė Viešpačiui: Neveizdėk į jų aukas; tu žinai, kad aš niekuomet neėmiau iš jų nei asilaičio ir neivieno iš jų nenuškriaudžiau.

¹⁶ Paskui jis tarė Korei: Tu ir visas tavo būrys rytoj stokitės atskirai Viešpaties akivaizdoje ir Aaronas skyrium; ¹⁷ imkite kiekvienas savo smilkytuvus ir įsidėkite į juos smilkalų, atnašaudami Viešpačiui du šimtu penkias dešimtis smilkytuvų; taipogi Aaronas telaiko savo smilkytuvą. ¹⁸ Kuomet jie tai buvo padarę, čiapat stovint Mozei ir Aaronui, ¹⁹ ir surinko prieš juodu visą daugybę prie šėtos angos, visiems pasirodė Viešpaties šlovė. ²⁰ Ir Viešpats kalbėjo Mozei ir Aaronui ir tarė: ²¹ Atsiskirkita iš šitos sueigos tarpo, kad juos umai sunaikinčiau. ²² Juodu puolė kniupsti ant veido ir tarė: Galingiausias visokio kuno dvasių Dieve! argi, vienam nusidėjus, tavo rustybė siaus prieš visus? ²³ Tuomet Viešpats tarė Mozei: ²⁴ Įsakyk visai tautai, kad atsiskirtu nuo Korės, Datano ir Abirono šėtrų. ²⁵ O Mozė pa-

Nors ebr. t. yra žodis *minchah*, bet čionai jis tikriausiai nereiškia duoninės aukos, o tik apskritai dovaną. Mozė maldauja Viešpatį, kad jis nepriimtų iš maištininkų rankos dovanos, kurią jie nori atnašauti, peržengdami įstatus.

(16-19) *Paskui jis tarė...* Kadangi Korė sutiko ant Dievo teismo, todėl Mozė duoda nurodymus, kaip jis turi įvykti. Ebr. t. tas dalykas išreikštas pilniaus: „Ir tarė Mozė Qorachui: Tu ir visas tavo būrys stokitės prieš Viešpatį; tu, jie ir Aaronas rytoj; ir imkite kiekvienas savo smilkytuvą, ir įsidėkite į juos smilkalų, ir kiekvienas atneškite savo smilkytuvus Viešpaties akivaizdon, du šimtu penkias dešimtis smilkytuvų; taipogi tu ir Aaronas, kiekvienas savo smilkytuvą. Ir visi

ėmė savo smilkytuvus, ir įsidėjo į juos ugnies ir užbėrė ant jos smilkalų, ir atsisotojo ties liudijimo šėtos anga, taipogi Mozė ir Aaronas; ir Qorachas surinko prieš juodu visą minią prie liudijimo šėtos angos, ir pasirodė“... — (22) *Galingiausias...* Mozė ir Aaronas maldauja Viešpatį, kad draug su prasikaltėliais, kurių suliginant buvo labai nedaug, nenubaus-tu draug visos čiapat susirinkusios minios. Viešpats išklauso tą maldą ir liepia miniai atsitraukti iš pradžios nuo maištininkų, susirinkusių prie šėtos, o paskui nuo Datano ir Abirono šėtrų. — (24-26) *Nuo Korės, Datano ir Abirono šėtrų.* Regimai šitos vietos tekste yra koks nors paklydimas, atsiradęs iš perrašinėtojų neapsižiurėjimo. Visų pirma Korės šėtra bu-

abiit ad Dathan et Abiron: et sequentibus eum senioribus Israel. ²⁶ dixit ad turbam: Recedite a tabernaculis hominum impiorum, et nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne involvami in peccatis eorum. ²⁷ Cumque recessissent a tentoriis eorum per circuitum, Dathan et Abiron egressi stabant in introitu papilionum suorum cum uxoribus et liberis, omnique frequentia. ²⁸ Et ait Moyses: In hoc scietis, quod Dominus miserit me ut facerem universa quæ cernitis, et non ex proprio ea corde protulerim: ²⁹ Si consueta hominum morte interiorint, et visitaverit eos plaga, qua et ceteri visitari solent, non misit me Dominus: ³⁰ sin autem novam rem fecerit Dominus, ut aperiens terra os suum deglutiat eos et omnia quæ ad illos pertinent, descenderintque viventes in infernum, scietis quod blasphemaverint Dominum. ³¹ Confestim igitur ut cessavit loqui, dirupta est terra sub pedibus eorum: ³² et aperiens os suum, devoravit illos cum tabernaculis suis et universa substantia eorum. ³³

kilo ir ėjo prie Datano ir Abirono, sekant paskui jį Izraelio vyresniesiems. ²⁶ ir jis tarė miniai: Atsitraukkite nuo žmonių bedievių šėtrų ir neprisilieskite, kas jiems pridera, kad neišpailiotumėte į jų nuodėmes. ²⁷ Ir visiems atsitraukus nuo šėtrų aplinkui, Datanas ir Abironas išėję stovėjo savo šėtrų įėjime draug su pačiomis ir vaikais ir su visa gauja. ²⁸ O Mozė tarė: Iš to pažinsite, kad Viešpats mane siuntė, idant daryčiau visa, ką matote, ir kadaš tai neėmiau iš savo širdies: ²⁹ Jei jie pražus paprasta žmonių mirtimi, ir juos aplankys sloga, kokios ir kiti esti aplankomi, tai manęs Viešpats nesiuntė; ³⁰ bet jei Viešpats padarys naują dalyką, kad žemė, atvėrus savo nasrus, prarys juos ir visa, kas jiems pridera, ir jie gyvi nužengs į mirusiųjų buveinę, žinosite, kad jie piktžodžiavo Viešpačiui. ³¹ Taigi, tuojau kaip tik jis liovėsi kalbėjęs, žemė pratruko po jų kojomis ³² ir, atvėrus savo nasrus, prarijo juos su jų šėtromis ir visu jų lobiu. ³³ Ir jie

vo Lėvity stovyklose, todėl jei ir neperdaug atstu nuo Datano ir Abirono šėtrų, kurie buvo iš Rubeno giminės, tai ir ne greta (plg. aug. 510 psl.); be to iš kitur žinoma, kad Korės šeimyna neprazuvo (plg. žem. 26, 11. 58); todėl čionai vargiai tegalėjo būti šneka apie atsitraukimą nuo Korės šėtros. Tėciaus žinoma (vz. 26, 10), kad pats Korė ne ugnyje sudegė, bet nugrimsdo į atsivėrusią žemę. Todėl reikia spėti, kad maištininkų nubaudimas įvyko maž-daug taip: Išpradžios susirinko maištininkai, vadovaujant Korei, prie sandoros šėtros. Bet jiems dar nepradėjus atnašauti smilkalų, Mozė paliko su jais Aaroną ir, liepęs atsitraukti miniai, pats nuėjo prie Datano ir Abirono šėtrų, o paskui jį pasiskubino ateiti ir Korė, tai-

pogi palikęs savuosius, rasi norėdamas padrasinti Dataną ir Abironą. Ir čionai Mozė liepė atsitraukti miniai nuo šėtrų Datano ir Abirono, su kuriėdvienem pražuvo draug ir Korė; tuotarpu kad jo sėbrus prie sandoros šėtros sudegino Viešpaties ugnis. — (27) *Vaikais ir visa gauja.* Ebr. t.: sunumis ir savo vaikeliais. — (30) *Mirusiųjų buveinę.* Ebr. *š'olah*. Vz. Prad. 37, 85; 42, 38. — (32) *Ir, atvėrus...* Ebr. t.: „ir žeme atvėrė savo nasrus, ir prarijo juos ir jų namus, visus žmones, kurie priderėjo Korei (supr.: kurie buvo prisidėję prie Korės maišto) ir visą lobį“. — (33) *Gyvi nugrimsdo.* Gyvus prarijo žemė; bet tuo pačiu dar nepasakyta, kad jie su gyvais kunais butu nuėję į mirusiųjų buveinę.

Descenderuntque vivi in infernum operiti humo, et perierunt de medio multitudinis.³⁴ At vero omnis Israel, qui stabat per gyrum, fugit ad clamorem pereuntium, dicens: Ne forte et nos terra deglutiat.³⁵ Sed et ignis egressus a Domino, interfecit ducentos quinquaginta viros, qui offerebant incensum.

³⁶ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ³⁷ Præcipe Eleazaro filio Aaron sacerdoti ut tollat thuribula quæ jacent in incendio, et ignem huc illucque dispergat: quoniam sanctificata sunt ³⁸ in mortibus peccatorum: producatque ea in laminas, et affigat altari, eo quod oblatum sit in eis incensum Domino, et sanctificata sint, ut cernant ea pro signo et monumento filii Israel.³⁹ Tulit ergo Eleazar sacerdos thuribula ænea, in quibus obtulerant hi quos incendium devoravit, et produxit ea in laminas, affigens altari: ⁴⁰ ut haberent postea filii Israel, quibus commonerentur, ne quis accedat alienigena, et qui non est de semine Aaron ad offerendum incensum Domino, ne patiatursicut passus est Core, et omnis congregatio ejus, loquente Domino ad Moysen.

⁴¹ Murmuravit autem omnis multitudo filiorum Israel sequenti die contra Moysen et Aaron, dicens: Vos interfecistis popu-

gyvi nugarimsdo į mirusiųjų buveinę, apdengti žemėmis, ir prazuvo iš tautos tarpo. ³⁴ O visas Izraelis, kurs stovėjo aplinkui, žunantiems sušukus, ėmė bėgti ir sakė: Kad kartais žemė ir mūsų neprarytu. ³⁵ Bet išėjo nuo Viešpaties ir ugnis, ir ji užmušė du šimtu penkias dešimtis vyrų, kurie atnašavo smilkalus.

³⁶ Po to Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ³⁷ Įsakyk Aarono sunui Eleazarui, kunigui, kad imtu smilkytuvus, pamestus gaisre, ir išsklaistytu ugnį į visas puses, nes jie pašvęsti ³⁸ nusi-dėjėlių mirtimi; ir tegul juos perkaldina į skardas ir teprise-ga prie altoriaus, nes juose buvo atnašauta smilkalas Viešpačiui ir jie pašventinti, kad Izraelio sunų juos matytu kaipo ženklą ir atsiminimą. ³⁹ Taigi, kunigas Eleazaras ėmė varinius smilkytuvus, kuriuose aukėjo gaisro prarytieji, ir perkalė juos į skardas, ir prisegė prie altoriaus, ⁴⁰ kad paskiaus Izraelio sunų tuo butu perspėjami, idant neivienas svetimasis ir kas nėra iš Aarono ainijos nesiartintu smilkalų atnašautų Viešpačiui, kad nenukentētu, kaip nukentėjo Korė ir visas jo burys, kada Viešpats kalbėjo Mozei.

⁴¹ O sekančią dieną visa Izraelio sunų daugybė murmėjo prieš Mozę ir Aaroną ir sakė: Judu užmušėta Viešpaties tau-

(37) *Gaisre*: prie sudegusių maištininkų. — *Jie pašvęsti*. Smilkytuvai tapo šventu dalyku ir Viešpaties nuosavybe dėlėi baimės Dievo bausmės, kuri sutiko jų savininkus, ir dėlto kad juose buvo atnašauta smilkalas Viešpačiui, nors ir su nedoru užmanymu pasisavinti kunigygtę. — (38) *Prie altoriaus*: prie deginamųjų aukų altoriaus, kurs jau turėjo vieną ap-

valkalą iš varinės skardos. Plg. Iš. 27, 2; 38, 2. — (40) *Kada Viešpats kalbėjo Mozei*. Anot ebr. t.: kaip Viešpats jam (t. y. Eleazarui) kalbėjo per Mozę.

(41) *Visa Izraelio sunu...* Vakar prazuvusiųjų maištininkų taip buvo sukvalinta minia, kad ji regimai manė, jog Moze ir Aaronas vien savo valdžiai sutvirtinti buvo išmėdę Dievo bausmę Korei ir

lum Domini. ⁴² Cumque oriretur seditio, et tumultus increaseret, ⁴³ Moyses et Aaron fugerunt ad tabernaculum fœderis. Quod, postquam ingressi sunt, operuit nubes, et apparuit gloria Domini. ⁴⁴ Dixitque Dominus ad Moysen: ⁴⁵ Recedite de medio hujus multitudinis, etiam nunc delebo eos. Cumque jacerent in terra, ⁴⁶ dixit Moyses ad Aaron: Tolle thuribulum, et hausto igne de altari, mitte incensum desuper, pergens cito ad populum ut roges pro eis: jam enim egressa est ira a Domino, et plaga desævit. ⁴⁷ Quod cum fecisset Aaron, et cucurrisset ad mediam multitudinem, quam jam vastabat incendium, obtulit thymiama: ⁴⁸ et stans inter mortuos ac viventes, pro populo deprecatus est, et plaga cessavit. ⁴⁹ Fuerunt autem qui percussi sunt, quatuordecim millia hominum et septingenti, absque his qui perierant in seditione Core. ⁵⁰ Reversusque est Aaron ad Moysen ad ostium tabernaculi fœderis postquam quievit interitus.

Caput XVII. ¹ Et locutus est Dominus ad Moysen, dicens: ² Loquere ad filios Israel, et accipe ab eis virgas singulas per cognationes suas, a cunctis principibus tribuum, virgas duodecim, et uniuscujusque nomen superscribes virgæ suæ. ³ Nomen autem Aaron erit in tribu

ta. ⁴² Kilstant gi maištui ir sumišimui einant didyn, ⁴³ Mozė ir Aaronas nubėgo prie sandoros šėtros. O kuomet jon iėjo, jį apdengė debesys ir pasirodė Viešpaties šlovė. ⁴⁴ Ir Viešpats tarė Mozei: ⁴⁵ Išeikita iš šitos daugybės tarpo, o aš juos tuojau išnaikinsiu. Tuomet juodu puolė kniupsti ant žemės, ⁴⁶ ir Mozė tarė Aaronui: Imk smilkytuvą ir, pasisėmęs ugnies iš altoriaus, užberk ant viršaus smilkalų ir eik greitai prie tautos, kad už juos melstumeis, nes jau išėjo nuo Viešpaties rustybė ir sloga siaučia. ⁴⁷ O kuomet Aaronas tai padarė ir nubėgo į vidurį minios, kurią jau naikino gaisras, jis atnašavo smilkalus ⁴⁸ ir, stovėdamas tarp numirusių ir gyvųjų, meldėsi už tautą, ir sloga liovėsi. ⁴⁹ Išiktųjų gi buvo keturiolika tukstančių septyni šimtai, neskaitant tų, kurie pražuvo Korės maište. ⁵⁰ Ir Aaronas sugrįžo pas Mozė prie sandoros šėtros angos, po to kaip mirimas buvo pasiliovęs.

17. perskyrimas. ¹ Viešpats dar kalbėjo Mozei ir tarė: ² Kalbėk Izraelio sunams ir imk iš jų po vieną lazda iš kiekvienos giminės, dvyliką lazdų nuo visų giminių kunigaikščių, ir kiekvieno vardą parašysi ant jo lazdos; ³ Aarono gi vardas bus ant Lėvio giminės lazdos, ir viena laz-

jo sėbrams; todėl dabar jau visa daugybė ima kelti maištą prieš savo vadovus. — (42-43) *Ir kilstant...* Ebr. t. reiktu išversti truputį kitaip: „Ir atsitiko, kad susirenkant prieš Mozė ir Aaroną miniai, juodu kreipėsi prie liudijimo šėtros, ir štai ją apdengė debesys ir pasirodė Viešpaties šlovė. Ir Mozė bei Aaronas nuė-

jo prie sandoros šėtros“. — (46) *Kad už juos melstumeis.* Geriausiai anot ebr. t.: „kad jiems išmelstumei dovanojimą“. Taip pat ir 48. eil.

(17, 2) *Dvyliką lazdų.* Buvo tai paprastos gyvenime vartojamos lazdos, bet kunigaikščių rankose jos buvo draug ir jų valdžios ženklas. — *Kiekvieno var-*

Levi, et una virga cunctas se-
 orsum familias continebit: ⁴ po-
 nesque eas in tabernaculo fœ-
 deris coram testimonio, ubi lo-
 quar ad te. ⁵ Quem ex his ele-
 gero, germinabit virga ejus: et
 cohibebo a me querimonias fi-
 liorum Israel, quibus contra vos
 murmurant. ⁶ Locutusque est
 Moyses ad filios Israel: et de-
 derunt ei omnes principes vir-
 gae per singulas tribus: fuerunt-
 que virgæ duodecim absque vir-
 ga Aaron. ⁷ Quas cum posuisset
 Moyses coram Domino in taber-
 naculo testimonii: ⁸ sequenti die
 regressus invenit germinasse vir-
 gam Aaron in domo Levi: et tur-
 gentibus gemmis eruperant flo-
 res, qui, foliis dilatatis, in amyg-
 dalas deformati sunt. ⁹ Protu-
 lit ergo Moyses omnes virgas
 de conspectu Domini ad cun-
 ctos filios Israel: videruntque
 et receperunt singuli virgas su-
 as. ¹⁰ Dixitque Dominus ad Moy-
 sen: Refer virgam Aaron in ta-
 bernaculum testimonii, ut ser-
 vetur ibi in signum rebellium
 filiorum Israel, et quiescant que-
 relæ eorum a me, ne moriantur.
¹¹ Fecitque Moyses sicut præ-
 ceperat Dominus. ¹² Dixerunt au-
 tem filii Israel ad Moysen: Ec-
 ce consumpti sumus, omnes per-
 ivimus. ¹³ Quicumque accedit ad
 tabernaculum Domini, moritur:
 numusque ad interneccionem cun-
 cti delendi sumus?

da atstovaus visas akskiras šei-
 mynas. ⁴ Jas padėsi sendoros šė-
 troje ties liudijimu, kame tau
 kalbėsiu. ⁵ Ką iš šitųjų busiu
 išrinkęs, to lazda pražys, ir ne-
 leisiu prie savęs Izraelio sunų
 dejavimų, kuriais jie prieš judū
 murma. ⁶ O Mozė kalbėjo Izraė-
 lio sunams; ir visi kunigaikščiai
 jam davė lazdas nuo kiekvienos
 giminės; ir buvo dvylika lazdų,
 neskaitant Aarono lazdos. ⁷ Kuo-
 met Mozė jas buvo padėjęs Vieš-
 paties aktyvaizdoje liudijimo šė-
 troje, ⁸ įėjęs vėl sekančią dieną
 rado pražydusią lazdą Aarono
 iš Lėvio namų: o susikrovus pum-
 purams, buvo pasidarę žiedai,
 kurie, lapams išsiplėtus, pavirto
 migdolais. ⁹ Mozė tat išnešė vi-
 sas lazdas iš po Dievo akių prie
 visų Izraelio sunų; ir jie matė,
 ir kiekvienas atsiėmė savo laz-
 dą. ¹⁰ Tuomet Viešpats tarė Mo-
 zei: Inešk atgal Aarono lazdą
 liudijimo šėtron, kad butu užlai-
 koma kaipo Izraelio sunų maišto
 ženklas, ir kad nurimtu jų de-
 jimas prieš mane, ir kad nenu-
 mirtu. ¹¹ Mozė padarė, kaip Vieš-
 pats buvo įsakęs. ¹² O Izraelio
 sunų tarė Mozei: Štai mes su-
 naikinti, visi pražuvome. ¹³ Kas
 tik artinasi prie Viešpaties šė-
 tros, tas miršta; argi mes turi-
 me buti išnaikinti visi iki vie-
 nam?

da: ne giminių vardus, bet pačių kuni-
 gaikščių. — (4) *Kame tau kalbėsiu*. Ebr.
 t.: kame jums apsireikšiu. Ap-
 sireikšdavo gi Viešpats ir kalbėdavo tau-
 tai per Mozę. Plg. Iš. 25, 22. — (8) *Su-
 sikrovus pumpurams...* Sausos lazdos ža-
 liavimas, žydėjimas ir viena nakčia atsi-
 radimas ant jos vaisių, buvo tai keletas
 kitų po kito einančių stebuklų, kuriais

Dievas teikėsi aiškiausiai patvirtinti Aa-
 rono kunigystę. — (12. 13) *Izraelio su-
 nų tarė...* Tik dabar Izraelitai pilnai su-
 prato, kaip pavojingas dalykas kelti maiš-
 tą prieš Dievo paskirtąją valdžią ir savin-
 ties teises, kurios paskirtos kam kitam.
 Jie išreiškia baimę, kad visi gali pražuti,
 ir tuo pačiu maldauja Mozę, kad juos už-
 tartu Viešpaties aktyse.

3. Kunigų ir Lėvitų pareigos ir teisės.

Caput XVIII. ¹ Dixitque Dominus ad Aaron: Tu, et filii tui, et domus patris tui tecum portabitis iniquitatem Sanctuarii: et tu et filii tui simul sustinebitis peccata sacerdotii vestri. ² Sed et fratres tuos de tribu Levi, et sceptrum patris tui sume tecum, praeoque sint, et ministrent tibi: tu autem et filii tui ministrabitis in tabernaculo testimonii. ³ Excubabuntque Levitæ ad præcepta tua, et ad cuncta opera tabernaculi: ita dumtaxat, ut ad vasa Sanctuarii et ad altare non accedant, ne et illi moriantur, et vos pereatis simul. ⁴ Sint autem tecum, et excubent in custodiis tabernaculi, et in omnibus ceremoniis ejus. Alienigena non miscebitur vobis. ⁵ Excubate in custodia Sanctuarii, et in ministerio altaris: ne oriatur indignatio super filios Israel. ⁶ Ego dedi vobis fratres vestros Levitas de medio filiorum Israel, et tradi di donum Domino, ut serviant in ministeriis tabernaculi ejus. ⁷ Tu autem et filii tui custodi-

18. perskyrimas. ¹ Viešpats tarė Aaronui: Tu, ir tavo sūnūs, ir draug su tavim tavo tėvo namai nesiosite prasikaltimus prieš šventyklą; ir tu, ir tavo sūnūs draug pakelsite nuodėmes prieš jusų kunigystę. ² Bet imk su savim ir tavo brolius iš Lėvio giminės, tavo tėvo ainiją, ir jie tebuna drauge ir tegul tau tarnauja; tu gi ir tavo sūnūs tarnausite liudijimo šėtroje. ³ Lėvitai bus pasiryžę pildyti tavo įsakymus ir visus šėtros darbus, tečiaus taip kad jie nesiartins prie šėtros rakandų ir prie altoariaus, idant ir jie nenumirtų, ir jų nepražutumė draug. ⁴ Tebuna gi jie su tavim, ir tesergi budriai šėtrą, ir rupinasi visomis jos apeigomis. Svetimasis nesi maišys tarp jusų. ⁵ Bukite budrūs šventyklos sargyboje ir altoariaus tarnystėje, kad nesukiltu rustybė prieš Izraelio sunus. ⁶ Aš jums daviau jusų brolius Lėvitus iš Izraelio sunų tarpo ir atidaviau kaipo dovaną Viešpačiui, kad pildytu jo šėtros tarnystę. ⁷ Tu gi ir tavo sūnūs ser-

18, 1-32. Patvirtinęs Aarono kunigystę, Dievas ją sutvarko naujais įsakymais apie kunigų ir Lėvitų pareigas, apie vienų ir kitų pelną ir apie dešimtinę, kurias Lėvitai privalo mokėti kunigams.

(18, 1) *Aaronui*. Dievas čionai atsiliepia tiesiai į Aaroną be Mozės tarpininkystės. Plg. Kun. 10, 8. — *Tavo sūnūs*: kunigai. — *Tavo tėvo namai*: visa Lėvio giminė. — *Nesiosite prasikaltimus*: atsakysite už kaltybes, jusų bus kaltė ir jums reikės imti bausmę. Jei tauta savo auko se dėlei kunigų ir Lėvitų apsilėidimo prasikals prieš šventyklą, bus kalta ir atsakys už tai ne ji pati, bet kunigai ir Lėvitai; taipogi jei, apsilėidžiant kunigams,

Lėvitai padarys ką nors priešinga įstatams, bus kalti kunigai; be to jie turės atsakyti ir už savo pareigų negerą pildymą. — (2) *Bet imk...* Tarp kunigų ir Lėvitų privalo būti vienybė ir meilė, nes jie vieno protėvio vaikai, nors Lėvitai ir turi tarnauti kunigams. — *Tebuna drauge*. Ebr. *illavu*: tebuna suvienyti. Aliuzija į Lėvitų vardą. Plg. Prad. 29, 34. — (4) *Svetimasis*: kas nepridera prie Lėvio giminės. — (7) *Kas yra už užkabos...* t. y. švenčiausioje šėtros dalyje. Į ją galėjo įeiti tik vyriausis kunigas, kurio pareigos čionai išskaitomos draug su paprastų kunigų pareigomis. Plg. dar aug. 4, 5. Šito sakinio gale ebr. t. yra žodžiai, apleisti

te sacerdotium vestrum: et omnia quæ ad cultum altaris pertinent, et intra velum sunt, per sacerdotes administrabuntur: si quis externus accesserit, occidetur.

⁸ Locutusque est Dominus ad Aaron: Ecce dedi tibi custodiam primitiarum mearum. Omnia quæ sanctificantur a filiis Israel, tradidi tibi et filiis tuis pro officio sacerdotali legitima sempiterna. ⁹ Hæc ergo accipies de his, quæ sanctificantur, et oblata sunt Domino. Omnis oblatio, et sacrificium, et quidquid pro peccato atque delicto redditur mihi, et cedit in Sancta sanctorum, tuum erit, et filiorum tuorum. ¹⁰ In Sanctuario comedes illud: mares tantum edent ex eo, quia consecratum est tibi. ¹¹ Primitias autem, quas voverint et obtulerint filii Israel, tibi dedi, et filiis tuis, ac tiliabus tuis jure perpetuo: qui mundus est in domo tua, vescetur eis. ¹² Omnem medullam olei, et vini, ac frumenti, quidquid offerunt primitiarum Domino, tibi dedi. ¹³ Universa fru-

gèkite savo kunigystės pareigas; visa, kas pridera prie altoriaus tarnystės ir kas yra už užkabos, bus kunigų aprupinama; jei kas svetimas prisiartintu, bus užmuštas.

⁸ Viešpats dar kalbėjo Aaronui: Štai aš tau duodu teisę užlaikyti sau mano pirmuones. Visa, kas Izraelio sunų pašvenčiama, atiduodu tau ir tavo sunums už kunigystės pareigas; tas įstatas bus amžinas. ⁹ Tataigi, štai ką imsi iš to, kas pašvenčiama ir atnašaujama Viešpačiui. Kiekviena atnaša ir duoninė auka, ir kas tik man atiduodama už nuodėmę ir prasikaltimą, ir kas darosi labai šventa, bus tavo ir tavo sunų. ¹⁰ Tai valgysi šventoje vietoje: tiktai vyriškiai valgys tų dalykų, nes jie tau pašvęsti. ¹¹ Pirmuones gi, kurias Izraelio sunų apsižada duoti ir atnašauja, duodu tau ir tavo sunums ir tavo dukterims amžina teise: kas tavo namuose yra nesuteptas, jas valgys. ¹² Kas tik yra geriausia iš aliejaus, ir vyno, ir javų, ką jie atnašauja kaip pirmuones Viešpačiui, duodu tau. ¹³ Visi pirmieji vaisiai, ku-

Vulgatoje: Aš daviau jums jūsų kunigystę, kaip dovanai suteiktą tarnystę. Taigi, kunigystė yra paties Viešpaties suteiktas užsiėmimas, todėl labai garbingas, kurio nevalia savinties nevienam, atskyrus tik tuos, kam jis duotas. — Svetimas: ne kunigas.

(8) *Mano pirmuones.* Ebr. ž. *th'rumothai* reiškia visa, kas pakeliama Viešpačiui kaip atnaša. Vž. Iš. 25, 2. — *Kas... pašvenčiama:* šventus ir labai šventus dalykus. Vž. Kun. 2, 3. 10 ir k. — (9) *Iš to, kas pašvenčiama ir...* Ebr. t.: iš labai šventų dalykų, iš ugnies. Taigi, visupirma kalbama apie labai šventas dovanas iš tų aukų, kurios deginamos ugnyje. — *Kiekviena atnaša...* Ebr. t. išpradžios pasakyta apskritai:

kiekviena jų dovana, o toliaus išvardijami jų skyriai: *minchab* (vž. Kun. 2, 2. 3; 10, 2. 13), aukos už nuodėmę (vž. Kun. 4, 22. 27; 6, 25. 26) ir už prasikaltimą (vž. Kun. 5, 1; 7, 7; 10, 12; 14, 13). — (10) *Valgys šventoje...* Vž. Kun. 6, 16. 18. 26. 29; 7, 6. — (11) *Pirmuones gi...* Šitoje eil. kalbama apie dovanas, kurios vadinosi šventomis ir kurias buvo valia valgyti visai kunigo šeimynai. Ebr. t. jos vadinasi pakėlimo ir siurbavimo (*th'nufah*) atnašomis. Plg. Iš. 29, 26-28; Kun. 7, 34; 22, 10-13. Prie tokių atnašų visupirma priderėjo dėkojimo aukos, kurių dalis buvo atiduodama kunigams. Plg. Kun. 3, 1... 7. 31-34; 9, 21 ir k. — (12) *Kas tik yra geriausia...* Čionai pradedama kalbėti apie tikrasias pirmuo-

gum initia, quas gignit humus, et Domino deportantur, cedent in usus tuos: qui mundus est in domo tua, vascetur eis. ¹⁴ Omne quod ex voto reddiderint filii Israel, tuum erit. ¹⁵ Quidquid primum erumpit e vulva cunctæ carnis, quam offerunt Domino, sive ex hominibus, sive de pecoribus fuerit, tui juris erit: ita dumtaxat, ut pro hominis primogenito pretium accipias, et omne animal quod immundum est redimi facias, ¹⁶ cujus redemptio erit post unum mensem, siclis argenti quinque, pondere Sanctuarii. Siclus viginti obolos habet. ¹⁷ Primogenitum autem bovis et ovis et capræ non facies redimi, quia sanctificata sunt Domino: sanguinem tantum eorum fundes super altare, et adipem adolebis in suavissimum odorem Domino. ¹⁸ Carnes vero in usum tuum cedent, sicut pectusculum consecratum, et armus dexter, tua erunt. ¹⁹ Omnes primitias Sanctuarii, quas offerunt filii Israel Domino, tibi dedi et filiis, ac filiabus tuis jure perpetuo. Pactum salis est sempiternum coram Domino, tibi ac filiis tuis. ²⁰ Dixitque Dominus ad Aaron: In terra eorum nihil possidebitis, nec habebitis partem inter eos: ego pars et hereditas tua in medio filiorum Israel.

riuos išduoda žemė, ir kurie atnešami Viešpačiui, tariaus tavo reikalams; kas tavo namuose nesuteptas, juos valgys. ¹⁴ Visa, ką Izraelio sunų atiduos, pildydami apžadą, bus tavo. ¹⁵ Kas tik pirmas užgimsta iš kiekvienos motinos iščios, ką atnašauja Viešpačiui, ar tai butu iš žmonių, ar iš gyvulių, priderės tau; tečiau taip kad užžmogaus pirmgimi imsi užmokesnį ir kiekvieną suteptą gyvulį leisi išpirkti. ¹⁶ Atpirkimas įvyks vienam mėnesiui praslinkus penkiaais sibauro sikliais tokio svarumo kaip šventyklos. Siklis susideda iš dvidešimties šeštokų. ¹⁷ Jaučio gi, ir avies, ir ožkos pirmgimio neleisi išpirkti, nes jie pašvęsti Viešpačiui; tikrai jų kraują išliesi ant altoriaus ir taukus sumilkysi kaipo meiliausį kvapą Viešpačiui; ¹⁸ mėsa gi bus tavo reikalams; taip pat kaip tavo bus pašvęstoji krutinė ir dešinis petis. ¹⁹ Visas pirmuones šventyklai, kurias Izraelio suns atnašauja Viešpačiui, duodu tau, ir tavo sunams, ir tavo dukterims amžina teise. Tai yra amžina druskos sandora Viešpaties akivaizdoje tau ir tavo sunams. ²⁰ Viešpats dar tarė Aaronui: Jų žemėje nieko nepaveldėsite ir neturėsite tarp jų dalies: aš tavo dalis ir tėvainystė Izraelio sunų tarpe.

nes. — (14) *Visa, ką Izraelio...* Kalbama apie tai, kas pašvenčiama Viešpačiui ir vadinasi ebr. *cherem*. Vz. Kun. 27, 28. 29. — (16) *Atpirkimas...* Šitoje eil. nurodyta žmonių pirmgimių atpirkimo laikas ir kaina. Vz. Iš. 13, 2. 13; 34, 20. — (17. 18) *Jaučio gi...* Plg. Kun. 7, 15-21. 31-34; 27, 6. 21-28. — (19) *Visas pirmuones...* Ebr. t.: visas pakėlimo atnašas iš šventų dovanų. — *Drus-*

kos sandora: neišardoma sandora. Vz. Kun. 2, 3. — (20) *Jų žemėje...* Palestinos padalinime Dievas nežada duoti kunigams ir Lėvitams jokios jos dalies, nei dirvų, nei pievų, nei vynuogynų, nei miškų; visa tai jiems užvaduos gausiai pats Viešpats sau priderančiomis dovanomis, atnašų dalimis ir pirmuonėmis. Tas pažadėjimas yra tik figura kito apščiausio atlyginimo, skiriamo N. Sendoros kuni-

²¹ Filiis autem Levi dedi omnes decimas Israelis in possessionem pro ministerio quo serviunt mihi in tabernaculo fœderis: ²² ut non accedant ultra filii Israel ad tabernaculum, nec committant peccatum mortiferum, ²³ solis filiis Levi mihi in tabernaculo servientibus, et portantibus peccata populi: legitimum sempiternum erit in generationibus vestris. Nihil aliud possidebunt, ²⁴ decimarum oblatione contenti, quas in usus eorum et necessaria separavi.

²⁵ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ²⁶ Præcipe Levitis, atque denuntia: Cum acceperitis a filiis Israel decimas, quas dedi vobis, primitias earum offerte Domino, id est, decimam partem decimæ, ²⁷ ut reputetur vobis in oblationem primitivorum, tam de areis quam de torcularibus: ²⁸ et universis quorum accipitis primitias, offerte Domino, et date Aaron sacerdoti. ²⁹ Omnia quæ offeretis ex decimis, et in donaria Domini separabitis, optima et electa erunt. ³⁰ Dicesque ad eos: Si præclara et meliora quæque obtuleritis ex decimis, reputabitur vobis quasi de area et torculari dederitis primitias: ³¹ et comedetis eas in omnibus locis vestris, tam vos quam familiæ vestræ: quia pretium est pro mi-

²¹ Lėvio gi sunums duodu nuosavybėn visas Izraėlio dešimtinės už tarnystę, kuria jie man tarnauja sandoros šėtroje, ²² kad Izraėlio sunų daugiaus nebesiartintu prie šėtros ir nedarytu mirtingos nuodėmės, ²³ vien Lėvio sunums man tarnaujant šventykloje ir nešiojant tautos nuodėmes; tai bus amžinai užlaikytinas įstatas jusų kartose. Jie nieko daugiaus nepaveldės, ²⁴ užsiganėdindami atiduodamomis dešimtinėmis, kurias aš atskyrčiau jų naudai ir reikalams.

²⁵ Paskui Viešpats kalbėjo Mozėi ir tarė: ²⁶ Įsakyk Lėvitams ir apskelbk: Gavę iš Izraėlio sunų dešimtines, kurias jums daviau, jų pirmuones atnašaukite Viešpačiui, tai yra dešimtą dešimtinės dalį, ²⁷ kad tai jums būtų paskaityta pirmuonių atnašavimu, kaip iš klojimų, taip ir iš spaustuvų. ²⁸ Iš visų tų dalykų, iš kurių imate pirmuones, atnašaukite Viešpačiui ir duokite kunigui Aaronui. ²⁹ Visa, ką atnašausite iš dešimtinių ir atskirsite kaipo dovaną Viešpačiui, bus geriausi ir rinktiniai dalykai. ³⁰ Dar jiems sakysi: Jei atnašausite iš dešimtinių rinktinis ir geriausius dalykus, tai bus jums paskaityta, lyg-kad būtų davę iš klojimo ir iš spaustuvo. ³¹ Ir valgysite dešimtines visose savo vietose, kaip jūs, taip ir jusų šeimuos; nes

gams ir lėvitams, kurie priimdami šventimus ištaria gilios prasmės pilnus žodžius: „Viešpats mano tėvainystės ir mano kieliko dalis“.

(21 - 24) *Lėvio sunums...* Visas Lėvitų pelnas turi ausidėti iš dešimtinių, kurias jiems duos kiti Izraėlitai. Vz. Kun. 27, 30 - 33; Atk. 18, 1; 2 Ezd. 10, 37 ir k.
(25 - 29) *Viešpats...* Iš gautųjų dešim-

tinių patįs Lėvitai privalo atskirti dešimtą dalį ir ją atiduoti kunigams. — *Tai jums bus paskaityta pirmuonių atnašavimu.* Taigi, ir Lėvitai nebuvo liūosi nuo dešimtinių atdavimo; tik jie tą savo priedermę išpildys kitokiu būdu, negu visi kiti Izraėlio sunų. — *Iš spaustuvių.* Taip pavadinta aliejaus ir vyno dešimtinės. Plg. Atk. 12, 5... 14, 22... 26, 2..

misterio, quo servitis in tabernaculo testimonii. ³² Et non peccabitis super hoc, egregia vobis et pingua reservantes ne poluatis oblationes filiorum Israel, et moriamini.

tai užmokėsnis už tarnystę, kurią pildote liudijimo šėtroje. ³² Ir nenusidėkite, užlaikydami sau geriausius ir riebiausius dalykus, kad nesuteptumėte Izraėlio sunų atnašų ir kad nenumirtumėte.

4. Apkuopiamojo vandens pašventinimas ir vartojimas.

Caput XIX. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen et Aaron, dicens: ² Ista est religio victimæ, quam constituit Dominus. Præcipe filiis Israel, ut adducant ad te vaccam rufam ætatis integræ, in qua nulla sit macula, nec portaverit jugum: ³ tradetisque eam Eleazarovi sacerdoti, qui eductam extra castra, immolabit in conspectu omnium: ⁴ et tingens digitum in sanguine ejus, asperget contra fores tabernaculi septem vicibus, ⁵ comburetque eam cunctis videntibus, tam pelle et carnibus ejus quam sanguine et fimo flammæ traditis. ⁶ Lignum quoque cedrinum, et hyssopum, coccumque bis tinctum sacerdos mittet in flammam, quæ vaccam

19. perskyrimas. ¹ Viešpats kalbėjo Mozei ir Aaronui ir tarė: „Šita yra kruvinos aukos apeiga, kurią Viešpats įsakė: Liepk Izraėlio sunams atvesti pas tave žalą karvę, visai užaugusią, be jokios kliados ir dar nenešiojusią jungo; ³ ją duosite kunigui Eleazarui, kurs išvedęs už stovyklos, papjaus ją visų akivaizdoje; ⁴ ir pirštą padažęs jos kraujuje, pašlakstys septynis sykius ties šėtros anga; ⁵ paskui ją sudegins, visiems matant, atiduodamas liepsnai kaip jos kaulį ir mėsą, taip kraują ir mėšlą. ⁶ Kunigas įmes liepsnon, kurioje dega karvė, taipogi kėdro medžio, yzopo ir dusyk dažyto karmazino; ⁷ ir tik tuomet, apiplovęs savo drabu-

19, 1-22. Gana daug sykių buvo minėta augščiaus, kad visoks prisilietimas prie lavono sutepa ir kad nuo tokio susitepimo reikia apsiukuoti. Taigi, dabar pasakoma, kad apsiukuopimui reikėjo vartoti tam tikras vanduo, ir pamokoma, kaip tas vanduo reikėjo pašvesti ir kaip vartoti apskritai ir atskiruose atsitikimuose.

(19, 2) *Kruvinos aukos apeiga.* Ebr. t.: Įstatymo įsakymas. — *Žalą,* ebr. *adummah.* Kodėl karvė turėjo būti tos o ne kitos varšos, sunku įspėti. Vieni mano, kad tai varsa įvaizdina nuodėmę; kiti gi, paskui Teodorėtą, spėja, kad ji turi priminti žemišką žmogaus kuną, taip pat kaip Adomo vardas primena rausvą žemę, iš kurios jo kunas buvo padarytas. — *Visai užaugusią.* Tikriaus anot ebr. t.: visai sveiką. — *Nenešiojo jungo:*

netarnavo žmonių reikalams. — (3) *Eleazarui:* ne vyriausiam kunigui, kuriuo buvo Aaronas, nes dalyvavimas karvės papjovime sutepdavo dalyvaujančius (7. e.); nuo susitepimo gi vyriausiam kunigui reikėjo būti visuomet liuosam. — *Už stovyklos;* todėl tai nebuvo tikra auka, nes visos aukos reikėjo daryti prie liudijimo šėtros; tos karvės nebuvo galima pjauti prie šėtros, nes tai būtų sutepę šventą vietą. Musų dieviškoji auka, išganytojas, kurs išdildė pasaulio nuodėmes, taip pat numirė už stovyklos, t. y. už miesto sienų. Plg. Zyd. 13, 11. 12. — (4) *Ties šėtros anga:* stovėdamas toli nuo šėtros. Kadangi šėtros anga buvo atkreipta į saulėtekius, todėl ir karvė reikėjo atvesti ton pusėn už stovyklos ribų. — (6) *Kėdro medžio...* Vz. Kun. 14, 4. 6. 49.

vorat. ⁷ Et tunc demum, lotis vestibus et corpore suo, ingredietur in castra, commaculatusque erit usque ad vesperum. ⁸ Sed et ille qui combusserit eam, lavabit vestimenta sua et corpus, et immundus erit usque ad vesperum. ⁹ Colliget autem vir mundus cineres vaccæ, et effundet eos extra castra in loco purissimo, ut sint multitudini filiorum Israel in custodiam, et in aquam aspersionis: quia pro peccato vacca combusta est. ¹⁰ Cumque laverit qui vaccæ portaverat cineres, vestimenta sua, immundus erit usque ad vesperum.

Habebunt hoc filii Israel et advenæ, qui habitant inter eos, sanctum jure perpetuo. ¹¹ Qui tetigerit cadaver hominis, et propter hoc septem diebus fuerit immundus: ¹² aspergetur ex hac aqua die tertio et septimo, et sic mundabitur. Si die tertio aspersus non fuerit, septimo non poterit emundari. ¹³ Omnis qui tetigerit humanæ animæ morticinum, et aspersus hac commissione non fuerit, polluet tabernaculum Domini, et peribit ex Israel: quia aqua expiationis non est aspersus, immundus erit, et manebit spurcitia ejus super eum.

¹⁴ Ista est lex hominis qui moritur in tabernaculo: Omnes qui ingrediuntur tentorium illius, et universa vasa quæ ibi sunt, polluta erunt septem diebus. ¹⁵ Vas, quod non habuerit operculum, nec ligaturam desu-

zius ir kuną, įeis į stovyklą ir bus suteptas iki vakarui. ⁸ Bet ir tasai, kurs ją bus sudeginęs, mazgos savo drabužius ir kuną ir bus suteptas iki vakarui. ⁹ Kas nors gi nesuteptas susems karvės pelenus ir juos išpils už stovyklos tyriausioje vietoje, kad jie butu Izraelio sunų daugybės sergimi ir vartojami šlakstomajam vandeniui padaryti; nes karvė sudeginta kaip o auka už nuodėmę. ¹⁰ Taipogi tasai, kurs neš karvės pelenus, išplaus savo drabužius ir bus suteptas iki vakarui.

Tai bus Izraelio sunums ir jų tarpe pasiliekančiams ateiviams šventas ir amžinai užlaikytinas įstatas. ¹¹ Kas prisiliečia žmogaus lavono ir to dėlei yra septynias dienas suteptas, ¹² bus apšlakstytas šituo vandenimi trečią ir septintą dieną ir taip bus apkuoptas. Jei trečioje dienoje nebus apšlakstytas, septintoje negalės būti apkuoptas. ¹³ Kiekvienas, kurs prisilies mirusio žmogaus lavono ir nebus apšlakstytas šituo mišiniu, suteps Viešpaties šėtrą ir pražus iš Izraelio; kadangi jis neapšlakstytas permaldavimo vandenimi, jis bus suteptas, ir jo susitepimas pasiliks ant jo.

¹⁴ Šitas yra įstatas apie žmogų, mirštantį šėtroje: Visi kurie įeina į jo šėtrą ir visi tenai esantys rykai bus sutepti septynias dienas. ¹⁵ Indas, kurs neturi dangčio ir iš viršaus neaprištas, bus

(13) Šituo mišiniu: vandenimi, sumaišytu su sudegintosios karvės pelenais (vz. 17. e.). — Pražus iš Izraelio: nebepride-

rės prie Izraelio tautos.

(14) Kurie įeina į jo šėtrą: kolei joje tebeguli lavonas. — (17-19) Ir ims...

per, immundum erit. ¹⁶ Si quis in agro tetigerit cadaver occisi hominis, aut per se mortui, siue os illius, vel sepulcrum, immundus erit septem diebus. ¹⁷ Tollentque de cineribus combustionis atque peccati, et mittent aquas vivas super eos in vas. ¹⁸ In quibus cum homo mundus tinxerit hyssopum, asperget ex eo omne tentorium, et cunctam suppellectilem, et homines huiusmodi contagione pollutos: ¹⁹ atque hoc modo mundus lustrabit immundum tertio et septimo die: expiatusque die septimo, lavabit et se et vestimenta sua, et immundus erit usque ad vesperrum. ²⁰ Si quis hoc ritu non fuerit expiatus, peribit anima illius de medio ecclesiæ: quia Sanctuarium Domini polluit, et non est aqua lustrationis aspersus. ²¹ Erit hoc præceptum legitimum sempiternum. Ipse quoque qui aspergit aquas, lavabit vestimenta sua. Omnis qui tetigerit aquas expiationis, immundus erit usque ad vesperrum. ²² Quidquid tetigerit immundus, immundum faciet: et anima, quæ horum quippiam tetigerit, immunda erit usque ad vesperrum.

suteptas. ¹⁶ Jei kas lauکه prisiliestu užmušto arba savaimi mirusio žmogaus lavono, arba jo kaulo arba grabo, bus suteptas septynias dienas. ¹⁷ Ir ims sudegintos už nuodėmę aukos pelenų ir ant jų užpils indan tekančio vandens; ¹⁸ ir nesuteptas žmogus, padažęs jame yzopą, apšlakstys visą šėtrą ir visus rykus ir suteptus tokiuo prisilietimu žmones; ¹⁹ ir taip nesuteptasis šlakstys suteptąjį trečioje ir septintoje dienoje; o apkuoptasis septintoje dienoje apiplaus ir save ir savo drabužius, ir bus suteptas iki vakarui. ²⁰ Jei kas nebus tuo budu apkuoptas, jo dušia pražus iš susirinkimo tarpo; nes jis sutepė Viešpaties šventyklą ir nebuvo apšlakstytas šlakstomuoju vandenimi. ²¹ Tas įsakymas bus amžinai užlaikytinas įstatas. Taipogi tasai, kurs šlaksto vandenimi, išplaus savo drabužius: kiekvienas, kurs prisiliestu apkuopiamajo vandens, bus suteptas iki vakarui. ²² Ko tik prisiliestu suteptasis, visa padarys sutepta; ir kas prisiliestu ko nors iš tų dalykų, bus suteptas iki vakarui.

5. Paskutiniai atsitikimai tyruose.

Caput XX. ¹ Veneruntque filii Israel, et omnis multitudo

20. perskyrimas. ¹ Pirmame mėnesyje visa Izraelio sunę dau-

Pamokoma, kaip reikia padaryti pats šlakstomasis vanduo ir kaip jis reikia vartoti. Iš šlakstanciojo reikalaujama tik vienas dalykas, kad jis pats butu nesuteptas. Tai apeigai atlikti nereikalingi nei kuniagai, nei lėvitai.

20, 1-13. Izraelitams vėl atsiradus Sino tyrumoje, miršta Mozės ir Aaronso sesuo Marija. Tautai ėmus murmėti dėl

stokos vandens, Viešpats jo duoda stebuklingai iš uolos, bet prie tos progos apsi-reiškia Mozės ir Aaronso abejojimas, už ką Viešpats atima iš jų dviejų teisę įeiti Žadėtojo žemėn.

(20, 1) *Pirmame mėnesyje...* Anot vietų aiškintojų tai buvo pirmas mėnuo trečiųjų metų po išėjimo iš Aigypso, anot kitų gi čionai minimi atsitikimai įvykę keturiasdešimtųjų metų pradžioje, kuo-

in desertum Sin, mense primo: et mansit populus in Cades. Mortuaque est ibi Maria, et sepulta in eodem loco. ² Cumque indigeret aqua populus, conveniunt adversum Moysen et Aaron: ³ et versi in seditionem, dixerunt: Utinam periissemus inter fratres nostros coram Domino. ⁴ Cur eduxistis ecclesiam Domini in solitudinem, ut et nos et nostra jumenta moriamur? ⁵ Quare nos fecistis ascendere de Aegypto, et adduxistis in locum istum pessimum, qui seri non potest, qui nec ficum gignit, nec vineas, nec malograna, insuper et aquam non habet ad bibendum? ⁶ Ingressusque Moyses et Aaron, dimissa multitudine, tabernaculum feceris, corruerunt proni in terram, clamaveruntque ad Dominum, atque dixerunt: Domine Deus audi clamorem hujus populi, et aperi eis thesaurum tuum fontem aquæ vivæ, ut satiati, cesset murmuratio eorum. Et apparuit gloria Domini super eos. ⁷ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ⁸ Tolle virgam, et congrega populum, tu et Aaron frater tuus, et loquimini ad petram coram eis, et illa dabit aquas. Cumque eduxeris aquam de petra, bibet omnis multitudo et jumenta ejus. ⁹ Tulit igit-

gybė atėjo į Sino tyrumą; ir tauta pasiliko Kadėse. Tenai mirė Marija ir buvo palaidota toje pačioje vietoje. ² O kuomet tautai pristigo vandens, jie susirinko prieš Mozę ir Aaroną ³ ir, padarę sumišimą, tarė: Velyk butumėm pražuvę tarp mūsų brolių Viešpaties akyvaizdoje! ⁴ Kam atvedėta Viešpaties susirinkimą į tyrus, kad mes ir mūsų galvijai numirtumėm? ⁵ Kam mus išvedėta iš Aigypso ir atvedėta į šitą blogiausią vietą, kame negalima sėti ir neauga nei figos, nei vynuogės, nei granatiniai obuoliai, o be to nėra nei vandens atsigerti? ⁶ Mozė ir Aaronas, palikę daugybę, įėjo sandoros šėtron, puolė kniupsti ant žemės, šaukėsi į Viešpatį ir tarė: Viešpatie Dieve! išgirsk šitos tautos šauksmą ir atverk jiems savo išdą, gyvojo vandens šaltinį, kad, jiems pasisotinus, liautusi jų murmėjimas. Ir ant jųdvių pasirodė Viešpaties šlovė. ⁷ Ir Viešpats kalbėjo Mozei tardamas: ⁸ Imk lazda ir surinkk tautą tu ir tavo brolis Aaronas, ir jų akyse kalbėkita uolai, ir ji duos vandens. Ir kuomet išgausi iš uolos vandens, atsigers visa daugybė ir jų galvijai. ⁹ Taigi, Mozė ėmė Viešpaties aky-

met, išmirus tyruose atmetajai Izraelio kartai, visa tauta vėl sugrįžo Sino tyrumon į Kadėso apylinkes (vz. aug. 10, 12; 13, 1...), iškur buvo išsiųsti žvalgai Palestinos apžiūrėti. — *Mirė Marija...* Vyrėnijos sesers ir pirmosios Mozės globėjos mirtis buvo tai liudnas atsitikimas dviem jos broliam. Marija, perėjus Raudonąją jūrą, pirmą giedojimo moterų buryje išsiliuosavimo giesmę, Viešpaties apdovanoja praušų dvasia ji tikėjosi įeisianti draug su kitais į Zadėrąją žemę, bet jai

buvo lemta numirti prie pačių jos ribų. Tai buvo lyg-kad perspėjimas, jog toks pat likimas turėjo sutikti Mozę ir Aaroną. — (3) *Tarp mūsų brolių:* umai ištikti Viešpaties sloga. Plg. aug. 16, 49. — (6) *Šaukėsi į Viešpatį...* murmėjimas. Visi šitie žodžiai yra Vulfatos priedas; jų visai nėra ebr. t., LXX, nei kituose senoliniuose vertimuose. — (8) *Imk lazda.* Viešpats čionai liepia pasiimti Mozei ne pražudusią Aaroną lazda, bet savąją, kuria jis taip daug buvo jau pada-

tur Moyses virgam, quæ erat in conspectu Domini, sicut præceperat ei, ¹⁰ congregata multitudo ante petram, dixitque eis: Audite rebelles et increduli: Num de petra hac vobis aquam poterimus ejicere? ¹¹ Cumque elevasset Moyses manum, percutiens virga bis silicem, egressæ sunt aquæ largissimæ, ita ut populus biberet et jumenta. ¹² Dixitque Dominus ad Moysen et Aaron: Quia non credidistis mihi, ut sanctificaretis me coram filiis Israel, non introduce-tis hos populos in terram, quam dabo eis. ¹³ Hæc est aqua contradictionis, ubi jurgati sunt filii Israel contra Dominum, et sanctificatus est in eis.

vaizdoje buvusią lazda, kaip jam buvo įsakęs, ¹⁰ ir surinkęs daugybę ties uola, jiems tarė: Klausykite maištininkai ir netikėliai: Argi mudu galėsiva iš šitos uolos išgauti jums vandens? ¹¹ Ir kuomet Mozė pakėlė ranką, ištikdamas lazda du kartu uolą, ištriško vandens labai apščiai, taip kad buvo ko gerti tautai ir galvijams. ¹² Bet Viešpats tarė Mozei ir Aaronui: Kadangi man netikėjota ir neparodėta mano šventumo Izraelio sunų akyvaizdoje, judu neišvesita šitos tautos į žemę, kurią jiems duosiu. ¹³ Tasai yra Prieštaravimo vanduo, kame Izraelio sunų murmėjo prieš Viešpatį, ir jis parodė jų tarpe savo šventumą.

III. Atsitikimai, įvykusieji keliuonėje nuo Kadėso lig Jordanui.

1. Izraelitų keliuonė lig Jordanui.

¹⁴ Misit interea nuntios Moyses de Cades ad regem Edom,

¹⁴ Tuotarpu Mozė išsiuntė iš Kadėso pas Edomo karalių pa-

res stebuklų (vz. Iš. 7, 8; 8, 5; 17, 5... ir k.) ir kuri dabar, anot 9. e., buvo likoma sandoros šėtroje. — (12) *Kadangi netikėjota...* Nevisi aiškintojai vienaip suprantą, kuo šitame atsitikime du tautos vadu labiausiai nusidėjo. Vieni mano, kad Mozė prasikaltęs tuo, jog užuot žodžiais liepti uolai duoti vandens, jis ją ištikio lazda; bet pats Viešpats jam buvo įsakęs pasiimti lazda, todėl regimai norėjo, kad Mozė ją ištiktu uolą. Anot kitų kaltybė buvo ši tame, kad Mozė neužsiganėdino vienu užgavimu, bet užgavęs uolą pirmą sykį ir rasi ne tuojau pasirodžius vandeniui, pridėjo dar antrą. Tikriausiai gi Mozės ir Aarono netikėjimas apsiireiškė judviejų žodžiuose (10. e.): *Argi mudu galėsiva iš šitos uolos išgauti jums vandens*, kuriais juodu išreiškė savo abejonę, ar Viešpats po taip daugelio stebuklų nerės dar vieną suteikti; užgavimas gi du sykiu rasi buvo tik išreikštos abejonės pasekmė. Aaronas regimai visai pritarė savo broliui, ir todėl abiem skiriama ta pati baus-

mė. — *Neparodėta mano šventumo*. Tas tarsi užslepia Dievo šventumą, kas sumažina žmonių akyse jo tobulybes, jam netiki, abejoja apie jo begalinę mielaširdystę, užmiršta seniaus padarytuosius stebuklus ir tt. — (13) *Prieštaravimo vanduo*. Ebr. *M'ribah Me*. Plg. Atk. 8, 8; Ps. 95, 8; 106, 32; Žyd. 3, 8 ir k.

Trečioje Skaitlių knygos dalyje surašyti ausitikimai, įvykusieji tuo metu, kada, išmirus atmetajai Izraelitų kartai, tauta iš Kadėso jau keliavo į Palestiną ir atėjo lig pačiam Jordanui.

20, 14—21, 35. Mozė iš Kadėso išsiuntė pasiuntinius pas Edomo karalių, kad tasai leistu pereiti per savo žemę, bet gavęs neprielankų atsakymą, ima eiti aplink Edomo ribas. Keliuonėje miršta vyriausis kunigas Aaronas, kurio vietą užima jo sunus Eleazaras. Toliaus paminėtas Kananiečių karaliaus Arado pergalėjimas. Einant toliaus ir vėl ėmus tautai murmėti, ji nubaudžiama žalčių sloga. Galop

qui dicerent: Hæc mandat frater tuus Israel: Nosti omnem laborem, qui apprehendit nos, ¹⁵ quo modo descenderint patres nostri in Ægyptum, et habitaverimus ibi multo tempore, afflixerintque nos Ægyptii, et patres nostros: ¹⁶ et quo modo clamaverimus ad Dominum, et exaudierit nos, miseritque Angelum, qui eduxerit nos de Ægypto. Ecce in urbe Cades, quæ est in extremis finibus tuis, positi, ¹⁷ obsecramus ut nobis transire liceat per terram tuam. Non ibimus per agros, nec per vineas, non bibemus aquas de puteis tuis, sed gradiemur via publica, nec ad dextram, nec ad sinistram declinantes, donec transeamus terminos tuos. ¹⁸ Cui respondit Edom: Non transibis per me, alioquin armatus occurram tibi. ¹⁹ Dixeruntque filii Israel: Per tritam gradiemur viam: et si biberimus aquas tuas nos et pecora nostra, dabimus quod iustum est: nulla erit in pretio difficultas, tantum velociter transeamus. ²⁰ At ille respondit: Non

siuntinius, kurie turėjo sakyti: Štai ką sakydina tavo brolis Izraelis: Tu žinai visus vargus, kurie mus sutiko, ¹⁵ kaip mūsų tėvai buvo nuėję Aigiptan, ir mes ten gyvenome ilgą laiką, ir kaip Aigyptiečiai slėgė mus ir mūsų tėvus, ¹⁶ kaip šaukėmės į Viešpatį, ir jis mus išklauė ir siuntė Aniolo, kurs mus išvestu iš Aigipto. Štai, apsistoję Kadėso mieste, kurs yra pačiame tavo ribų pakraštyje, ¹⁷ maldaujame, kad mums butu valia pereiti per tavo žemę. Mes neeisime dirvomis, nei vynuogynais, negersime vandens iš tavo šulinių, bet trauksime vieškeliu, nenukrypdami nei dešinėn, nei kairėn, kolei nepereisime tavo ribų. ¹⁸ Edomas jam atsakė: Neisi per mano ribas, nes kitaip aš pasitiksiu tave su ginklais. ¹⁹ O Izraelio suns sakė: Mes eisime paprastu keliu, ir jei gersime tavo vandens mes ir mūsų gyvuliai, duosime, kas teisinga; nebus jokio sunkumo atsilyginime; tiktai kad galėtumėm greitai pereiti. ²⁰ Bet jis atsakė:

Izraelitai apeina Edomo žemę, prisiartina prie Amoriečių ribų ir čia išsikasa šulinį. Kadangi Amoriečių karalius Schonas nenori leisti eiti per savo ribas, todėl prasideda su juo karė, kuri baigiasi tuo, kad ne tik Schonas, bet taipogi Basano karaliaus Ogo karalystės pakliuona į Izraelitų rankas.

(14) *Tuotarpu*: rasi trims mėnesiams prasilinkus nuo tos dienos, kurioje Izraelitai vėl buvo atvykę į Kadėsą. Plg. aug. 20, 1 ir žem. 33, 38. — *Edomo*. Taip vadinosi apsigyvenusieji Seiro kalnuose senobinių Horiečių žemėje (Prad. 36, 20...) Ezavo ainiai, o taipogi jų kraštas. To krašto, turėjusio taipogi Idumėjos vardą, ribos šv. Rašte griežtai nenurodytos; jos regimai įvairiais laikais nebuvo visai vienodos; tęsėsi gi maž daug nuo Mirties jūros lig Elaniskai įlankai; nuo Mo-

abo jį skyrė slėnis Wadi el-Chesa. Kreipdamos į Edomo karalių, tuo pačiu laiku Izraelio vadas buvo išsiuntęs pasiuntinius ir pas Moabo karalių. Vž. Teis. 11, 17. Mozė dabar nebemano traukties stačiai į šiaurę ir vesti Izraelitus Palestinon per Negebą, nes pietinė Zadėtosios žemės dalis regimai buvo labai sergima. Jis nori jon pakliuti iš pietryčių, todėl nori pereiti slėnį El-Arabah, Idumėjos kalnus, paskui pasukti į šiaurę ir, praėjęs pro Mirties jūrą, pasiekti Jordaną. — *Tavo brolis...* Giminytės paminėjimu Mozė nori įgyti Edomo palankumą. Izraelitai ir Edomitai buvo dviejų tikrų brolių Ezavo ir Jokubo vaikai. — (17) *Mes neeisime...* Mozė prašo mažiausio dalyko ir žada nepadaryti savo pereinimu nei mažiausios skriaudos. — (20) *Nepereisi...* Edomo karalius nepasitiki gerais Izraelio

transibis. Statimque egressus est obuius, cum infinita multitudine, et manu forti, ²¹ nec voluit acquiescere deprecanti, ut concederet transitum per fines suos: quam ob rem divertit ab eo Israel.

²² Cumque castra movissent de Cades, venerunt in montem Hor, qui est in finibus terræ Edom: ²³ ubi locutus est Dominus ad Moysen: ²⁴ Pergat, inquit, Aaron ad populos suos: non enim intrabit terram, quam dedi filiis Israel, eo quod incredulus fuerit ori meo, ad Aquas contradictionis. ²⁵ Tolle Aaron et filium ejus cum eo, et duces eos in montem Hor. ²⁶ Cumque nudaveris patrem veste sua, indues ea Eleazarum filium ejus: Aaron colligetur, et morietur ibi. ²⁷ Fecit Moyses ut præceperat Dominus: et ascenderunt in montem Hor coram omni multitudine. ²⁸ Cumque Aaron spoliasset vestibus suis, induit eis Eleazarum filium ejus. ²⁹ Illo mortuo in montis supercilio, descendit cum Eleazaro. ³⁰ Omnis autem multitudo videns occubuisse Aaron, flevit super eo triginta diebus per cunctas familias suas.

Nepereisi. Ir tuojau išėjo priešais su begaline daugybe ir galinga kariuomene; ²¹ jis nenorėjo išklaudyti prašančiojo ir nepavelijo pereiti per savo ribas. To dėlei Izraelis pasisuko šalin nuo jo.

²² Taigi, pakilę iš Kadės stovyklą, jie atėjo prie Horo kalno, kurs yra Edomo žemės ribose. ²³ Tenai Viešpats kalbėjo Mozei ²⁴ ir tarė: Aaronas tegul susivienija su savo tauta; nes jis neįeis į žemę, kurią aš nutariau duoti Izraelio sunums, dėlto kad jis netikėjo mano burnos žodžiams prie Prieštaravimo vandenys. ²⁵ Imk Aaroną ir draug su juo jo sunų ir nusivesi juodu ant Horo kalno; ²⁶ o išvilkęs tėvą iš jo drabužių, jais apvilksi jo sunų Eleazarą. Aaronas bus suvalytas ir tenai mirs. ²⁷ Mozė padarė, kaip Viešpats buvo įsakęs; ir jie užžengė ant Horo kalno visos daugybės akyvaizdoje. ²⁸ Ir išvilkęs Aaroną iš jo apdarų, jais apvilko jo sunų Eleazarą. ²⁹ Anam mirus ant kalno viršaus, jis nužengė su Eleazaru. ³⁰ Visa gi minia, matydama, kad Aaronas buvo miręs, apraudodo jį tris dešimtis dienų visoje savo šeimynose.

pažadėjimais ir velija laikyti jį kuotomaisiai nuo savęs; o kadangi Izraelitai, neabejodami, jog jų pasiuntiniai atneš palankų atsakymą, buvo jau įėję slėnį El-Arabah ir įsileidę į Edomo ribas, todėl jis eina jų pasitiktų su kariuomene, užstodamas be abejonės jiems kelią, vedantį per Seiro kalnus. Ta aplinkybė priverčia Izraelį pasukti į pietus, nusileisti lig Elniškai įlankai ir taip apeiti Edomo ribas. Plg. žem. 21, 4.

(22) *Prie Horo kalno.* Spėjama, kad tas pats kalnas dabar vadinasi džebel Harim. Jis ištikrųjų yra senobės Edomo ribose. — (24) *Tegul susivienija...* Vz.

Prad. 25, 8. Dievas apreiškia, kad Aaronui jau atėjo metas mirti. — *Netikėjo...* Vz. aug. 12. e. — (25) *Jis jo drabužių...* Viešpats įsako Mozei išvilkti Aaroną iš vyriausiojo kunigo rubų, kuriais kitados pats jį buvo apvilkęs, pašventindamas kunigu. Tais pačiais drabužiais čabar reikia apvilkti jo įpėdinis Eleazaras, ant kurio pereina tėvo valdžia ir pareigos. — (27) *Visos daugybės akyvaizdoje.* Taigi, ir Izraelitai buvo atėję arti Horo kalno ir sustatę savo stovyklas tikriausiai slėnyje Arabah, vietoje, kuri vadinosi Maserotu. Plg. žem. 33, 30; Atk. 10, 6. — (29) *Numirus...* Žem. 33, 38. 39 pasakyta,

Caput XXI. ¹ Quod cum audisset Chananæus rex Arad, qui habitabat ad meridiem, venisse scilicet Israel per exploratorum viam, pugnavit contra illum, et victor exsistens, duxit ex eo prædam. ² At Israel voto se Domino obligans, ait: Si tradideris populum istum in manu mea, delebo urbes ejus. ³ Exaudivitque Dominus preces Israel, et tradidit Chananæum, quem ille interfecit subversis urbibus ejus: et vocavit nomen loci illius Horma, id est, anathema.

⁴ Profecti sunt autem et de monte Hor, per viam, quæ ducit ad Mare rubrum, ut circumirent terram Edom. Et tædere cœpit populum itineris ac laboris: ⁵ locutusque contra Deum et Moysen, ait: Cur eduxisti nos de Ægypto, ut moreremur in solitudine? Deest panis, non sunt aquæ: anima nostra jam nause-

21. perskyrimas. ¹ O Kananiečių karalius Aradas, kurs gyveno pietuose, išgirdęs, kad Izraelis atėjo žvalgų keliu, kovojo prieš jį ir, likęs pergalėtoju, ėmė iš jo grobį. ² Bet Izraelis, darydamas Viešpačiui apžadą, tarė: Jei atiduosi šią tautą į mano rankas, išgriausiu jos miestus. ³ Viešpats išklausė Izraelio maldas ir atidavė Kananiečius, kuriuos jie išgalabijo, o jo miestus išgriovė ir praminė aną vietą vardu Horma, tai yra iškeikimas.

⁴ O nuo Horo kalno jie ėjo keliu, vedančiu prie Raudonosios jūros, kad apeitu aplink Edomo žemę. Tautai nusibodo kecionė ir vargas, ⁵ ji kalbėjo prieš Dievą ir Mozę, ir tarė: Kam mus išvedei iš Aigypto, kad numirtumėm tyruose? Truksta duonos, nėra vandens; mūsų dušiai jau įgriso tas menkiausias

kad Aaronas mirė pirmą penkto mėnesio dieną keturias desimtais metais po išėjimo iš Aigypto, turėdamas 123 metus amžio. Plg. 1s. 7, 7.

(21, 1) *Karalius Aradas.* Ebr. t.: A r a d o k a r a l i u s. Aradas buvo miestas Negebo krašte. Dabar ta vieta vadinasi t e l l A r a d. Plg. Joz. 12, 14; Teis. 1, 16. — *Pietuose:* pietiniame Palestinos pakraštyje, Negebo žemėje. — *Žvalgų keliu.* Ebr. t.: *atharim.* LXX vertėjai matė šitame žodyje vietos vardą. — *Kovojo prieš jį.* Kuomet ta kova įvyko, sunku atspėti. Aug. 20, 22 pasakyta, kad Izraelitai buvo išėję iš Kadeso ir atkeliavę prie Horo kalno Edomo ribose, taigi žymiai atsitolinę nuo Arado. Todėl ne labai tikėtinas dalykas, kad Kananiečių karalius būtų taip toli paskui juos vijęs, arba kad Izraelitai būtų vėl sugrįžę atgal prie Kadeso ir prisiartinę prie Arado. Užtat kaip kurie aiškintojai ne be pamato spėja, kad minimas čionai pirmas susiremimas su Arado karaliumi įvykęs žymiai anksčiau ir eąs tas pats, kurs atsitiko, sugrįžęs Izraelitų žvalgams iš Palestinos, kada žymi

Izraelitų dalis, nugąsdinta Dievo paskirta bausme ir gailėdamasi savo murmėjimo, o neklausydama Mozės perspėjimo, savavališkai leidosi iš Kadeso į šiaurę ir buvo sumušta Kananiečių ir Amalėkitų. Plg. aug. 14, 15. — (2) *Darydamas... apžadą...* Kuomet buvo padarytas apžadas ir įvyko antras jau laimingas Izraelitams susirėmimas su Arado karaliumi, nežinia; rasi žymiai vėliaus (plg. Joz. 12, 4); nes jei Izraelitai būtų pergalėję Arado karalių veikiai po pirmojo nepasisekimo, tai sunku būtų suprasti, kodėl jie nemėgino eiti toliaus į šiaurę, kome buvo tiesus ir artimas kelias Palestinon. — *Išgriausiu.* Ebr. ž. *v'hacharamthi* yra forma žodžio reiskiančio: paskirti kokį nors dalyką sunaikinimui Viešpaties garbei. — (3) *Horma.* Tas žodis padarytas iš *cherem* (vz. Kun. 27, 29), kaip paaiškina Vulgatos pridėti žodžiai: *tai yra iškeikimas.*

(4) *Jie ėjo keliu, vedančiu...* stačiai į pietus prie Elaniškos įlankos, kad prie jos prisiartinę apeitu aplink Seiro kalnus. — (5) *Menkiausias valgis.* Taip Izraelitai vadina manną. — (6) *Ugninius žalčius.* Plg.

at super cibo isto levissimo. ⁶ Quamobrem misit Dominus in populum ignitos serpentes, ad quorum plagas et mortes plurimorum, ⁷ venerunt ad Moysen, atquedixerunt: Peccavimus, quia locuti sumus contra Dominum et te: ora ut tollat a nobis serpentes. Oravitque Moyses pro populo, ⁸ et locutus est Dominus ad eum: Fac serpentem æneum, et pone eum pro signo: qui percussus adspexerit eum, vivet. ⁹ Fecit ergo Moyses SERPENTEM ÆNEUM, et posuit eum pro signo: quem cum percussi adspicerent, sanabantur.

¹⁰ Profectique filii Israel castrametati sunt in Oboth. ¹¹ Unde egressi fixere tentoria in Jeabarim, in solitudine, quæ respicit Moab contra orientalem pla-

valgis. ⁶ To dėlei Viešpats siuntė ant tautos ugninius žalčius, kuriems ėmus gelti ir daugeliui žmonių mirštant, ⁷ jie atėjo pas Mozę ir tarė: Nusidėjome, nes kalbėjome prieš Viešpatį ir tavę; melsk, kad atimtu nuo mūsų žalčius. Taigi, Mozė meldėsi už tautą; ⁸ o Viešpats jam tarė: Padaryk varinį žaltį ir jį pakelk kaip ženklą: kas įgeltas į jį pažvelgs, išliks gyvas. ⁹ Taigi, Mozė padirbino VARINĮ ŽALTĮ ir pakėlė jį kaip ženklą: kuomet į jį pažvelgdavo įgeltieji, išgydavo.

¹⁰ Izraėlio sunus eidami toliaus, apsistojo Obote. ¹¹ Išten išėję, ištiesė šėtras Jėabarime tyrumoje, kuri yra ties Moabu

Jud. 8, 25; Išm. 16, 5; 1 Kor. 10, 9. Ebr. *hann'chašim hašš'rafim*, deginančius žalčius, t. y. tokiuos, nuo kurių įgelimo darėsi žmogui uždegimas. Sinajaus pussalyje ištikrųjų yra labai daug visokių nuodingų žalčių. — (8) *Žaltį*. Ebr. *šaraf*. Taigi, žaltys čionai pavadintas tiesiog deginančiu. — (9) *Padirbino varinį žaltį*... Dievas paskyrė išgelbėjimo ženklą, kurs buvo panašus į slogos priežastį. Kaip jis panorėjo per Žmogų (Jėzų Kristų) išganyti tuos, ant kurių žmogus (Adomas) buvo atvedęs nelaimę, taip ir čionai žalčio paveikslu jis teikiasi išgydyti žalčių padarytą slogą. Kad tas varinis žaltys buvo figura išganyimo, kurį visiems žmonėms atnešė pakilimas Kristaus ant Kryžiaus, paaiškino pats dieviškas išganytojas, sakydamas: *Kaip Mozė augštin pakėlė žaltį tyruose, taip reikia, kad žmogaus Sūnus būtų išaugštintas, idant kiekvienas, kurs į jį tiki, ne pražutu, bet turētu amžinąjį gyvenimą* (vz. Jo. 3, 14. 15). Tas panašumas buvo daug sykių nurodomas ir svarstomas Bažnyčios tėvų ir rašytojų. Kaip varinis žaltys, sako šv. Ambr., naikino nuodų galybę įgeltuose, taip išganytojas ant Kryžiaus naikina visą ano senjojo žalčio, kuriuo yra velnias, galybę; ir kaip žaltys, apgavęs pirmąją

moteriškę, paskleidė sugedimo ir mirties nuodus tarp visų žmonių, taip Jėzus Kristus, kurio vaizdas buvo varinis žaltys, gražina gyvybę visiems tiems, kurie į jį pažvelgia ir kurie juo pilnai pasitiki (plg. Tert. c. Jud. ir k.). Varinis žaltys buvo be nuodų, kaip Jėzus Kristus yra be nuodėmės (Teodor). — Iš šito atsitikimo dar sykį patiriame, kad žydams buvo griežtai uždrausta dirbti ne visi paveikslai, bet tik tie, kurie buvo skiriami garbinimui. Ir varinį žaltį jie ilgai laikė pas save; sunaikino gi tik tuomet, kada kaikurie Izraėlitai ėmė jam atidavinėti dievišką garbę. Plg. 4 Kar. 18, 4. — *Į jį pažvelgdavo*. Gydė įgeltuosius pažvelgimas į žaltį, sujungtas su gailėsiu ir tikėjimu, kaip gražiai paaiškinta Išm. 16, 5-7. Plg. Jo. 3, 15.

(10) *Obote*. Zem. 33, 41-42 tarp Horo kalno ir Oboto paminėta dar dvi stoti Salmona ir Punonas; bet kame buvo jų vieta, nežinia. Obotas rasi buvo jau į rytus nuo Seiro kalnų, todėl Izraėlitai, apėję Edomo karalystę iš pietų pusės, dabar jau keliavo augštin į šiaurę. — (11) *Jėabarime*. Plg. zem. 33, 45. Apėję Edomo ribas Izraėlitai ima eiti aplink Moabitų karalystę taip pat iš rytų pusės, nes ir Moabitai neleido jiems eiti per savo

at super cibo isto levissimo. ⁶ Quamobrem misit Dominus in populum ignitos serpentes, ad quorum plagas et mortes plurimorum, ⁷ venerunt ad Moysen, atque dixerunt: Peccavimus, quia locuti sumus contra Dominum et te: ora ut tollat a nobis serpentes. Oravitque Moyses pro populo, ⁸ et locutus est Dominus ad eum: Fac serpentem æneum, et pone eum pro signo: qui percussus adspexerit eum, vivet. ⁹ Fecit ergo Moyses SERPENTEM ÆNEUM, et posuit eum pro signo: quem cum percussi adspicerent, sanabantur.

¹⁰ Profectique filii Israel castrametati sunt in Oboth. ¹¹ Unde egressi fixere tentoria in Jeabarim, in solitudine, quæ respicit Moab contra orientalem pla-

valgis. ⁶ To dėlei Viešpats siuntė ant tautos ugninius žalčius, kuriems ėmus gelti ir daugeliui žmonių mirštant, ⁷ jie atėjo pas Mozę ir tarė: Nusidėjome, nes kalbėjome prieš Viešpatį ir tavę; melsk, kad atimtu nuo mūsų žalčius. Taigi, Mozė meldėsi už tautą; ⁸ o Viešpats jam tarė: Padaryk varinį žaltį ir jį pakelk kaip ženklą: kas įgeltas į jį pažvelgs, išliks gyvas. ⁹ Taigi, Mozė padirbino VARINĮ ŽALTĮ ir pakėlė jį kaip ženklą: kuomet į jį pažvelgdavo įgeltieji, išgydavo.

¹⁰ Izraelio sunus eidami toliaus, apsisotojo Obote. ¹¹ Išten išėję, ištiesė šėtras Jėabarime tyrumoje, kuri yra ties Moabu

Jud. 8, 25; Išm. 16, 5; 1 Kor. 10, 9. Ebr. *hann'chašim hašš'rafim*, d e g i n a n č i u s ž a l č i u s, t. y. tokiuos, nuo kurių įgėlimo darėsi žmoguje uždegimas. Sinajaus pussalyje ištikrųjų yra labai daug visokių nuodingų žalčių. — (8) *Žaltį*. Ebr. *šar-fai*. Taigi, žaltys čionai pavadintas tiesiog d e g i n a n č i u. — (9) *Padirbino varinį žaltį*... Dievas puskyrė išgelbėjimo ženklą, kurs buvo panašus į slogos priežastį. Kaip jis panorėjo per Žmogų (Jėzų Kristų) išganyti tuos, ant kurių ž m o g u s (Adomas) buvo atvedęs nelaimę, taip ir čionai žalčio paveikslu jis teikiasi išgydyti žalčių padarytą slogą. Kad tas varinis žaltys buvo figura išganyimo, kurį visiems žmonėms atnešė pakelimas Kristaus ant Kryžiaus, paaiškino pats dieviškas Išganytojas, sakdamas: *Kaip Mozė augstyn pakėlė žaltį tyruose, taip reikia, kad žmogaus Sūnus butu išaugstintas, idant kiekvienas, kurs į jį tiki, ne pražutu, bet turētu amžinąjį gyvenimą* (vz. Jo. 3, 14. 15). Tas panašumas buvo daug sykių nurodomas ir svarstomas Bažnyčios tėvų ir rašytojų. Kaip varinis žaltys, sako šv. Ambr., naikino nuodų galybę įgeltuose, taip Išganytojas ant Kryžiaus naikina visą ano senojo žalčio, kuriuo yra velnias, galybę; ir kaip žaltys, apgavęs pirmąją

moteriškę, paskleidė sugedimo ir mirties nuodus tarp visų žmonių, taip Jėzus Kristus, kurio vaizdas buvo varinis žaltys, gražina gyvybę visiems tiems, kurie į jį pažvelgia ir kurie juo pilnai pasitiki (plg. Tert. c. Jud. ir k.). Varinis žaltys buvo be nuodų, kaip Jėzus Kristus yra be nuodėmės (Teodor). — Iš šito atsitikimo dar sykį patiriame, kad žydams buvo griežtai uždrausta dirbti ne visi paveikslai, bet tik tie, kurie buvo skiriami garbinimui. Ir varinį žaltį jie ilgai laikė pas save; sunaikino gi tik tuomet, kada kaikurie Izraelitai ėmė jam atidavinėti dievišką garbę. Plg. 4 Kar. 18, 4. — *Į jį pažvelgdavo*. Gydė įgeltuosius pažvelgimas į žaltį, sujungtas su gailėsiu ir tikėjimu, kaip gražiai paaiškinta Išm. 16, 5-7. Plg. Jo. 3, 15.

(10) *Obote*. Zem. 33, 41 - 42 tarp Horo kalno ir Oboto paminėta dar dvi stoti Salmona ir Punonas; bet kame buvo jų vieta, nežinia. Obotas rasi buvo jau į rytus nuo Seiro kalnų, todėl Izraelitai, apėję Edomo karalystę iš pietų pusės, dabar jau keliavo augstyn į šiaurę. — (11) *Jėabarime*. Plg. zem. 33, 45. Apėję Edomo ribas Izraelitai ima eiti aplink Moabitų karalystę taip pat iš rytų pusės, nes ir Moabitai neleido jiems eiti per savo

et paraverunt duces multitudinis

in datore legis, et in baculis suis.

De solitudine, Matthana.¹⁹ De Matthana in Nahaliel: de Nahaliel, in Bamoth.²⁰ De Bamoth, vallis est in regione Moab, in vertice Phasga, quod respicit contra desertum.

²¹ Misit autem Israel nuntios ad Sehon regem Amorrhæorum, dicens.²² obsecro ut transire mihi liceat per terram tuam: non declinabimus in agros et vineas, non bibemus aquas ex puteis, via regia gradiemur, donec transeamus terminos tuos.²³ Qui concedere noluit ut transiret Israel per fines suos: quin potius exercitu congregato, egressus est obviam in desertum, et

ir daugybės vadai prirengė

per Įstatymo davėją ir savo lazdomis.

Iš tų tyrų jie atėjo į Mataną;¹⁹ iš Matanos į Nahalielį; iš Nahalielio į Bamotą;²⁰ ir iš Bamoto į slėnį Moabo šalyje arti Pásgos kalno, kurs yra šaly tyrumos.

²¹ O Izraėlis nusiuntė pas Amoriečių karalių Sehoną pasiuntinius ir sakydino:²² Maldauju, kad man butu valia pereiti per tavo žemę; mes nenukrypsime į dirvas ir vynuogynus, negersime vandens iš šulinių, eisime vieškeliu, kolei nepereisime per tavo ribas.²³ Bet jis nenorėjo leisti, kad Izraėlis eitu per jo ribas; dargi surinkęs kariuomenę

tos vietos... Ebr. t.: „Iš čia (t. y. iš Arnono stoties, 13. e.) keliavo į Bėerą; tai tas B'er'as, kame Viešpats kalbėjo“... Zodis b'er reiškia šulinį; taip gi buvo pavadinta nauja Izraėlitų stotis. — *Duosiu jai vandens.* Tame vandens davime tikriausiai nebuvo stebuklo; tikslai Viešpats liepė išsikasti pirmąjį šulinį (arba šulinius) toje žemėje, kuri jau turėjo tekti Izraėlitams. — *Tepakilsta šulins...* Ebr. t. taip reiktu išversti:

Pakilk, šulinį! Giedokime jam giesmę! Šulins, kurį kunigaikščiai iškasė, kurį tautos kilnieji padarė skėptrais, savo lazdomis.

— *Iš tų tyrų:* kuriuose Izraėlitai išsikasė šulinį. — (19) *Iš Matanos į Nahalielį.* Skirtumas tarp vietų vardų čionai ir 33, 45... atsirado rasi dėlto, kad šitoje vietoje nurodyta, kaipėjo Izraėlio kariuomenė per Amoriečių žemę prie Jordano, o tenai išskaitytos stotys, kame visa tauta turėjo sustačiusi savo stovyklas. — *Bamotą.* Rasi tai ta pati vieta, ką ir paminėta žem. 22, 41; Joz. 13, 17 *Bamoth Baal*, Bamoto augštumas. — (20) *Moabo šalyje.* Ebr. t.: Moabo lygumoje. Nors lyguma buvo Amoriečių valdžioje, vienok ji tebesivadino Moabo, nes buvo atimta iš Moabitų (vz. žem. 26. e.). —

Arti Pásgos. Ebr. *Pisgah*. Pásgos kalnas yra Abarimo kalnų (žem. 33, 47) dalis. — *Kurs yra šaly...* Ebr. t.: ties *J'simomu*. Taip gi vadinosi nedidelė tyruma ant šiaurinio Mirties jūros kranto.

(21) *Pas Amoriečių karalių Sehoną.* Amoriečiai (plg. Prad. 10, 16), kurie buvo išsikirstę po įvairias Palestinos dalis, turėjo į rytus nuo Jordano dvi karalysti. Vieną, kurios sostinė buvo Hesebonas, valdė Sehonas. Jos ribos pietuose siekė Arnono, vakaruose Jordano, šiaurėje Jaboko ir rytuose tyrumos. Antra karalystė tarp Jaboko ir Hermono kalnų su miestais Astarotu ir Edraju priderėjo Ogui. Kitados bent dalis tų žemių buvo Moabitų ir Amonitų rankose; bet pirmieji, iš kurių atimta Hesebono miestas, buvo pastumti į pietus, o antrieji į rytus; čia Amonitai turėjo stiprų miestą Jazėrį, bet ir artima to miesto apylinkė su sodžiais buvo jau atimta Amoriečių. — (22) *Maldauju...* Plg. 20, 14... Izraėlitai regimai išpradžios neturėjo užmanymo užkariauti žemių į rytus nuo Jordano, nes jie meldžia Sehoną leisti jiems ramiai pereiti per jo ribas, ir tik pasipriešinant Sehonui pradeda su juo karę ir atima iš jo ir iš Ogo judviejų valdomas šalis. — (23) *Į Jasą.* Spėjama, kad ta vieta buvo tarp

venit in Jasa, pugnabitque contra eum. ²⁴ A quo percussus est in ore gladii, et possessa est terra ejus ab Arnon usque Jeboc, et filios Ammon: quia forti præsidio tenebantur termini Ammonitarum. ²⁵ Tulit ergo Israel omnes civitates ejus, et habitavit in urbibus Amorrhæi, in Hesebon scilicet, et viculis ejus. ²⁶ Urbs Hesebon fuit Sehon regis Amorrhæi, qui pugnavit contra regem Moab: et tulit omnem terram, quæ ditionis illius fuerat, usque Arnon. ²⁷ Idcirco dicitur in proverbio:

Venite in Hesebon,
ædificetur, et construatur ci-
vitas Sehon:

²⁸ Ignis egressus est de Hesebon,
flamma de oppido Sehon,
et devoravit Ar Moabitarum,
et habitatores excelsorum Ar-
non.

²⁹ Væ tibi Moab,
peristi pupule Chamos.
Dedit filios ejus in fugam,
et filias in captivitatem regi
Amorrhæorum Sehon.

³⁰ Jugum ipsorum desperiit ab
Hesebon usque Dibon,
lassi pervenerunt in Nophe,
et usque Medaba.

ėjo jam priešais į tyrus, ir atėjo į Jasą ir kovojo prieš jį. ²⁴ Izraelis jį sumušė kalavijo ašmenimis ir paėmė jo žemę nuo Arnono iki Jebokui ir lig Amono sunų; nes Amonitų ribos buvo ginamos stiprios sargybos. ²⁵ Taigi, Izraelis paėmė visus jo miestus ir apsigyveno Amorietų miestuose, tai yra Hesebone ir jo miesteliuose. ²⁶ Hesebonas buvo miestas Amorietų karaliaus Sehon, kurs buvo kovojęs prieš Moabo karalių ir buvo atėmęs visą jam priderančią žemę iki Arnonui. ²⁷ Todėl sakoma patarlėje:

Ateikite Hesebonan;
tebus pastatytas ir sustiprintas
Sehon miestas!

²⁸ Ugnis išėjo iš Hesebono,
liepsna iš Sehon miesto
ir prarijo Moabitų Arą
ir Arnono augštumų gyventojus.

²⁹ Deja tau, Moabe;
pražuvai. Kamoso tauta!
Jis leido savo sunus vyti
ir savo dukteris davė nelaisvėn
Amorietų karaliui Sehonui.

³⁰ Jų jungas numestas nuo Hesebono iki Dibonui;
nuvargę jie atėjo iki Nofei ir
iki Medabai.

Medabos ir Dibono. — (24) *Jebokui*. Ebr. t.: *Jaboc*, dabar *Nahr-es-Zerk* a. — *Nes Amonitų*. Amonitai turėjo čionai stiprią pilį (Rabbath Ammon), todėl Amorietai nebegalėjo pastumti jų toliaus. Izraelitams gi pats Dievas buvo uždraudęs kovoti prieš Amonitus. — Rasi tikresnis šioje vietoje LXX vertimo akaitymas: nes Jazėris buvo Amonitų riba. — (25) *Apsigyveno*. Paskiaus. — *Jo miesteliuose*. Ebr. t.: jo dukterys. Miesteliai pavadinti dukterimis, nes priderėjo nuo didesnių miestų, taippat kaip pas mus bažnyčios, neturinčios parapijos teisių ir priderančios nuo vienos parapijinės bažnyčios, va-

dinasi filijomis, t. y. dukterimis. — (27 - 30) *Sakoma patarlėje*. Geriausiai anot ebr. t.: sako giesmininkai arba poetai (ebr. *hammošim*). — *Ateikite Hesebonan...* Anot aiškintojų daugumos šita giesmė sudėta ne Izraelitų ir rasi ne Amorietų, bet Moabitų poeto. Pralaimėjus kovą Amorietams, poetas išpradžios su pasityčiojimu kviečia juos grįžti dabar Hesebonan, kurs jau kam kitam pridera (26. e.); toliaus primena, kas buvo seniaus, kaip iš to paties Hesebonoėjo karės liepsna ir naikino Moabitus, kurių negalėjo apginti net jų dievaitis Kemošas (ebr. *K'moš*), leido juos pergaltėti ir vyti, o jų dukteris imti

³¹ Habitavit itaque Israel in terra Amorrhæi. ³² Misitque Moyses qui explorarent Jazer: cujus ceperunt viculos, et possederunt habitatores.

³³ Verteruntque se, et ascenderunt per viam Basan, et occurrit eis Og rex Basan cum omni populo suo, pugnaturus in Edrai. ³⁴ Dixitque Dominus ad Moysen: Ne timeas eum, quia in manu tua tradidi illum, et omnem populum, ac terram ejus: faciesque illi sicut fecisti Sehon regi Amorrhæorum habitatori Hesebon. ³⁵ Percusserunt igitur et hunc cum filiis suis, universumque populum ejus usque ad interencionem, et possederunt terram illius.

³¹ Taigi, Izraėlis apsigyveno Amoriečių žemėje. ³² O Mozė išsiuntė apžiūrėt Jazėrio, ir jie paėmė jo miestelius ir apgalėjo gyventojus.

³³ Jie pasisuko ir ėjo angštyn Basano keliu; ten juos pasitiko Basano karalius Ogas su visa savo tauta, kad su jais kovotu Edrajuje. ³⁴ O Viešpats tarė Mozėi: Nesibijok jo, nes aš atidaviau į tavo rankas jį ir visą jo tautą ir žemę; ir padarysi su juo, kaip padarei su Amoriečių karaliumi Sehonu, gyvenusiu Hesebone. ³⁵ Taigi, jie užmušė ir tą draug su jo sunumis ir visą jo tautą, visus iki vienam, ir paėmė jo žemę.

2. Moabitų ir Madianitų neprietelystė. a) Balaamo pranašystės.

Caput XXII. ¹ Profectique castrametati sunt in campestribus Moab, ubi trans Jordanem Jericho sita est. ² Videns autem Balac filius Sephor omnia quæ fecerat Israel Amorrhæo, ³ et quod pertimuissent eum Moabitæ, et impetum ejus ferre non possent, ⁴ dixit ad majores na-

22. perskyrimas. ¹ Išėję iš šitos vietos, jie apsistojo Moabo lygumoje, kame anapus Jordano yra Jėrikas. ² O Seforo sunus Balakas, matydamas visą, ką Izraėlis buvo padaręs Amoriečiui, ³ ir kad jo labai bijojosi Moabitai, ir kad jie neįstengtų pasipriešinti jo užpuolimui, ⁴ ta-

nelaisvėn (28. 29. e.), ir galop pasako, kaip labai buvo sunaikinta Amoriečių galybė (30. e.). — *Jų jungas*. Ebr. ž. *niram* reiškia tikriausiai ne jungą, bet naujai išartą žemę, arba rasi yra forma padaryta iš žodžio *jarah*, šaudyti vilyčiomis. — (32) *Jazėrio*. Tai buvo Amonitų miestas; Izraėlitai jo paties nepadėmė, bet tik arti jo buvusius miestelius, kuriuos kitados buvo atėmė iš Amonitų Amoriečiai. — *Gyventojus*. Ebr. t.: Amoriečius, kurie tenai buvo.

(33 - 35) *Jie pasisuko...* Trumpai pasakojama apie Basano karalystės užėmimą. — *Edrajuje*. Dabar Der'at; čionai rasi įvyko paskutinis, žymiausias susirėmimas su Ogū. Paskiaus tas miestas pridėjęs Manaso giminei.

22, 1—24, 25. Izraėlitams pergalingai Amoriečius ir sustojus Pajordanyje visai arti Zadėtosios žemės ribų, didis išgąstis apima aplinkines tautas. Moabitų karalius Balakas, norėdamas prašalinti grumojantį pavojų, pasikviečia Balaamą, kad tasai prakeiktų Izraėlį; bet jis, Dievo perspėtas, užuot prakeikti keturis sykius jį laimina, išreikšdamas savo palaiminimus pranašų budu prilyginimais. Tos Balaamo pranašystės tai gražiausi vieta visoje Skaitlių knygoje. Jos apima visą Izraėlio istoriją praeityje ir ateityje ir aiškiai stato priešakis paveikslą pasaulio Viešpaties Mesijo.

(22, 1) *Moabo lygumoje*. Taip vadinosi ilgas slėnis į rytus nuo Jordano įtakos, beveik siekias Pasgos kalno pašaknes. — (2 - 4) *Beoro sunus Balakas*. Kaikurie

tu Madian: Ita delebit hic populus omnes, qui in nostris finibus commorantur, quo modo solet bos herbas usque ad radices carpere. Ipse erat eo tempore rex in Moab. ⁵ Misit ergo nuntios ad Balaam filium Beor ariolum, qui habitabat super flumen terræ filiorum Ammon, ut vocarent eum, ei dicerent: Ecce egressus est populus ex Ægypto, qui operuit superficiem terræ, sedens contra me. ⁶ Veni igitur, et meledic populo huic, quia fortior me est: si quo modo possim percutere et ejicere eum de terra mea: novi enim quod benedictus sit cui benedixeris, et maledictus in quem maledicta congesseris. ⁷ Perrexeruntque seniores Moab, et majores natu Madian, habentes divinationis pretium in manibus. Cumque venissent ad Balaam,

rė Madianitų vyresniesiems: Šita tauta išnaikins visus gyvenančius mūsų ribose taip, kaip jautis nuėda žolę iki šaknų. Jis gi buvo tuo metu Moabo karalius. ⁵ Taigi, jis išsiuntė pasiuntinius pas žynių Beoro sūnų Balaamą, gyvenusį prie Amono sūnų krašto upės, kad jį pavadintų ir jam sakytu: Štai išėjo iš Aigypso tauta, kuri apdengė žemės pavirši ir dabar apsistojo ties manim. ⁶ Ateik tat ir prakeikk tą tautą, nes ji galingesnė už mane, kad aš galėčiau kaip nors ją sumušti ir išmesti iš savo žemės; nes žinau tą busiant palaimintą, ką tu palaiminsi, ir tą prakeiktą, ant ko tu mesi prakeikimą. ⁷ O Moabo vyresnieji ir Madiano senesnieji išėjo, turėdami rankose užmesnį už žiniavimą. Kuomet jie buvo atėję pas Balaamą ir jam

aiskintojai spėja, kad Balakas buvo Madinias, tik prievarta užėmęs Moabo karalių sostą. Madianitai buvo tai piemenų tauta, gyvenusi aplink Elaniską įlanką ir Sinajaus pussalyje (vez. Iš. 2, 15 paaišk.); bet nemaža jų buvo ir kitose vietose (plg. I'rad. 37, 28). Iš viso šito pasakojimo pasirodo buvusi didelė vienybė tarp Moabitų ir Madianitų, nes jie išvien tariaisi apie laukiamą pavojų iš Izraelio pusės, draug išsiunčia pasiuntinius pas Balaamą ir vienodai rupinasi pavojaus prašalinimu. Kai kurie aiskintojai (Humel.), remdamiesi žodžiais Atk. 23, 3. 4. mano, kad kas čionai pasakyta apie Madianitus, reikia taipogi suprasti apie Amonitus ir kad šitie veikė draug su Moabitais prieš Izraelį. Tai gana tikėtinas dalykas, nes lygiai reikėjo bijoties atsiradusių artimoje kaimynystėje Izraelitų tomdiviem tautom, surištom artimos giminystės ryšiais, nes kilusioms iš dviejų Loto sūnų Moabo ir Amono (plg. Prad. 19, 37. 38). O kadangi Madianitų dalis buvo tikriausiai susimaišiusi su Amonitais, todėl visai teisingai galima buvo vartoti vienas ar kitas vardas visai tautai pažymėti. — *Bijojosi Moabitai*: matydami didžią Izraelio galy-

bę, apsiareiškusią jų kitados pergalėtojų Amorietų išnaikinime, ir susiprasdami namaz užrustinę Izraelį, kada nesutikomi leisti jam pereiti ramiai per savo ribas (vz. Teis. 11, 17). — (5) *Pas. . Balaamą...* Ebr. *Bi'lam*. Aiskintojų nuomonės apie šitą nepaprastą ypata žymiai tarp savęs skiriusi. Vieni (Juoz.-Flav., Fil. Orig., šv. Ambr., šv. Aug. ir k.) jį skaito visai netikru pranašu; kiti gi (Tert. šv. Just. Atan. Jier. ir k.) matė jame tikrą pranašą, kurį tečiau pražudė jo godulystė. Dar Izraelitams neatėjus, jis žinojo tikrąjį Dievą ir jo apreiškimus (plg. žem. 24, 3... su 12, 6), Dievą jis vadina Viešpačiu, Izraelio Dievu, Dievu, išvedusiu Izraelį iš Aigypso (El, Elohim, Saddai, Eljon, Jali-ve); Balaamo žodžiais atsiliepia Dovidas (plg. žem. 24, 3... 15... su 2 Kar. 23, 1...) taipogi patarlių autorius (Pat. 30, 1); bet iš antros pusės jis neviename dalyke elgiasi kaip pagonių žyniai (23, 3. 5; 24, 1). Taigi, jame buvo draug gera ir pikta. Kadangi šv. Dvasia dvelkia, kame nori, o nuodėmė nėra tikra kliutimi, kad kas galėtų gauti dovanai suteikiamas malones, todėl ir nusidėjėlis Balaamas galėjo gauti tikrą pranašystės dovaną. — *Gyve-*

et narrassent ei omnia verba Balac: ⁸ ille respondit: Manete hic nocte, et respondebo quidquid mihi dixerit Dominus. Manentibus illis apud Balaam, venit Deus, et ait ad eum: ⁹ Quid sibi volunt homines isti apud te? ¹⁰ Respondit: Balac filius Sephor rex Moabitarum misit ad me, ¹¹ dicens: Ecce populus qui egressus est de Ægypto, operuit superficiem terræ: veni, et maledic ei, si quo modo possim pugnans abigere eum. ¹² Dixitque Deus ad Balaam: Noli ire cum eis, neque maledicas populo: quia benedictus est. ¹³ Qui mane consurgens dixit ad principes: Ite in terram vestram, quia prohibuit me Dominus venire vobiscum. ¹⁴ Reversi principes dixerunt ad Balac: Noluit Balaam venire nobiscum. ¹⁵ Rursum ille multo plures et nobiliores quam ante miserat, misit. ¹⁶ Qui cum venissent ad Balaam, dixerunt: Sic dicit Balac filius Sephor: Ne cuncteris venire ad me: ¹⁷ paratus sum honorare te, et quidquid volueris dabo tibi: veni, et maledic populo isti. ¹⁸ Respondit Balaam: Si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti et auri, non potero immutare verbum Domini Dei mei, ut vel plus, vel minus loquar. ¹⁹ Obsecro ut

papasakoję visus Balako žodžius, ⁸ jis atsakė: Pasilikite čionai šią naktį, ir aš atsakysiu, ką tik man pasakys Viešpats. Jiems pasiliekančiam pas Balaamą, atėjo Dievas ir jam tarė: ⁹ Ko nori čia pas tave šitie žmonės? ¹⁰ Jis atsakė: Moabitų karalius Seforosūnus Balakas atsiuntė pas mane, ¹¹ sakydamas: Štai, išėjusi iš Aigypso tauta apdengė žemės paviršį; ateik ir ją prakeik, kad aš įstengčiau kaip nors su ja kovoti ir išvartyti. ¹² O Dievas tarė Balaamui: Neieik su jais ir nekeik tautos, nes ji yra palaiminta. ¹³ Jis, atsikėlęs rytą, tarė kunigaikščiams: Eikite į savo žemę, nes Viešpats man uždraudė eiti su jumis. ¹⁴ Sugrižę kunigaikščiai tarė Balakui: Balaamas nepanorėjo ateiti su mumis. ¹⁵ Jis vėl siuntė daug daugiau ir augštesnės kilmės pasiuntinių, negu buvo siuntęs pirma. ¹⁶ Jie, atėję pas Balaamą, tarė: Seforo suns Balakas taip sako: Negaišk ateiti pas mane; ¹⁷ esu pasiryžęs pagerbti tave ir tau duoti, ko tik norėsi; ateik ir prakeik šitą tautą. ¹⁸ Balaamas atsakė: Jei Balakas man duotu pilnus savo namus sidabro ir aukso, aš negalėsiu permaitinti Viešpaties, mano Dievo, žodžio, kad kalbėčiau arba daugiaus arba mažiaus. ¹⁹ Mel-

nusi... Ebr. t. pasakyta, kad pasiuntinius išsiųsta į Petorą, esantį prie upės, į jo tautos sunų žemę. Kaip tas vietos nurodymas reikia suprasti, nevisai aišku. Bet regisi, kad Balaamas gyveno Amonitų krašte, prie kurio tuomet priderėjo Aramo žemės dalis (plg. Prad. 19, 88; žem. 23, 7). — (8) *Viešpats*. Ebr. *Jahveh*. Balaamas regimai ir seniaus gaudavo iš Dievo apreiškimus, nes jis dabar sakosi laukiąs jo pamokymo. Kaip jam tie pamokymai buvo duodami,

niekio tikra apie tai pasakyti negalima; tačiau apie Dievo apreiškimus visoje Balaamo istorijoje kalbama antropomorfizmais. — (13) *Eikite į savo žemę...* Balaamas nepasako pasiuntiniams, kodėl jam Dievas uždraudė su jais eiti. O tie dar mažiaus pasako Balakui (14. e.), taip kad tasai galėjo manyti, jog pats Balaamas nenori eiti. — (18) *Jei Balakas man duotu...* Pagirtini žodžiai; neėjo jie tačiau iš širdies, nes gavęs jau vieną uždraudimą, Balaamas tuojau mėgino antrą sykį kaip

hic maneatis etiam hac nocte, et scire queam quid mihi rursum respondeat Dominus. ²⁰ Venit ergo Deus ad Balaam nocte, et ait ei: Si vocare te venerunt homines isti, surge, et vade cum eis: ita dumtaxat, ut quod tibi praecepero, facias. ²¹ Surrexit Balaam mane, et strata asina sua profectus est cum eis.

²² Et iratus est Deus. Stetitque Angelus Domini in via contra Balaam, qui insidebat asinæ, et duos pueros habebat secum. ²³ Cernens asina Angelum stantem in via, evaginato gladio, avertit se de itinere, et ibat per agrum. Quam cum verberaret Balaam, et vellet ad semitam reducere, ²⁴ stetit Angelus in angustiis duarum maceriarum, quibus vineæ cingebantur. ²⁵ Quem videns asina, junxit se parieti, et attrivit sedentis pedem. At ille iterum verberabat eam: ²⁶ et nihilominus Angelus ad locum angustum transiens, ubi nec ad dexteram, nec ad sinistram poterat deviare, obvius stetit. ²⁷ Cumque vidisset asina stantem Angelum, concidit sub pedibus sedentis: qui iratus, ve-

džiu pasilikti čionai dar šią naktį, kad aš galėčiau žinoti, kam man vėl atsakys Viešpats. ²⁰ Taigi, naktį atėjo pas Balaamą Dievas ir jam tarė: Jei tie žmonės atėjo tavęs vadintis, kelkies ir eik su jais; bet tu taip turėsi daryti, kaip aš tau įsakysiu. ²¹ Balaamas, atsikėlęs rytą, pabalnojo savo asilę ir iškeliavo su jais.

²² O Dievas užsirustino. Ir Viešpaties aniolas stojosi ant kelio prieš Balaamą, kurs sėdėjo ant asilės ir turėjo su savim du bernus. ²³ Asilė, pamačiusi stovintį ant kelio aniolą su ištrauktu iš makščių kalaviju, pasisuko iš kelio ir ėmė eiti lauk. Mušant ją Balaamui ir norint atvesti atgal į kelią, ²⁴ aniolas atsistojo angštumoje tarp dviejų sienų, kuriedviem buvo aptverti vynuogynai. ²⁵ Pamačiusi ji asilė šliejosi prie sienos ir prispaudė sėdinčiojo ant jos koją. O jis vėl ją mušė. ²⁶ Bet aniolas, nuėjęs į dar siauresnę vietą, kame ji negalėjo pasukti nei dešinėn, nei kairėn, atsistojo priešais. ²⁷ Tuomet asilė, pamačius stovintį aniolą, parpuolė po sėdinčiojo ant jos kojomis;

nors išgauti leidimą iš Viešpaties eiti pas Balaką, arba apsieiti ir be to leidimo ir užsipelnyti žadamą užmokėsnį. — (20) *Kelkies ir eik...* Dabar Viešpats sutinka, kad Balaamas eitu, nes jis ta kelione pasinaudos savo garbei padidinti. Plg. tečiau sek. 22. eil. paaišk.

(22) *Dievas užsirustino.* Fbr. t. dar pridėti žodžiai: nes jis ėjo. Kodėl Dievas užsirustino ant einančiojo Balaamo, iš teksto neaišku. Rasi Dievas, kuriam žinomos giliausios žmonių širdies paslaptys, dabar matė, kad geri Balaamo užmąymai užleido vietą vien troškimui įgyti Balaką žadėtąjį užmokėsnį. Plg. 2 Petr. 2, 15... Kiti tečiau aiškintojai (Humei.),

spėja, kad tekstas, kuriame išreikšta geri Balaamo užmąymai (18. e.) pakliuvo į čia iš 24, 13, ir kad paminėjimas Dievo suteiktojo leidimo eiti (19. 20. e.) taipogi paskesniojo perrašinėtojo priedas; taigi, ištikrųjų Balaamas ėjo ne tik negavęs leidimo, bet ir nepasiklaęs Viešpaties, dar gi pasipriešindamas jo uždraudimui (12. e.); todėl jam keliaujant Dievas užsirustino ir davė skaudų perspėjimą per savo aniolą. — (23) *Pamačiusi...* Ir gyvulys pajunta Dievo artymbę; Balaamas gi nemato, nes jis nepaklusnus Dievui. Plg. Joz. 5, 13; 1 Kron. 21, 16. — (25) *Asilė šliejosi prie sienos:* stengdamasi praeiti pro šalį. — (28)

hementius cædebat fuste latera ejus. ²⁸ Aperuitque Dominus os asinæ, et locuta est: Quid feci tibi? cur percutis me? ecce jam tertio? ²⁹ Respondit Balaam: Quia commeruisti, et illusisti mihi: utinam haberem gladium, ut te percuterem. ³⁰ Dixit asina: Nonne animal tuum sum, cui semper sedere consuevisti usque in præsentem diem? dic quid simile unquam fecerim tibi. At ille ait: Nunquam. ³¹ Protinus aperuit Dominus oculos Balaam, et vidit Angelum stantem in via evaginato gladio, adoravitque eum pronus in terram. ³² Cui Angelus: Cur, inquit, tertio verberas asinam tuam? Ego veni ut adversarer tibi, quia perversa est via tua, mihi que contraria: ³³ et nisi asina declinasset de via, dans locum resistenti, te occidissem, et illa viveret. ³⁴ Dixit Balaam: Peccavi, nesciens quod tu stares contra me, et nunc si displicet tibi ut vadam, revertar. ³⁵ Ait Angelus: Vade cum istis, et cave ne aliud quam præcepero tibi loquaris. Ivit igitur cum principibus.

³⁶ Quod cum audisset Balac, egressus est in occursum ejus in oppido Moabitarum, quod situm est in extremis finibus Arnon. ³⁷ Dixitque ad Balaam: Mihi nuntios ut vocarem te, cur

tasai įpykęs dar smarkiaus daužė lazda jos šonus. ²⁸ Tuomet Viešpats atvėrė asilės nasrus, ir ji kalbėjo: Ką aš tau padariau? kam mane muši? ir štai jau trečią sykį? ²⁹ Balaamas atsakė: Nes užsipelnei ir tyčiojaisi iš manęs; kad gi turėčiau kalaviją, aš tave užmuščiau. ³⁰ Asilė tarė: Argi aš ne tavo gyvulys, kuriuo visuomet jodinėdavai iki šiai dienai? pasakyk, ar aš tau kuomet nors dariau panašiai? O jis tarė: Niekuomet. ³¹ Viešpats tuoju atvėrė Balaamui akis, ir jis pamatė stovintį ant kelio su išttrauktu iš makščių kalaviju aniolą ir jį pagarbino kniupsčias. ³² O aniolas jam tarė: Kam muši trečią kartą savo asilę? Aš atėjau tau priešintis, nes tavo kelionė netikusi ir man priešinga; ³³ ir jei asilė nebutu pasukusi iš kelio ir nepasitraukus, man pasipriešinant, bučiau tave užmušęs, o ji būtų išlikusi gyva. ³⁴ Balaamas tarė: Nusidėjau, nežinodamas, kad tu stovi prieš mane; ir dabar, jei tau netinka, kad eičiau, aš sugrišiu. ³⁵ Aniolas tarė: Eik su jais ir sergėkies ką kitą kalbėti, kaip tik tai, ką aš tau įsakysiu. ³⁶ Taigi, jis nuėjo su kunigaikščiais.

³⁶ Tai išgirdęs Balakas išėjo jo pasitiktų lig Moabitų miestui, kurs yra pačiame Arnono ribų pakrastyje, ³⁷ ir tarė Balaamui: Aš išsiunčiau pasiuntinius tavęs pavadintų; kodėl ne

Viešpats atvėrė... Ne aniolas, bet pats Dievas. Jis betarpiškai padaro nepaprastą stebuklą, suteikdamas gyvuliui galę ištarti žodžius. Plg. 2 Petr. 2, 16. — (29) *Balaamas atsakė...* Balaamas, apakintas rustylės ir troškimo greičiaus ateiti pas Balaką, užuot nusigąsti taip nepaprasto stebuklo, atsako taip, lyg-kad būtų išgir-

des paprastą žmogaus kalbą (Aug.). — (31) *Pagarbino...* Balaamas regimai tai daro iš išgąsčio. — (34) *Jei tau netinka...* Balaamo atsakyme reiktu matyti prisipažinimą, kad jis ėjo, pirma nepasiklauses, ar Viešpats jam leidžia tai daryti. (36) *Moabitų miestui.* Elr. ir *Mo'ab.* Kaikurie aiškintojai šituose žodžiuose ma-

non statim venisti ad me? an quia mercedem adventui tuo reddere nequeo? ³⁸ Cui ille respondit: Ecce adsum: numquid loqui potero aliud, nisi quod Deus posuerit in ore meo? ³⁹ Perrexerunt ergo simul, et venerunt in urbem, quæ in extremis regni ejus finibus erat. ⁴⁰ Cumque occidisset Balac boves, et oves, misit ad Balaam, et principes qui cum eo erant, munera.

⁴¹ Mane autem facto duxit eum ad excelsa Baal, et intuitus est extremam partem populi.

Caput XXIII. ¹ Dixitque Balaam ad Balac: Ædifica mihi hic septem aras, et para totidem vitulos, ejusdemque numeri arietes. ² Cumque fecisset juxta sermonem Balaam, imposuerunt simul vitulum et arietem super aram. ³ Dixitque Balaam ad Balac: Sta paulisper juxta holocaustum tuum, donec vadam, si forte occurrat mihi Dominus, et quodcumque imperaverit, loquar tibi. ⁴ Cumque abiisset velociter, occurrit illi Deus. Locutusque ad eum Balaam: Septem, inquit, aras erexi, et imposui vi-

tuoju atėjai pas mane? ar dėlto kad aš negalėčiau atsilyginti už tavo atėjimą? ³⁸ Tasai jam atsakė: Štai aš čia. Bet argi aš galėsiu kalbėti ką kita, kaip tik tai, ką Dievas bus įdėjęs į mano burną? ³⁹ Taigi, juodu keliauvo draug ir atvyko į miestą. Kurs buvo pačiame jo karalystės pakraštyje. ⁴⁰ O Balakas, papjovęs jaučių ir avių, nusiuntė Balaamui ir su juo buvusiems kunigaikščiams dovanų.

⁴¹ Rytui gi išaušus, nuvedė jį ant Baalo augštumų, ir jis pamatė pačią kraštinę tautos dalį.

23. perskyrimas. ¹ Tuomet Balaamas tarė Balakui: Pastatydink man čionai septynis altorius ir prirengk tiek pat veršių ir tokių pat avinų skaitlių. ² Kada buvo padaryta, kaip Balaamas pasakė, abudu uždėjo po veršį ir aviną ant kiekvieno altoriaus; ³ ir Balaamas tarė Balakui: Pastovėk truputį prie savo deginamosios aukos, kolei aš eisiu pažiūrėtų, ar nepasitiks manęs Viešpats, ir ką tik jis lieps, aš tau kalbėsiu. ⁴ Kuomet jis greitai nuėjo, jį sutiko Dievas. O Balaamas jam kalbėjo: Septynis, tarė jis, pastatydinau altorius ir uždėjau ant jų po veršį

to Moabitų sostinės vardą Ir arba Ar Moab. Plg. aug. 21, 15. — (39) *Miestą, kurs buvo pačiame...* Ebr. *Qirjath chucoth*. Tai buvo nuosavus miesto vardas. — (40) *Nusiuntė dovanų:* dalį dėkojimo aukų, tuo išreikšdamas savo pagarbą Balaamui ir kunigaikščiams.

(41) *Ant Baalo augštumų.* Ebr. *Ba-moth Ba'al*. Vietos vardas, kame Moabitai garbindavo dievaitį Baalą. Zodis ba'al reiškia tą pat, ką ir viešpats; todėl tuo vardu Izraelitai kada kada vadindavo tikrąjį Dievą. Balakas regimai skaito savo dievačio garbei parskirtą vietą tinkamiausia, iš kur Balaamas prakeiktu Izraelitus.

— *Jis pamatė.* Matyti prakeikiamuosius skaitėsi reikalinga, kad pats prakeikimas turėtų savo galę. Plg. žem. 23, 13.

(32, 1) *Septynis.* Ta skaitlinė pas daugelį senobinių tautų skaitėsi šventa. Aukomis ant septynių altorių Balaamas manė pagarbinti tikrąjį Dievą, nes jis sako: *pastatydink man;* nors Balakas, dalyvaudamas tose aukose, galėjo manyti kitaip ir rengėsi deginti aukas savo dievačiams. — (3) *Ar nepasitiks...* Nors Balaamas laukia įkvėpimo iš tikrojo Dievo, tečiaus žada jo įieškoti pagonių žynių būdu. — (4) *Greitai.* Ebr. ž. *šefi* reiškia pliką kauburį. Regimai Balaamas norėjo vienas su-

tulum et arietem desuper. ⁵ Dominus autem posuit verbum in ore ejus, et ait: Revertere ad Balac, et hæc loqueris. ⁶ Reversus invenit stantem Balac juxta holocaustum suum, et omnes principes Moabitarum: ⁷ assumptaque parabola sua, dixit:

De Aram adduxit me Balac rex Moabitarum, de montibus orientis:

Veni, inquit, et maledic Jacob: propera, et detestare Israel.

⁸ Quo modo maledicam, cui non maledixit Deus?

Qua ratione detester, quem Dominus non detestatur?

⁹ Desummis silicibus videbo eum, et decollibus considerabo illum. Populus solus habitabit, et inter gentes non reputabitur.

¹⁰ Quis dinumerare possit pulverem Jacob, et nosse numerum stirpis Israel?

Moriatur anima mea morte justorum,

et fiant novissima mea horum similia.

¹¹ Dixitque Balac ad Balaam: Quid est hoc quod agis? Ut ma-

ir aviną. ⁵ Viešpats idėjo žodi į jo burną ir tarė: Grįžk atgal pas Balaką ir tai kalbėk. ⁶ Sugrįžęs rado stovintį Balaką prie savo deginamosios aukos su visais Moabitų kunigaikščiais, ⁷ ir ėmęs kalbėti prilyginimais jis sakė:

Iš Aramo mane atvedė Balakas, Moabitų karalius iš saulėtekio kalnų.

Ateik, tarė, ir prakeikk Jokubą; skubinkies ir linkėk pikta Izraeliui.

⁸ Kaip gi aš keikčiau, ko Dievas neprakeikia?

Kaip gi aš bjaurėčiau, ko nesibjauri Viešpats?

⁹ Aš jį matau nuo uolų viršunių ir į jį žiuriu nuo kauburių. Tauta gyvena viena ir nepaskaityta tarp tautų.

¹⁰ Kas galėtų suskaityti Jokubo dulkes ir sužinoti Izraelio ainijos skaitlių?

Kad gi mano dušia numirtu teisiųjų mirtimi.

ir kad mano galas butu panašus į jų!

¹¹ O Balakas tarė Balaamui: Kas gi tai yra, ką darai? Aš tave

tikti Dievą, kurs jam ištikrųjų teikiasi apsigėdinti. — *Septynis, tarė...* Balaamas sakosi padaręs visa, ką galėjęs, kad Dievą tinkamai pagarbintu. Dievas jo pasielgimo nepeikia. — (7 - 10) *Prilyginimais*. Taipogi trumpesnės tikrųjų pranašų pranašystės vadinasi parabolėmis, prilyginimais, patarlėmis (plg. Iz. 14, 4... Ed. 17, 2 ir k.). Balaamo pranašystė, kurios mintis buvo jam Dievo suteikta, išreiškta gražiomis eilėmis. Išpradžios (7. e.) Balaamas primena, kaip jis šioje vietoje atsirado: jį pasikvietė Balakas Izraelio prakeiktų iš tolimų Aramo (Mezopotamijos) pakraščių; 8. e. išreiškia tą pat, ką jau minėjo aug. 22, 38, ir dar sako, ką jis dabar mato (9a e.); toliaus (9b. 10a) eina tikra

pranašystė, paliečianti Izraelio santikius su kitomis tautomis, nuo kurių jis atskirtas netik žemės ribomis, bet ypač Dievo garbinimu, įstatais, visu gyvenimu (plg. Iš. 19, 5. 6; 23, 32. 33 ir k.), ir išsipildymą Dievo pažadėjimo apie nesuskaitomus Izraelio ainius (plg. Prad. 13, 16), įvyksiantį ypač dvasiškoje Izraelio ainijoje, Kristaus Bažnyčioje; galop Balaamas išreiškia linkėjimą, kad jo paties galas butu toks pat, koks yra teisingojo Izraelio, pasiliekančio vienybėje su Viešpačiu. Tuose paskutiniuose žodžiuose ne be pamato matoma išreiškta Balaamo tikėjimą į dušios nemirtingumą. — (11) *O tu, priešingai, juos laimini*. Geriaus anot ebr. t.: O štai, tu juos laiminte palaiminai.

lediceret inimicis meis vocavi te: et tu e contrario benedicis eis. ¹² Cui ille respondit: Num aliud possum loqui, nisi quod jusserit Dominus?

¹³ Dixit ergo Balac: Veni mecum in alterum locum unde partem Israel videas, et totum videre non possis, inde maledicito ei. ¹⁴ Cumque duxisset eum in locum sublimem, super verticem montis Phasga, ædificavit Balaam septem aras, et impositis supra vitulo atque ariete, ¹⁵ dixit ad Balac: Sta hic juxta holocaustum tuum, donec ego obvius pergam. ¹⁶ Cui cum Dominus occurrisset, posuissetque verbum in ore ejus, ait: Revertere ad Balac, et hæc loqueris ei. ¹⁷ Reversus invenit eum stantem juxta holocaustum suum, et principes Moabitarum cum eo. Ad quem Balac: Quid, inquit, locutus est Dominus? ¹⁸ At ille assumpta parabola sua, ait:

Sta Balac, et ausculta, audi fili Sefhor:

¹⁹ Non est Deus quasi homo, ut mentiatur:
nec ut filius hominis, ut mutetur.

Dixit ergo, non faciet?

locutus est, et non implebit?

²⁰ Ad benedicendum adductus sum,
benedictionem prohibere non valeo.

²¹ Non est idolum in Jacob,

pasivadinau, kad prakeiktumei mano neprietelius, o tu, priešingai, juos laimini. ¹² Tasai jam atsakė: Argi aš galiu ką kitą kalbėti, kaip tik tai, ką yra liepęs Viešpats?

¹³ Taigi, Balakas tarė: Eik su manim į kitą vietą, iškur matysi Izraelio dalį ir viso negalėsi matyti; išten jį prakeikk. ¹⁴ Ir kuomet jį nuvedė į augštą vietą, ant Pasgos kalno viršūnės, Balaamas pastatydino septynis altorius ir, padėjęs ant viršaus po veršį ir po aviną, ¹⁵ tarė Balakui: Stovėk čionai šaly savo deginamosios aukos, kolei aš eisiu pasitiktų. ¹⁶ O sutikęs jį Viešpats ir įdėjęs į jo burną žodį, tarė: Grįžk pas Balaką ir tai jam kalbėk. ¹⁷ Sugrįžęs jis rado jį stovintį prie savo deginamosios aukos ir drang su juo Moabitų kunigaikščius. Balakas jam tarė: Ką tau Viešpats kalbėjo? ¹⁸ O jis ėmęs kalbėti prilyginimais tarė:

Stokies, Balake, ir klausyk; išgirk, Seforo sunau.

¹⁹ Dievas ne kaip žmogus kad meluotu,
ir ne kaip žmogaus sunus, kad mainytusi.

Taigi, ką jis pasakė, argi nepadarys?

Ką kalbėjo, argi neišpildys?

²⁰ Aš atvestas laimintų,

palaiminimo suturėti negaliu.

²¹ Nėra stabo Jokube

(13) *I kitą vietą...* Pagonių budu Balakas mano, kad palaiminimas pridera nuo įvairių aplinkybių, nuo vietos, laiko ir tt. — (14) *I augštą vietą.* Ebr. *š' deh cofim*, žvalgų takas. Vieta dar aiškiaus nurodyta paminėjimu Pasgos kalno. Plg. 21,

20; Atk. 3, 27; 31, 4. — *Balaamas.* Ebr. t.: B a l a k a s. — (18 - 24) *Stokies...* Antra Balaamo pranašystė prasideda trumpa įžanga, kurioje Balakas kviečiamas atidžiai klausyties apskelbiamų žodžių. Po įžangos eina penkios pranašystės dalys. Jų pirmo-

nec videtur simulacrum in Israel.

Dominus Deus ejus cum eo est, et clangor victoriae regis in illo.

²² Deus eduxit illum de Aegypto, cujus fortitudo similis est rhinocerotis.

²³ Non est augurium in Jacob, nec divinatio in Israel

Temporibus suis dicetur Jacob

et Israeli quid operatus sit Deus.

²⁴ Ecce populus ut leaena consurgit,

et quasi leo erigetur:

non accubabit donec devoret praedam,

et occisorum sanguinem bibat.

²⁵ Dixitque Balac ad Balaam: Nec maledicas ei nec benedicas.

²⁶ Et ille ait: Nonne dixi tibi quod quidquid mihi Deus imperaret, hoc facerem?

²⁷ Et ait Balac ad eum: Veni, et ducam te ad alium locum: si forte placeat Deo ut inde maledicas eis. ²⁸ Cumque duxisset eum super verticem montis Phogor, qui respicit solitudinem, ²⁹ dixit ei Balaam: Aedifica mihi

ir nesimato stovylos Izraėlyje. Viešpats, jo Dievas, yra su juo, ir karaliaus pergalėjimo šauksmas jame.

²² Dievas jį išvedė iš Aigypso; jo galybė kaip nosragio.

²³ Nėra žiniavimo Jokube, nei burtininkystės Izraėlyje. Savo metu bus pasakyta Jokubui

ir Izraėliui, ką yra padaręs Dievas.

²⁴ Štai, tauta pakils kaip liutienė

ir atsistos kaip liutas; neatsiguls, kolei teberija grobį

ir tebergeria užmuštųjų kraują!

²⁵ O Balakas tarė Balaamui: Tu jų nekeikk, bet ir nelaimink. ²⁶ Tasai atsakė: Argi aš tau neskaičiau, jog ką tik man Dievas lieps, aš darysiu?

²⁷ Eikš, tarė jam Balakas, ir nuvesiu tave į kitą vietą; rasi patiks Dievui, kad išten juos prakeiktumei. ²⁸ Ir užvestas ant viršūnės Pogoro kalno, kurs yra ties tyrais, ²⁹ Balaamas jam tarė: Pastatydink man čionai sep-

je (19. e.) Balaamas sako, kad Dievo nutarimai neatmainomi, anroje (20. 21a), kad jis negali suteikti Izraėliui palaiminimo, trečioje (21b. 22), kad Izraėlitų nepergalimu vadu yra pats Dievas, ketvirtoje (23. e.), kad Izraėlis turi geriausią pranasystę, ir paskutinėje (24. e.), kad Izraėlis bus pergalėtojas. — *Dievas ne kaip žmogus*. Ebr. t.: Dievas ne žmogus. — *Aš atvestas laimintų...* Nors mane pakvietė Balakas, bet pasisakiau kad nieka kitą nekalbėsiąs, kaip tik ko Viešpats norės; todėl ištikrųjų atvedė mane čionai Dievas. — *Nėra stabo...* Tikriaus nnot ebr. t.: nėra neteisybės... nėra vargo... lyg-kad būtų pasakyta: aš nematau piktumo ir neteisybės Izraėlyje, todėl nematau taipogi bausmės už neteisybę, vargo. — *Karaliaus pergalėjimo...*

linksmas šauksmas dėlei vedančio juos karaliaus Dievo pergalėjimų sklįsta iš jų tarpo. — *Jo galybė kaip...* Ebr. t.: Jis turi stumbrą ragus. Ragai reiškia karališką ir dievišką galybę. Ebr. gi žodis *r'em* reiškia tikriausiai labai stiprų ir drąsų stumbrą (taip pat žem. 24, 8). — *Nėra žiniavimo...* Izraėlitams nereikalingi silpni žiniai ir burtininkai, nes visa, kas reikia, jiems apreiškia savo metu pats Dievas. — (25) *Nekeikk, bet...* Nusigandęs Balakas, kad paskutinieji žodžiai ne palieštu Moabitų, dabar jau nori, kad Balaamas nors nebedaugintu palaiminimų Izraėliui.

(27) *Rasi patiks Dievui...* Balakas nori dar sykį pamėginti, ar jam nepasisėks išgauti prakeikimo Izraėliui. — (28) *Pogoro*. Ebr. *P'or*: kalnų viršūnė netoli

hic septem aras, et para totidem vitulos, ejusdemque numeri arietes ³⁰ Fecit Balac ut Balaam dixerat: imposuitque vitulos et arietes per singulas aras.

Caput XXIV. ¹ Cumque vidisset Balaam quod placeret Domino ut benediceret Israeli, nequaquam abiit ut ante perrexerat, ut augurium quæreret: sed dirigens contra desertum vul-tum suum, ² et elevans oculos, vidit Israel in tentoriis commorantem per tribus suas: et irruente in se spiritu Dei, ³ assumpta parabola ait:

Dixit Balaam filius Beor:
dixit homo, cujus obturatus est oculus:

⁴ Dixit auditor sermonum Dei, qui visionem Omnipotentis intuitus est,
qui cadit, et sic aperiuntur oculi ejus:

⁵ Quam pulchra tabernacula tua Jacob,
et tentoria tua Israel!

⁶ Ut valles nemorosæ,
ut horti juxta fluvios irrigui,
ut tabernacula quæ fixit Dominus,
quasi cedri prope aquas.

⁷ Fluet aqua de situla ejus,
et semen illius erit in aqua multas.

Tolletur propter Agag, rexejus,
et auferetur regnum illius.

tynis altorius ir prirengk tiek pat veršių ir tokių pat avinų skaitlių. ³⁰ Balakas padarė, kaip Balaamas buvo sakęs; ir uždėjo po veršių ir po aviną ant kiekvieno altoriaus.

24. perskyrimas. ¹ O Balaamas, matydamas įtinkant Viešpačiui, kad jis laimina Izraelį, visai nebėjo, kaip eidavo pirma jieškotų žiniavimo, bet, atkreipęs savo veidą į tyrus ² ir pakeldamas akis, pamatė Izraelį, pasiliekančią šėtrose savo giminėmis. ir, Dievo Dvasios pagautas, ³ ėmė kalbėti prilyginimais ir tarė:

Beoro sunus Balaamas tarė;
tarė žmogus, kurio užvertaakis;

⁴ tarė, kurs Dievo žodžius girdi, kurs matė Visagalinčiojo regėjimą,
kurs krinta ir taip atsiveria jo akis.

⁵ Kaip gi gražios tavo šėtros, Jokube!
ir tavo buveinės, Izraeliau!

⁶ Kaip miškuoti slėniai,
kaipaplaistytisodnai paupiuose,
kaip Viešpaties ištiestos šėtros,

lyg-kad kėdrai arti vandens!

⁷ Iš jo kibiro tekės vanduo,
ir jo sėkla pavirs daugeliu vandenų.

Dėlei Agago bus atimtas jo karalius,
ir bus išplėsta jo karalystė.

Nėbo. — *Ties tyrais.* Ebr. *J'simon.* Vz. 21, 20 paaišk. — (24, 2) *Dvasios pagautas.* Šituo žygiu Dievas nebededa žodžio į Balaamo burną (aug. 23, 5. 15), bet leidžia ant jo ekstazies stovį. — (3 - 9) *Beoro sunus...* Trečia Balaamo pranašystė prasideda paties pranašaujančiojo titulu išskaitymu (3b. 4) ir tuojuo pasakoma, kad ji susidės iš Izraelio šlovinimo (5. e.); šlovina gi Izraelį Balaamas paly-

gindamas jį su gražiausiai augančiu mišku (6. 7a) ir su karaliumi liutu (7b. 8. 9a); užbaigoje (9b) Balaamas linki palaiminimo sau pačiam. — *Tarė.* Ebr. t. pavartotas retai sutinkamas žodis *n'am*, kurs sakomas apie iškilmingas Dievo ištar-mes (oraculum Dei). Tokią Dievo ištarmę dabar skelbia Balaamas. — *Užverta akis...* Akių užsivėrimą ir toliaus atsivėrimą reikia suprasti apie ekstazies

⁸ Deus eduxit illum de Ægypto, cujus fortitudo similis est rhinocerotis.

Devorabunt gentes hostes illius, ossaque eorum confringent, et perforabunt sagittis.

⁹ Accubans dormivit ut leo, et quasi læna, quam suscitare nullus audebit.

Qui benedixerit tibi, erit et ipse benedictus:

qui maledixerit, in maledictione reputabitur.

¹⁰ Iratusque Balac contra Balaam, complois manibus ait: Ad maledicendum inimicis meis vocavi te, quibus e contrario tertio benedixisti: ¹¹ revertere ad locum tuum. Decreveram quidem magnifice honorare te, sed Dominus privavit te honore disposito. ¹² Respondit Balaam ad Balac: Nonne nuntiis tuis, quos misisti ad me, dixi: ¹³ Si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti et auri, non potero præterire sermonem Domini Dei mei, ut vel boni quid, vel mali proferam ex corde meo: sed quidquid Dominus dixerit,

⁸ Dievas jį išvedė iš Aigypso; jo galybė kaip nosragio.

Jie prarys sau priešingastautas, ir jų kaulus sutrupins, ir parvers vilyčiomis. ¶

⁹ Atsigulęs jis miegojo kaip liutas ir kaip liutienė, kurios niekas nedrįs pažadinti.

Kas tavo laimina, ir pats bus palaimitas;

kas keiktų, ir pats skaitysis prakeiktas.

¹⁰ Balakas, supykęs ant Balaamo, suplojęs rankomis, tarė: Aš tavo pasivadinau prakeiktą mano neprietelių, kuriuos tu, priešingai, trečią kartą palaiminai.

¹¹ Grįžk į savo vietą. Buvau, tiesa, nutaręs didžiai tavo pagerbti, bet Viešpats atėmė iš tavęs tau paskirtąją pagarbą. ¹² Balaamas atsakė Balakui: Argi aš nesakiau tavo pasiuntiniams, kuriuos buvai pas mane atsiuntęs: ¹³ Jei Balakas man duotu pilnus savo namus sidabro ir aukso, aš negalėsiu apsenkti Viešpaties, mano Dievo, žodžių, idant išimčiau iš savo širdies arba ką gera, arba blogą; bet ką tik man Viešpats pasakys, tai aš kalbė-

stovį, kuriame Balaamas gaudavo apreiškimus. Vienu metu užsiverdavo jo akys, užneimant ant jo giliam miegui (plg. Prad. 15, 12), ir uvoju prasiždavo ekstazės stovis; jame jis išgirdavo ne tik Dievo balsą, bet ir atskirus žodžius, matydavo regėjimus, tai yra, įvaizdintus apreiškintuosius dalykus; paskui, gavęs tokių regėjimą, bet jausdamas susilpnėjęs, parpuldavo (plg. 1 Kar. 19, 24) ir įkrisdavo vėl į gilų miegą ir tuoju atsisviriant akimis, atbusdavo ir sugrįždavo į paprastą gyvenimo stovį; paskui atsimindamas gautą regėjimą, savo žodžiais apskelbdavo pranašystę. — *Visagalinciojo*. Ebr. *Saddai*. Dievo vardas. — *Kaip miškuoti slėniai*. Anot ebr. t.: kaip slėniai, kurie toli tęsiasi. — *Kaip Viešpaties*

ištiestos sėtros. Ebr. t.: kaip aloė, kurią Jahvė užveisė. Aloės medis turi labai meilų kvapą. — *Iš jo kibiros*... Izraelitai turi apskaitą vandens, kurs taip labai reikalingas žemės augalams (plg. Prad. 49, 25; Atk. 33, 13). Tačiau kairie aiškintojai (Hamel.) ebr. ž. *do'jav* supranta ne apie kibirus, bet apie šakas ir verčia ebr. t. taip: „Vanduo tekės nuo jo šakų, ir jo sėkla bus vandens daugybė“. Laikantis to vertimo, prasmė darsi žymiai aiškesnė. — *Dėlei Agago*... Ebr. t.: „Labiau už Agagą bus išaugštinamas jo karalius, ir pakils jo karalystė“. Aiškintojai spėja, kad Agagais vadinosi visi Amalėkitų karaliai (plg. 1 Kar. 15, 8; Est. 3, 1). — *Dievas jį išvedė*... Vž. aug. 23, 22. — *Kas tavo laimina*... Tais

hoc loquar? ¹⁴ Verumtamen pergens ad populum meum. dabo consilium, quid populus tuus populo huic faciat extremo tempore.

¹⁵ Sumpta igitur parabola, rursum ait:

Dixit Balaam filius Beor:

dixit homo, cujus obturatus est oculus:

¹⁶ dixit auditor sermonum Dei, qui novit doctrinam Altissimi, et visiones Omnipotentis videt,

qui cadens apertos habet oculos.

¹⁷ Videbo eum, sed non modo: intuebor illum, sed non prope. ORIETUR STELLA ex Jacob, et consurget virga de Israel: et percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth.

¹⁸ Et erit Idumæa possessio ejus: hereditas Seir cedet inimicis suis:

Israel vero fortiter aget.

¹⁹ De Jacob erit qui dominetur, et perdat reliquias civitatis.

siu? ¹⁴ Vienok grįždamas pas savo tautą, duosiu patarimą, ką tavo tauta darys šitai tautai paskučiausiais laikais.

¹⁵ Taigi, jis ėmęs kalbėti prilyginimais vėl tarė:

Tarė Beoro sunus Balaamas;

tarė žmogus, kurio užverta akis.

¹⁶ Tarė, kurs Viešpaties žodžius girdi, kurs žino Augščiausiojo mokslą ir mato Visagalinčiojo regėjimus, kuriam krintant atsiveria akis.

¹⁷ Aš jį matysiu, bet ne dabar; i jį veizdėsin, bet ne išarto.

ŽVAIGZDĖ UZTEKĖS iš Jokubo

ir lazda pakils iš Izraelio;

ir užgaus Moabo vadus,

ir sunaikins visus Sėto sunus.

¹⁸ Ir Idumėja bus jo nuosavybė; Seiro tėvainystė teks jojo neprieteliams;

Izraelis gi veiks galingai.

¹⁹ Iš Jokubo bus, kurs turi viešpatauti ir pražudyti miesto liekanas.

žodžiais Balaamas linki sau pačiam palaiminimo. Plg. Prad. 27, 29. — *Suplojęs rankomis*. Suplojimas rankomis reiškia paniekinimą ir pasityčiojimą (plg. Raud. 2, 15; Job. 27, 33; 34, 37). Balaakas tuojau ir žodžiais tyčiojasi iš Balaamo, kuriam sako, jog Jahvė atėmęs jam paskirtąjį užmokesnį (11. e.). — (14) *Duosiu patarimą*: tau apskelbsiu. — *Ką tavo tauta...* Ebr. t. ir kit. vert.: ką šita tauta darys tavo tautai. — *Paskučiausiais laikais*. Paskučiausiais laikais paprastai vadinasi šv. Rašte Mesijo laikai. Plg. Prad. 49, 1. Išgirdęs šiuksčius Balako žodžius, Balaamas ima drąsaus ir su ironija kalbėti karaliui. Jis sakosi tuojau grįšiąs prie savųjų, bet įieškančiam dubartiniam laike pagalbos karaliui duosiąs nurodymus apie paskučiausius laikus,

ir ne tik vėl laimina Izraelį, bet dar skelbia prakeikimą Moabui. Balakas tegu pasinaudoja tuo perspėjimu, kurį jis gautai be jokių ankų.

(15-19) *Taigi...* Ketvirta Balaamo pranašystė prasideda, taip pat kaip trečioji jo titulu išskaitymu (15b. 16). Toliaus pasakoma, kad ta pranašystė paliečia busiantį laiką (17a), kuomet iš Izraelio kils žvaigždė ir skėptras (17b) ir bus pergalėtas Moabas ir Sėtas, Edomas ir Seiras (17c. 18. 19). — *Augščiausiojo*. Ebr. *Eljon*. Dievo vardas. — *Aš jį matysiu...* Geriausias: aš jį matau...: aš matau pranašų būdą tą, kurio dabar dar nėra. Matau Izraelį, tečiaus ne tą, kurs dabar yra ties mano akimis, bet Izraelį paskučiausiais jo laikais. — *Žvaigždė užtekės...* Žvaigždė ir lazda (skėptras), kaip nurodo paraleliz-

²⁰ Cumque vidisset Amalec, assumens parabola, ait:
Principium gentium Amalec,

cujus extrema perdentur.

²¹ Vidit quoque Cinæum: et assumpta parabola, ait:
Robustum quidem est habitaculum tuum:

sed si in petra posueris nidum tuum,

²² et fueris electus de stirpe Cin,
quamdiu poteris permanere?
Assur enim capiet te.

²⁰ O išvydęs Amalėką, ėmė kalbėti prilyginimais ir tarė:

Amalėkas yra pirmasis tarp tautų,

bet jo galas pražuvimas.

²¹ Pamatė taipogi Kinietį ir ėmęs kalbėti prilyginimais tarė:
Stipri, tiesa, tavo buveinė;

bet jei ir ant uolos krautumėi savo lizdą

²² ir butumei išrinktasis tarp Kinų ainijos,
kolei gi galėsi pasilikti?
nes Asuras pagaus tave.

mas, yra čionai ne du dalyku, bet vienas. Tasai, kurį mato Balaamas, įvaizdinamas kaip žvaigždė dėlei jo skaistumo ir didžios vertybės, kaip lazda arba skėptras dėlei jo valdžios. Todėl žvaigždė ir skėptras yra figūros vienos atskiros ypotos, kilšančio iš Jokubogarbingiausio karaliaus, kurs, kaip toliaus pasakoma, pergalės visus savo neprietelius. Bet kas gi yra tas karalius pergalėtojas? Senobės žydų ištikrinimas ir Bažnyčios tradicija atsako, kad ta iš Jokubo užtekėjanti žvaigždė ir iš Izraelio kilsiąs skėptras, tautų Viešpats, kurs jas visas laiko po savo valdžia, yra ne kas kitas, kaip tik Mesijas. Tiesa, kaip kurios čionai minimos karaliaus žymės randama Dovide, kurs su nemažu pasisekimu kovojo prieš Moabitus ir Edomitus, nors ištikrųjų nesunaikino Aro liekanų, kurios vėl įgavo galybę Mėzos laikais. Bet Dovidas ant Izraelio sosto veikė kaip figura Mesijo, taippat kaip Moabitai ir Edomas čionai ir kitur yra paveikslas Kristaus Bažnyčios neprietelių. Tobulai gi ir galutiniai įvykdė pranašystę visoje jos pilnybėje ir tai suprantant jos žodžius raidinėje prasmėje vienas pasaulio Atpirkėjas Jėzus Kristus. Bet jei pasauliui užtekėjusi žvaigždė iš Jokubo buvo pats Kristus, tai žvaigždė, rodžiusi išminčiams iš Rytų krašto kelią prie užgimusių žydų karaliaus ir ėjusi pirm jų (Mt. 2, 1-11), turi su Balaamo pranašyste tik tą sąryšį, kad išminčių žvaigždė buvo regimas Dievo jiems duotas ženklas, kurs apreiškė, jog Balaamo matytos tolimoje ateityje žvaigždės užtekėjimas įvyko Kristui užgimstant Betliejuje (Kalm.). — *Moabo vadus*. Ebr. t. a b u d u M o

a b o š o n u, t. y. visą jo karalystę. — *Sėto sunus*. Sėto sunumis arba, anot kitų vertimo, sumišimo sunumis (plg. Jer. 48, 45) pavadinti tie patys Moabitai dėlei jų trukšmingo drąsumo, arba buvusieji su jais vienybėje Amonitai, kurių vardas visoje Balaamo istorijoje užtylimas. — *Seiro tėvainystė*... Seirietiai buvo Edomiečių pavergia ir su jais susiliejusi tauta. Jų tėvainystė teks jųjų neprieteliams Izraelitams. — *Miesto liekanas*. Ebr. t.: A r o l i e k a n a s. Aras Moabitų sostinė. Moabas paminėtas pirmas (17. e.) tarp tų, kurie bus pergalėti; jų miesto išvardijimu užbaigiama pranašystė. Balakas turi suprasti, kad kovoje prieš Izraelius jam nelieka jokios vilties išsigelbėti. — (20) *Amalėką*. Balaamas apskelbia liudną likimą dar kitoms tautoms, kurias jis galėjo matyti nuo Pogoro kalno, o visupirma Amalėkitams (vz. aug. 13, 29; Prad. 36, 12). — Ar ir sekančios trumpos pranašystės yra Dievo apreištos, nevisai aišku; liudijanti apie tai žodžių čionai nepridėta (plg. aug. 24, 4. 16 ir k.). — *Pirmasis*. Ką reiškia tasai aptarimas, tikrai nežinia. Vieni mano, kad Amalėkitai taip pavadinti dėlto, kad jie buvo geresni už kitas aplinkines tautas; kiti gi, kad su jais visupirma prisiejo susiremti Izraelitams (vz. Iš. 17. 1). — (21) *Kinietį*. Ebr. *Qeni*. Plg. Prad. 15, 19. Kinietiai dažnai buvo Izraelitų prieteliais. Vz. 1 Kar. 15, 6; 27, 10; 30, 29. — *Lizdą*. Kadangi lizdas ebr. vadinasi *qin*, taigi panašiai į tautos vardą, todėl sakinyje atsiranda žaidimas žodžiais. — (22) *Asuras pagaus*... Vz. Jer. 25, 24. — (23) *Kuomet tai*: kas apskelbiama 24. e. —

²³ Assumptaque parabola iterum locutus est:

Heu, quis victurus est, quando ista faciet Deus?

²⁴ Venient in trieribus de Italia, superabunt Assyrios, vastabuntque Hebræos, et ad extremum etiam ipsi peribunt.

²⁵ Surrexitque Balaam, et reversus est in locum suum: Balac quoque via, qua venerat, rediit.

²³ Ir ėmęs kalbėti prilyginimais jis tarė:

Deja, kas išliks gyvas, kuomet tai Dievas darys!

²⁴ Jie atvyks laivais iš Italijos, pergalsė Asyrjiečius ir sunaikins Ebrajus, ir galų gale patįs pražus.

²⁵ Paskui Balaamas pakilo ir sugrižo į savo vietą; taipogi Balakas sugrižo keliu, kuriuo buvo atėjęs.

b) Izraėlitų nuodėmės su Moabitais ir Madianitais.

Caput XXV. ¹ Morabatur autem eo tempore Israel in Settim, et fornicatus est populus cum filiabus Moab, ² quæ vocaverunt eos ad sacrificia sua. At illi comederunt et adoraverunt deos earum. ³ Initiatusque est Israel Beelphegor: et iratus Dominus, ⁴ ait ad Moysen: Tolle cunctos principes populi, et suspende eos contra solem in patibulis: ut avertatur furor meus

²⁵ perskyrimas. ¹ O anuo metu Izraėlis gyveno Sėtime, ir tauta ėmė paleistuvauti su Moab dukterimis, ² kurios juos kvietė prie savo aukų. Tenai jie valgė ir garbino jųjų dievus. ³ Ir Izraėlis pasišventė Bėėlpegorui. Užsirusinęs Viešpats, ⁴ tarė Mozei: Imk visus tautos kunigaikščius ir juos pakark ant kartuvių, saulei šviečiant, kad mano įpykimas būtų nukreiptas nuo

(24) Iš Italijos. Ebr. t.: iš *Kitthim*'ų pusės. *Kitthim* visųpirma vadinasi Kyp-ro sala, toliau visos kitos vakarų pajurinės šalys, todėl Graikija ir Rymiečiai. — *Ebrajus* Ebr. t. *Eber*. Tas gis žodis čionai reiškia ne Izraėlitus, kurių Balaamas sakėsi negalįs keikti, bet apskritai užen-pratiečius, todėl visųpirma tuos pačius Asyrjiečius, toliau Babyloniečius, Aramiečius ir tt. — *Patįs*: *Kitthim*'ai.

25, 1-18. Izraėlitai duodasi įstraukti paleistuvystėn Moabitams ir Madianitams. Už tą nuodėmę pražuna iš tautos tarpo 24.000 žmonių. Už uolumą Pinėui ir jo ainijai Dievas žada kaip užmokėsnį vyriausiojo kunigo pareigas, o Izraėlitams įsako skaityti Madianitus savo neprieteliais.

(25, 1) *Sėtime*. Ebr. *Sittim* arba *Abel Sittim*. Vž. žem. 33, 49. Vardas vietos Moabo tyrumoje (22, 1), kame buvo paskutinė Izraėlitų stotis anoje Jordano pusėje. —

Paleistuvauti: kuniškai ir dvasiškai, pasiduodant taipogi stabmeldystei. Plg. Iš. 34, 15. 16 ir k. — (2) *Pasikvėtė*... Buvo tai padaryta, patariant Balaamui, kad nors taip nusilpninus Izraėlitus. Vž. žem. 31, 16. Plg. Apr. 2, 14; 2 Petr. 2, 15; Jud., 11. — *Jie valgė*: taip dalyvandami pagoniškų aukų pokilyje. — (3) *Bėėlpegorui*. *Ba'al p'or*, arba trumpiaus *P'or*. Taip vadinosi Moabitų dievaitis Baalas, garbinamas mieste *beth P'or* netoli nuo Sėtimo. Baalo garbinimo apeigos buvo visuomet labai nesvarios. Vž. Oz. 4, 14. — *Užsirusinęs Viešpats*. Ebr. t.: ir Viešpaties rustybė užsidedę prieš Izraėlį. Rasi ta rustybė visųpirma apsi-reiškė kokios nors slogos siuntimu (vž. žem. 8. e.). — (4) *Imk visus*... Anot aiškintojų tekstas reiktu skaityti taip: Imk kaltininkus ir juos pakark, arba: imk tautos kunigaikščius, t.y. teisėjus (kurie minimi 6. e.), ir jiems liepk pakarti kaltininkus.

ab Israel. ⁵ Dixitque Moyses ad iudices Israel: Occidat unusquisque proximos suos, qui initiati sunt Beelphegor.

⁶ Et ecce unus de filiis Israel intravit coram fratribus suis ad scortum Madianitidem, vidente Moyse, et omni turba filiorum Israel, qui flebant ante fores tabernaculi. ⁷ Quod cum vidisset Phinees filius Eleazari filii Aaron sacerdotis, surrexit de medio multitudinis, et arrepto pugione, ⁸ ingressus est post virum Israelitem in lupanar, et perfodit ambos simul, virum scilicet et mulierem in locis genitalibus. Cessavitque plaga a filiis Israel: ⁹ et occisi sunt viginti quatuor millia hominum. ¹⁰ Dixitque Dominus ad Moysen: ¹¹ Phinees filius Eleazari filii Aaron sacerdotis avertit iram meam a filiis Israel: quia zelo meo commotus est contra eos, ut non ipse delerem filios Israel in zelo meo. ¹² Idcirco loquere ad eum: Ecce do ei pacem fœderis mei, ¹³ et erit tam ipsei quam semini ejus pactum sacerdotii sempiternum, quia zelatus est pro Deo suo, et expiavit scelus filiorum Israel. ¹⁴ Erat

Izraëlio. ⁵ Taigi, Mozė tarė Izraëlio teisėjams: Kiekvienas te-užmuša savo artimus, kurie yra pasišventę Beelpegorui.

⁶ O štai, vienas iš Izraëlio sunų įėjo savo brolių akyvaizdoje pas Madianitę paleistuvę, matant Mozei ir visai Izraëlio sunų miniai, kurie verkė ties šėtros anga. ⁷ Tai išvydęs kunigo Aaron sunaus Eleazaro sunus Pinėas, pakilo iš daugybės tarpo ir nutvėręs dūreklį, ⁸ įėjo paskui Izraëlitą į paleistuvystės butą ir perdurė abudu drang, tai yra vyrą ir moteriškę gėdos vietosė. Ir sloga pasiliovė tarp Izraëlio sunų. ⁹ Tuomet buvo užmušta dvidešimt keturi tukstančiai žmonių. ¹⁰ O Viešpats tarė Mozei: ¹¹ Kunigo Aaron sunaus Eleazaro sunus Pinėas nukreipė mano rustybę nuo Izraëlio sunų; nes jis buvo prieš juos sužadintas uolumu dėl manęs, kad aš pats savo uolume neišnaikinau Izraëlio sunų. ¹² To dėlei sakyk jam, kad štai aš jam duodu mano sandoros ramybę: ¹³ ir jam ir jo ainijai priderės kunigystė kaipo amžina sandora, nes jis uoliai pasielgė dėl savo Dievo ir permaldavo už bjaurią Izraëlio sunų kaltybę. ¹⁴ Vardas gi vyro Izraëlito,

Kaltininkai reikėjo pirma užmušti akmenimis ir paskui pakarti. — *Saulei šviečiant*, arba saulės šviesoje, kad visi matytų. — (5) *Kiekvienas te-užmuša...* Kiekvienas teisėjas turi nubausti jo valdžioje buvusius kaltininkus.

(6) *Ir štai vienas...* Anot ebr. t.: O vienas iš Izraëlitų atėjo į stovyklą ir atsivedė pas savo brolius Madianitę, matant.. Taigi, moteriškė buvo atvesta į Izraëlitų stovyklą, kad su ja paleistuvautu. Ir tai buvo padaręs vienas iš teisėjų, kuriems Mozė buvo įsakęs kietai nubausti kitus už pa-

leistuvystę; darė jis tai viešai, paniekindamas ašaras, kuriomis Mozė ir kiti Izraëlitai maldavo prie šėtros, kad Viešpats atitolintu slogą. — (9) *Dvidešimt keturi...* Anot žydų padavimo viena tukstanti nubaudė mirtimi patį teisėją, o dvidešimt tris užmušusi Dievo siųstoji sloga. Taigi, šv. Povilas (1 Kor. 10, 8), minėdamas šitą atsitikimą ir sakydamas, kad tuomet praužė 23.000 žmonių, rasi laikėsi žydų padavimo. — (12) *Mano sandoros ramybė*. Ebr. t.: mano ramybės sandorą, t.y. sandorą, suteikiančią ramybę. — (13) *Jam ir jo ainijai...*

autem nomen viri Israelitæ, qui occisus est cum Madianitide, Zambri filius Salu, dux de cognatione et tribu Simeonis. ¹⁵ Porro mulier Madianitis, quæ pariter interfecta est, vocabatur Cozbi filia Sur principis nobilissimi Madianitarum.

¹⁶ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ¹⁷ Hostes vos sentiant Madianitæ, et percutite eos: ¹⁸ quia et ipsi hostiliter egerunt contra vos, et decepere insidiis per idolum Phogor, et Cozbi filiam ducis Madian sororem suam, quæ percussa est in die plagæ pro sacrilegio Phogor.

kuri užmušta draug su Moabite, buvo Salaus sunus Zambris, vadas iš Simeono ainijos ir giminės. ¹⁵ O moteriškė Madianitė, kuri buvo draug užmušta, vadinosi Kozbė; ji buvo augščiausios kilmės Madianitų kunigaikščio Suro duktė.

¹⁶ Viešpats dar kalbėjo Mozei ir tarė: ¹⁷ Madianitai tepajunta jus esant jų neprietelius; užmuškite juos, ¹⁸ nes ir jie elgėsi su jumis neprieteliškai ir apgavo vyliumi per Pogoro stabą ir per savo seserį Madiano vado dukterį Kozbę, kuri užmušta slogos dieną dėlei Pogoro bedievyستs.

3. Prisirengimas prie apėmimo Žadėtostos žemės. a) Naujas tautos suskaitymas.

Caput XXVI. ¹ Postquam noxiorum sanguis effusus est, dixit Dominus ad Moysen et Eleazarum filium Aaron sacerdotem: ² Numerate omnem summam filiorum Israel a viginti annis et supra, per domos et cognationes suas, cunctos, qui possunt ad bella procedere. ³ Locuti sunt itaque Moyses et Eleazar sacerdos, in campestribus Moab super Jordanem contra Jericho, ad eos, qui erant, ⁴ a viginti annis et supra, sicut Dominus imperaverat, quorum iste est numerus:

26. perskyrimas. ¹ Išliejus kaltininkų kraują, Viešpats tarė Mozei ir Aarono sunui kunigui Eleazarui: ² Suskaitykite visus Izraelio sunus nuo dvidešimties metų ir vyresnius jų namais ir giminėmis, visus, kurie gali traukti į karę. ³ Taigi, Mozė ir kunigas Eleazaras Moabo lygumose ant Jordano ties Jėriku kalbėjo tiems, kurie turėjo ⁴ dvidešimt metų ir daugiau, kaip Viešpats buvo liepęs. O jų skaitlius buvo šitoks:

Pinėas ištikrųjų tapo vėliaus vyriausioju kunigu (Teis. 20, 28) ir paskiaus po neilgo pertrukio vyriausiais kunigais buvo jo ainiai lig žydų karalystės iširimui. — (15) Suro. Vz. žem. 31, 8.

(17) *Madianitai tepajunta...* Tuotarpu liepiama pamesti sėbrystę su Madianitais; kova su jais turėjo prasidėti bent kiek vėliaus. Vz. žem. 31, 2...

26, 1 - 65. Prisiartinus laikui apimti Pa-

lestiną ir pradėti kovą su Madianitais ir kitomis tautomis anapus Jordano, Dievui įsakant, vėl suskaitomi užaugusieji Izraelitai, tinkantys eiti karėn, kuriems įsakoma įdalinti Žadėtoji žemė; suskaitomi taipogi ir Levitai.

(26, 1) *Išliejus kraują...* Ebr. t.: po slogos. — (2) *Kurie gali...* Ebr. t. kalbama apie tuos, kurie patįs arba savo tėvų ypatoje buvo išėję iš Aigipto. — (3) *Kalbėjo tiems, t.y. suskaitė tuos...*

⁵ Ruben primogenitus Israel: hujus filius, Henoch, a quo familia Henochitarum: et Phallu, a quo familia Phalluitarum: ⁶ et Hesron, a quo familia Hesronitarum: et Charmi, a quo familia Charmitarum: ⁷ hæ sunt familiæ de stirpe Ruben: quarum numerus inventus est quadraginta tria millia, et septingenti triginta. ⁸ Filius Phallu, Eliab. ⁹ Hujus filii, Namuel et Dathan et Abiron: isti sunt Dathan et Abiron principes populi qui surrexerunt contra Moysen et Aaron in seditione Core, quando adversus Dominum rebellaverunt: ¹⁰ et aperiens terra os suum devoravit Core, morientibus plurimis, quando combussit ignis ducentos quinquaginta viros. Et factum est grande miraculum, ¹¹ ut, Core pereunte, filii illius non perirent. ¹² Filii Simeon per cognationes suas: Namuel, ab hoc familia Namuelitarum: Jamin, ab hoc familia Jaminitarum: Jachin, ab hoc familia Jachinitarum: ¹³ Zare, ab hoc familia Zareitarum: Saul, ab hoc familia Saulitarum: ¹⁴ hæ sunt familiæ de stirpe Simeon, quarum omnis numerus fuit viginti duo millia ducenti. ¹⁵ Filii Gad per cognationes suas: Sephon, ab hoc familia Sephonitarum: Aggi, ab hoc familia Aggitarum: Suni, ab hoc familia Sunitarum: ¹⁶ Ozni, ab hoc familia Oznitarum: Her, ab hoc familia Heritarum: ¹⁷ Arod, ab hoc familia Aroditarum: Ariel, ab hoc familia Arielitarum: ¹⁸ istæ sunt familia Gad,

⁵ Rubenas Izraëlio pirmgimis. Jo sunų buvo Enokas, iš kurio kilo Enokitų šeimyna, Pallus, iš kurio radosi Pallitų šeimyna, ⁶ Hesronas, iš kurio Hesronitų šeimyna, ir Karmis, iš kurio Karmitų šeimyna. ⁷ Tos yra Rubeno giminės šeimynos; jų skaitlius buvo keturios dešimtys tris tukstančiai septyni šimtai tris dešimtys. ⁸ Pallaus sunus buvo Eliabas; ⁹ jo sunų Namuelis, Datanas ir Abironas; šituo du tautos kunigaikščių Datanas ir Abironas sukilo prieš Mozę ir Aaroną Korės sumišime, kuomet jie kėlė maištą prieš Viešpatį. ¹⁰ O žemė atvėrus savo narsrus prarijo Korę, ir daugelis numirė, kuomet ugnis sudegino du šimtu penkias dešimtis vyrų. Tuomet pasidarė didis stebuklas, ¹¹ kad, pražunant Korei, jo sunų nepražuvo. ¹² Simeono sunų pagal savo šeimynas buvo Namuelis, iš kurio Namuelitų šeimyna, Jaminas, iš kurio Jaminitų šeimyna, Jachinas, iš kurio Jachinitų šeimyna, ¹³ Zare, iš kurio Zarejitų šeimyna, Saulius, iš kurio Saulitų šeimyna. ¹⁴ Tos yra Simeono giminės šeimynos, kurių viso skaitliaus buvo dvidešimt du tukstančių du šimtu. ¹⁵ Gado sunų pagal savo šeimynas buvo Sefonas, iš kurio Sefonitų šeimyna, Aggis, iš kurio Aggitų šeimyna, Sunis, iš kurio Sunitų šeimyna, ¹⁶ Oznis, iš kurio Oznitų šeimyna, Hėris, iš kurio Hėritų šeimyna, ¹⁷ Arodis, iš kurio Aroditų šeimyna, Ariėlis, iš kurio Ariėlitų

(5) *Rubenas*... Išskaitomi vardai tie patys, ką ir Prad. 46, 8... tik su nedideliais skirtumais. Plg. 2 Moz. 6, 14... 1 Kron. 5, 3... — (11) *Kad, pražunant*... Ebr. t.:

Bet Korės sunų draug nenumirė. Stebuklas apsiereiškė maištininkų nubaudime, o ne Korės sunų išlikime.—(16) *Oznis*.

quarum omnis numerus fuit quadraginta millia quingenti.¹⁹ Filii Juda, Her, et Onan, qui ambo mortui sunt in terra Chanaan.²⁰ Fueruntque filii Juda, per cognationes suas: Sela, a quo familia Selaitarum: Phares, a quo familia Pharesitarum: Zare, a quo familia Zareitarum.²¹ Porro filii Phares: Hesron, a quo familia Hesronitarum: et Hamul, a quo familia Hamulitarum:²² Istæ sunt familiæ Juda, quarum omnis numerus fuit septuaginta sex millia quingenti.²³ Filii Issachar, per cognationes suas: Thola, a quo familia Tholaitarum: Phua, a quo familia Phuitarum:²⁴ Jasub, a quo familia Jasubitarum: Semran, a quo familia Semranitarum:²⁵ hæ sunt cognationes Issachar, quarum numerus fuit sexaginta quatuor millia trecenti.²⁶ Filii Zabulon per cognationes suas: Sared, a quo familia Sareditarum: Elon, a quo familia Elonitarum: Jalel, a quo familia Jalelitarum:²⁷ hæ sunt cognationes Zabulon, quarum numerus fuit sexaginta millia quingenti.²⁸ Filii Joseph per cognationes suas, Manasse et Ephraim.²⁹ De Manasse ortus est Machir, a quo familia Machiritarum. Machir genuit Galaad, a quo familia Galaaditarum.³⁰ Galaad habuit filios: Jezer, a quo familia Jezeritarum: et Helec, a quo familia Helecitarum:³¹ et Asriel, a quo familia Asrielitarum: et Sechem, a quo familia Sechemitarum:³² et

šeimyna.¹⁸ Tos yra Gado gimnės, kurių viso skaitliaus buvo keturios dešimtys tukstančių penki šimtai.¹⁹ Judo sunų buvo Hėras ir Onanas, kuriuodumirė Kanaano žemėje.²⁰ O kiti Judo sunų buvo pagal jų šeimynas: Sėla, iš kurio Sėlaitų šeimyna; Parėsas, iš kurio Parėsitų šeimyna; Zarė, iš kurio Zarėjitų šeimyna.²¹ Toliaus Parėso sunų: Hesronas, iš kurio Hesronitų šeimyna, ir Hamulis, iš kurio Hamulitų šeimyna.²² Šitos yra Judo šeimynos, kurių viso skaitliaus buvo septynios dešimtys šeši tukstančiai penki šimtai.²³ Isakaro sunų pagal jų šeimynas: Tola, iš kurio Tolaitų šeimyna; Pua, iš kurio Puaitų šeimyna;²⁴ Jasubas, iš kurio Jasubitų šeimyna; Semranas, iš kurio Semranitų šeimyna.²⁵ Tos yra Isakaro šeimynos, kurių skaitlius buvo šešios dešimtys keturi tukstančiai trys šimtai.²⁶ Zabulono sunų pagal jų šeimynas: Sarėdas, iš kurio Sarėditų šeimyna; Elonas, iš kurio Elonitų šeimyna; Jalėlis, iš kurio Jalėlitų šeimyna.²⁷ Tos yra Zabulono šeimynos, kurių skaitlius buvo šešios dešimtys tukstančių penki šimtai.²⁸ Juozapo sunu du Manasas ir Efraimas pagal jų dviejų šeimynas.²⁹ Iš Manaso kilo Machiras, iš kurio Machiritų šeimyna. Machirui gimė Galaadas, iš kurio Galaaditų šeimyna.³⁰ Galaadas turėjo sunus: Jėzerį, iš kurio Jėzeritų šeimyna, Helėką, iš kurio Helėkitų šeimyna.³¹ Asriėlį, iš kurio Asrielitų šeimyna, Sechėmą, iš kurio Sechėmitų šeimyna,³² Se-

Semida, a quo familia Semidatarum: et Hephher, a quo familia Hephheritarum. ³³ Fuit autem Hephher pater Salphaad, qui filios non habebat, sed tantum filias, quarum ista sunt nomina: Maala, et Noa, et Hegla, et Melcha, et Thersa: ³⁴ hæ sunt familie Manasse, et numerus eorum quinquaginta duo millia septingenti. ³⁵ Filii autem Ephraim per cognationes suas fuerunt hi: Suthala, a quo familia Suthalatarum: Becher, a quo familia Becheritarum: Thehen, a quo familia Thehenitarum. ³⁶ Porro filius Suthala fuit Heran, a quo familia Herenitarum: ³⁷ Hæ sunt cognationes filiorum Ephraim, quarum numerus fuit triginta duo millia quingenti. ³⁸ Isti sunt filii Joseph per familias suas. Filii Benjamin in cognationibus suis: Bela, a quo familia Belatarum: Asbel, a quo familia Asbelitarum: Ahiram, a quo familia Ahiramarum: ³⁹ Supham, a quo familia Suphamitarum: Hupham, a quo familia Huphamitarum. ⁴⁰ Filii Bela. Hered, et Noeman. De Hered, familia Hereditarum: de Noeman, familia Noemamarum: ⁴¹ hi sunt filii Benjamin per cognationes suas, quorum numerus fuit quadraginta quinque millia sexcenti. ⁴² Filii Dan per cognationes suas: Suham, a quo familia Suhamitarum: hæ sunt cognationes Dan per familias suas. ⁴³ Omnes fuere Suhamitæ, quorum numerus erat sexaginta quatuor millia quadringenti. ⁴⁴ Filii Aser per cognationes suas: Jemna, a quo familia Jemnatarum: Jessui, a

mida, iš kurio Semidaitų šeimyna, ir Hēferi, iš kurio Hēferitų šeimyna. ³³ Ū Hēferis buvo tėvas Salpaado, kurs neturėjo sūnų, o tik tai dukteris, kurių šitie yra vardai: Maala, Noa, Hēgla, Mēlka ir Tērsa. ³⁴ Tos yra Manaso šeimynos, o jų skaitlius penkios dešimtys du tukstančiu septyni šimtai. ³⁵ Efraimo gi sūnus pagal jų šeimynas buvo šitie: Sutala, iš kurio Sutalaitų šeimyna, Bēcheris, iš kurio Bēcheritų šeimyna, Tēhēnas, iš kurio Tēhēnitų šeimyna. ³⁶ Toliaus Sotalos sūnus buvo Heranas, iš kurio Heranitų šeimyna. ³⁷ Tos yra Efraimo sūnų šeimynos, kurių skaitlius buvo trys dešimtys du tukstančiu penki šimtai. ³⁸ Šitie yra Juozapo sūnus pagal savo šeimynas, Benjaminio sūnus pagal jų šeimynas buvo: Bēla, iš kurio Bēlaitų šeimyna, Asbēlis, iš kurio Asbēlitų šeimyna, Ahiramas, iš kurio Ahiramitų šeimyna, ³⁹ Sufamas, iš kurio Sufamitų šeimyna, Hufamas, iš kurio Hufamitų šeimyna. ⁴⁰ Bėlos sūnus buvo: Herėdas ir Noėmanas. Iš Herėdo radosi Herėditų šeimyna, iš Noėmano Noėmanitų šeimyna. ⁴¹ Šitie yra Benjaminio sūnus pagal jų šeimynas, kurių skaitlius buvo keturios dešimtys penki tukstančiai šeši šimtai. ⁴² Dano sūnus pagal jų šeimynas: Suhamas, iš kurio Suhamitų šeimyna. Šitos yra Dano giminės pagal jų šeimynas. ⁴³ Visi buvo Suhamitai, kurių skaitlius buvo šešios dešimtys keturi tukstančiai keturi šimtai. ⁴⁴ Asero sūnus pagal jų šeimynas: Jēmna, iš kurio Jēmnaityų šeimyna; Jē-

sūnus... Prad. 46, 21 beveik visi vardai kitokie. — (42) *Suhamas*. Prad. 46, 23

Husimas.

quo familia Jessuitarum: Brie, a quo familia Briearum. ⁴⁵ Filii Brie: Heber, a quo familia Heberitarum: et Melchiel, a quo familia Melchielitarum. ⁴⁶ Nomen autem filiae Aser, fuit Sara: ⁴⁷ hæ cognationes filiorum Aser, et numerus eorum quinquaginta tria millia quadringenti. ⁴⁸ Filii Nephthali per cognationes suas: Jesiel, a quo familia Jesielitarum: Guni, a quo familia Gunitarum: ⁴⁹ Jeser, a quo familia Jeseritarum: Sellem, a quo familia Sellemitarum: ⁵⁰ hæ sunt cognationes filiorum Nephthali per familias suas: quorum numerus quadraginta quinque millia quadringenti. ⁵¹ Ista est summa filiorum Israel, qui recensiti sunt, sexcenta millia, et mille septingenti triginta.

⁵² Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ⁵³ Istis dividetur terra juxta numerum vocabulorum in possessiones suas. ⁵⁴ Pluribus majorem partem dabis, et paucioribus minorem: singulis, sicut nunc recensiti sunt, tradetur possessio: ⁵⁵ ita dumtaxat ut sors terram tribus dividat et familiis. ⁵⁶ Quidquid sorte contigerit, hoc vel plures accipiant, vel pauciores.

⁵⁷ Hic quoque est numerus filiorum Levi per familias suas: Gerson, a quo familia Gersonitarum: Caath, a quo familia Caathitarum: Merari, a quo fami-

suis, iš kurio Jėsuitų šeimyna; Briė, iš kurio Briėitų šeimyna. ⁴⁵ Briės sūnūs Hėberis, iš kurio Hėberitų šeimyna, ir Mėlkiėlis, iš kurio Mėlkiėlitų šeimyna. ⁴⁶ O Asero dukters vardas buvo Sara. ⁴⁷ Šitos yra Asero sūnų giminės, ir jų skaitlius buvo penkios dešimtys trys tukstančiai keturi šimtai. ⁴⁸ Neftalio sūnūs pagal jų šeimynas: Jėsiėlis, iš kurio Jėsiėlitų šeimyna, Gunis, iš kurio Gunitų šeimyna. ⁴⁹ Jėseris, iš kurio Jėseritų šeimyna, Selėmas, iš kurio Selėmitų šeimyna. ⁵⁰ Šitos yra Neftalio sūnų giminės pagal jų šeimynas, kurių skaitlius keturios dešimtys penki tukstančiai penki šimtai. ⁵¹ Šitas yra visų Izraelio sūnų, kurie buvo surašyti, skaitlius šeši šimtai vienas tukstantis septyni šimtai trys dešimtys.

⁵² Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ⁵³ Šitiems bus padalinta žemė, kad ją paveldėtų pagal jų vardų skaitlių. ⁵⁴ Tiems, kurių daugiau, duos didesnę dalį, ir kurių mažiau, mažesnę; kiekvienam bus atiduota tėviškė, kaip dabar surašyti, ⁵⁵ tečiaus taip kad žemė bus padalinta tarp giminių ir šeimynų burtomis. ⁵⁶ Kas teks pagal burtą, tai ims, ar jų bus daugiau ar mažiau.

⁵⁷ Šitas yra taipogi Lėvio sūnų skaitlius pagal jų šeimynas: Gersonas, iš kurio Gersonitų šeimyna, Kaatas, iš kurio Kaatitų šeimyna, Meraris, iš kurio Mera-

(53-55) *Bus padalinta...* Burta turėjo nutarti, kuriame Palestinos krašte apsigyvens kiekviena iš dvylikos giminių; bet skaitlingesnėms giminėms reikėjo duoti burtos paskirtame krašte žemės daugiau, mažesnėms mažiau. Visai giminei tekusi žemė reikėjo padalinti taip pat burto-

mis tarp atskirų giminės šeimynų.— (56) *Kas teks...* Anot ebr. t.: pagal burtą padalinsi jos tėviškę tarp daugelio ir nedaugelio, t.y. tarp skaitlingesnių ir mažiau skaitlingų giminių.

(57-62) *Lėvio sūnų skaitlius...* Plg. aug. 3. persk. ir paašk.; Iš. 6, 16.

lia Meraritarum: ⁵⁸ hæ sunt familiae Levi: Familia Lobni, familia Hebroni, familia Moholi, familia Musi, familia Core. At vero Caath genuit Amram: ⁵⁹ qui habuit uxorem Jochabed filiam Levi, quæ nata est ei in Ægypto: hæc genuit Amram viro suo filios, Aaron et Moysen, et Mariam sororem eorum: ⁶⁰ de Aaron orti sunt Nadab et Abiu, et Eleazar et Ithamar: ⁶¹ quorum Nadab et Abiu mortui sunt, cum obtulissent ignem alienum coram Domino. ⁶² Fueruntque omnes, qui numerati sunt, viginti tria millia generis masculini ab uno mense et supra: quia non sunt recensiti inter filios Israel, nec eis cum ceteris data possessio est.

⁶³ Hic est numerus filiorum Israel, qui descripti sunt a Moyse et Eleazaro sacerdote, in campatribus Moab supra Jordaniem contra Jericho. ⁶⁴ Inter quos nullus fuit eorum, qui ante numerati sunt a Moyse et Aaron in deserto Sinai. ⁶⁵ Prædixerat enim Dominus quod omnes morerentur in solitudine. Nullusque remansit ex eis, nisi Caleb filius Jephone, et Josue filius Nun.

ritų šeimyna. ⁵⁸ Sitos yra Lėvio šeimos: Lobnio šeima, Hebronio šeima, Moholio šeima, Musio šeima, Korės šeima. Kaatui gi gimė Amramas, ⁵⁹ kurs turejo pačią Lėvio dukterį Jochabėdą, jam gimusią Aigypte; šita pagimdė savo vyrui Amramui sunudą Aaroną ir Mozę ir jūdviejų seserį Mariją. ⁶⁰ Aaronui gi gimė Nadabas ir Abijus, Eleazaras ir Itamaras; ⁶¹ iš jų Nadabas ir Abijus mirė, kuomet atnašavo svetimą ugnį Viešpaties akyvaizdoje. ⁶² Visų gi, kuriuos suskaiityta, vyriškos lyties, turinčių vieną mėnesį amžio ir daugiau, buvo dvidešimt trys tūkstančiai; nes jie nebuvo paskaiityti tarp Izraelio sunų ir jiems neduota tėviškės draug su kitais.

⁶³ Tasai yra skaitlius Izraelio sunų, kurie buvo Mozės ir kunigo Eleazaro surašyti Moabo lygumose ant Jordano ties Jėriku. ⁶⁴ Tarp jų nebuvo neivieno iš tų, kurie anksčiaus buvo Mozės ir Aaronso suskaiityti Sinajaus tyrumoje; ⁶⁵ nes Viešpats buvo išanksto pasakęs, kad jie visi išmirs tyrumoje. Neivieno iš jų neliko, atskyrus Jefonės sunų Kalėbą ir Nuno sunų Jozuę.

b) Įstatas apie įpėdinystę.

Caput XXVII. ¹ Accesserunt autem filiae Salphaad, filii Hephher, filii Galaad, filii Machir,

27. perskyrimas. ¹ O Salpaado, sunaus Hėferio, sunaus Galaado, sunaus Machiro, sunaus

(65) Neivieno iš jų neliko... Tas pasakymas tikriausiai nepaliečia Lėvio giminės. Plg. aug. 14, 29.

27, 1-11. Dukteris Salpaado, neturėjusio sunaus, reikalauja sau tėviškės. Die-

vas įsako joms ją duoti; o prie tos progos apgarsinama įstatas apie įpėdinius žmogaus, mirštančio be vaikų.

(27, 1) Salpaado... dukteris. Vz. aug. 26, 33. — (3) Numirė savo nusidėjime: nes ir jis kaip visi žmonės buvo nusidė-

filiū Manasse, qui fuit filius Joseph: quarum sunt nomina, Malala, et Noa, et Hegla, et Melcha, et Thersa. ² Steteruntque coram Moyse et Eleazaro sacerdote, et cunctis principibus populi ad ostium tabernaculi fœderis, atque dixerunt: ³ Pater noster mortuus est in deserto, nec fuit in seditione, quæ concitata est contra Dominum sub Core, sed in peccato suo mortuus est: hic non habuit mares filios. Cur tollitur nomen illius de familia sua, quia non habuit filium? Date nobis possessionem inter cognatos patris nostri. ⁴ Retulitque Moyses causam eorum ad iudicium Domini. ⁵ Qui dixit ad eum: ⁶ Justam rem postulant filiæ Salphaad: da eis possessionem inter cognatos patris sui, et ei in hereditatem succedant. ⁷ Ad filios autem Israel loqueris hæc: ⁸ Homo cum mortuus fuerit absque filio, ad filiam ejus transibit hereditas. ⁹ Si filiam non habuerit, habebit successores fratres suos. ¹⁰ Quod si et fratres non fuerint, dabitur hereditatem fratribus patris ejus. ¹¹ Sin autem nec patruos habuerit, dabitur hereditas his, qui ei proximi sunt: eritque hoc filiis Israel sanctum lege perpetua, sicut præcepit Dominus Moysi.

Manaso, sunaus Juozapo, dukteris, kurių vardai buvo Maala, Noa, Hëgla, Mëlka ir Tërsa, atëjo ² ir stojosi akyvaizdoje Mozës ir kunigo Eleazaro ir visų tautos kunigaikščių prie sandoros sëtros angos ir tarë: ³ Musų tëvas mirë tyruose ir nedalyvavo maište, kurs buvo Korës sukeltas prieš Viešpatį; bet mirë savo nusidëjime; jisai neturëjo vyriškos lyties vaikų. Kam gi jo vardas turëtu pražūti iš jo šeimynos, nors jis neturëjo sunaus? Duokite mums tëviškę tarp musų tëvo giminių. ⁴ Mozë kreipësi su jų dalyku į Viešpaties teismą. ⁵ Taisai jam tarë: ⁶ Salpaado dukteris reikalauja teisingo dalyko; duok joms tëviškę tarp jų tëvo giminių, ir jos teapima po jo tëvainystę. ⁷ Izraëlio gi sunums tai sakysi: ⁸ Jei kas miršta, nepalikdamas sunaus, tëvainystę paveldës jo duktë. ⁹ Jei neturës dukters, ipëdiniais bus jo broliai. ¹⁰ O jei nebus nei brolių, tëvainystę atiduosite jo tëvo broliams. ¹¹ Jeigu gi neturës nei tëvo brolių, tëvainystë bus atiduota tiems, kurie yra jo artimesni giminës. Tai bus Izraëlio sunums šventas dalykas ir amžinai užlaikytinas įstatas, kaip Viešpats įsakë Mozei.

jëlis. Salpaado dukteris rasi manë, kad jei kam Dievas neduoda sunaus, tai kliutimi yra žmogaus nuodëmë, taippat kaip paskiaus Kristaus mokytiniai spëjo, jog žmogus tik už nusidëjimą gali užgimti aklas (plg. Jo. 9, 2). — *Kam gi jo vardas...* Zadëtiosios žemës dalis reikëjo duoti tik įtrauktiems sąrašui. Kadangi Salpaadas mirë, nepalikdamas sunaus, todël jo ainija neturëjo teisës gauti Palestinoje tëviškës ir jo vardas turëjo buti visai užmirštas. Taigi, Salpaado dukteris nori gauti dalį savo mi-

rusio tëvo vardu ir taip tą vardą užlaikyti žmonių atmintyje. — (6) *Tarp jų tëvo giminių.* Tikriaus: tarp jų tëvo brolių. — (8) *Jei kas miršta...* Salpaado dukterų klausimas duoda progą apskelbti visiems bendrą įstatą apie ipëdinystës teisës paveldëti mirusio žmogaus tëviškę. Plg. žem. 36, 1...

27, 12-23. Viešpats perspëja Mozę, kad jis neįeis Zadëtojon žemën ir liepia paskirti savo ipëdiniu Jozue, ką Mozë ir išpildo.

c) Jozuė paskiriamas Mozės įpėdiniu.

¹² Dixit quoque Dominus ad Moysen: Ascende in montem istum Abarim, et contemplare inde terram, quam daturus sum filiis Israel. ¹³ Cumque videris eam, ibis et tu ad populum tuum, sicut ivit frater tuus Aaron: ¹⁴ Quia offendistis me in deserto Sin in contradictione multitudinis, nec sanctificare me voluistis coram ea super aquas: hæ sunt aquæ contradictionis in Cades deserti Sin. ¹⁵ Cui respondit Moyses: ¹⁶ Provideat Dominus Deus spirituum omnis carnis, hominem, qui sit super multitudinem hanc: ¹⁷ et possit exire et intrare ante eos, et educere eos vel introducere: ne sit populus Domini sicut oves absque pastore. ¹⁸ Dixitque Dominus ad eum: Tolle Josue filium Nun, virum in quo est Spiritus, et pone manum tuam super eum. ¹⁹ Qui stabit coram Eleazaro sacerdote et omni multitudine: ²⁰ et dabis ei præcepta cunctis viventibus, et partem gloriæ tuæ, ut audiat eum omnis synagoga filiorum Israel. ²¹ Pro hoc, si quid agendum erit, Eleazar sa-

¹² Viešpats kalbėjo taipogi Mozei: Užžengk ant šito Abarimo kalno ir paveizdėk išten į žemę, kurią duosiu Izraelio sunums; ¹³ o kuomet busi ją pamatęs, ir tu eisi pas tavo tautą, kaip nuėjo tavo brolis Aaronas; ¹⁴ nes judu mane užrustinota Sino tyrumoje daugybės prietaravime ir nenorėjota parodyti mano šventumo jos akysė prie vandens; tasai tai yra prietaravimo vanduo Sino tyrumos Kadėse. ¹⁵ Mozė jam atsakė: ¹⁶ Viešpats, visokio kuno dvasių Dievas. teaprenka žmogų, kurs butu ant šitos daugybės, ¹⁷ ir galėtu įseiti ir įeiti su jais, ir juos išvesti arba įvesti, kad Viešpaties tauta nebutu kaip avys be piemens. ¹⁸ Viešpats jam tarė: Imk Nuno sunų Jozuę, vyrą, kuriame yra Dvasia, ir ant jo uždėk savo ranką. ¹⁹ Jis teatsistuoja kunigo Eleazaro ir visos daugybės akysėvaizdoje, ²⁰ o tu jam duosi įsakymus, visiems matant, ir savo šlovės dalį, kad jo klausytu visas Izraelio sunų susirinkimas. ²¹ Tuose atsitikimuose, kuomet reiks

(12) *Abarimo kalno*. Taip vadinosi kalnai į šiaurę nuo Mirties jūros; žymiausias jo viršūnės buvo Pogoras (23, 28) ir Pasga arba Nėbas. Anot Atk. 3, 27; 32, 49 Dievas dabar įsako Mozei užėiti ant tos paskutiniosios. — (13) *Eisi pas savo tautą*; numirsi. Plg. Prad. 25, 8. — (14) *Nes judu...* Vž. aug. 20, 12. — (16) *Viešpats... teaprenka...* Mozė maldavo Viešpatį, kad pavelytu įeiti Žadėtojon žemėn (vž. Atk. 3, 24–26); tečiau Dievui nesutikus išpildyti jo prašymą ir atmalnyti savo nutarimą, jis nuolankiai pasiduooda Dievo valiai ir nesiliauja iki galui rupinęsis išrinktąja tauta. — *Kaip avys be piemens*. Plg. Mt. 9, 36; Mk. 6,

34. — (18) *Dvasia*: šventoji Dvasia (Aug.), dvasia išminties, tvirtybės ir visų dorybių, kurios reikalingos geram kunigaikščiui. — *Uždėk ranką*. Rankos uždėjimas turėjo būti valdžios atidavimo ženklui. Plg. Atk. 34, 9. — (20) *Savo šlovės dalį*. Dar gyvam Mozei tebėrant Jozuė turi gauti dalį tos valdžios ir vertybės, kurią turėjo didis tautos vadovas visų akysė; bet ir mirus Mozei, Jozuei nebuvo lemta paveldėti visos jo šlovės; nes Mozė gaudavo apreiškimus iš Dievo betarpiškai, Jozuė gi paprastai tarpininkaujant vyriausiam kunigui Eleazarui ir tai su pagalba Urimo ir Tumimo (vž. sek. e. ebr. t.; plg. Iš. 28, 30). — (21) *Tuose...* Ebr. t.: ir stovės

cerdos consulet Dominum. Ad verbum ejus egredietur et ingredietur ipse, et omnes filii Israel cum eo, et cetera multitudine. ²² Fecit Moyses ut praeceperat Dominus. Cumque tulisset Josue, statuit eum coram Eleazaro sacerdote et omni frequentia populi. ²³ Et impositis capitibus ejus manibus, cuncta replicavit quae mandaverat Dominus.

kas daryti, kunigas Eleazaras teirausis Viešpaties. Jam įsakant, išeis ir įeis jis ir draug su juo visi Izraelio sunūs ir likusioji daugybė. ²² Mozė padarė, kaip Viešpats buvo įsakęs; ir ėmęs Jozuę, jį pastatė kunigo Eleazaro ir visos susirinkusios tautos akyvaizdoje; ²³ o uždėjęs jam ant galvos rankas, atkartoję visa, ką Viešpats buvo liepęs.

d) Įstatai apie aukas ir apžadus, užlaikytini Žadėtojoje žemėje.

Caput XXVIII. ¹ Dixit quoque Dominus ad Moysen: ² Praeceptis filiis Israel, et dices ad eos: Oblationem meam et panes, et incensum odoris suavissimi offerre per tempora sua. ³ Haec sunt sacrificia quae offerre debetis: Agnos anniculos immaculatos duos quotidie in holocaustum sempernum: ⁴ unum offeretis mane, et alterum ad vespertinum: ⁵ decimam partem ephi similae, quae conspersa sit oleo purissi-

28. perskyrimas. ¹ Viešpats kalbėjo taipogi Mozei: ² Įsakyk Izraelio sunūms ir jiems tark: Mano atnašą, duonas ir deginimą meiliausiam kvapui man atnašausite paskirtu metu. ³ Šitos yra aukos, kurias turite atnašauti: Kasdien du metiniu avinėliu be kliandos kaipo nuolatinę deginamąją auką: ⁴ vieną aukosite rytmetį, o antrą vakarop; ⁵ dešimtą efos dalį smulkių miltų, kurie tebuna įmaišy-

kunigo Eleazaro akyvaizdoje, ir tasai klaus užuot jos su Uri-mo teismo pagalba Viešpaties akyvaizdoje. — *Jam:* Viešpačiui.

28, 1–30, 17. Visai prisitartinus valandai apimti Žadėtają žemę, primenama Izraelitams pirmoji jų pareiga tinkamai garbinti Dievą. Tuo tikslu visų pirma seniaus išleistieji įstatai apie aukas atkartojami, paaiškinami ir naujais papildomi. Taigi, čionai kalbama išėilios apie kasdienines aukas, aukas daromas kas subata, kas mėnuo ir metinėse šventėse: Velykose, Sekminėse, pirmą septintojo mėnesio dieną, permaldavimo dienoje ir Sėtrų šventėje. Toliaus paduodamos taisyklės apie apžadus vyrų ir moterų ir nurodomos sąlygos, kuriose moterų apžadai reikia pildyti ir kaip jie gali būti panaikinti.

(28, 2) *Mano atnašą...* Geriausias anot ebr. t.: Mano dovaną, mano maistą, sudegintiną meiliausiam kvapui, man atnašausite... Aukų mėsa ir kitos atnašos įvaizdinama kaip maistas, kurs reikia paskirtu metu atiduoti Viešpačiui ir kurį jis priima paverstą ugnyje į meiliai kvėpinčius dūmus. — (3) Šita eilė ebr. t. prasideda taip: Ir jiems sakys: šitos yra... Žemiaus surašyti įstatai apie aukas reikia palyginti su panašiais jau seniaus duotais įsakymais. Iš. 29, 38–42; Kun. 23. persk.; Skaitl. 15, 2... — *Kasdien du...* Kasdieninė dviejų avinėlių auką yra figūra Dievo Avinėlio, paauskoto vieną sykį visiems laikams. Plg. Žyd. 10, 12. 14. — (4) Ebr. t. šitos eilios gale dar pridėti žodžiai: Išliesi-te liejamą šekharo auką. Žodis gi *šekhar* reiškia ne naujai išspaus-tą, bet.

mo, et habeat quartam partem hin. ⁶ Holocaustum jure est quod obtulistis in monte Sinai in odorem suavissimum incensi Domini. ⁷ Et libabitis vini quartam partem hin per agnos singulos in Sanctuario Domini. ⁸ Alterumque agnum similiter offeretis ad vesperam juxta omnem ritum sacrificii matutini, et libamentorum ejus, oblationem suavissimi odoris Domino.

⁹ Die autem sabbati offeretis duos agnos anniculos immaculatos, et duas decimas similæ oleo conspersæ in sacrificio, et liba ¹⁰ quæ rite funduntur per singula sabbata in holocaustum sempiternum.

¹¹ In calendis autem offeretis holocaustum Domino, vitulos de armento duos, arietem unum, agnos anniculos septem immaculatos, ¹² et tres decimas similæ oleo conspersæ in sacrificio per singulos vitulos: et duas decimas similæ oleo conspersæ per singulos arietes: ¹³ et decimam decimæ similæ ex oleo in sacrificio per agnos singulos: holocaustum suavissimi odoris atque incensi est Domino. ¹⁴ Libamenta autem vini, quæ per singulas fundenda sunt victimas, ista erunt: Media pars hin per sin-

ti ketvirtioje hino dalyje tyriausio aliejaus. ⁶ Tai yra nuolatinė deginamoji auka, kurią aukojote ant Sinajaus kalno, sudegindami Viešpačiui, kad butu meiliausias kvapas. ⁷ Prie kiekvieno avinėlio liejamajai aukai atnašausite Viešpaties šventykloje ketvirtą hino dalį vyno. ⁸ O antrąjį avinėlį taip pat atnašausite vakarop su visomis rytmetinės aukos apeigomis ir su liejamąja auka kaip meiliausio kvapo atnašą Viešpačiui.

⁹ Subatos dieną atnašausite du metiniu avinėliu be kliaudos, o duoninei aukai dvi dešimtini smulkių miltų, sumaišytų su aliejumi, taipogi liejamąją auka, ¹⁰ kuri, kaip įsakyta, išliejama kas subata, kaip amžina deginamoji auka.

¹¹ O pirmą kiekvieno mėnesio dieną atnašausite deginamajai Viešpaties aukai du veršius iš bandos, vieną aviną, septynis metinius avinėlius be kliaudos, ¹² ir duoninei aukai tris dešimtines smulkių miltų, sumaišytų su aliejumi prie kiekvieno veršio, ir dvi dešimtini smulkių miltų sumaišytų su aliejumi prie kiekvieno avino, ¹³ ir dešimtinės dešimtinę smulkių miltų su aliejumi kaip duoninę auka prie kiekvieno avinėlio. Tai yra deginamoji auka meiliausiojo kvapo ir deginimas Viešpačiui. ¹⁴ Liejamosios gi vyno aukos, išlietinos prie kiekvienos kruvinos aukos, bus šitos: pusė hino

išrugusį ir nusistovėjusį vyną. — (8) *Su visomis rytmetinės...* Ebr. t. aiškiau: duoninę ir liejamąją auka atnašausi tokią pat, kaip rytmetį.

(9) *Subatos diena...* Subatomis liepiama atnašauti du syk daugiau aukų, negu šiokiomis dienomis. — (10) *Kuri, kaip...*

Ebr. t.: Subatos deginamoji auka savo subatoje (t.y. ji reikia atnašauti tą pačią dieną), neskaitant nuolatinės deginamosios ir jos liejamosios aukos.

(11) *Pirmą...* Aukos pirmą kiekvieno mėnesio dieną įsakomos čionai pirmą sy-

gulos vitulos, tertia per arietem, quarta per agnum: hoc erit holocaustum per omnes menses, qui sibi anno vertente succedunt. ¹⁵ Hircus quoque offeretur Domino pro peccatis in holocaustum sempiternum cum libamentis suis.

¹⁶ Mense autem primo, quartadecima die mensis Phase Domini erit, ¹⁷ et quintadecima die solemnitas: septem diebus vescentur azymis. ¹⁸ Quarum dies prima venerabilis et sancta erit: omne opus servile non facietis in ea. ¹⁹ Offeretisque incensum holocaustum Domino, vitulos de armento duos, arietem unum, agnos anniculos immaculatos septem: ²⁰ et sacrificia singulorum ex similia quæ conspersa sit oleo, tres decimas per singulos vitulos, et duas decimas per arietem, ²¹ et decimam decimæ per agnos singulos, id est, per septem agnos. ²² Et hircum pro peccato unum, ut expiatur pro vobis, ²³ præter holocaustum matutinum quod semper offeretis. ²⁴ Ita facietis per singulos dies septem dierum in fomitem ignis, et in odorem suavissimum Domino, qui surget de holocausto, et de libationibus singulorum. ²⁵ Dies quoque septimus

prie kiekvieno versio, trečia dalis prie avino, ketvirta prie kiekvieno avinėlio. Tai bus deginamoji auka kiekvienam mėnesiui, kurie metuose eina kits po kito. ¹⁵ Bus taipogi atnašautos Viešpačiui ožys už nuodėmės, kaip amžina deginamoji auka draug su jos liejamąja auka.

¹⁶ O pirmame mėnesyje, keturioliktoje mėnesio dienoje bus Viešpaties Pascha ¹⁷ ir penkioliktoje dienoje iškilmė. Neraugintas duonas valgys septynias dienas. ¹⁸ Pirmoji iš tų dienų bus gerbiama ir šventa; joje nedirbsite jokio vergiško darbo; ¹⁹ ir atnašausite deginamąją auką, kuri susmilkoma Viešpačiui, du versiu iš bandos, vieną aviną, septynis metinius avinėlius be kliaudos, ²⁰ ir prie jų duoninę auką iš smulkių miltų, kurie turi būti sumaišyti su aliejumi, po tris dešimtinės prie kiekvieno versio, dvi dešimtini prie avino ²¹ ir po dešimtinės dešimtinę prie kiekvieno avinėlio, tai yra prie septynių avinėlių; ²² ir vieną ožį už nuodėmę, kad būtų už jus permaldavimas, ²³ neskaitant rytmetinės deginamosios aukos, kurią visuomet atnašausite. ²⁴ Taip darysite kiekvienoje iš septynių dienų, kad būtų ugniai maistas ir Viešpačiui meiliasis kvapas, kurs kils iš deginamosios aukos ir kiekvienos liejamosios aukos. ²⁵ Taip o-

kį. Tos dienos buvo apskelbiamos trimtavimu. Plg. aug. 10, 10. — (15) *Kaipo amžina...* Ebr. t. draug su amžina... Auka už nuodėmę turi savo liejamąją auką, bet neturi miuchos; ji reikėjo dėti ant kasdieninės deginamosios aukos.

(16) *Pirmame mėnesyje...* Velykų aukos. Plg. Iš. 12, 18; Kun. 23, 5. — (18) *Bus gerbiama ir šventa.* Ebr. t. *migra*

godeš, šventas sušaukimas. Vz. Kun. 23, 2 ir paaišk. — (24) *Kurs kils iš...* Ebr. t. bus atnašauta viršuje nuolatinės deginamosios aukos draug su jų liejamąja auka. — (25) *Iškilmingiausi ir šventa.* Ebr. t. šventas sušaukimas. Taip pat žem. eil. 26; 29, 1. 7. 12.

celeberrimus et sanctus erit vobis: omne opus servile non facietis in eo.

²⁶ Dies etiam primitivorum quando offeretis novas fruges Domino, expletis hebdomadibus, venerabilis et sancta erit: omne opus servile non facietis in ea.

²⁷ Offeretisque holocaustum in odorem suavissimum Domino, vitulos de armento duos, arietem unum, et agnos anniculos immaculatos septem: ²⁸ atque in sacrificiis eorum similæ oleo conspersæ tres decimas per singulos vitulos, per arietes duas, ²⁹ per agnos decimam decimæ, qui simul sunt agni septem: hircum quoque ³⁰ qui mactatur pro expiatione: præter holocaustum sempiternum et liba ejus. ³¹ Immaculata offeretis omnia cum libationibus suis.

Caput XXIX. ¹ Mensis etiam septimi prima dies venerabilis et sancta erit vobis: omne opus servile non facietis in ea, quia dies clangoris est et tubarum. ² Offeretisque holocaustum in odorem suavissimum Domino, vitulum de armento unum, arietem unum, et agnos anniculos immaculatos septem: ³ et in sacrificiis eorum similæ oleo conspersæ tres decimas per singulos vitulos, duas decimas per arietem, ⁴ unam decimam per agnum, qui simul sunt agni septem: ⁵ et hircum pro peccato, qui offertur in expiationem po-

gi septintoji diena bus jums iškilmingiausi ir šventa; joje nedirbsite jokio vergiško darbo.

²⁶ Taipogi pirmuonių diena, kuomet, pasibaigus savaitėms, atnašausite Viešpačiui na ujus vaisius, bus gerbiama ir šventa; joje nedirbsite jokio vergiško darbo; ²⁷ ir atnašausite deginamajai aukai, kad butu meiliausis kvapas Viešpačiui, du veršių iš bandos, vieną aviną ir septynis metinius avinėlius be kliaudos, ²⁸ ir jų duoninei aukai su aliejumi sumaišytų smulkių miltų tris dešimtines prie kiekvieno veršio, dvi prie avino, ²⁹ dešimtines dešimtinę prie kiekvieno avinėlio, kurių iš viso bus septyni; taipogi ožį, ³⁰ kurs pjaunamas permaldavimui; neskaitant nuolatinės deginamosios ir jos liejamosios aukos. ³¹ Visa atnašausite be kliaudos draug su jų liejamomis atnašomis.

29. perskyrimas. ¹ Taipogi pirmoji septintojo mėnesio diena bus jums gerbiama ir šventa; joje nedirbsite jokio vergiško darbo, nes tai trimitų skardo diena. ² Ir atnašausite deginamajai aukai, kad butu meiliausis kvapas, vieną veršį iš bandos, vieną aviną ir septynis metinius avinėlius be kliaudos, ³ ir duoninei jų aukai smulkių su aliejumi sumaišytų miltų tris dešimtines prie kiekvieno veršio, dvi dešimtini prie avino, ⁴ vieną dešimtinę prie kiekvieno avinėlio, kurių iš viso bus septyni, ⁵ ir ožį už nuodėmę, kurs atnašaujamas permaldauti už tautą,

(26) *Taipogi pirmuonių...* Sekminių aukos. Plg. Iš. 23, 16; 34, 22: Kun. 23, 15-21. — *Pasibaigus savaitėms*: praslinkus septynioms savaitėms po Velykų. — (27)

Du veršių iš bandos... Plg. Kun. 23, 18.—

(30) *Liejamosios aukos.* Ebr. t.: *minchah*. duoninės aukos.

(29, 1) *Taipogi pirmoji...* Plg. Kun.

puli, ⁶ præter holocaustum calendarum cum sacrificiis suis, et holocaustum sempiternum cum libationibus solitis: eisdem ceremoniis offeretis in odorem suavissimum incensum Domino.

⁷ Decima quoque dies mensis hujus septimi erit vobis sancta atque venerabilis, et affligetis animas vestras: omne opus servile non facietis in ea. ⁸ Offeretisque holocaustum Domino in odorem suavissimum, vitulum de armento unum, arietem unum, agnos anniculos immaculatos septem: ⁹ et in sacrificiis eorum similæ oleo conspersæ tres decimas per singulos vitulos, duas decimas per arietem, ¹⁰ decimam decimæ per agnos singulos, qui sunt simul agni septem: ¹¹ et hircum pro peccato, absque his quæ offerri pro delicto solent in expiationem, et holocaustum sempiternum, cum sacrificio et libaminibus eorum.

¹² Quintadecima vero die mensis septimi, quæ vobis sancta erit atque venerabilis, omne opus servile non facietis in ea, sed celebrabitis solemnitatem Domino septem diebus. ¹³ Offeretisque holocaustum in odorem suavissimum Domino, vitulos de armento tredecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: ¹⁴ et in libamentis eorum similæ oleo conspersæ

⁶ neskaitant deginamosios aukos pirmoje mėnesio dienoje su jos duonine auka, ir nuolatinės deginamosios aukos su paprasta liejamąja auka; atnašausite su tomis pačiomis apeigomis, kad būtų meiliausis kvapas, deginamas Viešpačiui.

⁷ Taipogi dešimta šito septintojo mėnesio diena bus jums šventa ir gerbiama; tą dieną varginsite savo dušias ir nedirbsite joje jokio vergiško darbo. ⁸ O deginamajai Viešpaties aukai, kad būtų meiliausis kvapas, atnašausite vieną veršį iš bandos, vieną aviną, septynis metinius avinėlius be kliaudos ⁹ ir jų duoninei aukai smulkių su aliejumi sumaišytų miltų tris dešimtines prie kiekvieno veršio, dvi dešimtini prie avino, ¹⁰ dešimtinės dešimtinę prie kiekvieno avinėlio, kurių išviso bus septyni, ¹¹ ir ožį už nuodėmę, neskaitant to, kas paprastai atnašaujama permaldauti už prasikaltimą, ir amžinos deginamosios aukos draug su jų duonine ir liejamąja auka.

¹² Penkioliktoje septintojo mėnesio dienoje, kuri jums bus šventa ir gerbiama, nedirbsite jokio vergiško darbo; švęsite gi Viešpačiui išskilmę per septynias dienas; ¹³ ir atnašausite deginamajai aukai, kad būtų meiliausis kvapas Viešpačiui, tryliką veršių iš bandos, du avinų, keturioliką metinių avinėlių be kliaudos ¹⁴ ir jų duoninei aukai smulkių su aliejumi sumaišytų

23, 24. — (6) *Su tomis pačiomis apeigomis...* Ebr. t.: kaip įsakyta.

(7) *Taipogi dešimta...* Plg. Kun. 16, 29; 23, 26—32. — *Jokio vergiško dar-*

bo. Ebr. t.: jokio darbo. — (11) *Už prasikaltimą.* Tikriaus: už nuodėmę.

(12) *Penkioliktoje...* Šėtrų šventės aukos. Plg. Kun. 23, 23—36. 39—43. — (15)

tres decimas per vitulos singulos, qui sunt simul vituli tredecim: et duas decimas arietibus, id est, simul arietibus duobus, ¹⁵ et decimam decimam agnis singulis, qui sunt simul agni quatuordecim: ¹⁶ et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, et sacrificio, et libaminae ejus. ¹⁷ In die altero offeretis vitulos de armento duodecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: ¹⁸ sacrificiaque et libamina singulorum per vitulos et arietes et agnos rite celebrabitis: ¹⁹ et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, sacrificioque et libamine ejus. ²⁰ Die tertio offeretis vitulos undecim, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: ²¹ sacrificiaque et libamina singulorum per vitulos et arietes et agnos rite celebrabitis: ²² et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, sacrificioque et libamine ejus. ²³ Die quarto offeretis vitulos decem, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: ²⁴ sacrificiaque et libamina singulorum per vitulos et arietes et agnos rite celebrabitis: ²⁵ et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, sacrificioque ejus et libamine. ²⁶ Die quinto offeretis vitulos novem, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: ²⁷ sacrificiaque et libamina singulorum per vitulos et arietes

miltų po tris dešimtines prie kiekvieno veršio, kurių išviso bus trylika, ir po dvi dešimtinės prie kiekvieno avino, tai yra prie dviejų avinų, ¹⁵ ir dešimtinės dešimtinę prie kiekvieno avinėlio, kurių išviso bus keturiolika; ¹⁶ ir ožį už nuodėmę, neskaitant nuolatinės deginamosios aukos ir jos duoninės bei liejamosios aukos. ¹⁷ Antrą dieną atnašausite dvyliką veršių iš bandos, du avinų, keturiolika metinių avinėlių be kliaudos; ¹⁸ ir prie kiekvieno veršio, avino ir avinėlio atnašausite jų duoninę ir liejamąją auką, kaip yra įsakyta; ¹⁹ ir ožį už nuodėmę, neskaitant nuolatinės deginamosios aukos ir jos duoninės bei liejamosios aukos. ²⁰ Trečią dieną atnašausite vienuoliką veršių, du avinų, keturiolika metinių avinėlių be kliaudos ²¹ ir prie kiekvieno duoninės bei liejamosios aukas, prie veršių, prie avinų ir prie avinėlių, kaip įsakyta; ²² toliau ožį už nuodėmę, neskaitant nuolatinės deginamosios aukos ir jos duoninės bei liejamosios aukos. ²³ Ketvirtą dieną atnašausite dešimtį veršių, du avinų, keturiolika metinių avinėlių be kliaudos ²⁴ ir prie kiekvieno duoninės bei liejamosios aukas, prie veršių, prie avinų ir prie avinėlių, kaip įsakyta; ²⁵ ir ožį už nuodėmę, neskaitant nuolatinės deginamosios aukos ir jos duoninės bei liejamosios aukos. ²⁶ Penktą dieną atnašausite devynis veršius, du avinų, keturiolika metinių avinėlių be kliaudos ²⁷ ir prie kiekvieno duoninės bei liejamosios aukas, prie

et agnos rite celebrabit: ²⁸ et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, sacrificioque ejus et libamine. ²⁹ Die sexto offeretis vitulos octo, arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: ³⁰ sacrificiaque et libamina singulorum per vitulos et arietes et agnos rite celebrabit: ³¹ et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, sacrificioque ejus et libamine. ³² Die septimo offeretis vitulos septem, et arietes duos, agnos anniculos immaculatos quatuordecim: ³³ sacrificiaque et libamina singulorum per vitulos et arietes et agnos rite celebrabit: ³⁴ et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, sacrificioque ejus et libamine. ³⁵ Die octavo, qui est celeberrimus, omne opus servile non facietis, ³⁶ offerentes holocaustum in odorem suavissimum Domino, vitulum unum, arietem unum, agnos anniculos immaculatos septem: ³⁷ sacrificiaque et libamina singulorum per vitulos et arietes et agnos rite celebrabit: ³⁸ et hircum pro peccato, absque holocausto sempiterno, sacrificioque ejus et libamine.

³⁹ Hæc offeretis Domino in solemnitatibus vestris: præter vota et oblationes spontaneas in holocausto, in sacrificio, in libamine, et in hostiis pacificis.

Caput XXX. ¹ Narravitque Moyses filiis Israel omnia quæ ei Dominus imperarat: ² et lo-

versių, prie avinų ir prie avinėlių, kaip įsakyta; ²⁸ ir ožį už nuodėmę, neskaitant nuolatinės deginamosios aukos ir jos duoninės bei liejamosios aukos. ²⁹ Šeštą dieną atnašausite aštuonis jaučius, du avinų, keturioliką metinių avinėlių be kliaudos, ³⁰ ir prie kiekvieno duonines bei liejamasias aukas, prie versių, prie avinų ir prie avinėlių, kaip įsakyta; ³¹ ir ožį už nuodėmę, neskaitant nuolatinės deginamosios aukos ir jos duoninės bei liejamosios aukos. ³² Septintą dieną atnašausite septynis veršius, du avinų, keturioliką metinių avinėlių be kliaudos, ³³ ir prie kiekvieno duonines bei liejamasias aukas, kaip įsakyta; ³⁴ ir ožį už nuodėmę, neskaitant nuolatinės deginamosios aukos ir jos duoninės bei liejamosios aukos. ³⁵ Aštuntą dieną, kuri yra iškilmingiausi, nedirbsite jokio vergiško darbo ³⁶ ir deginamajai aukai, kad būtų meiliausis kvapas Viešpačiui, atnašausite vieną veršį, vieną aviną, septynis metinius avinėlius be kliaudos, ³⁷ ir prie kiekvieno duonines bei liejamasias aukas prie versių, prie avinų ir prie avinėlių, kaip įsakyta; ³⁸ ir ožį už nuodėmę, neskaitant nuolatinės deginamosios aukos ir jos duoninės bei liejamosios aukos.

³⁹ Tai atnašausite Viešpačiui savo iškilmėse, neskaitant deginamųjų aukų, duoninių aukų, liejamųjų aukų ir dėkojimo aukų, kurios daromos apžadui išpildyti arba visai liusa valia.

30. perskyrimas. ¹ Mozė pasakėjo Izraelio sunums visa, ką jam Viešpats buvo liepęs; ²

cutus est ad principes tribuum filiorum Israel: Iste est sermo quem praecepit Dominus: ³ Si quis virorum votum Domino voverit, aut se constrinxerit juramento: non faciet irritum verbum suum, sed omne quod promisit implebit. ⁴ Mulier si quippiam voverit, et se constrinxerit juramento, quæ est in domo patris sui, et in ætate adhuc puellari: si cognoverit pater votum quod pollicita est, et juramentum quo obligavit animam suam, et tacuerit, voti rea erit: ⁵ quidquid pollicita est et juravit, opere complebit. ⁶ Sin autem statim ut audierit, contradixerit pater: et vota et juramenta ejus irrita erunt, nec obnoxia tenebitur sponsioni, eo quod contradixerit pater. ⁷ Si maritum habuerit, et voverit aliquid, et semel de ore ejus verbum egrediens animam ejus obligaverit juramento: ⁸ quo die audierit vir, et non contradixerit, voti rea erit, reddetque quodcumque promiserat. ⁹ Sin autem audiens statim contradixerit, et irritas fecerit pollicitationes ejus, verbaque quibus obstrinxerat animam suam: propitius

ir jis kalbėjo Izraelio sunų kunigaikščiams: Štai, ką Viešpats yra isakęs: ³ Jei kurs vyras bus padaręs Viešpačiui apžadą, arba save surišęs prisieka, nepanaikins savo žodžio, bet visa išpildys, ką yra žadėjęs. ⁴ Jei kokį apžadą padarytu ir suvaržytu save prisieka moteriškė, kuri pasilieka savo tėvo namuose ir dar tebėra mergystės amžyje, ir jei tėvas patirtu apie apžadą, kurį ji padarė, ir apie prisieka, kuria ji surišo savo dušią, ir tylėtu, ji turi laikyties apžado ⁵ ir turi išpildyti, ką tik pasižadėjo ir prisiekė. ⁶ O jei tėvas uždraus tuojau, kaip tik išgirs, jos apžadai ir prisiekos bus panaikinti, ir ji nebus surišta apsiėmimu, kadangi tėvas uždraudė. ⁷ Jei ji turėtu vyrą ir ką nors pasižadėtu, ir sykį išėjęs iš jos burnos žodis surištu prisieka jos dušią, ⁸ o jos vyras neuždraustu tą pačią dieną, kurioje išgirdo, ji laikysis apžado ir išpildys, ką tik pasižadėjo. ⁹ O jei jis išgirdęs tuojau uždraustu ir panaikintu jos pasižadėjimus ir žodžius, kuriais buvo surišusi savo dušią, Viešpats bus

valdiniam. — (3) *Padaręs... apžadą...* Visame šitime perskyme ebr. t. atskiria dvejetainį apžadą: *neder*, kuriuo buvo žadama kas nors duoti arba padaryti, ir *'issar*, kuriuo buvo apsiimama ko nors išsižadėti arba nuo kokio nors dalyko susilaikyti; tą paskutinį apžadą Vulgata vadina susirišimu, prisieka. Kiekvienas vyro padarytas apžadas visuomet privalo būti išpildytas. — (4-6) *Moteriškė, kuri pasilieka...* Netekėjusių mergaičių apžado išpildymas pridera nuo tėvo sutikimo; bet tėvui valia pasipriešinti dukters apžadui tik tą pačią dieną, kurią jis apie jį patiria. — *Ir*. Tikraus: arba. — *Mergaičių amžyje*: dar nebuvo ištekęsusi. — *Ne-*

bus surišta apsiėmimu. Po šitų žodžių ebr. t. pasakyta: ir Viešpats jai dovanos. — (7) *Jei turėtu...* Ebr. t.: Jei išteketu už vyro, ir apžadas yra ant jos. Taigi, žmonai kalbama apie mergaitės apžadą, padarytą prieš ištekęsiant, bet dar neišpildytą; po vestuvių tokio apžado išpildymas pridera nuo vyro sutikimo. — *Ir sykį išėjęs...* Ebr. t.: arba lupų plepėjimas, kuriuo ji surišo savo dušią. Apie apsiėmimą išsižadėti kokio dalyko kalbama žmonai ne be papeikimo, nes toksai apžadas šitime atsitikime galėjo visai nepatikti sužaduo-tiniui. — (9) *Ir žodžius, kuriais...* Ebr. t.: jos lupų plepėjimą, kuriuo... — *Vieš-*

erit ei Dominus. ¹⁰ Vidua et repudiata quidquid voverint, reddent. ¹¹ Uxor in domo viri cum se voto constrinxerit et iuramento, ¹² si audierit vir, et tacuerit, nec contradixerit sponcioni, reddet quodcumque promiserat. ¹³ Sin autem extemplo contradixerit, non tenebitur promissionis rea: quia maritus contradixit, et Dominus ei propitius erit. ¹⁴ Si voverit, et iuramento se constrinxerit, ut per jejunium, vel ceterarum rerum abstinentionem affligat animam suam, in arbitrio viri erit ut faciat, sive non faciat. ¹⁵ Quod si audiens vir tacuerit, et in alteram diem distulerit sententiam: quidquid voverat atque promiserat, reddet: quia statim ut audivit, tacuit. ¹⁶ Sin autem contradixerit postquam rescivit, portabit ipse iniquitatem ejus. ¹⁷ Istæ sunt leges, quas constituit Dominus Moysi inter virum et uxorem, inter patrem et filiam, quæ in puellari adhuc ætate est, vel quæ manet in parentis domo.

jai maloningas. ¹⁰ Našlė ir atstumtoji išpildys, ką tik bus pasižadėjusios. ¹¹ Jei pati vyro namuose surištu save apžadu ir prisieka, ¹² ir jei vyras tai išgirdęs tylėtu ir neprieštarautu apsiėmimui, ji išpildys, ką tik buvo žadėjusi. ¹³ O jei tuojau uždraustu, nereikės pildyti pasižadėjimo, nes vyras uždraudė, ir Viešpats bus jai maloningas. ¹⁴ Jei ji pasižadėtu ir surištu save prisieka, varginsianti savo dušią pasninku arba prisitūrėjimu nuo kitų dalykų, nuo vyro nuožiūros priderės, kad išpildytų arba nepildytų. ¹⁵ O jei vyras išgirdęs tylėtu ir atidėtu nutarimą iki kitai dienai, ji išpildys, ką tik buvo pasižadėjusi ir pasiketinus, nes jis, kaip tik išgirdo, tylėjo. ¹⁶ O jei prieštarautu po to, kaip sužinojo, pats neš jos neteisybę. ¹⁷ Šitie yra istatai, kuriuos Viešpats davė Mozei, užlaikytini tarp vyro ir moters, tarp tėvo ir dukters, dar tebesančios mergystės amžyje, arba tebeprasileikančios tėvo namuose.

4. Atkeršijimas Madianitams.

Caput XXXI. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ² Ulciscere prius filios Israel de

31. perskyrimas. ¹ Viešpats kalbėjo Mozei ir tarė: ² Atkeršink pirma Madianitams už Iz-

pats bus maloningas. Ebr. t.: Viešpats atleis. — (11) *Pati vyro namuose...* Ištekėjusios moteriškės, gyvenančios vyro namuose, apžadai visai priklauso nuo jos vyro. — (14) *Jei ji pasižadėtu...* Ebr. t.: kiekvieną apžadą ir kiekvieną prisieką varginti dušią jos vyras patvirtins ir jos vyras panaikins. — (16) *Pats neš jos neteisybę.* Vyras, panaikindamas pačios apžadą ne tą pačią dieną, kurioje apie jį išgirdo, bet vėliaus, ima ant savęs kaltbę už apžado neįpildymą.

31, 1-54. Atėjus valandai atkeršyti Madianitams už Izraelio suvedžiojimą, išsiunčiama prieš juos nedidelė kariuomenė. Pergalėti Madianitai visai išgalabijami, gyvos paliekamos tik jų mergaitės, kurios draug su kitu grobiu padalinamos tarp dalyvavusiųjų kovoje, tarp tautos, kunigų ir Levitų.

(31, 2) *Pirma:* prieš savo mirtį. — *Madianitams,* — kurie gyveno susimaišę su Amonitais; todėl ir tiems paskutinie-

Madianitis, et sic colligeris ad populum tuum. ³ Statimque Moyses, Armate, inquit, ex vobis viros ad pugnam, qui possint ultionem Domini expetere de Madianitis. ⁴ Mille viri de singulis tribubus eligantur ex Israel qui mittantur ad bellum. ⁵ Dederuntque millenos de singulis tribubus, id est, duodecim millia expeditorum ad pugnam: ⁶ quos misit Moyses cum Phinees filio Eleazari sacerdotis, vasa quoque sancta, et tubas ad clangendum tradidit ei. ⁷ Cumque pugnassent contra Madianitas atque vicissent, omnes mares occiderunt, ⁸ et reges eorum Evi, et Recem, et Sur, et Hur, et Rebe, quinque principes gentis: Balaam quoque filium Beor interfecerunt gladio. ⁹ Ceperuntque mulieres eorum, et parvulos, omniaque pecora, et cunctam supellectilem: quidquid habere poterant depopulati sunt: ¹⁰ tam urbes quam viculos et castella flamma consumpsit. ¹¹ Et tulerunt prædam, et universa quæ ceperant tam ex hominibus quam ex jumentis, ¹² et adduxerunt ad Moysen, et Eleazarum sacerdotem, et ad omnem multitudinem filiorum Israel: reliqua autem utensilia portaverunt ad castra in campestribus Moab juxta Jordanem contra Jericho.

raėlio sunus, ir paskui busi suvienytas su savo tauta. ³ O Mozė tuoju tarė: Apginkluokite kovai iš savo tarpo vyrus, kurie galėtu atkeršyti už Viešpatį Madianitams. ⁴ Tegul bus išrinkta iš kiekvienos giminės po tukstantį vyrų, kurie reikės siųsti į kovą. ⁵ Ir jie davė po tukstantį iš kiekvienos giminės, tai yra dvyliką tukstančių, prisiengusių į kovą. ⁶ Mozė juos išsiuntė su kunigo Eleazaro sunumi Pinėu, kuriam davė taipogi šventus rykus ir trimitus trimituoti. ⁷ O susirėmę kovoje su Madianitais ir juos pergalėję, jie užmušė visus vyriškius ⁸ ir jų karalius, penkis tautos kunigaikščius Ėvį, Rekėmą, Surą, Hurą ir Rėbė; užmušė taipogi kalaviju Bėoro sunų Balaamą; ⁹ ir paėmė jų moteris ir vaikus, visus galvijus ir visą lobį; ką tik anie galėjo turėti, jie išplėšė; ¹⁰ liepsna sudegino kaip miestus, taip sodžius ir tvirtoves; ¹¹ paskui jie ėmė grobį ir visa, kas jiems buvo tekę kaip žmonėmis taip ir galvijais, ¹² ir atvedė pas Mozė, kunigą Eleazarą ir visą Izraėlio sunų daugybę; o visas kitas gėrybes nugabeno į stovyklas Moabo lygumose ant Jordano ties Jėriku.

siems. — *Izraėlio sunus*. Vž. 25, 17. 18. — (6) *Pinėu*. Jis pirmas parodė savo uolumą, užmušdamas paleistuvį Izraėlitą drang su Madianite (25, 5. 6); užtat jį dabar paskirta kariuomenės vadu prieš Madianitus. — *Sventus rykus ir...* Ebr. t. nėra jungęs „ir“, todėl minimi čionai rykai rasi yra ne kas kita, kaip tik trimitai. Kiti tečiau aiškintojai mano, kad taip pavadinti šventi vyriausiojo kunigo apdarai, tarp kurių galėjo būti „urim“

ir „tummim“. — (8) *Jų karalius*: gimiinių viršininkus. — *Surą*. Plg. aug. 25, 15. — *Balaamą*. Jis buvo tikriausiai vėl pakviestas prakeikti Izraėlitų. Plg. žem. 16. e. — (12) *Ir atvedė...* Ebr. t. kalbama apie visų dalykų nugabenimą pas Mozė, Eleazarą ir visą tautą, t. y. į Izraėlitų stovyklas, kurios tuomet buvo Moabo lygumoje. Suimti grobį ir jį atgabenti be abejonės padėjo dalyvavusiems kovoje kiti Izraėlitai, nes 12000 nebutu įstengę

¹³ Egressi sunt autem Moyses, et Eleazar sacerdos, et omnes principes synagogæ in occursum eorum extra castra. ¹⁴ Iratusque Moyses principibus exercitus, tribunis, et centurionibus qui venerant de bello, ¹⁵ ait: Cur feminas reservastis? ¹⁶ Nonne istæ sunt, quæ deceperunt filios Israel ad suggestionem Balaam, et prævaricari vos fecerunt in Domino super peccato Phogor, unde et percussus est populus? ¹⁷ Ergo cunctos interficite quicquid est generis masculini, etiam in parvulis: et mulieres, quæ noverunt viros in coitu, jugulate: ¹⁸ puellas autem et omnes feminas virgines reservate vobis: ¹⁹ et manete extra castra septem diebus. Qui occiderit hominem, vel occisum tetigerit, lustrabitur die tertio et septimo. ²⁰ Et de omni præda, sive vestimentum fuerit, sive vas, et aliquid in utensilia præparatum, de caprarum pelli-bus, et pilis, et ligno expiabitur. ²¹ Eleazar quoque sacerdos ad viros exercitus, qui pugnaverant, sic locutus est: Hoc est præceptum legis, quod mandavit Dominus Moysi: ²² Aurum, et argentum, et æs, et ferrum,

¹³ Mozė gi, kunigas Eleazaras ir visi susirinkimo kunigaikščiai išėjo jų pasitiktų už stovyklos. ¹⁴ Užsirusinęs ant kariuomenės viršininkų, tukstantininkų ir šimtininkų, kurie buvo atėję iš kovos, Mozė ¹⁵ tarė: Kam palikote gyvas moteris? ¹⁶ Argi ne jos tai apgavo, patariant Balaamui, Izraelio sunus ir atvedė į praskaltimą prieš Viešpatį Pogoro nusidėjimu, už ką ir buvo ištikta tauta? ¹⁷ Taigi, užmuškite, kiek tik yra vyrų, net ir vaikus, ir išgalbykite moteris, kurios gyveno su vyrais. ¹⁸ Mažas gi merginas ir visas mergaites užlaikykite sau ¹⁹ ir pasilikkite už stovyklos septynias dienas. Kas užmuštu žmogų arba užmuštojo prisiliestu, apsiukuops trečią ir septintą dieną. ²⁰ Taipogi reikia apkuopti visas grobis, ar tai butu drabužis, ar indas, ir kiekvienas kitas dalykas, padarytas iš ūkų kailių, iš plaukų arba iš medžio. ²¹ Taipogi kunigas Eleazaras kalbėjo dalyvavusiems kovoje tokiuos žodžius: Tasai yra įstatymo pagie-pimas, kurį Viešpats davė Mozei: ²² Auksas, sidabras, va-

atvartų 32000 moteriškių, beveik nesuskaitomų bandų ir atneši kito grobio. — (14–16) *Užsirusinęs...* Tiesa, Mozė nebuvo davęs aiškaus įsakymo išgalbyti paimtasias nelaisvėn moteris, bet kariuomenės vadai patįs turėjo suprasti, kas reikia padaryti su tomis, kurios jau buvo vieną sykį Izraelio praskaltimo priežastimi, kad jos vėl nepanorėtų antrą kartą suvedžioti. — *Patariant Balaamui.* Iš čia patiriame, kad tas pats Balaamas, kurs prašant Balakui, negalėjo prakeikti Izraelitų, buvo davęs Moabitams ir Madianitams nedoriausį patarimą kitokiu būdu apgalėti jų priešus. — (18) *Visas mer-*

gaites... Plg. Atk. 21, 10–14. — (19) *Pasilikite...* Įsakomas apsiukuopimas karėvių, užlaikant ang. užrašytą įstatą 19, 12. 16. — (20) *Taipogi... visas grobis.* Ebr. t.: jūs ir visas jūsų grobis. Toliaus paaiškinama, koks grobis reikia šlakstyti apkuopiamuoju vandenimi: kiekvienas apdaras ir kiekvienas dalykas iš odos (Kun. 13, 59) ir visa, kas padaryta iš ūkų plaukų, ir kiekvienas medinis indas. — (21) *Tasai yra...* Plg. Kun. 6, 28; 11, 33; 15, 12. Eleazaras kaip vyriausias kunigas nutaria, kokiomis apeigomis reikia apkuopti paminėtasis grobis.

et plumbum, et stannum, ²³ et omne, quod potest transire per flammam, igne purgabitur: quidquid autem ignem non potest sustinere, aqua expiationis sanctificabitur: ²⁴ et lavabitis vestimenta vestra die septimo, et purificati postea castra intrabitis.

²⁵ Dixit quoque Dominus ad Moysen: ²⁶ Tollite summam eorum, quæ capta sunt ab homine usque ad pecus, tu et Eleazar sacerdos et principes vulgi: ²⁷ dividesque ex æquo prædam inter eos, qui pugnaverunt, egressique sunt ad bellum, et inter omnem reliquam multitudinem. ²⁸ Et separabis partem Domino ab his, qui pugnaverunt et fuerunt in bello, unam animam de quingentis tam ex hominibus quam ex bobus et asinis et ovibus, ²⁹ et dabis eam Eleazaro sacerdoti, quia primitiæ Domini sunt. ³⁰ Ex media quoque parte filiorum Israel accipies quinquagesimum caput hominum, et boum, et asinorum, et ovium, cunctorum animantium, et dabis ea Levitis, qui ex-cubant in custodiis tabernaculi Domini. ³¹ Feceruntque Moyses, et Eleazar, sicut præceperat Dominus. ³² Fuit autem præda, quam exercitus ceperat, ovium sexcenta septuaginta quinque millia, ³³ boum septuaginta duo millia, ³⁴ asinorum sexaginta millia et mille: ³⁵ animæ hominum sexus feminei, quæ non cognoverant viros, triginta duo millia. ³⁶ Dataque est media pars

ris, geležis, švinas, cina ²³ ir visa, kas gali eiti per liepsną, bus apkuopta ugnimi; kas gi negali išlikti ugnyje, bus pašvęsta permaldavimo vandenimi. ²⁴ Septintoje dienoje jūs išplausite savo drabužius ir taip apkuopti pas-kui įeitisite į stovyklas.

²⁵ Viešpats kalbėjo taipogi Mozei: ²⁶ Suskaitykite visa, kas paimta kaip žmonėmis taip ir galvijais, tu ir kunigas Eleazaras ir tautos kunigaikščiai; ²⁷ ir padalinsi grobį lygiai tarp tų, kurie kovojo ir buvo išėję į karę, ir tarp visos likusios daugybės. ²⁸ Nuo tų, kurie kovojo ir buvo išėję į karę, atskirsi Viešpaties daliai po vieną galvą iš penkių šimtų žmonių, tappat iš jaučių, asilų ir avių, ²⁹ ir ją duosi kunigui Eleazarui, nes tai yra Viešpaties pirmuonės. ³⁰ Taipogi iš Izraelio sunų pusės imsi kiekvieną penkias dešimtą galvą iš žmonių, jaučių, asilų, avių ir visų gyvulių, ir tai duosite Lėvitams, kurie budi Viešpaties šėtros sargyboje. ³¹ Mozė ir Eleazaras padarė, kaip Viešpats buvo įsakęs. ³² Grobis gi, kurį buvo paėmusi kariuomenė, susidėjo iš šešių šimtų septynių dešimtų penkių tūkstančių avių, ³³ septynių dešimtų dviejų tūkstančių jaučių, ³⁴ šešios dešimtys vieno tūkstančio asilų, ³⁵ trijų dešimtų dviejų tūkstančių moteriškos lyties ypatų, nepažinusių vyrų. ³⁶ Pusę atiduota da-

(28) *Viešpats kalbėjo...* Apskelbiamas čionai Viešpaties įsakymas apie grobio padalinimą rasi buvo pritaikomas ir paskesnėse karėse. — (32) *Grobįje gi...* Pa-

duodama čionai tikriausiai ne griežtos, bet tik apskritos skaitlinės. Plg. su skaitliumi duoklės, kurią turėjo išmokėti Moabo karalius Méza 4 Kar. 3, 4.

his, qui in prœlio fuerant, ovium trecenta triginta septem millia quingentæ: ³⁷ e quibus in partem Domini supputatæ sunt oves sexcentæ septuaginta quinque. ³⁸ Et de bobus triginta sex millibus, boves septuaginta et duo: ³⁹ de asinis triginta millibus quingentis, asini sexaginta unus: ⁴⁰ de animabus hominum sedecim millibus, cesserunt in partem Domini triginta duæ animæ. ⁴¹ Tradiditque Moyses numerum primitiarum Domini Eleazaro sacerdoti, sicut fuerat ei imperatum, ⁴² ex media parte filiorum Israel, quam separaverat his, qui in prœlio fuerant. ⁴³ De media vero parte, quæ contigerat reliquæ multitudini, id est, de ovibus trecentis triginta septem millibus quingentis. ⁴⁴ et de bobus triginta sex millibus, ⁴⁵ et de asinis triginta millibus quingentis, ⁴⁶ et de hominibus sedecim millibus, ⁴⁷ tulit Moyses quinquagesimum caput, et dedit Levitis, qui excubabant in tabernaculo Domini, sicut præceperat Dominus.

⁴⁸ Cumque accessissent principes exercitus ad Moysen, et tribuni, centurionesque dixerunt: ⁴⁹ Nos servi tui recensuimus numerum pugnatorum, quos habuimus sub manu nostra: et ne unus quidem defuit. ⁵⁰ Ob hanc causam offerimus in donariis Domini singuli quod in præda au-

lyvavusiems kovoje, butent: tris šimtus trisdešimtis septynis tukstančius penkis šimtus avių, ³⁷ iš kurių Viešpaties daliai atskaityta šešis šimtus septynias dešimtis penkias avis; ³⁸ tris dešimtis šešis tukstančius jaučių, iš kurių atskaityta septynias dešimtis du jaučių; ³⁹ tris dešimtis tukstančių penkis šimtus asilų, iš kurių atskaityta šešias dešimtis vieną asilą; ⁴⁰ šešioliką tukstančių žmonių, iš kurių Viešpaties daliai teko tris dešimtis dvi duši. ⁴¹ Mozė atidavė, kaip buvo liepta, Viešpaties pirmuonių dalį kunigui Eleazarui ⁴² iš tos Izraelio sunų pusės, kurią buvo atskyręs dalyvavusiems kovoje. ⁴³ Iš tos gi pusės, kuri teko likusiai daugybei, tai yra iš trijų šimtų trijų dešimtų septynių tukstančių penkių šimtų avių, ⁴⁴ ir iš trijų dešimtų šešių tukstančių jaučių, ⁴⁵ ir iš trijų dešimtų tukstančių penkių šimtų asilų, ⁴⁶ ir iš šešiolikos tukstančių žmonių ⁴⁷ Mozė ėmė kiekvieną penkias dešimtą galvą ir davė Levitams, kurie būdėjo prie Viešpaties šėtros pareigų, kaip Viešpats buvo įsakęs.

⁴⁸ O kariuomenės vadai, tukstantininkai ir šimtininkai, prisartinę prie Mozės tarė: ⁴⁹ Mes, tavo tarnai, padarėme sąskaitą kareivių, kuriuos turėjome po savo valdžia, ir net neivieno nepasigedome. ⁵⁰ To dėlei atnašaujame kaip dovaną kiekvienas, kiek tik tarp grobio galė-

(49) *Neivieno nepasigedome.* Tame apsirėiskė ypatinga Dievo pagalba. Kaikurie aiškintojai spėja, kad be 12000 kareivių, išrinktų kovai, ėjo su jais nemaža kitų savo valia, taip kad ir pražuvus kaikiuriems galėjo grįžti atgal nemažiaus 12000.

— (50) *Kojų grandinaites.* Senobės moteris nešiodavo ant kojų per riešus žiedus, susegtus grandinėmis; taigi, būdavo jomis lyg-kad supančiotos; grandinaitės priversdavo jas vaikščioti mažais žingsniais ir einant žvangėdavo. — *Kaklo gran-*

ri potuimus invenire, periscelides et armillas, annulos et dextralia, ac murænulas, ut deprecis pro nobis Dominum. ⁵¹ Susceperuntque Moyses, et Eleazar sacerdos omne aurum in diversis speciebus, ⁵² pondo sedecim millia, septingentos quinquaginta siclos a tribunis et centurionibus. ⁵³ Unusquisque enim quod in præda rapuerat, suum erat. ⁵⁴ Et susceptum intulerunt in tabernaculum testimonii, in monumentum filiorum Israel coram Domino.

jome rasti aukso: kojų grandinaites, apyrankes, žiedus, auskarus ir kaklo grandinaites, kad melstumeis už mus Viešpačiui. ⁵¹ O Možė ir kunigas Eleazaras priėmė iš tukstantininkų ir šimtininkų visą auksą įvairiame pavidale. ⁵² kurs svėrė šešioliką tukstančių septynis šimtus penkias dešimtis siklių. ⁵³ Nes kiekvienas ėmė sau, ką jis buvo išplėšęs. ⁵⁴ Priimtą auksą jie įnešė į liudijimo šėtrą, kad butu Viešpaties akyvaizdoje priminimas apie Izraelio sunus.

5. Pasidalinimas žemės anapus Jordano.

Caput XXXII. ¹ Filii autem Ruben et Gad habebant pecora multa, et erat illis in jumentis infinita substantia. Cumque vidissent Jazer, et Galaad aptas animalibus alendis terras, ² venerunt ad Moysen, et ad Eleazarum sacerdotem, et principes multitudinis, atque dixerunt: ³ Ataroth, et Dibon, et Jazer, et Nemra, Hesebon, et Eleale, et Saban, et Nebo, et Beon, ⁴ terra, quam percussit Dominus in conspectu filiorum Israel, regio uberrima est ad pastum animalium: et nos servi tui habemus

32. perskyrimas. ¹ O Rubeno ir Gado sunų turėjo daug bandų, ir jų lobis, susidedas iš galvijų, buvo begalinis. Pamatę gi Jazėrio ir Galaado žemes tinkant gyvuliams auginti, ² jie atėjo pas Možę, Eleazarą ir daugybės kunigaikščius ir tarė: ³ Ataroto, Dibono, Jazėrio, Nėmros, Hesebono, Elealės, Sabano, Nėbo ir Beono ⁴ žemė, kurią Viešpats ištiko Izraelio sunų akyvaizdoje, tai labai tinkamas kraštas gyvuliams auginti; o mes, tavo tarnai, turime labai daug

dines. Ebr. ž. *kumas* reiškia auksinius būbulėlius, iš kurių buvo daromi įvairūs papuošalai. — (52) *Kurs svėrė...* Skaitant aukso siklį po 16-18 rb., visų vadų dovanos buvo vertos daugiaus kaip 250000 rb. Plg. Iš. 38, 24.

32, 1-42. Prašant Rubeno ir Gado sunams, kad jiems butu atiduotas jau užkariautas kraštas į rytus nuo Jordano, Možė sutinka tai padaryti, bet su sąlyga, jei jie padės kitiems Izraelitams užkariauti Kanaano žemę šiaurės Jordano. Rubeno ir Gado giminė apsiima eiti su gink-

lais visas tautos priekyje per Jordaną, ir užtat buvusios Sehonio ir Ogo žemės su jų miestais atiduodamos tomdviem giminėm ir Manaso giminės pusei.

(32, 1) *Rubeno ir Gado.* Tiedvi giminai stovyklose turėjo vietas šalymais, rasi dėlto ir dabar nori pasilikti viena arti kitos. Rubeno sunų, regisi, buvo mažiaus palankus Možei ir ne su didžiu noru jį sekė; jie regimai negalėjo užmiršti pirmgimystės teisių, kurios buvo atimtos iš jų protėvio. — *Jazėrio.* Plg. aug. 21, 32. — *Galaado.* Taip vadinosi kraštas abiejose Jaboko upės pusėse. Plg. Atk. 3, 12.

jumenta plurima: ⁵ precamurque si invenimus gratiam coram te, ut des nobis famulis tuis eam in possessionem. nec facias nos transire Jordanem.

⁶ Quibus respondit Moyses: Numquid fratres vestri ibunt ad pugnam, et vos hic sedebitis? ⁷ Cur subvertitis mentes filiorum Israel; ne transire audeant in locum, quem eis daturus est Dominus? ⁸ Nonne ita egerunt patres vestri, quando misi de Cadesbarne ad explorandam terram? ⁹ Cumque venissent usque ad Vallem botri, lustrata omni regione, subverterunt cor filiorum Israel, ut non intrarent fines, quos eis Dominus dedit.

¹⁰ Qui iratus juravit, dicens: ¹¹ Si videbunt homines isti, qui ascenderunt ex Ægypto a viginti annis et supra, terram, quam sub juramento pollicitus sum Abraham, Isaac, et Jacob: et noluerunt sequi me, ¹² præter Caleb filium Jephone Cenezæum, et Josue filium Nun: isti impleverunt voluntatem meam.

¹³ Iratusque Dominus adversum Israel, circumduxit eum per desertum quadraginta annis, donec consumeretur universa generatio, quæ fecerat malum in conspectu ejus. ¹⁴ Et ecce, inquit, vos surrexistis pro patribus vestris, incrementa, et alumni hominum peccatorum, ut augetis furorem Domini contra Israel. ¹⁵ Quod si nolueritis sequi eum, in solitudine populum derelinquet, et vos causa eritis necis omnium.

bandų; ⁵ taigi, jei radome malonę tavo akyvaizdoje, mes prašome, kad mums, tavo tarnams, duotumei ją paveldėti ir mums nelieptumei eiti per Jordaną.

⁶ Mozė jiems atsakė: Argi jusų broliai eis į kovą, o jūs čia sėdėsite? ⁷ Kam jūs sukate Izraelio sunums galvas, kad jie nedrįstu eiti į vietą, kurią Viešpats jiems duos? ⁸ Argi ne taip pat elgėsi jusų tėvai, kuomet aš siunčiau iš Kadėsbarnės žemės apžiurėtų? ⁹ Jie, nuėję lig Vynuogių slėniui ir apžiurėję visą žemę, įbaugino Izraelio sunų širdis, kad neeitu į ribas, kurias Viešpats jiems davė. ¹⁰ Jis užsirustinęs prisiekė ir tarė: ¹¹ Ne, šitie žmonės, kurie išėjo iš Aigypso, turėdami dvidešimt ir daugiau metų, neišvys žemės, kurią su prisieka pažadėjau Abrahamui, Izaokui ir Jokubui, nes nenorėjo manęs sekti, ¹² atskyrus Kėnezietį Jefonės sunų Kalėbą ir Nuno sunų Jozuę: šitodu išpildė mano valią. ¹³ Ir Viešpats, užsirustinęs ant Izraelio, vedžiojo jį po tyrus aplinkui. kolei neišmirė visa karta, kuri buvo padariusi pikta jo akyvaizdoje. ¹⁴ Štai, tarė Mozė, jūs iškilote užuot savo tėvų kaipožmonių nusidėjėlių atžalos ir auklėtiniai, kad padaugintumėte Viešpaties įtužimą prieš Izraelį. ¹⁵ Jei nenorėsite eiti paskui jį, jis paliks tautą tyruose, ir jūs busite priežastis pražuvimo visų.

— (3) *Ataroto...* Plg. žem. 34 - 38. eil.
— (9) *Jie, nuėję...* Plg. aug. 13, 24. —

(10) *Prisiektė ir...* Plg. aug. 14, 29.

¹⁶ At illi prope accedentes, dixerunt: Caulas ovium fabricabimus. et stabula jumentorum, parvulis quoque nostris urbes munitas; ¹⁷ nos autem ipsi armati et accincti pergemus ad praelium ante filios Israel, donec introducamus eos ad loca sua. Parvuli nostri, et quidquid habere possumus, erunt in uribus muratis, propter habitatorum insidias. ¹⁸ Non revertemur in domos nostras, usque dum possideant filii Israel hereditatem suam: ¹⁹ nec quidquam quaeremus trans Jordanem, quia jam habemus nostram possessionem in orientali ejus plaga. ²⁰ Quibus Moyses ait: Si facitis quod promittitis, expediti pergite coram Domino ad pugnam: ²¹ et omnis vir bellator armatus Jordanem transeat, donec subvertat Dominus inimicos suos, ²² et subjiciatur ei omnis terra: tunc eritis inculpabiles apud Dominum et apud Israel, et obtinebitis regiones, quas vultis coram Domino. ²³ Sin autem quod dicitis, non feceritis, nulli dubium est quin peccetis in Deum: et scitote quoniam peccatum vestrum apprehendet vos. ²⁴ Edificate ergo urbes parvulis vestris, et caulas et stabula ovibus ac jumentis: et quod polliciti estis implete. ²⁵ Dixeruntque filii Gad et Ruben ad Moysen: Servi tui sumus, faciemus quod jubet dominus noster. ²⁶ Parvulos nostros, et mulieres, et pecora, ac jumenta relinqueamus in urbibus Galaad: ²⁷ nos

¹⁶ Bet jie priėję arėiaus tarė: Pastatysime avides ir galvijams tvartus, o taipogi musų vaikams stiprius miestus; ¹⁷ mes gi patis apsiginklavę ir prisirengę eisime į kovą Izraelio sunų priekyje, kolei jų neįvesime į jų vietas. Tuotarpu musų vaikai ir ką tik galime turėti bus apmurytuose miestuose dėlei gyven-tojų tykojimų. ¹⁸ Negrįsime į savo namus, kolei Izraelio sunų nepaveldės savo tėvainystės; ¹⁹ ir nieko nereikalausime anapus Jordano, nes jau turime savo tėviškę krašte, kurs yra į rytus nuo jo. ²⁰ Mozė jiems tarė: Jei jūs esate pasiryžę daryti, ką žadate, eikite Viešpaties akyvaizdoje prisirengę į kovą, ²¹ ir visi tinkantįs į karę vyrai tepereina apsiginklavę Jordaną, kolei Viešpats neišnaikins savo neprietelių, ²² ir kolei jam nebus pavergta visa žemė; tuomet busite be kalčios prieš Viešpatį ir prieš Izraelį, ir gausite šalį, kurią norite Viešpaties akyvaizdoje. ²³ O jei nedarysite, ką sakote, tai niekam nėra abejonės, kad jūs nusidedate Dievui, ir žinokite, kad jūsų nuodėmė jus pasieks. ²⁴ Taigi, statykite miestus savo vaikams, kutes ir tvartus avims ir galvijams, ir išpildykite, ką esate pasižadėję. ²⁵ O Gado ir Rubeno sunų tarė Mozei: Mes esame tavo tarnai; darysime, ką musų ponas liepia. ²⁶ Savo vaikus ir moteris, avis ir galvijus paliksime Galaado miestuose; ²⁷ mes gi, tavo tarnai, visi prisi-

(16) *Bet jie priėję...* Mozės papeikti Rubeno ir Gado giminių atstovai, regimai pasitarę su savaisiais, kitaip išreiškia savo prašymą. — *Avides... tvartus.* Buvo tai

erdvi tvartai ant laukų, kuriuos aptverdavo sukrauta iš akmenų siena. Apsisaugoti nuo vagių juose dar statydavo bokštėlius sargybai.

autem famuli tui omnes expediti pergemus ad bellum, sicut tu domine loqueris. ²⁸ Præcepit ergo Moyses Eleazarō sacerdoti, et Josue filio Nun, et principibus familiarum per tribus Israel, et dixit ad eos: ²⁹ Si transierint filii Gad, et filii Ruben vobiscum Jordanem omnes armati ad bellum coram Domino, et vobis fuerit terra subjecta: date eis Galaad in possessionem. ³⁰ Sin autem noluerint transire armati vobiscum in terram Chanaan, inter vos habitandi accipiant loca. ³¹ Responderuntque filii Gad, et filii Ruben: Sicut locutus est Dominus servis suis, ita faciemus: ³² ipsi armati pergemus coram Domino in terram Chanaan, et possessionem jam suscepisse nos confitemur trans Jordanem.

³³ Dedit itaque Moyses filiis Gad et Ruben, et dimidiæ tribui Manasse filii Joseph regnum Sehon regis Amorrhæi, et regnum Og regis Basan, et terram eorum cum urbibus suis per circuitum. ³⁴ Igitur extruxerunt filii Gad, Dibon, et Ataroth, et Aroer, ³⁵ et Etroth, et Sophan, et Jazer, et Jegbaa, ³⁶ et Bethnemra, et Betharan, urbes munitas, et caulas pecoribus suis. ³⁷ Filii vero Ruben ædificaverunt Hesebon, et Eleale, et Cariathaim, ³⁸ et Nabo, et Baalmeon versis nominibus, Sabama quoque: imponentes vocabula urbibus, quas extruxerant. ³⁹ Porro filii Machir, filii Manasse per-

rengą trauksime į karę, kaip tu, pone, sakai. ²⁸ Taigi, Mozė įsakė kunigui Eleazarui, Nuno sunui Jozuei ir šeimynų kunigaikščiams Izraelio giminėse, ir jiems tarė: ²⁹ Jei Gado sunų ir Rubeno sunų draug su jumis visi pereis per Jordaną su ginklais į karę Viešpaties akyvaizdoje, ir žemė bus jums pavergta, duokite jiems paveldėti Galaadą; ³⁰ o jei nenorės pereiti draug su jumis apsiginklavę į Kanaano žemę, tegul gauna vietas apsigyventi jūsų tarpe. ³¹ Gado sunų ir Rubeno sunų atsakė: Kaip Viešpats kalbėjo savo tarnams, taip mes darysime; ³² patį trauksime apsiginklavę Viešpaties akyvaizdoje Kanaano žemėn; ir mes apreiškiame, kad jau gavome tėviškę šiapus Jordano.

³³ Taigi, Mozė davė Gado ir Rubeno sunams ir Juozapo sunaus Manaso giminės pusei Amoriečių karaliaus Sehon karalystę ir Basano karaliaus Ogo karalystę ir jų žemę su jos miestais aplinkui. ³⁴ O Gado sunų atstatė stiprius Dibono, Ataroto, Aroerio, ³⁵ Etroto, Sofano, Jazerio, Jegbaos, ³⁶ Bėtnėmros, Bėtarano miestus, ir padarė savo galvijams tvartus. ³⁷ Rubeno gi sunų atstatė Heseboną, Elealę, Karjataimą, ³⁸ Nabą ir Baalmeoną, permainydami jų vardus, taipogi Sabamą, duodami naujus vardus miestams, kuriuos buvo pastatę. ³⁹ Toliaus Manaso sunaus Machiro sunų patraukė

(33) *Manaso giminės pusė*. Visas kraštas anapus Jordano buvo per daug platus, kad Mozė jį būtų atidavęs tik dviem giminėm; todėl jo dalis, siaurinis Galaadas skiriamas pusei Manaso giminės, kuri rasi dar tebebuvo užimta jo užkovoju.

— (34) *Atstatė...* Išvardijami žem miestai buvo seni ir pirma priderėjo Amoriečiams. Karės metu jie buvo išgriauti; todėl dabar gana buvo juos atstatyti. Kai kurių iš jų vardai buvo draug pagonių dievaičių vardais; užtat tokias vietas Iz-

rexerunt in Galaad, et vastaverunt eam interfecto Amorrhæo habitatore ejus. ⁴⁰ Dedit ergo Moyses terram Galaad Machir filio Manasse, qui habitavit in ea. ⁴¹ Jair autem filius Manasse abiit, et occupavit vicos ejus, quos appellavit Havoth Jair, id est, Villas Jair. ⁴² Nobe quoque perrexit, et apprehendit Chathanath cum viculis suis: vocavitque eam ex nomine suo Nobe.

į Galaadą ir jį sunaikino, išmušdami jo gyventojus Amorėčius. ⁴⁰ Taigi, Mozė davė Galaado žemę Manaso sunui Machirui, kurį ten apsigyveno. ⁴¹ O Manaso sunas Jairas nuėjo ir paėmė jo sodžius, kuriuos praminė Havot-Jairu, tai yra Jairo sodžiais. ⁴² Taipogi Nobė nuėjo ir paėmė Kanatą su jo sodžiais ir jį praminė savo vardu Nobė.

6. Izraėlitų stotįs tyruose.

Caput XXXIII. ¹ Hæ sunt mansiones filiorum Israel, qui egressi sunt de Ægypto per turmas suas in manu Moysi et Aaron, ² quas descripsit Moyses juxta castrorum loca, quæ Domini jussione mutabant. ³ Profecti igitur de Ramesse mense primo, quintadecima die mensis primi, altera die Phase filii Israel in manu excelsa, videntibus cunctis Ægyptiis, ⁴ et sepepientibus primogenitos, quos percusserat Dominus (nam et in diis eorum exercuerat ultionem) ⁵ castrametati sunt in Soccoth. ⁶ Et de Soccoth venerunt in Etham, quæ est in extremis finibus solitudinis. ⁷ Inde egressi venerunt contra Pihahiroth, quæ respicit Beelsephon, et ca-

33. perskyrimas. ¹ Šitos yra stotįs Izraėlio sunų, kurie išėjo iš Aigypso savo buriais, vadovaujant Mozei ir Aaronui. ² Mozė jas surašė pagal stovyklų vietas, kurias jie, Viešpačiui įsakant, mainydavo. ³ Taigi, išėję iš Ramėsės pirmame mėnesyje, penkioliką pirmojo mėnesio dieną, antrą Vėlykų dieną, vedami galinga ranka, matant visiems Aigypėčiams ⁴ ir laidojant pirmgimius, kuriuos Viešpats buvo ištikęs (nes ir jų dievams buvo atkėrsijęs), ⁵ Izraėlio sunūs sustatė stovyklas Sokote. ⁶ Iš Sokoto atėjo į Etamą, kurs yra pačiame tyrų pakraštyje. ⁷ Iš ten išėję atvyko prie Pihahiroto, kurs yra ties Bėėlsefonu,

raėlitai pasirupino praminti kitaip. — (40) *Machirui*: Machiro ainijai. — (41) *Manaso sunus*: vienas iš Manaso ainų. — (42) *Nobė*. Plg. žem. Teis. 8, 11.

33, 1–49. Baigiantis Izraėlitų kelionei iš Aigypso Zadėtojon žemėn, surašomi vardai vietų, kame buvo ištiesta sėtra ir buvo apsigijusi visa tauta.

(33, 1) *Stotįs*. Stotimis čionai pavadinta ne kiekviena vieta, kame buvo apsigijusi keliaujanti tauta, nes tokių buvo tiek,

kiek dienų keliauta, bet tik tos, kame budavo ištiesiama Viešpaties sandoros sėtra ir kame visa tauta buvo padariusi sau aplink ją stovyklas. Ar visų tokių stotijų vardai čionai pažymėti, sunku ką nors tikra apie tai pasakyti. Rasi ir jų eilia perrašinėjant liko kažkur supainiota. Išvardytosios galima paskirstyti į tris dalis: stotįs iš Aigypso lig Sinajaus kalnais, nuo Sinajaus lig Kadėsui ir nuo Kadėso lig Jordanui. — (2) *Viešpačiui įsakant*. Anot ebr. t. minimas čionai Viešpaties

strametati sunt ante Magdalum. ⁸ Profectique de Pihahiroth, transierunt per medium mare in solitudinem: et ambulantes tribus diebus per desertum Etham, castrametati sunt in Mara. ⁹ Profectique de Mara venerunt in Elim, ubi erant duodecim fontes aquarum, et palmæ septuaginta: ibique castrametati sunt. ¹⁰ Sed et inde egressi, fixerunt tentoria super Mare rubrum. Profectique de Mariri rubro, ¹¹ castrametati sunt in deserto Sin. ¹² Unde egressi, venerunt in Daphca. ¹³ Profectique de Daphca, castrametati sunt in Alus. ¹⁴ Egressique de Alus, in Raphidim fixere tentoria, ubi populo defuit aqua ad bibendum. ¹⁵ Profectique de Raphidim, castrametati sunt in deserto Sinai.

¹⁶ Sed et de solitudine Sinai egressi, venerunt ad sepulcra concupiscentiæ. ¹⁷ Profectique de sepulcris concupiscentiæ, castrametati sunt in Haseroth. ¹⁸ Et de Haseroth venerunt in Rethma. ¹⁹ Profectique de Rethma, castrametati sunt in Remomphares. ²⁰ Unde egressi venerunt in Lebna. ²¹ De Lebna castrametati sunt in Ressa. ²² Egressique de Ressa, venerunt in Ceelatha. ²³ Unde profecti castrametati sunt in monte Spher. ²⁴ Egressi de monte Spher, venerunt in Harada. ²⁵ In-

ir apsistojo prieš Magdalą. ⁸ Iškeliaavę iš Pihahiroto, nuėjo jūros viduriu į tyrus ir, keliaavę tris dienas Etamo tyrais, sustatė stovyklas Maroje. ⁹ Išėję iš Maros, atėjo Eliman, kame buvo dvylika vandens šaltinių ir septynios dešimtys palmių ir tenai sustojo stovyklose. ¹⁰ Bet ir iš ten išėję, ištiesė šėtras prie Raudonosios jūros. Paskui patraukę nuo Raudonosios jūros ¹¹ apsistojo Sino tyrumoje. ¹² Iš ten išėję atkeliaavo į Dafką. ¹³ O išėję iš Dafkos, apsistojo Aluje. ¹⁴ Patraukę iš Alaus, ištiesė šėtras Rafidime, kame tautai stigo vandens atsigerti. ¹⁵ Iškeliaavę iš Rafidimo, apsistojo Sinajaus tyrumoje.

¹⁶ Bet išėję ir iš Sinajaus tyrumos, atėjo į Pageidimo kapines. ¹⁷ Iškeliaavę iš Pageidimo kapinių, sustatė stovyklas Haserote. ¹⁸ Iš Haseroto atėjo į Rėtmą. ¹⁹ Iškeliaavę gi iš Rėtmos, apsistojo Remomfare. ²⁰ Iš čia išėję, atvyko į Lėbną. ²¹ Po Lėbno buvo sustoję Rėsoje. ²² Išėję iš Rėsos, atėjo į Kėelata. ²³ Iš čia išėję, apsistojo prie Sėfero kalno. ²⁴ Patraukę nuo Sėfero kalno, atėjo į Aradą. ²⁵ Iš ten išėję, sustatė stovyklas Ma-

įsakymas palietė ne stovyklos vietų mainymą, bet stočių surašymą. — (13) *Išėję iš Ramėsės...* Vz. Iš. 12, 37–42. — (6–15) *Iš Sokoto...* Plg. Iš. 13, 20–19, 2. — *Prie Raudonosios jūros...* Išėjimo knygoje nepaminieta šita stotis, o taipogi Dafka ir Alus (13. e.).

(16) *Iš Sinajaus...* Vz. aug. 10, 12; 11, 34. Vieta, kuri buvo praminta Tabėa (aug.

11, 3), čionai apieista, nes tai nebuvo tikra stotis. — (18) *I Rėtmą...* Aug. 13, 1 pasakyta, kad iš Haseroto Izraelitai atėjo į Parano tyrumą, ir toliaus nurodoma griežčiau, kad jie buvo sustoję netoli Kadėso (13, 27); taigi ir Rėtma turėjo būti arti Kadėso, arba anot kai kurių aiškintojų buvęs tai tos pačios vietos vardas. — (19) *Iš Rėtmos...* Se-

de proficiscentes, castrametati sunt in Maceloth. ²⁶ Profectique de Maceloth. venerunt in Thahath. ²⁷ De Thahath castrametati sunt in Thare. ²⁸ Unde egressi, fixere tentoria in Methca. ²⁹ Et de Methca castrametati sunt in Hesmona. ³⁰ Profectique de Hesmona, venerunt in Moseroth. ³¹ Et de Moseroth castrametati sunt in Benejaacan. ³² Profectique de Benejaacan, venerunt in montem Gadgad. ³³ Unde profecti, castrametati sunt in Jetebatha. ³⁴ Et de Jetebatha venerunt in Hebrona. ³⁵ Egressique de Hebrona, castrametati sunt in Asiongaber. ³⁶ Inde profecti, venerunt in desertum Sin, hæc est Cades.

³⁷ Egressique de Cades, castrametati sunt in monte Hor, in extremis finibus terræ Edom. ³⁸ Ascenditque Aaron sacerdos in montem Hor jubente Domino: et ibi mortuus est anno quadragessimæ egressionis filiorum Israel ex Ægypto, mense quinto, prima die mensis, ³⁹ cum esset annorum centum viginti trium. ⁴⁰ Audivitque Chanaanæus rex Arad, qui habitabat ad meridiem, in terram Chanaan venisse filios Israel. ⁴¹ Et profecti de monte Hor, castrametati sunt in Salmona. ⁴² Unde egressi, venerunt in Phunon. ⁴³ Profectique de Phunon, castrametati sunt in Oboth. ⁴⁴ Et de Oboth venerunt in Jieabarim, quæ est in finibus Moabitarum.

kelote. ²⁶ Iškeliaavę iš Makeloto, atėjo į Tahatą. ²⁷ Po Tahato buvo apsistoję Tarėje. ²⁸ Iš čia išėję, ištiesė šėtras Mėtkoje. ²⁹ O po Mėtkos sustatė stovyklas Hesmonoje. ³⁰ Išėję iš Hesmonos, atvyko į Moserotą. ³¹ O po Moseroto sustatė stovyklas Benejaakane. ³² Išėję iš Benejaakano, atkeliavo prie Gadgado kalnų. ³³ Iš ten išėję, sustatė stovyklas Jetebatoje. ³⁴ Iš Jetebatos atėjo į Hebroną. ³⁵ Iškeliaavę iš Hebronos, sustatė stovyklas Asiongabere. ³⁶ Iš ten išėję, atvyko į Sino tyrumą, tai yra į Kadėsą.

³⁷ Išėję iš Kadės, jie sustatė stovyklas prie Horo kalno pačiuose Edomo žemės pakraščiuose. ³⁸ Tenai kunigas Aarnas, liepiant Viešpačiui, užžengė ant Horo kalno ir tenai mirė keturias dešimtais metais po Izraelio sunų išėjimo iš Aigypso, penktame mėnesyje, penktą mėnesio dieną, ³⁹ turėdamas šimtą dvidešimt trejus metus amžio. ⁴⁰ Tuomet Kananiečių karalius Aradas, kurs gyveno pietų šalyje, išgirdo, kad Izraelio sunys atėjo Kanaano žemėn. ⁴¹ Patraukę nuo Horo kalno, jie apsistojo Salmonoje. ⁴² Iš čia išėję, atvyko į Punoną. ⁴³ Išėję iš Punono, apsistojo Obote. ⁴⁴ Iš Oboto atėjo į Jieabarimą, kurs

kančiose stotyse lig Kadėsui Izraelitai praleido tikriausiai 37 klaidžiojimo metus, kolei neišmirė jų pasmerktoji karta. — (31) *Po Moseroto...* Atk. 10, 6... pasakyta, kad Izraelitai iš Benejaakano atėjo į Moserą; bet tenai tekstas neišrodo visai tikras. — (35) *Asiongabere*. Taip vadi-

nosi vieta prie Elaniškos įlankos. — (36) *Į Kadėsą*. Tai turėjo būti antras atėjimas į tą pačią vietą. Plg. aug. 20, 1. — (38) *Tenai...* Plg. aug. 20, 22... — (40) *Tuomet...* Vž. aug. 21, 1 ir paaišk. — (41-49) *Patraukę...* Išskaitomos tolesnės stotys ant kelio į Moabo lygumą. Kaikurios

⁴⁵ Profectique de Jieabarim, fixere tentoria in Dibongad. ⁴⁶ Unde egressi, castrametati sunt in Helmondeblathaim. ⁴⁷ Egressi qui de Helmondeblathaim, venerunt ad montes Abarim contra Nabo. ⁴⁸ Profectique de montibus Abarim, transierunt ad campestria Moab, supra Jordannem contra Jericho. ⁴⁹ Ibique castrametati sunt de Bethsimoth usque ad Abelsatim in planioribus locis Moabitarum.

yra Moabitų ribose. ⁴⁵ Iškeliaję iš Jieabarimo, ištiesė šėtras Dibongade. ⁴⁶ Iš čia išėję apsistojo Helmondeblataime. ⁴⁷ Išėję iš Helmondeblataimo, atėjo prie Abarimo kalnų ties Nabu. ⁴⁸ O keliaudami nuo Abarimo kalnų atvyko į Moabo lygumas ant Jordano ties Jeriku; ⁴⁹ ir čia sustatė stovyklas nuo Bėtsimoto lig Abelsatimui lygesnėse Moabitų vietose.

7. Dievo įsakymai apie užkariavimą ir pasidalinimą Žadėtosios žemės.

⁵⁰ Ubi locutus est Dominus ad Moysen: ⁵¹ Præcipe filiis Israel, et dic ad eos: Quando transieritis Jordanem, intrantes terram Chanaan, ⁵² disperdite cunctos habitantes terræ illius: confringite titulos, et statuas comminite, atque omnia excelsa vastate, ⁵³ mundantes terram, et habitantes in ea: ego enim dedi vobis illam in possessionem, ⁵⁴ quam dividetis vobis sorte. Pluribus dabitis latiore, et paucis angustiore. Singulis ut sors ceciderit, ita tribuetur heredi-

⁵⁰ Tenai Viešpats kalbėjo Mozei: ⁵¹ Įsakyk Izraelio sunams ir jiems kalbėk: Kuomet busite perėję per Jordaną, įeidami Kanaano žemėn, ⁵² išnaikinkite visus anos žemės gyventojus; sutrupinkite paminklinius akmenis, sulaužykite stovyklas ir išgriaukite visas angštas vietas. ⁵³ apkuopdami žemę, kad joje apsigyventumėte, nes aš jums daviau ją paveldėti; ⁵⁴ pasidalinsite gi ją burta; tiems, kurių bus daugiaus, duosite platesnį, ir kurių mažą siauresnį plotą. Kiekvienam bus suteikta tėvainystė, kaip išpuls pagal burtą.

iš jų minimos čionai pirmą sykį, o kitos augščiau išvardintos šioje vietoje apleidžiamos. Plg. aug. 21, 10–20.

33, 50–36, 13. Apimant Žadėtąją žemę, įsakoma visųpirmą išnaikinti jos buvusius gyventojus; toliau aprašomos tos žemės ribos ir paskiriami vyrai, kurie turės ją padalinti tarp devynių su puse giminių. Lėvitams apsigyventi liepiama duoti 48 miestai su jų priemiesčiais, jų gi tarpe paskirti 6 prieglaudos miestai. Prie tos progos apskelbiamas įstatas apie nubaudimą už žmogžudystę tyčiomis ir ne-

tyčiomis padarytą. Galop įsakoma, kad dukteris tėvainės gali tekėti tik už savo giminės vyro, idant išvyskė nepereitu iš vienos giminės į kita.

(50) *Tenai*: Moabo lygumose. — (52) *Išnaikinkite*. Ebr. t.: išvaysite. Plg. Iš. 23, 24. 33; 34, 13 ir k. — *Sutrupinkite*. Draug su gyventojais reikia išnaikinti visos jų stambeldystės žymės. — *Paminklinius akmenis*. Ebr. ž. *maškit* reiškia akmenis su simboliniais vaizdais. Plg. Kun 26, 1. — *Augštas vietas*. Plg. Kun. 26, 30. — (53) *Apkuopdami*. Ebr. t.: ir apimsite visą žemę ir jo-

tas. Per tribus et familias possessio dividetur. ⁵⁵ Sin autem nolueritis interficere habitatores terræ: qui remanserint, erunt vobis quasi clavi in oculis, et lanceæ in lateribus, et adversabuntur vobis in terra habitationis vestræ; ⁵⁶ et quidquid illis cogitaveram facere, vobis faciam.

Caput XXXIV. ¹ Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens: ² Præcipe filiis Israel, et dices ad eos: Cum ingressi fueritis terram Chanaan, et in possessionem vobis sorte ceciderit, his finibus terminabitur: ³ Pars meridiana incipiet a solitudine Sin, quæ est juxta Edom: et habebit terminos contra orientem mare salissimum. ⁴ Qui circuibunt australem plagam per ascensum Scorpionis, ita ut transeant in Senna, et perveniant a meridie usque ad Cadesbarne, unde egredientur confinia ad villam nomine Adar, et tendent usque ad Asemona: ⁵ ibitque per gyrum terminus ab Asemona usque ad torrentem Ægypti, et maris magni littore finiatur. ⁶ Plaga autem occidentalis a mari magno incipiet, et ipso fine claudetur. ⁷ Porro ad septen-

žemė bus išdalinėta pagal gimines ir šeimynas. ⁵⁵ O jei nenorėsite užmušti žemės gyventojų, pasilikusieji bus jums kaip vynis akyse ir jietis šonuose, ir jums priešinsis jūsų gyvenamąjoje žemėje; ⁵⁶ ir ką tik aš buvau užmanęs su jais padaryti, padarysiu su jumis.

34. perskyrimas. ¹ Viešpats dar kalbėjo Mozei ir tarė: ² Įsakyk Izraelio sunams ir jiems, kalbėk: Kuomet busite įėję Kanaano žemėn, ir ji jums teks kaipio tėviškė pagal burtą, štai kokios bus jos ribos: ³ Pietinė dalis prasidės nuo Sino tyrumos, esančios greta Edomo, ir rytuose jos ribomis bus Suriausioji jura. ⁴ Taigi, pietinė riba eis išilgai Kurklės augštumos ir tęsis iki Sėnnai, o eidama toliau pietuose pasieks Kadėsbarnę; iš čia riba eis lig sodžiui, vadinamam Adaru, ir tęsis iki Asemonai; ⁵ nuo Asemonos riba eis išsilenkdama iki Aigypso upei ir užsibaigs prie Didžiosios jūros kranto. ⁶ Vakarų gi riba prasidės prie Didžiosios jūros ir prie jos baigsis. ⁷ Toliau šiaurėje

je gyvensite. — (55. 56) O jei nenorėsite... Apskelbiama bausmė už palikimą Palestinoje senųjų gyventojų. Ji dvejoja: viena eis iš pačių paliktųjų pusės, kita siųs Viešpats. — *Kaip vynis*... Geriausiai anot ebr. t.: kaip erskėčiai įsų akyse ir kaip dyguliai įsų šonuose. Plg. Joz. 23, 13.

(34. 3) *Pietinė dalis*... Išpradžios apskritai pasakoma, kad Izraelitams atiduodama Palestinos dalis pietuose tęsis lig Sino tyrumai (vz. aug. 13, 22); toliau gi ta pietinė riba aprašoma aiškiau, pradedant nuo rytų ir nurodant kaip ji eis į vakarus. Taigi, rytuose ji turi prasidėti nuo Suriausios (ebr. t.: Druskos; plg.

Prad. 14, 3 ir k.) jūros įlankos, kuri labiausiai išsikišusi į rytus (plg. Joz. 15, 2-4); (4) iš čia ji turi eiti išilgai Kurklės (ebr. *Agrabbim*; plg. 1 Mak. 5, 3) kalnelių lig vietai vadinamai Sėnna (ebr. Sín), nuo kurios gavo vardą Sino tyruma. Nuo Sėnnos riba tęsis toliau į vakarus, praeidama pro Kadėsbarnę, kurią palieka Izraelio dalyje (vz. Joz. 15, 23), prieis prie Esrono (vz. Joz. 15, 3), Adaro, Asemonos (5) ir pasieks Aigypso upeį (Wadi el-Arīš), kuriuo eis toliau lig jo įtakai, taigi lig Tarpžemės jurai. — (6) Vakaruose Žadėtosios žemės ribomis turi būti Tarpžemės jura. — (7) *Iki augščiausiam kalnui*. Spėjama, kad taip

trionalem plagam a mari magno termini incipient, pervenientes usque ad montem altissimum, ⁸ a quo venient in Emath usque ad terminos Sedada: ⁹ ibuntque confinia usque ad Zephrona, et villam Enan: hi erunt termini in parte aquilonis. ¹⁰ Inde metabuntur fines contra orientalem plagam de villa Enan usque Sephama, ¹¹ et de Sephama descendunt termini in Rebla contra fontem Daphnim: inde pervenient contra orientem ad mare Cenereth, ¹² et tendunt usque ad Jordanem, et ad ultimum salssimo clauduntur mari. Hanc habebitis terram per fines suos in circuitu. ¹³ Præcepitque Moyses filiis Israel, dicens: Hæc erit terra, quam possidebitis sorte, et quam jussit Dominus dari novem tribubus, et dimidiæ tribui. ¹⁴ Tribus enim filiorum Ruben per familias suas, et tribus filiorum Gad juxta cognationum numerum, media quoque tribus Manasse, ¹⁵ id est, duæ semis tribus, acceperunt partem suam trans Jordanem contra Jericho ad orientalem plagam.

¹⁶ Et ait Dominus ad Moysen: ¹⁷ Hæc sunt nomina virorum, qui terram vobis dividunt, Elea-

riba prasidės prie Didžiosios juror ir tėsis iki angščiausiam kalnui; ⁸ iš čia eis toliaus į Ematą iki Sedados apylinkei; ⁹ toliaus riba tėsis iki Zefronai ir Enano sodžiui; ta tai bus šiaurinė riba. ¹⁰ Ribos gi saulėtekio šone bus matuojamos nuo Enano sodžiaus lig Sefamai; ¹¹ nuo Sefamos riba nusileis į Rėblą ties Dafnimo šaltiniu; iš čia eis rytų šonu iki Kenerėto jurai ¹² ir tėsis lig Jordanui, o galop užsibaigs Suriausiaja jura. Ta tai bus jūsų žemė su jos ribomis aplinkui. ¹³ Taigi, Moze įsakė Izraėlio sunums, tardamas: Šita yra žemė, kurią paveldėsite pagal burta, ir kurią Viešpats liepė duoti devynioms giminėms ir vienos giminės pusei; ¹⁴ nes Rubeno sunų giminė savo šeimynomis ir Gado sunų giminė pagal šeimynų skaitlių, taipogi Manaso giminės pusė, ¹⁵ tai yra pustrečios giminės, gavo savo dalį anapus Jordano ties Jėriku į rytus.

¹⁶ Viešpats dar tarė Mozei: ¹⁷ Šitie yra vardai vyrų, kurie jums padalins žemę: kunigas

pavadinta pietinis Libano kalno kraštas. — *Į Ematą.* Geriausiai anot ebr. t.: lig Emato įėjimui. Taip gi vadinosi angštuma tarp Libano ir Hermono kalnų. Plg. aug. 13, 22. — *(9) Iki Zefronai ir Enano sodžiui.* Vietos dabar nebežinomos. Euanas turėjo būti šiaurrytiniame Zadėtosios žemės kampe. — *Ta tai bus šiaurinė riba.* Čionai nurodytos šiaurinės ribos Izraėlitai visai nepasiekė, nes nepasilikio tobulai paklusnųs Viešpaties įsakymams. — *(10) Ribos saulėtekio šone.* Jų pradžia dabar nebežinoma, nes nežinia

kame buvo vieta, pavadinta Sefama ir Rėbla. — *(11) Ties Dafnimo šaltiniu.* Ebr. t.: į rytus nuo šaltinio. Taip rasi pavadinta žymiausias šaltinis, iš kurio prasideda Jordano upė. — *Kenerėto.* Anot Joz. 11, 2 taip vadinsis miestas; nuo jo rasi gavo savo vardą Genezarėto ežeras. — *(12) Ir tėsis...* Toliaus riba eina Jordanu ir Mirties jura.

(16) Kunigas Eleazaras... Vyriausias kunigas nuolat minimas pirm Jozuės; Aaronas palygintas su Moze tokios pirmenybės neturėjo.

zar sacerdos, et Josue filius Nun,¹⁸ et singuli principes de tribubus singulis,¹⁹ quorum ista sunt vocabula: De tribu Juda, Caleb filius Jephone.²⁰ De tribu Simeon, Samuel filius Ammiud.²¹ De tribu Benjamin, Elidad filius Chaselon.²² De tribu filiorum Dan, Bocci filius Jogli.²³ Filiorum Joseph de tribu Manasse, Hanniel filius Ephod.²⁴ De tribu Ephraim, Camuel filius Sephtan.²⁵ De tribu Zabulon. Elisaphan filius Pharnach.²⁶ De tribu Issachar, dux Phaltiel filius Ozan.²⁷ De tribu Aser, Ahiud filius Salomi.²⁸ De tribu Nephthali, Phedael filius Ammiud.²⁹ Hi sunt, quibus præcepit Dominus ut dividerent filiis Israel terram Chanaan.

Caput XXXV. ¹ Hæc quoque locutus est Dominus ad Moysen in campestribus Moab supra Jordanem, contra Jericho: ² Præcipe filiis Israel ut dent Levitis de possessionibus suis ³ urbes ad habitandum, et suburbana earum per circuitum: ut ipsi in oppidis maneant, et suburbana sint pecoribus ac jumentis. ⁴ quæ a muris civitatum forinsecus, per circuitum, mille passum spatio tendentur. ⁵ Contra orientem duo millia erunt cubiti, et contra meridiem similiter erunt duo milia: ad mare quoque, quod respicit ad occidentem, eadem mensura erit, et septentrionalis plaga æquali termino finietur: eruntque urbes in medio, et foris suburba-

Eleazaras ir Nuno sunus Jozuè,¹⁸ ir iš kiekvienos giminės po vieną kunigaikštį; ¹⁹ jų vardai yra šitie: Iš Judo giminės Jefonės sunus Kalėbas, ²⁰ iš Simeono giminės Amiudo sunus Samuelis, ²¹ iš Benjaminogiminės Chaselono sunus Elidadas, ²² iš Dano sunų giminės Joglio sunus Bokkis, ²³ Juozapo sunų iš Manaso giminės Efodo sunus Haniėlis, ²⁴ iš Efraimo giminės Seftano sunus Kamuėlis. ²⁵ Iš Zabulono giminės Parnacho sunus Elisafanas, ²⁶ iš Isakaro giminės Ozano sunus vadas Paltielis, ²⁷ iš Asero giminės Salomio sunus Ahiudas, ²⁸ iš Neftalio giminės Amiudo sunus Pedaelis. ²⁹ Šitie yra, kuriems Viešpats įsakė padalinti Kanano žemę tarp Izraelio sunų.

35. perskyrimas. ¹ Tai taipogi Viešpats kalbėjo Mozei Moabo lygumose ant Jordano ties Jėriku: ² Įsakyk Izraelio sunums, kad duotu Lėvitams iš savo tėviškės ³ miestus apsigyventi ir jų priemiesčius aplinkui, idant jie patįs pasiliktu miestuose, o jų bandoms ir galvijams butu priemiesčiai, ⁴ kurie tėtis per tukstantį žingsnių aplink miestų murus. ⁵ Į rytus bus du tukstančių mastų, į pietus bus taip pat du tukstančių; taipogi į jurą, esančią vakaruose, bus toks pat plotas, ir šiaurinis šonas baigsis tokiomis pat ribomis; miestai bus viduryje ir aplin-

(35, 3) *Miestus apsigyventi.* Taigi, miestai nereikėjo atiduoti Lėvitams nuosavybėn ir ne jie vieni turėjo tuose miestuose gyventi. — *Priemiesčius.* Tikriaus: ga-

nyklas. — (4. 5) *Tėtis per tukstantį žingsnių.* Ebr. t.: mastų (mastas lygus 0,525, o anot kitų 0,484 metro). Kadangi ganyklų ribos nurodomos dvejopos, todėl ne

na. ⁶ De ipsis autem oppidis, quæ Levitis dabitur, sex erunt in fugitivorum auxilia separata, ut fugiat ad ea qui fuderit sanguinem: et exceptis his, alia quadraginta duo oppida, ⁷ id est, simul quadraginta octo cum suburbanis suis. ⁸ Ipsæque urbes, quæ dabuntur de possessionibus filiorum Israel, ab his qui plus habent, plures auferentur: et qui minus, pauciores: singuli juxta mensuram hereditatis suæ dabunt oppida Levitis.

⁹ Ait Dominus ad Moysen: ¹⁰ Loquere filiis Israel, et dices ad eos: Quando transgressi fueritis Jordanem in terram Chanaan, ¹¹ decernite quæ urbes esse debeant in præsidia fugitivorum, qui nolentes sanguinem fuderint: ¹² in quibus cum fuerit profugus, cognatus occisi non poterit eum occidere, donec stet in conspectu multitudinis, et causa illius judicetur. ¹³ De ipsis autem urbibus, quæ ad fugitivorum subsidia separantur, ¹⁴ tres erunt trans Jordanem, et tres in terra Chanaan, ¹⁵ tam filiis Israel quam advenis atque peregrinis, ut confugiat ad eas qui nolens sanguinem fuderit.

kui priemiesčiai. ⁶ Iš tų pačių miestų, kuriuos duosite Lėvitams, šeši bus atskirti pabėgėlių prieglaudai, kad į juos bėgtu, kas bus išliejęs kraują; o be šitų duosite dar kitus keturias dešimtis du miestu. ⁷ tai yra išviso keturias dešimtis aštuonis su jų priemiesčiais. ⁸ Šitų gi miestų, kurie bus duoti iš Izraelio sunų nuosavybės, daugiaus bus paimita iš tųjų, kurie daugiaus turi, ir mažiaus iš tų, kurie mažiaus teturi; visi duos Lėvitams miestus pagal savo tėvainystės didumą.

⁹ Viešptas dar tarė Mozei: ¹⁰ Kalbėk Izraelio sunams ir jiems sakyk: Kuomet per Jordaną busite įėję Kanaano žemėn, ¹¹ paskirkite, kurie miestai turi būti prieglaudomis nenoromis išliejusiems kraują pabėgeliams. ¹² Esant juose pabėgeliui, užmuštojo giminaitis negalės jo užmušti, kolai jis nebus pastatytas daugybės akyvaizdoje ir jo byla nebus nuteista. ¹³ Iš tų gi miestų, kurie bus atskirti pabėgėlių prieglaudoms, ¹⁴ tris bus anapus Jordano ir tris Kanaano žemėje, ¹⁵ ir tarnaus kaip Izraelio sunams, taip ateiviams ir svetimtaučiams, kad į juos bėgtu, kas nenoromis bus išliejęs kraują.

visų vienaip jų plotas suprantamas. Tikriausiai jomis turėjo būti keturi 1000 masių plotas ir 2000 ilgi keturkampiai, kurių vienas galas buvo prisišliejęs prie miesto sienų, o kitas atkreiptas į rytus, į pietus, ir t.t. Liuosi gi plotai į pietryčius, į pietvakarius ir t.t. regimai turėjo pasilikti kitų miesto gyventojų reikalams. — (6) *Iš tų pačių.* Plg. Iš. 21, 13; Atk. 4, 41, 19, 2; Joz. 20, 2.

(11. 12) *Paskirkite...* Pas senobės tau-

tas buvo paprotys (pasiliekęs vietomis ir dabar), kad artimiausis užmuštojo žmogaus giminaitis turėjo teisę atkeršinti užmušėjui. Čionai apgarsinamas įstatas, nepanaikindamas visai to žiauraus papročio, pašalina bent tai, kas jame buvo visai neteisinga; tuo tikslu daromas skirtumas tarp nenoromis ir padarytos tyčiomis žmogžudystės; kolai gi byla nebus ištirta, užmušėjas gali slėptis prieglaudoje mieste.

¹⁶ Si quis ferro percusserit, et mortuus fuerit qui percussus est: reus erit homicidii, et ipse morietur. ¹⁷ Si lapidem jecerit, et ictus occubuerit: similiter punietur. ¹⁸ Si ligno percussus interierit: percussor sanguine vindicabitur. ¹⁹ Propinquus occisi, homicidam interficiet, statim ut apprehenderit eum, interficiet. ²⁰ Si per odium quis hominem impulerit, vel jecerit quippiam in eum per insidias: ²¹ aut cum esset inimicus, manu percusserit, et ille mortuus fuerit: percussor, homicidii reus erit: cognatus occisi statim ut invenerit eum, jugulabit. ²² Quod si fortuitu, et absque odio. ²³ et inimicitiis quidquam horum fecerit, ²⁴ et hoc audiente populo fuerit comprobatum, atque inter percussorem et propinquum sanguinis quæstio ventilata: ²⁵ liberabitur innocens de ultoris manu, et reducetur per sententiam in urbem, ad quam confugerat, manebitque ibi. donec sacerdos magnus, qui oleo sancto unctus est, moriatur. ²⁶ Si

¹⁶ Jei kas muštu geležimi, taip kad užgautasis numirtu, bus kaltas žmogžudystės ir pats numirs. ¹⁷ Jei mestu akmenimi, ir ištiktasis liktu užmuštas, taip pat bus nubaustas. ¹⁸ Jei kas mirtu užgautas medžiu, bus už jį atkeršyta užgavėjo krauju. ¹⁹ Artimas užmuštojo giminaitis užmuš žmogžudį; užmuš tuojau, kaip tik jį nutvers. ²⁰ Jei kas iš neapykantos pastumtu žmogų arba mestu kuo į jį patykojęs, ²¹ arba budamas neprieteliu ranka užmuštu, ir tasai numirtu, užgavėjas bus kaltas žmogžudystės; užmuštojo giminaitis, kaip tik jį ras, tuojau nugala-bys. ²² Jei kas netyčiomis, be neapykantos ²³ ir be neprietylų padarytu ką nors iš to, ²⁴ ir tai, girdint tautai, butu patvirtinta, ir tarp užgavėjo ir giminaičio kraujo byla butu iš-tirta, ²⁵ bus paleistas kaipo ne-kaltas iš keršintojo rankų, ir pagal ištarmę bus nuvestas atgal į miestą, į kurį buvo nubė-gęs, ir pasiliks tenai, kolei ne-numirs vyriausis šventuoju alie-jumi pateptas kunigas. ²⁶ Jei už-

(16-18) *Jei kas muštu...* Kalbant apie prieglaudos miestus panaujinami ir papildomi įsakymai apie žmogžudystę. Plg. Iš. 20, 13; 21, 12-14. 18. 23 ir k. Ebr. t. sakiniai prasideda iškilmingiau: jei kas geležiniu įrankiu... jei kas rankoje laikomu akmenimi, jei kas mediniu įrankiu jį užgau-tu, ir tasai numirtu, bus žmog-žudis ir numirs kaipo žmog-žudis. — (19) *Artimas...* Jei visai aiš-ku, kad kas nors užmušė žmogų tyčio-mis, užmuštojo giminaitis privalo nuga-labyti galvažudį, net nelaikdamas teismo; bet jei dalykas nevisai aiškus, tuomet bu-tinai reikia laukti teismo. — (21) *Buda-mas neprieteliu...* Plg. Iš. 21, 18. — (22-24) *Jei kas netyčiomis...* Ebr. t.: Jei kas umai ir netyčiomis jį stumtu arba mestu į jį koki įrankį, bet ne patykojęs,

arba mestu koki akmenį, nuo kurio žmo-gus gali numirti, nors jo nematė, ir jei taip kristu ant jo ir jis numirtu, jis ne-turėjo jo neapykantoje ir netykojo savo artimo, susirinkimas padarys tarp užmu-šėjo ir keršintojo kraujo teismą tame da-lyke. — (25) *Pasiliks tenai...* Nekalto pripažintojo užmušėjo pasilikimas toli nuo savųjų prieglaudos mieste nebuvo tai tik-ra bausmė, bet tik perspėjimas ir jam pačiam ir visiems kitiems, kaip labai rei-kia baisyti kraujo išiejimo. Nekalto užmušėjo ištėrimas turėjo tęstis iki vy-riausiojo kunigo mirties dienai. Toje ap-linkybėje šv. tėvai matė figurą didžios tiesos, kad ir tie žmonės, kurie labiau iš savo silpnybės ir nežinių, negu iš pik-tumo buvo nusidėję, galėjo būti priimti į jų dangiškąją tėvynę tik mirus Jėzui Kristui (Jier.). — (26) *Rastas už ribų*

interfector extra fines urbium, quæ exsulis deputatæ sunt, ²⁷ fuerit inventus, et percussus ab eo qui ultor est sanguinis: absque noxa erit qui eum occiderit. ²⁸ Debuerat enim profugus usque ad mortem Pontificis in urbe residere: postquam autem ille obierit, homicida revertetur in terram suam. ²⁹ Hæc sempiterna erunt, et legitima in cunctis habitationibus vestris. ³⁰ Homicida sub testibus punietur: ad unius testimonium nullus condemnabitur. ³¹ Non accipietis pretium ab eo, qui reus est sanguinis, statim et ipse morietur. ³² Exsules et profugi ante mortem Pontificis nullo modo in urbes suas reverti poterunt: ³³ ne polluat is terram habitationis vestræ, quæ insonitum cruore maculatur: nec aliter expiari potest, nisi per ejus sanguinem, qui alterius sanguinem fuderit. ³⁴ Atque ita emundabitur vestra possessio, me commorante vobiscum: ego enim sum Dominus qui habito inter filios Israel.

Caput XXXVI. ¹ Accesserunt autem et principes familiarum Galaad filii Machir, filii Manasse de stirpe filiorum Joseph: locutique sunt Moysei coram principibus Israel, atque dixerunt: ² Tibi domino nostro præcepit

mušėjas bus rastas už ribų miestų, kurie paskirti pabėgėliams. ²⁷ ir bus užmuštas to, kurs yra kraujo keršintojas, be kalčios bus tasai, kurs jį užmušė: ²⁸ nes pabėgelis turėjo pasilikti mieste lig vyriausiojo kunigo mirčiai; kuomet gi tasai bus numiręs, žmogžudis sugrįš į savo žemę. ²⁹ Tai bus amžinai užlaikytinas įstatas visose jūsų gyvenamose vietose. ³⁰ Žmogžudis bus nubaustas, išklausius liudytojus; neivienas nebus pasmerktas tik vienam žmogui liudijant. ³¹ Neimsite išsipirkimo nuo to, kurs kaltas kraujo, bet jis pats turi tuojau numirti. ³² Išstremtieji ir pabėgeliai negalės pirm vyriausiojo kunigo mirties jokiū būdu sugrįžti į savo miestus, ³³ kad nesubjaurintumėte jūsų gyvenamos žemės, nes ji esti sutepama nekaltųjų krauju ir kitaip negali būti apkuopta, kaip tik krauju to, kurs išliejo svetimą kraują. ³⁴ Taip tai bus apkuopiama jūsų tėviškė, man pasiliekant jūsų tarpe; nes aš esu Viešpats, kurs gyvenu tarp Izraelio sunų.

36. perskyrimas. ¹ O Manaso sunaus Machiro sunaus Galaado šeimynų kunigaikščiai iš Juozaipo sunų ainijos atėjo ir kalbėjo Mozei Izraelio kunigaikščių akivaizdoje ir tarė: ² Tau, mūsų ponui, Viešpats įsakė, kad bur-

miestų... Ebr. t.: už ribų prieglaudų miesto, į kurį buvo nubėgęs. Iš to pasirodo, kad užmušėjas galėjo pasilikti be pavojaus savo gyvybei tik viename prieglaudos mieste, į kurį buvo iškarto nubėgęs, o ne visuose kituose. — (27) *Be kalčios*. Nors užmušėjas buvo teisme apskelbtas nekaltu ir liuosu nuo bausmės, bet jis tikrai prasikalsdavo, neišpildydamas įsakymo pasilikti prieglau-

dos mieste. Už tą tai nepaklusnumą keršintojui valia buvo jis nugalabyti. — (30) *Išklausius liudytojus...* Paduodamos taisyklės, užlaikytinos teisės. Visų pirma skundėjo žodžiams patvirtinti reikalaujama liudytojų ir tai bent dviejų (plg. Atk. 17, 6). Toliaus (31. 32. e.) užmušėjui, pasmerktam mirti arba išsiųstam prieglaudos miestan, nevalia išsipirkti pinigais. (36, 1) *O Manaso sunaus...* Plg. aug.

Dominus ut terram sorte divideres filiis Israel, et ut filiabus Salphaad fratris nostri dares possessionem debitam patri: ³ quas si alterius tribus homines uxores acceperint, sequetur possessio sua, et translata ad aliam tribum de nostra hereditate minuetur. ⁴ Atque ita fiet, ut cum jubilæus, id est quinquagesimus annus remissionis advenerit, confundatur sortium distributio, et aliorum possessio ad alios transeat. ⁵ Respondit Moyses filiis Israel, et Domino præcipiente, ait: Recte tribus filiorum Joseph locuta est. ⁶ Et hæc lex super filiabus Salphaad a Domino promulgata est: Nubant quibus volunt, tantum ut suæ tribus hominibus: ⁷ ne commisceatur possessio filiorum Israel de tribu in tribum. Omnes enim viri ducent uxores de tribu et cognatione sua: ⁸ et cunctæ feminæ de eadem tribu maritos accipient: ut hereditas permaneat in familiis, ⁹ nec sibi misceantur tribus, sed ita maneat, ¹⁰ ut a Domino separatæ sunt. Feceruntque filiæ Salphaad ut fuerat imperatum: ¹¹ et nupsērunt Maala, et Thersa, et Hegla, et Melcha, et Noa filiis patrui sui ¹² de familia Manasse, qui fuit filius Joseph: et possessio, quæ illis fuerat attributa, mansit in tribu et familia patris eorum.

ta padalintumei žemę tarp Izraelio sunų ir kad mūsų brolio Salpaado dukterims duotumei tėviskę, priderančią jų tėvui. ³ Jei jas ims moterystėn kitos giminės žmonės, jų tėviškė eis pasikui jas ir, jai perėjus prie kitos giminės, ji bus atimta iš mūsų tėvainystės. ⁴ Taip gi atsitiks, kad atėjus jubiliejui, tai yra penkias dešimtiesiems paluosavimo metams, dalių paskirstymas susimaišys, ir tėviškė vienu per eis prie kitų. ⁵ Tuomet Mozė atsakė Izraelio sunams ir, Viešpačiui liepiant, tarė: Juozapo sunų giminė kalba teisingai; ⁶ ir štai koks įstatas yra Viešpaties apskelbtas apie Salpaado dukteris: Tegul jos teka, už ko tinka, bet tik už savo giminės vyrų, ⁷ kad Izraelio sunų tėviškė nesusimaišytu, pereinama iš vienos giminės į kitą; ⁸ ir visos moteris ims vyrus iš tos pačios giminės, kad tėvainystė pasiliktų šeimynose, ⁹ ir kad nesusimaišytu tarp savęs giminės, bet pasiliktų taip. ¹⁰ kaip Viešpaties atskirtos. Salpaado dukteris padarė, kaip buvo liepta: ¹¹ Maala, Tėrsa, Hėgla, Mėlka ir Noa ištekę už savo dėdės sunų ¹² iš giminės Manaso, kurs buvo Juozapo sunus; ir joms paskirti tėviškė pasiliko jų tėvo giminėje ir šeimynoje.

27, 1-11. — (3) *Jų tėviškė eis...* Ebr. t.: ir jų tėviškė bus atimta iš mūsų šeimynų tėviškės ir bus pridėta prie tėviškės tos giminės, prie kurios jos priderės, ir mūsų tėviškės dalis bus susiaurinta. — (4) *Taip gi atsitiks...* Jubiliejaus metais parduotos dirvos turėjo sugrįžti prie pirmųjų savininkų (Kun. 25, 10); bet to įstatu nebuvo galima pritaikinti prie tėvai-

nystės teisėmis paveldėtos dirvos; todėl jubiliejaus metai nebutu galėję jos sugrąžinti pirmojon giminėn, iš kurios per moterystę butu išėjusi. — *Dalių paskirstymas...* Ebr. t.: jų tėviškė padidins tėviškę tos giminės, prie kurios jos priderės, o nuo mūsų giminės šeimynų tėviškės bus atimta jų tėviškė. — (8) *Ir visos moteris ims...* Ebr. t. kalbama tik apie

¹³ Hæc sunt mandata atque judicia, quæ mandavit Dominus per manum Moysi ad filios Israel, in campestribus Moab supra Jordanem contra Jericho.

¹³ Šitie yra paliepiniai ir nutarimai, kuriuos Viešpats davė per Mozę Izraėlio sunums Moabo lygumose ant Jordano ties Jėriku.

dukteris tėvaines: ir kiekviena mergaitė, kuriai Izraėlio giminėje tenka tėviškė, privalo imti vyrą iš savo giminės... Tą įstatą randame užlaikomą Tobijo laikais. Plg.

Tob. 6, 11... 7, 14. Jei duktė tėvainė ištekdavo už svetimtaučio, kurs priimdavo Izraėlio tikėjimą, jis turėdavo priderėti prie savo pačios giminės. Plg. 1 Kron 2, 34...

Liber Deuteronomii.

Hebraice *Elle Haddebarim*.

Atkartoto Įstatymo knyga.

Ebraiškai *'Elleh hadd'barim*.

I. Įžanga. Dievas yra lygiai teisus teisėjas, kaip ir geriausias Tėvas, todėl tauta privalo ištikimai užlaikyti jo Įstatymą. 1. Trumpa Izraelio istorija nuo Sinajaus sandoros laiko.

Caput I. ¹ Hæc sunt verba, quæ locutus est Moyses ad omnem Israel trans Jordanem in solitudine campestri, contra Mare rubrum, inter Pharan et Thophel et Laban et Haseroth, ubi auri est plurimum: ² undecim diebus de Horeb per viam montis Seir usque ad Cadesbarne.

1. perskyrimas. ¹ Šitie yra žodžiai, kuriuos Mozė kalbėjo visam Izraeliui anapus Jordano, tyrumos lygumoje ties Raudonąja jūra, tarp Parano ir Tofelio, Labano ir Haseroto, kame yra labai daug aukso. ² Buvo vienuolika kelionės dienų nuo Horebo per Seiro kalnus iki Ka-

Atkartoto Įstatymo knyga susideda iš trijų Mozės pamokslų ir istoriškos viso penkiaknygio užbaigos (vz. aug. 65 pusl.). Pirmasis pamokslas, prieš kurį padėtas antrašas arba trumpa įžanga, yra lyg-koks prirengimas klausytojų prie kitų dviejų. Jame trumpai minima, ką Dievas yra daręs išrinktajai tautai, pradedant nuo įsteigimo sandoros prie Sinajaus kalno, ir tuojau karštai paraginama, kad tauta būtų Dievui paklusni ir ištikima.

1, 1 - 5. Įžangoje pasakoma, kokiuo laiku ir kame buvo pasakyti trys pamokslai, iš kurių susideda didžiausi Atkartoto Įstatymo knygos dalis.

(1, 1) *Šitie yra...* 1. ir 2. eil. žodžiais surišama Atk. Įst. knyga su kitomis Pentateuchos knygomis. Jais pažymima, kad tolesni Mozės pamokslai tai tik sutrumpinimas visų jo žodžių, kuriuos jis, pradedant nuo Sinajaus kalno, kalbėjo Izraelitams įvairiose vietose. Tos vietos išskaitomos ne visos, bet nurodomos apskritai. Taigi, visų pirma pasakyta, kad Mozė yra kalbėjęs *anapus Jordano*, kame Izraeli-

tai stovėjo. Jis buvo kalbėjęs taipogi *tyrumos lygumoje ties Raudonąja jūra*. Ebr. t. tikriausiai atskiria čionai dvi vietas: *tyrumą*, kuria ėjo Izraelitai, aplenkdami iš rytų pusės Seiro kalnus ir Moabo karalystę, ir *Arabos slėnį* tarp Mirties jūros ir Elaniskos įlankos (vz. Skaitl. 20, 4). Kitos vietos nurodytos dar apskričiau: *tarp Parano ir Tofelio...* Apie Parano tyrumą vz. Skaitl. 10, 12. Tofelio vieta nežinoma; kaikurie tečiaus aiškintojai spėja, kad rasi taip čionai pavadin-ta Kadėsas. Labanas rasi tas pats vardas, ką ir Lėbna Skaitl. 33, 20. — *Haseroto*. Vz. Skaitl. 11, 35. — *Kame yra labai daug aukso*. Ebr. *di zabah*. Tai taipogi nežinomos vietos vardas. — (2) *Buvo vienuolika...* Tekstas čionai tikriausiai sugadintas. Nors dabar Sinajaus pus-salio lankytojams, pasinaudojant kupra-nugariais, gana vienuolikos dienų, kad atvykti nuo Horebo kalno lig Kadėsni, bet to negalėjo padaryti visa Izraelio tau-ta; todėl skaitlinės vienuolika negalima pripažinti čionai tikra. — *Horebo*. Vz. Iš. 3, 1. — (3-5) *Keturias dešimtais...*

³ Quadragesimo anno, undecimo mense, prima die mensis locutus est Moyses ad filios Israel omnia quæ præceperat illi Dominus ut diceret eis: ⁴ postquam percussit Sehon regem Amorrhæorum, qui habitabat in Hesebon: et Og regem Basan, qui mansit in Astaroth, et in Edrai. ⁵ trans Jordanem in terra Moab. Cæpitque Moyses explanare legem, et dicere:

⁶ Dominus Deus noster locutus est ad nos in Horeb, dicens: Sufficit vobis quod in hoc monte mansistis: ⁷ revertimini, et venite ad montem Amorrhæorum, et ad cetera quæ ei proxima sunt campestria atque montana et humilia loca contra meridiem, et juxta littus maris, terram Chananæorum, et Libani usque ad flumen magnum Euphraten. ⁸ En, inquit, tradidi vobis: ingredimini et possidete eam, super qua juravit Dominus patribus vestris Abraham, Isaac, et Jacob, ut daret illam eis, et semini eorum post eos.

dėsbarnei. ³ Keturias dešimtais metais, vienuoliktame mėnesyje, pirmą mėnesio dieną Mozė kalbėjo Izraelio sunums visa, ką jam Viešpats buvo liepęs jiems pasakyti, ⁴ pergalejus Amoriečių karalių Sehoną, gyvenusį Hesebone, ir Basano karalių Ogą, kurs gyveno Astarote ir Edrajuje, ⁵ anapus Jordano Moabo žemėje. Mozė ėmė išguldinėti įstatymą ir sakė:

⁶ Viešpats, mūsų Dievas, mums kalbėjo prie Horebo ir tarė: Jau gana ilgai jūs pasilikote prie šito kalno; ⁷ apsigrižkite ir eikite pas Amoriečių kalną ir į visą jo apylinkę: į lygumas, į kalnuotas vietas, į slėnius pietų linkon ir išilgai jūros krantų, į Kananiečių ir į Libano žemę iki didžiai Euprato upei. ⁸ Štai, tarė, aš jums atidaviau: ieikite ir paveldėkite žemę, apie kurią Viešpats prisiekė jūsų tėvams Abraomui, Izaokui ir Jokubui, kad jis ją duos jiems ir po jų jųjų ainiams. ⁹ O aš jums

Nurodomas laikas ir vieta, kame Mozė pasakė savo pamokslus; tečiaus nėra reikalo manyti, kad visi pamokslai buvo pasakyti viena diena. — *Pergalėjus Amorieties...* Vz. Skaitl. 21, 24... 33. — *Astarote...* Vz. Prad. 14, 15; Skaitl. 21, 33

1, 6—3, 29. Mozė, norėdamas paraginti Izraelitus, kad butu tobulai paklusnūs įstatymui, primena keletą atsitikimų, kuriais jiems Dievas kelionės metu apreiškė savo teisingumą ir mielaširdystę. Tarp tų atsitikimų pirmoje vietoje paminėta paskyrimas viršininkų, kurie turėjo rūpintis tautos reikalais, toliaus atėjimas į Kadesą ir užsipelnymas čionai bausnės už nepasitikėjimą Dievu, murmėjimą prieš jį ir nepaklusnumą; po to trumpai paaiškinama, kaip pasmerktoji karta išmirė, bekeliaudama per tyrus, nors ir tuomet tautai nestigo Dievo globos, kuri galų gale atvedė juos prie Jordano, kame padėjo pergalėti galingus neprietelius Amorietius,

paauiti sau dvi jų karalysti ir padalinti tarp pustrėčios giminės; pasakoma dar, kad dėl tautos nuodėmių iš paties Mozės buvo atimta teisė įeiti į Žadėtąją žemę, o jo vieton buvo paskirtas Jozuė.

(7) *Pas Amorieties kalną...* Tebebudami prie Sinajaus Izraelitai buvo gavę įsakymą eiti Palestinon, kurios ribos čionai pažymimos ir ji pati aprašoma apskritais ruožais. Amorieties kalnai, t.y. kalnuota Negelo žemės dalis turėjo būti pietinė Žadėtosios žemės riba; Tarpžemės jūros krantas — riba iš vakarų pusės; šiaurėje ribos turėjo siekti Libano kalną ir rytuose Euprato upę. Visa Amorieties kalno apylinkė tai Palestina; lygumos tai Jordano slėnis tarp Mirties jūros ir Tiberiados ežero; kalnuotos vietos tai Judėjos ir Galilėjos kalnai; slėniai tai Tarpžemės jūros pakraštis. — (8) *Viešpats prisiekė...* Vz. Prad. 12, 7; 15, 18; 17, 7. 8 ir k. — (9) *Jums tariau...* Plg. Iš. 18, 18... Kun.

⁹ Dixi que vobis illo in tempore: ¹⁰ Non possum solus sustinere vos: quia Dominus Deus vester multiplicavit vos, et estis hodie sicut stellæ cœli, plurimi. ¹¹ (Dominus Deus patrum vestrorum addat ad hunc numerum multa millia, et benedicit vobis sicut locutus est). ¹² Non valeo solus negotia vestra sustinere, et pondus ac iurgia. ¹³ Date ex vobis viros sapientes et gnaros, et quorum conversatio sit probata in tribubus vestris, ut ponam eos vobis principes. ¹⁴ Tunc respondistis mihi: Bona res est, quam vis facere. ¹⁵ Tulique de tribubus vestris viros sapientes et nobiles, et constitui eos principes, tribunos, et centuriones, et quinquagenarios ac decanos, qui docerent vos singula. ¹⁶ Præcepique eis, dicens: Audite illos, et quod justum est iudicate: sive civis sit ille, sive peregrinus. ¹⁷ Nulla erit distantia personarum. ita parvulum audietis ut magnum: nec accipietis ejusquam personam, quia Dei iudicium est. Quod si difficile vobis visum aliquid fuerit, referte ad me, et ego audiam. ¹⁸ Præcepique omnia quæ facere deberetis.

¹⁹ Profecti autem de Horeb, transivimus per eremum terribilem et maximam, quam vidistis, per viam montis Amorrhæi, sicut præceperat Dominus Deus noster nobis. Cumque venissemus in Cadesbarne, ²⁰ dixi vobis: Venistis ad montem Amorrhæi, quem Dominus Deus noster da-

anno metu tariau: ¹⁰ Aš vienas neištengiu jums rupinties, nes Viešpats, jūsų Dievas, jus padaugino. ir šiandien esate taip skaitlingi. kaip dangaus žvaigždės. ¹¹ (Viešpats, jūsų tėvų Dievas, tepriededie prie to skaitlians daug tukstančių ir jus tepalaiminie, kaip yra kalbėjęs). ¹² Vienas neištengiu pakelti jūsų reikalų, ir naštos, ir vaidų. ¹³ Duokite iš savo tarpo išmintingų ir sumanių vyrų, kurių pasiėlgimas ištirtas jūsų giminėse. kad juos paskirčiau jums kunigaikščiais. ¹⁴ Tuomet atsakėte: Geras dalykas. kurį nori padaryti. ¹⁵ Ir aš ėmiau iš jūsų giminių išmintingus ir augštos kilmės vyrus ir juos paskyriau kunigaikščiais, vadais. šimtininkais, penkiasdešimtininkais ir dešimtininkais, kad jus mokytu visų dalykų. ¹⁶ Aš jiems įsakiau ir tariau: Įsklausykite juos, ir kas teisinga teiskite, vistiek ar bus viengentis ar sveitimautis. ¹⁷ Nedarysite jokio skirtumo tarp ypataų: įsklausykite taippat mažą kaip didį; nei kenų ypatos nežiūrėsite, nes teismas yra Dievo. Jeigu kas jums pasirodys sunku, praneškite man, ir aš įsklausysiu. ¹⁸ Aš įsakiau visa, kas jums reikėjo daryti.

¹⁹ Palikę Horebą ėjome per baisią ir didžiausią tyrumą, kurią matėte, keliu, vedančiu pas Amoriečių kalną, kaip Viešpats, mūsų Dievas, buvo man įsakęs. O kuomet buvome atėję į Kadesbarnę, ²⁰ aš jums tariau: Atėjote prie kalno Amoriečių, kuriuos Viešpats, mūsų Dievas,

11, 11... — (10) *Kaip dangaus žvaigždės.* Plg. Prad. 15, 15. — (16) *Aš jiems įsakiau...* Ebr. t.: „įsakiau jūsų teisėjams: įsklausykite jūsų brolius, ir darykite teis-

mą tarp vyro ir jo brolio ir jo ateivio“. — (17) *Teismas yra Dievo.* Plg. 2 Kron. 19, 6.

(19) *Per baisią...* Sinajaus pussalį. —

turus est nobis. ²¹ Vide terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi: ascende et posside eam, sicut locutus est Dominus Deus noster patribus tuis: noli timere, nec quidquam paveas. ²² Et accessistis ad me omnes, atque dixistis: Mittamus viros qui considerent terram: et renuntient per quod iter debeamus ascendere, et ad quas pergere civitates. ²³ Cumque mihi sermo placuisset, misi ex vobis duodecim viros, singulos de tribubus suis. ²⁴ Qui cum perrexissent, et ascendissent in montana, venerunt usque ad Vallem botri: et considerata terra, ²⁵ sumentes de fructibus ejus, ut ostenderent ubertatem, attulerunt ad nos, atque dixerunt: Bona est terra, quam Dominus Deus noster daturus est nobis. ²⁶ Et noluistis ascendere, sed increduli ad sermonem Domini Dei nostri ²⁷ murmurastis in tabernaculis vestris, atque dixistis: Odit nos Dominus, et idcirco eduxit nos de terra Ægypti, ut traderet nos in manu Amorrhæi, atque dele-ret. ²⁸ Quo ascendemus? nuntii terruerunt cor nostrum, dicentes: Maxima multitudo est, et nobis statura procerior, urbes magnæ, et ad cælum usque munitæ, filios Enacim vidimus ibi. ²⁹ Et dixi vobis: Nolite metuerе, nec timeatis eos: ³⁰ Dominus Deus, qui ductor est vester, pro vobis ipse pugnabit, sicut fecit in Ægypto cunctis videntibus. ³¹ Et in solitudine (ipse vidisti)

mums duos. ²¹ Veizdėk į žemę, kurią Viešpats, tavo Dievas, tau duos; pakilk ir ją paveldėk, kaip Viešpats, mūsų Dievas, yra kalbėjęs mūsų tėvams; nesibijok ir nieko nenusigask. ²² Tuomet jūs visi priėjote prie manęs ir tarėte: Siųskime vyrus, kad apžiūrėtų žemę ir praneštų, kuriuo keliu turime pakilti ir į kokios miestus eiti. ²³ Kadangi man ta šneka patiko, siunčiau iš jūsų tarpo dvyliką vyrų, po vieną iš kiekvienos giminės. ²⁴ Jie nuėję ir pakilę į kalnuotas vietas, nuvyko lig Vynuogių slėniui, ir apžiūrėję žemę, ²⁵ pasiėmė jos vaisių, kad parodytu derlingumą, atnešė pas mus ir tarė: Gerą yra žemę, kurią Viešpats, mūsų Dievas, mums duos. ²⁶ Bet jūs nenorėjote eiti ir, netikėdami Viešpaties, mūsų Dievo, žodžiams, ²⁷ murmėjote savo šėtrose ir tarėte: Viešpats mūsų neapkenčia ir todėl mus išvedė iš Aigypso žemės, kad mus padotu į Amorietų rankas ir išnaikintu. ²⁸ Kur mes eisime? pasiuntiniai išgąsdino mūsų širdį, sakydami: Gyventojų yra didi daugybė ir jų ugis didesnis už mūsų; miestai didi ir sustiprinti lig padangėmis; tenai matėme Enako sunus. ²⁹ O aš jums tariau: Nenusigąskite ir jų nesibijokite. ³⁰ Viešpats Dievas, kurs buvo jūsų vedėjas, pats už jus kovos, kaip padarė Aigypse, visiems matant. ³¹ Ir tyrumoje (patsai

I Kadėsbarnę: į Parano tyrumą. Plg. Skaitl. 13, 1. — (22) Tuomet jūs visi... Vz. Skaitl. 13, 3, 18; 32, 8. Tauta pati norėjo žvalgų išsiuntimo ir paskui davėsi jiems nugąsdinti. — (24) Vynuogių slėniui. Vz. Skaitl. 13, 24. — (26) Neno-

rėjote eiti... Prasikaltusi karta buvo jau išmirusi; dabartiniai Mozės klausytojai tik tiek kaltai, kad yra nepaklusniųjų ainiai ir tos nepaklusniosios tautos dalis. — Netikėdami. Ebr. t.: nepaklusūs. — (31) Tave nešė... Plg. Skaitl. 11, 12.

portavit te Dominus Deus tuus, ut solet homo gestare parvulum filium suum, in omni via. per quam ambulastis, donec veniretis ad locum istum. ³² Et nec sic quidem credidistis Domino Deo vestro, ³³ qui præcessit vos in via, et metatus est locum, in quo tentoria figere deberetis, nocte ostendens vobis iter per ignem, et die per columnam nubis. ³⁴ Cumque audisset Dominus vocem sermonum vestrorum, iratus juravit et ait: ³⁵ Non videbit quispiam de hominibus generationis hujus pessimam terram bonam, quam sub juramento pollicitus sum patribus vestris: ³⁶ præter Caleb filium Jephone: ipse enim videbit eam, et ipsi dabo terram, quam calcavit, et filiis ejus, quia secutus est Dominum. ³⁷ Nec miranda indignatio in populum, cum mihi quoque iratus Dominus propter vos dixerit: Nec tu ingredieris illuc: ³⁸ sed Josue filius Nun minister tuus, ipse intrabit pro te: hunc exhortare et roborare, et ipse sorte terram dividet Israeli. ³⁹ Parvuli vestri de quibus dixistis quod captivi ducerentur, et filii qui hodie boni ac mali ignorant distantiam, ipsi ingredientur: et ipsis dabo terram, et possidebunt eam. ⁴⁰ Vos autem revertimini et abite in solitudinem per viam Maris rubri. ⁴¹ Et respondistis mihi: Peccavimus Domino: ascendemus et pugnabimus, sicut præcepit Dominus Deus noster Cumque instructi armis pergeretis

matei) Viešpats, tavo Dievas, tave nešė, kaip žmogus paprastai neša savo mažutėlį kūdikį, visą kelią, kuriuo ėjote, kolei neatėjote į šią vietą. ³² Bet nei taip netikėjote Viešpačiui, jūsų Dievui. ³³ kurs ėjo pirm jūsų keliu ir pažymėdavo vietą, kamė jūs turėjote ištiesti šėtras, naktį jums rodydamas kelią ugnimi, o dieną debesies šulu. ³⁴ O kuomet Viešpats išgirdo jūsų kalbų balsą, užsirustinęs prisiekė ir tarė: ³⁵ Neivienas iš šitos pikčiausios giminės žmonių neišvys geros žemės, kurią su prisieka esu pažadėjęs jūsų tėvams. ³⁶ atskyrus Jefonės sūnų Kalėbą; nes jis ją matys, ir aš duosiu jam ir jo sunums žemę, kurioje jis vaikščiojo, nes jis sekė Viešpatį. ³⁷ Ir nestebėtinas tas supykimas ant tautos, kadangi Viešpats, užsirustinęs dėlei jūsų taipogi ant manęs, tarė: Nei tu tenai neįeisi. ³⁸ bet Nuno sunas Jozuė, tavo tarnas, jis įeis užnot tavęs; jį pamokyk ir pastiprink, ir jis burtą padalins žemę Izraeliui. ³⁹ Jūsų kūdikiai, apie kuriuos sakėte, kad busią nvesti nelaisvėn, ir jūsų sunys, kurie šiandien dar nežino skirtumo tarp gero ir blogo, jie tai ieis; jiems aš duosiu žemę, ir jie ją paveldės; ⁴⁰ jūs gi apsigrižkite ir eikite į tyrumą Raudonosios jūros keliu. ⁴¹ Tuomet man atsakėte: Nusidėjome Viešpačiui; pakilsime ir kovosime, kaip Viešpats, mūsų Dievas, yra įsakęs. Ir kuomet apsiginklavę ėjo-

— (33) *Kurs ėjo...* Plg. Iš. 13, 21; Skaitl. 14, 14. — (34 - 40) *O kuomet...* Plg. Skaitl. 14, 10 - 38. — *Kurioje jis vaikščiojo:* Ebrono apylinkė. — *Viešpats užsirustino...*

Tautos netikėjimas davė progą paties Mozės abejonei (Skaitl. 20, 13), o teisingas Dievas ir jo nepaliko be bausmės. — (41 - 45) *Tuomet man atsakėte...* Plg. Skaitl.

in montem, ⁴² ait mihi Dominus: Dic ad eos. Nolite ascendere, neque pugnetis, non enim sum vobiscum: ne cadatis coram inimicis vestris. ⁴³ Locutus sum, et non audistis: sed adversantes imperio Domini, et tumentes superbia ascendistis in montem. ⁴⁴ Itaque egressus Amorrhæus, qui habitabat in montibus, et obviam veniens persecutus est vos, sicut solent apes persequi: et cecidit de Seir usque Horma. ⁴⁵ Cumque reversi ploraretis coram Domino, non audivit vos, nec voci vestræ voluit acquiescere. ⁴⁶ Sedistis ergo in Cadesbarne multo tempore.

Caput II. ¹ Profectique inde venimus in solitudinem, quæ ducit ad Mare rubrum, sicut mihi dixerat Dominus: et circuivimus montem Seir longo tempore. ² Dixitque Dominus ad me: ³ Sufficit vobis circuire montem istum: ite contra aquilonem: ⁴ et populo præcipe, dicens: Transibitis per terminos fratrum vestrorum filiorum Esau, qui habitant in Seir, et timebunt vos. ⁵ Videte ergo diligenter ne moveamini contra eos: neque enim dabo vobis de terra eorum quantum potest unius pedis calcare vestigium, quia in possessionem Esau dedi montem Seir. ⁶ Cibos emetis ab eis pecunia, et come-

te į kalną. ⁴² Viešpats man tarė: Sakyk jiems: Neeikite ir nekovokite, nes aš neesu su jumis, kad nekristumėte savo neprietelių akyse. ⁴³ Kalbėjau ir neklausėte; bet, priešindamies Viešpaties paliepimui ir pasiputę pui-kybe, pakilote į kalną. ⁴⁴ Tai gi, Amoriečiai, kurie gyveno kalnuose, išėję ir pasitikę, vijosi jus, kaip paprastai vejasi bites, ir mušė nuo Seiro iki Hormai. ⁴⁵ O kuomet sugrižę raudojote Viešpaties akylaizdoje, jis jūsų neklausė ir nenorėjo išgirsti jūsų balso. ⁴⁶ Tai gi, ilgą laiką pasilikote Kadėsbarneje.

2. perskyrimas. ¹ Pasitraukę iš ten, atėjome į tyrumą, vedančią prie Raudonosios jūros, taip kaip man buvo pasakęs Viešpats, ir ilgą laikąėjome aplink Seiro kalną. ² Tuomet Viešpats man tarė: ³ Gana jums eiti aplink šitą kalną; eikite į šiaurę; ⁴ įsakyk tantai ir tark: Pereisite per ribas jūsų brolių, Ezavo sūnų, kurie gyvena Seire, ir jie jūsų bijos. ⁵ Sergėkitės tat labai, kad ant jų neužsipultumėte, nes jų žemės aš jums neduosiu nei tiek, kiek galima užminti vienu kojos padu; nes Seiro kalnus daviau paveldėti Ezavui. ⁶ Jūs pirksite iš jų už pinigų maisto, kurį valgysite; tai-

14, 39-45. — *Amoriečiai, kurie gyveno...* Skaitl. 14, 45 tie patys Izraelitų pergalėtojai pavadinti Amalėkitais ir Kananiečiais; bet Amoriečiai buvo tai tikriausiai bendras vardas keleto mažesnių tautų; Amoriečiai rasi dar vadinosi apskritai kalnų gyventojai, taip kaip Kananiečių vardas tiko slėnesniųjų vietų gyventojams. — *Įki Hormai* Vž. Skaitl. 14, 45. — (46) *Ilgą laiką pasilikote.* Ebr. t.: pasilikote Kadėsbarneje daug

dienų, kiek dienų pasilikote. Čionai turėta mintyje pasilikimas Kadėse pirm žvalgų sugrižimo iš Kanaano, o taipogi paskesnis apsilankymas prieš pradėsiant kelioną į Pajordanį. Plg. Skaitl. 20, 1.

(2, 1) *Į tyrumą:* į slėnį Arabah. — *Aplink Seiro kalnus.* Plg. Skaitl. 21, 4. — (2-7) *Tuomet Viešpats...* Plg. Skaitl. 20, 14-21. — *Eikite į šiaurę.* Atėjus Izraelitams arti Elaniskos įlankos į Asion-

detis: aquam emptam haurietis, et bibetis. ⁷ Dominus Deus tuus benedixit tibi in omni opere manuum tuarum: novit iter tuum, quomodo transieris solitudinem hanc magnam, per quadraginta annos habitans tecum Dominus Deus tuus, et nihil tibi defuit.

⁸ Cumque transissemus fratres nostros filios Esau, qui habitabant in Seir, per viam campestrum de Elath, et de Asiongaber, venimus ad iter, quod ducit in desertum Moab. ⁹ Dixitque Dominus ad me: Non pugnes contra Moabitas, nec in eas adversus eos praelium: non enim dabo tibi quidquam de terra eorum, quia filiis Lot tradidi Ar in possessionem. ¹⁰ Emim primi fuerunt habitatores ejus, populus magnus, et validus, et tam excelsus ut de Enacim stirpe, ¹¹ quasi gigantes crederentur, et essent similes filiorum Enacim. Denique Moabitæ apellant eos Emim. ¹² In Seir autem prius habitaverunt Horræi: quibus expulsi atque deleti, habitaverunt filii Esau, sicut fecit Israel in terra possessionis suæ, quam dedit illi Dominus. ¹³ Surgentes ergo ut transiremus torrentem

pogi nusipirkę semsitės vandens ir gersite. ⁷ Viešpats, tavo Dievas, tave palaimino visuose tavo rankų darbuose; jis žino tavo kelionę, kaip ėjai per tą didžią tyrumą; keturias dešimtis metų gyveno su tavim Viešpats, tavo Dievas, ir nieko tau nestigo. ⁸ Perėję per žemę mūsų brolių Ezavo sunų, kurie gyveno Seire, slėnio keliu nuo Elato ir Asiongaberio, atėjome prie kelio, vedančio į Moabo tyrumą. ⁹ Tuomet Viešpats man tarė: Nekovok su Moabitais ir nepradėk prieš juos karės, nes jų žemės neikiek tau neduosiu, kadangi Arą daviau valdyti Loto sunums. ¹⁰ Pirmieji jos gyventojai buvo Emimai, didelė ir galinga tauta ir taip augalota, kaip iš Enako ainijos, ¹¹ taip kad jie skaitėsi milžiniais ir buvo panašūs į Enako sunus. Galop Moabitai juos vadina Emimais. ¹² Seire gi anksčiau gyveno Choriečiai; juos išvarius ir išnaikinus, apsigyveno Ezavo sunūs, taippat kaip padarė Izraelis savo paveldėtoje žemėje, kurią jam davė Viešpats. ¹³ Pakilę tat, kad pereitumėm per Zarėdo upelį, mes atėjome prie

gaberio stotį, buvo jiems liepta keliauti augšty n į Pajordanį. — *Pereisite per ribas...* Edomo karalius neleido Izraelitams (vz. Skaitl. 20, 18) pereiti per savo karalystės vidurį, bet jis negalėjo uždrausti eiti pakraščiais. Tėciaus pats Dievas buvo uždraudęs Izraelitams pradėti karę prieš Edomitus. — *Seiro kalnus daviau...* Plg. Prad. 27, 39. 40. — *Jis žino tavo...* rupinosi tavimi tavo kelionėje, kuomet ėjai... — (8) *Slėnio keliu...* Ebr. t.: Arabos keliu. — *Elato*. Tai buvo vardas uosto prie Elaniškos įlankos. Graikai jį vadino Αἶλας; dabartinis jo vardas Akaba h. Netoli jo buvo Asiongaberis (Skaitl. 33, 35). — (9) *Su Moabitais*. Moabitai buvo Loto ainiai. Jų karalystės sostinė

vadinosi Ar (Ir) arba Ar Moab. Plg. Prad. 13, 5; 19, 36. 37; Skaitl. 21, 15. — (10-12) *Pirmieji jos...* Ebr. t.: anksčiau jos... Paaškinama, kokiuo būdu teko Moabitams dabartinę jų žemę, primenant, kas tose vietose seniaus gyveno. — *Taip kad jie skaitėsi...* Ebr. t.: jie priderėjo prie R'fa'im'u, taippat kaip ir Enakimai. Refaimais vadinosi senobinė tauta, plačini gyvenusi Palestinoje Abraomo laikais, Plg. Prad. 14, 5. — *Choriečius*. Plg. Prad. 14, 6; 36, 20-30. — (13) *Zarėdo upelį*. Plg. Skaitl. 21, 12. Ebr. t. pirmoje šitos eil. pusėje užbaigiama Viešpaties įsakymas, pertrauktas 10. e. dabar pakilkite ir pereikite sau per Zarėdo

Zared, venimus ad eum. ¹⁴ Tempus autem, quo ambulavimus de Cadesbarne usque ad transitum torrentis Zared, triginta et octo annorum fuit: donec consumeretur omnis generatio hominum bellatorum de castris, sicut juraverat Dominus: ¹⁵ cujus manus fuit adversum eos, ut interirent de castrorum medio.

¹⁶ Postquam autem universi ceciderunt pugnatores, ¹⁷ locutus est Dominus ad me, dicens: ¹⁸ Tu transibis hodie terminos Moab, urbem nomine Ar. ¹⁹ et accedens in vicina filiorum Ammon, cave ne pugnes contra eos, nec movearis ad praelium: non enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filiis Lot dedi eam in possessionem. ²⁰ Terra gigantum reputata est: et in ipsa olim habitaverunt gigantes, quos Ammonitae vocant Zomzommim, ²¹ populus magnus, et multus, et proceræ longitudinis, sicut Enacim, quos delevit Dominus a facie eorum: et fecit illos habitare pro eis, ²² sicut fecerat filiis Esau, qui habitant in Seir, delens Horrhaeos, et terram eorum illis tradens, quam possident usque in præsens. ²³ Hevæos quoque, qui habitabant in Haserim usque Gazam, Cappadoces expulerunt: qui egressi

jo. ¹⁴ Laiko gi, kuriame keliovome nuo Kadésbarnės lig Zarėdo upelio perėjimui, praslinko tris dešimtys aštuoneri metai, kolei neišmirė iš stovyklų tarpo visa žmonių kovotojų karta, kaip Viešpats buvo prisiekęs. ¹⁵ Jo ranka buvo prieš juos, kad jie pražutu iš stovyklos tarpo

¹⁶ Kritus visiems kovotojams, ¹⁷ Viešpats man kalbėjo ir tarė: ¹⁸ Šiandien tu pereisi per Moab ribas pro miestą, vadinamą Aru; ¹⁹ o prisartiņės Amono sunų kaimynystėn, sergėkies kovoti prieš juos ir pradėti karę; nes aš tau neduosiu Amono žemės, nes ją daviau paveldėti Loto sunums. ²⁰ Ji skaitėsi milžinų žeme, ir joje kitados gyveno milžinai, kuriuos Amonitai vadina Zomzommimais: ²¹ tauta didelė ir skaitlinga ir labai augalota, kaip Enakimai. Viešpats juos išnaikino iš po Amonitų akių ir juos apgyvendino užuot anų. ²² taippat kaip buvo padaręs Ezavo sunums, gyvenantiems Seire, išnaikindamas Choriečius ir jų žemėniems atiduodamas, kurią jie valdo iki šiai dienai. ²³ Taigi, Hevejiečius, gyvenusius Haserime iki Gazai, išvarė Kapadokijiečiai, kurie, iš-

upeli; o toliaus eina jau paties Mozės pasakojimas: ir perėjome per Zarėdo upelį. — (14) *Laiko gi...* Prie Zarėdo mirė paskutiniai, kurie, turėdami ne mažiau 20 metų, buvo Viešpaties pasmerkti prie Kadės, kad išmirtu bekeliaudami per tyrus.

(16–19) *Kritus*.. Uždrandimas kovoti prieš Amoriečius čionai minimas pirmą kartą. Amonitai taippat kaip Moabitai buvo Loto ainiai. Prad. 19, 88. Moabitų žemės ribos šiaurėje siekė Armono upe-

lio, už kurio buvo Amoriečių karaliaus Seho karalystė, į rytus gi nuo Amoriečių buvo Amonitų žemė. — (20–23) *Ji skaitėsi...* Kitas paaiškinimas apie senobines tautas (vz. aug. 10–12. e.). — *Milžinų*. Ebr. t.: Refaimų. — *Zomzommimais*. Plg. Prad. 14, 5. — *Hevejiečius*. Taip vadinosi viena iš Kanaano tautų, Jokubo laikais gyvenusį Sikėmo apylinkėse. Vz. Prad. 10, 17; 34, 2. Bet ar tie patys Hevejiečiai minimi čionai, tikrai nežinia. Plg. Joz. 13, 4. — *Haserime*...

de Cappadocia deleverunt eos, et habitaverunt pro illis. ²⁴ Surge, et transite torrentem Arnon: ecce tradidi in manu tua Sehon regem Hesebon Amorrhæum, et terram ejus incipe possidere, et committe adversus eum prælium. ²⁵ Hodie incipiam mittere terrorem atque formidinem tuam in populos, qui habitant sub omni cælo: ut audito nomine tuo paveant, et in morem parturientium contremiscant, et dolore teneantur.

²⁶ Misi ergo nuntios de solitudine Cademoth ad Sehon regem Hesebon verbis pacificis, dicens: ²⁷ Transibimus per terram tuam, publica gradiemur via: non declinabimus neque ad dexteram, neque ad sinistram. ²⁸ Alimenta pretio vende nobis, ut vescamur: aquam pecunia tribue, et sic bibemus. Tantum est ut nobis concedas transitum, ²⁹ sicut fecerunt filii Esau, qui habitant in Seir, et Moabitæ, qui morantur in Ar: donec veniamus ad Jordanem, et transeamus ad terram, quam Dominus Deus noster daturus est nobis. ³⁰ Noluitque Sehon rex Hesebon dare nobis transitum: quia induraverat Dominus Deus tuus spiritum ejus, et obfirmaverat cor illius, ut traderetur in

ėję iš Kapadokijos, anuos išnainkino ir gyveno jų vietoje. ²⁴ Kelkitės ir pereikite per Arnono upelį; štai, duodu į tavo rankas Hesebono karalių Sehoną. Amoriečių; pradėk savinties jo žemę ir susiremki su juo kovoje. ²⁵ Šiandien imsiu siųsti išgastą ir baimę tavęs ant tautų, gyvenančių po visu dangumi, kad išgirdusios tavo vardą nusigastu ir sudrebėtų kaip gimdančios ir butu skausmų apimtos

²⁶ Taigi, aš siunčiau iš Kademoto tyrumos pas Hesebono karalių Sehoną pasiuntinius su ramybės žodžiais ir sakydinau: ²⁷ Mes norime pereiti per tavo žemę; eisime vieškeliais; nenukrypsime nei į dešinę, nei į kairę. ²⁸ Parduok mums maisto, kad turėtumėm ko valgyti; taipogi vandens duok už pinigų. ir taip gersime. Tiek tereikia, kad mums leistumei pereiti, ²⁹ kaip padarė Ezavo sūnus, kurie gyvena Seire, ir Moabitai, pasiliekančios Are, kolei nepasieksime Jordano ir nepereisime į žemę, kurią Viešpats, mūsų Dievas, mums duos. ³⁰ Bet Hesebono karalius Sehonas nenorėjo mums duoti perėjimo, nes Viešpats, tavo Dievas, buvo sukietinęs jo dvasią ir sutvirtinęs jo

Anot ebr. t.: sodžiuose iki Gazai, lig Kanaano pakraščiai pietvakariuose. — *Kapadokijiečiai...* iš *Kapadokijos*. Ebr. *Kafthorim...* iš *Kafthor*. Anot daugelio noomonės taip vadinęsis Pilstymai, kilusieji iš Krėtos salos (plg. Prad. 10, 14); bet jokių būdu ne Kapadokijiečiai. — (24. 25) *Kelkitės...* Užjordanis nepriderėjo prie Žadėtosios žemės griežtoje to žodžio prasmėje; bet vietinių Amoriečių neprietelystė ir nenorėjimas praleisti per savo ribas Izraelitų prie Jordano atvedė prie

to, kad buvo liepta pradėti su jais kovą ir užimti jų žemę. — *Imsiu siųsti išgastą...* Plg. Iš. 23, 27.

(26) *Aš siunčiau iš...* Plg. Skaitl. 21, 21... Kademotu vadinosi miestas, atiduotas Rubeno giminei. Joz. 13, 18. — (29) *Kaip padarė...* Idumėjiečiai ir Moabitai, tiesa, neleido eiti per savo karalystės viduri, bet neuždrandė keliauti aplinkui, savo žemės pakraščiais. — (30) *Buvo sukietinęs...* Vz. Iš. 4, 21 - 23; 7, 3; 13, 15. — *Sutvirtinęs*: leidęs pasidaryti atkakliai.

manus tuas, sicut nunc vides. ³¹ Dixitque Dominus ad me: Ecce cœpi tibi tradere Sehon, et terram ejus, incipe possidere eam. ³² Egressusque est Sehon obviam nobis cum omni populo suo ad prœlium in Jasa. ³³ Et tradidit eum Dominus Deus noster nobis: percussimusque eum cum filiis suis et omni populo suo. ³⁴ Cunctasque urbes in tempore illo cepimus, interfectis habitatoribus earum. viris ac mulieribus et parvulis: non reliquimus in eis quidquam. ³⁵ Absque jumentis, quæ in partem venere prædantium: et spoliis urbium, quas cepimus ³⁶ ab Aroer, quæ est super ripam torrentis Arnon, oppido quod in valle situm est, usque ad Galaad. Non fuit vicus et civitas, quæ nostras effugeret manus: omnes tradidit Dominus Deus noster nobis. ³⁷ Absque terra filiorum Ammon, ad quam non accessimus: et cunctis quæ adjacent torrenti Jeboc, et urbibus montanis, universisque locis, a quibus nos prohibuit Dominus Deus noster.

Caput III. ¹ Itaque conversi ascendimus per iter Basan: egressusque est Og rex Basan in occursum nobis cum populo suo ad bellandum in Edrai. ² Dixitque Dominus ad me: Ne timeas eum: quia in manu tua traditus est cum omni populo ac terra sua: faciesque ei sicut fecisti Sehon regi Amorrhæorum, qui

širdį, kad butu paduotas į tavo rankas, kaip dabar matai. ³¹ Tuomet Viešpats man tarė: Štai, aš pradedu atiduoti tau Sehoną ir jo žemę; imk ją valdyti. ³² O Sehonas su visa savo tauta išėjo mums priešais į Jasą kovotų; ³³ Viešpats gi, mūsų Dievas, jį mums padavė; ir mes sumušėme jį draug su jo sunumis ir visa jo tauta. ³⁴ Mes paėmėm anuo metu visus miestus, išmušę jų gyventojus, vyrus ir moteris ir kūdikius; nieko juose nepalikome, ³⁵ atskyrus galvijus, kurie tapo kovojančiųjų dalimi, ir grobį paimtųjų miestų, ³⁶ pradedant nuo Aroerio, esančio ant Arnono upelio kranto, nuo miesto, esančio slėnyje, iki Galaadi. Nebuvo sėdžiaus ir miesto, kurs nebutu pakliuvęs į mūsų rankas; Viešpats, mūsų Dievas, padavė mums visus, ³⁷ atskyrus Amono sunų žemę, į kurią neėjome, ir visa, kas yra arti Jeboko upelio, taipogi kalnų miestus ir visas vietas, į kurias Viešpats, mūsų Dievas, mums buvo uždraudęs eiti.

3. perskyrimas. ¹ Taigi, apsigrižę mesėjome augstyn Basano keliu; ir išėjo mums priešais Basano karalius Ogas su savo tauta kovotų Edraįje. ² Tuomet Viešpats man tarė: Nesibijok jo, nes jis paduotas tavo rankon su visa savo tauta ir žeme; padarysi jam taip kaip Amorietų karaliui Sehonui, gyvenu-

užsispirti. — (31 - 37) *Tuomet Viešpats...* Plg. Skaitl. 21, 24 - 26. — *Išmušę...* Ebr. *cannacharem*, paskyrę visiškam sunaikinimui, anatemai. — *Nuo miesto, esančio...* Geriausias: ir nuo Aro, esančio... Plg. Joz. 13, 9. 16. — *Ir visa, kas yra arti Je-*

boko... Junge ir nereikalinga, nes tolesniais žodžiais paaiškinama, kas padarė Amono žemę.

(3, 1 - 7) *Taigi, apsigrižę...* Plg. Skaitl. 21, 33 - 35. — *Argobo kraštą.* Taip vadinosi žymiausi Basano karalystės dalis.

habitavit in Hesebon. ³ Tradidit ergo Dominus Deus noster in manibus nostris etiam Og regem Basan, et universum populum ejus: percussimusque eos usque ad interecionem, ⁴ vastantes cunctas civitates illius uno tempore: non fuit oppidum, quod nos effugeret: sexaginta urbes, omnem regionem Argob regni Og in Basan. ⁵ Cunctæ urbes erant munitæ muris altissimis, portisque et vectibus, absque oppidis innumeris, quæ non habebant muros. ⁶ Et delevimus eos, sicut feceramus Sehon regi Hesebon, disperdentes omnem civitatem, virosque ac mulieres et parvulos: ⁷ jumenta autem et spolia urbium diripuimus. ⁸ Tulimusque illo in tempore terram de manu duorum regum Amorrhæorum, qui erant trans Jordanem: a torrente Arnon usque ad montem Hermon, ⁹ quem Sidonii Sarion vocant, et Amorrhæi Sanir: ¹⁰ omnes civitates, quæ sitæ sunt in planitie, et universam terram Galaad et Basan usque ad Selcha, et Edrai civitates regni Og in Basan. ¹¹ Solus quippe Og rex Basan restiterat de stirpe gigantum. Monstratur lectus ejus

siam Hesebone. ³ Taigi, Viešpats, mūsų Dievas, padavė į mūsų rankas taipogi Basano karalių Ogą ir visą jo tautą; o mes juos išmušėme visus iki vienam, ⁴ sunaikindami tuo pačiu metu visus jo miestus; nebuvo miesto, kurs nebutu mums patekęs; paėmėme šešias dešimtis miestų, visą Ogo karalystės Argobo kraštą Basane. ⁵ Visi miestai buvo sustiprinti augščiauiais murais, vartais ir užkaiščiais, neskaitant didžios daugybės miestų, neturėjusių murų. ⁶ Mes juos sunaikinome, kaip buvome padarę Hesebono karaliui Sehonui, išgriovėme visus miestus ir užmušėme vyrus, moteris ir kūdikius; ⁷ miestų gi galvijus ir lobį išplėšėme. ⁸ Taip mes atėmėme anuo metu žemę iš rankų dviejų Amorietų karalių, buvusių už Jordano, nuo Arnono upės lig Ermono kalnui, ⁹ kurį Sidoniečiai vadina Sarionu, o Amorietčiai Saniru; ¹⁰ paėmėme visus miestus, esančius lygumoje, visą Galaado ir Basano žemę iki Ogo karalystės miestais Sėlchai ir Edraui Basane. ¹¹ Nes Basano karalius Ogas vienas buvo likęs iš milžinų giminės. Rodoma jo geležinė lova Amono su-

kurią vėliaus Graikai buvo praminę Trachonitimi nuo ž. τραχών, uolinga vieta; dabartinis jos vardas e l - L e d ž a h. — *Sunaikinome*. Ebr. *vannacharem*. Plg. aug. 2. 34. — (8) *Lig Ermono kalnui, kur...* Ermonu su trimis sniegu nuklotomis viršūnėmis baigiasi Antilibano kalnai. Paminėjimas, kad Ermonas ne visų tautų buvo vienaip vadinamas, leidžia spėti, kad ir kaikurios kitos šv. Rašte minimos vietos taip pat galėjo turėti ne vieną vardą: todėl dabar po ilgų amžių laikada labai sunku atitikti, kokias vietas turėjo minityje įkvėptas autorius, paduodamas vie-

noje vietoje rasi vieną jų vardą, o kitoje kitą. Dabar Ermonas vadinasi Džebel - e š - Še i k h. — (10) *Sėlchai*. Tas miestas buvo pačiame Ogo karalystės pakraštyje (Joz. 12, 5 ir k.), bet kurioje vietoje, tikrai nežinia. Kaikurie spėja, kad tai dabartinis Salkad į pietus nuo Haurano kalnų ir į rytus nuo Bosros. — (11) *Iš milžinų*: iš R e f a i m y. — *Rodoma...* Tas išsireiškimas nurodo, kad autorius čionai pasako sveltimą nuomonę, kuri gali būti tikra, arba ir ne visai tikra. Iš Ogo lovos ilgumo (arti pustrečio sieksnio; mastas lygus 0,525 metro) ir platumo reikėjo spėti, kad ir

ferreus, qui est in Rabbath filiorum Ammon, novem cubitos habens longitudinis, et quatuor latitudinis ad mensuram cubiti virilis manus.

¹² Terramque possedimus tempore illo ab Aroer, quæ est super ripam torrentis Arnon, usque ad mediam partem montis Galaad: et civitates illius dedi Ruben et Gad. ¹³ Reliquam autem partem Galaad, et omnem Basan regni Og, tradidi mediæ tribui Manasse, omnem regionem Argob: cunctaque Basan vocatur terra gigantum. ¹⁴ Jair filius Manasse possedit omnem regionem Argob usque ad terminos Gessuri, et Machati. Vocavitque ex nomine suo Basan, Havoth Jair, id est, Villas Jair, usque in præsentem diem. ¹⁵ Machir quoque dedi Galaad. ¹⁶ Et tribubus Ruben et Gad dedi de terra Galaad usque ad torrentem Arnon medium torrentis, et confinium usque ad torrentem Jeboc, qui est terminus filiorum Ammon: ¹⁷ et planitiem solitudinis, atque Jordannem, et terminos Cenereth usque ad mare deserti, quod est salissimum, ad radices montis

nų mieste Rabate; ji devyniais mastais ilga ir keturiais plati, matuojant vyriškos rankos mastu.

¹² Taigi, anuo metu paveldėjome žemę nuo Aroerio, esančio ant Arnono upelio kranto lig Galaado kalnų pusei; jos miestus aš daviau Rubenui ir Gadui. ¹³ Likusią gi Galaado dalį ir visą Ogo karalystės Basaną, visą Argobo kraštą, atidaviau Manaso giminės pusei. Visas Basanas vadinasi milžinų žeme. ¹⁴ Manaso sunus Jairas paveldėjo visą Argobo žemę iki Gesuritų ir Machatitų riboms ir praminė Basaną savo vardu Havot-Jairu, tai yra Jairo sodžiais; taip jis vadinasi ir iki šiaidienai. ¹⁵ Taipogi Machirui daviau Galaadą. ¹⁶ Rubeno ir Gado giminėms daviau Galaado žemės lig Arnono upeliui, lig to upelio pusei ir jo apylinkes lig Jeboko upeliui, kame yra Amono sunų ribos; ¹⁷ taipogi tyrumos lygumą lig Jordanui ir Kenerėto apylinkę iki Tyrų jurai, tai yra Suriausiai jurai, iki pašaknių Pasgos kalno,

pats Ogas buvo tikras milžinas, nors regimai jo ugis ir nesiekė devynių mastų, nes tuomet lova butu buvusi dar ilgesnė. Galop anų senobinių kraštų lankytojai ir šiandien randa tarp miestų grūvėsių liekanas, pvd nepaprasto augštumo duris, kurios liudija, kad čionai kitados gyventa tikrų milžinų. — *Rabate*. Rabatu vadinosi Amonitų sostinė.

(12. 13) *Taigi, anuo metu...* Plg. Skaitl. 32. 33 - 42. — *Nuo Aroerio...* Plg. aug. 2, 26. — (14) *Jairas*. Plg. 32, 41. — *Gesuritų ir Machatitų*. Spėjama, kad tiedvi senobini tauti gyvenusi Ermono kalno apylinkėse. Plg. 2 Kar. 3, 3 ir k. — *Iki šiai dienai*. Tas išsireiškimas,

sutinkamas Pradžios ir Atkartoto 1st. knygoje, tikriausiai įdėtas šiton vieton vėlesniojo perrašinėtojo. — (15) *Machirui*. Plg. Skaitl. 32, 39. 40. — *Galaadą*: šiaurinę jo dalį. — (16. 17) *Rubeno ir Gado...* Aiškias aprašomas šitų dviejų giminų paveldėtas plotas. Pietuose jis siekė Arnono upelio, už kurio buvo Moabitų karalystė. Vakaruose Rubeno ir Gado ribosėjo Mirties (Tyrų arba Suriausia) jura, Jordanu, kurio slėnis iš rytų pusės (tyrumos lyguma) įjiedmdviem priderėjo; toliaus gi Tiberiados arba Genezarėto (Kenerėto) ežeru; pietryčiuose ribos siekė Pasgos kalno; į rytus buvo Amonitų žemė, prie kurios priderėjo apylinkės augš-

Phasga contra orientem. ¹⁸ Præcepique vobis in tempore illo, dicens: Dominus Deus vester dat vobis terram hanc in hereditatem, expediti præcedite fratres vestros filios Israel omnes viri robusti: ¹⁹ absque uxoribus, et parvulis atque jumentis. Novi enim quod plura habeatis pecora, et in urbibus remanere debebunt, quas tradidi vobis, ²⁰ donec requiem tribuat Dominus fratribus vestris, sicut vobis tribuit: et possideant ipsi etiam terram, quam daturus est eis trans Jordanem: tunc revertetur unusquisque in possessionem suam, quam dedi vobis.

²¹ Josue quoque in tempore illo præcepi, dicens: Oculi tui viderunt quæ fecit Dominus Deus vester duobus his regibus: sic faciet omnibus regnis, ad quæ transiturus es. ²² Ne timeas eos: Dominus enim Deus vester pugnabit pro vobis. ²³ Precatusque sum Dominum in tempore illo, dicens: ²⁴ Domine Deus tu cœpisti ostendere servo tuo magnitudinem tuam, manumque fortissimam: neque enim est alius Deus vel in cœlo, vel in terra, qui possit facere opera tua, et comparari fortitudini tuæ. ²⁵ Transibo igitur, et videbo terram hanc optimam trans Jordanem, et montem istum egregium, et Libanum. ²⁶ Iratusque est Dominus mihi propter vos, nec exaudivit me, sed dixit mihi: Sufficit tibi: nequaquam ultra loquaris de hac re ad me.

kurs yra į rytus. ¹⁸ Anuo metu aš jums įsakiau ir tariau: Viešpats, jūsų Dievas, jums duoda šią žemę kaip tėvainystę; eikite tat apsiginklavę pirm savo brolių, Izraelio sunų, jus visi stiprūs vyrai ¹⁹ be pačių, be kūdikių ir be bandų; nes žinau jus turint daug gyvulių; tie turės pasilikti miestuose, kuriuos jums daviau, ²⁰ kolei Viešpats nusteiks atilsio jūsų broliams, kaip jums suteikė, ir kolei taipogi jie nepaveldės žemės, kurią jiems žada duoti anapus Jordano; tuomet kiekvienas sugrįš į savo nuosavybę, kurią jums daviau.

²¹ Taipogi Jozuei aš įsakiau anuometu ir tariau: Tavo akis matė, ką Viešpats, jūsų Dievas, padarė šitiemdvim karaliui; taip jis padarys visoms karalystėms, į kurias tu turi nueiti. ²² Nesibijok jų, nes Viešpats, jūsų Dievas, kovos už jus. ²³ Aš maldavau anuo metu Viešpatį ir tariau: ²⁴ Viešpatie, Dieve! tu pradėjai rodyti tavo tarnui savo didenybę ir galingiausią ranką; nes ir nėra kito Dievo nei danguje, nei ant žemės, kurs galėtų daryti tavo darbus ir susilyginti stiprybe su tavim. ²⁵ Taipgi, leisk man įeiti ir pamatyti šią geriausią žemę anapus Jordano, aną puikiausią kalną ir Libaną. ²⁶ Tečiaus Viešpats buvo ant manęs užsirustinęs dėlėi jūsų ir manęs neišklausė, bet man tarė: Gana tau; daugiau man apie tą dalyką nebekalbėk. ²⁷

tojo Jaboko ir visų tenai į jį įtekančių upelių. — (18-20) *Anuo metu jums...* Primenamos sąlygos, kuriomis augščiaus aprašytoji žemė buvo atiduota pustrečiai giminei.

(21) *Taipogi Jozuei...* Plg. Skaitl. 27, 18... — (23-25) *Aš maldavau...* Mozės malda, kurioje jis prašė Viešpatį atmainyti savo įstarnę, užrašytą Skaitl. 20, 12, minima čionai pirmą sykį. — *Puikiaus:*

²⁷ Ascende cacumen Phasgæ, et oculos tuos circumfer ad occidentem, et ad aquilonem, austrumque et orientem, et aspice: nec enim transibis Jordanem istum. ²⁸ Præcipe Jusue, et corrobora eum atque conforta: quia ipse præcedet populum istum, et dividet eis terram, quam visurus es. ²⁹ Mansimusque in valle contra fanum Phogor.

Užkopk ant P'asgos viršūnės ir atkreipk savo akis į vakarus ir į šiaurę, į pietus ir į rytus, ir pasižiūrėk, nes tu nepereisi šito Jordano. ²⁸ Įsakyk Jozuei, jį padrašink ir pastiprink; nes jis eis šitos tautos priekyje ir jiems išdalins žemę, kurią tu pamatysi. ²⁹ Taigi, mes pasilikome slėnyje ties Pogoro šventykla.

2. Reikalingumas užlaikyti Dievo įstatymą ir vengti stabmeldystės.

Caput IV. ¹ Et nunc Israel audi præcepta et judicia, quæ ego doceo te: ut faciens ea, vivas, et ingrediens possideas terram, quam Dominus Deus patrum vestrorum daturus est vobis. ² Non addetis ad verbum, quod vobis loquar, nec aufertis ex eo: custodite mandata Domini Dei vestri quæ ego præcipio vobis. ³ Oculi vestri videbunt omnia quæ fecit Dominus contra Beelphegor, quomodo contriverit omnes cultores ejus de medio vestri. ⁴ Vos autem qui adhæretis Domino Deo vestro, vivitis universi usque in præ-

4. perskyrimas. ¹ Tataigi, klausyk, Izraeliau, įstatų ir nutarimų, kurių aš tavo mokau, kad juos pildydamas liktumei gyvas ir įėjęs paveldėtumei žemę, kurią Viešpats, jūsų tėvų Dievas, jums duos. ² Nieko ne pridėkite prie žodžių, kuriuos jums sakau, ir nieko iš jų neatimkite. Sergėkite Viešpaties, jūsų Dievo, paliepinus, kuriuos aš jums skelbiu. ³ Jūsų akis matė visa, ką Viešpats yra daręs prieš Bėelpegorą, kaip visus jo garbintojus išnaikino iš jūsų tarpo; ⁴ jūs gi, kurie laikotės Viešpaties, jūsų Dievo, visi gyvi esate iki

kalną: kalnuotą Kanaano žemę. — (29) *Ties Pogoro šventykla.* Ebr. t.: *Beth P'or*. Plg. Skaitl. 22, 1; 23, 28.

4, 1-43. Trumpai paminėjęs istoriją nuo sandoros padarymo ant Sinajaus, Mozė ima raginti Izraelitus prie paklusnumo įstatymui. Dievo teisingumas reikalauja ne tik priėmimo, bet ir ištikimo pildymo visų jo įstatų. Tie įstatai savo tobulumu jiems nupelno didžiausią šlovę kitų tautų akyse ir yra ženklas didžios vienybės su Dievu, kurs labai iškilmingai yra jiems juos davęs. Ypač gi reikia saugoties stabmeldystės, sukeliančios Dievo ruatybę ir užtrauksiančios ant visų baisias bausmes,

nuo kurių juos galės paliausoti tik ilga atgaila. Prie ištikimumo įstatymui turi pažadinti begalinės Dievo geradarystės, kokių niekuomet nematyta ir negirdėta, o kurios buvo suteiktos Izraeliui. Šito pirmojo pamokslu gale paminėta dar trijų prieglaudos miestų paskyrimas anapus Jordano.

(4, 1) *Kad juos pildydamas...* Tai svarbiausi mintis visos antrosios šito Mozės pamokslu dalies: tobulas paklusnumas Dievo įstatymui yra būtina reikalingas. — (2) *Nieko ne pridėkite...* Plg. Mt. 5, 17-19. — (3) *Prieš Bėelpegorą.* Ebr. t.: *dēlei Bēēl pēgoro*. Tas Moabitų dievaitis buvo priežastimi sunkaus Izraelitų

sentem diem. ⁵ Scitis quod docuerim vos praecepta atque iustitias, sicut mandavit mihi Dominus Deus meus: sic facietis ea in terra quam possessuri estis: ⁶ et observabitis et implebitis opere. Hæc est enim vestra sapientia, et intellectus coram populis, ut audientes universa praecepta hæc, dicant: En populus sapiens et intelligens, gens magna. ⁷ Nec est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantibus sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. ⁸ Quæ est enim alia gens sic incluta, ut habeat ceremonias, justaque judicia, et universam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros?

⁹ Custodi igitur temetipsum, et animam tuam sollicite. Ne obliviscaris verborum, quæ viderunt oculi tui, et ne excidant de corde tuo cunctis diebus vitæ. Docebis ea filios ac nepotes tuos, ¹⁰ a die in quo stetisti coram Domino Deo tuo in Horeb, quando Dominus locutus est mihi, dicens: Congrega ad me populum, ut audiant sermones meos, et discant timere me

šiai dienai. ⁵ Jūs žinote, kad aš jus mokiau įstatų ir nutarimų, kaip Viešpats, mano Dievas, man yra liepęs; taigi, jūs juos pildysite žemėje, kurią paveldėsite, ⁶ užlaikysite ir įvykdysite darbais. Nes tai yra jūsų išmintis ir protingumas tautų akyvaizdoje, kad jos, girdėdamos visus šituos įsakymus, tartų: Štai, koki išmintinga ir protinga tauta, koki didelė tauta! ⁷ Įstikrųjų nėra kitos taip didžios tautos, kuri turėtų taip arti savęs esančius dievus, kaip mūsų Dievas yra arti visuose mūsų maldavimuose. ⁸ Nes kuri gi yra kita tauta taip prakilni, kuri turėtų apeigas ir teisingus nutarimus ir visą įstatymą, kurį aš šią dieną statysiu prieš jūsų akis?

⁹ Taigi, sergėk rupestingai pats save ir savo dušią. Neužmiršk dalykų, kuriuos matė tavo akys, ir jie teneiškrinta iš tavo širdies per visas tavo gyvenimo dienas. Jų mokysi tavo vaikus ir anukus, ¹⁰ nuo tos dienos, kurioje stojaisi Viešpaties, tavo Dievo, akyvaizdoje prie Horebo, kuomet man Viešpats kalbėjo ir tarė: Surinkk prie manęs tautą, kad klausytu mano žodžių ir iš-

nusidėjimo, už kurį jie buvo baisiai nubauti. Vž. Skaitl. 25, 4-9. — (5) *Jūs žinote...* Mozė reikalauja paklusnumo įstatymui ne savo vardu, nes ne jis yra jo davėjas, bet paties Dievo vardu. Dievo gi duotas įstatymas reikia užlaikyti ne tik keliaujant per tyrus, bet ypač Žadėtojoje žemėje. — (6) *Nes tai yra jūsų išmintis...* Įstikimas įstatymo pildymas nupelnys Izraelitams didžiausį pagyrimą pas kitas tautas, ypač kad neiviena iš jų neturi lygiai tobulų įstatų (8. e.). — (7) *Kaip mūsų Dievas yra...* Ebr. t.: kaip Jahveh, mūsų Dievas, yra... Įstikimumo įstatymui reikalauja jo Davėjo gerumas, kurs teikiasi pasilikti artimiau-

siuose santikiuose su savo tauta, gyven-damas jos tarpe, šventykloje. Nes nors Dievas, budamas dvasia, yra visur, kadangi vienok aiškiaus apreiškia savo pribuvimą tose vietose, kuriose labiau negu kitur išklauso žmonių maldavimus, todėl ir skaitosi tenai arčiaus esąs, gyvenąs. — (8) *Kad turėtų apeigas...* Ebr. t.: „kad turėtų įstatų ir teisingus nutarimus, kaip visas šitas įstatymas (*thorah*), kurį aš jums šiandien padodu“.

(10) *Nuo tos dienos...* Ebr. t.: tą dieną. Diena, kurioje ant Sinajaus Dievas apskelbė savo įstatų, buvo svarbiausi Izraelio gyvenime: tai buvo tikra Žydų bažnyčios pradžia. — *Kad klausytu mano*

omni tempore quo vivunt in terra, doceantque filios suos. ¹¹ Et accessistis ad radices montis, qui ardebat usque ad cælum: erantque in eo tenebræ, et nubes, et caligo. ¹² Locutusque est Dominus ad vos de medio ignis. Vocem verborum ejus audistis, et formam penitus non vidistis. ¹³ Et ostendit vobis pactum suum, quod præcepit ut faceretis, et decem verba, quæ scripsit in duabus tabulis lapideis. ¹⁴ Mihi-que mandavit in illo tempore ut docerem vos ceremonias et judicia, quæ facere deberetis in terra, quam possessuri estis.

¹⁵ Custodite igitur sollicitè animas vestras. Non vidistis aliquam similitudinem in die, qua locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis: ¹⁶ ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem, aut imaginem masculi vel feminæ, ¹⁷ similitudinem omnium jumentorum, quæ sunt super terram, vel avium sub cælo volantium, ¹⁸ atque reptilium, quæ moventur in terra, sive piscium qui sub terra morantur in aquis: ¹⁹ ne forte elevatis oculis ad cælum, videas solem et lunam, et omnia astra cæli, et errore deceptus adores ea et colas quæ creavit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis gentibus, quæ sub cælo sunt. ²⁰ Vos autem tulit Dominus, et eduxit

moktu bijoties manęs visuomet, kolei gyvena ant žemės, ir kad mokytu savo sunus. ¹¹ Jūs priartintote prie pašaknės kalno, kurs degė iki padangei ir buvo apsuptas suotema, debesimi ir tamsybėmis. ¹² Viešpats kalbėjo į jus iš ugnies tarpo. Jūs girdėjote jo žodžių balsą ir visai nematėte jo išvaizdos. ¹³ Jis jums apskelbė savo sandorą, kurią liepė pildyti, ir dešimtį žodžių, kuriuos parašė ant dviejų akmeninių plokščių; ¹⁴ man gi anuo metu įsakė mokyti jus apeigų ir nutarimų, kuriuos turėsite pildyti žemėje, kurią paveldėsite.

¹⁵ Taigi, sergėkite rupestin-gai savo dušias. Tą dieną, kurioje Viešpats jums kalbėjo ant Horebo iš ugnies tarpo, jūs nematėte jokio paveikslo, ¹⁶ kad kartais, pasidavę apgavimui, nedarytumėte sau drožto panašumo, arba vyriškio arba moteriš-kės paveikslo, ¹⁷ arba paveikslo kurio nors iš gyvulių, esančių ant žemės, arba skraidančių po-dangumi paukščių, ¹⁸ arba slan-kiojančių gyvių, kurie kruta ant žemės, arba žuvių, pasiliekančių vandenyse po žeme, ¹⁹ ir kad kartais, pakėlęs akis į dangų ir pamatęs saulę, mėnulį ir visas dangaus žvaigždes, o pasidavęs paklydimui, jų negarbingumui ir nesilenktumei prieš tai, ką Vieš-pats, tavo Dievas, sutvėrė, idant tarnautu visoms tautoms, esan-čioms po dangumi. ²⁰ Jūs gi Viešpats ėmė ir išvedė iš gele-

žodžių. Ebr. t.: kad aš jiems duo-
čiau išgirsti mano žodžius. —
(11) *Iki padangei...* Ebr. t.: Iki dan-
gaus širdžiai. Vž. Iš. 19, 18. — (13)
Jis jums apskelbė... Vž. Iš. 20, 21...

(15) *Nematėte jokio paveikslo...* Vieš-

pats Dievas nepasirodė Izraelitams kokia-
me nors regimame paveiksle, kad jie, pa-
sidavę pagonių įtekmei, nepradėtų kar-
tais garbinti statų užuot Dievo. Nors
tarnavimas Dievui be paveikslo labiau
sutinka su Dievo esybe, tačiau religija

de fornace ferrea Ægypti, ut haberet populum hereditarium, sicut est in præsentī die. ²¹ Iratusque est Dominus contra me propter sermones vestros, et iuravit ut non transirem Jordānem, nec ingrederer terram optimam, quam daturus est vobis. ²² Ecce morior in hac humo, non transibo Jordānem: vos transibitis, et possidebitis terram egregiam. ²³ Cave ne quando obliviscaris pacti Domini Dei tui, quod pepigit tecum: et facias tibi sculptam similitudinem eorum, quæ fieri Dominus prohibuit: ²⁴ quia Dominus Deus tuus ignis consumens est, Deus æmulator.

²⁵ Si genueritis filios ac nepotes, et morati fueritis in terra, deceptique feceritis vobis aliquam similitudinem, patran-tes malum coram Domino Deo vestro, ut eum ad iracundiam provocetis: ²⁶ testes invoco hodie cælum et terram, cito perituros vos esse de terra, quam transito Jordāne possessuri estis: non habitabitis in ea longo tempore, sed delebit vos Dominus, ²⁷ atque disperget in omnes gentes, et remanebitis pauci in nationibus, ad quas vos ducturus est Dominus. ²⁸ Ibi que servietis diis, qui hominum manu fabricati sunt, ligno et lapidi qui non vident, nec audiunt, nec comedunt, nec odorantur. ²⁹

žinio Aigypto kakalio, kad turētu visai nuosavią tautą, kaip kad dabar yra. ²¹ O ant manęs Viešpats užsirustino dėl jūsų kalbų ir prisiekė, kad nepereičiau Jordano ir neįeičiau į geriausią žemę, kurią jis jums duos. ²² Štai aš mirštu šitoje žemėje ir nepereisiu per Jordaną, jūs gi pereisite ir paveldėsite puikiausią žemę. ²³ Veizdėk, kad niekuomet neužmirštumei Viešpaties, tavo Dievo, sandoros, kurią jis su tavimi yra padaręs, ir kad nedarytumei sau drožto paveikslų tų dalykų, ką Viešpats tau daryti uždraudė, ²⁴ nes Viešpats, tavo Dievas, yra sudeginanti ugnis ir Dievas pavydus.

²⁵ Jei, pagimdę sunus bei anukus ir ilgai gyvenę žemėje, pasiduosite apgavimui ir sau pasidirbinsite kokį nors paveikslą, pikta darydami Viešpaties, jūsų Dievo, akyvaizdoje, taip kad jį atvesite į rustybę, ²⁶ aš šaukiu šiandien liudytojais dangų ir žemę, kad jūs veikiai pražusite nuo žemės, kurią, perėję per Jordaną, turite paveldėti. Negyvensite joje ilgai, bet Viešpats jus sunaikins ²⁷ ir išsklaidys tarp visų tautų, ir tik nedaugelis iš jūsų pasiliks tarp tautų, pas kurias Viešpats jus nuves. ²⁸ Tenai tarnausite dievams, kurie žmonių rankomis padaryti, medžiui ir akmeniui, kurie nemato, negirdi, nevalgo ir nieko neužuodžia. ²⁹ Ir kno-

kurioje įvaizdinimas Dievo regimais paveikslais nėra uždraustas, labiau pritaikinta prie prigimties viešo garbinimo, kurs turi būti išviršinis ir žmonių jausmams pasiekiamas. — (24) *Nes Viešpats...* Plg. Iš. 20, 5; Iz. 10, 17; Zyd. 12, 29 ir k.

(25) *Jei, pagimdę...* Stabmeldystė užtrauktu veikiai ant Izraelio baisias bau-

smes. — (26) *Dangu ir žemę* — su jų gyventojais aniolais ir žmonėmis. — (28) *Tenai tarnausite...* Išrinktoji tauta, pakliuvus vergijon pas stabmeldžius, kurie skaito dievaicius savo viešpatiais, jei ne ypatingai, tai bent per savo laikinius valdovus turės tarnauti jų stabams. — (29) *Ir visu tavo dušios sielvartu.* Anot ebr. t.: ir

Cumque quæsieris ibi Dominum Deum tuum, invenies eum: si tamen toto corde quæsieris, et tota tribulatione animæ tuæ. ³⁰ Postquam te invenerint omnia quæ prædicta sunt, novissimo tempore reverteris ad Dominum Deum tuum, et audies vocem ejus. ³¹ Quia Deus misericors Dominus Deus tuus est: non dimittet te, nec omnino delebit, neque obliviscetur pacti, in quo juravit patribus tuis.

³² Interroga de diebus antiquis, qui fuerant ante te ex die quo creavit Deus hominem super terram, a summo cælo usque ad summum ejus, si facta est aliquando hujuscemodi res, aut unquam cognitum est, ³³ ut audiret populus vocem Dei loquentis de medio ignis, sicut tu audisti, et vixisti: ³⁴ si fecit Deus ut ingrederetur, et tolleretur sibi gentem de medio nationum, per tentationes, signa, atque portenta, per pugnam, et robustam manum, extentumque brachium, et horribiles visiones juxta omnia, quæ fecit pro vobis Dominus Deus vester in Ægypto, videntibus oculis tuis: ³⁵ ut scires quoniam Dominus ipse est Deus, et non est alius præter eum. ³⁶ De cælo te fecit audire vocem suam, ut doceret te, et in terra ostendit tibi ignem summum maximum, et audisti verba illius de medio ignis, ³⁷ quia di-

met tenai jieškosi Viešpaties, tavo Dievo, atrasi jį, jei tečiaus jieškosi visa širdimi ir visu tavo dušios sielvartu. ³⁰ Kada tavo ištiks visa, kas yra išanksto apskelbta, paskučiausiam laike sugrįši prie Viešpaties, tavo Dievo, ir klausysi jo balso; ³¹ nes Viešpats, tavo Dievas, yra Dievas mielaširdingas; jis neapleis tavęs ir nesunaikins visiškai, ir neužmirš sandoros, kurią jis yra prisiekęs tavo tėvams.

³² Pasiklausk senųjų dienų, kurios buvo pirm tavęs, pradedant nuo tos dienos, kurioje Dievas sutvėrė žmogų ant žemės, nuo vieno dangaus krašto iki kitam, ar įvyko kuomet nors toks dalykas, arba ar kuomet nors girdėta, ³³ kad koki tauta būtų išgirdusi balsą Dievo, kalbančio iš ugnies tarpo, kaip tu girdėjai ir tečiaus likai gyva, ³⁴ arba kad Dievas būtų atėjęs sau tantos pasiimtų iš tautų tarpo bandymais, ženklais ir stebuklais, kova ir galinga ranka, ištiestu petimi ir baisiais regėjimais, taip kaip visa tai Viešpats, jūsų Dievas, yra padaręs jūsų dēlei Aigypse, tau matant savo akimis, ³⁵ idant tu žinotumei, jog tik Viešpats yra Dievas, ir jog nėra kito, jį atskyrus. ³⁶ Jis tau davė išgirsti savo balsą iš dangaus, kad mokytų tave, ir ant žemės jis tau parodė savo didžiausią ugnį; tu girdėjai jo žodžius iš ugnies tarpo, ³⁷ nes jis mylėjo ta-

visa tavo dušia tavosielvartė. — (30) *Paskučiausiam laike.* Tais žodžiais pranašaujama, kad Izraelio atsitolinimas nuo Dievo niekuomet nebus amžinas, kad visuomet Izraelitai galų gale vėl kreipsis prie Dievo.

(33) *Išlikai gyva.* Izraelitai buvo įsitikinę, kad niekas negali matyti Dievo ir dar likti gyvas. Plg. Prad. 16, 13 ir k. — (37) *Tavo tėvus,* — pradedant nuo Abraomo.

lexit patres tuos, et elegit semen eorum post eos. Eduxitque te pracedens in virtute sua magna ex Ægypto, ³⁸ ut deleret nationes maximas et fortiores te in introitu tuo: et introduceret te, daretque tibi terram earum in possessionem, sicut cernis in præsenti die. ³⁹ Scito ergo hodie, et cogitato in corde tuo quod Dominus ipse sit Deus in cælo sursum, et in terra deorsum, et non sit alius. ⁴⁰ Custodi præcepta ejus atque mandata, quæ ego præcipio tibi: ut bene sit tibi, et filiis tuis post te, et permaneas multo tempore super terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi.

⁴¹ Tunc separavit Moyses tres civitates trans Jordanem ad orientalem plagam, ⁴² ut confugiat ad eas qui occiderit nolens proximum suum, nec sibi fuerit inimicus ante unum et alterum diem, et ad harum aliquam urbium possit evadere: ⁴³ Bosor in solitudine, quæ sita est in terra campestri de tribu Ruben: et Ramoth in Galaad, quæ est in tribu Gad: et Golan in Basan, quæ est in tribu Manasse.

vo tėvus ir po jų išsirinko jų- jų ainiją. Jis tave išvedė iš Aigypto, eidamas priekyje su didžia savo galybe, ³⁸ kad, tau įeinant, išnaikintu didžiausias ir galingesnes už tave tautas, kad tave įvestu ir duotu tau paveldėti jų žemę, kaip matai šiandien. ³⁹ Žinok tat šiandien ir mąstyk savo širdyje, kad tik Viešpats yra Dievas danguje augštybėse ir ant žemės čia apačioje ir kad nėra kito. ⁴⁰ Užlaikyk jo įsakymus ir paliepinus, kuriuos tau apskelbiu, kad butumei laimingas tu ir po tavęs tavo suns ir kad ilgą laiką pasiliktumėi žemėje, kurią Viešpats, tavo Dievas, tau duos.

⁴¹ Tuomet Mozė paskyrė tris miestus anapus Jordano, į rytus nuo jo, ⁴² kad į juos galėtu bėgti, kas nenoromis užmuštu savo artimą, kurs nei viena, nei dviem dienom anksčiaus nebuvę jam neprietelis, ir kad kuriam nors iš šitų miestų rastu sau prieglauda: ⁴³ iš Rubeno giminės Bosorą tyrnose, kurs yra lygumose, Gado giminėje Ramotą Galaade ir Golaną Basane Manaso giminėje.

II. Įžanga. Atkartojimas ir papildymas duotojo ant Sinajaus įstatymo ir paraginimas jį pildyti. I. Vienas Dievas reikia garbinti ir jo įstatymas užlaikyti. 1) Dešimties Dievo įsakymų atkartojimas.

⁴⁴ Ista est lex, quam proposuit Moyses coram filiis Israel,

⁴⁴ Tasai yra įstatymas, kurį Mozė padavė Izraelio sunums,

(41. 42) *Tuomet Mozė...* Plg. Kuñ. 35, 9-34. — (43) *Bosorą*. Kame buvo šitas miestas, taipogi ir sekantieji, tikrai nežinia. — *Ramotą*. Jis vadinosi taipogi Ramoth-Mafe (Joz. 13, 36). — *Golaną*. Iš jo pasidarė krašto vardas Gaulanitis.

4, 44-49. Antrojo Mozės pamokslų įžangoje nurodoma jo turinys ir vieta, kame tas pamokslas buvo pasakytas.

(44) *Istatymas*. Ebr. *thorah*. — (45) *Kuomet buvo išėję...* Kadangi prie to paties išėjimo iš Aigypto priderėjo ir Sehon

⁴⁵ et hæc testimonia et ceremoniæ atque judicia, quæ locutus est ad filios Israel, quando egressi sunt de Ægypto, ⁴⁶ trans Jordanem in valle contra fanum Phogor in terra Sehon regis Amorrhæi, qui habitavit in Hesbon, quem percussit Moyses. Filii quoque Israel egressi ex Ægypto ⁴⁷ possederunt terram ejus, et terram Og regis Basan, duorum regum Amorrhæorum, qui erant trans Jordanem ad solis ortum: ⁴⁸ ab Aroer, quæ sita est super ripam torrentis Arnon, usque ad montem Sion, qui est et Hermon, ⁴⁹ omnem planitiem trans Jordanem ad orientalem plagam, usque ad mare solitudinis, et usque ad radices montis Phasga.

Caput V. ¹ Vocavitque Moyses omnem Israel, et dixit ad eum: Audi Israel ceremonias atque judicia, quæ ego loquor in auribus vestris hodie: discite ea, et opere complete. ² Dominus Deus noster pepigit nobiscum fœdus in Horeb. ³ Non cum patribus nostris iniit pactum, sed nobiscum qui in præsentiarum sumus, et vivimus. ⁴ Facie ad faciem locutus est nobis in monte de medio ignis. ⁵ Ego se-

⁴⁵ ir šitie yra įsakymai, įstatai ir nutarimai, kuriuos apskelbė Izraelio sunums, kuomet jie buvo išėję iš Aigypto, ⁴⁶ anapus Jordano, slėnyje ties Pogoro šventykla, žemėje Amoriečių karaliaus Sehon, kurs gyveno Hesbone ir kurį Mozė buvo apgalėjęs. Nes Izraelio suns, išėję iš Aigypto, ⁴⁷ paveldėjo jo žemę ir Basano karaliaus Ogo žemę, dviejų Amoriečių karalių, buvusių anapus Jordano į rytus, ⁴⁸ nuo Aroerio, esančio ant Arnono upelio kranto, lig Siono kalnui, kurs vadinasi taipogi Ermonu, ⁴⁹ visą lygumą anapus Jordano į rytus lig Tyrų jurai ir lig Pasgos kalno pašaknėms.

5. perskyrimas. ¹ Taigi, Mozė sušaukė visą Izraelį ir jam tarė: Klausyk, Izraeliau, įstatų ir nutarimų, kuriuos aš skelbiu šiandien, jums girdint; mokykitės jų ir pildykite. ² Viešpats, mūsų Dievas, padarė su mumis sandorą ant Horebo. ³ Ne su mūsų tėvais padarė jis sandorą, bet su mumis, kaip dabar čia esame ir gyvi pasiliecame; ⁴ jis mums kalbėjo veidas į veidą ant kalno iš ugnies tarpo. ⁵ Aš bu-

pergalėjimas (46. e.), todėl čionai išėjimas iš Aigypto apima visą viešą Mozės gyvenimą.—(48) *Siono kalnui*. Ebr. *Si'on* (Jeruzalės kalnas ebr. vadinasi *Cijon*). Taigi, yra tai ketvirtas Ermono kalno vardas, arba iškreiptas ž. Sarionas (ebr. *Sirjon*). Vž. aug. 3, 8. 9.

5, 1-33. Trumpai paminėjus aplinkybes, kuriose buvo duota dešimts Dievo įsakymų, įstatymo atkartojimas pradedamas tais įsakymais, kuriuos pats Dievas yra apskelbęs; primenama čionai taipogi priežastis, kodėl Izraelitai meldė, kad ne pats Dievas jiems kalbėtų, bet teiktusi apreiškinti paliepiamus per savo pasiuntinį.

(5, 1) *Skelbiu šiandien, jums girdint...* Dauguma girdėjusių apskelbtą ant Sinaus įstatymą buvo mirę, bekeldami per tyrus; taigi beveik visi dabartiniai Mozės klausytojai išgirs tą įstatymą iš naujo Mozės apskelbimo, daromo atsižvelgiant į pačios sandoros atnaujinimą, kurs turėjo būti padarytas Moabo lygumoje. Vž. žem. 29, 1. — (3) *Ne su mūsų tėvais..*: Abraomui ir t. t. Anot kitų aiškintojų eil. prasmė yra: Ne tik su mūsų tėvais... — (5) *Aš buvau...* Mozė primena, koki buvo jo dalis tos sandoros padaryme. Plg. Iš. 20, 1.

quester et medius fui inter Dominum et vos in tempore illo, ut annuntiarem vobis verba ejus: timuistis enim ignem, et non ascendistis in montem, et ait:

⁶ Ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis. ⁷ Non habebis deos alienos in conspectu meo. ⁸ Non facies tibi sculptile, nec similitudinem omnium, quæ in cælo sunt desuper, et quæ in terra deorsum, et quæ versantur in aquis sub terra. ⁹ Non adorabis ea, et non coles. Ego enim sum Dominus Deus tuus: Deus æmulator, reddens iniquitatem patrum super filios in tertiam et quartam generationem his qui oderunt me, ¹⁰ et faciens misericordiam in multa millia diligentibus me, et custodientibus præcepta mea. ¹¹ Non usurpabis nomen Domini Dei tui frustra: quia non erit impunitus qui super re vana nomen ejus assumpserit. ¹² Observa diem sabbati, ut sanctifices eum, sicut præcepit tibi Dominus Deus tuus. ¹³ Sex diebus operaberis, et facies omnia opera tua. ¹⁴ Septimus dies sabbati est, id est, requies Domini Dei tui. Non facies in eo quidquam operis, tu et filius tuus, et filia, servus et ancilla, et bos, et asinus, et omne jumentum tuum, et peregrinus qui est intra portas tuas: ut requiescat servus tuus, et ancilla tua, sicut et tu. ¹⁵ Me-

vau anno metu atstovas ir tarpininkas tarp Dievo ir jusų, kad jums apskelbčiau jo žodžius, nes jūs bijojotės ugnies ir neėjote į kalną; ir jis tarė:

⁶ Aš Viešpats, tavo Dievas, kurs tave išvedžiau iš Aigypso žemės, iš vergijos namų. ⁷ Neturėsi svetimų dievų mano akivaizdoje. ⁸ Nedarysi sau drožinio, nei paveikslų, panašaus į visą tai, kas yra danguje augštybėse, kas yra čia ant žemės apačioje ir kas pasilieka vandenyse po žeme. ⁹ Nesilenksi prieš juos ir jų negarbinsi. Nes aš Viešpats, tavo Dievas, esu Dievas pavydus, atkeršijęs už tėvų neteisybę sunums lig trečiajai ir ketvirtajai kartai tų, kurie manęs neapkenčia, ¹⁰ ir daras mielaširdystę lig daug sykių tukstantinei kartai mane mylinčiųjų ir užlaikančių mano įsakymus. ¹¹ Neimsi Viešpaties, tavo Dievo, vardo dovanai, nes nepasiliks be bausmės, kas imtu jo vardą dėl tuščio dalyko. ¹² Užlaiyk subatos dieną ir ją švęsk, kaip Viešpats, tavo Dievas, tau įsakė. ¹³ Šešias dienas darbuosies ir dirbsi visus savo darbus; ¹⁴ bet septintoji yra subatos diena, tai yra Viešpaties, tavo Dievo, atilsis. Joje nedirbsite jokio darbo nei tu, nei tavo sunus, nei duktė, nei tarnas, nei tarnaitė, nei tavo jautis, nei asilas, nei joks tavo gyvulys, nei svetimtautis, kurs yra tavo vartuose, kad tavo tarnas ir tarnaitė atsilsētu taippat, kaip ir tu. ¹⁵ Atsimink, kad ir pats bu-

(6) *Aš Viešpats..* Dešimts Dievo įsakymų atkartojama beveik visai tais pačiais žodžiais, kaip ir Iš. 20, 2-17. Plg. Iš.

84, 14; Kun. 26, 1; 19, 12. — (14) *Nei tavo jautis..* Iš. 20, 10 paminėti gyvuliai apskritai, bet neišskaitomi. — (15) *Atsi-*

mento quod et ipse servieris in Aegypto, et eduxerit te inde Dominus Deus tuus in manu forti, et brachio extento. Idcirco præcepit tibi ut observares diem sabbati. ¹⁶ Honora patrem tuum et matrem, sicut præcepit tibi Dominus Deus tuus, ut longo vivas tempore, et bene sit tibi in terra, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi. ¹⁷ Non occides. ¹⁸ Neque mœchaberis. ¹⁹ Furtumque non facies. ²⁰ Nec loqueris contra proximum tuum falsum testimonium. ²¹ Non concupisces uxorem proximi tui: non domum, non agrum, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, et universa quæ illius sunt.

²² Hæc verba locutus est Dominus ad omnem multitudinem vestram in monte de medio ignis et nubis, et caliginis, voce magna, nihil addens amplius; et scripsit ea in duabus tabulis lapideis, quas tradidit mihi. ²³ Vos autem postquam audistis vocem de medio tenebrarum, et montem ardere vidistis, accessistis ad me omnes principes tribuum et majores natu, atque dixistis: ²⁴ Ecce ostendit nobis Dominus Deus noster majestatem et magnitudinem suam: vocem ejus audivimus de medio ignis, et probavimus hodie quod loquente Deo cum homine, vixerit homo. ²⁵ Cur ergo moriemur, et devorabit nos ignis hic maximus? Si enim audierimus ultra vocem

vai vergas Aigyp̃te, ir kad ištente tave išvedė Viešpats, tavo Dievas, galinga ranka ir ištientu peūmi. Todėl jis tau įsakė užlaikyti subatos dieną. ¹⁶ Gerbk savo tėvą ir motiną, kaip Viešpats, tavo Dievas, yra tau įsakęs, kad ilgai gyventumei ir butumei laimingas žemėje, kurią Viešpats, tavo Dievas, tau duos. ¹⁷ Neužmuši. ¹⁸ Nesvetimoteriausi. ¹⁹ Nevogsi. ²⁰ Nekalbėsi prieš savo artimą neteisingai liudijimo. ²¹ Negeisi savo artimo pačios, nei namų, nei dirvos, nei tarno, nei tarnaitės, nei jaučio, nei asilo, nei jokio dalyko, kurs jo yra.

²² Šituos žodžius Viešpats kalbėjo visai jūsų daugybei iš ugnies, debesies ir tamsybių tarpo didžiu balsu, nieko daugiau nepridėdamas, ir tai parašė ant dviejų akmeninių plokščių, kuriedvi man padavė. ²³ Išgirdegi balsą iš tamsybių tarpo ir pamatę kalną degant, jūs prisartinote prie manęs visi giminių kunigaikščiai ir senesnieji ir tarėte: ²⁴ Štai, Viešpats, mūsų Dievas, mums parodė savo šlovę ir didenybę; mes girdėjome jo balsą iš ugnies tarpo ir patyrėme šiandien, kad, Dievui kalbantiems su žmogumi, žmogus pasilieka gyvas. ²⁵ Kam tat mes numirsime, ir kam mus prarys šita didžiausi ugnis? Nes jei dar

mink... Iš. 20, 11 nurodoma kita subatos šventimo priežastis. — (16) *Butumei laimingas...* Nauja priežastis, kodėl reikia gerbti gimdytojai.

(22) *Nieko daugiaus nepridėdamas.* Kitus įsakymus Viešpats apskelbė ne

ypatiškai, bet tarpininkaujant Mozei. — (25) *Kam tat mes numirsime...* Izraelitai išpažįsta, kad jau girdėjo vieną kartą kalbantį Viešpatį ir vienok išliko gyvi: bet jie draug išreiškia baimą, kad antrą sykį išgirde jau tikrai numirs ir kaip

Domini Dei nostri, moriemur.
²⁶ Quid est omnis caro, ut audiat vocem Dei viventis, qui de medio ignis loquitur sicut nos audivimus, et possit vivere? ²⁷ Tu magis accede: et audi cuncta quæ dixerit Dominus Deus noster tibi: loquerisque ad nos, et nos audientes faciemus ea.
²⁸ Quod cum audisset Dominus, ait ad me: Audivi vocem verborum populi hujus quæ locuti sunt tibi: bene omnia sunt locuti.
²⁹ Quis det talem eos habere mentem, ut timeant me, et custodiant universa mandata mea in omni tempore, ut bene sit eis et filiis eorum in sempiternum? ³⁰ Vade et dic eis: Revertimini in tentoria vestra.
³¹ Tu vero hic sta mecum, et loquar tibi omnia mandata mea, et ceremonias atque judicia: quæ docebis eos, ut faciant ea in terra, quam dabo illis in possessionem.
³² Custodite igitur et facite quæ præcepit Dominus Deus vobis: non declinabitis neque ad dexteram, neque ad sinistram: ³³ sed per viam, quam præcepit Dominus Deus vester, ambulabitis, ut vivatis, et bene sit vobis, et protelentur dies in terra possessionis vestræ.

išgirsime Viešpaties, mūsų Dievo. balsa, mes numirsime. ²⁶ Kas gi yra kiekvienas kunas, kad girdētu gyvojo Dievo balsa, kalbančio iš ugnies tarpo, kaip kad mes girdėjome. ir pasiliktų gyvas? ²⁷ Velyk tu prisiartink ir klausyk visa, ką Viešpats, mūsų Dievas, tau sakys; paskui tu kalbėsi mums, o mes išgirdę tai darysime. ²⁸ Tai išgirdęs Viešpats man tarė: Aš girdėjau šitos tautos žodžių balsa, ką jie tau sakė; jie visa gerai kalbėjo.
²⁹ Kad gi jie turētu tokią mintį, jog manęs bijotusi ir užlaikytu visuomet visus mano įsakymus, idant gerai klotusi jiems ir jų sunums per amžius! ³⁰ Eik ir jiems sakyk: Grįžkite į savo šėtras.
³¹ Tu gi stovėk su manim čionai, ir aš tau apskelbsiu visus mano įsakymus, įstatus ir nutarimus, kurių tu juos mokysi, kad juos pildytų žemėje, kuria jiems duosiu paveldėti.
³² Sergėkite tat ir darykite, ką Viešpats Dievas jums įsakė; nenukrypsite nei dešinėn, nei kairėn, ³³ bet vaikščiosite keliu, kurį Viešpats, jūsų Dievas, įsakė, idant liktumėte gyvi, kad gerai jums klotusi ir kad prasiilgintu jūsų dienos žemėje, kuria jūs paveldėsite.

2) Vienas Viešpats Dievas reikia mylėti ir garbinti.

Caput VI. ¹ Hæc sunt præcepta, et ceremoniæ, atque ju-

6. perskyrimas. ¹ Šitie yra įsakymai, įstatai ir nutarimai, ku-

priešastį nurodo žmogaus kūno silpnybę, sulyginant su Dievu; todėl nebenori antrą kartą rasties mirties pavojuje. — (29) *Kad gi jie turētu...* Tie Viešpaties žodžiai nurodo, kad Izraelitų mintis nevisuomet buvo tokios, kaip toje valandoje. Viešpats nori, kad jie jo bijotusi visuomet, taip

kaip bijosi kudikis, kad neužrustintu geriausiojo tėvo; todėl baimė čionai privalo būti suvienyta su meile. — (33) *Kad prasiilgintu:* kad mirtis nesutiktų jūsų be laiko.

6, 1-26. Apgarsinęs išnaudojo dešimtį Dievo įsakymų, Mozė karštai ragina savo

dicia, quæ mandavit Dominus Deus vester ut docerem vos, et faciatis ea in terra, ad quam transgredimini possidendam: ² ut timeas Dominum Deum tuum, et custodias omnia mandata et præcepta ejus, quæ ego præcipio tibi, et filiis, ac nepotibus tuis, cunctis diebus vitæ tuæ, ut prolongentur dies tui. ³ Audi Israel, et observa ut facias quæ præcepit tibi Dominus, et bene sit tibi, et multiplice-
ris amplius, sicut pollicitus est Dominus Deus patrum tuorum tibi terram lacte et melle manantem. ⁴ Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus est. ⁵ Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota fortitudine tua. ⁶ Eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo: ⁷ et narrabis ea filiis tuis, et mediteris in eis sedens in domo tua, et ambulans in itinere, dormiens atque consurgens. ⁸ Et ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque et movebuntur inter oculos tuos, ⁹ scribesque ea in limine, et ostiis domus tuæ.

¹⁰ Cumque introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, pro qua juravit patribus tuis Abraham, Isaac, et Jacob: et dederit tibi civitates magnas et optimas, quas non ædificasti, ¹¹ domos plenas cunctarum opum.

rių Viešpats, jūsų Dievas, man pavedė jus mokyti, kad juos pildytumėte žemėje, kurios paveldėtų einate, ² kad bijotumėis Viešpaties, tavo Dievo, per visas tavo gyvenimo dienas ir užlaikytumėi visus jo paliepimus ir įsakymus, kuriuos aš apskelbiu tau, tavo sunums ir anukams, idant tavo dienos butu prailgintos. ³ Klausyk, Izraeliau, ir stengiesi daryti, ką tau Viešpats yra įsakęs, kad tau gerai klotusi ir kad vis labiau daugintumėis, kaip Viešpats, tavo tėvų Dievas, yra tau pažadėjęs pienu ir medum plustančią žemę. ⁴ Klausyk, Izraeliau! Viešpats, mūsų Dievas, yra vienatinis Viešpats. ⁵ Mylėsi Viešpatį, tavo Dievą, visa tavo širdimi, visa tavo dūšia ir visomis tavo jėgomis. ⁶ Šitie gi žodžiai, kuriuos tau šiandien apskelbiu, bus tavo širdyje; ⁷ juos pasakosi savo sunums ir apmąstysi juos, sėdėdamas savo namuose ir budamas kelionėje, atsiguldamas ir atsikeldamas. ⁸ Prisiriši juos kaip ženklą sau ant rankos ir pasikabinsi juos tarp savo akių; ⁹ pasirašysi juos ant staktų ir ant savo namų durų.

¹⁰ Kuomet Viešpats, tavo Dievas, tave įves į žemę, kurią yra prisiekęs tavo tėvams Abraomui, Izaokui ir Jokubui, ir tau duos didžius ir geriausius miestus, kurių neįsikurei, ¹¹ visokių gėrybių pilnus namus, kurių ne-

klausytojus juos užlaikyti; paaiškindamas gi pirmąjį iš tų įsakymų, jis ragina mylėti vieną Dievą nžvis labiau, neužmiršti jo tarp žadėtosios žemės gėrių ir skelbti jo meilę tolesnėms kartoms.

(6, 4) *Viešpats, mūsų...* Tai prakilniausi žodžiai, kurių išpažinimes buvo didžiau-

si šlovė Izraeliui, nes tuose žodžiuose yra visusvarbiausi tikėjimo tiesa. — (5) *My-lėsi...* Tai neturįs sau lygaus tobulos meilės įsakymas. Plg. žem. 11, 13; Mt. 22, 37; Mk. 12, 30; Lk. 10, 27. — (8) *Prisiriši juos...* Vž. Iš. 13, 6. — (9) *Ant staktų ir...* Ebr. t.: ant savo namų

quas non extruxisti, cisternas, quas non fodisti, vineta et oliveta, quæ non plantasti, ¹² et comederis, et saturatus fueris: ¹³ cave diligenter ne obliviscaris Domini, qui eduxit te de terra Ægypti, de domo servitutis. Dominum Deum tuum timebis, et illi soli servies, ac per nomen illius jurabis. ¹⁴ Non ibitis post deos alienos cunctarum gentium, quæ in circuitu vestro sunt: ¹⁵ quoniam Deus æmulator Dominus Deus tuus in medio tui: nequando irascatur furor Domini Dei tui contra te, et auferat te de superficie terræ. ¹⁶ Non tentabis Dominum Deum tuum, sicut tentasti in loco tentationis. ¹⁷ Custodi præcepta Domini Dei tui, ac testimonia et ceremonias, quas præcepit tibi: ¹⁸ et fac quod placitum est et bonum in conspectu Domini, ut bene sit tibi: et ingressus possideas terram optimam, de qua juravit Dominus patribus tuis, ¹⁹ ut deleret omnes inimicos tuos coram te, sicut locutus est.

²⁰ Cumque interrogaverit te filius tuus cras, dicens: Quid sibi volunt testimonia hæc, et ceremoniæ, atque judicia, quæ præcepit Dominus Deus noster nobis? ²¹ Dices ei: Servi eramus Pharaonis in Ægypto, et eduxit nos Dominus de Ægypto in manu forti: ²² fecitque signa atque prodigia magna et pessima in Ægypto contra Pharaonem, et omnem domum illius in con-

statei, šulinius, kurių nekasei, vynuogynus ir alyvmedžių sodnus, kurių neužsiveisei, ¹² ir tu valgysi ir busi pasotintas; ¹³ labai sergėkies, kad neužrustintumei Viešpaties, kurs tave išvedė iš Aigypto žemės, iš vergijos namų. Bijosies Viešpaties, tavo Dievo, jam vienam tarnausi ir jo vardu prisieksi. ¹⁴ Neisite paskui svetimus dievus visų tautų, kurios yra aplink jus, ¹⁵ nes Viešpats, tavo Dievas, yra Dievas pavydus tavo tarpe, kad kartais Viešpaties, tavo Dievo, rustybė neužsidegtu prieš tave ir neišnaikintu tavęs nuo žemės paviršio. ¹⁶ Negundysi Viešpaties, tavo Dievo, kaip gundei Gundymo vietoje. ¹⁷ Užlaikyk Viešpaties, tavo, Dievo įsakymus, nutarimus ir įstatus, kuriuos jis tau davė, ¹⁸ ir daryk, kas įtinka ir yra gera Viešpaties akyvaizdoje, kad tau gerai klotusi ir kad įėjęs paveldumei geriausią žemę, apie kurią Viešpats yra prisiekęs tavo tėvams, ¹⁹ jog išnaikinsias visus tavo neprietelius iš po tavo akių, kaip yra kalbėjęs.

²⁰ Kuomet tavo sunus rytoj tavęs paklaus ir tars: Ką reiškia šitie paliepipimai, įstatai ir nutarimai, kuriuos Viešpats, mūsų Dievas, mums yra davęs? ²¹ Jam atsakysi: Buvome Aigypte Paraono vergai, ir Viešpats mus išvedė iš Aigypto galinga ranka; ²² jis padarė Aigypte mūsų akyse didžius ir baisius ženklus ir stebuklus prieš Paraoną ir

staktų ir ant savo vartų (t. y. ant savo miesto vartų).

(13) *Bijosies Viešpaties, tavo Dievo...*

Tais žodžiais Išganytojas atsakė trečią sykį gundytojui. Vz. Mt. 4, 10; Lk. 4, 8.

—(16) *Gundei Gundymo...* Vz. Iš. 17. 3. 7.

spectu nostro, ²³ et eduxit nos inde, ut introductis daret terram, super qua iuravit patribus nostris. ²⁴ Præcepitque nobis Dominus, ut faciamus omnia legitima hæc, et timeamus Dominum Deum nostrum, ut bene sit nobis cunctis diebus vitæ nostræ, sicut est hodie. ²⁵ Eritque nostri misericors, si custodierimus et fecerimus omnia præcepta ejus coram Domino Deo nostro, sicut mandavit nobis.

visus jo namus ²³ ir mus iš ten išvedė, kad įvestiems duotu žemę, kurią yra prisiekęs mūsų tėvams. ²⁴ Viešpats mums įsakė pildyti šituos įstatus ir bijoties Viešpaties, mūsų Dievo, kad mums gerai klotusi per visas mūsų gyvenimo dienas, kaip yra šiandien. ²⁵ Jis bus mums mielaširdingas, jei užlaikysime ir pildysime visus jo įsakymus Viešpaties, mūsų Dievo, akyvaizdoje, kaip jis mums yra liepęs.

3) Reikia išnaikinti stabmeldystę ir stabmeldžiai.

Caput VII. ¹ Cum introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, quam possessurus ingrederis, et deleverit gentes multas coram te, Hethæum, et Gergezæum, et Amorrhæum, Chanaanæum, et Pherezæum, et Hevæum, et Jebusæum, septem gentes multo majoris numeri quam tu es, et robustiores te: ² tradideritque eas Dominus Deus tuus tibi, percuties eas usque ad inter nacionem. Non inibis cum eis fœdus, nec misereberis earum, ³ neque sociabitis cum eis conjugia. Filiam tuam non dabis filio ejus, nec filiam illius accipies filio tuo: ⁴ quia seducet filium tuum, ne sequatur

7. perskyrimas. ¹ Kuomet Viešpats, tavo Dievas, bus tave įvedęs į žemę, kurios paveldėtį įeini, ir kuomet jis bus tavo akyvaizdoje išnaikinęs daug tautų: Hetiečius, Gergeziečius. Amoriečius, Kananiečius, Pereziečius, Hevėjiečius ir Jėbuziečius, septynias tautas daug skaitlingesnes už tave ir stipresnes negu tu, ² ir kuomet Viešpats, tavo Dievas, bus jas tau padavęs, išgalabysi jas visas iki viena. Nedarysi su jomis sandomos ir jų nepasigailėsi, ³ ir nesigiminuosi su jomis per moterystes. Savo dukterų neduosi jų sunums, nei jų dukterų neimsi savo sunums, ⁴ nes jos suvedžios tavo sunus, kad nebe-

(24) *Per visas mūsų gyvenimo dienas.* Ebr. t.: kad mus užlaikytų gyvus, kaip šiandien. — (25) *Jis bus mums mielaširdingas.* Ebr. t.: ir bus mums teisybė, t. y. Dievas skaitys mus teisingais, jei užlaikysime...

7, 1–26. Izraelitai, apėmę Palestiną, neprivalo turėti jokių santykių su jos gyventojais. Jie visi reikia išnaikinti, lygiai kaip ir visi jų stabmeldystės apsirėiskimai, kad kartais patys Izraelitai nepasi-

duotu stabmeldystei; už paklusnumą žadama didžiausi pagalba kovoje su priešais. ant kurių Viešpats siųsdidžiausias slogas.

(7, 1) *Išnaikinęs.* Geriausia anot ebr. t.: išvareš. — *Hetiečius...* Plg. Iš. 23, 23... — (2) *Išgalabysi...* Ebr. t. pasakyta, kad išvardijamos tautos reikia išnaikinti kaip iškeiktos. Plg. Kun. 27, 28... Tas įsakymas galėjo rodyties per daug kietas, todėl Viešpats toliau paaiškina jo reikalingumą. Kanaano tautos reikia išnaikinti dėl jų dorinio augedimo ir didžiausio pa-

me, et ut magis serviat diis alienis: irasceturque furor Domini, et delebit te cito. ⁵ Quin potius hæc facietis eis: Aras eorum subvertite, et confringite statuas, lucosque succidite, et sculptilia comburite. ⁶ Quia populus sanctus es Domino Deo tuo. Te elegit Dominus Deus tuus, ut sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt super terram. ⁷ Non quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis junctus est Dominus, et elegit vos, cum omnibus sitis populis pauciores: ⁸ sed quia dilexit vos Dominus, et custodivit juramentum, quod juravit patribus vestris: eduxitque vos in manu forti, et redemit de domo servitutis, de manu Pharaonis regis Egypti. ⁹ Et scies quia Dominus Deus tuus, ipse est Deus fortis et fidelis, custodiens pactum et misericordiam diligentibus se, et his qui custodiunt præcepta ejus in mille generationes: ¹⁰ et reddens odientibus se statim, ita ut disperdat eos, et ultra non differat, protinus eis restituens quod merentur.

¹¹ Custodi ergo præcepta et ceremonias atque judicia, quæ ego mando tibi hodie ut facias. ¹² Si postquam audieris hæc judicia, custodieris ea et feceris,

sektu manęs, bet velyk tarnautu svetimiems dievams. O Viešpaties rustybė užsidsės ir sunaikins tave veikiai. ⁵ Taigi, priešingai. Štai ką jiems darysite: jų altorius išgriaukite, sulaužykite stovyklas, iškirskite girias ir sudegiinkite drožtus paveikslus; ⁶ nes tu esi Viešpačiui, tavo Dievui, pašvęsta tauta. Viešpats, tavo Dievas, tave išrinko, kad butumei jam visai nuosavi tanta iš visų tautų, esančių ant žemės. ⁷ Viešpats su jumis susivienijo ne dėlto, kad jūs butumėte perviršiję visas tautas skaitliumi, nes ištikrųjų jūsų yra mažiau, negu visų kitų tautų, ⁸ bet dėlto, kad Viešpats jus mylėjo ir užlaikė jūsų tėvams padarytąją prisieką, išvesdamas jus galinga ranka ir išpirkdamas iš vergijos namų, iš Aigyptų karaliaus rankų. ⁹ Taigi, tu turi žinoti, kad Viešpats, tavo Dievas, patsai yra Dievas galingas ir ištikimas, užlaikęs sandorą ir mielaširdystę ji mylintiems ir jo įsakymus pildantiems iki tukstantinei kartai, ¹⁰ o neapkenčiantiems jo tuoju atsilyginąs tuo, kad juos sunaikina ir neatidėlioja, bet tuoju atiduoda, ką yra užsipelnę.

¹¹ Taigi, užlaikyk įsakymus, įstatus ir nutarimus, kuriuos aš tau šiandien pildyti paduodu.

¹² Jei išgirdęs šituos nutarimus, juos užlaikysi ir pildysi, taipo-

vojaus iš jų pusės Izraelio tikėjimui. Plg. Iš. 23, 92; 34, 15. 16. — (5) *Stovyklas*. Ebr. t.: akmeninius šulius. Plg. Iš. 23, 24. — *Girias*. Ebr. 'ašerim. Vz. Iš. 34, 13 paaišk. — (6) *Visai nuosavi*. Ebr. t.: s'gullah, nuosavybė. Vz. Iš. 19, 5 paaišk. — (7) *Nes ištikrųjų jūsų...* Nors dabar ir skaitlinga buvo Izraelio tauta, bet ji nebuvo visuskaitylingiausi.

Kaip kitur Izraelio skaitlius palyginamas yperboliskai su žvaigždžių skaitliumi, taip čionai Mozė pamokslininkų būdu sako, kad Izraelitų yra mažiau negu visų kitų tautų. — (9) *Patsai yra Dievas*, t.y. vieningas Dievas, vienas visagalis, vienas ištikimas. — (10) *Kad juos sunaikina*. Dievo hausmė sutinka tuoju pačius sandoros laužytojus.

custodiet et Dominus Deus tuus pactum tibi, et misericordiam quam juravit patribus tuis: ¹³ et diliget te ac multiplicabit, benedicetque fructui ventris tui, et fructui terræ tuæ, frumento tuo, atque vindemiæ, oleo, et armentis, gregibus ovium tuarum super terram, pro qua juravit patribus tuis ut daret eam tibi. ¹⁴ Benedictus eris inter omnes populos. Non erit apud te sterilis utriusque sexus, tam in hominibus quam in gregibus tuis. ¹⁵ Auferet Dominus a te omnem languorem: et infirmitates Ægypti pessimas, quas novisti, non inferet tibi, sed cunctis hostibus tuis. ¹⁶ Devorabis omnes populos, quos Dominus Deus tuus daturus est tibi. Non parcat eis oculus tuus, nec servies diis eorum, ne sint in ruinam tui. ¹⁷ Si dixeris in corde tuo: Plures sunt gentes istæ quam ego, quo modo potero delere eas? ¹⁸ Noli metuere, sed recordare quæ fecerit Dominus Deus tuus Pharaoni, et cunctis Ægyptiis, ¹⁹ plagas maximas, quas viderunt oculi tui, et signa atque portenta, manumque robustam, et extentum brachium, ut educeret te Dominus Deus tuus: sic faciet cunctis populis, quos metuis. ²⁰ Insuper et crabrones mittet Dominus Deus tuus in eos, donec deleat omnes atque disperdat qui te fugerint, et latere potuerint. ²¹ Non timebis eos, quia Dominus Deus tuus in medio tua est, Deus magnus et terribilis: ²² ipse

gi Viešpats, tavo Dievas, užlaidys tau sandorą ir mielaširdystę, kurią yra prisiekęs tavo tėvams. ¹³ Jis mylės tave ir padaugins, palaimins tavo iščios vaisius ir tavo žemės vaisius, tavo javus, vynuoges, aliejų, galvijus ir tavo avių būrius toje žemėje, dėl kurios yra prisiekęs tavo tėvams, kad tau ją duos. ¹⁴ Tu busi palaimintas tarp visų tautų. Nebus pas tave nevaisingų abiejose lytyse, kaip tarp žmonių, taip ir tarp tavo būdų. ¹⁵ Viešpats atitolins nuo tavęs visokią negalę ir pikčiausių Aigypto slogų, kurias žinai, nesiųs ant tavęs, bet ant visų tavo neprietelių. ¹⁶ Išnaikinsi visas tautas, kurias Viešpats, tavo Dievas, tau paduos. Nepasigailės jų tavo akis, ir netarnausi jų dievams, kad nebutu tau prapultimi. ¹⁷ Jei sakytumei savo širdyje: šitos tautos skaitlingesnės už mane, kaip gi aš galėsiu jas išnaikinti? ¹⁸ Nesibijok, bet atsimink, ką Viešpats, tavo Dievas, yra padaręs Parاونui ir visiems Aigyptiečiams, ¹⁹ anas didžiausias slogas, kurias matė tavo akis, ženklus ir stebuklus, galingą ranką ir ištiestą petį, kad Viešpats, tavo Dievas, tave išvestų; taip jis padarys visoms tautoms, kurių bijaisi. ²⁰ Be to, Viešpats, tavo Dievas, siųs ant jų širšuolius, kolei neišnaikins ir nepražudys visų, kurie nuo tavęs ištruks ir galės pasislėpti. ²¹ Nesibijosi jų, nes Viešpats, tavo Dievas, yra tavo tarpe, Dievas didis ir

(14) *Nebus pas tave nevaisingų...* Plg. Iš. 23, 26. — (20) *Be to. Viešpats...* Plg. Iš. 23, 28; Joz. 24. 12. Kadangi Izraeli-

tai neišpildė ištikimai savo pareigų, todėl neišpildė ir kaikurie iš Dievo padarytųjų pažadojimų. — (22) *Negalėsi jų iš-*

consumet nationes has in conspectu tuo paulatim atque per partes. Non poteris eas delere pariter: ne forte multiplicentur contra te bestiae terrae. ²³ Dabitque eos Dominus Deus tuus in conspectu tuo: et interficiet illos donec penitus deleantur. ²⁴ Tradetque reges eorum in manus tuas, et disperdes nomina eorum sub cælo: nullus poterit resistere tibi, donec conteras eos. ²⁵ Sculptilia eorum igne combures: non concupisces argentum at aurum, de quibus facta sunt, neque assumes ex eis tibi quidquam, ne offendas, propterea quia abominatio est Domini Dei tui. ²⁶ Nec inferes quippiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema, sicut et illud est. Quasi spurcitiam detestaberis, et velut inquinamentum ac sordes abominationi habebis, quia anathema est.

baisus; ²² Jis išgaišins šitas tautas tavo akyvaizdoje pamažu ir dalimis. Negalėsi jų išnaikinti vienu sykiu, kad kartais nepasidaugintu prieš tave laukiniai žvėrys. ²³ Viešpats, tavo Dievas, juos paduos tavo akyvaizdoje ir užmušinės, kolei nebus visiškai išnaikinti. ²⁴ Paduos į tavo rankas jų karalius ir išdildysi jų vardus po dangumi; neivienas negalės tau priešintis, kolei jų nesunaikinsi. ²⁵ Jų drožtus paveikslus sudeginsi ugnyje; nepageidautai sidabro ir aukso, iš kurių jie padaryti, ir nieko sau iš jų neimsi, kad nepasipiktintumėi, kadangi tai yra nuoboda Viešpačiui, tavo Dievui. ²⁶ Neįsineši į savo namus nieko iš stabo, kad netaptumėi iškeikimu, kaip jis yra. Bodėsis lyg-kad smarvės ir bjaurėsies kaip sutepto dalyko ir purvų, nes tai iškeikta.

4) Priežastis, kodėl Izraelitai privalo vieną tikrąjį Dievą garbinti ir jo įsakymus užlaikyti.

Caput VIII. ¹ Omne mandatum, quod ego præcipio tibi hodie, cave diligenter ut facias: ut possitis vivere, et multiplicemini, ingressique possideatis terram, pro qua juravit Domi-

8. perskyrimas. ¹ Labai stengies pildyti kiekvieną paliepiamą, kurį aš tau šiandien skelbiu, kad galėtumėte buti gyvi ir pasidaugintumėte ir įėję paveldėtumėte žemę, dėlei kurios

naikinti... Plg. Iš. 23, 29. — (26) *Nieko iš stabo*: brangių metalų, iš kurių stabai budavo padaryti, arba kuriais juos puošdavo. Uždraudimo priežastis yra ta, kad atitraukus Izraelitus kuolabiliausiai nuo pačių stabų garbinimo.

8, 1—11, 32. Izraelitai privalo atsiminti geradarystes, kurios jiems buvo suteiktos bekeliaujant tyrais ir kurias jie dar gaus Zadėjoje žemėje, kad jie nepražutu taip pat kaip Kananiečiai (8, 1-20). Kad Izraelitai nemanytu, jog tos geradarystės

jiems priderėjo ir buvo suteiktos už jų teisingumą, jiems reikia atsiminti praskaltimus savo tėvų, kurie tuojau po padarytos sandoros su Dievu pasidavė stabmeldystei ir kėlė nuolat maištą prieš Dievą (9, 1-24), taip kad Viešpats, tik maldaujant Mozei, sutiko atnaujinti su jais sandorą (9, 25—10, 11). Pildyti įstatymą turi paraginti Izraelitus didžiausi Dievo meilė, apsirėikusi jų išrinkime, ir jo begalinė didenybė (10, 12-22), toliaus stabuklai, kuriais Dievas apreiškė savo teisybę ir galybę Aigypse ir tyruose (11, 1-

nus patribus vestris. ² Et recorderis cuncti itineris, per quod adduxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per desertum, ut affligeret te atque tentaret, et nota fierent quæ in tuo animo versabantur, utrum custodires mandata illius, an non. ³ Afflixit te penuria, et dedit tibi cibum Manna, quod ignorabas tu et patres tui: ut ostenderet tibi quod non in solo pane vivat homo, sed in omni verbo quod egreditur de ore Dei. ⁴ Vestimentum tuum, quo operiebaris, nequaquam vetustate defecit, et pes tuus non est subtritus, en quadragesimus annus est. ⁵ Ut recogites in corde tuo, quia sicut erudit filium suum homo, sic Dominus Deus tuus erudivit te, ⁶ ut custodias mandata Domini Dei tui, et ambules in viis ejus, et timeas eum.

⁷ Dominus enim Deus tuus introducet te in terram bonam, terram rivorum aquarumque et fontium: in cujus campis et montibus erumpunt fluviorum abyssi: ⁸ terram frumenti, hordei ac vinearum, in qua ficus, et malogranata, et oliveta nascuntur: terram olei ac mellis. ⁹ Ubi abs-

Viešpats yra prisiekęs jūsų tėvams. ² Atsiminsi taipogi visą kelią, kuriuo Viešpats, tavo Dievas, tave vedė keturias dešimtis metų per tyrus, kad tave vargintų ir išmėgintų, ir kad būtų žinoma, kas yra tavo širdyje, ar tu pildysi jo paliepinimus, ar ne. ³ Vargino tave alkis ir davė tau valgyti manną, kurios nežinojote nei tu, nei tavo tėvai, kad tau parodytu, jog žmogus gyvas yra ne viena duona, bet kiekvienu žodžiu, kurs išeina iš Dievo burnos. ⁴ Tavo apdaras, kuriuo dengiesi, visai nenusidėvėjo dėlei senumo, ir tavo koja nebuvo nutrinta, o štai jau keturiasdešimtį metų. ⁵ Apmastyk tat tai savo širdyje, nes kaip žmogus auklėja savo sunų, taip Viešpats, tavo Dievas, tave auklėjo, ⁶ kad užlaikytumei Viešpaties, tavo Dievo paliepinimus, vaikščiotumei jo keliais ir jo bijotumeis.

⁷ Nes Viešpats, tavo Dievas, įves tave į gerą žemę, į žemę upelių, vandens ir šaltinių, kurios lygumose ir kalnuose ištrikšta upių srovės; ⁸ į kviečių, miežių ir vynuogynų žemę, kurioje auga figos, granatiniai obuoliai ir alyvų medžiai, į žemę aliejaus ir medaus, ⁹ kame be

12), galop pažadėtieji paklusniesiems palaiminimai, o nepaklusniems apskelbiami praeikimai.

(8, 2) *Kad tave vargintų...* Vedimo per tyrus tikslas buvo varginti Izraelitus ir juos išmėginti, mėginimo gi — jų širdies jausmų apibūdinimas; niekas gi taip labai neiškelia aikštėn žmogaus širdies jausmų ir minčių, kaip kentėjimai. Plg. 2 Kron. 32, 31. Tečiau Izraelitai ir bandomi daugiaus prityrė Dievo geradarysčių, negu vargo (vz. sek. eil.). — (3) *Jog žmogus gyvas yra...* Šitais žodžiais Išganytojas atsakė į vieną iš piktosios dvasios

gundymų tyrumoje. Vz. Mt. 4, 4; Lk. 4, 4. Dievas nereikalauja žmogaus gyvybei užlaikyti paprasto maisto, duonos, bet gali savo visagalinčių žodžių suteikti kiekviename valandoje stebuklingą peną kunui pasotinti, kaip tai parodo manna. — (4) *Tavo apdaras...* Dievas maloningai rupinasi, kad Izraelitams nepristigtų drabužių kelionėje ir kad jų sveikata nesumenkėtų. — *Ne buvo nutrinta.* Ebr. t.: nesutino, kaip tai atsiūnka ilgoje kelionėje ir dėlei netikusio autovo.

(9) *Akmenis yra geležis.* Ir dabar raudama geležies įvairiose Palestinos vietose,

que ulla penuria comedes panem tuum, et rerum omnium abundantia perfrueris: cujus lapides ferrum sunt, et de montibus ejus aeris metalla fodiuntur: ¹⁰ ut cum comederis, et satiatus fueris, benedicas Domino Deo tuo pro terra optima, quam dedit tibi. ¹¹ Observa, et cave nequando obliviscaris Domini Dei tui, et negligas mandata ejus atque judicia et ceremonias, quas ego præcipio tibi hodie: ¹² ne postquam comederis et satiatus fueris, domos pulchras ædificaveris, et habitaveris in eis, ¹³ habuerisque armenta bo-um et ovium greges, argenti et auri, cunctarumque rerum copiam. ¹⁴ elevetur cor tuum, et non reminiscaris Domini Dei tui, qui eduxit te de terra Aegypti, de domo servitutis: ¹⁵ et ductor tuus fuit in solitudine magna atque terribili, in qua erat serpens flatu adurens, et scorpio ac dipsas, et nullæ omnino aquæ: qui eduxit rivos de petra durissima, ¹⁶ et cibavit te Manna in solitudine, quod nescierunt patres tui. Et postquam afflixit ac probavit, ad extremum misertus est tui, ¹⁷ ne diceres in corde tuo: Fortitudo mea, et robur manus meæ, hæc mihi omnia præstiterunt. ¹⁸ Sed recorderis Domini Dei tui, quod ipse vires tibi præbuerit, ut impleret pactum suum, super quo

jokios stokos valgysi savo duoną ir džiangsies visokių dalykų apstumu; į žemę, kurios akmenis yra geležis, ir iš kurios kalnų iškasama vario naugės, ¹⁰ idant pavalgęs ir pasisotinęs šlovintumei Viešpatį, tavo Dievą, už geriausią žemę, kurią tau yra davęs. ¹¹ Veizdėk ir sergėkies, kad niekuomet neužmirštumei Viešpaties, tavo Dievo, ir neapleistumei jo paliepių, nutarimų ir įstatų, kuriuos aš tau šiandien skelbiu, ¹² idant kada busi pavalgęs ir posisotinęs, pasistatęs gražių namų ir juose gyvensi, ¹³ turėsi jaučių bandas ir avių burius, sidabro bei aukso ir visų dalykų apstybę, ¹⁴ tavo širdis nepakiltu, ir tu nebeatsimintumei Viešpaties, tavo Dievo, kurs tave išvedė iš Aigypto žemės, ir vergijos namų. ¹⁵ ir buvo tavo vadovas didžioje ir baisioje tyrumoje, kame buvo žalčių, deginančių savo dvelkimu, kurklių ir troškulio angių ir visai nebuvo jokio vandens; kursai išvedė iš kiekiausių uolos vandens sroves, ¹⁶ ir penėjo tave tyruose manna, kurios nežinojo tavo tėvai; kurs prispaudęs ir išmėginęs, galų galė tavęs pasigailėjo, ¹⁷ kad nesakytumei savo širdyje: Mano galybė ir mano rankos stiprybė visa tai man suteikė; ¹⁸ bet kad atsimintumei Viešpatį, tavo Dievą, jog jis yra suteikęs tau jėgų, idant taip išpildytu savo sandorą, kurią yra prisiekęs ta-

ypač gi apie Ermono ir Libano kalnus. — (10) *Idant pavalgęs ir pasisotinęs šlovintumei...* Ebr. t.: Pavalgęs iki sočiai šlovink... — (15) *Žalčių, deginančių savo dvelkimu.* Ebr. t.: deginančių žalčių. Vz. Sk. 21, 6. —

Troškulio angių. Ebr. t. kalbama ne apie angis, kurių įgėlimas sužadina troškulį su karščiu, bet apie labai sausą kraštą, kame mirštama iš troškulio. — *Išvedė...* vandens. Vz. Iš. 17, 6; Sk. 20, 11. — (16) *Kurs prispaudęs...* Ebr. t.: idant prispaun-

juravit patribus tuis, sicut præsens indicat dies. ¹⁹ Sin autem oblitus Domini Dei tui, secutus fueris deos alienos, coluerisque illos et adoraveris: ecce nunc prædico tibi quod omnino dispereas. ²⁰ Sicut gentes, quas delevit Dominus in introitu tuo, ita et vos peribitis, si inobedientes fueritis voci Domini Dei vestri.

Caput IX. ¹ Audi Israel: Tu transgredieris hodie Jordanem, ut possideas nationes maximas et fortiores te, civitates ingentes, et ad cælum usque muratas, ² populum magnum atque sublimem, filios Enacim, quos ipse vidisti, et audisti, quibus nullus potest ex adverso resistere. ³ Scies ergo hodie quod Dominus Deus tuus ipse transibit ante te, ignis devorans atque consumens, qui conterat eos et deleat atque disperdat ante faciem tuam velociter, sicut locutus est tibi. ⁴ Ne dicas in corde tuo, cum deleverit eos Dominus Deus tuus in conspectu tuo: Propter justitiam meam introduxit me Dominus ut terram hanc possiderem, cum propter impietates suas istæ deletæ sint nationes. ⁵ Neque enim propter justitias tuas, et æquitatem cordis tui ingredieris ut possideas

vo tėvams, kaip parodo šita die-na. ¹⁹ Bet jei, užmiršęs Viešpatį, tavo Dievą, sektumei svetimus dievus, juos garbintumei ir prieš juos lenktumeis, štai dabar apskelbiu tau išanksto, kad visai pražusi. ²⁰ Kaip pražuvo tautos, kurias Viešpats išnaikino, tau įeinant, taip ir jūs pražusite, jei busite nepaklusnūs Viešpaties, jūsų Dievo, balsui.

9. perskyrimas. ¹ Klausyk, Izraeliai! Tu pereisi šiandien per Jordaną, kad apveiktumei didžiausias tautas ir stipresnes už save, begal didžius ir iki padangėms apmurytus miestus. ² didžią ir augalotą tautą, Enako sunus, kuriuos pats matei ir apie kuriuos girdėjai, kuriems neivienas negali pasipriešinti. ³ Žinok tat šiandien, kad Viešpats, tavo Dievas, pats pereis pirm tavęs, kaip praryjanti ir sunaikinanti ugnis, idant juos sutriautu, sunaikintu ir pražudytu greitai prieš tavo veidą, kaip tau yra kalbėjęs. ⁴ Kuomet Viešpats, tavo Dievas, juos išnaikins tavo akyvaizdoje, nesakyk savo širdyje: Viešpats mane įvedė dėlei mano teisybės, kad paveldėčiau šitą žemę, tuotarpu kad šitos tautos išnaikintos dėl savo bedievystės. ⁵ Nes ne dėl tavo teisybės ir tavo širdies do-

des ir išmėginęs tave, galų gale tau suteiktu laimę. — (19) *Bet... jei sektumei svetimus dievus...* Tai buvo didžiausias prasikaltimas, kurį galėjo padaryti Izraelitas; jam pasiduodamas jis darėsi lygus pagoniui ir turėjo nustoti visų savo privilegijų.

(9, 1) *Begal didžius ir iki padangėms...* Apie Palestinos gyventojus ir jų miestus Mozė atsiliepia su padidiniimu taippat, kaip apie tai kalbėjo žvalgai, išsiųstieji Žadėtosios žemės apžiūrėti; jo mintis yra ta: Nors ir nežinia kaip galingos butu

tautos ir stiprūs jų miestai, tu su Dievo pagalba visa apgalvėsi. — (2) *Kuriuos pats matei.* Ebr. t.: kuriuos tu žinau. Iš svetimų pasakojimų ir iš to, ką girdėjai iš savo žvalgų. — (3) *Pražudytu greitai:* taip greitai, kaip tai bus naudinga Izraelitams. Plg. 7, 22. — (4) *Dėlei mano teisybės...* Puikybė ir per daug didis pasitikėjimas savimi buvo beveik lygiai pavojinga Izraeliui, kaip ir stambeldystė. — (5) *Jos bus išnaikintos, nes elgėsi bedieviškai.* Kanaano tautos bus išnaikintos už savo kaltybes, bet dar tai nesutei-

terras earum: sed quia illæ egerunt impie, introeunte te deletæ sunt: et ut compleret verbum suum Dominus, quod sub juramento pollicitus est patribus tuis Abraham, Isaac, et Jacob. ⁶ Scito ergo quod non propter justitias tuas Dominus Deus tuus dederit tibi terram hanc optimam in possessionem, cum durissimæ cervicis sis populus.

⁷ Memento, et ne obliviscaris quomodo ad iracundiam provocaveris Dominum Deum tuum in solitudine. Ex eo die, quo egressus es ex Ægypto usque ad locum istum, semper adversum Dominum contendisti. ⁸ Nam et in Horeb provocasti eum, et iratus delere te voluit, ⁹ quando ascendi in montem, ut acciperem tabulas lapideas, tabulas pacti quod pepigit vobiscum Dominus: et perseveravi in monte quadraginta diebus ac noctibus, panem non comedens, et aquam non bibens. ¹⁰ Deditque mihi Dominus duas tabulas lapideas scriptas digito Dei, et continentes omnia verba quæ vobis locutus est in monte de medio ignis, quando concio populi congregata est. ¹¹ Cumque transissent quadraginta dies, et totidem noctes, dedit mihi Dominus duas tabulas lapideas, tabulas fœderis, ¹² dixitque mihi: Surge, et descende hinc cito: quia populus tuus, quem eduxisti de Ægypto, deseruerunt velociter viam, quam demonstrasti eis, fe-

rumo tu įeisi įų žemės paveldėtu, bet jos buvo, tau įeinant, išnaikintos, nes elgėsi bedieviškai, ir idant Viešpats išpildytu tai, ką jis yra su prisieka pažadėjęs tavo tėvams Abraomui, Izaokui ir Jokubui. ⁶ Žinok tat, kad ne dėl tavo teisingumo Viešpats, tavo Dievas, tau duos paveldėti šitą geriausią žemę, nes tu esi labai kietsprandė tauta

⁷ Atsimink ir neužmiršk, kaip įpykinai Viešpatį, tavo Dievą, tyruose. Nuo tos dienos, kurioje išėjai iš Aigypso, iki šitai vietai visuomet priešinaisi Viešpačiui. ⁸ Nes jau prie Horebo įi įpykinai, ir jis užsirustinęs norėjo tave sunaikinti, ⁹ kuomet aš užžengiau ant kalno paimtų akmeninių plokščių sandoros, kurią Viešpats yra su jumis padaręs ir pasilikau ant kalno keturias dešimtis dienų ir nakčių, nevalgydamas duonos ir negerdamas vandens. ¹⁰ Viešpats man davė tuomet dvi akmenini plokšti, Dievo pirštu rašyti ir turinti visus žodžius, kuriuos jis kalbėjo ant kalno iš ugnies tarpo, sušauktam esant tautos susirinkimui. ¹¹ Praslinkus keturioms dešimtims dienų ir tiek pat nakčių, Viešpats man davė dvi akmenini plokšti, plokšti sandoros, ¹² ir man tarė: Kelkies ir nuženg iščia greitai, nes tavo tauta, kurią išvedei iš Aigypso, veikia pametė kelią, kurį jiems parodėi, ir pasidirbino sau lietini

kia Izraeliui jokios teisės paveldėti jų žemę; o jei Izraelis ją gauna, tai tik dėlto kad Dievas ištikimai pildo pažadėjimus, padarytus jų tėvams.

(8) *Nes jau prie Horebo...* Paminėjęs apskritai Izraelių atkaklumą, Mozė pa-

tvirtina savo žodžius pavyzdžiais ir pirmą vietą deda ką tik padarytosios sandoros sulaužymą prie Horebo. Plg. Iš. 32, 1-24. — (9) *Nevalgydamas...* Išėjimo knygoje (34, 28) kalbama apie Mozės pasilikimą be valgio, tik kada antru at-

ceruntque sibi conflatile. ¹³ Rursumque ait Dominus ad me: Cerno quod populus iste duræ cervicis sit: ¹⁴ dimitte me ut conteram eum, et deleam nomen ejus de sub cælo, et constituam te super gentem, quæ hac major et fortior sit. ¹⁵ Cumque de monte ardente descenderem, et duas tabulas fæderis utraque tenerem manu, ¹⁶ vidissemque vos peccasse Domino Deo vestro, et fecisse vobis vitulum conflatilem, ac deseruisse velociter viam ejus, quam vobis ostenderat: ¹⁷ projecì tabulas de manibus meis, confregique eas in conspectu vestro. ¹⁸ Et proci di ante Dominum sicut prius, quadraginta diebus et noctibus panem non comedens, et aquam non bibens propter omnia peccata vestra quæ gessistis contra Dominum, et eum ad iracundiam provocastis: ¹⁹ timui enim indignationem et iram illius, quæ adversum vos concitatus, deleat vos voluit. Et exaudivit me Dominus etiam hac vice. ²⁰ Adversum Aaron quoque vehementer iratus, voluit eum contere re, et pro illo similiter deprecatus sum. ²¹ Peccatum autem vestrum quod feceratis, id est vitulum, arripiens, igne combustis, et in frusta comminuens, omninoque in pulverem redigens, projecì in torrentem, qui de monte descendit. ²² In incendio quoque et in tentatione, et in Sepulcris concupiscentiæ provocastis Dominum: ²³ et quando misit vos de Cadesbarne, dicens: Ascendite, et possidete terram,

paveikslą. ¹³ Viešpats dar man tarė: Matau, kad šita tauta kiet-sprandė; ¹⁴ leisk man ją sunaikinti ir išdildyti jos vardą iš po dangaus ir pastatyti tave ant tautos, kuri bus didesnė ir stipresnė už šitąją. ¹⁵ Kuomet aš žengiau nuo degančio kalno, laikydamas abiejose rankose dvi sandoros plokšti, ¹⁶ ir pamačiau jus nusidėjus Viešpačiui, jusų Dievui, sau pasidarius lietinį veršį ir veikiai pametus jo kelią, kurį jums buvau parodęs, ¹⁷ aš išmečiau dvi plokšti iš savo rankų ir jiedvi sutrupinau jusų akyvaizdoje; ¹⁸ paskui puoliau kniupščias prieš Viešpatį, kaip pirma nevalgydamas per keturias dešimtis dienų ir nakčių duonos ir negerdamas vandens dėlei visų jusų nuodėmių, kurias padarėte prieš Viešpatį ir kuriomis jį įpykinote, ¹⁹ nes bijojausi jo supykimo ir rustybės, kuria prieš jus užsidegęs norėjo jus išnaikinti. O Viešpats išklau sė mane dar ir tą sykį. ²⁰ Užsirustinęs taipogi smarkiai ant Aarono, jis norėjo jį nužudyti, bet aš taip pat meldžiau ir už jį. ²¹ Jusų gi nuodėmę, kurią buvote padarę, tai yra, veršį, nutvėręs sudeginau ugnyje, sutrupinęs į kašnelius ir visai sutrynęs į dulkes, imečiau jį upeli tekantį nuo kalno. ²² Taipogi Gaisre, Gundyme ir Pageidimo kapinėse jus įpykinote Viešpatį. ²³ Kuomet gi jis jus siuntė iš Kadėsbornės ir tarė: Pakilkite ir paveldėkite žemę, kurią jums daviau, jus paniekinote

vėju užkopo ant kalno. Plg. žem. 18. e.
— (20) *Užsirustinęs taipogi...* Ta aplin-

kybė Išėjimo knygoje nebuvo paminėta.
— (22) *Gaisre*. Ebr. *Thab'erah*. Vz. Sk.

quam dedi vobis, et contempsistis imperium Domini Dei vestri, et non credidistis ei, neque vocem ejus audire voluistis: ²⁴ sed semper fuistis rebelles a die qua nosse vos cœpi.

²⁵ Et jacui coram Domino quadraginta diebus ac noctibus, quibus eum suppliciter deprecabar, ne deleret vos ut fuerat comminatus: ²⁶ et orans dixi: Domine Deus, ne disperdas populum tuum, et hereditatem tuam, quam redemisti in magnitudine tua, quos eduxisti de Ægypto in manu forti. ²⁷ Recordare servorum tuorum Abraham, Isaac, et Jacob: ne aspicias duritiam populi hujus, et impietatem atque peccatum: ²⁸ ne forte dicant habitatores terræ, de qua eduxisti nos: Non poterat Dominus introducere eos in terram, quam pollicitus est eis, et oderat illos: idcirco eduxit, ut interficeret eos in solitudine. ²⁹ Qui sunt populus tuus et hereditas tua, quos eduxisti in fortitudine tua magna, et in brachio tuo extento.

Caput X. ¹ In tempore illo dixit Dominus ad me: Dola tibi duas tabulas lapideas, sicut priores fuerunt, et ascende ad me in montem: faciesque arcam ligneam, ² et scribam in tabulis verba quæ fuerunt in his, quas ante confregisti, ponesque eas in arca. ³ Feci igitur arcam de lignis setim. Cumque dolassem

Viešpaties, jūsų Dievo, paliepiamą, jam netikėjote ir nenorėjote klausyti jo balso, ²⁴ bet visuomet buvote maištininkais nuo tos dienos, kurioje pradėjau jus pažinti.

²⁵ Aš gulėjau Viešpaties akivaizdoje keturias dešimtis dienų ir nakčių, kuomet maldaudamas jį prašiau, kad jūsų neišnaikintu, kaip buvo pagrūmojęs, ²⁶ ir meldamas tariau: Viešpatie Dieve! neprapuldyk savo tautos ir savo tėvainystės, kurią atpirkai savo didenybe, kuriuos išvedei iš Aigypto galiną ranka. ²⁷ Atsimink savo tarnus Abraomą, Izaoką ir Jokubą; nežiūrėk šitos tautos atkaklumo, bedievyستės ir nusidėjimo, ²⁸ kad kartais gyventojai žemės, iš kuriuos mus išvedei, nesakytu: Viešpats negalėjo jų įvesti į žemę, kurią yra jiems žadėjęs, ir jų neapkenčia; todėl jis išvedė, kad juos užmuštu tyruose. ²⁹ Jie yra tavo tauta ir tavo tėvainystė, kuriuos išvedei savo didžią galybę ir savo ištiestu petimi.

10. perskyrimas. ¹ Anuo metu Viešpats man tarė: Nusitašyk sau dvi akmenini plokšti, kaip buvo pirmosios, ir užžengk pas mane ant kalno; pasidarysi taipogi medinę skryniją. ² Aš parašysiu ant dviejų plokščių žodžius, buvusius ant tų, kurias sudaužei pirma, ir įdėsi į jiedvi į skryniją. ³ Taigi, aš padariau iš akacijos medžio skryniją, ir

11, 1-5. — *Gundyme*. Ebr. *Massah*. Vz. Iš. 17, 1... — *Pageidimo kapinėse*. Ebr. *Qibroth hattha'avah*. Vz. Sk. 11, 4-34. — (24) *Pradėjau*. Anot Sam. Pent., LXX: Jis (t. y. Viešpats) pradėjo.

(25) *Aš gulėjau*... Mozė grįžta prie

svarbiausiojo dalyko, apie kurį buvo pradėjęs kalbėti (8. e.) ir toliaus pasakoja apie savo užtarimą už tautą.

(10, 1) *Anuo metu*... Mozė čionai pamokslininkų būdu nesilaiko istoriškos eilios ir sutraukia vienon vieton dalykus,

duas tabulas lapideas instar priorum, ascendi in montem, habens eas in manibus. ⁴ Scripsitque in tabulis juxta id, quod prius scripserat, verba decem, quæ locutus est Dominus ad vos in monte de medio ignis, quando populus congregatus est: et dedit eas mihi. ⁵ Reversusque de monte, descendi, et posui tabulas in arcam, quam feceram, quæ hucusque ibi sunt, sicut mihi præcepit Dominus. ⁶ Filii autem Israel moverunt castra ex Beroth filiorum Jacan in Mosera, ubi Aaron mortuus ac sepultus est, pro quo, sacerdotio functus est Eleazar filius ejus. ⁷ Inde venerunt in Gadgad: de quo loco profecti, castrametati sunt in Jetebatha, in terra aquarum atque torrentium. ⁸ Eo tempore separavit tribum Levi, ut portaret arcam fœderis Domini, et staret coram eo in ministerio, ac benediceret in nomine illius usque in præsentem diem. ⁹ Quam ob rem non habuit Levi partem, neque possessionem cum fratribus suis: quia ipse Dominus possessio ejus est, sicut promisit ei Dominus Deus tuus. ¹⁰ Ego autem steti in monte, sicut prius, quadraginta diebus ac noctibus: exaudivitque me Dominus etiam hac vice, et

nusitašes dvi akmenini plokšti, kaip pirmosios, užkopau ant kalno, turėdamas jiedvi rankose; ⁴ o jis parašė ant dviejų plokščių, kaip pirma buvo parašęs, dešimtį žodžių, kuriuos Viešpats yra jums kalbėjęs ant kalno iš ugnies tarpo, kuomet tauta buvo surinkta, ir man jiedvi padavė. ⁵ Paskui aš grįždamas nužengiau nuo kalno ir įdėjau dvi plokšti į skryniją, kurią buvau padaręs, ir jiedvi tenai tebėra, kaip man Viešpats yra įsakęs. ⁶ Izraelio gi suns patraukė iš Jakano suną Beroto į Moserą, kame mirė ir buvo palaidotas Aaronas, užuot kurio ėmė pildyti kunigystės pareigas jo sunus Eleazaras. ⁷ Iš ten jie atėjo į Gadgadą; išėję iš tos vietos, apsistojo Jetebatoje, vandens ir upelių žemėje. ⁸ Anuo metu Viešpats atskyrė Lėvio giminę, Viešpatiesandorosskryniai nešti, stovėti jo akvaizdoje, pildant jo tarnystę, ir laiminti jo vardu iki šiai dienai. ⁹ To dėlei Lėvis negavo dalies, nei tėviškės su savo broliais, nes pats Viešpats yra jo tėviškė, kaip Viešpats, tavo Dievas, yra jam pažadėjęs. ¹⁰ Aš gi stovėjau, kaip pirma, ant kalno keturias dešimtis dienų ir nakčių, o Viešpats išklausė mane dar ir tą sykį ir nenorėjo tavęs pra-

įvykusius įvairiais laikais. Apie skrynios padirbinimą vz. Iš. 25, 10... 34, 1... — (6) *Izraelio gi sunus...* Paminėjimas (6 ir 7 eil.) Izraelio kelionės registi įdėtas čionai ne savon vieton; jis maž daug sutinka su Sk. 33, 30—33: Jakano sunų Berotas tai ta pati vieta, ką ir Benejaukanas; Mosera tai Moserotas; tečiau tuodu vietų vardu čionai paminėtu kitoje eilioje. — *Kame mirė... Aaronas.* Aaronas mirė, anot Sk. 20, 22... 33, 38, ant

Horo kalno; bet Mosera, kame buvo sustoję Izraelitai, buvo tikriausiai prie Horo kalno pašaknės. — (7) *Iš ten jie atėjo.* Vz. Sk. 33, 33. — (8) *Anuo metu:* Izraelitams dar tebėsant prie Sinajaus kalno. Paminėjimas svarbių pareigų, pavestų pildyti Lėvio giminei, turi parodyti, kad Dievas buvo visai dovanojęs prasikaltusiems Izraelitams. — (11) *Kelkies ir...* Kitas dovanotos kaltybės ženklas. Plg. Iš. 33, 1.

te perdere noluit. ¹¹ Dixitque mihi: Vade, et præcede populum, ut ingrediatur, et possideat terram, quam juravi patribus eorum ut traderem eis.

¹² Et nunc Israel, quid Dominus Deus tuus petit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus, et diligas eum, ac servias Domino Deo tuo in toto corde tuo, et in tota anima tua: ¹³ custodiasque mandata Domini, et ceremonias ejus, quas ego hodie præcipio tibi, ut bene sit tibi?

¹⁴ En Domini Dei tui cælum est, et cælum cæli, terra et omnia, quæ in ea sunt: ¹⁵ et tamen patribus tuis conglutinator est Dominus, et amavit eos, elegitque semen eorum post eos, id est vos, de cunctis gentibus, sicut hodie comprobatur.

¹⁶ Circumcidite igitur præputium cordis vestri, et cervicem vestram ne induretis amplius: ¹⁷ quia Dominus Deus vester ipse est Deus deorum, et Dominus dominantium, Deus magnus et potens, et terribilis, qui personam non accipit, nec munera. ¹⁸ Facit judicium pupillo et viduæ, amat peregrinum, et dat ei victum atque vestitum. ¹⁹ Et vos ergo amate peregrinos, quia et ipsi fuistis advenæ in terra Ægypti. ²⁰ Dominum Deum tuum timebis, et ei soli servies: ipsi adhærebis,

žudyti. ¹¹ Jis man tarė: Kelkies ir eik tautos priekyje, kad įeitu ir paveldėtu žemę, kurią jų tėvams su prisieka žadėjau jiems duoti.

¹² Tataigi, Izraeliau, ko gi Viešpats, tavo Dievas, iš tavęs reikalauja, jei ne to, kad bijotumeis Viešpaties, tavo Dievo, vaikščiotumei jo keliais, jį mylėtumei ir tarnautumei Viešpačiui, tavo Dievui, visa savo širdžia ir visa savo dūša, ¹³ kad užlaikytumei Viešpaties įsakymus ir įstatus, kuriuos aš tau šiandien skelbiu, kad tau gerai klotusi? ¹⁴ Štai Viešpačiui, tavo Dievui, pridera dangus ir dangaus dangus, žemė ir visa, kas ant jos yra, ¹⁵ o vienok Viešpats artimiausiai susivienijo su tavo tėvais, juos mylėjo ir po jų išsirinko iš visų tautų jųją ainiją, tai yra, jus, kaip pasirodo šiandien.

¹⁶ Apipjaustykite tat savo širdis ir nebekietinkite daugiau savo sprandų, ¹⁷ nes Viešpats, jūsų Dievas, yra pats dievų Dievas ir viešpataujančiųjų Viešpats, Dievas didis ir galingas, ir baises, kurs nežiuri nei ypata, nei dovanų. ¹⁸ Jis daro teisybę našlaičiui ir našlei, myli svetimtautį, duoda jam maistą ir apdarą. ¹⁹ Taigi, ir jūs mylėkite svetimtaučius, nes ir patįs buvote ateiviai Aigypto žemėje. ²⁰ Bijosies Viešpaties, tavo Dievo, ir jam vienam tarnausi, jo laikysies ir jo vardu prisiek-

(12. 13) *Tataigi, Izraeliau...* Dievas, dovanojęs kaltybes ir suteikęs didžiausias malones, nieko daugiau nereikalauja, kaip tik Izraelio meilės ir paklusnumo; tai turi būti vienatinis atsilyginimas Viešpačiui ir draug naudingiausias pačiam Izraeliui. —

(14) *Dangaus dangus:* augščiausias dangus. Plg. 2 Kor. 12, 2. Minima Dievo visagalybė, kad labiau iškelus aikštėn jo meilę į Izraelį.

(16. 17) *Apipjaustykite...* Plg. Iš. 6, 12; Kun. 26, 41; Rym. 2, 29. Stebėtina

jurabisque in nomine illius. ²¹ Ipse est laus tua, et Deus tuus, qui fecit tibi hæc magnalia et terribilia, quæ viderunt oculi tui. ²² In septuaginta animabus descenderunt patres tui in Ægyptum: et ecce nunc multiplicavit te Dominus Deus tuus sicut astra cœli.

Caput XI. ¹ Ama itaque Dominum Deum tuum, et observa præcepta ejus et ceremonias, judicia atque mandata omni tempore. ² Cognoscite hodie quæ ignorant filii vestri, qui non viderunt disciplinam Domini Dei vestri, magnalia ejus et robustam manum, extentumque brachium, ³ signa et opera quæ fecit in medio Ægypti Pharaoni regi, et universæ terræ ejus, ⁴ omnique exercitui Ægyptiorum, et equis ac curribus: quo modo operuerint eos aquæ Maris rubri, cum vos persequerentur, et deleverit eos Dominus usque in præsentem diem: ⁵ vobisque quæ fecerit in solitudine donec veniretis ad hunc locum: ⁶ et Dathan atque Abiron filis Eliab, qui fuit filius Ruben: quos aperto ore suo terra absorbit cum domibus et tabernaculis, et universa substantia eorum, quam habebant in medio Israel. ⁷ Oculi vestri viderunt omnia opera Domini magna quæ fecit, ⁸ ut custodiatis universa mandata illius, quæ ego hodie præcipio vobis, et possitis introire, et pos-

si. ²¹ Jis yra tavo gyrius ir tavo Dievas, kurs tau padarė šituos didžius ir baisius dalykus, ką matė tavo akis. ²² Septynių dešimtų dušių skaitliuje nukeliavo tavo tėvai Aigyptan, ir štai dabar Viešpats, tavo Dievas, tave padaugino kaip dangaus žvaigždes.

11. perskyrimas. ¹ Taigi, mylėk Viešpatį, tavo Dievą, ir užlaikyk visuomet jo įsakymus ir įstatus, nutarimus ir paliepimus. ² Išpažinkite šiandien, ko jusų vaikai nežino, kurie nematė Viešpaties, jusų Dievo, drausmės, didžių jo veikalių, galingos rankos ir ištiesto peties, ³ ženklų ir darbų, padarytų Agypte karaliui Paraonui ir visai jo žemei, ⁴ visai Aigyptiečių kariuomenei, arkliams ir vėžimams, kaip juos apdengė Raudonosios juros vanduo, kuomet anie juos vijosi, ir kaip Viešpats juos išnaikino iki šiai dienai; ⁵ taipogi ką padarė jums tyruose, kolie neatėjote į šitą vietą. ⁶ Rubeno sunaus Eliabo sunudum Datanui ir Abironui, kuriuodu žemė, atvėrus savo nasrus, prarijo su namais, šėtromis ir visu jų lobiu, kurį turėjo Izraelio tarpe. ⁷ Jusų akis matė visus didžius Viešpaties darbus, kuriuos jis padarė, ⁸ kad užlaikytumėte visus jo paliepimus, kuriuos aš jums šiandien skelbiu, kad galėtumėte įeiti ir pavel-

Viešpaties didenybė yra kita priežastis, kodėl Izraelitai turi buti jam paklusnūs.— (22) *Septynių...* Vž. Prad. 46, 26... Iš. 1, 5.

(11, 1) *Taigi, mylėk...* Paraginimas mylėti Dievą ir jo įsakymų klausyti yra visusvarbiausis dalykas trijuose Mozės pamoksluose; todėl jis nuolat jį atkartoja.

— (2) *Ko jusų vaikai nežino.* Jaunesnioji Izraelio karta, užgimusi ir užaugusi tyruose, nežinojo iš savo prityrimo daugelio Dievo stebuklų, įvykusių tautai išėjus iš Agypto, prie Sinajaus ir paskiaus. — *Drausmės:* baisių bausmių, kurios buvo siųstos ant Agypto. — (6) *Rubeno*

sidere terram, ad quam ingredimini, ⁹ multoque in ea vivatis tempore: quam sub juramento pollicitus est Dominus patribus vestris, et semini eorum, lacte et melle manantem. ¹⁰ Terra enim, ad quam ingrederis possidendam, non est sicut terra Egypti, de qua existi, ubi jacto semine in hortorum morem aquæ ducuntur irriguæ: ¹¹ sed montuosa est et campestris, de cælo expectans pluvias. ¹² Quam Dominus Deus tuus semper invisit, et oculi illius in ea sunt a principio anni usque ad finem ejus.

¹³ Si ergo obedieritis mandatis meis, quæ ego hodie præcipio vobis, ut diligatis Dominum Deum vestrum, et serviat ei in toto corde vestro, et in tota anima vestra: ¹⁴ dabit pluviam terræ vestræ temporaneam et serotinam, ut colligatis frumentum, et vinum, et oleum, ¹⁵ fœnumque ex agris ad pascenda jumenta, et ut ipsi comedatis ac saturemini. ¹⁶ Cavete ne forte decipiatur cor vestrum, et recedatis a Domino, serviatisque diis alienis, et adoretis eos: ¹⁷ iratusque Dominus claudat cælum, et pluviam non descendant, nec terra det germen suum, pereatisque velociter de terra optima, quam Dominus daturus est

dėti žemei, kurioi įeinate, ⁹ ir kad ilgą laiką gyventumėte žemėje, plustančioje pienu ir medumi, kurią Viešpats su prisieka yra pažadėjęs jūsų tėvams ir jūsų ainijai. ¹⁰ Nes žemė, kurios paveldėtį įeini, ne toki kaip Aigypto žemė, iš kurios išėjai, kam ant pasėtos sėklos lyg-kad daržuose atvedamas vanduo aplaistyti. ¹¹ bet joje yra kalnų ir slėnių, laukiančių lietaus iš dangaus; ¹² Viešpats, tavo Dievas, visuomet ją lanko ir jojo akis į ją atkreiptos nuo metų pradžios iki jų galui.

¹³ Jei tat klausysite mano paliepimų, kuriuos aš šiandien jums duodu, kad mylėtumėte Viešpatį, jūsų Dievą, ir jam tarnautumėte visa jūsų širdimi ir visa jūsų dūša, ¹⁴ jis duos jūsų žemei ankstyvojo ir vėlyvojo lietaus, kad suvalytumėte javus, vyną, aliejų. ¹⁵ šieną nuo laukų galvijams šerti ir patiems pašalgyti lig sočiai. ¹⁶ Sergėkitės, kad kartais jūsų širdis nesiduootu apgauti, ir kad neatstotumėte nuo Viešpaties, tarnautumėte gi svetimiems dievams ir juos garbintumėte, ¹⁷ kad užsirastinės Viešpats neuždarytu dangaus, ir nebelytu lietus, nei žemė nebeišduotu savo augalų, ir kad naprašutumėte veikiai iš geriausios žemės, kurią Viešpats

sunaus... Vž. Kun. 16, 1. 32. — (10) *Kame ant pasėtos.* Ebr. t.: kame sėji sėklą ir kojomis laistai kaip žaliuojanti daržą. Daroma aliužija į laukų laistymo būdą Aegypto. Tenai vanduo iš patvinusio Nilo ir ežerų kanalais nuvedamas į laukuose padarytas duobes, iš kurių jį semia rankomis arba kojomis sukamais prietaisais ir nešioja dirvoms laistyti. — (11) *Laukiančių lietaus...*

Palestinos derlingumas pridera ne tiek nuo žmonių triuso, kiek nuo Dievo palaiminimo, kurio čionai yra savu laiku suteikiamas lietus. Ta aplinkybė daro iš Kanaano žemės užkrą mokyklą, kurioje žmogus turi išmokti pasitikėti Dievu ir jo klausyti.

(14) *Ankstyvojo...* Ankstyvasis lietus prasideda Palestinoje spalio mėnesyje ir apščiausiai esti gruodyje, vėlyvasis gi ko-

vobis. ¹⁸ Ponite hæc verba mea in cordibus et in animis vestris, et suspendite ea pro signo in manibus, et inter oculos vestros collocare. ¹⁹ Docete filios vestros ut illa meditentur, quando sederis in domo tua, et ambulaveris in via, et accubueris atque surrexeris. ²⁰ Scribes ea super postes et januas domus tuæ: ²¹ ut multiplicentur dies tui, et filiorum tuorum in terra, quam juravit Dominus patribus tuis, ut daret eis quamdiu cælum imminet terræ. ²² Si enim custodieritis mandata quæ ego præcipio vobis. et feceritis ea, ut diligatis Dominum Deum vestrum, et ambuletis in omnibus viis ejus, adherentes ei, ²³ disperdet Dominus omnes gentes istas ante faciem vestram, et possidebitis eas, quæ majores et fortiores vobis sunt. ²⁴ Omnis locus, quem calcaverit pes vester. vester erit. A deserto. et a Libano, a flumine magno Euphrate usque ad mare occidentale erunt termini vestri. ²⁵ Nullus stabit contra vos: terrorem vestrum et formidinem dabit Dominus Deus vester super omnem terram quam calcaturi estis, sicut locutus est vobis. ²⁶ En propono in conspectu vestro hodie benedictionem et maledictionem: ²⁷ benedictionem, si obedieritis mandatis Domini Dei vestri, quæ ego hodie præcipio vobis: ²⁸ maledictionem, si non obedieritis mandatis Domini Dei vestri, sed recesseritis de via, quam ego nunc ostendo vobis,

jums duos. ¹⁸ Įsidėkite šituos mano žodžius į savo širdis ir dušias, ir pasikabinkite juos kaip ženklą ant rankų, ir patalpinkite tarp savo akių. ¹⁹ Mokykite savo sunus juos apmąstyti, kada sėdėsi savo namuose ir eisi keliu, atsiguldamas ir atsikeldamas. ²⁰ Pasirašyk juos ant savo namų staktų ir durų, ²¹ kad tavosios ir tavo sunų dienos pasidaugintų žemėje, kurią Viešpats jūsų tėvams prisiekė jiems duoti, kolei dangus ištiestas ant žemės. ²² Nes jei užlaikysite paliepiamus, kuriuos aš duodu, ir pildysite juos, taip kad jūs mylėsite Viešpatį, jūsų Dievą, ir vaikščiosite visais jo keliais, jojo laikydami, ²³ Viešpats išsklaistys visas šitas tautas prieš jūsų veidą, ir jūs apgalėsite tas, kurios už jus didesnės ir stipresnės. ²⁴ Kiekviena vieta, kurią užmins jūsų koja, bus jūsų. Nuo tyrumos ir nuo Libano, nuo didžios Euprato upės iki Vakarų jūrai tęsis jūsų ribos. ²⁵ Neivienas neištovės prieš jus: Viešpats, jūsų Dievas, siųs baimę jūsų ir išgąstį ant visos žemės, ant kurios turėsite atsistoti, kaip jis jums yra kalbėjęs. ²⁶ Štai. aš dedu šiandien jūsų akyvaizdoje palaiminimą ir prakeikimą: ²⁷ palaiminimą, jei busite paklusnūs Viešpaties, jūsų Dievo, paliepiams, kuriuos aš šiandien jums skelbiu; ²⁸ prakeikimą, jei neklusysite Viešpaties, jūsų Dievo, paliepių ir atsitrauksite nuo kelio, kurį aš dabar jums

vos mėnesyje ir balandyje. dar javams nepribrendus. Plg. Kun. 26, 3-5. — (18) Įsidėkite... Plg. aug. 6, 6-9. — (19) Juos

apmąstyti... Anot ebr. t.: kalbėdami apie tai. — (20) Durų. Anot ebr. t.: ant (miesto) vartų.

et ambulaveritis post deos alienos, quos ignoratis.

²⁹ Cum vero introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, ad quam pergis habitandam, ponas benedictionem super montem Garizim, maledictionem super montem Hebal: ³⁰ qui sunt trans Jordanem post viam, quæ vergit ad solis occubitus in terra Chananæi, qui habitat in campibus contra Galgalam, quæ est juxta vallem tendentem et intrantem procul. ³¹ Vos enim transibitis Jordanem, ut possideatis terram, quam Dominus Deus vester daturus est vobis, ut habeatis et possideatis illam. ³² Videte ergo ut impleatis ceremonias atque judicia, quæ ego hodie ponam in conspectu vestro.

rodau, ir vaikščiosite paskui svetimus dievus, kurių nežinote.

²⁹ O kuomet Viešpats, tavo Dievas, bus tave įvedęs į žemę, kurion dabar eini apsigyventų, dėsi palaiminimą ant Garizimo kalno, prakeikimą gi ant Ebalio kalno, ³⁰ kuriuodu yra anapus Jordano už kelio, einančio į saulėleidžius, žemėje Kananiečių, gyvenančių lygumoje, ties Galgala, esančia prie slėnio, kurs tęsiasi ir eina toli. ³¹ Nes jūs pereisite per Jordaną paveldėtų žemės, kurią Viešpats, jūsų Dievas, jums duos. kad ją apimtumėte ir valdytumėte. ³² Veizdėkite tat, kad išpildytumėte istatus ir nutarimus, kuriuos aš šiandien dėsiu jūsų akyvaizdoje.

2. Svarbiausios Izraelio sunų pareigos. 1) Religijiniai Izraelio įstatai.

Caput XII. ¹ Hæc sunt præcepta atque judicia, quæ facere debetis in terra, quam Dominus Deus patrum tuorum daturus est tibi, ut possideas eam

12. perskyrimas. ¹ Šitie yra įsakymai ir nutarimai, kuriuos privalote pildyti žemėje, kurią Viešpats, tavo tėvų Dievas, tau duos, kad ją turėtumėi per vi-

(29 - 32) *Dėsi palaiminimą*: apskelbsi. Plg. žem. 29 - 30 persk. — *Garizimo... Ebalio*. Du garsiu žydų istorijoje kalneliu pačiame Palestinos viduryje, atskirtu Sikemo (Nabulus) slėniu. Ebalis (dabar džebeel Eslamije) yra į šiaurę nuo to slėnio, Garizimas (dabar dže. el-Thor) į pietus. — *Už kelio, einančio...* Tas kelias ejo pačiu Palestinos viduriu iš šiaurės į pietus. Ebalis ir Garizimas buvo šaly to kelio į vakarus nuo jo. — *Ties Galgala*. Kita Galgala buvo arti Jėriko (Joz. 5, 9). — *Prie slėnio, kurs tęsiasi...* Ebr. t.: arti ažuolo Moreh. Plg. Prad. 12, 6.

12, 1—16, 17. Sekančioje antrojo Mozės pamokslų dalyje (12, 1—26, 29) pri-

menamos įvairios Izraelio sunų pareigos ir tam tikri įstatai. Įstatai paduodami taip, kad vienur yra tai tik atkartojimas to, kas seniaus buvo apskelbta, kitur pridėdami prie jų pasiūkinimai, galop kitur apskelbiami visai nauji įstatai. Pirmon vieton padėti įstatai, kurie paliečia religijinį Izraelitų gyvenimą. Targi, čionai visupirma liepiama, išgriovus statų altorius, aukoti aukas toje vietoje, kurią Dievas bus išsirinkęs, savo gi reikalams pjauti gyvulius leidžiama visur (12, 1-32); toliaus perspėjami Izraelitai, kad nesiduotu suvedžioti ir atitraukti nuo tikrojo Dievo netikriems pranašams arba giminėms ir kad tokiuos suvedžiotuos stengtusi visai išnaikinti (13, 1-18); po to primenama reikalingumas vengti pago-

cunctis diebus, quibus super humum gradieris. ² Subvertite omnia loca, in quibus coluerunt gentes, quas possessuri estis, deos suos super montes excelsos, et colles, et subter omne lignum frondosum. ³ Dissipate aras eorum, et confringite statuas, lucos igne comburite, et idola comminuite: disperdite nomina eorum de locis illis.

⁴ Non facietis ita Domino Deo vestro: ⁵ sed ad locum, quem elegerit Dominus Deus vester de cunctis tribubus vestris, ut ponat nomen suum ibi, et habitet in eo, venietis: ⁶ et offeretis in loco illo holocausta et victimas vestras, decimas et primitias manuum vestrarum, et vota atque donaria, primogenita bouum et ovium. ⁷ Et comedetis ibi in conspectu Domini Dei vestri: ac lætabimini in cunctis, ad quæ miseritis manum vos et domus vestra, in quibus benedixerit vobis Dominus Deus vester. ⁸ Non facietis ibi quæ nos hic facimus hodie, singuli quod si-

nas dienas. kolei vaikščiosi ant žemės. ² Išgriaukite visas vietas, kame pagonis, kuriuos jūs apgalėsite, garbino savo dievus ant augštų kalnų, ant kauburių ir po kiekvienu šakotu medžiu. ³ Išardykite jų altorius ir sutrupinkite stovyklas, ugnimi sudeginkite girias, sudaužykite statbus ir išdildykite jų vardus iš jų vietų.

⁴ Jūs Viešpačiui, savo Dievui, taip nedarysite, ⁵ bet ateisite į vietą, kurią Viešpats, jūsų Dievas, bus išsirinkęs iš visų jūsų giminių, kad tenai dėtų savo vardą ir joje gyventu, ⁶ ir toje vietoje atnašausite jūsų deginamasias ir kruvinas aukas, dešimtines ir jūsų rankų pirmuones, apžadus ir dovanas, jaučių ir avių pirmgimius. ⁷ Tenai jūs valgysite Viešpaties, jūsų Dievo, akyvaizdoje, ir džiaugsitės visuokio, prie ko jūs ir jūsų namai busite pridėję ranką ir kuo Viešpats, jūsų Dievas, jus palaimins. ⁸ Tenai nedarysite, ką mes čionai šiandien darome kiekvienas,

nių papročių, daryti skirtumą tarp nesuteptų ir suteptų valgių, atiduoti dešimtinę, užlaikyti septintuosius atleidimo metus, pašvęsti gyvulių pirmgimius Dievui ir paskirtu laiku švęsti tris didžiasias šventes (14, 1—16, 17).

(12, 2) *Išgriaukite...* Plg. Kun. 7, 5; Iš. 23, 24; Kun. 26, 1 ir k. Visos stambel-dystės žymės reikia išdildyti iš žemės, kurios karaliūmi bus pats Viešpats.

(4) *Taip nedarysite:* kaip darė pagonis, kurie turėjo daug vietų paskirtų savo dievaiciams garbinti. — (5) *Į vietą, kurią...* Viešas Dievo garbinimas tam tikromis įstatymo paskirtomis aukomis ir apeigomis reikėjo atlikti toje vietoje, kurią pats Dievas nurodė davęs, kame buvo ištiesta sandoros sėtra ir pastatyta sandoros skrynja. Tokios vietos Palestinoje buvo visų pirma Galgala, Silas ir k., galop Jeruzalė. Bet čionai, regisi, neuždraudžia-

ma griežtai aukoti Viešpačiui aukas ir kitur pavienėms ypatoms, juo gi labiau žmonėms, kurie gaudavo iš Dievo tam tikrus įkvėpimus ir apreiskimus. Be to įstatas kalba apie busiantį laiką, kuomet Izraelitai turės pilną ramybę nuo savo priešų aplinkui (vz. žem. 10. e.); toks gi laikas atėjo žymiai vėliaus, kuomet karalius Dovidas visiškai apgalėjo senobinius Palestinos gyventojus; todėl nesebėtina, kad Teisėjų laikais dažniaus pasitaikydavo garbinti Dievą įvairiose vietose, ir tas garbinimas buvo paties Dievo pagirtas (v Gedeono ir Samuėlio istoriją). — *Dėtu savo vardą:* kad išrinktoji vieta imtu vadinties Viešpaties vardu, pvd. Ja h vės n a m a i s (domus Jahveh), ir tenai jis upreikštu aiškiaus savo buvimą. — (6) *Kruvinas aukas:* visas kitas aukas, kurios baigdavosi religijiniu pokiliu (vz. žem. 12. 18. e.). — (8) *Kiekvienas, kas*

bi rectum videtur. ⁹ Neque enim usque in præsens tempus venistis ad requiem, et possessionem, quam Dominus Deus vester daturus est vobis. ¹⁰ Transibitis Jordanem, et habitabitis in terra, quam Dominus Deus vester daturus est vobis, ut requiescat is a cunctis hostibus per circuitum: et absque ullo timore habitetis ¹¹ in loco, quem elegerit Dominus Deus vester, ut sit nomen ejus in eo: illuc omnia, quæ præcipio, confertis, holocausta, et hostias, ac decimas, et primitias manuum vestrarum: et quidquid præcipuum est in muneribus, quæ vovebitis Domino. ¹² Ibi epulabimini coram Domino Deo vestro, vos et filii ac filiae vestræ, famuli et famulæ atque Levites, qui in urbibus vestris commorantur: neque enim habet aliam partem et possessionem inter vos. ¹³ Cave ne offeras holocausta tua in omni loco, quem videris: ¹⁴ sed in eo, quem elegerit Dominus, in una tribuum tuarum offeres hostias, et facies quæcumque præcipio tibi. ¹⁵ Sin autem comedere volueris, et te esus carniū delectaverit, occide, et comede juxta benedictionem Domini Dei tui, quam dedit tibi in urbibus tuis: sive

kas jam rodosi gera; ⁹ nes dar iki šiam metui neatėjote į atilsi ir į tėviškę, kurią Viešpats, jūsų Dievas, turi jums duoti. ¹⁰ Pereisite per Jordaną ir gyvenkite žemėje, kurią Viešpats, jūsų Dievas, jums duos, kad turėtumėte ramybę nuo visų neprietelių aplinkui ir gyventumėte be jokios baimės ¹¹ toje vietoje, kurią Viešpats, jūsų Dievas, bus išsirinkęs, kad tenai būtų jo vardas; ten sunešite visa, ką įsakiau, deginamasias ir kruvinas aukas, dešimtines ir jūsų rankų pirmuones, ir kas tik yra geriausia tarp dovanų, kurias busite pažadėję Viešpačiui. ¹² Tenai Viešpaties, jūsų Dievo, akyvaizdoje kelsite pokilius jums, jūsų sūnų ir dukterįs, tarnai ir tarnaitės, taipogi ir Lėvitas, pasiliekaš jūsų miestuose, nes jis neturi kitos dalies ir tėviškės tarp jūsų. ¹³ Sergėkies atnašauti savo deginamasias aukas kiekvienoje vietoje, kurią pamatys, ¹⁴ bet toje vietoje, kurią Viešpats bus išsirinkęs, tu atnašausi aukas ir darysi visa, ką tau įsakau. ¹⁵ Jei tečiaus norėsi valgyti ir tau patiks maitinties mėsa, pasipjauk ir valgyk pagal Viešpaties, tavo Dievo, palaiminimą, kurį tau duos tavo miestuose, ar gyvulys bus

jam rodosi gera. Tų žodžių negalima imti griežtoje prasmėje, tarsi Izraelitai iki tam laikui visai nebuto laikęsis jokių taisyklių Dievo garbinime; jie turėjo tik didesnę liuosybę, kuri buvo išteisinta sunkaus gyvenimo aplinkybėmis.—(12) *Taipogi ir Lėvitas...* Tas priminimas apie pasikvietimą Lėvitų į pokilį nepaliuosuoja nuo mokėjimo jiems įsakytos dešimtinės (vz. Sk. 18, 21-24), be kurios Lėvitai visai nebuto turėję, kuo gyventi, nes dalyvausti religijiniuose pokiliuose jiems tekdavo tik

retkarčiais. — (14) *Auk.* Ebr. t.: *deginamasias aukas*. — (15) *Jei tečiaus...* Iki tam laikui gyvulius maistui buvo liepta pjauti prie sėtos (plg. Kun. 17, 3. 4.); dabar tas paliepimas panaikinamas, kaip neišpildomas. — *Bus suteptas... nesuteptas*. Ebr. t. kalbama ir tai trumpiaus apie valgantį suteptą ir nesuteptą žmogų. Suteptajam valia valgyti paprastąją mėsą, nelaukiant vakaro; vienok jam uždrausta dalyvauti religijiniame pokilyje. — *Stirną ir briedį*. Tie gyvu-

immundum fuerit, hoc est, maculatum et debile: sive mundum, hoc est, integrum et sine macula, quod offerri licet, sicut capream et cervum, comedes, ¹⁶ absque esu dumtaxat sanguinis, quem super terram quasi aquam effundes. ¹⁷ Non poteris comedere in oppidis tuis decimam frumenti, et vini, et olei tui, primogenita armentorum et pecorum, et omnia quæ voveris, et sponte offerre volueris, et primitias manuum tuarum: ¹⁸ sed coram Domino Deo tuo comedes ea in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, tu et filius tuus et filia tua, et servus et famula, atque Levites, qui manet in urbibus tuis: et lætaberis et reficieris coram Domino Deo tuo in cunctis, ad quæ extenderis manum tuam. ¹⁹ Cave ne derelinquas Levitem in omni tempore quo versaris in terra. ²⁰ Quando dilataverit Dominus Deus tuus terminos tuos, sicut locutus est tibi, et volueris vesci carnibus, quas desiderat anima tua: ²¹ locus autem, quem elegerit Dominus Deus tuus ut sit nomen ejus ibi, si procul fuerit, occides de armentis et pecoribus, quæ habueris, sicut præcepi tibi, et comedes in oppidis tuis, ut tibi placet. ²² Sicut comeditur caprea et cervus, ita vesceris eis: et mun-

suteptas, tai yra, su kliauda ir sužeistas, ar nesuteptas, tai yra, nesužeistas ir be kliaudos, koks valia aukoti, tu jį valgysi taip pat kaip stirną ir briedį; ¹⁶ nevalgysi tečiaus kraujo, kurį išpilsi ant žemės kaip vandenį. ¹⁷ Negalėsi valgyti savo miestuose dešimtinių tavo javų, vyno ir aliejaus, galvijų ir avių pirmgimių, ir viso, ką busi pažadėjęs ir panorėjęs aukoti liuosa valia, taipogi savo rankų pirmuonių, ¹⁸ bet tai valgysi Viešpaties, tavo Dievo, akyvaizdoje, vietoje, kurią Viešpats, tavo Dievas, bus išsirinkęs, tu ir tavo sunus, ir tavo duktė, tarnas ir tarnaitė, taipogi Lėvitas, pasiliekęs tavo miestuose, linksminsis ir pasisotinsi Viešpaties, tavo Dievo, akyvaizdoje visais dalykais, prie kurių busi ištiesęs savo ranką. ¹⁹ Veizdėk, kad neapleistumei Lėvito per visą laiką, kurį pasiliksi žemėje. ²⁰ Kuomet Viešpats, tavo Dievas, bus išplėtęs tavo ribas, kaip tau yra kalbėjęs, ir tu norėsi valgyti mėsos, kurios geidžia tavo duša, ²¹ vieta gi, kurią Viešpats, tavo Dievas, išsirinks, kad tenai butu jo vardas, bus toli, pasipjausi iš galvijų ir smulkesnių gyvulių, kurių turėsi, kaip tau įsakiau, ir valgysi savo miestuose, kaip tau patinka. ²² Kaip valgoma stirna ir briedis, taip

liai netiko aukoms. — (16) *Nevalgysi... kraujo*. Uždraudimas valgyti kraują pasilieka (Prad. 9, 4), bet apie aukų valgymą nieko nesakoma. — *Dešiminių tavo javų...* Žydų padavimas atskiria dvejopą dešimtinę: pirmoji dešimtinė buvo atiduodama Lėvitams; tos dešimtinės dešimtinę Lėvitai turėjo duoti kunigams; antroji dešimtinė buvo imama iš to, kas pasilikdavo Izraelitams po pirmosios de-

šimtinės, ir buvo jų pačių suvalgoma pokiliuose Jeruzalėje; galop beturčių dešimtinė, duodama kas treči metai. Daugelis aiškintojų mano, kad šitoje vietoje, taip pat kaip ir žem. 14, 22-27, kalbama apie antroją dešimtinę, o ne apie tą, kuri reikėjo atiduoti Lėvio giminei (plg. Sk. 18, 21...). — (19) *Kurį pasiliksi žemėje*: per visą savo gyvenimą. — (20-25) *Kuomet Viešpats...* Plačiau paaiškinamas įsa-

dus et immundus in commune vescentur. ²³ Hoc solum cave, ne sanguinem comedas: sanguis enim eorum pro anima est: et idcirco non debes animam comedere cum carnibus: ²⁴ sed super terram fundes quasi aquam, ²⁵ ut bene sit tibi et filiis tuis post te, cum feceris quod placeat in conspectu Domini. ²⁶ Quæ autem sanctificaveris, et voveris Domino, tolles, et venies ad locum, quem elegerit Dominus: ²⁷ et offeres oblationes tuas carnem et sanguinem super altare Domini Dei tui: sanguinem hostiarum fundes in altari: carnis autem ipse vesceris.

²⁸ Observa et audi omnia quæ ego præcipio tibi, ut bene sit tibi et filiis tuis post te in sempiternum, cum feceris quod bonum est et placitum in conspectu Domini Dei tui. ²⁹ Quando disperdiderit Dominus Deus tuus ante faciem tuam gentes, ad quas ingredieris possidendas, et possederis eas, atque habitaveris in terra earum: ³⁰ cave ne imiteris eas, postquam te fuerint introeunte subversæ, et requiras ceremonias earum, dicens: Sicut coluerunt gentes istæ deos suos, ita et ego colam. ³¹ Non facies similiter Domino Deo tuo. Omnes enim abominationes, quas aversatur Dominus, fecerunt diis, suis, offerentes filios et filias, et comburentes igni. ³² Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino: nec addas quidquam, nec minuas.

ir juos tu valgysi. Nesuteptas žmogus ir suteptasis lygiai juos valgys. ²³ To tik sergėkies, kad nevalgytumei kraujo, nes jų kraują užima dušios vieta, todėl tau nevalia valgyti dušios draug su mėsa; ²⁴ bet išpili jį ant žemės kaip vandenį, ²⁵ kad gerai klotusi tau ir po tavęs tavo sunums, jei padarysi, kas įtinka Viešpaties akyvaizdoje. ²⁶ Ką gi pašvęsi ir pažadėsi Viešpačiui, tai pasiimsi ir ateisi į vietą, kuria Viešpats bus išsirinkęs, ²⁷ ir atnašausi savo dovanas, mėsą ir kraują, ant Viešpaties, tavo Dievo, altoriaus: aukų kraują išliesi ant altoriaus, mėsą gi pats suvalgysi.

²⁸ Tėmyk ir išgirsk visa, ką aš tau įsakiau, kad gerai klotusi tau ir po tavęs tavo sunums per amžius, jei padarysi, kas yra gera ir įtinka Viešpaties, tavo Dievo, akyvaizdoje. ²⁹ Kuomet Viešpats, tavo Dievas, išnaikins prieš tavo veidą tautas, kurių apgalėti tu įeisi, ir kuomet jas busi apgalėjęs ir gyvensi jų žemėje, ³⁰ veizdėk, kad jų neskiotumei, kuomet jos, tau įeinant, bus sunaikintos, ir kad neįieškotumei jų papročių, sakydamas: Kaip šitos tautos garbino savo dievus, taip ir aš garbinsiu. ³¹ Nedaryk panašiai Viešpačiui, tavo Dievui; nes jos darė savo dievams visus bjaurumus, kurių Viešpats bodisi, atnašaudamos sunus ir dukteris ir degindamos ugnyje. ³² Ką tau įsakau, tai tiktai daryk Viešpačiui; nieko ne pridėk ir neatimk.

kymas, parašytas 15. 16. eil. — (27) *Dovanas*. Ebr. t.: deginamasis aukas. — *Aukų kraują*. Ebr. t.: dėkojimo aukų kraują.

(30) *Taip ir aš garbinsiu*. Ebr. t.: taip ir aš darysiu. — (31) *Degindamos ugnyje*. Plg. Kun. 18. 21; 20, 2.

Caput XIII. ¹ Si surrexerit in medio tui propheta, aut qui somnium vidisse se dicat, et prædixerit signum atque portentum, ² et evenierit quod locutus est, et dixerit tibi: Eamus, et sequamur deos alienos quos ignoras, et serviamus eis: ³ non audies verba prophetæ illius aut somniatoris: quia tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat utrum diligatis eum an non, in toto corde, et in tota anima vestra. ⁴ Dominum Deum vestrum sequimini, et ipsum timeate, et mandata illius custodite, et audite vocem ejus: ipsi servietis, et ipsi adhærebitis. ⁵ Prophetam autem ille aut fictor somniorum interficietur: quia locutus est ut vos averteret a Domino Deo vestro, qui eduxit vos de terra Ægypti, et redemit vos de domo servitutis: ut errare te faceret de via, quam tibi præcepit Dominus Deus tuus: et auferes malum de medio tui. ⁶ Si tibi voluerit persuadere frater tuus filius matris tuæ, aut filius tuus vel filia, sive uxor quæ est in sinu tuo, aut amicus, quem diligis ut animam tuam, clam dicens: Eamus, et serviamus diis alienis, quos ignoras tu, et patres tui. ⁷ cunctarum in circuitu gentium, quæ juxta vel procul sunt, ab initio usque ad finem terræ, ⁸ non ac-

13. perskyrimas. ¹ Jei tavo tarpe rastusi pranašas arba kurs sakytusi matęs sapną ir apskelbtu išanksto koki ženkla arba stebuklą, ² ir įvyktu tai, ką yra kalbėjęs, ir jis tau sakytu: Eikime ir sekkime svetimus dievus, kurių tu nežinai, ir jiems tarnaukime, ³ tu tokio pranašo arba sapnuotojo žodžių neklausysi, nes Viešpats, jūsų Dievas, jus bando, kad išeitu aikštėn, ar jį mylite visa širdimi ir visa jūsų dūša, ar ne. ⁴ Sekkite Viešpatį, jūsų Dievą, ir jojo bijokitės; sergėkite jo paliepinus ir klausykite jo balso; jam tarnaukite ir jo laikykitės; ⁵ anas gi pranašas arba sapnų prasimanytojas tegul bus užmuštas, nes jis kalbėjo, kad jus atitrauktų nuo Viešpaties, jūsų Dievo, kurs jus išvedė iš Aigypso žemės ir jus išpirkto iš vergijos namų. idant padarytu, kad tu išklystumėi iš kelio, kurį Viešpats, tavo Dievas, tau įsakė; taip tu prašalinsi pikta iš savo tarpo. ⁶ Jei tavo brolis, tavo motinos sunus, arba tavo sunus, arba duktė, arba tavo pati, kuri tau labai brangi, arba tavo prietelis, kurį myli kaip savo dūšią, norėtu tau įkalbėti ir slapčia sakytu: Eikime ir tarnaukime svetimiems dievams, kurių nepažistate nei tu, nei tavo tėvai, ⁷ dievams visų tautų, esančių apylinkėje, arti arba toli, nuo vieno žemės krašto lig kitam, ⁸ nesutikk su juo ir jo neklaus-

(13, 1) *Apskelbtu išanksto...* (2) *ir vyktu...*: tarpininkaujant pikta dvasiai ir leidžiant Viešpačiui, kurs tuo budu norės išbandyti savo išrinktosios tautos ištikimumą. — *Kuriu tu nežinai*: kurie nieku neprisidėjo prie Izraelio likimo pa-

gerinimo, jo negelbėjo ir nešelpė, todėl neįgijo jokių teisių laukti dėkingo garbinimo, kaip Jāhveh. — (6-11) *Jei tavo brolis...* Po netikro pranašo, viešai kviečiančio tarnauti dievams, kalbama apie suvedžiojančius slapčia. — *Bet tuojau ji*

quiescas ei, nec audias, neque parcat ei oculus tuus ut miserearis et occultes eum, ⁹ sed statim interficies: sit primum manus tua super eum, et postea omnis populus mittat manum.

¹⁰ Lapidibus obrutus necabitur: quia voluit te abstrahere a Domino Deo tuo, qui eduxit te de terra Ægypti de domo servitutis: ¹¹ ut omnis Israel audiens timeat, et nequaquam ultra faciat quippiam hujus rei simile.

¹² Si audieris in una urbium tuarum, quas Dominus Deus tuus dabit tibi ad habitandum, dicentes aliquos: ¹³ Egressi sunt filii Belial de medio tui, et averterunt habitatores urbis suæ, atque dixerunt: Eamus, et serviamus diis alienis quos ignoratis: ¹⁴ quære sollicitè et diligenter, rei veritate perspecta, si inveneris certum esse quod dicitur, et abominationem hanc opere perpetratam, ¹⁵ statim percuties habitatores urbis illius in ore gladii, et delebis eam ac omnia, quæ in illa sunt, usque ad pecora. ¹⁶ quidquid etiam supellectilis fuerit, congregabis in medio platearum ejus, et cum ipsa civitate succendes, ita ut universa consumas Domino Deo tuo, et sit tumulus sempiternus: non ædificabitur amplius, ¹⁷ et non adhærebit de illo anathemate quidquam in manu tua: ut avertatur Dominus ab ira furoris sui, et misereatur tui, multiplicetque te sicut juravit pa-

syk; tavo akis tegul jo nepasi-gaili, kad pataikautumei arba jį slėptumei, ⁹ bet tuojau jį užmušk. Tu pirmas pakelk ant jo ranką, o paskui visa tauta pridės ranką. ¹⁰ Jis pražus užmuštas akmenimis, nes norėjo tave atitraukti nuo Viešpaties, tavo Dievo, kurs tave išvedė iš Aigypto žemės, iš vergijos namų, ¹¹ kad visas Izraelis, tai išgirdęs, bijotusi ir daugiaus nebedarytu nieko panašaus. ¹² Jei išgirstumei viename iš savo miestų, kuriuos Viešpats, tavo Dievas, tau duos apsigyventi, kaip kuriuos sakant: ¹³ Iš tavo tarpo išėjo Belialio sūnūs ir suklaidino savo miesto gyventojus, sakydami: Eikime ir tarnaukime svetimiems dievams, kurių nepažįstate, ¹⁴ teiraukies rupestingai ir uoliai, o sužinojęs tiesą, jei pasirodytu, kad taip yra, kaip sakoma, ir kad tas bjaurus dalykas įvykdytas, ¹⁵ tuojau išmuši ano miesto gyventojus kalavijo ašmenimis ir išnaikinsi jį ir visą, kas jame yra, net ir galvijus. ¹⁶ Taipogi visus rakandus sukrausi jo gatvių viduryje ir uždegsi draug su pačiu miestu, taip kad visa sudeginsi Viešpačiui, tavo Dievui, ir tebuna amžinas kapas. Niekuiomet jis nebebus atstatytas, ¹⁷ ir iš to iškeikimo nieko nepasiliks tavo rankoje, kad Viešpats sulaukytu savo rustybės užsidegimą, kad pasigailētu tavęs ir tave padaugintu, kaip yra prisiekęs tavo

užmušk. Anot Sam. Pent. ir LXX reikėjo, kad pirma teismas pasmerktu suvedžiotoją. Plg. žem. 19, 5; Sk. 35, 30. — *Tu pirmas pakelk ant jo ranką.* Kas skųsdavo, tas pirmas turėjo išpildyti bausmę, nes jis ėmė ant savęs didžiausią atsako-

mybės dalį. Plg. 17, 7. — (12-18) *Jei išgirstumei...* Plg. Joz. 22, 12. Pamokymas, kas reiktu daryti, jei visas Izraelio miestas pasiduotu stabmeldystei. — *Viename iš savo miestų.* Geriausias: apie vieną iš savo miestų... — *Belialio.* Ebr. *b'lija'*

tribus tuis, ¹⁸ quando audieris vocem Domini Dei tui, custodiens omnia praecepta ejus, quæ ego præcipio tibi hodie, ut facias quod placitum est in conspectu Domini Dei tui.

Caput XIV. ¹ Filii estote Domini Dei vestri: non vos incidetis, nec facietis calvitium super mortuo. ² Quoniam populus sanctus es Domino Deo tuo: et te elegit ut sis ei in populum peculiarem de cunctis gentibus, quæ sunt super terram.

³ Ne comedatis quæ immunda sunt. ⁴ Hoc est animal, quod comedere debetis, Bovem, et ovem, et capram, ⁵ cervum et capream, bubalum, tragelaphum, pygargum, orygem, camelopardalum. ⁶ Omne animal, quod in duas partes findit ungulam, et ruminat, comedetis. ⁷ De his autem, quæ ruminant, et ungulam non findunt, comedere non debetis, ut camelum, leporem, chærogyllum: hæc quia ruminant, et non dividunt ungulam, immunda erunt vobis. ⁸ Sus quoque quoniam dividit ungulam, et non ruminat, immunda erit: carnibus eorum non vescemini, et cadavera non tangetis. ⁹ Hæc comedetis ex omnibus quæ morantur in aquis: Quæ habent pinulas et squamas, comedite: ¹⁰

tévams, ¹⁸ jei klausysi Viešpaties, tavo Dievo, balso ir užlaidysys visus jo įsakymus, kuriuos aš šiandien tau duodu. taip darįdamas, kas tinka Viešpaties, tavo Dievo, akysvaizdoje.

14. perskyrimas. ¹ Bukite Viešpaties, jūsų Dievo, sunumis: nedarysite sau išipjovimų ir nenusiskusite plikai dėlei numirėlio, ² nes esi Viešpačiui, tavo Dievui, pašvęstoji tauta, ir jis tave išsirinko, kad butumei jam visai nuosavi tauta iš visų esančių ant žemės tautų.

³ Nevalgysite, kas sutepta. ⁴ Šitie yra gyvuliai, kuriuos valia valgyti: jautis, avis, ožka, ⁵ briedis, stirna, stumbras, laukinis ožys, gazėlė, kalnų ožka, žirafas. ⁶ Valgysite kiekvieną gyvulį, kurs turi į dvi dali skeltą nagą ir gromulioja. ⁷ Tų gi, kurie negromulioja ir turi neskelto nagą, valgyti neprivalote, kaip tai, kupranugario, zuikio, uolinio opšraus; šitie bus jums sutepti, nes nors jie gromulioja, bet turi neskelto nagą. ⁸ Taipogi kiaulė bus sutepta, nes nors turi skeltą nagą, bet negromulioja. Jų mėsos nevalgysite ir maitos neprisiliesite. ⁹ Iš visų pasiliekančiųjų vandenyje valgysite tuos, kurie turi pelekus

al, be naudos; todėl tas žodis reiškia tą pat, ką ir ne naudėlis; juo dažnai vadinama piktoji dvasia. — *Teiraukies rupestingai...* Kaltybė reikia pirma gerai iširti ir tik tuomet apskelbti miestą esant iškeiktą (*cherem*) ir kaipo tokį visai jį išnaikinti. — *Pasigailėtu tavęs.* Viešpaties rustybė grumuoja visai tautai, kolei nebus visai atkirstas sugedęs sąnarys.

(14, 1) *Bukite... sunumis.* Anot ebr. t.: jūs esate sunys. Kadangi Izraelis yra pirm-

gimis Viešpaties sunus (Iš. 4, 22), todėl ir kiekvienas Izraelitas dalyvauja toje įsūnytyje. Ta gi įsūnytė uždeda ant jų tam tikras pareigas. — *Nedarysite...* Vž. Kun. 19, 28; 21, 5.

(3) *Kas sutepta.* Ebr. t.: kas pasibijau-rėtina. — (4-8) *Gyvuliai, kuriuos valia valgyti.* Plg. Kun. 11, 2-8. — *Stirna, stumbras...* Gyvulių vardai nevisai tikri. Ebr. t. išskaitytos tarp kitų keturios antilopų rūšys. — (9, 10) *Iš visų pasilie-*

quæ absque pinnulis et squamis sunt, ne comedatis, quia immunda sunt. ¹¹ Omnes aves mundas comedite. ¹² Immundas ne comedatis: aquilam scilicet, et gryphem, et haliaëtum, ¹³ ixion, et vulturem ac milvum juxta genus suum: ¹⁴ et omne corvini generis, ¹⁵ et struthionem, ac noctuam, et larum, atque accipitrem juxta genus suum: ¹⁶ herodium ac cygnum, et ibin, ¹⁷ ac mergulum, porphyrionem, et nycticoracem, ¹⁸ onocrotalum, et charadrium, singula in genere suo: upupam quoque et vesperilionem. ¹⁹ Et omne quod reptat et pennulas habet, immundum erit, et non comedetur. ²⁰ Omne quod mundum est, comedite. ²¹ Quidquid autem morticinum est, ne vescamini ex eo. Peregrino, qui intra portas tuas est, da ut comedat, aut vende ei: quia tu populus sanctus Domini Dei tui es. Non coques hædum in lacte matris suæ.

²² Decimam partem separabis de cunctis fructibus tuis qui nascuntur in terra per annos singulos. ²³ et comedes in conspectu Domini Dei tui in loco, quem elegerit, ut in eo nomen illius invocetur. decimam frumenti tui, et vini, et olei, et primogenita de armentis et ovibus tuis: ut discas timere Do-

ir žvynus; ¹⁰ tų gi, kurie be pelekų ir žvynų, nevalgysite, nes jie sutepti. ¹¹ Valgykite visus nesuteptus paukščius; ¹² suteptųjų gi nevalgykite: butent, arelio, gryfo, jūros arelio, ¹³ lingės, vanagėlio, peslio su visa jo veisle, ¹⁴ visos varnų veislės. ¹⁵ strauso, pelėdos, žuvėdros, vanago su visa jo veisle, ¹⁶ gersės, gulbės. ibio, ¹⁷ naro, raudonpluksnio. apuoko, ¹⁸ pelikonies, kėkšto, visų su jų veisle; taipogi tutlio ir šikšnosparnio. ¹⁹ Taipogi visa, kas šliaužia ir turi sparnečius, bus sutepta ir nebus valgoma. ²⁰ Visa, kas nesutepta, valgykite. ²¹ Kas tik yra nustiपे, to nevalgysite. Svetimtaučiai, esančiam tavo vartuose, duok jų valgyti arba jam parduok, nes tu esi Viešpačiui, savo Dievui, pašvęstoji tauta. Nevirsi ožiuko jo motinos piene.

²² Atskirsi dešimtą dalį visų savo vaisių, kurie kas metai uždera dirvoje. ²³ ir valgys Viešpaties. tavo Dievo, akylaizdoje toje vietoje, kurią jis bus išsirinkęs, kad ten būtų šaukiamas jo vardas, dešimtinę tavo javų, vyno, aliejaus ir pirmgimius iš savo galvijų ir avių, idant išmoktumei bijoties visuomet Vieš-

kanėjų... Vz. Kun. 11. 9-12. — (11-18) Valgykite visus... Sutepti paukščiai išskaitomi tie patys, ką ir Kun. 11, 13-19; tik čia dar pridėta lingė, ebr. ra'ah. V. ixion, iš vanagų giminės. — (19. 20) Taipogi visa... Vz. Kun. 11. 29. 30. — (21) Kas tik yra nustiपे... Vz. Iš. 22, 30; Kun. 17, 15. Maita leidžiama naudotis svetimtaučiams, nes jie ir tarp Iz-

raelitų gyvendami turėjo užlaikyti ne visus jo įstatus. — Nevirsi ožiuko... Vz. Iš. 23, 19; 34, 26.

(22) Atskirsi dešimtą dalį... Kalbama apie taip vadinamą „antrąją“ dešimtinę (vz. aug. 12, 17 paaišk.), atskirtiną nuo pirmosios dešimtinės, kuri reikėjo atiduoti Lėvitams. — (23) Pirmgimius iš savo galvijų ir avių. Vz. žem. 15, 19...

minum Deum tuum omni tempore. ²⁴ Cum autem longior fuerit via, et locus quem elegerit Dominus Deus tuus, tibi que benedixerit, nec potueris ad eum hæc cuncta portare, ²⁵ vendes omnia, et in pretium rediges, portabisque manu tua, et proficisceris ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus: ²⁶ et emes ex eadem pecunia quidquid tibi placuerit, sive ex armentis, sive ex ovibus, vinum quoque et siceram, et omne quod desiderat anima tua: et comedes coram Domino Deo tuo, et epulaberis tu et domus tua: ²⁷ et Levites qui intra portas tuas est, cave ne derelinquas eum, quia non habet aliam partem in possessione tua. ²⁸ Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus quæ nascuntur tibi eo tempore: et repones intra januas tuas. ²⁹ Venietque Levites qui aliam non habet partem nec possessionem tecum, et peregrinus ac pupillus et vidua, qui intra portas tuas sunt, et comedent et saturabuntur: ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in cunctis operibus manuum tuarum quæ feceris.

Caput XV. ¹ Septimo anno facies remissionem, ² quæ hoc ordine celebrabitur. Cui debetur aliquid ab amico vel proximo ac fratre suo, repetere non poterit, quia annus remissionis est Domini. ³ A peregrino et advena exiges: civem et propinquum

paties, tavo Dievo. ²⁴ Jeigu kelias butu perdaug tolimas iki vietai, kurią Viešpats, tavo Dievas, bus išsirinkęs, o jis tau palaimins, ir negalėsi jam visa tai nunešti. ²⁵ visa parduosi ir paversi pinigais, kuriuos nešiesi savo rankoje ir eisi į vietą, kurią Viešpats, tavo Dievas, bus išsirinkęs. ²⁶ Už tuos pačius pinigus nusipirksi, kas tik tau patiks, ar tai iš galvijų, arba iš avių, taipogi vyno bei stiprių gėrų ir viso, ko tik geidžia tavo dūša, ir valgysi Viešpaties, tavo Dievo, akyvaizdoje, keldamas pokilį tu ir visa tavo šeimyna, ²⁷ taipogi ir esantis tavo vartuose Lėvitas; saugokies jį apieisti, nes jis neturi kitos dalies tavo paveldėtoje žemėje. ²⁸ Trečiais metais atskirsi kitą dešimtinę iš viso, kas tau tuo metu uždera, ir padėsi savo tarpuvartėje; ²⁹ o Lėvitas, kurs neturi kitos dalies, nei tėviškės draug su tavim, taipogi svetimtautis, našlaitis ir našlė, kurie yra tavo vartuose, ateis, valgys ir pasisotins, kad Viešpats, tavo Dievas, tave palaimintu visuose tavo rankų darbuose, kuriuos darysi.

15. perskyrtimas. ¹ Septintais metais bus atleidimas, ² kurs taip bus daromas: Zmogus, kuriam bus ką nors skolingas jo prietelis, arba artimas ir brolis, negalės pareikalauti atgal, nes tai Viešpaties atleidimo metai. ³ Iš svetimtančio ir ateivio reikalaus

— (28) *Trečiais metais...* Antroji trečiųjų metų dešimtinė reikia atiduoti beturčiams, todėl savininkas negali ja pasinaudoti taip, kaip pasakyta aug. 23. e. ir tol.

(15, 1) *Septintais metais...* Vž. Iš. 23. 10-12: Kun. 25, 2-7. — (2) *Negalės rei-*

kalaus... Skola buvo ne visai panaikinama, bet tik jos užmokėjimas atidedamas vieneriems metams; jiems praslinkus, skola reikėjo užmokėti. Atidėjimo priežastis buvo ta, kad septintais arba subatiniais metais laukai neduodavo savininkui

repetendi non habetis potestatem. ⁴ Et omnino indigens et mendicus non erit inter vos: ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in terra, quam traditurus est tibi in possessionem. ⁵ Si tamen audieris vocem Domini Dei tui, et custodieris universa quæ jussit, et quæ ego hodie præcipio tibi, benedicet tibi, ut pollicitus est. ⁶ Fœnerabis gentibus multis, et ipse a nullo accipies mutuum. Dominaberis nationibus plurimis, et tui nemo dominabitur. ⁷ Si unus de fratribus tuis, qui morantur intra portas civitatis tuæ in terra, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi, ad paupertatem venerit: non obdurabis cor tuum nec contrahes manum, ⁸ sed aperies eam pauperi, et dabis mutuum, quod eum indigere perspexeris. ⁹ Cave ne forte subrepat tibi impia cogitatio, et dicas in corde tuo: Appropinquat septimus annus remissionis: et avertas oculos tuos a paupere fratre tuo, nolens ei quod postulat mutuum commodare: ne clamet contra te ad Dominum, et fiat tibi in peccatum. ¹⁰ Sed dabis ei: nec ages quippiam callide in ejus necessitatibus sublevandis: ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni tempore, et in cunctis ad quæ manum miseris. ¹¹ Non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ: idcirco ego præcipio tibi ut aperias manum ratri tuo egeno et pauperi, qui tecum versatur in terra.

si, bet iš vientaučio ir artimo nebus valia išreikalauti. ⁴ Nebus jūsų tarpe visai nuskurdusio žmogaus ir elgėtos, kad Viešpats, tavo Dievas, tave palaimintu žemėje, kurią jis tau duos paveldėti. ⁵ Jei tečiaus klausysi Viešpaties, tavo Dievo, balso ir sergėsi visa, ką tau liepė ir ką aš tau šiandien įsakau, jis tave laimins, kaip yra žadėjęs. ⁶ Tu skolinsi daugeliui tautų, bet pats iš nieko neimsi skolon. Tu viešpatausi ant daugelio tautų, o ant tavęs niekas neviešpataus. ⁷ Jei kurs iš tavo brolių, pasiliekančių tavo miesto vartuose, žemėje, kurią Viešpats, tavo Dievas, tau duos, nuskurstu, tu nesukietinsi savo širdies ir neužgniausi rankos, ⁸ bet ją atidengsi beturčiui ir paskolinsi, ko matysi jį reikalaujant. ⁹ Sergėkies, kad kartais nepasiduotumei bedieviškai minčiai ir nesakytumei savo širdyje: artinasi septinti atleidimo metai, ir nukreiptumei savo akis nuo beturčio brolio, nenorėdamas jam paskolinti, ko jis prašo, kad jis nesišauktu prieš tave į Viešpatį, ir tau butu iš to nuodėmė. ¹⁰ Priešingai, tu jam duosi ir nieko nedarysi apgaulingai, sušelpdamas jį jo reikale, kad Viešpats, tavo Dievas, tave palaimintu visuomet ir visame, ką pradėsi savo ranka. ¹¹ Nestigs beturčių tavo gyvenamoje žemėje; todėl aš tau įsakau atidengti ranką savo nuskurdusiam broliui ir beturčiui, kurs pasilieka su tavimi šalyje.

jokio pelno. — (4. 5) *Nebus jūsų tarpe...* Viešpaties palaiminimas padės visiems išvengti nuskurdimo, jei tečiaus Izraelitai bus paklusnūs jo įsakymams. Kaip atsi-

tiks ištikrųjų, Mozė pasako toliaus 11. e., nes jis pramato, kad parašyta 5. e. sąlyga nebus išpildyta. — (8) *Atidengsi beturčiui...* Plg. Mt. 5, 42; Lk. 6, 34. —

¹² Cum tibi venditus fuerit frater tuus Hebræus, aut Hebræa, et sex annis servierit tibi, in septimo anno dimittes eum liberum: ¹³ et quem libertate donaveris, nequaquam vacuum abire patieris: ¹⁴ sed dabis viaticum de gregibus, et de area, et et torculari tuo, quibus Dominus Deus tuus benedixerit tibi. ¹⁵ Memento quod et ipse servieris in terra Ægypti, et liberaverit te Dominus Deus tuus, et idcirco ego nunc præcipio tibi. ¹⁶ Sin autem dixerit: Nolo egredi: eo quod diligat te, et domum tuam, et bene sibi apud te esse sentiat: ¹⁷ assumes subulam, et perforabis aurem ejus in janua domus tuæ, et serviet tibi usque in æternum: ancillæ quoque similiter facies. ¹⁸ Non avertas ab eis oculos tuos, quando dimiseris eos liberos: quoniam juxta mercedem mercenarii per sex annos servivit tibi: ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in cunctis operibus quæ agis.

¹⁹ De primogenitis, quæ nascuntur in armentis, et in ovibus tuis, quidquid est sexus masculini, sanctificabis Domino Deo tuo. Non operaberis in primogenito bovis, et non tondebis primogenita ovium. ²⁰ In conspectu Domini Dei tui comedes ea per annos singulos in loco, quem elegerit Dominus, tu et domus

¹² Kuomet tau bus parduotas tavo brolis Ebrajis arba Ebrajė ir ištarnaus šešerius metus, septintais metais paleisi jį liuosą, ¹³ ir apdovanojės liuosybe visai nepakęsi, kad jis išeitu tuščiomis rankomis, ¹⁴ bet jam duosi paviržio iš bandų, iš klojimo ir iš savo spaustuvo, kuo Viešpats, tavo Dievas, bus tave palaiminęs. ¹⁵ Atsimink, kad ir tu tarnavai Aigypso žemėje, ir Viešpats, tavo Dievas, tave išliuosavo, ir todėl aš dabar tau duodu tą įsakymą. ¹⁶ Bet jei jis tartu: Aš nenoriu išeiti, dėlto kad jis myli tave ir tavo namus ir jaučiasi pas tave gerai, ¹⁷ imsi ylą ir parversį jo ausį savo namų duryse, ir jis tau tarnaus amžinai; su tarnaitė padarysi taippat. ¹⁸ Nenukreipsi nuo jų savo akių, kuomet paleisi juos liuosus, nes už samdininko algą jis tau tarnavo šešerius metus, kad Viešpats, tavo Dievas, tave palaimintu visuose darbuose, kuriuos darai.

¹⁹ Kiekvieną pirmgimį patinėlių tarp savo galvijų ir avių pašvęsi Viešpačiui, tavo Dievui. Nedirbsi su jaučio pirmgimi ir avių pirmgimių nekirpsi. ²⁰ Tu ir tavo šeimyna valgysite juos. Viešpaties, tavo Dievo, akyvaizdoje kas metai toje vietoje, ku-

Artinasi septinti metai. Paskolines prieš pačius subatinius metus, jis galės tikrai greitai susilaukti skolos užmokėjimo, todėl gali kilti pagunda visai jos neduoti.

(12) *Kuomet tau bus parduotas:* už skolas. Plg. Iš. 21, 2... Kun. 25, 39... Jer. 34, 9... — (13. 14) *Kad išeitu tuščiomis...* Paleistas vergas reikia suselpti, kad jis

galėtų pradėti tolesnį savo gyvenimą geresnėse sąlygose ir nebūtų priverstas toliau vėl parsiduoti nelaisvėn. — (16) *Jei jis tartu...* Vž. Iš. 21, 6. — (17) *Su tarnaitė.* Moteriškei vergei čionai suteikiamos didesnės teisės negu Iš. 21, 2...

(19. 20) *Kiekvieną pirmgimį...* Paaiškinama, kas pasakyta aug. 12. 6; 14. 23.

tua. ²¹ Sin autem habuerit maculam, vel claudum fuerit, vel cæcum, aut in aliqua parte deforme vel debile, non immolabitur Domino Deo tuo. ²² Sed intra portas urbis tuæ comedes illud: tam mundus quam immundus similiter vescetur eis quasi caprea, et cervo. ²³ Hoc solum observabis, ut sanguinem eorum non comedas, sed effundes in terram quasi aquam.

Caput XVI. ¹ Observa mensem novarum frugum, et verni primum temporis, ut facias Phase Domino Deo tuo: quoniam in isto mense eduxit te Dominus Deus tuus de Ægypto nocte. ² Immolabisque Phase Domino Deo tuo de ovibus, et de bobus in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus ibi. ³ Non comedes in eo panem fermentatum: Septem diebus comedes absque fermento, afflictionis panem, quoniam in pavore egressus es de Ægypto: ut memineris diei egressionis tuæ de Ægypto, omnibus diebus vitæ tuæ. ⁴ Non apparebit fermentum in omnibus terminis tuis septem diebus,

rią Viešpats bus išsirinkęs. ²¹ O jei turētu kliaudą, arba butu raišas, arba aklas, arba turētu koki nedailumą arba ydą kitose kuno dalyse, nebus pjaunamas Viešpačiui, tavo Dievui. ²² bet jį suvalgysi savo miesto vartuose; kaip nesuteptas žmogus taip ir suteptasis juos lygiai valgys, kaip stirną ir briedį. ²³ To tik-tai sergėšies, kad nevalgytumei jų kraujo, bet jį išliesi ant žemės kaip vandenį.

16. perskyrimas. ¹ Užlaikyk naujų vaisių mėnesį, pirmąjį pavasario metu, kad darytumei Viešpačiui, tavo Dievui, Paschą, nes tame mėnesyje Viešpats, tavo Dievas, tave išvedė nakčia iš Aigypto. ² Aukosi Viešpačiui, tavo Dievui, Paschą iš avių ir iš jaučių toje vietoje, kurią Viešpats, tavo Dievas, bus išsirinkęs, kad tenai pasiliktu jo vardas. ³ Nevalgysi joje įraugintos duonos: septynias dienas valgysi sielvarto duoną be raugo, nes su išgąsčiu išėjai iš Aigypto, kad atsimentumei tą savo išėjimo iš Aigypto dieną per visas savo gyvenimo dienas. ⁴ Septynias dienas raugas nepasirodys visose tavo ribose ir nepasiliks

Iš galvijų pirmgimių savininkas neprivalo turėti jokio pelno. Jie reikia atgabenti šventyklon ir čia atnašauti. Kuomet kunigas juos paaukos, jis duos jų mėsos dalį gyvulio savininkui; ta paskutinė aplinkybė yra naujas dalykas, kitur neminėtas. Plg. Iš. 13, 2. 12; 34, 19; Kun. 18, 18. — (21-23) *Jei turētu kliaudą...* Gyvulių pirmgimio su kliauda nebuvo valia aukoti. Vz. Kun. 22, 21..., bet savininkas galėjo jį pasipjauti ir valgyti kaip paprastą mėsą.

(16. 1) *Užlaikyk...* Primenama Vėlykų apeigos. Plg. Iš. 12, 1... Kun. 22, 1... Sk. 9, 1... — *Naujų vaisių.* Ebr. 'abib. Tuo vardu, o taipogi nisanu vadinosi pir-

masis bažnytinių metų mėnuo. — *Pirmąjį pavasario metu.* Paaiškinanti glasa, kurios nėra ebr. t. — (2) *Aukosi... Paschą...* Pesach reiškia griežtai imant rik velykinį avinėlį, bet čionai tas žodis imamas plačioje prasmėje ir juo pavadintos visos Vėlykų metu daromos aukos. Plg. Sk. 28, 19. — *Toje vietoje, kurią...* Visi Izraelitai turi susieiti vienon Viešpaties išrinkton vieton Vėlykų švenčių. Vz. 5. eil. ir tol. — (3) *Sielvarto duoną...* Nerauginta duona turi priminti sielvartus, iškentėtus Aigypte ir išeinant iš jo. — *Su išgąsčiu.* Ebr. t.: skubiai. Ir ta aplinkybė neleido įrauginti duonos. Plg. Iš 17, 34. 39. — (4) *Mėsos, paaukotos...*

et non remanebit de carnibus ejus quod immolatum est vespere in die primo usque mane. ⁵ Non poteris immolare Phase in qualibet urbium tuarum, quas Dominus Deus tuus daturus est tibi: ⁶ sed in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus ibi: immolabis Phase vespere ad solis occasum, quando egressus es de Ægypto. ⁷ Et coques, et comedes in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, manequē consurgens vades in tabernacula tua. ⁸ Sex diebus comedes azyma: et in die septima, quia collecta est Domini Dei tui, non facies opus. ⁹ Septem hebdomadas numerabis tibi ab ea die qua falcem in segetem miseris. ¹⁰ Et celebrabis diem festum hebdomadarum Domino Deo tuo, oblationem spontaneam manus tuæ, quam offeres juxta benedictionem Domini Dei tui: ¹¹ et epulaberis coram Domino Deo tuo, tu, filius tuus, et filia tua, servus tuus, et ancilla tua, et Levites qui est intra portas tuas, advena ac pupillus et vidua, qui morantur vobiscum: in loco quem elegerit Dominus Deus tuus, ut habitet nomen ejus ibi: ¹² et recordaberis quoniam servus fueris in Ægypto: custodiesque ac facies quæ præcepta sunt. ¹³ Solemnitatem quoque tabernaculorum celebrabis per septem dies, quando collegeris de area

iki rytui mėsos, paaukotos pirmą dieną vakare. ⁵ Paschos negalėsi aukoti kiekviename savo mieste, kuriuos Viešpats, tavo Dievas, tau duos, ⁶ bet tik toje vietoje, kurią Viešpats, tavo Dievas, bus išsirinkęs, kad tenai pasiliktu jo vardas. Paschą aukosivakarop, sauleinusileidžiant, kuomet esi išėjęs iš Aigypso. ⁷ Virsi ir valgysi toje vietoje, kurią Viešpats, tavo Dievas, bus išsirinkęs, o rytą atsikėlęs eisi į savo šėtras. ⁸ Šešias dienas valgysi neraugintas duonas, o septintoje dienoje, kadangi tai Viešpaties, tavo Dievo, sueiga, nedirbsi jokio darbo. ⁹ Atskaitysi sau septynias savaites nuo tos dienos, kurioje busi pjautuvu palietęs javus, ¹⁰ ir švėsi Viešpačiui, tavo Dievui, Savaičių iškilmę, atnešdamas gera valią savo rankų dovaną, kurią atnašausi pagal tai, kaip Viešpats, tavo Dievas, bus tau palaiminęs, ¹¹ ir kelsi Viešpaties, tavo Dievo, akyvaizdoje pokilį tu, tavo sunus, tavo duktė, tavo tarnas, tavo tarnaitė, esantis tavo vartuose Lėvitas, ateivis. našlaitis ir našlė, kurie su jumis pasilieka, toje vietoje, kurią Viešpats, tavo Dievas, bus išsirinkęs, kad tenai pasiliktu jo vardas; ¹² atsiminsi, kad buvai vergas Aigypse, užlaikysi ir pildysi, kas isakyta. ¹³ Taipogi Šėtrų iškilmę švėsi septynias dienas, kuomet busi suvalęs vaisius iš klojimo ir iš spaustuvo,

vėlykinio avinėlio. Plg. Iš. 17, 10. — (7) *O rytą atsikėlęs...* Šitie žodžiai aiškina mi dvejopai: vieni mato juose leidimą grįžti namon tuojau, praslinkus tik pirmai Vėlykų nakčiai, kiti gi leidimą eiti į laikines šėtras, kurias atvykusieji į šven-

tes pasistatydavo netoli nuo šventos vietos. — (9-12) *Atskaitysi...* Kalbama apie Sekminių šventę. Plg. Iš. 34, 18-23; Kun. 23, 15-22; Sk. 28, 26-31. — *Tavo vartuose.* Vartais labai dažnai vadinami Izraelitų miestai. — (13-15) *Taipogi.* Plg.

et torculari fruges tuas: ¹⁴ et epulaberis in festivitate tua, tu, filius tuus, et filia, servus tuus et ancilla, Levites quoque et advena, pupillus ac vidua qui intra portas tuas sunt. ¹⁵ Septem diebus Domino Deo tuo festa celebrabis in loco, quem elegerit Dominus: benedicetque tibi Dominus Deus tuus in cunctis frugibus tuis, et in omni opere manuum tuarum, erisque in lætitia. ¹⁶ Tribus vicibus per annum apparebit omne masculinum tuum in conspectu Domini Dei tui in loco quem elegerit: in solemnitate azymorum, in solemnitate hebdomadarum, et in solemnitate tabernaculorum. Non apparebit ante Dominum vacuus: ¹⁷ sed offeret unusquisque secundum quod habuerit juxta benedictionem Domini Dei sui, quam dederit ei.

¹⁴ ir pokiliausi savo iškilmėje tu, tavo sunus, tavo duktė, tavo tarnas ir tarnaitė, taipogi Lėvitas ir ateivis, našlaitis ir našlė, kurie yra tavo vartuose. ¹⁵ Septynias dienas švėsi tą iškilmę Viešpačiui, tavo Dievui, vietoje, kurią Viešpats bus išsirinkęs; o Viešpats, tavo Dievas, palaimins tave visuose tavo vaisiuose ir visuose tavo rankų darbuose, ir busi linksmas. ¹⁶ Kiekvienas tavo vyriškis pasirodys tris sykius metuose vietoje, kurią Viešpats bus išsirinkęs: Neraugintų duonų iškilmėje, Savaičių iškilmėje ir Šėtrų iškilmėje. Jie nepasirodys Viešpaties akivaizdoje tuščiomis rankomis, ¹⁷ bet kiekvienas atnašaus iš to, ką turės pagal Viešpaties, savo Dievo, palaiminimą, kurį jam yra suteikęs.

2) Viešojo gyvenimo pareigos.

¹⁸ Judices et magistros constitues in omnibus portis tuis, quas Dominus Deus tuus dederit tibi, per singulas tribus tuas: ut judicent populum justo

¹⁸ Visuose savo vartuose, kuriuos Viešpats, tavo Dievas, tau duos, kiekvienoje savo giminėje paskirsi teisėjus ir viršininkus, kad teistų tautą teisingu

Kun. 23, 33–43. — (16) *Kiekvienas vyriškis...* Griežta pareiga ateiti šventyklon uždedama tik ant vyriškių, kurių amžis tečiaus nenurodomas; bet iš viso pasakojimo aišku (v. 11. e.), kad gerai darė tie, kurie ateidavo su visa savo šeimyna.

16, 18—21, 14. Po griežtai religijinių pareigų įkvėptas autorius primena Izraelitams jų viešojo ir drauginio gyvenimo pareigas. Taigi, čionai visų pirma liepiama paskirti visuose Izraelio miestuose teisėjus, kurie turi teisti teisingai, reikalauti paliudijimo bent dviejų liudytojų, painiose gi bylose įieškoti patarties pas kunigus ir vyriausį tautos teisėją (16,

18—17, 1?). Toliaus eina visai nauji pamokymai apie karaliaus išrinkimą ir kaip kurias jo pareigas (17, 14–20). Po to kalbama apie kunigų ir Lėvitų pelną (18, 1–8), apie netikrus ir tikrus pranašus (18, 9–22), apie prieglaudos miestus (19, 1–13), apie nuosavybės ribų užlaikymą ir apie liudytojus teisme (19, 14–21). Galop duodami perspėjimai, paliečiantys karę (20, 1–20), pamokymas, kas reikia padaryti su atrastu nežinia keno užmušto žmogaus lavonu (21, 1–9) ir kaip pasiegti su belaisve, kurią kas nori imti į moteris (21, 10–14).

(18) *Vartuose*: miestuose. — *Viršininkus*, Ebr. šotrim, raštininkus. Plg.

judicio, ¹⁹ nec in alteram partem declinent. Non accipies personam, nec munera: quia munera excæcant oculos sapientum, et mutant verba justorum. ²⁰ Juste quod justum est persequeris: ut vivas et possideas terram, quam Dominus Deus tuus dederit tibi. ²¹ Non plantabis lucum, et omnem arborem juxta altare Domini Dei tui. ²² Nec facies tibi, neque constitues statuum: quæ odit Dominus Deus tuus.

Caput XVII. ¹ Non immolabis Domino Deo tuo ovem, et bovem. in quo est macula. aut quippiam vitii: quia abominatio est Domino Deo tuo. ² Cum reperti fuerint apud te intra unam portarum tuarum, quas Dominus Deus tuus dabit tibi, vir aut mulier qui faciant malum in conspectu Domini Dei tui, et transgrediantur pactum illius, ³ ut serviant diis alienis, et adorent eos, solem et lunam, et omnem militiam cæli, quæ non præcepi: ⁴ et hoc fuerit nuntiatum, audiensque inquisieris diligenter et verum esse repereris, et abominatio facta est in Israel: ⁵ educes virum ac mulierem, qui rem sceleratissimam perpetrarunt, ad portas civita-

teismu, ¹⁹ ir nenukrypsi kurion nors vienon pusën. Nežiurësi ypatų ir neimsi dovanų. nes dovanos apakina išmintingųjų akis ir iškreipia teisiųjų žodžius. ²⁰ Kas teisų yra, to teisingai laikysies, kad liktumei gyvas ir pavaldėtumei žemei, kurią Viešpats, tavo Dievas, tau duos. ²¹ Nesodinsi girios ir jokio medžio greta Viešpaties, tavo Dievo, altoriaus. ²² Nedarysi sau ir nesistatysi stovylos, nes Viešpats, tavo Dievas, tai neapkenčia.

17. perskyrimas. ¹ Neaukosi Viešpačiui, tavo Dievui, avies ir jaučio su klianda arba su kokia nors yda. nes tai yra nuoboda Viešpačiui, tavo Dievui. ² Jei pas tave, tarp vieno iš tavo vartų, kuriuos Viešpats, tavo Dievas, tau duos, bus rasta vyras arba moteriškė, kurie daro pikta Viešpaties, tavo Dievo, akyvaizdoje ir peržengia jo sandorą. ³ eidami ir tarnaudami svetimais dievams ir juos garbindami. kaip tai saule, mėnuli ir visą dangaus kariuomenę, ką aš uždraudžiau, ⁴ ir tai bus tau pranešta, o išgirdęs ir rupestingai ištyręs, rasi taip ištikrųjų esant, ir bus padarytas pasibjaurėtinas dalykas Izraelyje, ⁵ tu išvesi vyrą ir moteriškę, padariusius taip bjaurią kaltybę, prie savo

Iš. 5, 6. — (19) *Ir nenukrypsi...* Plg. Iš. 23, 8; Kun. 19, 15; Atk. 1, 17; Ekl. 20, 31. — (20) *Kas teisų...* Ebr. t: tu įieškosį teisybės. Žodžio atkar-tojimu pažymimas didis teisybės svarbumas. — (20) *Nesodinsi...* Ebr. t: „neso-dinsi sau jokio medžio stuobrio (*asērah*) šaly Viešpaties, tavo Dievo, altoriaus, ²² kurį sau pasidarysi“. Aliuzija į pagonių paprotį įsmeigti į žemę šaly Baudo alto-rių medžio stuobrį, ant kurio budavo įrėžti Penikijiečių deivės Astartės vai-

zdai arba emblėmos. Plg. Iš. 34, 13; Teis. 6, 25... — (22) *Stovylos*. Tikriaus anot ebr. t.: akmeninio šulio.

(17, 1) *Neaukosi...* Plg. Kun. 22, 17-25. — (2-5) *Jei pas tave...* Plg. aug. 13, 2-18. — *Saulė, mėnuli ir...* Ebr. t.: „sau-lė, arba mėnuli, arba“... Sabėizmas (ug-nies ir dangaus žiburių garbinimas) mi-nimas čionai kaipo vienas iš stahmeldy-stės apsiereiskimų. — *Ką aš uždraudžiau*. Įstatymo skelbėjas atliepia čionai Dievo vardu. — *Prie savo miesto vartų*. Kal-

tis tuæ, et lapidibus obruentur. ⁶ In ore duorum, aut trium testimonium peribit qui interticietur. Nemo occidatur, uno contra se dicente testimonium. ⁷ Manus testium prima interficiet eum, et manus reliqui populi extrema mittetur: ut auferas malum de medio tui. ⁸ Si difficile et ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem et sanguinem, causam et causam, lepram et lepram: et iudicium intra portas tuas videris verba variari: surge, et ascende ad locum, quem elegerit Dominus Deus tuus. ⁹ Veniesque ad sacerdotes Levitici generis, et ad iudicem, qui fuerit illo tempore: quæresque ab eis, qui indicabunt tibi iudicii veritatem. ¹⁰ Et facies quodcumque dixerint qui præsunt loco, quem elegerit Dominus, et docuerint te. ¹¹ juxta legem ejus; sequerisque sententiam eorum: nec declinabis ad dexteram neque ad sinistram. ¹² Qui autem superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, et decreto iudicis, morietur homo ille, et auferes malum de Israel: ¹³ cunctusque populus audiens timebit, ut nullus deinceps intumescat superbia.

¹⁴ Cum ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus

miesto vartų, ir bus jie užmušti akmenimis. ⁶ Kurs reikės užmušti, pražus, paliudijant dviem arba trimis liudytojams. Nevienas tenebuna užmuštas, liudijant prieš jį tik vienam. ⁷ Liudytojų ranka pirma pradės jį mušti, o likusios tautos ranka muš paskui, kad prašalintumei pikta iš savo tarpo. ⁸ Jei matysi, kad skunda abejotina ir sunku padaryti skirtumas tarp kraujo ir kraujo, bylos ir bylos, raupų ir raupų, ir patėmysi, kad tavo vartuose esančių teisėjų ištarmės tarp savęs skiriasi, kelkies ir eik į vietą, kurią Viešpats, tavo Dievas, bus išsirinkęs; ⁹ ateisi pas kunigus iš Levio giminės ir pas teisėją, koks bus tuo metu, ir jų klausies. o jie tau nurodys teisingą nutarimą. ¹⁰ Padarysi, ką tik pasakys viršininkai vietos, kurią Viešpats bus išsirinkęs, ir kaip tave pamokys ¹¹ pagal jo įstatymą, laikysies jų ištarmės ir nenukrypsi nei dešinėn, nei kairėn. ¹² Kas gi keltusi puikybėn, nenorėdamas klausyti paliepimo kunigo, kurs tuo metu tarnaus Viešpačiui, tavo Dievui, ir teisėjo ištarmės, toksai žmogus numirs, ir tu prašalinsi pikta iš Izraelio, ¹³ o visa tauta, tai girėdama, bijosis, kad daugiau neivienas nesikeltu puikybėn.

¹⁴ Kuomet busi įjęs į žemę, kurią Viešpats, tavo Dievas, tau

tininkas reikėjo pirma pastatyti prieš teisėjus pačinoje miesto vartuose, o pasmerkta reikėjo išvesti iš miesto ir užmušti ties jo vartais. — (6) *Paliudijant...* Vz. žem. 19, 15; Sk. 35, 30; 2 Kor. 13, 1. — (7) *Liudytojų ranka...* Plg. aug. 13, 9. — (8) *Tarp kraujo ir kraujo*: ar užmušė kas tyčiomis ar netyčiomis. — *Bylos*

ir bylos: kilus abejonei apie nuosavybės teises. — *Tarp raupų ir raupų*. Ebr. t. kalbama ne apie raupus, kuriuos tyrinėti buvo kunigų dalykas, bet apie smuigus arba apskritai apie artimo pažeidimą. — (9) *Pas kunigus*. Jiems buvo pavesta mokyti žmones įstatymo ir jį aiškinti. Vz. lūn. 10, 11. — *Pas teisėją*.

dabit tibi, et possederis eam, habitaveris in illa, et dixeris: Constituam super me regem, sicut habent omnes per circuitum nationes: ¹⁵ eum constitues, quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum. Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus. ¹⁶ Cumque fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Ægyptum, equitatus numero sublevatus, præsertim cum Dominus præceperit vobis ut nequaquam amplius per eamdem viam revertamini. ¹⁷ Non habebit uxores plurimas, quæ alliciant animum ejus, neque argenti et auri immensa pondera. ¹⁸ Postquam autem sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis hujus in volumine accipiens exemplar a sacerdotibus Leviticæ tribus, ¹⁹ et habebit secum, legetque illud omnibus diebus vitæ suæ, ut discat timere Dominum Deum suum, et custodire verba et ceremonias ejus, quæ in lege præcepta sunt. ²⁰ Nec elevetur cor ejus in superbiam super fratres suos, neque declinet in partem dexteram vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse, et filii ejus super Israel.

Caput XVIII. ¹ Non habebunt sacerdotes et Levitæ, et omnes

duos, ir ją paveldėsi, gyvensi joje ir tarsi: Įsistatysiu ant savęs karalių, kaip turi visos tautos aplinkui, ¹⁵ tu įstatysi tą, kurį Viešpats, tavo Dievas, bus išrinkęs iš tavo brolių skaitliaus. Karaliumi negalėsi padaryti kitos tautos žinogaus, kurs nėra tavo brolis. ¹⁶ O kada bus įstatytas, jis nelaikys sau daugybės arklių ir neves tautos atgal į Aigypą, remdamos raitarijos skaitliumi, ypač kad Viešpats jums įsakė daugiaus niekuomet tuo pačiu keliu nebegrižti. ¹⁷ Jis neturės daugelio pačių, kurios vilioja jo dušią, nei begalinės daugybės sidabro ir aukso. ¹⁸ O atsisėdęs ant savo karalystės sosto, persirašydins sau į knygą šito įstatymo nuorašą, imdamas egzempliorių iš Lėvio giminės kunigų; ¹⁹ turės jį su savim ir skaitys per visas savo gyvenimo dienas, kad išmoktu bijoties Viešpaties, savo Dievo, ir užlaikyti jo žodžius ir nutarimus, kurie įsakyti įstatyme. ²⁰ Tenepakilsta jo širdis puikybėn ant savo brolių ir tenenkrypsta dešinėn arba kairėn pusėn, kad jis pats ir jo sunų ilgai karaliautu ant Izraelio.

18. perskyrimas. ¹ Kunigai ir Lėvitai, ir visi kurie yra iš tos

Toks teisėjas buvo Jozué ir kiti, minimi Teisėjų knygoje. — *Jie tau nurodys...* Plg. 2 Kron 19, 8-11.

(14) *Kuomet busi...* Perspėjimai apie busiantį Izraelio karalių. — (16) *Jis nelaikys...* Tautos reikaluose Izraelio karalius turi labiaus pasitukėti Dievo pagalbai, negu žemiška galybė. Nurodomas cionai taisyklės aiškiai peržengė Saliamonas ir jo įpėdiniai ir taip atvedė pamažu Izra-

elį į prapultį. — (18) *Persirašydins...* Karaliui reikėjo persirašydinti arba visas Penkiaknygis, arba bent jo dalį, kuriose paduoti įstatai. Iš čia patiriame taipogi, kad rašyto įstatymo sargais buvo kunigai. — (20) *Kad jis pats...* Tik išpildant nurodytąsias sąlygas karališkoji valdžia pasiliks toje pačioje šeimynoje.

(18, 1) *Kunigai...* Plg. Sk. 18, 20-23. — *Ir visi.* Žodis ir nereikalingas. — Au-

qui de eadem tribu sunt, partem et hereditatem cum reliquo Israel, quia sacrificia Domini, et oblationes ejus comedent, ² et nihil aliud accipient de possessione fratrum suorum: Dominus enim ipse est hereditas eorum, sicut locutus est illis. ³ Hoc erit iudicium sacerdotum a populo, et ab his qui offerunt victimas: sive bovem, sive ovem immolaverint, dabunt sacerdoti armum ac ventriculum: ⁴ primitias frumenti, vini, et olei, et lanarum partem ex ovium tonsione. ⁵ Ipsum enim elegit Dominus Deus tuus de cunctis tribubus tuis, ut stet, et ministret nomini Domini ipse, et filii ejus in sempiternum. ⁶ Si exierit Levites ex una urbi tuarum ex omni Israel in qua habitat, et voluerit venire, desiderans locum quem elegerit Dominus, ⁷ ministrabit in nomine Domini Dei sui, sicut omnes fratres ejus Levitæ, qui stabunt eo tempore coram Domino. ⁸ Partem ciborum eandem accipiet, quam et ceteri: excepto eo, quod in urbe sua ex paterna ei successione debetur.

⁹ Quando ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus

pačios giminės, neturės dalies ir tėvainystės su likusiuoju Izraeliu, nes jie valgys Viešpaties aukas ir jo dovanas, ² ir jie neims nieko kito iš savo brolių tėviškės, nes pats Viešpats yra jų tėvainystė, kaip jis yra jiems kalbėjęs. ³ Kunigams priderės iš tautos ir iš tų, kurie atnašauja aukas, tokios teisės: Kada jie atnašaus jautį arba avi, duos kunigui petį ir pilvelį; ⁴ taip pat pirmuones javų, vynu, aliejaus ir vilnų dalį iš avių kirpimo; ⁵ nes Viešpats, tavo Dievas, jį išrinko iš visų tavo giminių, kad jis ir jo sūnūs stovėtų ir tarnautų Viešpaties vardui per amžius. ⁶ Jei Lėvitas išeitu iš vieno tavo miestų, esančių visame Izraelyje, kuriame jis gyvena, ir norėtų atėjęs pasilikti vietoje, kurią Viešpats bus išsirinkęs, ⁷ jis tarnaus vardan Viešpaties, savo Dievo, kaip visi jo broliai Lėvitai, kurie tuo metu stovės Viešpaties akyvaizdoje. ⁸ Jis gaus tokią pat maisto dalį, kaip ir kiti, neskaitant to, kas jam pridera jo mieste iš tėvų palikimo.

⁹ Kuomet busi įėjęs į žemę, kurią Viešpats, tavo Dievas, tau

kas. Ebr. t.: *deginimus*. Plg. Kun. 1, 9. — (3) *Ir iš tų*. Žodis ir nereikalingas. — *Tokios teisės...* Minimos visų pirmą dėkojimo aukų dalį, priderančios kunigams. — *Petį*. Ebr. *šroa*. Kitur buvo įsakyta duoti šlaunį, ebr. *šog*. Plg. Kun. 7, 32. 33; Sk. 13, 18. — *Pilvelį*: ketvirtąjį grumuliojančių gyvulių pilvą, kuriame baigiasi virškinimas. Užuoť jo kitur liepiama duoti krutinę. Ebr. t. dar čionai išskaitoma *du žandakaulių*, kurių kitur nėra paminėta. — (4) *Taip pat pirmuones...* Plg. Sk. 18, 12... — *Vilnų dalį*. Tokios pirmuonės kitur neminėta. — (6) *Išeitu iš vieno tavo miestų*:

visųpirmą iš 48 miestų, kurie reikėjo paskirti Lėvitams, o rasi ir iš kitų, kuriuose jie galėjo apsigyventi kaip ateiviai. Plg. Sk. 35, 8; ang. 12, 12; 14, 29; 16, 11. 14. ir k. — *Norėtų atėjęs pasilikti vietoje...* Lėvitų tarnystė pagal šeimynas prie šventyklos buvo sutvarkyta tik žymiai vėlesniais, būtent Dovidų laikais. Neesant gi tos tvarkos, be Lėvitų, nuolat pasiliekančių prie šventyklos, galėjo ir pas kitus rasties noras būti arčiaus Dievo išrinktosios vietos. — (8) *Neskaitant to...* Ką norėta pasakyti šiais žodžiais, neaišku. Anot laikurių aiškintojų ebr. t. miestas turėtų būti toki: išskyrus nedoruosius

dabit tibi, cave ne imitari velis abominaciones illarum gentium. ¹⁰ Nec inveniatur in te qui lustrat filium suum, aut filiam, ducens per ignem: aut qui ariolos sciscitetur, et observet somnia atque auguria, nec sit maleficus, ¹¹ nec incantator, nec qui pythones consulat, nec divinos. aut quærat a mortuis veritatem. ¹² Omnia enim hæc abominatur Dominus, et propter istiusmodi scelera delebit eos in introitu tuo. ¹³ Perfectus eris, et absque macula cum Domino Deo tuo. ¹⁴ Gentes istæ, quarum possidebis terram. augures et divinos audiunt: tu autem a Domino Deo tuo aliter institutus es. ¹⁵ **PROPHETAM** de gente tua et de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus: ipsum audies, ¹⁶ ut petisti a Domino Deo tuo in Horeb, quando concio congregata est, atque dixisti: Ultra non audiam vocem Domini Dei mei, et ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar. ¹⁷ Et ait Dominus mihi: Bene om-

duos, sergėkies, kad nepanorė-tumei sekioi anų tautų nuobodų. ¹⁰ Teneatsiranda pas tave neivieno, kurs drįstu pašventinti savo sunų arba dukterių, vesdamas per ugnį, arba kurs teirautusi pas žynius ir tikėtu sapnams bei prietarams; tenebuna burtininko, ¹¹ nei žavėtojo, nei tokio, kurs teirautusi pas pytonus ir raganius, arba jieskotu tiesos pas numirėlius; ¹² nes Viešpats bodisi visų tų dalykų ir už tokiuos prasikaltimus jis išnaikins anas tautas, tau įeinant. ¹³ Busi tobulas ir nesuteptas su Viešpačiu, tavo Dievu. ¹⁴ Anos tautos, kurių žemę paveldėsi, klauso putveizdų ir raganių; tu gi Viešpaties, tavo Dievo, kitaip esi pamokytas. ¹⁵ Viešpats, tavo Dievas, pažadins tau iš tavo giminės ir iš tavo brolių **PRANAŠĄ** kaip mane; jo tu klausysi, ¹⁶ kaip prašei Viešpaties, tavo Dievo, prie Horebo, sušauktai esant sneigai, ir tarei: Kadgitoliaus nebegirdėčiau Viešpaties, mano Dievo, balso ir nebematyčiau daugiaus šitos baisiausios ugnies, idant nenumirčiau. ¹⁷ O Viešpats man tarė:

kunigus, kurie buvo susitepę tarnavimu stabams.

(10) *Teneatsiranda...* Izraelitams reikia sergėtis visokios burtininkystės. Plg. Iš. 22, 17; Kun. 19, 26, 31; 20, 6, 27. — *Pašventinti savo...* Plg. Kun. 18, 21. — (11) *Pas pytonus.* Plg. Kun. 20, 28; Apd. 16, 17. — *Pas numirėlius.* Plg. 1 Kar. 28, 7. — (15) *Pranašą.* Augėciaus buvo kalbama apie paskyrimą teisėjų, apie busiantį karalių, apie kunigus; dabar apskelbiama, kad Izraelis turės pranašą. Vieni aiškintojai (Orig., Teod. ir k.) mato čionai pažadėjimą, kad Izraelitams bus duota visa eilia pranašų, tarp kurių vyriausias ir visų galva turėjo būti Mesijas, ir kad tų pranašų tarnystė bus nuolatinė,

taippat kaip teisėjų, karalių ir kunigų. Kiti gi mato minimame čionai pranaše vieną mūsų Išganytoją Jėzų Kristų. Ta nuomonė turi nemaža labai rimtų patvirtinimų. Šv. Petras (Apd. 3, 22) ir šv. Steponas (Apd. 7, 37) suprato Mozės zodžius apie Jėzų Kristų; pats mūsų Išganytojas juos išaiškino apie save, sakydamas, kad Mozė apie jį rašęs (Jo. 5, 45-47); žydai tikėjo, kad zadėtasis pranašas ne kas kitas kaip tik Mesijas; taippat tų dalyka suprato dauguma šv. tėvų ir paskesnių krikščionių rašytojų. — *Kaip mane.* Tie žodžiai nereiškia tobulos lygybės tarp Mesijo ir Mozės, bet tik nurodo, kad Mozės ir Kristaus tas pats buvo pašaukimas būti tarpininkais tarp Dievo ir žmonių.—(16)

nia sunt locuti. ¹⁸ Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui: et ponam verba mea in ore ejus, loquaturque ad eos omnia quæ præcepero illi. ¹⁹ Qui autem verba ejus, quæ loquatur in nomine meo, audire noluerit, ego ultor existam. ²⁰ Propheta autem qui arrogantia depravatus voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi ut diceret, aut ex nomine alienorum deorum, interficietur. ²¹ Quod si tacita cogitatione responderis: Quomodo possum intelligere verbum, quod Dominus non est locutus? ²² Hoc habebis signum: Quod in nomine Domini propheta ille prædixerit, et non evenierit: hoc Dominus non est locutus, sed per tumorem animi sui propheta confinxit: et idcirco non timebis eum.

Caput XIX. ¹ Cum disperderit Dominus Deus tuus gentes, quarum tibi traditurus est terram, et possederis eam, habitaverisque in urbibus ejus et in ædibus: ² tres civitates separabis tibi in medio terræ, quam Dominus Deus tuus dabit tibi in possessionem, ³ sternens diligenter viam: et in tres æqualiter partes totam terræ tuæ provinciam divides: ut habeat e vicino qui propter homicidium profugus est, quo possit evade-

Jie visa gerai kalbėjo. ¹⁸ Aš jiems pažadinsiu iš jų brolių tarpą praušą, panašų į tavę, ir idėsiu savo žodžius į jo burną, ir jis jiems kalbės visa, ką jam busiu įsakęs. ¹⁹ Kas gi nenorės klausyti jo žodžių, kuriuos jis kalbės mano vardu, tam aš atkeršinsiu. ²⁰ Pranašas gi, kurs, pagadintas puikybės, norėtu kalbėti mano vardu, ko aš jam neliečiau sakyti, arba svetimųjų dievų vardu, bus užmuštas. ²¹ O jei tu sau vienas sakytumei mintyje: Kaip aš galiu pažinti žodį, kurio Viešpats nekalbėjo? ²² Tokį turėsi ženklą: Jei toksai pranašas apskelbtu ką nors išanksto vardan Viešpaties ir neįvyktu, to Viešpats nekalbėjo, bet pranašas prasimanė savo dvasios pasiputime, ir todėl tu jo nesibijosi.

19. perskyrimas. ¹ Kuomet Viešpats, tavo Dievas, bus išnaikinęs tautas, kurių žemę tau atiduos, o tu ją paveldėsi ir gyvensi jos miestuose ir namuose, ² atskirsi sau tris miestus viduryje žemės, kurią Viešpats, tavo Dievas, tau duos paveldėti, ³ rupestingai pataisydamas į juos kelią, ir padalinsi į tris lygias dalis visą tavo žemės plotą, kad tasai, kurs yra pabėgėlių dėlei žmogžudystės, turėtu arti, kur galėtu nubėgti. ⁴ Toks bus įsta-

Prie Horebo Plg. aug. 5, 23; Iš. 20, 11. — (18) *Idėsiu savo*.. Iš šitos vietos sužinome tikrą prasmę žodžio pranašas: jis reiškia ištikimą skelbėją Dievo valios ir jo įsakymų žmonėms. — (20) *Pranašas*... Netikri pranašai bus dvejoji: vieni skelbės esą Jahvės pranašais, kiti gi svetimųjų dievų. Apie dievaikių pranašus pasakyta daugiau 13, 2...; toliaus gi kalbama apie

tai, kaip galima atskirti tikrąs Jahvės pranašas nuo netikrojo. Plg. Mik. 3, 8; Jer. 23, 29.

(19, 2) *Atskirsi sau tris miestus*. Dievas buvo įsakęs paskirti iš viso šešis prieglandos miestus, bet tris jau buvo išrinkti į rytus nuo Jordano (4, 41-43); todėl dabar liepiama paskirti kitus tris šiaupus Jordano. — (3) *Pataisydamas*... Naujas

re. ⁴ Hæc erit lex homicidæ fugientis, cujus vita servanda est: Qui percusserit proximum suum nesciens, et qui heri et nudius tertius nullum contra eum odium habuisse comprobatur: ⁵ sed abiisse cum eo simpliciter in silvam ad ligna cædenda, et in succisione lignorum securis fugerit manu, ferrumque lapsum de manubrio amicum ejus percusserit, et occiderit: hic ad unam supradictarum urbium confugiet, et vivet: ⁶ ne forsitan proximus ejus, cujus effusus est sanguis, dolore stimulatus, persequatur, et apprehendat eum si longior via fuerit, et percussat animam ejus, qui non est reus mortis: quia nullum contra eum, qui occisus est, odium prius habuisse monstratur. ⁷ Idcirco præcipio tibi, ut tres civitates æqualis inter se spatii divides. ⁸ Cum autem dilataverit Dominus Deus tuus terminos tuos, sicut juravit patribus tuis, et dederit tibi cunctam terram, quam eis pollicitus est, ⁹ (si tamen custodieris mandata ejus, et feceris quæ hodie præcipio tibi, ut diligas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus omni tempore) addes tibi tres alias civitates, et supradictarum trium urbium numerum duplicabis: ¹⁰ ut non effundatur sanguis innoxius in medio terræ, quam Dominus Deus tuus dabit tibi possidendam. ne

tas apie bėgantį žmogžudį, kurio gyvybė reikią užlaikyti. Kas užmuštu savo artimą nežiniomis ir kurs, kaip pasirodo, nei vakar, nei užvakar neturėjo jokios prieš jį neapykantos, ⁵ bet paprastai nuėjo su juo į mišką malkų kirstų ir bekertant malkas išstruko iš rankų kirvis ir nusmukus nuo kirvakočio geležis užgavo jo prietelį ir užmušė, toksai nubėgs į vieną iš augščiau minėtųjų miestų ir liks gyvas; ⁶ kad kartais artimas to, kurio kraujas išlietas, skausmo sukiršintas, nesivytu ir, jei kelias butu ilgesnis, jo nenutvertu ir neužmuštu to, kurs neužsipelė mirties, nes, kaip pasirodo, anksčiau neturėjo prieš užmuštąjį jokios neapykantos. ⁷ Todėl aš tau įsakau paskirti tris miestus lygiame kits nuo kito atstume. ⁸ Kuomet gi Viešpats, tavo Dievas, išplės tavo ribas, kaip yra prisiekęs tavo tėvams, ir tau duos visą žemę, kurią jiems yra žadėjęs. ⁹ (jei tiktai sergėsi jo paliepimus ir darysi, ką tau šiandien įsakau, kad mylėtumei Viešpatį, tavo Dievą, ir vaikšiotumei visą laiką jo keliais), pridėsi sau tris kitus miestus ir minėtųjų trijų miestų skaitlių dusyk padauginysi, ¹⁰ kad nekaltas kraujas nebutu išlietas žemėje, kurią Viešpats, tavo Dievas, tau duos paveldėti, idant tu nebutumei kaltas už išlietą kraują. ¹¹ Bet jei kas,

paliepimas, iš kurio pasirodo didis rūpestis nekaltu užmušėju. — *Lygias*. To žodžio nėra ebr. t. — (4-7) *Toks bus istas...* Primenama, kas tais prieglaudos miestais galės naudotis. Plg. Sk. 35, 12-28.—(8. 9) *Kuomet gi...* Įsakoma paskirti vėliau dar kitus tris prieglaudos mie-

stus šiapus Jordano. Tačiau tas įsakymas niekuomet nebuvo įvykdytas, nes Izraelitai neišpildė Dievo pastatytos sąlygos ir tik trumpam laikui. Dovido ir Salimono dienose, buvo užėmę visą kraštą, kurs buvo pažadėtas jų tėvams. Plg. Prad. 15, 18; Iš. 23, 31 ir k. — (11) *Bet jei kas...*

sis sanguinis reus. ¹¹ Si quis autem odio habens proximum suum, insidiatus fuerit vitæ ejus, surgensque percusserit illum, et mortuus fuerit, fingeritque ad unam de supradictis urbibus, ¹² mittent seniores civitatis illius, et arripiant eum de loco effugii, tradentque in manu proximi, cujus sanguis effusus est, et morietur. ¹³ Non misereberis ejus, et auferes innoxium sanguinem de Israel, ut bene sit tibi.

¹⁴ Non assumes, et transferes terminos proximi tui, quos fixerunt priores in possessione tua, quam Dominus Deus tuus dabit tibi in terra, quam acceperis possidendam.

¹⁵ Non stabit testis unus contra aliquem, quidquid illud peccati, et facinoris fuerit: sed in ore duorum aut trium testium stabit omne verbum. ¹⁶ Si steterit testis mendax contra hominem, accusans eum prævaricationis, ¹⁷ stabunt ambo, quorum causa est, ante Dominum in conspectu sacerdotum et iudicum qui fuerint in diebus illis. ¹⁸ Cumque diligentissime perscrutantes, invenerint falsum testem dixisse contra fratrem suum mendacium: ¹⁹ reddent ei sicut fratri suo facere cogitavit, et auferes malum de medio tui: ²⁰ ut audientes ceteri timorem habeant, et nequaquam talia audeant facere. ²¹ Non miserebe-

neapkęsdamas savo artimo, patyktu jo gyvybės ir pakilęs jį užgautu, o užgautasis numirtu, anas gi nubėgtu į vieną iš minėtųjų miestų, ¹² to miesto senesnieji siųs ir ištrauks jį iš prieglaudos vietos, atiduos į rankas artimo tojo, kurio kraujas išlietas, ir jis numirs. ¹³ Tu jo nepasigailėsi ir prašalinsi nekalną kraują iš Izraelio, kad tau gerai klotusi.

¹⁴ Nepanaikinsi ir neperkelsi savo artimo ribų, kokias prano-kėjai paskyrė tavo tėviškėje. kurią Viešpats, tavo Dievas, tau duos žemėje, kurią busi gavęs paveldėti.

¹⁵ Vienas liudytojas nestos prieš ką nors, vis tiek koks ten būtų prasikaltimas ir piktadarystė, bet dviejų arba trijų liudytojų pasakymu bus nutartas kiekvienas dalykas. ¹⁶ Jei liudytojas melagis imtu kaltinti žmogų dėl ištatymo peržengimo, ¹⁷ abudu turinčiu tarp savęs bylą, stosis prieš Viešpatį akyvaizdoje kunigų ir teisėjų, kokie bus ašose dienose. ¹⁸ Jie gi rupestingiausiai ištyrę ir radę, kad netikras liudytojas pasakė prieš savo brolių melą, ¹⁹ padarys jam taip, kaip jis manė padaryti savo broliui, ir taip tu prašalinsi pikta iš savo tarpo, ²⁰ kad kiti tai išgirdę turėtų baimę ir niekuomet nedristu tolygiai daryti. ²¹ Tu jo nepa-

Plg. Sk. 35, 12. 20. 24. — (12) *To miesto*. Ebr. t.: jo miesto; taigi, to iš kur buvo užmušėjas. — (13) *Nekaltą kraują*: kaltybę, padarytą nekalto kraujo išliejimui. Nekaltas kraujas sutepa žemę ir tas sutepimas pasilieka tolei, kolai už jį nebus

atkersinta užmušėjo kraujo išliejimu.

(14) *Nepanaikinsi...* Naujas įstatas. — *Paskyrė*: bus paskyrę.

(15) *Vienas liudytojas...* Plg. Aug. 17, 6; Mt. 18, 16; 2 Kor. 13, 1. — (16-21) *Jei liudytojas melagis...* Plg. Iš. 23, 1

ris ejus, sed animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede exiges.

Caput XX. ¹ Si exieris ad bellum contra hostes tuos, et videris equitatus et currus, et majorem quam tu habeas adversarii exercitus multitudinem, non timebis eos: quia Dominus Deus tuus tecum est, qui eduxit te de terra Ægypti. ² Appropinquante autem jam prælio, stabit sacerdos ante aciem, et sic loquetur ad populum: ³ Audi Israel, vos hodie contra inimicos vestros pugnam committitis, non pertimescat cor vestrum, nolite metuere, nolite cedere, nec fomiditis eos: ⁴ quia Dominus Deus vester in medio vestri est, et pro vobis contra adversarios dimicabit, ut eruat vos de periculo. ⁵ Duces quoque per singulas turmas audiente exercitu proclamabunt: Quis est homo, qui ædificavit domum novam, et non dedicavit eam? vadat, et revertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, et alius dedicet eam. ⁶ Quis est homo qui plantavit vineam, et necdum fecit eam esse communem, de qua vesci omnibus liceat? vadat, et revertatur in domum suam: ne forte moriatur in bello, et alius homo ejus fungatur officio. ⁷ Quis est ho-

sigailėsi, bet pareikalausi gyvybės už gyvybę, akies už akį, danties už dantį, rankos už ranką, kojos už koją.

20. perskyrimas. ¹ Jei išeisi į karę prieš savo neprietelius ir matysi raitariją, vežimus ir priešų kariuomenės daugybę didesnę esant, negu tavoji, nesibijok jų, nes Viešpats, tavo Dievas, kurs tave išvedė iš Aigypto žemės, yra su tavim. ² Prisiartinant gi jau mušini, kunigas atsistos prieš eilias ir taip kalbės tautai: ³ Klausyk, Izraeliau! šiandien jūs einate kovon prieš jūsų neprietelius; tenenugąsta jūsų širdis, nesibijokite, nesitraukkite ir nepabugkite jų. ⁴ nes Viešpats, jūsų Dievas yra jūsų tarpe; jis kovos už jus prieš visus priešus, kad jus išgelbėtų iš pavojaus. ⁵ Taipogi vadai prieš kiekvieną būrį apskelbs, kariuomenei girdint: Ar yra kas nors, kurs pasistatė naujus namus ir jų dar nepasventė? tegul eina ir grįžta į savo namus, kad kartais nenumirtu karėje ir kitas turėtų juos pašvęsti. ⁶ Ar yra kas nors, kurs užsiveisė vynuogyną ir dar jo nepadarė tokiuo, kad visiems būtų valia iš jo valgyti? tegul eina ir grįžta į savo namus, kad kartais nenumirtu karėje ir kitas žmogus turėtų išpildyti jo pareigas. ⁷ Ar yra kas nors, kurs

9; Kun. 19, 15... — *Stosis prieš Viešpatį...* Tą prasikaltimą turėjo teisti vyriausis teismas prie šventyklos.

(20, 1) *Jei išeisi...* Karėse Izraelitai privalo labai pasitikėti Dievo pagalba, todėl jie visuomet turi rupintis būti vertais tos pagalbos. — (2) *Prisiartinant...* Ne paskutinėje valandoje, bet knomet karė jau apskelbta ir visi rengiasi į kovą. — (5) *Vadai.* Ebr. šotrim, raštininkai.

Plg. aug. 1, 15; 16, 18. — *Kas pasistatė naujus namus.* Pirmą priežastį, paliuosuojanti nuo ėjimo karėn. Anot žydų padavimo šitame atsitikime (taip pat 7. e.) buvo paliuosuojama vieneriems metams. — (6) *Kurs užsiveisė vynuogyną.* Plg. Kun. 19, 23-25. Jauno vynuogyno vaisių trejais pirmaisiais metais visai nebuvo valia valgyti, ketvirtais jie reikėjo pašvęsti Dievui, ir tik penktais jais galėjo naudotis

mo, qui despondit uxorem, et non accepit eam? vadat, et revertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, et alius homo accipiat eam. ⁸ His dictis addent reliqua, et loquentur ad populum: Quis est homo formidolosus, et corde pavido? vadat, et revertatur in domum suam, ne pavere faciat corda fratrum suorum, sicut ipse timore perterritus est. ⁹ Cumque siluerint duces exercitus, et finem loquendi fecerint, unusquisque suos ad bellandum cuneos præparabit.

¹⁰ Si quando accesseris ad expugnandam civitatem, offeres ei primum pacem. ¹¹ Si receperit, et aperuerit tibi portas, cunctus populus, qui in ea est, salvabitur. et serviet tibi sub tributo. ¹² Sin autem fœdus inire noluerit, et cœperit contra te bellum, oppugnabis eam. ¹³ Cumque tradiderit Dominus Deus tuus illam in manu tua, percuties omne, quod in ea generis masculini est, in ore gladii, ¹⁴ absque mulieribus et infantibus, jumentis et ceteris, quæ in civitate sunt. Omnem prædam exercitui divides, et cornedes de spoliis hostium tuorum, quæ Dominus Deus tuus dederit tibi. ¹⁵ Sic facies cunctis civitatibus, quæ a te procul valde sunt, et non sunt de his urbibus, quas in possessionem accepturus es. ¹⁶ De his autem civitatibus, quæ dabuntur tibi, nullam omnino permittes vive-

susižiedavo su moterimi ir dar jos nevedė? tegul eina ir grįžta į savo namus, kad nenumirtu karėje ir kitas žmogus ją imtu. ⁸ Tai pasakę, pridės dar. kas toliaus eina, ir kalbės tautai: Ar yra kas nors baugus ir nedrąsios širdies? tegul eina ir grįžta į savo namus, kad neįbaugintu savo brolių širdies, kaip jis pats yra apimtas baimės. ⁹ Kuomet kariuomenės vadai bus nutilę ir pabaigę kalbėti, kiekvienas prirengs į kovą savo būrius.

¹⁰ Jei kuomet prisitarsini prie miesto, kad jį užkovotumei, pirma pasiūlysi jam santaiką. ¹¹ Jei priims ir tau atidarys vartus, visi jame esantys žmonės liks gyvi ir tau tarnaus mokėdami čyžę. ¹² Bet jei nenorės daryti sandoros ir pradės prieš tave kovą, apgulusi jį. ¹³ O kuomet Viešpats, tavo Dievas, atiduos jį į tavo rankas, išgalbysi visus jame esančius vyriškius kalavijo ašmenimis, ¹⁴ atskirdamas moteris ir vaikus, galvijus ir visa, kas dar yra mieste. Visą grobį padalinsi tarp kariuomenės ir valgysi iš tavo neprietelių išplėšų, kurias Viešpats, tavo Dievas, bus tau davęs. ¹⁵ Taip darysi su visais miestais, kurie yra labai toli nuo tavęs ir nepridera prie tų miestų, kuriuos gausi paveldėti. ¹⁶ Tuose gi miestuose, kurie bus tau duoti, visai nepaliksi neivieno gy-

savininkus, todėl jo uogas galėjo valgyti ir kiti. — (7) *Kurs susižiedavo.* Plg. žem. 24, 5. — (8) *Kas nors baugus.* Plg. Teis. 7, 3. — (9) *Kariuomenės vadai.* Ebr. šotrim, raštininkai. — *Kiekvienas prirengs...* Anot ebr. t.: pastatys

kariuomenės viršininkus tautos priekyje.

(10) *Prie miesto:* esančio ne Kanaano žemėje. Vz. žem. 15. e. — (11) *Liks gyvi...* Taip padarė Izraelitai su Gabaonitais, mąnydami juos gyvenant toli nuo Zadėtosios žemės. Vz. Joz. 9. persk. —

re: ¹⁷ sed interficies in ore gladii, Hethæum videlicet, et Amorhæum, et Chananæum, Pherezæum, et Hevæum, et Jebusæum, sicut præcepit tibi Dominus Deus tuus: ¹⁸ ne forte doceant vos facere cunctas abominationes, quas ipsi operati sunt diis suis: et peccetis in Dominum Deum vestrum. ¹⁹ Quando obsederis civitatem multo tempore, et munitionibus circumdederis ut expugnes eam, non succides arbores, de quibus vesci potest, nec securibus per circuitum debes vastare regionem: quoniam lignum est, et non homo, nec potest bellantium contra te augere numerum. ²⁰ Si qua autem ligna non sunt pomifera, sed agrestia, et in ceteris apta usus, succide, et instrue machinas, donec capias civitatem, quæ contra te dimicat.

Caput XXI. ¹ Quando inventum fuerit in terra, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi, hominis cadaver occisi, et ignorabitur cædis reus. ² egredientur majores natu, et iudices tui, et metientur a loco cadaveris singularum per circuitum spatia civitatum: ³ et quam viciniorem ceteris esse perspexerint, seniores civitatis illius tolent vitulam de armento, quæ non traxit jugum, nec terram scidit vomere, ⁴ et ducent eam ad vallem asperam atque saxo-

vo, ¹⁷ bet užmuši juos kalavijo ašmenimis, butent Hetiečius. Amoriečius, Kaniečius, Pereziečius, Hevejiečius ir Jėbuziečius, kaip Viešpats, tavo Dievas, tau yra įsakęs, ¹⁸ kad kartais jie neišmokytu jūsų daryti visų nuobodų, kurias patįs yra darę savo dievams, ir kad nenušidėtumėte Viešpačiui, jūsų Dievui. ¹⁹ Kuomet ilgą laiką laikysite apgulęs miestą ir apsupsi jį pylimais, kad jį paimtumėi, nenukirsi medžių, kurių vaisius galima valgyti ir neprivalai kirviais naikinti šalies aplinkui, nes tai medis o ne žmogus ir negali padauginti skaitliaus kovojančių prieš tave. ²⁰ Bet jei medžiai ne vaisiniai o laukiniai ir tinka kitiems reikalams, nuskirsk ir daryk karės prietaisus, kolai nepaimsi miesto, kurs prieš tave kovoja.

21. perskyrimas. ¹ Jei žemėje, kuria Viešpats, tavo Dievas, tau duos, butu rasta užmušto žmogaus lavonas, nežinant, kas yra užmušėjas, ² tavo vyresnieji ir teisėjai išeis ir matuos nuo lavono vietos atstumą lig kiekvienam iš aplinkinių miestų. ³ ir kurį ras artesnį už kitus, to miesto senesnieji ims iš bandos karvaite, kuri netraukė jungo ir žemės nearė žagre, ⁴ naves ją į nejaukų ir uolingą slė-

(17) *Kaip Viešpats...* Vž. aug. 7, 1. — (19) *Nes tai medis...* Ebr. t.: nes argi lauko medis yra žmogus, kad nuo tavęs pasitranktu į stiprovę. — Labai žmonišką perspėjimą, kad nebūtu bereikalo sunaikinami dalykai, naudingi žmonių gyvenime.

(21, 2) *Vyresnieji ir teisėjai:* paimti

iš aplink esančių miestų. — (3) *Kuri ras artesnį*, - nes galima buvo įtarti, kad užmušėjas buvo iš artimesniojo miesto. — *Karvaite, kuri...* Ir auka ir visos aukojimo aplinkybės turi pamokyti, kaip labai reikia branginti žmogaus gyvybę ir baisties žmogžudystės. — (4) *Į nejaukų ir uolingą slėnį.* Ebr. t.: į slėnį su visuomet

sam, quæ nunquam arata est, nec sementem recepit: et cædent in ea cervicēs vitulæ: ⁵ accedentque sacerdotes filii Levi, quos elegerit Dominus Deus tuus ut ministrent ei, et benedicant in nomine ejus, et ad verbum eorum omne negotium, et quidquid mundum, vel immundum est, judicetur. ⁶ Et venient majores natu civitatis, illius ad interfectum, lavabuntque manus suas super vitulam, quæ in valle percussa est. ⁷ Et dicent: Manus nostræ non effuderunt sanguinem hunc, nec oculi viderunt. ⁸ Propitius esto populo tuo Israel, quem redemisti Domine, et ne reputes sanguinem innocentem in medio populi tui Israel. Et auferetur ab eis reatus sanguinis: ⁹ tu autem alienus eris ab innocentis crimine, qui fusus est, cum feceris quod præcepit Dominus.

¹⁰ Si egressus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, et tradiderit eos Dominus Deus tuus in manu tua, captivosque duxeris, ¹¹ et videris in numero captivorum mulierem pulchram, et adamaveris eam, voluerisque habere uxorem, ¹² introduce eam in domum tuam: quæ radet cæsariem, et circumcidet ungues, ¹³ et deponet vestem, in qua capta est: sedensque in domo tua, flebit patrem et matrem suam uno mense: et po-

ni, kurs niekuomet nebuvo nei išartas, nei apsėtas ir tenai perpjaus karvaitei kaklą. ⁵ Paskui prisiartins Lėvio suns kunigai, kuriuos Viešpats, tavo Dievas, yra išrinkęs, kad jam tarnautu ir jo vardu laimintu, ir kad jų žodžiu būtų nutartas kiekvienas dalykas ir ar yra kas nesutepta arba sutepta. ⁶ Ateis ir ano miesto senesnieji prie užmuštojo, nuplaus savo rankas ant karvaitės, papjautos slėnyje, ⁷ ir sakys: Musų rankos neišliejo šito kraujo ir musų akis nematė. ⁸ Pasigailėk, Viešpatie, savo tautos, Izraelio, kurį atpirkai, ir nepaskaityk jai nekaltą kraujo, išlieto tavo tautos Izraelio tarpe. Taip bus nuo jų atimta kraujo kaltybė; ⁹ tu gi busi liosas nuo nekaltai išlieto kraujo, kuomet padarysi, ką Viešpats yra įsakęs.

¹⁰ Jei busi išėjęs į kovą prieš tavo neprietelius, o Viešpats, tavo Dievas, paduos juos į tavo rankas, ir vedamos nelaisvėn ¹¹ pamatysi belaisvių skaitliuje gražią moteriškę, įsimylėsi į ją ir norėsi imti į pačias, ¹² tu ją įsivesi į savo namus; ji nusiskus plaukus, nusipjaustys nagus, ¹³ nusivilks drabužius, kuriuose buvo pagauta, ir sėdėdama tavo namuose raudos savo tėvo ir

tekančiu vandenimi. — (5) *Prisiartins... kunigai*. Jie turi būti viešais liudytojais įvykusio permaldavimo už išlietą kraują. — (8) *Taip bus nuo jų atimta...* Pagal įstatymą už žmogžudystę reikėjo atsilyginti užmušėjo mirtimi: kadangi jis buvo nežinomas, kaltybė išspradžios metama ant arčiaus esančiojo miesto gyventojų; tiems prisiekus per savo vyresniusius, kad jie

nekalti, atnašaujama ir papjaunama jų karvė, kuri užvaudoja tikrąjį užmušėją, ir taip atsilyginama už žmogžudystę.

(9) *Tu gi, Izraeliau*.

(11) *Gražią moteriškę...* Kalbama apie moteris toli gyvenančių tautų, o ne apie Kananietes, nes šitas buvo liepta visas užmušti. Plg. aug. 20, 16. — (12) *Nusiskus plaukus...* Visos tos apeigos turėjo

stea intrabis ad eam, dormiesque cum illa, et erit uxor tua. ¹⁴ Si autem postea non sederit animo tuo, dimittes eam liberam, nec vendere poteris pecunia, nec opprimere per potentiam: quia humiliasti eam.

motinos vieną mėnesį; paskui įeisi pas ją ir miegosi su ja, ir ji bus tavo pati. ¹⁴ Jei paskui tau nebepatiks, paleisi ją liuosą ir negalėsi jos parduoti už pinigų, nei prispausti jos savo galybe, nes tu ją pažeminai.

3) Įvairūs įstatai, paliečiantis kasdieninį gyvenimą.

¹⁵ Si habuerit homo uxores duas, unam dilectam, et alteram odiosam, genuerintque ex eo liberos, et fuerit filius odiosæ primogenitus, ¹⁶ volueritque substantiam inter filios suos dividere: non poterit filium dilectæ facere primogenitum, et præferre filio odiosæ, ¹⁷ sed filium odiosæ agnoscet primogenitum, dabitque ei de his quæ habuerit cuncta duplicia: iste enim principium liberorum ejus, et huic debentur primogenita.

¹⁸ Si genuerit homo filium contumacem et protervum, qui non audiat patris aut matris imperium, et coercitus obedire contempserit: ¹⁹ apprehendent eum, et ducent ad seniores civitatis illius, et ad portam iudicii, ²⁰ dicentque ad eum: Filius noster iste protervus et contumax est, monita nostra audire contemnit, commensationibus vacat, et lu-

¹⁵ Jei kurs žmogus turētu dvi moteri, vieną mylimą, o antrą nemylimą, ir jomdvien pagimdžius iš jo vaikų, nemylimosios sunus butu pirmgimis, ¹⁶ norėdamas padalinti tarp savo sūnų lobį, jis negalės mylimosios sunaus padaryti pirmgimių ir pstatyti jo augščiaus už nemylimosios sūnų, ¹⁷ bet pripažins pirmgimių nemylimosios sūnų ir jam duos iš visų dalykų, kuriuos turi, dvigubai; nes tasai pirmasis tarp jo vaikų ir jam pridera pirmgimystės teisės.

¹⁸ Jei kam gimtu nepaklusnus ir atkaklus sunus, kurs neklausytu tėvo arba motinos liepimo ir sudraustas paniekintu perspėjimu, ¹⁹ jie jį nutvers, nuves pas ano miesto vyresniuosius ir prie teismo vartų ²⁰ ir jiems sakys: Šitas mūsų sunus atkaklus ir nepaklusnus, mūsų perspėjimų klausyti nenori, užsiima lėbavimu, paleistuvyste

reikšti, kad moteriškė išsizada pagovystės ir apsiukuodama įeina į išrinktąją tautą. — (14) *Nei prispausti savo galybe*: pakildamas ją savo namuose kaipo verge.

21, 15–26, 19. Trečioje vietoje paduodami įstatai, kurie tvarko kasdieninį žmonių gyvenimą, ypač gi jų santykius su artimais; čia randame taipogi daugybę įvairių įsakymų, paliečiančių visos tautos šventumą ir švarumą; galop visas antras

Mozės pamokslas užbaigiamas trumpučiu paraginiu.

(15–17) *Jei kurs...* Įstatai apie pirmgimių teises. — *Dvi moteri...* Pavyzdžių vz. Prad. 29, 30, 31; 1 Kar. 1, 5, 6. ir k. — *Nes tasai pirmasis tarp jo vaikų*. Vz. Prad. 49, 3. — *Pirmgimystės teisės*. Vz. Prad. 25, 31–34; 1 Kron. 5, 1.

(18–21) *Jei kam gimtu...* Įstatai apie atkaklų sūnų pripažįsta gimdytojams teisei reikalauti iš vaikų priderančios pagar-

xuriæ atque conviviis: ²¹ lapidibus eum obruet populus civitatis: et morietur, ut auferatis malum de medio vestri, et universus Israel audiens pertimescat.

²² Quando peccaverit homo quod morte plectendum est, et adjudicatus morti appensus fuerit in patibulo: ²³ non permanebit cadaver ejus in ligno, sed in eadem die sepelietur: quia maledictus a Deo est qui pendet in ligno: et nequaquam contaminabis terram tuam, quam Dominus Deus tuus dederit tibi in possessionem.

Caput XXII. ¹ Non videbis bovem fratris tui, aut ovem errantem, et præteritis: sed reduces fratri tuo, ² etiamsi non est propinquus frater tuus, nec nosti eum: duces in domum tuam, et erunt apud te quamdiu quærat ea frater tuus et recipiat. ³ Similiter facies de asino, et de vestimento, et de omni re fratris tui, quæ perierit: si inveneris eam, ne negligas quasi alienam. ⁴ Si videris asinum fratris tui aut bovem cecidisse in via, non despicias, sed sublevabis cum eo.

ir pokiliavimu. ²¹ O miesto žmonės užmuš jį akmenimis, ir jis numirs, kad prašalintumei piktą iš savo tarpo ir kad visas Izraelis girdėdamas bijotusi.

²² Kuomet žmogus bus nusidėjęs taip, kad jis reikia nubauti mirti, ir kada pasmerktas mirti jis bus pakartas ant karčių, ²³ jo lavonas nepasiliks ant medžio, bet bus palaidotas tą pačią dieną, nes Dievo praeiktas yra, kas kaba ant medžio, ir jokių būdu nesutepsi savo žemės, kurią Viešpats, tavo Dievas, tau bus davęs paveldėti.

22. perskyrimas. ¹ Jei pamatytumei klaidžiojantį savo brolio jautį arba avį, nepraeisi pro šalį, bet nuvesi atgal pas tavo brolių; ² nors tas brolis ir nėra tavo giminaitis ir tu jo nepažįsti, tu nusivesi į savo namus, ir bus pas tavę kolei tavo brolis jų įieškos ir atsiims; ³ taip pat padarysi su asilu, su drabužiu ir su kiekvienu savo brolio dalyku, kurs bus pamestas; jei jį rasi, nepaliksi lyg-kad svetimo. ⁴ Jei matysi savo brolio asilą arba jautį parpuolusį ant kelio, neeisi šalin, bet pakelsi draug su juo. ,

bos, bet draug draudžia jiems pasielgti su vaikais pagal savo upą. Įstate kalbama apie užangusį sunų, pasiliekančią tėvo namuose. Kalbanti ji gali tik abudu gimdytojų draug; be to reikia aiškiai nurodyti kaltybė. — *Lėbavimu...* Prasikaltimų pavyzdžiai.

(22. 23) *Kuomet žmogus...* Įstatas apie pakartųjų lavonus. — *Kada pasmerktas mirti.* Ebr. t.: kada jis nužudytas; nes pas žydus gyvų nekardavo, bet tik nužudytųjų lavonus. — *Nepasiliks.* Ebr. t.: nepernakvos. Ta taisyklė buvo pritaikyta prie mūsų Išganytojo Jė-

zaus Kristaus. Vž Jo. 19, 31... — *Dievo praeiktas...* Savo kaltybėmis, kuriomis užsipelnė tą pakorimą, jis užtraukė ant savęs ir Dievo praeikimą. Taigi, pakorimas buvo draug ženklas Dievo praeikimo, o per tai ir sutepimas Izraelio žemės. Plg. Kun. 18, 25; Sk. 35, 33. Apie pritaikymą tų žodžių prie Išganytojo vž. Gal. 3, 13.

(22, 1-4) *Jei pamatytumei...* Meilės artimo pareigos. Plg. Iš. 23, 4. 5. — *Savo brolio:* kito Izraelito. — *Nėra tavo giminaitis.* Anot kitų: nearti gyvena. — *Atsiims.* Nors aiškiai nepasakyta, kas rei-

⁵ Non induetur mulier veste virili, nec vir utetur veste feminea: abominabilis enim apud Deum est qui facit hæc. ⁶ Si ambulans per viam, in arbore vel in terra nidum avis inveneris, et matrem pullis vel ovis desuper incubantem: non tenebis eam cum filiis, ⁷ sed abire patieris, captos tenens filios: ut bene sit tibi, et longo vivas tempore. ⁸ Cum ædificaveris domum novam, facies murum tecti per circuitum: ne effundatur sanguis in domo tua, et sis reus labente alio, et in præceps ruente. ⁹ Non seres vineam tuam altero semine: ne et sementis quam sevesti, et quæ nascuntur ex vinea, pariter sanctificentur. ¹⁰ Non arabis in bove simul et asino. ¹¹ Non indueris vestimento, quod ex lana linoque contextum est.

¹² Funiculos in fimbriis facies per quatuor angulos pallii tui, quo operieris.

¹³ Si duxerit vir uxorem, et postea odio habuerit eam. ¹⁴ Quæsieritque occasiones quibus dimittat eam, objiciens ei nomen pessimum, et dixerit: Uxorem hanc accepi, et ingressus ad eam non inveni virginem:

⁵ Moteriškė neapsivilks vyrišku apdaru, ir vyriškis nesinaudos moterišku drabužiu, nes nuoboda yra Viešpačiui tasai, kurs tai daro. ⁶ Jei eidamas keliu rastumei medyje arba ant žemės paukščio lizdą ir patelę, tupinčią ant paukščiukų arba ant kiaušinių, nepasiimsi jos draug su jaunikliais, ⁷ bet leisi nuskristi, pasiimdamas tik paukščiukus, kad tau gerai klotusi ir kad gyventumei ilgą laiką. ⁸ Pasistatęs naujus namus, padarysi aplink stogą murą, kad tavo namuose nebūtų išlietas kraujas ir nebūtumei kaltas, kam nors parpuolant ir žemyn nukrintant. ⁹ Neapsėsi savo vynuogyno kita sėkla, kad ir pasėtoji sėkla ir kas uždera vynuogyne nebūtų draug pašvęsta. ¹⁰ Nearsi draug jauciu ir asilu. ¹¹ Neapsivilksi drabužiu, išaustu iš vilnų ir draug iš linų.

¹² Pasidarysi kutus ant atsiulų prie keturių kampų tavo apsiausto, kuriuo apsidengi.

¹³ Jei kas vestu moterį o paskui imtu jos neapkėsti ¹⁴ ir jieskotu progos ją atleisti, prasima nydamas apie ją bjauriausia kaltybę, ir sakytu: Aš vedžiau šitą pačią, bet, įėjęs pas ją, neradau, kad ji būtų mergaitė,

kėjo daryti su dalyku, kurio niekas neatsiūkiau, bet tikriausiai jis turėjo priderėti radėjui.

(5) *Moteriškė...* Toks apdarų apkeitimas būtų slėpimu savo lyties, todėl jis priešingas žmogaus prigimčiai. — *Apdaru.* Apdaras čionai reiškia ne tikrai drabužį, bet visus apdarus, kuriais vyras skiriasi nuo moteriškės. Anot žydų padavimo prie jų priderėjo ir ginklai. — (6) *Jei eidamas...* Pamokymas, kad reikia pasigailėti ir menko gyvulio. Plg. Kun. 22, 28. — (8) *Padarysi aplink stogą...* Stogai rytuose buvo ne nuolaidūs, bet vi-

sai gulstį; ant jų dažnai užeidavo mels-tūs, namų darbų dirbtų arba atilsėtų. Plg. Joz. 2, 6. — (9) *Kita sėkla.* Vynuogyne privalo augti vynuogės, o ne draug ir kiti javai. Javų pirmuonės buvo pašvenčiamos antrą Velykų dieną (Kun. 18, 10), vaisiniai medžiai ketvirtais metais (Kun. 19, 23-25). Už įsakymo peržen-gimą reikės atiduoti šventykiai, ką duos sėkla ir vynuogynas. — (11) *Neapsivilksi...* Plg. Kun. 19, 19.

(12) *Pasidarysi...* Vz. Sk. 15, 37-41.

(14) *Jieskotu progos.* Ebr. t.: prikai-šiotu jai žodžių kaltybę, t. y.

¹⁵ tollent eam pater et mater ejus, et ferent secum signa virginitatis ejus ad seniores urbis qui in porta sunt: ¹⁶ et dicet pater: Filiam meam dedi huic uxorem: quam quia odit ¹⁷ imponit ei nomen pessimum. ut dicat: Non inveni filiam tuam virginem: et ecce hæc sunt signa virginitatis filiae meae: expandent vestimentum coram senioribus civitatis: ¹⁸ apprehendentque senes urbis illius virum, et verberabunt illum. ¹⁹ condemnantes insuper centum sicilicis argenti, quos dabit patri puellæ: quoniam diffamavit nomen pessimum super virginem Israel: habebitque eam uxorem, et non poterit dimittere eam omnibus diebus vitæ suæ. ²⁰ Quod si verum est quod objicit, et non est in puella inventa virginitas: ²¹ ejicient eam extra fores domus patris sui, et lapidibus obruent viri civitatis illius, et morietur: quoniam fecit nefas in Israel, ut fornicaretur in in domo patris sui: et auferes malum de medio tui. ²² Si dormierit vir cum uxore alterius,

¹⁵ tuomet jos tėvas ir motina ims ją, nešis su savim jos mergystės žymes pas miesto vyresniuosius, esančius vartuose, ¹⁶ ir tėvas sakys: Aš daviau šitam vyrui savo dukterį į pačias; kadangi jis jos neapkenčia, ¹⁷ prasimano apie ją bjauriausią kaltybę ir sako: Aš neradau, kad tavo duktė butu mergaitė, o štai čia yra mano dukters mergystės žymės; ir jie išties miesto vyresniųjų akyvaizdoje drabužį. ¹⁸ Tuomet ano miesto vyresnieji nutvers vyrą ir jį nuplaks; ¹⁹ be to nubaus jį šimtu sidabro siklių, kuriuos duos jaunosios tėvui, nes jis prasimanė pikčiausią kaltybę apie Izraelio mergaitę; ji pasiliks jo pačia, ir jis negalės jos atstumti per visas savo gyvenimo dienas. ²⁰ Bet jei tai tiesa, ką jis prikašioja, ir jaunoji nebus rasta mergaitė. ²¹ Jie ją išmes už jos tėvo namų durų, ir ano miesto vyrai užmuš ją akmenimis; ji numirs, nes padarė bjaurų praskaltimą Izraelyje, paleistuvaudama savo tėvo namuose. Ir prašalinsi pikta iš savo tarpo. ²² Jei vyras sugultu su svetima moterimi, abudu numirs, tai yra

tuščias kaltybes, kurios remiasi vien jo žodžiais. — (15) *Jos mergystės žymės.* Vž. žem. 17. e. — (17) *Drabužį.* Ant jo turėjo būti jų dukters mergystės žymės. Signa virginitatis constabant linteo vel sindone illa, super quam primus concubitus effectus est, quæque debuit maculari sanguine, profluente rupta sponsae pellicula, quæ hymen vocatur. Hymen enim integrum est quidem signum ordinarium, minime tamen infallibile virginitatis corporalis; quandoque enim et post concubitum hymen perseverat, rumpitur autem non solum concubitu, sed etiam aliis modis. Censendæ igitur sunt matres mature et instantèr monuisse filias, legem

hanc eas docuisse simulque periculum demonstrasse, quod in aliis præter concubitum licentiis lateret (Hummel.). — (18. 19) *Tuomet...* Neteisingam vyrui bausmė skiriama trejopa. nuplakimas, piniginė pabauda (apie 115 rbl.) ir atėminas iš jo teisės kuomet nors išardyti tą moterystę -- (20. 21) *Bei jei...* Tikrai kalta jaunoji reikia nubauti taip, kaip baudžiama praskaltusi sužieduotinė, nes susiziedavimas pas Izraelitus uždėdavo beveik tas pačias pareigas, ką ir vestuvės. — *Už jos tėvo namų durų...* nes ji nusidėjo tebebudama savo tėvų namuose ir pasilikdama jųjų globoje. — (22) *Jei vyras...* Bausmė už svetimoterystę. Plg. Kun. 20, 10; Jo. 8,

uterque morietur, id est, adulter et adultera: et auferes malum de Israel. ²³ Si puellam virginem desponderit vir, et inveni-erit eam aliquis in civitate, et concubuerit cum ea, ²⁴ educes utrumque ad portam civitatis illius, et lapidibus obruentur: puella, quia non clamavit, cum esset in civitate: vir, quia humiliavit uxorem proximi sui: et auferes malum de medio tui. ²⁵ Sin autem in agro repererit vir puellam, quæ desponsata est, et apprehendens concubuerit cum ea, ipse morietur solus: ²⁶ puella nihil patietur, nec est rea mortis: quoniam sicut latro con-surgit contra fratrem suum, et occidit animam ejus, ita et puella perpressa est. ²⁷ Sola erat in agro: clamavit, et nullus affuit qui liberaret eam. ²⁸ Si inveni-rit vir puellam virginem, quæ non habet sponsum, et apprehendens concubuerit cum illa, et res ad iudicium venerit: ²⁹ dabit qui dormivit cum ea, pa-tri puellæ quinquaginta siclos argenti, et habebit eam uxorem, quia humiliavit illam: non po-terit dimittere eam cunctis die-bus vitæ suæ. ³⁰ Non accipiet homo uxorem patris sui, nec revelabit operimentum ejus.

Caput XXIII. ¹ Non intrabit eunuchus attritis vel amputatis testiculis et abscondito veretro,

svetimoteris ir svetimoterė, ir prašalinsi pikta iš Izraelio tar-po. ²³ Jei vyras susižieduotu su jauna mergaite ir kas nors su-tikęs ją mieste su ja sugultu, ²⁴ nuvesi abudu prie ano mie-sto vartų, ir bus akmenimis už-mušti: mergaitė už tat kad ne-šaukė, budama mieste; vyras, nes pažemino savo artimo pačią. Ir prašalinsi pikta iš savo tar-po. ²⁵ Bet jei vyras sutiktu su-žieduotą mergaitę lauke ir pa-gavęs sugultu su ja, mirs jis vienas, ²⁶ mergaitė nieko nenu-kentės ir neužsipelnė mirties; nes kaip galvažudis pakilsta prieš savo brolių ir atima iš jo gyvy-bę, taip nukentėjo ir mergaitė. ²⁷ Ji buvo viena lauke; šaukė ir nebuvo, kas ją išliuosuotu. ²⁸ Jei vyras sutiktu jauną mer-gaitę, neturinčią sužieduotinio, ir nutvėręs sugultu su ja, ir by-la ateitu į teismą, ²⁹ tasai, kurs su ja sugulė, duos mergaitės tėvui penkias dešimtis siklių si-dabro ir turės ją moterimi, nes ją pažemino, ir negalės jos at-stumti per visas savo gyvenimo dienas. ³⁰ Neivienas neims savo tėvo pačios ir neatidengs jo dangalo.

23. perskyrimas. ¹ Į Viešpa-ties susirinkimą neįeis romyti-nis su neišgydomai sužeistais arba nupjautais sąnariais, kurie

5. — (23. 24) *Jei vyras...* Bausmė suže-duotinė, kuriai padaryta prievarta mie-ste. Sužieduotinė laudžiama kaip sveti-moterė, nes nesigynė, todėl spėjama, kad pati sutiko. — *Pačią*: sužieduotinę. *Vz. aug. 21. e. paaišk.* — (25-27) *Bet jei...* Sužieduotinė, kuriai padaryta prievarta už miesto sienų, skaitosi visai nekalta. — (28. 29) *Byla ateitu į teismą.* Ebr. t.:

jai butu užklupti. — *Duos mergaitės tė-vui...* Plg. Iš. 22, 16. Skirtumas įsta-te yra dėlto, kad Iš. kn. kalbama apie paprastą suvedžiojimą, čionai gi apie prie-vartą. — (30) *Tėvo pačios*: savo pamotės. Plg. žem. 27. 20; Kun. 18, 8; 20, 11.

(23. 1) *Į Viešpaties susirinkimą* Taip vadinasi Viešpaties išrinktoji Izraelio tau-ta. Visupirma išvardijami tie, kurie ne-

ecclesiam Domini. ² Non ingredietur mamzer, hoc est, de scorto natus, in ecclesiam Domini, usque ad decimam generationem. ³ Ammonites et Moabites etiam post decimam generationem non intrabunt ecclesiam Domini, in æternum: ⁴ quia noluerunt vobis occurrere cum pane et aqua in via quando egressi estis de Ægypto: et quia conduxerunt contra te Balaam filium Beor de Mesopotamia Syriæ, ut malediceret tibi: ⁵ et noluit Dominus Deus tuus audire Balaam, vertitque maledictionem ejus in benedictionem tuam, eo quod diligeret te. ⁶ Non facies cum eis pacem, nec quæras eis bona cunctis diebus vitæ tuæ in semipiternum. ⁷ Non abominaberis Idumæum, quia frater tuus est: nec Ægyptium, quia advena fuisti in terra ejus. ⁸ Qui nati fuerint ex eis, tertia generatione intrabunt in ecclesiam Domini.

⁹ Quando egressus fueris adversus hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni re mala. ¹⁰ Si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somnio, egredietur extra castra, ¹¹ et non revertetur, priusquam ad vesperam lavetur aqua: et post solis occasum regredietur in castra. ¹² Habebis locum extra castra, ad quem egrediaris ad requisita naturæ, ¹³ gerens paxillum in balteo: cumque sederis, fo-

paskirti žmonių giminei palai-kyti. ² Iškeksinis, tai yra gimęs iš paleistuvės, neįeis į Viešpaties susirinkimą iki dešimtai kartai. ³ Amonitas ir Moabitas neįeis amžinai į Viešpaties susirinkimą net ir po dešimtos kartos, ⁴ nes nenorėjo jūsų pasitikti kelyje su duona ir vadenimi, kuomet buvote išėję iš Aigypso, ir dėlto kad pasisamdė prieš tave iš Mėzopotamijos Syrijoje Beoro sūnų Balaamą, kad tave prakeiktu. ⁵ Bet Viešpats, tavo Dievas, nenorėjo klausyti Balaamo ir pavertė jo prakeikimą tau palaiminimu, nes jis tave mylėjo. ⁶ Nedarysi su jais santikos ir nesirupinsi jų gerove per visas savo gyvenimo dienas amžinai. ⁷ Nesibjaurėsi Idumėjiečio, nes jis tavo brolis, nei Aigyptiečio, nes buvai ateivis jo žemėje. ⁸ Iš jų gimusieji trečioje kartoje įeis į Viešpaties susirinkimą.

⁹ Išėjęs kovon prieš savo neprietelius, sergėsies nuo visokio pikto dalyko. ¹⁰ Jei bus tarp jūsų žmogus, kurs nakčia susiteptu sapne, jis išeis už stovyklos ¹¹ ir nesugrįš, kolai vakarop neapsiplaus, o saulei nusileidus vėl ateis į stovyklą. ¹² Turėsi už stovyklos vietą, į kurią vaikščiosi priginties reikalų atliktų, ¹³ nešdamos baselį prie juostos; atsitupdamas išsikasi duobelę ir pridengsi žemėmis išmatas,

galės įgyti piliečio teisių Izraelyje. — (2) *Iškeksinis*. Tikra ebr. ž. *mamzer* prasmė nežinoma. Taip vadinosi visi Azoto gyventojai ir rusi visi Pilstymai. — (3-6) *Amonitas ir Moabitas*... Jie buvo kilę iš paleistuvinių santykių tarp tėvo ir dviejų jojo dukterų. Vz. Prad. 19, 31... Bet čionai nurodyta kita jų atstumimo priezastis. Plg. Sk. 22, 5; Joz. 24, 9. — (7)

Idumėjiečio. Jie buvo Ezavo ainiai. — (8) *Trečioje kartoje*. Plg. 1 Ezdr. 9, 12.

(9) *Kovon*. Ebr. t.: į stovyklą. Kalbama tikrinusiai apie kareivių stovyklas. — *Pikto dalyko*. Pavyzdys nurodytas sek. eil. — (10) *Susiteptu nakčia*. Plg. Kun. 15, 16. — (13) *Nešdamos baselį*. Nevalia tam dalykui naudoties ginklu. — (14) *Viešpats*... *vaikščioja*: laiko savo globoje.

dies per circuitum, et egesta humo operies ¹⁴ quo relevatus es (Dominus enim Deus tuus ambulat in medio castrorum, ut eruat te, et tradat tibi inimicos tuos) et sint castra tua sancta, et nihil in eis appareat fœditatis ne derelinquat te.

¹⁵ Non trades servum domino suo, qui ad te confugerit. ¹⁶ Habitabit tecum in loco. qui ei placuerit, et in una urbium tuarum requiescet: ne contristes eum. ¹⁷ Non erit meretrix de filiabus Israel, nec scortator de filiis Israel. ¹⁸ Non offeres mercedem prostibuli, nec pretium canis in domo Domini Dei tui, quidquid illud est quod voveris: quia abominatio est utrumque apud Dominum Deum tuum.

¹⁹ Non fenerabis fratri tuo ad usuram pecuniam, nec fruges, nec quamlibet aliam rem: ²⁰ sed alieno. Fratri autem tuo absque usura id, quo indiget, commodabis: ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere tuo in terra, ad quam ingredieris possidendam.

²¹ Cum votum voveris Domino Deo tuo, non tardabis reddere: quia requireret illud Dominus Deus tuus: et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum. ²² Si nolueris polliceri, absque peccato eris. ²³ Quod autem semel egressum est de labiis tuis, ob-

¹⁴ nuo kurių pasilengvinai. (Nes Viešpats, tavo Dievas, vaikščioja tarp stovyklos, kad tave išgelbėtų ir tau paduotų tavo neprietelius). Tavo stovykla tebūna šventa, ir tenepasirodo joje jokio mėšlo, kad Dievas tavęs neapleistu.

¹⁵ Vergo, kurs pas tave bus atbėgęs, neatiduosi jo ponui. ¹⁶ Jis gyvens su tavim vietoje, kuri jam patiks, ir ras atilsį viename tavo miestų; tu jo nenuliudink. ¹⁷ Nebus paleistuvės iš Izraelio dukterų, nei kekšininke iš Izraelio sūnų. ¹⁸ Neatnašausi Viešpaties, tavo Dievo, namuose paleistuvystės užmokešnio, nei šuns kainos, vis tiek, ką busi pasižadėjęs, nes abudu dalyku yra nuoboda Viešpaties, tavo Dievo, akyvaizdoje.

¹⁹ Neimsi iš savo brolio palukanų nei už paskolintus pinigų, nei už javus, nei už kokį nors kitą dalyką, ²⁰ bet iš svetimo; savo gi broliui paskolinsi be palukanų tai, kas jam reikalinga, kad Viešpats, tavo Dievas, tave palaimintu visuose tavo darbuose žemėje, kurios paveldėtų įeisi.

²¹ Padaręs Viešpačiui, tavo Dievui, apžadą, nesivėlinsi išpildyti, nes Viešpats, tavo Dievas, tai reikalau; ir jei busi pasivėlinęs, bus tau paskaityta nusidėjimu. ²² Jei nenorėsi žadėti, busi be nuodėmės. ²³ Bet kas išėjo vieną sykį iš tavo lūpų,

(15) *Vergo*. Kalbama apie vergą svetimą, išbėgusį iš svetimtaučio pono namų. — (17) *Nebus paleistuvės*... Kalbama apie paleistuvimą deivės Astartės garbei. — (18) *Nei šuns kainos*. Šunimi čionai pavadintos paleistuvaujantis vyriškis. Plg. Apr. 22, 15.

(19) *Palukanų*. Visai uždraudžiama imti palukanos arba nuosimčiai iš Izraelitų. Tečius turima mintyje skolinimą pinigų ne prekybos reikalam, bet tik beturčių susisėlpti.

(21-23) *Padaręs*... Įstatas apie apžadus. Plg. Iš. 22, 29; Kun. 27, 1... Sk. 30, 2...

servabis, et facies sicut promissisti Domino Deo tuo, et propria voluntate et ore tuo locutus es.

²⁴ Ingressus vineam proximi tui, comedere uvas quantum tibi placuerit: foras autem ne efferas tecum. ²⁵ Si intraveris in segetem amici tui, franges spicas, et manu conteres: falce autem non metes.

Capit XXIV. ¹ Si acceperit homo uxorem, et habuerit eam, et non invenerit gratiam ante oculos ejus propter aliquam foeditatem: scribet libellum repudii, et dabit in manu illius, et dimittet eam de domo sua. ² Cumque egressa alterum maritum duxerit, ³ et ille quoque oderit eam, dederitque ei libellum repudii, et dimiserit de domo sua, vel certe mortuus fuerit: ⁴ non poterit prior maritus recipere eam in uxorem: quia polluta est, et abominabilis facta est coram Domino: ne peccare facias terram tuam, quam Dominus Deus tuus tradiderit tibi possidendam.

⁵ Cum acceperit homo ruper uxorem, non procedet ad bel-

to laikysies ir padarysi, kaip pažadėjai Viešpačiui, tavo Dievui, ir ką esi kalbėjęs savo valia ir burna.

²⁴ Įėjęs savo artimo vynuogynan, valgyk vynuogių, kiek tau tiks, bet su savim nieko neišsinešk. ²⁵ Jei įeitumei į savo prietelio javus, valia tau raškyties varpų ir ranka išsitrinti, bet pjautuvu nesipjausi.

24 perskyrimas. ¹ Jei žmogus vestu pačią ir su ja gyven-tu, o ji nerastu jo akyse malonės dėl kokio nors bjaurumo, jis parašys atsiskyrimo raštą, duos jai į rankas ir paleis ją iš savo namų. ² Jei išėjus ji ištėkėtu už kito vyro, ³ ir taipogi tasai imtu jos neapkęsti, duotu jai atsiskyrimo raštą ir paleistu iš savo namų, arba rasi pats numirtu, ⁴ pirmasis vyras nebegalės jos imti atgal į pačias, nes ji yra sutepta ir tapo pasibjaurėtina Viešpaties akysvaizdoje; neleisk įvykti tokiui nuodėmei savo žemėje, kurią Viešpats, tavo Dievas, tau duos paveldėti.

⁵ Žmogus ką tik vedęs pačią neeis į karę, ir nebus ant jo

(24) *Bet su savim...* Ebr. t.: bet savo indan neišidėsi. — (25) *Valia tau raškyties varpų...* Ta teisė naudojosi Kristaus apaštalai. Mt. 12, 1.

(24, 1) *Jei žmogus...* Ebr. t. 1-3 eil. yra ilgo sakinio protazis: Jei vestu... ir parašytu... ir duotu... ir paleistu... ² ir ji išėjus ištėkėtu... ir ji butu paluosuota per vyro mirtį arba kitu atsiskyrimo raštu, ⁴ pirmasis vyras nebegalės... — *Bjaurumo*. Vėlesniais laikais taip išreiškta moters kaltybė buvo įvairiai aiškinama. Pats gi žodis (nėr ebr. t. dalyko nuogumas) nurodo kokią nors svarbią priežastį; todėl negana buvo vien vyro užsigėdimo. — *Parašys atsiskyrimo raštą*. Ebr. t.: jei parašytu...; todėl ne nau-

ją įstatą apie atsiskyrimą apskelbia čionai Mozė, bet tik mini tuomet viešpatavusį paprotį ir tai tuo tikslu, kad paaiškintu, jog gavusiai atsiskyrimo raštą moteriškai ir ištėkėjusiai už kito vyro nevalia jokiū būdu sugrįžti prie pirmojo. Bet minėdamas buvusį paprotį ir jo neuždrausdamas, Mozė tuo pačiu leido jam pasilikti toliaus ir tai dėlei Izraelitų širdies kietumo, kaip paaiškino pats Išganytojas, sugrąžindamas pirmąją moterystės nesutraukomybę (plg. Mt. 19, 2... — (4) *Nes ji yra sutepta...* Ebr. t.: po to kaip buvo sutepta, nes tai yra nuoboda Viešpaties akysvaizdoje.

(5) *Žmogus ką tik vedęs...* Plg. aug. 20, 7. — (6) *Nei apatinio, nei...* Ebr. t.:

lum, nec ei quippiam necessitatis injungetur publicæ, sed vacabit absque culpa domi suæ, ut uno anno lætetur cum uxore sua. ⁶ Non accipies loco pignoris inferiorem, et superiorem molam: quia animam suam opposuit tibi. ⁷ Si deprehensus fuerit homo sollicitans fratrem suum de filiis Israel, et vendito eo acceperit pretium, interficietur, et auferes malum de medio tui.

⁸ Observa diligenter ne incurras plagam lepræ, sed facies quæcumque docuerint te sacerdotes Levitici generis juxta id, quod præcepi eis, et imple sollicitate. ⁹ Mementote quæ fecerit Dominus Deus vester Mariæ in via cum egredere mini de Ægypto.

¹⁰ Cum repetes a proximo tuorem aliquam, quam debet tibi, non ingredieris domum ejus ut pignus auferas: ¹¹ sed stabis foris, et ille tibi proferet quod habuerit. ¹² Sin autem pauper est, non pernoctabit apud te pignus, ¹³ sed statim reddes ei ante solis occasum: ut dormiens in vestimento suo, benedicat tibi, et habeas justitiam coram Domino Deo tuo. ¹⁴ Non negabis mercedem indigentis, et pau-

ždėta jokios viešos pareigos; jis pasiliks be kalčios savo namuose, kad vienerius metus linksmintusi su savo pačia. ⁶ Užstatui neimsi nei apatinio, nei viršutinio girnų akmenis, nes taip jis tau užstato savo gyvybę. ⁷ Jei kas butu nutvertas betykojās savo brolio iš Izraelio sunų ir jį pardavęs paimtu užmokėsnį, toksai bus užmuštas, ir pr šalinsi pikta iš savo tarpo.

⁸ Labai sergėkies, kad neužsikrėtumei raupų sloga, bet daryk, ko tik tave pamokys kunigai iš Lėvio giminės pagal tai, ką jiems įsakiau, ir išpildyk rūpestingai. ⁹ Atsiminkite, ką Viešpats, jūsų Dievas, padarė Marijai kelyje, kuomet ėjote iš Aigipto.

¹⁰ Reikalaudamas atgal iš savo artimo kokio nors dalyko, kurį tau skolingas, neieisi į jo namus užstato pasiimtų, ¹¹ bet stovėsi lauke, o jis tau išneš, ką turės. ¹² O jei jis neturtin gas, nepasiliks pas tave per naktį užstatas, ¹³ bet tuojau jam atiduosi, saulei dar nenusileidus, kad miegodamas savo apdare laimintu tave ir tu butumei rastas teisus Viešpaties, tavo Dievo, akylaizdoje. ¹⁴ Neužlaikysi

girnų arba viršutinio girnų akmenis. Girnos buvo reikalingos kasdien javams susmalti; be viršutinio akmenis jos darėsi visai nenaudingos. — (7) *Betykojās...* Ebr. t. pavagiās žmogų iš savo brolių. Kaltybė lygi žmogžudystei. Plg. Iš. 21, 16.

(8) *Labai sergėkies...* Ebr. t. kalhama ne apie užsikrėtimą raupsais, bet apie užlaikymą visų įstatų apie tą baisią ligą. Vz. Kun. 13 ir 14 persk. — (9) *Atsiminkite...* Primenama Mozės ir Aarono

sesuo Marija, kad patvirtinus, jog pats Viešpats paskyrė pasiėgimo būdą su raupsuotaisiais ir jį įvykdo per savo kunigus. Plg. Sk. 12, 10.

(10. 11) *Neieisi į jo namus...* Užstatą, kad skolininkas sugrąžins skolą paskirtu metu, privalo išrinkti jis pats, o ne skolinojas. — (12. 13) *O jei jis neturtin gas...* Patėmtinas nuolatinis rūpestis beturčiais. Cionai turėta mintyje beturčių duodamą užstatui apsiaustą, be kurio jie pigiai galėjo apsieiti diena, bet ne naktį.

peris fratris tui, sive advenæ, qui tecum moratur in terra, et intra portas tuas est: ¹⁵ sed eadem die reddes ei pretium laboris sui ante solis occasum, quia pauper est, et ex eo sustentat animam suam: ne clamet contra te ad Dominum, et reputetur tibi in peccatum. ¹⁶ Non occidentur patres pro filiis, nec filii pro patribus, sed unusquisque pro peccato suo morietur. ¹⁷ Non pervertes iudicium advenæ et pupilli, nec auferes pignoris loco viduæ vestimentum. ¹⁸ Memento quod servieris in Ægypto, et eruerit te Dominus Deus tuus inde. Idcirco præcipio tibi ut facias hanc rem. ¹⁹ Quando messueris segetem in agro tuo, et oblitus manipulum reliqueris, non reverteris ut tollas illum: sed advenam, et pupillum, et viduam auferre patieris, ut benedicat tibi Dominus Deus tuus in omni opere manuum tuarum. ²⁰ Si fruges collegeris olivarum, quidquid remanserit in arboribus, non reverteris ut colligas: sed relinques advenæ, pupillo, ac viduæ. ²¹ Si vindemiaris vineam tuam, non colliges remanentes racemos, sed cedent in usus advenæ, pupilli, ac viduæ. ²² Memento quod et tu servieris in Ægypto, et idcirco præcipio tibi ut facias hanc rem.

Caput XXV. ¹ Si fuerit causa inter aliquos, et interpellerint iudices: quem iustum esse perspexerint, illi iustitiæ pal-

algos vargdieniui ir beturčiui savo broliui arba ateiviui, kurs su tavim pasilieka žemėje ir yra tarp tavo vartų, ¹⁵ bet tą pačią dieną, saulei dar nenusileidus, atiduosi užmokesnį už jo darbą, nes jis neturtingas ir tuo jis užlaiko savo gyvybę, kad nesišauktu prieš tave į Viešpatį ir nebutu tau paskaityta nusidėjimu. ¹⁶ Tėvai nebus užmušami už vaikus, nei vaikai už tėvus, bet kiekvienas numirs už savo nusidėjimą. ¹⁷ Neiškreipsi teismo ateiviui ir našlaičiui, ir neimsi iš našlės užstatui drabužio. ¹⁸ Atsimink, kad buvai vergas Aigypte, ir Viešpats, tavo Dievas, iš ten tave išliuosavo. Todėl aš tau įsakau taip daryti. ¹⁹ Pjaudamas javus savo dirvoje ir palikęs užmirštą pėdą, negriši jo pasiimtų, bet leisi nusėsti ateiviui, našlaičiui ir našlei, kad Viešpats, tavo Dievas, tave palaimintu visuose tavo rankų darbuose. ²⁰ Jei rinksi alyvų vaisius, negriši subaigti rinkti, kas bus likę ant medžių, bet paliksi ateiviui, našlaičiui ir našlei. ²¹ Jei uogausi savo vynuogyne, nerinksi pasiliekančių kekių, bet tai teks ateivio, našlaičio ir našlės reikalams. ²² Atsimink, kad ir tu buvai vergas Aigypte; todėl aš tau įsakau daryti tą dalyką.

25. perskyrimas. ¹ Jei kiltu tarp kaikiurių byla, ir jie kreiptusi prie teisėjų, tie pripažins teisybę tam, ką matys esant tei-

Plg. Iš. 22, 26, 27. — (14. 15) *Neužlaikysi...* Plg. Kun. 19, 13; Tob. 4, 15; Jok. 5, 4. — (16) *Tėvai...* Visai kitaip darydavo paprastai dauguma pagonių. Plg. Est. 9, 13; kod. Hammurabio. Dievas kada skiria bausmę už tėvų kaltę ir

vaikams net iki ketvirtajai kartai, bet tai Diero teismas, o ne žmonių teismuose užlaikytina taisyklė. Plg. Joz. 7, 24. — (17) *Neiškreipsi...* Plg. Iš. 22, 21–24. — (19–22) *Pjaudamas...* Plg. Kun. 19, 9...

mam dabunt: quem impium, condemnabunt impietatis. ² Sin autem eum, qui peccavit, dignum viderint plagis: prosternent, et coram se facient verberari. Pro mensura peccati erit et plagarum modus: ³ ita dumtaxat, ut quadragenarium numerum non excedant: ne fœde laceratus ante oculos tuos abeat frater tuus. ⁴ Non ligabis os bovis terentis in area fruges tuas.

⁵ Quando habitaverint fratres simul, et unus ex eis absque liberis mortuus fuerit, uxor defuncti non nubet alteri: sed accipiet eam frater ejus, et suscitabit semen fratris sui: ⁶ et primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit, ut non deleatur nomen ejus ex Israel. ⁷ Sin autem noluerit accipere uxorem fratris sui, quæ ei lege debetur, perget mulier ad portam civitatis, et interpellabit majores natu, dicetque: Non vult frater viri mei suscitare nomen fratris sui in Israel: nec me in conjugem sumere. ⁸ Statimque accersiri eum facient, et interrogabunt. Si responderit: Nolo eam uxorem accipere: ⁹ accedet mulier ad eum coram senioribus, et tollet calceamen-

sų, pasmerks gi tą, ką matys kalta. ² O jei matys nusidėjusį vertą esant plakimo, išties jį ir savo akyvaizdoje nuplakdins. Kirčių skaitlius bus pagal nusidėjimo didumą, ³ bet taip kad neperviršintu keturių dešimtų, kad tavo brolis nenuėitu bjauriai sudraskytas iš po tavo akių. ⁴ Neužriši nasrų jaučiui, kulinčiam klojime tavo javus.

⁵ Kuomet broliai gyvens draug ir vienas iš jų mirs be vaikų, mirusiojo pati neištekės už kito, bet ją ims mirusiojo brolis ir sužadins savo broliui ainiją, ⁶ o pirmgimį iš jos sunų pramins ano vardu, kad jo vardas nebutu išnaikintas iš Izraelio. ⁷ Jeigu jis nenorės imti savo brolio pačios, kuri jam pridera pagal įstatymą, moteriškė eis pas miesto vartus, kreipsis prie vyresniųjų ir tars: Mano vyro brolis nenori sužadinti savo brolio vardą Izraelyje, nei manęs imti į pačias. ⁸ Jie tuojau jį pasikvies ir pasiklaus. Jei jis atsakys: Nenoriu jos imti į pačias, ⁹ moteriškė prieis prie jo vyresniųjų akyvaizdoje, ims nuo jo

(25, 2) *Savo akyvaizdoje.* Ta nplykybė geriausiai galėjo sulaukyti budelių žiurumą. — (3) *Neperviršins keturių dešimtu.* Paskesniais laikais, bijodami peržengti tą įsakymą, neplakdavo daugiau kaip 29 kirčiais. Plg. 2 Kor. 11, 24. — (4) *Neužriši...* Javus senovėje kuldavo, pakloję klojime ir vedžiodami viršuje jų jaučius arba juos įkinkydami į veleną. Tas rūpesnis, kad kuliantis jautis galētu beidamas esti kuliamų javų, yra gražaus žmoniškumo žymė. Plg. šv. Povilo pritaikymą 1 Kor. 9, 9; 1 Tim. 5, 18.

(5) *Kuomet broliai...* Lėvirato įstatas. kad, mirus vienam broliui be vaikų, kitas

brolis turi vesti jo našlę ir pirmas gimęs iš tos moterystės sunus turi skaityties mirusiojo įpėdiniu, minimas žionai pirmą sykį; bet jis buvo paremtas ant labai seno papročio, buvusio jau senųjų patriarkų laikais. Vz. Prad. 38, 8. Jo tikslas buvo užlaikyti visas Izraelio šeimynas su visais jų pasidalinimais. Kituose panašiuose atsitikimuose moterystė buvo uždrausta. Vz. Kun. 18, 16; 20, 21. Vesti moterimi mirusiojo brolio našlę turėjo pareigą visi jo svaiviai kits po kito (plg. Mt. 22, 24 ir k.); kiti artimesni giminės neturėjo tos pareigos, bet ir jie turėjo teisę naudoties tuo įstatu. Plg. Rut. 3, 12; 4, 4... — (9)

tum de pede ejus, spuetque in faciem illius, et dicet: Sic fiet homini, qui non ædificat domum fratris sui. ¹⁰ Et vocabitur nomen illius in Israel, Domus discalceati.

¹¹ Si habuerint inter se jugum viri duo, et unus contra alterum rixari cœperit, volensque uxor alterius eruere virum suum de manu fortioris, miseritque manum, et apprehenderit verendaejus: ¹² abscondes manum illius, nec flecteris super eam ultra misericordia.

¹³ Non habebis in sacculo diversa pondera, majus et minus: ¹⁴ Nec erit in domo tua modius major et minor. ¹⁵ Pondus habebis justum et verum, et modius æqualis et verus erit tibi: ut multo vivas tempore super terram, quam Dominus Deus tuus dederit tibi. ¹⁶ Abominatur enim Dominus tuus eum, qui facit hæc, et aversatur omnem injustitiam.

¹⁷ Memento quæ fecerit tibi Amalec in via quando egrediebaris ex Ægypto: ¹⁸ quomodo occurrit tibi: et extremos agminis tui, qui lassii residebant, ceciderit, quando tu eras fame et labore confectus, et non timuerit Deum. ¹⁹ Cum ergo Dominus Deus tuus dederit tibi requiem, et subjecerit cunctas

kojos kurpę, spjaus jam į veidą ir sakys: Taip atsitiks žmogui, kurs nestato savo brolio namų. ¹⁰ Ir jis bus pramintas Izraelyje vardu: Nuautojo namai.

¹¹ Jei susivaidintu tarp savęs du vyrų ir pradėtų kits su kitu grumties, o vieno iš jųdviejų pati, norėdama išgelbėti savo vyrą iš stipresniojo rankos, ištiestu ranką ir nutvertu jį gėdos vietoje, ¹² nukirsi jai ranką, nepasiduodamas dėlei jos mėsaiširdystei.

¹³ Neturėsi maišelyje įvairių svarų, didesnio ir mažesnio, ¹⁴ ir nebus tavo namuose didesnio ir mažesnio saiko. ¹⁵ Turėsi svarą teisingą ir tikrą, ir saikas bus pas tave lygus ir tikras, kad ilgą laiką gyventumei žemėje, kurią Viešpats, tavo Dievas, tau duos. ¹⁶ Nes tavo Viešpats-bodisi tai darančiojo ir priešinasi visokiai neteisybei.

¹⁷ Atsimink, ką tau padarė Amalėkas kelyje, kuometėjai iš Aigypso, ¹⁸ kaip jis išėjo prieš tave ir tavo būrių pakraščius, kurie nuvargę buvo atsilikę, užmušę, kuomet tu buvai pailsęs dėlei bado ir nuovargio, ir jis nesibijojo Dievo. ¹⁹ Kuomet tat Viešpats, tavo Dievas, tau duos atilsį ir pavergs visas aplinkui

Imš nuo jo kojos kurpę. Tai buvo ženklas išsižadėjimo priderančios mirusiam broliui dalies ir teisės vesti moterimi jo našlę. Tas vyrų nuavimas draug buvo ir pažėminimo. — *Spjaus jam...* Paniekinimo ženklas. Plg. Sk. 12, 14 ir k. — *Nestato savo brolio namų:* nenori palaikyti savo brolio vardo ir šeimynos. — (10) *Ir jis:* jo šeimyna.

(11) *Jei susivaidintu...* Plg. Iš. 21, 22. — (12) *Nukirsi...* Už bėgėdišką pasiel-

gimą skiriama kieta bausmė.

(13-16) *Neturėsi...* Teisingumas svaruose ir saikuose. — *Svarų...* Ebr. t.: akmenų, didesnių perkant, mažesnių parduodant. Plg. Kun. 19, 35, 39. — *Saiko* Ebr. 'efah. 39,3 litro (anot kitų 38,8).

(17-19) *Atsimink, ką...* Vž. Iš. 17, 8. Tas įsakymas buvo pamažu išpildytas Teisėjų laikais (vž. Teis. 5, 14: 6, 3...), ypač gi Sauliaus (1 Kar. 14, 48, 15, 1...) ir Dovidu.

per circuitum nationes in terra, quam tibi pollicitus est: delebis nomen ejus sub cœlo. Cave ne obliviscaris.

Caput XXVI. ¹ Cumque intra-veris terram, quam Dominus Deus tuus tibi daturus est possidendam, et obtinueris eam, atque habitaveris in ea: ² tolles de cunctis frugibus tuis primitias, et pones in cartallo, pergesque ad locum, quem Dominus Deus tuus elegerit, ut ibi invocetur nomen ejus: ³ accedesque ad sacerdotem, qui fuerit in diebus illis, et dices ad eum: Profiniteor hodie coram Domino Deo tuo, quod ingressus sum in terram, pro qua juravit patribus nostris, ut daret eam nobis. ⁴ Suscipiensque sacerdos cartallum de manu tua, ponet ante altare Domini Dei tui: ⁵ et loqueris in conspectu Domini Dei tui: Syrus persequabatur patrem meum, qui descendit in Ægyptum, et ibi peregrinatus est in paucissimo numero: crevitque in gentem magnam ac robustam et infinitæ multitudinis. ⁶ Afflixeruntque nos Ægyptii, et persecuti sunt imponentes onera gravissima: ⁷ et clamavimus ad Dominum Deum patrum nostrorum: qui exaudivit nos, et respexit humilitatem nostram, et laborem, atque angustiam: ⁸ et eduxit nos de Ægypto in manu forti, et brachio extento, in ingenti pavore, in signis atque portentis: ⁹ et in-

tautas žemėje, kurią tau yra žadėjęs, tu išnaikinsi jo vardą po dangumi. Veizdėk, kad ne užmirštumei.

26. perskyrimas. ¹ Kuomet įeisi į žemę, kurią Viešpats, tavo Dievas, tau duos paveldėti, ir ją gavęs gyvensi joje, ² tu imsi iš visų savo vaisių pirmuones, sudėsi pintinėn ir eisi į vietą, kurią Viešpats, tavo Dievas, bus išsirinkęs, kad tenai butu šaukiamas jo vardas; ³ prisitarsinsi prie kunigo, koks bus anose dienose, ir jam sakysi: Išpažįstu šiandien Viešpaties, tavo Dievo, akyvaizdoje, kad įėjau į žemę, apie kurią jis yra prisiekęs mūsų tėvams, jog mums ją duos. ⁴ O kunigas, ėmęs iš tavo rankos pintinę, padės ties Viešpaties, tavo Dievo, altoriui: ⁵ tu gi kalbėsi Viešpaties, tavo Dievo, akyvaizdoje: Syrijietis persekiojo mano tėvą, kurs nuėjo Aigiptan ir tenai buvo ateivių su labai mažu žmonių skaitliumi; bet jis užaugo į didžią, stiprią ir begal skaitlingą tautą. ⁶ Aigyptiečiai mus prislėgė ir persekiojo, užkraudami sunkiausią našta. ⁷ o mes šaukėmės į Viešpatį, mūsų tėvų Dievą, kurs mus išklausė, pažvelgė į mūsų nužeminimą, vargą ir suspaudimą ⁸ ir mus išvedė iš Aigypso galinga ranka ir ištiestu petimi, su didžiausiu išgąsčiu, ženklais ir stebuklais; ⁹ jis įvedė į šią vietą ir mums davė

(26. 2) *Imisi... vaisių pirmuones.* Čionai kalbama apie apėigą, kurią kiekviena šeima turėjo atlikti vieną sykį Žadėtoje žemėje: gavus sau paskirtą žemės juosį, ji turėjo nusinėti pirmosios pjuties vaisių prie šventyklos, čia iškelti pokilį

ir viešai išpažinti, kad jau paveldėjo žemę, kuri Viešpaties buvo žadėta. — (5) *Syrijietis persekiojo.* . Ebr. t.: klaidžiojantis Aramietis buvo mano tėvas. Yra tai aliuizija į ilgą buvimą Jokubo Mėzopotamijoje ir į vargus, kuriuos

troduxit ad locum istum, et tradidit nobis terram lacte et melle manantem. ¹⁰ Et ideirco nunc offero primitias frugum terræ, quam Dominus dedit mihi. Et dimittes eas in conspectu Domini Dei tui, et adorato Domino Deo tuo. ¹¹ Et epulaberis in omnibus bonis, quæ Dominus Deus tuus dederit tibi, et domui tuæ, tu et Levites, et advena qui tecum est.

¹² Quando compleveris decimam cunctarum frugum tuarum, anno decimarum tertio dabis Levitæ, et advenæ, et pupillo et viduæ, ut comedant intra portas tuas, et saturentur: ¹³ loquerisque in conspectu Domini Dei tui: Abstuli quod sanctificatum est de domo mea, et dedi illud Levitæ et advenæ, et pupillo ac viduæ, sicut jussisti mihi: non præterivi mandata tua, nec sum oblitus imperii tui. ¹⁴ Non comedi ex eis in luctu meo, nec separavi ea in qualibet immunditia, nec expendi ex his quidquam in re funebri. Obedivi voci Domini Dei mei, et feci omnia sicut præcepisti mihi. ¹⁵ Respice de sanctuario tuo, et de excelso cælorum habitaculo, et benedic populo tuo Israel, et terræ, quam dedisti nobis, sicut jurasti patribus nostris, terræ lacte et melle mananti.

žemę, plustančią pienu ir medum. ¹⁰ Todėlei aš dabar atnašauju pirmuones vaisių žemės, kurią Viešpats man davė. Tu jas paliksi Viešpaties, tavo Dievo, akyvaizdoje ir pagarbinsi Viešpatį, tavo Dievą, ¹¹ kelsi pokilį iš visokių gėrybių, kurias Viešpats, tavo Dievas, duos tau ir tavo namams, tu, ir Lėvitas, ir ateivis, kurs su tavim yra.

¹² Kuomet busi atidavęs visų tavo vaisių dešimtinę, trečiais dešimtinių metais duosi Lėvitui, ateivini, našlaičiui ir našlei, kad valgytu tarp tavo vartų ir pasisotintu, ¹³ ir kalbėsi Viešpaties, tavo Dievo, akyvaizdoje: Aš paėmiau, kas pašvęsta, iš mano namų ir tai daviau Lėvitui, ateivini, našlaičiui ir našlei, kaip man įsakei; neperžengiau tavo įsakymų ir neužmiršau tavo paliepimo. ¹⁴ Nevalgiau jų mano nuiludime ir jų neatskyriau, budamas kuo nors suteptas, ir nieko iš jų nevartoju pakasynose. Buvau paklusnus Viešpaties, mano Dievo, balsui ir visa padariau, kaip man įsakei. ¹⁵ Pažvelgk iš savo šventyklos ir iš augštosios dangaus buveinės ir palaimink savo tautą, Izraėlį, ir tą žemę, kurią mums davei, kaip esi prisiekęs mūsų tėvams, žemę, plustančią pienu ir medum.

jis tenai pakėlė. Vz. Prad. 29-31 persk. — *Mažų skaitlūm*: 70 dušių. Vz. Prad. 46. 27.

(12) *Kuomet busi atidavęs...* Vz. aug. 12, 17: 14, 28. 29; Tob. 1, 7, 8. — (13) *Viešpaties... akyvaizdoje*: prie šventyklos. — (14) *Nevalgiau...* Tos eil. žodžiais išpažįstama, kad dešimtinė nebuvo jokiū budu sutepta. — *Nuiludime*: apraudodamas mirusias ypatus. Tuomet

žmogus skaitosi suteptas, todėl jam nevalia prisiliesti pašvęstų dalykų. Plg. Kun. 7, 20; 21, 1 ir k. Anot kitų aiškintojų: be dieviškai; tarsi butu pasakyta: nieko iš to neatnašau stabams. — *Pakasynose*. Žaikurie aiškintojai mato čionai aliuziją į senobinių tautų paprotį dėti valgių ant mirusiųjų kapo; anot kitų gi čionai turtėta mintyje kitas paprotis siųsti valgių šeimynoms, esančioms gedule, kad taip

¹⁶ Hodie Dominus Deus tuus praecepit tibi ut facias mandata haec atque iudicia: et custodias et impleas ex toto corde tuo, et ex tota anima tua. ¹⁷ Dominum elegisti hodie, ut sit tibi Deus, et ambules in viis ejus, et custodias ceremonias illius, et mandata atque iudicia, et obedias ejus imperio. ¹⁸ Et Dominus elegit te hodie ut sis ei populus peculiaris, sicut locutus est tibi, et custodias omnia praecepta illius: ¹⁹ et faciat te excelsiorem cunctis gentibus quas creavit, in laudem, et nomen, et gloriam suam: ut sis populus sanctus Domini Dei tui, sicut locutus est.

¹⁶ Šiandien Viešpats, tavo Dievas, tau įsakė pildyti šituos paliepiumus ir nutarimus, užlaikyti ir pildyti visa tavo dūšia. ¹⁷ Šiandien išsirinkai Viešpatį, kad jis tau būtų Dievas, kad vaikščiotumei jo keliais, užlaikytumei jo įstatus, paliepiumus ir nutarimus ir butumei paklusnus jo valiai. ¹⁸ Ir Viešpats šiandien išsirinko tave, kad jam butumei visai nuosavi tauta, kaip jis yra tau kalbėjęs, ir kad užlaikytumei visus jo įsakymus, ¹⁹ kad jis padarytu tave prakilnesne už visas tautas, kurias yra sutvėręs savo šlovei, vardui ir garbei, kad butumei tauta pašvęsta Viešpačiui. tavo Dievui, kaip jis yra kalbėjęs.

III. Paraginisimas užlaikyti įstatymą. 1. Apgarsinimas įstatymo ir jo patvirtinimas pažadėjimu užmokesnio ir bausmės.

Caput XXVII. ¹ Praecepit autem Moyses et seniores Israel, populo dicentes: Custodite omne mandatum quod praecepit vobis hodie. ² Cumque transieritis Jordanem in terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, eriges ingentes lapides, et calce levigabis eos, ³ ut possis in

27. perskyrimas. ¹ Mozė ir Izraelio vyresnieji įsakė tautai ir tarė: Užlaikykite visus paliepiumus, kuriuos šiandien jums apskelbiu. ² O perėjęs per Jordaną į žemę, kurią Viešpats, tavo Dievas, tau duos, pasistatysididžiausių akmenų ir aptrauksi juos kalkėmis, ³ kad galėtumei ant

joms išreikškus užuojautą. Plg. 2 Kar. 3, 35; Jer. 16, 7 ir k.

(16) Šiandien... Čionai prasideda antrojo Mozės pamokslų užbaiga, kuri susideda iš karšto paraginio prie paklusnumo.

27, 1—28, 68. Visas trečias Mozės pamokslas susideda iš nurodymo įvairių priežasčių, kodėl Izraelitai privalo užlaikyti įstatymą. Jis pradedamas įsakymu, kad perėję per Jordaną parašytų įstatymą ant akmenų ir sustoję ant Garizimo ir Ebalio kalnų apgarsintų palaiminimus įstatymo pildytojams ir prakeikimus jo

peržengėjams (27, 1—26). Prie tos progos Mozė vėl gana plačiai išskaito gėrybes, kurios bus suteiktos už įstatymo pildymą, ir baises bausmes, kurias už jo peržengimą Dievas siųs ant tautos (28, 1—68).

(27, 1) *Mozė ir Izraelio vyresnieji.* Niekur kitur nėra taip pasakyta, kad Mozė draug su vyresniaisiais būtu kalbėjęs į tautą: be to, toliaus (4. e.) Mozė kalba vienas; todėl kaikurie aiškintojai mano, kad čionai tekstas nevisai tikras, ir kad jis reiktu pataisvti taip: Mozė įsakė Izraelio vyresniesiems ir tarė. — (2) *Pasistatysi.* Tą įsakymą išpildė Jozuė. Vž.

eis scribere omnia verba legis hujus, Jordane transmissio: ut introeas terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi, terram lacte et melle manantem, sicut juravit patribus tuis. ⁴ Quando ergo transieritis Jordanem, erigite lapides, quos ego hodie præcipio vobis in monte Hebal, et levigabis eos calce: ⁵ et ædificabis ibi altare Domino Deo tuo de lapidibus, quos ferrum non tetigit, ⁶ et de saxis informibus et impolitis: et offeres super eo holocausta Domino Deo tuo, ⁷ et immolabis hostias pacificas, comedesque ibi, et epulaberis coram Domino Deo tuo. ⁸ Et scribes super lapides omnia verba legis hujus plane et lucide.

⁹ Dixeruntque Moyses et sacerdotes Levitici generis ad omnem Israel: Attende, et audi Israel. Hodie factus es populus Domini Dei tui: ¹⁰ audies vocem ejus, et facies mandata atque justitias, quas ego præcipio tibi. ¹¹ Præcepitque Moyses populo in die illo, dicens: ¹² Hi stabunt ad benedicendum populo super montem Garizim, Jordane transmissio: Simeon, Levi, Judas, Issachar. Joseph, et Benjamin. ¹³ Et e regione isti

jų parašyti visus šito įstatymo žodžius, perėjęs per Jordaną, idant įeitymei į žemę, kurią Viešpats, tavo Dievas, tau duos, žemę, plustančią pienu ir medum, kaip jis yra prisiekęs tavo tėvams. ⁴ Taigi, perėję per Jordaną, pasistatykite akmenų, kuriuos aš jums šiandien įsakau, ant Ebalio kalno ir aptrauksi juos kalkėmis. ⁵ Pastatysi tenai Viešpačiui, tavo Dievui, altorių iš akmenų, kurių nepalietė geležis, ⁶ iš nedailintų ir netašytų akmenų, ir atnašausi ant jo Viešpačiui, tavo Dievui, deginamasias aukas. ⁷ Tenai pjausi dėkojimo aukas ir valgysi, pokiaudamas Viešpaties, tavo Dievo, akyvaizdoje; ⁸ ir parašysi ant akmenų visus šito įstatymo žodžius aiškiai ir žymiai.

⁹ Tuomet Mozė ir Lėvio giminės kunigai sakė visam Izraeliui: Tėmyk ir klausyk, Izraeliau; šiandien tu tapai Viešpaties, tavo Dievo, tauta; ¹⁰ klausysi jo balso ir pildysi paliepiamus ir įstatus, kuriuos aš tau apskelbiu. ¹¹ Tą pačią dieną Mozė įsakė tautai ir tarė: ¹² Perėjęs per Jordaną, šitie stovės ant Garizimo kalno, kad laimintu tautą: Simeonas, Lėvis, Judas, Isakaras, Juozapas ir Benjaminas; ¹³ ir priešais šitie stovės

Joz. 8, 32-35; plg. Joz. 24, 1... — (3) *Kad galėtumėi...*: kad akmenų paviršius taptų lygesnis ir kad raštas būtų aiškesnis. — *Visus šito įstatymo žodžius*. Iš šito pasakymo neišku, kas reikėjo parašyti ant akmenų; spėjama, kad Atk. Įstatymo žodžius, parašytus aug. 6, 1-7, 11, draug su palaiminimais ir prakeikimais; anot kitų aiškintojų, kad tik palaiminimus ir prakeikimus. — *Idant įeitymei...* Tikriaus: Kuomet busi įėjęs. — (4) *Ebalio*. Vž. aug. 11, 29. Samarijiečiai savo

Pentateuche tą vardą pakeitė Garizimu; tai jie padarė paskesniais laikais, kad padidintu šlovę savo bažnyčios, pastatytos ant Garizimo, sujungdami tą vardą su įstatymo akmenų vieta. Plg. Jo. 4, 20. — (5) *Altorių iš akmenų*.. Plg. Iš. 20, 25.

(9) *Lėvio giminės kunigai*. Vž. aug. 1. eil. pamišk — *Tu tapai Viešpaties...* Priminimas didžio Izraelitų išaugstinimo turėjo juos labiausiai paraginti prie ištikimumo. — (12. 13) *Kad laimintu... kad keiktu*: kad girdėtu palaiminimus ir pra-

stabunt ad maledicendum in monte Hebal: Ruben, Gad, et Aser, et Zabulon, Dan et Nephthali. ¹⁴ Et pronuntiabunt Levitæ, dicentque ad omnes viros Israel excelsa voce: ¹⁵ Maledictus homo, qui facit sculptile et conflatile, abominationem Domini, opus manuum artificum, ponetque illud in abscondito: et respondebit omnis populus, et dicet: Amen. ¹⁶ Maledictus qui non honorat patrem suum, et matrem: et dicet omnis populus: Amen. ¹⁷ Maledictus qui transfert terminos proximi sui: et dicet omnis populus: Amen. ¹⁸ Maledictus qui errare facit cæcum in itinere: et dicet omnis populus: Amen. ¹⁹ Maledictus qui pervertit iudicium advenæ, pupilli et viduæ: et dicet omnis populus: Amen. ²⁰ Maledictus qui dormit cum uxore patris sui, et revelat operimentum lectuli ejus: et dicet omnis populus: Amen. ²¹ Maledictus qui dormit cum omni jumento: et dicet omnis populus: Amen. ²² Maledictus qui dormit cum sorore sua, filia patris sui, vel matris suæ: et dicet omnis populus: Amen. ²³ Maledictus qui dormit cum socru sua: et dicet omnis populus: Amen. ²⁴ Male-

ant Ebalio kalno, kad keiktu: Gadas ir Aseras, Zabulonas, Danas ir Neftalis. ¹⁴ Lëvitai ištars ir sakys skardžiu balsu visiems Izraelio vyrams: ¹⁵ Prakeiktas žmogus, kurs daro drožtinį ir lietinį paveikslą, nuobodą Viešpačiui, dailininkų rankų darbą, ir jį dės slapčiojė vietoje. O visa tauta atsakys ir tars: Amen. ¹⁶ Prakeiktas, kurs negerbia savo tėvo ir motinos; ir visa tauta sakys: Amen. ¹⁷ Prakeiktas, kurs perkelia savo artimo ribas; ir visa tauta sakys: Amen. ¹⁸ Prakeiktas, kurs suklaidina aklą kelyje; ir visa tauta sakys: Amen. ¹⁹ Prakeiktas, kurs iškreipia teismą ateiviui, našlaičiui ir našlei; ir visa tauta sakys: Amen. ²⁰ Prakeiktas, kurs sugula su savo tėvo pačia ir atidengia jo patalo uždangą; ir visa tauta sakys: Amen. ²¹ Prakeiktas, kurs paleistuvauja su kokiuo nors gyvuliu; ir visa tauta sakys: Amen. ²² Prakeiktas, kurs sugula su savo seserimi, savo tėvo arba savo motinos dukterimi; ir visa tauta sakys: Amen. ²³ Prakeiktas, kurs sugula su savo uošve; ir visa tauta sakys: Amen. ²⁴ Prakeiktas teesie, kas slapčia

keikimus, nes ne į dvi dalį perskirtos giminės turėjo ištarti palaiminimo ir prakeikimo žodžius, bet Lëvitai arba tikriaus sakant kunigai, o atsakojo „Amen“ visa tauta. Apeigos metu tauta perskirama taip, kad ant Garizimo sustoja tikrųjų Jokubo pačių Lijos ir Rakėlės sunys, ant Ebalio gulovių sunys, prie kurių prijungiamas Rubenas, nustojes pirm gimystės teisių ir paskutinis Lijos sunus Gadas. — (14) *Lëvitai*: keletas žmonių iš Lëvio giminės. Anot. Joz. 8, 33 tai buvo kunigai. — (15) *Prakeiktas*... Prakeikimų yra dvylika, tai yra tiek pat, kiek Izraelio giminių.

Jie atkreipti prieš tuos, kurie peržengtu svarbiausius įstatymo reikalavimus. Kadangi aug. 12. eil. buvo pažadėti ne tik prakeikimai, bet ir palaiminimai, tuotarpu gi jų čionai nėra, todėl daugelis aiškiutojų mano, kad šitoje vietoje tekstas užsiliko nebe pilnas. — *Kurs daro drožtinį*... Plg. Iš. 20, 4. — (16) *Kurs negerbia*... Plg. Iš. 20, 12. — (17) *Kurs perkelia*... Plg. Iš. 20, 15; Atk. 19, 14. — (18-19) *Kurs suklaidina*... *kurs iškreipia*... Tuodu prakeikimu apgina silpnųjų ir nelaimingųjų teises. Plg. aug. 24, 17. — (20-23) *Kurs sugula*... Plg. Kun.

dictus qui clam percusserit proximum suum: et dicet omnis populus: Amen. ²⁵ Maledictus qui accipit munera, ut percutiat animam sanguinis innocentis: et dicet omnis populus: Amen. ²⁶ Maledictus qui non permanet in sermonibus legis hujus, nec eos opere perficit: et dicet omnis populus: Amen.

Caput XXVIII. ¹ Si autem audieris vocem Domini Dei tui, ut facias atque custodias omnia mandata ejus, quæ ego præcipio tibi hodie, faciet te Dominus Deus tuus excelsiorem cunctis gentibus, quæ versantur in terra. ² Venientque super te universæ benedictiones istæ, et apprehendent te: si tamen præcepta ejus audieris. ³ Benedictus tu in civitate, et benedictus in agro. ⁴ Benedictus fructus ventris tui, et fructus terræ tuæ, fructusque jumentorum tuorum, greges armentorum tuorum, et caulæ ovium tuarum. ⁵ Benedicta horrea tua, et benedictæ reliquiæ tuæ. ⁶ Benedictus eris tu ingrediens et egrediens. ⁷ Dabit Dominus inimicos tuos, qui consurgunt adversum te, corruentes in conspectu tuo: per unam viam venient contra te, et per septem fugient a facie tua. ⁸ Emittet Dominus bene-

užmuštu savo artimą; ir visa tauta sakys: Amen. ²⁵ Prakeiktas, kas ima dovanų, kad užmuštu išliedamas nekaltą kraują; ir visa tauta sakys: Amen. ²⁶ Prakeiktas, kas nesilaiko šito įstatymo žodžių ir jų neįvykdo darbu; ir visa tauta sakys: Amen.

28. perskyrimas. ¹ O jei klausysi Viešpaties, tavo Dievo, balso, pildydamas ir užlaikydamas visus jo paliepimus, kuriuos aš tau šiandien skelbiu, Viešpats, tavo Dievas, padarys tave prakilnesne už visas esančias ant žemės tautas. ² Ateis ant tavęs visi šitie palaiminimai ir tau teks, jei tečiaus klausysi jo įsakymų. ³ Tu busi palaimintas mieste ir lauke. ⁴ Palaimintas tavo iščios vaisius, tavo žemės vaisius ir tavo galvijų vaisius, tavo jaučių bandos ir tavo avių tvartai. ⁵ Palaiminti tavo klounai ir palaiminta, ką susitaupai. ⁶ Tu busi palaimintas įeidamas ir išeidamas. ⁷ Viešpats duos, kad tavo neprieteliai, kurie pakilsta prieš tave, kristu tavo akyvaizdoje: jie ateis prieš tave vienu keliu, o septyniais bėgs nuo tavo veido. ⁸ Viešpats siųs palaiminimą ant tavo aruodų ir ant vi-

18, 7. 9. 23. — (26) *Kas nesilaiko...* Prakeikimas bendras visiems įstatymo peržengėjams. Plg. Sk. 30, 15. — *Amen.* Tuo žodžiu Izraelitai turėjo pritarti apskelbiamiems prakeikimams.

(28, 1) *O jei klausysi...* Pasakęs, ką Izraelitai turės padaryti paskiaus, perėję per Jordaną, Mozė nuo savęs plačiai paaiškina aug. paminėtuosius palaiminimus ir prakeikimus, ypač gi daug kalba apie paskutiniuosius. Neveltui tat ir šv. Povilas Ap. sako, kad prakeikimas yra labiau-

sia apsireiškianti įstatymo žymė (Gal. 3, 10); bet jis tuojuo priduria: *Kristus mus atpirko nuo Įstatymo prakeikimo, tapęs už mus prakeikimu* (Gal. 3, 13). — *Padarys..* Plg. aug. 26, 19. — (7) *Tavo klounai.* Ebr. *tan'akha*, tavo pintinė, kurioje laikomi javai. — *Ką susitaupai.* Ebr. *miš'arhekha*, tavo geldos, kuriose iš javų daroma tešla. — (6) *Įeidamas...* imdamos kokio nors darbo ir jį įvykdydamos. (7-14) *Viešpats duos..* Tose eil. nurodoma plačiau ir smulčiau,

dictionem super cellaria tua, et super omnia opera manuum tuarum: benedicetque tibi in terra, quam acceperis. ⁹ Suscitabit te Dominus sibi in populum sanctum, sicut juravit tibi: si custodieris mandata Domini Dei tui, et ambulaveris in viis ejus. ¹⁰ Videbuntque omnes terrarum populi quod nomen Domini invocatum sit super te, et timebunt te. ¹¹ Abundare te faciet Dominus omnibus bonis, fructu uteri tui, et fructu jumentorum tuorum, fructu terræ tuæ, quam juravit Dominus patribus tuis ut daret tibi. ¹² Aperiet Dominus thesaurum suum optimum, cælum, ut tribuat pluviam terræ tuæ in tempore suo: benedicetque cunctis operibus manuum tuarum. Et fœnerabis gentibus multis, et ipse a nullo fœnus accipies. ¹³ Constituet te Dominus in caput, et non in caudam: et eris semper supra, et non subter: si tamen audieris mandata Domini Dei tui quæ ego præcipio tibi hodie, et custodieris et feceris, ¹⁴ ac non declinaveris ab eis nec ad dexteram, nec ad sinistram, nec secutus fueris deos alienos, neque colueris eos.

¹⁵ Quod si audire nolueris vocem Domini Dei tui, ut custodias, et facias omnia mandata ejus et ceremonias, quas ego præcipio tibi hodie, venient super te omnes maledictiones istæ, et apprehendent te. ¹⁶ Maledictus eris in civitate, maledictus in agro. ¹⁷ Maledictum horreum tuum, et maledictæ re-

sų tavo rankų darbų, ir tave palaimins žemėje, kurią gausi. ⁹ Viešpats pažadins sau tave, kad butumei šventa tauta, kaip tau yra prisiekęs, jei užlaikysi Viešpaties, tavo Dievo, įsakymus ir vaikščiosi jo keliais. ¹⁰ Visos žemės tautos matys, kad ant tavęs šaukiamas Viešpaties vardas ir bijosis tavęs. ¹¹ Viešpats suteiks tau apsčiai visokių gėrybių, tavo iščios vaisiaus, tavo galvijų vaisiaus ir vaisiaus tavo žemės, apie kurią Viešpats yra prisiekęs tavo tėvams, kad ją tau duos. ¹² Viešpats atvers savo geriausį išdą, dangų, kad savo laiku duotu tavo žemei lietaus, ir palaimins visus tavo rankų darbus. Tu skolinsi daugeliui tautų, o pats iš nieko neimsi skolon. ¹³ Viešpats padarys tave galva, o ne uodega, visomet busi viršuje, o ne apačioje, jei tečiaus klausysi Viešpaties, tavo Dievo, paliepiamų, kuriuos aš tau šiandien skelbiu, jei juos užlaikysi ir pildysi, ¹⁴ ir nenukrypsi nuo jų nei dešinėn, nei kairėn, jei neseksi svetimų dievų ir jų negarbinsi.

¹⁵ Bet jei nenorėsi klausyti Viešpaties, savo Dievo, balso, kad užlaikytumei ir pildytumei visus jo paliepiamus ir įstatus, kuriuos aš tau šiandien skelbiu, ateis ant tavęs šitie prakeikimai ir apnyks tave. ¹⁶ Prakeiktas busi mieste, prakeiktas lauke; ¹⁷ prakeiktas tavo kluonas, prakeikta, ką tu susitaupysi.

kaip apsireikš Dievo palaiminimai išrinktojoje tautoje.

(15) *Bet jei...* Toki pat įžanga į pra-

keikimus, kaip aug. 1. ir 2. eil. prieš palaiminimus. — (16-19) *Prakeiktas busi...* Prakeikimai analogiški 3-6. eil. palaimini-

liquiæ tuæ. ¹⁸ Maledictus fructus ventris tui, et fructus terræ tuæ, armenta boum tuorum, et greges ovium tuarum. ¹⁹ Maledictus eris ingrediens, et maledictus egrediens. ²⁰ Mittet Dominus super te famem et esuriem, et increpationem in omnia opera tua, quæ tu facies: donec conterat te. et perdat velociter. propter adinventiones tuas pessimas in quibus reliquisti me. ²¹ Adjungat tibi Dominus pestilentiam, donec consumat te de terra, ad quam ingrederis possidendam. ²² Percutiat te Dominus egestate, feбри et frigore. ardore et æstu, et aëre corrupto ac rubigine, et persequatur donec pereas. ²³ Sit cælum, quod supra te est, æneum: et terra, quam calcas, ferrea. ²⁴ Det Dominus imbrem terræ tuæ pulverem, et de cælo descendat super te cinis, donec conteraris. ²⁵ Tradat te Dominus corrumpentem ante hostes tuos: per unam viam egrediaris contra eos, et per septem fugias, et dispergaris per omnia regna terræ. ²⁶ Sitque cadaver tuum in escam cunctis volatilibus cæli, et bestiis terræ, et non sit qui abigat. ²⁷ Percutiat te Dominus ulcere Ægypti, et partem corporis, per quam stercora egeruntur, scabie quoque et prurigine: ita ut curari nequeas. ²⁸ Percutiat te Dominus amentia et cæ-

¹⁸ Prakeiktas tavo iščios vaisius ir tavo žemės vaisius, tavo jaučių bandos ir tavo avių buriai. ¹⁹ Prakeiktas busi įeidamas ir prakeiktas išeidamas. ²⁰ Viešpats siųs ant tavęs badą ir alkį ir pasmerkimą ant visų tavo darbų, kuriuos tu darysi, kolei nesutrints tavęs ir nepražudys veikiai už tavo pikčiausius pasielgimus, kuriais mane apleidai. ²¹ Viešpats teištinka tave maru, kolei neišnaikins tavęs nuo žemės, kurios paveldėtį įeisi. ²² Viešpats teištinka tave neturtu, drugiu ir šalčiu, karščiu ir kaitra, nesveiku oru ir amaru ir tepersekioja, kolei nepražusi. ²³ Dangus viršuje tavęs tebuna varinis ir žemė, kurią mindai, geležinė. ²⁴ Viešpats teduoda tavo žemei smilčių užuot lietaus, ir iš dangaus tekrinta ant tavęs pelenai, kolei nebusi sutrintas. ²⁵ Viešpats tepaduoda tave, kad kristumei prieš tavo neprietelius: vienu keliu išeisi prieš juos, o septyniais bėgsi atgal ir išsisklaidysi po visas žemės karalystes. ²⁶ Tavo lavonas teesie maistas visiems dangaus paukščiams ir žemės žvėrimis, ir tenebuna, kas juos šalin nugintu. ²⁷ Viešpats teištinka tave Aigypto votimi ir kuno dalį, kuria išeina išmatos, šašais taipogi ir niežais, taip kad negalėtumei išsigydyti. ²⁸ Viešpats teištinka tave beprotyste,

mams.—(20) *Badą ir alkį*. Geriausias anot ebr. t.: prakeikimą ir sumišimą. —(21) *Viešpats teištinka...* Ebr. t.: Viešpats tepadaro, kad prietavęs prikiptu maras. —(22) *Viešpats...* Ebr. teks.: Viešpats ištiks tave džiova ir drugiu, karščiu ir užsidegimu, sausuma, amaru ir gelta. Pirmos keturios slogos vargina

pačius žmones, tris paskutinės naikina jų augalus. —(24) *Smilčių...* Nuo ilgos sausumos žemės paviršis pavirs smulkiomis dulkėmis, kurių bus pilnas ir oras. —(25) *Vienu keliu...* Plg. aug. 7. e. — *Išsisklaidysi...* Ebr. t. mintis toki: taip kad tu busi vienos žemės karalystės baidyklė. —(27) *Aigypto votimi...* Vž. aug. Iš. 9, 9. — *Kuno dalį...* Kalbama apie emoroi-

citata ac furore mentis, ²⁹ et palpes in meridie sicut palpare solet cæcus in tenebris, et non dirigas vias tuas. Omnique tempore calumniam sustineas, et opprimaris violentia, nec habeas qui liberet te. ³⁰ Uxorem accipias, et alius dormiat cum ea. Domum ædifices, et non habites in ea. Plantas vineam, et non vindemies eam. ³¹ Bos tuus imoletur coram te, et non comedas ex eo. Asinus tuus rapiatur in conspectu tuo, et non reddatur tibi. Oves tuæ dentur inimicis tuis, et non sit qui te adjuvet. ³² Filii tui et filiæ tuæ tradantur alteri populo, videntibus oculis tuis, et deficientibus ad conspectum eorum tota die, et non sit fortitudo in manu tua. ³³ Fructus terræ tuæ, et omnes labores tuos comedat populus, quem ignoras: et sis semper calumniam sustinens, et oppressus cunctis diebus, ³⁴ et stupens ad terrorem eorum quæ videbunt oculi tui. ³⁵ Percutiat te Dominus ulcere pessimo in genibus et in suris, sanarique non possis a planta pedis usque ad verticem tuum. ³⁶ Ducet te Dominus, et regem tuum, quem constitueris super te, in gentem, quam ignoras tu et patres tui: et servies ibi diis alienis, ligno et lapidi. ³⁷ Et eris perditus in proverbium ac fabulam omnibus

aklumu ir padukimu, ²⁹ ir reikės tau čiupinėti vidudienį, kaip paprastai čiupinėja aklas tamsybėse, ir nerasi tikro kelio. Visą laiką turėsi kentėti apšmeižimą ir busi slėgiamas prievar-ta, ir neturėsi, kas tave išliuosuotu. ³⁰ Vesi pačią, ir kitas suguls su ja. Statysi namus ir juose negyvensi. Užsiveisi vynuogyną ir nerinksi iš jo uogų. ³¹ Tavo jautis tegul bus papjautas tavo akyse, ir tu jo nevalgysi. Tavo asilas tebuna nutvertas tavo akyvaizdoje ir tau neatiduotas. Tavo avis tebuna atiduotos tavo neprieteliams, ir tenebuna, kas tau padėtų. ³² Tavo sūnūs ir tavo dukteris tebuna atiduoti kitai tautai, tau mantant savo akimis ir paskui išsiilgstant jų veido visą dieną, ir nebus galybės tavo rankoje. ³³ Tavo žemės vaisius ir visus tavo darbus tesuvalgo tauta, kurios nepažįsti ir tegul visuomet kentėsi apšmeižimą ir busi prispaustas per visas dienas, ³⁴ ir apimtas didžiausios baimės tų dalykų, kuriuos matys tavo akis. ³⁵ Viešpats teištinka tave pikčiausia votimi ant kelių ir ant blauzdų ir negalėsi išsigydyti nuo kojos pado iki tavo virsugalviui. ³⁶ Viešpats nuves tave ir tavo karalių, kurį įsistatysi ant savęs, pas tautą, kurios nepažįstate tu ir tavo tėvai, ir tenai tarnausi svetimiems dievams, medžiui ir akmeniui; ³⁷ busi prazuves ir tapsi patarle ir pasaka

dų ligą. Plg. 1 Kar. 5, 6. — (29) *Tamsybėse*. Geriausias savo tamsybėse, nes aklam visuomet tamsu. — *Nerasi tikrojo kelio*... Ebr. t.: neturėsi savo kelyje pasisekimo ir busi visuomet vien tik prispaustas

ir plėšiamas, bei išgelbėtojo. — (35) *Viešpats teištinka*... Nauja slogų eilia. — (36) *Viešpats nuves*... Tai yra augščiausias prakeikimo laipsnis. Kada Izraelis suardys sandorą, nebesilaikys jos ir Viešpats. Zadėtoji žemė bus atimta

populis, ad quos te introduxerit Dominus. ³⁸ Sementem multam jacies in terram, et modicum congregabis; quia locustae devorabunt omnia. ³⁹ Vineam plantabis, et fodies: et vinum non bibes, nec colliges ex ea quippiam: quoniam vastabitur vermibus. ⁴⁰ Olivas habebis in omnibus terminis tuis, et non ungeris oleo: quia defluent, et peribunt. ⁴¹ Filios generabis et filias, et non frueris eis: quoniam ducentur in captivitatem. ⁴² Omnes arbores tuas et fruges terrae tuae rubigo consumet. ⁴³ Advena, qui tecum versatur in terra, ascendet super te, eritque sublimior: tu autem descendes, et eris inferior. ⁴⁴ Ipse foenerabit tibi et tu non foenerabis ei. Ipse erit in caput, et tu eris in caudam. ⁴⁵ Et venient super te omnes maledictiones istae, et persequentes apprehendent te, donec intereas: quia non audisti vocem Domini Dei tui, nec servasti mandata ejus et ceremonias, quas praecepit tibi. ⁴⁶ Et erunt in te signa atque prodigia, et in semine tuo usque in sempiternum: ⁴⁷ eo quod non servieris Domino Deo tuo in gaudio, cordisque laetitia, propter rerum omnium abundantiam. ⁴⁸ Servies inimico tuo, quem immittet tibi Dominus, in fame, et siti, et nuditate, et omni penuria: et ponet jugum ferreum super cervicem tuam, donec te conterat. ⁴⁹ Adducet Dominus super te gentem de

pas visas tautas, pas kurias Viešpats tave nuves. ³⁸ Daug sėklos bersi į žemę ir maža tesurinksi, nes skėriai visa prarys. ³⁹ Išveisi vynuogyną ir apkasi, o vynu negersi ir nieko iš jo nesurinksi, nes bus kirminų sunaikinta. ⁴⁰ Turėsi alyvmedžių visose savo ribose ir neišsitepsi aliejumi, nes jis išvarvės ir prazūs. ⁴¹ Tau gims sūnų ir dukterų, bet tu ir jais nesidžiaugsi, nes bus nuvesti nelaisvėn. ⁴² Visus tavo medžius ir tavo žemės vaisius suės amaras. ⁴³ Ateivis, kurs pasilieka su tavim žemėje, pakils virš tavęs ir bus prakilnesnis; tu gi nuslinksi ir busi žemesnis. ⁴⁴ Jis tau skolins ir tu jam nieko nepaskolinsi. Jis bus galva, o tu uodega. ⁴⁵ Ir ateis ant tavęs šitie praeikimai ir persekiodami apnyks tave, kolei nepražusi, nes neklausei Viešpaties, tavo Dievo, balso ir neužlaikei jo įsakymų ir įstatų, kuriuos jis tau davė. ⁴⁶ Ir bus ant tavęs ženklų ir stebuklų ir ant tavo ainijos per amžius. ⁴⁷ Ir kadangi tu netarnavai Viešpačiui, tavo Dievui, džiaugsme ir širdies linksmybėje dėlei visų dalykų apstumo, ⁴⁸ tarnausi savo neprieteliui, kurį Viešpats siųs ant tavęs, bade, troškime, nuogume ir visokiame neturte, ir uždės geležinį jungą ant tavo sprando, kolei tavęs nesutrins. ⁴⁹ Viešpats atves ant tavęs tautą iš tolo iš pačių žemės pakraš-

iš tautos, Izraelitai nebepriderės Jahvei ir bus išsklaidyti tarp pagonių, nuo kurių neįstengs jų apginti jų karaliai. — (38) Nes visa skėriai... Plg. Mik. 6, 15; Ag. 1, 16. — (45) Ateis ant tavęs... Nau-

ja praeikimų eilia. — (48) Geležinį jungą. Geležinis jungas reiškia sunkiausią vergiją. — (49) Viešpats atves...: iš rytų Asyrijiečius ir Kaldėjiečius, iš vakarų Rymiečius. Plg. Iz. 25, 26; 28, 11; 33, 19;

longinquo, et de extremis terræ finibus in similitudinem aquilæ volantis cum impetu: cujus linguam intelligere non possis: ⁵⁰ gentem procacissimam, quæ non deferat seni, nec misereatur parvuli, ⁵¹ et devoret fructum jumentorum tuorum, ac fruges terræ tuæ: donec intereas, et non relinquat tibi triticum, vinum, et oleum, armenta boum, et greges ovium: donec te disperdat, ⁵² et conterat in cunctis urbibus tuis, et destruantur muri tui firmi atque sublimes, in quibus habebas fiduciam in omni terra tua. Observeberis intra portas tuas in omni terra tua, quam dabit tibi Dominus Deus tuus: ⁵³ et comedes fructum uteri tui, et carnes filiorum tuorum et filiarum tuarum, quas dederit tibi Dominus Deus tuus, in angustia et vastitate qua opprimit te hostis tuus. ⁵⁴ Homo delicatus in te, et luxuriosus valde, invidet fratri suo, et uxori, quæ cubat in sinu suo, ⁵⁵ ne det eis de carnibus filiorum suorum, quas comedit: eo quod nihil aliud habeat in obsidione et penuria, qua vastaverint te inimici tui intra omnes portas tuas. ⁵⁶ Tenuera mulier et delicata, quæ super terram ingredi non valebat, nec pedis vestigium figere propter molliem et teneritudinem nimiam, invidet viro suo, qui cubat in sinu ejus, super filii et filię carnibus, ⁵⁷ et illuvie secundarum, quæ egrediuntur de medio feminum ejus, et su-

čių, lyg-kad smarkiai skrendantį arelį, kurios kalbos negalėsi suprasti, ⁵⁰ tautą žiauriausią, kuri neaplenks seno, nei nepasigailės kūdikio, ⁵¹ ir prarys tavo galvijų vaisių, ir tavo žemės vaisius, kolei tu neprašysi; ir ji tau nepaliks kviečių, vyno, aliejaus, jaučių bandų ir avių burių, kolei tavęs neišsklaistys ⁵² ir nesutrins visuose tavo miestuose, ir nebus išgrianti stiprūs ir augšti tavo murai, kuriais pasitikėjai visoje savo žemėje. Busi apgultas tarp savo vartų visoje tavo žemėje, kurią Viešpats, tavo Dievas, tau duos; ⁵³ ir tu valgysi savo iščios vaisių, savo sūnų ir savo dukterų kūną, kuriuos Viešpats, tavo Dievas, bus tau davęs, suspaudime ir sunaikinime, kuriuo tave prispaus tavo neprietelis. ⁵⁴ Žmogus iš tavo tarpo išlepintas ir labai išdykęs pavydės savo broliui ir savo pačiai, gulinčiai jo prieglobstyje, ⁵⁵ taip kad jiems neduos ir savo sūnų mėsos, kurią pats valgys, nes nieko kito neturi, budamas apgultas ir stokoje, kuria tave naikins tavo neprieteliai tarp visų tavo vartų. ⁵⁶ Opi ir išlepinta moteriškė, kuri nebuvo pratusi vaikščioti po žemę, nei kojos padu jos užminti dėlei perdidžio minkštumo ir opumo, pavydės savo vyrui, kurs guli jos prieglobstyje, sunaus ir dukters mėsos, ⁵⁷ o net ir to bjaurumo, kurs išaina gimdant, ir vaikų, kurie ką tik užgimė,

Jer. 5, 15; 48, 40; 49, 22; Ab. 1, 8. — (53) *Tu valgysi...* Plg. Prad 4, 10; Bar. 2, 2. — (54) *Gulinčiai...* Baisus badas sutraukys artimiausius palankumo ir mei-

lės ryšius. — (56. 57) *Pavydės savo vyrui...* Ebr. t.: Veizdės kreivomis į savo vyrą, esantį jos prieglobstyje, į savo sūnų, į savo dukterį. i..., nes ji tai slapčia

per liberis qui eadem hora nati sunt: comedent enim eos clam propter rerum omnium penuriam in obsidione et vastitate, qua opprimeret te inimicus tuus intra portas tuas. ⁵⁸ Nisi custodieris, et feceris omnia verba legis hujus, quæ scripta sunt in hoc volumine, et timueris nomen ejus gloriosum et terribile, hoc est, Dominum Deum tuum: ⁵⁹ augebit Dominus plagas tuas, et plagas seminis tui, plagas magnas et perseverantes, infirmitates pessimas et perpetuas. ⁶⁰ Et convertet in te omnes afflictiones Ægypti, quas timuisti, et adhærebunt tibi: ⁶¹ insuper et universos languores, et plagas, quæ non sunt scriptæ in volumine legis hujus, inducet Dominus super te, donec te conterat: ⁶² et remanebitis pauci numero, qui prius eratis sicut astra celi præ multitudinem, quoniam non audisti vocem Domini Dei tui. ⁶³ Et sicut ante lætatus est Dominus super vos, bene vobis faciens, vosque multiplicans: sic lætabitur disperdens vos atque subvertens, ut auferamini de terra, ad quam ingredieris possidentem. ⁶⁴ Disperget te Dominus in omnes populos a summitate terræ usque ad terminos ejus: et servies ibi diis alienis, quos et tu ignoras et patres tui, lignis et lapidibus. ⁶⁵ In gentibus quoque illis non quiesces, neque erit requies vestigio pedis tui. Dabit enim tibi Dominus ibi cor pavidum, et deficientes oculos, et animam consumptam

nes jie juos valgys slapčia dėl visų dalykų stokos apguline ir sunaikinimė, kuriuo tavo neprietelis suspaus tave tavo vartuose. ⁵⁸ Jei neužlaikysi ir nepildysi visų šito įstatymo žodžių, kurie surašyti šitoje knygoje, ir nesibijosi jo šlovingo ir baisaus vardo, tai yra Viešpaties, savo Dievo. ⁵⁹ Viešpats padidins tavo slogas ir tavo ainijos slogas didžias ir pasiliekančias, pikčiausias ir nuolatines negales. ⁶⁰ Ir atkreips prieš tave visus Aigypso prispaudimus, kurių bijojaisi, ir jie prikibs prie tavęs. ⁶¹ Be to Viešpats atves ant tavęs ir visas ligas ir slogas, kuriuos neužrašytos šitoje įstatymo knygoje, kolei tavęs nesutrins; ⁶² ir pasiliks mažas skaitlius jų, kurie pirma buvote taip skaitlingi kaip dangaus žvaigždės, nes neklausėi Viešpaties, tavo Dievo, balso. ⁶³ Ir kaip Viešpats pirma džiaugėsi jumis, gerai jums darydams ir jus daugindamas, taip džiaugsis, jus išsklaistydamas ir išnaikindamas, kad būtumėte atimti nuo žemės, kuriuos paveldėtų įeisi. ⁶⁴ Viešpats išsklaistys tave tarp visų tautų nuo vieno žemės galo iki kitam, ir tenai tarnausi svetimiems dievams, kurių nežinai nei tu nei tavo tėvai, medžiams ir akmenims. ⁶⁵ Taipogi tarp visų tautų neturėsi atilsio ir nebus vietos, kur ramiai pastatytumei savo kojos padą; nes Viešpats tau duos haugią širdį ir susilpnėjęs akis ir sielvarto sugriaužtą

valgys... — (58) *Jei neužlaikysi...* Nauja praeikimų ellia. — (63) *Džiaugsis, jus*

išsklaistydamas... Viešpats džiaugiasi slogomis, nes jos yra joje teisybės apsirėiš-

mærore: ⁶⁶ et erit vita tua quasi pendens ante te. Timebis nocte et die, et non credes vitæ tuæ. ⁶⁷ Mane dices: Quis mihi det vesperum? et vespere: Quis mihi det mane? propter cordis tui formidinem, qua terreberis, et propter ea, quæ tuis videbis oculis. ⁶⁸ Reducet te Dominus classibus in Ægyptum per viam, de qua dixit tibi ut eam amplius non videres. Ibi venderis inimicis tuis in servos et ancillas, et non erit qui emat.

dušią. ⁶⁶ Tavo gyvybė bus lygkad pakabinta prieš tave. Bijosi naktį ir dieną ir neturėsi tikrumo apie savo gyvybę. ⁶⁷ Rytmetį sakysi: Kas man duos vakarą? ir vakare: Kas man duos rytą? ir tai dėl savo širdies bausimo, kurs tave gąsdins, ir dėl to, ką matysi savo akimis. ⁶⁸ Viešpats sugrąžins tave laivais į Aigypą keliu, apie kurį sakiau, kad jo niekuomet nebeamatysi. Tenai busi parduotas savo neprieteliams į vergus ir verges, ir nebus kas pirktu.

2. Paraginimas atnaujinti ir užlaikyti sandorą.

Caput XXIX. ¹ Hæc sunt verba fæderis quod præcepit Dominus Moysi ut feriret cum filiis Israel in terra Moab: præter illud fædus, quod cum eis pepigit in Horeb. ² Vocavitque Moyses omnem Israel, et dixit ad eos: Vos vidistis universa, quæ fecit Dominus coram vobis in terra Ægypti Pharaoni, et omnibus servis ejus, universæque terræ illius, ³ tentationes magnas, quas viderunt oculi tui, signa illa, portentaque ingentia,

29. perskyrimas. ¹ Šitie yra žodžiai sandoros, kurią Viešpats įsakė Mozei padaryti su Izraelio sunumis Moabo žemėje. neskaitant anos sandoros, kurią su jais yra padaręs ant Horebo. ² Taigi, Mozė suvadino visą Izraelį ir jiems tarė: Jūs matėte visa, ką Viešpats padarė jūsų akivaizdoje Aigypso žemėje Paronui, visiems jo tarnams ir visai jo žemei, ³ didžius bandymus, kuriuos matė tavo akys, anuos begalinius ženklus ir stebuklus;

kimas. — (66) *Tavo gyvybė...* Nuolat bus pavojus tavo gyvybei, taip kaip nuolat reikia bijoties, kad nenutruktu plonas siūlas, ant kurio pakabintas koks nors dalykas. — (68) *Į Aigypą.* Aigypas turėjo pasilikti Izraelitams sunkiausios vergijos symbolis, taippat kaip išėjimas iš Aigypso buvo didžiausi laimė. Išgriovęs Jeruzalę Titas pardavė daugybę žydų vergais į Aigypą (vz. Jos. Bel. Jud. 6, 9).

29. 1—30, 20. Norėdamas paraginti Izraelitus atnaujinti ir užlaikyti padarytąją sandorą su Viešpačiu, Mozė primena įvykusius Aigypse stebuklus ir Dievo geradarystes tyruose (29, 1—15), toliaus atkartoja baisias bausmes, paskirtas įstaty-

mo peržengėjams (29, 16—29), bet draug paaikšina kad ir atstoję nuo Viešpaties ir už tai jo kietai nubausi, jei tik pasitaisy, gali vėl tikėtis Dievo geradarysčių (30, 1—10). Savo paraginimą Mozė užbaigia patėmijimu, kad įstatymas nesunku užlaikyti (30, 11—14) ir kad nuo to užlaikymo pridera visas tolimesnis Izraelio likimas (30, 15—20).

(29. 1) *Žodžiai:* sąlygos, Dievo įsakymai ir žadėjimai (plg. Jer. 11. 4); tie dalykai surašyti aug. 6, 1—7 ir 28 persk. — *Sandoros, kurią...* Nebuvo tai nauja sandora, bet tik atnaujinimas ir patvirtinimas Sinajaus sandoros. Iškilminga atnaujinimo apeiga įvyko tik perėjus Izraelitams per Jordaną. — (3) *Bandymus:*

⁴ et non dedit vobis Dominus cor intelligens, et oculos videntes, et aures quæ possunt audire, usque in præsentem diem. ⁵ Adduxit vos quadraginta annis per desertum: non sunt attrita vestimenta vestra, nec calceamenta pedum vestrorum vestustate consumpta sunt. ⁶ Panem non comedistis, vinum et siceram non bibistis: ut sciretis quia ego sum Dominus Deus vester. ⁷ Et venistis ad hunc locum: egressusque est Sehon rex Hesebon, et Og rex Basan, occurrentes nobis ad pugnam. Et percussimus eos, ⁸ et tulimus terram eorum, ac tradidimus possidendam Ruben et Gad, et dimidiā tribui Manasse.

⁹ Custodite ergo verba pacti hujus, et implete ea: ut intelligatis universa quæ facitis. ¹⁰ Vos statis hodie cuncti coram Domino Deo vestro, principes vestri, et tribus, ac majores natu, atque doctores, omnis populus Israel, ¹¹ liberi et uxores vestræ, et advena qui tecum moratur in castris, exceptis lignorum cæsoribus, et his, qui comportant aquas: ¹² ut transe-

⁴ bet Viešpats jums nedavė iki šiai dienai išmanančios širdies, reginčių akių ir galinčių girdėti ausų. ⁵ Jis jus vedė keturias dešimtis metų tyrais: nenusidėvėjo jūsų drabužiai ir jūsų kojų autuvas nesudilo dėlei senumo. ⁶ Jūs nevalgėte duonos, negėrėte vyno, nei kito stipraus gėralo, kad žinotumėte, jog aš esu Viešpats, jūsų Dievas. ⁷ Ir kuomet atėjote į šią vietą, išėjo Hesebono karalius Sehonas ir Basano karalius Ogas mums priešais į kovą, ir mes juos sumušėme, ⁸ ėmėme jų dviejų žemę ir davėme paveldėti Rubenui ir Gadui ir Manaso giminės pusei.

⁹ Užlaikykite tat šitos sandomos žodžius ir juos pildykite, kad išmanytumėte visa, ką darote. ¹⁰ Šiandien jūs visi stovite Viešpaties, jūsų Dievo akivaizdoje, jūsų kunigaikščiai ir giminės, ir vyresnieji ir mokytojai, visa Izraelio tauta, ¹¹ jūsų vaikai ir pačios, ir ateivis pasiliekęs draug su tavim stovykloje, atskyrus malkų kirtėjus ir vandens nešėjus, ¹² kad įeitu-

slogas, kuriomis buvo priverstas Aigypto karalius paleisti Izraelio tautą iš Aigypto. — (4) *Viešpats jums nedavė...* Izraelitai nuo pat pradžios išėjimo iš Aigypto pasirodė gana atkaklus ir neistikimi, todėl patis užkirtio kelią apstiesnei Dievo malonei, kuri būtų galėjusi juos atvesti prie geresnio išnamymo, kaip jie savo gyvenimu privalo atsiilyginti už didžius jiems Dievo suteiktus stebuklus. Mozė tikisi, kad ateityje bus geriausias. — (5) *Nenusidėvėjo...* Plg. aug. 8, 2. 4. — (6) *Duonos...* Duoną jiems užvadavo Dievo duotoji manna, o vyną ir kitus gėralus stebuklu gantas iš uolos vanduo. — *Jog aš esu...* Mozė ima kalbėti Viešpaties vardu. — (7. 8) *Ir kuomet...* Plg. Sk. 32, 29; aug. 3, 15; Joz. 13, 8; 22, 4.

(9) *Kad išmanytumėte...* Geriausias anot ebr. t.: kad jums sektusi visame, ką darysite. — (10) *Jūs visi.* Atnaujinti sandomą yra visos tautos dalykas be jokių išimčių. — *Giminės.* Tikriausias anot ebr. t.: teisėjai. — *Mokytojai:* raštininkai. — (11) *Vaikai.* Ebr. t.: kūdikiai. — *Atskyrus malkų...* Ebr. t. pasakyta priešingai: pradedant nuo tavo malkų kirtėjo iki tam, kurs semia tavo vandenį. Iš čia patiriame, kad dar pirm Gabaonitų pas Izraelitus buvo jau malkų kirtėjų ir vandens nešėjų. Plg. Joz. 9, 11... — (12) *Kad įeitumėte...* į sandomą ir į prisieką: į sandomą, patvirtintą prisieku. Įeiti gi į sandomą reiškia norėti išpildyti pilnai jos sąlygas.

as in fœdere Domini Dei tui, et in iurejurando quod hodie Dominus Deus tuus percudit tecum: ¹³ ut suscitet te sibi in populum, et ipse sit Deus tuus sicut locutus est tibi, et sicut iuravit patribus tuis, Abraham, Isaac, et Jacob. ¹⁴ Nec vobis solis ego hoc fœdus ferio, et hæc iuramenta confirmo, ¹⁵ sed cunctis præsentibus et absentibus.

¹⁶ Vos enim nostis quo modo habitaverimus in terra Ægypti, et quo modo transierimus per medium nationum, quas transeuntes ¹⁷ vidistis abominationes et sordes, id est, idola eorum, lignum et lapidem, argentum et aurum, quæ colebant. ¹⁸ Ne forte sit inter vos vir aut mulier, familia aut tribus, cujus cor aversum est hodie a Domino Deo nostro: ut vadat et serviat diis illarum gentium: et sit inter vos radix germinans fel et amaritudinem. ¹⁹ Cumque audierit verba iuramenti hujus, benedicat sibi in corde suo, dicens: Pax erit mihi, et ambulabo in pravitate cordis mei: et absumat ebraei sitientem, ²⁰ et Dominus non ignoscat ei: sed tunc quam maxime furor ejus fumet, et zelus contra hominem illum, et sedeant super eum omnia maledicta, quæ scripta sunt in hoc volumine: et deleat Dominus nomen ejus sub cœlo, ²¹ et con-

mei į Viešpaties tavo Dievo sandorą ir į prisieką, kurią šiandien Viešpats, tavo Dievas, su tavim daro, ¹³ idant pažadintu sau tave, kad butumei jo tauta, ir kad jis butu tavo Dievas, kaip tau kalbėjo ir kaip yra prisiekęs tavo tėvams Abraomui, Izaokui ir Jokubui. ¹⁴ Ne tik su jumis vienais aš darau šitą sandorą ir patvirtinu šitas prisieikas, ¹⁵ bet su visais čia esančiais ir neesančiais.

¹⁶ Nes jūs žinote, kaip gyveno Aigypso žemėje ir kaip perėjome per tautų tarpą, per kurias eidami ¹⁷ matėte nuobodas ir purvus, tai yra, jų statbus, medį ir akmenį, sidabrą ir auksą, kuriuos jie garbino. ¹⁸ Kad gi kartais neatsirastu tarp jūsų vyro arba moteriškės, šeimos arba giminės, kurios širdis šiandien nukrypus yra nuo Viešpaties, mūsų Dievo, idant eitu ir tarnautu anų tautų dievams; kad gi tarp jūsų nebutu šaknies, želdinančios tulžį ir kartumą, ¹⁹ ir kadgi nevienas išgirdęs šitos prisiekos žodžius, nelaimintu sau savo širdyje, sakydamas: Bus man ramybė ir vaikščiosiu savo širdies piktybėje; taip girtas sunaikintu trokštantį. ²⁰ Viešpats tegul jam nedovanoja, bet kuolabiausiai teužsidega tuomet jo pyktis ir uolumas prieš aną žmogų ir teapnyksta jį visi praieikimai, surašyti šitoje knygoje, ir Viešpats teisidlo jo vardą po dangumi ²¹ ir jį tesunaiki-

(18) *Tulžį ir kartumą.* Ebr. t.: nuo dus ir metėlę. Jei atstotu nuo Viešpaties ir nedaugelis, butu tai visai tautai lyg-kokie nuodai ir kartumas. — (19) *Nelaimintu...* Toki šneka butu tiesiog pasityčiojimas iš Dievo rustybės. — *Girtas*

sunaikintu... Regimai yra tai patarlė; jos prasmė nevisai aiški, bet rasi yra toki: vienas įstatymo peržengėjas, pasidavęs savo piklydumui, gali patraukti į prapultį daugelį visai nekaltų. — *Tegul jam nedovanoja.* Toki piktumo nuodėmė verta

sumat eum in perditionem ex omnibus tribubus Israel, juxta maledictiones, quæ in Libro legis hujus ac fœderis continentur. ²² Dicetque sequens generatio, et filii qui nascentur deinceps, et peregrini, qui de longe venerint, videntes plagas terræ illius, et infirmitates, quibus eam affixerit Dominus. ²³ sulphure, et salis ardore comburens, ita ut ultra non seratur, nec virens quippiam germinet, in exemplum subversionis Sodomæ et Gomorrhæ, Adamæ et Seboim, quas subvertit Dominus in ira et furore suo. ²⁴ Et dicent omnes gentes: Quare sic fecit Dominus terræ huic? quæ est hæc ira furoris ejus immensa? ²⁵ et respondunt: Quia dereliquerunt pactum Domini, quod pepigit cum patribus eorum, quando eduxit eos de terra Ægypti: ²⁶ et servierunt diis alienis, et adoraverunt eos, quos nesciebant, et quibus non fuerant attributi: ²⁷ idcirco iratus est furor Domini contra terram istam, ut induceret super eam omnia maledicta, quæ in hoc volumine scripta sunt: ²⁸ et ejecit eos de terra sua in ira et in furore, et in indignatione maxima, projecitque in terram alienam, sicut hodie comprobatur. ²⁹ Abscondita, Domino Deo nostro: quæ manifesta sunt, nobis et filiis nostris usque in sempiternum, ut faciamus universa verba legis hujus.

na iki pražuvimui iš visų Izraelio giminių, pagal prakeikimus, kurie randasi šito įstatymo ir sandoros knygoje. ²² Šekanti karta, paskui gimiantis suns ir svetimtaučiai, kurie bus atėję ištolo, matydami šitos žemės slogas ir negales, kuriomis Viešpats ją bus prispaudęs, ²³ sudegindamas sėra ir druskos karščiu. taip kad daugiaus nebebus sėjama ir nieko žalinojančio nebežels, taippat kaip buvo sunaikinime Sodomos ir Gomoros, Adamos ir Sebojimo, kuriuos Viešpats išgriovė savo rustybėje ir įpykime. ²⁴ o taipogi visos tautos sakys: Kodėl Viešpats taip padarė šitai žemei? ką reiškia ta begalinė jo rustybė ir įpykimas? ²⁵ Ir bus atsakyta: Nes jie apleido Viešpaties sandorą, kurią jis yra padaręs su jų tėvais, kuomet juos išvedė iš Aigypto žemės, ²⁶ ir jie tarnavo svetimiems dievams ir garbino tuos, kurių nežinojo ir kuriems nebuvo paskirti; ²⁷ todėl Viešpaties rustybė užsidegė prieš šitą žemę, taip kad jis atvedė ant jos visus prakeikimus, kurie surašyti šitoje knygoje, ²⁸ juos išmetė iš jų žemės savo rustybėje, įpykime ir didžiausiame užsidegime ir numetė į svetimą žemę, kaip šiandien pasirodo. ²⁹ Kas paslėpta pridėra Viešpačiui, mūsų Dievui; kas gi apreiškta, tinka mums ir mūsų sunums į amžius, kad pildytume visus šito įstatymo žodžius.

yra mirties. Plg. Iz. 22, 14. — (23) *Kuriuos Viešpats išgriovė...* Vz. Prad. 19, 24. — (24) *Visos tautos...* Net ir pagonis jaus, kad tai pats Dievas padarė savo teisumą, bet jie draug stebėsis, jog Viešpats taip sunaikino savo Žadėtąją žemę.

Plg. 3 Kar. 9, 8; Jer. 22, 8. — (29) *Kas paslėpta...* Vienas Viešpats žino paslėptus ateities dalykus, ar mes busime jam ištikimi, ar ne; bet mums žinoma jo apreišktoji valia, kurią mes privalome išpildyti.

Caput XXX. ¹ Cum ergo venerint super te omnes sermones isti, benedictio, sive maledictio, quam proposui in conspectu tuo: et ductus penititudine cordis tui in universis gentibus, in quas disperserit te Dominus Deus tuus, ² et reversus fueris ad eum, et obedieris ejus imperiis, sicut ego hodie præcipio tibi, cum filiis tuis, in toto corde tuo, et in tota anima tua: ³ reducet Dominus Deus tuus captivitatem tuam, ac miserebitur tui, et rursus congregabit te de cunctis populis, in quos te ante dispersit. ⁴ Si ad cardines cæli fueris dissipatus, inde te retrahet Dominus Deus tuus, ⁵ et assumet, atque introducet in terram, quam possederunt patres tui, et obtinebis eam: et benedicens tibi, majoris numeri te esse faciet quam fuerunt patres tui. ⁶ Circumcidet Dominus Deus tuus cor tuum, et cor seminis tui: ut diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, et in tota anima tua, ut possis vivere. ⁷ Omnes autem maledictiones has convertet super inimicos tuos, et eos, qui oderunt te et persequuntur. ⁸ Tu autem reverteris, et audies vocem Domini Dei tui: faciesque universa mandata quæ ego præcipio tibi hodie: ⁹ et abundare te faciet Dominus Deus tuus in cunctis ope-

30. perskyrimas. ¹ Kuomet tat ateis ant tavęs visi šitie žodžiai, palaiminimas arba prakeikimas, kurį pastačiau prieš tavo akis, ir tu sužadintas savo širdies atgailos tarp visų tautų, tarp kurių Viešpats, tavo Dievas, tave išsklaistys, ² busi prie jo sugrižęs draug su savo sunumis ir klausysi jo paliepimų, kaip aš tau šiandien įsakau, visa širdimi ir visa savo dūša, ³ Viešpats, tavo Dievas, sugrąžins tave iš nelaisvės, pasigailės tavęs ir vėl surinks tave iš visų tautų, tarp kurių bus tave išsklaistęs. ⁴ Nors tu butumei išsklaistytas lig pasaulio pakraščių, Viešpats, tavo Dievas, ir iš ten atgabens tave, ⁵ pasiims sau, įves į žemę, kurią paveldėjo tavo tėvai, ir tu ją gausi, o tave laimindamas jis padarys, kad tavo skaitlius būtų didesnis, kaip buvo tavo tėvų. ⁶ Viešpats, tavo Dievas, apipjaustys tavo širdį ir tavo ainijos širdį, kad mylėtumei Viešpatį, tavo Dievą, visa širdimi ir visa savo dūša, idant galėtumei buti gyvas. ⁷ O visus šituos prakeikimus atkreips prieš tavo neprietelius, prieš tuos, kurie tavęs neapkenčia ir persekioja. ⁸ Tu gi sugrįši, klausysi Viešpaties, tavo Dievo, balso ir pildysi visus jo paliepimus, kuriuos aš tau šiandien skelbiu. ⁹ Viešpats, tavo Dievas,

(30, 2) *Busi prie jo sugrižęs...* Prasi-kaltusiems ir kietai nubausiems dar lie-ka mielaširdystės viltis; reikia tik gailė-ties savo kaltybės ir pasitaisyti. Plg. aug. 4, 39; Kun. 26, 40-42; 3 Kar. 8, 46-51. — (3) *Viešpats sugrąžins...* Ta pra-našystė išsipildė ne viena sykį Teisėjų laikais, dar labiaus po Babilono nelais-vės; bet ypač tobulu būdu ji išdalies jau įvyko ir įvyks pilnai, žydams įeinant į

Kristaus Bažnyčią. — (6) *Viešpats... api-pjaustys...* Aug. 10, 16 liepiama patiems Izraelitams apipjaustyti savo širdis; čio-nai žada tai padaryti pats Viešpats; įvyk-dys gi savo žadėjimą, apgalėdamas savo teismais jų širdies kietumą ir sužadinda-mas savo malonės darbais jų pasitikėjimą ir meilę. — (8) *Tu gi sugrįši...* (9) *Vieš-pats sugrįši...* Tiksliai tantai sugrįžtant prie Viešpaties ir Viešpačiui prie tautos, pil-

ribus manuum tuarum, in sobole uteri tui, et in fructu jumentorum tuorum, in ubertate terræ tuæ, et in rerum omnium largitate. Revertetur enim Dominus, ut gaudeat super te in omnibus bonis, sicut gavisus est in patribus tuis: ¹⁰ si tamen audieris vocem Domini Dei tui, et custodieris præcepta ejus et ceremonias, quæ in hac lege conscripta sunt: et revertaris ad Dominum Deum tuum in toto corde tuo, et in tota anima tua.

¹¹ Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum, ¹² nec in cælo situm, ut possis dicere: Quis nostrum valet ad cælum ascendere, ut deferat illud ad nos, et audiamus atque opere compleamus? ¹³ Neque trans mare positum: ut causeris, et dicas: Quis ex nobis poterit transfretare mare, et illud ad nos usque deferre: ut possimus audire, et facere quod præceptum est? ¹⁴ Sed juxta te est sermo valde, in ore tuo, et in corde tuo, ut facias illum.

¹⁵ Considera quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam et bonum, et e contrario mortem et malum: ¹⁶ ut diligas Dominum Deum tuum, et ambules in viis ejus. et custodias mandata illius ac ceremonias atque judicia: et vivas, atque multiplicet te, benedicatque tibi in terra, ad quam ingredieris pos-

pagausins tave visuose tavo rankų darbuose, tavo iščios vaisiuję, tavo galvijų vaisiuję, tavo žemės derliuję ir visų dalykų apstume. Nes Viešpats sugrįš, kad džiaugtusi tavimi dėlei visų gėrybių, kaip džiaugėsi tavo tėvais; ¹⁰ jei tečiaus klausysi Viešpaties, tavo Dievo, balso ir užlaikysi jo įsakymus ir nutarimus, kurie surašyti šitame įstatyme, ir sugrįši prie Viešpaties, tavo Dievo, visa savo širdimi ir visa savo dūša.

¹¹ Šitas paliepimas, kurį aš šiaudien tau skelbiu, ne viršuje tavęs ir netoli padėtas ¹² ir ne danguje patalpintas, kad galėtumėi sakyti: Kas iš mūsų gali pasikelti iki dangui, kad jį mums žemyn parneštų ir mes klausytumėm ir darbais įvykdytumėm? ¹³ ir ne už jūros jis padėtas, kad teisintumeis ir saktumėi: Kas iš mūsų galės perplaukti jurą ir jį atnešti pas mus, idant galėtumėm klausyti ir daryti, kas įsakyta? ¹⁴ Bet žodis yra visai arti tavęs, tavo burnoje ir tavo širdyje, kad jį pildytumėi.

¹⁵ Apsvarstyk, kad šiandien stačiau prieš tavo akis gyvenimą ir gerumą, o iš kitos pusės mirtį ir piktumą, ¹⁶ kad mylėtumėi Viešpatį, tavo Dievą, vaikščiotumėi jo keliais ir užlaikytumėi jo paliepimus, įstatus ir nutarimus, kad būtumėi gyvas, ir kad jis padaugintu tave ir tave palaimintu žemėje, kurios

nai atsinaujina sandora su visais jos patogumais. — (10) *Jei tečiaus...* Be išpildymo tos sąlygos negali būti Dievo palaiminimo.

(11) *Ne viršuje tavęs.* Ebr. t.: nėra tau per daug stebėtinas. Paliepimas nėra neprieinamas žmogaus protui,

kaip stebuklai ir paslaptys, bet priešingai, jis nesunku suprasti ir užlaikyti atmintyje. Kokioje prasmėje Mozės įstatymas buvo nepakeliama našta Izraelitams, vz. Apd. 15, 10; Rym. 10, 6.

(15) *Apsvarstyk...* Trečias Mozės pamokslas užbaigiamas karštu paragininimu

sidendam. ¹⁷ Si autem aversum fuerit cor tuum, et audire nolueris, atque errore deceptus adoreris deos alienos, et servieris eis: ¹⁸ prædico tibi hodie quod pereas, et parvo tempore moreris in terra, ad quam, Jordane transmissio, ingredieris possidentam. ¹⁹ Testes invoco hodie cælum et terram, quod proposuerim vobis vitam et mortem, benedictionem et maledictionem. Elige ergo vitam, ut et tu vivas, et semen tuum: ²⁰ et diligas Dominum Deum tuum, atque obediās voci ejus, et illi adhæreas (ipse est enim vita tua, et longitudo dierum tuorum) ut habites in terra, pro qua juravit Dominus patribus tuis, Abraham, Isaac, et Jacob, ut daret eam illis.

paveldētų įeini. ¹⁷ O jei tavo širdis nukryps ir nenorėsi klausyti, bet apgautas paklydimu garbinsi svetimus dievus ir jiems tarnausi, ¹⁸ skelbiu tau šiandien išanksto, kad pražusi ir pasiliksi trumpą laiką žemėje, kurios, perėjęs per Jordaną, paveldētų įeisi. ¹⁹ Šankiu šiandien liudytojais dangų ir žemę, kad stačiau prieš jus gyvenimą ir mirtį, palaiminimą ir prakeikimą. Išsirinkk tat gyvenimą, kad ir tu butumei gyvas ir tavo aini-ja ²⁰ ir mylėtumei Viešpatį, tavo Dievą, ir klausytumei jo balso, ir jo laikytumeis (nes jis yra tavo gyvenimas ir tavo dienų ilgumas), kad gyventumei žemėje, dėlėi kurios Viešpats prisiekė tavo tėvams Abraomui, Izakui ir Jokubui, kad ją jiems duosias.

Paskutinės Mozės dienos. 1. Paskutiniai Mozės įsakymai.

Caput XXXI. ¹ Abiit itaque Moyses, et locutus est omnia verba hæc ad universum Israel, ² et dixit ad eos: Centum vigin-
ti annorum sum hodie, non possum ultra egredi et ingredi, præsertim cum et Dominus dixerit mihi: Non transibis Jordanem

31. perskyrimas. ¹ Taigi, Mozė nuėjo ir kalbėjo visus šituos žodžius visam Izraeliui ² ir jiems tarė: Šiandien man jau šimtas dvidešimt metų; aš nebegaliu daugiaus išeiti ir įeiti, ypač kad ir Viešpats man tarė: Nepereisi per šitą Jordaną. ³ Viešpats tat,

išsirinkti tai, kas jiems turi suteikti tikrą laimę. — (18) *Pražusi...* Ebr. t.: tikriausiai pražusi.

31, 1-29. Atkartoto Įstatymo knyga, o draug ir visas Pentateuchas užbaigiamas istoriškų priedu apie paskutines Mozės dienas. Mozė, perspėjęs tautą apie artimą savo mirtį, ragina Izraelitus ir savo įpėdinį Jozuę būti drąsiais, nes Viešpats jiems padės užkariauti Palestiną (1-8), įsako savo parašytąjį įstatymą perskaityti visai tautai kiekvienais septyniais metais (9-13), Dievui liepiant patvirtina savo

įpėdinių Jozuę, gauna paliepimą sudėti paskutinę giesmę (14-23) ir savo parašytąjį įstatymą patalpina šventykloje (24-29).

(31, 2) *Man jau šimtas...* Turedamas 80 metų Mozė pareikalavo iš Paraono išleisti Izraelitus iš Aigypso, o 40 metų jis buvo tautos vadu per tyrus. — *Nebegaliu...* Mozė jautėsi esąs pasenęs ir nors nebuvo suimtas jokios ligos (plg. žem. 34, 7), nebegalėjo pildyti savo pareigų, ypač kad jau artiuosi Dievo paskirtoji mirties valanda. — (3) *Viešpats... pereis...* Tauta gali būti rami, nes Viešpats ir toliau bus jos vyriausioju vadu, o Mozė užv-

istum. ³ Dominus ergo Deus tuus transibit ante te: ipse delebit omnes gentes has in conspectu tuo, et possidebis eas: et Josue iste transibit ante te, sicut locutus est Dominus. ⁴ Facietque Dominus eis sicut fecit Sehon et Og regibus Amorrhæorum. et terræ eorum, delebitque eos. ⁵ Cum ergo et hos tradiderit vobis, similiter facietis eis sicut præcepi vobis. ⁶ Viriliter agite, et confortamini: nolite timere, nec paveatis ad conspectum eorum: quia Dominus Deus tuus ipse est ductor tuus, et non dimittet, nec derelinquet te. ⁷ Vocavitque Moyses Josue, et dixit ei coram omni Israel: Confortare, et esto robustus: tu enim introduces populum istum in terram. quam daturum se patribus eorum juravit Dominus, et tu eam sorte divides. ⁸ Et Dominus qui ductor est vester, ipse erit tecum: non dimittet, nec derelinquet te: noli timere, nec paveas.

⁹ Scripsit itaque Moyses legem hanc, et tradidit eam sacerdotibus filiis Levi, qui portabant arcam fœderis Domini, et cunctis senioribus Israel. ¹⁰ Præcepitque eis, dicens: Post septem annos, anno remissionis, in solemnitate tabernaculorum. ¹¹ convenientibus cunctis ex Israel, ut appareant in conspectu Domini Dei tui in loco, quem elegerit Dominus, leges verba legis hujus coram omni Israel, audientibus eis, et in unum om-

tavo Dievas, pereis pirm tavęs; jis pats išnaikins tas visas tautas tavo akyvaizdoje, ir tu jas apimsi; ir šitas Jozuė pereis pirm tavęs, kaip Viešpats yra kalbėjęs. ⁴ Viešpats jiems padarys, kaip padarė dviem Amoriečių karaliui Sehonui ir Ogui ir jų dviejų žemei, ir juos išnaikins. ⁵ Kuomet tat ir šituos bus tau padavęs, padarysite jiems taipat kaip jums įsakiau. ⁶ Bukite drąsus ir stiprus; nesibijokite ir neišsigąskite jų akyvaizdos, nes Viešpats, tavo Dievas, patsai yra tavo vedėjas; jis nešames ir neapleis tavęs. ⁷ Paskui Mozė pasivadino Jozuė ir jam tarė viso Izraelio akyvaizdoje: Buk drąsus ir stiprus, nes tu įvesi šią tautą į žemę, kurią Viešpats prisiekė duosias jų tėvams, ir tu ją padalinsi burta. ⁸ O Viešpats, kurs yra jūsų vedėjas. patsai bus su tavim; jis nepaliks ir neapleis tavęs; nesibijok ir nenusigąsk.

⁹ Taigi, Mozė parašė šią įstatymą ir jį padavė Lėvio sunums, kunigams, kurie nešė Viešpaties sandoros skrynią, ir visiems Izraelio vyresniesiems ¹⁰ Jis jiems įsakė, tardamas: Po kiekvienų septynerių metų, atleidimo metais. Šėtrų išskilmėje, ¹¹ susijęs visiems iš Izraelio, kad pasirodytu Viešpaties, tavo Dievo, akyvaizdoje vietoje, kurią Viešpats bus išsirinkęs, skaitys šito įstatymo žodžius viso Izraelio akyvaizdoje, jiems gir-

duos jo įpėdinis Jozuė. — (5) *Padarysite jiems*.. Vz. aug. 7, 2.

(9) *Mozė parašė: pabaigė rašyti*. Plg. žem. 24. e. — *Padavė Lėvitams*.. Dvasiška ir pasaulinė vyriausybė turės žiu-

rėti, kad įstatymas būtų užlaikomas, ir rūpintis, kad jis būtų įvykdytas. — *Kurie nešė...* Todėl Kaato ainiams. — (10) *Atleidimo metais...* Vz. aug. 15, 1; Kun. 23, 34: 2 Ezdr. 8, 1...

ni populo congregato, tam viris quam mulieribus, parvulis, et advenis, qui sunt intra portas tuas: ut audientes discant, et timeant Dominum Deum vestrum, et custodiant, impleantque omnes sermones legis hujus. ¹³ Filii quoque eorum qui nunc ignorant; ut audire possint, et timeant Dominum Deum suum cunctis diebus quibus versantur in terra, ad quam vos, Jordane transmissio, pergitis obtinendam.

¹⁴ Et ait Dominus ad Moysen: Ecce prope sunt dies mortis tuæ: voca Josue, et state in tabernaculo testimonii, ut præcipiam ei. Abierunt ergo Moyses et Josue, et steterunt in tabernaculo testimonii: ¹⁵ apparuitque Dominus ibi in columna nubis, quæ stetit in introitu tabernaculi. ¹⁶ Dixitque Dominus ad Moysen: Ecce tu dormies cum patribus tuis, et populus iste consurgens fornicabitur post deos alienos in terra, ad quam ingreditur ut habitet in ea: ibi derelinquet me, et irritum faciet fœdus, quod pepigi cum eo. ¹⁷ Et irascetur furor meus contra eum in die illo: et derelinquam eum, et abscondam faciem meam ab eo, et erit in devoracionem: invenient eum omnia mala et afflictiones, ita ut dicat in illo die: Vere quia non est Deus mecum, invenerunt me hæc mala. ¹⁸ Ego autem abscondam, et celabo faciem meam in die illo propter omnia mala, quæ fecit, quia secutus est deos alie-

dint ¹² ir susirinkusiai draug visai tautai, kaip vyrams taip ir moterims, kudiikiams ir ateiviams. esantiems tarp tavo vartų. kad klausydami mokytusi ir bijotusi Viešpaties, jūsų Dievo, ir sergėti ir išpildyti visus šito įstatymo žodžius; ¹³ taipogi, kad galėtu girdėti jų sunus, kurie dabar jo dar nežino, ir bijotusi Viešpaties, savo Dievo, per visas dienas, kolei pasilieka žemėje, kurios apimtų jų einate, persikeldami per Jordaną.

¹⁴ Tuomet Viešpats tarė Mozei: Štai, tavo mirties diena jau arti; pasišauk Jozuę ir stovėkita liudijimo šėtroje, kad jam duočiau įsakymų. Taigi, Mozė ir Jozuė nuėjo ir atsistojo liudijimo šėtroje. ¹⁵ o Viešpats pasirodė tenai debesies šule, kurs sustojo šėtros įėjime. ¹⁶ Tuomet Viešpats tarė Mozei: Štai, tu užmigsi su savo tėvais, ir šita tauta pakils ir paleistuvaus su svetimais dievais žemėje, kurion ieina, kad joje apsigyventu; ten ji apleis mane ir išardys sandorą, kurią su ja padariau. ¹⁷ O mano rustybė tą dieną užsideg prieš ją; aš ją apleisiu ir paslėpsiu nuo jos mano veidą, ir ji bus prarijimui; ją apnyks visos nelaimės ir suspaudimai, taip kad ji sakys tą dieną: Ištikrųjų, kadangi Dievo nėra su manim, todėl apnyko mane šitos nelaimės. ¹⁸ Aš gi tą dieną paslėpsiu ir apdengsiu savo veidą dėlei visų piktumų, kuriuos ji padarė, nes sekė svetimus dievus. ¹⁹ Taigi, dabar pasirašyki-

(14) Pasišauk Jozuę... Pats Viešpats teikiasi patvirtinti Jozuės išrinkimą. Mozės įpėdiniu. -- (16) Tuomet Viešpats

tarė... Viešpats apskelbia busiantį tautos prasikaltimą ir savo nutarimą kietai ją nubausti. -- (19) Pasirašykite sau... Apie

nos. ¹⁹ Nunc itaque scribite vobis canticum istud, et docete filios Israel: ut memoriter teneant, et ore decantent, et sit mihi carmen istud pro testimonio inter filios Israel. ²⁰ Introducam enim eum in terram, pro qua iuravi patribus ejus, lacte et melle manantem. Cumque comederint et saturati, crassique fuerint, avertentur ad deos alienos, et servient eis: detrahentque mihi, et irritum facient pactum meum. ²¹ Postquam invenerint eum mala multa et afflictiones, respondebit ei canticum istud pro testimonio, quod nulla delebit oblivio ex ore seminis sui. Scio enim cogitationes ejus, quæ factururus sit hodie, antequam introducam eum in terram, quam ei pollicitus sum. ²² Scripsit ergo Moyses canticum, et docuit filios Israel. ²³ Præcepitque Dominus Josue filio Nun, et ait: Confortare, et esto robustus: tu enim introduces filios Israel in terram, quam pollicitus sum, et ego ero tecum.

²⁴ Postquam ergo scripsit Moyses verba legis hujus in volumine, atque complevit: ²⁵ præcepit Levitis, qui portabant arcam fœderis Domini, dicens: ²⁶ Tollite librum istum, et ponite eum in latere arcæ fœderis Domini Dei vestri: ut sit ibi contra te in testimonium. ²⁷ Ego enim scio contentionem tuam,

te sau šitą giesmę ir mokykite Izraėlio sunus, kad užlaikytu atmintinai ir giedotu burna, ir kad man šita giesmė butu užuot liudijimo Izraėlio sunų tarpe. ²⁰ Nes aš juos įvesiu į žemę, plustančią pienu ir medum, dėlei kurios esu prisiekęs jų tėvams. Kuomet jie valgys ir pasisotins ir nutuks, jie nukryps prie svetimų dievų ir jiems tarnaus, ir piktžodžiuos man, ir išardys mano sandorą. ²¹ Kuomet juos bus apnykę daug nelaimių ir prispaudimų, šita giesmė duos prieš juos liudijimą, kurio joks užmiršimas neišdildys iš jųjų ainijos burnos. Nes aš žinau jų mintis, ką jie šiandien darys, pirma negu juos įvesiu į žemę, kurią jiems esu pažadėjęs. ²² Mozė tat parašė giesmę ir jos išmokė Izraėlio sunus. ²³ O Viešpats davė įsakymą Nuno sunui Jozuei ir tarė: Buk drąsus ir stiprus, nes tu įvesi Izraėlio sunus į žemę, kurią esu pažadėjęs, ir aš busiu su tavim.

²⁴ Taigi, Mozė, parašęs šito įstatymo žodžius knygoje ir užbaigęs, ²⁵ įsakė Lėvitams, kurie nešė Viešpaties sandoros skrynį, ir tarė: ²⁶ Imkite šitą knygą ir ją padėkite Viešpaties, jūsų Dievo, sandoros skrynios šone, kad tenai butu liudijimu prieš tave. ²⁷ Nes aš žinau tavo atkaklumą ir tavo kiečiausį spran-

Viešpaties geradarystes, tautos uedėkingumą ir apie bausmės teisingumą turi amžinai liudyti giesmė, kuri reikia ne tik raštu užlaikyti, bet ir visiems išmokti atmintinai. Kuomet tat ateis Dievo teismo diena, tos giesmės žodžiai liudys, kad Viešpats pramatė tautos prasikaltimus ir išanksto buvo apskelbęs už juos bausmę.

— (23) *Buk drąsus...* Tuo atsiliepimu tiesiog į Jozuę, Viešpats jį galutinai daro Mozės įpėdiniu.

(25) *Lėvitams*: kunigams, nes tik jiems buvo valia prisiliesti sandoros skrynios. Plg. Sk. 4, 15.— (26) *Sandoros skrynios šone*: ne į skrynios vidų, nes tenai buvo tik dvi įstatymo plokštės.

et cervicem tuam durissimam. Adhuc vivente me et ingrediente vobiscum, semper contentiose egistis contra Dominum: quanto magis cum mortuus fuero?

²⁸ Congregate ad me omnes majores natu per tribus vestras, atque doctores, et loquar audientibus eis sermones istos, et invocabo contra eos cælum et terram. ²⁹ Novi enim quod post mortem meam inique agetis, et declinabitis cito de via, quam præcepi vobis: et occurrent vobis mala in extremo tempore, quando feceritis malum in conspectu Domini, ut irritetis eum per opera manuum vestrarum.

da. Dar man tebesant gyvam ir pasiliekanč su jumis, jūs elgėtės visuomet atkakliai prieš Viešpatį; kaip gi labiausiai, kuomet busiu miręs?

²⁸ Surinkkite prie manęs visus jūsų giminių vyresniuosius ir mokytojus; jiems girdint, aš apskelbsiu šituos žodžius ir šauksiu prieš jus dangų ir žemę. ²⁹ Nes aš žinau, kad, man mirus, jūs elgsitės pikta ir veikiai nukrypsite nuo kelio, kurį jums įsakiau; ir sutiks jus nelaimės paskučiausiam laikui. Kuomet darysite pikta Viešpaties akivaizdoje, kad jį erzintumėte savo rankų darbais.

2. Paskutinė Mozės giesmė.

³⁰ Locutus est ergo Moyses, audiente universo cœtu Israel, verba carminis hujus, et ad finem usque complevit.

Caput XXXII. ¹ Audite cœli quæ loquor, audiat terra verba oris mei.

³⁰ Mozė tat pasakė, girdint visam Izraelio susirinkimui, šitos giesmės žodžius ir užbaigė iki galui:

32. perskyrimas. ¹ Klausykite, dangūs, ką kalbu: žemė teklauso mano burnos žodžių.

(28) *Mokytojus:* raštininkus.

31, 30—32, 52. Mozės giesmėje visų pirma, po trumpo įvedimo, nurodomas jos turinys (1-6). Toliau Mozė šlovina Dievo geradarystę, suteiktas Izraelio sunums (7-14), aprašo busiančio tautos nedėkingumo apsirėikimus (15-18) ir apskelbia isanksto sunkias bausmes, kurias užtat siųs Viešpats (19-33); galop jis žada, kad Dievas, nors tikrai baus prasikaltėlius, bet bus arti darančių atgailą ir atkarsys jų neprieteliams (34-43). Atiduodamas tautai giesmę, Mozė vėl juos perspėja kad užlaikytu įstatymą, nes nuo to pridera paveldėjimas Žadėtosios žemės (44-47); pabaigęs gi giesmę, Mozė gauna iš Dievo paliepiamą užteiti ant Nėbo kalno Žadėtosios žemės pamatytį, kurion jis neįeis (48-52).

(32, 1) *Klausykite...* Šita paskutinė Mozės giesmė be abejonės viena iš gražiausių ir prakilniausių visame Sen. Testamente: ji perviršija daugelį kitų kaip savo formos dailumu, taip ir paliečiamųjų dalykų ir išreikštų minčių svarbumu. Toje giesmėje randame sutrumpintą visą praeitą ir ypač busiančią Izraelio istoriją. Jos svarbiausi idėja yra ta, kad Dievas yra visuomet maloningiausias ir ištikimas geradarys, o Izraelio tauta visuomet nedėkinga ir pikta išnaudojanti Dievo geradarystę. Jos žymiausias mintis eina viena po kitos tokioje eilioje: Izraelis atstos nuo Viešpaties ir kreipsis prie stabų, užtat bus jo nubautas, bet ne visai prazūdytas, nes savo laikui Viešpats išgelbės tautą ir paniekis stabus, ir tai jis patvirtina iškilminga prisieka.—Prakilnioje įžangoje Mozė šaukia į liudytojus jo skelbiamą

- ² Concreseat ut pluvia doctri-
na mea,
fluat ut ros eloquium meum,
quasi imber super herbam,
et quasi stillæ super gramina.
- ³ Quia nomen Domini invoca-
bo:
date magnificentiam Deo no-
stro.
- ⁴ Dei perfecta sunt opera,
et omnes viæ ejus judicia:
Deus fidelis, et absque ulla
iniquitate.
justus et rectus.
- ⁵ Peccaverunt ei, et non filii
ejus in sordibus:
generatio prava atque perversa.
- ⁶ Hæccine reddis Domino
popule stulte et insipiens?
numquid non ipse est pater
tuus, qui possedit te,
et fecit, et creavit te?
- ⁷ Memento dierum antiquorum,
cogita generationes singulas:
interroga patrem tuum, et an-
nuntiabit tibi:
majores tuos, et dicent tibi.
- ⁸ Quando dividebat Altissimus
gentes:
quando separabat filios Adam,
constituit terminos populorum
juxta numerum filiorum Israel.

- ² Mano mokslas tegul liejasi
kaip lietus,
mano šnėka teplaukiakaip rasa,
kaip lietaus srovės ant žolės
ir kaip lašai ant žolmenų.
- ³ Nes aš skelbsiu Viešpaties
vardą:
Duokite musų Dievui garbę!
- ⁴ Tobuli Dievo veikalai
ir visi jo keliai pilni teisybės.
Dievas ištikimas ir be jokios
klastos,
jis teisus ir tikras.
- ⁵ Jie jam nusidėjo ir nebe jo
sūnūs purvuose,
nedora ir netikusi veislė.
- ⁶ Argi taipatsilygini Viešpačiui,
tauta kvaila ir neišmintinga?
argi ne jis tavo tėvas, kurs
tave paveldėjo,
kurs padarė ir sutvėrė tave?
- ⁷ Atsimink senasias dienas,
apmąstyk visas kartas,
klausk savo tėvą, ir jis tau
apskelbs,
savo pranokėjus, ir jie tau pa-
sakys.
- ⁸ Kuomet Augščiausias dalino
tautas,
kuomet skyrė Adomo sunus,
jis paskyrė tautų ribas
pagal Izraėlio sunų skaitlių.

žodžių tikrumo visą pasaulį, dangų su jo
gyventojais aurolais, ir žemę su jos tau-
tomis (plg. žem. 43 e.). — (2) *Mano
mokslas...* Mozė trokšta, kad jo žodžiai
giliai įsimegtų į klausytojų dūšią, kaip lie-
taus vanduo įsisunkia į žemę, kad jo mok-
slas būtų išganingas, kaip naudingas yra
lietus išdžiuvusiai vejai. — (3) *Nes aš
skelbsiu...* Mozės mokslas tuo svarbus, kad
jis paliečia Viešpatį ir jo didžius veika-
lus, Dievo gerumą ir teisingumą, o tautos
nedėkingumą. — (4) *Dievo*. Ehr. ž. *cur*
reiškia u o l i; taigi vadinamas Dievas
čionai ir žem. 15. 18. 31. 37. eil. (vz.
ehr. t.), nes jis visai nesimaine ir gali
buti stipriausiu, nepajudinamu ramsčiu

savo tautai. — (5) *Ir nebe jo sunus pur-
vuose*. Ehr. t.: ne jo sūnūs, (bet) jų
jų susitepimas. — (6) *Argi taip...*
Atsiliepiamas į klausytojų sąžinę.

(7) *Atsimink...* Tėvai ir seneliai yra
pirmieji tarpininkai, per kuriuos ainiija
patiria senus padavimus. O ir seniausii
padavimai liudija apie begalinį Viešpaties
gerumą. — (8) *Kuomet Augščiausias...* Ehr.
t.: kuomet Augščiausias skyrė
tauto m s (vietas). Kuomet ėmė daryties
ir skirstyties tautos po tvano, jau tuomet
Viešpats mylėjo Izraėlį ir paskyrė tinka-
mą jo reikalams kraštą, kurį laikinai lei-
do apimti kitoms tautoms. — (9) *Bet*.
Geriaus: nes. — *Mastas*. Taip dažnai

⁹ Pars autem Domini, populus ejus:
Jacob funiculus hereditatis ejus.

¹⁰ Invenit eum in terra deserta, in loco horroris, et vastæ solitudinis:
circumduxit eum, et docuit: et custodivit quasi pupillam oculi sui.

¹¹ Sicut aquila provocans ad volandum pullos suos, et super eos volitans, expandit alas suas, et assumpsit eum, atque portavit in humeris suis.

¹² Dominus solus dux ejus fuit: et non erat cum eo Deus alius.

¹³ Constituit eum super excelsum terram:

ut comederet fructus agrorum, ut sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo.

¹⁴ Butyrum de armento, et lac de ovibus cum adipe agnorum, et arietum filiorum Basan: et hircos

cum medulla tritici, et sanguinem uvæ biberet meracissimum.

¹⁵ Incrassatus est dilectus, et recalcitravit: incrassatus, impinguatus, dilatatus.

⁹ Bet Viešpaties dalis jo tauta, Jokubas jo tėvainystės mastas.

¹⁰ Jis ją rado tyrų žemėje, baisumo ir plačios tyrumos vietoje; vedžiojo ją ir mokė ir sergėjo kaip savo akies lėlę.

¹¹ Kaip aras šaukiąs skristų savo arelaičius ir viršuje jų skraidydamas, taip jis ištiesė savo sparnus ir ją paėmė, ir nešė ant savo pečių.

¹² Vienas Viešpats buvo jos vadovas, ir nebuvo su ja svetimo dievo.

¹³ Pastatė ją ant angštos žemės,

kad valgytu laukų vaisius, kad čiułptu iš uolos medaus, iraliejaus iš kiekiausio akmens,

¹⁴ imtu sviesto iš galvijų ir pieno iš avių draug su taukais eryčių iravinų, augusių Basane, irožių

su rinktiniais kviečiais, ir kad gertu vynuogių kranjo, tikriausiojo vyno.

¹⁵ Bet mylimasis nutuko ir ėmė spardyties; nutukęs, suriebėjęs, sustorėjęs,

vadinasi žemės arba tėviškės dalis, nes dalinant žemę, ji budavo matuojama tam tikrais mastais arba virvėmis. — (10) *Jis ją rado...* Dievo geradarystės suteiktos Izraelitams kelionės metu tyruose. — *Vedžiojo ją ir mokė.* Ebr. t.: globė ir rūpinosi. (11) *Kaip aras...* Gražus palyginimas. Plg. Iš. 19, 4. — (12) *Vienas Viešpats...* Todėl Izraelitai neprivalo garbinti kitų dievų. — (13) *Pastatė...* Anot ebr. t.: užvedė ją ant žemės augštosios, t. y. į kalnuotą Palesti-

nos kraštą. Toliau aprašomas atiduotos Izraelitams žemės derlingumas. — *Iš uolos medaus,* kurį sunėša laukinės bitės į uolų plyšius. — *Aliejaus iš...* Alyvmedžiai mėgsta augti žemėje, po kuria yra uola. — (14) *Augusių Basane.* Basano kraštas visuomet buvo garsus savo geromis ganyklomis. todėl ir auginamais tenai gyvuliais. — *Vynuogių kranjo...* Plg. Prad. 49, 11.

(15) *Bet mylimasis.* Ebr. ž. *j'surum* reiškia greičiaus tiesusis. Sek. eil. ap-

- dereliquit Deum factorem suum,
et recessit a Deo salutari suo.
- ¹⁶ Provocaverunt eum in diis alienis,
et in abominationibus ad iracundiam concitaverunt.
- ¹⁷ Immolaverunt dæmoniis, et non Deo.
diis, quos ignorabant:
novi recentesque venerunt,
quos non coluerunt patres eorum.
- ¹⁸ Deum, qui te genuit dereliquisti,
et oblitus es Domini creatoris tui.
- ¹⁹ Vidit Dominus, et ad iracundiam concitatus est:
quia provocaverunt eum filii sui et filię.
- ²⁰ Et ait: Abscondam faciem meam ab eis,
et considerabo novissima eorum:
generatio enim perversa est,
et infideles filii.
- ²¹ Ipsi me provocaverunt in eo, qui non erat Deus,
et irritaverunt in vanitatibus suis:
et ego provocabo eos in eo, qui non est populus,
et in gente stulta irritabo illos.
- ²² Ignis succensus est in furore meo,
- jis apleido Dievą, savo Su tvertoją,
ir atstojo nuo Dievo, savo išganymo.
- ¹⁶ Jie jį suerzino svetimais dievais
ir nuobodomis pažadino prie rustybės.
- ¹⁷ Jie pjovė aukas velniams, o ne Dievui.
dievams, kurių nežinojo;
naujiems, — jie ką tik buvo atėję, —
kurių negarbino jųjų tėvai.
- ¹⁸ Dievą, kurs tave pagimdė, tu apleidai
ir užmiršai Viešpatį, savo Su tvertoją.
- ¹⁹ Viešpats matė ir buvo įvestas rustybėn, —
nes jį įerzino jo sūnys ir dukteris, —
- ²⁰ ir tarė: Paslėpsiu nuo jų savo veidą
ir žiūrėsiu į jų paskučiausius dalykus;
nes tai yra sugedusi karta ir neištikimi sūnys.
- ²¹ Jie mane įerzino tuo, kurs nebuvo Dievas,
ir įpykino savo tuštybėmis.
- Ir aš juos erzinsiu tuo, kas nėra tauta,
ir įpykinsiu kvaila tauta.
- ²² Mano rustybės ugnis užsidegė

rašomas Izraelio nedėkingumas. — *Nuo Dievo.* Ebr. t.: nuo uolos. Vž. aug. 4. e. — (17) *Velniams, o ne Dievui.* Ebr. t.: velniams (*šedim*), kurie nėra Dievas. — *Naujiems...* Jie nieko gera nebuvo suteikę Izraelitams. — (18) *Dievą.* Ebr. t.: uolą.

(19) *Viešpats...* Toliaus kalbama apie baisų Viešpaties nutarimą atkeršinti. —

Buvo įvestas... Ebr. t.: atstumė arba pasmerkė. — (20) *Paskučiausius dalykus:* tautos maistinėms nelaimėms. — (21) *Kas nėra tauta,* t. y. pavergdamas tokiems žmonėms, kurie yra ne tauta, negali vadinti Viešpaties tauta. Tų žmonių kvailumas aprašomas toliau 28-31 eil. — (22) *Iki pragaro...* Ebr. t.: iki mirusiųjų buveinės (*š'ol*) apa-

et ardebit usque ad inferni
novissima:
devorabitque terram cum ger-
mine suo,
et montium fundamenta com-
buret.
²³ Congregabo super eos mala,
et sagittas meas complebo in
eis.
²⁴ Consumuntur fame,
et devorabunt eos aves morsu
amarissimo:
dentes bestiarum immittam
in eos,
cum furore trahentium super
terram, atque serpentium.
²⁵ Foris vastabit eos gladius,
et intus pavor,
juvenem simul ac virginem,
lactentem cum homine sene.
²⁶ Dixi: Ubinam sunt?
cessare faciam ex hominibus
memoriam eorum.
²⁷ Sed propter iram inimicorum
distuli:
ne forte superbirent hostes eo-
rum,
et dicerent: Manus nostra ex-
celsa,
et non Dominus, fecit hæc
omnia.
²⁸ Gens absque consilio est,
et sine prudentia.
²⁹ Utinam saperent, et intelli-
gerent,
ac novissima providerent.
³⁰ Quo modo persequatur unus
mille,
et duo fugent decem millia?

ir degs iki pragaro gilybėms;
prarys žemę su jos augalais
ir sudegins kalnų pamatus.
²³ Surinksiu ant jų nelaimės
ir iššausiu į juos visas mano
vilyčias.
²⁴ Bus sunaikinti badu,
ir paukščiai juos prarys kar-
čiausiu kandimu;
žvėrių dantis siųsiu ant jų
ir piktumą slenkančių ir šliau-
žiančių ant žemės.
²⁵ Lauke juos naikins kalavijas,
o viduje išgastis,
jaunikaitį draug ir mergaitę,
žinomą kudikį draug su seniu.
²⁶ Tariau: Kame jie yra?
Aš išdildysiu jų atminimą iš
žmonių.
²⁷ Bet dėlėi neprietelių rusty-
bės atidėjau,
kad kartais jų neprieteliai ne-
sididžiuotu
ir nesakytu: Musų iškelta
ranka,
o ne Viešpats visa tai padarė.
²⁸ Tai tauta be apsimastymo
ir be išmanymo.
²⁹ Kadgi jie butu išmintingi ir
suprastu,
ir pramatytu, koks bus jų galas.
³⁰ Kaipgi vienas vys tukstantį
ir du gins dešimtį tukstančių?

čiai. — (24) *Paukščiai juos...* Ebr. t.: sugriaužti drugio ir kartaus maro. — *Ir piktumą...* Ebr. t.: draug su nuodais šliaužiančių jų dulkėse. — (25) *Viduje:* pasiliekančiamuose. — (26. 27) *Tariau...* Geriaus: sakysčiau. — *Kame jie yra.* Ebr. t.: aš juos suskaldysiu, arba anot kitų: aš juos nupusiu. Viešpats galētu prasi-

kaltėlius tuoju sunaikinti ir net išdildyti atminimą apie juos, bet jis to nenori tuoju padaryti, kad Izraelio neprieteliai neturētu progos didžiuoties. — (28) *Tai tauta be...* Mozė nuo savęs daro patėmijimą, kaip neįsimintingas Izraelis, kurs nenori suprasti ir aiškiausių pamokymų. — (30) *Kaipgi vienas vys...* Izraelio neįsiminties pavyzdys. Jie nebesupranta, kad neprie-

nonne ideo, quia Deus suos
vendidit eos,
et Dominus conclusit illos?

³¹ Non enim est Deus noster ut
dii eorum:
et inimici nostri sunt iudices.

³² De vinea Sodomorum, vinea
eorum,
et de suburbanis Gomorrhæ:
uva eorum uva fellis,
et botri amarissimi.

³³ Fel draconum vinum eorum,
et venenum aspidum insana-
bile.

³⁴ Nonne hæc condita sunt
apud me,

et signata in thesauris meis?

³⁵ Mea est ultio, et ego retri-
buam

in tempore, ut labatur pes
eorum:

juxta est dies perditionis,
et adesce festinant tempora.

³⁶ Judicabit Dominus populum
suum,

et in servis suis miserebitur:
videbit quod infirmata sit ma-
nus,

et clausi quoque defecerunt,
residuique consumpti sunt.

Argi ne dėlto kad jų Dievas
juos pardavė,
ir Viešpats juos atidavė?

³¹ Nes mūsų Dievas ne kaip jų
Dievai,
ir mūsų neprieteliai yra tei-
sėjai.

³² Jų vynuogynas iš Sodomos
vynuogynų
ir iš Gomoros priemiesčių.
Jų vynuogės tulžies vynuogės,
ir jų vynuogių kekės karčiau-
sios.

³³ Jų vynos slibinų tulžis
ir neišgydomi angių nuodai.

³⁴ Argi tai ne pas mane pa-
slėpta

ir neužženklinta mano išduose?

³⁵ Mano yra kerštas, ir aš atly-
ginsiu
savo laiku, kad jų koja pa-
slystu.

Arti yra pražudimo diena,
ir metas skubinasi prisiartinti.

³⁶ Viešpats teis savo tautą

ir pasigailės savo tarnų;
matys, kad susilpnėjusi ranka,

uždarytieji taipogi nuilsę ir
likusieji sunaikinti.

teliai ne savo spėkomis daro taip didžius dalykus, kad jų vienas veja šalin tukstantį Izraelitų, bet dėlto kad pats Dievas davė jiems pavergti savo tautą. — (31) *Nes mūsų...* Ebr. t.: nes ne kaip mūsų uola jųjų uola. Plg. aug. 4. e. Kitų tautų dievai negali nei paduoti tų tautų neprieteliam, nei nuo jųjų apginti. Ne toks yra Viešpats. — *Mūsų neprieteliai...* Nes ir jie nesyki turėjo išpažinti Jahvės, Izraelio Dievo, visagalybę. Plg. Iš. 19, 25; Sk. 23 ir 24 persk. — (32. 33) *Jų vynuogynas...* Tais palyginimais vėl aprašomas isriuktosios tautos piktumas. Anot kitų aiškintojų aprašoma čionai Izraelio neprietelių piktumas, kad būtų aišku, jog apgalėjimas Izraelitų tai ne anų nuopelnas, nes jie neverti jokios Dievo ma-

lonės. — *Tulžies vynuogės.* Ebr. t.: užnuodintas vynos.

(34) *Argi...* Toliaus vėl Dievo vardu kalbama, kaip bus įvykdytas kerštas. — *Tai:* Dievo nutarimas nubausti savo laiku nedoruosius. Iki laikui tas nutarimas pasilieka paslėptas lyg koks turtas pas Dievą ir gerai užženklintas. — (35) *Mano yra...* Ebr. t. galima taip išreikšti: iki keršto dienos. — ir bus atsilyginta, — iki laikui, kuomet paslys jų koja. Plg. Rym. 12, 19; Žyd. 10, 30. — *Ir metas skubinasi...* Ebr. t.: ir skubinasi eiti artyn, kas jums prirengta. — (36) *Viešpats teis...* Dievas teisingas, bet ir mielaširdingas. Mielaširdystę jis parodys tuomet, kada Izraelis nebeaturs kuo remties ir kuomet priešintis savo neprieteliam.

- ³⁷ Et dicet: Ubi sunt dii eorum,
in quibus habebant fiduciam?
- ³⁸ De quorum victimis comedebant adipēs,
et bibebant vinum libaminum:
surgant, et opitulentur vobis,
et in necessitate vos prote-
gant.
- ³⁹ Videte quod ego sim solus,
et non sit alius Deus præter
me:
ego occidam, et ego vivere fa-
ciam: percutiam, et ego sa-
nabo,
et non est qui de manu mea
possit eruere.
- ⁴⁰ Levabo ad cælum manum me-
am,
et dicam: Vivo ego in æter-
num.
- ⁴¹ Si acuero ut fulgur gladium
meum,
et arripuerit iudicium manus
mea:
reddam ultionem hostibus me-
is,
et his qui oderunt me retri-
buam.
- ⁴² Inebriabo sagittas meas san-
guine,
et gladius meus devorabit
carnes,
de cruore occisorum, et de
captivitate,
nudati inimicorum capitis.

- ³⁷ Jis tars: Kame jų dievai,
kuriais pasitikėjo?
- ³⁸ kurių kruvinių aukų taukus
jie valgė
ir gėrė liejamųjų aukų vyną?
Tepakilsta ir jums tepadeda,
ir reikale jus teapdengia.
- ³⁹ Veizdėkite, kad aš esu vienas,
ir be manęs nėra kito Dievo.
- Aš užmušiu ir aš atgaivinsiu,
užgausiu ir išgydysiu;
- ir nėra, kas galėtų ištraukti
iš mano rankos.
- ⁴⁰ Pakelsiu dangun mano ranką
ir sakysiu: Aš esu gyvas į
amžius.
- ⁴¹ Jei išgalėsiu savo kalaviją
kaip žaibą,
ir mano ranka pagaus teisumą,
aš atkeršinsiu savo nepriete-
liams
ir atsilyginsiu tiems, kurie
manęs nekętė.
- ⁴² Nugirdysiu savo vilyčias krau-
jų,
ir mano kalavijas rys mėsa,—
krauju užmuštųjų ir belaisvių,
mėsą neprietelių, kurių ati-
dengta galva.

— *Uždarytųjų taipogi...* Ebr. t.: nebėra suristo ir paleisto, arba: vergo ir laisvojo, t. y. visas draugijinis Izraelio gyvenimas bus visai suiręs. — (37) *Jis tars: Kame...* Laikui atėjus, Viešpats ironiškai klaus tuos, kurie jį apleido dėl lei svetimų dievų, ir jie turės patis išpažinti, kad tie dievai buvo niekas, kad yra tik vienas Viešpata Dievas. — (38) *Kurių kruvinių aukų...* Vulgata kalba apie dalyvavusius stabų aukose ir tų aukų valgymą, ebr. gi tekstas reiktu išversti taip:

kame yra tie (stabai), kurie valgė jų aukų taukus ir jų liejamųjų aukų vyną gėrė: todėl kalbama apie stabus, kuriems daryta aukos. — (40) *Pakelsiu.* Ebr. t.: keliu. Dievas iškilmingai prisiekia žmonių būdu atkeršinti neprieteliams. — (42) *Krauju...* Anot kitų: dėl užmuštųjų ir belaisvių krauju—nutrauksiu vainikus nuo neprietelių galvos.

(43) *Šlovinkite...* Giesmės užbaigoje kviečiami ir pagonys šlovinti vieną tikrąjį

⁴³ Laudate gentes populum ejus,
quia sanguinem servorum suo-
rum ulciscetur:

et vindictam retribuet in ho-
stes eorum,
et propitius erit terræ popu-
li sui.

⁴⁴ Venit ergo Moyses, et lo-
cutus est omnia verba cantici
hujus in auribus populi, ipse et
Josue filius Nun. ⁴⁵ Complevit-
que omnes sermones istos, lo-
quens ad universum Israel. ⁴⁶
Et dixit ad eos: Ponite corda
vestra in omnia verba, quæ ego
testificor vobis hodie: ut man-
detis ea filiis vestris custodire
et facere, et implere universa
quæ scripta sunt legis hujus: ⁴⁷
quia non incassum præcepta sunt
vobis, sed ut singuli in eis vi-
verent: quæ facientes longo per-
severetis tempore in terra, ad
quam, Jordane transmissio, in-
gredimini possidendam.

⁴⁸ Locutusque est Dominus
ad Moysen in eadem die, dicens:
⁴⁹ Ascende in montem istum
Abarim, id est, transituum, in
montem Nebo, qui est in terra
Moab contra Jericho: et vide
terram Chanaan, quam ego tra-
dam filiis Israel obtinendam, et
morere in monte. ⁵⁰ Quem con-
scendens jungeris populus tuis,
sicut mortuus est Aaron frater

⁴³ Šlovinkite pagonis jo tautą,
nes jis atkeršins už savo tar-
nų kraują

ir padarys pagiežą jų neprie-
teliams,
ir pasigailės savo tautos žemės.

⁴⁴ Taigi, Mozė atėjo ir kalbė-
jo visus šitos giesmės žodžius,
girdint tautai, jis ir Nuno sunus
Jozuė; ⁴⁵ o pabaigęs kalbėti vi-
sam Izraeliui visas tas šnekas,
⁴⁶ jis jiems tarė: Įsidėkite į sa-
vo širdis visus šituos žodžius,
kuriuos aš jums šiandien skel-
biu, kad juos įteiktumėte savo
sunams užlaikyti ir daryti, ir
pildyti visa, kas parašyta šita-
me įstatyme, ⁴⁷ nes tai ne vel-
tui jums įsakyta, bet kad kiek-
vienas jais gyventu, ir tai da-
rydami ilgą laiką pasiliktumėte
žemėje, kurios, pereidami per
Jordaną, paveldėtų įeinate.

⁴⁸ Viešpats tą pačią dieną dar
kalbėjo Mozei ir tarė: ⁴⁹ Už-
žengk ant šito Abarimo tai yra
Perėjimų kalno, ant Nėbo kal-
no, esančio Moabo žemėje ties
Jėriku, pamatyk Kanaano žemę,
kuria aš duosiu apimti Izraelio
sunams, ir mirk ant kalno. ⁵⁰
Užėjęs ant jo susivienysį su sa-
vo tauta, kaip tavo brolis Aa-
ronas mirė ant Horo kalno ir

Dievą, kurs suteikia savo pagalbą ir ma-
lonę ištikimam Izraeliui. — LXX t. gies-
mė užbaigiama tokiais žodžiais: Links-
minkitės, dangus, su savo tauta ir ji gar-
binkite, visi Dievo aniolai; linksminkitės
jūs tautos, su jo tauta ir bukite išver-
mingi, jūs visi Dievo sunys. Nes jo tar-
nų kraujas reikalavo pagiežos; jis atker-
šijo savo neprieteliams, įvykdė atsilygini-
mą ir atsimokėjo tiems, kurie jo neken-
tė, ir Jahvė susiderino su savo tautos
žeme.

(44) *Taigi...* Istoriška Mozės giesmės
užbaiga. — *Jozuė*. Ebr. t. čionai jis pa-
vadintas savo senuoju vardu *Hošea*. Plg.
Sk. 13, 8. 16. — (46) *Kad juos įteik-
tumėte...* Negana buvo patiems klausyti
Dievo įsakymų; reikėjo dar paraginti buti
paklusniais savo ainiją. — (47) *Bet kad
kiekvienas...* Ebr. t. bet tai jūsų gy-
venimas.

(48) *Tą pačią dieną:* kada Mozė ap-
skelbė tautai savo giesmę. — (49–52)
Užžengk... Plg. Sk. 27, 12–14. — *Tai*

tuus in monte Hor, et appositus populus suis: ⁵¹ quia praevaricati estis contra me in medio filiorum Israel ad Aquas contradictionis in Cades deserti Sin: et non sanctificastis me inter filios Israel. ⁵² Econtra videbis terram, et non ingredieris in eam, quam ego dabo filiis Israel.

buvo suvalytas su jojo tanta; ⁵¹ nes judu man nebuvo itistiki mu Izraėlio sunų tarpe prie Priėštaravimo vandens Sino tyrumos Kadėse ir neparodėte mano šventumo Izraėlio sunų tarpe. ⁵² Matysi ties savim žemę ir neįeisi į ją, kurią aš duosiu Izraėlio sunums.

3. Mozės palaiminimai.

Caput XXXIII. ¹ Hęc est benedictio, qua benedixit Moyses, homo Dei, filiis Israel ante mortem suam. ² Et ait:

Dominus de Sinai venit, et de Seir ortus est nobis: apparuit de monte Pharan, et cum eo sanctorum millia. In dextera ejus ignea lex.

³ Dilexit populos, omnes sancti in manu illius sunt:

et qui appropinquant pedibus ejus,

accipient de doctrina illius.

⁴ Legem pręcepit nobis Moyses,

33. perskyrimas. ¹ Tasai yra palaiminimas, kurį Dievo žmogus Mozė suteikė prieš mirsiant Izraėlio sunums. ² Jis tarė:

Viešpats atėjo nuo Sinajaus ir mums užtekėjo nuo Seiro; jis pasirodė nuo Parano kalno, ir su juo šventųjų tukstančiai. Jo dešinėje ugninis įstatymas.

³ Jis mylėjo tautas, visi šventieji yra jo rankoje;

ir kurie prisiartina prie jo kojų,

ims iš jojo mokslo.

⁴ Mozė mums apskelbė įstatymą

gra Perejimū. Vulgatos vertėjo priedas. — Tavo brėlis Aaronas... Vz. Sk. 20, 26; 27, 12; 34, 1. — Nes judu man nebuvo... Plg. Sk. 20, 12; 27, 14.

33, 1-29. Mozė, laimindamas prieš mirsiant tautą, pranašauja apie busiantį kiekvienos Izraėlio giminės likimą.

(33, 1) *Tasai yra palaiminimas.* Mozė, gavęs iš Viešpaties paliepiamą eiti numirtų ant Nėbo, tarsi atsisveikindamas suteikia kiekvienai Izraėlio giminei, kaip kitados Jokubas savo sunums, palaiminimą-pranašystę žodžiais, kurie primena ano didžio patriarko palaiminimus. Mozės pranašystėje nebėra tų perspėjimų ir gėdinimų, kurių pilna jo giesmė; čionai matome tik geriausius pažadėjimus, nes jis dabar veizdi į Izraėlį idėališką ir Dievui ištikimą, o ne į nedėkingą ir nuolat pra-

sikalstančią tautą. — (2) *Jis tarė...* 2-5 eil. yra įžanga į pranašystes; joje aprašoma sandomos atsiradimas ir tikslas. — *Nuo Sinajaus...* Minima visupirma vieta, kame Viešpats pasirodė kaip įstatymo davėjas, toliaus gi vardai kitų vietų, kurios primena Izraėlitų kelionės per tyrus istoriją ir nuolatinis Viešpaties apsisėkimus. — *Ir su juo šventųjų...* aniojų, kurie yra Dievo didenybės palydovai. Kiti aiškintojai, pataisydami truputį ebr. t. šią eil. verčia taip: Ir atėjo prie Priėštaravimo vandenų Kadėsan. — *Ugninis įstatymas.* Rasi yra tai aliuzija į liepsna apsiausią Sinajaus kalną, kuomet buvo apskelbtas įstatymas. Vz. aug. 4, 11. — (3) *Tautos:* Izraėlio gimines. — *Kurie prisiartina...* Dievas mylėjo Izraėlį, bet ir tasai iš savo pusės turėjo nuolankiai artintis prie Viešpaties, kad galėtu nau-

hereditatem multitudinis Jacob.

⁵ Erit apud rectissimum rex, congregatis principibus populi cum tribubus Israel.

⁶ Vivat Ruben, et non moriatur, et sit parvus in numero.

⁷ Hæc est Judæ benedictio: Audi Domine vocem Judæ, et ad populum suum introduce eum:

manus ejus pugnabunt pro eo, et adjutor illius contra adversarios ejus erit.

⁸ Levi quoque ait: Perfectio tua, et doctrina tua viro sancto tuo, quem probasti in tentatione, et judicasti ad Aquas contradictionis.

⁹ Qui dixit patri suo, et matri suæ: Nescio vos; et fratribus suis: Ignoro vos; et nescierunt filios suos. Hi custodierunt eloquium tuum, et pactum tuum servaverunt,

Jokubo daugybės tėvainystę.

⁵ Bus karalius pas teisiasijį, susirinkus tautos kunigaikščiams draug su Izraelio giminėmis.

⁶ Lai gyvuoja Rubenas ir tenemiršta, ir tebuna mažas jo skaitlius.

⁷ Štai palaiminimas Judui: Išgirsk, Viešpatie, Judo balsą ir jį įvesk pas savo tautą;

jo rankos kovos už ją, ir jis bus padėjęs prieš josios priešus.

⁸ Taipogi Léviui jis tarė: Tavo tobulumas ir tavo mokslas tavo šventam vyrui, kurį išmėginai Gundyme ir nuteisei prie Prieštaravimo vandens;

⁹ kurs tarė savo tėvui ir savo motinai: Nepažistu jusų; ir savo broliams: Nežinau jusų; ir jie nežinojo savo sunų. Šitie sergėjo tavo žodį

ir tavo sandorą užlaikė,

doties jo mokslu. — (4) *Apskelbė*: tarpininkaudamas tarp Viešpaties ir tautos. — *Tėvainystę*. Dievo duotasis įstatymas yra Izraeliui draug ir brangiausi tėvainystė. — (5) *Bus*. Ebr. t.: buvo. Sandoros pasėkmė buvo ta, kad Viešpats-Jahvė darsėsi Izraelio karaliumi. — *Teisiasijį*. Ebr. *j'surun*. Vž. aug. 32, 15.

(6) *Lai gyvuoja*... Čionai prasideda palaiminimai - pranašystės atskiroms giminėms. — *Rubenas*. Rubenas, kurs už sunkią nuodėmę (vz. Prad. 49, 3. 4) nustojo savo pirm gimystės teisių, gauna tikrai linkėjimą, kad jo giminė gyvuotu ir toliaus, bet ne-itu didyn. Po Rubeno galima buvo laukti palaiminimo Simeonui; bet jis visai apleidžiamas, rasi dėlto kad jo giminė veiktai turėjo būti apsupta Judo giminės ir išsiskirti. Plg. Prad. 49, 7; Joz. 19, 2-9; 1 Kron. 4, 34...

(7) *Išgirsk*... Palaiminimas Judo gimini-

nei turi maldos pavidalą. Maldaujama gi, kad Jokubo žadėtos kunigaikščio pareigos būtų suteiktos Judui, kad jis kaipo karalius susivienytų su visa Izraelio tauta ir kaipo vadas ją vestų prie pergalėjimų. — *Jis bus*. Ebr. t.: jis tebūna.

(8) *Léviui*. Kitados Jokubo pasmerkta (vz. Prad. 49, 5-7) Lévio giminė savo ištikimumu (Iš. 32, 29) buvo užsipelnusi didžią garbę pildyti kunigystės pareigas. Dabar ji gauna geriausį palaiminimą. — *Tavo, o Dieve, tobulumas ir tavo mokslas*. Ebr. t.: *thummim* ir *urim*. Vž. Iš. 28, 30. — *Tavo šventam vyrui*... pirmajam vyriausiam kunigui Aaronui, kaipo atstovui Lévio giminės, kuri pasiliko ištikima Dievui Gundyme, ebr. *Massah* (vz. aug. 6, 16; 9, 22; Iš. 17, 7), *prie Prieštaravimo vandens*. ebr. *M'ribah* (plg. aug. 32, 51; Sk. 20, 13. 24; 27, 13. — (9) *Kurs*: Lévio giminė, kuri gynė Vieš-

¹⁰judicia tua o Jacob,
et legem tuam o Israel:
ponent thymiam in furore tuo,
et holocaustum super altare
tuum.

¹¹Benedic Domine fortitudini
ejus,
et opera manuum illius sus-
cipe.

Percute dorsa inimicorum ejus:
et qui oderunt eum, non con-
surgant.

¹²Et Benjamin ait:
Amantissimus Domini
habitabit confidenter in eo:
quasi in thalamo tota die mo-
rabitur,
et inter humeros illius requi-
escet.

¹³Joseph quoque ait:
De benedictione Domini ter-
ra ejus,
de pomis cœli, et rore,
atque abyssu subjacente.

¹⁴De pomis fructuum solis
ac lunæ,

¹⁵De vertice antiquorum mon-
tium,
de pomis collium æternorum:

¹⁶et de frugibus terræ, et de
plenitudine ejus.

¹⁰tavo nutarimus. o Jokube,
ir tavo įstatymą. o Izraeliui;
jie dės smilkalų tavo įpykime,
ir deginamąją auką ant tavo
altoriaus.

¹¹Palaimink. Viešpatie, jo ga-
lybę
ir jo raukų darbus priimk.

Užgauk jo neprietelių nugaras,
ir kurie jo nekenčia, tenepa-
kilsta.

¹²Benjaminui jis tarė:
Viešpaties mylimiausis
gyvens prie jo su pasitikėjimu;
pasiliks visą dieną kaip patalė

ir ilsėsis jo glėbyje.

¹³Taipogi Juozapui jis tarė:
Jo žemė Viešpaties palaimin-
ta

dangaus vaisiais ir rasa
ir šaltiniais iš apačios,

¹⁴saulės vaisiais

ir mėnulio vaisiais,

¹⁵nuo senųjų kalnų viršūnės,

amžinųjų kalvų vaisiais

¹⁶ir žemės vaisiais ir jos pilnybe.

paties šlovę, nežiurdama visai kuno ir
kraujo ryšių. — (10) *Tavo nutarimus...*
Ebr. t. aiškiaus išreiškta viena iš pareigų,
pavestų Lėvio giminei (Kun. 10, 11): jie
mokys tavo nutarimų Jokubą
— ir tavo įstatymo Izraelį. —
Dės smilkalų: ant švento smilkalų alto-
riaus. Kita Lėvio sūnų pareiga. — *Tavo*
įpykime: kad numalsintu Viešpaties užsi-
rustinimą. Ebr. t. pavartotas antropomor-
fizmas: tavo panosėjė. — (11) *Jo*
galybę. Galybė čionai reiškia lobį. — *Rau-*
kų darbus: tarnavimą šventyklai.

(12) *Mylimiausias.* Daug žadantis pava-
dinimas. Pranašaujama gi Benjaminui ypa-
tinga Dievo globa, toki, kokią randa ku-
dikis mylinčios motinos prieglobstyje. —
Pasiliks visą dieną... Ebr. šitos eil. tek-
stą taip reiktu išversti: Jis (Viešpats) ta-

ve apdengia visą dieną, ir anas
(Benjaminas) gyvena tarp jo (Vieš-
paties) pečių. Butu tai aliuizija į ry-
tiečių paprotį nešioti vaikus ant pečių.
Anot kitų, geriaus butu taip pasakyti:
Benjaminas ilsėsis pas Viešpatį, ir Vieš-
pats gyvena tarp jo pečių. Plg. Prad. 49, 27.

(13) *Jo žemė Viešpaties...* Plg. Prad.
49, 22-26. Juozapo giminei visųpirma
žadama žemės derlingumas, išskaitant pa-
laiminimo šaltinius, dangų, saulę ir t.t. —
(14) *Saulės vaisiais...* Ebr. t.: geriausiai
dalykais, kuriuos saulė duoda. ir geriau-
riais dalykais, kuriuos išželdina mėnulis
(t. y. metų mėnesiai). — (15) *Nuo senų-
jų kalnų...* Visuomet pasiliekančis savo
vietoje kalnai pavadinti senaisiais, paly-
ginant juos su upėmis, kurios dažnai turi
nevienodą gilumą, o kadaidai permainingo ir

Benedictio illius, qui apparuit in rubo,
veniat super caput Joseph,
et super verticem nazaræi inter fratres suos.

- ¹⁷ Quasi primogeniti tauri pulchritudo ejus,
cornua rhinocerotis cornua illius:
in ipsis ventilabit gentes usque ad terminos terræ:
hæ sunt multitudines Ephraim:
et hæc millia Manasse.

¹⁸ Et Zabulon ait:

Lætare Zabulon in exitu tuo,
et Issachar in tabernaculis tuis.

- ¹⁹ Populos vocabunt ad montem:
ibi immolabunt victimas iustitiæ.

Qui inundationem maris quasi lac sugent,
et thesauros absconditos arenarum.

²⁰ Et Gad ait:

Benedictus in latitudine Gad:
quasi leo requievit,
cepitque brachium et verticem.

- ²¹ Et vidit principatum suum,

Palaiminimas tojo, kurs apsi-reiskė kere,
teateina ant Juozapo galvos
ir ant viršugalvio Nazarajo
tarp jo brolių.

- ¹⁷ Kaip pirmgimio versio jojo gražumas,
nosragio ragai jojo ragai;
jais jis bado tautas
iki žemės pakraščiais.
Tos yra Efraimo daugybės,
ir šitie yra Manaso tukstančiai.

¹⁸ Zabulonui jis tarė:

Džiaugkies, Zabulone, savo išėjime,
ir Isakare, savo šėtrose.

- ¹⁹ Jie šauks tautas į kalną;
tenai jie pjaus teisybės aukas.

jie čiulps jūros potvinį kaip pieną
ir paslėptuosius smilčių turtus.

²⁰ Ir Gadui tarė:

Palaimintas Gadas platybėje;
kaip liutas jis ilsėjosi
ir ėmė ranką ir makaulę,

- ²¹ ir matė savo pirmenybę,

savo lovį. — (16) *Kurs apsi-reiskė kere.* Vž. Iš. 3, 2... — *Nazarajo:* kunigaikščio. Vž. Prad. 49, 26. — (17) *Kaip nosragio.* Ebr. *r'em*, atumbro. Plg. Sk. 23, 22. Be žemės derlingumo žadama dar Juozapo giminei gražumas ir didis stiprumas. — *Daugybės.* Ebr. t.: myriados. Užbaigiant, palaiminimas žadamas abiem Juozapo giminės šakom.

(18) *Zabulonui.* Zabulono ir Isakaro palaiminimas išreikštas draug, tečiaus kiekvienas turės nuosavių palaiminimo šaltinius: Zabulonas išeidamas prekybos vestų su Penikija, Isakaras užsiimdamas žemės ūke ir pasilikdamas savo šėtrose. Plg. Prad. 49, 13. 14. — (19) *Tautos į kalną:* rasi kitas Izraelio giminės (plg. aug. 3. e.) į Morijos kalną, busiančios

šventyklos vietą, kad ten draug su jomis dalyvautų savo dėkojimo aukose. Plg. 2 Kron. 30, 11. 18. — *Jie čiulps jūros...* Gyvendami arti jūros turės iš jos didią naudą, plėkdydami po ją prekybos reikalus, žuvaudami, gaudydami perlas ir t.t.

(20) *Palaimintas Gadas platybėje.* Ebr. t.: palaimintas teesie, kurs išplėčia Gadą, t. y. Viešpatį. — *Ėmė ranką ir makaulę:* savo aukos sąnarius. — (21) *Ir matė savo pirmenybę.* Ebr. t.: jis pamatė (t. y. išsiriuko) sau pirmuones, t. y. pirmą užkariautą kraštą, kurio Gado giminė sau prašė ir gavo. Plg. Sk. 32 persk. — *Kad jo dalyje užlaikytas...* Ebr. t.: nes ten buvo prirengta dalis vadui, t. y. plotas, kurį Mozė turėjo paskirti Gado giminei. Taigi,

quod in parte sua doctor es-
set repositus:

qui fuit cum principibus po-
puli,

et fecit justitias Domini,
et iudicium suum cum Israel.

²² Dan quoque ait:

Dan catulus leonis,
fluet largiter de Basan.

²³ Et Nephthali dixit:

Nephthali abundantia perfrue-
tur.

et plenus erit benedictioni-
bus Domini:

mare et meridiem possidebit.

²⁴ Aser quoque ait:

Benedictus in filiis Aser.
sit placens fratribus suis,
et tingat in oleo pedem suum.

²⁵ Ferrum et æs calceamentum
ejus.

Sicut dies juventutis tuæ, ita
et senectus tua.

²⁶ Non est Deus alius ut De-
us rectissimi:

ascensor cœli auxiliator tuus.

Magnificencia ejus discurrunt
nubes,

²⁷ habitaculum ejus sursum,

kad jo dalyje užlaikytas mo-
kytojas.

Jis buvo su tautos kunigaikš-
čiais

ir darė Viešpaties teisybes
ir savo teisną su Izraeliu.

²² Taipogi Danui jis tarė:

Danas jaunas liutas,
plauks apščiai iš Basano.

²³ Neftaliui jis tarė:

Neftalis džiaugsis apstumu

ir bus pilnas Viešpaties pa-
laiminimų;

jis pavaldės jurą ir pietus.

²⁴ Taipogi Aserui jis tarė:

Palaimintas Aseras sunuose,
teigtinka savo broliams
ir temirko aliejuje savo koją.

²⁵ Geležis ir varis jo autuvas.

Kaip tavo jannystės dienos,
taip ir tavo senatvė.

²⁶ Nėra kito Dievo kaip tei-
siojo Dievas;

kurs į dangų užžengia, yra
tavo padėjėjas.

Jo didenybe lakioja debesys,

²⁷ jo buveinė augštybėse

čionai nėra kalbos apie Mozės kapą, tuo labiau, kad Nėbo kalbas, kame buvo palaidotas Mozė, priderėjo ne prie Gado, bet prie Rubeno dalies. — *Jis buvo su tautos...* Gavus dalį anapus Jordano Gado giminė ėjo draug su kitomis Kanaano užkariautų ir taip išpildė sąlygas, kuriomis jai buvo duota dalis anapus Jordano.

(22) *Danas jaunas liutas...* Taip jis pavadintas dėlei savo stiprumo. Dano giminė kelionėje per tyrus vedė vieną iš keturių Izraelio būrių. Vz. Sk. 2, 25. — *Plauks apščiai iš Basano.* Ebr. t.: jis šoks iš Basano. Toliau tęsiamas palyginimas su liutu, kurių anuomet buvo daug Basano krašte.

(23) *Džiaugsis apstumu.* Anot ebr. t.: bus pasotintas malonėmis. — *Jurą ir pietus:* Genezarėto ežero pakraščius.

(24) *Sunuose.* Aserui žadama visupirma skaitlinga ainija. — *Temirko aliejuje...* Jis turės tokią apstybę aliejaus, kad juo galės ne tik gerbiamam svečiui kojas patepti, bet ir savasias mirkyti. — (25) *Autuvas.* Ebr. t.: užkaiščiai. Geležies ir vario bus toki daugybė, kad iš jų galės padaryti užuot medinių geležinius ir varinius užkaiščius. — *Kaip tavo jaunystės...* Ebr. t.: Tavo stiprybė (tepasilieka) taip ilgai kaip tavo dienos.

(26) *Nėra...* Mozės palaiminimų užbaiga. — *Dievo kaip...* Ebr. t.: Uolos kaip įšurū' o uola. Vz. aug. 32, 4. — *Kurs į dangų...* Ebr. t.: jis užžengia į dangų, kad tau padėtų, ir savo didenybėje ant debesų. — (27) *Amžinos rankos.* Viešpats visuomet padeda savo galybe Izraeliui ant žemės. — *Ir tars:* neprietaiui. — (28) *Ir vienas...* Ebr.

et subter brachia sempiterna:
ejiciet a facie tua inimicum.

dicetque: Conterere.

²⁸ Habitabit Israel confidenter,
et solus. Oculus Jacob
in terra frumenti et vini,
cœlique caligabunt rore.

²⁹ Beatus es tu Israel: quis si-
milis tui
popule, qui salvaris in Domino?

scutum auxilii tui,
et gladius gloriæ tuæ:
negabunt te inimici tui.

et tu eorum colla calcabis.

ir apačioje amžinos rankos;
išmes iš po tavo veido ne-
prieteli

ir tars: Buk sutrintas!

²⁸ Izraelis gyvens be pavojaus
ir vienas. Jokubo akis
kviečių ir vyno žemėje.
ir dangus aptems nuo rasos.

²⁹ Palaimintas tu, Izraeliau! kas
panašus į tave.

o tauta, kuri Viešpaties iš-
gelbima?

Jis tavo pašalpos skydas
ir tavo šlovės kalavijas.

Tavo neprieteliai tavęs nepri-
pažins,

o tu mindžiosi jų sprandus.

4. Mozės mirtis ir palaidojimas.

Caput XXXIV. ¹ Ascendit er-
go Moyses de campestribus Moab
super montem Nebo, in verticem
Phasga contra Jericho: osten-
ditque ei Dominus omnem ter-
ram Galaad usque Dan, ² et uni-
versum Nephthali, terramque
Ephraim et Manasse, et omnem
terram Juda usque ad mare no-

34. perskyrimas. ¹ Taigi, Mo-
zė užžengė iš Moabo lygumų
ant Nėbo kalno ant Pasgos vir-
šunės ties Jėriku, o Viešpats
jam parodė visą Galaado žemę
iki Danui, ² ir visą Neftalį, ir
visą Efraimo ir Manaso žemę,
ir visą Judo žemę iki tolimiau-

u: atskirai Jokubo šaltinis, t.y. Jokubo ainija. — *Ir dangus aptems nuo rasos.* Ebr. t.: ir jo dangus lieja rasą. — (²⁹) *Tavęs nepripažins.* Ebr. t.: tau viltaviliaus. — *Mindžiosi jų sprandus.* Ebr. t.: mindžiosi jų augštumas, t.y. stipriausias jų krašto vietas. Kuomet gijau paimtos esančios ant kalnų stiprovės, tuomet ir visa žemė pavergiama pilnai.

34, 1–12. Mozė pildydamas Viešpaties įsakymą, užžengia ant Nėbo kalno, išten pamato visą Zadėtąją žemę (1–4), miršta ir lieka palaidotas, o jo vietą pas tautą užima Jozuė (5–9). Visas penkiaknygis galop užbaigiamas pagyrimu Mozės.

(1) *Mozė užžengė:* kaip jam Viešpats buvo įsakęs. Plg. aug. 3, 27; 32, 49. — *Moabo lygumu...* Plg. Sk. 21, 20; 22, 1;

33, 14; Atk. 3, 27. — *Viešpats jam parodė.* Mozė matė Zadėtąją žemę ne regėjime, bet savo kuniškomis akimis, kurios ir jo senatvėje netik nebuvo susilpnėjusios (žem. 7. e.), bet dar toje valandoje liko Viešpaties sustiprintos. — *Visą Galaado žemę...* Nuo Nėbo, kurio viršunė 881 metru yra augščiaus už Tarpžemės jūros paviršį, galima matyti sniegu nuklotą Ermoną, Taborą, Ebalį ir Garizimą, Alyvų kalną ir Sioną, Betliejaus ir Ebrono kalnus, Mirties jurą ir net Seiro kalnų dalį. — *Galaado žemę iki Danui:* visą Izraelitams tekusį kraštą į rytus nuo Jordano. — (2) *Visą Neftalį...* Kraštas šiaupus Jordano padalintas į tris plotus, pavadintus vardais giminių, kurioms jie vėliaus buvo Jozuės atiduoti: šiaurėje buvo Neftalio giminė, viduryje Efraimo ir Manaso, pietuose Judo. — *Iki tolimiau-*

vissimum, ³ et australem partem, et latitudinem campi Jericho civitatis palmarum usque Segor. ⁴ Dixitque Dominus ad eum: Hæc est terra, pro qua juravi Abraham, Isaac, et Jacob, dicens: Semini tuo dabo eam. Vidisti eam oculis tuis, et non transibis ad illam.

⁵ Mortuusque est ibi Moyses servus Domini, in terra Mcab, jubente Domino: ⁶ et sepelivit eum in valle terræ Moab contra Phogor: et non cognovit homo sepulcrum ejus usque in præsentem diem. ⁷ Moyses centum et viginti annorum erat quando mortuus est: non caligavit oculus ejus, nec dentes illius moti sunt. ⁸ Fleverunt eum filii Israel in campatribus Moab triginta diebus: et completi sunt dies planctus lugentium Moysen.

⁹ Josue vero filius Nun repletus est Spiritu sapientiæ, quia Moyses posuit super eum manus suas. Et obedierunt ei filii Israel, feceruntque sicut præcepit Dominus Moysi.

¹⁰ Et nonsurrexit ultra propheta in Israel sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem.

siai jurai, ³ ir pietinę dalį, ir palmių miesto Jėriko lauko platybę iki Segorui. ⁴ Ir Viešpats jam tarė: Šita yra žemė, apie kurią aš prisiekiau Abraomui, Izaokui ir Jokubui, tardamas: Aš ją duosiu tavo ainijai. Tu ją matei savo akimis, bet jon neįeisi.

⁵ Taigi, Viešpaties tarnas Mozė mirė tenai Moabo žemėje, isakant Viešpačiui, ⁶ kurs jį palaidojo Moabo žemės slėnyje ties Porogu, ir neivienas žmogus nežino jo kapo iki šiai dienai. ⁷ Mozė mirdamas turėjo šimtą dvidešimt metų; neaptemo jo akis, ir neišklybo jo dantys. ⁸ Izraėlio sunys jo raudojotris dešimtis dienų Moabo lygumose, ir po to raudančiųjų Mozės gedulas pasibaigė.

⁹ Nuno gi sunus Jozuė buvo pripildytas išminties Dvasia, nes Mozė buvo ant jo uždėjęs savo rankas. Jo klausė Izraėlio sunys ir darė, kaip Viešpats buvo įsakęs Mozei.

¹⁰ Ir daugiaus nebepakilo Izraėlyje pranašas toks kaip Mozė, kurį Viešpats butu pažinęs

siai jurai: iki Tarpžemei jurai. — (3) Pietinę dalį: Negebo žemę. — Palmių miesto. Plg. Teis. 1, 16; 3, 13; 2 Kron. 28, 15. — Lauko platybė: visą Jordano slėnį tarp Mirties jūros ir Geuezarėto ežero. — Iki Segorui. Ebr. Co'ar. Vz. Prad. 19, 20... — (4) Aš prisiekiau... Vz. Prad. 12, 7; 15, 18.

(5) Viešpaties tarnas. Tą garbingą vardą buvo davęs Mozei pats Viešpats Vz. Sk. 12, 7... — Isakant Viešpačiui. Plg. Sk. 20, 12; 27, 13. — (6) Ties Porogu. Ebr. Beth-P'or. Vz. Sk. 23, 28. — Neivienas žmogus nežino... Pats Viešpats pasirupino Mozės laidotuviams, taip kad Izraėlitai nežinojo tikros jo kapo vie-

tos. Tuo būdu jie geriausiai buvo apsaugoti nuo pagundos atidavinėti stambeldiską pagarbą Mozės palaikoms. Plg. Jud., 9. — (7) Neišklybo jo dantis... Ebr. t.: nepasiliovė jo stiprumas. — (8) Tris dešimtis... Plg. Sk. 20, 30.

(9) Būvo pripildytas... Plg. Sk. 27, 16...

(10) Daugiaus nebepakilo... Mozė buvo Sen. Įstatyme didžiausias pranašas, nes tik per jį Viešpats padarė sandorą su išrinktąja tauta, todėl jis buvo tarpininkas tarp Dievo ir žmonių; bet be palyginimo viršesnis už jį Naujosios Sandomos Pranašas ir tarpininkas, musų Viešpats Jėzus Kristus, o viršesnis tiek, kiek sunus viršesnis už tarną. Vz. Žyd. 3, 2-6; plg.

¹¹ in omnibus signis atque portentis, quæ misit per eum, ut faceret in terra Ægypti Pharaoni, et omnibus servis ejus, universæque terræ illius, ¹² et cunctam manum robustam, magnæque mirabilia, quæ fecit Moyses coram universo Israel.

veidu į veidą, ¹¹ visokiais ženklais ir stebuklais, kuriuos per jį siuntė, kad darytu Aigypso žemėje Paraonui, ir visiems jo tarnams, ir visai jo žemei, ¹² ir visa galinga ranka ir didžiais stebėtinais veikalais, kuriuos Mozė padarė viso Izraelio akyvaizdoje.

aug. 18, 5. — *Viešpats buvo pažinęs...* Plg. Iš. 33, 11; Sk. 12, 8 ir k. — (11. 12) *Visokiais ženklais...* Mozė perviršijo visus kitus pranašus dar įvairiais stebuklais, kuriuos per jį Dievas padarė Aigypte ir tyruose. Bet jei didis buvo Mozė gautomis iš Dievo privilegijomis, tai jis

neikiok nemažesnis ir stebėtinomis savo dorybėmis, kurios taip skaisčiai apreiškė jo gyvenime, savo tikėjimu, dievotumu, paklusnumu, uolumu Dievo garbės gynime ir visa perviršijantią savo tautos meile.

JOZUĖS KNYGA.

I V E D I M A S.

1. Antruoju išrinktosios Izraelio tautos vadu buvo Jozuė. Savo įpėdiniu, liepiant Viešpačiui, jį paskyrė Mozė, kuomet už nepasitikėjimą Dievu prie „Prieštaravimo vandens“ jam pačiam buvo uždrausta įeiti Žadėtojon žemėn. Jozuė buvo Nuno sunus iš Efraimo giminės. Pirmas jo vardas buvo Oseė, ebr. *Hošea*. Kuomet tą vardą permainyta į Jozuė, ebr. *J'hošua*, tikrai nežinia. Nors ta permaina paminėta tik tuomet, kada Jozuė buvo išsiųstas draug su kitais žvalgais Kanaano žemės apžiūrėtų (Sk. 13, 17), tačiau jį galėjo būti padaryta jau anksčiau, kuomet ką tik išėję iš Aigypso Izraelitai, kurinos vedė į kovą Mozės paskirtas Jozuė, apgalėjo pirmą sykį Amalekitus (Iš. 17, 8-14). Jozuė jau tuomet regimai buvo gerai žinomas Mozei, o po to atsitikimo randame jį gana dažnai šalį pirmojo

didžio Izraelitų vado. Jis eina draug su Moze į Sinajaus kalną (Iš. 24, 13) ir draug su juo grįžta, jis budi prie sandoros šėtrės, kurią Mozė buvo perkėles už Izraelitų stovyklos (Iš. 33, 11), jis užsistoja už Mozės garbę, kada ji rodėsi ižeista dviejų iš tarpo septynių dešimtų dviejų vyresniųjų, išrinktų padėjėjais tautai valdyti (Sk. 11, 27-29), jis sugrižęs iš Kanaano žemės draug su Kalėbu stoja Mozės pusėje ir stengiasi nuraminti kitų žvalgų suklaidintą ir įerzintą tautą, nesibijodamas jos grumojimų (Sk. 14, 6-10). Tas ištikimumas ir ta drąsa padarė, kad iš visų Izraelitų tuomet turėjusių dvidešimt ir daugiau metų, tik jam vienam su Kalėbu buvo suteikta malonė įeiti į Žadėtąją žemę. Paskirtas galop visos tautos vadu ir pripildytas išminties Dvasia, mirus Mozei, Jozuė tapo

jo įpėdiniu, nors ir nepaveldėjo visų privilegijų, kuriomis buvo apdovanotas didis Izraelio įstatymdavis, kuriam Viešpats kalbėjo „veidas į veidą, kaip paprastai žmogus kalbasi su savo prieteliu“ (Iš. 33, 11).

2. Dvejopa užduotis buvo pavesta naujam Izraelio vadui: užkariauti ginklais Kanaano žemę ir ją padalinti tarp devynių ir pusės giminių. Kaip tiedvi užduotį Jozuė išpildė su lygia stiprybe ir išmintimi, pasakojama jo vardu pavadintoje knygoje, kuri pagal savo turinį gali būti padalinta į dvi dali ir užbaigą. Pirmoje dalyje (1, 1—12, 24) kalbama apie tai, kaip Jozuės vedami Izraelitai stebuklingai perėjo per Jordaną ir užkariavo Žadėtąją žemę, visur aiškiai apsiereiškiant Dievo pagalbai. Antroje dalyje (13, 1—22, 34) pasakojama apie užimtos žemės padalinimą tarp devynių giminių ir pusės, o taipogi apie paskyrimą prieglaudų ir Lėvity miestų. Užbaigoje (23, 1—24, 33) minimi pasakutiniai Jozuės perspėjimai, sandoros atnaujinimas ir Jozuės bei vyriausiojo kunigo Eleazaro mirtis.

Kanaano žemė buvo pažadėta jau Patriarkams ir tas pažadėjimas buvo atnaujintas nesyki pasiklaus; bet be to, Dievas buvo zadėjęs laikyti isrinktąją tautą ypatingoje savo globoje ir Mozei mirus (Sk. 27, 12...). Kaip ištikimai Dievas išpildė savo žadėjimus, aiškiai parodo visa Jozuės knyga. Užtat pirmoje jos dalyje pasakojama ne ištisa Palestinos užkariavimo istorija, bet išrinkti tik svarbesni atsitikimai, kuriuose Dievas nepaprastais stebuklais apreiškė ypatingą savo globą, kaip tai perėjimas per Jordaną, paėmimas Jė-

riko ir Hajo, apgalėjimas penkių karalių, ir apie tuos dalykus kalbama plačiau, o daugybė kitų vos paminėta; pasakojimas gi apie užkariautos žemės padalinimą užbaigiamas tokiais žodžiais: „Viešpats Dievas davė Izraeliui visą žemę, kuria duoti buvo prisiekę jų tėvams... Net neivienas žodis, kurį jis jiems buvo pažadėjęs išpildyti, nepasiliko tuščias, bet visa buvo tikrai įvykdyta“ (Joz. 21, 41, 43). Taigi, abi knygos dali skelbia Dievo ištikimumą jo žadėjimuose. Tas gi ištikimumas reikalauja, kad Izraelis iš savo pusės būtų ištikimas Dievui ir pildytu jo duotąjį įstatymą, kaip tai visai aiškiai nurodoma Jozuės knygos užbaigoje.

3. Daug dabartinių kritikų mano, kad Jozuės knyga draug su penkiomis Mozės knygomis buvusios kitados vienu veikalu, kurį jie vadiną Hexateuchu, ir kad ji esanti tik šeštoji to veikalo dalis; o apie jos atsiradimą jie išreiškia tas pačias nuomones, ką ir apie Pentateuchą. Jie sako, kad Jozuės knyga buvusi parašyta ne susykiu ir ne vieno žmogaus, kad pasakutinis redaktorius paėmęs iš tų pačių šaltinių, iš kurių padarytas Pentateuchas, įvairias jos dalis ir jas suvienijęs, bet taip nedalijai, kad ir dabar galima esą rasti to suvienijimo žymės. Vienok tų nuomonių visai nepatvirtina šv. Knygų istorija. Žydai jau seniausiais laikais nieko nežinojo apie tai, kad kada nors būtų buvęs vienas veikalas, apimąs Pentateuchą ir Jozuės knygą, o seniausias jų padavimas aiškiai liudija, kad Jozuės knygą laikyta ne tik atskiru veikalu, bet dar ją priskaityta šv.

Knygų rinkinyje prie visai kito skyriaus, būtent prie „Pranašų“. Toliaus kritikai stengiasi tariamąs vienybės buvimą priparodyti esančiu tarp abiejų veikalų viduriniu sąryšiu ir panašumu. Tiesa, sąryšis tarp Pentateucho ir Jozuės knygos yra, nes ji pradeda Izraelio istoriją nuo tos valandos, kuria baigiasi Atkartotojo Įstatymo knyga; ji pasakoja apie tolimesnius atsitikimus iš gyvenimo tos tautos, kurią Mozė buvo atvedęs prie paties Jordano ir kuriai buvo belikę pereiti per tą upę ir apimti seniai žadėtą ir pageidaujamą žemę. Bet tuo ir baigiasi nurodomas sąryšis, nes visais kitais žvilgsniais Jozuės knyga yra užbaigtas ir neprigulmingas veikalas. Ji turi savo planą, kurs jai suteikia reikalingą vienybę; jos turinys susideda iš jai nuosavių dalykų, kuriais yra Jozuės įvykdytas Palestinos užkariavimas ir padalinimas; taipogi ji turi visai kitą tikslą negu Pentateuchas. Galop pačių dalykų pasakojimo būdu ji žymiai skiriasi ir nuo Išėjimo bei Skaitlių knygų, paduodančių lyg kokias ištraukas iš dieninių užrašų apie žymesnius atsitikimus, ir nuo Kunigų knygos su jos įstatais, ir nuo Atkartoto Įstatymo su jo pamokslais. O jei randame žymų panašumą tarp atskirų dalių, tai jis neikišk nestebėtinas. Juk Jozuės knygoje pasakojama apie tą pačią tautą, kurios budas negalėjo trumpu laiku persimainyti, kuri buvo gavusi savo įstatymą ant Sinajaus ir dabar turėjo jį įvykdyti ir pagal jį gyventi, kiek leido aplinkybės. Izraelitų vadas ilgą laiką yra buvęs Mozės tarnu, pirma negu tapo jo įpėdiniu. Jis subrendo ir prisirėgė prie savo pasiuntinystės Mozės akyse, po įtekme jo pavyzdžio ir

pamokymų, todėl turėjo panašias idėjas apie dalykus ir savo paskutiniuose pamoksluose jas išreiškė panašiai į Mozės pamokslus Atkartotame Įstatyme. Yra panašumų ir styliuje, nes ne tik ebraiška kalba pasiliko ta pati, koki buvo Izraelitams išeinant iš Aigypso, bet taip pat joje buvo ir toliaus išreikšiamos įvairios idėjos; iš kitos gi pusės styliuje yra ir žymių skirtumų ir visai nuosavių išsireiškimų, kaip „visos žemės Viešpats“ (3, 11, 13), „*gibbore chail*“ (1, 14; 6, 2; 8, 3; 10, 7), „*am milchamah*“, kurie ir kritikus priverčia spėlioti, kad Jozuės knygos redaktorius be Pentateucho šaltinių naudojęsis dar kitais. Vienodumas visos knygos styliuje, tie patys išsireiškimai, ta pati sakinių sąstata, tos pačios gramatikos formos gana aiškiai liudija, kad knyga parašyta vieno žmogaus.

4. Visai tikrų žinių, kokiu laiku parašyta Jozuės knyga ir kas buvo jos autorius, nėra; bet yra visupirma pačioje knygoje visai tikrų nurodymų, kad ji buvo parašyta anksčiau už Saliamono ir Dovidą laikus. Taip Jozuės knygoje pasakyta, kad Kananiečiai buvo palikti Gazere (16, 10), kad Jėbuziečiai tebegyveno Jeruzalėje (15, 63), kad Sidonas tebesiskaitė „dideliu miestu“; iš kitur gi žinoma, kad Saliamono laikais Aigypso karalius paėmė Gazerį, išnaikino jo gyventojus ir patį miestą atidavė Saliamonui, kad Dovidą aštuntais savo karaliavimo metais atėmė iš Jėbuziečių Jeruzalę, kad Sidonas buvo Filistymų išgriautas Teisėjų laikais, o didžiuoju Penikijos miestu ėmė skaityties vien Tyras. Taigi, Jozuės knyga turėjo būti parašyta anksčiau už tas visas su laiku įvykusias permainas.

Toliaus Jozuės knygoje galima rasti nurodymų, kad ji buvo parašyta žmogaus, gyvenusio Jozuės laikais arba neilgai trukus po Jozuės mirties. Taigi, antroje jos dalyje žemės plotai, paskirti pavienėms giminėms, aprašomi labai nevienodai. Butent Judo ir Benjamino giminių dalis aprašomos, smulkiai nurodant griežtas jų ribas ir išskaitant visus miestus, kitų gi ribos nurodomos tik apskritai ir net ne visai griežtai, arba išskaitomi tik kaikurie miestai. Toks aprašinėjimo budas labiausiai tinka laikui, kuomet Izraelitai dar neseniai buvo atėję Palestinon, jos visos nepažinę, kuomet vienos jos dalis buvo visai užimtos ir jų gyventojai išnaikinti, kitos gi dar nepabaigtos atėminėti. Taip pat ir pirmoji knygos dalis leidžia spėti, kad ji buvo parašyta nelabai ilgai trukus po aprašomų atsitikimų. Perėjimas per Jordaną, užkariavimas Jeriko, apgalėjimas penkių Amoriečių karalių aprašyta taip gyvai, kaip paprastai aprašinėja žmogus pats visa matęs savo akimis ir dalyvavęs atsitikimuose.

Galop Jozuės knygos autorius pasirodo labai gerai žinąs Penta-teuchą. Dažnai pas jį primenami Mozės įsakymai apie Žadėtosios žemės užkariavimą ir pasidalinimą, apie Kananiečių išgalbijimą, apie prieglaudos ir Lėvitų miestų paskyrimą, atkartojami kaikurie Mozės perspėjimai, o net ir žodžiai. Visa tai, regisi, nurodo, kad Jozuės knygos autorius turėjo gyventi didžiojo įstatymdavo laikais ir buvo jam labai artima ypata. Tokios gi kitos ypatos Izraelio istorijoje nežinome kaip tik Jozuę. Pačioje gi Jozuės knygoje pasakyta, kad jis yra rašęs „visus šituos žodžius Viešpaties įstatymo knygo-

je“ (Joz. 24, 26). Nors tuos žodžius dauguma aiškintojų suprantą tik apie sandomos atnaujinimą, tečiaus su kitais aiškintojais galima juos suprasti apie visą Jozuės knygą ir jį patį skaityti jo vardu pavadintojo veikalo autoriumi. Tos taipogi nuomonės laikėsi senobinis žydų padavimas ir dauguma senesniųjų aiškintojų.

Sutinkant, kad pats Jozuė buvo jo knygos autoriumi, reikia tečiaus pripažinti, kad ne tik paskutiniai jos žodžiai apie Jozuės mirtį, bet ir kaikurie kiti patėmijimai pačioje knygoje buvo padaryti paskesniais laikais.

5. Jei pats Jozuė yra parašęs jo vardu vadinamą knygą, tai negali būti jokios abejonės, kad pasakojami joje atsitikimai yra visai tikri, nes Jozuė juos geriausiai žinojo; o kadangi jis buvo paties Dievo išrinktas Mozės įpėdiniu ir pripildytas išminties dvasia, todėl negalėjo norėti vesti savo skaitytojus į paklydimą, bet jiems pasakoją tikrą tiesą. Jei vienok tą knygą rašė ne pats Jozuė, bet truputį vėliaus už jį gyvenęs autorius, tai ir jo žodžiai visai verti tikėjimo, nes knygoje kalbama apie viešus dalykus ir visiems žinoms, kurių nebuvo galima prásimanyti. Pats pasakojimo budas turi visas tikrumo žymes. Autorius neslepia to, kas nevisai atsargiai buvo padaryta paties tautos vado Jozuės, o taipogi visos tautos prasikaltimų. Savo žodžiams patvirtinti jis išskaito paminklus, pastatytus pasakojamų dalykų atminčiai, tebebuvusius rašymo laikų, žinomus ir prieinamus visiems.

Paskesniųjų šventų knygų autoriai patvirtina Jozuės knygos tikrumą, minėdami nemažą atsitikimų, kurie joje minimi. Jau pirmuose

Teisėjų knygos žodžiuose pasakyta, kad Jozuė buvo Izraelitų vadas kovoje prieš Kananiečius. Atkartojama čionai nemaža ir kitų atsitikimų, o atėmimas Karjat-Arbės pasakojamas tais pačiais žodžiais abiejose knygos. Sutartis su Gabonitais minima Samuėlio ir Karalių knygos. Didieji stebuklai, perėjimas per Jordaną, dienos prailginimas minimi Psalmėse ir pas Pranašus. Trumpai sakant, visa paskesniųjų Izraelitų istorija išdalies patvirtina tai, kas pasakyta Jozuės knygoje, nes iš jų matome, kad Izraelitų gyvenimo stovis buvo vėlesniais laikais toks, koks jis nupieštas Jozuės knygoje. Seno bės dokumentuose ir pas šiaip jau pasaulinius istorijos rašytojus yra taipogi nurodymų, kad kaip tik Jozuės laikais radosi labai daug išeivių iš Palestinos, apsigyvenusių Tarpžemio jūros salose ir Afrikos pakraščiuose, kurie, anot šv. Augustino liudijimo, dar jo laikais tebevadinę save Kananiečiais; tas gi išeivių pasidauginimas taippat

patvirtina, kad Palestinoje tuo metu įvyko permainingos, privertusios daugybę jos gyventojų bėgti kur kitur.

Senobės žydų synagoga visados turėjo Jozuės knygą savo šv. knygų kanone. Dievo įkvėptu veikalu ją skaitė Naujojo Įstatymo rašytojai, kaip pasirodo iš žodžių šv. Povilo (Žyd. 11, 30. 31; 13, 5), šv. Jokubo (2, 25) ir šv. Stepono (Apd. 7, 45). Tokia ją laikė visais amžiais Katalikų Bažnyčia.

Prikaišiojantiems, kad Jozuės knygoje aprašomos karės buvusios per daug žiaurios ir neteisingos, atsakė jau šv. Augustinas, jog pats Dievas buvo nesykį pažadėjęs Palestiną Patriarkams, pats ją padovanotojo Izraelitams ir pats jiems liepė išnaikinti Kanaano gyventojus; Dievo gi įsakymai yra įstatatai, kurių nevalia peržengti; kietą teisną ir bausmę buvo užsipelnę Kananiečiai savo bjauriausiu stambeldyste; Izraelitai buvo tik įrankis tos bausmės įvykdyme.

Liber Josue

Hebraice *Jehosua*.

Jozuės knyga

Ebraiškai *J'hošua*.

I. Palestinos užkariavimas. 1. Prisiėngimas prie karės.

1) Paliepiamas pereiti per Jordaną.

Caput I. ¹ Et factum est post mortem Moysi servi Domini, ut loqueretur Dominus ad Josue filium Nun, ministrum Moysi, et diceret ei: ² Moyses servus meus mortuus est: surge, et transi Jordanem istum tu et omnis populus tecum, in terram, quam ego dabo filiis Israel. ³ Omnem locum, quem calcaverit vestigium pedis vestri, vobis tradam, sicut locutus sum Moysi. ⁴ A deserto et Libano usque ad fluvium magnum Euphraten, omnis terra Hethæorum usque ad

I. perskyrimas. ¹ Atsitiko, kad, mirus Viešpaties tarnui Mozei, Viešpats kalbėjo Mozės tarnui Nuno sunui Jozuei ir jam tarė: ² Mano tarnas Mozė mirė; kelkies ir eik per šitą Jordaną, tu ir draug su tavim visa tauta, į žemę, kurią aš duosiu Izraelio sunams. ³ Aš jums atiduosiu kiekvieną vietą, kurią bus užmynus jūsų koja. kaip esu kalbėjęs Mozei. ⁴ Jums priderės plotas nuo tyrumos ir nuo Libano iki didžiai Euprato upei, visa Hetiečių žemė iki Didžia-

Pirmojoje Jozuės knygos dalyje (1, 1—12, 24) kalbama apie Žadėtąsios žemės užkariavimą. Pasakojimas prasideda (1, 1—5, 16) paminėjimu tų aplinkybių, kurios pranoko patį susirėmimą su Kananiečiais, butent perėjimo per Jordaną ir prisiėngimo prie kovos.

1, 1-18. Jozuė, pats gavęs iš Dievo įsakymą eiti per Jordaną Palestinos užimtų ir sustiprintas Dievo pagalbos pažadėjimu, liepia Izraelio sunams rengties prie perėjimo, o Rubeno, Gado ir Manaso giminės jis ragina, kad, kaip buvo pasiketinusias, padėtų savo broliams laukiamoje karėje.

(1, 1) *Atsitiko*. Ebr. *vaij'hi*, ir įvyko. Jungė „ir“ nurodo, kad Jozuės knyga šv. Knygų kanone buvo sujunginama su senesniu už ją veikalu, butent su *Pentateuchu*. — *Mirus*. Kasi pasitaigus trims dešimtims gedulo dienų po Mozės mirties (vz. Atk. 34, 8). — *Viešpaties tarnai*. Nors visi Izraelitai buvo Dievo tarnais,

bet tas garbingas pavadinimas ypač duodamas tiems, kurie buvo paties Dievo išrinkti, kad jam tarnautu ypatingu būdu. Taip buvo vadinami Patriarkai, dievoti karaliai, pranašai. Taip pavadintas Mozė jau Atk. 34, 6; taip vadinasi toliaus (Joz. 24, 29) ir Jozuė, kurs dabar yra tik Mozės tarnas.—*Jozue*. Vz. Ived. pusl. 751. — (2) *Į žemę, kurią...* Kadangi Dievas yra pasaulio Sutvertojas ir Viešpats, jis gali paskirti kiekvienai tautai nuosavybę. Kananiečių nuodėmės buvo pasiekusios savo augščiausį laipsnį ir užsipelnusios teisingą Dievo bausmę. Dievas jau seniai buvo žadėjęs patriarkams Kanaano žemę (Prad. 15, 18; 35, 12), dabar, pasibaigus 40 bausmės metų, kuriuos Izraelio suns turėjo klaidžioti po tyrus, jis pildo savo pažadėjimą, bet, atiduodamas Žadėtąją žemę, jis reikalauja jų pačių sandarbininkavimo. Kad užimtas kraštas nepavirstu tyrais, Kananiečiai reikia iš jo išstumti pamažu. — (3, 4) *Kiekvieną vietą, kurią...* Vz. Atk. 11, 24. — *Hetiečių*. Vz. Prad.

mare magnum contra solis occasum erit terminus vester. ⁵ Nullus poterit vobis resistere cunctis diebus vitæ tuæ: sicut fui cum Moyse, ita ero tecum: non dimittam, nec derelinquam te. ⁶ Confortare, et esto robustus: tu enim sorte divides populo huic terram, pro qua juravi patribus suis, ut traderem eam illis. ⁷ Confortare igitur, et esto robustus valde: ut custodias, et facias omnem legem, quam præcepit tibi Moyses servus meus: ne declines ab ea ad dexteram vel ad sinistram, ut intelligas cuncta quæ agis. ⁸ Non recedat volumen legis hujus ab ore tuo: sed mediteris in eo diebus ac noctibus, ut custodias et facias omnia quæ scripta sunt in eo: tunc diriges viam tuam, et intelliges eam. ⁹ Ecce præcipio tibi, confortare, et esto robustus. Noli metuere, et noli timere: quoniam tecum est Dominus Deus tuus in omnibus ad quæcumque perrexeris.

¹⁰ Præcepitque Josue principibus populi, dicens: Transite per medium castrorum, et imperate populo, ac dicite: ¹¹ Præparate vobis cibaria: quoniam post diem tertium transibitis Jordanem, et intrabitis ad possidendam terram, quam Dominus Deus vester daturus est vobis. ¹² Rubenitis quoque et Ga-

jai jurai vakaruose. ⁵ Niekas negalės jums pasipriešinti per visas tavo gyvenimo dienas; kaip aš buvau su Moze, taip busiu su tavim; neapleisiu ir nepaliksiu tavęs. ⁶ Buk stiprus ir drąsus, nes tu burta padalinsi šitai tautai žemei, apie kurią aš prisiekiau jų tėvams, kad jiems ją duosiu. ⁷ Taigi, buk stiprus ir labai drąsus, kad užlaikytumei ir pildytumei visą įstatymą, kurį tau mano tarnas Mozė davė; nenukrypik nuo jo nei dešinėn, nei kairėn, kad butumei išmintingas visame, ką darai. ⁸ Teneatstoją šito įstatymo knyga nuo tavo burnos, bet apie tai mąstysi per dienas ir naktis, kad užlaikytumei ir darytumei visa, kas joje parašyta; tuomet tu eisi tiesiai savo keliu ir elgsiesi išmintingai. ⁹ Štai, aš tau įsakau: buk stiprus ir drąsus! Nenusigąsk ir nesibijok; nes su tavim bus Viešpats, tavo Dievas, visame, prie ko tik eisi.

¹⁰ Taigi, Jozuė įsakė tautos kunigaikščiams ir tarė: Eikite stovyklos viduriu, liepkite tautai ir sakykite: ¹¹ Prisirengkite sau paviržio, nes po trijų dienų pereisite per Jordaną ir eisite paveldėtų žemės, kurią Viešpats, jūsų Dievas, jums duos. ¹² Jis tarė taipogi Rubeno bei Gado sunums ir Manaso giminės

10. 15. Hetiečiai išvardinti čionai rasi, knipo atstovai visų Kananiečių. — (5. 6) *Niekas negalės...* Plg. Atk. 11, 25; 31. 7. 8. 23. — (7) *Kad butumei išmintingas...* Anot ebr. t.: kad tau gerai sektusi, ką tik darysi. — (8) *Teneatstoją...* nuo tavo burnos. Jozuė privalo nuolat skaityti Dievo duotuosius įsakymus. — *Tuomet tu eisi...* Ebr. t.: tuomet eisi laimingai savo keliu ir tuomet tau pasiseks.

(10) *Kunigaikščiams*. Ebr. šotrim, raštininkams. Plg. 1s. 5. 6. — (11) *Paviržio*. Izraelitai dar tebegaudavo stebuklingos mannos, kuri liovėsi kritus tik vėliaus (vz. žem. 5, 12), bet mannos buvo galima pasiimti tik tai dienai; todėl čionai kalbama apie prirengimą kitokio maitos. Izraelitai be abejonės turėjo dabar gana valgomų dalykų iš grobio, kurį buvo paėmę neseniai įvykusiose laimingose ka-

ditis, et dimidiæ tribui Manasse ait: ¹³ Mementote sermonis, quem præcepit vobis Moyses famulus Domini, dicens: Dominus Deus vester dedit vobis requiem, et omnem terram. ¹⁴ Uxores vestræ, et filii, ac jumenta manebunt in terra, quam tradidit vobis Moyses trans Jordanem: vos autem transite armati ante fratres vestros, omnes fortes manu, et pugnate pro eis, ¹⁵ donec det Dominus requiem fratribus vestris sicut et vobis dedit, et possideant ipsi quoque terram, quam Dominus Deus vester daturus est eis: et sic revertemini in terram possessionis vestræ, et habitabitis in ea, quam vobis dedit Moyses famulus Domini trans Jordanem contra solis ortum. ¹⁶ Responderruntque ad Josue, atque dixerunt: Omnia, quæ præcepisti nobis, faciemus: et quocumque miseris, ibimus. ¹⁷ Sicut obedivimus in cunctis Moysi, ita obedivimus et tibi: tantum sit Dominus Deus tuus tecum, sicut fuit cum Moyse. ¹⁸ Qui contradixerit ori tuo, et non obedierit cunctis sermonibus, quos præceperis ei, moriatur: tu tantum confortare, et viriliter age.

pusei: ¹³ Atsiminkite įsakymą, kurį jums davė Viešpaties tarnas Mozė, kuomet tarė: Viešpats, jūsų Dievas, suteikė jums atilįsį ir visą žemę. ¹⁴ Jūsų pačios, vaikai ir galvijai pasiliks žemėje, kurią Mozė jums atidavė anapus Jordano; jūs gi visi stiprūs vyrai pereikite su ginklais savo brolių priekyje ir kovokite už juos, ¹⁵ kollei Viešpats neduos jūsų broliams atilsio, kaip jums yra davęs, ir kollei taipogi jie nepavaldės žemės, kurią Viešpats, jūsų Dievas, jums duos; o paskui sugrįšite į savo paveldėtąją kraštą ir gyvensite žemėje, kurią Viešpaties tarnas Mozė jums davė anapus Jordano rytuose. ¹⁶ Jie atsakė Jozuei ir tarė: Visa, ką mums įsakei, padarysime, ir kur tik siųsi, eisime. ¹⁷ Kaip visame būvome paklusnūs Mozei, taip busime paklusnūs ir tau; tiktai Viešpats, tavo Dievas, teesie su tavim, kaip buvo su Moze. ¹⁸ Kas prieštaras tavo burnos žodžiams ir bus nepaklusnus visam tam, ką jam įsakysi, tenumiršta; tiktai tu būk drąsus ir elgkies kaip vyras.

rėse.—*Po trijų dienų...* Toliaus paminėti žvalgai buvo tikriausiai išsiųsti Jėrikan anksčiaus už šitą paliepimą ir rasi jau buvo sugrįžę. Plg. žem. 2, 22; 3, 1.—(13) *Atsiminkite įsakymą...* Vz. Sk. 32, 20-24. Pustrečios giminės buvo gavę savo dalį į rytus nuo Jordano, bet su ta sąlyga, kad jie padės savo broliams užkariauti Palestina. —(14) *Visi stiprūs vyrai.* Ebr. *Gibbore hachail*, heroes robusti, stiprūs kariai. Išsireiškimas nesutinkamas Pentateuche. Plg. žem. 6, 2; 8, 3; 10, 7. Darant paskutinį sąrašą tinkančių eiti karėn buvo rasta Rubeno giminėje 43.500, Gado 40.500 ir Manaso 52.700. Iš jų visų, kaip

pasakyta žem. 4, 13, perėjo per Jordaną tik 40.000, ir tie čionai pavadinti *gibbore hachail*, rinktiniais kareiviais; kiti gi iš pustrečios giminės, nors galėjo traukti karėn, bet buvo regimai Jozuės palikti savo tėviškes saugoty.

2, 1-24. Du Jozuės išsiųstu žvalgu ateina į Jėriką ir apsistoja pas Raabą, kuri juodu paslepia nuo Jėriko karaliaus pasiuntinių ir užtat sau išdera, kad Izraelitai, paėmę miestą, paliks gyvus ją ir jos gimines. Po to Raabos išleistu du žvalgu laimingai grįžta pas Jozuę.

2) Žvalgų išsiuntimas į Jėriką.

Caput II. ¹ Misit igitur Josue filius Nun de Setim duos viros exploratores in abscondito: et dixit eis: Ite, et considerate terram, urbemque Jericho. Qui pergentes ingressi sunt domum mulieris meretricis, nomine Rahab, et quieverunt apud eam. ² Nuntiatumque est regi Jericho, et dictum: Ecce viri ingressi sunt huc per noctem de filiis Israel, ut explorarent terram. ³ Misitque rex Jericho ad Rahab dicens: Educ viros, qui venerunt ad te, et ingressi sunt domum tuam: exploratores quippe sunt, et omnem terram considerare venerunt. ⁴ Tollensque mulier viros, abscondit, et ait: Fateor, venerunt ad me, sed nesciebam unde essent: ⁵ cumque porta clauderetur in tenebris, et illi pariter exierunt, nescio quo abierunt: persequimini cito, et comprehendetis eos. ⁶ Ipsa autem

2. perskyrimas. ¹ Taigi, Nuno sunus Jozuė išsiuntė iš Sėtimo slapčia du žvalgu ir jiems dviem, tarė: Eikita ir apžiurėkita žemę ir Jėriko miestą. Juodu, iškeliavusiu, atėjo į moteriškės paleistuvės, vardu Raabos, namus ir pas ją pasiliko. ² Tuomet buvo pranešta Jėriko karaliui ir sakyta: Štai, čionai atėjo nakčia vyrai iš Izraelio sunų žemės apžiurėtų. ³ O Jėriko karalius siuntė pas Raabą ir tarė: Išvesk vyrus, kurie atvyko pas tave ir įėjo į tavo namus, nes jie yra žvalgai ir atėjo visos žemės apžiurėtų. ⁴ Moteriškė gi ėmė ir paslėpė du vyrų ir tarė: Tiesa, buvo pas mane užėję, bet aš nežinojau, iš kur jie; ⁵ o kada sutemstant vartai buvo uždaromi, jie tuo pačiu metu išėjo, ir aš nežinau, kur jie nuėjo; vykitės juos greitai ir sugaukite. ⁶ Pati gi užvedė du vyrų

(2. 1) Iš Sėtimo. Plg. Sk. 25, 1. Buvo tai paskutinė Izraelitų stotis po ilgos kelionės per tyrus; čionai tauta pasiliko gana ilgai. Iš Sėtimo lig Jordanui buvo apie tris valandas kelionės ir tiek pat nuo Jordano lig Jėrikui. — *Du žvalgu.* Jozuė siunčia tik du jaunikačius (6, 23) ir tai slapčia, nes dalykas buvo pavojingas dėlei suprantamo Jėrikiečių budrumo; iš kitos gi pusės jis rasi bijojosi, kad išsiuntimas didesnio žvalgų burio ir tai žinant visai tautai neturėtų tokių pat pasekmių, kokias turėjo dvylikos Mozės išsiųstųjų iš Kadėjo žvalgų apsilankymas Kanaano žemėje. — *Jėriko.* Ehr. *J'richo.* Jis dažnai vadinasi Palmių miestu (Atk. 34, 3 ir k.). Kadangi Izraelitai rengėsi pereiti per Jordaną ties Jėriku, todėl reikėjo paimti visų pirma tas vietas, nes jo nepaėmus tolesnis kelias į Palestiną būtų pasilikęs užkirstas. — *Paleistuvės.* Leidiniai į paleistuvės namus, žvalgai vyliėsi pigiaus galėsią paslėpti tikrąjį savo atėjimo tikslą.

Ištvirkę Kananiečiai paleistuvystėje rasi visai nematė kaltybės. Nors Raaba buvo nupuolusi moteriškė, bet ji turėjo ir gerų privatumų. Plg. Zyd. 11, 31; Jok. 2, 25... — (2) *Jėriko karaliui.* Kanaano žemė buvo padalinta tarp daugybės karalėlių, kurių valdžioje buvo dažnai ne daugiau kaip vienas miestas su apylinke. — (3) *Kada sutemstant...* Ebr. t.: vartų uždarymo metu, kada buvo sutemę. Kalbama apie miesto vartų uždarymą, kas buvo daroma kiekvieną vakarą, kad išvengus netikėto įsiveržimo neprietelių nakčia. Raaba tikėjo, kad miestas ar šiaip ar taip prašys ir kad nuo prapulties jo neišgebės išdavimas žvalgų; juos gi paslėpdama ji galėjo tikėtis dėkingumo ir atsiliginimo. Savo tikslui pasiekti ji drąsiai meluoja. Įkvėptas autorius, kalbėdamas apie Raabos pasielgimą, negiria ir nepelkia to jos melo, bet tik pasako, kas buvo. — (6) *Ant namų stogo:* Rytuose namų stogas ne nuo-

fecit ascendere viros in solarium domus suæ, operuitque eos stipula lini, quæ ibi erat. ⁷ Hi autem, qui missi fuerant, secuti sunt eos per viam, quæ ducit ad vadum Jordanis: illisque egressis statim porta clausa est.

⁸ Necdum obdormierant qui latebant, et ecce mulier ascendit ad eos, et ait: ⁹ Novi quod Dominus tradiderit vobis terram: etenim irruit in nos terror vester, et elanguerunt omnes habitatores terræ. ¹⁰ Audivimus quod siccaverit Dominus aquas Maris rubri ad vestrum introitum, quando egressi estis ex Ægypto: et quæ feceritis duobus Amorrhæorum regibus, qui erant trans Jordanem: Sehon et Og, quos interfecistis. ¹¹ Et hæc audientes pertimuimus, et elanguit cor nostrum, nec remansit in nobis spiritus ad introitum vestrum: Dominus enim Deus vester ipse est Deus in cælo sursum, et in terra deorsum. ¹² Nunc ergo jurate mihi per Dominum, ut quomodo ego misericordiam feci vobiscum, ita et vos faciatis cum domo patris mei: detisque mihi verum signum, ¹³ ut salvetis patrem meum et matrem, fratres ac soro-

ant savo namų stogo ir juodu uždengė tenai buvusiais liniais. ⁷ Išsiųstieji vijosi juodu keliu, vedančiu prie Jordano brastos, ir kaip tik jie buvo išėję, vartai buvo užrakinti.

⁸ Pasislėpusieji dar nebuvo užmigę, kuomet moteriškė užėjo pas juodu ir tarė: ⁹ Žinau, kad Viešpats atidavė jums žemę, nes mus apnyko išgastis dėlei jūsų, ir visi šitos žemės gyventojai nusiminė. ¹⁰ Mes girdejome, kad Viešpats buvo išdžiovinęs Raudonosios jūros vandenį, jums į jį įeinant, kuomet iškeliavote iš Aigypso, ir ką esate padarę dviem Amoriečių karaliams, buvusiems anapus Jordano, Sehonui ir Ogui, kuriuodu jūs užmušėte. ¹¹ Tai išgirde, nusigandome; mūsų širdis nusiminė ir mūmyse nebeliko drąsos, jums ateinant; nes Viešpats, jūsų Dievas, patsai yra Dievas danguje augštybėse ir ant žemės apačioje. ¹² Dabar tat prisiekkite man per Viešpatį, kad kaip aš padariau su judviem mielaširdystę, taip ir jūs darysite su mano tėvo, namais ir man duosite tikrą ženklą. ¹³ Jóg išgelbėsime mano tėvą ir motiną, mano brolius ir

laidus, bet visai plokščias. — *Linais*: dar neišmintais liniais, kuriuos Raaba džiovino ant stogo. Žydų Velykos buvo visai arti (5, 10), todėl karštose Jėriko apylinkėse linai buvo jau pribrędę. — (7) *Vijosi juodu keliu...* spėdami, kad žvalgai skubinasi grįžti prie savųjų. — *Vartai buvo užrakinti*. Miesto vartus pasiskubino užrakinti, kad žvalgai, jei jie būtų pasilikę mieste, nebegalėtų įstrukti.

(9) *Mus apnyko išgastis...* Taip ėmė pildytis Mozės giesmės žodžiai. Vž. Iš. 15, 15, 16. Viešpaties padaryti Izraelitams stebuklai padarė jo vardą garų tarp visų aplinkinių tautų; ir Raaba suprato

iš tų stebuklų, kad niekas negalės priešinti Izraeliui. — (10) *Mes girdejome, kad...* Vž. Iš. 14, 21... Sk. 21, 24... *Jūs užmušėte*. Anot ebr. t.: paskyrėte iškėikimui. — (11) *Nes Viešpats, jūsų...* Iš tų žodžių aiškiai apsieiškia Raabos tikėjimas, už kurį ją gyrė šv. Povilas (Žyd. 11, 31) ir šv. Jokubas (2, 25). Tas tikėjimas nupelnė jai didžią malonę, kad ji buvo ne tik priimta į išrinktąją tautą, bet dar į tą giminę, iš kurios gimė pasaulio Atpirkėjas. Vž. Mt. 1, 5. Šv. tėvai matė Raaboje figurą pagonių, kurie vėliaus įėjo į Kristaus Bažnyčią. — (12, 13) *Dabar tat...* Reikalaudama malonės sau ir savi-

res meas, et omnia quæ illorum sunt, et eruatis animas nostras a morte. ¹⁴ Qui responderunt ei: Anima nostra sit pro vobis in mortem, si tamen non prodideris nos: cumque tradiderit nobis Dominus terram, faciemus in te misericordiam et veritatem. ¹⁵ Demisit ergo eos per funem de fenestra: domus enim ejus hærebat muro. ¹⁶ Dixitque ad eos: Ad montana conscendite, ne forte occurrant vobis revertentes: ibique latitate tribus diebus, donec redeant, et sic ibitis per viam vestram. ¹⁷ Qui dixerunt ad eam. Innoxii erimus a juramento hoc, quo adjurasti nos: ¹⁸ si ingredientibus nobis terram, signum fuerit funiculus iste coccineus, et ligaveris eum in fenestra, per quam demisti nos: et patrem tuum ac matrem, fratresque et omnem cognationem tuam congregaveris in domum tuam. ¹⁹ Qui ostium domus tuæ egressus fuerit, sanguis ipsius erit in caput ejus, et nos erimus alieni. Cunctorum autem sanguis, qui tecum in domo fuerint, redundabit in caput nostrum, si eos aliquis tetigerit. ²⁰ Quod si nos prodere volueris, et sermonem istum proferre in medium, erimus mundi ab hoc juramento, quo adjurasti nos. ²¹ Et illa respondit: Sicut locuti estis, ita fiat: dimittensque eos ut pergerent, appendit funiculum coccineum in fenestra.

seseris, ir visa, kas jū yra, ir apsaugosite mūsų gyvybes nuo mirties. ¹⁴ Juodu jai atsakė: Mūsų gyvybė tegul tenka užuot jūsų mirčiai, jei tiktai mudviejų neišduosi. Kuomet Viešpats mums atiduos žemę, parodysimė tau mielaširdystę ir ištikimybę. ¹⁵ Taigi, ji juodu nuleido virvę pro langą, nes jos namai buvo prisišlięję prie mūro, ¹⁶ ir jiemdviem tarė: Pakilkita į kalnus, kad kartais jūsų nepasitiktų grįžtantieji; tenai slėpkitės tris dienas, kolei jie nesugrįš, ir taip eikite savo keliu. ¹⁷ Juodu jai tarė: Mes pasiliuosuosime nuo šitos prisieikos, kuria mudu prisiekdei, ¹⁸ jei, mums įeinant į žemę, ženklu bus šita raudona virvelė, o tu ją pririši prie lango, pro kurią mus nuleidai, ir surinksi į savo namus savo tėvą ir motiną, brolius ir visą savo giminę. ¹⁹ Kas išeis iš tavo namų angos, to kranjas bus ant jo galvos, o mes busime nekalti. Kranjas gi visų, kurie bus su tavim namuose, kris ant mūsų galvos, jei kas juos palies. ²⁰ Bet jei tu panorėsi mus išduoti ir išpaskosi šitnos žodžius, mudu busiva linosu nuo tos prisieikos, kuria mus prisiekdei. ²¹ Ji atsakė: Teesie taip, kaip kalbėjota; ir leidus jiemdviem nueiti, ji pakabino lange raudoną virvelę.

kiam Raaba parodo lygiai didį savo tikėjimą. — (14) *Mūsų gyvybė...* Viešpats tenubaudžia mudu mirtimi, jei neišpildysime savo pažadėjimo. — (15) *Ji juodu nuleido...* Kaip čia žvalgai, taip išsigelbėjo šv. Povilas Damaske (Apl. 9, 25). —

(16) *Pakilkita į kalnus...* Netoli nuo Jeriko į vakarus prasideda kalnuotos vietos; čia turėjo slėpties žvalgai. — (17-21) *Juodu jai tarė...* Sąlygos, kuriomis žvalgai apsiima išgelbėti Raabą ir jos giminę.

²² Illi vero ambulantes per-
venerunt ad montana, et man-
serunt ibi tres dies, donec re-
verterentur qui fuerant perse-
cuti: quærentes enim per om-
nem viam, non reppererunt eos.

²³ Quibus urbem ingressis, re-
versi sunt, et descenderunt ex-
ploratores de monte: et, trans-
misso Jordane, venerunt ad Jo-
sue filium Nun, narraveruntque
ei omnia quæ acciderant sibi,
²⁴ atque dixerunt: Tradidit Do-
minus omnem terram hanc in
manus nostras, et timore pro-
strati sunt cuncti habitatores
ejus.

²² Juodu * gi, eidamu tolyn,
nukeliavo į kalnus ir čia pasi-
liko tris dienas, kolei nesugrižo
tie, kurie juodu vijosi, nes iš-
jieškoję visą kelią jūdvių ne-
rado. ²³ Aiems įėjus į miestą,
du žvalgu grižo, nuėjo nuo kal-
nų, o perėję per Jordaną, atėjo
pas Nuno sunų Jozuę, jam pa-
pasakojo visa, kas jiems
buvo atsitikę, ²⁴ ir tarė: Vieš-
pats atidavė visą šitą žemę į
mūsų rankas, ir visi jos gyven-
tojai apimti yra baimės.

3) Perėjimas per Jordaną.

Caput III. ¹ Igitur Josue de
nocte consurgens movit castra:
egredientesque de Setim, vene-
runt ad Jordanem ipse, et om-
nes filii Israël, et morati sunt
ibi tres dies, ² quibus evolutis,
transierunt præcones per castro-
rum medium, ³ et clamare cœ-
perunt: Quando videritis arcam
fœderis Domini Dei vestri, et
sacerdotes stirpis Leviticæ por-
tantes eam, vos quoque consur-
gite, et sequimini præcedentes:
⁴ sitque inter vos et arcam spa-
tium cubitorum duum millium:
ut procul videre possitis, et nos-
se per quam viam ingrediamini:
quia prius non ambulastis per

3. perskyrimas. ¹ Taigi, Jo-
zuė, pakilęs nakčia, pajudino
stovyklas, o išėję iš Sėtimo jis
ir visi Izraelio sunų atėjo prie
Jordano ir čia pasiliko tris die-
nas. ² Joms praslinkus, šaukėjai
ėjo stovyklų viduriu ³ ir ėmė
šaukti: Kuomet pamatysite Vieš-
paties, jūsų Dievo, sandoros kry-
nią ir ją nešančius Lėvio gim-
nės kunigus, pakilkite taipogi
jūs ir sekkite einančius prieky-
je; ⁴ tebuna tarp jūsų ir kry-
nios tarpas dviejų tustančių ma-
stų, kad galėtumėte matyti iš-
tolo ir žinoti, kuriuo keliu jums
reikia eiti, nes anksčiau juo
dar neėjote, ir saugokitės artin-

(22) Ir čia pasiliko: slėpdamies kalnų
olose.

3, 1—4, 25. Sugrįžus žvalgams, Jozuė
ir Izraelio sunų tuoju eina prie Jorda-
no kran-o ir pasilikę tenai tris dienas,
dešimtą pirmojo mėnesio dieną keturios
dešimtys pirmais metais po išėjimo iš Ai-
gypto pereina per stebuklingai išdžiovintą
Jordaną (3, 1—17). Atminčiai stebuklin-
go persigavimo Jozuė pastato du paminklų

iš akmenų, vieną upės viduryje, o kitą
toje vietoje, kame perėjusi tauta ištiesė
savo šėtras jau šiaupus Jordano.

(3, 1) Tris dienas. Vž. aug. 1, 11. —

(2) Šaukėjai. Ebr. šotrim, raštininkai. —

(3) Kuomet pamatysite... sandoros kry-
nią. Kaip anksčiau rodė Izraelitams ke-
lią stebuklingas debesies šulas, taip dabar
ji rody sandoros skrynias, nes ji ženklas
Viešpaties pasilikimo su tauta. — (4) Dvie-
jų tustančių mastų: apie 970 — 1050

eam: et cavete ne appropinque-
tis ad arcam. ⁵ Dixitque Josue
ad populum: Sanctificamini: cras
enim faciet Dominus inter vos
mirabilia. ⁶ Et ait ad sacerdo-
tes: Tollite arcam fœderis, et
præcedite populum. Qui jussa
complentes, tulerunt, et ambu-
laverunt ante eos. ⁷ Dixit-
que Dominus ad Josue: Hodie
incipiam exaltare te coram om-
ni Israel: ut sciant quod sicut
cum Moyse fui, ita et tecum
sim. ⁸ Tu autem præcipe sacer-
dotibus, qui portant arcam fœ-
deris, et dic eis: Cum ingressi
fueritis partem aquæ Jordanis
state in ea. ⁹ Dixitque Josue
ad filios Israel: Accedite huc,
et audite verbum Domini Dei
vestri. ¹⁰ Et rursum: In hoc,
inquit, scietis quod Dominus
Deus vivens in medio vestri
est, et disperdet in conspectu
vestro Chananæum et Hethæ-
um, Hevæum et Pherezæum,
Gergesæum quoque et Jebusæ-
um, et Amorrhæum. ¹¹ Ecce,
arca fœderis Domini omnis ter-
ræ antecedit vos per Jordanem.
¹² Parate duodecim viros de tri-
bus Israel, singulos per sin-
gulas tribus. ¹³ Et cum posue-
rint vestigia pedum suorum sa-
cerdotes qui portant arcam Do-
mini Dei universæ terræ in aquis
Jordanis, aquæ, quæ inferiores
sunt, decurrent atque deficient:
quæ autem desuper veniunt, in
una mole consistent.

ties prie skrynios. ⁵ Tuomet Jo-
zuė tarė tautai: Pasišventinki-
te, nes rytoj Viešpats padarys
tarp jusų stebuklą; ⁶ o kuni-
gams jis sakė: Imkite sandoros šė-
trą ir eikite tautos priekyje.
Tie, išpildydami įsakymą, ėmė
skryniją ir ėjo pirm jų. ⁷ Vieš-
pats gi tarė Jozuei: Šiandien
pradėsiu augštinti tave viso Iz-
raėlio akyse, kad žinotų, jog,
kaip buvau su Moze, taip esu
ir su tavim. ⁸ Tu gi įsakyk ku-
nigams, kurie neša sandoros šė-
trą, ir jiems tark: Kuomet bu-
site įėję į Jordano vandenį, su-
stokite jame. ⁹ Po to Jozuė ta-
rė Izraėlio sunams: Prisiartin-
kite čionai ir klausykite Vieš-
paties, jusų Dievo, žodžio. ¹⁰ Ir
dar sakė: Iš to pažinsite, kad
Viešpats, gyvasis Dievas, yra
jusų tarpe ir kad jis išsklaistys
jusų akylaizdoje Kananiečius
ir Hetiečius, Hevejiečius ir Pe-
reziečius, taipogi Gergeziečius.
Jėbuziečius ir Amoriečius. ¹¹
Štai visos žemės Viešpaties san-
doros skrynja eis pirm jusų per
Jordaną; ¹² prirengkite dvyliką
vyrų iš Izraėlio giminų, po vieną
iš kiekvienos giminės, ¹³ ir ku-
omet kunigai, kurie neša Vieš-
paties, visos žemės Dievo, skry-
nią, įkels koją į Jordano van-
denį, žemiaus esantis vanduo
nutėkės ir išseks, ateinantis gi
iš augšto sustos kaip pylimas.

metry. — (5) *Pasišventinkite*: apiplauda-
mi kūna, o taipogi prirengdami tinkamai
dušią, kad būtumėte verti pasinaudoti
Dievo stebuklu. Plg. Iš. 19, 10... — (6)
Tie išpildydami...: ne tuojau, bet atėjus
paskirtai valandai. — (7) *Pradėsiu augš-
tinti tave*. Jozuė bus išaugštintas tautos
akyse, nes jam liepiant įeis kunigai su
skrynja į Jordaną, ir upės vanduo ste-
buklingai persiskirs, kaip persiskyrė Rau-

donosios jūros vanduo, Mozei ištiesus ant
jo lazda — (10) *Iš to pažinsite*: iš ste-
buklingo persiskyrimo Jordano vandens.
— *Kananiečius ir...* Vž. Atk. 7, 1; Apd.
13, 19. — (11) *Visos žemės Viešpats*.
Išsireiškimas apie Dievą, nesutinkamas
Pentateuche. — (12) *Prirengkite dvyli-
ką...* Kam tie vyrai reikalingi, bus pasa-
kyta žem. 4, 2... — (13) *Viešpaties, vi-
sos žemės*. Plg. aug. 11. e.

¹⁴ Igitur egressus est populus de tabernaculis suis, ut transiret Jordanem: et sacerdotes, qui portabant arcam fœderis, pergebant ante eum. ¹⁵ Ingressisque eis Jordanem, et pedibus eorum in parte aquæ tinctis (Jordanis autem ripas alvei sui tempore messis impleverat) ¹⁶ steterunt aquæ descendentes in loco uno, et ad instar montis intumescientes apparebant procul ab urbe. quæ vocatur Adom usque ad locum Sarthan: quæ autem inferiores erant, in Mare solitudinis (quod nunc vocatur mortuum) descendebant, usquequo omnino deficerent. ¹⁷ Populus autem incedebat contra Jericho: et sacerdotes qui portabant arcam fœderis Domini, stabant super siccā humum in medio Jordanis accincti, omnisque populus per arentem alveum transibat.

Caput IV. ¹ Quibus transgressis, dixit Dominus ad Josue: ² Elige duodecim viros singulos per singulas tribus: ³ et præcipe eis ut tollant de medio Jordanis alveo, ubi steterunt pedes sacerdotum, duodecim durissimos lapides, quos ponetis in loco castrorum, ubi fixeritis hac nocte tentoria. ⁴ Vocavitque Josue duodecim viros, quos elegerat de filiis Israel, singu-

¹⁴ Taigi, tauta išėjo iš savo šėtrų, kad pereitu per Jordaną, o kunigai, kurie nešė sandoros skrynias, keliavo pirmjos. ¹⁵ Jiems įėjus į Jordaną ir jų kojoms prisilietus vandens, (Jordanas gi buvo pripildęs pjuties metu savo lovio krantus), ¹⁶ tekas iš augšto vanduo sustojo vienoje vietoje ir pasirodė susikrušęs lyg-kad kalnas toli nuo miesto, kurs vadinasi Adomu, iki Sartano vietai; buvusi gi žemiaus tekėjo į Tyrų jūrą, (kuri dabar vadinasi Mirties jūra), kolei visai išseko. ¹⁷ Tauta giėjo ties Jėriku, o kunigai, kurie nešė Viešpaties sandoros šėtrą, stovėjo susijusę ant sausos žemės Jordano viduryje, ir visa tautaėjo sausu dugnu.

4. perskyrimas. ¹ Jiems perėjus, Viešpats tarė Jozuei: ² Išrinkk dvyliką vyrų, po vieną iš kiekvienos giminės. ³ Ir liepk jiems paimti iš Jordano dugno vidurio, kur stovėjo kunigų kojos, dvyliką kiekiausių akmenų, kuriuos padėsite stovyklų vietoje, kame šianakt ištiesite šėtras. ⁴ Taigi, Jozuė pasišaukė dvyliką vyrų, kuriuos buvo išrinkęs iš Izraelio sunų, po vie-

(14) *Tauta išėjo...* Ispildymas paliepiamo, parašyto aug. 3-6 eil. — (15) *Jų kojoms prisilietus vandens.* Po to prisilietimo vanduo tuojau pradėjo skirties. — *Jordanas gi buvo...* 4, 19 pasakyta, kad Izraelitai perėjo per Jordaną dešimty pirmojo mėnesio (nisan) dieną; todėl buvo pavasaris, kuomet, pradėjus tirpti ledams ant Ermono kalnų, Jordanas labai patvinsta. — (16) *Vanduo sustojo...* Anot ebr. t.: „Jordano vanduo sustojo, pakilo viena kruva toli nuo Adamo miesto, kurs

yra šaly Sartano“. Taigi, vanduo, nebegalėdamas tekėti žemyn, ėmė traukties atgal ir sustojo toli nuo vietos, kurioje Izraelitai turėjo pereiti per Jordaną. Kame buvo Adamo miestas ir Sartanas, tikrai nežinia; spėjama, kada pirmoji vieta dabar vadinasi Damijah, netoli nu. Jaboko įtakos. — (17) *Susijusę.* Tikriaus anot ebr. t.: tvirtai, arba: vienoje vietoje

(4. 2) *Išrinkk...* Atkartojama, kas pa-

los de singulis tribubus, ⁵ et ait ad eos: Ite ante arcam Domini Dei vestri ad Jordanis medium, et portate inde singuli singulos lapides in humeris vestris, juxta numerum filiorum Israel. ⁶ ut sit signum inter vos: et quando interrogaverint vos, filii vestri cras, dicentes: Quid sibi volunt isti lapides? ⁷ respondebitis eis: Defecerunt aquæ Jordanis ante arcam fœderis Domini, cum transiret eum: idcirco positi sunt lapides isti in monumentum filiorum Israel usque in æternum. ⁸ Fecerunt ergo filii Israel sicut præcepit eis Josue, portantes de medio Jordanis alveo duodecim lapides, ut Dominus ei imperarat, juxta numerum filiorum Israel, usque ad locum, in quo castrametati sunt, ibique posuerunt eos. ⁹ Alios quoque duodecim lapides posuit Josue in medio Jordanis alveo, ubi steterunt sacerdotes, qui portabant arcam fœderis: et sunt ibi usque in præsentem diem. ¹⁰ Sacerdotes autem, qui portabant arcam, stabant in Jordanis medio, donec omnia complerentur, quæ Josue, ut loqueretur ad populum, præceperat Dominus, et dixerat ei Moyses. Festinavitque populus, et transiit. ¹¹ Cumque transissent omnes, transivit et arca Domini, sacerdotesque pergebant ante populum. ¹² Filii quoque Ruben, et Gad, et dimidia tribus Manasse, armati præcedebant filios Israel, sicut eis præceperat Moyses: ¹³

na iš kiekvienos giminės, ⁵ ir jiems tarė: Eikite prieš Viešpaties, jūsų Dievo, skrynią į Jordano vidurį ir atneškite iš ten ant savo pečių kiekvienas po vieną akmenį pagal Izraelio sunų skaitlių, ⁶ kad tai būtų tarp jūsų atminimo ženklas; ir kuomet jūsų sunų rytoj jus klaus, sakydami: Ką reiškia šitie akmenys? ⁷ jiems atsakysite: Jordano vanduo nuseko prieš Viešpaties sandoros skrynią, kuomet per ją ėjo; todėl šitie akmenys padėti kaip paminklas Izraelio sunams į amžius. ⁸ Izraelio tat sunų padarė, kaip jiems įsakė Jozuė: jie nešėsi iš Jordano dugno vidurio dvyliką akmenų, pagal Izraelio sunų skaitlių, kaip Viešpats jam buvo liepęs, iki vietai, kame apsistojo, ir tenai juos padėjo. ⁹ Taipogi dvyliką kitų akmenų Jozuė padėjo Jordano dugno viduryje, kame stovėjo kunigai, kurie nešė sandoros skrynią, ir jie ten yra iki šiai dienai. ¹⁰ Kunigai gi, kurie nešė skrynią, stovėjo Jordano viduryje, kolei išpildyta visa, ką Viešpats buvo liepęs Jozuei pasakyti tautai ir ką jam buvo sakęs Mozė. Tauta skubinosi ir perėjo. ¹¹ Kuomet visi buvo perėję, perėjo ir Viešpaties skrynia, o kunigai nuėjo į tautos priekį. ¹² Taipogi Rubeno ir Gado sunų ir Manaso giminės pusė apsiginklavę ėjo Izraelio sunų priekyje, kaip jiems buvo įsakęs Mozė; ¹³ keturios dešimtys tukstančių kovotojų dalimis

sakytą aug 3, 12. — (6) *Rytoj*: vėliaus, paskesniais laikais. — *Jus klaus, sakydami*... Plg. Prad. 28, 18; 31, 46; 31, 14; Iš. 12, 26; 13, 8. 14; Atk. 4, 5 ir k. — (9) *Padėjo Jordano dugno*... Atminčiai, kad ten stovėjo sandoros skrynia ir buvo

išsekęs Jordano vanduo. — (10) *Pasakyti tautai*: Kad eitu be baimės, drąsiai. — *Buvo sakęs Mozė*: kad pustrėčios giminės eitu pirm kitų. — (12. 13) *Taipogi Rubeno*... Atskirai minimas pustrėčios giminės persigavimas per Jordaną ir jų

Et quadraginta pugnatorum milia per turmas, et cuneos, incedebant per plana atque campestria urbis Jericho. ¹⁴ In die illo magnificavit Dominus Josue coram omni Israel, ut timerent eum, sicut timuerant Moysen, dum adviveret. ¹⁵ Dixitque ad eum: ¹⁶ Præcipe sacerdotibus, qui portant arcam fœderis, ut ascendant de Jordane. ¹⁷ Qui præcepit eis, dicens: Ascendite de Jordane. ¹⁸ Cumque ascendissent portantes arcam fœderis Domini, et siccam humum calcare cœpissent reversæ sunt aquæ in alveum suum, et fluebant sicut ante consueverant.

¹⁹ Populus autem ascendit de Jordane, decimo die mensis primi, et castrametati sunt in Galgalis contra orientalem plagam urbis Jericho. ²⁰ Duodecim quoque lapides, quos de Jordanis alveo sumpserant, posuit Josue in Galgalis, ²¹ et dixit ad filios Israel: Quando interrogaverint filii vestri cras patres suos, et dixerint eis: Quid sibi volunt lapides isti? ²² docebitis eos, atque dicetis: Per arentem alveum transivit Israel Jordanem istum, ²³ siccante Domino Deo vestro aquas ejus in conspectu vestro, donec transiretis: ²⁴ sicut fecerat prius in Mari rubro, quod siccavit donec transiremus: ²⁵ ut discant omnes terrarum po-

ir buriais ėjo per Jėriko miesto lygumas ir laukus. ¹⁴ Tą dieną Viešpats pašlovino Jozuė viso Izraėlio akyvaizdoje, kad jo bijotusi, kaip bijojosi Mozės, kolei dar buvo gyvas; ¹⁵ ir jam tarė: ¹⁶ Įsakyk kunigams, kurie neša sandoros skrynią, kad išeitu iš Jordano. ¹⁷ Jis jiems įsakė ir tarė: Išeikite iš Jordano. ¹⁸ Kuomet jie išėjo nešini Viešpaties sandoros skrynia ir ėmė keliauti sausuma, vanduo sugrižo į savo lovi ir tekėjo, kaip tai paprastai darydavo.

¹⁹ O tauta išėjo iš Jordano dešimtą pirmojo mėnesio dieną ir sustojo Galgaloje ties Jėriko miestu rytų šone. ²⁰ Taipogi dvyliką akmenų, kuriuos jie buvo pasiėmę iš Jordano lovio, Jozuė padėjo Galgaloje ²¹ ir tarė Izraėlio sunums: Kuomet jūsų suns rytoj paklaus savo tėvus ir jiems tars: Ką reiškia šitie akmenys? ²² juos pamokysite ir tarsite: Izraėlis perėjo per šitą Jordaną sausu dugnu, ²³ Viešpačiui, jūsų Dievui, išdžiovinus jo vandenį jūsų akyvaizdoje, kolei neperėjote, ²⁴ kaip pirma buvo padaręs Raudonoje juroje, kurią buvo išdžiovinęs, kolei per ją ėjome, ²⁵ kad visos žemės tautos pažintu galingiausią Vieš-

keliavimas priekyje, kaip buvo Mozės įsakytas. Vž. Sk. 32, 20... — *Keturios dešimtis*... Vž. aug. 1, 14 paaišk. — (15-17) *Ir jam tarė*... Papildoma smulkmenomis, kas pasakyta 11. e. Iš čia paaiškėja, kad steluklas pasibaigė taip pat, kaip prasidėjo, duodant Jozuei paliepiamą kunigams.

(19) *Dešimtą pirmojo mėnesio*... Pirmą 40 metų tą pačią dešimtą pirmojo mėnesio (a b i b arba n i s a n) dieną Izraėli-

tams buvo liepta Aigypse išsirinkti vėlykinį avinėlį, kurs reikėjo papjauti keturioliką dieną Plg. Iš. 12, 3.— (20) *Padėjo*: pastatydamas iš jų paminklą. — *Galgaloje*. Vž. žem. 5, 9. — (22) *Sausu dugnu*. Anot ebr. t.: sausomis kojomis.— (24) *Kaip pirma buvo padaręs*... Tuo būdu sukrauti akmenis turėjo draug priminti ir perėjimą per Raudonąją jūrą.

puli fortissimam Domini manum, ut et vos timeatis Dominum Deum vestrum omni tempore.

paties ranką ir kad jūs visuo-
met bijotumėtės Viešpaties, ju-
sų Dievo.

4) Perėjusių per Jordaną Izraėlitų prisirengimas į karę.

Caput V. ¹ Postquam ergo audierunt omnes reges Amorrhæorum, qui habitabant trans Jordanem ad occidentalem plagam. et cuncti reges Chanaan, qui propinqua possidebant magnimarum loca, quod siccasset Dominus fluenta Jordanis coram filiis Israel donec transirent, dissolutum est cor eorum, et non remansit in eis spiritus, timendum introitum filiorum Israel.

² Eo tempore ait Dominus ad Josue: Fac tibi cultros lapideos, et circumcide secundo filios Israel. ³ Fecit quod jusserat Dominus, et circumcidit filios Israel in colle præputiorum. ⁴ Hæc autem causa est secundæ circumcisionis: Omnis populus, qui egressus est de Ægypto generis masculini, universi bellatores viri, mortui sunt in deserto per longissimas vias circuitus, ⁵ qui omnes circumcisi erant. Populus autem qui natus est in deserto. ⁶ per quadraginta annos itineris latissimæ solitudinis incircumcisi fuit: donec con-

5. perskyrlimas. ¹ Visi karaliai Amoriečių, gyvenusių anapus Jordano į saulėleidžius nuo jo, ir visi Kanaano karaliai, kurių valdžioje buvo kraštas arčiaus Didžiosios jūros, išgirde, kad Viešpats buvo išdžiovinęs Jordano vandenį prieš Izraėlio sunus, kolei jie neperėjo, nusiminė savo širdyje, ir juose visai nebeliko drąsos; taip jie bijojo si Izraėlio sunų įėjimo.

² Tuo metu Viešpats tarė Jozuei: Pasidaryk sau akmeninių peilių ir antrą sykį apipjausty-dink Izraėlio sunus. ³ Jis padarė, ką Viešpats buvo liepęs, ir apipjaustydino Izraėlio sunus ant Apipjaustymo kauburio. ⁴ Antrojo gi apipjaustymo priežastis buvo šita. Visi tautos vyriškiai, kurie buvo išėję iš Aigypso, visi kurie galėjo traukti į karę, buvo išmirę tyruose laike ilgiausių kelionės vingių; ⁵ jie visi buvo apipjaustyti; žmonės gi, gimusieji tyruose, ⁶ buvo neapipjaustyti per keturias dešimtis metų kelionės per pla-

5, 1 — 16. Nusigandę Kananiečiai neklūdo Izraėlitams pabaigti rengties prie karės; taigi, jie gavę iš Dievo paliepimą, apipjausto savo vyriškius ir švenčia pirmas Velykas Žadėtojoje žemėje. Tuotarpu liaunasi kritus manna, o Jozuė sustiprinamas savo pašaukime anioło apsirėiskimu.

(5, 1) *Bijojosi Izraėlio...* Nuolat pažymima, kad visa buvo padaryta dėlei Izraėlio sunų, idant labiaus paaiškėtų Dievo gerumas ir rupešnis išrinktajai tauta.

(2) *Akmeninių peilių.* Plg. Iš. 4, 25. — *Antrą sykį.* Po išėjimo iš Aigypso

buvo tai antras bendras apipjaustymas tų, kurie dar buvo neišpildę tos apeigos. Išrinktoji tauta privalo įeiti į Žadėtąją žemę, turėdama ženklą sandoros, Dievo padarytos su Abraomu. — (3) *Ant Apipjaustymo kauburio.* Taip imta vadinti kauburį paskiaus. — (4) *Kurie galėjo traukti į karę:* todėl turėjo 20 metų ir daugiau. Prie tų, kuriems buvo lemta mirti tyruose, nepriderėjo Jozuė, Kalėbas ir rasi Lėvitai. — (6) *Buvo neapipjaustyti per...* Anot vieno aiškintojų klišutis buvusi ta, kad ir sustojus tyruose reikėjo nuolat but prisirengusiems į tolesnę

sumerentur qui non audierant vocem Domini, et quibus ante juraverat ut non ostenderet eis terram lacte et melle manantem. ⁷ Horum filii in locum successerunt patrum, et circumcisi sunt a Josue: quia sicut nati fuerant, in præputio erant, nec eos in via aliquis circumciderat. ⁸ Postquam autem omnes circumcisi sunt, manserunt in eodem castrorum loco, donec sanarentur. ⁹ Dixitque Dominus ad Josue: Hodie abstuli opprobrium Ægypti a vobis. Vocatumque est nomen loci illius Galgala, usque in præsentem diem.

¹⁰ Manseruntque filii Israel in Galgalis, et fecerunt Phase, quartadecima die mensis ad vespertinum in campestribus Jericho: ¹¹ et comederunt de frugibus terræ die altero, azymos panes, et polentam ejusdem anni. ¹² Defecitque manna postquam come-

čiausius tyrus, kolei neišmirė visi, kurie neklausė Viešpaties balso ir kuriems jis buvo pirmą prisiekęs, kad jiems neparodysias pienu ir medumi plustančios žemės. ⁷ Jų sunus užėmė tėvų vietą ir buvo Jozuės apipjaustyti, nes jie buvo pasilikę neapipjaustyti, taip kaip buvo gimę, ir niekas kelyje jų neapipjaustė. ⁸ Kuomet gi visi buvo apipjaustyti, pasiliko toje pačioje stovyklų vietoje, kolei nepagijo. ⁹ Tuomet Viešpats tarė Jozuei: Šiandien nuėmiau nuo jūsų Aigypso gėdą. O ana vieta buvo praminta vardu Galgala; taip ji vadinasi ir iki šiai dienai.

¹⁰ Izraelio sunus pasilikė Galgaloje ir keturioliktoje mėnesio dienoje vakarop darė Paschą Jeriko lygumose, ¹¹ o kitą dieną valgė žemės vaisių, neraugintos duonos ir tų pačių metų miežienio ragaišio. ¹² Jiems ėmus valgyti žemės vaisių, manna li-

keliong; tokiose gi sąlygose apipjaustymas buvo pavojingas. Kiti aiškintojai sako, kad nuo maisto Kadėse tauta skaitėsi atstumta, iškeikta, atstumtiems esant tėvams, turejo ir vaikai kęsti draug bausmę; kadangi sandora buvo suardyta, todėl ir jos ženklas pasidarė kokiam laikui nebenaudingas. Plg. Sk. 14, 28... Praslinkus bausmės laikui, mirusiųjų vaikai paliausuojami nuo slėgusio juos iškeikimo, ir Dievas nori atnaujinti visus savo senobinius santykius su Izraeliu. — *Kuriems jis pirma buvo...* Anot ebr. t.: nes Jahve buvo jiems prisiekęs, kad jis neleisias jiems išvyti žemės, kurią suteikti mums Jahve buvo žadėjęs su prisieka jų tėvams. — (8) *Buvo apipjaustyti*. Tą apeigą rasi atliko šeimynų tėvai, kiekvienas savo namuose, kaip kitados Abraomas. Prad. 17, 23... — *Kolei nepagijo*. Pagijimui reikėjo mažiausiai trijų dienų. Plg. Prad. 34, 35. — (9) *Nuėmiau*. Ebr. *galloiti*, *nurita* u. Iš čia padaryta vardas Galgala, ebr. *Gilgal*, *nuriti* -

ma s. — *Aigypso gėda*. Ką čia reiškia Aigypso gėda, nevienai aiškinama. Rasi taip pavadinta apgailėtinas Izraelio stovyklos Aigypse ir kelionės metu tyruose, palyginant jį su anksčiau buvusių patriarchų laikais ir laimingomis gyvenimo sąlygomis, kurios jų laukė Zadėtojoje žemėje.

(10) *Mėnesio: nisano*. — *Darė Paschą*. Tai buvo antros iškilmingos Velykos po išėjimo iš Aigypso. Plg. Sk. 9, 1-5. -- (11) *Kitą dieną*. Buvo tai 16 nisano diena, nes keturioliktos dienos vakaras ir pati penkiolikta nisano diena skaitėsi pirmą Velykų dieną. Plg. Ąun. 23, 7. 11. 14. — *Miežienio ragaišio*. Tikriaus anot ebr. t.: keptų grūdų arba varpų. — *Tų pačių metų*. Karstose Jeriko apylinkėse javai pribręsta baigiantis kovo mėnesiui. — (12) *Manna liovėsi kritus*. Izraelitai išėję iš Aigypso gavo pirmą sykį maunos 16 antrojo mėnesio dieną, liovėsi gi ji kritus 16 dienoje pirmojo mėnesio 41. metų po išėjimo iš Aigypso.

derunt de frugibus terræ, nec usi sunt ultra cibo illo filii Israel, sed comederunt de frugibus præsentis anni terræ Chanaan.

¹³ Cum autem esset Josue in agro urbis Jericho, levavit oculos, et vidit virum stantem contra se, evaginatū tenentem gladium, perrexitque ad eum, et ait: Noster es, an adversariorum? ¹⁴ Qui respondit: Nequaquam: sed sum princeps exercitus Domini, et nunc venio. ¹⁵ Cecidit Josue pronus in terram. Et adorans ait: Quid Dominus meus loquitur ad servum suum? ¹⁶ Solve, inquit, calceamentum tuum de pedibus tuis: locus enim, in quo stas, sanctus est. Fecitque Josue ut sibi fuerat imperatum.

vėsi kritus, ir tuo maistu Izraėlitai daugiaus nebesinaudojo, bet valgė Kanaano žemės vaisių tų pačių metų.

¹³ O Jozuė, budamas ant Jėriko miesto lauko, pakėlė akis ir pamatė stovintį ties savim vyrą, laikantį ištrauktą iš makščių kalaviją; jis priejo prie jo ir tarė: Ar musiešis esi, ar iš priešų? ¹⁴ Anas atsakė: Visai ne; bet esu Viešpaties kariuomenės kunigaikštis ir dabar ateinu. ¹⁵ Jozuė puolė kniupsčias ant žemės ir pagarbindamas tarė: Ką mano Viešpats turi pasakyti savo tarnui? ¹⁶ Jis tarė: Atsirišk nuo savo kojų autuvą, nes vieta, kurioje stovi, šventa. Jozuė padarė, kaip buvo liepta.

2. Užkovoјimas Zadėtосios žemės. 1) Paėmimas Jėriko.

Caput VI. ¹ Jericho autem clausa erat atque munita, timore filiorum Israel, et nullus

6. perskyrimas. ¹ Tuotarpu Jėrikas buvo užrakintas ir sustiprintas, besibijant Izraėlio sunų,

(13) *Pakėlė akis ir...* Taip pažymima, kad aniolo pasirodymas buvo netikėtas. Kaip Mozė matė Dievą degančiame kere ir ten jis buvo paskirtas tautos vadu, taip ir Jozuė turi pažinti, kad ne savo įiegomis ir išmintimi jis išpildys sunkią jam pavestą uždutį. Jozuei reikės kariauti su priešais, todėl aniolas pasirodo su kalaviju. Plg. Sk. 22, 29; Prad. 3, 24. — (14) *Viešpaties kariuomenės kunigaikštis.* Žyda! mano, kad tai buvo arkaniolas Mikolas, kurs anot Dan. 10, 21 yra aniolas-sargas Izraėlio tautos. Anot kitų aiškintojų ir senesniųjų žydų nuomonės tai buvęs tas pats Aniolas, kurs, kaip buvo žadėta Iš. 23, 20, traukė Izraėlio priekyje, amžinasis Dievo Zodis. — (15) *Jozuė puolė...* Kolei Jozuė nežino, su kuo kalbasi, jis drąsiai eina artyn; bet patyręs Dievą i jį atsiliepiant, jis nedrįsta pakelti akių. Plg. Iš. 3, 6; Dan.

10, 8. — (16) *Atsirišk...* Plg. Iš. 3, 5. — *Nes vieta ... šventa:* dėlei pasirodymo toje vietoje Dievo pasiuntinio.

6, 1 - 27. Iš Zadėtосios žemės užkariavimo pasakojami ypač tie atsitikimai, kuriuose aiškiaus pasirodė Dievo suteiktoji pagalba. Pirmoje vietoje aprašomas Jėriko apgalėjimas. Viešpačiui įsakius, kunigai nešini sandomos skrynias, kareiviai ir visa liaudis, atsiliepiant trimitų garsui, eina aplink miestą, kolei galop septintoje dienoje nesugriuna Jėriko murai. Izraėlitai per sugriuvusias sienas įsiveržia į miestą, išnaikina visus gyventojus, atskyrus Raabą ir jos gimines, turtus paskiria Viešpaties iždan, patį miestą sudegina, o Jozuė apskelbia prakeikimą tam, kas drįstu jį atstatyti.

(6, 1) *buvo užrakintas ir...* Ebr. *sogereh um'suggereth*, claudens et

egredi audebat aut ingredi. ² Dixitque Dominus ad Josue: Ecce dedi in manu tua Jericho, et regem ejus, omnesque fortes viros. ³ Circuite urbem cuncti bellatores semel per diem: sic facietis sex diebus. ⁴ Septimo autem die sacerdotes tollant septem buccinas, quarum usus est in jubilaō, et præcedant arcam fœderis: septiesque circuibitis civitatem, et sacerdotes clangent buccinis. ⁵ Cumque insonuerit vox tubæ longior atque concisior, et in auribus vestris increpuerit, conclamabit omnis populus vociferatione maxima, et muri funditus corruent civitatis, ingredienturque singuli per locum contra quem steterint.

⁶ Vocavit ergo Josue filius Nun sacerdotes, et dixit ad eos: Tollite arcam fœderis: et septem alii sacerdotes tollant septem jubilaōrum buccinas, et incedant ante arcam Domini. ⁷ Ad populum quoque ait: Ite, et circuite civitatem, armati, præcedentes arcam Domini. ⁸ Cumque Josue verba finisset, et septem sacerdotes septem buccinis clangerent ante arcam fœderis Domini, ⁹ omnisque præcederet armatus exercitus, reliquum vulgus arcam sequebatur, ac buccinis omnia concrepabant.

ir neivienas nedrįsdavo nei iš-eiti, nei įeiti. ² Tuomet Viešpats tarė Jozuei: Štai aš padaviau į tavo rankas Jėriką, jo karalių ir visus stiprius vyrus. ³ Eikite visi kovotojai aplink miestą vieną sykį dienoje; taip darysite šešias dienas; ⁴ septintą gi dieną kunigai tegul pasiima septynis trimitus, vartojamus jubiliejuje, ir tegul eina sandoros skrynios priekyje; eisite aplink miestą septynis sykius, o kunigai trimituos trimitais. ⁵ Kuomet atsilieps trimito garsas ilgiaus ir su pertrukiais, ir pasieks jų su ausis, visa tauta sušuks didžiausiu balsu, o miesto murai sugrius lig pamatų. ir kiekvienas išivers ties ta vieta, kur stovėjo.

⁶ Taigi, Nuno suns Jozuė pasivadino kunigus ir jiems tarė: Imkite sandoros skrynią, o kiti septyni kunigai tegul ima septynis jubiliejinis trimitus ir tegul eina Viešpaties skrynios priekyje. ⁷ Jis tarė taipogi tautai: Eikite ir traukite apsiginklavę Viešpaties skrynios priekyje. ⁸ Jozuei pabaigus kalbėti, septyni kunigai ėmė trimituoti septyniais trimitais Viešpaties sandoros skrynios priekyje; ⁹ visa ginkluota kariuomenė ėjo priekyje, likusioji gi liaudis ėjo pasakui skrynią, ir visur skambėjo

clausa; todėl: užsirakino ir pasiliko užrakintas. — *Nedrįso nei...* Anot ebr. t.: neišidavo ir neįeidavo. — (2) *Stiprius vyrus*. Plg. aug. 1. 14 paaišk. — (3) *Eikite...* Iš to įsakymo Izraelitams turi būti aišku, kad pats Dievas jiems suteiks pergalėjimą. — (4) *Septintą gi dieną kunigai*. Anot ebr. t.: septyni kunigai. Taigi, ir pirmųjų šešių dienų apėjime septyni kunigai turėjo trimituoti. — *Trimitus*. Ebr. *šofroth*, taigi

trimitus padarytus iš avino ragų (plg. Kun. 23, 24; 25, 9), o ne sidabrinis, ebr. *chacocroth* (Sk. 10, 2). — *Jubiliejuje*. Vž. Kun. 25, 10 paaišk. — *Eisite aplink miestą...* Ebr. t.: o septintą dieną eis aplink miestą septynis sykius. — (7) *Eikite ir traukite...* Eisenos tvarka turėjo būti toki: pačiame priekyje turėjo eiti ginkluotą karių būrys, rasi 40.000 iš pus-trėčios giminės, paskui juos kunigai su trimitais, toliau kunigai sandoros skry-

¹⁰ Præceperat autem Josue populo, dicens: Non clamabitis, nec audietur vox vestra, neque ullus sermo ex ore vestro egredietur: donec veniat dies in quo dicam vobis: Clamate, et vociferamini. ¹¹ Circuivit ergo arca Domini civitatem semel per diem, et reversa in castra. mansit ibi. ¹² Igitur Josue de nocte consurgente, tulerunt sacerdotes arcam Domini. ¹³ et septem ex eis septem buccinas. quarum in jubilæo usus est: præcedebantque arcam Domini ambulantes atque clangentes: et armatus populus ibat ante eos, vulgus autem reliquum sequebatur arcam, et buccinis personabat. ¹⁴ Circuieruntque civitatem secundo die semel, et reversi sunt in castra. Sic fecerunt sex diebus. ¹⁵ Die autem septimo, diluculo consurgentes, circuierunt urbem, sicut dispositum erat, septies. ¹⁶ Cumque septimo circuitu clangerent buccinis sacerdotes, dixit Josue ad omnem Israel: Vociferamini: tradidit enim vobis Dominus civitatem: ¹⁷ sitque civitas hæc anathema: et omnia quæ in ea sunt, Domino: sola Rahab meretrix vivat cum universis, qui cum ea in domo sunt: abscondit enim nuntios quos direximus. ¹⁸ Vos autem cavete ne de his, quæ præcepta sunt, quippiam contingatis, et sitis prævaricationis rei, et omnia castra Israel sub peccato sint atque turbentur. ¹⁹ Quidquid autem auri et ar-

trimitų garsas. ¹⁰ Jozuė gi buvo įsakęs tautai ir taręs: Nešauksite ir nesigirdės jūsų balsas, ir joks žodis neišeis iš jūsų burnos, kolėi neateis diena, kurioje jums sakysiu: Šaukkite ir rėkkite. ¹¹ Taip tai Viešpaties skrynias apėjo tą dieną vieną sykį aplink miestą ir, sugrįžus į stovyklas, tenai pasiliko. ¹² Jozuei atsikėlus nakčia, kunigai ėmė Viešpaties skrynias, ¹³ o septyni iš jų septynis trimitus, vartojamus jubiliejuje; šitie ėjo Viešpaties skrynios priekyje ir eidami trimitavo, apsiginklavusi gi tauta ėjo pirm jų, o likusioji liandis sekė skrynias, trimituojant trimitais. ¹⁴ Taip jie apėjo ir antrą dieną aplink miestą vieną sykį ir sugrįžo į stovyklas. Taip jie darė šešias dienas. ¹⁵ Septintą gi dieną, atsikėlę išauštant, apėjo aplink miestą, kaip buvo įsakyta. septynis sykius. ¹⁶ Kuomet septintame apėjime kunigai trimitavo trimitais, Jozuė tarė visam Izraeliui: Pradėkite šaukti, nes Viešpats padavė jums miestą. ¹⁷ Tebuna tas miestas iškeiktas, ir visa, kas jame yra, tebuna Viešpačiui; tik paleistuvė Raaba telieka gyva su visais, kurie su ja yra namuose, nes ji paslėpė pasiuntinindu, kurinodu buvome atsiuntę. ¹⁸ Jūs gi sergėkitės prisiliesti ko nors iš to, kas uždrausta, kad neprasikalstumėte ir kad neužtrauktumėte nuodėmės ir sumišimo ant visos Izraelio stovyklos. ¹⁹ O kiek tik bus aukso

nia nešini ir galop visi likusieji Izraelitai. — (15) *Išauštant*. Ebr. t. nurodo, kad septintą dieną Izraelitai pakilo ankciaus, negu pirmose šešiose dienose. — (17) *Iškeiktas*. Ebr. *cherem*. Vž. Kun.

27, 28... Paprastai iškeiktuose Kauanėčių miestuose reikėjo išžudyti tikėtai žmonės, bet Jėrike visa turi tekti Viešpačiui, nes tai yra pirmuonės. Vž. zem. 18. 19. eil.

genti fuerit, et vasorum æneorum ac ferri, Domino consecratur, repositum in thesauris ejus.

²⁰ Igitur omni populo vociferante, et clangentibustubis, postquam in aures multitudinis vox sonitusque increpuit, muri illico corruerunt: et ascendit unusquisque per locum, qui contra se erat: ceperuntque civitatem, ²¹ et interfecerunt omnia quæ erant in ea, a viro usque ad mulierem, ab infante usque ad senem. Boves quoque et oves et asinos in ore gladii percusserunt. ²² Duobus autem viris, qui exploratores missi fuerant, dixit Josue: Ingreddimini domum mulieris meretricis, et producite eam, et omnia quæ illius sunt, sicut illi juramento firmastis. ²³ Ingressique juvenes, eduxerunt Rahab, et parentes ejus, fratres quoque, et cunctam suppellectilem ac cognationem illius, et extra castra Israel manere fecerunt. ²⁴ Urbem autem et omnia, quæ erant in ea, succenderunt; absque auro et argento, et vasis æneis, ac ferro, quæ in ærarium Domini consecrarunt. ²⁵ Rahab vero meretricem, et domum patris ejus, et omnia quæ habebat, fecit Josue vivere, et habitaverunt in medio Israel usque in præsentem diem: eo quod absconderit nuntios, quos miserat ut explorarent Jericho.

ir sidabro, varinių rykų ir geležies, tebuna pašvęsta Viešpačiui ir padėta jo išdan.

²⁰ 'Taigi, visai tautai ėmus šaukti ir trimitams gaudžiant, kuomet daugybės ausis pasiekė balsas ir skardas, muras tuojau sugriuvo, ir kiekvienas įėjo ta vieta, kuri ties juo buvo. Taip jie paėmė miestą ²¹ ir užmušė visa, kas jame buvo, kaip vyrus taip moteris, kaip vaikus taip senius. Taipogi jaučius, avis ir asilus ištiko kalavijo ašmenimis. ²² Dviem gi vyrams, kuriuodu buvo atsiųstu kaipo žvalgai, Jozuė tarė: Įeikita į paleistuvės moteriškės namus ir išveskita ją ir visa, kas jos yra, kaip jai su prisiekažadėjota. ²³ O jaunikaičiudu įėję išgabeno Raabą ir jos gimdytojus, taipogi brolius draug su visais rykais, ir jos giminę, ir liepė pasilikti už Izraelio stovyklos. ²⁴ Miestą gi ir visa, kas jame buvo, jie sudegino, atskyrus auksą, sidabrą, varinius rykus ir geležį, kuriuos pašventė Viešpaties išdui. ²⁵ Kekšę Raabą, jos tėvo namus ir visa, ką ji turėjo, Jozuė paliko gyvus, ir jie pasiliko gyventi Izraelio sunų tarpe iki šiai dienai, nes ji buvo paslėpusi pasiuntiniudu, kuriuodu jis buvo išsiuntęs Jėriko ištirtą. Anuo metu Jozuė apskelbė iškeikimą, sakydamas: ²⁶ Prakeik-

(20) *Tuoju sugriuvo...* Tai buvo aiškus Dievo padarytas stebuklas. Plg. Žyd. 11. 30. — (21) *Užmušė visa.* Krauju papludo Jėrikas ir žydų pasielgimas gali rodyties per daug žiaurus; bet jie buvo tik įrankiai baudžiančios Dievo teisybės; bausmę gi Kananiečiai buvo užsipelnę pilnai ilgų amžių nuodėmėmis. Galop senobės laikais kiekvieną karę baigdavosi baisiausiomis žudynėmis. Be to, Izraelitai turė-

jo ypatingas priežastis išžudyti senus Kanaano gyventojus. — (22) *Dviem gi vyram...* Dviem buvusiems žvalgams pavedama rupešnis Raaba. Siena ties jos namais rasi nebuvo sugriuvusi. — (23) *Už Izraelio stovyklos.* Raaba ir jos giminė skaitosi sutepti, todėl turi pasilikti už stovyklos, bet tik laikinai, nes paskiaus (rasi po 7 dienų) jie buvo priimti į Izraelitų tarpą. Plg. Kun. 24, 14; Sk. 31, 19.

In tempore illo, imprecatus est Josue, dicens: ²⁶ Maledictus vir coram Domino, qui suscitaverit et ædificaverit civitatem Jericho. In primogenito suo fundamenta illius jaciat, et in novissimo liberorum ponat portas ejus. ²⁷ Fuit ergo Dominus cum Josue, et nomen ejus vulgatum est in omni terra.

tas teesie Viešpaties akvaizdoje vyras, kurs įkurtu ir atstatytu Jėriko miestą. Tenumiršta jojo pirmgimis, bededant pamatus, ir paskutinis iš jojo vaikų, statant vartus. ²⁷ Taigi, Viešpats buvo su Jozue, ir jo vardas prarsėjo visoje žemėje.

2) Apgalėjimas Hajo.

Caput VII. ¹ Filii autem Israel prævaricati sunt mandatum, et usurpaverunt de anathemate. Nam Achan filius Charai, filii Zabdi, filii Zare de tribu Juda, tulit aliquid de anathemate: iratusque est Dominus contra filios Israel. ² Cumque mitteret Josue de Jericho viros contra Hai, quæ est juxta Bethaven, ad orientalem plagam oppidi Bethel, dixit eis: Ascendite, et explorate terram. Qui præcepta complentes exploraverunt Hai.

7. perskyrimas. ¹ Bet Izraėlio sunų peržengė paliepimą ir pasiglemžė ši tą iš šeikimo. Nes Zarės sunaus Zabdio sunaus Karmio sunus Akanas iš Judo giminės pasiėmė koki ten dalyką iš iškeiktųjų. Ir Viešpats užsirustino ant Izraėlio sunų. ² Tuo metu Jozuė siuntė iš Jėriko vyrus prieš Hąjį, esanti šaly Bėtavėno, į rytus nuo Bėtėlio miesto, ir jiems tarė: Pakilkite ir ištirkite žemę. Jie, pildydami paliepimą, ištyrė Hąjį

— (24) *Viešpaties išdui.* Ebr. t.: Viešpaties namų išdui. — (26) *Kurs įkurtu ir atstatytu...* Uždraudimas čionai regimai nepaliečia pastatymo naujų namų Jėriko ir apsigyvenimo juose, bet tik padarymą iš to miesto tvirtovės, nes jau pats Jozuė atidavė Jėriką su kitais miestais Benjamino giminei (žem. 18, 21), o truputį vėliaus jis skaitėsi žymiu miestu. Plg. Teis. 3, 13; 2 Kar. 10, 5 ir k. — *Tenumiršta jo...*, t. y. tegul jis nustoja visų savo vaikų vieno po kito. Jozuės praeikimas išsipildė baisiai karaliaus Akabo laikais, kuomet Hiėlis iš Bėtėlio pamėgino paversti Jėriką tvirtove. Vz. 3 Kar. 16, 34.

7, 1—8, 35. Vienam iš Izraėlitų ši tą pasivogus iš Jėriko grobio, Jozuės išsiųsti kareiviai veltui mėgina paimti Hąjo miestą; bet išėjus aikštėn Akano kaltybei ir jį nubaudus, Viešpaties sutvir-

tintas ir pamokytas Jozuė apgali Hąjo gyventojus, o su jų miestu padaro taip pat, kaip buvo padaręs su Jėriku (7, 1—8, 29). Po to Jozuė pastato altorių ant Ebalio kalno, perrasydina įstatymą ant akmenų, apgarsina palaiminimus jo pildytojams ir praeikimus peržengėjams ir tuo parodo iškilmingai, kad Zadėtoji žemė pasidarė Izraėlio nuosavybe (8, 30—35).

(7, 1) *Izraėlio sunus.* Nors kaltybė buvo tik vieno Akano, bet ji sutepė visą tautą, todėl ir bausmę kenčia visi Izraėlio sunūs, taip kaip buvo apskelbęs Jozuė. Vz. aug. 6, 18. — *Paliepimą ir pasiglemžė.* Tų žodžių nėra ebr. t.; jie paimti iš LXX. — *Zarės.* Vz. Prad. 39, 29... — *Akanas.* Kitur jis vadinasi Aharu. Vz. 1 Kron. 2, 7—(2) *Prieš Hąjį.* Tas miestas buvo, kaip pasakyta čia pat ir Prad. 12, 8, į rytus nuo Bėtėlio, o anot Iz. 10, 28 į šiaurę nuo Michmo. Taigi, spėjama, kad jo vieta buvusi apie 20 ki-

³ Et reversi dixerunt ei: Non ascendat omnis populus, sed duo vel tria millia virorum pergant, et deleant civitatem: quare omnis populus frustra vexabitur contra hostes paucissimos? ⁴ Ascenderunt ergo tria millia pugnatorum. Qui statim terga vertentes, ⁵ percussi sunt a viris urbis Hai, et corruerunt ex eis triginta sex homines: persecuti-que sunt eos adversarii de porta usque ad Sabarim, et ceciderunt per prona fugientes: pertimuitque cor populi, et instar aquæ liquefactum est.

⁶ Josue vero scidit vestimenta sua, et pronus cecidit in terram coram arca Domini usque ad vesperam, tam ipse quam omnes senes Israel: miseruntque pulverem super capita sua, ⁷ et dixit Josue: Heu Domine Deus, quid voluisti traducere populum istum Jordanem fluvium, ut traderes nos in manus Amorrhæi, et perderes? utinam ut cœpimus, mansissemus trans Jordanem. ⁸ Mi Domine Deus quid dicam, videns Israelem hostibus suis terga vertentem? ⁹ Audient Chanani, et omnes habitatores terræ, et pariter conglobati circumdabunt nos, atque debebunt nomen nostrum de terra: et quid facies magno nomini tuo? ¹⁰ Di-

³ ir sugrižę jam tarę: Tegul eina ne visa tauta, bet tepatraukia du arba tris tukstančiai vyrų ir teisnaikina miestą. Kam visa tauta vargs be reikalo prieš labai neskaitlingus neprietelius? ⁴ Taigi, išėjo tris tukstančiai kovotojų. Bet jie tuojau leidosi bėgti atgal, ⁵ mušami Hajo miesto gyventojų, ir iš jų krito tris dešimtys šeši žmonės; o priešai juos vijosi nuo vartų iki Sabarimui ir užmušinėjo bėgančius žemyn; tautos gi širdis pabugo ir ištizo kaip vanduo.

⁶ Jozuė perplėšė savo rubus, puolė kniupsčias ant žemės ties Viešpaties skrynias ir taip pasiliko iki vakarui, draug su visais Izraelio vyresniaisiais; jie apibarstė savo galvas dulkėmis, ⁷ o Jozuė tarė: Vaje, Viešpatie, Dieve! kam norėjai pervesti šią tautą per Jordano upę, kad mus paduotumei į Amoriečių rankas ir pražudytumei? velyk, kaip mes pradėjome, taip butumėm pasilikę anapus Jordano. ⁸ Viešpatie, mano Dieve! ką sakysiu, matydamas Izraelį bėgančių atgal nuo savo neprietelių? ⁹ Kananiečiai ir visi žemės gyventojai išgirs ir susitelkę kruvon apsups mus ir išdildys mūsų vardą nuo žemės; ir ką gi

lom. į šiaurvakarius nuo Jėriko ir 18 kilom. į šiaurę nuo Jeruzalės. Iš čia dar pasirodo, kad Jozuė norėjo pasiekti patį Palestinos vidurį, iš kurėjo keliai į visas jos puses. — *Betavėno*. Ta vieta buvo tarp Bėtelio, ir Michmo. Plg. 3 Kar. 23, 5; 14, 25. — *Bėtelio*. Dabar Bėtin, apie keturias valandas kelionės nuo Jeruzalės į šiaurę. Plg. Prad. 28, 19. — (3) *Labai neskaitlingus*. Hajo gyventojų buvo 12.000 (vz. žem. 8, 25), iš kurių maž-daug ketvirta dalis galėjo nešio-

ti ginklus; todėl Jozuės žvalgai manė, kad lygus Izraelio kareivių skaitlius pigiai apgalės Hajiečius. — (4) *Tuoju leidosi bėgti...* Jie regimai nesitikėjo pasipriešinimo. — (5) *Sabarimui*. Rasi taip vadinosi kloniais išraižytas nolingas nuolaidumas į rytus nuo Hajo. — *Pabugo ir...* Svarbiausi baimės ir nusiminimo priežastis buvo supratimas, kad Dievas jiems nebeпадeda.

(9) *Perplėšė... puolė kniupsčias... apibarstė...* Tai buvo didžio nuliudimo ir

xitque Dominus ad Josue: Surge, cur jaces pronus in terra?

¹¹ Peccavit Israel, et prævaricatus est pactum meum: tuleruntque de anathemate, et furati sunt atque mentiti, et absconderunt inter vasa sua. ¹² Nec poterit Israel stare ante hostes suos, eosque fugiet: quia pollutus est anathemate: non ero ultra vobiscum, donec conteratis eum, qui hujus sceleris reus est. ¹³ Surge, sanctifica populum, et dic eis: Sanctificamini in crastinum: hæc enim dicit Dominus Israel: Anathema in medio tui est Israel: non poteris stare coram hostibus tuis, donec deleatur ex te qui hoc contaminatus est scelere. ¹⁴ Accedatque mane singuli per tribus vestras: et quancumque tribum sors invenerit, accedet per cognationes suas, et cognatio per domos, domusque per viros. ¹⁵ Et quicumque ille in hoc facinore fuerit deprehensus, comburetur igni cum omni substantia sua: quoniam prævaricatus est pactum Domini, et fecit nefas in Israel. ¹⁶ Surgens itaque Josue mane, applicuit Israel per tribus suas, et inventa est tribus Juda. ¹⁷ Quæ cum juxta familias suas esset oblata, inventa est familia Zare. Illam quoque per domos offerens, reperit Zabdi: ¹⁸ cujus domum in singulos dividens viros, invenit Achan

padarysi savo didžiam vardui?

¹⁰ Tuomet Viespats tarė Jozuei: Atsikelk! ko guli kniupsčias ant žemės? ¹¹ Izraėlis nusidėjo ir peržengė mano sandorą. Jie ėmė iš iškeikimo, pasivogė ir melavo ir paslėpė tarp savo rykų. ¹² Izraėlis negalės stoti prieš savo neprietelius ir nuo jų bėgs. nes suteptas iškeikimu; aš nebebusiu toliaus su jumis, kolei neišnaikinsite to, kurs prasikalto ta piktadaryste. ¹³ Kelkies, pašventink tautą ir jiems sakyk: Pasišventinkite rytdienai, nes štai, ką sako Viespats, Izraėlio Dievas: Iškeikimas yra tavo tarpe, Izraėliau; negalėsi stovėti prieš savo neprietelius, kolei nebus išnaikintas iš tavęs, kurs suteptas šita piktadaryste. ¹⁴ Rytoj prisiartinsite kiekvienas savo giminėje, o giminė, ant kurios kris burtas, prisiartins savo šeimynomis, šeimyna namais, o iš namų atskiri vyrai, ¹⁵ ir tas kurs bus rastas prasikaltęs ta piktadaryste, bus sudegintas ugnyje su visu savo lobiu, nes jis peržengė Viespaties sandorą ir padarė pikta dalyką Izraėlyje. ¹⁶ Taigi, Jozuė, atsikėlęs rytmetį, liepė prisiartinti Izraėliui savo giminėmis, ir burta krito ant Judo giminės. ¹⁷ Kada ji buvo atvesta savo šeimynomis, buvo rasta Zarės šeimyna. Atveddamas ją taipogi namais, rado Zabdį; ¹⁸ o padalinęs jo na-

sieivarto ženklai. Plg. Prađ. 3, 19; 37, 29. 34; Kun. 10, 6; Iš. 32. 11. 12; 1 Kar. 4, 12 ir k. — (12) *Nes suteptas iškeikimu.* Ebr. t.: nes jis iškeiktas. — *To, kurs prasikalto...* Ebr. t.: iškeikimo iš savo tarpo. Taippat ir 13 eil. — (14) *Prisiartinsite:* prie sandoros šėtros. — *Kris burtas.* Ebr. t. sakoma visur: r a s J a h v e; todėl šitame atsitikime rasi ne-

mesta burtos, bet sujieškota kaltininką su pagalba *urim'o* ir *thummim'o*. Plg. Sk. 27, 21; 1 Kar. 10, 20. 21. — (15) *Bus sudegintas ugnyje.*, mirma užmuštas akmenimis. Vr. žem. 25 e. — (16) *Liepė prisiartinti Izraėliui savo giminėmis,* t. y. išpradžios turėjo prisiartinti prie šėtros dvylikos giminiių kunigaikščiai, paskui Judo šeimynų viršininkai ir

filium Charmi, filii Zabdi: filii Zare de tribu Juda. ¹⁹ Et ait Josue ad Achan: Filii mi, da gloriam Domino Deo Israel, et confitere, atque indica mihi quid feceris, ne abscondas. ²⁰ Responditque Achan Josue, et dixit ei: Vere ego peccavi Domino Deo Israel, et sic et sic feci. ²¹ Vidi enim inter spolia pallium coccineum valde bonum, et ducentos siclos argenti, regulamque auream quinquaginta siclorum: et concupiscens abstuli, et abscondi in terra contra medium tabernaculi mei, argentumque fossa humo operui. ²² Misit ergo Josue ministros: qui currentes ad tabernaculum illius, repperunt cuncta abscondita in eodem loco, et argentum simul. ²³ Auferentesque de tentorio tulerunt ea ad Josue, et ad omnes filios Israel, projeceruntque ante Dominum.

²⁴ Tollens itaque Josue Achan filium Zare, argentumque et pallium, et auream regulam, filios quoque et filias ejus, boves et asinos et oves, ipsumque tabernaculum, et cunctam supelle-

mus į atskirus vyrus, rado Zarės sunaus Zabdio sunaus Karmino sunų Akaną iš Judo giminės. ¹⁹ Tuomet Jozuė tarė Akalui: Mano sunau! atiduok Viešpačiui, Izraėlio Dievui, garbę; prisipažink ir man narodyk, ką padarei, ir nepaslėpk. ²⁰ O Akanas atsakė Jozuei ir jam tarė: Aš ištikrųjų nusidėjau Viešpačiui, Izraėlio Dievui, ir štai, ką padariu. ²¹ Aš pamačiau tarp grobio labai gerą žydriai raudoną apsiaustą, du šimtu siklių sidabro, auksinę lazdele, sveriančią penkias dešimtis siklių ir užsi-geidęs tai paėmiau ir užkasiau į žemę mano šėtros viduryjė. o sidabrą pridengiau užkastąja žeme. ²² Taigi, Jozuė nusiuntė tarnus, kurie nubėgę į Akano šėtrą, rado visa paslėpta toje pačioje vietoje, taipogi ir sidabrą; ²³ paėmę tuos dalykus iš šėtros, jie atnešė pas Jozuę ir pas visus Izraėlio sunus ir numetė ties Viešpačiu.

²⁴ O Jozuė (ir visas Izraėlis draug su juo) ėmė Zarės sunų Akaną, sidabrą, apsiaustą ir auksinę lazdele, taipogi jo sunus ir dukteris, jaučius, asilus ir avis, net ir šėtrą ir visus rakan-

tt. — (19) *Mano sunau.* Sunaus vardas, duodamas prasikaltėliui, nereiškia čionai ypatingo palankumo, bet yra tik rimtas teisėso atsiliepiamas. Plg. Lk. 16, 25 — *Atiduok garbę.* Akanas atiduos garbę Dievui, pasakydamas tiesą, prisipažindamas, kad Dievas yra visa žinąs, teisus bausmės skyrėjas ir neapkenčias kaltybės. — (21) *Žydriai raudoną apsiautą.* Ebr. *'addereth šin'ar*, t. y. ilgą rubą iš Senaro arba Babylonijos. Babylonija gi senobėje buvo garsi savo gražiais audiniais. — *Du šimtu siklių...* Sidabro siklis vertas apie 1 rb. 15 kap. — *Auksinė lazdele.* Anot ebr. t.: auksinį liežuvį; buvo tai regimai koks nors auksinis

dalykas liežuvio pavidalo. Auksinis siklis buvo vertas apie 16 rb. 50 k. (43 fr. 50). — *Sidabrą pridengiau...* Ebr. t.: sidabrą padėjau apačion. — (23) *Ties Viešpačiu:* ties sadoros šėtra.

(24) *Taipogi jo sunus ir dukteris.* Kaikurie aiškintojai spėja, kad Akano vaikai būtų dalininkais jo kaltybėje; bet toks dalyvavimas nėra būtinais reikalingas, kad supratus, kodėl ir jie nukentėjo. Tiesa, žmonių teisme reikėjo laikytis taisyklės, kad vaikai neprivalo atsakyti už tėvų kalčias (Atk. 24, 16), bet čionai buvo Dievo teismas, kurs nėra suvaržytas jokiais taisyklėmis. Bausmės kietumas buvo reikalingas, ypač išrinktosios tautos

utillem: (et omnis Israel cum eo) duxerunt eos ad Vallem Achor: ²⁵ ubi dixit Josue: Quia turbasti nos, exturbet te Dominus in die hac. Lapidavitque eum omnis Israel: et cuncta quæ illius erant, igne consumpta sunt. ²⁶ Congregaveruntque super eum acervum magnum lapidum, qui permanet usque in præsentem diem. Et aversus est furor Domini ab eis. Vocatumque est nomen loci illius, illius. Vallis Achor, usque hodie.

Caput VIII. ¹ Dixit autem Dominus ad Josue: Ne timeas, neque formides: tolle tecum omnem multitudinem pugnatorum, et consurgens ascende in oppidum Hai: ecce tradidi in manu tua regem ejus, et populum, urbemque et terram. ² Faciesque urbi Hai. et regi ejus, sicut fecisti Jericho, et regi illius: prædam vero, et omnia animantia diripietis vobis: pone insidias urbi post eam. ³ Surrexitque Josue, et omnis exercitus bellatorum cum eo, ut ascenderent in Hai: et electa triginta millia virorum fortium misit nocte, ⁴ præcepitque eis, dicens:

dus. ir nuvedė juos į Akoro slėnį. ²⁵ Tenai Jozuė tarė: Kadan-gi tu užtraukei ant mūsų nelaimę. tegul Viešpats siunčia šian-dien ant tavęs nelaimę. O visas Izraelis užmušė jį akmenimis. ir visa, kas jojo buvo, sudegin-ta ugnyje. ²⁶ Jie dar surinko ant jo didelę akmenų kruvą, kuri pasilieka iki šiai dienai. Taip Viešpaties įpykimas atsi-traukė nuo jų; o aną vietą im-ta vadinti Akoro slėniu iki šiai dienai.

8. perskyrimas. ¹ Tuomet Vieš-pats tarė Jozuei: Nesibijok ir nenusigąsk; imk su savim visą kovotojų daugybę ir pakilęs pa-trauk į Hajo miestą; štai, aš padaviau į tavo rankas jo kara-lių ir tautą, miestą ir žemę. ² Padarysi Hajo miestui ir jo ka-raliui, taip kaip padarei Jėrikui ir jo karaliui; grobį gi ir visus gyvulius imsite sau; paslėpk ka-reivių būrį miesto užpakalyje. kad tykotu. ³ Taigi, Jozuė ir draug su juo visa kovotojų ka-riuomenė pakilo, kad eitu prieš Hajo. Išrinkęs tris dešimtis tuk-stančių stiprių vyrų jis juos iš-siuntė nakčia ⁴ ir jiems įsakė,

gyvenimo pradžioje, kad ją išmokius bi-joties Viešpaties, atidavinėti jam tinkamą garbę ir tobulai klaušyti Dievo įsakymų (Kalm.). Nekalto žmogaus kentėjimas draug su prasikaltėliu gali būti palygin-tas su nelaimėmis, kurios neaplenkia ir teisiųjų; Dievas gi už paskirtą dėlei svar-bių priežasčių laikinę mirtį gali apšiai atsilýginti amžiname gyvenime. — *I Akoro slėnį.* Taip ta vieta praminta paskiaus. Ji buvo tikriausiai į šiaurę nuo Jėriko prie Judo giminės ribos (vz. žem. 15, 7). — (25) *Užtraukei ant mūsų... siunčia ant tavęs...* Ebr. t. randamas čionai pa-prastas žaidimas žodžiais: *akharthanu...*

ja khorka. — (26) *Viešpaties įpykimas...* Išsireiškiama apie Dievą žmonių būdu.

(8. 1) *Kovotojų daugybė.* Ebr. *am hammilchamah.* Išsireiškiama visai nuo-savus Jozuės knygai. Plg. žem. 3. e., 11. e.; 10, 7; 11, 7. Jozuė turi imti su sa-vim nebe tris tukstančius, bet visą ka-riuomenę, kad Izraelis eitų prieš priešus su didesniu pasitikėjimu. — (2) *Grobį gi ir...* Plg. Atk. 6, 10... 20. 16-18. — *Miesto užpakalyje:* į vakarus nuo Hajo. (3) *Kovotojų kariuomenė.* Ebr. *am ham-milchamah.* Vz. aug. 1. e. — *Tris dešimtis tukstančių.* Ne visi tie stiprūs vyrai nuėjo pasislėptų ir tykotų, bet tik

Ponite insidias post civitatem: nec longius recedatis: et eritis omnes parati. ⁵ Ego autem, et reliqua multitudo, quæ mecum est, accedemus ex adverso contra urbem. Cumque exierint contra nos, sicut ante fecimus, fugiemus, et terga vertemus: ⁶ donec persequentes ab urbe longius protrahantur: putabunt enim nos fugere sicut prius. ⁷ Nobis ergo fugientibus, et illis persequentibus, consurgetis de insidiis, et vastabitis civitatem: tradetque eam Dominus Deus vester in manus vestras. ⁸ Cumque ceperitis, succendite eam, et sic omnia facietis, ut jussi. ⁹ Dimisitque eos, et perrexerunt ad locum insidiarum, sederuntque inter Bethel, et Hai, ad occidentalem plagam urbis Hai: Josue autem nocte illa in medio mansit populi, ¹⁰ surgensque diluculo recensuit socios, et ascendit cum senioribus in fronte exercitus, vallatus auxilio pugnatorum. ¹¹ Cumque venissent, et ascendissent ex adverso civitatis, steterunt ad septentrionalem urbis plagam, inter quam et eos erat vallis media. ¹² Quinque autem millia viros elegerat, et posuerat in insidiis inter Bethel et Hai ex occidentali parte ejusdem civitatis: ¹³ omnis vero reliquus exercitus ad aquilonem aciem dirigebat, ita ut novissimi illius multitudinis occidentalem plagam urbis attingerent. Abiit ergo Josue nocte

tardamas: Pasislėpkite ir tykokite miesto užpakalyje, labai neatsitolinkite ir visi bukite prisirengę. ⁵ Aš gi ir likusi su manim esanti daugybė artinsimės prie miesto iš kito šono. Kuomet jie išeis prieš mus, mes apsigrišime, taip pat kaip pirma padarėme, ir bėgsime, ⁶ kolie mus besivydami nebus nuvilio ti toliaus nuo miesto; nes jie manys, buk mes bėgame taip pat kaip pirma. ⁷ Mums tat bėgant ir jiems besivejant, jūs pakilsite iš tykojimo vietos ir sunaikinsite miestą, nes Viešpats, jūsų Dievas, jį paduos į jūsų rankas. ⁸ Paėmę jį padegkite ir taip visa darykite, kaip liepta. ⁹ Jozuė juos išleido, o jie nuėjo į tykojimo vietą ir apsisitojo tarp Bėtėlio ir Hajo. Į vakarus nuo Hajo miesto; Jozuė gi tą naktį pasiliko tautos tarpe. ¹⁰ Atsikėlęs diena i brėkstant jis peržiūrėjo savo žmones irėjo draug su vyresniaisiais kariuomenės priekyje, apstotas kovotojų burio. ¹¹ Atėję ir pakilę prieš miestą, jie sustojo ties šiauriniu miesto šonu, tarp kurio ir jų pasiliko viduryje slėnis. ¹² Jozuė gi buvo išrinkęs penkis tukstančius vyrų ir nusiuntęs tykotų tarp Bėtėlio ir Hajo, vakariame to miesto šone. ¹³ Visa gi likusi kariuomenėėjo kariškoje tvarkoje į šiaurę, taip kad paskučiausieji iš tos daugybės siekė vakarį miesto šoną. Taigi, Jozuė nuėjo tą naktį ir

5.000. Vž. zem. 12. e. — *Stiprių vyrų. Ebr. gibbore hachail.* Vž. ang. 1, 14. — (5) *Išeis prieš mus, mes...* Anot ebr. t.: išeis prieš mus kaip pirmą sykį, mes bėgsime. — (7) *Sunaikinkite.* Tikriaus sukan: paimkite. — (10) *Atsikėlęs diena*

brėkstant... Nuo Gulgalos lig Hajui buvo apie 5-6 valandas kelionės. — (11) *Atėję ir...* Ebr. t. padalintas truputį kitaip, o 11. e. prasideda taip: Ir visa kovotojų tauta (*am hammilchamah.* Vž. aug 1. e.), kuri su juo buvo, pakilo ir prisiarti-

illa, et stetit in vallis medio. ¹⁴ Quod cum vidisset rex Hai, festinavit mane, et egressus est cum omni exercitu civitatis, direxitque aciem contra desertum, ignorans quod post tergum laterent insidiæ. ¹⁵ Josue vero, et omnis Israel cesserunt loco, simulantes metum, et fugientes per solitudinis viam. ¹⁶ At illi vociferantes pariter, et se mutuo cohortantes, persecuti sunt eos. Cumque recessissent a civitate, ¹⁷ et ne unus quidem in urbe Hai et Bethel remansisset qui non persequeretur Israel (sicut eruperant aperta oppida relinquentes), ¹⁸ dixit Dominus ad Josue: Leva clypeum, qui in manu tua est, contra urbem Hai, quoniam tibi tradam eam. ¹⁹ Cumque elevasset clypeum ex adverso civitatis, insidiæ, quæ latebant, surrexerunt confestim: et pergentes ad civitatem, ceperunt, et succenderunt eam. ²⁰ Viri autem civitatis, qui persequerantur Josue, respicientes et videntes fumum urbis ad cælum usque conscendere, non potuerunt ultra huc illucque diffugere: præsertim cum hi qui simulaverant fugam, et tendebant ad solitudinem, contra persequentes fortissime restitissent. ²¹ Vidensque Josue et omnis Israel quod capta esset civitas, et fumus urbis ascenderet, reversus percussit viros Hai. ²² Siquidem et illi qui ceperant et succenderant civitatem,

apsistojo slėnio viduryje. ¹⁴ Tai pamatęs Hajo karalius pasiskubino anksti rytą išeiti su visa miesto kariuomene ir vedė ją į kovą ties tyruma, nežinodamas, kad užpakalyje slėpėsi ir tykojo kareivių burys. ¹⁵ Jozuė gi ir visas Izraelis ėmė traukties iš vietos, apsimesdami nusigandusiais ir bėgdami tyrumos keliu. ¹⁶ O anie šaukdami visi draug ir vieni kitus ragindami juos vijosi. Atsitraukus visiems nuo miesto ¹⁷ ir nepasilikus Hajoje ir Bėtėlyje neivieno, kas nebuto vijęsis Izraelio, (nes jie buvo ištraukę, palikdami atvirus miestus), ¹⁸ Viešpats tarė Jozuei: Pakelk tavo rankoje esantį skydą prieš Hajo miestą, nes aš tau jį atiduosiu. ¹⁹ Kuomet jis pakėlė skydą prieš miestą, paslėptasis ir betykojās burys tuojuo pakilo ir prisiartinęs prie miesto paėmė jį ir padegė. ²⁰ O miesto vyrai, kurie vijosi Jozuę, pažvelgę atgal ir matydami miesto dūmus kilstant iki padangėms, nebegalėję bėgti nei vienon nei kiton pusėn, ypač kad tie, kurie buvo apsimetę bėgą nuo jų ir traukia į tyrus, labai drąsiai priešinosi vėjantiems. ²¹ Jozuė ir visas Izraelis, matydami miestą esant paimtą, ir kilstant miesto dūmus, sugrižę išmušė Hajo vyrus. ²² Nes tuo pačiu metu ir tie, kurie buvo paėmę ir padegę miestą, išėję iš miesto saviešiams priešais, ėmė mušti atsi-

no ir ėjo prieš miestą ir sustojo ties... — (14) *Ties tyruma*: Jordano slėnio linku, į rytus. -- (16) *O anie...* Ebr. t.: tuomet buvo pašaukti visi mieste buvę žmonės jų vyties. Taigi, jie besivydami Jozuę, tolinosi nuo miesto ¹⁷ ir ne-

pasiliko Hajoje ir Bėtėlyje neivieno, kurs nebuto išėjęs Izraelio vyties; jie palikę atvirą miestą ir vijosi Izraelį. — (17) *Bėtėlyje*. Jo gyventojai ėjo padėtų Hajo karaliui. — (18) *Skydą*. Tikriams anot ebr. t.: jietį.

egressi ex urbe contra suos, medios hostium ferire ceperunt. Cum ergo ex utraque parte adversarii caderent, ita ut nullus de tanta multitudine salvaretur, ²³ regem quoque urbis Hai apprehenderunt viventem, et obtulerunt Josue.

²⁴ Igitur omnibus interfectis, qui Israelem ad deserta tendentem fuerant persecuti, et in eodem loco gladio corruebat, reversi filii Israel percusserunt civitatem. ²⁵ Erant autem qui in eodem die conciderant a viro usque ad mulierem, duodecim millia hominum, omnes urbis Hai. ²⁶ Josue vero non contraxit manum, quam in sublime porrexerat, tenens clypeum donec interficerentur omnes habitatores Hai. ²⁷ Jumenta autem et pradam civitatis diviserunt sibi filii Israel, sicut praeceperat Dominus Josue. ²⁸ Qui succendit urbem, et fecit eam tumulum sempiternum: ²⁹ regem quoque ejus suspendit in patibulo usque ad vesperam et solis occasum. Praecipitque Josue, et deposuerunt cadaver ejus de cruce: projeceruntque in ipso introitu civitatis, congesto super eum magno acervo lapidum, qui permanet usque in praesentem diem.

³⁰ Tunc aedificavit Josue altare Domino Deo Israel in mon-

radius viduryje priešus. Taigi, priešai buvo iš abiejų šonų mušami, taip kad nevienas iš taip didžios daugybės negalėjo išsigelbėti. ²³ Jie paėmė taipogi Hajo karalių gyvą ir atvedė pas Jozuę.

²⁴ Taigi, kada buvo užmušti visi, kurie vijosi paskui Izraelį, traukianti į tyrus, ir krito toje pačioje vietoje po kalavijų, Izraelio sunus sugrižę išgalabijo miestą. ²⁵ Vyru gi ir moterų, kurie krito tą pačią dieną, buvo dvylika tukstančių, visi Hajo miesto žmonės. ²⁶ O Jozuė nuleido savo rankos; kurią buvo augštin iškęšęs, laikydamas skydą, kolei nebuvo užmušti visi Hajo gyventojai. ²⁷ Galvijus gi ir miesto grobį Izraelio sunus pasidalino tarp savęs, kaip Viešpats buvo įsakęs Jozuei. ²⁸ Jis sudegino miestą ir jį padarė amžina griuvėsių kruva. ²⁹ Taipogi jo karalių jis pakorė ant kartuvių iki vakarui ir saulės sėdimui. Paskui, Jozuei liepiant, jo lavoną nuimta nuo kryžiaus ir pamesta pačiame miesto įėjime, sumetus ant jo didžią akmenų kruvą, kuri pasilieka iki šiai dienai.

³⁰ Po to Jozuė pastatė Viešpačiui, Izraelio Dievui, altorių

(24) *Taigi, kada...* Ebr. t.: Ir atsitiko, kada Izraelis pabaigė mušti visus Hajo gyventojus ant lauko, tyrumoje, kur juos buvo išsiviję, ir jie visi iki vienam krito po kalavijo ašmenimis, visas Izraelis sugrižo į Haij ir jį išmušė kalavijo ašmenimis. — (25) *Dvylika tukstančių*. Tiek buvo išviso Hajo gyventojų, skaitant vyrus ir moteris. — (26) *Skydą*: jietį. — (27) *Galvijus...* Plg. aug. 2. e. — (29)

Ant kartuvių. Ebr. t.: ant medžio. — *Ir saulės sėdimui...* Ebr. t.: saulei gi sėdant, Jozuė įsakė ir jo lavoną nuimta nuo medžio.

(30) *Ant Ebalio kalno*. Nuo Hajo iki Ebalio kalnui buvo apie 12 valandų kelionės į šiaurę, ir jo apylinkė dar nebuvo užkariauta; bet nušagindė vietiniai gyventojai reginai nedrįso trukdyti einančių su stipria kariuomene pergaletojų Iz-

te Hebal: ³¹ sicut praeceperat Moyses famulus Domini filiis Israel, et scriptum est in volumine legis Moysi: Altare vero de lapidibus impolitis, quos ferrum non tetigit: et obtulit super eo holocausta Domino, immolavitque pacificas victimas. ³² Et scripsit super lapides Deuteronomium legis Moysi, quod ille digesserat coram filiis Israel. ³³ Omnis autem populus, et majores natu, ducesque ac iudices stabant ex utraque parte arcæ, in conspectu sacerdotum qui portabant arcam fœderis Domini, ut advena ita et indigena. Media pars eorum juxta montem Garizim, et media juxta montem Hebal, sicut praeceperat Moyses famulus Domini. Et primum quidem benedixit populo Israel. ³⁴ Post hæc legit omnia verba benedictionis et maledictionis, et cuncta quæ scripta erant in legis volumine. ³⁵ Nihil ex his, quæ Moyses jussu erat, reliquit intactum, sed universa replicavit coram omni multitudine Israel, mulieribus ac parvulis et advenis, qui inter eos morabantur.

ant Ebalio kalno, ³¹ kaip Viešpaties tarnas Mozė buvo įsakęs Izraėlio sunums ir kaip parašyta Mozės įstatymo knygoje, butent altorių iš netašytų akmenų, kurių nebuvo prisilietusi geležis, o ant jo atnašavo Viešpačiui deginamasias aukas ir papjovė dėkojimo aukas. ³² Jis taipogi parašydino ant akmenų Mozės įstatymo nuorašą, kurį jis buvo išdėstęs Izraėlio sunų akyvaizdoje. ³³ Visa gi tauta, vyresnieji, vadai ir teisėjai stovėjo iš abiejų skrynios šonų akyvaizdoje kunigų, kurie nešė Viešpaties sandoros skrynią, visi ateiviai ir čiabuviai, viena jų pusė prie Garizimo kalno, o kita pusė prie Ebalio kalno, kaip buvo įsakęs Viešpaties tarnas Mozė. Išpradžios Jozuė palaimino tautą; ³⁴ paskui jis perskaitė visus palaiminimo ir prakeikimo žodžius ir visa, kas buvo parašyta įstatymo knygoje. ³⁵ Nieko iš to, ką Mozė buvo liepęs, jis nepaliko neapskelbęs, bet atkar-tojo visa akyvaizdoje visos Izraėlio daugybės, moterų, vaikų ir pasiliekančių jų tarpe ateivių.

raėlių. Plg. Atk. 11, 29. — (31) *Kaip Viešpaties...* Vz. Iš. 20, 25; Atk. 27, 5... — (32) *Įstatymo nuorašą.* Kokią įstatymo dalį Jozuė perrašydino ant akmenų, nežinia; tečiau reikia manyti, kad tai nebuvo vien palaiminimai ir prakeikimai, apie kuriuos kalbama Atk. 27, 3... — (33)

Vadai Ebr. šotrim, raštininkai — *Palaimino tautą.* Plg. Atk. 11, 29. — (34) *Perskaitė visus..* Anot ebr. t., visas įstatymas čionai pavadintas palaiminimu ir prakeikimu, nes už jo užlaikymą buvo žadėta palaiminimai, o už peržengimą paskirta prakeikimai.

3) Gabaonitų gudrybė.

Caput IX. ¹ Quibus auditis, cuncti reges trans Jordanem, qui versabantur in montanis et campestribus, in maritimis ac littore magni maris, hi quoque qui habitabant juxta Libanum, Hethæus et Amorrhæus, Chananeus, Pherezæus, et Hevæus, et Jebusæus ² congregati sunt pariter, ut pugnarent contra Josue et Israel uno animo, eademque sententia. ³ At hi, qui habitabant in Gabaon, audientes cuncta quæ fecerat Josue, Jericho et Hai: ⁴ et callide cogitantes tulerunt sibi cibaria, saccos veteres asinis imponentes, et utres vinarios scissos atque consutos, ⁵ calceamenta quoque perantiqua quæ ad indicium vetustatis pittaciis consuta erant, induti veteribus vestimentis: panes quoque, quos portabant ob viaticum, duri erant, et in frusta comminuti: ⁶ perrexeruntque ad Josue, qui tunc morabatur in castris Galgalæ, et dixerunt ei, atque simul omni Israeli: De terra longinqua venimus, pacem vobiscum facere cupientes. Re-

9. perskyrimas. ¹ Tai išgirde visi karaliai anapus Jordano. gyvenusieji kalnuose ir lygumose, pajurėje ir Didžiosios jūros pakraščiuose, taipogi tie, kurie gyveno arti Libano, Hetiečiai, Amorietiečiai, Kananiečiai, Pereziečiai, Hevejiečiai ir Jėbuziečiai. ² susirinko draug kovotų prieš Jozuę ir Izraėlį viensirdžiai ir vienminčiai. ³ Bet tie, kurie gyveno Gabaone, išgirde visa, ką Jozuė buvo padaręs Jėrikui ir Hajui. ⁴ ir klastingai sumanę pasiėmę su savim paviržio, užsidėjo ant asilų senų maišų, suplyšusių ir sulopytų vyno indų, ⁵ apsiavę labai senu autuvu, kurs senumui parodyti buvo apsiuvinėtas lopais, ir apsilviko senais drabužiais; taipogi duona, kurią nešėsi paviržiui, buvo kieta ir sutrupinta į kąsnelius. ⁶ Jie atėjo pas Jozuę tuomet pasiliekančią Galgalos stovykloje ir tarė jam ir draug visam Izraėliui: Atėjome iš tolimos žemės, trokšdami su jumis susiderinti. Izraėlio sunus

9, 1-27. Nusigandus visiems Kanaano karaliams ir susitarus kovoti draug prieš Izraėlį, Gabaonitai rupinasi kitokių būdų išvengti Jėrikiečių ir Hajiečių likimo. Jie siunčia pas Izraėlitus pasiuntinius, klastingai įkalba, būk jie gyveną labai toli, ir išgauna pažadėjimą, patvirtintą prisieka, kad nebus išgalabyti (1-15). Aikštėn išėjus klastai, Jozuė palieka Gabaonitus gyvus, bet juos paskiria amžinai tarnauti tautai ir Viešpaties altoriui (16-27).

(9, 1) *Kalnuose*, Judo ir Efraimo kalnuose. — *Lygumose*: Palestinos pietvakariuose. — *Pajurėje... arti Libano*. Ebr. t.: visur išilgai Didžiosios jūros krantų

iki Libanui. — (3) *Gabaone*. Ebr. *Gi-b'on*. Spėjama, kad tas miestas buvęs tenai, kame dabar Ed-Džib, dvi valandų kelionės į šiaurvakarius nuo Jeruzalės. Gabaonas tikriausiai neturėjo savo karaliaus, nes žem. 10, 2 jis tik palyginamas su karališkais miestais ir su Izraėlitis veda tarybas miesto viršininkai. — (4) *Vyno indų*: indų, padarytų iš odos, kuriuose rytų gyventojai pasiima vandens arba vyno kelionei. Plg. Prad. 21, 14; Mk. 2, 22. Gabaonitai pasiima su savim visus dalykus labai senus, kad eję tik vieną dieną, nes tik tiek tebuvo kelio iki Galgalai, galėtu turėti išvaizdą žmonių atlikusių pėsčiomis labai ilgą kelionę.—

sponderuntque viri Israel ad eos, atque dixerunt: ⁷ Ne forte in terra, quæ nobis sorte debetur, habitetis, et non possimus fœdus inire vobiscum. ⁸ At illi ad Josue, Servi, inquiunt, tui sumus. Quibus Josue ait: Quinam estis vos? et unde venistis? ⁹ Responderunt: De terra longinqua valde venerunt servi tui in nomine Domini Dei tui. Audivimus enim famam potentiae ejus, cuncta quæ fecit in Ægypto. ¹⁰ et duobus regibus Amorrhæorum qui fuerunt trans Jordanem, Sehon regi Hesebon, et Og regi Basan, qui erat in Ashtaroth: ¹¹ dixeruntque nobis seniores, et omnes habitatores terræ nostræ: Tollite in manibus cibaria ob longissimam viam, et occurrите eis, et dicite: Servi vestri sumus, fœdus inite nobiscum. ¹² En, panes quando egressi sumus de domibus nostris, ut veniremus ad vos, calidos sumpsimus, nunc sicci facti sunt, et vetustate nimia comminuti. ¹³ Utres vini novos implevimus, nunc rupti sunt et soluti: vestes et calceamenta quibus induimur, et quæ habemus in pedibus, ob longitudinem longioris viæ trita sunt, et pene consumpta. ¹⁴ Susceperunt igitur de cibariis eorum, et os Domini non interrogaverunt. ¹⁵ Fecitque Josue cum eis pacem, et inito fœdere pollicitus est quod non occiderentur: principes quoque multitudinis juraverunt eis. ¹⁶ Post dies autem tres initi fœderis, audierunt quod in vi-

jiems atsakė ir tarė: ⁷ Rasi jŭs gyvenate žemėje, kuri mumis pridera kaipo dalis ir mes negalėsime su jumis derinties. ⁸ Bet jie tarė Jozuei: Mes esame tavo vergai. Jozuė jiems sakė: Kas jŭs esate? ir iš kur atėjote? ⁹ Tie atsakė: Tavo tarnai atėjo iš labai tolimos žemės vardan Viešpaties, tavo Dievo; nes mes girdėjome jo galybės garsą ir visa, ką jis yra padaręs Aigypte ¹⁰ ir dviem Amoriečių karaliai, buvusiems anapus Jordano, Hesebono karaliui Sehonui ir Basano karaliui Ogui, kurs gyveno Astarote; ¹¹ todėl mūsų vyresnieji ir visi mūsų žemės gyventojai mumis tarė: Pasiimkite su savim paviržio dėlei ilgiausios kelionės, pasitikite juos ir tarkite: Esame jūsų vergai; padarykite su mumis sandorą. ¹² Štai, išeidami iš namų, kad ateitumėm pas jus, pasiėmėme šiltos duonos; dabar ji sudžiuvo ir dėlei didžio senumo sutrupėjo. ¹³ Išpylome vyno į naujus rykus, dabar jie suplyšo ir iširo; drabužiai, kuriais apsivilkę, ir autuvas kurį turime ant savo kojų, perdaug ilgoje kelionėje nusidevėjo ir beveik visai sudilo. ¹⁴ Taigi, jie ėmė jų paviržio ir nepasiklausė Viešpaties ištarmės. ¹⁵ Jozuė padarė su jais santaiką ir padaręs sandorą, pažadėjo, kad jie nebus užmušti; prisiekė jiems taipogi daugybės kunigaikščiai.

¹⁶ Bet trims dienoms praslinkus po padarytos sandoros, iš-

(7) Rasi jŭs gyvenate... Plg. Iš. 23, 32 ir k. — (9) Mes girdėjome jo galybės garsą... Gabaonitai gudriai nutyli paskiaus įvykusį Jėriko ir Hajo paėmimą, tarsi

gandas apie tuos atsitikimus dar nebūtų suskubęs pasiekti jų krašto. — (14) Jie ėmė... Kaikurie Izrėlitų viršininkai paragavo Gabaonitų duonos, kad įsitikrintu

cino havitarent, et inter eos futuri essent. ¹⁷ Moveruntque castra filii Israel, et venerunt in civitates eorum die tertio, quarum hæc vocabula sunt, Gabaon, et Caphira, et Beroth, et Cariathiarim. ¹⁸ Et non percusserunt eos, eo quod jurassent eis principes multitudinis in nomine Domini Dei Israel. Murmuravit itaque omne vulgus contra principes. ¹⁹ Qui responderunt eis: Juravimus illis in nomine Domini Dei Israel, et idcirco non possumus eos contingere. ²⁰ Sed hoc faciemus eis: Reserventur quidem ut vivant, ne contra nos ira Domini concitetur, si pejeraverimus: ²¹ sed sic vivant, ut in usus universæ multitudinis ligna cædant, aquasque comportent. Quibus hæc loquentibus: ²² vocavit Gabaonitas Josue, et dixit eis: Cur nos decipere fraude voluistis, ut diceretis: Procul valde habitamus a vobis, cum in medio nostri sitis? ²³ Itaque sub maledictione eritis, et non deficiet de stirpe vestra ligna cædens, aquasque comportans in domum Dei mei. ²⁴ Qui responderunt: Nuntiatum est nobis servis tuis, quod promississet Dominus Deus tuus Moysi servo suo ut traderet vobis omnem terram, et disperderet cunctos habitatores ejus. Timuimus igitur valde, et providimus animabus nostris, vestro terrore compulsi, et hoc

girdo juos gyvenant kaimynystėje ir busiant jųjų ribose. ¹⁷ Tuomet Izraelio sunų pakilo iš stovyklų ir atėjo trečią dieną į jų miestus, kurių šitie yra vardai: Gabaonas, Kafira, Berothas ir Karjatjarimas, ¹⁸ bet jie jų neužmušė, nes daugybės kunigaikščiai jiems buvo prisiekę Viešpaties, Izraelio Dievo, vardu. Todėl visa liaudis ėmė murmėti prieš kunigaikščius; ¹⁹ bet jie jai atsakė: Mes jiems prisiekėme Viešpaties, Izraelio Dievo, vardu ir todėl negalime jų paliesti, ²⁰ bet štai ką jiems padarysime: Tegul jie pasiliks gyvi, kad prieš mus nesukiltu Viešpaties rustybė, jei peržengtumėm prisieką; ²¹ bet jie turės gyventi tam, kad kirstu malkų visos daugybės reikalams ir atneštu vandens. Jiems tai bekalbant, ²² Jozuė pasivadino Gabaroniečius ir jiems tarė: Kodėl jūs panorėjote suklaidinti mus melu, sakydami: Mes gyvename labai toli nuo jūsų, tuotarpu kad jūs esate mūsų viduryje? ²³ Taigi, jūs busite po prakeikimu ir nepritruks iš jūsų giminės tokių, kurie kirs malkų ir neš vandens į mano Dievo namus. ²⁴ Tie atsakė: Mums tavo tarnams buvo pranešta, kad Viešpats, tavo Dievas, buvo pažadėjęs savo tarnui Mozei atiduoti jums visą žemę ir išnaikinti visus jos gyventojus. Taigi, mes labai nusigandome, ėmėme ru-

apie jos senumą. Anot kitų aiškintojų, tas valgymas duonos buvęs sandoros patvirtinimu. Plg. Prad. 31, 46. — *Nepasiklausė...*: kas visų pirma reikėjo padaryti. Plg. Sk. 27, 21.

17) *Trečią dieną*. Greitai eidamas tą pačią kelionę Jozuė galėjo atlikti į vieną

naktį. Vž. žem. 10, 9. — (18) *Nes daugybės kunigaikščiai...* Nors prisieka buvo išgauta melu, tačiau Izraelio viršininkai ją skaito šventa ir nori išpildyti. — (23) *Po prakeikimu*, nes turės atlikti vergų darbą. Plg. Atk. 29, 11. Rasi čia yra taipogi aliuzija į Noės prakeikimą.

consilium inivimus. ²⁵ Nunc autem in manu tua sumus: quod tibi bonum et rectum videtur, fac nobis. ²⁶ Fecit ergo Josue ut dixerat, et liberavit eos de manu filiorum Israel, ut non occiderentur. ²⁷ Decrevitque in illo die eos esse in ministerio cuncti populi, et altaris Domini, cædentes ligna, et aquas comportantes, usque in præsens tempus, in loco, quem Dominus elegerat.

pinties savo gyvybe, priversti baimės įsų, ir padarėme tą su-manymą. ²⁵ Dabar gi mes esame tavo rankoje; daryk su mumis, kas tau rodosi gera ir teisu. ²⁶ Jozuė tat padarė, kaip buvo sakęs, ir juos paliuosavo iš Izraelio sunų rankų, kad nebutu užmušti. ²⁷ Jis tą dieną nutarė juos busiant tarnystėje visos tautos ir Viešpaties altoriaus, kad kirstu malkų ir neštu vandens iki dabartiniam laikui, toje vietoje, kurią Viešpats bus išsirinkęs.

4) Užkariavimas pietinės Palestinos.

Caput X. ¹ Quæ cum audisset Adonisedec rex Jerusalem, quod scilicet cepisset Josue Hai, et subvertisset eam (sicut enim fecerat Jericho et regi ejus, sic fecit Hai, et regi illius) et quod transfugissent Gabaonitæ ad Israel, et essent fœderati eorum, ² timuit valde. Urbs enim magna erat Gabaon, et una civitatum regaliū, et major oppido Hai, omnesque bellatores ejus fortissimi. ³ Misit ergo Adonisedec rex Jerusalem ad Oham

10. perskyrimas. ¹ Tai išgir-dęs Jeruzalės karalius Adonise-dėkas, butent kad Jozuė paėmė Hajį ir jį išgriovė (nes kaip jis buvo padaręs Jerikui ir jo karaliui, taip padarė Hajui ir jo karaliui) ir kad Gabaonitai buvo perėję Izraelio pusėn ir pa-darę su juo sandorą, ² labai nu-sigando; nes Gabaonas buvo di-delis miestas ir vienas iš kara-liškųjų miestų, didesnis už Ha-jo miestą, ir visi jo kovotojai buvo stipriausi. ³ Taigi, Jeruza-

skelbiantį, kad Kananiečiai bus savo brolių vergais. Vž. Prad. 9, 25. — (27) Tarnystėje visos tautos ir... Kanaano gyventojai buvo pavojingi Izraelitams ypač tuo žvilgsniu, kad galėjo juos įtraukti stabmeldystėn, bet paskirti tarnauti tautai ir Viešpaties šventyklai Gabaonitai nebegalėjo manyti apie tokį suvedžiojimą, todėl palikimas jų gyvų nebebuvo griežtai priešingas Dievo nutarimui, ir jis paėmė Gabaonitus savo globon. Vž. 2 Kar. 21, 1.

10, 1-43. Jeruzalės karalius su ketu-riais kitais Amoriečių karaliais užpuola ir nori nubausti Gabaonitus už perėjimą Izraelitų pusėn; bet ateina pagalbon Jozuė, pergali. Dievui padedant, užpuolikus ir juos išžudo (1-27). Po to Jozuė užkariauja Makėdą, Lėbną ir kitus pietinės Palestinos miestus (28-43).

(10, 1) Jeruzalės Ebr. *Jerušalem*, pa-skiaus *Jerušalaim*. Tell-el-Amarnos do-kumentuose ji pavadinta Uru-Salim-u. Seniausias jos vardas buvo Salēm (Prad. 14, 18), vėliaus, budama Jėbuzie-čių rankose, vadinosi kokį laiką Jėhus arba Jėbuziečių miestu. Regimai Jozuės laikais buvo tai nemažas miestas, nes jo karalius rengia karę prieš gana stiprius Gabaonitus. — Adonisedėkas, teis-y-bės viešpats. Jo vardas primena kitą Jeruzalės karalių Melkisedeką, teis-ybės karalių. — (2) Ir vienas iš kara-liškųjų... Ebr. t.: ir kaip vienas iš... Gabaonitų miestas neturėjo karaliaus, todėl jis palyginamas su karališkais mie-stais, kurie skaitėsi didžiausiais. — (3) Ebrono. Ebronas yra pietnose nuo Jeru-zalės. Dabar jis vadinasi El-Chalil. — Jerimoto. Ebr. *Jermuth*, dabar Jar-

regem Hebron, et ad Pharam regem Jerimoth, ad Japhia quoque regem Lachis, et ad Dabir regem Eglon, dicens: ⁴ Ad me ascendite, et ferte præsidium, ut expugnemus Gabaon, quare transfugerit ad Josue, et ad filios Israel. ⁵ Congregati igitur ascenderunt quinque reges Amor-rhæorum: rex Jeruzalem, rex Hebron, rex Jerimoth, rex Lachis, rex Eglon, simul cum exercitibus suis, et castrametati sunt circa Gabaon, oppugnantes eam.

⁶ Habitatores autem Gabaon urbis obsessæ miserunt ad Josue, qui tunc morabatur in castris apud Galgalam, et dixerunt ei: Ne retrahas manus tuas ab auxilio servorum tuorum: ascende cito, et libera nos ferque præsidium: convenerunt enim adversum nos omnes reges Amor-rhæorum, qui habitant in montanis. ⁷ Ascenditque Josue de Galgalis, et omnis exercitus bel-latorum cum eo, viri fortissimi. ⁸ Dixitque Dominus ad Josue: Ne timeas eos: in manus enim tuas tradidi illos: nullus ex eis tibi resistere poterit. ⁹ Irruit itaque Josue super eos repente, tota nocte ascendens de Galgalis: ¹⁰ et conturbavit eos Dominus a facie Israel: contrivitque plaga magna in Gabaon, ac persecutus est eos per viam ascen-

lės karalius Adonisedėkas siuntė pas Ebrono karalių Ohamą, Jerimoto karalių Paramą, taipogi pas Lachio karalių Jafiją ir pas Eglono karalių Dabirą ir sakydino: ⁴ Ateikite pas mane ir atsiveskite pagalbą, kad užkariautumėm Gabaoną, kam jis perėjo Jozuės ir Izraelio sunų pusėn. ⁵ Taigi, penki Amoriečių karaliai, Jeruzalės karalius, Ebrono karalius, Jerimoto karalius, Lachio karalius ir Eglono karalius susivienijo kruvon; jie išėjo draug su savo kariuomene, sustojo ties Gabaonu ir jį apgulė.

⁶ Apgultojo gi Gabaono miesto gyventojai siuntė pas Jozuę, tuomet pasiliekančią stovyklose prie Galgalos, ir jam tarė: Neatitrauk savo rankų ir padėk savo tarnams; ateik veikiai ir mus išgelbėk, suteikdamas pagalbą, nes prieš mus susirinko visi Amoriečių karaliai, gyvenantys kalnuose. ⁷ Jozuė pakilo iš Galgalos ir draug su juo visa kovotojų kariuomenė, visi stipriausi vyrai. ⁸ O Viešpats tarė Jozuei: Nesibijok jų, nes aš juos atidaviau į tavo rankas; neivienas iš jų negalės tau pasipriešinti. ⁹ Taigi, Jozuė puolė ant jų umai, keliavęs visą naktį nuo Galgalos; ¹⁰ o Viešpats padarė jų tarpe sumišimą prieš Izraelio veidą ir uždavė jiems didį smugį prie Gabaono, o Jozuė juos vijosi keliu vedančiu

nuo k, pietryčiuose nuo Jeruzalės. — *Lachio*. Spėjama, kad tas miestas buvo pusiaukelėje tarp Gazos ir Eleutoropolies, kame dabar Umm-Laqis; anot kitų gi tenai, kame dabar Tell-el-Chasi arti upe-lio Wadi-el-Chasi. Eglonas turėjo būti netoli nuo Lachio.

(7) *Stipriausi vyrai*. Vz. aug. 1. 14 paais. — (9) *Keliavęs visą naktį*. Jozuė regimai labai skubinosi eiti, bet iš Galgalos jis rasi išėjo dar prieš naktį ir tik naktia prisiartinio prie paties Gabaono. Plg. aug. 9. 17. — (10) *Viešpats padarė...* Pasisekimas šitoje kovoje buvo suteiktas Viešpaties nuo pat pradžios iki

sus Beth horon, et percussit usque Azeca et Maceda. ¹¹ Cumque fugerent filios Israel, et essent in descensu Beth horon, Dominus misit super eos lapides magnos de cœlo usque ad Azeca: et mortui sunt multo plures lapidibus grandinis, quam quos gladio percusserant filii Israel.

¹² Tunc locutus est Josue Domino in die qua tradidit Amorrhæum in conspectu filiorum Israel, dixitque coram eis: Sol contra Gabaon ne movearis, et luna contra vallem Ajalon. ¹³ Steteruntque sol et luna, donec ulcisceretur se gens de inimicis suis. Nonne scriptum est hoc in libro justorum? Stetit itaque sol in medio cœli, et non festinavit occumbere spatio unius diei. ¹⁴ Non fuit antea nec postea tam longa dies, obediente Domino voci hominū, et pugnante pro Israel.

augštyn į Bėthoroną, ir mušė iki Azėkai ir Makėdai. ¹¹ Jiems bėgant nuo Izraėlio sunų ir esant ant Bėthorono nuolaidumos, Viešpats siuntė ant jų iš dangaus didelius akmenis iki Azėkai, ir daug daugiau jų mirė nuo krušos akmenų, negu Izraėlio sunų užmušė kalaviju.

¹² Tuomet Jozuė kalbėjo Viešpačiui tą pačią dieną, kurioje jis padavė Izraėlio sunams Amoriečius, ir tarė jų akyvaizdoje: Saule ties Gabaonu nesijudink, ir mėnuli ties Ajalono slėniu.

¹³ Ir saulė bei mėnulis sustojo, kolei tauta keršijo savo neprieteliams. Argi tai neparašyta Teisiųjų knygoje? Taigi, saulė sustojo dangaus viduryje ir nesisukino nusileisti ištisą dieną.

¹⁴ Nei anksčiau, nei paskui nebuvo taip ilgos dienos, Viešpačiui klausant žmogaus balso ir kovojant už Izraėli.

galui. Šitoje eil. visas susirėmimas apraštas trumpai; žemiaus gi minimos kaimurios jo smulkmenos. — *Keliu, vedančiu augštyn į Bėthoroną.* Tas kelias eina maž daug į vakarus iš lygumos augštyn pirma į žemąjį Bėthoroną (dabar: Bėt 'Ur et-Tachta), o toliaus vargiai pereinama kalnų nuolaiduma į augštąjį Bėthoroną (dabar: Bėt 'Ur el-Forą). — *Iki Azėkai ir Makėdai.* Kokios vietos pavadintos tiem dviem vardais, tikrai nežinia. — (11) *Siuntė ant jų iš...* Be sumišimo padaryto tarp priešų Viešpaties pagalba apsiireiskė dar siuntimu ant jų krušos, kurios ledai buvo taip dideliai, kad lyg kokie krintantys iš dangaus akmenys galėjo užmušti daugybę bėgančių priešų.

(12-14) *Saule ties Gabaonu.* Minimas čionai saulės ir mėnulio sustojimas įvyko, kuomet Izraėlitai palikę Gabaoną, vijosi Amoriečius, bėgančius į vakarus Bėthorono linkon. Todėl jei jie matė saulę ties Gabaonu arba viršuje jo, tai ji turėjo būti priešpiečiuose. Mėnulis ta pačia

valanda buvo matomas toli vakaruose, nes Ajalono slėnis yra gana toli nuo Gabaono vakaruose. Bet ar buvo tai tikras saulės ir mėnulio sustojimas? Visų pirma reikia atsiminti, kad įkvėpti autoriai atsiliepia apie įvairius akimis matomus dalykus priimtu žmonių būdu; todėl ir čionai nors minimas saulės ir mėnesio sustojimas, arba nesikrutinimas, bet ištikrųjų gali būti tik klausimas apie tai, ar buvo tuomet sustabdyta žemė, t. y. ar ji sukėsi kokį laiką pamažiaus aplink savo ašį, ar ne. Vieni į tą klausimą atsako, kad Dievas savo visagalybe suturėjęs žemę, kad ji suktusi pamažiaus ir kad tokio būdu diena tapusi dšyk ilgesnė uegu paprastai. Abejonės nėra, kad Visagalis ir amžinas įstatymų Darėjas galėjo sulaukyti savo įstatymų veikimą be jokio sumišimo visame pasaulyje. Kiti tečiaus tą visą dalyką supranta kitaip. Visų pirma dienos prailginimas nebuvo būtinais reikalingas, nes nuo tariamo priešpiečiuose įvykusio saulės sustojimo Izraėlitai turėjo iki vakarui apie aštuonias valandas; to gi lai-

¹⁵ Reversusque est Josue cum omni Israel in castra Galgalæ. ¹⁶ Fugerant enim quinque reges, et se absconderant in spelunca urbis Maceda. ¹⁷ Nuntiatumque est Josue quod inventi essent quinque reges latentes in spelunca urbis Maceda. ¹⁸ Qui præcepit sociis, et ait: Volvite saxa ingentia ad os speluncæ, et ponite viros industrios, qui clausos custodiant: ¹⁹ vos autem nolite stare, sed persequimini hostes, et extremos quosque fugientium cædite: nec dimittatis eos urbium suarum intrare præsidia, quos tradidit Dominus Deus in manus vestras. ²⁰ Cæsis ergo adversariis plaga magna, et usque ad internecionem pene consumptis, hi, qui Israel effugere potuerunt, ingressi sunt civitates munitas. ²¹ Reversusque est omnis exercitus ad Jo-

¹⁵ Po to Jozuė sugrižo su visu Izraėliu į Galgalos stovyklas. ¹⁶ Nes penki karaliai buvopabėgę ir pasislėpę Makėdos miesto oloje. ¹⁷ Ir buvo pranešta Jozuei, kad penkis karalius rasta pasislėpusius Makėdos miesto oloje. ¹⁸ Jis gi įsakė palydovams ir tarė: Riskite dide liausius akmenis prie olos angos ir pastatykite budrius vyrus, kurie sergėtų uždarytuosius. ¹⁹ Jūs gi nestovėkite, bet vykitės neprietelius ir užmušinėkite visus paskutinius iš bėgančiųjų, neigi duokite jiems įeiti į savo miestų tvirtoves, nes Viešpats Dievas juos padavė į jūsų rankas. ²⁰ Taigi, uždavus priešams labai didelį smugį ir užmušus beveik visus iki vienam, tie, kurie galėjo ištrukti nuo Izraėlio, įėjo į savo sustiprintus miestus. ²¹ Po to visa kariuomenė sugri-

ko visai gana buvo, kad išgalabijus bėrančius priešus. Apie dienos prailginimą nėra nieko aiškiai pasakyta ebr. tekste, nes 14. e. užuot žodžių: *taip ilgus dienos*, ebr. t. pasakyta: tokios dienos, kaip ta diena. Iš kitos tėciaus pusės ta diena buvo nepaprasta, ji anot Ekli. 46, 5 pasidarė kaip dvi dieni. Tai gi galėjo įvykti tos pačios dienos perkirtimu į dvi dali užėjusia netikėtai vidurdienyje suotema. Visas gi atsitikimas taip galėjo išrodyti. Pirm negu iškrito ant Amoriečių baisūs ledai, visas dangus turėjo apsitraukti tamsiausiais debesimis, taip kad Izraėlitai nebegalėjo matyti bėgančių neprietelių ir turėjo toki išpuđį, lyg-kad butu užėjusi netikėtai naktis. Bijodamas, kad priešai neištruktų jiems iš rankų ir rasi manydamas, kad Amoriečiai atvedė tą naktį kokiais nors savo būtais, Jozuė meldžia Viešpatį, kad jis savo visagalybe prašalintu tamsumą, kad vėl pasirodytų saulė ties Gabaonu ir mėnulis viršuje Ajalono, kaip buvo prieš suotemą, ir Viešpats išklauso meldimą, padarydamas, kad debesys tuojau išsiskirstytu ir butu vėl diena kaip pirm suotemos. Taip tai

galėjo rastos iš vienos dienos lyg dvi dieni. Tokiame atsitiktine padarytas Jozuei meldžiant stebuklas butu apsiereiškęs tik staugiu debesų išsiskirstymu ir prašaliniu užėjusios tamsybės (Hummel.). — *Teisųjų knygoje*. Taip vadinosi tikriausiai jau seniai pražuvusis rinkinys giesmių apie Izraėlio karžygius ir jų didžius veikalus. Teisiųjų knygoje buvo taipogi Dovid giesmė apie Sauliaus mirtį (2 Kar. 1. 18); todėl reikia manyti, kad tas rinkinys laikui bėgant buvo papildomas naujomis giesmėmis.

(15) *Po to Jozuė sugrižo...* Tas sugrižimas įvyko po žemiaus paminėtų atsitikimų. — (18) *Riskite dideliusius...* Kad karaliai negalėtų ištrukti, Jozuė liepia tuotarpu juos uždaryti oloje ir sergėti kariuomenė gi turi toliaus vyties bėgančius priešus. — (21) *Sveika ir be nuostolių*. Cia taipogi apsiereiskė didi Dievo pagalba. — *Į Makėdą*. Prie Makėdos regimai buvo padaryta laikinė atėjusių į pagalbą Gabaonitams Izraėlitų stovykla. — *Suurgėti*. Plg. Iš. 11, 7. Tikriaus anot ebr. t.: pakrutiuti liežuviu. Nusigandę apylinkės gyventojai nedrįso nei

sue in Maceda, ubi tunc erant castra, sani et integro numero: nullusque contra filios Israel mutire ausus est. ²² Præcepitque Josue, dicens: Aperite os speluncæ, et producite ad me quinque reges, qui in ea latitant. ²³ Feceruntque ministri ut sibi fuerat imperatum: et eduxerunt ad eum quinque reges de spelunca, regem Jerusalem, regem Hebron, regem Jerimoth, regem Lachis, regem Eglon. ²⁴ Cumque educti essent ad eum, vocavit omnes viros Israel, et ait ad principes exercitus qui secum erant: Ite, et ponite pedes super colla regum istorum. Qui cum perrexissent, et subjectorum colla pedibus calcarent, ²⁵ rursum ait ad eos: Nolite timere, nec paveatis, confortamini et estote robusti: sic enim faciet Dominus cunctis hostibus vestris, adversum quos dimicatis. ²⁶ Percussitque Josue, et interfecit eos, atque suspendit super quinque stipites: fueruntque suspensi usque ad vesperum. ²⁷ Cumque occumberet sol, præcepit sociis ut deponerent eos de patibulis. Qui depositos projecerunt in speluncam, in qua latuerant, et posuerunt super os ejus saxa ingentia, quæ permanent usque in præsens.

²⁸ Eodem quoque die Macedam cepit Josue, et percussit eam in ore gladii, regemque illius interfecit, et omnes habitatores ejus: non dimisit in ea saltem parvas reliquias. Fecitque regi Maceda, sicut fecerat

žo sveika ir be nuostolių pas Jozuę į Makėdą, kame tuomet buvo stovykla; ir neivienas nedrįso suarzgėti prieš Izraelio sunus. ²² Jozuė gi įsakė ir tarė: Atidengkite olos angą ir atveskite pas mane penkis karalius, kurie joje pasislėpę. ²³ Tarnai padarė, kaip jiems buvo liepta, ir atvedė pas jį iš olos penkis karalius, Jeruzalės karalių, Ebroną karalių, Jerimotą karalių, Lachio karalių ir Eglono karalių. ²⁴ Kuomet jie buvo pas jį atvesti, jis suvadino visus Izraelio vyrus ir tarė buvusiems su savim kariuomenės kunigaikščiams: Eikite ir užminkite kojomis šitiems karaliams ant sprandų. Kada jie nuėjo ir mindžiojo kojomis pavergtųjų sprandus, ²⁵ jis vėl jiems tarė: Nesibijokite ir nenusigąskite, bukite drąsūs ir stiprūs, nes taip Viešpats padarys visiems jūsų neprieteliams, prieš kuriuos jūs kariaujate. ²⁶ Paskui Jozuė juos ištiko ir užmušė, ir pakorė ant penkerių kartuvių, ir jie pasiliko pakarti iki vakarui. ²⁷ Saulei gi nusileidžiant, jis įsakė palydovams nuimti juos nuo kartuvių. Nuimtus gi įmesta į olą, kurioje buvo pasislėpę, ir užrista jos angą didžiausiais akmenimis, pasiliekančiais iki šiam laikui.

²⁸ Taipogi tą pačią dieną Jozuė paėmė Makėdą ir ją ištiko kalavijo ašmenimis, užmušė jos karalių ir visus jos gyventojus, nepalikdamas joje nei mažiausių liekanų. Jis padarė Makėdos karalini, taip kaip buvo pada-

balsiai dejuoti. — (24) *Eikite ir užminkite...* Senobėje tai buvo visiško pergalėjimo ženklas. Aigyptiečiai ir Asyrijie-

čiai dažnai taip darydavo su pavergtaisiais karaliais, kaip liudija užsilikę jų paminklai. Plg. Ps. 109, 2; Atk. 33, 29.

regi Jericho. ²⁹ Transivit autem cum omni Israel de Maceda in Lebna, et pugnabat contra eam: ³⁰ quam tradidit Dominus cum rege suo in manus Israel: percusseruntque urbem in ore gladii, et omnes habitatores ejus: non dimiserunt in ea ullas reliquias. Feceruntque regi Lebna, sicut fecerant regi Jericho. ³¹ De Lebna transivit in Lachis cum omni Israel: et exercitu per gymrum disposito oppugnabat eam. ³² Tradiditque Dominus Lachis in manus Israel, et cepit eam die altero, atque percussit in ore gladii, omnemque animam, quæ fuerat in ea, sicut fecerat Lebna. ³³ Eo tempore ascendit Horam rex Gazæ, ut auxiliaretur Lachis: quem percussit Josue cum omni populo ejus usque ad internecionem. ³⁴ Transivitque de Lachis in Eglon, et circumdedit, ³⁵ atque expugnavit eam eadem die: percussitque in ore gladii omnes animas, quæ erant in ea juxta omnia quæ fecerat Lachis. ³⁶ Ascendit quoque cum omni Israel de Eglon in Hebron, et pugnabit contra eam: ³⁷ cepit eam, et percussit in ore gladii, regem quoque ejus, et omnia oppida regionis illius, universasque animas, quæ in ea fuerant commoratae: non reliquit in ea ullas reliquias: sicut fecerat Eglon, sic fecit et Hebron, cuncta quæ in ea reperit consumens gladio. ³⁸ Inde reversus in Da-

reš Jėriko karaliui. ²⁹ Paskui jis nuėjo su visu Izraėliu iš Makėdos į Lėbną ir kovojo prieš ją; ³⁰ o Viešpats padavė ją su jos karaliumi į Izraėlio rankas, ir jie ištiko kalavijo ašmenimis miestą ir visus jo gyventojus, ir nepasiliko jame jokių liekanų. Lėbnos karaliui jie padarė taip pat, kaip buvo padarę Jėriko karaliui. ³¹ Iš Lėbnos jis nuėjo su visu Izraėliu į Lachį ir, sustatęs kariuomenę aplinkui, jį apgulo. ³² Viešpats gi padavė Lachį į Izraėlio rankas; jis jį paėmė sekančią dieną ir ištiko kalavijo ašmenimis jį ir visa, kas jame buvo gyva, taip pat kaip buvo padaręs Lėbnoje. ³³ Tuo pačiu metu Gazėrio karalius Horamas atėjo padėti Lachiui, bet Jozuė sumušė jį su visa jo tauta. taip kad neliko neivieno. ³⁴ Iš Lachio jis nuėjo į Egloną, apgulo, ³⁵ paėmė jį tą pačią dieną ir užmušė kalavijo ašmenimis visa, kas jame buvo gyva, taip pat kaip buvo padaręs su Lachiu. ³⁶ Taipogi jis patraukė su visu Izraėliu iš Eglono į Ebroną ir kovojo prieš jį; ³⁷ paėmė ir ištiko kalavijo ašmenimis jį, taipogi jo karalių, visus ano krašto miestus ir visa, kas juose buvo gyva; jis nepaliko jame jokių liekanų; kaip buvo padaręs Eglonui, taip pat jis padarė ir Ebronui, sunaikindamas kalaviju visa, ką jame buvo radęs. ³⁸ Iš ten jis sugrį-

(29) *I Lėbną*. Spėjama, kad tas miestas buvęs ten, kame dabar Tell es-Safijeh, tarp Jeruzalės ir Gazos. — (33) *Gazėrio karalius*... Gazėrio miestas buvo gana toli į vakarus nuo Bėthorono. Jozuė jo rasi nepaėmė, tik pergalejo jo karalių,

atėjusį su kariuomene padėti Lachiui. — (37) *Jo karalių*: įpėdinį to, kurs žuvo prie Makėdos (vz. aug. 17. 26. e.). — *Visus ano krašto miestus*: mažesnius miestelius, priderėjusius Ebrono karaliui. — (38) *I Dabirą*. Kitados jis vadinosi Kar-

bir, ³⁹ cepit eam atque vastavit: regem quoque ejus atque omnia per circuitum oppida percussit in ore gladii: non dimisit in ea ulla reliquias: sicut fecerat Hebron et Lebna et regibus earum, sic fecit Dabir et regi illius.

⁴⁰ Percussit itaque Josue omnem terram montanam et meridianam atque campestem, et Asedoth cum regibus suis: non dimisit in ea ulla reliquias, sed omne quod spirare poterat interfecit, sicut praeceperat ei Dominus Deus Israel, ⁴¹ a Cadesbarne usque Gazam. Omnem terram Gosen usque Gabaon, ⁴² universosque reges, et regiones eorum uno impetu cepit atque vastavit: Dominus enim Deus Israel pugnavit pro eo. ⁴³ Reversusque est cum omni Israel ad locum castrorum in Galgala.

žo į Dabirą, ³⁹ jį paėmė ir išgriovė; taipogi jo karalių ir visus miestus aplinkui ištiko kalavijo ašmenimis; nepaliko jame jokių liekanų. Kaip buvo padaręs Ebronui ir Lėbnai ir jųjų karaliams, taippat jis padarė Dabirui ir jo karaliui.

⁴⁰ Tai gi, Jozuė apgalėjo visą kalną ir pietų kraštą, lygumas ir Asėdotą su jųjų karaliais; jis nepaliko juose jokių liekanų, bet visa, kas buvo gyva, jis užmušė, taip kaip Viešpats, Izraelio Dievas, jam buvo įsakęs, ⁴¹ nuo Kadėsbarnės iki Gazai. Visą Goseno žemę iki Gabaonui, ⁴² visus karalius ir jų kraštus jis paėmė vienu užpuolimu ir sunaikino; nes Viešpats, Izraelio Dievas, už jį kovojo. ⁴³ Po to jis sugrižo su visu Izraeliu į stovyklų vietą Galgalon.

5) Užkariavimas šiaurinių Kanaano šalių.

Caput XI. ¹ Quae cum audisset Jabin rex Asor, misit ad Jobab regem Madon, et ad regem Semeron, atque ad regem Achsaph: ² ad reges quoque aquilo-

11. perskyrimas. ¹ Tai išgiręs Asoro karalius Jabinas siuntė pas Madono karalių Jobabą, pas Semerono karalių ir pas Achsafo karalių, ² taipogi pas šiau-

kat Seferiu (žem. 15, 15), buvo į pietryčius nuo Ebrono. Dabar ta vieta vadinasi tikriausiai Ed-Daharijeh.

(40) *Kalnus ir pietų kraštą*: Judo kalnus (15, 48) ir į pietus nuo jų esančią Negebo žemę (15, 21). — *Lygumą*: į vakarus nuo Judo kalnų (15, 23). — *Asėdotą*: Asėdotais vadinosi kalnų nuolaidumos arba ūlaitai. Čionai kalbama apie Judo kalnų nuolaidumas. Plg. 13, 8. — (41) *Nuo Kadėsbarnės*: pietiniame Negebo pakraštyje. Vž. Sk. 13, 27. Kadėsbarnės Jozuė rasi nepaėmė; paminėta gi ji tik dėlto, kad parodytų, jog užkariauto ploto riba pietuose ėjo nuo Kadėsbarnės į Gazą arti Tarpžemės jūros. — *Goseno žemę*. Kas čia pavadinta Gosenu, nežinia; tikrai ne taip pat vadinamas Aigypso kraštas, kame

kitados gyveno Izraelitai. Vž. Prad. 45, 10 ir k.

11, 1-23. Apgalėjęs pietinę Palestiną, Jozuė apgali taipogi susitarusius prieš jį šiaurinės Palestinos karalius prie Meromo ežero ir paima jų žemę (1-20). Paskui Jozuė išnaikina dar Enakimus pietinėje Palestinoje (21-23).

(11, 1) *Asoro*. Ebr. *Chacor*. Spėjama, kad jis buvęs ten, kame dabar el-Churebe į vakarus nuo Meromo ežero. — *Jabinas*, iš m i n t i n g a s i s. Jam priderėjo pirmenybė tarp šiaurinės Palestinos karalių. Vž. žem. 10. e. — *Madono... Semerono... Achsafo*. Kame buvo tie trys miestai, tikrai nežinia. — (2) *Kalnuose*. Paskiaus jie vadinosi Neftalio kalnais Galilėjoje (žem. 20, 7). — *Lygumoje*... Pa-

nis, qui habitabant in montanis et in planitie contra meridiem Ceneroth, in campestribus quoque et in regionibus Dor juxta mare: ³ Chananæum quoque ab oriente et occidente, et Amorhæum atque Hethæum ac Pheræum et Jebusæum in montanis: Hevæum quoque qui habitabat ad radices Hermon in terra Maspha. ⁴ Egressique sunt omnes cum turmis suis, populus multus nimis sicut arena, quæ est in littore maris, equi quoque et currus immensæ multitudinis. ⁵ Conveneruntque omnes reges isti in unum ad Aquas Merom, ut pugnarent contra Israel.

⁶ Dixitque Dominus ad Josue: Ne timeas eos: cras enim hac eadem hora ego tradam omnes istos vulnerandos in conspectu Israel: equos eorum subnervabis, et currus igne combures. ⁷ Venitque Josue, et omnis exercitus cum eo adversus illos ad Aquas Merom subito, et irruerunt super eos, ⁸ tradiditque illos Dominus in manus Israel. Qui percusserunt eos, et persecuti sunt usque ad Sidonem magnam, et Aquas Maserephoto, campumque Masphe, qui est ad orientalem illius partem. Ita percussit omnes, ut nullas dimitteret ex eis reliquias: ⁹ fecitque sicut præceperat ei Dominus, equos eorum subnervavit, cur-

rës karalius, gyvenusius kalnuose ir lygumoje į pietus nuo Keneroto, taipogi lygumose ir Dor apylinkėse prie jūros, ³ taipogi pas Kananiečius rytuose ir vakaruose, pas Amoriečius, Hetiečius ir Jėbuziečius kalnuose, taipogi pas Hevejiečius, gyvenusius prie Ermono pašaknių Maspos žemėje. ⁴ Jie išėjo visi su savo buriais, susidedančiais iš taip didžio žmonių skaitliaus, kaip smiltis, esančios ant jūros kranto, taipogi iš begalinės daugybės arklių ir vežimų. ⁵ Ir visi šitie karaliai susirinko vienon vieton prie Meromo vandenų kovotų prieš Izraelį.

⁶ Tuomet Viešpats tarė Jozuei: Nesibijok jų, nes rytoj šitą pačią valandą aš paduosiu visus šituos, kad butu sumušti Izraelio akyvaizdoje. Jų arkliams pakirsi kojų gyslas ir vežimus sudeginsi ugnyje. ⁷ Taipogi, Jozuė ir draug su juo visa kariuomenė atėjo prieš juos prie Meromo vandenų umai ir juos užpuolė; ⁸ Viešpats gi juos padavė į Izraelio rankas. Tie juos apgalėjo ir vijosi iki Didžiajam Sidonui ir Maserefoto vandenims ir Maspės laukui, kurs yra ties ja rytų šone. Jie taip juos sumušė, kad nepaliko jokių iš jų liekanų, ⁹ ir padarė, taip kaip jam Viešpats buvo įsakęs; jų arkliams jis pakirto kojų gyslas

jordanyje į pietus nuo Genezarėto ežero. — *Lygumose*: prie Tarpžemės jūros tarp Sidono ir Akkos. — *Doro apylinkėse*. Doras rasi buvo tenai, kame dabar Thanthurah, į šiaurę nuo Cezarėjos. — (3) *Ermono*. Plg. Atk. 3, 8. 9. — *Maspos*. Ebr. *Micpah*, dabar sodžius Mutelleh prie Ermono pašaknės. — (4) *Kaip smil-*

tis... Paprasta yperbolė labai didžiam skatliui išreikšti. — (5) *Meromo*. Ežeras į šiaurę nuo Genezarėto ežero; juodu suvienija Jordano upė. Dabar jis vadinasi Bahr el-Huleh.

(8) *Didžiajam Sidonui*. Dabar Caida prie Tarpžemės jūros. Jis skaitėsi senobėje Penikijos sostine. — *Maserefoto van-*

rusque combussit igni.¹⁰ Reversusque statim cepit Asor: et regem ejus percussit gladio. Asorem antiquitus inter omnia regna hæc principatum tenebat.

¹¹ Percussitque omnes animas, quæ ibidem morabantur: non dimisit in ea ullas reliquias, sed usque ad interuersionem universa vastavit, ipsamque urbem peremit incendio.¹² Et omnes per circuitum civitates, regesque earum cepit, percussit atque delevit, sicut præceperat ei Moyses famulus Domini.¹³ Absque urbibus, quæ erant in collibus, et in tumultis sitæ, ceteras succendit Israel: unam tantum Asor munitissimam flamma consumpsit.¹⁴ Omnemque prædam istarum urbium ac jumenta dividerunt sibi filii Israel, cunctis hominibus interfectis.¹⁵ Sicut præceperat Dominus Moysi servo suo, ita præcepit Moyses Jozue, et ille universa complevit: non præteriiit de universis mandatis, nec unum quidem verbum quod jusserat Dominus Moysi.

¹⁶ Cepit itaque Josue omnem terram montanā, et meridianā, terramque Gosen, et planitiem, et occidentalem plagam, montemque Israel, et campestria ejus: ¹⁷ et partem montis, quæ ascendit Seir usque Baalgad per planitiem Libani subter montem Hermon: omnes reges eorum cepit, percussit, et occi-

ir vežimus sudegino ugnyje.¹⁰ Tuojau sugrižęs jis paėmė Asorą ir jo karalių užmušė kalaviju; nes Asoras senobėje buvo pirmasis tarp visų šitų karalysčių.¹¹ Jis užmušė visa, kas tenai buvo gyva, nepaliko jame jokių liekanų, bet visa sunaikino, nieko neaplenkdamas, ir patį miestą sudegino.¹² Jis paėmė taipogi visus miestus aplinkui ir jųjų karalius, išmušė ir sunaikino, kaip Viešpaties tarnas Mozė jam buvo įsakęs.¹³ Izraelis sudegino visus miestus, atskyrus tuos, kurie buvo ant kauburių ir augštumų. Tik tai vieną labai sustiprintą Asorą sunaikino liepsna.¹⁴ Visą gi šitų miestų grobį ir galvijus Izraelio sunęs pasidalino sau, užmušę tik visus žmones.¹⁵ Kaip Viešpats buvo įsakęs savo tarnui Mozei, taip Mozė įsakė Jozuei, o jis visa išpildė; jis neperžengė neivieno žodžio iš visų įsakymų, kuriuos Viešpats buvo davęs Mozei.

¹⁶ Taigi, Jozuė paėmė visą kalnų ir pietų žemę, Gosen žemę, lygumą, vakarų šalį, Izraelio kalną ir jo lygumas, ¹⁷ ir kalno dalį, kuri pasikelia nuo Seiro iki Baalgadui išilgai Libano lygumos prie Ermono kalno pašaknės; paėmė visus jų ka-

denims. Ebr. *Miṣr'foth maim*, karšti vandenys. Koki vieta taip vadinosi, nežinia; rasi Sarepta. — *Maspēs laukui*. Vž. aug. 3. e. Apgalėti priešai bėgo į visas puses, nes Sidonas yra toli šiaurvakariuose nuo Meromo, Maspa gi šiaurėje prie Ermono kalno. — (12) *Kaip Viešpaties tarnas...* Vž. Atk. 7, 1 2.

(16) *Paėmė visą...* Vž. aug. 10, 40-42. — *Vakarų šalį*. Ebr. *'arabah* reiškia Jordano slėnį. — *Izraelio kalnų ir jo...* Efraimo kalnus su Ezdrelono slėniu. — (17) *Kalno dalį...* Ebr. t.: „nuo plikojo kalno, kurs eina augštyti Seiro linkon, iki Baalgadui Libano slėnyje.“ Pliku kalnu rasi čia pavadinti kalnai į pietus nuo

dit. ¹⁸ Multo tempore pugnavit Josue contra reges istos. ¹⁹ Non fuit civitas quæ se traderet filiis Israel, præter Hevæum, qui habitabat in Gabaon: omnes enim bellando cepit. ²⁰ Domini enim sententia fuerat, ut indurarentur corda eorum, et pugnarent contra Israel, et caderent, et non mererentur ullam clementiam, ac perirent, sicut præceperat Dominus Moysi. ²¹ In illo tempore venit Josue, et interfecit Enacim de montanis, Hebron, et Dabir, et Anab, et de omni monte Juda et Israel, urbesque eorum delevit. ²² Non reliquit ullum de stirpe Enacim, in terra filiorum Israel: absque civitatibus Gaza, et Geth, et Azoto, in quibus solis relictæ sunt. ²³ Cepit ergo Josue omnem terram, sicut locutus est Dominus ad Moysen, et tradidit eam in possessionem filiis Israel secundum partes et tribus suas: quievitque terra a præliis.

ralius, apgalėjo ir užmušė. ¹⁸ Ilgą laiką Jozuė kovojo prieš šituos karalius. ¹⁹ Nebuvo miesto, kurs butu pasidavęs Izraelio sunums, atskyrus Hevejiečius, gyvenusius Gabaone; nes visus pamė kariaudamas. ²⁰ Nes buvo Viešpaties nutarimas, kad sukietėtų jų širdis, kad kovotu prieš Izraelį ir butu apgalėti, kad nebutu verti jokio pasigailėjimo ir pražutu, kaip Viešpats buvo įsakęs Mozei. ²¹ Tuo pačiu metu Jozuė atėjo ir užmušė Enakimus kalnuose, Ebrone, Dabire, Anabe ir visuose Judo ir Izraelio kalnuose ir sunaikino jų miestus. ²² Neivieno iš Enakimų giminės jis nepaliko Izraelio sunų žemėje, atskyrus Gazos, Gėto ir Azoto miestus, kuriuose jie pasiliko. ²³ Taigi, Jozuė pamė visą žemę, kaip Viešpats kalbėjo Mozei, ir ją davė paveldėti Izraelio sunums pagal jų dalis ir gimines; ir žemę aprimo nuo karių.

Mirties jūros. Baalgadas arba Baal-ermonas (Ieiz. 3, 3; 1 Kron. 6, 33) prie Ermono kalno pašaknės. — (18) *Ilgą laiką*: nuo penkerių lig septynerių metų. Plg. žem. 14, 10. — (20) *Buvo Viešpaties nutarimas...* Plg. Prad. 15, 16; Iš. 7, 3... — (21) *Enakimus*: Enakio ainios. Buvo tai senobinių milžinų giminės liekanos. Plg. Sk. 13, 22. 33; Atk. 9, 2. — *Ebrone...* Plg. aug. 10, 3. Anabas buvo tikriausiai truputį į vakarus nuo Dabiro, kame dabar vieta, vadinama Anab el-Kebir. — *Judo ir Izraelio kalnuose*. Regimai jau tuomet pradėjo daryties skirtumas tarp Judo ir likusių Izraelio giminų. Judo giminė visų pirma apsigyveno jai tekusioje žemėje ir jos kalnai tuojau ėmė vadintis Judo kalnais; tvotarpu kad kitos giminės dar nebuvo išsiskirčiusios po savo plotus ir savo laikinio apsisistojimo vietą ėmė vadinti Izraelio kal-

nais, o taipogi Efraimo, nes jo tai giminės čia turėjo būti dalis. — (22) *Gazos...* Gaza Pilstimų miestas visai arti Tarpžemės jūros kranto, dabar Gazzeh. Kame buvo Gėtas, nežinia. Azotas gi (ebr. *Asdod*) rasi dabartinis sodžius Esduđ tarp Gazos ir Jafos. — *Kuriuose jie pasilieka*. Tarp likusių Enakimų žinomas Goljatas iš Gėto. Plg. 1 Kar. 17, 23; 2 Kar. 21, 20... — (23) *Ir žemę aprimo...* Kananiečių galybė buvo sunaikinta, todėl neberekėjo tokių karių, kaip aprašytosios, į kurias ėjo visa tauta; tečiau atskiros giminės dar turėjo užbaigti atėminėti iš iš Kananiečių joms paskirtas dalis.

12, 1-24. Zadėtosios žemės užkariavimo aprašymas užbaigiamas sąrašu trijų dešimtų ir vieno karaliaus, kuriuos Mozės ir Jozuės vedami Izraelitai pergalėjo anapus ir šiaupus Jordano.

6) Pergalėtųjų karalių sąrašas.

Caput XII. ¹ Hi sunt reges, quos percusserunt filii Israel, et possederunt terram eorum trans Jordanem ad solis ortum, a torrente Arnon usque ad montem Hermon, et omnem orientalem plagam, quæ respicit solitudinem. ² Sehon rex Amorrhæorum, qui habitavit in Hesebon, dominatus est ab Aroer, quæ sita est super ripam torrentis Arnon, et mediæ partis in valle, dimidiæque Galaad, usque ad torrentem Jaboc, qui est terminus filiorum Ammon. ³ Et a solitudine usque ad mare Ceneroth contra orientem, et usque ad mare deserti, quod est mare salsissimum, ad orientalem plagam per viam quæ ducit Bethsimoth: et ab australi parte, quæ subjacet Asedoth, Phasga. ⁴ Terminus Og regis Basan, de reliquis Raphaim, qui habitavit in Astaroth, et in Edrai, et dominatus est in monte Hermon, et in Salecha, atque in universa Basan, usque ad terminos ⁵ Gesuri, et Machati, et dimidiæ partis Galaad: terminos Sehon regis Hesebon. ⁶ Moyses famulus Domini, et filii Israel percusserunt eos, tradiditque terram eorum Moyses in possessionem Rubenitis, et Gaditis, et dimidiæ tribui Manasse.

⁷ Hi sunt reges terræ, quos percussit Josue et filii Israel

12. perskyrimas. ¹ Šitie yra karaliai, kuriuos apgalėjo Izraėlio sunys ir paveldėjo jų žemę anapus Jordano saulėtekio, nuo Arnono upelio lig Ermono kalnui ir visą rytų šalį ties tyruma. ² Amoriečių karalius Sehonas, kurs gyveno Hesebone, viešpatavo pradedant nuo Aroerio, esančio prie Arnono upelio kranto ties jo viduriu slėnyje, ant pusės Galaado iki Jaboko upeliui, kurs yra Amono sunų riba; ³ toliaus nuo tyrumos iki Keneroto jurai į rytus nuo jos ir iki Tyrumos jurai, kuri vadinasi Suriausiąja jura, į rytus nuo jos išilgai kelio vedančio Betsimotan, ir pietų šone, kurs yra žemiaus už Asėdotą, iki Pasgai. ⁴ Plotas Basano karaliaus Ogo iš Rafaimų liekanų, kurs gyveno Astarotė ir Edrajuje ir viešpatavo pradedant nuo Ermono kalno ir Salėchos ant viso Basano iki ⁵ Gesuritų ir Machatitų riboms, ir ant pusės Galaado, lig Hesebono karaliaus Sehon riboms. ⁶ Viešpaties tarnas Mozė ir Izraėlio sunys juos apgalėjo, o Mozė atidavė jų žemę paveldėti Rubeno ir Gado sunums bei Manaso giminės pušei.

⁷ Šitie yra žemės karaliai, kuriuos Jozuė ir Izraėlio sunys

(12, 1) *Visą rytų šalį.* Ebr. t.: visą slėnį rytuose. — *Armono.* Vz. Sk. 21, 13. — (2) *Sehonas...* Vz. Sk. 21, 21-26; Atk. 2, 26-37 ir k. — (3) *Betsimotan.* Vz. Sk. 33, 49. — *Asėdotą.* Asėdotu

vadinosi kalnų šlaitai. Plg. 10, 40. — (4, 5) *Plotas...* Izraėlitams teko visa Ogo karalystė. Vz. Sk. 21, 33... Atk. 3, 1-11.

(7, 8) *Apgalėjo anapus Jordano...* Vz. aug. 10, 40-42; 11, 16. 17. — *Asėdote*

trans Jordanem ad occidentalem plagam, a Baalgad in campo Libani, usque ad montem, cujus pars ascendit in Seir: tradiditque eam Josue in possessionem tribubus Israel, singulis partes suas, ⁸ tam in montanis quam in planis atque campestribus. In Asedoth, et in solitudine, ac in meridie Hethæus fuit et Amorrhæus, Chananæus et Pherezæus, Hevæus et Jebusæus. ⁹ Rex Jericho unus: rex Hai, quæ est ex latere Bethel, unus: ¹⁰ rex Jerusalem unus, rex Hebron unus, ¹¹ rex Jerimoth unus, rex Lachis unus, ¹² rex Eglon unus, rex Gazer unus, ¹³ rex Dabir unus, rex Gader unus, ¹⁴ rex Herma unus, rex Hered unus, ¹⁵ rex Lebna unus, rex Odullam unus, ¹⁶ rex Maceda unus, rex Bethel unus, ¹⁷ rex Taphua unus, rex Opher unus, ¹⁸ rex Aphec unus, rex Saron unus, ¹⁹ rex Madon unus, rex Asor unus, ²⁰ rex Semeron unus, rex Achsaph unus, ²¹ rex Thénac unus, rex Mageddo unus, ²² rex Cades unus, rex Jachanan Carmeli unus, ²³ rex Dor, et provincie Dor unus, rex gentium

apgalejo anapus Jordano i saulėleidžius nuo jo, nuo Baalgado Libano lauکه iki kalnui, kurio dalis siekia iki Seirui. Jozuė jà atidavė paveldėti Izraelio giminiųms, kiekvienai jos dalį, ⁸ kaip kalnuose, taip lygumose ir slėniuose. Asėdote, tyruose ir pietuose buvo Hetiečiai, Amoriečiai, Kananiečiai, Pereziečiai, Hevejiečiai ir Jėbuziečiai. ⁹ Buvo vienas karalius Jėriko, vienas karalius Hajo, esančio šaly Bėtėlio, ¹⁰ vienas karalius Jeruzalės, vienas karalius Ebrono, ¹¹ vienas karalius Jerimoto, vienas karalius Lachio, ¹² vienas karalius Eglono, vienas karalius Gazėrio, ¹³ vienas karalius Dabiro, vienas karalius Gadėrio, ¹⁴ vienas karalius Hermos, vienas karalius Herėdo, ¹⁵ vienas karalius Lėbnos, vienas karalius Odulamo, ¹⁶ vienas karalius Makėdos, vienas karalius Bėtėlio, ¹⁷ vienas karalius Tafnos, vienas karalius Oferio, ¹⁸ vienas karalius Afėko, vienas karalius Saronos, ¹⁹ vienas karalius Madono, vienas karalius Asoro, ²⁰ vienas karalius Semerono, vienas karalius Achsafo, ²¹ vienas karalius Tenako, vienas karalius Magėdos, ²² vienas karalius Kadėso, vienas karalius Jachanano nuo Karmėlio, ²³ vienas karalius Doro ir Doro šalies, vienas karalius

ant kalnų slaitų. — (13) *Gadėrio*. Tai vieta augščiau nebuvo minėta. Tai dabartinė Džedur, tarp Bėteliaus ir Ebrono. — (14) *Hermos*: Hormos. Vz. Sk. 14, 45. — *Herėdo*: Arado; LXX 'Ađep. Plg. Sk. 21, 1. — (15) *Odulamo*. Vz. Prad. 38. 1. — (17) *Tafnos*... Kame buvo Tafua ir Oferis, nežinia. — (18) *Afėko*. Dabar Afka ant Libano. Plg. žem. 15,

38. — *Saronos*. Ebr. *Laššaron*. Kame jis buvo, nežinia. — (21) *Tenako*. Dabar Taannuq Ezdrelono slėnyje. — *Magėdos*. Dabar El-Ledždžun į šiaurę nuo Taannuqo. Plg. Teis. 5, 19; 4 Kar. 23, 29; Apr. 16, 16 paaišk. — (22) *Kadėso*. Į šiaurvakarius nuo Meromo ežero (19, 37). — (23) *Galgalos tautų*. Ebr. *Gojim l-gulgal*. Regimai čionai minima ne ta pa-

Galgalus, ²⁴ rex Thersa unus: omnes reges triginta unus.

Galgalus tautų, ²⁴ vienas karalius Tėrsos. Iš viso tris dešimtis vienas karalius.

II. Žadėtosios žemės padalinimas. 1. Mozės padarytas padalinimas anapus Jordano.

Caput XIII. ¹ Josue senex, pro vectæque ætatis erat, et dixit Dominus ad eum: Senuisti et longævus es, terraque latissima derelicta est, quæ necdum sorte divisa est. ² Omnis videlicet Galilæa, Philistiim, et universa Gessuri. ³ A fluvio turbido, qui irrigat Ægyptum, usque ad terminos Accaron contra aquilonem: terra Chanaan, quæ in quinque regulos Philistiim dividitur, Gazæos, et Azotios, Ascalonitas, Gethæos, et Accaronitas. ⁴ Ad meridiem vero sunt Hevæi, omnis terra Chanaan, et Maara Sidoniorum usque Aphe-

13. perskyrimas. ¹ Kuomet Jozuė paseno ir susilaukė ilgo amžio, Viešpats jam tarė: Pasenai ir esi ilgaamžis, o lieka plačiau si žemė, kuri dar nepadalinta pagal burtą, ² butent visa Pilstymų Galiliejai ir visas Gesuritų plotas, ³ nuo drumžlinosios upės, kuri duoda drėgmės Aigypui, iki Akarono ribų šiaurėje, Kananiečių žemė, padalinta tarp penkių Pilstymų karalių, tarp Gaziečių, Azotiečių, Askaloniečių, Gėtiečių ir Akaroniečių. ⁴ Pietuose gi yra Hevejiečiai, visa Kanaano žemė ir Sidoniečių Maara iki Afėkai,

ti Galgala, kurioje apsistojo Izraelitai perėję per Jordaną. — (24) Tėrsos. Dabar Tallusah į šiaurę išsivysčius nuo Sikėmo (Nabulus). Joje koki laiką gyveno Izraelio karaliai. Vž. 3 Kar. 14, 17 ir k.

13, 1-33. Pasenęs Jozuė gauna iš Dievo paliepimą padalinti dar ne pilnai užkariautą Palestiną tarp devynių ir pusės giminių (1-8). Padalinimo gi tik tarp pusdešimtos giminės priežastis nurodoma ta, kad giminės Rubeno. Gado ir pusė Manaso jau gavo savo dalis anapus Jordano. Tų dalių ribos išpradžios nurodomos apskritai (9-14), o toliaus jau aprašomos atskirų giminių ribos: Rubeno (15-23), Gado (24-28) ir pusės Manaso (29-32). Primenama taipogi, kad Lėvio giminėi nebuvo lemta gauti tėviskės (33. e.).

(13. 1) Jozuė paseno... Jozuė mirė, turėdamas 110 metų, todėl dabar jam buvo tikriausiai ne mažiau 90 metų. — *Lieka plačiau si...* Jozuė turi padalinti visą kraštą, nors dar jis ne visur užkariautas; nes Viešpats žada išvaryti savo laiku senovinius gyventojus ir iš neapgalėtųjų vietų. Tos vietos toliaus išskaitomos. —

(2) *Butent visa Pilstymų...* Anot ebr. t.: Tasai yra plotas, kurs dar pasiliko, visi Pilstymų apskriviai. — *Gesuritų.* Gesuritai čionai ne tie patys, kurie gyveno Libano apylinkėse. Plg. 11. e.; 12, 5; 13, 13. Jų reikia įieškoti pietinėje Palestinoje šaly Pilstymų. — (3) *Nuo drumžlinosios upės...* Ebr. *Šichor*. Vulgatos vertėjas matomai turėjo mintyje Nilo upę; bet kadangi ebr. t. apie ją pasakys: kuri teka ties Aigypu, todėl ta upė gali būti tik Rinokolura, dabar Wadi-el-Aris. Plg. 15, 4; Sk. 34, 5. — *Akarono* Ebr. *Eqron*, dabar A kir. Tas miestas buvo šiauriniame Pilstėjos gale. — *Kananiečių žemė.* Anot ebr. t.: tai skaitysis Kanaano žemė. Paminėtas kraštas buvo užimtas Pilstymų, bet jis turi tekti Izraelitams taip pat kaip ir tikrasis Kanaanas. — *Gaziečių...* Vž. aug. 11, 22 Askalonas, ebr. *ʿEšyʿhun*, neper-toli į šiaurę nuo Gazos. — (4) *Hevejiečiai.* Ebr. *avim*; todėl jie reikia atskirti nuo kitur minimų Hevejiečių. Vž. aug. 12, 8 ir k. Gyveno gi jie tarp Pilstymų ir Aigypito. Plg. Atk. 2, 23. — *Kanaano žemė:* dar neužkariautos pietinio Kanaano.

ca et terminos Amorr hæi, ⁵ e us-que confinia. Libani quoque regio contra orientem a Baalgad sub monte Hermon, donec ingrediariis Emath. ⁶ Omnium qui habitant in monte a Libano usque ad Aquas Maserephoth: universique Sidonii. Ego sum qui delebo eos a facie filiorum Israel. Veniat ergo in partem hereditatis Israel, sicut præcepi tibi. ⁷ Et nunc divide terram in possessionem novem tribubus, et dimidiæ tribu Manasse, ⁸ cum qua Ruben et Gad possederunt terram, quam tradidit eis Moyses famulus Domini trans fluentem Jordanis, ad orientalem plagam. ⁹ Ab Aroer, quæ sita est in ripa torrentis Arnon, et in vallis medio, universaque campestris Medaba, usque Dibon. ¹⁰ Et cunctas civitates Sehon, regis Amorrhæi, qui regnavit in Hesebon usque ad terminos filiorum Ammon. ¹¹ Et Galaad, ac terminum Gessuri et Machati, et omnem montem Hermon, et universam Basan, usque ad Salecha, ¹² omne regnum Og in Basan, qui regnavit in Astaroth et Edrai, ipse fuit de reliquiis Raphaim: percussitque eos Moyses, atque delevit. ¹³ Nolueruntque disperdere filii Israel Gessuri et Machati: et habitaverunt in medio Israel usque in præsentem diem. ¹⁴ Tribui autem Levi non dedit possessionem:

Amoriečių riboms ⁵ ir jų apylinkei; taipogi Libano kraštas rytuose, nuo Baalgado prie Ermono kalno iki Emato įėjimui; ⁶ visi kalnų gyventojai nuo Libano iki Maserefoto vandenų ir visi Sidoniečiai. Aš esu, kurs juos išnaikinsiu iš po Izraelio sunų veido. Tegul tat tai tenka Izraelio tėvainystės daliai, kaip aš tau įsakiau. ⁷ Padalink dabar žemę, kad ją paveldētu devynios giminės ir pusė Manaso giminės, ⁸ su kuria Rubenas ir Gadas paveldėjo žemę. Jiems duotąją Viešpaties tarno Mozės anapus Jordano upės į rytus nuo jos, ⁹ nuo Aroerio, kurs yra ant Arnono upelio kranto ir slėnio viduryje, visą Medabos lygumą iki Dibonui; ¹⁰ visus miestus Amoriečių karaliaus Sehon, karaliavusio Hesebone, iki Amono sunų riboms; ¹¹ Galaadą, Gesuritų ir Machatitų plotą, visą Ermono kalną ir visą Basaną iki Salėchai; ¹² visą Ogo karalystę Basane, kurs karaliavo Astarote ir Edrajyje ir pats buvo iš Rafaimų liekanų; juos apgalėjo Mozė ir išnaikino. ¹³ O Izraelio sunų nenorėjo išnaikinti Gesuritų ir Machatitų ir jie pasiliko gyventi tarp Izraelio iki šiai dienai. ¹⁴ Lėvio gi giminei jis nedavė tėviškės, bet Viešpaties, Izraelio

dalįs. — *Maara*. Jos vieta nežinoma. — *Afėkai*. Vž. aug. 12, 18. — (5) *Ir jų apylinkei*. Ebr. t.: ir Giblitų žemė. Dabar Džebail į šiaurę nuo Beiruto. — *Iki Emato...* Vž. Sk. 13, 22. — (6) *Tegul tat tai tenka...* Anot ebr. t.: tiksliai tu padalink ją Izraeliui kaip tėvainystę. — (7) *Padalink dabar žemę*: nuo Jordano iki Tarpžemei jurai. Vž. LXX. — (8)

Su kuria: su kita Manaso giminės puse. Vž. Sk. 32, 33. — (9) *Nuo Aroerio...* Vž. Atk. 2, 32; aug. 12, 1-6. — *Medabos...* Dibonui. Dabar Madeba, Diban. Kitados tai buvo Moabitų miestai. Plg. Sk. 21, 30. — (13) *Nenorėjo išnaikinti*. Anot ebr. t.: neišnaikino. — (14) *Lėvio gi giminei...* Plg. Sk. 18, 20. Neskaitant kelių dešimtų miestų, išsklaistytų po visą

sed sacrificia et victimæ Domini Dei Israel, ipsa est ejus hereditas, sicut locutus est illi.

¹⁵ Dedit ergo Moyses possessionem tribui filiorum Ruben juxta cognationes suas. ¹⁶ Fuitque terminus eorum ab Aroer, quæ sita est in ripa torrentis Arnnon, et in valle ejusdem torrentis media: universam planitiem, quæ ducit Medaba. ¹⁷ et Hesebon, cunctosque viculos earum, qui sunt in campestribus: Dibon quoque, et Bamothbaal, et oppidum Baalmaon, ¹⁸ et Jassa, et Cedimoth, et Mephaath, ¹⁹ et Cariathaim, et Sabama, et Sarathasar in monte convallis. ²⁰ Bethphogor et Asedoth, Phasga et Bethiesimoth, ²¹ et omnes urbes campestris, universaque regna Sehon regis Amorrhæi, qui regnavit in Hesebon, quem percussit Moyses cum principibus Madian: Hevæum, et Recem, et Sur, et Hur, et Rebe duces Sehon habitatores terræ. ²² Et Balaam filium Beor ariolum occiderunt filii Israel gladio cum ceteris interfectis. ²³ Factusque est terminus filiorum Ruben Jordanis fluvius. Hæc est possessio Rubenitarum per cognationes suas urbium et viculorum. ²⁴ Deditque Moyses tribui Gad et filiis ejus per cognationes suas possessionem, cujus hæc divisio est: ²⁵ terminus

Dievo, atnašos ir kruvinos aukos tai jų tėvainystė, kaip jis jam yra kalbėjęs.

¹⁵ Taigi, Mozė davė tėviškę Rubeno sunų giminei pagal jų šeimynas. ¹⁶ Jų plotas buvo nuo Aroerio, esančio ant Arnono upelio kranto, to upelio slėnio viduryje, visa lyguma, kuri tęsiasi Medabos pusėn, ¹⁷ Hesebonas su visais jo sodžiais, esančiais lygumoje, taipogi Dibonas, Bamothbaalis ir Baalmaono miestas, ¹⁸ Jasa, Kedimotas ir Mefaatas, ¹⁹ Karjataimas, Sabama ir Saratasaras ant slėnio kalno, ²⁰ Bėtpogoras, Asėdotas, Pasga ir Bėtjesimotas, ²¹ visi miestai lygumoje, visa karalystė Amoriečių karaliaus Sehono, karaliavusio Hesebone, kurį Mozė apgalėjo draug su Madianitų kunigaikščiais: Eviu, Rėkėmu, Suru, Huru ir Rėbe, Sehono vadais, gyvenusiais tame krašte. ²² Taipogi žynių Beoro sunų Balaamą Izraelio suns užmušė kalaviju draug su kitais užmuštaisiais. ²³ Taip Rubeno sunų riba pasidarė Jordanas. Ta tai yra Rubenitų žemė pagal jų šeimynas su miestais ir sodžiais. ²⁴ Mozė davė taipogi Gado giminei ir jo sunams pagal jų šeimynas tėviškę, kurios toks yra padalinimas: ²⁵ Jazerio plotas, visi Galaado miestai, Amono sunų žemės pusė iki Aroeriui, kurs yra

Palestiną, Lėvio giminei neduota atskiros žemės dalies, nes pats Dievas norėjo duoti užlaikymą kunigams ir Lėvitams. Viešpats, sakydamas, vienur, kad Lėvitų dalis esanti tarnystė šventykloje, kitur gi, kad ta dalis yra jis pats, pamoko, kaip didžiai yra vertinama kunigystė; o kas gauna Dievą savo dalimi, tas nėra aplenktas ir nuskriaustas, nes jis visa turi.

(15) *Rubeno sunų giminei.* Jai teko pietinė Užjordanio dalis, žymiai mažesnė už kitas, bet turėjusi labai derlingą žemę. — (20) *Asėdotas, Pasga.* Tikriaus: Pasgos slaitai. — (21) *Eviu...* Ebr. 'Evi. Vz. Sk. 31, 8. — (22) *Balaamą...* Vz. Sk. 22, 5-6. — (24) *Gado giminei...* Plg. Sk. 32, 34-36. Jai teko žemės plotas į šiaurę nuo Rubenitų. — (25) *Aroeriui.*

Jaser, et omnes civitates Galaad, et dimidiam partem terræ filiorum Ammon, usque ad Aroer, quæ est contra Rabba. ²⁶ Et ab Hesebon usque Ramoth, Masphe et Betonim: et a Manaim usque ad terminos Dabir. ²⁷ In valle quoque Betharan, et Bethnembra, et Socoth, et Saphon reliquam partem regni Sehon regis Hesebon: hujus quoque finis, Jordanis est usque ad extremam partem maris Cenereth trans Jordanem ad orientalem plagam. ²⁸ Hæc est possessio filiorum Gad per familias suas, civitates, et villæ earum. ²⁹ Dedit et dimidiæ tribui Manasse, filiisque ejus juxta cognationes suas possessionem, ³⁰ cujus hoc principium est: a Manaim universam Basan, et cuncta regna Og regis Basan, omnesque vicos Jair, qui sunt in Basan, sexaginta oppida. ³¹ Et dimidiam partem galaad, et Astaroth, et Edrai urbes regni Og in Basan: filiis Machir, filii Manasse dimidiæ parti filiorum Machir juxta cognationes suas. ³² Hanc possessionem divisit Moyses in campatribus Moab trans Jordanem contra Jericho ad orientalem plagam. ³³ Tribui autem Levi non dedit possessionem: quoniam Dominus Deus Israel ipse est possessio ejus, ut locutus est illi.

ties Raba; ²⁶ nuo Hesebono iki Ramotui, Maspei ir Bêtonimui, o nuo Manaimo iki Dabiro apylinkei, ²⁷ taipogi slényje ji gavo Bêtaraną, Bêtnêmra, Sokotą, Sefoną, likusią Hesebono karaliaus Sehon karalystės dalį. Taipogi jos riba yra Jordanas iki Keneroto jūros galui, anapus Jordano į rytus nuo jo. ²⁸ Tai yra Gado sunų tėviškė pagal jų šeimynas, o taipogi jų miestai ir sodžiai. ²⁹ Ir Manaso giminės pusei, jo sunums pagal jų šeimynas jis davė tėviškę, ³⁰ kuri prasideda nuo Manaimo ir apima visą Basaną, visą Basano karaliaus Ogo karalystę, visus Jairo miestelius, esančius Basane, išviso šešias dešimtis miestų; ³¹ Galaado pusę, Ogo karalystės miestus Astarotą ir Edraį Basane; tai buvo duota Manaso sunaus Machiro sunums, Machiro sunų pusei pagal jų šeimynas. ³² Tą plotą padalino Mozė Moabo lygumose anapus Jordano ties Jėriku į rytus nuo jo. ³³ Lėvio gi giminei jis nedavė tėviškės, nes Viešpats, Izraelio Dievas, pats yra jų tėviškė, kaip jam yra kalbėjęs.

Tai ne tas pats Aroeris, ką aug. 15. e. — (26) Iki Ramotui, Maspei. Ebr. t. vieno miesto vardas: *Ramathhamicpeh*. — *Manaimo*. Kitur jis vadinasi Mahanaimu. Vz. Prad. 32, 2. 3. — *Dabiro*. Tai ne tas pats miestas, kurs paminėtas aug. 12, 13. — (27) *Sokotą*. Plg. Prad. 33, 17. — *Keneroto jūros*: Genezarėto

ežero. — (29) *Manaso giminės pusei...* Plg. Sk. 32, 39-42; Atk. 3, 13... Jai teko dalis į šiaurę nuo Gado giminės. — (30) *Jairo miestelius...* Vz. Atk. 3, 4. — (32) *Moabo lygumose*. Plg. Sk. 22, 1; 36, 13. — (33) *Lėvio gi giminei...* Vz. aug. 14. e.

2. Žemės padalinimas šiaupus Jordano. 1) Kalėbo šeimynos ir Judo giminės dalis.

Caput XIV. ¹ Hoc est, quod possederunt filii Israel in terra Chanaan, quam dederunt eis Eleazar sacerdos, et Josue filius Nun, et principes familiarum per tribus Israel: ² sorte omnia dividentes, sicut præceperat Dominus in manu Moysi, novem tribubus, et dimidiæ tribui. ³ Duabus enim tribubus, et dimidiæ dederat Moyses trans Jordanem possessionem: absque Levitis, qui nihil terræ acceperunt inter fratres suos: ⁴ sed in eorum successerunt locum filii Joseph in duas divisi tribus, Manasse et Ephraim: nec acceperunt Levitæ aliam in terra partem, nisi urbes ad habitandum, et suburbana earum ad alenda jumenta et pecora sua. ⁵ Sicut præceperat Dominus Moysi, ita fecerunt filii Israel, et diviserunt terram.

14. perskyrimas. ¹ Štai ką Izraėlio sūnų paveldėjo Kanaano žemėje, kurią jiems davė kunigas Eleazaras, Nuno sunus Jozuė ir šeimynų kunigaikščiai iš kiekvienos Izraėlio giminės, ² visa padalindami pagal burta, kaip Viešpats buvo įsakęs Mozei, devynioms giminėms ir giminės pusei, ³ nes dviem giminėm su puse Mozė buvo davęs tėviškę anapus Jordano, neskaitant Lėvitų, kurie visai negavo žemės savo brolių tarpe; ⁴ bet jų vieton stojo Juozapo sūnų, padalinti į dvi gimini, Manaso ir Efraimo; Lėvitai negavo kitos dalies šalyje, kaip tik miestus apsigyventi ir jų priemiesčius savo galvijams ir bandoms maitinti. ⁵ Kaip Viešpats buvo įsakęs Mozei, taip Izraėlio sūnų padarė ir pasidalino žemę.

14, 1—15, 63. Po trumpo paminėjimo, kad visa buvo padaryta pagal Mozės įsakymą (14, 1-5). Žadėtosios žemės šiaupus Jordano padalinimo aprašymas pradedamas nurodymu to, kas buvo paskirta Kalėbo šeimynai ir Judo giminei. Taigi, čionai pasakojama, kaip Kalėbui, pareikalavusiam jam žadėtosios dalies, buvo duotas Ebronas (14, 6-15), toliau aprašomos Judo giminei tekusios dalies ribos (15, 1-12), praplatinimas Kalėbo tėviškės (15, 13-19) ir galop išskaitomi Judo dalies miestai (15, 20-63).

(14, 1) *Kunigas Eleazaras*. Eleazaras išvardijamas pirmoje vietoje kaip vyriausias kunigas. — *Kunigaikščiai*... Jie buvo paties Dievo paskirti. Vž. Sk. 34, 16... — (2) *Pagal burtą*... Taip buvo prašalinta visokie neužganėdinimai ir pavydai. Plg. Sk. 26, 52-56; 34, 13 — (4) *Jųjų*

vieton stojo... Plg. Prad. 48, 5. — *Tik miestus apsigyventi*... Vž. žem. 21, 1-40; Sk. 35, 1-8. — (5) *Pasidalino žemę*. Ne visas padalinimas buvo padarytas vienu sykiu. Visų pirma gavo savo dalis Judo ir dviejų Juozapo sūnų giminės, Izraėlitų stovyklai esant Galgaloje. Paskui stovykla ir sandoros sėtra buvo perkelta į Silą (18, 1), bet likusios giminės nebesiskubino su žemės dalinimu, rasi velydamos gyventi sėtrose ir klaidžioti draug iš vietos į vietą, negu eiti kiekviena sau ir remties su likusiais dar skaitlingais Kananiečiais, taip kad Jozuė buvo priverstas jas raginti prie pasidalinimo (18, 3); rasi radosi įvairių sunkumų ir pačiame padalinime, kurs reikėjo kokiam laikui atidėti, o tai, kas jau buvo padalinta, bent kiek permainingi (19, 9).

⁶ Accesserunt itaque filii Juda ad Josue in Galgala, locutusque est ad eum Caleb filius Jephone Cenezæus: Nosti quid locutus sit Dominus ad Moysen hominem Dei de me et te in Cadesbarne. ⁷ Quadraginta annorum eram quando misit me Moyses famulus Domini de Cadesbarne, ut considerarem terram, nuntiavi que ei quod mihi verum videbatur. ⁸ Fratres autem mei, qui ascenderant mecum, dissolverunt cor populi: et nihilominus ego secutus sum Dominum Deum meum. ⁹ Juravitque Moyses in die illo, dicens: Terra, quam calcavit pes tuus, erit possessio tua, et filiorum tuorum in æternum: quia secutus es Dominum Deum meum. ¹⁰ Concessit ergo Dominus vitam mihi, sicut pollicitus est usque in præsentem diem. Quadraginta et quinque anni sunt: ex quo locutus est Dominus verbum istud ad Moysen, quando ambulabat Israel per solitudinem: hodie octoginta quinque annorum sum ¹¹ sic valens, ut eo valebam tempore quando ad explorandum missus sum: illic in me temporis fortitudo usque hodie perseverat, tam ad bellandum quam ad gradiendum. ¹² Da ergo mihi montem istum,

⁶ Taigi, prie Jozuės prisiarti-
no Galgaloje Judo sunų, o Ke-
nezietis Jefonės sunus Kalėbas
jam kalbėjo: Žinai, ką Viešpats
yra sakęs apie mane ir tave
Dievo žmogui Mozei Kadėsbar-
nėje. ⁷ Aš buvau keturių dešim-
tų metų, kuomet Viešpaties tar-
nas Mozė mane siuntė iš Ka-
dėsbarnės žemės apžiūrėtų, ir
aš jam pranešiau, kas man ro-
dėsi tikra. ⁸ Mano gi broliai,
kurie buvo nuėję draug su ma-
nim, išgąsdino tautos širdį; vie-
nok aš sekiau Viešpatį, mano
Dievą. ⁹ O Mozė prisiėkė tą
dieną ir tarė: Žemė, kurią min-
džiojo tavo koja, bus tavo ir
tavo sunų nuosavybė per am-
žius, nes tu sekei Viešpatį, mano
Dievą. ¹⁰ Dabar Viešpats užlai-
kė mano gyvybę, kaip yra ža-
dėjęs, iki šiai dienai. Praslinko
keturios dešimtys penkeri metai,
kaip Viešpats kalbėjo šituos žo-
džius Mozei. Izraeliui einant per
tyrus; šiandien man aštuonios
dešimtys penkeri metai, ¹¹ ir aš
taip stiprus, kaip buvau stiprus
tuo metu, kada buvau išsiustas
kaipo žvalgas; ano laiko stipru-
mas manyje pasilieka iki šiai die-
nai, kaip kovoti taip ir vaikš-
čioti. ¹² Duok tat man šita kal-

(6) *Kenezietis*. Vž. Sk. 13. 7 paaišk.
— *Yra sakęs apie mane...* Plg. Sk. 14,
24. 30. — (8) *Mano gi broliai*: kiti žval-
gai, atskyrus dar Jozuę. — (9) *Mozė pri-
siekė*. Mozės prisieka paminėta čionai
pirma sykį. — (10) *Keturios dešimtys
penkeri metai*. Kalėbas gavo pažadėjimą
antrais metais po išejimo iš Aigypso; po
to jis keliavo draug su tauta per tyrus
38 metus; kadangi dabar nuo pažadėjimo
dienos buvo praslinkę 45 metai, todėl iš
45 atimdami 38 metus patiriame, kad

nuo perėjimo per Jordaną jau buvo pra-
ėję 7 metai. — (11) *Kaip kovoti taip
ir vaikščioti*. Anot ebr. t.: kaip išeiti
ir įeiti. Plg. Sk. 27, 17; Atk. 31, 2. —
(12) *Kalną*. Ebronas pastatytas augš-
čiausioje vietoje Judo kalnuose. Parei-
kalavimas sau atskiros išanksto nurodo-
mos vietos ir jos atidavimas leidžia spėti,
kad laikuriuose atsitikimuose laikytasi
ne vien burtos; laikada rasi gana buvo
visų pritarimo, arba gauto iš Dievo pa-
aiškinimo, jog reikalaujama dalis privalo

quem pollicitus est Dominus, te quoque audiente, in quo Enacim sunt, et urbes magnæ atque munitæ: si forte sit Dominus mecum, et potuero delere eos: sicut promisit mihi. ¹³ Benedixitque ei Josue: et tradidit ei Hebron in possessionem. ¹⁴ Atque ex eo fuit Hebron Caleb filio Jephone Cenezæo usque in præsentem diem: quia secutus est Dominum Deum Israel. ¹⁵ Nomen Hebron ante vocabatur Cariath Arbe: Adam maximus ibi inter Enacim situs est: et terra cessavit a præliis.

Caput XV. ¹ Igitur sors filiorum Judæ per cognationes suas ista fuit: A termino Edom, desertum Sin contra meridiem, et usque ad extremam partem australis plagæ. ² Initium ejus a summitate maris salissimi, et a lingua ejus, quæ respicit meridiem. ³ Egrediturque contra Ascensum Scorpionis, et pertransit in Sina: ascenditque in Cadésbarne, et pervenit in Esron, ascendens ad Addar, et circuiens Carcaa, ⁴ atque inde pertransiens in Asemona, et perveniens ad torrentem Ægypti: eruntque termini ejus mare magnum: hic erit finis meridianæ plagæ. ⁵ Aborien-

ną, kuri Viešpats yra žadėjęs, taipogi tau girdint, ant kurio yra Enakimų ir didžių bei stiprintų miestų; Viešpats rasi bus su manim, ir aš galėsiu juos išnaikinti, kaip jis man žadėjo. ¹³ Jozuė ji palaimino ir jam davė paveldėti Ebroną. ¹⁴ Ir nuo to laiko Ebronas ėmė priderėti Kenėziečiui Jefonės sunui Kalėbui iki šiai dienai, nes jis sekė Viešpatį, Izraelio Dievą. ¹⁵ Ebrono vardas pirmias buvo Karjat-Arbė. Tenai tarp Enakimų visudidžiausias yra Adomas. O žemė aprimo nuo kovų.

15. perskyrimas. ¹ Taigi, Judo sunų dalis pagal jų šeimynas buvo šita: Pietuose ji siekė Edomo ribą ir Sino tyrumą, iki pačiam pietų šalies pakraščiai. ² Jos riba prasideda prie paties galo Suriausios jūros, prie to jos liežuvio, kurs atkreiptas į pietus, ³ eina Kurklio augštumos linkon, tęsiasi iki Sinai, pakilsta į Kadėsbarnę, prieina prie Esrono, pakilsta iki Adarui, apėina aplink Karkaa, ⁴ o iš ten nueina į Asemoną ir pasiekia Aigypso upelį; toliaus ribos eina Didžiąja jūra. Toki riba bus pietų šone. ⁵ Rytuose gi riba prasidės prie Suriausios jūros

buti atiduota jos norinčiai ypatai. — *Enakimų.* Anot 11, 21... Jozuė buvo juos išvargęs; bet jie tuo tarpu galėjo vėl sugrįžti, arba rasi buvo išnaikinti ne iš visur. — *Viešpats rasi bus su manim.* Toks pasakymas nereiškia abejonės, bet pilną ir tikrai nuolankų pasitikėjimą Dievo pagalba. — (15) *Karjat-Arbė:* Arbės miestas. Plg. žem. 15, 13; Prad. 23, 2. Seniausias miesto vardas buvo Ebronas, paskiausias jį praminta Karjat-Arbė; Kalėbas sugrąžino senąjį vardą. — *Tenai tarp...* Ebr. t.: (tasai Arbė) buvo didžiausias žmogus tarp Enakimų. — *O žemė aprimo...* Plg. aug. 11, 13.

(15, 1) *Siekė Edomo ribą...* Pietuose Judo giminės plotas turėjo susidurti su Idumėja: taigi, pietryčiuose ir pietuose jis siekė Sino tyrumą, t. y. šiaurinį Parano tyrumos pakraštį (plg. Sk. 10, 12), taip kad Judo ribose buvo pietinė Palestina iki pačiam jos pakraščiai. — (2) *Jos riba...* Aprašoma pietinė Judo sunų riba, kaip jiėjo nuo rytų į vakarus. — *Liežuvio:* įlankos, kuri labiausiai išsikišusi į pietus. — (3, 4) *Eina Kurklio.* Plg. Sk. 34, 3-5. — (5) *Rytuose...* Čionai Judo sunų riba eina išilgai Mirties jūros. — *Iki tai pačiai...* Ebr. t.: nuo Jordano galo. Šiaurinė riba prasideda

te vero erit initium, mare salissimum usque ad extrema Jordanis: et ea quæ respiciunt ad aquilonem a lingua maris usque ad eundem Jordanis fluvium. ⁶ Ascenditque terminus in Beth Hagla, et transit ab aquilone in Beth Araba: ascendens ad lapidem Boen filii Ruben. ⁷ Et tendens usque ad terminos Debera de Valle Achor, contra aquilonem respiciens Galgala, quæ est ex adverso Ascensionis Adommim, ab australi parte torrentis: transitque aquas, quæ vocantur Fons solis: et erunt exitus ejus ad Fontem Rogel. ⁸ Ascenditque per convallem filii Ennom, ex latere Jebusæi ad meridiem. hæc est Jerusalem: et inde se erigiens ad verticem montis, qui est contra Geennom ad occidentem in summitate Vallis Raphaim contra aquilonem. ⁹ Pertransitque a vertice montis usque ad fontem aquæ Nephtoa: et pervenit usque ad vicos montis Ephron: inclinatur-

ir tęsis iki Jordano įtakai, o šiauriniame šone nuo jūros liežuvio iki tai pačiai Jordano upei; ⁶ toliaus riba pakilsta į Bêt-Haglą, nueina iš šiaurės pusės į Bêt-Arabą ir pakilsta iki Rubeno sunaus Boeno akmeniui; ⁷ toliaus ji tęsiasi iki Debėros apylinkės iš Achoro slėnio; šiaurėje ji turi Galgalą, ties Adomimo augštuma į pietus nuo upelio, ir pereina per vandenį, vadinamą Saulės šaltiniu, ir baigiasi prie Rogelio šaltinio; ⁸ paskui pakilsta Ennomo sunaus slėniu, praeidama pro Jėbuziečius iš pietų šono, tai yra pro Jeruzalę; o iš čia pasikelia prie viršūnės kalno, kurs yra ties Geennomu vakaruose nuo jo, šiauriniame Rafaimų slėnio gale; ⁹ nuo kalno viršūnės ji nueina iki vandens šaltiniui Neftoa ir ateina prie Efrono kalno sodžių; toliaus nusileidžia Baalos, tai

prie šiaurinės Mirties jūros įlankos, kamė į ją įteka Jordanas, todėl nuo Jordano įtakos. — (6) *Bêt-Hagla*. Dabar Kacrhadžle tarp Jordano ir Jėriko į pietus nuo Galgalos. — *Bêt-Araba*. Ta vieta buvo tyrumoje netoli šiaurinio Mirties jūros galo. Ji priskaitoma tai prie Judo, tai prie Benjamino dalies. Plg. žem. 61. e.; 18. 22. — (7) *Tęsiasi iki Debėros apylinkės*. Ebr. t.: pakilsta į Debėrą, — *Achoro*. Vž. aug. 7, 26. — *Adomimo*. Ta augštuma yra ant kelio iš Jėriko Jeruzalėn; šiaurinis jos šlaitas baigiasi Wadi-el-Kelt'o slėnyje; todėl pati augštuma yra į pietus nuo to slėnio arba upelio. Tą vietą turėjo mintyje Išganytojas (Luk. 10, 30), sakydams prilyginimą apie gailiaširdį Samaritoną. — *Saulės šaltiniu*. Spėjama, kad čionai minimas Apaštalių šaltinis, dabar Ain el-Haud, arti valandos kelionės nuo Jeruzalės prie kelio į Jėriką. — *Rogelio šaltinio*. Dabar Bir-Ejub,

netoli nuo pietryčio Jeruzalės kampo, truputį žemiaus už vietą, kurioje susivienija Hinnono ir Kedrono slėniai. — (8) *Ennomo sunaus slėniui*. Ebr. *Ge ben Hinnom*. Tas slėnis eina aplink Jeruzalę iš pietų ir vakarų šono. Iš sutrumpinto jo vardo Ge Hinnom arba Geennomas radosi graikiškas *γαιήννα*, kuriuo vėliaus imta vadinti pragarą dėlei baisių ir bjauriausių dalykų, kurie buvo daromi tame slėnyje. Vž. 3 Kar. 1, 7; 4 Kar. 16, 3; Mt. 5, 22 ir k. — *Pro Jėbuziečius...* Jeruzalė budama tuomet Jėbuziečių rankose turėjo vardą Jėbus. Judo ribai einant pro Jeruzalę pietų šonu, ji turėjo priderėti ne Judo, bet Benjamino giminei. — *Rafaimų slėnio*. Plg. Prad. 14, 5. Tas slėnis prasideda visai arti Ennomo ir eina stačiai į pietus Betliejaus linkon. Prie šiaurinio jo galo yra minimas čionai kalnelis. — (9) *Nuo kalno viršūnės...* Toliaus riba eina truputį į

que in Baala, quæ est Cariathiarim, id est, urbs silvarum. ¹⁰ Et circuit de Baala contra occidentem, usque ad montem Seir: transitque juxta latus montis Jarim ad aquilonem in Cheslon: et descendit in Bethsames, transitque in Thamna. ¹¹ Et pervenit contra aquilonem partis Accaron ex latere: inclinaturque Sechrona, et transit montem Baala: pervenitque in Jebneel, et magni maris contra occidentem fine concluditur. ¹² Hisunt termini filiorum Juda per circuitum in cognationibus suis.

¹³ Caleb vero filio Jephone dedit partem in medio filiorum Juda, sicut præceperat ei Dominus: Cariath Arbe patris Enac, ipsa est Hebron. ¹⁴ Delevitque ex ea Caleb tres filios Enac. Sesai et Ahiman et Tholmai de stirpe Enac. ¹⁵ Atque inde descendens venit ad habitatores Dabir, quæ prius vocabatur Cariath Sepher, id est, civitas litterarum. ¹⁶ Dixitque Caleb: Qui percusserit Cariath Sepher, et ceperit eam, dabo ei Axam filiam meam uxorem. ¹⁷ Cepitque eam Othoniel filius Cenez frater Caleb junior: deditque ei Axam filiam suam uxorem. ¹⁸ Quæ, cum pergerent simul, suasa est a viro suo ut peteret a patre suo agrum, suspiravitque ut sedebat in asino. Cui Caleb: Quid

yra Karjatjarimo arba Miškų miesto linkon; ¹⁰ nuo Baalos pasuka į vakarus iki Seiro kalnui, praeina pro Jarimo kalno šlaita į šiaurę iki Cheslonui, nusileidžia į Betsamą ir ateina į Tamną; ¹¹ paskui eina šiaurinio Akkarono šono linkon, nusileidžia prie Sechronos, pereina per Baalos kalną, ateina į Jėbnėlį ir baigiasi vakaruose Didžiosios jūros riba. ¹² Tos yra Judo sunų ribos aplinkui pagal jų šeimynas.

¹³ Jefonės gi sunui Kalėbui jis davė dalį tarp Judo sunų, kaip Viešpats jam buvo įsakęs, Enako tėvo Karjat-Arbę, tai yra Ebroną. ¹⁴ O Kalėbas išnaikino iš jo tris Enako sunus Sesajį, Ahimaną ir Tolmajį iš Enako giminės. ¹⁵ Patraukęs iš čia jis atėjo pas gyventojus Dabiro, kurs anksčiau vadinosi Karjat-Sėferiu, tai yra Raštų miestu. ¹⁶ Tenai Kalėbas tarė: Kas apgalės Karjat-Sėferį ir jį paims, tam aš duosiu moterystėn savo dukterį Aksą. ¹⁷ Kenėzo sunus jaunesnysis Kalėbo brolis Otoniėlis jį paėmė, ir jis jam davė moterimi savo dukterį Aksą. ¹⁸ Kuomet jie keliavo draug, jos vyras jai įkalbėjo, kad prašytu iš savo tėvo dirvos, ir ji sėdėdama ant asilo ėmė dusauti. Ka-

šiaurvakarius. — (10) *Iki Seiro kalnui.* Tai ne Idumėjos kalnai, bet rasi neperdidelis kalnelis į šiaurvakarius nuo Qariet-el-Enob (Karjatjarimo). — (11) *Akarono.* Piliistų miestas. Vž. aug. 13, 3.

(13) *Enako tėvo Karjat-Arbę,* t. y. Enako tėvo Arbės miestą. Vž. aug. 14, 15. — (14) *O Kalėbas.* 14–19 eil. atkartojamos beveik žodis į žodį Teis. 1,

10–15. — *Tris Enako sunus:* tris Enakitų šeimynas. — (15) *Dabiro.* Vž. aug. 11, 28. — *Karjat-Sėferį,* t. y. knygų miestą. — (18) *Jos vyras jai įkalbėjo.* Anot ebr. jį įkalbinėjo savo vyrui. Bet tasai rasi nedrįso išpildyti jos noro, todėl ji pati prašo tėvą dirvos. — *Sėdėdama ant asilo.* Anot ebr. t.: nuslinko nuo asilo, taip išreikšdama pagarbą

habes, inquit? ¹⁹ At illa respondit: Da mihi benedictionem: terram australem et arentem dedisti mihi, junge et irriguam. Dedit itaque ei Caleb irriguum superius et inferius.

²⁰ Hæc est possessio tribus filiorum Juda per cognationes suas. ²¹ Erantque civitates ab extremis partibus filiorum Juda juxta terminos Edom a meridie: Cabseel et Eder et Jagur, ²² et Cina et Dimona et Adada, ²³ et Cades, et Asor, et Jethnam, ²⁴ Ziph et Telem et Baloth, ²⁵ Asor nova et Carioth, Hesron, hæc est Asor, ²⁶ Amam, Sama, et Molada, ²⁷ et Asergadda et Hassemon et Bethphelet, ²⁸ et Hasersual et Bersabee et Baziothia ²⁹ et Baala et Jim et Esem, ³⁰ et Eltholad et Cesil et Harma, ³¹ et Siceleg et Medemena et Sensenna, ³² Lebaoth et Selim et Aen et Remmon: omnes civitates viginti novem, et villæ earum. ³³ In campestribus vero: Estaol et Sarea et Asena, ³⁴ et Zanoë et Engannim et Taphua et Enaim, ³⁵ et Jerimoth et Adullam, Socho et Azeca, ³⁶ et Saraim et Adithaim et Gederā et Gederothaim: urbes quatuordecim, et villæ earum. ³⁷ Sanan et Hadassa et Magdalgad, ³⁸ Delean et Masepha et Jecthel, ³⁹ Lachis et Bascath et Eglon, ⁴⁰ Chebbon et Leheman,

lēbas jai tarē: Kas tau yra? ¹⁹ Ji gi atsakė: Duok man palaiminimą! Tu man davei sausus pietų žemės, pridėk ir drėgnos. Taigi, Kalėbas jai davė drėgnos žemės augštai ir žemai.

²⁰ Tai yra Judo sunų giminės dalis pagal jų šeimynas. ²¹ Pačiame Judo sunų dalies pakraštyje išilgai Edomo ribos pietuose buvo miestai Kabsėėlis, Ederis, Jaguras, ²² Kina, Dimona, Adada, ²³ Kadėsas, Asoras, Jetnamas, ²⁴ Zifas, Telėmas, Balotas, ²⁵ Naujasias Asoras, Karijotas, Esronas, tai yra Asoras, ²⁶ Amamas, Sama, Molada, ²⁷ Asergada, Hasemonas, Bėtpelėtas, ²⁸ Hasersualis, Bėrsabėė, Baziotija, ²⁹ Baala, Jimas, Esėmas, ³⁰ Eltoladas, Kesilis, Harma, ³¹ Sikelėgas, Medemėna, Sensėna, ³² Lėbaotas, Sėlimas, Aėnas ir Remonas; išviso dvidešimt devyni miestai su jų sodžiais. ³³ Lygumoje gi buvo Estaolis, Sarėa, Asėna, ³⁴ Zanoė, Enganimas, Tafua, Enaimas, ³⁵ Jerimotas, Adulamas, Sochas, Azėka, ³⁶ Saraimas, Aditaimas, Gėdėra ir Gėdėrotaimas, išviso keturiolika miestų ir jų sodžiai. ³⁷ Sananas, Hadasa, Magdalgadas, ³⁸ Dėlėanas, Masėfa, Jėktėlis, ³⁹ Lachis, Baskatas, Eglonas, ⁴⁰ Kebonas,

tėvui. Plg. Prad. 24, 61. — (19) *Drėgnos*. Anot ebr. t.: vandens šaltinių.

(21) *Buvo miestai*. Kokiose vietose buvo dauguma žemiaus išvardijamų miestų, nežinia. Išpradžios paduodami vardai tų, kurie buvo Negebo žemėje, pradedant nuo rytų pusės. — (25) *Naujasias Asoras*. Ebr. *Chacor chadathah*. — (28) *Bėrsabėė*. Dabar Bir es-Seba Plg. Prad. 21, 31; 26, 31. — (30) *Harma*. Kitur

Horma ir Herma. Vz. Sk. 14, 45; aug. 12, 14. — (31) *Sikelėgas*. Paskiaus jis buvo Pilistymų karaliaus Achio atiduotas Dovidui. Vz. 1 Kar. 27, 6. — (32) *Dvidešimt devyni*. Ištikrųjų vardu yra 36; taigi, arba yra klaida skaitlinėje, arba kaikurie vardai reikia sujungti po du. — (33) *Lygumoje*. Ebr. *S'felah*. Yra tai derlinga lyguma arti Tarpžemės jūros į šiaurę nuo Gazos. — (36) *Keturiolika*.

et Cethlis ⁴¹ et Gideroth et Bethdagon et Naama et Maceda: civitates sedecim, et villæ earum. ⁴² Labana et Ether et Asan, ⁴³ Jephtha et Esna et Nesib, ⁴⁴ et Ceila et Achzib et Maresa: civitates novem, et villæ earum. ⁴⁵ Accaron cum vicis et villulis suis. ⁴⁶ Ab Accaron usque ad mare: omnia quæ vergunt ad Azotum et viculos ejus. ⁴⁷ Azotus cum vicis et villulis suis. Gaza cum vicis et villulis suis, usque ad torrentem Ægypti, et mare magnum terminus ejus. ⁴⁸ Et in monte: Samir et Jether et Socoth ⁴⁹ et Danna et Cariathsenna, hæc est Dabir: ⁵⁰ Anab et Istemo et Anim, ⁵¹ Gosan et Olon et Gilo: civitates undecim et villæ earum. ⁵² Arab et Ruma et Esaan, ⁵³ et Janum et Beththaphua et Apeca, ⁵⁴ Athmatha et Cariatharbe, hæc est Hebron, et Sior: civitates novem, et villæ earum. ⁵⁵ Maon et Carmel et Ziph et Jota, ⁵⁶ Jezrael et Jucadam et Zanoë, ⁵⁷ Accain, Gabaa et Thamna: civitates decem, et villæ earum. ⁵⁸ Halhul, et Bessur, et Gedor, ⁵⁹ Mareth, et Bethanath, et Eltecon: civitates sex et villæ earum. ⁶⁰ Cariathbaal, hæc est Cariathiarim urbs silvarum, et Arebba: civitates duæ, et villæ earum. ⁶¹ In deserto Betharaba, Meddin, et Sachacha ⁶² et Ne-

Léhémanas, Ketlis, ⁴¹ Giderotas, Bédtagonas, Naama, Makéda, šešiolika miestų ir jų sodžiai. ⁴² Labana, Eteris, Asanas, ⁴³ Jėfta, Esna, Nesibas, ⁴⁴ Keila, Achzibas, Marėsa, devyni miestai ir jų sodžiai. ⁴⁵ Akaronas su jo miesteliais ir sodžiais. ⁴⁶ Nuo Akarono iki jurai visa, kas yra ties Azotu ir jo sodžiais. ⁴⁷ Azotas su jo miesteliais ir sodžiais. Gaza su jos miesteliais ir sodžiais iki Aigypso upeliui. O Didžioji jura yra čionai jo riba. ⁴⁸ Kalnuose buvo Samiras, Jėteris, Sokotas, ⁴⁹ Dana ir Karjatsėna, tai yra Dabiras, ⁵⁰ Anabas, Istėmas, Animas, ⁵¹ Gosėnas. Olonas ir Gilas, vienuolika miestų ir jų sodžiai. ⁵² Arabas. Ruma. Esaanas, ⁵³ Janumas, Bėttafua, Afėka, ⁵⁴ Atmata, Karjat-Arbė, tai yra Ebronas, ir Sioras, devyni miestai ir jų sodžiai. ⁵⁵ Maonas, Karmėlis, Zifas. Jota, ⁵⁶ Jėzraėlis, Jukadamas, Zanoė, ⁵⁷ Akainas, Gabaa, Tamna, dešimts miestų ir jų sodžiai. ⁵⁸ Halhulis, Besuras, Gedoras, ⁵⁹ Marėtas, Bėtanotas, ir Eltekonas, šeši miestai ir jų sodžiai. ⁶⁰ Karjatbaalis, tas pats ir Karjatjarimas, miškų miestas ir Arėba, du miestų ir jų sodžių sodžiai. ⁶¹ Tyrumoje buvo Bėtaraba, Medinas, Sachacha. ⁶² Nebsanas. Druskos miestas ir Engadis, šeši miestai ir jų so-

Ištikrųjų vardų yra 15. LXX vertime nėra paskutinio. Gedarotaimo. Plg. aug. 29. e. — (48) *Kalnuose*. Tai didžianis Judo giminės plotas. Jis visus kalnuotas bent kiek žemesnis vakaruose. o rytuose kildamas vis augstyn prieina netoli Mirties jūros. — (52) *Duma*. Ebr. t. *Rumah*. — (60) *Karjatbaalis*... Tarp 59 ir 60 eil. LXX tekste yra dar išvardinta 11 miestų. buvusių Jeruzalės apylinkėje. ku-

rių kitados turėjo buti ir ebr. t. Tų miestų vardai yra tokie: *Θεωὶ*, *καὶ Ἐφραθὰ*, *αὐτῇ ἐστὶ Βαυθλέμ*, *καὶ Παγορ*, *καὶ Αἰτάν*, *καὶ Κουλόν*, *καὶ Τατάρ*, *καὶ Θωβή*, *καὶ Καρῆμ*, *καὶ Γαλῆμ*, *καὶ Θεθῆρ*, *καὶ Μανωγώ*. — (61) *Tyrumoje*. Tarp Mirties jūros ir Judo kalnų. Tenai buvo kokį laiką Dovidas (1 Kar. 23. 24), sakė savo pamokslus šv. Jonas Krikštytojas (Mt. 3. 1) ir buvo guodytas Išganytojas (Mt. 4. 1). — (62)

bsan, et civitas salis, et Engad-di: civitates sex, et villæ earum. ⁶³ Jebusæum autem habitatorem Jerusalem non potuerunt filii Juda delere: habitavitque Jebusæus cum filiis Juda in Jerusalem usque in præsentem diem.

džiai. ⁶³ Jeruzalės gi gyventojų Jėbuziečių Judo sunų negalėjo išnaikinti, ir Jėbuziečiai pasiliko gyventi draug su Judo sunumis Jeruzalėje iki šiai dienai.

2) Juozapo sunų dalis.

Caput XVI. ¹ Cecidit quoque sors filiorum Joseph ab Jordane contra Jericho et aquas ejus ab oriente: solitudo quæ ascendit de Jericho ad montem Bethel: ² et egreditur de Bethel Luza: transitque terminum Archi, Atharoth. ³ Et descendit ad occidentem juxta terminum Jephleti, usque ad terminos Beth horon inferioris, et Gazer: finiunturque regiones ejus mari magno: ⁴ possederuntque filii Joseph Manasses et Ephraim.

⁵ Et factus est terminus filiorum Ephraim per cognationes suas: et possessio eorum contra orientem Ataroth addar usque Beth horon superiorem. ⁶ Egrediunturque confinia in mare: Ma-

16. perskyrimas. ¹ Dalis, tekusi pagal burtą Juozapo sunums, buvo nuo Jordano ties Jėriku ir ties jo vandenimis į rytus, tyruma, kilstanti nuo Jėriko Bėtėlio kalno linkon; ² toliaus riba eina iš Bėtėlio Luzon, paskui pro Archio plotą Atarotan, ³ nusileidžia į vakarus išilgai Jeflėto ploto iki žemojo Bėthorono ir Gazerio apylinkėms ir baigiasi jo plotas prie Didžiosios jūros. ⁴ Tai paveldėjo Juozapo sunudu Manasas ir Efraimas.

⁵ Efraimo sunų riba pagal jų šeimynas buvo toki: jų dalis buvo rytų šone Atarot-Adaras iki augštajam Bėthoronui. ⁶ Toliaus riba prieina prie jūros; Mach-

Druskos miestas. Ebr. Ir - hammelach. — (63) Jėbuziečiai gyveno... Anot Teis. 1. 8 Izraelitai paskiaus atėmė iš Jėbuziečių žemąjį miestą; augštąjį gi atėmė tik Dovidas. Vz. 2 Kar. 5. 1...

16. 1—17, 18. Juozapo sunudu Efraimas ir Manasas gauna šiapus Jordano vieną dalį, kurios pietinė riba tuojau nurodoma (16. 1-4); toliaus aprašoma šiaurinė Efraimo giminės riba, kuria jis buvo atskirtas nuo Manaso (16. 5-10); tękęs gi Manaso giminei plotas šiapus Jordano buvo atiduotas jos šeimynoms (17. 1-13). Emus dejuoti Juozapo sunums, kad jie gavę labai mažą dalį, Jozuė jiems pataria atsikovoti daugiau iš Kananiečių (17. 14-18).

(16. 1) *Dalis, tekusi...* Dviejų Juozapo sunų plotas išpradžios nurodomas apskritai, o toliaus pasakoma, kaip jis buvo paskirstytas tarp Efraimo ir Manaso giminų. Jis buvo į šiaurę nuo Benjaminio sunų dalies, rytuose siekė Jordano upę ties Jėriku ir ties jo šaltiniais. todėl jo ribose buvo Bėtavėno tyruma. Vz. žem. 18. 12. — (2) *Iš Bėtėlio...* Vz. Prad. 28. 19. Aiškiaus nurodoma Juozapo sunų riba pietuose. — *Archio.* Plg. 2 Kar. 15. 32. — *Atarotan.* Pilnas jo vardas Atarotadaras. Vz. žem. 5. e. — *Bėthorono.* Vz. 10. 10.

(5) *Efraimo sunų riba...* Pradedant aprašinėti vien Efraimitų ribas, išpradžios trumpai atkartojama, kas aug. pasakyta apie pietinę Juozapo sunų ribą.

clmethylath vero aquilonem respicit, et circuit terminos contra orientem in Thanathselo: et pertransit ab oriente Janoe: 7 descenditque de Janoe in Ataroth et Naaratha: et pervenit in Jericho, egrediturque ad Jordanem. 8 De Taphua pertransit contra mare in Vallem arundineti, suntque egressus ejus in mare salissimum: hæc est possessio tribus filiorum Ephraim per familias suas. 9 Urbesque separatae sunt filiis Ephraim in medio possessionis filiorum Manasse, et villæ earum. 10 Et non interfecerunt filii Ephraim Chananaeum, qui habitabat in Gazer: habitavitque Chananaeus in medio Ephraim usque in diem hanc tributarius.

Caput XVII. 1 Cecidit autem sors tribui Manasse: (ipse enim est primogenitus Joseph) Machir primogenito Manasse patri Galaad, qui fuit vir pugnator, habuitque possessionem Galaad et Basan: 2 et reliquis filiorum Manasse juxta familias suas, filiis Abiezer, et filiis Helec, et filiis Esriel, et filiis Sechem, et filiis Hephher, et filiis Semida: isti sunt filii Manasse filii Joseph, mares, per cognationes suas. 3 Salphaad vero filio Hephher filii Galaad filii Machir filii Manasse non erant filii, sed solæ filiae: quarum ista sunt nomina,

metatas gi yra šiaurėje; tenai riba pasisuka rytų linkon į Tanatsėlą ir eina rytuose į Janoę; 7 iš Janoės nusileidžia į Atarotą ir Naarata, ateina į Jėriką ir pasiekia Jordaną. 8 Iš Tafuos ji eina juros linkon į Nendrių slėnį ir baigiasi prie Šuriausios juros. Ta yra Efraimo sūnų dalis pagal jų šeimynas. 9 Be to buvo atskirta Efraimo sunums miestai ir jų sodžiai Manaso sūnų dalyje. 10 O Efraimo sūnų neužmūšė Kananiečių, gyvenusių Gazere, ir Kananiečiai pasilikę gyventi iki šiai dienai tarp Efraimo kaipo čyžininkai.

17. perskyrimas. 1 Teko. tai-pogi dalis pagal burta giminei Manaso (kurs buvo Juozapo pirmimis), Manaso pirmgimiui Machirui tėvui Galaado. vyro kovotojo. paveldėjusio Galaadą bei Basaną, 2 ir kitiems iš Manaso sūnų pagal jų šeimynas, Abiezerio sunums, Helėko sunums, Esrielio sunums, Sėchėmo sunums, Hėferio sunums ir Semidos sunums; šitie yra Juozapo sunaus Manaso sūnų, vyriškiai pagal jų šeimynas. 3 Manaso gi sunaus Machiro sunaus Galaado sunaus Hėferio sunus Salpaadas neturėjo sūnų, bet tiktai duk-

Kitos ribos aprašomos labai trumpai, minint beveik visai dabar nebežinomas vietas. Šiaurinė riba regisi aprašoma pradedant nuo jos vidurio (6. 7. e.) iš pradžios Jordano, o paskui Tarpžemės juros linkon. Pats aprašymo tekstas neįsako, kad būtų visai tikras. — (7) *I Jėriką*. Riba turėjo eiti pro Jėriką iš šiaurės šono, nes pats Jėrikas buvo atiduotas Benjamino giminei. Vz. žem. 18, 21. — (8)

Iš Tafuos. Tai ne ta pati vieta, ką aug. 12. 17; 15. 34. — *Juros*: Tarpžemės. — *Nendrių slėnį*. Ebr. *Qanah*. — *Suriausios*. Ebr. t. nėra to aptarimo; kalbama gi apie Tarpžemę jurą. — (9) *Miestai... Manaso sūnų dalyje*. Vz. 1 Kron. 7. 29. (17. 1) *Manaso pirmgimiui*: draug ir viengimiui. Vz. Sk. 26. 29... — *Galaado*... Vz. Sk. 26. 30. — (2) *Ir kitiems iš Manaso sūnų*: iš Manaso ainių. — (3. 4)

Maala et Noa et Hegla et Melcha et Thersa. ⁴ Veneruntque in conspectu Eleazari sacerdotis, et Josue filii Nun, et principum dicentes: Dominus praecepit per manum Moysi, ut daretur nobis possessio in medio fratrum nostrorum. Deditque eis juxta imperium Domini possessionem in medio fratrum patris earum. ⁵ Et ceciderunt funiculi Manasse, decem, absque terra Galaad et Basan trans Jordanem. ⁶ Filiae enim Manasse possederunt hereditatem in medio filiorum ejus. Terra autem Galaad cecidit in sortem filiorum Manasse qui reliqui erant. ⁷ Fuitque terminus Manasse ab Aser, Machmethath quae respicit Sichem: et egreditur ad dextram juxta habitatores Fontis Taphuae. ⁸ Etenim in sorte Manasse ceciderat terra Taphuae, quae est juxta terminos Manasse filiorum Ephraim. ⁹ Descenditque terminus Vallis arundineti in meridiem torrentis civitatum Ephraim, quae in medio sunt urbium Manasse: terminus Manasse ab aquilone torrentis, et exitus ejus pergit ad mare: ¹⁰ ita ut possessio Ephraim sit ab austro, et ab aquilone Manasse, et utramque claudat mare, et jungantur sibi in tribu Aser ab aquilone, et in tribu Issachar ab oriente. ¹¹ Fuit-

teris, kurių šitie yra vardai: Maala, Noa, Hëgla, Mëlka ir Tër-sa. ⁴ Jos atėjo kunigo Eleazaro. Nuno sunaus Jozuės ir kunigaikščių akyvaizdon ir tarė: Viešpats įsakė per Mozę, kad mums būtų duota dalis tarp mūsų brolių. O jis joms davė pagal Viešpaties paliepimą dalį tarp jų tėvo brolių. ⁵ Taip tai Manasui teko dešimts varsnų, neskaitant Galaado ir Basano žemės anapus Jordano. ⁶ Nes Manaso dukteris paveldėjo tėviškę tarp josunų. Galaado gi žemė teko kaip dalis likusiems Manaso sunams. ⁷ Manaso ribaėjo nuo Aserio į Machmetatą, kurs yra ties Sikėmu, ir toliaus po dešinei pro Tafuos šaltinio gyventojus. ⁸ Nes Manasui teko kaip dalis žemė Tafuos miesto, kurs budamas šaly Manaso ribų pridera Efraimo sunams. ⁹ Toliaus riba eina žemyn į Nendrių slėnį į pietus nuo upelio Efraimo miestų, esančių Manaso miestų tarpe; Manaso riba yra į šiaurę nuo upelio ir jos galas prieina prie jūros; ¹⁰ taip kad Efraimo dalis yra į pietus, o Manaso į šiaurę, ir abidvi baigiasi prie jūros, šiaurės šone jiedvi susiduria su Asero gimine, o rytų šone su Isakaro gimine. ¹¹ Bet Manasas turėjo tai-

Manaso gi sunaus... Vž. Sk. 27. 1... 36. 11. — (5) *Dešimtį varsnų.* t. y. dešimtį žemės dalių; penkios buvo atiduotos toms šeimynoms, kuriose buvo vyriškiniai, o šeštoji paskirstyta į penkias daleles penkioms Salpaado dukterims. — (7) *Manaso gi riba:* pietuose nuo rytų į vakarus. — (8) *Nes Manasui...* Tafuos apylinkę atiduota Manaso giminei, bet pats Tafuos miestas tapo Efraimitų nuosavybe. — (9)

Toliaus riba... Ebr. tos eil. tekstas reiktu išversti taip: Riba nusileidžia prie Nendrių upelio; į pietus nuo upelio miestai pridera Efraimui; viduryje yra Manaso miestai, o Manaso riba yra į šiaurę nuo upelio. — *Prie jūros:* Tarpžemės. — (10) *Susiduria su Asero gimine.* Dviejų giminių plotas vienu savo šonu priderančių Manasui, šiaurėje pasiekia Asero giminės dalį. — (11) *Britanų.* Paskeenis

que hereditas Manasse in Issachar et in Aser, Bethsan et viculis ejus, et Jeblaam cum viculis suis, et habitatores Dor cum oppidis suis, habitatores quoque Endor cum viculis suis: similiterque habitatores Thenac cum viculis suis, et habitatores Mageddo cum viculis suis, et tertia pars urbis Nopheth. ¹² Nec potuerunt filii Manasse has civitates subvertere, sed cepit Chananaeus habitare in terra sua. ¹³ Postquam autem convalescerunt filii Israel, subjecerunt Chananaeos, et fecerunt sibi tributarios, nec interfecerunt eos.

¹⁴ Locutique sunt filii Joseph ad Josue, et dixerunt: Quare dedisti mihi possessionem sortis et funiculi unius, cum sim tantae multitudinis, et benedixit mihi Dominus? ¹⁵ Ad quos Josue ait: Si populus multus es, ascende in silvam, et succide tibi spatia in terra Pherezaei et Raphaim: quia angusta est tibi possessio montis Ephraim. ¹⁶ Cui responderunt filii Joseph: Non poterimus ad montana conscendere, cum ferreis curribus utantur Chananaei, qui habitant in terra campestri, in qua sitae sunt Bethsan cum viculis suis, et Jezrael mediam possidens vallem. ¹⁷ Dixitque Josue ad domum Joseph, Ephraim et Manasse: Populus multus es, et magnae fortitudinis, non habebis

pogi tėviškę tarp Isakaro ir tarp Asero, butent Bėtsaną ir jo sodžius, Jeblaamą su jo sodžiais, Doro gyventojus su jų miestais, taipogi Endoro gyventojus su jų sodžiais, lygiai ir Tenako gyventojus su jų sodžiais, Magėdą su jų sodžiais ir trečią Nofeto miesto dalį. ¹² Manaso suns neįstengė išgriauti šitų miestų, ir Kananiečiai ėmė toliaus gyventi savo žemėje. ¹³ Sustiprėję gi Izraelio suns pavėrgė Kananiečius ir padarė juos čyžininkais, bet jų neužmusė.

¹⁴ Tuomet Juozapo suns kalbėjo Jozuei ir tarė: Kodėl man davei paveldėti tik vieną dalį ir vieną varną, tuotarpu kad mūsų toki daugybė ir Viešpats mane palaimino? ¹⁵ Jozuė jiems tarė: Jei esi skaitlinga tauta, pakilk į mišką ir išsikirsk sau plotus Pereziečių ir Rafaimų žemėje, nes Efraimo kalno dalis tau perangšta. ¹⁶ Juozapo suns jam atsakė: Mes negalėsime pakilti į kalnuotas vietas, nes Kananiečiai, kurie gyvena lygumoje, kame yra Bėtsanas su savo sodžiais ir kame Jėzraelis užima vidurį slėnio, naudoja geležiniais vežimais. ¹⁷ Jozuė gi tarė Juozapo namams Efraimui ir Manasui: Esi skaitlinga tauta ir didžios galybės;

jo vardas buvo Skytopolis (Teis. 3. 10; 2 Mak. 12, 29); dabar Beisan Jordano slėnyje. — *Jeblaamų*. Plg. 4 Kar. 9, 27. — *Endoro*. Plg. 1 Kar. 28, 7. — *Trečių Nofeto*... Ebr. t.: tris augštumas. Ant jų buvo trys aug. išvardintieji miestai.

(14) *Tik vieną dalį*. Dviejų Juozapo sunų giminėms šiapus Jordano duota vie-

ną dalį. kurią tik perskirta į dvi pusi. — *Palaimino*. Plg. Prad. 49. 25. 26; Atk. 33. 13... — (15) *Jei esi*... Jie privalo pasinaudoti savo stiprybe ir padaryti tai, ko kiti silpnesni neįstengtu nuveikti. — (16) *Mes negalime pakilti*... Ebr. t.: Kalno mums neįstengs. Juozapo suns atkartoja savo skundą ir ypač atkreipia atidę į slėnį, kurio jie sakosi nega-

sortem unam, ¹⁸ sed transibis ad montem, et succides tibi, atque purgabis ad habitandum spatia: et poteris ultra procedere cum subverteris Chananaeum, quem dicis ferreos habere currus, et esse fortissimum.

tau negana vienos dalies; ¹⁸ bet eisi į kalnus, išsikirsi sau ir apivalysi plotus apsigyventi, galėsi ir toliaus eiti, kuomet apgalėsi Kananiečius, kurie, kaip sakai, turi geležinių vežimų ir yra labai stiprūs.

3) Septynių kitų giminių dalis.

Caput XVIII. ¹ Congregatique sunt omnes filii Israel in Silo, ibique fixerunt tabernaculum testimonii, et fuit eis terra subjecta. ² Remanserant autem filiorum Israel septem tribus, quae necdum acceperant possessiones suas. ³ Ad quos Josue ait: Usquequo marcetis ignavia, et non intratis ad possidendam terram, quam Dominus Deus patrum vestrorum dedit vobis? ⁴ Eligite de singulis tribubus ternos viros, ut mittam eos, et pergant atque circumcant terram, et describant eam juxta numerum uniuscujusque multitudinis: referantque ad me quod descripserint. ⁵ Dividite

18. perskyrimas. ¹ Visi Izraelio sūnūs susirinko Sile ir tenai ištiesė liudijimo šėtra, o žemė buvo jiems pavergtą. ² Buvo gipasilikusios septynios Izraelio sūnų giminės, kurios dar nebuvo gavusios savo dalies. ³ Taigi, Jozuė jiems tarė: Kaip ilgai dar jūs pasiliksite nerangūs ir neeisite paveldėtį žemės, kurią Viešpats, jūsų tėvų Dievas, jums davė? ⁴ Išrinkkite iš kiekvienos giminės po tris vyrus. kad juos siųsčiau ir kad jie pakilę perėitų žemę, ją aprašytu pagal kiekvienos giminės skaitlių ir atneštu pas mane, ką bus aprašę. ⁵ Pasidalinkite sau žemę į

lėsią paimti dėlei geležinių Kananiečių vežimų; bet iš Jozuės susilaukia rimto atsakymo ir paraginimo drąsiai eiti prieš priešus. — (18) *Galėsi ir toliaus...* Ebr. t.: „tau priderės ir jo (miško) išėjimas, ir tu išvarysi Kananiečius“. Taigi. Jozapo sūnų dalis bus praplatinta plotais aplink kalną.

18. 1—19, 51. Kada sandoros šėtra buvo perkelta į Silą. Jozuė liepia išrinkti vyrus, kurie aprašytu dar negavusių dalių giminų žemę, ją paskirstyti į septynias dalis, kurias jis atiduoda pagal burtą septynioms giminėms (18. 1-10); toliaus nurodoma ribos, miestai ir sodžiai, tekusieji kiekvienai giminei, butent Benjamino (18, 11-28), Simeono (19, 1-9), Zabulono (19, 10-16), Isakaro (19, 17-23), Asero (19, 24-31), Neftalio (19, 32-39)

ir Dano (19, 40-48); galop pasakojama, kas buvo duota pačiam Jozuei (19, 49-51).

(18. 1) *Sile.* Dabar Selun, prie kelio vedančio iš Jeruzalės į Sikėmą (Nabulų), nepertoli nuo to paskutiniojo miesto. Silas buvo viduryje Palestinos, Efraimo giminės plote, ir čionai pasiliko sandoros šėtra iki Samuėlio laikais. — (3) *Pasiliksime nerangūs...* Kada jau dauguma Kananiečių buvo apgalėta, ir dalis Izraelitų apėmė sau paskirtas žemes, kiti, papratę gyventi šėtrose, nebesiskubino eiti kiekviena į savo vietą. — (4) *Iš kiekvienos giminės,* t. y. iš likusių septynių. — *Pagal... skaitlių:* kiek kuriai giminei buvo reikalinga, žiūrint į didesnę ar mažesnę šeimynų skaitlių. Išrinktieji vyrai turėjo tik aprašyti žemę, nurodant jos padalinimą į apskričius, jos derlingumą, miestus ir tt. — (5) *Judas tepasilic-*

vobis terram in septem partes: Judas sit in terminis suis ab australi plaga, et domus Joseph ab aquilone. ⁶ Mediam inter hos terram in septem partes describe: et huc venietis ad me, ut coram Domino Deo vestro mittam vobis hic sortem: ⁷ quia non est inter vos pars Levitarum, sed sacerdotium Domini est eorum hereditas. Gad autem et Ruben, et dimidia tribus Manasse jam acceperant possessiones suas trans Jordanem ad orientalem plagam: quas dedit eis Moyses famulus Domini. ⁸ Cumque surrexissent viri, ut pergerent ad describendam terram, praecepit eis Josue, dicens: Circuite terram, et describe eam, ac revertimini ad me: ut hic coram Domino, in Silo mittam vobis sortem. ⁹ Itaque perrexerunt: et lustrantes eam, in septem partes diviserunt, scribentes in volumine. Reversique sunt ad Josue in castra Silo. ¹⁰ Qui misit sortes coram Domino in Silo, divisitque terram filiis Israel in septem partes.

¹¹ Et ascendit sors prima filiorum Benjamin per familias suas, ut possiderent terram inter filios Juda et filios Joseph. ¹² Fuitque terminus eorum contra aquilonem a Jordane: pergens juxta latus Jericho septentrionalis plagæ, et inde contra occidentem ad montana conscendens, et perveniens ad solitu-

septynias dalis; Judas tepasilieka savo ribose pietų krašte, o Juozapo namai šiaurėje; ⁶ likusią gi žemę aprašykite ir padarykite iš jos septynias dalis; paskui ateisite čia pas mane, kad Viešpaties, jūsų Dievo, akivaizdoje mesčiau jums čionai burta; ⁷ nes Lėvitai negauna dalies tarp jūsų, bet Viešpaties kunigystė yra jų dalis. Gadas gi, Rubenas ir Manaso giminės pusė jau gavo savo tėviškę anapus Jordano įrytus nuo jo; ir ją jiems davė Viešpaties tarnas Mozė. ⁸ Kuomet vyrai pakilo, kad eitu žemės aprašytų, Jozuė jiems įsakė ir tarė: Pereikite žemę, ją aprašykite ir sugrįžkite pas mane, kad čionai Viešpaties akivaizdoje Sile mesčiau jums burta. ⁹ Tai gi, jie išėjo ir apžiūrėję žemę paskirstė į septynias dalis, surašydami knygon; paskui sugrįžo į Silo stovyklą pas Jozuę. ¹⁰ Jis metė burtas Viešpaties akivaizdoje Sile ir padalino žemę į septynias dalis tarp Izraelio sunų.

¹¹ Pirmoji iškritusi burta buvo Benjamino sunų pagal jų šeimynas, kad jie paveldėtų žemę tarp Judo sunų ir Juozapo sunų. ¹² Jų riba šiaurėje prasideda nuo Jordano ir eina toliaus pro Jėriką iš šiaurės šono; iš ten ji pakilsta vakarų linkon į kalnus ir prieina prie Bėtavėno tyrumos; ¹³ paskui ji eina į

ka... Jozuė, tiesa. primena, kad gavusios dalį Judo ir Juozapo giminės privalo pasilikti savo vietose viena. pietuose, antra gi šiaurėje, bet jis nesako, kad Judo ir Juozapo ribose nebūs padaryta jokios permainos. — (6) *Likusią*... Ebr. t.: jų aprašysite žemę, septynias dalis. ir atnešite aprašymą pas mane, kad... — (9) *Tai gi*,

jie išėjo... Ebr. t.: „vyrai išėjo, perėjo žemę ir ją aprašė pagal miestus, septynias dalis, knygoje“. Pats paskirstymas į septynias dalis regimai buvo padarytas jau sugrįžus išsiųstiesiems.

(12-14) *Jų riba šiaurėje*... Ebr. t.: „riba pakilsta pro Jėriką šiaurės linkon“. Buvo tai ta pati riba, ką ir Efraimo ri-

dinem Bethaven. ¹³ atque pertransiens juxta Luzam ad meridiem, ipsa est Bethel: descenditque in Ataroth addar in montem, qui est ad meridiem Bethoron inferioris: ¹⁴ et inclinatur circuiens contra mare ad meridiem montis qui respicit Bethoron contra Africum: suntque exitus ejus in Cariath baal, quæ vocatur et Cariathiarim, urbem filiorum Juda: hæc est plaga contra mare, ad occidentem. ¹⁵ A meridie autem ex parte Cariathiarim egreditur terminus contra mare, et pervenit usque ad fontem aquarum Nephtoa. ¹⁶ Descenditque in partem montis, qui respicit Vallem filiorum Ennom: et est contra septentrionalem plagam in extrema parte Vallis Raphaim. Descenditque in Geennom (id est, Vallem Ennom) juxta latus Jebusæi ad austrum: et pervenit ad Fontem Rogel, ¹⁷ transiens ad aquilonem, et egrediens ad Ensemes, id est fontem solis: ¹⁸ et pertransit usque ad tumulos, qui sunt e regione Ascensus Adomim: descenditque ad Abenboen, id est, lapidem Boen filii Ruben: et pertransit ex latere aquilonis ad campestria: descenditque in planitiem, ¹⁹ et prætergreditur contra aquilonem Beth hagla: suntque exitus ejus contra linguam maris salsissimi ab aquilone in fine Jordanis ad australem plagam: ²⁰ qui est terminus illius ab oriente: hæc est

pietus pro Luza. kuri vadinasi taipogi Bêteliu, nusileidžia į Atarotadara arti kalno, kurs yra i pietus nuo žemojo Bêthorono: ¹⁴ toliaus ji pasisuka nusileisdama jūros linkon, pietuose nuo kalno, kurs yra ties Bêthoronu pietų šone, ir baigiasi Judo sunų mieste Karjatbaale, kurs vadinasi taipogi Karjatjarimu. Taisai yra jos šonas ties jura vakaruose. ¹⁵ Pietų šone riba prasideda nuo Karjatjarimo ties jura ir eina iki Neftos vandens šaltiniui; ¹⁶ toliaus nusileidžia iki daliai kalno, kurs yra ties Ennomo sunų slėniu prie šiaurinio Rafaimų slėnio galo, nueina žemyn į Geennomą (tai yra į Ennomo slėnį) išilgai Jėbuziečių šono pietuose ir ateina iki Rogelio šaltiniui; ¹⁷ tenai pasisuka į šiaurę, eina prie Ensemo, tai yra prie Saulės šaltinio. ¹⁸ tęsiasi iki kauburių, esančių ties Adomimo angštumomis, nusileidžia iki Abenboenui, tai yra iki Rubeno sunaus Boeno akmeniui, praeina iš šiaurės pusės iki laukų ir nusileidžia į lygumą. ¹⁹ praeina iš šiaurės šono pro Bêt-Haglą ir baigiasi prie šiaurinio Suriausios jūros liežuvio, prie pietinio galo Jordano, ²⁰ kurs yra jų riba rytų šone. Ta yra Benjamino sunų pagal jų šeimynas dalis su jų ribomis

ba pietuose. Vz. aug. 16. 1... — *Eina i pietus pro Luza*... Ebr. t.: eina pro Luza pietiniu Luzos šonu. — (15-20) *Pietų šone*... Ta pati riba buvo Judo giminių šiaurėje. Vz. aug. 15, 5-9. 19. e. gale ebr. t. dar pasakyta: Ta yra

pietinė riba; o 20. e. prasideda taip: *Jordanas yra riba iš rytų šono*. — (24) *Emonos sodžius*. Ebr. *K'far ha ammonai*. — (26) *Mespé*. Ktur Maspa. Vz. Teis. 20, 1; 1 Kar. 7. 5 ir k.

possessio filiorum Benjamin per terminos suos in circuitu, et familias suas. ²¹ Fueruntque civitates ejus, Jericho et Beth hagla et Vallis Casis, ²² Beth Araba et Samaraim et Bethel ²³ et Avim et Aphara et Ophera, ²⁴ villa Emona et Ophni et Gabee civitates duodecim, et villæ earum. ²⁵ Gabaon et Rama et Beroth, ²⁶ et Mesphe et Caphara, et Amosa ²⁷ et Recem, Jarephel et Tharela, ²⁸ et Sela, Eleph, et Jebus, quæ est Jerusalem, Gabaath et Cariath: civitates quatuordecim, et villæ earum. Hæc est possessio filiorum Benjamin juxta familias suas.

Caput XIX. ¹ Et egressa est sors secunda filiorum Simeon per cognationes suas: fuitque hereditas ² eorum in medio possessionis filiorum Juda: Bersabee et Sabee et Molada ³ et Hasersual, Bala et Asem ⁴ et Eltholad, Bethul et Harma ⁵ et Siceleg et Bethmarchaboth et Hasersusa ⁶ et Bethlebaoth et Sarohen: civitates tredecim, et villæ earum. ⁷ Ain et Remmon et Athar et Asan: civitates quatuor, et villæ earum: ⁸ omnes viculi per circuitum urbium istarum usque ad Baalath Beer Ramath contra australem plagam. Hæc est hereditas filiorum Simeon juxta cognationes suas, ⁹ in possessione et funiculo filiorum Juda: quia major erat: et idcirco filii Simeon possederunt in medio hereditatis eorum.

aplinkui. ²¹ Jo miestai buvo Jėrikas, Bėt-Hagla, Kasio slėnis, ²² Bėt-Araba, Samaraimas, Bėt-ėlis, ²³ Avimas. Afara, Oferas, ²⁴ Emonos sodžius, Ofnis, Gabėė; dvylika miestų ir jų sodžiai. ²⁵ Gabaonas, Rama, Berotas, ²⁶ Mėspė, Kafarą, Amosa, ²⁷ Rekėmas. Jarėfėlis, Tarėla, ²⁸ Sėla, Elėfas, Jėbus, tai yra Jeruzalė, Gabaatas ir Karjatas, keturiolika miestų ir jų sodžiai. Ta yra Benjamino sūnų dalis pagal jų šeimynas.

19. perskyrimas. ¹ Antroji burta teko Simeono sunums pagal jų šeimynas; jų gi tėviškė buvo ² Judo sūnų dalies viduryje: Bersabėė, Sabėė, Molada. ³ Hasersualis, Bala, Asėmas, ⁴ Eltoladas, Bėtulis, Harma, ⁵ Sikelėgas, Bėtmarkabotas, Hasersusa, ⁶ Bėtlėbaotas ir Sarohėnas; trylika miestų ir jų sodžiai; ⁷ Ainas, Remonas, Ataras ir Asanas; keturi miestai ir jų sodžiai; ⁸ visi miesteliai aplink šituos miestus iki Baalat-Bėėrui Ramatui pietuose. Ta yra tėviškė Simeono sūnų pagal jų šeimynas ⁹ Judo sūnų tėviškės dalyje, nes šita buvo perdidelė, ir todėl Simeono sūnus gavo dalį jų tėviškės viduryje.

(19. 1) *Simeono sunums...* Judo giminė pasiliko pietuose, bet jos miestų dalis su aplinkiniais sodžiais buvo atiduota neskaitylingai Simeono giminei, kuri tuo metu liko išskirstyta (plg. Prad. 49, 7).

Dauguma jos miestų buvo išvardinta, išskaitant Judo miestus. Vž. aug. 15, 21.
— (6) *Trylika*. Vardų ištikryų yra keturiolika; bet Bėrsabėė ir Sabėė rasi buvo tas pats miestas.

¹⁰ Ceciditque sors tertia filiorum Zabulon per cognationes suas: et factus est terminus possessionis eorum usque Sarid. ¹¹ Ascenditque de mari et Merala, et pervenit in Debbaseth, usque ad torrentem qui est contra Jeconam. ¹² Et revertitur de Sared contra orientem in fines Ceseleththabor: et egreditur ad Dabereth, ascenditque contra Japhie. ¹³ Et inde pertransit usque ad orientalem plagam Gethhepher et Thacasin: et egreditur in Remmon, Amthar et Noa. ¹⁴ Et circuit ad aquilonem Hanathon: suntque egressus ejus Vallis Jephtahel, ¹⁵ et Cateth et Naalol et Sameron et Jerala et Bethlehem: civitates duodecim, et villæ earum. ¹⁶ Hæc est hereditas tribus filiorum Zabulon per cognationes suas, urbes et viculi earum.

¹⁷ Issachar egressa est sors quarta per cognationes suas. ¹⁸ Fuitque ejus hereditas Jezrael et Casaloth et Sunem ¹⁹ et Hapharaim et Seon, et Anaharath ²⁰ et Rabboth et Cesion, Abes, ²¹ et Rameth, et Engannim, et Enhadda, et Bethpheses. ²² Et pervenit terminus ejus usque Thabor et Sehesima et Bethsames: eruntque exitus ejus Jordanis: civitates sedecim, et villæ earum. ²³ Hæc est possessio filiorum Issachar per cognationes suas, urbes, et viculi earum.

¹⁰ Trečioji burta teko Zabulono sunums pagal jų šeimynas; jų dalies riba tęsiasi iki Saridui; ¹¹ ji pakilsta nuo jūros ir nuo Meralos ir eina į Debasę-tą iki upeliui, kurs yra ties Jeconamu. ¹² Iš Sarėdo ji pasisuka rytų linkon į Kėsėlėttaboro apylinkes, toliaus eina prie Dabėrėto ir pakilsta į Jafė; ¹³ o iš ten nueina į rytus nuo Gėthėferio ir Takasino, toliaus į Remoną, Amtarą ir Noą. ¹⁴ ir pasisuka į šiaurę Hanatono linkon; baigiasi gi ji Jėftaėlio slėnyje, ¹⁵ Katėte. Naalolyje, Semerone. Jeraloje ir Bethiejuje; apima gi dvyliką miestų ir jų sodžius. ¹⁶ Ta yra tėvainystė, miestai ir jų sodžiai giminės Zabulono sunų pagal jų šeimynas.

¹⁷ Ketvirtoji burta teko Isakarui pagal jo šeimynas. ¹⁸ Jo tėvainystė buvo Jėzraėlis, Kasalotas, Sunėmas, ¹⁹ Hafaraimas, Seonas, Anaharatas, ²⁰ Rabotas, Kesionas, Abėsas. ²¹ Ramėtas, Enganimas. Enhada. Bėtpesėsas. ²² Jo riba eina iki Taborui, Sehesimai ir Bėtsamui; baigiasi gi prie Jordano; išviso šešiolika miestų ir jų sodžiai. ²³ Ta yra dalis, miestai ir jų sodžiai Isakaro sunų pagal jų šeimynas.

(10) Iki Saridui. Jo vieta nežinoma, todėl nežinia, kame buvo ir ribos pradžia. — (11) Iki upeliui: Kisonui. Teis. 4, 7. 13. — Jeconamu. Kitur Jachananas. Vž. aug. 12, 22. — (12) Iš Sarėdo. Tas pats vardas, ką ir 10. e. — (14) Jėftaėlio. Tas slėnis yra ties Genezarėto ežeru ir Tarp-

žome jura. — (16) Ta yra tėvainystė... Jos plotas buvo tarp Tarpžemės jūros, Karmėlio ir pietinio Genezarėto ežero galo, į šiaurę nuo Isakaro. į pietryčius nuo Asero ir į pietvakarius nuo Neftalio. (17-23) Isakarui pagal jo... Isakaro giminės plotas buvo tarp Jordano rytuo-

²⁴ Ceciditque sors quinta tribui filiorum Aser per cognationes suas: ²⁵ fuitque terminus eorum Halcath et Chali et Beten et Axaph ²⁶ et Elmelech et Amad et Messal: et pervenit usque ad Carmelum maris et Sihor et Labanath. ²⁷ Ac revertitur contra orientem Bethdagon: et pertransit usque Zabulon et Vallem Jephthael contra aquilonem in Bethemec et Nehiel. Egrediturque ad laevam Cabul. ²⁸ et Abran et Rohob et Hamon et Cana, usque ad Sidonem magnam. ²⁹ Revertiturque in Horma usque ad civitatem munitissimam Tyrum, et usque Hosai: eruntque exitus ejus in mare de funiculo Achziba: ³⁰ et Amma et Aphec et Rohob: civitates viginti duae, et villae earum. ³¹ Haec est possessio filiorum Aser per cognationes suas, urbesque et viculi earum.

³² Filiorum Nephtali sexta sors cecidit per familias suas: ³³ et cepit terminus de Heleph et Elon in Saananim, et Adami, quae est Neceb, et Jebnael usque Lecum: et egressus eorum usque ad Jordanem: ³⁴ revertiturque terminus contra occidentem in Azanotthabor, atque inde egreditur in Hucuca, et pertransit in Zabulon contra meridiem, et in Aser contra occi-

²⁴ Penktoji burta teko Asero sunų giminei pagal jų šeimynas. ²⁵ Jų ribos buvo Halkatas, Chalis, Bėtėnas, Aksafas, ²⁶ Elmėlėkas, Amaadas ir Mesalis; jos siekia Karmėlį prie jūros, Sihorą ir Labanatą. ²⁷ pasisuka rytų linkon į Bėtdagoną ir eina iki Zabulonui ir Jėftaėlio slėniui šiaurės linkon į Bėtemėką ir Nehiėlį. Toliaus eina po kairei nuo Kabulo, ²⁸ Abrano, Rohobo, Hamono ir Kanos iki didžiajam Sidonui. ²⁹ pasisuka Hormon iki stipriausiam Tyro miestui ir iki Hosai, ir ji baigiasi prie jūros Achzibo varsnu; ³⁰ be to joje yra Amona, Afėkas ir Rohobas, išviso dvidešimt du miestai ir jų sodžiai. ³¹ Ta yra dalis, miestai ir jų sodžiai Asero sunų pagal jų šeimynas.

³² Šeštoji burta teko Neftalio sunums pagal jų šeimynas. ³³ Jų riba tęsiasi nuo Helėfo ir Elono per Saananimą, Adami, tai yra Nekėbą, ir per Jebnaėlį iki Lekumui, ir ji eina toliaus iki Jordanui; ³⁴ paskui ji pasisuka vakarų linkon į Azanottaborą, iš čia eina į Hukuką, prieina pietuose prie Zabulono, prie Asero vakaruose ir prie Judo

se, Zabulono šiaurėje. Karmėlio kalno ir Manaso vakaruose ir pietuose.

(24) Asero sunų giminei. Jos kaimynais rytuose buvo Neftalio giminė, o pietuose Zabulono. Asero plotas tęsėsi išilgai Tarpžemės jūros maždaug nuo Karmėlio iki Sidoanui, bet pati pajūrė pasiliko ištikrųjų Penikijiečių rankose. — (26) Karmėli prie jūros. Ebr. t: Karmėlio jūros šone, todėl vakaruose. — Sihorą ir Labanotą, Ebr. *šichor-libnath*,

Libnato upė, rasi Nahr Zerkas, tekanti į jūrą pietuose nuo Karmėlio. — (27) Jėftaėlio slėniui. Plg. aug. 14. e. — (29) Hormon. Ebr. *Ramah*. Tekstas čionai regimai sugadintas.

(32) Neftalio sunums. Jų plotas buvo išilgai Jordano upės nuo jos pradžios iki Genezarėto ežerui ir toliaus išilgai to ežero. — (33) Jų riba... 33. e. nurodomos ribos vakaruose, šiaurėje ir rytuose, o 34. e. riba pietuose. — (34) Prie

dentem, et in Juda ad Jordannem contra ortum solis. ³⁵ Civitates munitissimæ, Assedin, Ser, et Emath, et Reccath, et Cenereth, ³⁶ et Edema, et Arama, Asor ³⁷ et Cedec et Edrai, Enhacor ³⁸ et Jeron et Magdall, Horem et Bethanath et Bethsames: civitates decem et novem, et villæ earum. ³⁹ Hæc est possessio tribus filiorum Neftalio per cognationes suas, urbes et viculi earum.

⁴⁰ Tribui filiorum Dan per familias suas egressa est sors septima: ⁴¹ et fuit terminus possessionis ejus Sara et Esthaol, et Hirsemes, id est civitas solis. ⁴² Selebin et Ajalon et Jethela, ⁴³ Elon et Themna et Acron, ⁴⁴ Elthece, Gebbethon et Balaath, ⁴⁵ et Jud et Bane et Barach et Gethremmon: ⁴⁶ et Mejaron et Arecon, cum termino qui respicit Joppen, ⁴⁷ et ipso fine concluditur. Ascenderuntque filii Dan, et pugnaverunt contra Lesem, ceperuntque eam: et percusserunt eam in ore gladii, et possederunt, et habitaverunt in ea, vocantes nomen ejus Lesem Dan, ex nomine Dan patris sui. ⁴⁸ Hæc est possessio tribus filiorum Dan, per cognationes suas, urbes et viculi earum.

⁴⁹ Cumque complisset sorte dividere terram singulis per tribus suas, dederunt filii Israel possessionem Josue filio Nuno in medio sui, ⁵⁰ juxta præce-

Jordano šone saulėtekiuose. ³⁵ Jų stipriausi miestai Asedimas, Sėras, Ematas, Rekatas, Kenerėtas, ³⁶ Edėma, Arama, Asoras, ³⁷ Kedėsas, Edrajis, Enhasoras, ³⁸ Jeronas, Magdalėlis, Horėmas, Bėtanatas ir Bėtsamas, devyniolika miestų ir jų sodžiai. ³⁹ Ta yra dalis, miestai ir jų sodžiai, Neftalio sūnų giminės pagal jų šeimynas.

⁴⁰ Septintoji burta teko Dano sūnų giminei pagal jų šeimynas. ⁴¹ Jų dalies riba buvo Sara, Estaoelis, Hirsėmas, tai yra Saulės miestai. ⁴² Selebinas, Ajalonas, Jetėla, ⁴³ Elonas, Tėmna, Akronas, ⁴⁴ Eltėkė, Gebetonas, Balaatas, ⁴⁵ Judis, Banė, Barachas, Gėtremonas, ⁴⁶ Mejarkonas ir Arekonas su jo plėtu ties Joppe; ⁴⁷ ir čionai riba baigiasi. Bet Dano sūnų pakilo, kovojo prieš Lesėmą ir jį paėmė; jie jį ištiko kalavijo ašmenimis, paveldėjo ir jamė gyveno, permaining jo vardą Lesėmą į Daną nuo savo tėvo Dano vardo. ⁴⁸ Ta yra dalis, miestai ir jų sodžiai, Dano sūnų giminės pagal jų šeimynas.

⁴⁹ Kuomet Jozuė pabaigė dailinti burta žemę kiekvienam pagal jo giminę, Izraelio sūnų davė Nuno sūnui Jozuei pavel-

Judo. LXX vertime to žodžio nėra. Ir ištikrųjų Neftalio plotas negalėjo susidurti su Judo dalimi. — (38) *Devyniolika.* Skaitlinė netikra kaip ir kitose vietose.

(40) *Dano sūnų giminei.* Jų plotas

buvo Tarpžemės jūros pakraštyje į vakarus nuo Efraimo; bet jie dar sau užkovojo Lesėmo apylinkę. Vž. žem. 47. e. Kaikurie jų miestai buvo išpradžios paskirti Judo giminei. — (47) *Prieš Lesė-*

ptum Domini, urbem quam postulavit, Thamnat Saraa in monte Ephraim: et ædificavit civitatem, habitavitque in ea.

⁵¹ Hæ sunt possessiones, quas sorte diviserunt Eleazar sacerdos, et Josue filius Nun, et principes familiarum, ac tribuum filiorum Israel in Silo, coram Domino ad ostium tabernaculi testimonii, partitque sunt terram.

dėti savo tarpe, ⁵⁰ kaip Viešpats buvo įsakęs, Tamnat-Saraos miestą, kurio jis reikalavo, ant Efraimo kalnų; jis gi pasistatė miestą ir jame apsigyveno.

⁵¹ Tos yra dalys, kurias burta paskirstė kunigas Eleazaras, Nuno sunus Jozuė, šeimynų ir Izraėlio giminių kunigaikščiai Sile Viešpaties akyvaizdoje prie liudijimo šėtros angos, ir taip jie padalino žemę.

4) Prieglaudos miestų paskyrimas.

Caput XX. ¹ Et locutus est Dominus ad Josue, dicens: Loquere filiis Israel, et dic eis: ² Separate urbes fugitivorum, de quibus locutus sum ad vos per manum Moysi; ³ ut confugiat ad eas quicumque animam percusserit nescius: et possit evadere iram proximi, qui ultor est sanguinis: ⁴ cum ad unam harum confugerit civitatum, stabit ante portam civitatis, et loquetur senioribus urbis illius ea, quæ se comprobent innocentem: sicque suscipient eum, et dabunt ei locum ad habitandum. ⁵ Cumque ultor sanguinis eum

20. perskyrimas. ¹ Viešpats kalbėjo Jozuei, tardamas: Kalbėk Izraėlio sunams ir jiems sakyk: ² Atskirkite pabėgėliams miestus, apie kuriuos jums kalbėjau per Mozę, ³ kad i juos bėgtu kiekvienas, kurs bus užmušęs žmogų netyčiomis, ir galėtu išvengti rustybės artimo, kurs yra kraujo kersintojas. ⁴ Atbėgęs į vieną iš tų miestų, jis sustos prie miesto vartų ir pasakys ano miesto vyresniesiems tai, kas patvirtina jo nekaltybę; po to jie jį priims ir jam duos vietos apsigyventi. ⁵

mą. Kitur Lais. Vz. Teis. 18, 1... kamė plačiaus pasakojama apie to miesto užkariavimą.

(50) *Tamnat - Saraos miestą.* Spėjama, kad dabar ta vieta vadinasi Tibne. — *Ant Efraimo kalnų:* todėl Efraimo giminėje, iš kurios buvo kilęs pats Jozuė. — *Pasistatė:* sustiprino.

20, 1 - 9. Išpildant Dievo duotąjį įsakymą, paskiriamu šeši prieglaudos miestai, trys šiaupis ir trys anapus Jordano.

(20, 1) *Viešpats kalbėjo:* kada Žadėtoji žemė buvo jau padalinta tarp Izraėlio sunų. — (2) *Pabėgėliams miestus, apie*

kuriuos... Vz. Iš. 21, 13; Sk. 35, 9.. Atk. 19, 2... — (3) *Artimo, kurs yra...* Teisė kersinti už žmogaus užmušimą buvo palikta tik artimesniam užmuštojo giminei. Kas tyčiomis užmušdavo žmogų, įzeisdavo ne tik užmuštojo šeimyną, bet ir patį Dievą, į kurio paveikslą žmogus sutvertas; todėl tikroju kersintoju už išlietą kraują yra Dievas. Plg. Prad. 9, 5 — (4) *Jis sustos prie miesto...* Tai turėjo būti tik trumpas bylos tyrinėjimas; teismas gi turėjo įvykti vėliaus kersintojo akyvaizdoje. — (5) *Nes jis užmušė...* Ebr. t.: nes jis netyčiomis užmušė savo artimą, dar nebudamas iki tam

fuerit persecutus, non tradent in manus ejus: quia ignorans percussit proximum ejus, nec ante biduum triduumve, ejus probatur inimicus. ⁶ Et habitabit in civitate illa, donec stet ante iudicium causam reddens facti sui, et moriatur sacerdos magnus, qui fuerit in illo tempore: tunc revertetur homicida, et ingredietur civitatem et domum suam de qua fugerat.

⁷ Decreveruntque Cedes in Galilæa montis Nephthali, et Sichem in monte Ephraim, et Cariatharbe, ipsa est Hebron in monte Juda. ⁸ Et trans Jordannem contra orientalem plagam Jericho, statuerunt Bosor, quæ sita est in campestri solitudine de tribu Ruben, et Ramoth in Galaad de tribu Gad, et Gaulon in Basan de tribu Manasse. ⁹ Hæ civitates constitutæ sunt cunctis filiis Israel, et advenis, qui habitabant inter eos: ut fugeret ad eas qui animam nescius percussisset, et non moreretur in manu proximi, effusum sanguinem vindicare cupientis, donec staret ante populum expositurus causam suam.

Jei paskui jį atsivys kraujo keršintojas, neišduos į jo rankas, nes jis užmušė savo artimą netyčiomis ir nepriparodyta, kad dviem arba trimis dienomis anksčiau būtų buvęs jo neprietelis. ⁶ Jis gyvens aname mieste, kol eis į teisimą atsakytų už savo pasielgimą ir kol neišduos vyriausis kunigas, koks bus tuo metu; paskui žmogžudis sugrįš ir įeis į savo miestą ir namus, iš kurių buvo pabėgęs.

⁷ Taigi, jie paskyrė Kėdėsą Galilėjoje Neftalio kalnuose, Sikėmą Efraimo kalnuose ir Karjat-Arbę, tai yra Ebroną, Judo kalnuose. ⁸ Anapus Jordano į rytus nuo Jeriko paskyrė Bosorą, esantį tyrumos gilumoje tarp Rubeno giminės, tarp Gado giminės Ramotą Galaade ir tarp Manasų giminės Gauloną Basane. ⁹ Šitie miestai buvo paskirti visiems Izraelio sunams ir jų tarpe gyvenantiems ateiviams, kad į juos bėgtų, kas netyčiomis bus užmušęs žmogų, ir kad nenumirtų rankose artimo, geidžiančio atkeršinti už išlietą kraują, kol eis prieš tautą, kad išdėstytų savo bylą.

5) Kunigų ir Lėvitų miestai.

Caput XXI. ¹ Accesseruntque principes familiarum Levi ad

21. perskyrimas. ¹ Lėvio šeimynų kunigaikščiai prisiartino

laikui jo neprieteliui. Vz. Atk. 19, 4-6.

(7) *Galilėjoje*. Tas vardas, reiškiantis apskritį, kuriuo paskiaus vadinta visą siaurąją Palestinos pusę, čionai sutinkamas pirmą sykį. — (8) *Paskyrė*: patvirtino anksčiau Mozės padarytą paskyrimą.

21, 1-43. Pareikalavus Lėvio giminėi sau pažadėtųjų miestų, pirma nuta-

riama pagal būrą, kokiose giminėse gaus miestus atskiros Lėvitų šeimynos (1-8); paskui išskaitomi miestai, atiduoti Aarono sunams, t. y. kunigams (9-19). Kato šeimynoms (20-26), Gersono (27-33) ir Merario (34-40); galop pažymima, kad visas Dievo įsakytas padalinimas buvo jau įvykdytas.

(21. 2) *Viešpats įsakė...* Vz. Sk. 35, 6... — (3) *Miestus ir jų priemiesčius*:

Eleazarum sacerdotem, et Josue filium Nun, et ad duces cognitionum per singulas tribus filiorum Israel: ² locutique sunt ad eos in Silo terræ Chanaan, atque dixerunt: Dominus præcepit per manum Moysi, ut darentur nobis urbes ad habitandum, et suburbana earum ad alenda jumenta. ³ Dederuntque filii Israel de possessionibus suis juxta imperium Domini, civitates et suburbana earum. ⁴ Egressaque est sors in familiam Caath filiorum Aaron sacerdotis de tribubus Juda, et Simeon, et Benjamin, civitates tredecim: ⁵ et reliquis filiorum Caath. id est Levitis. qui superfuerant de tribubus Ephraim, et Dan, et dimidia tribu Manasse, civitates decem. ⁶ Porro filiis Gerson egressa est sors, ut acciperent de tribubus Issachar et Aser et Nephthali. dimidiaque tribu Manasse in Basan civitates numero tredecim. ⁷ Et filiis Merari per cognationes suas de tribubus Ruben et Gad et Zabulon urbes duodecim. ⁸ Dederuntque filii Israel Levitis civitates et suburbana earum, sicut præcepit Dominus per manum Moysi, singulis sorte tribuentes.

⁹ De tribubus filiorum Juda et Simeon dedit Josue civitates: quarum ista sunt nomina, ¹⁰ Filiis Aaron per familias Caath Levitici generis (prima enim sors illis egressa est) ¹¹ Cariath-

prie kunigo Eleazaro, Nuno sunaus Joznės ir šeimynų vadų iš kiekvienos Izraelio sunų giminės ² ir jiems kalbėjo Sile Kanaano žemėje ir tarė: Viešpats įsakė per Mozę, kad mums butu duoti miestai apsigyventi ir jų priemiesčiai galvijams auginti. ³ Taigi, Izraelio suns davė iš savo paveldėtų dalių, kaip Viešpats buvo paliepęs, miestus ir jų priemiesčius. ⁴ Kunigo Aaron sunums iš Kaato šeimos teko pagal burką trylika miestų iš Judo, Simeono ir Benjamin giminų, ⁵ o kitiems Kaato sunums, kurie dar buvo likę, tai yra Lévitams, teko dešimts miestų iš giminių Efraimo bei Dano ir iš pusės Manaso giminės. ⁶ Toliaus burta krito Gersono sunums, kad gautų tryliką miestų iš giminių Isakaro, Asero ir Neftalio ir iš Manaso giminės pusės Basane; ⁷ o Merario sunums pagal jų šeimynas teko dvylika miestų iš Rubeno. Gado ir Zabulon giminų. ⁸ Taigi, Izraelio suns davė Lévitams miestus ir jų priemiesčius, kaip Viešpats buvo įsakęs per Mozę, paskirstydami kiekvienam pagal burką.

⁹ Iš Judo ir Simeono sunų giminių Jozuė davė miestus, kurių šitie yra vardai: ¹⁰ Aaron sunums iš Kaato šeimos Lévio giminės (nes pirmoji burta jiems teko) ¹¹ Enako tėvo Kar-

visupirma šėsis prieglaudos miestus. o taipogi 42 kitu miestu. kuriuos išrinko Izraelio kunigaikščiai ir paskirstė tarp atskirų Lévio šeimynų pagal burką.— (4) *Kunigo Aaron sunums.* Visupirma paskirta miestai Aaron sunums, t. y. kunigams. Aaronas buvo iš Kaato šeimos. — (5) *Kitiems Kaato sunums.* Bu-

vo tai Isaaro, Hebrono, Ozielio ir galop Mozės ainiai. Plg. Iš. 6, 16... Sk. 3, 17... — (6. 7) *Gersono... Merario sunums:* Lévitams, kilusiems iš kitų dviejų Lévio sunų.

(9) *Miestus, kurių šitie yra vardai.* Plg. 1 Kron. 6, 39... — (11) *Kariat-Arbe.* To miesto laukai ir sodžiai pasiliko

arbe patris Enac, quæ vocatur Hebron, in monte Juda, et suburbana ejus per circuitum. ¹² Agros vero, et villas ejus dederat Caleb filio Jephone ad possidendum. ¹³ Dedit ergo filiis Aaron sacerdotis Hebron confugii civitatem, ac suburbana ejus: et Lobnam cum suburbanis suis: ¹⁴ et Jether, et Estemo. ¹⁵ et Holon, et Dabir, ¹⁶ et Ain, et Jeta, et Bethsames, cum suburbanis suis: civitates novem de tribubus, ut dictum est, duabus. ¹⁷ De tribu autem filiorum Benjamin, Gabaon, et Gabae. ¹⁸ Et Anathoth et Almon, cum suburbanis suis: civitates quatuor. ¹⁹ Omnes simul civitates filiorum Aaron sacerdotis, tredecim, cum suburbanis suis. ²⁰ Reliquis vero per familias filiorum Caath Levitici generis hæc est data possessio. ²¹ De tribu Ephraim urbes confugii, Sichem cum suburbanis suis in monte Ephraim, et Gazer ²² et Cibsaim et Bethoron, cum suburbanis suis, civitates quatuor. ²³ De tribu quoque Dan, Eltheco et Gabathon, ²⁴ et Ajalon et Gethremmon, cum suburbanis suis, civitates quatuor. ²⁵ Porro de dimidia tribu Manasse, Thanach et Gethremmon, cum suburbanis suis civitates duæ. ²⁶ Omnes civitates decem, et suburbana earum, datæ sunt filiis Caath inferioris gradus. ²⁷ Filiis quoque Gerson Levitici generis dedit de dimidia tribu Manasse confugii civitates, Gaulon in Basan, et Bosram, cum suburbanis suis, civitates duas. ²⁸ Porro de tribu Is-

jat-Arbe, kuri vadinasì Ebronu, Judo kalnuose ir jo priemiesčius aplinkui; ¹² jo gi laukus ir sodžius jis buvo atidavęs paveldėti Jefonės sunni Kalėbui. ¹³ Taigi, jis davė kunigo Aaronu sunums prieglaudos miestą Ebroną ir jo priemiesčius, Lobną su jo priemiesčiais, ¹⁴ Jėteri, Estėmą, ¹⁵ Holoną, Dabirą, ¹⁶ Ainą, Jėtą, Bėtsamą su jų priemiesčiais; devynis miestus iš dviejų giminų, kaip pasakyta; ¹⁷ iš Benjaminu gi sunų giminės Gabaoną, Gabae, ¹⁸ Anatotą, Almoną su jų priemiesčiais, keturis miestus. ¹⁹ Visų kunigo Aaronu sunų miestų buv draug trylika su jų priemiesčiais. ²⁰ Likusioms gi Kaato sunų šeimynoms iš Lėvio giminės štai kas buvo duota paveldėti: ²¹ Iš Efraimo giminės prieglaudos miestas Sikėmas su jo priemiesčiais Efraimo kalnuose, Gazeris, ²² Kibsaimas ir Bėthoronas su jų priemiesčiais, keturi miestai; ²³ taipogi iš Dano giminės Eltėkas, Gabatonas, ²⁴ Ajalonas ir Gėtremonas su jų priemiesčiais, keturi miestai; ²⁵ toliaus iš pusės Manaso giminės Tanachas ir Gėtremonas su judviejų priemiesčiais, du miestu. ²⁶ Iš viso buvo duota Kaato sunums žemesniojo laipsnio dešimts miestų ir jų priemiesčiai. ²⁷ Taipogi Gersono sunums iš Lėvio giminės jis davė iš pusės Manaso giminės prieglaudos miestą Gauloną Basane ir Bosrą su judviejų priemiesčiais, du miestu. ²⁸ Toliaus iš

Kalėbo nuosavybė. — (25) Gėtremonas. Vardas atkartotas iš 24. e. užuot Jebla-

amo (17, 11), kurs 1 Kron. 6, 70 pavadinintas Balaamu. — (27) Bosrą. Ebr. t.

schar, Cesion, et Dabereth, ²⁹ et Jaramoth, et Engannim, cum suburbanis suis, civitates quatuor ³⁰ De tribu autem Aser, Masal et Abdon, ³¹ et Helcath, et Rohob cum suburbanis suis, civitates quatuor ³² De tribu quoque Nephthali civitates confugii, Cedes in Galilæa, et Hammoth Dor, et Carthhan, cum suburbanis suis, civitates tres. ³³ Omnes urbes familiarum Gerson, tredecim, cum suburbanis suis. ³⁴ Filiis autem Merari Levitis inferioris gradus per familias suas data est de tribu Zabulon, Jecnam et Cartha ³⁵ Et Damna et Naalol, civitates quatuor cum suburbanis suis. ³⁶ De tribu Ruben ultra Jordanem contra Jericho civitates refugii, Bosor in solitudine, Misor et Jaser et Jethson et Mephaath, civitates quatuor cum suburbanis suis. ³⁷ De tribu Gad civitates confugii, Ramoth in Galaad, et Manaim et Hesebon et Jazer, civitates quatuor cum suburbanis suis. ³⁸ Omnes urbes filiorum Merari per familias et cognationes suas, duodecim. ³⁹ Itaque civitates universæ Levitarum in medio possessionis filiorum Israel fuerunt quadraginta octo ⁴⁰ cum suburbanis suis, singulæ per familias distributæ.

⁴¹ Diditque Dominus Deus Israeli omnem terram, quam traditurum se patribus eorum juraverat: et possederunt illam, atque habitaverunt in ea. ⁴² Da-

Isakaro giminės Kasiona, Daberetą, ²⁹ Jaramotą ir Enganimą su jų priemiesčiais, keturis miestus; ³⁰ iš Asero giminės Masalį, Abdoną, ³¹ Helkatą ir Rohobą su jų priemiesčiais, keturis miestus. ³² Taipogi iš Neftalio giminės prieglaudos miestą Kėdėsą Galilėjoje, Hamot-Dorą ir Kartaną su jų priemiesčiais, tris miestus. ³³ Gersono šeimynų miestų išviso buvo trylika su jų priemiesčiais. ³⁴ Merario gi sunums, žemesniojo laipsnio Lėvitams, pagal jų šeimynas buvo duota iš Zabulono giminės Jeknamas, Karta, ³⁵ Damna ir Naalolis, keturi miestai su jų priemiesčiais; ³⁶ iš Rubeno giminės anapus Jordano ties Jėriku prieglaudos miestas Bosoras tyruose. Misoras, Jaseris, Jetsonas ir Mefaatas, keturi miestai su jų priemiesčiais; ³⁷ iš Gado giminės prieglaudos miestas Ramotas Galaade, Manaimas, Hesebonas ir Jazeris, keturi miestai ir jų priemiesčiai. ³⁸ Merario sunys pagal jų šeimynas ir namus gavo iš viso dvyliką miestų. ³⁹ Taigi, visų Lėvitų miestų tarp Izraelio sunų tėviškės buvo keturios dešimtys aštuoni ⁴⁰ su jų priemiesčiais, visi paskirstyti pagal šeimynas.

⁴¹ Viešpats Dievas davė Izraeliui visą žemę, kurią duoti buvo prisiekęs jų tėvams; jie ją paveldėjo ir joje apsigyveno. ⁴² Ir jis davė ramybę su viso-

B'ešth'rah 1 Kron. 6, 71 Astarotą. — (34) *Žemesniojo laipsnio*. Ebr. t.: kilusiems. — (36) *Jetsonas*. Ebr. t. ir 1 Kron. 6, 79 Kadėmotas.

(41-43) *Visą žemę, kurią...* Viešpats buvo apskelbęs (Iš. 23, 29...), kad Kana-

niečiai bus ne vienu sykū išnaikinti, bet pamažu; ir nors Izraelitai nepaėmė pilnai bent ilgesniam laikui ribų, nurodytų Sk. 34, 1-12, bet tai neiek tiek nesusilpnina Dievo pažadėjimo, taip pat kaip ir kita aplinkybė, jog mirus Jozuei Izraelitai

taque est ab eo pax in omnes per circuitum nationes: nullusque eis hostium resistere ausus est, sed cuncti in eorum ditio- nem redacti sunt. ⁴³ Ne unum quidem verbum, quod illis prae- stitutum se esse promiserat, ir- ritum fuit, sed rebus expleta sunt omnia.

mis tautomis aplinkui; neivie- nas iš neprietelių nedrįso jiems priešintis, bet visi buvo pa- vergti po jų valdžią. ⁴³ Net nei- vienas žodis, kurį jis jiems bu- vo pažadėjęs išpildyti, nepasili- ko tuščias, bet visa buvo tikrai įvykdyta.

6) Sugrįžimas pustrėčios giminės į Užjordanį.

Caput XXII. ¹ Eodem tem- pore vocavit Josue Rubenitas, Gaditas, et dimidiam tribum Manasse ² dixitque ad eos: Fe- cistis omnia quae praecepit vo- bis Moyses famulus Domini: mi- hi quoque in omnibus obedistis, ³ nec reliquistis fratres vestros longo tempore, usque in prae- sentem diem, custodientes im- perium Domini Dei vestri. ⁴ Quia igitur dedit Dominus De- us vester fratribus vestris quietem et pacem, sicut pollicitus est: revertimini, et ite in taber- nacula vestra, et in terram pos- sessionis, quam tradidit vobis Moyses famulus Domini trans Jordanem: ⁵ ita dumtaxat ut cu- stodiatis attente, et opere com- pletis mandatum et legem quam praecepit vobis Moyses famulus Domini, ut diligatis Dominum Deum vestrum, et ambuletis in omnibus viis ejus, et observetis mandata illius, adhæreatisque

22. perskyrimas. ¹ Tuo pačiu metu Jozuė pasivadino Rubeno ir Gado sunus ir Manaso gimi- nės pusę ² ir jiems tarė: Pada- rėte visa, ką Viešpaties tarnas Mozė buvo jums įsakęs; taipogi ir manęs klausėte visame ³ ir ilgą laiką neapleidote savo bro- lių iki šiai dienai, sergėdami Viešpaties, jūsų Dievo, paliepi- mą. ⁴ Kadangi tat Viešpats, ju- sų Dievas, suteikė jūsų broliams atilsį ir ramybę, kaip yra žadė- jęs, grįžkite ir eikite į savo šė- tras, į savo paveldėtąją žemę, kurią Viešpaties tarnas Mozė jums atidavė anapus Jordano; ⁵ tiktai užlaikykite rupestingai ir išpildykite darbais įsakymą ir įstatymą, kurį Viešpaties tar- nas Mozė yra jums davęs, kad mylėtumėte Viešpatį, jūsų Die- vą, vaikščiotumėte į visais jo ke- liais, užlaikytumėte visus jo pa- liepimus, jo laikytumėtės ir tar- nautumėte visa širdimi ir visa

buvo dažnai slėgiami Kananiečių, nes to- bulas žadėjimo įvykdymas turėjo priderėti nuo Izraelio ištikimumo Viešpačiui.

22, 1-34. Pabaigęs dalinti Žadėtąją žemę Jozuė atleidžia į Užjordanį pus- trėčios giminės kovotojus, kurie buvo atė- ję savo broliams į pagalbą (1-8). Jiems pasistačius altorių prie Jordano, kitos gi-

minės, bijodamos, kad jų broliai neat- stotu nuo tarnavimo tikrajam Dievui, siunčia savo pasiuntinius to dalyko ištir- tų, bet gavusios pasiteisinimą nusiramina (9-34).

(22, 1) *Tuo pačiu metu.* Ebr. t.: t u o m e t, pabaigęs dalinti Kanaano žemę. — (2) *Padarėte visa, ką...* Vž. Sk. 32, 20-22; Atk. 13-20. — (8) *Pasidalinkite... su sa-*

ei, ac serviat in omni corde, et in omni anima vestra. ⁶ Benedixitque eis Josue, et dimisit eos. Qui reversi sunt in tabernacula sua. ⁷ Dimidiæ autem tribui Manasse possessionem Moyses dederat in Basan: et idcirco mediæ, quæ superfuit, dedit Josue sortem inter ceteros fratres suos trans Jordanem ad occidentalem plagam. Cumque dimitteret eos in tabernacula sua, et benedixisset eis. ⁸ dixit ad eos: In multa substantia atque divitiis revertimini ad sedes vestras, cum argento et auro, ære ac ferro, et veste multiplici: dividite prædam hostium cum fratribus vestris.

⁹ Reversique sunt, et abierunt filii Ruben, et filii Gad, et dimidia tribus Manasse, a filiis Israel de Silo, quæ sita est in Chanaan, ut intrarent Galaad terram possessionis suæ, quam obtinuerant juxta imperium Domini in manu Moysi. ¹⁰ Cumque venissent ad tumulos Jordanis in terram Chanaan, ædificaverunt juxta Jordanem altare infinitæ magnitudinis.

¹¹ Quod cum audissent filii Israel, et ad eos certi nuntii detulissent ædificasse filios Ruben, et Gad, et dimidiæ tribus Manasse altare in terra Chanaan, super Jordanis tumulos, contra filios Israel: ¹² convenerunt omnes in Silo, ut ascenderent, et dimicaret contra eos. ¹³ Et

jusų dušia. ⁶ Jozuė juos palaimino ir juos atleido, o jie sugrižo į savo šėtras. ⁷ Manaso giminės pusei Mozė buvo davęs dalį Basane, todėl likusiai pusei Jozuė davė dalį tarp kitų jų brolių šiaupus Jordano į vakarus nuo jo. Atleisdamas juos į jų šėtras ir juos palaiminęs, ⁸ jis jiems tarė: Jūs grįžtate su didžiu lobiu ir turtais į savo buveines, su sidabru ir auksu, variu ir geležimi ir su daugeliu drabužių; pasidalinkite neprietelių grobiu su savo broliais.

⁹ Taigi, Rubeno suns, Gado suns ir Manaso giminės pusė grįžo ir ėjo sau nuo Izraelio sunų iš Silo, kurs yra Kanaane, kad įeitu į savo paveldėtają Galaado žemę, kurią buvo gavę pagal Viešpaties paliepimą iš Mozės rankos. ¹⁰ Atėję prie Jordano kauburių Kanaano žemėje, jie pastatė prie Jordano begalinio didumo altorių.

¹¹ Kuomet tai išgirdo Izraelio suns ir tikri pasiuntiniai buvo jiems pranešę, kad Rubeno, Gado ir Manaso giminės pusės suns pasistatę altorių Kanaano žemėje ant Jordano kauburių prieš Izraelio sunus, ¹² susirinko visi į Silą, kad pakiltu ir prieš juos kovotu. ¹³ o tuo-

vo broliais — likusiais sergėti užimtąjį anapus Jordano kraštą. Plg. Sk. 31, 25...

(9) *Galaado žemė*. Galaado vardas čionai apima ir Basaną. — (10) *Prie Jordano kauburių*. Ebr. t.: apskričių. — *Kanaano žemėje*: todėl į vakarus nuo Jordano. Bet iš ebr. 11. eil. t. reiktu ma-

nyti, kad altorius buvo pastatytas anapus Jordano. — *Begalinio didumo*. Ebr. t.: didelį pasižiūrėti. Jis buvo galima matyti iš tolo.

(11) *Kanaano žemėje*. Ebr. t.: ties Kanaano žeme. — (12) *Kad pakiltu ir...* Pastatymas naujo altoriaus Izraelitams

interim miserunt ad illos in terram Galaad Phinees filium Eleazari sacerdotis, ¹⁴ et decem principes cum eo, singulos de singulis tribubus. ¹⁵ Qui venerunt ad filios Ruben, et Gad, et dimidiæ tribus Manasse in terram Galaad, dixeruntque ad eos: ¹⁶ Hæc mandat omnis populus Domini: Quæ est ista transgressio? Cur reliquistis Dominum Deum Israel, ædificantes altare sacrilegum, et a cultu illius recedentes? ¹⁷ An parum vobis est quod peccastis in Beelphegor, et usque in præsentem diem macula hujus sceleris in nobis permanet? multique de populo corruerunt. ¹⁸ Et vos hodie reliquistis Dominum, et cras in universum Israel ira ejus deserviet. ¹⁹ Quod si putatis immundam esse terram possessionis vestræ, transite ad terram, in qua tabernaculum Domini est, et habitare inter nos: tantum ut a Domino, et a nostro consortio non recedatis, ædificato altari præter altare Domini Dei nostri. ²⁰ Nonne Achan filius Zare præteriit mandatum Domini, et super omnem populum Israel ira ejus incubuit? Et ille erat unus homo, atque utinam solus periisset in scelere suo.

²¹ Responderuntque filii Ruben et Gad, et dimidia tribus Manasse principibus legationis Israel: ²² Fortissimus Deus Do-

tarpu išsiuntė pas juos Galaado žemėn kunigo Eleazaro sunų Pinėą ¹⁴ ir draug su juo dešimtį kunigaikščių, po vieną iš kiekvienos giminės. ¹⁵ Tie atėjo pas Rubeno, Gado ir Manaso giminės pusės sunus Galaado žemėn ir jiems tarė: ¹⁶ Visa Viešpaties tauta štai ką sakydina: Ką reiškia tas peržengimas? Kodėl apleidote Viešpatį, Izraelio Dievą, pasistatydami šventvagišką altorių ir atstodami nuo jo tarnystės? ¹⁷ Ar dar jums maža to, kad nusidėjote Bėėlpegore ir to prasikaltimo dėmė pasilieka ant mūsų iki šiai dienai? ir kad daugelis iš tautos krito? ¹⁸ Jūs šiandien apleidote Viešpatį, o rytoj jo rustybė siaus prieš visą Izraelį. ¹⁹ Jei jūs manote jūsų paveldėtąją žemę esant suteptą, pareikite į žemę, kurioje yra Viešpaties šėtra, ir gyvenkite tarp mūsų; tiktai neatstokite nuo Viešpaties ir nuo draugystės su mumis, statydami altorių prieš Viešpaties, mūsų Dievo, altorių. ²⁰ Argi, Zarės sunui Achanui peržengus Viešpaties įsakymą, jo rustybė neapnyko visos Izraelio tautos? ir jis buvo vienas žmogus. Kad gi jis vienas ir butu pražuvęs už savo kaltybę!

²¹ Rubeno ir Gado sunūs ir Manaso giminės pusė atsakė Izraelio pasiuntinystės kunigaikščiams: ²² Galingiausias Dievas,

pasirodė peržengimu Dievo įstatymo ir atstojimu nuo tikrojo Dievo tarnystės. Tokiame gi atsitikime reikėjo be pasigailimo išgalabyti prasikaltėliai. Plg. žem. 16; Kun. 17, 8, 9; Atk. 12, 4-7; 13. 12-18. — (13) *Pinėą*. Plg. Sk. 25, 6-7, — (17) *Beėlpegore*. Vž. Sk. 25, 1... Atk. 4, 3. — (18) *Rytoj jo rustybė...* Plg. Sk.

16, 21. 22. — (20) *Achanui*. Vž. aug. 7, 1... — *Jis buvo vienas žmogus*. Jei už vieno žmogaus kaltybę buvo taip didelė bausmė, tai kokios gi reiktu laukti už tokios daugybės nuodėmės!

(22) *Galingiausias...* Ebr. 'El 'Elohim Jhvh, 'El 'Elohim Jhvh, Trijų Dievo vardų paminėjimas ir atkartojimas gyvai

minus, Fortissimus Deus Dominus, ipse novit, et Israel simul intelliget: si praevaricationis animo, hoc altare construximus, non custodiat nos, sed puniat nos in praesenti: ²³ et si ea mente fecimus ut holocausta, et sacrificium, et pacificas victimas super eo imponeremus, ipse quaeratur et judicetur: ²⁴ et non ea magis cogitatione atque tractatu, ut diceremus: Cras dicent filii vestri filiis nostris: Quid vobis et Domino Deo Israel? ²⁵ Terminum posuit Dominus inter nos et vos, o filii Ruben, et filii Gad, Jordanem fluvium: et idcirco partem non habetis in Domino. Et per hanc occasionem advertent filii vestri filios nostros a timore Domini. Putavimus itaque melius, ²⁶ et diximus: Exstruamus nobis altare, non in holocausta, neque ad victimas offerendas, ²⁷ sed in testimonium inter nos et vos, et sobolem nostram vestramque progeniem, ut serviamus Domino, et juris nostri sit offerre et holocausta, et victimas, et pacificas hostias: et nequaquam dicant cras filii vestri filiis nostris: Non est vobis pars in Domino. ²⁸ Quod si voluerint dicere, respondebunt eis: Ecce altare Domini, quod fecerunt patres nostri, non in holocausta, neque in sacrificium sed in testimonium nostrum ac vestrum.

Viešpats, Galingiausias Dievas, Viešpats, jis tai žino; taipogi ir Izraelis supras; jei mes pastatėme tą altorių iš nepaklusnumo, tegul jis nesergi mūsų, bet nubaudžia mus tuojau; ²³ ir jei mes padarėme su tuo užmanymu, kad ant jo dėtumėm deginamasias aukas, duonines aukas ir dėkojimo atnašas, jis tegul kvočia ir teisia; ²⁴ bet ištikrųjų mums atėjo toki mintis, kad mes sakėme: Rasi rytoj jūsų sunų sakys mūsų sunums: Ką jums gali rūpėti Viešpats, Izraelio Dievas? ²⁵ Viešpats paskyrė riba tarp mūsų ir jūsų, o Rubeno ir Gado sunų, Jordano upę, ir todėl jūs neturite dalies Viešpatyje. Ir prie tos progos jūsų sunų galėtu atitolinti mūsų sunus nuo Viešpaties baimės. Todėl mes manėme geriaus busiant ²⁶ ir tarėme: Pasisistatykime sau altorių ne deginamoms arba kitokioms aukoms atnašauti, ²⁷ bet paliudyti tarp mūsų ir jūsų, tarp mūsų vaikų ir jūsų ainijos, kad mes tarnaujame Viešpačiui ir turime teisę atnašauti deginamasias aukas, duonines aukas ir dėkojimo aukas; idant rytoj jūsų sunų visai nesakytu mūsų sunums: Nėra jums dalies Viešpatyje. ²⁸ O jei jie norėtu sakyti, jiems atsakys: Štai Viešpaties altorius, kurį mūsų tėvai padarė ne deginamoms aukoms

išreiškia, kaip neteisingas jiems rodosi apkalbinimas. — (24) *Bet ištikrųjų...* Apkalrintieji išaiškina savo pasiėlgimą. Jų altorius ne aukoms paskirtas, kurs galėtu juos atitraukti nuo tarnavimo tikram Dievui ir nuo vienybės su broliais, bet tik paminklas, kurs jiems turi padėti užlaikyti vienybę su Dievu ir su broliais, toks pat kokį kitados buvo pasta-

tydines Mozė atminčiai pergalėjimo Amalekitų. Vž. Iš. 17, 15. — (25) *Jūs neturite dalies Viešpatyje.* Viešpaties įsakymai buvo duoti tik apie Kanaaną, todėl kaikurie galėjo sakyti, jog jie paliečia tikrai žemę tarp Jordano ir Tarpžemės jūros, o ne Užjordanį. — (26) *Altorių ne deginamoms aukoms...*, nes tai būtų buvęs tikras prasikaltimas. — (28) *Štai*

²⁹ Absit a nobis hoc scelus ut recedamus a Domino, et ejus vestigia relinquamus exstructo altari ad holocausta, et sacrificia, et victimas offerendas, præter altare Domini Dei nostri, quod exstructum est ante tabernaculum ejus.

³⁰ Quibus auditis, Phinees sacerdos, et principes legationis Israel, qui erant cum eo, placati sunt: et verba filiorum Ruben, et Gad, et dimidiæ tribus Manasse, libentissime susceperunt. ³¹ Dixitque Phinees filius Eleazari sacerdos ad eos: Nunc scimus quod nobiscum sit Dominus, quoniam alieni estis a prævaricatione hac, et liberastis filios Israel de manu Domini. ³² Reversusque est cum principibus a filiis Ruben et Gad de terra Galaad, finium Chanaan ad filios Israel, et retulit eis. ³³ Placnitque sermo cunctis audientibus. Et laudaverunt Deum filii Israel, et nequaquam ultra dixerunt, ut ascenderent contra eos, atque pugnarent, et delerent terram possessionis eorum. ³⁴ Vocaveruntque filii Ruben, et filii Gad altare, quod extruxerant, Testamentum nostrum, quod Dominus ipse sit Deus.

ir ne duoninēms aukoms, bet kad jis butu liudijimas tarp mūsų ir jusų. ²⁹ Tebuna toli nuo mūsų toks prasikaltimas, kad atstotumėm nuo Viešpaties ir pamestumėm jo takus, pastatydami altorių deginamoms aukoms, duoninēms aukoms ir dėkojimo atnašoms aukoti, be Viešpaties, mūsų Dievo, altoriaus, pastatyto, prieš šėtrą.

³⁰ Tai išgirdę kunigas Pinėas ir draug su juo buvusieji Izraėlio pasiuntinystės kunigaikščiai nusiramino, o Rubeno, Gado ir Manaso giminės pusės sunų žodžiai jiems labai patiko. ³¹ Tai gi, Eleazaro sunus kunigas Pinėas jiems tarė: Dabar mes žiname, kad Viešpats yra su mumis, nes tas prasikaltimas jums svetimas, ir jūs apsaugojote Izraėlio sunus nuo Viešpaties rankos. ³² Po to jis sugrižo su kunigaikščiais nuo Rubeno ir Gado sunų iš Galaado žemės, nuo Kanaano ribos pas Izraėlio sunus ir tai jiems pranešė. ³³ Tie žodžiai patiko visiems girdintiems, ir Izraėlio sunų šlovino Dievą ir daugiaus visai nebesisakė pakilsią prieš juos, kovosią ir sunaikinsią jų paveldėtają žemę. ³⁴ O Rubeno sunų ir Gado sunų praminė altorių, kurį buvo pastatę: Mūsų liudijimas, kad Viešpats yra Dievas.

Viešpaties altorius... Ainiai, matydami, kad tas altorius panašus į Jėhvos altorių prie šėtros, skiriasi gi nuo stahmeldiškių altorių, supras, kad tikras jo tikslas yra palaikyti vienybę tarp visų Izraėlitų, gyvenančių kaip vienoje taip ir kitoje Jordano pusėje.

(31) *Apsaugojote Izraėlio sunus...* nuo slozės, kurią jie manė jau esant užtrauktą ant Izraėlio. Vž. aug. 17-20. eil. — (34) *Rubeno... Gado.* Šitame straipsnyje

kaikur apleidžiama ypač Vulgatoje Manaso giminės pusės paminėjimas trumpumo dėlei. — *Mūsų liudijimas...* Ebr. t.: liudijimas tarp mūsų, kad Jėhveh yra Dievas.

23, 1-16. Jozuės knygos užbaigoje pasakojama, kaip tas tautos vadas, suvadinęs prieš mirsiant Izraėlio sunus, juos ragino užlaikyti Dievo įsakymus ir vengti pagonių draugystės.

Paskutiniai Jozuės žodžiai ir veikalai. 1 Jozuės paraginimas užlaikyti Dievo įsakymus.

Caput XXIII. ¹ Evolutio autem multo tempore, postquam pacem dederat Dominus Israeli, subjectis in gyro nationibus universis, et Josue jam longævo, et persenilis ætatis: ² vocavit Josue omnem Israelem, majoresque natu, et principes ac duces, et magistros, dixitque ad eos:

Ego senui, et progressioris ætatis sum: ³ vosque cernitis omnia, quæ fecerit Dominus Deus vester cunctis per circuitum nationibus, quo modo pro vobis ipse pugnaverit: ⁴ nunc quia vobis sorte divisit omnem terram, ab orientali parte Jordanis usque ad mare magnum, multæque adhuc supersunt nationes: ⁵ Dominus Deus vester disperdet eas et auferet a facie vestra, et possidebitis terram, sicut vobis pollicitus est. ⁶ Tantum confortamini, et estote solliciti, ut custodiatis cuncta quæ scripta sunt in volumine legis Moysi: et non declinetis ab eis neque ad dexteram neque ad sinistram: ⁷ ne postquam intraveritis ad gentes, quæ inter vos futuræ sunt, juretis in nomine deorum earum, et serviatis eis,

23. perskyrimas. ¹ Daugeliui laiko praslinkus. kada Viešpats buvo suteikęs Izraeliui ramybę ir pavergęs visas tautas aplinkui, kada Jozuė buvo jau ilgą amžis ir susilaukęs žilos senatvės, ² Jozuė suvadino visą Izraelį, vyresniusius amžių, kunigaikščius, vadus ir viršininkus ir jiems tarė:

Aš pasenau ir susilaukiau vėlesnio amžio, ³ ir jūs matote visa, ką Viešpats, jūsų Dievas, yra padaręs visoms tautoms aplinkui, kaip jis pats už jus kovojęs. ⁴ Kadangi dabar jis jums padalino visą žemę pagal burtą nuo Užujordanio rytuose iki Didžiajai jurai, o vienok dar lieka daug tautų, ⁵ todėl Viešpats, jūsų Dievas, jas išnaikins ir pašalins iš po jūsų veido, o jūs paveldėsite žemę, kaip jis jums yra žadėjęs. ⁶ Tikrai bukite stiprūs ir rupinkitės užlaikyti, kas parašyta Mozės įstatymo knygoje, ir nenukrypkite nuo jų nei dešinėn, nei kairėn. ⁷ kad įėję pas tautas, kurios bus tarp jūsų, neprisiekinėtumėte jų dievų vardu, jiems netarnautumė-

(23, 1) *Daugeliui laiko praslinkus.* Jozuė mirė turėdamas 110 metų (vz. žem. 24, 29). Jei baigiant užkariauti Palestiną jis turėjo maž-daug tiek pat amžio kiek Kalėbas, t. y. apie 85 metus, tai nuo to laiko galėjo būti praslinkę apie 20 metų. — (2) *Vadus ir viršininkus.* Anot ebr. t., teisėjus ir raštininkus. — *Jiems tarė:* Šitas pirmas Jozuės pamokslas labiaus paliečia politiską Izraelio stovį ateityje, pilną apgalėjamą pagoniškų tautų, vergi-

mą draugystės su jomis ir tvirtą užlaikymą įstatymo. — (3) *Jūs matote...* Pats Izraelitų prityrimas turi juos paraginti laikytis Viešpaties ir pildyti jo įstatymą. — (4) *Kadangi dabar...* Ebr. t. mintis yra toki: Tarp Jordano ir Tarpžemės jūros esančiame plote aš jums padalinau pagal burtą kaipo tėviškę kaip dar tebeprisiliekančias tautas, kurios reikia išvairyti, taip ir mano išnaikintąsias. — (7) *Kurios bus tarp jūsų.* Anot ebr. t.: tau-

et adoretis illos: ⁸ sed adhæreatis Domino Deo vestro: quod fecistis usque in diem hanc. ⁹ Et tunc auferet Dominus Deus in conspectu vestro gentes magnas et robustissimas, et nullus vobis resistere poterit. ¹⁰ Unus e vobis persequetur hostium mille viros: quia Dominus Deus vester pro vobis ipse pugnabit, sicut pollicitus est. ¹¹ Hoc tantum diligentissime præcavete, ut diligatis Dominum Deum vestrum.

¹² Quod si volueritis gentium harum, quæ inter vos habitant, erroribus adhærere, et cum eis miscere connubia, atque amicitias copulare: ¹³ iam nunc scitote quod Dominus Deus vester non eas debeat ante faciem vestram, sed sint vobis in foveam ac laqueum, et offendiculum ex latere vestro, et sudas in oculis vestris, donec vos auferat atque disperdat de terra hac optima, quam tradidit vobis. ¹⁴ En ego hodie ingredior viam universæ terræ. et toto animo cognoscetis quod de omnibus verbis, quæ se Dominus præstiturum vobis esse pollicitus est, unum non præterierit incassum. ¹⁵ Sicut ergo implevit opere quod promissit, et prospera cuncta venerunt: sic adducet super vos quidquid malorum comminatus est, donec vos auferat atque disperdat de

te ir jų negarbintumėte, ⁸ bet laikytumėtės Viešpaties, jūsų Dievo, kaip esate darę iki šiai dienai. ⁹ Tuomet Viešpats Dievas atims iš po jūsų akių didžias ir stipriausias tautas ir neiviena negalės jums pasipriešinti. ¹⁰ Vienas iš jūsų vysis tukstantį neprietelių vyrų, nes Viešpats, jūsų Dievas, pats už jus kovos, kaip yra žadėjęs. ¹¹ Tuo tik labiausiai rupinkitės, kad mylėtumėte Viešpatį, jūsų Dievą.

¹² Bet jei norėsite laikytis paklydimų tautų, gyvenančių jūsų tarpe, su jomis maišyties moterystėmis ir vienyties su jomis prietelyste, ¹³ jau dabar žinokite, kad Viešpats, jūsų Dievas, jų neišnaikins iš po jūsų voido, bet jos bus jums duobė ir slaptai, papiktinimas jūsų pašonėje ir basliai jūsų akyse, kol neišnaikins jūsų ir neišnaikins iš šitos geriausios žemės, kurią jums atidavė. ¹⁴ Štai aš šiandien įeinu į visos žemės kelią; jūs gi turite išpažinti visa dušia, kad iš visų žodžių, kuriuos Viešpats yra žadėjęs jums išpildyti, neivienas nenuėjo veltui. ¹⁵ Tai gi, kaip jis įvykdė, ką buvo žadėjęs, ir atėjo visa, kas laiminga, taip jis atves ant jūsų, ką tik yra pagrūmojęs pikta, kol neišnaikins jūsų ir neišnaikins iš

tas, paliktas draug su jumis. — *Nepriiekinėtumėte...* Ebr. t.: nesišaukite į jų dievų vardą ir jiems nepriešieksite. — (9. 10) *Tuomet Viešpats...* Ebr. t.: yra praeitis laikas: išvarė... negalėjo... vijosi ir tt.

(12) *Bet jei norėsite...* Ebr. t.: „jei vienok nusigrįžtumėte ir laikytumėtės šitų

pasilikusių tautų, kurios paliktos draug su jumis...“ Nurodomas didelis pavojus atstojimo nuo Viešpaties. — (13) *Neišnaikins.* Ebr. t.: neišvays. — *Basliai.* Ebr. t.: erškėčiai. — (14) *Aš šiandien įeinu...* Jozuė tikisi veikiai miršias. Mirtį jis gražiai vadina visos žemės keliu, nes juo turi eiti kiekvienas, kurs gimsta. — (15)

terra hac optima, quam tradidit vobis, ¹⁶ eo quod præterieritis pactum Domini Dei vestri, quod pepigit vobiscum, et servieritis diis alienis, et adoraveritis eos: cito atque velociter consurget in vos furor Domini, et auferemini ab hac terra optima, quam tradidit vobis.

šitos geriausios žemės, kurią jums atidavė, ¹⁶ jei jūs peržengsite Viešpaties, jūsų Dievo, sandorą, kurią su jumis yra padaręs, jei tarnausite svetimiems dievams ir juos garbinsite. Veikiai ir umai pakils prieš jus Viešpaties rustybė, ir busite atimti iš šitos geriausios žemės, kurią jis jums atidavė.

2. Sendoros atnaujinimas Sikėme. Jozuės mirtis.

Caput XXIV. ¹ Congregavitque Josue omnes tribus Israel in Sichem, et vocavit majores natu, ac principes, et judices, et magistros: steteruntque in conspectu Domini: ² et ad populum sic locutus est: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Trans fluvium habitaverunt patres vestri ab initio, Thare pater Abraham, et Nachor: servieruntque diis alienis. ³ Tuli ergo patrem vestrum Abraham de Mesopotamiæ finibus: et adduxi eum in terram Chanaan: multiplicaviq[ue] semen ejus, ⁴ et dedi ei Isaac: illique rursum dedi Jacob et Esau. E quibus, Esau dedi montem Seir ad possidendum: Jacob vero, et filii ejus descenderunt in Ægyptum. ⁵ Misique Moysen et Aaron, et percussi Ægyptum multis signis atque portentis. ⁶ Eduxiq[ue] vos

24. perskyrimas. ¹ Jozuė surinko visas Izraelio gimines Sikėme ir suvadino vyresniusius amžiu, kunigaikščius, teisėjus ir viršininkus, o jie stojosi Viešpaties akyvaizdoje. ² Tuomet jis kalbėjo tautai taip: Štai, ką sako Viešpats, Izraelio Dievas: Jūsų tėvai, Abraomo ir Nakoro tėvas Tarė gyveno išspradžios anapus upės ir tarnavo svetimiems dievams. ³ Taigi, aš ėmiau jūsų tėvą Abraomą iš Mėzopotamijos ribų, jį atvedžiau į Kanaano žemę, padauginau jo ainiją, ⁴ daviau jam Izaoką, tam gi vėl daviau Jokubą ir Ezavą. Iš judviejų Ezavui daviau paveldėti Seiro kalnus; Jokubas gi ir jo sūnys nuėjo Aigiptan. ⁵ Aš siunčiau Mozę bei Aaroną ir ištikau Aigiptą daugybe ženklų ir stebuklų. ⁶ Aš išvedžiau

Ką jis yra pagrūmojęs pikta. Vz. ypač Atk. 28, 15-68.

24, 1-33. Antrame pamoksle Jozuė, surinkęs Izraelitus Sikėme, primena jiems iškilmingai visas Dievo geradarystes ir atnaujiną tautos sandorą su Dievu (1-28). Galop visa knyga užbaigiama trumpu pasakojimu apie Jozuės mirtį ir laidotuves, apie Juozapo kaulų palaidojimą ir paminėjimu Aarono sunaus Eleazaro mirties (29-33).

(24, 1) *Sikėme.* Ta vieta labiau negu kuri nors kita tiko sendorai atnaujinti dėlei svarbių joje įvykusių senesnių ir vėlesnių atsitikimų. Vz. aug. 3, 30-35; Prad. 33, 20; 35. 2. 4. — (2) *Anapus upės:* Euprato. Vz. Prad. 11, 26-31. — *Tarnavo svetimiems dievams.* Dar Nakoro sunas Labanas turėjo savo dievačius (*thērafim*), kurios pasivogė išbėgdama jo dukta Rakėlė. Vz. Prad. 31. 19... — (4) *Daviau...* Plg. Prad. 21. 2; 25, 26; 36. 8; 46, 6, — (5-7) *Aš siunčiau.* Antra

et partes vestros de Ægypto, et venistis ad mare: persecuti- que sunt Ægyptii patres vestros cum curribus et equitatu, us- que ad Mare rubrum. ⁷ Clama- verunt autem ad Dominum fi- lii Israel: qui posuit tenebras inter vos et Ægyptios, et ad- duxit super eos mare, et ope- ruit eos. Viderunt oculi vestri cuncta quæ in Ægypto fecerim, et habitastis in solitudine mul- to tempore: ⁸ et introduxi vos in terram Amorrhæi, qui habi- tabat trans Jordanen. Cumque pugnarent contra vos, tradidi eos in manus vestras, et posse- distis terram eorum, atque in- terfecistis eos. ⁹ Surrexit autem Balac filius Sephor rex Moab, et pugnavit contra Israelem. Misitque et vocavit Balaam fi- lium Beor, ut malediceret vo- bis: ¹⁰ et ego nolui audire eum, sed e contrario per illum bene- dixi vobis, et liberavi vos de manu ejus. ¹¹ Transistisque Jor- danem, et venistis ad Jericho. Pugnaueruntque contra vos vi- ri civitatis ejus, Amorrhæus, et Pherezæus et Chananæus, et Hethæus, et Gergesæus, et He- væus, et Jebusæus: et tradidi illos in manus vestras. ¹² Misi- que ante vos crabrones: et eje- ci eos de locis suis, duos reges Amorrhæorum, non in gladio nec in arcu tuo. ¹³ Dedique vobis terram, in qua non laborastis, et urbes quas non ædificastis, ut habitaretis in eis: vineas et oliveta, quæ non plantastis.

¹⁴ Nunc ergo timete Domi-

jus ir jusų tėvus iš Aigyp- to, ir jų atėjote prie jūros. Aigyp- tiečiai vijosi jūsų tėvus su ve- žimais ir raitarija iki Raudona- jai jurai. ⁷ Bet Izraelio sunus šaukėsi į Viešpatį, kurs patal- pino tamsybes tarp jūsų ir Ai- gypciečių ir atvedė ant jų ju- rą, kuri juos apdengė. Jūsų akis matė visa, ką aš padariau Ai- gyp- te, ir jūs gyvenote ilgą lai- ką tyruose. ⁸ Po to aš jus įve- džiau į žemę Amoriečių, gyve- nusių anapus Jordano. Kada jie prieš jus kovojo, aš juos pa- daviau į jūsų rankas, ir jūs pa- veldėjote jų žemę, o juos už- mušėte. ⁹ Tuomet pakilo Moa- bo karalius Seforo sunus Bala- kas ir kovojo prieš Izraelį. Jis siuntė ir pasivadino Beoro su- nų Balaamą, kad jus prakeiktu; ¹⁰ aš gi nenorėjau jo klausyti, bet priešingai, jus per jį palai- minau ir jus išliuosavau iš jo rankos. ¹¹ Jūs perėjote per Jor- daną ir atėjote prie Jeriko. Prieš jus kovojo to miesto vyrai, Amo- riečiai, Pereziečiai, Kanantiečiai, Hetiečiai, Gergeziečiai, Heve- jiečiai ir Jėbuziečiai, o aš juos padaviau į jūsų rankas. ¹² Aš siunčiau pirm jūsų širšuosius ir juos išmečiau iš jų vietų, du Amoriečių karaliu, ne tavo ka- laviju ir ne kilpiniu. ¹³ Daviau jums žemės, kurios neišgyveno- te, ir miestų, kurių neįsikūrėte, kad juose apsigyventumėte, vynuogynų ir alyvų daržų, kurių neužsiveisėte.

¹⁴ Dabar tat bijokitės Vieš-

didelė Dievo geradarystė. Plg. Iš. 3, 10; 12, 37; 14, 9. — (8-9) *Po to aš jus...* Trečia geradarystė. Plg. Sk. 21, 24; 22-24 persk. — (11-13) *Jūs perėjote...* Ketvir-

ta geradarystė. Vz. aug. 3, 14; 6, 1... 11, 3... Iš. 23, 28; Atk. 7, 20.

(14) *Kuriems tarnavo...* Jei ne visuo- met ypatingai, tai per savo valdovus, ku-

num, et servite ei perfecto corde atque verissimo: et auferte deos, quibus servierunt patres vestri in Mesopotamia et in Ægypto, ac servite Domino. ¹⁵ Sin autem malum vobis videtur ut Domino serviat, optio vobis datur: eligite hodie quod placet, cui servire potissimum debeatis, utrum diis, quibus servierunt patres vestri in Mesopotamia, an diis Amorrhæorum, in quorum terra habitatis: ego autem et domus mea serviemus Domino.

¹⁶ Responditque populus, et ait: Absit a nobis ut relinquamus Dominum, et serviamus diis alienis. ¹⁷ Dominus Deus noster ipse eduxit nos, et patres nostros de terra Ægypti, de domo servitutis: fecitque videntibus nobis signa ingentia, et custodivit nos in omni via, per quam ambulavimus, et in cunctis populis, per quos transivimus. ¹⁸ Et ejecit universas gentes, Amorrhæum habitatorem terræ, quam nos intravimus. Serviemus igitur Domino. quia ipse est Deus noster. ¹⁹ Dixitque Josue ad populum: Non poteritis servire Domino: Deus enim sanctus, et fortis æmulator est, nec ignoscet sceleribus vestris atque peccatis. ²⁰ Si dimiseritis Dominum, et servieritis diis alienis, convertet se, et affliget vos, atque subvertet postquam vo-

paties ir jam tarnaukite tobula ir tikriausia širdimi; prašalinkite dievus, kuriems tarnavo jusų tėvai Mėzopotamijoje ir Aigypte ir tarnaukite Viešpačiui. ¹⁵ O jei jums regisi negera tarnauti Viešpačiui, galite išsirinkti; išsirinkite šiandien, kas tinka, kam jūs turite labiaus tarnauti, ar dievams, kuriems tarnavo jusų tėvai Mėzopotamijoje, arba dievams Amoriečių, kurių žemėje jūs gyvenate: aš gi ir mano namai tarnausime Viešpačiui.

¹⁶ Tauta atsakė ir tarė: Saugok mus Dieve, kad mes apleistumėm Viešpatį ir tarnautumėm svetimiems dievams! ¹⁷ Viešpats, mūsų Dievas, jis mus ir mūsų tėvus išvedė iš Aigypso žemės, iš vergijos namų; jis padarė, mums matant, begalinius ženklus, sergėjo mus visą kelią, kuriuoėjome, ir tarp visų tautų, per kurias perėjome. ¹⁸ Jis išmetė visas tautas, Amoriečius, gyventojus žemės, į kurią mes įėjome. Taigi, mes tarnausime Viešpačiui, nes jis yra mūsų Dievas. ¹⁹ Jozuė atsakė tautai: Jūs negalėsite tarnauti Viešpačiui, nes jis yra Dievas šventas, galingas ir pavydus; jis nedovanos už jūsų kaltybes ir nuodėmes. ²⁰ Jei apleisite Viešpatį ir tarnausite svetiniams dievams, jis atsigriš prieš jus, prispaus ir jus išnaikins, po to kaip bus

rie tuomet buvo pagonis. Tauta dažnai atsitolindavo nuo Dievo tarnystės savo burtais. Žuvėjimais ir tt. — (15) *Išsirinkite šiandien...* Tuo pakvietimu Jozuė nori labiaus patraukti Izraelitus prie Dievo, kurs laukia, kad žmogus jam tarnautu liuosas, neprivertstas. Jozuė tuojuo stato savo pavyzdį: jis pasiliks ištikimas Viešpačiui, nežinrėdamas to, ką kiti išsirinktu.

(16-18) *Tauta atsakė...* Izraelitai noria apsiima tarnauti Viešpačiui, pritardami Jozuei visame, ką jis augščiau pasakė apie Dievo geradarystes. — (19, 20) *Jozuė atsakė...* Jozuė nori, kad Izraelitai, apsiimdami tarnauti Viešpačiui, butu pasiryžę pakelti sunkumus, kurie gali buti jiems sujungti su tuo tarnavimu. — *Dievas šventas...*: todėl reikalaujamas šventumo,

bis præstiterit bona. ²¹ Dixitque populus ad Josue: Nequaquam ita ut loqueris, erit, sed Domino serviemus. ²² Et Josue ad populum. Testes, inquit, vos estis, quia ipsi elegeritis vobis Dominum ut serviatis ei. Responderuntque: Testes. ²³ Nunc ergo, ait, auferte deos alienos de medio vestri, et inclinate corda vestra ad Dominum Deum Israel. ²⁴ Dixitque populus ad Josue: Domino Deo nostro serviemus, et obedientes erimus præceptis ejus.

²⁵ Percussit ergo Josue in die illo fœdus, et proposuit populo præcepta atque judicia in Sichem. ²⁶ Scripsit quoque omnia verba hæc in volumine legis Domini: et tulit lapidem pergrandem, posuitque eum subter quercum, quæ erat in Sanctuario Domini: ²⁷ et dixit ad omnem populum: En lapis iste erit vobis in testimonium quod audierit omnia verba Domini, quæ locutus est vobis: ne forte postea negare velitis, et mentiri Domino Deo vestro. ²⁸ Dimisitque populum, singulos in possessionem suam.

²⁹ Et post hæc mortuus est Josue filius Nun servus Domini, centum et decem annorum:

suteikęs gėrybių. ²¹ Tauta tarė Jozuei: Anaip̃tol; nebus taip, kaip kalbi, bet mes tarnausime Viešpačiui. ²² Jozuė sakė tautai: Jūs esate liudytojai, kad patis išsirinkote Viešpatį, idant jam tarnautumėte. Jie atsakė: Esame liudytojai. ²³ Dabar tat, tarė, prašalinkite iš savo tarpo svetimus dievus ir palenkkite savo širdis prie Viešpaties, Izraelio Dievo. ²⁴ Tauta tarė Jozuei: Mes tarnausime Viešpačiui, mūsų Dievui, ir busime paklusnus jo įsakymams.

²⁵ Taigi, Jozuė padarė tą dieną sandorą ir apskelbė tautai įsakymus ir nutarimus Sikėme. ²⁶ Jis parašė taipogi visus šituos žodžius Viešpaties įstatymo knygoje, ėmė dideliausį akmenį, jį padėjo po ąžuolu, buvusiu Viešpaties šventykloje. ²⁷ ir tarė visai tautai: Štai, šitas akmuo bus jums liudijimu, kad jis girdėjo visus Viešpaties žodžius, kuriuos jis jums yra kalbėjęs, kad kartais paskui nepanorėtumėte užsiginti ir meluoti Viešpačiui, jusų Dievui. ²⁸ Paskui jis atleido tautą, kiekvieną į jo dalį.

²⁹ Po to Viešpaties tarnas Nuno sunus Jozuė mirė, turėdamas šimtą dešimtį metų, ³⁰ ir jie jį

galis atkėrsinti ir nepakenčias, kad kas mėgintu tarnauti be jo dar ir kitiems dievams. — (22) *Esate liudytojai*: todėl jei atstotumėte nuo Viešpaties, patis turėsite prisipažinti, kad Viešpats turi teisę jus bausti už neištikimumą. — (23) *Prašalinkite iš...* Iš to perspėjimo reiktu išvesti, kad tarp Izraelitų buvo atsiradę tokių, kurie bent slapčia buvo pradėję laikyties stambeldystės papročių.

(25) *Padarė*: atnaujino, patvirtino, taip pat kaip Mozė buvo atnaujinęs Moabo lygumose (Atk. 29, 1) sandorą, padarytą ant Sinajaus. — (26) *Viešpaties įs-*

tatymo knygoje, — kuri buvo laikoma prie sandoros skrynios. Plg. Atk. 31. 24-26. Taigi, bent šita Jozuės knygos dalis buvo parašyta jo paties ranka. — *Po ąžuolu, buvusiu Viešpaties šventykloje*: ne šėtroje, nes ji tuomet buvo Sile, bet tik viejoje, pašvęstoje nuo seniausių laikų Viešpačiui. Plg. Prad. 12, 7; 38, 20. — (27) *Akmuo bus liudijimu...* Ir negyvas akmuo turės gyvai liudyti apie padarytąją sandorą.

(29) *Jozuė mirė*. Jo mirtis įvyko maždaug 1432 metais pirm Kristaus. — (30) *Tamnat-Sarėje*. Vz. aug. 19, 50. Neper-

³⁰ sepelieruntque eum in finibus possessionis suæ in Thamnath-sare, quæ est sita in monte Ephraim, a septentrionali parte montis Gaas. ³¹ Servivitque Israel Domino cunctis diebus Josue et seniorum, qui longo vixerunt tempore post Josue, et qui noverunt omnia opera Domini quæ fecerat in Israel. ³² Ossa quoque Joseph, quæ tulerant filii Israel de Ægypto, sepelierunt in Sichem, in parte agri, quem emerat Jacob a filiis Hemor patris Sichem, centum novellis ovibus, et fuit in possessionem filiorum Joseph. ³³ Eleazar quoque filius Aaron mortuus est: et sepelierunt eum in Gabaath Phinees filii ejus, quæ data est ei in monte Ephraim.

palaidojo jo dalies ribose Tamnat-Sarėje, esančioje Efraimo kalnuose į šiaurę nuo Gaaso kalno. ³¹ Izraelis tarnavo Viešpačiui per visas Jozuės dienas ir vyresniųjų, kurie ilgą laiką gyveno po Jozuės ir kurie žinojo visus Viešpaties darbus, kuriuos jis buvo padaręs Izraelyje. ³² Taipogi Juozapo kaulus, kuriuos Izraelio sunų buvo pasiėmę iš Aigypto, jie palaidojo Sikėme, dalyje lauko, kurį Jokubas buvo pirkęs iš Sikėmo tėvo Emoro sunų už šimtą jaunų avelių, ir kurstapo Juozapo sunų tėviške. ³³ Mirė taipogi Aarono sunus Eleazaras, ir jį palaidojo jo sunaus Pinėo Gabaatoje, kuri jam buvo duota Efraimo kalnuose.

daug seniai Tibnėje atkasta kapas, apie kurį spėjama, kad jis yra Jozuės. Tame kape rasta daugybė titnago peilių. Jie rasi yra tie patys, kuriuos mini 30. eil. gale pridėti LXX vertime žodžiai: Tenai padėjo draug su juo į kapą, kuriame jį palaidojo, akmeninius peilius, kuriais jis apipjaustė Izraelio sunus Galgaloje. kuomet juos išvedė iš Aigypto; tenai jie yra ir iki šiai dienai. Plg. aug. 5, 2. — (32)

Juozapo kaulus. Plg. Prad. 50, 24: 18, 19. — *Jokubas buvo pirkęs.* Vž. Prad. 33, 19. — *Už šimtą jaunų avelių.* Ebr. *q'sitah*. Rasi tas žodis reiškė dabar nebežinomos vertybės pinigą. — (33) *Gabaatoje.* Ebr. t. Gabaa. Spėjama, kad ta vieta dabar vadinasi Džibėa, apie 5 kilom. į pietryčius nuo Tibnės. — 33. eil. gale LXX vertime pridėta ilgas priedas. sudėtas iš Teis. 2, 6. 11... ir 3, 7. 12...

TEISĖJŲ KNYGA.

ĮVEDIMAS.

1. Teisėjais šitoje knygoje vadinasi ne valdininkai, skiriami teisybei tarp žmonių daryti, bet paties Dievo pažadinti vyrai, kad visupirma išliuosuotu arba visą tautą arba vieną-kitą giminę nuo neteisingo priešų prispaudimo. Jie buvo imami ne iš vienos kurios nors giminės, bet iš visų, ir duodami tamai ne nuolatos vienas po kito, bet laikas nuo laiko, reikalui atsiradus, o jei kaikurie iš jų paskui ir pildė tikrų valstijos viršininkų pareigas, tai visgi jų valdžia nebuvo visuotina, nepasiekdavo visų Izraelio giminų. Teisėjų žydų istorijoje skaitoma penkiolika arba šešiolika: Otniėlis, Aodas, Samgaras, Jahėlė, Debora, Barakas, Gedeonas, Tola, Jairas, Jėftė, Abesanas, Ahialonas, Abdonas, Samsonas, Helis ir Samuėlis. Tačiau apie paskutiniudu kalbama nebe šitoje knygoje, bet Samuėlio. Ar gali vadinties tikru teisėju Jahėlė,

daugelis abejoja. Apie kitus gi pasakojama Teisėjų knygoje, netaip vienok kad iš to pasakojimo pasidarytu ištisa išrinktosios tautos istorija nuo Jozuės mirties lig paskutinio čionai minimo teisėjo Samsono mirčiai, bet tik paduodant visą eilią atskirų vaizdų, gyvai, o vietomis ir su daugybe smulkmenų nupiešančių karžygiškus pavienių teisėjų veikalus, daugybę gi metų visai apleidžiant.

2. Teisėjų knyga susideda iš trijų atskirų dalių: Įvedimo (1, 1—3, 6), teisėjų istorijos (3, 7—16, 31) ir dviejų priedų (17. 1—21, 24). Įvedime iš vienos pusės nurodomas politiškas Izraelitų stovis, mirus Jozuei, ir jų atsinešimas į Kanaaniečius (1, 1—2, 5), iš antros gi pusės religijinis ir dorinis tuo pačiu metu stovis Izraelitų, kurie nevisuomet pasiliko ištikimi Dievui (2, 6—3, 6). Antroji knygos dalis susideda iš eilios atskirų pasa-

kojimų apie šešių žymesniųjų teisėjų veikalus, su kuriais sujungta paminėjimas kitų mažesnių teisėjų. Tą dalį galima paskirstyti į tris skyrius, kurių kiekvienas prisideda Dievo duoto perspėjimu. Pirmame skyriuje kalbama apie neprietelius, kurie iš įvairių pusių buvo užpuolę Izraelį (3, 7—5, 32). antrame apie Madianitų prispaudimą, nuo kurio išliuosavo Izraelį Gedeonas, ir apie tai, kaip Gedeono sunus Abimelėkas buvo pasisavinęs karališką valdžią (6, 1—10, 5), ir trečiame skyriuje pasakojama apie Amonitų prispaudimą iš rytų pusės ir Pilistymų iš vakarų (10, 6-16, 31). Dviejuose prieduose paduota istorija atsitikimų, kurie nesurišti nei su vienu iš teisėjų. Pirmas atsitikimas, įvykęs dar prie gyvos Jozuės galvos, tai vieno iš Efraimitų, vardu Miko, ir Dano sunų stabmeldystė, (17, 1—18, 31), antras gi atsitikimas, įvykęs neilgai trukus po Jozuės mirties, tai bjaurus Gabaos gyventojų prasikaltimas, kilusi iš to kova ir Benjamino giminės sunaikinimas (19, 1—21, 24).

Visoje Teisėjų knygoje, neskaitant priedų, praveista viena mintis, kad Izraelis tuomet laimingas, kada jis ištikimas Dievui, darosi nelaimingas, kaip tik atsitraukia nuo tarnavimo Dievui, laimėja kaltybės dovanojimą, kuomet daro atgailą ir grįžta prie Dievo. Ta mintis aiškiai išreikšta knygos įvedime ir patvirtinta atsitikimais iš visos Teisėjų istorijos; ji tai ir duoda visam veikalui reikalingą vienybę. Iš jos taipogi paaiškėja, kad knygos autoriaus tikslas buvo, aprašant Dievo teisybę, kurs apleidžiančius jį Izraelitus paduodavo į jų neprietelių rankas ir grįžtantiems padėdavo, pamokyti, kad

Viešpats yra vienas tikras Izraelio Dievas. ir paraginti ištikimai užlaikyti jojo įstatymą.

3. Visai tikrų žinių apie tai, kokiuo metu parašyta Teisėjų knyga ir kas buvo jos autorius, nėra; bet pačiame veikale yra gana nurodymų, padedančių maž-dang atspėti jo atsiradimo laiką. Autorius keletą sykių dejuoja, kad tais laikais, apie kuriuos jis rašo, nebuvę Izraelyje karaliaus (17, 6; 18, 1 ir t.); iš to gi reikia išvesti, kad pats autorius gyveno tuo metu, kada Izraelitai jau turėjo savo karalių; todėl Teisėjų knyga negalėjo atsirasti pirm išrinkimo Sauliaus karaliumi. Iš antros pusės ji turėjo būti parašyta dar prieš aštuntus Dovid karaliavimo metus, nes tais metais Dovidais atėmė iš Kananiečių Siono pilį ir visai panaikino senobinį jos vardą Jėbus; tuo gi tarpu Teisėjų knygos autoriaus laikais minėta Jeruzalės dalis dar tebebuvo Jėbuziečių rankose ir pats miestas dar tebesivadinęs senuoju savo vardu Jėbus (1, 21; 19, 10-12). — Iš Teisėjų knygos tikslo reiktu dar išvesti, kad jos nerašyta nei pirmais Dovid, nei paskutiniais Sauliaus metais; nes tuo laiku visų pirma nebebuvo reikalo raginti Izraelitus sergėtis stabmeldystės, kadangi Saulius taip griežtai reikalavo Dievo duotojo įstatymo pildymo, jog paskutiniais jo metais visame krašte nebebuvo jokių stabmeldystės liekanų. Be to, knygos autorius, rašydamas savo veikala, regimai dar nebuvo patyręs, kad ir karališka valdžia nepanaikino visiškai vidujinių nesutikimų išrinktoje tautoje, kokie radosi pirmais Dovid metais, jam kovojant už Izraelio sostą ir paskutiniais Sauliaus, tam karaliui persekiojant

Dovida. Taigi, tikriausiu Teisėjų knygos atsiradimo laikui reiktu skaičiuoti pirmuosius karaliaus Sauliaus metus. Senobinis gi žydų padavimas, kurio laikėsi kaikurie šv. tėvai (Izidorius Sevil.) ir nemaža paskesniųjų aiškintojų, sako, kad Teisėjų knygą parašęs Samuėlis.

Vienybė, pasergima ir pačiame knygos turinyje, ir dalykų pasakojime, ir įvairių dalių sutvarkyme, ir galop tiksle aiškiai liudija, kad visą veiklą yra parašęs vienas autorius. Rašydamas tečiaus apie seniai praeitus laikus jis, be abejonės, naudojosi ne tik žiniomis, paimitomis iš padavimo, bet taipogi ir rašytais dokumentais, atsiradusiais pačių Teisėjų laikų ir pagamintais žmonių, mačiusių savo akimis pačius atsitikimus ir galėjusių juos aprašyti labai gyvai, su didžiu griežtumu ir daugybe smulkmenų, kurios paprastai, laikui bėgant, išdila iš žmonių atminties.

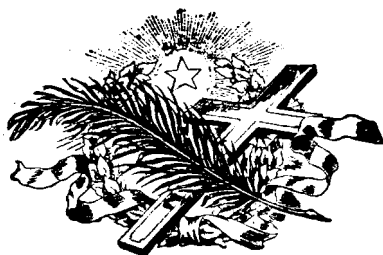
4. Nepigiai išaiškinamas dalykas Teisėjų knygoje yra jos kronologija. Sudėjus kruvon visas skaitlines, minimas įvairiose knygos vietose ir išreiškiančias, kiek metų Izraelitai buvo neprietelių slėgiami ir kiek laiko paskui, pavienių Teisėjų išliuosuoti nuo prispaudimo, naudojosi ramybe, pasidaro iš viso 410 metų. Bet palyginant tą skaitlių su kitose šv. Rašto vietose paduotomis kronologijos žiniomis, ji pasirodo per daug didelė ir štai dėlko. Jei prie jos pridėsime 40 metų žydų kelionės per tyrus, Jozuės valdymo metus iki pirmajam Izraelitų prispaudimui Teisėjų laikais, 40 Hėlio metų, 40 Samuėlio ir Sauliaus metų, tiek pat Dovidą ir pirmuosius Saliamono, turėsime arti 600 metų. Tuo gi tarpu nuo išėjimo Izraelitų iš Aigypto iki ket-

virtų Saliamono metų, kuomet pradėta statyti Jeruzalės bažnyčią, prailgo tik 480 metų (3 Kar. 6, 1). Todėl tam nesutikimui prašalinti skaitlinė 410 reikia žymiai sumažinti. Sutinkant, kad pavienės kronologijos skaitlinės Teisėjų knygoje yra visai tikros, reikia spėti, kad kaikurie Teisėjai pildė savo pareigas tuo pačiu metu, bet įvairiose žydų žemės vietose. Pvd., kuomet apgalėjus Moabitus pietuose buvo ramu per 80 metų (3, 30), Jabinas galėjo prislėgti šiaurinį kraštą, taip kad čia radosi 40 metų ramybė tik po Deborah ir Barako apgalėjimo; tuo būdu iš bendros skaitlinės iškrinta susykiau 60 m. (4, 3; 5, 31). Taip pat tuo pačiu metu galėjo slėgti Izraelį Amonitai anapus o Pilstimai šiaupus Jordano. Tokių gi synkronizmų visai teisingai galima įieškoti Teisėjų knygoje, nes jos autorius neturėjo užmanymo rašyti pilną Teisėjų istoriją, nors padavė apie kiekvieną iš jų tikriausias žinias.

5. Tolesnėse šv. Rašto knygose randama nemaža liudijimų, kurie patvirtina aprašytą Teisėjų knygoje atsitikimų tikrumą. Jau Samuėlis trumpai mini Izraelitų nedėkinimus Dievui, jų nubaudimą, gailėstį ir išliuosavimą, išvardindamas keletą Teisėjų (1 Kar. 12, 9-11). Gedeono sunans Abimėlėko mirtis minima 2 Kar. 11, 21. Visa Izraelio istorija teisėjų metu poetiškai aprašyta ir jo neprietelių mirtis minima Ps. 82, 10, 12; Ps. 105, 34-46. Izaijas primena Madianitų prispaudimą ir skaito tą dieną, kurioje juos apgalėjo Gedeonas, šlovingiausia (Iz. 9, 4; 10, 26). Ekleziasitiko autorius šlovina Izraelio teisėjus, turėdamas mintyje Teisėjų knygos pasakojimą (Ekli. 46, 13-15). Šv. Povilas mini teis-

sėjus ir jų istorišką vietą tarp Jozuės ir Samuėlio (Apd. 13, 20), kaipurios išvardija ir jų tikėjimą giria draug su karaliais ir pranašais (Zyd. 11, 32). Visi šitie šv. Knygų liudijimai, patvirtindami istorišką Teisėjų knygos pasakojimų tikrumą, draug nurodo, kad senovinė žydų synagoga skaitė ją dievo įkvėptu veikalu ir laiduoja kiekvienam krikščioniui apie dievišką jos pradžią.

Dieviškai Teisėjų knygos kilmei nėra priešinga, kad joje pasakojami dalykai, kurie visai nesutinka su doros įstatais (3, 18; 4. 17 ir k.), nes, kaip sako šv. Tomas Akv. apie Juditą. „šv. Rašte kaipurios ypotos giriamos ne už tobulas dorybes, bet už linkimą prie dorybės, užtat kad jose rasdavosi šioks toks girtinas jausmas, nors jojo sužadintos jos ir imdavo daryti peiktinus dalykus“ (Summa theol. 2, 2. qn. 110 a. 3 ad 3).

Liber Judicum.

Hebraice *Sophetim.*

Teisėjų knyga.

Ebraiškai *Šofetim.*

I. Apskritos žinios apie politišką ir religijinį Izraelio stovį Teisėjų laikais. 1. Politiškas Izraelitų stovis, mirus Jozuei.

Caput I. ¹ Post mortem Josue consuluerunt filii Israel Dominum, dicentes: Quis ascendet ante nos contra Chananæum, et erit dux belli? ² Dixitque Dominus: Judas ascendet: ecce tradidi terram in manus ejus. ³ Et ait Judas Simeoni fratri suo: Ascende necum in sortem meam, et pugna contra Chananæum, ut ego pergam tecum in sortem tuam. Et abiit cum eo Simeon. ⁴ Ascenditque Judas, et tradidit Dominus Chananæum, ac Pherezæum in manus eorum: et percusserunt in Bezece decem millia virorum. ⁵ Inveneruntque Adonibezec in Bezece, et pugnaverunt contra eum. ac percus-

1. perskyrimas. ¹ Mirus Jozuei, Izraelio sungs teiravosi Viešpaties, sakydami: Kas eis mūsų priekyje prieš Kananiečius ir bus vadas karėje? ² O Viešpats tarė: Eis Judas; štai, aš padaviau žemę į jo rankas. ³ Tuomet Judas tarė savo broliui Simeonui: Eik su manim į mano dalį ir kovok prieš Kananiečius, kad ir aš eičiau su tavim į tavo dalį. Ir Simeonas nuėjo su juomi. ⁴ Judui išėjus, Viešpats padavė Kananiečius ir Pereziečius į jų rankas; ir jie užmušė Bezėke dešimtį tukstančių vyrų. ⁵ Bezėke jie rado Adonibezėką ir kovojo prieš jį ir sumušė Kananiečius ir Perezie-

Pirmoje Teisėjų knygos dalyje (1, 1—3, 6), kuri yra draug įvedimu į visą veiklą, paduota trumpos žinios apie politišką ir religijinį Izraelio stovį Teisėjų laikais, kurs veikiai ėmė labai skirties nuo to stovio, kuriame buvo palikęs išrinktąją tautą mirdamas Jozue.

1, 1—2, 5. Mirus Jozuei, buvo toliaus kariaujama prieš Kananiečius, vadovaujant Judo giminei, kurios darbai išskaitomi (1, 1—20); bet ėmus apsilieisti kitoms giminėms atsitiko tai, kad kaikuriose vietose Kananiečiai pasiliko gyventi draug su Izraelitais (21—36); užtat Izraelis gavo nuo Viešpaties papeikimą (2, 1—5).

(1, 1) *Mirus Jozuei.* Vž. Joz. 23, 2... Ebr. knygos tekstas prasideda junge „ir“. Plg. Joz. 1, 1. — *Teiravosi Viešpaties* su pagalba Urimo ir Tummimo. Sk. 27.

21: Iš. 28, 50. — *Kas:* kuri giminė. — *Mūsų priekyje...* Ebr. t.: už mus prieš Kananiečius, kad prieš juos kovotu. — (2) *Eis Judas.* Judo giminėje turi pasilikti pirmenybė, jai pažadėta jau Jokubo palaiminime. Vž. Prad. 49, 8... — (3) *Judas tarė...* *Simeonui...* Simeono dalis buvo Judo dalies viduryje (Joz. 19, 1, 2); todėl tievi gimini turėjo eiti draug ir pabaigti užkovoti joms tekusį plotą. — *Dalį:* žemės plotą, kurį buvo paskyrusi burta. — (4) *Viešpats padavė...* Laiminga Judo giminei karė išspradžios trumpai aprašoma; toliaus gi minimos jos smulkesnės. — *Bezėke.* Anot 1 Kar. 11, 8, taip vadinęs miestas netoli nuo Sikėmo (Nabulus); bet tikriausiai ne apie jį čionai kalbama, nes anas Bezėkas per daug toli nuo Judo dalies. — (5) *Adonibezėką.*

serunt Chananæum et Pherezæum. ⁶ Fugit autem Adonibezec: quem persecuti comprehenderunt, cæsis summatibus manuum ejus ac pedum. ⁷ Dixitque Adonibezec: Septuaginta reges amputatis manuum ac pedum summatibus colligebant sub mensa mea ciborum reliquias: sicut feci, ita reddidit mihi Deus. Adduxeruntque eum in Jerusalem, et ibi mortuus est. ⁸ Oppugnantes ergo filii Juda Jerusalem, ceperunt eam, et percusserunt in ore gladii, tradentes cunctam incendio civitatem. ⁹ Et postea descendentes pugnauerunt contra Chananæum, qui habitabat in montanis et ad meridiem, et in campestribus. ¹⁰ Pergensque Judas contra Chananæum, qui habitabat in Hebron. (cujus nomen fuit antiquitus Cariatharbe) percussit Sesai, et Ahiman, et Tholmai: ¹¹ atque inde profectus abiit ad habitatores Dabir, cujus nomen vetus erat Cariath Sepher, id est, civitas litterarum. ¹² Dixitque Caleb: Qui percusserit Cariath Sepher, et vastaverit eam, dabo ei Axam filiam meam uxorem. ¹³ Cumque cepisset eam Othoniel filius Cenez frater Caleb minor, dedit ei Axam

čius. ⁶ Bet Adonibezėkas pabėgo; jie gi jį vijosi, sugavo ir nukirsdino jo rankų ir kojų galus. ⁷ Tuomet Adonibezėkas kalbėjo: Septynios dešimtys karalių nukapotais rankų ir kojų galais rinko po mano stalu valgių liekanas; kaip aš padariau, taip man Dievas atsilygino. Jie jį atvedė Jeruzalėn, ir tenai jis mirė. ⁸ Apgulę tat Jeruzalę, Judo sunus ją paėmė, išžudė kalavijo ašmenimis ir visą miestą uždegė. ⁹ Paskui jie nuėjo kovotų prieš Kananiečius, gyvenusius kalnuose, pietų šalyje ir lygumoje. ¹⁰ Eidamas toliaus prieš Kananiečius, gyvenusius Ebrone (kurio vardas seniaus buvo Karjatarbė), Judas sumušė Sesajį. Ahimają ir Tolmajį; ¹¹ o išten išėjęs jis patraukė prieš gyventojus Dabiro, kurio senasis vardas buvo Karjat-Sėferis, tai yra Raštų miestas. ¹² Tuomet Kalėbas tarė: Kas apgalės Karjat-Sėferį ir jį išgriaus, tam aš duosiu moterysten savo dukterį Aksą. ¹³ O kuomet jis paėmė Kenėzo sunus, jaunesnysis Kalėbo brolis Otoniėlis, jis jam davė moterimi savo dukterį Aksą. ¹⁴ Beeinant, kelyje jos vyras ją

Tas vardas reiškia tą pat. ką ir Bezėko viešpats; rasi tai buvo garbingas Bezėko karaliaus pavadinimas. Plg. Joz. 10, 1. — (6) *Galus*. Ebr. t.; Didžiuosius pirštus, nykščius. Žmogus nukapotais nykščiais nebegalėjo naudoties ginklais; be didžiųjų gi kojų pirštų nebegalėjo greitai bėgti. Todėl toks sužeidimas buvo didis pažeminimas kovojui. Adonibezėkui gi buvo tai atkeršijimas už jo žiaurumą. — (7) *Rinko po mano...* Tik šunjs renka krintancius nuo stalo trupinius (Mt. 15, 27); žmogui tai didžiausias nužeminimas. Plg. Sk. 16. 21. — *Atre-*

dė Jeruzalėn, kurios dalį jie, kaip tuojau bus pasakyta, paėmė ir sunaikino. — (8) *Visą miestą*: visą žemąjį miestą. Augštojo miesto su Siono piliimi jie negalėjo paimti, ir jis pasiliko Kananiečių rankose iki Dovidio laikais. Plg. zem. 19, 11; Joz. 15, 63; 2 Kar. 5, 6-9. — (9) *Kalnuose...* Pietinė Palestina dalinosi į tris plotus; ir Judo kalnus, viduryje; Negeho žemę, pietuose: *S'felah*, lygumą į vakarus nuo Judo kalnų, kuri dar vadinosi Piliistymų lyguma (1 Mak. 12, 38). Plg. Joz. 11, 16. — (10-15) *Eidamas toliaus...* Pasakojami čionai atsitikimai grąžina mus

filiam suam conjugem. ¹⁴ Quam pergentem in itinere monuit vir suus ut peteret a patre suo agrum. Quæ cum suspirasset sedens in asino, dixit ei Caleb: Quid habes? ¹⁵ At illa respondit: Da mihi benedictionem, quia terram arentem dedisti mihi: da et irriguam aquis. Dedit ergo ei Caleb irriguum superius, et irriguum inferius. ¹⁶ Filii autem Cinæi cognati Moysi ascenderunt de civitate palmarum, cum filiis Juda in desertum sortis ejus, quod est ad meridiem Arad, et habitaverunt cum eo. ¹⁷ Abiit autem Judas cum Simeone fratre suo, et percusserunt simul Chananæum qui habitabat in Sephaath, et interfecerunt eum. Vocatumque est nomen urbis. Horma, id est. anathema. ¹⁸ Cepitque Judas Gazam cum finibus suis. et Ascalonem. atque Accaron cum terminis suis. ¹⁹ Fuitque Dominus cum Juda. et montana possedit: nec potuit delere habitatores vallis, quia falcatis curribus abundabant. ²⁰ Dederuntque Caleb Ebron, sicut dixerat Moyses. qui

perspėjo, kad prašytu iš savo tėvo dirvos. O kuomet ji sėdėdama ant asilo ėmė dusauti, Kalėbas jai tarė: Kas tau yra? ¹⁵ Ji gi atsakė: Duok man palaiminimą; kadangi tu man davei sauos žemės, duok ir vandenimi aplaistytos. Taigi, Kalėbas jai davė žemės, kuri ir augštai ir žemai buvo drėgna. ¹⁶ O Mozės genčio Kinito sunus pakilo iš Palmių miesto draug su Judo sunumis į jo dalies tyrumą, kuri yra į pietus nuo Arado, ir apsigyveno draug su jais. ¹⁷ Judas gi, nuėjęs su savo broliu Simeonu, draug apgalėjo Kananiečius, gyvenusius Sefate ir juos išmūšė. O jų miestas buvo pramintas vardu Horma, tai yra Iškeikimas. ¹⁸ Judas paėmė taipogi Gazą su jos apylinke, Askaloną ir Akaroną su jų ribomis. ¹⁹ Viešpas buvo su Judu, ir jis paėmė kalnus; bet negalėjo išnaikinti slėnio gyventojų, nes jie turėjo daug vežimų su pjautuvais. ²⁰ Kaip buvo pasakęs Mozė, jie davė Ebroną Kalėbui, kurs išten išnaikino tris Enako sunus. ²¹ Jeruzalės gi gy-

į Jozuės laikus ir aprašyti tais pačiais žodžiais kaip ir Joz. 15, 13-19. — (16) *Mozės genčio*... Pasakojama, kaip Kinitai apsigyveno Judo dalies pietuose. Jie buvo ainiai Mozės genčio Hobabo,ėjusio nuo Sinajaus kalno draug su Izraelitais per tyrus (vz. žem. 4, 11; Sk. 10, 29). Kinitai išpradžios buvo gavę sau vietas Jerike, kurs čionai pavadintas Palmių miestu (plg. Atk. 34, 3; 2 Kron. 28, 15 ir k.), paskui gi persikėlė į Judo ploto pakraščius. — *Arodo*. Vz. Sk. 21, 1. — (17) *Sefate*. Tas miestas buvo tikriausiai Negebo žemės viduryje; spėjama, kad ta vieta dabar vadinasi Cebaite. — *Išmūšė*. Ebr. *jacharimu*, iškeikė, kad būtų sunaikinta (plg. Kun. 27, 28, 29); iš čia padaryta vardas *Chormah*, kurs reiškia, kaip paaiškina sv. Jeronimas, *iškei-*

kimas. Plg. Sk. 14, 45; 21, 3 ir k. — (18) *Gazą*... Buvo tai svarbiausi Pilistymų miestai augščiaus minėtoje (9. e.) lygumoje *S'felah*. Kad jie neilgai pasiliko Judo giminės valdžioje ir kad ji visai negalėjo užkariauti kitų Pilistymų miestų, priežastis buvo ta, jog Izraelitai nebuvo iki galui ištikimi Dievo įsakymams (plg. žem. eil. 30, 33, 35; 2, 20; 3, 3). — (19) *Slėnio*: tikriausiai lygumos *S'felah*. — *Vežimų su pjautuvais*. Anot ebr., geležinių vežimų, t. y. geležimi apkauštų. Plg. Joz. 11, 4...; 17, 16 ir k. — (20) *Jie davė Ebroną*... Tai buvo padaręs pats Jozuė, reikalauiant Kalėbui (vz. Joz. 14, 6-15). Tris Enako sunus išvardinti aug. 10. e. Plg. Joz. 15, 14. — (21) *Benjaminu sunus neišnaikino*... Už tą patį dalyką peikiami Judo sunys Joz. 15,

delevit ex ea tres filios Enac.
²¹ Jebusæum autem habitatorem Jerusalem non deleverunt filii Benjamin: habitavitque Jebusæus cum filiis Benjamin in Jerusalem, usque in præsentem diem.

²² Domus quoque Joseph ascendit in Bethel, fuitque Dominus cum eis. ²³ Nam cum obsiderent urbem quæ prius Luza vocabatur, ²⁴ viderunt hominem egredientem de civitate. dixeruntque ad eum: Ostende nobis introitum civitatis, et faciemus tecum misericordiam. ²⁵ Qui cum ostendisset eis, percusserunt urbem in ore gladii: hominem autem illum, et omnem cognationem ejus dimiserunt. ²⁶ Qui dimissus, abiit in terram Hetthim, et ædificavit ibi civitatem, vocavitque eam Luzam: quæ ita appellatur usque in præsentem diem.

²⁷ Manasses quoque non delevit Bethsan, et Thanac cum viculis suis, et habitatores Dor, et Jeblaam, et Mageddo cum viculis suis, cœpitque Chanaanæus habitare cum eis. ²⁸ Postquam autem confortatus est Israel, fecit eos tributarios, et delere noluit. ²⁹ Ephraim etiam non interfecit Chanaanæum, qui habitabat in Gazer, sed habita-

ventojų Jėbuziečių Benjaminosūnus neišnaikino, ir Jėbuziečiai pasiliko gyventi su Benjaminosūnumis iki šiai dienai.

²² Taipogi Juozapo namai patraukė į Bėtelį, ir Viešpats buvo su jais; ²³ nes kuomet buvo apgulė miestą, kurs pirma vadinosi Luza, ²⁴ jie pamatė žmogų, išeinantį iš miesto, ir jam tarė: Parodyk mums įėjimą į miestą, o mes tau suteiksime malonę. ²⁵ Kuomet jis jiems parodė, jie išmušė miestą kalavijo ašmenimis, aną gi žmogų ir visą jo giminę paleido. ²⁶ Paleistasis nuėjo į Hetitų žemę ir tenai pasistatė miestą, ir jį praminė Luza; jis taip vadinasi iki šiai dienai.

²⁷ Taipogi Manasas nesunaikino Bėtsano ir Tanako su jų sodžiais ir gyventojų Doro. Jeblaamo ir Magėdo su jųjų sodžiais; taip Kananiečiai ėmė gyventi drang su jais. ²⁸ O sustiprėjęs Izraelis uždėjo ant jų mokesčius ir nebenorėjo išnaikinti. ²⁹ Taipogi Efraimas neužmušė Kananiečių, gyvenusių Gazere, bet gyveno drang su jais. ³⁰ Za-

63. Ir vienu ir kitų ribaėjo čia pat (vz. Joz. 15, 7-9; 18, 16-17); pats gi Jeruzalės miestas turėjo tuo tarpu priderėti prie Benjaminio dalies. — *Pasiliko gyventi...* Angštoji Jeruzalės dalis buvo galutinai atimta iš Jėbuziečių aštuntais karaliaus Davido metais.

(22) *Juozapo namai*: Efraimo giminė draug su Manaso giminės puse, gyvenusia šiapus Jordano. — *Bėtelį*. Vz. Prad. 29, 19. Tas miestas buvo paskirtas Benjaminio giminei (Joz. 18, 22), bet paskui teko Efraimo sunums. — (24) *Jie pamatė...* Ebr. t.: buvusieji sargyboje pamatė... Izraėlitų burys buvo slapčia prisartiņes prie miesto ir rengėsi

netikėtai į jį įpulti, todėl iš sutiktojo žmogaus jie anot ebr. t. reikalauja, kad jiems nurodytu būdą, kaip įeiti į Bėtelį. — (25) *Aną gi žmogų paleido...* Plg. Joz. 6, 22. — (26) *Hetity*: arba Hetiečių, gyvenusių ypač Palestinos šiaurėje. Plg. Joz. 1, 4: 3 Kar. 10, 29 ir k. — *Praminė Luza*: savo pirmosios tėvynės atminčiai.

(27) *Manasas...* Toliaus giminės, kilusios iš dviejų Juozapo sūnių veikia atskirai. — *Bėtsano...* Vz. Joz. 17, 11-13. — (28) *Uždėjo ant jų...* Tai buvo Viešpaties uždrausta. Vz. Iš 23, 31-33; Atk. 7, 1-6 ir k. — (29) *Gazere*. Plg. Joz. 10, 33; 16, 10. — (30) *Ketrono ir Na-*

vit cum eo. ³⁰ Zabulon non delevit habitatores Cetron, et Naalol: sed habitavit Chananaeus in medio ejus, factusque est ei tributarius. ³¹ Aser quoque non delevit habitatores Acco, et Sidonis, Ahalab, et Achzib, et Helba, et Aphec, et Rohob: ³² habitavitque in medio Chananaei habitatoris illius terrae, nec interfeciteum. ³³ Nephthali quoque non delevit habitatores Bethsames, et Bethanath: et habitavit inter Chananaeum habitatorem terrae, fueruntque ei Bethsamitae et Bethanitae tributarii. ³⁴ Arctavitque Amorrhæus filios Dan in monte, nec dedit eis locum ut ad planiora descenderent: ³⁵ habitavitque in monte Hares, quod interpretatur testaceo, in Ajalon et Salebim. Et aggravata est manus domus Joseph, factusque est ei tributarius. ³⁶ Fuit autem terminus Amorrhæi ab Ascensu Scorpionis. Petra, et superiora loca.

Caput II. ¹ Ascenditque Angelus Domini de Galgalis ad Locum flentium, et ait: Eduxi vos de Ægypto, et introduxi in terram, pro qua juravi patribus vestris: et pollicitus sum ut non

bulonas neišnaikino Ketrono ir Naalolio gyventojų; Kananiečiai pasiliko jo tarpe ir buvo priversti mokėti čyžę. ³¹ Taipogi Aseras neišnaikino gyventojų Akkos ir Sidono, Ahalabo ir Achzibo. Hēlbos, Afēko ir Rohobo, ³² bet gyveno tarp anos žemės gyventojų Kananiečių ir jų neužmušė ³³ Taipogi Neftalis neišnaikino Bėtsamo ir Bėt-anato gyventojų ir gyveno tarp tos žemės gyventojų Kananiečių, o Bėtsamiečiai ir Bėtaniečiai mokėjo jam čyžę. ³⁴ Amoriečiai gi laikė Dano sunus suspaustus kalnuose ir neleido jiems nusileisti į lygesnes vietas; ³⁵ anie gyveno ant Harėso kalno, kurio vardas reiškia šukę, Ajalone ir Salebime. Bet Juozapo namų ranka pasidarė sunkesnė, ir jie buvo priversti mokėti jam čyžę. ³⁶ O Amoriečių plotas tęsėsi nuo Kurklio augštumos, nuo Uolos miesto ir toliaus į augštesnes vietas.

2. perskyrimas. ¹ O Viešpaties aniolas pakilo iš Galgalos į Verkiančiųjų vietą ir tarė: Aš jus išvedžiau iš Aigypso ir įvedžiau į žemę, apie kurią prisiekiau jūsų tėvams, ir žadėjau ne-

aalolio. Plg. Joz. 19. 15. Ketronas vietai nežinomas miestas. — (31) Akkos. Tas miestas yra ant Tarpžemės jūros krante į šiaurę nuo Karmėlio kalno ir dabar taippat tebesivadina. Jis nebuvo išvardintas tarp Asero giminei paskirtųjų miestų, taip pat kaip ir Ahalabas ir Helba. Plg. Joz. 19. 24-31. — (32) Gyveno tarp anos žemės... Kananiečių Asero ir Neftalio (33. e.) giminių plotuose buvo regimai likę taip daug, kad iš jų darėsi gyventojų dauguma. — (33) Bėtsamo... Plg. Joz. 19. 38. — (34) Laikė Dano sunus... Vž. Joz. 19. 40-48. — (35) Jie: Amoriečiai — Ant Harėso kalno. Toks kalnas dabar nežinomas. Daugelis aiškintojų mano, kad tai tas pats miesto

vardas, ką ir *Ir šemeš*. Saulės miestas, minimas Joz. 19. 41, tuo labiau kad tenai išvardinti draug ir Ajalonas ir Salebimas. — *Kurio vardas reiškia šukę*. Vulgatos paaiškinimas paskui LXX. — (36) *Amoriečių plotas*... Amoriečių gylėbė aprašoma pagal jų ploto didumą, kurs šiaurėje siekė iki Dano kalnais ir toliaus, pietuose gi iki pačiais žadėtosioms žemės pakraščiais. — *Kurklio augštumos*. Vž. Sk. 34, 4; Joz. 15, 3 — *Uolos miesto*. Ebr. *Sela*. Taip vadinosi Idumėjos sostinė.

(2, 1) *Viešpaties aniolas*. Viešpatį atstovaujantis aniolas. Plg. Prad. 16. 7 ir k. Jis dažnai minimas Teisėjų knygoje (vž. žem. 6. 11... 13, 3... ir k.) ir uesykli

facerem irritum pactum meum vobiscum in sempiternum: ² ita dumtaxat ut non feriretis fœdus cum habitatoribus terræ hujus, sed aras eorum subverteretis: et noluistis audire vocem meam: cur hoc fecistis? ³ Quam ob rem nolui delere eos a facie vestra: ut habeatis hostes, et dii eorum sint vobis in ruinam. ⁴ Cumque loqueretur Angelus Domini hæc verba ad omnes filios Israel: elevarunt ipsi vocem suam, et fleverunt. ⁵ Et vocatum est nomen loci illius: Locus flentium, sive lacrymarum: immolaveruntque ibi hostias Domino.

panaikinti savo sandoros su jumis per amžius, ² bet su sąlyga, kad jūs nedarysite sandoros su šitos žemės gyventojais ir išgriausite jų altorius; o jūs nenorėjote klausyti mano balso. Kodėl tai padarėte? ³ Užtat aš nebenorėjau jų išnaikinti iš po jų akių, kad turėtumėte neprietelių ir jų dievai būtų jums prapultimi. ⁴ Kuomet Viešpaties aniolas kalbėjo šituos žodžius visiems Izraelio sunams, jie pakėlė savo balsą ir verkė. ⁵ Todėl ana vieta buvo praminta vardu: Verkiančiųjų arba Ašarų vieta. Tenai jie atnašavo Viešpačiui aukų.

2. Religijinis Izraelio stovis Telsėjų laikais.

⁶ Dimisit ergo Josue populum, et abierunt filii Israel unusquisque in possessionem suam, ut obtinerent eam: ⁷ servieruntque Domino cunctis diebus ejus, et seniorum, qui longo post eum vixerunt tempore, et noverant omnia opera Domini, quæ fece-

⁶ Jozuei paleidus tautą, Izraelio suns nuėjo sau kiekvienas į savo dalį, kad ją apimtu. ⁷ Jie tarnavo Viešpačiui, kolei buvo gyvas Jozuė ir vyresnieji, gyvenusieji ilgą laiką po jo ir žinojusieji visus Viešpaties darbus, kuriuos jis buvo padaręs su Iz-

atsiliepia vardu tojo, kurį atstovauja. — *Galgalos*. Vardas pirmosios vietos, kurioje buvo apsisitoję Izraelitai, kada perėjo per Jordaną. Vž. Joz. 4, 19. Ir tenai buvo apsireiškęs Jozuei aniolas. — *Verkiančiųjų vieta*. Ebr. *Bokhim*. Vž. žem. 4. ir 5. e. Kame buvo ta vieta, nežinia. — (2) *Bet su sąlyga*... Plg. Iš. 23, 32... 34, 12... Atk. 7, 2... — (3) *Kad turėtumėte neprietelių*... Plg. Sk. 33, 55; Joz. 23, 13. — (4) *Verkė*. Ebr. *ibku*. Iščia vardas *Bokhim*. — (5) *Arba ašarų*. Vulgatos priedas. — *Tenai jie atnašavo*... Sandoros šėtra, kame paprastai reikėjo atnašauti aukos, buvo tuomet Šilė; bet kadangi ta vieta buvo pašvęsta Viešpaties apsireiškimu tautai per savo atstovą, todėl ir čia buvo valia daryti aukos.

2, 6—3, 6. Trumpai paminėjęs Izraelitų ištikimumą Dievui prie gyvos Jozuės

galvos ir vyresniųjų, mačiusių savo akimis Dievo sėbuklus Palestinos užkariavime (2, 6-10). Teisėjų kuygos autorius parodo, kaip paskiaus stabmeldystė ir atgaila rasdavosi Izraeliye viena po kitos, ir mini jų pasekmes (2, 11-23); galop išskaito Viešpaties paliktas Kanaaniečių tautos ir jų santikius su Izraelitais (3, 1-6).

(6) *Jozuei paleidus*: po didžio tautos susirinkimo Sikėme, apie kurį pasakojama Joz. 24, 1... Joz. 24, 28-31 tekstas čionai atkartojamas beveik žodis į žodį. — (7) *Tarnavo Viešpačiui kolei*... Spėjama, kad Izraelitai pasilikę ištikimi Viešpačiui apie 50 metų. — *Vyresnieji*... Tokie vyresnieji, parviršijantys kitus netiek amžiu, kiek išmintimi, buvo pas visas Rytų tautas. Plg. Prad. 50, 7; Sk. 22, 7; Joz. 9, 11. — *Ir žinojusie*: mačiusių savo akimis, kaip didžius stebuklus darė Viešpats, padėdamas Izraelitams užka-

rat cum Israel. ⁸ Mortuus est autem Josue filius Nun, famulus Domini, centum et decem annorum, ⁹ et sepelierunt eum in finibus possessionis suæ in Thamnathasare in monte Ephraim, a septentrionali plaga montis Gaas. ¹⁰ Omnisque illa generatio congregata est ad patres suos: et surrexerunt alii, qui non noverant Dominum, et opera quæ fecerat cum Israel.

¹¹ Feceruntque filii Israel malum in conspectu Domini, et servierunt Baalim. ¹² Ac dimiserunt Dominum Deum patrum suorum, qui eduxerat eos de terrâ Ægypti: et secuti sunt deos alienos, deosque populorum, qui habitabant in circuitu eorum, et adoraverunt eos: et ad iracundiam concitaverunt Dominum, ¹³ dimittentes eum, et servientes Baal et Astaroth. ¹⁴ Iratusque Dominus contra Israel, tradidit eos in manu diripientium: qui ceperunt eos, et vendiderunt hostibus, qui habitabant per gyrum: nec potuerunt resistere adversariis suis: ¹⁵ sed quocumque pergere voluissent, manus Domini super eos erat, sicut locutus est, et juravit eis: et vehementer affli-

raėliu. ⁸ Viešpaties gi tarnas Nuno sunus Jozuė mirė, turėdamas šimtą dešimtį metų, ⁹ ir jį palaidojo jo tėviškės ribose Thamnatsarėje ant Efraimo kalno į šiaurę nuo Gaaso kalno. ¹⁰ Ir visa ana karta buvo surinkta pas jų tėvus, radosi gi kiti, kurie nežinojo Viešpaties ir darbų, kuriuos jis buvo padaręs su Izraėliu.

¹¹ Izraėlio sunus darė, kas buvo pikta Viešpaties akyvaizdoje, ir tarnavo Baalams. ¹² Jie apleido Viešpatį, savo tėvų Dievą, kurs juos buvo išvedęs iš Aigypso žemės ir sekė svetimus dievus, dievus tautų, gyvenusių aplink juos, jie juos garbino ir sužadino Viešpaties rustybę, ¹³ jį apleisdami ir tarnaudami Baalui ir Astartėms. ¹⁴ Tai gi, užsi-rustinęs ant Izraėlio Viešpats, padavė juos į plėšikų rankas, kurie juos ėmė ir pardavė neprieteliams, gyvenusiems aplinkūi: ir jie neišstengė pasipriešinti savo neprieteliams, ¹⁵ bet kur tik kreipdavosi, Viešpaties ranka budavo ant jų, kaip jis jiems yra kalbėjęs ir priesiekęs; ir jie buvo labai prispausti. ¹⁶ Tuomet Viešpats sužadino jiems teisė-

riauti Palestiną. — (8. 9) *Viešpaties gi tarnas...* Vž. Joz. 24, 29. 30. — (10) *Visa ana karta:* visi, kurie užaugę perėjo per Jordaną. — *Buvo surinkta...* Vž. Prad. 15. 15. — *Kiti, kurie nežinojo...* Mirusiųjų ainiai.

(11) *Darė, kas buvo pikta:* pasidavė stabmeldytstėi. — *Baalams.* Pats žodis Ba'al reiškia tą pat, ką ir pona s. viešpats. Pats stabmeldžius taip vadinosi saulės dievaitis. Jis skaitėsi fiziškos gyvybės pradžia ir davėjas. Pas įvairias Kananiečių tautas jis turėjo įvairius vardus ir išvaizdas. Plg. Sk. 23, 28; žem. 11, 4; 4 Kar. 1. 2. — (12) *Kurs juos buvo išvedęs...* Izraėlio kultybė bu-

vo juo didesnę, kad iš Viešpaties, kurį apleido, buvo gavę daugybę geradarysčių, tuotarpu kad svetimi dievai nebuvo jiems nieko gera padarę. — (13) *Astartėms.* Astartė Fenikijiečių mėnulio deivė. Ji buvo garbinama draug su Baalu. Kaip Baalo garbinimas buvo žiaurus ir kruvinas, taip Astartės begėdiškas. — (14) *Į plėšikų:* Kananiečių, Pilistymų ir k. — *Kurie juos ėmė ir pardavė.* Ebr. t.: Jis juos pardavė. Pats Viešpats buvo atidavęs Izraėlitus jų neprieteliams, lyg kad parduodamas vergijon. — (15) *Kaip jis jiems yra kalbėjęs...* Plg. Kun. 26, 17... Atk. 28. 25... — (16) *Sužadino jiems teisejus.* Viešpats buvo nuolat gailiasirdis.

eti sunt. ¹⁶ Suscitavitque Dominus iudices, qui liberarent eos de vastantium manibus: sed nec eos audire voluerunt. ¹⁷ fornicantes cum diis alienis, et adorantes eos. Cito deseruerunt viam, per quam ingressi fuerant patres eorum: et audientes mandata Domini, omnia fecere contraria. ¹⁸ Cumque Dominus iudices suscitet, in diebus eorum flectebatur misericordia, et audiebat afflictorum gemitus, et liberabat eos de cæde vastantium. ¹⁹ Postquam autem mortuus esset iudex, revertebantur, et multo faciebant pejora quam fecerant patres eorum, sequentes deos alienos, servientes eis, et adorantes illos. Non dimiserunt adinventiones suas, et viam durissimam, per quam ambulare consueverunt.

²⁰ Iratusque est furor Domini in Israel, et ait: Quia irritum fecit gens ista pactum meum, quod pepigeram cum patribus eorum, et vocem meam audire contempsit: ²¹ et ego non delebo gentes, quas dimisit Josue, et mortuus est: ²² ut in ipsis experiar Israel, utrum custodiant viam Domini, et ambulent in ea, sicut custodierunt patres eorum, an non. ²³ Dimisit ergo Dominus omnes nationes has, et cito subvertere noluit, nec tradidit in manus Josue.

jus. kad juos išliuosnotu iš prispaudėjų rankų, bet nei tųjų jie nenorėjo klausyti. ¹⁷ paleistuvaudami su svetimais dievais ir juos garbindami. Veikiai jie pametė kelią, kuriuo buvo vaikščioję jų tėvai, ir girdėdami Viešpaties įsakymus, jie visa darė priešingai. ¹⁸ Kuomet Viešpats sužadindavo teisėjus, jų dienose jis pasiduodavo mielaširdystei, išklausedavo prispaustųjų vaitojimus ir juos išliuosuodavo nuo plėšikų smugių. ¹⁹ Mirus gi teisėjui jie grįždavo atgal ir darydavo daug piktesnius dalykus, negu buvo padarę jų tėvai, sekdami svetimus dievus, jiems tarnaudami ir juos garbindami. Jie nepamesdavo savo prasimanymų ir kiekiausio kelio, kuriuo buvo papratę vaikščioti.

²⁰ Taigi, Viešpaties rustybė užsidegė prieš Izraelį, ir jis tarė: Kadangi šita tauta niekais pavertė mano sandorą, kurią buvau padaręs su jų tėvais, paniekinu ir neklausu mano balso, ²¹ ir aš neišnaikinsiu tautų, kurias paliko Jozuė numirdamas, ²² kad jomis išmėginčiau Izraelį, ar jie sergės Viešpaties kelią ir juo vaikščios, kaip jų tėvai sergėjo, ar ne. ²³ Taigi, Viešpats paliko visas šitas tautas ir nenorėjo veikiai išnaikinti, neigi padavė į Jozuės rankas.

Apie teisėjų pareigas vz. Įvedimą, p. 836.
— (17) *Paleistuvaudami*: pasiduodami stabmeldystei. Plg. Iš. 34, 15 ir k. — (18) *Kuomet Viešpats...* Ebr. t.: kuomet Viešpats sužadindavo teisėjus, Viešpats budavo su teisėju ir juos išgelbėdavo iš jų neprietelių rankos per visas teisėjų dienas, nes Viešpats pasiduodavo... — (19) *Kiekiausio kelio*: savo pikto pasiėlgimo, kuriame buvo sukietėję.

(21) *Aš neišnaikinsiu...* Už sandoros neužlaikymą Viešpats nutaria neišpildyti savo pažadėjimo išnaikinti Kananiečius. Plg. Iš. 23, 23, 27 ir k. — *Kurias paliko Jozuė...* Plg. Joz. 23. 13. — (22) *Kad jomis išmėginčiau...* Ir skirdamas teisingą bausmę, Viešpats neįieško tautos prapulties, bet nori, kad bausmė ją priverstu pasitaisyti.

Caput III. ¹ Hæ sunt gentes, quas Dominus dereliquit, ut erudiret in eis Israel, et omnes, qui non noverant bella Chananæorum: ² ut postea discerent filii eorum certare cum hostibus, et habere consuetudinem præliandi: ³ quinque satrapas Philistinorum, omnemque Chanaanæum, et Sidonium, atque Hevæum, qui habitabat in monte Libano, de monte Baal Hermon usque ad introitum Emath. ⁴ Dimisitque eos, ut in ipsis experiretur Israel, utrum audiret mandata Domini quæ præceperat patribus eorum per manum Moysi, an non. ⁵ Itaque filii Israel habitaverunt in medio Chananæi, et Hethæi, et Amorrhæi, et Pherezæi, et Hevæi, et Jebusæi: ⁶ et duxerunt uxores filias eorum, ipsique filias suas filiis eorum tradiderunt, et servierunt diis eorum.

3. perskyrimas. ¹ Šitos yra tautos, kurias Viešpats paliko, kad jomis pamokytu Izraelį ir visus, nežinojusius Kananiečių karių, ² idant paskui jų sunus išmoktu kovoti su neprieteliais ir igitu įprotį kariauti: ³ Penki Pilistimų kunigaikščiai, visi Kananiečiai, Sidoniečiai ir Hevejiečiai, gyvenusieji Libano kalnuose nuo Baal-Ermono kalno iki Emato įėjimui. ⁴ Jis juos paliko, kad jais išmėgintu Izraelį, ar klausys Viešpaties paliepimų, kuriuos jis buvo davęs jų tėvams per Možę, ar ne. ⁵ Taigi, Izraelio sunus gyveno tarp Kananiečių, Hetiečių, Amorietčių, Pereziečių, Hevejiečių ir Jėbuziečių, ⁶ vedė moterimis jų dukteris ir patį davė jų sunams savo dukteris, ir tarnavo jų dievams.

II. Izraelio Telsėjų istorija. 1. Prispaudimai ir išliuosavimai. Įvykusieji po pirmo antolo perspėjimo. 1) Otoniėlis, Aodas ir Samgaras.

⁷ Feceruntque malum in conspectu Domini, et obliiti sunt

⁷ Jie darė pikta Viešpaties akyvaizdoje ir užmiršo savo Die-

(3, 1) *Pamokytu.* Ebr.: išmėgintu, — *Ir visus:* tai yra, visus. — *Kananiečių karių:* kurios įvyko prie gyvos Jožinės galvos. — (2) *Idant paskui.* Ebr. t.: „tikslai kad pamokius Izraelio sunų kartas, mokant juos kovos, tikslai tuos, kurie pirma tų dalykų nežinojo“. Viešpats nori pažinti busiančiųjų kartų pasielgimą ir jį pasieks tų dalyką, mokydamas anas kartas kovoti; kovoti gi jos turės su Kanaano tantomis. — (3) *Penki Pilistimų kunigaikščiai.* Ebr. *sarim.* Jų miestai buvo Gaza, Azotas, Askalonas, Gėtas ir Akaronas. Plg. Joz. 13, 2-6 — *Visi Kananiečiai:* išvardinti aug. 1, 21. 27-36. — *Sidoniečiai.* Taip vadinosi Pinikijiečiai nuo savo sotinės Sidono vardo. — *Hevejiečiai.* Plg. Joz. 11, 3; 13, 5. Sk. 13, 22. — (4) *Kad jais išmėgintu.* Tai buvo svar-

biausias tikslas visų nelaimių, kurios buvo siūstos unt Izraelio teisėjų laikais. — (5) *Tarp Kananiečių.* Plg. Iš. 33, 2; 34, 11. — (6) *Vedė moterimis.* *tarnavo.* Buvo tai didelis prasikaltimas prieš Viešpaties įsakymus. Moterystės su svetimaučiais buvo Izraelitams uždraustas ypač dėlto, kad jos vedė stabmeldystėn. Plg. Iš. 34, 16.

3, 7-31. Izraelitai atiduoti už stabmeldystę į Mėzopotamijos karaliaus Kusaną rankas, ima daryti atgailą ir susilaukia išgelbėtojo Otoniėlio (7-11). Sugrįžusius į stabmeldystę ir vėl darančius atgailą išliuosuoja nuo Moabitų prispaidimo Aodas (12-30). Samgaras užmuša 600 Pilistimų (31. e.)

(7) *Isartėms.* Ebr. *’aseroth*, t. y. įvaizdinimai deivės *’Aserah*. Buvo tai

Dei sui, servientes Baalim et Astaroth. ⁸ Iratusque contra Israel Dominus, tradidit eos in manus Chusan Rasathaim regis Mesopotamiæ, servieruntque ei octo annis. ⁹ Et clamaverunt ad Dominum: qui suscitavit eis salvatorem, et liberavit eos, Othoniel videlicet filium Cenez, fratrem Caleb minorem: ¹⁰ fuitque in eo Spiritus Domini, et iudicavit Israel. Egressusque est ad pugnam, et tradidit Dominus in manus ejus Chusan Rasathaim regem Syriæ, et oppressit eum. ¹¹ Quievitque terra quadraginta annis, et mortuus est Othoniel filius Cenez.

¹² Addiderunt autem filii Israel facere malum in conspectu Domini: qui confortavit adversum eos Eglon regem Moab: quia fecerunt malum in conspectu ejus. ¹³ Et copulavit ei filios Ammon, et Amalec: abiitque et percussit Israel, atque possedit Urbem palmarum. ¹⁴ Servieruntque filii Israel Eglon regi Moab decem et octo annis: ¹⁵ et postea clamaverunt ad Dominum: qui suscitavit eis salvatorem vocabulo Aod, filium

va, tarnaudami Baalams ir Astartems. ⁸ O Viešpats, užsirusinęs ant Izraelio, padavė juos į Mėzopotamijos karaliaus Kusan-Rasataimo rankas, ir jie jam tarnavo aštuonerius metus. ⁹ Jie šaukėsi į Viešpatį, ir tasai jiems sužadino išgelbėtoją, kurs juos išliuosavo, butent Kenėzo sunų, jaunesnįjį Kalėbo brolių Otoniėlių. ¹⁰ Viešpaties Dvasia buvo jame, ir jis teisė Izraelį. Kada jis išėjo kovon, Viešpats padavė į jo rankas Syrijos karalių Kusan-Rasataimą, ir jis jį apgalėjo. ¹¹ Žemė turėjo ramybę per keturias dešimtis metų, ir Kenėzo sunus Otoniėlis numirė.

¹² O Izraelio sunus vėl ėmė daryti pikta Viešpaties akyvaizdoje, kurs sustiprino prieš juos Moabo karalių Egloną, nes jie buvo padarę pikta jo akyse. ¹³ Jis suvienijo Amono ir Amalėko sunus su Eglonu, kurs išėjęs sumušė Izraelį ir paėmė Palmių miestą. ¹⁴ Izraelio suns tarnavo Moabo karaliui Eglonui aštuonioliką metų; ¹⁵ o paskui šaukėsi į Viešpatį. Jis jiems sužadino išgelbėtoją Jėminio sunaus Gėros sunų, vardu Aodą,

tikriausiai ta pati deivė, ką ir Astartė, Plg. Iš. 34, 13 paaišk. — (8) *Padavė*. Ebr. t.: pardavė, tarsi imdamas tuo būdu atlyginimą už įžeistą savo garbę. — *Mėzopotamijos*. Ebr. *'Aram naharaim*, lyguma tarp dviejų upių, t. y. Tigrio ir Euprato. — (9) *Kenėzo sunu*... Jis buvo jau žymus savo narsumu dar prie gyvos Jozuės galvos. Plg. aug. 1, 13; Joz. 15, 16-19. — *Otoniėli*. Ebr. *'Othoniel*. — (10) *Viešpaties Dvasia*... Išrinktieji S. J. vyrai, pasilikdami po tokiuo nepaprastu Dievo Dvasios veikimu, įgydavo galę įvykdyti stebuklingus dalykus, ar tai pranašaujant, ar darant stebuklus, ar atliekant veikalus, perviršijančius žmonių įiegas. — *Syrijos*. Ebr. *'Aram*

(12) *Moabo*. Moabitai ir Amonitai buvo kilę iš dviejų Loto sunų. Vz. Prad. 19, 30. Moabitai gyveno į pietryčius nuo Mirties jūros; o į šiaurę nuo jų buvo Amonitų kraštas. Jų dviejų žemės dalis, atimta Amoriečių karaliaus Sehon, teko paskui Izraelitams. Tai buvo svarbi priežastis neapykantos Moabitų ir Amonitų į Izraelį. Plg. žem. 11. 13... Sk. 21, 21-31; Atk. 2, 26-37. — (13) *Amalėko sunus*. Su jais Izraelitai buvo sisirėmę pirmą sykį ką tik išėję iš Aigypso. Plg. Iš. 17, 8... — *Palmių miestą*: Jėriką. Vz. aug. 1, 16. — (14) *Izraelio suns tarnavo*: ne visi, bet ypač gyvenusieji vidurinėje ir pietinėje Palestinoje. — (15) *Jėminio*: Benjamino. Jo anukas buvo Gėra. Vz. 1

Gera, filii Jemini, qui utraque manu pro dextera utebatur. Miseruntque filii Israel per illum munera Eglon regi Moab. ¹⁶ Qui fecit sibi gladium ancipitem, habentem in medio capulum longitudinis palmæ manus, et accinctus est eo subter sagum in dextro femore. ¹⁷ Obtulitque munera Eglon regi Moab. Erat autem Eglon crassus nimis. ¹⁸ Cumque obtulisset ei munera, prosecutus est socios, qui cum eo venerant. ¹⁹ Et reversus de Galgalis, ubi erant idola, dixit ad regem: Verbum secretum habeo ad te, o rex. Et ille imperavit silentium: egressisque omnibus qui circa eum erant, ²⁰ ingressus est Aod ad eum: sedebat autem in æstivo cœnaculo solus, dixitque: Verbum Dei habeo ad te. Qui statim surrexit de throno. ²¹ Extenditque Aod sinistram manum, et tulit sicam de dextro femore suo, infixitque eam in ventre ejus ²² tam valide, ut capulus sequeretur ferrum in vulnere, ac pinquissimo adipe stringeretur. Nec eduxit gladium, sed ita ut percusserat, reliquit in corpore: statimque per secreta naturæ alvi

kurs valdė abiem rankom lygiai kaip dėšine. Izraėlio sunęs siuntė per jį Moabo karaliui Eglonui dovanų. ¹⁶ Aodas pasidarė sau abiem ašmenim aštrų kalaviją, kurs turėjo kriaunos rankos delno platumo, ir jį prisisėgė po apsiaustu ant dėsiniosios kulšies. ¹⁷ Taip jis nunešė Moabo karaliui Eglonui dovanų. Eglonas gi buvo begal riebus. ¹⁸ Atidavęs jam dovanas, jis palydėjo savo draugus, kurie buvo su juo atėję. ¹⁹ Paskui sugrižęs iš Galgalos, kame buvo stabai, jis tarė karaliui: Turiu tau, o karaliau, ši-tą slapčiai pasakyti. Tasai liepė nutilti. Visiems aplink jį buvusiems išėjus, ²⁰ įėjo pas jį Aodas: jis gi sėdėjo vienas vasarnamyje, ir Aodas jam tarė: Turiu tau pasakyti Dievo žodį. Jis tuojau atsikėlė nuo sosto, ²¹ o Aodas ištiesė savo kairiąją ranką, ėmė nuo savo dėsiniosios kulšies durėklį ir jį įsmeigė į jo pilvą ²² taip smarkiai, kad ir kriaunos suėjo paskui ašmenis į žaizdą ir prasmego taukų storumė. Jis tat nebeištraukė kalavijo, bet paliko kune, taip kaip buvo įsmeigęs; ir tuojau pilvo mėšlai

Kron. 8, 3. Aodas gi (ebr. 'Ehud) Gėros ainis. — *Kurs valdė...* Anot ebr. t., jis buvęs kairiarankis. — *Dovanų.* Buvo tai užkrauti ant Izraėlitų mokesčiai. — (16) *Kurs turėjo...* Ebr. t. nurodytas paties duresklio ilgumas: *gomed*; bet koks tai buvo mastas, nežinia. — *Ant dėsinės kulšies.* Paprastai kalavijas prisegamas pašonėje iš kairės pusės. Prisėgdamas jį po apsiaustu iš dėsinės pusės. Aodas rodėsi visai neturįs ginklų; tuotarpu jam kaipo kairiarankiui buvo patogiau jį išten išsitraukti. — (18) *Atidavęs...* Ebr. t.: „Ir atsitiko, kuomet pabaigė atiduoti dovanas, jis (Aodas) paleido žmones, kurie dovanas nešė“. Taip Aodas pasirupino, kad jo palydovai tu-

rėtu gana laiko ištrukti, jei sumanymas nebutu pasisekęs. — (19) *Sugrižęs iš Galgalos.* Nuo Jėriko iki Galgalai buvo apie pusantros valandos kelio. — *Stabai:* akmeninės statų stovylos. — *Tasai liepė nutilti.* Ebr. t.: Jis tarė *has*, t. y. tss. Buvo tai ženklas dvariskiams išeiti. — (20) *Įėjo pas jį:* prisiartinio. — *Vasarnamyje.* Ebr. *'aliyah*. Taip vadinosi kambaris, padarytas ant gulsčio rytiečių namuose stogo. — *Dievo žodį.* Neiškirksta Aodo mintis: kad Dievas nori tavo mirties. — *Atsikėlė,* norėdamas su pagurba išklausyti Dievo žodžius. — (22) *Tuojau pilvo...* Ebr. t. prasmė cionai neiški, nes nežinia, ką tikrai reiškia žodis *parš'donah*. — Išliuosuoda-

stercora proruperunt. ²³ Aod autem clausis diligentissime ostiis cœnaculi, et obfirmatis sera, ²⁴ per posticum egressus est. Servique regis ingressi viderunt clausas fores cœnaculi, atque dixerunt: Forsitan purgat alvum in æstivo cubiculo. ²⁵ Expectantesque diu donec erubescerent, et videntes quod nullus aperiret, tulerunt clavem: et aperientes invenerunt dominum suum in terra jacentem mortuum. ²⁶ Aod autem, dum illi turbarentur, effugit, et pertransiit Locum idolorum, unde reversus fuerat. Venitque in Seirath: ²⁷ et statim insonuit bucina in monte Ephraim: descenderuntque cum eo filii Israel, et ipso in fronte gradiente. ²⁸ Qui dixit ad eos: Sequimini me: tradidit enim Dominus inimicos nostros Moabitas in manus nostras. Descenderuntque post eum, et occupaverunt vada Jordanis quæ transmittunt in Moab: et non dimiserunt transire quemquam: ²⁹ sed percusserunt Moabitas in tempore illo, circiter decem millia, omnes robustos et fortes: nullus eorum evadere potuit. ³⁰ Humiliatusque est Moab in die illo sub manu Israel: et quievit terra octoginta annis.

išėjo paprastu keliu. ²³ Aodas gi, uždaręs rupestingiausiai kambario duris ir užrakinęs, ²⁴ išėjo pro užpakalines duris. Atėję karaliaus tarnai matė užrakintas kambario duris ir tarė: Jis rasi tuština vidurius vasariniame kambaryje. ²⁵ Palaukę ilgai, kolei nesusigėdo, ir matydami, kad niekas neatidaro, atsinešė raktą ir atsirakinę rado savo poną gulintį ant žemės mirusi. ²⁶ Aodas gi, pakilus tarp jų sumišimui, išbėgo ir perėjęs per stabų vietą, iš kur jis buvo sugrižęs, atėjo į Seiratą. ²⁷ Tuojau jis sutrimitavo trimitu Efraimo kalnuose, ir Izraelio sungs leidosi su juo žemyn, jam einant priešakyje. ²⁸ Jis jiems tarė: Sekkite mane, nes Viešpats padavė musų neprietelius Moabitus į musų rankas. Jie nusileido paskui Aodą, užėmė Jordano brastas, kuriomis pereinama į Moabą, ir neivienam neleido pereiti. ²⁹ Jie užmušė anuo metu apie dešimtį tukstančių Moabitų, visus stiprius ir narsius vyrus, ir neivienas iš jų negalėjo ištrukti. ³⁰ Taip Moabas buvo tą dieną nužemintas po Izraelio ranka, ir žemė ilsėjosi aštuonias dešimtis metų.

mas savo tautą iš Moabitų vergijos, Aodas pasirodė esąs tikras Viešpaties pažadintas Izraelio išgelbėtojas: bet dar tuo pačiu nepasakyta, kad budas, kaip jis tą išgelbėjimą įvykdė butu buvęs Dievo nurodytas arba norėtas. Tik apie vieną Aodą iš visų Izraelio teisėjų nėra pasakyta, kad Dievo Dvasiabuvusi ant jo. Be to Aodo pasielgimas reikia teisti ne pagal krikščioniškosios doros įstatų, bet pagal ano laiko santikius (Aug.); Aodas galėjo būti įsitikinęs, kad jam valia taip pasielgti, nes Moabitai ir kiti Izraelio neprieteliai, taippat kaip ir pats Izraelis, kiek-

vieną budą sunaikinti savo tautos neprietelį skaitė gėmį. — (25) *Kolei nesusigėdo*. Ebraizmas, kurs reiškia: labai ilgai. — (26) *Į Seiratą*. Kame buvo ta vieta, nežinoma. — (27) *Sutrimitavo trimitu*: šaukdamas į karę. — (28) *Jordano brastas*. Plg. Joz. 2, 7. Užėmus Jordano brastas, buvo užkirstas kelias Moabitams, bėgantiems iš Jeriko į savo šalį; o taipogi jie nebegalėjo susilaukti iš ten pagalbos. — (29) *Visus stiprius ir narsius*. Ebr. t.: visus riebius ir visus narsius.

³¹ Post hunc fuit Samgar filius Anath, qui percussit de Philistiim sexcentos viros vomere: et ipse quoque defendit Israel.

³¹ Po Aodo buvo Anato sunus Samgaras, kurs užmušė žagre apie šešis šimtus Pilistymų, ir jis taipogi apgynė Izraelį.

2) Debora ir Barakas. a) Išliuosavimas Izraelio nuo Jabino prispaudimo.

Caput IV. ¹ Addideruntque filii Israel facere malum in conspectu Domini post mortem Aod, ² et tradidit illos Dominus in manus Jabin regis Chanaan, qui regnavit in Asor: habuitque ducem exercitus sui nomine Sisaram, ipse autem habitabat in Haroseth gentium. ³ Clamaveruntque filii Israel ad Dominum: nongentos enim habebat falcatos currus, et per viginti annos vehementer oppresserat eos.

⁴ Erat autem Debbora prophetis uxor Lapidoth, quæ judicabat populum in illo tempore. ⁵ Et sedebat sub palma, quæ nomine illius vocabatur, inter Rama et Bethel in monte Ephraim: ascendebantque ad eam filii Israel in omne iudicium. ⁶ Quæ

4. perskyrimas. ¹ Mirus Aodui, Izraelio sunus vėl ėmė daryti pikta Viešpaties akivaizdoje, ² o Viešpats juos padavė į rankas Kanaano karaliaus Jabino, kurs karaliavo Asore. Jis turėjo savo kariuomenės vadą vardu Sisarą, gyvenusį Pagonių Harosėte. ³ Taigi, Izraelio sunus šaukėsi į Viešpatį; nes Jabinas turėjo devynis šimtus pjautuvais apginkluotų vežimų ir buvo juos labai prispaudęs per dvidešimtį metų.

⁴ Buvo gi pranašė Lapidoto pati Debora, kuri anuo metu teisė tautą. ⁵ Ji sėdėdavo po palme, kuri vadinosi jos vardu, tarp Ramos ir Bėtėlio Efraimo kalnuose, o Izraelio sunus atėidavo pas ją su visokiomis bylomis. ⁶ Ji siuntė ir pasivadino iš

(31) *Samgaras*. Ebr. *Šamgar*. Teisėjų knygos autorius regimai turėjo tik labai maža žinių apie Samgarą. — *Žagre*. Ebr. t.: lazda, kuria raginami įkinkyti į jungą jaučiai.

4, 1–24. Izraelitai už nusidėjimus pakliuina į Kanaano karaliaus Jabino valdžią (1–3); darantiems atgailą Dievas siunčia pranašę ir teisėją Deborą ir liepia Barakui vesti Izraelio sunus prieš Jabino karvedį Sisarą; Barakas, vedinas Zabulono ir Neftalio sunumis, drang su Debora laimėja kovą (4–16); Sisarą gi nužudo klastingai Jahélé (17–24).

(4, 2) *Padavė*. Ebr. t.: pardavė. — *Asore*. Tas miestas buvo Neftalio įgimnės dalyje (vz. Joz. 19, 36). Jozuės laikais jis buvo sugriautas; bet dėlėi Izra-

ėlitų apsilėidimo tapo atstatytas ir turėjo savo karalių iš Kananiečių. Plg. Joz. 11, 1... — *Pagonių Harosėte*. Kume buvo tas miestas, nežinia; vardas nurodo, kad jis priderėjo prie Galilėjos. Vz. Prad. 14, 1; Iz. 9, 1. — (3) *Pjautuvais apginkluotų*. Ebr. t.: geležimi apkaustyti.

(4) *Pranašė*: kaip Mozės ir Aaronos sesuo Marija (vz. Iš. 15, 20) ir kitos įkvėptos moteris. Plg. 4 Kar. 22, 14. — *Debora*. Ebr. *D'borah*. Tas vardas reiškia bitė. — *Teisė*: Pildė teisėjo pareigas ir turėjo išliuosuoti Izraelitus nuo prispaudimo. — (5) *Po palme, kuri...* Ebr. t.: po Deboros palme. — *Ramos*. Dabar: Er Ram į šiaurę nuo Jeruzalės. — (6) *Kėdėso*. Lėvitų ir prieglaudos miestas (vz. Joz. 20, 7 ir k.).

misit, et vocavit Barac filium Abinoem de Cedēs Nephthali: dixitque ad eum: Præcepit tibi Dominus Deus Israel, vade, et duc exercitum in montem Thabor, tollesque tecum decem milia pugnatorum de filiis Nephthali, et de filiis Zabulon: ⁷ ego autem adducam ad te in loco torrentis Cison. Sisaram principem exercitus Jabin, et currus ejus, atque omnem multitudinem, et tradam eos in manu tua. ⁸ Dixitque ad eam Barac: Si venis mecum. vadam: si nolueris venire mecum, non pergā. ⁹ Quæ dixit ad eum: Ibo quidem tecum, sed in hac vice victoria non reputabitur tibi, quia in manu mulieris tradetur Sisara. Surrexit itaque Debhora, et perrexit cum Barac in Cedēs. ¹⁰ Qui, accitis Zabulon et Nephthali, ascendit cum decem milibus pugnatorum, habens Debhoram in comitatu suo. ¹¹ Habber autem Cinæus recesserat quondam a ceteris Cinæis fratribus suis filiis Hobab, cognati Moysi: et tetenderat tabernacula usque ad vallem, quæ vocatur Sennim, et erat juxta Cedēs. ¹² Nuntiatumque est Sisaræ quod ascendisset Barac filius Abinoem in montem Thabor: ¹³ et congregavit nongentos falcatos currus, et omnem

Neftalio Kédēsio Abinoėmo sunę Baraką ir jam tarė: Viešpats Izraelio Dievas, tau įsako: Eik ir vesk kariuomenę į Taboro kalną; imsi su savim dešimtį, tukstančių kovotojų iš Neftalio sunų ir iš Zabulonų sunų; ⁷ aš gi atvesiu pas tave prie Kisono upelio Jabino kariuomenės vadą Sisarą, jo vežimus ir visą daugybę ir paduosiu juos į tavo rankas. ⁸ Barakas jai tarė: Jei eini draug su manim, aš eisiu; o jei nenorėsi eiti su manim, ir aš neeisiu. ⁹ Ji jam tarė: Aš, tiesa, eisiu su tavim, bet šiuo žygiu pergalejimas nebus tau paskaitytas, nes Sisara bus paduotas į moteriškės ranką. Taigi, Debora atsikėlė ir nuvyko su Baraku į Kėdėsą. ¹⁰ Jis, pasikvietęs Žabuloną ir Neftalį, išėjo su dešimčia tukstančių kovotojų, turėdamas draug su savim Deborą. ¹¹ Kinitas gi Habberis buvo seniaus atsiskyręs nuo kitų savo brolių Kinitų, Mozės genčio Hobabų sunų, ir buvo ištisęs šėtras iki slėniui, kurs vadinasi Senimu ir yra šaly Kėdėsio. ¹² Kuomet Sisarai buvo pranešta, kad Abinoėmo sunas Barakas pakilęs į Taboro kalną, ¹³ jis surinko devynis šimtus pjautuvais apginkluotų vežimų ir visą kariuomenę iš Pagonių Harosėto prie Kisono upe-

Jis pavadintas *Neftalio* Kėdėsu, kad atskyrus nuo kitų to paties vardo miestų. — *Taboro*. Dabar Džebel et Tor. Yra tai gausi augštas kalnas prie šiaurinio Jėzraelio slėnio galo. — *Iš Neftalio sunų ir...* Tiedvi gimini kentėjo dabar daugiausiai vargo, todėl judviejų kovotojai eis prieš neprietelį. — (7) *Aš gi atvesiu...* Viešpats per Deborą žada pergalejimą. — *Kisono*. Dabar Nahrel - Mogatta. Jis prasideda ant Taboro kalno, teka per Jėzraelio slėnį į

Tarpžemę jurą. — (8) *Jie ėmė draug..* Barakas išpradžios abejoja, bet padrašin-tas Debora pavyzdžiu drąsiai ima pildyti Dievo įsakymą (plg. Žyd. 11, 32). — (9) *Į moteriškės ranką*. Debora apskelbia išanksto, kad didžiausi smugį užduos neprieteliui moteriškė Jahėlė. — (11) *Kinitas gi...* Vz. aug. 1, 16. Minima čionai aplinkybė, kaip pasirodo iš tolesnio pasakojimo, turėjo didelę įtakmę į kovos užbaigimą. — *Įki slėniui*. Ebr. t.: iki ažuolui Saananim. Plg. Joz. 19, 33.

exercitum de Haroseth gentium ad torrentem Cison. ¹⁴ Dixitque Debbora ad Barac: Surge, hæc est enim dies, in qua tradidit Dominus Sisaram in manus tuas: en ipse ductor est tuus. Descendit itaque Barac de monte Thabor, et decem millia pugnatorum cum eo. ¹⁵ Perterruitque Dominus Sisaram, et omnes currus ejus, universamque multitudinem in ore gladii ad conspectum Barac: in tantum, ut Sisara de curru disiliens, pedibus fugeret, ¹⁶ et Barac persequeretur fugientes currus, et exercitum usque ad Haroseth gentium, et omnis hostium multitudo usque ad internecionem caderet.

¹⁷ Sisara autem fugiens pervenit ad tentorium Jahel uxoris Haber Cinæi. Erat enim pax inter Jabin regem Azor, et domum Haber Cinæi. ¹⁸ Egressa igitur Jahel in occursum Sisara, dixit ad eum: Intra ad me domine mi: intra, ne timeas. Qui ingressus tabernaculum ejus, et opertus ab ea pallio, ¹⁹ dixit ad eam: Da mihi, obsecro, paululum aquæ, quia sitio valde. Quæ aperuit utrem lactis, et dedit ei bibere, et operuit illum. ²⁰ Dixitque Sisara ad eam: Sta ante ostium tabernaculi: et cum venerit aliquis interrogans te, et dicens: Numquid hic est aliquis? respondebis: Nullus est. ²¹ Tulit itaque Jahel uxor Ha-

lio. ¹⁴ O Debora taré Barakui: Kelkies, nes štai diena, kurioje Viešpats padavė Sisarą į tavo rankas; štai, jis pats yra tavo vedėjas. Taigi, Barakas nusileido nuo Taboro kalno ir draug su juo dešimts tukstančių kovotojų. ¹⁵ Viešpats išgąsdino kalavijo ašmenimis Sisarą, visus jo vežimus ir visą daugybę, kuomet jie pamatė Baraką, taip kad Sisara, nušokęs nuo vežimo, ėmė bėgti pėsčias, ¹⁶ o Barakas vijosi bėgančius vežimus ir kariuomenę iki Pagonių Harosėtui, ir iš neprietelių daugybės krito visi iki vienam.

¹⁷ Sisara gi bebėgdamas atvyko į Kinito Haberio pačios Jahėlės šėtrą; nes tarp Azoro karaliaus Jabino ir Kinito Haberio namų buvo santaika. ¹⁸ Taigi, Jahėlė, išėjus Sisarai priešais, jam tarė: Įeik pas mane, mano pone, įeik, nesibijok. Įėjęs į jos šėtrą ir jos apdengtas apsiaustu, ¹⁹ jis jai tarė: Duok man, meldžiamoji, truputį vandens, nes esu labai ištroškęs. ²⁰ Ji atidengė puodynę pieno, davė jam gerti ir vėl jį užklojo: ²⁰ o Sisara jai tarė: Pastovėk ties šėtros anga, ir jei kas nors atėjęs klaustu tavęs ir sakytu: Ar nėra ko čionai? atsakyti: Nieko nėra. ²¹ Taigi, Haberio pati Jahėlė ėmė šėtros vynį pasiėmė

— (13) *Surinko devynis...* Ebr. t: surinko visus savo vežimus, devynis šimtus geležimi apkaustytų vežimų. — (14) *Jis pats tavo vedėjas.* Ebr. t: argi ne Viešpats eina pirm tavo veido. — (15) *Viešpats išgąsdino...* Taip apsireiškė Viešpaties pagalba. — *Taip kad Sisara.* Ebr. t: ir Sisara.

(17) *Jahėlės šėtrą...* Sisara tikėjosi čia niekas jo neįžeikosių, nes pas Rytų tautas svetimam vyrui kietai uždrausta įeiti į moterų būną; pavojaus iš Jahėlės arba jos vyro pusės jis nelaukė, nes tarp jo karaliaus ir Haberio buvo santaika. — (18) *Apsiaustu.* Ebr. ž. *s'mikhah* greičiau reiškia antklodė. — (21) *Ėmė šėt-*

ber clavum tabernaculi, assumens pariter et malleum: et ingressa abscondite, et cum silentio posuit supra tempus capitis ejus clavum, percussumque malleo defixit in cerebrum usque ad terram: qui soporem morti consocians defecit, et mortuus est. ²² Et ecce Barac sequens Sisaram veniebat: egressaque Jahel in occursum ejus, dixit ei: Veni, et ostendam tibi virum, quem quæris. Qui cum intrasset ad eam, vidit Sisaram jacentem mortuum, et clavum infixum in tempore ejus.

²³ Humiliavit ergo Deus in die illo Jabin regem Chanaan coram filiis Israel: ²⁴ qui crecebant quotidie, et forti manu opprimebant Jabin regem Chanaan, donec delerent eum.

b) Deborahs giesmė.

Caput V. ¹ Cecineruntque Debora et Barac filius Abinoem in illo die, dicentes:

² Qui sponte obtulisti de Israel

taipogi ir plaktuką ir, įėjus slapčia ir tylomis, pastatė vynį ant jo galvos smilkinio ir suduodama plaktuku išmeigė įsmagenis net iki aslai. Taip jis suvienydamas miegą su mirtimi apalpo ir numirė. ²² Ir štai, atėjo Barakas, vydamos Sisarą; Jahėlė gi, išėjus jam priešais, jam tarė: Eikš, aš tau parodysiu vyrą, kurio jieškai. Įėjęs pas ją, jis pamatė gulintį Sisarą numirusį ir vynį išmeigtą į jo smilkinį.

²³ Taip tat Dievas nužemino aną dieną Kanaano karalių Jabiną akyse Izraelio sunų, ²⁴ kurie kasdien ėjo stipryn ir stipria ranka spaudė Kanaano karalių Jabiną, kolei jo nesunaikino.

5. perskyrimas. ¹ Tą dieną Debora ir Abinoėmo sunus Barakas giedojo tokią giesmę:

² Jūs iš Izraelio, kurie noriai statėtė

ros vyni: vieną iš vynių, prie kurių įkalėtų žemėn pririšamos sėtos virvės. — *Taip jis suvienydamas miegą...* Anot ebr. t.: užmigęs apalpo ir numirė. Taip išsipildė, ką Debora (9. e.) išanksto apreiškė Barakui. Nors Jahėlė, klasingai nužudydama Sisarą, turėjo gerą tikslą padėti išsiliuosuoti Izraelitams nuo prispaudimo, tačiau Debora savo giesmėje negiria nužudymo aplinkybių, bet tik jo pasekmes, išsiliuosavimą Dievo tautos ir prauvumą josios neprietelio, o Jahėlė šlovinama už savo drąsumą.

(24) *Ėjo stipryn...* Ebr. t.: Izraelio sunų ranka darėsi vis sunkesnė Jabinui...

5, 1-32. Deborahs giesmėje aprašyta poetiškai tas pats apgalėjimas Sisaros, kurio istorija buvo papasakota augščiaus. Pirmoji giesmės dalis tai jos įžanga, kurioje Izraelitai kviečiami šlovinti Viešpa-

tį, minimos senesnės Dievo geradarystės ir aprašomas Izraelio skurdas pirm kovos (2-8); antroje giesmės dalyje Izraelitai vėl kviečiami šlovinti Viešpatį ir giriamos giminės, kurios dalyvavo kovoje, o nedalyvavusios peikiamos (9-17); galop trečioje dalyje minimos svarbiausios kovos aplinkybės (18-31).

(5, 1) *Debora ir... Barakas.* Nuo seniausiu laikų šita giesmė vadinasi Deborahs. Ji viena tikriausiai buvo jos autorė; tai gana aiškiai nurodo 3. ir 12. jos eil. Barakas tik draug su Debora giedojo tą giesmę. Deborahs giesmė tai rinktinė perla tarp dailios šr. Rašto poezijos; jos forma tikrai tobula; jos mintys praklinios ir labai gerai išreikštos; daug gražumo jai suteikia stebėtinai lyrizmas.

(2) *Jūs iš Izraelio...* Vulgatos gerai išreikšta ebr. teksto mintis; jo gi žodžiai,

- animas vestras ad periculum,
benedicite Domino.
- ³ Audite reges, auribus percipite principes:
Ego sum, ego sum quæ Domino canam,
psallam Domino Deo Israel.
- ⁴ Domine cum exires de Seir,
et transires per regiones Edom,
terra mota est, cœlique
ac nubes distillaverunt aquis.
- ⁵ Montes fluxerunt a facie Domini,
et Sinai a facie Domini Dei Israel.
- ⁶ In diebus Samgar filii Anath,
in diebus Jahel quieverunt semitæ:
et qui ingrediebantur per eas,
ambulaverunt per calles devios.
- ⁷ Cessaverunt fortes in Israel,
et quieverunt:
donec surgeret Debhora,
surgeret mater in Israel.
- ⁸ Nova bella elegit Dominus,
et portas hostium ipse sub-

- i pavojų savo gyvybę, šlovinkite Viešpatį!
- ³ Klausykite, karaliai, išgirskite, kunigaikščiai!
Aš esu, tai aš, kuri giedosiu Viešpačiui;
mano psalmė skambės Viešpačiui, Izraelio Dievui.
- ⁴ Viešpatie, kuomet ėjai iš Seiro ir keliai per Edomo kraštą, žemė pasijudino, iš dangaus ir iš debesų lašėjo vanduo.
- ⁵ Kalnai tekėjo kaip vanduo nuo Viešpaties veido ir Sinajus nuo Viešpaties, Izraelio Dievo, veido.
- ⁶ Anato sunaus Samgaro dienose, Jahėlės dienose nutilo keliai, Ir kurie jais vaikščiodavo, ėjo aplinkiniais takais.
- ⁷ Nyko drąsieji Izraelyje ir jų nebebuvo, kolei nepakilo Debora, nepakilo motina Izraelyje.
- ⁸ Viešpats išrinko naujas kares ir pats išgriovė neprietelių

nors nevisai aiškūs. reiktu išversti taip: Užtat kad kunigaikščiai buvo vadais Izraelyje, kad tauta noriai apsiėmė, šlovinkite Viešpatį. Taigi, situose žodžiuose paduotas giesmės turinys; jie yra tarsi jos antrašas: Reikia šlovinti Viešpats, kad atsirado vadai, kurie vedė Izraelį į kovą ir kad tauta nepabugo pavojaus, bet noriai apsiėmė eiti į karę. — (3) *Karaliui... kunigaikščiai.* Atsiliepimas į pagonių karalius ir kunigaikščius. — *Mano psalmė skambės.* Ebr. žodis *zammar*, *psallere*, sakomas apie giedojimą, skambinant draug ant muzikos instrumento stygų. — (4. 5) *Viešpatie...* Debora primena geradarystės Viešpaties suteiktas anksčiausias, kuomet jo vedama tauta ėjo nuo Sinajaus kalno Palestinos užkariautį. — *Ėjai.* Ebr. ž. *ca'ad* sakomas apie iškilmingą eisną. — *Seiro.* Seiro kalnai tarp Mirties jūros ir Elaniskos įlankos; tai Edomo kraštas. Vž. Iš. 19, 1... Plg. Atk. 33, 2. — *Tekėjo*

kaip vanduo: pasijudino. — *Ir Sinajus* Ebr.: tasai Sinajus. — (6) *Anato sunaus...* Vž. aug. 3, 31. Primenamas Izraelio stovis, kolei dar nebuvo apgalėtas Sisara. — *Jahėlės.* Jahėlė neprašalino Izraelio nelaimių, kolei Dievo įkvėpta Debora draug su Baraku nesukėlė tautos prieš prispaudėjus; nes tik tuomet Jahėlei pasitaikė proga nužudyti Sisarą. — *Nutilo keliai:* nes bijodami pavojaus žmonės jais nebevaikščiodavo, o kam būtina reikėjo eiti, tas rinkdavosi ne tiesų kelią, bet aplinkinius takus. — (7) *Nyko drąsieji...* Stoka drąsių karžygių padarė tai, kad keliai tapo pavojingi. Yra tai naujas liudno tautos stovio apsirėikšimas. — *Kolei nepakilo.* Ebr. t. Kolei nepakilo aš, Debora, nepakilo... — *Motina.* Kaip Rymiečiai vadino savo tėvynės išgelbėtojus pater patriae, taip teisingai Debora vadinosi savo tautos motina. — (8) *Viešpats išrinko...* Ebr. t. čionai išreikšta Izraelio nelaimių priežastis, stabmeldystė: Jis (Iz-

vertit:

elypeus et hasta si apparuerint

in quadraginta millibus Israel.

⁹ Cor meum diligit principes Israel:

qui propria voluntate obtulisti vos discrimini, benedicite Domino.

¹⁰ Qui ascenditis super nitentes asinos,

et sedetis in iudicio, et ambulatis in via, loquimini.

¹¹ Ubi collisi sunt currus, et hostium suffocatus est exercitus,

ibi narrentur iustitiæ Domini

et clementia in fortes Israel:

tunc descendit populus Domini ad portas, et obtinuit principatum.

¹² Surge, surge Debhora.

surge, surge, et loquere canticum:

surge Barac, et apprehende captivos tuos fili Abinoem.

vartus:

o nesimatė skydo ir jieties keturiose dešimtyse Izraelio tukstančių.

⁹ Mano širdis myli Izraelio kunigaikščius.

Jūs, kurie savo valia stojote įpavojų, šlovinkite Viešpatį.

¹⁰ Kurie jojate spindinčiais asilais,

sėdite teisme

ir einate keliu, pritarkite.

¹¹ Kame sulaužyta vežimai ir sunaikinta neprietelių kariuomenė,

ten tebuna skelbiama Viešpaties teisybė

ir jo malonumas Izraelio drausiesiems.

Tuomet Viešpaties tauta nusileido prie vartų ir įgijo viešpatavimą.

¹² Kelkies, kelkies. Debora, kelkies, kelkies ir giedok giesmę:

kelkies, Barake, ir sugauk savo belaisvius, Abinoemo sunau.

raelis) išsirinko naujus dievus, o štai karė buvo vartuose, t. y. už stambeldystę ant Izraelio buvo siūsta neprietelių užpuolimas, tuo tarpu kad Izraelitai visai neturėjo kuo ginties. — *Keturiose dešimtyse...* Apribota skaitlinė pavartota čionai užuot didelės neapribotos.

(9) *Mano širdis...* Ebr. t.: „mano širdis Izraelio kunigaikščiams“. Pradėdama naują paraginimą šlovinti Viešpatį, Debora išreiškia didį savo palankumą Izraelio karžygiams. — (10) *Kurie jojate...* Neesant arklių, vadai ir turtingi žmonės jodinėdavo stipriais, gerai nupenėtais, todėl spindinčiais asilais. — *Sėdite teisme.* Dabartiniam ebr. t.: sėdite ant kilmų. Visi didi ir mazi kviečiami giedoti draug ir šlovinti Viešpatį. — (11) *Kame sulaužyta...* Vulgatos prasmė aiški; bet ji labai skiriasi nuo dabartinio ebr. t., kurs, regisi, sugadintas. Aiškintojų jis labai nevienodai verčiamas, pvd.

„Plėšimo vieta tapo džiaugsmo namais; tenai pasakokite apie Viešpaties teisingumą, kurį jis suteikė aniems miestams, juos paliausnodamas nuo jungo“ arba: „Tegul balsai šaudančiųjų vilyčiomis iš tarpo vandens lovių šlovina Viešpaties geradarystes, jo kunigaikščio Izraelyje pergalėjimą; tuomet Viešpaties tauta nuėjo prie vartų“. Butu tai pakvietimas šlovinti Viešpatį tų kovotojų, kurie, pasibaigus karui, grįžo prie savo kasdieninių darbų ir užsiimdami uke dabar ramiai girdo savo bandas iš vandens lovių. — *Ir įgijo viešpatavimą.* Tų žodžių visai nėra ebr. t. ir kituose vertimuose. — (12) *Sugauk savo belaisvius.* Ebr. t. žodis į žodį reiktu taip išversti: imk nelaisvėn tavo nelaisvę. Tai gi, Barakas, laimėjęs kovą, gali vesties paimtųjų nelaisvėn neprietelių burius, arba vesties juos savim paliausnotus iš neprietelių vergijos Izraelitais. — (13) *Tautos liekanos...* Ebr. t.: Tuomet likusieji

¹³ Salvatæ sunt reliquiæ populi,
Dominus in fortibus dimicavit.

¹⁴ Ex Ephraim delevit eos in
Amalec,
et post eum ex Benjamin in
populos tuos o Amalec:
de Machir principes descen-
derunt,
et de Zabulon qui exercitum
ducerent ad bellandum.

¹⁵ Duces Issachar fuere cum Deb-
bora,
et Barac vestigia sunt secuti,
qui quasi in præceps ac bara-
thrum se discrimini dedit:
diviso contra se Ruben,
magnanimorum reperta est
contentio.

¹⁶ Quare habitas inter duos ter-
minos,
ut audias sibilos gregum?
diviso contra se Ruben,
magnanimorum reperta est
contentio.

¹⁷ Galaad trans Jordanem qui-
escebat,
et Dan vacabat navibus:
Aser habitabat in littore maris,
et in portubus morabatur.

¹⁸ Zabulon vero et Nephthali
obtulerunt animas suas

¹³ Tautos liekanos išgelbėtos;
Viešpats kovojo per drąsiuo-
sius.

¹⁴ Iš Efraimo buvo, kurs jnos iš-
naikino Amalėke,
o paskui jį iš Benjaminio atė-
jo ant tavo tautų, Amalėke.
Iš Machiro atėjo kunigaikščiai

ir iš Zabulono, kad vestu
karinuomenę į kovą.

¹⁵ Isakaro vadai buvo su Debora
ir sekė pėdomis Barako,
kurs puolė į pavojų kaip į be-
dugnę.
Bet Rubenui pas save pasida-
linus,
vadaį radosi tarp karžygių.

¹⁶ Kodėl gyvenį tarp dviejų ribų,
kad klausytumeis bandų blio-
vimo?

Pasidalinus pas save Rubenui,
radosi tarp karžygių vadaį.

¹⁷ Galaadas anapus Jordano il-
sėjosi
ir Danas buvo užimtas laivais.
Aseras gyvena ant jūros kranto
ir pasiliko uostuose.

¹⁸ Zabulonas gi ir Neftalis sta-
tė savo gyvybes

apgales prakilnuosius, — tuomet Vieš-
paties tauta man taps stipresne už kar-
žygius. — (14) Iš Efraimo... Pagyrimas
giminių, dalyvavusių kovoje. Ebr. t.
reiktu išversti truputį kitaip: Iš Efraimo
buvo, kurs juos išnaikino (išrovė jų šak-
nis) upelio slėnyje; paskui tave Benjami-
nas tarp tavo tautų; iš Machiro atėjo
kunigaikščiai ir iš Zabulono vadai, lavi-
nantis kareivius. — Iš Machiro, t. y. iš
Manaso giminės, nes Machiras buvo Ma-
naso sunus. Vz. Sk. 26, 29-33; Joz.
22, 31 ir k. — (15) Kurs puolė... Ebr.
t.: Slėnyje jis (Isakaras) puolė jo (Bara-
ko) pėdomis. — Bet Rubenui... Papeiki-
mas giminių, nedalyvavusių kovoje, o
visųpirmu Rubeno. Ebr. t. galima taip
išversti: Pas Rubeno upelius bu-

vo didi širdies apsvarstymai.
Rubeno giminei tarp savęs besiginčijant,
ar eiti padėtų, ar ne, kova buvo laimė-
ta, — (16) Kodėl gyvenį... Ebr. t.:
„Kodėl tu sėdėjai tarp tvartų, kad klau-
sytumeis, kaip žaidžia vamzdžiais tarp
bandų“. Rubeno sunus, pašaukti į ko-
vą, vėlijo klausyties vamzdžių balso prie
savo bandų, o ne kariško trimto ant ko-
vos lauko. — (17) Galaadas, t. y. Už-
jordanėje gyvenusi Manaso giminės pu-
sė. — Danas buvo... Ebr. t.: Kodėl
Danas pasiliko laivuose. Da-
no giminė turėjo uostą Joppėje; taipogi
ir Asero giminė, gyvenusi prie jūros, ve-
lijo žiūrėti savo pirklystės.

(18) Meromės krašte. Ebr. t. reiktu
išversti: ant lygumos augstumų,

- morti in regione Merome.
- ¹⁹ Venerunt reges et pugnaverunt,
pugnauerunt reges Chanaan
in Thanach juxta aquas Maggedo,
et tamen nihil tulere prædantes.
- ²⁰ De cælo dimicatum est contra eos:
stellæ manentes in ordine et cursu suo,
adversus Sisaram pugnauerunt.
- ²¹ Torrens Cison traxit cadavera eorum,
torrens Cadumim, torrens Cison:
conculca anima mea robustos.
- ²² Ungulæ equorum ceciderunt,
fugientibus impetu, et per præceps ruentibus fortissimis hostium.
- ²³ Maledicite terræ Meroz, dixit Angelus Domini:
maledicite habitatoribus ejus,
quia non venerunt ad auxilium Domini,
in adjutorium fortissimorum ejus.
- ²⁴ Benedicta inter mulieres Jahel
uxor Haber Cinæi,
- į mirties pavojų Meromės krašte.
- ¹⁹ Atėjo karaliai ir kovojo;
Kanaano karaliai kovojo
Tanache prie Magėdo vandenų,
vienok nenusinėšė jokiogrobio.
- ²⁰ Iš dangaus buvo prieš juos kovota:
žvaigždės, pasilikdamos savo tvarkoje ir savo bėgyje,
kovojo prieš Sisarą.
- ²¹ Kisono upelis nunešė jų lavonus,
Kadumimo upelis, Kisono upelis.
Mano dušia, mindžioj jų galinguosius.
- ²² Arkliams nagos nukrito
dėlei smarkaus bėgimo, perkrintant neprietelių drąsiausiems.
- ²³ Prakeikkite Merozo žemę, tarė Viešpaties Aniolas;
prakeikkite jos gyventojus,
nes neatėjo padėti Viešpačiui,
padėti jo drąsiausiems.
- ²⁴ Pagirta teesie tarp moterų Jahélė.
Kinito Haberio pati,

Aiškintojai supranta lygumos augštasmas apie lygumą ant Taboro kalno viršunės. — (19) *Karaliai*: Jabino padėjęjai. — *Tanache prie Magėdo vandeny*: prie Kisono upelio, kurs teka per Magėdo slėnį. Plg. Joz. 12. 21. — (20) *Iš dangaus*... Dievas padėjo savo tautai kovoti, siųsdamas, anot žydų padavimo, didžiausią andrą. — *Žvaigždės*... Ebr. t.: žvaigždės kovojo iš savo takų... Barakas rasi užpuolė savo neprietelius nakčia, šviečiant tik žvaigždėms. — (21) *Kisono*... Vž. aug. 4. 7. — *Kadumimo upelis*, t. y. senasis, arba iš

senų laikų žinomas upelis. Vulgata paliko ebr. ž. *q'dumim* neišverstą, lyg-kad tai butu buvęs kitos upės vardas. — *Mano dušia*... Tas atsiliepimas nurodo kritusiųjų ant kovos lauko daugybę. — (22) *Arkliams nagos*... Ebr. t.: tuomet arklių nagos trypė žemę. — (23) *Merozo žemę*. Merozas nežinomo miesto ar sodžiaus vardas. Jo gyventojai regimai galėjo ir turėjo padėti Izraelitams, bet nenorėjo. — *Viešpaties Aniolas*. Vž. aug. 2, 1. — *Padėti jo drąsiesiems*. Ebr. t.: padėti Viešpačiui tarp jo drąsiųjų — (24) *Tegul bus laiminama*... Ebr.

et benedicatur in tabernaculo suo.

²⁵ Aquam petenti lac dedit,

et in phiala principum obtulit butyrum.

²⁶ Sinistram manum misit ad clavum,

et dextram ad fabrorum malleos.

percussitque Sisaram quaerens in capite vulneri locum,

et tempus valide perforans.

²⁷ Inter pedes ejus ruit: defecit, et mortuus est:

volvebatur ante pedes ejus, et jacebat exanimis et miserabilis.

²⁸ Per fenestram respiciens, ululabat

mater ejus: et de coenaculo loquebatur:

Cur moratur regredi currus ejus?

quare tardaverunt pedes quadrigarum illius?

²⁹ Una sapientior ceteris uxori-bus ejus,

haec socruī verba respondit:

³⁰ Forsitan nunc dividit spolia, et pulcherrima feminarum eligitur ei:

vestes diversorum colorum Sisarae traduntur in praedam,

et supellex varia ad ornanda colla congeritur.

ir tegul bus laiminama savo šėtroje.

²⁵ Prašančiam vandens ji davė pieno

ir kunigaikščių taurėje padavė sviesto.

²⁶ Kairiąją ranką ištiesė prie vy-nies.

o dešinę prie kalvių plaktuko, ir užmušė Sisarą, pajieškojus galvoje vietos žaizdai

ir smarkiai perverdama josmil-kinį.

²⁷ Jis krito prie jos kojų, apal-po ir numirė,

rangėsi prie jos kojų ir gulėjo negyvas ir apgaile-tinas.

²⁸ Žiurėdama pro langą, dejavo

jo motina ir kalbėjo iš kam-bario:

Kodėl užtrunka sugrįžti jo ka-riskas vėžimas?

kodėl vėlinasi sugrįžti važiuo-tieji?

²⁹ Viena išmintingesnė už kitas jo pačias

atsakė našvei tuos žodžius:

³⁰ Rasi dabar jis dalina išplėšas ir jam išrenkama gražiausi iš moterų;

margi drabužiai atiduodami Si-sarai kaip grobis

ir sunešami įvairūs papuoša-lai kaklui pagražinti.

t.: tegul ji bus laiminama labiau už mo-teris šėtroje. — (25) *Prašančiam van-dens...* Vž. aug. 4, 17... — *Kunigaikš-čių*: gražiausioje, brangiausioje, kokią tu-rėjo. — *Sviesto*. Tikriaus grietienės. — (26) *Užmušė Sisarą...* Ebr. t. tai iš-reiškta gyviaus trumpais sakiniiais: Ji nžgauna Sisarą, ji sudaužo jam galvą; ji sutrupina ir perveria jo smilkinį. — (27) *Jis krito...* Ebr. t.: Jis susirietė prie jos kojų, krito, išsitiesė prie jos ko-jų, jis susirietė, krito; kame jis susirietė, ten jis krito sunaikintas. — (28) *Žiurė-*

dama pro langą... Tikriaus anotebr. t.: pasilenkus prie lango dejavo Sisaros mo-tina pro krotelius. Pas Rytų tautas lan-gai moterų kambariuose dažnai turi me-dinius krotelius, pro kuriuos jos gali ma-tyti, bet jų pačių nesimato. — (29) *Našvei tuos žodžius*. Vulgatos pridėti žodžiai. Ebr. t. yra dar toks sakiny: Ir ji pati sau pasidarė tą atsakymą. — (30) *Rasi dabar...* Ebr. t.: Ar jie ne-randa, ar jie nedalina išplėšų? — Viena mergaitė, dvi mergaiti kiekvienam vyrui; — margas drabužis Sisaros grobis, išsiu-

³¹ Sic pereant omnes inimici tui Domine:

qui autem diligunt te, sicut sol in ortu suo splendet, ita rutilent.

³² Quievitque terra per quadraginta annos.

³¹ Taip tepražuna visi tavo neprieteliai, Viešpatie;

kurie gi tave myli, tegul blizga, kaip spindinti saulė užtekėdama.

³² Ir žemė ilsėjosi keturias dešimtis metų.

2. Išliuosavimas Izraelitų nuo Madianitų prispaudimo.

1) Gedeono pašaukimas.

Caput VI. ¹ Fecerunt autem filii Israel malum in conspectu Domini: qui tradidit illos in manu Madian septem annis, ² et oppressi sunt valde ab eis. Feceruntque sibi antra et speluncas in montibus, et munitissima ad repugnandum loca. ³ Cumque sevisset Israel, ascendebat Madian et Amalec, ceterique orientalium nationum: ⁴ et apud eos figentes tentoria, sicut erant in herbis cuncta vastabant usque ad introitum Gazæ: nihilque omnino ad vitam pertinens relinquebant in Israel, non oves, non boves, non asinos. ⁵ Ipsi enim et universi greges eorum veniebant cum tabernaculis suis, et instar locustarum universa com-

6. perskyrimas. ¹ Izraelio gi sunųs darė piktenybę Viešpaties akyvaizdoje, kurs juos padavė į Madiano rankas per septynerius metus, ² ir jie buvo labai prispausti. Tuomet jie pasidarė sau lindylių ir olų kalnuose ir labai sustiprintų vietų apsiginti. ³ Kada Izraelis pasisėdavo jāvų, ateidavo Madianas bei Amalėkas ir kitos rytų tautos, ⁴ ir ištiesę pas juos šėtras, sunaikindavo visa, kas tebežaliavo, net iki Gazos įėjimui, ir visai nepalikdavo Izraelyje nieko, kas buvo reikalinga gyvenimui, nei avių, nei jaučių, nei asilų. ⁵ Nes jie patį ir visos jų bandos ateidavo su savo šėtromis, visa pripildydavo kaip skėriai, begalinė

vinėtų margų rubų grobis; margas drabuzis, du išsiuvinėtu rubu pergalėtojo kaklui. — (31) *Taip tepražuna...* Giesmės užbaiga. — *Užtekėdama.* Anot elr. t.: savo galybėje.

6, 1-40. Antrame teisėjų istorijos skyriuje pasakojama apie tai, kaip Izraelitai nusikratė Madianitų jungo. Už naujus prasikaltimus jie buvo Madianitų labai varginami (1-6), o kuomet ėmė saukties į Viešpatį, buvo atsiųstas pranašas, kurs juos sudraudė už nuolatinį nedėkingumą (7-10); tečiaus Viešpats teikėsi pašaukti per aniolą Izraelitų išgelbėtų Gedeoną (11-16) ir jam pažadėjo savo padėjimą, įtikrindamas jį apie tai įvairiais stebuklais (17-40).

(6, 1) *Madiano.* Madianitai buvo Abraomo airiai iš Keturos. Vz. Prad. 25, 1. Jų dauguma gyveno Elaniškos įlankos apylinkėse (vz. Iš. 2, 19 ir k.), bet nemaža Madianitų buvo Užjordanėje, kame jie gyveno sutartyje su Moabitais (plg. Prad. 36, 35; Sk. 25, 14-19; Joz. 13, 21) ir iš čia užpildinėdavo Izraelitus. — (3) *Ateidavo:* prisiartinant pjuties metui. — *Amalėkas.* Amalėkitai gyveno į pietus nuo Palestinos iki Aigypso, bet nemaža jų buvo ir pačioje Palestinoje. Plg. žem. 12, 15. — *Kitos rytų tautos.* Ebr. t.: rytų sunųs, t. y. šėtrose gyvenusios Uolingosios Arabijos tautelės. — (4) *Iki Gazos įėjimui.* Taigi, perėję per Jordaną prie Bėtsano, jie sunaikindavo Ezdrelo no slėnį ir ap-

plebant, innumera multitudo hominum, et camelorum, quidquid tetigerant devastantes. ⁶ Humiliatusque est Israel valde in conspectu Madian. ⁷ Et clamavit ad Dominum postulans auxilium contra Madianitas. ⁸ Qui misit ad eos virum prophetam, et locutus est: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Ego vos feci conscendere de Ægypto, et eduxi vos de domo servitutis, ⁹ et liberavi de manu Ægyptiorum, et omnium inimicorum, qui affligebant vos: ejecique eos ad introitum vestrum, et tradidi vobis terram eorum. ¹⁰ Et dixi: Ego Dominus Deus vester, ne timeatis deos Amorrhæorum, in quorum terra habitatis. Et nolistis audire vocem meam.

¹¹ Venit autem Angelus Domini, et sedit sub quercu, quæ erat in Ephra, et pertinebat ad Joas patrem familiæ Ezri. Cumque Gedeon filius ejus excuteret atque purgaret frumenta in torculari, ut fugeret Madian, ¹² apparuit ei Angelus Domini, et ait: Dominus tecum virorum fortissime. ¹³ Dixitque ei Gedeon: Obsecro mi domine, si Dominus

daugybė žmonių ir kupranugarų, ir sunaikindavo, ko tik prisiliesdavo. ⁶ Taigi, Izraelis buvo labai nužemintas Madiano akysė. ⁷ Tuomet jis šaukėsi į Viešpatį, meldamas padėti prieš Madianitus. ⁸ O Viešpats siuntė pas juos vyrą pranašą, kurs kalbėjo: Štai, ką sako Viešpats, Izraelio Dievas: Aš padariau, kad jūs išeitumėte iš Aigypso, ir jūs išvedžiau iš vergijos namų; ⁹ išliuosavau iš Aigypciečių rankos ir iš visų neprietelių, kurie jus slėgė; aš juos išmečiau, jums įeinant, ir jums atidaviau jų žemę. ¹⁰ Ir tariau: Aš Viešpats, jūsų Dievas; nesibijokite dievų Amoriečių, kurių žemėje gyvenate. O jūs nenorėjote klausyti mano balso.

¹¹ Taigi, Viešpaties Aniolas atėjo ir atsisėdo po ąžuolu, buvusiū Efroje ir priderėjusiu Ėzrio šeimos tėvui Joasui. Kuomet jo sunus Gedeonas kulė kviečius spaustuve ir vėtė, kad bėgtu nuo Madiano, ¹² jam pasirodė Viešpaties Aniolas ir tarė: Viešpats su tavim, drąsiausias iš vyrų! ¹³ O Gedeonas jam atsakė: Meldžiamasis mano pone!

skritai žymią Zadėtosios žemės dalį iki jos pakraščiai pietvakariuose — (6) *Nužemintas*. Ebr. t.: nusilpnintas. — (8) *Siuntė vyrą pranašą*. Jo vardas nežinomas. Pirmą negu Viešpats suteiks reikalingą pagalbą, jis per pranašą primena senesnes savo geradarystes, kad pažadintu Izraelį prie didesnės atgailos ir tikro sugrįžimo prie Dievo. — (10) *Amoriečių*: Kanaano gyventojų.

(11) *Ąžuolu*. Ebr. t.: terebintu (pistacia terebinthus). Tas medis dažnai sutinkamas Palestinoje. — *Efroje*. Ebr. *‘Ofrah*. Buvo tai tikriausiai mažas miestelis Manaso giminės plote šiaurės Jordano; jo vieta dabar nežinoma. — *Ezrio*... Ebr. t.: Joasui (kilusiam) iš Abiėzrio. Abiėzrio šeima priderėjo prie

Manaso giminės. Vž. Joz. 17, 2; 1 Kron. 7, 18. — *Gedeonas*. Ebr. *Gid'on*. — *Kulė kviečius*... Taip darydavo tik beturčiai, kurie turėdavo labai mažą javų. Gedeonas gi bijojo kulti savo javus viešai klojime, bet darė tai slapčia dėlei Madianitų baimės. — (12) *Viešpaties Aniolas*: Viešpats tokiam aniole pavidale, kokiame jis kitados buvo apsiरेiškęs patriarchams. Apie apsiरेiškimą Viešpaties aniole išvaizdoje kalbama 11-24, eil. Toliau 25-32. eil. Viešpats apsiरेiškė Gedeonui kitaip nakčia sapne. — *Viešpats su tavim*. Ebr. *Jahveh ‘immekha*. Paprastas pas žydus pasveikinimas. Plg. Rut. 2, 4. — *Drąsiausias iš vyrų*. Ebr. *gibbor hechail*, drąsus karžygys. Plg. Joz. 1, 14. — (13) *Mano*

nobiscum est, cur apprehenderunt nos hæc omnia? ubi sunt mirabilia ejus, quæ narraverunt patres nostri, atque dixerunt: De Ægypto eduxit nos Dominus? Nunc autem dereliquit nos Dominus et tradidit in manu Madian. ¹⁴ Respexitque ad eum Dominus, et ait: Vade in hac fortitudine tua, et liberabis Israel de manu Madian: scito quod miserim te. ¹⁵ Qui respondens ait: Obsecro, mi Domine, in quo liberabo Israel? ecce familia mea infima est in Manasse, et ego minimus in domo patris mei. ¹⁶ Dixitque ei Dominus: Ego ero tecum: et percuties Madian quasi unum virum. ¹⁷ Et ille, Si inveni, inquit, gratiam coram te, da mihi signum quod tu sis qui loqueris ad me. ¹⁸ Nec recedas hinc, donec revertar ad te, portans sacrificium, et offerens tibi. Qui respondit: Ego præstolabor adventum tuum. ¹⁹ Ingressus est itaque Gedeon, et coxit hædum, et de farinæ modio azymos panes: carnesque ponens in canistro, et jus carniū mittens in ollam, tulit omnia sub quercu, et obtulit ei. ²⁰ Cui dixit Angelus Domini: Tolle carnes et azymos panes, et pone supra petram illam, et jus desuper funde. Cumque fecisset ita, ²¹

jei Viešpats yra su mumis, kodėl mus apnyko visi šitie dalykai? kame jo stebuklai, apie kuriuos pasakojo mūsų tėvai ir kalbėjo: Viešpats mus išvedė iš Aigypso? O dabar Viešpats mus apleido ir padavė į Madiano rankas. ¹⁴ Viešpats į jį pažvelgė ir tarė: Eik su šita savo stiprybe ir išliuosuosi Izraelį iš Madiano rankos; žinok, kad aš tavę siunčiaiu. ¹⁵ Jis atsakydamas tarė: Meldžiamasis mano Viešpatie, kuo aš išliuosuosiu Izraelį? štai, mano šeimyna paskutinė tarp Manaso, o aš mažiausis savo tėvo namuose. ¹⁶ Viešpats jam tarė: Aš busiu su tavim, ir tu užmuši Madianitus kaip vienintėlį vyrą. ¹⁷ O jis tarė: Jei radau tavo akysė malonę, duok man ženklą, kad tu esi tasai, kurs į mane kalbi. ¹⁸ Neatsitrauk iš čia, kolei aš nesugrįšiu prie tavęs ir neatsinešiu aukos, kad ją tau atnašaučiau. Anas atsakė: Aš palauksiu tavęs ateinant. ¹⁹ Taigi, Gedeonas įėjo į vidų, išvirė ožiuką ir iš miltų saiko iškepė neraugintos duonos: išidėjęs mėsą į pintinę, o mėsos sriubą supylęs puodan, nunešė visa po ąžuolu ir jam padavė. ²⁰ Viešpaties gi Anio-las jam tarė: Imk mėsą ir neraugintą duoną ir padėk ant

pone. Gedeonas atsiliepia mandagiai ir su pagarba, bet skaito kalbantį su juomi paprastu keleviu. — (14) *Viešpats*: anio-lo pavidale. — (15) *Mano Viešpatie*. Ebr. *Adonai*, vardas duodamas Dievui, o nebe kaip aug. 13. eil. *Adoni*. Bet Gedeonas, regisi, dar nevisai išitikrinęs, kad su juomi kalba Dievas; tik truputį vėliaus jis igaus pilną išitikrinimą (vz. žem. 22. eil.) — (16) *Tu užmuši...* apgalvėsi vienu susirėmimu. — (17) *Jei radau...* Rasi tikriaus anot LXX teksto: jei radau... ir suteiki man ženklą..., ¹⁸ neat-

sitrauk... — (18) *Aukos*. Ebr. *minchah*, kuri čionai reiškia ne duoninę auką, bet paprastą dovaną, atnašą. Pig. Prad. 32, 14. 19. Gedeonas tikisi, kad tikras Dievo pas jį apsilankymo ženklas bus zadėtasis apgalėjimas Madianitų; tuo gi tarpu jis nori anio-lą tik pavaisinti. — (19) *Saiko*. Ebr. *efah*, kuri lygti 38, 88 litr. (anot kitų 39, 4). Gedeonas iškepė labai daug duonos, kad tuo apstumu labiaus pagerbtu rytiečių būdą svečia. — (20) *Sriubą išpilsk...* Ta aplinkybė turėjo dar labiaus padidinti siebuklą. —

extendit Angelus Domini summitatem virgæ, quam tenebat in manu, et tetigit carnes et panes azymos: ascenditque ignis de petra, et carnes, azymosque panes consumpsit: Angelus autem Domini evanuit ex oculis ejus. ²² Vidensque Gedeon quod esset Angelus Domini, ait: Heu mi Domine Deus: quia vidi Angelum Domini facie ad faciem. ²³ Dixitque ei Dominus: Pax tecum: ne timeas, non morieris.

²⁴ *Ædificavit ergo ibi Gedeon altare Domino, vocavitque illud, Domini pax, usque in præsentem diem. Cumque adhuc esset in Ephra, quæ est familiæ Ezri, nocte illa dixit Dominus ad eum: Tolle taurum patris tui, et alterum taurum annorum septem, destruesque aram Baal, quæ est patris tui: et nemus, quod circa aram est, succide: et ædificabis altare Domino Deo tuo in summitate petræ hujus, super quam ante sacrificium posuisti: tollesque taurum*

anos uolos, o sriubą išpilk ant viršaus. Jam taip padarius, ²¹ Viešpaties Aniolas ištiesė lazda, kurią laikė rankoje, ir jos galu prisilietė mėsos ir neraugintuos duonos; tuomet iš uolos pakilo ugnis ir sudegino mėsa bei neraugintą duoną; Viešpaties gi Aniolas pražuvo iš pojo akių. ²² Gedeonas, matydamas, kad tai buvo Viešpaties Aniolas, tarė: Deja, mano Viešpatie, Dieve! nes aš mačiau Viešpaties Aniolą veidas į veidą. ²³ O Viešpats jam tarė: Ramybė teesie su tavim; nesibijok, nenumirsi.

²⁴ Taigi, Gedeonas pastatė tenai Viešpačiui altorių ir jį praminė vardu Viešpaties ramybė; jis pasilieka iki šiai dienai. Kuomet jis dar tebebuvo Efroje, kuri pridera Ežrio šeimynai, ²⁵ tą naktį Viešpats jam tarė: Imk savo tėvo jautį ir kitą septynergį jautį: išgriauk Baalo altorių, priderantį tavo tėvui, ir iškirsk aplink altorių esančią girią: ²⁶ pastatyk altorių Viešpačiui, tavo Dievui, ant šitos uolos viršūnės, ant kurios pirma buvai padėjęs atnašą, ir ėmęs antrąjį

(21) *Ištiesė lazda*: kurią turėjo, kaip paprasti keleiviai žydų kraštuose. — *Iražuvo iš po jo akies*: rasi ištardamas į nusigandusį Gedeoną žodžius, parašytus žem. 23. eil. — (22) *Matydamas, kad...* Dabar Gedeonas pilnai įsitikrino, kas buvo jo svečias. Jis, kaip kiti žydai mano, kad kas matė Dievo aniolą, tas turi tuojau numirti. Plg. Prad. 32, 30; Iš. 20. 19 ir k.

(24) *Gedeonas pastatė...* Tas altorius buvo tikriausiai pastatytas žymiai vėliaus, kuomet Izraėlyje ištikrųjų buvo jau ramu; minimas gi altoriaus pastatymas jau čionai, nes čionai buvo kalbama apie stebuklingu aukos sudeginimu pažymėtą uolą, ir apie Viešpaties aniolo apsiरेiskimą. Altorius buvo pastatytas patriarkų būdu vietoje, Dievo pašvęstoje

tuo apsiरेiskimu. — *Jis pasilieka...* Ebr. t.: Dar iki šiai dienai jis tebėra Abiezritų Efroje. — (25) *Tą naktį*: rasi sapne. — *Jautį ir kitą...* Kadangi žem. 26, 28 eil. minimas tik vienas jautis, rasi ir čionai žodžiai reikia suprasti ne apie du jaučius, bet taipogi apie vieną, kurs skaitėsi antruoju Gedeono tėvo namuose. — *Septynergi*: turėjusi tiek metų, kiek Izraėlitai buvo Madianitų varginami. — *Aplink altorių esančią girią*. Ebr. t.: ant jo esančią 'Ašerah, t. y. medinę stovylą, įvaizdinančią deivę Astartę. Plg. aug. 3, 7. — (26) *Ant šitos uolos viršūnės*. Ebr. t.: ant šitos tvirtovės viršaus. — *Ant kurios pirma buvai padėjęs mėsa*. Vietoje šito Vulgatos išsireiskimo ebr. t. yra: *bamma 'arakkah*, kurio tikra prasmė nežinoma ir kurs

secundum, et offeres holocaustum super struem lignorum, quæ de nemore succideris. ²⁷ Assumptis ergo Gedeon decem viris de servis suis, fecit sicut præceperat ei Dominus. Timens autem domum patris sui, et homines illius civitatis, per diem noluit id facere, sed omnia nocte complevit. ²⁸ Cumque surrexissent viri oppidi ejus mane, viderunt destructam aram Baal, lucumque succisum, et taurum alterum impositum super altare, quod tunc ædificatum erat. ²⁹ Dixeruntque ad invicem: Quis hoc fecit? Cumque perquirerent auctorem facti, dictum est: Gedeon filius Joas fecit hæc omnia. ³⁰ Et dixerunt ad Joas: Produc filium tuum huc, ut moriatur: quia destruxit aram Baal, et succidit nemus. ³¹ Quibus ille respondit: Numquid ultores estis Baal, ut pugnetis pro eo? qui adversarius est ejus, moriatur antequam lux crastina veniat: si Deus est, vindicet se de eo, qui suffodit aram ejus. ³² Ex illo die vocatus est Gedeon, Jerobaal, eo quod dixisset Joas: Ulciscatur se de eo Baal, qui suffodit aram ejus.

³³ Igitur omnis Madian, et Amalec, et orientales populi congregati sunt simul: et transeuntes Jordanem, castrametati sunt in valle Jezrael. ³⁴ Spiri-

jųairiai yra verčiamas tarp kitko: regimose vietoje. — *Iš girios*: iš Ašeros. Vž. aug. 25. eil. Taip pat 28. ir 30. eil. — (28) *Uždėtą antrąjį jautį*: dar tebedegantį. — (31) *Tasai jiems atsakė...* Ebr. t.: Ir Joasas atsakė visiems, kurie jį užpuisdinėjo: Ar jūs esate Baalo apgynėjai? ar jūs jį išgelbėsite? Tasai, kurs jį gina (ebr. *jarib lo*), tenumiršta iki rytui. Jei jis Dievas, tegul pats save gina (ebr. *jareb lo*), nes išardyta jo altorių. — (32)

jautį, atnašausi deginamąją auką ant kruvos malkų, kurių prisikirsi iš girios. ²⁷ Taigi, Gedeonas, pasiėmęs dešimtį vyrų iš savo vergų, padarė kaip jam Viešpats buvo įsakęs. Bijodamas gi savo tėvo namų ir ano miesto žmonių, jis nenorėjo tai daryti dieną, bet visa išpildė naktį. ²⁸ Atsikėlę rytmetį jo miesto vyrai, pamatė išgriautą Baalo altorių, iškirstą girią ir uždėtą antrąjį jautį ant altoriaus, kurs tuomet buvo pastatytas. ²⁹ Taigi, jie sakė vienas kitam: Kas tai padarė? Jiems beišieškant kaltininko, buvo pasakyta: Visa tai padarė Joaso sunus Gedeonas. ³⁰ Todėl, jie tarė Joasui: Išvesk čia savo sūnų, kad numirtu, nes jis išgriovė Baalo altorių ir iškirsto miškelį. ³¹ Tasai jiems atsakė: Argi jūs esate Baalo atkeršintojai, kad už jį kovotumėte? Kas yra jo priešas tenumiršta pirma, negu ateis rytdienos šviesa; jei jis yra Dievas, tegul atkeršija tam, kurs išardė jo altorių; ³² o nuo anos dienos Gedeonas buvo pramintas Jerobaaliu, nes Joasas buvo pasakęs: Baalas tegul atkeršija tam, kurs išardė jo altorių.

³³ Taigi, visi Madianitai, Amalėkitai ir rytų tautos susirinko draug ir, perėję per Jordaną, sustatė stovyklas Jėzraelio slėnyje. ³⁴ Viešpaties gi Dvasia ap-

Jerobaaliu. Ebr. *J'rubba'al*. Tas vardas padarytas iš žodžių: *Baalas tegul atkeršija...* ebr. *jareb lo habba'al*. Kadangi žmonėms greitai pasidarė aišku, jog Baalas neįstengia atkeršinti Gedeonui, todėl jie ne tik jį praminė įkovotoju prieš Baalą, bet dar noriai sutiko eiti draug su juo į kovą prieš neprietelius.

(33) *Jėzraelio slėnyje*. Ten pat kovojo Barakas ir Debora. — (34) *Aprilko Gedeoną*: lyg - kad galingiausiais šurvais.

tus autem Domini induit Gedeon, qui clangens buccina convocavit domum Abiezer, ut sequeretur se. ³⁵ Misitque nuntios in universum Manassen, qui et ipse secutus est eum: et alios nuntios in Aser et Zabulon et Nephthali, qui occurrerunt ei.

³⁶ Dixitque Gedeon ad Deum: Si saluum facis per manum meam Israel, sicut locutus es, ³⁷ ponam hoc vellus lanæ in area: si ros in solo vellere fuerit, et in omni terra siccitas, sciam quod per manum meam, sicut locutus es, liberabis Israel. ³⁸ Factumque est ita. Et de nocte consurgens expresso vellere, concham rore implevit. ³⁹ Dixitque rursus ad Deum: Ne irascatur furor tuus contra me si adhuc semel tentavero, signum quærens in vellere. Oro ut solum vellus siccum sit, et omnis terra rore madens. ⁴⁰ Fecitque Deus nocte illa ut postulaverat: et fuit siccitas in solo vellere, et ros in omni terra.

vilko Gedeoną, kurs trimitnodamas trimitu sušaukė Abiēzerio namus, kad jį sektu. ³⁵ Jis siuntė pasiuntinius į Aserą, Zabuloną ir Neftalį, ir tie išėjo jam priešais.

³⁶ Tuomet Gedeonas tarė Dievui: Jei nori išgelbėti mano ranka Izraelį, kaip esi kalbėjęs, ³⁷ aš padėsiu šitą nukirptą vilną klojime; jei rasa bus vien ant vilnos, o an visos žemės sausa, aš žinosiu tave išliuosuosiant mano ranka Izraelį, kaip esi kalbėjęs. ³⁸ Taip ir įvyko. Pakilęs iš nakties ir išgniaužęs vilną, jis pripylė taurę ramos. ³⁹ Jis vėl tarė Dievui: Tenužsideda tavo rustybė prieš mane, jei dar sykį mėginsiu, reikalaudamas ženkle ant vilnos. Meldžiu, kad vien vilna butu sausa, o visa žemė šlapia nuo ramos. ⁴⁰ Dievas ir tą naktį padarė, kaip buvo prašęs, ir buvo sausa vien ant vilnos, o rasa buvo ant visos žemės.

— (35) *Į visą Manasą*: Manaso giminės dalį, gyvenusią šiapus Jordano. Kovon saukiamos dar kitos trys Izraelio giminės iš šiaurinės Palestinos.

(36) *Jei nori išgelbėti...* Kaikurie (šv. Tomas Akv.) nevisai išteisina Gedeoną, reikalaujantį dabar iš Dievo naujo ženklo, bet šv. tėvų dauguma nemato nieko peiktino tame pasielgime, dar gi sako, kad Gedeonas prašęs naujo stebuklo šv. Dvasios įkvėptas ir tai ne savo tikėjimui patvirtinti, bet susirinkusiųjų prie jo kovotojų. Vz. Zyd. 11, 32. — (39) *Jei dar sykį reikalausiu...* Pirmas stebuklas su vilna galėjo pasirodyti Izraelitams nevisai įtikrinęs, nes pati vilna paprastai sutraukia į save daugiau drėgmės, tuo tarpu kad kiti dalykai pasilieka sausi. — (40) *Dievas ir tą nak-*

tį padarė... Anot šv. tėvų aiškinimo stebuklas su vilna ir rasa turėjo, be tikslo patvirtinti Izraelitų pasitikėjimą, dar giliai dvasišką prasmę, dėlto kad vanduo ir rasa yra Dievo malonės paveikslai. Rasos primirkusi vilna, tuotarpu kad visur pasiliko sausa, reiškia Dievo pagalbą, kurios Viešpats suteikdavo Izraeliui daugiaus uegu kitoms tautoms. Antrasis gi ženklas įvaizdina patį Izraelį (Teodor.) Kitados jis turėjo apščiai malonės, kaip vilna ramos, bet paskui visa žmonija gauna anos dvasiškos malonės, kurios nebeturį Izraelis. Kadangi Dievo malonė ypač apsireiškė įsikunijime, todėl rasa yra taipogi Dievo žodžio paveikslas (Ambr.), vilna gi paveikslas švenc. Pane-lės, kuri tobuliausiai priėmė į save tą dangiskąją rasą (Auksab.).

2) Gedeono pergalingimas.

Caput VII. ¹ Igitur Jerobaal qui et Gedeon, de nocte consurgens, et omnis populus cum eo, venit ad fontem qui vocatur Harad: erant autem castra Madian in valle ad septentrionalem plagam collis excelsi. ² Dixitque Dominus ad Gedeon: Multus tecum est populus, nec tradetur Madian in manus ejus: ne gloriatur contra me Israel, et dicat: Meis viribus liberatus sum. ³ Loquere ad populum, et cunctis audientibus prædica: Qui formidosus et timidus est, revertatur. Recesseruntque de monte Galaad, et reversi sunt de populo viginti duo millia virorum, et tantum decem millia remanserunt. ⁴ Dixitque Dominus ad Gedeon: Adhuc populus multus est, duc eos ad aquas, et ibi probabo illos: et de quo dixerō tibi ut tecum vadat, ipse pergat: quem ire prohibuero, revertatur. ⁵ Cumque descendisset populus ad aquas, dixit Dominus ad Gedeon: Qui lingua lambuerint aquas, sicut so-

7. perskyrimas. ¹ Taigi, Jerobaalis, jis ir Gedeonas, pakilęs iš nakties, ir draug su juo visa tauta, atėjo prie šaltinio, kurs vadinasi Haradu. Madiano gi stovyklos buvo į šiaurę nuo augšto kauburio. ² Tuomet Viešpats tarė Gedeonui: Su tavim perdaug žmonių, ir Madianas nebus paduotas į jų rankas, kad Izraelis nesigirtu prieš mane ir kad nesakytu: Aš išsiliuosavau savo jėgomis. ³ Kalbėk tautai ir apskelbk visiems girdint: Kas nedrąsus ir baugus, tesugrįžta! Tuomet atsitraukė nuo Galaado kalno ir sugrįžo iš tautos dvidešimt du tukstančių, pasiliko gi tik dešimts tukstančių. ⁴ O Viešpats tarė Gedeonui: Dar žmonių perdaug; vesk juos prie vandens, ten aš juos išmėginsiu ir apie ką pasakysiu, kad eitu su tavim, tas teeina; kam uždrausiu eiti, tas tesugrįžta. ⁵ Žmonėms nuėjus prie vandens, Viešpats tarė Gedeonui: Kurie laks vandens liežuvio, kaip paprastai laka šunys, tuos pasta-

7, 1—8, 21. Dievo pamokytas Gedeonas pasilieka su savim tik 300 kovotojų, su kuriais apgali ir priverčia bėgti Madianitus (7, 1-23). Pašankti pagalbon Efraimitai padeda Gedeonui, bet ima dejuoti, kad juos ne iškarto pakviesta į karę. Nuraminęs Efraimitus Gedeonas vėjasi Madianitus toliaus, laimėjęs galutinai kovą, nubaudžia nedavusius jo kareiviams duonos Sokoto ir Panuėlio gyventojus ir nužudo Madianių kunigaikščius (7, 23—8, 21).

(7, 1) *Prie šaltinio, kurs...* Kaikurie aiškintojai spėja, kad tai buvęs tas pats šaltinis, kurs dabar vadinasi Ain Dzallud prie pašaknės Gelboės kalno. — *Madiano gi...* Anot ebr. t., Madianitai

turėję savo stovyklas į šiaurę nuo Gedeono arti Morės kauburio slėnyje. Minimas čionai slėnis tai Jėzraelis. — (2) *Perdaug žmonių.* Su Gedeonu buvo 32.000 žmonių prieš 135.000 Madianitų. — *Kad Izraelis nesigirtu:* kad nesisavintu pergalingimo, kurį bus suteikęs Dievas. — (3) *Apskelbk visiems girdint...* Tokio apskelbimo reikalavo įstatas Atk. 20, 1-9. Plg. 1 Mak. 3, 56. — *Nuo Galaado kalno.* Taip vadinosi koks nors kalnelis, ant kurio stovėjo Gedeono kariuomenės dalis, atskirtinas nuo Galaado kalnų anapus Jordano. — (5) *Kurie laks vandens...* t. y. tie, kurie negaišins laiko, priklausdami ir išsitiesdami patogiai ant šaltinio kranto, kad pasiektu

lent canes lambere, separabis eos seorsum: qui autem curvatis genibus biberint, in altera parte erunt. ⁶ Fuit itaque numerus eorum qui manu ad os projiciente, lambuerant aquas, trecenti viri: omnis autem reliqua multitudo flexo poplite biberat. ⁷ Et ait Dominus ad Gedeon: In trecentis viris qui lambuerunt aquas, liberabo vos. et tradam in manu tua Madian: omnis autem reliqua multitudo revertatur in locum suum. ⁸ Sumptis itaque pro numero cibariis et tubis, omnem reliquam multitudinem abire praecepit ad tabernacula sua: et ipse cum trecentis viris se certamini dedit. Castra autem Madian erant subter in valle.

⁹ Eadem nocte dixit Dominus ad eum: Surge, et descende in castra: quia tradidi eos in manu tua. ¹⁰ Sin autem solus ire formidas, descendat tecum Phara puer tuus. ¹¹ Et cum audieris quid loquantur, tuum confortabuntur manus tuæ, et securior ad hostium castra descendes. Descendit ergo ipse et Phara puer ejus in partem castrorum, ubi erant armatorum vigiliæ. ¹² Madian autem et Amalec, et omnes orientales populi fusi jacebant in valle, ut locustarum multitudo: cameli quoque innumerabiles erant. sicut arena quæ jacet in littore ma-

tysi skyrium; kurie gi gers priklaupę, tie bus kitoje pusėje. ⁶ Taigi, skaitlius tų, kurie gėrė vandens, ranka nešdami prie burnos, buvo tris šimtai; visa gi likusi daugybė gėrė priklaupdama. ⁷ Tuomet Viešpats tarė Gedeonui: Aš jus išliuosuosiu trimis šimtais vyrų, kurie lakė vandenį, ir paduosiu Madianą į tavo ranką: visa gi likusi daugybė tegul grįžta į savo vietą. ⁸ Taigi, jis, ėmęs tam skaitliui maisto ir trinitų, liepė visai likusiai daugybei eiti į savo šėtras; pats gi su trimis šimtais vyrų ėjo į kovą. O Madianitų stovykla buvo apačioje, slėnyje.

⁹ Viešpats jam tarė tą pačią naktį: Kelkies ir nueik į stovyklą, nes aš juos padavian į tavo ranką. ¹⁰ O jei vienas bijaisi eiti, tegul nueina su tavim tavo tarnas Para. ¹¹ O kada išgirsi. ką jie kalba, tuomet sustiprės tavo rankos ir tu su didesniu pasitikėjimu nueisi į neprietelių stovyklą. Taigi, jis ir jo tarnas Para nuėjo į stovyklos dalį, kame buvo ginkluotųjų sargybą. ¹² Madianas gi ir Amalėkas ir visos rytų tautos gulėjo išsiskirstę slėnyje, kaip skėrių daugybė; buvo taipogi nesuskaitoma kupranugarių daugybė, kaip smiltys. esančios ant

vandenį lupomis, bet stačiomis, nepadėdami ginklų, tik ranka pasisems truputį vandens, idant juo pasistiprintu prieš kovą. — (7) *Likusi daugybė*: 9700 žmonių. Tačiau ir šitie tikriausiai prisidėjo prie vejančiųjų skaitliaus, kuomet Madianitai buvo jau priversti bėgti. Vž. zem. 23. eil.

(10) *O jei vienas bijaisi...* Ebr. t.

nėra žodžio *vienas*. Sakinio gi prasmė yra toki: Jei bijaisi eiti (su taip maža kariuomene), tai nueik pirma tu ir tavo tarnas Para, o kada išgirsi... Taigi, Gedeonas turi pirma patirti pats apie Madianitų išgastį, o jo tarnas galės apie tai paliudyti sugrįžęs kitiems kareiviams. — (11) *Kame buvo ginkluotųjų...* Madianitų stovykloje buvo bandų, moterų,

ris. ¹³ Cumque venisset Gedeon, narrabat aliquis somnium proximo suo: et in hunc modum referebat quod viderat: Vidi somnium, et videbatur mihi quasi subcinericius panis ex hordeo volvi, et in castra Madian descendere: cumque pervenisset ad tabernaculum, percussit illud, atque subvertit, et terræ funditus coæquavit. ¹⁴ Respondit is, cui loquebatur: Non est hoc aliud, nisi gladius Gedeonis filii Joas viri Israelitæ: tradidit enim Dominus in manus ejus Madian, et omnia castra ejus.

¹⁵ Cumque audisset Gedeon somnium, et interpretationem ejus, adoravit: et reversus est ad castra Israel, et ait: Surgite, tradidit enim Dominus in manus nostras castra Madian. ¹⁶ Divisitque trecentos viros in tres partes, et dedit tubas in manibus eorum, lagenasque vacuas ac lampades in medio lagenarum. ¹⁷ Et dixit ad eos: Quod me facere videritis, hoc facite: ingrediar partem castrorum, et quod fecero sectamini. ¹⁸ Quando personaverit tuba in manu mea, vos quoque per castrorum

juros kranto. ¹³ Atėjus Gedeonui. vienas pasakojo savo kaimynui sapną: sakė gi, ką buvo matęs, taip: Sapnavau sapną: sapne mačiau ir man rodėsi lygkad pelenuose kepta miežienė duona butu ridėjusi irėjusi žemyn ant Madiano stovyklos, o atėjus prie šėtros, ją ištikusi ir išgriovusi ir visai sulyginusi su žeme. ¹⁴ Tasai gi, kuriam kalbėjo, atsakė: Tai ne kas kita, kaip tik Izraėlito Joaso sunaus Gedeono kalavijas; nes Viešpats padavė į jo rankas Madianą ir visą jo stovyklą.

¹⁵ Gedeonas, išgirdęs sapną ir jo išaiškinimą, pagarbino; paskui sugrįžo į Izraėlitų stovyklą ir tarė: Kelkitės, nes Viešpats atidavė į mūsų rankas Madiano stovyklą. ¹⁶ Jis padalino tris šimtus vyrų į tris būrius, davė jiems į rankas trimitus, tuščias puodynes ir žiburius viduje puodynų. ¹⁷ Po to jiems tarė: Darykite tai, ką matysite mane darant: aš įeisiu į stovyklos dalį, ir ką padarysiu, darykite paskui mane. ¹⁸ Atsiliepus trimitui mano rankose. Jūs taipogi trimituokite aplink stovyklas ir šauk-

vaikų ir t. t. Taigi, Gedeonas nuėjo į tą dalį, kur stovėjo kareiviai. — (13) *Sapnų*. Sapnai pas rytų tautas visuomet turėjo didelę svarbą; čia gi sapnas buvo ištikrųjų nepaprastas. — *Pelenuose kepta*. To išsireiškimo nėra ebr. t. — *Miežienė duona*. . . Šėtrose gyvenančios tautos užvis labiau brangina savo šėtrą ir su paniekinimu veizdi į žemdirbius, kuriuos sau įsivaizdina užimtais vien duonos kepimu. Kudaigi žinojo, jog Izraėlitų kviečiai buvo Madianitų sunaikinti, todėl ir sapne mato tik miežienę duoną. Tečiau baimė Izraėlitų buvo stovykloje taip didelė, kad ir užmigęs sapnavosi pavojus. Madianitai be abejonės girdėjo, kad Izraėlitų buvo susirinkę prieš juos 32.000 o apie to skaitliaus sumažėjimą nepa-

tyrė, toliaus kad juos veda tasai, kurs galėjo be jokios baismės išgriauti Baalo altorių, ir kad pats Izraėlio Dievas žadėjo jiems laimėjimą. Iš girdėto sapno Gedeonas galėjo jau gerai numanyti, koks buvo upas pas Madianitus, ir tikėtis, kad Viešpaties žadėjimas tikrai išsipildys.

(15) *Pagarbino*: savo širdyje arba rašė nusilenkdamas iki žemei. — *Mūsų rankas*. Ebr. t.: jūsų rankas. — (16) *Viduje puodynų*: taip kad žiburių išpradžios visai nesimatė. — (18) *Atsiliepus trimitui*... Ebr. t.: ir aš trimituosiu trimitu, ir visi, kurie su manim yra; ir trimituosite trimitais taipogi jūs aplink visas stovyklas. — *Viešpačiui ir Gedeonui*, t. y. mes esame Viešpaties ir Gede-

circuitum clangite, et conclamate, Domino et Gedeoni. ¹⁹ Ingressusque est Gedeon, et trecenti viri qui erant cum eo in partem castrorum, incipientibus vigiliis noctis mediæ, et custodibus suscitatis, cœperunt buccinis clangere et complodere inter se lagenas. ²⁰ Cumque per gyrum castrorum in tribus personarent locis, et hydrias confregissent, tenuerunt sinistris manibus lampades, et dextris sonantes tubas, clamaveruntque: Gladius Domini et Gedeonis: ²¹ stantes singuli in loco suo per circuitum castrorum hostilium. Omnia itaque castra turbata sunt, et vociferantes, ululantesque fugerunt: ²² et nihilominus insitebant trecenti viri buccinis personantes. Immisitque Dominus gladium in omnibus castris, et mutua se cæde truncabant, ²³ fugientes usque ad Bethsetta, et crepidinem Abelmechula in Tebbath.

Conclamantes autem viri Israel de Nephtali, et Aser, et omni Manasse persequabantur Madian. ²⁴ Misitque Gedeon nun-

kite: Viešpačiui ir Gedeonui. ¹⁹ Gedeonas ir buvusieji su juo tris šimtai vyrų įėjo į stovyklos dalį, prasidedant vidurnakčio sargybai ir ką tik sustatytiems esant sargams, ir ėmė trimituoti trimitais ir daužyti vieną ir kitą puodynes. ²⁰ Trimituodami trijose vietose aplink stovyklą ir sudaužę puodynes, jie laikė kairėse rankose žiburius, o dešinėse trimitus, kuriais trimitavo, ir šaukė: Viešpaties ir Gedeono kalavijas: ²¹ stovėjo gi kiekvienas savo vietoje aplink neprietelių stovyklą. Taip visoje stovykloje pasidarė sumišimas, ir jie ėmė bėgti šaukdami ir kaukdami. ²² Bet tris šimtai vyrų nesiliovė trimitavę trimitais; o Viešpats atkreipė kalavijus vienų prieš kitus visoje stovykloje, ir jie vienas kitą užmušinėjo, ²³ bėgdami iki Betsėtai ir iki Abelmėhulos augstumai Tebate.

Bet Izraelio vyrai iš Neftalio, Asero ir viso Manaso šaukdami vijosi Madianą. ²⁴ Gedeonas gi siuntė pasiuntinius į vi-

ono. — (19) *Tris šimtai*. Ebr. t. ir kituose vertimuose: šimtas. Tris šimtai buvo, sudėjęs visus tris būrius vienoj vieton. — *Prasidedant vidurnakčio sargybai*. Naktis senobėje pas žydus buvo dalinama į tris sargybas po keturias valandas; antroji prasidėdavo apie 10 valandą. Vėlesniais laikais buvo priimtas Rymiečių paprotys dalinti naktį į keturias sargybas. — *Daužyti... puodynes*: kad aiškiai pasirodytu žiburių šviesa ir kad Madianitai, išgirdę puodynų taršėjimą, manytu, jog tai artinasi visa Izraelitų kariuomenė. — (21) *Stovėjo gi... savo vietoje*: todėl Madianitai skaitė juos savaisiais, kurie kitiems šviečia. — (22) *O Viešpats atkreipė*: nes jis buvo tikrasis Madianitų pergalėtojas. Plg. Ps. 82, 10; 1 Kar. 14, 20; 2 Kron. 20, 23. —

Vienas kitą užmušinėjo: neatskirdami savųjų nuo neprietelių, ypač kad Madianitų kariuomenėje buvo įvairių tautų žmonių. — (23) *Iki Betsėtai*. Spėjama, kad taip vadinsis dabartinis sodžius Šatta į šiaurę nuo Betsano. Toliaus ebr. t. yra žodis: Cereros linkon. Ta vieta nežinoma, taip pat kaip ir Tebatas. — *Abelmėhulos*. Dabar K'hirbet Malih, Jordano slenkyje, į šiaurę nuo Sikemo (Nabulus). Tai gi, Madianitai bėgo iš Jėzraelio slėnio Betsano linkon, o iščia įsilgai Jordano prie brastos, kuri buvo truputį į pietus nuo Jaboko įtakos.

Izraelio vyrai: kurie buvo Gedeono paleisti, bet dar netoli atsitraukę. — (24) *Vandeni iki Bėtbėrai*: upelius, tekančius į Jordaną iš dešinės pusės. Bėtbėros

tios in omnem montem Ephraim, dicens: Descendite in occursum Madian, et occupate aquas usque Bethbera atque Jordanem. Clamavitque omnis Ephraim, et praeoccupavit aquas atque Jordanem usque Bethbera.²⁵ Apprehensosque duos viros Madian, Oreb, et Zeb, interfecit Oreb in Petra Oreb, Zeb vero in Torculari Zeb. Et persecuti sunt Madian, capita Oreb et Zeb portantes ad Gedeon trans fluentia Jordanis.

Caput VIII. ¹ Dixeruntque ad eum viri Ephraim: Quid est hoc quod facere voluisti, ut nos non vocares, cum ad pugnam pergeres contra Madian? jurgantes fortiter, et prope vim inferentes. ² Quibus ille respondit: Quid enim tale facere potui, quale vos fecistis? nonne melior est racemus Ephraim, vindemiis Abiezer? ³ In manus vestras Dominus tradidit principes Madian, Oreb, et Zeb: quid tale facere potui, quale vos fecistis? Quod cum locutus esset, requievit spiritus eorum, quo tuebant contra eum. ⁴ Cumque venisset Gedeon ad Jordanem, transivit eum cum trecentis viris, qui secum erant: et prae lassitudine, fugientes persequi non poterant. ⁵ Dixitque ad viros Soccoth: Date, obsecro, panes populo, qui me-

sus Efraimo kalnus ir sakydino: Nusileiskite Madianni priešais ir užimkite vandenį iki Bėtbėrai ir Jordanui. Taigi, visas Efraimas sušuko ir užėmė vandenį ir Jordaną iki Bėtbėrai.²⁵ Sugavę du Madiano vadu Orėbą ir Zėbą, užmušė Orėbą ant Orėbo volos, Zėbą gi Zėbo spaustuve. Ir jie vijosi Madianą, nusinešdami Orėbo ir Zėbo galvas pas Gedeoną per Jordano upę.

8. perskyrimas. ¹ Tuomet Efraimitai jam tarė: Kas gi tai yra, ką norėjai padaryti, kad mūsų nepavadinai, eidamas į kovą prieš Madianą? Ir jie vaidijosi smarkiai ir beveik rengėsi užpulti. ² Jis jiems atsakė: Ir ką gi aš galėjau padaryti tolygiai, kaip jūs padarėte? Argi viena Efraimo vynuogių kekė ne geresnė už visą Abiėzerio uogavimą. ³ Viešpats padavė į jūsų rankas Madiano kunigaikščius Orėbą ir Zėbą; ką aš galėjau padaryti tolygiaus, kaip jūs padarėte? Kada jis tai pasakė, aprimo jų rustybė, kurios prieš jį buvo pilni. ⁴ Atėjęs prie Jordano, Gedeonas perėjo per jį su trimis šimtais vyrų, kurie su juo buvo, ir jie iš nuovargio nebegalėjo vyties bėgančiųjų. ⁵ Tuomet jis tarė Sokoto vyrams:

vieta nežinoma. — (25) *Orėbą ir Zėbą*. Pirmas vardas reiškia varną, o antras vilką. Jūdviejų vardais buvo praminotos vietos, kame juodu buvo apgalėtu. Plg. Iz. 10. 26.

(8, 1) *Efraimitai jam tarė...* Efraimo giminė skaitė save pirmą tarp kitų ir buvo gana linkusi prie vaidų. Plg. žem. 12, 1... (2) *Ir ką gi aš...* Gedeonas neįsileidžia į ginčus, bet velija nurašyti įpykusius jų pačių ir jų darbų pagyrimu. — *Argi viena Efraimo...* Pa-

gyrimas užbaigiamas dailiu palygimu. — *Vynuogių kekė*. Ebr. ž. *ol'loth* reiškia vynuogių rinkimo nuobaigas. Palyginime Gedeonas vadina savo užpuolimą ant Madianitų vynuogių rinkimu, o Efraimo giminės darbus to uogavimo nuobaigomis ir pripažįsta, kad nuobaigos čionai turėjo didesnę vertybę, negu rinkimo pradžia. — *Abiėzerio*. Gedeonas buvo iš Abiėzerio šeimos. Vž. aug. 6. 11. — (5) *Sokoto*. Miestas anapus Jordano Gado giminėje ant dešinio Jabo-

cum est, quia valde defecerunt: ut possimus persequi Zebee, et Salmana reges Madian. ⁶ Responderunt principes Soccoth: For- sitan palmæ manuum Zebee et Salmana in manu tua sunt, et idcirco postulas ut demus exercitui tuo panes. ⁷ Quibus ille ait: Cum ergo tradiderit Dominus Zebee et Salmana in manus meas, conteram carnes vestras cum spinis, tribulisque deserti. ⁸ Et inde conscendens, venit in Phanuel: locutusque est ad viros loci illius similia. Cui et illi responderunt, sicut responderant viri Soccoth. ⁹ Dixit itaque et eis: Cum reversus fuero victor in pace, destruam turrin hanc. ¹⁰ Zebee autem et Salmana requiescebant cum omni exercitu suo. Quindecim enim milia viri remanserant ex omnibus turmis orientalium populorum, cæsis centum viginti millibus bellatorum educantium gladium. ¹¹ Ascendensque Gedeon per viam eorum, qui in tabernaculis morabantur, ad orientalem partem Nobæ, et Jegbaa, percussit castra hostium, qui securi erant, et nihil adversi suspicabantur. ¹² Fugeruntque Zebee et Salmana, quos persequens Gedeon

Duokite, meldžiamieji, duonos su manimi esantiems žmonėms, nes jie labai pavargo, kad mes galėtumėm vyties paskui Madiano karalius Zebėę ir Salmana. ⁶ Sokoto kunigaikščiai atsakė: Rasi Zebėės ir Salmanos rankų delnai jau yra tavo rankoje, ir todėl reikalauji, kad duotumėm tavo kariuomenei duonos. ⁷ Jis jiems tarė: Taigi, kada Viešpats paduos į mano rankas Zebėę ir Salmana, aš suplaksiu jusų kunus tyrų erškėčiais ir usnimis. ⁸ O iš ten eidamas toliaus, jis atėjo į Panuėlį ir kalbėjo anos vietos vyrams panašiai. Ir tie jam atsakė, kaip buvo atsakę Sokoto vyrai. ⁹ Taigi, ir jiems jis tarė: Sugrįžęs ramybėje pergalėtojų, išgriausiu šitą bokštą. ¹⁰ Zebėė gi ir Salmana ilsėjosi su visa savo kariuomene. Nes iš visų rytų tautų burių buvo likę penkiolika tukstančių vyrų, užmušus šimtą dvidešimt tukstančių kovotojų, nešiojusių kalaviją. ¹¹ Gedeonas eidamas keliu tų, kurie gyvendavo šėtrose, į rytus nuo Nobės ir Jegbaos, apgalėjostovyklą neprietelių, kurie buvo be baimės ir nieko priešingo nesitikėjo. ¹² Zebėė ir Salmana ėmė bėgti, bet Gedeo-

ko upelio kranto. Plg. Prad. 33, 17; Joz. 13, 27. — (6) *Rasi Zebėės...* Sokoto gyventojai bijosi užtraukti ant savęs Madianitų kerštą, jei sušleptu duona mažą Gedeono būrėlį. Juos labiau gąsdino Zebėės ir Salmanos rankos, kurios spaudė Izraelitus, negu Gedeono grumojimas. — (7) *Aš suplaksiu...* Viešpats suteikdamas Gedeonui naktį apgalėjimą Madianitų, buvo parodęs, kad jis yra išrinktasis karžygis ir teisėjas; todėl kiekvienas Izraelitas turėjo pareigą padėti Gedeonui, o jis įgavo teisę bausti nepaklusniusius. — (8) *Į Panuėlį*. Vietos vardas, kame Jokubas grįždamas iš Mė-

zopotamijos, grumėsi su aniolu. Vz. Prad. 32, 34-30. — (10) *Ilsėjosi su visa savo kariuomene*. Ebr. t.: buvo kari-kore ir judviejų kariuomenė draug su jais. — *Buvo likę penkiolika...* Taigi, visos Madianitų kariuomenės buvo 135.000. — (11) *Keliu tu, kurie gyvendavo šėtrose*, t. y. keliu, kurs vedė į vietas, priderėjusias šėtrų gyventojams. — *Nobės ir Jegbaos*. Miestai Manaso ir Gado dalyje. Vz. Sk. 32, 34, 42. — *Buvo be baimės*. Jie nelaukė, kad Izraelitai taip toli vytusi. Gedeonas ir dabar užpuolė juos tikriausiai naktia, kaip nurodo 13. eil.

comprehendit, turbato omni exercitu eorum.

¹³ Revertensque de bello ante solis ortum, ¹⁴ apprehendit puerum de viris Soccoth: interrogavitque eum nomina principum et seniorum Soccoth, et descripsit septuaginta septem viros. ¹⁵ Venitque ad Soccoth, et dixit eis: Eu Zebee, et Salmana super quibus exprobrastis mihi, dicentes: Forsitan manus Zebee et Salmana in manibus tuis sunt, et idcirco postulas ut demus viris qui lassi sunt, et defecerunt panes. ¹⁶ Tulit ergo seniores civitatis et spinas deserti ac tribulos, et contrivit cum eis, atque comminuit viros Soccoth. ¹⁷ Turrim quoque Phannel subvertit, occisis habitatoribus civitatis.

¹⁸ Dixitque ad Zebee et Salmana: Quales fuerunt viri, quos occidistis in Thabor? Qui responderunt: Similes tui, et unus ex eis quasi filius regis. ¹⁹ Quibus ille respondit: Fratres mei fuerunt, filii matris meae: vivit Dominus, quia si servassetis eos, non vos occiderem. ²⁰ Dixitque Jether primogenito suo: Surge, et interfice eos. Qui non eduxit gladium: timebat enim, quia adhuc puer erat. ²¹ Dixeruntque Zebee et Salmana: Tu surge, et irrue in nos: quia juxta aetatem robur est hominis. Surrexit Ge-

nas besivydamas juos sugavo, tuo tarpu kad visa jų kariuomenė sumišo.

¹³ Sugrižęs iš kovos, dar saule neužtekėjęs, ¹⁴ jis sugavo jaunikaity iš Sokoto žmonių. pasiklausė jo Sokoto kunigaikščių ir vyresniųjų vardų ir susirašė septynias dešimtis septynis vyrus. ¹⁵ Paskni atėjo Sokotan ir jiems tarė: Štai Zebėe ir Salmana, dėlei kurių jus iš manęs tyčiojotės, sakydami: Rasi Zebėės ir Salmanos rankos yra tavo rankose ir todėl reikalauji, kad duotumėm duonos vyrams, kurie nuvargę ir pailkę. ¹⁶ Tai gi, jis ėmė miesto vyresniuosius ir tyrų erškėčių bei usnių ir užplakė jais ir sunaikino Sokoto vyrus. ¹⁷ Jis išgriovė tai-pogi Panuėlio bokštą. išmušęs miesto gyventojus.

¹⁸ Paskui jis tarė Zebėei ir Salmanai: Kokie buvo vyrai, kuriuos užmušėte ant Taboro? Jie atsakė: Panašūs į tave, o vienas iš jų lyg-kad karaliaus sunus. ¹⁹ Jis jiems atsakė: Tai buvo mano broliai, mano motinos sunus. kaip gyvas Viešpats; jei judu butumėta palikę juos gyvus, neužmuščiau jų. ²⁰ Po to jis tarė savo pirmgimiui Jetherini: Kelkies ir užmušk juodu. Bet tasai neišsitraukė kalavijo, nes bijojosi, kadangi dar tebebuvo vaikas. ²¹ O Zebėe ir Salmana tarė: Pats kelkies ir pulk

(15. 16) *Paskui jiems tarė...* Gedeonas primena Sokoto gyventojų žodžius, kuriais iš jo tyčiojosi. ir išpildo sąvokus. Vž. aug. 6. ir 7. eil.

(18) *Užmušėte ant Taboro.* Primena viena iš karės aplinkybių, kitur nepaininėta. Tuomet Madianitai buvo ne-teisingai ir žiauriai nužudę Gedeono brolius, ir tas nužudimas reikalavo keršto.—

(20) *Pats kelkies...* Buti vaiko užmuš-tiems tai butu buvęs didis pažeminimas dviem karaliau, todėl jie prašo, kad Gedeonas juos paliuosuotu nuo tokio pažeminimo.—(21) *Papuošalus ir burbulėlius.* Ebr. t.: mē nes ēliūs. Papuošalai mė-nulio pavidalo labai dažnai sutinkami rytų krastuose.

deon, et interfecit Zebee et Salmana: et tulit ornamenta ac bullas, quibus colla regalium camellorum decorari solent.

ant mudviejų, nes koks žmogaus amžis, toki ir jiega. Tuomet Gedeonas pakilo ir užmušė Zebėę ir Salmaną: paskui jis pasiėmė papuošalus ir burbulėlius, kuriais paprastai pagražinami karaliaus kupranugarių kaklai.

3) Paskutiniai Gedeono veikalai ir jo mirtis.

²² Dixeruntque omnes viri Israel ad Gedeon: Dominare nostri tu, et filius tuus, et filius filii tui: quia liberasti nos de manu Madian. ²³ Quibus ille ait: Non dominabor vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur vobis Dominus. ²⁴ Dixitque ad eos: Unam petitionem postulo a vobis: Date mihi inares ex praeda vestra. Inares enim aureas Ismaelitæ habere consueverant. ²⁵ Qui responderunt: Libentissime dabimus. Expandentesque super terram pallium, projecerunt in eo inares de praeda: ²⁶ et fuit pondus postulataram inaurium, mille septingenti auri sicli, absque ornamentis, et monilibus, et ve-

²² Paskui visi Izraelio vyrai tarė Gedeonui: Viešpatauk ant mūsų tu, tavo sunus ir tavo sunaus sunus, nes mus išliuosavai iš Madiano rankos. ²³ Bet jis jiems tarė: Nei aš neviešpatausiu ant jūsų, nei mano sunus viešpataus ant jūsų, bet viešpataus ant jūsų Viešpats. ²⁴ Jis dar jiems tarė: Vieno dalyko prašau iš jūsų: Duokite man iš savo grobio auskaras. Nes Izmaelitai turėjo paprotį nešioti auksines auskaras. ²⁵ Jie atsakė: Duosime su didžiu noru; ir ištiesę ant žemės apsiaustą sumetė ant jo auskaras iš grobio. ²⁶ Pareikalantos auskaros svėrė tukstantį septynis šimtus siklių aukso, neskaitant papuošalų, apy-

8. 22-35. Gedeonas Izraelitų prašomas nesutinka tapti jų karalumi. bet pasidaro sau iš grobio brangumynų antpetį, iš ko randasi daug pikta jam pačiam ir tautai. Gedeonas, ramiai pildęs teisėjo pareigas per 40 metų, miršta palikdamas 70 sunų, o Izraelitai vėl ima daryti visokias nedorybes.

(22) *Viešpatauk ant mūsų...* Čionai randame pirmą sykį Izraelitų išreikštą pageidavimą turėti nuolatinį valdovą, kurs suvienytu išskirstytas jų jiegas ir visuomet galėtų ginti nuo neprietelių. Tokio suvienijimo naudingumą jie suprato, matydami, kaip daug galėjo padaryti vienas Gedeonas savo drąsumu ir išmintimi. — (23) *Viešpataus ant jūsų Viešpats.* Karališka valdžia Izraelitams buvo Dievo žadėta (vz. Atk. 17. 1...); bet karaliaus paskyrimas buvo atidėtas to-

lesniam laikui. Tuo gi tarpu, kolei nebuvo dar išnaikintos senosios Palestinos tautos. Dievas teikėsi viešpatauti savo tautoje per teisėjus, kaip paskiaus turėjo viešpatauti per karalius. Pasiskyrimas karaliaus, kolei dar jo Dievas neskyrė, butu buvęs išsiveržimu iš po Dievo viešpatavimo. — (24) *Auskaras.* Ebr. ž. *nezem* paprastai reiškia nosinį įkabinamus žiedus (plg. Prad. 24. 22); bet čionai tikriausiai taip pavadinta auskaros, kurias nešiodavo rytuose ne tik moteris, bet ir vyrai. — *Izmaelitai.* Izmaelitų ir Madianitų vardai kažkada vartojami vienas už kito. Plg. Prad. 37, 25. 28. — (26) *Svėrė tukstantį...* apie 60 svarų ir buvo verti apie 30.000 rbl. — *Papuošalai.* Ebr. t. mėnulių. — *Apykaklių.* Ebr. ž. *n'tifoth* rasi reiškia į ausis įkabinamus burbulėlius. — *Kupranugarių*

ste purpurea, quibus reges Madian uti soliti erant, et præter torques aureas camelorum. ²⁷ Fecitque ex eo Gedeon Ephod, et posuit illud in civitate sua Ephra. Fornicatusque est omnis Israel in eo, et factum est Gedeoni et omni domui ejus in ruinam. ²⁸ Humiliatus est autem Madian coram filiis Israel, nec potuerunt ultra cervices elevare: sed quievit terra per quadraginta annos, quibus Gedeon præfuit.

²⁹ Abiit itaque Jerobaal filius Joas, et habitavit in domo sua:

³⁰ habuitque septuaginta filios, qui egressi sunt de femore ejus: eo quod plures haberet uxores. ³¹ Concubina autem illius, quam habebat in Sichem, genuit ei filium nomine Abimelech. ³² Mortuusque est Gedeon filius Joas in senectute bona, et sepultus est in sepulcro Joas patris sui in Ephra de familia Ezri.

³³ Postquam autem mortuus est Gedeon, aversi sunt filii Israel, et fornicati sunt cum Baalim. Percusseruntque cum Baal fœdus, ut esset eis in deum: ³⁴ nec recordati sunt Domini Dei sui, qui eruit eos de manibus inimicorum omnium per

kaklių ir purpurinių apdarų, kuriais paprastai dėvėdavo Madiano karaliai, ir be auksinių kufranugarių grandinių. ²⁷ Gedeonas iš to padirbino efodą ir jį padėjo savo mieste Efroje; o visas Izraelis paleistuvavo dėl jo, ir jis tapo Gedeonui ir visiems jo namams prapultimi. ²⁸ Madianitai gi buvo pažeminti Izraelio sunų akyse ir nebegalėjo daugiaus pakelti sprando; o žemė išėjosi keturias dešimtis metų, kolai Gedeonas buvo viršininku.

²⁹ Taigi, Joaso sunus Jerobaalis nuėjo ir gyveno savo namuose. ³⁰ Jis turėjo septynias dešimtis sunų, kurie buvo iš jo kilę, nes jis turėjo daug pačių. ³¹ Jo gi gulovė, kurią jis turėjo Sikeme, pagimdė jam sunų, vardu Abimelėką. ³² Joaso sunus Gedeonas mirė žiloje senatvėje ir buvo palaidotas Efroje kape savo tėvo Joaso, kurs buvo iš Ezritų šeimos.

³³ Mirus Gedeonui, Izraelio sunų nukrypo ir paleistuvavo su Baalais. Jie padarė sandorą su Baalu, kad jis jiems būtų dievu. ³⁴ ir nebeatsiminė Viešpaties, savo Dievo, kurs juos buvo išgelbėjęs iš visų jų neprietelių rankų aplinkui; ³⁵ jie

grandinių. Vz. aug. 21. eil. — (27) *Efodą*. Vz. Iš. 28. 6. Buvo tai vienas iš vyriausiojo kunigo apdarų. Padirbindamas efodą arba antpetį Gedeonas regimai turėjo užmanymą padaryti Viešpačiui auką iš paimtojo grobio, bet palikdamas jį pas save rasi norėjo tuo būdu sutvirtinti visų akyvaizdoje Dievo jam suteiktas teisėjos pareigas. Tečiau tas antpetis padarė galų gale daug pikta, nes davė progą Gedeono sunams varžyties tarp savęs dėl valdžios, o tos varžytinės pasibaigė Gedeono šeimos sunaikinimu, toliaus Izraelitai rasi pačiam antpečiui ėmė atidavinėti dievišką garbę, ypač gi

mirus Gedeonui vėl sugrįžo prie svetimų dievų garbinimo.

(29) *Nuėjo ir gyveno*: karėms pasibaigus. — (30) *Septynias dešimtis*. Ap-skrita skaitlinė. Toliaus minima, kad, pražuvus 70 sunų, buvo likęs dar vienas. Vz. žem. 9, 5. — (31) *Gulovė*: nepilnateisė pati. Plg. Prad. 16. 1... 25, 1. Kitur ji vadinama tarnaitė. Vz. žem. 9, 18.

(33) *Nukrypo*. Ebr. t.: Sugrįžo, t. y. vėl ėmė garbinti svetimus dievus. — *Jie padarė...* Ebr. t.: jie įsistatė sau Baal-bėritą dievui.

circuitum: ³⁵ nec fecerunt misericordiam cum domo Jerobaal Gedeon juxta omnia bona, quæ fecerat Israeli.

nedarė mielaširdystės su Jerobaalio Gedeono namais už visus gerumus, kuriuos jis buvo padaręs Izraeliui.

4) Abimelėkas, Tola ir Jairas.

Caput IX. ¹ Abiit autem Abimelech filius Jerobaal in Sichem ad fratres matris suæ, et locutus est ad eos, et ad omnem cognationem domus patris matris suæ. dicens: ² Loquimini ad omnes viros Sichem: Quid vobis est melius, ut dominentur vestri septuaginta viri omnes filii Jerobaal, an ut dominetur unus vir? simulque considerate quod os vestrum, et caro vestra sum. ³ Locutique sunt fratres matris ejus de eo ad omnes viros Sichem universos sermones istos, et inclinaverunt cor eorum post Abimelech. dicentes: Frater noster est. ⁴ Dederuntque illi septuaginta pondo argenti de fanō Baalberith. Qui conduxit sibi ex eo viros inopes et vagos, secutique sunt eum. ⁵ Et venit in domum patris sui in Ephra, et occidit fratres suos filios Jerobaal septuaginta viros, super lapidem unum: remansitque Joatham filius Jerobaal minimus, et abs-

9. perskyrimas. ¹ Tuomet Jerobaalio sunus Abimelėkas nuėjo Sikėman pas savo motinos brolius, kalbėjo jiems ir visai savo motinos tėvo namų giminei ir tarė: ² Pasakykite visiems Sikėmo vyrams: kaip jums geriausia, ar kad viešpatautu ant jūsų septynios dešimtys vyrų, visi Jerobaalio sūnus, arba kad viešpatautu vienas vyras? Ap-svarstykite taipogi, kad aš esu jūsų kaulas ir kunas. ³ Jo motinos broliai kalbėjo apie jį visiems Sikėmo vyrams visus šituos žodžius ir palenkė prie Abimelėko jų širdį, sakydami: Jis mūsų brolis. ⁴ Jie jam davė septynias dešimtis svarų sidabro iš Baalberito šventyklos. Už tai jis pasisamdė sau nieko neturinčių vyrų ir valkatų, kurie jį sekė, ⁵ atėjo į savo tėvo namus Efroje ir užmušė savo brolius Jerobaalio sunus, septynias dešimtis vyrų ant vieno akmens; liko gi tik jauniausias Jerobaalio sunus Joatamas, kurs buvo pa-

9, 1—10, 5. Gedeono sunus Abimelėkas, padedant Sikėmo gyventojams, nužudo savo brolius, atskyrus tik vieną, ir įgija valdžią (9, 1-21); bet Sikėmiečiai veikiai sukilsta prie Abimelėką (9, 22-29a), kurs paima jų miestą ir išgriauna (9, 29 b-45), o Sikėmo bokštą sudegina (9, 46-49), tečiau, neišgais trukus, ir pats, apgulęs Tėbo miestą, gauna galą. Taip Sikėmo miestas ir Abimelėkas nubaudžiami už savo nedorybes (9, 50-57). Mirus Abimelėkui, Izraelio teisėjais tampa vienas po kito Tola ir Jairas (10 1-5).

(9, 1) *Abimelėkas*. Abimelėko negalima vadinti tikru teisėju, kokiuo buvo jo tėvas ir kiti. Jis nebuvo Dievo pašauktas teisėjas, bet pats pasisavino valdžią, naudodamas didžią įtekme, kokią turėjo Gedeonas. — *Sikėman*. Dabar Nabalus prie Garizimo ir Ebalio kalnų pašaknės. — (2) *Vyrams*. Ebr. t.: *ha'anim*, ponams. Taip pat ir kitose šito perskyr. vietose. — (4) *Svarų*: siklių. Apie 77 rbl. Galvažudžių sąžinės ir tarnystė visuomet nebrangios. — *Baalberito*. Vž. ang. 8, 33. Šventyklų turtai netaisnauja politikos tikslams. Plg. 3

conditus est. ⁶ Congregati sunt autem omnes viri Sichem, et universæ familiæ urbis Mello: abieruntque et constituerunt regem Abimelech juxta quercum, quæ stabat in Sichem.

⁷ Quod cum nuntiatum esset Joatham, ivit, et stetit in vertice montis Garizim: elevataque voce, clamavit, et dixit: Audite me viri Sichem, ita audiat vos Deus. ⁸ Ierunt ligna, ut ungerent super se regem: dixeruntque olivæ: Impera nobis. ⁹ Quæ respondit: Numquid possum deserere pinguedinem meam, qua et dii utuntur, et homines, et venire ut inter ligna promovear? ¹⁰ Dixeruntque ligna ad arborem ficum: Veni, et super nos regnum accipe. ¹¹ Quæ respondit eis: Numquid possum deserere dulcedinem meam, fructusque suavissimos, et ire ut inter cetera ligna promovear? ¹² Locutaque sunt ligna ad vitem: Veni, et impera nobis. ¹³ Quæ respondit eis: Numquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum et homines, et inter ligna cetera promoveri? ¹⁴ Dixeruntque omnia ligna ad rhamnum: Veni, et impera super nos. ¹⁵ Quæ respondit eis: Si vere me regem vobis constituitis, venite, et sub umbra mea requiescite: si autem non vultis, egredietur

sislėpės. ⁶ Paskui susirinko visi Sikėmo vyrai ir visos Mėlo miesto šeimynos, nuėjo ir įstatė Abimelėką karaliumi prie ąžuolo, stovėjusio Sikėme.

⁷ Kuomet tai buvo pranešta Joatamai, jis nuėjo. atsistojo ant Garizimo kalno viršunės, ir pakėlęs balsą šaukė ir tarė: Klau- sykite manęs, Sikėmo vyrai, kaip ir Dievas jus teisgirsta! ⁸ Medžiai nuėjo, kad pateptu sau karalių ir tarė alyvmedžiui: Vieš- patauk ant mūsų. ⁹ Tasai atsakė: Argi aš galiu palikti savo riebumą, kuriuo ir Dievas ir žmonės naudojasi, ir eiti kad bučiau išaugštintas tarp medžių? ¹⁰ Tuomet medžiai tarė figos medžiui: Ateik ir apimk viešpatavimą ant mūsų. ¹¹ Jis jiems atsakė: Argi aš galiu apleisti savo saldumą ir savo saldžiausius vaisius ir eiti, kad bučiau išaugštintas tarp kitų medžių? ¹² Paskui medžiai kalbėjo vynu- medžiui: Ateik ir valdyk mus. ¹³ Jis jiems atsakė: Argi aš galiu pamesti savo vyną, kurs linksmina Dievą ir žmones, ir buti išaugštintas tarp kitų medžių? ¹⁴ Tuomet visi medžiai tarė ęrškėčiui: Ateik ir viešpa- tauk ant mūsų! Jis jiems atsakė: ¹⁵ Jei ištikrųjų jus įstatote mane sau karaliumi, atėikite ir

Kar. 15, 18 ir k... — (6) *Mėlo miesto...* Ebr. t. nėra žodžio *miesto*. Mėlu rasi vadinosi sustiprinta vieta greta miesto. Plg. 2 Kar. 5, 9; 3 Kar. 9, 15. — *Ka- raliumi*. Abimelėkas buvo pirmas tarp Izraelitų, kuriam duota karaliaus vardas. Įstatytas karaliumi Sikėme, jis išplėtė savo valdžią ir ant kitų vietų, nes pa- ciame Sikėme jis laikė tik savo pavadu- toją Zebulį (28. e.). — *Prie ąžuolo*. Ra- si tai buvo tas pats ąžuolas arba tere- bintas, ką ir minimas Joz. 24, 26... Prad.

12, 16; 35, 4. Tenai buvo Baal - berito šventykla.

(7) *Kuomet tai buvo...* Joatamas mė- gina išaiškinti Sikėmo gyventojams jų pa- sielgimo neteisingumą, pasakodamas jiems dailią sakmę apie medžių karaliaus rinkimą. Ta sakmė visuseniausi šv. Raš- te. — (8) *Nuėjo*. Ebr. t.: eite nuėjo. — (9) *Dievai ir žmonės...* Tikriaus: Die- vas. Iš alyvos daroma Dievui atnašos; žmonėms ji yra maistas ir tarnauja ki- tiems jų reikalamis. — (13) *Linksmina*

ignis de rhamno, et devoret cedros Libani. ¹⁶ Nunc igitur, si recte, et absque peccato constitistis super vos regem Abimelech. et bene egistis cum Jerobaal, et cum domo ejus, et reddidistis vicem beneficiis ejus, qui pugnavit pro vobis, ¹⁷ et animam suam dedit periculis, ut erueret vos de manu Madian, ¹⁸ qui nunc surrexistis contra domum patris mei, et interfecistis filios ejus septuaginta viros super unum lapidem, et constituistis regem Abimelech filium ancillae ejus super habitatores Sichem, eo quod frater vestri sit: ¹⁹ si ergo recte, et absque vitio egistis cum Jerobaal, et domo ejus, hodie laetamini in Abimelech. et ille laetetur in vobis. ²⁰ Sin autem perverse: egrediatur ignis ex eo, et consumat habitatores Sichem, et oppidum Mello: egrediaturque ignis de viris Sichem, et de oppido Mello, et devoret Abimelech. ²¹ Quae cum dixisset, fugit, et abiit in Bera: habitavitque ibi ob metum Abimelech fratris sui.

²² Regnavit itaque Abimelech super Israel tribus annis. ²³ Misitque Dominus spiritum pessimum inter Abimelech et habitatores Sichem: qui coeperunt

ilsėkitės mano uksmėje; o jei nenorite, tegul išeina ugnis iš erškėčio ir teprarija Libano kėdrus. ¹⁶ Dabar tat jei teisingai ir be nuodėmės įsistatėte karaliumi ant savęs Abimelėką, ir gerai pasielgėte su Jerobaaliu ir jo namais, ir atsilyginote už geradarystes tam, kurs už jus kovojo ¹⁷ ir statė savo gyvybę į pavojus, kad jus išgelbėtų iš Madiano rankų, ¹⁸ sukildami dabar prieš mano tėvo namus, užmušdami jo sunus, septynias dešimtis vyrų ant vieno akmens, ir įstatydami jo tarnaitės suną Abimelėką karaliumi ant Sikėmo gyventojų, dėlto kad jis jusu brolis. ¹⁹ jei tat teisingai ir be nuodėmės pasielgėte su Jerobaaliu ir jo namais, džiaugkitės šiandien Abimelėku, ir jis tesidžiaugia jumis; ²⁰ bet jei netikusiai, tegul išeina iš jo ugnis ir tesunaikina Sikėmo gyventojus ir Mėlo miestą: tegul išeina ugnis iš Sikėmo vyrų ir iš Mėlo miesto ir teprarija Abimelėką. ²¹ Tai pasakęs, jis pabėgo, ir nuvyko į Bėrą, kame ir gyveno, nes jis bijojosi savo brolio Abimelėko.

²² Taigi, Abimelėkas karaliavo ant Izraėlio trejus metus. ²³ O Viešpats siuntė pikčiausią dvasią tarp Abimelėko ir Sikėmo gyventojų, kurie ėmė jo bjau-

Dievų... Antropomorfizmas. Vynas var-tojamas liejamosios aukos. — (15) *Jei ištikrų...* Pačiam erškėčiui toks pakvietimas rodo netikėtiną dalyką. — *Ilsėkitės mano uksmėje.* Žodžiai pilni pasityčiojimo, nes kaipgi dideli medžiai gali sutilpti po mažų erškėčio keru. — *Tegul išeina...* Erškėtis niekam daugias netinka, kaip tik sudeginti. Pats greitai užsidegdamas gali paleisti liepsną ir ant didžiausių ir brangiausių medžių. Sikėmiečiai turėjo veikiai įsitikrinti, kaip

teisingi erškėčio žodžiai. Menkas Abimelėkas uksmės įiems suteikt. negalėjo, bet sudeginti sudegino. — (16-20) *Dabar tat...* Sakmės pritaikymas.

(22) *Karaliavo.* Ebr. t. pavartotas žodis *vajasar*, kurs reiškia ne „karaliauti“, bet *buti valdovu*. — *Ant Izraėlin:* ne ant visų Izraėlitų, bet tik kriausiai tik Efraimo giminėje ir pusėje Manaso. — (23) *Viespats siunte.* Pats Viešpats skiria bausmę Abimelėkui is pirintiesiems jo pavaldiniams — *Pikčiaur*

eum detestari, ²⁴ et scelus interfectionis septuaginta filiorum Jerobaal, et effusionem sanguinis eorum conferre in Abimelech fratrem suum, et in ceteros Sichimorum principes, qui eum adjuverant. ²⁵ Posueruntque insidias adversus eum in summitate montium: et dum illius præstolabantur adventum, exercebant latrocinia, agentes prædas de prætereuntibus: nuntiatumque est Abimelech. ²⁶ Venit autem Gaal filius Obed cum fratribus suis, et transivit in Sichimam. Ad cujus adventum erecti habitatores Sichem, ²⁷ egressi sunt in agros vastantes vineas, uvasque calcantes: et factis cantantium choris, ingressi sunt fanum dei sui, et inter epulas et pocula maledicebant Abimelech, ²⁸ clamante Gaal filio Obed: Quis est Abimelech, et quæ est Sichem, ut servamus ei? numquid non est filius Jerobaal, et constituit principem Zebul servum suum super viros Emor patris Sichem? Cur ergo serviemus ei? ²⁹ Utinam daret aliquis populum istum sub manu mea, ut auferrem de medio Abimelech.

Dictumque est Abimelech: Congrega exercitus multitudinem, et veni. ³⁰ Zebul enim prin-

rêties, ²⁴ ir versti ant savo brolio Abimelêko ir kitų Sikêmo kunigaikščių, kurie jam buvo padėję, kaltybę užmušimo septynių dešimtų Jerobaalio sunų ir jų kraujo išliejimą. ²⁵ Todėl jie užstatė jam sląstus ant kalnų viršūnių, o belaukdami jo atėjimo darė galvažudystes aplėsdami praeinančius: ir tai buvo pranešta Abimelêkui. ²⁶ Tuotarpu atėjo Obêdo sunas Gaalas su savo broliais ir nuvykė į Sikemą. Su jo atėjimu įsidrąsinę Sikêmo gyventojai, ²⁷ išėjo į laukus naikindami vynuogynus ir mindydami vynuoges; o pasidarę dainininkų būrius įėjo į savo dievo šventyklą ir valgydami bei gerdami piktžodžiauvo Abimelêkui, ²⁸ šaukiant Obêdo sunui Gaalui: Kas yra Abimelêkas ir kas yra Sikêmas, kad mes jam tarnautumėm? argi jis ne Jerobaalio sunas ir ar jis neįstatė savo tarno Zebulio kunigaikščiu ant Sikêmo tėvo Emoro vyrų? Kam tat mes jam tarnausimė? ²⁹ Kad-gi kas nors duotu mano valdžion šituos žmones, idant prašalinčiau Abimelêką.

Tuomet buvo pasakyta Abimelêkui: Surinkk kariuomenės daugybę ir ateik. ³⁰ Nes miesto

sią *duas*q: nesutikimo *dvasią*. — (25) *Užstatė jam sląstus*: ėmė tykoti Abimelêko, kad jį netikėtai užpultų. Jo belaukdami žudė ramius gyventojus, taip daugindami skaitlių nepalankių Abimelêkui, kurs neįstengė suteikti reikalingos ramybės kraštui. — (26) *Gaalas*. Kas jis buvo, nežinia. Gaalas naudojosi pasidalinimu tarp Sikêmo gyventojų, tarp kurių buvo dar ir Abimelêko šalininkų, kad aprūpintu savo reikalus. — (27) *Naikindami vynuogynus*... Ebr. t. min-tis yra ta, kad Gaalas su savo gauja už-

siėmė vynuogių rinkimu, spaudė iš jų vyną ir kėlė puotąs. — (28) *Kas yra Abimelêkas*... Gaalas atsiliepia su paniekintu apie Abimelêką, kurs nebuvo tikras Sikėmietis, bet tik menkas didžio Gedeono sunas, kaltina jį, kad jis pažėminęs Sikemą, pavesdamas tą miestą savo tarnui; tuo pačiu jis pats augština Sikemą ir norėtu, kad Sikėmiečiai jam padėtu kovotis su Abimelêku. — *Emoro*. Gaalas primena dar, kad Sikêmo miestas turėjo kitados žymų kunigaikštį Emorą. Plg. Prad. 34, 2...

ceps civitatis auditis sermonibus Gaal filii Obed, iratus est valde, ³¹ et misit clam ad Abimelech nuntios, dicens: Ecce, Gaal filius Obed venit in Sichimam cum fratribus suis, et oppugnat adversum te civitatem. ³² Surge itaque nocte cum populo, qui tecum est, et latita in agro: ³³ et primo mane oriente sole, irrue super civitatem: illo autem egrediente adversum te cum populo suo, fac ei quod potueris. ³⁴ Surrexit itaque Abimelech cum omni exercitu suo nocte, et tetendit insidias juxta Sichimam in quatuor locis. ³⁵ Eggressusque est Gaal filius Obed, et stetit in introitu portæ civitatis. Surrexit autem Abimelech, et omnis exercitus cum eo de insidiarum loco. ³⁶ Cumque vidisset populum Gaal, dixit ad Zebul: Ecce de montibus multitudo descendit. Cui ille respondit: Umbras montium vides quasi capita hominum, et hoc errore deciperis. ³⁷ Rursumque Gaal ait: Ecce populus de umbilico terræ descendit, et unus cuneus venit per viam, quæ respicit quercum. ³⁸ Cui dixit Zebul: Ubi est nunc os tuum, quo loquebaris? Quis est Abimelech ut serviamus ei? Nonne hic populus est, quem despiciebas? Egredere, et pugna contra eum. ³⁹ Abiit ergo Gaal, spectante Sichimorum populo,

viršininkas Zebulis, išgirdęs Obėdo sunaus Gaalo žodžius, buvo labai įpykęs, ³¹ ir slapčia nusiuntė pasiuntinius pas Abimelėką, sakydindamas: Štai, Obėdo sunus Gaalas atėjo su savo broliais į Sikėmą ir kursto prieš tave miestą. ³² Taigi, pakilk nakčia su žmonėmis, kurie yra su tavim, ir slapstykies lauke, ³³ o rytmetį saulei užtekant užpulk ant miesto; kuomet gi jis išeis prieš tave su savo žmonėmis, padaryk jam, ką galėsi. ³⁴ Taigi, Abimelėkas atsikėlė nakčia su visa savo kariuomene ir ėmė tykoti aplink Sikėmą keturiose vietose. ³⁵ Kada tat Obėdo sunus Gaalas išėjo ir stovėjo miesto vartų angoje, pakilo Abimelėkas ir draug su juo visa kariuomenė iš tykojimo vietas. ³⁶ Gaalas pamatęs žmones, tarė Zebuliui: Štai nuo kalno nusileidžia daugybė. Tasai jam atsakė: Matai kalnų šešėlius lygkad žmonių galvas ir taip esi įvedamas į paklydimą. ³⁷ Gaalas vėl tarė: Štai žmonės nukopa nuo žemės augštumos, ir vienas burys eina keliu, vedančiu prie ažuolo. ³⁸ Zebulis jam tarė: Kame gi dabar tavo burna, kuria kalbėjai: Kas yra Abimelėkas, kad jam tarnautumėm? Argi tai ne tie žmonės, kuriuos niekinai? Išeik ir kovok prieš juos. ³⁹ Tuomet Gaalas, žiurint Sikėmo žmonėms, ėjo ir kovojo prieš

(31) *Slapčia*. Kaikurie aiškintojai iš kitur nežinomame ebr. žodyje *l'thormah* mato vietos vardą *Tormah*, kame tuomet buvęs Abimelėkas. Zebulis nestoja atvirai prieš Gaalą ir jam lygkad pataikauja. Kaikurie aiškintojai mano, kad jis rupinosi netik Gaalo išvaymu iš Sikėmo, bet dar rengėsi pats pakelti maištą prieš Abimelėką. — (35) *Išėjo ir sto-*

vėjo... Tas nesiakubinimas atsitolinti nuo miesto išardė sumanymą užklopti Gaalą netikėtai ant lauko. — (36) *Matai kalnus*... Zebulis mėgina toliaus apgaudinėti Gaalą. — (37) *Nuo žemės augštumos*: Nuo Garizimo ir Ebalio kalnelių. — *Keliu, vedančiu*... Ebr. t.: Žynių (*meonim*) ažuolo keliu. — (38) *Kame gi dabar*... Zebulis dabar pasityčiojimu nori

et pugnavit contra Abimelech, ⁴⁰ qui persecutus est eum fugientem, et in urbem compulit: cecideruntque ex parte ejus pluri, usque ad portam civitatis: ⁴¹ et Abimelech sedit in Ruma: Zebul autem Gaal, et socios ejus expulit de urbe, nec in ea passus est commorari. ⁴² Sequenti ergo die egressus est populus in campum. Quod cum nuntiatum esset Abimelech, ⁴³ tulit exercitum suum, et divisit in tres turmas, tendens insidias in agris. Vidensque quod egredieretur populus de civitate, surrexit, et irruit in eos ⁴⁴ cum cuneo suo, oppugnans, et obsidens civitatem: duæ autem turmæ palantes per campum adversarios persequabantur. ⁴⁵ Porro Abimelech omni die illo oppugnabat urbem: quam cepit, interfectis habitatoribus ejus, ipsaque destructa, ita ut sal in ea dispergeret.

⁴⁶ Quod cum audissent qui habitabant in turre Sichimorum, ingressi sunt fanum dei sui Berith, ubi fœdus cum eo pepigerant, et ex eo locus nomen acceperat, qui erat munitus valde. ⁴⁷ Abimelech quoque audiens viros turris Sichimorum pariter conglobatos, ⁴⁸ ascendit in montem Selmon cum omni populo suo: et arrepta securi, præcidit

Abimelėką, ⁴⁰ kurs privertė ji bėgti, vijosi ir įvarė į miestą, o daugelis iš jo pusės krito iki miesto vartų. ⁴¹ Abimelėkas pasiliko Rumoje, Zebulis gi išvarė Gaalą ir jo draugus iš miesto ir neleido čionai pasilikti. ⁴² Sekančią tat dieną žmonės išėjo į lauką. Kuomet tai buvo pranešta Abimelėkui, ⁴³ jis ėmė savo kariuomenę, padalino į tris būrius ir ėmė tykoti ant lauko. Pamatęs žmones išeinant iš miesto, jis pakilo, užpuolė ant jų ⁴⁴ su savo būriu, apgulo ir uždarė miestą; du gi būrių, išsisklaidę po lauką, vijosi priešus. ⁴⁵ Abimelėkas kovojo visą tą dieną prieš miestą, paėmė jį, užmušė jo gyventojus ir jį patį išgriovė, taip kad ir druskos ant jo pabarstė.

⁴⁶ Tai išgirdę gyvenusieji Sikėmo pilyje, įėjo į savo dievo Berito šventyklą, kame su juo buvo padarę sandorą; iš to buvo gavusi savo vardą ir vieta, kuri buvo labai sustiprinta. ⁴⁷ Abimelėkas, išgirdęs iš savo pusės, kad Sikėmo pilies vyrai buvo susirinkę vienon vieton, ⁴⁸ pakilo ant Selmono kalno su visais savo žmonėmis, ėmęs kir-

įtraukti Gaalą į kovą su Abimelėku ir tai jam pasiseka. — (40) *Ir įvarė į miestą.* Ebr. t. šitų žodžių nėra. — (41) *Pasiliko Rumoje:* netoli nuo Sikėmo. Pergalėtojas tą pačią dieną nedrįso eiti į Sikėmą. — *Išvarė Gaalą.* Jo būrys buvo sumazintas Abimelėko, todėl Zebulis galėjo dabar jį išvaryti. — (42) *Išėjo į lauką:* kokiuo tikslu, ar prie savo darbų, arba kad toliaus kovotu prieš Abimelėką, neaišku. Tasai tečiaus pasi-naudojo šituo išėjimu, kad atkeršytu Sikė-

miečiams. — (44) *Su savo būriu...* Ebr. t.: Abimelėkas ir buvęs su juo būrys išsiskleidė ir austojų miesto vartų įėjime. — (45) *Druskos ant jo pabarstė...* Pabarstymas druska turėjo įvaizdinti busiantį amžiną tos vietos nederlingumą (plg. Sof. 2. 9) ir išreikšti geismą, kad sugriautas miestas niekuomet nehebutu atstatytas.

(46) *Kame su juo...* sustiprinta. Visų šitų žodžių nėra ebr. tekste. Pridėti jie Vulgatos paaiškinimo dėlei. — (48)

arboris ramum, impositumque ferens humero, dixit ad socios: Quod me videtis facere, cito facite. ⁴⁹ Igitur certatim ramos de arboribus præcidentes, sequebantur ducem. Qui circumdantes præsidium, succenderunt: atque ita factum est, ut fumo et igne mille homines necarentur, viri pariter et mulieres, habitatorum turris Sichem.

⁵⁰ Abimelech autem inde proficiscens venit ad oppidum Thebes, quod circumdans obsidebat exercitu. ⁵¹ Erat autem turris excelsa in media civitate, ad quam confugerant simul viri ac mulieres, et omnes principes civitatis, clausa firmissime janua, et super turris tectum stantes per propugnacula. ⁵² Accedensque Abimelech juxta turrim, pugnat fortiter: et appropinquans ostio, ignem supponere nitebatur: ⁵³ et ecce una mulier fragmen molæ desuper jaciens, ilisit capiti Abimelech, et confregit cerebrum ejus. ⁵⁴ Qui vocavit cito armigerum suum, et ait ad eum: Evagina gladium tuum, et percute me: ne forte dicatur quod a femina interfectus sim. Qui jussa perficiens, interfecit eum. ⁵⁵ Illoque mortuo, omnes qui cum eo erant de Israel, reversi sunt in sedes suas: ⁵⁶ et reddidit Deus malum, quod fecerat Abimelech contra patrem suum, interfecit septuaginta fratribus suis. ⁵⁷ Sichimi-

vį nusikirto medžio šaką, užsidėjo ją sau ant peties ir nešdamas tarė draugininkams: Ką mane matote darant, darykite greitai ir jūs. ⁴⁹ Taigi, jie eidami lenktynių prisikirto šakų nuo medžių ir sekė vadą; paskui jie apstojo tvirtovę ir ją padegė. Taip atsitiko, kad nuo dumų ir ugnies žuvo tukstantis žmonių, vyrų draug ir moterų gyvensių Šikėmo pilyje.

⁵⁰ Abimelėkas gi pasitraukęs iš ten atėjo prie Tėbo miesto, kurį apstojęs apgulo su kariuomene. ⁵¹ Miesto gi viduryje buvo augštas bokštas, į kurį buvo subėgę draug vyrai ir moteris ir visi miesto kunigaikščiai; jie užrakino stipriausiai duris ir stovėjo ant bokšto stogo už priedangos. ⁵² Abimelėkas, pakilęs prie pat bokšto kovojo drąsiai, ir prišartinęs prie durų stengėsi pakišti ugnį; ⁵³ bet štai viena moteriškė, mesdama nuo viršaus girnų akmens dalį, pataikė Abimelėkui į galvą ir pramušė jam makaulę. ⁵⁴ Jis gi tuojau pasivadino savo ginklanešį ir jam tarė: Išsitrauk iš makščių savo kalaviją ir užmušk mane, kad kartais nesakytu, jog mane užmušusi moteriškė. Tasai pildydamas paliepimą jį užmušė. ⁵⁵ Mirus Abimelėkui, visi, kurie buvo su juo iš Izraelio, sugrįžo į savo vietas. ⁵⁶ Taip Dievas atlygino už pikta, kurį Abimelėkas buvo padaręs prieš savo tėvą, užmušdamas septynias de-

Selmono kalno... Dabar jo vieta nežinoma. — (49) *Padegė.* Taip išsipildė Joatamo žodžiai. Vž. aug. 20. eil.

(50) *Tėbo miesto.* Spėjama, kad tas miestas buvęs tarp Šikėmo ir Bėtsano. Rasi iš to miesto gyventojai buvo prisidėję prie Šikėmiečių maišto. — (51)

Augštas. Tikriaus anot ebr. t.: stiprus. — *Kunigaikščiai:* žymesnieji gyventojai. — *Už priedangos.* Vulgatos pridėta. — (54) *Kad kartais nesakytu.* Tečiaus tokio pasakymo jis neišvengė. Vž. 2 Kar. 11, 21.

tis quoque quod operati erant, retributum est, et venit super eos maledictio Joatham filii Jerobaal.

Caput X. ¹ Post Abimelech surrexit dux in Israel Thola filius Phua patrui Abimelech, vir de Issachar, qui habitavit in Samir montis Ephraim: ² et judicavit Israelem viginti et tribus annis, mortuusque est, ac sepultus in Samir. ³ Huic successit Jair Galaadites, qui judicavit Israelem per viginti et duos annos, ⁴ habens triginta filios sedentes super triginta pullos asinarum, et principes triginta civitatum, quæ ex nomine ejus sunt appellatæ Havoth Jair, id est, oppida Jair, usque in præsentem diem in terra Galaad. ⁵ Mortuusque est Jair; ac sepultus in loco, cui est vocabulum Camon.

šimtis savo brolių. ⁵⁷ Taipogi ir Sikemiečiams buvo atkeršinta už tai, ką buvo padarę; ant jų atėjo Jerobaalio sunaus Joatamo prakeikimas.

10. perskyrimas. ¹ Po Abimelėko pakilo Izraėlyje vadas, Abimelėko dėdės Puos sunus Tola, vyras iš Isakaro, gyvenęs Samire Efraimo kalnuose; ² jis teisė Izraėlį per dvidešimt trejus metus, mirė ir buvo palaidotas Samire. ³ Po jo pastojo Jairas Galaadietis, kurs teisė Izraėlį per dvidešimt dvejus metus. ⁴ Jis turėjo tris dešimtis sūnų, kurie jodinėjo ant trijų dešimtų asilaičių ir buvo kunigaikščiais trijų dešimtų miestų Galaado žemėje, kurie nuo jo vardo buvo praminti Havot-Jairu, tai yra, Jairo miestais; taip jie vadinasi iki šiai dienai. ⁵ Jairas mirė ir buvo palaidotas vietoje, kuri vadinasi Kamonu.

(10, 1) *Po Abimelėko.* Nurodomas laikas; iš jo tečiau negalima išvesti kokio nors sąryšio tarp Abimelėko ir Tolos, arba kad tuo sugretinimu būtų palaikytas Abimelėkas tikru teisėju. — *Pakilo...* Ebr. t.: pakilo Izraėlio išliuosuotų. — *Abimelėko dėdės...* Ebr. t.: Dodo sunaus Puos sunus Tola. — *Gyvenęs Samire...* Tola apsigyveno Efraimo giminės tarpe rasi dėlto, kad jos plotas buvo arčiau Izraėlio vidurio, negu Tolos tėviškė. — (3) *Jairas Galaadietis:* todėl iš Manaso giminės. — (4) *Jis turėjo.* Paminėtos čionai aplinkybės nurodo, kaip įtekmingas ir turtingas buvo Jairas. — *Kurie nuėjo.* Žodžių nuo jo vardo nėra ebr. t.; ten pasakytą tiksliai tiek: kurie vadinasi Havot-Jair iki šiai dienai. Savo gi vardą tie miestai buvo gavę seniaus nuo kito Jairo, kurs juos užkariavo. Vž. Sk. 32, 41.

10, 6—12, 7. Trečioje Teisėjų knygos dalyje kalbama apie kares su Amonitais, kurie buvo prislėgę Izraėlį iš rytų pusės, ir su Filistymais, užpuolusiais Izraėlio žemės dalį pietvakariuose. Pirmuoju teisėju tame laikotarpyje buvo Jėftė. Nusidėję ir prispausti Izraėlitai daro atgailą, o Dievas nors smarkiai bara prasiiktėlius, bet gailų gale parodo savo mielaširdystę (10, 6-16). Užpuolus Amonitams Galaadą, vadu išrinktas Jėftė (10, 17—11, 10), pasiteiravęs Viešpaties, siunčia išpradžios pasiuntinius pas Amonitus (11, 11-27), bet nieko nelaimėjęs pradeda su jais kovą ir juos apgali (11, 28-33); sugrįžęs namon išpildo pirm kovos padarytą apžadą ir pašvenčia Viešpačiui savo dukterį (11, 34-40), o ėmusius su juo vaidyties Efraimitus smarkiai nubaudžia (12, 1-7).

3. Amonitų ir Pilistymų prispaudimai. 1) Jėftės istorija.

⁶ Filii autem Israel peccatis veteribus jungentes nova, fecerunt malum in conspectu Domini, et servierunt idolis, Baalim et Astaroth, et diis Syriæ ac Sidonis et Moab et filiorum Ammon et Philisthiim: dimiseruntque Dominum, et non coluerunt eum. ⁷ Contra quos Dominus iratus, tradidit eos in manus Philisthiim et filiorum Ammon. ⁸ Afflictique sunt, et vehementer oppressi per annos decem et octo, omnes qui habitabant trans Jordanem in terra Amorrhæi, qui est in Galaad: ⁹ in tantum, ut filii Ammon, Jordanem transmissio, vastarent Judam et Benjamin et Ephraim: afflictusque est Israel nimis.

¹⁰ Et clamantes ad Dominum, dixerunt: Peccavimus tibi, quia dereliquimus Dominum Deum nostrum, et servivimus Baalim. ¹¹ Quibus locutus est Dominus: Numquid non Ægyptii et Amorrhæi, filiique Ammon et Philisthiim, ¹² Sidonii quoque et Amalec et Chanaan oppresserunt vos, et clamastis ad me, et erui vos de manu eorum? ¹³ Et tamen reliquistis me, et coluistis deos alienos: idcirco non addam ut ultra vos liberem: ¹⁴ ite, et invocate deos quos elegistis: ipsi

⁶ Izraelio sunų, prie senųjų nuodėmių pridedami naujų, darė pikta Viešpaties akyvaizdoje, tarnavo stabams Baalams ir Astartėms, dievams Syrijos, Sidono, Moabo, Amono sunų ir Pilistymų, apleido Viešpatį ir jo negarbino. ⁷ Užsirusinęs ant jų Viešpats, juos padavė į Pilistymų ir Amono sunų rankas. ⁸ Visi gyvenusieji anapus Jordano Amoriečių žemėje, kuri yra Galaade, buvo varginami ir labai prispausti per aštuoniolika metų, ⁹ taip kad Amono sunų, perėję per Jordaną, naikino Judo, Benjaminio ir Efraimo gimines; taip Izraelis buvo labai prislėgtas.

¹⁰ Jie šaukėsi į Viešpatį ir tarė: Mes tau nusidėjome, nes apleidome Viešpatį, mūsų Dievą, ir tarnavome Baalams. ¹¹ O Viešpats jiems kalbėjo: Argi Aigyptiečiai, ir Amoriečiai, ir Amono sunų, ir Pilistymai, ¹² taipogi Sidoniečiai ir Amalėkitai, ir Kananiečiai nebuvo jūsų prislėgę? ir kuomet jūs šaukėtės į mane, ar aš jūsų neišgelbėjau iš jų rankos? ¹³ O vienok jūs apleidote mane ir garbinote svetimus dievus. Todėl aš daugias nieko nebedarysiu, kad

(6) *Prie senųjų nuodėmių...* Plg. aug. 3, 12. — *Baalams ir Astartėms.* Vz. aug. 2, 11, 13. — *Syrijos.* Ebr.: 'Aram. Vz. 4 Kar. 16, 10. 12 — *Sidono, Moabo.* — Vz. 3 Kar. 11, 5, 7; žem. 16, 23. — *Pilistymų ir Amono sunų.* Užpuolimas Amonitų iš rytų pusės ir Pilistymų iš pietvakarių rasi įvyko tuo pačiu metu. — (8) *Amoriečių žemėje.* Buvo

tai Sehono ir Ogo karalysčių dalis. Plg. aug. 3, 8, 17. —

(11. 12) *Viešpats jiems kalbėjo:* rasi per pranašą arba tarpininkaujant vyriausiam kunigui. — *Argi Aigyptiečiai...* Vz. aug. 3, 3. 16. 31; 4, 2; 6, 3; Sk. 21, 3... ir k. — (13) *To dėlei aš daugias...* Sąlyginis pasakymas, nurodantis, kad Dievo mielaširdystė nebus

vos liberent in tempore angustiae. ¹⁵ Dixeruntque filii Israel ad Dominum: Peccavimus, redde tu nobis quidquid tibi placeat: tantum nunc libera nos. ¹⁶ Quæ dicentes, omnia de finibus suis alienorum deorum idola projecerunt, et servierunt Domino Deo: qui doluit super miseriis eorum.

¹⁷ Itaque filii Ammon conclamantes in Galaad fixere tentoria: contra quos congregati filii Israel, in Maspha castrametati sunt. ¹⁸ Dixeruntque principes Galaad singuli ad proximos suos: Qui primus ex nobis contra filios Ammon coeperit dimicare, erit dux populi Galaad.

Caput XI. ¹ Fuit illo tempore Jephthe Galaadites vir fortissimus atque pugnator, filius mulieris meretricis, qui natus est de Galaad. ² Habuit autem Galaad uxorem, de qua suscepit filios: qui postquam creverant, ejecerunt Jephthe, dicentes: Heres in domo patris nostri esse non poteris, quia de altera matre natus es. ³ Quos ille fugiens atque devitans, habitavit in terra Tob: congregatique sunt ad eum viri inopes, et latroci-

jus išliuosuočiau. ¹⁴ Eikite ir šaukkitės į dievus, kuriuos išsirinkote: jie jus teisliuosuoja suspaudimo metu. ¹⁵ Tuomet Izraelio suns tarė Viešpačiui: Mes nusidėjome; atsilygink mums, kaip tau tinka; tiktai dabar mus išliuosuok. ¹⁶ Taip kalbėdami, jie išmetė iš savo ribų visus svetimųjų dievų stabus ir tarnavo Viešpačiui Dievui, kurs pasigailėjo jų nelaimių.

¹⁷ Tuotarpu Amono suns šaukdamis ištiesė šėtras Galaade. Susirinkę prieš juos Izraelio suns sustatė stovyklas Maspoje. ¹⁸ O Galaado kunigaikščiai kalbėjo vieni kitiems: Kas iš mūsų pirmas pradės kovoti prieš Amono sunus, bus Galaado tautos vadas.

11. perskyrimas. ¹ Anuo metu buvo Galaadietis Jėftė, drąsiausias vyras ir kovotojas, moteriškos paleistuvės sunus, kurs buvo gimęs iš Galaado. ² Bet Galaadas turėjo pačią, iš kurios jam buvo gimę sunų, kurie užaugę išvarė Jėftę, sakydami: Tu negalėsi buti mūsų tėvo namuose tėvainis, nes esi gimęs iš kitos motinos. ³ Išbėgęs nuo jų ir jų vengdamas, jis gyveno Tobo žemėje. Prie jo susirinko beturčių ir galvažudžių vyrų ir

suteikta, jei nebus atgailos darbų.— (14) *Eikite ir...* Tais žodžiais Izraelitams rodoma, kad reikia laikytis vien tikrojo Dievo, galinčio suteikti pagalbą, o netikri dievai visai prašalinti; taip tą Viešpaties perspėjimą Izraelitai ir supranta (16. e.).

(17) *Amono suns šaukdamis.* Turėta cionai mintyje kariškus šauksmus, kuriais vieni kitus kviečia į karę ir ragina į kovą. — *Maspoje.* Ta vieta dar vadinosi Ramot - Galaadu arba Ramot - Maspe. Vž. Joz. 13, 26; 20, 8 ir k.

(11, 1) *Jėftė.* Ebr. *Ifthach*.—*Kovoto-*

jas. Anot ebr. t., drąsus karžygys. Plg. 6, 12. — *Moteriškės paleistuvės.* Ebr. *zonah* reiškia ne nepilnameį pačią, kuri vadinasi *pilegės*, bet tikrą paleistuvę. — *Galaado.* Taip vadinosi Jėftės tėvas; bet tai ne tas pats Galaadas, ką ir paminėtasis Sk. 26, 29. — (2) *Išvarė Jėftę:* mirus tėvui ir pritariant vyresniesiems (7. e.). Toks pasielgimas su Jėfte buvo ne broliškas, bet autinkas su įstatymu ir Izraelitų papročiais. Plg. Prad. 21, 10; 26, 6; Atk. 23, 2. 3. — (3) *Išbėgęs nuo jų ir...* iš gėdos ir pykčio. — *Tobo.* Taip vadinosi Syrijos kraštas šiau-

nantes, et quasi principem sequebantur. ⁴ In illis diebus pugnant filii Ammon contra Israel. ⁵ Quibus acriter instantibus perrexerunt majores natu de Galaad, ut tollerent in auxilium sui Jephthe de terra Tob: ⁶ dixeruntque ad eum: Veni et esto princeps noster, et pugna contra filios Ammon. ⁷ Quibus ille respondit: Nonne vos estis, qui odistis me, et ejecistis de domo patris mei, et nunc venistis ad me necessitate compulsi? ⁸ Dixeruntque principes Galaad ad Jephthe: Ob hanc igitur causam nunc ad te venimus, ut proficiscaris nobiscum, et pugnes contra filios Ammon, sisque dux omnium qui habitant in Galaad. ⁹ Jephthe quoque dixit eis: Si vere venistis ad me, ut pugnem pro vobis contra filios Ammon, tradideritque eos Dominus in manus meas, ego ero vester princeps? ¹⁰ Qui responderunt ei: Dominus, qui hæc audit, ipse mediator ac testis est quod nostra promissa faciemus. ¹¹ Abiit itaque Jephthe cum principibus Galaad, fecitque eum omnis populus principem sui. Locutusque est Jephthe omnes sermones suos coram Domino in Maspha.

sekiojo jį kaip kunigaikštį. ⁴ Tuometu Amono sunų kovojo prieš Izraelį. ⁵ Jiems smarkiai užsi puolus, vyresnieji iš Galaado nuėjo imtų sau pagalbon Jėftės iš Tobo žemės ⁶ ir jam tarė: Ateik, buk mūsų kunigaikštis ir kovok prieš Amono sunus. ⁷ Jis jiems atsakė: Ar tai ne jūs esate, kurie manęs ne kentėte ir mane išvarėte iš mano tėvo namų, o dabar atėjote pas mane reikalo prispausti? ⁸ Tuomet Galaado kunigaikščiai tarė Jėftei: Todėl tai mes dabar ir atvykome pas tave, kad eitumei su mumis, kovotumei prieš Amono sunus ir butumei vadas visų gyvenančiųjų Galaade. ⁹ Jėftė jiems atsakė: Jei ištikrųjų atėjote pas mane, kad kovočiau už jus prieš Amono sunus ir jei Viešpats paduos juos į mano rankas, ar aš busiu jūsų kunigaikštis? ¹⁰ Jie jam atsakė: Viešpats, kurs tai girdi, pats yra tarpininkas ir liudytojas, kad mes išpildysime savo žadėjimus. ¹¹ Taigi, Jėftė nuėjo su Galaado kunigaikščiais, ir visa tauta jį padarė savo kunigaikščiu. Jėftė kalbėjo visus savo žodžius Viešpaties akysvaizdoje Maspoje.

rinėje Perėjoje. — *Susirinko...* Ebr. t.: susirinko beturčių vyrų ir išėdavo su juo (kariautų). Plg. 1 Kar. 18, 6. 13. 16; 22, 2. — (4) *Anuo metu...* Vž. aug. 10, 17. — (5) *Jiems smarkiai...* Ebr. t.: ir atsitiko, kuomet Amono sunų kovojo prieš Izraelį. — (6) *Kunigaikštis*. Ebr. *qacin*, kariuomenės vadas. — (7) *Todėl tai mes...* Vyresnieji teisindamies sakosi norį atitaisyti, kas buvo negerai padaryta. — (9) *Jūsų kunigaikštis*. Jėftė nori, kad Viešpats, suteikdamas apgalėjamą priešų, patvirtintu jo išrinkimą,

bet draug rupinasi, kad ir toliaus jis pasiliktų viršininku. — (10) *Viešpats, kursai...* Prisiekos žodžiai. — (11) *Padarė savo kunigaikščiu*. Ebr. *l'ro's ul'qacin*, viršiainku ir vadu. Jėftė buvo pirmasis tautos išrinktas vadas. — *Jėftė kalbėjo*. Jėftė iškilmingai Dievo akysvaizdoje panaujino savo pasižadėjimą kovoti su Izraelio priešais, ir rasi taipogi tauta jam tuomet pasižadėjo jo klausyti. Kai kurie aiškintojai spėja, kad Maspoje buvęs pastatytas Viešpačiui altorius, toks pat, kurį turėjo Gedeonas Efroje.

¹² Et misit nuntios ad regem filiorum Ammon, qui ex persona sua dicerent: Quid mihi et tibi est, quia venisti contra me, ut vastares terram meam? ¹³ Quibus ille respondit: Quia tulit Israel terram meam, quando ascendit de Ægypto a finibus Arnon usque Jaboc atque Jordannem: nunc ergo cum pace rede mihi eam. ¹⁴ Per quos rursum mandavit Jephthe, et imperavit eis ut dicerent regi Ammon: ¹⁵ Hæc dicit Jephthe: Non tulit Israel terram Moab, nec terram filiorum Ammon: ¹⁶ sed quando de Ægypto conscenderunt, ambulavit per solitudinem usque ad Mare rubrum, et venit in Cades. ¹⁷ Misitque nuntios ad regem Edom, dicens: Dimitte me ut transeam per terram tuam. Qui noluit acquiescere precibus ejus. Misit quoque ad regem Moab, qui et ipse transitum præbere contempsit. Mansit itaque in Cades, ¹⁸ et circumvit ex latere terram Edom, et terram Moab: venitque contra orientalem plagam terræ Moab, et castrametatus est trans Arnon: nec voluit intrare terminos Moab: Arnon quippe confinium est terræ Moab. ¹⁹ Misit itaque Israel nuntios ad Se-

¹² Paskui jis siuntė pas Amonosunų karalių pasiuntinius, kad jo vardą sakytu: Ko tu nori iš manęs, kad atėjai prieš mane mano žemės naikintų. ¹³ Anas jiems atsakė: Tai dėlto, kad Izraelis pakilęs iš Aigypso ėmė mano žemę nuo Arnono ribų iki Jabokui ir Jordanui. Taigi, dabar atiduok man ją ramiai. ¹⁴ Jėftė vėl juos siuntė ir jiems liepė sakyti Amono karaliui: ¹⁵ Štai, ką sako Jėftė: Izraelis neėmė Moabo žemės, nei Amonosunų žemės; ¹⁶ bet išėjęs iš Aigypso keliavo tyrais iki Raudonajai jurai ir atėjo į Kadėsą; ¹⁷ jie siuntė pas Edomo karalių pasiuntinius ir sakydino: Leisk man pereiti per savo žemę; bet anas nenorėjo išklaudyti jo meldimų. Jis siuntė taipogi pas Moabo karalių, bet ir tasai nesutiko duoti perėjimo. Taigi, jis pasilikė Kadėse, ¹⁸ o apėjęs aplink Edomo žemę ir Moabo žemę atėjo ties Moabo žemės šonu rytuose, sustatė stovyklas anapus Arnono ir nenorėjo įeiti į Moabo ribas, nes Arnonu eina Moabo žemės riba. ¹⁹ Taigi, Izraelis siuntė pasiuntinius pas Amoriečių karalių Sehoną, gyvenusį Hesebone, ir jam sakydino: Leisk man pereiti per tavo žemę iki

(12) *Naikintų*. Ebr. t.: užpuldinėti. Jėftė, išrinktas tautos kunigaikščiu, vadina Galaado kraštą savo žeme. — (13) *Nuo Arnono ribų iki Jabokui*. Nurodoma užimtosios žemės šiaurinė ir pietinė riba. — (15) *Izraelis neėmė*... Izraelis nebuvo užpuolęs Amonitų ir Moabitų, nes Viešpats buvo uždraudęs tai daryti (Atk. 2, 9, 19); tuomet jis, tiesa, užkariavo Amoriečių karaliaus Sehono karalystę, kurios dalis kitados priderėjo Moabitams ir Amonitams (Sk. 21, 24-30), bet ir ta dalis buvo atimta iš Amoriečių; Izraelis teisingai ją laikė savo nuo-

savybe. — (16) *I Kadėsą*: Sino tyrumoje Edomo karalystės pakrastyje. Vz. Sk. 20, 1, 16. — (17) *Jis siuntė pas Edomo karalių*... Vz. Sk. 20, 14... Pasiuntinystės pas Moabą nebuvo minėta nei Skaidlių nei Atkartoto Įstatymo knygoje. — (18) *Apėjęs aplink*... Vz. Sk. 20, 22; 21, 4. Ebr. t.: Ir ėjo per tyrus ir apėjo aplink... — *Anapus Arnono*: į šiaurę nuo Arnono. Tas plotas tuomet nebuvo Moabitų valdžioje. Plg. Sk. 21, 13; Atk. 2, 9, 19, 24. — (19) *Izraelis siuntė*... Vz. Sk. 21, 21...; Atk. 2, 26... — *Gyvenusį Hesebone* Ebr. t.: Hesebo-

hon regem Amorrhæorum, qui habitabat in Hesebon, et dixerunt ei: Dimitte ut transeam per terram tuam usque ad fluvium. ²⁰ Qui et ipse Israel verba despiciens, non dimisit eum transire per terminos suos: sed infinita multitudine congregata egressus est contra eum in Jassa, et fortiter resistebat. ²¹ Tradiditque eum Dominus in manus Israel cum omni exercitu suo qui percussit eum, et possedit omnem terram Amorrhæi habitatoris regionis illius, ²² et universos fines ejus de Arnon usque Jaboc, et de solitudine usque ad Jordanem. ²³ Dominus ergo Deus Israel subvertit Amorrhæum, pugnante contra illum populo suo Israel, et tu nunc vis possidere terram ejus? ²⁴ Nonne ea quæ possidet Chamos Deus tuus, tibi jure debentur? Quæ autem Dominus Deus noster victor obtinuit, in nostram cedent possessionem: ²⁵ nisi forte melior es Balac filio Sephor rege Moab: aut docere potes,

upeį. ²⁰ Bet ir tasai, paniekindamas Izraelio žodžius, neleido jam pereiti per savo ribas, dar gi surinkęs begalinę daugybę išėjo prieš jį į Jasą ir drąsiai priešinosi. ²¹ O Viešpats padavė jį su visa jo kariuomene į Izraelio rankas, kurs jį sumušė ir paveldėjo visą aname krašte gyvenusių Amorietčių žemę ²² ir visą jų plotą nuo Arnono iki Jakobui ir nuo tyrumos iki Jordanui. ²³ Taigi, Viešpats, Izraelio Dievas, sunaikino Amorietčius, kovojant prieš juos jojo tautai Izraeliui, o tu dabar nori paimti jo žemę? ²⁴ Ar gi ne teisingai tau pridera, ką turi tavo dievas Kamosas? Taigi, ką Viešpats, mūsų Dievas, igijo, laimėdamas kovą, turi mums priderėti. ²⁵ Arba rasi tu esi geresnis už Moabo karalių Seforo sunų Balaką, arba gali išrodyti, kad jis vaidijosi su Izraeliu ir prieš jį kovojo, ²⁶ kuomet tasai gyveno Hesebone ir jo sodžiuose, Aroeryje ir jojo sodžiuose, arba visuose miestuose prie Jor-

no karalių. — *Iki upei:* Jordanui. Bet ebr. t. yra: iki mano vietai, t. y. iki Dievo pažadėtai Izraelitams žemei. — (20) *Paniekindamas...* Ebr. t.: Sehonas nepasitikėjo Izraeliu, t. y. nelaukė, kad Izraelitai ramiai pereitu per jo žemę. — *Begalinę daugybę.* Ebr. t.: savo tautą. — *Į Jasą* Ebr. *Jahac*. Vž. Joz. 13, 15. 18. Sk. 21, 32 ta vieta pavadinta Jazeriu. — *Drąsiai priešinosi.* Ebr. t.: Kovojo prieš Izraelį. — (22) *Visą jų plotą...* Tos žemės dabar Amonitų karalius reikalavo sau (18. e.) — (23) *Taigi, Viešpats...* Ebr. t.: Dabar tat, kada Viešpats, Izraelio Dievas, išvarė Amorietčius iš po savo tautos Izraelio akių... — (24) *Argi neteisingai...* Ar gi ką tavo dievas Kamosas tau duoda paveldėti, tu nevaldai, ir visa, ką Viešpats, mūsų Dievas, davė mums paveldėti mūsų akyvaizdoje, ar mes nevaldomė? Jėstė žinojo, kad Kamosas yra tuščias stabas ir ne-

gali nieko nei duoti, nei atimti; bet Amonitai kitaip apie jį manė; taigi, jis kalba čionai, prisitaikindamas prie jų nuomonės. Kamosas, Moabitų dievaitis, (vž. Sk. 21, 29 ir k.) buvo įvaizdinamas kaip kovotojas, su kalaviju dešinėje rankoje, įjetimi kairėje ir visas apsuptas degančiais žiburiais. — (25) *Balaką* Balakas buvo karaliumi tuo metu, kada Izraelitai, vadovaujant Mozei, atėmė iš Amorietčių jų valdomą kraštą. — *Kada jis vaidijosi...* Tiesa, Balakas nekentė Izraelių ir buvo su jais smarkiai susirėmęs (vž. Joz. 24, 9), bet jis mėgino kovoti tik bijodamas, kad Izraelis neatimtu ir tos žemės, kuri tuomet buvo jo valdžioje, o ne dėlai atimtojo iš Amorietčių ploto (Sk. 22, 2...), dėlai kurio jis nekėlė ginčų. — (26) *Jordanas.* Ebr. t.: Arnono. — *Tris šimtus...* Apskrita skaitlinė, iš kurios negalima griežtai žinoti, kiek metų buvo praslinkę nuo apgulėji-

quod iurgatus sit contra Israel, et pugnaverit contra eum. ²⁶ quando habitavit in Hesebon, et viculis ejus, et in Aroer, et villis illius, vel in cunctis civitatibus juxta Jordanem, per trecentos annos. Quare tanto tempore nihil super hac repetitione tentastis? ²⁷ Igitur non ego pecco in te, sed tu contra me male agis, indicens mihi bella non justa. Judicet Dominus arbiter hujus diei inter Israel, et inter filios Ammon. ²⁸ Noluitque acquiescere rex filiorum Ammon verbis Jephthe, quæ per nuntios mandaverat.

²⁹ Factus est ergo super Jephthe Spiritus Domini, et circuiens Galaad, et Manasse, Masphe quoque Galaad, et inde transiens ad filios Ammon, ³⁰ votum vocit Domino, dicens: Si tradideris filios Ammon in manus meas, ³¹ quicumque primus fuerit egressus de foribus domus meæ, mihiq̃ue occurrerit revertenti cum pace a filiis Ammon eum holocaustum offeram Domino.

³² Transivitque Jephthe ad filios Ammon, ut pugnaret con-

dano per tris šimtus metų? Kodėl taip ilgą laiką nekiek nemėginote pareikalauti jų atgal. ²⁷ Taigi, ne aš tau nusidedu, bet tu elgiesi su manim piktai, apskelbdamas man neteisingą karę. Viešpats tebuna teisėjas ir tegul padaro šiandien teismą tarp Izraelio ir tarp Amono sunų. ²⁸ Bet Amono sunų karalius nenorėjo sutikti su Jėftės žodžiais, kuriuos jis jam sakydino per pasiuntinius.

²⁹ Taigi, Viešpaties Dvasia atėjo ant Jėftės. o jis, apėjęs Galaadą ir Manasą, taipogi Galaado Maspą, patraukė iš ten prieš Amono sunus ³⁰ ir padarė Viešpačiui apžadą, sakydamas: Jei paduosiu į mano rankas Amono sunus, ³¹ kas tik pirmasis išėjęs iš mano namų angos pasitiks mane su ramybe grįžtantį nuo Amono sunų, tą aš atnašausiu kaippo deginamąją auką Viešpačiui.

³² Taigi, Jėftė nuėjo pas Amono sunus prieš juos kovotų; o

mo Amoriečių. — (27) *Apskelbdamas...* Ebr. t.: kariaudamas prieš mane. *Tegul padaro teismą:* ne žodžiais, kaip kiti žmonių teisėjai, bet suteikdamas pergalėjimą kovoje tiems, keno pusėje yra teisybė.

(29) *Viešpaties Dvasia atėjo...* Nepasakyta aiškiai, ar tai įvyko tuoju kaip tik Jėftė buvo išrinktas vadu, ar kuomet susilaukė nepalankaus atsakymo iš Amonitų karaliaus. — *Apėjęs Galaadą...*: rinkdamas kareivius. — *Maspą:* kame buvo Jėftės stovykla. — (31) *Kas tik pirmasis išeis...* Iš viso Jėftės apžado aišku, kad jis norėjo padaryti ne paprastą auką, bet turėjo mintyje paaukoti Viešpačiui žmogystę o ne gyvulį, nes auka iš gyvulio būtų buvusi paprastas da-

lykas, ir apie gyvulius negalima pasakyti, kad jie išeina konors pasitiktų. Turėjo gi užmanymą pirmą jį patikusią jo namų žmogystę sudeginti, nes kalba apie deginamąją auką, kurioje visa atnaša sudeginama (Kun. 1, 1-17). Tas apžadas nebuvo padarytas iš Dievo įkvėpimo (Grig. - Nys.), nors Jėftės kaltybė galėjo būti ir nedidelė; jis, tiesa, buvo pilnas uolumo kaippo kovotojas, bet neįmanoma gerai religijos dvasios (Teod., Ambr., Greg. - Naz.). Rasi jis prisiminė Abraomo auką, galėjo jį apakinti paprotys aukoti žmones pas Amonitus ir Moabitus (plg. 4 Kar. 3, 27), o vienatinis tokias aukas draudžiantis tekstas Atk. 12, 31 galėjo būti jam tuo mažiaus žinomas, kad anapus Jordano gyvenusios

tra eos: quos tradidit Dominus in manus ejus. ³³ Percussitque ab Aroer usque dum venias in Mennith, viginti civitates, et usque ad Abel, quæ est vineis consita, plaga magna nimis: humiliatique sunt filii Ammon a filiis Israel.

³⁴ Revertente autem Jephthe in Maspha domum suam, occurrit ei unigenita filia sua cum tympanis et choris: non enim habebat alios liberos. ³⁵ Qua visa, scidit vestimenta sua, et ait: Heu me filia mea decepisti me, et ipsa decepta es: aperui enim os meum ad Dominum, et aliud facere non potero. ³⁶ Cui illa respondit: Pater mi, si aperuisti os tuum ad Dominum, fac mihi quodcumque pollicitus es, concessa tibi ultione atque victoria de hostibus tuis. ³⁷ Dixitque ad patrem: Hoc solum mihi præsta quod deprecor: Dimitte me ut duobus mensibus circumeam montes, et plangam virginitatem meam cum sodalibus meis. ³⁸ Cui ille respondit: Vade. Et dimisit eam duobus

Viešpats juos padavė į jo rankas. ³³ Jis apgalėjo dvidešimt miestų nuo Aroerio iki įeinant į Menitą ir iki Abeliui, kurs apšodintas vynuogynais, padarydamas jiems labai didelį smugį; ir Amono sunys buvo labai Izraelio sunų pažeminti.

³⁴ Grįžtant gi Jėftei Maspon į savo namus, jį pasitiko jo viengimė dukte su bubinėliais ir šokiais, nes jis neturėjo kitų vaikų. ³⁵ Ją pamatęs jis perplėšė savo rubus ir tarė: Deja man, mano dukte, tu mane apvylei ir pati apsigavai; nes aš esu atvėręs savo burną Viešpačiui, ir kitaip padaryti negalėsiu. ³⁶ Ji jam atsakė: Mano tėve, jei atvėrei savo burną Viešpačiui, daryk su manim, ką esi pasižadėjęs, nes tau duota atkeršyti ir pergaleti tavo neprietelius. ³⁷ Ji dar tarė tėvui: Tai tiktai suteik man, ko meldžiu: Leisk man vaikščioti du mėnesiu po kalnus ir apraudoti su mano draugėmis mano mergystę. ³⁸ Jis jai atsakė: Eik, ir paleido ją dviem mėnesiam. Ji gi nu-

giminės nuolat pasirodydavo menkiaus težinančios įstatymą ir labiaus linkusios prie stabmeldiškų papročių, o ir dabar, anot 10. persk., ką tik buvo sugrįžusios prie Dievo nuo tarnavimo stabams. — *Tą aš atnašausiu...* Ebr. t.: priderės Viešpačiui ir tą aš atnašausiu kaippo deginamąją auką.

(33) *Nuo Aroerio*: Gado giminėje, į šaurryčius nuo Rabat - Amono. Plg. Joz. 13, 25. Tas Aroeris atskirtinas nuo kito Rubeno plote ant Arono upelio Plg. Sk. 32, 4; Joz. 12, 2 ir k. — *Į Menitą...* Anot vienų aiškintojų tai buvęs krašto vardas, anot kitų miesto. Tikra jo vieta nežinoma. — *Iki Abeliui, kurs...* Ebr. *Abel K'rain*. Kame buvo tuo vardu vadinama vieta, tikrai nežinia.

(34) *Su bubinėliais ir šokiais*. Plg. Iš. 15, 20; 1 Kar. 18, 6. 7 ir k. — (35)

Perplėšė... taip išreikšdamas didžiausį nuiludimą ir skausmą. — *Tu mane apvylei...*: nes ne savo vienatinę dukterį tikėjosi Jėftė sutiksiąs pirmą, bet ką kitą. Ebr. t. reiktų kitaip išversti: Tu mane skaudžiai nuliudina, ir tu buvai tarp tų, kurie mane nuliudina. — *Aš esu atvėręs...*: padariau apžadą (plg. Ps. 65, 14). — (36) *Jam atsakė...* Mergaitė suprantą, kad tėvo apžadas ją paliečia, bet be jokio dejavimo pasiduoda savo liudnam likimui, dar gi palengvina jam išpildyti apžadą, primindama didžią jam suteiktą geradarystę, neprietelių apgalėjimą. — (37) *Po kalnus*. Tai tinkamiausi vieta raudoms. Plg. Jer. 31, 15; Iz. 15, 2. — *Mano mergystę*. Jėftės duklė raudos savo mergystės, nes jai lemta mirti neištekėjusiai, neusilaukusiai vaikų, kurie skaitėsi S. į didžiausiu palaiminimu kiek-

mensibus. Cumque abiisset cum sociis ac sodalibus suis, flebat virginitatem suam in montibus. ³⁹ Expletisque duobus mensibus, reversa est ad patrem suum, et fecit ei sicut voverat, quæ ignorabat virum. Exinde mos increbruit in Israel, et consuetudo servata est: ⁴⁰ ut post anni circulum conveniant in unum filia Israel, et plangent filiam Jephthe Galaaditæ diebus quatuor.

Caput XII. ¹ Ecce autem in Ephraim orta est seditio: nam transeuntes contra aquilonem, dixerunt ad Jephthe: Quare vadens ad pugnam contra filios Ammon, vocare nos noluisti, ut pergeremus tecum? Igitur incendemus domum tuam. ² Quibus ille respondit: Disceptatio erat mihi et populo meo contra filios Ammon vehemens: vocavi te vos, ut præberetis mihi auxilium, et facere noluistis. ³ Quod cernens posui animam meam in manibus meis, transivique ad filios Ammon, et tradidit eos Dominus in manus meas. Quid commerui, ut adversum me consurgatis in prælium? ⁴

vienai moteriškai. — (39) *Jis padarė su ja...* Iškveptas rašytojas, lyg - kad norėdamas pridengti kruviną reginį paaukojimo dukters, nebeatkartoja Jėftės apžado tais pačiais žodžiais. kaip jis buvo padarė; jis tečiaus nepriduria aiškaus papėikimo Jėftei, kad nemestu tamsaus šešėlio ant Izraėlio teisėjo. O jei Jėftė kitur šv. Raste giriamas (vz. Zyd. 11, 32), tas pagyrimas neapima visų jo veikalų, bet tik tuos, kuriais jis išliuosavo Izraėlį nuo Amonitų. — Buvo aiškiuotojų, kurie manė, kad Jėftė nepaaukojė savo dukters, o tik pašventė ją Viešpačiui, palikdamas ją mergystėje lig gyvos jos galvos; bet toks aiškinimas priešingas yra tekstui, ir neranda sau patvirtinimo žydų papročiuose, pas kuriuos mergystės apžadas buvo nežinomas. — (40) *Izraė-*

ėjus su savo draugėmis ir palydovėms raudojo savo mergystės kalnuose. ³⁹ Praslinkus dviem mėnesiam, ji sugrįžo paš savo tėvą, o jis padarė su ja, kaip buvo žadėjęs; ji gi nebuvo pažinojusi vyro. Iš to radosi Izraėlyje paprotys, kurs užsiliko nuo to meto, ⁴⁰ kad, metams praslinkus, Izraėlio mergaitės susirenka draug ir keturias dienas rauda Galaadiečio Jėftės dukters.

12. perskyrimas. ¹ Bet štai, Efraime pakilo maištas; nes jo vyrai, eidami į šiaurę, tarė Jėftei: Kodėl, traukdamas į kovą prieš Amono sunus, nenorėjai mūsų pasivadinti, kad eitumėm draug su tavim? Taigi, mes padėgsime tavo namus. ² Jis jiems atsakė: Man ir mano tautai buvo smarkus susirėmimas su Amono sunumis; aš jus vadinau, kad man padėtumėte, o jūs nenorėjote tai padaryti. ³ Tai matydamas, stačiau savo gyvybę į pavojų ir patraukiau prieš Amono sunus, o Viešpats juos padavė į mano rankas. Kuo gi aš užsielpniau, kad pakilstate prieš mane į kovą? ⁴ Taigi, suvadinęs

lio mergaitės... Ta aplinkybė nurodo, kaip gilų įspūdį padarė ant visų Jėftės auka.

(12, 1) *Efraime pakilo maištas...* Ebr. t.: Ir Efraimo vyrai buvo susaukti. ir jie ėjo į šiaurę ir tarė. Efraimo giminiū buvo skaitlingiausi, iš jos buvo kilęs Jozuė, ir jos ribose buvo laikoma sandoros skrynia; todėl ji visur reikalavo sau pirmenybės ir niekino kitas gimines (vz. 8, 2; 12, 4). — *Mes padėgsime...* Ebr. t.: Mes sudėgsime ant tavęs tavo namus, t. y. padėdami tavo namus sudėgsime tave patį. — (2) *Jis jiems atsakė.* Jėftė duoda drąsų atsakymą besikeliantiems į puikybę Efraimo sunams, ne taip kaip Gedeonas (8, 2). — (3) *Tai matydamas...* Ebr. t.: Ir mačiau, kad tu nepadedi. — (4)

Vocatis itaque ad se cunctis viris Galaad, pugnabat contra Ephraim: percusseruntque viri Galaad Ephraim, quia dixerat: Fugitivus est Galaad de Ephraim, et habitat in medio Ephraim et Manasse. ⁵ Occupaveruntque Galaaditæ vada Jordanis, per quæ Ephraim reversurus erat. Cumque venisset ad ea de Ephraim numero, fugiens, atque dixisset: Obsecro ut me transire permittatis: dicebant ei Galaaditæ: Numquid Ephrathæus es? quo dicente: Non sum: ⁶ interrogabant eum: Dic ergo Scibboleth, quod interpretatur Spica. Qui respondebat, Sibboleth: eadem littera spicam exprimere non valens. Statimque apprehensum jugulabant in ipso Jordanis transitu. Et ceciderunt in illo tempore de Ephraim quadraginta duo millia. ⁷ Judicavit itaque Jephthe Galaadites Israel sex annis: et mortuus est, ac sepultus in civitate sua Galaad.

prie savęs visus Galaado vyrus, jis kovojo prieš Efraimą; o Galaado vyrai sumušė Efraimą, nes jis buvo pasakęs: Galaadas yra pabėgėlis iš Efraimo ir gyvena Efraimo ir Manaso tarpe. ⁵ Galaadiečiai užėmė Jordano brastas, kuriomis Efraimas turėjo grįžti. O kuomet prie jų atėdavo bėgdamas kurs nors iš Efraimo skaitliaus ir tardavo: Maldauju, kad leistumėte man pereiti, Galadiečiai jam sakė: Ar tu Efratietis? Tam atsakant; Neesu ⁶ jie jį klausė: Sakyk tat Šiboleth, kas reiškia varpą. Taisai atsakydavo Siboleth, negalėdamas ištarti varpos ta pačia raide. Jie jį nutverdavo ir tuo jau galabijo pačioje Jordano brastoje. Ir tuo metu krito iš Efraimo keturios dešimtys du tukstančių. ⁷ Taigi, Galaadietis Jėftė teisė Izraelį šešeris metus, o paskui jis mirė ir buvo palaidotas savo Galaado mieste.

2) Telsėjai Abesanas, Ahialonas ir Abdonas.

⁸ Post hunc judicavit Israel Abesan de Bethlehem: ⁹ qui habuit triginta filios, et totidem, filias, quas emittens foras, maritis dedit, et ejusdem numeri

⁸ Po šito Izraelį teisė Abesanas iš Betliejaus. ⁹ Jis turėjo tris dešimtis sūnų ir tiek pat dukterų, kurias išleido iš namų, išduodamas už vyro, ir savo su-

Galaadas yra pabėgėlis... Efraimo giminė vadina su pasityčiojimu Galaadiečius pabėgėliais, lyg-kad jie būtų atsira-dę iš žmonių, išbėgusių iš kitų giminių tarpo. — (5) Iš Efraimo skaitliaus. Ebr. t.: Efraimo pabėgėliai. Dabar Galaadiečiai vadina ironiškai apgalėtus Efraimo vyrus pabėgėliais. — Efratietis: iš Efraimo giminės. — (6) Sakyk tat... Efraimo vyrai negerai ištardami raidę šin, t. y. užuot jos sakydami šin pasirodydavo meluoją ir buvo galabijami. — Kas reiškia varpą. Vulgatos paaiškinimas. — (7) Savo Galaado mieste.

Ebr. t.: Galaado miestuose, t. y. viename iš jų.

12, 8-15. Po Jėftės minimi trys telsėjai Abesanas, Ahialonas ir Abdonas, apie kurių veikalus nepaduodama jokių žinių.

(8) Abesanas. Ebr. 'Ibcān. — Betliejaus: Zabulono giminės plote. Vž. Joz. 29, 15. — (9) Tiek pat dukterų... Ebr. t.: „ir tris dešimtis dukterų jis išleido iš namų, ir tris dešimtis mergaičių įvedė į savo namus iš kitur“. Abesanas, suvienydamas savo šeimyną giminystės

filii suis accepit uxores, introducens in domum suam. Qui septem annis iudicavit Israel: ¹⁰ mortuusque est, ac sepultus in Bethlehem. ¹¹ Cui successit Ahialon Zabulonites: et iudicavit Israel decem annis: ¹² mortuusque est, ac sepultus in Zabulon. ¹³ Post hunc iudicavit Israel Abdon, filius Illel Pharathonites: ¹⁴ qui habuit quadraginta filios, et triginta ex eis nepotes, ascendentes super septuaginta pullos asinarum, et iudicavit Israel octo annis: ¹⁵ mortuusque est, ac sepultus in Pharathon terrae Ephraim, in monte Amalec.

numas paėmė tiek pat paėių, įvesdamas jas į savo namus. Jis teisė Izraėli septynerius metus, ¹⁰ mirė ir buvo palaidotas Betliejuje. ¹¹ Po jo buvo Ahialonas Zabulonitas ir teisė Izraėli dešimtį metų; ¹² jis mirė ir buvo palaidotas Zabulone. ¹³ Po jo teisė Izraėli Paratonietis Ilėliosunus Abdonas. ¹⁴ Jis turėjo keturias dešimtis sūnų ir iš jų tris dešimtis anukų, kurie jodinėdavo ant septynių dešimtų asilaičių. Jis teisė Izraėli aštuonerius metus, ¹⁵ mirė ir buvo palaidotas Efraimo žemės Paratone ant Amalėko kalno.

3) Samsono istorija.

Caput XIII. ¹ Rursumque filii Israel fecerunt malum in conspectu Domini: qui tradidit eos in manus Philisthinorum, quadraginta annis. ² Erat autem quidam vir de Saraa, et de stirpe Dan, nomine Manue, habens uxorem sterilem. ³ Cui apparuit

13. perskyrimas. ¹ Izraėlio sūnų vėl darė pikta Viešpaties akyvaizdoje, kurs juos padavė į Pilistymų rankas keturioms dešimtims metų. ² Buvo gi vienas vyras iš Saraos iš Dano giminės, vardu Manuė, kurs turėjo nevaisingą paėią. ³ Jai pasirodė

ryšiais su daugeliu kitų, didino savo įtekme Izraėlyje. Plg. aug. 10, 4. -- (11) *Ahialonas*. Ebr. t.: 'Eilon. -- (12) *Jis mirė...* Ebr. t.: Ir Eilonas Zabulonietis mirė ir buvo palaidotas Aijalone Zabulono krašte. -- (13) *Paratonietis*. Paratono miestas dabar Ferata, buvo pietvakariuose nuo Sikėmo (Nabulus) Efraimo giminėje. -- (14) *Jis turėjo...* Plg. aug. 10, 4. -- (15) *Ant Amalėko kalno*. Plg. aug. 5, 14.

13, 1–16, 31. Kuomet prasikaltę Izraėlitai buvo paduoti į Pilistymų rankas, Viešpats teikėsi duoti prispaustiesiems išgelbėtoją, teisėją Samsoną. Jo užgimimas buvo Viešpaties Anioło apreikštas išspradžios motinai (13, 1–7), o paskui ir tėvui (13, 8–25). Užaugęs Samsonas vedė moterį iš Pilistymų (14, 1–9) ir paėių vestuvių metu užmušė 30 Pilistymų, kad jų drabužius atiduotu jaunikiėiams,

klastingai atspėjusiems jo užduotą mislę (14, 10–20). Įpykęs dėlei savo paėios neištikimumo, jis ėmė keršinti Pilistymams ir nemaža jų užmušęs teisė Izraėli per dvidešimt metų (15, 1–20). Veltui Pilistymai mėgino jį nugalabyti, kolėi Kananiėtės Dalilos apgautas nenustojo savo plaukų ir susilpnėjęs nebuvo atiduotas į neprietelių rankas (16, 1–21), kurių teėiaus daugybę palaidojo draug su savimi Dagono šventyklos griuvėsiuose (16, 22–31).

(13, 1) *Padavė...* Ebr. t.: Pardavė. Tas Pilistymų prispaudimas buvo jau paminėtas aug. 10, 6. 7. -- (2) *Saraos*. Ebr. *Cor'ah*. Plg. Joz. 15, 33. Tas miestas buvo Judo lygumoje, bet pridėrėjo Dano giminei (Joz. 19, 41). Dabar ta vieta vadinasi Surah, apie dvi valandų kelionės į vakarus nuo Jeruzalės. -- (3) *Pasirodė Viešpaties Aniolas*: žmogaus pavidale. -- *Esi nevaisinga...*

Angelus Domini, et dixit ad eam: Sterilis es et absque liberis: sed concipies et paries filium: ⁴ cave ergo ne bibas vinum ac siceram, nec immundum quidquam comedas: ⁵ quia concipies, et paries filium, cujus non tanget caput novacula: erit enim nazareus Dei ab infantia sua, et ex matris utero, et ipse incipiet liberare Israel de manu Philistinorum. ⁶ Quæ cum venisset ad maritum suum, dixit ei: Vir Dei venit ad me, habens vultum angelicum, terribilis nimis. Quem cum interrogassem, quis esset, et unde venisset, et quo nomine vocaretur, noluit mihi dicere: ⁷ sed hoc respondit: Ecce concipies et paries filium: cave ne vinum bibas, nec siceram, et ne aliquo vescaris immundo: erit enim puer nazareus Dei ab infantia sua, ex utero matris suæ usque ad diem mortis suæ. ⁸ Oravit itaque Manue Dominum, et ait: Obsecro Domine, ut vir Dei, quem misisti, veniat iterum, et doceat nos quid debeamus facere de puero, qui nasciturus est. ⁹ Exaudivitque Dominus deprecantem Manue, et apparuit rursum Angelus Dei uxori ejus sedenti in agro. Manue autem maritus ejus non erat cum ea. Quæ cum

Viešpaties Aniolas ir tarė: Esi nevaisinga ir bevaikė, bet pradėsi ir pagimdysi sunų. ⁴ Veizdėk tat, kad negertumei vyno ir stipraus gėralo ir kad nevalgytumei nieko, kas sutepta. ⁵ Nes tu pradėsi ir pagimdysi sunų, kurio galvos nepalies skustuvos, kadangi jis bus Dievo nazarajis nuo pat savo kudiystės in nuo motinos iščios, ir jis tai pradės išliuosuoti Izraelį iš Pilistymų rankų. ⁶ Ji, atėjus pas savo patį, jam tarė: Pas mane buvo atėjęs Dievo vyras, kurs turėjo aniolišką veidą ir buvo labai baisus pasižiūrėti. Paklaustas, kas jis esąs, iš kur atėjęs ir kokiuo vardu vadinąsis, jis man nenorėjo pasakyti, ⁷ bet taip atsakė: Štai, pradėsi ir pagimdysi sunų; veizdėk, kad negertumei vyno ir stipraus gėralo ir kad nevalgytumei nieko, kas sutepta; nes vaikas bus Dievo nazarajis nuo savo kudiystės, nuo savo motinos iščios, iki savo mirties dienai. ⁸ Taigi, Manuė meldėsi Viešpačiui ir tarė: Maldauju, Viešpatie, kad Dievo vyras, kurį buvai siuntęs, vėl ateitų ir mus pamokytų, kas mums reikia daryti su kudiikiu, kurs turi užgimti. ⁹ Viešpats išklaušė maldaujantį Manuė, ir Dievo Aniolas vėl pasirodė jį pa-

Plg. Prad. 16, 11; 1 Kar. 1, 20; Lk. 1, 31. — (4. 5) *Veizdėk tat...* Dievas reikalauja nuo busiančio nazarajo motinos laikinio prisitūrėjimo nuo kaikurių dalykų, nuo jo gi paties amžino. Vz. apie nazarajų įstatus daugiau Sk. 6, 1-21. — *Jis tai pradės...* Jis bus pirmasis, kurs kovos prieš Pilistymus. Taigi, ne jis turėjo užbaigti tą kovą. — (6) *Dievo vyras*: pranašas. Jo išvaizda ir žodžiai turėjo sukelti moteriškoje tokią mintį. *Paklaustas, kas...* Ebr. t. priešingai: o aš nesiklausiau, iš kur jis, ir savo vardo

jis man nepasisakė. — (7) *Nes vaikas bus...* Kaip prie kitų teisėjų tanta turėjo pirma daryti atgailą, taip turėjo Samsonas ir paskui Samuėlis patis padaryti tai, kame buvo apsilėidusi tauta. Bet tik vienas iš jūdvių pasirodė pilnai vertas suteiktosios garbės. Didi yra vertybė apžado, nes jis daro žmogų tinkamą didiems veikalsms ir padeda pasauliui gelbėtis nuo nuodėmių; užtat tuo didesnė reikalinga ištikimybė tam, kurs apžadu susirišo. — (9) *Ji, išvydus Aniolą*.

vidisset Angelum, ¹⁰ festinavit, et cucurrit ad virum suum: nuntiavitque ei, dicens: Ecce apparuit mihi vir, quem ante videram. ¹¹ Qui surrexit, et secutus est uxorem suam: veniensque ad virum, dixit ei: Tu es qui locutus es mulieri? et ille respondit: Ego sum. ¹² Cui Manue: Quando, inquit, sermo tuus fuerit expletus, quid vis ut faciat puer? aut a quo se observare debebit? ¹³ Dixitque Angelus Domini ad Manue: Ab omnibus, quæ locutus sum uxori tuæ, abstineat se: ¹⁴ et quidquid ex vinea nascitur, non comedat: vinum et siceram non bibat, nullo vescatur immundo: et quod ei præcepi, impleat atque custodiat. ¹⁵ Dixitque Manue ad Angelum Domini: Obsecro te ut acquiescas precibus meis, et faciamus tibi hœdum de capris. ¹⁶ Cui respondit Angelus: Si me cogis, non comedam panes tuos: si autem vis holocaustum facere, offer illud Domino. Et nesciebat Manue quod Angelus Domini esset. ¹⁷ Dixitque ad eum: Quod est tibi nomen, ut, si sermo tuus fuerit expletus, honoremus te? ¹⁸ Cui ille respondit: Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? ¹⁹ Tulit itaque Manue hœdum de capris, et libamenta, et posuit super petram, offerens Domino, qui facit mirabilia: ipse autem et uxor ejus intuebantur. ²⁰ Cum-

čiai, kuomet ji sėdėjo lauke. Jos gi vyro Manuės nebuvo draug su ja. Ji, išvydus aniolą, ¹⁰ pasiskubino nubėgti pas savo vyrą ir jam apskelbė, tardama: Štai, man pasirodė vyras, kurį pirma buvau mačiusi. ¹¹ Jis atsikėlė ir sekė savo pačią, o atėjęs pas vyrą, jam tarė: Ar tai tu kalbėjai moteriškai? Anas atsakė: Aš. ¹² Manuė jam tarė: Išsipildžius tavo žodžiams, ko nori, kad vaikų darytu? arba ko jis turės sergėtis? ¹³ Viešpaties Aniolas tarė Manuei: Teprisituri nuo visų dalykų, apie kuriuos sakiau tavo pačiai. ¹⁴ Tenevalgo nieko, kas auga vynuogyne; tenegeria vyno ir stipraus gėralo; tenevalgo nieko, kas sutepta; ir ką aš jam įsakiau, teisipildo ir užlaiko. ¹⁵ Paskui Manuė tarė Viešpaties Aniolui: Maldauju tave išpildyti mano prašymą; mes tau prirengsime ožiuką. ¹⁶ Aniolas jam atsakė: Nors tu mane ir verstumei, aš nevalgysiu tavo duonos; o jei nori padaryti deginamąją auką, atnašauk ją Viešpačiui. Manuė gi nežinojo, kad tai Viešpaties Aniolas, ¹⁷ ir jam tarė: Kaip tavo vardas, kad mes tave pagerbtumėm, jei tavo žodžiai išsipildys? ¹⁸ Anas jam atsakė: Kam klausies mano vardo, kurs yra stebėtinas? ¹⁹ Taigi, Manuė ėmė ožiuką ir liejamąją auką ir padėjo ant uolos, atnašaudamas Viešpačiui, kurs daro stebėtinus dalykus; patsai

Tu žodžių nėra ebr. t. — (12) *Ko nori, kad...* Ebr. t.: Koks bus įsakymas apie kūdikį ir koks darbas, t. y. kas reikės daryti su kūdikiu. — (14) *Tenevalgo*. Ebr. t. atkartojamas įsakymas kūdikio motinai. — (15) *Maldauju tave išpildyti...* Ebr. t.: Pavelyk gi save sulaikyti. — (16) *Ir verstumei*. Ebr. t.: jei tu

mane sulaikai. — (17) *Pagerbtumėm*: duodami kokią nors dovaną. *Jei...* Geriausias: tuo metu, kada... — (18) *Kam klausies...* Plg. Prad. 32, 29. — (19) *Ant uolos*: kaip Gedeonas. Plg. 6, 20... — *Kurs daro stebėtinus dalykus*. Ebr. t.: ir pasidarė stebuklas. Jis aprašytas 20. e. — *Patsai ir jo mote-*

que ascenderet flamma altaris in cœlum, Angelus Domini pariter in flamma ascendit. Quod cum vidissent Manue et uxor ejus, proni ceciderunt in terram, ²¹ et ultra eis non apparuit Angelus Domini. Statimque intellexit Manue, Angelum Domini esse, ²² et dixit ad uxorem suam: Morte moriemur, quia vidimus Deum. ²³ Cui respondit mulier: Si Dominus nos vellet occidere, de manibus nostris holocaustum et libamenta non suscepisset, nec ostendisset nobis hæc omnia, neque ea, quæ sunt ventura, dixisset. ²⁴ Peperit itaque filium, et vocavit nomen ejus Samson. Crevitque puer, et benedixit ei Dominus. ²⁵ Cœpitque Spiritus Domini esse cum eo in castris Dan inter Saraa et Esthaol.

Caput XIV. ¹ Descendit ergo Samson in Thamnatha: vidensque ibi mulierem de filiabus Philisthiim, ² ascendit, et nuntiavit patri suo, et matri suæ, dicens: Vidi mulierem in Thamnatha de filiabus Philistinorum: quam quæso ut mihi accipiat uxorem. ³ Cui dixerunt pater et mater sua: Numquid non est mu-

gi ir jo moteris veizdėjo. ²⁰ O pakilstant nuo altoriaus liepsnai į dangų užžengė draug liepsnoje ir Viešpaties Aniolas. Tai pamatę Manuė ir jo pati parpuolė kniupsti ant žemės; ²¹ o Viešpaties Aniolas daugiaus jiems dvim nebepasirodė. Manuė tuo jau suprato tai buvus Viešpaties Aniolą, ²² ir tarė savo pačiai: Mudu mirte numirsiva, nes matėva Dievą. ²³ Moteriškė jam atsakė: Jei Viešpats norėtų mudu užmušti, jis nebutu priėmęs iš mudviejų rankų deginamosios ir liejamosios aukos, nei mudviem nebutu visa tai parodęs ir nebutu pasakęs, kas turi įvykti. ²⁴ Tai gi, ji pagimdė sūnų ir jį praminė vardu Samsonas. Vaikas augo, ir Viešpats jį laimino. ²⁵ Ir Viešpaties Dvasia ėmė su juo buti Dano stovyklose tarp Saraos ir Estaolio.

14. perskyrimas. ¹ Taigi, Samsonas nuėjo Tamnaton, o pamatęs tenai moteriškę iš Pilistymų dukterų, ² sugrįžo ir apskelbė savo tėvui ir motinai, tardamas: Mačiau Tamnatoje moteriškę iš Pilistymų dukterų ir meldžiu, kad man ją imtumėte moterimi. ³ Jo tėvas ir motina jam tarė: Argi nėra moteriškės

ris...: Kaipio liudytojai, o ne kaipio kuniškiųjų pareigų pildytojai. — (20) *Nuo altoriaus*: kuriuo buvo uola. — *Užžengė draug...*: taip parodydamas, kad jis buvo ne pranašas, bet Dievo Aniolas. — (22) *Mudu mirte*... Plg. aug. 6, 22... Iš. 33, 20. — (24) *Samsonas*. Ebr. *Šimšon*. Tas žodis rasi reiškia naikintoją, anot kitų gi blizgantį. — (26) *Ėmė su juo buti*. Ebr. t.: ėmė jį skatinti, t. y. tarsi stumti prie darbų. — *Dano stovyklose*. Tikriaus anot ebr. t.: Machaneh Dan. Taip gi vadinosi vieta arti Saraos, kame Samsonas pirmą sykį pajuto sąvyje Dievo paskatinimą. — *Estaolio*.

Vietos vardas Judė giminėje. Vž. Joz. 15, 33; 19, 40.

(14, 1) *Tamnaton*. Miestas Dano giminėje (Joz. 15, 10; 19, 45); dabar Tibneh. Kokiais reikalais Izraelitai eidavo pas Pilistymus, randame paaiškinta 1 Kar. 13, 20... — (2) *Moteriškę iš Pilistymų*... Nors moterystė su Pilistymų dukterimis nebuvo tiesiog uždrausta, bet ji buvo priešinga įstatymo dvasiai. Plg. Iš. 34, 6; Atk. 7, 3. 4, kame kalbama apie moterystes su Kananietėmis. — *Meldžiu, kad*... Plg. aug. 12, 9; Prad. 24, 1... 34, 4-12; 36, 6. — (3) *Nori*. Ebr.: eini. — *Neapipjaustyti*... Plg. Prad.

lier in filiabus fratrum tuorum, et in omni populo meo, quia vis accipere uxorem de Philisthiim, qui incircumcisi sunt? Dixitque Samson ad patrem suum: Hanc mihi accipe: quia placuit oculis meis. ⁴ Parentes autem ejus nesciebant quod res a Domino fieret, et quæreret occasionem contra Philisthiim: eo enim tempore Philisthiim dominabantur Israeli. ⁵ Descendit itaque Samson cum patre suo et matre in Thamnatha. Cumque venissent ad vineas oppidi, apparuit catulus leonis sævus, et rugiens, et occurrit ei. ⁶ Irruit autem Spiritus Domini in Samson, et dilaceravit leonem, quasi hædum in frusta discerpens, nihil omnino habens in manu: et hoc patri et matri noluit indicare. ⁷ Descenditque et locutus est mulieri, quæ placuerat oculis ejus. ⁸ Et post aliquot dies revertens ut acciperet eam, declinavit ut videret cadaver leonis, et ecce examen apum in ore leonis erat ac favus mellis. ⁹ Quem cum sumpsisset in manibus, comedebat in via: veniensque ad patrem suum et matrem, dedit eis partem, qui et ipsi comederant: nec tamen eis voluit indicare quod mel de corpore leonis assumpserat.

¹⁰ Descendit itaque pater ejus ad mulierem, et fecit filio suo

tarp tavo brolių dukterų ir visoje mano tautoje, kad nori imti pačią iš Pilistymų, kurie neapipjaustyti? O Šamsonas tarė, savo tėvui: Tą man imk, nes ji patiko mano akims. ⁴ Jo gi gimdytojai nežinojo, kad tas dalykas Viešpaties daromas ir kad jis jiesko progos prieš Pilistymus; nes anuo metu Pilistymai viešpatavo ant Izraelio. ⁵ Taigi, Šamsonas nuėjo su savo tėvu ir motina į Tamnatą. Jiems atėjus prie miesto vynuogynų, pasirodė jaunas liutas labai piktas ir rėkiantis, kurs ėjo jam priešais. ⁶ O Viešpaties Dvasia pagavo Šamsoną, ir jis perplėšė liutą, ir kaip ožiuką sudraskė į kąsnelius, visai nieko neturėdamas rankoje, bet savo tėvui ir motinai jis nenorėjo apie tai pasakyti. ⁷ Jis nuėjo ir kalbėjo moteriškai, kuri buvo patikus jo akims. ⁸ O po keleto dienų grįždamas, kad ją pasiimtu, pasuko iš kelio, pasižiūrėtų liuto lavono, ir štai liuto nasruose buvo bičių spietis ir medaus koris. ⁹ Pasiėmęs jį į rankas, jis valgė kelyje; o atėjęs pas savo tėvą ir motiną, davė jiems dviem dalį; taigi, ir juodu valgė; tačiau jis jiems nenorėjo pasakyti, kad medaus buvo paėmęs iš liuto lavono.

¹⁰ Paskui jo tėvas nuėjo pas moteriškę ir padarė savo sunui

34, 14. Dievas per tą moterystę norėjo duoti Šamsonui progą pradėti kovą su Pilistymais. — *Bet savo tėvui ir...* Šamsonas regimai kelyje buvo atsiskyręs nuo savo tėvų. — (8) *Po keleto dienų...* Tas išsireiškimas ebr. kalboje nereiškia, kad laiko butu praslinkę nedaug. Ar jau buvo tuomet paprotys kelti vestuves, istiesiems metams praslinkus po susižiedavimo, tikrai nežinia; bet visgi tas keletas dienų

buvo gana ilgas laikas. — *Liuto nasruose buvo...* Kaikuriems rodosi tai netikėtinas dalykas, nes bitės vengia pušančios maitos; bet rytų kraštuose neretai atsitinka, kad karšti saulės spinduliai sudžiovina lavoną pirma, negu jis pradeda pūti, taip kad jame nebelineka jokio dvokimo; o istorijos rašytojai mini atsitikimus, kuriuose bitės istikrųjų susimesdavo į išdžiuvusį lavoną (Herodot. 5.

Samson convivium: sic enim juvenes facere consueverant. ¹¹ Cum ergo cives loci illius vidissent eum, dederunt ei sodales triginta ut essent cum eo. ¹² Quibus locutus est Samson: Proponam vobis problema: quod si solveritis mihi intra septem dies convivii, dabo vobis triginta sindones, et totidem tunicas: ¹³ sin autem non potueritis solve- re, vos dabitis mihi triginta sindones, et ejusdem numeri tuni- cas. Qui responderunt ei: Pro- pone problema, ut audiamus. ¹⁴ Dixitque eis: De comedente exi- vit cibus, et de forti egressa est dulcedo: nec potuerunt per tres dies propositionem solve- re. ¹⁵ Cumque adesset dies septi- mus, dixerunt ad uxorem Sam- son: Blandire viro tuo, et sua- de ei ut indicet tibi quid signi- ficet problema: quod si facere nolu-eris, incendemus te, et do- mum patris tui: an idcirco vo- castis nos ad nuptias ut spolia- retis? ¹⁶ Quæ fundebat apud Sam- son lacrymas, et querebatur di- cens: Odisti me, et non diligis: idcirco problema, quod propo- suisti filiis populi mei, non vis

Samsonui pokilį, nes taip pa- prastai darydavo jaunikiai. ¹¹ Taigi, pamatę jį anos vietos gy- ventojai, jam davę tris dešimtis draugų, kurie turėjo būti draug su juo. ¹² Samsonas jiems kal- bėjo: Aš jums užduosiu mįslę; jei ją man atspėsite septynių pokilio dienų laiku, aš jums duo- siu tris dešimtis apatinių drabu- žių ir tiek pat apsiaustų. ¹³ O jei negalėsite atspėti, jūs man duosite tris dešimtis drabužių ir tokį pat apsiaustų skaitlių. Jie jam atsakė: Užduok mįslę, kad išgirstumėm. ¹⁴ Jis jiems tarė: Iš edančiojo išėjo valgis ir iš stipriojo išėjo saldumas. Jie ne- galėjo per tris dienas atspėti mįslės. ¹⁵ O atėjus septintajai dienai, jie tarė Samsono pačiai: Meilinkies savo vyrui ir jam įkal- bėk, kad jis tau pasakytu, ką reiškia mįslė; o jei tai nenorėsi pa- daryti, mes padėgsime tave ir tavo tėvo namus. Argi todėl jūs pasikvietėte mus į vestuves, kad apiplėstumėte? ¹⁶ Ji liejo prie Samsono ašaras ir dejavo sakydama: Tu manęs nekonti ir nemyli; todėl mįslės, kurią už- davei mano tautos sunums, tu

114; Plin. Nat. hist. 11, 24 ir k.).

(10) *Padarė savo sunui...* Ebr. t.: ir Samsonas padarė pokilį. Pa- protys kelti pokilį vestuvių metu įstik- rųjų amžinų. Plg. Prad. 29, 22; Apr. 19, 9. — *Nes taip paprastai...* Iš to patėmijimo reiktu išvesti, kad knygos autoriaus laikais paprotys tame daly- ke buvo kitoks, t. y. kad pokilis bu- vo daromas ne jaunosios, bet jaunikio na- muose. Pilistymų papročiu Izraelitai, im- dami moterystėn anų dukteris, buvo ati- traukiami nuo savo tautos; rasi dėlto su Samsonu jaunikiu daugiaus Izraelitų ne- atvyko iš Saraos, ir jam broliais buvo paskirta Pilistymų jaunkaiciai. — (12) *Užduosiu mįslę.* Ebr. 'achudah... chidah. Paskutinis žodis reiškia ne tik mįslę, bet

visupirma mazgą; taigi. Samsonas lyg- kad sako: aš jums užmegsiu mazgą. Ry- tų kraštų gyventojai labai mėgsta užsi- imti mįslių atspėjimu. ypač pokiliuose; o su atspėjimu dažnai sujungiamos lai- žybos. — *Apatinių drabužių:* marškinių iš plonos drobės. — *Apsiaustų.* Ebr. t.: tris dešimtis rubų permainų. t. y. brangių viršutinių rubų. Samsonas visai įsitikrinęs, kad jo mįslės niekas ne- atspės, nes pats vienas apsiima tiek duo- ti, jei praloštu, kiek visi drang. — (14) *Iš edančiojo...* Ebr. t. mįslė išreikšta eilėmis: iš edančiojo išėjo valgis—ir iš stipriojo išėjo saldumas. — (15-17) *O atėjus septintajai dienai...* LXX tekste ketvirtai dienai; tečiaus dienų supainioji- mas, regisi, dėlto radosi, kad autorius

mihi exponere. At ille respondit: Patri meo et matri nolui dicere: et tibi indicare potero? ¹⁷ Septem igitur diebus convivii flebat ante eum: tandemque die septimo cum ei esset molesta, exposuit. Quæ statim indicavit civibus suis. ¹⁸ Et illi dixerunt ei die septimo ante solis occubitum: Quid dulcius melle, et quid fortius leone? Qui ait ad eos: Si non arassetis in vitula mea, non invenissetis propositionem meam. ¹⁹ Irruit itaque in eum Spiritus Domini, descenditque Ascalonem, et percussit ibi triginta viros: quorum ablatas vestes dedit iis, qui problema solverant. Iratusque nimis ascendit in domum patris sui: ²⁰ uxor autem ejus accepit maritum unum de amicis ejus et pronubis.

Caput XV. ¹ Post aliquantum autem temporis, cum dies triticeæ messis instarent, venit Samson, invisere volens uxorem suam, et attulit ei hædum de capris. Cumque cubiculum ejus solito vellet intrare, prohibuit eum pater illius, dicens: ² Putavi quod odisses eam, et ideo tradidi illam amico tuo: sed habet sororem, quæ junior et pulchrior illa est, sit tibi pro ea

man nenori išaiškinti. Bet jis atsakė: Aš nenorėjau pasakyti savo tėvui ir motinai; kaip gi aš galėčiau tau sakyti? ¹⁷ Taigi, ji verkė prie jo per septynias pokilio dienas; galop septintoje dienoje, kadangi ji jam buvo įkyrėjusi, jis išaiškino, o ji tuojau pasakė savo piliečiams. ¹⁸ Jie gi jam tarė septintoje dienoje, dar saulei nenusileidus: Kas saldesnis už medų ir kas stipresnis už liutą? Jis jiems atsakė: Jei nebutumėte arę mano karvaite, nebutumėte atspėję mano mįslės. ¹⁹ Taigi, ji apnyko Viespaties Dvasia, o jis nuėjo į Askaloną ir tenai užmušė tris dešimtis vyrų, kurių atimtus drabužius davė atspėjusiems mįslę. Labai įpykęs jis sugrįžo į savo tėvo namus: ²⁰ jo gi pati ištekojo už vieno iš jo prietelių, dalyvavusių vestuvėse.

15. perskyrimas. ¹ Trumpam laikui praslinkus, kuomet arti buvo kviečiapjūtės dienos, Samsonas atėjo, norėdamas aplankyti savo pačią, ir jai atnešė ožiuką. Bet kada norėjo, kaip paprastai, įeiti į jos kambarį, jos tėvas jam uždraudė, sakydamas: ² Aš maniau, kad tu jos neapkenti, todėl ją atidaviau tavo prieteliui; bet ji turi seserį, kuri jaunesnė ir už ją gražesnė;

pradėjęs kalbėti apie septintą dieną, primena, kas buvo daryta anksčiau; todėl žodžiai: *jie tarė* (geriausiai: jie gi buvo pasakę) *Samsono pačiai... ji liejo prie Samsono ašaras...* iki 17 eil. pusėi reikia skaityti kabėse. — (18) *Kas saldesnis...* Mįslės atspėjimas ebr. t. išreikšta eilėmis, o taipogi ir Samsono atsakymas: *jai nebutumėte arę...* t. y. jei nebutumėte piktai pasinaudoję mano pačia mano paslapčia išgauti. — (19) *Kuriu atimtus...* Ebr. t.: ėmė jų išplėšas ir apsiaustus da-

vė... — *Labai įpykęs*: ant pačios ir Pilistimų. — (20) *Už vieno iš jo prietelių*. Tėvas ją atidavė vienam iš trijų dešimtų, kurie buvo paskirti Samsonui broliais vestuvėse.

(15, 1) *Kviečiapjūtės dienos*: gegužės mėnesio pradžioje, nes tuo metu paprastai prasideda Palestinoje kviečiapjūtė. — *Norėdamas aplankyti...* Samsonas nežinojo, kad jo pati jau buvo ištekęsi už kito vyro. Norėdamas su ja susitaikyti, jis jai nešė dovaną. — *Bet kada norė-*

uxor. ³ Cui Samson respondit: Ab hac die non erit culpa in me contra Philisthæos: faciam enim vobis mala. ⁴ Perrexitque et cepit trecentas vulpes, caudasque earum junxit ad caudas, et faces ligavit in medio: ⁵ quas igne succendens, dimisit, ut huc illucque discurrerent. Quæ statim perrexerunt in segetes Philisthinorum. Quibus succensis, et comportatæ jam fruges, et adhuc stantes in stipula, concrematae sunt, in tantum, ut vineas quoque et oliveta flamma consumeret. ⁶ Dixeruntque Philisthiim: Quis fecit hanc rem? Quibus dictum est: Samson gener Thamathæi: quia tulit uxorem ejus, et alteri tradidit, hæc operatus est. Ascenderuntque Philisthiim: et combusserunt tam mulierem quam patrem ejus. ⁷ Quibus ait Samson: Licet hæc feceritis, tamen adhuc ex vobis expetam ultionem, et tunc quiescam. ⁸ Percussitque eos ingenti plaga, ita ut stupentes suram femori imponent. Et descendens habitavit in spelunca petrae Etam.

ta tegul bus užuot jos tavo pati. ³ Samsonas jam atsakė: Nuo šios dienos aš busiu be kalčios prieš Pilistymus, nes aš jums darysiu piktenybų. ⁴ Jis nuėjo sau, pagavo tris šimtus lapių, surišo jų uodegas vieną prie kitos ir viduryje pririšo žiburius; ⁵ juos uždegęs, jis paleido lapės, kad bėgtų į visas puses; o jos tuojau nubėgo į Pilistymų javus. Jiems užsidegus, ir javai pėduose ir tebestovėjusieji nenupjauti sudegė, taip kad liepsna sunaikino taipogi vynuogynus ir alyvmedžių sodnus. ⁶ O Pilistymai sakė: Kas tai padarė? Jiems buvo pasakyta: Tai padarė Samsonas, žentas Tamnatiečio, nes tasai ėmė jo pačią ir atidavė kitam. Tuomet Pilistymai atėjo ir sudegino kaip moteriškę, taip ir jos tėvą. ⁷ Bet Samsonas jiems tarė: Nors jūs tai padarėte, tečiaus aš dar darysiu jums kerštą, o paskui liausiuos. ⁸ Ir jis jiems padarė didžiausią smugį, taip kad jie nusigandę dėjo blauzdą ant kulšių. Po to nuėjęs jis gyveno Etamo uolos lindyneje.

jo... Ebr. t.: Ir jis tarė: Aš noriu įeiti pas savo pačią į kambarį. — (2) *Aš maniau...* Ebr. t.: Aš sakytė pasakiau, kad tu jos kęste neken-ti. Savo pasielgimu moteriškė buvo užsipelniusi Samsono neapykantą. — *Bet ji turi...* Iš tų žodžių pasirodo uošvio išgastis; jis, bijodamas Pilistymų, nedrįsta sugrąžinti dukterį Samsonui; bijodamas gi Samsono, jam perša jaunesniąją dukterį. — (3) *Jam.* Ebr. t.: jiems. — (4) *Pagavo tris šimtus lapių.* Ebr. ž. šu'al reiškia greičiaus šakalą, kurių labai daug buvo ir yra Palestinoje ir kurie gana pigu pagauti, o ne lapę. Samsonas juos tikriausiai pagavo ne viena diena, bet per ilgesnį laiką po keletą, taip kad iš viso buvo paleista trys šimtai. — *Surišo*

jų uodegas... Ebr. t.: ir ėmė žiburių, ir atkreipė uodegą prie uodegos ir patalpino po vieną žiburį tarp dviejų uodegų viduryje. — (6) *Sudegino kaip moteriškę...* taip nubausdani tą šeimyną už tai, kad davė priežastį Samsonui keršinti. Taip tai moteriškė neišvengė mirties, kuria ją gąsdino Pilistymai vestuvėse, jei neišgaus jiems iš Samsono mįslės išaiškinimo. Tečiaus Samsonui tos bausmės negana. — (8) *Padarė didžiausią smugį.* Ebr. t. ž. reiktu išversti taip: ir sumušė juos, blauzdą ant kulšies, dideli smugį; bet ką jie tikrai reiškia, neaišku. Rasi čionai patarlės žodžiais pasakoma, kad Samsono padarytas smugis buvo labai didelis. — *Etamo:* Judo giminėje, bet kurioje vietoje nežinoma.

⁹ Igitur ascendentes Philisthiim in terram Juda castrametati sunt in loco, qui postea vocatus est Lechi, id est, maxilla, ubi eorum effusus est exercitus. ¹⁰ Dixeruntque ad eos de tribu Juda: Cur ascendistis adversum nos? Qui responderunt: Ut ligemus Samson, venimus, et reddamus ei quæ in nos operatus est. ¹¹ Descenderunt ergo tria millia virorum de Juda, ad specum silicis Etam, dixeruntque ad Samson: Nescis quod Philisthiim imperent nobis? quare hoc facere voluisti? Quibus ille ait: Sicut fecerunt mihi, sic feci eis. ¹² Ligare, inquiunt, te venimus, et tradere in manus Philistinorum. Quibus Samson, Jurate, ait, et spondete mihi quod non occidatis me. ¹³ Dixerunt: Non te occidemus sed vinctum trademus. Ligaveruntque eum duobus novis funibus, et tulerunt eum de petra Etam. ¹⁴ Qui cum venisset ad locum Maxillæ, et Philisthiim vociferantes occurrissent ei, irruit Spiritus Domini in eum: et sicut solent ad odorem ignis lina consumi, ita vincula quibus ligatus erat, dissipata sunt et soluta. ¹⁵ Inventamque maxillam, id est, mandibulam asini, quæ jacebat, arripiens, interfecit in ea mille

⁹ Taigi, Pilistymai, pakilę į Judo žemę, apsisitojo vietoje, kuri paskui buvo praminta Lėchiu, tai yra pažandkauliu, kamę jų kariuomenę išsisklaistę. ¹⁰ Judo giminės žmonės jiems tarė: Kodėl prieš mus pakilote? Jie atsakė: Samsono surištų atėjome ir jam atkeršintų už tai, ką jis mums padarė. ¹¹ Tuomet trys tukstančiai vyrų iš Judo nuėjo prie Etamo uolos lindyinės ir tarė Samsonui: Ar nežinai, kad Pilistymai viešpatauja ant mūsų? kodėl tai norėjai padaryti? Jis jiems tarė: Kaip jie man padarė, taip aš jiems padariau. ¹² Jie tarė: Mes atėjome tavęs surištų ir atiduotų į Pilistymų rankas. Prisiekkite, tarė jiems Samsonas, ir man pasizadėkite, kad manęs neužmušite. ¹³ Jie tarė: Mes tavęs neužmušime, bet surišę atiduosime. Taigi, jie jį surišo dviem naujom virvėm ir jį paėmė iš Etamo uolos. ¹⁴ Kuomet jis atėjo prie Pažandkaulio vietos ir Pilistymai šukaudami jį pasitiko, ant jo atėjo Viešpaties Dvasia, ir kaip paprastai sudega linai, pajutę ugnį, taip sutruko ir atsileido raiščiai, kuriais jis buvo surištas. ¹⁵ Radęs gi tenai gulėjusį pažandkaulį, tai yra asilo žandą, ir jį nutvėręs, jis

(9) *Vietoje, kuri paskiaus buvo praminta.* Tie žodžiai Vulgatos pridėti paaiškinimo dėlei, o taipogi ir: *tai yra pažandkauliu* (vz. žem. 17. e.). — *Išsisklaistę*, kad Izraelitai negalėtų susirinkti prie Samsono ir pradėti karės prieš Pilistymus. Bet Judo giminė ne tik nenorėjo pasinaudoti gera proga, dargi pati apsiėmė padėti Pilistymams suimti Samsoną. — (12) *Prisiekkite...* Samsonas nenori padauginti baugios giminės nelaimių, todėl jis sutinka jiems pasiduo-

ti; Pilistymų gi jis nesibijo. — (14) *Prie Pažandkaulio vietos: prie Lėchio.* — *Atėjo Viešpaties Dvasia.* Tai jau trečią sykį. Vz. aug. 14, 6. 19. — *Kaip paprastai...* Ebr. t.: ir virvės, buvusios ant jo rankų, tapo kaip ugnies sudeginti linai. — (15) *Pažandkaulį, tai yra...* Ebr. t. kalbama apie neseniai nustipusio asilo pažandkaulį, todėl dar nesupuvusį. — *Tukstantį vyrų.* Apskrita skaitlinė, nurodanti didelį skaitlių užmuštųjų Pilistymų, kurie baimės apimti nedrįso gin-

viros, ¹⁶ et ait: in maxilla asini, in mandibula pulli asinarum delevi eos, et percussi mille viros. ¹⁷ Cumque hæc verba canens complisset, projecit mandibulam de manu, et vocavit nomen loci illius Ramathlechi, quod interpretatur elevatio maxillæ. ¹⁸ Sitiensque valde, clamavit ad Dominum, et ait: Tu dedisti in manu servi tui salutem hanc maximam atque victoriam: en siti morior, incidamque in manus incircumcisorum. ¹⁹ Aperuit itaque Dominus molarem dentem in maxilla asini, et egressæ sunt ex eo aquæ. Quibus haustis, refocillavit spiritum, et vires recepit. Idcirco appellatum est nomen loci illius, Fons invocantis de maxilla, usque in præsentem diem. ²⁰ Judicavitque Israel in diebus Philisthiim viginti annis.

Caput XVI. ¹ Abiit quoque in Gazam, et vidit ibi mulierem

juo užmušę tukstantį vyrų ¹⁶ ir tarę: Asilo pažandkaulių, asilaičio pažandkaulių aš juos sunaikinau ir užmušiau tukstantį vyrų. ¹⁷ Pabaigęs dainuoti tuos žodžius, jis numetė iš rankos pažandkaulį ir praminė aną vietą vardu Ramatlėchis, tai gi reiškia: pažandkaulio augštuma. ¹⁸ O labai ištroškęs, jis šaukėsi į Viešpatį ir tarė: Tu davei per tavo tarno ranką šią didžiausią išgelbėjimą ir pergalėjimą, o štai mirštu iš troškimo ir pakliusiui neapipjaustytiųjų rankas. ¹⁹ Taigi, Viešpats atvėrė vieną iš didžiųjų dantų asilo pažandkaulyje, ir iš jo išėjo vanduo. Jo atsigėręs, jis aigaivino dvasią ir atgavo spėkas. Todėl ana vieta buvo praminta vardu Šaukiančiojo šaltinis iš pažandkaulio; taip ji vadinasi iki šiai dienai. ²⁰ Ir jis teisė Pilistymų dienoje Izraelį per dvidešimt metų.

16. perskyrimas. ¹ Jis nuėjo taipogi į Gazą ir pamatęs tenai

ties. — (16) *Asilo pažandkaulių...* Ebr. t. Samsono pergalėtojo linkmybė išreikšta eilėmis, žaidžiant panašiais žodžiais, *Bilchi hachamor — chamor, chamorathaim; — bilchi hachamor — hikkethi 'elef* 'iš, kurie, anot kaikiurių aiškintojų taip reiktu išversti: Rausvojo (asilo) pažandkaulių aš juos raudoninte nuraudinau; asilo pažandkaulių aš užmušiau tukstantį vyrų. — (17) *Dainuoti*. Ebr. t.: kalbėti. — *Taigi reiškia...* Vulgatos paaiškinimas. — (18) *Tu davei...* Iš Samsono žodžių ir Izraelitai turėjo patirti, kad tai Viešpats buvo davęs Samsonui įiegų ir jam suteikęs tą pergalėjimą. — (19) *Viešpats atvėrė...* Visagalingiam Viešpačiui ar toks ar kitoks stebuklas yra lygiai galimas daiktas. Dauguma aiškintojų dabar šią vietą kitaip verčia: Viešpats atvėrė skylę esančią Lėchyje, ir išėjo vandens. Taigi, Viešpats rasi davė stebuklingai vandens iš uolos. — *Šaukiančiojo šaltinis iš...* Čionai Vulgatoje sumai-

šyta du dalyku, vietos vardas: *L'chi* ir pažandkaulis: *l'chi*; reiktu gi ebr. tekstas išversti taip: Šaukiančiojo šaltinis, kurs yra Lėchyje iki šiai dienai. — (20) *Jis teisė...* Smarkiai sumušęs Pilistymus Samsonas ėmė pildyti vienoje Izraelio dalyje teisėjo pareigas, tuo tarpu kad kitur tikriausiai toliaus viešpatavo Pilistymai. Plg. aug. 13, 1.

(16, 1) *Į Gazą*: miestą ant Tarpžemės jūros kranto Pilistymų krašto gilumoje. — *Pamatęs tenai*: netyčiomis; bet tas pamatymas buvo priežastis Samsono nuodėmės. Apie šią Samsono pasielgimą ir apie toliaus pasakojamą (4. e. ir tol.) šv. Ambrozijus taip atsiliepia: „Stiprus ir drąsus Samsonas pasmaugė liutą, bet savo meilės nuslopinti negalėjo; sutraukė neprietelių pančius, bet nesutraukė savo geidulių raiščių; sudegino svetimus javus. bet pats moteriškas uždegtas ugnele nustojo savo dorybės pjuities“. Tiesa, Zyd. 11, 32... giriama Samsono tikėjimas ir teisumas, bet tik dėlto, kad jis tikėjimo.

meretricem, ingressusque est ad eam. ² Quod cum audissent Philisthiim, et percrebruisset apud eos, intrasse urbem Samson, circumdederunt eum, positis in porta civitatis custodibus: et ibi tota nocte cum silentio præstantes, ut facto mane exeuntem occiderent. ³ Dormivit autem Samson usque ad medium noctis: et inde consurgens apprehendit ambas portæ fores cum postibus suis et sera, impositasque humeris suis portavit ad verticem montis, qui respicit Hebron.

⁴ Post hæc amavit mulierem, quæ habitabat in valle Sorec, et vocabatur Dalila. ⁵ Veneruntque ad eam principes Philisthinorum, atque dixerunt: Decipe eum, et disce ab illo, in quo habeat tantam fortitudinem, et quo modo eum superare valeamus, et vinctum affligere: quod si feceris, dabimus tibi singuli mille et centum argenteos. ⁶ Locuta est ergo Dalila ad Samson: Dic mihi, obsecro, in quo sit tua maxima fortitudo, et quid

moteriškę paleistuvę, įėjo pas ją. ² Tai išgirdę Pilistymai, ir pasklydus tarp jų gandai, kad į miestą įėjęs Samsonas, jie jį apstojo, pastatę miesto vartuose sargus ir tenai laukdami tyломis visą naktį, kad išaušus užmuštu išeinantį. ³ Samsonas miegojo iki vidurnakčiui; o paskui atsikėlęs nutvėrė miesto vartų sparnus su jų staktomis ir užkaiščių ir užsidėjęs sau ant pečių nešėsi iki viršunei kalno, kurs yra ties Ebronu.

⁴ Paskui jis pamylėjo moteriškę, gyvenusią Sorėko slėnyje, kuri vadinosi Dalila. ⁵ Tuomet Pilistymų kunigaikščiai atėjo pas ją ir tarė: Apgauk jį ir sužinok iš jo, iš kur jis turi tokį stiprumą, ir kaip mes galėtumėm jį apveikti ir surisę nubauti; jei tai padarysi, mes tau duosime kiekvienas po tukstantį ir šimtą sidabrinių. ⁶ Taigi, Dalila kalbėjo Samsonui: Pasakyk man, meldžiamasis, iš kur randasi tavo didžiausias stipru-

nors dar netobulo ir nesuvieninto su nu-teisinimu, pažadintas puolė daug sykių ant skaitlingiausių neprietelių; ypač gi skaisčiai apsiareiškė jo tikėjimas ir tas teismas, kurs uždengia daugybę nusidėjimų, kuomet Samsonas pražudė draug su savim didžiausį besilinksminančių Pilistymų būrį jųjų šventyklos griuvėsiuose. — (2) *Tai išgirdę...* Ebr. t. trumpiausias: Ir buvo pasakyta Gaziečiams: Samsonas atėjo čionai. — *Apstojo, pastatę...* Miestas turėjo sieną aplinkui, todėl gana buvo sergėti vartai. — (3) *Nutvėrė abudu...* Radęs vartus užrakintus, Samsonas nesirupino jų atidarymu, bet išlaužė visus draug su staktomis; sargai gi belaukdami, kolei išauš, arba buvo užmigę arba, jei ir šaudė vilčiųiomis, negalėjo suzeisti Samsono užsidengusio nešamais vartais. — *Iki viršunės kalno...* Anot padavimo tas kau-

burys esąs pusvalandžiu kelionės atstus į pietryčius nuo Gazos; nuo jo matosi Ebrono kalnas.

(4) *Moteriškę.* Iš viso pasakojimo aišku, kad ta moteriškė buvusi iš Pilistymų dukterų; ji buvo tikriausiai paleistuvė. — *Sorėko.* Vieta garsi savo vynuogynais (plg. Iz. 5, 2; Jer. 2, 21), nepertoli nuo Saraos; dabar ji vadinasi Surik. — (5) *Kunigaikščiai:* penki. Vz. Joz. 13, 3; 1 Kar. 6, 16. — *Apgauk jį.* Tas pats ebr. žodis aug. 14, 15 buvo išverstas kitaip: meilinkies jam. — *Iš kur jis turi...* Pilistymų kunigaikščiai pagonių būdu manė, kad Samsonas turįs kokią nors talismaną. — *Po tukstantį ir šimtą.* Jei sidabrinis siklis buvo vertas apie 1 rb. 10 k., tai Dalilai pažadėta daugiaus kaip 6000 rbl. Užmokesnis, tiesa, gana didelis, bet įbauginti ir negalėdami kitaip ap-

sit quo ligatus erumpere nequeas? ⁷ Cui respondit Samson: Si septem nervicis funibus necdum siccis, et adhuc humentibus ligatus fuero, infirmus ero ut ceteri homines. ⁸ Attuleruntque ad eam satrapæ Philisthinorum septem funes, ut dixerat: quibus vinxit eum, ⁹ latentibus apud se insidiis, et in cubiculo finem rei expectantibus, clamavitque ad eum: Philisthiim super te Samson. Qui rupit vincula, quo modo si rumpat quis filum de stuppæ tortum putamine, cum odorem ignis acceperit: et non est cognitum in quo esset fortitudo ejus. ¹⁰ Dixitque ad eum Dalila: Ecce illusisti mihi, et falsum locutus es: saltem nunc indica mihi quo ligari debeas. ¹¹ Cui ille respondit: Si ligatus fuero novis funibus, qui nunquam fuerunt in opere, infirmus ero, et aliorum hominum similis. ¹² Quibus rursum Dalila vinxit eum, et clamavit: Philisthiim super te Samson, in cubiculo insidiis præparatis. Qui ita rupit vincula quasi fila telarum. ¹³ Dixitque Dalila rursum ad eum: Usquequo decipis me, et falsum loqueris? ostende quo vinciri debeas. Cui respondit Samson: Si septem crines capitis mei cum licio plexeris, et clavum his circumligatum

mas, ir kuo surištas tu negalėtumei ištrukti. ⁷ Samsonas jai atsakė: Jei busiu surištas septyniomis virvėmis iš gyslų dar nesudžiovintų, bet dar šlapių, busiu silpnas kaip ir kiti žmonės. ⁸ Pilstymų kunigaikščiai atnešė pas ją septynias virves, kaip jis buvo sakęs, kuriomis ji jį surišo, ⁹ pasislėpus pas ją tykojantiems ir laukiant kambarėje dalyko galo, ir ji jam sušuko: Pilstymai ant tavęs, Samsonė! Jis sutraukė raiščius, taip kaip kas nors pertrauktu siulą iš pakulų, kuomet jis pajunta ugnies kvapą, ir nebuvo sužinota, iš kur randasi jo stiprumas. ¹⁰ O Dalila jam tarė: Štai, tu pasityčiojai iš manęs ir kalbėjai netiesą; bent dabar pasakyk man, kuo tave reikia surišti. ¹¹ Jis jai atsakė: Jei busiu surištas naujomis virvėmis, kurios niekuomet nebuvo darbe, busiu silpnas ir panašus į kitus žmones. ¹² Dalila vėl surišo jomis Samsoną ir sušuko: Pilstymai ant tavęs, Samsonė! kambarėje gi buvo priręgti tykojantieji. Jis taip sutraukė raiščius, kaip audeklo siulus. ¹³ O Dalila vėl jam tarė: Iki koki tu mane apgaudinėsi ir kalbėsi netiesą? Pasakyk, kuo tave reikia surišti. Samsonas jai atsakė: Jei septynis mano galvos plaukus supintumei su kaspinu ir jais apvyniotą vinį įkaltumei į že-

galėti Samsono kunigaikščiai nežiurėjo išlaidų taip jiems svarbiame dalyke. — (7) *Jei busiu surištas...* Užuoat pamesti norinčią išgauti iš Samsono jo paslaptį paleistuvė, jis velija gelbėtis melu; bet kad melas rodytusi panašus į tiesą, jis priduria tokias sąlygas, kurias ištikrųjų galėjo paslėpti melą. — (8) *Jį surišo:* regimai miegantį. Aiškintojai spėja dar,

kad Samsonas, peržengdamas savo nazirata, buvo apsigėręs. — (9) *Pasislėpus pas ją...* Ebr. t. trumpiausiai: ir ji turėjo kambarėje tykojančių. — (10) *Pasityčiojai iš manęs...* Dalila pirmąjį bandymą pavėrčia juokais ir toliau rupinasi išgauti iš Samsono tiesą. — (13) *Septynis...* plaukus. Tikriausiai septynias kasas. Regimai Samsonas savo ilgus plaukus pin-

terræ fixeris, infirmus ero. ¹⁴ Quod cum fecisset Dalila, dixit ad eum: Philisthiim super te Samson. Qui consurgens de somno extraxit clavum cum crinibus et licio. ¹⁵ Dixitque ad eum Dalila: Quo modo dicis quod amas me, cum animus tuus non sit mecum? Per tres vices mentitus es mihi, et noluisti dicere in quo sit maxima fortitudo tua. ¹⁶ Cumque molesta esset ei, et per multos dies jugiter adhæreret, spatium ad quietem non tribuens, defecit anima ejus, et ad mortem usque lassata est. ¹⁷ Tunc aperiens veritatem rei, dixit ad eam: Ferrum nunquam ascendit super caput meum, quia nazaræus, id est, consecratus Deo sum de utero matris meæ: si rasum fuerit caput meum, recedet a me fortitudo mea, et deficiam, eroque sicut ceteri homines. ¹⁸ Vidensque illa quod confessus ei esset omnem animum suum, misit ad principes Philisthinorum ac mandavit: Ascendite adhuc semel, quia nunc mihi aperuit cor suum. Qui ascenderunt assumpta pecunia, quam promiserant. ¹⁹ At illa dormire eum fecit super genua sua, et in sinu suo reclinare caput. Vocavitque tonsorem, et rasisit

mę, aš busiu silpnas. ¹⁴ Tai padarius Dalila jam tarė: Piliistymai ant tavęs, Samsonė! Jis pakilęs iš miego, ištraukė vynį su plaukais ir kaspinu. ¹⁵ Dalila gi jam tarė: Kaip gi tu sakais mane mylis, kad tavo širdis ne su manim? Tris sykius man pamelavai ir nenorėjai pasakyti, kamė yra tavo didžiausi stiprybė. ¹⁶ Kadangi ji ji vargino ir per daugelį dienų nuolat prie jo laikėsi, nepalikdama laiko ramybei, jo dušia susilpnėjo ir mirtinai nuvargė. ¹⁷ Tuomet atidengdamas tikrą tiesą, jis jai tarė: Geležis niekuomet neperėjo per mano galvą, nes aš esu nazarajis, tai yra, pašvęstas Dievui nuo mano motinos iščios; jei butu nuskusta mano galva, atstos nuo manęs mano stiprybė; aš susilpnėsiu ir busiu kaip kiti žmonės. ¹⁸ Pamačius, kad jis jai išpažino visą, ką turėjo savo širdyje, Dalila nusiuntė pas Piliistymų kunigaikščius ir sakydino: Ateikite dar syki, nes dabar jis man atvėrė savo širdį. Jie atėjo, pasiėmę pinigų, kuriuos buvo žadėję. ¹⁹ O Dalila užmigdė jį ant savo kelių ir priglaudė jo galvą savo prieglobstyje. Paskui pasivadino kirpėją, nuskusdino septynis jo plan-

davo į kasas, kad jam nekliudytu. — *Ir jais apvyniotą vyni...* Dabartiniam ebr. t. šioje vietoje keletas žodžių apleista; pilnai jie užsiliko LXX vertime; Vulgata juos išreiškė truputį trumpiau. — (15) *Tris sykius man pamelavai.* Tris Samsono atsakymai Dalilai buvo tai tris mįslės, slepiančios tiesą. Samsono stiprumas buvo sujungtas su jo plaukų užlaikymu. Plaukai buvo supinti į septynias kasas, taigi iš jų buvo padarytos tarsi virvės; jie buvo nepaliesti (žirkėmis), nauji; už plaukų reikėjo Samsonas priiršti, t. y. jie reikėjo iš jo atimti. At-

sakodamas Dalilai Samsonas vis turėjo mintyje savo plaukus, kokių galop nepasakė apie juos visos tiesos. — (17) *Jei butu nuskusta mano galva...* Plaukai buvo Samsonui ženklas buvusios tarp jo ir Dievo sandoros. Dievas buvo tarsi apsiėmęs neleisti, kad jis nustotų be savo kaltybės plaukų; tečiau kada Samsonas apreiškė savo paslaptį, Dievo Apreizda leidė, kad jį sutiktu bausmė už senesnias nuodėmes ir pasidavimą geiduliams, nors Dievas ir iš tos bausmės padarė prapulį Piliistymams. — (18) *Pamačius:* iš pasakojimo budo. — (20) *Išeisiu:* į kovą.

septem crines ejus, et cœpit abigere eum, et a se repellere: statim enim ab eo fortitudo discessit: ²⁰ dixitque: Philisthiim super te Samson. Qui de somno consurgens, dixit in animo suo. Egrediar sicut ante feci, et me excutiam, nesciens quod recessisset ab eo Dominus. ²¹ Quem cum apprehendissent Philisthiim, statim eruerunt oculos ejus, et duxerunt Gazam vinctum catenis, et clausum in carcere molere fecerunt.

²² Jamque capilli ejus renasci cœperant, ²³ et principes Philisthinorum convenerunt in unum ut immolarent hostias magnificas Dagon deo suo, et epularentur, dicentes: Tradidit deus noster inimicum nostrum Samson in manus nostras. ²⁴ Quod etiam populus videns, laudabat deum suum, eademque dicebat: Tradidit deus noster adversarium nostrum in manus nostras, qui delevit terram nostram, et occidit plurimos. ²⁵ Latantesque per convivia, sumptis jam epulis, prœceperunt ut vocaretur Samson, et ante eos luderet. Qui adductus de carcere ludebat ante eos, feceruntque eum stare inter duas columnas. ²⁶ Qui dixit puero regenti gressus suos: Dimite me, ut tngam columnas, quibus omnis imminet domus, et recliner super eas, et

kų pluoštus ir ėmė jį varyti ir stumti nuo savęs, nes stiprumas tuojau buvo nuo jo atstojęs. ²⁰ Ji tarė: Pilstymai ant tavęs, Samsone! Jis pakilęs iš miego, tarė savo širdyje: Išėsiu, kaip darydavau pirma, ir nusikratysiu, nežinodamas, kad Viešpats buvo nuo jo atstojęs. ²¹ Nutvėrę gi jį Pilstymai tuojau jam išlupo akis, nuvedė į Gazą surištą grandinėmis ir, imetę kalėjiman, pristatė malti.

²² Kuomet jo plaukai buvo pradėję atželti, ²³ Pilstymų kunigaikščiai susiėjo vienon vieton, gausių aukų atnašantų savo dievui Dagonui ir pokiliautų, ir sakė: Musų dievas padavė į musų rankas musų neprietelį Samsoną. ²⁴ Tai matydama taipogi tauta šlovino savo dievą ir taip pat sakė: Musų dievas padavė į musų rankas musų priešą, kurs sunaikino musų žemę ir daugelį užmušė. ²⁵ Ir džiaugdamies pokiliuose ir pasivaišinę, jie liepė, kad butu pašauktas Samsonas ir žaistu jų akyvaizdoje Atvestas iš kalėjimo jis žaidė jų akysė; buvo gi jį pastatę tarp dviejų šulų. ²⁶ Jis tarė vaikui, kurs jį vedė: Leisk man prisiliesti šulų, ant kurių remiasi visi namai, į juos atsišlieti ir truputį

— (21) *Išlupo akis.* Tikriaus: išdurė akis. Rytų kraštuose taip dažnai elgdavosi su apgalėtais priešais. — *Pristatė malti.* Tai buvo sunkus ir pažeminantis darbas, nes jį paprastai atlikdavo vergai ir moteris.

(22) *Kuomet plaukai...* Su želiančiais plaukais grįžo Samsonui jo jegos. — (23) *Dagonui.* Svarbiausis Pilstymų tautos dievaitis. Jis buvo įvaizdinamas žmogumi,

mi, turinčiu užnót kojų žuvies uodegą. Plg. 1 Kar. 5, 1... ir k. — (24) *Musų Dievas padavė.* Ebr. t. tie žodžiai išreikšti eilėmis: Musų dievas padavė — į musų rankas musų priešą, — ir tą kurs naikino musų šalį, — ir kurs daugino musų numirėlinus. — (25) *Ir džiaugdamies...* Ebr. t.: ir kuomet jų širdis tapo linksma, jie liepė... Linksmybę buvo sužadinusios ne aukos, bet pokiliai. — (26)

paululum requiescam. ²⁷ Domus autem erat plena virorum ac mulierum, et erant ibi omnes principes Philisthinorum, ac de tecto et solario circiter tria milia utriusque sexus spectantes ludentem Samson. ²⁸ At ille invocato Domino ait: Domine Deus, memento mei, et redde mihi nunc fortitudinem pristinam Dens meus, ut ulciscar me de hostibus meis, et pro amissione duorum luminum unam ultionem recipiam. ²⁹ Et apprehendens ambas columnas, quibus innitebatur domus, alteramque earum dextera, et alteram læva tenens, ³⁰ ait: Moriatur anima mea cum Philistiim: concussisque fortiter columnis, cecidit domus super omnes principes, et ceteram multitudinem, quæ ibi erat: multoque plures interfecit moriens, quam ante vivus occiderat. ³¹ Descendentes autem fratres ejus et universa cognatio tulerunt corpus ejus, et sepelierunt inter Saraa et Esthalio in sepulcro patris sui Manue: judicavitque Israel viginti annis.

pasiilsėti. ²⁷ Namai gi buvo pilni vyrų ir moterų; buvo tenai taipogi visi Pilistymų kunigaikščiai, o ant stogo ir augšto apie tris tukstančius abejos lyties žiurincių į žaidžiantį Samsoną. ²⁸ Jis tat, šaukdamas į Viešpatį, tarė: Viešpatie, Dieve, atsimink mane ir sugražink dabar man pirmąją stiprybę, mano Dieve, kad atkeršyčiau savo neprieteliams ir už nuostolį dviejų šviesų imčiau vieną pagiežą. ²⁹ Ir nutvėręs abudu šulū, ant kurių dviejų rėmėsi namai, laikydamas vieną įdvių dešinę ranka, o antrą kaire, ³⁰ tarė: Tegul aš numirsiu draug su Pilistymais. Paskui jam smarkiai pakračius šuludū, namai krito ant visų kunigaikščių ir ant kitos tenai buvusios daugybės. Taip jis daug daugiau užmušė mirdamas, negu buvo užmušęs anksčiau gyvas. ³¹ Nujėję gi jo broliai ir visa giminė paėmė jo lavoną ir palaidojo tarp Saraos ir Estalio jo tėvo Manuės kape. Jis buvo teisęs Izraelį dvidešimt metų.

III. Du priedu. 1. Laiminga Danitų karė ir jų stabmeldystė.

Caput XVII. ¹ Fuit eo tempore vir quidam de monte Eph-

17. perskyrimas. ¹ Anuo metu buvo vienas vyras nuo Efraimo

Viešpatie. Dieve... Ebr. 'Adonai. Jahveh, 'Elohim..., mano Pone, Viešpatie, atsimink mane ir pastiprink mane tikrai šitą sykį, o Dieve... Ta Samsono malda buvo tikras jo atsivertimas. — (30) *Daug daugiau užmušė...* Rasi ne visus 27. e. paminėtus 3000, bet daugiaus negu kitais atvejais buvo užmušęs vienu sykiu. — (31) *Paėmė jo lavoną...* Nugadinti Pilistymai nedrįso priešintis. — *Tarp Saraos ir...* Vž. aug. 13, 25.

17, 1—18, 31. Dviejuose Teisėjų knygos prieduose, neturinčiuose griežto sąryšio nei tarp savęs, nei su angščiaus pasakotais dalykais, kalbama apie augėdimą, įvykusį tarp Izraelitų dėlei tarnavimo stabams ir dėlei netikusių papročių. Pirmame priede pasakojama apie tai, kaip atsirado stabmeldystė Dano giminėje. Vienas Efraimitas, motinos paragintas, pasidirbino savo namuose stabą, kuriam pasamdė kunigų praeinančių Lévitą (17, 1-13); Dano gi suauš, įjėskoda-

raim nomine Michas, ² qui dixit matri suæ: Mille et centum argenteos, quos separaveras tibi, et super quibus me audiente juraveras, ecce ego habeo, et apud me sunt. Cui illa respondit: Benedictus filius meus Domino. ³ Reddidit ergo eos matri suæ, quæ dixerat ei: Consecravi et vovi hoc argentum Domino, ut de manu mea suscipiat filius meus, et faciat sculptile atque conflatile: et nunc trado illud tibi. ⁴ Reddidit igitur eos matri suæ: quæ tulit ducentos argenteos, et dedit eos argentario, ut faceret ex eis sculptile atque conflatile, quod fuit in domo Michæ. ⁵ Qui ædiculam quoque in ea Deo separavit, et fecit ephod, et theraphim, id est, vestem sacerdotallem, et idola: implevitque unius filiorum suorum manum, et factus est ei sacerdos. ⁶ In die-

kalnų vardu Mikas, ² kurs tarė savo motinai: Tukstantį ir šimtą sidabrinių, kuriuos buvai sau atskyrus ir apie kuriuos tu buvai man girdint prisiekus, štai turiu aš, ir jie yra pas mane. Ji jam atsakė: Buk Viešpaties palaimintas, mano sunau. ³ Tai gi, jis atidavė juos savo motinai, kuri jam tarė: Aš pašvenčiau ir pažadėjau tą sidabrą Viešpačiui, kad jį iš mano rankos imtu mano sunus ir padarytu drožtą ir lieta paveikslą, ir dabar atiduodu jį tau. ⁴ Taigi, jis juos atidavė savo motinai, kuri ėmė du šimtu sidabrinių ir juos padavė sidabrakaliui, kad iš jų padarytu drožtą ir lieta paveikslą, kurs pasiliko Miko namuose. ⁵ Tenai jis atskyrė taipogi Dievui butą, padarė efodą ir terafimus, tai yra kunigišką rubą ir dievaičius, pripildė vieno savo sunų ranką, ir tasai jam ta-

mi sau naujos gyvenamos vietos, eidami pro šalį, pasiėmė su savim tą stabą draug su kunigu, užkovojo Laiso miestą, kurį praminė Danu, ir čia apsigyvenę garbino stabą, kolei Viešpaties namai buvo Silė (18, 1-31).

(17, 1) *Anuo metu.* Tų žodžių nėra ebr. tekste. Jie nenurodo, kad toliaus pasakojami dalykai turėtų kokią nors sąryšį su Samsono laikais, nes tikriausiai yra įvykę dar prie gyvos Jozuės galvos. — *Efraimo kalnų.* Taip vadinosi kalnuota Efraimo giminės dalis (vz. Joz. 16, 15 ir k.). — *Mikas.* Ebr. *Mikajahu*, kas kaip Jahvė! kitur (8. e. ir k.) jis rašomas trumpiaus: *Mikah.* — (2) *Tukstanti ir šimta...* apie 1250 rbl. — *Kuriuos buvai...* Ebr. t.: kurie iš tavęs buvo paimiti, t. y. kurie buvo pavogti. — *Apie kuriuos tu buvai...* Plg. Kun. 5, 1. — *Turiu aš ir...* Ebr. t.: štai sidabriniai yra pas mane, aš juos paėmiau. Miką, kurs pats buvo paglemžęs pinigus, kada išgirdo iškilmingą motinos prisieką, ėmė griaužti sąžinę, ir jis atidavė pinigus; motina gi, išgirdus

tą prisipažinimą, panaikina savo prakeikimą ir jį pakeičia palaiminimu. Kiti tečiaus aiškintojai mano, kad motina buvo pati davusi sunui tuos pinigus palaikyti, o jis dabar klausia, kas reikia daryti su jais toliaus. — (3) *Aš pašvenčiau...* Ar tas paskyrimas buvo padarytas pirm vagystės, ar tik dabar daromas, iš teksto neaišku. — *Viešpačiui, kad jį...* Ebr. t.: Viešpačiui iš mano rankos už mano sunų. Moteriškė pati pašvenčia pinigus, bet nuopelnas turi tekti sunui. — *Padarytu drožtą...* Moteriškė regimai manė pagarbinti tikrąjį Dievą, bet darė tai aiškiai peržengdama pirmąjį Dievo įsakymą (vz. Iš. 20, 4. 5). Paveikslas tikriausiai turėjo būti vienas drožtas iš medžio (ebr. *pesel*) arba akmens, tik su pagražinimais iš lieto sidabro (ebr. *masekchah*). — (5) *Padarė efodą ir...* už likusius pinigus. Apie efodą arba antpetį veiz. aug. 8, 27; Iš. 28, 1... Terafimais vadinosi naminiai dievaičiai. Plg. Prad. 31, 19. — *Tai yra...* Vulgatos paaiškinimas. — *Pripildė...* Taip išreikšiamas pašventimas kunigu. Plg. Iš. 29,

bus illis non erat rex in Israel, sed unusquisque, quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat.

⁷ Fuit quoque alter adolescens de Bethlehem Juda, ex cognatione ejus: eratque ipse Levites, et habitabat ibi. ⁸ Egressusque de civitate Bethlehem, peregrinari voluit ubicumque sibi commodum reperisset. Cumque venisset in montem Ephraim, iter faciens, et declinasset parumper in domum Michæ, ⁹ interrogatus est ab eo unde venisset. Qui respondit: Levita sum de Bethlehem Juda, et vado ut habitem ubi potuero, et utile mihi esse perspexero. ¹⁰ Dixitque Michas: Mane apud me, et esto mihi parens ac sacerdos: daboque tibi per annos singulos decem argenteos, ac vestem duplicem, et quæ ad victum sunt necessaria. ¹¹ Acquievit, et mansit apud hominem, fuitque illi quasi unus de filiis. ¹² Implevitque Michas manum ejus, et habuit puerum sacerdotem apud se, ¹³ Nunc scio, dicens, quod benefaciet mihi Deus habenti Levitici generis sacerdotem.

Caput XVIII. ¹ In diebus illis non erat rex in Israel, et

po kunigu. ⁶ Anose dienose nebuvo karaliaus Izraėlyje, bet kiekvienas tai darė, kas jam rodėsi tinkama.

⁷ Buvo taipogi kitas jaunikaitis iš Judo Betliejaus ir iš jo giminės; jis buvo Lėvitas ir tenai gyveno. ⁸ Tasai, išėjęs iš Betliejaus miesto, norėjo eiti kitur, kur tik rastu sau naudinga. Kuomet beeidamas atvyko į Efraimo kalnus ir truputį užsuko į Miko namus, ⁹ tasai jį paklausė, iškur jis atėjęs. Jis atsakė: Esu Lėvitas iš Judo Betliejaus ir einu apsigyventų kame galėsiu ir matysiu, kad man naudinga. ¹⁰ Mikas tarė: Pasilik pas mane ir buk man tėvas ir kunigas; aš tau duosiu kas metai dešimtį sidabrinių, du apdarų ir kas reikalinga maistui. ¹¹ Jis sutiko ir pasiliko pas tą žmogų ir buvo jam kaip vienas iš sūnų. ¹² O Mikas pripildė jo ranką ir laikė jaunikaitį pas save kunigu, ¹³ sakydamas: Dabar žinau Dievą man gera darysiant, nes aš turiu Lėvitų giminės kunigą.

18. perskyrimas. ¹ Anose dienose nebuvo Izraėlyje karaliaus,

9. 24. — (6) *Anose dienose...* Iš šito patėmijimo, atkartojamo ir toliaus, reikia išvesti, kad tuo metu, kada knyga buvo rašoma, karalius jau buvo.

(7) *Judo Betliejaus*: atskirtino nuo Betliejaus, buvusio Zabulono giminėje (12, 8). — *Iš jo giminės*: gimęs ir gyvenęs, anot ebr. t. kaip o svetimasis Judo giminėje. Anot 18, 30 jis buvo Mozės anukas. — (8) *Ir truputį užsuko...* Ebr. t. trumpiaus: iki Miko namų. — (10) *Tėvas*. Taip pat ir žem. 18, 19 jis vadina mas tėvu. Tėvo vardas rasi buvo duodamas visiems kunigams: — *Dešimtį sidabrinių*: apie 11 rbl. — (11) *Buvo*

kaip vienas iš sūnų: labai mylimas, branginamas. — (12) *Pripildė*. Vž. aug. 5. e. — (13) *Dabar žinau...* Mikas klydo išnežinių; jis buvo įsitikinęs, kad ištikrųjų dabar geriausiai garbina Dievą. Ar galima ir Lėvitą išteisinti nežinojimu, nepilgu pasakyti. Jis buvo pasisavinęs nepriėmęs jam kunigo pareigas, pildė gi jas prieš stabą, kurs buvo įstatymo uždraustas. Iš pasakojimo dar paaiškėja, kaip tuomet buvo branginami kunigai.

(18, 1) *Ir Dano...* Ebr. t.: ir anose dienose Dano... — *Ir nebuvo gavusi...* Dalis, nors nedidelė, Dano giminei buvo paskirta (Joz. 19, 40-46), bet Danitai neįstengė išva-

tribus Dan quærebat possessio-
nem sibi, ut habitaret in ea: us-
que ad illum enim diem inter
ceteras tribus sortem non acce-
perat. ² Miserunt ergo filii Dan,
stirpis et familiæ suæ quinque
viros fortissimos de Saraa et
Esthaol, ut explorarent terram,
et diligenter inspicerent: dixe-
runtque eis: Ite, et considerate
terram. Qui cum pergentes ve-
nissent in montem Ephraim, et
intrassent domum Michæ, re-
quieverunt ibi: ³ et agnoscetes
vocem adolescentis Levitæ, uten-
tesque illius diversorio, dixerunt
ad eum: Quis te huc adduxit?
quid hic agis? quam ob causam
hunc venire voluisti? ⁴ Qui re-
spondit eis: Hæc, et hæc præ-
stitit mihi Michas, et me mer-
cede conduxit ut sim ei sacer-
dos. ⁵ Rogaverunt autem eum
ut consuleret Dominum, ut sci-
re possent an prospero itinere
pergerent, et res haberet effe-
ctum. ⁶ Qui respondit eis: Ite
in pace: Dominus respicit viam
vestram, et iter quo pergitis. ⁷
Euntes igitur quinque viri ve-
nerunt Lais: viderunque popu-
lum habitantem in ea absque
ullo timore, juxta consuetudi-
nem Sidoniorum, securum et
quietum, nullo ei penitus resi-
stente, magnarumque opum, et
procul a Sidone atque a cun-
ctis hominibus separatum. ⁸ Re-
versique ad fratres suos in Sa-
raa et Esthaol, et quid egissent
sciscitantibus responderunt: ⁹
Surgite, ascendamus ad eos: vi-

ir Dano giminė jieškojo sau žė-
mės, kad joje apsigyventu. Nes
iki tai diena ji nebuvo gavusi
dalies tarp kitų giminių. ² Tai-
gi, Dano sunų siuntė penkis
drąsiausius savo giminės ir šei-
mynos vyrus iš Saraos ir Esta-
olio žemės ištirtų ir rupestingai
apžiūrėtų, ir jiems tarė: Eikite
ir apžiūrėkite žemę. Kuomet be-
keliaudami jie atvyko į Efraimo
kalnus ir įėjo į Miko namus pa-
siliko čionai pasiilsėtų. ³ Pažinę
gi jaunikaičio Lėvito balsą ir
gavę pas jį užėigą, jam tarė:
Kas čionai tave atvedė? ką čia
veiki? kodėlei panorėjai čionai
ateiti? ⁴ Jis jiems atsakė: Tai ir
tai man suteikė Mikas ir mane
pasamdė už algą, kad jam bu-
čiau kunigu. ⁵ Jie jį paprašė pa-
siteirantų Viešpaties, kad galė-
tu žinoti, ar jų kelionė bus lai-
minga ir ar jie pasieks savo ti-
kslą. ⁶ Jis jiems atsakė: Eikite
ramybėje: Viešpats veizdi į ju-
sų kelią ir į kelionę, kurią at-
liėkate. ⁷ Taigi, penki vyrai be-
eidami atvyko į Laisą ir pama-
tė tenai tautą, gyvenančią be
jokios baimės Sidoniečių papro-
čiais, be rupesčių ir ramiai, vi-
sai niekam jos neužpuldinėjant,
labai turtingą, toli nuo Sidono
ir atskirtą nuo visų žmonių. ⁸
Sugrižę pas savo brolius į Sa-
raą ir Estaolį klausiantiems, ką
jie padarę, atsakė: ⁹ Kelkitės,
eikime pas juos, nes mes matė-
me labai turtingą ir derlingą

ryti iš jos Kananiečių, todėl buvo priver-
sti jieškoti sau vietos kitur. — (2) *Saraos*
ir *Estaolio*. Vž. aug. 13, 25; 16, 31. —
(3) *Pažinę*... Lėvitas rasi buvo angščiaus
apsilankęs ir Dano giminėje. — (6) *Vieš-*

pats... Lėvitas atsako nevisai aiškiai, nes
kalbėjo, kaip jam rodėsi. — (7) *Laisą*:
Palestinos šiaurėje. Vž. 19, 47, kame jis
vadinosi Lesėmu.

dimus enim terram valde opulentam et uberem: nolite negligere, nolite cessare: eamus, et possideamus eam, nullus erit labor. ¹⁰ Intrabimus ad securos, in regionem latissimam, tradetque nobis Dominus locum, in quo nullius rei est penuria eorum, quæ gignuntur in terra.

¹¹ Profecti igitur sunt de cognatione Dan, id est, de Saraa et Esthaol sexcenti viri accincti armis bellicis, ¹² ascendentesque manserunt in Cariathiarim Judæ: qui locus ex eo tempore Castrorum Dan nomen accepit, et est post tergum Cariathiarim. ¹³ Inde transierunt in montem Ephraim. Cumque venissent ad domum Michæ, ¹⁴ dixerunt quinque viri, qui prius missi fuerant ad considerandam terram Lais, ceteris fratribus suis: Nostis quod in domibus istis sit ephod, et theraphim, et sculptile, atque conflatile: videte quid vobis placeat. ¹⁵ Et cum paululum declinassent, ingressi sunt domum adolescentis Levitæ, qui erat in domo Michæ: salutaveruntque eum verbis pacificis. ¹⁶ Sexcenti autem viri ita ut erant armati, stabant ante ostium. ¹⁷ At illi, qui ingressi fuerant domum juvenis, sculptile, et ephod, et theraphim, atque conflatile tollere nitebantur, et sacerdos stabat ante ostium, sexcentis viris fortissimis haud procul expectantibus. ¹⁸ Tulerunt igitur qui intraverant,

žemę; neapsileiskite ir neatidėliokite; eikime ir ją paveldėkime; nebus jokio vargo. ¹⁰ Įeisime pas nieko nesibijančius, į plačiausį kraštą, ir Viešpats paduos mums vietą, kurioje nestinga jokio dalyko iš tų, kas uždera ant žemės.

¹¹ Taigi, šeši šimtai vyrų iš Dano giminės, tai yra, iš Saraos ir Estaolio, apsiginklavę kariškais šarvais, išėjo ¹² ir patraukę augstyn apsistojo Judo Karjatjarime. Ta vieta nuo ano laiko gavo Dano stovyklos vardą ir yra Karjatjarimo užpakalyje. ¹³ Iš ten jie nuėjo į Efraimo kalnus. Jiems atėjus prie Miko namų, ¹⁴ penki vyrai, kurie pirma buvo siųsti Laiso žemės apžiūrėti, tarė kitiems savo broliams: Ar jūs žinote, kad šituose namuose yra antpetis, terafimai, drožtas ir lietas paveikslas? Veizdėkite, kas jums tinka padaryti. ¹⁵ Taigi, truputį pasukę, jie įėjo į jaunikaičio Lévito butą, buvusio Miko namuose, ir jį pasveikino ramybės žodžiais. ¹⁶ Šeši gi šimtai vyrų, taip kaip buvo apsiginklavę, stovėjo ties anga. ¹⁷ Bet įėjusieji į jaunikaičio butą stengėsi paimiti drožtą paveikslą, antpetį ir terafimus, o taipogi ir lietąjį paveikslą, o kunigas stovėjo prieš angą, šesiems šimtams drąsiausių vyrų laukiant visai netoli. ¹⁸ Taigi, įėjusieji paėmė drožinį, antpetį, stabus ir lietą paveikslą. Tuo-

(11) *Taigi, šeši šimtai...*: draug su pučiomis ir vaikais. Buvo tai tik labai mažą dalelę Dano giminės, kurios vyrų skaičius paskutinio sąrašo metu siekė 64.400. vz. Sk. 26, 43. — (12) *Dano stovyklos*. Ebr. *Machaneh Dan*, į vakarus nuo Kar-

jatjarimo. Vz. aug. 13, 25. — (17) *Bet įėjusieji...* Ebr. t.: Tie, kurie buvo atėję žemės apžiūrėti, pakilo augstyn, įėjo, ėmė ir t. t. Lévitiui besikalbant su stovinčiais netoli durų 600 kareivių, penki žvalgai norėjo slapčia pasivogti Miko dievaitį. —

sculptile, ephod, et idola, atque conflatile. Quibus dixit sacerdos: Quid facitis? ¹⁹ Cui responderunt: Tace, et pone digitum super os tuum: venique nobiscum, ut habeamus te patrem, ac sacerdotem. Quid tibi melius est, ut sis sacerdos in domo unius viri, an in una tribu et familia in Israel? ²⁰ Quod cum audisset, acquievit sermonibus eorum, et tulit ephod, et idola, ac sculptile, et profectus est cum eis. ²¹ Qui cum pergerent, et ante se ire fecissent parvulos ac jumenta, et omne quod erat pretiosum, ²² et jam a domo Michæ essent procul, viri qui habitabant in ædibus Michæ conclamantes secuti sunt, ²³ et post tergum clamare cœperunt. Qui cum respexissent, dixerunt ad Micham: Quid tibi vis? cur clamas? ²⁴ Qui respondit: Deos meos, quos mihi feci, tulistis, et sacerdotem, et omnia quæ habeo, et dicitis: Quid tibi est? ²⁵ Dixeruntque ei filii Dan: Cave ne ultra loquaris ad nos, et veniant ad te viri animo concitati, et ipse cum omni domo tua pereas. ²⁶ Et sic cœpto itinere perrexerunt. Videns autem Michas, quod fortiores se essent, reversus est in domum suam.

²⁷ Sexcenti autem viri tulerunt sacerdotem, et quæ supra diximus: veneruntque in Lais ad populum quiescentem atque

met kunigas jiems tarė: Ką darote? ¹⁹ Jie jam atsakė: Tylėk ir padėk pirštą ant savo lūpų ir eikš su mumis, kad butumei mums tėvas ir kunigas. Kas tau geriausias, ar kad butumei kunigu vieno vyro namuose, ar vienoje Izraelio giminėje ir šeimoje? ²⁰ Tai išgirdęs, jis pritarė jų žodžiams. Ėmė antpetį, stabus ir drožinį ir nuėjo draug su jais. ²¹ Jiems keliaujant toliaus, patalpinus savo priešakyje kudikius, galvijus ir visa, kas buvo brangu ²² ir jau esant toli nuo Miko namų, gyvenusieji Miko trobesiuose vyrai vijosi su didžiu trukšmu ²³ ir ėmė šaukti išpaskos. Jie atsigrįžę, tarė Mikui: Ko tu nori? kodėl šauki? ²⁴ Jis atsakė: Jūs paėmėte mano dievus, kuriuos sau buvau pasidaręs, ir kunigą, ir visa, ką turiu, ir jūs dar sakotė: Kas tau yra? ²⁵ Dano suns jam atsakė: Sergėkies kalbėti mums dar daugiau, kad neateitu prie tavęs suerzinti vyrai ir tu su visais savo namais pražutumei. ²⁶ Taip jie ėjo tolyn pradėtu keliu; Mikas gi, matydamas juos esant už save stipresnius, sugrįžo į savo namus.

²⁷ O šeši šimtai vyrų ėmė kunigą ir ką augščiau pasakėme, atėjo į Laisą pas ramią ir nelaukiančią pavojaus tautą ir juos

(19) *Padėk pirštą...* Paprastas tylėjimo ženklas. — (20) *Draug su jais.* Ebr. t.: *tar p ta u o s*. Eidamas viduryje Lėvitas ir tame dalyke pamėgzdžioja tikruosius kunigus,ėjusius su sandoros skrynja Izraelio viduryje. Plg. Sk. 10, 21. — (21) *Jiems keliaujant toliaus...* Ebr. t.: jie pasuko atgal. Užeidami pas Miką jie buvo išsukę iš kelio (15. e.), dabar vėl į jį su-

grįžo. — *Patalpinus savo priekyje:* nes tikėjosi užpuolimo.

(27) *O šeši šimtai...* Ebr. t.: ir jie ėmė tai, ką buvo pasidaręs Mikas, ir kunigą, kurį jis turėjo... — *Juos ištiko...* Dano suns pasielgia su Laiso gyventojas, taip kaip buvo liepta Mozės įstatyme (vz. Atk. 7, 2...); reikia tečiau patėmyti, kad Laisas nebuvo Viešpaties duotas Dano su-

securum, et percusserunt eos in ore gladii urbemque incendio tradiderunt, ²⁸ nullo penitus ferente præsidium, eo quod procul habitarent a Sidone, et cum nullo hominum haberent quidquam societatis ac negotii. Erat autem civitas sita in regione Rohob: quam rursum extruentes habitaverunt in ea, ²⁹ vocato nomine civitatis Dan, juxta vocabulum patris sui, quem genuerat Israel, quæ prius Lais dicebatur. ³⁰ Posueruntque sibi sculptile. et Jonathan filium Gersam filii Moysi, ac filios ejus sacerdotes in tribu Dan, usque ad diem captivitatis suæ. ³¹ Mansitque apud eos idolum Michæ omni tempore, quo fuit domus Dei in Silo: in diebus illis non erat rex in Israel.

ištiko kalavijo ašmenimis, o miestą sudegino, ²⁸ visai niekam neateinant pagalbon, nes jie gyveno toli nuo Sidono ir nei su vienu žmogumi neturėjo jokios draugystės ir reikalų. Miestas gi buvo Rohobo krašte. Jie jį vėl atstatė ir ėmė jame gyventi, ²⁹ praminę miestą vardu Danas pagal vardą savo tėvo, kurs buvo gimęs iš Izraėlio, tuotarpu kad pirma jis vadinosi Lais. ³⁰ Jie pasistatė pas save drožtą paveikslą ir padarė Mozės sunaus Gersamo sūnų Jonataną ir jojo sunus kunigais Dano giminėje iki savo nelaisvės dienai. ³¹ Miko stabas pasiliko pas juos visą laiką, kolei Dievo namai buvo Sile. Anose dienose Izraėlyje nebuvo karaliaus.

2. Gabaos gyventojų prasikaltimas ir Benjamino giminės sunaikinimas.

Caput XIX. ¹ Fuit quidam vir Levites, habitans in latere montis Ephraim, qui accepit uxorem de Bethlehem Juda: ²

19. perskyrimas. ¹ Buvo vienas Lėvitas, kurs gyveno Efraimo kalnų šone. Jis buvo vedęs iš Judo Betliejaus pačią, ² kuri

numa, o jo gyventojai nepriderėjo prie tų tautų, kurios reikėjo išnaikinti; todėl Dano sūnų pasielgimas nebuvo teisingas. — (28) *Buvo Rohobo krašte.* Ebr. t.: slėnyje, kurs tęsiasi Bėt-Rohobo linkon. Plg. aug. 1, 31; Joz. 19, 30. — (30) *Mozės.* Taigi, Lėvitas buvo Mozės anukas. Tiesa, dabartiniame ebr. t. užuot Mozės vardo yra *M'naššeh* (cum *nun* suspensio); bet tai vėlesniųjų laikų Talmudistų perdirbimas, kurie tuo būdu norėjo pagerbti Mozės atmintį, padarydami netikusiam jo anukui pranokėju Manasą. — *Iki savo nelaisvės dienai.* Nelaisvė, kuri čionai minima, nebuvo tai nuvedimas Asyrijon dešimties Izraėlio giminų, bet prispaudimo metas, Pilstymams ėmus viešpatauti Izraėlyje. Tai paaiškėja iš sek. (31. eil.) žodžių: *Kolei Dievo namai buvo Sile;* nes sandomos skrynja pasiliko čionai, ko-

lei ji nepakliuvo į Pilstymų rankas. Plg. 1 Kar. 3, 31; 4, 3 ir k.

19, 1—21. 24. Gabaos gyventojai, pasielgdami paleistuvingiausiai su vieno Lėvito moterimi, sužadina prieš save teisingą viso Izraėlio rustybę (19, 1-30). Visos giminės reikalauja iš Benjamino sūnų išduoti kaltininkus (20, 1-13); kadangi vienok jie nesutinka tai padaryti, prasi-deda karė, kurioje išnaikinama beveik visa Benjamino giminė (20, 14-48). Kad ji visai neprazutu 600 likusių Benjamino sūnų duodama 400 moteriškių iš Galaado Jabės ir leidžiama pasigauti dar 200 iš Silo.

(19, 1) *Pačią.* Ebr. *iššah pileges*, moterį gulovę. Taigi, Lėvitas turėjo dar kitą moterį, o šita buvo tik nepilnameisė pati. Plg. aug. 8, 31. — (2) *Kuri*

quæ reliquit eum, et reversa est in domum patris sui in Bethlehemi, mansitque apud eum quatuor mensibus. ³ Secutusque est eam vir suus, volens reconciliari ei, atque blandiri, et secum reducere, habens in comitatu puerum et duos asinos: quæ suscepit eum, et introduxit in domum patris sui. Quod cum audisset socer ejus, eumque vidisset, occurrit ei lætus, ⁴ et amplexatus est hominem. Mansitque gener in domo soceri tribus diebus, comedens cum eo et bibens familiariter. ⁵ Die autem quarto de nocte consurgens, proficisci voluit. Quem tenuit socer, et ait ad eum: Gusta prius paucillum panis, et conforta stomachum, et sic proficisceris. ⁶ Sederuntque simul, ac comederunt et biberunt. Dixitque pater puellæ ad generum suum: Quæso te ut hodie hic maneas, pariterque lætemur. ⁷ At ille consurgens, cœpit velle proficisci. Et nihilominus obnixè eum socer tenuit, et apud se fecit manere. ⁸ Mane autem facto, parabat Levites iter. Cui socer rursum: Oro te, inquit, ut paululum cibi capias, et assumptis viribus, donec increseat dies, postea proficiscaris. Comederunt ergo simul. ⁹ Surrexitque adolescens, ut pergeret cum uxore sua et puero. Cui rursum locutus est socer: Considera quod dies ad occasum declivior sit, et propinquat ad vesperum: ma-

jį apleido, sugrižo Betliejun į savo tėvo namus ir pasiliko pas jį keturis mėnesius. ³ Jos vyras nuėjo paskui ją, norėdamas su ja susiderinti, prisimeilinti ir vesties su savim atgal; jis turėjo prie savęs tarną ir du asilus. Ji jįjį priėmė ir įsivedė į savo tėvo namus. Tai išgirdęs jo uošvis ir jį pamatęs, linksmiai jį pasitiko ⁴ ir jį apkabino. Žentas pasiliko uošvio namuose tris dienas, valgydamas su juo ir gerdamas prieteliškai, ⁵ o ketvirtą dieną, atsikėlęs dar neišaušus, jis norėjo iškelti. Uošvis jį sulaukė ir jam tarė: Paragauk pirma truputį duonos ir pastiprink pilvą, o paskui keliausi. ⁶ Jie susėdo draug, valgė ir gėrė. Paskui moteriškės tėvas tarė savo žentui: Pasilik čionai, meldžiamasis, dar šiandien ir linksminimės draug. ⁷ Bet jis atsikėlęs norėjo kelti. Tėčiaus uošvis labai jį laikė ir paliko pas save. ⁸ Atėjus gi rytmečiui Lėvitas rengėsi kelionėn. Uošvis vėl jam tarė: Meldžiu tavo truputį pavalgyti, o paskui, sustiprinęs spėkas, kuomet saulė patekės, keliausi. Taigi, jie valgė draug. ⁹ Kada jaunikaitis pakilo, kad keliautu su savo pacia ir bernu, uošvis vėl jam kalbėjo: Veizdėk, kad didžioji dienos dalis jau praslinko, ir tuojau bus vakaras; pasilik pas mane dar šiandien ir praleisk linksmą dieną, o rytoj išeisi, kad keliantumei į savo namus. ¹⁰

jį apleido. Anot ebr. t.: buvo neištikima. — (3) *Susiderinti, prisimeilinti*. Anot ebr. t.: prabilti į jos širdį. — *Du asilu*: vieng sau, o kitą savo pabėgusiai pačiai. — *Priėmė*. Lėvitas turėjo teisę pareiklauti svetimoterei kietos bausmės, o iš tėvo, kad sugrąžintu dovanas, kurias jam

buvo davęs, vedamas jo dukterį. Plg. Iš. 22, 17. — (4) *Jį apkabino*. Tikriaus: sulaukė pas save. — *Prieteliškai*. Ebr. t.: ir pasiliko nakvynėje. — (6) *Linksminimės draug*. Ebr. t.: ir tepasilinksmina tavo širdis. — (8) *Meldžiu...* Ebr. t.: pastiprink, meldžiamasis, savo širdį... — (10)

ne apud me etiam hodie, et duc lætum diem, et cras proficisceris ut vadas in domum tuam. ¹⁰ Noluit gener acquiescere sermonibus ejus: sed statim perrexit, et venit contra Jebus, quæ altero nomine vocatur Jerusalem, ducens secum duos asinos onustos, et concubinam. ¹¹ Jamque erant juxta Jebus, et dies mutabatur in noctem: dixitque puer ad dominum suum: Veni, obsecro, declinemus ad urbem Jebusæorum, et maneamus in ea. ¹² Cui respondit dominus: Non ingrediar oppidum gentis alienæ, quæ non est de filiis Israel, sed transibo usque Gabaa: ¹³ et cum illuc pervenero manebimus in ea, aut certe in urbe Rama. ¹⁴ Transierunt ergo Jebus, et cœptum carpebant iter, occubuitque eis sol juxta Gabaa, quæ est in tribu Benjamin.

¹⁵ Diverteruntque ad eam, ut manerent ibi. Quo cum intrassent, sedebant in platea civitatis, et nullus eos recipere voluit hospitio. ¹⁶ Et ecce, apparuit homo senex, revertens de agro et de opere suo vesperi, qui et ipse de monte erat Ephraim, et peregrinus habitabat in Gabaa: homines autem regionis illius erant filii Jemini. ¹⁷ Elevatisque oculis, vidit senex sedentem hominem cum sarcis-

Zentas nenorėjo sutikti su jo žodžiais, bet iškeliavo tuojuo ir atėjo ties Jėbusu, kurs kitu vardu vadinasi Jeruzale, vesdamos su savim du apkrautu asilu ir gulovę. ¹¹ Jie jau buvo prie Jėbuso, kada diena ėmė keisties nakčia; tuomet bernas tarė savo ponui: Eikš, maldauju, užsukime į Jėbuziečių miestą ir jame pasilikkime. ¹² Ponas jam atsakė: Neįeisiu į miestą svetimų tautos, kuri nėra iš Izraelio sunų, bet nukeliausiu iki Gabaa, ¹³ ir kuomet tenai nueisiu, pasiliksime joje, arba bent Ramos mieste. ¹⁴ Taigi, jie praėjo pro Jėbusą ir traukė toliaus pradėtu keliu, o saulė jiems nusileido prie Gabaos, kuri yra Benjamino ribose.

¹⁵ Jie į ją užsuko, kad tenai pasiliktu. Įėję jį jie atsisėdo miesto gatvėje, nes neivienas nenorėjo jų priimti nakvynėn. ¹⁶ Bet štai pasirodė senas žmogus, grįžtas vakare iš lauko nuo savo darbo, kurs taipogi buvo nuo Efraimo kalnų ir gyveno kaip ateivis Gabaoje. Ano gi krašto žmonės buvo Jėminio sunų. ¹⁷ Pakėlęs akis, senis pamatė sėdinti žmogų su jojo ryšiais ant miesto gatvės ir jam

Ties Jėbusu... Vž. aug. 1, 8; Joz. 15, 8. Kelionės nuo Betliejaus lig Jeruzalei yra apie dvi valandi. — (12) *Į miestą svetimų tautos.* Taigi, didžioji Jeruzalės dalis tuomet dar nepriderėjo Benjamino arba Judo giminei. — *Gabaa.* Ebr. *Gib'ah*, Benjamino giminės plotė; rasi dabartinė vieta Tell-el-Ful, į šiaurę nuo Jeruzalės. — (13) *Ramos miestas:* Er Ram, dar toliaus į šiaurę. — (14) *Saulė iems nu-*

sileido: Todėl tuojuo ir sutemo, nes aname krašte suotema prasideda tuojuo po saulėleidžio.

(15) *Atsisėdo miesto...* Plg. Prad. 19, 1... — *Nenorėjo jų priimti...* Tai buvo priešinga Dievo įsakymui. Vž. Atk. 10, 19. — *Nuo Efraimo kalnu:* Taippat ir Lévitais. Vž. aug. 1. eil. — *Jeminio:* Benjamino. — (17) *Su jojo ryšiais.* Ebr. t.: keleivį. — (18) *Mes išėjome...* Ebr. t.: „mes

nulis suis in platea civitatis: et dixit ad eum: Unde venis? et quo vadis? ¹⁸ Qui respondit ei: Profecti sumus de Bethlehem Juda, et pergimus ad locum nostrum, qui est in latere montis Ephraim, unde ieramus in Bethlehem: et nunc vadimus ad domum Dei, nullusque sub tectum suum nos vult recipere, ¹⁹ habentes paleas et fœnum in asinorum pabulum, et panem ac vinum in meos et ancillæ tuæ usus, et pueri, qui mecum est: nulla re indigemus nisi hospitio. ²⁰ Cui respondit senex: Pax tecum sit, ego præbebo omnia quæ necessaria sunt: tantum, quæso, ne in platea maneat. ²¹ Introduxitque eum in domum suam, et pabulum asinis præbuit: ac postquam laverunt pedes suos, recepit eos in convivium.

²² Illis epulantibus, et post laborem itineris, cibo et potu reficientibus corpora, venerunt viri civitatis illius, filii Belial, (id est, absque jugo) et circumdantes domum senis, fores pulsare cœperunt, clamantes ad dominum domus, atque dicentes: Educ virum, qui ingressus est domum tuam, ut abutamur eo. ²³ Egrediusque est ad eos senex, et ait: Nolite fratres, nolite facere malum hoc: quia ingressus est homo hospitium meum, et cessate ab hac stultitia: ²⁴ habeo fi-

tarė: Iškur ateini? ir kur eini? ¹⁸ Jis jam atsakė: Mes išėjome iš Judo Betliejaus ir keliaujame į savo vietą, kuri yra Efraimo kalnų šone, iš kur mes buvome nuėję Betliejun; o dabar einame į Dievo namus, ir neivienas nenori mūsų priimti savo pastogėn. ¹⁹ Turėdami šiaudų ir šieno dviem asilam pašerti, duonos ir vyno mano. tavo tarnaitės ir su manim esančio berno reikalams, mes nieko daugiau nereikalaujame, kaip tik užteigos. ²⁰ Senis jam atsakė: Ramybė teesie su tavimi! aš suteiksiu visa, kas reikalinga; tik-tai, meldžiamasis, nepasilikk ant gatvės. ²¹ Tai gi, jis jį įsivedė į savo namus ir davė pašaro asilamdviejim, o kad jie nusimazgojo savo kojas, ėmė juos vaišinti.

²² Jiems besivaikšinant ir pokelionės vargo bestiprinant savo kunus valgiu ir gėrimu, atėjo ano miesto vyrai, Belialio sunūs (tai yra, be jungo), ir apstoję senio namus, ėmė belsti į duris, šaukdami namų ponui ir sakydami: Išvesk vyrą, kurs įėjo į tavo namus, kad mes su juo piktai pasielgtumėm. ²³ Senis išėjo prie jų ir tarė: Nedarykite, broliai, nedarykite tos piktenybės, nes tas žmogus įėjo pas mane kaippo svečias, ir liaukitės nuoto kvailumo. ²⁴ Aš turiu dukte-

einame iš Judo Betliejaus į Efraimo kalnų šoną; iš ten aš esu ir buvau nuėjęs į Judo Betliejų ir einu į Viešpaties namus“. Lėvitas, minėdamas Viešpaties namus, rasi turėjo užmanymą užsukti į Silą. — (19) Tavo tarnaitės. Rytiečių papročiu kas nors, kalbėdamas su svetimu, vadina save ir savuosius jo tarnais mandagumo dėlei. — (21) Nusimazgojo savo kojas. Tai buvo taipogi svetmylystės pareiga. Plg. Prad. 18, 4.

(22) Belialio. Vz. Atk. 15, 9. — Tai yra be jungo. Vulgatos paaiškinimas. Geriausias: nenaudėliai arba ištvirkę. — Apstoję senio namus... Autorius čionai tikriausiai turėjo atmintyje Loto istoriją, todėl pasakojime apie Gabaos vyrų užpuolimą sutinkami visai tie patys išsireiškimai, kaip ir Prad. 19, 1... — (24) Aš išvesiu jiedvi... Senio noras apsaugoti svečią nuo užpuolikų pikto lygiai pagirtinas, kaip

liam virginem, et hic homo habet concubinam, educam eas ad vos, ut humilietis eas, et vestram libidinem compleatis: tantum, obsecro, ne scelus hoc contra naturam operemini in virum. ²⁵ Nolebant acquiescere sermonibus illius: quod cernens homo, eduxit ad eos concubinam suam, et eis tradidit illudendam: qua cum tota nocte abusi essent, dimiserunt eam mane. ²⁶ At mulier, recedentibus tenebris, venit ad ostium domus, ubi manebat dominus suus, et ibi corruit. ²⁷ Mane facto, surrexit homo, et aperuit ostium, ut ceptam expleret viam: et ecce concubina ejus jacebat ante ostium sparsis in limine manibus. ²⁸ Cui ille, putans eam quiescere, loquebatur: Surge, et ambulemus. Qua nihil respondente, intelligens quod erat mortua, tulit eam, et imposuit asino, reversusque est in domum suam.

²⁸ Quam cum esset ingressus, arripuit gladium, et cadaver uxoris cum ossibus suis in duodecim partes ac frusta concidens, misit in omnes terminos Israel. ³⁰ Quod cum vidissent singuli, conclamabant: Nunquam res talis facta est in Israel ex eo die, quo ascenderunt patres nostri de Ægypto, usque in præsens tempus: ferte sententiam, et in commune decernite quid facto opus sit.

ri mergaitę, o šitas žmogus turi gulovę: aš išvesiu jiedvi prie jusq, kad jqs jiedvi pažemintumėte ir pasotintumėt savo geidulį; nedarykite tiktai, meldžiamieji, to prigimčiai priešingo prasikaltimo su vyru. ²⁵ Bet jie nenorėjo sutikti su jo žodžiais. Tai matydamas žmogus išvedė prie jų savo gulovę ir atidavė jų sauvaliai. Jie elgėsi su ja piktai visą naktį ir tik rytmetį ją paleido. ²⁶ Moteriškė, auštant, atėjo prie namų angos, kamė nakvojo jos ponas ir čionai parpuolė. ²⁷ Atėjus rytmečiui žmogus atsikėlė ir atsidarė duris, kad baigtu pradėtą kelią, o štai jo gulovė gulėjo prie angos, ištiesus rankas ant slenkščio. ²⁸ Jis, manydamas ją ilsintis, kalbėjo jai: Kelkies ir eikime. Jai nieko neatsakant, supratęs, kad ji buvo numirusi, jis ją pasiėmė, užsidėjo ant asilo ir sugrižo į savo namus.

²⁹ Įėjęs į juos jis pagavo kavaliją ir, sukapojęs į dvyliką dalių ir kšnelių pačios lavoną draug su kaulais, išsiuntė į visas Izraelio ribas. ³⁰ Tai pamatę visi sušuko: Niekuomet nepadaryta Izraelyje tokio dalyko nuo tos dienos, kurioje mūsų tėvai išėjo iš Aigypto, iki šiam metui; išreikškite nuomonę ir draug nutarkite, kas reikia daryti.

kaip ir Loto, nors ir vienas ir kitas mėgina atsiekti tą tikslą netikusiu budu. — (25) *Savo gulovę*: Lėvito pačią. Kaikurios Gabaos vyrų užpuolimo aplinkybės čionai apleidžiamos, pvd. kad norėta patį Lėvitą užmušti. Plg. žem. 20, 5; Oz. 9, 9. — (26) *Moteriškė, auštant...* Anot ebr. t., moteriškė atėjo auštant ir mirė jau prašvitus. — (29) *Draug su kaulais*. Anot

ebr. t.: pagal kaulus, t. y. lavonas buvo sukaptas per sunerimus, netrupinant kaulų. Sudraskytas lavonas turėjo labai sujudinti visus Izraelitus. Įstatymas draudė prisiliesti lavono, o čionai buvo nešiojamos jo dalys, kiekvienas turėjo klausties, ką tai reiškia, ir užsidegti didžiausia rustybe prieš piktadarius.

Caput XX. ¹ Egressi itaque sunt omnes filii Israel, et pariter congregati, quasi vir unus, de Dan, usque Bersabee, et terra Galaad ad Dominum in Maspha: ² omnesque anguli populorum, et cunctæ tribus Israel in ecclesiam populi Dei conveniunt quadringenta millia peditum pugnatorum. ³ (Nec lauit filios Benjamin quod ascendissent filii Israel in Maspha). Interrogatusque Levita, maritus mulieris interfectæ, quomodo tantum scelus perpetratum esset, ⁴ respondit: Veni in Gabaa Benjamin cum uxore mea, illucque diverti: ⁵ et ecce homines civitatis illius circumdederunt nocte domum, in qua manebam, volentes me occidere, et uxorem meam incredibili furore libidinis vexantes, denique mortua est. ⁶ Quam arreptam, in frustra concidi, misique partes in omnes terminos possessionis vestræ: quia nunquam tantum nefas, et tam grande piaculum factum est in Israel. ⁷ Adestis omnes filii Israel, decernite quid facere debeatis. ⁸ Stansque omnis populus, quasi unus hominis sermone respondit: Non recedemus in tabernacula nostra, nec suam quisquam intrabit domum: ⁹ sed hoc contra Gabaa

20. perskyrimas. ¹ Taigi, visi Izraėlio sunų išėjo ir susirinko kravon kaip vienas vyras, nuo Dano iki Bersabėjai, taipogi Galaado žemė, prie Viešpaties Maspoje. ² Visi tautos viršininkai ir visos Izraėlio giminės susiję į Dievo tautos susirinkimą. keturi šimtai tukstančių pėstininkų kovotojų. ³ (Ir Benjamino sunums nebuvo paslaptis, kad Izraėlio sunų nukeliavo Maspon). Paklaustas nužudytosios moteriškės vyras, Lėvitas, kaip toks didelis prasikaltimas buvęs padarytas, ⁴ atsakė: Aš atėjau į Benjamino Gabaa su savo pačia ir tenai pasilikau nakvoti; ⁵ o štai, ano miesto žmonės apstojo naktį namus, kuriuose pasilikau, ir norėjo mane užmušti, o mano pačia jie žudė su netikėtinu geidulių įnirtimu, taip kad ji galop mirė. ⁶ Paėmęs ją sukapočiau į kšnius ir nusiunčiau dalis į visas jūsų tėviškės ribas, nes niekuomet taip didelė kaltybė ir toki baisi piktadarystė nebuvo padaryta Izraėlyje. ⁷ Jūs čia esate visi, Izraėlio sunų; nutarkite, kas jums reikia daryti. ⁸ O visa tauta stovėdama atsakė kaip vienas žmogus: Negrįšime į savo šėtras ir neivienas neįeis į savo namus, ⁹ bet štai ką bendrai padarysime prieš

(20. 1) *Nuo Dano iki...* Dadas-Laisas buvo Palestinos siaurėje, Bersabėja pietuose, Galaadas anapus Jordano. Taigi, susirinko visas Izraėlis. — *Maspoje*: Benjamino giminės plote. Vž. Joz. 18, 26. Čionai regimai buvo atvykęs ir vyriausis kunigas su Urimu ir Thummimu, o rasi atnešta ir sandoros skrynia. — (2) *Tautos*. To ž. nėra ebr. t. — (3) *Benjamino sunums*. Ir jie regimai buvo pakviesti į tą susirinkimą, bet sutarę išanksto užstoti Gabaos gyventojus jie nenorėjo ateiti. — *Paklaustas*. Ebr. t.: „Ir Izraėlio sunų

tarė: Pasakykite, kaip toks didelis prasi kaltimas buvo padarytas“. Jie kreipiasi apskritai į visus kaltintojus: atsiliepia gi tik vienas Lėvitas. — (5) *Miesto žmonės*. Ebr. t.: miesto ponai, taigi, žymesnieji Gabaos gyventojai. — *Norėjo mane užmušti*. Ta aplinkybė aug. nebuvo minėta. Plg. aug. 19, 22... — (6) *Nes niekuomet...* Ebr. t.: nes jie padarė taip didelę.. — (7) *Jūs čia esate*. Ebr. t.: štai, jūs visi Izraėlio sunų duokite sau žodį ir padarykite nutarimą čia pat. — (8) *Negrįšime*, kolei nebus nubauti kaltininkai.

in commune faciamus. ¹⁰ Decem viri eligantur e centum ex omnibus tribubus Israel, et centum de mille. et mille de decem millibus, ut comportent exercitui cibaria, et possimus pugnare contra Gabaa Benjamin, et reddere ei pro scelere, quod meretur. ¹¹ Convenitque universus Israel ad civitatem, quasi homo unus eadem mente, unoque consilio.

¹² Et miserunt nuntios ad omnem tribum Benjamin, qui dicerent: Cur tantum nefas in vobis repertum est? ¹³ Tradite homines de Gabaa, qui hoc flagitium perpetrarunt, ut moriantur, et auferatur malum de Israel. Qui noluerunt fratrum suorum filiorum Israel audire mandatum: ¹⁴ sed ex cunctis urbibus, quæ sortis suæ erant, convenerunt in Gabaa, ut illis ferrent auxilium, et contra universum populum Israel dimicarent. ¹⁵ Inventique sunt viginti quinque millia de Benjamin educentium gladium, præter habitatores Gabaa, ¹⁶ qui septingenti erant viri fortissimi, ita sinistra ut dextra præliantes: et sic fundis lapides ad certum jacentes, ut capillum quoque possent percutere, et nequaquam in alteram partem ictus lapidis defer-

Gabaa: ¹⁰ Tegul iš visų Izraelio giminių, bus išrinkta iš šimto dešimts vyrų, šimtas iš tukstančio ir tukstantis iš dešimties tukstančių, kad atgabentų kariuomenei maisto ir kad galėtų mėm kovoti prieš Benjaminą Gabaa, ir atiduoti jai už bjaurų prasikaltimą, ką užsipelnė. ¹¹ Ir visas Izraelis susirinko prie miesto, kaip vienas žmogus, turėdami vieną mintį ir vieną nutarimą.

¹² Jie siuntė pas visą Benjaminą giminę pasiuntinius, kurie turėjo sakyti: Kodėl jumyse radosi toki bjauri kaltybė? ¹³ Išduokite Gabaos žmones, kurie padarė tą bjaurų dalyką, kad numirtu ir butu prašalinta piktenybė iš Izraelio. Bet anie nenorėjo klausyti savo brolių, Izraelio sunų, paliepimo, ¹⁴ dar gi iš visų miestų, priderėjusių jų daliai, jie susiėjo į Gabaa, kad šitiems padėtu ir kovotu prieš visą Izraelio tautą. ¹⁵ Ir atsirado dvidešimt penki tukstančiai iš Benjaminą nešiojančių kalavijų, neskaitant Gabaos gyventojų, ¹⁶ kurių buvo septyni šimtai drąsiausių vyrų, lygiai kovojančių kairiaja ranka kaip dešine ir taip svaidančių akmenis iš vilpstynės, kad ir į plauką galėjo pataikyti, ir išmestas akmuo niekuomet nenueidavo pro

— (9) *Bendrai*. Tikriaus anot ebr. t. ir kitų vertimų: pagal burtą, nes burta turėjo padalinti kareivius į du skyrius, apie kuriuos toliau kalbama. — (10) *Bus išrinkta*: iš viso apie 40.000.

(12) *Kodėl jūsų tarpe radosi...*: ką reiškia, kad toki didelė kaltybė pasilieka pas jus vis dar nenubasta? — (13) *Išduokite...* Ebr. t. dar pridėtas žodis: nela buosius. — (15) *Dvidešimt penki...* Ebr. t. ir kaikiuruose kituose vertimuose

26 000; bet skaitlinė 25.000 kovotojų patvirtinama tolesniu pasakojimu. Benjaminą giminėje Mozės laikais buvo 45.000 kovotojų (vz. Sk. 26, 41), bet paskesnėse karėse, apimant Palestiną, jų skaitlius žymiai sumažėjo. — (16) *Kurių buvo septyni šimtai...* Anot ebr. t., septyni šimtai Gabaos kovotojų reikia atskirti nuo septynių šimtų rinktinų vilpstyninkų iš visos Benjaminą giminės. — *Ir į plauką galėjo pataikinti*. Kalbėjimo budas su

retur. ¹⁷ Virorum quoque Israel, absque filiis Benjamin, inventa sunt quadringenta millia eductum gladiis, et paratorum ad pugnam. ¹⁸ Qui surgentes venerunt in domum Dei, hoc est, in Silo: consulueruntque Deum, atque dixerunt: Quis erit in exercitu nostro princeps certaminis contra filios Benjamin? Quibus respondit Dominus: Judas sit dux vester.

¹⁹ Statimque filii Israel surgentes mane, castrametati sunt juxta Gabaa: ²⁰ et inde procedentes ad pugnam contra Benjamin, urbem oppugnare coeperunt. ²¹ Egressique filii Benjamin de Gabaa, occiderunt de filiis Israel die illo viginti duo millia virorum. ²² Rursum filii Israel et fortitudine et numero confidentes, in eodem loco, in quo prius certaverant, aciem direxerunt: ²³ ita tamen ut prius ascenderent et fierent coram Domino usque ad noctem: consulerentque eum, et dicerent: Debeo ultra procedere ad dimicandum contra filios Benjamin fratres meos, an non? Quibus ille respondit: Ascendite ad eos, et inite certamen. ²⁴ Cumque filii Israel altera die contra filios Benjamin ad praelium processissent, ²⁵ eruperunt filii Benjamin de portis Gabaa: et occurrentes eis tanta in illos cæde bacchati sunt, ut decem et

šali. ¹⁷ Taipogi Izraëlio vyrų, be Benjaminio sunų, buvo rasta keturi šimtai tukstančių, nešiojančių kalaviją ir prisirengusių į kovą. ¹⁸ Jie atsikėlę atėjo į Dievo namus, tai yra į Silą, teiravosi Dievo ir sakė: Kas bus mūsų kariuomenės vadas kovoje prieš Benjaminio sunus? Viešpats jiems atsakė: Judas tebūna jūsų vadas.

¹⁹ Tuoju Izraëlio suns, atsikėlę rytmetį, sustatė stovyklas prie Gabaos; ²⁰ o iš ten patraukė į kovą prieš Benjaminą ir ėmė užpuldinėti miestą. ²¹ Bet Benjaminio suns, išėję iš Gabaos, užmušė tą dieną iš Izraëlio sunų dvidešimt du tukstančių vyrų. ²² Izraëlio suns, pasitikėdami ir drąsumu ir skaitliumi, vėl sustojo kariškoje tvarkoje toje pačioje vietoje, kurioje kovojo ir anksčiau; ²³ pirma tečiaus jie nuėjo ir verkė Viešpaties akyvaizdoje iki nakčiai, klausė jo patarimo ir sakė: Ar man dar reikia eiti kovotų prieš mano brolius Benjaminio suns, ar ne? Jis jiems atsakė: Eikite prieš juos ir pradėkite kovą. ²⁴ Ir kada Izraëlio suns kitą dieną išėjo į kovą prieš Benjaminio sunus, ²⁵ Benjaminio suns išpuolė iš Gabaos vartų ir juos pasitikę padarė tokias baisias žudynes, kad paguldė aštuonio-

pardėjimu. — (17) *Keturi šimtai tukstančių*. Plg. Sk. 2, 23, 32. — (18) *I Dievo namus*. Ebr. *Beith'El*; todėl tai yra, regisi, nuosavus vietos vardas, Bėtėlis (vz. Prūd. 28, 19). Rasi į čia buvo atnešta sandoros skrynija ir atvykęs vyriausias kunigas. Kadangi sandorė šėtra tuometu nuolat buvo Sile, todėl šv. Jėronymas, išvertęs žodį *Beith'El*, pridėjo dar paaiški-

nimą: *tai yra į Silą*, kurio nėra ebr. tekste. — *Teiravosi*: su pagalba *'urim'o* ir *thummim'o*. Vz. Iš. 28, 30. — *Kas bus musu...*: kas trauks priešakyje į kovą.

(22) *Pasitikėdami drąsumu ir...* Nors Izraėlitai klausėsi Viešpaties patarties, tečiaus pasitikėjo ne juomi, kaip reikėjo, bet savo drąsumu ir daugybe; bet to gi, jie nepasinaudojo gautu pirmame susirė-

octo millia virorum eductentium gladium prosternerent.

²⁶ Quamobrem omnes filii Israel venerunt in domum Dei, et sedentes flebant coram Domino: jejunaveruntque die illo usque ad vesperam, et obtulerunt ei holocausta, atque pacificas victimas, ²⁷ et super statu suo interrogaverunt. Eo tempore ibi erat arca fœderis Dei, ²⁸ et Phinees filius Eleazari filii Aaron præpositus domus. Consuluerunt igitur Dominum, atque dixerunt: Exire ultra debemus ad pugnam contra filios Benjamin fratres nostros, an quiescere? Quibus ait Dominus: Ascendite, cras enim tradam eos in manus vestras. ²⁹ Posueruntque filii Israel insidias per circuitum urbis Gabaa: ³⁰ et tertia vice, sicut semel et bis, contra Benjamin exercitum producerunt. ³¹ Sed et filii Benjamin audacter eruperunt de civitate, et fugientes adversarios longius persecuti sunt, ita ut vulnerarent ex eis sicut primo die et secundo, et cæderent per duas semitas vertentes terga, quarum una ferebatur in Bethel, et altera in Gabaa, atque prosternerent triginta circiter viros: ³² putaverunt enim solito eos more cedere. Qui fugam arte si-

liką tukstančių vyrų, nešiojusių kalaviją.

²⁶ Todėlei visi Izraelio sunų atėjo prie Dievo namų ir sėdėdami verkė Viešpaties akvvaizdoje; jie alkino save tą dieną iki vakarui, atnašavo jam deginamasias aukas ir dėkojimo aukas, ²⁷ ir klausėsi apie savo stovį. Anuo metu čia buvo sandomos skrynios ²⁸ ir Aarono sunaus Eleazaro sunus Pinėas, namų viršininkas. Taigi, jie teiravosi Viešpaties ir tarė: Ar mums dar reikia išeiti į kovą prieš mūsų brolius, Benjaminio sunų, ar liauties? Viešpats jiems tarė: Eikite, nes rytoj aš juos paduosiu į jūsų rankas. ²⁹ Izraelio sunų pastatė aplink Gabaos miestą sląstus, ³⁰ ir vedė prieš Benjaminio sunus kariuomenę trečią sykį, kap pirmą ir antrą. ³¹ Bet ir Benjaminio sunų drąsiai ištruko iš miesto ir gana toli vijosi bėgančius priešininkus, taip kad sužeidė kaikiuriuos iš jų kaip pirmą ir antrą dieną ir užmušinėjo besitraukiančius atgal ant dviejų kelių, kurių vienas veda į Bėtelį, o kitas į Gabaa, ir paguldė apie tris dešimtis vyrų; ³² nes jie manė, kad anie traukiasi paprastu budu: bet jie bėgo tyčiomis apsimetę, turėdami už-

mime pamokymu ir sustojo toje pačioje vietoje, kame buvo sumušti, todėl ir antras mušis su Benjaminio sunumis buvo jiems nelaimingas. Pats Dievas, tiesa, juos siuntė į tą kovą, bet jis ir šiuo sykiu dar nebuvo žadėjęs pergalingimo, kurs turėjo būti suteiktas tik paskiaus.

(26) *Prie Dievo namų.* Tikriaus: į Bėtelį. Vz. aug. 18. e. — *Jie alkino save...* Dabar Izraelitai kreipiasi į Viešpatį su karštesne malda ir didesniu nuolankumu. — *Deginamasias aukas ir...* Vz. Kun. 1,

3. persk. — (27) *Anuo metu...* Sandomos skrynios rasi tik karės metui buvo perkelta į Bėtelį. — (28) *Pinėas.* Vz. Iš. 6. 25; Sk. 25, 8; Joz. 22, 13. 30. — *Namų viršininkas.* Ebr. t.: Kurs prieš ją (skryniją) stovėjo. Taigi, aprašoma karė įvyko neilgai trukus po Jozuės mirties, kuomet vyriausiuoju kunigu buvo Eleazaro sunus Pinėas. — *Paduosiu į jūsų rankas.* Dabar apgalėjimas žadamas visai aiškiai. — (32) *Nes jie manė...* Ebr. t.: ir Benjaminio sunų sakė: Jie apgalėti

mulantes inierunt consilium ut abstraherent eos de civitate, et quasi fugientes ad supradictas semitas perducerent. ³³ Omnes itaque filii Israel surgentes de sedibus suis, tetenderunt aciem in loco, qui vocatur Baalthamar. Insidiæ quoque, quæ circa urbem erant, paulatim se aperire cœperunt, ³⁴ ab occidentali urbis parte procedere. Sed et alia decem millia virorum de universo Israel, habitatores urbis ad certamina provocabant. Ingravatumque est bellum contra filios Benjamin: et non intellexerunt quod ex omni parte illis instaret interitus. ³⁵ Percussitque eos Dominus in conspectu filiorum Israel, et interfecerunt ex eis in illo die viginti quinque millia, et centum viros, omnes bellatores et educentes gladium. ³⁶ Filii autem Benjamin cum se inferiores esse vidissent, cœperunt fugere. Quod cernentes filii Israel, dederunt eis ad fugiendum locum, ut ad præparatas insidias devenirent, quas juxta urbem posuerant. ³⁷ Qui cum repente de latibulis surrexissent, et Benjamin terga cædentibus daret, ingressi sunt civitatem, et percusserunt eam in ore gladii. ³⁸ Signum autem dederant filii Israel his, quos in

manymą atitraukti juos nuo miesto ir tarsi bėgant nuvesti juos į augščiau minėtus kelius. ³³ Taigi, visi Izraelio sunys, pakilę iš savo vietų, sustatė karišką eilį vietoje, kuri vadinasi Baaltamaru. Taipogi pasislėpusieji, kurie buvo aplink miestą, pradėjo pamažu rodyties ³⁴ ir eiti priekin vakariniame miesto šone. Bet ir kiti dešimts tukstančių vyrų iš viso Izraelio vadino miesto gyventojus į kovą. Ir kova prieš Benjaminio sunus ėjo smarkyn, o jie neišmanė, kad pražuvimas jiems buvo iš visų pusių. ³⁵ Viešpats juos ištiko Izraelio sunų akyvaizdoje, kurie užmušė tą dieną iš jų dvidešimt penkis tukstančius ir šimtą vyrų, visus kovotojus ir nešiojančius kalavijus. ³⁶ Benjaminio gi sunys, pasimatę silpnėsi esą, ėmė bėgti. Tai matydami Izraelio sunys, davė jiems vietos bėgti, kad pakliutu į prirengtus sląstus, kuriuos jie buvo pastatę prie miesto. ³⁷ Tuomet šitie ūmai pakilo iš pasislėpimo vietos ir, tuo tarpu kad Benjaminas traukėsi atgal nuo mušančiųjų, jie įėjo į miestą ir jį ištiko kalavijo ašmenimis. ³⁸ Izraelio gi sunys buvo sutarę su tais, kuriuos buvo patalpinę

musų akyvaizdoje kaip pirma. Bet Izraelio sunys manė: Bėgkime ir atitraukkime juos nuo miesto ant kelių. — (33) *Baaltamaru*. Taip vadinosi vieta tarp Ramos ir Bėtėlio. — (34) *Ir eiti priekin*. . Ebr. t.: „ir Izraelitų pasislėpusieji leidosi iš savo vietos *Ma'areh Gaba*“ ir atėjo prie Gabaos iš pietų pusės dešimts tukstančių vyrų“... Rasi buvo pasislėpę du būriai, kuriųdviejų vienas ėmė artinties prie Gabaos iš vakarų pusės, o antras iš pietų, tuotarpu kad Benjaminio sunys manė

visą Izraelio kariuomenę esant į šiaurryčius nuo Gabaos, tarp to miesto ir Bėtėlio, nes apsimetusieji bėgančiais traukėsi Bėtėlio linkon. — *Ir kova prieš Benjaminio...* Toliaus šitoje eil. ir 35. kalbama apie Benjaminio sunų kariuomenės likimą apskritai, o pradedant nuo 36. eil. nurodomos įvairios mušio smulkmenos. — (36) *Benjaminio gi sunys...* Ebr. t. galima išversti taip: „ir Benjaminio sunys matė, kad jie (Izraelitai) apgalimi; Izraelitai gi davė vietos Benjaminio sunams (nuo jų bėg-

insidiis collocaverant, ut postquam urbem cepissent, ignem accenderent: ut ascendente in altum fumo, captam urbem demonstrarent. ³⁹ Quod cum cernerent filii Israel in ipso certamine positi, (putaverunt enim filii Benjamin eos fugere, et instantius persequerentur, cæsis de exercitu eorum triginta viris) ⁴⁰ et viderent quasi columnam fumi de civitate conscendere: Benjamin quoque adspiciens retro, cum captam cernebat civitatem, et flammam in sublimi ferri: ⁴¹ qui prius simulaverant fugam, versa facie fortius resistebant. Quod cum viderent filii Benjamin, in fugam versi sunt, ⁴² et ad viam deserti ire cæperunt, illuc quoque eos adversariis persequentibus: sed et hi, qui urbem succenderant, occurrerunt eis. ⁴³ Atque ita factum est, ut ex utraque parte ab hostibus cæderentur, nec erat ulla requies morientium. Ceciderunt, atque prostrati sunt ad orientalem plagam urbis Gabaa. ⁴⁴ Fuerunt autem qui in eodem loco interfecti sunt, decem et octo millia viro- rum, omnes robustissimi pugna-

slapčiose vietose, kad paėmė miestą, sukurtu ugnį kaip ženkla, idant, kilstant augšty- nams, parodytu miestą esant paimtą. ³⁹ Kuomet tai pamatė Izraėlio sunys, kurie dalyvavo pačiame mušyje, (nes Benjamin- no sunys manė, juos bėgant, to- dėl smarkiaus vijosi ir buvo už- mušę iš jų kariuomenės trisde- šimtis vyrų), ⁴⁰ ir išvydo lyg- kad dumų šulą kilstant iš mie- sto, taipogi Benjaminas pažvel- gė atgal ir suprato, kad miestas paimtas ir kad liepsnos kilsta augšty- n; ⁴¹ tuomet tie, kurie pirma buvo apsimetę bėgančiais, apsigrižę ėmė drąsiaus priešin- ties. Tai pamatę Benjamin- no sunys leidosi bėgti ⁴² ir ėmė trauk- ties prie tyrumos kelio, prie- šams taipogi tenai juos besive- jant; be to juos pasitiko taipogi tie, kurie buvo padegę miestą. ⁴³ Taigi, atsitiko taip, kad jie buvo neprietelių mušami iš abie- jų pusių ir nebuvo paliaubos žudime. Jie krito ir buvo ištie- sti šaly Gabaos miesto rytų šo- ne. ⁴⁴ Užmuštųjų gi toje vieto- je buvo aštuoniolika tukstančių vyrų visi drąsiausi kovotojai.

dami), nes pasitikėjo tais, kurie buvo paslėpti prie Gabaos. Taigi, čionai dar nekalbama apie Benjamin- no sunų bėgimą atgal; apie tai bus pasakyta žem. 41. e. — (37-41) *Tuomet šitie...* Ebr. t.: „buvusieji slapčiose vietose skubiai įsiveržė į Gabaa, ją paėmė ir išmušė visą miestą kalavijo ašmenimis. ³⁹ Buvo gi paskirtas laikas tarp Izraėlitų (kad liautusi bėgę nuo Benjamin- no sunų) ir jų, kurie buvo paslėpti, kad paleistu augšty- n dumų ženklą iš mie- sto. ⁴⁰ Ir Izraėlitai apsigrižo kovoje, Benjaminas gi ėmė užmušinėti iš Izraėlitų tarpo ir užmušė apie tris dešimtis vyrų, nes manė: Ištikrųjų apgalimi jie mūsų akyvaizdoje kaip ir pirmoje kovoje. ⁴⁰

Ir ženklas ėmė kilti nuo miesto, dumų šulas, ir Benjaminas pažvelgė atgal, ir štai visas miestas degė, kildamas į padanges. ⁴¹ Taigi, Izraėlitai apsigrižo. o Benjaminas sumišo, nes matė nelaimę prieš save pasididius. Iš ebr. t. paaiškėja, kad šitame trečiame susirėmime tris de- šimtis iš Izraėlitų krito tik tuomet, kada jie pamatę padegtą miestą, nebebėgo to- liaus nuo Benjamin- no kariuomenės. bet ėmė drąsiai priešintis ir galop patįs juos vyti — (42) *Tyrumos*: kuri buvo tarp Gabaos ir Jėriko. — (43) *Taigi, atsiti- ko...* Ebr. t.: Jie apsupo Benjaminą, jį sekė nuo Nokhos, vijosi jį iki Gabaos šo- nui rytų pusėje. — (45) *Remonu*. Rasi

tores. ⁴⁵ Quod cum vidissent, qui remanserant de Benjamin, fugerunt in solitudinem: et pergebant ad petram, cujus vocabulum est Remmon. In illa quoque fuga palantes, et in diversa tendentes, occiderunt quinque millia virorum. Et cum ultra tenderent, persecuti sunt eos, et interfecerunt etiam alia duo millia. ⁴⁶ Et sic factum est, ut omnes qui ceciderant de Benjamin in diversis locis, essent viginti quinque millia, pugnatores ad bella promptissimi. ⁴⁷ Remanserunt itaque de omni numero Benjamin, qui evadere, et fugere in solitudinem potuerunt, sexcenti viri: sederuntque in petra Remmon mensibus quatuor. ⁴⁸ Regressi autem filii Israel, omnes reliquias civitatis a viris usque ad jumenta gladio percusserunt, cunctasque urbes et viculos Benjamin vorax flamma consumpsit.

Caput XXI. ¹ Juraverunt quoque filii Israel in Maspha, et dixerunt: Nullus nostrum dabit filiis Benjamin de filiabus suis uxorem. ² Veneruntque omnes ad domum Dei in Silo, et in conspectu ejus sedentes usque ad vesperam, levaverunt vocem, et magno ululatu cœperunt flere, dicentes: ³ Quare Domine Deus Israel factum est hoc malum in populo tuo, ut hodie una

⁴⁵ Tai pamatę likusieji iš Benjamino bėgo į tyrumą ir skubinosi pasiekti uolą, kuri vadinas Remonu. Kadangi tame bėgime jie buvo išsiskirstę ir bėgo į visas puses, buvo jų išmušta penki tukstančiai vyrų. O kada jie bėgo dar toliaus, anie juos vijosi ir užmušė vėl kitu du tukstančiu. ⁴⁶ Ir taip atsitiko, kad visų kritusiųjų iš Benjamino įvairiose vietose buvo dvidešimt penki tukstančiai kovotojų, tinkamiausių kareiviams. ⁴⁷ Taigi, iš viso Benjamino skaitliaus tų, kurie ištruko ir galėjo nubėgti į tyrumą, buvo šeši šimtai vyrų. Jie pasiliko ant Remono uolos keturis mėnesius. ⁴⁸ Sugrižę Izraelio sunus ištiko kalavijų visa, kas buvo likę mieste, žmones ir galvijus, o visus Benjamino miestus ir sodžius sunaikino visa prarijanti liepsna.

21. perskyrimas. ¹ Izraelio sunus buvo taipogi prisiekę Maspoje ir sakė: Neivienas iš mūsų neduos Benjamino sunums pačios iš savo dukterų. ² Jie visi atėjo prie Dievo namų į Silą ir sėdėdami jo akyvaizdoje iki vakarui pakėlė balsą ir ėmė verkti su didžiu dejavimu, ir sakė: ³ Kodėl, Viešpatie, Izraelio Dieve, įvyko ta nelaimė tavo tautoje, kad šiandien atima-

ta vieta dabar vadinasi Rammun, į rytus nuo Bėtelio. — *O kada jie bėgo...* Ebr. t.: ir jie juos vijosi iki Gideomui. Kame buvo ta vieta, dabar nežinia. — (47) *Tai gi iš viso...* Ebr. t. šitos eil. tekstas prasideda taip: ir jie matė, ir bėgo į tyrumą prie Remono uolos. — (48) *Sugrižę gi...* Ebr. t.: ir Izraelio vyrai sugrižo prie Benjamino sunų (kurie dar buvo jų ribose), juos ištiko kalavijo ašmenimis, nuo

gyvenamojo miesto iki galvijų ir visa, kas buvo rasta, o visus miestus, kuriuos rado, sudegino ugnimi.

(21, 1) *Buvo taipogi prisiekę Maspoje:* kuomet tenai buvo susirinkusios visos giminės. Vž. aug. 20, 1. — (2) *Prie Dievo namu.* Ebr. t.: į Bėtelį; žodžiai: „į Silą“ ir čionai Vulgatos priedas. Vž. aug. 20, 18. — (3) *Kodėl.* Vienos giminės praradimas buvo didi nelaimė visai tautai,

tribus auferretur ex nobis? ⁴ Altera autem die diluculo con-surgentes, extruxerunt altare: obtuleruntque ibi holocausta, et pacificas victimas, et dixerunt: ⁵ Quis non ascendit in exercitu Domini de universis tribubus Israel? Grandi enim juramento se constrinxerant, cum essent in Maspha, interfici eos, qui de-fuissent. ⁶ Ductique penitentia filii Israel super fratre suo Ben-jamin, cœperunt dicere: Ablata est tribus una de Israel. ⁷ Unde uxores accipient? omnes enim in commune juravimus, non da-turos nos his filias nostras. ⁸ Idcirco dixerunt: Quis est de universis tribubus Israel, qui non ascendit ad Dominum in Maspha? Et ecce inventi sunt habitatores Jabes Galaad in illo exercitu non fuisse. ⁹ (Eo quo-que tempore cum essent in Si-lo, nullus ex eis ibi repertus est).

¹⁰ Miserunt itaque decem milia viros robustissimos, et præ-ceperunt eis: Ite, et percutite habitatores Jabes Galaad in ore gladii, tam uxores quam parvu-los eorum. ¹¹ Et hoc erit quod observare debebitis: Omne gene-ris masculini, et mulieres, quæ cognoverunt viros, interficite, virgines autem reservate. ¹² In-ventæque sunt de Jabes Galaad quadringentæ virgines, quæ ne-

ma iš mūsų viena giminė? ⁴ Ki-tą gi dieną, atsikėlę švintant, jie pastatė altorių, atnašavo te-nai deginamasias aukas ir dėko-jimo aukas ir tarė: ⁵ Kas iš vi-sų Izraelio giminų nebuvo iš-ėjęs Viešpaties kariuomenėje? Nes jie budami Maspoje buvo apsiėmę su didžia prisieka už-mušti tuos, kurie nebutu buvę draug. ⁶ Dabar Izraelio sunęs, gailėdamiesdėlei savo brolio Ben-jamino, ėmė kalbėti: Atimta vie-na giminė iš Izraelio; ⁷ kur jie ims pačių? nes visi draug pri-siekėme, kad jiems neduosime savo dukterų. ⁸ Todėl jie ta-rė: Kas yra iš visų Izraelio gi-minų, kurs neėjo prie Viešpa-ties į Maspą? Ir štai atrasta, kad Galaado Jabės gyventojai nebu-vę anoje kariuomenėje. ⁹ (Taipo-gi tuo metu, kada jie buvo Si-le, tenai nerasta nei vieno iš jų).

¹⁰ Taigi, jie siuntė dešimti tukstančių drąsiausių vyrų ir jiems įsakė: Eikite ir užmuški-te Galaado Jabės gyventojus ka-lavijo ašmenimis, taip jų pačias kaip ir vaikus. ¹¹ Ir štai, ko jūs privalote laikyties: Užmuškite visus vyriškosios lyties, taipogi moteriškes pažinojusias vyrus, mergaites gi palikite gyvas. ¹² Ir buvo rasta keturi šimtai mer-gaičių, kurios nepažinojo vyro

nes ji darėsi nebe pilna; todėl Izraelitai nesidžiaugia savo apgalėjimu, bet rauda. — (5) *Kas iš visų...* Izraelitai randa vie-ną būdą duoti Benjamino sunams pačių, neperžengdami stačiai savo prisiekos. Kas nedalyvavo kareje, tie rodėsi esą ša-lininkai Benjamino, todėl verti buvo bau-smės. — (8) *Galaado Jabės*. Taip vadino-si žymiausias Manaso giminės miestas ana-pus Jordano Galaado krašte. — (9) *Tai-*

pogi tuo metu, kada jie buvo Sile. Tų žodžių nėra ebr. t.

(10) *Dešimtį*. Ebr. t. ir kituose verti-muose: dvyliką. — *Išmuškite*. Ebr. *tha-charimu*, taigi, ant miesto gyventojų me-tamas iškeikimas. Plg. Kun. 27, 28. 29.

— (11) *Mergaites palikite gyvas*. Vul-gatos priedas; yra tai išvedimas iš kon-teksto žodžių. — (12) *Į Silą*. Kolei iš-siųstasis kariuomenės burs pasiekė Ga-

scierunt viri thorum, et adduxerunt eas ad castra in Silo, in terram Chanaan. ¹³ Miseruntque nuntios ad filios Benjamin, qui erant in petra Remmon, et praeceperunt eis, ut eos susciperent in pace. ¹⁴ Veneruntque filii Benjamin in illo tempore, et datae sunt eis uxores de filiabus Jabes Galaad: alias autem non repererunt, quas simili modo traderent.

¹⁵ Universusque Israel valde doluit, et egit poenitentiam super interfectione unius tribus ex Israel. ¹⁶ Dixeruntque majores natu: Quid faciemus reliquis, qui non acceperunt uxores? omnes in Benjamin feminæ conciderunt, ¹⁷ et magna nobis cura, ingentique studio providendum est, ne una tribus deleatur ex Israel. ¹⁸ Filias enim nostras eis dare non possumus, constricti juramento et maledictione, qua diximus: Maledictus qui dederit de filiabus suis uxorem Benjamin. ¹⁹ Ceperuntque consilium, atque dixerunt: Ecce solemnitatis Domini est in Silo anniversaria, quæ sita est ad septentrionem urbis Bethel, et ad orientalem plagam viæ, quæ de Bethel tendit ad Sichimam, et ad meridiem oppidi Lebona. ²⁰ Præceperuntque filiis Benjamin, atque dixerunt: Ite, et latitate in vineis. ²¹ Cumque videritis filias Silo ad

patalo ir jas atvesta stovyklon i Silą Kanaano žemėje. ¹³ Pas-kui jie siuntė pasiuntinius pas Benjamins sunus, buvusius ant Remono uolos, su įsakymu apskelbti, kad juos priims ramiai. ¹⁴ Tuomet Benjamins sunų atėjo, ir jiems duota pačių iš Galaado Jabės dukterų, kitų gi nerado, kurias butu galėję atiduoti lygiu budu.

¹⁵ Visam Izraeliui buvo labai skaudu, ir jis gailėjosi, kad buvo užmušta viena giminė iš Izraelio. ¹⁶ O vyresnieji tarė: Ką padarysime su likusiais, kurie negavo pačių? Visos moteris Benjamine krito, ¹⁷ o mums reikia labai pasirupinti ir pasistengti, kad viena giminė nebūtų išnaukinta iš Izraelio; todėl savo dukterų, mes negalime jiems duoti, nes esame surišti prisieka ir prakeikimu, kurį ištarėme: Prakeiktas teesie, kas duotu iš savo dukterų pačią Benjaminui. ¹⁹ Taigi, jie padarė tokį nutarimą ir sakė: Štai, metinė Viešpaties iškilmė Sile, kurs yra į šiaurę nuo Bėtėlio miesto ir rytų šone nuo kelio, einančio iš Bėtėlio Sikėman, ir į pietus nuo Lebonos miesto. ²⁰ Jie įsakė Benjamins sunams ir tarė: Eikite ir pasislėpkite vynuogynuose, ²¹ o pamatę Silo dukteris, išeinan-

laado Jabę ir iš ten sugrįžo, Izraelitai saskubo perkelti savo stovyklą iš Bėtėlio į Silą. — *Kanaano žemėje*: šiapus Jordano, o ne anapus kaip Galaado Jabė. — (13) *Su įsakymu*... Kaikurie ebr. t. verčia taip: ir tie jiems (Benjamins sunams) šaukė: Ramybė. — (14) *Atėjo*: sugrįžo į savo dalį.

(15) *Visam Izraeliui*... Ebr. t.: ir tau-tai buvo skaudu dėl Benjamins, nes

Viešpats buvo padaręs plyšį tarp Izraelio giminų. — (17) *O mums reikia*... Ebr. t. eil. prasideda kitaip: „ir jie tarė: tegul paveldėtoji dalis pasilieka Benjaminui“. Izraelitai nemano imti sau ką nors iš Benjamins dalies. — (19) *Kurs yra į šiaurę*... Anot laikurių aiškintojų, griežtas aprašymas Silo vietos buvęs padarytas Benjamins sunams, kad jie pigiai jį rastų; anot kitų gi, tai esąs paskesniųjų laikų prie-

ducendos choros ex more procedere, exite repente de vineis, et rapite ex eis singuli uxores singulas, et pergite in terram Benjamin. ²² Cumque venerint patres earum, ac fratres et adversum vos queri cœperint, atque iurgari, dicemus eis: Miseremini eorum: non enim rapuerunt eas jure bellantium atque victorum, sed rogantibus ut acciperent, non dedistis, et a vestra parte peccatum est. ²³ Feceruntque filii Benjamin, ut sibi fuerat imperatum: et juxta numerum suum rapuerunt de his, quæ ducebant choros, uxores singulas: abieruntque in possessionem suam ædificantes urbes, et habitantes in eis. ²⁴ Filii quoque Israel reversi sunt per tribus, et familias in tabernacula sua. In diebus illis non erat rex in Israel: sed unusquisque quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat.

čias pagal paprotį į šokius, išeikite umai iš vynuogynų ir pasigaukite iš jų kiekvienas po vieną pačią ir traukkitės į Benjaminą žemę. ²² Kuomet jų tėvai ir broliai ateis ir ims ant jų skųsties ir barties, mes jiems sakysime: Pasigailėkite jų, nes jie jas pagavo ne kovojančių teisėmis ir ne kaip pergalėtojai, bet dėlto kad prašantiems, idant jiems būtų valia jas vesti, jų nedavėte; užtat ir kalčia yra iš jų pusės. ²³ Benjaminai sunų padarė, kaip jiems buvo įsakytą, ir pagal savo skaitlių pasigavo sau iš jų, kurios dalyvavo šokiuose po vieną pačią, ir nuėjo į savo paveldėtają dalį, kame atstatė sau miestus ir juose gyveno. ²⁴ Taipogi Izraelio sunų sugrįžo giminėmis ir šeimynomis į savo šėtras. Anuo metu nebuvo Izraelyje karaliaus, bet kiekvienas tai darė, kas jam rodėsi gera.

das. — (22) *Pasigailėkite.* Ebr. t. galima taip išversti: padovanokite jas mums vyresniesiems, kurie tą dalyką sumanėme, nes mes ne kiekvienam ėmėme pačią kovoje; kadangi jūs jiems jų nedavėte, todėl dabar imkite kaltbę ant savęs. —

Kovojančių teisėmis: kuriuos būtų galima užpulti su ginklais ir nubausti. — (24) *Taipogi Izraelio...* Ebr. t.: Ir Izraelio sunų išvaikščiojo anuo metu ištėn, kiekvienas į savo giminę ir šeimyną, ir išėjo iš ten kiekvienas į savo paveldėtają dalį.

RUTOS KNYGA.

IVEDIMAS.

1. Trumputėje Rutos vardu vadinamoje knygelėje pasakojama, kaip viena Moabitė Ruta, ištekėjusi į žydų šeimyną, taip su ja susivienijo, kad ir vyrui mirus nepanorėjo atsiskirti nuo savo uošvės, bet draug su ja atvyko į jos tėviškę, Betliejų, čionai ją šelpė savo darbu ir susilaukė gausaus užmokesnio už savo dorybes, ištekėdama antrą sykį už vieno iš savo mirusio uošvio Elimeleko giminių, vardu Boožo, ir tuo budu tapo ne tik išrinktosios tautos sąnariu, bet ir pramote Izraelio karaliaus Dovo.

Rutos knygelė teisingai skaitosi Teisėjų knygos dalimi ir trečiuoju jos priedu. Tą nuomonę patvirtina jau pirmieji jos žodžiai („Kuomet viršininkais buvo teisėjai, vieno iš teisėjų dienose“), panašus į Teisėjų knygos priedų žodžius („Anose dienose nebuvo Izraėlyje karaliaus“), nes jie nurodo, kad Rutos knyga savo turiniu pridera prie

teisėjų laikų; be to, jos tikslas labai panašus į Teisėjų knygos tikslą, nes kaip tenai taip ir čionai norėta parodyti, jog Viešpats visuomet suteikia savo malonę ne tik atgailą darantiems Izraelitams, bet maloniai priima ir apdovanoja savo gėrybėmis net ir tuos, kurie rodėsi visai toli esą nuo Dievo, kaip tik jie ima prie jo artinties ir glausties po jojo tėviškais sparnais. Todėl Rutos istorija papildo labai gražiai Teisėjų knygą, ypač jos priedus, kuriuose parodoma prie kokių nelaimių gali atvesti stabmeldystė ir doriškas ištvirkimas, nes čionai matome, priešingai, prie kokio palaiminto išaugstinimo atveda pasitikėjimas Viešpačiu ir jo meilė. Rutos knygos autorius, rašydamas savo veikalėlį, tikriausiai turėjo dar užmanymą suteikti tikrų žinių apie keletą karaliaus Dovo pranokėjų, kurie Dievo valia turėjo būti draug ir ateisiančiojo Atpirkėjo protėviais.

2. Iš pačios Rutos knygos visai aišku, kad Ruta gyveno Teisėjų laikais. Kadangi Boozas, už kurio ištekęjo Ruta, buvo sunus Salmono, vedusio anot Mt 1, 5 moterystėn Raabą (vz Joz. 2, 1), todėl reikia spėti, kad Ruta gyveno ne paskutinių, bet pirmųjų Teisėjų laikais. Jei Teisėjų knygą yra parašęs Samuelis, tai jis reikia taipogi skaityti ir Rutos veikalėlo autoriumi. Rašydamas apie seniai

įvykusį dalyką, jis be abejonės naudojosi ne tik padavime užsilikusiomis žiniomis, bet taipogi ir senesniais rašytais šaltiniais; todėl nėra jokių priežasčių abejoti apie pasakojamųjų dalykų tikrumą. Rutos knygelė parašyta tikriausiai tuomet, kada Samuelis, Dievui liepiant, buvo patepęs Dovidą, todėl žinojo jau, kad jam buvo skirta tapti Izraelio karaliumi.

1. Rutos apsigyvenimas Betliejuje.

Caput I. ¹ In diebus unius judicis, quando judices præerant, facta est fames in terra. Abiitque homo de Bethlehem Juda, ut peregrinaretur in regione Moabitide cum uxore sua, ac duobus liberis. ² Ipse vocabatur Elimelech, et uxor ejus Noemi: et duo filii, alter Mahalon, et alter Chelion, Ephrathæi de Bethlehem Juda. Ingressique regionem Moabitudem, morabantur ibi. ³ Et mortuus est Elimelech maritus Noemi: remansitque ipsa cum filiis. ⁴ Qui acceperunt uxores Moabitidas, quarum una

1. perskyrimas. ¹ Kuomet viršininkais buvo teisėjai, vieno iš teisėjų dienose pasidarė žemėje badas. Tuomet vienas žmogus iš Judo Betliejaus nuėjo su savo pačia ir su dviem sunum apsigyventų kaip ateivis Moabitų krašte. ² Jis vadinosi Elimelečas, jo pati. Noėmė, vienas iš dviejų jo sūnų Mahalonas, kitas gi Kelionas. Jie buvo Efratiečiai iš Judo Betliejaus. Atėję į Moabitų kraštą jie tenai pasiliko. ³ Noėmės vyras Elimelečas mirė, ir ji pasiliko viena su dviem sunum. ⁴ Tuodu vedė

1, 1-22. Kilus Teisėjų laikais badui, vienas Betliejietis Elimelečas iškeliauja su savo šeimyna Moabitų kraštan, kame miršta jis pats ir abudu jo sunu; kadan gi Elimeleko našlė Noėmė nori grįžti savo tėvynėn, todėl rengėsi keliauti draug su ja ir abidvi jos marti, bet viena iš jų Orpa paklauso uošvės patarimo ir grįžta pas savuosius, kita gi Ruta lydi toliaus pasenusią savo vyro motiną ir apsigyvena draug su ja Betliejuje.

(1, 1) *Kuomet viršininkais...* Laikas nurodomas labai apskritai, tečiau žinant, kad Boozas buvo sunus Salmono, kurs vedė moterimi Raabą, reikia spėti, kad visi Rutos knygoje pasakojami dalykai įvyko neperdaug ilgai trukus po Jozuės mirties. — *Vieno iš teisėjų.* Tų žodžių nėra ebr. t. — *Pasidarė žemėje:* šiaip

Jordano. — *Judo Betliejaus.* Kitas Betliejus buvo Zabulono ribose. Vz. Joz. 19, 15; Teis. 12, 8. — *Apsigyventų kaip ateivis:* taip pat kaip kitados darė Abromas ir Izaokas. Plg. Prad. 12, 10; 26, 1. — *Moabitų krašte:* anapus Jordano į pietus nuo Arnono upelio. — (2) *Efratiečiai.* Spėjama, kad senobinis Betliejaus miesto vardas buvęs Efrata ir jo gyventojai vadinęs Efratiečiais. — (4) *Vedė pačias Moabites.* Tokios moterystės buvo priešingos Mozės įstatymo dvasiai. Du Elimeleko sunu tečiau galėjo teisintis reikalu, juo labiau, kad Moabites, įeidamos Izraelitų šeimynon, priėmė be abejonės ir jos tikėjimą į vieną tikrąjį Dievą. Anot 4, 10 Ruta buvo Mahalono pati, Orpa gi Keliono.

vocabatur Orpha, altera vero Ruth. Manseruntque ibi decem annis, ⁵ et ambo mortui sunt, Mahalon videlicet et Chelion: remansitque mulier orbata duobus liberis ac marito.

⁶ Et surrexit ut in patriam pergeret cum utraque nuru sua de regione Moabitude: audierat enim quod respexisset Dominus populum suum, et dedisset eis escas. ⁷ Egressa est itaque de loco peregrinationis suæ, cum utraque nuru: et jam in via revertendi posita in terram Juda, ⁸ dixit ad eas: Ite in domum matris vestræ, faciat vobiscum Dominus misericordiam, sicut fecistis cum mortuis et mecum. ⁹ Det vobis invenire requiem in domibus virorum, quos sortituræ estis. Et osculata est eas. Quæ elevata voce flere cœperunt, ¹⁰ et dicere: Tecum pergemus ad populum tuum. ¹¹ Quibus illa respondit: Revertimini filiæ meæ, cur venitis mecum? num ultra habeo filios in utero meo, ut viros ex me sperare possitis? ¹² Revertimini filiæ meæ, et abite: jam enim senectute confecta sum, nec apta vinculo conjugali: etiam si possem hac nocte concipere, et parere filios, ¹³ si eos expectare velitis do-

pačias Moabites, kuriųdviejų viena vadinosi Orpa, kita gi Rūta. Juodu tenai gyveno dešimtį metų, ⁵ ir abudu numirė, tai yra, Mahalonas ir Kelionas; taip moteriškė pasiliko netekusi dviejų sūnų ir vyro.

⁶ Ji pakilo, kad su abiem savo marčiom eitu iš Moabitų krašto tėvynėn, nes buvo girdėjusi, kad Viešpats pažvelgęs į savo tautą ir jiems davęs maisto. ⁷ Taigi, ji išėjo iš savo keleivystės vietos su abiem marčiom, ir jau grįždama keliu į Judo žemę ⁸ jomdvim tarė: Eikita į savo motinos namus, o Viešpats judviejms tesuteikia mielaširdystę, kaip judvi padarėta su numirusiais ir su manim. ⁹ Viešpats teduodie judviejms rasti atilsą namuose vyrų, kuriuos gausita, ir ji jiedvi pabučiavo. Bet jiedvi, pakėlusį balsą, ėmė raudoti ¹⁰ ir sakė: Eisiva su tavim pas tavo tautą. ¹¹ Ji jomdviejms atsakė: Grįžkita, mano dukteris, ko einata su manim? argi aš dar turiu daugiaus sūnų savo išciuje, kad galėtumėta iš manęs tikėtis vyrų? ¹² Grįžkita, mano dukteris, ir eikita sau, nes aš jau labai pasenusi ir nebetinku moterystės ryšiams, o jei aš ir galėčiau šią naktį pradėti ir pagimdyti sūnų, ¹³ jei jų norėtu-

(6) Kad Viešpats pažvelgęs į savo tautą. Nurodoma priežastis, kodėl Noėmė nutarė grįžti tėvynėn. Ji tai darė dėlto, kad išgirdo Viešpatį vėl suteikiant savo malonių išrinktajai tautai. Be to Noėmės širdyje turėjo atsiliepti ir savo krašto išsiilgimas. — (7) Ji išėjo iš... Noėmė rasi manė, kad dvi marti, parodydami savo pulankumą, nori ir ją tik palydėti per savo kraštą. — (8) Į savo motinos namus. Minimi ne tėvo, bet motinos namai, nes dukteris paprastai pasilikdavo motinų drau-

gystėje. — Tesuteikia mielaširdystę: duodamas visupirma ramybę gimdytojų namuose, o paskui ir antrą ištekėjimą už vyro. — (9) Pabučiavo. Tai buvo atsišveikinimo ženklas. — (11) Argi aš dar turiu... Noėmė turi mintyje lėvirato įstatą, kurs reikalavo, kad mirusio be vaikų brolio pačią vestu kitas brolis ar gimnaitis (vz. Prad. 38, 8; Atk. 25, 5), ir patėmija, kad ji nebeturi ir nebegali turėti daugiaus sūnų. — (13) Jei jų norėtumėta... Ebr. t.: argi todėl lauksita, kolei

nec crescant, et annos pubertatis impleant, ante eritis vetulæ quam nubatis. Nolite, quæso, filiæ meæ: quia vestra angustia magis me premit et egressa est manus Domini contra me. ¹⁴ Elevata igitur voce, rursum flere cœperunt, Orpha osculata est socrum, ac reversa est: Ruth adhæsit socruis uæ. ¹⁵ Cui dixit Noemi: en reversa est cognata tua ad populum suum, et ad deos suos, vade cum ea. ¹⁶ Quæ respondit: Ne adverseris mihi ut relinquam te et abeam: quocumque enim perrexeris, pergam: et ubi morata fueris, et ego pariter morabor. Populus tuus populus meus, et Deus tuus Deus meus. ¹⁷ Quæ te terra morientem suscepit, in ea moriar: ibique locum accipiam sepulture. Hæc mihi faciat Dominus, et hæc addat, si non sola mors me et te separaverit. ¹⁸ Videns ergo Noemi, quod obstinato animo Ruth decrevisset secum pergere, adversari noluit, nec ad suos ultra reditum persuadere: ¹⁹ profectæque sunt simul, et

mėta laukti, kolei užaugs ir ateis į vyrų amžį, judvi jau busita senelės, pirma negu ištėkė-sita. Taigi, nedarykita taip, mano meldžiamosios dukteris, nes judviejų suspaudimas dar labiaus mane slėgia, ir Viešpaties ranka išėjo prieš mane. ¹⁴ Taigi, jiedvi, pakėlusi balsą, vėl ėmė verk-ti. Orpa pabučiavo uošvę ir sugrižo, bet Ruta pasiliko su savo uošve. ¹⁵ Noėmė jai tarė: Štai tavo brolienė sugrižo pas savo tautą ir pas savo dievus; eik draug su ja. ¹⁶ Bet ji atsakė: Nesipriešink man, kad aš turėčiau tave apleisti ir nueiti, nes kur tik tu eisi, eisiu ir aš; ir kame pasiliksi, pasiliksiu lygiai ir aš. Tavo tauta bus mano tauta, ir tavo Dievas bus mano Dievas. ¹⁷ Kuri žemė priims tave numirusią, ir aš joje mirsiu, ir tenai gausiu laidotu-vių vietą. Tai tepadaro man Viešpats ir tai teprideda, jei ne viena tik mirtis atskirs mane nuo tavęs. ¹⁸ Taigi, Noėmė, matydama, kad Ruta buvo tvirtai nutarusi eiti draug su ja, nenorėjo priešinties ir daugiau įkalbinėti, kad grįžtu pas savuosius. ¹⁹ Taip jiedvi ėjo draug ir at-

užangs, argi dėlto sulaikysita save, kad nebutumėta su vyrų? — *Nes judviejų suspaudimas...* Ebr. t.: nes man labai kartu (nemalonu), labiaus negu judviem. — (14) *Orpa pabučiavo uošvę*: atsisveikindama su jaja. — *Ruta pasiliko*. Meilė uošvės pas Rutą buvo didesnė už ypatingos laimės troškimą. — (15) *Pas savo dievus*. Ebr. t. galima išversti: ir pas savo Dievą. Visų yra vienas Dievas, kurį Izraelitai turėjo garbinti, taip kaip buvo pamokyti Mozės įstatymu, kitos gi tautos tuo budu, koks jiems turėjo būti žinomas iš pradinio apreiškimo; garbinamas Izraelitų apeigomis jis vadinasi Izraelio Dievu, garbinamas gi kitų tautų apeigomis

jis galėjo būti pavadintas pvd. Moabitų Dievu. Bet čionai Noėmė rasi klaidingai manė, kad pagonis, žinodami tik netikrus dievus, privalo juos taip garbinti, kaip Izraelitai garbino Viešpatį. — (16) *Nes kur tu eisi...* Meilė Noėmės pas Rutą taip didelė, kad jokios kliūtys negali atskirti nuo uošvės. — (17) *Tai tepadaro...* Sutrupinti prisiekos žodžiai, tarsi būtų pasakyta: Tegul Viešpats siūncia ant manęs visokias nelaimes ir jųjų skaitlių tepadaugina, jei aš neišpildysiu savo žodžių. Ruta čionai prisiekia Jahvės vardu. Plg. 1 Kar. 3. 17. — (18) *Nebenorėjo priešinties...* Ebr. t. trumpiau: liovėsi į kalbėjus. — (19) *Štai ta Noėmė*.

venerunt in Bethlehem. Quibus urbem ingressis, velox apud cunctos fama percrebruit: dicebantque mulieres: Hæc est illa Noemi. ²⁰ Quibus ait: Ne vocetis me Noemi (id est, pulchram) sed vocate me Mara (id est, amarā) quia amaritudine valde replevit me Omnipotens. ²¹ Egredsa sum plena, et vacuum reduxit me Dominus. Cur ergo vocatis me Noemi, quam Dominus humiliavit, et afflixit Omnipotens? ²² Venit ergo Noemi cum Ruth Moabitide nuru sua, de terra peregrinationis suæ: ac reversa est in Bethlehem, quando primum hordea metebantur.

vyko Betliejun. Jomdvien atėjus į miestą, veikiai pasklydo pas visus garsas, ir moteriškės sakė: Štai, ta Noėmė. ²⁰ Ji joms sakė: Nebevadinkite manęs Noėme (tai yra gražioji), bet vadinkite mane Mara (tai yra karčioji), nes Visagalis labai mane pripildė kartumu. ²¹ Išėjau pilna, ir Viešpats atvedė mane atgal tuščią. Kam tat vadinate Noėme mane, kurią Viešpats pažemino ir Visagalis prispaudė? ²² Taip tat Noėmė su savo marčia Ruta Moabite atėjo iš savo keleivystės žemės ir sugrįžo Betliejun, kuomet ką tik buvo prasidėjus miežių pjutis.

2. Rutos ištekėjimas už Boožo.

Caput II. ¹ Erat autem viro Elimelech consanguineus, homo potens, et magnarum opum, nomine Booz. ² Dixitque Ruth Moabitis ad socrum suam: Si jubes, vadam in agrum, et colligam spicas, quæ fugerint manus metentium, ubicumque clementis in me patris familias reperero gratiam. Cui illa respon-

2. perskyrimas. ¹ Jos gi vyras Elimelekas turėjo giminaitį, žmogų galingą ir labai turtingą, vardu Boožą. ² O Moabitė Ruta tarė savo uošvei: Jei liepsi, aš eisiu į lauką ir pasirinksiu varpų, kurios nepatenka į pjovėjų rankas, kame tik rasiu man maloningo šeimyninko mylistą. Ta jai atsakė: Eik, mano duktė.

Ebr. t. yra klausimas: Ar tai ta Noėmė? Anžis ir vargai buvo žymiai permainę jos išvaizdą, taip kad nebepigu buvo ji pažinti. Plg 3 Kar. 9, 37. Ebr. Noėmės vardas *No'omi* reiškia tą pat ką ir gražioji. — (20) *Tai yra gražioji... tai yra karčioji*. Vulgatos paaiškinimai. — (21) *Pilna*: su vyru ir su dviem sunum. — (21) *Pažemino*. Ebr. t.: liudijo prieš mane, t. y. pasirodė esąs ne mano pusėje. — (22) *Kuomet ką tik...* Miežių pjutis Palestinoje prasideda apie žydų Velykas, maž-daug balandžio pabaigoje.

longe jo akyse ir gauna gausią pašalpą (2, 1-23); patariant savo uošvei, Ruta prašo Boožą, kad jis kaip jo mirusio vyro giminaitis ją vestu moterimi pagal lėvirato įstatą; Boožas sutinka tai padaryti, jei kitas artimesnis giminaitis išsižadės tos teisės (3, 1-18); artimesniam giminaičiui nesutikus imti moterimi Rutos, ji išteka už Boožo (4, 1-12) ir pagimdo jam sūnų Obedą, kurio anukui Dovidui buvo lemta tapti žydų karaliumi (4, 13-22).

(2, 1) *Galingą ir labai turtingą*. Ebr. ž. *gibbor chail* sakomi paprastai apie drąsų karžygį (vz. Joz. 1, 14; Teis. 6, 12 ir k.); čionai gi jais išreiškiamas žmogaus turtingumas. — (2) *Pasirinksiu varpų...* Mozės įstatymu (vz. Kun. 19, 9; 23, 22; Atk. 24, 19) buvo įsakyta leisti betur-

2, 1—4, 22. Apsigyvenus Betliejuje Ruta eina pjuties metu varpų rinktų, pataiko į Boožo dirvą, dėlei savo dorybių randa ma-

dit: Vade filia mea. ³ Abiit itaque et colligebat spicas post terga metentium. Accidit autem ut ager ille haberet dominum nomine Booz, qui erat de cognatione Elimelech. ⁴ Et ecce, ipse veniebat de Bethlehem, dixitque messoribus: Dominus vobiscum. Qui responderunt ei: Benedicat tibi Dominus. ⁵ Dixitque Booz juveni, qui messoribus præerat: Cujus est hæc puella? ⁶ Cui respondit: Hæc est Moabitis, quæ venit cum Noemi, de regione Moabitude, ⁷ et rogavit ut spicas colligeret remanentes, sequens messorum vestigia: et de mane usque nunc stat in agro, et ne ad momentum quidem domum reversa est. ⁸ Et ait Booz ad Ruth: Audi filia, ne vadas in alterum agrum ad colligendum, nec recedas ab hoc loco: sed jungere puellis meis, ⁹ et ubi messuerint, sequere. Mandavi enim pueris meis, ut nemo molestus sit tibi: sed etiam si sitieris, vade ad sarcinulas, et bibe aquas, de quibus et pueri bibunt. ¹⁰ Quæ cadens in faciem suam et adorans super terram, dixit ad eum: Unde mihi hoc, ut invenirem gratiam ante oculos tuos, et nosse me dignareris peregrinam mulierem? ¹¹ Cui ille respondit:

³ Taigi, ji nuėjo ir rinko varpas paskui pjovėjus. Atsitiko gi, kad anas laukas priderėjo žmogui vardu Boozui iš Elimeleko giminės. ⁴ Ir štai, jis pats atėjo iš Betliejaus ir tarė pjovėjams: Viešpats su jumis. Tie jam atsakė: Viešpats tave tepalaimina. ⁵ Tuomet Boozas tarė jaunikačiui, kurs buvo pjovėjų pristovas: Keno šita mergaitė? ⁶ Tas jam atsakė: Tai yra Moabitė, kuri atėjo su Noėme iš Moabitų šalies; ⁷ ji prašė, kad jai būtų valia rinkties pasiliekančių varpų, sekant pjovėjų pėdomis; nuo ryto iki dabar ji pasilieka lauke ir net nei valandėlei nebuvo sugrįžus namon. ⁸ Tuomet Boozas tarė Rutai: Klausyk, mano duktė! neeik į kitą lauką rinktų ir nesitrauk iš šitos vietos, bet laikykieš mano tarnaičių. ⁹ Ir kur jos pjaus, eik paskui; nes aš įsakiau savo tarnams, kad neivienas tavęs nevargintu; o jei ištrokši, eik prie indų ir gerk vandens, kurį ir tarnai geria. ¹⁰ Ji puolus kniupsčia ant savo veido ir iki žemei nusilenkdama, jam tarė: Iš kur man tai, kad radau tavo akyse malonę ir kad teikies pažinti mane, svetimtautę moteriškę? ¹¹ Jis jai atsakė:

čiams rinkties pasiliekančių ant dirvos varpų; tečiau registi nevisi savininkai tą įsakymą užlaikydavo, kaip pasirodo iš Rutos žodžių: *kame tik rasiu man maloningo*.. ir iš 22. eil. — (3) *Atsitiko gi*: taip tą dalyką Dievo Apveizdai sutvarkant. — (4) *Viešpats su jumis*. Ebr. *Jahveh immakhem*. Tas pasveikinimas, priimtas katalikų bažnyčios ir nuolat skambas jos pamaldose, liudija, kaip giliai atmintis Viešpaties buvo įėjusi į Izraelitų gyvenimą ir papročius, o draug apie Boozo dievotumą. — (5) *Keno*... Bo-

ozas buvo girdėjęs apie Noėmės sugrįžimą draug su marčia, bet dar nebuvo jos matęs. — *Mergaitė*: janna moteriškė. — (7) *Net nei valandėlei*... Anot ebr. t.: ir tik trumpą laiką išėjosi palūpinėje (kurioje pjovėjai valgydavo ir puslėdavo). — (8) *Mano duktė*. Iš to atsiliepimo reiktu įvesti, kad Boozas buvo nevisai jaunas žmogus. — (9) *Ir kur jos pjaus*. Ebr. t.: tavo akis tebuna (atkreiptos) į lauką, kurį jie pjaus, ir eisi paskui jas. — (11) *Gimdytojus*. Ebr. t.: tėvą ir motiną. — *Kurios pirma nežinojai*: pas svetimą tau-

Nuntiata sunt mihi omnia, quæ feceris socrui tuæ pos mortem viri tui: et quod reliqueris parentes tuos, et terram in qua nata es, et veneris ad populum, quem antea nesciebas. ¹² Reddat tibi Dominus pro opere tuo, et plenam mercedem recipias a Domino Deo Israel, ad quem venisti, et sub cujus confugisti alas. ¹³ Quæ ait: Inveni gratiam apud oculos tuos domine mi, qui consolatus es me, et locutus es ad cor ancillæ tuæ, quæ non sum similis unius puellarum tuarum. ¹⁴ Dixitque ad eam Booz: Quando hora vescendi fuerit, veni huc, et comede panem, et intinge buccellam tuam in acetō. Sedit itaque ad messorum latus, et conghessit polentam sibi, comeditque et saturata est, et tulit reliquias. ¹⁵ Atque inde surrexit, ut spicas ex more colligeret. Præcepit autem Booz pueris suis, dicens: Etiamsi vobiscum metere voluerit, ne prohibeatis eam: ¹⁶ et de vestris quoque manipulis projicite de industria, et remanere permittite, ut absque rubore colligat, et colligentem nemo corripiat. ¹⁷ Collegit ergo in agro usque ad vesperam: et quæ collegerat virga cædens et excutiens, invenit hordei quasi ephi mensuram, id est, tres modios. ¹⁸ Quos portans reversa est in civitatem, et ostendit socrui suæ: insuper protulit, et dedit ei de

Man visa papasakota, ką esi padariusi savo uošvei, mirus tavo vyrui, ir kad palikai savo gimdytojus ir žemę, kurioje užgimei, ir atėjai pas tautą, kurios pirma nežinojai. ¹² Viešpats tau teatlygina už tavo pasielgimą, ir tegul atsiimsi pilną užmokesnį iš Viešpaties, Izraelio Dievo, pas kurį atėjai ir po kurio sparnais prisiglaudei. ¹³ Ji tarė: Radau malonę tavo akyse, mano pone, kurs mane paguodei ir prabylai į savo tarnaitės širdį. nors neesu lygi neivienai iš tavo tarnaičių. ¹⁴ Boozas gi jai tarė: Kuomet ateis metas valgyti, ateik čionai, valgyk duonos ir dažyk savo kšnelį uksuje. Tai gi, ji sėdosi šaly pjovėjų ir ėmė sau viralo; valgė ir pasisotino ir pasiėmė sau liekanas. ¹⁵ Pasakui ji atsikėlė, kad toliaus rinktu varpas. Boozas gi liepė savo tarnams ir tarė: Jei ji norėtu ir pjauti drang su jumis, nedrauskite jai, ¹⁶ o taipogi iš savo pėdų tyčiomis ši-tą pameskite ir palikite, kad rinktusi be drovos, ir renkančios neivienas tenebara. ¹⁷ Taigi, ji rinkosi lauke iki vakarui, ir ką buvo surinkusi išsikulo, daužydama lazda, ir rado miežių arti efos, tai yra, tris saikus. ¹⁸ Jais nešina, ji sugrįžo į miestą ir parodė savo uošvei; be to, išsiėmė ir jai davė iš savo valgio liekanų, kuriuo ji buvo pasisotinusi. ¹⁹ O jos uošvė jai tarė:

ta. — (12) *Po kurio sparnais...* Plg. Iš. 19, 4; Atk. 32, 11. Dievo sparnais čionai vadinasi jo Apveizda, globa. — (13) *Radau malonę...* Tikriaus: kad gi rasciau malonę... — *Nors neesu lygi...*: nes aš esu tik svetimtautė. — (14) *Ėmė sau viralo*. Ebr. t.: jis (t. y. Boozas) davė jai *qali*, t. y. keptų grūdų, kurie buvo pa-

prastas darbininkų valgis. — *Liekanas*: kas buvo likę iš jai paskirtos dalies. — (15) *Jei ji norėtu ir pjauti...* Geriaus anot ebr. t.: jei ji ir tarp pėdų norėtu rinkti, t. y. ten kame daugiausia nukritusių varpų. — (17) *Efos*. Efa lygi 38,8 (39,3) litrams (arti 10 gorčių). — *Tai yra, tris saikus*. Vulgatos paaikškinimas.

reliquiis cibi sui, quo saturata fuerat. ¹⁹ Dixitque ei socrus sua. Ubi hodie collegisti, et ubi fecisti opus? sit benedictus qui misertus est tui. Indicavitque ei apud quem fuisset operata: et nomen dixit viri, quod Booz vocaretur. ²⁰ Cui respondit Noemi: Benedictus sit a Domino: quoniam eandem gratiam, quam præbuerat vivis, servavit et mortuis. Rursumque ait: Propinquus noster est homo. ²¹ Et Ruth, Hoc quoque, inquit, præcepit mihi, ut tamdiu messoribus ejus jungerer, donec omnes segetes meterentur. ²² Cui dixit socrus: Melius est, filia mea, ut cum puellis ejus exeam ad metendum, ne in alieno agro quispiam resistat tibi. ²³ Juncta est itaque puellis Booz: et tamdiu cum eis messuit, donec hordea et triticum in horreis conderentur.

Caput III. ¹ Postquam autem reversa est ad socrum suam, audivit ab ea: Filia mea, quæram tibi requiem, et providebo ut bene sit tibi. ² Booz iste, cujus puellis in agro juncta es, propinquus noster est, et hac nocte aream hordei ventilat. ³ Lavare igitur, et ungere, et induere cultioribus vestimentis, et descende in aream: non te videat homo, donec esum potumque finierit. ⁴ Quando autem ie-

Kame šiandien rinkai ir kame dirbai darbą? Tebuna palaimintas, kas tavęs pasigailėjo! Ji jai pasisakė, pas ką buvo dirbusi, ir pasakė vyro vardą, kad jis vadinasis Boozas. ²⁰ Noėmė jai atsakė: Tegul jį Viešpats palaimina, nes jis tą pačią malonę, kurią buvo suteikęs gyviems, užlaikė ir mirusiems. Ir dar ji tarė: Tas žmogus yra mūsų giminaitis. ²¹ O Rūta tarė: Jis dar ir tai man įsakė, kad tolei laikyčiaus jo pjovėjų, kolei nebus nupjanti visi javai. ²² Uošvė jai tarė: Geriaus bus, mano duktė, kad išėisi su jo tarnaitėmis pjautų, idant svetimoje dirvoje kas nors tau nepasipriešintu. ²³ Taigi, ji laikėsi Boožo tarnaičių ir tolei su jomis pjovė, kolei miežiai ir kviečiai nebuvo sugaben- ti į kluonus.

3. perskyrimas. ¹ Sugrįžus gi pas savo uošvę, išgirdo iš jos: Mano duktė, įieškosiu tau atilsio ir pasirupinsiu, kad tau būtų gera. ² Tasai Boozas, kurio tarnaičių laikėsi lauke, yra mūsų giminaitis ir šių naktį vėto miežius klojime. ³ Taigi, apsiplauk, patepk save, apsivilk geresniais drabužiais ir nueik į klojimą, bet tegul tavęs žmogus nemato, kolei jis nepabaigs valgyti ir gerti. ⁴ Kuomet gi

— (20) *Nes jis tą pačią...* Iš tų žodžių pasirodo, kad Boozas seniaus šelpė Elimeleką. Ebr. t. reiktu išversti truputį kitaip: kadangi jis neatitolino savo malonės nuo gyvų ir mirusiųjų. — *Tas žmogus yra...* Ebr. t. dar pridėti žodžiai: jis iš mūsų išgelbėtojų tarpo, t. y. vienas iš tų giminių, kuriems pridera teisė imti moterimi mirusio be vaikų giminaičio našlę. Vz. Kun. 25, 25... Atk. 19, 1... 25, 5... — (22) *Pjautų.* Ebr. t.: rinktų.

(3, 1) *Sugrįžus...* Geriaus: ir ji grįždavo (kasnakt) pas savo uošvę. — *Atilsio.* Taip pavadinta moterystė. Dabartinis Rutos gyvenimas skurdė buvo pilnas neramumo. — (2) *Naktį vėto...* Šiltame Palestinos krašte nakties metas, pakilstant nedideliame vėjeliui, buvo tinkamiausias tam darbui. — (3) *Geresniais.* Nors to žodžio nėra ebr. t., bet jo reikalauja kontekstas. — *Tegul tavęs žmogus...* kad tuo budu prašalinus visoki įtarimą. — (4) *Kuomet*

rit ad dormiendum, nota locum in quo dormiat: veniesque et discooperies pallium, quo operitur a parte pedum, et projicies te, et ibi jacebis: ipse autem dicet tibi quid agere debeas. ⁵ Quæ respondit: Quidquid præceperis, faciam. ⁶ Descenditque in aream, et fecit omnia, quæ sibi imperaverat socrus.

⁷ Cumque comedisset Booz, et bibisset, et factus esset hilarior, issetque ad dormiendum juxta acervum manipulorum, venit abcondite, et discooperto pallio a pedibus ejus, se projecit. ⁸ Et ecce, nocte jam media expavit homo, et conturbatus est: viditque mulierem jacentem ad pedes suos, ⁹ et ait illi: Quæ es? Illaque respondit: Ego sum Ruth ancilla tua: expande pallium tuum super famulam tuam, quia propinquus es. ¹⁰ Et ille, Benedicta, inquit, es a Domino filia, et priorem misericordiam posteriore superasti: quia non es secuta juvenes pauperes, sive divites. ¹¹ Noli ergo metuere, sed quidquid dixeris mihi, faciam tibi. Scit enim omnis populus, qui habitat intra portas urbis meæ, mulierem te esse virtutis. ¹² Nec abnuo me propinquum, sed est alius me propinquior. ¹³ Quie-

eis gultų, įsitėmųk vietą, kurioje miega; paskui ateisi, atidengsi nuo jo kojų apsiaustą, kurio apsikloja, atsigulsi ir tenai gulėsi; jis gi tau pasakys, kas tau reikia daryti. ⁵ Ji atsakė: Visa, ką tik liepi, padarysiu. ⁶ Taigi, ji nuėjo į klojimą ir padarė visa, ką jai buvo liepusi uošvė.

⁷ Kada Boozas pavalgė ir atsigėrė, tapo linksmesnis ir nuėjo miegotų šaly pėdų kruvos, ji atėjo slapčia ir, atidengus apsiaustą nuo jo kojų, atsigulė. ⁸ O štai, jau vidurnaktyje žmogus pabudo ir nusigando, nes jis pamatė moteriškę, gulinčią prie savo kojų, ⁹ ir jai tarė: Kas tu? Ji gi atsakė: Aš esu tavo tarnaitė Ruta; ištiesk savo apsiaustą ant tavo tarnaitės, nes esi giminaitis. ¹⁰ O jis tarė: Palaiminta tu Viešpaties, o duktė; tu pirmąją savo mielaširdystę perviršijai paskesniaja, nes neėjai paskui jaunikačius beturčius arba turtingus. ¹¹ Nesibijok tat, bet ką tik man sakysi, tau padarysiu, nes visa tauta, gyvenanti mano miesto vartuose, žino tave esant dorą moteriškę. ¹² Aš neužsiginu esąs giminaitis, bet yra kitas artimesnis už mane. ¹³ Išsėkies šią naktį, o rytą

eis gultų... Javai buvo ant lauko toliaus nuo gyvenamųjų trobų, todėl Noėmė žinojo, kad savinukas pasiliks jų sergėti. — *Atidengsi nuo kojų...* Tai turėjo būti ženklas, kad Ruta įieško Boozo globos. Pakėlus nuo kojų apsiaustą, reikėjo laukti, kad Boozas atbus.

(8) *Nusigando...* Ebr. t. reiktu išversti: pasilenkė, kad geriaus maytu, kas guli prie jo kojų. — (9) *Ištiesk savo apsiaustą...* Ebr. t.: Imk tavo tarnaitę savo globon, nes tu esi artimiausis (go'el). — (10) *Tu pirmąją savo mielaširdystę...* Pirmoji Rutos mielaširdystė buvo atsidavimas

uošvei; antra gi didesnė — tai jos noras būti tikru ramsčiu ir toliaus savo uošvei, ypač gi jos rūpesnis laimėti savo mirusiam vyrui ainią. Tokią ainią lėvirato teisėmis ji galėjo turėti iš pasenusio Boozo, o ne ištekdama už ko nors iš jaunesnių vyrų, bet ne giminaičio. — (11) *Nesibijok tat.* Ebr. t. dar pridėta: mano duktė. Nors Ruta buvo svetimtautė Moabitė ir beturtė, bet ji labiau tiko moterystei, negu kitos, nes turėjo geriausį kraigtį savo dorybes. — (12) *Bet yra kitas...* Ne Boozas turėjo priedermę vesti Rutą moterimi, bet kitas artimesnis giminaitis,

sce hac nocte: et facto mane, si te voluerit propinquitatis jure retinere, bene res acta est: sin autem ille noluerit, ego te absque ulla dubitatione suscipiam, vivit Dominus: dormi usque mane. ¹⁴ Dormivit itaque ad pedes ejus, usque ad noctis abscessum. Surrexit itaque antequam homines se cognoscerent mutuo, et dixit Booz: Cave ne quis noverit quod huc veneris. ¹⁵ Et rursum, Expande, inquit, pallium tuum, quo operiris, et tene utraque manu. Qua extendente, et tenente, mensus est sex modios hordei, et posuit super eam. Quæ portans ingressa est civitatem, ¹⁶ et venit ad socrum suam. Quæ dixit ei: Quid egisti filia? Narravitque ei omnia, quæ sibi fecisset homo. ¹⁷ Et ait: Ecce sex modios hordei dedit mihi, et ait: Nolo vacuum te reverti ad socrum tuam. ¹⁸ Dixitque Noemi: Expecta filia donec videamus quem res exitum habeat: neque enim cessabit homo nisi compleverit quod locutus est.

Caput IV. ¹ Ascendit ergo Booz ad portam, et sedit ibi. Cumque vidisset propinquum præterire, de quo prius sermo habitus est, dixit ad eum: Declina paulispér, et sede hic: vocans eum nomine suo. Qui divertit,

išaušus jei jis norės tave pasi- likti giminystės teisėmis, bus gerai, o jei jis nenorės, aš be jokios abejonės tave paimsiu, kaip Viešpats yra gyvas. Mie- gok lyg rytui. ¹⁴ Taigi, ji mie- gojo prie jo kojų lig nakties pabaigai. Paskui ji atsikėlė, pir- ma negu žmonės galėjo vienas kitą pažinti, ir Boozas tarė: Sau- gokies, kad niekas nepatirtu, jog buvai čia atėjus. ¹⁵ Jis dar tarė: Ištiesk savo apsiaustą, ku- riuo esi apsidengusi, ir laikyk abiem rankom. Jai ištiesus ir laikant, jis atseikėjo šešis mie- žių saikus ir uždėjo ant jos. Jais nešina ji įjėjo į miestą. ¹⁶ Ir at-ėjo pas savo uošvę, kuri jai ta- rė: Ką padarei mano duktė? O ji jai papasakojo visa, ką jai bu- vo padaręs žmogus, ¹⁷ ir tarė: Štai, jis man davė šešis miežių saikus ir tarė: Nenoriu kad grįž- tumei tuščiomis rankomis pas tavo uošvę. ¹⁸ Noémė gi tarė: Palaukk, mano duktė, kolei ne- pamatysime, kuo tas dalykas pasibaigs, nes tas žmogus nesil- liaus, kolei neišpildys, ką yra pasakęs.

4. perskyrimas. ¹ ¹ Taigi, Bo- ozas nuėjo pas vartus ir tenai atsisėdė. O pamatęs praeinant giminaitį, apie kurį buvo augš- čiaus kalbėta, jam tarė: Eikš truputį čia ir sėskies, vadinda- mas jį jo vardu. Tasai priėjo ir

kurio tečiaus negalima buvo prieš jo no- rą priversti tai padaryti. Noémė norėjo aplenkti tą antrąjį rasi dėlto, kad žinojo jį neišpildysiant savo priedermės, arba tik- riaus dėlto, kad matė didesnę Boozo pa- lankumą Rutai. — (14) *Pirma negu žmo- nės...* Tai buvo padaryta, kad išvengus tuščių žmonių kalbų. — (15) *Atseikėjo šešis...* Ebr. t. neparodo aiškiaus, kiek miežių tąsyk davė Rutai Boozas. — Už-

dėjo ant jos: jai ant galvos, nes taip pa- prastai nešioja Rytų kraštuose visokias naštas. — *Jais nešina ji įjėjo.* Ebr. t.: jis įjėjo. Taigi ir Boozas sugrįžo Betliejun, kad tą pačią dieną pasikalbėtų su kitu giminaičiu apie Rutos ištekėjimą. — (18) *Palaukk...* Noémė tiki, kad dabar visas dalykas pasibaigs gerai, ir kad toje valan- doje nieko nebereikia daugiaus daryti.

(4. 1) *Nuėjo pas vartus.* Miesto vartai

et sedit. ² Tollens autem Booz decem viros de senioribus civitatis, dixit ad eos: Sedete hic. ³ Quibus sedentibus, locutus est ad propinquum: Partem agri fratris nostri Elimelech vendet Noemi, quæ reversa est de regione Moabitide; ⁴ quod audire te volui, et tibi dicere coram cunctis sedentibus, et majoribus natu de populo meo. Si vis possidere jure propinquitatis: eme, et posside: sin autem displicet tibi, hoc ipsum indica mihi, ut sciam quid facere debeam: nullus enim est propinquus, excepto te, qui prior es: et me, qui secundus sum. At ille respondit: Ego agrum emam. ⁵ Cui dixit Booz: Quando emeris agrum de manu mulieris, Ruth quoque Moabitidem, quæ uxor defuncti fuit, debes accipere: ut suscites nomen propinqui tui in hereditate sua. ⁶ Qui respondit: Cedo juri propinquitatis: neque enim posteritatem familiæ meæ delere debeat: tu meo utere privilegio, quo me libenter carere profiteor. ⁷ Hic autem erat mos antiquitus in Israel inter propinquos, ut si quando alter alteri suo juri cedebat: ut esset firma concessio, solvebat homo calceamentum suum, et dabat proximo suo: hoc erat testimo-

atsisėdo. ² Boozas gi ėmęs dešimtį vyrų iš miesto vyresniųjų, jiems tarė: Sėskitės čionai. ³ Jiems sėdint, jis tarė giminaičiui: Noėmė, kuri grįžo iš Moabitų krašto, parduos mūsų brolio Elimeleko lauko dalį; ⁴ aš norėjau, kad tu tai išgirstumei, ir tau pasakyti akyvaizdoje visų sėdinčiųjų ir vyresniųjų iš mano tautos. Jei nori paveldėti giminystės teisėmis, pirkk ir paveldėk, o jei tau tai netinka, pasisakyk man, kad žinočiau, ką aš turiu daryti, nes nėra kitų giminių, atskyrus tave, kurs esi artėsnis, ir mane, kurs esu antras. Jis atsakė: Aš pirksiu dirvą. ⁵ Boozas jam tarė: Jei tu pirksi dirvą iš moteriškės rankos, turėsi taipogi imti Rutą, Moabitę, kuri buvo mirusiojo patė, kad prikeltumei savo giminaičio vardą jo tėviškėje. ⁶ Anas atsakė: Aš išsižadau giminystės teisių, nes neprivalau išnaikinti savo šeimos ainijos; tu naudokies mano pirmenybe, be kurios aš prisipažįstu noriai apsieisiąs. ⁷ Toksai gi buvo senobinis paprotys Izraėlyje tarp giminių, kad, jei vienas perleisdavo kitam savo teises, idant toks perleidimas butu tvirtas, žmogus atrišdavo savo autuvą ir duodavo savo giminaičiui; tai buvo

buvo paprasta pas rytų tautos susirinkimų vieta. Tenai reikėjo tarties ir apie Rutos moterystę Vž. Atk. 25, 7. — *Vadindamas jį*... Autorius arba tyčiomis norėjo apieisti giminaičio vardą, arba jo nežinojo. — (2) *Dešimtį vyrų*. Tiek žmonių reikėjo, kad susirinkimas butu teisėtas. — (3) *Parduos... lauko dalį*: dalį, tekusią Elimelekui, todėl visą lauką. Apie dirvų pardavimą vž. Kun. 25, 23-28. — *Brolio*: plačioje to žodžio prasmėje. — (4) *Paveldėti giminystės teisėmis*. Vž. Kun. 25, 25. — *Aš pirksiu dirvą*. Giminaitis

sutinka pirkti, bet užmiršta pirkimo sąlygą, kurią Boozas tuojuo primena. — (6) *Aš išsižadau*... Ebr. t.: „aš negaliu pirkties sau, kitaip pražudysiu tėvainystę“. Giminaitis buvo tikriausiai jau vedęs ir turėjo vaikų. Pirkdama dirvą, jis butu turėjęs už ją visupirma užmokėti Noėmei, toliaus atiduoti tą pačią dirvą pirmgimiui sunui iš Rutos, o kitus vaikus iš jos apirupti iš savo tėviškės, todėl jo jau esančių vaikų dalis turėtu žymiai sumažėti. — (7) *Toks buvo senobinis paprotys*... Tas patėmijimas nurodo, kad autoriaus lai-

nium cessionis in Israel. ⁸ Dixit ergo propinquo suo Booz: Tolle calceamentum tuum. Quod statim solvit de pede suo. ⁹ At ille majoribus natu, et universo populo, Testes vos, inquit, estis hodie quod possederim omnia quæ fuerunt Elimelech, et Chelion, et Mahalon, tradente Noemi: ¹⁰ et Ruth Moabitidem, uxorem Mahalon, in conjugium sumperim, ut suscitem nomen defuncti in hereditate sua, ne vocabulum ejus de familia sua ac fratribus et populo deleatur. Vos, inquam, hujus rei testes estis. ¹¹ Respondit omnis populus, qui erat in porta, et majores natu: Nos testes sumus: faciat Dominus hanc mulierem, quæ ingreditur domum tuam, sicut Rachel, et Liam, quæ ædificaverunt domum Israel: ut sit exemplum virtutis in Ephraïtha, et habeat celebre nomen in Bethlehem: ¹² fiatque domus tua, sicut domus Phares, quem Thamar peperit Judæi, de semine quod tibi dederit Dominus ex hac puella.

¹³ Tulit itaque Booz Ruth, et accepit uxorem: ingressusque est ad eam, et dedit illi Dominus ut conciperet, et pareret filium. ¹⁴ Dixeruntque mulieres ad Noemi: Benedictus Dominus, qui

perleidimo ženklas Izraėlyje. ⁸ Taigi, Boozas tarė savo giminaičiui: Nusiauk savo kurpė! O jis tuojuo ją atrišo nuo savo kojos. ⁹ Anas gi tarė vyresniesiems ir visai tautai: Jūs esate šiandien liudytojai, kad aš paveldėjau visa, kas buvo Elimeleko, Keliono ir Mahalono, atiduodant Noėmei, ¹⁰ ir kad aš ėmiau Mahalono pačią Rutą, Moabitę, moterystėn, kad sužadinčiau mirusiojo vardą jo tėviškėje, kad jo vardas neišnyktų iš jo šeimos, brolių tarpo ir iš tautos. Jūs, sakau, esate šito dalyko liudytojai. Visa tauta, buvusi vartuose, ir vyresnieji atsakė: Mes esame liudytojai. Viešpats tepadaro šitą moteriškę, kuri įeina į tavo namus, kaip Rakėlę ir Liją, sukurusias Izraėlio namus, kad ji būtų dorybės pavyzdys Efratoje, kad jos vardas būtų garsus Betliejuje. ¹² Tavo namai tebuna, kaip namai Parėso, kurį Tamara pagimdė Judui, per ainiją, kurią Viešpats tau duos iš šitos jaunos moteriškės.

¹³ Taigi, Boozas ėmė Rutą, ir ji tapo jo moterimi; jis pas ją įėjo, ir Viešpats jai davė, kad ji pradėtų ir pagimdytu sūnų. ¹⁴ O moteris sakė Noėmei: Pašlovintas Viešpats, kurs nepa-

kais tas paprotys buvo rasi jau persimainęs, arba nebuvo visuotinas, o tik vietomis užlaikomas. Jis tikriausiai reikia atskirti nuo apeigų, minimų Atk. 25, 9. — (8) *Taigi, Boozas tarė...* Ebr. t.: taigi, giminaitis tarė Boozui: Paveldėk sau, ir atrišo savo kurpę. — (9) *Visai tautai:* žmonėms, kurių buvo daugiau susirinkę prie miesto vartų. — (11) *Viešpats tepadaro...* Paprasti linkėjimai jaunavedžiams. Plg. Prad. 27, 60. — *Rakėlę ir Liją...* Rakėlės kupas buvo arti Betliejaus: jo gy-

ventojams jos atmintis ypač buvo brangi: todėl Rakėlė išvardinta pirmoje vietoje — *Sukurusias:* pagimdžiusias Jokubui sūnų. — *Kad ji būtų dorybės...* Ebr. t. reiktu išversti kitaip: jis tebuna galingas Efratoje ir tepadaro sau vardą Betliejuje. Taigi, šitie žodžiai atkreipti į patį Boozą. — (12) *Parėso.* Vž. Prad. 38, 5. 29. 30; Sk. 26, 20... Parėsas buvo Boozo ir visų Bethejiečių protėvis.

(14) *Moteris sakė...* Kaip aug. 1, 19. — *Įpėdinio.* Ėgeriaus: išgelbėtojo. — (15)

non est passus ut deficeret successor familiæ tuæ, et vocaretur nomen ejus in Israel. ¹⁵ Et habeas qui consoletur animam tuam, et enutriet senectutem: de nuro enim tua natus est, quæ te diligit: et multo tibi melior est, quam si septem haberes filios. ¹⁶ Susceptumque Noemi puerum posuit in sinu suo, et nutricis ac gerulæ fungebatur officio. ¹⁷ Vicinæ autem mulieres congratulantes ei, et dicentes: Natus est filius Noemi: vocaverunt nomen ejus Obed: hic est pater Isai, patris David.

¹⁸ Hæ sunt generationes Phares: Phares genuit Esron. ¹⁹ Esron genuit Aram, Aram genuit Aminadab, ²⁰ Aminadab genuit Nahasson. Nahasson genuit Salmon, ²¹ Salmon genuit Booz, Booz genuit Obed, ²² Obed genuit Isai, Isai genuit David.

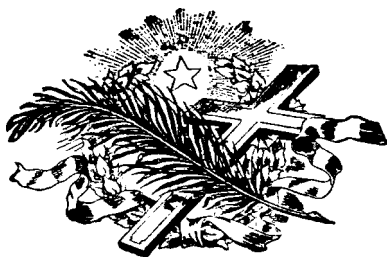
kentė, kad pritruktu tavo šeimynoje įpėdinio, kurio vardas butu minimas Izraėlyje, ¹⁵ idant turėtumei, kas paguostu tavo dušią ir tave maitintu senatvėje, nes jis gimė iš tavo marčios, kuri tave myli ir tau daug geresnė, negu kad turėtumei septynis sunus. ¹⁶ O Noėmė paėmus kūdikį dėjo savo prieglobstin ir pildė prie jo auklės ir nešiotojos pareigas. ¹⁷ Kaimynės gi ją sveikino ir sakė: Noėmei gimė sunus. Ir jos jį praminė vardu Obedas. Tasai yra Davido tėvo Isajo tėvas.

¹⁸ Šita yra Parėso ainija: Parėsui gimė Esronas, ¹⁹ Esronui gimė Aramas, Aramui gimė Aminadabas, ²⁰ Aminadabui gimė Naasonas, Naasonui gimė Salmonas, ²¹ Salmonui gimė Boozas, Boozui gimė Obedas, ²² Obedui gimė Isajis, Isajui gimė Dovidas.

Septymis sunus t. y. daug sunų. — (16) *Auklės ir nešiotojos*. Ebr. t. vienas žodis: sergėtojos. — (17) *Obedas*. Tas vardas reiškia tą patį ką ir tarnas. Autorius regimai turėjo mintyje iškilmingą susirinkimą svečių, kuomet kūdikis tapo apipjaustytas ir jam duota vardas. — *Isajo tėvas*. Ar reikia imti žodį „tėvas“ griežtoje to žodžio prasmėje, tikrai nežinia; jis gali reikšti tą patį, ką ir pra-

nokėjas.

(18) *Parėso ainija*. Plg. 1 Kron. 2, 10-12; Mat. 1, 3-6; Lk. 3, 32. 33. — *Esronas*. Vž. Prad. 46, 12; Sk. 26, 21. — *Aramas*. Ebr. t.: Ram — (20) *Naasonas*. Jis gyveno Mozės ir Aarono laikais. Sk. 1, 7. — (21) *Salmonui gimė*: iš Raabos, kuri paslėpė pas save du Jozuės žvalgu. Vž. Joz. 2, 1... — (22) *Isajis... Dovidas*. Vž. 1 Kar. 16, 1...

I TOMO TURINYS.

Trumpas Įvedimas į šventąjį Raštą.

§ 1. Kas tai yra šv. Raštas. Įvedimo į šv. Raštą reikalingumas.	1
§ 2. Šv. Rašto vardai ir padalinimai.	2
§ 3. Šv. Rašto įkvėpimas.	5
§ 4. Šv. Knygų Senojo Įstatymo kanonas pas žydus.	11
§ 5. Šventųjų Knygų Sen. Įstatymo kanonas pas krikščionis.	14
§ 6. Naujojo Įstatymo šv. Knygų kanonas. Apie apokryfus ir prapuolusias knygas.	16 19
§ 7. Ebraiškas tekstas Senojo Įstatymo.	19
§ 8. Graikiškas tekstas Naujojo Įstatymo.	26
§ 9. Šv. Rašto vertimai į graikų kalbą. Chaldaiškos S. Įstatymo parafrazės.	31 38
Syriškas vertimas Pešita.	38
§ 10. Lotyniški šv. Rašto vertimai.	38
§ 11. Šv. Rašto vertimai lietuvių kalbon.	46
§ 12. Šv. Rašto skaitymas naujose kalbose.	48
§ 13. Apie šv. Rašto prasmes.	51
§ 14. Svarbiausios ermenitikos taisyklės.	55
§ 16. Šv. Knygų prasmės išreiškimas arba šv. Rašto aiškinimai.	59

Penkios Mozės knygos.

Įvedimas: Penkių Mozės knygų vardai ir jų turinys. Įvairios nuomonės apie Pentateucho atsiradimą. 62

PRADZIOS KNYGA.

Pasaulio sutvėrimas 1, 1—2, 3.	79
I. 1. Pirmųjų žmonių istorija. a)	

Pirmieji žmonės Edėne 2, 4—25	87
b) Pirmųjų tėvų nupuolimas 3, 1—24	91
c) Pasidalinimas Adomo šeimynoje 4, 1—26	95
2. Adomo ainiai iš Sėto lig Noei. a) Sėto giminė 5, 1—31	99
b) Žmonių giminės sugedimas 6, 1—8	102
3. Noės istorija a) Žmonių giminės nubaudimas tvanu 6, 9—8, 19	103
b) Nauja sandora tarp Dievo ir žmonių 8, 20—9, 17	110
c) Vienas Noės sūnų užtraukia ant savęs prakeikimą 9, 18—29	113
4. Noės vaikų istorija. a) Giminės, kilusios iš Japėto, Chamo ir Sėmo 10, 1—32	114
b) Žmonių nubaudimas už puikybę kalbų sumaisymu 11, 1—9	117
5. Sėmo ainiai 11, 10—26	119
II. 1. Tarės ainija. a) Abraomo istorija. 1) Abraomo pavadinimas ir atėjimas Žadėtojon žemėn 11, 27—12, 20	120
2) Abraomo persiskyrimas su Lotu 13, 1—18	124
3) Abraomas ir Melkizedėkas 14, 1—24	126
b) Abraomo tikėjimas 1) Viešpaties sandora su Abraomu 15, 1—21	130
2) Izmaelio užgimimas 16, 1—16	133
3) Dievo sandoros sutvirtinimas 17, 1—27	135
4) Viešpaties apsilankymas pas Abraomą 18, 1—33	138
5) Sodomos išgriovimas. Loto išgelbėjimas 19, 1—38	142
6) Abraomas Geraroje 20, 1—18	146
7) Izaoko gimimas. Sandora Bersabėje 21, 1—34	148
8) Abraomo auka 22, 1—19	152
c) Paskutiniai Abraomo gyvenimo metai. 1) Nakoro ainiai. Saros mirtis 22, 20—23, 20	154

- c) Įstatai apie raupsus 13, 1—14, 57 438
 d) Įstatai apie susitepinimus, kilstančius iš pačios žmogaus prigimties 15, 1—33 449
 c) Apie permaldavimo dieną 16, 1—34 452
 2. Apie šventumą, užlaikytiną kiekvienos šeimos ir visos draugijos gyvenime. a) Kaikurie įstatai apie valgius 17, 1—16 457
 b) Moterystės šventumas 18, 1—28 460
 c) Šventumas iš atžvilgio į Dievą ir į artimą 19, 1—37 463
 d) Bausmės už Dievo įstatų peržengimą 20, 1—27 467
 3. Dievo tarnystės šventumas. a) Ypatingas kunigų šventumas 21, 1—24 470
 b) Apie pašvęstos mėsos valgymą ir apie aukojamų gyvulių privalumus 22, 1—33 472
 c) Subatos ir metinių švenčių šventimas 23, 1—44 476
 d) Apie aliejaus žibinimą ir apie padėtinės duonas. Bausmė už piktžodžiavimą ir keršto teisės 24, 1—23 481
 e) Apie subatinius ir jubiliejaus metus 25, 1—55 483
 f) Atlyginimas už įstatų pildymą ir bausmės už jų paniekinimą 26, 1—45 490
 g) Apie Dievui priderančių dovanų išpirkimą 27, 1—34 494

SKAITLIŲ KNYGA.

- I. Izraelitų kelionė tyruose iki išėjusios iš Aigypso kartos atmetimui. 1. Tautos sutvarkymas prieš kelionę. a) Suskaitymas koreivių kiekvienoje giminėje 1, 1—54 499
 b) Tvarka, užlaikytina stovyklose ir kelionėje 2, 1—34 503
 c) Surasymas Levitų ir jų pareigos 3, 1—4, 49 507
 2. Įstatai, užlaikytini stovyklose 5, 1—6, 27 517
 3. Dovanos šventyklai ir kiti toje pačioje Sinajaus tyrumoje įvykusieji atsitikimai. a) Dvylikos giminų kunigaikščių dovanos 3, 1—89 524
 b) Levitų pašventimas 8, 1—26 531
 c) Paprastas ir nepaprastas Velykų šventimo metas 9, 1—14 534
 4. Zenklai kelionės pradžiai apskelbti ir jai pertraukti 9, 15—10, 10 535
 5. Kelionė nuo Sinajaus lig Kadėsui. a) Atsitraukimas nuo Sinajaus

- ir tautos murmėjimai prieš Viešpatį įvairiose stotyse 10, 11—12, 15 537
 b) Žadėtosios žemės ištyrimas ir išėjusios iš Aigypso Izraelitų kartos atmetimas 13, 1—14, 45 547
 II. Atstumtosios Izraelitų kartos klaidžiojimas po tyrus. 1. Kaikurių naujų įstatų apgarsinimas ir senųjų atkartojimas 15, 1—41 555
 2. Dievas apgina Mozės valdžią ir Aaronų kunigystę prieš maištininkus 16, 1—17, 13 559
 3. Kunigų ir Levitų pareigos ir teisės 18, 1—32 566
 4. Apkuopiamojo vandens pašventimas ir vartojimas 19, 1—22 570
 5. Paskutiniai atsitikimai tyruose 20, 1—13 572
 III. Atsitikimai įvykusieji kelionėje nuo Kadės lig Jordanui. 1. Izraelitų kelionė lig Jordanui. 20, 14—21, 35 574
 2. Moabitų ir Madianitų neprietelystė. a) Balaamo pranašystės 22, 1—24, 25 582
 b) Izraelitų nuodėmės su Moabitais ir Madianitais 25, 1—18 595
 3. Prisirengimas prie apėmimo Žadėtosios žemės. a) Naujas tautos suskaitymas 26, 1—65 597
 b) Įstatai apie įpėdinystę 27, 1—11 602
 c) Jozuė paskiriamas Mozės įpėdiniu 27, 12—23 604
 d) Įstatui apie aukas ir apžadus, užlaikytini Žadėtojoje žemėje 28, 1—30, 17 605
 4. Atkeršijimas Madianitams 31, 1—54 613
 5. Pasidalinimas žemės anapus Jordano 32, 1—43 618
 6. Izraelitų atotis tyruose 33, 1—49 622
 7. Dievo įsakymai apie užkariavimą Žadėtosios žemės 33, 50—36, 13 625

ATKARTOTO ĮSTATYMO KNYGA.

- I. Įžanga. Dievas yra lygiai teisus teisėjas, kaip ir geriausias Tėvas, todėl tauta privalo ištikimai užlaikyti jo Įstatymą. 1. Trumpa Izraelio istorija nuo Sinajaus sandoros laiko. 1, 1—3, 29 634
 2. Reikalingumas užlaikyti Dievo įstatymą ir vengti stabmeldystės 4, 1—43 647
 II. Įžanga. Atkartojimas ir papildymas duotojo ant Sinajaus įstatymo ir paraginimas jį pil-

- dyti. 1. Vienas Dievas reikia garbinti ir jo įstatymus užlaikyti. 1) Dešimties Dievo įsakymų atkartojimas. 4, 44—5, 33. . . . 652
- 2) Vienas Viešpats Dievas reikia mylėti ir garbinti 6, 1—25. . . . 656
- 3) Reikia išnaikinti stambeldystę ir stambeldžiai 7, 1—26. . . . 659
- 4) Priežastis, kodėl Izraelitai privalo vieną tikrąjį Dievą garbinti ir jo įsakymus užlaikyti 8, 1—11, 32 662
2. Svarbiausios Izraelio sunų pareigos. 1) Religininiai Izraelio įstatai 12, 1—16, 17. . . . 674
- 2) Viešojo gyvenimo pareigos 16, 18—21, 14. . . . 688
- 3) Įvairūs įstatai, paliečiantys kasdieninį gyvenimą 21, 15—26, 19. . . . 701
- III. Paraginimas užlaikyti įstatymą. 1. Apgarsinimas įstatymo ir jo patvirtinimas pažadėjimu užmokescnio ir bausmės 27, 1—28, 68 715
2. Paraginimas atnaujinti ir užlaikyti sandorą 29, 1—30, 20. . . . 725
- Paskutinės Mozės dienos. 1. Paskutiniai Mozės įsakymai 31, 1—29. 731
2. Paskutinė Mozės giesmė 31, 30—32, 52. . . . 735
3. Mozės palaiminimai 33, 1—29. 743
4. Mozės mirtis ir palaidojimas 34, 1—12. . . . 748

JOZUĖS KNYGA.

- Įvedimas* 751
- I. Palestinos užkariavimas. 1. Prisirengimas prie karės. 1) Paliepinimas pereiti per Jordaną 1, 1—18. . . . 756
- 2) Žvalgų išsiuntimas į Jeriką 2, 1—24. . . . 759
- 3) Perėjimas per Jordaną 3, 1—4, 25. 762
- 4) Perėjusių per Jordaną Izraelitų prisirengimas į karę 5, 1—16. 767
2. Užkovojo žadėtąsias žemes. 1) Įlėmimas Jeriko 6, 1—27. 769
- 2) Apgalėjimas Hajo 7, 1—8, 35. 773
- 3) Gabaonitų gudrybė 9, 1—27. 782
- 4) Užkariavimas pietinės Palestinos 10, 1—43. . . . 785
- 5) Užkariavimas šiaurinių Kanaano šalių 11, 1—23. . . . 791
- 6) Pergalėtųjų karalių sąrašas 12, 1—24. . . . 795
- II. Žadėtąsias žemes padalinimas. 1. Mozės padarytas padalinimas anapus Jordano 13, 1—33. . . . 797
2. Žemės padalinimas šiaurės Jordano. 1) Kalėbo šeimos ir Judo giminės dalis 14, 1—16, 63. . . . 801

- 2) Juozapo sunų dalis 16, 1—17, 18. 803
- 3) Septynių kitų giminių dalis 18, 1—19, 51. . . . 812
- 4) Prieglaudos miestų paskyrimas 20, 1—9. . . . 819
- 5) Kunigų ir Levitų miestai 21, 1—43. . . . 820
- 6) Sugrįžimas pustrečios giminės į Užjordaną 22, 1—34. . . . 824
- Paskutiniai Jozuės žodžiai ir veikalai. 1. Jozuės paraginimas užlaikyti Dievo įsakymus 23, 1—16. 829
2. Sendoros atnaujinimas Sikeme. Jozuės mirtis 24, 1—33. . . . 831

TEISĖJŲ KNYGA.

- Įvedimas* 836
- I. Apakritos žinios apie politiška ir religijini Izraelio stovį Teisėjų laikais. 1. Politiskas Izraelitų stovis, mirus Jozuei 1, 1—2, 5. 840
2. Religininis Izraelio stovis Teisėjų laikais 2, 6—3, 6. . . . 845
- II. Izraelio Teisėjų istorija. 1. Prispaudimai ir išliuosavimai, įvykusieji po pirmo aniolo perspėjimo. 1) Otionielis, Aodas ir Samgaras 3, 7—31. . . . 848
- 2) Debora ir Barakas. a) Išliuosavimas Izraelio nuo Jabino prispaudimo 4, 1—24. . . . 852
- b) Deboros giesmė 5, 1—32. . . . 855
2. Išliuosavimas Izraelitų nuo Madianitų prispaudimo. 1) Gedeono pašaukimas 6, 1—40. . . . 861
- 2) Gedeono pergalejimas 7, 1—8, 21. 867
- 3) Paskutiniai Gedeono veikalai ir jo mirtis 8, 22—35. . . . 874
- 4) Abimelėkas, Tola ir Jairas 9, 1—10, 5. . . . 876
3. Amonitų ir Filistymų prispaudimai. 1) Jėftės istorija 10, 6—12, 7. . . . 884
- 2) Teisėjų Abesanos. Ahialonas ir Abdonas 12, 8—15. . . . 892
- 3) Samsono istorija 13, 1—16, 31. . . . 893
- III. Du priedu. 1. Laiminga Danitų karė ir jų stambeldystė 17, 1—18, 31. . . . 907
2. Gabaos gyventojų prasikaltimas ir Benjaminio giminės sunaikinimas 19, 1—21, 24. . . . 913

RUTOS KNYGA.

- Įvedimas* 928
1. Rutos apsigyvenimas Betliejuje 1, 1—22. . . . 930
2. Rutos išteikėjimas už Boožo 2, 1—4, 21. . . . 933